V. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series - Kırklareli / Turkey

September 23-24, 2017

IBANESS
University of Agribusiness and Rural Development/Bulgaria
University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Economics/Macedonia

PROCEEDINGS

Editors
Prof.Dr. Dimitar Kirilov DIMITROV
Prof.Dr. Dimitar NIKOLOSKI
Prof.Dr. Rasim YILMAZ

International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series

V. IBANESS Congress Series-Kırklareli / TURKEY

September 23-24, 2017
Kırklareli, Turkey

University of Agribusiness and Rural Development/Bulgaria
University "St. Kliment Ohridski" Faculty of Economics/Macedonia
IBANESS

PROCEEDINGS

Editors
Prof.Dr. Dimitar Kirilov DIMITROV
Prof.Dr. Dimitar NIKOLOSKI
Prof.Dr. Rasim YILMAZ

2017

Cataloging-In-Publication Data

Proceedings of International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series-Kırkaleli / Turkey, September 23-24, 2017 / Ed. Dimitar Kirilov DIMITROV, Dimitar NIKOLOSKI, Rasim YILMAZ.

ISBN 978-605-67815-0-6

First Printed: September-2017

FOREWORD

International Balkan and Near Eastern Congress Series brings together many distinguished social and behavioral science researchers from all over the world. Participants find opportunities for presenting new research, exchanging information, and discussing current issues.

We are delighted and honored to host the IBANESS Congress Series in Kırklareli / Turkey. Presented papers have been selected from submitted papers by the referees. Sincere thanks to those all who have submitted papers.

We hope that through exchange of the presented researches and experiences, the Congress will enhance communication and dissemination of knowledge in Balkan and Near Eastern Countries.

The Organization Committee

Semptember 23-24, 2017

Organization Committee

CO-PRESIDENTS

Prof.Dr. Dimitar Kirilov Dimitrov, University of Agribusiness and Rural Development, Bulgaria
Prof.Dr. Dimitar Nikoloski, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia
Prof.Dr. Rasim Yılmaz, Namık Kemal University

ORGANAZING COMMITTEE

Prof.Dr. Mariana Ivanova, University of Agribusiness and Rural Development
Prof.Dr. Ahmet Kubaş, Namık Kemal University
Asso. Prof.Dr.Tatjana Spaseska, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia
Asso. Prof.Dr. Aneta Risteska-Jankuloska, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof.Dr. Alpay Hekimler, Namık Kemal University, Turkey
Prof.Dr. Annamalia M. Sakkthivel, Sur University College, Oman
Prof.Dr. Dimitar Kirilov Dimitrov, University of Agribusiness and Rural Development, Bulgaria
Prof.Dr. Fatmir Memaj, University of Tirana, Albania
Prof.Dr. Gerhard Ring, TU Bergakademie Freiberg, Germany
Prof.Dr. Günther Löschnigg, University of Graz, Austria
Prof.Dr. Herbert Reginbogin, Touro College, USA
Prof.Dr. Kemal Yıldırım, Anadolu University, Turkey
Prof.Dr. Ksenija Dumičić, University of Zagreb, Croatia
Prof.Dr. Letlhokwa George MPEDI, University of Johannesburg, South Africa
Prof.Dr. Mancheski Gjorgji, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia
Prof.Dr. Martha Starr, American University Washington D.C., USA
Prof.Dr. Mariana Ivanova, University of Agribusiness and Rural Development
Prof.Dr. Mi Jung Park, Freie Universitat Berlin, Germany
Prof.Dr. Nadka Kostadinova, Trakia University, Bulgaria
Prof.Dr. Otto Kaufmann, Max Planck Institut München, Germany
Prof. Dr. Patricia Georgieva, University of Agribusiness and Rural Development
Prof. Dr. Safet Kozarević, University of Tuzla, Bosnia and Herzegovina
Prof. Dr. Shushma Patel, London South Bank University, UK
Prof. Dr. Slavica Rocheska, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia
Prof. Dr. Srdjan Redzepagić, University of Nice – Sophia Antipolis, France
Prof.Dr. Thomas Paul, University of South Pacific
Prof.Dr. Todor RADEV, International University College, Bulgaria
Prof.Dr. Todorka Atanassova-Kalaydzieva, Trakia University, Bulgaria
Prof.Dr. Zoran Ćirić, University of Novi Sad, Serbia
Prof.Dr. Zlatka Grigorova, University of Agribusiness and Rural Development

REFEREES

Prof.Dr. Annamalia M. SAKKTHIVEL, Sur University College
Prof.Dr. Cüneyt KOYUNCU, Bilecik Şeyh Edebali University
Prof.Dr. Günther LOSCHNIGG, University of Graz
Prof.Dr. İbrahim BAKIRTAŞ, Aksaray University, Turkey
Prof.Dr. Kemal YILDIRIM, Anadolu University, Turkey
Prof.Dr. Mariana IVANOVA, University of Agribusiness and Rural Development
Prof.Dr. Nadka KOSTADINOVA, Trakia University, Bulgaria
Prof. Dr. Slavica ROCHESKA, University "St. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia

SESSION CHAIRS

M. Ömer AZABAĞAOĞLU
Halil FİDAN
Ramazan ŞENGÜL
Gabriela KRASTEVA
Ayşe AKYOL
Özlem DURGUN
Ayfer MUTLU
Ensar YILMAZ
E. Recep ERBAY
Emine AHMETOĞLU
Davuthan GÜNAYDIN
Hande ÜNSAL
Ali KABASAKAL
Rasim YILMAZ
Fatma LORCU
Sinem YILDIRIMALP
Demirali Yaşar ERGİN
C. Uğur ÖZGÖKER
Sevinç SAKARYA MADEN
Müjgan DENİZ
Ahmet KUBAŞ
Olgun Irmak ÇETİN
Arzu KARACA
Pavlina PETKOVA DIMITROVA

Program

10:00 – 10:45	Opening Ceremony/ Açılış Konuşmaları	Hall 1	Prof.Dr. Rasim YILMAZ, IBANESS Prof.Dr. Ahmet KUBAŞ, IBANESS Prof.Dr. Ilija HRISTOSKI, University St. Kliment Ohridski-Bitola, Macedonia Prof.Dr. Eng. Dimitar Kirilov DIMITROV, Rector, University of Agribusiness and Rural Development
	Openening Presentation/Açılış Sunumu		Prof.Dr. Gülnur ETİ İÇLİ, Vice Rector and Dean of Faculty of Econonomics and Business Administration, Kırklareli University
10:45 – 11:00	Coffee Break		
11:00 – 12:30	Parallel Session I	Hall 1 Chair Person: Prof.Dr. Ömer AZABAĞAOĞLU	
	Ilija HRISTOSKI Olivera KOSTOSKA Tome DIMOVSKI Zoran KOTEVSKI		Farm Management Software for Increased Productivity and Competitiveness
	Živko ERCEG Boris NOVARLIĆ Željko STEVIĆ Ivan DRAGOJEVIĆ Predrag ĐURIĆ		Optimization of Transport Routes and Communal Infrastructure in Conditions of Extreme Natural Phenomena
	John Noel S. NISPEROS		Variables Associated with the Institutional Development Services of Selected Higher Education Institutions
	Leonilo B. CAPULSO		Evaluation of the Community Outreach Activities of a Selected Higher Education Institution in Cavite : Basis For a Community Extension Services Plan
	Murat ATEŞ		The Production and Usage of Graphene in the World
	M. Ömer AZABAĞAOĞLU Gökhan UNAKITAN		Bakery Sector Issues and Possible Solution Suggestions

11:00 – 12:30	Parallel Session I	Hall 2 Chair Person: Prof.Dr. Halil FİDAN	
		Tuğçe KIZILTUĞ Halil FİDAN	Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları ve Mersin Serbest Bölge Uygulamasının Yeri
		Halil FİDAN Tuğçe KIZILTUĞ	Türk Tarımında Pazarlama Sorunları ve Çözümlerine Genel Bakış
		Hasan ELEROĞLU Hüdaverdi BİRCAN Rahim ARSLAN	TR72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) İşlenmiş Tavuk Eti Tüketimi Üzerine Etkili Olan Faktörler
		Hasan Selçuk ETİ	Organik Gıda Tüketicilerinin Belirlenmesi: Teşvik Unsurları, Güven Yönelimleri ve Satınalma Davranışı
		Hasan Selçuk ETİ	Yeşil Tüketim : Tekirdağ İlinde Yeşil Tüketim Alışkanlığı ve Yeşil Tüketicilerin Satın Alma Davranışı Üzerine Bir İnceleme
		Filiz YEŞİLYURT M. Ensar YEŞİLYURT	Dokuma Sektörünün Etkinlik Analizi
		Filiz YEŞİLYURT M. Ensar YEŞİLYURT	Kooperatiflerin Kaynak Kullanım Sorununa Yönelik Bir Öneri
		M. Ensar YEŞİLYURT Filiz YEŞİLYURT	En Büyük 100 Firma Kapsamında Dünya Silah Sanayi'ne İlişkin Değerlendirmeler
11:00 – 12:30	Parallel Session I	Hall 3 Chair Person: Prof.Dr. Ramazan ŞENGÜL	
		Ramazan ŞENGÜL	Belçika'da Bilgi Edinme Hakkı
		Ramazan ŞENGÜL	Akıllı Kent Politikalarının Gelişimi
		Abdurrahman BENLİ Fatma BULUT	Suriyelilerin Sosyal Uyumu; Sosyal Sorumluluk Bağlamında Sultanbeyli Belediyesi Örneği
		Tuncay YILMAZ Bora YENİHAN	Performansa Dayalı Ücret (PDÜ) Planlarının Sendikacılık ve Sendikal Hareket Üzerine Etkileri
		Coşkun DOĞAN	Çokkültürlülük ve Göç İlişkisi
		Ali ÇIMAT Didem ÖZCAN	İktisadi Düşünce Tarihinde Faiz Teorisi
		Sezgin SEZGİN	Parti Programları ve 1 Kasım Seçim Beyannameleri Işığında TBMM'deki Siyasi Partilerin Kırsal Kalkınma Siyasaları

		Serkan YENEL	6 Sigma ve Yalın 6 Sigma, TPM Kalite Sistemlerinin Analiz ve Karşılaştırılması
		Mehmet Hilmi EREN Şeyma ARSLAN Esra GÖRKEM Hasan TURHAN Timur SEVEN	İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Temel Kabiliyetler Testi Bağlamında İncelenmesi; Bahçelievler Örneği
12:00 – 12:30	Parallel Session II	Hall 4 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Gabriela KRASTEVA	
		Gabriela KRASTEVA	Organic Agriculture in the Balkans – Funding Practices and Development Perspectives
		Jacob ANKAMAH	Sustainable Agriculture, Its' Adoption Barriers and Strategies to Address Them
		Natally STOYANOVA	Regulations for Protection of the Agricultural Sector in Bulgaria
		Plamen LAKOV Vladimir NAYDENOV Ivanka SHOPOVA	Cultural Tourism: Opportunities For Regional Tourism Product Development: The Case of Roman Militum Castra "Dimum"
		Ivanka SHOPOVA Zlatka GRIGOROVA	Status and Development of Theoretical Idea about Tourism Zoning in Bulgaria
		Mariya GYULEMETOVA	Factors and Resources for Development of Sustainable Tourism in the Municipality Velengrad
12:30 – 13:30	Lunch		
13:30 – 14:45	Parallel Session III	Hall 1 Chair Person: Prof.Dr. Ayşe AKYOL	
		Oscar AKOUEGNONHOU Nevin DEMİRBAŞ	Evaluation of Rice Foreign Trade in Terms of Local Production in Benin and Suggestions
		Gökçe KOÇ Ayşe UZMAY	A Study on Dairy Cattle Farmers' Knowledge About Climate Change in Turkey: Thrace Region Case
		Fatma Özlem TEZCEK	Critical Assessment of the Turkish Electricity Sector Laws during the Neoliberal Era
		Aysun ATAGAN ÇETİN Saime DOĞAN Olgun Irmak ÇETİN	Corporate Social Responsibility and Environmental Sustainability Relationship: The Case of Companies in the Marmara Region of Turkey

		Hasan BOYNUKARA Cengiz KARAGÖZ	Aime Cesaire and Negritude Movement
		Ali Faruk AÇIKGÖZ Sudi APAK	A Long-Run and Broadening Credit Perspective of the Businesses in Turkey: Trade Credit to Bank Credit Ratio in the Short-Term
		Ayşegül DONMAZ Emine Mediha SAYIL	The Growth and Importance of Middle Class Consumers in Emerging Economies
		Emine Mediha SAYIL Ayşegül DONMAZ	The Nature and Dimensions of the Born Globals
		Olgun Irmak ÇETİN İlknur KUMKALE Kadriye AY	The Impact of Emotional Labor on Workaholism for Ethical Leaders
13:30 – 14:45	Parallel Session III	Hall 2 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Özlem DURGUN	
		Nadir EROĞLU Mustafa İlker ULU	Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Etkisi: OECD Ülkelerini Kapsayan Ekonometrik Analiz
		NALAN Beken ÖZLEM Durgun	İstihdamda Cinsiyet Farklılıkları: Türkiye ve Kanada Örneği
		Özlem TAN	Sakin Şehirler Turizm İçin Yeni Bir Marka: Vize İlçesi Örneği
		Halil KIZILASLAN Savaş NALINCI	Amasya İli Merkez İlçede Kiraz Üretimi Yapan İşletmelerin Üretim ve Pazarlama Sorunları
		K. Gökhan DEMIRIZ Erdoğan GÜNEŞ	Türkiye'de Gıda Sektöründe Alternatif Finansman Araçlarının Uygulanması
		Seval MUTLU ÇAMOĞLU	Türkiye'de Hanehalkı Elektrik Enerjisi Talebi ve Belirleyicileri
		Yasemin ÇABUK	Türkiye'de Kamu Sektörü Harcamaları
		Münire TEMEL Sena KARAMAN	Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Çocuk İhmal ve İstismarının Yönetilmesinde Çocuk Koruma Merkezinin Rol ve Önemi
13:30 – 14:45	Parallel Session III	Hall 3 Chair Person: Ass. Prof.Dr. Ayfer MUTLU	
		Ayfer MUTLU	Effect of Two Different Techniques of Cooperative Learning on Undergraduates' Inquiry Skills

		Yasin YILMAZTÜRK Aydın KAYABAŞI	Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına Yönelik Tutumlarının Analizi: Eskişehir İlindeki Banka Müşterileri Üzerine Alan Araştırması
		İsmail DÜLGEROĞLU	Planlı Davranış Teorisi ve İnternet Üzerinden Satın Alma
		Onur ŞAYLAN Yusuf ESMER	Endüstriyel İşletmelerin Yeni Ürün Geliştirme Sürecinde Müşteri Katılımına Yönelik Teorik Bir Araştırma
		Feyza Çağla ORAN Betül BALKAN AKAN	Örgütlerde Korku Kültürüne İlişkin Bir Model Önerisi
		Metin PEHLİVAN	İşyerlerinde İşveren veya İşveren Vekili Tarafından Yürütülecek İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri
		Umut YERTÜM Bayram Barış BALCI	Yaşlanmanın İşgücü Piyasalarına Etkisi: Nüfus Projeksiyonları
		Cemile ÖZEKER	Maden İşletmelerinde İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Önemi
14:45 – 15:00	Coffee Break		
15:00 – 16:15	Parallel Session IV	Hall 1 Chair Person: Ass. Prof.Dr. Ensar YILMAZ	
		Ensar YILMAZ	1923–1980 Arası TBMM'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Politikaları
		Ensar YILMAZ	1980–2015 Arası TBMM'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Politikaları
		Coşkun DİKBIYIK Ensar YILMAZ	Tekirdağ Naip Köyünde Sosyal Yapı Araştırması
		Coşkun DİKBIYIK	Adem Kıssası Çerçevesinde İslam'da Günah Olayının Ortaya Çıkışı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme
		Muhammed TAĞ	Osmanlı Romanların İktisadî Yapısına Dair Bir İnceleme: Uzunköprü Şehri Şehsuvar Bey Mahallesi Örneği
		Bülent YILDIRIM	Bulgaristan'da Edirne'nin İşgal Yıldönümü Etkinlikleri ve Kutlamaları (1932-1933Yılları)

15:00 – 16:15	Parallel Session IV	Hall 2 Chair Person: Assoc.Prof.Dr. E. Recep ERBAY	
		Fahriye GÖZGÜ	Bilgi Ekonomisinin Ekonomik Kalkınma Sürecinde İnovasyonun Yeri ve Önemi: Balkan Ülkeleri ve Türkiye Örneği
		Şeniz ÖZHAN Gamze YAKAR	Bankaların Sosyal Sorumluluk Kampanyası Düzenleme Nedenlerine İlişkin Tüketici Algılamaları Üzerine Bir Araştırma
		Gürkan KOLAYLI	Ağlara Hazırlık Endeksi'ne Göre Türkiye'nin Yeri
		Hulusi Ekber KAYA	Küresel Boyutta Bir Tehdit Unsuru Olarak Nükleer Silahlar
		Volkan DEMİRASLAN Fikret ELALDI	İşletmelerde ve Kamu Kurumlarında Bilgi Gizliliği ve Güvenliği İle Türk Hukukunda Bilişim Suçlarının Yeri ve Önemi
		Aslıhan YENİÇERİ ALTINTAŞ	Fransa'nın Asya-pasifik Politikası ve Dış Politika Analizi: Rol Teorisi
		Sadık BAYRAKTAR Ayşe AKYOL Selin ESEN	Türkiye'deki Bitkisel Yağ Sektörünün Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Değerlendirilmesi
		Kader Özge AKTÜRK Ayşe AKYOL Selin ESEN	E-Hizmet Kalitesi ve E-Mağaza İmajının E-Tatmin Düzeyi ve E-Sadakat Düzeyine Etkilerinin Ampirik Olarak Analizi
		Recep ERBAY Sibel EVLİ	Sürdürülebilir Kalkınma Nedir? Trakya Bölgesinin Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Geleceği
15:00 – 16:15	Parallel Session IV	Hall 3 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Emine AHMETOĞLU	
		Nihat Kamil ANIL Gülnur ETİ İÇLİ İlkem AYDIN	Öğrencilerin Öğretim Elemanlarına Yönelik Akademik Kalite Beklentileri: Kırklareli Üniversitesi Örneği
		Gülnur ETİ İÇLİ Günay KURTULDU Özgür KONAT İlkem AYDIN	Evaluation of Social Media Usage in the Context of Social Media Use Integration Scale
		Anıl İlkem ÖZCAN Ayşe ANIL	2017 YGS Tercihlerine Göre Trakya'daki Üniversitelere Bağlı Meslek Yüksekokullarına Yapılan Yerleştirmelerin Değerlendirilmesi
		Mustafa ZUHAL	Bilgi Toplumu ve Bilgi Değerlendirme Metodolojisi: Kümeleme

		Mürşit RECEPOĞLU	Analizi Yöntemiyle Bir Analiz
		Mürşit RECEPOĞLU Mustafa ZUHAL	Eğitim Yatırımları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye'nin İlleri Üzerine Dinamik Panel Nedensellik Analizi (2004-2014)
		Emine AHMETOĞLU İbrahim Hakkı ACAR Ezgi AKŞİN YAVUZ	Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerinin İncelenmesi: Trakya Üniversitesi Örneği
		Emine AHMETOĞLU Ezgi AKŞİN YAVUZ	Zihin Haritalarının Diliyle "Öğretmen"
16:15 – 16:30	Coffee Break		
16:30 – 17:45	Parallel Session V	Hall 1 Chair Person: Ass. Prof.Dr. Davuthan GÜNAYDIN	
		Yıldırım Onur ERDİREN	Üniversitelerde Yapılan Sanat Etkinliklerinin Öğrencilere Katkısı
		Nuray Olcay IŞIK Yıldırım Onur ERDİREN	Derinin İnsan Hakları Üzerindeki Antropolojik Temelleri
		Nuray KIZILASLAN Murat DEMİRBÜK	Agricultural Extension and Woman in Rural Area
		Salim ŞENGEL	Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitimin Önemi ve Bir Değerlendirme
		Davuthan GÜNAYDIN Özkan EDEMİR	Türkiye'de Güvenceli Esneklik Kapsamında Özel İstihdam Büroları ve Geçici İş İlişkisi
		Hayriye IŞIK	Kültür ve Sanat Harcamalarının Ülkeler İtibariyle Analizi
		Ehlinaz TORUN KAYABAŞI	Kocaeli'deki Konaklama İşletmelerinin Kapasiteleri ve Hizmet Alanları
		Oğuz BAŞOL	Carbon Footprint: Does Well Education Mean Less Harm to Environment?
16:30 – 17:45	Parallel Session V	Hall 2 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Hande ÜNSAL	
		Fatih Çağatay CENGİZ	Political Interdependence Between Turkey and Gulf Cooperation Council Countries
		Hande ÜNSAL	Türk Vatandaşlığının İstisnaî Yoldan Kazanılması

		Meltem OKUR DİNÇSOY	Çin Ekonomisinin Kalkınma Stratejileri ve Ekonomik Transformasyonu
		Müge YILDIZ	Engellilerin Rehabilitasyonu Çalışmaları : Tekirdağ Ergene İlçesi Örneği
		MUHARREM BAKKAL SÜREYYA BAKKAL	Türkiye'de Uygulanan Para Politikası Stratejileri
		MUHARREM BAKKAL SÜREYYA BAKKAL	Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Türk Ekonomisine Etkileri
		Hande ÖZOLGUN	Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde Kuruluş ve Örgütlenme Giderlerinin Muhasebeleştirilmesi
		Bige KÜÇÜKEFE	Ekonomi-Politika İlişkisi
		Dilek ALTAŞ Gülen ARIKAN	Ülkelerin Eğitim İstatistiklerinin İstatistik Yöntemler İle İncelenmesi
		Hande KANDUR Dilek ALTAŞ	İçsel Unfolding Analizi ve Bir Uygulama
16:30 – 17:45	Parallel Session V	Hall 3 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Ali KABASAKAL	
		Ali KABASAKAL Nadege C.S.Y. AGOSSOU	The Relationship between Urbanization and Socio-economic Development: The case of WAEMU and Turkey
		Ali KABASAKAL Amna Malik	Abandoning Microfinance in Turkey: An Explanatory Study
		Ali KABASAKAL Imanou AKALA	Development of Islamic Banking and Zakat Institutions in Sub-Saharan Africa Countries
		ALİ GÜREL NALAN GÜREL Hayrünisa GÜREL	Imports And Exports In The North American Free Trade Agreement
		Nazlı Çağıl KÜÇÜKGÖKSEL	What May Be the Possible Results of Visa Exemption Between Turkey and European Union?
16:30 – 17:45	Parallel Session V	Hall 4 Chair Person: Prof.Dr. Rasim YILMAZ	
		Tsvetan ILIEV	

			The Economic Thought of Twentieth Century and Prospective Theoretical Compromise
		Georgi P. GEORGIEV Nikolina MAREVA	Risk-adjusted Performance Ranking of Bulgarian Pension Funds
		Karolina ILIESKA	New Marketing Paradigm for Gaining a Competitive Advantage and Creating Value for Customers
		Rasim YILMAZ	Interest Rate Illusion: Reducing Directly but Increasing Indirectly
		Rasim YILMAZ	The Short –Term External Debt Stock of Turkey: A Trend Analysis
		Gabriela KRASTEVA	Macroeconomic Indicators and Economic Growth of Turkey: Interdependencies and VAR Analysis
		Sevi BALOĞLU Aytaç GÜT	Realizm ve Bilimsel Gerçeklik
		Aytaç GÜT Sevi BALOĞLU	Poincaré ve Bilim Anlayışı
17:45 – 18:00	Coffee Break		

Sunday Sessions

10:00 – 11:30	Parallel Session VII	Hall 1 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Fatma LORCU	
		Elif GÜNERİ YÖYEN	Öfke ve Aşkı Yaşama Biçimleri
		Salih TÜREDİ Mehmet Hanefi TOPAL	Militarizm ve Küreselleşme: MENA Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Araştırma
		Süleyman BAKKAL Kartal TÜRK Dilek TÜRK	Kosova ve Makedonya'nın Türkiye İle Dış Ticareti,Ticari İlişkilerinin Gelişimi ve Gelecekteki Seyri:2009-2015
		Kartal TÜRK Süleyman BAKKAL Dilek TÜRK	Turizm Gelirlerinin İhracatımızdaki Payı ve 2014-2016 İtibarı İle Ülkemize Gelen Turistlerin Milletlerine Göre Dağılımındaki Değişim
		Serdar ORHAN Sezgin UYSAL	AB ve Türkiye'de KOBİ'lerde İSG Politikalarının Karşılaştırılması
		Faruk YAHŞİ	Siyasi İktidarın Sınırlandırılması Bağlamında Osmanlı Devleti'nde

			Gerçekleştirilen Yenilikler
		Gamze Yıldız ERDURAN	Sinemanın Ortak Dili
		Fatma LORCU	Measuring the Efficiency of Automotive Industry by with Super Slack based Model (SBM)
		Duygu AKAY Fatma LORCU	Sağlık Kurumlarında Tıbbi Hatalar
10:00 – 11:30	Parallel Session VII	Hall 2 Chair Person: Assoc. Prof.Dr. Sinem YILDIRIMALP	
		Özge SAYGIN Nevin DEMİRBAŞ	Red Meat Consumption Behaviors of Healthcare Professionals
		Fatma CEYLAN	Örgütsel Sessizlik ve Liderlik Tarzları Arasındaki İlişki
		Agah Sinan ÜNSAR Elif Betül YALÇI	A ve B Tipi Kişilik Özelliklerinin İşi Erteleme Davranışına Etkisi
		Özgür ALTINEL Nursel TÜRKSOY	Engelli Bireyler ve Engelsiz Konaklama İşletmeleri
		Nursel TÜRKSOY Özgür ALTINEL Çiğdem GÜRSOY GAYGUSUZ	Turizmin Doğal Çevreye Etkileri
		Cem ÇETİN Kenan GÖÇER	Türk Havacılığının Kuruluşunda İane Kampanyaları
		Sinem YILDIRIMALP Emel İSLAMOĞLU Mert ÖNER	OSGB'lerde Çalışan İş Güvenliği Uzmanlarının Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar (Sakarya ve Kocaeli İli Örneği)
		Sinem YILDIRIMALP Emel İSLAMOĞLU Cemal İYEM	Toplumsal Kabul ve Uyum: Suriyeliler Perspektifinden Bir Değerlendirme
		Emel İSLAMOĞLU Cemal İYEM Sinem YILDIRIMALP	Türkiye'de Sendika-Kadın İlişkisine Dair Bir Araştırma
		Cemal İYEM	Psikolojik Sermayenin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Bir İşletme Örneği

		Sinem YILDIRIMALP Emel İSLAMOĞLU	
		Emel YILDIZ Kıymet Tunca ÇALIYURT	Enerjide Maliyetlendirme: Trakya Bölgesi İçin Bir Örnek Uygulama
		Emel YILDIZ Kıymet Tunca ÇALIYURT	İşletmelerde Enerji Verimliliğinin Önemi ve Enerji Politikalarına Genel Bakış
10:00 – 11:30	Parallel Session VII	Hall 3 Chair Person: Ass. Prof.Dr. Demirali Yaşar ERGİN	
		Adil KONDİLOĞLU Harun BAYER Enes ÇELİK Muhammet ATALAY	Ön Lisans Öğrencilerinin Çevrimiçi-Çevrimdışı Bilgi Güvenliği ve Siber Güvenlik Becerilerinin Araştırılması
		Harun BAYER Mustafa AKSOĞAN Tevfik ÇOBAN Enes ÇELİK	Anlamsal Sosyal Mühendislik Çerçevesinde Saldırı Teknikleri ve Bilginin Korunumu
		Muhammet ATALAY Adil KONDİLOĞLU Enes ÇELİK	Makine Öğrenmesi Algoritmalarının Büyük Veri Analizinde Kullanımı
		Demirali Yaşar ERGİN Aylin BEYOĞLU	Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretmen Adaylarının Şiddet Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi
		Cansel VATANSEVER Demirali Yaşar ERGİN	"Öğretmenlerin Performans Değerlendirmeyle İlgili Tutumları" Ölçeğinin Geliştirilmesi
		Ayşegül Zeynep ERGİN Nihan DEMİRKOL	Öğretmen Adaylarının 'Matematik' ve 'Matematik Öğretmenliği' Metaforik Algıları
		Nihan DEMİRKOL Ayşegül Zeynep ERGİN	8. Sınıf Matematik Başarısını Etkileyen Etmenler
		Demirali Yaşar ERGİN Ayşegül Zeynep ERGİN Nihan DEMİRKOL	Matematik Sevgisi Ölçeğinin Geliştirilmesi
		Yücel Atila ŞEHİRLİ	Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Devlet Kavramına İlişkin Metaforik

			Algıları
		Zerrin BALKAÇ	22.Yılında Srebrenitsa Katliamı
12:00-13:30	Lunch		
13:30 – 14:45	Parallel Session VIII	Hall 1 Chair Person: Prof.Dr. C. Uğur ÖZGÖKER	
		Celil Uğur ÖZGÖKER Güney Ferhat BATI	Avrupa Birliği'nin Balkanlar Genişlemesi ve Balkan Ülkelerine "Barış-Refah'' Katkıları
		Ahmet Mükerrem ÜNAL Emine AHMETOĞLU	Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenlerin Değerlendirilmesi
		Murat ÇETİN Ersan ÖZKAN	Dünyanın En Gelişmiş Beş Ülkesi ve Türkiye'de Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme
		Cahit ŞANVER	Kamu İç Borçlanmasının Bankacılık Sektörü Karlarına Etkisi: Nedensellik Analizi
		Zehra YALMANKÜLAH	Sınai Mülkiyet Kanunu İle Patent Hukukuna Getirilen Değişiklikler
		Gökhan ÇINAR Ayşe UZMAY Gökçe KOÇ Nurçin ÇINAR	Tarımsal Firma Yöneticilerinin İletişim Becerileri Açısından İncelenmesi
		Zeynep ÖZER Ayşe UZMAY	Türkiye ve Polonya'da Süt Sığırcılığında Uygulanan Politikalar ve Yapısal Analizi
13:30 – 14:45	Parallel Session VIII	Hall 2 Chair Person: Prof.Dr. Sevinç SAKARYA MADEN	
		Ahmet Cevdet AŞKIN	Karşılaştırmalı ve Normatif Perspektiften Türkiye'deki Medya Sistemine Eleştirel Bir Bakış
		Duygu ÖZKAN	17 Ağustos 1999 Depremi ve Yoksulluk
		Nilüfer NARLI Ayşegül AKDEMİR	Job Satisfaction of Women in Call Centers in Turkey
		Sevinç SAKARYA MADEN Hafife BALKAN Cansu ÇALIŞKAN	Yerel Almanca Ders Kitaplarında Dilbilgisi Öğretimine Dilbilim ve Öğrenme Kuramları Işığında Bir Bakış

		Sevinç SAKARYA MADEN Cansu ÇALIŞKAN Hafife BALKAN	Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında Ülke Bilgisini Yansıtan Öğelerin İncelenmesi ve Değerlendirilmesi
		Özlem ALADAĞ BAYRAK	Hospital Crisis Communication
13:30 – 14:45	Parallel Session VIII	Hall 3 Chair Person: Ass. Prof.Dr. Müjgan DENİZ	
		Tarkan PERAN	Küreselleşme Sürecinde Vergileme ve Büyük Veri
		Tarkan PERAN	Türkiye'de Beşeri Sermayenin Önündeki Engel: Çocuk Emeği
		Ahmet Oğuz AKGÜNEŞ Yasin MERCAN	BIST Kimya, Petrol, Plastik Endeksinde Bulunan Firmaların Finansal Performanslarının TOPSIS Yöntemi İle Değerlendirilmesi
		Ahmet Oğuz AKGÜNEŞ Yasin MERCAN	The Effects of Oil Price Changes on Growth, Inflation and Current Account Deficit in Turkey Using VAR Model
		Muzaffer KOÇ Bilal AKYOL	Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi İle Almanya Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştırılması
		Müjgan DENİZ	Akıllı Şehirler Kavramı Çerçevesinde Akıllı Destinasyonların Gelişimi ve Ölçümü: Türkiye'den Örnekler
		Duygu YÜCEL	Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Yöntemi
		Nurcan ÖZKAN	Edirne İlinde Romanların Yaşam Koşulları ve Geri Dönüşüme Etkisi
		Havva ARABACI	Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım İşlerinde Ortak Giderlerin Dağıtımız
		İsmail İYİGÜN	Kültür Turlarının Tedariğinde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri
13:30 – 14:45	Parallel Session VIII	Hall 4 Chair Person: Prof.Dr. Ahmet KUBAŞ	
		Aykut BEDÜK Mehmet KAPLAN	Stratejik Yönetimin Kurumsallaşma Üzerine Etkisi: Isparta Bankacılık Sektörü Araştırması
		Ceyhun KIR Nurhan TALEBİ	2007-2016 Arası Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi
		Serdar ÖĞE Mehmet KAPLAN	Psikolojik Sermayenin Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi: Girişimcilik Eğitimi Alanlar Üzerine Bir Araştırma
		Özden İBRAHİMAĞAOĞLU Esin CAN	Örgütsel Sinizmin Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerinde Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi
		Uğur Selçuk AKALIN	İktisadî ve Siyasî Temelleri Açısından 'Tek Kuşak Tek Yol' Projesinin

		Kaan YİĞENOĞLU	Değerlendirilmesi
		Zhuldyz KANAPIYANOVA	Rus Dış Politikasında Balkanlar: Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi
		Ahmet KUBAŞ	Trakya Bölgesinde Sanayileşmenin Olası Etkileri
		Ahmet KUBAŞ	Trakya Bölgesinde Girişimciler İçin Fırsatlar
16:00 – 17:00	Parallel Session IX	Hall 1 Chair Person: Ass. Prof.Dr. Olgun Irmak ÇETİN	
		Hüdaverdi BİRCAN Hasan ELEROĞLU Rahim ARSLAN	TR72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) Aile Giderlerinin Analizi ve Gıda Harcamalarında Tavukçuluk Ürünlerinin Yeri
		Hasan ELEROĞLU Hüdaverdi BİRCAN Rahim ARSLAN	Tavukçuluk Ürünleri Pazarlama Kanalları Üzerine Bölgesel Farklılığın ve Aile Gelir Düzeyinin Etkileri
		Serhan CANDEMİR Nuray KIZILASLAN	Kahramanmaraş ve Adıyaman İllerinde Bağcılık
		Afşin ŞAHİN	Ekonomik Büyümenin Brüt Sabit Sermaye Oluşumundaki Değişmeye Duyarlılığı: Kırılgan Beşli Üzerine Bir Uygulama
		Hüseyin Yılmaz ALIRAVCI	Özel Kesim Tasarruf Sorunu ve Türkiye İçin Ampirik Bir Araştırma
		İbrahim YARAPSANLI	Trakya Un Sanayi
16:00 – 17:00	Parallel Session IX	Hall 2 Chair Person: Assoc. Prof. Dr. Arzu KARACA	
		Ebru Kadriye ÖZ Seyran EFİLTİ ATAY Yasemin ÇELİK	Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışı ile Özyeterlilik İnançları Arasındaki İlişki
		Arzu KARACA Şükran YAZKAN	Okul Yöneticilerinin, Vizyoner Liderlik Rollerine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Tunceli Örneği
		Fatümatü Zehra ERCAN Özlem KARAKUŞ	Evlat Edinme Hizmetine Karşı Bireylerin Bilgi Düzeyleri ve Tutumları: Konya Örneği
		Hüseyin ERDAŞ Nilüfer SERİNİKLİ	Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu

		Ezgi UYSAL	İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler
		Sedat BALKIR	Geçmişten Günümüze Göz-Yanıltıcı Tekniklerin Güzel Sanatlar ve Mimaride Kullanımı
		Faruk AKIN Tuna KARTALOĞLU	Türkiye ile Aynı Gelir Grubunda Yer Alan Ülkelerde Sigortacılık Sektörü Göstergelerinin Karşılaştırılması
		Behlül ERSOY Faruk AKIN	Yükselen Ekonomilerde Finansal Sistemin Finansal İstikrar Üzerindeki Etkileri
		Emrah KONURALP Aziz Murat HATİPAĞAOĞLU	Küreselleşme Çağında Refah Devleti Çıkmazı mı Yeni Çıkış Yolu Mu?
16:00 – 17:00	Parallel Session IX	Hall 3 Chair Person: Assoc. Prof. Dr. Pavlina PETKOVA DIMITROVA	
		Pavlina PETKOVA DIMITROVA	Entities' Accounting Policy- A Theoretical View
		Evgeniy N. STOYANOV Tanya TODOROVA	The Two-Factor Foundation Of The Bulgarian Economy
		Aleksandar DAVCHEV	Specifics, Problems And Challenges Facing The Labor Market In Bulgaria
		Stefka TIMAREVA Radka TOSHEVA	Modern Information Systems and Technologies and Their Application in Tourism
		Sabbir HASAN	Austerity Borders For Refugees; Impending Destiny By Elide Decretal
		Stefka TIMAREVA	Alternative Types of Tourism in Plovdiv Region – A Basis for Sustainable Regional Development
17:00-17-30		Closing Cerenomy	

CONTENTS

Ön Lisans Öğrencilerinin Çevrimiçi-Çevrimdışı Bilgi Güvenliği Ve Siber Güvenlik Becerilerinin Araştırılması....1
Kahramanmaraş ve Adıyaman İllerinde Bağcılık....7
Türkiye'de Hanehalkı Elektrik Enerjisi Talebi Ve Belirleyicileri....14
Kosova ve Makedonya'nın Türkiye İle Dış Ticareti, Ticari İlişkilerinin Gelişimi ve Gelecekteki Seyri: 2009-2015....23
Bankaların Sosyal Sorumluluk Kampanyası Düzenleme Nedenlerine İlişkin Tüketici Algılamaları Üzerine Bir Araştırma....32
Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları ve Mersin Serbest Bölge Uygulamasının Yeri....41
Türk Tarımında Pazarlama Sorunları ve Çözümlerine Genel Bakış....50
Kurum ve Kuruluşlarda Bilgi Güvenliği Tehdit ve Önlemleri ile Türk Hukukunda Bilişim Suçlarının Yeri ve Önemi....59
Üniversitelerde Yapılan Sanat Etkinliklerinin Öğrencilere Katkısı....71
22. Yılında Srebrenitsa Katliamı....75
Türkiye ve Polonya'da Süt Sığırcılığında Uygulanan Politikalar ve Yapısal Analizi....82
Rus Dış Politikasında Balkanlar: Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi....91
Ekonomik Büyümenin Brüt Sabit Sermaye Oluşumundaki Değişmeye Duyarlılığı: Kırılgan Beşli Üzerine Bir Uygulama....100
Karşılaştırmalı Ve Normatif Perspektiften Türkiye'deki Medya Sistemine Eleştirel Bir Bakış....110
Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenlerin Değerlendirilmesi....123
BIST Kimya, Petrol, Plastik Endeksinde Bulunan Firmaların Finansal Performanslarının Topsıs Yöntemi İle Değerlendirilmesi....137
The Effects of Oil Price Changes on Growth, Inflation and Current Account Deficit in Turkey Using Var Model....144
A Long-Run and Broadening Credit Perspective of The Businesses in Turkey: Trade Credit to Bank Credit Ratio in The Short-Term....152
Imports and Exports in the North American Free Trade Agreement....160
Okul Yöneticilerinin, Vizyoner Liderlik Rollerine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Tunceli Örneği....175
Fransa'nın Asya-Pasifik Politikası Ve Dış Politika Analizi: Rol Teorisi....183
Ekonomi-Politika İlişkisi....192
Türk Havacılığının Kuruluşunda İane Kampanyaları....199
Maden İşletmelerinde İş Sağlığı Ve İş Güvenliğinin Önemi....208
2007-2016 Arası Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi....217
17 Ağustos 1999 Depremi Ve Yoksulluk....227
17 Ağustos 1999 Depremi ve Yoksulluk....236
Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışı ile Öz-yeterlik İnançları Arasındaki İlişki....244
1923–1960 Arası TBMM'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Politikaları....250
1983-2015 Tarihleri Arasında Tbmm'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Politikaları....263
Optimization of Transport Routes and Communal Infrastructure in Conditions of Extreme Natural Phenomena....277
Bilgi Ekonomisinin Ekonomik Kalkinma Sürecinde İnovasyonun Yeri Ve Önemi: Balkan Ülkeleri Ve Türkiye Örneği....287
Political Interdependence Between Turkey and Gulf Cooperation Council Countries....301
Örgütsel Sessizlik ve Liderlik Tarzları Arasındaki İlişki....308
A Study on Dairy Cattle Farmers' Knowledge About Climate Change in Turkey: Thrace Region Case....322
Tarımsal Firma Yöneticilerinin İletişim Becerileri Açısından İncelenmesi....330
Evaluation of Social Media Usage in The Context of Social Media Use Integration Scale....340
Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde Kuruluş ve Örgütlenme Giderlerinin Muhasebeleştirilmesi....347
Türk Vatandaşlığının İstisnaî Yoldan Kazanılması....354
Anlamsal Sosyal Mühendislik Çerçevesinde Saldırı Teknikleri ve Önlemler....361

Organik Gıda Tüketicilerinin Belirlenmesi: Teşvik Unsurları, Güven Yönelimleri ve Satınalma Davranışı 368
Farm Management Software for Increased Productivity and Competitiveness 375
Özel Kesim Tasarruf Sorunu ve Türkiye İçin Amprik Bir Araştırma 393
Planlı Davranış Teorisi ve İnternet Üzerinden Satın Alma 411
Abandoning Microfinance in Turkey: An Explanatory Study 417
Endüstriyel İşletmelerin Yeni Ürün Geliştirme Sürecinde Müşteri Katılımına Yönelik Teorik Bir Araştırma 429
Engelli Bireyler ve Engelsiz Konaklama İşletmeleri 435
Turizm İçin Yeni Bir Marka Sakin Şehirler; Vize İlçesi Örneği 442
Akıllı Kent Politikalarının Gelişimi 451
Belçika'da Bilgi Edinme Hakkı 457
The Short –Term External Debt Stock of Turkey: A Trend Analysis 463
Interest Rate Illusion: Reducing Directly but Increasing Indirectly 470
Austerity Borders For Refugees; Impending Destiny By Elide Decretal 478
Militarizm ve Küreselleşme: MENA Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Araştırma 489
Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitimin Önemi Ve Bir Değerlendirme 501
AB ve Türkiye'de KOBİ'lerde İSG Politikalarının Karşılaştırılması 508
Osmanlı Romanlarının İktisadî Yapısına Dair Bir İnceleme: Uzunköprü Şehri Şehsuvarbey Mahallesi Örneği 517
Dünyanın En Gelişmiş Beş Ülkesi ve Türkiye'de Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme 524
Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi İle Almanya Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştırılması 536
Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Etkisi: OECD Ülkelerini Kapsayan Ekonometrik Analiz 546
İstihdamda Cinsiyet Farklılıkları: Türkiye ve Kanada Örneği 563
Agricultural Extension and Woman in Rural Area 570
Derinin İnsan Hakları Üzerindeki Antropolojik Temelleri 578
Edirne İlinde Romanların Yaşam Koşulları ve Geri Dönüşüme Etkisi 582
Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarım İşlerinde Ortak Giderlerin Dağıtımı 593
Türkiye İle Aynı Gelir Grubunda Yer Alan Ülkelerin Sigortacılık Sektörü Göstergelerinin Karşılaştırılması 603
Implementation Of Alternative Financial Instruments By The Food Industry In Turkey 611
Örgütlerde Korku Kültürüne İlişkin Bir Model Önerisi 619
Critical Assessment of The Turkish Electricity Sector Laws During The Neoliberal Era 632
Dokuma Sektörünün Etkinlik Analizi 648
Kooperatiflerin Kaynak Kullanım Sorununa Yönelik Bir Öneri 653
En Büyük 100 Firma Kapsamında Dünya Silah Sanayi'ne İlişkin Değerlendirmeler 660
Bulgaristan'da Edirne'nin İşgal Yıldönümü Etkinlikleri ve Kutlamaları (1932-1933 Yılları) 679
İçsel Unfoldıng Analizi Ve Bir Uygulama 685
Ülkelerin Eğitim İstatistiklerinin İstatistik Yöntemler İle İncelenmesi 693
Variables Associated with the Institutional Development Services of Selected Higher Education Institutions 701
Specifics, Problems And Challenges Facing The Labor Market In Bulgaria 712
The Entity's Accounting Policy- A Theoretical Point of View 719
Cultural Tourism: Opportunities For Regional Tourism Product Development 725
The Case Of Roman Militum Castra "Dimum" 725
Two-Factor Base of The Bulgarian Economy 737
Alternative Types of Tourism in Plovdiv Region – A Basis for Sustainable Regional Development 742
Modern Information Systems and Technologies and Their Application in Tourism 754
Regulations For Protection of the Agricultural Sector in Bulgaria 760
Macroeconomic Indicators and Economic Growth of Turkey: Interdependencies and Var Analysis 769
Organic Agriculture in the Balkans – Funding Practices and Development Perspectives 777
A ve B Tipi Kişilik Özelliklerinin İşi Erteleme Davranışına Etkisi 786

Turizmin Doğal Çevreye Etkileri....794
The Growth & Importance of Middle Class Consumers in Emerging Markets....801
The Nature and Dimensions of Born Globals....808
Kocaeli'deki Konaklama İşletmelerinin Kapasiteleri ve Hizmet Alanları....819
Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında Ülke Bilgisini Yansıtan Öğelerin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi....828
Yerel Almanca Ders Kitaplarında Dilbilgisi Öğretimine Dilbilim Ve Öğrenme Kuramları Işığında Bir Bakış....839
Türkiye'de Uygulanan Para Politikası Stratejileri....851
Karadeniz Ekonomik İş Birliğinin Türk Ekonomisine Etkileri....860
İktisadi Düşünce Tarihinde Faiz Teorisi....865
Yeşil Tüketim : Tekirdağ İlinde Yeşil Tüketim Alışkanlığı Ve Yeşil Tüketicilerin Satın Alma Davranışı Üzerine Bir İnceleme....881
Türkiye'deki Bitkisel Yağ Sektörünün Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi İle Değerlendirilmesi....885
Çin Ekonomisinin Kalkınma Stratejileri ve Ekonomik Transformasyonu....894
Geçmişten Günümüze Göz-Yanıltıcı Tekniklerin Güzel Sanatlar Ve Mimaride Kullanımı....910
Risk-Adjusted Perfhrormance Ranking Of Bulgarian Pension Funds....914

ABSTRACTS

Suriyelilerin Sosyal Uyumu; Sosyal Sorumluluk Bağlamında Sultanbeyli Belediyesi Örneği
Ön Lisans Öğrencilerinin Çevrimiçi-Çevrimdışı Bilgi Güvenliği ve Siber Güvenlik Becerilerinin Araştırılması
2017 YGS Tercihlerine Göre Trakya'daki Üniversitelere Bağlı Meslek Yüksekokullarına Yapılan Yerleştirmelerin Değerlendirilmesi Bildiri
Effect of Two Different Techniques of Cooperative Learning on Undergraduates' Inquiry Skills
Stratejik Yönetimin Kurumsallaşma Üzerine Etkisi: Isparta Bankacılık Sektörü Araştırması
Corporate Social Responsibility and Environmental Sustainability Relationship: The Case of Companies in The Marmara Region of Turkey
Yükselen Ekonomilerde Finansal Sistemin Finansal İstikrar Üzerindeki Etkileri
Kamu İç Borçlanmasının Bankacılık Sektörü Karlarına Etkisi: Nedensellik Analizi
Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi: Tatvan Myo Örneği
"Öğretmenlerin Performans Değerlendirmeyle İlgili Tutumları" Ölçeğinin Geliştirilmesi
Psikolojik Sermayenin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Bir İşletme Örneği
Adem Kıssası Çerçevesinde İslam'da Günah Olayının Ortaya Çıkışı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme
Tekirdağ Naip Köyünde Sosyal Yapı Araştırması
Çokkültürlülük ve Göç İlişkisi
Türkiye'de Güvenceli Esneklik Kapsamında Özel İstihdam Büroları ve Geçici İş İlişkisi
Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretmen Adaylarının Şiddet Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi
Sağlık Kurumlarında Tıbbi Hatalar
Öfke ve Aşkı Yaşama Biçimleri
Realizm ve Bilimsel Gerçeklik
Poincaré ve Bilim Anlayışı
Türkiye'de Sendika-Kadın İlişkisine Dair Bir Araştırma
Zihin Haritalarının Diliyle "Öğretmen"
Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerinin İncelenmesi: Trakya Üniversitesi Örneği
Küreselleşme Çağında Refah Devleti Çıkmazı mı Yeni Çıkış Yolu mu?
İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler
Siyasi İktidarın Sınırlandırılması Bağlamında Osmanlı Devleti'nde Gerçekleştirilen Yenilikler
Measuring the Efficiency of Automotive Industry by with Super Slack based Model (SBM)
Evlat Edinme Hizmetine Karşı Bireylerin Bilgi Düzeyleri ve Tutumları: Konya Örneği
Dokuma Sektörünün Etkinlik Analizi
Kooperatiflerin Kaynak Kullanım Sorununa Yönelik Bir Öneri
En Büyük 100 Firma Kapsamında Dünya Silah Sanayi'ne İlişkin Değerlendirmeler
Sinemanın Ortak Dili
Ağlara Hazırlık Endeksi'ne Göre Türkiye'nin Yeri
Amasya İli Merkez İlçede Kiraz Üretimi Yapan İşletmelerin Üretim ve Pazarlama Sorunları
Aime Cesaire and Negritude Movement
Tavukçuluk Ürünleri Pazarlama Kanalları Üzerine Bölgesel Farklılığın ve Aile Gelir Düzeyinin Etkileri
TR72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) İşlenmiş Tavuk Eti Tüketimi Üzerine Etkili Olan Faktörler
Kültür ve Sanat Harcamalarının Ülkeler İtibariyle Analizi
Küresel Boyutta Bir Tehdit Unsuru Olarak Nükleer Silahlar
TR72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) Aile Giderlerinin Analizi ve Gıda Harcamalarında Tavukçuluk Ürünlerinin Yeri
Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu
Sustainable Agriculture, its' Adoption Barriers and Strategies to address them
The Relationship between Urbanization and Socio-economic Development: The case of WAEMU and Turkey.
Development of Islamic Banking and Zakat Institutions in Sub-Saharan Africa Countries

Turizm Gelirlerinin İhracatımızdaki Payı ve 2014-2016 İtibarı İle Ülkemize Gelen Turistlerin Milletlerine Göre Dağılımındaki Değişim 974
Evaluation of The Community Outreach Activities of a Selected Higher Education Institution in Cavite : Basis for a Community Extension Services Plan 975
New Marketing Paradigm For Gaining A Competitive Advantage And Creating Value For Customers 976
Factors And Resources For Development Of Sustaınable Tourısm In The Munıcıpalıty Velengrad 977
Kınalızâde Ali Efendi'nin Münşeatındaki Mektuplarda Yer Alan Edebi Tasvirler 978
İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Temel Kabiliyetler Testi Bağlamında İncelenmesi; Bahçelievler Örneği 979
Tekirdağ İli Çorlu İlçesi Tekstil Sektörünün Durumu 980
İşyerlerinde İşveren veya İşveren Vekili Tarafından Yürütülecek İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri 981
Makine Öğrenmesi Algoritmalarının Büyük Veri Analizinde Kullanımı 983
The Production and Usage of Graphene in the World 984
Bilgi Toplumu ve Bilgi Değerlendirme Metodolojisi: Kümeleme Analizi Yöntemiyle Bir Analiz 985
Akıllı Şehirler Kavramı Çerçevesinde Akıllı Destinasyonların Gelişimi ve Ölçümü: Türkiye'den Örnekler 986
Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Çocuk İhmal ve İstismarının Yönetilmesinde Çocuk Koruma Merkezinin Rol ve Önemi 987
Eğitim Yatırımları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye'nin İlleri Üzerine Dinamik Panel Nedensellik Analizi (2004-2014) 988
What May Be The Possıble Results Of Vısa Exemptıon Between Turkey And European Unıon? 989
Öğrencilerin Öğretim Elemanlarına Yönelik Akademik Kalite Beklentileri: Kırklareli Üniversitesi Örneği 990
Job Satisfaction of Women in Call Centres in Turkey 991
Evaluation of Rice Foreign Trade in Terms of Local Production in Benin and Suggestions 992
Örgütsel Sinizmin Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerinde Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi 993
Red Meat Consumption Behaviours of Healthcare Professionals 994
Psikolojik Sermayenin Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi: Girişimcilik Eğitimi Alanlar Üzerine Bir Araştırma 995
6 Sigma Ve Yalın 6 Sigma, Tpm Kalite Sistemlerinin Analiz Ve Karşılaştırılması 996
Türkiye'de Hanehalkı Elektrik Enerjisi Talebi ve Belirleyicileri 997
Parti Programları ve 1 Kasım Seçim Beyannameleri Işığında TBMM'deki Siyasi Partilerin Kırsal Kalkınma Siyasaları 998
Toplumsal Kabul Ve Uyum: Suriyeliler Perspektifinden Bir Değerlendirme 999
OSGB'lerde Çalışan İş Güvenliği Uzmanlarının Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar (Sakarya ve Kocaeli İli Örneği) 1000
Küreselleşme Sürecinde Vergileme Ve Büyük Veri 1001
Türkiye'de Beşeri Sermayenin Önündeki Engel: Çocuk Emeği 1002
Performansa Dayalı Ücret (Pdü) Planlarının Sendikacılık Ve Sendikal Hareket Üzerine Etkileri 1003
Avrupa Birliği'nin Balkanlar Genişlemesi Ve Balkan Ülkelerine ''Barış-Refah'' Katkıları 1004
İktisadî ve Siyasî Temelleri Açısından 'Tek Kuşak Tek Yol' Projesinin Değerlendirilmesi 1005
Yaşlanmanın İşgücü Piyasalarına Etkisi: Nüfus projeksiyonları 1006
Türkiye'de Kamu Sektörü Harcamaları 1007
Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına Yönelik Tutumlarının Analizi: Eskişehir İlindeki Banka Müşterileri Üzerine Alan Araştırması 1008
Üniversitelerde Etik Dersinin Önemi Ve Eksikliğinden Doğan Sorunlar 1009
Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Devlet Kavramına İlişkin Metaforik Algıları 1010
Metaphorical Perceptions of Classroom Teaching Teacher Candidates Relating To The Concept of State 1010
Sınai Mülkiyet Kanunu İle Patent Hukukuna Getirilen Değişiklikler 1011
Trakya Bölgesinde Girişimciler İçin Fırsatlar 1012
Trakya Bölgesinde Sanayileşmenin Olası Çevresel Etkileri 1013
Carbon Footprint: Does Well Education Mean Less Harm to Environment? 1014
Hospital Crisis Communication 1015
Kültür Turlarının Tedariğinde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri 1016
Kruvaziyer Turizminin Türk Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi 1017

Kültür Turlarının Tedariğinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri 1018
Status and Development of Theoretical Idea about Tourism Zoning in Bulgaria 1019
The Economic Thought of Twentieth Century and Prospective Theoretical Compromise 1020
8. Sınıf Matematik Başarısını Etkileyen Etmenler 1022
Matematik Sevgisi Ölçeği'nin Geliştirilmesi 1024
Bakery Sector Issues and Possible Solution Suggestions 1026
Sürdürülebilir Kalkınma Nedir? Trakya Bölgesinin Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Geleceği 1027
The Impact of Emotional Labor on Workaholism for Ethical Leaders 1028

Ön Lisans Öğrencilerinin Çevrimiçi-Çevrimdışı Bilgi Güvenliği Ve Siber Güvenlik Becerilerinin Araştırılması

[1]Adil KONDİLOĞLU **[2] Harun BAYER** **[3]Enes ÇELİK** **[4] Muhammet ATALAY**

[1] Öğr. Gör.,Giresun Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO, Bilgisayar Programcılığı, adil.kondiloglu@giresun.edu.tr

[2] Öğr. Gör.,İnönü Üniversitesi, Akçadağ MYO, Bilgisayar Programcılığı, harun.bayer@inonu.edu.tr

[3]Öğr. Gör.,Kırklareli Üniversitesi, Babaeski MYO, Bilgisayar Programcılığı, enes.celik@klu.edu.tr

[4]Yrd. Doç. Dr.,Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sayısal Yöntemler, atalay@klu.edu.tr

Özet: Günümüzde bilişim teknolojilerinin bilgi üzerindeki etkileri ve boyutları giderek artmakta, elde edilen bilginin korunmasından doğan bilgi güvenliği ve siber güvenlik yeterlilikleri önemli bir konu alanını oluşturmaktadır. Bilgi güvenliğine yönelik siber saldırıların, zaman içinde hem sayı hem de çeşitlilik açısından arttığı bir ortamda etkin bir bilgi güvenliği oluşturabilmek için gerekli olan, güvenlik süreçleri bu çalışma ile irdelenmiştir. Bu çalışmada Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin bilgi güvenliği ve siber güvenlik yeterlilikleri incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Veriler betimleyici ve anlam çıkarıcı istatistikler kullanılarak SPSS uygulamasında analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bilişim güvenliği konuları ile ilgili bilgi ve becerilerinin yeterli olmadığını belirten çok sayıda öğrenci olduğu görülmüştür. Bu noktada öğrencilere bilgi güvenliği ve siber güvenlik konularında eğitim verilmesinin gerektiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Güvenliği, İnternet Güvenliği, Siber Güvenlik.

1. Giriş

Hayatımızda birçok kolaylık sağlayan bilişim teknolojileri geleneksel birçok uygulama ve hizmetin sunulmasında yer alırken aynı zamanda sağladığı üstünlükler sayesinde de gittikçe vazgeçilmez olmaktadır. Bilişim teknolojilerinden yararlanılan alanların gün geçtikçe artması birçok uygulama ve hizmeti elektronik ortama taşımaktadır. E-devlet, e-ticaret, e-belediye, e-öğrenme ve e-sağlık gibi uygulama ve hizmetler günlük yaşamımızın bir parçası haline gelmiştir (Dedeoğlu, 2006). Diğer yandan bilişim teknolojilerinin hayatımızda yaygın kullanımının artması bu teknolojilerin kolaylıklarının yanında bazı olumsuz yanlarını da beraberinde getirmektedir. Bilgi ve siber güvenlik konusu da bunlardan birisidir. Bilişim teknolojilerini kullanarak işlemlerin gerçekleştirilmesi, depolama yapılması, iletişim kurulması, dijital ortamlarda bulunan bilginin güvenliğini dolayısı ile bilişim güvenliğini önemli bir hale getirmektedir (Yavuz ve Ulaş, 2013). Herkes tarafından erişilen bir bilginin güvenli bir biçimde gönderen ve alıcı arasında bütünlüğü bozulmadan, belli bir gizlilik içinde güvenli bir biçimde iletilmesi bilgi güvenliği olarak ifade edilebilir (Vural ve Sağıroğlu, 2008). Bilginin dijital ortamlarda depolandığı, iletildiği ve ulaşıldığı çağımızda bilgi güvenliği kavramı ve siber güvenlik kavramı artık içe içe hale geçmiştir.

İnternet kullanıcı sayısı dünya genelinde hızla artmaya devam etmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2016 yılında yayınladığı rapora göre Türkiye' de bilgisayar ve internet kullanım oranları 2016 yılı Nisan ayında 16-74 yaş grubundaki bireylerde sırasıyla %54,9 ve %61,2 oldu. Bu oranlar erkeklerde %64,1 ve %70,5 iken, kadınlarda %45,9 ve %51,9'dur. Türkiye genelinde İnternet erişim imkânına sahip hanelerin oranı 2016 yılı Nisan ayında %76,3 oldu. Evden internet erişimi olmayan hanelerin %59'u bağlanmama nedeni olarak internet kullanımına ihtiyaç duymadıklarını, %29,4'ü interneti, iş, okul, internet kafe gibi başka yerlerde kullandıklarını söyledi. Hanelerin 2016 yılı Nisan ayında %96,9'unda cep telefonu veya akıllı telefon bulunurken, sabit telefon bulunma oranı %25,6 oldu. Aynı dönemde hanelerin %22,9'unda masaüstü bilgisayar, %36,4'ünde taşınabilir mevcut iken tablet bilgisayar bulunma oranı %29,6 oldu (TÜİK, 2016).

2. Amaç

Yükseköğretim kurumlarında bilgi güvenliği ve siber güvenlik konularında farkındalığın oluşturulması oldukça önemli görülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin bilgi güvenliği ve siber güvenlik farkındalıklarını incelemektir. Bilişim teknolojilerinin bilgi üzerindeki etkileri ve boyutları ortaya konulacak, elde edilmesi zor olan bilginin korunması ihtiyacından doğan bilgi güvenliği ve siber güvenlik yeterlilikleri incelenecektir. Bilgi güvenliğine yönelik siber saldırıların, zaman içinde hem sayı hem de çeşitlilik açısından arttığı bir ortamda etkin bir bilgi güvenliği oluşturabilmek için gerekli olan, güvenlik süreçleri bu çalışma ile araştırılması amaçlanmıştır.

3. Yöntem

3.1.Örneklem

Bu çalışma belirlenmiş bir gruptan veri toplayarak grubun özelliklerini ortaya koymaya yöneliktir. Bu nedenle araştırmanın modeli kesitsel tarama modelidir. Kesitsel araştırmalarda değişkenler betimlenmek üzere tek bir seferde ölçülür (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012). Araştırma kapsamında geliştirilen ankette ön lisans öğrencilerinin bilgi güvenliği ve siber güvenlik farkındalık düzeyleri, becerileri, yeterlilikleri, gerçek hayattaki uygulamaları ve eksik kaldıkları noktalar belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu araştırmanın evrenini Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokuluna kayıtlı yaklaşık 1500 ön lisans öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırma evreninde konu alanı hâkim olması beklenen bölüm öğrencilerinin yanı sıra sayısal, sözel ve eşit ağırlık programlarından da öğrencilerin yer almasına dikkat edilmiştir. Araştırma kapsamında bu evren biriminin tamamına Google anket ile sorular ulaştırılmıştır. Anketi gönüllülük esasına göre doldurarak çalışmaya 302 öğrenci hiçbir soruyu boş bırakmayarak katılmıştır. Örneklemi oluşturan 302 (%20) kişinin verileri üzerinde analizler yapılmıştır. Örneklemin çok küçük olması durumunda araştırma sonuçlarının evren için genelleyebilmesi güçleşir. Betimsel araştırmalarda minimum %10 örneklem alınır, küçük evrenlerde ise %20'ye ihtiyaç duyulur (Arlı ve Nazik, 2001). Bu araştırmada %20 yeterlilik seviyesine ulaşılmıştır. Bu durum ise sonuçların genellemesi için ve güvenirlik açısından yeterli olduğu kabul edilir.

3.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak geliştirilen "Bilişim Güvenliği Anketi" kullanılmıştır. Anket geliştirilirken bilimsel alandaki araştırmalardan bilişim güvenliği ile ilgili anket sorunlarından yola çıkılarak sorular hazırlanmıştır. Özellikle Kritzinger ve Smith'in 2008 yılında temel bilgi güvenliği ilkelerinden yola çıkılarak sorular kategorilere ayrılmıştır (Kritzinger ve Smith, 2008). Yeniden düzenlenen bu form 17'si 5'li likert tipinde ve 4'ü demografik ve kullanım alışkanlıklarını belirlemeye yönelik toplam 21 sorudan oluşmuştur. Likert tipi hazırlanan soruların yanıt seçenekleri öğrencilerin "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "fikrim yok", "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" şeklinde kendilerini yakın hissettikleri düzeyde yanıt verebilmeleri için düzenlenmiştir. Anketteki likert tipi sorular bilgi güvenliği ve siber güvenlik konu başlıkları altında toplanmıştır. Bu başlıklar ve soru sayılarının dağılımı şu şekildedir:

- Parola (7 soru)
- İnternetten alış-veriş (3 soru)
- Güncelleme (3 soru)
- Yasal ve etik konular (4 soru)

Her bir soru o soruda ölçülmek istenen özellikle ilgili gerçek durumu (yeterliliği veya beceriyi) ortaya koymaya yöneliktir. Anketin kapsam geçerliği için uzman görüşü temel alınmıştır. Likert tipi 17 maddenin güvenirliği için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı hesaplanarak değer 0,75 bulunmuştur. Likert önerme

soru ve cevaplarının güvenirliği % 75'dir bu da yeterli düzeydedir Bu bulgular anketin güvenilir, kabul edilebileceğini göstermektedir. Böyle bir araştırmada genel kaide Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı için en az %70 olması istenir.

3.3. Verilerin Analizi

Veri analizi, SPSS 22 programı ve Excel 2013 hesaplama programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bulguların elde edilmesinde istatistiksel tekniklerden (Frekans ve Yüzde Dağılımı) yararlanılmıştır. Veriler ankette yer alan maddelerin yanıtları verilerek yüzde ve frekans ile betimlenmiştir. Bu bulgular verilirken okumayı ve yorumlamayı kolaylaştırmak amacıyla "kesinlikle katılmıyorum" ve "katılmıyorum" yanıtları birleştirilerek "katılmıyorum" şeklinde; "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" yanıtları birleştirilerek "katılıyorum" başlığı altında sunulmuştur.

4. Bulgular

Tablo 1: "Cinsiyetiniz?" Sorusuna Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdelikler

Yanıtlar	f	%
Erkek	174	57,6
Bayan	128	42,4

Tablo 1'e göre araştırmaya katılanların çoğunluğunu erkekler oluşturmuştur. Tüm bu bulgular dikkate alındığında bilişim güvenliği konularında ağırlıklı olarak erkeklerin cevaplarından oluşması sonuçları etkilediği ihmal edilmemelidir.

Tablo 2: "Ön lisansta bilişim ile ilgili bir ders eğitimi alıyor musunuz?" Sorusuna Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdelikler

Yanıtlar	f	%
Evet	86	28,5
Hayır	216	71,5

Tablo 2'ye göre araştırmaya katılanların çoğunluğu bilişim bölümünden bir ders okuyanların oranın az olması diğer bölümlerde bu konuların bir ders olarak koyulması gerektiğinin göstergesidir.

Tablo 3: "Bilgi güvenliği veya siber güvenlik alanında özel eğitim aldınız mı?" Sorusuna Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdelikler

Yanıtlar	f	%
Evet	61	20,2
Hayır	241	79,8

Tablo 3'e göre araştırmaya katılanların çoğunluğu bilgi güvenliği veya siber güvenlik alanında özel eğitim (kurs vb.) almadığı gözükmektedir. Bu durumun giderilmesi için Yükseköğretimde bilişim güvenliği alanında ücretsiz kursların veya derslerin açılması gerektiğinin göstergesidir.

Tablo 4: "Online alış-veriş sitesinde öncelikli olarak hangi özelliğine dikkat edersiniz?" Sorusuna Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdelikler

Yanıtlar	f	%
Alış-veriş yapacağım sitenin güvenilir olmasına	34	11,3
Güvenlik sertifikasının olmasına	137	45,4

Ödeme seçeneklerinin çeşitliliği	45	14,9
3 boyutlu güvenlik (3d Secure) kullanması	45	14,9
Ödeme ekranında sanal klavyesi olması	41	13,6

Tablo 4'te yer alan değerlere göre öğrencilerin internetten alış-veriş yaparken en çok sitenin güvenlik sertifikası olmasına dikkat ettikleri görülmektedir. Bilişim güvenliği ilkelerine göre de bireylerin internetten alışveriş yaparken dikkatli olmaları beklenmektedir. Öğrencilerin alış-veriş siteleriyle ilgili bazı özelliklere dikkat ettikleri bununla birlikte 3 boyutlu güvenlik (3d secure), sanal klavye gibi internet alış-verişi için önemli olan teknik konular hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Bu durum bir kavram olarak "güvenlik" kavramı ile ilgili farkındalık olmasına rağmen, bu kavramı dikkate alıp uygulamada eksikler olabileceğini göstermektedir.

Tablo 5: Parola Sorularına Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdelikler

Sorular	Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%
Farklı e-posta adreslerim için aynı parolayı kullanırım	82	27,2	40	13,2	180	59,6
Farklı sitelere üye olurken aynı kullanıcı adı ve parolayı kullanırım	84	27,8	33	10,9	185	61,3
Parolamı yazarken arkadaşlarımın parolamı görmesi benim için sorun değildir	140	46,4	12	4,0	150	49,7
Parolamı yönetmek (oluşturmak ve saklamak) için bir çevrimiçi yazılım kullanırım	233	77,2	29	9,6	40	13,2
Parolamı belirli zaman aralıklarında değiştiririm	130	43,0	32	10,6	140	46,4
Nasıl güvenli bir parola belirleyeceğim hakkında bilgi sahibiyim	28	9,3	30	9,9	244	80,8
Parola güvenliğinin zayıf, orta, yüksek olmasının parolamın güvenliğini nasıl etkilediğini biliyorum	54	17,4	25	8,1	231	74,5

Tablo 5'teki değerler incelendiğinde, öğrencilerin yaklaşık %60'ının farklı site üyelikleri ve e-posta adresleri için aynı kullanıcı adı ve şifreyi kullandıkları ve %49,7 oranında arkadaşlarına ve güvendikleri insanlara parolalarını gösterdikleri görülmektedir. Bu durum öğrencilerin çoğunluğunun parola kullanımı konusunda güvenlik açığı olduğunu bu konuda farkındalıklarının düşük olduğunu göstermektedir. Katılımcıların %80,8'sının nasıl güvenli bir parola belirleyecekleri hakkında bilgi sahibi olduklarını düşündükleri görülmektedir. Ayrıca, katılımcıların %77,2 oranında parolalarını saklamak ve oluşturmak için çevrimiçi yazılım kullanmadıklarını ve parolalarını belirli zaman aralıkları ile değiştirmenin öneminin farkında olanlar %46,4 ile farkında olmayanlar %43 arasında ciddi bir fark olmadığı görülmektedir. Katılımcıların parola güvenliğinin zayıf, orta, yüksek olmasının parolamın güvenliğini nasıl etkilediğini bilenlerin oranı %74,5 ile parola belirleme hakkında bilgi sahibi olanlarla paralellik gösterir.

Tablo 6: İnternetten Alış-Veriş Sorularına Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdeler

Sorular	Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%
İnternette alış-veriş yaparken internetten ödeme güvenliği hakkında nelere dikkat etmem gerektiğini bilirim.	60	19,9	40	13,2	202	66,9
Kredi kartım ile bilgileri girerken eğer varsa sanal klavye veya ekran klavyesi kullanırım	120	39,7	26	8,6	156	51,7
Online alış-veriş yaparken tarayıcıyı gizli özelliğinde kullanırım	212	70,2	30	9,9	60	19,9

Tablo 6'daki internetten alış-veriş yapma ile ilgili katılımcıların verdikleri yanıtlar incelendiğinde bilişim güvenliği ilkelerine uygun olarak %66,9 oranında internetten alış-veriş yaparken ödeme güvenliği hakkında yeterli bilgi sahibi olduklarını belirttikleri görülmektedir. Diğer yandan, internetten alış-veriş yaparken sanal klavye kullanımı veya ekran klavyesi kullanımı öneminin, farkında olanlar %51,7 ve olmayanların %39,7 oranları birbirine yakındır. Bu nedenlerden dolayı öğrencilerin internetten alış-veriş konusunda nelere dikkat edecekleri konusunda genel olarak farkındalık sahibi oldukları, ancak sanal klavye kullanımı konusunda bilgi sahibi olmadığını belirten %39,7'lik bir grubun olduğu; kararsızlarla birlikte oranının %48,3 olduğu söylenebilir. Ayrıca online alış-veriş yaparken tarayıcıyı gizli özelliğinde kullananların oranı %19,9 olduğu gözükmektedir. Ortaya çıkan bu sonuç farkındalık sahibi olanlar bulunmakla birlikte uygulamalı bir eğitim gereksinimi de olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 7: Güncelleme Sorularına Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdelikler

Sorular	Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%
Kullandığım anti-virüs yazılımının güncelliğini denetlerim	84	27,8	20	6,6	198	65,6
İşletim sistemi güncellemelerini kontrol eder ve zamanında yüklerim	98	32,5	37	12,3	167	55,3
Kullandığım sık yazılımlarının güncellemelerini denetlerim	119	39,4	44	14,6	139	46,0

Tablo 7'de güncelleme konusu ile ilgili bulgulara bakıldığında genel olarak öğrencilerin yarıdan fazlasının güncelleme ile ilgili konularda farkındalık sahibi oldukları ve güncelleme ile ilgili hususlara dikkat ettikleri görülmektedir. Bununla birlikte kararsız olanların ve olumsuz yanıt verenlerin %6-%39 dolaylarındaki oranı bu konuda önemli düzeyde farkındalık eksikliği yaşayan katılımcılar olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Güvenlik ile İlgili Yasal Sorulara Verilen Yanıtlara Ait Frekans ve Yüzdelikler

Sorular	Katılmıyorum		Fikrim Yok		Katılıyorum	
	f	%	f	%	f	%
Bilgisayarımdaki yazılımları lisans bedellerini ödeyerek satın aldıktan sonra kullanırım	167	55,3	72	23,8	63	20,9
Bilgisayarımda yasa dışı yolla edinilmiş (kırılmış) yazılımlar bulunmaktadır	119	39,4	51	16,9	132	43,7
Yazılım kullanmada telif hakları konusunda yeterli bilgi sahibiyim	89	29,5	89	29,5	124	41,1
Yazılım kullanmada yamalar (service pack) hakkında bilgi sahibiyim ve yüklerim	73	24,2	55	18,2	174	57,6

Tablo 8'de öğrencilerin yasal konularla ilgili verdikleri yanıtlar incelendiğinde yazılım telif hakkı konusunda bilgi sahibi olduğunu belirtenlerin oranı (%41,1), bilgi sahibi olmadığını (%29,5) veya emin olmadığını (%29,5) belirten kişilerin toplam oranından azdır. Bu bulgu öğrencilerin bu konuda yeteri kadar farkındalık sahibi olmadığının bir işareti olabilir. Yasal yolla edinilmemiş yazılımların kullanım oranı (%43,7) lisanslı yazılım kullanım oranından (%20,9) yüksek görünmektedir. Mevcut yüklü yazılımların güncellenmesi noktasında servis paketlerinin yüklenmesinde %42,4'lük bir kesim konudan haberdar

değildir. Bilişim teknolojilerinin kanuni ve etik kullanımı konusunda önemli düzeyde bilgilendirme ihtiyacı olduğu ve bu konuda farkındalığın az olduğu görülmektedir.

5. Sonuçlar

Bulgulara bakıldığında ön lisans öğrencilerin çoğunun bilgi güvenliği ve siber güvenlik konusunda farkındalıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte ele alınan birçok konu açısından azımsanmayacak sayıda öğrencinin kararsız (fikrim yok) ya da olumsuz yanıt (katılmıyorum) verdiği durumlar da bulunmaktadır. Örneğin öğrencilerin büyük çoğunluğu parola güvenliği konusunda bilgi sahibi olmalarına rağmen; aynı zamanda farklı sitelerde aynı parolayı ve kullanıcı adını kullanması tezat bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte internetten alış-verişle ilgili yeterli bilgilerinin olduğunu söyleyen çoğunluk gruba karşılık az bir kesimi sanal klavye kullanmaması uygulamada eksikliklerin olduğunu gösterir. Bu bulgular bireylerin bilgi güvenliği ve siber güvenliğe yönelik tutumları, davranışları ve bilgileri arasında farklılıklar olduğunu göstermektedir. Bilişim teknolojileri güvenliği maddelerinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde; erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre kaynağını ve güvenirliğini bilmedikleri birçok riski alabildikleri ve bayanların ise bu konularda daha çok risk almadıkları yani kuralcı oldukları gözlemlenmiştir. Bu durum bilgi güvenliği ve siber güvenlik konusunda kızların erkeklere görece daha temkinli olduğunu göstermektedir. İnternet kullanımına göre bilişim güvenliği maddelerine verilen yanıtlar incelendiğinde ortalamanın üstünde internete bağlanan katılımcıların daha çok korsan yazılım kullandıklarını belirtmiş olmaları dikkat çekici bir sonuçtur. Bilişim teknolojilerinden daha çok yararlanmak daha sağlıklı veya adil kullanım konusunda bir ilerlemeye neden olmamaktadır.

Yükseköğretimde mevcut alınan eğitim, ders ve kursların önemli bir farkındalık ortaya çıkarmadığı görülmektedir. Bu nedenle farkındalık oluşturmanın ötesinde davranışa dönüşecek uygulamalı derslere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Sonuç olarak öğrencilerin bir kısmı farkındalık sahibi iken önemli bir kısmı bu açıdan yetersiz kalmışlardır. Bu nedenle bilgi güvenliği ve siber güvenlik ile ilgili verilebilecek derslerin yanı sıra bireylerin bilgilerini güncelleyecekleri, kendilerini geliştirecekleri olanaklar sunmaya yönelik araştırmalar yapılması ve önerilerin geliştirilmesi bilgi güvenliği ve siber güvenlik alanına katkı sağlayacaktır.

Bu araştırmalarda öğrencilerin ihtiyaçları ve beklentileri belirlenerek bu konularla ilgili kitaplar, elektronik kitaplar, web siteleri, uzaktan eğitim sistemleri vb. öğretim materyalleri geliştirerek bunların etkinliği incelenebilir. Bu konulara yönelik kurslar, dersler, proje yarışmaları tasarlanarak bunların etkinliğine yönelik deneysel çalışmalar ve araştırma geliştirme projeleri yapılabilir. Ancak yalnızca bireylere sadece bilgi kazandırmak yerine tutum ve davranış kazandırmaya yönelik etkinliklerin yapılması (uygulama/simülasyon) bu araştırma sonuçlarında ortaya çıkan önemli bulgulardan biri olarak görülmektedir. Bu araştırmanın gerçekleşmesi ile elde edilen bulguların, sonraki çalışmalara yol göstermesi, ihtiyaç analizlerine ve geliştirilecek eğitimlere ön bilgi sunması ümit edilmektedir.

Kaynakça

Arlı, M. ve Nazik, H. (2001). Bilimsel Araştırmaya Giriş. Ankara: Gazi Kitabevi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Dedeoğlu, G. (2006). Bilişim Toplumu ve Etik Sorunlar. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

Kritzinger, E., & Smith, E. (2008). Information security management: An information security retrieval and awareness model for industry. Computers & Security, 27(5), 224-231.

TÜİK, (2016). Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. Sayı: 21779.

Vural, Y. ve Sağıroğlu, Ş. (2008). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Standartları Üzerine Bir İnceleme. Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 23(2), 507-522.

Yavuz, H. ve Ulaş, M. (2013). Adli Bilişime konu olan Bilişim Suçları ve Bilgi Güvenliği Farkındalık Tespiti. 1. International Symposium on Digital Forensics and Security Proceding Book. Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Kahramanmaraş ve Adıyaman İllerinde Bağcılık

Serhan CANDEMİR[1] **Nuray KIZILASLAN[2]**

[1]Doğu Akdeniz Geçit Kuşağı Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, serhan_candemir@hotmail.com

[2]Prof. Dr.,Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, nuray.kizilaslan@gop.edu.tr

Özet: Dünyanın önemli bağcı ülkelerinden biri olan Türkiye, bu potansiyelini kuru üzüm üretimi ve ticareti dışında bağcılığın diğer faaliyet dallarında (sofralık ve şaraplık üzümde) etkin olarak kullanamamaktadır. Bağ alanlarının giderek azalması önemli bir sorun olarak görülürken bağcılık potansiyelinin de etkin olarak değerlendirilemediği açıktır. Bu durum büyük ölçüde modern bağcılık tekniklerinin daha geniş alanlara yansıtılamaması, sulanan alanlarda sofralık üzüm yetiştiriciliğinin yapılmaması, zengin asma genetik kaynaklarının avantaja dönüştürülememesi, ürün işleme ve pazarlama konularında yetersizliklerin olması vb. gibi teknik nedenlerle açıklanabilmektedir.

Türkiye'de ekim alanı itibariyle 4. Sırada yer alan Kahramanmaraş ve 11. Sırada yer alan Adıyaman illeri çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır. Bu illerde üreticilerle yapılan anket görüşmeleri ile bağcılığın mevcut durumu ve çiftçilerin bağcılık üretimi konusunda ihtiyaç duydukları eğitim konuları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağcılık, Kahramanmaraş, Adıyaman

1. Giriş

Türkiye bağcılık için elverişli iklimsel özelliklerinden dolayı, önemli bağ üretim bölgeleri arasında yer almakta ve asmanın gen merkezi olarak bilinmesinden dolayı eski ve köklü bir bağcılık kültürüne sahiptir. Bağ yetiştiriciliği tarla, meyve ve sebze üretiminin yapılamadığı atıl olan yamaç arazilerin değerlendirilmesi, erozyondan korunması ve geçim kaynağı olması açısından önemli bir yere sahiptir.

Üzüm insanlık tarihi boyunca mitolojilerde ve kutsal kitaplarda yer almış, buğday ve baklagillerden sonra kültüre alınan ürünlerden biri olmuştur (Şensoy ve Tutuş, 2017:56). Birçok jeolojik ve arkeolojik araştırmalar sonucunda asmanın anavatanının; Güney Kafkasya ve Hazar Denizi güneyi ile Kuzey Doğu Anadolu'ya, doğuda da İran, Türkistan ve Hindikuş dağlarına kadar uzanan bölge olduğunu ortaya koymuştur. Dünyadaki yayılışının ise kuzeyde Kırım'dan başlayarak Tuna vadisine, Balkan Yarımadasına ve Macaristan'a buradan da Avrupa ülkelerine olduğu bildirilmiştir.

Milyonlarca yıl öncesine uzanan tarihe ve zengin çeşitliğine sahip bir bitki olan üzüm, ılıman kuşak bitkisidir ve dünya üzerinde 30-40 kuzey ve güney enlemlerinde yetişmektedir. Yaklaşık 140 milyon önceye ait tohum ve yaprak fosilleri bu durumu ispatlamaktadır. İlk insan yaşamının başladığı tarih öncesi dönemlerden bu güne ulaşmış üzüm tohumları, insanoğlunun bu bitkiyi erken tanıdığının ispatıdır. İsveç Gölü ve Mısır piramitlerinde rastlanılan bu tohumlar, bu gün kültüre alınmış türlerin tohumları ile büyük oranda benzerlik göstermektedir (Deliorman Orhan ve ark., 2011). M.Ö. 2400 yıllarına ait Mısır hiyerogliflerinde, üzüm yetiştiriciliği ve şarap yapımı hakkında bilgi verilmektedir.

Üzümün geçmişten günümüze her toplumda önemli bir ürün olarak kabul görmesinin en önemli nedenleri arasında; asmanın iklim ve toprak koşullarına kolay uyum göstermesi, değişik kullanım şekillerine (sofralık, kurutmalık, şaraplık, şıralık vb.) uygunluğu, asmanın üzüm dışındaki diğer organlarından da (sürgün, çubuk, yaprak) yararlanılabilmesi ve önemli besin kaynağı olması gibi özellikleri sayılabilir (Tangolar vd., 2010).

Üzüm, sofralık, şaraplık, kurutmalık, sirke, pekmez, pestil, reçel, bulama, lokum, meyve suyu, köfter, ezme ve diğer mamul ürünler şeklinde değerlendirilme olanağına sahiptir. Türkiye'de üretilen üzümlerin yaklaşık %40'ı kurutularak, %25'i sofralık, %20'si sirke, pekmez ve pestil yapılarak, yaklaşık % 15'i de alkollü içki sanayinde, batı ülkelerinde ürünün yaklaşık %90'ı şarap üretiminde kullanılmaktadır (Duran, 2003, Uysal vd. 2017:19).

Asma, diğer meyvelere göre daha fazla çeşide sahip olan türlerden biridir. Dünyada 10000'nin üzerinde üzüm çeşidi olduğu tahmin edilmektedir. Dünya yaş üzüm üretimi yaklaşık 7100000 hektar alanda gerçekleştirilmekte olup, üretim miktarı, iklim şartlarına bağlı olarak değişmekle birlikte, yıllık 75000000 ton civarında seyretmektedir. Dünya üzüm üretimi kuru, şaraplık, sofralık ve taleplere bağlı olarak farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Üretilen üzümlerin her yıl yaklaşık olarak 800000 tonluk kısmı kurutularak değerlendirilirken, üretiminin %64.3'ü şaraba işlenmekte, %7.6'sı kurutmalık ve %20.9'u ise sofralık olarak değerlendirilmektedir (Nazlı, 2007, Semerci vd. 2015:43).

Üreticinin önemli bir geçim kaynağı olan bağcılık üretimi milli ekonomiye de katkı sağlamaktadır. Yaş ve kuru olarak tüketilen ve farklı şıra türevleri ile tüketilen üzüm aynı zamanda son dönemlerde yaygınlaşmaya başlayan bağ turları ile de farklı bir boyut kazanmıştır.

Türkiye'de üzüm ekim alanı itibariyle 4. Sırada yer alan Kahramanmaraş ve 11. Sırada yer alan Adıyaman illerinde bağcılık il ve bölge ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. Hem bölgeye özgü üzüm çeşitlerinin kurutmalık, şıralık ve sofralık olarak pazarda yer bulması hem de bölgede eski ve köklü bir bağcılık kültürünün olması bu iki ilde bağcılık konusunu çalışılmasını önemli kılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Kahramanmaraş ve Adıyaman illerinde bağcılık üretimi yapan çiftçilerin demografik özelliklerini ortaya koyarak, bu bölgede üreticilerin ihtiyaç duydukları eğitim faaliyetlerini belirlemek ve yapılabilecek yayım çalışmalarına veri sağlamaktır.

2. Dünyada ve Türkiye'de Üzüm Üretimi

2.1. Dünyada Üzüm Üretimi

Dünyada bağ alanı ve üzüm üretim miktarı açısından ilk 10'da yer alan ülkeler tablo 1'de verilmiştir. 2014 yılı FAO verilerine göre Dünyada en fazla bağ alanı olan ülke %13,1 ile İspanya ve %10,8 ise Çin'dir. Dünya bağ ekim alanı sıralamasında Türkiye %6,6 ile beşinci sıradadır.

Dünya üzüm üretim miktarı incelendiğinde ise en fazla üretim %17 ile Çin ve %9,6 ile ABD gerçekleştirmektedir. Üzüm üretim miktarına göre Türkiye dünya sıralamasında %5,6 ile altıncı sırada yer almaktadır.

Tablo 1. Dünyada Üzüm Üretimin Ülkelere Göre Dağılımı (İlk 10 Ülke)

Dünya Bağ Alanlarının Dağılımı			Dünya Üzüm Üretim Miktarının Dağılımı		
	Alan (ha)	Oran (%)		Üretim Miktarı	Oran (%)
İspanya	931.065	13,1	Çin	12.627.999	17,0
Çin	770.101	10,8	ABD	7.152.063	9,6
Fransa	757.948	10,6	İtalya	6.930.794	9,3
İtalya	702.904	9,9	İspanya	6.222.584	8,4
Türkiye	467.093	6,6	Fransa	6.172.557	8,3
ABD	418.607	5,9	Türkiye	4.175.356	5,6
Arjantin	226.388	3,2	Arjantin	2.635.109	3,5
İran	213.111	3,0	Şili	2.456.629	3,3
Şili	198.028	2,8	İran	2.056.689	2,8
Portekiz	178.986	2,5	Portekiz	818.871	1,1
Diğer	2.260.281	31,7	Diğer	23.251.208	31,2
Dünya	7.124.512	100,0	Dünya	74.499.859	100

Kaynak: FAO, 2014

2.2.Türkiye'de Üzüm Üretimi

Türkiye bağ alanları ve üzüm üretim miktarları yıllara göre ve dünya bağ alanı ve üretimi ile karşılaştırmalı olarak tablo 2'de incelenmiştir. 1985-2014 yılları arası Türkiye bağ alanları incelendiğinde 30 yılda yaklaşık %25 azalarak 625 bin hektardan 467 bin hektara gerilemiştir. Benzer değişim trendi dünya bağ alanlarında da gözlenmiştir. 30 yıllık dünya bağ alanları incelendiğinde yaklaşık %20 azalarak 8,6 milyon hektardan 7,1 milyon hektara gerilemiştir. Bağ alanlarında görülen negatif eğilim toplam üzüm miktarı incelendiğinde pozitif bir yön almaktadır. Bunun sebebi olarak teknolojik gelişimin tarıma yansıması gösterilebilir. Yeni terbiye sistemleri, budama yöntemleri, geliştirilen yüksek verimli ve hastalık ve zararlılara tolerant çeşitler, hastalık ve zararlılarla mücadele yöntemlerinin yaygınlaşması, vb. teknolojik gelişmeler birim alandan elde edilen üretim miktarını artırmıştır. Nitekim Karabat ve Atış, (2012), yaptıkları çalışmada "Türkiye'nin tarımsal üretiminde, özellikle 1960'lardan sonra önemli gelişmelerin yaşandığını, üretimin, birim alandan daha yüksek verim almayı hedefleyen entansif üretime kaydığını" ifade etmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de ve Dünyada yıllara göre Bağ Alanları ve Üzüm Üretim Miktarı

Yıllar	Türkiye				Dünya			
	Alan (ha)	İndex	Toplam Üretim	index	Alan (ha)	İndex	Toplam Üretim	İndex
1985	625.000	100,0	3.300.000	100,0	8.623.126	100,0	58.666.750	100,0
1990	580.000	92,8	3.500.000	106,1	7.971.499	92,4	59.746.687	101,8
1995	565.000	90,4	3.550.000	107,6	7.364.885	85,4	55.974.441	95,4
2000	535.000	85,6	3.600.000	109,1	7.337.498	85,1	64.848.881	110,5
2005	516.000	82,6	3.850.000	116,7	7.372.996	85,5	67.404.219	114,9
2010	477.786	76,4	4.255.000	128,9	7.047.804	81,7	67.324.946	114,8
2011	472.545	75,6	4.296.351	130,2	7.015.655	81,4	69.450.415	118,4
2012	462.296	74,0	4.275.659	129,6	7.077.171	82,1	69.126.432	117,8
2013	468.792	75,0	4.011.409	121,6	7.108.721	82,4	76.446.193	130,3
2014	467.093	74,7	4.175.356	126,5	7.124.512	82,6	74.499.859	127,0

Kaynak: FAO, 2014

Ülkemizdeki bağcılık bölgeler itibariyle incelendiğinde Ege Bölgesinin bağ alanı ve üretim miktarı açısından ilk sırada yer alırken, Akdeniz Bölgesi bağ alanı ve üretim miktarı açısından ikinci önemli bağ bölgesidir (Kiracı, 2006, 21). Türkiye'de bağ alanı ve üzüm üretimde söz sahibi olan iller sırasıyla Manisa, Denizli, Mersin, Kahramanmaraş ve Mardin illeridir. Söz konusu iller toplam üzüm üretiminin %40'ını gerçekleştirmektedir. Çalışma alanı olan Kahramanmaraş ve Adıyaman illerinde sofralık çekirdekli ve kurutmalık çekirdekli çeşitler üretilmekte olup toplam Türkiye üzüm üretiminin %10'unu karşılamaktadır (TÜİK, 2016).

3. Materyal ve Yöntem

Çalışmada kullanılan veriler iki kısımdan oluşmaktadır. Birincil veriler Kahramanmaraş ve Adıyaman illerinde yoğun üzüm üretimi yapılan 2 ilçe belirlenerek, toplam 4 ilçede çalışma yürütülmüştür. Çalışma kapsamında hazırlanan anket formları toplam 60 üzüm üreticisi ile yüz yüze görüşülerek veriler elde edilmiştir. İkincil veriler olarak kullanılan istatistikler Dünya Tarım Örgütü (FAO) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) web sayfalarından elde edilmiştir. Ayrıca yapılan literatür taramasında konu ile ilgili yapılmış çalışmalar incelenmiş ve çalışma içinde yer verilmiştir.

4. Araştırma Bulguları

Tablo 3. Bağ Üreticilerinin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

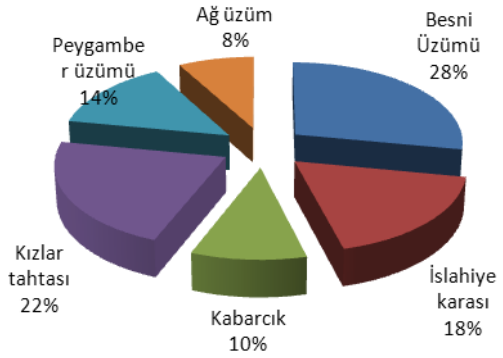
	Yaş	Eğitim (yıl)	Birey sayısı	Toplam Alan (da)
Adıyaman	55,2	5,7	4,83	105,93
Kahramanmaraş	58,5	4,2	5,13	39,63

Çalışmaya katılan üreticilerin demografik özellikleri tablo 3'de incelenmiştir. Çalışma kapsamında incelenen üreticilerin ortalama yaşı 56 olarak hesaplanırken, Adıyaman'daki üreticilerin ortalama yaşı 55,2 ve Kahramanmaraş'taki üreticilerin ortalama yaşı 58,5 olarak hesaplanmıştır. Üretim yapan çiftçilerin yaş ortalamalarının yüksek olması bağcılığın bölgedeki geleceğini olumsuz etkileyecek bir faktör olarak düşünülebilir. Eğitim seviyesi ortalama 5 yıl olarak hesaplanırken, Kahramanmaraş'ta 4,2 ve Adıyaman da 5,7 yıl olarak hesaplanmıştır. Ortalama hanedeki birey sayısı 5 olarak tespit edilmiştir. Toplam arazi miktarları incelendiğinde ise Adıyaman ilinde ortalama arazi büyüklüğü 105 dekar ve Kahramanmaraş ilinde ortalama arazi varlığı 40 dekar civarındadır. Kahramanmaraş'ın bağcılığın yoğun yapıldığı bölgeleri dik yamaçlardan oluşmaktadır ve bundan dolayı araziler Adıyaman iline göre daha küçüktür.

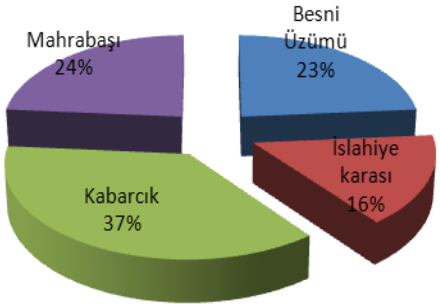
Tablo 4. Bağ alanlarının özellikleri

İller	Tarımsal Deneyim	Tesis Yılı	Mülkiyet	Tesis eden	Bağ alanı	Toplam Gelirde Bağcılığın payı
Adıyaman	38,30	1995	Öz mülk	Kendi	18,52	%26-50
Kahramanmaraş	37,26	1994	Öz mülk	Kendi	35,13	%51-75

Bağ alanlarının tesis yılı, mülkiyet durumu ve alanı gibi bazı özellikleri tablo 4'de incelenmiştir. Bağcılık faaliyeti yapan çiftçilerin tarımsal deneyimleri her iki ilde de benzerlik göstermektedir. Ortalama tarımsal deneyim yaklaşık 38 yıl olarak tespit edilmiştir. Nitekim bölgedeki bağ alanları 1994-1995 yılları arasında, tapulu arazilerine kendileri tarafından kurulmuştur. Ortalama bağ alanı Adıyaman ilinde 18,5 dekar iken Kahramanmaraş ilinde 35,13 dekar olarak hesaplanmıştır. Adıyaman ilinde bağcılığın toplam gelirdeki payı %26-50 arasındayken Kahramanmaraş ilinde %51-75 arasındadır.

Şekil 1. Adıyaman İli Üzüm Çeşitleri

Şekil 2. Kahramanmaraş İli Üzüm Çeşitleri

Adıyaman ilinde yoğun olarak yetiştirilen üzüm çeşitleri, besni üzümü, kızlar tahtası, İslahiye karası, peygamber üzümü, kabarcık ve ağ üzümdür. Kahramanmaraş ilinde yoğun olarak karşımıza çıkan çeşitler ise kabarcık, mahrabaşı, besni üzümü ve İslâhiye karasıdır. Her iki ilde de benzer çeşitlerin olması birbirlerinden etkilendiğini göstermektedir. Özellikle besni üzümü diye bilinen Adıyaman ili besni ilçesinde üretimi yapılan besni üzümü daha yoğun ve geniş bir alanda Kahramanmaraş ilinde yetiştirilmektedir. Aynı şekilde Kahramanmaraş ilinde yoğun üretim alanına sahip olan kabarcık çeşidi Adıyaman ili bağ alanlarında yoğun bir şekilde yer bulmaktadır.

Tablo 5. Çalışmaya katılanların yenilikleri benimseme şekilleri

	Adıyaman	Kahramanmaraş	Toplam
Risk alır, ilk uygulayan kişi olmak isterim	23,30	20,00	21,7
Yeniliği aktaran kişi güvendiğim biriyse uygularım	0,0	10,00	5,0
Örnek aldığım bağcılar var ise, onlarla birlikte ben de uygularım	0,0	3,30	1,7
Deneme uygulaması yapar, öyle uygularım	6,7	3,30	5,0
Uygulayanların sonuçlarına göre uygularım yada uygulamam	20,0	20,00	20,0
Yeniliğin başarılı ve faydalı olduğunu kesinleştirdiğim zaman uygularım	50,0	43,30	46,7

Çalışmaya katılan üreticilerin yenilikleri benimseme şekilleri incelenmiş ve benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmaya katılanların %20'si risk alarak ilk uygulayan kişi olmak isteyerek yenilikçi bir profil sergilerken, %20'si uygulayanların sonuçlarını görerek karar vereceğini ve %47 gibi büyük bir kısmı ise yeniliğin başarılı ve faydalı olduğunu kesinleştirdiği zaman uygulayacağını belirterek geç benimseyen bir profil sergilemiştir. Bağ üreticilerinin yenilikleri benimseme şekillerinin belirlenmesi yapılacak yayım çalışmalarının yöntemini belirlemek açısından önemlidir.

Tablo 6. Kahramanmaraş ve Adıyaman İllerinde Bağcılığın Geleceğine İlişkin Sonuçlar

Bağcılığı Devam ettirecek kişi var mı?

	Hayır	Evet	Fikrim Yok
Adıyaman	16,7%	80,0%	3,3%
Kahramanmaraş	16,7%	73,3%	10,0%

İmkânlar doğrultusunda yeni bağ tesis etme istekliliği

	Hayır	Evet
Adıyaman	30,0%	70,0%
Kahramanmaraş	26,7%	73,3%

Bağcılığa devam etme istekliliği

	Asla	Belki	Edeceğim	Kesinlikle edeceğim
Adıyaman	0,0%	0,0%	23,3%	76,7%
Kahramanmaraş	3,3%	6,7%	16,7%	73,3%

Bağcılık yapan çiftçilerin bağcılığı devam ettirecek kendilerinden sonra birilerinin olup olmadığı sorulduğunda Adıyaman ilinde %80 ve Kahramanmaraş ilinde ise %73 oranında evet cevabı alınmıştır. Sonuçlar yüksek olarak görünüyorken, çalışma sahasında genelde yaşlı çiftçilerin bulunması, gençlerin genellikle il merkezlerindeki iş olanaklarına yönelmesi, orta vadede bağcılığın geleceği için olumsuz etkileyeceği düşünülebilir. İmkan olursa çalışmaya katılanların %72'si yeni bağ tesisi kurabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca çalışmaya katılanların yaklaşık %75'i bağcılığa devam edeceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 7. Kahramanmaraş ve Adıyaman İllerinde Bağcılık Konusunda İhtiyaç Duyulan Eğitim Konuları

İl	ADIYAMAN	K.MARAŞ
Bağ yeri seçiminde iklim ve toprak bakımından dikkat edilecek hususlar	1,00	1,23
Seçilen bağ yerinin tesise hazırlanması	1,00	1,47
Uygun anaç seçimi	1,13	1,10
Bağlarda toprak işlemede dikkat edilecek hususlar	1,00	1,00
Yöreye uygun çeşit tanıtımı ve çeşit seçiminde dikkat edilmesi gereken teknik konular	1,13	1,13
Çeşit seçiminde dikkat edilmesi gereken ekonomik konular	1,13	1,23
Bağ tesis maliyetleri ve üretim ekonomisi	1,40	1,63
Gıda sanayi açısından üzüm çeşitlerinin avantajları	1,13	1,47
İhracat açısından üzümün özellikleri	1,27	1,07
Bağlarda kış budaması	1,67	2,13
Bağlarda şekil budaması	1,80	2,37
Bağlarda yarma aşı yapılması	1,63	2,57
Bağlarda yongalı göz aşısı yapılması	1,67	2,33
Şaraplık üzümlerde olgunluk takibi ve önemi	1,27	1,50
Bağ hastalıklarla mücadele	2,97	2,30
Bağ zararlıları ile mücadele	3,33	2,30
Bağda yabancı ot mücadelesi	2,80	2,03
Sofralık üzümde pazarlama ve ambalajlama	1,63	1,20
Sofralık üzümlerde muhafaza	1,13	1,10
Üzümlerde uygun taşıma yöntemleri	1,13	1,10
Bağların ilaçlanmasında dikkat edilmesi gereken konular	1,27	1,40
Bağlarda Gübreleme	1,00	1,47
Yaprak Gübresi ve Gelişim Düzenleyici Uygulamaları	1,00	1,23
Yaz Budaması (Filiz alma, koltuk alma, yaprak alma,uç alma,tepe vurma, vb)	1,00	1,10
Yaz Budaması (Salkım seyreltme, Tane Seyreltme, Bilezik alma)	1,00	1,10
Bağlarda GA3(hormon) kullanımı	1,00	1,10
Bağlarda analiz için toprak örneği alınması	1,00	1,10
Bağlarda analiz için yaprak örneği alınması	1,00	1,10
Bağlarda sulama zamanı, miktarı ve uygun sulama yöntemleri	1,00	1,00
Bağcılıkta uygun alet ekipman seçimi ve teknolojik gelişmeler	1,00	1,00
Diğer(……..)	1,00	1,00

Kahramanmaraş ve Adıyaman illerindeki üreticilerin ihtiyaç duydukları eğitimler belirlenirken, üzüm üretim periyotunda karşılaşabilecekleri sorunlar eğitim olarak kendilerine sunulmuştur. Her iki ilde de en yoğun eğitim talebi hastalık, zararlı ve yabancı otlarla mücadele konusunda gelmiştir. Bağlarda budama şekilleri ve aşılama şekilleri istenilen diğer eğitim konuları olurken, sofralık üzümde pazarlama ve ambalajlama da bir diğer istenen eğitim konusu olarak belirlenmiştir.

5. Sonuç

Araştırmaya katılan üreticilerin ortalama yaşlarının yüksek olması bağcılığın geleceği açısından olumsuz bir faktör iken, bağcılığı kendilerinden sonra devam ettirecek birilerinin olması umut verici bir etkendir. Çalışmanın uygulama aşamasında yapılan tespitlerde köylerde gençlerin olmayışı, olanların ise şehir merkezlerindeki iş olanaklarına daha sıcak baktıkları gözlenmiştir. Tüm bu faktörler göz önüne

alındığında gençlerin köyde kalmalarını sağlayacak politikaların geliştirilmesi gerekliliği doğmaktadır. Her iki ilde de çalışmaya katılan üreticilerin tarımsal deneyimleri benzerlik göstermekte olup ortalama 38 yıldır.

Her iki ilde de yetiştirilen üzüm çeşitlerinin benzerlik göstermesi Kahramanmaraş ve Adıyaman illerinde bulunan bağcıların hem etkileşim içinde olduklarını hem de rekabet içinde olduklarını göstermektedir. Bölgede aynı ortak pazara ürün arzı sağlayan üreticiler, pazarda talep gören çeşitlere cevap verebilmek adına ürün çeşitliliğine gitmektedir. Besni üzümü, kabarcık, mahrabaşı ve islahiye karası çeşitleri her iki ilde de yaygın bir şekilde yetiştirilmektedir.

Çalışmaya katılan üreticilerin, gerek yaş ortalamalarının büyük olması gerekse eğitim seviyesinin düşük olması gibi nedenlerle yenilikleri benimseme şekillerinde yenilikleri geç benimseyen bir profil sergilemişlerdir.

Bağcılık yapan üreticilerin ihtiyaç duydukları eğitim konuları olarak, bitki sağlığı konuları, budama ve aşılama şekilleri, sofralık üzümde pazarlama ve ambalajlama gibi konular ön plana çıkmıştır.

KAYNAKLAR

DELİORMAN Orhan, D., ERGÜN, F., ORHAN, 2011. N., Anadolu Medeniyetlerinde Asma (Vitis vinifera L.). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi. 30-50. s.69-80

DURAN, M., 2003. "Uzum Etüdü". Dış Ticaret Araştırma Servisi Mart, 2003. http://www.ito.org.tr/itoyayin/0007921.pdf/

FAOSTAT, 2017. http://www.fao.org/faostat/en/#data/QC

KARABAT, S., ATIŞ, E., 2012. Manisa İli Bağ Alanlarında Kullanılan Tarımsal İlaçların Gıda Güvenliğine Etkisinin Koşullu Değerleme Yöntemiyle Analizi, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 49 (1): 17-25.

KİRACI, M.A., Tekirdağ İli Şarköy İlçesi Bağcılığının Mevcut Durumu, Üreticilerin Sorunlarının Çözümüne İlişkin Örgütlenme Olanaklarının Belirlenmesi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

NAZLI C, 2007. Üzüm. GTHB, TEAE – Bakış, Sayı:9, Nüsha:11. S.1. Ankara. http://www.tgdf.org.tr/turkce/tgdfraporlari/11uzum.pdf (Erişim tarihi: 04.09.2017)

SEMERCİ, A., KIZILTUĞ, T., ÇELİK, A.D., KİRACI, M.A., 2015. Türkiye Bağcılığının Genel Durumu, Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20 (2), 42-51

ŞENSOY, G.R.İ., Tutuş, A., 2017. Tarih boyunca Van İli ve Çevresinde Bağcılık Kültürü, Yüzüncü yıl Üniversitesi, Fen bilimleri enstitüsü Dergisi, 22 (1): 56-63

TANGOLAR, S., ÖZDEMİR, G., TANGOLAR, GÖK, S., EKBİÇ, BİLİR, H., REHBER, Y. 2010. Üzüm Yetiştiriciliği, K.K.T.C. Tarım ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı, Adana, s.47

TUİK, 2016. http://www.tuik.gov.tr

UYSAL, O., SUBAŞI, O.S., KİRAZ, M.E., KAVAK, O., KAMİLOĞLU, Ö., 2017. Mersin ili Ova ve Yayla Bağcılığının Ekonomik Analizi, Tarımsal Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 3 (1), 17-27.

Türkiye'de Hanehalkı Elektrik Enerjisi Talebi Ve Belirleyicileri

[1] Seval MUTLU ÇAMOĞLU

[1] Doç. Dr.,Ordu Üniversitesi / Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, smutlu28@gmail.com

Özet: Türkiye'de elektrik enerjisi üretimi, ithalata bağımlılığı fazla olan doğal kaynakları kullanarak gerçekleştirilmektedir. Tüketimine kadar olan süreçlerinde yarattığı çevresel etkileriyle beraber enerjinin verimli kullanılması son derece önemli bir konu haline gelmiştir. Teknolojik gelişmeler ve yaşam tarzındaki değişimler, günümüzde hanehalkının enerjiye olan talebini artırmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de elektrik enerjisi talebinin; hanehalkının sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ve yaşanılan konutun nitelikleri göz önüne alınarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Hanehalkının elektrik harcaması, modelin bağımlı değişkenidir. Çalışmada kullanılan Hanehalkı Bütçe Araştırması veri setinde elektrik harcamalarına ilişkin verilerde, önemli oranda sıfır gözleme rastlanılmıştır. Sıfır harcama verisi, daha çok düşük gelirli hanehalklarında gözlenmiştir. Bu nedenle hanehalkının elektrik enerjisi harcamasını modellemek için sınırlı bağımlı değişkenli modellerden biri olan Tobit Infrequency of Purchase (TIP) modeli kullanılarak, parametre ve esneklik tahmini yapılmıştır. Esneklik tahmin sonuçlarına göre, toplam harcamalardaki %1'lik bir artış, hanehalkının elektrik harcaması payının %1.22 oranında azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca, hanehalkının yaş ortalaması, yaşanılan konutun piyasa satış fiyatı ve kira değeri, hanehalkının elektrik enerjisi harcamalarının artmasında pozitif yönde etkileyen önemli unsurlardır.

Anahtar Kelimeler: Elektrik Talebi, Hanehalkı Tüketimi, Tobit Infrequency of Purchase modeli

The Determinants of Household Demand for Electricity in Turkey

Abstract: Electric energy production is realized by using natural resources with high import dependency in Turkey. The efficient use of energy is becoming an extremely important issue because of the environmental effects created in the processes up to its consumption. Technological developments and changes in lifestyle increase the household demand for electricity. In this study, it is aimed to analyse the electricity energy demand in Turkey considering the socio-economic and demographic characteristics of the household and the characteristics of the house. Household electricity expenditure is the dependent variable of the model. In the Household Budget Survey dataset, there was zero observations on electricity expenditures. Zero expenditure data was observed in in low income households. Therefore, parameter and elasticity estimations were calculated using the Tobit Infrequency of Purchase (TIP) model, which is one of the limited dependent variable models, to analyse the household electricity expenditure. According to the elasticity estimation results, a 1% increase in total expenditures leads to a 1.22% decrease in household electricity expenditure share. In addition, the average age of the household, the market selling price of the house and the rent value are significant factors affected positively in the increase of electricity expenditures of the household.

Keywords: Electricity Demand, Household Consumption, Tobit Infrequency of Purchase

1. Giriş

Türkiye ekonomisi açısından elektrik enerjisi üretiminin ağırlıklı olarak ithalata bağlı olması, üretimi esnasında doğal kaynakların yoğun bir şekilde kullanılması ve üretim, çevrim, taşınım ve tüketim süreçlerinde çevre kirlenmesine yol açması (Kumbur vd., 2005:1), elektrik enerjisinin üretimi gibi tüketimi konusunu da önemli bir hale getirmektedir. Elektrik enerjisi; ülkelerin kalkınma çabaları, sanayileşme ve kentleşme süreçleri ve artan nüfus ile beraber bütün sektörlerce talep edilmektedir. Teknolojik gelişmeler ve yaşam tarzındaki değişimlerle beraber, günümüzde hanehalkı yoğun bir biçimde enerjiye ihtiyaç duymaktadır.

Türkiye'de elektrik enerjisi 2016 yılında, %32.1'i doğal gazdan, %33.9'u kömürden, %24.7'si hidrolikten, %5.7'si rüzgârdan, %1.8'i jeotermalden ve %1.8'i diğer kaynaklardan elde edilmiştir (ETKB, 2017). Ocak 2017 verilerine göre Türkiye doğal gaz arzı, %99.45 ile doğrudan ithalat yoluyla karşılanmaktadır (EPDK,

2017: 8). Taşkömürü tüketiminde elektrik santrallerinin payı giderek artmış, 2014 yılında %45 düzeyine yaklaşmıştır. 2004 yılında 1 milyar dolar eşiğini geçen kömür ithalatı, 2014 yılında 3,2 milyar dolar olmuştur (TÜİK, 2017a; TKİ, 2016: 33-34). Bu veriler, Türkiye'de elektrik enerjisi üretiminde dışa bağımlılığın yoğun olduğunu ve enerjiye bağlı ithalat faturasının giderek yükselmiş olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan, Türkiye'de net elektrik tüketiminin 1970'lerde 7308 GWh iken, 2015'te 217312 GWh olmuştur. Sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; %22.0 konutlarda, %19.1 ticari yerlerde, %3.7 resmi dairelerde, %47.6 sanayi tesislerinde ve %5.7 aydınlatma için kullanılmıştır (TÜİK, 2017b).

Dünyada küresel ısınmanın sebeplerinden olan sera gazı emisyonlarının %34.6'sına, enerji sektörü neden olmaktadır. Bunun %25'lik kısmı elektrik ve ısı üretiminden kaynaklanmaktadır. En fazla CO_2 yayan ülkeler sıralamasında Türkiye dünyada 17. sırada yer almaktadır (EÜAŞ, 2017: 10). Birçok gelişmiş ekonomide çevre politikaları kapsamında hanehalkının doğal çevreye zarar veren karbon salınımlarını azaltmaya yönelik politika uygulamaları planlanmaktadır. Büchs ve Schnepf (2013), İngiltere'de emisyonun önemli kısmının hanehalkı enerji tüketiminden kaynaklandığını vurgulayarak, farklı hanehalkı gruplarında enerji tüketimine bağlı emisyonun dağılımını analiz etmiştir. Çevre kirliliğini azaltmaya yönelik politikaların belirlenmesinde hanehalkının hangi özelliklerinin tüketimi şekillendirdiğinin belirlenmesi ve buna göre politika uygulamaları yapılması gerektiğini belirtmiştir. Hanehalkının geliri, kırda mı kentte mi yaşadığı, yaşadığı konutların özellikleri gibi özelliklerin tüketimi ne derece değiştirdiği belirlenirse çevre politikaları buna göre şekillenebilir.

Her geçen gün önemi artan bu temel ihtiyacın, hanehalkı bazında incelenmesi gereklidir. Akademik çalışmalarda Türkiye'de bu konunun daha çok makro boyutta ele alındığı mikro boyutunun ise yeterince irdelenmediği görülmektedir. Bu araştırmada, Türkiye'de elektrik enerjisi talebi, hanehalkının sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri ve yaşanılan konutun nitelikleri göz önüne alınarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Hanehalkının elektrik enerjisi talebini modellemek için sınırlı bağımlı değişkenli modellerden biri olan Tobit Infrequency of Purchase (TIP) modeli kullanılmıştır.

2. Araşırtmanın Tasarımı Ve Yöntemi

2.1.Veri ve Değişkenler

Bu çalışmada elektrik talebi ve unsurlarına ilişkin değişkenler, 2011 yılı TÜİK Hanehalkı Bütçe Araştırması mikro veri seti kullanılarak elde edilmiştir. Elektrik enerjisi talebini açıklamak için hanehalkı harcamaları, kır-kent yaşam alanı, hanedeki birey sayısı, eğitim durumu, yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, hanede çalışan sayısı, evin mülkiyeti gibi hanehalkına özgü talebi belirleyen unsurlar açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Ayrıca modelde konutun değeri, oda sayısı, konut alanı, kullanılan elektronik aletler gibi yaşanılan konuta ait özelliklerde açıklayıcı değişkenler içerisinde yer almıştır. Kullanılan değişkenlerin tanımları Tablo 1'de verilmiştir. Bu değişkenlerin belirlenmesinde bu alanda yapılmış diğer akademik çalışmalar değerlendirilmiş (Büchs ve Schnepf, 2013:120; Güloğlu ve Akın, 2014:17-18; Terza, 1986:1136; Kavousian vd., 2013:188; Fell vd., 2014:31) ve bunlar dikkate alınarak değişken seti oluşturulmuştur. Ayrıca hanede yaş ortalamasının karesi değişkeni, doğrusal olmayan yaş etkisini açıklamak için modele eklenmiştir.

Tablo 1. Modelde Kullanılan Değişkenler ve Tanımları

Değişken	Tanımı
Bağımlı değişken:	
Elektrik Harcaması (ETUK) / Toplam Harcama	Hanehalkı elektrik harcamasının toplam tüketim harcamasına oranı (TL/ay)
Açıklayıcı değişkenler:	
LHARCAMA	Hanehalkı aylık toplam tüketim harcamalarının logaritması
DKLIMA	Klima var ise 1, değilse 0
DDERINDON	Derin dondurucu var ise 1, değilse 0

DINTERN	İnternet var ise 1, değilse 0
DDGAZ	Doğalgaz kullanılıyor ise 1, değilse 0
DISIMER	Müşterek yada merkezi ısıtma kullanılıyor ise 1, değilse 0
DISIKAKKOM	Kat kaloriferi yada kombi kullanılıyor ise 1, değilse 0
DSOBA	Soba kullanılıyor ise 1, değilse 0
DHRKADIN	Hanehalkı sorumlusu olan fert kadın ise 1, yoksa 0
WNKIDS	15 yaşından küçük çocuk sayısının, hanedeki birey sayısına oranı
DHREGIT1_okumayazmayok	Hanehalkı sorumlusu olan fert okuryazar değil ise 1, yoksa 0
DHREGIT2_ilkokul	Hanehalkı sorumlusu olan fert okuryazar ve ilkokul mezunu ise 1, yoksa 0
DHREGIT4_lise	Hanehalkı sorumlusu olan fert lise mezunu ise 1, yoksa 0
DHREGIT67_üniversite	Hanehalkı sorumlusu olan fert en az 4 yıllık üniversite mezunu ise 1, yoksa 0
DAGE65	Hanedeki yaş ortalaması 65 yaşın üzerinde ise 1, yoksa 0
DMULK	Oturdukları konut kendilerine ait ise 1, diğer durumlarda 0
DKENT	Nüfusu 20.000'den fazla olan kentsel alanda ikamet ediliyorsa 1, yoksa 0
DTH5_tekyetişkin	Hanede tek yetişkin birey yaşıyorsa 1, diğer durumlarda 0
DTH6_ataerkil	Hanede ataerkil veya geniş aile şeklinde yaşanıyorsa 1, diğer durumlarda 0
LKONDEG	Oturdukları konutun anket ayı piyasa koşullarındaki satış fiyatının logaritması (TL)
LKIRA	Konutun kira değerinin logaritması (TL)
ODASAY	Oda sayısı
LKONALAN	Yaşanılan konutun genişliğinin (m^2) logaritması
BIREYSAY	Hanede yaşayan birey sayısı
HANEYASORT	Hanede yaşayan bireylerin yaş ortalaması
HHCALISANSAY	Hanede çalışan birey sayısı
AGE2	Yaş ortalamasının karesi

Kaynak: TÜİK, (2011) Hanehalkı Bütçe Araştırması

Modelde kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de verilmiştir. Kullanılan veri setinde 9918 haneye ait veriler bulunmakta olup bu hanelerin yaklaşık %16.55'inde elektrik harcaması verisinin olmadığı tespit edilmiştir. Aylık elektrik harcama veri setindeki kayıp gözlemler, sıfır olarak kodlanmıştır. Gerçekleşen gözlemler ise sürekli değişken niteliğindedir. 1629 adet hanede sıfır harcama verisine rastlanılmıştır. Yıllık kullanılabilir gelir (YILKULGEL) açısından bu iki grup hanehalkını karşılaştırdığımızda; elektrik harcaması gerçekleşen hanehalkının yaklaşık 1.5 kat daha yüksek gelire sahip olduğu gözlenmektedir. Dolayısıyla gelir kriterine bağlı olarak "köşe çözümü (corner solution)" sıfır gözlem ortaya çıkabileceği görülmektedir. Hanehalkı aylık ortalama geliri; sıfır gözlemlerde 1596 TL/ay ve pozitif gözlemlerde 2376 TL/ay'dır. Bağdadioğlu vd. (2009), 2003 Hanehalkı Bütçe Anketi incelemelerinde, elektrik harcaması kayıp gözlemlerin çoğunun yoksul gelir gruplarında olduğuna işaret etmiştir.

Modelde bağımlı değişken olarak, hanehalkının aylık elektrik harcamasının toplam harcamalara oranı (WETUK) kullanılmıştır. Pozitif gözlemlerde, elektrik harcamasının toplam harcamalar içinde payı yaklaşık %3.5'tir. Yine toplam harcamalara (HARCAMA) göre, pozitif ve sıfır harcama gözlemleri arasında 1.5 katlık fark vardır. Pozitif harcama gerçekleşen hanehalkında çocuk sayısı, hanede yaşayan birey sayısı ve çalışan sayısı nispeten daha az, yaş ortalama ise daha yüksektir. Yine pozitif harcama gerçekleştiren hanehalkının yaşadığı konut, piyasa satış değeri ve kiralama değeri açısından daha pahalı; ortalama oda sayısı ve konutun m2'si daha fazladır. Tanımlayıcı istatistiklere göre pozitif harcama gerçekleştiren hanehalkı, gelir ve yaşadıkları konutun nitelikleri açısından daha konforlu ve refah bir hayat sürmektedir. Evde kullanılan elektronik aletler ve sistemler açısından bakıldığında; klima, derin dondurucu, internet, doğalgaz, merkezi ısıtma sistemi, kat kaloriferi-kombi varlığı pozitif elektrik harcaması olan hanelerde sıfır harcama olanlara göre oldukça fazladır. Sıfır harcama gerçekleşen evlerde ısınmak için soba

kullanımı %83'leri bulmaktadır. Hanehalkı sorumlusu genel olarak hanelerin %13'ünde kadındır. Sıfır harcama olan evlerde, hanehalkı sorumlusu ferdin okuryazar olmama oranı yaklaşık %14, ilkokul mezunu oranı ise %60'dır. Pozitif elektrik harcaması olan evlerde, okuryazar olmama oranı yaklaşık %6 ve ilkokul mezunu oranı ise %49'dur ve nispeten daha yüksek eğitim düzeylerine sahiptir. Hanehalkı yaş ortalaması 65 yaşın üzerinde olan hanelerin oranı yaklaşık %9'dur. Hanehalkının %61'i kendi mülkünde oturmaktadır. Kentsel alanda yaşama oranı; sıfır harcama olan hanehalkında yaklaşık %40, pozitif elektrik harcaması olan hanelerde ise yaklaşık % 75'dir. Genel olarak, tek yetişkin birey şeklinde yaşayan hanehalkı oranı %15 ve ataerkil veya geniş aile şeklinde yaşayan hanehalkı oranı ise % 13'dür.

Tablo 2. Hanehalkı Tanımlayıcı İstatistikleri (ortalama)

	Hanehalkı Genel	Elektrik Harcaması=0	Elektrik Harcaması>0
Gözlem Sayısı	9918	1642	8276
Elektrik Harcaması (ETUK)	51,62997	0	61,87361
YILKULGEL	26965,83	19150,04	28516,52
Sürekli değişkenler:			
WETUK	0,03	0,00	0,04
HARCAMA	2076,24	1469,69	2196,58
WNKIDS	0,21	0,25	0,20
COCUKSAY	1,02	1,48	0,93
KONDEG	79634,35	51926,31	85131,77
KIRA	335,87	223,35	358,20
ODASAY	3,49	3,29	3,53
KONALAN	103,67	97,68	104,86
BIREYSAY	3,74	4,37	3,62
HANEYASORT	36,13	34,81	36,39
HHCALISANSAY	1,33	1,46	1,30
Dummy değişkenler:			
DKLIMA	0,15	0,10	0,16
DDERINDON	0,10	0,07	0,10
DINTERN	0,33	0,16	0,36
DDGAZ	0,29	0,12	0,33
DISIMER	0,11	0,07	0,12
DISIKAKKOM	0,23	0,09	0,26
DSOBA	0,61	0,83	0,57
DHRKADIN	0,13	0,15	0,13
DHREGIT1	0,07	0,14	0,06
DHREGIT2	0,51	0,60	0,49
DHREGIT4	0,17	0,11	0,19
DHREGIT67	0,09	0,04	0,10
DAGE65	0,09	0,10	0,09
DMULK	0,61	0,64	0,61
DKENT	0,69	0,39	0,75
DTH5	0,15	0,19	0,14
DTH6	0,13	0,14	0,13

2.2.Ekonometrik Model

Tüketici anketi verilerinin kullanıldığı yatay-kesit çalışmalarında, bağımlı değişkende sıfır değer içeren verilere sıkça rastlanılmaktadır. Bu tip durumlarda klasik ekonometrik modellerle (OLS gibi) yapılan tahminler tutarsız ve yanıltıcı olabilir. Tüketici harcama veri setindeki sıfır gözlemlerin varlığı temel olarak üç faktörden kaynaklanabilir: a) Köşe çözümü (corner solution); mevcut fiyat veya gelir düzeyinden dolayı tüketicinin harcama yapmamayı tercih etmesi, b) Potansiyel olmayan tüketici yani kendi istekleri ile tüketmemesi ve c) Satın alma seyrekliği (infrequency of purchase): ürünün anket süresinin uzunluğundan daha uzun satın alma döngüsüne sahip olması (Angulo vd. 2001: 74, Şengül,

2002: 94, Mutlu ve Gracia, 2004: 8). Verilerin erişilebilirliği, bağımlı değişkenin değerine ilişkin seçim sürecinden etkilenir ve sadece pozitif verilerle analiz yapmak ise örnek seçim yanlılığına neden olabilir. Kitleden rastgele seçilen örneklerde sadece ürünü tüketen grup çekilirse ve OLS tahmini yapılırsa, OLS tahmini seçme yanlılığına maruz kalabilir. Çoğu durumda sınırlı bağımlı değişkenli modellerin OLS tahmincileri tutarsızdır ve bu nedenle tahmin yapılırken En Çok Olabilirlik (Maximum Likelihood) yöntemi kullanılır (Stock ve Watson, 2007: 410).

Harcamanın anketin yapıldığı dönemde olmaması ve tüketicinin fiyat ya da gelir gibi ekonomik kısıtları nedeniyle harcamayı gerçekleştirmemesi nedenleriyle karşı karşıya kalınan sıfır gözlem problemini çözmeye yönelik olarak Tobit ile infrequency of purchase modelinin birlikte ele alındığı Tobit Infrequency of Purchase (TIP) modeli geliştirilmiştir (Angulo vd., 2001:76). Bu çalışmada, Hanehalkı Bütçe Araştırması kapsamında tüketicinin elektrik harcamasında karşılaşılan kayıp gözlemler için bu iki nedeni dikkate alan Tobit Infrequency of Purchase modeli kullanılmıştır.

TIP modelinde iki istatistiksel süreç söz konusudur. Birinci süreç, harcama kararını belirleyen Probit ve ikinci süreç ise tüketicinin ekonomik nedenlerle gerçekleşen sıfır gözlemleri dikkate alan Tobit mekanizmasıdır. TIP modeli; (di*) bireyin ya da ailenin harcama politikasını belirleyen gizli (latent) değişken, (zi) dışsal değişkenler, (yi*) gizli değişken tarafından belirlenen harcama miktarıdır. Hata terimleri arasında ilişki olmadığı (ρ=0) varsayılır. Gözlenen harcama (yi) aşağıdaki denklemlerle ortaya konulur (Blundell ve Meghir, 1987:181-185).

$di^* = zi\,\alpha + ui, \quad ui \sim N(0,1)$ (1)

$yi^* = xi\,\beta + ei, \quad ei \sim N(0,\sigma 2)$ (2)

$yi = yi^* / \Phi(zi\,\alpha)$ eğer $yi^*>0$ ve $di^*>0$ (3)

$yi = 0$ diğer durumlarda

$\Phi(zi\,\alpha \mid yi^*)$, harcamayı gerçekleştirme olasılığını gösteren (3) no'lu denklem pozitif harcama durumunu yansıtmaktadır. Buna göre olasılık fonksiyonunun logaritması aşağıdaki gibidir:

$$\text{Log L} = \sum_{y_i=0} \log\left[1 - \Phi(zi\,\alpha)\,\Phi\left(\frac{x_i\beta}{\sigma}\right)\right]$$

$$+ \sum_{y_i>0} \left[-\log\sigma + \log\phi\left(\frac{\Phi(z_i\alpha)\,y_i - x_i\beta}{\sigma}\right) + 2\log\Phi(zi\,\alpha)\right] \quad (4)$$

Hata terimlerinin, parametreler (ρ) ile ilişkili olduğu varsayılırsa, gözlemlenen harcama (yi) aşağıdaki gibi belirlenir:

$yi = yi^* / \Phi(zi\,\alpha \mid yi^*)$ eğer $yi^*>0$ ve $di^*>0$ (5)

$yi = 0$ diğer durumlarda

ve elde edilen olasılık fonksiyonunun logaritması aşağıdaki gibidir:

$$\text{Log L} = \sum_{y_i=0} \log\left[1 - \Phi\left(zi\,\alpha, \frac{x_i\beta}{\sigma}, \rho\right)\right] \quad (6)$$

$$+ \sum_{y_i>0} \left[-\log\sigma + \log\phi\left(\frac{\Phi(z_i\alpha \mid y_i^*)\,y_i - x_i\beta}{\sigma}\right) + \log Ji + \log\Phi(zi\,\alpha \mid yi^*)\right]$$

(Ji) Jakobiyen dönüşümünü, $\Phi(.)$ standart normal dağılım fonksiyonunu ve $\varphi(.)$ ise standart normal yoğunluk fonksiyonunu gösterir.

Yatay kesit verilerine sahip sınırlı bağımlı değişkene ait bu modelleri tahmin ederken, homoskedastik yani hata teriminin varyansının sabit olmaması problemi ile karşılaşmak çok muhtemeldir. Bu problemin varlığında maksimum olasılıkla tahmin edilen parametreler önyargılı ve tutarsız olacaktır. Bu sorundan kaçınmak için bu çalışmada aşağıda ifade de gösterilen üstel fonksiyon (σt), modele dahil edilmiştir.

$$\sigma t = \exp (wt\ \gamma) \qquad (7)$$

burada wt, heteroskedastisite üreten değişkenler kümesini temsil eder ve γ ise parametreler vektörüdür (Angulo vd., 2001: 76).

Maksimum Olabilirlik tahmini parametrelerine dayanarak, katılım olasılığı, koşullu tüketim seviyesi ve koşulsuz tüketim seviyesi (toplam esneklik) olarak esneklik tahmini yapılmıştır. (Yen, 2002: 839; Angulo vd., 2001:77-78).

3. Araştırma Bulguları

Türkiye Hanehalkı Elektrik harcaması için TIP modeli parametreleri, olasılık fonksiyonunun logaritmasını maksimize ederek tahmin edilmiş ve sonuçlar Tablo 3'te sunulmuştur. TIP modelinde katılım ve harcama denklemleri olarak iki sonuç ortaya çıkmaktadır. Birinci denklem, hanehalkı anketinde sıfır harcama gözlemlerini de değerlendirmeye alan harcama yapmaya katılım denklemi olarak adlandırılabilir. İkinci denklem ise hanehalkının elektrik enerjisi harcama düzeyi tahminidir. Tahmin parametrelerin büyük bir kısmı, istatistiksel olarak anlamlıdır.

Hanehalklarının satın alma gücünü veya gelir düzeyini belli ölçüde ölçen harcama değişkeni (LHARCAMA), her iki eşitlikte de istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu, hanehalkı toplam harcamaları arttıkça, harcamaya katılım olasılığının artığını ancak harcamalar arttıkça toplam harcamalar içinde elektrik enerjisi harcama seviyesi azaldığı göstermektedir. Evde kullanılan elektronik aletler ve sistemler açısından bakıldığında; derin dondurucu, internet, doğalgaz, merkezi ısıtma sisteminin varlığı harcamaya katılım olasılığını pozitif yönde etkilerken, ısıtmada kat kaloriferi-kombi kullanılması negatif yönde etkilemektedir. Harcama düzeyini klima, derin dondurucu ve internet artırırken; diğerleri azaltmaktadır. Eğitim seviyeleri ile ilgili değişkenler sadece katılım olasılığına pozitif etkileri göstermektedir. Hanede yaş ortalamasının artması ve 65 yaşın üzerinde olması harcama olasılığını artırmakta ve harcama miktarını da artırmaktadır. Evde çalışan sayısının artması ise elektrik harcamalarının azalmasına neden olmaktadır. Hanehalkı yaşlandıkça ve dışarıda çalışmak zorunda kalmadıkça (emeklilik düzeyinin artması sonucu), evde daha çok zaman geçirmekte ve bu elektrik harcamalarının artmasına neden olmaktadır. Konutun mülk olması, oda sayısının artması ve hanede yaşayan birey sayısındaki artış, katılım olasılığını azaltmaktadır. Hanede tek yetişkin birey yaşıyor olması, konutun değerinin ve konut alanının artışı ise katılım olasılığını artırmaktadır. Hanehalkının kentsel alanda yaşıyor olması, konutun satış fiyatı ve kiralama değerinin yüksek olması, oda sayısı ve hanede yaşayan birey sayısının artışı hanenin elektrik tüketim düzeyinin de artmasına neden olmaktadır. Hanenin yaşam tarzının ataerkil veya geniş aile şeklinde olması ise harcamalar içinde elektrik harcaması payının azaltmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. TIP Model Parametre Tahmin Sonuçları

Değişken	Harcamaya Katılım Olasılığı Denklemi	P-değeri	Harcama Seviyesi Denklemi	P-değeri
Sabit	-3,9592	[.000]	0,0919	[.000]
LHARCAMA	0,2236	[.000]	-0,0136	[.000]
DKLIMA	0,0361	[.717]	0,0034	[.000]
DDERINDON	0,1213	[.087]	0,0036	[.000]
DINTERN	1,1657	[.000]	0,0037	[.000]
DDGAZ	0,3313	[.021]	-0,0043	[.000]
DISIMER	0,6875	[.077]	-0,0083	[.000]
DISIKAKKOM	-0,8598	[.016]	-0,0055	[.000]
DSOBA	0,3950	[.266]	-0,0055	[.000]

DHRKADIN	0,1137	[.264]	0,0003	[.805]
WNKIDS	-0,1804	[.321]	0,0023	[.118]
DHREGIT1_okumayazmayok	0,3343	[.000]	-0,0004	[.800]
DHREGIT2_ilkokul	0,4083	[.000]	0,0009	[.251]
DHREGIT4_lise	0,3534	[.000]	0,0009	[.300]
DHREGIT67_üniversite	0,7531	[.101]	-0,0006	[.498]
DAGE65	0,8068	[.000]	0,0006	[.774]
DMULK	-0,2673	[.000]	0,0000	[.975]
DKENT	4,3418	[.509]	0,0023	[.001]
DTH5_tekyetişkin	0,1178	[.076]	-0,0001	[.894]
DTH6_ataerkil	-0,1266	[.164]	-0,0021	[.068]
LKONDEG	0,1714	[.000]	0,0014	[.002]
LKIRA	-0,0220	[.657]	0,0021	[.000]
ODASAY	-0,0827	[.006]	0,0008	[.040]
LKONALAN	0,2456	[.007]	0,0004	[.706]
BIREYSAY	-0,0858	[.000]	0,0007	[.001]
HANEYASORT	0,0282	[.009]	0,0003	[.018]
HHCALISANSAY	-0,0130	[.497]	-0,0005	[.051]
AGE2	-0,3499	[.002]	-0,0026	[.087]
C_1, C_2	-0,6272	[.000]	0,9718	[.000]

Hanehalkı elektrik harcaması modeli oluştururken yatay kesit verilerinde rastlanabilecek sorunlardan biri, tahmin edilen modelin hata teriminin varyansının sabit olmaması durumudur. Değişen varyans (Heteroscedasticity) problemi, daha çok harcama-gelir değişkenlerin de (düşük gelir grubunda düşük varyans, yüksek gelir grubunda yüksek varyans) gözlenmektedir (Greene, 2003:215). Bu problemi çözmek için 7 no'lu belirtilen denklem, problemin en olası oluşabileceği değişken olan hanehalkı harcama değişkeni üzerine uygulanmıştır. Bu denklemin parametreleri Cı ve C2 adlarıyla eklenmiş ve bu iki parametrede istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur (Tablo 3). Bu sonuç, model tahmin parametrelerinin Heteroscedasticity probleminden arındırılmış tahmin yapabileceğini göstermektedir.

Parametre tahminleri, bağımlı değişkenler ve açıklayıcı değişkenler arasındaki işaretleri ve ilişkileri yorumlamamızı sağlamıştır; ancak modelin ekonomik yorumu, açıklayıcı değişkenler için esnekliklerini kullanarak gerçekleştirilmelidir. Maksimum olasılık tahmini parametrelerine göre, sürekli nitelikteki değişkenler için katılım olasılığı, koşullu tüketim seviyesi ve koşulsuz tüketim seviyesi (toplam esneklik) esneklik tahmin sonuçları Tablo 4'te verilmiştir. Buna göre toplam harcamalardaki %1'lik bir artış elektrik harcaması payını %1.22 oranında azalmasına neden olmaktadır. Pozitif harcama olasılığını ise çok düşük oranda da olsa artırmaktadır. Harcama seviyesindeki negatif yönlü işaret, harcamalardaki artışa karşın harcamalar içinde elektrik harcamasının payının giderek azaldığı, üst gelir düzeyinde giderek önemsizleştiğini göstermektedir.

Sürekli değişkenlerde pozitif harcama olasılığı esneklik katsayılarının; sıfıra yakın ve elektrik harcaması üzerinde oldukça etkisiz değerler olduğu görülmektedir. Hanedeki 15 yaşından küçük çocuk sayısının hanedeki birey sayısına oranında %1'lik bir artışın, elektrik harcamalarının %0.01 artırdığı; birey sayısındaki artışın ise %0.07 oranında elektrik tüketimini artırdığı gözlenmektedir. Hanedeki yaş ortalamasındaki %1'lik bir artışın, elektrik tüketiminde %0.30'luk bir artışa neden olduğu görülmektedir. Hanedeki çalışan sayısındaki %1'lik bir artışın, elektrik tüketim harcamalarında %0.02'lik bir azalma sağlamaktadır. Konutun piyasa satış fiyatı ve kira değerindeki %1'lik artışlar sırasıyla; %0.42 ve %0.32'lik elektrik harcaması artışına sebep olmaktadır. Bu durum yüksek değerli evlerde, elektrik tüketimini artırıcı daha fazla özellik olmasından kaynaklanabilir. Oda sayısındaki artış harcamaya katılım esnekliğini azaltırken, harcama seviyesindeki esnekliği artırmıştır.

Tablo 4. Parametrelerin Esneklik Tahminleri

	Katılım Olasılığı Esnekliği	P Değeri	Koşullu Tüketim Seviyesi Esnekliği	P Değeri	Koşulsuz Tüketim Seviyesi Esnekliği (Toplam Esneklik)	P Değeri
EL1GAS	0,000062	[.002]	-1,91418	[.000]	-1,22535	[.000]
EL1WNKIDS	-0,000001	[.315]	0,00913	[.041]	0,01350	[.041]
EL1LKONALAN	0,000042	[.076]	0,03479	[.728]	0,05146	[.728]
EL1BIREYSAY	-0,000012	[.000]	0,04838	[.001]	0,07155	[.001]
EL1HANEYASORT	0,000038	[.057]	0,20244	[.011]	0,29940	[.011]
EL1HHCALISANSAY	-0,000001	[.571]	-0,01248	[.017]	-0,01845	[.017]
EL1LKONDEG	0,000070	[.001]	0,28394	[.007]	0,41994	[.007]
EL1LKIRA	-0,000005	[.770]	0,21826	[.002]	0,32280	[.002]
EL1ODASAY	-0,000011	[.052]	0,05314	[.044]	0,07860	[.044]

4. Sonuç

Türkiye'de elektrik enerjisi ekonomi ve çevre politikaları boyutlarıyla hem üretimi hem de tüketimi açısından irdelenmesi gereken önemli bir konudur. Türkiye'de elektrik enerjisi, ağırlıklı olarak doğal gaz ve kömür gibi doğal kaynakları kullanılarak üretilmekte ve bu kaynakların önemli bölümü ithal edilerek dış ülkelerden sağlanmaktadır. Enerjiye duyulan gereksinim her geçen gün artması, üretimde dışa bağımlılığın olması ve üretim, çevrim, taşınım ve tüketim esnasında çevre kirlenmesine de yol açması ile birlikte enerjinin verimli kullanılmasının önemi son derece artmıştır. Bu sektörlerde uygulanacak ekonomi ve çevre politikaların belirlenmesinde; hanehalkının geliri, kırda mı kentte mi yaşadığı, yaşadığı konutların özellikleri gibi ve diğer özelliklerinin tüketimi nasıl etkilediğinin irdelenmesi ve buna göre tüketime yönelik politikaların şekillenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'de hanehalkı elektrik harcaması, hanehalkının sosyo-demografik ve ekonomik özellikleri ve yaşanılan konutun nitelikleri açısından ekonometrik olarak modellenmiştir. Bunun için çok geniş örneklem veri setine sahip olan TÜİK hanehalkı bütçe anketi kullanılmıştır. Harcama verileri incelendiğinde, önemli miktarda %16.55 gibi elektrik harcama verisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu durumda en küçük kareler yöntemi ile yapılan analizlerin doğru tahminler yapamayacağı ve sadece pozitif gözlemlerle analizin ise önemli oranda hanehalkı verisini dışarda bırakacağı ortadadır. Bu nedenle örnek seçim yanlılığı oluşturmaması açısından sıfır gözlemleri de birlikte değerlendiren sınırlı bağımlı değişkenli modellerle çalışılması ve modelleme yapılması daha doğru olacaktır. Bu araştırmada sıfır ve pozitif harcamanın gerçekleştiği gözlemler arasındaki farklar hanehalkı tanımlayıcı istatistikleriyle ortaya konulmuştur. Sıfır harcama verili hanehalkının, nispeten daha düşük gelirli, daha az eğitimli olduğu ve daha ucuz konutlarda oturdukları gözlenmiştir. Ayrıca yaşadıkları konutun ısıtma sistemi ve elektronik alet sahipliği açısından daha yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular ışığında gelir gibi ekonomik kriterlere bağlı olarak harcamanın gerçekleşmeme olasılığı (corner solution) dikkate alınarak Tobit modelinin uygulanması doğru bir seçenektir. Diğer taraftan sıfır gözlemlerde, anket yapılan dönemde elektrik faturasının ödenmemiş olma olasılığını (purchase infrequency) da göz ardı etmemek gerekir. Bu iki olasılıktan yola çıkarak Tobit ve Infrequency of Purchase modellerini birleşimi olan TİP modeli ile analiz yapılması uygun bulunmuştur. En çok olabilirlik yöntemiyle parametre tahmini yapılmış ve sürekli nitelikteki değişkenler için esneklikler hesaplanmıştır.

Esneklik tahmini sonuçlarına göre toplam harcamalardaki %1'lik bir artış, hanehalkının elektrik harcaması payının %1.22 oranında azalmasına neden olmaktadır. Harcama esnekliğinin negatif işaretli olması, harcamalardaki artışa karşın harcamalar içinde elektrik harcamasının payının giderek azaldığını, üst gelir düzeyinde giderek önemsizleştiğini göstermektedir. Harcama seviyesindeki esnekliğe göre pozitif ve nispeten büyük katsayıya sahip değişkenler; hanehalkı yaş ortalaması ve konutun ekonomik değeridir. Hanedeki yaş ortalamasındaki %1'lik bir artışın, elektrik tüketiminde %0.30'luk bir artışa neden

olduğu görülmektedir. Hanehalkının yaşlanması; daha az çalışmasına, evde daha çok zaman geçirmesine neden olmakta ve bu durumda elektrik harcamaları da artmaktadır. Konutun piyasa satış fiyatı ve kira değerindeki birimlik artışlar sırasıyla; 0.42 birim ve 0.32 birim elektrik harcamasını artırmaktadır. Daha pahalı evlerde artan teknoloji kullanımıyla beraber elektrik tüketimi de artmaktadır.

Kaynakça

Angulo, A. M., Gil, J. M., & Gracia, A. (2001). The demand for alcoholic beverages in Spain. Agricultural Economics, 26(1), 71-83.

Angulo, A. M., Gil, J. M., & Mur, J. (2007). Spanish demand for food away from home: analysis of panel data. Journal of Agricultural Economics, 58(2), 289-307.

Bağdadioğlu, N., Başaran, A., Kalaycıoğlu, S., & Pınar, A. (2009). Kamu Kolaylıkları Yönetişiminde Yoksulluğun Dikkate Alınması. Hacettepe Üniversitesi, Piyasa Ekonomisini ve Girişimciliği Geliştirme Merkezi Yayınları, Ankara.

Blundell, R., & Meghir, C. (1987). Bivariate alternatives to the Tobit model. Journal of Econometrics, 34(1-2), 179-200.

Büchs, M., & Schnepf, S. V. (2013). Who emits most? Associations between socio-economic factors and UK households' home energy, transport, indirect and total CO2 emissions. Ecological Economics, 90, 114-123.

EPDK, (2017). Doğal gaz piyasası sektör raporu "Ocak 2017", T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. www.epdk.org.tr/TR/Dokuman/7788 , Erişim tarihi: 09/09/2017

ETKB, (2017). Elektrik, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Elektrik , Erişim Tarihi:09/09/2017.

EÜAŞ, (2017). 2016 Yılı Elektrik Üretim Sektör Raporu, Elektrik Üretim A.Ş. http://www.enerji.gov.tr/

Fell, H., Li, S., & Paul, A. (2014). A new look at residential electricity demand using household expenditure data. International Journal of Industrial Organization, 33, 37-47.

Greene, W. H. (2003). Econometric analysis. Pearson Education India.

Güloğlu, B., & Akın, E. (2014). Türkiye'de Hane Halkları Elektrik Talebinin Belirleyicileri: Sıralı Logit Yaklaşımı. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 2(3).

Kavousian, A., Rajagopal, R., & Fischer, M. (2013). Determinants of residential electricity consumption: Using smart meter data to examine the effect of climate, building characteristics, appliance stock, and occupants' behavior. Energy, 55, 184-194.

Kumbur, H., Özer, Z., Özsoy, H. D., & AVCI, E. D. (2005). Türkiye'de geleneksel ve yenilenebilir enerji kaynaklarının potansiyeli ve çevresel etkilerinin karşılaştırılması. Yeksem 2005, III. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu ve Sergisi, 19-21.

Stock, J. H., & Watson, M. W. (2007). Introduction to econometrics, (Çev.: Bedriye Saraçoğlu), Efil Yayınevi.

Şengül, S. (2002). The demand estimation of olive oil with double hurdle model. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20 (2), 93-114.

Terza, J. V. (1986). Determinants of household electricity demand: A two-stage probit approach. Southern Economic Journal, 1131-1139.

TKİ, (2016). TKİ 2015 Kömür (Linyit) Sektör Raporu, Türkiye Kömür İşletmeleri. http://www.enerji.gov.tr Erişim tarihi: 09/09/2017

TÜİK, (2011). Hanehalkı Bütçe Anketi veri seti. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

TÜİK, (2017a). Dış Ticaret İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu http://www.tuik.gov.tr Erişim tarihi: 09/09/2017

TÜİK, (2017b). Çevre ve Enerji İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu http://www.tuik.gov.tr/ Erişim tarihi: 09/09/2017

Yen, S. T. (2002). An econometric analysis of household donations in the USA. Applied Economics Letters, 9(13), 837-841.

Kosova ve Makedonya'nın Türkiye İle Dış Ticareti, Ticari İlişkilerinin Gelişimi ve Gelecekteki Seyri: 2009-2015

[1] Süleyman BAKKAL **[2]Kartal TÜRK** **[3]Dilek TÜRK**

[1] Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi sbakkal@sakarya.edu.tr

[2] Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi dilekt@sakarya.edu.tr

[3] Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi kturk@sakarya.edu.tr

Özet: Çalışma, 2009 yılı sonrasını içermektedir. Özellikle 1996-2014 yılları arası Türkiye ile Balkan Ülkeleri arasında dış ticaretin geliştiği görülmektedir.

Bu çalışma Kosova'nın bağımsızlığını kazanmasını takip eden 2009 yılı itibari ile oluşan veriler çerçevesinde Kosova ve Makedonya ile dış ticaretin potansiyelini ve mevcut durumu ortaya koymayı, uluslararası ticareti açıklayıcı teoriler doğrultusunda taraflar arasındaki ticaretin seyrini ve ölçeğini geliştirmeyi, buradan hareketle gelecek dönemlere ilişkin bir ticaret seyri öngörüsünde bulunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada Türkiye'nin Kosova ve Makedonya ile 2009 ve 2014 yılları arası dış ticaretinde ihracat ve ithalatta mal fasıl yoğunlukları, ticarette avantajlı ve dezavantajlı fasıllar ve dış ticaret değişimleri araştırılmıştır. Dış ticarette avantajlı-dezavantajlı fasıl ve değişmeleri ülkelerin üretim yapılarındaki değişimlerle paralellik göstermiştir. Türkiye'nin bu ülkelerle dış ticareti ekonomik ve siyasi anlaşmaları bulunmasına rağmen yeterince artmamıştır.

Kosova ve Makedonya teknoloji ve sermaye yetersizliğinden dolayı sanayileşme hamlelerini yeterince gerçekleştirememiş, dolayısıyla dış ticaretleri gelişmemiştir. Kişi başına gelirin düşüklüğü ve sanayi üretiminin çok yetersiz olması dolayısıyla bu ülkelerle endüstri içi ticaret gelişmemiştir.

Türk firmaları doğrudan yabancı yatırımla birçok sektörde bu ülkelerde faaliyet yürütmektedir. Ucuz iş gücü ve enerji maliyetlerinin düşük olması ülkelerin coğrafi avantajları doğrudan yabancı yatırım için caziptir.

Ülkelerin, Türkiye'ye daha çok doğal ham maddeler, sanayi ürünleri yedek parçaları, deri hammaddesi ihraç ettikleri, karşılığında ise Türkiye'den işlenmiş sanayi ürünleri ithal ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte stratejik ticarete gidilmesi halinde bu ülkelerin üretim ve ticaretten sağlayacağı faydaların artması mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kosova ve Makedonya , Dış Ticaret

Abstract: The study involves post-2009. Especially the years between 1996-2014 with the arrival of the foreign trade between Turkey Balkan Countries.

This study Kosovo Follow gained independence in 2009 in the framework of the data generated by nominal foreign trade potential and to reveal the current state of international trade in the course of trade between the parties in accordance with the explanatory theory and scale of development, it aims to have a trading history of predicting Hence the future. In this study, Kosovo and Macedonia and Turkey between 2009 and 2014 foreign trade import and export of goods chapter density, commerce and foreign trade advantages and disadvantages chapterschanges were investigated. Chapter-advantageous and disadvantageous changes in foreign trade showed parallels with changes in the production structure of the country. Turkey's foreign trade with these countries has increased, although there are enough economic and political agreements. Kosovo and Macedonia have not done enough because of the industrialization drive technology and capital inadequacy, so foreign trade is developed. Is very inadequate low per capita income and industrial production is so undeveloped intra-industry trade with these countries. Turkish companies with direct foreign investment in many sectors are operating in those countries. Geographical advantages of the low country of cheap labor and energy costs are attractive for foreign direct investment. Countries, Turkey more natural raw materials, industrial products, spare parts, raw materials they export leather, and in return were found to have imported processed industrial products from Turkey. However, the strategic case to avoid possible trade benefits from increased production and trade of these countries.

Keywords: Turkey, Kosovo and Macedonia, Foreign Trade

1. Giriş

Çalışma, 2009 yılı sonrası, özellikle 2009-2014 yılları arası Türkiye ile Kosova ve Makedonya arasında gelişen dış ticareti, veriler çerçevesinde ortaya koymayı, uluslararası ticareti açıklayıcı teoriler doğrultusunda taraflar arasındaki ticaretin seyrini ve ölçeğini geliştirmeyi, buradan hareketle gelecek dönemlere ilişkin bir ticaret seyri öngörüsünde bulunmayı amaçlamaktadır.

Uluslararası dış ticaretin gerek üretimde iş bölümü, gerek tamamlayıcı malların ticareti vs. nedenlere bağlı olarak ülkelerin refahını artırdığı, Adam Smith'ten bu yana bilinmektedir. Merkantilist akımda uluslararası ticaretin işleyişinin teorik olarak incelenmesinden çok politikaya yönelik çabalar ön plana çıkmıştır (Hunt 2005: 48-49).

Dış ticaret teorileri, Heckscher-Ohlin teorisiyle ve bunun paralelinde geliştirilen yeni teorilerle

farklı bir trende girmiştir. Heckscher'in yaklaşımında da ülkeler arasında farklı nispi fiyatın ve üretim maliyetlerinin olması dış ticaretin gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır (Yılmaz 2010: 117).

Açık ekonomide ülkeler, hem üretim faktörlerinin, hem de hammadde ve mamul malların dolanımıyla refah artışı sağlarlar ve ülkelerin karşılıklı ticaretlerinde avantajlı ve dezavantajlı konumları ortaya çıkar (Aydınonat 2007).

Bu doğrultuda Makedonya, Kosova dış ticaret ve üretimlerinde avantajlı dezavantajlı konumları ve birbirlerinin ekonomilerini tamamlayıcı sektörleri belirlenip kendi aralarında dış ticaretlerini geliştirmeleri ve üretim yapılarını en verimli şekilde şekillendirmeleri mümkündür. Bu ülkelerin sahip oldukları doğal kaynakları işletmeleri ve bunların işletimi için bir yurt içi teknoloji geliştirmeleri ve bunun sürekliliğini sağlamaları- oluşturduktan sonra dünya rekabetine açılmaları ilave faydalar sağlayabilecektir.

Benzer kültürel ve coğrafya yapıları doğrultusunda kurulan Avrupa Birliği büyük ölçek ve alan ekonomilerine ulaşmış ve üyesi olan ülkelerin refahları artmıştır.

Çok boyutlu uluslararası ekonomik, askeri ve siyasi ilişkilerin sosyal faydası zararından daha yüksek olmaktadır. Kosova ve Makedonya Ucuz iş gücü ve enerji maliyetlerinin düşük olması ülkelerin coğrafi avantajları doğrudan yabancı yatırım için caziptir.

Özellikle Balkanların ve Avrupa Birliğinin lojistik merkezi haline dönüşüyor olması bu ülkeleri doğrudan yapancı yatırımı cazip hale getirmesi ile birlikte üretim ve lojistik üssü olma noktasında cazibe merkezi haline getirecektir.

Ekonomik Küreselleşmenin tüm dünyada sınırları ortadan kaldırdığı günümüzde Krugman'a (1995a: 875-876) göre ileri seviyede küreselleşme; merkez ülkenin refah kaybına karşın çevre ülkenin refahını artıcı, belirli bir seviyeye kadar olan küreselleşme çevre ülkenin refah kaybına yol açmasına karşın merkez ülkenin refahını artırıcıdır.

Küreselleşme veya entegrasyonda ülkelerin fakir ve zengin olarak ortaya çıkmasına yol açmamak veya ülkelerin entegrasyondan zarar görmemeleri için önceden ülkelerin

"entegrasyon sınır değerlerinin" belirlenmesi gerekmektedir. Çünkü aksi durumda ortaya çıkacak olan ölçek ekonomileri ve taşıma maliyetlerinin etkileşiminden dolayı bölgesel farklılıklar oluşur, zengin ve fakir ülkelerarasındaki fark artar.

Bu çerçevede bölge ülkeleri merkez ülke mi yoksa çevre ülkemi olacakları ekonomik yatırımların, doğal kaynakların kullanım oranı ve dış ticaretindeki gelişime bağlı olarak ortaya çıkacağı gözlemlenmektedir.

2. Ülke Profilleri

2.1.Makedonya Ülke Profili

Tablo.1. Temel Ekonomik Göstergeler (2013)

GSYİH	22,4 milyar $
Kişi Başına Milli Gelir	10.382 $
GSYİH Büyüme Oranı	% 2,2
Enflasyon Oranı	% 3,1
İşgücü	934,600
İşsizlik Oranı	% 30
İhracat	4,1 milyar $
İthalat	6,4 milyar $

Kaynak: Trademap ve CIA World Factbook Country Report

Makedonya, Orta ve Doğu Avrupa'yı Güney ve Güneydoğu Avrupa ile bağlayan önemli ulaşım yollarının kesiştiği bir noktada bulunan ve Dünya Bankası tanımlamalarına göre aşağı-orta milli gelir seviyesinde yer alan bir ülkedir.

Dış ticaret GSYH'nin yüzde 90"ına tekabül etmektedir. Bu yüksek dışa açıklık oranı Makedonya'nın küresel ekonomideki gelişmelere büyük ölçüde bağımlı bir şekilde hareket etmesine yol açmaktadır

Son dönemlerde yaşanan siyasi istikrarsızlıklara rağmen Makedonya'nın uygulamaya koyduğu ekonomik reform programında olumlu ilerlemeler kaydedilmiştir. Bununla birlikte ülkenin büyüme oranlarının halen istenen seviyeye ulaşamamış olması ve ekonomiye giren doğrudan yabancı yatırımın yetersiz kalması nedeniyle Makedonya da yatırım ortamının iyileştirilmesine ve özel sektörden güç alan bir büyüme eğilimi sağlanmasına ihtiyaç olduğunu söylemek mümkündür.

Ülkedeki en önemli sorunlardan biri ise %30'lardaki işsizlik sorunudur. Bu sorunu aşmak için Doğrudan yabancı yatırımı cazip hale getirerek kurulacak küresel firmalar ile işsizliği azaltma çalışmalarıdır.

2.2.Kosova Ülke Profili

Tablo. 2. Temel Ekonomik Göstergeler (2013)

GSMH	14,1 Milyar $
Kişi Başına Milli Gelir	7.600 $
GSYİH Büyüme Oranı	% 2,5
Enflasyon Oranı	% 1,8
İşgücü	800.000 kişi
İşsizlik Oranı	% 30,9
İhracat	408 Milyon $
İthalat	3.398 Milyon $

Kaynak: Trademap ve CIA World Factbook Country Report

Kosova ekonomisi her ne kadar olumlu göstergelere sahip olsa da halen arzu edilen büyüme hızını yakalayamamıştır. Zengin maden yataklarına sahip olan Kosova'nın daha çok ticarete dayalı bir ekonomisi vardır. Halkın ana geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır, bunların dışında diğer önemli geçim kaynakları ormancılık ve madenciliktir olarak özetlenebilir.

Dünyanın ekonomik durgunluk ile enflasyon arasında sıkışık kaldığı son dönemlerde Kosova ekonomisi de küreselleşen piyasanın bir parçası olarak halen devam etmekte olan krizden olumsuz etkilenmektedir. 2006 yılında %3 seviyesinde büyüme gerçekleştiren Kosova 2009 yılında ise%4.4 oranında büyüme

kaydetmiştir ancak bölge ortalamasına ulaşamamıştır. 2006 yılında yüksek oranda yaşanan büyümenin sebebi özellikle Kosova'ya özel sektör tarafından yapılan yatırımlardan kaynaklanmaktadır. Bu yatırımlar doğrudan yabancı yatırımlar ve banka kredileridir

Genel fiyat düzeyinin artması, özellikle enerji ve gıda fiyatlarındaki artış bütün dünyada olduğu gibi Kosova ekonomisinde de çok ciddi zararlara yol açmıştır. İşsizlik (%30,9)ve yoksulluk ile mücadelede ekonomik büyümenin daha fazla olması gerekirken bunun tam tersi bir durumun oluşması yaşanan krizin Kosova'ya ne kadar zarar verdiğinin açık bir göstergesidir.

Para birimi olarak Avro'nun kabul edilmesi, ekonomide enflasyon ve döviz kuru istikrarı adına sağlanan en büyük gelişmelerden biridir(DEİK 2011).

3. Ülkelerin Üretim Gücü ve Dış Ticaretin Gelişimi

Tablo. 3. Dış Ticaret Hacimleri(Milyon$)

	İthalat (2009)	**İhracat (2009)**	**Dış Ticaret Hacmi**	**İthalat (2014)**	**İhracat (2014)**	**Dış Ticaret Hacmi**
TÜRKİYE	141.000	102.000	252.000	242.177	157.614	399.791
MAKEDONYA	5.000	2.600	7.600	7.300	4.900	12.200
KOSOVA	1.935	166	2.101	2.538	324,5	2.862,5

Kaynak:TUIK, DEİK

Ekonomik küreselleşmeye bağlı olarak dünyada yaşanan yoğun rekabete bağlı olarak ülkelerin teknoloji-bilgi yoğun, yüksek katma değerli mal ve hizmetlerin, özgün tasarımların, elektronik ağların, uluslararası kuruluşların ve şirket birleşmelerinin öneminin arttığı görülmektedir.

Bu gelişen durumla birlikte, geleneksel sektörlere ağırlık veren ülkelerin ihracatlarında sorunlar yaşanmakta ve bu nedenle geleneksel sektörlere ağırlık veren Türkiye dahil bu yeni Cumhuriyetleri'n sahip oldukları donanımlarına paralel olarak dış ticareti yatırım-üretim-ihracat-ithalat ve hizmetler temelinde ele alarak yeni bir dış ticaret stratejisi belirlemeleri, kendi aralarında iş bölüşümü yapmaları zorunluluğu gerekmektedir.

Bunun yolu da Pazar alanlarını artırmaya yönelik ekonomik işbirliği ve ticari anlaşmaları ile üretim ve dış ticaretin geliştirilmesiyle mümkündür.

Tablo3 incelendiğinde Makedonya ve Kosova'nın dış ticaret verilerine baktığımızda , ülkelerin ekonomik büyüklükleri de göz önüne alındığında dış ticaret hacimlerinin her iki ülke için çok düşük olduğunu ancak artan bir seyir izlediklerini görebilmekteyiz.

3.1.Türkiye ile Makedonya Arasında Dış Ticaretin Seyri ve Gelişimi

Tablo. 4. Yıllar İtibari ile Türkiye – Makedonya Dış Ticaret Hacmi(2009-2014) Bin$)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Hacmi
2009	39.879	283.464	323.343
2010	52.399	262.621	314.960
2011	91.963	298.861	390.824
2012	103.224	274.497	377.721
2013	81.518	293.976	375.494
2014	79.194	348.031	427.225

Kaynak: TUIK

Türkiye – Makedonya Dış Ticaret hacmi 2009 yılında 323.343 milyon dolar iken 2014'te 427.225 milyon dolara yükselmiş. İthalatta yaklaşık %49'luk artış oranına karşılık ihracatta %81 oranında bir artışın olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuçlara göre Türkiye lehine bir artışın söz konusu olduğu görülmüştür.

Tablo. 5. Türkiye'nin Makedonya'ya İhracatında Başlıca Ürünler(2009) (Bin $)

ÜRÜN ADI	2009
Tekstil	32.394
Kimyevi	32.214
Otomotiv	30.765
Demir	27.545
Elektrik	25.925
Ağaç Orman	23.527
Konfeksiyon	21.128
Makine	20.117
Hububat	15.827
Çimento	11.721

Kaynak: TİM

2009 yıllı Fasıllar açısından iki ülke dış ticaretini ele aldığımızda ürünler Türkiye'nin ihracatını şekillendirmektedir. Türkiye'nin İhracatındaki Ana fasıllar ele alındığında sermaye yoğun endüstriler otomotiv, elektronik, makina ve kimyevi ürünler önde gelmekte bunun yanında tekstil, inşaat ürünleri ve tarım ürünleri önemli bir pay oluşturmaktadır.

Tablo. 6. Türkiye'nin Makedonya'ya İhracatında Başlıca Ürünler (2014)(Bin $)

ÜRÜN ADI	2014
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	63.661
Tekstil ve Hammaddeleri	47.465
Demir ve Demir Dışı Metaller	34.367
Elektrik – Elektronik	31.792
Ağaç Mamülleri ve Orman Ürünleri	22.585
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	21.389
Çelik	19.799
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	16.470
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	14.810
İklimlendirme Sanayii	14.427

Kaynak: TIM

2014 yılı Fasılları ele alındığında ihracatın şekillendiği fasıl başlıklarının incelendiğinde yıllar itibarı ile çok büyük değişim olmamakla birlikte hacim olarak ihracatın arttığı gözlemlenmektedir. Bu artışta doğrudan yabancı yatırım yapan Türk firmalarının da etkisi vardır. Özelliklede kimyevi ürünlerde %96'lık bir artış söz konusudur.

Tablo. 7. Türkiye'nin Makedonya'dan İthalatında Başlıca Ürünler(2009) (Bin$)

ÜRÜN ADI	2009
Demir/Çelik Sıcak Hadde Yassı Mamulleri-Genişlik 600mm. Fazla	9,1
Ferro Alyajlar	8,2
Ateşe Dayanıklı Tuğla, Blok, Karo, Ateşe Dayanıklı Seramik Eşya	4,1
Demir/Çelik Yassı Mamul, Soğuk Haddelenmiş Kaplanmış (600mm. Den Geniş)	4,3
Pamuk Men (Dokuma, %85 >Pamuklu, Suni-Sentetik Karışık, 200g/M2 Den Ağır)	2,1
Demir/Çelik Yassı Mamul, Kaplı, Sıvanmış (600mm. Den Geniş)	1,5
Koyun Ve Kuzuların Ham Derileri	1,3
Metalleri/Metal Bileşiklerini İçeren Küller Ve Kalıntılar	1,2
Dolomit	1,2
Alüminyum Döküntü Ve Hurdaları	1

Kaynak: TUIK

Türkiye'nin Makedonya'dan 2009 yılında yapmış olduğu ithalat Tablo 7 yardımıyla incelendiğinde demir çelik ürünlerinin önemli bir yer tutmakta olduğu diğer taraftan, tekstil hammaddesi, pamuklu ürünler, ham deri gibi genellikle hammadde ve ara mamul ürünlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Buradan

hareketle Makedonya'da bir sanayileşme sorunun olduğu ve dış ticarette henüz nitelikli bir üstünlüğe sahip olmadıkları gözlemlenmektedir.

Tablo. 8. Türkiye'nin Makedonya'dan İthalatında Başlıca Ürünler(2014) (Bin $)

ÜRÜN ADI	2014
Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde ürünleri (genişlik >= 600 mm) (sıcak haddelenmiş)	22.940
Sentetik devamsız liflerden diğer dokunmuş mensucat	9.800
Pamuklu mensucat (pamuk oranı < % 85 olan sentetik veya suni liflerle karıştırılmış	9.714
Ateşe dayanıklı tuğlalar, döşeme tuğlaları, karolar ve inşaatta kullanılan ateşe dayanıklı benzeri seramikler	6.356
Rafine edilmiş bakır ve bakır alaşımları (ham)	5.286
Elektrik kontrol, dağıtım tabloları, panolar, konsollar, kabinler, diğer mesnetler vb.	4.002
Koyun ve kuzuların ham derileri	2.921
Demir veya alaşımsız çelikten yassı hadde mamulleri, genişliği 600 mm veya daha fazla olanlar	2.745
Dokunmamış mensucat (emdirilmiş, sıvanmış, kaplanmış veya lamine edilmiş olsun olmasın)	2.019
Pamuklu mensucat (ağırlık itibariyle % 85 veya daha fazla pamuk içeren ve m2 ağırlığı 200 gramı geçen	1.199

Kaynak: TUIK

2014 Yılı itibari ile fasıllar incelendiğinde 2014 yılında 2009'a göre kısmi bir artış olmuştur.Ancak fasıl başlıkları incelendiğinde ürün gurupları yine hammadde ve ara mamul niteliği taşımaktadır. Elektrik kontrol, dağıtım tabloları, panolar, konsollar, kabin üretimi farklılık göstermekte olup yine yabancı yatırımın etkisi görülmektedir.Türkiye'ye ithalatı oran olarak artmakla birlikte fasıl olarak ve nitelik olarak değişmemiştir.

3.2.Türkiye ile Kosova Arasında Dış Ticaretin Seyri ve Gelişimi

Tablo. 9. Yıllar İtibari ile Türkiye – Kosova Dış Ticaret Hacmi(2009-2014) (Bin $)

Yıllar	İthalat	İhracat	Dış Ticaret Hacmi
2009	10.178	278.078	288.256
2010	13.607	293.998	307.605
2011	10.106	265.829	275.935
2012	9.093	254.784	263.877
2013	9.951	278.998	288.949
2014	12.783	275.656	288.439

Kaynak: TUIK,DEİK

Kosova ile Türkiye dış ticaret hacmi 2009 ile 2014 yılları arasında neredeyse hiç farklılık göstermemektedir. 2009 yılında toplam dış ticaret hacmi 288.256 milyon dolar iken 2014 yılında 288.429 milyon dolar olarak gerçekleşmiş ve sadece %1'lik bir değişim göstererek ilerleme kaydedilmemiştir. Türkiye aleyhine ithalatta%2'lik artış karşısında ihracatta %1'lik bir düşüş yaşanmıştır.

Tablo. 10. Türkiye'nin Kosova'ya İhracatında Başlıca Ürünler(2009) (Bin $)

ÜRÜN ADI	2009
Konfeksiyon	112.537
Kimyevi	26.131
Ağaç Orman	20.221
Demir	17.451
Hububat	16.871
Makine	16.492
Elektrik	15.739
Tekstil	14.380
Hali	6.880
Deri	6.266

Kaynak: TİM

2009 yılı fasıllar açısından Türkiye ihracatı ele alındığında önceliği konfeksiyon, tekstil, deri, halı almakta olup kimyevi ürünler, ağaç orman ürünleri, demir, hububat ürünleri gibi emek yoğun endüstriler şeklinde bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Yeni kurulmuş bir ülkenin sermaye yetersizliği, sanayisinin gelişmemiş ve dolayısı ile üretim sorunlarının olması ve özel sektörün henüz oluşmamış olmasının bunda büyük etkisi vardır.

Tablo. 11. Türkiye'nin Kosova'ya İhracatında Başlıca Ürünler (2014)(Bin $)

ÜRÜN ADI	2014
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	45.993
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	41.936
Elektrik - Elektronik	27.240
Demir ve Demir Dışı Metaller	26.872
Tekstil ve Hammaddeleri	23.452
Ağaç Mamülleri ve Orman Ürünleri	18.417
Makine ve Aksamları	13.421
Çimento Cam Seramik Ve Toprak Ürünleri	9.062
İklimlendirme Sanayii	8.038
Çelik	7.239

Kaynak: TİM

2014 yılı itibari ile fasıllar bazında ihracat ele alındığında her ne kadar artış söz konusu olmasa da kimyevi maddeler, elektrik elektronik, iklimlendirme sanayi,çimento cam seramik ve toprak ürünleri gibi yeni fasıllar oluşmakla birlikte genel ihracatta bir artış oluşmamıştır.

Tablo. 12. Türkiye'nin Kosova'dan İthalatında Başlıca Ürünler(2009) (Bin $)

ÜRÜN ADI	2009
Tekstil Elyafi Ve Mamulleri	5.786
Kauçuk Ve Mamulleri	1.784
Metal Cevherleri, Kirinti, Döküntü, Hurdalari	1.888
Metallerden Nihai Ürünler	162
Deri, Kösele, Ham Post	197

Kaynak: TUIK

2009 yılı fasıllar açısından Türkiye ithalatı fasıl bazında incelendiğinde tekstil kauçuk deri ve metal hammaddeleri şeklinde oluşmaktadır. Türk dış ticareti ve bölge ülkelerle yapılan ticaret açısından çok düşük düzeydedir.

Tablo. 13. Türkiye'nin Kosova'dan İthalatında Başlıca Ürünler(2013) (Milyon $)

Ürün Adı	2013
Kauçuklu Mensucat	3
Vulkanize Kauçuktan Taşıyıcı Kolanlar Ve Transmisyon Kolanları	3
Aluminyum Döküntü Ve Hurdaları	2
Demir Veya Çelik Tellerden Mensucat, Izgara, Ağ Ve Kafeslikler; Demir Veya Çelikten Metal Depluvayye	1

Kaynak: TUIK

2014 yılı fasıllar açısından Türkiye ithalatı ise bir artış göstermemekte hatta çok az da olsa düşüş göstermektedir.

Bunda birçok faktör söz konusudur. Bunları gruplandırırsak;

1) Oturmamış bir bankacılık sistemi.
2) İhracatı teşvik etmek için ithalattan alınan vergi.
3) İşsizliğin çok büyük boyutlarda olması.
4) Altyapının yetersiz olması.

5) Kosova ile dış ticarette şu ana kadar herhangi bir sorunla karşılaşılmazken, dış ticaret hacmi yıllar itibariyle sürekli olarak artmaktadır. Kosova'nın önemli bir özelliği, yeni bağımsızlığını ilan etmesi ve ekonominin daha başlangıç safhasında olmasıdır.

4. Sonuç ve Öneriler

1) Verilerden elde edilen bilgiler ışığında Türkiye ile Kosova-Makedonya arasındaki dış ticaretin her iki taraf için de kazançlı bir durum oluşturacağı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Bunun için gerek bilgi birikimi, gerek hammadde ve yarı mamul madde kaynakları ve gerekse de yeraltı kaynaklarının ortaya çıkarılması, işlenmesi ve dağıtımı konusunda işbirliğinin artırılması gerekir. Bunların Ar-Ge araştırmalarını artırarak teknoloji içerir üretim durumuna getirilmesi ve ülkelerin avantajlı olduğu fasıllarda uzmanlaşarak işbölümüne gidilmesi, ülkelerin avantajlı olduğu fasıllarda kümeleşerek kümeleşmenin yarattığı dışsal ölçek ekonomilerinden yararlanılması ve bu durumun bir ekonomik işbirliği kurumu ile desteklenmesi gerekmektedir. Aksi durumda, her iki tarafın da ticari ortaklığında bir diğerinin yeri oldukça geri planda kalmaya devam edecektir.

2) Makedonya'da hala uluslararası topluma entegrasyon konusunda alınması gereken ciddi bir mesafe bulunmakta ve söz konusu entegrasyon çabaları nedeniyle yasaların ve ilgili mevzuatın sık sık değişebildiği gözlenmektedir.

3) Makedonya'da, kalitesi giderek yükselmekte olan Türk ürünlerinin fiyatlandırılması açısından dikkat edilmesi gereken nokta, marka düşkünlüğüne rağmen fiyat hassasiyeti yüksek olan bölge tüketicilerinin kafasındaki konumlandırmayı doğru yapabilmektir. Birçok yerde olduğu gibi Makedonya'da da ucuz Uzakdoğu ürünlerinden uzak durma eğilimi bulunmakta iken, İtalya, Almanya, Fransa gibi ülke imajıçok kuvvetli olan devletlerin firmalarına karşı da ölçüsüz bir düşkünlük görülebilmektedir. Bu çerçevede, artık gelişmiş Batı ülkelerinin ürün kalitesine ulaşmış olan Türk ürünlerinin avantajının yüksek kalitedeki ürünleri rekabetçi fiyatlarla sunabilmesi olduğu unutulmamalıdır.

4) Resmi rakamlara göre toplam nüfusun %3.8'i, gerçekte ise %5'i civarında olduğu tahmin edilen Türk kökenli vatandaşlarının bulunması sebebiyle Türkçe konuşan ve Türkiye ile ticaret ve yatırım ilişkileri kurmaya çok istekli bir nüfus barındıran Makedonya'da doğrudan yabancı sermaye yatırımı gerçekleştiren Türk şirketlerinin sayısı 100 civarındadır. Makedonya'daki Türk yatırımlarının toplam tutarı yaklaşık 1,2 milyar Dolar'dır.

5) AB'nin Kosova'ya tek taraflı uyguladığı tercihli ticaret rejimi, Gümrük Birliği çerçevesinde ülkemizce de uygulamaya konmuştur. Böylece pek çok malın Kosova'dan ülkemize ithali gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.Serbest Ticaret Anlaşması (STA), 27 Eylül 2013'te Ankara'da imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, Kosova'nın imzaladığı ilk STA olmuştur. Yaklaşık 250 Türk şirketi Kosova'da faaliyet göstermekte olup, bu ülkedeki toplam Türk yatırımları 335 milyon Avro değerindedir. Türkiye 2012 ve 2013 yıllarında Kosova'ya en fazla doğrudan yatırım yapan ülke olmasına rağmen, 2007-2013 yılları arasında toplamda Almanya ve İngiltere'nin ardından üçüncü sıradadır. Bugüne kadar Türk müteahhitlik firmalarınca üstlenilen projelerin toplam değeri ise yaklaşık 1,5 milyar Avro'dur.

6) Hem Kosova hem Makedonya doğudan yapancı yatırımla ülkedeki sanayileşmeyi sağlayıp sermaye ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu doğru bir strateji olmakla birlikte yeterli değildir öncelikle istikrar kurumsallaşma sağlanmalıdır. Bunun yanında yolsuzluk çifte standart ve alt yapı sorunları ortadan kaldırılmalıdır.

Kaynakça

Aydınonat, Emrah (2007). Modern Uluslararası İktisat Teorisinin Kökenleri. Ankara:Siyasal Kitabevi.

Hunt, E. K (2005). İktisadi Düşünce Tarihi. Çev. Müfit Günay. Ankara: Dost Kitabevi.

Krugman, Paul and Anthony Venables (1995a). "Globalization and the Inequality of Nations". Quarterly Journal of Economics 110 (4): 857-880.

Trademap ve CIA World Factbook Country Report

Yılmaz, Şiir Erkök (2010). Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi. Ankara: Efil Yay.
http://birlesmismarkalar.org.tr/file/hedef-ulke-raporlari/Kosova.pdf (erişim:1/07/205)
www.deik.org.tr
www.tuik.gov.tr,(erişim:02/07/2015)
www.tim.org.tr, (erişim:02/07/2015)

Bankaların Sosyal Sorumluluk Kampanyası Düzenleme Nedenlerine İlişkin Tüketici Algılamaları Üzerine Bir Araştırma

Şeniz ÖZHAN[1] **Gamze YAKAR**[2]

[1] Öğr. Gör. Dr.,Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu, serdem@nku.edu.tr

[2] Öğr. Gör.,Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu, gyakar@nku.edu.tr

Özet: Günümüzde işletmeler, ürünleri ve hizmetleri açısından değerlendirildikleri kadar topluma karşı duyarlılıkları açısından da değerlendirilmektedir. Tüketiciler, artık, işletmelerin sadece yasaların koyduğu kanunları uygulamalarını yeterli bulmamakta, işletmelerin toplumdan ve doğadan elde ettiklerinin karşılığını topluma çeşitli yollardan geri sunmaları gerektiğini düşünmektedirler. Bu araştırmada, tüketicilerin bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyası düzenleme nedenlerini nasıl algıladıklarının sosyo-demografik özellikleri bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve Borsa İstanbul (BIST) Sürdürülebilirlik Endeksi Kasım 2015-Ekim 2016 Dönemi değerlemeye tabi şirketler listesinde yer alan Garanti bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi bankası müşterilerine yönelik olarak yapılmıştır. Araştırma için gerekli veriler anket formu kullanılarak 25/04/2016-29/04/2016 tarihleri arasında ilgili bankalarda işlem yapmak üzere bekleyen müşterilerden yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. 450 müşterinin cevapları sonucunda elde edilen veriler öncelikle SPSS 17 paket programı kullanılarak analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Yapılan Faktör Analizi sonucunda veriler Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler ve Paydaşlara Dayalı Nedenler olarak iki faktör altında toplanmıştır. Uygulanan Kruskal-Wallis ve Mann-Whitney U testi sonucunda, katılımcıların bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyası düzenleme nedenlerine ilişkin algılarının cinsiyet kriterine göre farklılaşmadığı; yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, meslek ve hizmet aldıkları bankaya göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kampanyaları, Tüketici Algılamaları, Bankacılık Sektörü.

A Research on How Consumers Perceive the Reasons Why Banks Arrange Social Responsibility Campaigns

Abstract: At present days, the enterprises are evaluated not only by their products and services but also by their sensitivity to the society. Consumers do not think that it is enough for the enterprises to comply with the laws imposed. Moreover, they think these enterprises should give what they have gained from the society and the nature back to the society in various ways. In this study, it is intended to look into how consumers perceive the reason why banks arrange social responsibility campaign in a socio-demographic context. The study is aimed at the customers of Garanti Bank, Akbank, and Yapı ve Kredi Bank, which are the companies operating in the banking sector and are in the list of the companies exposed to evaluation in the BIST Sustainability Index for the period between December 2015 and October 2016. The data required for the study were collected from the customers waiting to do banking operations in the mentioned banks between 25th April 2016 and 29th April 2016 through the use of questionnaire form and face-to-face interview technique. The data obtained from the answers given by 450 customers were first analyzed via SPSS 17 and then interpreted. As a result of the factor analysis carried out, the data were categorized under two factors: The reasons related to the strategic targets and the reasons based on shareholders. As a result of the Kruskal-Wallis and Mann-Wallis U test, the participants' perception of the reason why banks arrange social responsibility does not change according to their gender but it changes according to their age, level of education, profession and the bank they work with.

Keywords: Social Responsibility Campaigns, Consumers' Perception, Banking Sector

1. Giriş

Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) kavramı, bilgi çağına geçiş ve küreselleşmeyle birlikte rekabetin ve toplum beklentilerinin arttığı 21.yy.'da fark yaratabilmek amacıyla işletmelerin ve yöneticilerin üzerinde önemle durdukları bir kavram haline gelmiştir. Çevreleriyle sürekli iletişim ve etkileşim halinde olan örgütlerin işletme paydaşları olarak da bilinen çalışanlar, tüketiciler, rakipler, devlet ve sivil toplum

kuruluşları ile bu paydaşlarının yanında toplumun diğer tüm fertlerine ve çevreye karşı yerine getirmesi gereken sorumlulukları kurumsal sosyal sorumluluk kavramının çıkışında ve gelişiminde önemli rol oynayan etmenlerdir.

Sosyal sorumluluk kavramı tüm bireylerin ve kurumların çevreye ve topluma karşı yapması gereken yükümlülüklerini belirtirken, kurumsal sosyal sorumluluk kavramı işletmelerin çevreye ve topluma karşı sorumluluklarını belirtir. Literatürde akademisyenler ve uzmanlar tarafından yapılmış pek çok tanımı bulunan kurumsal sosyal sorumluluk kavramı son yıllarda genelde paydaş teorisi, iş etiği ve gönüllülük kavramlarına yönelmiştir. Tüketici algılama ve davranışlarının, işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarına göre farklılaştığının görülmesiyle de KSS kavramı son dönemlerde ulusal ve uluslararası arenada şirketler için önemli hale gelmiştir.

Bu araştırmada, işletme paydaşlarından biri olan tüketicilerin bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyası düzenleme nedenlerini nasıl algıladıklarının ve bu algıların sosyo-demografik özellikleri bağlamında farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi amaçlanmıştır.

2. Teorik Çerçeve

Tek amacı maksimum kâr elde etmek olan işletmeler tarafından hiçbir toplumsal fayda gözetilmeksizin gerçekleştirilen üretim faaliyetleri sonucunda gürültü, hava, su, katı atıklar vb. şekilde çevre kirliliği oluşması ve doğal dengenin bozulmaya başlaması, ucuz iş gücü için çocukların istihdam edilmesi, sağlıklı olmayan üretim ve çalışma koşulları, çalışanların haklarının göz ardı edilmesi ve insan hakları gibi alanlarda yapılan ihlaller sonucu toplumlar işletmelere karşı olumsuz tepkiler geliştirmeye başlamıştır (Vural ve Coşkun, 2011:65). Bu etkenlerin yanı sıra, ulusötesi hale gelen gelişmiş ekonomiler orijinli işletmelerin artan karları karşısında az gelişmiş ve gelişmekte olan toplumlar aleyhine yaşanan olumsuz gelişmeler; ülke ekonomisi açısından gelir dağılımındaki dengesizlikler ve az sayıdaki işletmenin yüksek kârlara ulaşması gibi toplumu çeşitli yönlerden olumsuz olarak etkileyen işletme faaliyetlerinin sonuçlarından dolayı işletmeler KSS kavramıyla karşı karşıya kalmışlardır (Torlak, 2007:14).

KSS, işletmelerin, toplumun istek ve ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde, bireyin ve toplumun yararını göz önünde bulundurarak hareket etmesi, sosyal gereksinimlerin farkında olarak işletmelerin yönetilmesi şeklinde tanımlanabilir (Köker, 2013:143). Literatürdeki KSS tanımlarının genelinde yer alan ortak dört unsurdan bahsetmek mümkündür (İliç, 2010:306):

- İşletmeler kâr elde etmenin ötesinde sorumluluklara sahiptirler.
- İşletmeler meydana gelmesine sebep oldukları toplumsal sorunların çözümüne katkı sağlamalıdırlar.
- İşletmeler hissedarlarının yanı sıra diğer paydaşlarına ve çevreye karşı da sorumludurlar.
- İşletmeler sadece ekonomik değerlere değil, daha geniş anlamda insani değerlere hizmet etmektedir.

Günümüzde tüketiciler artık bir ürün veya hizmeti satın alırken ürünün fonksiyonel özellikleri, fiyat, kalite, marka gibi unsurların yanında ürün veya hizmeti pazara sunan işletmenin sosyal sorumluluk faaliyetlerini ve etik itibarlarını da dikkate almaktadır. Bunun en açık örneklerinden biri 2012 yılında Türk Telekom‟un “Telefon Kütüphanesi Projesi”nde görülmüştür. Boğaziçi Üniversitesi Görme Engelliler Teknoloji Laboratuvarları ile yapılan işbirliği sonucu ortaya çıkan “Raskolnikov” temalı sosyal sorumluluk projesi kapsamındaki reklam filmi 2012 Kristal Elma, “En İyi Reklam Yapımı” da dahil olmak üzere toplam beş ödül kazanmıştır. Reklamcılık sektörü içerisinde hayli önem arz eden Kristal Elma Ödülleri’yle birlikte Türk Telekom ortaya çıkardığı bu değerle insanlar nezdinde kesinlikle parayla satın alınamayacak bir itibar ve prestij elde etmiştir. İşte bahsettiğimiz bu itibar ve prestij işletmelerin bu konular üzerine eğilmelerine sebebiyet vermiştir. Ayrıca, bu alanda yapılan pek çok çalışmada işletmelerin toplumun değerleriyle örtüşen politikalar benimsemesinin gerekliliği vurgulanmıştır (Akkoyunlu, 2013:7). Firmalar önemli bir rekabet aracı olarak kullanabilecekleri sosyal sorumluluk faaliyetlerine maliyet odaklı değil

değer odaklı baktıkları, doğru planladıkları, tüketici nezdindeki yansımalarını ölçümledikleri ve yönetebildikleri ölçüde, yarar sağlayacaklardır (Uslu vd.,2008: 1-2).

İşletmeler toplumdan ve doğadan elde ettikleri kazanımların karşılığını bir şekilde topluma ve doğaya geri vermelidirler. Bu rekabet düzeni içerisinde işletmelerin ayakta kalabilmesi ve varlıklarını sürdürebilmeleri için kamuoyunun güvenini sağlamak ve onayını almak durumundadırlar. Yukarıda bahsedilen Türk Telekom örneğinde olduğu gibi bu güven ve onay sağlandığı müddetçe şirketlerin gördüğü itibar ve kazandığı prestij sekteye uğramayacaktır. Toplumdan aldığı bu samimi onayla sektör içindeki varlığını çok daha sağlamlaştıracak, herhangi bir konu üzerinden kendisine yöneltilecek olası saldırı ve suçlamalarda kamu desteğini arkasında hissedecektir. Sahip olabileceği bu en büyük güçle beraber daimiliğini ve hizmet üretimini garanti altına alacaktır. Bu açıdan bakıldığında işletmeler sosyal sorumluluklarını yerine getirerek içinde bulundukları sistemi sürdürülebilir kılmayı ve varlıklarını korumayı garanti altına alırken aynı zamanda bu değerlerin yeniden üretimine de katkıda bulunacaklardır (Eren ve Eker, 2012:452).

Tüketicilerin işletmelerin düzenlediği KSS kampanyalarını nasıl algıladığının ölçülüp değerlendirilmesi tüketicinin bir sonraki davranışını etkilemek için önem arz etmektedir (İslamoğlu ve Altunışık, 2013:108). Bu aşamada işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının tüketici algılarında nasıl bir konumda yer edindiğini belirlemek işletmelerin faaliyetlerine de etki edecektir. Bu sebeple tüketici algılamalarının çeşitli araştırmalarla ölçülmesi ve değerlendirilmesi hem toplum için hem de işletmeler için büyük önem arz etmektedir.

Günümüz piyasa koşullarında tercih edilmek ve marka bağlılığı oluşturabilmek için rekabetçi bir yarış içerisinde olan işletmeler artık sadece kaliteli ve uygun fiyatlı ürünü piyasaya sunmanın yeterli olmadığını fark etmektedirler. Tüketiciler tarafından tercih edilmenin sırrı sürekli değişim gösteren dinamik bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Eren ve Eker, 2012: 452).

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın amacı, tüketicilerin bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyası düzenleme nedenlerini nasıl algıladıklarının sosyo-demografik özellikleri bağlamında incelenmesidir.

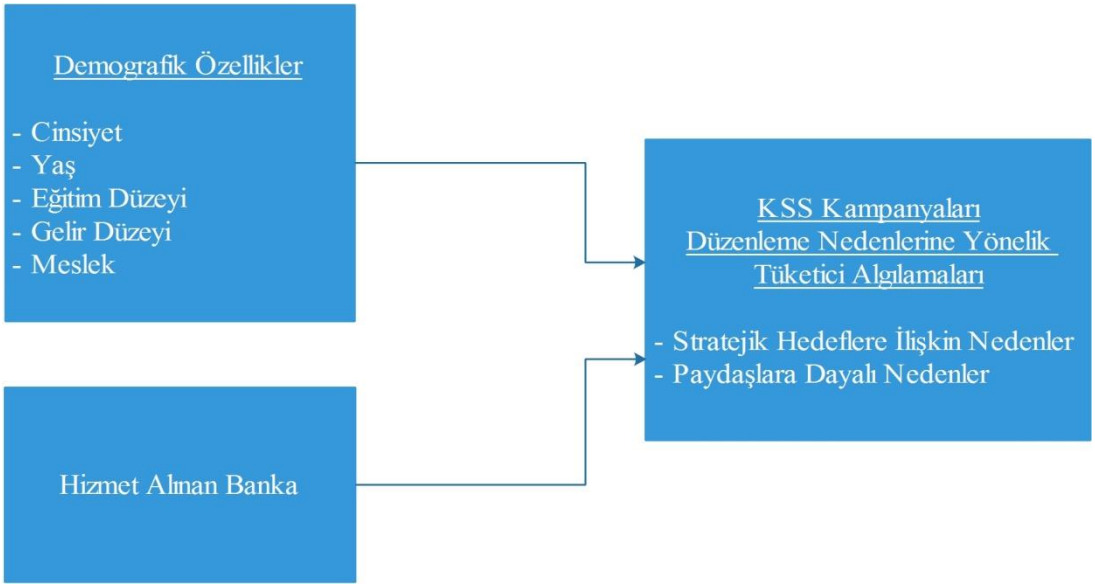
Araştırma için gerekli olan veriler anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Anket formunda iki grup soru yer almıştır. Birinci grup sorular cevaplayıcıların demografik özelliklerini, ikinci gruptaki sorular kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının nasıl değerlendirildiğini ölçmek için hazırlanmıştır.

Anket formunun hazırlanmasında kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının nasıl değerlendirildiğini ölçmeye yönelik 15 ifade Ellen vd. (2006)'den alınmıştır. Anket beşli likert ölçeğine (1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Fikrim Yok, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum) göre hazırlanmış sorulardan oluşturulmuştur.

Araştırma, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve Borsa İstanbul (BIST) Sürdürülebilirlik Endeksi Kasım 2015-Ekim 2016 Dönemi değerlemeye tabi şirketler listesinde yer alan Garanti bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi bankası müşterilerine yönelik olarak yapılmıştır. Araştırma için gerekli verilerin toplanması için, anket formu aracılığıyla 25/04/2016-29/04/2016 tarihleri arasında ilgili bankalarda işlem yapmak üzere bekleyen müşterilerle yüz yüze görüşmeler yapılmış ve 450 anket formu elde edilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 17 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.2.Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmada geliştirilen model Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1: Araştırma Modeli

Araştırmanın hipotezleri ise, aşağıda yer almaktadır:

H1: Katılımcıların cinsiyetlerine göre bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerini algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Katılımcıların yaşlarına göre bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerini algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Katılımcıların eğitim düzeylerine göre bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerini algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Katılımcıların aylık gelir düzeylerine göre bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerini algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H5: Katılımcıların mesleklerine göre bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerini algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Katılımcıların hizmet aldıkları bankaya göre bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerini algılamaları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık vardır.

4. Bulgular

4.1.Demografik Yapıya İlişkin Bulgular

Araştırma kapsamına alınan katılımcıların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, meslek ve hangi banka müşterisi olduklarına ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Cinsiyet	f	%	Aylık Gelir Düzeyi	f	%
Kadın	228	50,7	0-1000 TL	93	20,7
Erkek	222	49,3	1001-2000 TL	207	46,0
Yaş	f	%	2001-3000 TL	105	23,3
18-28	186	41,4	3001-4000 TL	37	8,2
29-39	109	24,2	4001 ve üstü	8	1,8
40-50	99	22,0	Meslek	f	%
51-60	42	9,3	Kamu sektörü çalışanı	57	12,7
60+	14	3,1	Özel sektör çalışanı	189	42,0
Medeni Durum	f	%	İşçi	64	14,2
Evli	270	60,0	Emekli	42	9,3
Bekar	180	40,0	Serbest meslek	9	2,0
Eğitim Düzeyi	f	%	Ev hanımı	23	5,1
İlkokul	55	12,2	Öğrenci	61	13,6
Ortaokul	53	11,8	Çalışmıyor	5	1,1
Lise	125	27,8	Hizmet Alınan Banka	f	%
Ön Lisans	143	31,8	Garanti	150	33,3
Lisans	63	14,0	Akbank	150	33,3
Lisansüstü	11	2,4	Yapı Kredi	150	33,3
Toplam Katılımcı				450	100

Tablo incelendiğinde araştırmaya katılanların % 50,7'sinin (228 kişi) kadın, % 49,3'ünün (222 kişi) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu 18-28 yaş aralığında, evli, ön lisans mezunu, 1001-2000 TL aylık gelire sahip ve özel sektör çalışanıdır.

4.2.Faktör Yapılarının Belirlenmesi

Faktör analizinin, değişkenlerin normal dağılıma sahip olması varsayımı vardır. Çalışmada kullanılan ankette yer alan maddeler için normal dağılım varsayımı sağlanamadığından ve literatüde bu durumlarda faktör elde edilmesinde Temel Eksen yönteminin (Principal Axis Factoring- PAF) kullanılmasının daha doğru olacağı vurgulandığından (Costello ve Osborne, 2005). PAF metodu kullanılmıştır. Elde edilen nihai faktörler, bu faktörlere ait maddelerin faktör yükleri, her bir faktörün açıkladığı varyans ve faktörlere ait güvenilirlik değerleri Tablo 2'de olduğu gibidir:

Tablo 2. Açıklayıcı Faktör Analizi Sonucunda Bulunan Faktör Yükleri, Faktörlerin Varyansı Açıklama Yüzdeleri ve Cronbach Alfa Katsayıları

İfadeler	Faktör Yükleri	Açıklanan Varyans (%)	Cronbach Alfa
Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler			
Bu sayede daha fazla müşteri elde etmek istiyorlar.	0,861		
Reklamlarını yapmak istiyorlar.	0,837		
Bu uygulamalar sayesinde karlarını arttırmayı umuyorlar.	0,795		
Bu sayede müşterilerini elde tutmak istiyorlar.	0,739		
Kendilerini ahlaki açıdan mecbur hissediyorlar.	0,726	30,787	0,910
Sahipleri ve çalışanları bu amaca inanıyor.	0,662		
Toplum içinde uzun vadeli çıkar elde etmek istiyorlar.	0,615		
Projeler için yaptıkları harcamaların vergiden düşülmesini istiyorlar.	0,609		
Paydaşlara Dayalı Nedenler			
Müşterilerinin bu konuda beklentide olduklarını düşünüyorlar.	0,819		
Çalışanlarının bu konuda beklentide olduklarını	0,810		

düşünüyorlar.			
Bu tarz projeler sayesinde toplumdan kazandıklarının karşılığını topluma geri vermeye çalışıyorlar.	0,779	29,275	0,910
Paydaşlarının bu konuda beklentide olduğunu düşünüyorlar.	0,774		
Toplumun genelinin bu konuda beklentide olduğunu düşünüyorlar.	0,756		
Yaptıkları işlerin desteklenmesine yönelik avantaj sağlıyorlar.	0,752		
Bu tarz projeleri destekleyen tüketiciler için kolaylık sağlamak istiyorlar.	0,567		
Toplam Açıklanan Varyans	60,062		
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Uyum Testi	0,907		
Bartlett Testi Yaklaşık Ki-Kare	4605,239		
Serbestlik Derecesi	105		
Anlamlılık	0,000		

Tablo 2'de KMO değerinin 0,907 ile istenen değer olan 0,50'in üzerinde olduğu görülmektedir (Hair vd., 2005). Benzer şekilde, Bartlett test değeri de anlamlı olarak bulunmuştur (p= 0,000). Dolayısıyla verilerin faktör analizine uygun olduğu sonucuna varılabilmektedir. Analiz sonucunda, bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerine ilişkin tüketici algıları iki faktör altında toplanmakta ve bu iki faktör toplam varyansın % 60,062'sini açıklayarak, tanımlayıcı nitelikteki araştırmalarda istenen % 60'lık değerin üzerinde bir değer sağladığı görülmektedir. Faktörlerin güvenilirlik değerleri incelendiğinde, her iki faktörün de güvenilirlik değerinin 0,910 olduğu, dolayısıyla yüksek güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir (Kayış, 2009: 405). Faktörlerin isimlendirilmesinde, içerdikleri değişkenler dikkate alınmıştır. Birinci faktörün altında toplanan değişkenler incelendiğinde, bu değişkenlerin bankaların stratejik hedefleri ile ilgili oldukları görülmüş ve bu nedenle ilgili faktörün stratejik hedeflerine ilişkin nedenler olarak isimlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. İkinci faktör altında toplanan değişkenler incelendiğinde ise, tümünün paydaşlara yönelik nedenler olduğu ve bu faktörün paydaşlara ilişkin nedenler olarak isimlendirilmesine karar verilmiştir.

4.3.Hipotezlerin Testi

H1 hipotezini test etmek için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Hipotez	Boyut	Cinsiyet	Mean Rank	Z değeri	Anlamlılık Düzeyi (p)
H1	Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler	Kadın	221,31	-0,443	0,658
		Erkek	226,72		
	Paydaşlara Dayalı Nedenler	Kadın	229,97	-0,983	0,326
		Erkek	217,95		

Analiz sonuçlarına göre, cinsiyetin hiçbir boyut üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olmadığı görülmüştür (p>0,05). Dolayısıyla, H_1 hipotezi reddedilmiştir.

H_2, H_3, H_4, H_5 ve H_6 hipotezlerini test etmek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Kruskal-Wallis testi sonuçları Tablo 4'de yer almaktadır.

Tablo 4. Yaş, Eğitim, Gelir Düzeyi, Meslek ve Hizmet Alınan Bankaya Göre Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Hipotez	Boyut	Değişken	Chi- Square	Serbestlik Derecesi (df)	Anlamlılık Düzeyi (p)
H2	Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler	Yaş	9,142	4	0,058
	Paydaşlara Dayalı Nedenler	Yaş	15,975	4	0,003
H3	Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler	Eğitim Düzeyi	46,178	5	0,000
	Paydaşlara Dayalı Nedenler	Eğitim Düzeyi	4,154	5	0,528
H4	Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler	Gelir Düzeyi	52,597	4	0,000
	Paydaşlara Dayalı Nedenler	Gelir Düzeyi	11,677	4	0,020
H5	Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler	Meslek	72, 362	7	0,000
	Paydaşlara Dayalı Nedenler	Meslek	20,643	7	0,004
H6	Stratejik Hedeflere İlişkin Nedenler	Hizmet Alınan Banka	205,440	2	0,000
	Paydaşlara Dayalı Nedenler	Hizmet Alınan Banka	45,410	2	0,000

Yaşın etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, yaşın paydaşlara dayalı nedenler boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Dolayısıyla, H2 hipotezi kısmen kabul edilmiştir. Mean Ranks değerlerine göre; diğer katılımcılarla kıyaslandığında 29-39 yaş grubundaki katılımcılar bankaların daha çok paydaşlara dayalı nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler.

Eğitim düzeyinin etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda ise, eğitim düzeyinin stratejik hedeflere ilişkin nedenler boyutu üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Dolayısıyla, H3 hipotezi kısmen kabul edilmiştir. Mean Ranks değerlerine göre; lisans düzeyinde eğitim gören katılımcılar, diğer katılımcılarla kıyaslandığında, daha fazla, bankaların stratejik hedeflere ilişkin nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler.

Gelir düzeyinin etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, gelir düzeyinin bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerine yönelik tüketici algıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Dolayısıyla, H4 hipotezi kabul edilmiştir. Mean Ranks değerlerine göre; 3001-4000 TL arasında aylık gelir düzeyine sahip olan katılımcılar diğer katılımcılara göre daha fazla bankaların stratejik hedeflere ilişkin nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler. 4001 TL ve üstü aylık gelir düzeyine sahip olan katılımcılar ise, daha fazla bankaların paydaşlara dayalı nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler.

Mesleğin etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, mesleğin bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerine yönelik tüketici algıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Dolayısıyla, H5 hipotezi kabul

edilmiştir. Mean Ranks değerlerine göre; öğrenciler diğer katılımcılara göre daha fazla bankaların stratejik hedeflere ilişkin nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler. İşçiler ise, daha fazla bankaların paydaşlara dayalı nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler.

Hizmet alınan bankanın etkilerini incelemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis testi sonucunda, hizmet alınan bankanın, bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerine yönelik tüketici algıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Dolayısıyla, H6 hipotezi kabul edilmiştir. Mean Ranks değerlerine göre; Akbank'dan hizmet alan katılımcılar diğer katılımcılara göre daha fazla bankaların stratejik hedeflere ilişkin nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler. Yapı Kredi bankasından hizmet alan katılımcılar ise, daha fazla bankaların paydaşlara dayalı nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler.

5. Sonuç ve Öneriler

Global ölçekte iletişimin çok güçlü olduğu, olumlu ya da olumsuz işletme faaliyetlerinin tüm dünyaya çok kısa bir süre içerisinde yayıldığı çağımızda, faaliyetlerini kar odaklı olmaktan öteye götüremeyen işletmelerin başarı şansı oldukça düşüktür. Günümüz rekabetçi piyasa koşullarında varlığını korumak ve sürdürmek isteyen firmalar tarafından sosyal sorumluluk faaliyetleri uzun vadeli yatırım aracı olarak değerlendirilmektedir (Akdemir, 2008:129-130). Bu açıdan bakıldığında, firmaların neden sosyal sorumluluk faaliyetlerinde bulunduklarına yönelik tüketici algılarının araştırılması önem arz etmektedir.

Bu araştırmada yapılan faktör analizi sonucunda, tüketicilerin bankaların kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenleme nedenlerini, Uslu vd. (2008) tarafından yapılan araştırma bulgusuyla benzer olarak, stratejik hedeflerinden ve paydaşlara yönelik nedenlerden kaynaklandığını düşündükleri görülmüştür.

Eğitim düzeyi, stratejik hedeflere ilişkin nedenler üzerinde; yaş paydaşlara dayalı nedenler üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahipken, gelir düzeyi, meslek ve hizmet alınan bankanın her iki boyut üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, Akbank'dan hizmet alan katılımcılar diğer katılımcılara göre bankaların daha fazla stratejik hedeflere ilişkin nedenlerden; Yapı Kredi bankasından hizmet alan katılımcılar ise, paydaşlara dayalı nedenlerden dolayı kurumsal sosyal sorumluluk kampanyaları düzenlediklerini düşünmektedirler.

Bunun yanında, araştırma bir takım kısıtlar da taşımaktadır. Çalışmanın zaman ve maliyet kısıtlamalarından dolayı yalnızca Çorlu'daki söz konusu banka müşterilerini kapsaması ve anlık bir araştırma özelliğine sahip olması sonuçların genelleştirilebilirliğini sınırlandırmaktadır. Gelecekte bu çalışmadan elde edilen sonuçlarla karşılaştırma olanağının sağlanması için farklı illerden toplanan örneklemlerin incelenmesi önerilebilir.

Kaynakça

Akdemir, G. (2008), ''Tüketicilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamaları Yürüten İşletmelere Karşı Tutumları Ve Gsm Sektörü Üzerine Bir Araştırma'', İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi ve Organizasyon Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Akkoyunlu, G. Ş. (2013), ''İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Çalışmalarının Marka Algısı Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi Ve Bir Uygulama Örneği'', Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Pazarlama Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Costello A. B. and Osborne, J. W. (2005), ''Best Practices in Exploratory Factor Analysis: Four Recommendations for Getting the Most From Your Analysis'', Practical Assessment Research & Evaluation, 10(7), 1-9.

Ellen, P.S., Webb D.J. ve Mohr L.A. (2006), ''Building Corporate Associations: Consumer Attributions For Corporate Socially Responsiple Programs'', Journal of Academy of Marketing Science, 34 (2), 147-157.

Eren, S.S., Eker, S. (2012). "Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısının Marka İmajı, Algılanan Değer, Müşteri Tatmini Ve Marka Sadakatine Etkisi Üzerine Bir Saha Araştırması: X Markası Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.17, S.2, s.451-472.

İliç, D. K. (2010), ''İşletmelerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Literatür Taraması'', Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review,10 (1): 303-318.

Kayış, A. (2009), Güvenilirlik Analizi. İçinde Şeref Kalaycı (Ed.). Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri: 403-424. 4. Baskı. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

İslamoğlu, A. H., ve Altunışık, R. (2013). Tüketici Davranışları. İstanbul: Beta, 4. Baskı.

Köker, N. E. (2013), ‘‘Sosyal Sorumluluk Faaliyetlerinin Kurumların Dış Çevreleri Tarafından Algılanması: Ampirik Bir Araştırma’’, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 140-168.

Torlak, Ö. (2007). Pazarlama Ahlakı: Sosyal Sorumluluklar Ekseninde Pazarlama Kararları Ve Tüketici Davranışlarının Analizi, İstanbul: Beta. 4. Baskı.

Uslu, A., Başcı, A., ve Gambarov, V. (2008), ‘‘Türkiye'de Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına Ve Sosyal Açıdan Sorumlu Şirketlere Karşı Tutumu’’, Muhan Soysal İşletmecilik Konferansı, OTDÜ – Kuzey Kıbrıs Kampusü.

Vural, B.A., ve Coşkun, G. (2011), ‘‘Kurumsal Sosyal Sorumluluk Ve Etik’’, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1, 61-87.

Türkiye'de Serbest Bölge Uygulamaları ve Mersin Serbest Bölge Uygulamasının Yeri

[1]Tuğçe KIZILTUĞ **[2]Halil FİDAN**

[1] Araş. Gör., Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, tkiziltug@mku.edu.tr

[2] Prof. Dr., Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, halilf@hotmail.com

Özet: Serbest Bölgeler, kuruldukları ülkelerin yapılarına göre amaçları, şekilleri ve özellikleri bakımından değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle ülkeler kendi politika ve ekonomilerine göre Serbest Bölgeleri şekillendirmektedir. Gelişmiş ülkeler Serbest Bölgelerden dış ticaretin avantajlarından daha fazla yararlanmayı tercih ederken, gelişmekte olan ülkeler ise yabancı yatırımın ülkeye girişini sağlamak, ihracatı artırarak döviz kazanmak ve istihdam yaratmaya yönelmektedirler. Türkiye'nin ilk serbest bölgesi olan Mersin Serbest Bölgesi dış ticaret hacminde 3,3 milyar $ ile 2. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin dış ticaret hacmini yaklaşık %1'i bu bölgeden karşılanmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'deki serbest bölgelerin kuruluş amaçlarından farklı yönde faaliyet gösterdiği belirlenmiştir. Yabancı yatırım oranlarının yerli yatırıma göre daha az olmakta, ülke ihracattan ziyade ithalat yapmakta ve son olarak istihdam yaratmada başarısız olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre yeni Serbest Bölge oluşturmak yerine, mevcut bölgelerin geliştirilmesi için çalışmalar yapılmalı ve ülke ekonomisine katkısı olmayan bölgelerin ise kapatılmasının uygun olacağı görüşü ağır basmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Serbest Bölgeler, Dış Ticaret, Mersin

Abstract: Free Zones can be different in terms of their purposes, forms and characteristics according to the structures of their countries. For this reason, countries are shaping Free Zones according to their own politics and economics. While developed countries prefer to make more use of the advantege of foreign trade from Free Zones, developing countries are aiming to atract foreign investment, inflow of foreign currency, and providing employment. Mersin Free Zone is the First Zone in Turkey, and it's the second in terms of foreign trade volume in Turkey with 3.3 billions of US$, and about 1% of the foreign trade volume of Turkey is being provided from this region. In this study, it was found out that Free Zones in Turkey are being active differently based on their establishment purposes. Also it was found out that the rate of foreign investment is lesser than local investment, the import rate is bigger that the export rate, and finally it is failed to provide sufficient employment. According to these results, instead of founding new Free Zones, it should be focused on improving the present zones, and it would be appropriate to close the zones that have no contribution to the country economy.

Key Words: Free Zone, Foreign Trade, Mersin

1. Giriş

Serbest Bölgeler; yabancı yatırımlar ile teknoloji girişini sağlamak, yatırımların ve üretimin ihracatını artırmak ve dış finansman ve ticaretinden yararlanma oranı artırmak için kurulan, ülkenin hukuki ve idari düzenlemelerin kısmen uygulandığı veya uygulanmadığı, teşviklerle desteklenen(Tümenbatur, 2012), genellikle liman ve havaalanlarının yakınlarında bulunması ile transit yükleme merkezi ve/veya antrepo özelliği gösteren özel alanlar olarak ifade edilebilir (Atik, 1998; Koçtürk ve Danacı, 2015).

Dünya'da Serbest Bölge örnekleri milattan önce eski Yunan ve Roma Medeniyetlerine kadar dayanmaktadır. İlk olarak 1547 yılında İtalya'da, 1074 yılında Gibraltar Adası, 1819 yılında Singapur, 1842 yılında Hong Kong'ta serbest bölgeler kurulmuştur (Atik, 1998; Koçtürk ve Danacı, 2015). 1930'lu yıllarda ABD'inde ve 1950'lili yıllarda da yoğunluk Avrupa'da olacak şekilde serbest bölge faaliyetleri gerçekleşmiştir (Afşar, 2012).

Türkiye'de Serbest Bölgelerin kurulması 1927 yılında 1132 Sayılı "Serbest Mıntıka Kanunu" ile ilk adım atılmıştır. İlk girişim otomotiv sektöründe olmuş fakat istenilen ölçüde fayda sağlamamıştır. Serbest Bölge girişimleri 1985 yılına birçok kez denenmiş ve kanunlarla desteklenmiş olsa da başarısızlıklarla sonuçlanmıştır. 1985 yılında 3218 saylı "Serbest Bölgeler Kanunun" yürürlüğe girmesi çalışmalar hız kazanmıştır. Antalya ve Mersin Serbest Bölgeleri 1985 yılında kurulmuş ve 1987 yılında resmi olarak

faaliyete geçmiştir (Koçtürk ve Danacı, 2015). Mersin ve Antalya Serbest Bölgelerinin ardından Ege, İstanbul-Atatürk Havalimanı, Trabzon, İstanbul Trakya, Adana Yumurtalık, Mardin, Samsun, Avrupa, Rize, Kayseri, İzmir, Gaziantep, TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi, Denizli, Bursa ve Kocaeli Serbest Bölgeleri Türkiye'de faaliyette bulunmaktadır (Anonim,2015).

Serbest Bölgeler kuruldukları ülkelerde ve bölgelerde ekonomik gelişmenin artmasını ve ticaret hacminin gelişmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Serbest Bölgelerin bulunduğu alanlar dış ticarette aktif olan liman ve havaalanlarına yakın yerlerde kurulmaktadır. Ticaretin artmasına yönelik kurulan bu alanlar, milli gelirde artış sağlayarak ülke ve bölge ekonomisini gelişmesine olumlu katkılarda bulunmaktadır. Türkiye'de Serbest Bölge faaliyetlerinin ekonomiye katkıları tartışmalı bir konudur. Bu nedenle Türkiye'de bulunan SB'lerin dış ticaret ve istihdama olan avantaj ve dezavantajları üzerine durulacaktır. Türkiye'nin ilk serbest bölgesi olan Mersin Serbest Bölgesi, Akdeniz'in en önemli limanına yakın kurulmuştur. Aynı zamanda kendi rıhtımlarına sahip olan tek serbest bölgedir. Uzun süredir faaliyet gösteren bu bölge Türkiye'nin dış ticaret hacminde en iyi 2. Serbest bölgesidir. Yabancı yatırımlar için cazip olan bu bölge, ülke sınırlarına yakın olması ve Türkiye'nin de önemli ve aktif ticaret limanlarından birinin üzerine kurulmuştur. Bu bölge Orta Doğu, Kuzey Afrika, Doğu ve Batı Avrupa ve Rusya'ya yakınlığı nedeniyle önemli bir merkezdir.

Bu çalışmanın amacı, Mersin Serbest Bölgesi'nin Türkiye'de ilk serbest bölge olması, kuruluşundan itibaren ticarette aktif rol oynaması, Türkiye'nin dış ticarette en önemli paya sahip bölgelerden biri olması ve bölgedeki ticaretin yaklaşık %40'ı tarım ürünlerine ait olmasından dolayı bu konuda bilgilendirme amaçlı yapılmış bir çalışmadır. Türkiye'deki diğer serbest bölgelerle karşılaştırmalar yapılarak, Mersin Serbest Bölgesi'nin faaliyetlerini ortaya koyarak değerlendirilmiştir. Ayrıca serbest bölgelerin geleceği hakkında değerlendirmeler yapılarak önerilerde sunulmuştur.

2. Materyal ve Metot

Çalışmada kullanılan istatistiki veriler Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK), Mersin Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş (MESBAŞ) ve Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı'dan elde edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili raporlar, makaleler ve çeşitli çalışmalardan da yararlanılmıştır.

Çalışmada 19 adet serbest bölge bulunmaktadır. Fakat Mardin'de bulunan serbest bölgenin herhangi bir faaliyette bulunmaması nedeniyle çalışma kapsamına alınmamıştır. Ayrıca istihdam sağlamada konuşunda 4 işçi bulundurması nedeniyle gözardı edilmiştir. Türkiye'deki serbest bölgelerin dış ticaret hacimleri, ithalat-ihracat verileri, yerli ve yabancı yatırımların faaliyet alanları ve son olarak çalışan sayıları incelenmiştir. Bu değerlendirmeler ışığında Mersin Serbest Bölgesi'nin verileri ile karşılaştırılmış ve bu serbest bölgenin önemi vurgulanmıştır. Mersin serbest bölgesinin Türkiye serbest bölgeleri içinde yeri belirtilirken oransal karşılaştırma kullanılmıştır. Ayrıca karşılaştırmalar yapılırken, tablolar ve grafikler yararlanılmış, elde edilen veriler yüzde oranlar ile açıklanmıştır.

3. Serbest Bölge Kavramı

Serbest Bölgeler ülkelerin ihracatının ve üretimin artmasını sağlamak, teknolojinin ve yabancı yatırımların ülkede girişini sağlamak amaçlı kurulmaktadır. Ayrıca ülkelerin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulama alanlarının kapsamında olmaması, gümrük bölgelerinin dışında kurulması ve teşviklerle desteklenmesi Serbest Bölgelerin kurulumunu cazip hale getirmektedir. Ülkelerin serbest bölge kuruluş amaçları gelişmiş ülkeler için dış ticaretin avantajlarından daha fazla yararlanmak olurken, gelişmekte olan ülkeler için ise yabancı yatırımın ülkeye girişini sağlamak, ihracatı artırarak döviz kazanmak ve iş imkanı sağlamaktır (Tümenbatur, 2012).

Serbest bölgelerin kurulumunda farklı amaçlar olduğu gibi yapısal olarak da farklılıklar bulunmaktadır. Bu bölgelerin yapısal olarak 16 adet serbest bölge türü bulunmaktadır. Bunlar; Serbest Bölge, Serbest Liman, Gümrüksüz Bölge, İhraç Ürünleri İşleme Bölgesi, Dış Ticaret Bölgesi, Serbest Ekonomik Bölge, Serbest Üretim Bölgesi, Serbest Ticaret Bölgesi, Endüstriyel Serbest Bölge, İkiz Fabrika, Özel Ekonomik

Bölge, Vergisiz Ticaret Bölgesi, Vergisiz Bölge, Gümrüksüz Havaalanı, Yabancı Yatırım Bölgesi, Antrepolar şeklindedir (Karaduman ve Yıldız, 2002) .

Serbest bölgelerin 8 çeşidi bulunmaktadır.

Serbest Ticaret Bölgesi: Bu bölgede dış ticaret mevzuatlarının ve kısıtlamanın kısmen veya tamamen geçersiz olması daha çok ithalat ve ihracatın yapıldığı ve ülkenin gümrük alanına girmediği sürece gümrük vergisinin ödenmediği alanlardır (Erdoğan, 1985; Koçtürk ve Danacı, 2015). Bu bölgelerde sınai üretim faaliyeti bulunmamaktadır. Bu bölgeler genellikle liman veya havaalanı olmaktadır. İkametin olmadığı ve polis gözetiminin altında faaliyet göstermektedir.

Serbest Üretim Bölgesi: bu bölgelerde dış ticaret faaliyetlerinin yanı sıra yurtiçi tüketim içinde sanayi malların imalat faaliyetlerinin ve montajlarının yapıldığı, gümrük vergileri kapsamı dışında bırakılan ihracat için üretim yapılan sanayi siteleri şeklindedir (Öztürk, 2012).

Serbest Limanlar: Dış ticaret, reeksport, transit ticaret gibi işlemler için serbestleştirilmiş, gümrük vergisinden muaf ve yurtiçine satılabilen limanlardır. Örnek Hong Kong (Taylar, 2008; Koçtürk ve Danacı, 2015).

Antrepolar: İthal edilen malların depolandığı gümrük idaresi kontrolü ve denetiminde olan açık veya kapalı alanlar olarak ifade edilebilir (Taylar, 2008).

İkiz Fabrikalar: Serbest bölgelerin farklı bir türü olan ikiz fabrikalara en güzel örnek ABD-Meksika sınırında kurulmuştur. Meksika hammaddeyi ABD'den vergisiz almakta, nihai ürünleri ise ABD'ye ihraç etmektedir. ABD bu ihraç ürünlere vergi uygulamamakta fakat Meksika'da eklen değerlere vergi koymaktadır (Taylar, 2008).

Serbest Şehirler: Şehrin tamamında serbest bölge şeklinde ticaret yapılmasıdır. Dubai serbest şehirlere en iyi örnektir (Taylar, 2008). Bu şehirde dünyanın en büyük 6. Limanı yer almakta ve sektörlere göre farklı (otomativ, teknoloji, medya, sağlık, altın-elmas gibi) özel serbest bölgeler bulunmaktadır (Anonim, 2010).

Yatırım Bölgeleri: Daha çok gelişmekte olan yerlerde istihdamı ve yatırımları artırmak için kurulan teşviklerle firmaları desteklenen bölgelerdir (Taylar, 2008).

Serbest Bankacılık Bölgeleri: Serbest bölgelerde yalnızca yabancı paralar üzerinden işlem yapılan, taban ve tavan faiz uygulamalarından muaf, mevduat ve sermaye arasındaki ilişkilerin daha serbest olduğu alanlardır (Taylar, 2008).

3.1.Serbest Bölgelerin Ülke Ekonomilerine Olumlu ve Olumsuz Etkileri

Serbest Bölgelerin kurulmasının asıl amacı ülkeye döviz girişi ve yabancı yatırımların ülkeye girişini sağlamak olduğu ve teknolojinin girişine yol açarak gelişmeyi sağlayarak ülkeye rekabet avantajını artırmak olarak düşünülebilir. Ülke serbest bölgelerin kurmak istediklerinde kendine çıkarlarına uygun amaçlar ve faaliyetler belirlemelidir. Bu nedenle bu bölgelerin getirileri olumsuzluklarında daha fazla olmalıdır ki ülkenin ekonomisine katkısı olmalıdır. Çünkü serbest bölgelerin kurulmasının olumlu etkilerinin yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

Serbest Bölgelerin olumlu etkileri;

- Serbest Bölgelere sağlanan teşvik ve gümrük indirimleri ile ihracatın artırılması desteklenmekte ve döviz girişi sağlanmaktadır.
- Serbest bölgelerin liman ve havaalanlarının yakınlarına kurulması ile taşımacılık maliyetleri azaltmaktır.
- Serbest bölgelerde stoklama maliyetlerinin ucuz ve bölgede ürünlerin kalma sürelerinin sınırsız olması da avantaj sağlamaktadır. Yerli üreticiler gerekli hammadde ve tüketim mallarının bu bölgelerden ithal ederek nakliye ve gümrük vergi maliyetlerini azaltmaktadır.

- İthalat ve ihracatta en önemli sorunlardan biri olan bürokrasinin fazla olması dış ticareti olumsuz etkilemektedir. Fakat serbest bölgelerde bürokrasinin az olması ve devlet müdahalesinin ise en az düzeyde olması yabancı sermaye girişini, teknoloji transferini kolaylaştırırken döviz girişini de artırmaktadır.
- Re-export işlemlerinin daha kolay gerçekleşmesi ihracatçı firmalar için önemli bir avantajdır. Gümrük mevzuatlarının uygulanmaması ve ihracatta katı kurallar uygulayan ülkelerde serbest bölgeler üzerinden re-export işlemlerinin uygulanmasında kolaylık sağlamaktadır.
- Serbest bölgelerdeki firmaların altyapı ve işgücü kurulduğu ülke tarafından sağlanması ve ülkenin firmalara verdiği hizmet ve ürünlerin ihracata tabi olması ülkenin döviz getirisini artırmaktadır.
- Yurtdışından serbest bölgeye getirilen mallardan gümrük vergi ve KDV alınmaması maliyetlerin azalmasına katkıda bulunmaktadır. Ayrıca bu bölgelerde yapılan satışlar döviz le yapılması nedeniyle kur farkı olmaması kazancı artırmaktadır.
- Serbest bölgelerden elde edilen kazançlara devlet müdahalesi ve herhangi bir izin olmadan istenilen ülkeye transferi gerçekleşebilmektedir.
- ATR ve EURO1 gibi serbest dolaşım belgelerine sahip olunmasında olanak sağlamaktadır.
- Bu bölgelerdeki tedarik zincirinden yararlanılmasını sağlayarak ürünlerin pazarlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Serbest bölgelerin olumsuz etkileri ise;

- Serbest Bölgelere devlet müdahalesinin az olması yasadışı faaliyetlerin artmasına neden olabilir. Özellikle mal ve döviz kaçakçılığı konusunda faaliyetlerin denetimsizlik nedeniyle artış gösterebilir.
- Serbest Bölgeden yurtiçine ithal edilen mallar ülke içindeki yerli işletmelerin rekabet gücünü azaltmaktadır. Ayrıca ithal ürünlerin maliyetlerinin az olması nedeniyle yerli işletmeler üretmekten vazgeçip, alıp-satma faaliyetini cazip hale getirmektedir. Bu durum ülke ekonomisini ve üretimini olumsuz yönde etkilemektedir.
- Serbest Bölgelerde iş imkanı yaratılmasının dışında işçilik ücretlerinin düşük olması, kadın ve çocuk işçilerinde çalıştırılması sosyal sıkıntılar yaratabilmektedir (Tümenbatur, 2012).
- Serbest Bölgelerin kurulduğu alanlarda iş imkanlarının bulunması sebebiyle bu bölgelere yakın yerlerde hızlı bir nüfus artışı yaşanmaktadır. Bu şehirin planlanması ve altyapı sorunlarına sebep olmaktadır (Tümenbatur, 2012).
- Serbest Bölgelerin kurulduğu alanlarda sanayileşme, taşımacılık ve nüfusun artması ile çevreye verilen zararlarda artacaktır.
- Serbest Bölgelere yabancı yatırımların artması için uygulanan teşvikler ve imtiazlar bu bölgeleri çekici hale getirmektedir. Yapılan yatırımlar sonucunda serbest bölgedeki işletmeler iç ve dış piyasaya ürün satışları gerçekleşecek ve piyasadaki rekabet daha da artacaktır. İç piyasaya rakip olan firmaların vergi ve teşviklerle maliyetlerinin azaltılması yerli üreticiyi olumsuz etkileyecektir. Bu durum ülkenin ihracat potansiyelini baltalamaktadır.
- Serbest bölgelerde işgücü ücretlerinin düşük olması ve bu bölgelerde 10 yıl süreyle grev ve lokavtın yasak olması ücret piyasasında ikili ücret düzeyinin doğmasına sebep olmaktadır (Karaduman ve Yıldız, 2002). Bu nedenle işçilerin bu bölge çalıştırılmasında sorunlara neden olabilir.

4. Türkiye'de Serbest Bölgeler Ve Yapısı

Türkiye'de 18 adet Serbest Bölge bulunmaktadır. Bu bölgelerin kuruluş amaçlarının başında ticareti artırmak ve yabancı yatırımların ülkeye girişini kolaylaştırarak teknoloji takip etmek şeklinde olmalıdır. Fakat gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi serbest bölgeler daha çok üretim, ticaret ve depolama şeklinde kullanılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise serbest bölgeler serbest limanlar şeklinde kurulmaktadır.

Serbest bölgelerde işletmeler için altyapı ve işgücü kurulan ülke tarafından sağlanmaktadır. Türkiye'de serbest bölgelerin kuruluş biçimlerine göre 4 yapıda incelenebilir.

Arazi ve altyapı finansmanı devlet tarafından, üst yapısı yatırımcılar tarafından yapılırken, işletilmesi özel sektörlere aittir. Antalya ve Mersin serbest bölgeleri bu yapıdadır.

Arazi devlet tarafından, altyapı ve işletme özel sektöre ait olan, üst yapı ise yatırımcılar tarafından yapılan serbest bölgeler Ege, Trabzon, Adana- Yumurtalık'tır.

Arazi, alt ve üst yapısı devlete tarafından yapılan ve işletilmesi de devlet ait olan serbest bölge ise Atatürk Havalimanı'dır.

Arazi ve altyapı özel sektör tarafından, üst yapı yatırımcılar tarafından ve işletilmesi ise özel sektör tarafından yapılan serbest bölgeler ise İstanbul-Trakya, İstanbul- Deri ve Endüstri, Avrupa, Kayseri, Gaziantep, Menemen ve Mardin'dir (Gümüş, 2007).

4.1.Türkiye'nin Dış Ticaretinde Serbest Bölgelerin Yeri

Serbest Bölgelerin kurulumundaki amaçları ile faaliyet gösterdikleri süre içerisinde bu amaçları karşılayabilme oranları önemlidir. Bu bölgeleri oluşturmaktan çok, istenilen amaçları yerine getirip getirememesi değerlendirme açısından bir ölçüt olabilir.

Türkiye'nin dış ticaret hacminin Serbest Bölgeler (SB)'le karşılaştırılması Çizelge 1'de gösterildiği gibidir. Ege SB'si %19,14 ile en fazla dış ticaret hacmine sahiptir. Ardından Mersin %16,73, İstanbul End. ve Tic. %14,51 ile ilk 3 sırada yer almaktadırlar. Adana- Yumurtalık SB'si ise % 2.81 ile 10. sırada yer almaktadır. Bu çizelgeye göre Türkiye'de aslında ilk 7 Serbest Bölge'nin dış ticarette aktif olarak çalışmakta olduğu görülmektedir.

Çizelge 1: Serbest Bölgelerin dış ticaret hacimleri (1000 $)

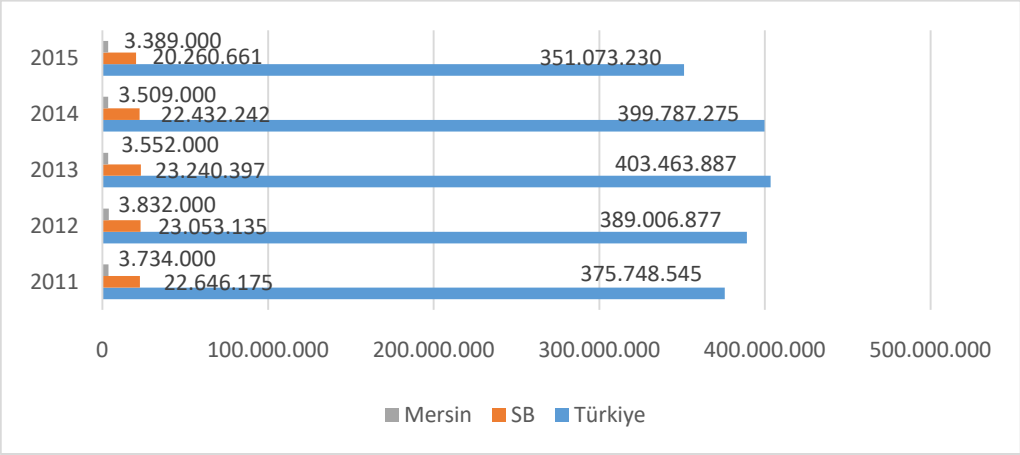
Bölgeler	2011	2012	2013	2014	2015	Oran (%)
Ege	5.747.500	5.221.937	4.680.242	4.293.268	3.878.767	19,14
Mersin	2.693.049	3.832.246	3.552.257	3.509.193	3.389.099	16,73
İstanbul Endüstri ve Ticaret	3.603.223	3.220.084	3.367.671	3.327.829	2.939.480	14,51
Avrupa	2.059.462	2.364.905	2.439.927	2.447.756	2.338.770	11,54
Bursa	1.571.579	1.532.317	1.907.397	1.934.424	1.746.803	8,62
İstanbul Trakya	1.533.749	1.443.596	1.723.958	1.633.496	1.320.836	6,52
İstanbul Atatürk Havalimanı	2.241.525	2.103.566	1.797.352	1.518.438	1.271.014	6,27
Kayseri	700.713	696.971	798.250	806.459	737.563	3,64
Antalya	731.252	749.707	902.379	833.450	682.537	3,37
Adana-Yumurtalık	265.654	295.816	397.467	515.598	570.263	2,81
Diğer	1.498.469	1.591.990	1.673.497	1.612.331	1.385.529	6,84
Toplam	22.646.175	23.053.135	23.240.397	22.432.242	20.260.661	100,00

Kaynak: Anonim, 2016

Serbest bölgelerin dış ticarete hacminde katkılarının ele alındığı çizelge 2'de; 2011-2015 yılları arasında Türkiye'nin dış ticaret hacmi ve 18 adet Serbest Bölge'nin toplam dış ticaret hacmi sunulmuştur. Buna göre; Türkiye'nin dış ticaret hacminde 5 yıllık grafiğinde 2013 yılına kadar artan, sonrasında ise azalma söz konusudur. 2013 yılında Türkiye'nin yaptığı ithalatın %16,7 oranında artmasının yanında, ihracatta da

%4,9'luk artış dış ticaret hacmini 5 yıllık veriler içerisinde en yüksek noktaya ulaştırmıştır. Bu dönemde Almanya'dan yapılan ithalatın önemli ölçüde artışı (%17) dikkat çekmektedir (Anonim, 2014). Serbest Bölgelerin dış ticaret hacmine bakıldığında Türkiye'ye paralel oranda artış azalış göstermektedir. Türkiye'nin 2011 yılında SB'ler dış ticaret hacminin %6,03'ünü, 2012 yılında %5,93'ünü, 2013 yılında %5,76'sını, 2014 yılında %5,61'ini ve 2015 yılında ise %5,77'sini oluşturmaktadır. Mersin SB'sinin dış ticaret hacmi Serbest Bölgelerin yaklaşık %15-17'sini oluşturmaktadır.

Çizelge 2: Türkiye, Serbest Bölgeler (SB) ve Mersin dış ticaret hacmi (1000 $) (2017)

Türkiye'nin dış ticaret hacminin sektörel dağılımında 2015 yılı rakamlarına göre tarım sektörü yaklaşık %4 oranında iken, sanayi sektörü %96 oranındadır. Serbest Bölgelerin dı ticaret hacminin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde sanayi ürünlerinde dış ticaretin yoğun olduğu gözlenmektedir. Serbest Bölgelerin 2015 yılı rakamlarına göre sanayi sektörü 18 milyar $ (%89,4), tarım sektörü 2 milyar $ (%10,3) ve madencilik ve taş ocakçılığı sektörü ise 59 milyon $ (% 0,3) (Anonim, 2016). Mersin Serbest Bölgesi'nde ise tarım sektörünün yoğunlukta olduğu bir bölge olmasının da etkisiyle %44 oranında ve sanayi sektörü ise %56 oranındadır (Anonim, 2017).

Çizelge 3: SB- Mersin SB ticaret hacminin ülkelere göre dağılımı (1000 $)

Serbest Bölgeler	Oran (%)	Mersin Serbest Bölgesi	Oran (%)
AB Ülkeleri	31	AB Ülkeleri	1
Diğer OECD Ülkeleri	9	Diğer OECD Ülkeleri	23
Diğer Avrupa Ülkeleri	0	Diğer Batı Avrupa Ülkeleri	0
Bağımsız Devletler Topluluğu	5	Türki Cumhuriyetleri	2
Kuzey Afrika ve Ortadoğu	11	İslam Ülkeleri	27
Diğer Ülkeler	13	Diğer Ülkeler	18
Türkiye	31	Türkiye	29
Toplam	100	Toplam	100

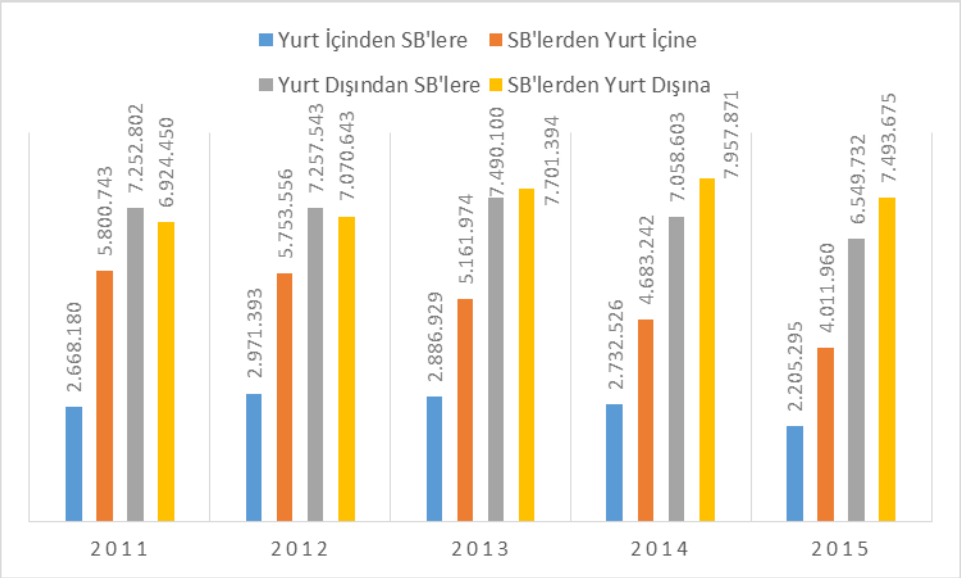
Kaynak: Anonim, 2016 Kaynak: Anonim, 2017

SB'lerin ve Mersin SB'nin dış ticaret hacminin ülkelere göre dağılımı Çizelge 3'te incelenmiştir. Serbest bölgelerde dış ticaretin yapıldığı ülkelerde AB ülkeleri ve Türkiye'nin oranları dikkat çekicidir. Özellikle Türkiye'nin bölgeye ithalat ve ihracatı incelendiğinde bölgeye 2,7 milyar $'lık ihracat yaparken, 4,6 milyar $ ithalat yaptığı görülmektedir. Buna sonuca göre Türkiye'de serbest bölgelerin ithalatı kolaylaştırdığı sonucuna varılabilir ki, bu bölgelerin asıl amacının ihracatı artırmak ve döviz girişini sağlamak olduğu unutulmamalıdır. Mersin Serbest Bölgesi'nde ise Türkiye'nin ilk sırada olduğu ve ardından İslam ülkeleri, diğer OECD ülkeleri, diğer ülkeler gelmektedir. Diğer Batı ve Avrupa ülkelerine dış ticaret yapılmakta fakat oransal olarak çok düşük olduğu için % 0 olarak gösterilmektedir.

Türkiye'nin ticaret hacminin ülkelere dağılımında oranın bu kadar yüksek çıkmasının ardından toplam ticaret hacminin yönündeki değişmeler incelendiğinde 2015 yılı rakamlarına göre yaklaşık %20 oranında

SB'den ithalat yapılmaktadır. 2011 yılı serbest bölgelerden en fazla ithalatın yapıldığı yıldır. Yurt dışından serbest bölgelere olan ticaret 2013 yılından sonra azalış gösterirken, yerini serbest bölgelerden yurt dışına ticarete bırakmıştır. Yurt içinden serbest bölgelere ihracat azalmaya başladığı gözlenmiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Serbest Bölgelerde ticaret hacmindeki değişimler (1000$)

Kaynak: Anonim, 2016

Serbest Bölgelerde yabancı yatırım çekmek için özel teşvik ve vergi indirimleri yapılmaktadır. Bu nedenle SB'de faaliyet gösteren firmaların ne kadarının yabancı yatırım olduğu önemlidir. Serbest bölgelerin faaliyet konularına göre dağılımı çizelge 5'te gösterilmiştir. Serbest bölgelerde faaliyet gösteren işletmelerin 2014 yılı rakamlarına göre %76,7'si yerli işletmelerden oluşmakta, %23,3'ü ise yabancı yatırımdır. Mersin Serbest Bölgesi'nde ise yine çoğunluğun yerli işletmecilerden oluştuğu görülmektedir. Faaliyet alanları ise SB'lerde %46,2'si alım-satım, %31,8'i üretim ve kalanı da diğer faaliyet alanlarındadır. Mersin SB'nde alım-satım %43,9'u, üretim %27,7'si, kiralama %16,7'sini, depolama %8,9'unu ve bankacılık, sigortacılık ve diğer faaliyetler ise %2,9'unu oluşturmaktadır. Serbest Bölgeler içerisinde Mersin Serbest Bölgesi faaliyet alanlarının dağılımına göre; alım satımın %22,8'ini, üretimin %20,9'unu ve diğer faaliyetler içerisinde de %31,2'sini oluşturmaktadır. Mersin Serbest Bölgesi 18 adet Serbest Bölge içerisinde yatırım faaliyeti olarak yaklaşık %25'ini barındırmakta ve ticaret hacminde de olduğu gibi Ege Serbest Bölgesi'nden sonra en önemli serbest bölge konumundadır.

Çizelge 5: Serbest Bölgelerin faaliyet konularına göre dağılımı

Faaliyet Konuları	Serbest Bölgeler			Mersin Serbest Bölgesi				Oran (%)
	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Yerli-Yabancı	Toplam	
Alım- satım	1.039	309	1.348	204	74	29	307	22,8
Üretim	679	249	928	135	47	12	194	20,9
Diğer	518	120	638	168	19	8	199	31,2
Toplam	2.236	678	2.914	507	140	49	700	24,0

Kaynak: Anonim, 2016 Kaynak: Anonim, 2017

Serbest Bölgelerin kuruluş amaçlarından bir diğeri ise bölgede istihdam sağlamaktır. Serbest Bölgelerde çalışan işçi sayısı çizelge 6'da incelenmiştir. Mersin SB'si işçi istihdam etme durumuna göre, 2014 yılında Ege Serbest Bölgesinden sonra en fazla olanak sağlayan bölge iken; 2015 yılında %5,95 oranın da azalma göstererek 3. sıraya gerilemiştir. Mersin Serbest Bölgesi'nin 2017 rakamlarına göre; %5,45 oranında azalma göstererek 8.300' kadar düşmüştür. Bu istihdamda ise yoğun olarak yerli işçi (%96,86) çalışmaktadır (Anonim, 2017). Serbest Bölgelerde genel duruma bakıldığında işçi istihdam etme durumu %1,19 oranında artış göstermiştir.

Çizelge 6: Serbest Bölgelerin istihdam verileri

Bölgeler	2014	2015	Değişim (%)
Ege	17.042	17.487	2,61
Bursa	9.271	10.116	9,11
Mersin	9.334	8.779	-5,95
İstanbul End. ve Tic.	4.367	5.151	17,95
Antalya	4.478	4.729	5,61
Kayseri	3.562	3.879	8,9
Avrupa	3.322	3.746	12,76
İstanbul Trakya	2.047	1.897	-7,33
Diğer	8.082	6.450	-20,19
Toplam	61.505	62.234	1,19

Kaynak: Anonim, 2016

5. Sonuç

Ekonomik kalkınma amacıyla kurulan SB'ler ülkenin belli kısımlarında ve bu alanların serbestleştirilmesi dünyada ve Türkiye'de ülkenin kalkınma sürecinde katkısı oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu durum Türkiye bazında değerlendirildiğinde 19 adet Serbest Bölgeye sahip olmasına karşın dış ticaret hacminin %5,77'si bu bölgelerden karşılanmaktadır. 19 adet Serbest Bölge'nin içerisinde Mardin SB'nin herhangi bir faaliyeti bulunmamaktadır. Mardin dışında katkı payları düşük olan SB'ler ise Rize, Denizli, TÜBİTAK-MAM Tek. ve Adana-Yumurtalık'tır. Bu bölgeler 2015 yılı rakamlarına göre 100 milyon $'ın altında dış ticaret hacmi bulunmaktadır. Bu bölgelerden yurt içine 2011-2015 yılları arasında 25,4 milyar $ ithalat gerçekleştirilirken, 13,5 milyar $ ihracat yapılmıştır. Bu sonuca göre; bu bölgeler Türkiye'nin ithalat yapmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca bu bölgelere verilen teşvik ve her türlü kazancın vergi dışı bırakılması bu sonuçlara kayıp olarak eklenmelidir. Bu durum döviz kazandırmaktan ziyade döviz kaybettiren bir amaca bürünmüş ve ülke ekonomisini yarardan çok zarara sürüklemektedir. Bu bölgelerin kuruluş amacı kazanç sağlamak iken; sonuçları çok farklı olmuştur.

Döviz getirisinde başarısız olan bu bölgelerde, yabancı yatırımlarla teknoloji girişinde beklentiler karşılanamamıştır. Çünkü bölgedeki yatırımların %76,7'si yerli işletmelerden oluşmakta, %23,3'ü ise yabancı yatırımlardan oluşmaktadır. Mersin SB'sinde ise %73,4 yerli, %20 yabancı ve %7 oranında ise yerli-yabancı yatırımlar bulunmaktadır.

Serbest bölge uygulamalarında dünya uygulamalarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Meksika gibi ülkelerde yarım milyonun üzerinde olduğu düşünüldüğünde Türkiye istihdam açısından da beklenildiği gibi olmamıştır (Güllülü vd., 2001). Türkiye nüfusu 79,8 milyon kişi iken SB'lerde istihdam eden kişi sayısı 62,2 bin kişidir. Mersin'de ise 15-54 yaş aralığı aktif nüfus olarak değerlendirildiğinde 1.036.674 kişi olup; yaklaşık % 0,84'ü serbest bölgede istihdam etmektedir. Bu oran oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Serbest Bölgelerden ithalat yapmak maliyetleri azaltması nedeniyle olumlu karşılanabilir fakat bu bölgelerin kuruluş amaçlarının ihracatı artırmak olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle bu bölgelerden yapılan ithalata kotalar konularak sınırlama getirilmelidir. Böylece üretim yapan çiftçileri de korumak adına böyle bir politika oluşturulabilir. Fakat üretimi artırmak bir çözüm değil, pazarlanabilen ve işlenen ürünlerin satılması ürünlerde talep artırılmalıdır.

Yabancı işletmelerin bu bölgelere yatırım yapmalarını sağlamak teşvik ve vergilendirmede yapılan istisnalar yeterli gelmeyebilir. Direkt yatırımlarda işletmeler tereddüt yaşamaktadır. Bu nedenle sadece Serbest Bölgeler için ortaklı yatırımlar önerilebilir. Bunun için belli bir ortaklık payı vermeye razı olan işletmeleri bir portalda buluşturularak, yapılacak ilk işler için cesaretlendirilebilir. Bu işletmelerin birbiri ile çalışma uyumunu ve geleceğe yönelik işbirliklerinde bir adım olabilir.

Kaynakça

Afşar, B. 2012. Serbest Bölgeler Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar, Gazi Kitabevi, Ankara.

Anonim, 2010. T.C. Dubai Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği. Dubai Serbest Bölgeler Raporu.

Anonim, 2014. www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16070 Erişim Tarihi: 25.05.2017

Anonim, 2016. Ekonomi Bakanlığı. http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter

Erişim Tarihi: 24.05.2017

Anonim, 2017. http://www.mesbas.com.tr/Ticaret-Hacmi-ve-statistikler,29.html Erişim Tarihi: 25.05.20177

Atik, A. H. 1998. Serbest Bölge ve Türkiye'deki Serbest Bölgeler. Türkiye Kalkınma Bankası, Araştırma Müdürlüğü, Ankara.

Güllülü, U., Emsen, Ö. S. ve Öztürk, L. 2001. Serbest Bölgeler: Doğu Anadolu Serbest Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 15(3-4),1-16

Gümüş, E. 2007. Serbest Bölgelerde Vergi Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 21.(1).

Karaduman, N. ve Yıldız, Z. 2002. Serbest Bölge Uygulamalarının Dış Ticarete ve Yabancı Sermayeye Katkıları, Süleyman Demirel Üniversitesi İBFF Dergisi, 7(1), s. 133-152.

Koçtürk, M. ve Danacı, T. 2015. Serbest Bölge Uygulamalar, İhracat ve İthalat Yönetim Yeni Stratejiler ve Güncel Uyugulamar, Ed. Yılmazer, M. ve Onay, M., Nobel Yayınevi, Ekim, 2015. S. 221-240.

Öztürk, N. 2012. Dış Ticaret Kuram Politika Uygulama, Ekin Yayınevi, s. 181-185.

Taylar, Y. 2008. Türk Vergi Hukuku Açısından Serbest Bölgeler. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Tümenbatur, A. 2012. Serbest Bölgeler ve Türkiye Ekonomisine Katkıları Üzerine Bir Değerlendirme, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstütisü Dergisi, Cilt: 21, Sayı: 3, Sayfa 339-356

Türk Tarımında Pazarlama Sorunları ve Çözümlerine Genel Bakış

[1]Halil FİDAN **[2]Tuğçe KIZILTUĞ**

[1] Prof. Dr.,Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, halilf@hotmail.com

[2] Araş. Gör.,Mustafa Kemal Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, tkiziltug@mku.edu.tr

Özet: Tarım, sanayiden farklıdır ve özellikle Türkiye için ekonomik gelişmede önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin refahı genel olarak tarımsal zenginliğe bağlı olduğu düşünülebilir. Türkiye'de tarımda yaşanan sorunları genel olarak üç ana başlık halinde ele alınabilir. Bunlar; teknolojik ve ekonomik sorunlar, doğal sorunlar ve Sosyo ekonomik sorunlar olarak sıralanabilir. Türkiye'de çeşit olarak üretilen birçok tarımsal ürün bulunmakta ve bu tarım ürünlerinin pazarlanması genelde karmaşık bir süreci oluşturmaktadır. Tarımsal pazarlama, tarım ve gıda ürünlerinin ve hammaddelerinin üreticiden tüketiciye kadarki faaliyetleri içerir. Tarımda uygun pazarlama sistemi, doğru faaliyetler veya tarımsal politikalar çözüm açısından önemli bir yer tutmaktadır. Üretici piyasa bilgileri, pazarlama sisteminin verimliliğini artırmanın ve fiyat oluşumunun iyileştirilmesinin bir aracı olmaktadır. Üreticilerin, neyin yetiştirileceği, ne zaman hasat edileceği, hangi ürünlerin işleneceği ve depolamayacağı konusunda bilgilendirilmiş kararlar vermeleri pazarlama için çok önemlidir. Türkiye'de tarımsal ürünlerin pazarlamasında karşılaşılan sorunlar; tarımsal işletmeler, tarımsal işletmeleri yönetenlerin eğitim durumu ve pazarlama bilgisi seviyesi, örgütlenme, taşımacılık, aracılar, depolama, hasat, dereceleme, standardizasyon, fiyatlama, ambalajlama, tutundurma, yasalar ve devlet yardımları, finansman, dağıtım sorunları olarak sınıflandırılabilir.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal Pazarlama, Pazarlama Sorunları, Türkiye

Abstract: Agriculture is different from the industry and plays an important role in economic development especially for Turkey. It can be considered that Turkey's welfare generally depends on its agricultural richness. The problems of agriculture in Turkey can be covered in three main topics in general. These; Technological and economic problems, natural problems and socio-economic problems. There are many agricultural products produced in Turkey as varieties and the marketing of these agricultural products generally constitutes a complicated process. Agricultural marketing involves production and consumption of agricultural and food products and raw materials. The appropriate marketing system in agriculture, agricultural activities and agricultural policies are important for solution. Producer market information is a means of improving the efficiency of the marketing system and improving the price formation. It is very important for marketing that producers make informed decisions about what to grow, when to harvest, which crops to process and store. Problems encountered in the marketing of agricultural products in Turkey; The problems can be categorized as farms, education status and level of marketing knowledge, organization, transport, intermediaries, storage, harvesting, grading, standardization, pricing, packaging, promotion, legislation and state aid, financing, distribution.

Anahtar Kelimeler: Agricultural Marketing, Marketing issues, Turkey

1. Giriş

Tarım esas olarak insanların beslenmelerinden giyinmelerine kadar çeşitli maddeleri üreten, bu maddeleri işleyecek sanayiye ham madde sağlayan, ülkeler arası ticaret bakımından ekonomiye katkı sağlayan, ülke içinde yaşayanların bir kısmına istihdam olanağı sağlayan ve ülkenin kalkınması üzerinde önemli etkiye sahip bir sektördür. İnsanın gerek giyinme ve gerekse besin ihtiyacını karşılayabilmesi açısından tarım önemli bir sektördür. İhtiyaç maddelerinin en iyi şekilde sağlanabilmesi için tarımda kullanılan kaynakların da en uygun kullanılması gerekir. Tarımda karşılaşılan sorunlar genelde iki yönlü olup, bunlardan birisi üretim ile ilgili diğeri ise kaynak kullanımı ile ilgilidir. Pazarlama sorunları ise tarımsal üretim ve tüketimden kaynaklanan sorunlardır.

Tarımsal pazarlama hareket yönlü olarak, tarımsal ürünlerin üreticiden tüketiciye kadar geçen faaliyetlerin geneli olarak düşünülmektedir (Fidan,2017). Bu faaliyetler süreci içinde büyüme ve hasat, derecelendirme, paketleme, nakliye, depolama, işleme, toplama, dağıtım, fiyatlama, finansman işleri, kayıt işleri, talep yaratma gibi hizmetler yer almaktadır. Tarımsal pazarlama bunun ötesinde bu süreç içerisinde daha ileri giderek gıda ürünleri, malzeme satın alma, kiralama v.b. pek çok faaliyeti de kapsadığı söylenebilir(Fidan,2017). Bu kapsamda sistemin sorunsuz işlemesi aslında düşünülemez. Pazarlama sistemi dinamiktir ve piyasa ekonomisi içinde rekabet tarım ürünleri açısından çok önemlidir. Sözkonusu sistemde tarımsal pazarlama dinamikliğinden dolayı değişme ve iyileşme durumundadır. Rekabet yapısı içinde, hatta küreselleşme çerçevesinde, tarım ürünleri için düşük maliyetli verimli ve kaliteli ürünler sunabilen işletmeler daha avantajlı hale gelebilmektedir.

Pazarlama, müşteri odaklı olmalı ve çiftçiye, nakliyeciye, tüccara, işletmeciye vs. kar sağlamalıdır. Bu, pazarlama zincirlerine katılanların hem ürün hem de iş koşulları açısından alıcı gereksinimlerini anlamalarını gerektirir. Bazı durumlarda politika oluşturucularım pazarlama yönlü çalışmaları gerekebilir. Bu konuda destekleme faaliyetleri ile üretici ya da tüketici korunabilir ve denge sağlayıcı politikalar oluşturulabilir. Politika yapıcılar açısından oluşturulacak yaklaşımlar problem çözmeye yönelik olmalıdır. Bu bakımdan problemlerin en iyi şekilde ortaya konması, oluşturulacak çözümler açısından önem kazanacaktır.

Tarım her zaman için dünyanın en önemli ve stratejik sektörlerinin başında gelecektir. Bu nedenle tarımsal üretim olduğu kadar tarım ürünleri ticaretinin düzenlenmesi de ülkelerin öncelikli olarak ele aldığı politikalar arasında yer almaktadır. Bu nedenledir ki, özellikle 90'lı yıllardan sonra hızlanan dünya ticaretinin liberalleşmesi çalışmalarında en son ve en zorlu bölüm tarım ürünleri pazarlamasında yaşanmıştır. Türkiye, toprak ve su varlığı, ekolojik avantajları ve üretici varlığı çerçevesinde sahip olduğu tarımsal potansiyel, küresel ölçekte, ülkemiz için ayrıcalıklı bir pozisyon ortaya çıkarmaktadır. Bu gün Türkiye, 5 tarımsal üründe dünyanın en büyük üreticisi, 23 tarımsal üründe ise ilk 5 üretici ülke arasındadır. Yüzde 2.4 pay ile Avrupa'nın en büyük, dünyanın 7.nci en büyük tarımsal ekonomisidir. Bu nedenle, tarım, Türkiye ekonomisinin geleceği için kilit sektör konumundadır(Yağcıoğlu,2012).

Türkiye'de tarımsal pazarlama sorunları ele alınırken pazarlama konularına yaklaşım çok önemlidir. Özet olarak pazarlamada genellikle iki önemli yaklaşımdan söz edebiliriz. Bunlardan birisi yönetsel yaklaşım, diğeri fonksiyonel yaklaşımdır. Çünkü bu yaklaşımlar işletmelerin pazarlama politikalarını oluşturmak, kontrol etmek ve uygulamak açısından önemlidir. Yönetsel açıdan pazarlama problemleri pazarlama karması elemanlarının yönetiminde ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi pazarlama karması elamanları ürün, fiyat, dağıtım ve tutundurmadır. Fonksiyonel yaklaşımda ise pazarlama problemlerine üreticiden tüketiciye kadar geçen aşamada oluşan başlıca faaliyetler olarak ifade edilebilir. Örneğin, dereceleme, depolama, fiyatlama vb. gibi faaliyetlerdir. Pazarlama problemlerinde işletme yönetimi açısından etkinliğin hâkim olduğu sistem yönetsel yaklaşım sistemidir. Fonksiyonel yaklaşım sisteminde bu durum özelliklede tarım işletmelerinde yaygın olan ve işletme etkinliğinin yetersiz olduğu sistemdir (Fidan,2016).

Bu çalışmada genellikle tarım ve pazarlama problemlerine karma bir yaklaşımla ve genel bir gözlem durumunda yaklaşılması düşünülmektedir. Aslında Türkiye'de tarım ve tarımsal pazarlama problemlerini ortaya koyan daha kapsamlı araştırmaların yapılmasında fayda vardır. Çalışmada, genellikle karşılaşılan tarım ve pazarlama sorunları aşağıda genel başlıklar ile özet bir yaklaşımla değerlendirilecektir.

2. Türk Tarımının Genel Sorunları ve Çözüm Önerileri

2.1. Türk Tarımının Genel Sorunları

2.1.1. Teknolojik ve Ekonomik Sorunlar

2.1.1.1. Arazi kaynakları kullanımı

Tarım arazilerinin etkin ve sürdürülebilir bir şekilde kullanımına etki eden en önemli unsurlar arasında bu arazilere sahip işletmelerin ölçekleri ve arazilerin parçalılık durumu gelmektedir. Diğer taraftan, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı, bu arazilerin sürdürülebilirliğini ve dolayısı ile tarımsal üretimi olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'de tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı; hızlı nüfus artışı, yaygınlaşan plansız kentleşme ve gelişen endüstrileşme ile birlikte hızlı bir biçimde artmaktadır. Buna karşın, mevcut politikaların yanı sıra konu ile ilgili mevzuatın uygulanmasında yaşanan sorunlar nedeniyle, tarım arazilerinin amaç dışı kullanımları halen önemli bir sorun alanı olarak varlığını korumaktadır. Bunun yanı sıra, başta altyapı yetersizliği ve yanlış kullanım olmak üzere, önemli miktardaki tarım arazisi çoraklaşma ve erozyon tehdidi ile karşı karşıyadır. Tarım arazilerinin sürdürülebilir kullanımı üzerine etkide bulunan bir diğer önemli husus, arazi yönetiminin kurumsal çerçevesidir. Arazinin bir bütün olduğu düşünüldüğünde, arazi idaresi kurumlarının da bu bütünün parçaları olması gerektiği açıktır(Anonim,2014).

2.1.1.2. Birim Alana Verim Düşüklüğü

Türkiye'de bitkisel ve hayvansal üretimde birçok ülkeye göre birim alan ve hayvan başına verim düşüklüğü söz konusudur. Gizli işsizlik söz konusudur ve işgücü prodüktivitesi yetersizdir.

2.1.1.3. Altyapı Yetersizliği

Sulama suyu alt yapısı, hayvan barınağı, enerji, eğitim, makine kullanımı, tarla içi hizmetler çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadır.

2.1.1.4. Tarımda Geleneksel Davranış Hâkimiyeti

Tarımda bilimsel yeniliklerin yetersizliği veya üreticiye ulaştırılamaması, geleneksel üretim yapılmasının hâkimiyetini artırmaktadır. Geleneksel yöntemlerle tarımsal üretimde teknoloji kullanımı sağlanamadığından, tarımsal üretim artışında mesafe kaydedilememektedir.

2.1.1.5. Tarımsal Girdi Kullanımı

Tohumluk, kimyasal gübre, tarımsal ilaç, alet makine, hayvan yemi gibi girdiler için devlet destekleri yetersizdir. Üreticilerin girdi satın alma gücü zayıflamaktadır. Ürün fiyatlarındaki artışlar girdi fiyatlarındaki artışlardan düşük olması, üreticinin alım gücünü düşürmektedir. Böylece, üretici yeterli girdi kullanamamaktadır.

2.1.1.6. Sulama

Mevcut su kaynakları ile ekonomik olarak sulanabilecek alanın yarısı sulanabilmektedir ve su kaynakları bu amaçla doğru kullanılmamaktadır. Sulamada çevre kirliliği, ilkim değişikliği gibi durumlarda, su rejimi dalgalanmaları yaşanabilmektedir. Bilinçsiz sulama üretime olumsuz etki yapmakta ve toprak yapısını bozabilmektedir.

2.1.1.7. Tarımsal Araştırma Yetersizliği

Tarımsal teknolojilerin üretiminde Ar-Ge, Ür-Ge çalışmaları yetersizdir. Bakanlığa bağlı Tarımsal Araştırma Enstitüleri ve Üniversitelerdeki araştırma faaliyetleri çeşitli nedenlerle büyük sorunlar içindedir. Bu nedenle tarımsal amaçlı yeterli bilgi üretilememektedir.

2.1.1.8. Reform Uygulamaları

Tarımda uzun zamandan beri göz dolduran reformlar yapılamamıştır. Son zamanlarda arazi toplulaştırması v.b. konularda bazı atılımlar vardır.

2.1.1.9. İşletme büyüklüğü

Türkiye'de işletmeler genelde küçük işletmelerdir ve bu işletmelerde daha çok mülkiyete ait işletmecilik yaygındır. Kiracılık ve ortakçılık işletmeciliği fazla değildir. Çiftçi kimdir belli değildir. Ticari işletmeci fazla yaygın değil, işletmecilik esas amacı zati tüketime yöneliktir. İşletmeler aile işletmeciliği şeklinde idare edilmektedir.

2.1.2. Doğal Sorunlar

2.1.2.1. Tarımdaki Hastalıklar

Bazı tarımsal ürünlerin ve hayvanların yetiştirilmesinde karşılaşılan hastalık ve zararlılar ürünlerin üretimini etkilemektedir. Örneğin; buğday üretiminde süne, büyük baş hayvan besiciliğinde şap hastalığı üretimde verimliliği azaltır.

2.1.2.2. Doğal Afetler

Tarımsal üretimde genellikle kontrol edilemez doğa hâkimdir. Özellikle Türkiye'de karşılaşılan en fazla meydana gelen doğal riskler; sel, don, dolu, bitki ve hayvan hastalıkları vb.dir. Her ne kadar bunları tam kontrol etmek imkânsız ise de, bunların etkileri azaltılabilir.

2.1.2.3. Gen Kaynaklarının Korunması

Türkiye tohum üretiminde yetersizliği bir yana, gen kaynaklarını korumada da problem yaşayabilmektedir.

2.1.3. Sosyoekonomik Sorunlar

2.1.3.1. Tüketim

Bazı zamanlar tarımsal ürünlerin tüketiminde sorunlar yaşanmakta ve plansız üretimle de ürünler israf edilebilmektedir. Örneğin; süt tüketimini yaygınlaştırmak için okul sütü tüketiminin yapılması gibi. Çoğu yerde tarımsal üretim kendi tüketimini sağlamak için yapılmaktadır.

2.1.3.2. Eğitim

Tarımla uğraşanların belirli bir kısmı kırsal kesimde yaşamakta ve eğitim seviyeleri de kentlerdekilere göre daha düşüktür. Bu eğitim seviyesi düşüklüğü de tarımda yeniliklerin yayılmasını etkilemekte ve geleneksel tarımın hâkimiyetine neden olmaktadır.

2.1.3.3. Politik İstikrarsızlık

Politik istikrarsızlık ekonomik ve sosyal alanların tamamında etkili olabilmektedir. Türkiye'de politik istikrar durağan değildir, zaman zaman değişebilmektedir. Çiftçilerin ürün satımı ve girdi temininde istikrarsızlık kendini daha iyi gösterebilmektedir.

2.1.4. Mali Sorunlar

2.1.4.1. Kredi Yetersizliği

Tarımda yeterli sermaye birikimi olmadığından ve sermaye dağılımındaki eksiklikler, özellikle para sermayesindeki eksiklikler çiftçilerin kredi taleplerini artırmaktadır. Türkiye'de bu konuda devlet çiftçiyi para piyasası rekabetine itmiştir. Tarıma kredi veren Ziraat Bankası anonim şirket haline gelmiş, özel bankalar kredi vermeye başlamıştır. Bu oluşuma rağmen, hala çiftçilerin kredi taleplerini karşılamada sorunları olduğu söylenebilir. Kredi faiz oranları yüksek ve belirsizdir.

2.1.4.2. Çiftçilerin Mali Durumu

Türkiye'de çiftçilerin büyük bir kısmı borçludur. Borçların büyük bir kısmı girdi teminine yöneliktir.

2.1.4.3. Kayıt tutma

Türkiye'de tarım işletmelerinin çoğunda muhasebe kaydı tutma zorunluluğu olmadığından yeterli ve güvenilir istatistiki bilgi de sağlanamamaktadır(Anonim,2015).

2.2.Genel Çözüm Önerileri

Arazi kullanım planlarının yapılması ve toprakların etütlerinin gerçekleştirilerek bir toprak veri tabanının oluşturulması ve toprakların amaç dışı kullanımlarının önlenmesi öncelikli adımlar arasında görülmektedir. Kamu kurum ve kuruluşlarının arazi yönetimi ve kullanımı konusundaki yetki ve sorumluluklarının net bir şekilde ortaya konulması, tarımsal arazi yönetimine ilişkin olarak merkez ve taşra düzeyinde güçlü bir kurumsal yapının

oluşturulması önem atfedilen hususlar arasındadır. Ayrıca, arazi ile ilgili mevcut mevzuattaki çelişkilerin giderilmesi ve bununla birlikte tarım işletmelerinin bütünlüğünün korunması, tarım arazilerinin parçalanmasının önlenmesi amacıyla yürütülen mevzuat çalışmalarının bir an evvel tamamlanması önem taşımaktadır. Tarımsal yapıda arzu edilen iyileşmelerin sağlanabilmesi için tarım arazilerinin parçalanmalarının önlenmesine ilişkin düzenlemelerle birlikte, işleyen bir tarım arazisi piyasasının da tesis edilmesi elzemdir. Bu bakımdan, tarım arazilerinin alımı, satımı, bu konuda kredi temini, ortakçılık, kiracılık işlerinin düzenlenmesini ve arazilerin üretime yönlendirilmesini sağlamak amacıyla ihtiyaç duyulan yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir(Anonim,2014).

Bozuk olan kredi mekanizması yeniden gözden geçirilerek, özellikle tarıma kredi veren bir devlet bankasının ayrıcalıklı olanaklarla teşkilatlandırılması gerekir. Tarım amaçlı kredi kullanımı esas alınması önerilmektedir.

Bilinçsiz sulama ve su kaynaklarının doğru kullanılmaması kaynak kullanım yetersizliği ve toprakların çoraklaşmasını yaratmakta olup, bunun giderilmesi için eğitim çalışmaları, sulama yatırımları, sulama sitemi gibi sulamayla ilgili çözümlere ihtiyaç duyulacaktır.

Doğal afetlerde tarımın zarar görmemesi açısından gerekli önlemlerin alınması veya en azından asgariye indirilmesi önerilmektedir.

Gen kaynaklarının korunması, tohumculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi, bu konuda millileşmeye önem verilmesi düşünülmelidir.

Tarımda uygun makineleşme ile tarım sektöründeki bu noktadaki sorunlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Tarımsal araştırma, tarım sektörünün gelenekselliğini ortadan kaldırmak için zorunludur. Başlıca tarımsal araştırma enstitüleri ve üniversitelerde yapılan tarımsal araştırma çalışmaları artırmalıdır.

Kümes hayvanları, balıkçılık, süt hayvancılığı, bitkisel yağ gibi tarıma dayalı sanayiler belirlenmelidir. Bu sanayiler ile tarım sektörünü geliştirmek hedeflenmelidir.

Tarımsal girdiler tarım sektörünün sorunlarını ortadan kaldırmak için önceliklidir. Hükümet tarımsal girdilerin kullanım ve tedarikini geliştirmek için gereken teşvik ve vergi imtiyazı gibi politik uygulamalara gitmesi önerilmektedir.

Türkiye'de çiftçilik anlayışı biraz farklı ve çiftçiler verimlilikten yoksul, eğitim seviyesi düşük yapıdadır. Hükümet çiftçiler için eğitim programları ile onlara tarım hakkında eğitim verecek yapısal değişiklikleri zamanın koşullarına göre hareketle oluşturmalıdır.

3. Türkiye'de Tarımsal Pazarlama Sorunları ve Muhtemel Çözümler

3.1.Tarımsal Pazarlama Sorunları

3.1.1. Tarımsal İşletmeler

Türkiye'de tarımsal ürünleri üreten ve kısmet işleyen tarım işletmeleri, daha çok küçük, doğal koşulların etkisi altında üretim yapan işletmelerdir. İşletme yönetimi aile ferlerinin elindedir. Yalnızca bu durum dikkate alınırsa, bu yapı, işletmelerin pazarlama politikaları kararları ve uygulamaları konularında yetersiz olduklarını ortaya koymaktadır. Türkiye'de çoğu tarımsal işletmede pazarlama yönetimi ayrı olması bir yana pazarlama politikaları da zayıftır (Erkuş vd, 1995). Oysa sanayi işletmelerinde bu durum tarım işletmelerine göre daha iyidir. Bu durumda işletmelerin pazarlama politikalarında etkinliğinin yokluğu, işletmelerin üretim deseni ve sürekliliğini bile etkileyebilmektedir. Örneğin, işletmeler fiyatları kendileri belirleyememektedir. Tarımsal ürün pazarlamasında, fiyat politikası gibi pek çok pazarlama politikası aracılar ve diğer güçlere bırakılmaktadır.

3.1.2. Tarımsal İşletmeleri Yönetenlerin Eğitim Durumu ve Pazarlama Bilgisi Seviyesi

Tarım işletmelerinde bulunan ve yönetimde etkinliği olan aile ferlerinin eğitim düzeyi düşüktür. Genelde bu işletmelerde bulunan nüfus temel eğitim olan ilkokul mezununda çoğalmaktadır. Bu durumda burada pazarlama kararlarının alınması ve yönetilmesi konusu eksik kalmaktadır. Alınan kararlar olasılıklara terkedilmekte ve gelişigüzeldir. İşletmelerin bu yönü, pazarlama konusunu iyi bilen aracı tüccarlar karşısında

zayıflığına neden olmaktadır. Aynı şekilde bu alan ile ilgili her ne kadar bilgi teknolojileri açısında önemli fırsatlar olsa da, tarımsal pazarlama bilgi sisteminin de oluşturulamamış olması, pazarlamada etkinliğin zayıflamasını derinleştirmektedir. Makro açıdan oluşturulacak pazarlama politikalarının etkin bir şekilde üreticilere ulaştırılması ve yayım sisteminin etkin çalıştırılması, pazarlama bilgi sitemi etkinliği ile daha iyi pazarlama politikalarının oluşturulmasının sağlanmasına neden olacaktır. Örneğin; patates üretim miktarı ve talebi tahminlerinin bu bilgi sistemi ile üreticiye ve tüketiciye genel politika yapıcılar ile sağlanması, üretim deseninin düzenlenmesi ile fiyat oluşumunda daha istikrarlı bir durum oluşturulabilecektir.

3.1.3. Örgütlenme

Yukarıda ifade edilen birkaç değişkende de vurgulandığı gibi bireyselliğin hâkim olduğu durumlarla pazarlama politikalarını etkin yürütemeyen bu yapının örgütlenme ile bu sorunu aşabilmesinin düşünülmesine rağmen, bu konuda yetersizlikler ile karşılaşılmaktadır. Tarımda daha çok örgütlenme, tarımsal kooperatifler şeklinde yürütülmektedir(Mülayim,2003). Kooperatifler ise Türk tarımında sayısal olarak çokça bulunmasına rağmen, özellikle bunların yönetimi ve işletmecilik yetersizlikleri istenilen pazarlama uygulamalarını uygulamaya geçirememektedir. Ayrıca pazarlama konusunda çalışan kooperatiflerin farklı yasalarla işlemesi ve görev farklılıkları, yetersizliklerin nedenidir. Aynı durumda bu kooperatiflerde de pazarlama konusunda bilgi seviyeleri tarım işletmelerinden farksızdır. Ancak Tarım Satış Kooperatifleri bu konuda biraz daha ihtisaslaşmıştır. Öte yandan, pazarlama konusunda daha fazla görülen çok amaçlı Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri her konuda faaliyet gösterdiklerinden pazarlama konusunda ihtisaslaşamamaktadırlar. Yine Tarım Kredi Kooperatifleri bile pazarlama faaliyetinde bulunabilmektedir.

3.1.4. Taşımacılık

İç pazarlarda taşımacılık faaliyeti genellikle tarımda kara taşıtları ile yapılmakta ve bu konuda sorun bulunmamaktadır. Ancak, soğutmalı taşımacılıkta biraz sorun yaşanabilmektedir(Anonim,2017). Süt gibi çabuk bozulabilen ürünlerin toplanması ve taşınmasında problem olursa, bu ürün satışını etkilemekte ve üretici gelirini değiştirmektedir.

3.1.5. Aracılar

Tarımda pazarlama konusunda üreticiden daha fazla bilgiye sahip bu organizasyonlar, tarım ürünlerinin pazarlaması aşamasında çok sayıda bulunmaktadırlar. Bu aracılar genellikle; toplayıcı, toptancı ve perakendeci şeklinde işlemektedir(Güneş,1996). Her zaman tartışıldığı gibi aracı sayısı artıkça tüketici fiyatlarında bir artış görülmektedir. Her zaman duyulduğu gibi örneğin, 50 krş/kg ile Antalya üreticisinden alınan domates, Ankara perakendecisinde 2 TL/kg veya daha fiyatla satılabilmektedir. Aslında pazarlamada dağıtımda ve risk paylaşımında aracıların önemli olmasına rağmen, genellikle tarımda bu sorunun çözümü için doğrudan pazarlama önerilmektedir. Ancak üreticilerin Antalya'dan gelip, Ankara tüketicisine tek tek domates satması mümkün değildir. Aracıların ortadan kaldırılması, ancak bu işi düşük karla yapacak üretici örgütleri vasıtasıyla olabilir.

3.1.6. Depolama

Depolama; ürünün daha sonra pazarlanmak üzere kalitesini koruyacak koşullarda bekletilmesi işlemine denilmektedir. Depolamada en çok karşılaşılan başlıca sorun depolamadaki ürün kayıplarıdır. Yeterli ve bilimsel depolama eksikliği de tarımsal pazarlamada bir sorundur. İşletmelere ait depolama da yeterli değildir. Bu nedenle lisanslı depoculuk giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca lisanslı depoculuk işletmeciliği de yetersiz olduğu düşünülmektedir. Makro açıdan hangi ürünün ne dar depolanabileceği konusunda yetersizliklerin olduğu düşünülmektedir.

3.1.7. Hasat

Hasat, derim işleri bilinçsizce yapılması daha yaygındır. Örneğin, hasattan hemen önce ilaçlama yapılabilmekte ve böylece ürün üzerindeki kimyasal kalıntıların tüketimde olumsuz sağlık etkileri olmaktadır. Yapılan araştırmalar, çürüme ve bozulmada gelişmiş ülkelerde % 5-20, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde % 20-50 olduğunu göstermektedir. Tekrar, hasatta da ürün kayıpları artışlarında yükseklik olduğu tahmin

edilmektedir(Anonim,2017a). Tarımsal ürünlerin eksik metotlarla kötü zamanda ve eksik uygulamalarla hasat edilmesi, ürünün kalitesini azaltacağı gibi ürünlerin dayanma zamanlarını kısaltıp ürün değerlerini azaltır.

3.1.8. Dereceleme, Standardizasyon

Tarım işletmelerindeki bilinç seviyesi düşüklüğü bu faaliyet kolunda da çokça görülmektedir. İşletmelerin küçüklüğü bu faaliyetlerin tüketici tercihleri ve pazarlama politikalarına uygun bir şekilde yapılmasını engellemektedir. Genellikle küçük işletmelerde dereceleme ve standardizasyon gibi faaliyetlerde yetersizlikler yaşanırken, tarıma dayalı sanayi işletmelerinde bu faaliyetler daha uygun yapılmaktadır. Ayrıca bu faaliyetlerin bir tarım işletmesi entegrasyonu içinde yapılması da işletmelerin küçüklüğü nedeniyle imkânsızdır. Küçük tarım işletmelerinde, tarım ürünleri elle göz kararıyla boylama, dereceleme işlemine tabi tutulurken, büyük miktarlarda tarım ürünlerini işleyen büyük işletmeler boylama işlemini makineler yardımıyla yapmaktadırlar. Yine, standardizasyon işlemleri ve uygulamaları daha çok tarıma dayalı sanayi işletmelerince yapılmaktadır.

3.1.9. Fiyatlama

Tarım ürünlerinde fiyatlama arz ve talep durumuna göre oluşturulmaktadır. Burada ortaya çıkan problemlerden önemlisi arz ve talep hareketlerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin; Tarım ürünlerinin arzının yükseldiği zamanlarda tarımsal ürün fiyatlarının hızlı bir şekilde düşmesini açıklayan King Kanunu ve tarımsal ürün fiyatlarındaki uzun dönem dalgalanmalarını açıklayan Cob-web (örümcek ağı) teoremi en önemli teorilerdir(Dinler,2014). Türkiye'de tarımsal ürünler fiyatlandırılırken yetiştiriciler açısından iki farklı sorun ortaya çıkmaktadır. Birincisi yetiştiriciler genellikle ürünlerinin birim maliyetlerini tam hesaplayamamaktadırlar ve bu bilince sahip değillerdir. Bundan dolayı kendi ürünlerinin fiyatlarını belirleme imkânları olsa dahi yanlış maliyet hesabından dolayı uygun fiyatı tespit edememektedirler. Bir işletmeci markup fiyat esaslı fiyatlama yapacaksa ve belirli kar oranı ile çalışacaksa, mutlaka maliyet hesabı yapması gerekir. Sonra hesapladığı bu maliyetin üzerine belirli bir kâr ekleyerek o ürünün fiyatını oluştururlar. Bu durumda ürünün maliyetini bilmeyen işletmeler doğru fiyatlandırma yapamazlar. Fiyatlandırma konusunda ortaya çıkan ikinci sorun ise tarımsal ürün yetiştiricilerinin kendi ürünlerinin fiyatlarını belirlenirken kendilerinin hiçbir şekilde etkili olamamalarıdır. Tarım ürünleri fiyatları genellikle, piyasa şartlarında arz ve talebin hareketine göre oluşur. Fakat özellikle tarım ürünleri piyasasında bazen bu kural çoğunlukla geçerli olmaz. Yetiştiriciler alıcılar karşısında zayıf olup, alıcı işletmelerin bireysel davranışlarından dolayı ürünlerin fiyatlarını alıcı işletmeler tek başlarına belirler ve oluşturdukları fiyat seviyesini korurlar. Bundan dolayı tüketiciler yaş meyve ve sebze gibi tarım ürünlerini daha yüksek fiyattan perakendeci satıcılardan satın alırken, fiyat oluşumuna hiçbir şekilde müdahale edemeyen yetiştiriciler ise tarımsal faaliyetler sonucunda ortaya çıkan hasılanın büyük bir kısmını aracılara bırakmaktadırlar. Örneğin, özellikle yaz dönemlerinde ülkemizin bazı bölgelerinde yetiştiricilerin ürünlerini istedikleri fiyatlardan satamadıkları için eylem yaparak ürünlerini yollara dökerek imha ettiklerini ya da tarlalardan veya bahçelerden hiç toplamayıp çürümeye terk ettikleri sıkça görülmektedir. Fakat aynı zaman diliminde aynı tarım ürünlerini farklı bölgelerdeki tüketiciler yine aynı fiyat seviyesinden satın almaktadırlar. Çünkü tarımsal ürün pazarına hâkim olan aracılar ve kabzımallar tarımsal ürünleri bol oldukları yerden ihtiyaç olan yerlere götürmeyip bir nevi ambargo uygulamaktadırlar. Bu durumda ne elde kalan ürünler satılabilmekte ne de en son tüketiciler istedikleri yaş meyve ve sebze gibi tarım ürünlerini daha ucuza satın alabilmektedirler.

3.1.10. Ambalajlama

Türkiye'de üretilen ve tüketilen tarım ürünleri genellikle hallerde, pazarlarda, manavlarda satışı yapılmaktadır. Bu alanlardaki satışlarda yaygın olarak ambalajlama fazla kullanılmamaktadır. Ancak hipermarket, süpermarket gibi modern pazarlama alanlarında pazı tarım ürünleri ambalajlanmaktadır. Tarım ürünleri ambalajlamasında en yaygın uygulama dış pazarlarda olmaktadır. Ancak burada da ambalajlama ve marka yaratma gibi konularda da yetersiz kalındığı söylenebilir. Tarım ürünlerini ambalajlayan modern pazarlama alanlarında ise aynı tarım ürünü için işletmeler arası ambalajlama farları bulunmaktadır. Örneğin, bir süpermarket muzu ambalajlarken plastik materyal kullanırken, diğer biri karton kullanabilmektedir. Bu durum dış pazarlar için çalışan işletmeler içinde geçerli olmaktadır.

3.1.11. Tutundurma

Tutundurma pazarlama karmasının bir elemanı olup, kendi içinde dört alt karma elemanına sahiptir. Bunlar; reklam, kişisel satış, halkla ilişkiler ve satış arttırıcı çabalardır. Türkiye sadece tarım ürünleri noktasında değil, diğer tüketici malları konusunda da tutundurmayla ilgili çalışmaları yetersiz düzeydedir. Özellikle tarım ürünleri küçük küçük işletmeler tarafından üretilmesi ve bu işletmelerin tutundurma yapabilecek amaç ve hedefe sahip olmaması, tarım ürünlerinin tutundurma faaliyetini olumsuz etkilemektedir. Tarım ürünleri tutundurma faaliyetleri genellikle büyük kooperatifler ya da kamu kurumları tarafından tüm üreticiler veya tüketiciler adına yapılabilmektedir. Örneğin, fındık reklamları fındık alımı yapılan Fiskobirlik ya da mevcutta Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından yapılabilmektedir. Ancak büyük tarıma dayalı sanayi işletmeleri tutundurma faaliyetlerini kendi pazarlama politikaları çerçevesinde yapabilmektedir. Örneğin, SÜTAŞ'ın süt reklamları.

3.1.12. Yasalar ve Devlet Yardımları

Tarım ürünleri pazar ve pazarlamasını düzenleyen toptancı halleri gibi yasal düzenlemelerin yanında özellikle option piyasalar, future piyasalar gibi yasal düzenlemeler bulunmamaktadır. Et konseyi, süt konseyi, şeker kurulu gibi devlet düzenlemelerine yönelik oluşumlar söz konusu olup, bunların tarımsal pazarlama alanına katkıları da sınırlı kalmaktadır. Hükümet teşvikleri daha çok tarımsal ürün üretimine yönelik olup, tarım ürünleri satışı konusunda teşvikler ise sınırlı kalmaktadır.

3.1.13. Finansman

Genelde küçük ölçekli olan tarım işletmelerinin finansmanı da yetersizdir. İşletmeler tahsilatla birlikte satış yapmayı tercih etmekte ve kredili satış yapmamaktadırlar. Ayrıca alivre alışlar yaygın olup, sözleşmeli yetiştiricilikte haklar bakımından üretici aldanmaya açıktır. Bu gibi durumlardan dolayı işletme büyüme değil ayakta kalma politikası ile karşı karşıyadır. Yatırım riski diğer sanayi işletmelerine göre fazladır. Finansal destekler pazarlamadan çok üretime yöneliktir.

3.1.14. Dağıtım

Tarım işletmelerinin ürünlerini başka pazarlarda satacak bir bayi ve dağıtım ağını, ürünün raf ömrünün kısalığından dolayı oluşturamadıkları söylenebilir. Ürünlerin dağıtım ağı işletmeleri genelde kurumsal değil, şahıssaldır. Bu işletmelerin aynı zamanda sürekliliği de bulunmamaktadır.

3.2.Sorunlara Yönelik Muhtemel Çözümüler

Küçük ve pazarlama bilgi düzeyi yetersiz olan tarım işletmelerimizin pazarlama etikliğini arttırabilecek başlıca çözüm, kooperatif pazarlama yöntemidir. Ancak, bu kooperatiflerin de sorunsuz, kurumsal ve pazarlama etkinlikleri yüksek olmalıdır. Tarımsal ürün satışları kooperatifler tarafından organize edilerek, üreticilerin karlılığı artırılabilir. Ayrıca üreticilerin eline geçen fiyatlarda da kooperatifler vasıtasıyla artış sağlanabilir.

Üreticilere ulaşım ve iletişim geliştirilmelidir. Üreticilerin ürünlerini pazara taşımada kolaylıklar sağlanmalıdır. Üretici, tüketici, aracının da içinde olduğu pazarlama bilgi sistemi oluşturulmalıdır. Özellikle bu sistemde pazar bilgi düzeyi yetersiz olan üreticilere, pazar bilgileri verilerek, üretim planlarının oluşturulması da sağlanabilir. Tarıma yönelik birkaç televizyon olmakla birlikte, yine, bunların programları daha çok üretime yöneliktir. Ayrıca tarımsal pazarlama konularının da yer aldığı tarım gazetesi de çıkartılabilir.

Depolama, paketleme gibi faaliyetler için etkili bir destek sistemi oluşturulabilir. Üreticilere bu imkânlar yoluyla makul faydalar kazandırılabilir. Bu faaliyetlerde ürün kayıplarının azaltılması için gerekli önlemler alınmalıdır.

Future market gibi pazarların yasal altyapısı oluşturulmalıdır. Ağırlık, pazar alanı gibi ölçütler standarda kavuşturulmalıdır.

Mümkün ise üreticilerin eğitiminin geliştirilmesi sağlanmalıdır. Üretim gibi bilgilerin yanında pazarlamaya yönelik bilgilere de yer verilmelidir.

Üreticilerin finansman ihtiyaçları tahmin edilmeli ve kredilerle pazarlama faaliyetleri desteklenmelidir. Üretim destekleri kadar olmasa da, pazarlama faaliyetlerine de destek sağlanmalıdır.

İşletmelerin yatay ve dikey entegrasyonu geliştirilmeli ve üreticilerin tüketici ve sanayici ile işbirliğinin sağlanması gerekir.

4. Sonuç

Bir işletmenin pazarlamadaki gayesi kâr sağlama yönünde bir motivasyonun olduğu ve pazarlamanın, belirli değerleri, ilkeleri ve felsefeleri temel alması düşünülmektedir. Bu tarım ürünleri üreticileri açısından düşünüldüğünde, uygun fiyatlamanın yapılmasıyla sağlanmaktadır. Aynı durum tüketici açısından da aynı özelliği gösterebilmektedir. Düzenli pazar sistemi vasıtasıyla uygun fiyat keşfi mekanizmasıyla birlikte gerekli reformları getirmek, tarımsal pazarlamayı hızlandırmaya ve güçlenmeye yardımcı olacaktır. Küçük ölçekli çiftçilerin tarımsal ürünlerin faydalarından uzak durmasını önlemek için, ekonominin çekirdeğini oluşturan dalgalanmalar, arz ve talep kavramları gibi piyasa bilgileri ile entegre edilmeli ve bilgilendirilmelidir. Tarımsal ürün pazarlanması, çiftçilere, aracılara, araştırmacılara ve yöneticilere yönelik faaliyetleri ortaya koyan ve etkin hale getiren önemli bilgiler sağlayabilir. Genel anlamda bazı sorunlar görüş açısı ile belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak, bu konuda araştırmalar yapılarak, sorunlar tespit edilmeli ve uygun çözümler oluşturulmalıdır.

Kaynakça

Anonim,2014. Tarım Arazilerinin Sürdürülebilir Kullanımı Çalışma Grubu Raporu, Tarım Özel İhtisas Komisyonu, Kalkınma Bakanlığı, Ankara

Anonim,2015. Tarımsal Kayıtlar, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Anonim, 2017. https://webnak.com.tr/blog/kara-yolu-tasimacilik-nakliye/

Anonim,2017a.http://www.bzob.com.tr/site/558/uploads/o/2016/18/332a4bdf150c43ade30ac4f08c9102a3.pdf

Dinler,Z..2014. Tarım Ekonomisi,Ekin Yayınevi,7.Baskı.

Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, A.F. ve Demirci, R., 1995. Tarım Ekonomisi, A.Ü. Ziraat Fakültesi Eğitim Araştırma ve Geliştirme Vakfı No:5, Ankara.

Fidan, H. 2017. Uluslararası Tarımsal pazarlama, Ekin yayınevi, Bursa.

Fidan, H., 2016. Türkiye'de Tarımsal Pazarlama Sorunları Ve Muhtemel Çözümler,Çiftci ve Köy Dünyası Dergisi, Temmuz Sayısı.

Güneş, T. 1996. Tarımsal Pazarlama, A.Ü.Z.F. Yayın No:1467, Ankara.

Mülayim Z. G., 2003. Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, 4. Baskı, Ankara

Yağcıoğlu,M.,2012. Tarımsal Ürünlerin Pazarlanmasında Ticaret Borsalarının Rolü, İzmir Ticaret Borsası Yayınları

Kurum ve Kuruluşlarda Bilgi Güvenliği Tehdit ve Önlemleri ile Türk Hukukunda Bilişim Suçlarının Yeri ve Önemi

[1]Volkan DEMİRASLAN **[2]Fikret ELALDI**

[1] Öğr.Gör.,Trakya Üniversitesi, volkandemiraslan@trakya.edu.tr

[2] Uzunköprü MYO, fikretelaldi@trakya.edu.tr

Özet: Günümüz Bilgi Çağı'nda yeni ekonomi kavramının da tetiklediği bilgisayar ve internet kullanımının hızlı artışı ile birlikte bilgi güvenliği kavramı da kişilerin özel hayat mahremiyet alanının daha savunmasız hale gelmesi ve de tüm kurum ve kuruluşların bilgisayar ağlarına bağımlı olması sebebiyle de yaşamsal bir öneme taşınmıştır. Bilgi güvenliğinin artık bir kurumsal yönetim unsuru olması ile çalışanlar, ortaklar, müşteriler, toplum ve devlete yönelik çeşitli yükümlülükleri desteklemesi nedeniyle önceliğinin yüksek olması gerektiği tartışmasız çok açıktır.

Kişisel ve kurumsal bilgi gizliliği önlemlerini almakla birlikte güvenlik tehditlerine karşıda savunmasız olmamak gerekmektedir. Güvenlik tehditlerine karşı literatürü iyi takip etmek, uzman desteği almak ve bu hususta eğitimli ve tecrübeli olmak kaçınılmazdır.

Bilişim suçu kavramı aslına bakılırsa oldukça kapsamlıdır. Teknoloji kullanılarak işlenebilen her türlü suç bilişim suçu kapsamına girmektedir. Yani elektronik cihazlar veya kartlar kullanarak işlenen suçlar bilişim suçları kavramını ifade eder. İngilizcede İnformation Technologies Crime (Bilişim Teknolojileri Suçları) olarak tanımlanmaktadır.

Bilişim suçu veya bilgisayar suçu terimi bir bilgisayar ve bilgisayar ağı kullanılarak işlenen herhangi bir suçu ifade etmek için kullanılır. Bilişim suçları ile mücadelede, milli menfaatlerimiz ve ulusal güvenliğimiz için geleceğin teknolojilerine de cevap verilebilecek esnek çözümler üretilmeli, yasal tedbirlerin yanı sıra, her kurum ve kuruluş kendi içerisinde özel tedbirler geliştirmeli ve güvenlik kuralları asla ihmal edilmemelidir. ABD'nin New York şehrinde bilişim suçları C sınıfı birinci sınıf suçlardan olup, ceza olarak üç ila onbeş yıl arasında değişen hapis cezaları, kısa süreli hapis cezaları ve para cezaları ile cezalandırılır. Türkiye'de ise bu tür suçlar ile mücadele 2007 yılında çıkartılan 5651 sayılı "İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun" uyarınca yapılmakta, bu yolla erişimin engellenmesi, izlenmesi sağlanarak içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı ve erişim sağlayıcıların yükümlülükleri düzenlenmektedir.

Bu çalışmada amaç, TUİK verilerine göre 06-10 yaş grubunda bilgisayar kullanan çocukların bilgisayar kullanmaya başlama yaşının ortalama 6 olduğu ve 06-15 yaş grubundaki çocukların yüzde 24,4'ünün kendi kullanımına ait bilgisayara sahip olduğu Türkiye'de aile kurumu yapısının bozulmaması, kişisel gelişimin zarar görmemesi, kişisel veri, kurum yönetimi ve ulus güvenliği açılarından bilgi gizliliği, bilgi güvenliği tehdit ve önlemleri hakkında literatür bilgisi sunmaktır. Bu amaçla çalışmada literatür taraması yapılmış, ikincil kaynaklardan yararlanılarak yapılan gözlemlere dayanılarak araştırma genişletilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bilgi ve İletişim, Yönetim, Bilgi Gizliliği ve Güvenliği, Bilişim Suçu, E-Ticaret, Yönetim Bilişim Sistemleri

Kısaltmalar

BİT	Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BİS	Bilgi ve İletişim Sistemleri
BİŞ	Bilgi ve İletişim Şebekeleri
BTK	Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
BİLGEM	Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi
UEKAE	Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü
USOM	Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi
INTERPOL	Uluslararası Polis Teşkilatı
TCK	Türk Ceza Kanunu
YBS	Yönetim Bilişim Sistemleri
E-Ticaret	Elektronik Ticaret
TCP/IP	Geçiş Kontrol Protokolü/İnternet Protokolü

1. Giriş

19. Yüzyıl'da (y.y.) hüküm süren Sanayi Çağı; 20. y.y. son çeyreği ile birlikte yerini Bilgi Çağı'na bırakmıştır. Sanayi Çağında gücü temsil eden sermaye, hammadde ve işgücünün yerini Bilgi Çağı'nda "bilgi" almıştır. Francis Bacon tarafından da "güç" olarak nitelenen "bilgi" bir üretim faktörü haline gelmiş ve her türlü sosyo-ekonomik faaliyete önemli bir girdi teşkil etmeye başlamıştır (Canbay v.d., 2008).

An ve an çok hızlı biçimde gelişen, geliştirilmeye devam edilen, dalları çoğalan ve yayılmaya, yaygınlaşmaya süratle devam eden Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT), bilgi toplumunda küresel kimliğin temel öğeleridir.

Elektronik haberleşme şebekeleri ve altyapıları ile Bilgi ve İletişim Sistemleri (BİS)'ni birbirine bağlayan, dolayısıyla sayısal bilginin kolaylıkla farklı sistemlere iletilmesine ve dağıtılmasına imkân veren, bu yönüyle küresel ve sınır tanımayan bir yapıya sahip olan internet ise söz konusu teknolojilerin başını çekmektedir (Ünver v.d., 2009:7).

1990 sonrası BİT'in hızla gelişmesi, 2000'li yıllarla birlikte BİT'lerin tüm dünya çapında yayılması, buna paralel olarak gerek kamu gerekse de özel kesimin uygulamalarını elektronik ortama aktarmaları, hayatı bir anlamda BİT'lere bağımlı hale getirmiştir. İnsanoğlu için çok büyük yararlar sağlayan gelişmelerin kötü niyetli bazı kişiler tarafından suiistimal edilmesi, siber ortamın tehdit, saldırı, cana ve mala zarar verme gibi amaçlarla kullanılması ve siber saldırılar dolayısıyla kişilerin ve ülkelerin gördüğü zararların büyük boyutlara ulaşması güvenlik anlayışında değişikliklere yol açmış ve siber güvenlik konusu bireylerin, kurumların, kuruluşların, ülkelerin ve uluslararası kuruluşların gündeminin en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir.

Dünya elektronik ticaret(e-ticaret) sektörü, küresel olarak bakıldığında 2 trilyon USD büyüklüğüne sahip bulunuyor (Demiraslan vd., 2017). 13 trilyon USD'lik dünya ticaret hacminin içinde e-ticaret hacminin payına bakıldığında siber güvenliğin önemi bir defa daha ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada, çağımızın ve günümüzün en önemli ve çözüm isteyen sorunlarından biri haline gelen siber dünyada bilgi güvenliği ve bilgi gizliliği tehdit ve önlemleri ile dünyadan da örnekleri verilerek "Türk Bilişim Hukuku" konusu ele alınmıştır. Birinci bölümde, temel bilişim kavramları tanımlanmış, ikinci bölümde bilgi gizliliği ve bilgi güvenliği konuları Türkiye'de mevcut olan savunma mekanizmaları ile birlikte ayrıntılı olarak tablo ve şekiller yardımıyla da açıklanmış, üçüncü ve son bölümde ise Türkiye'de ki bilişim hukuku hususunda örneklerle bilgi verilmiştir. Sonuç bölümünde ise çalışmayla ilgili bir sonuç girişi yazılarak sorunlar çözüm önerileri ile birlikte tartışılmıştır.

i.Araştırma Problemi:

Araştırmada problem olarak küresel çapta çok hızlı bir değişim ve gelişime açık olan Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) ve bu teknolojilere bağlı ve bağımlı olarak siber dünyada yaşamak zorunda olan birey, kurum ve kuruluşlara karşı gelmiş olan ve gelebilecek ve ulus güvenliğini sarsacak tehditlere karşı alınabilecek önlemler ve gerçekleşmesi halinde zarar ve hak ihlali sonrasında başvurulabilecek kaynaklar ve mevzuat araştırılmıştır.

ii. Araştırma Amacı:

Araştırmada temel amaç bilginin en değerli sermaye olduğu günümüz enformasyon çağında sürekli yenilenen, gelişen ve ilerleyen Bilgi ve İletişim Sistemleri (BİS)'nin ve bilgi ve iletişim şebekelerinin ulus bütünlüğü ve uluslararası rekabet açılarından sağlıklı, güvenli ve düzenli işleyebilmesi amacıyla planlanabilecek ve yapılabilecek teori ve uygulamalarla ilgili bir çalışma ortaya konmuştur.

iii. Araştırma Yöntemi:

Araştırma birincil ve ikincil verilerden oluşturulmuştur. İkincil verileri kapsamlı bir literatür araştırması sonucunda edinilen BİT ile siber güvenlik ve bilişim hukuku ile ilgili bilimsel yayınlar ve ulusal/uluslararası istatistiki verileri oluşturmaktadır. İkincil veriler kütüphanelerden ve internetten alınan yazılı kaynaklara dayanmaktadır. Birincil verileri ise örnekleme amacıyla seçilen web siteleri ile ilgili yapılan inceleme, gözlem ve görüşmelere dayanmaktadır.

2. Temel Bilişim Kavramları

2.1.Bilgi

Latince bu sözcüğe yüklenen anlam zaman içinde değişmiş, Orta Çağ'da bilgi "şekil vermek" anlamında kullanılırken daha sonraları "herhangi bir şeyin bir başkasına iletilmesi" şekline dönüşmüştür (Capurro ve Hjorland, 2003, ss. 353-355). Case'in (2002, s.40) Bateson'dan (1972, s.453) aktardığı gibi genelde "bilgi insanın bilişsel yapısında değişiklik yaratan herhangi bir şeydir" görüşü yaygın kabul görmekte ve bilginin zihinsel bir süreç olduğu yapılan tanımlarda sıklıkla ön plana çıkarılmaktadır (Uçak, 2010:706).

2.2.İletişim

İletişim; duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her yolla başkalarına aktarılmasıdır. Bu sürecin amacı, anlamak ve anlaşılmaktır (Meral, b.t:2).

Duvarlara çizilen resimlerden ve dumanla haberleşmeden, posta güvercini ve ulak kullanmaya kadar bir dizi yöntem kullanarak haberleşen insanoğlu *19. y.y.* önce telgrafın sonra da telefonun icadıyla elektronik ortamda haberleşmeye başlamıştır. *20. y.y.*'ın ilk yarısında radyo ve televizyonun icadı ile de kitlesel iletişim sağlanmaya başlamıştır. Bununla birlikte insanoğlunun yaşamını en fazla etkileyen ve değiştiren araçlar ise *20.y.y.* ikinci yarısında bilgisayarların, mobil iletişim araçlarının ve internetin icadı ile bu araçların *1990*'lardan sonra hızla ticarileşerek gelişmesi ve tüm dünya çapında yayılması olmuştur (Ünver v.d., 2009:1).

2.3. Bilişim

Eşanlamlısı enformatik olan bilişim kavramı ise; teknoloji ve bilginin birlikte kullanılarak üretilen sonuçlar olarak kısaca tanımlanabilir. Bilişimin birkaç yönü vardır; bilgisayar yazılımı, bilgisayar donanımı, bilgisayar kullanıcısı ve bilgi toplumu (makaleler, 2016).

Bilişim kelimesi bilmek fiilinin bir türevi olan bilişmek fiilinden türetilmiş bir kelimedir ve ilk kez Elektronik Yüksek Mühendisi ve "Türkiye Bilişim Derneği (TBD)" kurucusu ve Onursal Başkanı Aydın KÖKSAL tarafından kullanılmıştır. Bilişim biliminin kökleri matematik, fizik ve elektroteknikte dir. Bir mühendislik alanı olarak bilişim, verileri aktarabilen, depolayabilen ve algoritmalar yardımıyla verileri işleyebilen matematiksel makineler tasarlar (Cemil, 2017).

2.4.Bilgi ve İletişim Teknolojileri

Bilgi iletişim teknolojileri, bilgiye ulaşılmasını ve bilginin oluşturulmasını sağlayan her türlü görsel, işitsel, basılı ve yazılı araçlardır. Bilgiye ulaşmayı sağlayan araçlara örnek olarak tebeşir ve kara tahtadan, etkileşimli videoya kadar çeşitli materyaller gösterilebilir (Cemil, 2017).

2.5. İnternet

İnternet, birçok bilgisayar sistemini TCP/IP 1(Transmission Control Protocol/Internet Protocol) protokolü ile birbirine bağlayan dünya çapında yaygın olan ve sürekli büyüyen bir iletişim ağıdır. Internet, bilgiye kolay, ucuz, hızlı ve güvenli ulaşmanın ve onu paylaşmanın günümüzdeki en geçerli yoludur (Parlak, 2005:2). Maliyet, zaman, erişebilirlik avantajları sağlar. (Dinç, 2017:94)

2.6.Yönetim Bilişim Sistemleri

Yönetim Bilişim Sistemi (YBS) kavramının temelini oluşturan süreç verinin bilgiye dönüştürülme sürecidir. Yönetim Bilişim Sistemleri'yle yöneticiler her türlü bilgiyi istenen düzeyde bilgisayar ekranlarından görmek, sorgulamak, takip etmek ve işleyebilmek imkânına kavuşmuşlardır (Demiraslan, 2015:11).

3. Bilgi Güvenliği

Bilgi güvenliği diskte, iletişim ağında, yedekleme ünitelerinde ya da başka bir yerde tutulan verilerin, programların ve her türlü bilginin korunmasıdır. Bilişim güvenliğinin temel amaçları "gizlilik, bütünlük, erişebilirlik, inkâr edememe ve izleme" olarak verilebilir (İlçin, v.d., 2014:12).

Avrupa Komisyonu tarafından yayınlanan "Şebeke ve Bilgi Güvenliği: Avrupa Politik Yaklaşımı Tasarısı" konulu Tebliğde, erişilebilirlik, bütünlük ve gizlilik, Bilgi ve İletişim Şebekeleri'nin (BİŞ) ve BİS güvenlik koşullarında bulunması gereken birbirine bağlı unsurlar olarak sıralanmakta ve bir başka unsur olarak da kimlik doğrulamadan bahsedilmektedir.

Bilgi güvenliği konusunda bilgi güvenliği süreci önemli yer tutmaktadır. Bilgi güvenliği yönetiminde kurumların odaklanması gereken esas nokta olabildiğince çok güvenlik önleminin kurumda uygulanması değil, uygulanan güvenlik önlemlerine sahip çıkılmasıdır. Sahip çıkma kurum üst yönetiminin bilgi güvenliğini kurumsal bir süreç olarak benimsemesi, süreci oluşturan adımları gerçekleştirmek için gereken insan kaynağını ve maddi kaynağı sağlaması ile mümkün olabilmektedir. Bilgi güvenliğine sahip çıkma, aynı zamanda ISO/IEC 270012 standardında tarif edilen "Risk Analizi ve Tedavisi", "İç Tetkik ve Gözden Geçirme", ve "Düzeltici/Önleyici Faaliyetler" adımlarının gerçekleştirilmesi ile mümkün olabilmektedir (BİLGEM, b.t.:14).

Siber güvenlik, siber ortamda, kurum, kuruluş ve kullanıcıların varlıklarını korumak amacıyla kullanılan araçlar, politikalar, güvenlik kavramları, güvenlik teminatları, kılavuzlar, risk yönetimi yaklaşımları, faaliyetler, eğitimler, en iyi uygulamalar ve teknolojiler bütünü olarak tanımlanmaktadır (İTÜ, 2008).

Bilişim sistemleri kullanılarak bireysel mahremiyet ve gizlilik ihlalleri de yaptırım altına alınmaktadır. Nas-ı ızrar 3eylemlerinin dışında bilgisayar ve sistemlere girerek buralardaki veri ve programlara ulaşmak suretiyle mevcut bilgilerin elde edilmesi her ne suretle olursa olsun kullanılması veya ifşa edilmesi sır aleyhine cürüm4 kabul edilerek ya kanunların sırrın masuniyeti aleyhine cürümleri düzenleyen fasıllarında ya da ancak sır aleyhine işlenen cürüm olarak ele alınmakla beraber bilişim alanını ilgilendiren kısım özel hükümlerin içinde karşılanmaktadır (Nacar, 2010:22).

Kişisel veri, kimliği belirli veya belirlenebilir bir gerçek kişiyle ilgili her türlü veri olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda adı, soyadı, doğum tarihi ve doğum yeri gibi bireyin sadece kimliğini ortaya koyan bilgiler değil; telefon numarası, motorlu taşıt plakası, sosyal güvenlik numarası, pasaport numarası, özgeçmiş, resim, görüntü ve ses kayıtları, parmak izleri, genetik bilgiler, IP adresi, elektronik posta (e-posta) adresi, cihaz kimlikleri, hobiler, tercihler, etkileşimde bulunulan kişiler, grup üyelikleri, aile bilgileri gibi kişiyi

1 Bilgisayarlar ile veri iletme/alma birimleri arasında organizasyonu sağlayan, böylece bir yerden diğerine veri iletişimini olanaklı kılan pek çok veri iletişim protokolüne verilen genel addır.

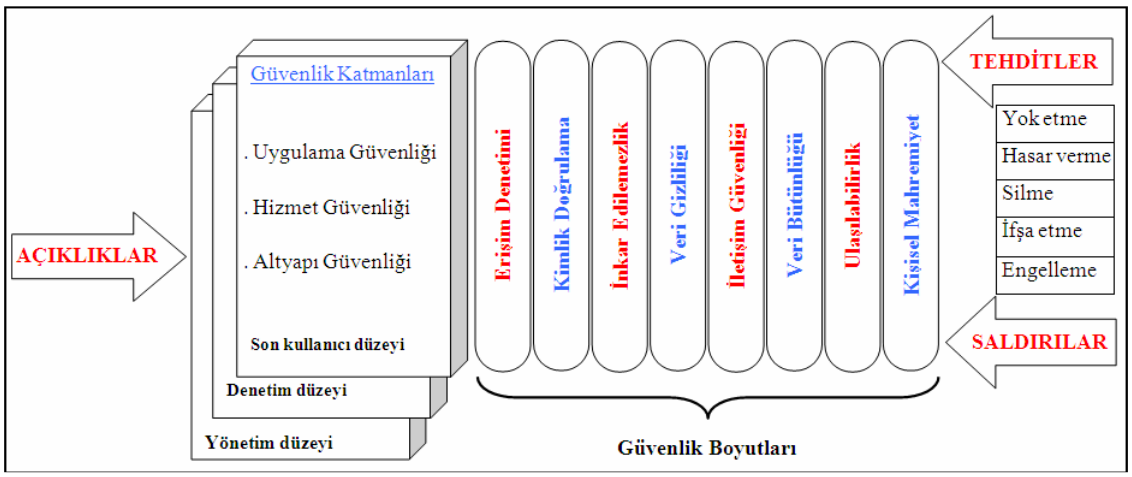
2Bilgi Güvenliği Yönetimi Sistemi (ISMS) gereksinimlerini tanımlayan tek uluslararası denetlenebilir standarttır. Yeterli ve orantılı güvenlik denetimleri seçilmesini sağlamak için tasarlanmıştır (kas cert, 2017).

3 Başkasına ait malı tahrip etme veya zarar verme (lugat, 2014).

4 Suç (TDK, 2006).

doğrudan veya dolaylı olarak belirlenebilir kılan tüm veriler kişisel veri kapsamındadır. Kişisel verilerin korunması hakkı, temel insan hak ve özgürlükleri arasında yer almakta olup, insanın şahsiyetinin korunması, hukuk devleti ilkesi ve demokrasinin derinlik kazanması açısından hayati öneme sahiptir. Kişisel veriler dâhil, özel hayatın anayasal güvence ile koruma altına alınmasında temel amaç, insan kişiliğinin serbestçe gelişmesine imkân vermek, kişiye kendisi ve yakınları ile baş başa kalabileceği, devlet veya başkaları tarafından rahatsız edilemeyeceği özerk bir alan sağlamaktır (DDK, 2013:778).

Türkiye'de 20 Ocak 2017 tarihinde "Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK)"nun düzenlediği "Siber Yıldız", "Bayrağı Yakala" yarışmasında dereceye giren Hacker'lar5, BTK'da "Ulusal Siber Olaylara Müdahale Merkezi (USOM)"nde siber güvenlik ordusunda görev yapmaya başlamıştır.

Şekil:1 Siber Güvenlik

Kaynak: İTÜ, 2008

Şekil:1'de görüldüğü üzere; siber saldırılar sistem açıklarından yararlanarak önce güvenlik katmanlarını etkisiz hale getirerek güvenlik boyutlarına zarar verirler.

3.1. Bilgi Güvenliği Tehditleri

Siber ortamda gerek bireyler gerek toplumlar gerekse de ülkeler açısından çok hayati bilgilerin yer alması, siber ortamı kötü niyetli kişi, kurum ve devletler için açık bir hedef haline getirmiştir. Hacker'lar siber tehdit ve kötücül yazılım gibi araçlar ve yöntemler kullanarak siber ortamda şebekelere yetkisiz erişmekte, bu şebekeleri çalışamaz hale getirmekte ve bunların hizmet sunumunu engellemekte; siber ortamdaki bilgilere yetkisiz erişmekte, bu bilgileri değiştirmekte, yok etmekte, çalmakta ve ifşa etmektedir.

Siber Tehditler:

- Hizmetin engellenmesi ["DoS-(Denial of Service) ya da "DDoS-(Distributed Denial of Service)] saldırıları,
- Kötücül yazılımlar ("Malware"),
- Yemleme ("phishing"),
- İstem dışı elektronik posta ("spam"),
- Şebeke trafiğinin dinlenmesi ("sniffing" ve "monitoring").
- Kötücül Yazılımlar:
- Bilgisayar virüsleri ("computer viruses"),

5 Bilgisayar korsanı (TDK, 2006).

- Kurtçuk (“worm”),
- Truva atı (“trojan”),
- Klavye izleme (“key logger”) yazılımları,
- İstem dışı olarak gönderilen ticari tanıtım (“adware”) yazılımları,
- Bilgi toplayan casus / köstebek (“spyware”) yazılımlar (Ünver v.d., 2009:3).

Tablo:1 Siber Saldırılarda Hedeflerin Oransal Dağılımı

HEDEF	ORAN(%)
Endüstri	24.8
Devlet	11.9
Kişisel	9.3
Organizasyonlar	8.2.
Birden Fazla Sektör	4.7.
Finans	4.2.
Sağlık	4.1.
Eğitim	3.4.
Online Servisler	3.2
Haber	1.9.
Diğer	24.2

Kaynak: Business HT (2017)

Tablo:1’de görüldüğü üzere, siber saldırılarda en büyük payı ***yüzde 24.8*** ile endüstri sektörü almakta. Buradan da anlaşılacağı üzere siber saldırılar bir ulus ekonomisini sekteye uğratma art niyetinde olabilmektedir.

Dakikada 4 bin 800 yeni cihazın birbirine bağlandığı 2020 yılında ise 20,8 milyar nesnenin birbiri ile iletişim halinde olması beklenmektedir (Özbay, 2017). 21. yy. bilgi çağında siber saldırıların dünyaya maliyeti yılda yaklaşık 500 milyar USD’nin üzerindedir. Belirli büyüklüğün üstündeki hizmet dışı bırakma saldırı sayısı 2014'te 209 iken 2015'te 7 kat artarak 1.477'ye, 2016'da ise 6 kat daha artarak 8 bin 560'a çıkmıştır. Dünyada en fazla siber saldırı alan ülkelerden biri olan Türkiye'nin, siber korsanlar tarafından ele geçirilen bilgisayar oranında dünya 4.’dür ve Türkiye'deki bilgisayarların yüzde 45'i siber saldırıya uğramaktadır (Arslan, 2017).

“Cisco 2017 Yıllık Siber Güvenlik Raporu (Cyber Security Report/ACR)”na göre, 2016 yılında güvenlik ihlaline maruz kalan kurumların en az üçte biri, yüzde 20’nin üzerinde önemli müşteri, fırsat ve gelir kaybı yaşadıklarını belirtti. Bu kurumların yüzde 90’ı, saldırıların ardından BT ve güvenlik işlevlerini (yüzde 38) ayırarak, çalışanlara yönelik güvenlik bilinci eğitimlerini artırarak (yüzde 38) ve risk azaltma tekniklerini hayata geçirerek (yüzde 37) tehdit savunma teknolojilerini ve süreçlerini iyileştirmektedir.

Tablo-2 Yasadışı Ekonomilerde En Fazla Pazarlanan Verilerin Analizi

NESNE	YÜZDE
Kredi kartı numaraları	22
Banka hesapları	21
E-Posta şifreleri	8
E-Posta yazılımları	8
E-Posta adresleri	6
Proxy adresleri	6
Tüm kimlik bilgileri	6
Sahte kimlikler	6
Vatandaşlık numaraları	3

Kaynak: Symantec İnternet Güvenlik Tehditleri Raporu (Internet Security Threat Report/ISTR) 2007-1

“Cisco 2017 Yıllık Siber Güvenlik Raporu (Cyber Security Report/ACR)”na göre, güvenliği ihlal edilen kurumların yüzde 22’si müşteri kaybetti. Bunların yüzde 40’ı müşteri tabanının en az yüzde 20’sini kaybetti. Yüzde 29’u ise gelir kayıpları yaşadı. Bu grubun yüzde 38’i gelirinin en az yüzde 20’sini kaybetti.

Güvenliği ihlal edilen kurumların yüzde 23'ü iş fırsatlarını kaçırdı. Bunların yüzde 42'si iş fırsatlarının yüzde 20'sinden fazlasını kaçırdı.

Tablo-2'dede görüleceği üzere, yasadışı ekonomilerde yüzde 22 ile en büyük pay kredi kartı numaralarının pazarlamasında. Yine "Symantec ISTR 2007-1"e göre kredi kartı numaraları 0,50-5 USD fiyat aralığında yasadışı olarak satılmaktadır.

3.2.Bilgi Güvenliği Tehdit Önlemleri

Siber güvenlik; siber tehditlere karşı, BİS üzerinde saklanan, işlenen ve/veya iletilen bilginin/verilerin erişilebilirlik, bütünlük, gizlilik unsurları ile bu sistemler üzerinde gerçekleştirilen iş ve işlemlerde bulunması gereken kimlik doğrulama ve inkâr edilemezlik unsurlarının korunmasını amaçlamaktadır. Bu unsurlardan bir veya birden fazlasının korunamaması halinde doğacak sorunlar, bireysel ve kurumsal çapta kayıplarla sınırlı kalmaz; ulusal, hatta küresel çapta ekonomik, siyasi, sosyal vb. pek çok alanda kayıplar yaşanmasına sebep olur. Aynı zamanda BİT'in kullanımında güven ve güvenliği zedeleyerek ulusal ve küresel çapta bilgi toplumuna ulaşma hedeflerinin de başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açar (Ünver v.d., 2009:22).

Türkiye'de "Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)" "Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi (BİLGEM)" koordinatörlüğünde, on dokuz kurumun ortak çalışması sonucunda 31 Ocak 2009 tarihinde "Ulusal Sanal Ortam Güvenlik Politikası" dokümanı hazırlanmıştır (Doğançay, b.t.:4).

Bilgi güvenliğini tehdit eden kötücül ve casus yazılımlarla ilgili karşılaşılabilecek riskleri en aza indirgemek için;

- İşletim sistemi, programlar ve bilgisayar ağlarına karşı siber tehdit tespit, savunma ve tarama programlarının sistem ve güvenlik güncellemeleri ile yamalarının düzenli yapılandırılması,
- Güvenlik politikaları geliştirilerek uygulama ve takibinin sağlanması ile bu politikaların yeni koşul ve uygulama analiz sonuçlarına göre sürekli gözden geçirilip iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve de güvenlik politikaları arasında kullanıcı parolalarının oluşturulma ve değiştirilme kurallarının belirlenerek uygulanması,
- Kullanıcı haklarının asgari seviyede tutulması,
- Sistemlerde ihtiyaç duyulmayan programların kapatılması/kaldırılması gibi yaklaşımların kullanılması,
- Bilgi ve bilgisayar güvenliğinin sadece yazılım ve donanım ile sağlanamayacağının farkında olunması ile birlikte insan faktörünün devreye girdiği sosyal mühendisliğin hiç bir şekilde göz ardı edilmemesi,
- Bilgi ve bilgisayar güvenliği konusunda, kurum/kuruluşlarda etkin ve ehil biçimde görev alacak profesyonellerin yetiştirilmesi ve istihdam edilmesi,
- Mevcut personelin bilgi ve bilgisayar güvenliği konularında eğitilmesi,
- Bunun yanında, bilgi gizliliği ve güvenliği Türkiye'de akademik çevrelerde de tartışılıyor ve üzerinde çalışılıyor olması gereklidir.

Bunun için;

- Konuyla ilgili olarak Türkiye'de gündem oluşturulması ve farkındalığının arttırılması,
- Milli Eğitim Müfredatı'na bilgi gizliliği ve güvenliği konularının dâhil edilmesi ve ilgili değişikliklerin yapılması,
- Yüksek Lisans, Lisans ve Ön Lisans seviyelerinde bilgi ve bilgisayar güvenliği derslerinin açılması ve uygulamaların geliştirilmesi,

- Enstitülerde konu ile ilgili Ana Bilim Dalları'nın kurulmasına öncülük edilmesi,
- Üniversitelerde konu ile ilgili daha sık ve çok araştırmaların yapılması,
- Ürün ve hizmetleriyle çözümler üretecek bilgi ve bilgisayar güvenlik kuruluşlarının, yeni güvenlik donanım ve yazılımları geliştirmelerine özel devlet teşvikleri verilmesi gerekmektedir.

4. Türkiye'de Bilişim Suçları Hukuku

4.1. Bilişim Suçlarının Gelişimi

Bilgi hırsızlığı bir bilişim suçu olarak sayılırsa bilişim suçlarının tarihini insanlık ile birlikte başlatmak gerekir. Bunun dışında bilişim suçları konusundaki gerçek kilometre taşları olarak ücretli hizmetlerin ücretsiz kullanılması ve internetin kullanıma başlanması gösterilebilir. Öngörülemeyen bir hızla yayılan internet aracılığıyla bir insanın aradığı bilgiye erişme olasılığı ve hızı milyonlarca kat artmıştır. Düzgün kullanıldığında çok güzel bir gelişme olan bu durum aynı zamanda isteyerek ya da istemeyerek birçok kişisel bilginin ve ticarî sırrın açıkça ortalarda dolaşması gibi sakıncalı bir durumu da peşinde getirmiştir. Önceleri bir kazanç kapısı olarak görülmeyen bu alan zamanla çok büyük bir ticarî sektör haline gelmiştir. Rakiplerinin ticarî sırlarına erişmek, potansiyel müşterilere kolayca ulaşmak isteyen, elde ettikleri bilgiler sayesinde kişilere veya kurumlara şantaj yapmak isteyen kişi ve kurumlar bu alandan rahatlıkla faydalanmaya başlamışlardır. Bu da bilişim suçlarının işlenmesi için elverişli bir durum haline gelmiştir. Bilişim sektörü büyüdükçe büyümeye devam eden ve gelecekte de devam edeceği düşünülen bilişim suçları, içinde bulunduğumuz dönemde zirve yapmış durumdadır (Şamlı, 2010:97-98).

Yasalardaki yetersizlikler dolayısıyla bir ülkede suç olarak kabul edilen bir fiilin, başka bir ülkede suç sayılmaması veya o ülkede söz konusu fiile ilişkin herhangi bir mevzuat bulunmaması, siber saldırganlar için güvenli sığınaklar oluşturmaktadır (İTÜ, 2008).

Uluslararası ISO/IEC 27001 ve 27002 standartları siber tehdit ve saldırılara müdahale edebilen ve kendini yenileyen bir bilgi güvenliği sisteminde yer alması gereken bileşenleri tanımlamakta, bilgi güvenliğinin bir süreç olarak ele alınmasını ve sürecin planlama, uygulama, kontrol etme ve önlem alma adımlarından oluşan bir döngü şeklinde çalıştırılmasını önermektedir (inovasyon, 2017).

Ayrıca, ISO/IEC 154086 Ortak Kriterler standardında, işletim sistemleri, güvenlik duvarları, anti-virüs yazılımları gibi ürün grupları güvenlikle ilgili bir takım fonksiyonel ve kalite gereksinimlerine göre değerlendirilmektedir. Ortak Kriterler, "Türk Standartları Enstitüsü (TSE)" Türkiye adına, Eylül 2003 tarihinde bu standardı kabul eden ülkelerin imzaladığı "Ortak Kriterler Tanıma Sözleşmesi"ni imzalayarak sertifika üretici ülkeler arasına katılmıştır. "Ortak Kriterler Belgelendirme Yapısı (OKBS)"; "Türk Standartları Enstitüsü Bilişim Teknolojileri Test ve Belgelendirme Daire Başkanlığı" bünyesinde faaliyet göstermektedir. Ortak Kriterler, herhangi bir ürünün tamamen güvenli olduğunu garanti etmese de, daha gelişmiş bir güvenlik seviyesine sahip olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, bazı uluslararası kuruluşlar bünyesinde siber güvenliğin sağlanması ile ilgili merkezler oluşturulmuş durumdadır. Örneğin, ulusal emniyet teşkilatları arasında uluslararası işbirliğini amaçlayan Uluslararası Polis Teşkilatı/International Criminal Police Organization (INTERPOL) bünyesinde siber suçların soruşturulmasında gereken uluslararası yazışmalarda yaşanabilecek gecikmelerin elektronik delillerin kaybına yol açmasını engellemek amacıyla ülkelerin doğrudan başvurabilecekleri I-24/7 sistemi oluşturulmuş ve "Ulusal Merkezi Referans Noktaları" belirlenmiştir (Ünver v.d., 2009:35).

Avrupa Birliği'ne bağlı bölgesel bir kuruluş olan "Avrupa Şebeke ve Bilgi Güvenliği Ajansı (ENISA)"da "Avrupa Birliği (AB)" kuruluşlarına ve üye ülkelere siber güvenlik konusunda tavsiyelerde bulunma, veri analizi yapma, farkındalığın arttırılmasını ve işbirliğini destekleme gibi hizmetler sunan bir uzmanlık kuruluşudur (ENISA, 2017).

6 Ortak Kriterler (Common Criteria) Standartı:Bilgi Teknolojisi-Güvenlik Teknikleri-Bilgi Teknolojisi (IT) Güvenliği için Değerlendirme Kriterleri

Türkiye siber güvenliğine karşı siber ortamda ortaya çıkan tehditlerin belirlenmesi, muhtemel saldırı ve olayların etkilerini azaltılması veya ortadan kaldırılmasına yönelik önlemlerin geliştirilmesi ve belirlenen aktörlerle paylaşılması amacıyla BTK bünyesinde "USOM-TR CERT(Center for Emergency Response Technology)" ve Ulusal Akademik Ağ kapsamında "ULAK-CSIRT(Computer Security Incident Response Team) oluşturulmuştur. Ayrıca yine TÜBİTAK'a bağlı "Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü (UEKAE)" bünyesinde, görevi ülke genelinde kurum ve kuruluşlara bilgisayar güvenlik olaylarına müdahale yeteneği kazandırmak ve gerçekleşen bilgisayar güvenlik olaylarına müdahale etmek olan "Bilgisayar Olaylarına Müdahale Ekibi (TR BOME)" kurulmuştur. BOME ve Ulak-CSIRT, ENISA tarafından akredite edilmiştir.

4.2.Bilişim Suçlarının Ortak Özellikleri

Bilişim suçları hakkında yapılan tanımlar ve terimsel olarak açıklanmasından sonra bilişim suçlarının işlenişi ve doğurduğu sonuçlar dikkate alınarak bu suçların ortak özelliklerini şu şekilde ifade etmek mümkündür;

- Bilişim suçunun işlenmesinde bilgisayar sistemleri ve teknolojilerinin kullanılması,
- Yakalanma riskinin çok az olması,
- Bilişim suçunun sonucunda çok yüksek kazancın kolay ve risksiz olarak temin edilmesi,
- Yeni suçlar olması nedeniyle gerekli kanun ve düzenlemelerin eksik ve yetersiz olması,
- Diğer suç türlerine göre daha ağır maddi ve manevi sonuçlar doğurması,
- Suç mağdurlarının genelde bilinçsiz kullanıcılar ile finans sektöründen olması,
- Ekonomik kaybın büyük olması nedeniyle, genelde basit suçlar haricinde güvenlik güçlerine bildirilmemesi,
- Zarara uğrayan mağdurların büyük kuruluşlar olması durumunda saygınlığı kaybetme korkusunun baskın gelmesi,
- Bilişim suçunu işleyenlerin genelde 17-35 yaş arasındaki gençlerden oluşması, (Tulum, 2006:23).
- Bilişim suçu mağdurlarının ticari faaliyette bulunan kurumlar olması, (Demirbaş, 2005:266).
- Bilişim suçunu işleyenlerin diğer suçları işleyenlere göre daha eğitimli ve bilinçli kişilerden oluşması (Kurt, 2005:56-60).

4.3.Türk Hukukunda Bilişim Suçları

Bilgisayarla işlenen fiiller, temelde sahtecilik, dolandırıcılık, hırsızlık, karşılıksız yararlanma ve benzeri suçlarda düzenlenen eylemlerle benzerlik arz etmekte ise de, suçun içine bilgisayar boyutu girdiğinde boyutları daha da büyümekte ve bu suçların işleniş şekilleri de değişmektedir. Bu sebeple, mevcut ceza hükümlerine bilgisayar boyutu eklenmeden bu eylemleri karşılayabilmek pek mümkün olmamaktadır. Örneğin, dolandırıcılık suçu kişilerin aldatılması marifetiyle mülkiyete ilişkin menfaatlerin ihlalini cezalandıran bir suçtur ve bilgisayara yani makineye yönelik gerçekleştirilen bir takım hileli ve aldatıcı hareketlere dolandırıcılık denilebilmesi oldukça zordur (Tulum, 2006:56).

Bilgisayar teknolojisinde yaşanan hızlı gelişmelere paralel olarak Türkiye'de bilgisayar, yaşamın her alanında olumlu ve olumsuz yönleriyle yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu teknolojik gelişme karşısında Türk Kanun koyucusu, bir yandan mevzuatta kendisini hissettiren eksiklikleri karşılayabilmek, bir yandan da Türkiye'nin üyesi bulunduğu çeşitli uluslararası kuruluşların tavsiye kararlarına uyum sağlayabilmek amacıyla hukuki alanda bazı düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır (Akbulut, 1999:299).

Kanun koyucu bilgisayar suçlarına ilişkin ilk olarak 1991 yılında, 3756 sayılı kanunla, Eski "Türk Ceza Kanunu (TCK)"nun ikinci kitabına bazı bilgisayar suçlarını öngören Bilişim Alanında Suçlar başlıklı 11'inci babı ilave etmiştir (Kurt 2005:121).

Bunu takiben 1995 yılında, "Fikir ve Sanat Eserleri Kanununda", bilgisayar programlarının da sanat eseri sayılacağını belirleyen bir değişiklik yapılmış ve Bilgisayar Programlarına karşı gerçekleştirilen bir takım eylemler de yaptırım altına alınmıştır. Yeni kabul edilen 26.09.2004 tarihli TCK'da bilişim suçları onuncu bölümde düzenlenmiştir (Dülger, 2004:90).

Yeni TCK'da bilişim suçları özel hükümleri düzenleyen ikinci kitabın Topluma Karşı İşlenen Suçlar başlıklı üçüncü kısmının Bilişim Alanında Suçlar başlıklı onuncu bölümünde düzenlenmiştir. 3756 sayılı kanunla getirilen düzenlemede bulunmayan bilişim sistemine girme ilk defa münhasıran7 bir suç haline getirilmiştir. Kanunun 243. maddesinde düzenlenmiştir. Maddenin birinci fıkrasında, bir bilişim sisteminin bütününe veya bir kısmına, hukuka aykırı olarak girme ve orada kalmaya devam etme fiili cezalandırılmıştır. İkinci fıkrasında bu fiillerin bedeli karşılığı yararlanılabilen sistemler hakkında işlenmesi hali artırım nedeni olarak kabul edilmiş ve cezanın yarı oranında artırılarak verileceği belirtilmiştir. Son fıkrasında ise bu fiil nedeniyle sistemin içerdiği verilerin yok olması veya değişmesi halleri başka ağırlaştırıcı nedenler olarak kabul edilmiştir.Sistemi engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme başlıklı 244. maddesinin birinci fıkrasında, bir bilişim sisteminin işleyişini engelleme veya bozma fiilleri, ikinci fıkrasında, bir bilişim sistemindeki verileri bozma, yok etme, değiştirme veya erişilmez kılma, sisteme veri yerleştirme, var olan verileri başka yere gönderme, fiilleri suç olarak düzenlenmiştir. Üçüncü fıkrasında ise bu fiillerin banka veya kredi kurumuna ya da bir kamu kurum veya kuruluşuna ait bilişim sistemi üzerinde işlenmesi halinde verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı hükme bağlanmıştır. Aynı maddenin son fıkrasında ise, bu maddede tanımlanan fiillerin işlenmesi suretiyle kişinin kendisinin veya başkasının yararına haksız bir çıkar sağlamasının başka bir suç oluşturmaması halinde bu madde hükümlerine göre cezalandırılacağı hükme bağlanmıştır. Türk kanun koyucusu bilgisayar suçlarını yabancı kanunların bir kısmı gibi ceza kanununda ilgili kısımlara yerleştirmek yerine, ceza kanunun içinde ayrı bir bölümde toplamaktadır. Fransız ve Lüksemburg ceza kanunlarının da tatbik ettiği bu usulü kanun koyucu, uygulamada kolaylık sağlamak amacıyla tercih ettiğini vurgulamaktadır (Akbulut, 1999:299).

5. Sonuç

Kurum ve kuruluşların hizmet sunumlarında BİS'e bağlı ve bağımlı hale gelmesi ile birlikte, söz konusu BİS güvenliğinin sağlanması ulusal düzeyde güvenliğin, altyapının, ekonominin ve toplum yapısının hem de ulusal ve uluslararası rekabet gücünün önemli bir boyutu haline gelmiştir. BİS'de bulunan güvenlik açıkları, bu sistemlerin hizmet dışı kalmasına veya kötüye kullanılmasına, can kaybına, büyük ölçekli ekonomik zarara, kamu düzeninin bozulmasına ve/veya ulusal güvenliğin ihlaline neden olabilmektedir. Bu tür durumların önüne geçebilmek amacıyla kurum ve kuruluşların sahip olması gereken asgari güvenlik kural, ilke ve politikalar belirlenmeli ve ivedilikle hayata geçirilmelidir.

BİS hızla değişip gelişirken yeni teknolojilerin çağ açtığı bir zamanda yaşamımızı idame ettirmeye devam etmekteyiz. Bu çağ açan yeni teknolojilerinde hayatımızın ayrılmaz bir parçası olması yanında vazgeçilmez olduğunu da artık tecrübe etmekteyiz. Bununla beraber bazı tehlikelerle de karşılaşmakta ve o tehlikelerinde bizi karşılamakta olduğunu biliyoruz. Buna karşılık olarak da çeşitli tedbirlerin tartışıldığı ve mevzuatla hayat bulduğu da görülmektedir. Sayamadığımız ve her dakika ortaya çıkan bilişim suçu var ki bunun önlenmesi imkânsızdır ve bu imkânsızı Türkiye'de olduğu gibi diğer ülkeler de en aza indirme çabası içerisindedirler. Bunu yapmak için de iç hukuklarında ve uluslararası hukukta adımlar atarak bilişim suçlarını en aza indirmeyi amaçlamaktadırlar. Tüketiciler olarak bireysel anlamda da ciddi önlemler almakla birlikte, açıklara, tehditlere ve hakkımızı aramaya yönelik olarak Bilişim Hukuku'nu da iyi bilmek zorundayız. Küresel çapta olduğu gibi Türkiye'de de birçok bilişim suçu işlenmiş ve işlenmeye devam edecektir. Özellikle global anlamda güç kazanmaya başlayan ülkelere siber saldırılar daha sık ve fazla yapılmaktadır o nedenle güçlü bir ulus siber savunma mekanizmasının olması gerekmektedir.

BİS'in sadece şahsi değil kamu ve özel kurumlarının da bazı bilişim konularında dikkatli olması gerekmektedir. Bilgi güvenliğinden sistem güvenliğine, sistem gizliliğine kadar birçok konuda mevzuata göre gereken önlemler ve karşı savunmalar alınmalı hukukumuzun yettiği kadar kamu ve özel şirketlerin BİS konularında her türlü ulusal ve uluslararası önlemi alması gerekmektedir.

7 Bir kimse veya bir şey için ayrılmış, mahsus (TDK, 2006).

Son yıllarda araştırmalara bakıldığında ülkeler daha bilinçlenmektedirler. Bilişim hukukunda çok ciddi önlem paketleri yapmaya başlamışlardır. Çünkü gözlem ve araştırmalarıma göre bu işin sonu olmadığını bütün devletler görmüşlerdir. Çok ciddi ve yüksek maddi para cezaları olduğu gibi uzun hapis cezalarına çarptırılmalara başlanmıştır.

Çözüm olarak;

- BİT'in doğru ve sağlıklı kullanımı ile birlikte hukuku, gizliliği, güvenliği ve tehditlere karşı savunma mekanizmaları konularında vatandaşlar eğitimlerle bilgilendirmeli ve bilinçlendirilmelidir.
- Mevzuat içerisinde bilişim suçlarıyla ilgili tanımlamalar, usul ve esaslara yönelik yasal boşluklar tamamlanmalı ya da uluslararası hukuka da uygun ayrı ve kapsamlı bir bilişim mevzuatı oluşturulmalıdır.
- Siber platformda savunma ve taarruz birimleri aktifleştirilerek yönetim ve yetkileri kesin sınırlarla çizilmelidir.
- Siber ortamda işlenen suçlarla ilgili yargılama yetkileri belirlenmeli ve organize edilmelidir.
- Kolluk kuvvetlerinin ve adli personelin bilişim literatürüyle ilgili teknik donanımı uygulamalı olarak arttırılmalıdır.
- Siber gizlilik ve güvenlikle ilgili eylemler 7/24 arşivlenip rapor edilebilmelidir.
- Siber dünyadaki suçlarla ilgili var olan delillerin karartılmadan ve bütünlüğü bozulmadan ivedilikle korunabilmesi ve saklanabilmesi adına yeni çözümler üretilmelidir.
- Uygulanabilir Acil Durum Yönetim Planları (ADYP) hazırlanmalı ve hayata geçirilmelidir.
- Daha güçlü ve dinamik şifreler, çok parametreli kimlik doğrulama, denetim ve cihaz kimlik doğrulaması ile desteklenen kullanıcı kimlik doğrulaması uygulanmalıdır.
- Anti-virüs ve anti-spyware sistemlerinin düzenli olarak güncellenmesi, yetkisiz yapılandırma değişikliklerine duyarlı donanım sistemlerinin kullanılması zaruri olmalıdır.
- Güvenlik duvarı ve dıştan içe saldırı tespit sistemleri kullanılması, sistemlerin sürekli izlenmesi ve denetlenmesi, sistemlerin sadece belli güvenlik düzeyine sahip olan kısımlarının internete açılması sağlanmalıdır.
- Ülkeler arasında siber saldırganların iadesine ilişkin uzlaşma usulleri belirlenmelidir
- Ülke olarak uluslararası arenada devletler, sivil toplum örgütleri ve özel teşebbüslerle periyodik olarak bir araya gelinerek yeni tehditlere karşı yeni çözüm önerileri getirilmeli ve ortak işbirliği ve çalışma platformları belirlenmelidir.

Kaynakça

Akbulut B., (1999) Türk Ceza Hukukunda Bilişim Suçları, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, , s:299.

Canbay, C. Beydoğan, T. A., (2008) Siber Güvenliğin Sağlanması ve Kritik Bilgi ve Altyapıların Korunması: Gelişmekte Olan Ülkeler için Yol Haritası, 17. ITS Konferansı, Montreal – Kanada

Demiraslan, V., (2015) Türkiye'de Elektronik Ticaret Siteleri ve E-Ticaret Sitesi SWOT Analizi Örnekleri, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Bilişim Teknolojisi ve Mühendislik Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Yüksek Lisans Dönem Projesi, Türkistan-Kazakistan, s:11

Demiraslan,V., Elaldı, F., (2017) Türkiye'de Elektronik Ticaretin Dünden Bugüne Gelişimi, Geleceği ve KOBİ'lere Olan Etkileri, III.IBANESS Congress Series-Edirne Turkey Bildiriler Kitabı, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ, s:5

Demirbaş T., (2005) Kriminoloji, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s:266

Devlet Denetleme Kurulu, (2013) Kişisel Verilerin Korunmasına İlişkin Ulusal ve Uluslararası Durum Değerlendirmesi ile Bilgi Güvenliği ve Kişisel Verilerin Korunması Kapsamında Gerçekleştirilen Denetim Çalışmaları, T.C. Cumhurbaşkanlığı, Ankara, 2013/3, s:778.

Dinç, Y., (2017) Banka Pazarlaması ve Yeni Nesil Bankacılık, Beta, İstanbul, s:94

Doğançay G., (b.t.) Kamu Kurumlarında Siber Savunma Konsepti, s:4.

Dülger V., (2004) Bilişim Suçları, Seçkin Yayınları, Ankara, s:90.

İlçin E., Adak F., Çakır H., (2004) Bilişim Güvenliği Tedbirleri ve TKDK Kurumunda Uygulama Örneği, Bilişim Teknolojileri Dergisi, cilt:7, sayı:1, 2004/1, s:12.

İTÜ, (2008) "ITU_T X.1205 sayılı Tavsiye Kararı, Siber Güvenliğe Genel Bakış", İstanbul.

Kurt, L., (2005) Açıklamalı-İçtihatlı Tüm Yönleriyle Bilişim Suçları ve Türk Ceza Kanunundaki Uygulaması, Seçkin Yayıncılık, Ankara, s:56-60,121.

Meral, P., (b.t.) İletişim, Beykoz Lojistik Meslek Yüksek Okulu, İstanbul, s:2.

Nacar B., (2010) Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye'de Bilişim Suçlarının Ceza Hukukundaki Uygulamaları, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s:22.

Parlak A., (2005) İnternet ve Türkiye'de İnternetin Gelişimi, Fırat Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik Elektronik Bölümü, Bitirme Ödevi, Elazığ, s:2.

Şamlı R., (2010) Türk ve Dünya Hukukunda Bilişim Suçları, Muğla Üniversitesi, Akademik Bilişim'10 - XII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Muğla, s:97-98.

Tulum İ., (2006) Bilişim Suçları İle Mücadele, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, s:23,56.

TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü, (b.t.) Kamu Kurumlarının Uyması Gereken Asgari Bilgi Güvenliği Kriterleri, T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, s:14.

Uçak N., (2010) Bilgi Çok Yüzlü Bir Kavram, Türk Kütüphaneciliği, s:706.

Ünver M., Canbay C., Mirzaoğlu G., (2009) Siber Güvenliğin Sağlanması, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Ankara, s:1,3,7,22,35.

İnternet Kaynakları:

Arslan, A., Siber Korsanlar Tarafından Ele Geçirilmiş Bilgisayar Oranında Dünyada Dördüncüyüz,

https://gazeteistanbul.com/bakan-arslan-siber-korsanlar-tarafindan-ele-gecirilmis-bilgisayar-oraninda-dunyada-dorduncuyuz/ (16.03.2017)

Cemil M., Bilgi ve İletişim Teknolojileri Hakkında,

www.wikipedia.com (E:T.:16 Ocak 2017)

ISO 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi

www.inovasyon.com.tr/pages.asp?id=46&own=31 (E.T:14.07.2017)

Özbay, E., Siber Saldırıların Maliyeti Artıyor,

www.bilgi-teknoloji-rehberi.blogspot.com.tr (28 Nisan 2009)

https://www.enisa.europa.eu

Üniversitelerde Yapılan Sanat Etkinliklerinin Öğrencilere Katkısı

Yıldırım Onur ERDİREN

Öğr. Gör.,Namık Kemal Üniversitesi / Çorlu Meslek Yüksekokulu, Endüstri Ürünleri Tasarımı,
yoerdiren@nku.edu.tr

Özet: Sanat etkinlikleri öğrencilerin sanat gelişimlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Üniversitelerde sanat ve tasarım bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler için sanat etkinlikleri düzenlenmektedir. Güzel sanatlar fakültelerinin sanat ve tasarım bölümleri olan grafik tasarımı, moda tasarımı, endüstri ürünleri tasarımı, el sanatları, plastik sanatlar (resim, heykel, seramik) gibi dallarda birçok sanat etkinlikleri yapılmaktadır. Yapılan etkinlikler, resim yarışmaları, duvar boyamaları, seramik çalışmaları, bölümlerde görülen resim derslerinin veya projelerin sergileri gibi birçok farklı alanda uygulanmaktadır. Bu etkinlikler öğrencileri farlı açıdan etkilemektedir. Gerçekleşen çalışmalar, sanata ilgisi olmayan öğrenciler için teşvik edici bir nitelik taşımakta olup önemli bir unsur olabilmektedir. Öğrencilerin sosyal ve kültürel bakımdan farklı açılardan etkilemektedir.

Bu çalışmada, üniversitelerde sanat ve tasarım bölümlerinde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere nasıl bir fayda sağlayacağı, öğrenciye neler kazandırdığı anket yöntemiyle irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Sanat unsurları, Sanat etkinlikleri.

Student Contribution to Art Activities in University

Abstract: Art activities play an important role in the art development of the students. Art events are organized for students who are studying in art and design departments at universities. There are many art activities in the arts such as graphic design, fashion design, industrial product design, handicrafts, plastic arts (painting, sculpture, ceramics) which are arts and design departments of fine arts faculties. There are many different venues such as exhibitions, painting competitions, wall paintings, ceramic works, exhibitions of painting lessons or exhibitions of the projects in the departments. These activities are affecting the students in different ways. The work that has been done is an incentive for non-interested students and can be an important element. Students are influenced by social and cultural aspects from different angles.

In this study, how art activities organized in the arts and design departments at universities will benefit the students will be investigated by questionnaire method that students gain.

Key Words: Art, Art elements, Art events.

1. Giriş

Sanat, bir insanın yaşadığı bir duyguyu, belirli dışsal işaretlerle ve bilinçli olarak başkalarına yansıtması ve o başkalarının da aynı duyguyu yaşamalarından ibaret insani bir etkinliktir (Tolstoy, 2015: s. 50). Sanat etkinlikleri, üniversitelerde öğrencilerin eylemlerini geliştiren bir unsurdur. Üniversitelerde yapılan sanat etkinlikleri temalı yarışmalar, desen tasarımları, ürün tasarımları, el sanatları gibi yarışmalardır. Bu yarışmaların öğrencilere katkıları söz konusudur. Öğrencilerin yaratıcılığını geliştirmesine katkıda bulunmaktır. Bu çalışmada, üniversitelerde sanat ve tasarım bölümlerinde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere nasıl bir katkı sağlayacağı sonuçlar doğrultusunda kapsamlı bir şekilde irdelenecektir.

2. Sanat ve Sanat Etkinliği

Sanat, bir başkasının yansıttığı duyguları görerek ya da duyarak algılayan birinin, bu duyguların aynısını yaşaması temeline dayanan bir etkinliktir (Tolstoy, 2015: s. 49). Sanat kavramı kişiden kişiye göre değişkenlik göstermektedir. Sanat kimilerine göre kuramsal açıdan önemli, kimilerine göre de yaratıcığını geliştirmesi bakımından önemlidir. Sanat yaratıcılığında, sanat etkinliklerinin rolü oldukça geniştir. Sanat etkinlikleri sayesinde öğrencilerin yaratıcılığı oldukça gelişme göstermektedir. Özellikle öğrenciler

arasında yapılan resim yarışmaları yaratıcılıklarını geliştirmek için önemlidir. Öğrneğin, resim yarışmaları genellikle sanat ve tasarım bölümlerinde yapılmaktadır. Öğrencinin çizim yeteneğini, süreyi verimli kullanabilme, belli bir süre içinde en iyi tasarımı çıkarabilme, rakip olduğu kişiyle yarışabilme, düşünebilme, tasarım ortaya koyma ve görsel algı becerilerine sahip olmayı sağlamaktadır. Bu unsurlar öğrencinin kendini resim alanında geliştirebilme imkanı sunmasını amaçlamaktadır.

3. Üniversitelerde Yapılan Sanat Etkinlikleri

Üniversitelerde yapılan sanat etkinlikleri öğrencilerin yaratıcılıklarını geliştirmesinde büyük ölçüde rol oynamaktadır. Yapılan sanat etkinlikleri temalı yarışmalar, desen yarışmaları, ürün tasarımı ve el sanatları alanında yapılan unsurlardır. Temalı yarışmalar genellikle bir konu altında yapılan etkinliklerdir. O temaya uygun resim, heykel, seramik, vb. alanlarında yapılmaktadır. Desen yarışmaları, üniversitelerde sanat ve tasarım fakültelerinde yapılmaktadır. Moda tasarımı bölümlerinde desen yarışmnalarını sıklıkla görmekteyiz. Örneğin, ev tekstilinde moda yaratabilecek tasarım ve tasarımcıların ortaya çıkmasını sağlamak amacıyla Zorluteks tarafından 18 Mart 2016'da düzenlenen yarışmanın ilanında güzel sanatlar fakültelerinde okuyan örencilerin katılabileceği öngörülmektedir.

Resim 1. 14. Taç Yarışma Afişi

Ürün tasarımı bölümlerinde yani endüstri ürünleri tasarımı bölümlerinde de sanat etkinlikleri son derece önemlidir. Ürün tasarımı bölümlerinde yapılan sanat etkinlikleri bir konu altında yapılan tasarım maketler yer almaktadır. Bu maketler öğrencilerin yaratıcılıklarını ve hayal gücünü geliştirmektedir.

El sanatları bölümlerinde ise genellikle heykel, seramik, çini, tezhip, hat, örgü gibi temalar verilerek etkinlikler düzenlenmektedir.

4. Yöntem

Çalışmada, 14 Mayıs – 02 Haziran 2017 tarihleri arasında üniversitede tasarım bölümlerinde sanat ve tasarım bölümlerinde okuyan öğrenciler ana kütle olarak belirlenmiştir. Zaman kısıtlaması nedeniyle 100 kişi örneklem olarak belirlenmiştir.

Literatür tarama, metin inceleme, kütüphane ve internet araştırması yapılmış olup, mülakat tekniği kullanılarak bireylere sorular yöneltilip, bu etkinliklerin kendilerine ne kattığı çıkarılmıştır. Bu bildirinin temel ekseni sanat etkinlikleri üzerinedir. Çalışmada ilk adım, sanat ve sanat etkinliğinin ne olduğu, üniversitelerde yapılan sanat etkinliklerinin neler olduğudur.

Son olarak öğrencilerin mülakat yöntemi uygulanarak sanat etkinliklerinin kendilerine neler kattığının sonuçlarını görmüş olacağız.

5. Bulgular

Bu çalışmada, mülakat tekniği uygulanmıştır. Mülakatta bireylerin sanat ve tasarım bölümlerinde okuyor olmaları önemlidir.

Mülakat sorularını yüz kişiye sorduk ve sonunda sanat etkinliklerinin sanat ve tasarım bölümlerinde okuyan öğrencilere neler kattığını görmüş olacağız.

Çalışmaya, çeşitli üniversitelerde okuyan sanat ve tasarım öğrencileri katılmıştır. Katılımcılara yöneltilen ilk soru, yapılan sanat etkinlikleri yaratıcılığınızı geliştirme açısından yararlı olup olmadığı yönündedir. Bu soruya 62 kişi olduğu yönünde, 38 kişi ise olmadığı yönünde değerlendirmiştir.

Katılımcılara sorulan ikinci soru, yapılan sanat etkinlikleri çizim derslerindeki başarınızı arttırıp arttırmadığı yönündedir. Bu soruya 70 kişi arttırdığı, 30 kişi ise arttırmadı diye yanıt vermiştir.

Katılımcılara sorulan diğer bir soru, sanat etkinliği adı altında yapılan sergiler bakış açınızı değiştirip değiştirmediği yönünde olmuştur. Bu soruya ise 72 kişi değiştirdiği, 28 kişi değiştirmediği yönünde cevap vermiştir.

Bir diğer önemli nokta ise, sanat etkinlikleri yeni fikirler üretme bakımından önemlidir. Bu yüzden katılımcılara sanat etkinlikleri fikirler üretmeniz bakımından yararlı olup olmadığı yönünde olmuştur. Bu soruya 85 kişi olduğu, 15 kişi ise olmadığı yönünde olmuştur.

Katılımcılara sorulan bir diğer soru ise, sanat etkinlikleri sosyalleşme açısından etkili olup olmadığı yönündedir. Cevaplara göre 75 kişi olduğu, 25 kişinin olmadığı yönündedir.

Üniversitelerde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere katkısını inceleyen bu çalışmada katılımcılara yöneltilen soru "Sanat etkinlikleri size ne kattı?" şeklinde hazırlanmıştır. Soru açık uçlu olarak hazırlanmış ve cevaplar beklenmiştir. Alınan cevaplar genellikle yaratıcılık, düşünce, sosyalleşme yönünde kurulan cümlelerdir. Cevaplardan bazıları şöyledir:

- Hızlı düşünerek tasarımlar üretebiliyorum.
- Sanat yaratıcılığımı geliştirdi.
- Dersler dışında bu tür etkinlikler bizi her bakımdan geliştirdi.
- Yeni fikirler oluşturma becerisi kattı.
- Diğer katılımcıların cevabı ise, "amacının sadece derslere girip çıkmak olduğu" yönünde olmuştur.

Üniversitelerde yapılan sanat etkinliklerinin öğrencilere katkısını inceleyen bu çalışmada katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise "Hangi alanda yapılan sanat etkinliği sizi etkiledi?" şeklinde hazırlanmıştır. Soru yine açık uçlu olarak hazırlanmış ve cevaplar beklenmiştir. Cevaplardan bazıları şöyledir:

- Resim sergileri
- Seramik çalışmaları
- Desen yarışmaları
- Diğer katılımcıların cevabı ise, "amacının yine hiçbir etkinliğe katılmayıp sadece okula gelip gitmek" olduğu yönünde olmuştur.

6. Sonuç

100 kişi ile yapılan mülakatlar sonucunda çeşitli üniversitelerde okuyan öğrencilerin yapılan sanat etkinliklerinin kendilerine neler kattıkları yönünde bakış açılarının ölçülmesinde çıkan sonuçlar aşağıdaki gibidir;

Tablo 1. Mülakat Sonuçları Tablosu (%)

	Evet	Hayır
Yapılan sanat etkinlikleri yaratıcılığınızı geliştirdi mi?	%62	%38
Sanat etkinlikleri çizim derslerinizde ki başarınızı etkiledi mi?	%70	%30
Yapılan resim sergileri sanata bakış açınızı etkiledi mi?	%72	%28
Sanat etkinlikleri yeni fikirler üretmeniz bakımından etkili oldu mu?	%85	%15
Sanat etkinlikleri sosyalleşmeniz bakımından etkili oldu mu?	%75	%25

Çıkan sonuçlara göre, yapılan sanat etkinlikleri yaratıcılıklarını geliştirdiği, ikinci soruda, sanat etkinlikleri çizim derslerindeki başarılarını etkilediği, üçüncü soruda, yapılan resim sergileri sanata bakış açılarını etkilediği, dördüncü soruda, sanat etkinlikleri yeni fikirler üretmeleri bakımından etkili olduğu, diğer soruda ise, sanat etkinlikleri sosyalleşmeleri bakımından etkili olduğu, yorum sorusunda ise, sanat etkinlikleri yaratıcıklılarını geliştirdiği yönünde belirlenmiştir. Son yorum sorusunda ise, resim, seramik ve desen alanlarında yapılan sanat etkinlikleri öğrencileri etkilemiştir.

Bu çalışmada, çeşitli sanat bölümlerinde okuyan öğrenciler katılımcı olarak alınmıştır. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda, sanat bölümlerinde okumayan ama bu tür etkinliklere katılan öğrencilerin fikirleri ve düşüncelerinin de faydalı olacağı kanısındayız.

Kaynakça

San, İ. (2008), “Sanat ve Eğitim”, Ankara: ÜtopyaYayınevi.

Tolstoy, L. N. (2015), “Sanat Nedir?”, (Çev). Mazlum Beyhan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Tunalı, İ. (2012), “Estetik”, İstanbul: Remzi Kitabevi.

22. Yılında Srebrenitsa Katliamı

Zerrin BALKAÇ

T.Ü. Eğitim Fakültesi, z_balkac@trakya.edu.tr

Özet: Bosna-Hersek Avrupa'nın Doğusunda Balkanların Batısında yer alan bir ülkedir. Ülkenin yazgısı coğrafyasından ve nüfusundan açığa çıkmaktadır. Avrupa'nın doğusundan Adriyatik'e ve Ege'ye inen hat tarih boyunca göçlerin, istilaların, büyük devletlerin mücadelesinin, etnik ve dini renkliliğin görülebileceği yerlerdir.

Bosna-Hersek sosyalist federasyonu oluşturan altı cumhuriyetten birisiydi. Tito'nun ölümünden sonra federasyon zayıflayınca, en başta Sırplar ve Hırvatlar olmak üzere tüm Yugoslavya'da yeniden millici siyasetler yükselişe geçmiştir. 1991 yılında o zamanki Avrupa Topluluğu'nun da engellemediği bir süreç hızla yaşanmış, Yugoslavya'da yeniden millici siyasetler yükselişe geçmiştir. 1991 yılında o zamanki Avrupa Topluluğu'nun da engelleyemediği bir süreç hızla yaşanmış, Yugoslavya parçalanmaya başlayınca, 1992'de parçalanmanın en sert ayağı olacak Bosna Savaşı patlak vermiştir. Bosna Savaşı II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın göbeğinde akıl almaz bu trajedi, 6 Temmuz 1995'de, binlerce Boşnak Müslüman'ın sığındığı Srebrenitsa kuşatması ile başlamıştır. Bu savaşın en önemli nedeni Sırpların yıllardır düşledikleri Büyük Sırbistan hayallerini uygulamaya koymak istemeleri ile ilgilidir. Sırplar bu isteklerini gerçekleştirirken çok sayıdaki güvenilir uluslararası raporların gösterdiğine göre katliamlara ve toplu kıyımlara fütursuzca devam etmişler ve uluslar arası insan hukukunun en temel kurallarını ihlal etmekten de çekinmemişlerdir.

Kısacası Srebrenitsa Katliamı/Soykırımı 11 Temmuz 1995 yılında, Sırp General komutasındaki Sırp Cumhuriyeti Ordusu'nun, Sırbistan İçişleri Bakanlığı tarafından doğrudan destek alan paramiliter grubu "Akrepler" (Scorpions) öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. Mağdur insanları korumak için bölgeye gelen Birleşmiş Milletler Hollanda Koruma Gücü'nün gözleri önünde binlerce kişi öldürülmesine sebebiyet veren en büyük insanlık trajedisi olarak kabul edilen bu katliam çocuk, genç, kadın, erkek, yaşlı demeden 8372 Müslüman Boşnakların acımasızca imha edilmesine verilen addır.

Bu çalışmada Srebrenitsa Katliamını 22. Yılında da unutturmamak adına gündeme getirmek, insanlık için utanç verici bu katliamı (soykırımı) asırlar geçse bile tüm çıplaklığı ile gözler önüne sermek ve savaşı bitiren Dayton Antlaşmasının hukuksal boyutlarına da değinmek amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek, Parçalanma süreci, Srebrenitsa Katliamı (Soykırımı), Akrepler, Müslüman Boşnaklar

1. Giriş

Uluslararası ilişkiler devletler ve uluslararası örgütler arasındaki ilişkileri anlatan bir sosyal bir bilimdir. Uluslararası ilişkiler disiplinler arası bir disiplindir. Bu disiplinler arasında siyaset bilimi, iktisat, hukuk (uluslar arası hukuk) en başta gelir. Yan kollardaysa sosyoloji, antropoloji, coğrafya ve siyaset felsefesidir. (Yasin, Ş. 2010).

Ayrıca uluslararası ilişkiler disiplinin ana sütunlarından birini oluşturan uluslar arası politika özü itibarıyla siyasi tarih araştırmalarından yoğun bir şekilde yararlanmaktadır. Bu anlamda siyasi tarih incelemeleri, disiplinin ana aktörlerinden olan devletlerin siyaset felsefesini incelemek için bir araştırma görevi yapar. Ve araştırma sayesinde uluslar politika tarihten motive olmuş, geleceğe iyimser bir bakış açısıyla yön vermeye çalışan siyasi liderlerce yürütülmeye çalışılmıştır. Bütün bu verilerin ışığı altında Aliya İzzet Begovüç ve onun ortaya koyduğu "Siyaset Felsefesi" sistemsel tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu liderin önderliğinde Sırp nüfus altında yaşamak istemeyen ve bağımsızlıktan yana tercih koyan Bosna-Hersek de Sırp saldırısına maruz kalmış; ancak bu ülke, Slovenya ve Hırvatistan'ın aldığı destek gibi Avrupa ülkelerinden destek görmemiş, dolayısıyla Avrupa'nın ortasında yüzyılın en kanlı çatışmalarına sahne olmuştur. (Doğu, G.T. –Dal, A 2015)

2. Yugoslavya'nın Kısa Tarihçesi

Yugoslavya I. Dünya Savaşı sonrası (1919) da kurulan devletlerden biridir. Bu ülke daha sonra 29 Kasım 1945'te Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti olarak Sosyalist dünyada yerini almıştır. Yugoslavya Federal Demokratik Cumhuriyeti Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Makedonya, Sırbistan, Karadağ olmak üzere altı cumhuriyet ve Kosova ve Voyvodino olmak üzere iki Özerk bölgeden oluşmaktaydı. Bu bölgelerden Kosova'da Arnavutlar, Bosna-Hersek'te Müslüman Boşnaklar yoğunluktaydı. Bunun yanı sıra Makedonya bölgesinde Arnavutlar ve Hırvatistan'da ise Sırplar büyük azınlıklar olarak yaşıyorlardı. Irkçılığa dayalı çatışmalar en çok bu etnisite bakımından karışık olan bölgelerde yoğunlaşacaktır. Bu kadar farklı etnik unsurun bir arada yaşadığı bir bölgede kurulan Yugoslavya'nın çatışmaları başladığı döneme kadar refaha seviyesi yüksek ve bayındır bir ülke olmayı başardığı söylenebilir. (Çömlekçi, M.F. 2009).

Bu ülke sosyalist dünyada en liberal ekonomistik anlayışa, en özgürlükçü siyasal yapıya ve en üst düzeyde etnik ve dinsel hoşgörüye sahip olmuştur. (Sander, O. 2010).

Sosyalist bir ekonomik sistemi benimsemiş olan Yugoslavya, belirli dönemlerde ekonomik olarak büyük atılımlar yapmıştır. Bunun yanı sıra Tito'nun birleştirici kişiliği bu ülkenin bir arada kalmasında büyük etken oluşturmuştur. (Mazlum, M. 2012).

İkinci Dünya Savaşından sonra bloklar haline dönüşen dünya Doğu ve Batı Bloklarına ayrılmıştı. Yugoslavya sosyalizmi benimsemiş olsa da birçok açıdan diğer Doğu Bloğu ülkelerinden farklılık gösteriyordu. Yugoslavya, Alman işgalinden, SSCB'nin Kızıl Ordusuna ihtiyaç duymadan kendi çabası ile kurtulmuştur. Bu yüzden Yugoslavya savaş sonrasında bir Sovyet uydusu olmamış, bağlantısızlar hareketinin liderliğini yapmıştır. (Sander, O. 2010)

1968 yılında rejime karşı yapılan direnişlerin örneklerinden biri "Hırvat Baharı" olarak adlandırılan akımdır. Hırvatlar Yugoslavya içerisinde özerkliklerini istemişlerdir. Ancak bu özerklik gerçekleşememiştir.

1974 yılında Yugoslav anayasasında yapılan kapsamlı değişiklikler sonucunda Yugoslavya altı federe Cumhuriyet ve iki özerk bölge olarak yeniden biçimlendirilirken, Tito'nun amacı belliydi; Çok uluslu Yugoslavya'nın daha 1960'ların başında kendini gösteren etnik temelli siyasal krizleri aşmasının yolu, mevcut altı cumhuriyeti geniş yetkilerle donatmak ve ayrıca Arnavut ve Macar nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Kosova ve Voyvodina'yı, neredeyse cumhuriyetlerinkine benzer yetkilere sahip özerk bölgeler haline getirmekten geçiyordu. (Şimşir, Ş. 2009).

4 Mayıs 1980'de Tito'nun ölümü ile Yugoslavya'da yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır. Yugoslavya'yı oluşturan uluslar ve halklar arasındaki dengeyi korumak için Tito'nun ölümünden sonra Kolektif Başkanlık Konseyi oluşturulmuştur. Bu durumda birer yıllık aralarla Cumhuriyet ve özerk bölge liderleri Devlet Başkanlığı görevini üstleneceklerdi. Ancak bu sistem başarılı olmamıştır çünkü Tito'nun yeri doldurulamamıştır (Özşimşir, Ş. 2009).

1980'li yılların başlarında üretimde sıkıntılar ve ekonomik gelişmede ciddi düşüşler yaşanmıştır. Tito'nun ölümü ise bastırılmış milliyetçilik duygularının daha yüksek sesle ifade edilmesi imkanını ortaya çıkarmıştır. (Azarkan, E. 2011).

Sırp lider Miloseviç Tito'dan çok daha farklı bir Yugoslavya hayaliyle yaşıyordu. Ortodoks inancına komünizme ve Sırp ırkçılığına dayanan bir sentezle sistem içerisinde kalarak değişik bir yapılanma arzulamıştır. Miloseviç'in bu niyetinin sezilmesi, dağılma sürecinin başlamasına neden olmuştur. (Özşimşir, Ş. 2009).

3. Yugoslavya İç Savaşı ve Bosna Hersek Sorunu

Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyet de kendi ekonomik sistemine sahipti. Bu durum cumhuriyetlerin farklı gelişmişlik düzeyi göstermelerine sebep oluyordu. 1980'lerin başında etkili olan dünya ekonomik depresyonu da ülkeyi çok zor duruma soktu ve Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler arasındaki ekonomik gelişmişlik farkı açık bir biçimde ortaya çıktı .(Sander O. 2010)

Bu durum iki önemli ve karşıt duruma yol açmaktaydı. Birincisi öncelikle ekonomik anlamda gelişmiş olan Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri ortak hazineye diğer cumhuriyetlerden daha fazla para aktarmak zorunda olmalarından, ikincisi cumhuriyetler ve özellikle de Sırplar bu devletlerin ekonomik üstünlüklerini siyasi arenada da kullandıkları düşüncesinden hoşnutsuzluk duymaktaydılar. (Azarkan, E. 2011).

Bu durum da yine taraflar arasında ayrılıklara yol açmaktaydı. Bunun bir kanıtı olarak, 1986'da Sırp Bilim ve Sanatlar Akademisi tarafından yayımlanan bir anlamda Sırp milliyetçiliği manifestosu özelliği gösteren metni gösterebiliriz. Bu manifestoda özetle Sırpların Yugoslav Federasyonu içinde baskı altında tutulduğu ve ülke yönetiminde Yugoslavya'nın gerçek sahibi olan Sırplara daha fazla söz hakkı verilmesi gerektiği vurgulanıyordu. 1987 yılına gelindiğinde bu manifestoyu gerçeğe dönüştürmeyi vadeden Slobadan Miloseviç Sırp Komünist Parti örgütünün başına geçti. 1988 ve 1989 yılları ise Miloseviç'in zaten sallanmakta olan devlet temellerini adeta dinamitlemiştir. (Sander O. 2010).

Yugoslavya'ya bağlı olan Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'te komünist partiler yerine milliyetçi partiler iktidara geldiler. Büyük Sırbistan ideali ve Sırp milliyetçiliğine karşı Hırvat milliyetçiliği ve Ustaşa yükselişe geçti. Bu bağlamda Miloseviç'in Hırvatistan'ın Kenin bölgesindeki Sırplara otonomi amacıyla referandum yapmak istemesi olayların patlak vermesine yol açmıştır. (Mazlum M. 2012).

25 Mayıs 1991 yılında Slovenya, Yugovlavya'dan ayrılma kararı alarak kopan ilk parça oldu. Onu Hırvatistan takip etti. 25 Haziran 1991'de Hırvat hükümeti, Yugoslavya'dan ayrıldığını resmen ilan etmiştir.

Yugoslavya'yı parçalanmaya götüren ilk önemli faktör komünizmin çürüyüp gitmesidir. (Sancaklı, N. 2014)

Yugoslavya'daki savaş ilk olarak Slovenya'da başladı ancak burada fazla sürmedi. Daha sonra Hırvatistan'a sıçradı. Slovenya'ya nazaran daha şiddetli geçen savaş, Bosna-Hersek'te tam bir vahşete dönüştü. Diğer iki ülkede olduğu gibi Bosna-Hersek'te de savaş, parlamentonun bağımsızlık kararı almasıyla başladı. (Neziroğlu, İ. 1994).

Sırpların Müslümanlara olan kini ve onları yok etme hevesi en iyi 1943 yılında yazılan bir mektuptan anlaşılmaktadır; "Belki sana ve senin çetendeki savaşçıların için bu hedeflerimize ulaşmak zor gözüküyor. Ama sizlere şunu hatırlatmak istiyorum. Bir zamanlar Sırbistan'da Türkler-Boşnaklar dolup taşmıştı, her yerde camileri, mezarları vardı, ama bizim Karacarce komutanımızın önderliğiyle onların hepsini temizledik. Bugün Sırbistan'ı bir gezin de görün bir zamanlar Müslümanların-Türklerin dolu olduğu bu topraklarımızda bir tek Türk göremezsiniz. Camilerini yıktık, mezarlarım bozduk, onlara ait hiçbir iz bırakmadık. Bu bizim yaptıklarımız sizlerin de Bosna'da ve diğer yörelerde yapabileceğimizi ispatlamaktadır. İlk önce entelektüel Müslümanları yok etmeliyiz, köylü ve eğitimsiz olan tabakaları da zorla olsa bile Hıristiyanlaştırırız.

İşte yukarıda yazdıklarım bizim amacımız olacak. Bizler Foça, Çayniçi, Gorajde ve Vişegrad gibi şehirlerde Müslümanları katlettik, orada bir zamanlar Türkler vardı şimdi ise onlar temizlendi, şimdiye kadar Türklerin çalıştırdığı bu topraklar gerçek sahiplerini (Sırpları) bekliyor." (Çauşeviç, R. 1994).

Türklerin hakimiyetinin sona erdirilmesi ile başlayan Sırp ideali %100 Sırp kökenli subayların elinde bulunan eski Yugoslavya ordusu kullanılarak gerçekleştirilme kararı alındı. Buna göre Yugoslavya Sırp olmayan bütün milletlerden arındırılmalıydı. Bunun için seçilmiş olan lider Slobodan Miloşeviç 1389 yılında Kosova denilen yerde Türklere yenilişlerinin 600. yıl dönümü kutlamaları esnasında bütün Yugoslavya'yı Müslümanlardan temizlemek ve Kosova'nın intikamını olmak için halka yemin ettiriyordu. İlk defa faşist fikirler yayılıyor Sırplar Müslümanlar aleyhinde kışkırtılıyordu. Orduda görevli olan subaylar hızla silahlanmış ve ellerinde bulunan silahları da el altından Sırp olan halka dağıtmışlardır. Bu durum Bosna üzerine saldırıların ilk olarak başladığının işaretiydi. (Neziroğlu, İ. 1994).

1990 yılında yapılan seçimlerde Boşnakların çoğunluğunun oyunu alan Aliya İzzetbegoviç'in partisi Bosna'nın bütünlüğünü savunmakla birlikte, parti içinde bulunan bazı gruplar savaşın belli dönemlerinde Bosna'da kendilerinin çoğunlukta olduğu topraklarla Sırbistan ve Karadağ'da bulunan Müslümanların

çoğunlukta olduğu Sancak bölgesinin birleştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ancak Müslüman milliyetçiliği olarak tanımlanabilecek siyasi akım zaman içinde daha seküler bir noktaya evirildi. 1993 yılında varılan anlaşmayla Bosnalı Müslümanların "Müslüman" olarak değil "Boşnak" olarak tanımlanması kararlaştırılmıştır. (Özkan, B. 2014).

Yugoslavya topraklarında yaşanan hiçbir bağımsızlık hareketine tepki göstermeyen Avrupalı Devletler ve Sırplar söz sırası Boşnaklara geldiğinde adeta aslan kesilmişlerdi (Bekman, B. 2015)

Sovyetler birliğinin dağılıp soğuk savaşın bittiği 1991 yılından sonra dünyanın genelinde yaşanan siyasi belirsizlikler Balkan Coğrafyasında da kendisini en şiddetli hali ile göstermiştir. İlk olarak Hırvatistan'ı Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden Almanya, Vetikan ve Avusturya Yugoslavya Federal Cumhuriyetinden ayrılmasını teşvik etmiştir. Hırvatistan'ın Yugoslavya'dan ayrılma kararını Bosna da aldı ve 29 Şubatta Bosnalı Müslümanların ve Hırvatların düzenledikleri referandum % 99,7 gibi yüksek bir oran ile ayrılma kararı halk oylaması ile sonuçlanmıştır. 5 Nisan 1992 Bosna Hersek Cumhuriyetinin ilan edilmesi neticesinde devlet statüsünde ABD, Avrupa Ülkeleri, Bulgaristan ve Türkiye resmi olarak tanıdıklarını ifade ettiler. (Neziroğlu, İ. 1994)

Ülkede yaşayan Sırplar ise bu bağımsızlığın kendilerini anayurtları olan Sırbistan'dan uzaklaştıracağını ve benliklerinden uzaklaştırılacağını düşünmüşlerdir. Netice itibariyle Bosna-Hersek'in bağımsızlığının tanınması beklenen barış ortamı ümitlerini yerine getirememiş ve sonuçları itibariyle hiç öngörülmeyen bir anlaşmazlığa dönüşmüştür. (Bağcı, H. 1994)

Gelişen süreçte Sırplar ülkede Sırp Cumhuriyeti adı altında bir yönetim kurduklarını ilan edip ülkedeki Boşnakların ve Hırvatların sınır dışına çıkmasını istemişlerdir. (Taljic, İ. 2017) 2015).

Avrupa ülkelerinin himayesi altında Bosna-Hersek ile ilgili görüşmeler tüm hızıyla devam ederken müzakereler, Bosna – Hersek üzerinde dolaşan ve iki yadan daha kısa bir süre içinde patlak verecek olan savaşın gölgesinde 21-23 Şubat'ta Lizbonda başlamış, bunu 28 Şubatta Saraybosna'da, 7-8 Mart'ta Brükselde ve 18 Mart'ta yine Saraybosna'da yapılan müzakereleri izlemiştir. (İzzetbegoviç, A. 2003). Yaşanan diplomasi ve soğuk savaş sıcak bir boyuta evrilmiş ve Sırplar Avrupa'nın ortasında ülkede istemedikleri nüfusa insanlık dışı, katliamlara girişmişlerdir. Yani Bosna'nın bağımsızlık ilanı Bosna-Hersek Cumhuriyetinde büyük bir iç savaşı beraberinde getirmiştir. Ülkedeki Sırplar Sırbistan'dan aldıkları askeri lojistik, finansal kaynaklar ve Akreplerden de Yugoslavya ordusundan destek almışlardır. Mart 1992'de başlayan savaşta Yugoslavya tarafından desteklenen Halk Ordusu Sırp Cumhuriyet Ordusu beraberlerindeki Yunan, Rus gönüllü askerlerince Bosna'da Müslümanları destekleyen Boşnak Ordusu ve Hırvat Ordusu arasında gerçekleşmiştir. (İzzet begoviç, A. 2003).

Savaş boyunca Vatikan ve İslam Konferansı örgütü doğrudan silah para ve lojistik yardımlarını Boşnak tarafına yapmışken, Birleşmiş Milletler güçleri çatışmasızlık için gözetim görevini sürdürürken NATO'da Dünya genelinde oluşan kamuoyu neticesinde savaşın bitmesini sağlamak için Sırplara karşı, büyük bir harekat başlatmıştır. (Taltic, İ, 2017).

Saraybosna'da bulunan Markale Pazarında Cumhuriyet Sırp Ordusu tarafından gerçekleştirilen "Markale Katliamı" neticesinde 37 kişi ölmüş, 90 kişi de yaralanmıştır. Bunun üzerine NATO ültimatom vererek Sırp Cumhuriyeti'nde bazı Sırp hedeflerine yukarıda belirtildiği üzere bir dizi hava saldırısı gerçekleştirmiştir. (Ekinci, M. 2014)

Çünkü çok sayıda güvenilir raporun gösterdiğine göre katliamlar ve toplu kıyımlar devam etmiş ve uluslar arası insancıl hukukun en temel kuralları sıklıkla ihlal edilmiştir. (Çakmak, C. Atılgan, C.2013)

Sırplara karşı direniş gösteren Boşnak Ordusu büyük katliamlara maruz kaldıktan bir süre sonra düzenli bir organizasyon yapısına kavuşmuştur. Yapılan yardımlar neticesinde Boşnak ordusu Sırplara karşı denge oluşturmayı başarmıştır.

İçinde doğduğu ve geliştiği koşullar kabul edildiğinde, Bosna Ordusunun yaratılması ve donatılması küçük bir mucize sayılabilir. Ordu başlangıçta çoğu askeri bölükler düzeyinde olan, birbiriyle bağlantısı zayıf fakat cesur bir dizi gruptan oluşuyordu. Fakat savaşın sonuna gelindiğinde 6. kolordu içinde toplanmış 96 tugaysa sahip bir ordu olmuştu. (İzzetbegoviç, A. 2003).

Olayların uluslar arası kamuoyunda çözüme duyulan ihtiyacı arttırmasından sonra BM Amerika'da Dayton şehrinde taraflar arasında barış görüşmelerinin yapılmasını sağlamıştır. (Bilge Ansiklopedisi, 2015)

Sırp ordusu ise görüşmelerin tamamen kendi lehlerinde gerçekleşmesi için Bosna'da stratejik önemi olan, Gorajda ve tabiî ki de en önemlisi Srebrenitsa'da toplu katliamlara girişmişlerdir. (Taljic, İ. 2017)

4. Srebrenitsa'nın Düşmesi ve Katliam Süreci

Srebrenitsa Doğu Bosna'da Podrinya denilen bölgede 8 bin nüfuslu bir kasabaydı. Savaşta, çevreden gelenlerle birlikte nüfusu 38 bin olmuştur. (Can, M. 2005).

1993 yılında Srebrenitsa'nın etrafındaki çember iyice daraltılmaya başladı. Tün tepkilere rağmen gerekli önlemleri almakta direnen BM Güvenlik Konseyi, nihayet 16 Nisan 1993 yılındaki olağanüstü toplantının ardından aralarında Srebrenitsa'nın bulunduğu 6 bölgeyi "Güvenli Bölge" ilan etti. (Taljic, İ. 2017)

Oysa "Güvenli Bölge" iyi tanımlanmamış, amacı belli olmayan, muğlak bir kavramdı. Bu ilanın üzerinden geçen iki yıl içerisinde değişen hiçbir şey olmadı. Bu karardan sonra Srebrenitsa'ya konuşlanan Hollandalı Birlik, oluşturulan sözde güvencelerden sonra katliama giden yolu açacak olan ve Supların işlerini kolaylaştıracak tutarsız kararlarını hemen uygulamaya başladı. Buna göre Güvenli Bölge kavramı gereği Boşnakların ellerinde bulunan silahlarını Barış Gücü'ne teslim etmesi gerekiyordu. Oysa Sırplara hiçbir ciddi yaptırım uygulanmazken Boşnakların savunması kırılıyor, Sırplar için hazır hedefler haline getiriliyordu. Sırplar bu "Güvenli Bölge'lere" saldırdıklarında Barış gücü olayları sadece seyretmekle yetinmiştir. Bundan sonraki süreçte gündeme gelen hava operasyonu yapılması düşüncesi bir türlü hayata geçirilememiştir. Bunun en büyük sebebi, Bosna'daki Barış gücü'nün komutanı Fransız General Bernard Janvier'in karşı çıkmasıydı. (Dikici, A. 2005).

1995 yılı yazına gelindiğinde, yaklaşık üç senedir devam eden kanlı şarlatanlığın sonuna yaklaşıldığını fark eden Sırp yönetimi, Bosna-Hersek Hükümeti'ni sıkıştırarak, moral gücünü zayıflatmak ve diplomatik açıdan yenilgiye uğratmak için elindeki tüm silahlı güçleriyle ölüm kusmaya devam ediyordu. Sırpların amacı, BM kuvvetlerine destek vermek üzere Bosna'ya gelmesi planlanan "Müdahale Kuvvetleri" gelmeden, kendilerine yakışır bir final yapmaktı. (Demir, A. 2015).

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın göbeğinde yaşanan bu akıl almaz trajedi, Temmuz 1995'te, binlerce Boşnak Müslüman'ın sığındığı Srebrenitsa'yı kuşatması ile başlamıştır. Toplamda 34.000 BM Koruma Gücü'nün görev yapması beklenirken, bu altı güvenli bölgede sadece 7.600 asker görevlendirilmiştir; bunlarda sadece 600'ü Srebrenitsa'ya gönderilmiştir. Sırp ateşi başladığında, Boşnaklar teslim ettikleri silahların kendilerine geri verilmesi için Koruma Gücü'ne gitmiş ancak talepleri reddedilmiştir. Temmuz'da şehre giren Sırplar gözetleme kulelerindeki 30 Hollandalı askeri rehin almış, daha sonra bunu pazarlık unsuru yaparak Müslüman Boşnakların kendilerine teslim edilmesini istemiştir. (Vatansever, M. .2011).

11 Temmuz 1995, sıcak bir yaz sabahı, Sırp komutan Ratko Mlodiç, Hollanda askeri gücün hiçbir direnişiyle karşılaşmadan büyük bir zafer kazanmış edasıyla Srebrenitsa'ya girdi. Silahlardan arındırılmış kenti ele geçirmek Sırplar için hiçde zor olmamıştı. (Dikici, A. 2005).

Srebrenitsa'nın düşmesinden sonra Sırplar Hollandalı General ile masaya oturup anlaşmaya varmışlardır. 12 Temmuz itibarıyla kadın çocuklar Müslüman bölgelere gönderilmek üzere otobüslere bindirilirken, 12-77 yaş arasındaki tüm erkekler "savaş suçu zanlıları" olarak Suplar tarafından alıkonulmuştur. Bölgede kamyon ve ambarlara hapsedilen esirlerden kaçmaya çalışanlar görüldüğü yerde vurulmuştur. Toplu katliam ilk kez 13 Temmuz'da Kravica yakınlarındaki bir depoda başlamıştır. Acıdır ki Hollandalı Koruma Güçleri, kendilerine sığınan beş bin Müslüman Bosnalıyı, 14 Hollandalı rehine karşılığında Sırplara kendi eliyle teslim etmiştir. Yaklaşık beş gün boyunca devam eden katliamlar hakkındaki ilk bilgiler, kaçmayı başaranlardan bir kaçının Müslüman köylere ulaşmasıyla duyulmaya başlanmıştır. Sekiz bini aşkın sivilin öldürüldüğü bu "Kısa Zaman Diliminde" yaşanan vahşet Bosnalıların hafızalarına derin acılarla kazınırken; Sırpların tarihine de kara bir leke olarak geçmiştir. (Vatansever, M, 2011).

11 Temmuz'da Ratko Mladiç komutasındaki Sırp kuvvetleri Srebrenica'ya girdiğinde, sözde bu güvenli bölgeyi Sırp saldırılarından korumak için konuşlandırılmış ve Poticari'deki eski bir fabrikada karargah kurmuş 425 Hollandalı BM askerinin yapabileceği fazla bir şey yoktu. Çok kötü donanımlı ve hiçbir takviye alma imkanları olmayan bu askerlerden iki düzinesini Sırplar hemen esir almış ve Sırp kuvvetlerine yapılabilecek herhangi bir BM müdahalesinin bunların hayatını tehlikeye atacağını duyurmuştur. Hollandalı komutan defalarca acil caydırıcı hava saldırısı sağlamak için bu operasyondaki Fransız komutanına istekte bulunduysa da her seferinde bu istek reddedilmiştir. Hatta bir seferinde isteğinin kabul edileceğini umarak Sırplara 11 Temmuz sabahına kadar şehir hudutlarının dışına çıkmadıkları takdirde 11 Temmuz sabahı 06:00 da hava saldırısı olacağını söylemiştir. Daha sonra şehir semalarından iki askeri jet geçtiyse de saat 06:00'da hava saldırısı olmamıştır. (Gözlü, M. 2014)

Felaket yalnızca Srebrenitsa'nın düşmesiyle kalmamıştır. Şehrin düşmesinden sonra yaklaşık 25 bin kişi büyük bir korku içinde Srebrenitsa yakınlarındaki Potoçari köyündeki BM Hollanda askeri kampına doğru kaçmaya başladılar. Bunlardan 6 bin kadarı kampa girmeyi başarırken geri kalanı ya kampın çevresinde toplandılar veya Tuzlaya gitmek üzere dağlara kaçmışlardır. Potoçarı kampında ve çevresinde binlerce Boşnak korku içerisinde bekleşiyordu. Sonunda korkulan olmuş ve Hollandalılar, mültecileri, yani Boşnakları feryatlarına aldırış etmeden onları zorla kampı büyük bir kuşatma altında tutan Sırplara teslim etmeye kara vermiştir. (Dikici A. 2005).

Böylece Bosna Savaşı'nın belki de en hunhar katliamları bu insanların güvenliklerini sağlamakla yükümlü BM yetkililerinin gözleri önünde gerçekleştirilmiş oldu Sırp askerleri dünyanın gözü önünde Müslüman erkekleri esir edip 10 gün boyunca günde yaklaşık 1500-2000 Müslüman erkeği genç-yaşlı hasta demeden katletmişlerdir. Yıllar sonra toplu mezarlar açıldıkça ve DNA analizleri sonuçları ortaya çıkınca nasıl bir soykırımın yapıldığı ve üç nesilden aile fertlerinin planlı bir şekilde yok edildiği ortaya çıkmıştır. Neticede 1-5 Eylül 1995 tarihinde 4 yıl kadar süren savaşa hava operasyonları ile destek veren NATO güç operasyonu ile Sırp Kuvvetlerini kesin bir şekilde yenilgiye uğratarak savaşın bitmesini sağlamıştır. (Taljic, İ. 2017)

BM askerleri kontrolünde ve demokrasi havarisi Avrupa ve ABD'nin bilgisine rağmen böyle bir soykırımın 20. yüzyılda olması akla sadece Hıristiyan birliğinin Avrupa'da Müslüman bir çoğunluk ve Aliya'nın söylemindeki Müslüman Bosna Devletini kabul etmek istemediklerinin işareti olmuştur. 2010 yılındaki ilk cenaze merasiminde 8372 Müslüman erkeğin cesedi Potoçari kampı karşısındaki şehitliğe defnedildi. O tarihten sonra sürülen anneler ve kadınlar yavaş yavaş zorluklarla da olsa ailelerinin mezarlarına yakın olmak için Srebrenitsa'ya geri dönmeye başladılar.

Srebrenitsa 2014'te çalışmalarına başlayan Uluslar arası Savaş suçları mahkemesi tarafından resmen "Soykırım" olarak adlandırılıyor. Sırbistan Parlamentosu 12 saat süren tartışmalar neticesinde 31 Mart 2010 Çarşamba gecesi oturuma katılan 250 milletvekillinin 127 kabul oyu ile Bosna Savaşında 8372 Srebrenitsalıların katledilmesi nedeniyle özür dilemiştir. Söz konusu tasarı metninde "Sırbistan Parlamentosu 2009'da Avrupa Birliği nezdinde ve 2007'de BM Uluslararası Adalet Divanı kararının da öngördüğü şekilde 11 Temmuz 1995'te Müslüman Boşnak nüfusa karşı işlenen suçu güçlü bir biçimde kınamaktadır" denmiştir. Sırbistan Parlamentosu'ndan bu şekilde geçen kararda "Soykırım" ifadesi kullanılmaktan kaçınılmıştır. (Yalım, B. 2010).

Sonuç itibariyle Bosna Savaşı ve özellikle "Srebrenitsa Katliamı" uluslararası camia tarafından unutturulmak istenen ama asla unutmamız gereken olağanüstü koşulların ürünü olan "Dayton Antlaşması", savaşın engellenmesi ve barışın kurulması açısından başarılı olmuştur. Fakat buna karşın getirdiği karmaşık devlet yapısı, daha fazla uluslararası güce dayanması, etnisiteler arasında birleşme sağlayacak mekanizmalarının yetersizliği, antlaşmanın karşı karşıya kaldığı önemli sorunlardandır. (Çetinkaya, M.S. 2014).

Antlaşmanın yapılışından 20 yılı aşan bir süre geçmesine rağmen değiştirilememiş olması, barışın ve istikrarın geleceğiyle ilgili endişeleri haklı kılmaktadır. Çünkü Dayton'la beraber Bosna-Hersek de siyasal sistem karmaşık bir yapı üzerine inşa edilmiş, bundan dolayı da sorunların çözümünde kronik olarak tıkanıklıklar yaşanmaktadır. Tüm bu gelişmeler ışığında Dayton Barışının günümüz gerekleri doğrultusunda tekrar revize edilmesi gerektiğidir.

Kaynakça

AZARKAN, Ezeli, (2011), "Slovenya Hırvatistan ve Bosna'nın Bağımsızlık Mücadeleleri ve Yugoslavya'nın Dağılışı" International Journal of Humon Bciences İstanbul.

BAĞCI, Hüseyin, (1994), Bosna-Hersek Soğuk Savaş Sonrası Anlaşmazlıklara Giriş. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi Yayınları Cilt:16, Ankara.

BEKMAN, Büşranur, (2015), "Balkanlardan Yükselen Ağıt" Srebrenitsa Katliamı, Academi Dergisi.

CAN, Mehmet, (2005), Osmanlı'dan Sonra Bosna'da Müslüman Olmak. Bosna Yazıları, Academi Dergisi.

ÇAKMAK, Cenap – ATILGAN, Cansu, (2013) BM Milletler, Bsosna Soykırımı ve Küresel Adalet", Mülkiye Dergisi, Ankara.

ÇAUSEVİÇ, Reco, (1994) Bosna Müslümanlara Son Uyarı 1, Özyılmaz Matbaası, İstanbul.

ÇAUSEVİÇ, Reco, (1994) Bosna Müslümanlara Son Uyarı 2, Özyılmaz Matbaası, İstanbul, 1994.

ÇETİNKAYA, M.S. (2014), "Dayton'dan Günümüze Bosna Hersek", TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslar arası İlişkiler Bölümü Yayınları, Ankara.

ÇÖMLEKÇİ, Mehmet Fatih (2008) "Yugoslavya'nın Dağılma Sürecinde ve Bosna Krizi Sırasında Türk Basınının Tavrı", (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul.

DAĞCI, Gül, Tuba. & BAL, Adnan (2015, "Soğuk Savaş Sonrası Bosna-Hersek Bağımsızlık Süreci ve Aliya İzzetbegoviç" Yalova Üniversitesi Sosyal bilimler Dergisi Yıl:6 Sayı:11 Ekim 2015, Yalova.

DEMİR, Ayhan, (2015) Srebrenitsa: Kana Bulanmış Gümüş Timetürk İnternet Sitesi 2 Ekim 2015.

DİKİCİ, Ali, (2005) Bosna Savaşında bir İhanetin Öyküsü: Srebrenica Katliamı, Karadeniz Araştırmaları 6, Mülkiye Dergisi, Ankara.

EKİNCİ, Mehmet Uğur, (2014) Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu Seta Yayınları 1.Baskı, Nadir Kitap İstanbul.

GÖZLÜ, Mesut, (2014), Prof. Dr. Mehmet Can ile Röportaj "Srebrenitsa Katliamı" TRT Belgesel.

İZZETBEGOVİÇ, Aliya, (2003) Kendi Kaleminden II. Endülüs'e Geçit Vermeyen Bilge Adam Aliya İzzetbegoviç, Tercüme Alev Erkilet, Ahmet Demirhan, Hanife Öz, Dergah Yayınları İstanbul.

İZZETBEGOVİÇ, Aliya, (2003), Tarihe Tanıklığım, Klasik Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.

MAZLUM, Mahmut – KILIÇ, Abdullah Eren, (2013) Eski Yugoslavya'nın Dağılması ve Savaşın Değişimi. Academia (Sosyal Bilimler Dergisi)

MAZLUM, Mahmut, (2012) Bölgede yaşayan kişilerle yapılan kişisel görüşmeler, 2012, Eski Yugoslavya Ülkeleri.

NEZİROĞLU, İrfan, (1994) "Yeni Dünya Düzeni ve Bosna-Hersek Cumhuriyetindeki Savaş", TBMM Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü, Ankara, 1994.

ÖZŞİMŞİR, Şafak, (2009) BM ve Eski Yugoslavya İç Savaşı, tuicakademi Dergisi, 2009 İstanbul.

SANCAKLI, Nusret, (2014) Bosna Tarihi 2 (1878-1995). Bosna Sancak Akademik Kültür ve Tarih Vakfı Srebrenitsa Paneli

SANDER Oral (2009), Siyasi Tarih 1918-1994 İmge Yayınları 12.Baskı, Eylül 2009, Ankara.

ŞAFAK, Yasin (2010), "Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın Parçalanması" (Yüksek Lisans Tezi) Kadir Has Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Uluslar arası İlişkiler ve Küreselleşme Bölümü, İstanbul.

TALJİC, İsnam (2017), Srebrenitsa'nın Öyküsü, Çevirmen Münire Acim Coşkun, Profil Kitap, İstanbul.

VATANSEVER, Muzaffer (2011), Zamanın Unutturamadığı Dram: Srebrenitsa". USAK Analiz International Strategic research Organization USAK AB Araştırmaları Merkezi.

YALIM, Burak (2010) Sırbistan'ın Srebrenica Özlü ve Türkiye'nin Stratejik Derinlik Rolü, Academic Dergisi.

Türkiye ve Polonya'da Süt Sığırcılığında Uygulanan Politikalar ve Yapısal Analizi

Zeynep ÖZER[1] **Ayşe UZMAY[2]**

[1]Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Ege University, zeynep.16@outlook.com

[2] Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Ege University, ayse.uzmay@ege.edu.tr

Özet:Dünya'da nüfus artışı, batı tipi beslenme diyetine geçiş ve gıda güvencesi için dengeli beslenme gereği hayvansal üretim artışını gerekli kılmaktadır. Diğer yandan, özellikle gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen ekonomik büyüme dolayısıyla gelir artışı ve soğuk depolama sistemlerindeki iyileşmeler de et ve süt ürünlerine yönelik talebi arttırmıştır. Dünya süt ve süt ürünleri ithalatı incelendiğinde Çin, Rusya, Meksika, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Japonya dikkati çekmektedir. Dünya'da 2007 yılında 7 milyar dolar olan dünya süt ürünleri talebinin ise 2050 yılında 85 milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir. OECD ve FAO kaynaklarına göre, 2010-2012 dönemi ortalamasına göre 2022 yılında işlenmiş süt ürünleri üretiminde gelişmiş ülkelerde %49, gelişmekte olan ülkelerde ise %51'lik bir artış beklenmektedir. Kişi başına tüketim incelendiğinde ise AB ülkelerinin en ön sırada yer aldığı dikkati çekmektedir. AB'nde süt sektörüne yönelik uygulanan politikalar incelendiğinde, eski bazı üye ülkeler yanında birliğe sonradan üye olan Polonya'da da olumlu ve istikrarlı gelişmeler olduğu hatta Polonya'nın ihracatçı konuma geldiği dikkati çekmektedir. Polonya, Avrupa Birliği ülkeleri içinde, geniş tarım arazisi ve küçük işletme yapısıyla diğer çoğu AB ülkelerinden farklı olarak, Türkiye ile benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın ana amacı Polonya ve Türkiye'de süt sektöründe zaman içinde uygulanan politikalar ve nasıl bir yapısal değişim gerçekleştiğine dair karşılaştırmalı analiz yapmaktır. Analiz dönemi olarak Polonya için AB'ye üye olmadan ve üye olduktan sonraki dönemi göstermesi açısından 1992-2004 ve 2005-2016 ele alınmıştır. Çalışmada karşılaştırmalı analizler sonucunda, Polonya'nın maliyetlerin düşürülmesi, gıda güvenliğinin ve süt besin kalitesinin sağlanması yönündeki olumlu projeleri ve yeni rekabet kaynaklarını sağlama yönündeki çabalarına dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: süt sığırcılığı politikaları, yapısal analiz, Polonya, Turkey.

Dairy Polices and Structural Analysis of Turkey and Poland

Abstract: Worldwide population growth, transition to western type nutrition diet and balanced nutrition for food security require an increase in the animal production. On the other hand, income growth due to economic growth, especially in developing countries and improvements in cold storage systems have further increased the demand for meat and dairy products. China, Russia, Mexico, Arab Emirates, Algeria and Japan particularly draw attention when the world imports of milk and dairy products are examined. World demand for dairy product, which was billion dollars in 2007, estimated to reach to 85 billion dollars in 2050. According to OECD and FAO sources, in accordance with 2010-2012 period data, for processed dairy production in developing countries and developed countries in 2022 there is an expected increase of %49 and %51, respectively. When consumption per capita is examined, it is noteworthy that the EU countries take the lead. Moreover, when the policies applied to the dairy sector in the EU are examined, Poland takes particular attention along with the old member countries, with its favorable and consistent developments. In comparison to other European Union member countries, Poland is similar to Turkey with its large agricultural land and small farm structure. In this context, the main aim of this study is to analyze the policies applied in the dairy sector both in Poland and Turkey and to make a comparative analysis of what kind of structural change is taking place over time. In the analysis period, time intervals 1992-2004 and 2005-2016 are examined in order to reflect the change in Poland's policies both as a non-member and an EU member state. As a result of the comparative analysis in this study, Poland's efforts to reduce costs, to improve thef food safety, to ensure the quality of milk, and to provide new sources of competition were underlined.

Keyworlds: dairy cattle policy, structural analysis, Poland, Turkey.

1. Giriş

Hayvancılık sektörü; ulusal beslenmenin sağlanması, dışsatımın arttırılması, sanayiye hammadde sağlanması, bölgeler ve sektörler arası dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın başarılması, kırsal alanda gizli işsizliğin önlenmesi, sanayi ve hizmetler sektörlerinde yeni istihdam imkânlarının yaratılması ve kalkınma finansmanının öz kaynaklara dayandırılması gibi önemli iktisadi fonksiyonlar üstlenmiştir. Süt ve süt ürünleri; protein, kalsiyum, fosfor, B2 vitamini ve B12 vitamini olmak üzere birçok besin öğesinin

temel kaynağıdır (Et ve Süt Kurumu, 2017). Dünyada özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki gelir artışı, dengeli beslenme talebi, aynı zamanda doğal gıdalara ve güvenli gıdaya olan talebin artması hayvansal gıda talebini de nitelik ve nicelik olarak etkilemektedir. Bu kapsamda, Dünya nüfusunun gereksinimlerini karşılayabilmek için hayvansal gıda üretiminin arttırılması da devletlerin ilk hedefleri arasında yer almaktadır. Hindistan, dünya üretiminden aldığı %18'lik pay ile birinci sıradadır ve onu ABD, Çin, Pakistan ve Brezilya izlemektedir. Yine Hindistan başta olmak üzere Pakistan, Türkiye, Çin, İran ve Suudi Arabistan'da süt üretiminin artmasının beklenmektedir. Diğer taraftan, süt fiyatlarındaki düşüş, ayrıca kuraklık nedeniyle çayır ve mera veriminin azalmasının küçük çaplı işletmelerin üretimi bırakmasına yol açtığı ve başta Afrika ülkeleri olmak üzere dünya genelinde süt üretiminin olumsuz etkilenebileceği de dikkat çekilmektedir (FAO, 2016). En fazla süt arz fazlalığına sahip ülkeler ise Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Fransa, Avustralya ve İrlanda'dır. Süt açığının en fazla olduğu ülkeler ise Çin, İtalya, Rusya Federasyonu, Meksika, Cezayir ve Endonezya'dır(FAO, 2017). AB'nde ise süt sektörü, AB gıda ve içecek endüstrisinin (katma değer açısından) ilk beş alt sektörü arasındadır. Süt sektörü katma değerin %9'unu, çalışanlarının %8'ini ve şirketlerinin%4'ünü temsil etmektedir. Aynı zamanda AB'deki en yenilikçi gıda sektörü olarak da değerlendirilmektedir (Banse ve diğerleri, 2009). Gelişmiş ülkelerin izlediği hayvancılık politikalarına bakıldığında, bu ülkelerin özellikle süt sığırcılığında üretimlerini istikrarlı bir yapıya kavuşturdukları ve ihracatçı bir konuma geldikleri görülmektedir. AB'nde süt sektörüne yönelik uygulanan politikalar incelendiğinde, eski bazı üye ülkeler yanında birliğe sonradan üye olan Polonya'da da olumlu ve istikrarlı gelişmeler olduğu hatta Polonya'nın ihracatçı konuma geldiği dikkati çekmektedir. Polonya, Avrupa Birliği ülkeleri içinde, geniş tarım arazisi ve küçük işletme yapısıyla diğer çoğu AB ülkelerinden farklı olarak, Türkiye ile benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda bu çalışmanın ana amacı Polonya ve Türkiye'de süt sektöründe zaman içinde uygulanan politikalar ve nasıl bir yapısal değişim gerçekleştiğine dair karşılaştırmalı analiz yapmaktır. Analiz dönemi olarak Polonya için AB'ye üye olmadan ve üye olduktan sonraki dönemi göstermesi açısından 1992-2004 ve 2005-2016 ele alınmıştır.

Polonya'nın AB'ne Girmeden Önce ve Girdikten Sonra Süt Sığırcılığında İzlediği Politikalar;

Polonya'da süt sektörünü derinden etkileyen en önemli iki dönem1989'da kabul edilen piyasa ekonomisine geçiş ve 2004 yılında AB'ne tam üyeliktir (Sobczynksi ve diğerleri, 2015). Böylelikle merkezi planlı bir ekonomiden sistematik dönüşüm yoluna girilmiş ve sonrasında AB mevzuatına tam uyum da sağlanmıştır. İlk olarak, 1991 yılında imzalanan ve 1994 yılında yürürlüğe giren, serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasına ait geçici antlaşma ile Polonya-AB ilişkileri yükseliş sürecine girmiştir. AB üyeliğinden 5 ve 6 yıl sonrası uyum süreci kabul edilmiştir. Ekonomistler Polonya'nın ekonomik büyüme ve AB ülkeleriyle rekabet edebilmesini tartışmışlar ve üyeliğin yaratacağı katma değerin uzun vadede (20-25yıl) ortaya çıkabileceğini savunmuşlardır. Ancak, Polonya AB üyeliğinden sonraki 10 yıl içerisinde ekonomik büyümede Avrupa'nın lideri haline gelmiştir (Kolodziejczyk, 2016).

2001 yılına kadar Polonya pazarında süt piyasalarını etkileyebilecek veya organize edebilecek herhangi bir düzenleme bulunmamakta, ayrıca kontrollü süt üretimi, kalite güvenliği ve özel hijyenik standartlarına uygun yasalar da mevcut değildi. Üretim sınırlamasına ilişkin kanunda da bir boşluk olduğu tartışmalara konu olmuştur. Temel kuralları uygulayan ilk yasaya geçilmesine kadar tereyağı ve yağsız sütün müdahale alımları ve süt üretiminin ihracat sübvansiyonlarını ise sadece Tarım Piyasası Kurumu kanunu etkilemiştir (7 Haziran 1999). Polonya tarımının ekonomik, siyasi ve yasal düzenlemelerinin hızlanması neticesinde "Süt ve Süt Ürünlerinin Pazarlamasının Düzenlenmesine ilişkin 6 Eylül 2001 tarihli Kanun" 1 Ocak 2002'de yürürlüğe girmiştir. Süt ürünlerinin üretimi, işlenmesi, tüketilmesi, müdahale alımları ve sübvansiyonlar gibi yasal araçlar uygulanmaya başlanmıştır. Süt kotası üzerine yapılan düzenleme ise, 1 Nisan 2004'te yürürlüğe girmiştir.

AB üyeliğiyle uygulanan gelişmiş standartlar Polonya mallarının ortak pazara erişim hakkını sağlamış ve ülke tarımının rekabet gücünü arttırmıştır.2004 yılında AB'ye katılan 10 yeni ülke arasında Polonya en büyük süt üreticisi durumuna gelmiştir. Süt üretimi Polonya tarımının en önemli alt sektörlerinden biridir. AB'ye katılım öncesi dönemde Polonya'daki süt sektörünün yeniden yapılandırılması da hızlanmıştır. AB standartlarının uygulanması (veterinerlik, normlar ve süt kalite ve güveliği konusunda), ekonomik sistemdeki değişim ve piyasa koşullarına uyum süt sektörünün yeniden yapılandırılması küçük ölçek sahibi süt üreticilerini büyük ölçüde etkilemiştir. Küçük ölçekli işletmeler AB standartlarına uyum

sağlayamayarak süt işletmelerini kapatmak zorunda kalmışlardır (Szczepaniak ve diğerleri, IERIGŻ, 2005-2009). Çizelge 1'de Polonya'da süt sığırcılığına verilen destekler ve önlemler yer almaktadır.

AB Süt Ürünleri Piyasası için Uygulanan Ortak Tarım Politikaları 1968-2015
Doğrudan tüketim için tereyağı için yapılan ödemeler
Tereyağı tüketimi için kar amacı gütmeyen kuruluşlara verilen sübvansiyonlar
Tereyağı konsantresi ve krema işlenmesi için sübvansiyonlar
Hayvan yemi ve kazein üretimi için yağsız ve tam süt tozu ödemeleri
Yağsız süt tozunu özel depolamasına için verilen sübvansiyonlar
Tereyağın ve peynirin özel depolanmasına yönelik sübvansiyonlar
SMP, krema, tereyağı ve bazı peynir çeşitlerinde kurumsal fiyat desteği ve müdahale alımları
68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 0 1 2 3 04,-,2015
Süt kota sistemi(tedarik kontrol önlemleri)
Ana sorumluluk alanı vergileri
Süt ve sürünün pazarlanması için prim
Sığır ve dana için doğrudan ödemeler / Süt kotaları
Pazar erişim kontrolü
İhracat sübvansiyonları
Polonya'ya sağlanan Diğer AB Destekleri
Ekonomik ve sosyal dönüşümden meydana gelen sorunlara yönelik maddi destekler (1989-1991)
Serbest piyasa ekonomisine uyum amacıyla, mali, teknik ve eğitim destekler (1991-1993)
Yatırırım desteklemeleri (bölgeler ve sektörler düzeyinde)(1993-1997)
Katılım öncesi ihtiyaçlara odaklanan desteklemeler (1997-1999)
AB entegrasyon sürecindeki ihtiyaçlara odaklanan desteklemeler (PHARE, ISPA,SAPARD)(2000)
2004 yılı itibariyle süt fiyatlarının düşürülmesi ve gelir kayıplarını telafi edici ton başına prim uygulaması
2004 yılı itibariyle süt fiyatlarının düşürülmesi ve gelir kayıplarını telafi edici ton başına prim uygulaması
2004-2006 Artan AB yapısal fon desteklemeleri
2007–2013 yılları arasında AB Kırsal Kalkınma Desteklemeleri (Polonya 13,2 Milyar Euro ile %17'sini almıştır.)
Kaynak: Malak - Rawlikowska, 2005., ICPS (International Centre for Policy Studies), 2001, Technical Assistance PreparedPoland to Join the European Union, ICPS Newsletter, No:107, Ukraine

Çizelge 1. Polonya'da Süt Sığırcılığını Doğrudan ve Dolaylı Etkileyen Destekler ve Önlemler

Polonya'da AB'ye katıldıktan sonra önemli süt ihracat artışı yaşanmıştır. Ayrıca, süt üretiminde maliyet düşürücü önlemler alınmış, sınır önlemleri ise kaldırılmıştır. Kalite ve gıda önlemleri artmış, AB merkezli iş ortaklığıyla iş birliği yapılmış, döviz oranları artmıştır (Szczepaniak VE diğerleri, IERIGZ-PIB, 2005-2009).

Polonya'nın diğer yeni üye ülkelere göre süt sektörüyle ilgili yoğun ve sistemli proje hazırlıkları ve bunları uygulamaya geçirmeleri desteklerden önemli oranda yararlanmasına neden olmuştur. Kriz döneminin atlatılmasından sonra, serbest piyasa ekonomisinin işleyişine yönelik, eğitim ve tavsiye niteliğinde teknik desteklemeler son derece önem taşımıştır. AB bütçesi fonları sayesinde Polonya çok önemli yatırımlarda bulunmuş ve yaşam standartlarını yükseltmiştir. Ayrıca modernizasyon çalışmalarına devam etmiş, ekonomik büyümeyi desteklemiş ve ekonomisini daha rekabet edebilir bir hale getirmiştir. 1998 yılına kadar, Polonya'ya yönelik toplam fonun %10'u tarım sektöründe kullanılmıştır (Ministery of Agriculture and Rural Development, 2004). Polonya, PHARE, SAPARD ve ISPA fonlarından yararlanmıştır (Çizelge 1). AB'nin Polonya'ya yönelik desteklemeleri PHARE altında toplanmaktadır ve tarım sektörüne yönelik önlemleri de içermektedir. Aynı zamanda, PHARE (Poland and Hungary: Hungary Aid for the Reconstruction of the Economy-Polonya Macaristan Ekonomik Yeniden Yapılanma Fonu) Avrupa Birliği tarafından Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik ilk bölgesel program özelliğini taşımaktadır. 1989 yılında sadece Polonya ve Macaristan'daki, sosyal ve ekonomik reformların desteklemeye yönelik olarak oluşturulan program, ilerleyen yıllarda diğer Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerini de kapsayarak genişletilmiştir. Ayrıca tarım sektörüne yönelik olan SAPARD (Special Accesssion Programme for Agriculture and Rural Development-Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Eylem Programı) fonlarından önemli derecede faydalanılmıştır. SAPARD, AB adayı ülkelerin Tek Pazar ile Ortak Tarım Politikası'na hazırlık süreçlerini destekleyen bir uyum programıdır. ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession, Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı), Haziran 1999 Konsey kararıyla, AB tam üyeliğine aday ülkelere yönelik olarak çevre, taşımacılık ve altyapı projeleri projelerine mali destek sağlamak için

başlatılmıştır. ISPA çerçevesinde sağlanan destekler, aday ülkelerin nüfus, yüzölçümü, kişi başı GSYH kıstaslarına göre belirlenmiş olup, Polonya bu desteklerden de en fazla faydalanan ülke olmuştur. Yatırımlar çoğunlukla dış sermaye (banka kredileri ve AB yatırım fonu) tarafından finanse edilmiştir. OTP çerçevesinde ise Polonya'da AB ile ilişkileri yürütecek idari yapılanmanın oluşturulmasına öncelik verilmiştir. Tarımın Yeniden Yapılandırılması ve Modernizasyonu Kurumu (ARMA) olarak belirlenmiş ve süt kota yönetim sisteminin kurulması için hazırlık yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, bölgesel farklılıklarını azaltmaya yönelik Kırsal kalkınma programının tasarlanması, yürütülmesi ve kontrol edilmesine yönelik düzenlemeler uygulamaya geçirilmiştir (European Commission 2002:1).

Polonya'da süt sektörü itibariyle en önemli gelişmelerden biri de yapısal karşılaştırmalara ve politik etki analizlerini sağlayan AB'nin FADN (Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Sisteminin) yerleştirilmesidir (Sobczynksi ve diğerleri, 2015). Bu kapsamda, maliyetlere yönelik önemli çalışmalar da gerçekleştirilmiş politika önlemlerinin sonuçları değerlendirilebilmiştir.

Polonya süt sektöründe meydana gelen birçok değişikliğe ve yüksek rekabet gücüne rağmen yeni rekabet kaynaklarını aramaktadır (Szczególska ve Szajner 2008). İşgücü verimliliğini arttırarak ve işleme maliyetlerini daha da düşürülmeye çalışılmaktadır. 2015 yılında CAP kapsamında süt kota sisteminin yürürlükten kaldırılmasıyla süt sektörü ve süt sektörünün rekabet edilebilirliğinin daha da artacağı beklenmektedir.

2. Türkiye Süt Sığırcılığı Politikaları

Türkiye'de hayvancılık genel ekonomi ve tarım sektörü içinde önemli bir yere ve potansiyele sahiptir. Hayvancılık politikalarının temel amacı; uygun biçimde örgütlenmiş, yüksek rekabet gücüne sahip, sürdürülebilir bir hayvancılık sektörünün oluşturulmasıdır (Taş, 2010). Süt sığırcılığı politikaları ise, Cumhuriyetin kuruluşundan 1963 yılına kadar genel hayvancılık politikaları içinde yer almıştır. Bu dönemde süt sığırcılığını dolaylı olarak etkileyen hayvancılığa ilişkin düzenlemeler tarihsel olarak aşağıda sıralanmıştır.

Çizelge 2. Türkiye'de Süt Sığırcılığını Dolaylı Olarak Etkileyen Hayvancılığa İlişkin Düzenlemeler

Türkiye'de Süt Sığırcılığını Dolaylı Olarak Etkileyen Hayvancılığa İlişkin Düzenlemeler	
1923	İktisat Vekâleti bünyesinde Hayvan Üretimi Şube Müdürlüğü kurulmuştur.
1924	İktisat Vekâletinin, Ziraat ve Ticaret Vekâletlerine ayrılması sonucu hayvancılıkla ilgili çalışmalar Ziraat vekâletince yürütülmeye başlanmıştır.
1926	904 sayılı Hayvan Islahı Kanunu çıkarılmıştır.
1937	3202 sayılı Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilat Kanunu ile bakanlık bünyesinde Ziraat İşleri, Veteriner İşleri ve Orman Genel Müdürlükleri oluşturulmuştur.
1956	Karma yem üretmek ve yem maddeleri üretimini teşvik etmek amacıyla Yem Sanayi A.Ş. kurulmuştur. Atatürk Orman Çiftliği bünyesinde ilk modern süt fabrikası açılmıştır
1967	Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK) faaliyete geçmiştir.
1985	Suni Tohumlama Yapacak Özel ve Tüzel Kişilerin Uyacakları Esaslar Hakkındaki Yönetmelik
1980	Piyasa ekonomisine geçiş politikaları çerçevesinde EBK,YEMSAN ve SEK gibi kuruluşlar özelleştirildi
1985-1989	Karma Yem Sübvansiyonu
1987	Belirli niteliklerdeki süt işleme tesislerine süt satan üreticilere, litre başına, "Teşvik Primi" ödemesi
1987-1996	Damızlık Süt İneği Sübvansiyonu
1987-2001	Veteriner İlaçları Sübvansiyonu
1995	Yoğun olarak Holstein Friesian sığırları yetiştirilen illerde Damızlık Süt Sığırı Yetiştiricileri Birliği (DSYB) kurulmuştur
1996	Yem Sanayi A.Ş. ve TSEK tamamen özelleştirilmiştir.
2000	Hayvancılığa özel desteklemeler, 2000/467 sayılı "Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı"
2001	Çift cidarlı kazana ve pastörizatör veya UHT sistemine sahip süt işleyen işletmelere süt satan üreticilere destek Hayvanları soy kütüğüne kayıtlı üreticilere teşvik primi ödenmesi

2004	Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı Desteği
2005	"Tarımsal Üretici Birliklerinin Kuruluş Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik" Hastalıklardan Ari Hayvan Primi
2006	Hayvancılık politikaları 5488 sayılı "Tarım Kanunu" ile yürütülmeye başlamıştır Kaba Yem Üretim Desteği
2007-2014	Hayvan Hastalıkları İle Mücadele Desteği Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesi Destekleri Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı Destekleri
2008-2013	AB çalışmaları çerçevesinde resmi olarak IPARD (Kırsal Kalkınma Bileşeni) planı kabul edilmiştir.
2008-2014	AB normlarına uygun olarak hayvancılık sektöründe düzenleyici ve destekleyici rolü olan Et ve Süt Kurumu Genel Müdürlüğü (ESK) olarak yeniden yapılandırılmıştır Hayvan Gen kaynaklarını Koruma ve Geliştirme Desteği Devlet, üretici ve sanayici temsilcilerinden oluşan Ulusal Süt Konseyi oluşturulmuştur Büyükbaş Hayvan Başına Prim Desteği
2009	Bakanlık ile Süt Üreticileri Birliğince ortak tutulan Süt Kayıt Sistemi oluşturulmuştur
2010	5996 sayılı "Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu"
2011-2014	Yurtiçi Sertifikalı Tohum Kullanım Destekleri
2012 2014	Soğutulmuş sütü teşvik etmek amacıyla soğuk süte farklı prim ödemesi
2015	Islah Amaçlı Süt Kalitesinin Desteklenmesi Projesi Çiğ sütün değerlendirilmesine yönelik desteklemeler
2016	ESK tarafından 2016 Mart ayı itibariyle ilk kez süt alımına başlamış olup, sütte ilk resmi müdahale başlamıştır.

Kaynak: Anonim; Çeşitli Yıllar, Cevger ve diğerleri., 2011, GTHB 2017, TKDK 2016.

AB çalışmaları çerçevesinde Türkiye'de 25.02.2008 tarihi itibarıyla, resmi olarak IPARD (Kırsal Kalkınma Bileşeni) planı kabul edilmiştir. Bu planda kırsal kalkınma politikası uygulamasında desteklenecek iller, sektör ve alt sektörler, destekleme biçimleri ve tedbirler için ayrılan bütçeler belirlenmiştir. IPARD planı 2007-2013 yılları arasında geçerli olup, destekleme proje bazında yapılmıştır (Ekin, 2008). IPARD kapsamında verilecek destekler, et ve süt sektöründe Türkiye'nin verimlilik ve gıda güvenliği sorunlarını yaşadığı işletmelerin hem nicel olarak büyümesi hem de ürün kalitelerinin arttırılması amacını taşımaktadır (Bozçağa, 2010). Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından, IPARD Programı kapsamında kırsal kalkınmaya yönelik proje ve uygulamalara destek sağlanmaya IPARD-II döneminde de devam edilmektedir. TKDK tarafından Türkiye'deki tarımsal işletmelerin hem AB standartlarına ulaştırılması sağlanırken hem de süt ve et üreten tarımsal işletmelerin ve bu ürünleri işleyen sanayinin modernizasyonu ve geliştirilmesi amacıyla hibe destekleri verilmektedir (GTHB, 2017).

Türkiye'de süt sığırcılığında bugüne kadar uygulanan politikalar incelendiğinde, kısa döneme yönelik olduğu ve sürekli değiştiği dikkati çekmektedir. AB tarım politikaları Ortak Tarım Politikasına (OTP) ve bu kapsamda Ortak Piyasa Düzenleri (OTP) aracılığıyla yürütülmektedir. Türkiye'de ise bu düzeyde sistematik bir politika bulunmamaktadır. Bununla birlikte toplam tarımsal destekleri yıllar itibariyle incelediğimizde, 2000 yılında 2,4 milyon TL olan toplam destek miktarı 2013 yılında 8,7 milyon TL, 2014 yılında ise 9 milyon TL, 2015 yılında ise 9,5 milyon TL'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde hayvancılık desteklerinde önemli artışlar olmuştur. Hayvancılık desteklerinin 2000 yılında 12 bin TL iken 2015 yılında bu destek 2,5 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bu desteklemeler içerisinde en büyük payı büyükbaş hayvan desteği alırken, süt primi desteği toplam hayvancılık desteklerinin %8'ini oluşturmaktadır (GTHB, 2017). 18/4/2006 tarihli ve 5488 sayılı Tarım Kanunu ile 9/1/2017 tarihli ve 2017/9760 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Hayvancılık Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin kararlar kapsamındaki Bakanlıkça belirlenecek olan illerde ahır inşaatı, damızlık amaçlı dişi manda ile damızlık manda boğası alımı ve makine, alet ve ekipman alımları ile ilgili olarak yatırımcılara geri ödeme beklemeksizin mali destek verileceği açıklanmıştır.

3. AB'nde Türkiye ve Polonya'nın Karşılaştırmalı Yapısal Analizi

Polonya'nın 1992 yılı itibariyle 18,743 milyon ha tarım alanı, 2014 yılında 14,424 milyon ha'a düşmüştür. Türkiye'de de aynı dönemde 39,904 milyon ha olan tarım alanı 2014 yılında 38,561 milyon ha'a düşmüştür. Aynı dönemde ekilebilir alanlar Polonya'da %24, Türkiye'de ise %16 azalmıştır Çizelge 3.

Çizelge 3. Polonya ve Türkiye'nin Süt Sığırcılığının Yapısal Karşılaştırılması

	POLONYA					TÜRKİYE				
YILLAR	1992	2004	2010	2014	1992/2014	1992	2004	2010	2014	1992/2014
Kişibaşınadüşen GSYİH US$	2457,7	6663,4	12425,8	14115,8	574%	3831,9	5855,4	10111,2	10299,0	269%
Kullanılabilirtarımalanı (ha)	18743,0	16327,0	14449,0	14424,0	77%	39904,0	41210,0	39012,0	38561,0	97%
Ekilebilirarazi (ha)	14337,0	12610,0	10829,0	10928,0	76%	24514,0	23871,0	21384,0	20706,0	84%
Çayırvemeraalanı (ha)	4044,0	3365,0	3230,0	3120,0	77%	12378,0	14617,0	14617,0	14617,0	118%
İneksayısı (binbaş)	8221,4	5353,4	5723,9	5920,4	72%	11973,0	9788,1	10724,0	14223,1	119%
Sığırsütüüretimi (bin ton)	13153,2	11822,0	12278,7	12985,5	99%	8715,0	9609,3	12418,5	16998,9	195%
Verim(kg)	3105,2	4270,0	4840,0	5620,0	180%	1435,70	2480,0	2850,0	3030,0	211%
Üreticifiyatları($/ton)	134,3	239,0	353,5	434,6	324%	407,7	423,4	607,5	473,2	116%
İhracatmiktarı (ton) (ECM)	1018504,0	1923305,0	3022926,0	3484468,0	342%	14501,0	73950,0	183161,0	460021,0	3172%
İhracatdeğeri (milyon$)	204871,0	704221,0	1492567,0	2104208,0	1027%	8119,0	35355,0	141470,0	243314,0	2997%
İthalatmiktarı (ton) (ECM)	244021,0	220667,0	726257,0	1113735,0	456%	123962,0	144787,0	198365,0	171248,0	138%
İthalatdeğeri(milyon$)	92835,0	87133,0	462079,0	806698,0	869%	25535,0	54285,0	115410,0	134929,0	528%

Kaynak: FAOSTAT, 2017.

Polonya süt üretiminde Dünya'da 12. Sıradadır. Türkiye ise, 10. sıradadır. Polonya Dünya üretiminin yaklaşık %2.1'ini, AB üretiminin %8.2'sini ve tarımsal üretim değerinin % 15.6'sını karşılamaktadır. AB-28 süt üretiminin yaklaşık yılda 165 milyon ton'dur. 2015 yılında AB-28'de süt sığırlarından 151.6 milyon ton süt elde edilmiş, hayvan başına süt verimi de 6,000 kilogram'a ulaşmıştır. Polonya 10,874 milyon ton ile 5. sırada yer almaktadır (Eurostat, 2015). Polonya'da 1992 yılında 8.221 milyon olan sığır sayısı %28 azalarak 2014 yılında 5.920 milyona düşmüştür. Türkiye'de ise aynı dönemde sığır sayısı %19 artmıştır. Polonya'da 2014 yılı itibariyle verim 1992 yılına göre %80 artmış ve 5,6 ton'a çıkmıştır. Aynı dönemde Türkiye'de de oransal olarak verim artmış ancak 3,03 ton düzeyinde kalmıştır. Diğer yandan Polonya'da süt üretiminde AB'ne girdikten sonra artış olmamasının nedeni 2004-2015 döneminde süt kotasıyla baskılanmasından kaynaklanmaktadır.

Süt sığırcılığında işletme ölçekleri itibariyle özellikle AB'ne geçiş döneminde 2004-2007 yıllarında hem süt veriminde hem de işleme aşamasında olumlu değişiklikler meydana gelmiştir (Szczególska ve Szajner,2008). IAFE-NRI verilerine göre, süt sığırlarının sayıları bu süre zarfında% 2 düşmüş, ancak ineklerin sağım kapasitesi %5.3 oranında artmıştır. Süt sığırcılığı işletmelerinin genel yapısı da değişmiştir. 30 ve daha fazla ineğe sahip sığırcılık işletmelerinin oranı iki katına çıkmıştır. İşletme ölçeği 1-4 inek olan işletmeler genel olarak ülkede hâkim olmasına rağmen, 10 ila 29 ineğin arasında olan çiftliklerin payı da artmıştır. Ölçeklerin değişimi hızlı gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, üretim alanında olduğu gibi, aşamalı bir yoğunlaşma süreci işleme sürecinde de yer almaktadır. Küçük ölçekli firmaların önemi azalırken, orta ölçekli ve büyük ölçekli işletmelerin rolü giderek artmaktadır (Szczególska ve Szajner, 2008). Türkiye'de ise işletme ölçeği 1-5 baş süt ineği olan işletmelerin oranı %55.79, 10 ila 25

baş süt ineği kapasiteli işletmelerin oranı ise %21.35'tir.Bu çiftliklerin ölçeği yasanın zorunlu kıldığı standartları karşılamak ve pazara ürün vermek için yeterli büyüklükte değildir (TKDK; IPARD II, 2017).

Dünya süt ihracatının %50'sini gerçekleştiren Yeni Zelanda ve AB ilk sıralarda iken, ABD 3. sıradadır. Buna ek olarak AB-28'in en büyük 4. İhracatçısı Polonya'dır. Diğer yandan Polonya ihracatının %75'ini AB ülkelerine gerçekleştirmektedir. 2015 yılında süt ve süt ürünlerinin ihracatı değeri 1.721 milyar ABD doları, ithalat ise 0.877 milyar ABD doları seviyesinde gerçekleşmiştir. Polonya süt ürünlerinin başlıca ihracat pazarları Almanya, İngiltere, Hollanda ve Çek Cumhuriyeti'dir. Üreticilerin ortak satışları, çiftçilerin işbirliği pazar gücünü önemli ölçüde artırmaktadır. Polonya'da uluslararası süt ürünleri ticaretinde çiğ süt eşdeğeri 2014 yılında %11 artarak 61.06 milyona ulaşmıştır (Seremak-Bulgeve Zdziarska, 2015). Türkiye'de üretilen sütün neredeyse %40'ı tüketiciye çiğ süt olarak temin edilmektedir. Modern fabrikalarda işlenen süt oranı yaklaşık %20 iken, olanakları düşük mandıralarda işlenen süt miktarı ise %40'dır (Tutumlu, 2011). Türkiye dünya süt ve süt ürünleri ihracatında 35. sırada yer almaktadır. Türkiye'nin ülkelere göre süt ve süt ürünleri ihracatı incelendiğinde ise, başta Irak olmak üzere Orta Doğu ülkelerinin 2015 yılındaki ihracatın %70'ine yakın bir kısmını kapsadığı dikkati çekmektedir (Turan ve diğerleri 2017).

Polonya'nın 2004'te AB'ye katılımı, süt alım fiyatlarında hızlı bir artışa neden olmuştur. Burada rol oynayan birkaç faktör arasında en önemlileri şunlardır; Polonya süt ürünlerine yönelik ihracat talebindeki artış, piyasa istikrarı, iç talepteki kademeli artış ve ihracat sübvansiyonlarıdır. Çiftçi gelirleri neredeyse üç katına çıkmış ve çiftlik yapısı aşamalı olarak değişme göstermiştir. Ayrıca çiftçinin tarım alanı ortalama 5.76 hektardan 6.81 hektara ulaşmıştır (Polonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Raporu, 2014). Diğer yandan, süt işletmelerinin sayısının daha da düşmesi beklenmektedir (Tonini ve Jongeneel, 2009). Polonya'da 32,000'den fazla çalışanı bulunan 175 süt işleme tesisi bulunmaktadır. Türkiye'de ise 24,000 adet dolaylarında gıda maddesi üreten tesis olduğu ve bunların yaklaşık %16 'sının süt ve süt ürünlerini üreten tesisler olduğu bilinmektedir (Turan ve diğerleri 2017).

4. Sonuç

Türkiye ve Polonya'da süt sığırcılığında uygulanan politikaları incelendiğinde, Polonya'nın süt sığırcılığında AB'ne girdikten sonra ivme kazandığı, AB ülkeleri içinde önemli ihracatçı ülke konumuna geldiği dikkati çekmektedir. Polonya'da sadece süt sektöründe değil makro ekonomide de olumlu gelişmeler yaşanması, süt sığırcılığındaki yapısal değişimi olumlu yönde desteklemiştir. Polonya'nın, müzakere sürecine kayıt sistemini yerleştirmiş şekilde girmesi tam üyelik sürecinde önemli kolaylıklar sağlamıştır. Tarımsal üretim yanında kırsal kalkınma ile ilgili verilerin de düzenli bir şekilde tutulması, devam eden süreçte AB destekleme fonlarından faydalanmada da önemli katkı sağlamıştır. Türkiye'de ise sürekli tartışıldığı gibi halen ülke genelinde kayıt sisteminin ve özellikle de muhasebe sisteminin yerleştirilememesi politika etki analizlerine yönelik değerlendirme yapılmasını olumsuz yönde etkilemekte ya da yanlış değerlendirmelere neden olmaktadır. Diğer yandan, Türkiye'de de Polonya'daki ARMA gibi etkin bir ödeme kurumunun işlerliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda Bakanlığın çalışmaları bulunmakla birlikte istenilen sonuç alınamamıştır. Türkiye'de süt sığırcılığında uygulanan politikalar incelendiğinde mevzuatların çıkarıldığı, özel ihtisas komisyon raporlarında ya da beşer yıllık kalkınma planlarında da makro düzeyde amaçların yer aldığı dikkati çekmektedir. Türkiye'de süt sığırcılığında amaç hiyerarşisinin net olarak belirlenmesine ihtiyaç bulunmakla birlikte uygulamada ve denetimde sorunlar yaşanmaktadır. Bu kapsamda, Polonya'da olduğu gibi öncelikle kayıt sistemi yerleştirilerek, politika etki analizlerinin yapılıp, gelecek için bölgesel hedeflerin belirlenmesi önem taşımaktadır. Polonya ve Türkiye süt sığırcılığına yönelik yapısal karşılaştırmalarda Polonya'da gıda güvenliği ve kalitenin yerleştiği, küçük işletmelerin kapandığı, orta ve büyük işletme sayısının arttığı dikkati çekmektedir. Bu kapsamda, bugünkü koşullarda Türkiye'de en önemli politika aracı olarak üretici örgütlerinin pazar gücünün artırılması, muhasebe kayıtları, teknik ve gıda güvenliği konusunda zorunlu uygulamaların getirilmesi ya da işlerlik kazanması önem kazanmaktadır.

Kaynakça

Anonim, (2000). "Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında BKK 2000/467" 10.05.2000 Tarih ve 24045 Sayılı Resmi Gazete.

Anonim, (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) Hayvancılık ÖİK Raporu, Yayın No: DPT:2574–ÖİK:587, Ankara.

Anonim, (2005). "Tarımsal Üretici Birliklerinin Kuruluş Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmelik" 16.01.2005 Tarih ve 25702 Sayılı Resmi Gazete.

Anonim, (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) Hayvancılık ÖİK Raporu, Yayın No: KB:2873 – ÖİK:723, Ankara

Anonim, (2006). "5488 Sayılı Tarım Kanunu"25.04.2006 Tarih, 26149 Sayılı Resmi Gazete.

Anonim, (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) Hayvancılık ÖİK Raporu, Yayın No: DPT:2717 – ÖİK:670, Ankara.

Anonim, (2008). "Ulusal Süt Konseyi Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" 23.09.2008 Tarih ve 27006 Sayılı Resmi Gazete.

Anonim, (2009). "Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Uygulama Esasları Tebliği" Tebliğ No: 2009/44, 15.05.2009 Tarih ve 27229 Sayılı Resmi Gazete.

Anonim, (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018) Hayvancılık ÖİK Raporu, Yayın No: KB:2873 – ÖİK:723, Ankara

Anonim, (2014). "2014 Yılında Yapılacak Tarımsal Desteklemelere İlişkin BKK 2014/6091" 12.04.2014 Tarih ve 28970 Sayılı Resmi Gazete.

Anonim, (2016). Süt ve Süt Ürünleri Sektörü Dış Pazar Çalışması, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü .

Anonim, (2017). Hayvancılık Desteklemeleri Hakkında Uygulama Esasları Tebliği, Resmi Gazete Tebliğ No: 2015/17, 12.05.2015 Tarih ve 29353 Sayılı Resmi Gazete.

Banse, M., Batowska A., Gardebroek C., Nesha Turi, K., Wijnands, J.H.M., Poppe, K.J. (2009). Competitiveness Of The EU Dairy Industry.

Bektaşoğlu, S., (2011). Polonya Ülke Raporu, T.C Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi, Ankara.

Bojnec, S., and Fertö, I., (2014). Export Competitiveness of Dairy Products On Global Markets: The Case of The European Union Countries, Journal of Dairy Science Vol. 97 No. 10, 2014

Bozçağa, M. Özgür (2010), "Sektörel Analiz: Kırmızı Et ve Süt Sektörü" İktisadi Kalkınma Dergisi, Sayı: 154, Eylül 2010, İstanbul, s. 35-41.

Cevger, Y., Aral, Y., Sakarya, E. (2011). Hayvancılık ekonomisi. T.C. Anadolu Üniv. Yayını No: 2361, Açık Öğretim Fak. Yayını No: 1358, ISBN 978-975-06-1035-6, Eskişehir.

Ekin, Nurullah Alp (2008), AB Kırsal Kalkınma Politikasının Hayvancılık Sektörüne Etkileri ve Türkiye Hayvancılığına Muhtemel Yansımaları, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, AB Uzmanlık Tezi, Ankara.

Et ve Süt Kurumui (2017). http://www.esk.gov.tr/tr/10260/Mevzuat

Faostat,(2017).Süt Üretim Değerlerinin Karşılaştırılması: Polonya ve Türkiye http://www.fao.org/faostat/en/#compare

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2017). 2017 yılı bütçe sunumu.https://www.tarim.gov.tr/Belgeler/ButceSunumlari/2017_Yili_ButceSunumu.pdf

Kolodziejczyk, K., (2016). Poland In The European Union Ten Years Of Membership, University of Warsaw, Journal Of Revista UNISCI, (Enero / January 2016).

Milk Market Situation, Milk Market Observatory, European Comission, Erişim tarihi: 28.07.2017.

Polonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Raporu, (2014). Polonya'nın AB üyeliğindeki 10 yılı.(2014 yılında Varşova'da yayımlanan Polonya Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Raporu baz alınarak hazırlanmıştır.)

Sakarya, E. ve Aydın, E., (2011).Dünya Sığır Eti Üretim, Tüketim Ve Ticareti İle Türkiye'nin Canlı Hayvan Ve Sığır Eti İthalatı. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, Ankara.

Szczególska, M., Szajner P. (2008). Assessment Of Competıtıveness Of The Polısh Daıry Sector, Institute of Agricultural and Food Economics National Research Institute, Warsaw, Poland.

Sobczynksi, T., Klepacka, A.M., Roveroda –Giha C. and Florkowski W.L., (2015) Dairy Farm Cost Efficiency İn Leading Milk-Producing Regions in Poland, J. Dairy Sci. 98:8294–8307. Journal of Dairy Science Vol. 98 (12) :8294-8307.

Szczepanıak I., (2006): „Ocena Zmian Konkurencyjnosci Polskich Producentów Żywnośći Po Wejsciu Do UE", Program Wieloletni 2005-2009 Nr 37, IERİGZ-PIB, Warszawa.

Szczepanıak I., Judzınska A. Szczegolska M. (2007): „Ocena Konkurencyjnosci Głownych Sektorow Gospodarski Zywnosciowej", Program Wieloletni 2005-2009 Nr 63, IERİGZ-PIB, Warszawa.

Szczególska, M. and Szajner, P., (2008). Assessment Of Competıtıveness Of The Polish Daıry Sector, Institute of Agricultural and Food Economics – National Research Institute, Warsaw, Poland

Tonini A. and Jongeneel, R. (2009). The Distribution of Dairy Farm Size in Poland: A Markov Approach Based On İnformation Theory, Applied Economics, 41, 55–69.

Topuz, F. (2000). Türkiye'de Hayvancılığın durumu ve fiyat dışı destekleme uygulamaları. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.

Turan, Z., Şanver, D., Öztürk, K., (2017). Türkiye'de Hayvancılık Sektöründen Süt İnekçiliğinin Önemi Ve Yurt İçi Hasılaya Katkısı Ve De Dış Ülkelerle Karşılaştırılması. Cilt-Sayı: 10(3) ss: 60-74 ISSN: 2564-6931

Tarımsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), (2014-2020). IPARD II http://www.tkdk.gov.tr/Ipard/IpardProgrami

Utku İsmihan, F. M. 2003. Avrupa Birliği ortak tarım politikası kapsamında süt ve süt ürünleri politikası. AT Uzmanlık Tezi, Tarım Ve Köy işleri Bakanlığı, Ankara.

Yüksel, F., (2010). AB Ortak Tarım Politikası: Polonya ve Türkiye Örnekleri. Selçuk Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Rus Dış Politikasında Balkanlar: Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi

Zhuldyz KANAPİYANOVA

Uludağ Üniversitesi/ İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Juldyz777@hotmail.com

Özet: Balkanlar Rusya için hem ideolojik, hem tarihsel ve hem siyasi açıdan daima çok büyük bir önem taşımış ve günümüzde de önemini korumaya devam etmektedir. Balkan yarımadası Rusya'yı Avrupa'ya bağlayan bir köprü iken aynı zamanda Balkan ülkeleri özellikle Sırbistan Moskova yönetiminin önemli ticari ortağı olmuştur. Bu nedenle bu çalışma Rus dış politikasında Balkanlar'ın jeostratejik ve jeopolitik önemini jeopolitik teori çerçevesinde tespit ederek analiz etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın Balkan ülkeleri ile ilişkileri ve Rusya'nın Balkan politikası; Yugoslavya'nın dağılması, Kosova'nın bağımsızlığı, Balkan ülkelerinin NATO ve AB'ye üye olmaları veya bu yoldaki çabaları gibi önemli olaylar ışığında incelenmektedir. Rus dış politikasında Balkanlar'ın önemi niteliksel yöntemle ele alınarak jeopolitik teorisyenlerin geliştirdiği ilkeler bazında analiz edilmektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre Rus dış politikasında Balkan ülkelerinin önemi NATO ve AB'nin doğu genişlemesi ve Balkan ülkelerini kendi bünyesine katmaya başlama süreci ile beraber daha da artmıştır. Zira Rusya Balkanlar'daki etkisini kaybetmemek istemekte ve dolayısıyla bü ülkelerin Batı'ya yakınlaşmasından rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca Batı'nın Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımlardan dolayı Balkanlar Moskova'nın önemli siyasi ve ticari ortağı olarak önemini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Balkanlar, dış politika, jeostratejik, jeopolitik.

Giriş

Balkanlar Arnavutluk, Bosna Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Yunanistan gibi ülkelerin topraklarının tamamını, Hırvatistan, Sırbistan, Slovenya gibi ülkelerin yarısını barındıran Avrupa'nın güney doğusunda yer alan bir bölgedir. Balkanlar bulunduğu coğrafik konumu, çok uluslu halkı ve farklı dinleri barındırması itibariyle daima çatışmanın merkezi ve jeostratejik/jeopolitik önemi itibariyle ABD, Avrupa ve Rusya gibi büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur.

Rus dış politikasında Balkanlar hep özel bir konuma sahip olmuş, zira aynı dini, dili ve ırkı paylaştığından Moskova Balkanlar'a karşı hep bir yakınlık hissetmiş ve özellikle aynı din/ırk mensupları olduğundan Sırbistan ve Karadağ'ı büyük bir ölçüde desteklemiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra Rusya Federasyonu ekonomi anlamda sıkıntılı bir dönem geçirmiş ve siyasi anlamda da uluslararası politikada eskisi kadar etkili olamamıştır. Bu yüzden 1990'lı yıllarda Rusya Balkanlarda aktif bir politika sergileyememiş, fakat buna rağmen Balkanları hiçbir zaman gündeminden çıkarmamıştır. Rusya'nın yokluğunda bölgedeki boşluğu Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) liderliğinde Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) doldurmaya çalışmıştır. Serbest piyasa ekonomisini benimseyen Balkanlar Rusya'dan uzaklaşarak Batı'ya yakınlık eğilimini göstermeye başlamıştır. Bu durumdan rahatsız olan Rusya enerji ve ekonomi bağlamında projeler yürüterek bölgeye tekrar yakınlık göstermeye devam etmektedir.

2000'li yıllarda Rusya dış politika konseptinde Balkanların toprak bütünlüğünü savunarak daha fazla bölünmenin daha büyük problemlere ve yeni çatışmalara yol açacağını vurgulayarak kendi görüşünü ortaya koymuştur (Koncepciya Vneshney Politiki Rossiskoy Federacii (Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti), 2000). Fakat ne Bosna Savaşında ne de Sırbistan'a karşı düzenlenen NATO harekâtında ne de Kosova'nın bağımsızlığı esnasında Rusya Sırbistan'ı desteklediğini dile getirmenin dışında aktif bir politika sergileyememiştir. Günümüzde Sırbistan ile iyi ilişkilerine devam eden Rusya bölgedeki etkisini Belgrad ile arttırmak istemektedir.

Çalışmanın temel amacı; geçmişten günümüze uluslararası başat aktörlerin ilgi odağı olagelen Balkanlar'ın Rus dış politikasındaki yerini tespit etmek, jeopolitik teori çerçevesinde jeostratejik ve jeopolitik önemini ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda Balkanların jeostratejik ve jeopolitik önemi jeopolitik kuramcıların söylemleri dahilinde analiz edilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın ana tezi; aynı dine aynı dile ve aynı ırka sahip olan Balkanlar Rusya'nın hep sempati ve ilgi duyduğu bir bölgedir. Balkanlar bulunduğu coğrafik konumu, denizlere çıkışı ve alternatif birer müttefik

olarak Rus dış politikasında büyük bir öneme sahiptir. SSCB'nin dağılmasından sonra bölgeden uzak kalsa da Balkanlar hala Rusya Federasyonu'nun önemli gündemini oluşturmaktadır. Bu yüzden Rusya Balkanlar'da enerji ve ekonomi gibi farklı araçları kullanarak ABD, NATO, AB gibi bölgedeki diğer güçlere taviz vermemeye çalışmakta ve bölgedeki etkisini sürdürmek için mücadele etmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın kuramsal alt yapısı jeopolitik teori çerçevesinde ele alınacaktır. Jeopolitik teori bölgedeki güçlerin amaçlarının ve var olma isteğinin anlaşılması için seçilmiştir. Zira "jeopolitik" kavramı Rus ve Batı yöneticilerinin dış politikasını şekillendirme esnasında ön plana çıkmaktadır. Bununla beraber, uluslararası politika çözümlemelerinde sıradan olarak görülen coğrafyanın ve çevresel faktörlerin insan/devlet davranışları üzerinde etkili olduğu tarihten günümüze kabul edilen bir gerçektir (Arı, 2013, 182).

Devletlerin Balkanlar'daki devletlere olan ilgisi ve rekabeti yukarıda değinildiği üzere bölgenin büyük jeopolitik/jeostratejik önem taşımasından kaynaklanmaktadır. Zira Balkan ülkeleri Türkiye, Karadeniz, Akdeniz, Adriyatik denizi aracılığıyla üç taraftan sıcak sulara inmektedir. "Rus Dış politikasında Balkanlar: Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi" başlıklı çalışmanın anlaşılması ve belli bir kuram çerçevesinde konunun dışına çıkmadan anlatılması bağlamında jeopolitik teori benimsenmiştir. Bu bağlamda çalışma coğrafya, çevresel faktör, uluslararası politika, dış politika, jeopolitik ve jeostratejik gibi kavramlar ve bu kavramlar arasında kurulan kuramsal çerçeve içerisinde irdelenecektir.

Çalışmanın yöntemi; Balkanlar'daki uluslararası aktörlerin siyasal davranışlarını çevresel faktörler olarak değerlendirilen Balkanlar'ın avantajları etkilemektedir. Bu konu Jeopolitikçi Rosenau ve Russet'in çevresel faktörlerin siyasal davranışları belirlemede ve koşullandırmada etkisi olduğu kuramı ile incelenecektir (Rosenau, 1972, 144-165) (Russet, 1969, 93-103). Balkanlar'daki coğrafi avantajlılık ve dış politika nedensellik ilişkisi Alfred Thayer Mahan ve Halford Mackinder'in "determenistik" yaklaşımıyla ele alınmıştır. Ayrıca Balkanların merkezi konum avantajı Mackinder'in "heartland" kavramı ile açığa kavuşturulacaktır (Mackinder, 1904, 421-437).

Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal yaklaşım esnasında Balkanların jeostratejik ve jeopolitik önemi analiz edilecektir. İkinci bölümde Rus Dış Politikasında Balkanlar tarihsel arka plan jeopolitik teori çerçevesinde ele alınarak analiz edilmeye çalışılacaktır. Üçüncü bölümde Kosova'nın bağımsızlığı ve Rusya'nın tutumu ele alınırken, dördüncü bölümde Balkanların NATO ve AB'ye dahil olması Rusya'nın bakışı incelenecektir.

Karvamsal ve Kuramsal Yaklaşım: Balkanların Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi

Jeopolitiğin de dâhil olduğu çevre teorileri coğrafya, demografi, doğal kaynaklar ve teknoloji gibi faktörlerin etkisiyle uluslararası ilişkilerde 1960'lı yıllarda hâkim olmaya başlamıştır. Son zamanlarda teknolojinin gelişmesi ve uluslararası politikada yaşanan değişimlerin etkisi ile "coğrafya" kavramı bu konuların ötesinde kalmış ve yeterince vurgulanamamış olsa da uluslararası ilişkilerde eskiden beri mevcut bir kavramdır.

SSCB'nin dağılmasından sonra Avrasya'nın dünya güçleri tarafından fark edilmesiyle "jeopolitik" kavramı tekrar canlılık kazanmaya başlamıştır. Coğrafya ve çevresel faktör insan davranışları üzerinde etkili olduğu gibi uluslararası politika ya da devletlerin dış politikası coğrafya ve çevresel koşullardan etkilenmektedir. Bu konuda çevre teorisyenlerinden Harold ve Margaret Sprout uluslararası politikanın çevresel faktörler göz önünde bulundurulmadan anlaşılması zor olduğunu dile getirmişlerdir (Sprout & Sprout, 1968). Örneğin, farklı coğrafi özelliklere ve doğal kaynaklara sahip olan devlet diğer aktörleri farklılığı ve zenginliği ile etkileyebilmekte, bu etkilenme devletlerin dış politika ve davranışlarına yansıyabilmekte ve söz konusu jeopolitik teori devletler arası coğrafi özelliklere sahip olma mücadelesini içermektedir. Çalışma konumuz olan Balkanların jeopolitik önemi büyük güçler tarafından algılanmaya başladıktan sonra büyük güçlerin bölgedeki etkilerinin ve politikalarının artmasına neden olmuştur. ABD, Rusya ve Avrupa ülkeleri gibi büyük güçlerin aynı zamanda AB, NATO gibi uluslar üstü kurumların ilgi odağı olmuştur. Diğer bir ifadeyle, Balkanlar dünya güçlerinin dış politika gündemini oluşturmaya başlamıştır. Dolayısıyla jeopolitik terimi devletlerin dış politika stratejisini ve uluslararası alanda devletlerin davranışlarını anlamak için kullanılabilmektedir. Bu konuyla ilgili Mackinder ve Spykman gibi

jeopolitik düşünürler jeopolitiği dış politikayı belirleyen başlıca ögelerden biri olarak kabul etmektedirler (Spykman, 1972, 372-377).

Jeopolitik teori, realist düşünce gibi ulusal güç kavramını uluslararası politikanın temelini oluşturan önemli olgu olarak kabul etmektedir. Devletlerin ulusal güç kapasitesi göz önünde bulundurularak devletler büyük/süper devlet, orta boy devlet ve küçük devlet olarak gruplara ayrılabilmektedir. Bu bağlamda büyük devletler ya da aktörler Rusya, ABD ve Avrupa iken, orta ya da küçük devletler Balkanlarda bulunan devletler olarak kabul edilebilir.

Diğer bir jeopolitik düşünür Mahan, realist düşünür Morganthau gibi ulusal gücün ögelerini sıralarken hemen hemen aynı ögeleri belirtmiştir. Örneğin, Mahan "The Influence of Sea Power upon History: 1660-1783" başlıklı çalışmasında deniz gücünün unsurlarından bahsederken coğrafik konum, topografik özellik, ülke büyüklüğü, nüfus, askeri güç, ulusal karakter ve hükümetin karakterinden söz etmektedir (Mahan, 1904, 29-89). Çalışma konumuz olan Balkan Yarımadası Avrupa'nın güneydoğusunda, İtalya Yarımadası'nın doğusunda, Karadeniz, Adriyatik ve Akdeniz'e çıkışı olan jeostratejik konuma sahip bir bölgedir. Dolayısıyla Rusya'yı Avrupa ile bağlamakta ve Rusya'nın ticari noktalara erişmesine katkıda bulunmaktadır. Rusya, Rus çarı Büyük Petro döneminden bu yana sıcak denizlere inmeyi amaç edinmiş ve bu doğrultuda mücadele vermiştir. Bölgenin jeostratejik konumu itibariyle Rusya'yı ayrıca Avrupa dışında Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya bağlamaktadır. Bu yüzden Balkanlar merkezi konum itibariyle olası savaş esnasında büyük bir stratejik öneme sahip bir bölgedir.

Ünlü İngiliz yayıncı Baker Balkanlar'ı şöyle tanımlamaktadır: "Balkanlar ve Küçük Asya dünyadaki en önemli stratejik konumda bulunmaktadır. Eski Dünya'nın merkezini ve çekirdeğini temsil etmektedir. Avrupa, Asya ve Afrika gibi üç kıtayı birbirinden ayırmakta ve aynı zamanda birbirine bağlamaktadır. Balkanlar hem savaş hem ticaret için kullanılabilmektedir. Zira üç kıtaya karşı bir saldırı düzenleyip tehdit edebilecekleri yer bir yerde bulunmaktadır" (İskenderov, 2010).

Aynı zamanda Avrupa, Asya ve Kafkasları birbirine bağlayan Balkanlar, Rusya'nın ticari ve ekonomi hedefleri için büyük bir önem arz etmektedir. Bu sebeple bu bölgede meydana gelen ufak bir değişim Rusya'nın çıkarlarını ve dış politikasını derinden etkilemektedir.

Balkanlar doğal kaynaklara sahip olmasa da, Avrupa'yı enerji anlamda kendine bağımlı hale getiren Rusya ve İran'ı baypas ederek, Hazar denizi enerji kaynaklarını Avrupa'ya transferi konusunda Avrupa için önemi çok büyük bir bölgedir. Aynı şekilde Rus ve kontrolü altında tutmaya çalışan Hazar denizi doğal kaynaklarını Batı'ya ulaştırmak için Rusya için de jeostratejik bir bölgedir. Bu bağlamda, tanınmış jeopolitik kuramcı H.J. Mackinder, Balkanlar'ı kontrol eden sadece enerji akışlarını yönetmekle kalmayıp, enerji bağımlı ülkelerin politikalarını belirleyeceklerini iddia etmektedir (Mackinder, 1904).

Jeopolitik teori, realizmde olduğu gibi ulusal gücü devletin yayılmacı ve emperyalist politikalarının bir aracı olarak görmektedir. Büyük güçler olarak değerlendirilen ABD, AB ve Rusya'nın Balkanlar'daki rekabetleri, yayılmacı politikaları Balkanları kendi tarafına dahil etme çabaları olarak nitelendirilebilir. Diğer bir ifadeyle jeopolitik teoriye göre uluslararası ilişkiler bir mücadele sürecidir, bu bağlamda Balkanlar, ABD, Avrupa ve Rusya'nın mücadele alanı olarak değerlendirilebilmektedir.

Bunlara ek olarak söz konusu bu bölge, Küçük Asya'yı kontrol etmek amacıyla NATO askeri üslerinin konuşlandırılması ve Sovyet sonrası boş kalan alanı kontrol altına almak için uygun bir bölgedir. Modern Avrupa için Balkanlar, sadece Batı Avrupa - Arabistan – Hindiçini'yi kontrol etmekle kalmayıp aynı zamanda tüm dünyayı kontrol edebilen "heartland" yani merkezi bir bölgedir. Zira Mackinder'e göre, "heartland" – küresel jeopolitik süreçlerin merkezini Avrasya'nın kuzeyi ve merkezi (Arktikten kıyılarından Orta Asya çöllerine kadar, Doğu Avrupa dâhil) oluşturmakta ve "heartland"a hâkim olan Dünya Adasına (world island – Avrasya ve Afrika) hakim olacaktır, Dünya Adasına hakim olan dünyaya hakim olacaktır ifadesini kullanmıştır (Mackinder, 1904). Aynı şekilde "heartland" kavramını kullanan Straus-Hupe, Orta Avrupa, Baltık, Ege ve Adriyatik'i içine alan bölgeye sahip olan devlet Avrupa'ya hâkimdir ifadesini kullanmıştır (Dougherty & Pfaltzgraff, 1990, 92). Bu bağlamda Balkanların jeostratejik ve jeopolitik önemi daha net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Rusya Açısından Balkanların Önemi

Rusya'nın ulusal çıkarı jeostratejik güvenlik, dış ve iç sınırların dokunulmazlığı, tarihi, kültür, coğrafi alanın, ulusal gelenekler ve manevi birlikteliğin korunmasıdır. Rusya'nın müttefiklere en azından ona karşı gelmeyen devletlere ihtiyacı vardır. Her devlet güvenlik ya da aksine gerginlik bölgelerine sahiptir. Devletler açısından gerginlik bölgeler bilinmeli ve etkisiz hale getirilmeye çalışılmalıdır. Bu unsurların her biri Balkanlar ile yakından ilişkilidir. Tarih Bilimleri Doktoru, Rusya Bilimler Akademisi, Slav Araştırmaları Enstitüsü'nün Modern Balkanlar Krizini Araştırma Merkezi Başkanı Elena Guskova'ya göre, Rusya Balkanlara baktığında tarihsel müttefiklerini kaybettiğini görmektedir. Zira hemen topraklarının yakınında NATO askeri üs edinmekte, aynı zamanda ABD Adriyatik'i kontrol altına almakta ve Akdeniz'e çıkış sağlamaktadır (Guskova, 2012).

Bu sebeplerden dolayı Rusya, Avrupa'daki güç dengesinin değişikliği ile ilgili olumsuz olaylara karşı dengeleme politikası yürütmesi gerekmektedir. Rusya'nın Avrupa'daki güç dengelem politikasını yürütmesi için en uygun bölge Balkanlardır. Zira Prof. Dr. Guskova'ya göre, Rus diplomasisi istikrar sağlayıcı rol oynamak, küresel ve bölgesel düzeyde olumsuz eğilimleri dengelemek için yeterlidir. Eğer Rusya Balkanlardaki inisiyatifini kaybettiği an Batı tarafından Moskova'ya başka da koşullar dikte edilmeye başlayacaktır (Guskova, 2012).

Buna ek olarak, birbirinden ayrılmış ve aralarında işbirliği olmayan ülkeler, uluslararası güçlerin, askeri örgütlerin ve siyasi blokların kolay hedefi haline gelmektedir. Rusya'nın Balkanlar ile olan ilişkisi Prof. Dr. Guskova'ya göre, şu şekilde olmalıdır; tarihsel geleneklerin canlanması ve korunması için karşılıklılık fikirlerinin yetiştirilmesi, karşılıklı çıkarlara dayanan Ortodoksluğun gelişmesi, bölgesel işbirliğini geliştirerek ve karşılıklı çıkarlar için yeni ekonomik ve siyasi merkezler kurarak kendi ekonomisini güçlendirmesi gerekmektedir. Böyle bir durumda, Rusya'nın NATO askeri kontrolünün eski Yugoslavya'nın tüm alanlarına yayılmasını, askeri üslerin Sırbistan ve Karadağ topraklarında kurulmasını, kültürel ve tarihsel alanın 'Amerikanlaştırılması' ve 'vatikanizasyonunu', Russophobia'yı teşvik ederek önlemeye çalışması mantıklı olacaktır (Guskova, 2012).

Rusya Federasyonu tarihsel bağı mevcut olan ülkeleri bu bağlamda kendine bağlayarak ve bunu aktif bir şekilde kullanarak bölgeden uzaklaşmak istememektedir. Tarihsel bağları sayesinde bölgede kendine bir nüfuz alanı oluşturmak ve sağlam müttefik edinmek istemektedir. Bunu da ancak bölgeye yayılmaya başlayan NATO ve AB'nin etkisini zayıflatarak yapması gerekmektedir.

Tarihsel Arka Plan

Balkanlar çok uluslu, çok dinli, ekonomi açıdan birbirine benzemeyen, siyasi açıdan tarihi boyunca istikrarsız olan karmaşık bir bölgedir. Balkan Yarımadası daima büyük güçlerin ilgisini çekmiş ve Türkiye, Avusturya-Macaristan, Almanya, İngiltere ve Fransa bu topraklar için mücadele etmişlerdir. Büyük güçler bu toprakları ilhak etmeye, kazanmaya ve ona sahip olmaya çalışmışlardır. Politikacı Otto von Bismark her konuşmasında demiştir ki "Eğer Avrupa'da savaş başlarsa, Balkanlar'daki olur olmaz şeyler içindir" (Ponamareva, 2013). Rus basınına göre, Rusya'nın Ortokods Balkan halkının koruyucusu olarak yaklaşmasından Avrupalılar rahatsızlık duymuştur. Rusya'nın Slav halkını koruma niyetiyle yaklaştığında Batılı güçler onun Balkanlar'daki etkisinin çoğalmasını ve Balkan üzerindeki kontrolünü önlemeye çalışmıştır. Rusya'nın Balkanlardaki etkisinin çoğalması ya da Rus-Türk savaşı zaferi esnasında periyodik olarak Rusya'nın diplomatik anlamda tecrit edilmesi meydana gelmiş, fakat Rusya her zaman Balkanlardaki önceliğini savunmuştur. Rus diplomasisi geleneksel nüfuz alanını, yani Balkanlar'ı kaybetmemek için sürekli manevra değiştirmek zorunda kalmıştır. Daha 1978 yılında İsveç kenti Uppsala'da gerçekleşen Uluslararası Kongre'de Z. Bzezinski J. Tito'nun ölümünden sonra Yugoslavya'nın geleceği ile ilgili planı bilim adamları ile paylaşmıştır. Plan tasarısında SSCB ile Yugoslavya'nın özellikle Sırbistan'ın yakınlaşmasını önleme konuları yer alıyordu. Özellikle Tito'nun gidişinden sonra ABD, Slavların Rusya'ya duyduğu geleneksel sempatisini dikkate alarak Yugoslavya'da ABD'nin çıkarına zarar verebilecek değişikliklerin meydana gelmesinden endişelenmiştir (Bulatovich, 1995, 200).

Bununla birlikte, Rusya'nın Balkanlar'daki Slavlar ile olan ilişkilerindeki tüm güçlüklere rağmen, Batı'nın Slavları Batılı değerlere yönlendirmeye yönelik çabaları Rusçuluğa (Rusofilstvo) nazaran zayıf kalmıştır.

Zira Rus himayesi Türklere karşı mücadele ve bağımsızlıklarını kazanmada destek olarak Balkanlar ile ortak düşmana karşı ortak mücadele vermişlerdir. Örneğin, 1715 yılından bu yana Rus çarlar Karadağlıları finansal olarak desteklemişken, 1798 senesinde Rus İmparatoru Pavel I Karadağ'a "toplumsal ihtiyaçlar ve faydalı kurumların kurulması için" üç bin ruble tutarında yıllık sübvansiyon kararlaştırmıştır. 18. Yüzyıldan sonra bölgede Rusya'ya karşı aşırı sempati oluşmaya başlamıştır. Rusya, Karadağ ile olan ilişkilerini sürdürmek ve Habsburg İmparatorluğu ile olan meselelerini halletmek için Karadağ'a para yardımı yapmış, dinsel kitaplar göndermiş, göçmenleri topraklarında kabul etmiş ve 1804 yılında Kotor'da bir konsolosluk açmıştır (Chernogorsko-Russkie Otnosheniya 1711-1918 (Karadağ-Rus İlişkileri 1711-1918), 1992, 19,24-25, 68).

Daha sonra 16 Ağustos 1804 yılında Başpiskopos Peter Petrovich Negosh ve yandaşları her zaman Rusya'ya sadık kalacaklarına söz vermişlerdir. Ayrıca Sırbistan ve Karadağ'ın bağımsızlığının nihai onaylanmasında Rusya'nın diplomatik yardımı önemli rol oynamıştır. Rus-Sırp ve Rus-Yugoslav ilişkilerinin geçmişi iniş-çıkışlarla, işbirliği ve aynı zamanda birbirinden uzak kalma dönemleriyle doludur. Fakat ne olursa olsun onlar için halkların kardeşliği, ortak kültüre, dine ve dile dayanan karşılıklı sempati her zaman iyi bir zemin teşkil etmiştir. Bu kadar farklı tarihlere sahip ülkelerin (Rusya ve Balkanlar) çıkarları çatışmaktan daha çok uyum sağlamıştır (Politicheskie i Kulturnie Otnosheniya Rossii s Yugoslavyanskimi Zemlyami v Pervoy Treti XIX Veka (XIX. Yy. Üçüncü Yarısında Rusya ve Yugoslavya'nın Siyasi ve Kültür İlişkileri), 1997, 10-11).

Birinci dünya Savaşı sırasında Osmanlı'nın balkanlar toprak paylaşımında Rusya 1917 devriminden dolayı bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşından sonra savaştan galip gelen SSCB, İngiltere ve ABD Yalta Konferansı'nda Avrupa ve Balkan topraklarını paylaşmışlardır. Avrupa'nın doğusu ve Balkanlar'a sahip olan SSCB bu ülkelere komünist rejimlerle yönetmeye başlamıştır.

Günümüzde de bu bölgede ciddi mücadele devam etmekte, bu mücadele Balkan'ın Batı'ya gösterdiği yakınlığından kaynaklanmakta, ama bu sefer Rusya'nın varlığı göz önünde tutulmaktadır. 1990'lı yıllarda olan olaylarda kendi toprakları için mücadele veren Sırp generalleri Divan'da yargılanırken Rusya büyük güç olarak etkinliğini gösterememiştir.

1999 yılında Balkanlar bir kez daha dünyanın merkezi üssü haline gelmiştir. Rusya'ya göre, NATO'nun planlarına uymadıkları, inatçılığı ve itaatsizliği yüzünden Sırbistan ve Karadağ bombalanmıştır. Rusya Sırpları desteklemiş fakat Batı'nın baskısına yenik düşmüştür.

2000'li yıllarda Moskova yönetimi Balkan ülkeleriyle ekonomi işbirliğini geliştirerek her yıl hacmini daha da arttırmıştır. Fakat Batı, özellikle de ABD Balkanları kendi ulusal çıkar bölgesi olarak açıklamış ve Rusya'ya bölgede etkili olmasına müsaade etmek istememiştir. Daha sonra AB ve NATO arasında Balkanlar için ciddi bir mücadele görülmüş, örneğin, Sırbistan'da rejim değişikliği uygulanarak batı yanlısı hükümetlerin iş başına getirilmeye çalışılmış, Bosna-Hersek'teki Sırp faktörünün etkisizleştirilme girişimi sürmüş, AB ve NATO'ya dahil etme çabaları ve toprağın parçalanması gibi politikalar yürütülmüştür. Bunların hepsi aslında Rusya'ya göre Rusya karşıtı büyük bir kampanyanın arka planıdır. O zaman bile, ABD, yeni bir uluslararası ilişkiler sistemini kurmak ve onun içinde aktif rolü üstlenmek için stratejik bir plan geliştirmiştir. Aslında 1990'lı yılların başında Rusya hala ABD'nin ana rakibi olmaya devam etmektedir. Yeni uluslararası sistemde Yugoslavya çeşitli nedenler ile hedef olarak seçilmiş ve parçalanmıştır;

Yugoslavya, Balkanlar'da ciddi bir askeri potansiyele sahip en güçlü devlet olduğundan diğer devletler tarafından tehdit olarak görülmekteydi. Bu yüzden onu parçalamak ve küçük parçalara bölmek gerekmekteydi. Ayrıca NATO'nun planlarına uymayarak kendi bildiğini okumaya başlamıştır.

Yugoslavya Rusya'nın ana olası bir müttefiki ve destekçisi olarak görülmüştür. Zira Ortodoks Yugoslav halkları Rusya'ya karşı savaşmadı, ortak düşmana karşı beraber savaşmışlardır.

Yugoslavya Batı tarafından Avrupa'daki son "komünizm kalesi", Slav birliği fikrinin lideri olarak görülüyordu.

Vatikan, uzun zamandan beri Balkanlardaki Ortodoks kültürünü tasfiye etme ya da Doğu'ya kaydırma planlarını besliyordu.

Balkanlar, NATO'nun askeri örgütten "barış gücüne" dönüşmesi, daha sonra NATO birliklerinin (İtalya, Almanya) konuşlandırılması için ideal bir bölgedir.

Kosova'nın Bağımsızlığı Ve Rusya'nın Tutumu

Kosova Sırbistan'dan ayırılarak 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir. Rusya Sırbistan ile olan yakın ilişkilerden ve aşağıda örnekleri verilecek olan diğer sebeplerden dolayı Kosova'nın bağımsızlığını tanımamıştır. Kosova'ya bağımsızlık verilmesi, Gürcistan'da bulunan Güney Osetya ve Abhazya ayrılıkçı bölgelerinin, Moldova'da bulunan Dniyester bölgesinin bağımsızlık istemelerini tetikleyecektir. Ayrıca bu bölgelerin bağımsızlığa kavuşması demek Rusya'nın Gürcistan ve Moldova'ya karşı önemli kozlarını kaybetmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca Kosova'nın bağımsızlığa kavuştuğu gün Balkanlar'daki diğer azınlık bölgeler bağımsızlık hayallerine sürüklenecektir. Ayrıca Rusya Federasyonu'nun kendi topraklarında 20'den fazla otonom bölge bulunmaktadır. Onların içinde Çeçen, Dağıstan ve Tatar bölgeleri Rusya Federasyonu'nun toprak bütünlüğünü tehdit eden bölgelerdir. Rusya'nın Kosova'nın bağımsızlığını tanıması demek kendi toprağındaki bölgelere ılımlı mesaj vermek anlamına gelirdi. Bu yüzden Rusya iki farklı sebepten dolayı bu bölgelerin bağımsızlığını desteklememektedir. Bu yüzden Rusya her ne kadar Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BM GK) veto hakkını kullanmasa da Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü savunarak Kosova'nın tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesini uluslararası hukuka aykırı olarak ilan etmiştir.

Kosova'nın bağımsızlığını en çok destekleyen ülke bölgedeki Rusya'nın ana rakibi ABD olmuştur. Zira Kosova'yı destekleyerek Balkanlar'da bir üs veya bir müttefik edinmiş oluyordu. Kosova'da bağımsızlığını kazandığı için ve ABD'nin onu bu yolda desteklediği için Priştine'nin Washington'a bir teşekkür borcu olmuş oluyordu. Askeri üs edinmek ve bölgede nüfuz alanı oluşturmak için yani yine jeopolitik sebeplerden dolayı Rusya ve ABD Balkanlar'da yine karşı karşıya gelmiş bulunuyorlar ve ABD kendi nüfuz alanını oluşturarak bölgeden kazançlı ayrılmaktadır.

Balkanlar'ın Batı'ya Yaklaşması Ve Rusya'nın Tutumu

Rusya Federasyonu yukarıda dile getirilen çeşitli sebeplerden dolayı bölgeden uzak kalmış ve Balkanlar'daki bu boşluğu AB ve NATO iyi değerlendirmiştir. Örneğin, 2004 yılında Slovakya ve Slovenya, 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya, 2013 senesinde Hırvatistan AB'ye sırası ile üye olmuşlardır. Aynı şekilde 2004 yılında NATO'nun doğu genişlemesi Bulgaristan, Romanya, Slovenya ve Slovakya gibi Balkan ülkelerini dahil ederek ilerlemiştir. 2009 yılında Hırvatistan ve Arnavutluk gibi iki Balkan ülkesi daha Batı blokuna eklenmiştir. 2017 yılında Balkanlar'dan Karadağ ülkesi Batı blokuna üyeliğini tamamlamıştır. ABD ve Atlantik ittifakı için Adriyatik kıyılarında küçük bir devleti NATO'ya katmak Rusya'nın kapılarını Akdeniz'in Avrupa yakasına kapatmak anlamına gelmektedir (Indelicato, 2017).

2006 yılında Sırbistan'dan bağımsızlığını kazanan Karadağ ile Rusya arasında ticari, siyasi, kültürel ve tarihi bağ bulunmakta ve iki ülke yakın ilişki sürdürmesine rağmen, 2015 yılında NATO'nun resmi daveti üzerine, Karadağ'ın üyelik adımları başlamıştır. Bunun üzerine Rusya söz konusu üyeliğe karşı olduğunu o tarihten itibaren dile getirmiştir. Karadağ hükümetinin Nisan'da üyelik protokolünü imzalayınca Rusya Federasyonu bu üyeliğin büyük bir hata olduğunu ifade etmiştir. Rusya Federasyonu Karadağ'ın NATO üyeliği ile beraber Balkanlar için daha fazla mücadele etmesi gerektiğini anlamıştır.

Vzglyad gazete Uzmanı Borzyakov'a göre, Arnavutluk ve Hırvatistan'ın NATO üyeliği esnasında Rusya'nın pozisyonu son derece zayıftı, ama Karadağ için mücadele edilmeye ve onun üyeliği için itiraz edilmeye çalışıldı darbe girişimi gibi olaylara karıştırılarak bir bilgi savaşın içine sürükletilmiştir. Yıllardır Milo Djukanoviç tarafından yönetilen küçük Balkan ülkesi Moskova'nın görüşmeye çalışmasına rağmen oyunu Batı'dan yana kullanmıştır.

Karadağlı Uzman Miloš Mirković'e göre, Karadağ'ın NATO üyeliği Rusya'ya ihanet değil, yalnızca Batı entegrasyonu yolundaki bir adımıdır. Karadağ hükümeti bağımsız bir ülke olarak vatandaşlarının daha kaliteli ve güvenli yaşam sürmesi için elinden geleni yapmaktadır. Zira halk oylama sırasında Batı ile yakınlaşmak NATO ile beraber olmak için oy kullanmıştır. NATO'ya üye olmadaki Karadağ'ın amacı Batı

toplumuna yani AB'ye entegre olmaktır ki bağımsızlığını kazandığı günden itibaren NATO ve AB'ye üye olmak gibi iki hedefi vardı ve şimdi onun ilkini gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Podgorica'nın Batı toplumuna entegrasyonunun amacı ise ülkenin genel anlamda kalkınması için gerekli koşul olarak kabul edilmektedir. Karadağ'ın NATO entegrasyonu kesinlikle geleneksel müttefiki olan Rusya'ya karşı değildir (Mirković, 2017).

NATO Başkanı Jens Stoltenberg Podgorica'nın NATO üyeliği ile ilgili açıklamasında: "Geçtiğimiz yıl Karadağ'da uygulanan bir darbe girişiminin ve Rus vatandaşlarının tutuklandığı haberini görmüştük. Bu gerçek, bu ülkeyi NATO'ya götürecek yeterli bir argümandır" ifadesini kullanmıştır. Jens Stoltenberg'in ifadesinin ardından Rus basını; "NATO, daha sonra Rusya'yı suçlamak için darbe girişimini icat etti, başlattı ve böylece Karadağlılar ittifaklara hızla boyun eğmek zorunda kaldılar" ifadesini kullanmışlardır (Rossiyan Obvinili v Popitke Perevorota v Chernogorii (Rusya'yı Karadağ'daki Darbe Girişimi ile Suçladıları), 2016).

Çek gazeteci Petra Procházková'ya göre, Karadağ ve Sırbistan, gelecekte Rusya'nın Avrupa'daki üsleri olabilecek ülkeler ve bu yüzden Moskova'nın ilgisinin çektiği ülkelerdir. Fakat onların tek kurtarıcısı Rusya olduğuna inanmaları için öncelikle kendi aralarında iç politik karmaşaları provoke etmesi, bölgedeki diğer ülkelere onları kışkırtması ve kamuoyunu etkilemesi gerekmektedir. Günümüzdeki hükümet yanlısı Rus medyasının retoriği bu şekildedir. Bu tür Rus basınında Balkanlar ana temalardan biridir. Ayrıca Rus analistler, Sırbistan, Bosna-Hersek ve Karadağ'ın NATO'ya katılmasına ve Batı ile yakınlaşmaya devam etmelerine izin vermemek Moskova'nın amacı olduğunu da gizlememektedir (Procházková, 2017).

Bunlara ek olarak Rusya, Sırpları Kosova savaşından bu yana kalan patlamamış NATO bombalarının ortadan kaldırılmasına yardım ettiğini sürekli olarak vurgulamaktadır. Ayrıca 2014 yılında Rusya, sel ve ardından gelen orman yangınlarından zarar gören Sırbistan'a yardım sağlamıştır. Geçtiğimiz Kasım 2017'de Moskova altı MiG-29 uçağını Belgrad'a nakletmiş ve birlikte ortak askeri tatbikatlar yapmışlardır. 2014 yılından günümüze kadar Rusya, Sırplara program çerçevesinde 40 milyon dolar yatırım yapmıştır. Bu tutar AB'nin Sırbistan'daki yatırımından çok daha az, AB yardımının milyarlarca avroya ulaştığı tahmin edilmektedir. Fakat bu bölgede Rus propagandası kendisini daha iyi ifade etmektedir. Örneğin, Sırbistan'daki Sputnik ajansı, Moskova yönetiminin Kosova'nın Sırbistan'a dönmesine yardım etmeyi dahi vaat eden popüler bir yayındır (Procházková, 2017).

Belgrad ve Üsküp hükümet liderlerinin Moskova ile yaklaşma yolunu aramalarına rağmen Balkanlar'da, birçok kişi, eski Yugoslav ülkelerinden Sırbistan ve Makedonya'yı NATO üyeliği için son iki aday olarak görmektedirler (Indelicato, 2017).

Avrupa'daki diplomatik kaynaklara göre, daha önce Yunanistan tarafından engellenen Makedonya'nın NATO'ya üyeliği üç dört ay içerisinde çözülmesi, Üsküp'ün AB'ye katılım müzakereleri en kısa zamanda başlatılması öngörülmektedir. Borzyakov'a göre, bir Balkan parçasının daha ittifak tarafından "yutulacağı" anlamına gelmektedir. Belgrad NATO için kolay bir lokma değil, bu yüzden NATO Sırbistan'a karşı daha temkinli ve yavaş bir şekilde yaklaşarak, tüm dikkatlerini Üsküp'e çevirmektedir. Bu durumda da Karadağ örneğinde olduğu gibi iki taraf arasında bilgi savaşı ve Batı tarafından esinlenen büyük çaplı bir siyasi kriz beklenmektedir (Borzyakov, 2017).

Peki, Makedonya için Rusya NATO'ya karşı nasıl savaşabilir? Burada uzmana göre büyük oynamaya gerek yok, zira ülkenin değeri bu kadar, büyük kozları Karadağ konusunda oynamak gerekiyordu. Zira Makedonya'nın Karadağ'da olduğu gibi hiçbir tarafından denize çıkışı bile yok ve her taraftan NATO ülkeleri ile çevrilidir. Aslında NATO ve AB Rusya'yı Makedonya mücadelesine dahil ederek Ukrayna ve Suriye'den uzaklaştırmak istemekte zira bu mücadeleyi Moskova kaybedecektir. Makedonya eğer gerçekten birine lazım olsaydı onu NATO çoktan bünyesine alırdı ve yine de Üsküp'ün Moskova nüfuzu altında kalacağına NATO'nun altında kalmasını istemektedir. Makedonya'nın NATO üyeliğindeki tek engel Yunanistan kaynaklı ülke isminden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, BM'de "Makedonya" ismi taşıyan devlet bulunmamakta, onun yerine Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti olarak geçmektedir. Büyük bir ihtimal Makedonya NATO'ya geçici isimle "Eski Yugoslav Cumhuriyeti" olarak girecek, fakat şunu da unutmamak gerekir ki böyle durumlarda geçicilik süreklilik kazanmaktadır. Yunanlar ve

Makedonlar aralarındaki sorunları çözmek için arabulucu komisyon oluşturularak iki taraf arasındaki gerginlik yumuşatılır, ama neticede NATO tekrar bir Balkan ülkesini bünyesine katarak genişlemiş olacaktır. Peki, bu durumda Rusya'nın karışması gerekiyor mu? Rusya zaten böyle bir adımın büyük hata olacağını duyurarak karışmış olacak ve daha fazlasına gerek yoktur. Zira uluslararası alanda Makedonya'dan daha önemli Ukrayna ve Suriye konuları mevcuttur, Rusya'nın öncelikle onlara odaklanması gerekmektedir (Borzyakov, 2017).

Sonuç

Balkanlar bulunduğu coğrafik avantajı, karmaşık halkı, çeşitli dinleri ve dilleri bir arada barındırması ve üç kıtanın birleşme kilit noktası konumu itibari ile tüm güçlerin dikkatlerini üzerine çekmektedir. Jeopolitik teoriye göre, uluslararası aktörlerin dış politika ve davranışlarını belirleyen bu çevresel ya da dış etkenler Balkanlar'ın önemini ön plana çıkarmaktadır. Bu yüzden Balkanlar ABD, AB ve Rusya Federasyonu gibi başat aktörlerin gündemini oluşturmaktadır. Jeopolitik kuramcılara göre, uluslararası ilişkiler mücadele sürecidir, Balkanlar da bu mücadelenin alanıdır. ABD, NATO ve AB'nin çıkarı ve politikası olduğu alanda Rusya Federasyonu'nun da kendi ulusal çıkarı ve politikasını mevcuttur. Moskova yönetimi Balkanlar'da en azından rakibinin öne çıkmasını engellemek adına karşı politika yürütmek ve ya kendi nüfuz alanını oluşturma politikasına sahiptir. Zira Balkanlar savaş esnasında üç kıtaya saldırı yönetebilecek, saldırıyı caydırabilecek, üç kıtayı kontrol altına tutabilmek ve yönetmek kadar ticari anlamda üç kıtaya ulaşabilme kapasitesine sahip bir bölgedir. Böyle bir durumda kimin tarafından olursa olsun bölgede üs edinmek ve nüfuz alanı oluşturmak oldukça önemlidir. Zira Balkan ülkeleri birer olası müttefik ve denize çıkışı olan uluslararası sistemde söz sahibi olabilecek aktörlerdir. Son dönemlerde Balkan ülkelerinin yavaş yavaş Batı blokuna dahil olması ile Balkanlar Moskova yönetiminin dış politika gündemini oluşturmakta ve önemini kat be kat arttırmaktadır. Günümüze kadar bölgede zayıf kalan Rusya Federasyonu'nun daha fazla etkisini kaybetmemesi için daha aktif bir politika sürmesi beklenmektedir. Fakat uluslararası sistemin gündemini oluşturan Ukrayna, Suriye ve terörizmle mücadele konuları Balkan konusundan daha ağır bastığı görülmektedir. Fakat bu Rusya'nın Balkanlardan vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Batı'nın Ukrayna krizinden dolayı Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlardan dolayı Balkanlar Rusya'nın ticari ve siyasi ortakları olarak hala da önemini korumaktadır.

Kaynakça

Arı, T. (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, hegemonya, İşbirliği. Bursa: MKM Yayıncılık

Borzyakov, S. (2017, Temmuz 19). Rasshirenie NATO za Schet Balkan Predstavlaetsya Neizbejnım (NATO'nun Balkan Genişlemesi Kaçınılmazdır). www.vz.ru: https://vz.ru/world/2017/7/19/879195.html (Ağustos 28, 2017)

Bulatovich, L. (1995). İspovesti. Belgrad: Struchna Kniga.

Chernogorii, İ. İ. (1992). Chernogorsko-Russkie Otnosheniya 1711-1918. Moskova: Podgorica.

Dougherty, J. E., & Pfaltzgraff, R. L. (1990). Contending Theories of International Realtions . New York: Harper Collins Publishers.

Guskova, E. (2012, Nisan 18). Serbiya i Balkanı Vo Vneshney Politike Rossii (Rus Dış Politikasında Sırbistan ve Balkanlar). www. provaslavie.ru: http://www.pravoslavie.ru/52987.html (Ağustos 22, 2017)

İndelicato, M. (2017, Ocak 16). Chernogoriya Vstupaet v NATO (Karadağ NATO'ya Üye Olmuştur). www.inosmi.ru: http://inosmi.ru/politic/20170116/238529133.html (Ağustos 28, 2017)

İskenderov, P. (2010, Haziran 6). Balkanı: Proshloe, Nastoyashee i Budushee. www.perspektivy.info:http://www.perspektivy.info/book/balkany_proshloje_nastojashheje_i_budushheje_2010-06-09.htm (Ağustos 23, 2017)

Koncepciya Vneshney Politiki Rossiskoy Federacii (Rusya Federasyonu'nun Dış Politika Konsepti). (2000, Temmuz 11). www.ng.ru: http://www.ng.ru/world/2000-07-11/1_concept.html (Ağustos 29, 2017)

Mackinder, H. J. (1904). The Geografical Pivot of History. Geographical Journal, Vol.23(4), 421-437.

Mirković, M. (2017, Şubat 20). Chernogoriya: Chlenstvo v NATO - Ne Predatelstvo Rossii, a Venec Puti na Zapad (Karadağ: NATO'ya üyelik Rusya'yı Satmak Değil Batı'ya Atılan Adımdır). www.inosmi.ru: http://inosmi.ru/politic/20170220/238752970.html (Ağustos 28, 2017)

Politicheskie i Kulturnie Otnosheniya Rossii s Yugoslavyanskimi Zemlyami v Pervoy Treti XIX Veka (XIX. Yy. Üçüncü Yarısında Rusya'nın Yugoslav Toprakları ile Siyasi ve Kültür İlişkileri. (1997). Moskova: Nauka.

Ponamareva, E. (2013). Balkanı Repernaya Tochka Mirovoy Politiki. Vzglyad iz Rossii (Balkanlar Dünya Politikasının Merkezidir. Rusya'dan Bakış). Balkanski Dialog. Sofia: Sofya Üniversitesi ve Gorchakov Fondu.

Procházková, P. (2017, Mart 22). Rossiya Boretsya s NATO za Balkanı (Rusya NATO ile Balkanlar için Mücadele Etmekte). www.inosmi.ru: http://inosmi.ru/politic/20170322/238927047.html (Ağustos 28, 2017)

Rosenau, J. N. (1972). External Environment as a Variable in Foreign Policy Analysis. J. N. Rosenau içinde, The Analysis of International Politics. New York: The Free Press.

Rossiyan Obvinili v Popitke Perevorota v Chernogorii (Rusya'yı Karadğ'daki Darbe Girişiminde Suçladıları). (2016, Kasım 7). www.meduza.ru: https://meduza.io/feature/2016/11/07/rossiyan-obvinili-v-popytke-perevorota-v-chernogorii-glavnoe (Ağustos 29, 2017)

Russet, B. M. (1969). The Echology of Future International Politics. J. N. Rosenau içinde, International Politics and Foreign Policy (s. 93-103). New York : The Free Press.

Sprout, H., & Sprout, M. (1968). An Ecological Paradigm for the Study of International Politics. Princeton: Center for International Studies.

Spykman, N. J. (1972). Geography and Foreign Policy. R. L. Pfaltzgraff içinde, Politics and the International System (s. 372-377). New York: J. B. Lippincot Company.

Ekonomik Büyümenin Brüt Sabit Sermaye Oluşumundaki Değişmeye Duyarlılığı: Kırılgan Beşli Üzerine Bir Uygulama

Afşin Şahin

Doç. Dr., Gazi Üniversitesi / Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Bankacılık Bölümü,
afsinsahin@gazi.edu.tr

Özet: Son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde yapılan yatırımlar artışa geçmiş ancak makroekonomik büyüme görünüme etkin ve yeterli düzeyde yansımamıştır. Bu çalışmada Kırılgan Beşli ülkeleri olarak adlandırılan Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye'de Brüt Sabit Sermaye Oluşumundaki değişimin Gayrisafi Yurtiçi Hasıladaki değişim ile ölçülen ekonomik büyüme üzerindeki kısa dönemli etkileri En Küçük Kareler Yöntemi (OLS) ve Quantile Regresyon (QR) yöntemleriyle 1967-2015 yıllık zaman serileri verileri kullanılarak her bir ülke bazında tahmin edilmektedir. OLS'nin en iyi doğrusal yansız tahminci özelliklerinin bir kısmının sağlanamadığı ve veri setinin normalliği konularında bir takım soru işaretlerinin oluştuğu durumlarda QR tahmincisi tercih edilebilmektedir. Elde edilen OLS ve QR bulgularına göre, yatırımlardaki artış büyüme oranlarına yeterince yansımamakta ve esneklik katsayıları quadratlar arasında simetrik olmakla birlikte değişiklik göstermektedir. Katma değeri yüksek ve teknoloji yoğun alanlara yatırımların yapılması, girişimciliğin teşviki, sürdürülebilirlik ve iktisadi büyümenin yatırım esnekliklerini artıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırılgan Beşli, Yatırım, Ekonomik Büyüme, Regresyon.

Sensitivity of Change in Gross Fixed Capital Formation to the Economic Growth: An Application for Fragile Five

Abstract: During the last couple of years, investments to the developing countries have been increased but not rebounded efficiently and sufficiently to the economic outlook. In this study, the effects of Gross Fixed Capital Formation change on the economic growth measured by Gross Domestic Product are estimated for each Fragile Five, Brazil, India, Indonesia, South Africa and Turkey separately for the yearly time series spanning 1967-2015 using Ordinary Least Squares (OLS) and Quantile Regression (QR) methods. If some of the best linear unbiased estimator properties of OLS are not satisfied and normality of the data is questioned, QR estimator may be preferred. According to the OLS and QR results, an increase in investment does not rebound to the growth rates and elasticity coefficients vary among quadrants but they are symmetric. Making investment to the high added value and technology intensive areas, encouraging entrepreneurship will increase the investment elasticity of economic growth.

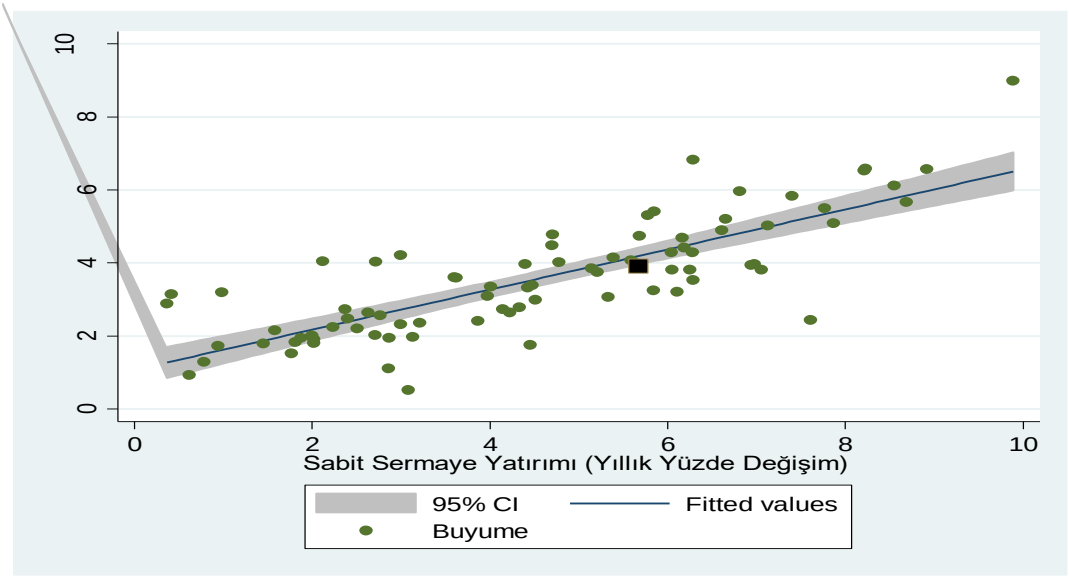
Key Words: Fragile Five, Investment, Economic Growth, Regression.

1. Giriş

Doğrudan yatırımlar, işgücü ve sermaye verimliliği ve ekonomik büyümeye katkısı yüksek ülkeleri, aksi durumdakilere kıyasla tercih etmektedir. Bu bakımdan büyümenin yatırımlara duyarlılığının ülkeler arasında karşılaştırılması iktisadi rekabetçiliğin tespiti anlamında önem taşımaktadır. İktisadi büyüme, istihdam ve sermaye gibi stok; tasarruf ve yatırım gibi akım değişkenlerle yakın ilişki içerisindedir. Ekonomide tasarruflar arttığında, yatırımlar gibi ilave değişkenler ve iktisadi büyüme iyileşmektedir. Ekonomide bir sızıntı olan tasarruf oranının artması bir başka açıdan sermaye birikiminin de yükselmesi anlamına gelmektedir. Fakat ekonomide sermaye birikimi arttıkça ve potansiyel çıktı düzeyine yaklaştıkça büyüme bir noktadan sonra, azalan verimler yasası gereği zayıflamakta ve etkin üretim artışı sağlanamadığı için teknolojinin rolü ve önemi kendini göstermektedir. Ülkeler bu noktada teknolojiye

yatırım yapmakta ve iktisadi üretimde etkinliği bu yolla artırmaya çalışmaktadırlar. Teknoloji düzeyindeki artış ise gelişmiş bir ekonomi ve sağlam kurumsal yapılara bağlı olmaktadır.8

Tasarruf oranı düşük ülkelerde iktisadi büyümenin sürdürülebilirliği kırılgan bir yapı içerisinde ilerlemektedir.9 Bu nedenle, tasarrufların artırılmasını takiben yakalanan sermaye birikimi sonrası reel sektör yatırımlarına analitik biçimde yaklaşılmalı ve katma değeri yüksek, teknoloji yoğun mal üretimi hızla teşvik edilmelidir. Sermaye birikimi ve yüksek istihdam yaratan reel sektöre yönlendirilmesi uzun vadede ekonominin şoklar karşısında kırılganlıklarını da azaltmaktadır. Yakın zamanda gelişmekte olan ülkelerde finansal yatırımların firma bilançolarında hızla arttığı ve spekülasyon güdüsüyle kazançların yükseldiği görülmektedir. Ancak finansal balonların yarattığı zımni refah artışı, teorik düzeyde uzun vadede büyüme rakamlarına yansıması gerekmektedir. Pratikte ise sanal refah artışı büyüme rakamlarına yeterince yansımamakta, istihdam artışına katkısı sınırlı olmakta, gelir dağılımını bozabilmekte ve balon patladığında ise kaosa dönüşmektedir. Leamer (2009, s. 284) de finansal balonların yarattığı ve sadece bilançoda gözlemlenebilen karların büyüme rakamlarına yansımadığını ve şirket bilgisayarlarında kaldığını belirterek bu hipotezi desteklemektedir.

Şekil 1. Büyüme ve Yatırım İlişkisi (1988-2015)

Kaynak: World Development Indicators.

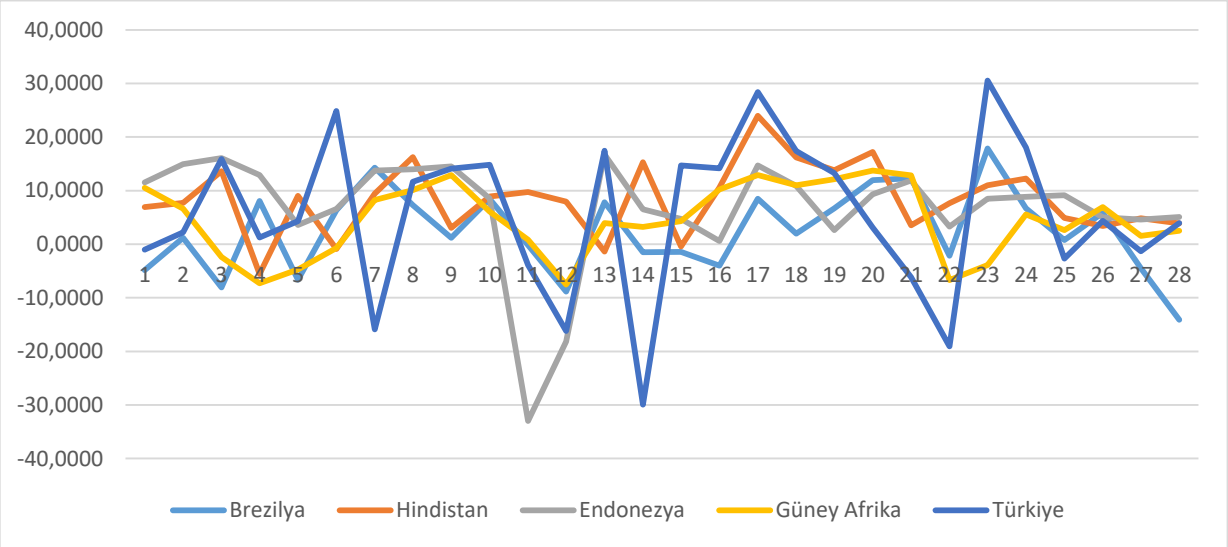
Grafikteki ülkeler: Algaria, Antigua ve Barbuda, Arjantin, Avustralya, Avusturya, Bangladeş, Barbados, Belçika, Belize, Benin, Bolivya, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Kameron, Kanada, Şili, Komorlar, Kongo, Kosta Rika, Küba, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, Mısır, Arap Cumhuriyeti, El Salvador, Ekvatoryal Gine, Finlandiya, Fransa, Gabon, Gambiya, Almanya, Yunanistan, Guatemala, Gine, Honduras, Hong Kong, Çin, İzlanda, Hindistan, Endonesya, İran, İrlanda, İtalya, Japonya, Ürdün, Kenya, Kore, Lüksemburg, Çin, Madagaskar, Malezya, Mali, Meksika, Fas, Mozambik, Namibya, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Nijerya, Norveç, Pakistan, Panama, Papua Yeni Gine, Peru, Filipinler, Portekiz, Porte Rico, Rwanda, Senegal, Seyşeller, Sierre Leone, Singapur, Güney Afrika, İspanya, Sri Lanka, Svaziland, İsveç, İsviçre, Suriye, Togo, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Uganda, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Uruguay, Venezuela.

İktisadi büyümenin kalıcı olması, sermaye birikim sürecinin sürdürülebilirliğine bağlıdır. Bu açıdan iktisadi büyüme ve sabit sermaye yatırımı ilişkisinin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Türkiye'de yatırımlar 1988 ile 2015 yılları arasında ortalama %5.64 oranında artış göstermişken, iktisadi büyüme bu yıllar arasında ortalama %3.99 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de yatırım artışının iktisadi büyümeye yeterince yansımadığı dikkat çekmektedir. Şekil 1'de sunulan dağılım grafiğinde de bu durum gözlenmektedir.

[8] Blanchard (2011, s. 219), teknoloji seviyesindeki artışın kişi başına çıktıdaki sürekli büyümeyi sağladığını vurgulamaktadır ve bu noktadan hareketle teknoloji seviyesinin belirleyicilerini araştırmaktadır.

9 Şahin (2015) bu konuda incelenebilir.

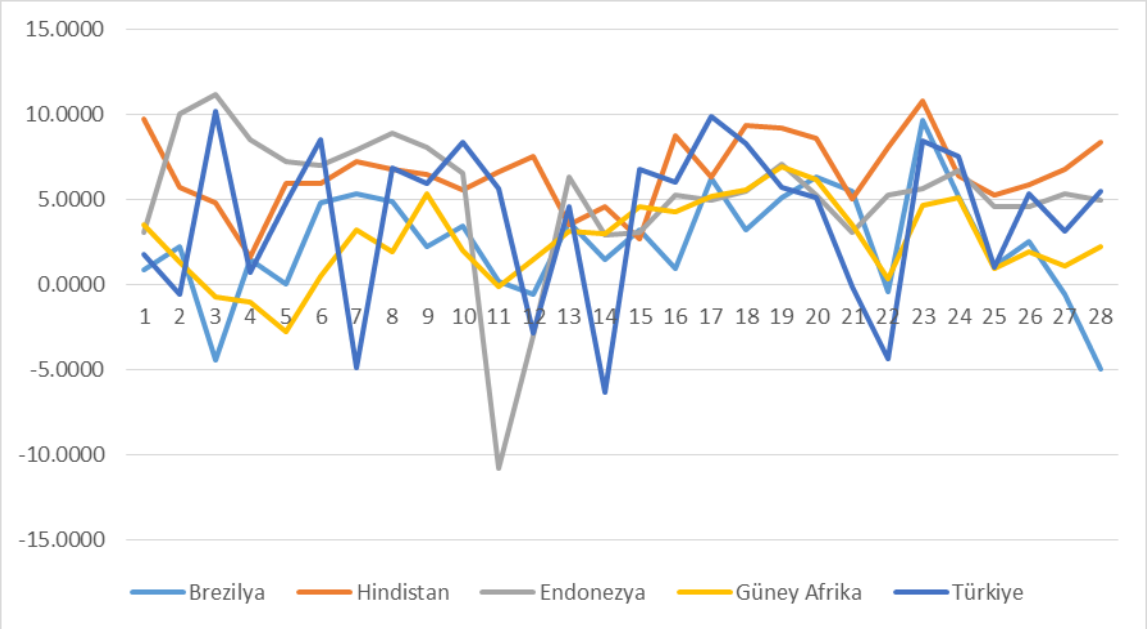
Yatay eksende brüt sabit sermaye oluşumunun yıllık yüzde değişimi ve dikey eksende yerli para cinsinden reel GSYİH artış hızı yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse: Türkiye regresyon çizgisinin hemen altında koyu kare ile gösterilen noktada yer almakta ve yatırımların büyüme oranına katkısı dünya ortalamasının altında seyretmektedir. Şekil 1 incelendiğinde, pek çok gelişmekte olan ülkenin yatırım artış hızının Türkiye'ye yakın seyrederken, Türkiye'nin ortalama büyüme hızının bu ülkelerin altında kaldığı söylenebilir. Bu bakımdan Türkiye'de yatırım artış hızının iktisadi büyümeye yeterince yansımadığı öne sürülebilir ve sebepleri ayrıntılı tartışılmalıdır. Şekil 2 ve 3'de ise Kırılgan Beşli olarak adlandırılan Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye'de sabit sermaye oluşumu ve iktisadi üretim artışı yer almaktadır.

Şekil 2. Kırılgan Beşli Ülkelerinde Sabit Sermaye Oluşumu (1988-2015, Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: World Development Indicators.

Yatırım, doğrudan ve dolaysız yatırım olarak ikiye ayrılarak ele alınmaktadır. Türkiye'de son yıllarda sıcak para giriş ve çıkışlarındaki oynaklık artışının kırılganlıkları artırdığı vurgulanmaya başlanmıştır. Diğer taraftan, cari açığın finansmanı bağlamında sermaye giriş ve çıkışları sürdürülebilir olmalıdır. Etkin yatırım kavramı devreye bu noktada girmektedir. Örneğin yatırım teşvik uygulamalarının verim ve etkinliğinin artırılması, sektörel olarak bu alanlara yönlendirme, ekonomik büyümeyi ve sermaye hâsıla oranını artırabilir.

Şekil 3. Kırılgan Beşli Ülkelerinde Büyüme Oranı (1988-2015, Yıllık Yüzde Değişim)

Kaynak: World Development Indicators.

Sabit sermaye yatırımlarının iktisadi büyüme üzerine etkilerini ele alan pek çok çalışmanın olduğu görülmektedir. Kısaca bazılarına değinilirse: Bayraktutan ve Arslan (2008), Türkiye'de sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde etkilerinin uzun dönemli olduğunu 1980-2006 yılları arası için tespit etmektedir. Çetin (2012) 1980-2009 yılları arasında Malezya'da sabit sermaye yatırımlarının büyüme üzerindeki uzun vadede etkisini incelerken, kısa dönemde herhangi bir ilişki tespit edememektedir. Türkiye'de ise uzun dönemli bir ilişki bulamamaktadırlar. Şahbaz (2014) AB ülkelerinde 1991-2011 yılları arası panel ekonometrik yöntem ile sabit sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arası uzun dönemli ilişkiyi araştırmaktadır. Çalışmalarında sabit sermaye yatırımları uzun dönemde büyümeyi etkilerken, kısa dönemde bir etki söz konusu değildir. Gövdere ve Can (2016) ARDL yöntemi ile Türkiye'de sabit sermaye yatırımlarının uzun dönemde üretim üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını ancak kısa dönemde ise 0.13 olduğunu göstermektedir.

Akinola ve Omolade (2013) Nijerya ekonomisinde brüt sabit sermaye oluşumunun GSYİH üzerinde uzun dönemli etkilerini Johansen kointegrasyon yöntemi ile göstermektedir. Ugochukwu ve Chinyere (2013) Nijerya ekonomisi için logaritmik brüt sabit sermaye oluşumunun logaritmik GSYİH üzerindeki etkisini OLS ile 1.12 olarak bulmaktadır. Pavelescu (2008) AB üyesi ülkelerde 2000-2006 yılları arasında, brüt sabit sermaye oluşumunun üretim fonksiyonundaki etkinlik oranını karşılaştırmaktadır. Hussin ve Saidin (2012) Malezya, Tayland, Filipinler ve Endonezya için Panel OLS ile brüt sabit sermaye oluşumunun GSYİH üzerindeki etkisini 2'nin üzerinde bulmaktadır. OLS ile ayrı ayrı yaptığı tahminde Malezya (0.67), Endonezya (1.13), Tayland (0.78) ve Filipinler (1.29) bulmaktadır.

Bu çalışmada Kırılgan Beşli ülkelerinde sabit sermaye yatırımlarının iktisadi büyüme üzerindeki kısa dönemdeki etkileri En Küçük Kareler (OLS) yöntemi ile 1967-2015 yılları arası için Kırılgan Beşli Ülkeleri için tahmin edilmektedir. Elde edilen OLS bulgularına göre büyümenin yatırım esnekliği Güney Afrika (0.19) ile Hindistan (0.38) arasında değişmektedir. Tanı istatistiklerine göre daha fazla tercih edilen QR bulguları simetrik katsayılara işaret ederken, quadrantlar itibariyle esneklikler farklılık göstermektedir. Çalışmanın ikinci kısmında veri seti ve yöntem tanıtılmaktadır. Üçüncü kısımda bulgular yer almaktadır. Değerlendirme kısmında Türkiye'de yatırımların daha etkin hale getirilebilmesi, büyümeye yansımasının artırılması amacıyla bir takım öneriler sunulmaktadır. Çalışma sonuç kısmı ile tamamlanmaktadır.

2. Veri Seti ve Yöntem

Bu kısımda kullanılan yıllık veri seti 1967-2015 yılları arası için World Development Indicators (WDI) veri tabanından elde edilmiştir. Çalışmada Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) verileri sabit fiyatlarla yurtiçi para cinsindendir. Brüt Sermaye Oluşumu (GCF) da sabit fiyatlarla ve yurtiçi fiyatlar olarak alınmıştır. Veri seti açıklaması Tablo 1'de sunulmaktadır.[10]

Tablo 1. Veri Seti Açıklamaları

Ülke	Değişken İsmi	Kodu	Yıllar	Kaynak
Brezilya	LOGGDPBRA	NY.GDP.MKTP.KN	1967-2015	WDI
Brezilya	LOGGCFBRA	NE.GDI.TOTL.KN	1967-2015	WDI
Hindistan	LOGGDPIND	NY.GDP.MKTP.KN	1967-2015	WDI
Hindistan	LOGGCFIND	NE.GDI.TOTL.KN	1967-2015	WDI
Endonezya	LOGGDPIDN	NY.GDP.MKTP.KN	1967-2015	WDI
Endonezya	LOGGCFIDN	NE.GDI.TOTL.KN	1967-2015	WDI
G. Afrika	LOGGDPZAF	NY.GDP.MKTP.KN	1967-2015	WDI
G. Afrika	LOGGCFZAF	NE.GDI.TOTL.KN	1967-2015	WDI
Türkiye	LOGGDPTUR	NY.GDP.MKTP.KN	1987-2015	WDI
Türkiye	LOGGCFTUR	NE.GDI.TOTL.KN	1987-2015	WDI

Tablo 2'den logaritmik değişkenlerin birinci farklarının durağan olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kısa dönemli bir analiz olan En Küçük Kareler (OLS) yönteminin logaritmik birinci farkı alınmış veri setine uygulanabileceği söylenebilir.

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Seviye						Birinci Fark					
Değişkenler	Sabitli		Sabitli Trendli		Sabitsiz Trendsiz		Sabitli		Sabitli Trendli		Sabitsiz Trendsiz	
LOGGDPBRA	-5.1035	***	-3.2897	*	6.6684	***	-3.7748	***	-4.4812	***	-2.8873	***
LOGGCFBRA	-2.9219	*	-3.6332	**	2.7810	***	-5.8928	***	-6.0944	***	-5.3630	***
LOGGDPIND	3.4123	**	-0.9517		13.2948	***	-6.2385	***	-5.9300	***	1.0120	
LOGGCFIND	0.9944		-2.0809		5.2409	***	-8.8119	***	-9.1754	***	-2.5820	**
LOGGDPIDN	-2.6575	*	-1.7713		3.9753	***	-4.9183	***	-5.1464	***	-2.4076	**
LOGGCFIDN	-2.8102	*	-2.5763		2.1014	**	-4.2057	***	-4.6682	***	-3.4547	***
LOGGDPZAF	-0.6507		-2.1923		3.4069	***	-4.6098	***	-4.5730	***	-2.7871	***
LOGGCFZAF	-0.4374		-1.5289		1.8554	*	-5.9599	***	-5.9620	***	-5.2249	***
LOGGDPTUR	-0.7387		-3.3764	*	7.4162	***	-6.9878	***	-6.9289	***	-2.3676	**
LOGGCFTUR	-0.9566		-4.2456	**	1.8549	*	-7.7688	***	-7.6111	***	-7.2009	***

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 istatistiki düzeylerinde durağanlık sıfır hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. Testler Eviews 9.0 ile gerçekleştirilmiştir.

OLS modellerinden elde edilen sabitli ve sabitsiz belirtimlerin bulguları önemli ölçüde farklılaşabilmektedir. Ekonometrik açıdan Gujaratti (2015, ss. 121-122) hata terimlerinin önceki dönem değerleri ile ilişkisini azaltmak amacıyla serilerin birinci farkının alındığı durumda OLS tahminleri için

[10] Serilerin grafikleri talep edilmesi durumunda iletilecektir.

sabitsiz belirtimi önermektedir. Öneriyi takiben Eşitlik (1), sabit sermaye oluşumundaki değişimin iktisadi büyüme üzerine etkisini OLS ile sabitsiz belirtimde kestirmeye imkân vermektedir.11

$$DLOGGDP_t = \beta_1 DLOGGCF_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

OLS'de β_1 parametresi hata terimlerinin karesini (ε_t^2) minimize ederken (OLS ile ilgili ayrıntılı açıklamalar için Rawlings, Pantula ve Dickey, 2016 incelenebilir,), Quantile Regresyonda (QR ile ilgili teknik ayrıntılı açıklamalar Hao ve Daniel, 2007, Koenker, 2005 ve Şahin, 2014'de yer almaktadır.) hata terimleri toplamının mutlak değeri minimize edilmektedir ve dört adet quadrant içinde β_1 parametresinin nasıl hareket ettiği incelenmektedir. Bu amaçla Quantile Regresyon (QR) yönteminden faydalanılmıştır. QR'nin OLS'ye göre bir takım avantajları söz konusudr. OLS bağımlı değişkenin koşullu ortalamasına bağımsız değişkenlerin etkisini inceler iken, QR farklı quantillerde bağımlı değişkenin nasıl etkilendiğini ele almaktadır. Hata terimi heteroskedasticite sorunu içerebilir ve bu durumda OLS parametre tahmincileri tutarlı olmayacaktır. Ayrıca OLS'nin etkinliğinin zayıf olduğu ve veri setinin normal dağılmadığı bir durumda QR etkinliği sağlayabilecektir. Bu nedenle QR'den elde edilen katsayıların OLS katsayılarından farklılık göstermesi beklenen bir durumdur. Gujaratti (2015)'ye göre heteroskedasticite sorunu söz konusu olduğunda QR katsayıları OLS'den farklılık gösterecektir.

3. Ampirik Bulgular

Tablo 3'de brüt sabit sermaye oluşumundaki yıllık yüzde değişimin yıllık iktisadi büyüme oranına etkilerini kırılgan beşli ülkeleri gösteren OLS yöntemi bulguları sabitsiz belirtim için sunulmaktadır. Durbin-Watson (DW) istatistiği ve Breush-Godref testleri, OLS ile tahmin edildiğinde hata terimlerinde otokorelasyon probleminin olduğuna işaret etmektedir. White testi Hindistan ve ve Breush-Pagan testi Endonezya ve Güney Afrika için hata terimlerinde heteroskedasticite sorunun olduğunu göstermektedir. Kestirim yapılan parametreler incelendiğinde, Hindistan'da büyümenin yatırımlara duyarlılığı konusunda en yüksek iken, Türkiye'de dördüncü sırada ve Güney Afrika'da ise en düşük düzeydedir.

Tablo 3. OLS Yöntemi Sonuçları

OLS	Beta	R^2	SBC	DW Stat	Breush-Godfrey Testi	White Testi	Breush-Pagan Testi
Brezilya	0.3512*** [0.0000]	0.1484	3.8829	1.1646	12.310***	1.9490	0.0248
Hindistan	0.3828*** [0.0000]	1.4648	4.2346	1.6134	10.007***	28.912***	2.6400
Endonezya	0.3806*** [0.0000]	0.2305	3.9776	0.9832	10.686***	0.2647	24.730***
Güney Afrika	0.1938*** [0.0000]	0.4427	3.1599	0.8115	20.114***	0.4393	12.553***
Türkiye	0.2431*** [0.0000]	0.4010	3.7050	0.8307	10.858***	0.5853	1.8196

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. p-değerleri parantez içinde sunulmaktadır. Breush-Pagan ve White testlerinin sıfır hipotezleri heteroskedasticitenin olmadığıdır. DW testi ve Breush-Godrefy testleri (sıfır hipotezi otokorelasyonun olmadığıdır) otokorelasyon sınaması içindir.

11 Sabitli belirtim bulguları kısmen farklılaşabilmektedir. Yer kaplamaması açısından sabitli belirtim bulguları dökümana eklenmemiştir. Talep edilmesi durumunda yazar tarafından iletebilecektir.

Tablo 4'de OLS'ye göre hata teriminin normallik varsayımlarını gevşeten Quantile Regresyonu (Gujaratti, 2015, s. 392) sabitsiz belirtim bulguları 0.25, 0.50 (LAD ya da medyan) ve 0.75 quantiller için sunulmaktadır. Parametre kestirimleri hata terimlerinin boostrap yöntemi ile elde edilmesine imkân veren Eviews 9.0 paket programı ile gerçekleştirilmiştir. OLS tahmincisi %1 oranında brüt sabit sermaye oluşumundaki değişimin ekonomik büyümeyi ortalama % kaç değiştireceğini, bir başka değişle ekonomik büyümenin sabit sermaye artışına duyarlılığını gösterirken (kısa dönem esneklik), QR tahmincileri ekonomik büyümenin farklı quantillerindeki değişmeyi incelememize olanak tanımaktadır. QR sonuçlarına göre yatırımlardaki değişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 0.25'nci quantilden 0.75'nci quantile ilerledikçe Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye için artmaktadır. Simetrik katsayıların olduğu sıfır hipotezini sınamamıza yaratan Wald istatistiğine göre Brezilya, Hindistan, Endonezya, Güney Afrika ve Türkiye için parametrelerin simetrik olduğu görülmektedir.

Tablo 4. QR Yöntemi Sonuçları

	Panel A: Q(0.25)				
Ülkeler	Beta	Pseudo R^2	Sparsity	Restr. objective	Sim. QT
Brezilya	0.2761*** [0.0000]	0.3362	4.8567	26.7317	0.8724
Hindistan	0.3757*** [0.0000]	0.1739	5.8637	19.0079	0.4407
Endonezya	0.3114*** [0.0000]	0.0275	6.0635	19.0147	0.0134
Güney Afrika	0.2148*** [0.0000]	0.1945	3.9143	15.916	1.3609
Türkiye	0.2231*** [0.0000]	0.4837	6.8539	18.9934	0.0260
	Panel B: Q(0.50)				
Brezilya	0.4315*** [0.0000]	0.0901	4.4038	33.04635	0.8724
Hindistan	0.4361*** [0.0000]	0.6338	5.5947	22.14781	0.4407
Endonezya	0.4497*** [0.0000]	0.6020	4.7752	20.4086	0.0134
Güney Afrika	0.2301*** [0.0000]	0.2811	3.4462	17.8556	1.3609
Türkiye	0.2414*** [0.0000]	0.1306	7.2305	20.954	0.0260
	Panel C: Q(0.75)				
Brezilya	0.4822*** [0.0000]	0.4246	4.4800	28.0271	0.8724
Hindistan	0.5619*** [0.0000]	2.0260	5.8923	15.7686	0.4407
Endonezya	0.5762*** [0.0000]	1.8752	4.9043	14.5554	0.0134
Güney Afrika	0.3205*** [0.0000]	1.4549	3.2961	13.1177	1.3609
Türkiye	0.2485*** [0.0000]	0.9528	7.0736	13.5595	0.0260

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde hipotezinin reddedildiğini göstermektedir. p-değerleri parantez içinde sunulmaktadır. Hata terimleri QR tahmincilerinde 1000 replikasyonla boostrap yöntemiyle elde edilmiştir. Simetrik Quantiles Testi (Sim. QT) Ki-Kare istatistiğine dayalı olup sıfır hipotezi katsayıların simetrik olduğudur.

4. Değerlendirme

Kırılgan Beşli olarak adlandırılan ülkelerde, zamanla yatırımlar artış gösterse de büyümenin yatırım esnekliği optimum ve etkin düzeyde değildir. Bu durumun pek çok sebebi söz konusudur ve ayrıntılı tartışılması gerekmektedir. Örneğin Kırılgan Beşli olarak adlandırılan ülkelerde gelir dengesizliği ve kamunun teşvik mekanizması sermaye birikimi açısından önem taşıyan konular arasında yer almaktadır. Toplum içindeki alt ve üst kesim arasındaki gelir farklılığı, iktisadi büyüme dinamiklerinden etkilenmekte ve yatırımların istihdam boyutunu görselleştirmektedir. Pek çok ülkede, toplum içerisinde gelir dağılımı adaletsizliği söz konusudur ve yapısal ve dengeli büyüme için Gini katsayısının sıfıra yaklaşmalıdır. Stiglitz (2012, s. 85)'e göre, toplumun düşük gelirli kesimi, gelirinin büyük bir kısmını harcarken, toplumun zengin olarak adlandırdığı üst kesimi ise gelirinin düşük bir kısmını harcamaktadır. Üst gelir kesiminin finansal sermayesi daha yüksek ve spekülatif amaçlı para talebi fazladır. Alt kesim ise genellikle tüketim ve işlem amaçlı para talep etmektedir. Dolayısıyla kamunun teşvik mekanizmasında toplumun üst kesimine kaynak aktarması finansal balonların daha da şişmesine yol açabilmekte ve finansal genişlemelerin neden büyümeye yeterince yansımadığını kısmen açıklayabilmektedir. İktisat literatüründe bilinen bu olgu, kısa vadede alt kesime tüketim yoluyla büyüme için, toplumun alt kesimine verilecek teşviklerin artırılmasını önermektedir.

Kırılgan Beşli olarak adlandırılan bu ülkelere yoğun biçimde sıcak para girişi olmakta ve iktisadi dinamiklerini etkilemektedir. Ancak ABD'li borsa spekülatörü Jesse Livemore (1877-1940)'in "Wall Street hiç değişmez. Cebini dolduranlar değişir, kerizler değişir, hisseler değişir, ama Wall Street hiç değişmez, çünkü insan doğası değişmez" (Conaghan ve Smith, 2013, s. 115) sözü günümüz için de geçerlidir ve finansal sermayenin ekonomik büyümeye neden yeterince katkı sağlamadığını özetlemektedir. Ancak Ugwuegbe, Judith ve Edith (2014)'in de gösterdiği gibi yabancı doğrudan yatırımlar brüt sabit sermaye oluşumunu uzun dönemde artırabilmektedir. Dolayısıyla sermayesi ve tasarruf oranı düşük ülkeler doğrudan yabancı yatırımlara önem vermelidir.

Ekonomide iktisadi belirsizliklerin azaltılması ile beraber nihai satışlar ve GSYİH arasındaki makas daralacak, geleceğe dönük yatırım motivasyonu artacaktır (Arslan ve diğ., 2012). Dolayısıyla iktisadi büyümenin uzun vadeli istikrarlı bir biçimde ilerleyebilmesi için iktisadi belirsizliklerin azaltılması gerekmektedir. İktisadi belirsizliklerin Kırılgan Beşli ülkelerinde azaltılması yatırımların verimini yükseltecektir.

Bir başka üretim faktörü olan girişimcilik, günümüzde sermaye, işgücü ve teknoloji içinde bütünleştirici bir vazife görmektedir. Yaratıcı girişimciler iktisadi büyüme ve kalkınmanın önemli bir itici gücüdür. Bu girişimciler temelde kıttır ve yetişmesi yıllar alabilmektedir. Schumpeter teoremleri çerçevesinde değerlendirildiğinde yaratılan yenilikler üretim sürecini olumlu yönde değiştirmekte ve ortaya konulan yenilikler ve icatlar toplam katma değerde artışa yol açmaktadır. Yaratılan bu katma değer de inovatif sektörlerde istihdam yaratımını tetiklemekte, kalifiye ve beşeri sermayesi güçlü işgücünün istihdam piyasasında talep görmesine neden olmaktadır. Yaratılan yenilik kısa sürede diğer girişimciler tarafından taklit edilme yoluna gidebilmektedir. Bu bakımdan ülkeler milli ürünlerini, emeklerini korumak için patent sistemi geliştirmiştir. Patent sayısı iktisadi büyümeye olumlu yansımakta, bir gelişmişlik göstergesi olmaktadır. Schumpeter bu noktada yeniliklerin taklit edilse bile, yeniliklerin ortaya çıkmasına yol açtığından dolayı yeniliklerin kümelemesi kavramı ile yeniliklerin toplam yatırım ve üretime katkısına işaret etmektedir (Ünsal, 2007, s. 71). Ortaya çıkarılan yenilik ve getirdiği otonom yatırım artışı, iktisadi sistem içerisinde sürekli tekrarlanmakta ve piyasaya sürekli yeni ürünler sürülerek eskilerinin ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Schumpeter (1942, s. 81-87) bu olguyu yaratıcı yıkım kavramı ile açıklamaktadır. Yenilik haberi ve eski modelin demode olacağı psikolojik olarak daha yenilikçi modele olan talebi artırmakta, eski modele olan talebi ise azaltmaktadır. Yeni modelin fiyatı da eski modele göre çok yüksek olmakta, eski modelin fiyatı da nispeten düşük kalmaktadır. Bu bakımdan inovasyon ve girişimciliğin teşvik edilmesi, yatırımların verimli alanlara yönlenmesini doğal olarak sağlayacaktır.

Teknokentler inovasyon ve girişimcilik açısından önemli merkezler arasında sayılmaktadırlar. Örneğin İngiltere'de finans merkezine yakın olan teknokentler önemli bir kaynak avantajı yakalayabilmektedir. Diğer taraftan kamunun yatırımın canlandırılması anlamında kolaylaştırıcı ve basitleştirici adımlar atması startuplar için çok önem taşımaktadır. Kamunun işleri kolaylaştırması ve ön açıcı olması başarıyı

artırmaktadır. Bu noktada kamunun patentlerin alınıp satıldığı, ticaretinin yapılmasına olanak sağladığı bir ortamı yaratması ve geliştirmesi yeni fikirlerin ve çalışmaların oluşumunu teşvik edebilir. Teknokentlerin finans ile bütünleşmesi ve kaynaklara ulaşımını kolaylaştırıcı adımları atması bu bakımdan kamunun birincil görevidir. Teknokentlerin artması teknolojik gelişimi beraberinde getirecek ve yatırımların verimi yükselecektir.

5. Sonuç

Kırılgan Beşli ülkelerine ilişkin olarak, cari işlemler hesabı altındaki mal ve hizmet ticareti borçlar-alacak kısmı12, diğer bir anlatımla mal ve hizmet ticareti açığı incelendiğinde bu ülkelerin pek çoğunun cari açık problemi ile karşılaştığı görülmektedir. Bu ülkeler, yurtiçi tasarruflar düşük düzeydeyken önemli ölçüde faiz artışlarına giderek yabancı sermayeyi yurtiçine çekme yarışına girmektedirler. Diğer taraftan toplam gelirin trend bileşeninin güçlendirilmesi inovasyon ve teknolojik, beşeri sermaye artışı ile mümkündür. Cari açık veren ve reel faiz oranının yeterince yüksek olmadığı bu ülkelerde, yatırımların yeterince büyüme oranına yansımaması yapısal bir problemdir. Makale bulgularına göre yatırımlardaki artış bu beş ülkede büyüme oranlarına yeterince yansımamaktadır. Tasarrufların düşük olduğu ülkelerde yatırımların verimsiz ve etkin olmayan alanlarda artırılması cari açığı artırmakla birlikte, sürdürülebilirliği zayıf ve kırılgan büyümeye yol açmaktadır. Yapılan yatırımlardaki artışın yükselen bir trende girmesine rağmen, yatırımların iktisadi büyümeye yeterince yansımaması, etkin yatırım ile ilgili yapısal çözümlerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu ülkelerde sabit sermaye oluşumunun GSYİH içindeki payı yıllar itibariyle artan bir trend göstermektedir ancak sermayenin azalan verimi gereği teknoloji ile sürdürülebilir büyüme sağlanmalıdır. Çalışma pek çok açıdan teorik ve ampirik açıdan geliştirilebilecektir. Örneğin, Sosyal Hesaplar Matrisi, Dinamik Stokastik Genel Denge ve farklı ampirik yöntemlerle ele alınan bu ülkeler açısından sürdürülebilir ya da durağan durumda büyümeyi ve etkinliği sağlayabilecek optimum yatırım oranlarının belirlenmesi önem taşımaktadır.

Kaynakça

Akinola, G.W. & Omolade, A. (2013). Savings, gross capital formation and economic growth nexus in Nigeria, 1975-2008. IOSR Journal of Economics and Finance, 1(2), 19-25.

Arslan, Y. & Demirhan, A.A., Hulagü, T. & Şahinöz, S. (2012). Belirsizlik altında yatırım planları. TCMB Ekonomi Notları, 2012-13(Haziran), 1-7.

Bayraktutan, Y. & Arslan, İ. (2008). Türkiye'de sabit sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Kointegrasyon analizi (1980-2006). KMU İİBF Dergisi, 10(14), 1-12.

Blanchard, O. (2011). Macroeconomics. Updated 5th Edition, USA: Prentice Hall Publications.

Çetin, M. (2012). Sabit sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme: Ampirik bir analiz. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1), 211-230.

Conaghan, D. & Smith, D. (2014). Para kitabı. Şubat, İstanbul: NTV Yayınları.

Gövdere, B. & Can, M. (2016). Türkiye'de enerji tüketimi, dışa açıklık, finansal gelişme, sabit sermaye yatırımları ve dış ticaretin ekonomik büyümeye etkisi: Sınır testi yaklaşımı. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1): 209-228.

Gujarati, D. (2015). Econometrics by example. Second Edition, UK: Palgrave Publications.

Hao, L. & Daniel, Q.N. (2007). Quantile regression. UK: Sage Publications.

Hussin, F. & Saidin, N. (2012). Economic growth in Asean-4 countries: A panel data analysis. International Journal of Economics and Finance, 4(9), 119-129.

Koenker, R. (2005). Quantile regression. UK: Cambridge University Press.

Leamer, E. (2009). Macroeconomics patterns and stories, USA: Springer Publication.

Pavelescu, F.M. (2008). Gross capital formation and economic growth during 2000s in EU member and candidates states. Romanian Journal of Economics, 26(1), 166-179.

Rawlings, J.O., Pantula, S.G. & Dickey, D.A. (2016). Uygulamalı regresyon analizi. (Çev. Ed. Akdi, Y. ve Şahin, A.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, No. 1655,

Schumpeter, J.A. (1942). Capitalism, socialism and democracy. USA: Roudledge Publication Inc.

[12] IMF Balance of Payments Statistics verileri Kırılgan Beşli Ülkelerinde Mal ve Hizmet Ticareti dengesi verileri için incelenebilir. Yer kaplamaması açısından bu grafikler sunulmamıştır.

Stiglitz, J. (2012). The price of inequality. USA: W.W. Norton and Company.

Şahbaz, A. (2014). Sabit sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisi: Panel nedensellik analizi. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 7(1), 1-12.

Şahin, A. (2014). Stock market returns and oil prices relationship revisited. Quo Vadis Social Sciences: Artvin Coruh University International Congress on Social Sciences, October, Artvin, Türkiye. Bildiri kitabı: Ankara: Nobel Yayınları, Mayıs 2015, ss. 958-978.

Şahin, A. (2015). Temel makroekonomik göstergeler. ASOMEDYA, Ankara Ticaret Odası, (Temmuz-Ağustos), 37-64.

Ugochukwu, U.S. & Chinyere, U.P. (2013). The impact of capital formation on the growth of Nigerian economy. Research Journal of Finance and Accounting, 4(4), 36-42.

Ugwuegbe, S.U. & Judith, M.N. & Edith, O. (2014). The impact of foreign direct investment on capital formation in Nigeria: A co-integration approach. International Journal of Economics, Finance and Management Sciences, 2(2), 188-196.

Ünsal, E. (2007). İktisadi büyüme. 2. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.

Karşılaştırmalı Ve Normatif Perspektiften Türkiye'deki Medya Sistemine Eleştirel Bir Bakış

Ahmet Cevdet Aşkın

Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Medya ve İletişim Çalışmaları Doktora Programı
cevdetaskin@yahoo.com

Özet:Bu çalışma, Türkiye'de 1980'lerde izlenilmeye başlanan neo-liberal ekonomi politikalarının gereklerine göre şekillenen medya sistemini karşılaştırmalı ve normatif yaklaşımlar çerçevesinde inceleyerek, mevcut yapının her iki yaklaşıma göre hangi modellere karşılık geldiğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu çerçevede önce Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini tarafından kaleme alınan Comparing Media Systems kitabında öne sürülen değişken setlerine göre Türkiye'deki medyanın yapısı ortaya konulmuş, sistemin Akdeniz Modeli'ne benzediği gösterilmiştir. Ardından günümüzdeki son gelişmeler ışığında medyanın mevcut durumu Siebert, Peterson ve Schramm'ın Four Theories of the Press eserinde geliştirdikleri normatif modellerine göre incelenmiş ve Otoriter Model'e benzediği tespit edilmiştir.

Bu sonucun tesadüfî olup olmadığı üzerinde düşünülmeye değerdir. Çünkü Akdeniz Modeli'ndeki ülkelerin çoğunda tarihsel olarak demokratik kurumların geç gelişimi, okuryazarlığın ve gazete tirajlarının düşük olması, siyasal paralellik düzeyinin yüksekliği ve medyanın muktedirlerin siyasal çıkarları ilerletmenin bir aracı haline dönüşmesi, otoriter rejimlerin tarihsel arka planına ya da bir başka ifadeyle "genetik" yapısına uygun düşmektedir. O nedenle Akdeniz Modeli'ne benzerlik gösteren ülkelerdeki medya sistemlerinin, Otoriter Model'e yatkın olduğu ve belli tarihsel koşullar altında bu modele dönüşebileceği hipotez olarak ileri sürülebilir. Bu çerçevede yapılacak ampirik çalışmalar karşılaştırmalı ve normatif medya modelleri arasında kavramsal bir köprünün kurulmasına hizmet edecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de medya sistemi, karşılaştırmalı yaklaşım, normatif yaklaşım, Akdeniz Modeli, Otoriter Model.

1. Giriş

Sosyal bilimler alanında çalışma yapanlar, araştırma sonuçlarını karşılaştırma, genelleştirme, kavramsallaştırma ve nihayet kuramsallaştırma perspektifiyle hareket ederler. Disiplinler arası bir bilim dalı olan iletişim alanında medya sistemleriyle ilgili gerek normatif gerekse de karşılaştırmalı çalışmalar yapıla gelmektedir. Bu anlamda hatırı sayılır bir literatürün oluştuğu da söylenebilir.

Bir ülkedeki demokratik sistemin gelişmişlik düzeyi, medyanın özgürlük düzeyi ile ölçülebilir. Çünkü demokrasinin temeli olan ifade özgürlüğü medya özgürlüğüyle doğrudan ilişkilidir. Halkın gerçekleri bilme hakkı vardır ve bu hakkın kullanılmasına esas olarak medya aracılık eder.

Türkiye'de 24 Ocak 1980 tarihinden itibaren uygulanan neo-liberal ekonomi politikalarının sonuçlarından birinin aile şirketi görünümündeki basın ve radyo- televizyon alanındaki kamu yayıncılığından oligopol yapıya sahip medyaya geçişin olduğu söylenebilir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin siyasal alandaki yansıması Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 2002 seçimlerinde güçlü bir şekilde iktidara gelişi oldu. AKP iktidarıyla birlikte sahiplik yapısı yeniden ve hızla değişen medya ağırlıklı olarak hükümeti destekler hale geldi. Günümüzde birkaç gazete ve televizyon kanalının dışında farklı bir yayın çizgisine rastlamak artık mümkün görünmemektedir.

Kuşkusuz bu tablo incelenmeyi hak etmektedir. Çünkü demokratik bir toplumun en temel ihtiyacı olan doğru habere erişimin yani bilme hakkının kullanılmasının ne ölçüde mümkün olduğunun saptanması, hâkim medya sisteminin niteliğinin kavranılmasına hizmet eder. O nedenle bu çalışmada Hallin ve Mancini'nin medya sistemlerinin karşılaştırılması için önerdiği değişken setleri çerçevesinde Türkiye'deki medya sistemine bakılacak, ardından yaşanan son gelişmeler göz önüne alınarak sistemin bugünü Siebert, Peterson ve Schramm'ın normatif modelleri açısından değerlendirilecektir.

2. Karşılaştırmalı ve Normatif Yaklaşımlar Literatürüne Genel Bakış

Siebert, Peterson ve Schramm'ın ortak çalışması olan ve ilk kez 1956 yılında basımı yapılan Four Theories of The Press, medya sistemlerine normatif yaklaşımın başyapıtı niteliğindedir. Bu eserde ortaya konulan Otoriter, Liberal, Sosyal Sorumluluk ve Sovyet Totaliter medya kuramlarına DenisMcOuail, Mass CommunicationTheory, An Introduction (1983) kitabıyla Gelişme Medya Kuramı ve Katılımcı Medya Kuramı'nı eklemiştir. Medya sistemlerinin karşılaştırmalı çalışmaları ise daha çok neo-liberal ekonomi politikalarına paralel olarak dünya çapında yaşanan kuralsızlaştırma (deregülasyon) yani sermayenin önündeki engellerin ortadan kaldırılması sürecinin ve 90'lı yıllarda hızlanan küreselleşmenin sektörde yarattığı değişimlerin zihinsel yansımaları olarak ortaya çıkmıştır. Bu alandaki dikkat çekici eserlerin başında Blumler ve Gurevitch'in ortak çalışması olan ve yazarların daha önce yayınlanan makalelerini de içeren The Crisis of Public Communication (1995) sayılabilir. Bunun yanı sıra ve özellikle bu çalışmaya temel teşkil eden Hallin ve Mancini'nin Comparing Media Systems (2004) eseri, medya sistemleriyle ilgili karşılaştırmalı yöntemle model kurmanın ilk girişimi olarak nitelendirilebilir. Yazarlar Batı dünyasındaki medya sistemlerini üç kategori halinde modelleyen bu çalışmanın ardından dünya çapında medya sistemlerinin karşılaştırılmalı çalışmalarını teşvik etmek amacıyla çok sayıda akademisyenin katkısıyla Comparing Media Systems Beyond the Western World (2012) çalışmasını yayınladılar.

Türkiye'deki medya sistemini Hallin ve Mancini'nin değişken setlerinden esinlenerek karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışma Mine Gencel Bek tarafından yapılmıştır. Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye'de Medya Sistemi (2010) başlıklı makalesinde Bek, Türkiye'deki medya sisteminin Kutuplaşmış Çoğulcu Model ile bazı benzerliklerinin olduğu sonucuna varmıştır.

Yapılan karşılaştırmalı çalışmaların bir ülkedeki medya sistemi ile siyasal sistem arasındaki ilişki temelinde şekillendiğinin burada altının çizilmesi gerekir. Dolayısıyla eleştirel ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde siyasal sistemin üzerinde yükseldiği ekonomik yapıya vurgu yapan, diğer bir ifadeyle mevcut medya sistemiyle mevcut ekonomik yapı arasında ilişki kuran karşılaştırmalı çalışmalara ihtiyaç olduğu da açıktır.

3. Kuramsal Çerçeve

Hallin ve Mancini, Comparing Media Systems, Three Models of Media and Politics'te Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki gelişmiş kapitalist demokrasilerdeki medya ile siyasal sistem arasındaki ilişkilerden yola çıkarak Liberal, Demokratik Korporatist ve Kutuplaşmış Çoğulculuk olmak üzere üç medya modeli olduğunu ileri sürerler. Liberal Model Britanya, İrlanda ve Kuzey Amerika'da; Demokratik Korporatist Model Avrupa'nın kuzeyinde ve Kutuplaşmış Çoğulcu Model Avrupa'nın güneyindeki Akdeniz ülkelerinde geçerlidir. En Benzer Sistemler tasarımı çerçevesinde hareket eden yazarlar geliştirdikleri dört değişken setine göre inceledikleri 18 ülkeyi üç kategoriye ayırırlar. Medya sektöründe dünya çapında küreselleşme ve ticarileşmenin gelişimini göz önüne alan yazarlar diğer iki modelin Liberal Model'e yakınsayacağı çıkarımında da bulunurlar. Bununla birlikte Ten Years After Comparing Media Systems: What Have We Learned? makalelerinde yazarlar, medya sistemlerinde farklılıkların güçlü bir şekilde varlığını sürdürdüğünü, yakınsama hipotezinin güçlü bir şekilde formüle edilmesinin bir hata olduğunu ve medya sistemlerindeki değişimlere ilişkin daha geliştirilmiş hipotezlerin ortaya konulması gerektiğini teslim etmişlerdir (2017:164).

Comparing Media Systems yayınlanmasının ardından akademik çevrelerde önerilen üç modelin farklı ülkeler için ne ölçüde geçerli olduğuna dair yaygın tartışmalara yol açtı. Yazarlar, bu durum karşısında farklı ülkelerden akademisyenlerin katılımıyla 2007'de Perugia ve 2009'da San Diego'da olmak üzere iki konferans ve Uluslararası Gazeteciler Birliği'nde üç panel düzenlediler. Bu konferans ve panellerin temel varsayımı Comparing Media Systems'in dünyadaki medya sistemlerinin analizinde doğal bir başlangıç noktası olduğu değil, tam tersine yazarların orada sunulan çerçevenin dünyanın diğer bölgelerine uygulanmaya çalışmasının pek çok açıdan son derece sorunlu olduğunu düşünmeleriydi. Nitekim bu uluslararası akademik faaliyetlerin sonucu olarak 2012 yılında yayınlanan Comparing Media Systems Beyond the Western World'de yer alan çalışmalar, yazarların En Benzer Sistemler tasarımına göre oluşturdukları kavramsal çerçevenin En Farklı Sistemler'e uygulanmasının zorluğunu ortaya koydu. Batı

Avrupa ve Kuzey Atlantik'in dışında kalan dünyanın diğer bölgelerindeki medya sistemlerinin karşılaştırılması için alternatif modellerin ve farklı kavramsal yaklaşımın gerekli olduğunu teslim eden yazarlar, bu çerçevede Comparing Media Systems'da önerdikleri değişkenler setinin her incelenen ülkeye uygun olarak yeniden kavramsallaştırılması gerektiğine işaret ederler. Hallin ve Mancini, Comparing Media Systems'in temel felsefesini eseri sunarken şöyle açıklarlar (2004: 14):

Burada medya sistemlerinin normatif bir ideale göre ölçülmesiyle değil, belirli toplumsal koşullar altında onların kurumlar olarak tarihsel gelişiminin analiz edilmesiyle ilgileniyoruz. Neden o şekilde geliştiklerini, siyasal, toplumsal ve ekonomik yaşamda fiilen hangi rolleri oynadıklarını ve diğer toplumsal kurumlarla ilişkilerinin hangi şekilde olduğunu anlamak istiyoruz. Gazetecilik modellerimizin normatif değil ampirik olması amaçlanıyor.

Açıkça görüldüğü gibi medya sistemlerine ilişkin model kurarken başlangıçta veri kabul ettikleri tek şeyin toplumsal bağlam olduğunu vurgulayan yazarlar, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki medya sistemlerinin karşılaştırılmasına ilişkin dört temel boyut (değişkenler seti) önerirler (2004:21):

1) Kitlesel tirajlı basının güçlü ya da zayıf gelişimine yapılan özel vurguyla birlikte medya piyasalarının gelişimi,
2) Siyasal paralellik, yani medya ve siyasi partiler arasındaki bağların niteliği ve derecesi ya da daha genel olarak medya sisteminin toplumdaki temel siyasal bölünmeleri ne ölçüde yansıttığı,
3) Gazetecilik mesleğinin gelişimi,
4) Devletin medya sistemine müdahalesinin niteliği ve derecesi.

Yazarlar bu değişkenler çerçevesinde oluşturdukları üç medya modeline ilişkin aşağıda şöyle bir tablo sunarlar (2004:67):

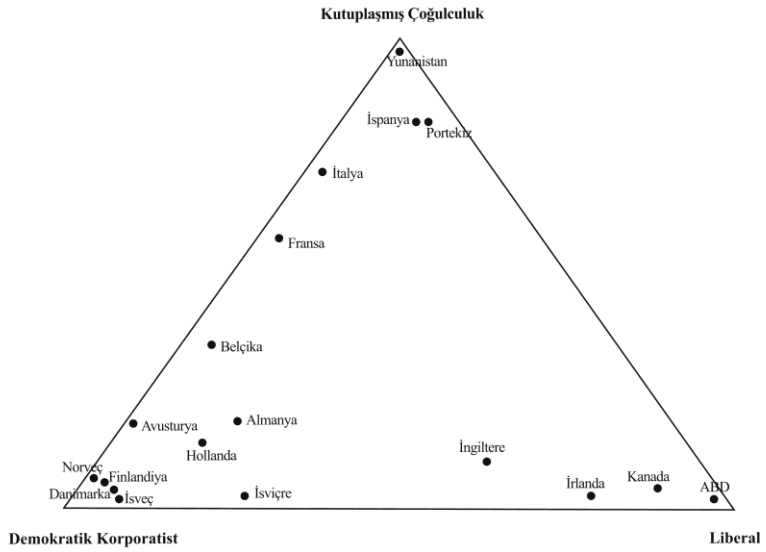
Tablo 1. Üç Model: Medya Sistemlerinin Karakteristikleri

	Kutuplaşmış Çoğulcu Model ya da Akdeniz Modeli (Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz, İspanya)	Demokratik Korporatist Model ya da Kuzey Avrupa Modeli (Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Norveç, İsveç, İsviçre)	Liberal Model ya da Kuzey Atlantik Modeli (Britanya, ABD, Kanada, İrlanda)
Gazete Sektörü	Düşük gazete tirajı	Yüksek gazete tirajı, kitlesel tirajlı basının erken gelişimi	Orta düzeyde gazete tirajı, kitlesel tirajlı ticari basının erken gelişimi
Siyasal paralellik	Yüksek siyasal paralellik; dışsal çoğulcu, yorum ağırlıklı gazetecilik; radyo-televizyonda parlamenter ya da hükümet modeli	Özellikle ulusal basında dışsal çoğulculuk; tarihsel olarak güçlü parti basını; tarafsız ticari basına kayış; radyo-televizyonda gerçek özerklik	Tarafsız ticari basın; enformasyon ağırlıklı gazetecilik; içsel çoğulculuk (Britanya da dışsal); radyo-televizyonda resmi özerk profesyonel model
Profesyonellik	Düşük profesyonellik; gazeteciliğin araçsallaşması	Yüksek profesyonellik; kurumsallaşmış öz düzenleme	Güçlü profesyonellik; kurumsallaşmamış öz düzenleme

Devletin medya sistemindeki rolü	Güçlü devlet müdahalesi; Fransa ve İtalya'da basına devlet yardımı; dönemsel sansür; Fransa hariç "vahşi" deregülasyon	Güçlü devlet müdahalesi ama basın özgürlüğü yasalarla korunuyor; İskandinavya ülkelerinde özellikle güçlü devlet desteği; radyo-televizyonda güçlü kamusal yayıncılık	Piyasa hâkimiyeti (Britanya ve İrlanda'da güçlü radyo ve televizyonda güçlü kamu hizmeti yayıncılığı hariç)

Kaynak: Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini (2004).Comparing Media Systems, Three Models of Media and Politics. Cambridge: Cambridge University Press.

Yazarlar, inceledikleri 18 ülkenin "ideal tip" olarak niteledikleri (Hallin ve Mancini, 2004:69) bu üç modele uzaklık ve yakınlıklarını yani benzerlik ve farklılık derecelerini, her bir modelin bir köşesini oluşturduğu üçgen bir grafikle şöyle gösterirler (2004:70):

Grafik: Ülkelerin Üç Modele Göre Pozisyonları

Kaynak: Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini (2004).Comparing Media Systems, Three Models of Media and Politics. Cambridge: Cambridge University Press.

Hallin ve Mancini, önerdikleri bu üç modelin 1980'li yıllardan itibaren söz konusu ülkelerde yaşanan ekonomik ve siyasi yapıdaki değişikliklerin yanı sıra dijital teknolojinin gelişimi ve medya sektörünün ticarileşmesinin sonucunda ulusal medya sistemleri arasındaki farklılıkların azaldığını ve bir homojenleşme sürecinin yaşandığını ileri sürerler. Bu nedenle medya sistemlerinde liberal sisteme doğru açık bir yakınsama eğilimi söz konusudur. Ancak yazarlara göre böyle bir eğilimin varlığı medya sistemlerinde Fukuyama'yı anımsatır tarzda "tarihin sonu"na yani liberal modelin tam zaferi anlamına da gelmemektedir (2004: 301).

Çalışmanın Türkiye'deki medya sistemini normatif modellere göre değerlendirme amacına dönük olarak bu alandaki temel yapıt olan Siebert, Peterson ve Schramm'ın Four Theories of The Press eserinde ileri sürdükleri modellere kısaca değinilmesi yerinde olacaktır. Yazarlara göre dört medya kuramı ve dolayısıyla modeli söz konusudur: Otoriter, liberal, sosyal sorumluluk ve Sovyet totaliter. Bu kuramların şematik bir özetini Yılmaz şöyle aktarmaktadır (2015:9):

Tablo 2. Normatif Medya Kuramları

	Otoriter	**Liberal**	**Sosyal Sorumluluk**	**Sovyet Totaliter**
Gelişmesi	16. Ve 17. Yüzyılda İngiltere'de Gelişti. Adapte Edilerek Bugün Hâlâ Birçok Yerde Uygulanıyor.	1688'den Sonra İngiltere Ve ABD'den Uyarlanmıştır. Etkileri Her Yerdedir.	20. Yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri'nde	Naziler Ve İtalyanlarca Benzer Şeyler Yapılmakla Birlikte Sovyetler Birliği'nde
Çıkış Noktası	Hükümdarın, Hükümetin Ya Da Her Ikisinin Mutlak Gücü Felsefesi	Milton, Locke Ve Mill Gibi Yazarlar, Akılcılık Ve Doğal Haklar.	Hutchins Basın Özgürlüğü Komisyonu Ve Uygulayıcıları	Markxist-Leninist-Stalinist Düşünce Ile Hegel Ve 19. Yüzyıl Rus Düşüncesi
Ana Hedefleri	Devlete Hizmet Etmek, Hükümet Politikalarını Desteklemek Ve Ilerletmek	Bilge Verme, Eğelendirme, Satış, Fakat Ana Olarak Gerçeğin Keşfedilmesine Yardım Etme	Bilgi Verme, Eğlendirme Ve Satışın Yanı Sıra, Çatışmayı Tartışmaya Dönüştürme	Sosyalist Sistemin Başarılı Olmasına Ve Varlığını Sürdürmesine Katkı Sağlamak
Medya Kullanımı	Kralın Izin Verebileceği Herkes	Herkes (Ekonomik Gücü Olan)	Bir Şeyler Söylemek Isteyen Herkes	Sadık Ve Kesin Inançlı Parti Üyeleri
Medya Denetimi	Hükümet, Patent Vererek, Lisanslayarak Sansür Ederek	Fikirlerin Özgür Pazar Yerinde Kendi Gerçeğini Arama Süreci Olarak, Mahkemeler Tarafından	Kamuoyu, Tüketici Eylemleri Ve Profesyonel Etik	Hükümet
Yasaklar	Siyasal Mekanizmanın Ve Yönetimdeki Görevlilerin Eleştirisi	İftira, Müstehcenlik, Hayasızlık, Isyana Teşvik (Savaş Zamanında).	Hayati Önemdeki Sosyal Konulara Ve Özel Haklara Ciddi Tecavüzler	Parti Amaçlarını Eleştirmek
Medya Mülkiyeti	Özel Ve Kamu	İlke Olarak Özel	Hükümet Kamu Hizmetini Devralmadıkça Özel	Kamu
Diğerleri İle Farklar	Hükümete Ait Olma Şartı Olmamasına Rağmen Medya Devlet Politikasını Yürütme Aracı	Toplumun Diğer Ihtiyaçlarını Karşılama Ve Hükümeti Denetleme Aracıdır	Medya Sosyal Sorumluluğu Olduğunu Kabul Etmeli, Aksi Taktirde Birileri Onu Gözlemlemeli.	Mülkiyet Devletindir Ve Bu Araçlar Devletin Bir Silahı Olarak Varlığını Sürdürmektedir.

Kaynak: Yalçın Yılmaz (2015). Medya Kuramları, Siyasal Değişimler ve Tarihi Değişimler Işığında Türkiye'de Gazetecilik Mesleği. Ankara: Nobel.

Çalışmada önce Türkiye'deki medya sistemi Hallin ve Mancini'nin geliştirdiği karşılaştırma sistemine göre incelenecek, ardından son gelişmeler ışığında normatif açıdan hangi modele uyduğu araştırılacaktır.

4. Yöntem Tartışması

Hallin ve Mancini'nin medya sistemlerine ilişkin karşılaştırma çerçevesinin Batı dünyasının dışında geçerli olup olmadığı tartışma konusudur. Nitekim yazarların editörlüğünü yaptığı Comparing Media Systems Beyond The Western World kitabına katkıda bulunan akademisyenlerin bir kısmı çerçevenin yazarların da önerdiği gibi kimi değişikliklerle evrensel uygulanışının mümkün olduğunu savunurken, bir kısmı da eleştirel yaklaşarak karşı tutumlarını ifade etmişlerdir.

Hallin ve Mancini'nin çalışmasının, "farklı kültürel ve siyasal bağlamlarda kamu iletişim sistemlerinin muazzam çeşitliğinin anlaşılmasında çok ihtiyaç duyulan entelektüel araçları sağladığını" belirten Voltmer (2012: 224), yazarların dört değişken seti (medya piyasası, siyasal paralellik, profesyonellik ve devletin müdahalesi) ve üç modeline (Liberal, Demokratik Korporatist ve Kutuplaşmış Çoğulcu) ilişkin şunları söylemektedir (2012: 227):

Bu dört boyutun özgül şekilde bir araya gelişi tek tek ülkelerin sınıflandırılmasının temelidir. Birinci, ikinci ve dördüncü boyutun medyanın ekonomik, toplumsal ve siyasal çevrelerle olan ilişkisiyle ilgiliyken, üçüncüsünün medya kurumlarının iç kural ve normlarını tarif ettiği ileri sürülebilir. Tüm medya sistemleri bu iç ve dış ilişkiler çerçevesinde faaliyet göstermek zorunda olduğu için dört boyut farklı bağlamlarda medya ve siyaset dinamiğinin betimlenmesinde evrensel olarak uygulanabilir araçlar olarak görülebilir.

Görüldüğü gibi Voltmer, Hallin ve Mancini'nin modelleme yönteminin evrensel olarak geçerli olduğunu savunur. Buna karşılık McCargo, üçlü modelleme kapsamında incelenen 18 ülkenin ekonomik gelişim düzeyleri ve istikrarlı siyasal sistemleri nedeniyle olgun liberal demokrasiler olduklarını, dolayısıyla dünyanın geri kalan bölümünü temsil edemeyeceğini ileri sürer. McCargo, dünyada 18 ülkenin dışında 175'den fazla ülke olduğunu ve bunların büyük kısmının Kutuplaşmış Çoğulcu Model'le bazı ortak yönleri olsa da yine de Avrupa dışındaki kutuplaşmanın niteliğinin ve Avrupa dışı çoğulculuk biçimlerinin Akdeniz'dekilerden ekseriyetle çok farklı olduğunu belirtir (2012:221).

Bu çalışmada Hallin ve Mancini'nin dört değişken setine göre Türkiye'deki medya sistemine bakma girişimi, yazarların önerdiği üç modelin evrensel geçerliliğini teyit etme amacını taşımamaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin modellerdeki ülkelere göre farklı tarihsel, ekonomik, kültürel ve siyasal özelliklerinin olması yazarların değişken setlerine göre bir karşılaştırmayı anlamsız da kılmaz. Burada yapılmak istenilen Türkiye'deki medya sisteminin üç modelle benzerlik ve farklılıklarının ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın ikinci aşamasında, özellikle son yıllarda siyasal iktidarın ciddi müdahalelerine maruz kalan medyaya normatif kuramlar penceresinden bakılacaktır. Bunun için Four Theories of The Press'de ortaya konulan dört modelden hangisinin günümüzde Türkiye'deki medya sistemini tarif ettiği araştırılacaktır.

5. Hallın Ve Mancını Değişkenlerine Göre Türkiye'deki Medya Sisteminin Durumu

Hallin ve Mancini'nin Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki medya sistemlerinin karşılaştırılması için önerdiği ve Tablo1'de özetlenen değişkenlere göre Türkiye'deki medya sisteminin 1923'ten günümüze kadar panoramik değerlendirilmesi şu şekilde yapılabilir:

5.1.Gazete Tirajları

Gazete tirajlarının düzeyi bir ülkedeki okuryazarlık oranıyla doğrudan ilintilidir. 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde okuryazarlık oranı ilk yıllarda yüzde 11 düzeyindeydi. Bu oran TİK verilerine göre 1950'de yüzde 32,5, 1960'da yüzde 39,41, 1970'de yüzde 56,71, 1980'de yüzde 67,48, 1990'da yüzde 80,49, 2000'de yüzde 87,32 ve 2015'te yüzde 92,44 olarak tespit edilmiştir (http://www.ataturkiye.com).

Türkiye, Cumhuriyet'in ilanından 1950 yılına kadar tek parti ile yönetildiğinden 1928 yılında yapılan harf devriminin yanı sıra hükümetlerin gazete ve dergileri kapatmaya sık sık başvurması tirajlar üzerinde etkili olmuştur. 1927 yılında gazete tirajları 45 000 iken, harf devrimiyle birlikte 19 727'e keskin bir düşüş yaşanmış olup, ancak hem devlet yardımları hem de okuryazarlık oranında yükselişe paralel olarak gazete tirajları ancak 1930'larda eski düzeyin üzerine çıkabilmiştir (Özükan'dan aktaran Tamer, 2010:

361). 1950'de çok partili yaşama geçiş ve 1961 anayasasının özgürlükçü ortamı okuryazarlık oranındaki yükselişle birlikte gazete tirajlarının artışına zemin hazırlamıştır (Tamer, 2010:366-367).

Tablo 3: Toplam Tiraj ve Nüfus Karşılaştırması13

Yıllar	Toplam nüfus	Okuma yazma Bilenlerin sayısı	Gazetelerin toplam tirajları	1000 kişiye düşen gazete sayısı
1927*	13 648 270	-	45 000	3
1935*	16 046 000	2 475 649	130 614	8
1945*	18 729 000	4 583 305	201 500	10
1950*	20 807 000	5 779 915	316 500	15
1955*	23 857 000	7 915 238	708 000	29
1960*	27 506 000	8 901 006	776 500	28
1965*	31 149 000	12 505 021	1 050 000	33
1968	33 586 000		1 724 016	51
1969	34 443 000		1 759 413	51
1970*	35 605 000	16 455 525	1 718 947	48
1971	36 215 000		1 594 755	44
1972	37 132 000		1 609 745	43
1973	38 073 000		1 644 659	43
1974	39 037 000		1 404 098	35
1975*	40 348 000	21 331 366	2 003 651	49
1976	40 916 000		2 092 033	51
1977	41 769 000		2 258 746	54
1978	42 641 000		2 610 982	64
1979	43 531 000		2 610 982	59
1980*	44 737 000	25 311 211	2 531 946	56
1981	45 540 000		2 555 043	49
1982	46 688 000		2 909 196	62
1983	47 864 000		2632 576	55
1984	49 070 000		2 303 746	46
1985*	50 664 000	33 321 762	2 960 049	58
1986	51 433 000		2 652 406	51
1987	52 561 000		2 595 544	49
1988	53 715 000		2 674 931	49
1989	54 893 000		2 674 275	48
1990*	56 473 000	39 555 483	3 441 942	60
1991	57 291 000		3 651 487	63
1992	58 379 000		2 589 404	44
1993	59 478 000		4 511 364	75
1994	60 587 000		3 276 001	54
1995	61 706 000		3 047 554	49
1996	62 841 000		3 632 351	57
1997	63 989 000		3 129 096	48
1998	65 145 000		3 130 724	48
1999	66 034 000		3 344 365	50
2000*	67 803 000	52 259 000	3 865 897	57
2006	72 974 000		4 821 423	66

Kaynak: Aytül Tamer (2010)."Basın Üzerine Niceliksel Bir Çözümleme: Fiyatlar ve Tirajlar." Cumhuriyet Döneminde İletişim. Nazife Güngör (der.) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.

1980'lerden sonra televizyonun giderek önem kazanması ve 1990'larla birlikte özel televizyonların döneminin başlaması gazete tirajlarındaki artış hızını olumsuz yönde etkilemiştir. Yıllara göre nüfus,

[13](*) İşareti olan senelerde nüfus sayımı yapılmıştır, sayım yapılmamış yılların TÜİK tahminleri verilmiştir.

okuma yazma bilenlerin sayısı, gazete tirajı ve bin kişiye düşen gazete sayısı arasındaki ilişkileri gösteren aşağıdaki tablo, Hallin ve Mancini'nin birinci değişkeni açısından Türkiye'deki durumun anlaşılmasına ışık tutar niteliktedir (Tamer, 2010:366-367).

2015 yılı sonu itibariyle TÜİK adrese dayalı nüfus sayımına göre Türkiye nüfusu 78 741 053'e, okuryazar nüfus 72 788 229'a çıkmıştır. 4-10 Ocak 2016 tarihlerinde 3 959 858 olan günlük ortalama gazete tirajı (http://www.medyatava.com) göz önüne alındığında bin kişiye düşen gazete sayısı 2016 başı itibariyle 50 olarak bulunur. Yani, nüfusun ve okuryazarlığın artmasına karşılık bin kişiye düşen gazete sayısında önemli bir düşüş söz konusudur.

Bu veriler ışığında Türkiye'de gazete tirajlarının Cumhuriyet'in kuruluşundan beri değişik faktörlerin etkisiyle düşük seyrettiği sonucu çıkmaktadır. Hallin ve Mancini'nin birinci değişkeni açısından Türkiye'deki medya sisteminin tartışmasız bir şekilde Akdeniz Modeli'ne benzediği söylenebilir.

5.2.Siyasal Paralellik

Türkiye 1923-1950 arasında tek parti (CHP) yönetimi ve bunun doğal sonucu güdümlü bir basın söz konusu olduğundan 1946 yılına kadar gazetelerin büyük çoğunluğuyla CHP ile siyasal paralellik içinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bunların içinde en öne çıkanlar Cumhuriyet, Tan, Ulus ve Vakit'tir. Hatta Atatürk, Asım Us müstear ismiyle Vakit gazetesine 22-26 Ocak 1937 tarihleri arasında beş gün başyazı yazmıştır (Banoğlu'ndan aktaran Topuz, 2016:165). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya çapında değişen konjonktürün de etkisiyle demokrasi ve çok partili hayata geçiş, beraberinde yeni kurulan Demokrat Parti'yi (DP) destekleyen Vatan ve Zafer gibi gazeteleri getirdi. Ancak bu dönemde Sedat Simavi tarafından çıkarılan Hürriyet ve Ali Naci Karacan tarafından çıkarılan Milliyet siyasal paralellik içinde olmayan iki önemli örnektir. Bu dönemden itibaren yaklaşık 60 yıl, Cumhuriyet, Ortadoğu, Milli Gazete ve Aydınlık eski biçimiyle siyasal paralelliği sürdüren gazetelerin yanı sıra özellikle Özal dönemiyle birlikte başta Hürriyet olmak üzere, Akşam, Tercüman, Güneş, Sabah gibi genel olarak liberal ve muhafazakâr sağ çizgiyi temsil etmekle birlikte tek bir partiye angaje olmayan gazeteler gözlemlenir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) 3 Kasım 2002 genel seçimlerini kazanarak tek başına iktidara gelmesiyle birlikte basında büyük bir değişim dönemi başladı. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF) devredilen Sabah, Star ve Akşam grupları sermayenin AKP'yi kayıtsız şartsız destekleyen kesimlerine çok tartışmalı biçimde satıldı. Hatta Sabah grubunun Çalık Holding'ten alınması için "havuz" oluşturulması nedeniyle basın tarihine "Havuz Medyası" kavramı girmiş oldu. Kendisine yönelik 17-25 Aralık 2013 operasyonlarını atlatan AKP hükümeti, bu tarihten sonra medya üzerindeki baskısını artırdı ve Gülen Cemaati'nin yayın organı olarak görülen Zaman ve Bugün gazetelerinin yanı sıra Samanyolu, Bugün TV gibi kanallara da el kondu. Özetle ve genel olarak AKP iktidarının bilhassa son 10 yılında yayın organlarının siyasi paralelliği keskin bir hal aldı. "Yandaş medya" diye tabir edilen bu siyasi paralelliğin karşısında hükümete kesin olarak muhalefet eden sadece Cumhuriyet, Sözcü, Yurt, Birgün ve Evrensel gazetelerinden söz edilebilir. Hürriyet, Milliyet, Vatan ve Habertürk gibi gazeteler ise hükümetin ağır baskısıyla muhalefet edemez durumdadır.

Bu çerçevede Türkiye'deki medya sisteminin kimi dönemlerde tarafsız ticari yayın çizgisinde faaliyet gösteren birkaç yayın organı olsa da Hallin ve Mancini'nin siyasi paralellik kriteri açısından Akdeniz Modeli'ne benzediği söylenebilir.

5.3.Gazetecilikte Profesyonellik

Türkiye'de evrensel anlamda gazetecilik eğitimi için Cumhuriyet'in kuruluşunun üzerinden uzun yılların geçmesi gerekir. Bu alanda ilk girişim Hürriyet gazetesinin sahibi Sedat Simavi'den geldi. Simavi, 1947 yılında İstanbul Üniversitesi rektörlüğüne bir yazı ile üniversite bünyesinde bir gazetecilik enstitüsünün kurulmasını istedi. Enstitü 1950 yılında faaliyete geçti. Gazetecilik mesleğinin gelişimi açısından yeterli kadronun yokluğu nedeniyle kayda değer bir başarı kaydedilemeyen bu girişimin ardından Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi bünyesinde Basın Yayın Yüksek Okulu 1965-66 öğretim yılında faaliyete geçti. Bu sıralarda açılan özel gazetecilik okulları, 1971'de devletleştirildiler ve çeşitli akademilerin bünyelerinde eğitime devam ettiler. 1992 yılında yapılan bir değişiklikle bu yüksek okullar

iletişim fakültelerine çevrildiler. O tarihte üçü İstanbul, ikisi Ankara ve İzmir, Eskişehir ve Konya'da birer tane olmak üzere toplam 8 iletişim fakültesinde gazetecilik eğitimi veriliyordu (Topuz, 2016: 375-377). Günümüzde ise bu sayı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndekiler de dâhil olmak üzere 44'e ulaşmış durumdadır.

Cumhuriyet'in kuruluşunda 60'lı yıllara kadar Türkiye'de profesyonel gazetecilik eğitimi almış Zekeriya Sertel ile Ahmet Emin Yalman'dan başka bir isimden söz edilemez. Yüksek okullar ve iletişim fakültelerinde gazetecilik eğitimi almış kişilerin medyada yer alışı kurumsal gelişim açısından 70'li yıllardan itibaren mümkün olmuş ve uzun yıllar çok da sınırlı kalmıştır. Günümüzde medya organlarında farklı akademik disiplinlerden gelen çalışan sayısı çok fazladır. Gazetecilik mesleğini icra etmek için bu alanda üniversite eğitimi alma şartı yasal olarak söz konusu olmadığı için basın organları ihtiyacına en uygun kişiyi istihdam edebilmekte, akademik disipline bakılmaksızın mesleki tecrübe daha önemli bir istihdam parametresi olarak öne çıkmaktadır.

Gazetecilik mesleğinin kurumsallaşması ve gazetecilik etiğinin gelişimi açısından bakıldığında da mesleki eğitimin yavaş gelişimine paralel bir "cılızlık"tan söz edilebilir. Türkiye'de gazeteciliğin ilk kurumsallaşma adımı olan Birinci Türk Basın Kongresi bir devlet girişimi olarak 25 Mayıs 1935'te toplanmıştır.

Bu kongrenin temel amaçları şunlardı (Hatemi'den aktaran Özgen, 1998:158):

1) Basın ile Basın Genel Direktörlüğü arasında işbirliği elde edilmesi için elbirliği ile çalışmak,
2) Türk basınının kültür yayma ödevlerini daha iyi görebilmesi için üzerinde yürünülmesi gereken yolları tayin etmek,
3) Gazetecilik mesleğinin ve gazetelerin ilerleme ve yükselme yollarını araştırmak,
4) Basın birliğini kurmak.

Özgen, bu kongrenin yeni düşüncelerin sergilenmesinden çok siyasal erki elinde tutanların almış oldukları kararların onaylatılması biçiminde gelişip sonuçlandığına işaret eder (1998:160). Yani kongre basını sıkı sıkıya CHP'nin güdümüne sokmaya hizmet etmiştir. Kongrede alınan kararlara uygun olarak 27 Haziran 1938'de yürürlüğe giren kanunla Basın Birliği kuruldu. 18 Haziran 1946'ya kadar faaliyet gösteren Birlik, gazetecilik mesleğinin gelişimi ve kurumsallaşması yönünde bir ilk adım olmakla birlikte, bu kurumsallaşma iktidarın çıkarları doğrultusundaydı. Özgen'e göre zorunlu bir meslek kuruluşu niteliğinde olan Basın Birliği yaptırım gücünü yasalardan almakta ve böylece gazetecilere, özellikle rejim ve hükümetle ilgili eleştirilere dar bir alan bırakmaktaydı (1998:163).

Türkiye'de basının kurumsallaşmasında önemli ikinci adım basının kendi kendini denetimine dönük olan Basın Şeref Divanı'dır. 24 Temmuz 1960'da çıkan Basın Ahlak Yasası'nın öngördüğü şekilde kurulan ve 19 Ağustos 1960 tarihinde ilk toplantısını yapan Basın Şeref Divanı, basın ahlakının ve gazetecilik standartlarının yerleştirilmesini hedefliyordu. Ancak yaptırım gücüne sahip olmayan divan, 60'lı yılların sonuna doğru işlevsizleşti.

Gazetecilik mesleğinin kurumsallaşmasındaki üçüncü önemli adım 6 Şubat 1988 tarihinde Basın Konseyi'nin kuruluşudur. Katılımın zorunluluğa değil, gönüllülük esasına dayandığı Konsey, Basın Meslek İlkeleri adı altında oluşturulan ve meslek çalışanlarının uymaları gereken ilkeleri belirleyen bir metin ile Basın Konseyi Sözleşmesi'ni gazetecilerin onayına sundu (1998:195). Metinlere imza atan basın kuruluşları Konsey'in kendileri hakkında yapılan şikâyetlere ilişkin verdiği kararları yayınlamak zorundadırlar. Basın Konseyi Yüksek Kurulu tarafından verilen bu kararlar, "şikâyeti yersiz bulma", "uyarma" ve "kınama" biçimindedir. Basın Konseyi'nin geneli kapsamaması ve yaptırım gücünün sembolik olması nedeniyle gönüllü ve bağımsız bir özdenetim kurumu olarak yeterince etkili olduğu söylenemez.

Basının kurumsallaşmasında çalışanların haklarını korumaya dönük sendikalaşma ve dernekleşme faaliyetleri 1946 yılından itibaren gelişir. Bugün 60'dan fazla kuruluş içinde Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (1946), Türkiye Gazeteciler Sendikası (1963) ve Çağdaş Gazeteciler Derneği (1978) en önemlileri olarak sayılabilir. Örgütlenmeye ilişkin sayısal çokluk, gazetecilerin işveren karşısında haklarının savunulmasında aynı ölçüde bir güçlenmeye işaret etmemektedir. Özellikle 1990'ların başından itibaren "İkitelli Medyası"

diye adlandırıla gruplar içinde sendikasızlaştırma atağı, günümüzde işveren karşısında gazetecileri haklarını koruyamama noktasına getirmiştir (Topuz, 2016:367).

Türkiye'deki basında okur temsilciliği (Ombudsman) de Hürriyet ve Sabah gibi birkaç gazetenin dışında yaygın bir kurum niteliği taşımamaktadır. Ayrıca bu görevi yerine getiren gazetecilerin medyanın sermaye yapısının ve hükümetle ilişkilerinin kendilerine çizdiği sınırlar içinde hareket edecekleri de açıktır.

Gazetecilik mesleğinin gelişimine panoramik bir bakış bize Hallin ve Mancini'ye göre Türkiye'de düşük profesyonellik ve mesleğin araçsallaştırılmasından söz etme imkânı tanıdığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla üçüncü değişken açısından Türkiye'deki medya sistemi Akdeniz Modeli'ne yakınlık göstermektedir.

5.4.Devlet Müdahalesi

Blumler ve Gruvetich'e göre devletin medya alanına müdahalesi üç eksende gerçekleşmektedir: Medya organlarına denetim ve gözetim kurullarının atanması, finansman ve içerik üzerinde kontrol (1995: 63-64). Siyasal paralellik ve gazetecilikte profesyonellik başlıkları altında ifade edildiği gibi tarihsel gelişimi içinde basının 1946'ya kadar hem Matbuat Kanunu ve Ceza Kanunu'nun 142, 161 ve 163. Maddeleriyle hem de Basın Birliği yoluyla tamamen devlet güdümünde olduğu açıktır. Demokrat Parti iktidarında dönemin başbakanı Adnan Menderes'in gazete sahipleri ve başyazarları ile her ay yaptığı düzenli toplantılarla (Topuz, 2016:194), içerik üzerine kontrolün tesis edilmesi yoluna gidilmiştir. Daha önce hükümetlerin tamamen kontrolünde yürüyen basın ilanlarının gazetelere verilmesi 2 Ocak 1961'de Basın ve İlan Kurumu'nun kurulmasıyla sistemli hale getirilmiş, bu ilan gelirlerinden yararlanacak basın kuruluşlarının belli kriterleri yerine getirmesi şartı aranmaya başlamıştır. 1994 yılında özel radyo ve televizyonların denetlenmesi için Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kurulmuştur. Anayasaya göre özerk bir kurum olan RTÜK'ün yetkileri arasında karasal, uydu ve kablo yayın izinlerini dağıtmak, yayınların içeriğini denetlemek, izleyicilerden gelen şikâyetleri yanıtlamak ve yasal mevzuatın ihlali durumunda yaptırım uygulamak yer almaktadır. Ancak RTÜK'ün oluşumunun siyasal süreçlerle belirleniyor olması nedeniyle bağımsızlığı tartışmalı durumdadır. Öte yandan internet mecrasını denetleme ve yaptırım uygulama yetkilerine sahip Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK), idari ve finansal özerkliğe sahip olup, kurulun yedi üyesinin seçiminde parlamentonun bir rolü söz konusu değildir. Üyeler bakanlar kurulu tarafından atanmaktadır (Kurban ve Sözeri, 2012: 21).

Bu çerçevede cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'deki medya sistemine devletin müdahalesinin üst boyutta olduğu söylenebilir. Ancak bunun ötesinde siyasal paralellik değişkeniyle ilgili yukarda da belirtildiği gibi AKP iktidarının özellikle son birkaç yılında medyaya devlet müdahalesi benzeri görülmemiş bir boyuta erişmiştir. 15 Temmuz başarısız darbe girişiminin ardından 22 medya kuruluşunun kapatılmasının yanı sıra 31 Ekim'de Cumhuriyet gazetesine yönelik operasyon muhalif sesleri susturma girişiminden başka bir şey değildir. Türkiye'deki medya sistemine devlet müdahalesinin bu boyuta ulaşması normatif kuramlar açısından aşağıda yapılacak bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Ancak tarihsel gelişimi içinde bakıldığında da Türkiye'deki medya sisteminin Hallin ve Mancini'nin dördüncü değişkenine göre de Akdeniz Modeli'ni andırdığı bir gerçektir.

Karşılaştırmalı yaklaşımdan Türkiye'deki medya sisteminin değerlendirilmesi bahsini kapatmadan önce çalışmaya çıkış noktası teşkil eden Hallin ve Mancini'nin çalışmasında Akdeniz Modeli'yle ilgili karakteristiklere işaret etmek yerinde olacaktır. Yazarlara göre (2004:97) :

- Akdeniz bölgesinde tabloid basına pek ilgi gösterilmiyor.
- Gazetelerin satışlarının yüzde 90'ı bayiler üzerinden gerçekleşiyor.
- Spor basını gelişmiştir.
- Abonelik sistemi son derece zayıftır.
- Fransa hariç, yerel basın zayıftır.
- Kitlesel tirajlara sahip gazeteler yoktur.

- Elektronik medya hâkim durumdadır.
- Medya politizedir.
- Siyasal paralellik yüksektir.
- Haberler yorum ağırlıklıdır.

Bu tespitlerin büyük ölçüde Türkiye'deki medya sistemi için de geçerli olduğu açıktır. Dolayısıyla sonuç olarak karşılaştırmalı medya sistemleri yaklaşımına göre Akdeniz Modeli, Türkiye'deki sistemi tarif etme kabiliyetinde olduğu söylenebilir.

6. Normatif Yaklaşıma Göre Türkiye'deki Medya Sisteminin Durumu

Türkiye'deki medya sisteminin günümüzdeki durumunun Siebert, Peterson ve Schramm'ın normatif modellerine göre tarif edilmesi girişiminin, 2001 krizinin medya sisteminin sermaye yapısında yarattığı değişim ve 2002 seçimlerinde AKP'nin güçlü bir şekilde iktidara gelişiyle ilişkilendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

2001 krizinin medya sektörü üzerinde iki önemli sonucu olmuştur (Kurban ve Sözeri, 2012:89):

Birincisi, devlet TMSF aracılığıyla pek çok medya kuruluşunun sahibi haline gelmiştir. İkincisi, el konan bu medya kuruluşlarının bir kısmı, daha önce medya sektöründe yatırımı bulunmayan ancak AKP hükümetine yakın olan sermayedarlara, üstelik devlet bankaları yoluyla kredi sağlanarak satılmıştır. Bu yeniden yapılanmanın sonucu olarak medyada güç, daha evvel ideolojik olarak orduya yakın ve hükümete muhalif gruplardan hükümete yakın sermayedarlara geçmiştir.

AKP hükümeti medya sermayesindeki bu değişim temelinde sektörde tam hâkimiyetini oluşturdu. Ilımlı muhalefet yapan Doğan Grubu vergi cezası baskısı altında küçülmeye zorlandı. Star TV'nin yanı sıra Milliyet ve Vatan gazeteleri satıldı. Grubun Hürriyet, Radikal ve Posta gazeteleri ile Kanal D ve CNN Türk televizyon kanalları özellikle hükümete karşı düzenlenen 17- 25 Aralık 2013 operasyonlarının ardından ılımlı muhalif görünümünü de yitirip "nötr" yayıncılık yapmaya başladı. Bu arada Radikal gazetesinin önce kağıt baskısına sonra da dijital yayınına son verilerek yayın hayatına nokta kondu. Bu dönemde hükümetin çeşitli kanallarla basın ve yayın politikalarını kontrol altına almasının yanı sıra artan baskı karşısında medya mensuplarında "oto sansür" de gelişti. Hükümetin göstereceği tepki, haberlerin hazırlanmasında gözetilecek temel kriter haline geldi.

15 Temmuz başarısız darbe girişiminin ardından iktidarın FETÖ bahanesiyle tüm muhalif sesleri susturma politikası devreye girdi. İlan edilen Olağanüstü Hal (OHAL) imkân verdiği kanun hükmünde kararname uygulaması ile bir mutlakıyet rejimine dönüştü.

Çağdaş Gazeteciler Derneği Ankara Şubesi tarafından Temmuz - Eylül dönemi üç aylık medya raporuna göre 15 Temmuz sonrası ilan edilen OHAL sürecinde, 118 basın kuruluşu kapatıldı, 184 basın emekçisi gözaltına alındı ve bunlardan 56'sı tutuklandı; 886 basın emekçisi işsiz kaldı, 620 gazetecinin basın kartı, 32'sinin de parlamento kartı iptal edildi (http://www.cgd.org.tr).

Avrupa Komisyonu tarafından 9 Kasım'da yayınlanan ilerleme raporunda da ifade özgürlüğü başlığı altında Türkiye'de devletin medyaya müdahalesine ilişkin şu ifadeler yer aldı (2016:72):

15 Temmuz'dan sonra yüksek sayıda gazetecinin tutuklanması ciddi bir kaygı oluşturmaktadır... Medya gruplarına hükümetin el koyması devam etmektedir. Çok sayıda gazeteci işten çıkarılırken bu kurumlara atanan kayyumlar yayın politikasını değiştirmektedir. Darbe girişiminin ardından hükümet öncelikli olarak Gülen hareketiyle ilişkili olduğu iddia edilen radyo ve televizyon kanallarının kapatılmasını sağlayan kanun hükmünde kararnameler yayınladı. Bununla birlikte kapatmalar ve faaliyetleri askıya almalar Kürtçe yayın yapan bir dizi kanalın yanı sıra bir Alevi kanalını ve bazı muhalif kanalları da kapsadı. Ekim sonu itibariyle 46 televizyon ve radyo kanalı, beş haber ajansı, 55 gazete ve 18 dergi kapatıldı, yaklaşık 90 gazeteci hakkında gözaltı kararı çıkarıldı, 20'den fazla internet sitesine erişim engellendi ve 29 yayınevinin faaliyetlerine son verildi.

Hükümetin medya organları üzerinde denetim kurma ve muhalif olan son sesleri de bastırma girişimi olarak 31 Ekim 2016'da Cumhuriyet gazetesine düzenlenen operasyondan da söz etmek yerinde olacaktır. Bu operasyon çerçevesinde 18 kişi hakkında gözaltı kararı çıkarıldı ve sonunda gazetenin genel yayın yönetmeni, yazar ve vakıf yöneticileri de dâhil olmak üzere toplam 10 kişi tutuklandı.

Bütün bunlardan sonra Türkiye'de günümüzdeki medya sisteminin TABLO 2'de verilen normatif medya kuramlarından Otoriter Kuram'a benzerlik gösterdiği söylenebilir. Bunun için tabloda küçük bir biçimsel değişiklikle hükümdar/kral kaldırılarak yerine hükümetin konulması yeterli olacaktır. Çünkü günümüzde hükümetin medya sistemi üzerindeki mutlak gücü, medyanın hükümet politikalarını destekleme ve ilerletmenin aracı olması, hükümetin yayın yasaklama ve internet sitelerine erişimi engelleme uygulamaları açısından medya kullanımının hükümetin iznine tabi olması, medya organlarının kanun hükmünde kararnamelerle istenildiği gibi kapatılması, siyasal eleştirinin gündemden kalkması ve medyanın devlet politikasını yürütmenin aracına dönüşmesi göz önüne alındığında Türkiye'de hüküm süren medya sisteminin otoriter modele uyduğu sonucu çıkmaktadır.

7. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Hallin ve Mancini'nin medya sistemlerinin karşılaştırılmasına yönelik önerdiği değişken setlerine göre Türkiye'deki medya sistemi değerlendirildikten sonra Siebert, Peterson ve Schramm'ın Four Theories of The Press eserinde ortaya konulan dört kuram çerçevesinden son yıllarda Türkiye'deki medyanın durumuna bakılmıştır.

Türkiye'de gazete tirajlarının tarihsel olarak düşük olduğu, basın organlarının çoğunlukla siyasal iktidarların paralelinde yayın politikası izlediği, profesyonelliğin düşük düzeyde seyrettiği ve devletin Cumhuriyet'in kuruluşundan beri basın ve medya alanına güçlü müdahalesinin olduğu görülmüştür.

Diğer taraftan medyanın son yıllarda neredeyse tamamen hükümetin kontrolü altına girdiği ve adeta devletin bir organı haline dönüştüğü, dolayısıyla kamunun bilme hakkını kullanmasının bir aracı olmaktan çıktığı da tespit edilmiştir.

Medya sektörünün bu duruma gelişinde 1980'den itibaren uygulanan neo-liberal ekonomi politikalarının başat rolü olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Çünkü bu politikaların toplumsal ve siyasal plana yansıması tam anlamıyla ülkede bir kabuk değişimine yol açmıştır. Basın medyaya dönüşmüş, tüketim günlük yaşamın temel motivasyonu haline gelmiş, muhafazakâr değer yargılarının tehdit altında olduğu algısı oluşmuştur. Söz konusu ekonomi politikalarının bir sonucu olarak yaşanan 1994 ve 2001 ekonomik krizleri de siyasal planda yeni bir oluşumun temelini atmıştır. 2002 seçimleriyle iktidar olan AKP, "bürokratik oligarşi" diye tarif ettiği kesimle büyük bir hesaplaşmaya girmiş, medyayı bu kesimi tasfiye etme mücadelesinde bir araç haline getirmeyi başarmıştır.

Sözü edilen bağlamı da dikkate alan bu çalışmada sonuç olarak karşılaştırmalı yaklaşıma göre Türkiye'deki sistemin Akdeniz Modeli özelliklerini gösterdiği, normatif yaklaşımda ise mevcut durumun en çok Otoriter Model'e uyduğu görülmüştür.

Bu sonucun tesadüfî olup olmadığı konusu üzerinde düşünülmeye değerdir. Çünkü Akdeniz Modeli'ndeki ülkelerin çoğunda tarihsel olarak demokratik kurumların geç gelişimi, okuryazarlığın ve gazete tirajlarının düşük olması, siyasal paralellik düzeyinin yüksekliği ve medyanın muktedirlerin siyasal çıkarları ilerletmenin bir aracı haline dönüşmesi, otoriter rejimlerin tarihsel arka planına ya da bir başka ifadeyle "genetik" yapısına uygun düşmektedir. O nedenle Akdeniz Modeli'ne benzerlik gösteren ülkelerdeki medya sistemlerinin, Otoriter Model'e yatkın olduğu ve belli tarihsel koşullar altında bu modele dönüşebileceği hipotez olarak ileri sürülebilir. Bu çerçevede yapılacak ampirik çalışmalar karşılaştırmalı ve normatif medya modelleri arasında kavramsal bir köprünün kurulmasına hizmet edecektir.

Kaynakça

Bek, Mine Gencel. (2010).“Karşılaştırmalı Perspektiften Türkiye’de Medya Sistemi.” Mülkiye, 269: 101-125.

Blumler, Jay G. ve Gurevitch, Michael (1995).The Crisis of Public Communication. London: Routledge.

Commission Staff Working Document, Turkey 2016 Report (2016). Brussels: European Commission.

Hallin, C. Daniel ve Mancini, Paolo (2004). Comparing Media Systems, Three Models of Media and Politics. Cambridge: Cambridge University Press.

Hallin, C. Daniel ve Mancini, Paolo (der.). (2012). Comparing Media Systems Beyond the Western World. Cambridge: Cambridge University Press.

Hallin, C. Daniel ve Mancini, Paolo (2017). Ten Years After Comparing Media Systems: What Have We Learned? Political Communication, 34:2, 155-171.

http://www.ataturkiye.com/devrimleri/harfdevrimi/okuryazarlikistatistikleri.html.09.03.2017. Medya Raporu Temmuz-Eylül 2016.

http://www.cgd.org.tr/index.php?Did=591&Page=1.09.03.2017.

http://www.medyatava.com/tiraj/2016-01-04.09.03.2017

Kurban, Dilek ve Sözeri, Ceren (2012). İktidarın Çarkında Medya: Türkiye’de Medya Bağımsızlığının Önündeki Siyasi, Yasal ve Ekonomik Engeller. İstanbul: TESEV Yayınları.

McCargo, Duncan (2012).”Partisan Polyvalence.” Comparing Media Systems Beyond the Western World. Daniel. C. Hallin ve Paolo Mancini (der.) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.

McOuail, Dennis (1983). Mass Communication Theory, An Introduction. New York: SAGE.

Özgen, Murat (1998). Gazetecinin Etik Kimliği. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti.

Siebert, vd. (1956). Four Theories of The Press. Illinois: University of Illinois.

Tamer, Aytül (2010).“Basın Üzerine Niceliksel Bir Çözümleme: Fiyatlar ve Tirajlar.” Cumhuriyet Döneminde İletişim. Nazife Güngör (der.) içinde. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Topuz, Hıfzı (2016). Türk Basın Tarihi. (7. baskı) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Voltmer, Katrin (2012).“How Far Can Media Systems Travel.”Comparing Media Systems Beyond the Western World. Hallin, C. Daniel ve Mancini, Paolo (der.) içinde. Cambridge: Cambridge University Press.

Yılmaz, Yalçın (2015), Medya Kuramları, Siyasal Değişimler ve Tarihi Değişimler Işığında Türkiye’de Gazetecilik Mesleği. Ankara: Nobel.

Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenlerin Değerlendirilmesi*

[1]Ahmet Mükerrem ÜNAL **[2] Emine AHMETOĞLU**

[1]Korgun Ortaokulu, Çankırı, Korgun, unlahmet@hotmail.com

[2]Doç. Dr.,Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Eğitim Anabilim Dalı, Edirne, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

Özet:Bu araştırmada kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin ilkokul sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modeli niteliğinde olan araştırmanın örneklemini 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı farklı sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden 19 resmi ilkokulda görev yapan toplam 121 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak, öğretmenlere ilişkin bazı genel bilgileri elde etmek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanan "Genel Bilgi Formu" ve kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin değerlendirilmesi amacıyla Ahmetoğlu, Ünal ve Ergin (2016) tarafından geliştirilerek, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan "Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma verilerine ilişkin frekans, yüzdelik, ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık puanları bulunmuş, veri analizinde; Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ve Bağımsız Grup t-Testi tekniklerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenleri değerlendirmeleri sınıf öğretmenlerinin; yaşlarına, cinsiyetlerine, mesleki hizmet sürelerine, öğrenim durumlarına, mezun oldukları fakülteye, özel eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, özel eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, kaynaştırma eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, daha önce kaynaştırma uygulamalarında çalışma durumlarına, çalışmış oldukları süreye, çalışmış oldukları engel gruplarına, sınıflarında kaynaştırma öğrencisine sahip olup olmamalarına, kaynaştırma eğitimine dahil edilmesini düşündükleri yetersizlik türlerine, kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi almak isteyip istememelerine, kaynaştırma uygulamaları konusunda kendilerini yeterli görüp görmemelerine göre değişmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, sınıf öğretmenleri kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenleri sırasıyla: Sivil Toplum Örgütleri, Fiziki Koşullar, Normal Gelişim Gösteren Öğrenciler, Uygulama, Aileler, Mevzuat, Rehberlik Araştırma Merkezi, Okul İdarecileri, Rehber Öğretmenleri ve Sınıf Öğretmenleri olarak değerlendirmişlerdir

Anahtar Kelimeler: Kaynaştırma, Kaynaştırma Uygulamaları, Sivil Toplum Örgütleri, Öğretmenler

Abstract: The goal of this study is to have primary school teachers evaluate the factors that influence the success of inclusive education practices. Relational scanning model was used for the study and its sample involved 121 primary school teachers from 19 state primary schools of various socio-economic levels associated to Edirne Province National Education Directorate in 2014-2015 academic years. For data collection, authors used "General Information Form" designed by researchers to gather general information about the teachers and "Scale of Factors Influencing Inclusive Education Success" designed and tested for validity and reliability by Ahmetoğlu, Ünal & Ergin (2016) in order to evaluate the factors that influence the success of inclusive education practices. After data collection, frequency, percentile, mean, standard deviation, skew and kurtosis scores of the data were found and One-Way Variance Analysis (ANOVA) and Independent Group t-Test techniques were used for data analysis. According to study results, there is no relationship between teachers' evaluation of success factors and a series of variables including teachers' age, gender, number of professional service years, educational status, graduated faculty, inclusive education training, type of inclusive education training, past working experiences in inclusive education, disabled groups they have worked with, inclusive education students in their classes, deficiencies they think must be covered by inclusive education, whether they are willing to get information about inclusive education and to what extent they see themselves capable of inclusive education practices. According to study results, primary school teachers listed the inclusive education story factors as Non-governmental Organization, Physical Conditions, Typically Developing Children, Practices, Families, Legislition, Guidance Research Center, School Administrators, Counseling Teachers and Classroom Teachers.

Keywords: Inclusion, Inclusion practices, Non-governmental Organization, Teachers.

* Bu çalışma Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel Eğitim Anabilim Dalı Sınıf Eğitimi Bilim Dalı'nda hazırlanan "Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenlerin Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Eğitim ve öğretimin bütün süreçlerinde bireysel farklılıklar, göz önünde bulundurulması gereken en önemli faktörlerin başında yer alır. Bu çerçevede, özel gereksinimli bireylerin de bireysel özelliklerine göre eğitim almaları en temel haklarıdır (Özgür, 2015: 1).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda (1982) bütün vatandaşlarının eğitim hakkını 42. Maddesiyle "Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir." şeklinde anayasal güvence altına almıştır. "Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır." hükmü ile özel gereksinimli bireylere pozitif ayrımcılık tanınmıştır.

Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerle normal gelişim gösteren öğrencilerin aynı sınıf içerisinde eğitim almaları kaynaştırma eğitimi olarak tanımlanmaktadır (Eripek, 2012: 6). Buradan da anlaşılacağı üzere kaynaştırma eğitiminin temelinde özel gereksinimli öğrencilerin normal öğrenciler ile aynı sınıfta eğitim almaları yatmaktadır (Gökdere, 2010: 2800). Kaynaştırma eğitimi özel eğitim alanındaki en önemli düzenlemelerden biri olarak değerlendirilmekte olup (Ünsal ve Şahan, 2015: 409), son zamanlarda önemi giderek artan bir uygulama olarak görülmektedir (Gün-Şahin ve Gürbüz, 2016: 143).

Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2006) kaynaştırma eğitimi "Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okulöncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamaları" şeklinde tanımlanmıştır. Yine aynı yönetmelikte "Özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tıbbî ve eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda belirlenen eğitim ihtiyaçları doğrultusunda kendilerine, ailelerine, öğretmenlerine ve okul personeline uzman personel, araç-gereç, eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlama" olarak destek eğitim hizmetleri belirtilmiştir.

Ülkemizde kaynaştırma eğitimine ilişkin gelişmiş bir yasal alt yapı olmasına karşın sorunlar devam etmekte ve kaynaştırma eğitiminin başarılı bir biçimde yürütülmesi için uygulama düzeyinde çeşitli adımların atılması gerekmektedir (TOHUM, 2011: 30; Batu, Kırcaali-İftar ve Uzuner, 2004: 36).

Kaynaştırma programının başarılı bir şekilde devam etmesi bazı değişkenlere bağlıdır. Bunlar, idareciler, öğretmenler, hem özel gereksinimli çocuklar hem de normal gelişim gösteren çocuklar ve aileleri, fiziksel ortam, uygulama, mevzuat, Rehberlik Araştırma Merkezleri ve sivil toplum örgütleridir. Kaynaştırma uygulamalarının başarısında diğer bir husus ise ihtiyaç duyulan kanuni düzenlemelerin yerine getirilmesi, araç-gereç, kaynak ve destek hizmetlerinin sağlanması ve kaynaştırma uygulamalarında etkili olan etmenler arasında etkili bir iş birliği kurulmasıdır. Kaynaştırma bir ekip çalışmasıdır ve başarılı bir kaynaştırma için ekip gereklidir (Odluyurt ve Batu, 2013: 25; Ahmetoğlu, Ünal ve Ergin, 2016: 170; Kargın, 2004: 7).

Kaynaştırma uygulamaların başarılı olabilmesi için en önemli etmenlerden biri öğretmenlerdir. Öğretmenin kaynaştırma uygulamasına istekli olması, olumlu tutum sergilemesi ve kaynaştırmaya hazırlıklı olmasıyla kaynaştırmayı başarıya ulaştırabilecek temel unsur tamamlanmış sayılır (Özgür, 2015: 11). Özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin sosyal kabulünün sağlanmasında sınıf öğretmenlerinin ve okul personelinin kaynaştırma eğitimine ilişkin olumlu bir tutuma sahip olması gerekmektedir. Sınıf öğretmenlerinin, okul personelinin olumlu tutum edinmesinde önemli rolü bulunmakla birlikte, tek sorumlulukları olumlu tutumları yaygınlaştırmak değildir (Kaya, 2013: 33). Sınıf öğretmenlerinin en önemli sorumluluklarından biri de okullarındaki ailelere yönelik aile eğitimi çalışmaları yürütmektir (Erdoğan ve Demirkasımoğlu, 2010: 411). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmenliği'nin (2006) 59. Maddesi'nde aile eğitimi "Okul ve kurumdaki aile eğitim çalışmalarına katılmak, sınıfındaki öğrencilerinin ailelerine yönelik aile eğitim çalışmalarını planlamak ve yürütmek" şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca, bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirmek, öğrencinin yetersizlik türünü dikkate alarak gerekli öğretim materyalleri hazırlamak, okul komisyon ve birimleri ile iş birliği yapmak öğretmenlerin en önemli görev ve sorumlulukları arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, kaynaştırma uygulamalarında öğretmenler birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Bu zorluklar için pratik çözümler bulabilmelidir. Bu süreçte okul yönetiminden, özel eğitimcilerden, okul rehber öğretmenlerinden, fizyoterapistlerden, okul

hemşiresinden, anne babalardan ve diğer öğrencilerden yardım alarak problemlere çözüm yolu üretmelidir (Sucuoğlu, 2006: 98).

Bu araştırma, kaynaştırma uygulamalarında en önemli etkenlerden biri olan sınıf öğretmenleri tarafından kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin değerlendirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma sayesinde, sınıf öğretmenlerinin özel gereksinimli birey ve kaynaştırma uygulamaları konusundaki görüşlerini belirlemede ve bu doğrultuda kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin sorunlarına yönelik çözüm önerilerinin getirilmesi açısından alana önemli katkı sağlayacaktır. Bu düşünceden hareketle, kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1.Araştırmanın Yöntemi

Kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin sınıf öğretmenleri açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmada, tarama modelinin bir türü olan "İlişkisel Tarama Modeli" kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim olup olmadığını ve değişimin derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Korelasyon türü ilişki ve karşılaştırma yolu ile elde edilen ilişki olmak üzere iki türlü yapılabilir. Tarama yolu ile bulunan ilişkiler gerçek bir neden sonuç ilişkisi olarak yorumlanamaz. Ancak, araştırmacılara bu konuda bazı ipuçları verir (Karasar, 2005: 77).

2.2.Araştırma Grubu

Araştırmanın evreni 2014-2015 eğitim-öğretim yılı içerisinde Edirne İl Merkezinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilkokullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinden oluşmaktadır. Araştırmanın örneklemi Edirne İl Merkezinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilkokullarda görev yapan, araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden, 121 sınıf öğretmeni ile yürütülmüştür.

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin %9,9'unun 21-35 yaş, %10,7'sinin 36-40 yaş , %79,4'ü 41 yaş ve üzeri yaş grubunda olduğu belirlenmiştir. Sınıf öğretmenlerinin %46,3'ünün erkek, %53,7'sinin kadın olduğu, %13,2' sinin 1-15 yıl, %86,8'inin 16 yıl ve üzeri mesleki hizmet sürelerine sahip olduğu, %28,1'i ön lisans, %69,4'ü lisans, %2,5'i lisansüstü öğrenim düzeyde olduğu, %71,1'i eğitim fakültesi, %28,9'u ise diğer fakültelerden mezun olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin%68,6'sının özel eğitim ile ilgili eğitim aldığı, %31,4'ünün özel eğitim ile ilgili eğitim almadığı, özel eğitim ile ilgili eğitim alan sınıf öğretmenlerinin %7,2'si lisansüstü eğitim, %16,9'u kurs, %59'u hizmet içi eğitim, %16,9'u seminer eğitimi aldığı, %57,9'unun kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim aldığı, %42,1'inin kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim almadığı, kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim alan sınıf öğretmenlerinin bu bilgiyi; %21,4'ü kurslardan, %45,7'si hizmet içi eğitimlerden ve %32,9'unun seminer eğitiminden yararlandıkları belirlenmiştir.

2.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada, araştırmacı tarafından geliştirilen, araştırmaya katılan bireylerin hakkında genel bilgi toplayabilmek için "Genel Bilgi Formu" ve Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenlerin Değerlendirilmesi amacıyla Ahmetoğlu, Ünal ve Ergin (2016: 169) tarafından geliştirilerek, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan "Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeği" kullanılmıştır.

2.3.1. Genel Bilgi Formu

Araştırmada, araştırmacılar tarafından geliştirilen ve araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgilerini toplayabilmek için 16 sorudan (bağımsız değişken) oluşan "Öğretmen Genel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Genel Bilgi Formunda; sınıf öğretmenlerinin yaşı, cinsiyeti, mesleki hizmet süreleri, öğrenim durumları, mezun oldukları fakülte, özel eğitimle ilgili eğitim alma durumları, özel eğitimle ilgili aldıkları eğitimin türü, kaynaştırmayla ilgili aldıkları eğitim, kaynaştırmayla ilgili aldıkları eğitimin türü, daha önce kaynaştırma uygulamalarında çalışıp çalışmadıkları, kaynaştırma uygulamalarında çalışma süreleri, çalıştıkları engel grupları, sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olup olmadığı, hangi engel gruplarının kaynaştırmaya dahil edilmesi gerektiğini düşündükleri, kaynaştırma konusunda bilgi almak isteyip istemedikleri ve kendilerini kaynaştırma konusunda yeterli görüp görmediklerine ilişkin sorulara yer verilmiştir.

2.3.2. Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeği

Araştırmada veri toplama aracı olarak, kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin değerlendirilmesi amacıyla Ahmetoğlu, Ünal ve Ergin (2016: 169) tarafından geliştirilerek, geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılan "Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 66 sorudan oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Sorular, Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Kararsızım, Katılıyorum, Kesinlikle katılıyorum şeklinde derecelendirilmiştir.

Ölçek geliştirme istatistikleri olarak alt boyutları belirlemek ve yapı geçerliği kanıtı elde etmek için açıklayıcı faktör analizi (AFA) kullanılmıştır. Verilerin faktör analizi yapmaya uygunluğu Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Küresellik Testleri uygulanmıştır. Buna göre; Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) .785 olduğu yani bu değerin örneklem büyüklüğünün faktör analizi için "iyi" olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bartlett Küresellik Testinin ise ($p<05$) olduğu belirlenmiştir. Yani sonuçların istatistiksel gereklilikleri karşıladığı belirlenmiştir. Faktör analizi sonuçlarına göre belirlenen alt boyutlar sırasıyla sınıf öğretmenleri, rehber öğretmenler, uygulama, mevzuat ve yönetmelikler, sivil toplum örgütleri, Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM), okul idarecileri, aileler, fiziki koşullar, normal gelişim gösteren öğrenciler şeklinde olup, tüm faktörler olumsuz-negatif anlam içermektedir (Ahmetoğlu, Ünal ve Ergin, 2016: 170).

Ölçeğin her alt boyut için ayrı ayrı madde-toplam korelasyon katsayısı ve madde-hariç toplam korelasyon katsayısı hesaplanarak iç tutarlık belirlenmiştir. Buna göre Rulon=0.720, Cronbach = 0.704 olarak bulunmuştur. Bu analizlere göre, tüm faktörlerin ölçeğin toplamı ile pozitif yönde ve iç tutarlık gösterdiği görülmüştür. Yapılan analizler sonrasında ölçeğin geçerli, güvenilir ve kullanılabilir olduğu belirlenmiştir (Ahmetoğlu, Ünal ve Ergin, 2016: 171).

2.4.Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikle Edirne Valiliği'ne ve Edirne İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yazılı başvuruda bulunarak gerekli izinler alınmıştır. Verilerin toplanması sürecinde araştırmacı okullara giderek okul müdürü ve sınıf öğretmenleri ile görüşülmüş, araştırmanın amacı açıklanmış ve gerekli randevular almıştır. Belirlenen gün ve saatlerde okula giderek araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden öğretmenlerden araştırmada kullanılan formları bireysel olarak ve kendileri okuyarak doldurmaları istenmiştir. Katılımcılardan soruları içtenlikle ve samimiyetle cevaplamaları istenmiş ve katkılarından dolayı teşekkür edilmiştir

Araştırma verileri, araştırmacı tarafından 15 Nisan 2015 ve 15 Haziran 2015 tarihleri arasında toplanmıştır.

2.5.Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi amacıyla yapılan bu araştırmada, Genel Bilgi Formu ve Kaynaştırma Uygulamalarının Başarını Etkileyen Etmenler Ölçeğinden elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programı ile analiz edilmiş ve 0.05 manidarlık düzeyinde sınanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma, yüzde ve frekans gibi betimleyici istatistiklerin yanı sıra, genel bilgi formundan elde edilen veriler frekans ve yüzdelik dağılımlarına göre değerlendirilmiştir. Verilerin normal dağılıma uygunluğu Kolmogorov-Smirnov Testi ile incelenmiş (p=.200) ve sonucunda elde edilen anlamlılık değerinin p>.05 olması grupların normal dağılım gösterdiğini ifade etmektedir (Can, 2014). Ayrıca Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeğinin her bir alt boyutu ve toplam puanı için çarpıklık ve basıklık değerleri normal dağılım olarak kabul edilen -1.96 ile +1.96 değerleri aralığında (Can, 2014) olduğu ve normal dağılım gösterdiği belirlenerek parametrik tekniklerin uygulanmasının uygun olduğu belirlenmiştir.

Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenler ölçeği puanlarının; yaşlarına, cinsiyetlerine, mesleki hizmet sürelerine, öğrenim durumlarına, mezun oldukları fakülteye, özel eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, özel eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, kaynaştırma eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, daha önce kaynaştırma uygulamalarında çalışma durumlarına, çalışmış oldukları süreye, çalışmış oldukları engel gruplarına, sınıflarında kaynaştırma öğrencisine sahip olup olmamalarına, kaynaştırma eğitimine dahil edilmesini düşündükleri yetersizlik türlerine, kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi almak isteyip istememelerine, kaynaştırma uygulamaları konusunda kendilerini yeterli görüp görmemelerine göre incelenirken, grup sayısı iki ise t-testi, üç veya daha fazla ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

3. Bulgular

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin cinsiyetleri, mesleki hizmet süreleri, mezun oldukları fakülte, özel eğitim alanında eğitim alıp almamaları, kaynaştırma alanında eğitim alıp almamaları, daha önce kaynaştırma alanında çalışıp çalışmamaları, kaynaştırma uygulamalarında çalışma süreleri, araştırmanın yapıldığı yılda sınıfında kaynaştırma öğrencisi olup olmaması, kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi almak isteyip istememeleri değişkenlerine göre Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin t-testi analizi sonuçları Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırmada Sınıf Öğretmenlerinin Cinsiyetleri, Mesleki Hizmet Süreleri, Mezun Oldukları Fakülte, Özel Eğitim Alanında Eğitim Alıp Almamaları, Kaynaştırma Alanında Eğitim Alıp Almamaları, Daha Önce Kaynaştırma Alanında Çalışıp Çalışmamaları, Kaynaştırma Uygulamalarında Çalışma Süreleri, Araştırmanın Yapıldığı Yılda Sınıfında Kaynaştırma Öğrencisi Olup Olmaması, Kaynaştırma Eğitimi Konusunda Bilgi Almak İsteyip İstememeleri Değişkenlerine Göre Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin t-Testi Analizi Sonuçları

Değişkenler		N	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Cinsiyet	Erkek	56	3,073	0,539	-0,925	119	0,357
	Kadın	65	3,163	0,527			
Mesleki Hizmet Süresi	1-15 yıl	16	3,092	0,582	-0,236	119	0,814
	16 ve üzeri	105	3,126	0,527			
Mezun Olunan Fakülte	Eğitim Fak.	86	3,100	0,523	-0,683	119	0,496
	Diğer	35	3,173	0,558			
Özel Eğitim Alanında Eğitim Alıp Almama Durumu	Evet	83	3,121	0,533	-0,023	119	0,982
	Hayır	38	3,123	0,538			

Kaynaştırma Alanında Eğitim Alıp Almama Durumu	Evet	70	3,087	0,522	-0,822	119	0,413
	Hayır	51	3,168	0,548			
Daha Önce Kaynaştırma Alanında Çalışıp Çalışmama Durumu	Evet	68	3,173	0,509	-1,215	119	0,227
	Hayır	53	3,055	0,558			
Kaynaştırma Uygulamalarında Çalışma Süresi Durumu	1 Öğretim Yılı	35	3,255	0,439	-1,327	119	0,173
	1 Yıldan Fazla	33	3,086	0,569			
Araştırmanın Yapıldığı Yılda Sınıfında Kaynaştırma Öğrencisi Olup Olmama Durumu	Var	29	3,204	0,510	-0,957	119	0,340
	Yok	92	3,095	0,539			
Kaynaştırma Eğitimi Konusunda Bilgi Almak İsteyip İstememe Durumu	Evet	78	3,125	0,515	-0,107	119	0,915
	Hayır	43	3,114	0,569			

Tablo 1'te görüldüğü gibi; sınıf öğretmenlerinin cinsiyetlerine (t(119)= -0,925; p>.05), mesleki hizmet sürelerine (t(119)= -0,236; p>.05), mezun oldukları fakültelere (t(119)= -0,683; p>.05), özel eğitim alanında eğitim alıp almama durumlarına (t(119)= -0,023; p>.05), kaynaştırma alanında eğitim alıp almama durumlarına (t(119)= -0,822; p>.05), daha önce kaynaştırma alanında çalışıp çalışmama durumlarına (t(119)= -1,215; p>.05), kaynaştırma uygulamalarında çalışma sürelerine (t(119)= -1,327; p>.05), araştırmanın yapıldığı yılda sınıfında kaynaştırma öğrencisi olup olmama durumlarına (t(119)= -0,957; p>.05), kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi almak isteyip istememelerine (t(119)= -0,107; p>.05) göre kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerle ilgili görüşlerinde anlamlı bir düzeyde bir farklılık olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmada sınıf öğretmenlerinin yaşı, öğrenim durumları, özel eğitim alanında aldıkları eğitim türü, kaynaştırma alanında aldıkları eğitim türü, engel türü, kaynaştırmaya dâhil edilmesi gerektiği düşünülen engel grupları, öğretmenlerin kendini yeterli görmeleri değişkenlerine göre Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 2'de yer verilmiştir.

Tablo 2. Sınıf öğretmenlerinin Yaşı, Öğrenim Durumları, Özel Eğitim Alanında Aldıkları Eğitim Türü, Kaynaştırma Alanında Aldıkları Eğitim Türü, Engel Türü, Kaynaştırmaya Dâhil Edilmesi Gerektiği Düşünülen Engel Grupları, Öğretmenlerin Kendini Yeterli Görmeleri Değişkenlerine Göre Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeğinden Aldıkları Puanlara İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Değişkenler		Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Yaş Grupları	Gruplar arası	0,025	2	0,012	0,043	0,958
	Gruplar içi	33,964	118	0,288		
	Toplam	33,989	120			
Öğrenim Durumu	Gruplar arası	0,472	2	0,236	0,831	0,438
	Gruplar içi	33,517	118	0,284		
	Toplam	33,989	120			
Özel Eğitim Alanında Alınan Eğitim Türü	Gruplar arası	1,110	3	0,370	1,318	0,274
	Gruplar içi	22,177	79	0,281		

	Toplam	23,28	82			
Kaynaştırma Alanında Alınan Eğitim Türü	Gruplar arası	0,447	2	0,224	0,817	0,446
	Gruplar içi	18,358	67	0,274		
	Toplam	18,805	69			
Çalışılan Engel Grupları	Gruplar arası	0,453	2	0,227	0,870	0,424
	Gruplar içi	16,936	65	0,261		
	Toplam	17,389	67			
Kaynaştırmaya Dâhil Edilmesi Düşünülen Engel Grupları	Gruplar arası	1,552	5	0,310	1,101	0,364
	Gruplar içi	32,437	115	0,282		
	Toplam	33,989	120			
Öğretmenlerin Kendilerini Yeterli Görme Durumları	Gruplar arası	1,297	2	0,649	2,341	0,101
	Gruplar içi	32,692	118	0,277		
	Toplam	33,989	120			

Tablo 2. incelendiğinde sınıf öğretmenlerinin yaşlarına (F(2-118)=0,043; p>.05), öğrenim durumlarına (F(2-118)=0,831; p>.05), özel eğitim alanında aldıkları eğitim türüne (F(3-79)=1,318; p>.05), kaynaştırma alanında aldıkları eğitim türüne (F(2-67)=0,817; p>.05), çalışılan engel gruplarına (F(2-65)=0,870; p>.05), kaynaştırmaya dâhil edilmesi gerektiği düşünülen engel gruplarına (F(5-115)=1,101; p>.05), kendilerini yeterli görme durumlarına (F(2-118)=2,341; p>.05) göre kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenler ölçeği puanlarında anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Araştırmada kullanılan Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeği bulgularına ilişkin Ortalama ve Standart Sapma Puanları Tablo 3'de yer verilmiştir.

Tablo 3: Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeği için Ortalama ve Standart Sapma Betimsel İstatistikler

Değişkenler	N	x	ss
Sınıf Öğretmenleri	121	2,471	0,763
Rehber Öğretmenler	121	2,705	0,868
Uygulama	121	3,380	0,823
Mevzuat	121	3,163	0,740
Sivil Toplum Örgütleri	121	3,514	0,907
Rehberlik Araştırma Merkezi	121	3,114	1,053
Okul İdarecileri	121	2,716	0,856
Aileler	121	3,273	0,952
Fiziki Koşullar	121	3,496	0,893
Normal Gelişim Gösteren Öğrenciler	121	3,384	1,070
Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler	121	3,121	0,532

Tablo 3. incelediğinde; Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenlerin ortalama ve standart sapma puanları (x=3,121; ss=0,532) olduğu görülmüştür. Alt boyutlarında ise sırasıyla: Sivil Toplum Örgütleri (x =3,514; ss=0,907); Fiziki Koşullar (x=3,496; ss=0,893); Normal Gelişim Gösteren Öğrenciler (x=3,384; ss=1,070); Uygulama (x=3,380; ss=0,823); Aileler (x=3,273; ss=0,952); Mevzuat (x=3,163; ss=0,740); Rehberlik Araştırma Merkezi (x=3,114; ss=1,053); Okul İdarecileri (x=2,716; ss=0,856); Rehber Öğretmenler (x=2,705; ss=0,868); Sınıf Öğretmenleri (x=2,471; ss=0,763) olduğu tespit edilmiştir.

4. Tartışma

Araştırma sonuçlarına göre; kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenleri değerlendirmeleri sınıf öğretmenlerinin; yaşlarına, cinsiyetlerine, mesleki hizmet sürelerine, öğrenim durumlarına, mezun oldukları fakülteye, özel eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, özel eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, kaynaştırma eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, daha önce kaynaştırma uygulamalarında çalışma durumlarına, çalışmış oldukları süreye, çalışmış oldukları engel gruplarına, sınıflarında kaynaştırma öğrencisine sahip olup olmamalarına, kaynaştırma eğitimine dahil edilmesini düşündükleri yetersizlik türlerine, kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi almak isteyip istememelerine, kaynaştırma uygulamaları konusunda kendilerini yeterli görüp görmemelerine göre değişmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, sınıf öğretmenleri kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenleri sırasıyla: Sivil Toplum Örgütleri, Fiziki Koşullar, Normal Gelişim Gösteren Öğrenciler, Uygulama, Aileler, Mevzuat, Rehberlik Araştırma Merkezi, Okul İdarecileri, Rehber Öğretmenleri ve Sınıf Öğretmenleri olarak değerlendirmişlerdir

Kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen bir etken olarak fiziki koşullar ele alınmıştır. Araştırma bulgularını destekler biçimde Batu ve Kırcali-İftar (2005: 47), Cankaya (2010: 51), Demir ve Açar (2011: 758), Kırcaali-İftar (1998: 19), Nayır ve Karaman-Kepenekçi (2013: 15), Özaydın ve Çolak (2011: 218) ve Dikici-Sığırtmaç, Hoş ve Abbak (2011: 215) araştırmaları sonucunda kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin başında okulun ve eğitim ortamlarının fiziki koşulları olduğunu ve okul dışı destek alamadıklarını, kaynaştırmanın doğru olarak uygulanabilmesi için pek çok unsurun bir araya gelmesi gerektiği belirtilmektedirler. Salend (2005: 87) ise hem özel gereksinimli öğrenciler hem de normal gelişim gösteren öğrencilerin gelişimi ve bireysel özellikleri dikkate alınarak, doğru bir öğrenme ortamının oluşturulması gerektiğini belirtmiştir. Araştırmada normal gelişim gösteren çocuklar da kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen bir diğer faktör olarak ele alınmıştır. Ceylan ve Aral (2005: 77) da tüm toplumun özel eğitim gerektiren bireylerin normal çocuklarla birlikte eğitim alabilmesi için bilinçlendirilmesi gerektiğini, yazılı ve görsel basın araçlarının bu konuda daha çok kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Çulhaoğlu-İmrak ve Sığırtmaç (2009: 40) ise kaynaştırma sürecinde rol alan normal gelişim gösteren çocukların, kaynaştırma başarının artmasında oldukça önem kazandığını belirtmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, öğretmenlerin yaşlarının kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlere ilişkin görüşleri üzerinde farklılık yaratmadığı görülmektedir. Bu sonuca paralel olarak, yapılan birçok çalışmada (Bilen, 2007: 64; Cankaya, 2010: 89; Yıldız ve Pınar-Sazak, 2012: 482; Soyyiğit, 2013: 88; Yaralı, 2015: 442) aynı sonuca ulaşılarak sınıf öğretmenlerinin yaşlarının, kaynaştırma uygulamalarına ilişkin fark ortaya koymadığı belirlenmiştir. Buna karşın literatürdeki bazı araştırmalarda (Sünbül ve Sargın, 2002: 239; Karacaoğlu, 2008: 92; Ünal, 2010: 67; Aker, 2014: 98) sınıf öğretmenlerinin yaşlarının, kaynaştırmaya yönelik tutumları arasında yüksek yaş grubuna sahip öğretmenlerin lehine anlamlı bir fark oluştuğu belirtilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre, kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenler ile sınıf öğretmenlerinin öğrenim durumları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Toy (2015: 71) tarafından yapılan çalışmada da sınıf öğretmenlerinin öğrenim durumu değişkeni ile kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterlik inançları arasında anlamlı fark olmadığı belirtilmiştir. Buna karşın, DDK (2009: 42) tarafından yaptırılan "Toplum Engelliliği Nasıl Anlıyor" araştırmasında elde edilen sonuçlarda ise eğitim durumuna göre tutumun her boyutunda anlamlı farklılıklar olduğu vurgulanmaktadır.

Sınıf öğretmenlerinin özel eğitim ile ilgili aldıkları eğitim türüne göre kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenler ölçeği puanlarında anlamlı düzeyde bir farklılık olmadığı bulgusuna paralel olarak, Ayral, vd. (2013: 6) tarafından yapılan araştırmada özel eğitim alanında alınan eğitim türünün kaynaştırmaya ilişkin öğretmen görüşlerinde anlamlı bir farklılaşma oluşturmadığı belirtilmiştir. Benzer şekilde Kayılı, vd. (2010: 7) tarafından yapılan bir araştırmada da; kaynaştırma eğitimi dersi alan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinde, kaynaştırma dersi almayan öğretmenlere göre farklılaşma görülmediği saptanmıştır. Aynı zamanda, Özmen (2010: 71) ise, sınıfında kaynaştırma öğrencisi bulunan sınıf öğretmenlerinin, özel gereksinimli öğrencilerin yetersizlik türünün öğretmenlerin empatik becerilerini ve tükenmişlik düzeylerini etkilemediği belirtilmiştir.

Araştırma sonuçlarında cinsiyet değişkeninin sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerle ilgili görüşlerine göre farklılık göstermediği belirlenmiştir. Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda (Yekeler, 2005: 75; Bilen, 2007: 80; Kaner, 2010: 194; Onur, 2009: 96; Ünal, 2010: 101; Güner, 2011: 701; Demir ve Açar, 2010: 768; Seçer, 2011: 88; Yıldız ve Pınar- Sazak, 2012: 482; Soyyiğit, 2013: 152; Fırat, 2014: 608; Altıntaş ve Şengül, 2014: 7; Güleryüz ve Özdemir, 2015: 62) cinsiyet değişkeninin, öğretmenlerin kaynaştırma tutumları üzerinde etkisinin olmadığı saptanmıştır. Araştırmada ulaşılan bir diğer sonuçta, öğretmenlerin mesleki hizmet süreleri ile kaynaştırma uygulamalarını etkileyen etmenler arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde, öğretmenlerin mesleki hizmet süreleri ile kaynaştırmaya yönelik tutumları arasında bir ilişki olmadığını gösteren birçok çalışmaya (Temel, 2000: 151; Yekeler, 2005: 76; Bilen, 2007: 65; Ünal, 2010: 67; Seçer, 2011: 98; Yıldız ve Pınar-Sazak, 2012: 484) ulaşılmıştır. Bu çalışmalarda sınıf öğretmenlerinin mesleki kıdemleri ile kaynaştırmaya yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak bir fark bulunamamıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, sınıf öğretmenlerinin hangi fakülteden mezun olduğu ile onların kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerle ilgili görüşlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Bu sonuca benzer şekilde, Yıldız ve Pınar-Sazak (2012: 484), Yekeler (2005: 76) ve Yıldırım (2014: 113) tarafından yapılan araştırmalarda, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının değerlendirmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda; sınıf öğretmenlerinin mezun oldukları bölüme göre kaynaştırma eğitimine ilişkin tutumlarında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Sınıf öğretmenlerinin özel eğitim alanında bilgi veya eğitim alıp almalarına göre kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerle ilgili görüşlerinde anlamlı bir düzeyde bir farklılık olmadığı belirlenmiştir. Temel (2000: 154) ve Demir (2014: 56) de yaptıkları çalışmalarda özel eğitim alanında bilgi sahibi olma değişkeni ile kaynaştırmaya yönelik tutumları arasında anlamlı bir farkın olmadığını belirtmişlerdir.

Araştırma sonuçlarına göre, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlere ilişkin görüşleri, özel eğitimle ilgili eğitim alıp almamalarına göre farklılık göstermemektedir. Elde edilen bulguları destekler nitelikte Seçer (2011: 126) ve Şahin ve Güldenoğlu (2013: 231) tarafından yapılan araştırmalarda, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının, kaynaştırma eğitimine yönelik bilgi ya da eğitim alma değişkenine göre farklılaşmadığı belirtilmiştir. Buna karşın, Bek, Gülveren ve Başer (2009: 167) ve Aker (2014: 106) tarafından yapılan araştırmada, sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutumları kaynaştırma eğitimi alıp almamaları açısından incelenmiş ve kaynaştırma eğitimi alan öğretmen adaylarının lehine anlamlı fark saptanmıştır. Araştırmanın bir diğer bulgusu olarak öğretmenler %68,7 oranında eğitim aldıklarını belirtmekte olduğu bilinmektedir. Buna karşın öğretmenler %86,8 oranında kendilerini kaynaştırma eğitiminde yeterli görmemektedirler. Bu durumun nedenleri arasında özel eğitim alanında alınan eğitimin nicelik ve nitelik olarak yeterli olmaması ya da bu alanda alınan eğitimlerde öğretmen motivasyonunun tam anlamıyla sağlanamamasından da kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarına paralel olarak, Temel (2000: 152), Demir (2014: 55) ve Pamuk (2016: 73) tarafından çalışmalarda, öğretmenlerin daha önce sınıflarında özel gereksinimli bir çocukla çalışıp çalışmasının, kaynaştırmaya ilişkin görüşleri açısından farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı belirtilmiştir. Araştırmada yer alan sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında çalışma süresi değişkeni göre sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmadığı sonucunu destekler nitelikte bir çalışma Chopra (2008: 7) ve Özdemir (2010: 75) tarafından yapılan çalışmalardır. Bu araştırmalarda da özel eğitim gerektiren çocukla çalışma süresi ve kaynaştırmaya yönelik tutumlar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmamıştır.

Sınıf öğretmenlerinin araştırmanın yapıldığı eğitim öğretim dönemi içerisinde sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olup olmaması değişkenine göre kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerle ilgili görüşlerinde anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmadığı sonuçlarına benzer şekilde Diken (1998), Toy (2015: 72) ve Pamuk (2016: 68) tarafından yapılan bir araştırmalar sonucunda sınıfında zihinsel yetersizliğe sahip öğrencisi olan ve olmayan öğretmenlerin, zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik tutumları arasında anlamlı bir fark olmadığı ifade edilmiştir.

Öğretmenler kaynaştırma uygulamalarının başarısını en az etkileyen faktör olarak kendilerini yani "Sınıf Öğretmenlerini" belirtmişlerdir. Ancak literatürde (Özgür, 2015: 66; Newton, Carbridg ve Hunter-Johnson, 2014: 331; Walker, 2012: 61; Jerlinder, Danermark ve Gill, 2010: 45; Batu ve Uysal, 2009: 128) sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında birincil derecede önemli olduğunu belirtilmiştir. Öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen en son etken olarak kendilerini görmeleri dikkat çekicidir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sınıf öğretmenleri tarafından kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin başında sivil toplum örgütleri yer almaktadır.

Sivil toplum Kuruluşları eğitimin her kademesinde etkin bir rol oynamaktadır. 18. Milli Eğitim Şurası kararlarında, eğitim kurumlarının daha etkin bir şekilde işlemesi amacıyla yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının desteğinin alınması ve işbirliği yapılması gerektiği belirtilmiştir (TTKB, 2010: 11). Özkan, Polat ve Şener (2015: 69) tarafından yapılan 'Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri' isimli araştırmada, öğretmenlerin büyük çoğunluğu sivil toplum kuruluşlarının eğitimde gerekli ve etkili olduğunu belirtmiştir. Öğretmenler, STK'ların toplumun ortak sesi olduğunu ve demokrasinin gereği STK'ların olması gerektiği yönünde görüşler bildirmişlerdir. Bu doğrultuda, sivil toplum kuruluşlarının eğitime yeterince katkı sağlamadığı ve toplumun da sivil toplum kuruluşlarına yeterince destek vermediği açıklanmıştır. Mundy ve Murpy (2001: 119) tarafından yapılan araştırmada ise sivil toplum örgütlerinin eğitime ilişkin sorunları dile getirmek adına baskıcı bir savunma rolü üstlendiklerini belirtmiştir. Sucuoğlu (2006: 1) da en az kısıtlayıcı eğitim ortamı olan kaynaştırma kavramının önem kazanmasında, anne-babaların, sivil toplum örgütlerinin ve araştırmacıların etkili olduğu belirtmiştir. Buna karşın, eğitimcilerin çoğunluğunun sivil toplum örgütlerinin eğitim politika ve uygulamalarında yer almadığını dile getirilmiştir (Selanik Ay, 2016: 52; Özkan, Polat ve Şener, 2015: 69).

Türkiye'de özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik çalışan gönüllü grupların sayısı ve niteliğinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Şenyurt Akdağ, vd. (2010: 15) tarafından hazırlanan (Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi) raporda 'T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı verilerine göre Türkiye'deki STK sayısı 85.028'dir. Aynı verilere göre engellilik alanında çalışan derneklerin oranı %1,4'tür (1.190).' şeklinde Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin durumu belirtilmiştir. Devlet Denetleme Kurulu'nun 27.08.2009 tarihinde yaptığı araştırma raporunda ise eğitim alanında çalışan sivil toplum örgütleri ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: "Genel olarak iki tür engelli örgütü bulunmaktadır. İlki, çoğunlukla engelliler tarafından desteklenen fakat onlar tarafından yönetilmeyen örgütler, diğeri ise, engelliler tarafından yönetilen kendine yardım örgütleridir." Aynı raporda, engellilik alanında çalışan bu sivil toplum örgütlerinin diğer örgütlerle karşılaştırıldığında daha güçsüz olduğu, çalışmalarının sınırlı kaldığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, sivil toplum örgütlerinin özel eğitim ve kaynaştırma eğitimi üzerinde son derece etkili bir rol oynadığı ama Türkiye'de sivil toplum örgütlerinin özel eğitim ve kaynaştırma konularında daha fazla faaliyet göstermesi gerektiği düşünülebilir.

5. Sonuç Ve Öneriler

Bu araştırma, kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenlerin sınıf öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmaya göre, sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenleri değerlendirmeleri; yaşlarına, cinsiyetlerine, mesleki hizmet sürelerine, öğrenim durumlarına, mezun oldukları fakülteye, özel eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, özel eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, kaynaştırma eğitimi ile ilgili eğitim almalarına, kaynaştırma eğitimi ile ilgili almış oldukları eğitimin türüne, daha önce kaynaştırma uygulamalarında çalışma durumlarına, çalışmış oldukları süreye, çalışmış oldukları engel gruplarına, sınıflarında kaynaştırma öğrencisine sahip olup olmamalarına, kaynaştırma eğitimine dâhil edilmesini düşündükleri yetersizlik türlerine, kaynaştırma eğitimi konusunda bilgi almak isteyip istememelerine, kaynaştırma uygulamaları konusunda kendilerini yeterli görüp görmemelerine göre değişmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, sınıf öğretmenleri kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenleri sırasıyla: Sivil Toplum Örgütleri, Fiziki Koşullar, Normal

Gelişim Gösteren Öğrenciler, Uygulama, Aileler, Mevzuat, Rehberlik Araştırma Merkezi, Okul İdarecileri, Rehber Öğretmenler, Sınıf Öğretmenleri olarak değerlendirmişlerdir.

Araştırma sonucuna göre, kaynaştırma uygulamalarının başarısına etki eden etmenlerin başında sivil toplum kuruluşları ve fiziki koşullar bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda; bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşlarının sayısının artması ve özel eğitim ve kaynaştırma eğitimi konusunda çalışmaların artırılması gerekmektedir. Ayrıca, kaynaştırma eğitiminin uygulandığı okul ve sınıfların fiziki koşullarının, kaynaştırma eğitimine uygun hale getirilmesi sağlanmalıdır. Genel eğitim sınıflarındaki özel eğitime ihtiyacı olan öğrenci sayısı, mevzuat hükümlerine göre düzenlenmesi gerekmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara bağlı olarak, sınıf öğretmenlerine ve kaynaştırma uygulamalarında yer alan bütün paydaşlara (yöneticiler, rehber öğretmen/psikolojik danışman, Denetçiler ve aileler) özel eğitim ve kaynaştırma eğitimi konusunda nitelik ve nicelik olarak daha uygun eğitimler verilmelidir.

Araştırmanın daha güvenilir ve geçerli olması için örneklem boyutu genişletilebilir. Araştırma farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip il ve bölgelerde görev yapan sınıf öğretmenleri üzerinde uygulanabilir ve kaynaştırma uygulamalarının başarısını etkileyen etmenler, kaynaştırmanın diğer paydaşları (yönetici, aileler, denetçiler, rehber öğretmenler/psikolojik danışmanlar, RAM uzmanları) tarafından da değerlendirilebilir.

Kaynakça

Ahmetoğlu, E., Ünal, A. M. ve Ergin, D.Y. (2016). Kaynaştırma Uygulamalarının Başarısını Etkileyen Etmenler Ölçeği'nin Geliştirilmesi. Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, 167-175.

Aker, G. (2014). Öğretmen Adaylarının Kaynaştırma Eğitimi Hakkındaki Tutumları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Engelli Çalışmaları (İnterdisipliner) Anabilim Dalı, Edirne.

Altıntaş, E. ve Şengül, S. (2014). Özel Eğitim Dersinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlar ve Kazanımlar Bakımından Değerlendirilmesi. Kafkas Üniversitesi Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(3), Aralık 2014.

Ayral, M., Özcan, Ş., Demirhan, Ş., Şengün, G., Ünlü, A., Şengün, G., Can, R., Bedel, H. ve İlkaya, M.A. (2011). "Kaynaştırma Eğitiminde Öğretmen Tutumları ve Bunu Etkileyen Etkenler". Ankara Altındağ Rehberlik ve Araştırma Merkezi, Haziran, 2011. http://altindagram.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/06/01/334395/dosyalar/2012_12/18112943_kaynatrmaeitimin deretmentutumlarvebunuetkileyenetkenler.pdf., (01.01.2017), (14.35).

Batu, S., Kırcaali-İftar, G ve Uzuner, Y. (2004). "Özel Gereksinimli Öğrencilerin Kaynaştırıldığı Bir Kız Meslek Lisesindeki Öğretmenlerin Kaynaştırmaya İlişkin Görüş ve Önerileri". Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5 (2) 33-50, 2004.

Batu, S. ve Kırcaali-İftar, G. (2005). Kaynaştırma, Kök Yayıncılık, Ankara.

Batu, S. ve Uysal, A. (2009) Günümüz Sınıflarında Özel Gereksinimli Olan Çocukların Katılımını Destekleme. G. Akçamete (Ed.) Genel eğitim okullarında özel gereksinimli olan öğrenciler ve özel eğitim içinde (s.110-140). Ankara: Kök.

Bek, H., Gülveren, H. ve Başer, A. (2009). "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi". Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2/2, 160-168.

Bilen, E. (2007). Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamalarındaki Karşılaştıkları Sorunlarla İlgili Görüş ve Çözüm Önerileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Can, A. (2014). SPSS İle Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi. 3. Basım. Ankara: Pegem Akademi.

Cankaya, Ö. (2010). İlköğretim 1. Kademe Kaynaştırma Eğitimi Uygulamalarının Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya.

Ceylan, R. ve Aral, N.(2005). Entegre Eğitim. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(2), 69-79.

Chopra, R. (2008). Factors Influencıng Elementary School Teachers'Attıtude Towards Inclusıve Educatıon. Paper presented at the British Educational Research Association Annual Conference, Heriot-Watt University, Edinburgh, 3-6 September 2008.

Çulhaoğlu-İmrak, H. ve Sığırtmaç, A. (2009). Kaynaştırma Uygulanan Okulöncesi Sınıflarında Akran İlişkilerinin İncelenmesi. International Journal of Early Childhood Special Education, 3(1), 38-65.

DDK, (2009). T.C. Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı Faaliyetlerinin Denetimi ile Engelli Bireyler, Yakınları ve Toplumun Bütün Kesimlerinde Engellilik Konusunda Toplumsal Bilinç ve Duyarlılık Oluşturulması Amacıyla Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi ve Bu Tür Çalışmaların Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesi ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler. https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/ddk30.pdf., (03.01.2017), (15.30).

Demir, M. K. ve Açar, S. (2011). Kaynaştırma Eğitimi Konusunda Tecrübeli Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:19, No:3, 719- 732.

Demir, M. (2014). Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırmaya İlişkin Öğretmen Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, İstanbul.

Diken, H. İ. (1998). Sınıfında Zihin Engelli Çocuk Bulunan ve Bulunmayan Sınıf Öğretmenlerin Zihin Engelli Çocukların Kaynaştırılmasına Yönelik Tutumların Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Diken, İ. H. (2013). Otistik Bozukluğu Olan Öğrenciler Diken, İ. H. (Ed.). Özel Eğitime Gereksinim Olan Çocuklar ve Özel Eğitim. (409-447). Ankara: Pegem Akademi.

Dikici-Sığırtmaç, A., Hoş, G. ve Abbak, B. S. (2011). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitiminde Yaşanan Sorunlara Yönelik Kullandıkları Çözüm Yolları ve Önerileri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 12 (4), 205-223.

Erdoğan, Ç. ve Demirkasımoğlu, N. (2010). Ailelerin Eğitim Sürecine Katılımına İlişkin Öğretmen ve Yönetici Görüşleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 16 (3), 399-431.

Eripek, S. (2012). Zihin yetersizliği olan bireyler ve eğitimleri. Ankara: Eğiten Kitap.

Fırat, T. (2014). Farklı Eğitim Kademelerinde Görev Yapacak Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 7 (18).

Gökdere, M. (2010). A Comparative Study Of The Attitude, Concern, And İnteraction Levels Of Elementary School Teachers And Teacher Candidates Towards İnclusive Education. Educational Sciences, Theory ve Practice, 12 (4), 2800-2806.

Gün-Şahin, Z. ve Gürbüz, R. (2016). Kaynaştırma öğrencilerini eğiten ortaokul öğretmenlerinin yeterlikleri üzerine. Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 6 (1), 138-160.

Güner, N. (2011). Kaynaştırma Sınıflarında Çalışan Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf Yönetimi Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt:19, No:3, 691-708.

Güleryüz, B. ve Özdemir, M. (2015). Sınıf Öğretmenlerinin ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(3), 53-64.

Jerlinder, K., Danermark, B. ve Gill, P. (2010). Swedish Primary-School Teachers' Attitudes To İnclusion–The Case Of PE And Pupils With Physical Disabilities. European Journal of Special Needs Education, 25 (1), 45-57.

Kaner, S. (2010). Examining Teachers' Self-Efficacy Belief of Students with and Without Special Needs. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences, vol:43, no:1, 193-217.

Karacaoğlu, İ. (2008). İlköğretim Okullarında Görev Yapmakta Olan Öğretmenlerin Okul İklimi Algıları İle Kaynaştırmaya İlişkin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım. 28. Baskı.

Kargın, T. (2004). Baş Makale: Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 5. (2), 1- 13.

Kaya, Ö. (2013). Özel eğitimde roller ve sorumluluklar. S.Vuran (Ed.), Özel eğitim içinde. (31-56) , Ankara: Maya.

Kayılı, G., Koçyiğit, S., Doğru, S. S. Y. ve Çiftçi, S. (2010). Kaynaştırma Eğitimi Dersinin Okulöncesi Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerine Etkisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl 10 (20), 48-65.

Kırcaali-İftar, G. (1998). Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri, S. Eripek (Ed.),Özel Eğitim, 17-25. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Milli Eğitim Bakanlığı (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeligi_son.pdf., (06.04.2017), (15.41).

Mundy, K. ve Murphy, L. (2001). Transnational Advoncacy Global Civil Society? Emerging Evidence From Field of Education. Comparative Education Rewiev, 45(1), 85-126.

Nayır, F. ve Karaman- Kepenekçi, Y. (2013). Kaynaştırma Öğrencilerinin Haklarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Cilt 3 (2)

Newton, N., Carbridg, J. ve Hunter-Johnson, Y. (2014). Teachers' perceptions of inclusive education and its implication for adult education in the Bahamas (July 25, 2014). Adult Education Research Conference.

Odluyurt, S. ve Batu, E.S. (2013) Kaynaştırmanın başarısını etkileyen faktörler. S. Batu (Ed.), Özel gereksinimli çocukların kaynaştırılması içinde (s. 25-38). 2. Baskı. Ankara: Vize.

Onur, M. (2009). Rehber Öğretmenlerin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yönetim Anabilim Dalı Eğitim Yönetimi ve Denetim Bilim Dalı, İstanbul.

Özaydın, L. ve Çolak, A. (2011). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine ve "Okul Öncesi Eğitimde Kaynaştırma Eğitimi Hizmet İçi Eğitim Programı"na İlişkin Görüşleri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi,* 2011, 1 (1), 189 – 226.

Özdemir, H. (2010). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Kaynaştırma Uygulamasına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Özgür, İ. (2015). *İlk Ve Orta Öğretimde Kaynaştırma Uygulamaları*. Karahan Kitabevi. 2. Baskı.

Özkan, M. B., Polat, H. ve Şener, G. (2015). Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 25, Sayı: 1, Sayfa: 59- 70, Elazığ-2015.

Özmen, E. (2010). İzmir İlinde Kaynaştırma Öğrencileri ile Çalışan Okul Öncesi Öğretmenlerinin Empatik Eğilimleri ile Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki ilişkinin Belirlenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Programı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2010.

Pamuk, Y. (2016). Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Programı. İzmir.

Salend, S.J. (2005). Creating İnclusive Classrooms: Effective ve Reflective Practices, State University of New York at New Paltz, 5nd Edition, ISBN-13: 9780131408135.

Seçer, F. (2011). Sınıf Öğretmenlerinin Kişiler Arası Özyeterlik İnançları ile Kaynaştırmaya Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programı ve Öğretim Bilim Dalı, Konya.

Selanik-Ay, T. (2016). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Eğitimde Sivil Toplum Kuruluşlarından Yararlanmaya İlişkin Görüşleri, *International Juournal of Eurasia Social Sciances.* Vol 7, Issue:23, (50-68).

Soyyiğit, T. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Değer Tercihleriyle Kaynaştırmaya Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İstanbul İli, Pendik İlçesi Örneği). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi Ve Denetimi Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

Sucuoğlu, B. (2006). *Etkili Kaynaştırma Uygulamaları*, Ekinoks Eğitim Danışmanlık Hizmetleri ve Basın Yayın Dağıtım, Ankara.

Sünbül, A. M. ve Sargın, N. (2002). Okul Öncesi Dönemde Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Öğretmen Tutumlarının (Çeşitli Değişkenler Açısından) İncelenmesi. XII. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Yöntemler-Yaklaşımlar-Stratejiler. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları.

Şahin, F. ve Güldenoğlu, B. (2013). Engelliler Konusunda Verilen Eğitim Programının Engellilere Yönelik Tutumlar Üzerindeki Etkisi, *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 2(1), 214-239, 2013.

Şenyurt Akdağ, A., Tanay, G., Özgül, H., Kelleci Birer, L. ve Kara, Ö. (2011). *Türkiye'de Engellilik Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu (01 Ocak- 30 Haziran 2010).* İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi. İstanbul, Şubat 2011.

T.C. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (27.06.2015), (17.20).

Temel, Z. F. (2000). Okul Öncesi Eğitimcilerinin Engellilerin Kaynaştırılmasına İlişkin Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,*18, 148 – 155.

TOHUM, (2011). *Türkiye'de Kaynaştırma/Bütünleştirme Yoluyla Eğitim: Politika ve Uygulama Önerileri*. İmak Ofset Basım Yayın. Kasım 2011, İstanbul.

Toy, S. N. (2015). Sınıf Öğretmenlerinin Öğretmen Öz Yeterlikleri İle Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Yeterlik İnançlarının Karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Denizli.

TTKB, (2010). 18. Milli Eğitim Şurası Kararları Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı Ve Mesleki Gelişimi. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/02113646_18_sur a.pdf., (03.01.2017), (14.12).

Ünal, F. (2010). Kaynaştırma Uygulamasının Yapıldığı Sınıflardaki, Öğretmen, Normal Gelişim Gösteren Öğrenci Ve Engelli Öğrenci Velilerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı, Adana.

Ünsal, F.Ö. ve Şahan, B. (2015). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının "Engelli" Kavramına İlişkin Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 409-416.

Yaralı, D. (2015). Öğretmen Adaylarının Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt-Sayı: 17-2.

Yekeler, B. (2005). Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlarının Bazı Psiko-Sosyal Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Yıldırım, B.A. (2014). Sınıf Öğretmenlerinin Kaynaştırmaya Yönelik Tutumları. *Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi*, Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Yıldız, N. ve Pınar-Sazak, E. (2012). Examining Teachers' Behavior Related to Students with Special Needs İnclusive Classrooms*. International Online Journal of Educational Sciences,* 4(2), 475-488.

Walker, T.J. (2012). Attitudes And İnclusion, An Examination Of Teachers' Attitudes Toward İncluding Students With Disabilities. Doctoral Dissertation. *Loyola University Chicago, Program in Curriculum And Instuction*, Chicago, Illinois.

BIST Kimya, Petrol, Plastik Endeksinde Bulunan Firmaların Finansal Performanslarının Topsıs Yöntemi İle Değerlendirilmesi

[1] Ahmet Oğuz AKGÜNEŞ **[2]Yasin MERCAN**

[1] Kırklareli Üniversitesi, ahmetoguzakgunes@klu.edu.tr

[2] Kırklareli Üniversitesi, yasinmercan@klu.edu.tr

Özet:Sermaye ve teknoloji yoğunluklu bir sektör olan kimya sektörü katma değer üreten ve ülkemizde ve dünyada endüstrinin önemli kollarından birisidir. Kimya sektörü mamül üretiminin yanı sıra yarı mamül üretimi ile diğer endüstri kollarında üretimin devamını sağlamaktadır. Hem ülkemiz hem de dünya endüstrisi için önemli olan bu sektörde ülkemizde faaliyet gösteren birçok firma olmakla beraber Borsa İstanbul çatısı altında 19 firma ile temsil edilmektedir. BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksi altında 19 firmanın verileri ile endeks hesaplaması yapılmaktadır. Bu çalışmada BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksinde bulunan 19 firmanın Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan (KAP) alınan verilere göre finansal performansları sıralamaya tabi tutulmuştur. Çalışmada çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada finansal performans ve kullanılacak yöntem hakkında teorik bilgiler verilmiş olup elde edilen oranlar TOPSIS yöntemi ile çözümlenmiştir. Daha sonra bu sonuçlar karşılaştırılılmıştır. Çalışmanın sonucunda BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksindeki firmaların finansal performansları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: BIST Kimya Petrol Plastik, Finansal Performans, TOPSIS

1. Giriş

Sektör ve firma bazlı yapılan çeşitli finansal değerlendirmeler, işletme yöneticileri için önemli olduğu kadar yatırımcılar açısından da büyük önem arz etmektedir (Bakırcı vd., 2014: 9). Bu çalışmada 2011 - 2015 yılları arasında Türkiye'de BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksinde bulunan firmaların finansal performansları değerlendirilmiştir. Bu amaç doğrultusunda ilk olarak finansal performans göstergesi kapsamında seçilmiş finansal oranlar firmalar için hesaplanmış ve çok kriterli karar verme tekniklerinden TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmiştir. Değerlendirmede kriterlerin ağırlıkları eşit olarak verilmiştir. Mevcut çalışmalar değerlendirildiğinde finansal performans ölçümünde en fazla kullanılmakta olan yöntem TOPSIS'tir. Bunun nedeni bu yöntemin anlaşılır olabilmesi, basit matematiksel işlemlere dayanıyor olması ve uygulama kolaylığının olmasıdır. Finansal oranlarda kullanılan veriler; Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) tarafından yayınlanmış olan verilerden faydalanarak elde edilmiştir.

Son zamanlarda artan rekabet etme gücü, firmaları kaynakları optimal bir şekilde kullanmaya zorlamaktadır. Bunu sağlamak için işletmelerin rekabet ettikleri sektör arasında finansal performanslarını göreli olarak değerlendirmeleri ve etkinlik sınırında yer almak için kendi rakiplerini belirlemeleri gerekmektedir (Ata ve Yakut, 2009: 81).

Kimya sanayi modern dünyadaki endüstriyel üretimin temel bileşenlerinden biridir. Sektör, hammadde olarak çoğunlukla petrol ürünleri ve metaller, su vs. hammadde kullanarak günümüzde 70.000'den fazla ürün elde edilmektedir. Bu ürünlerin önemli bir kısmını plastik ve polimerler oluşturmaktadır. Üretiminde girdi olarak kimya sanayi ürünü kullanılmayan ürün miktarı oldukça azdır. Dünyada temel ihracat ürünleri arasında önemli bir yere sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde de kimya sanayi hammaddeleri ve ara mamulleri imalat sanayinde girdi olarak önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden, endüstriyel gelişmeye odaklanmış ülkelerin büyük çoğunluğu için kimya sanayi büyük önem taşımaktadır. Kimya sanayinin bu söz konusu karakteri göz önüne alındığında Türkiye açısından imalat sanayinin gelişmesinde önemli rol oynayan bir sektör olduğu görülmektedir (Kıroğlu, 2012: 3).

Türk kimya sanayii, ağırlıklı olarak petrokimya, sabun, deterjan, gübre, ilaç, boya-vernik, sentetik elyaf, soda gibi çeşitli kimyasal hammadde ve tüketim ürünlerinin üretiminin gerçekleştirildiği tesislerden oluşmaktadır. Sektörde faaliyet gösteren firmalar ölçek ve sermaye kaynakları açısından farklılık göstermektedir. Sektörde faaliyet gösteren firmaların önemli bir kısmı küçük ve orta ölçekli

işletmelerden oluşmakla birlikte, sektörde büyük ölçekli firmalar ile çok uluslu şirketler de faaliyet göstermektedir. Bu çalışmada da BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksi altında 26 firmanın verileri ile endeks hesaplaması yapılarak sektörel bazlı literatüre katkı sağlanmak amaçlanmaktadır.

2. Topsis Yöntemi

TOPSIS yaklaşımının temelinde en çok tercih edilen alternatifin sadece pozitif ideal çözüme en yakın mesafede olan değil, aynı zamanda negatif ideal çözüme en uzak mesafede olan alternatif olduğu düşüncesi yatmaktadır. Yöntemde kullanılan tek öznel değişken faktör ağırlıklarıdır. TOPSIS yönteminde PIS (Pozitif İdeal Sonuç), faydanın en yüksek, maliyetin en düşük olduğu çözüm noktasını, NIS (Negatif İdeal Çözüm) ise faydanın en düşük, maliyetin en yüksek olduğu çözüm noktasını ifade etmektedir (Dumanoğlu ve Ergül, 2010: 102).

TOPSIS aşağıda yer alan uygulama aşamalarından oluşmaktadır (Mahmoodzadeh, Shahrabi, Pariazar ve Zaeri, 2007:138):

Aşama: Karar Matrisinin (A) Oluşturulması

TOPSIS yönteminin ilk adımı karar matrisinin (A) oluşturulmasıdır. Matriste ile m alternatifli ve n kriterli bir matris ifade edilmektedir. Karar matrisinin satırlarında karar noktaları, sütunlarında ise karar vermede kullanılacak değerlendirme faktörleri yer alır.

Aşama: Karar Matrisinin (R) Normalleştirilmesi

Burada vektör normalizasyonu yapılmaktadır. Karar matrisindeki her bir değer bulunduğu sütunun değerlerinin kareleri toplamının kareköklerine bölünerek matrisin normalleşmesi gerçekleştirilir.

Aşama: Normalleştirilen Karar Matrislerinin Ağırlıklandırılması (V)

Burada öncelikli olarak değerlendirme faktörlerine ilişkin ağırlık dereceleri belirlenmektedir.(Wj)

Daha sonra R matrisinin her bir sütunundaki elemanlar ilgili wi değeri ile çarpılarak V matrisi oluşturulur.

Aşama: İdeal ve Negatif İdeal Çözümlerin Oluşturulması

Bu aşamada ağırlıklı normal değerlere göre pozitif-ideal çözüm (A+) ve negatif ideal çözün (A-) değerleri bulunur. Pozitif ve negatif ideal çözüm setlerinin bulunması formüller yardımıyla gerçekleşir (Kaya Samut, 2014: 61).

Aşama: Ayrım Ölçütlerinin Hesaplanması

Alternatifler arasındaki mesafe, n boyutlu Öklit Uzaklık Yaklaşımı'ndan faydalanılarak bulunmaktadır (Bülbül ve Köse, 2011:80).

Aşama: İdeal Çözüme Göre Göreli Çözümün Hesaplanması

Her bir alternatifin ideal çözüme göreceli yakınlığın (Ci*) hesaplanmasında pozitif ve negatif idealden uzaklık ölçüleri kullanılmaktadır. Kullanılan bu ölçütler, negatif ideal çözüme uzaklık değerinin pozitif ideal çözüne uzaklık değeri ile negatif ideal çözüme uzaklık değerinin toplamına oranıdır (Wang ve Elhag, 2006:310).

Aşama Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralamasının ve Puanının Bulunması

Bir önceki adımda elde edilen değerler, büyüklük sırasına göre dizilerek karar noktalarının önem sıraları belirlenmektedir.

3. Uygulama

Çalışmada Yer Alan BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksi altında 19 firma Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Firmalar ve Kodları

NO	KODU	FİRMA ADI
1	BRKSN	Berkosan Yalitim ve Tecrit Maddeleri Üretim ve Ticaret A.S.
2	EGPRO	Ege Profil Ticaret ve Sanayi A.S.
3	HEKTS	Hektas Ticaret A.S.
4	PETKM	Petkim Petrokimya Holding A.S.
5	SASA	Sasa Polyester Sanayi A.S.
6	SODA	Soda Sanayii A.S.
7	TUPRS	Turkiye Petrol Rafinerileri A.S.
8	AKSA	Aksa Akrilik Kimya San. A.S.
9	ALKİM	Alkim Alkali Kimya A.S.
10	AYGAZ	Aygaz A.Ş.
11	BAGFS	Bagfas Bandirma Gubre Fabrikalari A.S.
12	BRİSA	Brisa Bridgestone Sabancı Lastık San.Ve Tic.A.Ş.
13	DEVA	Deva holding A.S.
14	DYOBY	Dyo Boya Fabrikalari Sanayi ve Tic. A.S.
15	EGGUB	Ege Gubre Sanayii A.S.
16	GOODY	Goodyear Lastikleri T.A.S.
17	GUBRF	Gubre Fabrikalari T.A.S.
18	MRSHL	Marshall Boya ve Vernik Sanayii A.S.
19	TUPRS	Turkiye Petrol Rafinerileri A.S.

Çalışmada kullanılan finansal oranlar Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2: Çalışmada Kullanılan Finansal Oranlar ve Kodları

KOD	ORAN
ROA	Net Kar / Toplam Aktif
ROE	Net Kar / Özkaynaklar
ROS	Net Kar / Net Satışlar
CO	Dönen Varlıklar / Kısa Vadeli Borçlar
LO	(Dönen Varlıklar - Stoklar) / Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar

4. Topsıs Yöntemi ile Firmaların Finansal Performansının Değerlendirilmesi

1. Aşama: TOPSIS yöntemi uygulanırken ilk aşamada Standart Karar Matrisi (A) oluşturulmuştur (Tablo 3). Standart karar matrisi satırlarında firmalar, sütunlarında ise finansal oranlar yer almaktadır.

Tablo 3: Standart Karar Matrisi (A)

	ROA	ROE	ROS	CO	LO
BRKSN	-0,002	-0,001	-0,003	1,512	1,032
EGPRO	0,050	0,302	0,056	1,769	1,531
HEKTS	0,129	0,255	0,152	3,272	1,851
PETKM	0,036	0,121	0,037	1,539	1,141
SASA	0,057	0,176	0,035	1,304	0,728
SODA	0,140	0,586	0,192	2,795	2,345
TUPRS	0,079	6,346	0,039	0,992	0,656
AKSA	0,083	0,836	0,084	1,501	1,164
ALKİM	0,081	0,874	0,094	2,596	1,776

AYGAZ	0,095	1,016	0,051	1,371	1,119
BAGFS	0,104	6,634	0,175	2,144	1,171
BRİSA	0,078	0,604	0,077	1,501	0,941
DEVA	0,022	0,099	0,041	1,419	0,913
DYOBY	-0,005	-0,020	-0,011	1,090	0,883
EGGUB	0,012	0,301	-0,051	0,540	0,200
GOODY	0,091	5,028	0,051	2,128	1,417
GUBRF	0,126	2,516	0,145	1,119	0,737
MRSHL	0,010	0,187	0,007	1,816	1,369
TUPRS	0,031	0,132	-7,117	4,962	4,962

2.Aşama: Aşağıda formül yardımıyla standart karar matrisindeki değerler kullanılarak rij değerleri hesaplanmıştır.

Tablo 4: Normalize Edilmiş Karar Matrisi (R)

	ROA	ROE	ROS	CO	LO
BRKSN	-0,006	0,000	0,000	0,165	0,141
EGPRO	0,146	0,028	0,008	0,193	0,210
HEKTS	0,380	0,023	0,021	0,357	0,254
PETKM	0,106	0,011	0,005	0,168	0,156
SASA	0,169	0,016	0,005	0,142	0,100
SODA	0,413	0,054	0,027	0,305	0,321
TUPRS	0,233	0,581	0,006	0,108	0,090
AKSA	0,247	0,076	0,012	0,164	0,159
ALKİM	0,239	0,080	0,013	0,283	0,243
AYGAZ	0,282	0,093	0,007	0,150	0,153
BAGFS	0,306	0,607	0,024	0,234	0,160
BRİSA	0,230	0,055	0,011	0,164	0,129
DEVA	0,066	0,009	0,006	0,155	0,125
DYOBY	-0,015	-0,002	-0,002	0,119	0,121
EGGUB	0,037	0,028	-0,007	0,059	0,027
GOODY	0,269	0,460	0,007	0,232	0,194
GUBRF	0,371	0,230	0,020	0,122	0,101
MRSHL	0,029	0,017	0,001	0,198	0,187
TUPRS	0,093	0,012	-0,999	0,542	0,680

1. Aşama ve 4. Aşama: Aşağıda Tablo 5'te her bir finansal oranın ağırlıkları yer almaktadır.

Tablo 5: Kriterlerin Ağırlık Değerleri

ÖLÇÜTLER	KRİTERLER	AĞIRLIK
ROA	Net Kar / Toplam Aktif	0,20
ROE	Net Kar / Özkaynaklar	0,20
ROS	Net Kar / Net Satışlar	0,20
CO	Dönen Varlıklar/Kısa Vadeli Borçlar	0,20
LO	(Dönen Varlıklar - Stoklar) / KVYK	0,20

Tablo 6'da yer alan ağırlıklandırılmış normalize edilmiş karar matrisi, Tablo 4'teki normalize edilmiş karar matrisinin (R) sütunlarındaki değerler ile Tablo 5'teki kriterlerin ağırlık değerleri çarpımı ile oluşturulmuştur.

Tablo 6: Ağırlıklandırılmış Normalize Edilmiş Karar Matrisi

	ROA	ROE	ROS	CO	LO
BRKSN	-0,001	0,000	0,000	0,033	0,028
EGPRO	0,029	0,006	0,002	0,039	0,042
HEKTS	0,076	0,005	0,004	0,071	0,051
PETKM	0,021	0,002	0,001	0,034	0,031
SASA	0,034	0,003	0,001	0,028	0,020
SODA	0,083	0,011	0,005	0,061	0,064
TUPRS	0,047	0,116	0,001	0,022	0,018
AKSA	0,049	0,015	0,002	0,033	0,032
ALKİM	0,048	0,016	0,003	0,057	0,049
AYGAZ	0,056	0,019	0,001	0,030	0,031
BAGFS	0,061	0,121	0,005	0,047	0,032
BRİSA	0,046	0,011	0,002	0,033	0,026
DEVA	0,013	0,002	0,001	0,031	0,025
DYOBY	-0,003	0,000	0,000	0,024	0,024
EGGUB	0,007	0,006	-0,001	0,012	0,005
GOODY	0,054	0,092	0,001	0,046	0,039
GUBRF	0,074	0,046	0,004	0,024	0,020
MRSHL	0,006	0,003	0,000	0,040	0,037
TUPRS	0,019	0,002	-0,200	0,108	0,136
A+	0,083	0,121	0,005	0,108	0,136
A-	-0,003	0,000	-0,200	0,012	0,005

Tablo 6'da ideal (A+) ve negatif ideal (A-) çözüm setleri de yer almaktadır. A+ seti için matrisin her bir sütununun en büyük değeri, A- seti için ise matrisin her bir sütununun en küçük değeri alınmıştır.

5. Aşama: Burada formüller yardımıyla her bir karar noktasının pozitif-ideal çözümünden olan mesafesi (S+) ve negatif-ideal çözümünden olan mesafesi (S-) hesaplanmıştır. Hesaplamanın yapıldığı Tablo 7 aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 7: Pozitif ve Negatif İdeal Çözüme Olan Mesafe

S	S+	S-
S1	0,198	0,202
S2	0,173	0,209
S3	0,149	0,231
S4	0,186	0,205
S5	0,190	0,205
S6	0,140	0,235
S7	0,151	0,238
S8	0,170	0,212
S9	0,150	0,218
S10	0,169	0,213
S11	0,123	0,250

S12	0,177	0,210
S13	0,193	0,203
S14	0,204	0,201
S15	0,213	0,199
S16	0,122	0,233
S17	0,162	0,224
S18	0,185	0,205
S19	0,245	0,164

6. Aşama: Burada firmalar için ideal çözüme göreli yakınlık değerleri hesaplanmıştır. Hesaplanan değerler Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8: Çözüme Göreli Yakınlık Puanları

FİRMA	DEĞER	SIRALAMA
BAGFS	0,671	1
GOODY	0,656	2
SODA	0,627	3
TUPRS	0,612	4
HEKTS	0,608	5
ALKİM	0,592	6
GUBRF	0,580	7
AYGAZ	0,558	8
AKSA	0,555	9
EGPRO	0,547	10
BRİSA	0,543	11
MRSHL	0,525	12
PETKM	0,524	13
SASA	0,519	14
DEVA	0,512	15
BRKSN	0,506	16
DYOBY	0,495	17
EGGUB	0,482	18
TUPRS	0,400	19

İdeal çözüme göreli yakınlık değerlerine bakıldığında firmalarda en iyi performansı (0,671) ile BAGFS firmasının gösterdiği görülmektedir.

5. Sonuç

Bu çalışmada BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksinde bulunan 19 firmanın Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan (KAP) alınan verilere göre finansal performansları çok kriterli karar verme (ÇKKV) yöntemlerinden TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda: BIST Kimya, Petrol, Plastik endeksinde bulunan 19 firmanın 2011-2015 verilerine göre en iyi performansa sahip firmanın BAGFS (0,671) firmasi olduğu belirlenmiştir. Bu firmanın birinci sırada yer almasının sebebi firmanın ROE değerinin diğer firmaların ROE değerlerinden daha yüksek olmasıdır. Yani özkaynaklar içerisindeki net karının fazla olmasıdır. TUPRS (0,400) firmasının sıralamada son sırada yer almasının sebebi ise en düşük ROS değerine sahip olmasıdır. Yani net satışlar içerisindeki net karının düşük olması firmayı son sıraya atmaktadır.

Kaynakça

Ata, H. A. ve Yakut, E. (2009). Finansal Performansa Dayalı Etkinlik Ölçümü: İmalat Sektörü Uygulaması, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (2): 80-100.

Bakirci, F., Shiraz, S. E., ve Sattary, A. (2014). BIST'da Demir, Çelik Metal Ana Sanayii Sektöründe Faaliyet Gösteren İşletmelerin Finansal Performans Analizi: VZA Süper Etkinlik ve TOPSIS Uygulaması, Ege Akademik Bakış, 14(1), 9-19.

Bülbül S. ve Köse A. (2009). "Türk Gıda Şirketlerinin Finansal Performansının Çok Amaçlı Karar Verme Yöntemleriyle Değerlendirilmesi", 10. Ekonometri ve İstatistik 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu, Atatürk Üniversitesi, Erzurum

Dumanoğlu, S. ve Ergül, N. (2010) İMKB'de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 48, 101-111.

Kaya Samut, P, (2014), İki Aşamalı Çok Kriterli Karar Verme ile Performans Değerlendirmesi: AHP ve TOPSIS Yöntemlerinin Entegrasyonu, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(4), 57-68.

Kıroğlu, M. F., (2012), Çukurova Kalkınma Ajansı KİMYA RAPORU, 2012/03

Mahmoodzadeh, S., Shahrabi, J., Pariazar, M., Zaeri, M. S. (2007). Project Selection By Using Fuzzy AHP and TOPSIS Technique, International Journal of Humanities and Social Sciences, 1(3), 135-140.

T. C. Kalkınma Bakanlığı, Kimya Çalışma Grubu Raporu, Ankara 2015

Wang Y. M. ve Elhag T. M. S., (2006) Fuzzy TOPSIS Method Based On Alpha Level Sets With An Application To Bridge Risk Assessment, Expert Systems with Applications, 31, 309–319

The Effects of Oil Price Changes on Growth, Inflation and Current Account Deficit in Turkey Using Var Model

[1]Lect. Ahmet Oğuz AKGÜNEŞ **[2]Lect. Yasin MERCAN**

[1]Kırklareli University, Social Sciences Vocational School Accounting and Taxing Applications Department, ahmetoguzakgunes@klu.edu.tr

[2]Kırklareli University, Social Sciences Vocational School, Management Organization Department, Business Administration Branch, yasinmercan@klu.edu.tr

Abstract: Oil is an important input of today's industry. Both raw materials and semi-finished products are used in various branches of the industry. Therefore, oil appears to be an important input for industry. Transportation, technology, chemistry, etc. petroleum derivative products are used in many industries. Oil is also important material for Turkey economy. Turkey supplies oil demand with importing petroleum derivative products. In this study we investigate the response of GDP (Gross Domestic Production), inflation and current account deficit to oil price shocks. First of all, the existence of the reaction has been examined than the direction of this reaction has been investigated. In this paper, we examine the correlation between the oil prices, GDP, inflation and CAD using quarterly data for the period of 2003-2016.VAR model was established and the variables were researched whether they were Granger causality. The results obtained with the VAR model are interpreted using impact-response functions. We estimate two regression models via changing the dependent variables. GDP and CAD are taken as dependent variable in LS (Least Square) regression model, respectively. Oil price is positively significant in first model. Also granger causality is observed between CAD and oil price. According to impulse response functions all variables response nagatively except inflation.

Key Words: Brent Oil Prices, Inflation, GDP, Current Account Deficit, VAR Model.

1. Introduction

Today, oil is an important input of the economy as a raw material and as a product. Meanwhile, countries which have rich oil flares determine oil prices. High price is an income for oil exporter countries, however it's an expense for oil importer countries which are affected deeply because of energy demand. Most of countries supply their energy demand with oil and oil derivate products. Also oil is and important energy supply material for Turkish economy. In addition to energy, oil and oil derivate products are an important industrial input. Transportation, technology, chemistry, etc. all these industry branches directly or indirectly use oil and oil derivate products.Because of these reasons, changes in oil prices is becoming extremely important for economy.

In this study, brent oil price changes are used for to estimate correlations between GDP, CAD and inflation. Brent oil is an quality crude oil which is exported from north sea, is accepted as international standard. Also GDP which is used in this study as a variable, is quarterly gross domestic production of Turkey 2003 to 2016. CAD (Current Account Deficit) and inflation which are used in this study, are quarterly current account deficit and consumption price index of country, respectively.

2. Literature Review

Various studies have been done to examine the relationship between oil prices,GDP, inflation and the CAD. Different methods applied to the same countries and selected different data ranges have led to different results. Therefore, different results could be examined our paper too.Hamilton (Hamilton, 1983:22) is one of the earliest study in the literature about oil price shocks. Hamilton reports that recessions in the US which was occurred after world war, were preceded by oil price shocks. Abeysinghe (Abeysinghe, 2002:150) is observed oil prices direct and indirect of 12 countries. According to findings, countries which have large economy, oil prices is not important for growth. However, oil prices could play a critical role in small open economies. Ayadi (Ayadi, 2005:199), observed the increase

in oil prices did not affect GDP in Nigeria. Chang and Wong (Chang and Wong, 2003:1151), are observed that the impact only had an insignificant adverse effect on Singapore's GDP.

Cunado and Gracia (Cunado and Gracia, 2003:137), analyze oil prices and macroeconomy relationship. According to their results, oil prices have permanent effects on inflation and short run but asymmetric effects on production growth rates. Limin et al. (Limin et al., 2010:4142), find that the world oil price affects the economic growth and inflation of China significantly, and the impact is non-linear. Hooker (Hooker, 1996:195), found that oil prices no longer Granger cause many U.S. macroeconomic indicator variables in data after 1973. According to Sanchez and Rodrigez (Sanchez and Rodrigez, 2006:201) study, oil price increases are found to have an impact on GDP. Akıncı et al. (Akıncı et al., 2013:349), find that a rise in oil price creates a positive and statistically significant impact on economic growth for some oil-imported countries.

Demirbaş et al. (Demirbaş et al., 2009:289), find that the increasing effect of world oil price developments on the current account deficit has been determined with the help of error correction model. Peker and Hotunluoğlu (Peker and Hotunluoğlu, 2009:221),find that the real exchange rate, real interest rate and BIST are most important variables to explain the determinant of current account deficit in Turkey. Also, the effect of national product on current account deficit remains at a low level. Doğru (Doğru, 2012:113), is observed that the short-term increases in oil prices increase the current account deficit. Bayar et al. (Bayar et al., 2014:451), are observed that the 78,6% of variation in the current account balance were explained by foreign direct investment inflows, portfolio investments, crude oil prices and total government gross debt stock.

3. Data and Methodology

In this section we describe our model and analyze our variables with VAR (Vector Autoregression) model. In this paper the relationship between Oil prices, GDP, Inflation and CAD is examined. Also VAR model is established and whether the variables are Granger cause or not is also examined separately. The results obtained with the VAR model are interpreted using impulse response functions.

This paper consist of 56 observation which are formed quarterly data between 2003-2016. Data used in this study were obtained from EVDS (Electronic Data Delivery System- Turkish Central Bank) and TUIK (Turkish Statistical Institute).

4. Empirical Results

The VAR model is used to establish the relationships between variables. Prior to starting to explore the relationship between oil prices, CAD, GDP and inflation, it was necessary to investigate whether or not the variables were stationary. ADF (Augmented Dickey Fuller) test is used to figure out that the variables are stationary or not. According to ADF test results variables are not stationary. So, first difference of all variables have been taken to solve unit root problem. ADF test results are shown below.

Table 1. ADF Test Results

Variable	T statistic	Prob.
Current Account Deficit	-4.461299	0.0044**
Inflation	-8.420578	0.0000**
GDP	-3.396173	0.0166**
Brent Oil	-6.014345	0.0000**

Notes: *, ** denote significance at 10% and 5% respectively. Null Hypothesis: Variables have unit root. Alternative Hypothesis: Variables have not unit root.

Probability of ADF test results are less than %5 which means null hypothesis is rejected and alternative hypothesis is accepted. So, all variables become stationary.

It is necessary to determine whether there is a long-term relationship between the variables stabilized by taking the first differences or more. Whether such a relationship exists or not is tested by estimating the Johansen Cointegration Test. Cointegration test results are shown below.

Table 2. Johansen Cointegration Test Results

Number of Cointegrations	Trace Statistics	Probability	Max-Eigen Statistics	Probability
None	193.9529	0.0000**	119.1935	0.0000**
At most 1	74.75933	0.0000**	40.04237	0.0000**
At most 2	34.71697	0.0000**	21.56373	0.0030**
At most 2	13.15324	0.0003**	13.15324	0.0003**

Notes: *, ** denote significance at 10% and 5% respectively.

According to result of Trace and Max-Eigen statistics at least 4 cointegration equations could be established which means null hypothesis is rejected. Therefore, it is observed that there is a long-term relationship between the variables. Our variables come to balance in long term. So, VECM (Vector Error Correction Model) is used for to eliminate the effect of value loss. In the error correction model, GDP, Inflation and CAD variables were taken as dependent variables separately and their relations with Brent oil prices were examined. First regression equation, which is calculated with Least Squares method, is estimated by taking the GDP as dependent variable. Regression equation and results are shown below.

D(GDP) = C(21)*(OIL(-1) - 0.890901764991*INFLATION(-1) + 7.00281165075e-06*GDP(-1) + 0.0212489553617*CAD(-1) - 0.855571877786) + C(22)*D(OIL(-1)) + C(23)*D(OIL(-2)) + C(24)*D(INFLATION(-1)) + C(25)*D(INFLATION(-2)) + C(26)*D(GDP(-1)) + C(27)*D(GDP(-2)) + C(28)*D(CAD(-1)) + C(29)*D(CAD(-2)) + C(30)

Table 3. LS Regression Results – GDP is Dependent Variable

Variables	**Coefficient**	**Std. Error**	**t-statistics**	**Prob.**
C(21)	-566439.1	29056.14	-19.49464	0.0000**
C(22) Oil (-1)	482707.1	119673.3	4.033541	0.0002**
C(23) Oil (-2)	442832.5	133222.8	3.323999	0.0019**
C(24) Inflation (-1)	8589.822	1628.252	5.275487	0.0000**
C(25) Inflation (-2)	2460.548	1731.669	1.420911	0.1629
C(26) GDP (-1)	1.922304	0.126179	15.23470	0.000**
C(27) GDP (-2)	1.073216	0.088073	12.18548	0.000**
C(28) CAD (-1)	1623306.	887136.1	1.829828	0.0746*
C(29) CAD (-2)	1353255.	868390.7	1.558348	0.1268
C(30)	-1823145.	1641310.	-1.110787	0.2731

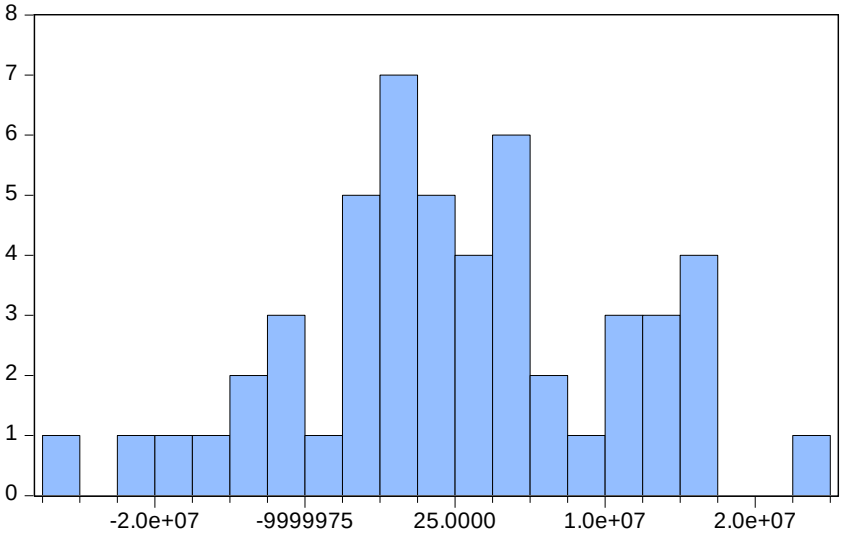
R-squared	0.984792	Mean dependent var	1093809.
Adjusted R-squared	0.981453	S.D. dependent var	85499537
S.E. of regression	11643801	Akaike info criterion	35.55235
Sum squared resid	5.56E+15	Schwarz criterion	35.93114
Log likelihood	-896.5849	Hannan-Quinn criter.	35.69710
F-statistic	294.9918	Durbin-Watson stat	2.464243
Prob(F-statistic) 0.000000	0.00000		

Notes: *, ** denote significance at 10% and 5% respectively.

According to findings adjusted R-squared value is realized approximately 0.98 which means our model explains %98 of changes in GDP. F statistics is observed as 294.9918 and the probability of this ststistics is 0,0000 which means coefficients of all variables are not equal to zero. If the result of the Durbin-Watson test is between 1.5 and 2.5, it can be said that there is no autocorrelation in the model (Kalaycı, 2010:228). According to that, the value of the Durbin-Watson statistic shows that there is no autocorrelation in our model.

The results show that independent variables are significant at %5 and %10 levels, respectively. Both oil (-1) and oil (-2) are positively significant at %5 level. Oil (-1) means that the first difference of oil variable and oil (-2) is the secomd difference of oil variable. In the case of rising oil prices, the GDP is increasing according to it's coeffcient, respectively. Likewise, the CAD (-1) variable is positive, but it is significant at %10 level which means that the rising of CAD increases GDP. Eventually, inflation (-1) variable is positively significant at %5 level. According to LS regression model independent variables effect GDP positively. Increasing in consumption and manufacturing levels which is about oil affects GDP positively. However this increasing causes inflation and CAD.

Some tests must be estimated to understand the regression model is significant or not. Firstly, Jarque-Bera normality test is used to examine if the variables are normally distributed or not. Test results are shown below.

Graph 1. Jarque-Bera Normality Test Results – GDP is Dependent Variable

According to test results, P value of Jarque –Bera test more than %5, so, null hypothesis that the variables are not distributed normally is rejected which means variables are distributed normally. Our model must be tested for serial correlation problem also. Breusch-Godfrey serial correlation test is estimated for our model and test results are shown below.

Table 4. Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test Results - GDP is Dependent Variable

F-statistic	2.409191	Prob. F(2,39)	0.1031
Obs*R-squared	5.608091	Prob. Chi-Square(2)	0.0606

According to test results, the chi-square value more than %5 percent, so, null hypothesis that variables have serial correlation is rejected. There is no sertial correlation in LS regression model. Last test is about heteroskedasticity which is about tha volatility of error terms variance. Breusch-Pagan-Godfrey heteroskedasticity test is esitmated and test results are shown below.

Table 5. Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity Test - GDP is Dependent Variable

F-statistic	1.765919	Prob. F(12,38)	0.0906
Obs*R-squared	18.25855	Prob. Chi-Square(12)	0.1081
Scaled explained SS	10.91956	Prob. Chi-Square(12)	0.5358

According to test results, the chi-square value more than %5 percent, so, null hypothesis that variables have heteroskedasticity is rejected. Second regression equation, which is calculated with Least Squares method, is estimated by taking the CAD as dependent variable. Regression equation and results are shown below.

D(CAD) = C(31)*(OIL(-1) - 0.890901764991*INFLATION(-1) + 7.00281165075e-06*GDP(-1) + 0.0212489553617*CAD(-1) - 0.855571877786) + C(32)*D(OIL(-1)) + C(33)*D(OIL(-2)) + C(34)*D(INFLATION(-1)) + C(35)*D(INFLATION(-2)) + C(36)*D(GDP(-1)) + C(37)*D(GDP(-2)) + C(38)*D(CAD(-1)) + C(39)*D(CAD(-2)) + C(40)

Table 6. LS Regression Results – CAD is Dependent Variable

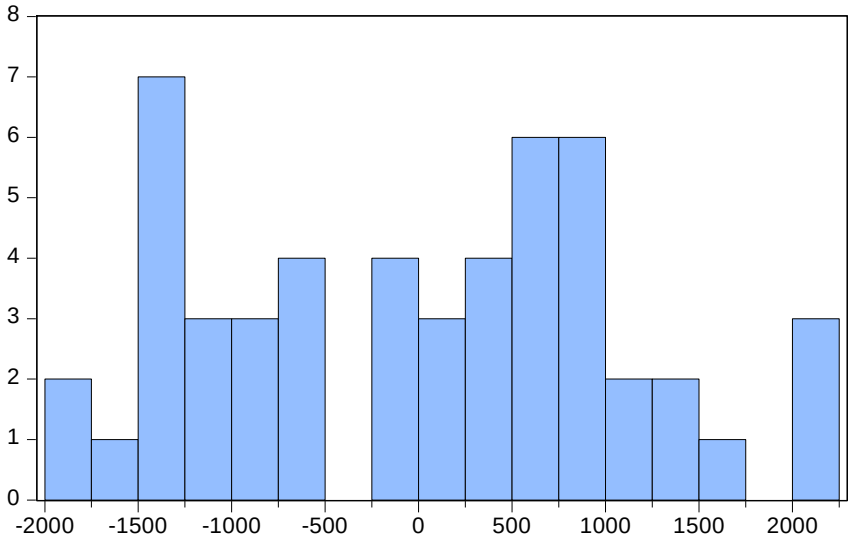
Variables	**Coefficient**	**Std. Error**	**t-statistics**	**Prob.**
C(31)	-7.319428	2.953713	-2.478043	0.0174**
C(32) Oil (-1)	-17.00942	12.16543	-1.398176	0.1696
C(33) Oil (-2)	9.685805	13.54281	0.715199	0.4785
C(34) Inflation (-1)	-0.572644	0.165521	-3.459655	0.0013**
C(35) Inflation (-2)	0.030277	0.176033	0.171997	0.8643
C(36) GDP (-1)	4.92E-05	1.28E-05	3.831982	0.0004**
C(37) GDP (-2)	2.08E-05	8.95E-06	2.318038	0.0255**
C(38) CAD (-1)	21.42746	90.18215	0.237602	0.8134
C(39) CAD (-2)	-84.74700	88.27659	-0.960017	0.3427
C(40)	-1.568097	166.8479	-0.009398	0.9925

R-squared	0.792039	Mean dependent var	-3.921569
Adjusted R-squared	0.746389	S.D. dependent var	2350.396
S.E. of regression	1183.655	Akaike info criterion	17.16451
Sum squared resid	57442604	Schwarz criterion	17.54329
Log likelihood	-427.6949	Hannan-Quinn criter.	17.30925
F-statistic	17.35026	Durbin-Watson stat	2.024226
Prob(F-statistic) 0.000000	0.000000		

Notes: *, ** denote significance at 10% and 5% respectively.

According to findings adjusted R-squared value is realized approximately 0.79 which means our model explains %79 of changes in CAD. F statistics is observed as 17.35026 and the probability of this ststistics is 0,0000 which means coefficients of all variables are not equal to zero. Also the value of the Durbin-Watson statistic shows that there is no autocorrelation in our model.

The results show that independent variables are significant at %5 level, respectively. Inflation (-1) is negatively significant at %5 level. Both GDP (-1) and GDP (-2) are positively significant at %5 level. GDP (-1) means that the first difference of GDP variable and GDP (-2) is the secomd difference of GDP variable. Tehre is no correlaiton between oil prices and CAD. In the case of rising , the CAD is increasing according to it's coeffcient, respectively. Likewise, the inflation (-1) is significant at %5 level but the coeffcient is negative which means that the rising of inflation decreases CAD. Normality test results for regression model are shown below.

Graph 2. Jarque-Bera Normality Test Results – CAD is Dependent Variable

According to test results, P value of Jarque –Bera test more than %5 (approximately %33), so, null hypothesis that the variables are not distributed normally is rejected which means variables are distributed normally. Our model must be tested for serial correlation problem also. Breusch-Godfrey serial correlation test is estimated for our model and test results are shown below.

Table 7. Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test Results - CAD is Dependent Variable

F-statistic	1.478710	Prob. F(2,39)	0.2404
Obs*R-squared	3.594797	Prob. Chi-Square(2)	0.1657

According to test results, the chi-square value more than %5 percent (approximately %16), so, null hypothesis that variables have serial correlation is rejected. There is no sertial correlation in LS regression model. Last test is about heteroskedasticity which is about tha volatility of error terms variance. Breusch-Pagan-Godfrey heteroskedasticity test is esitmated and test results are shown below.

Table 8. Breusch-Pagan-Godfrey Heteroskedasticity Test - CAD is Dependent Variable

F-statistic	0.991533	Prob. F(12,38)	0.4746
Obs*R-squared	12.16108	Prob. Chi-Square(12)	0.4328
Scaled explained SS	3.959397	Prob. Chi-Square(12)	0.9842

According to test results, the chi-square value more than %5 percent (approximately %98), so, null hypothesis that variables have heteroskedasticity is rejected.

Third regression equation is estimated by taking the Inflation as dependent variable. However, serial correlation between variables has prevented the estimation of LS regression model. So, regression model for inlation variable is not estimated.

To observe the long term relationship between variables various tests could be estimated. Granger causality test is one of this tests that established to find out the long term relationship between variables. Test results are shown below.

Table 9. Granger Causality Test Results

Causality	Lag	Observation	Probability
CAD » Brent Oil	2	52	*0.0895
CAD » Inflation	2	52	**0.0073

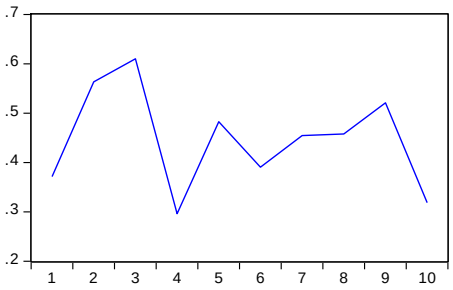
Notes: *, ** denote significance at 10% and 5% respectively.

According to Granger test results, CAD variable is granger cause of oil at %10 level. Also CAD variable is granger cause of inflation at %5 level. This result supports our second regression output about inflation and CAD variables. Other variables have no granger casuality between each other.

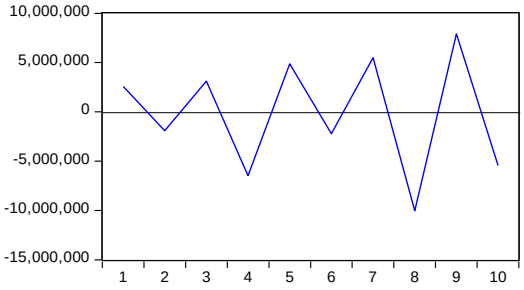
In the study, it was observed the response of inflation, GDP and CAD when oil price shock is occurred. Impulse- Response analyze graphs are shown below.

Response to Cholesky One S.D. Innovations

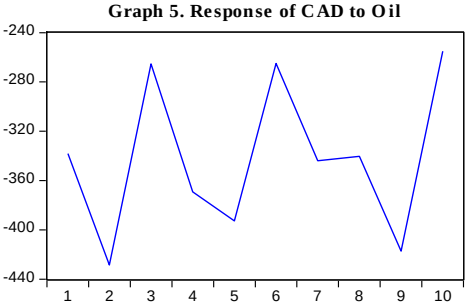
Graph 3. Response of Inflation to Oil

Graph 4. Response of GDP to Oil

Graph 5. Response of CAD to Oil

According to graph 3, response of inflation is the same direction with oil when an upside shock occurs in oil prices. The results that we achieved about inflation, can not be supported with other models which we estimated before. Response of GDP to oil prices is given in graph 4. According to graph 4, response of GDP is reverse direction when an upside shock occurs in oil prices in first period. However, in the long-term this relationship is in the same direction which is estimated LS regression model (Table 3). Finally in graph 5, response of CAD is reverse direction when an upside shock occurs in oil prices in first period. The results that we achieved about CAD, can not be supported with other models which we estimated before.

5. Conclusion

In this paper, we examine the correlation between the oil prices, GDP, inflation and CAD using quarterly data for the period of 2003-2016. In this study, VECM is estimated instead of VAR model because of cointegration problem. LS regression model is estimated two times for GDP and CAD as dependent variables. Third regression could not be estimated because of serial correlation problem which inflation variable is taken as dependent variable.

Unit root test estimated to determine if the variables stationary or not. According to unit root test results, series were not stationary at their level values. Variables are become stationary by taking the first differences. The existence of cointegration between variables was tested via Johansen Cointegration Test. According to test results, variables are cointegrated in long-term which means that the variables are balanced in long-term. Because of this long-term relation VECM is used for to estimate LS regression models. Also LS regression models are tested for existence of serial correlation, autocorrelation, heteroskedasticity and to find out variables are normally distributed or not.

According to results of first LS regression which GDP is taken as dependent variable, oil prices and inflation are positively significant at 5% level and CAD is positively significant at %10 level. Meanwhile,

response of GDP is occurred reverse direction when an upside shock occurs in oil prices according to impulse-response functions. Also no granger causality is found between oil prices and GDP. The results of the study revealed that the growth in Turkey should be explored by other variables with oil prices.

According to results of second LS regression which CAD is taken as dependent variable, CAD is positively significant at 5% level and inflation is negatively significant at the same level with GDP. There is no correlation between oil prices and CAD according to LS regression model however one way granger causality CAD to oil prices is observed. Also, response of CAD is occurred reverse direction when an upside shock occurs in oil prices according to impulse-response functions. The results of the study revealed that the CAD in Turkey should be explored by other variables with oil prices. These results should be supported by different variables and methods, although they are not definitive results.

References

Abeysinghe, Tilak, (2001). Estimation of Direct and Indirect Impact of Oil Price on Growth, Economic Letters, 73, p. 147-153.

Akıncı, M., Aktürk, E, Yılmaz, Ö., (2013). Petrol Fiyatları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: OPEC ve Petrol İthalatçısı Ülkeler İçin Zaman Seirisi Analizi, Atatürk University Journal of Social Sciences Institute, 17 (1), 349-361.

Ayadi, Felix, A., (2005). Oil Price Fluctuations and The Nigerian Economy, Organization of The Petroleum Exporting Countries, OPEC Review, p.199-217.

Bayar, Y., Kılıç,C., Arıca, F., (2014). Türkiye'de Cari Açığın Belirleyicileri, Cumhuriyet University journal of Business Administration, Vol.15, Issue 1, p.451-471.

Chang, Y.,Wong, J.,F.,(2003). Oil Price Fluctuations and Singapore Economy, Energy Policy, 31, p.1151-1165.

Cunado, J.,Gracia, F.,P., (2003). Do Oil Price Shocks Matter?Evience for Some European Countries, Energy Economics, Vol.25, Issue 2, p.137-154.

Doğru, B., (2012). ABD ve AB Bölgesindeki Finansal Krizin Türkiye'ye Etkileri: Cari Açık Üzerine Bir Uygulama, Dumlupınar University Journal of Social Sciences, 33, p.113-128.

Hamilton, J.D. (1983). Oil and The Macroeconomy since World War II", Journal of Political Economy, 91, p. 228–248.

Hooker, Mark, A., (1996). What Happened to The Oil Price Macroeconomy Relationship?, Vol. 38, Issue 2, p.195-213.

Limin, Du, Yanan, He, Chu, Wei, (2010). The Relationship Between oil Price Shocks and China's Macroeconomy: An Empirical Analysis, Energy Policy,Vol.38, Isuue 8, 4142-4151.

Peker, o., Hotunluoğlu, H., (2009). Türkiye'de Cari Açığın Nedenlerinin Ekonometrik Analizi, Atatürk University Journal of Business Administration, Vol.23, Issue 3, p.221-237.

Rodriguez,Rebeca, Sanchez, Marcelo, (2006). Oil Price Shocks and Real GDP Growth: Empirical Evidence for Some OECD Countries, Applied Economics, 37:2, p.201-228.

A Long-Run and Broadening Credit Perspective of The Businesses in Turkey: Trade Credit to Bank Credit Ratio in The Short-Term

[1]Ali Faruk AÇIKGÖZ **[2]Sudi APAK**

[1]Namik Kemal University, Department of Accounting and Tax, Voc. College of Social Sciences, Tekirdag, Turkey, aacikgoz@nku.edu.tr

[2]Istanbul Esenyurt University, Department of Industrial Engineering, Faculty of Eng. and Arc. Istanbul, Turkey

Abstract: Though the short-term liabilities consist mostly of trade credit and bank credit, their respectively calculated ratio remains almost unrevealed. Does trade credit always exceed bank credit in the short-term? The study tries to reveal the facts in here by the help of a long-term evaluation of short-term trade credit to short-term bank credit ratio of real sector nonfinancial businesses selected from all sectors in Turkey. The study aims to present a long-term outlook in which the above given ratio could be a benchmark for the potential or the limits on alternative credit usage along with the related implications. The findings of the study confirm that trade credit has a conventionally prevailing cruise in the long-run and the ratio could just once passed two or has a limit at the double and never decreased below one. However, bank credit usage, appreciated only with a competent creditability or eligible collateral both of which measured thoroughly by the banks, is a result of performing liabilities in the form of trade credit as well. In order to better understand the potential and the limits in credit levels for evaluating short-term liabilities of the businesses, the decisions on corporate finance and crediting processes could eventually monitor the ratio with a novel perspective.

Keywords: Financial analysis, short-term liabilities, trade credit, bank credit.

JEL Classification: G20, G30, G40, M40.

*Corresponding Author

1. Introduction

The credit used by the businesses of nonfinancial sectors in terms of trade credit and bank credit or loan has been a famous issue in the relevant and recent corporate finance literature along with various aspects (Carbo-Valverde et al., 2016; Chong and Yi, 2011; Fabbri and Menichini, 2010; Demirguc-Kunt and Maksimovic, 2001; Li et al., 2016; Love et al., 2007; Molina and Preve, 2012; Petersen and Rajan, 1997; Psillaki and Eleftheriou, 2015). Trade credits are advantages in forms of goods or services or inputs which are provided by the suppliers. Bank credits, on the other hand, are mostly in terms of cash or credit lines. Some sorts of trade credit may also include bank warranties where the discrimination of trade credit and bank credit could be hardly traced. However, the credit items of total liabilities in financial analysis help a lot to see the details. The total of trade credit and bank credit has permanently been the greatest part the short-term liabilities of a business from any sector. The study attempts to reveal the respectively calculated ratio of those two credit or financing alternatives in the short-term. We therefore tried to answer a simple question of whether the trade credit level always exceed the one for the bank credit in the short-term. We have had the help of a long-term evaluation of short-term trade credit to short-term bank credit ratio of real sector nonfinancial businesses. Those businesses are selected from the aggregate data of all sectors in Turkey. The study presents a long-term outlook in which the above given "trade credit to bank credit ratio in the short-term" ratio could be a benchmark for the potential or the limits on alternative credit usage. The findings of the study confirm that trade credit conventionally prevails in the long-run and the ratio could barely once passed two or has a limit at the double and never decreased below one. On the other hand, bank credit usage is also a result of performing liabilities in the form of trade credit. These performed liabilities offer a competent creditability with eligible collateral both of which measured thoroughly by the banks.

Is there a measured potential or any limit in credit levels after evaluating short-term liabilities of the businesses? With the findings of this fundamental study, we believe that there are. Thus, the decisions

in corporate finance and crediting processes could better monitor by the help of the represented ratio with a novel perspective. Nevertheless, we have also evaluated and given below some of the related implications along with the limitations and further study opportunities of the study in the conclusion section.

2. Methodology

The study uses Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT) real sector data archives 1998 to 2015 as the data set. A selection of all business types operating in Turkey is covered by the CBRT's real or nonfinancial sector in the long-run. We used a time span of 20 years from 1996 to 2015. The study randomly selects from the data set of three year balance sheet aggregate and moving averages in order to employ in a set of ratios. We aim to realize a fundamental analysis of the trends for nonfinancial businesses in Turkey. The aggregate totals of the variables consist of 54 observations for 161,467 firms, an average of 8,073 firms a year from 1996 to 2015. We use the same data set and the fundamental methodology of Acikgoz and Apak (2017), however in this case, in order to reveal the outlook of the specific ratio of short-term trade credit to short-term bank credit. Then, we present and discuss the findings on the long-term evaluation of the ratio before giving the implications and suggestions in the conclusion. Ratios used in the study are: STTC / STBC, STTC / STL, STBC / STL, STCII of LTBC / STL, STFC / TL, and STTC / TL. The ratios are used as a percentage of the denominator unless otherwise stated. The abbreviations of the nomenclature are given below:

STTC : Short-Term Trade Credit

STBC : Short-Term Bank Credit

STL : Short-Term Liabilities

STFC : Short-Term Financial Credit

STTC : Short-Term Trade Credit

TL : Total Liabilities

STCII of LTBC : Short-Term Capital Installment and Interest of Long-Term Bank Credit

3. Findings and Discussion

In the circumstances where financial difficulties exist, especially smaller firms likely have more trade credit (Petersen and Rajan, 1997) as a supplement or substitute for bank credit (Chong and Yi, 2011; Gupta et al., 2014; Psillaki and Eleftheriou, 2015). The firms exploit supplier's liquidation by the help of trade credit and increase trade credit usage in the circumstances of tightening financial constraints or weakening creditor legal protection, however any excess protection for the supplier may result in a decrease on the usage of trade credit and in addition there may occur a specific balance among creditors: suppliers and banks (Fabbri and Menichini, 2010).

Table 1. Some descriptive characteristics of the data series analyzed in the long-run (1996 – 2015)

Ratios in percentages	Maximums	Year	Minimums	Year	Averages
STTC / STBC	02.08	2004	01.07	1998	01.52
STTC / STL	38.26	2011	29.92	1998	34.78
STBC / STL	27.91	1998	17.61	2004	23.45
STCII of LTBC / STL	08.47	2002	02.86	2004	04.64
STFC / TL	16.41	1998	07.52	2004	12.22
STTC / TL	15.85	2001	12.12	2014	14.18

Source: Calculations of the authors on CBRT data, and Acikgoz and Apak (2017).

Smaller and/or financially distressed firms have more trade credit (Molina and Preve, 2012), along with the limited access to financial credit from banks because of the lack of collateral and creditworthiness.

Demirguc-Kunt and Maksimovic (2001) argued that trade credit should rather be seen as a complement than a substitute, however, the couple of trade credit and bank credit can also be taken either a complement or a substitute (Burkart and Ellingsen, 2004) for each other, of course, depending on the characteristics of the debtor, macro circumstances and the development of financial intermediaries along with the opportunities and easy access to finance, or being even time-invariant where lack of information on product quality, creditworthiness, and credit protection may affect the levels (De Blaiso, 2003), financial crises (Carbo-Valverde et al., 2016), and redistribution of bank credit (Love et al., 2007). Trade credit depends on trust (Troya-Martinez, 2017), and it is positively related with profitability (Martinez-Sola et al., 2014) and financial flexibility (Harris, 2015), however it may not expand firm's performance (Li et al., 2016) though the cost advantage against bank loans. Acikgoz and Apak (2017) argued on the balance whereas this study concentrates on the ratio of trade credit to bank credit in the short-term of the all types of firms. Nevertheless, this study brings a degree of basic evidence from Turkey with a novel cut, since the ratio of trade credit to bank credit has very scarcely been a measure in the relevant literature where the relation is rather revealed by the perceptive of being a substitute or a complement. In 2004, the difference between trade credit and bank credit used in the short-term is at the peak, as Table 1 reflects the maximum, minimum and average values of the variables.

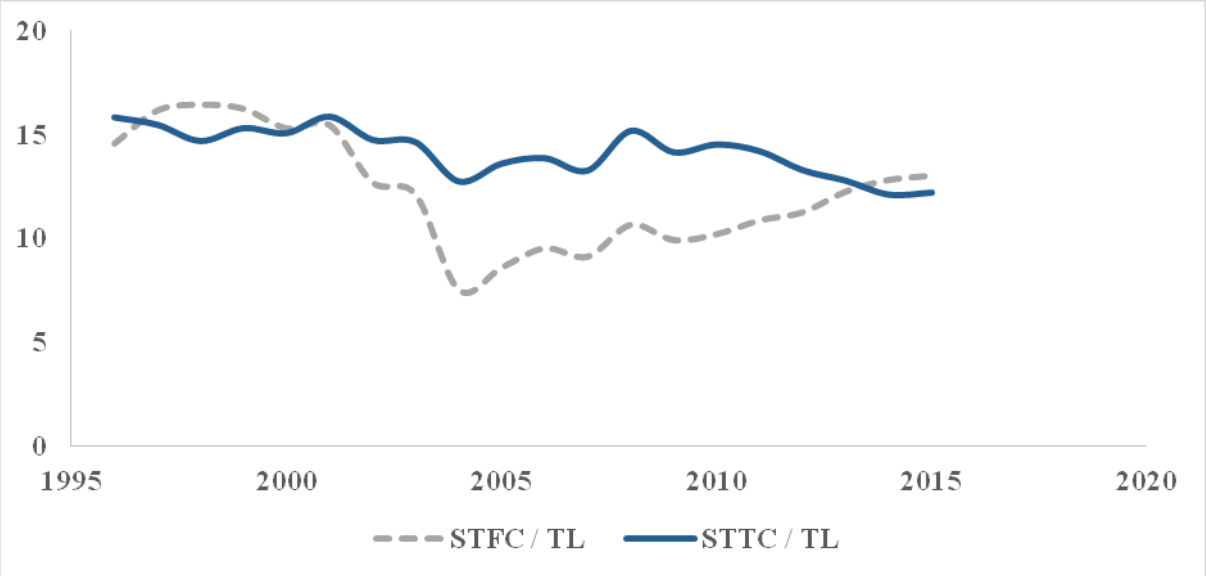

Figure 1. Short-term financial credit and short-term trade credit of non-financial businesses in Turkey (1996 – 2015) as a percentage of total liabilities

Source: Calculations of the authors on CBRT data, and Acikgoz and Apak (2017).

Within the total liabilities, short-term trade credit remains stable with a slightly decreasing trend in the long run. Short-term financial credit as a percentage of total liabilities, however, also confirms the minimum value in 2004 (Figure 1). Figure 2 illustrates short-term bank credits and short-term trade credits of non-financial businesses in Turkey as a percentage of short-term liabilities in the long term. Along with the max to min interval and average value, Figure 3a, 3b and 3c give the long-term outlook of trade credit to bank credit ratio which is the main aim of the study. Up until 2004, trade credit is rising with respect to bank credits, denoting lesser bank credit option in business finance. A saturation point occurs after the ratio bridges to and slightly over the maximum line of the interval at two in 2004, thereafter the perfect substitute bank credit comes up to the scene decreasing the ratio.

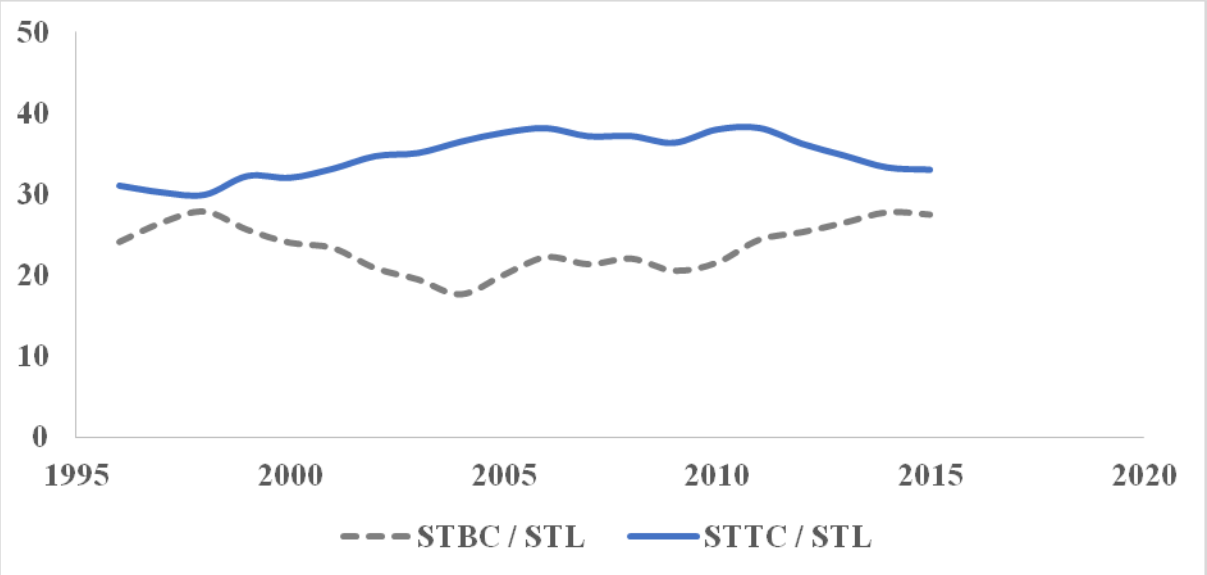

Figure 2. Short-term bank credit and short-term trade credits of non-financial businesses in Turkey (1996 – 2015) as a percentage of short-term liabilities

Source: Calculations of the authors on CBRT data, and Acikgoz and Apak (2017).

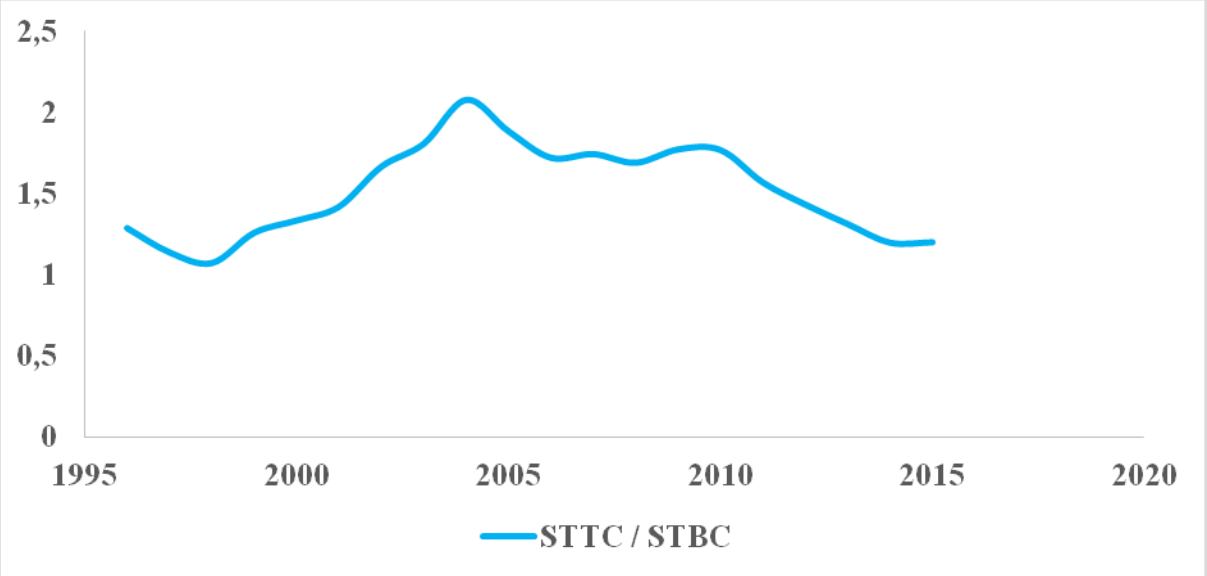

Figure 3a. Long-term outlook of trade credit to bank credit ratio in the short-term liabilities of non-financial businesses in Turkey (1996 – 2015)

Source: Calculations of the authors on CBRT data

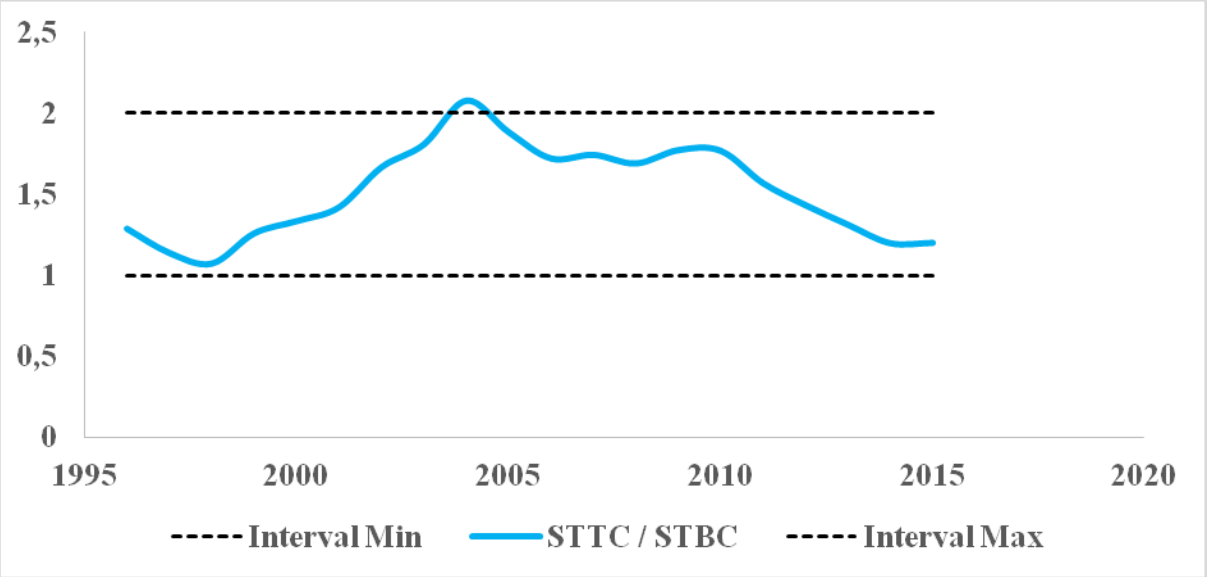

Figure 3b. Trade credit to bank credit ratio in the short-term liabilities of non-financial businesses in Turkey (1996 – 2015) in max and min interval

Source: Calculations of the authors on CBRT data

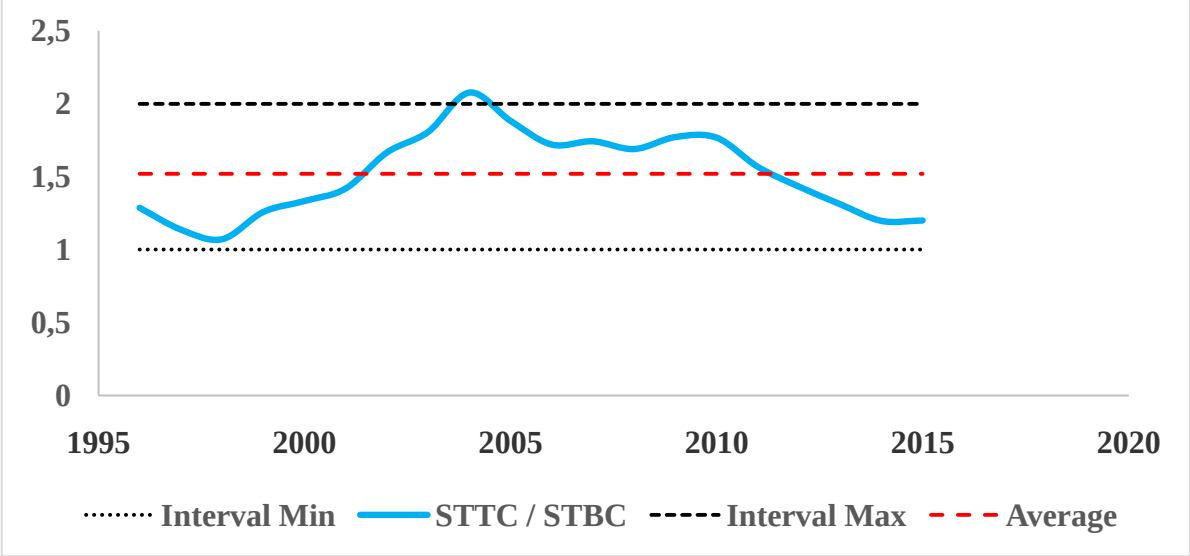

Figure 3c. Trade credit to bank credit ratio in the short-term liabilities of non-financial businesses in Turkey (1996 – 2015) with average, max and min interval

Source: Calculations of the authors on CBRT data

As in the famous corporate finance literature, and since the evaluated ratio acts in an interval for the long-run in the evidence from Turkey, our basic results supports the idea of being either a complement or a substitute to each other (Burkart and Ellingsen, 2004). Demirguc-Kunt and Maksimovic (2001) argued that trade credit should be seen as a complement rather than a substitute.

It is also claimed that before diminishing with a bank credit crunch, trade credit tendency may promptly increase after the crises (Love et al., 2007). In the case of Turkey, we presume that bank credit usage depends much on the sustainable liquidity of the borrower. Nonetheless, we assume the businesses owe much of this return to their liquidity which gets better in terms of current ratio, quick ratio and especially cash and cash equivalents ratio or bank credits options continuously taken by 2004 (Apak et al., 2016) along with the afterward conditions of global financial crisis by 2008. Thereafter, the firms

have been trying to be more liquid, which help them to provide bank credit straightforwardly, and the ratio contracted.

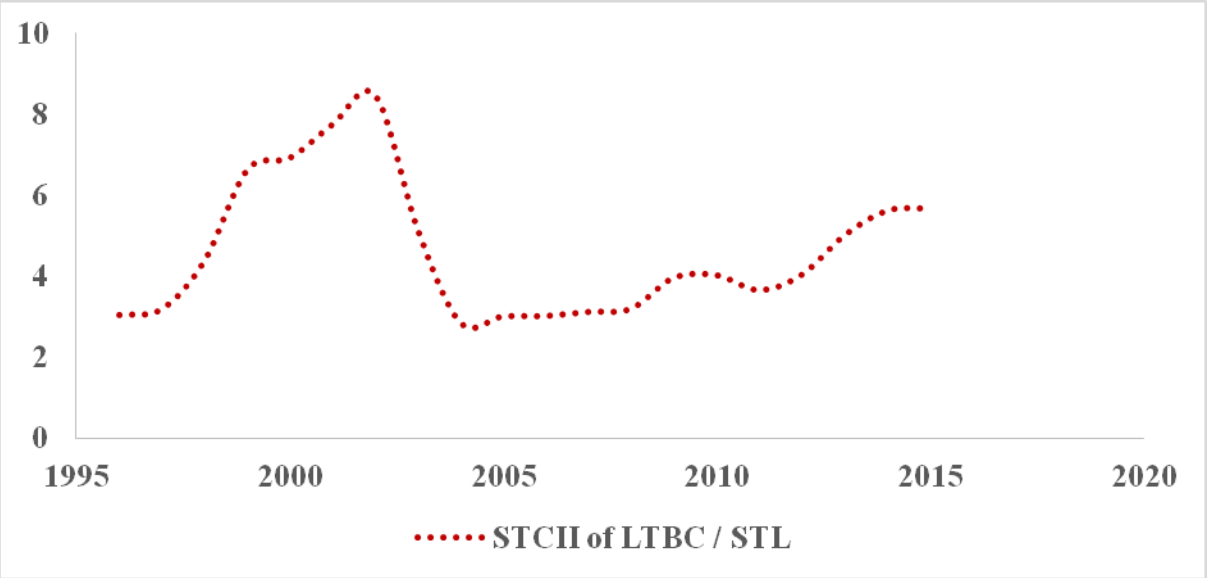

Figure 4. The percentage load of Short-Term Capital and Interest Installment of Long-term Bank Credit in the Short-Term Liabilities (STCII of LTBC / STL) of non-financial businesses in Turkey (1996 – 2015).
Source: Calculations of the authors on CBRT data, and Acikgoz and Apak (2017).

Nevertheless, the revealed bank credit tendency by 2004 had not been fed by the short-term reflections of long-term bank credits up to 2012 (Figure 4). Thus, we believe that the time span of the study perfectly helps to examine a purely short-term effected trade credit to bank credit ratio in order to understand the fundamental aspects. Among others, the most significant finding of this study reveals that the ratio measured in the long-term moves within an explicit interval (1,0 to 2,0), and robustly supports the idea that trade credit should always lead with its perfect substitute, bank credits.

4. Conclusion

We have herby introduced a fundamental appearance, and we therefore expect that further studies will take into attention the interval presented in the study for their advanced statistical methodology.

We have revealed a novel perspective for short-term financing of non-financial businesses by evaluating the ratio of trade credit to bank credit. We have found that trade credit, for the long-run, always exceeds bank credit in the short-term financing. Thus, a long-term evaluation of short-term trade credit to short-term bank credit ratio of real sector nonfinancial businesses selected from all sectors in Turkey briefly resulted in two important findings:

The findings of the study confirm that trade credit has a conventionally prevailing cruise in the long-run and the ratio could barely not passed two or has an upper limit at the double and never decreased below one or the lower limit.

Monitoring the stance of the trade credit to bank credit ratio may serve as a benchmark for the creditors by exploring the potential or the limits on alternative credit usage of their both applying and available debtors.

The implications of these findings would be useful for both the businesses and the commercial banks, since any type of creditor wants to assess credit application with the usage in the past where the limits are not exhausted and/or there still exists a potential. The competence of creditability or eligible collateral are also results of performed liabilities within those limits or by the potential. Banks, for instance, will automatically assess the credit past of the debtor business. However, trade credit potential is rather a conventional issue of morality, commitment, and reputation. In order to better

understand the potential and the limits in credit levels for evaluating short-term liabilities of the businesses, the decisions on corporate finance and crediting processes could eventually monitor the ratio with this novel perspective that has been presented herein.

The findings of the study will hopefully help to understand the nature and the long-term limits as thresholds in the main alternatives of short-term credit sources. Any business exceeding the limit upwards would unlikely have affirmative response to its credit applications or would be evaluated out of the potential as a customer. Similarly, any surpassing the limit of the interval downwardly will be a signal that the firm depends much on bank credit. Nonetheless, we think that this paper will serve as a fundamental basis for future studies. We accept that the study has some limitations that may be raised by the use of the ratio analysis with local and aggregate data.

Acknowledgements

We would kindly like to present our acknowledgements to the Economic Research Foundation of Turkey for the working paper and article "A long run comparison on the levels of financial liabilities and trade payables within the short-term liabilities of the businesses in Turkey" of Acikgoz and Apak (2017) giving the impetus with promising findings on the data for which we are also grateful indeed to the Central Bank of Turkey (CBRT) for the archives of real sector data; along with all the authors, and institutions in the references below for their qualified works.

References

Acikgoz, A. F., and Apak S. (2017), "A long run comparison on the levels of financial liabilities and trade payables within the short-term liabilities of the businesses in Turkey", Working Paper and Article of Economic Research Foundation of Turkey, Yıllık (Yearbook) 2017, 50-57.

Apak S., Acikgoz A. F., Erbay E. R., and Tuncer G. (2016), "Cash vs. Net Working Capital as Strategic Tools for the Long-term Relation between Bank Credits and Liquidity: Inequalities in Turkey", Procedia - Social and Behavioral Sciences, 235, 648-655.

Burkart, M., and Ellingsen T. (2004), "In-kind finance: a theory of trade credit", The American Economic Review, 94 (3), 569-590.

Carbo-Valverde, S., Rodriguez-Fernandez, F., and Udell, G. F. (2016), "Trade credit, the financial crises, and SME access to finance", Journal of Money, Credit and Banking, 48 (1), 113-143.

CBRT (Central Bank of the Republic of Turkey), (2017), CBRT Real Sector Statistics 1999-2016, Real Sector Balance Sheet Data and Archives for 1996–2016, last retrieved from http://www.tcmb.gov.tr on 14th of July, 2017.

Chong, B., and Yi H. (2011), "Bank loans, trade credits, and borrower characteristics: Theory and empirical analysis", Asia-Pacific Journal of Financial Studies, 40, 37–68.

De Blasio, G. (2003), "Does trade credit substitute for bank credit? Evidence from firm-level data", International Monetary Fund Working Paper, WP/03/166.

Demirguc-Kunt, A., and Maksimovic, V. (2001), "Firms as financial intermediaries: evidence from trade credit data", World Bank Policy Research Working Paper, 2696.

Fabbri, D. and Menichini A. M. C. (2010), "Trade credit, collateral liquidation, and borrowing constraints", Journal of Financial Economics, 96, 413-432.

Gupta, J., Wilson N., Gregoriou A., and Healy J. (2014), "The effect of internationalization on modelling credit risk for SMEs: Evidence from UK market", Journal of International Financial Markets, Institutions & Money, 31, 397–413.

Harris, C. (2015), "Trade credit and financial flexibility", Banking and Finance Review, 1, 47-57.

Li, D., Lu, Y., Ng, T., and Yang, J. (2016), "Does trade credit boost firm performance?", Economic Development and Cultural Change, 64, 3, 573-602.

Love, I., Preve, L. A., and Sarria-Allende, V. (2007), "Trade credit and bank credit: Evidence from recent financial crises", Journal of Financial Economics, 83, 453-469.

Martinez-Sola, C., Garcia-Teruel, P. J., and Martinez-Solano P. (2014), "Trade credit and SME profitability", Small Bus Econ, 42, 561-577.

Molina, C. A., and Preve, L. A. (2012), "An empirical analysis of the effect of financial distress on trade credit", Financial Management, Spring, 187-205.

Petersen, M. A., and Rajan, R. G. (1997), "Trade credit: Theories and evidence", The Review of Financial Studies, 10 (3), 661-691.

Psillaki, M., and Eleftheriou K. (2015), "Trade credit, bank credit, and flight to quality: evidence from French SMEs", Journal of Small Business Management, 53, 4, 1219–1240.

Troya-Martinez, M., (2017), "Self-enforcing trade credit", International Journal of Industrial Organization, 52, 333-357.

Imports and Exports in the North American Free Trade Agreement

[1]Ali GÜREL **[2] Nalan GÜREL** **[3] Hayrünisa GÜREL**

Abstract: On August 12 1992, NAFTA (North America Free Trade Agreement) was signed by the Canada, Mexico and the U.S. This agreement came into force on January 1 1994.

One of the objectives of establishment of NAFTA is to increase foreign trade. The other one is to provide economic stability as well as political.

When foreign trade figures analyze, it can be seen that one of the objectives abovementioned was accomplished. To eliminate barriers to trade that is the goal of NAFTA had an effect on foreign trade between these three countries, especially Mexico and Canada's trade with the U.S. Nowadays, the rate of the U.S. in foreign trade of Mexico and Canada is undeniable. But, in foreign trade of the U.S., the rate of Mexico and Canada are optimal.

According to 2015 data of Republic of Turkey Ministry of Economy; the U.S. constitutes more than half of the import of Mexico and Canada. Canada (13%) and Mexico (12,9%) constitute import into the U.S

According to the same data, Mexico exports 12% of its total export and Canada exports 81,2% of its total export to the U.S. The figures show that Canada and Mexico get the large part of their export revenue from the U.S. Export to Canada (18,6%) and Mexico (15,7%) constitute total export of the U.S.

As it can be seen in the figures above, the export and import portfolio of Mexico and Canada haven't show an optimal distribution. The U.S dominated their export market. There is another example which shows how the U.S. dominates over the foreign trade and economic activity of Mexico and Canada. One of the examples is American investors. With opportunities provided by NATFA, many American investors invested in these countries. The other example is foreign investors in the countries who sell their production to the U.S.

Canada and Mexico are aware of the importance of the U.S on their foreign trade and economic activities. To reduce of the importance of the U.S., they signed many Free Trade Agreement with other countries.

It is obvious that export and import distribution of the U.S. by countries doesn't destroy economic and trade dependence of countries in question. But, consumption expenditures and import of the U.S. as a consumption society are much. Consumption expenditures obstruct the savings and cause foreign trade deficit by increasing the import.

According to 2010-2015 data by Republic of Turkey Ministry of Economy, the rate of exports meeting imports of Canada and Mexico is approximately 99%. This rate is 65% in the U.S. Foreign trade deficit has been consistently reported in the USA.

The media gives coverage to Donald Trump's statement on reconsideration of NAFTA, building wall along the U.S-Mexico border and making Mexico pay for the the wall. The other news is that Mexico doesn't bow to Trump's statements. The media also gives coverage to that the U.S will carry out protective policy and attract the investors especially in automotive industry.

As the foreign trade figures and practices of the countries analyze with the data above; it shows that NAFTA try hard to preserve national interests of the countries. The national interests have preceded the interests of NAFTA.

1. Introductıon

Donald Trump remarked in his electoral speeches on the renewal of the North American Free Trade Agreement (NAFTA). After the elections, Trump reiterated these thoughts in early 2017 as he prepared for meetings with the Prime Minister of Canada and the President of Mexico. Another issue that appeared in the media along with Trump's thoughts to restructure NAFTA was immigrants who illegally enter the United States from Mexico. The press reported that Trump wants to build a wall on the Mexico–United States border to tighten border security, and that he would make Mexico pay for such a wall.

Mexico criticized the wall and stated that it would not cover its cost. Then, Trump's remarks about renegotiating NAFTA indicated that the damage being done to the communication between these two

countries is worsening by the day. Without a doubt, this situation will reflect on the foreign trade of these countries and will affect each member country of NAFTA, albeit to different extents.

In this study, we attempt to determine the degree to which NAFTA countries are important to one another in terms of foreign trade.

In our work, we first talk briefly about the foundation and context of NAFTA. We then include recent years' foreign trade and foreign trade figures for each NAFTA member. Subsequently, we explain the extent of the role of NAFTA countries in Turkey's foreign trade. We summarize our study in the conclusion.

2. North American Free Trade Agreement (NAFTA)

Subsequent to World War II, the United States and Canada started negotiations to remove trade-related obstacles. The purpose of these negotiations was to ease and increase foreign trade. On July 2, 1988, the "USA-Canada Free Trade Agreement" was signed between the two countries. This agreement not only facilitated foreign trade between the two parties but also increased the profitability of such trade relative to trade with other countries. This agreement became the most comprehensive foreign trade agreement of its time among bilateral trade agreements and included lifting customs tariffs, decreasing non-tariff trade barriers, and liberalizing the service trade.

In 1986, Mexico became a member of the General Agreement on Tariffs and Trade (GATT). Subsequently, the United States signed a bilateral agreement to increase its foreign trade with Mexico.

In later years, the United States recommended merging the two agreements with Canada and Mexico, which resulted in NAFTA being signed on August 12, 1992 and coming into effect on January 1, 1994. NAFTA is a free trade regional agreement that addresses agricultural and industrial products. This agreement calls for the three countries to abolish customs tariffs and impose their national tariffs on non-member countries within a specific period. Certain portions of the customs tariffs imposed on one another for some goods were immediately abolished, would be lifted within five to ten years for other goods, and would be lifted within 15 years for vulnerable goods. The agreement includes many international services, such as environmental protection, intellectual property rights, and road and airline transportation. For this reason, NAFTA is regarded as the most extensive free trade agreement of its period (Seyidoğlu, 1994, p.476).

One of the most important instruments of the foundation of NAFTA is the provision of political and economic stability in the North American continent.

3. Mexico

After World War I and the Mexican Revolution, Mexico adopted a closed economic growth model. Together with agricultural reforms and using national sources, Mexico boosted its economy by increasing infrastructure and productive investments.

Mexico started producing oil during the 1970s. In particular, after the first oil crisis in 1973 and the second in 1979, oil became a good source of income for Mexico. During this period, Mexico considerably increased its foreign exchange earnings through oil production and exports. During the 1970s, Mexico's oil exports to the United States recorded a significant increase. At the beginning of the 1980s, Mexico adopted a liberal economic model, similar to that of many other countries. Starting in 1980, privatization became a priority and the country implemented the structural and legal regulations required by a liberal economic system.

Mexico, which could not demonstrate satisfactory economic performance, attempted to strengthen its economy through series of liberal practices during the second half of 1980. These primary practices were a national development plan, privatization, intensive inflows of foreign capital, and tax reforms (DEİK, 2013).

Unlike prior to 1980, Mexico maintained its economic activity in a liberal economic order through a less conservative understanding of the state. This implementation structure made Mexico different from other Latin America countries. Mexico's low wages made it more attractive to foreign investors. Investors who wanted to sell goods to the United States started to realize their production volumes by taking advantage of low wages and the two countries' proximity.

As previously mentioned, Mexico became a member of GATT in 1986 and then signed a bilateral free trade agreement with the United States to increase its economic and trade relations with that country. In 1992, the United States, Canada, and Mexico signed NAFTA. GATT, of which Mexico is a member, the free trade agreement that Mexico signed with the United States, and NAFTA, which Mexico signed with the United States and Canada, are extensive trade agreements. These agreements played an important role in increasing Mexico's foreign trade volume by creating foreign trade and trade diversionary effects.

Years before 1993, foreign exchange crises were frequently experienced by Mexico. After Mexico's membership in NAFTA, foreign financial investments in Mexico increased, which eliminated such crises and encouraged foreign investors to purchase financial instruments in Pesos from Mexican markets.

Together with NAFTA, which came into effect in 1993, the Foreign Investment Law was issued in Mexico. This Law included regulations to increase the amount of direct foreign capital investments into the country. Such primary regulations provide certain foreign investors with facilities that were also provided to national investors, enabling automated approvals for small foreign investors and softening the performance criteria for certain foreign projects (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2017 a).

Direct foreign capital inflows to Mexico increased swiftly with the effect of implemented liberal economy policies, signed bilateral and plurilateral free trade agreements, and NAFTA implementations. Foreign capital investments directly flowing into the country created increasing effects on growth, competitive forces, and technological developments. We can categorize the vast majority of the foreign capital investments flowing into Mexico into two groups. The first group is foreign investors producing and selling goods to the United States by taking advantage of the facilities and low costs provided in Mexico. The second group is investors from the United States (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2017 a).

The effects of the implementation of NAFTA, particularly those related to commercial and economic relations with the United States, cannot be denied when Mexico's economic performance, which occurred with the assistance of the largest economy in the world during the 1990s, is concerned.

Regarding the second half of the 2000s, crises such as violent acts from drug use and the H1N1 epidemic in the United States affected both the Mexican and the U.S. economies. In 2009, Mexico entered a recession and its economy shrank by 6.5 percent. The Mexican Central Bank took a series of precautions for this recession, which helped the economy recover to some extent (DEİK, 2013).

In 2009, a crisis broke out in the United States and spread to other countries, affecting both supply and demand in world markets. This decline in the income and demand of the United States, which is Mexico's major foreign trade partner, considerably reduced Mexico's imports and exports. However, in parallel to a recovery in the U.S. economy and the success of economic policies implemented in Mexico, foreign trade figures increased again starting in 2010.

Table 1. Mexico's Foreign Trade Figures (2010–2015)

Years	Exports (Billion Dollars)	Annual Rate of Increase in Exports (%)	Imports (Billion Dollars)	Annual Rate of Increase in Imports (%)
2010	298,3	29,86	301,4	28,58
2011	349,5	17,16	350,8	16,39
2012	370,8	6,09	370,7	5,67
2013	379,9	2,45	381,2	2,83
2014	397,0	4,50	399,9	4,91
2015	380,7	−4,11	395,2	−1,18

Source: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler, Meksika. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. Meksika'nın Dış Ticareti, http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date: 21.03.2017

Mexico's exports increased significantly—by approximately 30 percent—in 2010 after a 24-percent decrease in 2009 from the effects of the global crisis that spread from the United States. In subsequent years, exports increased until 2015 and then decreased in 2015.

A similar development in Mexico's exports during the 2010–2015 period is also observed in its imports. Mexico's imports increased significantly—by approximately 29 percent—in 2010 after a 21-percent decrease in 2009 from the effects of the global crisis that spread from the United States. In subsequent years, imports increased until 2015 and then decreased in that year. Economic and political instabilities throughout the world played an important role in decreasing Mexico's imports and exports in 2015 and the United States' free trade activities, in contrast to its remarks about implementing protective economic policies and actions.

As the example of 2009 indicated, Mexico's foreign trade and economic situation was significantly affected by the United States' commercial and economic situation.

Although Mexico signed free trade agreements with 46 countries (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017 a) to reduce its foreign trade dependence on the United States and to enhance product and market diversity, a significant portion of its total exports are to the United States (Türkiye Cumhuriyeti .Ekonomi Bakanlığı, 2017 a).

Table 2. Mexico's Export Distribution by Country (Top 20 Countries) (2014–2015)

Rank	Country	2014 (Billion Dollars)	Country Shares 2014 (%)	2015 (Billion Dollars)	Country Shares 2015 (%)
1	United States	318,68	80,2	309,19	81,2
2	Canada	10,71	2,7	10,54	2,8
3	China	5,96	1,5	4,88	1,3
4	Brazil	4,73	1,2	3,79	1,0
5	Colombia	4,73	1,2	3,66	1,0
6	Germany	3,55	0,9	3,51	0,9
7	Spain	5,95	1,5	3,49	0,9
8	Japan	2,60	0,7	3,01	0,8
9	South Korea	2,02	0,5	2,77	0,7
10	France	1,61	0,4	2,12	0,6
11	United Kingdom	1,80	0,5	1,96	0,5
12	Chile	2,14	0,5	1,86	0,5
13	India	2,70	0,7	1,84	0,5
14	Netherland	2,27	0,6	1,83	0,5
15	Guatemala	1,79	0,5	1,81	0,5
16	Switzerland	1,48	0,4	1,76	0,5
17	Peru	1.73	0,4	1,65	0,4
18	Italy	1,62	0,4	1,64	0,4
19	Belgium	1,70	0,4	1,59	0,4
20	Argentina	1,30	0,3	1,49	0,4
	Total Export	397,09		380,78	

Source: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler, Meksika. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. Meksika'nın İhracatında Başlıca Ülkeler, http://www.ekonomi.gov.tr. Access Date: 21.03.2017

Mexico's top five export countries are the United States, Canada, China, Brazil, and Columbia. The majority of its exports (84 percent) are realized with the two other NAFTA countries. Exports to the United States are 81.4 percent of total exports, Canada's share is 2.8 percent, China's share is 1.3 percent, and Brazil's share is 1 percent. The share of every other country to which Mexico exports is less than 1 percent.

These figures clearly show that the United States is very important for Mexico in terms of exports. The previous table indicates that Mexico will face a serious foreign currency crisis if it loses its export revenues from the United States.

Table 3. Mexico's Import Distribution by Country (Top 20 Countries) (2014–2015)

Rank	Country	2014 (Billion Dollars)	Country Shares 2014 (%)	2015 (Billion Dollars)	Country Shares 2015 (%)
1	United States	195,85	49	187,30	47,4
2	China	66,25	16,6	69,98	17,7
3	Japan	17,54	4,4	17,36	4,4
4	South Korea	13,77	3,4	14,61	3,7
5	Germany	13,76	3,4	13,97	3,5
6	Canada	10,04	2,5	9,94	2,5
7	Malaysia	6,56	1.6	7,46	1,9
8	Taiwan	6,36	1,6	6,63	1,7
9	Italy	5,21	1,3	5,06	1,3
10	Thailand	4,35	1,1	4,95	1,3
11	Brazil	4,47	1,1	4,62	1,2
12	Spain	4,75	1,2	4,55	1,2
13	India	3,72	0,9	4,06	1,0
14	France	3,79	0,9	3,73	0,9
15	Vietnam	2,09	0,5	3,69	0,9
16	Netherland	3,68	0,9	3,25	0,8
17	United Kingdom	2,51	0,6	2,34	0,6
18	Philippines	1,93	0,5	1,99	0,5
19	Switzerland	2,00	0,5	1,68	0,4
20	Russian Federation	1,51	0,4	1,54	0,4
	Total Imports	399,97		395,23	

Source: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler, Meksika. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. Meksika'nın İthalatında Başlıca Ülkeler, http://www.ekonomi.gov.tr. Access Date: 21.03.2017

Mexico's top five import countries are the United States, China, Japan, South Korea, and Germany. Imports to the United States were 47.4 Mexico's total imports. Canada, another NAFTA country, does not place in the top five import countries for Mexico. For Mexico's imports, China's share is 17.7 percent, Japan's share is 4.4 percent, South Korea's share is 3.7 percent, Germany's share is 3.5 percent, and Canada's share is 2.5 percent. The share of every other country from which Mexico imports is less than 2 percent.

As these figures show, approximately half of Mexico's imports are from the United States.

Considering these tables, which indicate the distribution of Mexico's imports and exports by country, with the remarks by President Trump, we make the following conclusion. Mexico was very important to the United States as a country that exported oil in the 1970s. During that period, Mexico's move toward a liberal economic system that operated in a closed economy model and its signing of a free trade agreement with the United States were necessary for U.S. interests. Forming NAFTA was a good way to provide economic and political stability in the North American region when considering the Soviet Union. From the 1970s to today, many things changed. First, the Soviet Union is no longer as strong as it was in the past. Second, during the 1970s, oil crises were experienced and the United States, which received oil from Mexico, currently produces oil using rock salt technology. The United States is also able to import oil from oil-producing countries experiencing economic and political turmoil. Third, Mexico has become seriously dependent on the United States for exports and imports, and finding new export and supply markets in a very short time is difficult.

In recognition of these points, the United States and President Trump are striving to maximize their national interests through remarks such as reviewing NAFTA's terms and demanding that Mexico pay for the cost of the wall to be built on the Mexican border. However, the interests of NAFTA—an economic bloc—can be significantly damaged if the United States attempts to maximize its national interests through such efforts.

In the United States, consumption expenditures are constantly increasing. Such increases in spending are preventing an increase in domestic savings. Inadequate savings cause external deficits. In an effort to reduce its external deficits, the United States is attempting to move the automobile manufacturers in Mexico to within its borders. This approach will have a significant impact on Mexico's exports and imports in subsequent years.

Table 4. Mexico's Export–Import Ratio (2014–2015)

Years	Export–Import Ratio (%)	Change in Export–Import Ratio (%)
2010	98,97	0,98
2011	99,62	0,65
2012	100,02	0,40
2013	99,66	−0,36
2014	99,27	−0,39
2015	96,33	−2,94

Source: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler, Meksika. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret.Meksika'nın Dış Ticareti , http://www.ekonomi.gov.tr. Access Date: 21.03.2017

Mexico covers almost all of its import expenditures with its export revenues. As Table 4 indicates, its export/import coverage ratio (the degree to which exports cover imports) was between (99 percent) and (100 percent) from 2010 to 2014, and decreased to (96 percent) in 2015. As previously noted, the United States' anti-free trade protectionist policies, political uncertainties throughout the world, and economic risks played a role in this decline.

Mexico has a foreign trade surplus with the United States. For example, its export/import coverage ratio in its trade with United States was (162.7 percent) in 2014 and (165 percent) in 2015. Mexico's export/import coverage ratio for its foreign trade with the United States is positive. In other words, through exports to the United States, Mexico can cover all of its import expenditures resulting from imports from the United States; the country also has an export revenue surplus.

Mexico also has a foreign trade surplus with Canada, and its exports to Canada are almost identical to its imports from this country. For example, the export/import coverage ratio of Mexico's trade with Canada was positive at (107 percent) in 2014 and (106 percent) in 2015. In other words, Mexico can cover all of its import expenditures for imports from Canada through its exports to Canada; the country also has an export revenue surplus. In 2015, along with Mexico's exports to and imports from the United States, its total exports and imports also decreased. The United States' and the world's economic and political instability, declines in oil prices, and corresponding risks were influential in these declines.

Data from the Turkish Ministry of Economy show that the main items exported by Mexico to other countries are automobiles, land vehicle accessories, motor vehicles, crude oil, computers, televisions, telephones, and medical devices, among others.

The same data show that the main commodities that Mexico imports from other countries are machines, automobiles, electronic products, plastic products, pharmaceuticals, and optical devices, among others.

Although Mexico is the world's tenth largest oil-producing country, its oil and oil product exports are (5 percent) of its total exports. Until 2014, foreign oil exploration and production investments were not allowed in Mexico. However, a 2014 constitutional amendment gave foreign companies the right to make oil investments in this country (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2017 a). This change suggests that, in subsequent years, foreign investors in Mexico and—if NAFTA continues—investors from the United States will increase oil production and exports.

4. Canada

Canada is located in the northern portion of North America, and comprises 7 percent of the world's surface area and 41 percent of the North American continent. Of its terrestrial lands, 46 percent is forest area. Canada has the longest shores in the world, and has coasts on the Atlantic Ocean, the Pacific Ocean, and the Northern Ice Sea. The only land neighbor to Canada is the United States, to its south (DEİK, 2015).

Canada, formerly a colony of England, declared its independence in 1867. However, it is governed by a constitutional monarchy affiliated with the Queen of England. The Governor General appointed by the Queen is also available in Canada as its representative. Canada has a very low population density and a very high urbanization rate. As much as 85% of the population lives on the border with the United States. Although residential areas exist in the central and northern regions, the population density in those areas is very low (DEİK, 2015).

The first immigrants to Canada were the British and the French. Subsequently, Canada received a large number of immigrants from many different countries. Migration to Canada, one of the most developed countries in the world, continues and is an ideal option for citizens of many countries.

Following an economic contraction of 2.1 percent in 1991, Canada grew steadily until the 2001 crisis. The country overcame the 2001 crisis after a three-month shrinkage. During 2001–2009, Canada did not experience economic shrinkage, and its economic success is explained by a low unemployment rate and budget surpluses. Canada suffered economic shrinkage and a current account deficit for the first time as a result of the 2009 global crisis. In 2010, the economy recovered and no economic shrinkage was observed (Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı, 2017 b).

Table 5. Canada's Foreign Trade Figures (2010–2016)

Years	Export (Billion Dollars)	Annual Rate of Increase in Exports (%)	Imports (Billion Dollars)	Annual Rate of Increase in Imports (%)
2010	386,6	22,65	392,1	22,07
2011	450,4	16,50	450,6	14,92
2012	454,1	0,82	462,4	2,62
2013	456,6	0,55	461,8	−0,13
2014	473,6	3,72	463,0	0,26
2015	408,8	−13,68	419,2	−9,46
2016	390,0	−4,60	403,0	−3,86

Source: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler, Kanada. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. Yıllara Göre Kanada'nın dış Ticareti, http://www.ekonomi.gov.tr. Access Date: 21.03.2017

Canada's exports and imports also decreased with the economic shrinkage experienced in 2009. In parallel to the recovery of the economy, imports and exports increased again from 2010, but decreased in 2015 and 2016. Political and economic instabilities and risks throughout the world were among the primary causes of this decrease.

Canada has very large forestlands and abundant natural resources. The major sectors that play an important role in the growth of the Canadian economy are manufacturing, mining, and services. Timber and oil have an important place in the country's exports. Canada is among the largest zinc, uranium, oil, and natural gas producers in the world. Timber, zinc, uranium, oil, natural gas, wheat, and canola are among Canada's major exported products (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2017 b).

According to data from the Turkish Ministry of Economy, the main items exported by Mexico to other countries are station wagons, race cars, land, aircraft and accessories and their parts, oil, petroleum oils, motor vehicles, electrical devices, information technologies machines, pharmaceuticals, gold, furniture, human and animal blood, vaccine, medical devices, and others.

Table 6. Canada's Export Distribution by Country (Top 20 Countries) (2014–2016)

Rank	Country	2014 (Billion Dollars)	Country Shares 2014 (%)	2015 (Billion Dollars)	Country Shares 2015 (%)	2016 (Billion Dollars)	Country Shares 2016 (%)
1	United States	363,51	76,8	313,59	76,7	297,73	76,3
2	China	17,49	3,7	15,82	3,9	15,83	4,1
3	England	13,76	2,9	12,48	3,1	12,91	3,3
4	Japan	9,71	2,1	7,64	1,9	8,10	2,1
5	Mexico	5,03	1,1	5,16	1,3	5,77	1,5
6	South Korea	3,79	0,8	3,15	0,8	3,30	0,9
7	Germany	2,69	0,6	2,71	0,7	3,07	0,8
8	India	2,92	0,6	3,38	0,8	2,96	0,8
9	France	3,00	0,6	2,45	0,6	2,58	0,7
10	Belgium	3,19	0,7	2,45	0,6	2,29	0,6
11	Netherland	3,48	0,7	2,78	0,7	2,13	0,5
12	Hong Kong	4,16	0,9	3,06	0,7	1,75	0,4
13	Italy	3,77	0,8	1,78	0,4	1,75	0,4
14	Brazil	1,97	0,4	1,76	0,4	1,54	0,4
15	Australia	1,59	0,3	1,48	0,4	1,47	0,4
16	Spain	1,02	0,2	0,88	0,2	1,35	0,3
17	United Arab Emirates	1,61	0,3	1,58	0,4	1,35	0,3
18	Taiwan	1,27	0,3	1,14	0,3	1,20	0,3
19	Norway	2,02	0,4	1,46	0,4	1,15	0,3
20	Indonesia	1,83	0,4	1,42	0,3	1,09	0,3
24	**Turkey**	**0,96**	**0,2**	**0,88**	**0,2**	**0,86**	0,2
	Total	**473,60**		**408,80**		**389,96**	

Source: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler, Kanada. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. Kanada'nın İhracatında Başlıca Ülkeler, http://www.ekonomi.gov.tr. Access Date: 21.03.2017

Canada's exports to NAFTA countries account for (77.8 percent) of total exports. Canada's top five export countries are the United States, China, the United Kingdom, Japan, and Mexico. Canada's export to the United States account for (76.3 percent) of its total exports. The remainder of Canada's total exports is comprised of China share at (4.1 percent), England at (3.3 percent), Japan at (2.1 percent), and Mexico at (1.5 percent). The shares of other countries are less than (1 percent). These figures clearly show that the United States is very important to Canada in terms of exports.

Using the advantages provided by NAFTA, many investors from the United States made investments in the automotive industry in Canada. Given these investments, many automotive production systems have been integrated between these two countries. The main facilities provided by NAFTA in automotive products are resetting the customs tax, minimizing non-tariff barriers, low implementation rates, and others (İHKİB, 2017).

Table 7. Canada's Imports Distribution by Country (Top 20 Countries) (2014–2016)

Rank	Country	2014 (Billion Dollars)	Country Shares 2014 (%)	2015 (Billion Dollars)	Country Shares 2015 (%)	2016 (Billion Dollars)	Country Shares 2016 (%)
1	United States	251,75	54,4	223,20	53,3	210,39	52,2
2	China	53,04	11,5	51,38	12,3	48,59	12,1
3	Mexico	26,07	5,6	24,42	5,8	25,04	6,2
4	Germany	14,44	3,1	13,57	3,2	13,03	3,2
5	Japan	12,05	2,6	11,56	2,8	11,94	3,0
6	South Korea	6,55	1,4	6,16	1,5	8,03	2,0
7	England	8,32	1,8	7,20	1,7	6,21	1,5

8	Italy	5,81	1,3	5,77	1,4	5,70	1,4
9	France	5,38	1,2	5,33	1,3	4,51	1,1
10	Taiwan	4,18	0,9	4,27	1,0	3,83	1,0
11	Vietnam	2,56	0,6	3,20	0,8	3,74	0,9
12	Switzerland	3,52	0,8	3,54	0,8	3,40	0,8
13	India	2,88	0,6	3,08	0,7	3,05	0,8
14	Brazil	3,13	0,7	2,93	0,7	2,91	0,7
15	Netherland	3,33	0,7	2,69	0,6	2,79	0,7
16	Thailand	2,59	0,6	2,44	0,6	2,38	0,6
17	Malaysia	2,19	0,5	2,06	0,5	1,95	0,5
18	Peru	2,74	0,6	2,55	0,6	1,85	0,5
19	Spain	2,00	0,4	1,84	0,4	1,78	0,4
20	Belgium	1,87	0,4	1,70	0,4	1,67	0,4
34	**Turkey**	**1,28**	**0,3**	**1,01**	**0,2**	**1,03**	0,3
	Total	**462,98**		**419,15**		**402,97**	

Source: Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler, Kanada. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. Kanada'nın İthalatında Başlıca Ülkeler, http://www.ekonomi.gov.tr. Access Date: 21.03.2017

The top five countries from which Canada imports are the United States, China, Mexico, Germany, and Japan, with more than half coming from the United States. NAFTA's share of Canada's total imports is (58.4 percent).

The United States' share of Canada's total imports is (52.2 percent) and Mexico's share is (6.2 percent). China's share is (12.1 percent), Germany's share is (3.2 percent), Japan's share is (3 percent), South Korea's share is (2 percent), and other countries' shares are less than 2 percent.

The fact that the United States has a dominant share in Canada's exports and imports is significantly influenced by NAFTA. In addition, numerous implementations between these two countries facilitate transportation in foreign trade. These implementations significantly shorten the waiting times at the borders.

Table 8. Canada's Export–Import Ratios (2014–2016)

Years	Export–Import Ratio (%)	Change in Export–Import Ratio (%)
2010	98,60	0,47
2011	99,96	1.36
2012	98,21	−1,75
2013	98,87	0,66
2014	102,29	3,42
2015	97,52	−4,77
2016	96,77	−0,75

Source: T.C. Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler. Kanada. Dış Ticaret. Yıllara Göre Kanada'nın Dış Ticareti. http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date. 21.03.2017

Similar to Mexico, Canada's export/import coverage ratio is close to 100 percent. Canada is able to meet all of its import expenses using its export revenues. As the previous table indicates, Canada's export/import coverage ratio is between (96 and 100 percent).

Canada has a foreign trade surplus with the United States, as seen through its export/import coverage ratio of (144.6 percent) in 2014, (140.3 percent) in 2015, and (141.4 percent) in 2016. Canada's positive export/import coverage ratio with respect to trade with the United States indicates that exports to this country cover its import expenditures for its imports from this country, and Canada has an export revenue surplus.

Canada has a foreign trade deficit with Mexico. For example, the export/import coverage ratio for trade with Mexico was (19.3) percent in 2014, (21.1 percent) in 2015, and (23) percent in 2016. Canada's export/import coverage ratio for its foreign trade with Mexico is negative, which means that export revenues from Mexico do not cover all of its expenditures for imports from Mexico. Thus, Mexico exports more goods and services to Canada than it imports.

5. United States

The United States has the fourth largest surface area of the countries in the world, after Russia, Canada, and China. Canada is its border neighbor to the north and Mexico is its border neighbor to the south.

The United States is the third most populous country in the world after China and India, and is the world's largest market and importer. Regarding exports, the United States is second after China and ranks first in the distribution of direct capital investments throughout the world.

The first most important source of power of the United States—the world's largest economy—is its qualified labor force. The second source is its natural resources.

The United States represents the world's largest example, and is the source, of the free market economy. The majority of its production is realized by the private sector, with the public sector having little share in the country's production. The United States, which has the power to affect all countries, enabled a free market economy to dominate the world. Particularly in the 1990s, after the collapse of the eastern bloc, the rate at which the free market economy proliferated increased considerably.

In the early 1990s, the United States applied policies to encourage regional development because it believed that political stability could also be achieved if economic stability is achieved. NAFTA, the formation of which the United States played a key role, may also be viewed as a product of the same policies.

NAFTA was predicted to contribute more to Canada and Mexico, both commercially and economically. The United States' expectations from NAFTA were more politically than commercially and economically motivated (Arı, 2017). However, foreign trade figures show that NAFTA benefited the United States both economically and commercially. The facilities provided by NAFTA increased the United States' trade with Canada and Mexico.

After NAFTA came into effect, trade among its member countries increased by almost 75 percent, which almost created a North American market. The content of the agreement that removed trade barriers expanded trade among these three countries. All three countries benefited from this expansion, even if to different extents. This extensive agreement includes rights to automotive, energy, agriculture, and textile industries, and transportation, investments, anti-dumping, intellectual property, and so on (İHKİB, 2017).

Table 9. United States' Foreign Trade Figures (2014–2016)

Years	Export (Billion Dollars)	Annual Rate of Increase in Exports (%)	Imports (Billion Dollars)	Annual Rate of Increase in Imports (%)
2010	1.277,1	20,9	1.966,5	22,7
2011	1.479,7	15,86	2.262,6	15,06
2012	1.545,6	4,45	2.333,8	3,15
2013	1.577,6	2,07	2.265,9	−2,91
2014	1.619,7	2,67	2.346,0	3,54
2015	1.503,9	−7,15	2.306,8	−1,68
2016	1.453,7	−3,34	2.251,6	−2,39

Source: T.C. Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler. ABD. Ekonomik Görünüm Dış Ticaret. Dış Ticaret Değerleri. http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date. 21.03.2017

The United States' exports increased steadily between 2010 and 2014 and decreased in 2015 and 2016. The country's imports increased between 2010 and 2012, decreased in 2013, increased again in 2014, and decreased in 2015 and 2016.

One factor that affects U.S. exports and imports is thought to be the dollar's increasing value, which creates demand-enhancing effects for imported goods and export-decreasing effects. Furthermore, because the U.S. economy affects and is affected by other countries' economies, shrinkages and expansions in the global economy affect its exports and imports.

The decline in U.S. exports in 2015 and 2016 played a role in weakening the global economy. The constant appreciation of the dollar was another factor. Increasing consumption expenditures in the United States also increased imports.

Since 2000, the United States has increased its rock gas production by developing rock gas technology. In the first half of the 2010s, this technology significantly increased U.S. oil and natural gas production, which reduced oil and natural gas imports.

In addition, the United States carried out crude oil exports in 2014 after a 40-year intermission. For the first time, in 2014, the United States exported $40 million in oil to South Korea. Even if a small amount, such an export is considered a sign of the United States returning to the world oil market (Enerji Enstitüsü, 2017), and U.S. oil and natural gas production and exports are expected to continue to increase.

Globally, the presence of crude oil stocks on a large scale overpowers oil prices. The increase in oil production in the United States is thought to be another factor that affects oil prices. At the end of 2016, OPEC reduced the oil supply and initiated implementations to increase oil prices. These implementations in fact increased oil prices. According to the International Finance Institute, despite the tightening of OPEC's petroleum supply, the increase in oil prices will remain at a limited level given oil production in the United States and large-scale inventories throughout the world (Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı, 2017).

Table 10. United States' Export Distribution by Country (Top 20 Countries) (2014–2016)

Rank	Country	2014 (Billion Dollars)	Country Shares 2014 (%)	2015 (Billion Dollars)	Country Shares 2015 (%)	2016 (Billion Dollars)	Country Shares 2016 (%)
1	Canada	312,4	19,3	280,0	18,6	266,0	18,3
2	Mexico	240,2	14,8	236,4	15,7	231,0	15,9
3	China	123,7	7,6	116,2	7,7	115,8	7,8
4	Japan	66,8	4,1	62,5	4,2	63,3	4,4
5	United Kingdom	53,8	3,3	56,3	3,7	55,4	3,8
6	Germany	49,0	3,0	49,6	3,3	49,4	3,4
7	South Korea	44,5	2,7	43,5	2,9	42,3	2,9
8	Netherland	43,1	2,7	40,7	2,7	40,4	2,8
9	Hong Kong	40,8	2,5	37,1	2,5	34,9	2,4
10	France	32,4	2,0	31,5	2,1	32,4	2,2
11	Belgium	34,8	2,1	34,1	2,3	32,3	2,2
12	Brazil	42,4	2,6	31,7	2,1	30,3	2,1
13	Singapore	30,2	1,9	28,6	1,9	26,9	1,9
14	Taiwan	26,7	1,6	25,9	1,7	26,0	1,8
15	Switzerland	22,1	1,4	22,2	1,5	22,7	1,6
16	United Arab Emirates	22,1	1,4	23,0	1,5	22,4	1,5
17	Australia	26,5	1,6	25,0	1,7	22,2	1,5
18	India	21,6	1,3	21,5	1,4	21,7	1,5
19	Saudi Arabia	18,7	1,2	19,7	1,3	18,0	1,2
20	Italy	17,0	1,0	16,3	1,1	16,8	1,2
29	Turkey	11,6	0,7	9,6	0,6	9,4	0,6
	Total	1.619,7		1.503,9		1.453,7	

Source: T.C. Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler. ABD. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. ABD'nin İhracatında Başlıca Ülkeler http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date. 21.03.2017

The United States primarily exports capital- and technology-intensive goods, the main items of which are machines, electrical appliances, mineral fuels, automotive products, aerospace products, medical products, jewelry, plastics, and others. The main goods imported are mineral fuels, automotive products, electrical appliances, agricultural products, textiles, iron and steel products, pharmaceutical products, and so on.

NAFTA, which came into force in 1994, includes practices that support U.S. exports to Canada and Mexico.

As the previous table indicates, U.S. exports (34.2 percent) of its total exports to NAFTA countries. The top five export countries of the United States are Canada, Mexico, China, Japan, and the United Kingdom, respectively.

As in Canada and Mexico, the largest share of the United States' total exports (34.2 percent) belongs to NAFTA countries. However, this share is not as high as for Mexico and Canada, for which (77.8 percent) of Canada's exports and (84 percent) of Mexico's exports belong to NAFTA countries. Although NAFTA has a major place in U.S. total exports, it is not as large as in exports for Canada and Mexico.

Table 11. United States' Import Distribution by Country (Top 20 Countries) (2014–2016)

Rank	Country	2014 (Billion Dollars)	Country Shares 2014 (%)	2015 (Billion Dollars)	Country Shares 2015 (%)	2016 (Billion Dollars)	Country Shares 2016 (%)
1	China	486,3	20,2	502,6	21,8	481,8	21,4
2	Mexico	296,9	12,3	297,5	12,9	296,9	13,2
3	Canada	354,2	14,7	301,0	13,0	284,6	12,6
4	Japan	137,5	5,7	134,8	5,8	135,3	6,0
5	Germany	125,5	5,2	126,5	5,5	116,4	5,2
6	South Korea	71,7	3,0	74,1	3,2	71,9	3,2
7	United Kingdom	55,3	2,3	58,7	2,5	55,3	2,5
8	France	47,8	2,0	48,7	2,1	47,8	2,1
9	India	47,0	1,9	46,6	2,0	47,7	2,1
10	Italy	43,4	1,8	45,3	2,0	46,6	2,1
11	Ireland	34,1	1,4	39,5	1,7	45,7	2,0
12	Vietnam	32,0	1,3	39,7	1,7	43,8	1,9
13	Taiwan	42,0	1,7	42,3	1,8	40,7	1,8
14	Malaysia	31,1	1,3	34,6	1,5	37,4	1,7
15	Switzerland	31,8	1,3	31,8	1,4	37,0	1,6
16	Thailand	28,0	1,2	29,6	1,3	30,5	1,4
17	Brazil	31,6	1,3	28,5	1,2	27,2	1,2
18	Israel	23,4	1,0	24,9	1,1	22,6	1,0
19	Indonesia	20,3	0,8	20,6	0,9	20,1	0,9
20	Singapore	16,7	0,7	18,5	0,8	18,0	0,8
33	**Turkey**	**7,8**	**0,3**	**8,3**	**0,4**	**8,5**	0,4
	Total	2.410,9		2.306,8		2.251,6	

Source E: T.C. Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler. ABD. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. ABD'nin İthalatında Başlıca Ülkeler http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date. 21.03.2017

The top five countries from which the United States imports are China, Mexico, Canada, Japan, and Germany, of which four countries account for more than half of the goods imported—China, Mexico, Canada, and Japan. The United States imports (21 percent) of its total imports from China, (25 percent) from NAFTA countries, and (6 percent) from Japan.

One characteristic of U.S. import policy is that import spending in this country is very high. The second characteristic is the widespread use of the American dollar in world markets. The United States pays for almost all of its imports using its national currency (GÜLSOY, KOCA, T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel

Müdürlüğü Ülke Masaları 1. Dairesi Amerika Şubesi 2012). For this reason, the United States does not experience anxiety over foreign exchange when financing import spending.

Table 12. United States' Export–Import Ratios (2010–2016)

Years	Export–Import Ratio (%)	Change in Export–Import Ratio (%)
2010	64,94	1,03
2011	65,40	0,46
2012	66,23	0,83
2013	69,62	3.39
2014	69,04	−0,58
2015	65,19	−3,85
2016	64,56	−0,63

Source: T.C. Ekonomi Bakanlığı. Ülkeler. ABD. Ekonomik Görünüm. Dış Ticaret. Dış Ticaret Değerleri. http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date. 21.03.2017

As the previous table indicates, after 2010, the U.S. export/import coverage ratio has ranged between (64 percent) and (69 percent).

The United States has a foreign trade deficit with Canada. For example, the U.S. export/import coverage ratio was (88.1 percent) in 2014, (93 percent) in 2015, and (93.7 percent) in 2016. The negative U.S. export/import coverage ratio with Canada indicates that revenues from U.S. exports to Canada do not cover the expenditures made on imports from Canada.

The United States also has a foreign trade deficit with Mexico. For example, in its trade with Mexico, the U.S. export/import coverage ratio was (80.9 percent) in 2014, (79.5 percent) in 2015, and (77.8 percent) in 2016. The negative U.S. export/import coverage ratio indicates that the United States does not cover all of its expenditures on imports from Mexico through export revenues received from this country.

The United States' total export revenues are unable to cover its total import expenditures. After 2013, the U.S. export/import coverage ratio has gradually decreased. In the United States, where its imports grow faster than its exports, consumption and import spending have rapidly increased. The increase in these expenditures increases imports but also reduces domestic savings and creates foreign trade deficits. In this country, as previously mentioned, the rock salt revolution related to oil production has limited the increase in oil imports. This situation is expected to have a decreasing effect on the export/import coverage ratio.

6. Conclusion

An examination of foreign trade figures shows that, with respect to the foreign trade of each NAFTA country, the other two NAFTA countries are in first place. In particular, the United States has a significant share of the exports and imports of Canada and Mexico.

For example, we provide the figures for commodity imports and exports in 2015. Canada's share of total U.S. imports is (13 percent) and that of Mexico is (12.9 percent). Canada and Mexico import (53.3 percent) and (47.4 percent) of their respective total imports from the United States. The United States is the main export destination for these two countries.

Canada is ranked first and Mexico is ranked second in terms of exports from the United States. The United States exports (34.3 percent) of its commodities to these countries and receives (18.6 percent) of its export revenues from Canada and (15.7 percent) from Mexico.

The United States is ranked first and Canada is ranked second in terms of exports from Mexico. Mexico exports (84 percent) of its commodities to these two countries and receives a significant amount of its export revenues from the United States (81.2 percent) and from Canada (2.8 percent).

The United States is ranked first and Mexico is ranked fifth after China, the United Kingdom, and Japan, in terms of exports from Canada. Canada receives a significant amount of its export revenues from the United States (76.7 percent) and from Mexico (1.3 percent).

7. Solutions and Recommendations

In business science, product and customer diversity are important. The business faces a serious risk if (20 percent) of its products are purchased by a single customer. Firms usually work at (70 or 80 percent) capacity, except in exceptional circumstances. If only one customer buys more than (20 percent) of its products, the business will experience problems when this customer stops buying.

This concept is valid for other countries as well. The United States purchases (81.1 percent) of Mexico's exports, and is in a position of being able to, alternatively, import from other countries. If the United States stops importing goods from Mexico, Mexico's foreign currency revenues will decrease considerably and its production and employment will decline, possibly causing an economic crisis.

Even if countries are in the same trade bloc, they should always pay attention to the criteria that makes them survive considering competitive conditions. Mexico's foreign trade figures indicate that it is, economically, dominated by the United States.

Without a doubt, the judgment made for Mexico can also be made for Canada, which obtains (76.7) percent of its export revenues from the United States.

U.S. foreign trade figures indicate that the United States does not receive more than 20 percent of its total export revenues from a single country. Regarding U.S. imports, similarly, the United States does not depend on any one or on several countries. Unlike the other two NAFTA countries, the United States enjoys a diversity of countries with respect to its exports and imports. This criterion is important in providing for the country's economic freedom.

The United States optimally distributes foreign trade by country. However, it has failed to achieve the same success in eliminating its foreign trade deficits. The United States' export revenues are insufficient to cover its import expenditures. After 2013, the country's export/import coverage ratio has gradually decreased.

This country, which can make payments all over the world using its national currency, does not have foreign exchange difficulties from its imports. However, the rising value of the dollar is an increasing factor in imports and a decreasing factor in exports for the United States. Increasing consumption and import spending in the United States is the most important reason for the increase in foreign trade deficits; moreover, these phenomena cause savings to decrease.

Throughout the world, increasing uncertainties in ever-larger degrees are affecting foreign trade for the United States and all other countries. The situation in the Middle East, particularly in Syria, Britain's decision to leave the European Union (Brexit), and the problematic relations between North Korea and the United States have created serious political uncertainty. The slowdown in China's economy and oil price fluctuations are among other uncertainties and risk factors.

Before the election, Donald Trump stated that NAFTA's conditions would be revisited, which he reiterated after being elected President. President Trump has also attempted to separate the United States from the Trans-Pacific Trading Partnership. One of Trump's post-election practices is to repeat his intention to build a wall on the Mexican border. Trump's claim about Germany's and Japan's attempts to earn profits from world trade by keeping rates low has also caused uncertainty in the markets.

These aforementioned factors that originated in the United States create significant commercial and economic consequences in both the United States and world markets. After the election, the view is that the United States, which is oriented toward protectionist foreign trade practices, will attempt to balance imports by increasing exports through a lower exchange rate.

Alternatively, the United States may seek a solution that attracts investors from other countries, especially Mexico. However, that the United States will not be able to steadily eliminate its foreign trade deficits as long as it fails to pursue a policy of increasing domestic savings must be considered.

References

ARI, M. Türker. Onuncu Yılında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), pp.4-5, http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi14/7OnuncuYilindaKuzeyAmerikaSTANAFTAMTurkerAri.pdf, Access Date. 01.05.2017

DEİK (2013), Dış ekonomik İlişkiler Kurulu, Meksika Ülke Bülteni. Kasım 2013. https://www.deik.org.tr/uploads/meksika-kasim-2013.pdf, Access Date: 12.04.2017

DEİK (2015) Dış ekonomik İlişkiler Kurumu, Kanada Ülke Raporu. Ağustos 2015., https://www.deik.org.tr/uploads/kanada-ulke-raporu-agustos-2015-2.pdf, Access Date: 20.04.2017

Enerji Enstitüsü (2017), ABD, 41 yıl sonra ilk kez petrol ihracatı gerçekleştirdi. http://enerjienstitusu.com/2014/08/04/abd-41-yil-sonra-ilk-kez-petrol-ihracati-gerceklestirdi/ Access date: 04.05.2017

GÜLSOY Ebru, KOCA Esma, T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Genel Müdürlüğü Ülke Masaları 1. Dairesi Amerika Şubesi 2012., ABD Ülke Raporu https://igeme.com.tr/ftp/Abd_ulke_raporu.pdf , Access date: 02.05.2017

İHKİB (2017), İstanbul Hazır Giyim ve İhracatçılar Birliği, Ticari Bloklar .Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) https://www.ihkib.org.tr/pages/common/category.aspx?LanguageID=1&CategoryID=280, Access Date: 07.05.2017

Seyidoğlu, H. (1994). Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, No.9, Genişletilmiş 10. Baskı, İstanbul,

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı (2017 a), Meksika'nın Ekonomisi, http://www.mfa.gov.tr/meksika-ekonomisi.tr.mfa, Access Date.14.04.2017.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı (2017 b), Kanada'nın Ekonomisi , http://www.mfa.gov.tr/kanada-ekonomisi.tr.mfa, Access Date: 21.04.2017

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2017 a), Ülkeler, Meksika, Doğrudan Yabancı Yatırımlar, http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date: 12.04.2017

Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığı (2017 b), Kanada, Genel Ekonomik Durum, http://www.ekonomi.gov.tr, Access Date: 21.04.2017

Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı (2017) ,Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dairesi, Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler Bülteni. Ocak Mart 2017 http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/DNYA%20EKONOMSNDEK%20SON%20GELMELER/Attachments/45/DEG%20Ocak-Mart%2004052017.pdf, Access Date, 07.05.2017

Okul Yöneticilerinin, Vizyoner Liderlik Rollerine İlişkin Öğretmen Görüşleri: Tunceli Örneği

[1]Arzu KARACA **[2]Şükran YAZKAN**

[1] Doç. Dr. Munzur Üniversitesi, İİBF İşletme Bölümü, TUNCELİ, acakinberk@munzur.edu.tr

[2] Öğr.Gör. İstanbul Üniversitesi, Teknik Bilimler MYO,İSTANBULyazkan@istanbul.edu.tr

Özet:Geleceğin okul yöneticisi, vizyon ve misyonun önemini bilen, geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilen, çalışanları paylaşılan vizyon etrafında toplayabilen, vizyoner liderlik özelliklerine sahip kişiler olması beklenmektedir. Bu çalışmada okul yöneticilerinin vizyoner lider özellikleri ele alınmıştır.

Bu bağlamda okul yöneticilerinin sahip olması gereken vizyoner liderlik özellikleri hakkındaki öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla bir alan çalışması yapılmıştır. Veriler Tunceli merkezdeki liselerde görev yapan toplam 184 öğretmenden toplanmış ve yapılan istatistiki analizler sonucunda örneklemdeki okulların yöneticilerinin vizyoner liderlik özelliklerini "yüksek" seviyede sahip oldukları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vizyon, Vizyoner Liderlik, Okul Yöneticisi.

1. Vizyon Kavramı ve Vizyoner Liderlik

Küreselleşme ve yaşanan hızlı değişimler diğer alanlarda olduğu gibi eğitimi de yoğun bir şekilde etkisi altına almıştır. Bu gelişmeler nedeniyle eğitim alanı önemli sorunlar ve zorluklar ile karşı karşıyadır. Eğitim kurumlarının karşısında zorlu bir süreç olarak görülen sorunlar ve zorluklar; adil kaynak tahsisi, personel geribildirim yönetimi, personel ve öğrencilerin kitlesel göçü, disiplin, profesyonellik eksikliği, uzaktan öğrenme, teknolojik ve akademik ilerleme olarak sıralanabilmektedir. Yaşanmakta olan değişimleri yönetebilmek için okullarda etkili ve verimli liderlik sistemi ya da tarzı olması gerekmektedir. Ancak, liderlik savunucularına göre, etkili liderlik geleneksel liderlikten oldukça farklıdır (Ssali, 2017:1). Günümüz liderlerinin kurumlarına yeni ufuklar açabilen insanlar olması beklenmektedir. Bir başka ifadeyle, okulların etkinliği vizyoner liderlerin varlığına bağlıdır.

Vizyon, kelime anlamıyla görü, görme kuvveti, geleceği kestirebilme gücü ve hayal gücü gibi anlamlara gelmektedir. Vizyon geleceğe yönelik bakış açısını değiştirmek için de kullanılmaktadır. Bir diğer tanıma göre vizyon bir örgütün, gelecekte alacağı "ideal" durum olarak da tanımlanabilir. Vizyon, uzun vadeli düşünme ve örgütsel değişmeyi başlatma, başkaları ile öngörü oluşturmadır (Özdemir, 2000: 38). Synder ve Graves benzer ifadeleri kullanarak, vizyonu lider ve çalışanların sahip oldukları enerji ve kaynakların belli bir hedefe yönlendirilmesi ve dikkat çekici bir şekilde gelecek imajının oluşturulması, tartışılması ve eksiksiz olarak ortaya konulması olarak betimlemektedir (Hackett ve Spurgeon, 1996:6; Akt: Tekin ve Ehtiyar, 2011:4009).

Yeni düşünce, teknoloji ve yönetim anlayışlarından yoğun şekilde etkilenen örgütlerin başarılı olabilmeleri güçlü ve paylaşılan bir vizyona sahip olmaları ile mümkün olmaktadır. Araştırmalar çalışanların daha başarılı bir performans sergileyebilmeleri için bir vizyona ve ilhama ihtiyaç duyduklarını göstermektedir (Bass ve Avolio, 1994; Conger, 1999; Rafferty ve Griffin, 2004). Vizyon sahibi yönetici veya lider, yönettiği kurumu toplum tarafından bilinir hale getirmektedir (Çakınberk ve diğ, 2011:35). Vizyon, liderin önünü görmesini sağlar. Bundan dolayı vizyoner liderlik günümüzde büyük önem taşımaktadır. Okullarda strateji belirlemek ve uygulamak için vizyona ihtiyaç vardır. Okulların amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek için yeni bir yapı inşa edecek ve okullara yeni bir vizyon kazandıracak liderlerin varlığı, okulların gelecekte başarılı olmaları açısından oldukça önemlidir. Okulların etkinliği vizyoner liderlerin varlığına bağlıdır.

Lider, öncüdür. İşletmesini yeni ufuklara götüren, kimsenin göremediği fırsatları yakalayan, çalışanlara yol gösteren bir önderdir. Lidere yol gösteren ise vizyondur (Bender, 2006:110; Looss, 1995:8). Bu açıdan değerlendirildiğinde vizyon liderler için, vizyoner liderlik ise işletme için önemlidir, çünkü liderlik bir yere

gitmekle ilgilidir. Eğer lider ve takipçileri nereye gittiklerini bilmiyorlarsa liderliğin hiçbir önemi yoktur (Blanchard ve Stoner, 2004:22 ;Akt: Tekin ve Ehtiyar, 2011:4009).

Vizyoner lider, taşıması gereken bir takım kişisel özellikleri ile özellikler yaklaşımından; oluşturacağı vizyon ile çalışanları etkilemesi, vizyona yönelik davranışlarda hem kendisinin bulunması hem de çalışanları etkileyerek onlarında vizyonu geçekleştirmeye yönelik davranışlarda bulunmalarını sağlaması nedeniyle davranışsal yaklaşımdan; vizyonu gerçekleştirmenin sadece liderin ve astların yeteneklerine bağlı olmaması, örgütsel kapasite, teknoloji, kültür, iklim gibi durumsal değişkenlerinde vizyonun gerçekleşmesinde rol oynaması ve liderin bu durumsal faktörlere göre hareket etmesi gerekmesi nedeniyle de durumsal yaklaşımdan esinlenerek modellenebileceği söylenebilir. Ayrıca, vizyonun kendisinin stratejik bir ifade olması, örgütsel değişime yol açması nedeniylede vizyonu oluşturup, yönetme etkinliği olan vizyoner liderliğin bir stratejik liderlik türü olduğu söylenebilir (Çakınberk ve diğ, 2011:24).

Vizyoner liderliğe olan ilginin artmasında, yapılan çalışmalarla vizyoner liderliğin takipçilerini bir takım olumlu tutum ve davranışa yönlendirerek performanslarının artışında, işletmenin karlılığında, piyasa değerinin artışında, rekabet avantajı elde edişinde anahtar unsur olduğunun ortaya konması büyük rol oynamaktadır (Groves, 2006:566-567). Vizyoner liderlik geliştirdiği vizyon ile çalışanların manevi, zihinsel, duygusal ve fiziksel yönlerini destekleyerek onlara entelektüel olarak teşvik ederek yenilikçi eylemlerde bulunmalarını, kendini gerçekleştirmelerine ve güçlendirici insan ilişkileri kurmalarına yardımcı olur (Bass, 1985; McLaughlin, 2001; Akt: Chen ve Chen, 2013: 216). Vizyoner bir yönetici örgüt üyelerinin gerçekten ihtiyaç duyduğu doğru değerleri ve amaçları belirlemenin yanı sıra, takım ruhu oluşturarak takım bazlı öğrenmeyi de sağlar (McLaughlin, 2001).

Ayrıca liderlerin inovasyon süreci ve çıktılarını etkilemesi noktasında çok önemli bir rol oynadığı bilinmektedir (West ve diğ. 2003). Bu konuda çalışmalar yapan araştırmacılar, örgütün yenilikçi davranışlar sergileyebilmeleri için liderlerin bir vizyon geliştirmesi gerektiğini vurgulayarak inovasyon ve yaratıcılığın ortaya çıkması için bu liderlik davranışlarının hayati önem taşıdığını belirtmektedirler (Van de Ven ve Chu, 1989; Akt: Caridi-Zahavi ve diğ., 2016: 359).

Vizyoner liderler bunları yaparken çalışanlarını mutlaka dinler, iletişime açıktırlar, vizyoner liderler çalışanlarına saygı duyar, görüşlere değer verirler. Vizyoner lider yetki devri yaparak, astlarına birtakım sorumluluklar vererek, planlama sürecine onları da katarak vizyonu örgüt geneline yayarak çalışanlardan vizyonu sahiplenmelerini sağlayarak beklenenin üstünde performans sağlarlar (Quigley, 1998: 280; Akt: İşcan ve Tanrıbil, 2016:1024). Etkili bir vizyoner lider, örgütsel ortamda işgörenler için bir ilham kaynağı olur; örgütün dışında bireylerle çok ilgilenir, örgütün eğilimlerini belirler ve örgütsel değişmeyi sağlar.

2. Okul Yöneticilerinde Vizyoner Liderlik

Son yıllarda sosyo-ekonomik, politik ve teknolojik alanlarda meydana gelen ve okulların yapı ve işleyişin önemli ölçüde etkileyen değişme ve gelişmeler, bu alanda yapılan çalışmaların belirgin bir şekilde artmasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar sistemde çok önemli bir yere sahip olan öğretmenlerin başarısını en çok etkileyen etkenin okul yöneticisi olduğunu göstermektedir. Geleneksel anlamda okul müdürleri, okulda otoriteyi temsil eden kişi, çağcıl tartışmalarda ise okul müdürleri bir yönetici olmaktan öte bir eğitim ve öğretim lideri olarak görülmektedir. Okul yöneticisinin öğretmen başarısına olan etkisi okulun başarısına da aynen yansımaktadır (Şahin, 1997:2).

Nitelikli insan kaynağı ve çalışanlarca paylaşılan bir vizyon, örgütleri rakipleri karşısında bir adım öne geçirebilmektedir. Okullarda, toplumsal alandaki değişimden etkilenmekte ve kendileri de toplumu etkilemektedir. Hızlı gelişme ve değişmeler karşısında okulların daha yaratıcı, etkili ve ihtiyaçlara cevap verebilecek nitelikte olması gerekmektedir. Bu bağlamda, gelecekte olması istenilen durumu ve eğitimi tasvir eden okulun vizyonu, okul yönetimine bu konuda rehberlik edecektir. Eğitim liderlerinin davranış ve özellikleri, okulların geliştirilmesinde, amaçlara ulaşmada, öğrenci başarısında ve çalışanların iş doyumları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.

Geleceğin okul yöneticisi, vizyon ve misyonun önemini bilen, geleceğe yönelik tahminlerde bulunabilen, çalışanları paylaşılan vizyon etrafında toplayabilen, vizyoner liderlik özelliklerine sahip kişiler olacaktır. Okulların niteliğinin arttırılmasında, okuldaki personelin örgütsel amaçlar etrafında birleşmesi, kendilerini okula adamaları ve bağlılıklarının sağlanması önemli rol oynamaktadır. Okulun geleceğine ilişkin çalışanlarca paylaşılan bir vizyon oluşturabilen, vizyoner liderlik özelliklerine sahip okul müdürleri, vizyonun gücünden yararlanarak öğretmenlerin örgütsel adanmalarını da sağlamış olacaktır (Babil, 2009:2).

Okulların geleceğe hazırlanmasında ve etkili bir şekilde işleyişinde, liderlik özelliklerine sahip, özellikle de vizyoner liderlik özelliklerine sahip okul müdürlerinin önemli bir işlevi olacaktır. Çünkü gelecek yıllarda, okulların başarısı, vizyonlarına, bu vizyona adanmış çalışanlara ve okul yönetimine bağlı olacaktır.

Vizyoner liderlik için belirlenen kritik faktörleri, okul müdürlerinin vizyoner liderlik rollerine genellediğimizde, okul müdürünün yönetim alanındaki uzmanlığı, insan ilişkilerindeki yeterliği ve iletişim becerisi; örgüt için gerçekleştirilebilir bir vizyon yaratmasında etkili bir rol oynamaktadır. Okulların daha etkili yönetilmesinde ve çalışanların örgütsel adanmalarının arttırılmasında, okul müdürlerinin rutin işlerinin dışında, okulun geleceğiyle ilgilenmesi ve eğitim alanındaki yenilikleri takip ederek, bunu okul ortamına getirmeye çalışmaları önemli rol oynamaktadır.

Tüm bu kuramsal çerçeve içerisinde okul yöneticilerinin vizyoner liderlik özelliklerine ne ölçüde sahip olduklarını öğretmen görüşlerinden yola çıkarak ortaya koymak oldukça önemli bir durumdur. Bu bağlamda Tunceli merkezindeki okul yöneticilerinin vizyoner liderlik özelliklerine ne ölçüde sahip oldukları araştırılmıştır.

3. Uygulama

3.1.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, okul yöneticilerinin sahip olması gereken vizyoner liderlik özellikleri hakkındaki, öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma sorusu; okul yöneticileri vizyoner liderlik davranışlarını ne derecede göstermektedirler? şeklindedir.

3.2.Araştırmanın Önemi

Değişen ve gelişen bilgi toplumunda okul yöneticilerinin vizyon sahibi olmaları büyük önem taşımaktadır. Bu araştırma ile öğretmen görüşlerine göre okul yöneticilerinin vizyoner liderlik özelliklerine ne derece sahip oldukları belirlenmeye çalışılmıştır. Öğretmenlere, rol model olması gereken okul yöneticisi, ancak ona vizyoner liderlik özelliklerini taşıyabilirse bu rolü gerçekleştirebilecektir.

Araştırmanın, vizyoner liderlik konusunda sınırlı sayıda yerli yazında akademik çalışmanın olduğunu gerçeğinden yola çıktığımızda yapılan bu alan çalışmasının yazındaki boşluğu doldurmasına katkı sunacağı düşünülmektedir. Yazın incelemesinde özellikle Tunceli'de bu konuda hiçbir çalışmaya rastlanılmamış olması nedeniyle lokal bilgi üretmesi noktasında da katkısı olacaktır.

Araştırma ile elde edilen sonuçların okul yöneticilerinde vizyoner liderlik konusunda bir farkındalık yaratarak kendi okul vizyonlarını oluşturmaları sürecinde yardımcı olması açısından önem taşıyacağı düşünülmektedir.

3.3.Araştırmanın Varsayımları ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada, aşağıdaki genel varsayımlardan hareket edilmiştir.

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının araştırma amacı doğrultusunda veri toplamak için güvenilir ve geçerli olduğu varsayılmıştır.

Örneklem grubunda yer alan çalışanların soru formlarında yer alan ifadeleri doğru şekilde algılayıp yanıtlayabilecek eğitim ve sosyo-kültürel düzeye sahip oldukları kabul edilmiştir.

Anket yoluyla edinilen bilgiler, örnekleme dâhil edilen öğretmenlerin görüşlerini tam olarak yansıttığı,

Araştırma için seçilen örneklemin evreni temsil edecek nitelik ve niceliğe sahip olduğu varsayılmaktadır.

Bu araştırmada elde edilen tüm bulgular araştırmanın yapıldığı kurumların sınırlılıkları dâhilindedir. Bu çalışmadan elde edilen bulguların örneklem grubunun dışında genellemeler yaparak yorumlanması çok doğru olmayacaktır. Zaman kısıtı nedeniyle anket yöntemi tercih edilmiştir.

3.4.Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2016-2017 öğretim yılında Tunceli il merkezindeki 10 lisede görev yapan 243 öğretmen oluşturmaktadır. Evrenin tamamına anket uygulanmış ve 184 öğretmenden elde edilen veriler ile analizler gerçekleştirilmiştir.

3.5.Veri Toplama Aracı

Araştırmada verileri anket yöntemi kullanılarak toplanılmıştır. Anket yoluyla elde edilen veriler, SPSS for Windows 20.0 paket programında analiz edilmek için bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Araştırmanın anket formu, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcı ile ilgili kişisel verileri (yaş, eğitim düzeyi, kıdem vs.) toplamayı amaçlayan toplam 8 soru sorulmuştur. İkinci bölümde, okul yöneticilerinin vizyoner liderlik özelliklerini ortaya koyabilmek amacıyla Çakınberk ve arkadaşları (2011) tarafından geliştirilen "Vizyoner Liderlik Ölçeği" kullanılmıştır. Faktör analizine göre ölçeğin tek faktör altında kümelenen 43 maddeden oluştuğuna karar verilmiştir. Ölçek, aralık ölçeği olarak 1=Kesinlikle Katılmıyorum ,… 5=Kesinlikle Katılıyorum şeklinde) Likert şeklindeki ifadelerden oluşturulmuş ve her bir kategori arasındaki mesafe eşit olarak kabul edilecektir.

3.6.Araştırmanın Bulguları

3.6.1. Demografik Özellikler

Katılımcıların demografik özellikleri özetle aşağıdaki gibidir.

% 48,4'sının erkek ve % 51,6'inin kadın olduğu, yaklaşık yarısının 26 - 35 arası orta yaş diliminde olduğu, % ' 72,2'inin evli ve % 27,8'inin bekâr olduğu, %30,1'sinin 6-10 yıl arası mesleki tecrübeye %8,3 10 yıldan uzun süreli mesleki tecrübeye sahip olduğu, %26,7'nin 1 yıldan daha az, %34,9'nun 1-5 yıl arası kurumdaki tecrübesinin olduğunu katılımcıların büyük kısmının kurum tecrübelerinin kısa süreli olduğu, % 81,1'ünün lisans ve %18,9'sinin lisansüstü derecesine sahip olduğu görülmektedir.

3.6.2. Vizyoner Liderlik Ölçeği Faktör Analizi

Vizyoner liderlik ölçeğine ilişkin keşfedici faktör analizi sonuçlarına göre vizyoner liderlik algısını ölçen 43 soruluk ölçeğin tek faktörlü olduğu görülmüştür. Bu bir faktör, toplam varyansın % 61,40 'ini açıklamaktadır. Bu sonuç, kabul edilebilir sınırın üzerindedir. KMO değeri de vizyoner liderlik ölçeğinin faktör analizine uygunluğunun mükemmel düzeyde olduğunu göstermektedir [KMO =0,674; df =903; App. Chi-Square =7103,574]. Ölçeğin, Cronbach Alpha katsayısı ise 0,981 olarak hesaplanmıştır. Hem keşfedici faktör analizi sonuçları hem de güvenilirlik analizi sonuçları, vizyoner liderlik ölçeğinin güvenilirliğinin ve ölçüm kabiliyetinin yüksek olduğunu göstermektedir.

3.6.3. Vizyoner Liderlik Ölçeği Aritmetik Ortalamaları

Vizyoner liderlik ölçeğinin aritmetik ortalamaları ve bu ortalamaların one sample t testi sonuçları aşağıdaki Tablo 1. de gösterilmektedir. Ortalamalar değerlendirilirken aşağıdaki aralıklar dikkate alınmıştır:

- 1.00 ≤ aritmetik ortalama ≤ 2.60 : Düşük
- 2.60 < aritmetik ortalama ≤ 3.40 : Orta
- 3.40 < aritmetik ortalama ≤ 5.00 : Yüksek

Tablo.1. Vizyoner Liderlik Ölçeği Aritmetik Ortalamaları

Maddeler	N	Ortalama	Standart Sapma	t	df	p
Kurumumuzun açık ve net bir vizyonu vardır.	184	3,42	1,207	26,754	83	.000**
Okulun vizyon cümlesi okulun kesin hedefini işaret etmektedir.	184	3,84	1,065	32,579	83	.000**
Okulumuzun vizyonu kendi içinde tutarlıdır.	184	3,83	1,096	32,061	83	.000**
Okul vizyonu oluşturulurken tüm çalışanların fikirlerinden yararlanılır.	184	3,62	1,262	23,685	83	.000**
Okulun vizyonu tüm çalışanlar tarafından benimsenmiştir.	184	2,65	1,279	21,154	83	.000**
Okulda her elemanın (yönetici ve diğer personel) bireysel vizyonu grup (organizasyon) vizyonuyla örtüşmektedir.	184	3,23	1,240	23,401	83	.000**
Okulda çalışan tüm personel okulun vizyonundan haberdardır.	182	3,45	1,167	24,422	83	.000**
Okul vizyonu oluşturulurken yöneticimiz en etkili kişi olmuştur.	184	3,25	1,145	28,398	83	.000**
Okul yöneticisi gelecekten günümüze bakarak açık ve güçlü bir vizyon geliştirir.	184	3,60	1,142	28,855	83	.000**
Okul yöneticisi bu vizyona erişmek için bir strateji belirler	184	3,89	1,042	33,294	83	.000**
Okul yöneticimiz vizyonunu gerçekleştirmede riske girebilir.	184	3,71	,988	35,354	83	.000**
Yöneticimiz okul vizyonuna yönelik somut adımlar atar.	184	3,59	,998	33,673	83	.000**
Okul yöneticisi vizyonunu ilerletir ve herkese benimsetir.	184	3,85	1,001	34,429	83	.000**
Okul yöneticimiz vizyona ulaşmak için çalışanları motive edici ödüller verir.	184	3,50	1,187	27,018	83	.000**
Okul yöneticisi vizyonuna uygun olarak çalışanların performansları sürekli kontrol eder.	184	3,66	1,048	32,885	83	.000**
Okul yöneticimiz çalışanların performanslarının artmasında etkili olur.	184	3,77	1,042	33,294	83	.000**
Okul yöneticimiz vizyona bağlı okul kültürü geliştirilmesinde etkilidir.	184	3,72	1,007	34,008	83	.000**
Okul vizyonunu çeşitli etkinliklerle sürekli gündemde tutar.	184	3,50	1,081	29,673	83	.000**
Okul yöneticimiz sadece sözleriyle değil eylemleriyle de okul vizyonunu desteklemektedir	184	3,42	1,118	29,659	83	.000**
Okul yöneticimiz değişen durumlara dayalı olarak vizyonunda da değişmelere	184	3,36	,952	32,307	83	.000**

gitmektedir.						
Yöneticimiz okul vizyonunu gerçekleştirebilme bilgi ve becerisine sahiptir.	184	3,66	,971	36,400	83	.000**
Okul yöneticimiz vizyonu gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan kaynakları araştırıp, temin eder.	184	3,90	,952	37,588	83	.000**
Okul yöneticimiz vizyona yönelik davranışlarında kararlı ve tutarlıdır.	184	3,82	1,106	31,465	83	.000**
Okul yöneticimiz okulun eğilimlerini belirler ve örgütsel değişmeyi sağlayıcı çabaları gösterir	184	3,79	1,130	29,937	83	.000**
Okul yöneticimiz yapılacak olan yeniliklerde çalışanlara yol gösterir.	184	3,72	1,128	30,089	83	.000**
Okul yöneticimiz okul sorunlarının çözümünde çalışanlara öncülük eder.	184	3,86	1,024	34,425	83	.000**
Okul yöneticimiz hedeflerin önündeki engelleri tespit edip kaldırmak için gerekli araştırma ve çalışmaları yapar.	184	3,63	,977	34,160	83	.000**
Yöneticimiz çıkabilecek sorunları önceden algılama becerisine sahiptir.	184	3,83	,980	35,861	83	.000**
Okul yöneticimiz alışılmışın dışında başarı getiren fikirler ortaya koymaktadır.	184	3,33	,998	30,612	83	.000**
Okul yöneticimiz bizim için bir ilham kaynağıdır.	184	3,29	1,058	27,631	83	.000**
Okul yöneticimizin düşünce ve sezgisel gücü yüksektir.	184	3,44	1,009	31,130	83	.000**
Okul yöneticimiz canlı ilişkiler kurar ve bizleri okula bağlar.	184	3,53	1,035	31,197	83	.000**
Okul yöneticimiz gelecekte ulaşılmak istenen hedeflerin gerçeğe uygun düşlerini kurabilmektedir.	184	3,50	,988	32,472	83	.000**
Okul yöneticimiz farklı görüşler etrafında bizleri ortak mutabakata kavuşturur.	184	3,57	1,045	32,153	83	.000**
Sorunlara çözüm üretirken uzun vadeli düşünür.	184	3,55	1,080	30,106	83	.000**
Gelecekle ilgili kararları belli bir plan-program dâhilinde, sistematik olarak alır ve uygular.	184	3,61	,956	34,707	83	.000**
Karar ve uygulamalarının gelecekteki sonuçlarını göz önünde bulundurur.	184	3,69	,918	36,843	83	.000**
Okul yöneticisi güvenli ve iyimser bir şekilde davranır.	184	3,77	1,115	30,915	83	.000**
Okul yöneticisi dramatik ve sembolik tavırlarla önemli değerleri vurgular.	184	3,74	,958	35,747	83	.000**
Okul yöneticisi yeni görüş ve fikirlere açıktır.	184	3,75	1,137	30,333	83	.000**
Yöneticimiz tüm çalışanlar tarafından lider olarak görülmektedir.	184	3,61	,981	33,826	83	.000**
Okul çalışanları hedeflere varmada yöneticinin liderliğine güvenirler.	184	3,73	,941	36,045	83	.000**
Okul yöneticisi güvenilir ve etik değerleri olan bir kişidir.	184	3,98	,783	46,400	83	.000**

**p<0,01

Tablo 1. incelendiğinde gerek ölçeğe ilişkin genel ortalamanın gerekse madde ortalamalarının çok büyük kısmının "orta ve yüksek" sınırın içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Ancak, "Okulun vizyonu tüm çalışanlar tarafından benimsenmiştir." maddesinin ortalaması (2,65) ile en alt ortalamaya sahip olduğunu görmek mümkündür.

4. Sonuç ve Öneriler

Eğitimde liderlik konusunun çok fazla araştırmaya konu olmuştur. Okul müdürlerinin sahip olması gereken liderlik özellikleri konusunda ise değişik görüşler vardır. Fakat bu araştırmada da vurgulandığı gibi bunlardan en çok kabul görenlerden biri de vizyoner lider olmalarıdır. Vizyoner liderlik, organizasyonun tamamı veya bir bölümü için gerçekçi, güvenilir, çekici bir gelecek vizyonu yaratabilme ve ifade edebilme yeteneğidir. Bu vizyon uygun bir şekilde seçilir ve yürütülürse çalışanların beceri ve yeteneklerine, vizyonun gerçekleşmesi için tüm kaynaklara güç verir. Vizyoner bir lider vizyonu oluşturabilme yanında bu vizyonu çalışanlara açıklayabilme yeteneğine sahip olan kişidir. Gidilecek yol, varılacak hedefler tanımlanmalı ve bunlar çalışanlara açık, sözlü ve yazılı bir iletişim yoluyla aktarılmalıdır. Son olarak vizyonu farklı koşullarda da uygulanabilir hale getirmek için faaliyetleri iyi tanımlamalı ve önceliklerine göre sıralamalıdır. Vizyoner bir lider, vizyonu sadece sözlü olarak aktarmakla kalmaz, bu vizyonu aynı zamanda davranışlarıyla da çalışanlara yansıtır (Tekin ve Ehtiyar 2011:4020).

Özetle vizyoner liderler, işletmeyi başarıya götürecek yolda geleceğin resmini çalışanlarıyla birlikte çizen, belirlenen yolda onlarla birlikte emek harcayan, çalışanlarda yüksek motivasyon sağlayarak performanslarını en iyi seviyeye çıkaran, güçlü örgüt kültürü oluşturarak bunu örgüt geneline yayan, tüm bunları uygularken değişim ve gelişim gerekliliğinin bilincinde olan kişilerdir.

Bu çalışmada okul yöneticilerinin vizyoner lider özellikleri ele alınmıştır. Liderlerin kurumlarına yeni ufuklar açabilen insanlar olması beklenir. Bir başka ifadeyle, okulların etkinliği vizyoner liderlerin varlığına bağlıdır. Vizyon, liderin önünü görmesini sağlar. Bundan dolayı vizyoner liderlik günümüzde büyük önem taşımaktadır. Okullarda strateji belirlemek ve uygulamak için vizyona ihtiyaç vardır. Okulların amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek için yeni bir yapı inşa edecek ve okullara yeni bir vizyon kazandıracak liderlerin varlığı, okulların gelecekte başarılı olmaları açısından çok kritik öneme sahiptir.

Bu bağlamda okul yöneticilerinin sahip olması gereken vizyoner liderlik özellikleri hakkındaki öğretmenlerinin görüşlerini belirlemek amacıyla bir alan çalışması yapılmıştır. Veriler Tunceli merkezdeki 10 lisede görev yapan toplam 184 öğretmenden toplanmıştır.

Araştırma verileri ile yapılan istatistiki analizler sonucunda; örneklemdeki okulların yöneticilerinin vizyoner liderlik özelliklerini "yüksek" seviyede sahip oldukları gözlenmiştir. Vizyonun oluşturulmasında ve paylaşılmasında okul yöneticileri liderlik özellikleri sergilemeleri gerekmektedir. Diğer örgütlerden farklı olarak okullar insan ilişkilerinin daha yoğun yaşandığı yerlerdir. Bundan dolayı okul yöneticilerinin insan ilişkileri, iletişim, vizyoner liderlik ile ilgili konularda hizmet içi eğitim programları düzenlenmesi önerilebilir.

Araştırma sonuçlarının araştırmanın sınırlılıkları içerisinde değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Sonuçları genelleyebilmek mümkün değildir. İleride yapılacak çalışmalarda okul müdürlerinin kendilerini vizyoner lider olarak algılamaları ile öğretmenlerin okul müdürlerini vizyoner lider olarak algılamaları karşılaştırılabilir. Bu çalışmada okul yöneticisinin vizyoner liderliğiyle ilgili sadece öğretmen görüşlerine başvurulmuştur. Benzer bir araştırma okul yöneticileri, veli ve öğrenci görüşlerine başvurularak yapılabilir.

Kaynakça

Babil, F, (2009). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Vizyoner Liderlik Özelliklerine Sahip Olmaları İle Öğretmenlerin Örgütsel Adanmaları Arasındaki İlişki, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Bass, B. M., ve Avolio, B. J. (1994). Improving Organizational Effectiveness Through Transformational Leadership, Thousand Oaks, CA: Sage.

Bender, P.U. (2006). İçten Liderlik, Hayat Yayıncılık, Çev. İmren Kalyoncu- Fatma Can Akbaş, İstanbul.

Caridi-Zahavi, O., Carmeli, A., ve Arazy, O. (2016). The Influence of CEOs' Visionary Innovation Leadership on the Performance of High-Technology Ventures: The Mediating Roles of Connectivity and Knowledge Integration. Journal of Product Innovation Management, 33(3), 356-376.

Chen, Jui-Kuei ve I-Shuo Chen, (2013). Don't Worry, I'm With You: Can Visionary Leadership Release Neurotic Employees For More Perceived Innovative Interactions?. Innovation, 15(2), 215-223.

Conger, J. A. (1999). Charismatic And Transformational Leadership in Organizations: An Insider's Perspective on These Developing Streams of Research, Leadership Quarterly, 10(2), 145–169.

Çakınberk, A. K.; Derin N. ve Demirel E. T. (2011). Vizyoner Liderlik Işığında Örgütsel Bağlılık, Asitan Yayıncılık, Sivas.

Groves, K. S. (2006). Leader Emotional Expressivity Visionary Leadership, and Organizational Change, Leadership & Organization Development Journal, 27(7), 566-583.

Looss, W. (1995). "Vizyonların Toplumsal Uygulamaya Geçirilmesi: Bir Yönetim Görevi", Vizyon Yönetimi Önceden Düşünülmüş Başarı (Derleyen: Ulrich Sollmann ve Roderich Heinze, Hazırlayan: Veli Karaöz), 1. Basım, Evrim Yayınevi ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul.

McLaughlin, C. (2001). Visionary leadership. (http://www.visionarylead. org/articles/vislead.html).

Özdemir, S. (2000). Eğitimde Örgütsel Yenileşme, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Ssalı, M. Bisaso, (2017). Kadın Ve Erkek Okul Müdürlerinin Fraktal Liderlik Uygulamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi (Mbale, Uganda), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

İşcan, Ö. F. ve Tanrıbil, S. (2016). Vizyoner Liderlik Davranışlarının Çalışanların Örgütsel Bağlılıklarına ve Adalet Algılarına Etkisi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20(3), 1021-1032.

Rafferty, A. E. Ve Griffin, M. A. (2004). Dimensions of Transformational Leadership: Conceptual and Empirical Extensions. Leadership Quarterly, 15, 329-354.

Şahin, S. (1997). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Okul Müdürlerinin Güdüleyici Davranışları Gösterme Derecelerine İlişkin Algı ve Beklentileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Tekin, Y. ve Ehtiyar, R. (2011). Başarının Temel Aktörleri: Vizyoner Liderler. Yaşar Üniversitesi Dergisi, 24 (6), 4007-4023.

West, M. A., C. Borrill, J. Dawson, F. Brodbeck, D. Shapiro, and B. Haward. 2003. Leadership Clarity and Team Innovation in Health Care, Leadership Quarterly 14 (4): 393-410.

Fransa'nın Asya-Pasifik Politikası Ve Dış Politika Analizi: Rol Teorisi

Aslıhan YENİÇERİ ALTINTAŞ

Muş Alparslan Üniversitesi, a.altintas@alparslan.edu.tr

Özet: Bu çalışma Fransa'nın Asya-Pasifik bölgesi politikasını incelemeyi hedeflemektedir. Çalışmada, Fransız dış politikasının analizinde, ülkelerin kendilerini uluslararası sitemdeki konumlandırdıkları yere uygun rollere göre dış politika geliştirip, bu roller kapsamında davrandığını vurgulayan K. J. Holsti' nin rol teorisi uygulanacaktır. Karar verme süreci, bu algılamalardan etkilenmiştir, örneğin, devletin kendisine biçtiği belirli bir rol vardır ve bu role göre hareket etmektedir. Buna ek olarak, birden çok rolde üstelenebilir: "bölgesel lider" rolünde olurken aynı zamanda "liberalleşme savunucusu" ve "inancın savunucusu" rolünde de olabilir. Paris, bölgedeki askeri üsleri ve askeri kapasiteye de sahip denizaşırı topraklarından dolayı kendisini "Hint Okyanusu ulusu" olarak değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, Fransa'nın denizaşırı topraklara sahip olması Fransız dış politikası için farklı roller kazanılmasına daha fazla etki edecektir. Hâlihazırda Asya-Pasifik bölgesinin Paris'in ajandasındaki yeri de genişlemektedir. Hindistan'ın ABD işbirliğiyle donanma gücünü desteklemeye dayalı adımları ve Çin Halk Cumhuriyetinin bölgedeki azımsanamayacak kadar varlığını hissettiren hareketleri, Fransa'nın bölgeye olan ilgisinin artmasını kaçınılmaz kılmıştır. Fransa'nın Hint Okyanusu politikası aynı zamanda küresel bir güç olmak için harcadığı çabanın da göstergesidir. Bu bağlamda, Fransa'nın Asya-Pasifik bölgesindeki rolleri Holsti' nin rol teorisi ve rol modelleriyle paralel olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Fransa, Asya-Pasifik, Rol Teorisi

Abstract: This paper aims to analyze France's politics on Asia-Pacific region. In this study, role theory will be applied in France's foreign policy analysis since this theory emphasizes that countries have been taken certain roles based heavily on their perceptions about the positions of their own states in international systems. Decision-making process have been influenced by this perceptions, for instance, an individual state puts her in a role and take into consideration the role. Furthermore, individual states may have different type of roles at the same time. One state may embody the role of "regional protector", "defender of the faith" and "liberation supporter" synchronically. In this way, having overseas territory and department may bring different roles for French foreign policy. Asia-Pacific has been gaining more places in Paris's agenda even Paris evaluates herself as an "Indian ocean nations" due her overseas territories which have both military capacities and bases. Indian supportive polices toward the US navy' enlargement in the Indian Ocean and China's substantial activities in the region led French to keep her eye on the Asia-Pacific Region. France's Asia-Pacific politics is also an effort to present as a global power. In this context, the roles of France in the Asia-Pacific region will be analyzed in parallel with K. J. Holsti's role theory and role models.

Key Words: France, Asia-Pacific, Role Theory

1. Giriş

Ulusal Rol Kavramlarının (URK) dış politika analizinde kullanılması 1930'lı yıllara denk gelmektedir. Bu çalışmada, Fransız dış politika analizi içinde başvurulan teori olan ulusal rol kavramları " politika yapıcılarının kendi devletlerine uygun genel karar türlerine, taahhütlere ve kurallara dair kendi tanımlamalarını ve eğer varsa, devletin uluslararası sistemde veya alt bölgesel sistemlerde icra etmesi gereken kendi tanımlarını uygun işlevlerini" (Holsti, 1970: 254)

1 tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda, Fransa'nın Asya-Pasifik politikası üzerinden kendisine biçtiği ulusal rol kavramlarının açıklanması hedeflenmiştir. "Bizim ne istediğimiz, olduğumuzu düşündüğümüz, istediğimiz ve olmamız gerektiğine inandığımız kişiye uygun olarak ne yaptığımızın özeti olan ulusal rol kavramları için "biz" ulusu ve sosyal bir bütünlük olarak devleti temsil ettiğini (Krotz, 2001: 4)" merkeze alarak araştırma sorularının cevabı aranmıştır. Araştırma soruları:

1 Holsti (1970)' in "National Role Conceptions" gruplandırması bu çalışmada Türkçeye "Ulusal Rol kavramları" olarak çevrilip ve "URK" olarak kısaltması kullanılmıştır.

Soru 1: 1.a. Fransız ulusal rol kavramları nelerdir?

Soru 1: 1b. Eski cumhurbaşkanı François Hollande'ın için Fransa'nın Asya-Pasifik Bölgesindeki yapması gerektiğini düşündüğü Fransız ulusal roller nelerdir?

Soru 2: Denizaşırı topraklara sahip olmak, Fransız dış politikasının farklı roller kazandırmış mıdır?

Krotz (2001) Fransa'yı tanımlarken "dünya gücünden geriye kalan" terimini kullandıktan sonra, Fransa`nın URK elementlerini üç noktada özetlemektedir: 1) "bağımsızlık," kendi siyasasını uygulama (tek başına bunu uygulayabilecek kapasiteye sahip olma) ve dış politika alanında kararlarını ve hareketlerini diğer ülkeleri hesaba katmadan yani diğerlerinin politikalarından mümkün olduğunca bağımsız alabilme ve uygulayabilmeyi, 2) "aktivizm," uluslararası ilişkilerde (askeri gücünün kullanımı da dahil olmak üzere) yön verici ve katılımcı olmayı, 3) "mevcudiyet" ise küresel boyutta varlık gösterebilme potansiyelini ifade etmektedir2. Fransa'nın ulusal rol kavramlarını belirleyen kelimelerse "büyüklük, rütbe, görkem"dir, Fransa'nın büyük bir devlet olduğu ve buna uygun davranmasının kendisine tarihi ve insani sorumluluklarının yüklediği bir vazife olduğu, kendi gücünün gerekliliği olan bağımsız karar alma ve uygulama kapasitesine sahip olması ve dünya sıralamasında Fransa'nın ön sıradaki yerini alması gerektiğidir. Fransa dış politikasının analizi için bu unsurlara dikkat etmek gerekmektedir.

Fransa'nın 17 ulusal rol kavramından gruplandırması şu şekilde özetlenebilir (Holsti, 1970: 206-273):

Tablo 1: Holsti (1970) Ulusal Rol Kavramları

Ulusal Rol Kavramları	Özellikleri*	Fransa'nın Ulusal Rol.
Devrimin Kalesi-Kurtarıcı	Bazı hükümetlerin yabancı devletlerde devrim hareketlerinin oluşabilmesi için sorumluluk taşımasıdır. Devrim için gerekli zemini aktif olarak organize etme, liderlik yada fiziksel desteği kapsamaktadır. Bir ülkenin başka ülkelerin liberalleşmesini sağlamak yada özgürlüğünü elde etmesine yardım etmeyi kendisine görev edinmesidir.	X
Bölgesel Lider	Bir devletin belirli bir bölgedeki devletlerle olan ilişkisinde kendisi için belirlediği, kendisi için algılanan görevler veya özel sorumlulukları ifade etmektedir.	
Bölgesel Koruyucu	Bölgede sorumluluk almayı, bölgeyle ilgili sorunlarda sorumluluk yüklenmeyi gerektiren özel liderlik becerisi dâhilinde bölge için koruma gerektiren ifalarda bulunmayı ifade etmektedir.	X
Aktif Bağımsız	Özellikle büyük güçlerden bağımsız dış politika oluşturmayı, askeri taahhütleri bağımsız gerçekleştirmeyi vurgulamaktadır. Mümkün olduğunca çok devletle ilişkiler geliştirip, bağımsız, kendi oluşturup kontrol edebildiği bir program inşa edip dünyanın değişik bölgelerinde diplomatik ve ticari çeşitliliğini artırabilmesi de gerekmektedir.	
Liberalleşme Savunucusu	Devrimin kalesi olmanın aksine liberalleşme için resmi sorumluluk almayı taşımamaktadır. Özgürlük için tasarlanan eylemler hakkında kapsamlı ve tutarlı bir yapılandırmanın olmadığı daha çok rutin bir çerçevede kalan roldür.	X
Anti-Emperyalizmin Temsilcisi	Şeytan olarak değerlendirilen emperyalizmin karşısında olduğunun savunulmasıdır.	X

2 Krotz, Ulrich, (2001). National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared, Program for the Study of Germany and Europe Working Paper, pp. 14.

İnancın Savunucusu	Dış politika amaçlarından birinin saldırılara karşı değer sistemlerinin koruması olduğunun belirtilmesini kapsar.	X
Arabulucu-Birleştirici	Ülke yada ülke grupları arasındaki sorunlarda, kendisini sorunun konuşulması, çözülmesi yada özel görev yüklenebileceğine dair kapasitesinin ve sorumluluğunun olduğuna dair inancının olması. Sadece bir kriz karşısında olması bu rol için yeterli değildir.	
Bölgesel-Alt Sistem İşbirlikçisi/Ortağı	Arabulucu-Birleştirici rolden farklı olarak sadece belirli krizlere yada olay karşısında harekete geçmekten ötesidir. Diğer devletlerle daha geniş topluluklar kurmak için işbirliği çaba sarf etmeyi gerektirmektedir.	
Geliştirici	Gelişmemiş ülkelere yardım etmeyi kendisine görev ve zorunluluk haline getirmeyi belirtmektedir. Genellikle bu görevi yerine getirmeye sahip özelliklerin ve avantajların kendisinde olduğu vurgulanmaktadır.	
Köprü	Daha çok iki farklı kültür yada grup arasında mesaj taşımayı içeren, biraz muğlak yapıda olan bir roldür. Arabulucu-Birleştiricinin çeşitli diplomatik görevleri gerektiren yapısının aksine daha gündelik düzeyde kalmaktadır.	X
Sadık/Güvenilir Müttefik	Sadece karşılıklı anlaşmaları, yada ittifakların değil bir hükümetin başka bir hükümetin politikalarını desteklemek için özel bir öneri yapması halinde güvenilir müttefik rolü sayılmaktadır.	
Bağımsız	Bir hükümetin kendi çıkarlarını merkeze alarak hareket edip, başka ülkelerin değil kendi istediği doğrultuda hareket etmesini ifade eder. Buradaki önemli nokta oluşturulan politikada özerkliktir.	
Örnek	Ulusal politikalar sayesinde bir ülkenin prestijin geliştirilmesi ve uluslararası sistemdeki nüfuzunun artırılmasının önemini vurgulamaktadır.	X
İç Gelişme	Uluslararası siyasi konulara müdahil olmaktan çok ulusal düzeydeki problemlerle ilgilenmeyi vurgularken, ekonomik ve teknolojik/teknik alanlarda uluslararası işbirliğini vurgulamaktadır.	X
Soyutlanmacı	Oldukça az uluslararası teması öngörmektedir. Kendi kendine yeterlilik ön plandadır ve dışşal katılımda çekince vardır.	X
Koruyucu Talep Eden	Dış dünyaya müdahil olurken başka ülkelerin korumasını talep etmektir.	X
Diğer Roller	Buradaki roller genel sınıflandırma yapmaya yeterli olan ancak net bir şekilde belirtilmiş rolleri içerir. Örnek olarak de Gaulle'ün Fransa için biçtiği Dengeleyici rolü.	

Kaynakça: Holsti(1970: 260-273)

1970' lerin Fransa'sının dış siyasetinin incelenmesi sonucunda Paris 8 rol üstlenmişti Holsti (1970), 21 kaynak üzerinden Charles de Gaulle'ün cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemi kapsayan 1964-1967 yılları arasında özellikle aktif-bağımsız ve geliştirici rolünün Fransa'nın dış politikasına hakim olan "blok karşıtı

tutumu, ekonomik ihtiyaçlar, ticari hacim genişlemesi, coğrafi konum, insani sorunlar, azgelişmişliğin öngörülebilen problemleri, ekonomik üstünlükler, ABD ve Sovyetleri dengeleme, az gelişmiş ülkelerdeki rekabet" özelliklerini, cumhurbaşkanının konuşmalarından, resmi açıklamalardan ve büyükelçi demeçlerine dayanarak ortaya koymuştu[3].

2. Fransa'nın Asya- Pasifik Okyanusu Yaklaşımı

Fransız Savunma Bakanlığının Asya-Pasifiği "muazzam jeopolitik oluşum" olarak isimlendirmesi bölgede çok farklı özelliğe sahip ülkelerin ve coğrafik olarak farklılığı iyi bir şekilde dile getirmektedir. Bölgenin sahip olduğu denizler ve deniz yolları, Asya kıtasındaki yükselen teknoloji güçleriyle birleşince bölgeyi dünya için önemli bir mevki haline getirmektedir. Fransa'nın bölgeye olan ilgisi sadece güvenlik ve savunma odaklı yaklaşımından kaynaklanmamakta bölgenin ekonomik ve teknolojik ilerlemedeki durumu da önemli etkenlerden olmaktadır.

2013 yılında Fransız Savunma Bakanlığının yayınladığı White Paper adlı resmi raporda Asya-pasifik bölgesinin önemi üzerinde durulmuştur. Fransa yeni "pivot" bölgesini Asya olarak belirlenmesindeki etkenlerin başında dış ticaret dengesini düzenlemek, yatırımları çekmek, ve bölgedeki siyasi ve güvenlik politikalarını kuvvetlendirip çeşitlendirmek amacı taşımaktadır (Godement, 2014). Eknomik ve siyasi noktaları oda olan yeni yaklaşımla beraber, Paris dış politika özelliklerinden aktivizm ve mevcudiyet ilkelerinin uygulamasını bölgede aktif olmayı bir zorunluluk olarak tanımlamasında sergilemektedir. Paris Japonya, Vietnam, Hindistan ve diğer pek çok Asya-Pasifik ülkeleriyle güvenlik ve işbirliği anlaşmaları yaparak bölgede aktif bir rol üstelenmeye çalışmaktadır.

Fransa, kendisini Hint ve Pasifik Okyanusu gücü olarak görmekte ve bölgedeki denizaşırı toprakları dahil olmak üzere orada yaşayan Fransız vatandaşlarının güvenliğinden sorumluluk taşıdığını vurgulamaktadır [4]."Öte yandan, bölgedeki savunma bütçelerinin artması ve kuzeydoğu ve güneydoğu Asya'daki devletler arasındaki gerginliğin tırmanmasıyla ABD'nin Asya ve Pasifiğe verdiği stratejik önem artmaya devam etmektedir. ABD askerinin Asya-Pasifik bölgesine doğru yeniden dengelenmesi ve büyük olasılıkla bu doğrultuda politikalar oluşturmaya devam edecek olması ve egemen bir güç ve Hint Okyanusu ve Pasifik'teki bir oyuncu olarak Fransa'nın hareketlerinde önemli bir faktör olacaktır."[5]

Asya kıtasıyla olan ilişkisi, silahlanmanın yaygınlaşması ve dağılımı, uluslararası terörizm gibi konularda iki kıtanın bağının mevcudiyeti de etkilemektedir. "Son otuz yılda dünyadaki ekonomik büyümenin temel alanı olan Asya, önemli ekonomik gelişmeler kaydetti. 1980'de küresel GSYH'nin % 20'sinden azını oluştururken, 2030 yılına kadar, küresel GSYH'nin üçte birinden fazlasını oluşturabilmeye ve temel refah yaratmaya ve bilimin temel kaynağı olmaya yakındır."6 Bu durumda Fransa'nın Asya-Pasifik bölgesiyle ilgilenmesi kaçınılmazdır.

Bölgedeki ülke bazlı ilişkilere gelince Çin, Japonya, Singapur ve Malezya, Fransız dış politikasında daha önce olmadığı kadar yer almaktadır. Diğer taraftan ekonomik ve teknolojik atılımların yanı sıra bölge tarihi sorunların sebep olduğu ve kesin çözümün kısa vadede mümkün görünmediği kanıksanmış problemlerle uğraşması, Fransa'nın bölgede daha aktif rol alabileceğini yada alması gerektiğini göstermektedir. Bölgedeki sorunlardan Fransız tanımlamalarını resmi söylemle gösterdiği için White Paper 2013 bahsetmek yerinde olacaktır:

"Çin Denizi, aynı zamanda çeşitli sınır ülkelerinden gelen toprak talepleri ile rekabet halinde olan önemli bir gerginlik kaynağıdır. Çin-Japon sorununun Senkaku / Diaoyu adalarının egemenliği üzerine yeniden

3 Holsti, K.J. (1970). National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. International Studies Quarterly, Vol. 14, No. 3, 1970: pp. 233-309.

4 Dünya nikel rezervlerinin %25'şine sahip Yeni Kaledonya, Wallis ve Futuna, Fransız Polenazyası, Klipperton Adasına sahip olduğu için kendisini bölgedeki bir ulus olarak görmektedir. Ayrıca Hint Okyanusundaki denizaşırı toprakları olan Mayotte, La Reuniom ve Scattered Adalarındaki askeri kapasiteye sahip toprakları ve Birleşik Arap emirlikleri ve Dibijuti'de ki askeri üstleri de bu tezine destek vermektedir.

5 Fransız Savunma Bakanlığı (2013). White Paper, pp. 29.

6 Ibid, pp.33.

dirilmesi, bu tür anlaşmazlığın sadece en yeni tezahürü ve bölgedeki başka bir tür inatçılıkla diğer bölgenin diğer alanlarını gölgelemesine izin verilmemelidir: Tayvan Boğazı, Güney Çin Denizi üzerindeki Çin'in egemenlik iddialarını, Rusya ile Japonya arasındaki Kuril Adaları / Kuzey Bölgeleri arasındaki toprak anlaşmazlığını ve Güney Kore ile Japonya arasındaki gerginliği, özellikle de Liancourt Kayaları'nı kapsamaktadır".7

"Hint alt kıtasında, Keşmir anlaşmazlığına Hint Paktı'yla kalıcı herhangi bir çözüm bulunmaması, nükleer güç sahibi bazı devletleri içeren bölgede istikrarı bozucu bir faktör olmaya devam etmektedir. Kasım 2008'de, Mumbai saldırıları ve Kontrol Hattı'ndaki olaylar sonrasında ilişkiler aşırı derecede gerginleşmesine rağmen, Hindistan ve Pakistan tansiyonu artırıcı hareketlerinden kaçınma eğilimi sergilemektedir ve anlaşmazlıkların çözümünde bir araç olarak diyalogu tercih ettikleri görülmektedir. Fransa ile yakın işbirliğiyle olan Hindistan'la stratejik ortaklık oluşturulmuştur ve Hindistan bölgede bir istikrar unsuru görevi üstlenmektedir."8

Pasifik bölgesiyse vazgeçilemeyecek ve stratejik olarak odaklanılması gereken bir alan konumundadır. Diğer taraftan bölge için Fransa'nın konumu "Savunma Araçları Tedarikçisi" olarak da görülebilir. 2012 yılında Fransa'nın toplam silah satışlarının %50'si Asya'ya yapılmıştır (Godement, 2014: 4). Bu noktada, 1980-90'ların bölgede silah satımında aktif olan Fransa'nın pozisyonu bölgesel güvenlik kurucudan daha çok tüccar edasında olduğu söylenebilir (Godement, 2014:4 4).

Fransa'nın bölgede stratejik ortaklık kurma yaklaşımı ağırlık kazanmıştır9. Bölgede Singapur ve Japonya ile olan ilişkisi ön plana çıkmaktadır. Hollande 3 defa Çin'e 2 defa Japonya ve Avusturya'ya, Vietnam'a, Hindistan'a, Güney Kore'ye, Malezya'ya ve bölgedeki birçok ülkeye resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Ziyaretlerinde sadece Fransız ilişkilerinin geliştirilmesi için değil AB ilişkileri içinde çaba sarf etmiştir. Hollande'nin dört ülkeyi içeren Pasifik İttifakına10 Fransa ve AB'nin de ticari ilişkilerini geliştireceği için konu ile ilgili görüşmelerin başlatılmasını talep etmiştir (Acosta, 2017). Denizaşırı topraklarında bağımsızlık için referandum taleplerine rağmen Fransa'nın Pasifik gücü olarak kalacağını vurgulayan Hollande, bölgedeki ülkelerin Fransa'yı bölgenin geleceği için istediklerini vurgulamıştır (Maclellan, 2014:5). Fransa bölgedeki neredeyse tüm önemli aktörlerle siyasi ve askeri diyalog, askeri işbirliği ve silahlanma işbirliği olmak üzere 3 ana esasa dayanan savunma ortaklıkları kurmuştur(Fransız Savunma Bakanlığı, 2014: 12).

Son olarak, Fransa'nın Hint okyanusu ulusu olduğu tezinin dayanak noktası olan bölgede sahip olduğu deniz aşırı toprakları, Fransa'nın bölge politikasını oluştururken hesaba katması gereken en önemli unsurların başında gelmektedir. Fransa'nın denizaşırı toprakları (DOM) La Reunion ve Mayotte bölgede devlet egemenliğinin getirdiği sorumlulukları da yüklemektedir. Üstelik bu iki birimdeki askeri üsleri bölgedeki savunma ve güvenlik konularında takdir edilen bir rol almasına yardım etmektedir. White Paper 2013'de belirtildiği gibi, Fransa'nın dış politikasının stratejik önceliklerinden birisi olan "Fransız topraklarını, yurtdışındaki Fransız vatandaşlarını koruma" maddesi gereği, denizaşırı topraklarındaki Fransız vatandaşlarının korunması bölgeye ait politikalar geliştirilirken ve Fransa'nın bölgedeki rolü belirlenirken dikkat edilmesi gereken önemli hususların başında gelmektedir. Ayrıca, bölgedeki birçok ülkeye silah satışında da lider konumunda olan Fransa'nın bu durumu bölgedeki kredisini de artırmaktadır, Hindistan'a olan 125 Rafale fighter jet satışı buna örnek verilebilir (Godement, 2014).

7 Ibid, pp. 34.

8 Ibid, pp.34

9 1995 yılında Japonya, 1997 yılında Çin'le, 1998 yılında Hindistan'la, 2012 yılında Avusturya ile Fransa arasında stratejik ortaklık anlaşmaları imzalanmıştır.

10 Bu ittifakı, Asya ile olan yatırım hacmini yükseltmek amacıyla oluşturan dört ülke Kolombiya, Şili, Meksika ve Peru'dur.

3. Metedoloji

Çalışma için verinin güvenilirliğini ve karşılaştırılabilir olmasının kolaylaştırılması amacıyla sadece üst düzey yöneticilerin (cumhurbaşkanı, başbakanlar dış işleri bakanları ve savunma bakanlarının) yapmış olduğu konuşmalar ve resmi olarak yapılmış açıklamalarla raporlar kullanılmıştır. Resmi açıklamalar ve liderlerin verdiği yazılı demeçler dış politikanın yansımaları olduğu gerçeğine dayanarak, incelemeye konu olan bildirilere ek olarak, köklü bir diplomasi geleneğine sahip Fransa için büyükelçilerin yapmış oldukları konuşmalarda göz önünde tutulmuştur. Kaynak olarak Holsti (1970)'inde belirttiği gibi en az 10 kaynağın olması hedeflenmiştir ve bu sayıya Holsti'nin çalışmasının Fransa'nın tüm bölgeler ve ülkelere yönelik yaptığı konuşmalar incelerken, bu çalışmada tek bölgeye odaklanılmasının getirdiği kısıtlamalardan dolayı yedi kaynak kullanılmıştır. Fransız Senatosunda yapılan konuşmalarda çalışmada yerini almıştır. Ayrıca, Fransa'nın URK'ni üzerinde araştırma yapan Holsti (1970) ve Ulrich Krotz (2001) 'un çalışmaları birinci kaynak olarak incelenerek karşılaştırma yapılmıştır.

Beşinci Cumhuriyetin yedinci Cumhurbaşkanı olarak 2012-2017 döneminde görev yapan Sosyalist Hollande'ın görev süresi boyunca Fransız ulusal rolüne kattıkları incelenmiştir. Asya-Pasifik Bölgesinde yer alan ülkelerin fazlalığı ve üst bölge olarak belirtilen Asya-Pasifiğin alt bölgelerinin çokluğundan ötürü bölgedeki ülkeler arasından seçim yapılırken, farklı ulusal rol kavramı yüklenilmesini sağlayacak ülkelere öncelik verilmiş, diğer ülkeler de çalışmanın limitini oluşturmuştur.

4. Fransız Ulusal Rolleri

Beşinci Cumhuriyetin ilk başbakanı Michel Debre'nin 1971 yılında söylediği "Fransa'nın dış politikası, egemenlik taleplerini uzlaştıran ve dünya barışını geliştirmek için diğer devletlerle uyumlu eylem yapılması gerektiğini vurgulayan çok basit ilkelere dayanması"11, Fransa'nın dış politikasının çok boyutlu yapısına uymaktadır. Her devlet gibi Fransa'da çeşitli bölgeler için birbirinden faklı roller üstlenmektedir. Arap ve Ortadoğu politikasının özellikleriyle, AB politikasının özellikleri birbirinden farklıdır. Doğal olarak, Asya-pasifik politikası Atlantik politikasından ve diğer politikalardan da farklıdır. Bu durumda hangi rollerin bu bölge için üstlenildiği incelendiğinde, Bölgesel Koruyucu, Aktif Bağımsız, Bölgesel-Alt Sistem İşbirlikçisi/Ortağı ve diğer rollerden Savunma Tedarikçisi rolü geliştirdiği görülmüştür. İç gelişme ve Arabulucu-Birleştirici rolüyse, belgelerde net bir şekilde ifade edilmemesine rağmen politika uygulamalarından ve Fransa'nın tarihi ve diplomatik kabiliyetinin mevcudiyetinden bölgede uygulanan politikalarda gözlemlenmiştir.

Tablo 2. Fransa Ulusal Rol Kavramları ve Asya Pasifik Bölgesi Dahilinde Değerlendirilmesi

Ulusal Rol Kavramları	Fransa'nın Asya-Pasifik ve Denizaşırı Toprakları dikkate alındığında ulusal rol kavramları
Devrimin Kalesi-Kurtarıcı	X
Bölgesel Lider	X
Bölgesel Koruyucu	✓
Aktif Bağımsız	✓
Liberalleşme Savunucusu	X
Anti-Emperyalizmin Temsilcisi	X
İnancın Savunucusu	X
Arabulucu-Birleştirici	X
Bölgesel-Alt Sistem İşbirlikçisi/Ortağı	✓
Geliştirici	X
Köprü	X

[11] https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/1971-04-01/frances-global-strategy

Sadık/Güvenilir Müttefik	X
Bağımsız	X
Örnek	X
İç Gelişme	X
Soyutlanmacı	X
Koruyucu Talep Eden	X
Diğer Roller	✓

Öncelikle Hollande bölgeye olan ilginin sistematik bir şekilde yürütülmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Şöyle ki :

"Bölgedeki tüm ülkelerle çalışmalıyız. Hepsinden bahsedeceğim, çünkü hepsi önemli: Güney Kore, Vietnam, Endonezya, Singapur, Malezya, Burma, Moğolistan, Filipinler, Avustralya ve Yeni Zelanda. Herhangi bir ülkeye dışlamak istemiyorum ve hükümetin tüm üyelerine bir dizi ziyarette bulunmalarını söyleyeceğim. Büyükelçilerden bu ziyaretleri düzenlemelerini rica ediyorum. Bildiğiniz gibi kendim G20 çerçevesinde Avustralya'ya gideceğim. Hiçbir Fransız Cumhurbaşkanı bu ülkeyi ziyaret etmemişti. Neden böyle söylüyorum; yarının ekonomik atılımının olacağı Asya-Pasifik bölgesi için bir modaya teslim olduğum için değil, orada bir nüfusun olması, dinamizmin ve bir zorluğun olmasından. Dahası, Fransa'nın bu ülkelerde mükemmel değilse bile iyi bir imajı var. Fransız kültürü ve ürünleri için talep var (Hollande, 2014: 4). Eski cumhurbaşkanı bölgeyi stratejik açıdan ele almakla birlikte bölgede mevcudiyet göstermenin bir zorunluluk olduğunu da söylemektedir.

Bölgesel Koruyucu, bölgede mevcut ve kısa sürede çözülmesi mümkün olmayan problemler ve küreselleşmiş dünyada sınır tanımayan problemler Fransa'yı bölge ile ilgilenmeye iten nedenlerdendir ve bu da daha önce belirtildiği gibi savunma temelli bir yaklaşım getirmiştir.

"Fransa, Asya-Pasifik bölgesi için güvenliği sağlamaya kararlılıkla istiyor. Sizin güvenliğiniz bizim güvenliğimizdir. Küresel bir risk küresel bir cevap ister. Fransa, güvenlik açısından hiçbir dışlanmaya mahal vermeden tam taahhütlü bir oyuncu olmaya niyetli. Bu, Asya Pasifiğin savunma politikamızdaki önemini vurgulayan Beyaz Kitap'ın sonucudur. Fransa, Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusunun bir gücüdür. Fransa bu alanda kendi topraklarına sahiptir – bu topraklarda yaşayan bazıları son zamanlarda ulusal toplumumuzda kalma arzusunu dile getirmiştir - ve güvenliğe ve korunmaya ihtiyaç duyan bu bölgede artan sayıda Fransız vatandaşı bulunmaktadır." (Fransız eski Savunma Bakanı Jean-Yves Le Drian, 2013:5-6, Asya-Pasifik'teki Savunma İşbirliğini Geliştirme konulu 12. IISS Asya Güvenlik Zirvesi Shangrı-La Diyaloğundaki konuşması).

Bölgesel- Alt Sistem İşbirlikçisi, Bölgedeki ekonomik atılımlar ve tehlikeli silahlanma yarışı ve hâlihazırda bölge ülkeleri arasındaki çözülemeyen sorunların, Fransa'nın bölgeyi uluslararası güçlerin ilgilenmesi gereken bölgeler arasında değerlendirmesine ve kendisinin de bölgedeki varlığından dolayı buna uygun roller üstlenmesine zemin hazırlamaktadır. Bölgedeki risk ve gerilimi azaltmaya yönelik adımlardan biri olarak oluşturulan ASEAN Bölgesel Forum'un üzerinde durduğu ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi ve savunma alanlarında bölgesel güvenliği artıracak her türlü oluşumu destekleme eğiliminde olan Fransa için bölgede bir aktör olmak çok önemlidir (Fransız Savunma Bakanlığı, 2014:4).

"Borsalarımızı, ticaret, siyasi ve kültürel anlaşmalarımızı yoğunlaştırmamız için sesleniyorum… Bu daha da gerekli çünkü korumacılık, tecrit ve uluslararası kurumların sorgulanması yeniden doğuyor: Avrupa, Asya'ya beraber yapacağımız, savunacağımız ve teşvik edeceğimiz çok şey var demeli… Fransa'daki Singapur savaş uçağı pilotlarının eğitimi ve siber güvenlikle ilgili ortak çalışmalar gibi Paris ve Singapur arasındaki askeri işbirliğinin "çok yüksek bir seviyededir"(Hollande'ın 2017 Singapur'a yaptığı resmi gezisindeki konuşması)12.

[12] Hollande seeks to boost ties with Asia in face of 'isolationism' 2017, pp.1

Pasifik ticaret ittifakıyla, ticaret ve yatırımı destekleyecek bu bloğukla, ticareti ve yatırımı Avrupa Birliği ile ortak müzakerelerde desteklemenin yollarını arayacağım13 (Hollande, 2017) .

“Fransa, savunma işbirliği politikasını birkaç satır etrafında şekillendiriyor:- Her şeyden önce, güven ilişkileri kurabileceğimiz siyasi-askeri diyaloğu yoğunlaştırarak, bölgesel ve uluslararası bağlamdaki deneyim ve bilgilerimizi değiştirelim; - Ortaklarımızın etkili bir savunma yapısına sahip olmalarına yardımcı olmak ve bu nedenle ortak tatbikatları içerecek şekilde kuvvetlerimizle koordineli bir eylemi kolaylaştırmak için askeri işbirliği; - Silah ve savunma teçhizatı açısından, teknolojik ve endüstriyel boyutlar dahil olmak üzere işbirliği. Fransa değerlerimizi sürdürülebilir ve tutarlı bir şekilde kendimizle paylaşan ülkelerle güçlendirmek istediği bu işbirliği modeli, eylem özerkliğine ve ortaklarınızın savunma yeteneklerine katkıda bulunmalıdır. - Son olarak, bölgesel güvenlik mimari ve güven artırıcı önlemlerin teşvik edilmesi: Bu bağlamda, ASEAN gibi bir bölgesel işbirliği yapısının oluşturulması yönündeki siyasi irade oluşturulması temel bir çizgi gibi görünüyor. Yol hala çok uzun olsa da, çok taraflılık ve ortak güvenlik açısından bir öncü olan ASEAN iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu açıdan Fransa, kısa sürede hızlandırılacak olan deniz güvenliği konusundaki ASEAN Davranış Kurallarını desteklemektedir .” (Fransız eski Savunma Bakanı Jean-Yves Le Drian, 2013 Asya-Pasifik'teki Savunma İşbirliğini Geliştirme konulu 12. IISS Asya Güvenlik Zirvesi Shangrı-La Diyaloğundaki konuşması: pp.8).

Aktif bağımsız Asya-Pasifik bölgesindeki fırsatlar ve problemler, Fransa’yı bölgede aktif rol almaya sevk etmiştir.

“Yeni birçok kutupluluğun ortaya çıktığı giderek birbirine bağlı ve birbirine bağımlı bir dünyada, Asya-Pasifiği etkileyen her türlü tehlike ve tehlike, Fransa'nın bölgenin güvenlik ve istikrarını sağlamada aktif rol oynamasına yol açmıştır.” Fransız Savunma Bakanlığı (2014), Asya-Pasifikte Fransa ve Güvenlik Raporu).

"Bu geniş alandaki [Asya-Pasifik] egemenliğimizin getirdiği ve karşılaştığımız uluslararası rekabetin, kesinlikle kriz döneminde üstesinden gelmek zordur ve maliyeti vardır. Ancak bu gelecek için bir yatırım, büyüme ve genişleme için tarihi bir fırsattır " (2014 yılında Fransız Senatosunda bir komisyonda görüşülen konuda söylenmiştir, Maclellan (2014)).

Çin ile olan ilişkilerde, “Fransa, diplomasisi yoluyla dünyanın merkezinde, yani gelişmekte olan ve gelişmekte olan dünyaların yanı sıra zenginleşen veya en azından zenginlikten pay alan bir dünyada yer almayı istiyor” (Hollande’ın büyükelçilere yaptığı Fransız dış siyasetine dair konuşması 2016:2).

Savunma Tedarikçisi, Fransa’nın bölge ülkeleriyle geliştirdiği ilişkilerde sıkça vurgulandığı ve savunma kaynaklı tedarikçi konumunda bölgede tercih edilen bir aktör olduğu görülmektedir. Fransa, Asya-Pasifik uluslarına 2010-2015 arası dönemde 2.1 milyar dolar savunma malzemesi satarken, bu miktar toplam silah satışlarının %24’ünü oluşturmuştur (Scimia, 2017:2).

Arabulucu-Birleştirici rolü çalışma kapsamında incelenen kaynaklarda açıkça belirtilmese de, Fransız dış politika uygulamalarından anlayabiliyoruz. Bu rol belki de Fransız-Asya-Pasifik ilişkilerini açıklanmasında en önemli rollerdendir. Arabulucu-Birleştirici, NATO ve Hindistan arasında savunma ve ekonomi alanında projelerin artırılması için fırsatlar yaratmaya çalışması ve bunun gerekliliğinin vurgulanması (Chan, 2013:1-2) ve Fransa’nın ayrıca Asya bölgesine yönelik ortak bir AB politikası oluşturulması için sarf ettiği çabadan dolayı bu rolün varlığı da değerlendirilebilir.

5. Sonuç

Özetle, Fransız-Hint Okyanusu ortaklığının dört ana unsuru vardır: sivil nükleer teknoloji, uzay, terörle mücadele ve savunma (Saint-Mezard, 2015: 3). Hint Okyanusu, Fransa için üç temel noktada önemini artırmaktadır. Öncelikle, ABD’nin bölgeye olan ilgisi artarken, Paris’in küresel mevcudiyet gösterdiği tezinin desteklenebilmesi bu önemli bölgede varlık göstermesine bağlıdır. İkinci olarak, tarihi politique-arebe politikası gereğince Arap-Pers bölgesinde etkisini devam ettirmek ve dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin’in sadece Paris’in Afrika politikasının derinden sarsıntısının etkileri devam ederken

[13] France's Hollande says EU to talk trade with Pacific Alliance,2017

Hint Okyanusunda Çin'i dengeleme politikası kurabilecek olmasıdır. Üçüncü olarak, savunma sanayisi için büyük bir pazar alanı olan bölgede mevcudiyet gösterebilmesidir.

Paris'in küresel güç olabilmesinin kilit noktalarından biri olan dünyanın dört bir yanında nüfuza sahip olma özelliğinin bir sonucu olarak Asya-Pasifik'te edindiği Bölgesel Koruyucu, Bölgesel-Alt Sistem İşbirlikçisi ve Aktif-Bağımsız rolüne rağmen, bölge ulusu olması Fransa için bir bölgesel liderlik rolü getirmemiş bölgede aktif bir aktör olmak yeterli kalmıştır.

Fransa için bölgede denizaşırı topraklara sahip olunması, farklı roller üstlenilmesine etki etmemiş, sadece bölgeye olan ilgiye meşruiyet kazanmasında yarar sağlamıştır. Ayrıca incelenen verilerde Fransız vatandaşlarını korunmasına vurgu yapılırken, bu durum egemenlik çerçevesinde değerlendirilmiştir. Hollande' in Fransız ulusal rol kavramları incelendiğinde bölgede aktif rol almaya ve özel politikalar geliştirme üzerine odaklanması ön plandadır. Halefi Macron'un 2017 seçiminde göreve gelmesinden beri bölgeye ağırlık vermemesiyle kıyaslandığındaysa (her ne kadar bu çalışma yapıldığında Macron'un görev sürecinin başında olmasına rağmen, Hollande'ın kendi görev süresinin başında bölgeye olan stratejisini çokça dile getirmesiyle) bahsi geçen üç rolde Hollande'ın etkisinin büyük olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Acosta, Jaime. 2017. "France's Hollande says EU to talk trade with Pacific Allianc"e. Reuters. 23 02 2017. http://www.reuters.com/article/us-colombia-france/frances-hollande-says-eu-to-talk-trade-with-pacific-alliance-idUSKBN1572P2, Son Erisim Tarihi: 09.05. 2017

Chan, Arthur, "French Foreign Policy in South Asia: NATO's Bridge to India?" blog.streitcouncil.org, 28.06.2013.http://blog.streitcouncil.org/2013/06/28/french-foreign-policy-in-south-asia-natos-bridge-to-india/, Son Erisim Tarihi: 08.27.2017

Drian, Jean-Yves Le, "Advancing Defence Cooperation in the Asia-Pasific", the 12. IISS Asia Security Summit The Shangrı-La Dialogue. 2013.

Francois Hollande, "France's Hollande says EU to talk trade with Pacific Alliance", www.reuters.com. 23 02 2017. http://www.reuters.com/article/us-colombia-france/frances-hollande-says-eu-to-talk-trade-with-pacific-alliance-idUSKBN1572P2,

Son Erisim Tarihi: 09.08. 2017

Fransız Savunma Bakanlığı, "Defense Key Figures", (Çevrimiçi) https://www.defense-et-republique.org/1Fichiers/FA/2012_00_00_FrenchDefence_key_figures.pdf, Son Erişim Tarihi: 18.12.2016.

Fransız Savunma Bakanlığı (2014). France and Security in the Asia-Pasific. Savunma ve Güvenlik, Paris: Fransız Savunma Bakanlığı, 2014.

Godement, François, "France's "Pivot" to Asia", Policy Brief, European Council on Foreign Relations, ecfr.eu, 2014.

"Hollande seeks to boost ties with Asia in face of 'isolationism'" www.thelocal.fr. 26.03.2017, https://www.thelocal.fr/20170326/francois-hollande-begins-final-foreign-tour,Son Erisim Tarihi: 09.09.2017

Hollande, François, "François Hollande reviews French foreign policy", uk.ambafrance.org. 28 08 2014, https://uk.ambafrance.org/Francois-Hollande-reviews-French, Son Erisim Tarihi: 08,21. 2017

—. «President Hollande outlines French foreign policy.» uk.ambafrance.org,30.09.2016, https://uk.ambafrance.org/President-Hollande-outlines-French-foreign-policy-26084,

Son Erisim Tarihi: 07.14.2017

Holsti, K.J. "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy", International Studies Quarterly, Vol. 14, No. 3, 1970: pp. 233-309.

Krotz, Ulrich. «National Role Conceptions and Foreign Policies: France and Germany Compared.» Program for the Study of Germany and Europe Working Paper 02.1. 2001.

Maclellan, Mic. «François Hollande says France wants to remain a Pacific power. Is it wishful thinking?",www.theguardian.com.18.11.2014.https://www.theguardian.com/commentisfree/2014/nov/18/francois-hollande-says-france-wants-to-remain-a-pacific-power-is-it-wishful-thinking,Son Erisim Tarihi:09.05.2017

Saint-Mezard, Isabelle, "The French Strategy in the Indian Ocean and the Potential for Indo-French Cooperation", RSI, Nanyang Technological University, 2015.

Scimia, Emanuele, "France boosts Pacific posturing amid looming uncertainties", www.atimes.com,17.11.2017,http://www.atimes.com/france-boosts-pacific-posturing-amid-looming-uncertainties/, Son Erisim Tarihi: 09.05.2017

Ekonomi-Politika İlişkisi

Bige KÜÇÜKEFE

Özet: Ekonomik hedefler, ekonominin kaynakları ve dağılımı bir ülkedeki siyasi gruplar arasındaki çatışmanın önemli unsurlarıdır. Tarih boyunca ekonomik ve siyasi faktörlerin birbirleri üzerinde karşılıklı etkileri vardır. Bu karşılıklı etkileşimin niteliği ve içerdiği kavramlar değişikliğe uğrasa da, uygulanan birçok politikanın temelinde ekonominin olduğu ve ekonominin politikalara yön verdiği bu çalışmanın araştırma konusudur. Modern dünyada teknolojinin ve iletişim araçlarının gelişmesi ile birlikte ekonomi ve uygulanan politikalardan insanların artık daha çok bilgi sahibi olması mümkündür. Bu durum ekonomi ve politika arasındaki etkileşimi arttırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomi politik, politika, ekonomik hedefler

Abstarct: Economic goals, the sources and distribution of the economy are important elements of the conflict between political groups in a country. Throughout history, economic and political factors have reciprocal effects on one another. The nature of this interaction and the concepts which are subject to change, but it is the research theme of this work, in which the economy is at the root of many applied politics and the economy is guided by politics. With the development of technology and communication tools in the modern world, it is possible that people have more knowledge about economics and applied politics nowadays. This situation increases the interaction between economy and politics.

Key Words: Political economy, politics, economic targets

1. Giriş

Kavramların geçirdiği dönüşüm sonucu, tarihi süreç içerisinde anlam ve içerik açısından farklılaşması bütün bilimlerin ve bilimsel olma iddiasını taşıyan disiplinlerin karşılaştığı bir durumdur.

Toplum değişim içerisinde kavramlarını da yeniden anlamlandırır. İnsanların birbirleri ve çevre ile ilişkileri değişmekte, ilkel toplumlara göre giderek karmaşıklaşmakta ve birbirlerini etkilerken aynı zamanda birbirlerini dönüştürmektedir. Polanyi'de bu durumu şu sözlerle vurgulamıştır. "mutlak ve evrensel olarak işaret edeceğimiz bir ekonomi ve bir toplum yoktur, tam tersine tarihsel gelişim sürecinde farklılaşan bir dizi toplum ve ekonomiler vardır." (Polanyi, 1957:68). Sosyal bilimler de insanların birbiri ile girdikleri ilişki ağlarını temel araştırma nesnesi olarak ele alır (Ercan, 2001). Ekonomi biliminin ilk adı ise "Ekonomi Politik"tir. Ekonomi Politik kavramının tarihi değişimi de dikkat çekicidir ve tartışmalarla doludur.

Ekonomi politik kavramına Rousseau şu sözlerle açıklık getirmiştir:

"Ekonomi ya da Öikonomi (Ahlaksal ya da Siyasal): Bu sözcük ev ve yasa sözcüklerinden gelir ve kökenine göre, tüm ailenin ortak iyiliği için ev işlerinin akla ve belli kurallara uygun biçimde çekilip çevrilmesi anlamını taşır. Bu terimin anlamı sonradan en büyük ailenin, yani Devletin yönetimini de kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu iki anlamı birbirinden ayırt etmek için, ikinci durumda buna genel ya da politik ekonomi, öteki durumdaysa ev ekonomisi ya da özel ekonomi adı verilir" (Rousseau, 2005:7). Rousseau ekonomi ve ekonomi politik terimlerinin anlamını tanımlarken, ekonomi politik teriminin ekonominin daha kapsamlı hali olduğu vurgusunu yapar.

2. Ekonomi-Politik Kavramının Tarihçesi

Rousseau'nun sözünü ettiği ve bugün iktisat ya da ekonomi olarak adlandırdığımız kavram, bilgisini edinebildiğimiz ilk dönem olan antik Yunan'da ev yönetimi anlamına gelir. Ticaretin sınırlı olduğu bir toplumda üretim ihtiyaç için yapılır. Ürünlerin dağıtımı da ihtiyaçların karşılanması temelindedir. İş bölümü çok gelişmemiştir, üretim, tüketim ve dağıtım ile içinde gerçekleşmesi sebebiyle hane halkı ekonominin temel alanıdır. Kapitalist ekonomiye göre temel farklılığı ekonominin bireyler çerçevesinde değil, ailenin çevresinde gerçekleşmesidir (Ercan, 2001).

Politics (2000) ve Nicomachean Ethics (1934:1095a14-20) metinlerinin ikisinde de Aristotales şehir devletinin kurulmasının amacının sosyal bir varlık olan (zoon koinonikon) insanın mutlu yaşaması olduğundan söz eder. Şehir devletlerini bütün toplumların en yüce hali olarak görür. Bu şehir devletlerinde politikanın amacının da gerçekleştirebilecekleri yerdir. Politikanın amacı da mutluluğa ulaşmadır (Aristotales,1934:1094b2-7). İnsanoğlu sadece politik değil ekonomiyle ilgili bir varlıktır. Bir topluluk sadece kendi kendine yeterli olduğunda mutlu politika hayatı oluşabilir (Leshem, 2014). Politics (2000) metninde evi üç çiftli bir yapının yönettiğini söyler. Bunlar efendi-köle, koca - karı, baba-çocuklarıdır. Mülk edinme de bu yapının bir parçasıdır (Ercan, 2001). Ekonomi ile politikanın farkı ilk defa Yunanlılar tarafından belirtilmiştir. Aristotales, (2000) para kazanmanın iki yolu olduğundan söz eder. Biri zorunlu ve kabul edilebilecek niteliktedir. Burada zorunlu ve kabul edilebilecek olan evin (oikos) ve şehir devletinin (polis) kendine yeterliğine katkıda bulunan ticaretti ve doğal ticaret adı verilmişti. Öteki ise kişisel kazanç için üretimdi, daha çok küçük görülür ve malların değiş tokuşuna dayanırdı. Daha aşağı görülmesinin sebebi doğadan değil insanların birbiriyle olan alışverişinden çıkmasıdır. O dönemde politika ile ilgili çok şey öğrenilip yazılmasına karşın, küçümsenen ekonomi ihmal edilmişti. Ekonomi politikanın bir alt dalı olarak görülüyordu. Yunan şehir devletleri demokratik niteliklere sahip olmakla birlikte devletin bütün sosyal ilişkileri kontrol etme yetkisine sahip olma niteliği yüzünden totaliter yaklaşımlara sahiptiler. Bu yüzden eski Yunan literatüründe politika ekonomiyi kapsayıcı idi. Aristotales (2000) ev ve piyasayı birbirinden ayırmıştır. Aristo'ya göre malların dolaşımda bulunduğu bütün toplumlarda bir fiyat karşılığında malların değişiminden söz edebiliriz. Aristo'ya göre fiyatlar alıcı ve satıcının göreceli durumunu yansıtır. Fiyatlardan bahsederken de değişime sokulan ihtiyaçlar arasında, adalet adına, bir 'denge' ve 'eşitlik'in bulunması gerektiğini söyler. Tek satıcının tekel olarak fiyat belirlemesinin yanlış olduğunu söyler. Bu görüşü sayesinde adil fiyata ve maliyet ilkesi kavramlarına ulaşmıştır. Bu dönemdeki ekonomi kavramı bilimsel olmaktan çok bir düşünce sistemi kapsamındadır (Kazgan, 2008:41)

Ortaçağdaki skolastik düşünürlerden Thomas Aquinas, Albertus Magnus, John Duns Scotus gibi düşünürler Aristotales'in yolundan giderek adil fiyat kavramını kullanmışlardır.

Feodalizm dediğimiz dönemde temel amaç günlük yaşamın sürmesi için gerekli ürünlerin arzının güvenli bir biçimde devamlılığının sağlanmasıdır. Tarımsal üretim merkezli örgütlenen toplumsal ilişkiler, ekonomi ile politikanın dinsel eğilimlerle, güç ilişkilerinin kesişiminden ibaret bir ekonomik yaşam, yine toplumsal ilişkilerden ayırt edemediğimiz bir ekonomik ortam yaratmıştır. Örnek olarak toplumsal artığın toprağın mülkiyetine sahip olan kesime aktarılması bir dizi ekonomik yapılar aracılığıyla değil de doğrudan dinsel ve politik güçler aracılığıyla sağlanmıştır. Öte yandan sistemi tehlikeye sokacak paranın alınıp satılması gibi etkinlikler (tefecilik, faiz kazançları) toplumda pek hoş karşılanmaz ve yer yer yasaklanan bir durumdur (Ercan, 2001).

16. yüzyıl İspanyol Louis de Molina'ya göre adil fiyat, bir şehrin bütün sakinlerinin bir araya geldiği, toplandığı Pazar yerinde oluşan fiyattır. Roma hukukunda communis aestimatio olarak adlandırılan Pazar yerindeki müşterek değerlendirmede arz edenlerin sayısının ya da arz miktarı yetersizliği gibi nedenlerden dolayı etkin şekilde çalışamıyorsa, yetkililerin görevi en azından zorunlu mallar için adil fiyatı sabitleştirmektir (Ercan, 2001).

17. ve 18. Yüzyıllarda daha önce pek hoş karşılanmayan ve sınırlı şekilde gerçekleşen ticaret gelişmeye başladı. Bu tür gelişmelerden ayrı tutamayacağımız ekonomik düşünce de ekonomiye ticaret açısından bakan ve ticareti daha farklı anlamlarla tanımlayan bir eksende gelişmiştir. Bu düşüncelerden birisi Doğu Hindistan Şirketi'nin yöneticisi olan Thomas Mun'a aittir. Mun kitabında ticaretin İngiltere'nin yararına olduğunda ısrarcıdır. Yine aynı kitapta dış ticaretin stoklar üzerinden kar etme anlamına geldiğini belirtir. Mun'un bu düşünceleri toplumun geçirdiği değişimlerin sonucudur. Denizcilikteki gelişimlerle birlikte dünyanın pek çok bölgesi ticarete açılmış, ticaret artmakla kalmamış bütün bir toplumsal ilişkiler ağı değişme uğramıştır. Dünyanın pek çok bölgesinde yaşam ve kurumlar ticaretle geriye dönülmez bir büyük değişime uğramıştır. Feodal yapıyı ya da tarımı temel alan ilişki biçimleri eleştirel bir biçimde yeniden ele alınmıştır. Dinsel değer ve kurumların karşısında ticaret ve karı öne çıkaran ve devletin egemenliğinin kilisenin önüne geçiren düşünce yapısı değişikliklerinden birkaçıdır. Bu değişiklikler yeni bir toplumsal yapı olan kapitalizmin yeşermesinin işaretleridir (Ercan, 2001:187).

Ekonomi politik kavramı on sekizinci yüzyılın ortalarına kadar, kavram ahlak felsefesi içinde anlamlandırılmaya devam etti. Pazar yeri fiyatının adil olduğu görüşü bu dönemde de farklı ve değişen yorumlarla dile getirilmiştir. Communis aestimatio kavramı on sekizinci yüzyılın son çeyreğinde Adam Smith (1776)'in doğal tam rekabetin piyasasında bir mekanizmaya dönüşecektir. Burada artık fiyatı zorunlu mallar için bile olsa adil fiyatı sabitleştirmeye yer yoktur. Serbest rekabette insanlar mümkün olan en yüksek kar peşinde koşabilirler. Çünkü uzun dönemde rekabetin olduğu bu piyasalarda aşırı karın yerini doğal fiyatlar alacaktır (Üşür, 2003:213).

Ekonomi politik teriminin yeni anlamıyla kullanımının on yedinci yüzyılda kullanılmaya başlamasının nedeni feodalizmin çözülmesiyle birlikte merkantilizmin boy göstermesi, daha önce de belirtildiği gibi, piyasalarda yaşanan değişimle ilgilidir. Bu dönemde toplumun yeniden örgütlenmesi ve bireysel hayatların yeniden düzenlenmesi süreçleri yaşanıyordu. Eski Yunan'da ekonominin ev yönetimi olmasının önemli bir sebebi büyük bir oranda ihtiyaçların karşılandığı yerin, yani üretimin yapıldığı yerin, ihtiyaçların oluştuğu yer olan ev içinde gerçekleşmesiydi. Politik ekonomi kavramı insanların ihtiyaçların giderilmesindeki büyük değişimin anlaşılmasını sağladı. İhtiyaçların doğası değişmekle kalmamış, ihtiyaçların giderilirken malların üretimi ve dağıtımı büyük bir sistem haline dönüşmüştür. Politik ekonomi kavramı devletin ekonomik meseleleri yönetmesi anlamını kazanmıştır.

Politik kelimesinin ihtiyaçların giderilmesi sisteminde iki birbiriyle bağlantılı özelliği vardır. Birincisi birbirinden bağımsız olan bireyler arasında bağ kurmuştur. İhtiyaçlarımızın karşılanması artık akrabamız olmayan, hatta tanımadığımız bireylere bağlıdır. İkincisi ihtiyaçların karşılanmasının sınırları artık politiktir. Çünkü ihtiyaçların karşılanmasındaki sorumluluk evin reisinden devletin başına geçmiştir. İlk dönemlerde politik ekonomiden istenen ekonomik meselelerin nasıl en iyi yönetilebileceği konusunda devletin başına önerilerde bulunmaktan ibaretti. Bu sayede vatandaşların ihtiyaçları en iyi şekilde karşılanabilmeye çalışılırdı (Caporaso, Levine, 1992:89-90).

Ekonomi politiğin araştırma nesnesi de değişim değerlerinin kullanım değerlerine baskın gelmesiyle birlikte servet olmaya başladı. Zenginlik artık altın ve gümüşle temsil edilen para idi. Para elde edilmesinin meslek olarak yolu da ticarettir. Kapitalizmin bir ilişki sistemi olarak ortaya çıkmasının ilk koşulu olan sermaye birikiminin oluşmasını sağlayan ticaret özel bir önemle ele alınmıştır. Bu dönemde ticaretin anlamı sadece satın alma ve satma işlemi değil, aynı zamanda bir meslek ve istihdam kaynağıdır. Bu iki özelliğiyle ticaretin anlamı feodalizmin ticaretinden farklılaşmıştır. Ticaret, anlam olarak ticari kapitalizme dönüşmüş, amaç mal üretimi ve kar elde etmek için sermaye (stok) birikimidir (Üşür, 2003:215). Ekonomi Politik terimin sonraki bilinen kullanımının, tam da bu dönemde Antoine de Montchretién'in, Traicté de l'oeconomie politique (1615) isimli kitabında olduğu bilinir. James E. King'e (1948) göre ise Montchretién'den daha önce ekonomi politik terimi Louis de Mayerne –Turquet tarafından La Monarchie A ristodémocratique adlı çalışmasında kullanılmıştır. Anlam olarak egemen devletin yurttaşları karşısındaki görevleriyle ilişkilendirilmiştir (Üşür, 2003:213). Antoine de Montchretién'in Ekonomi Politiğin İlkeleri adını verdiği dönemin kitap ekonomi politik kavramını yine dönemin toplumsal ilişkiler yapısıyla anlamaya çalışır. Ticareti de kitabında zanaatların başlıca amacı olarak tanımlar. Çünkü çoğu insanın ancak ticaret aracılığıyla başka insanlar için çalışma imkanı bulduğunu söyler. Ticaret aynı zamanda bir istihdam kaynağıdır. Ticaret böylece şeref ve yarar açısından yüce bir amaç noktasına yükseltilmektedir ve kendinden önceki dönemin ticaret kavramından farklılaşmıştır. Artık mal üretimi ihtiyacı karşılamak amacıyla değil, piyasada satılmak amacıyla yapılır olmuş ve yeniden kar elde etmek için sermaye birikimi başlıca amaç olmuştur. Artık ekonomik birim aile olmaktan çıkmış, kapitalizmde de olduğu gibi birey temel ekonomik birim haline gelmiştir.

Yazarın üzerinde durduğu ikinci önemli nokta da aynı zamanda merkantilist dönemin önemli düşüncelerinden olan devletin ekonomik yaşam üzerindeki önemidir. Devletin dış ticareti düzenleyerek değerli maden ve paraların ülkeye girişini artırma anlamında işlevleri vardır (Ercan,2001:188). Devlet de gücünün kaynağını servette bulur. Ekonomik gelişme, ülkedeki zenginliğin artışı değerli varlıkların artışı olarak kullanılmıştır.

3. Politika Ekonomiyi Nasıl Etkiler?

Politikanın ekonomiyi nasıl etkilediği, 1970'lerin ortalarından itibaren artan bir ilgiyle birlikte yeni politik iktisat literatürünün temel araştırma konusu olmuştur.

Ekonomi politiğin genellikle ekonomi ve siyaset alanlarının entegrasyonundan oluştuğu düşünülür. Politika ve ekonomi organik olarak birbirine bağlı iki ayrı yapıdan mı söz edildiği konusu karışıklık yaratmaktadır. Ekonomi ve politika birbirinden ayırmak demek birbirinden tamamen ayrı birbirinden izole ya da farklı iki ayrı yapıdan söz etmek demek değildir. Ekonomi ve politikanın aynı katılaşmış yapılarda birbirini etkilemesi de demek değildir. Örneğin malların ve hizmetlerin dağıtımı aynı piyasa ya da politik yapılarla gerçekleştirilebilir. Bankalar, firmalar, birlikler faaliyetlerine göre, politik ya da ekonomik olabilirler. Bu yüzden bir ekonomist ekonomi ya da politika dediğinde sadece analitik olarak ayrılmış olduğu kastedilir (Caporaso, Levine, 1992:89-90).

Ekonomi ve politika kavramları kavramsal olarak birbiriyle kaynaştırıldığında ve aynı zamanda birbirinden ayrılabilirliğinin mümkün olup olmadığı sorgulandığında politik olanın ve ekonomik olanın ne olduğu sorusu ortaya çıkmaktadır.

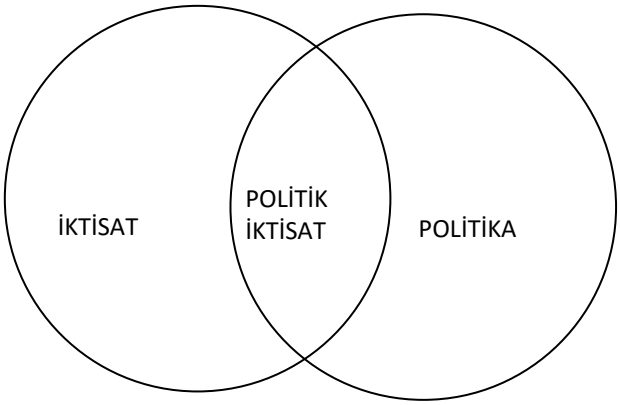
Politik olan nedir sorusuna üç farklı yaklaşım çerçevesinde yanıt verilebilir (Caporaso, Levine, 1992:89-90).

Birinci yaklaşımda siyaset, ülkenin bir bütün olarak kurumları, yasaları, kamu politikaları ve temel aktörlerini içeren formel politik araçlar bütününü ifade eden "devlet" olgusuna özdeş olarak ele alınmakta ve bir ülkedeki yasaları, kurumları, kamu politikalarını ve temel aktörleri ifade etmektedir. Burada siyaset kavramı, devlet aktivitelerine ve karar süreçlerine ithafen kullanılmakta ve devlete ilişkin her şey politik iken, dışında kalan her şey politika dışı kabul edilmektedir. Burada devlet ve hükümet ayrımını yapmakta büyük önem taşımaktadır. Devlet hükümet kavramından çok daha geniş bir yasalar ve kurallar bütünüdür. Ekonomik analizlerde devlet bir aktör olarak görülmez ama hükümet önemli bir aktördür. Ekonomik politikalar sonucu ortaya çıkan sonuç hükümetindir (Telatar,2004:6).

Politik olanı tanımlamanın bir diğer yolu iktisadı özel, siyaseti kamusal ile ilişkilendirmektedir.

Üçüncü yaklaşım her ikisinin de bir dağıtım yöntemi olduğundan hareketle, siyaset ve iktisadın benzer kabul edilmesidir. Ekonomik ve politik süreçlerin her ikisi de kıt kaynakları dağıtmanın alternatif yollarını gösterdiği düşüncesiyle siyasetin formel devlet yapısını değil, kaynakların üretim ve dağıtım aşamalarında farklı bir karar verme yolunu ifade ettiği kabul edilir. Siyaset ile ekonomi arasındaki farkın sadece siyasette otorite ön plandayken ekonomide gönüllü değişim esastır (Telatar,2004:6).

Ekonomi kapsamında olanı hesaplamayla ölçülebileceğini öne süren bir görüş vardır. İnsan eylemi dışsal kısıtlar altında elde edilebilir olana ulaşma yolunu göstermektedir. Ekonomi teriminin Smith ve Marks'daki anlamı materyal edinme faaliyetidir. Ekonomik terimi burada amacı itibariyle tanımlanmaktadır. Buradaki amaç mal üretimi ve yeniden üretim veya isteklerin maddi tatminidir. Ekonomik terimi ekonomik hesaplama anlamında kullanıldığı takdirde, siyaset de bu hesaplamanın uygulama alanlarından birisi haline gelmektedir. Bu yüzden ekonomi ve politika birbirinden ayrı uğraşları ifade etmekten daha çok politik olanın ekonomik olana itaatini ifade etmektedir. Materyal edinme yaklaşımı ise ekonomik olanı sınırlama eğiliminde olması nedeniyle ekonomik faaliyeti politik faaliyetten ayrılabilmesine olanak sağlamaktadır.

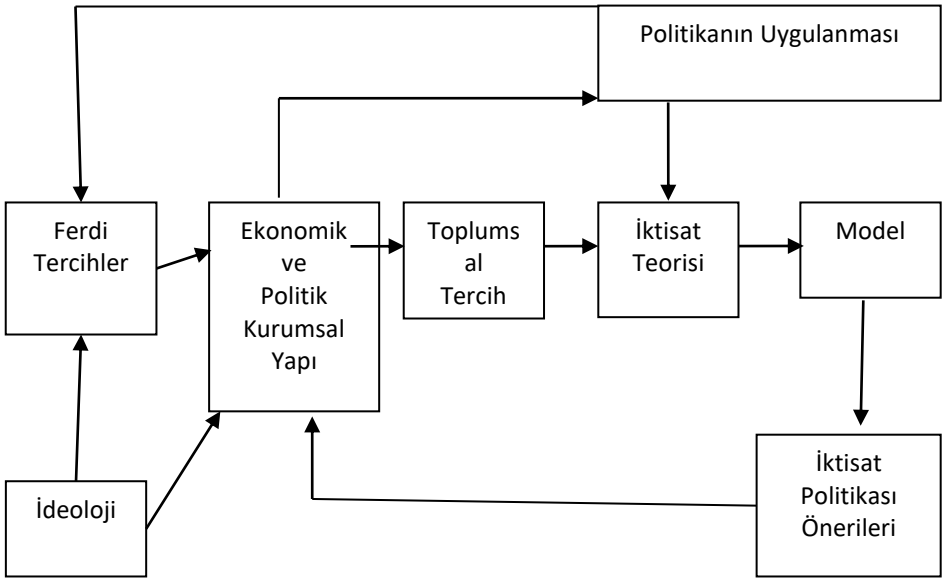
Şekil 1.1 Vural Savaş, Politik İktisat, 7. Bs., Beta yayınları, İstanbul, 2013, s. 1.

Politik iktisat bir taraftan iktisat ilminin kurallarını, diğer taraftan da siyaset ilminin kurallarını inceleyen ve bu kuralları, devletin ekonomik rolünü belirlemek, açıklamak ve düzenlemek için bir araya getiren bilimdir. İktisat ile siyaset arasındaki bu ortak alan politik iktisadı göstermektedir. Bu ortak alanın büyüklüğü, kurumsal ve yasal yapısını düzenlemiş gelişmiş ekonomilerde görülür. Ortak alanın küçüklüğü ise henüz sanayileşmesini tamamlayamamış, gelişmekte olan ekonomilerde çok fazladır. Yani gelişmiş ekonomilerde iktisat-siyaset ilişkisi çok daha yaygın ve çok daha önemlidir. Bu durumun nedeni ise gelişmiş ülkelerde ekonomik sorunların çoğunun mevcut kurumsal ve yasal çerçeve içinde ve ekonomik kurallara uygun olarak çözümlenmesidir. Bu ülkelerde ekonominin sarsıntısız işleyebilmesi için küçük ayarlamalar yeterli olmaktadır. Örneğin faiz oranlarındaki küçük bir değişme bu ekonomilerdeki işsizlik, enflasyon, talep-arz dengesizliği ve ödemeler dengesi gibi birçok sorunun çözümü için yeterlidir (Savaş, 2013).

Gelişmekte olan ülkelerde ise yapısal, kurumsal ve yasal köklü değişiklikler gereklidir. Örneğin sanayileşme, kentleşme, katma değer vergisinin getirilmesi, toprak reformunun yapılması, kamu iktisadi teşebbüslerinin kurulması, ithalat ve ihracat rejiminde gümrük vergilerinin konulması, asgari ücret uygulaması, toplu sözleşme sisteminin getirilmesi gibi son derece geniş kapsamlı değişikliklerin hemen hepsini, aynı anda gerçekleştirmek zorunluluğu çoğu defa kanun ile gerçekleşir. Bu da siyasi karar alma mekanizmasının daha yoğunlukla çalışmasıdır. Bu da ekonomik amaçlı siyasi bir çekişme ortamının günlük yaşamın her anında hissedilmesine neden olur. Bu nedenle de gelişmekte olan ülkelerde her ekonomik sorun siyasi bir soruna dönüşür. Her siyasi karar sonucunda da toplumun bir kesiminde çıkar veya kayıp söz konusudur (Savaş, 2013:2)

İktisat ve siyaset arasındaki ilişki aşağıdaki şekilde de gösterilmektedir. Şekilden de anlaşıldığı gibi iktisat ve siyasetin ilk hareket noktası kişisel tercihlerdir. Bu kişisel tercihlerin, toplumsal tercihlere nasıl dönüşeceği Ekonomik ve Politik kurumsal yapıya bağlıdır. Ekonomik ve Politik kurumsal yapı, topluma hakim olan ideolojiye göre belirlenir. Bu yapı bazı ülkelerde piyasa ve çok partili demokratik sistem olurken başka bir ülkede merkezi planlama ve tek partili bir dikta rejimi olabilir.

İktisat ve siyaset arasındaki ilişkinin günümüzdeki bir örneği de gelişmekte olan ülkelerin değişen politikalarıdır. Liberal ekonomi ile uzun yıllardır küreselleşme yönünde politikalar uygulanırken, günümüzde ABD gibi büyük bir ekonominin küreselleşme karşıtı politikalar uygulayacağı sinyallerini vermesi ve bunun ekonomideki etkileri; ekonomi politika ekseninde de tartışmalara yol açmaktadır.

Şekil: 1.2 Vural Savaş, Politik İktisat, 7. Bs., Beta yayınları, İstanbul, 2013, s. 3.

Ekonominin temelini oluşturan uzun dönem büyümeyi ve kısa dönemli dalgalanmaları belirleyen unsurların politika yapıcılar tarafından anlaşılması, ekonomik refahı arttırma potansiyeli olan ekonomi politikaları tasarlamak ve uygulamak açısından çok önemlidir. Özellikle makroekonominin temel amacı ekonominin nasıl işlediği ve belirli politikalar ile istikrarsızlığa neden olabilecek çok çeşitli talep ve arz şoklarına nasıl tepki verebileceğiyle ilgili kapsamlı bir anlayış geliştirmektir (Snowdan, Vane, 2012:6). İktisat teorisi ise ancak bu toplumsal tercihler belirlendikten sonra işe yarar. İktisat politikası önerilerinin seçimi bu teorilerden hangisinin kullanılacağına ve bu teoriye göre oluşturulacak modele bağlıdır. İktisatçının görevi ise politikacıya alternatif politikalar önermektir. Bu alternatifler arasında seçim yapmak ve seçilen politikayı uygulamak politikacının yetkisi içindedir. Son dönemde yine ekonomik olayların sadece iktisat bilimi kurallarına göre ele alınmasının yanlış olduğunu, ekonomik olayların siyasal, sosyal, psikolojik ve hatta dinsel yönleri olduğunu ve bu yönlerin de dikkate alınması gerektiği görüşü geniş kesimlerce ortak kanıdır.

4. Sonuç

Piyasaların temel amacı ekonomik verimliliği arttırmak, ekonomik büyümeyi maksimize temek ve dolayısıyla insan İktisat teorisi ise ancak bu toplumsal tercihler belirlendikten sonra işe yarar. İktisat politikası önerilerinin seçimi bu teorilerden hangisinin kullanılacağına ve bu teoriye göre oluşturulacak modele bağlıdır. İktisatçının görevi ise politikacıya alternatif politikalar önermektir. Bu alternatifler arasında seçim yapmak ve seçilen politikayı uygulamak politikacının yetkisi içindedir. Son dönemde yine ekonomik olayların sadece iktisat bilimi kurallarına göre ele alınmasının yanlış olduğunu, ekonomik olayların siyasal, sosyal, psikolojik ve hatta dinsel yönleri olduğunu ve bu yönlerin de dikkate alınması gerekir.

Kaynakça

Aristotales, Nicomachean Ethics, Aristotle in 23 Volumes 19, Cambridge:Harvard University Press, Transl. By H.Rackam, 1934.

Aristotales, Politika, çev:M.Tunçay,5. Bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Caporaso James; Levine, David, Theories of Political Economy, Kindle edition, New York, Cambridge University Press,1992

Ercan, Fuat,Toplumlar ve Ekonomiler, 2. Bs, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2001

Galbraith, John Kenneth, İktisat Tarihi, Dost Kitabevi, Ankara, 2004, s. 204.

Gide, C., Rist C., A History of Economic Doctrines, 2. Bs., Çev:R. Richards, Londra, İngilizce, Londra: George G. Harrap&Co. Ltd., 1948.

Gilpin, Robert,Uluslar arası İlişkilerin Ekonomi Politiği, 3. Baskı, Çev. M. Duran, S. Oktay, K. Ceylan, G. Polat, Kripto Yayınları, Ankara, 2013.

Kazgan, Gülten, İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, 13. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2008, s. 41

King, J. E., "The Origin of the Term 'Political Economy'", Journal of Modern History:,1948, 20., 230-1.

Kök, Recep, Ekonomi-Politik Popülizm Özelleştirme ve KİT'ler, Dergah Yayınları, İstanbul, 1995.

Leshem D., The Distinction between the Economy and Politics in Aristotle's

Thought and the Rise of the Social, wiley online library, http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-8675.12128

North, Douglas C, Kurumlar Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans, Sabancı Ün. Yay., İstanbul, 2002.

Polanyi, Karl, "Aristotle Discovers the Economy", Trade and Market in the Early Empires, ed. By H. W.Pearson, Chicago, Gateway, 1957, s.67

Rousseau, Jean-Jacques, Rousseau, Ekonomi Politik, Çev:İsmet Birkan, Ankara, İmge Yayınları, 2005, s.7.

Savaş, Vural, Politik İktisat, 7. Bs., Beta yayınları, İstanbul, 2013, s. 2.

Smith, Adam, The Wealth of Nations Boks I-III, Penguin Books, England, 1986.

Snowdan, Brian; Vane, Howard R.,Modern Makroekonomi, Çev. Editörü: Dr. Barış Kaplamacı, Efil Yayınevi, Ankara, 2012, s. 6.

Telatar, Funda, Politik İktisat ve İktisat Politikası, İmaj Yayınevi, Ankara, 2004, s. 6.

Üşür, İşaya, 'Ekonomi Politik:Zarif Mezar Taşları', Praksis, 2003, s:10.

Türk Havacılığının Kuruluşunda İane Kampanyaları

[1]Cem ÇETİN **[2]Kenan GÖÇER**

[1]Dr.,Marmara Üniversitesi, İç Denetim Birimi Başkanlığı, cem.cetin@marmara.edu.tr

[2]Yrd. Doç. Dr.,Sakarya Üniversitesi, Kaynarca Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, kenangocer@sakarya.edu.tr

Özet: Bu bildiride Osmanlı arşiv belgeleri ışığında Türk havacılığının -Osmanlı Devleti dönemine tekabül eden ilk yıllardaki- macerasında iane kampanyalarının rolü ele alınmaktadır. Savaşın olumsuz koşulları altında havacılığın önemini anlayan Osmanlı toplumunun, oldukça kısıtlı ekonomik koşullar altında, düzenlediği iane kampanyaları fedakârlık örneği olarak öne çıkar. Çalışmada Tayyare Komisyonu'nun kurulması ile başlayan süreçte sivil ve memurlar tarafından düzenlenen iane kampanyalarının organize edilişi, işleyişi ve bu bağlamda ortaya çıkan problemler üzerinde durulmuştur. Kampanya sürecinde zaman zaman ilginç ve bazen de istenmeyen olaylar yaşansa da sonuçta Türk Havacılığının ilk adımları atılmış; böylelikle memurlar ve halk birlikte hareket ederek üzerine düşen görevi yerine getirmişlerdir. Türk havacılığının Osmanlı dönemine denk gelen kuruluş sürecinin, sivil ve memurların katkıları bağlamında bütüncül bir biçimde ve iktisadi-mali bir bakış açısıyla ortaya konması, arşiv belgelerine dayalı olarak hazırlanan çalışmayı, özgün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tayyare, Havacılık, İane, İktisat, Tarih

1. Giriş

Osmanlı Devleti savaşlardan kaynaklanan olumsuz ekonomik koşullar altındayken havacılığın savunmadaki önemini anlamış ve Türk Hava Kuvvetlerinin kurulması yönünde ciddi çaba sarf etmiştir. Türk havacılığının doğuşu ve gelişiminde Tayyare Komisyonu'nun kurulması önemli bir dönüm noktasıdır. Komisyon havacılığın geliştirilmesi bağlamında önemli hedeflere sahiptir fakat bunların hayata geçirebilmesi için ciddi mali kaynağa ihtiyaç duymaktadır. Devletin imkânlarının yetersiz kaldığı noktada devreye iane kampanyaları girer. Emniyet Genel Müdürlüğü, Maliye Nezareti ve benzeri kurumların askeri-sivil memurları ile halkın iştirak ettikleri bu kampanyalar, Osmanlı toplumunun havacılığın gelişmesi hususundaki hassasiyetini ortaya koyması açısından önemlidir.

Kampanya sürecinde zaman zaman ilginç ve bazen de istenmeyen olaylar yaşansa da sonuçta Türk Havacılığının ilk adımları atılmış; böylelikle askeri-sivil memurlar ile halk birlikte hareket ederek üzerine düşen görevi yerine getirmişlerdir.

2. Havacılığın Artan Önemi

1903 yılında Wright Kardeşler'in ilk uçuşundan kısa bir süre sonra en önemli savaş vasıtaları haline gelen tayyarelerin Osmanlı Devleti'ne karşı ne derece etkili olabileceği Trablusgarp Savaşı'nda görülmüştür. Osmanlı Devleti, son dönemlerde yüz yüze kaldığı olumsuz şartlara rağmen havacılık sektöründe yaşanan gelişmelere kayıtsız kalmamış ve Batı ile neredeyse aynı tarihlerde Osmanlı ordusunda da tayyare ve balon kullanılması benimsenmiştir. Bu bağlamda daha ilk yıllarda Yeşilköy'de bir tayyare fabrikası kurularak dışa bağımlılığın engellenmesi öngörülmüştür (Yalçın, 2008: i).

Osmanlı ordusu 1910'dan itibaren havacılık ile ilgilenmeye başlamış, bu amaçla bir yandan yapılan sınavla subayların yurt dışına eğitim için gönderilmesine karar verilirken; bir yandan da kurumsallaşma adına Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa tarafından havacılık ile ilgilenme görevi verilen Kurmay Yarbay Süreyya'nın (İlmen) teklifiyle İstihkâm Müfettişliği'ne bağlı bir "Havacılık (Tayyare) Komisyonu" kurulmuştur. Havacılık alanındaki gelişmeleri araştırmanın yanı sıra mali konularla da ilgilenen komisyon, ayrıca Yeşilköy'de bir hava okulu kurulması yönünde de çaba sarf etmiştir. Tüm bu planlanan faaliyetlerin yürütülebilmesi kaynak sağlanmasına bağlıydı. Ne var ki mevzuat bütçeye derhal tahsisat konulmasına imkân vermemektedir (Yalçın, 2010: 194-195; Aydın, 2011: 54).

Osmanlı Devleti havacılığın önemini anlamıştı fakat mali problemler adım atılmasını engelliyordu. Harbiye Nezareti'nden Sadaret'e yazılan bir yazıda bütün Avrupa ordularının önemine binaen aeroplan (tayyare) edinme yoluna gittikleri, Osmanlı ordusunun da bu amaçla bir tayyare okulu açılması teşebbüsünde bulunup, Fransa'nın De Berdoşeş (Döperdüssen) fabrikasına iki tayyare sipariş etmiş olmasına rağmen tayyarelerin ödeme problemi nedeniyle –olağanüstü bütçede sipariş verilen ve verilecek olan tayyareler için ödenek olmadığından- teslim alınamadığı bilgisi verilmiştir. Hiç olmazsa daha önceden kararlaştırıldığı üzere iki tayyarenin satın alınması ve tayyare muallimi ile makinistleri yetiştirecek bir okulun açılması için gereken kırk bin liranın tedariki Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi'nden istenmiştir. (BOA, BEO, 4013-300924, 1911).

Devletin bütçe imkânlarının kâfi gelmediği noktada Türk havacılığının imdadına iane (yardım) kampanyaları yetişecektir. Aslında Osmanlı toplumu için güvenlik, doğal afetlerdeki yaraları sarmak vb. toplumsal gereksinimleri karşılamak amacıyla yardım toplamak alışılagelmiş bir uygulamaydı. Bu donanma ianesinde olduğu gibi kimi zaman doğrudan yardım toplamak şeklinde, kimi zaman da piyango düzenlemek gibi dolaylı şekillerde gerçekleştiriliyordu. İanelere gerek halk, gerekse de askeri-sivil memurlar yoğun ilgi gösteriyorlardı. Osmanlı döneminde, bir şehir adına orduya ilk tayyare bağışını, 25 Mart 1912 tarihinde Drama halkı yapmıştı (Kurt, 2011: 302, 306).

1912 yılında sipariş edilen ilk Türk tayyarenin uçuş tarihi ise 27 Nisan 1912'de[1] bir gösteri uçuşu şeklinde olmuştur. Hava Kuvvetlerini güçlendirmek için ilk tayyare alım kampanyası Mahmut Şevket Paşa tarafından açılmış ve bağışta bulunanlar ödüllendirilmişlerdir. Mahmut Şevket Paşa'nın 30 altın lira hediye etmesiyle başlayan kampanyaya Sultan Reşat bin altın lira ile iştirak eder ve toplanan parayla "Osmanlı" adlı tayyare alınır. Ardından Serasker Rıza Paşa "Vatan", Mısırlı Prens Celâlettin ise "Prens Celâlettin" adını verdikleri tayyareleri orduya hediye ederler. Diğer yardım paralarıyla alınan ilk tayyarelere de "Meşrutiyet" ve "Ordu" adları konulur. Ayrıca gümrük memurları "Gümrük", Telgraf Dairesi memurları "Telgraf", Maliye memurları ise "Maliye" adını taşıyacak tayyarelerin alınması için yardım toplamışlardı. 1913 Temmuzunda ise halkın bağışları ile "Muavenet-i Millîye" adlı tayyare alınmış, ilaveten bu tayyareden iki tane daha sipariş edilerek bedeli olan 103.483 Frank, 26 Ağustos 1913 tarihinde Paris Ataşemiliterliği adına Osmanlı Bankası'na yatırılmıştır. Balkan Savaşı öncesinde Osmanlı hava kuvvetlerinin gücü iki Döperdüssen, beş REP (Fransız), Bileryo, iki adet Bristol (İngiliz), iki adet Mars DFWs (Alman), Nieuports ve Harlan'dan oluşmaktaydı (Aydın, 2011: 53-56).

3. Resmi Kurum Çalışanlarının İaneye Katkısı

Emniyet Teşkilatı tayyare ianesine önemli oranda katılım sağlamıştır. Vilayetler bazında maaşlardan kesilmek suretiyle toplanan paralar, bir seferde, ya da taksitler halinde başkente gönderiliyordu. Tayyare ianesine Emniyet'in katılımı Donanma Cemiyeti Beyazıt Şubesi Müdürlüğünce Emniyet Genel Müdürlüğü'ne yazdığı bir yazıyla başlamıştır. Trablusgarp Savaşı'nda düşmanımız İtalya'nın tayyare kullanarak bize üstünlük sağlaması ve savaşlarda tayyare kullanımının faydalarının açıkça görülmesi, *muazzam ve şanlı ordumuz*un da tayyare edinmesini kaçınılmaz kılıyordu. Bu amaçla Cemiyetin Beyazıt Şubesinde de Tayyare Filosu adıyla bir iane hesabı açılmış ve durum gazetelerle de ilan edilmiştir. İstekliler ianeye donanma ve tayyare için ayrı ayrı çıkarılan beş kuruşluk biletleri almak suretiyle iştirak edebileceklerdir (BOA, DH. EUM. VRK, 9-31, 1912).

Emniyet Genel Müdürlüğü, "Emniyet-i Umumiye" adıyla bir tayyare satın almak amacıyla yüz bin kuruş iane toplamayı taahhüt ederek kampanyaya iştirak etme kararı almış ve bu bağlamda toplanan paraların yatırılması amacıyla İane Komisyonu'ndan özel bir hesap açmasını talep etmiştir (BOA, DH. EUM. THR, 76-53, 1912).

Kampanyaya il polis müdürlükleri, zaman zaman Selanik Polis Müdürlüğü'nün yaptığı gibi kampanyanın doğruluğunu tetkik ederek yoğun bir katılım göstermiştir (BOA, DH. EUM. VRK, 9-34, 1912). Toplanan

[1] İlk uçuşun bir sonraki günkü törenlerin provası mahiyetinde 26 Nisan 1912'te yapılan uçuş olduğunu belirten kaynaklar da bulunmaktadır (Kurt, 2017).

yardımlara ilişkin bilgiler ve elde edilen meblağ bazı illerden oldukça ayrıntılı bilgilendirme yazıları, ya da telgrafları ile zaman geçirmeksizin Emniyet Genel Müdürlüğü kanalıyla komisyona teslim edilmiştir.

İane kampanyası bağlamında Hicaz Polis Müdürlüğü personeli tarafından *Nisan maaşından yüzde on itibarıyla terk ve teberru edilen* 1855 kuruş –aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi- oldukça ayrıntılı bir açıklama ile Emniyet Genel Müdürlüğüne gönderilmiştir (BOA, DH. EUM. VRK, 9-29, 1912).

Tablo 1: Hicaz Polis Müdürlüğü personeli maaşından İane İçin Yapılan % 10 Kesinti

Yüzde onu (Guruş)	Mikdâr-ı maâşât (Guruş)	Me'mûrîn-i mevcûde	
250	2500	Polis müdürü	
75	750	İkinci komiser	
60	600	Üçüncü komiser	
150	1500	Muâvin 3 aded	Mürettebât-ı esasiyye kırk iki neferden ibaret ise de dokuzu el'an açıktır.
1320	13200	Polis me'mûrları 33 aded	
1855	18550		

Kaynak: BOA, DH. EUM. VRK, 9-29, 4 Nisan sene [1]328.

Kampanyaya il müdürlüklerinin yanı sıra polis mektepleri de iştirak ediyorlardı. Bu bağlamda Erzurum Polis Mektebi Müdürlüğü personel ve talebeleri maaşlarının yüzde beşini (toplam bin kuruşu civarı parayı) ianeye katılım amacıyla gönderme kararı almış (BOA, DH. EUM. MH, 36-44, 1912), 17 Nisan 1912 (4 Nisan 1328) tarihinde Mektep tarafından bu amaçla toplanan 1116 kuruş 10 para -6 kuruş 20 parası posta ücreti olmak üzere- Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmek üzere Erzurum Postanesi'ne yatırılmıştır (Cevizliler, 2010: 237-238). Benzer şekilde Dersaadet Polis Mektebi Müdürlüğü personeli de Mart aylıklarının yüzde beşini (toplam üç bin üç yüz elli altı kuruş) göndermeyi taahhüt etmiştir (BOA, DH. EUM. MH, 36-44, 1912).

Emniyet teşkilatı ile iş yapan müteahhitler de kampanyaya katılmaktan geri durmamışlardır. Bu bağlamda Zabıta Hastanesi müteahhitleri Hâfız, Kalfa Petro ve Nikoli tarafından üç yüz dört kuruşu Mart ayında göndermeye karar vermişlerdir (BOA, DH. EUM. MH, 36-44, 1912).

"Emniyet-i Umûmiyye" adıyla alınacak tayyare için emniyet teşkilatında gerçekleştirilen iane sonucunda toplanan ve Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti veznesine yatırılan mablağa ilişkin aşağıda ayrıntısı bulunan defter kaydından, teşkilatın yoğun bir şekilde kampanyaya destek olduğu gözlemlenmektedir.

Tayyare ianesi olarak Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti personelinin (ve muhtemelen yaşanılan savaş koşulları nedeniyle merkeze çekilen Trablusgarp Vilayeti Polis Müdüriyeti personelinin) Mart ayı maşlarından ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti çaycısı ile lokantacısından toplam 1.132[2] kuruş tevkif olunmuştur (BOA, DH. EUM. MH, 36-44, 1912).

"Emniyet-i Umumiye" adıyla satın alınıp orduya bağışlanması kararlaştırılan tayyare ianesi taahhütlerinin gerçekleşme durumu aşağıdaki tablodaki gibidir.

[2] Belgede toplam sehven 1.142 kuruş olarak gösterilmiştir.

Tablo 2: Vilayetlerin İaneye İlişkin Taahhütleri ve Yapılan Tahsilatlar

Esami	Taahhüdatı		Tahsilat ve irsalatı		Bakayası yahut taahhüdü		Fazlası		Noksanı	Mülahazat
	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para	Kuruş	Para		
Edirne Vilâyeti	5255				5255					
Erzurum Vilayeti	2610		1944		666					
İşkodra Vilâyeti	1107		1165	20			58	20		
Adana Vilâyeti	7012	20			7012	20				
Ankara Vilâyeti	12000		2714	10	9285	30				
Aydın Vilâyeti	9485				9485					
Bitlis Vilâyeti										
Basra Vilayeti	1055		1110	20			55	20		
Bağdad Vilayeti	2470		2746	10			276	10		
Beyrut Vilâyeti	3062	20	4421	30			1359	10		
Cezâyir-i Bayr-i Sefîd	2000		160		1840					
Hicaz Vilayeti	1855		1666		189					
Haleb Vilâyeti	5000				5000					
Hudavendigar Vilâyeti										
Diyarbekir Vilâyeti	5655				5655[3]					
Selanik Vilâyeti	7405		8932	20			1527	20		
Suriye Vilâyeti	3557		3535	34	21	6				
Sivas Vilâyeti	3630		3846	20			216	20		
Trablusgarb Vilayeti										
Trabzon Vilâyeti	1773	30	1773	30						
Kastamonu Vilâyeti	2112	20	2024	88	20					
Kosova Vilâyeti										
Konya Vilâyeti	2800		2687	20	112	20				
Ma‘mûretü'l-aziz Vilâyeti	2010				2010					
Manastır Vilâyeti	4700		4860				160			
Musul Vilâyeti	1095		1141	30			46	20		
Van Vilâyeti	3080		2160		920					
(An)Yanya Vilâyeti										
Yemen Vilâyeti	5567	20			5567	20				
Urfa Sancağı	335		334	30		10				
İzmit Sancağı	982	20	300		682	20				
Bingazi Sancağı										
Bolu Sancağı										
Canik Sancağı	460		432		28					
Çatalca Sancağı	320		336	20			16	20		
Zor Sancağı	390		390							

[3] Orijinal belgede 1655 yazmakta olup; sehven bu şekilde yazıldığı toplam değerlerden anlaşılmaktadır.

Asîr Sancağı									
Karesi Sancağı	1000		914	20	85	20			
Kudüs-i Şerîf Sancağı	1972	20	1906	20	66				66
Kal'a-i Sultâniye Sancağı	690	20	717	35			27	15	
Medîne-i Münevvere Sancağı	500		210	20	289	20			
Dersaadet Polis Mektebi	3660		4320				660		
Selanik Polis Mektebi									
Beyrut Polis Mektebi	3918				3918				
Bağdad Polis Mektebi	476				476				
Erzurum Polis Mektebi	1116		1118	10			2		
Emniyet-i Umûmiyye me'mûrîni	2222		1536		686				

Kaynak: BOA, DH. EUM. MH, 36-44 1912, 9 Temmuz 1328.

Tayyare ianesi hususunda gayretkeş tutum sergileyen Emniyet teşkilatı dışında da kurumlar bulunmaktadır. Bunlardan biri de Maliye teşkilatıdır. *Maliye müsteşarı* imzalı bir yazıda Harbiye, Adliye ve sair idare memurlarınca yapıldığı gibi maliye memurları tarafından da bir tayyare ianesi tertiplemek için bir komisyon kurulduğu ve bahse konu komisyonun görevlerinin bir talimat ile düzenlendiği, bilgisine yer verilmiştir. Buna göre komisyon, ianenin takibini taşrada defterdarlıklar ile muhasebe (müdürlükleri) aracılığıyla gerçekleştirecek ve yardım toplama işi bu şekilde yönetilecektir (BOA, DH. EUM. MH, 35-37, 1912).

Emniyet, Maliye, Nafia vb. kurum düzeyinde ianeye katılımlar olduğu gibi kimi zaman da bir meslek grubu üyesinin ianeye olan desteği o meslek grubunu harekete geçirmede bir kıvılcım vazifesi görüyor ve ianeye katılımı teşvik ediyordu. Bu bağlamda İskenderun Kazası Kaymakamı Said Bey'in maaşının yüzde onu olan iki yüz elli kuruşu göndermesi adeta kaymakamlar açısından bu kampanyanın başlangıcını oluşturarak zaten birer maaşlarının yüzde onunu Sultan Selim adında bir tayyare alınmak üzere Cemiyete gönderme kararı alan kaymakamlar için bir itici güç oluşturması amacıyla ianenin bütün kaymakamlara ilanına karar verilmiştir (BOA, DH. MTV, 48-4, 1912).

Kimi zaman da ianeye katılma istekleri kurum iç işleyişiyle çatıştığından bazı sorunlarla karşılaşılabiliyordu. Bunun bir örneği Ziraat Bankasında yaşanmıştır. Ziraat Bankası Manastır Şubesi çalışanları, Banka sandıklarından, yıl sonlarında personele dağıtılan temettülerinin yüzde beşini tayyare ve donanma ianesine terk etme kararı almışlardır. Ancak bu temettülerin dağıtımı banka içi gider hesaplarının yapılmasından sonra gerçekleşebileceğinden 1327 yılının temettüü ancak 1329 yılında yapılabilecektir. Bu sorunun hallolması için Ziraat Bankası Genel Müdürlüğüne bir yazı yazılarak gelecek 1329 yılı bütçesi tasdik edildikten sonra verilebilecek, 1327 yılı temettülerinin şimdiden verilip verilemeyeceği sorulmuş (BOA, DH. MTV, 48-3, 1912), fakat Bankanın verdiği cevap olumsuz olmuştur (BOA, DH. MTV, 48-3, 1912). Bankanın cevabı Cemiyete bir yazıyla bildirilmiştir (BOA, DH. MTV, 48-3, 1912).

4. Halkın İaneye Katkısı

Kamu kurumlarının yanı sıra halk da iane kampanyalarına iştirak etmiştir. Bu bağlamda teşvik mahiyetinde yarışma vb. organizasyonlar gerçekleştirilmekteydi. Örneğin Tarsus'ta tayyare yararına düzenlenen at koşusunda birinci gelen atın sahibi İsmail Efendi beşinci rütbeden bir kıta mecidî ve süvarisi Hüseyin liyakat madalyasıyla taltif edilmişlerdi (BOA, DH. KMS, 23-32, 1914).

İane teşviklerinin bir diğer örneği de Edirne Tayyare Cemiyetinin, Tayyare İanesi için Edirne'de oynanan bir tiyatrodan, oyununun gelirlerini Donanma-yı Osmanî Cemiyeti'ne teslim etmesi şeklinde cereyan etmiştir (Aydın, 2011: 57). Benzer şekilde tayyare menfaatine, tiyatrosunun bir gecelik hasılatını veren Sahne-i Hürriyet Dram ve Komedi Kumpanyası Müdîresi Vijini Bandizbanyan'a (?) takdirname verilmiştir (TİTEA., K.272. G. 44 B.12., 1910). Sanat dünyasından ianeye yapılan desteklerin bir diğer örneği Ressam Polçarak'a (?) ait 120 adet heykelin tayyare ianesi için piyangosuna konulması yönündeki kabul gören önerisidir (TİTEA., K.294. G. 145. B.68, 1912).

Halk, kampanyaya yoğun bir ilgi gösterirken bazen de toplanan paralarla alınacak tayyareleri adlandırmak istiyordu. Drama Sancağı ahalisi tayyare ianesine iştirak ederek bin lira toplamış ve bu parayla alınacak tayyarenin *Tarık bin Ziyad* olarak adlandırılmasını talep etmişti (BOA, DH. MTV, 48-1, 1912).

Kimi zaman da iane kampanyası sürecinde bir askerî tayyarenin ne kadara mal olacağını ilgililerden yazı ile soruluyordu. Nitekim Adana ve Kastamonu ahalilerinin bu yöndeki sorularına Dahiliye Nezareti, Harbiye Nezareti'nden elde ettiği bilgi doğrultusunda, bir askerî tayyarenin bin beş yüz liraya tedariği kabil ise de, yedek edevatı, bazı malzeme ve teferruatıyla birlikte mükemmel bir tayyarenin iki bin beş yüz lirayı bulacağı cevabını veriyordu (BOA, DH. MTV, 4-48, 1912).

İçel ili ahalisi de kendi adlarına bir tayyare alınması için ianeye destek olacaklarını bildirmişler, Erkan-ı Harbiye dairesinin verdiği cevaptan anlaşıldığı kadarıyla, onların da -tıpkı Kastamonu ve Adana ahalileri gibi- bir askerî tayyarenin kaça mal olacağı yönündeki sorularına Nezaret aynı cevabı vermiştir (BOA, DH. MTV, 4-48, 1912).

Tayyareler ianesine Havran ahalisi de yoğun ilgi göstermiş, ilçeden hayli iane toplanmış ve toplanan meblağın emaneten mal sandıklarına kabulünün sağlanması yönünde Suriye Valiliğince Dahiliye Nezaretine yazı yazılmış; Nezaret de bu istemi Maliye Nezaretine iletmiştir (BOA, DH. MTV, 48-5, 1912).

Trabzon'da Meşveret Gazetesi bölgesinde iane kampanyasının önde gelen organizatörlerinden ve sözcülerinden olmuş; konuyla ilgili gelişmeleri gün gün kamuoyuyla paylaşarak halkı ianeye katılmaya teşvik etmiştir. Gazete sütunlarından öğrendiğimize göre tayyare ianesi için Trabzon Merkez, Kaleiçi Mahallesi, Boztepe-i Bala Mahallesi, Trabzon Merkez Rüsûmat Müdüriyeti personeli -"Gümrük" adını taşıyacak bir tayyare alımı için-, Dâr'ül Muallimîn personel ve talebeleri -"Muallim" adını taşıyacak bir tayyare alımı için-, Transit Müdüriyeti personeli, Askeri Rüşdiye personeli, Ordu Kazası Maliye personeli, Giresun Maliye personeli, Sürmene sakinleri, Sürmene Maliye personeli, Rize Adliye personeli ve dava vekilleri ve nihayet Gümüşhane Jandarma Taburu Merkez Bölüğü önemli katkılar sağlamışlardır (Öksüz, 2016: 195-223).

Basının kampanyaya desteğini gösteren bir diğer örnek de, Yürek Gazetesi'nin hasılatı tayyare ianesine bağışlanmak üzere özel sayı çıkarmasından verilebilir (TİTEA., K.270. G. 184 B.13., 1912). Amasya halkı da "Sancak" adında orduya bir tayyare almak amacıyla eski Amasya Mutasarrıfı Macid Bey'in teşebbüs ve gayretleriyle 108.145 kuruş 15 para yardımda bulunmuştur (Çetin, 2015: 92).

5. Süreçte Karşılaşılan Zorluklar

Oldukça kapsamlı bir organizasyonu gerektiren iane kampanyalarında problemlerle karşılaşmamak imkânsızdı. Zaman zaman bu amaçla toplanan yardımların başka amaçlarla kullanılması sorunuyla karşılaşılıyordu. Konuyla ilgili olarak Van Polis Müdürlüğü, iane için toplanan paranın yedi yüz seksen dört kuruşunun *mü'essesât-ı zâbıtada* bulunan telefon tesisatına sarf edildiğini bildirerek aflarını istemiştir. Bu istek, Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından, İane Komisyonu'nun görüşü doğrultusunda

tayyare ianesi için toplanan paranın telefon tesisatına harcanmasının uygun görülmediği ve ianenin tamamlanarak gönderilmesi gerektiği çerçevesinde reddedilmiştir (BOA, DH. EUM. THR, 80-38, 1912).

Memurların maaşları ile katıldıkları iane kampanyalarında bazı kereler amirlerinin gözüne girmek amacıyla fazla yardım yapılması gibi ilginç durumlar da yaşanabiliyordu. Akabe Polis Müdürlüğü'nde görevli Komiser Yardımcısı Mehmed Rıfat Efendi'nin maaşından yüzde beş ya da onu kadar değil yarısı kadar bir kesinti yapılması üzerine konu incelenmiştir. Medine-i Münevvere Başkomiserliği'nce yapılan inceleme sonucunda; Akabe Polis Müdürlüğü'nde görevli Komiser Yardımcısı Mehmed Rıfat Efendi'nin maaşının yarısını sehven değil, bilinçli olarak ianeye gönderdiği anlaşılmış; dolaysıyla kendisine bir iade yapılmasına gerek olmadığı kanaatine varılmıştır. Komiser yardımcısını böyle davranmaya iten neden ise komiserliğe terfi etmesinin önündeki en büyük engel olan sicil dosyasındaki kabarıklığını örtme düşüncesidir (BOA, DH. EUM. THR, 79-45, 1912).

Yardım kampanyasında kimi zaman da taahhütlerin yerine getirilmemesi durumu yaşanabiliyordu. Ankara Polis Müdürlüğü'nde görevli polislerin, tayyare ianesi için on iki bin kuruş göndermeyi taahhüt etmelerine ve bu bağlamda iki defa 2714 kuruş göndermelerine karşılık, taahhüdün üstünü ödemeyeceklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine memurların böyle bir davranışta bulunmalarının umulmadık bir durum olması ve *"i'âne-i mezkûre hıfz-ı vatan için vücudu elzem techîzât-ı askeriyeye muhtaç ve i'tâsı muktezâ-yı hamiyet idüğünden"* iane hesaplarının incelenmesi için, taahhütte bulunmuş memur isim listesinin düzenlenerek ve ayrıca geri kalan tahsilatın yapılarak gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir (BOA, DH. EUM. THR, 79-23, 1912). Bazen de savaş durumu dolayısıyla memurların silahaltına alınması ve bu bağlamda daha düşük asker maaşı almaya başlamaları taahhütlerin yerine getirilmesini engelleyebiliyordu (BOA, DH. EUM. MH, 59-56, 1912).

Toplanan iane paralarının muhafazası da ayrıca önemli bir sorundur. Bu bağlamda Emniyet Genel Müdürlüğü Donanma-yı Osmanî Şubesi tarafından Emniyet Genel Müdürlüğü'ne yazılan bir yazıda "Emniyet-i Umûmiyye" adıyla alınacak olan tayyare için teşkilat genelindeki memurlardan tahsil edilecek ianenin bir bankada tutulmasının uygun olup olmadığı sorulmuştur. Konu kendisine havale edilen Muhasebe Müdürü Ferid Bey, iane paralarının toplanmasının zamana bağlı bir iş olması ve bu süre içinde eldeki meblağın muhafazası için bazı masrafların ortaya çıkabileceğine işaret ederek, bundan sonra eldeki paranın en yüksek faizi verecek bir bankada açılacak cari hesapta tutulmasının uygun olacağı yönünde görüş bildirmiştir (BOA, DH. EUM. VRK, 9-38, 1912).

İane kampanyasına Müslüman ahali katılmaktaydı. Zaman zaman gayrimüslimlerden iane adı altında para toplandığı duyumları ortaya çıkıyor ve durum derhal tetkik ediliyordu. Gevgili Hristiyan ahaliden rızaları olmaksızın tayyare ianesi adıyla para alındığı bilgisinin Patrikhane tarafından Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesi üzerine Nezaret, Selanik Valiliği'ne gereğinin yapılması talimatını göndermişti. Selanik Valiliği olayı incelemiş ve olayın aslının olmadığı sonucuna ulaşarak durumu Nezaret'e bildirmiştir. Nezaret, Selanik Valiliği'nden gelen bu cevabı Adliye Nezareti'ne iletmiştir (BOA, DH. MTV, 48/7, 1912).

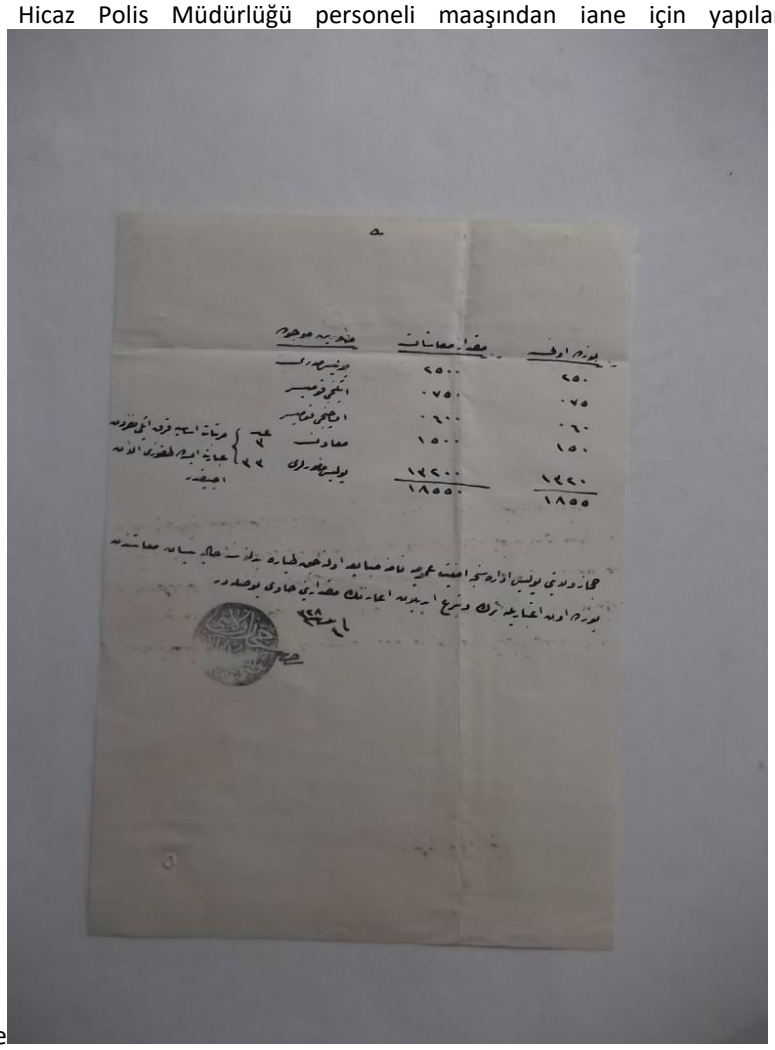
Kimi zaman da iane adı altında yetkisiz kişiler ahaliden para toplayabiliyordu. Böyle bir şeye Said bin Mehmed el-Aselî eş-Şâmî, Said Ömer Mezi?, Abdüsselam Mezi? adlı kişilerin Kaşgar ve civarındaki Müslüman ahaliden *Donanma-yı Osmanî, Balkan Harbi, Müdafaa-i Milliye, Tayyare, Hicaz Demiryolu, Hilal-ı Ahmed* ianesine para topluyoruz, diyerek kalkışmışları üzerine durum Dahiliye Nezareti tarafından tetkik edilmiş ve bu kişilerin bahse konu cemiyetlerle hiçbir ilgilerinin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ardından da bu kişilere yardım yapılmasının engellenmesi ve durumun Kaşgar Eyâleti'nde Kâdîgelen Bahaüddin Mahdum, Monla Ahavend Kâdîgelen, Monla İslâm, ve İlam, Rahmetullah Naki, Ömer Ahavend Bay, İsmail Bay, Kelim Ahavend Bay, Bahaüddin Bay, Zeyd Bey, Mansur Şeyh Efendilere tebliğ edilmek üzere Şeyhülislamlık makamına yazı yazılmıştır (BOA, DH. KMS, 2/1-19, 1913).

İane kampanyaları sonucunda incelediğimiz dönemde (1909-1914) sekiz tayyare hava kuvvetlerine bağışlanmıştır. Ayrıca Balya halkı ve Emniyet Genel Müdürlüğü personeli birer tayyare alabilecek düzeyde bağış toplamışlardır. Yine bir tayyare bağışçılarca İstanbul'a getirilirken, eğitim amacıyla yurtdışına gönderilen personelin giderleri de Donanma Cemiyeti tarafından karşılanmıştır. 1913 yılında kişi başı milli gelirin İstanbul'da 2454 kuruş, Anadolu'da 979 kuruş olduğu göz önüne alınacak olursa Türk milletinin tayyare alımı için yaptığı fedakârlığın ölçüsü daha iyi anlaşılacaktır (Kurt, 2011: 308).

6. Sonuç

Havacılığın önemini erken dönemde kavrayan Osmanlı ordusu, rakiplerinden geri kalmamak için yoğun bir çaba içine girmiştir. Havacılığın gerek donanım temini, gerekse de personel eğitimi açısından yüksek maliyetler getirmesi ve bütçede bu dönüşümü sağlayabilecek yeterli ödenek bulunmamasının sonucu olarak Türk milleti iane kampanyaları ile inisiyatifi eline almıştır. Emniyet Genel Müdürlüğü, Maliye Nezareti ve benzeri kurumların asker-sivil memurlar ile halkın yoğun ilgi gösterdiği bu kampanyalar sonucunda Türk havacılığının temelleri atılmış ve günümüze uzanan gelişme trendi başlatılmıştır. Oldukça geniş organizasyonları gerektiren iane kampanyaları zaman zaman istenmeyen durumlara sahne olsa da genel olarak Türk milletinin bütünleşme ve vatan savunmasında inisiyatif üstlenme anlayışını ortaya koyan başarılı bir örnek olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

EK1: Hicaz Polis Müdürlüğü personeli maaşından iane için yapılan % 10 kesintiye ilişkin belge

Kaynak: BOA, DH. EUM. VRK, 9-29, 4 Nisan sene [1]328.

Kaynakça

Aydın, A. F. (2011). Tayyareden-Uçağa; Milli Hava Sanayinin Kuruluşunda Türk Halkının Yaptığı Bağışlar. *Karadeniz Araştırmaları, 31(31), 51-84.*(31), 51-84.

BOA, BEO, 4013-300924. (1911, 23, 26 Şubat 1327).

BOA, DH. EUM. ADL, 12-2. (1914, 28 Teşrin-i evvel 1330).

BOA, DH. EUM. MH, 35-37. (1912, 23 Nisan, 5 Mayıs, 8 Mayıs 1328).

BOA, DH. EUM. MH, 36-44. (1912, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 27 Mart, 2 Nisan, 9 Haziran 1328).

BOA, DH. EUM. MH, 59-56. (1912, 4 Haziran 1329).

BOA, DH. EUM. THR, 76-53. (1912, 3 Temmuz 1328).

BOA, DH. EUM. THR, 79-23. (1912, 9 Temmuz 1328).

BOA, DH. EUM. THR, 79-45. (1912, 12 Mayıs, 16 Haziran, 7 Temmuz 1328).

BOA, DH. EUM. THR, 80-38. (1912, 31 Temmuz, 15 Ağustos 1328).

BOA, DH. EUM. VRK, 9-29. (1912, 4 Nisan 1328).

BOA, DH. EUM. VRK, 9-31. (1912, 10 Mart 1328).

BOA, DH. EUM. VRK, 9-34. (1912, 11 Mart 1328).

BOA, DH. EUM. VRK, 9-38. (1912, 29 Mart 1328).

BOA, DH. KMS, 23-32. (1914, 1 Haziran sene 1330) .

BOA, DH. KMS, 2/1-19. (1913, 19 Teşrin-i evvel 1329).

BOA, DH. MTV, 4-48. (1912, 14, 19 Mart sene 1328).

BOA, DH. MTV, 48-1. (1912, 12 Mart 1328).

BOA, DH. MTV, 48-3. (1912, 26 Mart, 4, 7 Nisan 1328).

BOA, DH. MTV, 48-4. (1912, 28 Mayıs 1328).

BOA, DH. MTV, 48-5. (1912, 12-14 Haziran 1328).

BOA, DH. MTV, 48/7. (1912, 20 Haziran, 12, 22 Temmuz 1328).

Cevizliler, E. (2010). Erzurum Polis Mektebi. *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* (44), 227-246.

Çetin, N. (2015). Balkan Savaşlarının Karadeniz Bölgesindeki Toplumsal Yansımaları Ve Bölgeden Orduya Yapılan Yardımlar (1912 – 1913). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, XV* (30), 79-98.

Kurt, E. (2011). Türk Hava Kuvvetlerine Türk Milletinin Desteği: Bağış Uçaklar. Türk Hava Kuvvetlerinin 100'üncü Yılı Uluslararası Tarih Sempozyumu. (s. 302-317). Ankara: Ankara: T.C. Genelkurmay Başkanlığı Hava Kuvvetleri Komutanlığı.

Kurt, E. (8.5.2017), *Pilotlar günü doğru tarihte mi kutlanıyor.* Erişim tarihi: 08.08.2017,

http://www.kokpit.aero/pilotlar-gunu-dogru-tarihte-mi-kutlaniyor

Öksüz, M. (2016). "Trabzon'da Meşveret" Gazetesine Göre Donanma-Yı Osmanî Muavenet-İ Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi Ve Faaliyetleri-II. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*(20), 173-224.

TİTEA., K.270. G. 184 B.13. (1912, 27 Nisan 1328).

TİTEA., K.272. G. 44 B.12. (1910, 1 Mayıs 1326).

TİTEA., K.294. G. 145. B.68. (1912, 11 Şubat 1327).

Yalçın, O. (2008). Türk Hava Harp Sanayi Tarihi. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Yalçın, O. (2010). Türk Havacılık Tarihinde Bağış Uçakları ve Havacılık Sanayii Kurulmasına Tesirleri. *Gazi Akademik Bakış, 3*(6), 191-212.

Maden İşletmelerinde İş Sağlığı Ve İş Güvenliğinin Önemi

Cemile ÖZEKER

Kırklareli Üniversitesi, ozekerc@hotmail.com

Özet:Bilim ve teknolojinin sürekli gelişmesi madencilikte kullanılan araçların güvenli hale gelmesine büyük bir katkı sağlıyor olmasına rağmen bu işkolunda yaşanan kaza ve ölümlerin önüne geçilmiş değildir. Madencilik, maden çalışanlarının maruz kaldığı tehlikeler açısından kayda değer bir değişiklik göstermemekte, geçen yıllar içinde yaşanan kazalarda ölü ve yaralı sayıları azalıyor olsa bile madencilik çalışma hayatımızda en tehlikeli mesleklerden birisi olmaya devam etmektedir.

Madenlerde, insan gücü yerine makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla madenlerde çalışan sayıları azalmış ancak bu durum gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar etkili olamamıştır. İnsan gücünün daha ucuz olması madenlerdeki çalışmalarda makine kullanımı yerine tercih edilme nedeni olan madencilik; günümüzde hala erken ölümlerle, meslek hastalıklarıyla, çok ölümlü kazalarla anılan bir meslektir. Dünya'da 1/3'nün kömür ocaklarında olmak üzere yaklaşık 30 milyon kişinin çalıştığı düşünülmekte olan madencilik, kaza ve ölüm risklerinin en yüksek olduğu sektörlerden biridir.

Dünya'da çalışanların sadece %1'i madenlerde çalışıyor olmalarına rağmen, bu sektörde meydana gelen ciddi kazaların oranı %8 olması sektörde, iş sağlığı ve güvenliğini de önemli kılmaktadır.

Bu çalışma ile madencilik sektöründe taraflar olan çalışan, çalıştıran ve yasa koyucunun sorumlulukları açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Madencilik Sektörü, Kazalar, Taraflar, İş Sağlığı-Güvenliği

The Importance of Occupational Health and Safety in Mine Institution

Abstract:Although the continuous development of science and technology has made a great contribution to the securing of the tools used in mining, accidents and deaths in this business branch haven't been avoided. Mining doesn't show any significant alteration in terms of the hazards that mining employees are exposed to and also mining work continues to be one of the most dangerous professions in our lives, even if the number of dead and wounded are decreasing in recent years.

In the mines, the usage of machinery instead of human power has reduced the number of miners working but this hasn't been as effective in developing countries as in developed countries. Mining, which is the reason for preferring human power, just because it's cheaper, than the use of machinery in the studies; Today, mining is still a profession which is known by early mortalities, occupational diseases and many mortal accidents. Mining, which is thought as there are approximately 30 million people in the world - 1/3 of them in coal mines - work, is one of the sectors with the highest risk of accidents and deaths.

Although only 1% of the words workers are working in the mines, the proportion of serious accidents in this sector is 8%, which also makes occupational health and safety important.

With this study, the responsibilities of the employees, employers and legislators who are different sides of the mining sector are tried to be explained.

Key words: Mining Sector, Accidents, Sides, Occupational Health and Safety.

1. Giriş

Tarihi, insanlık tarihine paralel ve değerli minerallerin genel adı olan maden ve maden işletmeciliği, 1760-1850 yılları arasında yaşanan sanayi devrimi ve sonrası ülkelerin kalkınması ve ekonomilerinin güçlü bir hale gelmesinde büyük önem kazandı. Bu denli önemli ve aynı zamanda da ağır bir iş kolu olan madencilik sektörü faaliyetleri olan yer altı ve yer üstü çalışmalarında bilim ve teknolojiden de yararlanılarak kullanılan araç ve gereçlerin güvenirliliği, bu işkolunda yaşanan kaza ve ölümlerin önüne

yeterince geçemediği de bilinen gerçeklerdendir. Madencilik, maden çalışanlarının maruz kaldığı tehlikeler açısından kayda değer bir değişiklik göstermemekte, geçen yıllar içinde yaşanan kazalarda ölü ve yaralı sayıları azalıyor olsa bile madencilik çalışma hayatımızda en tehlikeli mesleklerden birisi olmaya devam etmektedir.

Madenlerde, insan gücü yerine makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla madenlerde çalışan sayıları azalmış ancak bu durum gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerde olduğu kadar etkili olamamıştır. İnsan gücünün daha ucuz olması madenlerdeki çalışmalarda makine kullanımı yerine tercih edilme nedeni olmaktadır. Madencilik günümüzde hala erken ölümlerle, meslek hastalıklarıyla, çok ölümlü kazalarla anılan bir meslektir. Dünya'da 1/3'nün kömür ocaklarında olmak üzere yaklaşık 30 milyon kişinin çalıştığı düşünülmekte olan madencilik, kaza ve ölüm risklerinin en yüksek olduğu sektörlerden biridir.

Dünya'da çalışanların sadece %1'i madenlerde çalışıyor olmalarına rağmen, bu sektörde meydana gelen ciddi kazaların oranı %8 olması sektör için iş sağlığı ve güvenliğini ne kadar önemli kılıyorsa, iş sağlığı ve iş güvenliği denetimini de bir o kadar önemli kılmaktadır (TMMOB, 2015).

Çalışmanın konusunu da çalışan sayısının az, ancak çalışma ortamında kaza oranının oldukça yüksek olan bu sektörde İş Sağlığı ve İş Güvenliği denetiminin anlam ve önemini içermektedir.

Çalışmaya başlamadan önce, konu ile ilgili teorik olarak altyapının oluşturulması amaçlı kitap, dergi ve internet dâhil yazın taraması yapılmıştır.

Çalışmada madencilik ile ilgili genel bilgilere, madencilik sektöründe oluşan sorun ve kazalara neden görülen risk faktörleri, iş güvenliği iş sağlığı konusunda taraf olan çalışan, çalıştıran, ilgili sendikalar, yasa koyucu ve denetleyen kurumların sorumlulukları ile bulgu ve önerilere yer verilmiştir.

2. Maden ve Madencilik Sektörü

Yer kabuğunda bulunan demir, bakır, altın, cevher vb. gibi madenlerin tarihi gelişiminin, insanlığın kültür tarihi ile paralel olduğu, yaşanan süreçte toplumların çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılan maden aynı zamanda toplumların uygarlıklarının da şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. 18.yüzyılda İngiltere'de meydana gelen Sanayi Devrimi sonucu kömür ve petrol gibi ekonomik değere sahip madenlerin yeryüzüne çıkartılarak paraya dönüştürme faaliyetleri, uygarlıklara şekil veren madenin aynı zamanda bir iş kolu olduğunu göstermiştir. Sanayi Devrimi ile önem kazanan maden, günümüz dünya genelinde en ağır ve en tehlikeli iş kollarından biri olan madencilik sektörünün başlamasına ve sonrasında insanların yaşamlarını sürdürebilmelerine katkı sağlayan önemli bir iş kolu haline gelmesidir.

Ağır ve tehlikeli bir iş kolu olan madencilikte, insanların hayatını kolaylaştıran araba, bilgisayar, telefon, yaşadıkları ev ve hemen hemen her şeyin elde edilmesinde kullanılan, ülke kalkınması ve ekonomilerine büyük ölçüde katkı sağlayan madenin, üzerinden çok uzun yılların geçmesi sonucu oluştuğu, tüketildiğinde bir daha yenilenemeyen kaynaklar olduğunun biliniyor olması, maden kaynaklarının daha etkin ve planlı bir şekilde, ülke gereksinimlerine göre kullanılmasının ülke ekonomik ve sosyal politikalarının uygulanış şekline bağlıdır (M.Mühendisleri, 2011).

Yaşadığımız bu yüzyılda; geçmişten günümüze değin yaşayan toplumların ekonomilerine büyük katkı sağlayan maden rezervlerini elinde tutan ülkelerin başında ABD, Çin, Güney Afrika, Kanada, Avustralya ve Rusya gelmektedir. Söz konusu rezervlerden elde edilen kömür, demir, bakır, kurşun altın vb. metaller ile endüstriyel minerallerin yaklaşık 90 çeşit olduğu bilinmektedir.

Karmaşık jeolojik ve tektonik yapısı ile çok çeşitli maden yataklarının bulunduğu ülkemiz de 60 civarında maden türüne sahip (Ernst&Young , 2011).

3. Madencilik Sektöründe İş Kazaları

Ülke ekonomilerinin sanayileşmesi, büyümesi ve yatırımlarının daha verimli hale gelmesinde önemli katkı sağlayan madencilikte yaşanan kaza, ölüm ve olumsuzluklar daha çok yeraltı kömür madenciliği ve onun ürünü olan taşkömürü üretim faaliyetlerinde yapılan kazı, tahkimat (sağlamlaştırma, destekleme), nakliyat, elektrik, basınçlı hava şebekelerinin kurulması, işletilmesi, haberleşme ve sinyalizasyon sistemleri ile çeşitli makine ve teçhizatın bakım onarım işleri vs. gibi faaliyetler esnasında gerek işin doğasından, gerekse madencilik sektörü çalışma koşullarına özgü faaliyetlerden kaynaklanan çeşitli sağlık ve güvenlik sorunlarından dolayı meydana gelmektedir.

Yerkabuğunun bazı bölgelerinde bulunan madenlerin jeoloji ve ekonomi açısından çok önemli değerlere sahip olduğu ve bu değerlerin elde edilmesinde göçük, patlama ve yangın gibi risklere karşı çok zor olan bu iş kolunda, Türkiye'de dahil dünya genelinde yaklaşık 30 milyon kişinin çalıştığı, çalışanların tehlike ve risklere karşı korunmalarında alınan önlemlere rağmen, kazaların meydana geldiği ve bu kazalarda birçok can kaybının olduğu, ölüm oranı bakımından ülkemizin de dünya genelinde ilk üç sırada yer alması çok acı ve üzücü bir durumdur (TMMOB, 2010),

Süreç içinde dünyada madencilik sektöründe yer alan ülkelerde meydana gelen maden kazalarında binlerce madencinin canından olduğu ülkelerden birisi olan Çin'de yaşanan kazada bin 549 kişinin, bir sonraki maden kazasında ise 684 kişinin hayatını kaybettiği, Fransa'da meydana gelen kazanın dünya tarihinde madencilik sektörünün en önemli kazalarından bir tanesi olup hayatını kaybeden madenci sayısının bin 99 olduğu, Japonya'nın en ölümlü maden kazasının Kyuşu adasındaki kömür madeninde meydana geldiği ve 687 can kaybına neden olduğu, Çin'de yaşanan ikinci kömür madeni kazasında ise 684 kişinin hayatını kaybettiği yazılı kaynaklarda kayıtlıdır(Arşivvebelge, 2016).

Dünya tarihinde, gaz sıkışması, metan gazı patlaması, karbon monoksit zehirlenmesi ve kömür tozu patlaması sonucu, yaklaşık 6 bin 811 maden işçisinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Maden Rehberi, 2016). Ülkemizde de 3 binden fazla madencinin hayatını kaybetmesine, 100 binden fazla insanın ise yaralanmasına yol açan maden kazaları çoğunlukla maden ve taş ocakçılığı işletmeciliğinde grizu patlaması, göçük ve yangınlardan meydana gelmiştir (Akpınar, 2016). Ülkemizde Mayıs 2014'te Manisa'nın Soma ilçesinde bir maden ocağında çıkan yangında hayatını kaybeden 301 işçi, en az 88 işçinin de yaralanmasına neden olan kazanın Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en çok can kaybı ile sonuçlanan madencilik kazası olarak kayıtlara geçmesi, Türk madencilik tarihinin en büyük felaketlerinden biride, 3 Mart 1992 tarihinde Zonguldak Kozlu ilçesindeki taş kömürü ocağında meydana gelen zincirleme patlamalarda 263 madencinin yaşamını yitirmesi, Amasya'da, Yeni Çeltek Kömür İşletmesi'ne ait maden ocağında meydana gelen grizu patlamasında 3 işçinin yanarak 65 işçinin ise göçük altında kalarak hayatını kaybetmesi, Zonguldak'ın Armutçuk beldesindeki taş kömürü ocağında meydana gelen grizu patlamasında 103 işçinin yaşamını yitirmesi, ülkemiz madencilik sektöründe yangın, grizü patlaması ve göçükler sonucu meydana gelen maden kazaları olarak geçmektedir (Gürcanlı, 2015).

4. İş Sağlığı ve İş Güvenliğinde Yasal Düzenlemeler

Çok tehlikeli ve riskli faaliyetlerin gerçekleştirildiği sektörde, birçok çalışanın hayatını kaybetmesine, hastalanmasına yada sakat kalmasına neden olan maden kaza ve sorunların yaşanmaması yahut minimize edilebilmesi için çalışan, çalıştıran, ilgili sendika, yasa koyucu ve denetim görevini yapan kurumların, sektörle ilgili mevcut Yönetmelik, Genelge, yasa ve yapılan yasal düzenlemeler doğrultusunda görev ve sorumluluklarını gerektiği gibi yerine getirerek iş sağlığı ve güvenliğini sağlamalarına bağlı olduğu bir gerçektir. Sektörde meydana gelebilecek kaza ve olumsuzlukların önlenmesinde etken olan İş sağlığı ve iş güvenliğinin önem arz ettiği bir başka alan, İlk insanla başlayıp günümüz insanı arasında geçen sürede, birçok köklü değişikliklere, yaşanan bütün gelişmeler ve yaşam biçimlerindeki değişimlere rağmen hiç değişmeden olduğu gibi günümüze kadar gelen çalışma alanıdır. Zira insanlığın başladığı ilk zamanlarda insanların avlanması ve toplayıcılık faaliyetlerini içeren çalışma, ilerleyen süreçte de devam ederek insanların hayatta kalabilmek ve geçimlerini sağlayabilmek için yaşadıkları dönem ve yaşam tarzlarına ayak uydurmada hep çalışmış ve günümüzde de yaşamlarını sürdürmek ve geçimlerini sağlamak için ya bir gökdelen inşaatında mühendis veya amele ya bir savaş

muhabirliği veya öğretmen ya da konumuz gereği maden işçisi olarak çalışmaya devam etmektedir. İçinde bulunduğumuz süreçte işlenen işler birbirine benzemez. Alanları içinde de farklılık gösteren her bir işin kendine özgü tehlikeleri vardır ve bu tehlikelerinde söz konusu iş kolunda çalışanlar için ne derece büyük ya da küçük riskler taşıyor olması ve bu risklerin ortadan kaldırılmasında çözümün iş sağlığı ve iş güvenliğinin olması gerektiği gibi uygulanması ile olacağıdır (Uzmanıyız Biz, 2011).

Madencilik sektöründe İş sağlığı ve iş güvenliğinin sağlıklı işlemesi için yetkililerin görev ve sorumluluklarını yerine getirerek işlerin yürütüldüğü yeraltı ve yerüstü maden işletmeleri ile bunların yerüstü tesislerinde uygulanması gereken çalışma planı, uyarı işaretleri, tehlike anında yeraltından dışarıya çıkmak için alternatif yolların oluşturulması, her türlü yangına karşı önlemlerin alınması, fazla yanıcı maddenin yer altına indirilmemesi, yer altında yangın çıkabilecek yerler yağ, kükürt ve kömür tozunun temizletilmesi, havalandırmaların sıkça kontrol edilmesi, yeraltında alarm sistemlerinin kurulması çalışanların koruyucu kıyafetlerle korunması vb gibi genel hükümleri yerine getirmeleri gerekmektedir. (ÇSGB, 2013), (Bakan, Büyükbeşe, 2004).

Ülkemizde maden çıkarılan yeraltı ve yerüstü maden işletmelerinde uygulanan iş sağlığı ve iş güvenliği faaliyetlerinin sağlıklı yürütülmesinde.

4857 sayılı İş Kanunu, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve İş Güvenliği kanunu, Maden İşyerlerinde İş Sigortası Güvenliği Yönetmeliği ve Maden İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Madencilikte Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi (No. 176), olan yazılı yasal kurallar gereği, sektörle ilgili görev ve sorumlulukların, İşveren ve çalışan tarafından yerine getirmeleri gereken yazılı ve yasal kurallar bütünüdür.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 66 ve 72. Maddelerinde bahsedilen işçi özlük haklarının işveren tarafından yerine getirmekle yükümlüdür (Bakan, Büyükbeşe, 2004).

6331 Sayılı İş Güvenliği ve İş Sağlığı Kanun gereği İşveren, aşağıdaki hususları yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır.

a) Çalışanların sağlık ve güvenliklerini sağlamak amacıyla; İşyerlerini, çalışanların sağlık ve güvenliklerini tehlikeye atmayacak şekilde tasarlamak, işyerinde yapılacak her türlü çalışmanın, yetkili kişinin nezaretinde ve sorumluluğu altında yaptırmak, özel riski bulunan işleri bu işlerle ilgili özel eğitim alan kişiler tarafından ve talimatlara uygun olarak yaptırmak, tüm güvenlik talimatlarını çalışanların anlayacağı şekilde hazırlatmak ve iş yerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmeliğe uygun olarak hareket etmek.

b) İşveren, ilgili kanunun 4, 10, 14 ve 16' ncı maddelerinde belirtilen hükümler doğrultusunda sağlık ve güvenlik dokümanı hazırlanmasını ve güncellenmesini sağlamak.

c) İşveren, Kanunun 14'üncü maddesi uyarınca; İş kazalarını kazadan sonraki üç iş günü içinde, sağlık hizmeti sunucuları veya işyeri hekimi tarafından kendisine bildirilen meslek hastalıklarını, öğrendiği tarihten itibaren üç iş günü içinde gerekli kayıtların yaptırılarak bağlı bulunulan Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirimde bulunmakla zorunludur.

d) Bir işyerinde birden çok işverene ait çalışanların bulunması durumunda, her işveren kendi kontrolü altındaki işlerden sorumludur. Ancak işyerinin tamamından sorumlu olan işveren, çalışanların sağlık ve güvenliğinin korunması ile ilgili tedbirlerin uygulanmasını koordine eder. Kendisine ait sağlık ve güvenlik dokümanında koordinasyonun amacını ve bu koordinasyonu sağlamak için alınacak tedbirler ile uygulanacak yöntemleri belirler. Bu koordinasyon her bir işverenin Kanunda belirtilen sorumluluğunu etkilemez (Kızılkum, Çakır, 2013); (Demircioğlu, 2007); (İş Kanunu, 2003).

Maden İşyerlerinde İş Sigortası Güvenliği Yönetmeliği gereği:

A) Çalışanların Yükümlülükleri: Çalışanlar, iş sağlığı ve güvenliği bakımından, ilgili mevzuatın öngördüğü esaslara ve işverenin bunlara uygun olarak vereceği emir ve talimata uymak zorundadırlar.

B) İşverenlerin yükümlülükleri: İş yerinde olması muhtemel kazalara karşı işçilerin güvenliği açısından; Patlama, yangın ve zararlı ortam havadandan korunma amaçlı önlem alması, kaçış ve kurtarma araçlarının temin edilmesi, iletişim, uyarı ve alarm sistemlerinin çalışır halde tutulması, çalışanların ilgili Yönetmeliğin, özellikle 5, 6, 7 ve 8 inci maddelerinin uygulanması hakkında bilgilendirilmesi, sağlık gözetiminin düzenle yaptırılması, çalışanların Yönetmeliğin 12. Maddesi ve 6331 Sayılı Kanunun 18' inci maddesi uyarınca işlerle ilgili kararlarda görüşlerinin alınmasını sağlamak işverenin yükümlülükleri arasındadır.

Ayrıca Haziran 2013 tarih ve 28681 Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren maden işyerleri acil durumlar hakkında yönetmelik gereği maden işletmelerinin oluşturdukları yönergelerle işveren:

İşletmede Çalışma ortamı, kullanılan maddeler, ekipmanı ile çevre şartlarını dikkate alarak meydana gelebilecek acil durumları önceden değerlendirerek, çalışanları ve çalışma çevresini olumsuz etkilemesi mümkün ve muhtemel acil durumları belirler ve bunları etkisiz kılacak önleyici ve sınırlandırıcı tedbirleri almak, acil durumlarla mücadele için işyerinin büyüklüğü, yapılan işin niteliği, çalışan sayısı ve işyerinde bulunan diğer kişiler ile birlikte iş yerinin taşıdığı özel tehlikeleri dikkate alarak; olası tehlikeler karşısında önlem, koruma, tahliye, yangınla mücadele, ilk yardım ve benzeri konularda uygun donanıma sahip ve bu konularda eğitimli yeterli sayıda kişiyi görevlendirmek, araç ve gereçleri sağlamak, eğitim ve tatbikatları zamanında yaptırarak acil durum ekiplerinin her zaman hazır bulunmalarını sağlamak ve Özellikle de ilk yardım, acil tıbbi müdahale, kurtarma ve yangınla mücadele konularında, işyeri dışındaki kuruluşlarla irtibatı sağlayacak gerekli düzenlemeleri yaparak iş yerinde meydana gelme ihtimali olan kazaların tamamının önüne geçmek veya en aza indirmekle acil durum planları, yangınla mücadele ve ilk yardım konularında sorumluluklarını yerine getirmekle de görevli kılınmıştır (ÇGSB, 2013).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Madencilikte Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi (No. 176), Sözleşme'nin 6. Maddesi olan İşverenlerin Sorumlulukları bölümü kapsamında; İşyerinde, engelleyici ve koruyucu önlemleri alırken riski de değerlendirerek neyin akla yatkın, yapılabilir veya uygulanabilir olduğunu tespit ederek, ilgili iş alanındaki örnek uygulamalar ışığında gerekli titizlikle riskin ortadan kaldırılması, riskin kaynağında kontrol altına alınması, güvenli çalışma düzenlemeleri dâhil olmak üzere çeşitli yollarla riskin asgariye indirilmesi ve risk varlığını sürdürüyorsa kişisel koruyucu donanım kullanılmasının sağlanması konusunda sorumlu olan işveren; Kendi denetimi altındaki madenlerde güvenlik ve sağlık risklerini ortadan kaldırmak ya da asgari düzeye indirmek için gerekli olan tüm önlemleri almak ve özellikle de güvenli çalışma ve sağlıklı bir çalışma ortamı koşullarını sağlamak için; İşyeri İletişim sistemi dâhil olmak üzere, madenin uygun biçimde düzenlenmesini, inşa edilmesi, elektrik, mekanik ve diğer gerekli cihazlarla donatılmasını, işçilerin kendilerine verilen işleri kendilerinin ya da başkalarının güvenlik ve sağlığını tehlikeye atmadan yapabilecekleri şekilde madenin faaliyete başlatılması, işletilmesi, sürdürülmesi ve faaliyetinin durdurulması konusunda inisiyatif kullanma izni vermesi olası kazaların engellenmesinde önemli konulardır (ILO, 1995)

5. Bulgular ve Öneriler

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de madencilik sektörü; özellik arz eden, bilgi, deneyim, uzmanlık ve sürekli denetim gerektiren en zor ve en riskli iş kollarından birisidir. Olası iş kazalarının meydana gelmemesi için alınan onca önlem ve tedbirlere rağmen, görsel ve yazılı medyadan da takip edildiği üzere son günlerde birçok yerde madencilik faaliyetleri sırasında iş kazaları yaşanmakta ve yaşanan bu kazalarında pek çok madencinin yaşamını kaybetmesine ya da sakat kalmasına neden olmuştur (Avşaroğlu, 2014).

Alınan tüm önlem ve tedbirlere rağmen madencilikte önüne geçilemeyen kazaların oluşumunda rol oynayan önemli faktörlerin olduğu ve bu faktörlerinde;

- Mevcut yasa, tüzük, yönetmelik, yönerge ve kararların işveren-işçi ve denetmenler tarafından gerektiği gibi uygulanmadığı, yaptırımların işleme alınmadığı (Maden Kanunu, 1985)
- Madenciliğin kamu eliyle değil de taşeron firma ya da rödövansla çalışan firma tarafından işletiliyor olması,

- Sektörde denetim sistemi için bağımsız ve nitelikli uzmanların yer almaması,
- Denetimcilerin ücretlerini denetim yaptıkları işyerlerinden almaları,
- Çalışan madencinin yaşam koşullarının istenilen düzeyde olmaması,
- Kazaların olmaması için alınması gereken öncelikli tedbirlerin ertelenir olması,
- Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimleri (OSGB) denen kurumlarda konusu dışında insanların çalışıyor olmaları,
- Kazaların meydana gelmesine neden olanlara karşı yaptırımların uygulanmadığı,
- Sektörde iş konuları ve çalışandan yana alınan kararlarda çalışanın söz hakkının bulunmadığı gibi önemli konular çalışma esnasında edindiğim bilgilerdir (Araf, 2014).

Güncellenmiş madencilik eğitiminin başta teknik nezaretçinin görevini üstlenen maden mühendisleri olmak üzere yer altı ocaklarında çalışanlara belirli zaman aralıklarında verilmesi zorunlu kılınmalıdır. Madenciliği, mühendisliğin bilim ve tekniğine sahip uzmanlarca yapılmasını ön gören, işverenin isteğine bırakmayan madencilik politikalarının yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Yer altı madenlerinde iş sağlığı ve güvenliği uzmanı olarak görev yapacak sağlık ve teknik elemanlarının mutlaka işlerinin uzmanları olmalarına dikkat edilmelidir. Teknik Nezaretçinin ve İş Güvenliği Uzmanının ücretini işverenden alması engellenmeli, mesleki bağımsızlıkları güvence altına alınmalıdır. Yer altı maden işletmelerinde çalışan işçilerin kesinlikle sendikalı olmaları sağlanmalı ve maden işletmeciliğine yönelik İLO sözleşmeleri imzalanarak yaşama geçirilmelidir. 1

Madencilikte denetim işini yapmakla görevli denetimcilerin ücretlerini veren işletme sahipleri, kamu adına iş güvenliği ve denetimi yapmakla görevli uzmanlara da ücretlerini ödemeleri, sağlıklı bir denetimin yapılmasına engeldir. Zira uzmanların doğru, güvenilir ve vicdanının sesine kulak vererek güvenilir bir denetim yapmaları için işverenlere karşı bağımsız olmaları gerekir. İlgili denetçilerin kazalara mahal vermeyecek şekilde işlerini sağlıklı yapabilmeleri için emeklerinin karşılığını, resmi kurumların oluşturacakları fon veya havuzlardan almalarına bağlıdır. Ayrıca sürekli artış gösteren madencilik sektörü işletme denetimi için yetersiz kalan denetmen ve uzman sayısının çoğaltılması için söz konusu alanda kalifiyeli eleman yetiştirmek konusuna önem vermek gerekir.

Madenlerdeki denetim eksiklikleri ve yanlışlıklar sektör çalışanları tarafından yetkililerinde içinde bulunduğu her ortamda her platformda dile getirilmesine rağmen bu konularda en ufak bir adımın dahi atılmadığı görülmektedir. Maden ve İş Güvenliği Mevzuatlarının teorik varlığı, işçi ölümlerinin, meslek hastalıklarının önlenmesinde tek başına yeterli olmadığının kanıtı Soma ve Ermenek'te yaşanan facialar ile bir kez daha anlaşılmıştır. Yaşanmasını bir daha istemediğimiz bu facialarn olmaması için teorideki mevzuatın, fiilen uygulanması ve bu uygulamanın gerçekleştirilmesi içinde sektörde çalışan, çalıştırılan ve devletin birlikte hareket ederek her birinin üzerine düşen görevini en iyi şekilde yapmasına bağlıdır.

Son dönemlerde ülkemizde yaşanan kazaların ikisi dışında tümünün taşeron veya rödevans uygulamasının olduğu ocaklarda meydana gelmiş olması göstermektedir ki taşeronlaşma olarak nitelendirdiğimiz ve giderek emek sömürü haline dönüşen sisteme devletin sahip çıkması veyahut sistemin gözden geçirilmesini sağlayarak en azından madencilik sektörü iş kollarında taşeronlaşmaya izin vermemesi gerekmektedir.

Madenlerimiz; kamu yararı öncelikli olarak, mühendislik bilim ve tekniğine, ölçek ekonomisine ve havza madenciliğine uygun olarak planlanmalı ve işletilmelidir. Ucuz işgücüne dayalı maden işçilerini köleleştiren çalışma anlayışı terk edilmelidir. İşçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin kararların alınmasında, üniversiteler, sendikalar ve meslek odalarından görüş alınmalı madenciliğin tüm bileşenlerinin taleplerini karşılayacak bir yapı oluşturulmalıdır. Olumsuzluk hallerinde verilen sözler tutulmalıdır. Verilen sözleri yerine getirmeyen sorumlular belirlenmelidir.

1 Madenlerde Güvenlik ve Sağlıkla ilgili Teknik Sözleşme Cenevre(22 Haziran 1995)

Ağustos 2010'da Şili'nin kuzeyindeki Atmaca çölünde işletilen madende meydana gelen kazada, göçük altında kalan 33 işçinin tamamın 69 gün sonra sağ olarak kurtulmaları koruma odalarının sayesinde olduğu söylenmektedir. Türkiye'de de bazı maden ocaklarında olduğunu ancak kömür ocaklarında olmadığı belirtilmektedir. Yetkililerin bu doğrultuda çalışma yaparak madenlerin galerilerinde en azıdan maden yoğunluğu öncelikli koruma odaları yapmaları gerekmektedir.

Maden kazalarında görülen bir diğer aksaklık ise gerek devletin gerekse de ilgili şirketlerin kendi şart ve özel durumlarına göre oluşturmaları gereken Acil Durum Planlarının olmayışı.

Bilindiği gibi madencilikte, kurtarma (Tahlisiye) faaliyetleri her bir işletme için kendine has özelliklere sahiptir. Acil durum planı kapsamında ocağa girmesi gereken ilk ekibin yer altı kurtarmaları konusunda uzman tahlisiye ekibi olarak yetiştirilmiş olması ve bu ekiplerin yönlendirilmesi sonucunda diğer yardımcı ekiplerin görev alması gerekmektedir. Ayrıca her ocakta işveren tarafından hazırlanmış ve uygulanabilen birer acil durum planının olması ve uygulanması gerekmektedir.

Maden çalışanlarının çalışma, sosyal güvenlik, en az düzeyde gelir alma, adil ve elverişli koşullarda çalışma, iş güvenliği ve işçi sağlığı ile sağlık ve beslenme haklarının olması gerektiği gibi korunup uygulanmasında sorumluların dikkati çekilmelidir (Yaşama Dair Vakıf, 2005).

Madenlerde yasal olarak erken uyarı sisteminin zorunlu kılındığı ve bu sistemin standart olarak değil odaların görüşü alınarak her bir ocağın yapısına göre geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması lazımdır.

6. Sonuç

Yapılan çalışmada; madencilik, madencilik riskleri, riskler için alınan önlemler, dünyada ve ülkemizde meydana gelmiş olan maden kazaları bu kazaların geliş nedenleri ve sonuçları, madencilik mevzuatı araştırılarak dünya ve ülkemizde yaşanan maden kazaları incelenmiştir. Araştırma da özellikle yurdumuzun çeşitli bölgelerinde işletilen kömür ve diğer maden ocaklarında farklı tarihlerde tüm önlem ve tedbirlerin alınmış olmasına rağmen yine de meydana gelerek 3 binden fazla madencinin hayatını kaybetmesine, 100 binden fazlasının yaralanmasına ve bunlardan bir kısmının da sakat kalmasına sebebiyet veren maden kazalarının oluş nedenleri araştırılmıştır.

Araştırmada; İş Kanunu Yükümlülükleri, İş Güvenliği ve İş Sağlığı Kanunu, Maden İşyerlerinde İş Sigortası Güvenliği Yönetmeliği, Maden İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik ve Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Madencilikte Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi dokümanlarının faydalı, çeşitli ve kapsamlı olarak bir araya getirilerek, İş Sağlığı ve İş Güvenliği mevzuatı oluşturulmuştur. Teorik mevzuatın fiiliyatta uygulanmadığı, uygulanmadığından da sektörde meydana gelen kaza ve sorunların ortadan kaldırılması bir yana, azalması beklenen kaza ve sorunların daha da artmış olduğunun görülmesidir.

Mevzuatın uygulanmasında en büyük eksiklik kontrol ve denetimlerin yerinde, zamanında ve sağlıklı yapılmaması, yaptırım faktörünün olması gerektiği gibi uygulanmadığıdır. Denetim, kontrol ve yaptırımların devreye girebilmesi için iş, işyeri sağlığı ve güvenliğinden sorumlu olan denetçi ve uzmanların ücretlerinin işveren tarafından karşılanması yerine daha rahat, bağımsız ve vicdanen karar verebilmelerine olanak sağlayacak şekilde resmi kurumlarca oluşturulacak havuz ya da fon kanalı ile ödenmesidir.

Doğası gereği; dağınık, karmaşık ve devletin hemen hemen hiç yer almadığı, özel işletme sahipleri, taşeron ve rödövansla çalışan firmaların egemen olduğu, çalışanların, sağlık, sosyal, güvenlik ve ekonomik olarak haklarının gözetilmediği, olması gerektiği gibi sağlıklı bir denetimin yapılmadığı, tüm bu olumsuzluklara karşın yaptırım gücünün yetersiz kaldığı madencilikte daha çok sorun ve kazaların meydana gelecek olması acı bir gerçektir.

Bir başka acı gerçek de, sektörde iş kazalarının önemli bir kısmının çalışanların bilgisizliği ve dikkatsizliğinden kaynaklandığıdır. Bu durum göz önüne alınacak olunursa, mevcut ve gelişmenin ortaya çıkardığı tehlikelerden korunmanın en önemli yolunun işverenlerin ve işçilerin eğitilerek, tedbirlerin etkinleştirilmesinin sağlanabilirliğidir. Tarafların eğitim ile bilinçlendirilmelerinin yanında çalışma yaşamının denetimini gerçekleştiren ilgili kurumların denetim elemanı sayısı da, bu etkinliği

sağlayabilecek personel düzeyine çıkarılmalıdır. Madencilik sektöründe işçi sağlığı ve iş güvenliğine ilişkin sorunların azaltılması veya ortadan kaldırılması için, çalışanlar dâhil ilgili tüm kurum ve kuruluşların işbirliği içinde bilgi ve deneyimlerini paylaşarak, ortak hareket etmeleri ve sektörle ilgili gelişmekte olan teknolojiden uzak kalmamalarına bağlıdır.

Sonuç olarak madencilikte meydana gelen iş kazalarının önüne geçebilmek için devlet kanalı ile maden veya ocak ayırmadan tümünün ele alınarak değerlendirilmesi ve maden sektörüne yönelik bir yol haritasının çıkarılması gerekmektedir. Yaşanan yâda yaşanması olası sorun ve kazaların meydana gelmesine neden olan denetim, kontrol ve yaptırımların sağlıklı bir şekilde yapılmasını sağlamak, ilgili mevzuatları uygulanır duruma getirmek, gelişmekte olan teknolojiden uzak kalmamanın gerekliği kadar önemli bir konuda yaşanan bu felaketlerde yitirilen ya da sakat kalan canların yanında ekonomik kayıplar. Madencilikte can ve mal kaybına neden olan bu sorunlarla mücadelede oluşturulacak bir Madencilik sektörü Stratejisinin etkin olacağına inanıyorum.

Kaynakça

Anadolu Sigorta. (2016). Maden Ocaklarında Alınması Gereken Başlıca Önlemler. Anadolu Sigorta Web sitesi: http://anadolurisk.com.tr/tr/analiz-konularimiz/analiz-konularina-gore-riskler/madencilik-sektoru/maden-ocaklarinda-alinmasi-gereken-baslica-onlemler adresinden alındı

Maden Kanunu. (1985, 06 15). 5995 Sayılı Kanun ile Değişik 3213 Sayılı Maden Kanunu. Ankara: T.B.M.M.

Akkaya, C. (2001, Ocak). Maden Sektöründe Risk Faktörleri. Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, 39-41.

Akpınar, T. (2016). İstatistik Verilerle Türkiye'de İş Kazaları ve Çalışanları Etkileyen Olumsuz Koşullar. Adliye Web Sayfası: http://www.e-adliye.net/?pnum=577&pt=%C4%B0STAT%C4%B0ST%C4%B0K+VER%C4%B0LERLE+T%C3%9CRK%C4%B0YE%E2%80%99DE++%C4%B0%C5%9E+KAZALARI+VE+ adresinden alındı

Araf, E. (2014, 10 29). Maden kazaları nasıl önlenecek? Alizer Türk Web Sayfası: http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/maden-kazalari-nasil-onlenecek adresinden alındı

Arşivvebelge. (2016). Dünyada ve Türkiyede Meydana Gelen Maden Kazaları. Arşiv ve Belge Web Sayfası: http://www.arsivbelge.com/yaz.php?sc=3272 adresinden alındı

Avşaroğlu, N. (2014). Madencilik Sektöründe yaşanan İş Kazaları. Enerji Magazin Web Sayfası: http://www.enerjimagazin.com/koseyazisi-10-Madencilik-Sektorunde-Yasanan-Is-Kazalari.html adresinden alındı

Aydın, F. (Dü.). (2014). İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları Rehberi. Ankara: ÇSGB.

Bakan, Büyükbeşe, İ. (2004, Temmuz-Aralık). Çalışanların İş Güvencesi ve Genel İş Davranışları. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi(23), 35-59.

blogcu. (2007). madencilik-ve-enerji-kaynaklari. blogcu Web Sitesi: http://cografya1224.blogcu.com/madencilik-ve-enerji-kaynaklari/2940345 adresinden alındı

Çetindağ, Ş. (2010). İş Sağlığı ve Güvenliği'nin Tarihsel Gelişimi ve Mevzuattaki Güncel Durumu. Toprak İşveren Sendikası Web Sayfası: http://www.toprakisveren.org.tr/2010-86-serifcetindag.pdf adresinden alındı

ÇGSB. (2013, Haziran 18). İş Yerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

ÇSGB. (2013, Eylül 19). Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği. Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.

ÇSGB. (2013). Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi. ÇSGB Web Sayfası: http://www3.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/itkb/dosyalar/yayinlar/yayinlar2013/2011_43 adresinden alındı

Demircioğlu, A. M. (2007). Yargıtay Kararları Işığında Sorularla 4857 Sayılı İş Yasası. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.

Dökmeci, İ. (1999). Toksikoloji Zehirlenmelerinde Tanı ve Tedavi. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevi.

Dumanlı , S. (2014). Açık İşletmelerde Şev Açısı, Basamak Yüksekliği ve Genişliğinin Belirlenmesi ve İş Güvenliği Açısından Önemi. Bursa: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB).

Dünya Gazetesi. (2015). Madencilik Sektörüne Bakış. İşte Kobi Web Sitesi : http://www.istekobi.com.tr/sektorler/madencilik-s7/sektore-bakis/madencilik-b7.aspx adresinden alındı

Erkin, E. (2016). Kömür Havzalarında Kentsel Yerleşme Açısından Ekonomik Ve Sosyal Sorunlar. Maden Web Sayfası: http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/5ee45de8d877c39_ek.pdf adresinden alındı

Ernst&Young . (2011). Dünyada ve Türkiye'de Madencilik Sektörü. İstanbul: Ernst&Young Şirketi.

Gençler, A. (2007). İş Sağlığı ve İş Güvenliği Alanında Mevzuatımızda Bulunan Düzenlemelerden Doğan Yükümlülükler. İş Sağlığı ve İş Güvenliği Dergisi(35), 16-29.

Gurur. (2014, Kasım 29). Türkiye'de madenciliğin tarihçesi, gelişim süreci nasıl olmuştur? Türkiye'de madencilik tarihi hakkında bilgi. NKFUCOM Web Sayfası: http://www.nkfu.com/turkiyede-madenciligin-gelisimi/#prettyPhoto adresinden alındı

Gürcanlı, E. (2015). Dünyada ve Türkiye'de en büyük maden katliamları. İş Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi: http://www.guvenlicalisma.org/index.php?option=com_content&view=article&id=16650:dunyada-ve-turkiyede-en-buyuk-maden-katliamlari-emre-gurcanli&catid=152:haberler adresinden alındı

ILO. (1995). C176 – Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi, 1995 (No. 176).

İş Güvenliği. (2016, 07 04). Metal Döküm İşleri. İş Güvenliği Web Sitesi: http://www.isguvenligi.net/metal-dokum-isleri/ adresinden alındı

İş Kanunu. (2003). 4857 Sayılı İş Kanunu. Ankara: TBMM.

İş Sağlığı ve Sosyal Güvenlik. (2013). Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği. İş ve Sosyal Güvenlik Web Sayfası: http://www.isvesosyalguvenlik.com/maden-isyerlerinde-is-sagligi-ve-guvenligi-yonetmeligi/ adresinden alındı

Kanat , A. K. (2008). Anadolu'da Madenciliğin Tarihçesi; Kütahya-Gümüşköy'de 3500 Yıldır Süren Madencilik Çalışmaları. MTA Dergisi(137), 91-97.

Kızılkum, Çakır, Y. (2013). İş Sağlığı Ve İş Güvenliği El Kitabı. İstanbul: Alfa.

Maden Rehberi. (2016). Çin'deki Kömür Madeni Patlaması. Maden Rehberi: http://www.madenrehber.com/cindeki-komur-madeni-patlamasi/ adresinden alındı

MadenMüh. (2010). Madeenlerde Yaşanan İş Kazaları Raporu. Ankara: T.M.M.O.B.

Mühendisleri, M. (2011). Madencilik Sektörü ve Politikaları Raporu. TMMOB.

Olgun vd. (2015). Yeraltı Maden Ocaklarında Havalandırma Kriterleri. İç Çevre Kalitesi Seminerleri Bildirisi. TMM - İzmir.

Olgun, B., & ve ötekiler. (2015). Yeraltı Maden Ocaklarında Havalandırma Kriterleri. İç Çevre Kalitesi Seminerleri Bildirisi. TMM -İzmir.

Özerk, D. (2008, Eylül). İnsan Kaynakları Yönetiminde İş Güvencesi ve konula İlgili Yapılan bir Araştırma. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sözlük. (2016, 10 15). Maden İsletmeciligi. Türkçe Bilgi Genel Bilgi ve Başvuru Sitesi: https://www.turkcebilgi.org/sozluk/madencilik-terimleri/maden-isletmeciligi-13506.html adresinden alındı

TMMOB. (2010). Madencilikte Yaşanan İş Kazaları Raporu. Ankara: Türkiye Maden Muhendisleri oda.

TMMOB. (2015). Maden İşletmelerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu-2015. Adana: Adana TMMOB.

TMMOB. (2016). Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği. İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği. Ankara: Ankara TMMOB.

TUİK. (2014). iş kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, 2013 . TUİK Web Sayfası: http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/2013_ISKAZALARI_VE_SAGLIK_PROBLEMLERI_RAPORU.pdf adresinden alındı

TÜİK. (2014). iş kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, 2013 . TUİK Web Sayfası: http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/2013_ISKAZALARI_VE_SAGLIK_PROBLEMLERI_RAPORU.pdf adresinden alındı

Uzkut, İ. (1976). Dünya Kömür Madenciliğinin Sektörel Yapısı ve Türkiye Kömür Madenciliği. www.maden.org.tr/: http://www.maden.org.tr/resimler/ekler/c022d9c6dd601e0_ek.pdf adresinden alındı

Uzmanıyız Biz. (2011). İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Gelişim Süreci. Uzmanıyız Biz Web Sayfası: http://uzmaniyiz.biz/is-sagligi-ve-guvenligi/genel-bilgiler/isg-gelisim-sureci.html adresinden alındı

Vikipedi. (2016). Madenci. Özgür Ansiklopedi Web Sitesi: https://tr.wikipedia.org/wiki/Madenci adresinden alındı

Yaşama Dair Vakıf. (2005). Özel Sektör Maden İşçilerinin Sosyal ve Ekonomik Hakları. Yaşama Dair Vakıf Web Sitesi: http://tr.yada.org.tr/pdf/75cca8d0a8dd14d77fb7990268cc46c9.pdf adresinden alındı

Yeni Haber. (2011, 1 6). En Ölümcül Kazalar;Maden Kazaları. Ereğli Yeni Haber Web Sitesi: http://www.eregliyenihaber.com/haber.php?hayns=2&yazilim=haberler&osmanli=hdetay&aid=9670&titlem=9670 adresinden alındı

2007-2016 Arası Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Gelişimi

Ceyhun KIR[1] **Nurhan TALEBİ**[2]

Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil MYO, kamilceyhun@yahoo.com

[2] Yrd. Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil MYO, ntalebi@aydin.edu.tr

Özet: Bankacılık sektörü Türkiye'de, aktif büyüklüğü ve yarattığı istihdam açısından önemli bir yer tutmaktadır. Doğal olarak bu ağırlığıyla, bir taraftan genel ekonomi üzerinde etkileri olmakta, diğer taraftan ekonomik ve siyasi gelişmelerden etkilenmektedir. Bu karşılıklı etkileşimin ortaya çıkarılmasını ve derecesinin belirlenmesini, akademik çalışmalar için verimli bir alan olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu çalışmada ekonomi içinde büyük ağırlığa sahip Bankacılık Sektörünün, 2007-2016 arasındaki 10 yıllık dönemi ele alınmaktadır. Sektör için gösterge niteliğindeki bazı bilanço büyüklükleri ve belirli finansal oranların söz konusu dönemdeki seyri incelenmiştir. Bu göstergeleri; Toplam Aktifler, Krediler, Mevduat, Özkaynak, Net Kar, Banka Sayısı, Şube Sayısı, Personel Sayısı, Aktif ve Özkaynak Karlılık Oranları, Takibe Dönüşüm Oranı, Sermaye Yeterlilik Oranı ve Mevduatın Krediyi Karşılama Oranı olarak sıralamak mümkündür.

İncelenen göstergelerden bilanço kalemleri ile şube ve personel sayıları gibi niceliksel büyüklükler, 10 yıllık dönemde dikkate değer bir artış göstermiştir. Diğer taraftan Sermaye Yeterlilik ve Takibe Dönüşüm Oranlarında, özellikle dönemin sonuna doğru belirgin bir kötüleşme söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık Sektörü, Ortalama Aktif Karlılığı, Ortalama Özkaynak Karlılığı, Sermaye Yeterlilik Oranı, Takibe Dönüşüm Oranı,

JEL Sınıflaması: G21

The Development of Banking Sector Between 2007 and 2016 in Turkey

Abstract: In Turkey the banking sector has an important place with respects to the size of assets and the created employment. As a matter of course with such significance, it has effects on the general economy in one hand and is affected from the economical and political developments on the other hand. It may be possible to evaluate the disclosure of this mutual interaction and the determination of this degree as a profitable area for academic studies.

In this study, the research is conducted over a period of 10 years between 2007 and 2016 about the banking sector having an important part in the economy. The evolution and progress of size of some balance sheets and some determined financial rates considered as being indicative data for the sector are evaluated all over the period in question. Such indicators can be limited to Total Assets, Credits, Deposits, Equity, Net Profit, Number of Banks, Number of Branch, Number of Staff, Profitability Ratio on Assets and Equity, Monitoring Conversion Rate, Capital Adequacy Ratio and Coverage Ratio of Deposits for Credits.

It is remarked that the quantified sizes such as the balance sheets items and number of ranch and staff among the evaluated indicators have a considerable increase over the period of 10 years. On the other hand, it is question of a distinct degradation in the Capital Adequacy and Monitoring conversion Ratios, especially at the end of the period.

Keywords: Banking Sector, Return on Average Asset Ratio, Return on Average Equity, Capital Adequacy Loan Ratio, Non-Performing Loan Ratio

JELClassification:G21

1. Giriş

Türkiye'de bankacılık sektörü, genel ekonomi içinde aktif büyüklüğü, yaratılan istihdam, kullanılan teknolojik alt yapı ve uygulanan çağdaş yönetim uygulamaları ile çok önemli bir yer tutmaktadır. Bankacılığın doğası gereği yüksek kaldıraç oranı, sektörün toplam aktiflerinin diğer sektörlere göre çok daha yüksek seviyelere ulaşmasını sağlamaktadır. Sektörde çalışan eğitimli ve deneyimli iş gücü ile

beraber, yazılım ve donanım anlamında yapılan teknolojik yatırımlar sektörün öne çıkan özelliklerindendir.

Özellikle, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) kurulmasından sonra 2000'li yılların başından itibaren oluşturulan sağlam hukuki çerçeve ile sektörün çok sıkı bir şekilde düzenlenmesi ve denetlenmesi sağlanmış, böylece eskiye göre krizlere daha dayanıklı ve daha güçlü bir görünüme ulaşılmıştır.1

BDDK tarafından yapılan sektör düzenlemelerinin Basel standartları ile uyumlu olması ve bankaların Basel II ve III standartlarını yakalamak için gösterdiği çabalar sektörün krizler karşısında daha dayanıklı olmasını sağlayan diğer bir faktördür.

2000'li yıllardan itibaren sektörün dikkat çeken bir başka özelliği ise gittikçe artan yabancı sermaye payıdır. Özellikle 2000 ve 2001 krizleri ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) yönetime geçen bankaların bir kısmı yeniden yapılandırılarak uluslararası bankacılık devlerine satılmıştır. Ayrıca sektörün önde gelen özel sektör bankalarının yabancı sermaye ile ortaklıklar kurması, yabancı sermayenin sektördeki payını ciddi şekilde yükseltmiştir. Yabancı sermaye sadece bankaların sermaye yapılarını güçlendirmekle kalmamış aynı zamanda risk yönetimi, denetim, modern yönetim teknikleri gibi konularda sektördeki bankaların kalitesine olumlu katkılarda bulunmuştur.2 Ayrıca artık uluslararası banka niteliğine bürünen bankaların uluslararası piyasalardan fon bulması ve bu piyasalara fon sunması daha da kolaylaşmıştır.

2000'li yılların başından itibaren yaşanan bütün bu olumlu gelişmelerin etkisi 2008 krizinde göstermiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) başlayan ve kısa sürede Dünya'ya yayılan bu krizde, Türkiye Bankacılık Sektörü göreceli olarak daha az olumsuz etkilenerek iyi bir sınav verdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.3 Ayrıca 2012 ve sonrasında uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi derecelendirme notunu yatırım yapılabilir seviyeye yükseltirken, gerekçelerinden birinin de bankacılık sektörünün sağlam sermaye yapısı olması bir başka başarı göstergesidir.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada Türkiye'de bankacılık sektörünün son 10 yılı ele alınmakta ve belirli göstergelerin bu on yıllık süreçteki seyri incelenmektedir. 2007 ile 2016 yılları arasındaki 10 yılın sektör verileri derlenerek, seçilmiş sektör göstergelerinin gelişimine bakılmıştır. 2007'den itibaren hem Dünya'da hem de Türkiye'de ekonomik ve siyasi birçok önemli gelişme, genelde finansal kesim özelde de bankacılık sektörü üzerinde göz ardı edilemeyecek etkiler yaratmış ve yaratmaya devam devam etmektedir. Dolayısı ile sektör ile ilgili önemli göstergelerdeki seyir akademik araştırmalar için bu etkilerin ortaya çıkarılması için ciddi bir kaynak olacaktır.

Örneğin çalışmaya konu olan dönemin ilk yılı olan 2007 sonunda Amerika Birleşik Devletleri Merkez Bankası (FED) gösterge faizi %4,5 iken, 2008 yılındaki finansal kriz nedeniyle oran %0-0,25 aralığına indirilmiştir. Sonraki yıllar boyu 2015'e kadar faiz oranı bu seviyelerde kalırken, 2015 sonunda 0,50'ye, 2016 sonunda ise 0,75'e yükseltilmiştir.4 Bu dönemde FED gösterge faizinin uzun süre çok düşük seviyede kalması tüm Dünya'da ABD Dolar likiditesinin olağanüstü artmasına ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yüksek miktarlarda fon akmasına neden olmuştur. Böyle bir likidite bolluğunda bankaların tahvil ihracı veya sendikasyon kredileri yolu ile temin ettikleri yabancı kaynak kalemlerinde belirgin bir

1Bora Selçuk, "Küresel Krizin Türk Finansal Sektörü Üzerindeki Etkileri", Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2010, Sayfa: 26.

2Hüseyin Aktaş, Mahmut Kargın, "Türk Bankacılık Sektöründeki Yabancı ve Ulusal Bankaların Finansal Oranlar Açısından Karşılaştırılması", Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14, Sayı: 2, 2007, Sayfa: 44.

3Muharrem Afşar, "Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 6, 2011, Sayfa: 169.

4 http://www.global-rates.com/interest-rates/central-banks/central-bank-america/fed-interest-rate.aspx

artış gözlenmiştir. Bu durum, 10 yıllık dönemin son yarısında %100 seviyesini geçen mevduatın krediyi karşılama oranın seyrinde kendini göstermektedir.

Benzer şekilde komşu Ortadoğu coğrafyasında süregiden karışıklıklar, Rusya başta olmak üzere komşularla olan ikili ilişkiler ve daha önemlisi Ülke içindeki siyasi sorunlar sektörün öne çıkan göstergelerini etkileyen faktörlerdir.

Bu çalışma ile yukarıda birkaç örneğini verdiğimiz ve 10 yıllık dönemde tarihi dönüşümlerin görüldüğü faktörlerin etkisinde bulunan bankacılık sektöründe, aşağıda ifade edilen seçili göstergelerin gelişiminin ortaya konulması amaçlanmıştır.

3. Çalışmada İncelenen Göstergeler

Aşağıda ifade edilen ve çalışmada ele alınan göstergelerin tümü Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yayınlanan resmi istatistiki raporlardan derlenmiştir.

Niceliksel Büyüklükler: Sektördeki Banka Sayıları, Şube Sayıları ve Personel Sayısından oluşmaktadır.

Bilanço Büyüklükleri: Sektörde faaliyet gösteren tüm bankaların yıl sonu solo bilançolarının Toplam Aktif, Mevduat, Krediler, Özkaynaklar ve Net Kar kalemlerinin toplanmaları ile elde edilen tutarlardan oluşmaktadır.

Karlılık Oranları: Sektörün Ortalama Aktif Karlılığı (Net Kar/Ortalama Toplam Aktif) ve Ortalama Özkaynak Karlılığı (Net Kar/Ortalama Özkaynak) oranlarından oluşmaktadır.

Takibe Dönüşüm Oranı: Yasal olarak takibe düşmüş kredilerin toplam kredilere oranını ifade etmektedir.

Mevduatın Krediyi Karşılama Oranı: Kredilerin Mevduata bölünmesi ile elde edilen orandır.

Sermaye Yeterlilik Oranı: Yasal olarak belirlenmiş Sermaye ve sermaye benzeri varlıkların risk ağırlıklı varlıklara bölünmesi ile elde edilen orandır.

4. 2007-2016 Arası Türkiye'de Bankacılık Sektörü

Çalışmanın yürütüldüğü dönemin ilk yılı olan 2007 yılı 31 Aralık ve son yılı olan 2016 yılı 31 Aralık verileri Tablo-1'de toplu olarak sunulmuştur.

Tablo-1: 2007-2016 Yıllarında Seçili Sektör Verileri

TÜRKİYE BANKACILIK SEKTÖRÜ		
	2007	2016
Banka Sayısı (adet)	50	52
Şube Sayısı (adet)	8.117	11.747
Personel Sayısı (adet)	167.760	210.910
Toplam Aktif (milyar TL)	582	2.731
Mevduat (milyar TL)	357	1.454
Krediler (milyar TL)	286	1.734
Özkaynak (milyar TL)	76	300
Net Kar (milyar TL)	15	38
Kredi/Mevduat (%)	0.8	1,19
Takibe Dönüş Oranı (%)	3,48	3,24
Sermaye Yeterliliği (%)	18,94	15,57
Aktif Karlılık (%)	2,8	1,89
Özkaynak Karlılığı (%)	21,8	14,28

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu- www.bddk.org.tr

Bu dönemde banka sayısında belirgin bir değişim yaşanmamıştır. Dönem başında 50 olan sayı, 10 yılın sonunda 52'ye yükselmiştir. Bu bankaları Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları ve Yatırım ve Kalkınma Bankaları olarak üç grupta sınıflandırmak mümkündür. 8.117 adet olan dönem başı şube sayısı %45'lik

bir artış ile dönem sonunda 11.747'ye ulaşmıştır. Şube sayısındaki bu yükselişe karşın sektördeki toplam personel sayısı ise %26 yükselmiştir.

Sektörün toplam bilanço büyüklüklerindeki gelişme bakıldığında, seçili bilanço kalemlerinde dikkat çekici bir büyüme görülmektedir. 2007 sonu itibari ile 582 Milyar TL civarında olan sektörün toplam aktifleri 10 yıl sonunda %369'luk bir artış ile 2.731 Milyar TL'ye ulaşmıştır. Mevduat, Özkaynak ve net kar kalemlerindeki büyüme ise sırası ile %307, %295 ve %153 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Ancak en dikkat çekici büyümenin Krediler kaleminde gerçekleşmiştir. Dönem başında 286 Milyar TL civarında bulunan krediler kalemi 10 yıl boyunca %506 büyüyerek 1.734 Milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Diğer kalemlere göre Kredilerde yaşanan bu olağanüstü büyüme, mevduatın krediyi karşılama oranında da açıkça ortaya çıkmıştır. 2007 sonu itibarıyla %80 olan bu oran 2016 sonunda %119 olarak gerçekleşmiştir.

Sektör karlılığını gösteren iki önemli finansal oranda, Aktif Karlılığı ve Özkaynak Karlılığı, 10 yıllık dönemde istikrarlı bir şekilde düşüş görülmektedir. 2007 yılında %2,8 seviyesinde gerçekleşen Aktif Karlılık oranı 10 yıllık sürede belirgin bir düşün göstererek %1,89'a gerilemiştir. Özkaynak Karlılığında ise %21,8'lik karlılık 10 yılın sonunda %14,28'e düşmüştür.

Hem BDDK'nın yakından takip ettiği hem de bankalar için kritik öneme sahip olan Sermaye Yeterlilik Oranında ise karlılığa benzer bir istikrarlı düşüş trendi gözlenmektedir. 2007 yılı sonunda %18,94 olarak gerçekleşen oran 2016 sonu bilançolarına göre %15,57'ye düşmüştür.

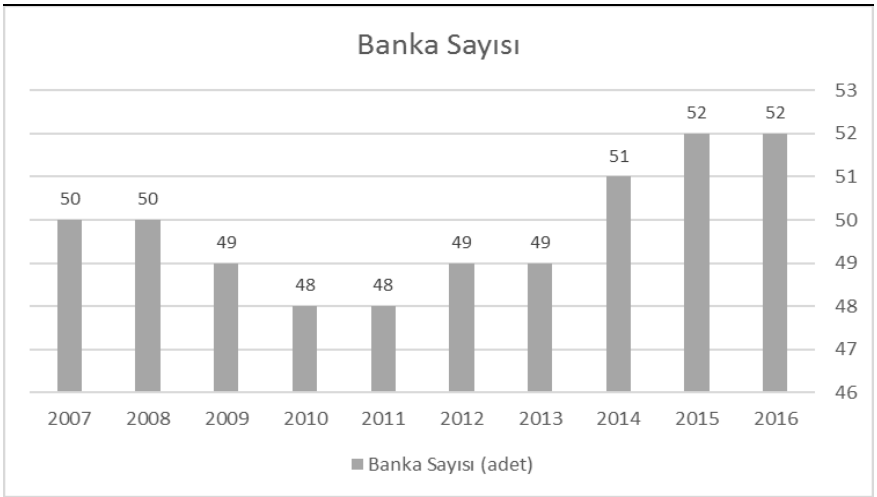
Çalışma kapsamındaki son gösterge olan ve bankalar açısından önemli bir başarı göstergesi olan Takibe Dönüşüm Oranı, 2007 yılının sonunda %3,48 olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında %2,7 seviyesine kadar düşen bu oran 2016 sonunda %3,24 gerçekleşerek tekrar dönem başı seviyelerine ulaşmıştır.

5. 2007-2016 Arası Seçili Göstergelerin Seyri

Bankacılık sektörünün son on yılında, sadece dönem başı ile dönem sonunu karşılaştırmak sağlıklı bir değerlendirme yapmak için yeterli değildir. Çalışmanın konusu olan göstergelerin 10 yıllık seyrini ayrı ayrı incelemek hem var olan durumu daha açık bir şekilde ortaya koyacak hem de geleceğe yönelik değerlendirmeleri daha sağlıklı hale getirecektir. Bu nedenle aşağıda çalışmaya konu olan göstergelerin 10 yıllık gelişim veya gerilemesi grafikler yardımı ile ortaya konulmuştur.

5.1. Niceliksel Büyüklüklerin Seyri

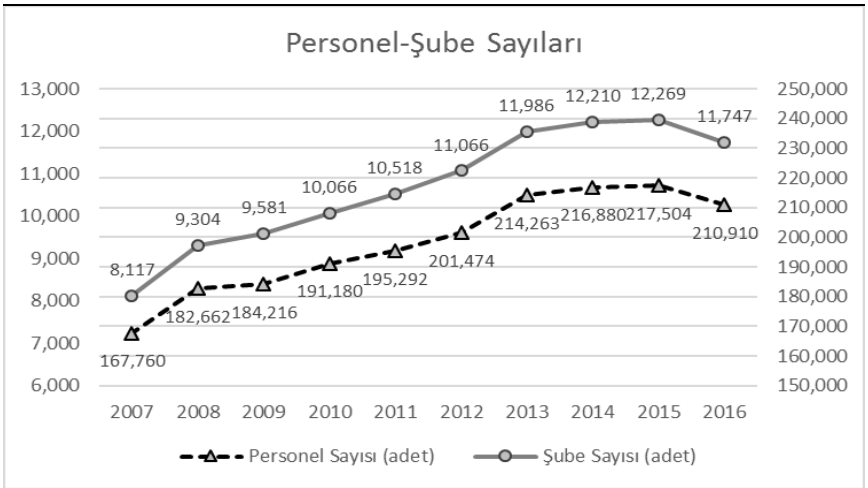
Yıllar itibarıyla 2007'den 2016 kadar, Bankacılık Sektöründe faaliyet gösteren banka sayısı aşağıdaki grafikteki gibidir.

Grafik-1: Sektörde Faaliyet Gösteren Banka Sayısı

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

Söz konusu dönemde banka sayısında büyük bir değişim meydana gelmemiştir. Dönemin son yıllarında faaliyet izni alan iki katılım bankası ve yabancı sermayeli bir mevduat bankası ile beraber 2016 yılında banka sayısı 52'ye yükselmiştir. Bu bankaların 34 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi kalkınma ve yatırım bankası iken sadece 5 tanesi katılım bankası statüsündedir.

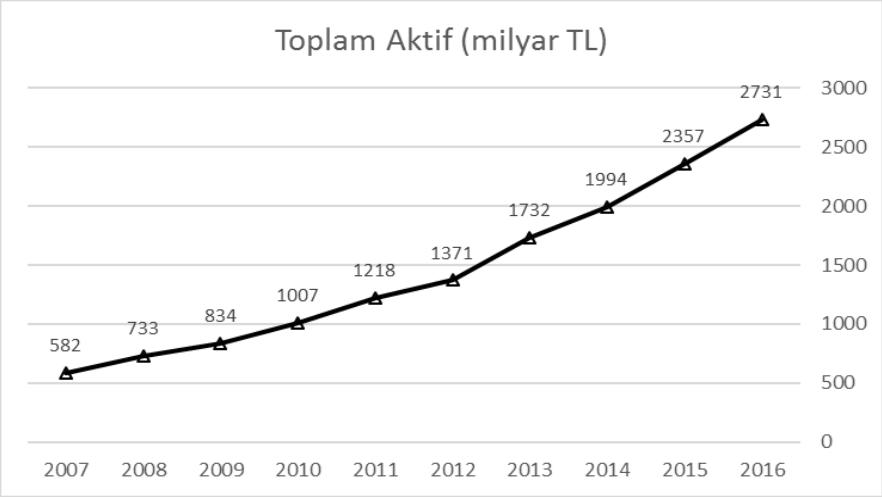
Grafik-2: Sektördeki Şube ve Personel Sayıları

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

Her iki göstergede de birbirine paralel olarak, dönem başından itibaren belirgin bir artış görülmektedir. Ancak bu artıştaki ivme 2014 ve 2015 yıllarında giderek azalmış ve son yıl olan 2016'da banka sayısında herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen, her iki göstergede de önemli bir düşüş yaşanmıştır.

5.2.Bilanço Büyüklerinin Seyri

Sektör bilançosunun en önemli beş kaleminin -Toplam Aktif, Mevduat, Krediler, Özkaynaklar ve Net Kar- 10 yıllık süre içindeki gelişimi aşağıdaki grafiklerde verilmiştir.

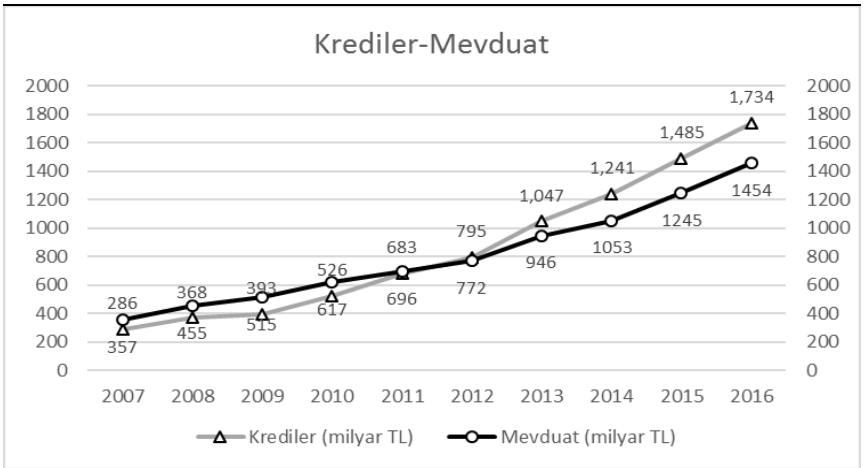

Grafik-3: Yıllar itibarıyla sektörün Toplam Aktifleri

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

Grafik-3'de görüldüğü gibi 10 yılda toplam aktiflerde muazzam bir artış söz konusudur. Kesintisiz her yıl %15-%25 arasında büyüme kaydedilerek dönem başına göre 4,5 katlık bir artış gerçekleşmiştir. Ele alınan göstergelere bakıldığında bu artışın daha çok kredilerdeki genişlemeden kaynaklandığı görülmektedir.

Aşağıdaki Grafik-4'de hem kredilerin hem de mevduatın yıllar itibarıyla seyri verilmiştir.

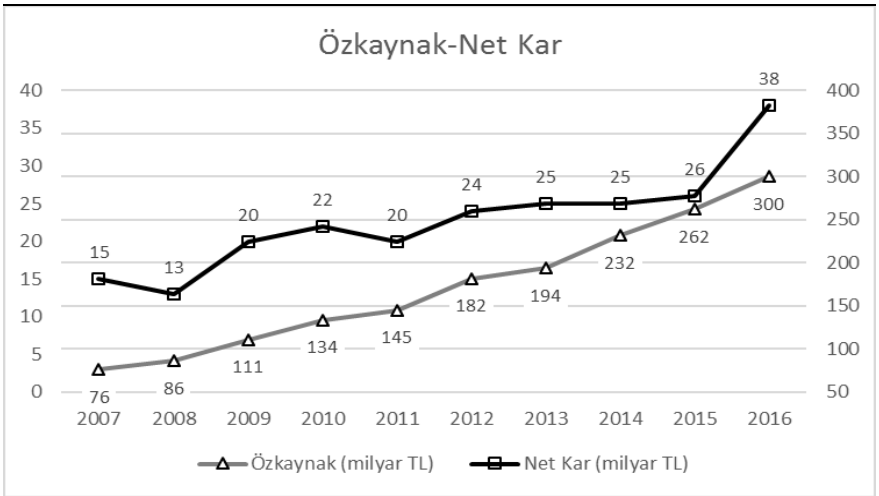

Grafik-4: Kredilerin ve Mevduatın yıllar itibarıyla seyri

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

Grafikte de görüldüğü gibi hem Kredilerde hem de Mevduatta, Toplam Aktiflere paralel olarak, sürekli bir büyüme yaşanmıştır. Ancak dönem başına göre Mevduatta 4 kat artarken Kredilerde 6 kat artış gerçekleşmiştir. Bu durum, sektörün bilanço hacminin büyümesinde kredilerdeki artışın belirgin etki yaptığını göstermektedir.

Bilanço kalemleri arasında ele alına son iki gösterge, Özkaynaklar ve Net Karın yıllar itibarıyla seyri de Grafik-5'de görüldüğü gibidir.

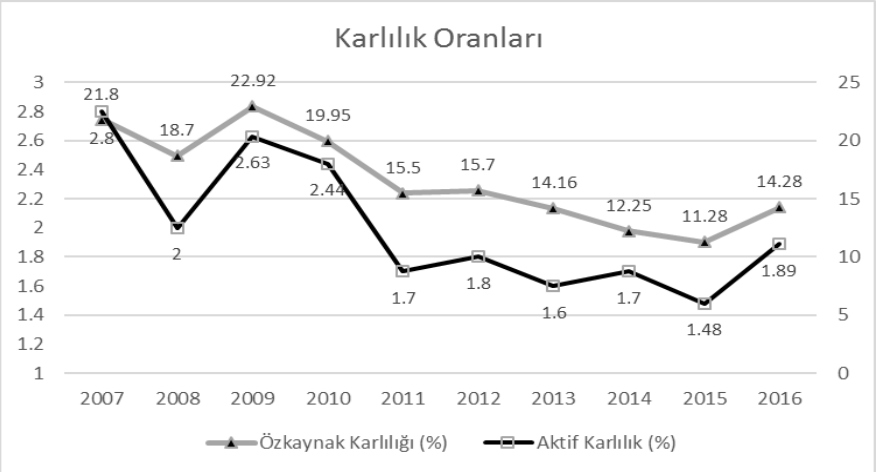
Grafik-5: Özkaynakların ve Net Karın yıllar itibarıyla seyri

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

Sektörün Özkaynakları dönem içinde sürekli yükselerek, dönem başına göre 4 katlık bir artış kaydetmiştir. Özkaynakların diğer bilanço kalemlerine paralel bir seyir göstermesine karşılık, Net Kar kalemi yatay bir seyir izlemiştir. Yıllar boyu 20-25 Milyar TL seviyesinde elde edilen net karın son yıl olan 2016'da neredeyse %50'lik bir artış ile 38 Milyar TL kar üretmesi dikkat çekicidir.

5.3.Ortalama Karlılık Oranlarının Seyri

Şirketlerin temel amacı "kar etmek" olarak kabul edilir ise karlılık oranlarını da bankaların başarısı için önemli bir kriter olarak değerlendirmek gerekir. Konjonktürel durumlar haricinde, istikrarlı ve öngörülebilir bir karlılık seviyesini yakalayan bankaları saymak yanlış olmayacaktır. Bu durum bankacılık sektörü üçünde geçerlidir. 2007-2016 döneminde Türkiye'de bankacılık sektörünün ortalama aktif ve özkaynak karlılıkları ve yıllar itibarıyla gösterdikleri seyir, bir anlamda sektörün başarısını da ortaya koyacaktır. Aşağıdaki Grafik-6'da söz konusu iki karlılık oranları görülmektedir.

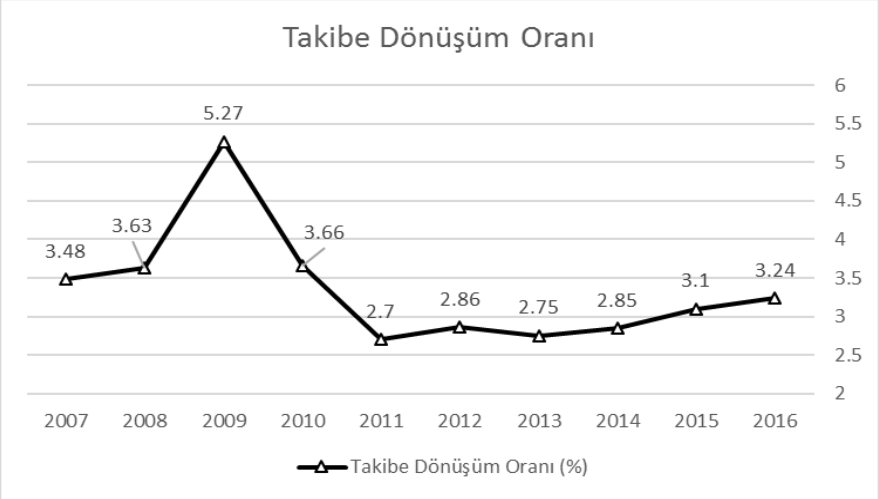

Grafik-6: Ortalama Aktif ve Özkaynak Karlılıkları

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

Görüldüğü gibi, 10 yılın sonunda dönem başına göre her iki karlılık oranında da önemli bir azalma söz konusudur. Özellikle 2008 yılında Amerika Birleşik Devletleri kökenli finansal kriz sonrasında tüm Dünya'da yaşanan likidite bolluğuna paralel olarak düşen faiz oranları Türkiye'deki bankaların kar marjlarını da azaltan bir etki yapmıştır. 2011 yılından itibaren ortalama aktif karlılığı %1,8 seviyelerinde, ortalama özkaynak karlılığı da %14 seviyelerinde salınmaktadır.

5.4.Takibe Dönüşüm Oranının Seyri

Grafik-7: Takibe Dönüşüm Oranının Seyri

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

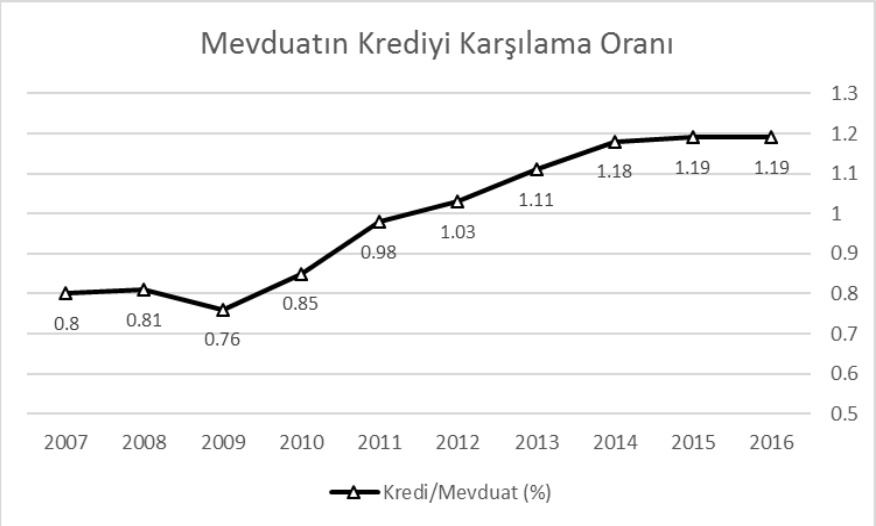
Bankalar açısından karlılık oranlarının yanında bir başka başarı kriteri de Takibe Dönüşüm Oranıdır. Asıl işlevi kredi vermek olan banka için verilen kredinin ana para ve faiziyle birlikte vadesinde ve tam olarak tahsil edilmesi doğal olarak bankanın başarısını gösterecektir. Ne kadar düşük oranın o kadar yüksek başarı anlamına gelmektedir. Aşağıdaki Grafik-7'de çalışmanın kapsadığı dönemde sektörün Takibe Dönüşüm Oranının seyri görülmektedir.

Finansal krizin etkisindeki yıl olan 2009 yılı hariç, dönem boyunca oranın yatay seyrettiği görülmektedir. Kredi hacminin muazzam ölçüde arttığı yıllarda bu oranın belirgin bir şekilde yükselmemesi, sektördeki kredi kalitesinin gerçek anlamda yüksek olduğu şeklinde değerlendirilmelidir. Ancak son iki yılda oranın %3 seviyesinin üzerinde çıkması ve trendin yukarı yönlü olması, ileriki yıllarda bu oranda daha da kötüleşme olabileceğini göstermektedir.

5.5.Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı

Bankalar mevduat yolu ile topladıkları fonları kredi yolu ile ihtiyaç sahiplerine ve yatırımlara aktararak ekonomiye katma değer yaratırlar. Mevduatın tamamının kredi olarak ekonomiye aktarılması bankacılık işlevinin yerine getirildiğini gösterir. Ancak bazı durumlarda toplanan mevduatın bir kısmı getirin sağlayan hisse senedi, tahvil, döviz ve değerli madenlerde değerlendirilebilir. Bu durum bankayı asli bankacılık işlevinde uzaklaştırmaktadır. Diğer taraftan bankaların fon kaynağı olarak sadece mevduat değil, kredi yolu ile veya tahvil ihracıyla sağlanan fonlar da bulunmaktadır. Banka bazı durumlarda bu fon kaynaklarını kullanarak topladığı mevduat tutarından çok daha fazla kredi kullandırabilmektedir.

Çalışmada incelenen 10 yıllık dönemde Türkiye'de yukarıda ifade edilen her iki durum da belirgin şekilde yaşanmıştır. Aşağıdaki grafikte bu iki durumda açık şekilde görülmektedir.

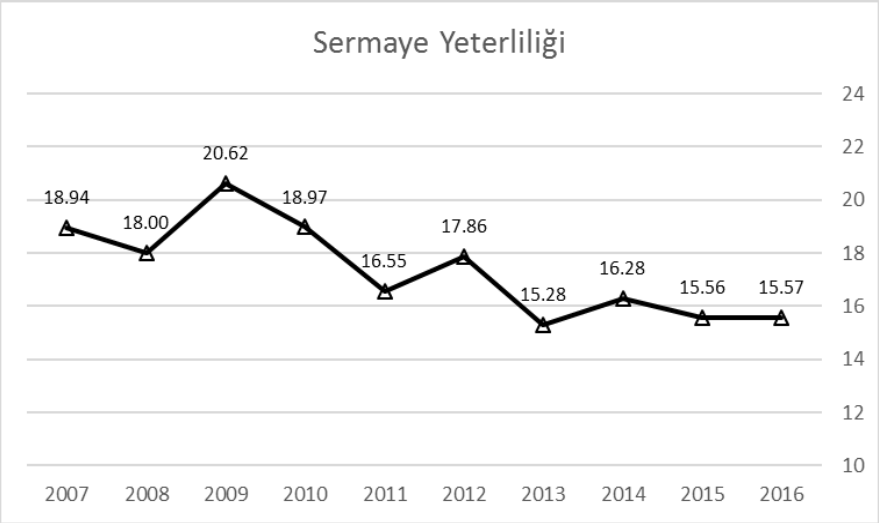
Grafik-8: Mevduatın Krediyi Karşılama Oranının Seyri

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

2007-2016 döneminin ilk beş yılında bankalar mevduat yolu ile topladıkları fonların tamamını kredi yolu ile ekonomiye aktaramamışlardır. Bu dönem bilançoların bakıldığında aradaki farkın daha çok getiri sağlayan menkul kıymetlerde değerlendirildiği görülmektedir. 2012'de itibaren ise Kredi/Mevduat oranı %100'ün üzerinde gerçekleşmiştir. Son beş yıllık dönemde ise uluslararası piyasalarda kredi ve tahvil ihracı yolu ile sağlanan fonlar ile mevduatın üzerinde kredi hacmine ulaşılmıştır. Ancak son üç yılda, bu oranın %120 seviyesinde yatay seyretmesi dikkat çekicidir.

5.6.Sermaye Yeterlilik Oranı

Sermaye Yeterlilik Oranı, Basel standartları kapsamında bankalarının mali yapısının ne ölçüde güçlü olduğunu gösterdiği için önemli bir gösterge olarak öne çıkmaktadır. Basel Komitesi bu oranın alt sınırı olarak %8 belirlemişken, Türkiye'deki kamu otoritesi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) bu alt sınırı %12 olarak kabul etmiştir. Aşağıdaki grafikte bu oranın 10 yıllık dönemdeki seyri yer almaktadır.

Grafik-9: Sermaye Yeterlilik Oranın seyri

Kaynak: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. www.bddk.org.tr

Görüldüğü gibi oran BDDK'nın belirlediği alt sınırın oldukça üstünde bulunmaktadır. Oranın bu seviyelerde salınması nedeniyle, sektörün ekonomik krizlere daha fazla dirençli olduğunu söylemek fazla da yanlış olmayacaktır. İncelenen dönemin ilk yıllarında %18-20 gibi oldukça yüksek bir bantta gerçekleşen bu oran dönemi son yıllarında %15 etrafında salınmıştır.

6. Değerlendirmeler ve Öneriler

2007-2016 arası 10 yıllık dönemde hem Dünya'da hem de Türkiye'de, tarihi gelişmeler yaşanmıştır. Dünya genelinde ciddi bir likidite bolluğunun yaşandığı bu dönemde, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada askeri karışıklıklar ve siyasi belirsizlikler eksik olmamıştır. Ekonomik ve siyasi gelişmelerin bankacılık sektörü üzerindeki etkisi göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. Bu nedenle söz konusu 10 yıllık dönemde sektörün öncü göstergelerinin gösterdiği gelişmeler yakından takip edilmelidir. Türkiye'de bankacılık sektörünün özelliklerini yansıtan belirli büyüklüklerin ve finansal oranları seyirlerinin incelendiği bu çalışmada ulaşılan değerlendirmeler ve öneriler aşağıda ifade edilmiştir.

Öncelikle 10 yıllık sürede sektörün Toplam Aktiflerinde kesintisiz bir şekilde dikkat çekici büyüme gerçekleşmiştir. Bu büyüme ilk bakışta olumlu gözükmektedir. Ancak büyümenin neden kaynaklandığına bakıldığında, riskli bir durumun da belirgin hale geldiği ortaya çıkmaktadır. Kredi ve mevduat büyümeleri karşılaştırıldığında, kredilerdeki büyümenin mevduata göre belirgin şekilde büyük oluğu görülmektedir. Ayrıca mevduatın krediyi karşılama oranın, dönemin son yıllarında %100'ün üzerinde seyretmektedir. Bu durum Toplam Aktiflerdeki büyümenin daha çok kredi veya tahvil yolu ile borçlanmadan kaynaklandığını göstermektedir.

Verilen kredilerin, başka finansal kurumlarda borç alınarak ya da tahvil ihracıyla finanse edilmesi elbette bir çeşit bankacılık faaliyetidir. Ancak, alınan kredilerin ve tahvil ihraçlarını döviz cinsinden olduğu düşünülürse, bankaların üstlendiği "kur riskinin" sektör açısından ciddi bir tehlike oluşturduğu göz ardı edilemez. Hem bu riskin azaltılması hem de bilançolardaki kaynak yapısının daha sağlıklı hale getirilmesi

için yerel para cinsinde mevduat miktarının arttırılması gereklidir. Bunun için mevduat faiz oranlarının tasarruf sahipleri için daha cazip hale getirilmesi önerilmektedir.

Takibe Dönüşüm oranına bakıldığında, yine bankalar açısında riskli bir durumun ivme kazındığı dikkat çekmektedir. İncelenen dönemin ortasındaki yıllarda %2,7 gibi tarihin en düşük seviyelerine gerileyen bu gösterge dönemin son yıllarında kaygı verici bir artış göstermektedir. Daha da önemlisi bu artışın yakın dönemde süreceğini gösterir bir ivme de söz konusudur. Bu sorunun çözümünde kredi kalitesi önem arz etmektedir. Gelecek yıllarda bankaların, kredi hacmini büyütmekten daha çok kredi kalitesini arttırmaya yoğunlaşması Takibe Dönüşüm Oranı üzerinde olumlu etkilerde bulunacaktır.

Benzer şekilde dönem içinde gittikçe kötüleşen diğer bir gösterge de Sermaye yeterlilik oranıdır. Bu oran bankaların mali gücünü göstermesi açısından önemlidir. İncelenen 10 yıl boyunca %20'li seviyelerden %15'li seviyelere gerileme risklere karşı daha kırılgan bir mali yapının oluştuğunu göstermektedir. Varlık kompozisyonu içinde riskli varlıkların ağırlığının azaltılmasının yanında, özkaynakların yeni sermaye ile güçlendirilmesi ve sermaye benzeri uzun vadeli kaynak temini ile bu oran daha güvenli seviyelere ulaştırılmalıdır.

Kaynakça

Afşar Muharrem, (2011), "Küresel Kriz ve Türk Bankacılık Sektörüne Yansımaları", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı: 6, Sayfa: 143-171.

Aktaş Hüseyin, Kargın Mahmut, (2007), "Türk Bankacılık Sektöründeki Yabancı ve Ulusal Bankaların Finansal Oranlar Açısından Karşılaştırılması", Celal Bayar Üniversitesi İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14, Sayı: 2, Sayfa: 30-45.

Selçuk Bora, (2010), "Küresel Krizin Türk Finansal Sektörü Üzerindeki Etkileri", Ekonomi Bilimleri Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, Sayfa: 21-27.

http://www.global-rates.com/interest-rates/central-banks/central-bank-america/fed-interest-rate.aspx, Mart 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

www.bddk.org.tr, Mart 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

www.tbb.org.tr, Mayıs 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

www.tkbb.org.tr, Mayıs2017 tarihinde ulaşılmıştır.

www.tuik.gov.tr, Mayıs 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

17 Ağustos 1999 Depremi Ve Yoksulluk

Duygu ÖZKAN[1]

[1]Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Özet:17 Ağustos 1999 Depremi Türkiye'nin geçmişte yaşadığı depremlere kıyasla en fazla etki alanına sahip olan bir depremdir. Deprem bölgesinin Türkiye'nin en önemli üretim merkezlerine sahip olması ve bölgenin Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olması depremin sosyo-ekonomik etkisini mikro ölçekle yani bölge ile sınırlandırmamış, makroekonomik sonuçlar doğurmuştur.

Çalışmada doğal afetlerin sosyo-ekonomik yapıyı nasıl etkilediği, 1999 Marmara depremi örneği yardımı ile deprem öncesi ve sonrası ekonomik göstergeler itibariyle değerlendirilmiştir. Daha sonra deprem maliyetleri ortaya konulmuş, doğal afetlerin maliyetleri yanında ekonomik fırsatlar da içerebileceği dikkate alınarak 1999 Marmara Depremi sonrası 2000 yılı sosyo-ekonomik gelişmeleri bağlamında değerlendirilmiş ve deprem maliyetlerinin minimizasyonuna dönük önerilerde bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: 17 Ağustos 1999, Deprem, Nüfus, Sosyo-Ekonomik Yapı

1. Giriş

Türkiye deprem kuşağı üzerinde olduğu için tarihinde büyük depremler yaşamıştır. Cumhuriyet döneminde yaşanan depremlerin ilki 1939 Erzincan depremidir. Bu depremde 32.962 insan ölmüş, 230.000 kişi ise evlerini kaybetmiştir. Son olarak yaşanan depremlerden biri 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi ise etki alanı itibariyle Türkiye'nin en büyük depremidir. Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bolu, Bursa, Eskişehir, İstanbul olmak üzere 7 il depremden etkilenmiş, 17.479 kişi hayatını kaybetmiş. 49.953 kişi yaralanmış, arkasından 12 Ekim 1999'da Bolu-Düzce depreminde ise 894 kişi ölmüş, 4948 kişi yaralanmıştır. Aşağıdaki tabloda Cumhuriyet Döneminde Türkiye'nin yaşadığı en önemli depremler verilmiş, ölü sayısının 1000'in altında olduğu depremler ise tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 1: Cumhuriyet Döneminde Meydana Gelen En Önemli Depremler

Yıl	Büyüklük	Yer	Ölü sayısı	Yaralı	Ağır Hasarlı Konut
28.04.1903	6,7	Malazgirt	2626	-	4500
06.05.1930	7,2	Hakkâri sınırı	2514	-	3000
26.12.1939	7,9	Erzincan	32.962	-	116.720
20.12.1942	7	Niksar-Erbaa	3000	6300	32.000
26.11.1943	7,2	Tosya-Lâdik	2824	-	25.000
01.02.1944	7,2	Bolu-Gerede	3959	-	20.865
19.08.1966	6,9	Varto	2394	1489	20.007

28.03.1970	7,2	Gediz	1086	1260	9452
30.10.1983	6,8	Erzurum-Kars	1155	1142	3241
13.03.1992	6,8	Erzincan-Tunceli	653	3850	6702
17.08.1999	7,4	Marmara-Bolu-Düzce	18.374	36.948	93.618

Kaynak: G.BAĞCI, A. YATMAN, S.ÖZDEMİR, N.ALTIN, ''Türkiye'de Hasar Yapan Depremler'', Deprem Araştırma Bülteni, Sayı:69 Ankara,2000, ss.113-126

Marmara ve Bolu-Düzce yöresinde yaşanan deprem sadece kaybedilen, yaralanan ya da barınağını kaybeden insanlar açısından değerlendirilmeyecektir. Çünkü Bu deprem öncekilerden farklı olarak Türkiye'nin en önemli üretim merkezlerini vurmuş, daralma sürecine giren Türk ekonomisini daha olumsuz bir duruma sürüklemiştir.

Çalışmada 1999 depremlerinin Türk ekonomisi üzerindeki etkileri deprem öncesi ve sonrası ekonomik konjonktür açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek, deprem maliyetleri ortaya konulacak, sık sık deprem felaketi yaşanan Türkiye'de depremin ekonomik performans üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik neler yapılabileceği konusunda önerilerde bulunulacaktır.

2. Deprem Öncesi Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Durumu

5 Nisan 1994 ekonomik istikrar tedbirlerinden sonra 1995-1997 döneminde özellikle yurtiçi talebe bağlı olarak Türk ekonomisi yıllık %7'nin üzerinde yüksek bir hızla büyümüş, 1998 yılında ise bu oran %3,8' e düşmüştür. 1998 yılı ortalarında başlayan ekonomik durgunluk aynı yılın Kasım ayından itibaren daralmaya dönüşmüştür. 1999 yılının ilk çeyreğinde yüzde 8,5 olarak gerçekleşen GSYİH' da ki daralma ikinci çeyrekte %2 olarak gerçekleşmiştir. Sektörel olarak da ele alındığı zaman ilk çeyrekte yüzde 0,2 oranında artış gösteren tarım sektörü katma değeri ikinci çeyrekte yüzde 7,8 oranında azalmış sonuçta toplam değerde %5,5'lik bir artış sağlanmıştır. Sanayi sektöründe ise 1999 yılı ilk çeyreğinde yüzde 9,3 oranında azalmış, ikinci çeyrekte ise yüzde 1,2 oranında artmıştır toplamda yılın ilk yarısında yüzde 3,9 oranında azalma meydana gelmiştir. Hizmetler sektörü içinde benzer bir durum söz konusudur. Hizmetler sektörü katma değerinde yılın ilk çeyreğinde yüzde 8,7 oranındaki gerileme ikinci çeyrekte yüzde 2,6'ya inmiştir. Yılın ilk yarısında hizmetler sektörü katma değerinde yüzde 5,5 oranında azalma söz konusudur.

Hizmetler sektöründe ikinci çeyrekte ciddi bir iyileşmenin yaşanmamasının temel nedeni turizm sektöründe yaşanan durgunluktur. Bütün bu gelişmeler sonucunda 1999 yılının ilk yarısında GSYİH' da ki daralma yüzde 5 olarak gerçekleşmiş, net dış alem faktör gelirlerinde yüzde 31.3 oranındaki azalma nedeniyle GSMH' da ki azalma yüzde 5.8'e ulaşmıştır. Ekonomik performanstaki gerileme toplam yurtiçi talepte de kendini göstermektedir. 1999 yılının ilk yarısında toplam yurtiçi talepteki gerileme yüzde 6,3'tür.1

Yurtiçi ekonomik performans da daralma eğilimi ithalat ve ihracat yönünde kendini göstermiştir. İhracatta 1998 yılının son çeyreğinde başlayan daralma eğilimi 1999 yılında da devam etmiş, ilk çeyrekte yüzde 5,2 ikinci çeyrek de ise 9,1 oranında gerilemiş yılın ilk yarısı itibariyle yüzde 7,1 oranında gerileme ile birlikte 12,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi talepteki daralma aynı zamanda yurtdışı mallarda da kendini göstermiştir ve ilk çeyrek de yüzde 29,5 ikinci çeyrekte ise 14,7 oranında gerileme yaşanmış ve yılın ilk yarısında ithalat yüzde 21,9 gerileme ile 18,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.[2]

[1] BIBBEE, A., GÖNENÇ, R., JACOPS, S., KONVITZ, J., PRICE, R., (2000), "Economic Effecsts of The 1999 Turkish Earthquakes ; An Interim Report'', OECD, Economics Department Working Papers, No:247.

2 DİE, "İmalat Sanayiine Depremin Etkisi Anketi Sonuçları'', Ekim, 1999.

Dış ticarette gerilemenin en büyük nedeni 1996 yılında Uzak Doğu Asya ülkelerinde başlayan ve bütün dünyaya yayılan Asya krizi 3 ve 1998 yılında kendini gösteren Rusya'daki ekonomik kriz ve moratoryum ilan edilmesidir.4 Özellikle Rusya'da kendini gösteren kriz, yakın ekonomik ilişkiler içerisinde bulunduğumuz için Türk ekonomisini daha fazla etkilemiştir. Bu ülke ile olan bavul ticareti 1999 yılının ilk yarısında yüzde 41,5 oranında azalarak 5,8 milyar dolara gerilemiştir. Ocak-Haziran dönemi itibariyle cari işlemler dengesi 259 milyon dolar açık vermiştir.5

1999 yılının ilk yarısında destekli bütçe harcamalarındaki artış yüzde 80.5 oranında artarak 17.673 trilyon gelirler ise yüzde 53.2 oranında artarak 10.951 trilyon, konsolide bütçe açığı ise 6.721 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. 1998 Aralık ayında yüzde 145,1 olarak gerçekleşen yıllık bileşik bazda iç borçlanma faiz oranı Temmuz ayında yüzde 101.4 olarak gerçekleşmiştir.6 1999 yılı birinci yarısında yıllık baz da ortalama tüketici fiyat artışı yüzde 49.46 toptan eşyada ise yüzde 64.08dir.7Reel olarak faiz oranlarında artış yüzde 42,1 olarak gerçekleşmiş, bu nedenle tasarruf sahiplerinin TL mevduatlara yönelmesine neden olmuş, Merkez Bankası döviz rezervlerinde ise yükselme meydana gelmiştir.8

3. Deprem Bölgesinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Depremin olduğu bölgeler hem jeografik hem de ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu 7 ili (Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bolu, Bursa, Eskişehir, İstanbul) etkilemekle birlikte en büyük can ve mal kaybı Sakarya, Yalova ve Kocaeli'nde yaşanmıştır. Bu yedi ilin Türkiye Nüfusu içerisindeki payı yüzde 23, depremden en fazla etkilenen nüfusun payı ise yüzde 6'dır.

17 Ağustos depreminden etkilenen illerin ürettiği mal ve hizmetlerin GSMH içerisindeki oranı yüzde 34,7, katma değer içindeki payı ise yüzde 46,7'dir. Özellikle en fazla etkilenen il olan Kocaeli, Sakarya ve Yalova'nın toplam GSMH içindeki payı ise yüzde 6,3, sanayi katma değeri içerisindeki payı ise yüzde 13,1'dir. Haziran 1999 itibariyle altı ilin toplam ihracattaki payı yüzde 65, ithalattaki payı ise yaklaşık yüzde 72'dir.9

Bölge yoğun sanayi bölgesi olduğu için kullanılan elektrik tüketimi de oldukça yüksektir.1998 yılı verilerine göre bu altı ilin toplam Türkiye elektrik tüketiminde payı yüzde 28.08 düzeyindedir.10 Kişi başına düşen milli gelir açısından yine bölge Türkiye ortalamasının yaklaşık olarak iki katıdır.11Bu üç ilin dışındaki Bursa, Eskişehir, İstanbul illeri ise depremden bu üç ile yakın ekonomik bağlantılar içerisinde olduğu için dolaylı olarak etkilenmiştir. Bölgedeki temel endüstriler ise petrol arıtımı, Petro-kimya, tekstil hammaddeleri, metal ana sanayi, motorlu kara taşıtları yapım, onarım montaj ve lastik sanayidir. Aynı zamanda bölge turizm açısından da gelişmiş bir bölgedir. Türkiye ekonomisi içerisindeki yerine ilişkin seçilmiş temel ekonomik göstergeler aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Deprem Bölgesindeki İllere İlişkin Seçilmiş Bazı Göstergeler (1998)

3 DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Eylül 2000. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/2000/09.html)

4 DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1998. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/1998/11.html

5 DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1998. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/1998/11.html

6 DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Mayıs 2001. (htt://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/05/teg/html)

7 DPT, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Konjonktür Değerlendirme Raporu, Sayı;18-Eylül 1999,Ankara.

8 DPT, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü "Konjonktür Değerlendirme Raporu" , Mayıs 2000, Sayı:20.

9 DMTVerileri,Haziran1999. (http://www.dtm.gov.tr.tr/ead/ekonomi/turkekon99/odemeler.htm)

10 G.BAĞCI, A. YATMAN ,S. ÖZDEMİR, N. ALTIN, Türkiye'de Hasar Yapan Depremler , Deprem Araştırma Bülteni, Sayı 69. Ankara, 2000.

11Maliye Bakanlığı , " Deprem Bölgesine Yapılan Harcamaların İstatistikleri",2001. (http://bumko.gov.tr/WEB/tablo/deprem.htm.)

	Nüfus (bin)	GSMH içerisindeki payı (%)	Endüstriyel Katma Değer İçerisindeki Payı (%)	Kişi Başına Düşen Milli Gelir ($)	Bütçe Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	Bankalardaki mevduatlar içerisindeki payı (%)	Banka Kredileri İçerisindeki Payı (%)
Kocaeli	1177	4.8	11.3	7845	45.8	1.4	0.9
Sakarya	732	1.1	1.1	2734	0.4	0.5	0.2
Yalova	164	0.4	0.7	4966	0.1	0.2	0.1
Bolu	553	0.9	0.7	3104	0.3	0.3	0.2
Bursa	1959	3.5	5.0	3434	3.0	2.4	3.2
Eskişehir	661	1.2	1.1	3335	0.8	0.7	0.7
İstanbul	9199	22.8	26.8	4728	37.5	44.1	41.0
Kocaeli+Sakarya+Bolu+Yalova	2626	7.2	13.8	5243	16.6	2.4	1.4
7 Kentin Toplamı	14444	34.7	46.7	4581	58.0	49.6	46.3
Türkiye	62866	100.0	100.0	3031	100.0	100.0	100.0

Kaynak: BIBBEE Alexandra, GONENC Rauf, JACOPS Scott, KONVITZ Josef, PRICE Robert, 'Economic Effecsts Of The 1999 Turkish Earthquakes: An Interim Report', Economics Department Working Papers, No:247, 2000, p.36.

Birçok yabancı ortaklı şirketin yatırım alanı yine bu bölgedir. Örneğin Goodyear, Pirelli, Honda, Hyundai, Toyota, Renault, Fıat, Ford, Bridgestone, Bayer bunların başlıcalarıdır.

4. Depremin Ekonomik Etkileri

Depremin ekonomik etkilerini çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. İlk olarak bölgede çok sayıda kişi sayısı meskenini kısmen ya da tamamen kaybetmiştir. Mesken maliyetleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Meskenlerin İnşa Maliyetleri (İki Depremin Sonucu Olarak)

	Mesken Sayısı	İskân Başına Maliyet(US$)	Toplam Maliyet (Milyon Dolar)
Tümüyle Tahrip Olmuş	93618	20000	1872
Orta Şiddette Etkilenmiş	104693	8000	838
Hafif Şiddette Etkilenmiş	113382	3000	340
Toplam	311693	9785	3050

Kaynak: World Bank, Marmara Eartquake Assesment Report, 1999.

Deprem bölgesi üretim bölgesi olduğu için ekonomik altyapı üzerindeki etkileri aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

a) Ekonomik Altyapı Üzerindeki Etkileri

17 Ağustos Depremi özellikle karayolu, demiryolu gibi ulaştırma modlarını etkilemiş aynı zamanda haberleşme, enerji ve enerji dağıtım tesislerinde de ağır tahribatlar meydana getirmiştir. Meydana gelen bu büyük tahribat vatandaşların ekonomik ve sosyal yaşantılarını da son derece olumsuz bir şekilde etkilemiştir.12Yaklaşık olarak 3400 elektrik dağıtım kulesi, 490 km elektrik dağıtım ağı, yer altı dağıtım hatları büyük ölçüde tahrip olmuştur.

Aynı zamanda gaz ve petrol boru hatları tahrip olmuş, Marmara Denizi'ne petrol ve kimyasallar akarak denizi kirletmiştir. Etkilenen diğer alanlar ise telekomünikasyon ağı (telefon santrali ve şebekesi), su dağıtım kanalları, kanalizasyon ağıdır. Ayrıca Ankara-İstanbul otoyolunun 60 km si ve Gebze-Arifiye Demiryolu ile Derince limanı da depremde hasara uğramıştır.

b) İmalat Sektörü Üzerindeki Etkileri

Deprem bölgesi, imalat sektörünün yoğun olduğu bir alan da bulunduğu için imalat sanayi işyerlerinde bina, makine, teçhizat, mamul ve yarı mamul stok kaybı vasıfsız ya da vasıflı iş gücü kaybı gibi etkileri ortaya çıkarken bunlara bağlı olarak üretim ve ihracat kaybı söz konusudur. Bölgedeki imalat sektörü işyerlerinin katma değer kaybı (kamu+özel) 657.9 trilyon liradır. Bu zararın 295.9 trilyon lirası fiziki hasar, 355.4 trilyon lirası ise üretim kaybıdır.

Deprem sırasında toplam üretim kaybı Türkiye imalat sanayi içerisinde yüzde 5.81'dir. GSYİH kaybı ise 546.3 trilyon liradır. (1.3 milyar dolar). Sonuç olarak bu kayıp 1.1 katrilyon TL'ye ulaşmaktadır. Depremden en önemli zararı 102.9 trilyon ile makine teçhizat, 82.2 trilyon ile binalar ve 25.6 trilyon ile altyapı hasarı oluşturmaktadır. İmalat sanayinde üretim kapasitesi etkilenen 889 işyerinden 364'ü normal üretim kapasitesine 16 günde ulaşırken 521'i ortalama 18 haftada ulaşmıştır.13

Depremin imalat sanayi işyerleri üzerindeki en önemli ve telafisi güç etkisi ise nitelikli insan gücü kayıplarıdır. İmalat sanayinde depremde 3491 kişi etkilenmiş ve bunun 346'sı (9.9) depremde yaşamını kaybetmiştir. Depremde etkilenen 3.491 çalışandan 2038'i ilköğretim 1055!i (%30,2) lise, 380'i (%10.9) yüksekokul, 18'i (%0.5) ise yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim görmüştür. Üretim kaybına neden olabilecek düzeyde personel sayısı ise 1314 kişidir. Bu oran, depremden etkilenen çalışmanın yüzde 7,6'sına karşılık gelmektedir.14

Bölge imalat sanayinde faaliyet gösteren kamu kuruluşlarında üretim ve satış kaybı ise şu şekildedir: TÜRPAŞ' ta 558.6 milyon dolar, TÜVASAŞ' ta 20 milyon dolar, İGSAŞ' ta 18.6 milyon dolar ve PETKİM' de 34.3 milyon dolar olmak üzere toplam 631.5 milyon dolar civarındadır.15

12 SELÇUK , F.-YELDAN , E. , "On The Macroeconomic Infact of the August 1999", Applied Economics Letters, Volume : 8 , Issue : 7, 2001

13 The Economist, "Lessons from Turkey", 28/08/1999.

14 TURSAB, "Türkey Turizm Acentaları Birliği Verileri", Ocak 2000.(http:/www.tursab.org.tr)

15 UYGAR Ercan, " Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri" , Türkiye Ekonomi Kurumu , Tartışma Metni , NO : 2000/1 , Ankara, Mart 2001

Tablo 4: 10 ve daha fazla kişi çalıştıran imalat sanayi işyerlerinin deprem sonrası durumu.

İLLER	Toplam İşyeri sayısı	Üretimi etkilenen İşyeri Sayısı	Hasar Gören İşyeri Sayısı	Tahmini Fiziki Hasar (Milyar TL)	Toplam Üretim Kaybı (Milyar TL)	Toplam Zarar (Milyar TL)	Zarar Gören Personel Sayısı	Nitelikli Personel Kaybı
Bolu	233	185	749	18754,6	18372,5	37127,1	308	85
Kocaeli	690	590	109	167453,5	234959,8	402413,3	1398	496
Sakarya	218	208	420	97031,7	84586,9	181618,6	1134	271
Yalova	45	42	185	12712,8	17527,0	30239,8	651	462
Toplam	1186	1025	74935	295952,6	355446,2	651398,8	3491	1314

Kaynak: DİE, DİE Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Ortak Çalışması, ''İmalat Sanayine Depremin Ekonomik Etkisi Anket Sonuçları'', 28.10.1999. (Tamamen Yıkılan İşyerlerinin Bilgileri Elde Edilemediğinden Dahil Edilmemiştir).

c) Tarım Sektörü Üzerine Etkileri

Deprem tarım sektöründe önemli bir olumsuz etkiye sebep olmamasına rağmen çiftçilerin konutları, çiftlikleri, ölen hayvanları, borçlarının sonra ödenmesi için imkan sağlanması ve yatırımları için yeni finans kaynakları sağlanması konularında devlet bazı önlemleri uygulamaya koymuştur. Devlet kurumlarından Devlet Su İşleri 3.850 Milyar Türk Lirası, Köy Hizmetleri ise 501,5 Milyar Türk Lirası tutarındaki kaynakları bölgede meydana gelen hasarların karşılanması için bütçeden almıştır. Tarım sektörünün bir diğer önemli kamu kurumı olan Orman Bakanlığının bölgedeki binalarında 336,3 Milyar Türk Lirası değerinde hasar olduğu tespit edilmiştir.16

d) İhracat-İthalat

İmalat sanayinde üretim kayıpları beraberinde ihracatta daralmayı getirmiştir. Deprem nedeniyle bölgedeki 164 firmanın ihracatında 103,9 milyon dolar azalma meydana gelmiştir. Aynı zamanda bölgedeki 112 firmanın ithalatındaki azalma 77,9 milyon dolardır. Bu azalma 6,1 milyon dolar ile sermaye mallarında, 29,2 milyon dolar ile ara mallarda ve 42,6 milyon dolar ile tüketim mallarında gerçekleşmiştir.

Marmara depremindeki kayıplar bu boyutta olmakla birlikte Gölkaya Düzce ve Kaynaşlı imalat sektörünün GSMH içindeki payı yüzde 0,3 ve İMKB'de kayıtlı 7 şirketi bulunduğu için bu rakam telafi edilebilecek düzeydedir.17

16 WB, Country Brief/ Turkey, 2000

17 World Bank, "Marmara Earthquake Assesment Report" , DPT, 1999.

e) Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri

Marmara bölgesinde meydana gelen depremin en fazla etkilediği sektörlerden birisi de turizm sektörüdür. Turizm sektörünün deprem nedeniyle meydana gelen kaybı yaklaşık olarak 173 milyon dolardır. Turizmdeki kayıplar sınıflandırılacak olursa şu şekilde sınıflandırabiliriz;

İptal edilen kongrelere katılması gereken kişi sayısı 17.600 kişi.

Depremden dolayı iptal edilen kongrelerden uğranan parasal kaybın değeri 15 milyon dolar.

Deprem bölgesi dışında olmasına rağmen duyulan kaygı nedeniyle Türkiye'ye gelmekten vazgeçen müşterilerin sayısı 156.000 kişi ve uğranılan parasal kayıp 105.000 dolar depremden dolayı tatilini yarıda kesip dönen yabancı sayısı 8000 kişi; depremden dolayı yapılmayan Anadolu turlarından uğranılan kayıp 3 milyon dolar ve toplam kayıp 173 milyon dolar.

1999 yılı deprem öncesi turizm sektöründeki gerileme önceki yıllara kıyasla yüzde 30 düzeylerinde idi. Depremle birlikte meydana gelen kayıp 1999 yılında %27'dir. Depremin turizm sektörü üzerindeki etkisi diğer sektörlerden farklıdır. Çünkü imalat sanayindeki kayıplar doğrudan deprem bölgesindeki işyerleri ile sınırlıdır. Fakat deprem yörelerinde yıkılan ya da aşırı zarar gören turizme dönük işyeri sayısı çok fazla olmamasına rağmen turizm sektörüne depremin etkisi sadece bölge ile sınırlı kalmamış, Türkiye'deki tüm turizm yörelerini etkilemiştir.

Eğitim ve Sağlık

Depremin etkilendiği bölgede toplam 43 adet okul tamamen kullanılamaz hale gelmiş 377 adet okul ise hasar görmüştür. Bu okulların tadilatı ve yeniden yapılması için harcanan giderlerin toplam değeri yaklaşık olarak 20 Trilyon Türk Lirası olarak tespit edilmiştir. Kocaeli, Sakarya ve Bolu İllerinde yer alan üniversitelerin onarımı ve yıkılan binalarının yeniden yapılması için 4.950 Milyar Türk Lirası ayrılmıştır. Ayrıca bölgede var olan Yurt Kur Genel Müdürlüğüne ait binaların hasarları için de ödenekler ayrılmıştır.

Deprem bölgesinde Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'ne ait olan tesislerin hasarlarının onarımı ve yeniden inşası için yaklaşık olarak 25 Trilyon Türk Lirası ödenek ayrılmıştır.

Depremin Mali Etkileri

Depremin mali etkilerini konsolide bütçe, yıkılan konutların yerine yenilerini yapmaya dönük yapılan harcamalar, kamu bankalarının görev zararları, yerel yönetimlerin yaptıkları harcamalar ve sosyal fonlardan aktarılan kaynaklar olarak değerlendirmek mümkündür.

Depremin konsolide bütçe üzerine yükü gelir kaybı ve harcama şeklinde sınıflandırılmıştır. 1999 yılının ikinci yarısında deprem bölgesinde işyerlerinin hasara uğraması ve üretim kayıpları yüzünden vergi erteleme ve vergilerin silinmesi şeklinde 739 milyon dolar; harcama şeklinde ise 663 milyon dolar olmak üzere depremin konsolide bütçeye yükü toplam 1402 milyon dolardır. Bu rakamın GSMH içerisindeki payı ise binde sekizdir.

2000 yılında bütçenin deprem bölgesinden gelir kaybı 1999 yılına kıyasla daha düşüktür. Çünkü bölgede yıkılan ya da hasar gören işletmelerin bir kısmı yeniden faaliyetlerine başlamıştır. Fakat bölgeye bütçeden yapılan harcamaların miktarı artmış ve 1257 milyon dolara yükselmiştir. Toplam bütçe üzerindeki yük ise 1571 milyon dolardır. 2000 yılının özellikle ilk 6 aylık döneminde ekonomik göstergeler olumlu olduğu için GSMH büyümüş bu yüzden bütçeye yük 1999 yılına kıyasla arttığı halde GSMH içerisindeki payı binde 7'ye düşmüştür.

Deprem sırasında konutlarını kaybedenler için ilk olarak kısa sürede inşa edilebilen prefabrike konutlar inşa edilmiştir. 1999 yılında bu konutlar için harcanan miktar 122 milyon dolardır. Ayrıca geçici konutların inşası, kira yardımı ve orta derecede hasarlı binalar için yapılan onarım yardımlarıyla birlikte toplam konut harcamaları 2000 yılında 1242 milyon dolara ulaşmıştır. Bu rakamında 2000 yılı GSMH' sı içerisindeki payı binde 6' dır.

Depremin kamu kaynakları üzerindeki diğer bir yük ise kamu bankalarının bölgedeki işletmelerden olan alacaklarının deprem nedeniyle temin edilememesi yüzünden ortaya çıkan görev zararlarıdır. Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası şeklindeki üç kamu bankasının toplam görev zararı 2000 yılı için 531 milyon dolar ve GSMH içerisindeki payı ise binde 2'dir.

Yerel yöntemlerin özellikle hasar gören alt yapıya dönük harcamaları 1999 yılı için 81 milyon dolar; 2000 yılı için ise 65 milyon dolardır.

Depremin sosyal etkilerini hafifletmeye yönelik olarak sosyal yardımlaşma fonundan 1999 yılı için 169 milyon dolar, 2000 yılı için ise 371 milyon dolar; Konut Edindirme Fonunda ise 2000 yılı için 110 milyon dolar harcanmıştır.

Toplam kamu sektörünün 1999 yılı için deprem bölgesine aktardığı kaynak veya gelir kaybı 1774 milyon dolar (GSMH' nın yüzde biri); 2000 yılı için ise 3796 milyon dolar (yüzde 1,7'dir)

Depremin mali yükü 1999 ve 2000 yılı için topluca aşağıdaki şekilde tablo da gösterilmiştir.1999 ve 2000 yılları içerisinde depremin toplam mali yükü yaklaşık olarak 5570 milyar dolardır.

Tablo 4: Depremin Mali Yükü

	1999		**2000**	
	Milyon Dolar	GSMH(%)	Milyon Dolar	GSMH(%)
1.Konsolide Bütçe	1402	0,8	1571	0,7
-Gelir Kaybı	739	0,4	314	0,1
-Harcama	663	0,4	1257	0,6
2. Konut	122	0,1	1242	0,6
-Prefabrike Konutlar	122	0,1		
-Geçici Konutlar			509	0,2
-Kira Yardımı			283	0,1
-Orta Şiddetteki Konutlar İçin Yardım			450	0,0
3. Kamu Bankalarının Görev Kaybı			531	0,2
-Ziraat Bankası			328	0,2
-Halk Bankası			94	0,0
-Emlak Bankası			109	0,1
4. Yerel Yönetimler	81	0,0	65	0,0
5. Fonlar	169	0,1	371	0,2
-Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu	169	0,1	261	0,1
-Konut Edindirme Fonu			110	0,0
Toplam Kamu Sektörü	1774	1,0	3796	1,7

Kaynak: OECD. a.g.r.,s.41; Maliye Bakanlığı Verileri

2001 yılında da deprem bölgesine yönelik yaklaşık olarak 413 trilyon 116 milyar lira harcama yapılmış, deprem sonrası bölgeye yapılan harcamaların toplamı ise 2 katrilyon 511 trilyon 454 milyar liraya ulaşmıştır.

Deprem maliyetlerinin finansmanı için iç ve dış kaynaklara başvurulmuştur. İç kaynakların başında ise deprem vergileri ve bedelli askerlik uygulaması gelmektedir. Bedelli askerlik uygulaması ile Yaklaşık olarak 600 milyon dolar gelir elde edilmiştir.

Deprem sonrası birçok ülkeden yardım ekipleri deprem bölgesine en kısa zamanda intikal etmiş, bölgeye çok sayıda yardım malzemesi getirmiştir. Deprem sonrası deprem yaralarının sarılması ve bölgenin yeniden inşası için sadece yurt içi kaynaklar kullanılmamış, bunun yanında başta Dünya Bankası olmak üzere çok sayıda uluslararası kuruluşun finansal desteğiyle sağlanmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de 17 Ağustos depremi sonrasında büyük çapta birkaç ekonomik krizin meydana geldiğini söyleyebiliriz. Depremin hemen sonrasında mal ve hizmet üretiminde büyük bir düşüş yaşandığı, dış ticarette azalma olduğu, bütçe açığında artış meydana geldiği iç ve dış borçlanmada artış meydana geldiği ve enflasyonun yükselme eğilimi içine girdiği bir ekonomik durumla karşı karşıya kalınmıştır. 1999 yılının son çeyreği sayılabilecek bir dönem olan Ağustos ayında meydana gelen deprem öncesinde de Türkiye Ekonomisinde bir gerileme yaşandığı bilinmektedir. Çünkü 1999 yılının ilk altı ayında da GSYİH ve GSMH'da bir gerileme olduğu görülmektedir. Ancak deprem kuşkusuz bu gerileme sürecini daha da kötüye götürmüştür. 1999 yılı içerisinde depremin kamu kesimine yükü GSMH' nin yüzde 1' i, 2000 yılında ise yüzde 1,7' dir. 1999 yılı ekonomik göstergeler itibariyle oldukça olumsuzdur. GSMH bir önceki yıla göre yüzde 6,1, GSYİH ise yüzde 4,7 küçülmüştür. Bu küçülmenin büyük bir kısmının deprem öncesi altı aylık dönemde gerçekleştiği göz önüne alınırsa küçülmenin gerekçesini tümüyle deprem maliyetlerine yüklemek mümkün değildir. Aynı zamanda, deprem bölgesinde özellikle en büyük harcamanın kalıcı konutlar olduğu ve bu konutların da 2000 yılı içerisinde yapıldığı ve 2000 yılında ekonomik göstergelerin olumlu olduğu düşünülürse doğal afetlerin ekonomik açıdan fırsatlar da içerebileceği sonucuna ulaşılacaktır.(Özellikle Dünya Ekonomisiyle entegrasyona yönelik fırsatlar).

Kaynakça

BIBBEE, A., GÖNENÇ, R., JACOPS, S., KONVITZ, J., PRICE, R., (2000), "Economic Effecsts of The 1999 Turkish Earthquakes ; An Interim Report'', OECD, Economics Department Working Papers, No:247. DİE, "İmalat Sanayiine Depremin Etkisi Anketi Sonuçları'', Ekim, 1999.

DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Eylül 2000. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/2000/09.html)

DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1998. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/1998/11.html

DPT, " Depremin Ekonomik ve Sosyal Etkileri; Muhtemel Finans İhtiyacı, Yönetici Özeti, 10/09/1999.

DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, (http;/ekutup.dpt.gov.tr/eg/2001/06)

DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Mayıs 2001. (htt://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/05/teg/html)

DPT, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Konjonktür Değerlendirme Raporu, Sayı;18-Eylül 1999,Ankara.

DPT, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü "Konjonktür Değerlendirme Raporu" , Mayıs 2000, Sayı:20.

DMT Verileri,Haziran1999.

http://www.dtm.gov.tr.tr/ead/ekonomi/turkekon99/odemeler.htm

G.BAĞCI,A. YATMAN ,S. ÖZDEMİR, N. ALTIN, Türkiye'de Hasar Yapan Depremler , Deprem Araştırma Bülteni, Sayı 69. Ankara, 2000.

Maliye Bakanlığı , " Deprem Bölgesine Yapılan Harcamaların İstatistikleri",2001. (http://bumko.gov.tr/WEB/tablo/deprem.htm.)

SELÇUK , F.-YELDAN , E. , "On The Macroeconomic İnfact of the August 1999", Applied Economics Letters, Volume : 8 , Issue : 7, 2001.

TCMB. Verileri 2001. (htt://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi)

The Economist, "Lessons from Turkey", 28/08/1999.

TURSAB, "Türkey Turizm Acentaları Birliği Verileri", Ocak 2000.(http:/www.tursab.org.tr)

UYGAR, E., " Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri" , Türkiye Ekonomi Kurumu , Tartışma Metni , NO : 2000/1 , Ankara, Mart 2001.

WB, Country Brief/ Turkey, 2000 ,

World Bank, "Marmara Earthquake Assesment Report" , DPT, 1999.

17 Ağustos 1999 Depremi ve Yoksulluk

Duygu ÖZKAN[1]

[1]Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Özet: 17 Ağustos 1999 Depremi Türkiye'nin geçmişte yaşadığı depremlere kıyasla en fazla etki alanına sahip olan bir depremdir. Deprem bölgesinin Türkiye'nin en önemli üretim merkezlerine sahip olması ve bölgenin Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olması depremin sosyo-ekonomik etkisini mikro ölçekle yani bölge ile sınırlandırmamış, makroekonomik sonuçlar doğurmuştur.

Çalışmada doğal afetlerin sosyo-ekonomik yapıyı nasıl etkilediği, 1999 Marmara depremi örneği yardımı ile deprem öncesi ve sonrası ekonomik göstergeler itibariyle değerlendirilmiştir. Daha sonra deprem maliyetleri ortaya konulmuş, doğal afetlerin maliyetleri yanında ekonomik fırsatlar da içerebileceği dikkate alınarak 1999 Marmara Depremi sonrası 2000 yılı sosyo-ekonomik gelişmeleri bağlamında değerlendirilmiş ve deprem maliyetlerinin minimizasyonuna dönük önerilerde bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: 17 Ağustos 1999, Deprem, Nüfus, Sosyo-Ekonomik Yapı

1. Giriş

Türkiye deprem kuşağı üzerinde olduğu için tarihinde büyük depremler yaşamıştır. Cumhuriyet döneminde yaşanan depremlerin ilki 1939 Erzincan depremidir. Bu depremde 32.962 insan ölmüş, 230.000 kişi ise evlerini kaybetmiştir. Son olarak yaşanan depremlerden biri 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi ise etki alanı itibariyle Türkiye'nin en büyük depremidir. Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bolu, Bursa, Eskişehir, İstanbul olmak üzere 7 il depremden etkilenmiş, 17.479 kişi hayatını kaybetmiş. 49.953 kişi yaralanmış, arkasından 12 Ekim 1999'da Bolu-Düzce depreminde ise 894 kişi ölmüş, 4948 kişi yaralanmıştır. Aşağıdaki tabloda Cumhuriyet Döneminde Türkiye'nin yaşadığı en önemli depremler verilmiş, ölü sayısının 1000'in altında olduğu depremler ise tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 1: Cumhuriyet Döneminde Meydana Gelen En Önemli Depremler

Yıl	Büyüklük	Yer	Ölü sayısı	Yaralı	Ağır Hasarlı Konut
28.04.1903	6,7	Malazgirt	2626	-	4500
06.05.1930	7,2	Hakkâri sınırı	2514	-	3000
26.12.1939	7,9	Erzincan	32.962	-	116.720
20.12.1942	7	Niksar-Erbaa	3000	6300	32.000
26.11.1943	7,2	Tosya-Lâdik	2824	-	25.000
01.02.1944	7,2	Bolu-Gerede	3959	-	20.865
19.08.1966	6,9	Varto	2394	1489	20.007
28.03.1970	7,2	Gediz	1086	1260	9452
30.10.1983	6,8	Erzurum-Kars	1155	1142	3241
13.03.1992	6,8	Erzincan-Tunceli	653	3850	6702
17.08.1999	7,4	Marmara-Bolu-Düzce	18.374	36.948	93.618

Kaynak: G.BAĞCI, A. YATMAN, S.ÖZDEMİR, N.ALTIN, ''Türkiye'de Hasar Yapan Depremler'', Deprem Araştırma Bülteni, Sayı:69 Ankara,2000, ss.113-126

Marmara ve Bolu-Düzce yöresinde yaşanan deprem sadece kaybedilen, yaralanan ya da barınağını kaybeden insanlar açısından değerlendirilmeyecektir. Çünkü Bu deprem öncekilerden farklı olarak Türkiye'nin en önemli üretim merkezlerini vurmuş, daralma sürecine giren Türk ekonomisini daha olumsuz bir duruma sürüklemiştir.

Çalışmada 1999 depremlerinin Türk ekonomisi üzerindeki etkileri deprem öncesi ve sonrası ekonomik konjonktür açısından karşılaştırmalı olarak değerlendirilecek, deprem maliyetleri ortaya konulacak, sık sık deprem felaketi yaşanan Türkiye'de depremin ekonomik performans üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik neler yapılabileceği konusunda önerilerde bulunulacaktır.

2. Deprem Öncesi Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Durumu

5 Nisan 1994 ekonomik istikrar tedbirlerinden sonra 1995-1997 döneminde özellikle yurtiçi talebe bağlı olarak Türk ekonomisi yıllık %7'nin üzerinde yüksek bir hızla büyümüş, 1998 yılında ise bu oran %3,8' e düşmüştür. 1998 yılı ortalarında başlayan ekonomik durgunluk aynı yılın Kasım ayından itibaren daralmaya dönüşmüştür. 1999 yılının ilk çeyreğinde yüzde 8,5 olarak gerçekleşen GSYİH' da ki daralma ikinci çeyrekte %2 olarak gerçekleşmiştir. Sektörel olarak da ele alındığı zaman ilk çeyrekte yüzde 0,2 oranında artış gösteren tarım sektörü katma değeri ikinci çeyrekte yüzde 7,8 oranında azalmış sonuçta toplam değerde %5,5'lik bir artış sağlanmıştır. Sanayi sektöründe ise 1999 yılı ilk çeyreğinde yüzde 9,3 oranında azalmış, ikinci çeyrekte ise yüzde 1,2 oranında artmıştır toplamda yılın ilk yarısında yüzde 3,9 oranında azalma meydana gelmiştir. Hizmetler sektörü içinde benzer bir durum söz konusudur. Hizmetler sektörü katma değerinde yılın ilk çeyreğinde yüzde 8,7 oranındaki gerileme ikinci çeyrekte yüzde 2,6'ya inmiştir. Yılın ilk yarısında hizmetler sektörü katma değerinde yüzde 5,5 oranında azalma söz konusudur.

Hizmetler sektöründe ikinci çeyrekte ciddi bir iyileşmenin yaşanmamasının temel nedeni turizm sektöründe yaşanan durgunluktur. Bütün bu gelişmeler sonucunda 1999 yılının ilk yarısında GSYİH' da ki daralma yüzde 5 olarak gerçekleşmiş, net dış alem faktör gelirlerinde yüzde 31.3 oranındaki azalma nedeniyle GSMH' da ki azalma yüzde 5.8'e ulaşmıştır. Ekonomik performanstaki gerileme toplam yurtiçi talepte de kendini göstermektedir. 1999 yılının ilk yarısında toplam yurtiçi talepteki gerileme yüzde 6,3'tür.[1]

Yurtiçi ekonomik performans da daralma eğilimi ithalat ve ihracat yönünde kendini göstermiştir. İhracatta 1998 yılının son çeyreğinde başlayan daralma eğilimi 1999 yılında da devam etmiş, ilk çeyrekte yüzde 5,2 ikinci çeyrek de ise 9,1 oranında gerilemiş yılın ilk yarısı itibariyle yüzde 7,1 oranında gerileme ile birlikte 12,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Yurtiçi talepteki daralma aynı zamanda yurtdışı mallarda da kendini göstermiştir ve ilk çeyrek de yüzde 29,5 ikinci çeyrekte ise 14,7 oranında gerileme yaşanmış ve yılın ilk yarısında ithalat yüzde 21,9 gerileme ile 18,2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.[2]

Dış ticarette gerilemenin en büyük nedeni 1996 yılında Uzak Doğu Asya ülkelerinde başlayan ve bütün dünyaya yayılan Asya krizi [3] ve 1998 yılında kendini gösteren Rusya'daki ekonomik kriz ve moratoryum ilan edilmesidir.[4] Özellikle Rusya'da kendini gösteren kriz, yakın ekonomik ilişkiler içerisinde bulunduğumuz için Türk ekonomisini daha fazla etkilemiştir. Bu ülke ile olan bavul ticareti 1999 yılının ilk yarısında yüzde 41,5 oranında azalarak 5,8 milyar dolara gerilemiştir. Ocak-Haziran dönemi itibariyle cari işlemler dengesi 259 milyon dolar açık vermiştir.[5]

1999 yılının ilk yarısında destekli bütçe harcamalarındaki artış yüzde 80.5 oranında artarak 17.673 trilyon gelirler ise yüzde 53.2 oranında artarak 10.951 trilyon, konsolide bütçe açığı ise 6.721 trilyon lira olarak gerçekleşmiştir. 1998 Aralık ayında yüzde 145,1 olarak gerçekleşen yıllık bileşik bazda iç borçlanma faiz

1 BIBBEE, A., GÖNENÇ, R., JACOPS, S., KONVITZ, J., PRICE, R., (2000), "Economic Effecsts of The 1999 Turkish Earthquakes ; An Interim Report'', OECD, Economics Department Working Papers, No:247.

2 DİE, "İmalat Sanayiine Depremin Etkisi Anketi Sonuçları'', Ekim, 1999.

3 DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Eylül 2000. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/2000/09.html)

4 DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1998. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/1998/11.html

5 DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1998. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/1998/11.html

oranı Temmuz ayında yüzde 101.4 olarak gerçekleşmiştir.[6] 1999 yılı birinci yarısında yıllık baz da ortalama tüketici fiyat artışı yüzde 49.46 toptan eşyada ise yüzde 64.08dir.[7]Reel olarak faiz oranlarında artış yüzde 42,1 olarak gerçekleşmiş, bu nedenle tasarruf sahiplerinin TL mevduatlara yönelmesine neden olmuş, Merkez Bankası döviz rezervlerinde ise yükselme meydana gelmiştir.[8]

3. Deprem Bölgesinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri

Depremin olduğu bölgeler hem jeografik hem de ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu 7 ili (Kocaeli, Sakarya, Yalova, Bolu, Bursa, Eskişehir, İstanbul) etkilemekle birlikte en büyük can ve mal kaybı Sakarya, Yalova ve Kocaeli'nde yaşanmıştır. Bu yedi ilin Türkiye Nüfusu içerisindeki payı yüzde 23, depremden en fazla etkilenen nüfusun payı ise yüzde 6'dır.

17 Ağustos depreminden etkilenen illerin ürettiği mal ve hizmetlerin GSMH içerisindeki oranı yüzde 34,7, katma değer içindeki payı ise yüzde 46,7'dir. Özellikle en fazla etkilenen il olan Kocaeli, Sakarya ve Yalova'nın toplam GSMH içindeki payı ise yüzde 6,3, sanayi katma değeri içerisindeki payı ise yüzde 13,1'dir. Haziran 1999 itibariyle altı ilin toplam ihracattaki payı yüzde 65, ithalattaki payı ise yaklaşık yüzde 72'dir.[9]

Bölge yoğun sanayi bölgesi olduğu için kullanılan elektrik tüketimi de oldukça yüksektir.1998 yılı verilerine göre bu altı ilin toplam Türkiye elektrik tüketiminde payı yüzde 28.08 düzeyindedir.[10] Kişi başına düşen milli gelir açısından yine bölge Türkiye ortalamasının yaklaşık olarak iki katıdır.[11]Bu üç ilin dışındaki Bursa, Eskişehir, İstanbul illeri ise depremden bu üç ile yakın ekonomik bağlantılar içerisinde olduğu için dolaylı olarak etkilenmiştir. Bölgedeki temel endüstriler ise petrol arıtımı, Petro-kimya, tekstil hammaddeleri, metal ana sanayi, motorlu kara taşıtları yapım, onarım montaj ve lastik sanayidir. Aynı zamanda bölge turizm açısından da gelişmiş bir bölgedir. Türkiye ekonomisi içerisindeki yerine ilişkin seçilmiş temel ekonomik göstergeler aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Deprem Bölgesindeki İllere İlişkin Seçilmiş Bazı Göstergeler (1998)

	Nüfus (bin)	GSMH içerisindeki payı (%)	Endüstriyel Katma Değer İçerisindeki Payı (%)	Kişi Başına Düşen Milli Gelir ($)	Bütçe Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)	Bankalardaki mevduatlar içerisindeki payı (%)	Banka Kredileri İçerisindeki Payı (%)
Kocaeli	1177	4.8	11.3	7845	45.8	1.4	0.9
Sakarya	732	1.1	1.1	2734	0.4	0.5	0.2
Yalova	164	0.4	0.7	4966	0.1	0.2	0.1
Bolu	553	0.9	0.7	3104	0.3	0.3	0.2
Bursa	1959	3.5	5.0	3434	3.0	2.4	3.2
Eskişehir	661	1.2	1.1	3335	0.8	0.7	0.7
İstanbul	9199	22.8	26.8	4728	37.5	44.1	41.0
Kocaeli+Sakarya+Bolu+Yalova	2626	7.2	13.8	5243	16.6	2.4	1.4
7 Kentin Toplamı	14444	34.7	46.7	4581	58.0	49.6	46.3
Türkiye	62866	100.0	100.0	3031	100.0	100.0	100.0

Kaynak: BIBBEE Alexandra, GONENC Rauf, JACOPS Scott, KONVITZ Josef, PRICE Robert, 'Economic Effecsts Of The 1999 Turkish Earthquakes: An Interim Report', Economics Department Working Papers, No:247, 2000, p.36.

[6] DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Mayıs 2001. (htt://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/05/teg/html)

[7] DPT, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Konjonktür Değerlendirme Raporu, Sayı;18-Eylül 1999,Ankara.

[8] DPT, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü "Konjonktür Değerlendirme Raporu" , Mayıs 2000, Sayı:20.

[9] DMTVerileri,Haziran1999. (http://www.dtm.gov.tr.tr/ead/ekonomi/turkekon99/odemeler.htm)

[10] G.BAĞCI, A. YATMAN ,S. ÖZDEMİR, N. ALTIN, Türkiye'de Hasar Yapan Depremler , Deprem Araştırma Bülteni, Sayı 69. Ankara, 2000.

[11]Maliye Bakanlığı , " Deprem Bölgesine Yapılan Harcamaların İstatistikleri",2001. (http://bumko.gov.tr/WEB/tablo/deprem.htm.)

Birçok yabancı ortaklı şirketin yatırım alanı yine bu bölgedir. Örneğin Goodyear, Pirelli, Honda, Hyundai, Toyota, Renault, Fıat, Ford, Bridgestone, Bayer bunların başlıcalarıdır.

4. Depremin Ekonomik Etkileri

Depremin ekonomik etkilerini çeşitli açılardan sınıflandırmak mümkündür. İlk olarak bölgede çok sayıda kişi sayısı meskenini kısmen ya da tamamen kaybetmiştir. Mesken maliyetleri aşağıdaki gibidir.

Tablo 3: Meskenlerin İnşa Maliyetleri (İki Depremin Sonucu Olarak)

	Mesken Sayısı	**İskân Başına Maliyet(US$)**	**Toplam Maliyet (Milyon Dolar)**
Tümüyle Tahrip Olmuş	93618	20000	1872
Orta Şiddette Etkilenmiş	104693	8000	838
Hafif Şiddette Etkilenmiş	113382	3000	340
Toplam	311693	9785	3050

Kaynak: World Bank, Marmara Eartquake Assesment Report, 1999.

Deprem bölgesi üretim bölgesi olduğu için ekonomik altyapı üzerindeki etkileri aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

4.1. Ekonomik Altyapı Üzerindeki Etkileri

17 Ağustos Depremi özellikle karayolu, demiryolu gibi ulaştırma modlarını etkilemiş aynı zamanda haberleşme, enerji ve enerji dağıtım tesislerinde de ağır tahribatlar meydana getirmiştir. Meydana gelen bu büyük tahribat vatandaşların ekonomik ve sosyal yaşantılarını da son derece olumsuz bir şekilde etkilemiştir.[12]Yaklaşık olarak 3400 elektrik dağıtım kulesi, 490 km elektrik dağıtım ağı, yer altı dağıtım hatları büyük ölçüde tahrip olmuştur.

Aynı zamanda gaz ve petrol boru hatları tahrip olmuş, Marmara Denizi'ne petrol ve kimyasallar akarak denizi kirletmiştir. Etkilenen diğer alanlar ise telekomünikasyon ağı (telefon santrali ve şebekesi), su dağıtım kanalları, kanalizasyon ağıdır. Ayrıca Ankara-İstanbul otoyolunun 60 km si ve Gebze-Arifiye Demiryolu ile Derince limanı da depremde hasara uğramıştır.[13]

4.2. İmalat Sektörü Üzerindeki Etkileri

Deprem bölgesi, imalat sektörünün yoğun olduğu bir alan da bulunduğu için imalat sanayi işyerlerinde bina, makine, teçhizat, mamul ve yarı mamul stok kaybı vasıfsız ya da vasıflı iş gücü kaybı gibi etkileri ortaya çıkarken bunlara bağlı olarak üretim ve ihracat kaybı söz konusudur. Bölgedeki imalat sektörü işyerlerinin katma değer kaybı (kamu+özel) 657.9 trilyon liradır. Bu zararın 295.9 trilyon lirası fiziki hasar, 355.4 trilyon lirası ise üretim kaybıdır.

Deprem sırasında toplam üretim kaybı Türkiye imalat sanayi içerisinde yüzde 5.81'dir. GSYİH kaybı ise 546.3 trilyon liradır. (1.3 milyar dolar). Sonuç olarak bu kayıp 1.1 katrilyon TL'ye ulaşmaktadır. Depremden en önemli zararı 102.9 trilyon ile makine teçhizat, 82.2 trilyon ile binalar ve 25.6 trilyon ile altyapı hasarı oluşturmaktadır. İmalat sanayinde üretim kapasitesi etkilenen 889 işyerinden 364'ü normal üretim kapasitesine 16 günde ulaşırken 521'i ortalama 18 haftada ulaşmıştır.[14]

Depremin imalat sanayi işyerleri üzerindeki en önemli ve telafisi güç etkisi ise nitelikli insan gücü kayıplarıdır. İmalat sanayinde depremde 3491 kişi etkilenmiş ve bunun 346'sı (9.9) depremde yaşamını kaybetmiştir. Depremde etkilenen 3.491 çalışandan 2038'i ilköğretim 1055!i (%30,2) lise, 380'i (%10.9)

[12] SELÇUK , F.-YELDAN , E. , "On The Macroeconomic Infact of the August 1999", Applied Economics Letters, Volume : 8 , Issue : 7, 2001

[13] TCMB. Verileri 2001. (htt://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi)

[14] The Economist, "Lessons from Turkey", 28/08/1999.

yüksekokul, 18'i (%0.5) ise yüksek lisans ve doktora düzeyinde eğitim görmüştür. Üretim kaybına neden olabilecek düzeyde personel sayısı ise 1314 kişidir. Bu oran, depremden etkilenen çalışmanın yüzde 7,6'sına karşılık gelmektedir.[15]

Bölge imalat sanayinde faaliyet gösteren kamu kuruluşlarında üretim ve satış kaybı ise şu şekildedir: TÜRPAŞ' ta 558.6 milyon dolar, TÜVASAŞ' ta 20 milyon dolar, İGSAŞ' ta 18.6 milyon dolar ve PETKİM' de 34.3 milyon dolar olmak üzere toplam 631.5 milyon dolar civarındadır.[16]

Tablo 4: 10 ve daha fazla kişi çalıştıran imalat sanayi işyerlerinin deprem sonrası durumu.

İLLER	Toplam İşyeri sayısı	Üretimi etkilenen İşyeri Sayısı	Hasar Gören İşyeri Sayısı	Tahmini Fiziki Hasar (Milyar TL)	Toplam Üretim Kaybı (Milyar TL)	Toplam Zarar (Milyar TL)	Zarar Gören Personel Sayısı	Nitelikli Personel Kaybı
Bolu	233	185	749	18754,6	18372,5	37127,1	308	85
Kocaeli	690	590	109	167453,5	234959,8	402413,3	1398	496
Sakarya	218	208	420	97031,7	84586,9	181618,6	1134	271
Yalova	45	42	185	12712,8	17527,0	30239,8	651	462
Toplam	1186	1025	74935	295952,6	355446,2	651398,8	3491	1314

Kaynak: DİE, DİE Başbakanlık Kriz Yönetim Merkezi Ortak Çalışması, ''İmalat Sanayine Depremin Ekonomik Etkisi Anket Sonuçları'', 28.10.1999. (Tamamen Yıkılan İşyerlerinin Bilgileri Elde Edilemediğinden Dahil Edilmemiştir).

4.3.Tarım Sektörü Üzerine Etkileri

Deprem tarım sektöründe önemli bir olumsuz etkiye sebep olmamasına rağmen çiftçilerin konutları, çiftlikleri, ölen hayvanları, borçlarının sonra ödenmesi için imkan sağlanması ve yatırımları için yeni finans kaynakları sağlanması konularında devlet bazı önlemleri uygulamaya koymuştur. Devlet kurumlarından Devlet Su İşleri 3.850 Milyar Türk Lirası, Köy Hizmetleri ise 501,5 Milyar Türk Lirası tutarındaki kaynakları bölgede meydana gelen hasarların karşılanması için bütçeden almıştır. Tarım sektörünün bir diğer önemli kamu kurumı olan Orman Bakanlığının bölgedeki binalarında 336,3 Milyar Türk Lirası değerinde hasar olduğu tespit edilmiştir.[17]

4.4.İhracat-İthalat

İmalat sanayinde üretim kayıpları beraberinde ihracatta daralmayı getirmiştir. Deprem nedeniyle bölgedeki 164 firmanın ihracatında 103,9 milyon dolar azalma meydana gelmiştir. Aynı zamanda bölgedeki 112 firmanın ithalatındaki azalma 77,9 milyon dolardır. Bu azalma 6,1 milyon dolar ile sermaye mallarında, 29,2 milyon dolar ile ara mallarda ve 42,6 milyon dolar ile tüketim mallarında gerçekleşmiştir.

Marmara depremindeki kayıplar bu boyutta olmakla birlikte Gölkaya Düzce ve Kaynaşlı imalat sektörünün GSMH içindeki payı yüzde 0,3 ve İMKB'de kayıtlı 7 şirketi bulunduğu için bu rakam telafi edilebilecek düzeydedir.[18]

[15] TURSAB, "Türkey Turizm Acentaları Birliği Verileri", Ocak 2000.(http:/www.tursab.org.tr)

[16] UYGAR Ercan, " Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri" , Türkiye Ekonomi Kurumu , Tartışma Metni , NO : 2000/1 , Ankara, Mart 2001

[17] WB, Country Brief/ Turkey, 2000

[18] World Bank, "Marmara Earthquake Assesment Report" , DPT, 1999.

4.5.Turizm Sektörü Üzerindeki Etkileri

Marmara bölgesinde meydana gelen depremin en fazla etkilediği sektörlerden birisi de turizm sektörüdür. Turizm sektörünün deprem nedeniyle meydana gelen kaybı yaklaşık olarak 173 milyon dolardır. Turizmdeki kayıplar sınıflandırılacak olursa şu şekilde sınıflandırabiliriz;

- İptal edilen kongrelere katılması gereken kişi sayısı 17.600 kişi.
- Depremden dolayı iptal edilen kongrelerden uğranan parasal kaybın değeri 15 milyon dolar.
- Deprem bölgesi dışında olmasına rağmen duyulan kaygı nedeniyle Türkiye'ye gelmekten vazgeçen müşterilerin sayısı 156.000 kişi ve uğranılan parasal kayıp 105.000 dolar depremden dolayı tatilini yarıda kesip dönen yabancı sayısı 8000 kişi; depremden dolayı yapılmayan Anadolu turlarından uğranılan kayıp 3 milyon dolar ve toplam kayıp 173 milyon dolar.
- 1999 yılı deprem öncesi turizm sektöründeki gerileme önceki yıllara kıyasla yüzde 30 düzeylerinde idi. Depremle birlikte meydana gelen kayıp 1999 yılında %27'dir. Depremin turizm sektörü üzerindeki etkisi diğer sektörlerden farklıdır. Çünkü imalat sanayindeki kayıplar doğrudan deprem bölgesindeki işyerleri ile sınırlıdır. Fakat deprem yörelerinde yıkılan ya da aşırı zarar gören turizme dönük işyeri sayısı çok fazla olmamasına rağmen turizm sektörüne depremin etkisi sadece bölge ile sınırlı kalmamış, Türkiye'deki tüm turizm yörelerini etkilemiştir.

4.6.Eğitim ve Sağlık

Depremin etkilendiği bölgede toplam 43 adet okul tamamen kullanılamaz hale gelmiş 377 adet okul ise hasar görmüştür. Bu okulların tadilatı ve yeniden yapılması için harcanan giderlerin toplam değeri yaklaşık olarak 20 Trilyon Türk Lirası olarak tespit edilmiştir. Kocaeli, Sakarya ve Bolu İllerinde yer alan üniversitelerin onarımı ve yıkılan binalarının yeniden yapılması için 4.950 Milyar Türk Lirası ayrılmıştır. Ayrıca bölgede var olan Yurt Kur Genel Müdürlüğüne ait binaların hasarları için de ödenekler ayrılmıştır.

Deprem bölgesinde Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Sigortalar Kurumu Genel Müdürlüğü'ne ait olan tesislerin hasarlarının onarımı ve yeniden inşası için yaklaşık olarak 25 Trilyon Türk Lirası ödenek ayrılmıştır.

4.7.Depremin Mali Etkileri

Depremin mali etkilerini konsolide bütçe, yıkılan konutların yerine yenilerini yapmaya dönük yapılan harcamalar, kamu bankalarının görev zararları, yerel yönetimlerin yaptıkları harcamalar ve sosyal fonlardan aktarılan kaynaklar olarak değerlendirmek mümkündür.

Depremin konsolide bütçe üzerine yükü gelir kaybı ve harcama şeklinde sınıflandırılmıştır. 1999 yılının ikinci yarısında deprem bölgesinde işyerlerinin hasara uğraması ve üretim kayıpları yüzünden vergi erteleme ve vergilerin silinmesi şeklinde 739 milyon dolar; harcama şeklinde ise 663 milyon dolar olmak üzere depremin konsolide bütçeye yükü toplam 1402 milyon dolardır. Bu rakamın GSMH içerisindeki payı ise binde sekizdir.

2000 yılında bütçenin deprem bölgesinden gelir kaybı 1999 yılına kıyasla daha düşüktür. Çünkü bölgede yıkılan ya da hasar gören işletmelerin bir kısmı yeniden faaliyetlerine başlamıştır. Fakat bölgeye bütçeden yapılan harcamaların miktarı artmış ve 1257 milyon dolara yükselmiştir. Toplam bütçe üzerindeki yük ise 1571 milyon dolardır. 2000 yılının özellikle ilk 6 aylık döneminde ekonomik göstergeler olumlu olduğu için GSMH büyümüş bu yüzden bütçeye yük 1999 yılına kıyasla arttığı halde GSMH içerisindeki payı binde 7'ye düşmüştür.

Deprem sırasında konutlarını kaybedenler için ilk olarak kısa sürede inşa edilebilen prefabrike konutlar inşa edilmiştir. 1999 yılında bu konutlar için harcanan miktar 122 milyon dolardır. Ayrıca geçici konutların inşası, kira yardımı ve orta derecede hasarlı binalar için yapılan onarım yardımlarıyla birlikte toplam konut harcamaları 2000 yılında 1242 milyon dolara ulaşmıştır. Bu rakamında 2000 yılı GSMH' sı içerisindeki payı binde 6' dır.

Depremin kamu kaynakları üzerindeki diğer bir yük ise kamu bankalarının bölgedeki işletmelerden olan alacaklarının deprem nedeniyle temin edilememesi yüzünden ortaya çıkan görev zararlarıdır. Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası şeklindeki üç kamu bankasının toplam görev zararı 2000 yılı için 531 milyon dolar ve GSMH içerisindeki payı ise binde 2'dir.

Yerel yöntemlerin özellikle hasar gören alt yapıya dönük harcamaları 1999 yılı için 81 milyon dolar; 2000 yılı için ise 65 milyon dolardır.

Depremin sosyal etkilerini hafifletmeye yönelik olarak sosyal yardımlaşma fonundan 1999 yılı için 169 milyon dolar, 2000 yılı için ise 371 milyon dolar; Konut Edindirme Fonunda ise 2000 yılı için 110 milyon dolar harcanmıştır.

Toplam kamu sektörünün 1999 yılı için deprem bölgesine aktardığı kaynak veya gelir kaybı 1774 milyon dolar (GSMH' nın yüzde biri); 2000 yılı için ise 3796 milyon dolar (yüzde 1,7'dir)

Depremin mali yükü 1999 ve 2000 yılı için topluca aşağıdaki şekilde tablo da gösterilmiştir.1999 ve 2000 yılları içerisinde depremin toplam mali yükü yaklaşık olarak 5570 milyar dolardır.

Tablo 4: Depremin Mali Yükü

	1999		**2000**	
	Milyon Dolar	GSMH(%)	Milyon Dolar	GSMH(%)
1.Konsolide Bütçe	1402	0,8	1571	0,7
-Gelir Kaybı	739	0,4	314	0,1
-Harcama	663	0,4	1257	0,6
2. Konut	122	0,1	1242	0,6
-Prefabrike Konutlar	122	0,1		
-Geçici Konutlar			509	0,2
-Kira Yardımı			283	0,1
-Orta Şiddetteki Konutlar İçin Yardım			450	0,0
3. Kamu Bankalarının Görev Kaybı			531	0,2
-Ziraat Bankası			328	0,2
-Halk Bankası			94	0,0
-Emlak Bankası			109	0,1
4. Yerel Yönetimler	81	0,0	65	0,0
5. Fonlar	169	0,1	371	0,2
-Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu	169	0,1	261	0,1
-Konut Edindirme Fonu			110	0,0
Toplam Kamu Sektörü	1774	1,0	3796	1,7

Kaynak: OECD. a.g.r.,s.41; Maliye Bakanlığı Verileri

2001 yılında da deprem bölgesine yönelik yaklaşık olarak 413 trilyon 116 milyar lira harcama yapılmış, deprem sonrası bölgeye yapılan harcamaların toplamı ise 2 katrilyon 511 trilyon 454 milyar liraya ulaşmıştır.

Deprem maliyetlerinin finansmanı için iç ve dış kaynaklara başvurulmuştur. İç kaynakların başında ise deprem vergileri ve bedelli askerlik uygulaması gelmektedir. Bedelli askerlik uygulaması ile Yaklaşık olarak 600 milyon dolar gelir elde edilmiştir.

Deprem sonrası birçok ülkeden yardım ekipleri deprem bölgesine en kısa zamanda intikal etmiş, bölgeye çok sayıda yardım malzemesi getirmiştir. Deprem sonrası deprem yaralarının sarılması ve bölgenin yeniden inşası için sadece yurt içi kaynaklar kullanılmamış, bunun yanında başta Dünya Bankası olmak üzere çok sayıda uluslararası kuruluşun finansal desteğiyle sağlanmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de 17 Ağustos depremi sonrasında büyük çapta birkaç ekonomik krizin meydana geldiğini söyleyebiliriz. Depremin hemen sonrasında mal ve hizmet üretiminde büyük bir düşüş yaşandığı, dış ticarette azalma olduğu, bütçe açığında artış meydana geldiği iç ve dış borçlanmada artış meydana geldiği ve enflasyonun yükselme eğilimi içine girdiği bir ekonomik durumla karşı karşıya kalınmıştır. 1999 yılının son çeyreği sayılabilecek bir dönem olan Ağustos ayında meydana gelen deprem öncesinde de Türkiye Ekonomisinde bir gerileme yaşandığı bilinmektedir. Çünkü 1999 yılının ilk altı ayında da GSYİH ve GSMH'da bir gerileme olduğu görülmektedir. Ancak deprem kuşkusuz bu gerileme sürecini daha da kötüye götürmüştür. 1999 yılı içerisinde depremin kamu kesimine yükü GSMH' nin yüzde 1' i, 2000 yılında ise yüzde 1,7' dir. 1999 yılı ekonomik göstergeler itibariyle oldukça olumsuzdur. GSMH bir önceki yıla göre yüzde 6,1, GSYİH ise yüzde 4,7 küçülmüştür. Bu küçülmenin büyük bir kısmının deprem öncesi altı aylık dönemde gerçekleştiği göz önüne alınırsa küçülmenin gerekçesini tümüyle deprem maliyetlerine yüklemek mümkün değildir. Aynı zamanda, deprem bölgesinde özellikle en büyük harcamanın kalıcı konutlar olduğu ve bu konutların da 2000 yılı içerisinde yapıldığı ve 2000 yılında ekonomik göstergelerin olumlu olduğu düşünülürse doğal afetlerin ekonomik açıdan fırsatlar da içerebileceği sonucuna ulaşılacaktır.(Özellikle Dünya Ekonomisiyle entegrasyona yönelik fırsatlar).

Kaynakça

BIBBEE, A., GÖNENÇ, R., JACOPS, S., KONVITZ, J., PRICE, R., (2000), "Economic Effecsts of The 1999 Turkish Earthquakes ; An Interim Report'', OECD, Economics Department Working Papers, No:247. DİE, "İmalat Sanayiine Depremin Etkisi Anketi Sonuçları'', Ekim, 1999.

DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Eylül 2000. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/2000/09.html)

DİE-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, 1998. (http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/1998/11.html

DPT, " Depremin Ekonomik ve Sosyal Etkileri; Muhtemel Finans İhtiyacı, Yönetici Özeti, 10/09/1999.

DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, (http;/ekutup.dpt.gov.tr/eg/2001/06)

DPT, Temel Ekonomik Göstergeler, Mayıs 2001. (htt://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2001/05/teg/html)

DPT, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü Konjonktür Değerlendirme Raporu, Sayı;18-Eylül 1999,Ankara.

DPT, Yıllık Programlar Ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü "Konjonktür Değerlendirme Raporu" , Mayıs 2000, Sayı:20.

DMT Verileri,Haziran1999.

http://www.dtm.gov.tr.tr/ead/ekonomi/turkekon99/odemeler.htm

G.BAĞCI,A. YATMAN ,S. ÖZDEMİR, N. ALTIN, Türkiye'de Hasar Yapan Depremler , Deprem Araştırma Bülteni, Sayı 69. Ankara, 2000.

Maliye Bakanlığı , " Deprem Bölgesine Yapılan Harcamaların İstatistikleri",2001. (http://bumko.gov.tr/WEB/tablo/deprem.htm.)

SELÇUK , F.-YELDAN , E. , "On The Macroeconomic İnfact of the August 1999", Applied Economics Letters, Volume : 8 , Issue : 7, 2001.

TCMB. Verileri 2001. (htt://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi)

The Economist, "Lessons from Turkey", 28/08/1999.

TURSAB, "Türkey Turizm Acentaları Birliği Verileri", Ocak 2000.(http:/www.tursab.org.tr)

UYGAR, E., " Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri" , Türkiye Ekonomi Kurumu , Tartışma Metni , NO : 2000/1 , Ankara, Mart 2001.

WB, Country Brief/ Turkey, 2000 ,

World Bank, "Marmara Earthquake Assesment Report" , DPT, 1999.

Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Akademik Erteleme Davranışı ile Öz-yeterlik İnançları Arasındaki İlişki

[1]Ebru Kadriye Öz **[2]Seyran Efilti Atay** **[3]Yasemin Çelik**

[1]Öğr. Gör.,Akdeniz Üniv.Manavgat Meslek Yüksekokulu, ebruoz@akdeniz.edu.tr

[2]Öğr. Gör.,Akdeniz Üniv.Manavgat Meslek Yüksekokulu, efilti@akdeniz.edu.tr

[3]Öğr. Gör.,Akdeniz Üniv.Manavgat Meslek Yüksekokulu, yasemincelik@akdeniz.edu.tr

Özet:Erteleme davranışı gerek akademik, gerekse gündelik yaşam süreçlerinde oldukça yaygın olarak görülmektedir. Akademik erteleme davranışı, yapılması zorunlu olan işleri yapmaktan ya da sorumlulukları yerine getirmekten kaçınma davranışı olarak tanımlanmıştır. Erteleme davranışı toplumun her kesiminde olduğu kadar üniversite öğrencileri arasında da oldukça sık gözlemlenen bir olgudur. Erteleme davranışı ile ilişkili kavramdan bir tanesi de Öz yeterliktir. Öz yeterlik; kişinin bireysel olarak akademik bir işi başarıyla tamamlayabileceğine yönelik var olan inancı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, öz yeterlik inancı yüksek olan bireyler, düşük öz yeterlikleri olan bireylere göre öğrenme yaşantılarındaki etkinliklerinde daha istekli olmakta, etkinliklerine yönelik daha fazla çaba harcamakta ve karşılaştıkları güçlükler karşısında daha etkin stratejiler geliştirebilmektedirler. Yapılan araştırmalarda, kişilerin bir şeyleri başarabileceklerine yönelik inançları azaldıkça akademik işlerini erteleme eğilimlerinin arttığına yönelik birçok bulgu elde edilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerinin akademik erteleme düzeyleri ile öz yeterlik inancı arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu doğrultuda öğrencilerin bazı sosyo-demografik durumlarına göre akademik erteleme düzeyleri ve öz yeterlik inançları arasında farklılıklar olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın evrenini Manavgat Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemi ise tesadüfi küme örneklemi yoluyla seçilmiş 253 öğrenciden oluşmuştur. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, akademik erteleme ve öz yeterlik inancı ölçeği kullanılmıştır.

Anket verilerinin analizinde SPSS 22.00 paket programından yararlanılmış ve verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden frekans dağılımları, yüzdeler ile korelasyon, Anova ve T-testi kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Akademik erteleme, Öz-Yeterlik, Öğrenci

1. Akademik Erteleme ve Öz-Yeterlik

Akademik erteleme, genellikle akademik bir görevin başında veya tamamlanmasında belirli sebeplerden dolayı gecikme yapmak için irrasyonel bir eğilim olarak tanımlanır (Senecal vd., 2003:136).

Akademik erteleme, öğrenciler arasında yaygın olarak görülen ve öğrencilerin akademik performanslarını olumsuz etkileyen bir sorundur. Akademik erteleme davranışını açıklayan araştırmalar ve kuramlar dikkate alındığında, akademik erteleme davranışının öğrencilerin yaşamında olumsuz durumlara neden olduğu görülmektedir.

Akademik yaşamda erteleme davranışı; öğrencilerin derslere çalışmayı geciktirme, ödevleri hazırlamayı son ana bırakma, önemli projelerin teslim tarihlerini kaçırma ve akademik yaşamla ilgili idari görevlerin geciktirilmesi şeklinde görülmektedir. Bunun yanı sıra öğrencilerin üniversitede yerleşmiş oldukları fakülteler ve bölümlerin de akademik erteleme davranışının ortaya çıkmasında katkısının olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlerdeki eğitsel alanının farklı olması ve buna yönelik ödevlerin, uygulamaların, sınavların veya projelerin azlığı ya da çokluğu akademik erteleme davranışının görülmesinde etkili olabilmektedir (Berber Çelik ve Odacı, 2015:32).

Solomon ve Rothblum (1984:503-505), öğrencilerin akademik ertelemede bulunmasının muhtemel nedenlerden bazılarını, değerlendirme kaygısı, karar vermede zorluk, kontrol edilmeye karşı gelme, başarı korkusu ve yeterlilik konusunda aşırı derecede mükemmeliyetçi standartlar olarak belirlemiştir.

Erteleme davranışı ile ilişkili kavramdan bir tanesi de Öz yeterliktir. Öz yeterlik Albert Bandura (1977) tarafından geliştirilen, "bireyin olası durumlar ile başa çıkabilmek için gerekli olan eylemleri ne kadar iyi yapabildiklerine ilişkin inançları" olarak tanımlanan bir sosyal öğrenme kuramıdır (Akkoyunlu ve Orhan, 2013:145). Öz yeterlik kişinin istenen davranışı gerçekleştirmek için gerekli olan yeteneğine ilişkin özgüvenini, kendisine verilen görevde gösterdiği devamlılık, harcadığı çaba olarak tanımlanmaktadır.

Bireyin davranışlarında oldukça önemli olan öz yeterlik inançları dört kaynağa bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Öz-yeterlik inancının geçmiş deneyimler (başarı veya başarısızlık), gözleme dayalı deneyimler (başkalarının başarı ve başarısızlıklarına tanık olma), iknâ süreci (aile, arkadaş grubu, meslektaşlar tarafından), duyuşsal deneyim (heyecan, korku vb. yoğun duygular yaşama) gibi faktörler tarafından belirlendiği ortaya konulmuştur (Akkoyunlu ve Orhan, 2003; Ekici.2008:100).

Öz yeterlik inancı düşük olan bireyler, yapacakları davranış, eylem ve hareketlerin gerçekte olduğundan daha da zor olduğuna inanabilmektedir ve güçlüklere karşı tepki gösterebilmesinde etkisiz davranışlar sergilemektedirler. Bu insanların seçtikleri amaçlara ulaşmada duydukları sorumluluk genellikle düşük düzeydedir. Zor bir görevle karşı karşıya kaldıkları zaman, nasıl bir başarı sergileyebileceklerine konsantre olmaktan çok kendi kişisel eksikliklerine, karşılaşabilecekleri engellere ve kötü sonuçlara takırlar (Yaman vd.,2004:4). Bu tür bir algı da; endişe ve stresi arttırmakta, bireylerin ilgili sorunu en iyi şekilde çözebilmelerini sağlayacak bakış açılarını daraltabilmektedir (Karadağ ve ark., 2009).

Diğer yandan kendi öz-yeterlikleri konusunda güçlü inançlara sahip olan insanlar, zor görevleri üstlenmekten kaçmazlar. Amaçların gerçekleştirmek için mücadeleci davranırlar ve güçlü sorumluluk duyguların kaybetmezler (Yaman vd.,2004:4-6).

Öz yeterlik öğrenci açısından incelendiğinde; öğrenciler kendi öğrenme kapasitesine ve yeteneklerine dair şüphe duyan öğrenenlere kıyasla, belli bir konuyu öğrenmede daha başarılı olmakta, daha sıkı çalışmakta, zorlayıcı deneyimlerle karşı daha dayanıklı tutum sergilemektedir.

Arslan'a göre (2012:1908), öğrencilerin düşük öz yeterliğe sahip olma durumları uzun sürdüğünde öğrenilmiş çaresizlik gerçekleşebilir. Bu yüzden öz yeterlik inancının ve öz yeterlik inancının kaynağını oluşturan faktörlerin bilinmesi öğrencinin başarısı ve performansı açısından önemlidir.

2. Araştırma Metodolojisi

2.1.Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerinin akademik erteleme düzeyleri ile öz yeterlik inancı arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu doğrultuda öğrencilerin bazı sosyo-demografik durumlarına göre akademik erteleme düzeyleri ve öz yeterlik inançları arasında farklılıklar olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırmanın evrenini Manavgat Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklemi ise tesadüfi küme örneklemi yoluyla seçilmiş 253 öğrenciden oluşmuştur. Bu çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu, Çakıcı'nın (2003) geliştirdiği "akademik erteleme" ve Yıldırım ve İnan'ın (2010) geçerlilik ve güvenirliğini yaptıkları "genel öz yeterlik ölçeği" kullanılmıştır.

Anket verilerinin analizinde SPSS 22.00 paket programından yararlanılmış ve verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden frekans dağılımları, yüzdeler ile korelasyon, Anova ve T-testi kullanılmıştır.

2.2.Bulguların Analiz ve Yorumu

Araştırma kapsamında oluşturulan ölçeklerin güvenirlik analizleri, Cronbach Alpha katsayılarının hesaplanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Öz yeterlik ölçeğinin alpha değeri %72 iken; Akademik erteleme ölçeğinin alpha değeri %68 olarak bulunmuştur.

2.2.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Ankete katılanlara ilişkin bazı sosyo-demografik değişkenler Tablo1'de sunulmuştur

Tablo 1: Öğrencilerin sosyo demografik bulguları

		Sayı	**Yüzde**
Cinsiyet	Kadın	99	39.1
	Erkek	154	60.9
Yaş	18-21	160	63.2
	22-25	85	33.6
	26 yaş ve üstü	8	3.2
Anne eğitim durumu	okuryazar değil	21	8.3
	İlkokulu-orta okul	180	71.1
	Lise	48	19
	Üniversite	4	1.9
Baba eğitim durumu	okuryazar değil	11	4.6
	İlkokulu-orta okul	163	64.4
	Lise	60	23.7
	Üniversite	19	7.6
Bölüm	Muhasebe	65	25.7
	İşletme	56	22.7
	Pazarlama	55	21.7
	Otelcilik	62	24.5
	Seyahat	15	5.9
MYO yerleşme Biçimi	sınavla yerleştim	171	67.6
	sınavsız yerleştim	82	32.4
Toplam		253	100

2.2.2. Öz Yeterlik, Alt Değişkenlere Yönelik ve Sosyo-Demografik Değişkenlere Yönelik Bulgular

Tablo 2: Genel Öz Yeterlik İle Alt Boyutları Arasındaki Korelasyon Analizi

Özyeterlilik	(1)	(2)	(3)	(4)
Başlama (1)	1	,028	,-154*	,708**
Yılmama (2)		1	,248**	,675**
Sürdürme çabası-ısrar (3)			1	,308**
Toplam özyeterlilik (4)				1

* $p < 0,05$ anlamlılık düzeyinde

** $p < 0,01$ anlamlılık düzeyinde

Tablo 2'de görüldüğü gibi, Genel öz yeterlik ile alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Alt boyutlar açısından incelendiğinde; "yılmama" ile "sürdürme çabası- ısrar" pozitif yönlü düşük düzeyde ilişki; "başlama" ile "sürdürme-ısrar" arasında düşük düzeyde negatif ilişki mevcut iken, "başlama" ve "yılmama" arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır.

Öğrencilerin "öz yeterlik" ortalamaları incelendiğinde "sürdürme çabası-ısrar" alt boyutunun diğer boyutlara oranla yüksek olduğu bulunmuştur(Planlar yaparken, onları hayata geçirebileceğimden

eminimdir-Bir şeyi yapmaya karar verdiğimde hemen işe girişirim- Hoşuma gitmeyen bir şey yapmak zorunda kaldığımda onu bitirinceye kadar kendimi zorlarım).

Genel öz yeterlik 2.71 (s.sapma:0,47)

Başlama alt boyutunun 2.20 (s.s.0,66)

Sürdürme çabası -ısrar alt boyutunun 3.48 (s.s. 0.74)

Yılmama alt boyutunun 3.15 (s.s. 0.95)

Örneklem grubuna dahil olan yüksekokul öğrencilerinin ; "cinsiyet" ve "MYO yerleşme biçimi" gibi sosyo-demografik değişkenlere göre "genel öz yeterlik ve alt boyutlarının" nasıl değiştiğini tespit etmek amacıyla T testi yapılmıştır. Yapılan test sonucunda öğrencilerin;

Genel öz yeterlik ile "cinsiyet" (F=0.92, p>.05), "MYO yerleşme biçimi" (F=1,41, p>.05 arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Örneklem grubuna dahil olan yüksekokul öğrencilerinin ; "yaş", "bölüm", "anne-baba eğitimi" gibi sosyo-demografik değişkenlere göre "genel öz yeterlik ve alt boyutlarının" nasıl değiştiğini tespit etmek amacıyla ANOVA analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin;

"Yaş" ile "Genel öz yeterlik" (F:0,56, p>.05), "başlama" (F:2,93), p>.05), "Sürdürme" (F:9,19, p>.05) arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

Ancak "Yılmama" alt boyutu ile "yaş" değişkeni arasında (F: 9,19, sig. 0,00) bir ilişki tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde "26 yaş ve üstündeki öğrencilerin" yılmama davranışlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Ort.4,56).

2.2.3. Akademik Erteleme ile Sosyo-Demografik Değişkenlere Yönelik Bulgular

Örneklem grubuna dahil olan yüksekokul öğrencilerinin; "cinsiyet" ve "MYO yerleşme biçimi " değişkenlerine göre "akademik erteleme puanları" arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla T testi yapılmıştır.

Yapılan test sonucunda erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek bir akademik erteleme yönelimi içinde oldukları gözlemlenmiştir.

Tablo 3: Akademik erteleme puanları ile cinsiyet arasındaki ilişki

		N	Ort.	s.sapma	F	Sig.
Akademik erteleme puanları	Kadın	99	48.56	7.6	0.22	0.00
	Erkek	154	51.81	8.2		

Ancak "akademik erteleme" ile "MYO yerleşme biçimi " değişkeni arasında (F: 0,005, sig. 0,08) bir ilişki tespit edilememiştir.

Örneklem grubuna dahil olan yüksekokul öğrencilerinin ; "yaş", "bölüm", "anne-baba eğitimi" gibi sosyo-demografik değişkenlere göre "akademik erteleme puanlarının" nasıl değiştiğini tespit etmek amacıyla ANOVA analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin;

Akademik erteleme ile "Yaş" (F:1,05 , p>.05), "bölüm" (F:0,37 , p>.05), "Babanın eğitim durumu" (F:1,33 , p>.05), "annenin eğitim durumu" (F:0,008 , p>.05) değişkenleri arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

2.2.4. Genel Özyeterlilik ile Akademik Erteleme İlişkisine Yönelik Bulgular

Tablo 4'te yer alan genel öz yeterlik ve akademik erteleme puanları arasındaki korelasyon incelendiğinde; $p< 0.05$ ve $p< 0.01$ anlamlılık düzeylerinde pozitif yönde ancak çok düşük düzeyde bir ilişki mevcuttur.

Aydoğan ve Özbay (2012), öz yeterlilik inancı ile akademik erteleme arasında herhangi bir ilişki saptamazken, Ferrari, Parker ve Ware (1992), öz yeterlik inançları ve akademik erteleme davranışı arasında anlamlı negatif ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır

Tablo4: Genel Özyeterlik ile Akademik erteleme arasında Korelasyon Analizi

	Problem çözme	Umutsuzluk
Genel öz yeterlik	1	,192**
Akademik erteleme	,192**	1

* p < 0,05 anlamlılık düzeyinde

** p < 0,01 anlamlılık düzeyinde

3. Sonuç ve Tartışma

Üniversite öğrencileri üzerinde akademik erteleme düzeyleri konusunda yapılan araştırmalarda, öğrencilerin büyük çoğunluğunun sürekli ya da durağan bir şekilde erteleme eğilimi içerisinde oldukları saptanmıştır. Akademik erteleme davranışı; etkili olmayan öğrenme stratejileri, düşük not ortalaması, plansız çalışma alışkanlığı, stres, kaygı, başarısızlık korkusu, depresyon, umutsuzluk, düşük düzeyde problem çözme, düşük benlik saygısı ve düşük öz yeterlilik ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle düşük öz yeterlik inancı, erteleme davranışına neden olabilirken; buna karşılık yüksek öz yeterlik inancı ise bir davranışı olumlu bir şekilde sürdürme eğilimine neden olmaktadır.

Dolayısıyla, öz yeterlik inancı yüksek olan bireyler, düşük öz yeterlikleri olan bireylere göre öğrenme yaşantılarındaki etkinliklerinde daha istekli olmakta, etkinliklerine yönelik daha fazla çaba harcamakta ve karşılaştıkları güçlükler karşısında daha etkin stratejiler geliştirebilmektedirler.

Bu çalışmanın amacı, öğrencilerinin akademik erteleme düzeyleri ile öz yeterlik inancı arasındaki ilişkiyi tespit etmektir. Bu doğrultuda öğrencilerin bazı sosyo-demografik durumlarına göre akademik erteleme düzeyleri ve öz yeterlik inançları arasında farklılıklar olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin %39'u kadın, %60.9'u erkektir, %63.2'si 18-21 yaş aralığındadır,%65'i muhasebe, %25.7'si İşletme, %21.7'si pazarlama, %25.7'si Otelcilik ve %5.9'u ise seyahat programında eğitimlerine devam etmektedirler, %7.1'inin annesi ilk-ortaokul mezunu, %64.4'ününde babası il-ortaokul mezunudur. Öğrencilerin %67.6'sı meslek yüksekokuluna sınavla yerleşmiştir.

Genel öz yeterlik ile alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Alt boyutlar açısından incelendiğinde; "yılmama" ile "sürdürme - ısrar"da pozitif yönlü düşük düzeyde ilişki; "başlama" ile "sürdürme-ısrar" arasında düşük düzeyde negatif ilişki mevcut iken, "başlama" ve "yılmama" arasında hiçbir ilişki bulunamamıştır.

Öğrencilerin "öz yeterlik" ortalamaları incelendiğinde "sürdürme" alt boyutunun diğer boyutlara oranla yüksek olduğu bulunmuştur (Planlar yaparken, onları hayata geçirebileceğimden eminimdir-Bir şeyi yapmaya karar verdiğimde hemen işe girişirim- Hoşuma gitmeyen bir şey yapmak zorunda kaldığımda onu bitirinceye kadar kendimi zorlarım).

Genel öz yeterlik ile "cinsiyet", "MYO yerleşme biçimi" arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

"Yaş" ile "Genel öz yeterlik", "başlama" , "Sürdürme" arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

"Yılmama" alt boyutu ile "yaş" değişkeni arasında bir ilişki tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde "26 yaş ve üstündeki öğrencilerin" yılmama davranışlarının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Bu yaş grubundaki öğrencilerin kendilerine ve yeteneklerine daha fazla güvendikleri, azimli oldukları ve bir işi başarmak için sonuna kadar gitme eğilimleri gösterebilecekleri söylenebilir.

Erkeklerin kadınlara oranla daha yüksek bir akademik erteleme yönelimi içinde oldukları gözlemlenmiştir.

Akademik erteleme ile "bölüm" , "Babanın eğitim durumu", "annenin eğitim durumu" değişkenleri arasında bir ilişki tespit edilememiştir.

Genel öz yeterlik ve akademik erteleme puanları arasındaki korelasyon incelendiğinde;

$p< 0.05$ ve $p< 0.01$ anlamlılık düzeylerinde pozitif yönde ancak çok düşük düzeyde bir ilişki mevcuttur.

Öğrenciler, özellikle olumsuz değerlendirilmeden kaçınmak, yetersizliklerinin ortaya çıkmasına engel olmak, sosyal ilişkilerinin zarar görmesini önlemek ve benlik kaygılarını azaltmak için akademik görevlerini erteleyebilmekte veya tamamlamamaktadırlar. Sorumluluk duygusunun erken yaşlarda kazanılan bir kişilik özelliği olduğu düşüncesinden hareketle, özellikle üniversite öncesi eğitiminde yapılacak rehberlik eğitiminde akademik ertelemenin önlenmesinde etkili olabileceği söylenebilir. Bunun yanı sıra gençlerin kendilerine yönelik bakış açılarını, yeterlik ve yetersizliklerini, problemlerle başa çıkma becerilerini geliştirmeye yönelik ders programlarının ve müfredatların geliştirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynakça

Akkoyunlu, B., ve Orhan, F. (2003). Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Bilgisayar Kullanma Öz Yeterlik İnancı İle Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki. The Turkish Online Journal of Educational Technology. 2(3).

Arslan Elif (2012).İlköğretim Öğrencilerinin Öz Yeterlik İnancı Kaynaklarının Öğrenme ve Performansla İlgili Öz Yeterlik İnancını Yordama Gücü. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi. 12(3)

Aydoğan D.ve Özbay Y. (2012). Akademik Erteleme Davranışının Benlik Saygısı, Durumluluk Kaygı, Öz-Yeterlilik Açısından Açıklanabilirliğinin İncelenmesi. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi. Cilt: 2, Sayı: 3.

Berber Çelik. Ç., Odacı H. (2015). Akademik Erteleme Davranışının Bazı Kişisel ve Psikolojik Değişkenlere Göre Açıklanması. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 30(3).

Çakıcı Ç. D. (2003). Lise Ve Üniversite Öğrencilerinde Genel Erteleme Ve Akademik Erteleme Davranışının İncelenmesi. Akara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ekici G. (2008). Sınıf yönetimi dersinin öğretmen adaylarının öğretmen öz-yeterlik algı düzeyine etkisi Hacettepe üniversitesi eğitim fakültesi dergisi 35.

Ferrari, J. R., Parker, J., Ware, C. (1992). Academic Procrastination: Personality Correlates With Myers-Briggs Types, Self-Efficacy, And Academic Locus Of Control. Journal of Social Behavior and Personality, 7(3).

Karadağ E., Aksoy Derya Y., Ucuzal M. (2009). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Öz Etkililik-Yeterlik Düzeyleri. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 4(1).

Senecal, C., Julien, E. and Guay, F., (2003). Role Conflict And Academic Procrastination: A Self-Determination Perspective. European Journal of Social Psychology, 33(1).

Solomon, L., & Rothblum, E. (1984). Academic Procrastination: Frequency And Cognitive-Behavioral Correlates. Journal of Counseling Psychology, 31.

Yaman S., Koray C.Ö, Altunçekiç A. (2004) Fen Bilgisi öğretmen adaylarının öz yeterlilik İnanç Düzeylerinin incelenmesi Üzerine Bir araştırma. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi.2 (3).

Yıldırım F., İlhan Ö.İ. (2010).Genel Özyeterlik Ölçeği Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması. Türk Psikiyatri Dergisi 21(4):301-8

1923–1960 Arası TBMM'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Politikaları

Ensar Yılmaz

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ensaryilmaz24@gmail.com

Özet:1923-1960 döneminde TBMM'deki siyasi partilerin programlarına bakıldığında CHP'nin eğitim politikası "cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirme"ktir. Ulusal eğitimin birliğini kendine ilke edindiğini belirten DP 'gelecek nesilleri sadece ilim ve teknik bilgiyle değil, milli ve insani değerlerle yetiştirmeyi hedeflemiş'tir. MP ise milli eğitim ve öğretimi bütün faaliyetlerinin temeli saymaktadır. CMP eğitim hizmetinin esas itibariyle Devlete ait olduğunu belirtmekte, HP eğitim konusunda fikir hürriyetine vurgu yaparken diğer taraftan din adamlarının eğitimini devletin görevleri arasında saymaktadır.

1960-1980 döneminde ise CHP'nin 1961'deki programına göre 'eğitimde esas; vatan ve millet sevgisi, devrimlere bağlılık ve demokrasi terbiyesidir.' AP programında 'eğitimde, pozitif bilimlerin yanında, sosyal ve manevî ilimlerin öğretimine de önem verilmesi gerektiğine; tarihi, kültürel mirasın ve milli geleneklerin, güzel sanatların, milli folklorun ihmal edilmemesi gerektiğine değinilmiştir.' CKMP programında öncelikle, eğitimin ilim ve teknik bilgi öğretmenin yanı sıra milli ve ahlaki duyguları da aşılaması gerektiği, tarih, kültür, örf ve âdetlerin eğitim politikasında rol alması gerektiği belirtilmiştir. YTP'ye göre milli eğitimin amacı; "vatandaşın demokratik bir cemiyet(in) mensupları arasında bulunması gereken millî an'anelere hürmet, tolerans, anlayış, kavrayış, işbirliği, karşılıklı yardım ve tesanüt sevgi ve hürmet gibi sosyal melekeleri geliştirmektir." MP eğitim, bireylere ilim ve teknik bilginin yanı sıra milli ve ahlaki terbiye verecek düzeyde tertip edilmelidir, demektedir. Tüzüğünde "toplumsal evrimin gündeminde olan kaçınılmaz sosyalizm aşamasını, bilinçli örgütsel çalışmalarının doğrultusunu saptayan hedef olarak kabul eden TİP programında, eğitim, kültür ve sanat faaliyetlerinin bütün halkın faydalanmasını sağlayacak program ve planlar yapılarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgular. GP'ye göre eğitim politikasında izlenecek yol "Türk milletinin bütün fertlerini 'kaderde, kıvançta, tasada ortak bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında' toplamaktır." MHP ise eğitimin milli karakterine vurgu yapmaktadır. Sosyal-iktisadi hedeflere varabilmenin ön şartını ilim, irfan, ahlâk ve nizam şuurunu benimsemiş bir aydınlar kadrosu [yaratmakla] mümkün olabileceği dile getirilmiştir. TBP programında eğitime ayrı bir başlık altında yer vermemiş gençlik başlığında bütün öğretim kurumlarında demokratik öğrenci derneklerinin kurulmasını hedeflediğini belirtmiştir. CGP, GP'nin programına aile ve okul bağlarının güçlendirilmesini eklemiştir. DP, eğitim sistemimiz taklitçi ve yığma olmaktan kurtarılıp millet bünyesine uygun hale getirilecek demektedir. MSP ise eğitimde "yeni nesillerin her şeyden önce edep, ahlâk ve fazilet numunesi olarak yetiştirilmesi" gerektiğini partinin öncelikli hedefi olarak belirler.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim Politikaları, Parti Programları

1. Giriş

Demokratik rejimlerde siyasi iktidara talip olan siyasi partiler, iktidara geldiklerinde uygulayacakları politikaları parti programlarıyla topluma açıklarlar. Eğitim, bir ülkeyi yönetmeye talip olan bütün iktidarlarca dikkate alınan en önemli toplumsal kurumlardan biri olduğu için de bütün siyasi partiler programlarında eğitim-öğretim meselesine yer verirler. Bu çalışmada da Cumhuriyetin ilanından TBMM'nin feshedildiği ve bütün siyasi partilerin kapatıldığı 1980 askeri müdahalesine kadar dönemde TBMM'de bulunmuş siyasi partilerin programlarında eğitim-öğretim meselesini nasıl ele aldıkları incelenmiştir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, 1923-1960 yılları arasında TBMM'de bulunan siyasi partilerin programlarını ele alırken, ikinci bölümde 1960-1980 dönemindeki siyasi parti programlarına yer verilmiştir.

1923-1960 dönemine bakıldığında TBMM'de Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Demokrat Parti(DP), Millet Partisi(MP),Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP), Hürriyet Partisi(HP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP) bulunmaktadır.

1960-1980 döneminde ise TBMM'de CHP, Adalet Partisi(AP), Yeni Türkiye Partisi(YTP), CKMP, MP, Türkiye İşçi Partisi(TİP), Güven Partisi(GP), Milliyetçi Hareket Partisi(MHP), Türkiye Birlik Partisi(TİB), Cumhuriyetçi Güven Partisi(CGP), Demokratik Parti(DP), Milli Selamet Partisi(MSP) bulunmaktadır.

2. 1923-1960 Döneminde Tbmm'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim-Öğretim Politikaları

2.1. Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) Programında Eğitim-Öğretim[1]

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Mayıs 1935 tarihli 4. Büyük Kurultayı'nda onaylanan programının "Giriş" kısmında partinin kimliği "Partinin güttüğü bütün esaslar, Kâmalizm prensipleridir" şeklinde özetlenmiş, milli eğitime bakışı ise 5. kısımda "Ulusal Eğitim" başlığı altında değerlendirilmiştir. Ulusal eğitimde temel hedefin 'bilimsizliği gidermek' olduğu ifade edilerek, ülke çapında okuma yazma oranını artırabilmenin yolunun 'her gün daha çok çocuk ve yurttaş okutmak'tan geçtiği vurgulanmıştır.

Ulusal eğitimin 'esas düsturları'nı programın 41. maddesinde kapsamlı bir şekilde tarif eden parti, "cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirmeyi" temel ilke edinmiş, fikri ve bedeni gelişime önem vererek Türk ulusunun uluslararası arenada saygınlığını artıracak ve koruyacak şekilde ulusal karakterini yükseltmeyi ön plana çıkarmıştır. Eğitim ve öğretimde hedefini, bilginin maddi yaşamda araçsallaştırılması olarak belirleyen parti, 'eğitimin sıfatları'nı da "her türlü urasadan [hurafeden], yad ve yabancı fikirlerden uzak, üstün, ulusal ve yurdcu olmalıdır" biçiminde tanımlamıştır.

Öğrencileri girişimciliğe sevk etmeye dönük bir yaklaşımın önemine de değinilen programda, düzen ve ahlak konusu da şu şekilde özetlenmiştir: "...onları [öğrencileri] hayatta kusurlu olmaktan korumak için, ciddiğ bir yasav [inzibat] ve düzene içtem [samimi] bir ahlâk anlayışına alıştırma[nın], önemli olduğu kanağatındayız" (m. 41).

Ulusal varlığın tarih ve dil bilinciyle sağlanabileceği belirtilen programın okullarla ilgili kısmı ise ayrı bir bölümde ve altbaşlıklar halinde sıralanmıştır. Programın 42. maddesinde, ilköğretim süresinin beş yıl olduğu kaydedilmiş, şehir ve köylerde ilkokul sayısının ihtiyaca göre, bir program dahilinde artırılarak, tarım ve zanaat eğitimine ağırlık verileceği vurgulanmıştır. Üç veya dört sömestrlı köy okullarının yanı sıra, meslek ve zanaat okulları ile gece zanaat okulları ve kursların da açılacağı belirtilen programda, ortaokullar için mesleki eğitime öncelik verilirken, liseler için yükseköğrenim hazırlığı gözetilmiştir.

Ülke genelindeki üniversite ve yüksekokul sayısının artırılmasından yatılı köy okullarının kurulmasına; güzel sanatlar ve müziğe verilecek önemden müze ve tarihi eserlerin muhafaza edilmesine; şehirlerde kitapsaraylar, kent ve köylerde okuma odaları kurmayı ve artırmayı hedeflemekten kültür ve eğitimi planlayıp yığınları yetiştirmeye ve halkevlerini korumaya kadar bir dizi soruna değinilen parti programında, bir devrim müzesi kurma fikri de kayıt altına alınmıştır. Programda ayrıca, spor ve beden eğitiminin yurt genelinde örgütlenmesinin, radyo vericileri, ulusal opera ve tiyatro konularının üzerinde de durulmuştur.

2.2. Demokrat Parti(DP) Programında Eğitim-Öğretim[2]

15 Ekim 1951 tarihli 3. Büyük Kongresi'nde kabul edilen "Tüzük ve Programı"na göre Demokrat Parti kendini, 1. maddede, 'ülke genelinde demokratik anlayışın gelişmesi ve siyasal yaşamda demokratik zihniyetin yerleşmesi maksadıyla kurulduğu' şeklinde tanımlamıştır.

Eğitim ve öğretimle ilgili maddeleri "Milli Eğitim İşleri" anabaşlığı altında toplayan parti, 'ulusal eğitimin birliğini' ilke edinmiştir (m. 34). Genel ve mesleki eğitim-öğretimi yurt ihtiyaçlarına göre tanzim etmeyi, gelecek nesilleri sadece ilim ve teknik bilgiyle değil, milli ve insani değerlerle yetiştirmeyi hedeflemiş; ulusal birliği sağlamanın yolunu, ilkokul öğretmenlerinin aynı ruh ve seviyede bilgiye sahip olmalarına ve bunlar arasında farklı zümrelerin oluşmasına meydan vermemeye bağlamıştır.

1 Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Programı, Ulus Basımevi, Ankara, 1936 baskısı kullanılmıştır.

Ortaöğretimin program ve talimatnameler doğrultusunda, laboratuar ve kütüphane aracılığıyla takviye edilmesi ve yeniden düzenlenilmesi gerektiği ifade edilen parti programında, ekonomik kalkınma açısından teknik öğretim kurumlarının da yurdun dört bir yanında yaygınlaştırılmasının önemine vurgu yapılmıştır.

Programın 39. maddesinde yurt genelindeki bütün yükseköğretim kurumlarının Batı seviyesine ulaştırılması hedeflenirken, üniversitelere bilimsel ve yönetsel bakımdan özerklik ve üniversiteler içinde araştırma enstitülerinin kurulması planlanmıştır.

Bilimin, tekniğin ve güzel sanatların gelişimine imkân verecek şekilde uygun araçlar yaratmayı, bu doğrultuda kütüphaneler, müzeler, tiyatrolar, konservatuarlar ve yayıncılığa destek olmayı programına alan parti; yurttaşların milli ve insani açıdan kültür düzeylerinin yükselmesini başlıca görevleri arasında sayarken, 'her türlü dilsel, bilimsel, sanatsal ve düşünsel faaliyetin siyasi ve idari müdahaleye maruz kalmamasını da demokrasinin değişmez bir esası olarak kabul etmiştir' (m. 40).

2.3.Millet Partisi(MP) Programında Eğitim-Öğretim[2]

1951 yılında yayımlanan programının "Ana Prensipler" başlığının 1. maddesinde kimliğini, 2. maddesinde kuruluş amacını açıklayan Millet Partisi; 1. maddede kendini, 'cumhuriyet, adalet, liberallik ilkelerine ve milliyetçilik esasına bağlı' olarak tanımlarken, amacını ise, "samimî ve emin seçim ile tezahür edecek olan Millî iradeyi hâkim kılma, bu iradeye ve insan haklarına uygun bir Hükûmetin tesisine ve bekasına çalışmak" (m. 2) şeklinde özetlemiştir. Programını 11 bölüm ve 136 maddeden oluşturan parti, "Eğitim ve Öğretim İşleri" adı altında ayrı bir başlık açmış, milli eğitim meselesini 88. maddeden 104. maddeye kadar kapsamlı bir şekilde irdelemiştir.

Milli eğitim ve öğretimi bütün faaliyetlerinin temeli sayan Millet Partisi, bu konuda sağlam ve istikrarlı bir program oluşturabilmek için bir Milli Eğitim Şûrası kurmak gerekliliğinin altını çizmektedir (m. 89). Programda, bilim ve teknik alanında ilerleme sağlayabilmek maksadıyla 'araştırma enstitüleri'nin (m. 92) kurulmasının 'lüzum'una değinilirken; bilginin ulaşılması ve geliştirilmesi için de 'akademiler'in kurulmasının 'faydalı' olacağına vurgu yapılmaktadır (m. 93).

Programın 94. maddesinde "Memlekette sanat ve meslek okullariyle fabrika çırak okullarını çoğaltmak, küçük sanat ehlini bollaştırmak ve okulların hayata bağlılığına ehemmiyet vermek eğitim umdelerimizden olacaktır." denilirken; 95. maddede ise okuma yazma bilmeyenlere yönelik, askerlik hizmeti sırasında verilecek kurslar ve akşam dersaneleri aracılığıyla telafi edileceği belirtilmektedir. Ayrıca, öğretim kadrosunun geçim sıkıntısının giderilmesi (m. 96), yabancı dille eğitim verecek okulların açılmasını (m. 97), ilköğretimlerde istihdam sorununun aşılması (m. 98), köy okullarının beşer kişilik sınıflardan oluşması (m. 99), Doğu ve Güney'de üniversitelerin kurulması (m. 101) ve şehit çocuklarının devlet okullarında parasız ve yatılı okutulması (m. 104) gibi hedefler de programın önemli konuları arasındadır.

2.4.Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP) Programında Eğitim-Öğretim[3]

Cumhuriyetçi Millet Partisi, programında temel amacının Türkiye'de insan haklarını hâkim kılacak ve bu hakları teminat altına alacak bir devlet nizamı kurmak olduğunu belirtirken, Birleşmiş Milletler tarafından 1948 yılında kabul edilen "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi"ne de vurgu yapmıştır. Parti, programının 7. maddesinde milli eğitime değinmekle birlikte bu konuyla alakalı detaylı bir açıklama yapmamıştır. Sözkonusu maddede, "Cumhuriyetçi Millet Partisi, sağlık, sosyal yardım, millî eğitim gibi memleket hizmetlerinin esas itibariyle Devlete ait olduğunu kabul eder." denilerek, eğitim olgusu devletin çeşitli alanlardaki hizmetlerinden biri olarak sıralanmıştır.

2 Millet Partisi(MP), Parti Programı, San Matbaası, Ankara, 1967 baskısı kullanılmıştır.

3 Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP), Parti Programı, Yeni Matbaa, Ankara, 1954 baskısı kullanılmıştır.

2.5.Hürriyet Partisi(HP) Programında Eğitim-Öğretim4

Hürriyet Partisi, DP'den kopan muhalif milletvekilleri tarafından 20 Aralık 1955'te kurulmuştur. Parti programında eğitim hususuna özel bir yer ayrılmıştır. Programda "Maarif İşleri" başlığı altında yer alan bölümde partinin eğitim politikasının amacı şu şekilde ifade edilmiştir: "Maarif siyasetimizin gayesi, millî manevi ve insanî kıymetlere bağlı demokrasiye inanmış ve demokrasi usullerini benimsemiş hür fikirli, kültürlü, müteşebbis ve inkılâpçı vatandaş yetiştirmektir" (m. 33).

Dönemin güncel eğitim sorunlarının neredeyse tamamına değinilen programda, tahsil imkânlarının çeşitli burslarla desteklenceği ve "maarif işleri"nin her türlü hantallıktan arındırılacağı vurgulanmıştır. Ayrıca eğitimde teşkilatlanmaya önem verileceği ve öğretmen yetiştirmek konusunda azami çaba harcanacağı belirtilmektedir.

Parti, okuma yazma seferberliği, halk eğitimi, yatılı bölge okulları gibi çeşitli başlıklar altında somut öneriler getirirken, 40. maddede ilköğretime değinmektedir: "İlk öğretim seferberliğini imkânlarımızla ihtiyaçlarımız arasında iyi hesaplanmış bir plâna bağlamak ve gerekirse bu plânın tahakkuku için ayrıca mâli kaynaklar temin ve tahsis etmek kararındayız." Burada ayrıca, eğitim için ayrılması gereken bütçeye de atıf yapılmaktadır.

Programın 42, 43 ve 44. maddelerinde lise, meslek okulu ve üniversitelerin gelişmesi için çeşitli öneriler getirilirken, 44. maddenin ikinci fıkrasında mezuniyet sonrası için de "İş ve meslek sahibi vatandaşlarımızın yüksek tahsillerini yapabilmeleri için, icap eden imkânlar sağlanacaktır" denilerek, eğitim sonrası iş hayatına yönelik bir desteğin olması gerektiğine dair vurgu yapılmaktadır.

Eğitim konusunda fikir hürriyetinin de kaçınılmaz olduğunu düşünen parti, "Maarifte Fikir Hürriyeti" başlıklı 45. maddesinde öğretim kurumunda görev alan her bireyin mesleki konularda fikirlerini dilediği gibi "serbestçe yaymalarına" olanak tanınması gerektiğini düşünmektedir. Parti, eğitim ve öğretimle alakalı olduğunu düşünerek bu bölümde yer alan 47 ve 48. maddelerini de kültür, yayın ve güzel sanatlar konularına ayırmıştır. Sözkonusu maddede, "Kültür ve medeniyet seviyemizin yükseltilmesi"ne vurgu yapılarak eski ve yeni eserlerin basılması ve "eski eserler ve müzeleri millî kültürümüzün müstesna değerleri olarak ihya, muhafaza ve kıymetlendirmeğe" önem verileceği belirtilmektedir.

Hürriyet Partisi, ayrıca programının çeşitli maddelerinde de eğitim hususuna vurgu yapmaktadır: Üniversitelerin bağımsızlığı (m. 9), radyo ve televizyonlarda eğitimle ilgili devletin görevleri (m. 12), dini eğitim ve din adamlarının eğitimi (m. 32) gibi konular da özellikle parti programında yer almaktadır.

2.6.Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) Programında Eğitim-Öğretim[5]

Cumhuriyet Halk Partisi 1953 yılında yapılan 10. Kurultayında, parti programında eğitim için özel bir başlık açmış ve programın 44 ila 52. maddelerini "Millî Eğitim Meseleleri" başlığı altında değerlendirmiştir. Parti, tüm vatandaşların eğitim hakkının devletçe güvence altına alınması gerektiğini (m. 44); milli eğitimin temelinin "vatan ve millet sevgisi, devrimlere bağlılık ve demokrasi terbiyesi" olduğunu (m. 45); ilköğretim hizmetinin devlet tarafından karşılanacağı (m. 46); ortaöğretimin yaygınlaştırılıp (m. 47) meslek liselerinin ve okullarının ülkede yaygın hale getirilmesi gerektiğini (m. 48) sözkonusu maddelerde öne çıkarmaktadır.

Ayrıca, programın 49. maddesinde "Üniversitelerin idarede ve ilmî çalışmada tam muhtariyeti esastır" denilerek akademik özerklik konusu gündeme getirilmiş; üniversitelere devletin mali yardım yapmasının yanı sıra ve öğrencilere çalışma imkânı sağlamak hususunda "bir talebe bankasının" kurulması gerektiği belirtilmektedir. Güzel sanatların, milli kütüphanelerin geliştirilmesi, tarihi eserlerin korunması (m. 50) ve yurdun "tarihî anıt ve eserlerini ve tabiat güzelliklerini tanıtmak amaciyle turizmi canlandıracak ve geliştirecek tedbirler"in alınması (m. 51) konuları güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Eğitim kurumlarının yurt geneline yayılması meselesi ise 52. madde ile ayrıca vurgulanmıştır.

4 Hürriyet Partisi(HP), Parti Programı, Örnek Matbaası, Ankara, 1956 baskısı kullanılmıştır.

5 Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Programı, Ulus Basımevi, Ankara, 1953 baskısı kullanılmıştır.

3. 1960-1980 Döneminde Tbmm'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Politikaları

3.1. Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) Programında Eğitim-Öğretim[6]

24 Ağustos 1961'de yapılan 15. Kurultay'da parti programının "Milli Eğitim Meseleleri" başlıklı bölümünde çeşitli değişikliklere gidilmiştir. Parti programının 46 ila 54. maddeleri eğitim konusuna ayrılmıştır.

Bu bölümün girişinde her vatandaşa kabiliyeti ölçüsünde eğitim imkânı sağlanması gerektiği belirtilmiş (m. 46), Türkiye'de eğitimin amacı ise 47. madde ile özetlenmiştir. Buna göre, "Eğitimde esas, vatan ve millet sevgisi, devrimlere bağlılık ve demokrasi terbiyesidir." denilmektedir. Devletin ilköğretim hizmetinden mesul olduğu ve ilköğretimle birlikte ortaöğretiminin de yaygınlaştırılması, dahası mesleki eğitiminin geliştirilmesi gibi sorunlar da sonraki maddelerde ayrıca ele alınmıştır (m. 48, 49 ve 50).

Programın 51. maddesinde "Üniversitelerin idarede ve ilmî çalışmada tam muhtariyeti esastır" denilerek akademik özerklik konusu gündeme getirilmiş; üniversitelere devletin mali yardım yapmasının yanı sıra ve öğrencilere çalışma imkânı sağlamak hususunda "bir talebe bankasının" kurulması gerektiği belirtilmektedir. Güzel sanatların, milli kütüphanelerin geliştirilmesi, tarihi eserlerin korunması (m. 52) ve yurdun "tarihî anıt ve eserlerini ve tabiat güzelliklerini tanıtmak amaciyle turizmi canlandıracak ve geliştirecek tedbirler"in alınması (m. 53) konuları güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Eğitim kurumlarının yurt geneline yayılması meselesi ise 54. madde ile ayrıca vurgulanmıştır.

3.2. Adalet Partisi(AP) Programında Eğitim-Öğretim[7]

1961'de kurulan Adalet Partisi, programının ilk maddesinde; partinin Türk Milletini, tarih bilinciyle Batı Medeniyeti seviyesine çıkarmayı temel prensip olarak benimsediğini belirtir; ayrıca, Türkiye'nin geri kalmışlıktan kurtarılması ve dünyanın demokratik ve özgür bir üyesi haline getirmeyi amaçladığını vurgular.

Parti programında eğitime epey yer ayrılmıştır. Programın üçüncü kısmının başlığı olan "Sosyal Hizmetler ve Sosyal Güvenlik" 55 ila 64. maddelerini kapsamaktadır. Bölümün girişinde öncelikle milli eğitim politikası açıklanarak, vatandaşların, hür ve demokratik bir sistemin işleyebilmesi için mevcudiyeti şart olan, seviyeli, karakterli, kültürlü ve geniş görüşlü kişiler olarak yetiştirilmesine yönelik bir eğitim sistemi amaçlanmıştır. Yine aynı maddede; eğitimde, pozitif bilimlerin yanında, sosyal ve manevî ilimlerin öğretimine de önem verilmesi gerektiğine; tarihi, kültürel mirasın ve milli geleneklerin, güzel sanatların, milli folklorun ihmal edilmemesi gerektiğine değinilmiştir (m. 56).

Gençliğin ihtiyaçları ve gençleri hayata hazırlama konuları parti programının iki maddesinde ayrı ayrı detaylı olarak ele alınmıştır. Türk gençliğinin, beden, ruh ve karakter yapısı bakımından, hem okul içi hem de okul dışı yetişme imkânlarına özel bir önem vermek gerektiği belirtilerek. Bu amaçla "izcilik, gençlik kulüpleri ve dernekleri, fikir kulüpleri, öğrenci dernekleri, milli folklor ekipleri ve teşekkülleri" gibi gençliğin yetişmesinde önemli rol oynayan çeşitli faaliyet alanlarını geliştirmenin faydaları sıralanmıştır (m. 56). Bir sonraki madde ise "Gençliğin halkla daha iyi kaynaşabilmesi, toplum kalkınmasının çeşitli safhalarında onların yaratıcı enerjilerinden ve gayretlerinden istifade edilebilmesi için, bu kalkınma ile ilgili resmî ve gönüllü teşekküllerin elbirliği ve işbirliği ile gençlere çalışma imkânları açılmasını arzu ederiz." denilerek (m. 57), gençleri hayata hazırlama hususu vurgulanmıştır.

Burs ve kredi siteminin geliştirilmesi gerektiği hatırlatılarak eşit eğitim imkânına; müstehlik eğitimden yatırımcı eğitime geçilmesi gerektiğine; üniversite ve yüksek okulların Batı standartları seviyelerine yükseltilmesine; eğitimin sürekli hale getirilmesi adına halk eğitimi, okul dışı eğitim ve öğretim faaliyetlerinin önemsenmesine; bu anlamda eğitimin yalnız okul çağında değil, bütün hayat boyu devam

6 CHP 1961 Parti Programı kullanılmıştır.

7 Adalet Partisi(AP), Parti Programı, Orijinal Matbaası, Ankara, 1969 baskısı kullanılmıştır.

eden bir faaliyet olduğunu vurgulanarak kütüphane, müze, tiyatro gibi diğer eğitim, kültür ve sanat faaliyetleriyle beraber işleyen bir eğitim politikasının zorunluluğu öne çıkarılmıştır (m. 58, 59, 60 ve 61).

Eğitim sisteminin, Batı kültürü, medeniyeti ve zihniyetinin derinliklerine nüfuz edecek şekilde eğitim sistemimizin yeniden düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapılarak "Herkese eğitim, her köye okul" başlığı altında sosyal adalet kavramı öne çıkarılarak okulu olmayan köyün kalmaması gerektiği belirtilmiştir (m. 62 ve 63). Eğitim yurt çapında daha etkili hale getirilirken eğitimcilerin de hayat şartlarını iyileştirmek ve öğretmenliğin cazip bir meslek haline getirilmesi için çalışmalar yapılması gerektiği ve nitelikli eğitimci yetiştirmenin önemi belirtilmiştir (m. 64).

3.2.1. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP) Programında Eğitim-Öğretim[8]

1961 tarihli programı 16 bölümden ve 117 maddeden oluşan Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, gayesini "Ana Prensipler" başlığı altında, programın 1. maddesinde amacını, insan haklarını hâkim kılacak ve güvence altına alacak bir devlet düzeni kurmak şeklinde açıklamıştır. Amacına ulaşabilme yolunun da, hürriyet, eşitlik, güvenlik, adalet, ulusal egemenlik ve laik cumhuriyet, Batı tipi demokrasi anlayışı ve milliyetçilik esaslarına bağlılıktan geçtiğini belirtmiştir.

Programda, milli eğitim meselesi için "Milli Eğitim ve Öğretim İşleri" adı altında bir başlık açan parti, milli eğitim ve öğretim işlerini bütün faaliyetinin temeli saymakta, cehaletle mücadeleyi esas almaktadır. Programın "Milli Eğitim ve Öğretim İşleri" başlığını taşıyan bölümünde 33 ila 45. maddeleri eğitim ve eğitime dair konulara ayrılmıştır.

Öncelikle, eğitimin ilim ve teknik bilgi öğretmenin yanı sıra milli ve ahlaki duyguları da aşılaması gerektiği, tarih, kültür, örf ve âdetlerin eğitim politikasında rol alması gerektiği belirtilmiştir. Bir önceki programa göre, bireylerin milli ve ahlaki gelişimi konusuna biraz daha vurgu yapılmaktadır.

Ülkenin ilim ve teknik alanlarda gelişmesini sağlamak amacıyla çeşitli araştırma enstitüleri ve özerkliğe sahip akademilerin kurulmasını; sanat ve teknik okullarını arttırarak zanaatkârlığın önem kazanması amaçlanmıştır. Milletin folklor değerlerine önem verileceği, insanların ve bilhassa gençlerin okul dışındaki sosyal faaliyetlerinin geliştirileceği ifade edilmektedir.

Bütün eğitim ve öğretim üyelerinin geçim sıkıntısı çekmeden işlerini sürdürebileceği bir ekonomik ortamın yanı sıra mesleğin itibarının artırılması için de çaba harcanacak; okuma yazma bilmeyen halk için köylerde ve şehirlerde akşam okulları, gece dersaneleri, teknik öğrenim kursları açılması öngörülmektedir. Ayrıca, "Türk kadınının aile ve toplum içindeki sorumluluklarını anlayacak ve öğretecek şekilde yetiştirilmesini" ifade etmektedir (m. 43, 44 ve 45).

3.2.2. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP) Programında Eğitim-Öğretim[9]

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, parti programında kuruluş amacını; Türkiye'de insan hak ve hürriyetlerini, kişinin ve toplumun refah ve huzurunu, sosyal güvenliği gerçekleştirecek ve teminata bağlayacak bir devlet düzeni ve yönetimini kurmak, milleti çağdaş bilim ve tekniğe göre teşkilatlandırmak; milli, demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletini hürriyet, milliyet, ilim, toplumculuk, gelişme, halkçılık, köylücülük ve endüstrileşme ilkelerine bağlı olarak ulaşılacağı şeklinde ifade etmektedir.

Parti, programında eğitim konusuna epey geniş yer ayırmış ve dönemin eğitim sorunlarının neredeyse tamamına değinmeye çaba göstermiş, programın 48 ila 100. maddeleri arasında eğitim hususu detaylı olarak incelenmiştir. Metindeki "Türkiye'nin Medeniyet ve Kültür Dâvası Milli Eğitim Hizmeti" başlığını taşıyan eğitim konulu bölümün temel amacı, "Türkiye'nin nesiller boyu yaşamakta olduğu kültür ve medeniyet değişimi hareketinin buhranlarından süratle ve sıhhatle çıkarılması, millî varlık ve kültürün cihana hakim medeni seviye üstünde yaşatılması, korunması, geliştirilmesi"dir. Bununla birlikte kültür ve

8 Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP), Parti Programı, Arı Matbaası, Ankara, 1961 baskısı kullanılmıştır.

9 Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP), Parti Programı, Arı Matbaası, Ankara, 1966 baskısı kullanılmıştır.

milli eğitimin varoluş ve insanlık için bir medeniyet ödevi olduğu, kültür hayatını ve eğitim hizmetini belirtilen önemine uygun genişliğe ve etkiye ulaştırmak gerektiği ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca, milli eğitimde (i) milli kültür ve benliğin korunması ve aktarılması, (ii) halkın modern bir eğitim alarak her şekilde hayata hazırlanabilmesi ve (iii) yurttaşların fikri ve fiziki eğitim ve gelişimine önem verilmesi olmak üzere üç temel amaç güdülmektedir (m. 48, 49 ve 50).

Programda, "Milli Eğitim ve İdeoloji", "Eğitim Politikası" ve "Milli Eğitim ve Kalkınma" gibi başlıklar altında eğitim politikası billurlaştırılmaya çalışılmış, bilhassa milli eğitim vurgusu ön plana çıkmıştır. Eğitim ve kültür politikasının amacının yurt ihtiyaçlarına yönelik olması gerektiği belirtilerek eğitimdeki eşitsizliklerin giderileceği ifade edilmiştir. Ayrıca, kadınların eğitimi konusuna da değinilerek, "Biz, kadın yurttaşı her yönden erkek yurttaşla eşit hak ve sorumlulukta görürüz. Tarihî, iktisadî şartların yarattığı eşitsizlikleri, eğitimle, eğitim adaletiyle yenmeyi taahhüt ederiz. Millî eğitimde, kadın ve erkek özelliklerinin bilimsel olarak dikkate alınmasını temin edeceğiz." denilmektedir (m. 51 – 59).

Eğitimcilerin eğitilmesi, bilimsel hayat, üniversiteler, yüksekokullar, mesleki eğitim, ilk ve ortaöğretim, halk eğitimi ve hatta okul öncesi eğitim bile programın içinde kendine yer bulmaktadır. Okul öncesi eğitim "Biz, çocuğun ilk okul öncesi yıllardaki gelişimi sağlık ve eğitimiyle ilgilenmesini zorunlu görürüz." denilerek vurgulanmış ve çalışan annelerin yedi yaşından küçük çocukları için devletin öncelikli sorumluluğa sahip olması gerektiği belirtilmiştir (m. 60 – 78).

Parti ayrıca özel okullar, yabancı okullar gibi bugün de aşina olduğumuz hususlara birkaç madde ile değinmiştir. Yurtdışı eğitim imkânının kabiliyetli insanlara devlet tarafından sağlanacağı, halkın ruh ve beden sağlığı için spora önem verilmesi gerektiği de sözkonusu maddelerde yer almaktadır.

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, kültür ve sanat hayatı; sinema, tiyatro, basın, televizyon gibi alanlara da programında geniş yer ayırmıştır. Bu bağlamda, halkın tümüne hitap eden, halkın yaşama, yaratma arzusu ve sevincini güçleştirecek bir sanat, hayat ve eğitim anlayışı vurgulanmıştır. Çeviri faaliyetlerinin önemine vurgu yapılmış ve yine sinema tiyatro gibi alanlarda devletin çeşitli destekler sağlamasını öngörmüştür.

Din eğitimi ve din eğitimi yapan kurumların niteliğinin yükseltilmesi hususu, programın 95 ila 100. maddeleri arasında kendine yer bulmaktadır. Dini öğretimin ihtiyaca uygun seviye ve özellikte hizmet verebilmesi için İlahiyat Fakültelerinin ve İmam Hatip okullarının önemi vurgulanmıştır. Parti ayrıca, "millî kalkınmada maddî ve manevî değerleri ayrılmaz" gördüğünü belirterek din eğitiminin lüzumuna da değinmektedir.

3.3.Yeni Türkiye Partisi(YTP) Programında Eğitim-Öğretim[10]

1961 yılında kurulan Yeni Türkiye Partisi'nin programında eğitim ayrı bir başlık altında ve toplam altı maddede (36 - 41) incelenmiştir.

Programda eğitimin bir insanın bütün hayatına yayılan bir süreç olduğu vurgulanarak, eğitimin, demokratik varlığın temeli olarak bütün diğer teminatlardan önce ve onların üstünde ana teminat olarak algılanmaktadır (m. 36). Metne göre milli eğitimin amacı; "vatandaşa, ihtiyaç, alâka ve kapasitesi nisbetinde gelişmesi için eşit imkânlar vermek, içinde bulunduğu tabiî sosyal ve ekonomik muhitin özelliğiyle ihtiyaçlarını karşılamak ve vatandaşın demokratik bir cemiyet mensupları arasında bulunması gereken millî an'anelere hürmet, tolerans, anlayış, kavrayış, işbirliği, karşılıklı yardım ve tesanüt sevgi ve hürmet gibi sosyal melekeleri geliştirmektir."

Partinin programında ilköğretim ve ortaöğretim, okulöncesi eğitim ve mesleki eğitim kavramları da eğitimin bütünselliği vurgusuyla ayrıca dile getirilmiştir (m. 38). Devam eden maddelerde ise, yüksek öğretimin geliştirilmesi, eğitim ile ilgili mesleklerin daha saygın ve cazip hale getirilmesi, güzel sanatlar alanında da devlet teşvikleri konularına değinilmiştir (m. 39, 40 ve 41).

10 Yeni Türkiye Partisi(YTP), Parti Tüzüğü ve Programı, TBMM Kütüphanesi, S. H. 294 e, Ankara, 1963 baskısı kullanılmıştır.

3.4. Millet Partisi(MP) Programında Eğitim-Öğretim[11]

Partinin amacı, 1. maddede, "Türkiye'de insan haklarını hâkim kılacak ve bunları güvenilir teminata bağlayacak bir devlet nizamı kurmak" biçiminde açıklanmıştır. Ayrıca, gençliğin demokratik ve milliyetçi bir ruh ve zihniyet ile yüksek ahlaki vasıfta ve şahsiyet sahibi birer vatandaş olarak yetiştirilmesini amaç edinen parti; öğrenim çağındaki gençlere her türlü yardım ve kolaylığın sağlamayı öngörmektedir (m. 9).

Programın "Millî Eğitim ve Öğretim İşleri" adını taşıyan bölümünde (33 ila 45. maddeleri arası), parti, öncelikli olarak milli eğitim ve öğretimi bütün eylemlerin temelinde saymakta ve bı eğitimin sağlanabilmesi için her türlü ihtiyacın giderilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Eğitim, bireylere ilim ve teknik bilginin yanı sıra milli ve ahlaki terbiye verecek düzeyde tertip edilmeli, gençliği her türlü kötü alışkanlığa karşı korumak, ülkenin kalkınmasını hızlandırmak amacıyla yeni eğitim kurumları ve akademiler açılmalı, yine ülkenin eğitim ihtiyacını gidermeye yönelik öğretim elemanları yetiştirilmelidir. Kültürün, teknik bilginin ve sanatın halka yayılması bakımından tedbirler alınmalı, bireyleri yetiştirmede yeni ve modern yöntemlerin uygulanması gerektiği belirtilmektedir.

Partinin programında ilköğretime özel bir yer ayrılmış ve bilhassa üzerinde durulmuştur. "İlk öğretim, eğitim faaliyetlerinin temelini teşkil eder." denilerek zorunlu ve parasız ilköğretimin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Üstelik, artan nüfus ve yarının ihtiyaçları göz önünde tutularak çocukların ve gençlerin yeterli okula ve öğretmene ulaşabilmesini en kısa zamanda sağlamak için çaba harcanacağı belirtilmektedir. İlköğretimin ardından ise sanat ve meslek öğretimine hız verileceği, gençlerin tahsil sonrası hayata atılmalarında devletin gereken her türlü girişimde bulunacağını ve gençlerin eğitim dışındaki sosyal faaliyetlerinin destekleneceği ifade edilmektedir.

Bütün bunlarla birlikte, tarihi belgelerin ve eserlerin korunması, kütüphanelerin artırılması, dünya çapında değerli olan eserlerin dilimize tercüme edileceği, kadınların aile ve toplum içindeki vazifelerini anlayacak ve öğretecek şekilde yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

3.5.Türkiye İşçi Partisi(TİP) Programında Eğitim-Öğretim[12]

Türkiye İşçi Partisi, 1975 tarihli parti programı ve tüzüğünde temel görevini, bir işçi sınıfı partisi olarak toplum yapısını oluşturan sınıf ve tabakalara karşı objektif, bilimsel verilere dayalı bir politika izleyerek, "toplumsal evrimin gündeminde olan kaçınılmaz sosyalizm aşamasını, bilinçli örgütsel çalışmalarının doğrultusunu saptayan hedef olarak kabul eder." şeklinde açıklamıştır.

Parti programında konular ayrı başlıklar halinde sınıflandırılmamıştır. Buna karşın eğitime değinilmiştir. Programda, eğitim, kültür ve sanat faaliyetlerinin bütün halkın faydalanmasını sağlayacak program ve planlar yapılarak yeniden düzenlenmesi; eğitimin ülkenin ekonomik ve sosyal durumu ile birlikte düşünülerek ele alınması, herkese yeteneklerinin oluşturulması ve geliştirilmesi imkânlarının tanınması; kitle haberleşme araçları, özellikle radyo ve televizyonun bu yönde görev görür hale getirilmesi gibi hususlar öne çıkarılmıştır.

Öte yandan parti programı; gençlerin toplumun ekonomik ve politik hayatında daha aktif olarak yer almalarını sağlayacak tedbirlerin alınması, çırakların ve diğer çalışan gençlerin eğitimlerini tamamlamalarının sağlanması, öğrenci gençlerin, eğitimin her kademesinin yeniden düzenlenmesi ile demokratik ve fırsat eşitliğini sağlayıcı bir öğrenime kavuşturulmaları, bütün gençlere yarınlarından güven duyacak, onlara iş bulma ve çalışma imkânlarını sağlayacak temel imkânların yaratılmasını öngörür.

11 Millet Partisi(MP), Parti Programı, San Matbaası, Ankara, 1967

12 Türkiye İşçi Partisi(TİP), Parti Programı, Maya Matbaacılık, Ankara, 1975 baskısı kullanılmıştır.

3.6.Güven Partisi(GP) Programında Eğitim-Öğretim[13]

Güven Partisi, 12 Mayıs 1967 tarihli 6 bölümden ve 169 maddeden oluşan kuruluş programında görüşlerini, "Temel Görüşler" başlığı altında açıklamıştır. "Türk Milleti'nin bağımsız ve hür yaşamasını ve ülkemizin bütünlüğünün korunmasını" öncelik olarak belirleyen parti, ulusal bilinç ve ülküler etrafında toplanmanın, barış ve huzur ortamı içinde ilerlemenin önemine değinmiştir. Zümre ve sınıf partisi olmadığını ifadelendirmiş, ulusal kalkınmada "toplayıcı, birleştirici, yüceltici" niteliklere sahip 'Atatürk milliyetçiliğini rehber edindiğini' dile getirmiştir. Sosyal adalet kavramına da vurgu yapan Güven Partisi, "Vatandaşların Devlet için değil, Devletin vatandaşlar için" olduğunun altını çizerek, yasalar karşısında eşitlik ilkesine ve anayasal düzene bağlılığın önemine de değinmiştir.

Eğitim meselesini, programın "Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor" başlıklı 4. bölümünde "Milli Eğitim Politikası" altbaşlığı adı altında inceleyen parti; eğitim hizmetlerinden fırsat eşitliğine, halk eğitimden imam-hatip okullarına, güzel sanatlara, kültür merkezlerine, okul kitaplarına değin çok sayıda konuyu ayrıntılı bir şekilde ve arabaşlıklar halinde ele almıştır.

Programın 136. maddesinde partinin eğitim politikasında nasıl bir yol izleyeceği, "Türk milletinin bütün fertlerini 'kaderde, kıvançta, tasada ortak bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında' toplamaktır." şeklinde özetlenmiş; aynı maddede, Türk çocuklarına insan hak ve hürriyetlerini, hukuk devleti ve demokratik rejimi sevdirmenin gerekliliği de dile getirilmiştir. Eğitimde başlıca sorumluluğun devlete ait olduğu, özel okullar ile devlet okullarının aynı seviyede olması gerektiği (m. 137), maddi imkânsızlık nedeniyle okuyamayan başarılı öğrencilere burs ve diğer vasıtalarla desteklenmesi (m. 138) gibi vurgular yapılırken; hastalık veya sakatlık sebebiyle eğitim alamayan çocuklar için "Özel Durumlarda Eğitim" altbaşlığıyla buna uygun kurumların oluşturulmasının önemine de değinilmiştir (m. 139).

İlköğretimin zorunluluğu, köylerde yatılı bölge okullarının kurulması ve halk eğitimin gece dersaneleri ve gezici kurslarla destekleneceği 140 ve 141. maddelerde öngörülmüş; mesleki ve teknik öğretimin birinci dereceden önemi ve kız teknik okullarının yapılandırılması, aynı şekilde 'İmam-Hatip Okulları ve Yüksek İslam Enstitüleri'nin amaçlarına uygun olarak geliştirilmesi konuları da 142 ve 143. maddelerde işlenmiştir. Programda ayrıca, öğretmenlerin durumu, okul-aile işbirliği, yükseköğretim, okul kitapları, güzel sanatlar, bölge kültür merkezleri, gençlik ve öğrenci kuruluşları, öğrenci yurtları gibi konuların yanı sıra, eski eserler, arkeolojik çalışmalar, müzeler ve Türk sineması için alınması gereken tedbirlere de değinilmiştir (m. 152 – 153)

3.7.Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) Programında Eğitim-Öğretim[14]

Milliyetçi Hareket Partisi, 9-10 Haziran 1973 tarihli 11. Genel Kurulunda kabul edilen programının 1. maddesinde, 'gaye ve hedefleri'ni şöyle açıklamıştır: "Türk Milleti'nin ebediyete kadar yaşamasının temel şartlarını hazırlamak üzere; insan hakları ve çağdaş hukuk anlayışına bağlı, toplumun bütün kesimlerine hakim olacak şekilde, Türk Milliyetçiliği ülküsüne ve 'Türk için, Türk'e göre, Türk tarafından' ilkesine dayanan, yeni bir millî düzen kurmaktır."

Parti, "iç ve dış düşmanların yıkamayacağı, Kudretli ve Müreffeh Büyük Türkiye'yi inşa etme"yi ilk hedef olarak önüne koymuş, bu doğrultuda milletin geri kalmışlığını en kısa zamanda telafi etmek için bilim ve teknik alanında yapılacak çalışmalarla ülkeyi gelişmiş ülkeler safına katmayı öngörmüştür. Gaye ve hedeflerine ulaşmanın yolunun ise 'Milli Doktrin' olarak tanımladığı 'Dokuz Işık' ilkelerinden geçtiğini vurgulamıştır (Ülkücülük, Ahlâkçılık, Toplumculuk, İlimcilik ve Halkçılık, Hürriyetçilik, Köylücülük, Gelişmecilik Endüstricilik, Teknikçilik).

"Bölüm I" başlığı altında ayrı bir başlığın açıldığı milli eğitim meselesi, 26. maddeden 32. maddeye kadar yine altbaşlıklar halinde sunulmuştur. Eğitimin 'milli karakteri'ne vurgunun yapıldığı 26. maddede, geri kalmışlıktan kurtulmanın, sosyal-iktisadi hedeflere varabilmenin önşartı, "ancak ve ancak ilim, irfan, ahlâk ve nizam şuurunu benimsemiş bir aydınlar kadrosu [yaratmakla]" mümkün olabileceği dile

13 Güven Partisi(GP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, S. P. 2a 76-383-199, 1967

14 Milliyetçi Hareket Partisi(MHP), Parti Programı, Emel Matbaacılık, Ankara, 1973 baskısı kullanılmıştır.

getirilmiş; 'eğitim politikası' ise şöyle özetlenmiştir: "Eğitim ve kültür tesisleri, bir kaç şehir merkezinde toplanması yerine, bütün yurt sathına dengeli olarak dağılmalıdır. Parasız yatılı okul ve burs sistemi en geniş ölçüde eğitim adaletini temin edecek şumule kavuşturulmalıdır. Biz millî eğitimi, millî kalkınma plânının ayrılmaz bir parçası görürüz. Millî eğitime yapılan yatırımların verimlilik ölçüsünün önemine inanırız" (m. 27).

Programda, milli eğitim kadrosunun 'kültür seferberliği' anlayışı esasıyla 'noksansız' yetiştirilmesinin önemi üzerinde durulurken (m. 28); "Üniversiteler-Yüksek Okullar ve Bilim Hayatı"na oldukça geniş yer ayrılmıştır (m. 29). "Üniversiteler üstü bilim araştırma merkezleri ve Türk akademisi" kurulmasının zorunlu olduğu vurgulanan sözkonusu maddede, gelişmiş ülkelerle "ilim, bilgi ve tecrübe mübadelesi[nin yapılması]" ve "[eğitimin] yabancı bilim ve ihtisasla takviye [edilmesinin]" faydalı olacağı vurgulanmıştır. Ayrıca aynı maddede, yüksek nitelikteki insan gücünün yurtdışına göçünün önlenmesi ve gelecek nesiller için üniversitelerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yurt ve sitelerin yapılmasının gerekliliği de öngörülmüştür. Yurtdışındaki eğitimin 'milli eğitim felsefesi' doğrultusunda planması ve yurtiçindeki halkın eğitimine yönelik mesleki alanlarda kurslar verilmesi gibi önlemlerin yanı sıra milli oyunlar, tiyatro çalışmaları ve toplu eğlence programları da üzerinde durulan noktalar arasındadır (m. 30-31).

Din eğitimi konusunu da ayrıntılı bir biçimde değerlendiren Milliyetçi Hareket Partisi, bu konuya 32. maddede değinmiş, din ve ahlak bilgisinin öncelikli olarak ilkokul eğitiminden başlaması gerektiğini dile getirmiştir. İmam-hatip okullarını ilahiyat liseleri seviyesine getireceğini, mezun olanların da yükseköğretim ve üniversiteye devamını sağlayacağını belirtmiştir. Ayrıca, yüksek islam enstitülerini akademi haline getirerek üniversitelerin unvan ve imkânlarından faydalandıracaklarını; ilahiyat fakültesinin öğretim kadrosu sorununun giderilip diğer üniversitelerde de açılmalarını sağlayacaklarını öngörmüştür.

3.8.Türkiye Birlik Partisi(TBP) Programında Eğitim-Öğretim[15]

Kimliğini, "Türkiye Birlik Partisinin Karakteri" başlığı altında ifadelendiren Türkiye Birlik Partisi, kapitalist sistemden toplumcu düzene kendiliğinden geçilemeyeceğini, köylü, işçi, esnaf, dar gelirli ve aydınların ortak çabasının bir zorunluluk olduğunu; üretim araçlarının tek elde toplanmasını engellemek gerektiğini; toplu çalışma alanlarında üretim ve dağıtımın demokratik denetime tabi tutulacağını vurgulamaktadır. Harp sanayi, ağır sanayi, büyük enerji santralleri, bayındırlık işleri, madenler ve kamu ulaştırma, PTT, dış ticaret, bankacılık ve sigortacılık gibi alanları kamulaştıracağını dile getiren parti, programda temel gayesini yaşam standartını yükseltmek ve sosyal güvenceyi sağlamak olarak belirtmiştir.

Parti programında milli eğitime özel bir başlık açmayan parti, milli eğitime "Gençlik" başlığı altında değinmeyi uygun görmüştür. Toplumculuğun geleceğe dönük bir eylem olduğu anlayışından hareketle genç kuşakların yetiştirilmesine, gençlerin demokratik örgütlenmelerde görev almaları gerektiğine vurgu yapmış, bu doğrultuda bütün öğretim kurumlarında demokratik öğrenci derneklerinin kurulmasını hedeflemiştir. Parasız eğitimi ve ders saatlerinin çalışan öğrencilere göre düzenlenmesini savunan Türkiye Birlik Partisi, ayrıca öğrencilerin idari kurumlarda görevlendirilmesine, çalışan gençlerin de işyeri yönetimlerinde bulunmalarına özel bir önem vermektedir.

3.9.Cumhuriyetçi Güven Partisi(CGP) Programında Eğitim-Öğretim[16]

12 Mayıs 1967 günü yürürlüğe giren program metninde, 17.01.1971 tarihli Olağanüstü Büyük Kongrede birtakım değişiklikler yapılmıştır. İlk değişiklik, İkinci Olağanüstü Kongrece kabul edilen "Güç Birliği Bildirisi"nin programın başına eklenmesidir; ikinci değişiklik ise "Temel Görüşler" başlığı altında açıklanan görüşlere iki paragraf daha eklenmesidir. Manevi değerlerin ve Türk aile yapısının vurgulandığı birinci paragrafta şöyle denmektedir: "Partimiz, cemiyet yapısında önemli yeri olan manevî değerlerin, ahlâkın,

15 Türkiye Birlik Partisi(TBP), Parti Programı ve Tüzüğü, TBMM Kütüphanesi, S. P. 89a 998, 1972 baskısı kullanılmıştır.

16 Cumhuriyetçi Güven Partisi(CGP), TBMM Kütüphanesi, 76-200/3/76-386, Ankara baskısı kullanılmıştır.

millî örf ve âdetlerin saygı görmesini ve her türlü baskıdan uzak tutulmasını ister." İkinci paragraf ise şu şekildedir: "Partimiz, aileyi Türk cemiyetinin temeli sayar. Aile yapısının ve aile bağlarının kuvvetlenmesini, cemiyetin kuvvetlenmesini sağlayan unsurlardan biri olarak kabul eden partimiz, bu yolda gerekli tedbirleri alacaktır," denilmektedir.

Milli eğitim meselesini yine, programın "Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor" başlıklı 4. bölümünde "Milli Eğitim Politikası" altbaşlığıyla inceleyen parti, programa çok küçük ilaveler yapmıştır. "Okul-Aile İşbirliği" arabaşlıklı 145. maddenin başlığı "Aile, Kadının Eğitimi, Okul-Aile İşbirliği" şeklinde değiştirilip sözkonusu kısma iki paragraf daha eklenmiştir. İki paragraf boyunca, özetle, aile bağları ve milli yapının kuvvetlenmesi bakımından Türk kadınının aile ve toplumdaki önemine değinilmiş; önceki programda bulunan ilk ve orta dereceli okullardaki "okul-aile işbirliğini geliştirme" vurgusu ise olduğu gibi bırakılarak son paragrafa alınmıştır.

"Bilimsel İlerlemenin İzlenmesi" arabaşlığıyla sunulan 148. maddede, önceki programda olduğu gibi, bilimsel-teknolojik gelişmeleri yakından izlemek maksadıyla bilimsel araştırma kurumları kurma, geliştirme ve başarılı bilim adamlarına ödül vermenin yanı sıra, "Partimiz, yabancı dil öğrenimini geliştirmek için gerekli tedbirlerin alınması yanında, yabancı dillerde yazılmış önemli bilim eserlerinin Türkçeye çevrilmesi lüzumuna inanır." denilerek programa küçük bir katkı yapılmıştır. "Bölge Kültür ve Merkezleri ve Kitaplıklar" arabaşlığına da, 'sanat ve kültür hareketlerini geliştirmek, yaymak ve yurdun çeşitli bölgelerinde kültür merkezleri açmak' vurgusuna ilaveten, kitaplıkların geliştirilmesi, yeni kitaplıkların açılması ve eski eserlerin Türk harflerine çevrilerek yeni kuşaklara tanıtılması gibi hedefler konulmuştur (m. 150).

3.10. Demokratik Parti(DP) Programında Eğitim-Öğretim[17]

Demokratik Parti'nin 18 Aralık 1971 tarihinde yürürlüğe giren programı 6 ana bölümden oluşmaktadır ve altbaşlıklar halinde sunulmuştur. Program, toplamda 147 maddedir.

"Temel Görüş ve Gaye"sini programın 1. maddesinde açıklayan DP, millet iradesini hâkim kılmanın öncelikli amacı olduğunu belirtmiş, Türkiye'nin 'muasır medeniyetler' seviyesine ulaşabilmesinin yolunun da 1946 hareketiyle temelleri atılan demokratik anlayışın geliştirilmesiyle sağlanabileceğini vurgulamıştır. Milli kalkınmanın esaslarının da yine bu bağlamda seçim hilelerine karşı çıkarak, "ıslahatçılık, medeniyetçilik, milliyetçilik, manevi değerlere saygı, sosyal ve ekonomik hakları ve sosyal adaleti gerçekleştirme[k]"le oluşturulabileceğini dile getirmiştir.

Programda milli eğitim meselesi "Sosyal Hizmetler ve Sosyal Güvenlik" anabaşlığı altında "Milli Eğitim Politikamız" altbaşlığıyla özel olarak ele alınmış, yine arabaşlıklar halinde değerlendirilmiştir. Öncelikli olarak "Prensipler" altbaşlığıyla milli eğitimin 'gayesi'ne ulaşma hedefleri belirlenmiş, ilkokuldan üniversiteye kadar bütün öğretim kademelerinde 'modern metotlara' önem verileceği ifadelendirilmiştir (m. 70). Sözkonusu maddede, 'çeşitli eğitim ve öğretim müesseselerinin' revizyonundan bahsedilerek, "Eğitim sistemimiz taklitci ve yığma olmaktan kurtarılıp millet bünyesine uygun hale getirilecek; ihtiyaçlarımızla imkânlarımız arasında gerekli denge kurulacak; zaman ve malî kaynaklar gerekli şekilde değerlendirilecektir." denilmektedir. Genç nesillere sirayet eden disiplinsiz ve değerler anarşisinin önlenmesi, öğretim kademelerinde nicelik-nitelik dengesinin tutturulması ve istihdam sorununun çözülebilmesi gibi hedefler üzerinde de durulmuştur.

Ortaöğretimin yeniden düzenlenmesi doğrultusunda iki ana hedef belirlenmiş; ilk hedef olarak mesleki ve teknik alana önem verileceği, ikinci hedefin ise gençleri üniversite ve yükseköğretime hazırlamak için çalışmalar yürütüleceği dile getirilmiştir (m. 72). Üniversitelerin özerk olması gerektiği (m. 74), öğretmenlerin sosyoekonomik durumu ve istihdam sorunu (m. 75), okul içi ve okul dışı eğitimin yaygınlaşması (m. 76) ve kültürel çalışmalar da (m. 77) ayrıca ele alınan maddeler arasındadır.

17 Demokratik Parti(DP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1970 baskısı kullanılmıştır.

3.11. Milli Selâmet Partisi (MSP)Programında Eğitim-Öğretim[18]

Millî Selâmet Partisi 133 maddelik iki anabaşlık ve altbaşlıklardan oluşan programında 'ana gayesi'ni, "milletimizin manevî ve maddî sahada kalkınarak saadet ve selâmete erişmedisidir" şeklinde özetlemiştir.

Eğitim meselesine "Hizmetler" başlığı altında "Millî Eğitim" altbaşlığıyla değinilen programın 65. maddesinde 'eğitim seferberliği' vurgusu yapılırken, bir sonraki maddede "yeni nesillerin herşeyden önce edep, ahlâk ve fazilet nümunesi olarak yetiştirilmesi" partinin öncelikli hedefi olarak belirlenmiştir (m. 66). Teorik bilgi yerine pratik/uygulamalı bilgiyi eğitim politikasının esası kabul eden parti, üniversitelerdeki araştırmaların yurt problemlerine yönelmesi gerektiğinin de altını çizmiş, öğretmenlerin maddi-manevi ihtiyaçlarının karşılanmasının yanı sıra din görevlilerinin durumuna da değinmiştir (m. 67, 70, 71, 73).

3.12. Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) Programında Eğitim-Öğretim[19]

İlke ve amaçlarını 1976 tarihli programında "Cumhuriyet Halk Partisi Demokratik Sol Bir Siyasal Partidir" bölümünde, 'ileri insanlık ülküsünü halk için, halkla beraber' şeklinde özetleyen Cumhuriyet Halk Partisi, diğer partiler gibi 'sosyal adalet' vurgusunun yanı sıra 'dünya barışı'na da atıfta bulunmuştur. "Gelişme yolunda toplumsal adaleti ertelemenin de özgürlüğü kısmanın da gereksizliğine ve haksızlığına" değinen parti, bu doğrultuda "Özgürlük, Eşitlik, Dayanışma, Emeğin Üstünlüğü, Gelişmenin Bütünlüğü, Halkın Kendini Yönetmesi" esaslarını benimsemiş; ilkelerini ise "Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Lâyiklik, Devrimcilik" olarak açıklamıştır.

Parti programının sekizinci bölümünde "Demokratik Sol Düzende İnsan Toplum ve Doğa" başlığının altında "Eğitim" altbaşlığıyla işlenen eğitim meselesi; özgürlükçü demokrasiyi güçlendiren, insancıl, barışçıl ve toplumsal dayanışmayı geliştiren, uzmanlaşmanın ve toplumsal işbölümünün insanı tektipleştirmediği, çağdaş uygarlığa uygun, bağımsızlığı ve ulusal birliği sağlayan, ulusal kültürü geliştirirken dünya kültürüne açık bir yapıda olması gerektiği biçiminde tanımlanmıştır. Eğitimde birlik, fırsat eşitliği, yaygınlığı ve sürekliliği de vurgulanan programda, parasız eğitimden her aşamada herkesin yararlanabilmesi için devlet yardımlarının yapılacağı, burs olanaklarının artırılacağı, ilkokul öğrencilerinin ders kitaplarının devlet tarafından karşılanacağı da belirtilmiştir. Ayrıca, köy okullarının gereksinimleri, öğretmen okullarının yaygınlaştırılması, ortaöğretim ve mesleki eğitimin düzenlenmesi ve köykent ve büyük köylere ulaştırılması, radyo-televizyon desteği, engelli çocukların eğitimi, okul öncesi eğitim gibi konuların üzerinde de durulmuştur. Üniversitelerin demokratik özerkliği, bilimsel araştırma koşullarının sağlanması, orta ve yükseköğretimde yabancı dil eğitimi, kamu kademelerinde yükseköğretim şartının kaldırılması, orta ve yükseköğretimde kooperatifçilik eğitiminin verilmesi, özgür düşüncenin toplumun bütün katmanlarında geliştirilebilmesi için öğretmenler ve öğretim üyeleri üzerindeki siyasi baskının önlenmesi, kamu görevlilerine tanınacak olan sendikalaşma ve toplu sözleşme hakkından öğretmenlerin de yararlandırılması, çıraklık eğitimi, cezaevleri ve ıslahevlerinde genel ve mesleki eğitim verilmesi, halk eğitim merkezlerinin durumları gibi konular da dikkati çeken ve değerlendirmeye alınan diğer konulardır.

4. Sonuç

1923-1960 dönemine bakıldığında CHP eğitim politikasını şu ilke üzerine kurmaktadır: "cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci yurttaş yetiştirme"k. Ulusal eğitimin birliğini kendine ilke edindiğini belirten DP 'gelecek nesilleri sadece ilim ve teknik bilgiyle değil, milli ve insani değerlerle yetiştirmeyi hedeflemiş'tir.MP ise milli eğitim ve öğretimi bütün faaliyetlerinin temeli saymaktadır. CMP eğitim hizmetinin esas itibariyle Devlete ait olduğunu belirtmektedir. HP eğitim konusunda fikir hürriyetine vurgu yaparken diğer taraftan din adamlarının eğitimini devletin görevleri arasında saymaktadır.

18 Millet Partisi(MP), Parti Programı, San Matbaası, Ankara, 1967 baskısı kullanılmıştır.

19 Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Programı, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1976 baskısı kullanılmıştır.

CHP'nin 1961'deki programına göre 'eğitimde esas; vatan ve millet sevgisi, devrimlere bağlılık ve demokrasi terbiyesidir.' AP 'eğitimde, pozitif bilimlerin yanında, sosyal ve manevî ilimlerin öğretimine de önem verilmesi gerektiğine; tarihi, kültürel mirasın ve milli geleneklerin, güzel sanatların, milli folklorun ihmal edilmemesi gerektiğine değinilmiştir.' CKMP öncelikle, eğitimin ilim ve teknik bilgi öğretmenin yanı sıra milli ve ahlaki duyguları da aşılaması gerektiği, tarih, kültür, örf ve âdetlerin eğitim politikasında rol alması gerektiği belirtilmiştir. YTP'ye göre milli eğitimin amacı; "vatandaşın demokratik bir cemiyet(in) mensupları arasında bulunması gereken millî an'anelere hürmet, tolerans, anlayış, kavrayış, işbirliği, karşılıklı yardım ve tesanüt sevgi ve hürmet gibi sosyal melekeleri geliştirmektir." MP eğitim, bireylere ilim ve teknik bilginin yanı sıra milli ve ahlaki terbiye verecek düzeyde tertip edilmelidir. Tüzüğünde "toplumsal evrimin gündeminde olan kaçınılmaz sosyalizm aşamasını, bilinçli örgütsel çalışmalarının doğrultusunu saptayan hedef olarak kabul eden TİP programında, eğitim, kültür ve sanat faaliyetlerinin bütün halkın faydalanmasını sağlayacak program ve planlar yapılarak yeniden düzenlenmesi gerektiğini vurgular. GP'ye göre eğitim politikasında izlenecek yol "Türk milletinin bütün fertlerini 'kaderde, kıvançta, tasada ortak bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında' toplamaktır." MHP ise eğitimin milli karakterine vurgu yapmaktadır. Sosyal-iktisadi hedeflere varabilmenin ön şartını ilim, irfan, ahlâk ve nizam şuurunu benimsemiş bir aydınlar kadrosu [yaratmakla] mümkün olabileceği dile getirilmiştir. TBP programında eğitime ayrı bir başlık altında yer vermemiş gençlik başlığında bütün öğretim kurumlarında demokratik öğrenci derneklerinin kurulmasını hedeflediğini belirtmiştir. CGP, GP'nin programına aile ve okul bağlarının güçlendirilmesini eklemiştir. DP, eğitim sistemimiz taklitçi ve yığma olmaktan kurtarılıp millet bünyesine uygun hale getirilecek demektedir. MSP ise eğitimde "yeni nesillerin her şeyden önce edep, ahlâk ve fazilet numunesi olarak yetiştirilmesi" gerektiğini partinin öncelikli hedefi olarak belirler.

Bütün partilerin programları incelendiğinde eğitim meselesinin iki açıdan ele alındığı görülmektedir. Birinci boyut eğitim-öğretimin fiziki, teknik yapısıdır. Bu açıdan bakıldığında fiziki koşulların iyileştirilmesi ve yaygınlaştırılması bütün parti programlarında kendisine yer bulmaktadır. İkinci boyut ise felsefi boyut diyebileceğimiz, bir zihniyet kodlaması sosyalizasyonudur. Diğer bir deyişle, bu boyutu ile eğitim-öğretim belirli kodlarla inşa edilen bireyi ve/veya toplumu hedeflemektedir.

Kaynakça

Adalet Partisi(AP), Parti Programı, Orijinal Matbaası, Ankara, 1969

Cumhuriyetçi Güven Partisi(CGP), TBMM Kütüphanesi, 76-200/3/76-386, Ankara.

Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Programı, Ulus Basımevi, Ankara, 1936

Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Programı, Ulus Basımevi, Ankara, 1953

Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Programı, Ankara 1961

Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Programı, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1976

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP), Parti Programı, Arı Matbaası, Ankara, 1961

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP), Parti Programı, Arı Matbaası, Ankara, 1966

Cumhuriyetçi Millet Partisi(CMP), Parti Programı, Yeni Matbaa, Ankara, 1954

Demokrat Parti(DP), Parti Programı, Güneş Matbaacılık, Ankara, 1952

Demokratik Parti(DP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1970

Güven Partisi(GP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, S. P. 2a 76-383-199, 1967

Halkçı Parti(HP), Parti Programı, Halkçı Parti Yayınları, Ankara, 1983

Hürriyet Partisi(HP), Parti Programı, Örnek Matbaası, Ankara, 1956

Millet Partisi(MP), Parti Programı, San Matbaası, Ankara, 1967

Milli Selamet Partisi(MSP), Parti Programı, Elif Matbaacılık, Ankara, 1972

Milliyetçi Hareket Partisi(MHP), Parti Programı, Emel Matbaacılık, Ankara, 1973

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Programı(TpCF), Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması, 1923-1931, Tarih Vakfı Yayınları, 4. Basım, s. 385-397

Türkiye Birlik Partisi(TBP), Parti Programı ve Tüzüğü, TBMM Kütüphanesi, S. P. 89a 998, 1972

Türkiye İşçi Partisi(TİP), Parti Programı, Maya Matbaacılık, Ankara, 1975

Yeni Türkiye Partisi(YTP), Parti Tüzüğü ve Programı, TBMM Kütüphanesi, S. H. 294 e, Ankara, 1963

1983-2015 Tarihleri Arasında Tbmm'de Bulunan Siyasi Partilerin Programlarında Eğitim Politikaları

Ensar Yılmaz

Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ensaryilmaz24@gmail.com

Özet:ANAP programında eğitimle ilgili "Yüksek ahlâk sahibi dengeli bir nesil yetiştirilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında dini eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu görürüz," vurgusunu yaparken HP'nin programında bağımsızlık ve ulusallık düşüncesi de eğitimden kaynaklanır, denildikten sonra eğitimde fırsat eşitliğinden özgürlükçü demokrasiye sağlayacağı katkıya, parasız eğitime verilecek öncelikten bedensel eğitime değin bir dizi görüşe de yer verilmiştir. MDP'nin programında eğitim, gençlerin devlet felsefesine göre yetiştirilmeleri şeklinde ele alınmaktadır. DYP, eğitimin salt teorik bilgiyle sınırlandırılmamasını, pratik olarak da verilmesini, öğrencilerin mesleki alanda geleceğinin güvence altına alınarak, bu anlayışın bütün bir eğitim sistemine uygulanması gerektiğini söylemektedir. Programında, laik ve demokratik bir eğitimi öngören SHP, eğitimin herkese açık, parasız olmasını sağlayan ve eğitim sistemi içinde ayrıcalıklı kurumların oluşmasını önleyen bir eğitim politikasını hedeflemiştir. Programında memleketin maddi ve manevi gelişimini kendisine temel hedef olarak alan RP, gençlerin milli-manevi değerlerle bilinçlendirilmesine vurgu yaparken DSP, 'tek yanlı öğretim'in eleştirisiyle başlar ve 'öğretmen-öğrenci diyaloğu'nun kurulmasının önemine vurgu yapar. HEP, eğitimin laik ve bilimsel olacağı aynı zamanda eğitimin ırkçı ve şoven milliyetçi etkilerden tamamen arındırılacağını, yine eğitimde bölgeler ve sınıflar arası eşitsizliklerin giderileceği, eğitim yatırımlarında, öğretmen ve öğretim üyesi temininde geri kalmış bölgelerle geri kalmış semtlere öncelik tanınacağını söylemektedir. Programda dikkat çeken bir husus da zorunlu din ve ahlak derslerinin kaldırılacağı ve İmam-Hatip Liselerinin, genel liseye dönüştürüleceğidir. Eğitimin yerel yönetimlere aktarılması da bir başka hususdur. CHP'nin 1994 tarihli programında ise eğitim bahsinde 'özgürlükçü çoğulcu demokrasi, barış, hoşgörü ve toplumsal dayanışma, çağdaş uygarlık, evrensel değerler, uzmanlaşma ve çok yönlü toplumsal işbölümü, kültür mozaiği ve bireyin özgürlüğü' gibi kavramlar sıkça kullanılmıştır. BBP ise eğitimle ilgili temel politikasını şöyle açıklamaktadır: "Eğitim anlayışımız, milli ve manevi değerlere sahip, çağın ilim ve teknolojisiyle mücehhez, hür düşünceli, üretken, ahlaklı ve yenilikçi nesiller yetiştirmektedir." DTP eğitim politikasını öğrencilerin, eğitim süreçlerinin sonunda kendi ayakları üzerinde durmayı ve demokratik rejime bağlı birer vatandaş olmayı öğrenmesi olarak belirlemiştir. MHP, milli eğitimdeki en önemli meselesini, maddi-manevi kalkınmayı sağlayacak olan 'insan tipi' ve kadroları yetiştirmek şeklinde özetler. FP de fırsat eşitliği, çağdaş eğitim anlayışı, eğitimde özel sektörün teşviki gibi konuları programında vurgular. Tek tip insan yetiştiren eğitim modelini reddeden, demokrasi bilincine haiz nesiller yetiştiren bir eğitim politikasını hedeflediğini ifade eder. HADEP'in programı HEP'le benzerlikler gösterir. Ak Parti, programında 'Kamu kaynaklarının tahsisinde birinci önceliği eğitime yapılacak yatırımlara verir'ken aynı zamanda özel öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması ve başarılı yoksul çocukların özel okullarda okuyabilmesi için devlet tarafından 'hizmet satın alınması'nı vurgular. HDP'nin programı kendinden önceki HEP ve HADEP'le benzerlikler göstermektedir. Programında 'basmakalıp, otoriter ve ezberci eğitim zihniyetine son vermek, eğitimcinin bir baskı aracı olmadığı, öğrenmenin ezber demek olmadığı yeni bir eğitim anlayışı' öngörmektedir. Ayrıca eğitim sisteminin şoven, militarist, milliyetçi ve toplumsal cinsiyetçi öğelerden arındırılacağı kaydedilir. Her vatandaşın etnik köken, kültür ve dil farklılıklarından doğan ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulacağı bir eğitim anlayışının oluşturulacağı vurgulanır. Eğitimin yerel yönetimlere aktarılması görüşüne de yer veren partinin diğer partilerden farklılaşan yönü anadilde eğitim konusuna vurgu yapması olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim Politikaları, Parti Programları

1. Giriş

12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra TBMM feshedilmiş, bütün siyasi partiler kapatılmıştır. Yeni bir anayasa ve bu anayasayla uyumlu Siyasi Partiler Kanunu çıkarılmış, 6 Kasım 1983 seçimleri ile yeniden demokratik hayata geçilmiştir. 1983'den günümüze birçok defa 82 anayasasında değişiklikler yapılmış ve siyasi hayatımızda toplumsal temsil kabiliyetleri açısından farklı partiler kurulmuştur.

Siyasi partiler bir yandan toplumsal talepleri siyasal alana taşıyan demokratik örgütler olarak diğer yandan siyasal iktidarı oluşturan ve topluma biçim veren siyasal erkin paydaşları olarak toplum hayatı için çok önemli bir görevi yerine getirirler. Siyasi partiler, programları ile kendilerini topluma tanıtırlar.

Bir başka deyişle iktidara geldiklerinde hangi konularda hangi politikaları uygulayacaklarını programlarında ilan ederler. Bugüne kadar Türkiye'de kurulmuş siyasi partilerin programlarında, istisnasız hemen hepsinin, yer verdiği konuların başında da eğitim-öğretim meselesi gelmektedir. Bu çalışma 1980'den sonra TBMM yer almış partilerin programlarında eğitim politikalarının neler olduğunu incelemektedir.

2. 1983-1987 Dönemi TBMM'deki Siyasi Partiler

Yapılan 6 Kasım 1983 genel seçimleri ile Meclise üç parti girdi. Anavatan Partisi (ANAP), Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP).

2.1.Anavatan Partisi(ANAP) Programında Eğitim[1]

Anavatan Partisi 5 bölüm ve toplam 35 maddeden oluşan programında "Gaye"sini 1. maddede, "millet iradesinin tecellisinin ve millet hakimiyetinin tesisinin ancak halkın serbest oyunun esas olduğu hür demokratik düzen içersinde mümkün olabileceği" vurgusuyla ifade etmiş, "asıl olan fertlerin ve toplumun mutluluğudur" düsturundan hareketle "iktisadi gelişmede fertlerin teşebbüs gücünü esas kabul ede[rek]" özetlemiştir.

Demokratik siyasi mücadelenin yolunun ikna, uzlaşma ve fikirlere hürmetten geçtiğini ifadelendiren Anavatan Partisi, programında milli eğitime yönelik özel bir başlık açmamış, meseleyi "Sosyal Politika" başlığı altında "Eğitim ve Öğretim" altbaşlığıyla değerlendirmiştir. "Genel Esaslar" bölümünde ise, "Yüksek ahlâk sahibi dengeli bir nesil yetiştirilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında dini eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu görürüz," vurgusunu yaparak din eğitimine de değinen (m. 6) parti; "Eğitim ve Öğretim" başlığında, diğer partilerin sıklıkla dile getirdiği 'eğitimde fırsat eşitliği, düzenlenmesi, istihdam sorunu, teorik ve uygulamalı eğitimin önemi, teknik ve mesleki eğitimin geliştirilmesi, halk eğitimi' vb. konuları (m. 21), ifade etmektedir.

2.2.Halkçı Parti(HP) Programında Eğitim[2]

Programının 1. maddesinde, kendini 'sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeyini yükseltmeye ve onların toplum içindeki saygınlığını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı, sosyal demokrat' bir yapılanma biçiminde tanımlayan Halkçı Parti; sosyal, kültürel ve siyasal yaşamda çağdaş uygarlık düzeyine çıkmayı, Türkiye'nin bağımsızlığı ve insan haklarına saygınlığını ve hukukun üstünlüğünü önüne hedef olarak koymuştur.

Atatürk ilkelerine bağlılığa da vurgu yapılan programda, milli eğitime "İnsan, Toplum ve Doğa" başlığı altında ayrı bir başlık açılarak değinilmiştir. "Eğitim" altbaşlığının giriş cümlesi, partinin konuya ilişkin bakış açısını özetlemektedir: "Gelişmekte olan her ülkenin temel gereği eğitim olmalıdır. Eğitim yalnız ülkenin değil tüm insanlığın gelişmesine ve uygarlığa katkıda bulunabilmenin de temel gereğidir. Bağımsızlık ve ulusallık düşüncesi de eğitimden kaynaklanır."

Programda; eğitimde fırsat eşitliğinden özgürlükçü demokrasiye sağlayacağı katkıya, parasız eğitime verilecek öncelikten bedensel eğitime değin bir dizi görüşe de yer verilmiştir.

2.3.Milliyetçi Demokrasi Partisi(MDP) Programında Eğitim[3]

Parti programının 1. Maddesinde; hareket noktalarımız Atatürk Milliyetçiliği ve Demokrasi, dayanağımız Anayasa, uygulama sistemimiz 12 Eylül felsefesi ve hedefimiz, bu çerçeve içinde muasır medeniyet çizgisine ulaşmaktır, diye kendini tanımlamaktadır.

1 Anavatan Partisi(ANAP), Parti Programı ve Tüzüğü, Ankara, 1983 baskısı kullanılmıştır.

2 Halkçı Parti (HP), Parti Programı, Halkçı Parti Yayınları, Ankara, 1983 baskısı kullanılmıştır.

3 Milliyetçi Demokrasi Partisi(MDP), Kültür Ofset Matbaacılık, Ankara, 1983 baskısı kullanılmıştır.

Program beş kısım 64 maddeden oluşmaktadır. İkinci kısmın başlığı; Yönetim, Eğitim ve Kültür Politikamızdır. Partinin eğitim politikaları bu kısmın 14. Maddesinden itibaren ele alınmıştır.

Madde 14'te; Her Devlet, çocuğunu gencini, kendi felsefesine göre yetiştirmek ister. Bu husus, bir devletin hem en tabii hakkı hem de başlıca görevidir, denilmektedir. Partiye göre, Türk çocuğu ve genci; Devlet ve Millet mefhumlarının üstünlüğüne, Atatürk İnkılâp ve İlkelerinin çağdaş medeniyet çizgisine erişmemiz için tek yol olduğuna, Türk kültür milliyetçiliğine, ahlaki ve manevi değerlere, ferdi yetenek ve teşebbüsünü kaybetmeksizin toplumculuğa inandırılarak yetiştirilmelidir. Ayrıca partinin eğitim politikasında Türk diline siyasal, sosyal ve kültürel açıdan önemli bir vurgu yapılmaktadır.

3. 1987-1991 Dönemi TBMM'deki Siyasi Partiler

29 Kasım1987 genel seçimleri ile seçim barajını aşarak meclise giren üç parti oldu. Bunlar, ANAP, Sosyal Demokrat Halkçı Parti(SHP) ve Doğru Yol Partisi(DYP). ANAP'ın programına bir önceki bölümde baktığımız için diğer partilerin programlarını inceleyelim.

3.1.Doğru Yol Partisi (DYP) Programında Eğitim[4]

15 Mayıs 1988'de Adalet Partisi'nin devamı niteliğinde kurulan Doğru Yol Partisi, programının 1. maddesinde kuruluş amacına 'milli irade'ye vurgu yaparak başlamış; ülke bütünlüğü, insan hakları, demokratik-sosyal hukuk devleti gibi kavramlara da atıf yapmıştır.

Programın "Dördüncü Bölümü"nde "Sosyal Politikalar" başlığı altında "Eğitim" altbaşlığıyla milli eğitim meselesine 38 ila 48. maddeleri arasında kapsamlı bir şekilde değinilmiştir. Maddeleri "Yaygın Sürekli Eğitim" (m. 39), "Yüksek Öğretim (m. 40), "Eğitimde Fırsat Eşitliği" (m. 41) ve "Araştırma, Teknoloji" arabaşlıkları halinde bölümlendiren parti, eğitimi Türkiye'nin bir numaralı meselesi olarak görmektedir. Eğitimde tektipçi anlayışın yerine demokratik bir anlayışın hâkim olmasını öngörmüş, faşizm, komünizm gibi farklı sistemleri öğretmenin önemine de vurgu yapmıştır. Eğitimin salt teorik bilgiyle sınırlandırılmamasını, pratik olarak da verilmesini, öğrencilerin mesleki alanda geleceğinin güvence altına alınarak, bu anlayışın bütün bir eğitim sistemine uygulanması gerektiğini ifadelendirmiştir.

Ayrıca, 39. maddedeki "Yaygın Sürekli Eğitim"in tüm yurda ulaştırılması, temel eğitimin sağlanabilmesi için okulsuz köy kalmayacak şekilde yaygınlaştırılması ve okul dışı eğitime de önem verileceği; 40. maddedeki "Yüksek Öğretim"in bilimsel özerklik kapsamında yürütülmesi ve kapasitesinin artırılarak gece öğretimiyle takviye edilmesi; 41. maddedeki "Eğitimde Fırsat Eşitliği"nin burs ve krediler aracılığıyla sağlanabileceği, bu alanda faaliyet yürüten vakıf ve benzeri kuruluşların desteklenmesi; 42. maddedeki "Araştırma, Teknoloji" konusunda teknolojik gelişimi izlemenin yeterli olmayacağı, bizatihi içinde olabilmenin yolunun üretim ve araştırma elemanlarının yetiştirilmesinden geçtiği de ele alınan konular arasındadır.

3.2.Sosyal Demokrat Halkçı Parti(SHP) Programında Eğitim[5]

Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin 1993'te yenilenen programı 3 anabaşlıktan ve altbaşlıklardan oluşmaktadır. Programda maddeleme yapılmamış, milli eğitime de ayrı bir bölüm açılmamıştır. Eğitim meselesine "Bilim, Teknik ve Araştırma", "Eğitim" ve "Yazın, Sanat ve Dil" adı verilerek 3 altbaşlık halinde sıralanan "Kültür Politikası" başlığında değinilmiş, eğitimin sadece eğitim kurumlarınca verilmesinin yeterli olamayacağı, aileden işyerleri ve meslek örgütlerine kadar uzanan kapsayıcı bir süreç olduğu vurgulanmıştır. Programda, Türkiye'deki toplumsal yapının eğitim düzeni üzerindeki sınırlayıcı etkisi şu cümlelerle dile getirilmiştir: "Türkiye'de üretici güçlerin yeterince gelişmemiş olması, ithal edilen bir teknolojiyle kalkınmaya çalışması, dengesiz gelir dağılımı, modern örgütlü işlerle örgütlenmemiş işleri bir arada bulunduran bir ekonomik yapı, köyle kent arasında ve bölgeler arasında gelişmişlik farkları ve diğer yapısal nedenler bu sınırlamaları doğurur."

4 Doğru Yol Partisi (DYP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi 2000-23, Ankara, 2000 baskısı kullanılmıştır

5 Sosyal Demokrat Halkçı Parti(SHP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1993 baskısı kullanılmıştır

Programında, laik ve demokratik bir eğitimi öngören SHP, sözü edilen yapısal sınırlamaların eğitimdeki fırsat eşitliğini engelleyeceğini bildiğinden, eğitimin herkese açık, parasız olmasını sağlayan ve eğitim sistemi içinde ayrıcalıklı kurumların oluşmasını önleyen bir eğitim politikasını hedeflemiştir. Okul öncesi eğitim için çocuk yuvalarının açılması, mesleki ve teknik eğitimin mevcut eğitim sistemi içindeki ağırlığının önemli ölçüde artırılması, öğretmenlerin durumu ve halkın yaygın eğitimden etkin bir biçimde yararlandırılması gibi hedeflerin yanı sıra, programda üniversitelerin özerkliği ve öğretim üyelerinin mesleki güvenceye kavuşturulması da kayıt altına alınmıştır. Üniversitelerin bilimsel araştırmalar yapabilmesi için o günkü YÖK sisteminin tamamen değiştirilmesi gerektiğini ifade eden parti, öğretim üyelerinin ekonomik ve yönetimsel nedenlerle kaybının önlenmesini de programına almış; yurt çapındaki kitaplıkların gelişmesi, ödenekli ve özel tiyatroların devlet tarafından desteklenmesi, devletin kamu ve özel sinema yapımları için bir film stüdyosu kurması, düşün ve sanat eserlerine yönelik öndenetim ve yasaklamaların kaldırılması da altı çizilen konular arasındadır.

4. 1991-1995 Dönemi TBMM'deki Siyasi Partiler

20 Ekim 1991 seçimlerinden sonra Meclise beş parti girdi. Bunlar; DYP, ANAP, SHP, Refah Partisi(RP) ve Demokratik Sol Parti(DSP). Fakat uygulanan seçim barajlarından dolayı bazı partiler seçime ittifak yaparak girmiş ve seçim sonrası ayrılarak Mecliste kendi gruplarını kurmuşlardı. Milliyetçi Çalışma Partisi(MÇP) ve Islahatçı Demokrasi Partisi(IDP), RP listelerinden seçime girerken, Halkın Emek Partisi(HEP), SHP listelerinden seçime girmişti. Dolayısıyla seçimden sonra Mecliste sekiz parti oldu. DYP, ANAP, SHP'yi bir önceki bölümde incelemiştik.

4.1.Refah Partisi (RP) Programında Eğitim[6]

Programında "Temel Gaye"sini, milleti "çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkartmak" olarak özetleyen Refah Partisi, bu amaca ulaşabilmek için önüne iki hedef koymuştur: Birinci hedefini, memleketin her alanda imarı ve kalkınması şeklinde açıklarken; ikinci hedefini, memleketin kültürel ve manevi gelişimi olarak belirtmiştir (m. 1).

Programı 5 temel başlık ve 28 maddeden, "Uygulama Esasları" ise 18 başlıktan oluşan parti, milli eğitime "Uygulama Esasları" altında "Millî Eğitim ve Öğretim" altbaşlığıyla yer ayırmıştır. Eğitim meselesi tek bir maddede, ayrıntılı olarak değerlendiren Refah Partisi, eğitim meselesine yaklaşımını, "Yurt ve dünyada meydana gelen yeni gelişmeler göz önünde tutularak planlanması ve bu planlama neticesinde eğitim müesseselerinin yeniden şekillendirilmesi gerektiğine inanıyoruz." biçiminde bir giriş yaparak tariflemiştir (m. 19). Giriş cümlesinin devamında, ülkenin medeniyet ve teknoloji yarışında örnek bir düzeye erişebilmesinin yolunun eğitimden geçtiği vurgulanmış, ancak bugüne kadar yurt ve dünya gerçeklerinden kopuk bir eğitim sistemi yüzünden bunun sağlanamadığı ifade edilmiştir. Programda, öğretmenlerin maddi-manevi durumunu düzenlemekten gençlerin "anarşik olaylara kaymamaları için" milli-manevi değerlerle bilinçlendirilmesine, din âlimi kadrosu yetiştirilmesinden dinin istismarına imkân vermeyecek şekilde yaygın din eğitimine değin bir dizi düşünceye yer verilmiştir.

4.2.Demokratik Sol Parti(DSP) Programında Eğitim[7]

Demokratik Sol Parti, programında amaçlarını, "demokrasiyi, siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarıyla bir bütün olarak gerçekleştirmek" şeklinde özetlemiş; bu doğrultuda "demokrasiye gerçeklik ve işlerlik kazandırabilme", "insanca ve hakça bir düzeni halk katılımıyla kurabilme", "toplumda barış ve uzlaşma sağlayabilmek için, anlatım ve örgütlenme özgürlüklerini ve tüm demokratik hakları ve özgürlükleri genişletme" ve "sağlam anayasal, yasal ve kurumsal güvencelere kavuşturma"yı hedeflemiştir.

6 Refah Partisi(RP), Parti Programı, Eser Matbaacılık, Samsun, 1986 baskısı kullanılmıştır.

7 Demokratik Sol Parti(DSP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi AD-155, Ankara, 1999 baskısı kullanılmıştır

Maddelemenin yapılmadığı parti programında milli eğitim meselesi, "İnsan ve Toplum" başlığı altında "Eğitim Kültür Spor ve Sanat" altbaşlığında ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Eğitim konusuna, öteki partilerin de değindiği, 'tek yanlı öğretim'in eleştirisiyle başlayan parti, öncelikli olarak 'öğretmen-öğrenci diyaloğu'nun kurulmasının önemine vurgu yapmıştır.

Eğitimde özgür düşüncenin, demokratik davranışın ve katılımcılığın, yaratıcılığın ve üretkenliğin önemine de vurgu yapılan programda, üniversite özerkliğine gerçeklik kazandırma, eğitimin sürekli ve parasız olması, sınav sisteminden ziyade eğilim ve yeteneklerin öne çıkarılması, üniversite ve ortaöğretim kurumlarında geniş ders geçme serbestiliği sağlanması gibi konuların üzerinde de durulmuştur. Ortaöğretim kurumlarının tek bir çatı altında toplanmasından çağdaş eğitim teknolojisiyle uzaktan yapılacak eğitimin yüz yüze eğitimle desteklenmesine, çocuk yuvalarının yaygınlaştırılarak okul öncesi eğitim kurumlarına dönüştürülmesinden özürlülerin mesleki ve sanatsal eğitimine değin bir dizi meselenin de değerlendirmeye alındığı programda; eğitim ve kültür merkezleri ve halka açık toplantı salonlarının kurulması, dünyadaki bilimsel, sanatsal ve yazınsal gelişmelerin izlenmesi, çeviri alanının devlet desteğiyle genişletilmesi, tatil dönemlerinde okulların eğitsel ve kültürel çalışmalar için halka açılması, tiyatronun ülke çapında yaygınlaştırılması, çoksesli müziğe özendirme ve Türk musikisinin yozlaştırıcı etkilerden korunması, görsel sanatların kentleşmede ve gündelik yaşamda işlevsellik kazandırılması, Türk sinemasının gelişmesi ve dünyaya açılması gibi konuların da bütün köykentlere ulaşacak şekilde düzenlenmesinin altı çizilmiştir.

4.3.Milliyetçi Çalışma Partisi(MÇP) Programında Eğitim[8]

Parti birinci maddesinde "Büyük Atatürk'ün işaret ettiği milli ülküyü gerçekleştirebilmek ana gayemiz ve hedefimizdir,"diyerek ana hedefini açıklar. Program 63 maddeden oluşur. Madde 56; Milli Eğitim, Milli Kültür ve Gençlik başlığını taşımaktadır.

Parti milli eğitim meselesini bir 'varlık-yokluk meselesi' olarak görmektedir. Dünyada emsal olarak alınabilecek ciddiyetteki bütün eğitim öğretim uygulamalarının milli muhtevalı, milli olmayan eğitimin ancak gaflet veya suikast eseri olabileceğini belirttikten sonra 'Dünyanın her yerinde eğitimin muhtevası önce milli kültürdür. Mücerret bir topluluğun, mücerret insanını yetiştirmek şeklinde bir eğitim öğretim faaliyeti düşünülemez,' denilmektedir. Aynı maddede milli kültürün öğreticileri, aktarıcıları olarak öğretmen ve öğretim üyelerinin de milli bir çizgide yetiştirilmelerinin gerekliliği vurgulanmaktadır. 57. Maddesinde ise Türk diline yapılan vurgu söz konusudur.

4.4.Halkın Emek Partisi(HEP) Programında Eğitim[9]

Parti programına göre "Tekellerin büyük ekonomik gücü politikaya yansıyor, Tekeller, siyasi parti ve kurumları denetleme olanağına sahiptirler. Bürokrasinin üst kesimleriyle kurdukları yakın ilişki ve büyük basın üzerindeki etkileriyle de ülkeyi yönetecek bir iktidar gücü oluşturabiliyorlar. Kültür ve eğitim kurumları aracılığıyla emekçi halkın istek ve gözlemlerini, şoven milliyetçi veya dinci ideolojilere kanalize edip gerçek hedeflerinden saptırabiliyorlar."

"HEP, işçilerin, işsizlerin, köylülerin, memurların, öğretmenlerin, demokrat, sosyal demokrat ve sosyalist aydınların, esnafın, zanaatkarın, baskıya ve sömürüye maruz kalan halk kitlelerinin ve demokrasiden yana olan herkessin partisidir."

Programın Eğitim ve Kültür başlığı altında eğitimin laik ve bilimsel olacağı aynı zamanda eğitimin ırkçı ve şoven milliyetçi etkilerden tamamen arındırılacağı ifade edilmektedir. Yine eğitimde bölgeler ve sınıflar arası eşitsizliklerin giderileceği, eğitim yatırımlarında, öğretmen ve öğretim üyesi temininde geri kalmış bölgelerle geri kalmış semtlere öncelik tanınacağı söylenmektedir.

Programda ayrıca, İmam-Hatip Okullarının genel liseye dönüştürüleceği, din adamı yetiştirmek için ihtiyacı karşılayacak ölçüde İmam-Hatip Yüksek Okulları açılacağı belirtilmekte, zorunlu din ve ahlak

8 Milliyetçi Çalışma Partisi(MÇP), MÇP Proğramı, 90-167, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1986 baskısı kullanılmıştır

9 Halkın Emek Partisi, Program(HEP), 90-2841, TBMM Kütüphanesi, 1990 baskısı kullanılmıştır.

derslerinin kaldırılacağı söylenmektedir. Ayrıca ana babaların çocuklarına, kendi dini ve felsefi inançlarına uygun bir eğitim ve öğretim sağlama hakkına da saygı gösterileceği eklenmektedir.

Programa göre; eğitimde merkezi yönetimin rolü en aza indirilecek. İl ve ilçe yönetimleri, eğitim ve öğretim, genel eğitim politikasının amaçlarına uygun olarak, yerel özelliklere göre planlayıp yürüteceklerdir.

5. 1995-1999 Dönemi TBMM'deki Siyasi Partiler

24 Aralık 1995 seçimlerinden sonra Meclise RP, ANAP, DYP, DSP, CHP girdi. ANAP listelerinden seçime giren Büyük Birlik Partisi(BBP) seçimden sonra ayrılarak yedi milletvekili ile Mecliste temsil edildi. 1980'de kapatılan CHP, Deniz Baykal'ın genel başkanlığında yıllar sonra yeniden Meclise girdi. Ayrıca Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi'nin yapmış olduğu koalisyona itiraz eden Doğru Yol partili bir grup milletvekili partiden ayrılarak Demokrat Türkiye Partisi(DTP)'ni kurdu. Genel başkanlığına Hüsamettin Cindoruk getirildi.

5.1.Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Programında Eğitim[10]

1994 tarihli programının 1. bölümünde, kendini "...kökleri tarihimizde ve milli mücadelemizde olan, Mustafa Kemal'in öncülüğünde Cumhuriyeti gerçekleştiren, çağdaş Türkiye'nin temellerini kuran, demokrasi sürecini başlatan, 1960'larda demokratik sol bir içerik ve sosyal demokrat özellikler kazanan, bir büyük yenileştirme hareketinin temsilcisidir." biçiminde tanımlayan Cumhuriyet Halk Partisi, aynı tanımlamada evrensel değerlere de atıfta bulunmuştur.

Milli eğitim konusunu "Sosyal Politikalar" başlığı altında altbaşlıklar halinde inceleyen programın "Eğitim" altbaşlığında, 'özgürlükçü çoğulcu demokrasi, barış, hoşgörü ve toplumsal dayanışma, çağdaş uygarlık, evrensel değerler, uzmanlaşma ve çok yönlü toplumsal işbölümü, kültür mozaiği ve bireyin özgürlüğü' gibi kavramlar sıkça kullanılmıştır. Sosyal devletin her yaşta, herkese, yeterli, kaliteli ve 'parasız eğitim hizmeti' sunmakla yükümlü olduğu vurgusunun yapıldığı programda; eğitim hakkının önündeki tüm engellerin kaldırılacağı, sadece varlıklıların ve seçkinlerin yararlanabileceği bir hak olmaktan çıkarılacağı kaydedilmiştir. Bu amaçla, eğitim sistemindeki eksiklikleri kapatabilmek için özel yatırımcı ve girişimcileri özendirmeyi ve varlıklı insanları eğitim gönüllülerine dönüştürmeyi programına alan parti, kırsal kesimdeki kız çocuklarının yatılı ve mesleki eğitim olanaklarına da değinmiştir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki eşitsizlik ve aksaklıkların giderilmesi, cezaevleri ve ıslahevlerinde genel ve mesleki eğitimle örgün eğitim arasındaki bağlantının kurulması gibi konuların da ele alındığı parti programında, "Eğitimde Birlik ve Reform" altbaşlığı da açılmıştır. Eğitimde reformun, gençleri "bağnazlıktan uzak, insan haklarına duyarlı, demokrat, sevecen kişiler olarak yetiştir[erek]; onları rasyonel düşünme yeteneğine ulaştır[arak]" sağlanabileceğini öngören parti, eğitim sistemini "Okul Öncesi Eğitim", "Temel Eğitim", "Orta Öğretim" ve "Yüksek Öğretim" şeklinde yeniden düzenlemeyi hedeflemiştir. Tektipçi eğitim anlayışından uzaklaşılarak çok yönlü bir eğitim anlayışını esas alan, kültürel zenginliğin eğitim sürecine yansıtıldığı, Türk dilinin geliştirilerek yazın, sanat, bilim ve öğretimin her alanında yeterli hale getirildiği bir sürecin oluşturulacağı ifade edilen programda, ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı üzerindeki merkeziyetçi ve müdahaleci yapının küçültülerek engelleneceği, eğitimin yerinden yönetim anlayışına uygun olarak yerel yönetimler aracılığıyla da yerine getirileceği kaydedilmiştir.

Programda ayrıca, geri kalmış bölgelerden başlayarak okul öncesi eğitimde önceliğin emekçilerin çocuklarına verilmesi, yerel yönetim ve gönüllü kuruluşların katkısıyla çocuk yuvaları ve anaokullarının açılması; ortaöğretimin -'Halk Eğitimi' merkezi olarak da çalışacak- "Çok Amaçlı Okullar" kapsamına alınması, bilgisayar ve multimedya destekli eğitim teknolojilerinin uygulamaya konulması ve nitelikli yabancı dil eğitiminin verilmesi de hedeflenmiştir. Engellilere yönelik, okul öncesi, temel ve orta eğitim kurumları içinde özel derslikler açılması da öngörülmüş; resmi ve özel din eğitimi ise Tevhidi Tedrisat

10 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Parti Programı, Parti Yayınları, 1994 baskısı kullanılmıştır.

kanunu çerçevesinde değerlendirilmiş, imam-hatip okullarının da orta öğretimin "Çok Amaçlı Okullar" sistemine dahil edilmesi planlanmıştır.

Programında, eğitim sisteminde din eğitiminin sadece 'isteğe bağlı' hale getirilmesine ve din derslerinin düzenlenmesinde farklı inanç ve duyarlılıkların varlığının da gözetilmesine vurgu yapan CHP; üniversiteler konusunda ise köklü bir üniversite reformu yapmayı, YÖK sistemini kaldırmayı, üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik tanınmasını hedeflemiştir. Parti, üniversitelerdeki yığılmayı önleyecek politikaların yanı sıra, talep halinde öğrenim kredisi ve ihtiyacı olanlar için karşılıksız burs, barınma ve yurt imkânı gibi konuları da ele almıştır.

Öğretmenler için ayrı bir altbaşlığın açıldığı parti programında, öğretmenlerin özlük haklarına kavuşturulmasına da değinilmiştir. Eğitim personelinin atanma, yer değiştirme ve özlük hakları gibi konularda bir 'çerçeve yasa' çıkarmanın öngörüldüğü programda, öğretmen tayinlerinin aşamalı olarak, yerel yönetimler düzeyinde sonuçlandırılması hedeflenmiş; kurumlararası (Milli Eğitim Bakanlığı, Yerel Yönetim, okul, çevre, veli, öğretmen ve öğretmen dernekleri) ilişkilerin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Programda ayrıca, öğretmenlerin sendikalaşma ve grevli toplu sözleşme haklarına kavuşturulması, siyasi partilerde yer alabilmeleri için yapılması gereken mevzuat değişikliği, ara rejimlerin kapattığı öğretmen kuruluşlarının mal varlıklarının tümüyle iadesi, bakanlık güdümü ve etkisinde öğretmen kuruluşu oluşumlarına izin verilmemesi gibi konular da ele alınmıştır.

5.2.Büyük Birlik Partisi(BBP) Programında Eğitim[11]

Program altı bölümden oluşmaktadır. Maddelendirilmemiştir. Parti temel anlayışını programında şöyle aktarmaktadır. "İnsanların yanılmazlığını, putlaştırılması üzerine inşa edilmiş lider sultalarını, lider karizmalarına dayalı siyaset anlayışını reddediyoruz. Büyük birlik Partisi, bir lider partisi değil, sürekli istişare eden, denetlenen bir kadro partisidir. Parti yönetimi halkın sözünü, düşüncesini siyasete aktarmak, halkın idaresini temsil etmekle görevlidir."

Programda eğitim ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Eğitimle ilgili şunlar ifade edilmektedir: "Eğitim anlayışımız, milli ve manevi değerlere sahip, çağın ilim ve teknolojisiyle mücehhez, hür düşünceli, üretken, ahlaklı ve yenilikçi nesiller yetiştirmektedir."

"Eğitimde fırsat eşitliği sağlanacaktır. Bölgeler arası dengesizlikler ortadan kaldırılacak, sivil toplum kuruluşlarıyla gerekli koordinasyon sağlanarak, eğitime katkıları azami düzeye çıkarılacaktır. Eğitimde hür düşünce esas alınacaktır. Düşünce ve inanç hürriyetini engelleyici kısıtlamalar kaldırılacaktır. Eğitim ve öğretimin her kademesinde kılık ve kıyafet hürriyeti sağlanacaktır. Eğitimde merkezi yönetim uygulamasından vazgeçilecek, bu konuda halkın inisiyatifi artırılacaktır.

Ayrıca yabancı dil öğreniminin teşvik edileceği; ama yabancı dille eğitime son verileceği de programda yer almaktadır.

5.3.Demokrat Türkiye Partisi(DTP) Programında Eğitim[12]

Program yedi bölümden oluşmaktadır. Parti, çoğulcu demokrasinin çağdaş değerlerini devlet ve toplum hayatının her kesiminde egemen kılmayı birinci hedef olarak görmektedir.

Programda eğitim ve Öğretim başlığı Sosyal Politika ana başlığı altında ele alınmıştır. Programda öğrencilerin, eğitim süreçlerinin sonunda kendi ayakları üzerinde durmayı ve demokratik rejime bağlı birer vatandaş olmayı öğrenmesinin hedeflendiği söylenmektedir.

11 Büyük Birlik Partisi(BBP), Program, 96-667, TBMM Kütüphanesi, 1993 baskısı kullanılmıştır.

12 Demokrat Türkiye Partisi(DTP), Program, TBMM Kütüphanesi, 97-2593, k.2, 1997 baskısı kullanılmıştır.

6. 1999-2002 Ve Sonrası TBMM'deki Siyasi Partiler

18 Nisan 1999 tarihinde yapılan seçimlerden sonra Meclise DSP, MHP, Fazilet Partisi(FP), ANAP, DYP olmak üzere beş parti girdi. Bağımsız milletvekillerinden bazıları HADEP çatısı altında toplandı. 3 Kasım 2002 seçimlerinden ise Meclise sadece iki parti girebildi: Ak Parti ve CHP. 22 Temmuz 2007 seçimlerden sonra Mecliste Ak Parti, CHP, MHP ve Bağımsızlar vardır. Bağımsızlar daha sonra Barış ve Demokrasi Partisi(BDP)'ne geçtiler. BDP'lilerin büyük bir çoğunluğu daha sonra Halkın Demokrasi Partisi(HDP)'yi kurdular.

Dolayısıyla 1999'dan sonra Meclis'te bulunan partilerden programlarını inceleyeceklerimizi şöyle sıralayabiliriz: MHP, FP, HADEP, AK PARTİ, HDP

6.1.Milliyetçi Hareket Partisi(MHP) Programında Eğitim[13]

Milliyetçi Hareket Partisi'nin 24 Ocak 1993 tarihinde Büyük Kongre tarafından kabul edilen, 10 bölümden oluşan ve maddelendirilmeyen programı, milli eğitim meselesini "İkinci Bölüm"de "Millî Eğitim, Kültür ve Gençlik Politikası" başlığı altında işlemiştir. "Millî Eğitim Politikasının Genel Esasları"nda "kalkınmak, ilerlemek ve yükselmek" için iki temel hedef belirleyen parti, birinci hedefinin "manevi ve kültürel kalkınmayı sağlayacak olan[ın] inanç ve milli ülkü", ikinci hedefinin ise "maddi kalkınmayı sağlayacak olan[ın] bilim ve teknik" olduğu öngörüsünde bulunmuştur.

Milli eğitimdeki en önemli meselesini, maddi-manevi kalkınmayı sağlayacak olan 'insan tipi' ve kadroları yetiştirmek şeklinde özetleyen parti, yetiştireceği kadrolarda 'iki vasıf ve özellik' aramaktadır; "milliyetçi, ülkücü, Müslüman-Türk aydınlar"ı birinci vasıf ve özellik olarak belirtilirken, "mesleğin[in] temel bilgi, hüner ve metodlarını öğrenmiş, bilgili, akıllı, teknik eğitimi en üst seviyede gerçekleştirmiş, üretici, ilimci ve becerikli aydınlar" da sözkonusu 'insan tipi' ve kadroların ikinci özelliğidir. Bu amaca ulaşabilmek için öncelikli olarak ilkokul, ortaokul ve liselerde "tarih, coğrafya, dil ve edebiyat, din, ahlâk, sosyoloji ve felsefe gibi" sosyal derslerin milliyetçi bir müfredata kavuşturulmasının öngörüldüğü programda, din ve ahlak derslerinin de ilkokuldan itibaren uygulamalı olarak devreye sokulması hedeflenmiştir. Ayrıca, eğitim sisteminde ilköğretimin zorunlu ve 8 yıl olması, yatılı ilköğretim bölge okullarının yaygınlaştırılması, Almanya'daki ilköğretim çağında olan çocuklarımızın eğitiminde görev alacak öğretmenlerin Türkiye tarafından belirlenmesi gibi konular da, partinin ilköğretime ilişkin değindiği diğer konulardır.

Bir diğer altbaşlık olan "Orta Öğretim ve Yabancı Dille Eğitim Meselesi"nde MHP, yabancı dil öğrenimine karşı olmadığını, ancak yabancı dille eğitimin kesinlikle karşısında olduğunu kaydetmiş, Anadolu Liselerinde yabancı dille okutulan fizik, kimya, biyoloji ve matematik gibi derslerin Türkçe okutulması gerektiğinin altını çizmiştir. Ortaöğretimde "yüksek öğretime hazırlama" ve "mesleğe ve yüksek öğretime hazırlama" olmak üzere iki tip programın uygulanabileceğinin belirtildiği programda, beyin göçünün önlenmesi ve üniversitelerin önündeki yığılmayı giderecek şekilde düzenlenmesinin de üzerinde durulmuştur.

Türkiye'nin bilgisayar destekli bir eğitim için öncelikle bir altyapı oluşturması, mikrobilgisayar üretimine geçmesi ve ancak gerçekleşmesi halinde uygulamaya konulabileceği "Eğitimde Yeni Teknolojilerin Kullanılması" altbaşlığında değerlendirilmiş, "Öğretmen Yetiştirme Meselesi"ne ise ayrı bir altbaşlık olarak, detaylı bir şekilde değinilmiştir. Sözkonusu altbaşlıkta, Milli Eğitim'e hizmet verecek öğretmenlerin 'milliyetçilik' esasına göre belirlenmesi, değişen iktidarların müdahalesinden korunacak bir sistem oluşturulması, üniversite merkezli 'Yüksek Öğretmen Okulları'nın yeniden açılması, 'Hizmet İçi Eğitim Kursları' ve öğretmenlik mesleğinin özendirici hale getirilmesi için maddi ya da sosyal haklar verilmesi gibi sorunlar ele alınmıştır.

Programda yine ayrıntılı bir biçimde üzerinde durulan bir diğer altbaşlık da "Yüksek Öğretim" meselesidir. Giriş cümlesinde "YÖK'ün uygulamalarından dolayı zarar gören öğrenci ve öğretim üyelerine haklarını[n] iade edilmesini istiyoruz." denilerek YÖK'ün üniversiteler üzerindeki müdahaleci yapısına

13 Milliyetçi Hareket Partisi(MHP), MHP Programı, TBMM Kütüphanesi, 85-3131, Ankara, 1993baskısı kullanılmıştır.

gönderme yapılmış, 'bilimsel özerklik' ön plana çıkarılmıştır. "Üniversitelerin birinci görevi[nin] ilmi araştırmalar yapmak ve araştırmacılar yetiştirmek" olarak belirlendiği programda, "ikinci görevi[nin] ise, dünya standartlarına uygun bir öğretim [sistemi]" oluşturmak olarak vurgulanmıştır. YÖK tarafından aşırı yetkilerle donatılan rektör, dekan ve bölüm başkanlarının, yetkilerini zaman zaman kötüye kullandıkları da kaydedilmiş; buna ilaveten aşırı ders yükü, ara sınavların çokluğu ve sonu gelmeyen yönetmelik değişiklikleri yüzünden öğrenci ve öğretim üyelerini verimli araştırma yapmaktan alıkoyan bu sistemin düzenlenmesi gerektiği dile getirilmiştir. Bilim adamı ve araştırmacıların sadece üniversitelerle sınırlı kalmaması maksadıyla üniversite dışı faaliyet yürütecek akademiler, araştırma enstitüleri ve laboratuvarların kurulmasının önemine de değinilmiş, vakıf üniversitelerinin dünya standartları ölçeğine ulaşmasının gerekliliği öngörülmüştür.

Türkiye'nin bir an evvel bilgisayar teknolojisi, uzay araştırmaları ve uzay teknolojisine geçmesi ve üstün zekâlı çocuklar için özel bir eğitim programının belirlenmesi de, programın dikkat çekici konuları arasındadır.

6.2.Fazilet Partisi (FP) Programında Eğitim[14]

Fazilet Partisi'nin programı, 5 ana bölümden oluşmuş, madedeleme yapılmadan altbaşlıklar halinde sunulmuştur. "I. Bölüm"de "Amaç ve İlkeler" başlığı altında 'amacı'nı, giriş cümlesinde, "Gerçek demokrasiye, en geniş anlamda insan hak ve özgürlüklerine, millet iradesinin üstünlüğüne inanmak" olarak açıklayan parti, 'düşünce, ifade, din ve vicdan özgürlüğü'ne de atıf yapmıştır. 'Sosyal ve ekonomik kalkınma', 'çağdaş uygarlık düzeyine erişme' gibi vurguların yanı sıra, 'haksızlık, adaletsizlik, çifte standart, yolsuzluk, zulüm ve baskıyı kaldırmak' da partinin amaçları arasındadır.

Milli Eğitim meselesi, parti programında, "Sosyal Politikalar" başlığı altında "Eğitim ve Öğretim" altbaşlığında değerlendirilmiştir. Diğer partilerin sıklıkla vurguladığı (fırsat eşitliği, çağdaş eğitim anlayışı, eğitimde özel sektörün teşviki) konuları kendi programında da vurgulayan Fazilet Partisi, yine önceki partilerin dile getirdiği 'tek tip insan yetiştiren eğitim modelini reddeden, demokrasi bilincine haiz nesiller yetiştiren, bilgisayar destekli ve uygulama ağırlıklı eğitim programını esas alan, dünyadaki teknolojik gelişmelerden faydalanan ve yurtiçinde üretimine önem veren, bilim ve teknolojide ilerleme kaydeden ülkelere öğrenci transferi yapan bir eğitim anlayışını benimsemiştir.

Öteki partilerden farklı olarak önerdiği iki hususdan biri, bilim ve teknoloji alanında ilerlemiş olan ülkelerin bilim adamlarının yurda getirilmesi; diğeri ise, bilimsel ve teknolojik eserlerin 'fikri mülkiyet haklarının korunması'dır.

6.3.Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) Programında Eğitim[15]

Program beş bölümden oluşmaktadır. Partinin programında düzen partilerinin, genellikle ırkçı ve şoven milliyetçi anlayışa sahip, çağ dışı değerleri savunan, halkı dışlayan veya pasif bir topluluk olarak politikalarının aracı gören, otoriter ve merkeziyetçi siyasal kadroların egemen olduğu bu nedenle önemli sorunların çözülemediği ve gittikçe tehlikeli boyutlara vardığı iddia edilmektedir.

Programın ikinci bölümünde Demokratik Devlet ve Toplum üst başlığında eğitim konusuna yer ayrılmıştır. Buna göre "Eğitimin demokratikleşmesi, ırkçı, şoven anlayış ve unsurlardan arındırılması, eğitimde bölgeler ve sınıflar arası eşitsizliğin giderilmesi, bütçeden eğitime ayrılan payın büyük oranda artırılması, eğitimin düzenlenmesinde, yürütülmesinde yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin söz sahibi olması sağlanacaktır, sisteme uygun tek tip insan yaratma amacına yönelik eğitim anlayışı terk edilecektir. Özgürce düşünebilen kişilikli insan yaratabilme eğitimin amacı olacaktır. Çağdaş demokratik, özgür ve özerk bir üniversite yaratılarak bilimin hizmetine verilecek ve yetişkin insan ihtiyacının karşılanması hedeflenecektir."

[14] Fazilet Partisi(FP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, 98-1418, Ankara, 1998 baskısı kullanılmıştır.

[15] Halkın Demokrasi Partisi(HADEP), Program, TBMM Kütüphanesi, 96-661, 1994 baskısı kullanılmıştır.

6.4.Adalet ve Kalkınma Partisi(Ak Parti) Programında Eğitim[16]

Programının "Giriş" bölümünde amacı ve kurulma nedenlerini oldukça geniş bir biçimde açıklayan Adalet ve Kalkınma Partisi, ilk cümlesinde, 'Türkiye'nin sancılı bir zaman diliminde büyük bir değişim arzusu içinde' olduğunu belirtmiştir. Devamında, "Siyaset, ekonomi ve toplumsal yaşamdaki ciddi problemler vatandaşlarımızın gündelik hayatını ve geleceğini olumsuz yönde etkiliyor." tespitinden hareketle Türkiye'de, sorunların üstesinden gelebilecek, dinamik ve vizyon sahibi bir 'siyasi oluşum'a ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Ekonomik kalkınma hamlesi, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin kaldırılması ve kurumlarla yurttaşlar arasında güven sağlayıcı politikaları ancak yeni bir siyasi iradenin oluşturabileceği ifade edilen programda, sorunların çözümünün ülkenin potansiyelinde saklı olduğu dile getirilmiştir. Bu potansiyelin çerçevesi; zengin yeraltı ve yerüstü kaynakları, genç ve dinamik nüfusu, zengin tarihi ve kültürel mirası ve köklü devlet geleneği, uluslararası düzeyde yüksek girişimci potansiyeli, bölgedeki jeostratejik konumu ve eşsiz doğal güzellikleri, tarihi dokusu ve turistik cazibe merkezi oluşu, milli ve dini karakterinin ifadesi sayılan toplumsal dayanışma ve yardımlaşma duygusu gibi cümlelerle çizilmiştir.

'Herkes özgür olmadıkça kimse özgür değildir' özdeyişinin partinin temel ilkesi kabul edildiği programda, demokratikleşmenin bütün politikaların merkezine bireyi almak suretiyle gerçekleşebileceği öngörülmüştür. Programda "Türkiye Cumhuriyeti'nin birlik ve bütünlüğünün, laik, demokratik, sosyal hukuk devletinin, sivilleşmenin, demokratikleşmenin, inanç özgürlüğünün ve fırsat eşitliğinin esas kabul edildiği bir zemin" olarak tanımlanan Ak Parti'nin mücadele alanları ise, "yozlaşma, yolsuzluk, usulsüzlük, çıkarcılık, iltimas, hukuk önünde ve fırsat açısından eşitsizlik, ırkçılık, partizanlık, despotluk" olarak belirlenmiştir.

Eğitim meselesi "Sosyal Politikalar" başlığı altında ele alınmış, partiye göre eğitim, "her alandaki kalkınmanın en önemli unsuru" sayılmıştır. 'Kamu kaynaklarının tahsisinde birinci önceliği eğitime yapılacak yatırımlara veren' parti programında, her geçen gün yok olan fırsat eşitliğini yeniden oluşturmak, araştırma ve istihdam planları olmaksızın gerçekleştirilen eğitim anlayışını düzenlemek ve diplomalı işsizler yetiştiren üniversitelerin kalitesini yükseltmek için köklü bir reform hareketine girişileceği kaydedilmiştir.

Programda, okul öncesi eğitimin kamu ve özel sektör eliyle ülke genelinde yaygınlaştırılması, sekiz yıllık zorunlu eğitimin altyapı çalışmalarını hızlandırarak makul bir süre içerisinde on bir yıla çıkarılması da planlanmış; üniversiteye giriş sınavlarında tüm lise ve dengi okul mezunlarına fırsat eşitliği sağlanması öngörülmüştür. Beşinci sınıftan itibaren 'seçmeli dersler' aracılığıyla öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre genel ve mesleki eğitime yönlendirilmesi, özel öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması ve başarılı yoksul çocukların özel okullarda okuyabilmesi için devlet tarafından 'hizmet satın alınması' da programın dikkat çeken diğer konularıdır.

İş dünyasının ihtiyaç alanları belirlenerek meslek okullarında 'mesleki eğitim programları'nın uygulanması, uzun süreli okul programlarına devam edemeyecek durumda bulunanlara yönelik kısa süreli meslek kazandırma eğitimi veren kuruluşların oluşturulması gibi konular da programın mesleki eğitime ilişkin hedefleridir.

Üniversite konusunda ise parti programında, kamu üniversitelerinde okuyan öğrenciler için kredi sisteminin oluşturulması; üniversitelere yerel yönetimler, odalar ve işadamları ile şirket kurabilmeleri ve ortak proje yapmaları fırsatının verilmesi; devletin ihtiyacı olan alanlarda üniversitelerde araştırma ve teknoloji geliştirme programlarının desteklenerek fon sağlanması; YÖK'ün üniversiteler arasında koordinasyon sağlayan, standart belirleyici bir yapıya kavuşturulması öngörülmüştür.

Okul binalarının mimari yapısı üzerinde de farklı bir yaklaşım benimsenmiştir: "Eğitim yapıları mimari özellikleri fiziksel ve eğitsel donanımları yönünden geliştirilecektir. Okullarda sınıf esası yerine ders esasını temel alan fiziki yapılanma benimsenecek; okul yapımında tek tip bayındırlık modeli terk edilerek esnek bir yapılanmaya gidilecektir."

16 Adalet ve Kalkınma Partisi(Ak Parti), Parti Programı, Ankara, 2002 baskısı kullanılmıştır.

Programda, yabancı dil eğitimi teşvik edilirken Türkçenin bilim dili olarak özendirilmesi ve din eğitiminde anayasanın 24. maddesinin eksiksiz uygulanması gibi konuların yanı sıra; internet ortamında öğretim yapma olanaklarının üniversitelerin desteğiyle genişletilmesi, vakıf üniversiteleri ve özürlü öğrenciler için faaliyet yürüten vakıf, dernek ve sosyal yardım kuruluşlarının özel olarak desteklenmesi de kayıt altına alınmıştır.

6.5.Halkların Demokrasi Partisi(HDP) Programında Eğitim[17]

Programının "Giriş" bölümünde kendisini tanımlayan HDP, ülke sorunlarının tespitini ise şöyle yapmaktadır: "Anadolu coğrafyası, tarihsel geçmişi ve üzerinde yer aldığı sosyal-siyasal zeminin çok yönlü etkileri nedeniyle; başta, toplumsal barış, demokratikleşme, özgürlük, hukuk ve insan haklarıyla birlikte ekonomik, ekolojik sorunlar, kadın hakları sorunu olmak üzere, ağırlaşarak devam eden birçok tarihsel ve güncel yapısal sorunla yüz yüzedir. Karşılaştığı sorunlarla çağdaş bilimin ışığında cesur bir yüzleşme ve hesaplaşma yoluyla çözüm üretmek yerine, sorunları sürekli olarak erteleyen iktidarlar, çözümsüzlük üretmekte ve buna bağlı olarak da, belirsizliğin hâkim olduğu bir dönemi yaşatmaktadır. Bütün sorunların çözümünde anahtar rol oynaması gereken siyaset kurumu ve siyasi partiler, özgür birey ve demokratik toplum yerine, salt devleti ve iktidarı esas aldıkları için var olan bunalımı daha da ağırlaştırmaktadırlar. Bugün Türkiye'de şeklen birbirinden farklı olmakla birlikte, siyaseten birbirine çok benzeyen bir 'devlet partileri' geleneği vardır."

'Düşünsel, kültürel ve toplumsal çeşitliliği yok sayan ve tektipleşmeyi esas alan siyasal kültürün artık değişmesi' gerektiğinin vurgulandığı programda, HDP'nin, Türkiye siyasetinde yeni bir partileşme anlayışıyla, yeni bir siyasi kültür ve üslup yaratma iradesiyle kurulduğu belirtilmiştir.

Eğitim meselesi, parti programında "Sosyal Politikamız" başlığı altında "Eğitim Hakkı ve Anadilde Eğitim" altbaşlığında değerlendirilmiştir. Bugüne değin uygulanan eğitim politikalarının çağdaş koşulları ve toplumsal değişimleri karşılayamadığı vurgulandığı parti programında, 'basmakalıp, otoriter ve ezberci eğitim zihniyetine son vermek, eğitimcinin bir baskı aracı olmadığı, öğrenmenin ezber demek olmadığı yeni bir eğitim anlayışı' öngörülmüştür.

Parti, "sosyal devlet anlayışından hareketle bütçeden eğitime ayrılan payı arttırmayı, parasız eğitim sağlamayı ve eğitim sektöründe çalışanların verimliliğini artırmak için yaşam koşullarını yükseltmeyi"; genç nüfusun eğitimine önem vererek istihdama yönelik beceri kazanmasına olanak tanıyacak parasız kurslar ve programlarla örgün eğitim sürecini desteklemeyi hedeflemiştir.

Eğitim sisteminin şoven, militarist, milliyetçi ve toplumsal cinsiyetçi öğelerden arındırılacağı kaydedilen programda, temel eğitimde 'İnsan Hakları' derslerinin zorunlu hale getirileceği; her vatandaşın etnik köken, kültür ve dil farklılıklarından doğan ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulacağı bir eğitim anlayışının oluşturulacağı vurgulanmıştır.

HDP, bu doğrultuda, anadilde eğitim meselesine, programında şöyle yaklaşmaktadır: "Anadilinde eğitimin önündeki tüm yasaklar kaldırılacaktır. Anadilleri kültürel birer miras olarak ele alınacak, toplumun sanat, edebiyat ve eğitiminin geliştirilmesi için gerekli koşullar yaratılacaktır. Yoğun talebin olduğu Kürt dili ile eğitim, konuyla ilgili uzman eğitimcilerin önerileri ışığında ve anadilinde eğitimin uygulandığı ülkelerin tecrübelerinden de faydalanılarak bir programa kavuşturulacaktır. İhtiyaç duyulan bölge, şehir ve mahallelerde Kürtçe anadili ile eğitimin koşulları sağlanacaktır."

Başta Kürtçe olmak üzere, Türkiye'de kullanılan tüm diller için üniversitelerde kürsülerin açılacağı belirtilen programda, eğitim alanındaki eşitsizlik ve yoksunlukların giderilebilmesi için öncelikle genç nüfusun yoğun olarak yaşadığı Güneydoğu Anadolu'ya kesilen vergilerle kaynak aktarımı yapılması öngörülmüştür.

Programda üzerinde durulan diğer noktalar ise şunlardır: Meslek lisesi ve genel lise mezunu genç kadınların istihdama büyük oranda katılamadığı, bu nedenle sosyal hizmet veren kamu kuruluşlarında kadın kotalarının benimsenmesi; 8 yıllık eğitimin -okul öncesi eğitimle birlikte- 12 yıla çıkarılması;

17 Halkların Demokrasi Partisi (HDP), Parti Programı, http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-programi/8kullanılmıştır.

üniversitelerin giriş sınavları kaldırılarak herkese açık ve parasız olması, YÖK'ün kaldırılarak üniversitelerarası ilişkilere yönelik öğrenci ve öğretim üyeleri temsilcilerinden oluşan bir koordinasyon kurulunun oluşturulması, kılık kıyafet yasaklarının önlenmesi, ücretsiz hizmet verecek yurtların açılması, öğrencilerin yemek ve ulaşım ücretlerinin devlet tarafından karşılanması ya da desteklenmesi, üniversitelerden polisin arındırılması; eğitimin her kademesinde psikolojik danışmanlık hizmetinin verilmesi ve örgün eğitimin yaygın eğitimle desteklenmesi.

Partimiz için sağlık, eğitim, çevre, kültür, ulaştırma, bayındırlık, tarım, trafik ve güvenlik hizmetleri hakkındaki kararların alınmasında ve yürütülmesinde asli yetkili yerel yönetimlerdir. Merkezi vesayeti ortadan kaldırmak ve yetkinin yerele azami ölçüde devri için valilerin seçilmesini; yerellerin kendilerini, topraklarını, bölgelerini ve kaynaklarını etkileyen gelişmeler üzerinde söz ve karar sahibi olmalarını sağlamak demokratik bir hedeftir.

7. Sonuç

6 Kasım 1983 seçimleriyle Meclise giren siyasi partilerden ANAP "Yüksek ahlâk sahibi dengeli bir nesil yetiştirilmesini teminen, devletin ilk ve orta öğretim kurumlarında dini eğitim ve öğretim yapılması için gerekli tedbirleri almasını zorunlu görürüz," vurgusunu yaparken (m. 6); "Eğitim ve Öğretim" başlığında, diğer partilerin sıklıkla dile getirdiği 'eğitimde fırsat eşitliği, düzenlenmesi, istihdam sorunu, teorik ve uygulamalı eğitimin önemi, teknik ve mesleki eğitimin geliştirilmesi, halk eğitimi' vb. konuları da ifade etmektedir (m. 21). HP'nin programında ise eğitim yalnız ülkenin değil tüm insanlığın gelişmesine ve uygarlığa katkıda bulunabilmenin de temel gereğidir. Bağımsızlık ve ulusallık düşüncesi de eğitimden kaynaklanır, denildikten sonra eğitimde fırsat eşitliğinden özgürlükçü demokrasiye sağlayacağı katkıya, parasız eğitime verilecek öncelikten bedensel eğitime değin bir dizi görüşe de yer verilmiştir. MDP'nin programında eğitim gençlerin devlet felsefesine göre yetiştirilmeleri ele alınmaktadır. Devletin felsefesi ise Atatürk inkılap ve ilkeleri, çağdaş medeniyet çizgisiyle çevrelenmiştir. Bu çerçeve içerisinde Türk kültür milliyetçiliği, ahlaki ve manevi değerler de vardır.

DYP, eğitimde tektipçi anlayışın yerine demokratik bir anlayışın hâkim olmasını öngörmektedir. Diğer yandan eğitimin salt teorik bilgiyle sınırlandırılmamasını, pratik olarak da verilmesini, öğrencilerin mesleki alanda geleceğinin güvence altına alınarak, bu anlayışın bütün bir eğitim sistemine uygulanması gerektiğini söylemektedir. Programında, laik ve demokratik bir eğitimi öngören SHP, eğitimin herkese açık, parasız olmasını sağlayan ve eğitim sistemi içinde ayrıcalıklı kurumların oluşmasını önleyen bir eğitim politikasını hedeflemiştir.

Programında memleketin maddi ve manevi gelişimini kendisine temel hedef olarak alan RP, öğretmenlerin maddi-manevi durumunu düzenlemekten gençlerin "anarşik olaylara kaymamaları için" milli-manevi değerlerle bilinçlendirilmesine, din âlimi kadrosu yetiştirilmesinden dinin istismarına imkân vermeyecek şekilde yaygın din eğitimine değin bir dizi düşünceye yer verilmiştir. DSP programında eğitim konusuna, öteki partilerin de değindiği, 'tek yanlı öğretim'in eleştirisiyle başlarken öncelikli olarak 'öğretmen-öğrenci diyaloğu'nun kurulmasının önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca eğitimde özgür düşüncenin, demokratik davranışın ve katılımcılığın, yaratıcılığın ve üretkenliğin önemine de işaret etmektedir.

HEP, eğitimin laik ve bilimsel olacağı aynı zamanda eğitimin ırkçı ve şoven milliyetçi etkilerden tamamen arındırılacağını, yine eğitimde bölgeler ve sınıflar arası eşitsizliklerin giderileceği, eğitim yatırımlarında, öğretmen ve öğretim üyesi temininde geri kalmış bölgelerle geri kalmış semtlere öncelik tanınacağını söylemektedir. Programda dikkat çeken bir hususu da zorunlu din ve ahlak derslerinin kaldırılacağı ve İmam-Hatip Liselerinin, genel liseye dönüştürüleceğidir. Eğitimin yerel yönetimlere aktarılması da bir başka hususdur. CHP'nin 1994 tarihli programında ise eğitim bahsinde 'özgürlükçü çoğulcu demokrasi, barış, hoşgörü ve toplumsal dayanışma, çağdaş uygarlık, evrensel değerler, uzmanlaşma ve çok yönlü toplumsal işbölümü, kültür mozaiği ve bireyin özgürlüğü' gibi kavramlar sıkça kullanılmıştır. Sosyal devletin her yaşta, herkese, yeterli, kaliteli ve 'parasız eğitim hizmeti' sunmakla yükümlü olduğu vurgusunun yapıldığı programda; eğitim hakkının önündeki tüm engellerin kaldırılacağı, sadece varlıklıların ve seçkinlerin yararlanabileceği bir hak olmaktan çıkarılacağı kaydedilmiştir. Bu amaçla,

eğitim sistemindeki eksiklikleri kapatabilmek için özel yatırımcı ve girişimcileri özendirmeyi ve varlıklı insanları eğitim gönüllülerine dönüştürmeyi programına alan parti, kırsal kesimdeki kız çocuklarının yatılı ve mesleki eğitim olanaklarına da değinmiştir. BBP ise eğitimle ilgili temel politikasını şöyle açıklamaktadır: "Eğitim anlayışımız, milli ve manevi değerlere sahip, çağın ilim ve teknolojisiyle mücehhez, hür düşünceli, üretken, ahlaklı ve yenilikçi nesiller yetiştirmektedir." Ayrıca, eğitimde düşünce ve inanç hürriyetini engelleyici kısıtlamalar kaldırılacağını, eğitim ve öğretimin her kademesinde kılık ve kıyafet hürriyetinin sağlanacağını, eğitimde merkezi yönetim uygulamasından vazgeçilerek bu konuda halkın inisiyatifinin artırılacağını savunmaktadır. Programda diğer önemli hususlardan biri de yabancı dil öğreniminin teşvik edileceği; ama yabancı dille eğitime son verileceğidir. DTP eğitim politikasını öğrencilerin, eğitim süreçlerinin sonunda kendi ayakları üzerinde durmayı ve demokratik rejime bağlı birer vatandaş olmayı öğrenmesi olarak belirlemiştir.

MHP, milli eğitimdeki en önemli meselesini, maddi-manevi kalkınmayı sağlayacak olan 'insan tipi' ve kadroları yetiştirmek şeklinde özetlemiştir. Yetiştireceği bu kadrolarda iki özellik aramaktadır. Bunlardan, milliyetçi, ülkücü, Müslüman-Türk aydınlar" birinci vasıf olarak belirtilirken, mesleğin[in] temel bilgi, hüner ve metotlarını öğrenmiş, bilgili, akıllı, teknik eğitimi en üst seviyede gerçekleştirmiş, üretici, ilimci ve becerikli aydınlar 'insan tipi' ve kadroların ikinci özelliğidir. Bu nedenle din ve ahlak derslerinin ilkokuldan itibaren uygulamalı olarak devreye sokulması hedeflenmiştir. FP de diğer partilerin sıklıkla vurguladığı (fırsat eşitliği, çağdaş eğitim anlayışı, eğitimde özel sektörün teşviki) konuları programında vurgulamış, tek tip insan yetiştiren eğitim modelini reddeden, demokrasi bilincine haiz nesiller yetiştiren bir eğitim politikasını hedeflediğini ifade etmiştir. HEP'in programıyla benzerlikler gösteren HADEP de programında eğitimin demokratikleşmesi, ırkçı, şoven anlayış ve unsurlardan arındırılması, eğitimde bölgeler ve sınıflar arası eşitsizliğin giderilmesi, bütçeden eğitime ayrılan payın büyük oranda artırılması, eğitimin düzenlenmesinde, yürütülmesinde yerel yönetimlerin ve sivil toplum örgütlerinin söz sahibi olmasının sağlanacağı ve sisteme uygun tek tip insan yaratma amacına yönelik eğitim anlayışının terk edileceğine yer vermektedir.

Ak Parti, programında eğitimi 'her alandaki kalkınmanın en önemli unsuru' sayar. 'Kamu kaynaklarının tahsisinde birinci önceliği eğitime yapılacak yatırımlara veren' parti programında, her geçen gün yok olan fırsat eşitliğini yeniden oluşturmak, araştırma ve istihdam planları olmaksızın gerçekleştirilen eğitim anlayışını düzenlemek ve diplomalı işsizler yetiştiren üniversitelerin kalitesini yükseltmek için köklü bir reform hareketine girişileceği kaydedilmiştir. Özel öğretim kurumlarının yaygınlaştırılması ve başarılı yoksul çocukların özel okullarda okuyabilmesi için devlet tarafından 'hizmet satın alınması' da programın dikkat çeken diğer konularıdır. HDP'nin programı kendinden önceki HEP ve HADEP'le benzerlikler göstermektedir. Programında 'basmakalıp, otoriter ve ezberci eğitim zihniyetine son vermek, eğitimcinin bir baskı aracı olmadığı, öğrenmenin ezber demek olmadığı yeni bir eğitim anlayışı' öngörmektedir. Ayrıca eğitim sisteminin şoven, militarist, milliyetçi ve toplumsal cinsiyetçi öğelerden arındırılacağı kaydedilen programda, temel eğitimde 'İnsan Hakları' derslerinin zorunlu hale getirileceği; her vatandaşın etnik köken, kültür ve dil farklılıklarından doğan ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulacağı bir eğitim anlayışının oluşturulacağı vurgulanmıştır. Eğitimin yerel yönetimlere aktarılması görüşüne de yer veren partinin diğer partilerden farklılaşan yönü anadilde eğitim konusuna vurgu yapması olmuştur.

Kaynakça

Adalet ve Kalkınma Partisi(Ak Parti), Parti Programı, Ankara, 2002
Anavatan Partisi(ANAP), Parti Programı ve Tüzüğü, Ankara, 1983
Büyük Birlik Partisi(BBP), Program, 96-667, TBMM Kütüphanesi, 1993
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Parti Programı, Parti Yayınları, 1994
Demokratik Sol Parti(DSP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi AD-155, Ankara, 1999
Demokrat Türkiye Partisi(DTP), Program, TBMM Kütüphanesi, 97-2593, k.2, 1997
Doğru Yol Partisi (DYP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi 2000-23, Ankara, 2000
Fazilet Partisi(FP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, 98-1418, Ankara, 1998
Halkçı Parti (HP), Parti Programı, Halkçı Parti Yayınları, Ankara, 1983
Halkın Demokrasi Partisi(HADEP), Program, TBMM Kütüphanesi, 96-661, 1994
Halkların Demokrasi Partisi (HDP), Parti Programı, http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-programi/8

Halkın Emek Partisi, Program(HEP), 90-2841, TBMM Kütüphanesi, 1990
Milliyetçi Çalışma Partisi(MÇP), MÇP Proğramı, 90-167, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1986
Milliyetçi Demokrasi Partisi(MDP), Kültür Ofset Matbaacılık, Ankara, 1983
Milliyetçi Hareket Partisi(MHP), MHP Programı, TBMM Kütüphanesi, 85-3131, Ankara, 1993
Refah Partisi(RP), Parti Programı, Eser Matbaacılık, Samsun, 1986
Sosyal Demokrat Halkçı Parti(SHP), Parti Programı, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 1993

Optimization of Transport Routes and Communal Infrastructure in Conditions of Extreme Natural Phenomena

Živko Erceg[1] **[2]Boris Novarlić** **Željko Stević[3]**

van Dragojević[4] **Predrag Đurić[5]**

[1]Faculty of Business Economics Bijeljina, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, zivkoerceg@gmail.com

[2]Utility company „Progres“ a.c. Doboj, Bosnia and Herzegovina, boris.novarlic11@gmail.com

[3]Faculty of Transport and Traffic Engineering, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina, zeljkostevic88@yahoo.com

[4]Touristic Organization of Danilovgrad, Montenegro, ivan.dragojevic@yahoo.com

[5]Agency for development SMEs City of Doboj, Bosnia and Herzegovina, predodjuric@gmail.com

Abstract: The rapid global changes have led not only to the accelerated internationalization of business, in modern society, but also to rapid climate change, which unfortunately, from time to time, change the geographical image of the "affected" area (eg flood, earthquake, etc.). In this paper, by reviewing the literature of relevant researchs, as well as the proposed Waste Management Model in crisis situations, we are trying to draw attention to local authorities in their work, if we are "surprised" again by some "new" natural disasters (floods or earthquakes). In the previous period, we did not have a clear strategy or vision of action in crisis situations (catastrophic flood, May, 2014 - Bosnia and Herzegovina), in this paper, we will present a contemporary concept of planned action in conditions of natural disasters projected on Bosnia and Herzegovina. Therefore, we will present the theoretical model of optimization of transport routes and the lack of communal infrastructure, for an area that can be the target of potential natural disasters, with the ultimate goal of overcoming the mentioned accident, if the same arrives, as soon as possible. The model defines the key segments of the "poor" communal infrastructure and poor transport networks of roads by which communal trucks are moving in crisis situations, which in general lead to the greatest problems in eliminating the consequences of natural disaster. The biggest problem in Bosnia and Herzegovina, in the long run, lies in the fact that there is a negligible investment in the construction of a new network of roads both in urban and rural areas, which makes it difficult to rehabilitate if this area is hit by some new natural disasters. Bosnia and Herzegovina does not have waste incinerators, the largest number of waste dumps is open type (non-sanitary), communal equipment is obsolete (compactors, utility trucks, etc.). In the case of a new natural disaster, we will be forced to call for help abroad, if we do not start thinking about this unpredictable and huge problem today. The theme of this paper is very actual and its benefit is multiple. The Government of B&H, the academic public, relevant ministries of B&H, and interested public will take benefit from this paper.

Keywords: critical communal infrastructure, integrative access planning, mapping of roads, Project management, risk reduction.

1. Introduction

In this paper, through a review of the previous research literature and the proposal of Theoretical model of optimization of transport routes and missing communal infrastructure for an area that can be the target of a potential natural disaster, we will try to alert the competent institutions at the level of Bosnia and Herzegovina and all interested public to "wake up" and finally realize that global changes have taken a repressive flow in Bosnia and Herzegovina (B&H, (author comment), below we will use this abbreviation, from time to time), and that nature has "turned backs" more than ever before.

Today, in conditions of natural, market and any other uncertainty in B&H, it is necessary to find the optimal strategy which from the aspect of the utility and transport infrastructure will make us ready if we are "surprised" by some new natural disaster (such as the catastrophic flood of May 2014 and

similar). Therefore, we must not allow ourselves the "luxury" to find ourselves again in the scarcity of material and technical tools and human resources to act with during and after natural disasters.

In the first part of this paper, we will try to review the literature of renowned research, to get closer to the subject of our research, as well as to the problems of this paper, which is very contemporary and is placed at the top of the priority for solving, which is the construction of an indefinite municipal waste management infrastructure And modernization of utility vehicles for work in regular and extraordinary activities (after catastrophic floods, earthquakes, landslides, etc.).

The second part points to the need to plan preparedness to deal with potential risks - hazards that are sudden and unannounced and can, in a short term, inflict a catastrophic impact on the affected area. In this section, through theoretical overview of the integrative approach to preparedness planning (IPP, (author comment)) we will try to show all the key points that must be kept „an eye on“ in the organization, i.e. preparedness before, during and after a catastrophe. We also pay attention to the management of each organization to the importance and need for IPP, the training employees need to pass as well as the design of each organization and its adaptation to new, global business conditions.

The fourth part refers to the analysis of the main natural hazards that can inflict unprecedented damage to B&H in the future, such as floods, landslides and earthquakes, while the fifth, central part represents the ideological vision of the author of this paper, which is reflected in terms of the theoretical model analyzing the critical points of communal infrastructure that must be improved and prepared for some new natural disasters in the future.

2. Literature Review

According to Eicho (2015: 5), the biggest problem after natural disasters (e.g. earthquake, flood and similar) are certainly: drinking water, food, human waste, waste and ruin and temporary housing, while the problem with electricity is a lack already at an early stage (power supply is cut of prior to the previously mentioned problems that affect a particular country, an area within it and so on.

According to the research carried out by Domina & Koch (2002), there is a huge gap between developed and transition countries in addressing problems in municipal waste management, in conditions of natural extremes (natural disaster). Developed countries have a monetary advantage (technology and experience) in disposing waste after natural disasters (earthquake, flood and etc.), while transition countries (such as Bosnia and Herzegovina and other Balkan countries) do not have the management technology listed, nor have a budget that is preventively accumulated for the stated purposes (Johnson et al., 2004).

On the other hand, if we return 100 years back, Japan was one of the "poorest" countries in the world in terms of collecting, transporting and disposing waste as well as taking care of it after catastrophic - natural disasters (e.g. 1995 earthquake - Cobe prefecture); however, today the waste management system in the mentioned segment has been brought almost to perfection, and Japan is one of the world leaders on this issue (Uemura, 2015). According to Canada (2015), in Japan prior to the modernization of the municipal waste management system, there was no waste management mechanism, the waste collection, transport and disposal system was reduced to manual waste dumping in "some sort of" utility vehicles for cattle, and roads for the transport of waste were similar to rocky roads in underdeveloped countries, as is the case today in B&H.

In the event of natural disasters, during the rehabilitation of the consequences after them, each communal vehicle, in order to achieve optimization of its costs and waste collection time, must calculate the optimal route it covers during its working duties, thus eliminating the possibility of passing two or more times by the same place (Braysy et al., 2009, Davidović, 2013). Optimization of the transport route, according to Campbell & Savelsbergh (2006), is calculated on the basis of finding the shortest path that connects the starting and ending points on the same (for example, the starting points from which the vehicle is moving - the garage, through the collection of waste on the transport route to the landfill).

According to a survey carried out by Chakroborty (2002), it is essential to minimize the total time spent on the road (from the place where the waste is collected - the result of natural disasters), but also the planning of the collection order of municipal waste on it. There is no single transport route, for each municipality, city or region, through which the vehicles move to collect waste from floods, earthquakes and similar; this is the calculation of the length of the transport route, the efficiency of municipal equipment for collection and transport (Crainic et al., 2005) as well as the speed of the crew working on the manual and machine collection of municipal waste.

The focus of this paper will be on solving problems in the area of municipal infrastructure management in the conditions of catastrophic natural extremes, putting emphasis on defining efficient transport routes in terms of collecting and transporting the waste as well as the selection of mechanization, which depends on the type of natural disaster (earthquake, flood and other).

3. Integrative Approach to Preparedness Planning

In the conditions of turbulent business changes and unpredictable, extreme natural phenomena, one more strategic option, i.e. the need for using the concept of an integrative approach to preparedness planning (IPP).

The fact is that today we live in a world that is maximally complex, maximally dynamic, so that by our conscious and unconscious action, we contribute even more to creating even greater unreality and uncertainty of the environment in which we live; which together with climate change creates an extremely complex environment with a lot of risks (Pajić & Jusufranić, 2010). The greater the distance to the knowledge of this uncertainty and risks, the greater the unpreparedness for extra-ordinary accidents, caused by the natural or other path, which can happen (Muhić, 2015: 10).

Bosnia and Herzegovina is exposed to natural accidents, which can take on the "disaster scale" with unprecedented consequences for people and material goods, the environment as a whole, including critical communal infrastructure. Evidence to the stated are the floods (May 2014 in B&H, which affected the cities of Maglaj, Doboj, Bijeljina and Šamac the most), which are considered one of the most common natural disasters in the region of the Western Balkans, and therefore in Bosnia and Herzegovina. Looking back over a few years, these floods occur for a period of 1 to 4 years, and this is precisely the case with the floods that hit Bosnia and Herzegovina, respectively in December 2010 and in May 2014. The mentioned floods had extremely negative consequences on people, material goods, as well as on the environment and social community with the relevant critical infrastructure. According to Muhic (2015), it is assumption that approx. 3,000 km2 of B&H territories exposed to flood risks, however, it should be borne in mind that the floods produced a domino effect, so that landslides, collapse of buildings, environmental pollution appeared at the same time, which made the situation even more difficult and complicated the enormous damage to the above categories.

All previously elaborated means that multi-risks have to be taken into account when planning preparedness. If we return once again three years back (catastrophic flood, May 2014 - Bosnia and Herzegovina), the breakdown of critical infrastructure functions (especially communal infrastructure and supply chain), as well as the damage to it during these disasters certainly was an additional issue. In other words, this means that a focus must be placed on all relevant segments of readiness, taking into account the correlations between them - an integrative approach to preparedness planning - IPP - must be applied. The IPP concept aims to help prepare a preventive and operational response in the case of the aforementioned disasters and disasters that can not be "beaten" by the usual resources and routines, as well as the faster recoveries after the cessation of an accident. The IPP-platfom is intended for use by all organizations dealing with preparedness planning, from a local (private and state-owned company, various agencies, and so on) to sectorial, ministerial, entity, state and regional levels.

To make this concept clear to us, we need to define the following general areas of the same. Those are:

1) management - administration (the task of the administration is to ensure that the organization can solve its tasks for which it exists),
2) platform or basis for planning (it should provide organization with a valid scientific basis as a starting point for working with other areas of IPP),
3) prevention (completely preventing an extraordinary accident, that is, reducing the likelihood of the occurrence of the above mentioned accidents or that potential consequences are reduced to an acceptable level, that is, to avoid, first of all, the activation of preparedness plans and operational responses),
4) preparedness plans (the plan should describe how the management of the crisis should look, but also how an operational response should be applied, when common resources and routines are not sufficient).
5) education (each company or organization should have employees who, from time to time, participate in seminars in the field of natural disasters, who have knowledge and skills and who will respond to potential accidents or tasks related to unpredictable natural and other disasters),
6) exercises (each organization should have regular and practical exercises in preparation for managing a crisis situation caused by an extraordinary accident and
7) evaluation (each organization should evaluate all responses related to crisis management in relation to extraordinary, as well as major accidents in relation to its liability for these accidents).

Therefore, the most important principles to be followed in applying the IPP are:

- The organization carries out planning activities in all seven areas;
- The planning of activities should be carried out according to the needs of the organization, which means that each organization should make a test of readiness for change in all seven areas and only after that start from the area where the need for changes in planning activities is most needed;
- Planning should include all the critical functions for which the organization is responsible;
- Organizational management should be actively involved in planning; relevant external partners (experts, scientific institutions, etc.) should be involved in planning;
- All seven areas are interconnected, but on the other hand intertwined, so that they are viewed as one chain in which each link, individually, is responsible for a possible omission or error (Ibid., 2015: 11).

4. Risk and Critical Infrastructure

Risk is directly proportional to the product of the hazard and the vulnerability of the community or society to the occurrence of the causative agent, and the opposite proportional to the exposure of that community to the risk of an accident or propensity of that community or society to an accident (Huseinbašić, 2008: 8). The state of the system that creates or increases the already existing probability of loss is called a hazard, while we define vulnerability as a sensitivity to the occurrence of hazard. According to the degree of achievability of events, uncertainty can be grouped into: unstructured uncertainty, structured uncertainty, risk and certainty (Malešević, E. & Malešević, Đ., 2011: 143). According to Bobera (2008: 137), the risk is "the possibility and consequences of not achieving the defined goals" and the likelihood of occurrence of unwanted consequences in a given space.

On the other hand, for natural disasters, we say that these are all disasters whose causes are natural phenomena, and whose basic characteristic is that a person can not influence his activities by preventing their formation or affecting their cessation. Earthquakes, floods, then snow deposits, storm winds, mountains, clouds, landslides, as well as masses of human, animal and plant diseases are phenomena to which a human factor can not influence.

According to the Official Gazette of Bosnia and Herzegovina (2008) in Bosnia and Herzegovina, natural disasters are defined as an event that is caused by the sudden action of natural forces with or without human influence that endangers the health or life of people, animals, causes damage to material goods and the environment. This group includes those natural phenomena that endanger their lives and material goods by their actions and whose basic characteristic is that a person can not influence their activities by preventing their creation nor can affect their termination. The most common natural disasters are: earthquakes, landslides, floods, storms, droughts, hills and the like. Below, we will just put the emphasis on earthquakes and floods that are potentially possible in B&H, which are the subject of observation of this paper.

Earthquake is defined as the endogenous process that occurs due to the movement of tectonic plates, and the consequence is the shake of the earth bark due to the release of a large amount of energy. So this is a process that arises with sudden, unexpected and short-term movements of the earth's bark, in the form of impacts, waves and tremors that cause more or less ground movements. Due to the earthquake, the destruction, damage and the complete demolition of objects, devices and other goods, and often cause injuries and deaths of people and so on. If it arrives in the territory of Bosnia and Herzegovina, and if there is a greater intensity that can lead to the above described, one of the biggest problems would be the way of remediation of construction objects and the removal of construction waste, which is very demanding and for which B&H does not have the necessary communal infrastructure (i.e. crusher for construction waste, various shredders for waste materials and similar).

Flood, though, may not be the most common natural disaster in the domain of hydro-meteorological hazards that inflict damage to material goods and endanger human lives, it can certainly endanger social communities and leave the greatest consequences in the wider area, often causing secondary problems, in the form of diseases and potential epidemic or infectious diseases, and can directly cause loss of human life. In addition to all of the above, floods also have a negative long-term effect on agricultural production, therefore they take special care and place when assessing the vulnerability of each country. The main causes of floods are certainly long and intense periods of precipitation, and in the spring they can be caused by rapid snow melting, while indirectly they can be caused by earthquakes and similar. For more details, read Lalić et al. (2015) on the aftermath of May 2014, especially in the segment of disturbed municipal infrastructure and the incalculable consequences of collected large and solid waste corresponding to the 10-year average collection, under normal conditions. The catastrophic flood that hit the city of Doboj (one of the five largest cities in B&H) in 2014, besides the destroyed economy, caused material damage to housing and business facilities, which resulted in unprecedented consequences for communal infrastructure (access roads that commute vehicles for transport of waste, as well as all other supporting infrastructure). Therefore, in the continuation of the work, we will emphasize the optimization of the management of communal infrastructure in the conditions of potential extreme, natural phenomena, all with the aim of rationalizing the costs and successes in overcoming the potential consequences of natural disasters.

5. Theoretical Model of Route Optimization During Catastrophic Natural Disasters

In this chapter, we will present the conceptual vision of the group of authors of this paper, which refers to the action in the case of extreme natural phenomena with a special emphasis on the optimal use of transport routes after the accident and making the so called strategic plan for waste management in crisis situations. The model emerged as a causal link between the catastrophic floods of 2014 in B&H and potential new similar disasters in B&H in view of its geographical position.

In the following, in Figure 1 and Scheme 1, we will strive to make a parallel between the 2014 B&H (flood) and potential natural disasters (floods, earthquakes, etc.) in the future in order to show the best way and suggest a strategy of action if B&H is hit by a similar extreme phenomenon.

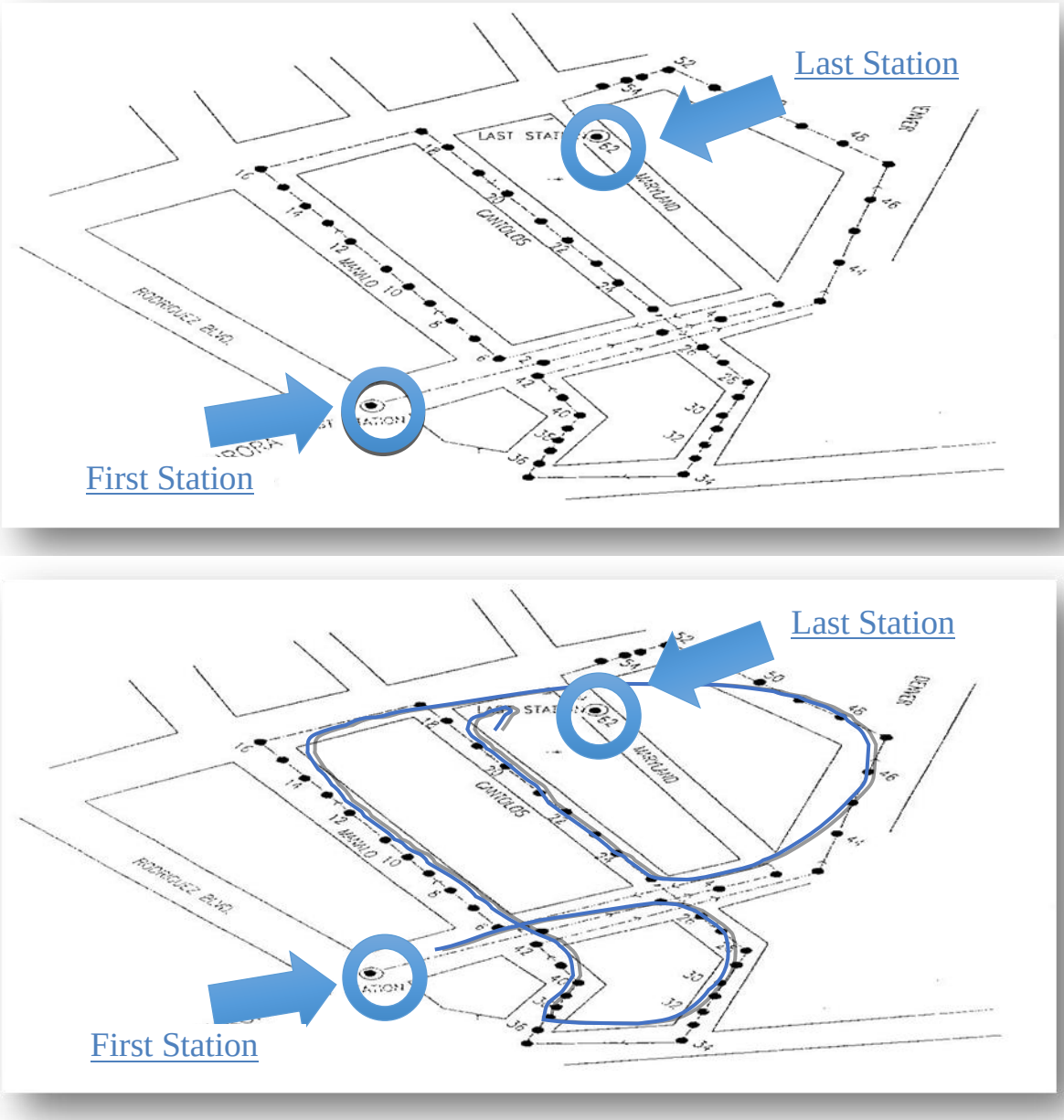

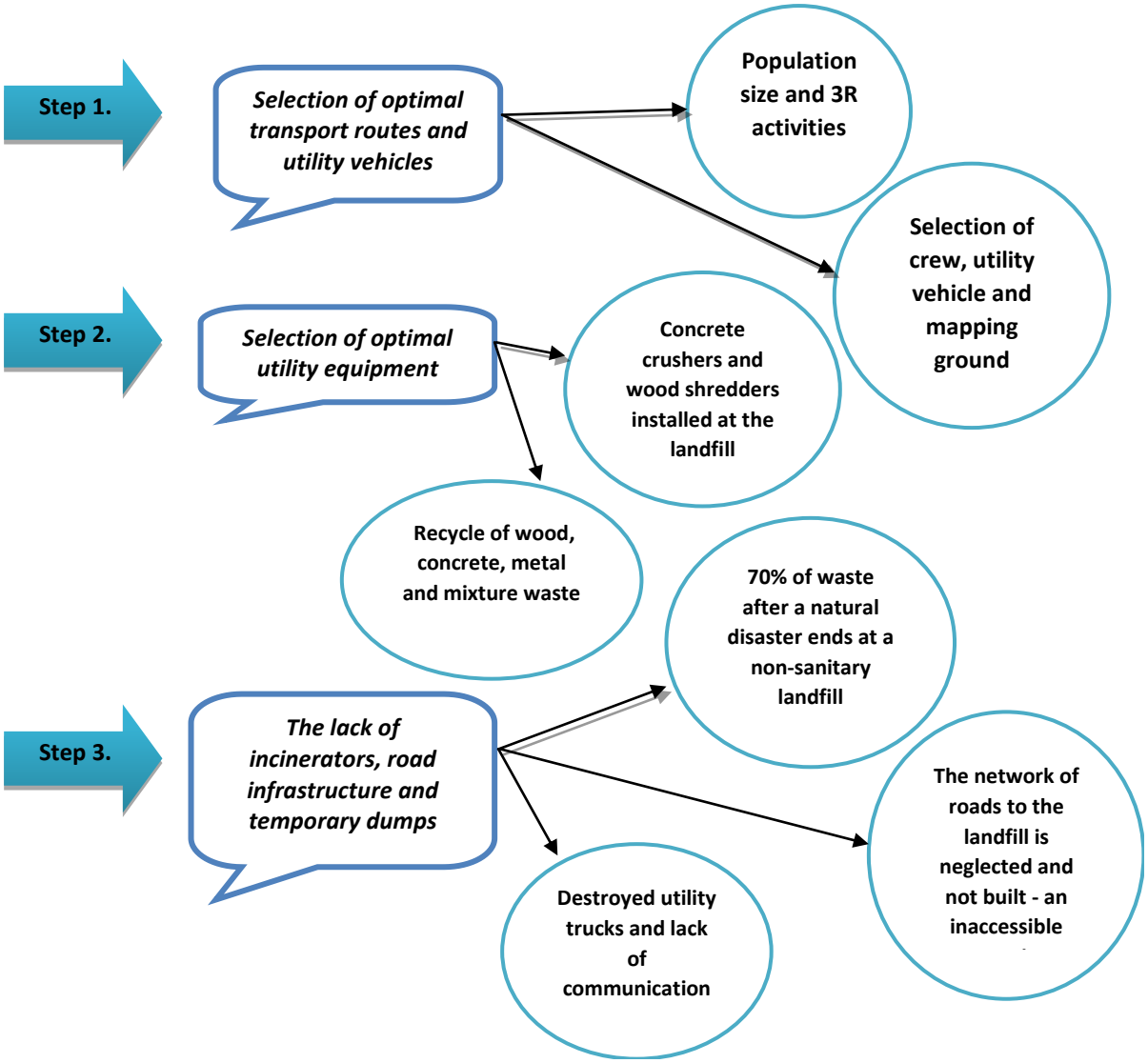
Figure 1. Modeling optimal transport routes in B&H during catastrophic floods (May 2014)

Source: Authors from research

The first thing we can see in Figure 1 is just one multiplication (the movement of a communal vehicle with a marked road route after B&H was hit by the catastrophic flood in May 2014), in the relation between the starting station and the first street at the beginning of the first settlement, and according to planned strategy, with the ultimate goal not to "wander" around the city (the flooded area), to reduce all operational costs and ultimately return the city affected by the flood to its original state. This

further means that we are on the right track to minimize the time that our crews need to collect all the huge and solid, but also other, waste after a flood in one day (in view of the extraordinary circumstances and what is being done under difficult conditions - without electricity and with food shortages) and drive it to the city landfill (the last station).

Next, with a full line, we have shown a path that includes all points of interest (from the first to the last), so that we can safely claim that all the aforementioned waste resulting from the flood will be discharged within the planned deadline. The authors of this paper give their opinion on the shortest and most efficient road route shown in Figure 1, which does not necessarily have to be the only possible choice of utility companies that will participate in the collection of waste and its transport to the landfill. The defined transport route, in Figure 1, represents an efficient way of combining theoretical knowledge (project management) and optimum movement of a communal vehicle for the collection, transportation and disposal of solid waste.

Scheme 1. Theoretical model of optimization of transport routes and the lack of communal infrastructure for an area that can be a target of a potential natural disaster

Source: Authors from research

From Scheme 1, the authors of this paper sought to draw attention to the public in B&H, but also to its immediate surroundings in the sense that it was possible to identify a critical point of interest if the same environment was "hit" by some new natural disaster. A concrete illustration is designed for Bosnia and Herzegovina, as a country increasingly vulnerable to sudden natural disasters (e.g. floods and landslides, earthquakes, etc.).

The authors of this paper warn of a critical communal infrastructure, which is necessary to build or improve now, because if one of the above-mentioned phenomena comes up, it will be difficult to manage the consequences in the short term and bring the life of citizens back to normal.

Step 1 shows that every city or region to which this model can be applied needs to have municipal vehicles for the collection and transport of waste, optimal characteristics with the calculation of time on the transport route, and by which vehicles are moving. Therefore, it is desirable to make as few numbers as possible. Transport multiplications, in order to optimally use the working day of the vehicle, as well as the time spent on the road in the affected area (e.g. flood or earthquake) during one day, since in the conditions of a disaster, without electricity, so it is possible to work only during the day and until the evening, while the working conditions are visible. In addition, we have to promote 3R values (reuse, reduce and recycle), according to the model of the European Union, since all useful waste needs to be harvested and used in the best possible way (first it is necessary to collect all waste, sort it according to categories; for example, metal, plastic, wood and the similar, and only at the last stage we use it either through recycling or as a fuel for cement plants and incinerators, while one that does not have usable value is deposited).

Step 2, which we say is the most important, refers to the choice of utility vehicles, optimal characteristics, which will be used for and after the natural disaster - a natural disaster, which will promptly and safely make all the waste a consequence of a natural disaster and take care of it. These are vehicles of 12 and more tons of pressing volume, which have a large volume for collecting, pressing and transporting waste to a temporary landfill. At temporary landfills we will install waste recycling machines that are created as a result of a natural disaster - a natural extreme, which will dispose of waste according to the previously mentioned categories (concrete crushers, wood preservatives and the like). Our goal is, after a natural disaster, to take care of all waste as soon as possible and to hand over all that can not be treated to a city or some nearby landfill.

Step 3 points to the scarce communal infrastructure in B&H, especially in the segment of the poor network of roads by which communal vehicles move, and in the absence of waste incinerators, with the ultimate goal of "treating" waste in high-calorie furnaces instead of ending it at the landfill, where several centuries will pass, to disintegrate waste in the land, or never. Likewise, the biggest problem is in the utility trucks that have long done their useful lifetime, the utility equipment in B&H is lagging behind and inadequately built in comparison with the countries of the EU and the world. Access roads to landfills are devastated, unpaved, so they are more like those from the 18th and not the 21st century.

As a general conclusion from this model, we can say that a country like B&H, which has been in transition for years, will hardly accept a global connection with the rest of the world, it will be difficult to deal with new natural disasters, unless it does not start today With thoughts and actions in improving the lack of communal infrastructure (trucks, dumpers, incinerators, etc.) and building a network of access roads linking the main local and regional stations.

6. Conclusion

In this paper, we presented the Theoretical model of optimization of transport routes, by which the communal vehicle should be moving when collecting and transporting municipal waste in conditions of natural disasters, which contributes to achieving efficiency and efficiency in the long term.

When a natural disaster occurs (e.g. floods, earthquakes, landslides, etc.), if the territory of the observed city or municipality in B&H is found technically and technologically unprepared, as well as in the absence of a human, it will be difficult to fight but also come out as a "winner" from the mentioned natural

phenomenon. So, by analyzing this paper, we came to the conclusion that B&H has an uncompleted utility and road infrastructure, which is obsolete but does not meet the needs of the 21st century. B&H, which is said to be the country of absurdity and "phenomena", must urgently begin to think about priority problems, and at the top of them are surely building road infrastructure, preserving the environment with a special accent on the activities derived from 3R, as well as the construction of incinerators for useless municipal waste, which can not be composted nor recycled but also used as fuel in cement plants and incinerators.

Some of the potential benefits derived from this work will be:

1) Rational management of costs that reduce the "idle time" when visiting a settlement to collect waste resulting from extreme, natural phenomena;
2) Potential introduction of the 3R strategy, as other surrounding countries have introduced (the primary focus is on reuse of usable waste, which resulted from natural disasters);
3) Rational collection of waste (caused as a result of disasters in non-standard conditions, which in the affected area is up to 10 times the annual average) will decrease the total amount of landfill; thereby reducing the costs of depositing waste on a city or regional landfill as well as pumping it into all types of non-hazardous waste, which can be recycled but not degraded in the earth's crust.

We suggest that a comprehensive survey is conducted on the territory of the Balkans in which all countries of the region will take part, where a unique issue will be discussed, which is the problem of all states, and these are potential, unpredictable natural extremes that disturb biodiversity, people's health, lead to fatal outcomes, and relate to the sudden effects of floods, earthquakes and similar hazards.

References

Bobera, D. (2008). Projektni menadžment, treće izdanje. Subotica: Ekonomski fakultet.

Braysy, O., Dullaert, W. & Nakari, P. (2009). The potential of optimization in communal routing problems: Case studies from Finland. Journal of Transport Geography (11), 484-489.

Campbell, A.M. & Savelsbergh, M. (2006). Incentive schemes for attended home delivery services. Transportation Science 40, 311-327.

Chakroborty, P. & Dwivedi, T. (2002). Optimal route network design for transit systems using genetic algorithms. Engineering Optimization (1), 83-99.

Crainic, T. G., Malucelli, F. & Nonato, M. (2005). Meta-heuristics for a class of demand-responsive transit systems. INFORMS Journal on Computing 17 (1), 10-19.

Davidović, B. (2013). Međunarodni transport i špedicija. Kragujevac: Visoka tehnička škola strukovnih studija.

Domina, T. & Koch, K. (2002). Convenience and frequency of recycling and waste, implication for including textiles in curbside recycling programs. Environment and Behavior 34 (2), 216–238.

Eiho, J. (2015). Disaster and Waste Disposal. Japan: (NPO) Forum of Environmental Revitalization Research.

Huseinbašić, S. (2008). Civilna zaštita u euro-atlantskim sistemima sigurnosti. Sarajevo: Jordan studio.

Johnson, C.Y., Bowker, J.M. & Cordell, H.K. (2004). Ethnic variation in environmental belief and behavior: an examination of the new ecological paradigm in a social psychological context. Environment and Behavior 36 (2), 157–186.

Kanada, Y. (2015). Environmental Policies in Japan. Japan: Hyogo Prefectural Institute of Environmental Sciences.

Lalić, N., Đurić, P. & Novarlić, B. (2015). Influence of Catastrophic Floods on Business Enterprises in Bosnia and Herzegovina. In Proceedings of 4th International Conference "Economic Development and Entrepreneurship in Transition Economies: Assessment of the last 25 years, going beyond the transition, pp. 855-863. October 22 - 24th 2015, Graz, Austria. Banja Luka: University of Banja Luka, Faculty of Economics and University of Graz. (ISBN 978-99938-46-54-3. Retrieved from: http://www.redete.org/doc/Fourth-REDETE-Conference_web.pdf, Accessed on 31 August 2017.

Malešević, E. & Malešević, Đ. (2011). Upravljanje investicijama. Bečej: Proleter.

Muhić, Š. (2015). Uputstvo za Redukciju Rizika kroz Integrativni Pristup Planiranju Pripravnosti (IPP), Sarajevo.

Muhić, Š. (2015a). DRR kroz Iintegrativni Pristup Planiranju Pripravnosti – IPP, Sarajevo.

Pajić, P. & Jusufranić, I. (2010). Projektni menadžment: Upravljanje projektima i procesima sa ocenom efikasnosti investicionih ulaganja. Travnik: Ekonomski fakultet u Travniku.

Službeni glasnik Bosne i Hercegovine. (2008). Sl. Gl. broj: 50/08, član 2. tačka (3).

Uemura, H. (2015). Solid Waste Management in Japan. Japan: Hyogo Environment Advancement Association.

Bilgi Ekonomisinin Ekonomik Kalkinma Sürecinde İnovasyonun Yeri Ve Önemi: Balkan Ülkeleri Ve Türkiye Örneği

Fahriye Gözgü

Öğr. Gör. Dr.,Adnan Menderes Üniversitesi / Yenipazar Meslek Yüksekokulu, Maliye Bölümü,
fgozgu@adu.edu.tr , fahriyegozgu@hotmail.com.tr

Özet: Dünyada belirginlik kazanmakta olan bilgi ekonomisine geçiş süreci; üretimden, pazarlamaya bütün ekonomik faaliyet alanlarında, yapısal bir dönüşümü ifade etmektedir. Baş aktörünün inovasyon olduğu bilgi ekonomisinde, ülkelerin uzun vadeli kalkınma perspektifleri yeniden şekillenmektedir. Bilgi ekonomisinin kalkınma stratejisinin ana eksenini, ekonomik ve sosyal bütün boyutlarıyla, inovasyon yeteneğinin geliştirilmesi oluşturacaktır. İnovasyon, yerel ve dünya ölçeğinde sorunların ele alınıp çözülmesinde ve buna paralel olarak da, kalkınmanın ana lokomotifi olarak değerlendirilmektedir. İnovasyon, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde, bilginin ortaya çıkarılması, yeni iş imkânlarının yaratılması, üretimin ve verimliliğin artırılmasında önemli bir role sahiptir. İnovasyon, ekonomik kalkınmanın en önemli tetikleyicisidir. İnovasyon; fiziksel ve beşeri sermayenin ve işgücünün verimliliğinin artırılması, fikri mülkiyetin geliştirilmesi yoluyla ekonomik kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Son yıllarda kalkınma çalışmaları, ülkeler arasındaki kalkınmışlık farklılıklarını azaltmanın yanı sıra, kamu ve özel sektör arasındaki koordinasyonu ve dayanışmayı artıracak, bilginin sektörler arasındaki yayılımını kolaylaştıracak, Ar-Ge çalışmalarının artmasını ve rekabetin sürükleyicilerinden biri olan inovasyon süreçlerinin hızlanmasını sağlayacak faaliyetler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın konusu, inovasyon yeteneklerine sahip, güçlü ve etkili bir ulusal inovasyon sistemi oluşturulmasının, ekonomik kalkınmanın kalitesinin ve sürdürülebilirliğinin artmasına, dolayısıyla insani gelişme endeksi kalitesinin yükseltilmesindeki rolüdür. Çalışmanın amacı ise, inovasyon ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi, İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile birlikte, inovasyon performansının belirleyicileri olan; araştırma-geliştirme faaliyetleri (Ar&Ge), patent ve bilişim ve iletişim teknolojileri alanlarında Balkan Ülkeleri ve Türkiye'nin dünyadaki durumu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Bilgi Ekonomisi, İnovasyon, Ekonomik Kalkınma, İnsani Gelişme Endeksi (İGE).

1. Giriş

21. yüzyılın son çeyrek yüzyılda hızlanan ve küreselleşme olarak nitelenen sürecin ortaya çıkmasında; bilişim ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim, taşıma/ulaştırma maliyetlerindeki azalma ve bunların üretim teknikleri ve piyasaların bütünleşmesi üzerinde yarattığı köklü değişiklikler kuşkusuz önemli ölçüde etkili olmuştur. Küreselleşme, kavram olarak yeryüzündeki insanların, iktisadî, sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda birlikteliğini, bu alanların her birinde artan ilişkilerini amaçlayan bir süreçtir. Bu anlamda küreselleşme, karşı durmak bir yana, olsa olsa desteklenmesi gereken ve özlenen bir olgudur. Üstelik bilişim ve iletişim teknolojilerindeki büyük atılımın da katkısıyla; ekonomik, sosyal, siyasal ilişkilerin yaygınlaşması ve ekonomik etkinlikteki artış gibi kayda değer olumlu etkileri de olan bir süreçtir.

Küreselleşme sürecinin tüm hızıyla devam ettiği 21. Yüzyılda sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilen ülkeler hayatta kalabilmekte ve bu yarışı sürdürebilmektedirler. Yaşanan bu yoğun rekabet nedeniyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler uluslararası rekabet gücünü korumak ve arttırabilmek için; ürünlerini rakiplerinden daha hızlı, daha kaliteli ve daha düşük maliyetle üreterek; inovasyon yeteneklerini geliştirmeleri ve mevcut teknoloji seviyelerini arttırmaları gerekmektedir. Bu nedenle ülkelerin 21. Yüzyıl piyasalarında söz sahibi olabilmeleri için kaynakları daha verimli ve daha etkin kullanmalarının yanında; yerel, ulusal ve uluslararası alanda güç birliği oluşturmaları, firma-sektör-bölge-ülke rekabet avantajını en üst seviyeye çıkarmaları gerekmektedir.

Ekonomide bir büyüme sağlayabilmek ülkeler açısından oldukça önemlidir. Küresel olguyla birlikte dünyada ekonomik büyüme ile inovasyon sayısı arasında bir ilişkiden söz edilmektedir. Ülkeler ekonomik anlamda rekabet edebilmek ve güçlerini devam ettirebilmek için hem Ar&Ge'ye, hem de inovasyon faaliyetlerine gereken önemin verilmesiyle mümkün olabildiği görülmektedir. Teknolojik anlamda ileri düzeyde olan ülkeler, gelişmiş ülkeler olarak görülmektedir. Ayrıca teknoloji alanında yapılan gelişmeler

ne kadar büyükse, ekonomik büyüme de o derece artış göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler sürekli olarak refah seviyelerini artırma arayışı içinde olmuşlardır. Ancak bu arayışlarda uygulanan farklılıklar gelişme seviyelerinde kendini göstermiştir. Küreselleşmeyle birlikte inovasyon ve Ar&Ge toplumların gelişmişlik seviyelerini belirleyici kavramlar haline gelmiştir.

Kalkınma kişi başına düşen gelir ve üretim artışının yanı sıra ekonomik ve sosyal yapının geliştirilmesini ifade etmektedir. Ülkeler arası refah analizlerini doğru yansıtmada bir ülkedeki ekonomik ölçütler kadar sosyal refah göstergelerinin de payı büyüktür. Bir ülkenin başarılı bir kalkınma politikası izlemesi için, ekonomik büyüme ile insani gelişme arasındaki ilişkinin iyi kurulması gerekmektedir. Ekonomik gelişme olgusunu, ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel farklılıklar nedeniyle tek bir ölçütle belirtmek mümkün değildir. İnsani kalkınma sürecinde, insan odaklı bir çerçeve ekseninde, insan kapasitelerinin en etkin şekilde geliştirilmesine ve kullanılmasına yönelik politikalar geliştirilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın konusu, inovasyon yeteneklerine sahip, güçlü ve etkili bir ulusal inovasyon sistemi oluşturulmasının, ekonomik kalkınmanın kalitesinin ve sürdürülebilirliğinin artmasına, dolayısıyla insani gelişme endeksi kalitesinin yükseltilmesindeki rolüdür. Çalışmanın amacı ise, inovasyon ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi, İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ile birlikte, inovasyon performansının belirleyicileri olan; araştırma-geliştirme faaliyetleri (Ar&Ge), patent ve bilişim ve iletişim teknolojileri alanlarında Türkiye'nin dünyadaki durumu incelenecektir.

2. Bilgi Ekonomisi

Bilginin üretimi, işlenmesi, küresel ağlar üzerinde dolaşıma girmesi ve paylaşımının yarattığı ekonomik değer üzerine kurulu olan ekonomik faaliyetler, bilgi ekonomisi veya bilgi-temelli ekonomi olarak adlandırılmaktadır. Bilginin dolaşımı ve paylaşımının insani ve ekonomik kalkınmanın, dolayısıyla da küresel rekabet avantajının temel dinamiği haline gelmesi görece yeni bir olgudur. Bilgi ekonomisi, bilginin ekonomik ve insani kalkınma için etkili bir biçimde kullanıldığı bir ekonomi olarak tanımlanabilir. Bu özelliğiyle bilgi ekonomisi, küresel ve ulusal ekonomilerin bütününü kapsamaktadır. Çünkü bilgi sermayenin, bilginin dolaşımı ise, ekonomik faaliyetin temeline yerleşmekte, bir ağ yapılanmasıyla dünyayı kuşatan bu dolaşım, sektör ve faaliyet alanı ayrımı olmaksızın tüm ekonomik faaliyetleri bilgi temelli hale getirmektedir. Küresel finans ağlarıyla birbirine bağlanan borsaların bilgi yönetimi; otomotiv sektöründe süreç yönelimli olarak verimlilik kazanan üretim ve stok yönetimi; veya tarımda arazi bilgi yönetim sistemleriyle, ulaşılan meteoroloji veya piyasa bilgileri sayesinde; inovasyon yeteneği kazandırılmış yeni üretim tarzları… Bütün bunlar bilgi ekonomisinin sıradan örnekleridir. Bilgi ekonomisinin inovasyon yeteneğine yoğunlaşmış en yeni üretimleri enformasyon teknolojileri yoğun faaliyet ortamında gerçekleşmekte ve ekonominin geri kalınını beslemektedir (TBD, 2004).

Bilgi ekonomisine ve enformasyon toplumuna geçmek, küresel rekabet avantajlarına güçlendirmek; üretkenliği ve kalite standartlarını yükseltmek; milli geliri artırmak ve adil bölüşümü sağlamak; sürdürülebilir istihdam kanallarını yaratmak; ulusal eğitim ve öğretim sistemini iyileştirmek; yani sürdürülebilir bir kalkınma ivmesi yaratmak için temel bir koşuldur. Bu bakımdan bilgi ekonomisinin öncü dinamiklerini temsil eden yeni ekonominin işlerlik kazandırılması ve enformasyon teknolojilerinin tüm toplumun erişimine açılması hayati bir öncelik taşımaktadır (TBD, 2004).

Bilgi ekonomisi inovasyon temelinde şekillenen bir ekonomidir. Bilgi ekonomisini ateşleyen temel kavramlardan biri de, ürünlerin, sistemlerin, süreçlerin, pazarlamanın ve insanların sürekli olarak yenilenmesini öngören, inovasyondur. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerle birlikte ekonominin temel unsurları olan üretim, tüketim ve dağıtım ilişkileri ile ekonomik yapının tümü, bilgiyi temel alacak şekilde yeniden yapılanmış ve rekabetin temel unsuru bilgi olmuştur (Küllük, 2003).

Bilgi ekonomisi toplumun ve organizasyonların bilginin üretimi, dağılımı ve tüketiminde kaynakları nasıl tahsis ettiğini inceleyen bir disiplindir. Bu disiplin, ekonomik bir mal olarak ele alınan bilginin, üretim ve dağılımında tarihsel ve kurumsal koşulları anlamaya, ekonomi içindeki süreç ve ilerlemeleri belirlemeye odaklanır ve bilginin ekonomi içindeki konumu ve etkilerini açıklamayı amaçlar. Bilgi ekonomisi çalışmaları, bilginin, bilgi yoğun yeni ürün ve hizmetlerin üretimindeki fonksiyonuna odaklanır. Bu nedenle bir anlamıyla mal ve hizmetlerin nasıl üretilebileceğini belirleyen bir yönerge olarak

düşünülebilir. Bilgi bu açıdan bir yandan bir üretim faktörü olarak, diğer yandan ekonomik bir ürün olarak değerlendirilmektedir. Bir üretim faktörü olarak ele alındığında bilgi, verimliliği arttırır. Bir yönerge olarak tanımlanırsa; belirli bir ürün, hizmet, üretim süreci veya organizasyon yapısı için bir yöntem sunar. Bu şekilde bilgi, yeni ürün, yöntem ve süreçlerin elde edilmesinde kullanılarak, diğer üretim faktörlerinin verimliliğini arttırır.

Bilgi, bütün ekonomik sistemlerin temelinde yer alır. Bilgiye dayanmayan bir toplumsal ve ekonomik sistem düşünmek mümkün değildir. Günümüzde kapsamı ve boyutları genişleyen uluslararası ekonomik savaşın en görkemli silahının bilgi olduğu savunuluyor. Sanayi ekonomisinin kaynakları ya da üretim faktörleri, toprak, işgücü, sermaye ve girişim gücü iken, bilgi ekonomisinin en merkezi kaynağı bilgi olmaktadır. Dolayısıyla bilgi ekonomisini diğer ekonomilerden ve sanayi ekonomisinden ayıran fark, bilginin ekonomik üretim faktörleri içinde birincil önceliğe sahip olması ve bilgi teknolojileri yardımıyla bilginin üretimindeki ve kullanımındaki artıştır (Öğüt, 2001).

Bilgi ekonomisi, bilginin üretilmesiyle sınırlı kalmayıp, kullanılmasına ve yaygınlaşmasına dayalı bir ekonomidir. Bilgi ekonomisi sürecinde, firmaların artan rekabet ortamında, varlıklarını sürdürebilmeleri için, karşılıklı öğrenme ve tecrübe aktarımını teşvik etmeleri, eksik yönlerini tamamlamak üzere alanlarında uzmanlaşmış kuruluşların düzenledikleri faaliyetlere katılmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, bilgi ekonomi sürecinde, firmaların başarılı bir rekabet strateji uygulaması, bilginin üretilmesine ilaveten, ele geçirilmesi, içselleştirilmesi ve etkin bir şekilde kullanabilmesine dayanmaktadır. Bunlar ise, inovasyon yeteneğiyle desteklenen teknolojik gelişme ile paralel olarak ortaya çıkan unsurlardır. Zira, bilginin üretilmesi, teknolojik gelişmeye neden olmaktadır. Teknolojik gelişmeler ise, bilginin yayılmasını ve kullanılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda teknolojik gelişmeler, küreselleşmenin ve bilgi ekonominin motoru olarak düşünmek mümkündür. Ancak burada unutulmaması gereken nokta, teknolojik gelişmelerin, küreselleşmeyi hızlandıran bir unsur olmasına karşılık, bilgi ekonomisinin olmazsa olmaz bir koşul olduğudur (Yumuşak, 2010).

3. Ekonomik Kalkınma

Ekonomik kalkınma, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için kıt kaynakların etkin bir şekilde dağıtılmasının yanı sıra, ekonomik, sosyal, politik ve kurumsal mekanizmaların insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesi için organize edilmesine yönelik oldukça geniş bir alanı kapsar (Todaro ve Smith, 2012). Başka bir deyişle, ekonomik kalkınma uzun dönemde ekonomik büyümenin yanında, sosyal ve kültürel yapının da değiştirilmesini ve yenileştirilmesini öngörür.

Goulet (2006), ekonomik kalkınmayı, ekonomik, teknolojik, sosyal ve politik değer değişimi olarak tanımlamakta ve eğer azgelişmiş bir ülke değişime direniyorsa, bunun en muhtemel üçü nedeninin yoksulluk, güçsüzlük ve umutsuzluk olduğunu belirtmektedir.

Hirschman (1958) ise, ekonomik kalkınmayı bir yapboz bulmacasına benzeterek, ekonomik kalkınmanın çok boyutlu yönüne vurgu yapmaktadır. Hirschman' a göre, bir yapboz bulmacasında diğer parçaların yeri belli olduğunda, belirli bir parçanın yerini bulmak oldukça kolaydır, fakat sadece bir parçası belirli olan bir yapbozun diğer parçalarının yerini bulmak oldukça zordur. Bu benzetmeden hareketle, ekonomik kalkınmanın alt faktörlerinin (ekonomik, sosyal, politik, kültürel ve kurumsal mekanizma vb.) birbirleriyle yakından ilişkili olduğu, birinde bir iyileşme sağlanmasının, diğerinin gelişmesine katkı sağlayacağı söylenebilir.

Özellikle ekonomik büyüme ile kalkınma çoğu kez birbirinin yerine kullanılmaktadır. Fakat bu iki kavramı birbirinden ayırt etmek gerekir. Ekonomik büyüme daha çok ülkenin çıktı düzeyinde ve kişi başına gelirindeki artışı ifade etmektedir. Ekonomik kalkınma ise, ekonomik büyüme ile birlikte çıktı dağılımındaki ve ekonominin yapısındaki değişimleri içermektedir. (Nafziger, 2005). Ekonomik kalkınma sayısal olarak ifade edilmeyen pek çok kavramı kapsamaktadır. Ekonomik büyüme ise kalkınmanın aksine niceliksel gelişmelerle ilgilidir. Ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi için şüphesiz ekonominin büyümesi, üretim artışının gerçekleşmesi, kişi başına GSYH' da artış olması gerekir. Fakat ekonomik büyüme tek başına ekonomik kalkınma için yeterli değildir. Büyüyen ekonominin mutlaka kalkınacağını söylemek zordur.

Literatürde ekonomik kalkınma ile ilgili birçok tanımlama bulunmaktadır. Bu tanımlamalardan yola çıkarak, genel bir tanımlama yapılabilir. Ekonomik kalkınma; herkesin temel hak ve sağlık, adalet, güvenlik, istihdam ve eğitim hizmetlerine ve bilgi kaynaklarına kolayca ulaşabildiği, piyasa koşullarının adil bir şekilde işlediği, katılımcı, cinsiyet dengeli, demokratik ve kültürel dönüşümlere açık, saydam/hesap verebilir yönetim yapılarına sahip, toplumsal anlamıyla tüm dezavantajlı grup ve tabakaların ortadan kalktığı, sorun çözme yeteneği gelişmiş, doğal kaynakları koruyan ve geliştiren, insanların geleceğe güvenle baktığı toplum ya da topluluklar yaratma eylemidir (Açıkalın ve Saltık, 2007).

Kalkınma günümüz dünyasının en önemli temalarından biridir. Küresel iktisadi kalkınma uygulamaları bağlamında çeşitli ülkelerin kalkınma modelleri başlangıçta üç kategoriye ayrılmaktadır. Birincisi, doğal kaynak zenginlikleri tarafından desteklenen kaynak-temelli model; ikincisi, bir ülkenin ekonomik olarak gelişmiş ülkeler ile yakın ekonomik ilişkileri ve onlara olan yakınlığı tarafından belirlenen bağımlılık modeli; üçüncüsü, inovasyon tarafından yönlendirilen inovasyon-temelli modeldir. İktisadi kalkınma açısından dünyada en gelişmiş 20 ülke, inovasyon-odaklı modeli tercih etmektedirler. Bu ülkelerin genel inovasyon endeksleri fark edilir bir biçimde diğer ülkelerin inovasyon endekslerinden daha yüksek, bilimsel ve teknolojik ilerleme tarafından yapılan katkıların oranı %70'ten daha fazla, Ar-Ge girdilerinin GSYH içerisindeki payı %2'nin üstünde ve diğer ülkelerin teknolojilerine olan ihtiyaçları da %20'nin altındadır.

Annoni/Kozovska (2010) ve Lopez-Claros/Mata (2010) tarafından yapılan çalışmalarda kalkınma; faktör-güdümlü ekonomi, yatırım ve verimlilik-güdümlü ekonomi ve inovasyon-güdümlü ekonomi olmak üzere üç aşamaya ayrılmıştır:

Faktör-Güdümlü Ekonomi: Kalkınmanın en alt aşamasında bulunan ekonomi, faktör-güdümlü ekonomi olarak tanımlanır ve temel olarak vasıfsız işgücü ve doğal kaynaklar tarafından yönetilir. Faktör-güdümlü ekonomi aşamasında ülkeler, teknolojileri kendi bünyelerinde geliştirmek yerine diğer ülkelerden temin ederler. Tipik olarak, bu aşamada bulunan ülkelerin yeterli ölçüde gelişmemiş beşeri sermaye kaynakları, ülkenin inovasyon yeteneğini ve istikrarlı bir verimlilik artışını engelleyebilir. Çünkü bu ülkeler büyük ölçüde uluslararası piyasalarda fiyat kabul edici konumundadırlar ve ticaret açısından keskin değişikliklere yol açabilen konjonktür dalgalanmalarına, döviz kuru hareketlerine ya da diğer dış şoklara karşı savunmasızlardır. Bu ülkelerde yüksek düzeylerde yolsuzluk vardır. Ayrıca, yasal çerçeve ve hukukun üstünlüğü zayıf, göreceli olarak kamu yönetim kalitesi düşük ve sonuç olarak kötü bir makroekonomik durum söz konusudur (Kılınç, 2011).

Yatırım ve Verimlilik-Güdümlü Ekonomi: Bu aşamada, ekonomi altyapısını modernize etme noktasında yatırımların önemine değinilmektedir. Firmalar küresel piyasalarda mevcut olan en iyi teknoloji ile donatılmış modern, verimli ve genellikle büyük ölçekli tesislere yatırım yapacaklardır. Diğer ülkelerden ithal edilen teknolojiler sadece temel olanları değil aynı zamanda en gelişmiş olanları kapsayacak şekilde genişletilebilir. Bu aşamanın altında yatan ana tema, firmaların vasıflı işçilerin ortaya çıkmasını sağlayan eğitim ve öğretim gibi verimlik artışı sağlayan faktörlere yatırım yapmasıdır. Buradaki vasıflı işçiler, ithal edilen teknolojileri özümser ve geliştirir ya da yerel şartlara uyarlar. Maliyet faktörleri önemini devam ettirmektedir ve bu düzeydeki ekonomiler küresel iş çevrimlerindeki (ya da döviz kurundaki) değişikliklerden etkilenirler. Ancak bu aşamada, kaynakların daha verimli kullanılmasını amaçlayan yatırım genellikle, refah sağlamada kullanılan ekonomik kaynaklarda bir çeşitliliği beraberinde getirecektir. Bu aşamada hükümetler mali sürdürülebilirlik sorunlarına odaklanabilirler ve sosyal güvenlik sistemi için daha sağlam bir finansal temel oluşturma noktasında emeklilik reformu uygulayabilirler. Aynı zamanda bu hükümetler yükseköğretim altyapısını önemli ölçüde geliştirmek ve özel sektörün gelişmesi konusunda daha destekçi bir rol üstlenen kamu yönetimi yapısını oluşturmayı amaçlayabilirler.

İnovasyon-Güdümlü Ekonomi: Kalkınmanın en üst aşamasında bulunan ekonomiler inovasyon güdümlü ekonomiler olarak tanımlanır. Bu aşamada bulunan ülkelerin vatandaşları faktör güdümlü ya da yatırım-güdümlü aşamalarda bulunan ülkelerin vatandaşlarından daha yüksek gelir ve ortalama olarak daha yüksek eğitim seviyesine haizdirler. Bu yüksek gelir ve eğitim düzeyi gelişme ve inovasyon için bir talep oluşturur. Bu aşamada firmalar mevcut teknolojiyi kullanmaya ve geliştirmeye devam edebilirler, ancak giderek artan bir biçimde bu teknolojileri üretirler. Uygun talep koşulları, tedarikçi bir taban, uzman faktörler ve ülkede ilgili endüstrilerin varlığı firmalara inovasyon ve bu inovasyonu sürdürme olanağı

sağlar. İnovasyon-güdümlü ekonomide faaliyet gösteren firmalar kendi pazarlama ve tedarik ağlarına sahip olacaklardır. Aynı zamanda bu firmalar sadece girdi kaynakları ve piyasa satışları değil aynı zamanda işgücü arzı, finansman kaynakları ve üretim yeri kaynakları açısından önemli yatırımcılar ve küresel oyuncular olacaklardır. İnovasyon aşamasında devletin rolü önceki aşamalara göre daha bastırılmıştır.

4. İnovasyon

Ülkelerin kalkınma süreçlerinde oldukça önem arz eden faktörlerden biri olarak karşımıza çıkan inovasyon, 21. yüzyılda birçok ülkenin ilgi gösterdiği konuların başında gelmektedir. İnovasyon; fiziksel ve beşeri sermaye ile işgücü verimliliğinin artırılması ve fikri mülkiyet haklarının geliştirilmesi yoluyla iktisadi kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Yapılan birçok çalışmada, iktisadi kalkınma ile inovasyon arasında pozitif bir korelasyon olduğu ortaya konmuştur.

Ekonomik büyüme ve toplumsal gelişme için inovasyonda yetkinlik kazanmanın ülkeler açısından taşıdığı yaşamsal önem son on yıldan bu yana en geniş biçimde tartışılmaktadır. Bu ilginin arkasında ise, kuşkusuz sanayileşmiş ve yeni sanayileşen ülkelerin ekonomik gelişmeyi ve rekabetçiliği inovasyona bağlı olarak gerçekleştirmeleri yatmaktadır. Küresel rekabette iddia sahibi olan ülkeler inovasyonda yetkinlik kazanma ya da var olma yetkinliklerini artırma meselesini ulusal ölçekte benimseyip, yine ulusal ölçekte uygulamaya koydukları ulusal bir politika çerçevesinde ele almaktadırlar (TÜSİAD, 2003).

21. Yüzyılda rekabet gücü, yenilik yeteneğine sahip olunması ve bu yeteneğe bağlı olarak geliştirilen mal ve hizmetlerin rakiplerden önce piyasaya sürülmesi ile elde edilebilecektir. ABD Rekabet Gücü Konseyi tarafından yapılan bu açıklama, inovasyonun artık bir üretim faktörü olarak kabul edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu faktör, 21. yüzyılda ulusal rekabet gücünün artırılması ve sürdürülmesinde ülkelerin sahip oldukları diğer üretim faktörlerinden daha önemli hale gelmiştir.

Rekabet edebilirlik ve ekonomik kalkınma artan bir şekilde inovasyona dayanmaktadır. İnovasyon yeni ürünler için gereklidir Bilgi inovasyon faaliyetlerinin temel taşıdır. Bu çerçevede, inovasyon sisteminin; yeni fikirleri yeni veya geliştirilmiş ürün, hizmet ve proseslere dönüştürme kapasitesinin iyileştirilmesi ve bu konudaki faaliyetlerin muhtelif araçlarla teşvik edilmesi gerekmektedir (Atik, 2005).

21. Yüzyılda firma, inovasyonun ve ekonomik büyümenin ana kaynağı sayılmaktadır. Bu görüşün arkasında ise, üretim faaliyetleri sayesinde gerçekleşen öğrenme ve birikim sonucunda firmanın, pazar, ürün veya kaynaklardaki önemli değişikliklere karşı istikrarlı bir teknoloji yet-kinliğe sahip olabilmesi gerçeği bulunmaktadır. Pazarı büyümenin ana kaynağı olarak kabul eden geleneksel görüş toplumdaki işbölümünün ve zenginliğin belirleyicisi olarak pazarı öne çıkarırken, yeni yaklaşımda, üretimin firma içindeki organizasyonu ve teknik işbölümü sonucu geçekleşen teknolojik öğrenme ve yenilenme vurgulanmaktadır. Buna göre, inovasyon, üretim sürecindeki birikimli ve artımsal problem çözme faaliyetinin sonucu olan ve firmaya-özgü bir öğrenmedir. Firmaya-özgü öğrenme sonucunda kuruluş teknolojik yetkinlikler gelişmekte, örtük bilgi ve yetenek niteliğindeki bu kazanımı ile teknolojide uzmanlaşarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir.

Bir ülkenin sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı yakalaması; işsizlik ve bölgesel farklılıklar başta olmak üzere toplumsal sorunların çözülebilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilebilmesi inovasyon performansını arttırmasıyla mümkündür. İnovasyona dayalı kalkınma ve büyümede öncelikle ele alınması gereken konu ise, ilgili tüm kesimlerde inovasyonun ne olduğu ve ne denli önemli olduğu konusunda farkındalığın oluşturulması başta hükümet olmak üzere tüm kamu ve özel sektör kuruluşlarında inovasyona dayalı kalkınma ve büyüme politikalarının benimsenerek bu politikalar doğrultusunda sisteme işlerlik kazandırılmasıdır (Karagöz, 2009).

5. İnovasyon ve Ekonomik Kalkınma Arasındaki İlişki

Köklerini XX. yüzyıldan alan çağımızın yeni iktisadi üretim ve paylaşım modeli küresel ekonomi, ekonomik ilişkilerin dünyanın tüm bölgelerine coğrafi yayılmasını, böylece tüm ticari alt-faaliyet alanlarının ve örgütlenme biçiminin bu gelişmeye dahil edildiğini açıklamaktadır. Serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması, uluslararası firmaların sınır ötesi satış yapmak ve maliyetlerini düşürmek amacıyla, daha ucuz kaynak sağlamak gayretleri küreselleşmeye ortam hazırlamıştır. Ticaretin ulusal kimliği, artık ulus aşırı (transnational) bir tanımla yeniden şekillenmektedir. Buna paralel olarak ulusların dünya ekonomisindeki rolü giderek zayıflamakta, söz sahipliği, üretim ve ticari faaliyeti dünya coğrafyasına bölgelerin iktisadi yeteneklerine göre dağıtan ulus-aşırı firmaların tarafına geçmektedir. Yeni iktisadi ve yönetsel model, beraberinde coğrafi üstünlüklerin getireceği ekonomik ve rekabetçi avantajlar sorgusunu da getirmektedir (Taşdemir, 2004).

Küresel sistemde rekabet gücünün, ortaya çıkmasında küreselleşmenin etkili olduğu jeoekonomi ve bilgi ekonomisi ile birlikte, jeoekonomik yapının bir kombinasyonu olarak görülmesine rağmen, teknoloji ile bilginin, yani inovasyon sürecinin de bu kombinasyon içinde yer bulmaktadır. Yoğun rekabet ortamında, rekabet gücü yüksek ürünlerin üretilmesi ve ulusal düzeyde rekabet gücünün sürdürülmesi; değişen ihtiyaçlara uygun ürünlerin, jeoekonomik yapı da göz önünde bulundurularak tasarlanmasına, başka bir ifade ile inovasyon sürecini zorunlu kılmaktadır. Küresel rekabet gücü, inovasyon yeteneğine sahip olunması ve bu yeteneğe bağlı olarak geliştirilen mal ve hizmetlerin rakiplerden önce piyasaya sürülmesi ile elde edilebilecektir.

İnovasyon, bilim ve teknolojiye dayalı olmasıdır. İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan tüm yeniliklerde her zaman bilim ve teknoloji boyutu söz konusu olmasa bile, 21. Yüzyılda ise, tüm yeniliklerinin kaynağı artık bilimsel araştırmalardır. Bilimsel araştırmaların temelinde yatan unsur ise, bilgidir. İnovasyon bilginin ürünlere, süreçlere (üretim yöntemlerine), sistemlere ve hizmetlere dönüştürülmesidir. Bu dönüşümde rol oynayan anahtar unsur bilgi, yetenekli bir işgücü ve alt yapıdır (Atik, 2005).

Küreselleşen dünyada günlük hayatın çok önemli bir parçası olan, bireylere kendi varlığı ile değer kazandıran bilgi; teknolojik gelişmelere paralel olarak, toplumları ve ülkeleri de varlığından söz eder hale getirmiştir. Bilim, bilginin kullanılabilirliği yani, bilginin elde edilmesi, anlaşılması, geliştirilmesi ve faydalanılması zinciridir (İrmiş, 2006).

Bilimle teknoloji arasında tabiî döngüsel bir ilişki vardır. Bilimsel çalışmalar uygulamaya elverişli bilgi üreterek teknolojik gelişmeye yol açarken, teknolojik gelişmelerde bilimsel araştırmaların daha uygun koşullarda yapılmasını sağlayarak bilimsel gelişmeyi hızlandırmaktadır (Mayor, 2002). Ancak, son yıllarda özellikle bilgi teknolojisi alanında ve buna paralel olarak iletişim sektöründe yaşanan gelişmelerle bilim-teknoloji ilişkisindeki döngü giderek daha kısa sürelerde tamamlanır olmuştur. Bilginin sınırları genişlerken, mesafeler küçülmüştür. 21. Yüzyıl toplumlarında yaşanan hızlı sosyal ve kültürel değişme, bu değişimin bir sonucudur. Ulusal politika olarak bilimin ve teknolojilerin sınırlarını genişletmeye yönelik temel araştırmalara öncelik verilerek, elde edilen bulguların ekonomik ve/veya toplumsal faydaya dönüşmesi sağlanmalıdır. Araştırma-geliştirme faaliyetleri belirgin bir amaca ulaşıyorsa, kullanabilir bir ürüne dönüşüyorsa ekonomik ve/veya toplumsal anlamda fayda sağlanabilir. Bir başka deyişle bilim-teknoloji-üretim döngüsü tamamlanabilir hale gelmelidir (Erdönmez, 1997).

Ulusal bilim-teknoloji-üretim döngüsünü tamamlamış ülkeler; sermaye ve beyin gücünün ülkelerinde tutulması, yeni istihdam olanaklarının yaratılması, ülkelerin ekonomik açıdan güç kazanması, önemli teknolojilerde liderlik, yaşam boyu öğrenen, eğitimli ve ülkelerindeki ve dünyadaki gelişmelerden haberdar bir toplumun yetiştirilme olanağının oluşturulması gibi, toplumun sosyal ve kültürel değer yargılarını değiştiren toplumsal faydalara sahip olurlar. Ulusal bilim-teknoloji-üretim döngüsünü tamamlamış ülkeler ayrıca, ekonomilerinde etkinlik, verimlilik elde ederek, büyüme ve kalkınma sağlarlar. Ekonomide etkinlik (economic efficiency) kavramı, ekonomik kaynakların aynı girdi miktarı ile veri teknoloji koşulları altında en yüksek tatmin elde edilecek biçimde kullanılması olarak tanımlanabilir (Seyidoğlu, 1999). Ekonomide verimlilik (productivity) kavramı ise, üretim sürecindeki girdilerin, bu sürecin sonunda yaratılan çıktı veya çıktılara (üretime) katkısını tanımlar. Teknik bir deyişle, bu iki değerin birbirine oranı olarak ifade edilir. Verimlilik, faktör bileşimlerinin etkinliliklerini belirten bir

kavramdır. Faktörlerin yüksek verimlilik sağlayacak şekilde bir araya getirilmesi, organize edilmesi ve niteliğinin artırılması ekonomik büyüme oranını yükseltir. Dolayısıyla ekonomik büyüme, etkinlikle, verimlilikle ve kaynaklarda meydana gelen artışa bağlı olarak belirlenmektedir (Han, 2004).

İnovasyon, ekonomik büyümeyi açıklamakta kullanılan önemli unsurlardan biridir ve önemi son dönem ekonomik büyüme literatüründe daha fazla vurgulanmaktadır. İnovasyonun, bir ülkede kaynakların daha iyi kullanılmalarını, daha verimli çalıştırılmalarını sağlayacağı için, bir ülkenin üretim kapasitesinde hızlı artışlara yol açacak önemli bir faktördür. Diğer bir deyişle, üretim faktörleri bileşiminde verimliliği artıran temel faktör, inovasyon olmaktadır.

Ekonomik büyüme kavramı, bir ekonomide zaman içersinde milli gelir hesapları ile ölçülen toplam üretim düzeyindeki sürekli artışlar olarak tanımlanır. Ekonomik büyüme bir ülkenin, üretim kapasitesinin veya gayri safi milli hasılanın sürekli ve pozitif artışını ifade etmektedir. Ekonomik büyüme, reel gayri safi milli hasıla ve kişi başına düşen gayri safi milli hasıla ile ölçülmektedir. Bir ülkede kişi başına düşen gayri milli hasılanın bir yıldan öbürüne yüzdesel artışını gösteren orana ekonomik büyüme oranı denir (Han, 2004).

Kalkınma kavramı ise; ülkenin ekonomik, toplumsal, siyasal yapılarının değişerek, insan yaşamının maddi ve manevi alanda ilerlemesi ve giderek toplumun refahının artmasıdır. Bu bakımdan kalkınma, sadece genel sayılarla belirlenen ekonomik büyümeyi içermekle birlikte, bunu aşmakta; başka bir deyişle gayri safi milli hasıladaki hızlı artışla belirlenen ekonomik büyüme yanında, ekonomik ve sosyal değişimleri de kapsamaktadır. Bu değişimler şöyle sıralanabilir;

a) Ulusal gelir dağılımının daha dengeli bir biçime doğru yönelmesi;

b) Ülke kaynaklarının toplumsal yapının koşullarına uygun biçimde kullanılmasını sağlayacak, gerçek bir enformasyon toplumuna geçilmesi;

c) Üretim artarken, her kesimde üretim biçimi ve ilişkilerinin köklü bir değişim geçirerek verimliliğin yükselmeye başlaması;

d) Altyapı ve sosyal yatırımların sadece ülkenin belirli yörelerine değil, özellikle geri kalmış yörelerine doğru yönlendirilmesi;

e) Eğitim sorununda geleneksel eğitim düzeyinden, ülkenin uzun dönemli insan gücü gereksinmesine yanıt verecek biçimde, çağdaş teknolojik bilgiyi de kapsayan bir düzeye yönlendirilmesi;

f) Ülkenin maddi varlığı artarken, halkın yaşamının manevi yönden de zenginleşip, kültürün yaygınlaşması vb.

Görüldüğü gibi, kalkınma kavramı sadece sosyal büyümeyi değil, aynı zamanda nicel değişimin yanında, nitel dönüşümleri de içermektedir. Bütün bu değişimler hiç kuşkusuz genel boyutları ile genişliğine çizilen bir bilim-teknoloji-üretim döngüsü ile mümkün olabilecektir. Bilim-teknoloji-üretim döngüsünün sosyo-ekonomik bir değişim süreci olduğunu ve giderek toplumun siyasal ve kültürel yapısını etkilediğini bilmek gerekir. Gerçekten de inovasyon ile birlikte, geleneksel toplum kendini aşmakta ve enformasyon toplumuna dönüşmektedir. Ancak, bu dönüşümün tüm öğeleri ve kuralları ile kendi içinde tutarlı olabilmesi için, inovasyonun, bağımlılıktan ve yüzeysellikten giderek arınması, toplumda kökleşmesi ve kendi kendine gelişebilir olması gerekir.

6. İnsani Gelişme Endeksi

Uzun bir dönem boyunca kalkınma ekonomik gelişme ile özdeşleştirildi. 1970'lere kadar, kalkınma ulusal gelir artışı ile ölçülmekte ve endüstrileşmeye dayalı ekonomik büyüme olarak tanımlanmaktaydı. Gayri safi ulusal hâsıla, kişi basına düsen ulusal gelir ve diğer ekonomik göstergeler kalkınmayı en iyi yansıtan sayısal veriler olarak kabul edilmekteydi. Bu kapsamda kişi basına düsen ulusal gelir, ekonomik performansı en iyi ölçen gösterge olması, ülkeler arası karşılaştırmaya olanak vermesi ve ülkelerin

gelirlerine göre sınıflanabilmesini sağlaması nedeniyle uzun süre tercih edilen ve başvurulan sayısal gösterge oldu (Jahan, 2007).

Kalkınmayı ekonomik büyüme ile özdeşleştiren bu yaklaşıma yönelik eleştiriler, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmadığı ve ortaya çıkan çeşitli toplumsal sorunlara çözüm getirmediği noktalarında yoğunlaşıyordu. 1970'li yıllarda hızlı ekonomik büyüme sergileyen bazı ülkelerin siyasal istikrarsızlık, yükselen işsizlik oranları veya eşitsiz gelir dağılımı gibi sorunlarla karsı karsıya oldukları görüldü. Bu sorunlara ekonomik büyüme tek basına çözüm getirememekteydi. Bunların yanısıra, 1980'lerde gelişmekte olan pek çok ülkede Uluslararası Para Fonu (IMF) veya Dünya Bankasının gözetiminde uygulanan yapısal uyum programlarının insani bedellerinin çok ağır olması ekonomik kalkınma modellerinin doğası, niteliği ve sonuçlarına ilişkin kuşkuların dile getirilmesine müsait bir ortam hazırladı. Aynı dönemlerde, bazı yüksek ekonomik büyüme gösteren ülkeler yüksek suç oranları ve çevre sorunları nedeniyle ciddi bir sıkıntı yasarken, orta gelir düzeyindeki bazı ülkelerin insani refah düzeyi açısından iyi bir noktada olmaları dikkati çekmekteydi. Böylece uluslararası topluluk 1980'lerde, tek basına yüksek gelir düzeyinin ya da yüksek büyüme oranlarının yoksulluktan kurtulma veya yüksek yasam kalitesi anlamına gelmediğini gördü. İnsan yüzlü bir ekonomik kalkınma modeli mümkün müdür soruları dile getirilmeye başlandı. Toplumların en alt katmanlarının çıkarlarını dikkate alan alternatif politikaların uygulanabilirliği gündeme geldi (Haq, 1995) .

Ekonomik kalkınma anlayışlarına tepkilerin yoğun olduğu bir dönemde Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) İnsani Gelişme Raporunu yayınladı. İlki 1990'da Pakistanlı tanınmış iktisatçı ve maliye bakanı Mahbub ul Haq önderliğinde bir ekip tarafından hazırlanan ve 1990'dan beri yayınlanmakta olan bu raporların amacı, ulusal ve küresel kalkınma politikalarının merkezinde insanın yer alması gerektiğini vurgulamak ve uluslararası topluluğun dikkatini bireylerin yaşam kalitesinin önemine çekmekti. 21. Yüzyılda İnsani Kalkınma Raporları, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, akademik çevreler ve medya tarafından, kalkınma politikaları hazırlamak, ülkelerin gelişmişlik düzeylerini karşılaştırmak, insani kalkınma anlayışının önemini vurgulamak gibi değişik amaçlarla yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

Kalkınma kişi başına düşen gelir ve üretim artışının yanı sıra ekonomik ve sosyal yapının geliştirilmesini ifade etmektedir. Ülkeler arası refah analizlerini doğru yansıtmada bir ülkedeki ekonomik ölçütler kadar sosyal refah göstergelerinin de payı büyüktür. Bir ülkenin başarılı bir kalkınma politikası izlemesi için ekonomik büyüme ile insani gelişme arasındaki ilişkinin iyi kurulması gerekmektedir.

İnsani gelişme toplumların yaşam standartlarını yükseltmeyi hedef alan bir kavramdır. İnsani kalkınma insanların en temel ihtiyaçlarının rahat karşılanmasına, sağlıklı bir ortamda yaşamlarını sürdürmelerine ve eğitim sayesinde kendilerini geliştirmelerine olanak sağlar. İnsani kalkınma yaklaşımında ulusların asıl zenginliği insandır (Mıhçı, 2003).

İnsani Kalkınma Raporuna göre insani kalkınmanın temel amacı, şimdiki ve gelecekteki bütün insanların her alandaki potansiyellerini geliştirip kullanabilmesi için uygun ortam ve fırsatların yaratılmasıdır. İnsani kalkınma süreci sadece insanların kapasitelerinin en iyi şekilde geliştirilmesi ile ilgili değildir. Aynı zamanda sağlanan kapasitenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda da en iyi şekilde kullanılmasını sağlamaya yönelik bir süreçtir (UNDP 2005). İnsani Kalkınma Endeksi üç temel gösterge ile ifade edilmektedir:

- Doğumda yaşam beklentisi,
- Yetişkin okuryazarlığı ve birleşik okullaşma oranı,
- Satın alma gücü paritesine göre kişi başına düşen GSYİH

Bu kriterlere bağlı olarak her ülkeye ait yaşam süresi beklentisi, eğitim ve GSYİH endeksi olmak üzere üç ayrı endeks hesaplanmaktadır.

Gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde ekonomik kriter olarak belirlenen refah standardı ile sosyal kriter olarak belirlenen eğitim ve sağlık standartlarının tamamı dikkate alınarak İnsani Gelişme Endeksi değeri hesaplanmaktadır (Karabulut ve diğ, 2009).

7. İnsani Gelişme Endeksi İle Bilgi Ekonomisinin Göstergelerinin Karşılaştırılması

Küreselleşme süreci içerisinde ülkelerin ekonomik ve sosyal olarak en önemli görevi büyüme ve kalkınmayı sağlamaktır. Ülkelerin hem ulusal hem de bölgesel bazda kalkınmasının sağlanması ile uluslararası alanda söz sahibi olunabileceği gibi ülke içerisindeki kaynakların daha verimli kullanılması ile de halkın toplumsal anlamda kalkınmışlığında ve refahında da bir gelişmişlik yaşanacaktır.

Dünya ekonomisinde ekonomik, sosyal, toplumsal ve teknolojik anlamda köklü değişimler yaşanmaktadır. Bilgi ekonomisinin ortaya çıkardığı süreçte bilgi, büyüme ve gelişme için önemli bir kavram olarak öne çıkmıştır. Bu bağlamda, bilgi ekonomisini yönlendiren bilgi, gittikçe artan şekilde önem kazanmış, ekonomik büyümenin itici güçlerinden birisi ise, inovasyon olarak kabul edilmiştir. Bilgi ekonomisi ile gelen yapılanmada bireylerin, şirketlerin, endüstrilerin ve ülkelerin ekonomik durumlarını bilgiyi oluşturma, bu bilgiyi yayma ve bunun sonucunda bir inovasyon süreci oluşturma düzeyleri belirlemektedir.

Tablo 1: Türkiye Ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Gayri Safi Yurtiçi Hâsılaları ve GSYİH Büyüme Oranları (2009–2014)

Ülkeler	Gayri Safi Yurtiçi Hâsılaları (Milyar $)		GSYİH Büyüme Oranları	
	2009	2014	2009	2014
Yunanistan	330	236.08	- 4.301	0.353
Hırvatistan	62.703	57.08	- 7.384	-0.492
Karadağ	4.141	4.588	- 5.657	1.784
Romanya	167.423	199.493	- 7.067	3.076
Bulgaristan	51.783	56.732	- 4.22	1.329
Sırbistan	42.617	44.211	- 3.116	-1.831
Türkiye	644.657	934.168	- 4.704	5.167
Arnavutluk	12.044	13.22	3.35	1.8
Bosna Hersek	17.601	18.521	- 2.87	1.082
Makedonya	9.402	11.362	- 0.359	3.63

Kaynak: http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?view=map&year=2014 (28.08.2017)

Ekonomik büyüme en genel anlamıyla bir ülkenin mal ve hizmet üretimi kapasitesinin genişlemesidir. Daha spesifik olarak ekonomik büyüme Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın zaman içinde artmasıdır. Bir ülkedeki ekonomik faaliyet düzeyinin bir göstergesi olarak Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH), bir ülkede belli bir dönemde (genellikle bir yıl) gerçekleştirilen iktisadi faaliyetler sonucu yaratılan nihai mal ve hizmetlerin parasal değeridir. 2014 yılı verilerine göre GSYİH, Yunanistan'ın 236 milyar $, Hırvatistan'ın 57 milyar $, Karadağ'ın 4 milyar $, Romanya'nın 199 milyar $, Bulgaristan'ın 57 milyar $, Sırbistan'ın 44 milyar $, Arnavutluk'un 13 milyar $, Bosna Hersek'in 18 milyar $, Makedonya'nın 11 milyar $ iken, Türkiye'nin 934 milyar $'dır. Seçilen ülkeler içinde en büyük GSYİH'ya ve en hızlı ekonomik büyüme oranına sahip olan ülke Türkiye'dir (Tablo 1).

İnsani Gelişme Endeksi ile bilgi ekonomisine ait unsurların ekonomik etkilerinin tespit edilmesi ve teknolojik bilgi yatırımlarına yönelik politikaların belirlenmesi açısından, bilgi ekonomisine ait göstergelerin incelenmesi gerekli hale gelmektedir. Çünkü bu göstergeler, sermaye kaynaklarının kullanımını, özellikle de yatırımların dağılımını ve düzeyini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu çalışmada bilgi ekonomisi; Ar&Ge harcamaları ve teknolojik yenilik yapma kapasitesi, internet kullanımı, sabit ve mobil telefon kullanıcı sayısı ve patent sayısı gibi göstergeler açısından tanımsal olarak incelenmekte ve aşağıda alt başlıklar halinde sunulmaktadır. İnsani Gelişme Endeksinin (İGE) Türkiye'nin karşılaştırma amacıyla seçilen ülkelerdeki durumu Tablo 2'de incelenmiştir. İnsani Gelişme Endeksleri (İGE) ülkeleri üç kategori içinde gruplar: Yüksek insani gelişme (İGE değerleri, 0.800-1.000 arasındadır), orta insani gelişme (İGE değerleri, 0.500-0.799 arasındadır) ve düşük insani gelişme (İGE değerleri, 0.000-0.499 arasındadır). Tablo 2'de seçilen ülkeler içinde, Yunanistan, Hırvatistan, Karadağ ve Romanya Yüksek İnsani Gelişme değerlerine sahip iken; Bulgaristan, Sırbistan, Türkiye, Arnavutluk, Bosna Hersek ve Makedonya Orta İnsani Gelişme değerlerine sahiptirler. İlk yayınlanan rapordan bu yana Türkiye'nin İnsani Gelişme sıralamasındaki yeri orta gelişme seviyesindeki ülkeler arasında olmuştur.

Tablo 2: Türkiye Ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde İnsani Gelişme Endeksi (2015)

Ülkeler	İnsani Gelişme Endeks Sıralaması	İnsani Gelişme Endeksi (İGE)	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Erişkin Okur-Yazar Oranı (%)	Kişi Basına GSYİH (ABD $)	İGE Yıllık Ortalama Büyüme Oranı (%) (2010-2015)
Yunanistan	29	0.866	81.1	97.7	24,808	0.14
Hırvatistan	45	0.827	77.5	99.3	20,291	0.47
Karadağ	48	0.807	76.4	98.7	15,410	0.38
Romanya	50	0.802	74.8	98.8	19,428	0.12
Bulgaristan	56	0.794	74.3	98.4	16,261	0.49
Sırbistan	66	0.776	75.0	98.1	12,202	0.50
Türkiye	71	0.767	75.5	95.0	18,705	0.81
Arnavutluk	75	0.764	78.0	97.6	10,252	0.70
BosnaHersek	81	0.750	76.6	98.5	10,091	1.07
Makedonya	82	0.748	75.5	97.8	12,405	0.35

Kaynak: Human Development Report 2016, Human Development for Everyone, United Nations Development Program, New York.

Türkiye'nin doğumda yaşam beklentisi bakımından başarılı bir performans sergileyemediği görülmektedir. Tablo 2'de görüldüğü gibi, Karadağ, Bulgaristan, Arnavutluk ve Bosna Hersek'in kişi başına düşen geliri Türkiye'den düşük olmasına rağmen, doğumda yaşam beklentileri daha yüksektir. Türkiye'nin ekonomik alanda sağladığı hızlı ilerlemeyi, insani gelişmişlik alanında, özellikle de sağlık hizmetleri açısından gerçekleştiremediği görülmektedir.

Türkiye'nin okuma-yazma ve okullaşma oranları bakımından da, başarılı bir performans sergileyemediği anlaşılmaktadır. Tablo 2'de görüldüğü gibi, Karadağ, Bulgaristan, Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya'nın kişi başına düşen geliri Türkiye'den düşük olmasına karşılık, bu ülkelerin tamamı okuma-yazma ve okullaşma oranları bakımından daha iyi değerlere sahiplerdir. Türkiye'nin ekonomik gelişme alanında sağladığı hızlı ilerlemeyi, insani gelişmişlik alanında gerçekleştiremediğini göstermektedir.

2010–2015 yılları arasında, İnsani Gelişme Endeksinin ortalama büyüme oranları bakıldığında, Bosna Hersek'in %1.07 oranında büyüme göstermiştir. Türkiye %0.81, Arnavutluk %0.70, Sırbistan %0.50, Bulgaristan %0.49, Hırvatistan %0.47, Yunanistan %0.14, Karadağ %0.38, Makedonya %0.35 ve Romanya %0.12 oranlarında, İnsani Gelişme Endekslerinde ortalama büyüme sağlamışlardır (Tablo 2).

Bilgi ekonomisinde, kalkınma üzerine yapılan çalışmalar, ülkeler arasındaki kalkınmışlık farklılıklarını azaltmanın yanı sıra, kamu ve özel sektör arasındaki koordinasyonu ve dayanışmayı arttıracak, bilginin sektörler arasındaki yayılımını kolaylaştıracak, araştırma ve geliştirme (Ar&Ge) faaliyetlerinin artması ile rekabetin sürükleyicilerinden biri olan inovasyon süreçlerinin hızlanmasını sağlayacak faaliyetler üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda inovasyon, ekonomik kalkınmanın tetikleyicisi ve ekonomik kalkınmanın itici bir gücü olmasının yanı sıra, orta ve uzun vadede ülkelerin rekabetçi yapılarını korumaları ve sürdürmelerini sağlayan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Mevcut küresel ortamda tüm ekonomiler düzeyinde politika yapıcıları inovasyonu destekleyerek ve teşvik ederek uzun dönemli inovasyon süreçlerine odaklanmış durumdadırlar. İnovasyon, gelişmekte olan ülkelerin daha yüksek kalkınma aşamalarına ulaşabilmelerini sağlayan ve bu ülkeler için ekonomik ve sosyal dönüşümleri beraberinde getiren önemli unsurlardan biri olmuştur ve olmaya da devam etmektedir.

İnovasyon ile birlikte teknolojik gelişmeler de ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal yapısını değiştirmektedir. Bu nedenle bütün ülkeler bilim ve teknoloji politikalarını bir sistem olarak ele almakta ve küreselleşen teknolojiye sahip olmak için Ar&Ge faaliyetlerine ağırlık vermektedirler. Bilgi ekonomisinde gelişmiş ülkeler, Ar&Ge faaliyetlerinde istihdam edilen araştırmacı sayıları ve Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH) içerisinde Ar-Ge harcamalarının payı gibi göstergeler açısından birbirlerine rekabet üstünlüğü sağlamaya çalışmaktadırlar. Önemli bir inovasyon ve bilgi ekonomisi göstergesi olan Ar&Ge faaliyetlerinin Türkiye karşılaştırma amacıyla seçilen ülkelerdeki durumu Tablo 3'de incelenmiştir.

Ar&Ge harcamalarının yoğunluğu olarak ifade edilen, Ar&Ge harcamalarının GSYİH'in yüzdesi olarak, 2014 yılının verilerine göre incelendiğinde; %1.007 ile Türkiye birinci konumdadır. ‰84 ile Yunanistan ikinci konumda ve ‰80 ile Bulgaristan üçüncü konumdadır. En düşük orana ‰26'ı ile Bosna Hersek sahiptir. Diğer ülkelerin Ar&Ge harcamalarının yoğunluğuyla karşılaştırıldığında, Türkiye'nin Ar&Ge harcamalarının önemini kavradığı görülmektedir.

2009–2010 yılları arasında Ar&Ge harcamalarının yoğunluğunun büyüme oranına bakıldığında, %1142.85 ile seçilen ülkeler arasında Bosna Hersek birinci konumdadır. Bosna Hersek'in, Ar&Ge harcamalarının yoğunluğuna, beş yıl içerisinde gereken önemi verdiğini göstermektedir. Bosna Hersek'i, %60.28 büyüme oranı ile Bulgaristan takip etmektedir. Üçüncü sırada ise, %33.86 büyüme oranı ile Yunanistan bulunmaktadır. Dördüncü sırada ise, %18.61 büyüme oranı ile Türkiye yer almaktadır. En düşük Ar&Ge harcamalarının yoğunluğunu %17.1 küçülme oranı ile Romanya gerçekleştirmiştir.

Tablo 3: Türkiye Ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Ar&Ge Yoğunluğu (Ar&Ge Harcamalarının GSYİH'nin Yüzdesi) (2016)

Ülkeler	2009	2014	2009–2014 Yıllık Büyüme Oranı (%)
Yunanistan	0.626	0.838	33.86
Hırvatistan	0.844	0.790	- 6.4
Karadağ	--	0.363	--
Romanya	0.462	0.383	- 17.1
Bulgaristan	0.496	0.795	60,28
Sırbistan	0.866	0.776	- 10.60
Türkiye	0.849	1.007	18.61
Arnavutluk	--	--	--
Bosna Hersek	0.021	0.261	1142.85
Makedonya	0.197	--	

Kaynak: http://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?view=map&year=2009

Bilgi ekonomisinde, Ar&Ge faaliyetlerinin yanında, bir ülkenin teknoloji üretebilme kapasitesini gösteren bir başka gösterge de, o ülke tarafından satın alınan patent sayısıdır. Patent, buluş sahibinin buluş konusu ürünü belirli bir süre üretme, kullanma, satma veya ithal etme hakkını gösteren belgedir. Patent hakkı özellikle teknoloji transferinin aracı olması bakımından gelişmekte olan ülkeleri daha çok ilgilendiren maddi olmayan bir mala ilişkin haktır. Patent, yeni bir üretim tekniğinin ortaya çıkması ve üretim sürecine uygulanabilmesi durumunda ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır.

Patent, hem inovasyon sahibini korumakta, hem de inovasyonun yayılmasında etkili olmaktadır. Ülkelerin 2014 yılında Avrupa Patent Ofisine başvuruları Tablo 4'te yer almaktadır. Türkiye ele alınan ülkeler arasında patent sayısı bakımından ilk sırayı almaktadır. 117 adet başvuru ile Yunanistan ikinci sırada yer alırken, 101 adet başvuru ile Romanya üçüncü sıradadır. 2009–2014 döneminde yapılan patent başvurularındaki artış oranları incelendiğinde, %227.40 ile yüksek artış oranına Romanya sahip olduğu gözlenir. Elbette, artış oranının çok olması, Romanya'nın patent başvurularında önde gittiğini göstermemektedir. Başvuru sayısının azlığı, artış oranının yüksek olmasına yol açmaktadır.

Tablo 4: Türkiye Ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Avrupa Patent Ofisi'ne Yapılan Patent Başvuruları

(2009–2014)

Ülkeler	Toplam Sayı		Her Bir Milyon Kişiye Düşen Patent Sayısı		2009–2014 Döneminde Ortalama Artış Hızı (%)
	2009	2014	2009	2014	
Yunanistan	92.45	117.63	8.33	10.77	27.2
Hırvatistan	22.01	14.56	5.11	3.43	-33.85
Karadağ	--	--	--	--	--
Romanya	31.13	101.92	1.52	5.11	227.40
Bulgaristan	15.83	47.44	2.12	6.55	199.68

Sırbistan	--	--	--	--	--
Türkiye	343.63	483.68	4.8	6.31	40.75
Arnavutluk	--	--	--	--	--
BosnaHersek	--	--	--	--	--
Makedonya	--	--	--	--	--

Kaynak: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsc00009&plugin=1

Bilgi ekonomisinde bilgi paylaşımının hızlanmasında ve üretim maliyetlerinin düşmesinde etkili olan temel göstergelerden bir diğeri ise; bilgisayar, telefon kullanıcı sayısı ve internet kullanım oranıdır. Bilgiye dayalı ekonomi temelde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeye dayanmaktadır. Bu bağlamda bilgi ve iletişim teknolojileri ekipman durumu (kişi basına düsen telefon, bilgisayar, gazete, TV sayısı vb.) ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin ve bilgi ekonomisinin önemli göstergeleri haline gelmektedir.

Tablo 5: Türkiye Ve Seçilmiş Bazı Ülkelerde Bilişim Altyapısı Büyüklükleri (2014)

Ülkeler	Sabit Telefon Aboneliği (100 Kişi Başına Düşen)	İnternet (100 Kişi Başına Düşen)	Mobil Telefon Aboneliği (100 Kişi Başına Düşen)
Yunanistan	47.798	63.21	109.132
Hırvatistan	36.727	68.57	104.431
Karadağ	26.794	61.00	163.029
Romanya	21.072	54.08	105.109
Bulgaristan	25.348	55.49	132.351
Sırbistan	37.328	62.05	122.133
Türkiye	16.521	51.04	94.793
Arnavutluk	7.4	60.10	105.42
Bosna Hersek	22.163	60.80	91.279
Makedonya	18.193	68.06	105.502

Kaynak: http://data.worldbank.org/indicator/IT.MLT.MAIN.P2?view=map&year=2014

Tablo 5'e göre, yüz kişiye düşen sabit telefon aboneliği, Yunanistan'da 48, Hırvatistan'da ve Sırbistan'da 37, Karadağ 27, Bulgaristan'da 25, Romanya'da 21, Bosna Hersek 22, Arnavutluk'ta 7 ve Makedonya'da 18 iken, bu oran Türkiye'de 17'dir. Yüz kişiye düşen mobil telefon aboneliği, Karadağ'da 163, Bulgaristan'da 132, Sırbistan'da 122, Yunanistan'da 109, Romanya'da 105, Hırvatistan'da 104, Arnavutluk'ta ve Makedonya'da 105 ve Bosna Hersek'te 91 iken, bu oran Türkiye'de 95'dir. Bilgi ekonomisinde, bilgi paylaşımının hızlanmasında ve üretim maliyetlerinin düşmesinde etkili olan internet kullanımında yüz kişiye düşen internet aboneliği, Hırvatistan'da 69, Makedonya'da 68, Yunanistan'da 63, Sırbistan'da 62, Karadağ'da ve Bosna Hersek'te 61, Arnavutluk'ta 60, Bulgaristan'da 55, Romanya'da 54 ve iken, bu oran Türkiye'de 51'dir.

Bütün bu verilere bakıldığında, bilgi ve iletişim teknolojilerinin itici güç olarak başı çektiği bilgi ekonomisinde, Türkiye gelişimini hızlı bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Türkiye ekonomisinin, bilgi ve iletişim teknolojileri konusunda yaşadığı değişim bir gerçek olmakla beraber, küresel dönüşüm için bilgi ve iletişim teknolojilerinde değişim yeterli değildir. İnsani gelişmede hız kazanılması için, bilgi ve iletişim teknolojilerinin stratejik nitelik kazanması ve aktif politikalarla desteklenmesi gerekmektedir.

8. Sonuç

21. yüzyıl dünya ekonomisi yeni bir aşamanın içerisindedir ve bu aşamada bilgi ekonomisi olarak adlandırılan ekonomik faaliyetler itici rol oynamaktadır. Bilgi ekonomisinin yapısal özelliklerini; üretimde esneklik, risk, belirsizlik, değişim, ileri teknoloji, Ar&Ge, network ve yaşam boyu eğitim olarak belirlemek mümkündür. Bilgi ekonomisine ait olan ürün ve hizmetler ise, enformasyon ve iletişim teknolojilerine dayalı ürün ve hizmetlerdir. Bilgi ekonomisi sınırsız ve çok sayıda seçeneği olan dinamik bir yapıya sahiptir. Bilgi ekonomisinde bilgi otoyolları geliştikçe, bu yollarda yer almak isteyenlerin sayısı artmakta, bu sayı arttıkça da bilgi ağları gelişmektedir. İnternet temelli bu bilgi ekonomisi olgusu toplumsal yaşamdan, iş yapma biçimlerine kadar pek çok yapıda köklü değişimler yaratmaktadır.

Bir ülkenin gerçek zenginliği insanlarıdır. Bir ulusun bireylerinin temel gereksinimlerinin yanı sıra daha üst düzey gereksinimlerinin karşılanmasını sağlayıcı ortamlar oluşturma insani gelişim yaklaşımının temel felsefesini oluşturur. Ulusların kalkınmasını ekonomik büyüme ve büyümeyi ifade eden sayısal değerlerde gören kalkınma anlayışı 1980'ler sonrası zayıflayarak yerini insani gelişme anlayışına bırakmıştır. Bu yaklaşım, üretim ve zenginliğin artmasını bir önkoşul, bir başlangıç olarak görür ve kalkınmanın merkezine insanı koyar.

Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye'de de bilgi ekonomisi kapsamında kabul edilen mal ve hizmetlerin GSYİH içerisindeki payı düşük düzeylerdedir. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik gelişme düzeylerini arttırmaya çaba gösterirlerken, enformasyon ve iletişim sektörlerinin boyutlarını geliştirmek durumundadırlar. Bu nedenle, beşeri sermaye, Ar&Ge ve teknolojik gelişmelere ayrılan kaynakların GSYİH içerisindeki payın arttırılması gerekmektedir. Ayrıca, bilgi ekonomisi için gereken her türlü yasal ve kurumsal alt yapı hizmetleri de bir an önce tesis edilmelidir.

Türkiye'nin Ar&Ge harcamalarının GSYİH 'ya oranı OECD ve AB ortalamasının yaklaşık ¼'ü kadardır. Bu oranla, küresel rekabet gücüne yönelik inovasyonun yaratılması olanak dışı gözükmektedir. Türkiye'deki Ar&Ge harcamalarının kamu sektörü ağırlıklı finansmanı teknolojiyi inovasyona dönüştürerek kendi kendini finanse edecek bir Ar&Ge alt yapısı bulunmadığını göstermektedir. Bundan başka, Türkiye, düşük ve orta teknolojili ülkeler sınırında yer almaktadır. Ayrıca, dünya bilim üretiminden alınan pay da düşüktür. Tüm bunlardan ortaya çıkan sonuç, Ar&Ge konusunda Türkiye ekonomisinin küresel normların çok gerisinde kaldığıdır. Mevcut durum içinde küresel rekabet gücünün bilgiye dayandığı ya da yerel önceliklerin ön plana çıktığı bir düzlemde; sürdürülebilir bir insani ekonomik gelişme gücünün varlığından, Türkiye ekonomisi için Ar&Ge politikasına bakarak bahsetmek imkânsızdır.

Uluslararası insani gelişmişlik performansında dikkate alınması gereken nokta, ülkelerin başarısının göreli olduğudur. Türkiye, kendi içinde iyi bir gelişim izlediği halde, orta kategorideki diğer ülkeler de başarılı bir performans gösterdikleri için sıralamada büyük oynamalar gerçekleşmemiş, üst gelişmişlik kategorisine yükselmek mümkün olmamıştır. Türkiye'nin insani gelişmesi ile ilgili vurgulanması gereken nokta, ülkenin ekonomi alanında sağladığı başarıyı bireylerinin yaşam kalitesine yansıtamamış olmasıdır. Orta gelir düzeyinde bir ülke olduğu halde Türkiye'nin insani yaşam düzeyini yansıtan okuma-yazma ve okullaşma oranlarında daha alt gelir seviyesindeki ülkelerden düşük endeks değerlerine sahip olması dikkat çekmektedir. Türkiye, ekonomik gelişmişlik düzeyi ile paralel giden bir insani gelişme sergilemek durumundadır. Geleceğe dönük politikalar oluşturulurken bu nokta dikkate alınmalı, demokratik ve katılımcı bir kültürel ortamı güçlendirerek eğitim, sağlık, çevreyi koruma alanlarına yapılan yatırımlar artırılarak, bireylerin yaşam kalitesini yükseltmeye ve gelişmenin insani boyutuna öncelik vermeye özen gösterilmelidir.

Kaynakça

Açıkalın, O. ve Saltık A. "Kalkınmada Yeni Kavram ve Stratejiler". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi/Journal of Sociological Research, 2007 /1, 5–27.

Annoni, P. ve Kozovska, K. EU Regional Competitiveness Index, European Commission. http://easu.jrc.ec.europa.eu/eas/downloads/pdf/JRC58169.pdf, 2010.

Atik, H. Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü. Detay Yayıncılık, Ankara, 2005, 136 s.

Elçi, Ş. İnovasyon: Kalkınma ve Rekabetin Anahtarı, Nova Yayıncılık, Ankara, 2006.

Erdönmez, C. Toplumsal Değişim ve Bilim. Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler. (Yayına Hazırlayanlar: E. Akalın, H. Aydoğdu, R. Saraoğlu), Bağlam Yayınları, Birinci Basım, 1997, 219-230 s.

Goulet, D. Development Ethics at Work Explorations 1960-2002, Routledge, Oxon, 2006.

Han, E. ve E. A. Kaya. İktisadi Kalkınma ve Büyüme. (Editör: E. Kutlu), Anadolu Üniversitesi Yayını No:1575, 1. Baskı, 2004, 319 s.

Haq,Mahbub ul. Reflections of human development. Oxford University Press, New York, 1995.

Hirschman, A. Strategy of Economic Development, Yale University Press, New Haven, Conn., 1958.

İrmiş, A. Bilginin Küreselleşmesi ve Fason Üretim, Bilgi Ekonomisi. (Editör: Nihal Kargı). Ekin Kitabevi, Bursa, 2006, 7–28 s.

Jahan S. Evolution of the Human Development Index. In Fukuda-Parr F. & Kumar Shiva (eds) Readings in Human Development, (5th impression),Oxford University Press, Oxford, 2007, ss.152-164.

Karabulut, T., Kaya N., Gürsoy Z. "Ekonomik Kalkınma Ve İşbirliği Örgütü'ne Üye Ülkelerin 2006 Yılı İnsani Gelişmişlik Düzeylerinin Analizi", Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, 2009

Karagöz, U. "İnovasyon, Türkiye'deki Durum ve İPKM'ler", Türk İdare Dergisi, 2009, Yıl 81, Sayı 462.

Kılınç, E. C. İnovasyon Ve Ulusal Kalkınma: AB Ülkeleri Ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez Danışmanı: Nihat Işık, Karaman, 2011.

Küllük, S. M. Bilgi Ekonomisi ve Türkiye, Gaziantep Üniversitesi İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2003.

Lopez-Claros, A. ve Mata, Y. N. The Innovation for Development Report. 2010–2011 Report. http://www.augustolopez-claros.net/docs/IDR2010_ICI_LopezClaros_Mata.pdf, 2010.

Mayor, F. Bugün ve Yarın, Bilim ve İktidar. (Bilim ve İktidar. Derleyen: F. Mayor, A. Forti), (Çev: Mehmet Küçük), TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, 8. Basım, Ankara, 2002.

Mıhçı, H., Mıhçı, S. "Türkiye'nin Yakın Dönemdeki İnsani Gelişme Eğilimleri", Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt No: 21, Sayı:2, 2003.

Nafziger, E. W. Economic Development (4. Basım), Cambridge University Press, New York, 2006.

Öğüt, A. Bilgi Çağında Yönetim. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001, 307 s.

Seyidoğlu, H. Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük. Güzem Can Yayınları, İstanbul, 1999, 356 s.

Taşdemir, İ. Küresel Ekonomide Coğrafi Rekabet ve Türkiye'de Sanayi Odaklarının Tanımlanması. Uludağ Üniversitesi Genç Bilim Adamları Sempozyumu, Değişen Dünyada Türkiye'nin Önemi. Cilt II, 6–7 Mayıs 2004, Uludağ Üniversitesi Kültür Sanat Kurulu Yayınları No:7, Bursa, 2004, 463–486 s.

TBD, Türkiye Bilişim Derneği, Türkiye 2. Bilişim Şurası, 10–11 Mayıs 2004, Sonuç Raporu, Türkiye Bilişim Derneği Yayınları, Ankara, 2004.

Todaro, M. P ve Smith, S. C. Economic Development (11. Basım), Pearson, Boston, 2012.

TÜSİAD, Ulusal İnovasyon Sistemi, Kavramsal Çerçeve, Türkiye İncelemesi ve Ülke Örnekleri. TÜSİAD Yayın No. TÜSİAD-T/2003/10/362, İstanbul, 2003.

UNDP, Human Development Report, 2016, New York.

Yumuşak, İ. G., Eraslan, C. ve Bayraktar, Y. Küreselleşme Sürecinde Yeni Ekonomi ve İktisat Politikaları. 2. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2010.

Political Interdependence Between Turkey and Gulf Cooperation Council Countries

Fatih Çağatay Cengiz

Dr.,Ondokuz Mayıs University/ Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, cagatay.cengiz@omu.edu.tr

Abstract: Since the economic crisis hit European markets in 2007-2008, Turkey has been increasingly attracting Foreign Direct Investment (FDI), mainly from Gulf Cooperation Council (GCC) countries Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Saudi Arabia, and the United Arab Emirates. According to a 2016 World Investment Report published by the United Nations Conference on Trade and Development, Turkey became the fifth largest FDI recipient among all West Asia countries in 2015, receiving $16.5 billion in that year. While Qatari investors' have shown interest in the Turkish retail and pay-TV companies (Boyner Perakende and Digiturk, respectively), Saudi companies have invested increasing stakes in the state-owned telecommunication company (Turk Telekom). It seems that a decrease in trade and investment volume from European markets since 2008 has been offset by an increase in trade and investment from Middle Eastern markets, particularly those of the Gulf region. On the other hand, Turkish FDI outflows to the GCC remain active in construction and real estate sectors, which in turn counterbalance the fiscal deficit of GCC countries that was prompted by the precipitous decline of oil prices. However, despite political attempts to advance Turkey's relations with the GCC since 2011, economic volume between the GCC and Turkey remain low in comparison to European countries. This paper argues that increasing political interdependence between Turkey and the GCC countries stems from a particular foreign policy model adopted by Turkey, which requires Gulf countries to back Muslim Brotherhood in the Middle East. In return, Turkey can provide defense and security that these tiny kingdoms in the Gulf require. Nevertheless, political interdependence between Turkey and the GCC countries bear risks considering the divergent foreign policies of each with respect to the Arab Spring. The paper employs a political economy approach in order to understand the increasing political relations of Turkey with the Gulf region.

Key words: Political interdependence, trade, investment, Gulf Cooperation Council

1. Introduction

Turkey's growth has been based on attracting foreign direct investment (FDI) under a market economy since the 1980s. In the period of import-substitution industrialisation model, which necessitated heavy state intervention in industry, Turkey's economy encountered macroeconomic instabilities such as high inflation and budget deficit cycle. However, this economic problem was also bequeathed to post-1980 period when the economy was steered towards market economy.

Even though it was commonly argued that market economy necessitates non-intervention of the states, Turkish economy and the proliferation of Anatolian capital were mainly relied on heavy state intervention even in the post-1980 period. Ayşe Buğra and Osman Savaşkan (2014: 81-86) show that successive governments supported the growth of new capitalist groups in Turkey either through "privatization without the retreat of the State" or through decentralisation in which Housing Development Administration of Turkey (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, TOKİ) became the hotspot of capital transfer to newly emerging capitalists in the periphery.

Indeed, Turgut Özal, who was responsible for implementing neo-liberal economic prescriptions after the military coup in 1980, abstained from supporting a fully-fledged laissez-faire economy in which companies are expected to flourish off their own bat. On the contrary, economist Ziya Öniş argues, Özal government aimed at increasing exports by promoting export tax rebates, while the economic policy of the state facilitated rent-seeking activities of companies by a way of over-invoicing (2004: 122). In addition, deterioration of the rule of law principle to the advantage of companies only increased corruption in Turkey in the 1980s (ibid: 128). Nevertheless, neo-liberal era witnessed a substantial increase in the level of exports, as figure 1 shows.

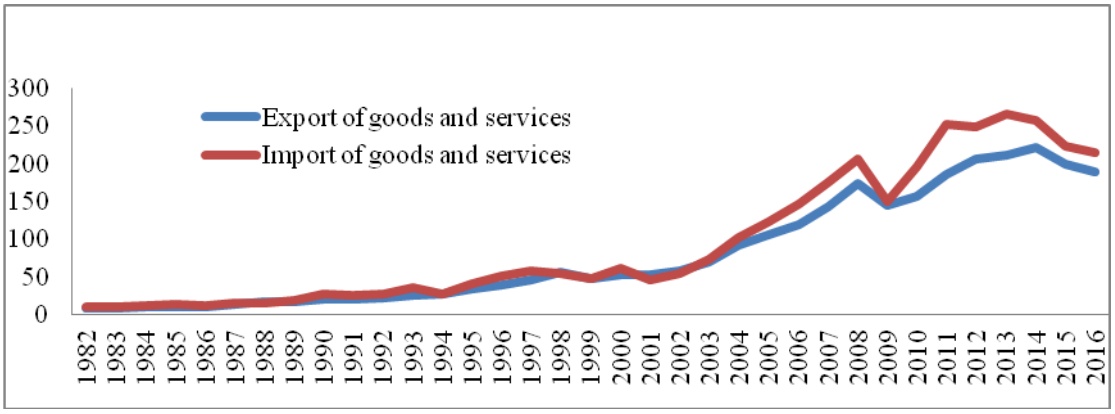

Figure 1: Exports/imports of goods and services, 1982-2016

Source: World Bank (2017). Turkey's exports/imports of goods and services, 1982-2016. Data are in current US dollar (billion, $)

According to Figure 1 extracted from the World Bank Data Bank (2017), while Turkey's exports amounted to only $7.7 billion in 1982, it approximated $190 billion in 2016. The increase rate of Turkey's import during the period, however, was more striking. Turkey's import also increased from $9.7 billion in 1982 to $214.6 billion in 2016, thus contributing to trade deficit.

Besides, increase of exports during the Justice and Development Party period was even higher. While Turkey's exports was about $58 billion in 2002, it increased to $222 billion in 2014, nearly a four-fold increase in twelve years. Nevertheless, the gap between exports and imports of Turkey widened especially after 2009. Figure 1 shows, once Turkey's economy shifted to support export-led industrialisation model, it also led to the vicious circle of trade deficit. This is why Turkey continuously searches for new external markets to sell its products, tries to attract more capital and investment or tries to diversify its economy and conventional banking sector.

For this purpose, it was under Özal's export-led economy model that Gulf capital was eagerly invited to Turkey within the form interest-free banking; Al Baraka Turk Participation Bank established in 1984 with Saudi capital and Kuwait Turk Participation Bank established in 1989 with Kuwait capital (Al-Atiqi, Caliskan, Long, Sadriu, 2015:5). According to Participation Banks Association of Turkey (2016; 85), the share of deposits and funds in five participation banks reached to 5.6% of all banking sectors' deposits and funds in Turkey in 2016. In addition, it is acknowledged that while Qatari investors' have shown interest in the Turkish retail and pay-TV companies (Boyner Perakende and Digiturk, respectively), Saudi companies have invested increasing stakes in the state-owned telecommunication company (Turk Telekom). Therefore, engagement of Turkey with GCC countries necessitates further analysis. The paper suggests, Turkey's involvement in GCC affairs is mainly due to political reasons, rather than economic imperatives.

2. The Critique of Economic Determinant of Turkey-GCC Raproachment: Foreign Direct Investment

As argued above, Turkey's industrialisation necessitates domestic and/or external funding and financing. However, since Turkey's domestic savings are comparatively low, it is widely argued, industrialisation heavily depends on foreign funding and investment. To show that, while the rate of Turkey's gross domestic savings to GDP was 25.7% in 2016, it was 28.6% in Russia in 2016, 28.9% in India in 2016 and 48.9% in China in 2015. Therefore, it can be suggested that BRIC countries' high growth rates, excluding Brazil, correlate with high rates of gross domestic savings.

On the other hand, according to World Bank (2017), foreign direct investment to Turkey fluctuated between 2002 and 2016 with ups and downs, amounting to nearly $7 billion in 2016 (Figure 2). It is also striking to highlight that FDI mostly flocked to Turkey when Turkey implemented democratisation

process between 2005 and 2008. When financial crisis of 2007-2008 hit mostly the developed world, FDI to Turkey decreased to $6.3 billion in 2009 and 2010, then increased again to a high level of $16.1 billion in 2011.

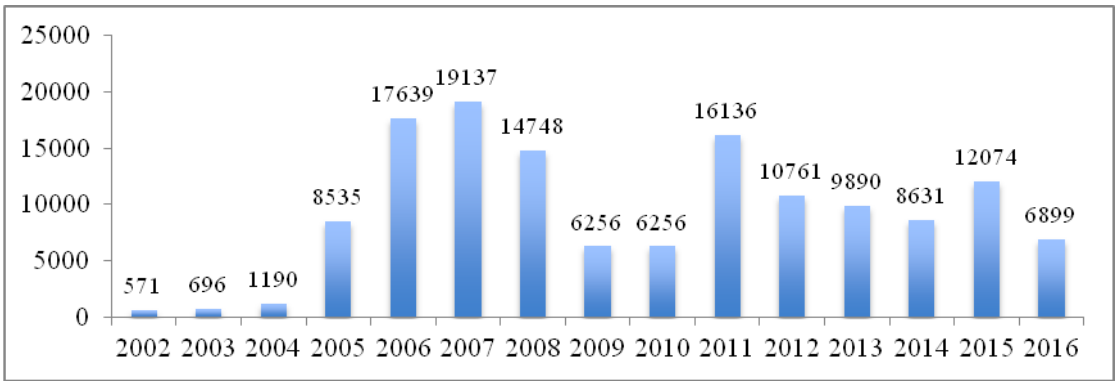

Figure 2: Foreign Direct Investment, 2016

Source: Central Bank of the Republic of Turkey (2017). Balance of Payment Statistics (June 2017). Data are in million US dollar.

Nevertheless, the composition of FDI has revealing repercussions on Turkey's fragile economy. Except three separate years – 2003, 2009, and 2012 – FDI to industrial sector always lagged behind that of service sector, which the bulk of financial and insurance activities dominated. For instance, FDI to Turkey amounted to $12 billion in 2015, of which $6.2 billion was composed of service sector. Out of total FDI based on service sector, an amount of $3.5 billion belonged to only financial and insurance activities (Central Bank of the Republic of Turkey, 2017). This shows that FDI to Turkey is heavily channeled in the forms of mergers and acquisitions (Demirsel, Öğüt, and Mucuk, 2014: 304), thus bypassing greenfield investment that increases a country's capital stocks by constructing new facilities. This explains that, Turkey's growing interest in the GCC cannot be explained only through economic rationality of growth and FDI flows.

Secondly, when the origin of the FDI is disclosed, European countries constitute 63% of all FDI channeled to Turkey. The Netherlands, United Kingdom, and Germany ranked the top three countries, the investments of which dominated the financial sector and manufacturing investment in Turkey in 2016 (Central Bank of the Republic of Turkey, 2017). On the other hand, Figure 3 shows, five Gulf Cooperation Council countries, excluding Oman, – Bahrain, Kuwait, Qatar, Saudi Arabia, and United Arab Emirates – invested only $444 million in Turkey in 2016. When country groups with respect to investment in Turkey is examined, it will be seen again that the Gulf countries only owned 7% of all foreign direct investment in Turkey between 2002 and May 2017, amounting to $10.2 billion out of a total amount of $143 billion. On the contrary, European countries invested more than $100 billion between the same period, constituting 74% of all FDI in Turkey (Ekonomi Bakanlığı, 2014).

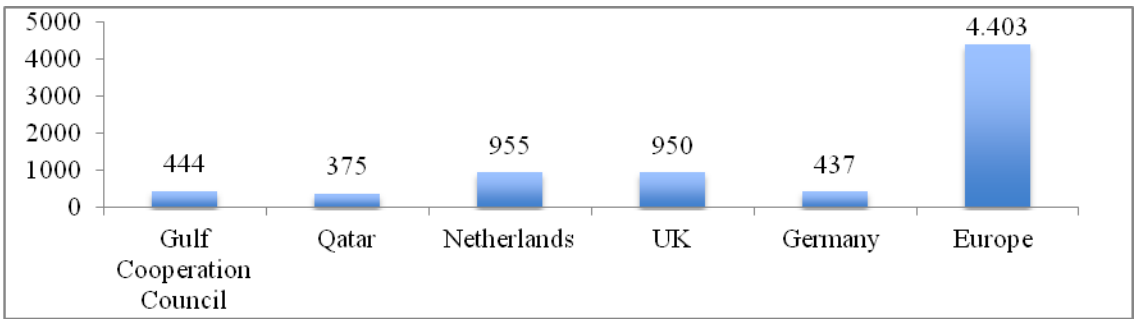

Figure 3: Foreign Direct Investment of Selected Countries and Clusters, 2016

Source: Central Bank of the Republic of Turkey (2017). Balance of Payment Statistics (June 2017). Data are in million US dollar. Oman is excluded from the GCC cluster, as data is unknown.

Out of these five Gulf countries, Qatar poured great amount of money, amounting to $375 million in 2016. To show that, the gas-rich country had 49% stake in army vehicle manufacturer, BMC; purchased Turkish satellite sports company, Digiturk; took full control of Turkey's AlternatifBank and FinansBank and bought retailer Boyner and poultry firm Banvit just in two years (Işık, 2017). The economic imperative particularly explains Turkey-Qatar political rapprochement in the Gulf region, rather than a general assessment for Turkey's engagement with the GCC countries as a whole.

On the other hand, Saudi Arabia, United Arab Emirates and Bahrain were top destinations of Turkish defense products in which "In 2012 Saudi Arabia was Turkey's third largest defence industry customer with Turkish exports valued at $99 million or 7.8 percent of Turkey's entire defence and aerospace exports. Turkish defence exports to the UAE totaled $101 million, and to Bahrain $91 million. The three Gulf countries accounted for nearly a quarter of all Turkey's defence exports in 2012" (as cited in Talbot, 2013:9).

Nevertheless, it remais paradoxical that even though Gulf Cooperation Council countries' investment in Turkey has been comparatively low, Turkey's relations with GCC until 2016 was constructive in the sense that Turkey involved in the Islamic Military Alliance to Fight Terrorism in December 2015 in which Saudi Arabia took the lead. Despite Turkey's increasing role in the region, it was also argued that the alliance carries the risk of galvanizing Sunni-Shia conflict in the region and of producing more jihadism since Iran was excluded from the alliance (Bokhari, 2017).

Third reason why Turkey-GCC relations cannot be explored only through economic rationality is the fact that GCC countries have faced economic problems since the fall of oil prices on which these rentier countries' economies depend, as Mustafa Sönmez (2017) indicates. While the price of crude oil prices per barrel was about $140 in the first half of 2008, it dramatically fell below $50 in 2017 (Nasdaq, n.d). Sönmez also shows, "Saudi Arabia, for instance, ran current account deficits — i.e., foreign exchange deficits — of $53 billion in 2015 and $42 billion in 2016. Even Qatar had a $2 billion current account deficit last year, while the UAE's surplus fell to $4 billion from $12 billion in 2015. Similarly, Kuwait's current account surplus was only $4 billion last year".

Therefore, Turkey's growing interest into the Gulf region and vice versa should be explained with respect to (foreign) politics in which Turkey asks to increase its zone of influence beyond its neighbors, stretching to the Gulf region, while the Gulf region demands a regional power for its security. It should be also added that Turkey's expansion creates tension with other regional powers in the region such as Iran and Saudi Arabia.

3. Political Determinants of Turkey-GCC Rapproachment and Animosity

The dismissal of Turkish parliament of US demand to station its troops in Turkey to penetrate Iraq in 2003 created a positive image of the county not only in the GCC countries but also in the wider Middle East. The Iraqi crisis, therefore, created a window of opportunity to facilitate rapprochement between Turkey and especially three GCC countries, namely, Saudi Arabia, Kuwait and Bahrain, as these countries were concerned about the territorial integrity of Iraq and possible terrorist threats emanating from the disintegration of the country (Aras, 2005: 91-92).

In order to mitigate the security needs of these countries, Turkey has, according to Birol Başkan (2013), the capacity to contribute to Gulf security and to help increase state capacities of these pre-modern kingdoms. This would also help Turkey to be a peace broker in the region (ibid: 165). It is acknowledged by OPEC (Organisation of the Petroleum Exporting Countries) that 40.3% of world's proven crude oil reserves were situated in four GCC countries, namely, Saudi Arabia, Kuwait, UAE and Qatar in 2016 (OPEC, 2017). This requires a suzerain to protect oil reserves or, at least, to diversify their custodian (along with Saudi Arabia). Turkey can stand as an alternative to Saudi Arabia in this regard, as it owns the second biggest army in NATO. Not surprisingly, Turkey also developed cooperation between NATO and the GCC by establishing Istanbul Cooperation Initiative in 2004 that Bahrain, Kuwait, Qatar and United Arab Emirates participated (Talbot, 2013:7).

However, intrinsic relations with Turkey and the GCC were no longer sustained. Hostile relations and even animosity can be traced with the divergent positions that they took during the Arab revolutionary and counter-revolutionary processes erupted in Tunisia in December 2010 and then spread to the Middle East. For instance, while Saudi Arabia supported the old regime in Egypt after the coup on 3 July 2013, Turkey had been collaborating with the Egyptian Muslim Brotherhood under the leadership of Mohamed Morsi. Moreover, Turkey's and Saudi Arabia's positions disintegrated in Libya where Saudis supported NATO intervention against Gaddafi, whereas Turkey took a hesitant role, as Turkey heavily invested in Libya and 25,000 Turkish workers has lived there (Ennis and Momani, 2013:1135).

With respect to Syria, Turkey also collaborated with Qatar to form Syrian National Council in 2011 in which Muslim Brotherhood dominated (Achcar, 2016: 44). On the other hand, even though Turkey and Saudi Kingdom have divergent positions on Egyptian case, their interests converged on Syria. Indeed, Iran's support to Bashar al-Assad who Turkey aims to topple and Turkey's conflict with Russia after the shooting down a Russian warplane in November 2015 advanced Turkey and Saudi rapprochement. Riyadh and Ankara also signed to establish high-level strategic cooperation council with regard to military, economic, and investment cooperation (Aboudi, 2015). In addition, it should be stressed that Turkey's conflict with Iran is less severe in comparison to Saudi's confrontation with Tehran, since Turkey has shared interests with Iran in terms of territorial integrity of Syria and Iraq. Moreover, following the 2016 coup attempt in Turkey, Turkey started to play a "balancing power" between Iran and Saudi kingdom (Barzegar and Divsallar, 2017: 43).

Nevertheless, Turkey-Saudi relations soured once again when Saudi kingdom and its allies — United Arab Emirates, Bahrain and Egypt — imposed blockage to Qatar in 2017. The fact that Qatar under Hamad bin Khalifa al Thani (1995-2013) tried to "attain a regional, nay, international political stature altogether out of proportion to the size of the state over which he presi[ded]" and used Al Jazeera to give voice to Muslim Brothers (Achcar, 2013: 126,136) threatened regional interests of Saudi Arabia. The tension escalated a to higher level when Qatar under Tamim bin Hamad Al Thani welcomed Iran's nuclear deal with the West (Fisher, 2017). Besides, the core reason for Qatar-GCC tension stands for Qatar's heavy support of Muslim Brotherhood that Saudi Arabia feels threatened for its expansion to establish a Brotherhood-like Islamic state (Trager, 2017). Turkey, once again stood with Qatar, shipping food products to Qatar in collaboration with Iran (Jafari, 2017).

As can be seen, Turkey has been a party in the Gulf crisis since the eruption of Arab Uprisings. The foreign policy of Turkey has been determined to back Muslim Brotherhood, which is against the interests of Gulf countries, except Qatar. The abandonment of zero problems with neighbors policy in the wake of Arab Uprisings and the adoption of a particular foreign policy to relentlessly support Muslim Brotherhood pit Turkey against regional powers in the region, namely Iran and Saudi Arabia.

4. Conclusıon

Since the economic crisis hit European markets in 2007-2008, it is widely accepted that a decrease in trade and investment volume of Turkey from European markets can be offset by an increase in trade and investment from Middle Eastern markets, particularly those of the Gulf region. Economic indicators also seem to substantiate the postulate to the extent that while Qatari investors' have shown interest in the Turkish retail and pay-TV companies (Boyner Perakende and Digiturk, respectively), Saudi companies have invested increasing stakes in the state-owned telecommunication company (Turk Telekom). Therefore, economic rationality seemed to dominate the impetus to engage with the Gulf region, as the region is a rich source of oil and natural gas. The paper challenges this view by arguing, Turkey's engagement with the Gulf region cannot be solely explained in terms of economic rationality, as it is shown that FDI to Turkey by the Gulf countries is comparatively low in comparison to European countries. European countries still stand as the main sources of FDI in Turkey. Turkey's relations with Europe are also more embedded and mutually reinforcing.

Therefore, the paper suggests, Turkey's increasing involvement in the Gulf is heavily based on a political calculation in which Turkey has bet on the victory of the Muslim Brotherhood in the wake of the Arab

Uprisings. In other words, politics do matter for Turkey's engagement with the region. Not surprisingly, Qatar has evolved as the main ally of Turkey for backing Muslim Brothers. However, even though Muslim Brotherhood has a provisional victory in Egyptian parliamentary and presidential elections in 2011 and 2012, the bet violently failed due to the coup in Egypt in 2013 and Iran's and Russia's heavy support to Syria. As a result, Turkey has exclusively tumbled into a proxy war and a sectarian conflict between Saudi Arabia and Iran. Even though the Gulf still stands an important region and market for Turkey's zone of influence, Turkey has to compete with regional powers for this claim. Under these circumstances, it is better to recalculate foreign policy priorities in the light of a peaceful resolution and regional stability not only for the GCC countries but also for the Middle East.

Reference

Aboudi, Sami (2015, December 29). "Saudi Arabia, Turkey to set up "strategic cooperation council"". Reuters. Retrieved from http://in.reuters.com/article/saudi-turkey-idINL8N14I22F20151229

Achcar, Gilbert (2016). Morbid Symptoms: Relapse in the Arab Uprising. London: Saqi Books.

Al-Atiqi Suliman, Caliskan, Emre, Long Catherine, Sadriu Behar (2015). Turkey-GCC Relations: Trends and Outlook. Oxford Gulf and Arabian Peninsula Studies Forum. Retrieved from http://www.oxgaps.org/files/turkey-gcc_relations_trends_and_outlook_2015.pdf

Aras, Bulent (2005). "Turkey and the GCC: An Emerging Relationship". Middle East Policy, 12(4). 89-97.

Barzegar, Kayhan and Divsallar Abdolrasool (2017). "Political Rationality in Iranian Foreign Policy". The Washington Quarterly, 40(1), 39-53.

Başkan, Birol (2011). "Turkey-GCC Relations: Is There a Future?". Insight Turkey. 13(1), 159-173.

Bokhari, Kamran (2017, April 5). "Regional Security and the Islamic Military Alliance". Geopolitical Futures. Retrieved from https://geopoliticalfutures.com/regional-security-islamic-military-alliance/

Buğra, Ayşe and Savaşkan Osman (2014). New Capitalism in Turkey: The Relationship between Politics, Religion and Business. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Central Bank of the Republic of Turkey (2017). Balance of Payment Statistics (June 2017). Retrieved from http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+EN/TCMB+EN/Main+Menu/STATISTICS/Balance+of+Payments+and+Related+Statistics/Balance+of+Payments+Statisticss/Data

Demirsel, Mustafa Tahir, Adem Öğüt and Mehmet Mucuk (2014). "The Effect of Foreign Direct Investment on Economic Growth: The Case of Turkey". Paper presented at the proceedings of the 12th International Academic Conference, (Prague). In Jiri Rotschedl and Klara Cermakova (eds.). International Institute of Social and Economic Sciences (IISES). 297-306.

Ekonomi Bakanlığı (2014). "Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri" [Foreign Direct Investment Statistics]. Retrieved from https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/uluslararasiYatirim/uluslararasi-dogrudan-yatirim?_afrLoop=3018153427499512&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=dbqd7jg8l&_adf.ctrl-state=9pj75yyte_1#!%40%40%3F_afrWindowId%3Ddbqd7jg8l%26_afrLoop%3D3018153427499512%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D9pj75yyte_5

Ennis, Crystal A. and Momani Bessma (2013). "Shaping the Middle East in the Midst of the Arab Uprisings: Turkish and Saudi foreign policy strategies". Third World Quarterly, 34(6), 1127: 1144.

Fisher, Max (2017, June 13). How the Saudi-Qatar Rivalry, Now Combusting, Reshaped the Middle East". The New York Times. https://www.nytimes.com/2017/06/13/world/middleeast/how-the-saudi-qatar-rivalry-now-combusting-reshaped-the-middle-east.html?mcubz=3

Işık Aslı (2017, June 7). "İki sıkı müttefik: Türkiye ve Katar" [Two close allies: Turkey and Qatar]. Deutsche Welle. Retrieved from http://www.dw.com/tr/iki-s%C4%B1k%C4%B1-m%C3%BCttefik-t%C3%BCrkiye-ve-katar/a-39150551

Jafari, Saeid (2017, July 3). "Saudi-led Qatar blockade brings Iran, Turkey together". Al-Monitor. Retrieved from http://al-monitor.com/pulse/originals/2017/06/saudi-qatar-blockade-iran-turkey-convergence-crisis.html

Nasdaq (n.d.). Crude Oil. Retrieved from http://www.nasdaq.com/markets/crude-oil.aspx?timeframe=10y

OPEC (2017). OPEC share of world crude oil reserves, 2016. Retrieved from http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/330.htm

Öniş, Ziya (2004). "Turgut Özal and his Economic Legacy: Turkish Neo-Liberalism in Critical Perspective". Middle East Studies, 40(4), 113-134.

Participation Banks Association of Turkey (2016). Katılım Bankaları 2016 [Participation Banks 2016]. Retrieved from http://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Almanak_2016.pdf

Sönmez, Mustafa (2017, January 27). "Is Gulf money really a lifesaver for Turkish economy?". Al-Monitor. Retrieved from http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/01/turkey-gulf-money-lifesaver-for-economy.html

Talbot, Valeria (2013). "Turkey-GCC Relations in a Transforming Middle East". ISPI. Analysis No: 178. Retrieved from http://www.ispionline.it/it/pubblicazione/turkey-gcc-relations-transforming-middle-east

Trager, Eric (2017, July 2). "The Muslim Brotherhood is the root of the Qatar Crisis". The Atlantic. Retrieved from https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/07/muslim-brotherhood-qatar/532380/

World Bank (2017). DataBank, World Development Indicators. Retrieved from http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators

Örgütsel Sessizlik ve Liderlik Tarzları Arasındaki İlişki

Fatma Ceylan

Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma İktisadı Anabilim Dalı,
ftmcyln20@gmail.com

Özet: Çalışmamda ülkemizde henüz yeni araştırılan bir konu olan örgütsel sessizliğin, liderlik tarzları ile ilişkisinin bulunması amaçlanmıştır. İşgörenlerin isteyerek ya da istemeyerek gösterdikleri bu sessiz kalma davranışının, örgütler için nasıl sonuçlar doğurduğunu, çalışanların bu durumdan nasıl etkilendiklerini, hangi liderlik türlerinin örgütsel sessizliğe katkıda bulunduğunu yada örgütsel sessizlik davranışını değiştirdiği incelenecektir.

İşgörenlerin gösterdikleri sessiz kalma davranışı eskiden uyum içinde çalışıldığı şeklinde algılansa da, bugün bilinçli, kasıtlı olarak gösterilen bir tepki ve geri çekilme olduğu bilinmektedir. İşgörenler örgüt içerisindeki sorunlar hakkında konuşmanın boşuna, fikir ve kaygıları anlatmanın ise tehlikeli olduğuna inanabilirler. İşgörenler konuşmanın olası risklerini değerlendirerek sessiz kalmayı tercih edebilirler. Bu durumun üstlerle kurulan zayıf ilişkiler, ast-üst arasındaki ilişkilerin samimi olmaması ve yöneticilerin çalışanlara karşı geliştirdiği davranış tarzı gibi farklı nedenleri olabilir. Yöneticiler farklı sorun ve nedenler karşısında, farklı liderlik tarzları gösterebilir ve bu farklı liderlik davranışları çalışanların sessizlik davranışını etkileyebilir. Dolayısıyla yöneticilerin çalışanlara karşı gösterdiği liderlik davranışı, onlara karşı yaklaşımı ve örgüt içindeki farklı uygulamalar, çalışanların sessiz kalmalarına neden olabilir. Liderler ile çalışanlar arasındaki ilişkileri, işgörenlerin tutum ve davranışlarını etkilemektedir.

Sonuç olarak, daha önce yapılan liderlik çalışmaları ve örgütsel sessizlik ile ilgili yapılan çalışmalar doğrultusunda bu iki kavram arasındaki ilişkinin etkileri incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: liderlik tarzları, örgütsel sessizlik, sessizlik kavramı

1. Giriş

Küreselleşmenin etkisiyle sınırları gittikçe belirsizleşen dünya yapısında örgütler başarıyı yakalamak ve değer yaratmak için çeşitli yönetim teknikleri uyguladığına tanık olmaktayız. Günümüzde rakiplerden daha hızlı öğrenme ve değişme yeteneğine sahip olma; sürdürülebilir rekabetin ve sürekli gelişmenin temelini oluşturmaktadır. Dolaysıyla, liderler için bilgiyi yönetebilmek ve değişim esnasında örgüt ile çalışan uyumu sağlamak en önemli liderlik kriteri durumuna gelmiştir.

Örgütlerin varlığını devam ettirebilmeleri ve başarılı olabilmeleri için yaratıcı, yetenekli çalışanların örgütte çalışması gerekli fakat tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda bu çalışanların örgüt yararına iş tanımlarının gerektirdiğinden daha fazla gayret göstermeleri yani örgüte içten bağlı olmaları gerekir.

Örgütlerde, örgütsel öğrenmenin gerçekleştirilmesi ile ilgili en önemli kaynak "insan" olduğu için, en yetenekli çalışanların ilgisini çekmek, onları motive etmek ve elde tutmak başarılı olmak için hedeflenmektedir. Çalışanların bilerek ve isteyerek görüş ve düşüncelerini kendilerine saklamaları ile ortaya çıkan örgütsel sessizlik, örgütlerin hedeflerini gerçekleştirmesinde engel oluşturabilmektedir.

Örgütsel sessizlik tek şekilde yapılmaz insanın davranış biçimi ile de alakalı olarak farklı türleri meydana gelmiştir bu türler incelenecek. Örgütlerde sessizliğin oluşmasına sebep olan nedenler, çalışanın neden bu tepkiyi verdiğini anlamak için sessiz kalma nedenleri incelenecek, Bu nedenler kimi zaman yöneticinin çalışana değer vermemesi , izolasyon korkusu, işini kaybederim korkusu olabilir. Organizasyonlarda bu tür korkuları sağlayan asıl faktörünün ne olduğun incelenecektir.

Organizasyonlar için çalışanların olduğu kadar liderin de önemi çok büyüktür, var olan insan potansiyelini yönetebilmek çok önemli bir yönetim becerisidir dolayısıyla liderin liderlik gücünün kaynakları detaylı olarak incelenecektir. Örneğin liderin sahip olduğu yasal, zorlayıcı ve karizmatik gücü incelenerek organizasyondaki gücünün kaynağı ortaya koyulacaktır. Bunların yanı sıra dünya ve modern yaşam ile birlikte liderlerin ve liderlik yaklaşımlarının da değiştiğini görüyoruz, bir çok yaklaşım ortaya koyulmuş ve her yaklaşımın bir dönemi olmuştur. Aynı zamanda içinde bulunduğumuz dünya ve dönemsel şartlar farklı yaklaşımların doğmasını sağlamıştır. Dolayısıyla, geleneksel ve modern olmak üzere farklı liderlik

yaklaşımları incelenecektir. Bununla beraber bu yaklaşımları uygulayan liderlerin tarzları eksik ve fazla tarafları incelenerek anlatılmaya çalışılacaktır.

2. Örgütsel Sessizlik İle İlgili Kavramsal Çerçeve

Burada sessizlik kavramı ve tanımı ,işletmeler açısından örgütsel sessizliğin önemi,sessizlik teorileri,sessizlik türleri,örgütlerde sessizliği etkileyen faktörler ve iş görenlerin sessiz kalma nedenleri,sessizliğin kuramsal yaklaşımları anlatılmaya çalışılacaktır.

2.1.Örgütsel Sessizlik Kavramı

Örgütlerde sessizlik üzerine ülkemizde ve dünyada yapılan çalışmalar çok yeni ve sınırlıdır. Sessizlik, çok boyutlu, kaygan ve belirsiz yönüyle anlaşılması kolay görülmeyen bir kavramdır.

Bilgi paylaşımı ve uyum her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır, İşletme sahipleri çalışanların bilgi, beceri ve yeteneklerini sürekli geliştirmelerini ön planda tutmaya başlamıştır. Buradaki amaç çalışanlardan fikirsel olarak maksimum fayda sağlamaktır. Ancak, bazen çalışanlar zarar göreceği korkusu ile sessiz kalmayı tercih edebilmektedir. İşte bu sessizlik eyleminin işletmelerde nasıl bir etki yarattığı tartışma konusudur.

Yönetim literatüründe örgütlerde sessizlik olgusu ile doğrudan ilişkili iki temel kavramsal çalışmadan söz edilebilir. Morrison ve Milliken tarafından 2000 yılında yapılmış ve bu çalışmada örgütlerde sistematik olarak gelişen sessizlik sürecini ve bu sürecin sürekliliğini ve güçlenmesini sağlayan örgütsel koşulları açıklamaktadır. Araştırmacılar, "iş görenlerin işlerini ve kurumunu iyileştirmeyle ilişkili fikir, bilgi ve düşüncelerini kasıtlı olarak esirgemesi" şeklinde tanımladıkları örgütsel sessizliği, kolektif bir fenomen olarak ele almakta ve incelemektedirler.

İkinci önemli çalışmada Pinder ve Harlos 2001 yılında yapılmış ve algılanan adaletsizlik konusunda açıkça konuşup konuşmamaya dair iş görenlerin kararı üzerine odaklanmışlardır. İş gören sessizliği kavramını geliştirmişler ve iş gören sessizliğini oluşturan ve güçlendiren örgütsel koşulları açıklayan bir model önermişlerdir. Araştırmacılar, iş gören sessizliğini "değişimi etkileyebilme veya düzeltebilme yeteneğinde olduğu algılanan insanlara, örgütsel durumlara ilişkin konularda, kişinin davranışsal, bilişsel ve/veya duygusal değerlendirmeleri hakkındaki samimi düşüncelerini esirgemesi" olarak tanımlamaktadırlar (Çakıcı, 2008:118).

Günümüzde yönetim literatüründe sessizlik ile ilgili olarak "saklama" davranışı kilit rol olarak vurgulanmakta, çalışanların düşüncelerini açıklamaktan kaçınma sebepleri ve güdülerindeki farklılıklar tartışılmakta, çok çeşitli sessizlik türleri ortaya atılmaktadır. Sessizliğe ait geleneksel kavramsallaştırmalar çoğunlukla pasif davranışı vurgulamaktadır. Ancak sessizliğin tüm biçimleri pasif davranışla açıklanmamakta ve sessizlik sadece sesliliğin karşıtı olarak ifade edilmektedir (Van Dyne vd., 2003:1365).

Sessizlik üzerine yapılan çalışmalarda "ses" ve "sessizlik" kavramlarının aynı anlama gelmediği önemle vurgulanmış ve bu iki kavramın birbirine karıştırılmaması gerektiği belirtilmiştir (Bayram, 2010:21).

Örgütsel sessizlik, işgörenlerin örgütsel sorunlar hakkında veya örgütsel durumlara ilişkin konularda iyileşme ve gelişme adına işi veya işyeriyle ilgili teknik ve/veya davranışsal konularla ilgili görüş, düşüncelerini veya endişelerini bilinçli olarak esirgemesi ve sessizleşmesi şeklinde tanımlanabilir (Çakıcı, 2007:149).

2.2.Örgütsel Sessizliğin Örgütler İçin Önemi

Örgütsel sessizlik, değişim ve gelişim için tehlikeli olabilecek bir engeldir. Bir organizasyon , çalışanların farklı fikir ve bakış açılarının zenginliği ile ileri taşınabilir. Sessizlik, çalışanlar arasındaki farklılıkları yansıtan, farklı bakış açılarını ve fikirleri ifade etmeye izin vermeyen çoğulcu kuruluşların gelişimi için önemli bir engel teşkil eden bir olgudur (Sarıoğlu, 2013:32).

Ayrıca yapılan deneysel çalışmalar ışığında, çalışanlar konuşmanın herhangi bir fark yaratmayacağı, eğer konuşurlarsa üstlerinden negatif bir tepkiyle karşılaşacaklarından korktuklarından, problemlerle karşılaştıklarında kendilerini sessiz davranışı göstermeye zorunlu hissediyorlar (Sarıoğlu, 2013:32).

Ryan ve Oestreich'e göre çalışanların örgüt problemleriyle ilgili sessiz kalmalarının ya da gerçek fikirlerini yansıtamamalarının başlıca dört sebebi vardır. Birincisi, çalışanlar gerçek düşüncelerini ifade ettikleri taktirde tepki almaktan korkuyorlar. İkincisi, konuşmak yarar sağlamayacaktır. Üçüncüsü, çalışanlar ,dirliği düzeni bozan kişi rolünü üstlenmek istememeleri ve münakaşaya girmek istememeleridir (Sarıoğlu, 2013:32).

Bu sebeple bilinçli kuruluşlar çalışanların işyeri uygulamaları geliştirmek ve ilgili tartışmalara dahil etmek için tasarlanmış çok sayıda program çıkardı. Yine de bu güvencenin aksine birçok çalışan konuşmanın riskli olduğunu düşünmektedirler. Bu çalışanlar eğer görüşlerini ifade ederlerse karşılığında bir misillemeyle yüz yüze gelebileceklerine inanmaktalar ve işle ilgili fikir, konu, eylem ve gerekli değişiklikler ile ilgili görüşlerini ifade etmektense sessiz kalmayı tercih etmektedirler (Sarıoğlu, 2013:32).

Özellikle bireyler, çalışma arkadaşları ve amirleri tarafından desteklendiklerini hissederlerse , örgüt konularıyla alakalı fikir ve düşüncelerini açıkça ifade edebileceklerdir. Eğer bu güveni alamazlarsa sessiz kalmayı tercih edeceklerdir (Sarıoğlu, 2013:33).

Bununla beraber Cohen'in 1990'daki çalışmasından aktarıldığına göre Cohen, sessizliğin mutlaka kabullenme olduğu ve haksızlık veya kötü muameleleri içerdiği düşüncesini reddeden ilk kişidir. Cohen sessizliğin sadece itiraz ve kabul etmeme anlamına gelmediğini aynı zamanda, bilgi eksikliğinden, konuşma (ses çıkartma) fırsatlarının yokluğundan ve konuşmanın (ses çıkartmanın) boş ve tehlikeli olduğu inancı gibi etkenlerden kaynaklanan bir sonuç olabileceğini iddia etmektedir. Bir başka çalışma olan ve Pinder ve Harlos'un Parker ve August'un çalışmasından aktardığına göre, memnuniyetsizlik içinde olan çalışanların ortak bir kararla sessizlik içinde işten ayrılabileceğini ve bu sessiz işten çıkışı prensipli işgücü devri olarak adlandırıldığını ileri sürülmektedir (Şehitoğlu, 2010:14).

2.3.Örgütsel Sessizliği Etkileyen Faktörler

İşgörenler, işyerleri veya yöneticileri hakkında sessiz kalmaları gerektiğini ya da buna mecbur oldukları kararını bir anda vermezler. Bulundukları organizasyonda onları buna iten çeşitli nedenler vardır. Bunlar, yöneticiden kaynaklanan, işgörenden kaynaklanan ve örgütsel faktörlerdir.

2.3.1. Yöneticilerden Kaynaklanan Faktörler

İş gören sessizliğini etkileyen faktörlerin başında yönetici kaynaklı etmenler gelmektedir. Yöneticilerin olumsuz geri bildirimleri ve ön yargıları çalışanların sessizleşmesine katkıda bulunmaktadır.

2.3.2. İşgörenden Kaynaklanan Faktörler

Çalışma hayatı bireyin kişiliğini etkilediği gibi birey de çalışma hayatında işi etkiler. Dolayısıyla örgütte sessizliğin ya da sesliliğin hâkim olması, çalışanların kişilik özelliklerine de bağlıdır. Çalışanların kişilik özellikleri davranışlarına yansır. Bu da örgütün kültürüne, politikasına ve sosyal yapısına etki eder. Örgüt içinde kendini saygın, yeterli hisseden ve risk alabilen çalışanlar konuştuğu zaman olumsuz bir sonuç olsa da bundan etkilenmeyeceği için sessiz kalmazlar. Fakat saygınlığı düşük olan çalışanlar olumsuz durumla karşılaşmama ve mevcut pozisyonunu korumak için sessiz kalmaya devam edecektir. Çalışanların kişilik özellikleri örgüt içinde onların sessiz kalıp kalmamaları konusundaki kararlarda yönlendirmektedir.

2.3.3. Örgütsel Faktörler

Örgütlerde karar verme mekanizması tek bir yerde toplanmışsa, çalışanların görüşlerine değer verilmiyorsa ve örgütlere adaletsizlik kültürü hâkimse, karar verme sürecinde etkin bir rol oynamayacağını bilen çalışanların sessizlik davranışını sergilemesi beklenmektedir. Örgütsel sessizliğe neden olan örgütsel etmenler aşağıdaki gibidir.

2.3.3.1. Örgüt Kültürü

Örgütte çalışanlarla ilgili var olan her şey örgüt kültürünü oluşturur. Örgütlerin amaçlar doğrultusunda stratejiler, planlar, programlar ve kurallar belirlenir. Bunlar da bu örgüt kültürünün birer parçasıdır. İşveren tarafından, örgüt kültürünün çalışanlar tarafından benimsenmesi istenir. Örgüt üyeleri yani çalışanlar farklı eğitim, inanç, tutum ve sosyal gruptan geldikleri için bu farklılıkların en aza indirilerek oluşturulduğu örgüt kültürü oluşturulmalıdır. Kültürel farklılıkların önemi azaltılarak güçlü bir örgüt kültürü oluşturulmalıdır (Erdoğan, 1991:1959).

2.3.3.2. Örgütlerde Adaletsizlik Kültürü

Çalışanlarının örgüt içerisinde adaletli bir ortamın olduğunu görmeleri ve hissetmeleri onları fikirlerini açıkça söylemeye sevk edecektir (Erol, 2012:56). Ancak çalışanın adaleti açıkça göremediği durumlardaki işlemlerde, güçlü ve aşırı merkezileşme, otoriter bir yönetim tarzı, zayıf iletişim, tatmin etmeyen performans, istikrarsız karar verme süreci, yoğun gözetim altında olmak gibi niteliklerle açıklanabilen örgütsel adaletsizlik kavramı, çalışanlar üzerinde bir baskı yaratmakta ve çalışanları sessiz kalmaya yöneltmektedir. Adaletsizlik kültürünün hâkim olduğu örgütlerde görülen ortak özellikler şunlardır (Çakıcı, 2007:155):

1) Yoğun Gözetim
2) Çatışmanın Bastırılması
3) İş ilişkilerinin Diğer ilişkilerden Daha Değerli Görülmesi
4) Rekabete Dönük Bireycilik
5) Yüksek Düzeyde Merkezileşme
6) Otoriter Yönetim Tarzı
7) Zayıf iletişim

2.3.3.3. Kültürel Normlar

İnsan davranışları, içinde bulunduğu toplumun özelliklerinden etkilenerek şekillenmektedir ve insanların içinde yaşadığı toplumun gelenek, görenek, değer yargıları ve o toplumun doğrularını benimsemekte, toplumun kültürüne göre davranışlarını düzenlemektedir. Toplum, bu süreç içerisinde birçok alanda bireylere neleri yapması, neleri yapmaması gerektiği konusunda veya bunları nasıl ve ne zaman yapacağı konusunda belirli sınırlar koymakta, ölçütler saptamaktadır. Toplumun isteklerini bilen ve ona göre davranan insanlar, toplum tarafından kabul görmektedirler. Aksi halde dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Alioğulları, 2012:18).

2.3.3.4. Sessizlik İklimi

İşgörenleri sessizliğe iten bir diğer durumu Morrison ve Milliken sessizlik iklimi olarak açıklamışlardır. İşgörenler örgüt içindeki sorunlar hakkında konuşmak boşuna olduğuna ve fikir ve kaygıları anlatmanın tehlikeli olduğuna inanırlar (Morrison and Milliken, 2000:714).

Bu inançlar sessizlik ikliminin nasıl oluştuğunu ve büyüdüğünü açıklıyor. Örgütsel politika ve yapıların kalıplarını, demografik karakteristikleri, tepe yönetimi takımının inanç yapılarını ve ortak duygu yaratma

ve iletişim süreçlerini içeren bu faktörler daha düşük düzeydeki çalışanların nasıl hayal kırıklığına uğradığını ve yüksek sesle konuşma hakkında korku dolu olduğunu açıklayan bir model olarak karşımıza çıkıyor (Bildik, 2009:42). Konuşmasının onun için tehlikeli olduğunu düşünen çalışanlar garanti ve güvenilir olarak gördükleri sessizliği seçerler.

2.4.Sessizlik Türleri

Çalışanlar bilinçli ve kasıtlı gösterdikleri sessiz kalma davranışlarını örgüt içinde çeşitli şekillerde göstermektedirler. Çalışanlar, sessizlik davranışını, bazen verilen görevleri itirazsız ve sorgulamadan kabul ederek, bazen de yaşanılan sorunları yok sayarak kendince çok dikkat çekmeden diğer insanlar gibi olmaya çalışarak gösterebilmektedirler (Bildik, 2009:42).

2.4.1. Çalışan İtaati

İtaat, gücün merkezde toplandığı otoriter yönetimin hâkim olduğu geleneksel örgüt yapılarının en önemli özelliğidir. Bu tür örgütlerde çalışanların sorgulamadan üstten gelen her türlü emri kabul etme yani itaat kültürü gelişmiştir. Çünkü bu örgütlerde farklı görüşlere ve görüş ayrılıklarına yer yoktur (Alkan, 2016:29).

İtaat, örgütsel şartları derinden bir kabul edişi, durumu sorgulamadan körü körüne kabul etmeyi ve alternatif düşünceleri kesinlikle reddetmeyi ifade etmektedir. Adaletsiz şartlarda, itaat etme, mevcut alternatifleri görmezden gelme ve başka bir alternatifi arama arzusunun eksikliği ile aynı anlamdadır. İtaat etme, sessizlikten daha derin bir durumdur. Kırılması için sessizlikten daha fazla yardım ve kışkırtma gerektirmektedir. itaatkâr çalışanlar sessizliklerinin daha az bilincindedirler ve değişikliğe sessiz karşıtlarından daha az hazır ya da daha az isteklidirler (Bildik, 2009:43).

2.4.2. Sağır Kulak Sendromu

Çalışanlar, örgütte oluşan problemler karşısında sessiz kalabilmek için olumsuzlukları duymamış ya da görmemiş gibi davranırlar. Çalışanlar, bu sergiledikleri davranışların doğru ve olumlu tepkiler olduğuna inanırlar."Sağır kulak sendromu" diye adlandırılan, zamanla örgüt tarafından benimsenen ve çalışanları bu şekilde davranmaya iten bir olgudur. Örgütün bir kültürü haline gelir. (Alkan, 2016:29).

Sağır kulak sendromuna neden olan üç faktör bulunmakta olup, Şu Şekilde sıralanabilmektedir (Alkan, 2016:30).

a) Yetersiz örgüt politikaları; yavaş ilerleyen ve kesin olmayan bildirim yöntemleri,

b) Yönetimsel gerekçelendirme ve tepkiler; yönetimin bir olay karşısında suçlamaları haksız yere reddederek mağduru suçlaması, saldırının küçümsenmesi, iş görenler arasında ayrım yapılması, sürekli huzursuzluk yaratan iş görenlerin önemsenmemesi,

2.4.3. Razı Olma

Örgütlerdeki bir diğer sessizlik davranışı biçimi de pasif kalma ve razı olmadır. İşgören, tartışılmaz olan konularda örgüt içindeki mevcut imajının zarar görmesini istemediği ve mevcut durumunu korumak istediği için sessizleşerek pasif kalacaktır (Alkan, 2016:31).

Pasif kalan ve razı olan iş görenin oluşturduğu sessizlik biçimleri şunlardır:

- İlgisizleşmek ve kendini geri çekmek
- Destekleyen ama anlam verilemeyen şekilde sessiz kalmak
- Başını sallayarak yapılacakların kararını onaylamak
- Gülümseme yoluyla destek vermek

- Şeklinde aktif olmayan davranışlar sergileyerek rıza gösterdiğini ifade eder (Alkan, 2016:31).

2.4.4. Çekilme ve Başka Davranışlara Yönelme

Çalışanlar örgütteki sorunlarla veya diğer konularla ilgili görüş bildirmeyi, çözüm önerileri sunmayı riskli görmeleri halinde sessiz kalmaları hem sorunların çözüme kavuşturulmasını zorlaştırmakta hem de geciktirmektedir. Çalışanların sessiz kalma halindeki stresi onların performansını olumsuz etkilemekte bu da örgütün fırsatları iyi değerlendirememesine neden olmaktadır. Sessizliğin yönetimsel ve bireysel sebeplerinden dolayı çalışan fikirlerini söylemenin bir şey değiştirmeyeceğini düşünür ve sessiz kalır. Bu da çalışanların kendilerini geri çekmelerine neden olur. Çalışan, iş yerinde karşılaştığı olumsuz durumlar veya şartlardan dolayı gelişime katkı sağlayabilme umudunu kaybetmektedir. Bu umutsuzluk ve konuşmanın faydasız olduğu düşüncesi onu faaliyetlerden geri çekilmeye itmektedir.

2.5.Çalışanların Sessiz Kalma Nedenleri

İş yerlerinde düşüncelerin dile getirilememesinin farklı sebepleri vardır. Bunlar yönetimsel yada örgütsel sebepler olabilir.İşten atılma korkusu, dışlanma korkusu, çalışanların desteklenmediği bir örgüt kültürünün hakim olması, tecrübe yetersizliği, alt-üst arasındaki ilişkilerin samimiyetsiz ve soğuk olması,örgüt içindeki uygulamalara ilişkin adaletsizlik algılaması,çalışan görüşüne değer vermeyen örgüt kültürü, olumsuz geri bildirim alma korkusu gibi sebepler iş görenleri sessiz kalmaya iten sebeplerdir.

Tablo 1:Örgütsel Sessizlik Nedenleri

Örgütsel Nedenler	Yönetsel Nedenler	Bireysel Nedenler	Kültürel Nedenler
*Adaletsizlik kültürü *Örgüt kültürü *Sessizlik iklimi	*Yöneticilerin olumsuz geribildirim korkuları *İş ve iş görene olan önyargılı inanışlar *Yönetim ekibinin homojenliği * Yöneticinin yapısı	*Karakter *ilişkileri zedeleme korkusu *Geçmiş tecrübeler *izolasyon korkusu *Konuşmanın riskli	*Güç mesafesi *Kültürel yapı ve normlar

Kaynak: Eroğlu v.d., 2011:101-102

2.5.1. Yöneticilere Güvenilmemesi

Pek çok iş görenin örgüt içindeki konuları, sorunları üstleri ile konuşamazlar. Üstlerinin yapmış olduğu önceki davranışlar, yada diğer çalışanlarla olan samimiyeti yöneticilerin iş görenlerden sürekli ağzından laf alma şeklindeki yaklaşımları, çalışanların sessiz kalmasında önde gelen sebeplerdendir.

2.5.2. Konuşmanın Riskli Görülmesi

Örgütsel sessizlik hem örgütlerin hem de çalışanların gelişimi ve performansı açısından gizli bir tehlikedir. Örgütler bu engeli aşmak için, çalışanları bir çok faaliyet ve tartışmaya dahil etmektedirler. Fakat çalışanlar fikirlerini ifade etmeye her zaman yanaşmazlar, konuşmanın riskli olacağını düşünürler ve eğer konuşurlarsa dışlanma ,olumsuz tepki alma,işten çıkarılma,terfi edememe gibi problemlerle karşılaşacaklarını düşünürler. Çalışanların örgütün devamlılığı ve değişen koşullara adaptasyonu için görüşlerini açıkça korkmadan paylaşmalılar.

2.5.3. İzolasyon Korkusu

İzolasyon korkusu, terfi edememe ve örgütte sevilmeme korkusundan dolayı çalışanların fikirlerini açıkça ifade edememeleridir (Bildik, 2009: 39). Çalışanlar, işveren ve çalışma arkadaşlarının gözünde genellikle baş belası, dedikoducu, memnuniyetsiz veya şikayetçi olarak görünmekten korkarlar. İzolasyon korkusu ile çalışan iş görenler, istenen performansı göstermeleri mümkün değildir. Çalışanların korkularını fark edip onlarlar yakın ve samimi iletişim kurulması gerekir ki çalışanın performansı artsın ve dolayısıyla örgütün performansı artsın. Çalışanların dışlanma korkuları olmadan açıkça fikirlerini dile getirebilmeleri için, tüm örgüt ve çalışanların uyum sağladığı bir örgüt iklimi oluşturulmalıdır.

2.5.4. Geçmiş Tecrübeler

İşgörenler, sadece deneme ve kötü deneyimle değil aynı zamanda meslektaşlarıyla konuşmalarında ve gözlemlerinde de sessiz kalmayı öğrenmektedirler (Soybaş, 2015:8).

2.5.5. İlişkileri Zedeleme Korkusu

Örgüt çalışanlarının, çalışma arkadaşının işten kaytarması veya işini baştan savma yapması konusunda sessiz kalması iki korkudan kaynaklanmaktadır. Birincisi, korunma amaçlı ilişkilere zarar verme korkusu; ikincisi ise koruma amaçlı arkadaşını olumsuz bir sonuca maruz bırakma korkusudur. Mesai arkadaşlarının birbirlerine, yapılan hata ve eksiklikler konusunda hoşgörülü davranmalarının temelinde aslında çalışanın zaman zaman aynı hatayı kendisinin de yapabileceği ihtimali düşüncesi çalışanın sessiz kalmayı tercih etmesine neden olabilmektedir (Çakıcı, 2010:22-23).

3. Liderlikle İlgili Kavramsal Çerçeve

Bu bölümde, lider, liderlik kavramı ve tanımları, isletmelerde liderliğin önemi,liderin gücün kaynakları ve liderlik tarzları anlatılmaya çalışılacaktır.

3.1.Liderlik Kavramı ve Liderlik Tanımları

Liderlik yüz yıl boyunca büyük ilgi görmüş bir kavramdır. Ortak hedeflerini gerçekleştirmek için bir arada bulunan insanları, belirli koşullarda amaçlarına ulaştırma doğrultusunda oluşan etkileme dönemidir. Bu amaçlar ya bir araya gelen insanlar ya da bunları etkileyen lider tarafından belirlenebilir. Amaçları kimin belirlediği önemli olmadan yani amacı kimin belirlediğine bakılmaksızın, bu hedeflere ulaşmak için bir arada bulunan insanlar bir kişi tarafından etkileniyorsa burada liderlikten bahsedilir (Birdal ve Aydemir, 1992:79).

Bugüne kadar liderlerin diğer kişileri nasıl etkileyebileceğini açıklayan birçok teoriler ve araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar doğrultusunda liderlik farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan bazıları söyle sıralanabilir;

Lider, başkalarını belirli bir amaç doğrultusunda davranmaya sevk eden,onlara ilham veren ve etkileyen, o kişilerin kendisini isteyerek izlemesini sağlayan kişidir. Başka bir deyişle, bir grup insanın, kendi kişisel ve grup amaçlarını gerçekleştirmek üzere takip ettikleri,onun isteği ,emir ve talimatları doğrultusunda davrandıkları kişi liderdir (Koçel, 2014:668).

Liderlik, belirli kişisel veya grup amaçlarını gerçekleştirmek için bir kimsenin başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci olarak tanımlanabilir (Ataman, 2009:54).

Liderlik, bir grup insanı belirli amaçlar etrafında toplayabilme ve bu amaçları gerçekleştirebilmek için onları harekete geçirme bilgi ve yeteneklerinin toplamıdır (Eren ,2001:304).

Cook ve arkadaşları (1997) liderlik kavramını; yönlendirme, enerji verme ve çalışanların liderin vizyonuna gönüllü olarak bağlanma süreci olarak ifade etmektedir (Tengilimoğlu, 2005:2).

3.2.İşletmelerde Liderliğin Önemi

Günümüzde işletmeler giderek büyümekte ve çağın gereklerini karşılamak için de karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Bu sebeple, liderliğin örgütler açısından öneminin artacağı kuşkusuzdur. Örgüt, toplumsal açık bir sistem olarak çevresi ile sürekli etkileşim halindedir. Çevredeki hızlı değişim kimi zaman örgütün varlığını ciddi biçimde tehdit eden boyutlara ulaştığında, örgütün kurtarılması ve yaşatılması yöneticilerin ortaya koyacağı liderlik performansına bağlıdır (Şimşekler ve Ünsar, 2007: 43).

Liderlik, örgütler için hayat kaynağıdır. Bir örgütün amaçlarına ulaşabilmesi için onu meydana getiren insanların, tek bir birey tarafından elde edilme imkanı bulunmayan bir sonucu mümkün kılacak şekilde, çabalarını birleştirmeleri gerekmektedir. Bir işletme bütün dünyadaki en güçlü finansal kaynaklara, gelişmiş teknolojiye, geniş pazar payına sahip olsa da başarısız bir lider nedeniyle sahip olduğu tüm avantajları kaybedebilir ve işletme gücünü kaybederek, bilinmeze sürüklenebilir (Vrıes, 2007:21).

3.3.Liderin Gücünün Kaynakları

Liderlerin beş farklı etki ya da güç kaynağı vardır ve etkili lider bu beş gücü gerekli gördüğü zamanlarda kullanılır. Eğer liderlik bir etkileme süreci ise, bu süreçte ektili olmak için liderler gücü akıllıca nasıl kullanacaklarını bilmeleri gerekir. Peki bu kullanılacak güçler nelerdir; yasal güç, ödüllendirme gücü, zorlayıcı güç, karizmatik güç ve uzmanlık gücüdür.

3.3.1. Yasal Güç

Yasal güç liderin, bulunmuş olduğu örgütün hiyerarşik yapısında sahip olduğu konumundan ve yetkisinden kaynaklanan güçtür, yani bir makamın verilmesi ile elde dilen bir güçtür. Yasal güç, çalışanlar arasındaki huzursuzluk, çatışma ve direnç yaratmayı arttırdığı gibi, düşük düzeyde de itaat yarattığı için verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir.

3.3.2. Ödüllendirme Güç

Çalışan performansı ücret yükseltme, değerlendirme ve övgü gibi ödüllerle yükseltilmeye çalışılır. Ödül çalışanın performansının artırılmasında önemli bir faktördür.

Liderin izleyicilerin ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğinden kaynaklanan etkileme gücüdür. Ödül gücü, kişinin arzuladığı yada ihtiyaç duyduğu bir şeyi diğerlerine sunarak, diğerlerinin davranışını etkileme yeteneğini gösterir ki bu da çalışanın performansını doğrudan etkiler. Tipik ödüller para, tatil izni, statü veya terfi olabilir. Eğer lider bunları dağıtabiliyorsa, grup üyelerini etkilemek için çok önemli bir kaynağa sahiptir (Ataman, 2009:546).

3.3.3. Zorlayıcı Güç

Ödüllendirme gücünün karşıtı, zorlayıcı güçtür. Çalışanlar arasında geçici bir itaat oluşturan zorlayıcı güç, kontrol etme ve cezalandırma üzerine kurulmuştur.

Bir şeyi yapması için kişinin ödüllendirilmesi yerine zorlayıcı güç, hareketleri veya davranışı cezalandırır. Zorlayıcı güç davranışı değiştirmek için korkuyu kullanır. Bu nedenle, zorlayıcı güç uzun döneme göre kısa dönemde davranışın değiştirilmesinde çok etkili olabilmektedir. Zorlayıcı gücün kullanıldığı işletmelerde ilişkiler uzun dönemde genellikle bozulur (Ferrell ve Fraedrich, 1994:141).

3.3.4. Benzeşim Gücü ve Karizmatik Güç

Bir kişi, amaç ve hedeflerinin diğerlerinin amaç ve hedefleri ile benzer olduğunu algıladığı zaman karizmatik güç oluşur. Liderin kişiliğinin izleyicilere ilham verebilmesi, onların arzu ve ümitlerini dile getirebilmesi bu gücün kaynağını oluşturur.

Karizmatik güce sahip olan bir liderin sahip olduğu karizma ile izleyenler üzerinde bir güç ve saygı duyma hissi uyandırır. Karizmatik gücünü kullanan lider izleyenleri üzerinde saygınlık ve bağlılık kurar. Karizmatik güç ile liderin izleyenler üzerinde yarattığı güçlü etkiyle çekicilik ve saygınlığını artırır. Tarihsel süreç içersinde çeşitli karizmatik liderler tarih sahnesinde yer alarak ülkelerinin kaderini değiştirmişlerdir. Karizmatik liderlere örnek olarak Atatürk, Mahatma Gandhi ve Martin Luther King örnek verilebilir.

3.3.5. Uzmanlık Güç

Uzmanlık gücü, kişinin bilgisinden ya da bilgili olarak algılanmasından kaynaklanır (Saruhan ve Yıldız, 2009:252). Uzmanlık gücü, genellikle yönetici ve astların karşılıklı güvenlerinden kaynaklanır. Güvenilirlik ve dolayısıyla uzmanlık gücü, kişinin sektörde veya işletmede çalıştığı yıllarla, kişinin eğitimiyle, onur veya şerefiyle ve yerine getirdiği performansıyla, olaylar karşısındaki duruşuyla, karakteriyle pozitif olarak ilişkilidir. Uzmanlık gücü, belli bir konuda uzman olarak algılanan kişiye diğerleri tarafından verilen gizli bir ünvandır. Uzmanlık gücü, dürüst olmayan bir şekilde avantaj kazanmak veya diğerlerini kendi çıkarlarına yönelik olarak çalıştırmak için kullanıldığı zaman etik sorunlar ortaya çıkar.

3.4.Liderlik Tarzları

Liderlik tarzı, liderin izleyicilerini belirlenen hedefe ulaştırmak için, çalışma şartlarını, izleyicileri, hedefleri ve izleyicilerin motivasyon durumunu da göz önünde bulundurarak geliştirdiği davranış tarzıdır. Liderin karşılaştığı olaylar karşısında sergilediği davranış, onun seçmiş olduğu liderlik tarzının ortaya çıkardığı durumdur. Bu anlayış çerçevesinde lider, istikrarlı bir grup oluşturmak için izleyicilerinin alışılmadık durumlarla karşılaşmasını önlemek zorundadır (Alkan, 2016:19).

Her liderin özellikleri ve tarzları farklıdır. Nasıl ki insanlar farklı karakterde ve yapıda iseler liderler de sahip olduğu özellikleri sergilerken farklı davranışlar sergilerler. Bu davranış farklılıkları da farklı çeşitlendirmeye tabi tutulmasına sebebiyet verir. Liderlik tarzlarının günümüzde bir çok türü vardır. Aşağıdaki bölümlerde detaylı olarak açıklanacaktır.

3.4.1. Otokratik Liderlik

Otoritelerini istediği gibi kullanan liderler, otokratik liderlerdir. Otorite kullanımında keyfi davranışlar sergilerler. Verdikleri emirlerin sadece yerine getirilmesini ister ve nedenini açıklama ihtiyacı hissetmezler. Daha çok işe odaklı lider modeli davranışları geliştirirler. Ceza ve ödül sistemi tamamen kendi insiyatifindedir (Doğan, 2007:67).

Otokratik liderde otoritenin merkezi kendisidir. Çalışanlarla güçlü ilişkiler yoktur. Bu nedenle çalışanlar yani izleyiciler de liderle ilişkilerini güçlendirme konusunda çekimser davranırlar. Lider de genellikle kendi seçtiği bir üye aracılığıyla diğer üyelerle ilişki kurar, grup içi ilişkileri kendisi ayarlar. Otokratik lider, üyelerin kendi aralarında ilişkilerinin iyi olmasını istemez. Oluşan ilişkilerin merkezinde ise her zaman lider vardır. Liderin kısa bir süreliğine dahi olsa gruptan ayrılması bu tür liderin izleyicilerinde çöküntü oluşturabilir (Karaküçük, 1997:253).

3.4.2. Katılımcı Liderlik

Demokratik lider, izleyicilerin ulaşmak istediği önceden belirlenmiş hedefi bilen, onların hedefi ve hedefe ulaşmada geliştirilecek davranışları anlamasını sağlayan kişidir. Demokratik liderler, karar almada demokratik davranarak izleyicileri için birer örnek birey olurlar. Bu tür liderlerin her zaman izleyicilerinin çalışmalarında katkıları vardır (Doğan, 2007:68). Demokratik liderler çalışanları üzerinde otoriter davranışlar sergilemeden faaliyetlerin devam ettirilmesini benimseyerek çalışanlarından ve yetkilerinden güç alırlar (Güney, 1992:213).

Demokratik liderlerin izleyicileri ile iletişimi çok güçlü ve sağlıklıdır. İzleyiciler düşüncelerini özgürce hem lidere hem de grup arkadaşlarına ifade ederler. Bu tür liderlerin olduğu gruplarda çalışanlar bir sorun için beyin fırtınası yaparak çözüm için görüşlerini açıkça dile getirebilmektedir. Bu durum güçlü olan lider-

izleyici ilişkisini daha da güçlendirmektedir. İzleyicilerin moral ve motivasyonuna olumlu yansımasının yanında, kendilerine değer verildiklerini hissetmesiyle sağlanan iş doyum hissi, tüm ilişkilerde iyileşme sağlamaktadır (Eren, 1993:311).

3.4.3. Tam Serbestlik Tanıyan Liderlik

Serbest bırakıcı liderlik tarzında, çalışanlar kendilerini yetiştirip karşılaştıkları problemlere en iyi çözümü bulma konusunda motive edilmişlerdir. Gerekli gördüğü zaman dileyen kişi istediği bireylerle bir grup oluşturarak sorunlarını çözmekte, yeni fikirlerini denemekte, kendisi için en iyisi olduğuna inandığı kararları alabilmektedir. Liderin esas görevi kaynak temin etmektir. Lider ancak kendisine herhangi bir konuda düşüncesi sorulduğunda görüşünü beyan eder ama bu görüş çalışanlar için bağlayıcı değildir. Bu tarz liderler yetkiye sahip çıkmamakta yani yetkinin sadece kendine ait olmadığını çalışanlarına hissettirerek yetki kullanma haklarını tamamıyla çalışanlarına bırakmaktadırlar (Arun, 2008:11).

3.4.4. Etkileşimci Liderlik

Etkileşimci liderler, örgütte izleyicilerin rol ve görev gereklerini açıklığa kavuşturarak belirlemiş olduğu amaçlar doğrultusunda onları motive ile onlara rehberlik eden kişidir. Etkileşimci liderlik, liderlerin izleyenleriyle karşılıklı olarak ilişkilerde bulunduğu, izleyicilerin liderlerin ödüllendirme ve negatif sonuçlardan kaçınacak şekilde liderlerin odak noktasında olduğu bir şekilde uygulanır. Etkileşimci liderler, işgörenlerin geçmişten süregelen faaliyetlerini daha etkin, verimli kılmak veya iyileştirerek iş yapma ve yaptırma yolunu seçmektedirler. Bu yaklaşımı benimseyen liderler, yetkilerini işgörenleri ödüllendirmeyi, daha çok çaba göstermeleri için para ve statü verme biçiminde kullanırlar. İşgörenlerin yaratıcı ve yenilikçi yönleri ile çok az ilgilenirler. Örneğin, performans değerlendirme, performansa bağlı ücretlendirme, görev tanımları, iş analizi ve iş değerleme gibi günümüzde uygulanan birçok modern insan kaynakları sistemi ihtiyacını belirleyen ve hayata geçiren insan kaynakları yöneticileri, Etkileşimci liderlere iyi birer örnek oluşturmaktadırlar (Arun, 2008:37).

3.4.5. Dönüşümcü Liderlik

Günümüzde dönüşümcülük bir gereklilik halini almıştır. Bu dönüşümü zorunluluk haline getiren faktörler; geleceğin belirli olmaması, değişimin yoğunluğu, krizlerin var olması, yenilikle rekabet etmenin olası olması, keşifçilik gibi oluşumlardır. Bu dönüşüm var olan yapıyı bırakarak ani ve devrimsel değişimlere gitmek, gelecekteki eğilimleri şimdiden uygulamaya çalışmaktır.

Dönüşümcü liderin var olduğu gruplarda, izleyicilerin birbirleriyle olan ilişkileri ve iletişimi sürekli gelişen ve güçlenen bir yapıdadır. Dönüşümcü lider, izleyicilerine amacın sadece var olmak olmadığını öğreterek onlara başarma ve gelişme konusunda yol gösterir. Bunu da önce izleyicilerin kendini anlamalarını ve özgüvenlerinin gelişmesini sağlayarak gerçekleştirir (Alkan, 2016:22).

Dönüşümcü liderler bazı ortak özelliklere sahiptirler. Bunlar (Derya, 2010:45-46):

a) Cesur olmak: Örgütte gelenekselleşmiş faaliyetleri(amaç, yöntem, düşünce vb.) değiştirmek için cesur olmak gerekir.

b) Devamlı öğrenmeyi istemek: Geniş bir vizyona sahip olmak isteyen lider sürekli öğrenmek isteyecektir.

c) Kendilerinin değişimi gerçekleştirecek kişi olduğunu düşünmek: Amaca giden yolda amaçla uyumlu her türlü değişikliği gerçekleştirme eğiliminde olan liderlerdir.

d) Kavrama konusunda üst seviyede bir yeteneğe sahip olmak: Lidere göre örgüt bir bütündür anlayışı bu özellikten gelmektedir.

e) Vizyon yetisine sahip olmak: Dönüşümcü liderler, izleyicilerin vizyona ulaşabilmesi için onları faaliyete geçirecek misyonlar belirleyerek gelecekteki hedefe ulaştırırlar.

3.4.6. Karizmatik Liderlik

Bazen "karizmatik liderlik" kavramı altında, liderin başarısı veya lider olmasının ana nedini olarak incelenen karizma kavramı hem psikoloji, hem sosyoloji ve hem de siyasal bilimlerde çok tartışılmıştır.Karizma ve karizmatik lider denildiğinde genellikle milletlerin yaşamında önemli gelişmeler yapmış ünlü devlet adamları,komutanlar,sporcular gelmektedir (Koçel ,2014:697).

Kitleleri peşinde sürükleyebilecek, önder olacak kişilerden bahsediyoruz ve izleyenler körü körüne bu liderlerin peşinde giderler. Onların karizma dediği şey doğallıktan gelmektedir.

Yönetici seçiminde genelde rakamlara bakılır ancak aslında dikkat edilmesi gereken şey ne kadar saygı duyulduğu, ne kadar çalışanı peşinden sürüklediği ve ne kadar iyi yönettiğidir.

4. Liderlik Tarzları İle Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki

Örgütlerde yaşanan olumlu yada olumsuz her vaka, davranış ister istemez çalışan ve/veya liderler davranışlarının incelenmesini gerektirir. Örgütsel sessizliğin birçok sebebi olmasına karşın liderlik tarzları ile olan etkileşimi daha fazla göze çarpmakta ve incelenmesi gereken bir konu haline gelmektedir. Her şey değiştiği gibi liderlik yaklaşımları ve çalışan profili de değişmektedir. Bu değişen profilin örgütü nasıl etkilediği olumlu ve olumsuz yönleri her zaman dikkat çekmiştir. Günümüz işletmeleri insan kaynağının, değişim, gelişim ve ilerlemek için ne kadar önemli olduğunu anlamış durumdadır. Bu sebepledir ki, örgütsel sessizliğin sebeplerini ve sonuçlarını anlama yönüne gitmektedir.

4.1.Liderlik Tarzları ile Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki

Liderlik, işletme yöneticilerinin ilgilenmek zorunda olduğu önemli konulardan birisi olup, yöneticilerin kendilerine verilen sorumluluklar ve resmi görevlerinin niteliği dolayısıyla liderlik yapmaları ve liderlik vasıflarına sahip olmaları gerekmektedir. Bu yönüyle yöneticiler önceden belirlenen amaçları gerçekleştirmek üzere birlikte görev yaptıkları çalışanları etkileme, yönlendirme ve motive etme yoluyla etkili ve başarılı bir örgüt olmaya çalışmaktadır. Bu manada izleyiciler, ortak amaçlar ve etkileme gibi unsurlar olmadan liderlikten söz edebilmek mümkün değildir. Zira çalışanlar etkili örgütlerin en önemli unsuru olarak görülmekte ve işlerin daha iyi yapılabilmesinde temel araç olarak değerlendirilmektedir. Yöneticilerin liderlik yapmaları ve liderlik özelliklerinin yanında çalışanların da bu sürece katkısı büyük önem taşımaktadır. Örgüt ile ilgili sorunların, aksayan yönlerin ve örgütün etkinliğini azaltan tüm durum ve koşulların sadece üst yönetim tarafından belirlenmesi ve ortaya konması beklenmemelidir. Aksine, örgütler artık, çalışanlarından daha önceki dönemlerde olmadığı kadar daha fazlasını talep etmekte, çalışanların gördükleri sorun ve noksanlıkları açıkça dile getirmelerini, örgütsel süreçlere ilişkin görüş ve düşüncelerini açıkça ifade etmelerini beklemektedir. Çalışanların söz konusu sorun ve sıkıntılı durumlarla ilgili kaygı, endişe ve görüşlerini açıkça ifade etmemeleri örgütlerde sessizlik tutumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun üstlerle kurulan zayıf ilişkiler, ast-üst arasındaki ilişkilerin samimi olmaması ve yöneticilerin çalışanlara karşı geliştirdiği davranış tarzı gibi farklı nedenleri olabilir. Yöneticiler farklı sorun ve nedenler karşısında, farklı liderlik tarzları gösterebilir ve bu farklı liderlik davranışları çalışanların sessizlik davranışını etkileyebilir. Dolayısıyla yöneticilerin çalışanlara karşı gösterdiği liderlik davranışı, onlara karşı yaklaşımı ve örgüt içindeki farklı uygulamalar, çalışanların sessiz kalmalarına neden olabilir. Liderler ile çalışanları arasındaki ilişkiler, onların tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Eğer liderler astlarını destekler, onlar ile samimi ilişkiler kurar, sorunları ile ilgilenir ve onlardan gelen önerilere açık olursa, çalışanlar önemsendiklerini algılayacaklar ve sessizlik tutumları azalacaktır. İlgili yazın incelendiğinde liderlik tarzının sessizlik davranışı üzerindeki etkisinde iki tür liderlik tarzının ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar dönüştürücü liderlik ve yönetimin açıklığı (managerial openness) olarak ifade edilen açık liderlik davranışıdır. Açık liderlik davranışı, yönetimin çalışanları dinlemesi, onlardan gelen yeni fikirlere önem vermesi, çalışanların bu yeni fikirlerini desteklemesi ve bazı durumlarda bu fikirlere göre önlemlerin alınmasını ifade etmektedir. Bu yönüyle açık liderlik davranışı çalışanların içsel motivasyonu üzerinde büyük etkiye sahiptir. Diğer taraftan dönüştürücü liderlik davranışı da çalışanların sessizlik tutumları üzerinde etkili olabilir. Dönüşümcü liderlerin değişime odaklanması, çalışanlarını güçlendirmesi ve çıktılar üzerinde kolektif sorumluluğun alınması gibi yönelimleri çalışanların sessiz

kalmama ve konuşma davranışında bulunmalarına neden olabilir. Dolayısıyla yöneticilerin liderlik tarzı ile çalışanların sessizlik tutumları arasında bir ilişki var olabilir (Taşkıran, 2010:21-22).

Liderlik tarzları ve yaklaşımları ile örgütsel sessizlik arasında ulusal ve uluslararası alan yazında çeşitli uygulamaya dönük araştırmalar yapılmıştır. Bildik (2009: 67-72), Bakmunkh (2011: 101), Erol (2012) ve Köse (2013) tarafından yapılan araştırmalarda, dönüştürücü liderlik ile örgütsel sessizlik arasında ters yönde bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Taşkıran (2010: 169-172) tarafından yapılan araştırmada dönüştürücü liderliğin bireysel sessizliği negatif olarak etkilediği, ilişkisel sessizliği ise pozitif olarak etkilediği belirlenmiştir. Zehir ve Erdogan (2011: 1391-1400) tarafından yapılan araştırmada etik liderliğin kabul edilen örgütsel sessizliği —değişime çok az hazır ve genellikle gönüllü olmayan çalışanların, aynı zamanda kendi sessizliğinin de çok az farkında olduğu durumu ifade eder— negatif olarak etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Erdoğan (2011: 66-67) tarafından yapılan araştırmada, etkili liderliğin alt boyutlarından olan görev odaklı liderliğin, çalışan sessizliğinin iki alt boyutu olan kabul edilen sessizlik ile negatif, örgüt yararına sessizlik ile pozitif bir ilişki içerisinde olduğu belirlenmiştir. Erol (2012) ve Bildik (2009: 67-72) tarafından yapılan araştırmalarda, etkileşimci ve tam serbesti tanıyan liderliğin belirtilen sessizlik kaynaklarını pozitif olarak etkilediği belirlenmiştir. Taşkıran (2010: 169-172) tarafından yapılan araştırmada etkileşimci liderliğin ilişkisel sessizliği negatif olarak etkilediği, bireysel sessizliği ise pozitif olarak etkilediği belirlenmiştir. Bakmunkh (2011: 101) tarafından yapılan araştırmada da etkileşimci liderlik ile tüm sessizlik kaynakları arasında ise pozitif bir ilişki gözlenmiştir. Karacaoğlu ve Cingöz (2009) tarafından yapılan araştırmada, açık liderlik davranışı ile sessizlik arasında negatif bir ilişki gözlenmiştir. Piderit ve Ashford (2003: 1478-1479) tarafından yapılan araştırmada, kadın yöneticilerin örgüt içindeki kadınlara nasıl davrandıkları ve bunun sonucunda sessiz kalıp kalmadıkları incelenmiştir. Bu kapsamda çalışanların dikkatini çekme taktikleri (issue-selling tactics) çalışanın sessizliğini bozmakta, iletişime açıklık getirmekte ve onları o konu hakkında konuşmaya itmektedir (Kılıç ve ark. 2014: 254).

Bazı araştırmalarda ise liderlik tarzları ve yaklaşımlarının sessizlikten ziyade, sesliliği artırdığı belirlenmiştir. Sessizlik davranışı örgüt için negatif bir durum olarak algılanırken, seslilik ise pozitif bir durum olarak algılanmaktadır. Çünkü seslilik gelişim fırsatlarının peşinden koşmanın, problemlere ve ilgili konulara çaba harcamanın sonucunda gelişmektedir (Van Dyne vd., 2003). Örgüt içerisinde çalışanların kendi yöneticilerine ve diğer üst düzey yöneticilerine karşı açık olabildiği bir iletişim yapısının kurulması, örgüt içerisindeki sessizliği, çok sesliliğe çevirebilmektedir (Nikolaou vd., 2008: 668). Örneğin, Detert ve Burris (2007: 878-879) tarafından yapılan araştırmada, değişim-odaklı liderliğin iki boyutu (dönüştürücü liderlik ve yönetsel açıklık) ve astların gelişim-odaklı sesliliği arasında ilişki incelenmiştir. Araştırmada yönetsel açıklığın, çalışan sesliliği ile daha çok ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu ilişkide çalışanların açıkça konuşmalarını teşvik eden —liderin önemini gösteren— psikolojik güvenlik algısının aracı olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda liderin bu iki boyuta ait davranışları, daha iyi performans gösteren çalışanların daha fazla açıkça konuşabilmesi (sesliliği) ile sonuçlanmıştır. Fuller vd. (2006: 1090) göre yapıcı ve değişim-odaklı bir iletişim ile karakterize edilen çalışan sesliliği, çalışanın hissettiği sorumluluk duygusu ile pozitif olarak ilişkilidir. Erdoğan (2011: 75-76) tarafından yapılan araştırmada, etkili liderliğin alt boyutlarından görev odaklı liderlik ile örgütsel sesliliğin alt boyutlarından savunma amaçlı seslilik arasında negatif ve örgüt yararına seslilik ile arasında ise pozitif bir ilişki belirlenmiştir. Premeaux ve Bedenian (2003: 1555) tarafından yapılan araştırmada öz-izleme düzeyi düşük olduğu zaman, içsel kontrol, öz-saygı, üst yönetime karşı açıklık ve yöneticiye olan güvenin arttığı ve böylece çalışanın daha açık konuşabildiği belirlenmiştir (Kılıç ve ark. 2014: 255).

Bu araştırmalar ışığında bazı sonuçlara varılmıştır. Bu sonuçlar; Dönüştürücü liderliğin örgütsel sessizliğe pozitif yönde bir etkisi vardır, Etkileşimci liderliğin örgütsel sessizliğe pozitif yönde bir etkisi vardır. Diğer sonuç ise "Tam Serbesti tanıyan liderliğin" örgütsel sessizliğe pozitif yönde bir etkisi vardır (Kılıç ve ark. 2014: 255).

5. Sonuç

Bu çalışma ile, liderlik tarzları ve örgütsel sessizlik davranışı arasında bir ilişki olabileceği ve lider davranışlarının işgörenleri nasıl etkilediği anlatılmaya çalışılmıştır. Çalışanlar, etkin örgütlerin bel kemiği niteliğindedir ve günümüzde çalışanların örgüt yönetimine yada iş yapış şekline etkin bir şekilde katılıyor olması çok önemlidir, çünkü artık örgütler çalışanlardan eskiden olduğundan çok daha fazlasını talep etmektedirler. Artık örgütlerde sadece liderin değil işi yapanın da en az lider kadar önemli olduğu anlaşılmıştır. Çalışanlardan, gördükleri aksaklıkları, sorunları, örgütü ileriye taşıyacak her fikri açıkça korkmadan ifade etmeleri beklenmektedir. Tam burada çalışanın lider ile olan ilişkisi, liderin karakteri, iş yapış şekli, uyguladığı liderlik yaklaşımının nasıl oldu önem kazanmaktadır. Çalışanların söz konusu problemleri ve sıkıntılı durumlar ile ilgili endişe ve önerilerini açık olarak ifade edememeleri örgütlerde sessizlik durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu durum yeni nesil çalışma hayatı için çok da istene bir durum değildir. Örgütsel sessizliği, ast-üst arasındaki zayıf ilişkiler, samimiyetsiz davranışlar, fikirlerin önemsenmemesi, liderin kişilik özellikleri, liderin çalışanlarlara eşit muamele etmemesi gibi liderlik davranışları tetikleyebilir. Dolayısıyla liderlerin davranışları, çalışanlara yaklaşımları ve örgüt içindeki farklı uygulamalar, çalışanların sessiz kalmasına sebep olabilir. Liderlerin çalışanlar ile olan ilişkileri, çalışanların hem motivasyon hem de iş yapış şekillerini etkileyebilir.

Bu yaptığım çalışmada, ön plana çıkan liderlik yaklaşımı dönüşümcü liderliktir, bu liderlik yaklaşımı ile izleyicilerin birbiri ile olan iletişimleri, devamlı öğrenmeyi ve cesareti desteklemesi, izleyicilerin kendilerini anlamalarını özgüvenlerinin gelişmesini ve örgüte güven duymasını sağlayan bir liderlik tarzıdır. Bu liderlik tarzının değişime odaklanması hep ileriyi hedeflemesi, çalışanlarını güçlendirme çabası gerek motive ederek gerek fikirleri ile ışık olması liderin çalışan gözünde vazgeçilmez hale getirir, aynı şekilde liderin çalışana sorumluluk vermesi çalışanın kendine güveninin artmasına, çalışanların örgüte bağlılığının artmasına, fikirlerini açıkça ifade etmesine, sessiz kalmama konuşma davranışında bulunmasına sebep olabilir. Çünkü çalışan kendini o organizasyonun bir parçası gibi hissedip, fikirlerinin önemsendiğini, yaptığı için değer gördüğünü, fikirlerinden ötürü maddi manevi cezalandırılmayacağını anladığında her şey çok farklı olur, öğrenen organizasyonlar ve mutlu çalışanlar olur.

Eğer örgütler çalışanlardan maksimum fayda sağlamak, insanların tam anlamıyla o organizasyona ait hissetmeleri istiyorlarsa, öncelikle liderlerin ve örgütün tam anlamıyla çalışanlara değer veriliyor mu buna bakmak gerekir. Değer öncelikle organizasyonun ana politikası olmalı. Çalışanlar, bulundukları örgütte kendilerini güvende, önemsendiğini hissettiğinde, fikirlerine değer verildiğini anladıklarında ancak gerçek performansını ortaya koyabilir. Bunun için de liderlere çok büyük iş düşmektedir, insan yönetmenin bir sanat olduğu günümüzde samimiyet ve hoşgörünün her şeyin başında geldiğini unutmamak gerekir.

Kaynakça

ALİOĞULLARI Z. D. (2012), Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Arasındaki İlişki Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

ALKAN, Z. (2016), Liderlik Tarzlarının Örgütsel Sessizlik İlişkisinde Kariyer Memnuniyetinin Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

ARUN, K. (2008), Liderlik Tarzları ile Paylaşımcı Bilgi Kültürü İlişkisi, yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, SBE, Erzurum.

ATAMAN, G. (2009), İşletme Yönetimi, 3.Baskı, İstanbul, Türkmen Kitabevi.

BAYRAM Y. T. (2010), Üniversitelerde Örgütsel Sessizlik, Yüksek Lisans Tezi,Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

BİRDAL, İ., AYDEMİR, N. (1992), Yönetim Teorileri, İstanbul.

BİLDİK, B. (2009), Liderlik Tarzları, Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

ÇAKICI A. (2007), Örgütlerde Sessizlik: Sessizliğin Teorik Temelleri Ve Dinamikleri, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 16, Sayı 1.

ÇAKICI A. (2008), 'Örgütlerde Sessiz Kalınan Konular, Sessizliğin Nedenleri Ve Algılanan Sonuçları Üzerine Bir Araştırma', Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 1.

DERYA, S. (2010), Liderlik Tarzları ve Liderlerin Astlarını Etkileme Taktikleri Arasındaki İlişki: Antalya İli 5 Yıldızlı Otel Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma, SDÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.

DOĞAN, S. (2007), Vizyona Dayalı Liderlik, 2. Baskı, İstanbul, Kare Yayınları.

ERDOĞAN, İ. (1991), İşletmelerde Davranış, İstanbul, İ.Ü.İ.İ.E Yayını.

EREN, E. (2001), Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, 7.Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

EREN, E. (1993), Yönetim Psikolojisi, İstanbul, İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayını.

EROĞLU, H., ADIGÜZEL, O., ÖZTÜRK, U. (2011), Sessizlik Girdabı ve Bağlılık İkilemi: İşgören Sessizliği ile Örgütsel Bağlılık İlişkisi ve Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2).

FERRELL, O.C. ve FRAEDRICH, J. (1994), Bussiness Ethics: Ethical Decision Making and Cases Houghton Mifflin Company, Boston .

GÜNEY, S. (1992), Fiedler"in Durumsal Önderlik Modeli Açısından Atatürk'ün Önderliğinin Değerlendirilmesi, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı: 23, Cilt:8.

KARAKÜÇÜK, S. (1997), Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme, 2. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.

KILIÇ, R. , B. KEKLİK, H.YILDIZ (2014), Dönüştürücü, Etkileşimci ve Tam Serbesti Tanıyan Liderlik Tarzlarının Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Celal Bayar Ünivesitesi İ.İ.B.F, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 21, Sayı:2, Manisa.

KOÇEL, T. (2014), İşletme Yöneticiliği: Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış, Klasik- Modern – Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar, 15. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.

MORRISON E. W., MILLIKEN F. J. (2000), Organizational Silence: A Barrier To Change And Development In A Pluralistic World, Academy of Management Review, Vol. 25. No. 4

SARIOĞLU G.S. (2013), Mobbing ve Örgütsel Sessizlik: Enerji Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmaniye.

SARUHAN, S.C ve YILDIZ, M.L. (2009), Çağdaş Yönetim Bilimi, 1.Basım, İstanbul, Beta Yayınları.

SOYBAŞ İ. (2015), Örgütsel Sessizlik İklimi ve İşgören Sessizlik Davranışlarının İşgören Performansına Etkisinin Analizi: Eğitim Sektörü Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

ŞEHİTOĞLU Y. (2010), Örgütsel Sessizlik Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Ve Algılanan Çalışan Performansı İlişkisi, Doktora Tezi, Gebze İleri teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

ŞİMŞEKLER, M. ve ÜNSAR, S. (2007), Küreselleşme Sürecinde Örgüt Liderliği ve Uygulamalı Bir Çalışma, XV.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler, Sakarya.

TAŞKIRAN, E. (2010), Liderlik Tarzının Örgütsel Sessizlik Üzerindeki Etkisinde Örgütsel Adaletin Rolü ve Bir Araştırma, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TENGİLİMOĞLU, D. (2005), Kamu ve Özel Sektör Örgütlerinde Liderlik Davranışı Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 14 (Güz).

VAN DYNE, L., ANG, S., ve BOTERO, C. S. (2003). "Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Constructs". Journal of Management Studies.

VRIES, M. (2007), Liderliğin Gizemi, Çeviri: Zülfü Dicleli, İstanbul, Mess Yayınları. Üzerinde Ana-Baba ve Yöneticilerinin Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

A Study on Dairy Cattle Farmers' Knowledge About Climate Change in Turkey: Thrace Region Case

[1]Gökçe KOÇ **[2]Ayşe UZMAY**

[1]Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Ege University gkc_add@hotmail.com

[2]Department of Agricultural Economics, Faculty of Agriculture, Ege University ayse.uzmay@ege.edu.tr

Abstract:Climate change is one of the most important issues discussed today. Especially, discussions on food security are at the top of the agenda. Whereas macro-level studies around the world focuses mainly on future scenarios, there are also some ongoing technical, social and economic studies. The ensuring of food security depends on not only to the preventions to be taken at the macro level but also to the strategies that have to be followed at the micro level. In this context, it is imperative to determine the farmers' perceptions towards climate change and factors affecting these in terms of agricultural activities on the basis of regions. Livestock production, particularly dairy farming is also directly or indirectly affected by climatic factors. Some of these effects are heat stress, quantity and quality loss on milk production, decrease on the availability of feeds and water. Therefore, farmers' awareness about climate change, implementation of adaptation and mitigation activities, is extremely important. In order to be able to do these, the current situation should be analysed rigorously. In this scope, this study has three main purposes. First; testing the dairy farmers' knowledge of climate change. Second; to determine farming and operating factors affecting farmers' knowledge of climate change. And lastly, to offer the necessary precautions. The study was carried out in three provinces (Kırklareli, Edirne and Tekirdağ) of Thrace Region. According to the proportional sampling method, a total of 140 dairy farmers were interviewed face to face. The information status of the farmers about climate change was grouped according to the characteristics of farms and farmers, and Pearson Chi-Square test was used to determine whether there was a difference between the groups. According to the results of the study, the majority of farmers (87.1%) had heard the concept of climate change, but among them only 40.0% knew what this concept was. There is a statistical difference between knowledge of climate change and age, education, the experience of agricultural activity and dairy farming, non-agricultural income, the number of dairy cattle in the farm, the amount of land owned by the farm, decision-making process of the farm. On the other hand, there was no statistical difference between groups according to farmers' information sources, membership status and investment plans. The results of the study indicate that farmers' knowledge on climate change is insufficient and they should be informed initially through media and extension activities.

Key Words: climate change, dairy cattle farming, farmers' knowledge, Thrace Region, Turkey

1. Introduction

Climate change affects plant and animal production both directly and indirectly in many ways by changing the natural conditions of living. These effects are manifested by changes in biological diversity, arable land, and the hydrological system (Kim et al., 2010).

Studies analysing the effects of climate change on crop production indicate that productivity will decrease in the future (Cline, 2007; Müller et al., 2009). According to different scenarios, it is estimated that average crop yields will decrease by 6.5% in 2050 (Müller et al., 2009; WB, 2010). These changes in crop production will also affect quantity, quality and prices of feed crops and inevitably lead to adverse effects on animal production. In fact, the effects of climate change on livestock production are; changes in the availability of cereals and price, the effects on rangelands, changes in the distribution of animal diseases and pests, directly effects on animal health and growth (Reilly, 1996; Nardone et al., 2010). Dairy cattle are more responsive to changes than other ruminants (Bernabucci et al., 2010). Climate change affects the breeding performance, feed intake and growth of dairy cattle, and also quality and quantity of milk production (Seijan et al. 2016; Koç and Uzmay, 2016).

Raising farmers' consciousness about climate change is extremely important in terms of adaptation and mitigation. As climate change affects agricultural production it is also significantly affected by the agricultural production. 24% of greenhouse gases are caused by agriculture, forestry and other land use (IPCC, 2014). Raising farmers' awareness will help to minimise impacts of climate change on agricultural

production and also reducing emissions causing climate change. On the other hand, when studies on climate change in Turkey are examined, it is noteworthy that the works are limited in terms of regional and production activities. The value added and sustainability of the dairy cattle breeding activity in the Thrace Region is very important in the country's economy and the subject should be examined thoroughly.

In this context, this study encompasses three important objectives. The first is to reveal the climate change knowledge of the dairy cattle farmers in Thrace region. Second; to determine farming and operating factors affecting farmers' knowledge of climate change. And lastly, to offer the necessary precautions.

2. Material and Method

This study was carried out in the Thrace Region. The region covers the whole of Kırklareli, Edirne Tekirdağ and only small part of İstanbul and Çanakkale. Therefore, the main material of this research is based on face-to-face interviews with dairy farmers in villages and districts of Edirne, Kırklareli and Tekirdağ. The region has TR21 code according to Nomenclature of Units for Territorial Statistics (NUTS-2) classification. Totally 35.214 dairy farm produces 701.021 tons of cattle milk and constitutes 4.13% of the Turkey's production (GTHB, 2016; TSI,2017a).

The number of farmers to be included within the scope of the study was calculated as 140 according to the proportional sampling method (%90 confidence interval, %6.9 error margin) (NEWBOLD, 1995). On the equation 1; n is the sample size, N is the population size (35.214), and p is the prediction rate (0.5 for the maximum sample size).

$$n = \frac{Np(1-p)}{(N-1)\sigma_P^2 + p(1-p)}$$

The number of producers included in the survey from the provinces was determined according to the share of the total milk production (Table 1).

Table 1. The number of farmers included in the survey

	Total milk production (2015, Ton)	% of Thrace region	Number of survey
Kırklareli	224.434,15	31,88	45
Tekirdağ	209.573,86	29,77	42
Edirne	270.013,02	38,35	53
Total	704.021,04	100,00	140

Two districts with the highest milk production were selected in provinces according to GTHB datas; Lüleburgaz and Babaeski in Kırklareli, Uzunköprü and Keşan in Edirne, Malkara and Hayrabolu in Tekirdağ. These districts have 46.6% of the dairy farms and produce 45% of the whole milk in the region.

When the distribution of the interviews according to the size of the farms is determined, it is planned to do survey having the equal number of producers from each group. But there were not enough interviews with farmers that own 50-99 dairy cows. The other studies related to the subject are the secondary materials of the study.

The producers' knowledge of climate change is grouped by farms and farmers oriented features and the Pearson Chi-Square method was used to examine the difference between groups. For carrying out the chi-square test, the groups must be independent of one another and the expected value should be greater than 5.

Chi-square formulas can be performed as shown below:

$$x^2_{test} = \Sigma \frac{(Q_i - E_i)^2}{E_i}$$

Here is; x^2 :chi-square value, Q_i: observed frequency, E_i: expected frequency

In the creation of descriptive statistics and analysing, Statistical Packages for the Social Sciences (SPSS) version 20 statistical software package was used.

Information and descriptions about variables are shown in Table 2a and Table 2b. These variables are age, education, marital status, number of dairy cow, cultivated land, duration of agricultural production and dairy farming, agricultural and non-agricultural income, role in the decision-making process, intending to make a new investment in facilities and increase the number of cattle, membership of cooperatives and DSYB and information sources (TV and internet).

Table 2a. Variables used in analysis and descriptive statistics of variables

Independent Variable (X)	Type of Variable	Description	Frequency	Percent (%)
Gender of the respondent (GENDER)	Dichotomous	0: Male	140	100
		1: Female	0	0
Marital status of the respondent (MARITAL)	Dichotomous	1: Married	116	82.9
		2: Unmarried	24	17.1
The respondents' age groups (AGE_GR)	Ordinal Categorical	1: 20-30	12	8,6
		2: 31-40	40	28,6
		3: 41-50	49	35,0
		4: 51-60	28	20,0
		5: 61 ≤ x	11	7,9
Agricultural income level of the farmers (INCOME)	Ordinal Categorical	1: 1500-2500	18	12.9
		2: 2501-4500	24	17.1
		3: 4501-5500	15	10.7
		4: 5501-8500	14	10.0
		5: 8501 ≤ x	69	49.3

Independent Variable (X)	Type of Variable	Description	Frequency	Percent (%)
Whether respondents have a non-agricultural income(N_INCOME)	Dichotomous	1:Yes	72	51.4
		2: No	68	48.6
Education (EDU)	Ordinal Categorical	1:primary school	31	22.1
		2:secondary school	27	19.3
		3:high school	49	35.0
		4:universtiy	25	17.9
		5:postgraduate	8	5.7
Farm scale (number of dairy cows) (DAIRY)	Ordinal Categorical	1: 5-14	30	21.4
		2: 15-29	30	21.4
		3: 30-49	30	21.4
		4: 50-99	20	14.3
		5: 100 ≤ x	30	21.4
How long been interested in agricultural activity (EXPR1)	Dichotomous	1: 0-18	71	50.7
		2: 19 ≤ x	69	49.3
How long been interested in	Dichotomous	1: 0-18	76	54.3

dairy farming (EXPR2)		2: 19 ≤ x	64	45.7
Operation size (arable land	Ordinal	1: 0	18	12.9
owned by farmers)	Categorical	2: 1-400	76	54.3
(LAND_GRUP)		3: 401≤ x	46	32.9
Role in the decision making	Categorical	1: Myself, alone	82	58.6
process		2: With my children	14	10.0
(DECISION)		3: With family elders	31	22.1
		4: Board of Directors	13	9.3
Cooperative	Dichotomous	1:Yes	92	65.7
membership(MEMBER_C)		2: No	48	34.3
DSYB membership	Dichotomous	1:Yes	127	90.7
(MEMBER_DS)		2: No	13	9.3
Whether get information from	Dichotomous	1:Yes	97	69.3
television (TV)		2: No	43	30.7
Whether get information from	Dichotomous	1:Yes	93	66.4
the internet (INT)		2: No	47	33.6
Whether intend to make a	Dichotomous	1:Yes	72	51.4
new investment in facilities		2: No	68	48.6
(INVEST)				
Whether intend to increase	Dichotomous	1:Yes	87	62.1
the number of cattle		2: No	53	37.9
(INCREASE)				

Table 2b. Variables used in analysis and descriptive statistics of variables

3. Results and Discussions

All the producers participated in the study are male and their average age is 44.71 ± 10.68. The average duration of agricultural activity is 19.35 ± 12.56 years, and duration of dairy farming activity is 18.24 ± 12.22 years. Regarding their educational backgrounds, 22% has primary education, 19% has secondary education, %35 has high school degree. Almost all of them (88.6%) indicated that they earn their livelihood from farming-related sources. Three in ten (30%) of the farmers earn monthly income below the poverty line (4501 TL) (TSI, 2017b). The share of animal production in total agricultural income is averaged 76.0%. Half of the respondents (51.4%) have also non-agricultural income. The average daily milk yield is 23.39 lt. The average operation size is 44.26ha. Most of the farmers (65.7%) are members of at least one cooperative. 69.3% of the farmers say they get the information about climate change from TVs and 66.4% get from the internet.

Among all farmers included in the study, 40.0% of them have knowledge about climate change (56 people), and 60.0% haven't got any information (84 people). A total of 87.1% of the participating farmers heard about climate change, and 86.4% heard about global warming. According to a study conducted in China, 90% of farmers have already heard climate change (Kibue et al., 2015). Another study in India also reported that 36% of farmers heard about climate change and %31 of them heard about global warming (Sarkar and Padaria, 2015). But 22% of them know what the climate change is and only 9% have high-level knowledge about it. As a matter of fact, according to the conclusions of the study conducted by Ogunneye and Yekinni (2012), 68.6% of the farmers were found to have low knowledge of climate change.

Whereas the 58.3% of farmers in the youngest group has a knowledge of climate change, no one in the last group has knowledge. In this case, our study shows that young farmers are more likely to have knowledge of climate change (Table 3). Thus, the results of Pearson's chi-squared test (11.380) were

significant at 0.05. Kibue et al. (2015) stated that elderly farmers have more perceptions of climate change in China. On the other hand, another study conducted in six villages of China reported that peasants' knowledge of climate change does not depend on age (Byg and Salick, 2009).

Table 3. Knowledge of climate change by age groups

AGE	Group-1 (20-30)	%	Group-2 (31-40)	%	Group-3 (41-50)	%	Group-4 (51-60)	%	Group-5 (61≤x)	%	Total	%
Yes	7	58.3	16	40.0	24	49.0	9	32.1	0	0	56	40
No	5	41.7	24	60.0	25	51.0	19	67.9	11	100	84	60

There was a significant difference between the knowledge of climate change according to the education level of the farmer (Pearson Chi-Square 22.824, p 0.000<0.05). The rate of knowledge is higher for Group-3 and Group-4 (Table 4). Kibue et al (2015) also reported that there is a significant difference between education level and knowledge about climate change. It is stated in this study that the higher education level is important in shaping the awareness of climate change (Kibue et al., 2015).

Table 4. Knowledge of climate change by education levels

	Group-1 Primary school	%	Group-2 Secondary school	%	Group-3 High school	%	Group-4 University	%	Total	%
Yes	5	16.1	12	44.4	17	34.7	22	66.7	56	40
No	26	83.9	15	55.6	32	65.3	11	33.3	84	60

According to the results of Pearson's chi-square test (4.930), the income groups and the knowledge of climate change of the farmers were not significant (p 0.295>0.05) (Table 5).

Table 5. Knowledge of climate change by income groups

Income	Group-1 (1500-2500)	%	Group-2 (2501-4500)	%	Group-3 (4501-5500)	%	Group-4 (5501-8500)	%	Group-5 (8501≤x)	%	Total	%
Yes	5	27.8	10	41.3	3	20.0	7	50.0	31	44.9	56	40
No	13	72.2	14	58.3	12	80.0	7	50.0	38	55.1	84	60

A meaningful difference was found between whether farmer have non-agricultural income between knowledge of climate change (Pearson Chi-Square 2.745, p 0.098<0.1) (Table 6).

Table 6. Knowledge of climate change by non-agricultural income

Non-agricultural income	Yes	%	No	%	Total	%
Yes	24	33.3	32	47.1	56	40
No	48	66.7	36	52.9	84	60

The results of Pearson's chi-square test (0.616) indicate that there is no significant difference between the provinces of region and farmers' knowledge of climate change at the level of 0.05 (Table 7).

Table 7. Knowledge of climate change by provinces

Province	Kırklareli	%	Edirne	%	Tekirdağ	%	Total	%
Yes	19	42.2	19	35.8	18	42.9	56	40
No	26	57.8	34	64.2	24	57.1	84	60

Our study also shows that there is a meaningful difference between farm scale (number of dairy cows) groups and knowledge of climate change (Pearson Chi-Square 14.722, p 0.005<0.05). The ratio of knowledge level is the highest in the group with the largest farm scale (Table 8).

Table 8. Knowledge of climate change by farm scale

Farm Scale	Group-1 (5-14)	%	Group-2 (15-29)	%	Group-3 (30-49)	%	Group-4 (50-99)	%	Group-5 (100≤x)	%	Total	%
Yes	8	26.7	13	43.3	7	23.3	8	40.0	20	66.7	56	40
No	22	73.3	17	56.7	23	76.7	12	60.0	10	33.3	84	60

While average operation size (arable land owned by farmers) is 50.66ha among farmers who know the climate change, it's 39.9ha those who do not know. Thus, the results of Pearson's chi-squared test (5.234) were significant at 0.1 (Table 9).

Table 9. Knowledge of climate change by farm size

Operation size	Group-10	%	Group-2 1-400	%	Group-3 401≤ x	%	Total	%
Yes	10	42.2	24	31.6	22	47.8	56	40
No	8	57.8	52	68.4	24	52.2	84	60

When grouping farmers on the basis of their role in decision-making process, significant differences among the groups were determined. Thus, the results of Pearson's chi-square test (7.487) were significant at the 0.1 level. All the farmers who said that make decisions about the farm with the board of directors have highest education and income level group, which explains the high rate of knowledge of climate change (Table 10).

Table 10. Knowledge of climate change by role in the decision-making process

Role in the decision-making process	Myself, alone	%	With my children	%	With my family elders	%	Board of directors	%	Total	%
Yes	34	41.5	3	21.4	10	32.3	9	69.2	56	40
No	48	58.5	11	78.6	21	67.7	4	30.8	84	60

The results of Pearson's chi-square test (Cooperatives, Pearson Chi-Square 1.036, DSYB, Pearson Chi-Square 1.710) indicate that there is no significant difference between membership and knowledge of climate change at the level of 0.05.

When the farmers were asked what is the future plans on farms, some of the farmers stated that intend to increase the number of animals (62.9%) and make new investments (51.4%). A study conducted by Uzmay (2017) in İzmir province report that only 22% of the farmers intend to new investments. This shows that the farmers of Thrace Region are more willing to invest when compare with İzmir. Future plans of farmers' do not affect knowledge of climate change in a statistically way (increase number of livestock, Pearson Chi-Square 0.182, p 0.670>0.05, make new investment, Pearson Chi-Square 1.220, p 0.269>0.05) (Table 11).

Table 11. Knowledge of climate change by future plans

Future plans	Increase the number of animals				New investments in facilities					
	yes	%	No	%	yes	%	no	%	total	%
Yes	36	41.4	20	37.7	32	44.4	24	35.3	56	40
No	51	58.6	33	62.3	40	56.6	44	64.7	84	60

Using TV as an information source does not affect farmers' knowledge of climate change (Pearson Chi-Square 0.453, p 0.501>0.05) in a statistically significant way. However, there is a significant relationship between using internet and knowledge of climate change (Pearson Chi-Square 25.415, p 0.000<0.05). Accordingly, our study shows that TV programs and news are inadequate for climate change education (Table 12). Besides, the young group of internet users (72.2% of those aged 50 years or less) are more likely to know about climate change.

Table 12. Knowledge of climate change by information sources

Information sources	TV programs and news				Internet				Total	
	yes	%	no	%	yes	%	no	%		%
Yes	37	38.1	19	44.2	51	54.8	5	10.6	56	40
No	60	61.9	24	55.8	42	45.2	42	89.4	84	60

12.1% of the farmers have been informed by the ministries, co-operatives, unions etc. about climate change. Only one of them said that the information was complete and find it sufficient. Similarly, a study conducted with farmers who member and manager of irrigation association, reported that only 16% of farmers thought that government inform them about climate change adequately (Su Politikaları Derneği (SPD), 2016).

In this study, 53.6% of the farmers said "I would like to attend training about climate change that organized by the ministry". Furthermore, 33.6% have already done research on climate change. In recent studies also reported that 33% of farmers have already done research and 90% believe that they should receive information and training about climate change (SPD, 2016).

4. Conclusions

According to the conclusions of this research, most of the dairy cattle farmers in Thrace Region had heard about the concepts of climate change and global warming, but only 40% of them are accurately aware of those concepts meaning. Farmers' age, educational status, whether have non-agricultural income, farm scale (number of dairy cows), operation size (arable land owned by farmers), role in the decision-making process, using the internet affect knowledge of climate change in a statistically significant way. On the other hand, there was no statistically significant difference found between farmers' income, provinces, membership of organizations, investment plans and using TV programs and knowledge of climate change. When grouping farmers according to their educational level, it was determined that almost all the farmers who has primary school degree do not know what is the climate change, in contrast, most of them who has university degree have knowledge of climate change. When farmers are grouped according to their education status, it is determined that almost all (83.9%) of the primary school graduates do not know the concept of climate change, whereas the majority of the university graduates (66.7%) are aware of this concept. Moreover, the rate of knowledge of climate change is highest (58.3%) in the youngest group, however, no one in the oldest group has information about the concept of climate change. These results suggest that farmers' personal education is crucial for minimizing the effect of climate change on dairy farming. Besides, it is very important for farmers to participate in agricultural extension activities and vocational courses about adaptation methods against climate change. The fact that the majority of farmers intend to make new investments in the future also necessitate to support investments that technically consider climate change. Conducting multidisciplinary research that discusses the relationship between climate change and dairy farming in the Thrace Region is also have utmost importance in terms of food security and sustainability.

Acknowledgements

This study (Project No 2016-ZRF-054) has been supported by the Ege University Scientific Research Commission.

References

Bernabucci, U., Lacetera, N., Baumgard, L. H., Rhoads, R. P., Ronchi, B., Nardone, A. (2010). Metabolic and hormonal acclimation to heat stress in domesticated ruminants. Animal, 4(7), 1167-1183.

Byg, A., and Salick, J. (2009). Local perspectives on a global phenomenon—climate change in Eastern Tibetan villages. Global Environmental Change, 19(2), 156-166.

Cline, W. R. (2007). Global Warming and Agriculture: Impact Estimates by Country. Peterson Institute, p.250.

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2014). Climate change 2014: impacts, adaptation, and vulnerability. Part A: global and sectoral aspects. contribution of working group II to the fifth assessment report. Cambridge University Press, Cambridge and New York, p.1132.

Kibue, G. W., Pan, G., Joseph, S., Xiaoyu, L., Jufeng, Z., Zhang, X., Li, L. (2015). More than two decades of climate change alarm: Farmers knowledge, attitudes and perceptions. African Journal of Agricultural Research, 10(27), 2617-2625.

Kim, C. G., Lee, S. M., Jeong, H. K., Jang, J. K., Kim, Y. H., Lee, C. K. (2010). Impacts of climate change on Korean agriculture and its counterstrategies. Korea Rural Economic Institute. Research Report No. 593. p.282.

Koç, G., and Uzmay, A. (2016). Evaluation of the effects of climate change on dairy farming in terms of food security and economy. Turkish Journal Agricultural Economics, 22(2), 29-35.

Müller, C., Bondeau, A., Popp, A., Waha, K., Fader, M. (2009). Climate Change Impacts on Agricultural Yields: Background Note to the World Development Report 2010, Development and Climate Change: Potsdam Institute for Climate Impact Research (PIK). p.11.

Nardone, A., Ronchi, B., Lacetera, N., Ranieri, M. S., Bernabucci, U. (2010). Effects of climate changes on animal production and sustainability of livestock systems. Livestock Science, 130(1), 57-69.

Newbold P. (1995). Statistics for business and economics. Prentice-Hall International, New Jersey. p.867.

Ogunleye, K. Y., and Yekinni, O. T. (2012). Crop farmers' knowledge level of climate change in Ilorin East Local Government Area of Nigeria. Developing Country Studies. 2(7), 6-13.

Reilly, J. (1996). Agriculture in a changing climate: impacts and adaptation. Cambridge University Press, USA, p.427-467.

Sarkar, S., and Padaria, R. N. (2015). Measuring farmers' awareness and knowledge level about climate change and formulating future extension strategies. Indian Research Journal of Extension Education, 15(1), 107-111.

Sejian, V., Gaughan, J. B., Bhatta, R., Naqvi, S. M. K. (2016). Impact of climate change on livestock productivity. Feedipedia-Animal Feed Resources Information System, 1-4.

Su Politikaları Derneği (SPD). (2016). Çiftçilerde İklim Değişimi Farkındalığı Anketi Sonuçları, Ankara, 17s.

Turkey Ministry of Food, Agriculture and Livestock (GTHB). (2016). Number of dairy cattle farms and production of milk by provinces and districts. Unpublished data.

Turkish Statistical Institute (TSI). (2017a). Production of milk and milk products by provinces and districts. Unpublished data.

Turkish Statistical Institute (TSI). (2017b). Income, Living, Consumption and Poverty. Available from: http://www.turkstat.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist Accessed August 2017.

Uzmay A. (2017). Determination of farmers' opinions about the affects of livestock policies on dairy cattle farms: Sample of Izmir province. Journal of Agriculture Faculty of Ege University. 54(2), 167-175.

World Bank (WB). (2010). World development report 2010: Overview - changing the climate for development. Washington DC., p.417.

Tarımsal Firma Yöneticilerinin İletişim Becerileri Açısından İncelenmesi

Gökhan ÇINAR[1] Ayşe UZMAY[2] Gökçe KOÇ[3] Nurçin ÇINAR[4]

[1]Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, gokhan.cinar@adu.edu.tr

[2]Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, ayse.uzmay@ege.edu.tr

[3]Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü gkcadd@hotmail.com

[4]Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir M.Y.O., Tarımsal İşletmecilik Bölümü, nurcin.doguay@deu.edu.tr

Özet:Günümüzde örgüt yöneticileri, teknik ve iş nitelikleri üzerinde önemli tecrübelere sahip iken, insan ilişkileri konusunda oldukça etkisiz kalmaktadır. Bu durum yetersiz sosyal etkileşimi arttırmakta, örgüt motivasyonu düşürmekte ve ekip çalışmasını engellemektedir. Tüm bu gelişmeler işletmenin performansını olumsuz yönde etkileyerek etkinliği düşürmektedir. Bu bağlamda bu çalışma tarımsal yaş meyve sebze alanında faaliyet gösteren firma yöneticilerinin kişiler arası ilişki becerilerini ortaya koyabilmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma materyalini 36 adet firma yöneticisinden elde edilen anket verileri oluşturmaktadır. Çalışmada firma yöneticilerinin kişiler arası iletişim algılarını değerlendirmek için Şahin vd., (1994) tarafından geliştirilen "Kişiler Arası İlişki" ve Dökmen (1988) tarafından geliştirilen "Empatik Eğilim" ölçekleri kullanılmıştır. Beşli likert türü bir ölçek olarak hazırlanan empatik eğilim ölçeği 20 maddeden oluşurken, kişiler arası ilişki ölçeği dörtlü likert tipi cevaplamayı gerektirmekte ve 31 maddeden oluşmaktadır. Empatik eğilim ölçeği bilişsel ve duygusal empati olmak üzere iki alt boyut içermektedir. Kişiler arası ilişki ölçeğinde ise açık, saygılı, benmerkezci ve küçümseyici tarz olmak üzere dört alt boyut bulunmaktadır. Verilerin değerlendirilmesinde basit istatistiksel hesaplamaların yanı sıra uygunluk durumuna bağlı olarak hipotez testlerinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular firma yöneticilerinin empatik eğilim ve kişiler arası ilişki ölçek alt boyutlarından elde ettikleri puan ortalamalarının firma boyutuna, yöneticilerin eğitim düzeyi, cinsiyeti, yaşı ve deneyimine bağlı olarak istatistiksel açıdan farklı olabileceğini göstermektedir. Sonuçlar örgüt kültüründe var olan eksiklikleri gidermede teknik ve mesleki rollerin yanı sıra zihinsel süreçlerin önemine vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarımsal firma yöneticisi, Kişiler arası ilişki, Empatik eğilim, Ölçek

1. Giriş

Tarımsal ticaret güçlü bir tarımsal kalkınmanın gerçekleştirmesinde oldukça önemlidir. Ancak yerel ve küresel pazar arasındaki sınırların ortadan kalkması tarımsal ticarette yoğun bir rekabet ortamının oluşmasını sağlamış ve organizasyonel başarı şirket performansının anahtarı haline gelmiştir. Organizasyonel başarıya etki eden temel unsurlardan biride etkili iletişim olmuştur. Birbiri ile iletişimden uzak bir şirket hayal etmek güçtür. Özellikle şirket yönetimi müşterilerin şikayetlerini ele almak, tedarik kanallarını keşfetmek ve astları ikna etmek gibi birçok nedenle kişilerarası iletişimi kullanmaktadır. Dahası yöneticilerin çalışanlarına bilgi aktarma şekillerinin örgüte karşı geliştirdikleri tutumlar üzerinde sonuçları olduğu varsayılır. Bu aktarım örgütsel bağlılığı teşvik etmeye (McGee Wanguri, 1995: 267), çalışanların daha üretken (Somers ve Bimbaum, 2000: 185), daha güvenilir (Angle and Lawson, 1994:3) ve daha iyi performans göstermesini (Suliman ve Iles, 2000: 407) sağlamaya yardımcı olmaktadır. Bu yüzden kişilerarası iletişim örgütlerde başarılı bir iş performansı gerçekleştirmek için önemli bir gereklilik olarak kabul edilmiştir (Linke ve Zerfass, 2011: 335).

İletişim literatürü, iletişim becerileri yerine genellikle kişiler arası iletişimin yönlerini araştırmıştır (Brunetto ve Farr-Wharton, 2004: 579). Henttonen ve Blomqvist (2005: 107) gibi araştırmacılar üstün alt ile iletişimini incelerken, Gray ve Laidlaw, (2004: 425) gibi araştırmacılar iletişimde memnuniyet ile kurum içi ilişkisel düzeyi belirmeye çalışmıştır. İletişimin yönetim sürecindeki etkileri ise genellikle liderlik, iletişim süreci ve motivasyon olmak üzere üç kategoride incelenmiştir (Bambacas ve Patrickson, 2008: 51).

Bu çalışma diğer çalışmalardan farklı olarak yöneticilerin empatik eğilimleri ve kişiler arası ilişki düzeyleri ölçek yardımıyla belirlenmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın temel amacı, tarımsal yaş meyve sebze alanında faaliyet gösteren yöneticilerin kişiler arası iletişim becerileri ve empatik eğilimleri hakkında bilgi

toplamaktır. Bunun yanı sıra bu becerilerin firma yöneticilerinin çeşitli demografik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek çalışmanın diğer amaçları içerisinde yer almaktadır.

2. Materyal Yöntem

2.1.Veri Toplamada Kullanılan Yöntem

Bu çalışmanın ana materyalini tarımsal yaş meyve sebze alanında faaliyetlerini sürdüren şirket yöneticilerinden elde edilen veriler oluşturmuştur. Bu veriler 2016 Ocak- 2017 Haziran tarihleri aralığında yüz yüze yapılan anket çalışmalarından elde edilmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada tarımsal yaş meyve sebze alanında faaliyet gösteren 36 adet firma yöneticisine odaklanılmıştır. Bu firmalar Aydın ili Efeler, Söke ve Nazilli ilçelerine bağlı ticaret odalarına kayıtlı olmak üzere rassal olarak seçilmiştir.

2.2.Verilerin Analiz ve Değerlendirilmesinde kullanılan Yöntemler

Çalışmada empatik eğilim düzeyini belirlemek amacıyla Dökmen (1988) tarafından geliştirilen ve kişilerin günlük yaşamında empati kurma potansiyellerini ölçmeyi amaçlayan Empatik Eğilim Ölçeği kullanılmıştır. Likert türü bir ölçek olarak hazırlanan Empatik Eğilim Ölçeği 20 maddeden oluşmaktadır. Likert türü bir ölçek olduğu için yöneticiler her bir maddenin yanındaki 1"den 5"e kadar olan sayılardan birisini işaretleyerek o maddedeki görüşe ne ölçüde katıldıklarını belirtmeleri istenmiştir.

Yöneticilerin maddeleri okuduktan sonra işaretledikleri sayılar o maddeye ilişkin puanları oluşturmaktadır. Bu dereceleme; tamamen aykırı (1), oldukça aykırı (2), kararsızım (3), oldukça uygun (4), tamamen uygun (5) şeklinde puanlandırılmıştır. Ölçekte yer alan 8 madde negatif yazıldığı için bu maddeler tersinden puanlandırılmıştır.

Puanın yüksek olması, empatik eğilimin yüksek olduğu, düşük olması ise empatik eğilimin düşük olduğu anlamına gelmektedir (Dökmen, 1988). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 100, en düşük puan 20"dir. Tablo 1'de Empatik eğilim ölçeğini oluşturan maddeler sunulmuştur.

Tablo 1. Empatik Eğilim Envanteri Maddeleri

Bilişsel empati
3-Sıklıkla kendimi yalnız hissederim*
6-Duygularımı başkalarına iletmekte güçlük çekerim*
9-Çevremde çok sevilen bir insanım.
10-Televizyondaki filmler mutlu sona ulaşınca rahatlarım.
12-İnsanların çoğu bencildir.*
14-Genelde insanlara güvenirim.
16-Girişken bir insanım.
19- Yakınlarım bana sık sık dertlerini anlatırlar.
20-Genellikle keyfim yerindedir.
Duygusal empati
1-Çok sayıda dostum var
2-Film seyrederken bazen gözlerim yaşarır
4-Bana dertlerini anlatanlar, yanımdan ferahlamış olarak ayrılırlar
5-Başkalarının problemleri, beni kendi problemlerim kadar İlgilendirir
7-İnsanların film seyrederken ağlamaları tuhafıma gider*
8-Birisiyle tartışırken bazen, dikkatim, onun söylediklerinden çok vereceğim cevap üzerinde yoğunlaşır*
11-Düşüncelerimi başkalarına iletmekte güçlük çektiğim olur*

13-Sinirli bir insanım.*
15-İnsanlar beni tam olarak anlamıyorlar.*
17-Bir yakınıma derdimi anlatmak beni rahatlatır.
18-Genellikle hayatımdan memnunum.

Öte yandan çalışmada kullanılan ikinci ölçek yönetimi kişiler arası ilişkiler ölçeğidir. Bu ölçek Şahin vd., (1994) tarafından "Stres Yönetimi: Olumlu Strateji" isimli video paket programının el kitabında bulunan davranışlar listesinden esinlenerek hazırlanmıştır.

Ölçek 0 (Hiçbir zaman), 1 (bazen), 2 (sık sık), 3 (Her zaman) şeklinde olmak üzere 4'lü likert tipi cevaplamayı gerektirmektedir. Bireylerin kişilerarası ilişki tarzlarını belirlemeyi amaçlayan 31 maddelik bir ölçektir. Ölçek "besleyici" ve "zehirleyici" ilişki tarzları olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Besleyici ilişki tarzı alt boyutundan alınan yüksek puanlar olumlu ilişki tarzına işaret ederken, zehirleyici ilişki tarzı alt boyutundan alınan puanlar olumsuz ilişki tarzına işaret etmektedir.

Zehirleyici ilişki tarzı, kişilerarası ilişki tarzlarının negatif yönünü oluşturmaktadır. Bu ilişki tarzına sahip bireyler diğer insanlarla iletişim kurarken, karşı tarafı rahatsız edici bir tutum içerisindedirler. Kibir, öfke, küçük düşürücü, kavgacı ve aşağılayıcı özellikler zehirleyici ilişki tarzına örnektir. Zehirleyici ilişki saygısız ve küçümseyici olmak üzere iki alt boyut daha içermektedir.

Tablo 2. Zehirleyici ilişki boyutunu oluşturan maddeleri

SAYGISIZ İLİŞKİ
2-Fikirlerimde ve söylediklerimde ısrarlı olur, karşımdakilerin görüşlerini pek dikkate almam.
4-"Neden" ve "niçin" sözcükleriyle başlayan soruları sıkça kullanırım.
8-Kendimi diğerlerinden daha farklı ve üstün görür ve bunu belli etmekten çekinmem.
26-Diğerlerinin fikirlerini onlar adına ve onlar için özetlerim.
28-Kendi görüşlerimde ısrarlıyımdır ve bir uzlaşma yoluna gitmem.
ZEHİRLEYİCİ İLİŞKİ
6-İnsanlara sözle sataşmayı severim.
10-Karşımdakilerde suçluluk duygusu uyandırmayı severim.
12-Yaptığım şakalar yersiz olur.
14-Kendimi kolayca kaybedip öfkelenirim.
16-Başkalarını aşağılayıcı ve küçük düşürücü sözleri kolayca söyleyebilirim.
18-Karşımdakilerden bir istekte bulunduğumda, bunu sert bir biçimde ifade ederim.
20-İnsanlarla ilişkilerimde "üzüm yemek yerine, bağcı dövmek" için uğraşırım (Güç savaşına girerim).
22-Karşımdakileri istemediğim halde pohpohlarım.
24-Diğerleriyle alay etmeyi severim.
30-Yalnızca kendimden söz etmekten ve böbürlenmekten hoşlanırım.

Öte yandan besleyici ilişkiler dürüst, içten, doğal, saygılı, açık, güler yüzlü, destekleyici, ilgili, kabul edici, hoşgörülü ve neşeli olarak nitelendirilebilecek ilişki yapılarıdır. Bu bireyler duygu ve düşüncelerinizi açıkça ifade edebilir, bireye saygı duyduğunu hissettirebilir, önyargısız, güvenilir ve hatalara hoşgörülü bir şekilde yaklaşabilir. besleyici ilişki açık ve saygılı olmak üzere iki alt boyut içermektedir. Besleyici ilişki açık ve saygılı olmak üzere iki alt boyut daha içermektedir. Besleyici ilişki boyutunu oluşturan maddeler Tablo 3'te sunulmuştur.

Çalışmada tanımlayıcı istatistikler sayı, yüzde, ortalama ve standart sapma değerleri olarak verilmiştir. Empatik eğilim ölçeği toplam puanları için elde edilen Cronbach alfa değeri 0,728 kişiler arası ilişki ölçeği toplam puanları için elde edilen Cronbach alfa değeri ise 0,602'dir. Verilerin normal dağılım koşulunu sağlayıp sağlamadığı Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlenmiştir. Buna göre Empatik eğilim ölçeği toplam

puanı için belirlenen test istatistiği 0,303 (p>0,05), bilişsel empati alt boyutu için belirlenen test istatistiği 0,638 (p>0,05), duygusal empati alt boyutu için belirlenen test istatistiği 0,348 (p>0,05)'tir. Öte yandan kişiler arası ilişki toplam puanı için belirlenen test istatistiği 0,715 (p>0,05), besleyici ilişki alt boyutu için belirlenen test istatistiği 0,433 (p>0,05) ve zehirleyici ilişki alt için belirlenen test istatistiği 0,765 (p>0,05)'tir. Test sonuçlarına göre verilerin normal dağılım gösterdiğini ifade eden boş hipotez red edilememiş ve parametrik olan test yöntemleri ile işlemlerden sürdürülmüştür. Buna göre verilerin değerlendirilmesinde uygunluk durumuna bağlı olarak t-testi, Anova testi veya Tukey testi tercih edilmiştir.

Tablo 3. Besleyici ilişki boyutunu oluşturan maddeleri

AÇIK İLİŞKİ
1-Kendi isteklerimi ve ihtiyaçlarımı karşımdakine açıkça belli ederim.
5-Neşeli ve yapıcı şakalar yaparım.
17-İlişkilerimde bir sorun olduğunda, bu sorunla ilgili olarak diğer kişiyle/kişilerle açıkça ve yapıcı bir biçimde yüzleşirim.
19-Konuşmalarım yapıcı ve olumludur.
21-Karşımdakilere içten bir ilgi duyar ve bunu açıkça belirtirim.
23-Karşımdaki insana karşı duyduğum olumlu duyguları, onunla açıkça paylaşabilirim.
25-Düşüncelerimi paylaşma konusunda dürüstümdür.
27-Duygularımı paylaşma konusunda dürüstümdür.
SAYGILI İLİŞKİ
3-Sözlerimle olmasa da diğer yollarla karşımdakilere saygı duyduğuma ve onları kabullendiğime ilişkin mesajlar veririm.
7-Karşımdakilerin görüşlerine ve tutumlarına değer verdiğimi açıkça belli ederim.
9-Otomatik tepkilerimi erteleyebilir, kendimi pek kolayca kaybetmem.
11-Diğer insanların da kendi görüşlerini ve bilgilerini aktarabilmeleri için onlara şans tanırım.
13-Düşüncelerim diğer kişilerinki ile uyuştuğunda, bunu açıkça belli ederim.
15-Diğer kişilerin sırlarını hiçbir açık vermeden tutarım.
29-Ortada tartışılan bir konu varsa, orada olan herkes görüşlerini belirtinceye kadar tartışılan konunun kapanmasına izin vermem.
31-Karşımdaki kişilere sorduğum sorular, onlara kimin haklı ya da üstün olduğunu göstermek için değil, gerçekten söylediklerini daha iyi anlayabilmem içindir.

3. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde araştırma kapsamına alınan işletme yöneticilerine ait genel bilgiler, hipotez testleri ile birlikte karşılaştırma çizelgelerinin içerisinde sunulmuştur. Tekrara düşmemek için ankete katılan yöneticilere ait demografik özellikleri içeren ayrı bir çizelge verilmemiştir. Çalışma kapsamında öncelikle ankete katılan şirket yöneticileri ele alınmış ve grubun kendi demografik özelliklerine bağlı kalarak empatik eğilimleri ve kişiler arası ilişkileri açısından farklılıkları incelenmiştir. Buna göre ankete katılan yöneticilerin en küçük yaşı 25, en büyük yaşı 67, ortalama yaşı ise 40'tır. Yöneticilerin yaşları 35 yaş altı; 36 ve 50 yaş arası ve 51 yaş üzeri olarak olmak üzere üç farklı kategoriye ayrılmıştır. Şirket yöneticilerinin empatik eğilimleri ile yaş değişkenleri arasında anlamlı farklılık gözlemlenmemiştir (Tablo 4).

Şirket yöneticilerinin kişilerarası ilişkileri incelendiğinde yaş değişken grupları ile kişilerarası ilişkileri alt boyutları arasında farklılıklar gözlemlenmiştir. Kişilerarası ilişki ölçeğine ait saygılı ilişki alt boyutu incelendiğinde orta yaşta grubunda yer alanların yöneticilerin kişilerarası ilişkilerinde sorunlara daha bilinçli ve kontrollü yaklaştıkları ifade edilebilir. Öte yandan genç yöneticilerin puanlarını diğer gruplara kıyasla daha düşüktür bu durum tecrübesizlikle açıklanabilir. Bununla birlikte besleyici ilişki alt boyutunda da orta yaştaki yöneticilerin puanları daha yüksektir.

Tablo 4. Empatik eğilim ve kişilerarası ilişki özelliklerinin yaş dağılımına göre incelenmesi

Alt boyutlar	Yaş dağılımı	N	Ort.	SS.	F	P.
Bilişsel empati	35 yaş ve altı	14	34,36	4,13	0,975	0,388
	36 ve 50 yaş arası	15	35,53	5,58		
	51 yaş üstü	7	32,57	3,15		
Duygusal empati	35 yaş ve altı	14	41,00	1,88	0,353	0,705
	36 ve 50 yaş arası	15	39,60	6,41		
	51 yaş üstü	7	40,14	2,79		
Açık ilişki	35 yaş ve altı	14	16,93	2,16	1,792	0,183
	36 ve 50 yaş arası	15	18,00	2,85		
	51 yaş üstü	7	15,86	2,54		
Saygılı ilişki	35 yaş ve altı	14	15,79	3,09	6,495	0,004*
	36 ve 50 yaş arası	15	19,20	2,34		
	51 yaş üstü	7	17,57	1,51		
Besleyici ilişki	35 yaş ve altı	14	32,71	3,93	4,474	0,019*
	36 ve 50 yaş arası	15	37,20	4,95		
	51 yaş üstü	7	33,43	2,82		
Bencil ilişki	35 yaş ve altı	14	5,07	2,70	0,278	0,759
	36 ve 50 yaş arası	15	4,73	2,34		
	51 yaş üstü	7	5,57	2,23		
Küçümseyici ilişki	35 yaş ve altı	14	3,00	2,63	1,810	0,180
	36 ve 50 yaş arası	15	4,07	1,03		
	51 yaş üstü	7	4,43	1,27		
Zehirleyici ilişki	35 yaş ve altı	14	8,07	4,30	0,666	0,520
	36 ve 50 yaş arası	15	8,80	3,10		
	51 yaş üstü	7	10,00	3,06		

*p<0,05

Şirket yöneticilerinin empatik eğilimleri ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. (Tablo 5). Buna göre empatik eğilim ölçeği alt boyutu olan bilişsel empati ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Bu durum kadın yöneticilerin anaç yapıları ile yordalanabilir. Benzer şekilde kadın yöneticilerinin erkeklere göre duygusal empatilerinin daha fazla olduğu ifade edilebilir. Kadınların duygusal yapılarını iş hayatlarına yansıttıkları söylenebilir. Şirket yöneticilerinin kişilerarası ilişkileri incelendiğinde erkek yöneticilerin ilişkilerinde kadınlara göre daha küçümseyici tavırda oldukları gözlemlenmektedir.

Tablo 5. Empatik Eğilim ve Kişilerarası İlişkiler Özelliklerinin Cinsiyete Göre İncelenmesi

Alt boyutlar	Cinsiyet	N	Ort.	SS.	T	p.
Bilişsel empati	Kadın	8	38,50	3,42	3,068	0,004*
	Erkek	28	33,36	4,36		
Duygusal empati	Kadın	8	43,13	3,76	2,199	0,035*
	Erkek	28	39,43	4,30		
Açık ilişki	Kadın	8	18,13	2,42	1,188	0,243
	Erkek	28	16,89	2,63		

Saygılı ilişki	Kadın	8	17,88	3,87	0,346	0,731
	Erkek	28	17,46	2,67		
Besleyici ilişki	Kadın	8	36,00	6,09	0,882	0,384
	Erkek	28	34,36	4,19		
Bencil ilişki	Kadın	8	5,50	3,42	0,620	0,539
	Erkek	28	4,89	2,11		
Küçümseyici ilişki	Kadın	8	2,38	1,85	-2,418	0,021*
	Erkek	28	4,11	1,77		
Zehirleyici ilişki	Kadın	8	7,88	5,11	-0,779	0,441
	Erkek	28	9,00	3,09		

*p<0,05

Şirket yöneticilerinin hem duygusal hem bilişsel empatik eğilimleri açısından eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık belirlenmiştir. (Tablo 6). Bu verilere göre üniversite mezunu olan yöneticilerin empati becerilerinin daha olumlu olarak ifade edilebilir.

Bununla birlikte kişilerarası ilişki ölçeğine ait alt boyutlar incelendiğinde ilkokul mezunu yöneticilerinin daha fazla küçümseyici tavır sergiledikleri söylenebilir. Bu durum eğitim durumu arttıkça bireylerin kendisini eleştirme yeteneklerinin arttığı şeklinde yordalanabilir.

Tablo 6. Empatik eğilim ve kişilerarası ilişkiler özelliklerinin eğitim durumuna göre incelenmesi

Alt boyutlar	Eğitim durumu	N	Ort.	SS.	F	P.
Bilişsel empati	İlkokul	9	31,33	4,77	3,684	0,036*
	Lise	11	34,88	4,11		
	Lisans	16	36,55	4,24		
Duygusal empati	İlkokul	9	38,25	5,93	3,577	0,039*
	Lise	11	41,22	3,41		
	Lisans	16	42,36	3,30		
Açık ilişki	İlkokul	9	16,11	1,36	0,992	0,381
	Lise	11	17,45	2,66		
	Lisans	16	17,56	3,03		
Saygılı ilişki	İlkokul	9	16,56	3,84	1,265	0,296
	Lise	11	17,18	3,19		
	Lisans	16	18,38	1,96		
Besleyici ilişki	İlkokul	9	32,67	2,92	1,477	0,243
	Lise	11	34,64	5,41		
	Lisans	16	35,94	4,68		
Bencil ilişki	İlkokul	9	3,89	2,09	1,359	0,271
	Lise	11	5,36	3,20		
	Lisans	16	5,44	1,86		
Küçümseyici ilişki	İlkokul	9	4,78	2,17	4,239	0,023*
	Lise	11	2,55	1,97		
	Lisans	16	3,94	1,29		
Zehirleyici ilişki	İlkokul	9	8,67	3,54	0,535	0,591
	Lise	11	7,91	4,70		
	Lisans	16	9,38	2,75		

*p<0,05

Şirket yöneticilerinin empatik eğilim alt boyutunda yer alan bilişsel empatik eğilim yapıları ve yetiştikleri bölgelere arasında anlamlı farklılık yoktur (Tablo 7). Ancak şirket yöneticilerinin kişilerarası ilişkilerinde de farklılık göze çarpmaktadır.

Kişiler arası ilişki açısından ilde yetişen yöneticilerin daha bencil ilişki kurdukları görülmektedir. Nüfus yoğunluğu az olan yerleşim yerlerinde arkadaşlık ilişkilerinin kuvvetli olduğu ve bireylerin paylaşıma daha açık olduğu söylenebilir. Bencil ilişkinin nedeni bu durum olabilir.

Tablo 7. Empatik eğilim ve kişilerarası ilişkiler özelliklerinin ankete katılanların yetiştiği bölgelere göre incelenmesi

Alt boyutlar	Yaşadığı bölge	N	Ort.	SS.	F	P.
Bilişsel empati	İl	5	39,00	2,45	3,025	0,062
	İlçe	15	33,80	5,16		
	Köy	16	33,75	4,04		
Duygusal empati	İl	5	37,60	2,51	1,397	0,262
	İlçe	15	41,33	5,92		
	Köy	16	40,06	2,74		
Açık ilişki	İl	5	19,00	1,87	1,659	0,206
	İlçe	15	16,60	2,69		
	Köy	16	17,13	2,58		
Saygılı ilişki	İl	5	17,00	2,00	1,488	0,241
	İlçe	15	18,53	2,13		
	Köy	16	16,81	3,60		
Besleyici ilişki	İl	5	36,00	3,67	0,464	0,633
	İlçe	15	35,13	4,29		
	Köy	16	33,94	5,28		
Bencil ilişki	İl	5	7,80	2,17	5,078	0,012*
	İlçe	15	4,93	2,58		
	Köy	16	4,25	1,73		
Küçümseyici ilişki	İl	5	4,40	0,55	1,490	0,240
	İlçe	15	4,13	1,25		
	Köy	16	3,13	2,50		
Zehirleyici ilişki	İl	5	12,20	2,05	4,213	0,023*
	İlçe	15	9,07	3,41		
	Köy	16	7,38	3,44		

*p<0,05

Şirket yöneticilerinin empatik eğilimleri ile meslekte çalışma yılı değişkenleri arasında anlamlı farklılık gözlemlenememiştir (Tablo 8). Şirket yöneticilerinin kişilerarası ilişkileri incelendiğinde meslekte çalışma yılı değişken grupları ile kişilerarası ilişkileri alt boyutları arasında anlamlı farklılık gözlemlenmiştir. Kişilerarası ilişki ölçeğine ait bencil ilişki alt boyutu ile meslekte çalışma yılı değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Kişilerarası ilişki ölçeğine ait küçümseyici ilişki alt boyutu ile meslekte çalışma yılı değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmektedir. Buna göre 10 yıl altı mesleki tecrübeye sahip yöneticilerin çalışma arkadaşlarını yada çevrelerindeki kişileri daha küçümseyici ve bencil davranış sergiledikleri şeklinde ifade edilebilir.

Tablo 8. Empatik eğilim ve kişilerarası ilişkiler özelliklerinin meslekte çalışma yılına göre incelenmesi

Alt boyutlar	Meslekte çalışma yılı	N	Ort.	SS.	F	P.
Bilişsel empati	10 yıl ve altı	12	35,92	2,27	1,736	0,192
	11 ve 20 arası	18	34,50	5,84		
	21 ve üstü	6	31,67	3,14		
Duygusal empati	10 yıl ve altı	12	40,00	2,45	0,103	0,902
	11 ve 20 arası	18	40,17	5,02		
	21 ve üstü	6	41,00	6,07		
Açık ilişki	10 yıl ve altı	12	16,75	1,91	1,099	0,345
	11 ve 20 arası	18	17,78	2,98		
	21 ve üstü	6	16,17	2,48		
Saygılı ilişki	10 yıl ve altı	12	16,75	2,01	0,772	0,470
	11 ve 20 arası	18	18,11	3,66		
	21 ve üstü	6	17,50	1,64		
Besleyici ilişki	10 yıl ve altı	12	33,50	3,26	1,154	0,328
	11 ve 20 arası	18	35,89	5,56		
	21 ve üstü	6	33,67	3,44		
Bencil ilişki	10 yıl ve altı	12	5,67	1,75	3,571	0,039*
	11 ve 20 arası	18	5,17	2,92		
	21 ve üstü	6	2,83	2,14		
Küçümseyici ilişki	10 yıl ve altı	12	4,44	1,82	4,041	0,027*
	11 ve 20 arası	18	2,58	1,78		
	21 ve üstü	6	3,83	1,47		
Zehirleyici ilişki	10 yıl ve altı	12	10,11	2,81	3,121	0,057
	11 ve 20 arası	18	7,75	4,07		
	21 ve üstü	6	6,67	3,50		

*p<0,05

Bir işletmenin büyüklüğünü gösteren çeşitli faktörler olmakla birlikte, istihdamdaki büyümede artışı firma boyutunu belirleyen en önemli faktörlerden biri olarak kabul edilebilir (Hoogstra and Van Dijk, 2004: 182; Chaganti et al., 2002: 190). Bu bağlamda çalışmada firma boyutu olarak personel sayısı esas alınmıştır. Buna göre empatik eğilim ve kişilerarası ilişkiler özelliklerinin firma boyutuna göre farklılaşıp farklılaşmadığı Tablo 9'de sunulmuştur.

Elde edilen bulgular firma büyüdükçe kişiler arası ilişki düzeylerinde bencillik ve zehirleyici ilişkinin azaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum meslekte yükselmelerin daha rasyonel olduğu ve personel sayısındaki artışla birlikte ilişkilerin daha resmi boyuta ulaştığı ve böylece örgütsel kültürün daha iyi bir sürece girdiği bir yaklaşımla açıklanabilir. Küçük işletmelerde süreç odaklı yaklaşımların geliştirilmesini engelleyen temel sorun işletme yöneticilerinin nitelikleri, çalışma gününün plansızlığı ve parçalılığıdır (Florén, 2006: 278). Bu bağlamda büyüme iş bölümünün ve iş tanımının daha standardize yapılmasını sağlayarak örgütsel ilişkilerdeki bağı arttırabilir.

Tablo 9. Empatik eğilim ve kişilerarası ilişkiler özelliklerinin firma boyutuna göre incelenmesi

Alt boyutlar	Çalışan sayısı	N	Ort.	Ss.	t	p.
Bilişsel empati	10 kişi ve altı	15	34,00	4,77	-0,539	0,593
	11 kişi ve üstü	21	34,86	4,66		
Duygusal empati	10 kişi ve altı	15	40,40	3,68	0,170	0,866
	11 kişi ve üstü	21	40,14	4,96		
Açık ilişki	10 kişi ve altı	15	16,73	2,76	-0,841	0,406
	11 kişi ve üstü	21	17,48	2,50		
Saygılı ilişki	10 kişi ve altı	15	17,67	2,85	0,190	0,850
	11 kişi ve üstü	21	17,48	3,04		
Besleyici ilişki	10 kişi ve altı	15	34,40	4,55	-0,348	0,730
	11 kişi ve üstü	21	34,95	4,79		
Bencil ilişki	10 kişi ve altı	15	6,07	1,67	2,307	0,027*
	11 kişi ve üstü	21	4,29	2,63		
Küçümseyici ilişki	10 kişi ve altı	15	4,27	1,83	1,472	0,150
	11 kişi ve üstü	21	3,33	1,91		
Zehirleyici ilişki	10 kişi ve altı	15	10,33	2,55	2,388	0,023*
	11 kişi ve üstü	21	7,62	3,83		

*p<0,05

4. Sonuç

Örgütsel iletişim, kültürel öğelerin çalışanlara iletilmesinde ve kültürün benimsetilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında kültür ve iletişim örgütsel performansın asıl göstergeleri olarak tanımlanmaktadır. İletişim örgütsel davranışı etkilemekte, iletişim örgüt kültürünün daha derin seviyelerinin anlaşılmasında bir pencere işlevi görmektedir. Bu araştırmada tarımsal alanda faaliyet gösteren yöneticilerin iletişim yeteneği açısından farklılıkları incelenmiştir. Buna göre kadın yöneticilerin erkeklere göre özellikle empatik eğilim açısından daha yetenekli olduğu, kişiler arası ilişki yeteneği açısından ise orta yaş düzeyindeki yöneticilerin öne çıktığı belirlenmiştir. Bununla birlikte il merkezlerinde yetişen ve genç yöneticilerde bencil ilişki, ilkokul eğitimi gören yöneticilerde ise küçümseyici ilişkinin daha fazla olabileceği ifade edilebilir. Öte yandan firma büyümesinin kişiler arası ilişki düzeyinde olumlu sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir.

Besleyici ilişki tarzı, istek ve ihtiyaçlarını karşısındakine açıkça beli etmek, ona saygı duyduğunu ve onu kabullendiğine ilişkin mesajlar vermek, neşeli ve yapıcı şakalar yapmak, otomatik tepkilerini erteleyebilmek ve kendini kaybetmemek, düşünce ve duygularını dürüstçe paylaşabilmek ve yapıcı konuşmak gibi özellikleri kapsamaktadır. Bu bağlamda firma yöneticileri kooperatif yöneticilerine kıyasla doğrudan ve açık iletişim kurarak, daha yapıcı çatışma çözme stratejilerini kullanma örgüt kültürünü destekleyici duygusal ve sosyal ağlar kurabilmektedir. Bu durum örgüt içi motivasyonu geliştirerek daha başarılı olmayı sağlıyor olabilir. Buna göre sonuçlar şirket yöneticilerinin teknik ve mesleki rollerinin yanı sıra duygusal yeterliliklerinin de dikkate alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Gelecek araştırmaların daha geniş örneklem kitlesi ile yöneticinin psikolojik özellikleri ve şirket performansı arasındaki bağlantıya odaklanmaları önerilebilir.

Kaynaklar

Angle, H.L. and Lawson, M.B. (1993), Changes in affective and continuance commitment in times of relocation, Journal of Business Research, 26(1), pp. 3-15.

Bambacas, M., & Patrickson, M. (2008). Interpersonal communication skills that enhance organisational commitment. Journal of Communication Management, 12(1), pp. 51-72.

Brunetto, Y. and Farr-Wharton, R. (2004), Does the talk affect your decision to walk: a comparative pilot study examining the effect of communication practices on employee commitment post-managerialism, Management Decision, 42(3/4), pp. 579-600.

Chaganti, R., Cook, R.G. and Smeltz, W.J. (2002), Effects of styles, strategies, and systems on the growth of small businesses, Journal of Developmental Entrepreneurship, 7(2), pp. 175-193

Dökmen Ü. (1988) Empatinin yeni bir modele dayanarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 21(1-2).

Florén, H. (2006). Managerial Work İn Small Firms: Summarising What We Know and Sketching a Research Agenda, International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research, 12(5), pp. 272-288.

Gray, J. and Laidlaw, H. (2004), Improving the measurement of communication satisfaction", Management Communication Quarterly, 14(3), pp. 425-48.

Henttonen, K. and Blomqvist, K. (2005), Managing distance in a global virtual team: the evolution of trust through technology-mediated relational communication", Strategic Change, 14(2), pp. 107-119.

Hoogstra, G.J. and Van Dijk, J. (2004), Explaining Firm Employment Growth: Does Location Matter?, Small Business Economics, 22(3/4), pp. 179-190.

Linke, A., and Zerfass, A. (2011). Internal communication and innovation culture: developing a change framework. Journal of Communication Management, 15(4), pp. 332-348.

McGee Wanguri, D. (1995), A review, an integration, and a critique of cross-disciplinary research on performance appraisals, evaluations, and feedback, The Journal of Business Communication, 32(3), pp. 267-295.

Somers, M.J. (1993), A test of the relationship between affective and continuance commitment using non-recursive models, Journal of Occupational & Organizational Psychology, 66(2), pp. 185-193.

Suliman, A. and Iles, P. (2000), Is continuance commitment beneficial to organizations? Commitment-performance relationship: a new look, Journal of Managerial Psychology, 15(5/6), pp. 407-426.

Şahin, N. H., Durak, A. ve Yasak, Y. (1994). Kişilerarası ilişkiler ölçeği: Psikometrik özellikleri. VIII. Ulusal Psikoloji Kongresinde Sunulmuş Bildiri.

Evaluation of Social Media Usage in The Context of Social Media Use Integration Scale

Gulnur ETI ICLI[1] Gunay KURTULDU[2] Ozgur KONAT[3] Ilkem AYDIN[4]

[1] Kirklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, gulnuricli@yahoo.com

[2] Kirklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, kurtuldugunay@gmail.com

[3] Kirklareli University, Institute of Social Sciences, Master Student, ozgur.konat@hotmail.com

[4] Kirklareli University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, ilkemaydin@klu.edu.tr

Abstract: The widespread use of the internet has provided new communication possibilities for people. Social networks established with the help of internet have become important channels that people use to communicate. Through social networks and social media, people can communicate with each other, realize social relationships and share their experiences. Socializing and having interpersonal relationships with other people are very important for people. As a result of these opportunities (communication, socialization, etc.) offered by social media, social media is becoming more and more important in daily life and social life of people. Because of the importance of the social media in people's life and the fact that social media is being used by people in their life increasingly, it was necessary to carry out researches on the use of social media. The topics such as why people use social media and the possible effects of using social media on people should be investigated in detail. The ability to investigate and query these issues requires the existence of valid and reliable scales developed correctly in relation to the use of social media. The aim of this study is to evaluate the validity and reliability of the "Social Media Use Integration Scale (Jenkins-Guarnieri et al., 2013)" which is developed for social media use and also to reveal the reasons why people use social media. Data collected via convenience sampling and online survey methods. The sample size consists 279 individuals. The data analysed with the help of factors analysis and reliability analysis. As a result of the analyzes; similar to the literature, the Social Media Use Integration Scale was found to have two sub-factors called “social integration and emotional connection” and “integration into social routines”. As a result of reliability analysis cronbach alpha values are: 0.820 for total Social Media Use Integration Scale; 0,874 for social integration and emotional connection subscale, and 0.793 for the integration into social routines subscale.

Keywords: Social Media, Social Media Use Integration Scale, Factor Analysis, Reliability Analysis

Sosyal Medya Kullanımının Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği Bağlamında Değerlendirilmesi

Özet: İnternet kullanımının yaygınlaşması, insanlara yeni iletişim olanakları sunmuştur. İnternet aracılığıyla kurulan sosyal ağlar, insanların iletişim kurmak için kullandığı önemli birer mecra haline gelmişlerdir. Sosyal ağlar ve sosyal medya aracılığı ile insanlar: birbirleri ile iletişim kurabilmekte, sosyal ilişkiler gerçekleştirebilmekte ve deneyimlerini paylaşabilmektedirler. Sosyalleşebilmek ve diğer insanlarla kişilerarası ilişkiler kurabilmek insanlar için oldukça önemlidir. Sosyal medyanın insanlara sunduğu bu imkânlar (iletişim, sosyalleşebilme vb.) neticesinde, sosyal medya her geçen gün insanların günlük ve sosyal yaşamlarında daha fazla ve daha önemli bir yere sahip olmaktadır. Sosyal medyanın insanların yaşamlarındaki önemi ve gittikçe artan bir şekilde insanlar tarafından kullanılıyor olması; sosyal medya kullanımı ile ilgili araştırmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. İnsanların niçin sosyal medyayı kullandıkları ve sosyal medya kullanımının insanlar üzerindeki muhtemel etkileri gibi konular detaylı bir şekilde araştırılmalıdır. Bu konuların araştırılıp sorgulanabilmesi ise, sosyal medya kullanımı ile ilgili olarak doğru bir şekilde geliştirilmiş geçerli ve güvenilir ölçeklerin varlığını gerektirmektedir. Bu çalışmanın amacı: sosyal medya kullanımı ile ilgili olarak olarak geliştirilmiş olan “Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği (Jenkins-Guarnieri vd., 2013)”nin geçerliliği ve güvenilirliğini değerlendirebilmek ve ayrıca insanların sosyal medya kullanım nedenlerini ortaya koyabilmektir. Verilerin toplanmasında kolayda örnekleme ve çevrimiçi anket yöntemlerinden faydalanılmıştır ve 280 kişilik örnek büyüklüğüne ulaşılmıştır. Verilerin analizi faktör analizi ve güvenilirlik analizi yardımı ile gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analizler sonucunda; Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği’nin, literatürle benzer olarak, “sosyal entegrasyon ve duygusal bağlantı” ve “sosyal rutinlerle entegrasyon” olarak isimlendirilen iki alt faktöre sahip olduğu bulunmuştur. Güvenilirlik analizi sonucu elde edilen güvenilirlik katsayısı (cronbach alfa) değerleri: Sosyal

Medya Kullanımı Ölçeği'nin tümü için 0.820; sosyal entegrasyon ve duygusal bağlantı alt ölçeği için 0.874 ve sosyal rutinlerle entegrasyon alt ölçeği için 0.793 gibi yüksek değerlere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal medya, Sosyal medya kullanımı ölçeği, Faktör analizi, Güvenilirlik analizi

1. Introduction

Socialization is very important for people and they can obtain their socializing needs through different channels. The advance of technology has enabled people to socialize through technological channels and the concept of "social media" has taken an important place in people's lives. People can communicate with other people through social media and can share their opinions, pictures etc. via social media. The understanding of why and for what purpose people use social media will contribute to the social media communication strategies of businesses that want to communicate with people through social media. In this respect, it is necessary to develop valid and reliable scales that measure people's use of social media. In this study: the validity and reliability of "Social Media Usage Scale" (Jenkins-Guarnieri et al., 2013) will be examined in the context of Turkey. This scale adapted to Turkey by Akın et al. (2015).

2. Social Media Definitions and a Short History of Social Media

After 1995, World Wide Web (www) was introduced and the internet started to commercialize. Since 1995, personal computers and use of the internet have become widespread (Arabacıoğlu, 2013: 8). In today's world, internet has a significant place in people's life. Today, approximately half of the population of world is using internet (Aslan, 2015: 149). Socialization of people with internet is known as social media (Aslan, 2015: 74). By means of online social networks around the world, people have started to share their knowledge, opinions, and experiences with each other (Darban and Li, 2012: 1). Social networks have changed and developed with the desire of people to share and today, they are still continuing to develop and change (Erakbaş, 2011).

'Social media' term has a lot of definitions because of its fast evolving nature and diversity. Drury (2008: 274) defines social media as "Online resources that people use to share 'content': video, photos, images, text, ideas, insight, humour, opinion, gossip, news." According to another defination, "Social media is a form of human communication in which time and space are not limited (mobile based), sharing and discussion are essential" (Akıncı Vural and Bat, 2010: 3351).

As cited in Chan-Olmsted et al. (2013:151-152) there are two of the definitions of social media:

- "The means for any person to: publish digital, creative content; provide and obtain real-time feedback via online discussions, commentary and evaluations; and incorporate changes or corrections to the original content" (Dykeman, 2008).
- "Activities, practices, and behaviors among communities of people who gather online to share information, knowledge, and opinions using conversational media. Conversational media are Web-based applications that make possible for one to create and easily transmit content in the form of words, pictures, videos, and audios" (Safko and Brake, 2009).

In another defination, the concept of social media is defined through the customers. Social media, "Describes a variety of new sources of online information that are created, initiated, circulated and used by consumers intent on educating each other about products, brands services, personalities, and issues" (Blackshaw and Nazzaro, 2006: 2).

First occurrence of social media differs in literature. In 1792, begining to use telegraph to send and take messages from long distances can be regarded as first informaton about social media. In recent years the growth of social media has accelerated. Many social networking sites were created in 1990s (Edosomwan, 2011: 79-81). Sixdegrees.com which launched in 1997, was the first social networking website known in the modern sense (Bostancı, 2010: 39). With Sixdegrees.com users could create profiles and list their friends (Boyd and Ellison, 2007: 214). After closing of Sixdegrees.com in 2000

(Ezumah, 2013: 28), in 2001, fotolog, sky blog and Friendster, and in 2003, MySpace, LinkedIn, lastFM, tribe.net, Hi5 were opened. In 2004, Facebook Harvard, Dogster and Mixi were launched. Yahoo!360, YouTube, cyword, and Black planet were opened in 2005 (Ajayi and Adesote, 2015: 51).

Blogs which occured in the 1990s offer us important data bases with public opinions. Recently, Twitter, which is a micro blogging site focuses on real-time updates was founded in 2006 (Kietzmann et al., 2011: 242). Today, per day, more than 500 million tweets, which consist of 140 characters or less, send by Twitter users (Huang et al., 2014: 26).

3. Social Media Usage and The Impact of Social Media on People's Lives

Internet provides the opportunity for individuals to easily access all kinds of information and offers rapid communication without considering distance between them. (Esen and Siyez, 2011: 127). Research has shown that, today, the use of internet for communication and therefore social networks are increasingly taking an important place in the lives of people (Jones and Fox, 2009).

Through social networks and social media, people can socialize with each other and share their experiences. The use of social networking sites among young people is very common, especially those that help to share experiences and build social relationships like Facebook (Cheung et al., 2011: 1337). In addition, it is now seen that not only young people but also adult individuals using social networking sites like Facebook to communicate with their friends and continue their social relations via social networking sites.

Today, many people have profiles on social networking sites, share photos and videos on media sharing sites, and publish various contents on blogs they create. Social media tools have enabled new media to emerge by providing users opportunities to share, stay in touch with other users, and express themselves (İşlek, 2012: 141).

The importance of social media platforms has increased tremendously as a result of the opportunities that are offered by social media platforms to individuals and today, becoming a member of one of the social media platforms is now perceived as a social necessity by individuals. As a matter of fact, nowadays, with more than 2 billion users, Facebook has become the most crowded country in the world (Göker and Keskin, 2015: 864).

Social media has advantages not only for consumers but also for firms. Social media provides accessibility and time saving for firms while launching a new product or offering a new service. With the help of social media, consumers have the opportunity to get instant information about the product or service and to see the comments of other users who have experienced the product (Güçdemir et al., 2012: 35).

Today, individuals have instant access to information with their mobile phones or tablets that allow them to communicate wherever they are and wherever they go. Social media, on the contrary of traditional media, has emerged with the participation of ordinary individuals and in this communication environment called social media, everything is happening in a much different and rapid manner (Olgun, 2015: 487).

4. Scales of Social Media Usage

Although the concept of social media use is new, several scales have been developed that measure the use of social media. The psychometric evidences providing by these scales is debatable. Facebook Use Intensity Scale (Ellison et al., 2007) is one of the most widely used scale. Jenkins-Guarnieri et al. (2013: 40) criticizes this scale for lack of methodological rigor in development, strong psychometric evidence, and administration standardization. Facebook Questionnaire developed by Ross et al. (2009) is also among the most widely used scales. Among the items of this scale are some items adapted from Facebook Use Intensity Scale. Jenkins-Guarnieri et al. (2013: 41) also criticizes Facebook Questionnaire for failing to provide sufficient strong psychometric evidence.

Jenkins-Guarnieri et al. (2013: 41) criticizes other scales because of being lack of methodological rigors, so they developed a scale with the name Facebook Use Integration Scale. For an emerging adult population, Facebook Use Integration Scale provides detailed psychometric evidence. Jenkins-Guarnieri et al. (2013: 41) has stated that this scale can be applied not only to Facebook but also to other social network sites. Akın et al. (2015) adapted this scale to Turkish and made validity and reliability analyzes of this scale.

5. Research Methodology

5.1. Data Collection and Sampling

The population of the study is the citizens of Turkey. In data collection process, the participants were determined via convenience sampling. As data collection method, an online survey was conducted. As a result, a sample size consist of 279 individuals was reached and related analyses were carried out on the data gathered from that sample.

5.2. Scale

In this study, the "Social Media Use Integration Scale" developed by Jenkins-Guarnieri, et al. (2013) was used for data collection. The scale had been adapted to Turkey by Akın et al. (2015). Although the scale translated in Turkish before, in this study English to Turkish translation process were done again.

5.3. Analyses and Findings

In Table 1, the demographic characteristics of the participants of the survey is presented.

Table 1. The Demographic Characteristics of the Participants

Gender	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Male	97	34,8	34,8	34,8
Female	182	65,2	65,2	100,0
Total	279	100,0	100,0	
Age Group	**Frequency**	**Percent**	**Valid Percent**	**Cumulative Percent**
14-17	12	4,3	4,3	4,3
18-30	80	28,7	28,7	33,0
31-40	93	33,3	33,3	66,3
41-50	54	19,4	19,4	85,7
51 and above	40	14,3	14,3	100,0
Total	279	100,0	100,0	
Monthly Income	**Frequency**	**Percent**	**Valid Percent**	**Cumulative Percent**
1500 TL or lower	64	22,9	22,9	22,9
1501-3000 TL	79	28,3	28,3	51,3
3001-4500 TL	75	26,9	26,9	78,1
4501-6000 TL	36	12,9	12,9	91,0
6001-7500 TL	11	3,9	3,9	95,0
7501 TL and above	14	5,0	5,0	100,0
Total	279	100,0	100,0	
Occupation	**Frequency**	**Percent**	**Valid Percent**	**Cumulative Percent**
Unemployed	27	9,7	9,7	9,7
Retired	23	8,2	8,2	17,9

Public Employee	87	31,2	31,2	49,1
Student	43	15,4	15,4	64,5
Private Sector Employee	71	25,4	25,4	90,0
Self-employed	28	10,0	10,0	100,0
Total	279	100,0	100,0	
Education	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Primary School	2	,7	,7	,7
Post-graduate Degree	58	20,8	20,8	21,5
High School	45	16,1	16,1	37,6
Secondary School	5	1,8	1,8	39,4
Associate Degree	36	12,9	12,9	52,3
Undergraduate Degree	133	47,7	47,7	100,0
Total	279	100,0	100,0	
Marital Status	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Single	99	35,5	35,5	35,5
Married	180	64,5	64,5	100,0
Total	279	100,0	100,0	

It can be seen that the majority of the participants (65.2%) in the study are women. Also, while the vast majority (66.3%) of the sample were composed of individuals aged 14-40 years, it can be said that all age groups is represented in the sample. In terms of income, 78.1% of the sample is composed of individuals with an income of 4.500 TL or less. So, it can be stated that the vast majority of the sample is composed of middle-income individuals. While 31.2% of the participants are composed of public employees, the next most crowded group is the private sector employees with 25.4%. 68.5% of participants have undergraduate and post-graduate education level which means that the sample consists of individuals with high educational level. Finally, 64.5% of the participants are married and 35.5% of them are single.

Factor and reliability analyses were performed to analyze the validity and reliability of the "Social Media Use Integration Scale". Factor analysis is a multivariate analysis that helps to get clear and summarized information from a large number of complex variables (Gegez, 2010: 316). In order any sample to be appropriate for factor analysis; KMO (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) value should be at least 0.50 and the result of the Bartlett's Test of Sphericity should be statistically significant (Durmuş et al., 2011: 79-80). The factor loadings of the variables in the factors that is formed as a result of factor analysis must have a value of 0.50 and above (Durmuş et al., 2011: 87). Moreover, the total variance explained by the related factors must have a value of 0.60 or above (Kurtuluş, 2010: 189). As a result of factor analysis, two variables were excluded from the scale because they have similar coefficient values under the two factors and because of their low factor loadings. As a result, parallel to the related literature, a structure which consists of 10 variables and 2 factors was obtained. While the first factor called "social integration and emotional connection" consists of six variables, the second factor called "integration into social routines" consists of 4 variables. The KMO value obtained from the factor analysis was 0.898, the Bartlett's test was statistically significant (p = 0,000) and the total variance ratio explained by the factors was 0.62. In reliability analysis, the reliability coefficient (cronbach alpha) that obtained from analysis must have a value of 0.60 or above (Durmuş et al., 2011: 89). As a result of the reliability analysis: the reliability coefficient for complete of the " Social Media Use Integration Scale " was found to be 0.820, the reliability coefficient for the "social integration and emotional connection" subscale was found to be 0.874 and the reliability coefficient for the "integration into social routines" subscale was found to be 0.793. Consequentially, it can be stated that the scale of "Social Media Use Integration Scale" and the subscales have valid and reliable structures.

6. Conclusion

As a result of the study, "Social Media Use Integration Scale" was found as a valid and reliable scale. However, validity and reliability of the scale can also be examined with the help of data obtained from different samples and more advanced analyses such as confirmatory factor analysis (measurement model) in the structural equation modelling. Future studies can contribute to the validity and reliability of the scale by applying the confirmatory factor analysis (measurement model) to the data obtained from different samples. The subscales (social integration and emotional connection; integration into social routines) obtained as a result of the study can be considered as an answer to questions of why and for what purpose people use social media. In this regard, companies or institutions aim to reach people via social media can form their social media strategies in the context of the findings obtained in this study. This could help companies or institutions to reach their target groups more effectively through social media.

References

Ajayi, A. I. and Adesote, S. A. (2015). The New Social Media and Consolidation of Democracy in Nigeria: Uses, Potentials and Challenges. Journal of Good Governance and Sustainable Development in Africa (JGGSDA), 2 (4), 47-58.

Akın, A., Özbay, A. and Baykut, İ. (2015). Sosyal Medya Kullanımı Ölçeği'nin Türkçe Formu'nun Geçerliği ve Güvenirliği. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi , 8 (38).

Akıncı Vural, B. and Bat, M. (2010). Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma. Journal of Yasar University, 20 (5), 3348-3382.

Arabacıoğlu, S. (2013). E-Commerce in Emerging Economies The Cases of Poland and Turkey. Master's Thesis. Warsaw: Warsaw School of Economics.

Aslan, A. (2015). Yeni Ekonomi Bağlamında Sosyal Ticaret: İş Modelleri Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Blackshaw, P. and Nazzaro, M. (2006). Consumer-generated Media (CGM) 101: Word-of-mouth in the Age of the Web-fortified Consumer. Nielsen Buzzmetrics White Paper, Second Edition, Spring.

Bostancı, M. (2010). Sosyal Medyanın Gelişimi ve İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri, Türkiye: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boyd, D.M. and Ellison, N.B. (2007). Social Network Sites: Definition, History,and Scholarship. Journal of Computer-Mediated Communication, 13 (1), 210-230.

Chan-Olmsted, S. M., Cho, M. and Lee, S. (2013). User Perceptions of Social Media: A Comparative Study of Perceived Characteristics and User Profiles by Social Media. Online Journal of Communication and Media Technologies, 3 (4), 149-178.

Cheung, C. M. K., Chiu, P.-Y. and Lee, M. K. O (2011). Online social networks: Why do students use facebook? Computers in Human Behavior, 27(4), 1337-1343.

Darban, A. and Li, W. (2012). The Impact of Online Social Networks on Consumer's Purchase Decision. Master's Thesis in Business Administration. Jönkoping International Business School.

Drury, G. (2008). Opinion piece: Social media: Should marketers engage and how can it be done effectively? Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice, 9 (3), 274-277.

Durmuş, B. , Yurtkoru, E.S. ve Çinko, M. (2011), Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi, Beta, İstanbul

Dykeman, D. (2008). How do you define social media? Broadcasting Brain. Retrieved from http://broadcasting-brain.com/2008/02/09/howdo-you-define-social-media/

Edosomwan, S. O. (2011). The History of Social Media and Its Impact on Business. The Journal of Applied Management & Entrepreneurship, 16 (3), 79-91.

Ellison, N. B., Steinfield, C. and Lampe, C. (2007). The Benefits of Facebook "Friends:" Social Capital and College Students' Use of Online Social Network Sites. Journal of Computer Mediated Communication , 12 (4), 1143–1168.

Erakbaş, M. (2011). Sosyal Medyanın Gelişimi Üzerine. Retrieved from http://blog.erakbas.com/sosyal-medyanin-gelisimi-uzerine/. (11.09.2017)

Esen, E. and Siyez, D.M (2011). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(36), 127-138.

Ezumah, B. A. (2013). College Students' Use of Social Media: Site Preferences, Uses and Gratifications. International Journal of Business and Social Science, 4 (5), 27-34

Huang, J., Kornfield, R., Szczypka, G. and Emery, S.L. (2014). A Cross-Sectional Examination of Marketing of Electronic Cigarettes on Twitter. Tob Control, 23, iii26–iii30

Gegez, A. E. (2010), Pazarlama Araştırmaları, Beta, İstanbul

Göker, G. and Keskin, S (2015). Sosyal Medya Türevi Olarak Sosyal İçerik Platformları: Betimsel Bir İnceleme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (39), 861-874.

Güçdemir, Y (2012). Sanal Ortamda İletişim Bir Halkla İlişkiler Perspektifi, İkinci Baskı, Derin Yayınevi, İstanbul.

İşlek, M. S (2012). Sosyal Medyanın Tüketici Davranışlarına Etkileri: Türkiye'de ki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma. İşletme Ana Bilim dalı Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Jenkins-Guarnieri, M. A., Wright, S. L. and Johnson, B. (2013). Development and Validation of a Social Media Use Integration Scale. Psychology of Popular Media Culture, 2 (1), 38-50.

Jones, S. and Fox, S (2009). Generations online in 2009. Pew Internet and American Life Project. Retrieved from http://www.pewinternet.org/2009/01/28/generations-online-in-2009/ (06.09.2017).

Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P. and Silvestre, B. S. (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. Business Horizons, 54 (3), 241-251.

Kurtuluş, K. (2010), Araştırma Yöntemleri, Türkmen Kitabevi, İstanbul

Olgun, B. (2015). Sosyal Medyanın Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi, 12, 484-507.

Ross, C., Orr, E.S., Sisic, M., Arseneault, J. M., Simmering, M. G. and Orr, R. R. (2009). Personality and motivations associated with Facebook use. Computers in Human Behavior, 25 (2), 578-586.

Safko, L. and Brake, D. K. (2009). The social media bible: Tactics, tools, and strategies for business success. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons.

Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Kredi Kooperatiflerinde Kuruluş ve Örgütlenme Giderlerinin Muhasebeleştirilmesi*

Hande Özolgun

Öğretim Görevlisi,Namık Kemal Üniversitesi Marmara Ereğlisi Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, hozolgun@nku.edu.tr

Özet: Kooperatifin asıl amacı diğer şirketlerde olduğu gibi kar elde edebilmek değil, kooperatifin ortaklarının ihtiyaçlarını karşılayabilmektir. Kooperatiflerin odağında bireyin kendisi bulunmaktadır. Artık son zamanlarda sadece sermaye odaklı olan anlayışın yanlış olduğu düşünülmüş, böylece kooperatifler gibi insan odaklı girişimlere ilgi artmıştır. Tarım kredi kooperatifleri de bu anlayıştan hareketle, ortaklarına uygun koşullarda kredi sağlamak temel amaç olmuştur. Bankalar büyük çiftçilere kredi vermekte, küçük çiftçi işletmelerine zorluk çıkartmaktadırlar. Bu çiftçilerin teminat olarak gösterebileceği varlığı yok denecek kadar azdır. Bu durumda da çiftçilerin başvuracakları tek kuruluş tarım kredi kooperatifleridir. Tarım kredi kooperatiflerinin öneminin artması, bu kooperatiflerin yaptığı işlemlerini ve bunların muhasebe kayıtlarını daha detaylı incelemeyi gerektirmektedir. Ayrıca bu kayıtlar ortaklara çeşitli konularda karar alabilmelerinde yardımcı olacaktır.

Çalışmada ilk olarak bilimsel yayınlardan elde edilen kooperatifçilikle ilgili açıklamalar yapıldıktan sonra detaylı olarak tarım kredi kooperatifleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde çeşitli bilimsel yayınlar ve çeşitli kanunlar kullanılarak kooperatiflerde muhasebenin gereği ve kooperatiflerde tutulacak defterler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise tarım kredi kooperatiflerinde kuruluş ve örgütlenme giderleri açıklanarak örneklerle anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kooperatifçilik, Tarım kredi kooperatifi, muhasebe kaydı, gider, hesap planı

Agricultural Credit Cooperatives and Accounting of Establishment and Organization Expenses in Agriculture Credit Cooperatives

Abstract: The main of the cooperative is not to make profit like other companies, but to meet the needs of the cooperative members. Individuals are in the spotlight of cooperatives. Capital oriented perception has recently been found wrong, so interest in individual oriented enterprises, such as cooperatives has increased. Considering this fact, it is mainly aimed to provide credits in appropriate conditions to the members in agricultural credit cooperatives. Providing credits at low interest rate and low cost to the small and medium farmers is the main aim. Banks give credits to big farmers, whereas they lay difficulties to small farmers. The wealth of small farmers which they can provide as collateral for a credit is in minute amount. Therefore, agricultural credit cooperatives are the only institution that farmers can apply. The increase in the importance of agricultural credit cooperatives requires examining the actions and accounting records of these cooperatives in detail. These records may also help the members to make a decision in various subjects.

The explanations about the cooperatives obtained from the scientific publications were given firstly in the study, and then detailed information about the agricultural credit cooperatives was given. In the second part, various scientific publications and various laws are used in the cooperatives to keep accounts and to keep them in cooperatives. In the third part of the study, the costs of establishment and organization in agricultural credit cooperatives are explained with examples.

Keywords: Cooperative, Agricultural credit cooperative, accounting record, expense, account plan

* Bu makale Öğretim Görevlisi Hande ÖZOLGUN'un yüksek lisans tezinden faydanılarak hazırlanmıştır.

1. Giriş

Geçmişten bu güne kadar insanların dayanışma içinde olma istekleri toplumsal sınıfları, bu sınıflar iş bölümü olanaklarını, gelişen bu olanaklar da ekonomik grupları ortaya çıkarmıştır. Bu gruplar da çeşitli mesleklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu toplumsal sınıfların ve meslek gruplarının arasında oluşan işbirliği ise kooperatiflerin doğmasının başlangıcıdır. İnsanlarda bilinçli kooperatif düşüncesi 19. yüzyılın başlarında kendini göstermeye başlamıştır. Gelir dağılımında meydana gelen dengesizlikler, küçük birimleri ekonomik işbirliği yapmaya zorlayarak, onları birlikte hareket düşüncesi etrafında örgütlenmelerini sağlayarak kooperatiflerin ortaya çıkmasını hızlandırmıştır(Güngör,2006: 10).

Kooperatifler Kanunu'na göre kurulan kooperatifler, ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle de meslek ve geçimlerine dair ihtiyaçlarını sağlamayı amaçlarken bireyler arasında işbirliğini sağlar ve bunun sonucunda toplumsal dayanışma ve kalkınmayı da sağlamış olur. Bu sebepten dolayı anayasamızın 171. maddesinde "Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin geliştirilmesini sağlayacak tedbirleri alır" diye belirtilerek kooperatifçiliğin önemi vurgulanmıştır.

Ekonomik anlamda gelişmiş ülkelerin iktisadi yapılarına bakıldığında kooperatifçilik hareketine verilen önemin değerli bir taşıyıcı rol üstlendiği görülmektedir. Fakat ülkemize bakıldığında, tarım kooperatiflerinin sorunları oldukça fazladır. Üreticilerde örgütlenme bilincinin tam olarak oluşmaması, yöneticilerin ve ortakların kooperatifçilik ilkelleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları gibi sorunlar kooperatifçilik hareketinin gelişimini önlemektedir(İnan, 2008: 279).

Türkiye nüfusunun yaklaşık %50'si tarımla uğraşmaktadır. Dolayısıyla da Türkiye ekonomisinin içinde tarımın yeri büyüktür. Tarımın sahip olduğu ekonomik yapının güçlenmesi, Türk ekonomisinin güçlenmesiyle eş anlama gelmektedir. Türkiye'de genel olarak küçük çiftçi işletmelerinin yer alması nedeniyle bu işletmeler yıllık ihtiyaçlarını ancak sağlayabilecek durumdadırlar. Yeni üretim yapabilmeleri için herhangi bir tasarrufta bulunmaları ya da yatırım yapabilmeleri mümkün olmamaktadır. Fakat üretim yapabilmek için birçok üretim aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle küçük çiftçiye en uygun şartlarda krediyi Tarım Kredi Kooperatifleri sağlamaktadır ve bu bakımdan da Türkiye için önemi çok büyüktür(http://www. baib.org.tr/proje/kooperatif.pdf).

Kooperatiflerin dayandığı temel değerler; 'kendine yardım, kişisel sorumluluk duygusu, demokrasi, eşitlik, adalet ve dayanışma'dır (http://www.ica.coop/coop/principles.html# definition)Bu değerlerden de belli olduğu üzere, kooperatifler, hayatın birçok alanında sürdürdükleri olumlu faaliyetleri ile ortaklarına birçok fayda sağlamaktadır. Kooperatifçilik fikirlerinin yaygınlaştırılması ve kooperatiflerde muhasebenin daha da önem kazanması için yol gösterici çalışmaların arttırılması yararlı olacaktır(Karanlık, 2009: 4).

Tarım kredi kooperatiflerindeki muhasebe konusunda yeni bilgi ve kaynaklara ihtiyaç duyulmasının yanında, bu konuda bilgi sahibi olan yetişmiş muhasebeci sayısının artması beklenmekte ve bu sayede tarım kredi kooperatiflerinde muhasebenin gelişimine katkıda bulunacaktır.

2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Dünya genelinde tarımsal üretimde küçük aile işletmelerinin çoğunlukta olduğu bir gerçektir. Küçük işletmeler finansman sorunlarını gidermede her zaman güçlük yaşamışlardır. Kamu destek ve yardımlarının olmadığı durumlarda, kredi bulma güçlükleri yanında, bulunan kredinin faiz, vade gibi koşulları da ağır olmuştur. Üreticiler bir araya gelerek toplu güvence yaratmaları, kredi kaynakları karşısında toplu pazarlık gücü kazanarak koşulları kendi çıkarları doğrultusunda iyileştirme gayretleri kredi kooperatifleri ortaya çıkmıştır(Rehber, 2011: 395).

Günümüzde çiftçilerin bankalardan kredi almaları oldukça zordur. Küçük çiftçiler ise kredi alma konusunda bankalara güvenmemektedirler. Bunun yanında, kredi alabilmek için de gösterebileceği bir teminatı da bulunmamaktadır. Bu nedenle daha çok şahıslardan borç almaya yönelmektedirler. Bu durumda da birçok problem ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çiftçilerin üretimlerini gerçekleştirmeleri için bankalardan kredi ihtiyaçlarını karşılamaları gerekmektedir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin, çiftçilerin

kredi ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayabilecek olan tek örgüt olduğu ortadadır. Küçük çiftçilere en uygun şartlardaki krediyi Tarım kredi kooperatifleri sağlamaktadır, bu sebeple Türkiye için önemleri çok büyüktür.Ülkemizde bulunan küçük çiftçilerin sorunları sadece onların değil, aynı zamanda milyonlarca üreticinin de sorunu haline gelmiştir(http://www. baib.org.tr/proje/kooperatif.pdf).

Tarım kredi kooperatifleri genellikle küçük çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kurulurlar. Bu kooperatiflerin toplumsal ve ekonomik etkilerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Çıkın ve Karacan,1994: 469):

- Üretimi teşvik ettiğinden kredilerin geri dönüşü sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.
- Ortaklarla olan ilişkilerini canlı tutmak için dinamik bir yapıya sahiptir.
- Kredi, özellikle tarımsal yayım ve teknik girdi ile beraber gittiğinden etkinliği artmaktadır.
- Kredi belirli kuralarla göre verildiğinden kredi verenle kredi alan arasında önemli anlaşmazlıklar doğmamaktadır.
- Kredi genellikle denetlenmektedir.
- Devlet tarım kesimini desteklemek istediğinde bu kooperatiflerden yararlanabilmektedir.
- Birçok ülkede kredi kooperatifleri mevduat topladığından, sektör içinde oluşan tasarruflar yine aynı sektörde finansman kaynağı olabilmektedir.

Tarım Kredi Kooperatiflerinin amaçları şu şekilde sıralanabilir:

- Faiz haddini düşürmek
- Tarımsal girdileri ve diğer ihtiyaçları, kaliteli, ucuz ve zamanında temin ederek hizmete sunmak
- Ortaklara kredi konusunda tavsiyelerde bulunmak
- Kredi sağlamak
- Alınan kredinin üretiminde kullanılmasını gerçekleştirerek tarımsal üretimin artmasını sağlamak
- Mevduat toplamak

2.1.Raiffeisen İlkeleri

Tarım kredi kooperatiflerinin ilkeleri 19. yüzyılın ortalarında Alman kooperatifçisi Raiffeisen tarafından ortaya konulmuştur. O zamandan bu yana, bu ilkeler üzerinde büyük değişiklikler olmamıştır. Günümüzde de gelişmiş ülkelerdeki tarım kredi kooperatifleri Raiffeisen kredi kooperatiflerinin ilkeleri ufak değişikliklerle aynen uygulanmaktadırlar(Mülayim,2010: 655). Raiffeisen ilkelerini ayrı ayrı aşağıdaki gibi incelenebilir(Tamagnini 1953: 49-72).

1) Kooperatifin hisse senetsiz kuruluşu: Raiffeisen kredi kooperatifleri köylüden para alarak kurulmazlar. Dolayısıyla kurulmuş olan tarım kredi kooperatifi tam bir şahıs birleşmesidir. Bu kooperatifler ortaklara verecekleri krediyi üçüncü şahıslardan sağlarlar.

2) Sınırsız Sorumluluk: Raiffeisen kredi kooperatiflerinde ortaklar, üçüncü şahıslarına olan borçlarına karşılık bütün servetlerini karşılık göstererek ortaklaşa bir sorumluluk yüklenmişlerdir. Ortakların yüklenmiş olduğu bu sorumluluk sınırsız sorumluluktur.

3) Çalışma Alanının Darlığı: Raiffeisen kredi kooperatiflerinde dar alanda çalışma esastır. Kooperatifin faaliyet alanı çoğu kez bir köy sınırı ya da en fazla bir bucak sınırı içerisindedir. Ortak sayısının da birkaç yüzü geçmemesi arzu edilmektedir.

4) Personelin Ücretsiz Çalışması: Raiffeisen kredi kooperatiflerinde muhasebeci dışındaki başka personel ve yöneticilere maaş verilmemesi esastır. Bu durumda maaş ve ücretler dolayısıyla masrafın büyütülerek sermayenin asıl amaç dışında sarf edilmesi ve kredi maliyetinin yükseltilmesi önlenmiş olacaktır.

5) Yedek Akçe Toplanması: Raiffeisen kredi kooperatiflerinde işlemlerden elde edilen yıllık kazancın üçte ikisi devamlı ve bölünmez bir yedek akçeye ayrılır.

6) Raiffeisen Kooperatiflerinin Yönetimi: Bu kooperatiflerin yönetim organları genel kurul, yönetim kurulu ve denetleme kuruludur.

7) Ortaklara Kredi Verme: Raiffiesen kredi kooperatiflerinde ortaklara, ancak gereken ve ekonomik olduğu ispat edilebilen bir iş için kredi verilir. Tarım kredi kooperatiflerinde tüketim amacıyla hiç kimseye kredi verilemez.

3. Tarım Kredi Kooperatiflerinde Muhasebe

3.1.Kooperatiflerde Muhasebenin Gereği

Kooperatifler, ekonomik ve sosyal nitelikli kuruluşlardır. Diğer kuruluşlar gibi alım, satım, borç, alacak vb. faaliyetler yapılmakta ve muhasebe defterlerine usulüne uygun şekilde kaydedilmektedir. Dönem sonlarında bilanço ve gelir tablosu gibi mali tablolar düzenlenmekte, kar ya da zarar gibi sonuçlara ulaşılmaktadır(Karanlık, 2009: 220). Kooperatifler, tüm faaliyetleri sırasında mali yasaların hükümlerine uymak durumundadırlar. Bu açıdan kooperatiflerde iyi işleyen bir muhasebe sistemine ihtiyaç vardır. Muhasebe kayıtları ve mali tablolar, sadece ortaklar açısından bir gereklilik değil, devlet, alacaklılar ve mali nitelikli tüm yükümlülükler açısından da gereklidir.

3.1.1. Kooperatiflerde Kayıt Düzeni ve Hesap Planı

Kooperatifler ve üst kuruluşları, birinci sınıf tacirlerin tutmakla yükümlü oldukları defterleri tutmak zorundadırlar. Yıllık işlem hacminin az ya da çok olması bu durumu değiştirmez(Karanlık, 2009: 220).

Hesap planının, kooperatif faaliyetlerine uygun olarak düzenlenmesi gerekir. Kooperatif muhasebesinin bir disiplin ve düzen içinde yürütülebilmesi için, faaliyetler başlamadan önce işlemlerin kaydedileceği hesapların belirlenmesi ve bir hesap planının yapılması gerekir. Bu düzenleme yapılırken kooperatifin; türü, özelliği, büyüklüğü, ekonomik ve teknolojik yapısı ve iş hacmi göz önünde tutulmalıdır. İşlemlerin genişliğine göre gerekli yardımcı hesaplar da belirlenmelidir.

Kooperatiflerde de "Tekdüzen Hesap Planı"nın uygulanması gerekmektedir. Böylece Kooperatifler arasındaki işlem birliği sağlanmış olacaktır. Bu uygulama aynı zamanda bir zorunluluktur.

3.1.2. Kooperatiflerde Tutulacak Defterler

Kooperatifler, iş hacimlerine bakılmaksızın birinci sınıf tacir konumunda sayıldıklarından birinci sınıf tacirlerce tutulan defterleri tutmaktadırlar.

Kooperatiflerde tutulacak defterleri şu şekilde sınıflandırmak mümkündür(Kooperatifler Kanunu Madde 76).

- Yasal Defterler
  - Yevmiye Defteri (Günlük Defter)
  - Büyük Defter (Defteri Kebir)
  - Envanter ve Bilanço Defteri
  - Ortaklar Defteri
  - Karar Defteri
  - Genel Kurul Defteri
  - Yönetim Kurulu Defteri

- Diğer Yasal Defterler
  - İmalat defteri(Kooperatif sanayi işletmesi kurmuş ise) (Vergi Usul Kanunu Madde 197),
  - Çiftçi işletme defteri(Kooperatif zirai işletme kurmuş ise) (Vergi Usul Kanunu Madde 213).
- Yardımcı Defterler
  - Stok giriş çıkış defteri
  - Sabit kıymetler ve amortisman defteri
  - Kıymetli evrak defteri
  - Teftiş defteri
  - Gelen-giden evrak kayıt defteri

Yasal defterler ile kooperatifin özelliğine göre tutulması zorunlu diğer yasal defterler, kullanılmaya başlanmadan önce süresi içinde notere onaylatılmaları gerekir.

4. Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri

Bilindiği gibi kooperatifler kurulurken bazı giderler yapılır. Kurucular, kooperatifin kuruluşu için yaptıkları bu giderlerin kendilerine ödenmesini kooperatif tüzel kişilik kazandıktan sonra yönetim kuruluna sunacakları belgelerle isteyebilirler. Yapılan giderler, genel kurul tarafından onaylandıktan sonra yönetim kurulu bu ödemeyi yapabilir(Bektöre ve Benligiray 1986: 267). Kuruluş ve örgütlenme giderleri ortak veya ortaklara ödendikleri tarihte muhasebeleştirilirler. Dönem sonu geldiğinde ise bu giderlerin tamamı, bir defada cari yıl gideri olarak kaydedilebileceği gibi aktifleştirilerek 5 yılda amorti edilmesi de mümkündür. Bu husus isteğe bağlıdır. Tercih yapılırken Kooperatifin dönem sonuna kadar elde edebileceği gelirin, kuruluş ve örgütlenme giderlerinden daha fazla olacağı tahmin ediliyor ise bu giderlerin tamamının gider olarak kaydedilmesine bir sakınca yoktur. Aksi durumda kuruluş ve örgütlenme giderinin, dönem kazancından fazla olması durumunda o dönemin zararla kapanmasına ve kooperatifin başarısız olduğu izlenimini vermesine neden olur(Karanlık 2009: 73).

Örnek: Gülsüm ÖZ, kuruluş gideri olarak yaptığı KDV dahil 6.050 TL. harcamanın belgelerini tarım kredi kooperatifinin tüzel kişiliğini kazanması sonucu kooperatife teslim etmiştir. (KDV oranı % 10 olarak alınmıştır.)

262 KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDERİ HESABI	5.500	
262.10 Kuruluş Gideri 5.500		
191 İNDİRİLECEK KDV HESABI	550	
100 KASA HESABI		6.050
Gülsüm ÖZ'e kuruluş giderinin ödenmesi.		

a) Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri bir defada gider yazılıyorsa

Yıl içinde "Kuruluş ve Örgütlenme Gideri" hesabına yazılan masrafların tamamının (KDV hariç), yılsonunda bir defada cari yıla gider olarak kaydedilmesi benimsenmiş ise bu durumda "Genel Yönetim Giderleri Hesabı"na aktarılarak kapatılırlar. KDV hesabı için herhangi bir işlem yapmaya gerek yoktur.

770 GENEL YÖNETİM GİDERİ HESABI	5.500	
770.10 Kuruluş Gideri 5.500		
262 KURULUŞ VE ÖRGÜTLENME GİDERİ HESABI		5.500
262.10 Kuruluş Gideri 5.500		
Kuruluş giderlerinin devri.		

b) Kuruluş ve Örgütlenme Giderleri aktifleştirilerek itfa (amorti) ediliyorsa

Kuruluş ve Örgütlenme Gideri" 5 yılda (%20) kısım kısım gider yazılması benimsenmiş ise tıpkı bir demirbaş gibi amortismana tabi tutulurlar. Vergi yasaları bu tür giderlerin kayıtlı değerleri üzerinden 5 yılda amorti edilmesini öngördüğünden, her yıl bu giderin 1/5'lik (%20) kısmı kooperatif hesaplarına gider yazılmaktadır(Vergi Usul Kanunu Madde 326). Burada sadece yapılan giderler dikkate alınmaktadır, KDV ile ilgili herhangi bir işlem yapmaya gerek yoktur.

Buna göre hesaplamalar şu şekilde olacaktır.

Kuruluş ve Örgütlenme Gideri: 5.500

Giderin 1/5'lik tutarı : 5.500/5 = 1.100 TL

770 GENEL YÖNETİM GİDERİ HESABI		1.100	
770.10 Amortisman Giderleri	1.100		
268 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR HESABI			1.100
268.10 Kuruluş Gideri Amortismanı	1.100		
Kuruluş giderinin amorti edilmesi.			

Yukarıdaki yevmiye kaydı, beş yıl süresince aynı şekilde yapılmaya devam edildiğinde beşinci yılın sonunda kuruluş ve örgütlenme giderinin tamamı amorti edilmiş olur.

5. Sonuç

Küreselleşen dünyada başarı sağlayabilmenin en önemli yolu örgütlü kuruluşlardır. Bu sebeple, kooperatif çatısı altında bütünleşmek son derece faydalı olmaktadır. Ülkemizde bulunan tarım işletmelerinin çoğu küçük işletmelerdir. Bu işletmelerin çoğunun tarım kredi kooperatiflerinin dışında kalan kaynaklardan kredi sağlayabilmeleri, yeterli teminat gösterememeleri sebebiyle neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle, çiftçilerin desteklenmesi ancak tarım kredi kooperatiflerinin devlet tarafından desteklenmesiyle olacaktır.

Tüm ticaret ve sermaye şirketlerinde olduğu gibi çeşitli kanunlarda belirlenmiş yükümlülüklerle tarım kredi kooperatifleri de yaptığı tüm faaliyetleri usulüne uygun olarak muhasebe defterlerine kaydetmek zorundadırlar. Böylece dönem sonlarında faaliyet sonuçlarını görerek buna uygun olarak bir strateji geliştireceklerdir. Bu muhasebe bilgileri kooperatif açısından gerekli olduğu gibi bunun yanında bu bilgilere ihtiyaç duyan kişiler için de gereklidir.

Tüm sermaye ve ticaret şirketleri ve kooperatifler aynı hesap planını kullanmakta, tüm işlemlerini Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygun olarak gerçekleştirmektedirler. Kooperatiflerin kullandığı ve esas aldığı tüm kurallar birbirinin aynısıdır. İster bir adi şirket olsun, ister bir tarım kredi kooperatifi olsun burada yapılacak olan kayıtlar ve kullanılacak olan hesaplar birbirinin aynısıdır. Sadece kooperatiflerin sahip olduğu özellikleri nedeniyle ve Kooperatifler Kanunu gereğince bazı işlemler sermaye ve ticaret şirketlerinde farklılaşmaktadır.

Kaynakça

Bektöre, S. ve Benligiray, Y. (1986). Şirketler ve Kooperatifler Muhasebesi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi

Çıkın, A. ve Karacan, A. (1994). Genel Kooperatifçilik, İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:511

Güngör, S. (2006). Ecza Kooperatiflerinde Muhasebe Sistemi Ve Uygulama Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

İnan, İ.H. (2008). Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli, İstanbul: İTO Yayınları

Karanlık, S. (2009). Kooperatifler ve Muhasebesi, Ankara: Nobel Yayıncılık

Kooperatifler Kanunu

Mülayim, G. Z. (2010). Kooperatifçilik. Ankara: Yetkin Yayınları. Yenilenmiş Üçüncü Baskı

Rehber, E (2011). Kooperatifçilik, Bursa: Ekin Yayıncılık

Tamagnini G (1953). Le Casse Rurali, Roma

TC Anayasası
Vergi Usul Kanunu
http://www.baib.gov.tr/proje/kooperatif.pdf
(Erişim Tarihi: 01/08/2017)
http://www.ica.coop/coop/principles.html# definition
(Erişim Tarihi: 01/08/2017)

Türk Vatandaşlığının İstisnaî Yoldan Kazanılması

Hande ÜNSAL

Yrd. Doç. Dr. İur, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

1. Giriş

Vatandaşlık kavramı, zaman içinde ve toplumdan topluma değişim göstermiş olmakla birlikte, ilk çağlardan beri toplumları meşgul etmiştir[1] ve görünüşe göre meşgul etmeye devam edecektir.

Vatandaşlığa ilişkin tartışmaların temel nedeni, vatandaşlığa bağlanan sonuçlardır. Vatandaşlık bir tarafında devletin, diğer tarafında ise bireyin bulunduğu bir bağdır. Bu bağın kurulması, hem devletler, hem de bireyler bakımından büyük önem taşımaktadır.

Vatandaşlık bağı devletler için, vatandaşı yabancıdan ayırmak, böylece devletin kurucu unsurlarından olan "ahali"yi belirleyebilmek bakımından önem taşımaktadır. Zira devletlerin, sadece vatandaşlarından talep edebileceği yükümlülükler bulunmaktadır. Örneğin, vatan savunmasına katılmak bir devletin sadece vatandaşından isteyebileceği bir yükümlülüktür.

Birey de devletle bağının açıklığa kavuşturulmasını benzer gerekçelerle talep etmektedir. Vatandaşlık bağının kurulmasıyla, birey, öncelikle vatandaşı olduğu devletin korumasına hak kazanmakta, diğer yandan, bu bağa istinaden, sadece söz konusu devletten talep edebileceği bazı haklara sahip hale gelmektedir. Birey, bir devletin vatandaşı olarak her şeyden önce, vatandaşı olduğu devletin toprakların kayıtsız şartsız kabul edilme, orada ikamet etme ve sınır dışı edilmeme güvencelerine kavuşmaktadır. Bu, vatandaşla yabancıyı ayıran önemli bir farklılıktır. Ancak, vatandaşlığa bağlanan haklar elbette bununla sınırlı değildir. Modern hukuk sitemleri, temel hak ve özgürlükler başta olmak üzere, bir kısım hakların yabancılarla vatandaşlara eşit düzeyde sağlanacağını kabul etmekteyse de, halen bir ülkede haklardan en geniş ölçüde yararlanan kişiler vatandaşlardır. Bir devletin vatandaşı olarak birey, o ülkeye giriş ve ikamet hakkının yanı sıra, çalışma, mal iktisabı, eğitim, siyasi haklardan faydalanma gibi pek çok hakka en geniş kapsamda kavuşmuş olmaktadır.

Vatandaşlığın taşıdığı önem, onun kazanılma ve kayıp koşullarının açıkça bilinmesinin önemini arttırmıştır. Bu nedenle, hemen her devlet, vatandaşlığın kazılmasına ilişkin koşulları yasalarında açıkça belirlemektedir.

Vatandaşlığın kazanılmasının en temel yolu, doğum anında kazanmadır. An'asıl vatandaşlık ya da öz vatandaşlık olarak da anılan bu vatandaşlık türünde kişi vatandaşlığı, ya doğum anında ana ve/veya babasına ya da doğduğu yere bağlı olarak vatandaşlık kazanmaktadır. Kişinin vatandaşlığı kazanmasında ana ve/veya babasının vatandaşlığının esas alınması "kan esası", doğum yerinin esas alınması ise "toprak esası" olarak anılmaktadır.

Vatandaşlığın doğumdan sonra ve doğumdan başka nedenlerle kazanılması da mümkündür. Doğumdan sonra kazanmanın hangi hallerde mümkün olduğunu her devlet, kendi vatandaşlık kanunlarında serbestçe belirlemektedir. Devletlerin, genellikle, telsik, evlenme, evlat edinme veya seçme hakkının kazanılması yoluyla vatandaşlık kazandırılmasını kabul ettikleri görülmektedir.

Türk Hukuku'nda vatandaşlığın kazanılma koşulları 2009 tarih ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nda[2] düzenlenmektedir. Türk Hukuku, vatandaşlığın doğumdan sonra kazanılmasında, "yetkili makam kararı ile kazanma", "evlat edinme ile kazanma" ve "seçme hakkının kullanılması ile kazanma" olmak üzere üç yol benimsemektedir[3]. Çalışma kapsamında "yetkili makam kararı ile kazanmanın" özel

1 Nomer, Türk Vatandaşlık Hukuku, Filiz Yayınları, İstanbul, 2016, s. 5.,

2 RG: 12.06.2009-27256.

3 Çalışma kapsamında inceleme Türk Vatandaşlık Kanunu'nun benimsediği sınıflandırma üzerinden yapılacaktır.

bir türü olan "vatandaşlığın istisnai yolla kazanılması"na odaklanılmaktadır. Ancak, açıklamaları, daha anlaşılabilir kılmak bakımından, yetkili makam kararı ile kazanmanın temel yolu olan "vatandaşlığın olağan yolla kazanılması" üzerinde de durulacaktır.

2. Vatandaşlığın Yetkili Makam Kararı İle Kazanılması (Telsik):

Kişinin doğum ile kazandığı vatandaşlığı terk ederek bir başka devlet vatandaşlığına geçmesi ya da doğum ile kazandığı vatandaşlığın yanında bir başka vatandaşlık kazanması olanaklıdır. Özellikle, son iki yüzyılda, iletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmelerle sınırlar arası hareketlilikte yoğun artış görülmüş, buna bağlı olarak da göç akımlarında tarihin diğer dönemlerine kıyasla önemli artış yaşanmıştır. Bu durum vatandaşlığın sonradan kazanılmasına ilişkin hukukî müesseselerin önemini arttırmaktadır. Bununla, birlikte kişilerin doğum ile kazandıkları vatandaşlığın dışında bir vatandaşlık kazanmalarının tarihçesi oldukça eskiye dayanmaktadır.

Vatandaşlığın, modern anlamından oldukça farklı olduğu4 ilk örgütlenmiş toplumlarda, kişilerin topluluklar arasında dağılımı kan bağına göre gerçekleştirilmiş ve bir topluluğa dâhil olmada ırk ve dil unsurları önemli rol oynamıştır5. Yani, tâbiiyet bağının kurulmasında "kan esası" temel alınmıştır. Vatandaşlığın fiilî anlamının ön plana çıktığı o gün şartlarında, kişinin vatandaşlığını değiştirmesi olanaklı değildir. Ayrıca, ilk vatandaşlık bağı korunurken başka bir vatandaşlığın kazanılması da kişinin birden fazla topluluğa dahil olması anlamına geleceğinden, o gün şartlarında mümkün görülmemiştir[6].

Kan bağı, şehir devletlerinde de vatandaşlığın kazanılması bakımından belirleyici olmaya devam etmiştir. Ancak, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı konusunda genel ve objektif kanunlardan yoksun şehir devletlerinde, şehir savunmasına ve ekonomik hayata katkıda bulunanların kişilerin özel kararlarla vatandaşlığa alınması mümkün hale gelmiştir. Vatandaşlık hukukunda görülen bu gelişme ile "telsik" kurumunun temelleri atılmış olmaktadır[7].

Telsik zamanla daha fazla devlet tarafından kabul edilir hale gelmiştir. Öte yandan telsikin kapsamında da genişleme olmuş, sadece şehir savunmasına veya ekonomik hayata katkıda bulunanlara değil, aynı zamanda toplumla bütünleştiğine dair emareler gösteren yabancılara da telsik yoluyla vatandaşlık kazandırılması olanaklı hale gelmiştir. Günümüzde hemen her devlet, yasalarında serbestçe belirledikleri koşulları yerine getiren kişilere "telsik" yoluyla vatandaşlık kazandırmaktadır. Ancak, topluma ayrıksı katkılarının bulunan veya bulunacağı beklenilen kişilere belirli koşullar aranmaksızın vatandaşlık kazandırılması, "istisnai telsik" kurumunun temelini oluşturmuştur.

3. Telsik Nedir?

Telsikin, kelime anlamı ile kişinin mensup olduğu kabileden ayrılarak bir başka kabileye dahil olmasıdır8. Geniş anlamıyla telsik ise, doğuma bağlı olmayan sebeplerle ve doğum anı sonrasında vatandaşlığın kazanılmasını işaret eden tüm halleri kapsamaktadır. Ancak, günümüz Türk Vatandaşlık Hukukunda "telsik" terimi dar anlamda kullanılmakta ve kişinin vatandaşlık bağı ile bağlı olmadığı bir devletin vatandaşlığını, yaptığı başvurunun yetkili makam tarafından kabulü ile kazanmasını ifade etmektedir.

Tanımdan da anlaşılacağı üzere, telsikin gerçekleşmesi için gerekli ilk unsur, kişinin iradesidir. Bir başka deyişle, telsik işleminin gerçekleşmesi için her şeyden önce, ilgilinin, vatandaşlığını talep ettiği devletin yetkili makamlarına başvuruda bulunmuş olması gereklidir.

Kişinin bir başka devlet vatandaşlığını kazanma arzusunun maddî ya da manevî temelli farklı nedenleri bulunabilir. Kişi kendisine daha iyi veya daha mizacına uygun yaşam koşulları sağlayacağına inandığı bir

4 Uluocak, Nihal : Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989, s. 6.

5 Göğer, Erdoğan : Çifte Vatandaşlık (Çifte Vatandaşlık), AHFD, C.44, S.1-4 (1995), s. 14; Nomer, age., s. 5; Altuğ, Yılmaz : Çok Vatandaşlık, İÜHFM, C. 43, S. 1-4. (1977), s. 192.

6 Göğer, agm., s. 138.

7 Göğer, agm., s. 14.

8 Aybay, Rona/Özbek, Nimet: Vatandaşlık Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015, s. 106.

devletin vatandaşlığına geçmek isteyebilir. Kişinin maddi kaygılarla da bir devletin vatandaşlığını kazanmak istemesi mümkündür9. Örneğin, vatandaşlığını taşıdığı ülkeden farklı bir ülkede iş faaliyetleri bulunan kişi, dilediğince giriş-çıkış yapabilmek veya vergi konusunda daha elverişli hükümlerden faydalanmak gibi nedenlerle söz konusu devletin vatandaşlığını talep edebilmektedir.

Diğer taraftan bir topluma çeşitli nedenlerden göç etmiş kişilerin, o devlette geçirdikleri uzun yıllar sonucu, o devletin vatandaşlığını kazanmak istemeleri sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Bu bağlamda, vatandaşlık, göç edilen ülke topluma kabulün bir nişanesi kabul edilmektedir. Vatandaşlığın, bazı yazarlar tarafından "vatandaşlığın manevi yönü" olarak da adlandırılan bu niteliği, özellikle göçmenler bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte göçmenlerin göç edilen ülke vatandaşlığını kazanma arzusu, daha çok pratik nedenlerden kaynaklanmaktadır. Göç edilen ülke vatandaşlığının kazanılması göçmenlerin ikamet, çalışma gibi pek çok hakka zahmetsizce kavuşmasını sağlar; bu nedenle de göçmenlerin yaşam standartlarının yükselmesi bakımından oldukça etkilidir. Bu noktalar telsik kurumunu özellikle göçmenler bakımından önemli hale getirmekte ve bu yolla vatandaşlığına başvurunun motivasyonunu oluşturmaktadır.

Ne var ki, bu yolla vatandaşlığın kazanılması, kişinin vatandaşlık başvurusunda bulunması yeterli olmayıp, aynı zamanda yetkili makamların bu konuda olumlu karar almasına bağlıdır. Yani, telsik kurumunda, örneğin seçme hakkının kullanılmasında olduğu gibi, vatandaşlığın kazanılması kişinin tek yanlı irade açıklamasıyla gerçekleşmeyip, vatandaşlığına başvurulacak devletin yetkili makamının, kendi usul ve kanunlarına uygun olarak olumlu karar almasını da gerektirmektedir.

4. Türk Hukukunda Telsik

Türk Hukukunda telsik, "olağan telsik" ve "olağanüstü telsik" olmak üzere iki şekilde düzenlenmiştir.

Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 11. Maddesinde düzenlenen "Olağan Telsik", vatandaşlığı kazanmanın normal yoludur. Bu yol, Türk Vatandaşlığını kazanmak isteyen herkesin başvurusuna açık bir yol olması itibariyle "Genel Telsik" olarak da adlandırılmaktadır.

Diğer yol olan "Olağanüstü Telsik" ise, Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 12. Maddesinde düzenlenmektedir. Olağanüstü telsik, başvuran kişilere, m.11 kapsamında belirlenen, belirli özellikleri olan kişilere vatandaşlığın daha hafif koşullarla kazanılması olanağını sağlamaktadır. Bununla birlikte, olağanüstü telsik yoluna herkesin başvurması olanaklı değildir; sadece, madde kapsamında belirlenen kişilerin başvurabilmektedir. Bu nedenle, olağanüstü telsik yolu aynı zamanda "istisnai telsik" olarak da adlandırılmaktadır.

a) Olağan Telsik

Olağan telsik, TVK'nın 11. Maddesinde belirtilen koşulları uyan kişilerin vatandaşlık başvurusu yapmasıyla başlayan ve İçişleri Bakanlığı'nca verilen vatandaşlığa alma kararı ile tamamlanan yoldur. Türk vatandaşlığının bu yoldan kazanılabilmesi için ilgilinin, madde kapsamında belirlenen koşulları muhakkak taşıyor olması gereklidir. Bu koşullar şöyledir:

- Kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak,
- Başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek,
- Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek,
- Genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak,
- İyi ahlak sahibi olmak,
- Yeteri kadar Türkçe konuşabilmek,

9 Nomer, age., s. 75.

- Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak,
- Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak,

Tüm bu koşulların yanı sıra, vatandaşlık talebinde bulunan kişinin yabancı vatandaşlığından çıkma şartının aranması mümkündür. Çifte vatandaşlık karşıtı bir duruş sergileyen bu madde aslında Türk hukukunda ayrıksı bir durumu işaret etmektedir. Zira, Türk hukuku çifte vatandaşlık hususunda tamamen liberal bir anlayış benimsemektedir. Bununla birlikte, bu koşul vatandaşlık başvurusu yapan her yabancı için aranan bir koşul olmayıp, takdiri yetki alanıdır. Bu takdirin kullanılmasına ilişkin esasları da Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır.

Bu koşulların bir kısmının kapsamı ve/veya isabetliliği hususunda öğretide farklı görüşler mevcuttur. Bununla birlikte, çalışmamız istisnai vatandaşlığı inceleme amaçlıdır. Bu nedenle, olağan telsike dair inceleme, şartlarının belirlenmesiyle sınırlı tutulacaktır.

b) İstisnai Telsik

İstisnaî telsik, belirli özellikleri taşıyan kimselerin, Türk vatandaşlığına, olağan telsik kapsamında düzenlenen koşullar olmaksızın alınmasını sağlamak için düzenlenmiş yoldur.

5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'ndan önce yürürlükte olan ve 2009 yılına kadar yürürlükte kalmış bulunan 403 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'nda10 istisnai telsik, olağan telsik koşullarının bir kısmının madde kapsamında belirlenen kişiler için hafifletilmesinden oluşmaktaydı. Bu kanunda, istisnai telsik için olağan telsikte aranan koşullardan sadece "başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de 5 yıl ikamet etme" koşulu ile "Türkiye'ye yerleşmeye karar verdiğini davranışlarıyla teyit etmiş olmuş" koşulları aranmamaktaydı. 5901 Sayılı TVK ise, istisnai telsik koşulu olarak, olağan telsikde aranan koşullardan sadece "milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hali bulunmamak" koşulunu aramaktadır. Böylelikle 5901 Sayılı TVK, kendisinden önceki Kanun'a göre istisnai vatandaşlığa başvuru koşullarını oldukça hafifletmiş olmaktadır.

Bununla birlikte, "milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hali bulunmamak" koşulu, öğretide tartışılan bir hükümdür. 5901 sayılı kanun ile getirilmiş bulunan bu hüküm, idareye geniş takdir yetkisi sağlayan bir koşuldur.

"Milli güvenlik" ve "kamu düzeni" kavramından ne anlaşılması gerektiğine dair açıklama Kanun'un gerekçesinde yer almaktadır. Gerekçeye göre, "Bu şartın konulması ile milli güvenlik bakımından tehlike teşkil eden ve milli menfaatler ve ülke bütünlüğü aleyhine faaliyet gösterenlerle, bu faaliyetleri destekleyenlerin, bu gibi kişi ve kuruluşlarla ilişki içerisinde bulunanların ve herhangi bir isyan, sabataj, casusluk, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, evrakta sahtecilik gibi kamu düzenini bozan faaliyetlerde bulunanların Türk vatandaşlığını kazanmaları engellenmektedir".

Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik Yönetmelik m. 72/5 ise gerekçeyi de genişletecek bir şekilde kaleme alınmıştır. Buna göre,

"İlgili kurumlarca yapılan araştırma sonucunda Anayasa ile kurulu devlet düzenini yıkma yolunda faaliyette bulunduğu, bu faaliyetlerde bulunanlarla işbirliği yaptığı veya bunları maddi olarak desteklediği, Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne karşı yurt içinde veya dışında, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarla ilgili faaliyetlerde bulunduğu, isyan, casusluk ve vatana ihanet suçlarına katıldığı, silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı, insan kaçakçılığı ve insan ticareti yaptığı veya bunlarla ilişki içerisinde bulunduğu tespit edilenler ile taksirli suçlar hariç olmak üzere ertelenmiş, zamanaşımına uğramış, hükmün açıklanması geriye bırakılmış, paraya çevrilmiş veya affa uğramış olsa dahi, altı aydan fazla hapis cezası alanlar Türk vatandaşlığını kazanamaz."

10 RG: 22.02.1964-11638.

Kişinin milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek halinin bulunup bulunmadığı ise, ilgilinin yerleşim yeri İl Emniyet Müdürlüğü'nce yapılacak soruşturma sonucunda belirlenecektir (Yön m. 18/I-a, m. 72/I).

Görüldüğü üzere, "milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hal" Yönetmelik kapsamında oldukça geniş ve tahdidi olmayan biçimde belirlenmiştir. Bu nedenle, öğretide vatandaşlığın kazanılma koşullarını belirsizleştirdiği için eleştiriye uğramaktadır11.

5. İstisnai Vatandaşlık Yolundan Faydalanabilecek Kişiler

5901 Sayılı Kanun, istisnai olarak Türk vatandaşlığından yararlanabilecek kişileri 4 grup altında toplamıştır.

Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda "olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen" ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler (TVK m.12/a):

403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'nda da bu hüküm benzer bir ifade ile kaleme alınmıştı. 5901 sayılı Kanun'da 403 sayılı Vatandaşlık Kanunu'ndan farklı olarak maddeye "sportif"de ifadesi de eklenmiştir. 403 Sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu dönemde, bu hükmün yabancı sporcuların Türk kulüplerinde oynamalarını sağlamak amacıyla "vatandaşlığa alınması zaruri görülenler kapsamında vatandaşlığa alınıyor olmaları" öğretide "vatandaşlık gibi hassasiyetle üzerinde durulması gereken bir konu hafife alınarak eleştirilmekteydi12. 5901 sayılı Kanun m. 12 metnine eklenen "sportif" ifadesiyle fiiliyattaki durumun hukukî zemini de kurulmuş olmaktadır.

5901 sayılı Kanun m. 12/a'ya getirilen bir eleştiri ise, Kanun metninde yer alan "olağanüstü hizmeti … geçeceği düşünülen" ifadesinin muğlaklığıdır. Bir kişinin ülkeye belirli alanlarda olağanüstü hizmetinin geçip geçmediği, nesnel ölçütlerle saptanabilecek bir durumdur. Buna karşın, bir kişinin "olağanüstü hizmeti geçeceğinin düşünülmesi" vatandaşlığın müphem ve gerçekleşeceği belirsiz bir olaya dayanılarak kazandırılması anlamına gelmektedir. Madde, bu yönü itibariyle eleştirilmektedir.

Belirli bir olayda, hangi hizmetin "olağanüstü" nitelikte olduğu ise, konuyla ilgili bakanlığın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından saptanacaktır. Bununla birlikte, Türkiye'ye belirli bir miktarda yatırım yapan veya sermaye aktaran kişilerin durumunun "ekonomik hayata olağanüstü hizmeti geçen kişiler" hükmü altında değerlendirilerek vatandaşlık kazandırılması, yine vatandaşlık hukukuna dair tartışmaların odaklandığı noktalardan biridir. Tartışmalar, vatandaşlığın paraya bağlı olarak kazandırılmasının vatandaşlığının mahiyetine uygunluğundan, "ekonomik hayata olağanüstü hizmet" teriminin içerisinin belirsizliğine dair geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

"Ekonomik hayata olağanüstü" katkının ne olduğuna dair ölçüt 13.03.2017 tarihinde Yönetmeliğe getirilen değişiklik ile ortaya konulmuştur. Yönetmeliğe eklenen "e" bendine göre, "En az 1.500.000 Amerikan Doları tutarında gayrimenkul yatırım fonu katılma payı veya girişim sermayesi yatırım fonu katılma payı aldığı ve 3 yıl süre ile elinde tuttuğu Sermaye Piyasası Kurulunca tespit edilen" kişi istisnai vatandaşlığa başvurabilecek kişiler arasında belirlenmektedir. Böylelikle Yönetmelik, ekonomik hayata katkının finansal ölçütünü, söz konusu 1.500.000 Amerikan Doları tutarında gayrimenkul yatırım fonu katılma payı veya girişim sermayesi yatırım fonu katılma payı olarak belirlemiş olmaktadır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu 31 inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu:

5901 Sayılı Kanun'un orijinal metninde yer almayan bu hüküm, Kanun'a 28.7.2016 tarih ve 6735 No'lu kanunla eklenmiştir. Bu yeni hüküm, istisnai vatandaşlığa başvuracak yabancılar bakımından iki kategori belirlemiştir.

11 Bkz. Erten, Rifat: 5901 Sayılı Vatandaşlık Kanunu'na Göre Vatandaşlığın Kazanılması, C. I, Ankara, 2010, s. 931.

12 Nomer, age., s. 84.

İlk kategori, Türkiye'de çalışmayan ancak Bakanlar Kurulu'nca belirlenecek kapsam ve tutarda yatırım yapacak kişiler ile bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğudur.

İkinci kategori ise, Turkuaz Kart sahipleridir. Uluslararası İşgücü Kanunu13 ile düzenlenen Turkuaz Kart, bir yabancıya, Türkiye'de süresiz çalışma hakkı ve mevzuat hükümlerine göre eş ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına ikamet hakkı veren belgenin adıdır (Uluslararası İşgücü Kanunu m.3/ğ).

Turkuaz Kart verilebilecek kişiler,

1) Eğitim düzeyi, ücreti, mesleki bilgisi ve deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı ve benzeri nitelikleri itibarıyla yüksek nitelikli işgücü olarak değerlendirilen,
2) Yatırım veya ihracat düzeyi, sağlayacağı istihdamın büyüklüğü, bilimsel ve teknolojik gelişmeye yaptığı katkı ve benzeri özellikleri itibarıyla yüksek nitelikli yatırımcı olarak değerlendirilen,
3) Bilimsel ve teknolojik gelişmeye katkı sağlayan veya bilim, sanayi ve teknoloji alanlarında uluslararası düzeyde ülke menfaatleri açısından stratejik kabul edilen çalışmalar ve araştırmalar yapan bilim insanı veya araştırmacı,
4) Kültürel, sanatsal veya sportif faaliyetler açısından uluslararası düzeyde başarılı olan,
5) Türkiye'nin veya Türk kültürünün uluslararası tanınırlığına veya tanıtımına katkı sağlayan, Türkiye'nin milli menfaatlerine ilişkin hususlarda uluslararası düzeyde faaliyette bulunan yabancılar olarak düzenlenmiştir.

6. Vatandaşlığa Alınması Zaruri Görülen Kişiler

Bu hüküm ile Bakanlar Kurulu'na "kimlerin vatandaşlığa alınması zaruri olan kişiler" olarak tespit edilmesi hususunda özel bir takdir yetkisi verilmiş olmaktadır. Bu takdir yetkisinin kullanılmasına ilişkin Yönetmelik açıklayıcı nitelikte bir hüküm içermemektedir. Bu nedenle bu husus da öğretide tartışmalara yol açmış bir hükümdür.

Nomer, hükmün, "tam manasıyla hikmet-i hükümet anlayışına uygun olarak konulmuş" olduğunu ve idarece maksadı dışında kullanıma açık olduğunu ifade etmektedir14. Erdem ise, hükmün idareye sonsuz bir takdir hakkı verdiğini, maksadı dışında kullanılabileceğini ve vatandaşlık hukukundaki kanunilik ilkesi bakımından sakıncalı olduğunu belirtmiştir15. Buna karşın Aybay, öngörülemeyecek kimi acil durumlar için, idarenin elinde böyle bir olanağın bulunmasında fayda olduğunu düşünmektedir.

Bununla birlikte, İçişleri Bakanlığı'nın 31.05.2017 tarihli açıklaması, söz konusu maddenin kapsam ve amacına ilişkin bir açıklama getirmeyi hedefler mahiyettedir. Açıklama'nın "Amaç ve Kapsam" başlıklı ilk maddesi şöyledir:

"Bu açıklama, 01.01.2017 tarihinden önce Türkiye'ye gelen 6458 Sayılı Yabancıların Uluslararası Koruma Kanunu'na göre yasal bir ikamet izni ile Türkiye'de bulunan Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Arnavutlu, Bosna Hersek ve Kosava vatandaşı olup birinci derece Türk vatandaşı yakını bulunan kişiler ile söz konusu ülkelerin haymatlosu olan kişelerin 5901 Sayılı TVK'nun Değişik 12. Maddesinin "c" bendine göre istisnai olarak Türk vatandaşlığını kazanmalarına ilişkin iş ve işlemlerin düzenlemektedir" (Açıklama m.1).

Açıklamanın da ortaya koyduğu üzere, TVK m. 12/c'nin, Türkiye'yle kültürel ve tarihi bağları olduğu kabul edilen devletlerden gelen, ancak İskan Kanunu'na göre Türk vatandaşlığını kazanamayan kişilere vatandaşlık kazandırılması maksadıyla işletilmesi söz konusu olacaktır. Açıklamadan, TVK 12/c'nin, özellikle, aile içi vatandaşlık birliğinin sağlanmasını ve vatansızlığın önlenmesini sağlamayı hedefine yönelik olarak işletilmesi amacı anlaşılmakta

13 RG: 13/8/2016-29800

14 Nomer, age., s. 84.

15 Erdem, Türk Vatandaşlık Hukuku, Beta Yayınları, İstanbul, 2016, s. 114.

7. Göçmen Olarak Kabul Edilen Kişiler

Türk Vatandaşlık Hukukunun temel kaynağı 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'dur. Bununla birlikte, 5543 sayılı İskan Kanunu'nun16 hükümleri de göçe ilişkin kişiler bakımından uygulama alanı bulmaktadır. Nitekim, Türk Hukukunda göçmen tanımı, 5543 sayılı İskan Kanunu'nda yapılmıştır. Buna göre, göçmen, "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunanlardır". Dolayısıyla, Türk Hukuku bakımından "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan" yabancıların göçmen olarak kabul edilemeyeceklerdir.

İskan Kanunu uyarınca, göçmen kişi, Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlık kazanabilmektedir. Ancak, bu yolla vatandaşlık kazanmayan göçmenlerin Türk Vatandaşlık Kanunu kapsamında düzenlenen istisnai telsik müessesesinden faydalanarak Türk vatandaşlığını kazanmaları olanaklıdır. Şu halde, Türk Hukuku'na göçmen olarak kabul edilen kişilere, İskan Kanunu ve Olağanüstü telsik yoluyla olmak üzere iki yolla vatandaşlık kazanma imkanı tanınmaktadır.

8. Sonuç

Devletle kişi arasındaki hukukî bağı ifade etmek üzere kullanılan vatandaşlık sıklıkla doğumla ve doğum anından itibaren hüküm sonuç doğurma için kazanılmaktadır. Bununla birlikte, vatandaşlık, doğumdan sonra ve doğumdan farklı olaylara bağlı olarak da kazanılabilmektedir. Sınırlar arası hareketlilikte yaşanan artışa koşut olarak, kişinin doğum ile kazandığı devletin vatandaşlığından başka devlet vatandaşlığını kazanması daha sık karşılaşılan bir durum haline gelmiştir. Vatandaşlığın doğumdan sonra kazanılmasının evlilik, evlat edinme veya seçme hakkının kullanılması gibi yollarla kazanılması mümkündür. Bununla birlikte, bireyin belirli bir devletin yetkili makamlarına başvurarak o devletin vatandaşlığını kazanmak istediğini beyan etmesi mümkündür. Bu durumda kişi, başvuru yaptığı devletin vatandaşlık kanunlarında gösterilen koşulları taşıdığını ispat ederse, yetkili makamının onayı ile o devlet vatandaşlığını kazanabilmektedir. "Telsik" olarak da anılan bu yola kimlerin başvuru yapabileceğini devletler vatandaşlık yasalarında serbestçe belirlemektedir. Başvuru koşulların genellikle belirli bir süre ikamet, o ülkenin dilini konulmak gibi toplumla entegrasyona delalet eden koşullara odaklandığı görülmektedir. Bununla birlikte, devletlerin kimi zaman kendilerine çeşitli açılardan fayda sağlayacağına inandıkları "belirli niteliği haiz kişilere", kolaylaştırılmış yolla vatandaşlık kazandırmaları mümkündür. "İstisnai telsik" olarak da anılan bu yolla vatandaşlığın kazandırılması, genellikle olağan telsik yolunda aranan bazı koşulların söz konusu kişiler için aranmaması ile gerçekleştirilmektedir. Türk Hukuku'nda istisnai telsik yoluna başvurabilecek dört grup belirlenmiştir. Bu kişilerin istisnai telsike başvurusunda aranan tek koşul, kişilerin, "milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek halinin bulunmamasıdır". Bu yaklaşımıyla, Türk Vatandaşlık Kanunu, istisnai vatandaşlığın kazanılmasında entegrasyon veya en azından toplumla bağlantı koşulunu aranan bir koşul olmaktan çıkarmış bulunmaktadır. Ayrıca, vatandaşlık gibi önemli bir konunun koşulunun "milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek hal" gibi içeriği belirsiz bir koşula bağlanması, sıkıntıya yol açabilecek mahiyettedir.

Kaynakça

Aybay, Rona/Özbek, Nimet: Vatandaşlık Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2015

Altuğ, Yılmaz : Çok Vatandaşlık, IÜHFM, C. 43, S. 1-4. (1977), s. 191-207.

Göğer, Erdoğan : Çifte Vatandaşlık, AHFD, C.44, S.1-4 (1995), s. 127- 181.

Erten, Rifat: 5901 Sayılı Vatandaşlık Kanunu'na Göre Vatandaşlığın Kazanılması, C. I, Ankara, 2010, s. 917-961.

Nomer, Türk Vatandaşlık Hukuku, Filiz Yayınları, İstanbul, 2016.

Uluocak, Nihal : Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1989.

16 RG: 26/9/2006-26301

Anlamsal Sosyal Mühendislik Çerçevesinde Saldırı Teknikleri ve Önlemler

Harun Bayer[1] **Mustafa Aksoğan[2]** **Tevfik Çoban[3]** **Enes Çelik[4]**

[1] İnönü Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı, harunbayer@gmail.com

[2] İnönü Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı, mustafa.aksogan@inonu.edu.tr

[3] Adli Tıp Kurumu, tevfikcoban@gmail.com

[4] Kırklareli Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı, enes.celik@klu.edu.tr

Özet: Bilişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ile birlikte bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını da dünya genelinde büyük bir hızla yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu yaygınlaşma, kullanıcılar açısından büyük avantajları beraberinde getirmesinin yanısıra kişisel gizliliği ihlal etmek bakımından da kötü niyetli kişiler için yeni fırsatlara olanak sağlamaktadır. Gelişen teknoloji, bilginin kolaylıkla saklanması ve paylaşılması açısından kolaylıklar sağlasa da aynı zamanda bilgiye kolaylıkla ulaşılabilmesi ve yanlış kişiler tarafından ele geçirilebilmesi bakımından da birçok tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bu nedenle bilginin korunumu günümüzde hayati bir önem derecesine sahip duruma gelmiştir. Dijital dolandırıcılar, teknolojiyi araç olarak kullanarak ve bireylere psikolojik bir yaklaşım kurarak çeşitli teknikler ile saldırmaktadırlar. Bu saldırılar sonucunda mağdurlar önemli şifre, evrak, hesap bilgileri vb. hazine niteliğindeki bilgileri kaybedebilirler. Bu çalışmada; sosyal mühendisliğin anlamsal yapısıyla birlikte en sık kullanılan tehditler ve bu tehditlere karşı alınabilecek güncel önlemlerden bahsedilmiştir. Bununla birlikte, çalışmanın alanda farkındalık etkisi oluşturması amaçlanmış olup, sosyal mühendislik çatısı altında bireyler için kritik önem taşıyan bilgi güvenliğinin sağlanması üzerine bir dizi önlemlerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Mühendislik, Bilgi Güvenliği, Teknoloji, Psikoloji

Attack Techniques and Measures in the Context of Semantic Social Engineering

Abstract: Along with the rapid development of information technologies, the use of information and communication technologies has also become widespread worldwide. This expansion not only brings great advantages in terms of users but also allows new opportunities for malicious people in terms of violating personal privacy. Developing technology facilitates easy storage and sharing of information but at the same time it constitutes a threat because the information can be easily accessed and taken by the wrong people. For this reason, the protection of information has become vital nowadays. Digital fraudsters are attacking with various techniques by using technology as a tool and establishing a psychological approach with individuals. As a result of these attacks, victims can lose information like treasury such as important passwords, documents, account details and etc. In this study, semantic structure of social engineering together with the most commonly used threats and current measures against these threats are mentioned. However, the aim of the study is to raise the awareness effect in the field and a number of measures have been made on the provision of information security, which is critical for individuals under the social engineering framework.

Keywords: Social Engineering, Information Security, Technology, Psychology

1. Giriş

Son yıllarda, kurumların veya bireylerin bilgi hazineleri, hızla gelişen teknolojiye paralel olarak sürekli olarak güvenilir bir biçimde kullanılması, depolanması ve korunması gerekmektedir. Gün geçtikçe kurumlar bilgi güvenliği konuları üzerine daha çok yoğunlaşmaya başlamışlardır. Teknik güvenlik konularının yeterince yaygınlaşmasına rağmen bireysel çalışanlar, kurumsal güvenlik noktasında en zayıf olarak kalmaya devam etmektedir. Kurum çalışanları bireysel güvenlik politikalarını göz ardı ettikleri zaman kurumlarının bilgi güvenliğini de risk altında bırakmış olacaklardır. Kurumlar, bilgi teknolojisinin hızla yayıldığı günümüzde çalışanlarını bilgi güvenliği konularında mutlaka bilinçlendirmelidirler.

Bugüne kadar çalışanlar, kurumlardaki güvenlik yapısının en önemli kaynağı olmuştur. Kurum çalışanlarının kurumların gizli kalması gereken stratejik planlarını, kalkınma hedeflerini, finans altyapısı vb. büyük bir önem taşıyan bilgileri korumak ile ilgili bir sisteme dahil olmadıkları literatür taramalarında görülmektedir. Ancak günümüzde altından daha kıymetli olarak değerlendirilen bilgi ve bilginin korunması, kurumların veya bireylerin edinmesi gereken mutlak bir misyondur.

Günümüzde teknolojiye paralel gelişen ürünlerin; Masaüstü bilgisayar, dizüstü bilgisayar, akıllı telefonların kullanımı oldukça yaygındır. Günlük yaşamımızda birçok işimizi; internet üzerinden su, elektrik vb. faturaların yatırılması, internet üzerinden ürün satın alma ve satma işlemleri, akıllı ev sistemlerin uzaktan kontrolü, internet tabanlı eğitim alınması, kurumların bulut üzerinde müşteri verilerini tutması, e-devlet üzerinden işlemlerin tamamlanması, internet teknolojisini kullanarak bahsedilen elektronik aygıtlar ile gerçekleştirilmektedir. Bu durumun kullanıcılara sağladığı kolaylıkların öneminin bir hayli yüksek olmasının yanısıra aynı seviyede belki de daha yüksek oranda zararı bulunabilir. Kullanıcıların, güvenlik önlemlerini almadan işlemlerini gerçekleştirmeleri ile birlikte bu zarar oranı artış gösterebilecektir.

İnternet veya teknolojik ürünler üzerinden yayılan çeşitli zararlı yazılımlara karşı kurum veya bireylerin önlem alması gerekmektedir. Kötü amaçlı kişiler, sosyal mühendislik çatısı altında gelişen teknolojiyi araç olarak kullanarak, kurum veya kişilerle etkileşimde bulunarak, mağdurların ortamlarına sızmaktadırlar. Bu sızma, saldırı ve tehdit durumlarının gittikçe artması ile birlikte kurumların ve son kullanıcıların ciddi güvenlik önlemlerini almaları kaçınılmaz bir hale gelmiştir.

Bu çalışma kapsamında teknolojinin gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan ve gelişen sosyal mühendislik kavramı incelenmiş olup, son zamanlarda artan dijital saldırılar ve saldırılara karşı alınabilecek temel önlemlerden bahsedilmiştir. Bunun yanında kişilerin veya kurumların sosyal mühendislik farkındalığını artırmak amacıyla güncel saldırılar ve saldırıya karşı alınabilecek önlemler yalın bir dil ile anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde sosyal mühendislik kavramının anlamsal yapısı incelenerek, bu kavramın gelişen teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte literatürdeki yeri ve gelişimi açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde sosyal mühendislik çatısı altında gerçekleştirilen kurumların ve son kullanıcıların maruz kaldığı temel saldırılar ve bu saldırılara karşı alınabilecek güncel tedbirlerden bahsedilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise bir ve ikinci bölümde yer alan anlatılanların ışığında sosyal mühendislik farkındalığı oluşturmak amacıyla bir dizi vurgular yapılarak, sosyal mühendislik ve bilgi güvenliği üzerine birtakım önerilerde bulunulmuştur.

2. Sosyal Mühendislik

Sosyal mühendislik, sınıflandırılmış bilgilerin psikolojik yaklaşım ve yönlendirmeler ile çıkarılması sanatı olarak adlandırılmaktadır (Jain, 2016:94). Sosyal mühendislik; tipik olarak yönlendirme yoluyla; şüphe duyulmadan, güvenilir bir şekilde karşı tarafın gizli ve değerli bilgilerinin elde edilmesidir. Genelde sosyal mühendislik adımları mağdurun korku anlarında, acil durumlarında veya benzeri duygulara sahip olduğu zamanlarda etkili olmaktadır. Mağdurun benzer duygulara sahip olduğu zamanlarda saldırgan aktifleşmektedir. Kötü amaçlı olan kişiler, mağdurun korku, endişe ve aciliyet içeren duygularla karşılaşmadan önce güvenini kazanmaktadırlar. Bu sayede mağdur kişi zorlandığı, heyecanlandığı, korktuğu ve endişelendiği zamanlarda panik halindeyken en yakınındaki güven duyduğu kişiden yardım istemektedir. Panik halindeyken mağdurlar, kötü amaçlı kişinin gösterdiği tehlikeli bir linke tıklayabilir, virüslü bir dosyayı bilgisayarına yükleyebilir. Genelde iş ortamında karşılaştığımız bu durumlar mağdur ve saldırgan ilişkisini daha iyi gözlemleyebileceğimiz sosyal mühendislik ortamları olarak görülebilir.

Sosyal mühendislik bir başka yazara göre (Torres, 2014:2) ; saldırganın çeşitli davranışları kullanarak, belirlediği kişilerin kendi istekleri çerçevesinde hareket etmesini sağlayan psikolojik bir saldırı yöntemidir. Sahtekârlık ve dolandırma eylemlerinin yeni durum olmadığını aslında binlerce yıldır bu

sosyal mühendislik kavramının var olduğunu bilinmektedir (Gold, 2010:11). Teknoloji ilerledikçe kötü amaçlı kişiler internet teknolojisini kullanarak dolandırıcılık işlerini son derece rahatlıkla yapabileceklerini öğrenmişlerdir. Bu sayede internet üzerinden milyonlarca kişiye ulaşabileceklerini keşfetmişlerdir.

Sanal topluluklarda ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkan sosyal mühendislik, bilgi sistemlerine saldırmak için etkili bir yol olarak görülmektedir. Gün geçtikçe veri ve bilginin öneminin artması ve teknolojinin zenginleşmesi, bu saldırıların gelişmesine neden olmaktadır. Kurum veya kuruluşlar için potansiyel olarak veritabanlarında gizli olan ve son derece büyük öneme sahip olan hassas bilgi, kötü amaçlı kişiler tarafından sosyal mühendislik yöntem ve teknikleri kullanılarak kolaylıkla elde edilebilir hale gelmiştir. Uluslararası çalışan kurum veya kuruluşların iletişim ve işbirliği yapabilmeleri için coğrafi anlamda aynı ortamda artık bulunmalarına gerek kalmamıştır. Kurumlar iş görüşmelerini e-posta, IM, Skype, Dropbox, Linkedln, Lync vb. dijital medya araçları üzerinden yapabilmektedirler. Bu durum sosyal mühendislik saldırılarının oluşmasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır (Krombholz, 2015:113).

Sosyal mühendis için kandırmak istediği kişinin bilgisayar sistemine veya cep telefonuna girmek, banka hesabına veya kimlik bilgilerine erişmek çok basit veya çok karmaşık olabilir. Sosyal mühendislik saldırıları, saldırganların ihtiyaç duydukları bilgileri bilgisayar kullanıcısının ağına psikolojik yönlendirmeler ve manipülasyonlar kullanarak erişmeleri yoluyla gerçekleşmektedir. (Peltier, 2006:13-21). Bu saldırılar fikri ve sınai mülkiyet, para, kimlik bilgileri veya teknik bir kaynağa erişebilmek için insanların duygularından ve hislerinden yararlanarak kişiye özel teknikler veya sanal teknikler ile gerçekleşmektedir (Peterson, 2016).

Teknolojideki gelişim ile birlikte son yıllarda kötü amaçlı saldırılarda yüksek oranda artış görülmektedir (Khalimonenko vd., 2017). Kurumların ve son kullanıcıların işlerine kolay ve hızlı çözümler üretebilmeleri için sürekli gelişen teknolojileri tercih etmeleri ile birlikte teknoloji sistemi başta olmak üzere insanlığın yaşam düzeni de ciddi güvenlik riskleri altına girmiştir. Kötü amaçlı kişilerin son teknolojik ürünleri kullanarak çeşitli saldırı teknikleri geliştirmişlerdir. Gün geçtikçe akıllı sistemlerin hemen her yerde kullanımıyla birlikte bu saldırı yöntem ve teknikleri daha da fonksiyonel hale gelmektedir. Saldırılar gerçekleşirken güncel teknolojinin kullanımının yanısıra insan etkileşiminin de önemi son derece önemlidir. Hem yazılımların hem de insanların güvenlik açıkları oldukça saldırganlar istedikleri önemli bilgileri ve verileri kaybedebilirler.

3. Sosyal Mühendislik Güncel Saldırıları ve Önlemler

3.1.Sosyal Mühendislik Güncel Saldırıları

Sosyal mühendis, insan psikolojisini anlayan ve bunu manipüle ederek, saldırıdan hassas, kritik bilgileri elde eden ya da yetkisiz erişim sağlamak için yine bir kurbanı kullanabilen kişidir. Başka bir deyişle iyi yalan söyleyebilen değil, çok fazla zaman kaybetmeden ve yüksek risk almadan güvenli sistemlere daha kolay girmek için insanları etkileme yollarını keşfeden kişidir. Bunları yapmak için çok çeşitli yöntemler kullanır ve gelişen teknolojiye ayak uydurarak yeni yöntemler geliştirler.

Sosyal mühendislik saldırıları insan tabanlı olabildiği gibi, bilgisayar ve benzeri araçları kullanarak teknoloji tabanlı da olabilir. En yaygın kullanılan sosyal mühendislik saldırıları şunlardır (Mitnick, 2011; Karabacak, 2014; Abraham, 2010; Bican, 2008) :

Omuz Şoförü: Klavye ile bilgi girişi sırasında, saldırganın girilen kullanıcı adı ve şifre gibi özel bilgileri çalmak amacıyla seyretmesidir.

Çöp Karıştırma: İşe yaraması muhtemel bilgileri elde etmek amacıyla hedefin çöpünün habersizce karıştırılmasıdır.

Kimlik Hırsızlığı: Başka birisine ait kişisel bilgilerin başkaları tarafından yetkisiz ve habersiz olarak kullanılması ile yapılan dolandırıcılık yöntemidir.

Kimliğe Bürünme: Saldırganın bazı bilgilere ulaşmak amacıyla kendisini bir kurumda çalışan işçi gibi tanıtması ya da sistem üzerinde yetkiye sahip kullanıcı gibi davranmasıdır. Saldırganın hedefine, iş

sırasında güvenini sağlayacak şekilde iletişime geçip ikna ederek bilgi vermesine ya da istediğini yaptırmasına dayanan bir yöntemdir. Kötü amaçlı kişiler kuruma destek sağlayıcı olarak yaklaşıp erişim hakkı olan personelle güvene dayanan arkadaşlık kurma yoluna gidebilir.

Önemli Kullanıcı Görünme: Alt kademedeki çalışanlar genellikle yönetici pozisyonundaki kişilerin dediklerini sorgulamadan yaparlar. Bu saldırı yönteminde saldırgan bilgisayar sistemine veya önemli dosyalara erişim imkânı bulunan bir yönetici gibi davranarak alt kademede çalışanlardan önemli bilgileri sızdırır.

Üçüncü Taraf Olmak: Bilgisayar sistemine giriş sağlamak amacıyla genellikle yöneticilere ulaşılamayacağı durumlarda saldırganın, kendisini yetkili kişiden izin almış biri olarak tanıtarak bu şekilde davranmasıdır.

Sahte Senaryolar Üretmek: Çoğunlukla telefon üzerinden yapılan bir yöntemdir. Saldırgan saldırılanın kişisel bilgiler ve şifre gibi özel bilgilerini ele geçirmek amacıyla bir senaryo üretir. Telefonda güven kazanmak amacıyla ihtiyaç duyulan doğum tarihi, telefon numarası ve kimlik numarası gibi bilgiler farklı kaynaklardan elde edildiği için saldırılan tarafta şüphe duygusu uyanmaz.

Truva Atları: Esasen zararlı bir yazılım gibi görünmeyen fakat çalıştırıldığında arka planda zararlı işler yapan yazılımlara Truva atı denir. Virüsler gibi kendi kendilerine yayılmazlar. Yayılmaları için kullanıcılara ihtiyaç duyarlar. Truva atları, güvensiz kaynaklardan, bilinen bir yazılım görüntüsünde indirilen programlarla, paylaşma ağlarından indirilen dosyalarla ya da kimliği şüpheli kaynaklardan gönderilen yazılımlara güvenilmesi sonucunda veya bilgisayar virüsleri aracılığıyla direkt olarak hedef kullanıcının erişimindeki sistemlere yerleşebilir.

Vaat Etmek: Hassas bilgiye ulaşmak için kişinin zafiyetlerini kullanmaya yönelik bir saldırıdır. Burada hedef sonunda karlı çıkacağı bir senaryoya ikna edilir. Örneğin hediyeli bir anket içinde şifresi ya da kişisel bilgileri sorulabilir ya da şifresini söylemesi durumunda o sırada sistemle ilgili yaşadığı sorunun çözüleceği vaat edilebilir.

Korkutmak: Özel bilgilere ulaşmak amacıyla kişileri korkutmaya yönelik saldırılardır. Bu saldırılarda, saldırılanı korkutacak bir senaryo üretilir. Saldırgan kendisini hedefe yardım edeceğine inandırır ve özel bilgilere ulaşır. Örneğin hedef banka hesaplarından yasa dışı örgütlere para aktarıldığına veya kredi kartından yüklü bir alış-veriş yapıldığına inandırılabilir.

Oltalama: Bu saldırı türünde saldırgan bir kişiye resmi sitelerden veya bir banka sitesinden geliyormuş gibi bir e-mail gönderir. Bu mailde kişilerden bir web sitesini ziyaret etmesini ve kullanıcı adı, şifre vb. önemli bilgileri girmesi istenir. Girilen web sitesi saldırganlar tarafından yaratılan resmi sitenin görüntüsü ile aynıdır. Bu saldırı sadece kullanıcıyı veya diğer web sitelerini etkilemez aynı zamanda bazı zararlı kodlar veya programlarda gönderir. Çoğu yaygın saldırı tipi doğrudan çalıştırılabilen ".exe" uzantılı dosyalar olarak gönderilir.

Yardım Masası: Çoğunlukla telefon üzerinden yapılan bir saldırı yöntemidir. Örneğin, en yaygın haliyle saldırganlar, kişilere kredi kartlarının tehlikede olduğunu ve yardım edebileceğini belirten sesli bir ön kayıt mesajı iletilir. Kişi saldırgandan haberdar olmadan kredi kartı numarası, şifre, son kullanma tarihi gibi bilgileri telefonda tuşlar. Böylece bu özel bilgiler saldırganın eline geçmiş olur. Bu yöntemde sesli mesajlar dışında yazılı mesajlarda kullanılabilir. Bu yöntem diğer saldırı yöntemlerini desteklemek için sıklıkla kullanılır.

Bir sosyal mühendis aldatmacayı, ikna edici ve ya etkileyici taktik ve teknikleri kullanarak, insanlardan önemli bilgileri doğru zamanda elde edebilen kişidir. Güvenlik sistemindeki en zayıf halka olan insanlar sayesinde birçok güvenlik sistemine girebilirler. Başarılı bir sosyal mühendis doğru yaklaşımlarla doğru tekniği doğru kişiye uygulayabilen kişidir ve bu sayede başarılı bir saldırı gerçekleştirebilir.

3.2.Saldırılara Karşı Alınabilecek Temel Önlemler

Özellikle son zamanlarda teknolojinin çok daha hızlı gelişmesi ile birlikte bilgiler sanal ortamlarda çok daha pratik ve kolay bir şekilde tutulmaktadır. Sanal ortamda verilerin ve bilgilerin kolaylıkla depolanması ve paylaşılması sonucunda ortaya ciddi bir güvenlik boşluğu çıkmıştır. Bu güvenlik boşluğunun giderilmesi durumu gün geçtikçe artarak önem kazanmaya devam etmektedir. Bilginin korunması, kurumlar ve hükümetler için hayati bir öneme eşdeğerdir ve bu konuda çalışmalar yapılmaktadır. Teknoloji bilgi hırsızlığına karşı yeterli koruma sağlayamaz, zira insanlar bilgi güvenliği sistemindeki en zayıf halkadır. Saldırganların kullandıkları tekniklere göre kurumsal ve kişisel, alınabilecek bazı önlemler şunlardır (Mouton vd., 2014:1-9):

- Belge ve dosyalar çöpe atılırken, kâğıt kırpıcılarından geçirilmeli veya okunamayacak şekilde yırtılmalıdır.
- Şifre, kullanıcı adı gibi kişisel bilgiler kimseyle paylaşılmamalıdır.
- Şifre koruması sağlayan ekran koruyucular kullanılmalıdır.
- Özellikle sosyal medya platformlarında TC kimlik numarası, doğum tarihi, doğum yeri, telefon numarası gibi bilgiler paylaşılmamalıdır.
- Telefonda kendisi polis, jandarma, savcı vb. şekillerde tanıtıp herhangi bir sebeple bankaya para yatırmanızı veya kendi istedikleri bir yere bırakmanızı isteyen kişilere itibar edilmemeli ve direk polise haber verilmelidir.
- Tanımadık kişilerden gelen isteklere karşı sosyal medya platformlarında temkinli davranılmalıdır.
- Klavyeden veya ATM'lerden şifre girişi yapılırken kimsenin izlemediğinden emin olunmalı, omuz şoförlerine karşı dikkat edilmelidir.
- Şifre ve kullanıcı adı bilgilerinin bir kâğıda yazılarak görülecek bir yerde bırakılmamalıdır.
- İnternet üzerinde paylaşımda bulunurken herkesin bu paylaşımlara ulaşabileceği düşünülerek dikkatli davranılmalıdır.
- Kendisini bankadan aradıklarını söyleyen kişilere kesinlikle kredi kartı numarası, son kullanma tarihi, şifre gibi özel bilgiler verilmemelidir.
- Telefona gelen ve hediye kazanıldığını söyleyen mesajlara inanılmamalıdır.
- Saldırganların yardım talebini çok kullandıkları bilinmelidir. Tanımadığınız kişilerin size yardım etme bahanesi ile yanınıza yanaşmaları durumunda dikkatli olunuz.
- Bir kurumdan ayrılan personelin kullanıcı adı ve parola bilgileri hemen pasif hale getirilmelidir.
- Kuruma ziyaretçi olarak gelen kişilerden kimlik alınmalı ve mümkünse kurum çalışanlarından birinin ziyaretçilere refakat etmesi sağlanmalıdır.
- Kurum içi iş tanımları iyi yapılmalı, herkesin görevi belli olmalıdır.
- Kurumlar için önemli görülen bölgeler 24 saat kamera ile kayıt altına alınmalıdır.
- Kurum çalışanları düzenli olarak verilecek eğitimlerle bilgi güvenliği konusunda bilinçlendirilmedir.
- Bilgisayarlara lisanslı ve süresi geçerli bir anti-virüs programı yüklenerek zararlı yazılımlara karşı gerekli önlemler alınmalıdır.
- İnsanlar sosyal mühendislik saldırılarına karşı sürekli bilinçlendirilmeli ve yeni gelişecek olan saldırı yöntemleri hakkında bilgi verilmelidir.
- Kişisel şifreler periyodik olarak değiştirilmelidir.

Görüldüğü gibi alınabilecek önlemlerin çoğu insan odaklıdır. Çünkü tüm güvenlik sistemlerinin en tepesinde insan faktörü vardır. Sosyal mühendislerin, en zayıf halkanın insan olduğunu bilmesiyle birlikte insanların kişisel zafiyetleri kullanarak veya istismar ederek saldırılarını gerçekleştirdikleri bir gerçektir.

4. Sonuç

Son zamanlarda bilişim teknolojilerinin yaygınlaşması ve günlük hayatımızda yapmış olduğumuz iş ve işlemlerin dijital ortamlarda gerçekleştirilmesi ile birlikte veri ve bilgi güvenliğinin sağlanması zorunlu hale gelmiştir. Bilgi ve verilerimizin korunabilmesi için, öncelikle bilginin hazine olarak görülmesi gerekmektedir. Bunun yanında, çalışanların siber güvenlik, dijital güvenlik ve sosyal mühendislik konularında ciddi eğitimler alması gerektiği, atılması gereken önemli bir adım olarak görülmektedir. Bunun yanında kurum veya kuruluşlarda çalışan personel kendini hiçbir zaman tam güvenli olarak görmemelidir. Çünkü teknoloji sürekli olarak gelişmektedir. Çalışanlar, yukarıda bahsedilen güncel saldırıların farkında olup en basitten en karmaşığa göre önlemler almalıdırlar.

Genellikle kurum veya kuruluşlar için önemli olan kritik bilgiler; muhasebe kayıtları, hasta kayıtları, personel kayıtları, elektronik fon transfer bilgileri, hesap numaraları, finansal varlıklara ulaşım bilgileri, müşteriler veya çalışanlar hakkında kişisel bilgiler olabilir. Kritik bilgilerin yukarıda bahsedilen saldırı teknikleriyle kaybedilebileceği, müşterilerin, fon hesaplarının kaybedilebileceği, kuruma güvenin sarsılabileceği, şirket yöneticilerine karşı cezai işlemler olabileceği, kurumlara karşı açılabilecek davalar gibi ciddi sonuçlar doğurabileceği tahmin edilebilmektedir.

İnceleme sonucunda, kritik önem derecesine sahip bilgi ve verilere yapılan saldırıların yalnızca bilgisayar yazılımları vasıtasıyla gerçekleşmediği, insan faktörünün son zamanlarda sıkça bu saldırı durumlarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Kişiler, günümüzde en yakın olarak gördükleri çevresi tarafından da artık çok rahat sosyal mühendislik saldırılarına uğrayabilirler.

Sosyal mühendislik, insan etkileşimine dayanan ve genellikle insanları, normal güvenlik prosedürlerini çiğnemeye zorlayan bir saldırı türüdür. Sosyal mühendisliğin temelinde insan faktörünün olduğu ve gelişen teknolojiyle birlikte kötü niyetli kişilerin de saldırı tekniklerini geliştirdikleri sonucuna varılmıştır. Bu bağlamda, kurum veya kuruluşlar çok geçmeden bu saldırılara karşı kapsamlı bir güvenlik programı planlaması gerekmektedir. Kurum veya kuruluşlar, gelişen teknolojiyle birlikte paralel ilerleyen sosyal mühendislik zararlı yazılımlarıyla mücadele etmek için teknolojinin hızla gelişmesine bağlı kalarak, gerekli olan tüm güvenlik adımlarını atmalıdırlar.

Literatür taraması sonucunda; konuyla ilgili çok fazla bilimsel bir çalışma olmadığı görülmektedir. Bu durum sosyal mühendislik konularının akademik faaliyetlerde yeterince gündeme getirilmediği ve konuya gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Literatür taramasından da anlaşılacağı gibi sosyal mühendislik kavramı kurum/kuruluşlar veya son kullanıcılar için son derece önemlidir. Kurum veya kuruluşların, çok geçmeden bu saldırılara karşı kapsamlı bir güvenlik programı planlaması gerekmektedir.

Genel olarak, bilişim sistemleri konusunda ne kadar önlem alınırsa alınsın, güvenlik risklerini sıfıra indirgemenin çokta mümkün olmadığının anlaşılması gerekmektedir. Alınması gereken en basit önlemler; kurumların güvenlik planlarını sürekli olarak güncel tutması, çalışanlara güvenlik eğitimleri verimesi, kullanılan yazılımların sürekli olarak güncellenmesi, güvenlik duvarı programlarının mutlaka kullanılan cihazlarda kurulu olması, samimi olarak görülen şahısların dahi postalarını, linklerini, iletilerini cihazlara yüklerken öncelikle güvenlik taramasından geçirilmesi, bilinmeyen veya bilinen telefonlardan gelen aramalara daha dikkatli bir şekilde cevaplar verilmesi, psikolojik etkilere dikkat edilmesi gibi temel önlemler olarak görülebilir.

Kaynakça

Abraham, S., Chengalur-Smith,I.,"An overview of social engineering malware: Trends, tactics and implications",Technology in Society V. 32, pp.183-196, 2010.

C. Bican, "Social Engineering Attacks", TUBITAK UEKAE – National Gate of Information Security,May. 2008: http://www.bilgiguvenligi.gov.tr/teknik-yazilar-kategorisi/sosyalmuhendislik-saldirilari.html?Itemid=6

Gold, S. (2010). Social engineering today: psychology, strategies and tricks. Network Security, 2010(11), 11-14.

Jain, Akshat & Tailang, Harshita & Goswami, Harsh & Dutta, Soumiya & Singh Sankhla, Mahipal & Kumar, Rajeev. (2016). Social Engineering: Hacking a Human Being through

Technology. Journal of Computer Engineering (IOSR-JCE). 18. 94-100. 10.9790/0661-18050594100.

Karabacak, T., Dal, S., "Siber Tehdidin Tehlikeli Araçlarından Birisi:Sosyal Mühendislik", 7. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı (7th International Conference on Information Security and Cryptology), 17-18 Ekim 2014, İTÜ, İstanbul.

Khalimonenko, A., Kupreev, O., Ibragimov, T., (2017). DDoS attacks in Q2 2017. https://securelist.com/ddos-attacks-in-q2-2017/79241/ (Erişim Tarihi: 4.09.2017).

Krombholz, K., Hobel, H., Huber, M., & Weippl, E. (2015). Advanced social engineering attacks. Journal of Information Security and applications, 22, 113-122.

Mitnick, K. D., & Simon, W. L. (2011). The art of deception: Controlling the human element of security. John Wiley & Sons..

Mouton, F., Malan, M. M., Leenen, L., & Venter, H. S. (2014, August). Social engineering attack framework. In Information Security for South Africa (ISSA), 2014 (pp. 1-9). IEEE.

Peltier, T. R. (2006). Social engineering: Concepts and solutions. Information Systems Security, 15(5), 13-21

Peterson, C., (2016). 23 Social Engineering Attacks You Need To Shut Down. http://www.smartfile.com/blog/social-engineering-attacks/. (Erişim Tarihi:4.09.2017).

Torres, A. (2014). Social Engineering, SANS Reading Room, November, 2014 https://securingthehuman.sans.org/newsletters/ouch/issues/OUCH-201411_en.pdf

Tosun, A. A survey about the ıntegratıon of socıal engıneerıng attacks wıth cyber securıty exploıtıng turkısh vulnerabılıtıes In Turkey, Middle East Technical University, Yüksek Lisans, 2015.

Organik Gıda Tüketicilerinin Belirlenmesi: Teşvik Unsurları, Güven Yönelimleri ve Satınalma Davranışı

Hasan Selçuk ETİ

Yrd.Doç.Dr., Namık Kemal Üniversitesi / Çorlu Meslek Yüksekokulu, hseti@nku.edu.tr

Özet: Dünyada giderek büyüyen organik tarım sektörü, geleceğin önemli yatırım değerlerinden biri olarak kabul edilmektedir .Satın alma ,tüketim sürecinin bir aşamasıdır. Bu çalışmada hedeflenen, organik gıda tüketicisini organik gıda satın almaya yönelten unsurları, güven yönelimleri ve satış noktası seçimi açısından belirlemeye çalışmaktır. Bu makalede düzenli ve nadir olarak organik gıda tüketen kişilere uygulanan bir anketin verileri kullanılmaktadır. Bu anketlerden elde edilen bulgular, marka ve mağaza, önceki deneyimler ve belirsizliğe ilişkin üç temel güven yönelimine vurgu yapmaktadır. Sonuçlar ayrıca, tüketicilerin motivasyonları, güven yönelimleri ve satış noktaları seçimi arasında pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu güven yönelimleri, düzenli ve düzenli olmayan tüketiciler arasında iyi bir ayrım yapmaktadır. Sonuç olarak görülmektedir ki yaş, cinsiyet, memnuniyet, satış noktasının seçimi ve aylık harcama, olağan organik gıda tüketicilerinin profilini belirleyen en önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Organik Gıda, Tüketici Davranışları ,Güven Yönelimleri, Motivasyon

1. Giriş

Organik tarım konvansiyonel tarıma alternatif olarak düşünülerek çıkarılmış bir tarım yöntemidir. Bilindiği gibi endüstriyel tarım yüksek girdiye bağlı bir yöntemi olup bu tarım yönteminin hem insan sağlığına hem de ekonomiye birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır.İşte organik tarım bu olumsuzlukları gidermeyi amaçlamaktadır (Tirkeş 2008).Organik pazar, tarım endüstrisi içinde niş bir pazar olup, yaklaşık 25 yıl önce ortaya çıkmıştır. Organik tarım endüstrisi, tüketicilerde konvansiyonel gıda üretimine yönelik var olan bir takım endişeleri ortadan kaldırdığından, organik gıda endüstrisi yenilenmektedir. Organik gıda ürünlerine yönelik artan talep, gıda zincirinde genetiği değiştirilmiş organizmaların kullanılmasına yönelik yaygın endişe ve direnç de dahil olmak üzere gıda korkularına karşı bir tepki olarak da yorumlanmıştır. Organik gıda endüstrisi belirli standartları kullanarak, pestisit-gübre içermeyen bir üretim sürecinin bütün özelliklerini bütünleştirmekte olup, ayrıca titiz bir sertifika sistemine tabidir. 1990'lı yılların ortalarından beri Dünya'da organik gıda perakende satışları yıllık % 20 oranında artış göstermiştir. Aynı zamanda, konvansiyonel gıda perakende satışları yıllık sadece % 3 ila% 4 oranında artış göstermiştir (MacRae ve ark, 2002).

Tüketici talebinin büyüme potansiyeline ilişkin olarak, birçok anket organik gıda satın almak için motivasyonlar tespit etmiş ve sıralamıştır. Tüketiciler esas olarak aşağıdaki nedenlerle organik gıda satın almaktadır: Organik gıda daha sağlıklı ve daha besleyici olarak görülmekte, bu ürünlerde hiçbir kimyasal kullanılmamakta, konvansiyonel gıdalardan daha iyi bir tat sunmakta ve organik tarım çevreye daha iyi davranmaktadır.(Fotopoulos ve Kryskalis, 2002). Genel olarak, yaşam süresi değerleri bakımından organik gıda tüketicileri, takip eden üç ana kategoriye ayrılır: insana odaklı değerler, çevreye odaklı değerler ve hayvanların refahı. Bununla birlikte, bu motivasyonlara ait önemin, tüketicilerin türüne, arzulara, daha pahalı fiyatı ödeme istekliliğine ve satış noktası tercihlerine bağlı olarak değişebileceğine dair bazı göstergeler mevcuttur (Hamzaoui ve Zahaf, 2006).

Genel olarak, tüketiciler gıda tüketimiyle ilişkili riskler konusunda güçlü endişeler taşımakta olup, bu durum da tamamı bilgi aramayla ilgili risk azaltma stratejileri (marka sadakati, mağaza imajı, vb.) olan stratejilerin benimsenmesine sebep olmaktadır. Gıda tüketimi ile bağlantılı algılanan riskleri azaltmak için tüketiciler, onlara ne kadar güvendiklerine bağlı olarak bu stratejileri veya kalite göstergelerini kullanacaktır. Bununla birlikte, Organik gıda söz konusu olduğunda, tüketicilerin hangi kalite göstergelerine en çok güvendiği ve tüketicilerin türüne göre bu göstergelerin kullanımının ne kadar genişlediğini ortaya çıkarmaya yönelik bir ihtiyaç mevcuttur.

Bu çalışma, özel tüketim motivasyonları yanında Organik gıda tüketimiyle ilişkili kalite sorunları olduğu için, tüketicilerin, güven yönelimlerinin seviyesinin ve doğasının önemi ile ilgili olarak organik gıdaları neden satın aldıklarını anlamayı amaçlamaktadır. Bu makalede aşağıdaki konular ele alınacaktır:

i. Organik gıda etiketleme, Organik gıda markaları ve satış noktaları ile ilgili farklı güven yönelimlerini belirlemek,

ii. Organik gıda tüketicilerinin, güven yönelimleri ve organik ürünlerini satın alma motivasyonları vasıtasıyla profilini çıkarmak,

iii. Tüketicilerin güven seviyeleri ile motivasyonları arasındaki ilişkiyi araştırmak.

Bu bize sadece tüketicilerin güven yönelimlerine ve motivasyonlarına göre profillerini çıkarmakla kalmayıp, aynı zamanda farklı organik gıda tüketicileri grupları arasındaki farkları ortaya çıkarmamızı da sağlamaktadır.

Bu makale, organik gıda ve tüketici ile ilgili literatürün gözden geçirmekte ve ardından araştırma hipotezi ile devam etmektedir. Ardından ampirik araştırmamızın metodolojisi ve sonuçları detaylandırılmaktadır. Akabinde, tartışma bölümünde bulgular üzerine yorumlar gerçekleştirilmektedir. Son olarak, sonuç bölümü araştırmanın ana noktalarını özetlemekte ve gelecekteki araştırma alanlarını sunmaktadır.

2. Literatür Araştırması

2.1.Organik Gıda Tüketicilerinin Profili

Tüketici profilininin çıkarılması, yerleşik bir literatüre sahip olgun bir alandır. Çeşitli araştırmalar, tüketicileri, organik gıdaya yönelik tutum ve satın alma niyetleri, demografik faktörler, gıda ile ilgili yaşam biçimleri ve satın alım sıklığı temelinde bölümlere ayırmaktadır. Akademisyenler, bu bölümlemelere dayanarak, organik alıcılarının kim olduğunu ve satın alma niyetlerini ne olduklarını tarif etmişlerdir (bkz. Davies ve ark., 1995; Fotopoulos and Krystallis, 2002; Roddy ve ve ark., 1994). Bazı çalışmalar, organik gıda alıcılarının sosyodemografik profili üzerinde fikir birliğine varmıştır: kadınlar çoğunlukla daha büyük miktarlarda ve erkeklerden daha sık satın almaktadır. Yaş, önemli bir faktör olmamasına rağmen, daha genç tüketiciler, çevresel kaygılarından dolayı daha fazla satın alma iradesi göstermelerine rağmen, yine de her zaman maliyetleri karşılayamamaktadırlar, daha spesifik olarak Amerikada yapılan araştırmalardan elde edilen bulgulara dayanarak, ABD'nin organik tüketici profilini karakterize etmektedir. Amerikalıların toplam % 71'inin en azından organik gıda denediğini bildirmektedir. Organik deneyen insanlar arasında % 18'i sık alıcı,% 22'si nadir alıcı,% 31'i ara sıra alım yapan alıcılar bulunmaktadır. Bununla birlikte bu bulgular, satın alma kararlarının "neden" ve "nasıl" hususlarına girmeden tüketicilerin profilinin genel bir tanımını sağlamaktadır. Ayrıca, organik gıda tüketicilerinin demografik özelliklerden ziyade, tutum ve değerleri paylaştıklarını fark etmiştir (Brunso ve Grunert, 1998; Brunso ve ark., 2004; Cunningham, 2001; Davies ve ark., 1995; Fotopoulos ve Krystallis, 2002; Roddy ve ark., 1994).

2.2.Tüketici Motivasyonları

Çoğu tüketici organik gıda satın almaya yönelik birden fazla sebep sunmaktadır. İngiliz, Alman ve İtalyan tüketicileri üzerinde yapılan araştırmalar, insan odaklı değerler, çevre ve hayvanlara olan yakınlık gibi üç ana kategoriye ayrılan yaşam değerlerini vurgulamaktadır (Baker ve ark., 2004; Makatouni, 2002; Zanoli ve Naspetti, 2002). Üç çalışma arasında, temel değerlerde benzerlikler ortaya çıkmasına rağmen, İngiltere, Almanya ve İtalya'daki tüketicilerin baskın algısal yönelimleri büyük farklılıklar göstermektedir. Gıda kalitesi husuna ek olarak, aynı zamanda "keyif almak için yemek yeme" hususu, Yunanistan ve İtalya'da organik gıda tüketiminin önemli motivasyonlarıdır (Fotopoulos ve ark, 2002; Zanoli ve Naspetti, 2002).Kültürel farklılıkların farklı ülkelerdeki tüketicilerin organik gıda hususunda çeşitli algı ve motivasyonlarına sahip olduğunu göstermek suretiyle bu sonuçları uygulamaya koymuştur. Kültürel farklılıklar, çeşitli ülkelerin tüketicilerinin yalnızca çeşitli değerlere sahip olması anlamına gelmemekte,

aynı zamanda bu değerlere ulaşma konusunda satın alma kararlarında farklı yolların var olduğu görülmektedir.

Daha genel olarak, Organik gıda pazarının gelişme seviyesi, organik gıda alımına yönelik motivasyonların düzeyini etkileyebilecek nitelikte kabul edilmektedir. Tüketiciler, Türkiye bağlamında yerel çiftçilerin sağlığını, çevresini ve desteğini organik gıda tüketimini açıklayan temel değerler olarak tanımlamaktadır. İlginçtir ki, tüketicileri motive eden toplumsal sorumlu bir davranış, yerel çiftçilere destek olmaktır. Bu durum ise organik gıda tüketimi üzerine daha önce yapılmış az sayıdaki araştırmada sürdürülen ve "yerel ekonomiye destek" olarak nitelendirilen bir olgudur.

Sağlık bağlamında ise organik ürünler, geleneksel muadillerinden daha az sağlık riski ile ilişkilendirilmektedir (Williams ve Hammit, 2001). Halen birçok tüketici için organik gıda satın almaya yönelik ana motivasyon kaynağı, sağlığın korunmasıdır. Kötü sağlıkla ilgili kişisel deneyimler ve sağlıklı beslenme konusunda genel endişeler de gözlemlenmekte olup, bunlar genel olarak tüketimdeki genel eğilimlerden etkilenmektedir.Dahası, organik gıda tüketiminde kimyasalların önlenmesinde beslenme yararları daha fazladır (Hamzaoui ve Zahaf, 2006). Tüketicilerin kişisel sağlığını ve refah düzeyini en üst düzeye çıkarma arzusu, önemli bir motivasyonu vurgulamaktadır. Bu motivasyon reasürans ihtiyacıdır. Bu ise, tüketicilerin gıda tüketimiyle bağlantılı olarak algılanan riskleri azaltmak için çeşitli göstergeler araştırdığı anlamına gelmektedir.

2.3.Algılanan Risk ve Algılanan Kalite

Tarımsal üretimin ve gıda sanayileşmesinin yoğunlaşmasıyla birlikte, sayısı giderek artan tüketiciler, sanayi ürünlerinin ve gıda teknolojilerinin etkileri ile meşgul olmakta ve bu durum da ürünlerin tüketimiyle alakalı risklerle ilgili kaygılar doğurmaktadır. Sonuç olarak, gıda tüketiminde algılanan risk üzerine araştırmalar yeniden başlatılmıştır (Brunel ve Pichon, 2002; Green ve ark., 2005). Besin tüketimi, büyük bir risk olan fiziksel riskle yakından ilişkili olup, bu nedenle organik gıdanın sağlık açısından geleneksel muadillerine göre daha az risk taşıdığı görülmektedir. Ayrıca, tüketiciler şüpheli bir durumla karşılaştıklarında bilgi arama yoluyla risk azaltma göstergelerini veya stratejilerini arayacaklardır. Risk azaltma stratejileri geniş bir şekilde incelenmiş olup (Gallen, 2001; Brunel, 2003; Bergadaa ve Urien, 2006) bu stratejilerin arasında şunlar bulunmaktadır: markanın olumlu değerlendirmesi, markaya sadakat, satış noktası imajı, hükümet etiketleri, geri ödeme garantisi ve kalite bilgisi.

Gıda tüketiminde algılanan kalite merkezi bir bileşen olup, tüketiciler tarafından çeşitli boyutlarda değerlendirilmektedir. Algılanan kalite içsel (görünüm, şekil, boyut, vb.) ve dışsal (fiyat, marka adı, menşei ve satış noktası) gibi kalite göstergelerinden (Olson, 1977) etkilenmektedir. Algılanan kalite,ayrıca tüketici deneyimlerinden ve daha da önemlisi tüketicilerin kalite göstergelerine ve kaynaklarına olan güvenden etkilenmektedir (Gurviez, 2001; Brunel ve Pichon 2002), gerçekleştirdikleri araştırmada bazı risk azaltma stratejilerinin, risk azaltma ileticisine ve dolayısıyla kurumsal seviyede ve ürün düzeyinde iletilen işaretlere yönelik güvenle yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir. Bu ileticiler üretici, perakendeci, hükümet veya herhangi bir bağımsız kuruluştur. Bu durum, tüketicilerin üreticiye (ürünün markası, menşe ülkesi vasıtasıyla), perakendeciye (marka sadakati, satış noktası imajı vb.) ve hükümete (sertifika etiketleri gibi resmi kalite işaretleri) güven duymalarına sağlamaktadır.

2.4.Güven ve Güven Oryantasyonları

Kompleks gıda pazarlarında seçimleri kolaylaştırmak için güven önemlidir. Genel anlamda güven, "Alternatifin bireysel bir karar vermesi gerektiği ve yalnızca gıdanın güvende olduğunu varsayan bir ifadesi" olarak görülür (Green ve ark., 2005; s.525). Daha spesifik olarak, güvenli gıda temin etmek veya bu gıda hakkında güvenilir bilgi sağlamak için güvenilen belirli bilgi kaynakları ve organizasyonları mevcuttur.

Tüketiciler, ürün tüketimiyle ilişkili riskleri göz önünde bulundurarak, çeşitli risk azaltma stratejileri aramakta ve benimsemektedirler (Brunel, 2003): markaya güven, ürüne olan güveni etkilemektedir (Gurviez, 1999; Gurviez ve ark. Korchia, 2002), aynı zamanda mağaza imajı ya da etiket referansları,

ürüne güven oluşturmak için gerekli olan araçlardır. Organik gıda tüketimini araştırma, (Sirieix ve ark. 2004), tüketicilerin "güven" için kullandıkları göstergeler olarak tanımlanan çeşitli güven yönelimlerini vurgulamaktadır. Kendisi iki güven yönelimini sunmaktadır; çeşitli kalite göstergelerine yönelik güven ve bireylere yönelik güven. Bu nedenle, güven, markaya, etikete ve aynı zamanda üretici gibi ortaklara yönelik olabilir. Ancak, organik gıda tüketimine gelindiğinde, marka ana güven kaynağı olarak görülmemektedir (Sirieix ve ark. 2004).

Etiketleme ve sertifikasyon konuları da hâlâ geçerli olup, tüketiciler etiketleme konusunda bilinçsiz ya da şaşkındır ya da belgelendirme etiketlerine hangi derecede güvenebileceklerini bilmemektedir. Etiketler tüketicilere ürün kalitesiyle ilgili belirsizliklerini azaltmada potansiyel olarak yardımcı olabilir. Ancak etiketler, ürünün üstün kalitesini ancak belirli koşullarda iletmektedir; bunlardan bir tanesi tüketici farkındalığıdır (Grunert ve ark., 2001). Tüketicilerin, kendi bildiklerinden yola çıkarak bir etiket gibi bir kalite göstergesini yorumlama kabiliyetlerine güvenmeleri, bu tüketicilerin ürün kalitesi hakkındaki kendi görüşlerini de etkileyebilir. Ayrıca, etiketin kaynağı güvenilir olmak zorundadır ve bu da kamusal ile özel belgelendirme kuruluşlarının güvenilirliği hususunu ortaya çıkarmaktadır.

Son olarak, tüketicilerin satış noktaları konusunda kararsız oldukları görülmektedir; burada güven, organik gıdanın nereden satın alınacağına karar verme hususunda önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, organik gıda ile ilgili güven yönelimlerinin incelenmesi, son zamanlarda organik gıda tüketimdeki artışın, tüketicilerin gıda ürünlerindeki güvenceleri ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu gösterdiği kadar aynı düzeyde önem taşımaktadır. Genel olarak, dağıtım, fiyat, marka, sertifikasyon ve etiketlemenin, organik gıda tüketirken tüketicilerin güven düzeyiyle bağlantılı olduğunu belirtmek önem arzetmektedir (Hamzaoui ve Zahaf, 2006). Tüketicilerin hem ürüne hem de bu ürünü onaylayan herhangi bir kuruluşa güvenebilmelerine yönelik bir ihtiyacın var olduğu görülmektedir.

3. Metodoloji

3.1.Araştırma Hipotezi

Mevcut literatür ile tutarlı olarak, burada satış noktası seçimi, motivasyon, satın almaya yönelik katılım, tüketimin sağlık, çevre ve toplum üzerindeki etkileri açısından özel tüketim kalıpları olan tüketicilerin söz konusu olduğu açıkça görülmektedir. Dolayısıyla çok yönlü ve karmaşık bir satın alma çerçevesi söz konusudur. Tipik organik ürün tüketicisi, daha sağlıklı ve sürdürülebilir ürünler ve daha da önemlisi güvendiği ürünler aramaktadır. Tüketiciler, üreticiye, sertifikasyon sürecine, satın aldıkları markaya ve / veya mağazaya güvendiklerinde organik ürünler satın almaktadır. Organik gıda tüketicileri süpermarketler, özel marketler, yerel pazarlardan veya doğrudan çiftçiden alışveriş yapmaktadır. Ayrıca, en bilgili tüketicilerin kararları üreticiler ile aralarında olan güven seviyesine dayandığı için, bunların en kısa kanalı kullanarak ürünlerin almaları beklenen bir durumdur (bkz. Hamzaoui ve Zahaf, 2008). Aksine, tipik organik ürün tüketicileri, etiketlere ve özel mağazalara güvenmektedir (bkz. Hamzaoui ve Zahaf, 2006). Dolayısıyla, buradan organik ürün tüketicilerinin tüketim kalıplarının farklı güven boyutlarına veya yönlendirmelerine dayandığı anlaşılmaktadır. Satın alma niyeti, güven, bilgi, fiyat ve diğer faktörlerden etkilenmektedir.

İlgili literatürün gözden geçirilmesinin ardından, buna uygun olarak bir dizi araştırma hipotezi geliştirilmiştir. Organik ürün tüketicilerinin profiline göre, tüketicileri sosyodemografik göstergeler, satın alma sıklığı vb. kullanmak profillemeye çalışan çeşitli araştırmalarla birlikte iyi hazırlanmış bir literatür mevcuttur (cf. Davies ve ark., 1995; Baker et al., 2002; Solomon ve ve ark. 1999). Bu çalışmada farklı bir gruplandırma stratejisinin araştırılması amaçlanmaktadır Bu, düzenli ve düzensiz olarak organik gıda tüketenler arasında güven yönelimlerini kullanarak ayırt etmeye yardımcı olmaktadır.

3.2. Örnekleme ve Veri Toplama

Bu araştırma için hedeflenen hedef kitle organik gıda alıcılarıdır. Katılımcılar, iyi bir temsilde yer almak için belirli bir profile uymak durumundadırlar. Buradaki fikir, satın alma işlemini çoğunlukla özel mağazalarda veya yerel pazarlarda gerçekleştiren rasgele organik gıda katılımcılarını seçmektir. Veriler iki yönetim modunda toplanmıştır. İlk önce, anket formunun bir nüshası, İstanbul ilindeki katılımcılarla pilot anket yapmak üzere kullanıldı. Ardından, internette anketin elektronik bir formu yayınlanmıştır. Anketin kağıt hali, sadece organik gıda ürünleri satan dükkanlarda uygulanırken çevrimiçi anket prosedürü biraz daha farklıydı. Süper/hipermarketlerde uygulanan anketin kağıt versiyonunun sayıca daha az olmasının nedeni, mağazalarda müşteriler üzerinde araştırma yapmanın izne tabii olmasından ileri gelmektedir. Anketin çevrimiçi sürümünü dolduran tüketiciler kupon kullanarak seçildi. Basit olarak anketin İnternet tabanlı bir versiyonu oluşturuldu. İnternet adresini tanıtan kuponlar (anket URL'si) farklı satış noktalarında alışveriş yapan tüketicilerin oranını dengelemek için arzulanan mağazaların dışında rasgele dağıtıldı. Toplam 350 anket formu toplanmış olup, 324 anket kullanılabilir durumdaydı. Önyargı burada açıktır; tüketiciler mağaza seçimine göre önceden taranmakta ve organik gıda tüketicilerinde geniş bir yelpaze elde etmek için mağazaların olabildiğince çeşitli olabilmesi için bunlar dikkatlice seçilmiştir.

3.3.Ölçme ve Güvenilirlik

Yapılandırılmış bir anket, yukarıdaki hipotezleri test etmek için bu araştırmada kullanılan değişkenleri ölçmek ve verileri toplamak üzere tasarlanmıştır. Anketi uygulamadan önce bir ön test yapılmış ve küçük değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Anket üç bölüm halinde yapılandırılmıştır. Bölüm 1, tüketicilerin organik gıda hakkındaki genel görüşleri ve organik gıda satın alma nedenleri ile ilgilenmektedir. Bunlar, katılımcıların tüketim ve alışveriş alışkanlıklarını ve organik gıda hakkındaki genel görüşlerini değerlendiren bir dizi sorudur. Daha sonra katılımcılara, organik gıda ürünlerini niçin satın aldıkları sorulmuş ve satın alma nedenlerini 5 maddelik bir Likert ölçeğinde değerlendirmeleri istenmiştir. Anketin ikinci bölümü, organik gıda ürünlerine, bu ürünleri satan mağazalara, markalara ve organik etiklere karşı genel güven düzeyini ölçen sorularla güven düzeyini ele almaktadır. Son olarak, 3. bölüm katılımcılarımızın sosyo-demografik bir profilini tasarlamak üzere yapılandırılmıştır. Ankette sorulan soruların çoğu Sirieix ve arkadaşlarından (2004) ile and Fotopoulos and Krystallis'ten (2002) uyarlanmıştır.

Bütün değişkenler iç tutarlılığını kontrol etmek için test edildi. Ayrıca, tüm güvenilirlik testleri verilerin yapısını belirlemek için bir dizi faktör analizi ile birleştirildi. Faktör analizleri, öğelerin doğru yapıları ölçüp ölçmediğini test etmede de yardımcı olmuştur. Sonuçlar, Cronbach alfalarının 0,727 ila 0,850 aralığında olduğunu göstermiş olup, bu bir keşif çalışması için iyidir (Hair ve ark., 2006). "Güven" dışındaki tüm değişkenler, 0,583 ile 0,893 arasında değişen yük faktörlerine olan tek boyutlu bir yapıya sahiptir. "Güven" ile ilgili olarak, önce 13 sorunun içinde gömülü güven boyutlarını belirlemek üzere bir faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Üç boyut bulunmuştur: (i) marka ve mağaza güveni: satın alımın gerçekleştirildiği markaya ve mağazaya güven, (ii) geçmiş deneyimler: marka ve satın alma noktaları konusunda güven inşa etmeyle bağlantılı geçmiş deneyimlerle ilgili tüm bilgiler ve (iii) belirsizlik: organik etiketlere karşı güven eksikliği, "organik" kelime anlamına ve organik etikette belirtilen kaliteye olan güven eksikliği gibi bilinmeyen faktörler. Bu nedenle güven ölçeği 0.589'dan 0.774'e kadar değişen alfalarla üç ölçeğe ayrılmıştır.

3.4.Veri Analizi ve Prosedürü

Veriler temizlendi ve kayıp veriler ortalamalar kullanılarak ikame edildi. Tüm kategorik ölçekler (demografik özellikler ve davranışsal göstergeler) için eksik değerler değiştirilmemiştir. Ana odak nokta güven yönelimleri ve motivasyon açısından tüketicileri sınıflandırmak olduğundan, parametrik testler ve parametrik olmayan testler gerçekleştirmeye karar verilmiştir. Anket, nominal soruların yanı sıra dağılımın ve tüketicilerin güven yönelimlerine ve motivasyonlarına ilişkin aralıklı sorular içermektedir. T testleri düzenli tüketiciler (DT) ile düzenli olmayan tüketiciler (DT olmayan) arasındaki farklılıkları tespit

etmek için çok uygun olup; ki-kare testleri değişkenler arasındaki ilişkileri test etmek için kullanılmaktadır.

Dolayısıyla, analiz algoritmamız aşağıdaki gibi çalışmaktadır:

Adım 1. Tüketicilerin Genel Profili Tüketicilerin profili, tüm sosyo-demografik göstergeler doğrultusunda elde edilmiştir.

Adım 2. Güven Yönelimleri: Tüketicilerin satış noktaları seçimiyle ilişkili olarak DT ve DT olmayan güven yönelimlerin keşfedilmesi.

Adım 3. Motivasyonlar DT olan ve DT olmayan motivasyonlarını, güven yönelimleri ve güven düzeyi arasındaki ilişkinin analiz edilmesi. Satış noktaları seçimleri de burada keşfedilecektir.

4. Sonuç

Sonuç olarak, organik gıda tüketicisi davranışını çevreleyen bilgi birimi şu ana kadar tüketicilerin bilgi, tutum, algı ve motivasyonlarının belirlenmesi, sertifikasyon süreci ve güven konularına odaklanmıştır. Bununla birlikte, tüketicilerin güven yönelimlerini ve bunların çeşitli organik gıda dağıtım kanallarının kullanımı ile bağlantısını araştırmak için çok fazla çalışma mevcut değildir. Bu çalışma, tüketicilerin organik gıda markalarına olan güvenlerini, etiketleme ve satış noktalarını tüketicilerin motivasyonlarıyla ilişkilendirme konusunu ele almaktadır. Bulgular, sadece güven yönelimlerinin motivasyonlarla pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermekle kalmayıp, aynı zamanda güvenin düzenli ve düzenli olmayan tüketicileri ayırt etme özelliğine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca tüketicilerin motivasyonları, güven yönelimleri ve satış noktalarının seçimi arasında pozitif bir ilişki mevcuttur. Son olarak, tipik organik gıda tüketicisi yaş, cinsiyet, memnuniyet, satış noktası seçimi ve aylık harcama açısından değerlendirmeye alınmıştır.

Bu araştırmanın önemli bir kısıtlılığı, örneklem büyüklüğünün sınırlı olması ve çalışmaya daha fazla şehir eklenememiş olmasıdır. Bu kısıtlamaların olmaması halinde birçok yönden fayda sağlanacaktır. Örneğin, Türkiye'deki bir şehri temsil edebilecek bir örnekleme sahip olmak, sonuçların ulusal düzeyde genelleştirilmesine olanak sağlayacak olup, böylesine bir çalışma pazarlamacılar ve kamu politikaları açısından önemli teorik ve pratik sonuçlar sağlayacaktır. Organik gıda tüketicilerinin motivasyonlarını ve güven yönelimlerine yönelik anlayışı derinleştirme süreci küme analizi ve diskriminant analizi gibi çok değişkenli teknikler kullanılarak gerçekleştirilmelidir.

Son olarak, burada araştırılan güven yönelimlerini göz önünde bulundurmak bir yana, ürünün menşei ülkesinin tüketici açısından önemi ve organik ürünün menşeine bağlı olarak güven artışının veya güven eksikliğinin söz konusu olup olmadığı konusuna daha fazla dikkat edilmelidir. Bu, tüketicinin karar sürecini etkileyen ek bir güven yönelimine yol açabilir. Ürünün menşei açısından güven düzeyi, dolaylı olarak ürünlerin üretildiği ülkelerde kullanılan organik etikete (ve sertifikasyon sürecine) yönelik güven ile de ilgilidir. Tüketiciler halihazırda yerel/ulusal organik etiketlere karşı biraz düşük bir güven seviyesi sergiliyorsa, bu durum yabancı organik etiketler için daha belirgin olabilir. Ayrıca, bilgili organik gıda tüketicileri, satın aldıkları ürünlerin gerçekten organik (pestisit, kimyevi madde içermeme ve aynı zamanda plastik ambalaj, havayolu taşımacılığının söz konusu olmaması) olmadığına da dikkat etmektedir. "Yiyecek mesafesi" kavramına ve bu kavramın organik gıda tüketicileri üzerindeki önemine ve aynı zamanda tüketici motivasyonlarından biri olan "yerel çiftçileri destek" ile olan bağlantısına daha yakından bakmak ilgi çekici olabilir. Bu düşünce aynı zamanda tüketicilerin güven yönelimlerini ve satış noktaları seçimlerini de etkileyebilir.

Kaynakça

Brunel, O., and Pichon, P.E. (2002), "Food related risk-reduction strategies: purchasing and consumption processes", Journal of Consumer Behaviour, Vol.3 (4), 360-374.

Davis, A., Titterington, A.J., and Cochrane, C. (1995), "Who buys organic food? A profile of the purchasers of organic food in Northern Ireland", British Food Journal, Vol. 97 (1), 17-23.

Fotopoulos, C., and Krystallis, A. (2002), "Purchasing motives and profile of Greek organic consumer: a countrywide survey", British Food Journal, Vol. 104 (9), 730-764.

Gallen, C. (2001), "Le besoin de reassurance en consummation alimentaire", Revue Francaise du Marketing, (183-184), 67-86.

Green,J.M., Draper, A., Dowler E.A., Fele, G., Hagenhoff, V., Rusanen, M., and Rusanen, T. (2005),

"Public understanding of food risks in four European countries: a qualitative study", European Journal of Public Health, Vol. 15 (5), 523-527.

Grunert, K.G., Juhl, H.J., and Poulsen, C.S. (2001), "Perception de la qualite en alimentaire et role des labels », Revue Francaise du Marketing, (183-184), 181-196.

Gurviez, P. (1999), "La confiance comme variable explicative du comportement du consommateur:proposition et validation empirique d'un modele de la relation a la marque integrant la confiance », Proceeedings of the FMA International Congress, Strasbourg, France.

Gurviez, P. (2001), "Le role de la confiance dans la perception des risques alimentaires par les

consommateurs ", Revue Francaise du Marketing, (183-184), 87-98.

Gurviez, P., and Korchia, M. (2002), "Proposition d'une echelle de mesure multidimensionnelle de la confiance dans la marque", Recherche et Applications en Marketing, Vol. 17 (3), 41-61.

Hamzaoui, L., and Zahaf, M. (2006), "Exploring the decision making process of Canadian organic food consumers". Working Paper WP 2006-31, School of Management, University of Ottawa.

JOURNAL OF INTERNATIONAL BUSINESS AND ECONOMICS, Volume 8, Number 2, 2008 38

Hamzaoui L., and Zahaf, M. (2008), "Decision Making Process Of Community Organic Food Consumers:An Exploratory Study", Journal of Consumer Marketing, 25 (2), 95-104.

MacRae, R., Martin, R., Macecy, A., Beauchemin, R., and Christianson, R. (2002). "A national strategic plan for the Canadian organic food and farming sector", Organic Agriculture Center of Canada, Nova

Olson, J.(1977), "Price as an informational cue: effects in product evaluation", in Consumer and Industrial Buying Behaviour, A. Woodside, J.N. Sheth and P. Benett eds, NY, 267-286.

Sirieix, L., Pontier, S., and Schaer, B. (2004), "Orientations de la confiance et choix du circuit de distribution: le cas des produits biologiques", Proceedings of the 10th FMA International Congress, St.Malo, France.

Tirkeş Ç (2008) Yeşil Pazarlama :Türkiyede Organik Gıda Ürünlerinin Kullanımını Arttırmaya Yönelik Stratejiler.

American Marketing Association online dictionary, 2010,

Farm Management Software for Increased Productivity and Competitiveness

Ilija Hristoski[1] **Olivera Kostoska[2]** **Tome Dimovski[3]** **Zoran Kotevski[4]**

[1] University "St. Kliment Ohridski" - Bitola / Faculty of Economics - Prilep, ilija.hristoski@uklo.edu.mk

[2] University "St. Kliment Ohridski" - Bitola / Faculty of Economics - Prilep, olivera.kostoska@uklo.edu.mk

[3] University "St. Kliment Ohridski" - Bitola / Faculty of ICTs - Bitola, tome.dimovski@uklo.edu.mk

[4] University "St. Kliment Ohridski" - Bitola / Faculty of ICTs - Bitola, zoran.kotevski@uklo.edu.mk

Abstract: As world population grows, increases the need for more efficient food production. On the other hand, contemporary farmers are facing a fast-changing business environment, tough market conditions and fierce competition, more than ever before. High exposure to financial risks imposes the need for making better agribusiness-related decisions on all levels and during all phases of food production chain. One way to stay competitive is to incorporate innovative solutions in all phases of the decision-making process. Hence, during recent years, technology-oriented companies, especially those belonging to the ICT sector, are creating a range of agricultural software and hardware, services, farming techniques, and more, all aimed at bringing more data and efficiency to the agricultural and/or agribusiness sector, timely and accurately. Management Information Systems (MIS) refer to computerized data-processing systems, encompassing both hardware and/or software, designed to support the activities of a company or an organizational management. When applied in the agribusiness sector, such systems, also known as farm management information systems (FMIS) or farm management software (FMS), become powerful, yet an indispensable tool for data acquisition, data processing, and reporting needed for successful process management in the agribusiness environment. Based entirely on the extensive use of secondary sources, the paper aims at providing a comprehensive overview of the latest research done on this topic. It also tries to identify the key FMS requirements and presents a general architecture of a two-tiered Web-based FMS solution. Finally, the paper scans the current situation in the Republic of Macedonia vis-à-vis FMS usage, as well as the current status and trends in this expanding field on a global scale.

Keywords: agriculture, agribusiness, farm management software (FMS), farm management information systems (FMIS), Republic of Macedonia.

Introduction

Agriculture, also known as farming, is the art and science of cultivating the soil, growing plants and other crops, as well as raising animals for food, other human needs, or economic gain (Bareja, 2014). Taking into account its long tradition dating before 10,000 BC, its large coverage and dynamics, its varied application as a science, practice, and business, other purposes including legal matters, and continuous inclusion of new technologies and specialized fields into its fold, agriculture today remains highly important, yet reliable source of livelihood for mankind, playing a vital role in national economies in many countries worldwide. As being a backbone of every economy, agriculture makes its contribution to the economic development in many specific ways, regardless of the development stage a certain country is in.

On the other hand, the term 'agribusiness' refers to the overall business activities involved in agricultural production. It has a broader meaning than agriculture since it includes agrichemicals, breeding, crop production (farming and contract farming), distribution, farm machinery, processing, seed supply, as well as marketing and retail sales. It includes all types of diverse activities involved in growing, harvesting, transporting, processing, and distributing food (Bernard et al., 2012). According to Ricketts & Ricketts (2008), it includes all economic activities in the food and fiber system, which encompasses the input supply industries, agricultural production, and post-harvest, value-added activities such as commodity processing, food manufacturing, and food distribution. As a linguistic blend of the words 'agriculture' and 'business', agribusiness is often used as a synonym for the term 'corporate farming', referring to the wide range of activities and disciplines encompassed by modern food production, usually intrinsic to large-scale, industrialized, vertically integrated food production. As

such, it is often contrasted with smaller, family-owned farms that are usually associated with the term 'agriculture'.

Agriculture is one of the primary industries in many countries, especially in Balkan and Near-Eastern countries. While approaching 2020, not only the national agricultural policies of these countries, but also regional ones, are facing the newly imposed global challenges more than ever before. An abundance of research publications and studies made recently by many authoritative international organizations and research centers generally agree upon the conclusion that all open questions related to world agriculture have to be analyzed and solved in the context of solving the global population feeding problem and the sustainable usage of natural resources. These are the most prominent challenges, but also factors/drivers that are expected to shape the development of world agriculture trends in the next 30 to 40 years from now on. The most intriguing challenges at the moment include, but are not limited to (CropLife International, 2009; Anakiev, 2014):

a) An exponentially growing human population on a global scale;

b) The shift from rural to urban population base due to inner population migrations;

c) Diminishing agricultural workforce;

d) Rise in per capita food consumption, particularly in developing countries;

e) Increased prices of key agricultural commodities on a long term due to steadily decreasing of their corresponding stocks on a global scale and the increase in energy prices;

f) Constantly declining global stocks of key agricultural commodities due to decreased production and growing demand;

g) Decreased production of agricultural commodities due to poor harvests, as a result of severe climate changes, water scarcity, and land degradation, including desertification and soil erosion;

h) Increasing chronic hunger and malnutrition due to increasing poverty, lowered incomes, increased unemployment, and persisted high food prices;

i) Increasing demand on the world's finite natural resources: increased demand for arable land, increased water consumption, increased demand for energy sources;

j) A steadily declining ratio of arable land to population, mainly in developing countries;

k) Endangered access to sources of drinkable water, water scarcity, water pollution, mainly due to severe climate changes;

l) Worsening impact of climate changes: land degradation due to desertification and soil erosion; drought and flooding; increased soil salinity due to excess irrigation and intrusion of sea water into land, increased soil acidity due to carbon emissions, water and air pollution; both flora and fauna diseases; and endangered biodiversity.

Obviously, there is a multitude of issues to overcome along the path to sustainably provide agricultural growth in order to meet current and future challenges of the growing world. All of the previously mentioned key factors endanger our capacity to successfully meet the growing demands of our civilization and more than ever point to the necessity of finding sustainable ways of farming. However, there are no easy ways to solve issues such as rapid population growth, climate change or increased human demand on the Earth's finite resources. Knowing this, it is a high imperative for national economies, and especially agricultural policies and activities of the global community to stay committed to looking beyond traditional paths to help provide crop production solutions to meet the challenges of a growing world.

The myriad of new technologies and production techniques that accounted for dramatic increases in yields in many crops and across many countries in recent years have been a direct result of the great scientific breakthroughs made in the plant science industry. The emergence of improved crop varieties,

including hybrid crops, drought-resistant crops and herbicide-tolerant crop varieties is attributed to advances in crop protection and plant biotechnology sciences. Nevertheless, in order to successfully cope with all the challenges imposed by climate changes and increased human demands, farmers of the modern age have to embrace innovations, which are needed not only in the plant science industry. Innovations in diverse technologies, especially innovations in information and communication technologies (ICTs), and their applications on all levels in agriculture can significantly help at every stage in the agricultural value chain, from soil and water management to seed hybridization, post-harvest logistics, and improved market access. The innovative farming and management techniques based on ICT solutions can significantly ease, simplify and improve the complex and time-consuming processes of controlling, monitoring and managing specific tasks inherent to agricultural processes.

The rest of the paper is organized as follows. Section 2 briefly introduces the concept of farm management information systems (FMSs) and their basic components and gives an overview of some of the recent research made on this topic. Section 3 describes the specific tasks and key management activities that farmers are expected to perform and describes the most vital characteristics that FMSs must possess in order to be adopted by farmers. This section also proposes a general, two-tiered Web architecture of a Web-based FMS. The current status with agriculture and FMS adoption in the Republic of Macedonia is presented within the Section 4, whilst Section 5 deals with the current FMS market status and trends on a global scale. Section 6 concludes.

Related Research

The methodology used for the purposes of this study involves an extensive use of secondary data sources, including market reports and brochures, white papers, research articles, project reports, and Web-based data generated by farm management software developers.

Last two decades the academic community has witnessed an abundance of scientific work related to the concepts, architecture, and usage of so called 'farm management software' (FMS), also known as 'farm management information systems' (FMIS). Before we present some of the most prominent recent work related to this matter, we first briefly introduce the notions of the information system, business information system, and management information system.

Information system (IS) is a collection of components (both hardware and software), that work together towards fulfilling a common goal, i.e. to provide an accurate, timely, complete, and relevant information to management which will enable them to make decisions which ensure that an organization is controlled (Hardcastle, 2011). More specifically, *Business Information System* (BIS) is "a group of interrelated components that work collectively to carry out input, processing, output, storage and control actions in order to convert data into information products that can be used to support forecasting, planning, control, coordination, decision making and operational activities in an organization" (Laudon & Laudon, 2007). One of the two categories[1] of business information systems, which provide support to an organization's day-to-day business activities and managerial decision making are *Management Information Systems* (MIS). MIS gathers, organizes, summarizes, and reports data for use by managers. When applied in the agribusiness sector, such systems, also known as farm management information systems (FMIS), become powerful, yet an indispensable tool for data acquisition, processing, and reporting needed for successful business process management of a vast gamut of farm-related operations on a daily basis. The five key resources, that FMISs are based on, encompass people, hardware, software, communications, and data. People resources include the users (farmers, farm managers, agronomists, agricultural engineers …), the developers of an IS, and those who help maintain and operate the system. Hardware resources include computers, smartphones and all other kinds of electronic devices that make a FMIS operational. Software resources refer to computer programs (software components, software modules, software applications), and associated instruction manuals. Communications resources include networks, including the Internet, and network-related

[1] The other category is represented by Operations Information Systems (OIS), which are generally concerned with process control, transaction processing and communications.

hardware and software to support them. Finally, data resources cover the data that an organization has access to, in both paper and electronic form, including computer databases (Hardcastle, 2011).

Farm management software (FMS) includes all the software used for supporting various processes involved in advanced agricultural operations like contract management, crop management, customer management, financial management, greenhouse management, inventory management, labor force management, livestock management, pricing management, supplier management, as well as order processing, financial calculations and analysis, bar-coding/RFID, and traceability (Capterra.com, 2017). FMS is an innovative technology used for optimizing the use of resources in the farms. It includes best agricultural practices based on usage of farm software, data analytics solutions, and software delivery models, among others. This kind of software helps in enhancing farm production and reducing the wastage of input and is integrated with hardware equipment and devices to enhance the productivity of the farmland with the help of GPS, sensing, and communication technologies (MarketsAndMarkets, 2016).

Recently, a large volume of research work has been done on the increased usage of ICTs and the Internet in agriculture, especially regarding the development and usage of FMS (FMIS). We provide a glimpse into the most recent ones.

As a constituent part of the EU FP7 funded project named 'FutureFarm', Sørensen et al. (2010) define, describe, and analyze both the FMS system boundaries and scope in terms of actors and functionalities, as well as the relevant decision processes inherent to contemporary farming and, consequently, propose a concept of a novel FMIS representing a shift towards precision farming. Novković et al. (2015) give a brief overview why software modeling has not had its breakthrough in the farming sector so far. In particular, appropriate FMSs hardly exist for small- and mid-sized farms, including multifunctional ones (Husemann & Novković, 2014). According to them, a general FMIS model can provide a solid basis for obtaining an adequate general structure and the basic functionalities for concrete FMISs, however, a lot of adjustments, proportional to the farm complexity, have to be made in order to depict all farm production processes accurately.

As a part of a project that intends to support small farmers in poor regions in Brazil, Climaco et al. (2013) present a Web-based system for farm management that implements a conceptual framework for design and modeling the production system at a farm scale. Their Web system supports three subsystems, including the decision support subsystem, the technical subsystem, and the biophysical subsystem. Recently, bin Mohd Danuri & bin Shahibi (2015) have described the process of developing a Web application of FMIS for smallholder farmers in Malaysia (MyAgris) by using rapid application development (RAD) prototyping methodology in information system research design. Kaloxylos et al. (2012) specify and present the functional architecture of a farm management system that takes advantage of the new characteristics that the 'Future Internet'[2] offers. These come in terms of generic software modules that can be used to build farming-related specialized modules. In addition, they also analyze the technological enablers that will make this architecture a reality. Carli & Canavari (2013) have developed a model of a new information system for agribusiness management that adopts Direct Costing (DC) and Activity Based Costing (ABC) approaches to elaborate cost data, thus enabling what-if analyses to support farm management decisions.

Kevorchian et al. (2014) have focused on Cloud Computing and Big Data paradigms in building the architecture of information systems for farm management. According to them, all actors belonging to the agri-food chain (farmers, wholesalers, processors, retailers) should become consumers of IT services in real time and at low costs. A similar approach to building FMIS, based purely on Cloud Computing architecture, also propose Mocanu et al. (2015), who argue that such architecture can help in creating an integrated intelligent system for improving product quality and business development in farm fields.

[2] 'Future Internet' is a Public-Private Partnership Programme, launched by the European Commission in 2011, with a goal to advance a shared vision for harmonised European-scale technology platforms and their implementation, as well as the integration and harmonisation of the relevant policy, legal, political and regulatory frameworks. As set forth in the Digital Agenda for Europe, these are considered to be prerequisites for realizing a European online Digital Single Market (DSM) and, more broadly, an inclusive knowledge society.

Farmers can access diverse sets of information and farm-related data, in an integrated and unified approach, in order to make right and timely decisions.

Farm Management Information Systems: Scope and Features

By helping the agribusiness clients to truly transform their operations, agricultural IS can help agricultural companies and people involved in agricultural activities significantly enhance their competitive advantage. This can be achieved by improving underlying business processes with the support of robust and secure IS. Innovative information systems and data utilization are the inputs of today's agribusiness, transforming the agribusinesses across the whole value chain. The agribusiness industry is benefiting from advances in technology that allow companies to stay ahead of the market and succeed even in times of low commodity prices.

In the ongoing academic discourse, three main factors why the need for a sophisticated farm management is recognized as a highly important and challenging task have been identified, including (Sørensen & Bochtis, 2010):

a) *The complex environment* (dealing with biological systems, uncertain weather conditions, market-related risks, financial risks, etc.);

b) *The complex inner farm structure and organization* (involvement of numerous different processes and operations); and

c) *The introduction of modern ICT technologies in the agricultural sector* (computers: hardware & software, communications, the Internet …).

All of these generate large volumes of data, which have to be adequately gathered, transformed, stored, processed, managed, and utilized for obtaining meaningful and useful information needed in the complex processes of strategic decision making. To handle and benefit from such enormous data volumes, farmers are expected to be capable of performing the following tasks (Husemann & Novković, 2014; Novković et al., 2015):

a) Data acquisition;

b) Data processing;

c) Providing data; and

d) Using data.

Successful dealing with these four tasks by farmers undoubtedly impose the need for introducing information systems (IS) in farming, also known as FMS or FMIS, which play the role of decision support systems (DSS). However, encompassing the huge number of uncontrollable factors and their significant influence on farm's profitability leads towards building complex models, which are both expensive to develop and implement, and difficult to understand and use (Novković et al., 2015).

An FMS that is well-balanced regarding the trade-off between its complexity and accuracy can significantly contribute to making better management decisions. The minimum requirement for such FMSs is the support of the following management activities, found within all key farm production and business processes (Figure 1), including (Husemann & Novković, 2014; Novković et al. 2015):

1) *Planning* (running scenario analyses);

2) *Organization* (allocation of resources);

3) *Monitoring* (data collection/acquisition);

4) *Controlling* (comparing actual key performance indicators (KPIs) with targeted ones); and

5) *Identification of optimization potentials* (profit maximization).

At last, but not at least, a good FMS design is a key to a successful product. Besides *correctness* (i.e. the ability to accurately depict various farm processes) and *efficiency* (i.e. high ratio of a useful work performed), few desirable characteristics that every good FMS design must possess are the following ones:

a) It has to be easily *understandable*;

b) It has to be *easy-to-use*;

c) It has to be *as simple as possible* (has to have minimal complexity);

d) It has to have an *intuitive graphical interface*;

e) It has to be quite *flexible*, i.e. both quickly *adaptable* and *configurable* apropos different farm types/organizations/sizes;

f) It has to be quite *extensible*, i.e. to allow easy adding of new functionalities;

g) It has to be *lean*, i.e. it should only contain functionalities that it needs to run properly, no more and no less;

h) It has to be easily *maintainable*;

If all of these conditions are successfully met at a *reasonable price*, then a given FMS is likely to be adopted and used by farmers.

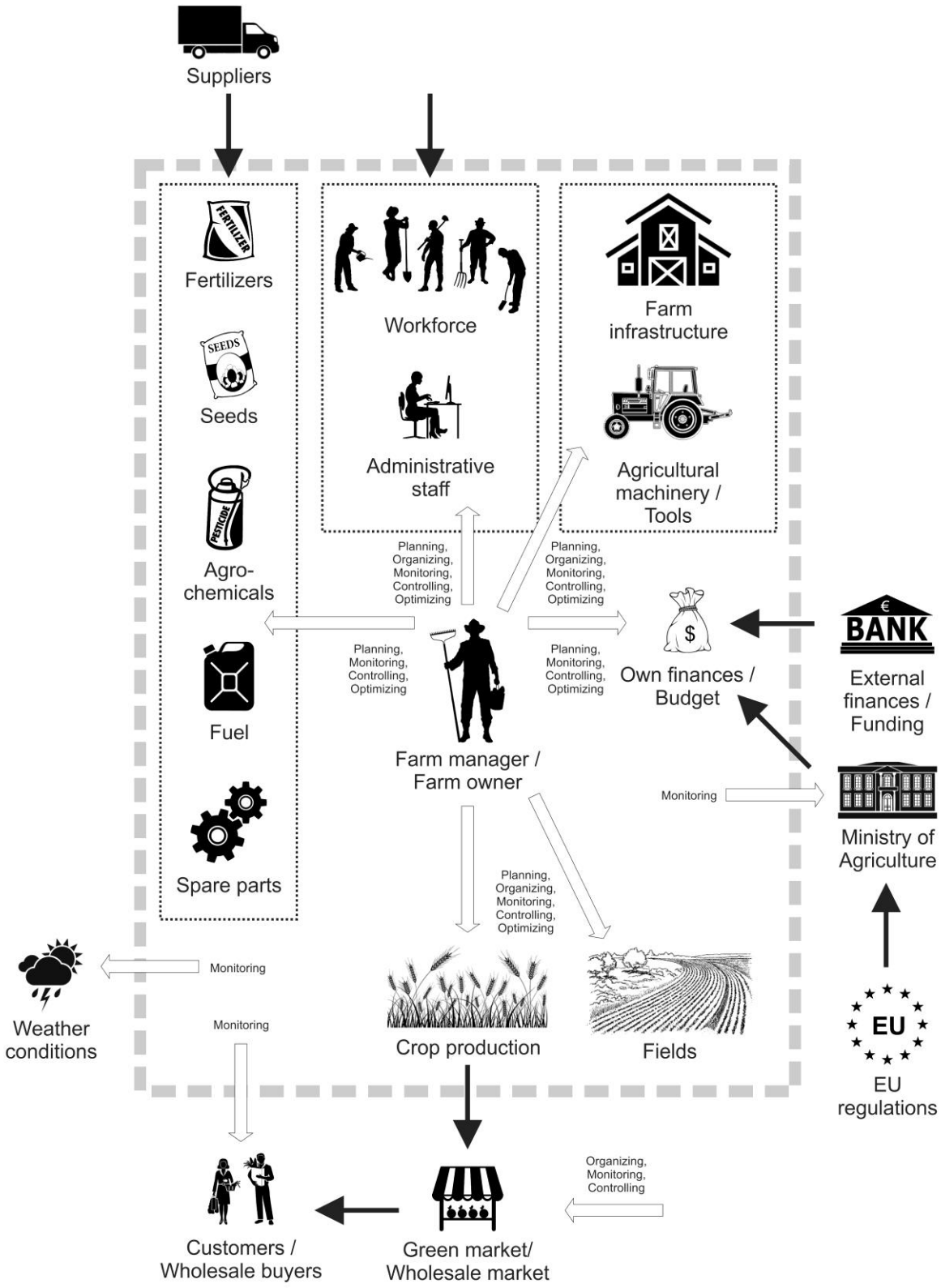

Figure 1. Key farm production and business processes that are expected to be managed by the farmer

(Source: Authors' own representation based on Sørensen et al. (2010))

One possible layout of a Web-based FMS general architecture is schematically depicted in Figure 2. It is based on a two-layered (i.e. two-tiered) Web architecture.

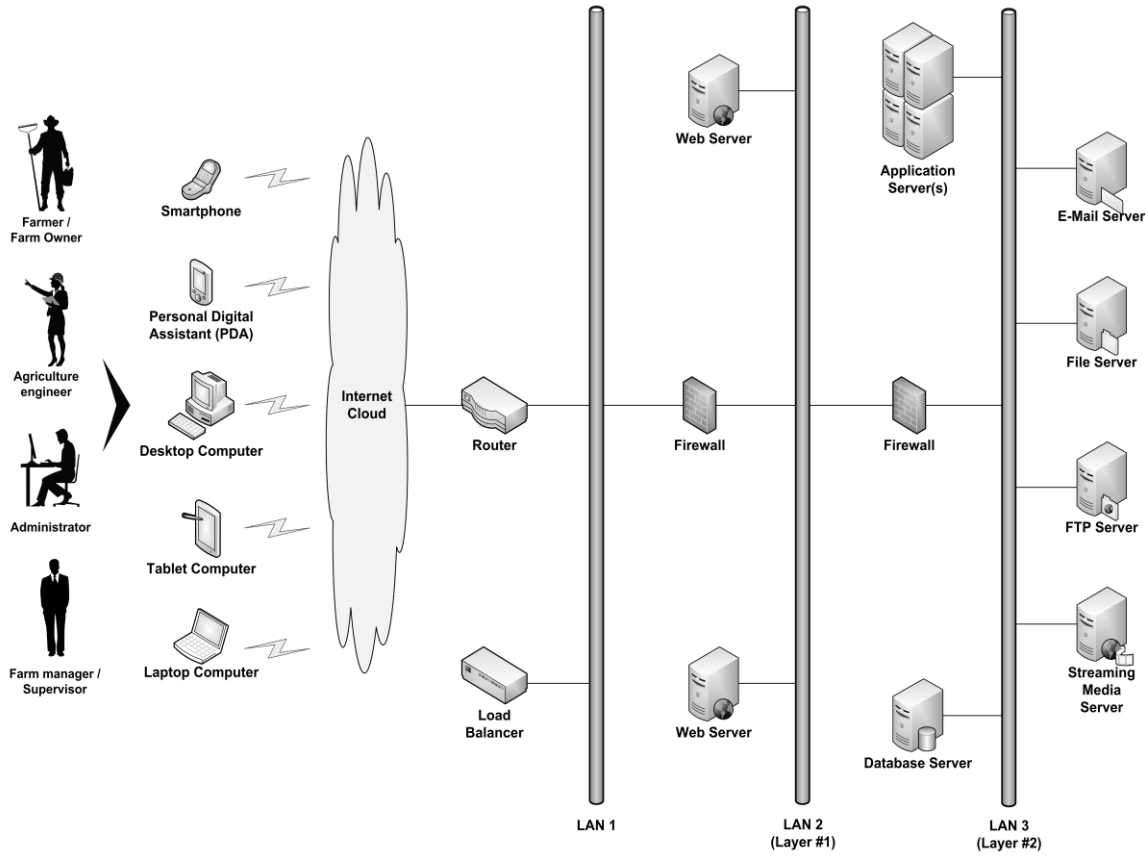

Figure 2. Typical two-tier Website architecture of an FMS system (Source: Authors' own representation)

Each tier handles a particular set of functions. The first layer, also called the *presentation layer*, embodies the user interface with the Web services. FMS Web users (e.g. farmers/farm owners, agriculture engineers/agronomists, farm managers/supervisors, and administrators) enter data, edit data, and receive information through their Web browsers, which interpret HTML or XML code. New interfaces are already available for processing Web services from mobile devices (smartphones, PDAs, tablet computers, laptop computers). This layer consists of Web servers. The second layer embodies both the *business logic layer*, also known as the *application layer*, and the *data service layer*. The application layer, which consists of application servers, encapsulates a collection of rules to implement the application logic through the implementation of FMS system modules and FMS system features/functionalities. The data service layer, which consists of a database server and other types of servers (e.g. e-Mail server, file server, FTP server, streaming media server, etc.), is a repository of persistent data that are managed by mechanisms guaranteeing reliability, stability, and availability. The separation of the second layer from the first layer results in new levels of autonomy and security and makes the Web applications more robust. Such architecture allows the FMS Web users to access the information any time, at any place, by any device. It also helps farmers to increase operational efficiency at reduced costs, so they can improve their yields and reach a higher production level.

Agriculture-related Software: Evidence from Macedonia

The Republic of Macedonia is, generally, an agricultural country. In 2014, the agricultural land, which includes the cultivable land and the pastures, took about 1,263,000 ha, which is 56.20% of the total area of the country (SSO, 2015). As per the employment by sectors of activity, during recent years (2011-2014), the sector of Agriculture, including Forestry and Fishing, have had the highest share of the total employment (127,438 out of 690,188 employees, or 18.46%), right behind Manufacturing (SSO, 2015). In 2014, the sector of Agriculture, Forestry, and Fishing with its 10.2% of GDP was among the four biggest sectors in the country, right behind Wholesale & Retail Trade, Real Estate Activities, and Manufacturing (SSO, 2014). During the recent years, its share of GDP has remained relatively stable (10%-12%). Taking into account the food-processing industry, the share of agricultural sector in GDP rises to 16%-18% (ECoM, 2016). In 2014, the value of total purchases of agricultural products reached over 215 million EUR (SYRM, 2015), whilst the estimated total value of the Macedonian agriculture was over 820 million EUR in 2015 (Angelovska, 2016).

Family businesses comprise the basis of the Macedonian agriculture, which, mainly, consists of small farms. In 2016 there were 170,581 registered individual farmers and merely 304 agricultural firms in the country, out of which only 10% have 50+ employees. The big agricultural organizations/ collectives/ associations, which were prevailing in the past, now are reduced to a minimum. For instance, in 2015, 58.2% of the total cultivated area (315,863 ha) were agricultural plots with an area of up to 1 ha. Out of the total cultivated area, 75% is arable land and gardens, 12% are meadows, 7% are vineyards, and 6% are orchards (Angelovska, 2016).

The potentials of Macedonian agriculture are far from being fully exploited, despite its long tradition, favorable climatic conditions, and the governmental financial support for farmers, introduced in 2007. As a result, Macedonian agriculture has a lower growth rate than the industrial production, which continually grows during the recent years. Governmental subventions have somewhat relieved the situation, however, they have merely helped the farmers to survive, but not to develop significantly. In fact, the positive effects of subventions on the agriculture have yet to be evaluated. Despite the fact that the annual import of agricultural products and food grows continually, a great portion of agricultural land is still unused; for instance, in 2014, 134,000 ha out of 511,000 ha of cultivated area (i.e. 26.22%) have not been utilized (Faktor.mk, 2015). A great portion of the agricultural properties, mainly in rural areas, are not utilized. They present 'a dead capital' that poor people both cannot and do not know how to exploit or take advantage of (Dimovska, 2013). The majority of Macedonian farmers do not possess tractors and/or other agricultural machinery (Angelovska, 2016). Such unused areas hide great potentials that can significantly improve the economic situation vis-à-vis the living standard of rural population and agricultural production (Dimovska, 2013). This is attributed mostly to low profitability/cost-effectiveness of the agribusiness, absence of special programs and a strategy on a national level. The crop production on the cultivated areas is quite variable and unstandardized, thus prone to high risks, which is a very important issue, taking into account high criteria and quality standards imposed by global markets.

All aforementioned facts and figures are a solid basis for stimulating skillful and accurate management of farms, which is one of the most important success factors for their effective functioning, their sustainable development, and survival in today's rapidly changing environment. The usage of farm management software appears to be a powerful, convenient and crucial tool to cope with the newly enacted conditions found with contemporary farming.

Realizing the fact that the application of ICTs in agriculture has generally brought great benefits to farmers in America and Western Europe, the Federation of Farmers of the Republic of Macedonia (FFRM) has become one of the beneficiaries of the project entitled "Agro IT", which started in 2014 (FFRM, 2014b). The project's implementation has already begun in seven European countries, including Slovenia, Denmark, Portugal, Romania, Austria, Poland, and Macedonia. The main goal was the development and implementation of a software platform PANTHEON® Farming™[3], a farm management

[3] PANTHEON® Farming™ is a trademark of Datalab Technologije, d.d. from Ljubljana, Slovenia.

information system that integrates everything that is important for farmers to optimize their business operations. It encompasses all the key applications, state-of-the-art ICT technologies, and Web services needed to fully support the successful managing of farms using computers and/or mobile devices. The software integrates multiple IoT systems (weather, GIS feeds, field sensors, robots, and agricultural machinery) and incorporates software modules that can be applied to a wide gamut of agricultural sectors (crops, vegetables, grasslands, livestock, poultry, grapes & wine, fruits & nuts), including the support of a myriad of back-office operations (servicing, invoicing, inventory, personnel, POS, financials, accounting, warehousing, goods, taxes, assets, calendar, procurements, e-Documents, compliances), thus allowing farmers to fully exploit the potentials of a fast and precise strategic decision-making. Initially, a limited range of software modules[4], including farm accounting and evidence of agrotechnical measures, has been implemented in 15 pilot farms throughout the Republic of Macedonia. In 2016, this number has raised to more than 150 farms. The main objective of this initiative is to help farmers to reduce administrative costs, radically cut the time needed in fulfilling administrative procedures, improve the food quality, and increase the volume of food production. In addition, it contributes to preventing eventual harms, reduce the costs and waste, minimize the losses, and limit the environmental pollution through reducing the fuel consumption. The introduction of contemporary software solutions in agriculture allows farmers to properly plan the production, forecast the yields, calculate the exact production costs, estimate the real retailing price of their products and consequently, to forecast the cost-effectiveness of their production, so they can avoid possible merchant manipulations and become more concurrent on the market (RSM, 2016).

In 2014, a Web-based platform[5] for monitoring the prices of fruits and vegetables on the markets throughout the country has been presented within the project "B2B Forum – We work together to improve the fruits and vegetables value chain" (FFRM, 2014a). The platform acts as a repository of information about the supplies and demands of fruits and vegetables on the green markets, including the prices for a range of agricultural products. Such information, which is obtained from both farmers and traders, is fed from eight FFRM offices, helps in detecting problems, disputes and bottlenecks, and also helps in establishing a dialog among the involved actors, thus providing a solid basis for the creation of national strategies vis-à-vis the development of agricultural sector.

Macedonian Telekom, the top-most successful telecommunications company and the largest provider of phone, mobile, entertainment and Internet services in the country, actively participates in the development of agriculture, encouraging even the owners of the smallest farms to start using the advances and benefits brought by the smart ICT solutions, and also supports the efforts of improving traditional farming with their innovative projects and M2M solutions in the agribusiness sector (Telekom, –). It offers its customers a plethora of advanced ICT solutions, comprising of systems for remote control of agricultural mechanization, systems for an automatic analysis of the quantities of fertilizers and water needed, including those for an automatic analysis of the quantities and types of food needed for livestock, and sensor-based systems that monitor and optimize the climatic parameters (e.g. the temperature, humidity, pH values, …) in order to prevent appearance of illness with crops and livestock.

Even though the following is not directly related to FMS issues, it is also worth mentioning that the Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy (MoAFWE) of the Republic of Macedonia have already implemented all the necessary components of the Agricultural Information System (AIS), which can be usually found with EU countries and those pretending to become EU members, during the last ten years (2007-2017). It consists of the following pillars/subsystems: (a) Agricultural Statistics with Economic Accounts for Agriculture (EAA); (b) Farm Accountancy Data Network (FADN); (c) Agricultural Market Information System (AMIS); (d) Farm Register (FR); and (e) Land Parcel Identification System (LPIS). All of these are functional components of the Integrated Administration and Control System

[4] PANTHEON® Farm Accounting™

[5] The software has been promoted by the consulting firm "Epicenter" in cooperation with the Federation of farmers of the Republic of Macedonia (FFRM). The project was supported by SIPPO (Swiss Import Promotion Programme).

(IACS), which considerably ease the realization of the governmental policies and the support for agricultural and rural development (OGRM, 2012; MoAFWE, 2014).

At the moment, Macedonia is at a crossroad. The country has to shift towards smart/precise agriculture as soon as possible. Such new trends have been already adopted by Western countries with advanced economies. The new paradigm includes acquisition, storage, processing, and manipulation of on-time and accurate digital information, needed for farmers to make correct decisions vis-à-vis all crucial aspects of crops/livestock, their protection and treatment, as well as the expected quality and quantity.

However, the majority of Macedonian farmers are still too skeptic regarding the adoption of new ICT solutions. Rather than thinking about it as a necessary tool, they take it as an "act of unnecessary modernization and luxury" (RSM, 2016). When it comes to run their own farm businesses, they still prefer to rely more on their intuition and/or rules of thumb than on usage of proper FMS tools. A great majority of farmers are not interested in using FMS for various reasons, including lack of technical expertise (i.e. lack of computer usage knowledge), or because of both the price and complexity of commercially available FMSs, which are typically intended for usage with mid- to large-scale farms. This can be attributed to the fact that the existing farmer population in the country is growing old, since young people, who are much eager and capable to adopt new ICT technologies, prefer not to deal with land cultivation and/or livestock breeding for a living.

As the country strives to transform the national agriculture into a more concurrent and export-oriented sector, profound changes have to be made in the strategic targets defined in the national agricultural policy, and clearly defined measures and activities have to be undertaken for their successful and efficient realization, as well.

Farm Management Software: Current Status and Trends on a Global Scale

The great importance of agriculture in the contemporary world economy and the effects caused by the ongoing processes of globalization have already fostered the development of dedicated software tools that are expected to ease, help, and intensify the management processes related to different aspects and/or different phases of the food production chain. Better process management, in turn, significantly improves productivity and profitability, which are fundamental premises for increased competitiveness. As a result, recent years have witnessed a vast proliferation of so called 'farm management software tools' on a global scale. However, these are just a small part of a much wider group of contemporary ICT technologies that are oriented towards increasing efficiency of farms by providing tools for technology-enabled/technology-enhanced farming, which can be generally broken down into the following main categories (Krishnan, 2017):

- *Farm Management Software (FMS)*; software, i.e. management information systems that allow farmers manage their resources more efficiently, as well as their crop production, farm animals, etc.
- *Smart/Precision Farming Software (PFS) and Predictive Data Analytics*; systems that focus on using highly advanced technologies, like GPRS[6], GIS[7] and M2M[8] technologies, along with both Big Data and Internet of Things (IoT) paradigms, including predictive analytics in addressing farm-related issues for making better farm-related decisions, in order to save energy, increase efficiency, optimize herbicide and pesticide application, and manage risk; These include an extensive usage of:

[6] General Packet Radio Service (GPRS) is a packet-oriented mobile data service on the 2G and 3G cellular communication system's global system for mobile communications (GSM).

[7] GIS stands for a geographic information system, a system designed to capture, store, manipulate, analyze, manage, and present spatial or geographic data.

[8] M2M stands for 'Machine-to-Machine', which refers to a direct communication between devices using any communications channel, including wired and wireless.

  - *Sensors*; smart sensors that collect data and help farmers monitor crop health, weather, air & soil humidity, and soil quality;
  - *Robotics*; robots or intelligent farm machines that perform various farm functions (i.e. routine operations) more efficiently;
  - *Drones*; unmanned aerial vehicles (UAVs) and related services that cater to agricultural needs (e.g. crop field monitoring);
  - *Autonomous vehicles*;
- *Animal Data*; software and hardware specifically aimed at better understanding livestock, from breeding patterns to genomics;
- *Smart Irrigation*; systems that help monitor and automate water usage on farms;
- *Next Gen Farms*; technologically advanced systems that provide alternative methods to enable farming in locations and settings that cannot support traditional farming;
- *Marketplaces*; systems that offer virtual marketplaces relevant to agriculture by connecting farmers directly to suppliers or consumers without any middlemen. While some are classical e-Commerce platforms, others use advanced technologies to facilitate physical marketplaces.

The global FMS market is anticipated to exhibit tremendous growth during the forthcoming years. The significant increase in the demand for FMS is due to the growing demand for food and agricultural by-products worldwide. According to a recent report released by TechNavio.com (2016), it is expected that the global farm management software market is going to grow at a compound annual growth rate (CAGR) of 16.81% during the period 2016-2020. Similar predictions can be found in another report made by MarketsAndMarkets (2016), which claims that the global farm management software market is expected to grow from US$ 1.14 Billion in 2015 to US$ 4.07 Billion by 2022, at a CAGR of 17.2% between 2016 and 2022 (Figure 3). In addition, the region of Asia and Pacific (APAC) is expected to grow at the highest rate during this period, whilst Americas are expected to retain the largest share of the FMS market on a global scale. This can be attributed to the presence of a number of major FMS providers in the region. In addition, the supportive government regulations play a major role in the growth of this market. The Americas is a major market for farm management software as this region has a high penetration of ICT technologies compared to other regions. On the other hand, economy modernization initiatives in emerging countries and government support are the major factors contributing to the growth of the farm management software market in APAC. The presence of over-populated countries such as India and China in APAC makes this region a potentially profitable market as rapid urbanization is likely to foster the appearance of new, and the economic growth of current FMS providers.

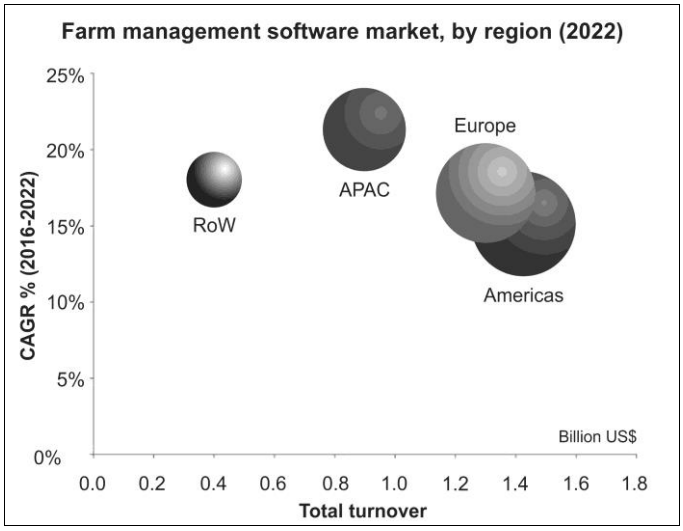

Figure 3. Projections on the CAGR % (2016-2022) and farm management software market (2022), by world regions (Source: MarketsAndMarkets, 2016)

The key drivers for the growth of this market are:

- Worldwide growing demand for food;
- The need for optimal usage and management of available resources: time, money, people, energy, land, water…;
- The need for maximizing yields, minimizing waste, and detecting operation deficiencies & process bottlenecks;
- Increasing penetration of cloud computing and mobile computing in farm data management area;
- Technological advances in FMS designing (e.g. intuitive & easy-to-use user interfaces, improved interactivity, enhanced features, enriched functionalities…);
- Technological advances vis-à-vis the processes of data acquisition, data management, data processing, and reporting techniques;
- Promotional activities carried out by governments to adopt modern agricultural techniques, including government regulations and initiatives;
- Increasing adoption rate of advanced software solutions by new-generation farmers;
- Strengthening the intellectual property rights over agricultural innovations.

The key FMS market opportunity is the constantly growing mobile subscriber base, which is a premise to increased integration of the mobile technology with farming techniques (Figure 4). Smartphone users have a great privilege to access Internet and Web 2.0 online applications & services anytime and from anywhere, which is particularly convenient for farmers. However, despite the industry trends like mergers and acquisitions (M&A) and venture funding, advanced paradigms like Big Data and Internet of Things (IoT), and increased usage of sensing, navigating and positioning technologies, which are all strong factors influencing global FMS market's trends and dynamics, the market faces three major restraints at the moment: the need for heavy capital investments, unawareness about the benefits of using FMS among farmers and agronomists, and the lack of technical acumen/expertise. These, along with the need for more sophisticated output data management and the need of FMS companies/startups for effective access to capital markets, are considered the most prominent FMS market challenges (MarketsAndMarkets, 2016).

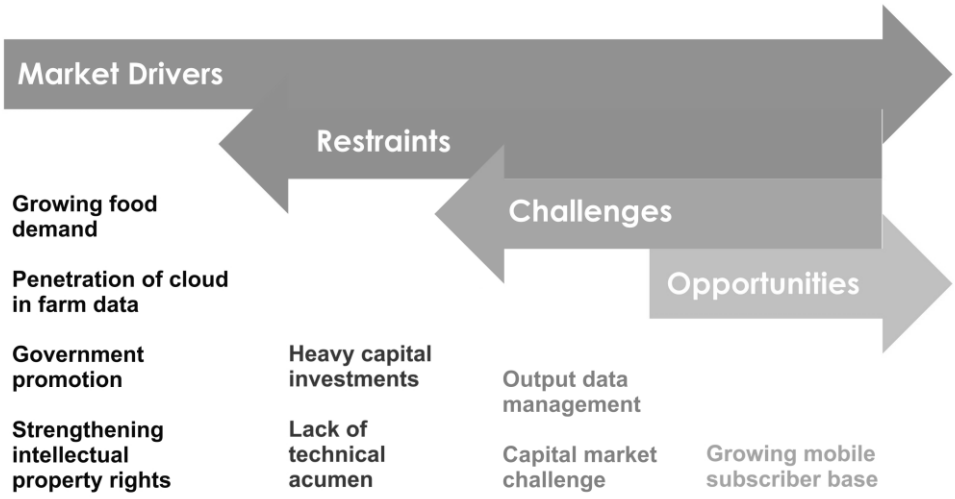

Figure 4. FMS market drivers, restraints, challenges, and opportunities (Source: MarketsAndMarkets, 2016)

As Figure 3 shows, in mature markets such as the Americas and Europe, the adoption rate of farm management software is considerably higher as compared to emerging markets like Asia-Pacific (APAC) and the rest of world (RoW). The large-scale adoption of such software in these regions is due to the increasing awareness among agriculturists regarding advanced farming solutions and the presence of technology-supporting infrastructure (MarketsAndMarkets, 2016).

The abundance and variety of stakeholders currently present in the FMS global market reflect the complexity and the wide application range of such software. The list of FMS market stakeholders includes, but is not restricted to (MarketsAndMarkets, 2016):

- Raw material and farm equipment suppliers;
- FMS developers;
- Agricultural engineering subject matter experts;
- Software designers;
- Government agencies;
- Farmer groups & associations;
- Agricultural consultants;
- Original equipment manufacturers (OEMs):
    - Sensor manufacturers;
    - Display device manufacturers;
    - Guidance & steering manufacturers;
    - GPS/GNSS device manufacturers;
- Dealers & distributors,
- Agriculture cloud service providers;
- Remote sensing service providers;
- Global navigation satellite system (GNSS) signal service providers;
- Geographic information system (GIS) developers;

- Research institutes and organizations;
- Universities, faculties, and research institutes;
- Market research and consulting firms.

FMS global market is generally segmented on the basis of several aspects, including the farming type, methods of delivery, services offered, and applications/functionalities.

According to the farming type, FMS solutions can be roughly categorized into two categories: FMS for crop farming, and FMS for livestock farming.

There are, generally, two methods of delivery of FMS: the software itself can be either cloud-based (i.e. Web-based) or installed on-premises.

The on-premises model of delivery can be considered as a 'static' approach of using software since it refers to software that is installed locally. On the contrary, the cloud-based delivery model is a 'dynamic' one, enabling effective management of farm-related operations even from remote locations. Cloud-based models include two sub-types: Software-as-a-Service (SaaS), and Platform-as-a-Service (PaaS).

Very similar to the old thin-client model of software provision, SaaS enables clients (i.e. farmers) to access software running on remote servers using their Web browsers as points of access. In SaaS, operating environment is largely irrelevant, and fully functional software applications are provided. Use of SaaS applications moves the task of managing software and its deployment to third-party services and tends to reduce the cost of software ownership by removing the need for technical staff to manage installing, managing, and upgrading software, as well as reduce the cost of licensing software. SaaS applications are usually provided on a subscription model (Colman, 2013).

PaaS functions at a lower level than SaaS, typically providing a platform on which software can be developed and deployed. In PaaS, operating environment is included, and applications of choice are deployed. PaaS providers abstract much of the work of dealing with servers and give clients (i.e. software developers) an environment in which the operating system and server software, as well as the underlying server hardware and network infrastructure are taken care of, leaving the users free to focus on the business side of scalability, and the application development of their product or service (Colman, 2013).

In fact, the increasing penetration of cloud-based delivering model in agriculture is driving the overall growth of the FMS market. So, despite the current dominance of the on-premises model of software delivery, it is expected that the cloud-based FMS is going to prevail and hold the largest market share by 2022. The market for the cloud-based delivery model is expected to reach USD 2.71 Billion by 2022, growing at a CAGR of 25.3% between 2016 and 2022 (MarketsAndMarkets, 2016). This delivery model has increased the reach of software companies by providing them a platform to extend their customer base. The advantages offered by cloud-based FMS solutions include optimized performance, effective energy utilization, and ease of access. Moreover, software companies using cloud-based delivery model offer their services in real time. It is also an emerging area of investment for the companies. Many start-up software companies are entering the FMS market by using the cloud-based delivery model to provide additional, non-standard services, such as farm analytics and reports.

The FMS market offers two kinds of services: managed services and maintenance & support services. Both of these help in maintaining control over farm operations and proper working of software & hardware, which, in turn, helps in improving the yield productivity. Put differently, services are required to help farmers to effectively manage large amounts of data in a constantly changing agriculture environment (dynamic market conditions, weather conditions, soil conditions etc.), especially to help those who lack adequate specialized knowledge and insights.

Managed services are focused on farm operations, data services, and analytics. These services help in maintaining high-quality control standards in farm management software. Managed services are expected to lead the FMS market by 2022 (MarketsAndMarkets, 2016).

Maintenance & support services help in providing sustainable farm management solutions, which include continuous software updates, troubleshooting problems related to farm-related software and hardware, design & integration of software with hardware devices and equipment, high-quality consulting services concerning the analysis of process outputs, maintenance & repair of hardware devices and equipment, technical support needed for proper and efficient functioning of software, and farm data management. All of these components are encompassed with maintenance and protection plans, safety and training services, warranties, and manuals providing relevant technical help and user support. Maintenance & support services help in building good relationships with customers and reduce expenses associated with maintaining farm management solutions.

FMS solutions, especially those dedicated to crop farming, support the following main applications/functionalities:

- Record keeping;
- Farm mapping;
- Monitoring & forecasting;
- Farm economics;
- Resources & inventory management;
- Other: market alerts, customer management, payables & receivables, profit center analyses, tax management, etc.

Out of these, record keeping is expected to retain the largest market share for an on-premise delivery model of FMS from 2016 to 2022 (MarketsAndMarkets, 2016).

At the moment, about 150 state-of-the-art software solutions dedicated exclusively to farm management exist on the global market (Capterra, 2017). However, it is worthy to mention that those software solutions are too robust, too complex and not well suited to satisfy the relatively modest daily operation needs of smallholder farmers. This notion raises the necessity for the development of small-scale software FMS products that would be dedicated exclusively to smallholder farmers.

Conclusion

Over the last three decades, the demand for food has gradually gone up and has created a huge opportunity for companies to invest in the agriculture sector. Many other objective factors, like weather conditions, pollution etc., have additionally stressed out the need for more effective agriculture that will entail increased food production. Only well-managed farms can generate enough funds not only to guarantee its survival but also to finance its sustainable development in today's rapidly changing, globalized business environment. However, a sophisticated management is a challenging and time-consuming task and has to be organized as efficiently as possible.

Recent experiences worldwide have already confirmed the synergy between the agriculture and the advanced intelligent ICTs. The shift from traditional farming to 'smart' farming using software saves time, money and resources, and contributes to consuming less energy. The effective management of farming-related information leads towards increased agricultural productivity, profitability and competitiveness, improved economic viability, and reduced environmental impact. In addition, the computerized farm management supports efficient production planning, yield forecasting, a significant reduction of costs, prevention of possible harms, and minimization of losses.

Today, the usage of farm management software and other related ICT technologies becomes an inevitable part of advanced agricultural operations. It is 'a must' for transforming the traditional agriculture into a modern and prosperous sector across national economies. Since it helps farmers in managing their financials, resources, and farming operations, countries worldwide are adopting the usage of farm management software at a significant pace. Making investments in ICT solutions is a mandatory premise for moving towards a modern, concurrent, and export-oriented agriculture.

References

Anakiev, B. (2014). Македонскиот аграр пред новите предизвици на светското земјоделство [Macedonian agriculture in front of the world's agriculture new challenges]. Faktor.mk. Retrieved from http://faktor.mk/makedonskiot-agrar-pred-novite-predizvici-na-svetskoto-zemjodelstvo/

Angelovska, V. (2016). Домашните ниви ги работат 170.581 индивидуален земјоделец и 304 фирми [Domestic fields are cultivated by 170,581 individual farmers and 304 firms]. *Dnevnik* (*Daily Macedonia*), Year XX, No. 6175, Tuesday, September 27, 2016, 6–7.

Bareja, B. G. (2014). What is Agriculture, Definition of Agriculture. Cropsreview.com. Retrieved from http://www.cropsreview.com/what-is-agriculture.html

Bernard, F., Akridge, J., Dooley, F., & Foltz, J. (2012). *Agribusiness Management*, (4th ed.). New York, NY: Routledge/Taylor & Francis.

bin Mohd Danuri, M. S. N., & bin Shahibi, M. S. (2015). The Development of Farm Management Information System for Smallholder Farmers in Malaysia. *Proceedings of the International Conference on Information Technology & Society* (IC-ITS 2015), 174–183. Retrieved from http://fstm.kuis.edu.my/icits/proceeding/fullpapers/IC-ITS%202015%20-%20IT%20085.pdf

Capterra (2017). Top Farm Management Software Products. Capterra.com. Retrieved from http://www.capterra.com/farm-management-software/

Carli, G., & Canavari, M. (2013). Toward a New Model of Farm Management Information Systems combining ICT, Activity Based Costing, and What-If Analysis. *Proceedings of the "Sustainable Agriculture through ICT innovation" 2013 Conference*, Torino, Italy. Retrieved from http://www.cigr.org/Proceedings/uploads/2013/0110.pdf

Climaco, G., Chagas, F., Silva, V. M., Barbosa, G. V., & Letouze, P. (2013). A Web System for Farming Management. *Journal of Economics, Business and Management*, *1*(2), 166–170. doi: 10.7763/JOEBM.2013.V1.36

Colman, E. (2013). When to use SaaS, PaaS, and IaaS. ComputeNext.com. Retrieved from https://www.computenext.com/blog/when-to-use-saas-paas-and-iaas/

CropLife International (2009). *Facts and figures – The status of global agriculture*. Brussels: CropLife International. Retrieved from http://www.croplifeafrica.org/uploads/File/ publications/4906_PUB-BR_2009_08_10_Facts_and_figures_-_The_status_of_globa-_agriculture_%282008-2009%29.pdf

Dimovska, G. (2013). Осврт за развојот на земјоделството во Македонија во последните десет години [An overview of the agriculture development in Macedonia in the last ten years]. Skopje, Macedonia: Center for Economic Analyses (CEA). Retrieved from http://www.cea.org.mk/documents/CEA%20osvrt%20zemjodelie-1.pdf

ECoM (2016). Состојби во агросекторот и потребата за преструктуирање кон модерно, конкурентно и прецизно земјоделство [The current status in the agricultural sector and the need for restructuring towards modern, concurrent and precise agriculture]. Skopje, Macedonia: Economic Chamber of Macedonia. Retrieved from http://www.mchamber.org.mk/

Faktor.mk (2015). АЛАРМ ЗА АГРАРНА МАКЕДОНИЈА: Над 135 илјади хектари земја не се обработува! [AN ALARM FOR AGRICULTURAL MACEDONIA: More than 135 thousands hectares of land are not cultivated!]. Faktor.mk. Retrieved from http://faktor.mk/alarm-za-agrarna-makedonija-nad-135-iljadi-hektari-zemja-ne-se-obrabotuva/

FFRM (2014a). Веб-платформа за следење на цените на овошјето и зеленчукот [A Web platform for monitoring the prices of fruits and vegetables]. Skopje, Macedonia: Federation of Farmers of the Republic of Macedonia. Retrieved from http://www.ffrm.org.mk/index.php?option=com_content&view=article&id=1176: veb-platforma-za-sledenje-na-cenite-na-ovoshjeto-i-zelenchukot&catid=41: nastani&Itemid=74

FFRM (2014b). Управување на фарма со компјутер [Farm managing with a computer]. Skopje, Macedonia: Federation of Farmers of the Republic of Macedonia. Retrieved from http://www.ffrm.org.mk/index.php?option=com_content&view= article&id=1172:upravuvanje-na-farma-so-kompjuter&catid=41:nastani&Itemid=74

Hardcastle, E. (2011). *Business Information Systems*. bookboon.com. Retrieved from http://bookboon.com/en/business-information-systems-ebook

Husemann, C., & Novković, N. (2014). Farm Management Information Systems: A Case Study on a German Multifunctional Farm. *Economics of Agriculture*, *2*(2014), 441–452. Retrieved from http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/175293/ 2/12%20EP%202%202014-12.pdf

Kaloxylos, A., Eigenmann, R., Teye, F., Politopoulou, Z., Wolfert, S., Shrank, C., Dillinger, M., Lampropoulou, I., Antoniou, E., Pesonen, L., Nicole, H., Thomas, F., Alonistioti, N., & Kormentzas, G. (2012). Farm management systems and the Future Internet era. *Computers and Electronics in Agriculture*, *89*(2012), 130–144. doi: 10.1016/j.compag.2012.09.002

Kevorchian, C., Gavrilescu, C., & Hurduzeu, G. (2014). The Architecture of Informatics Systems for Farm Management – a Cloud Computing and Big Data Approach, Poster paper presented at the EAAE 2014 Congress "Agri-Food and Rural Innovations for Healthier Societies", Ljubljana, Slovenia. Retrieved from

http://ageconsearch.umn.
edu/bitstream/182844/2/ Kevorchian_Gavrilescu_Hurduzeu.pdf

Krishnan, N. (2017). The Ag Tech Market Map: 80+ Startups Powering The Future Of Farming And Agribusiness. Retrieved from https://www.linkedin.com/pulse/ag-tech-market-map-80-startups-powering-future-farming-krishnan

Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2007). *Essentials of Business Information Systems* (7th ed.). New Jersey, NJ: Pearson Education.

MarketsAndMarkets (2016). *Farm Management Software Market by Farming Type (Crop & Livestock Farming), Services (Managed, Maintenance & Support), Delivery Model (On-Premise, Cloud-Based), Application, and Geography - Global Forecast to 2022*. MarketsAndMarkets.com. Retrieved from http://www.marketsandmarkets.com/
Market-Reports/farm-management-software-market-217016636.html

MoAFWE (2014). Национална стратегија за земјоделство и рурален развој за периодот 2014-2020 година [National strategy for agricultural and rural development for the period 2014-2020]. Skopje, Macedonia: Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy (MoAFWE) of the Republic of Macedonia. Retrieved from http://www.mzsv.gov.mk/files/NSZRR_2014_2020_finalen_raboten_
nacrt_za_mislenje.pdf

Mocanu, M., Cristea, V., Negru, C., Pop, F., Ciobanu, V., & Dobre, C. (2015). Cloud-Based Architecture for Farm Management. *Proceedings of the 20th International Conference on Control Systems and Science*, 814–819. doi: 10.1109/CSCS.2015.55

Novković, N., Husemann, C., Zoranović, T., & Mutavdžić, B. (2015). Farm Management Information Systems. *Proceedings of the 7th International Conference on Information and Communication Technologies in Agriculture, Food and Environment* (HAICTA 2015), Kavala, Greece, 705–712. Retrieved from http://ceur-ws.org/Vol-1498/HAICTA_2015_paper80.pdf

OGRM (2012). Национална програма за развој на земјоделството и рурален развој за период од 2013-2017 година [National programme for agricultural and rural development for the period 2013-2017]. *Official Gazette of the Republic of Macedonia*, No. 134 (October 31, 2012), 10–53. Retrieved from http://www.slvesnik.com.mk/Issues/55FEC7A09E61CB46BD5BFAACF3BD4328.pdf

Ricketts, C., & Ricketts, K. (2008). *Agribusiness: Fundamentals & Applications* (2nd ed.). Mason, OH: Cengage Learning.

RSM (2016). Компјутеризирање на фармите за конкурентно и извозно ориентирано земјоделство [Computerization of the farms for a concurrent and export-oriented agriculture]. Radio Slobodna Makedonija. Retrieved from http://rsm.mk/web/компјутеризирање-на-фармите-за-конку/

Sørensen, C. G., & Bochtis, D. D. (2010). Conceptual model of fleet management in agriculture. *Biosystems Engineering*, *105*(1), 41–50. doi: 10.1016/j.biosystemseng.2009.09.009

Sørensen, C. G., Fountas, S., Nash, E., Pesonen, L., Bochtis, D., Pedersen, S. M., Basso, B., & Blackmore, S. B. (2010). Conceptual model of a future farm management information system, *Computers and Electronics in Agriculture*, *72*(2010), 37–47. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/222573847_ Conceptual_model_of_a_future_farm_management_information_system

SSO (2014). *Gross Domestic Product 2014*. Skopje, Macedonia: State Statistical Office of the Republic of Macedonia. Retrieved from http://www.stat.gov.mk/Publikacii/ 3.4.16.01.pdf

SSO (2015). *Environmental Statistics 2015*. Skopje, Macedonia: State Statistical Office of the Republic of Macedonia. Retrieved from http://www.stat.gov.mk/Publikacii/ ZivotnaSredina2015.pdf

SYRM (2015). *Statistical Yearbook of the Republic of Macedonia*. Skopje, Macedonia: State Statistical Office of the Republic of Macedonia. Retrieved from http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFSG2015/10-Zemjodelstvo-Agriculture.pdf

TechNavio (2016). *Global Farm Management Software Market 2016-2020*. TechNavio.com. Retrieved from https://www.technavio.com/report/global-power-farm-management-software-market

Telekom (–). Smart agriculture. Telekom.mk. Retrieved from http://ict.telekom.mk/smart-agrar.nspx

Özel Kesim Tasarruf Sorunu ve Türkiye İçin Amprik Bir Araştırma*

Hüseyin Yılmaz ALIRAVCI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Bankacılık Bölümü
hyilmazaliravci@gmail.com

Özet: Bu çalışmada özel tasarruflar, hane halkı ve şirket tasarruflarının toplamı olarak tanımlanmakta ve Türkiye'de özel tasarrufların belirleyicileri Vektör Otoregresif bir model çerçevesinde araştırılmaktadır. Çalışmada 1975-2014 Türkiye yıllık verileri kullanılmıştır. Türkiye'de gelir ve faiz oranındaki artışın özel tasarrufları istatistikî olarak anlamlı biçimde yükselttiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelir, Faiz Oranı, Özel Tasarruf, VAR

Private Sector Saving Problem and an Empirical Research for Turkey

Abstract: In this study, the private savings are defined as the sum of household and company savings, and the determinants of private savings in Turkey are being investigated within the framework of a Vector Autoregressive model. Turkish annual data spanning 1975-2014 were used in the study. It has been observed that an increase in income and interest rates in Turkey significantly boosts private savings.

Keywords: Income, Interest Rate, Private Savings, VAR

1. Giriş

Araştırmalar göstermektedir ki Türkiye, benzer gelir grubuna sahip ülkeler kıyasla daha az tasarruf etmektedir. Ayrıca ülkemiz tasarrufu, OECD ülke ortalamasının altında kalmaktadır. (Dünya Bankası, 2011). Son yıllarda Türkiye ekonomisi, sunduğu yüksek getiri imkânı ile yabancı sermaye çekerek büyümesini sürdürse de bu stratejinin uzun süre devam ettirilmesi mümkün görünmemektedir. Küresel koşullarda olumsuzluk yaşandığı ve yabancı sermayenin çekilemediği durumlarda ekonomide kırılganlık meydana gelecektir. Bu sebeple dışa bağımlı bir ekonomide istikrarlı bir süreç mümkün olmayacak ve yatırımların finanse edilmesi için dış borçlanma gerekecektir. Dış borçlanma ise faiz yükü getirecek ve kura duyarlılığı arttıracaktır. İstenen yatırımların gerçekleşmesi, yatırımlar için gerekli kaynağın bulunması en ucuz ve kolay şekilde ülke tasarrufları ile mümkün olabilmektedir. Türkiye'nin özellikle 2001 yılı sonrasında uygulamış olduğu ekonomik politika ile tasarruf oranları azalmış ve büyümenin sürdürülebilmesi için en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Tasarruf açığı nedeniyle dış kaynaklara yönelme cari açığın da artışına yol almaktadır.

Türkiye, son yıllarda gösterdiği büyüme performansı ile yatırıma ayrılan payı arttırmakta, ancak yatırımları karşılayacak tasarruf bulma konusunda yetersiz kalmaktadır. Yurtiçi tasarruflardaki yetersizlik, dış kaynak kullanımı ile telafi edilmekte, bu durum ise cari açığı arttırmaktadır. Tasarruf açığının, ülkeye gelen yabancı sermaye ile kapatılması sebebiyle, ani sermaye çıkışlarında ekonomide beklenmeyen şoklar meydana gelmekte ve bu da ülke ekonomisini kırılgan bir hale getirmektedir. 1994,2001 ve 2008 krizlerinde yaşanan sermaye çıkışı sonrasında ekonomide yaşanan daralmalar bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple, yurtiçi tasarrufların arttırılması, kamu bütçe dengesinin sağlanması haricinde hane halkı ve özel sektör firmalarının tasarruflarının arttırılması, düzenli bir ekonomik büyüme sağlanması için öncelikli öneme sahiptir. Bu nedenle çalışmamızda, yıllar itibariyle tasarruf oranlarının seyri dikkate alınarak, Türkiye'de özel tasarrufu etkileyen etmenler araştırılmış ve bunun sonucu olarak

* Bu çalışma "Özel Kesim Tasarruf Sorunu ve Türkiye İçin Amprik Bir Araştırma" başlıklı tez çalışmasından türetilmiştir.

tasarruf arttırıcı tedbirlere ilişkin önerilerde bulunulmuştur. (Türkiye İş Bankası İktisadi Araştırmalar Bölümü yayını,2011)

Bu çalışmanın literatüre katkısı, Türkiye'de reel faiz oranı ve gelir düzeyinin özel tasarruflar ile ilişkisinin incelenmesidir. Çalışmada gelir düzeyinin ve faiz oranının Türkiye'de özel tasarruflar ile pozitif ilişkili olduğu, M2 para arzının ise ilişkisinin belirsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelir ile özel tasarruflar arasındaki ilişki literatürdeki çalışmalarla uyumlu bir şekilde belirlenmiştir. Reel faizin etkisi ise çalışmalarda farklı yorumlanmış, genellikle belirsiz etkisinin olduğu gözlemlenmiştir. Reel faizlerdeki düşüşün hane halkı kredi maliyetlerini azaltması sebebiyle borçlanma talebinin ve bunun sonucunda tüketimin artması söz konusu olabilecektir. Diğer taraftan varlıklarının reel değerinde azalış olması sebebiyle bireyler daha fazla tasarruf yapmaya yönelebilecektir.

Çalışmada öncelikle özel tasarruflara ilişkin teorik çerçeve üzerinde durulacak ve tasarrufu etkileyen faktörlere ilişkin literatürdeki amprik çalışma bulgularına yer verilecektir. Çalışmanın üçüncü bölümünde yöntem ve kullanılan veri seti tanıtılacak, sonraki bölümde ise bulgular açıklanacaktır. Son bölümde ise bulguların değerlendirilmesi ve sonuç yer almaktadır.

2. Literatür

Literatürde gerek Türkiye için, gerekse diğer ülkeler özelinde tasarrufa ilişkin çalışmalar bulunmakla birlikte, söz konusu çalışmaların çoğu toplam veya yurtiçi tasarruflara ilişkin bulguları kapsamaktadır. Özel tasarruflara ilişkin çalışmalar ise tasarruflara ilişkin genel çalışmalardan daha az sayıdadır. Özel tasarruflar ise hane halkı ve özel sektör tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Literatürde hane halkı tasarruflarının belirleyicilerine ilişkin olarak da çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Türkiye genelinde ve il özelinde gerçekleştirilen çalışmalar da mevcuttur. Ancak ülkemizde şirket tasarruflarına ilişkin kapsamlı ve açıklayıcı veri bulunmaması sebebiyle şirket tasarruflarının belirleyicilerine ilişkin çalışma bulunmadığı söylenebilecektir.

Yapılan çalışmalarda genel olarak özellikle gelir ile özel tasarruflar arasında pozitif, kamu tasarrufları ile özel tasarruflar arasında negatif ilişkinin bulunduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 1: Dünyadaki Çalışmalar

Çalışma	Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Diğer
Corbo ve Schmidt-Hebel	1991	+	-				Nötr	-	Nötr			+		
Masson,Bayoumi ve Samiei	1995	+/-					+			+/-				
Edwards	1995	+	-			-	Nötr		Nötr		-	+	Nötr	
Callen ve Thimann	1997	+		Nötr	-		Nötr		Nötr					Doğrudan Vergiler(-),Dolaylı Vergiler(Nötr), Kamu Transferleri(-)
Bailliu ve Reisen	1998	Nötr			-		Nötr							
Shiimi ve Kadhikwa	1999	+												
Haque,Pesaran ve Sharma	1999	Nötr					Nötr		Nötr	+				
Loayza,Schmidt-Hebbel ve Serven	2000	+	-			-	-	-	+	+	-			
Lopez, Schmidt-Hebbel ve Serven	2000													Kamu Tüketimi(Nötr), Kamu Bütçe Dengesi(-)
Schmidt-Hebbel ve Serven	2000	Nötr/+		Nötr									Nötr	
De Serres ve Pelgrin	2003				-		-	-						Verimlilik Büyümesi(+)

Paiva ve Jahan	2003							-		+			Finansal Derinlik(+)
Hondroyiannis	2006				+		+		+				Para ve Kredi Akımları(-)
Gutierrez	2007	+			Nötr				+	Nötr		+	- Yabancı Tasarruf(-),Kamu Bütçe Dengesi(-)
Agrawal,Sahoo ve Dash	2007						Nötr		+				Yabancı Tasarruflar(-)
Khan ve Abdullah	2010	+/-		+/-	+				+/-				Kamu Mali Dengesi(+)
Horioka ve Terada-Hagiwara	2012	+	-	-	-		Nötr						Finansal Varlıkların Getiri Oranı(+),İç Borçlanma Kısıtlamaları(+/-)
Grigoli, Herman ve Schmidt-Hebbel	2014	+	-	+	-		Nötr		+		-		Nötr
Koski	2016	-/+						-	-/+				Hane halkı Borçluluk Artışı(+/-)

1-Gelir,2-Cari Açık,3-Genç Bağımlılık Oranı,4-Yaşlı Bağımlılık Oranı,5-Nüfus Bağımlılık Oranı,6-Faiz Oranı,7-Kamu Tasarrufu,8-Enflasyon,9-Dış Ticaret Haddi,10-Kentleşme,11-M2/GSYİH,12-Gelir Dağılımı,

Not: (+) işareti özel tasarruflar ile doğru orantıyı ve pozitif ilişkiyi, (-) ters orantıyı ve negatif ilişkiyi, (Nötr) ise ilişkinin anlamsız olduğunu, (+/-) önce pozitif sonra negatif ilişkiyi belirtmek için kullanılmıştır.

Tablo 2: Türkiye Özelindeki Çalışmalar

Çalışma	Yıl	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Diğer
Özcan, Günay ve Ertac	2003	+	Nötr	+	Nötr	+	+	Nötr	Nötr	Nötr		
Abdioğlu ve Berber	2007	+	+		+						-	Finansal Derinlik Düzeyi(Nötr)
Düzgün	2009				-							GSYİH Deflâtörü(-),Para Arzı(-),Kamu Tasarrufu(-),Dış Tasarruf Oranı(+)
Üçer ve Van Rijckeghem	2009	+								Nötr	-	Faiz Geliri(Nötr), Sağlık Riski(+)
Van Rijckeghem	2010	+							-	Nötr		Faiz Geliri (Nötr), Para ve kredi akımları(-),Sağlık Riski(+)
Hevia	2010	+		+		+			-	-		Kentleşme(-),Kamu Tasarrufu(-)
Dünya Bankası	2011	+		+	+				-			
Özcan ve Günay	2011											Kamu Tasarrufu (-),İşsizlik(-)
Özlale ve Karakurt	2011	Nötr	Nötr		+						-	Kredi Genişlemesi(-),Ekonomide Belirsizlik(-)
Matur, Sabuncu ve Bahçeci	2012	+		+	+					+		Banka Kredilerinin GSYIH'ya oranı(-),Kamu Tasarrufu(-)
Çolak ve Öztürkler	2012	+										Servet(-)
Aktaş, Güner, Gürsel ve Uysal	2012	+								+		Kentleşme(-)
Gaberli	2013											Parasal Büyüme(+),Sanayi Katma Değeri(+),Kent Nüfusu(-)
Yavaş ve Tunç	2015				Nötr							Kamu Tasarrufu(-),Ticari Kredi Büyümesi(+),Ekonomik Belirsizlik(+),Mortgage Kredi Hacmi(-),Tüketici Kredileri (-)
Aksoy	2016	+				+	-					Özel Sektör Kredileri(-),Ticari Kredilerin Toplam

	Kredilere Oranı(+),Ekonomik Belirsizlik(+),Finansal Derinklik(-),Kentleşme(-)

1-Gelir,2-Büyüme Oranı,3-Enflasyon,4-Reel Faiz,5-Dış Ticaret Haddi,6-M2/GSYİH,7-Cari Açık,8-Genç Bağımlılık Oranı,9-Yaşlı Bağımlılık Oranı,10-Bağımlılık Oranı

Not: (+) işareti özel tasarruflar ile doğru orantıyı ve pozitif ilişkiyi, (-) ters orantıyı ve negatif ilişkiyi, (Nötr) ise ilişkinin anlamsız olduğunu, (+/-) önce pozitif sonra negatif ilişkiyi belirtmek için kullanılmıştır.

Özcan, Günay ve Ertac (2003), 1968-1994 yıllarını kapsayan Türkiye'de tasarruf davranışlarının belirlenmesi üzerine yaptıkları çalışmada; uygulanan politika değişkenlerini, finansal değişkenleri, büyüme ve gelir değişkenlerini, nüfusa ilişkin değişkenleri, dışsal değişkenleri ve belirsizlik ölçütlerini, özel tasarrufun en önemli belirleyicileri şeklinde gruplandırılmış ve (çeşitli düzeylerdeki ülkeleri temel alan çalışmalarda da benzeşen) şu sonuçlara ulaşmıştır: Özel tasarruflar ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ve özel tasarrufları pozitif etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır. Büyüme oranı ise tasarruflar üzerinde anlamı bir etkiye sahip değildir. Kamu kesimi tasarrufları, özel tasarruflar üzerinde negatif etkiye sahip olup dışlama etkisi yaratmaktadır. Özel tasarrufları etkileyen en önemli dış faktör ise dış ticaret hadleridir. Ayrıca ekonomik krizlerin özel tasarruflar üzerinde negatif etkiye sahip olduğu ve tasarruf davranışını azalttığı gözlenmiştir.

Abdioğlu ve Berber (2007), çalışmalarında Türkiye'de yurtiçi tasarrufları belirleyen değişkenleri, 1970–2005 dönemi aralığındaki verileri kullanarak belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada kullanılan serilerin durağanlık düzeylerini Phillips Peron (PP) ve Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testi yardımı ile belirlenmiştir. Araştırmada; gelir, büyüme oranı, reel faiz oranı, bağımlılık oranı ve finansal derinlik düzeyinin, Türkiye'de tasarrufları etkileyen başlıca değişkenler olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, hayat boyu gelir hipotezinin varsayımları ile örtüşmektedir.

Düzgün (2009), Türkiye ekonomisi üzerine 1987-2007 dönemlerini kapsayan çalışmasında, ADF Birim kök testleri ile regresyon testlerini kullanmıştır. Çalışmada, özel tasarrufların belirleyicileri saptanmaya çalışılmış ve kamu tasarruf oranı, faiz oranı, GSYİH deflâtörü, para arzı ve dış tasarruf oranı değişkenlerinden yararlanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, faiz oranı, kamu tasarruf oranı, para arzı ve GSYİH deflâtörü ile özel tasarruf arasında negatif bir ilişki bulunurken, özel tasarruflar ile dış tasarruf oranı arasında pozitif bir ilişki bulunduğu belirtilmiştir. Kamu ile özel tasarrufların birbirinin ikamesi olduğunu saptamıştır.

Üçer ile Van Rijckeghem (2009) ise ekonomideki konjonktürün özel tasarrufları etkilediğini, özel kesimin ekonomik krizler sürecinde erteledikleri harcamaları kriz sonrasında gerçekleştirdikleri ve bu sebeple son dönemde görülen tasarruf azalışının açıklanabileceğini belirtmişlerdir. Çalışmada, şimdiki büyüme oranları gelecekte büyümenin hızlı seyredeceği şeklinde algılanması durumunda, tasarruf oranının düşeceği, çünkü bireylerin ileride daha fazla gelir elde etmeyi bekleyeceği belirtilmiştir. Başka bir deyişle bugün ve yarın büyümenin hızlanması durumunun, bireylerde kalıcı gelir akımının yükseleceği beklentisini uyandırarak, tasarrufları azaltma temayülünü oluşturacağı, açıklanmıştır.

Van Rijckeghem (2010), çalışmasında Üçer ve Van Rijckeghem (2009)'da yer alan bulguları genişleterek özel tasarrufların belirleyicilerini araştırmıştır. Maliye politikasının özel tasarruflar üzerinde sınırlı etkisinin bulunduğu, bu sebeple faiz kazancından kesilen vergilerin azaltılması benzeri vergisel bazda alınan tedbirlerin beklenen etkiyi göstermeyebileceğini aktarmıştır.

Dünya Bankası (2011)'nca hazırlanan tasarruflara ilişkin raporda, faiz oranlarının azalması ve bu yönde kredi kullanımının hızlanması ile birlikte tüketim eğiliminin arttığı ve böylece tasarrufların düştüğü belirtilmiştir. Bu sebeple tasarrufları etkileyen en önemli faktör faiz oranıdır. Çalışmada, gelir seviyesindeki artışın tasarruf oranını pozitif yönde etkilediği, ayrıca hane halkı eğitim seviyesinin artmasının da tasarruflar il pozitif ilişkili olduğu açıklanmıştır. Türkiye'de hane halkı reisinin yaşının artması da tasarruflara olumlu katkıda bulunmaktadır. Böylece Türkiye'de tasarruf davranışının oluşmasında dört ana değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Bunlar enflasyon oranı, genç bağımlılık oranı, brüt gelir ve reel faiz oranıdır. Enflasyon oranındaki azalmanın özel tasarrufları düşürdüğü, faiz

oranları ile özel tasarrufların pozitif ilişkili olduğu, gelirdeki artışın özel tasarruflarda da artış meydana getirdiği ve genç bağımlılık oranındaki azalmanın özel tasarruf oranını bir miktar arttıracağı belirtilmiştir.

Özcan ve Günay (2011), 1975 ve 2006 yılları arasında, Türkiye'deki hükümet politikasının, makroekonomik istikrarın, gelirin, finansal değişkenlerin, özel tasarruflara etkisini araştırmaktadır. Özel tasarrufların ana belirleyicilerinin işsizlik ve kamu tasarrufu olduğu belirlenmiştir. Ricardocu Denklik Teorisine paralel olarak kamu tasarruflarındaki artışın özel tasarrufları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Özlale ve Karakurt (2011), özel tasarruflara etki eden faktörleri 1980-2011 yılları arasındaki dönem için ekonometrik bir analiz ile tartışmışlardır. Çalışmalarında literatüre paralel değişkenleri kullanmış ve kişi başı milli gelir, enflasyon, tasarruf mevduatı faiz oranı, kamu tasarrufları, para arzı değişimi, büyüme oranı, işgücüne katılımda kadın oranı, nüfus bağımlılık oranı gibi değişkenler ekonometrik analize dâhil edilmiştir. Belirtilen tarihler arasında yıllık gözlemlere göre oluşturulan veri setinde TUİK ve Kalkınma Bakanlığı veri tabanı kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, özel tasarruflar ile faiz oranı arasında anlamlı ve pozitif ilişki bulunduğu, ekonomik belirsizliğin artması durumunda özel kesimin tasarruf eğiliminde artış gözlendiği, nüfus bağımlılık oranı ile özel tasarrufların negatif ilişkili olduğu ve kredi genişlemesinin özel kesim tasarrufunda azalış meydana getirdiği, belirlenmiştir. Kişi başına düşen milli gelir ve büyüme oranının ise özel tasarruflar üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Matur, Sabuncu ve Bahçeci (2012), Türkiye için gerçekleştirdikleri çalışmada faiz oranı, finansmana erişimin kolaylığı, finansal sektörün derinliği ve gelişmişliği gibi değişkenleri dikkate almışlardır. Çalışmadaki ekonometrik analizde nüfus bağımlılık oranı, işgücüne katılımda kadınların oranı, şehirleşme hızı, yaş dağılımı gibi faktörlerin tasarruflara etkisi incelenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen sonuçlar, banka kredilerinin GSYH'ya oranındaki artışın ve ekonomik kırılganlıklardaki azalmanın tasarrufları olumsuz etkilediği yönündedir. Ayrıca faiz oranı ile tasarruflar arasında pozitif ilişki bulunduğu, kişi başı milli gelirdeki artışın da özel tasarrufları arttırdığı, nüfus bağımlılık oranı ile kamu tasarruflarının ise özel tasarruflar ile negatif ilişkili olduğu belirtilmiştir.

Çolak ve Öztürkler (2012), çalışmalarının amprik analizinde, Türkiye için küçük ölçekli olarak tasarruf kararının parametrelerini matematiksel bir formüle dökmeye ve bu süreci istatistiksel olarak hesaplamaya çalışmışlardır. Çalışmada, TUİK'den elde edilen "Hane halkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Seti 2010" verileri arasındaki hane halkı fert ve tüketim verileri kullanılmıştır. Analizde; gelir düzeyindeki artışın Türkiye'deki tasarruf seviyesini arttırmakta en önemli değişken olduğu, teorik çerçeveye paralel şekilde servetin tasarruf etme davranışı üzerinde negatif etkisinin bulunduğu, bununla birlikte düşük gelire sahip hane halkı bireylerinin harcamalarında büyük yer tutan kira harcamasının ortadan kalkması durumunda hane tasarrufunda artış görüleceği, bu sebeple düşük gelir grubunda konut sahipliğinin tasarruflar üzerinde olumlu etkisinin bulunduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca tasarrufa ilişkin çalışmalarda genel kanı olarak emekli olan kesimin daha az tasarruf yaptığının belirtildiği, ancak Türkiye'de hane içerisindeki emekli sayısının artmasının tasarrufları pozitif yönde etkilediği, bunun sebebinin emeklilerin emekli maaşları ve birikimleri ile özellikle düşük gelirli hanelerde hane gelirine katkı yapıyor olmaları olduğu, açıklanmıştır.

Gaberli (2013), MIST-Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye için tasarrufun belirleyicilerini analiz etmiş, yapılan ekonometrik analiz sonucuna göre MIST ülkelerinde kent nüfusu, sanayi katma değeri ve parasal büyümenin tasarruflar üzerinde belirleyici olduğu belirlenmiştir. Parasal büyüme de burada önemli bir açıklayıcı değişkendir ve tasarrufları pozitif yönde etkilemektedir. Çalışmada, farklı panel tahminleme yöntemleri olan Havuzlanmış EKK, Birim Sabit Etki ve Birim-Zaman Sabit Etki Modelleri kullanılarak, MIST ülkeleri için tasarruf oranlarının belirleyicilerinin, sanayi katma değeri / GSYİH, Parasal Büyüme ve Kent Nüfusu / Toplam Nüfus oranı olduğu sonucuna varılmıştır. Sanayi katma değeri ve parasal büyüme ile tasarruf oranı arasında pozitif bir ilişki söz konusuyken kent nüfusu ile tasarruf oranı arasında negatif bir ilişki belirlenmiştir. Öte yandan birçok çalışmada istatistiksel olarak anlamsız çıkan mevduat faiz oranı değişkeni bu çalışmada da anlamsız ve pozitif etkili çıkmıştır.

Yavaş ve Tunç (2015), 1999Q1-2014Q2 periyodundaki verileri kullanarak gerçekleştirdikleri çalışmada, kamu tasarruflarındaki artışın özel tasarrufları olumsuz etkilediği, mortgage kredi hacminin özel tasarruflara negatif etkisinin bulunduğu, benzer şekilde tüketici kredilerinin de özel tasarruflar ile negatif

ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer taraftan ticari kredi büyümesinin özel tasarrufları olumlu etkilediği, ayrıca ekonomik belirsizlik durumunda bireylerin tasarruf yapma eğiliminde artış gözlendiği belirlenmiştir.

Aksoy (2016), 52 ülkenin 1980-2014 yılları arasındaki yıllık verilerini kullanarak özel tasarrufların belirleyicilerini açıklamaya çalışmışlardır. Çalışmaya dâhil edilen ülkelerin 20'si gelişmekte olan, 32'si ise gelişmiş ülkelerdir. Çalışma sonucunda kredi hacmindeki artışın özel tasarruflar üzerinde olumsuz etkisinin bulunduğu, özel sektöre kullandırılan kredilerin özel tasarruflar ile negatif ilişkili olduğu, belirlenmiştir. Diğer taraftan tüketici kredilerinin, özel sektöre kullandırılan kredilere nazaran özel tasarrufları daha olumsuz etkilediği, bu sebeple toplam krediler içerisinde ticari kredi oranının artması durumunda özel tasarrufların pozitif yönde etkilendiği gözlemlenmiştir. Yanı sıra özel tasarruflar ile ekonomik belirsizlik arasında pozitif, kentleşme oranı ve finansal derinlik arasında negatif ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

3. Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada Türkiye'de gelir, faiz oranı, M2 para arzının özel tasarruflar üzerindeki etkisi, konu değişkenler ile özel tasarrufların ilişki yönü Vektör otoregresif (VAR) bir model ile sorgulanmaktadır.

3.1.Veri Seti

Çalışmada Türkiye'ye ilişkin 1975-2014 yıllık verileri kullanılmıştır. Modelde tanımlanan değişkenler ve açıklamaları aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 3: Değişkenler Tablosu

Değişken	Açıklamalar	Kaynak	Dönem
DDLOGM2	M2 verisinin logaritması alınmış ve sonrasında dlogm2=100*(logm2-logm2(-1)) şeklinde hesaplanmıştır. Verinin durağan hale getirilmesi için ddlogm2 alınmıştır.	TCMB	1974-2017
RINT	Reel faiz oranı	World Bank: World Development İndicators verisinden "Deposit Interest Rate" kullanılmış ve veri seti enflasyondan arındırılarak reel hale getirilmiştir.	1974-2016
GDP	Yüzdesel olarak büyüme verisi kullanılmıştır.	World Bank: World Development İndicators verisinden "GDP growth (annual %)" kullanılmıştır.	1974-2016
DSP	GSYİH içerisindeki net özel tasarruf oranı verileri kullanılarak bir önceki yıla göre değişimi hesap edilmiştir.	Kalkınma Bakanlığı	1975-2014

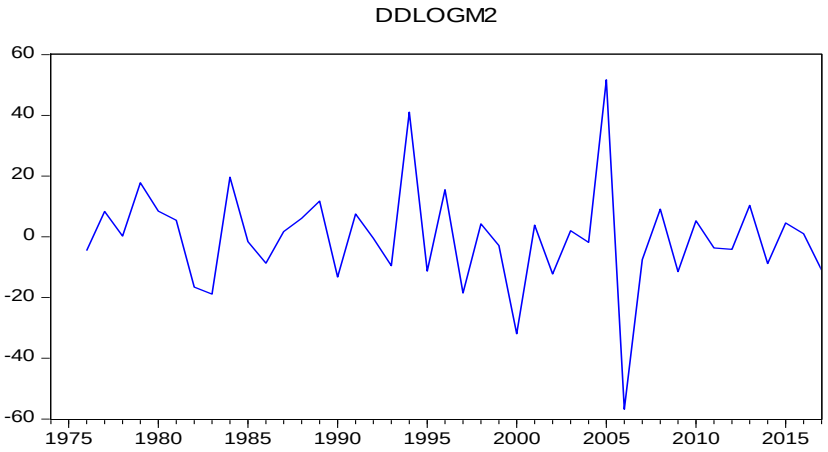
Kullanılan değişkenler arasındaki korelâsyonun kovaryans analizi metodu ile incelenmesi sonucunda aşağıdaki tabloda yer alan verilere ulaşılmaktadır.

Tablo 4: Kovaryans Analizi (1976-2014)

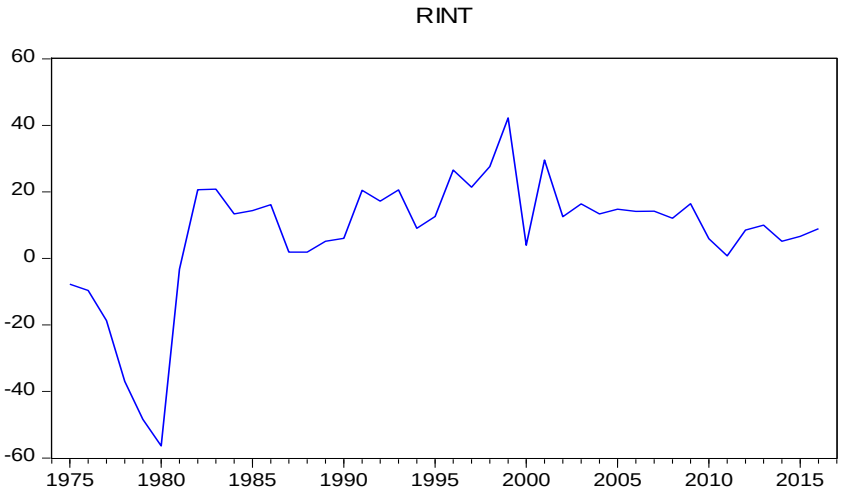
Balanced sample (listwise missing value deletion) Korelasyon				
Olasılık	*DDLOGM2*	*DSP*	*GDP*	*RINT*
DDLOGM2	1.0000			

DSP	-0.0616	1.0000		
	0.7093	-----		
GDP	-0.2320	-0.0067	1.0000	
	0.1552	0.9676	-----	
RINT	-0.1623	0.2777	0.0922	1.0000
	0.3237	0.0869	0.5766	-----

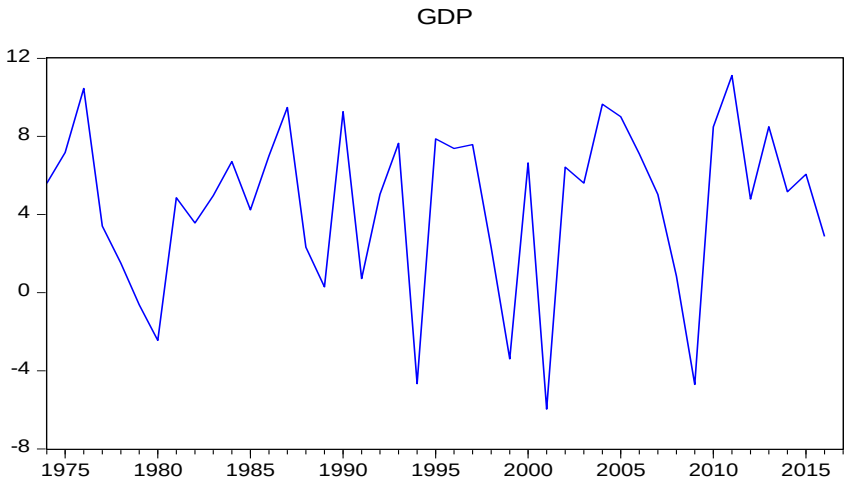
Kullanılan değişkenlerin zaman serilerine ilişkin grafikler aşağıda yer almaktadır.

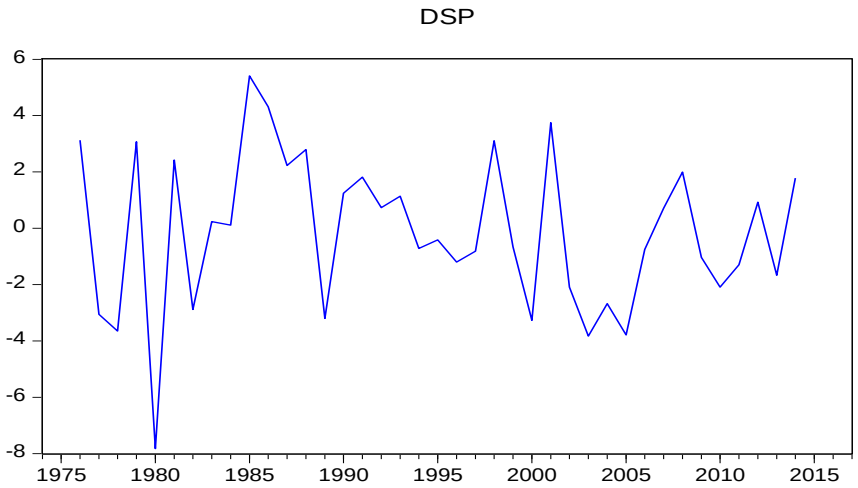
Grafik 1: Türkiye'de M2 tutarının yıllar itibarıyla değişimi (TCMB,2017)

Grafik 2.Türkiye'de Bankalarca uygulanan mevduat faiz oranının yıllar itibarıyla değişimi (Dünya Bankası, 2017)

Grafik 3.Türkiye'de GSYİH tutarı (Dünya Bankası, 2017)

Grafik 4.Türkiye'de net özel tasarrufların GSYİH tutarına oranının yıllar itibarıyla değişimi (Kalkınma Bakanlığı, 2017)

Grafiklerde görüldüğü üzere Türkiye'de faiz oranları 1999-2001 yıllarında son yıllardaki en yüksek seviyesine ulaşmış, 2001 ekonomik kriz sonrasında düşüş eğilime girmiş ve 2011 yılına kadar faiz oranlarındaki azalma devam etmiştir.2011 yılı sonrası dönemde faiz oranları 2014 yılı içerisinde dip seviyeye ulaşarak %5,1 değerine kadar gerilemiştir. Ancak bu tarih sonrasında sürekli artış göstermiştir. Günümüz itibari ile faiz oranları, bankaların kredi/mevduat oranlarının %140'lara kadar artması ile birlikte yüksek seyretmekte ve %15 seviyelerine kadar çıkabilmektedir.

Çalışmamızın amacını oluşturan Türkiye'de özel tasarruf sorunu ise yıllar içerisinde sürekli olarak ortaya çıkmakla birlikte, özellikle 2001 yılı sonrasında istenen seviyeye ulaşamamış ve zaman zaman artış göstermesine karşın %2 oranında artışın üzerine çıkamamıştır. Çalışmamızda kullanılan "DSP" değişkeninin yıllar itibariyle özel tasarruf artış-azalış farkını oransal olarak göstermesi sebebiyle, tasarruf açığının daha iyi anlaşılması yönünde aşağıdaki tabloda 1995 yılı sonrası kamu-özel tasarruf oranları ve yatırım verilerine yer verilmiştir.

Tablo 5: Tasarruf-Yatırım Verileri

	Özel Yatırımlar	Kamu Yatırımları	Özel Tasarruf	Kamu Tasarrufu	Toplam Yatırımlar	Toplam Tasarruf
1995	19,6	3,1	24,6	-0,1	**22,8**	**24,6**
1996	20,0	3,8	23,4	-1,1	**23,8**	**22,3**
1997	20,5	4,6	22,6	0,8	**25,1**	**23,4**
1998	18,3	4,8	25,7	-1,4	**23,1**	**24,3**
1999	14,4	4,9	25,1	-5,0	**19,3**	**20,1**
2000	15,7	5,2	21,8	-3,4	**20,8**	**18,4**
2001	11,7	4,7	25,5	-7,1	**16,4**	**18,4**
2002	12,2	4,9	23,4	-4,8	**17,1**	**18,6**
2003	13,6	3,8	19,6	-4,1	**17,4**	**15,5**
2004	17,5	3,2	16,9	-1,0	**20,7**	**16,0**
2005	17,6	3,8	13,1	2,8	**21,4**	**15,9**
2006	18,9	3,8	12,4	4,2	**22,6**	**16,6**
2007	17,9	3,9	13,1	2,4	**21,8**	**15,5**
2008	16,1	4,1	15,1	1,7	**20,2**	**16,8**
2009	13,1	4,1	14,1	-0,9	**17,2**	**13,2**
2010	14,8	4,3	12,3	1,6	**19,1**	**13,9**
2011	18,0	4,1	10,7	3,7	**22,1**	**14,4**
2012	16,3	4,2	11,6	2,9	**20,6**	**14,5**
2013	15,4	4,8	9,7	2,9	**20,2**	**12,6**
2014	15,6	4,4	11,3	2,4	**20**	**13,7**

Kaynak: Kaygısız, Kaya ve Kösekahyaoğlu,(2016), Kalkınma Bankası

Tablodan görüleceği üzere, Türkiye'deki özel tasarruf oranları 2003 yılına kadar %20'lerin üzerinde iken, 2003 yılı sonrasında uygulanan ekonomik politikalar sonucunda %11,3'e kadar gerilemiştir. Diğer taraftan yıllar itibariyle negatif değere sahip olduğu izlenen kamu tasarruflarında ise artış kaydedilmiş ve son yıllarda pozitif bir seyir izlemiştir. Ancak nihayetinde özellikle 1998 yılı sonrası toplam tasarruflar belirgin bir şekilde azalmakta ve yatırımları karşılayamaz düzeyde izlenmektedir. Yine 2003 yılı sonrasında hiçbir yıl içerisinde tasarruf toplamı toplam yatırım tutarını karşılayamamıştır. Yatırım ve tasarruf arasında oluşan fark ise yıllar içerisinde cari açık olarak kendini göstermektedir. Ancak özellikle irdelenmesi gereken 1990-2000 yılları arasında toplam yatırımların ortalamasının 2003 yılı sonrasından büyük olmasına karşın, toplam tasarrufların 1990-2000 yılları arasında toplam yatırım oranını karşılamasıdır. Yani belirtilen yıllarda Türkiye yatırım için gereken kaynağı kendi tasarruflarından bulabiliyor iken, son yıllarda dışarıdan kaynak kullanmaya zorunlu hale gelmektedir.

VAR modelinin tahmin edilebilmesi için belirli şartlar gerekmektedir. Birincisi kullanılan serilerin durağan olması gerekmektedir. Bu nedenle durağanlık koşulunun sağlanabilmesi için birim kök testi ile serilerin bütünleşme dereceleri belirlenmiştir. Korelâsyon analizi bu aşamada seriler arası ilişki ve sıralama için fayda sağlayabilir. Bu amaçla eşanlı ve çapraz korelâsyonlar hesaplanmıştır.

Modelde kullanılan değişkenler durağan ise VAR modeli, eğer durağan değilse Vektör Hata düzeltme modeli kullanılmaktadır. Bu amaçla ele alınan değişkenlere ADF Birim kök testi uygulanmıştır.

Modelde kullanılan verilerin durağanlık analizi için ADF Birim Kök Testi kullanılmıştır. ADF testinin 3 tane belirtimi vardır. ADF testi ile ilgili ayrıntılı bilgi Enders (2015, s.206-213) arasında yer almaktadır. Belirtimlerden bir tanesi sabitli, ikincisi trend ve sabitli, üçüncüsü ise sabitsiz ve trendsizdir. ADF birim kök testinde p-gecikme değeri, Schwarz Bilgi Kriteri (SBC) ile belirlenmiştir.

Dlogm2 yüzde değişimin durağan olmaması sebebiyle Dlogm2 serisinin birinci farkı alınmış ve durağan hale getirilmiştir.

Kullanılan değişkenlerin birim kök testi sonuçları ise aşağıdaki gibidir. Değişkenlerin 1.değeri sabitli, 2.değeri trend ve sabitli, 3.değeri ise sabitsiz ve trendsizdir.

Tablo 6: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

	Seviye	**Birinci Fark**
Değişkenler	ADF	ADF
Dlogm2 t-1	-1.7512	-9.3733 *
Dlogm2 t-2	-3.2363	-9.4535 *
Dlogm2 t-3	-0.8985	-9.4873 *
Gdp t-1	-6.1938 *	-7.0649 *
Gdp t-2	-6.1590 *	-6.9942 *
Gdp t-3	-2.2715 **	-7.1522 *
Rint t-1	-2.4084 ***	-6.9181 *
Rint t-2	-2.5368 ***	-6.8470 *
Rint t-3	-2.1130 **	-7.0003 *
Dsp t-1	-6.5902 *	-7.8352 *
Dsp t-2	-6.4993 *	-7.7300 *
Dsp t-3	-6.6270 *	-7.9423 *

* %1 seviyesinde istatistikî olarak anlamlıdır.

** %5 seviyesinde istatistikî olarak anlamlıdır.

*** %10 seviyesinde istatistikî olarak anlamlıdır.

Tablo 7: Gecikme Değişim Kriterleri

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-487.4533	NA	16548493	27.9696	28.6734*	28.2153
1	-459.3122	43.7750*	8656134.*	27.2951*	28.7027	27.7864*
2	-444.3606	19.9356	9897352.	27.3534	29.4647	28.0902
3	-436.3964	8.8491	18160904	27.7998	30.6149	28.7824

Tablodan görüleceği üzere gecikme değeri 1 olarak dikkate alınmıştır.

3.2.Yöntem

Değişkenlerin durağan olması sonucunda VAR modeli kullanılmıştır. Değişkenlerin durağan olması sebebiyle VAR yöntemi kısa dönemli bir analizdir.

VAR modelinin kullanımına ilişkin Enders (1995), Şahin (2009) incelenebilir. Ayrıca modelin oluşturulmasında Gujaratı (2016) ile Sevüktekin ve Çınar (2014)'den faydalanılmıştır. Modele ilişkin denklemler aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

$$DDLOGM2_t = C_{11}DDLOGM2_{t-1} + C_{12}RINT_{t-1} + C_{13}GDP_{t-1} + C_{14}DSP_{t-1} + C_{15} + C_{16}Q_1 + C_{17}Q_2 + C_{18}Q_3 + \varepsilon_{1t}$$

$$RINT_t = C_{21}DDLOGM2_{t-1} + C_{22}RINT_{t-1} + C_{23}GDP_{t-1} + C_{24}DSP_{t-1} + C_{25} + C_{26}Q_1 + C_{27}Q_2 + C_{28}Q_3 + \varepsilon_{1t}$$

$$GDP_t = C_{31}DDLOGM2_{t-1} + C_{32}RINT_{t-1} + C_{33}GDP_{t-1} + C_{34}DSP_{t-1} + C_{35} + C_{36}Q_1 + C_{37}Q_2 + C_{38}Q_3 + \varepsilon_{1t}$$

$$DSP_t = C_{41}DDLOGM2_{t-1} + C_{42}RINT_{t-1} + C_{43}GDP_{t-1} + C_{44}DSP_{t-1} + C_{45} + C_{46}Q_1 + C_{47}Q_2 + C_{48}Q_3 + \varepsilon_{1t}$$

Çalışmada VAR modelinin uygulaması için Eviews programının 9.sürümü kullanılmıştır. Eviews de VAR modeli kısıtsız VAR, vektör hata düzeltme ve Bayesian VAR yöntemleri ile elde edilmekte ve bunların her biri farklı varsayımlar gerektirmektedir. VAR modeli sonucunda elde edilen etki tepki fonksiyonları ise kalıntı, Cholesky ve genelleştirilmiş etki tepki fonksiyonlarından oluşmaktadır. Bunlardan genelleştirilmiş tepki fonksiyonları herhangi bir ekonometrik temele dayanmamaktadır. Ancak Cholesky de sıralama önemlidir.

VAR modelinde Cholesky sıralamasında Şahin (2009) ve Kamin ve Rogers (2000)'da belirtildiği gibi birinci değişken diğer değişkenleri eşanlı etkilemektedir. Fakat diğer değişkenlerden eşanlı olarak

etkilenmemektedir. İkinci değişken birinci değişkenden etkilenmekte, üçüncü ve dördüncü değişkenleri eşanlı olarak etkilemekte, ancak birinci değişkeni eşanlı etkilememektedir. Değişken sıralamasında kullanılan bir başka yöntem Granger nedensellik testidir. Bu sıralama önemlidir çünkü; örneğin Koski (2016)'da büyüme enflasyon değişkeninin önünde yer alırken, Şahin(2009)'da enflasyon büyümenin önünde yer almaktadır.

VAR modelinde değişken sıralaması Cholesky ye göre yapılmıştır. Değişken sıralamasında en dışsal değişken Koski (2016),Şahin (2009) çalışmalarını takiben en dışsal olduğu düşünülen değişken ilk sıraya, en içsel olduğu düşünülen değişken ise son sıraya konulmuştur. Burada para arzı değişkeni birinci sıraya konulmuştur. Çünkü merkez bankası tarafından dışsal olarak belirlendiği varsayılmıştır. Son sıraya ise gelir, faiz ve parasal genişlemeden en çok etkilendiği düşünülen ve çalışma konusunu oluşturan tasarruf oranı konulmuştur.

VAR modelinde dışsal değişkenler açısından sabit terime ilave olarak 1994-2001 ve 2008 krizleri kukla (dummy) değişkeni konulmuştur. VAR modelinde değişken sıralaması para arzının değişimi, reel faiz oranı, GDP ve özel tasarruf oranındaki değişmedir.

Verilerin denklemlerde kullanılması sonucunda aşağıda yer alan eşitliklere ulaşılmıştır.

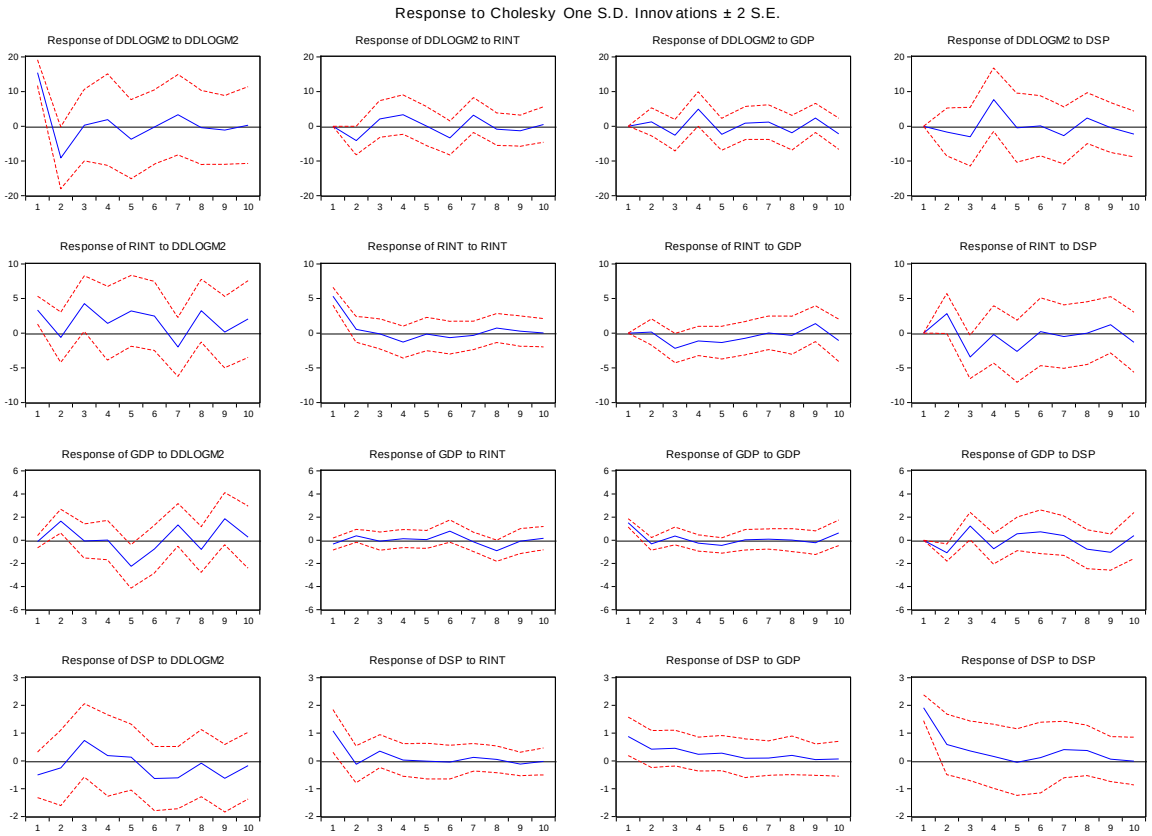
DDLOGM2=β1,1*DDLOGM2(-1) + β1,2*DDLOGM2(-2) + β1,3*DDLOGM2(-3) + β1,4*DDLOGM2(-4) + β1,5*DDLOGM2(-5) + β1,6*RINT(-1) + β1,7*RINT(-2) + β1,8*RINT(-3) + β1,9*RINT(-4) + β1,10*RINT(-5) + β1,11*GDP(-1) + β1,12*GDP(-2) + β1,13*GDP(-3) + β1,14*GDP(-4) + β1,15*GDP(-5) + β1,16*DSP(-1) + β1,17*DSP(-2) + β1,18*DSP(-3) + β1,19*DSP(-4) + β1,20*DSP(-5) + β1,21+ β1,22*D94 + β1,23*D01 + β1,24*D08

RINT = β2,1*DDLOGM2(-1) + β2,2*DDLOGM2(-2) + β2,3*DDLOGM2(-3) + β2,4*DDLOGM2(-4) + β2,5*DDLOGM2(-5) + β2,6*RINT(-1) + β2,7*RINT(-2) + β2,8*RINT(-3) + β2,9*RINT(-4) + β2,10*RINT(-5) + β2,11*GDP(-1) + β2,12*GDP(-2) + β2,13*GDP(-3) + β2,14*GDP(-4) + β2,15*GDP(-5) + β2,16*DSP(-1) + β2,17*DSP(-2) + β2,18*DSP(-3) + β2,19*DSP(-4) + β2,20*DSP(-5) + β2,21+ β2,22*D94 + β2,23*D01 + β2,24*D08

GDP = β3,1*DDLOGM2(-1) + β3,2*DDLOGM2(-2) + β3,3*DDLOGM2(-3) + β3,4*DDLOGM2(-4) + β3,5*DDLOGM2(-5) + β3,6*RINT(-1) + β3,7*RINT(-2) + β3,8*RINT(-3) + β3,9*RINT(-4) + β3,10*RINT(-5) + β3,11*GDP(-1) + β3,12*GDP(-2) + β3,13*GDP(-3) + β3,14*GDP(-4) + β3,15*GDP(-5) + β3,16*DSP(-1) + β3,17*DSP(-2) + β3,18*DSP(-3) + β3,19*DSP(-4) + β3,20*DSP(-5) + β3,21+ β3,22*D94 + β3,23*D01 + β3,24*D08

DSP = β4,1*DDLOGM2(-1) + β4,2*DDLOGM2(-2) + β4,3*DDLOGM2(-3) + β4,4*DDLOGM2(-4) + β4,5*DDLOGM2(-5) + β4,6*RINT(-1) + β4,7*RINT(-2) + β4,8*RINT(-3) + β4,9*RINT(-4) + β4,10*RINT(-5) + β4,11*GDP(-1) + β4,12*GDP(-2) + β4,13*GDP(-3) + β4,14*GDP(-4) + β4,15*GDP(-5) + β4,16*DSP(-1) + β4,17*DSP(-2) + β4,18*DSP(-3) + β4,19*DSP(-4) + β4,20*DSP(-5) + β4,21+ β4,22*D94 + β4,23*D01 + β4,24*D08

Etki tepki fonksiyonları Grafik 5'de sunulmakta ve 4*4 matris şeklinde yer almaktadır. Matrisin en altındaki birinci grafik özel sektör tasarruflarının 5 yıl boyunca anlamlı bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Etki-tepki fonksiyonlarının yorumu şu şekilde yapılmaktadır. Mavi çizgi kırmızı iki çizginin yani 2 standart sapmalık anlamlılık düzeyinin arasında yer almalı ve sıfır çizgisinin üzerindeki bölgede bulunmalıdır.

Grafik 5: VAR Modeli Sonuçları

VAR modelindeki grafiklerde 1.değişken response iken (tepki değişkeni), ikincisi ise impulse (etki) dır.(Response of DSP to DDLOGM2) gibi, buradan özel tasarrufların M2 para arzından etkilenip etkilenmediği görülür.

VAR modeli tahmin edildikten sonra kalıntıların incelenmesi ile ilgili olarak LM test uygulanmıştır. VAR kalıntı serisel korelasyon LM testinin 0 hipotezi serisel korelasyonun olmadığıdır. Model sonuçları serisel korelasyonun olmadığını işaret etmektedir. Daha sonra AR kök tablosu incelendiğinde modulus-ların hiçbir kökünün birim çember içinde yer almadığına işaret etmektedir. Modelde, birim kök içeren serilerin birinci farkı alınmıştır.

VAR Modelinde her bir eşitlikten elde edilen kalıntıların birbiri ile ilişki göstermemesi gerekmektedir. Cholesky sıralaması kalıntı terimleri arasında ilişki söz konusu ise ortogonal bir yapı sunduğundan dolayı daha çok tercih edilmektedir. Ortogonal yapıda, yapının tersi ile kendisi birbirine eşit olmaktadır.

Johansen kointegrasyon sonuçları trendsiz belirtim için sunulmuştur. Burada 2 tane sonuç çıkmaktadır. Birincisi öz (trace) istatistiği, ikincisi eigen değerleridir.

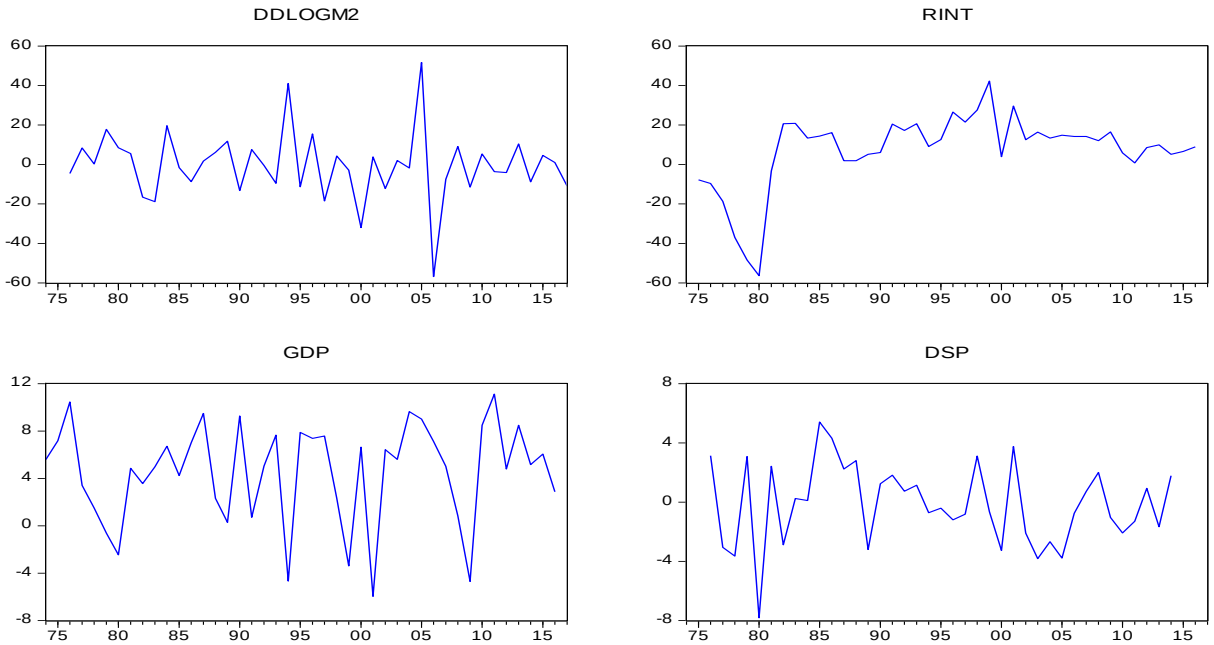
Tablo 8: Johansen Sonuçları

Johansen Kointegrasyon Testi Sonuçları

Kointegre Vektör Sayısı Hip.	Eigen Değerleri	Trace İstatistiği	0.05 / Kritik Değer	Olasılık
Yok *	0.636772	73.45463	47.85613	0.0000
En Çok 1 *	0.464565	36.99653	29.79707	0.0062
En Çok 2	0.222768	14.50821	15.49471	0.0700
En Çok 3 *	0.140143	5.435619	3.841466	0.0197

* Hipotezin 0.05 seviye düzeyinde reddedildiğini göstermektedir.

VAR modelinin tahmin edilebilmesi için belirli şartlar gerekmektedir. Kullanılan serilerin aynı dereceden bütünleşik olması gerekmektedir. Bu amaçla serilerin, birim kök testi ile bütünleşme dereceleri belirlenmiştir. Korelâsyon analizi bu aşamada seriler arası ilişki ve sıralama için fayda sağlayabilir. Bu amaçla eşanlı ve çapraz korelâsyonlar hesaplanmıştır. Korelâsyon analizleri seriler arası ilişkiyi vermekle beraber, nedenselliğin yönü konusunda bilgi vermemektedir. Nedensellik testi için ise Granger (1969)'den yararlanılmıştır.(Şahin,2009)

Grafik 6: Granger Nedensellik Testi

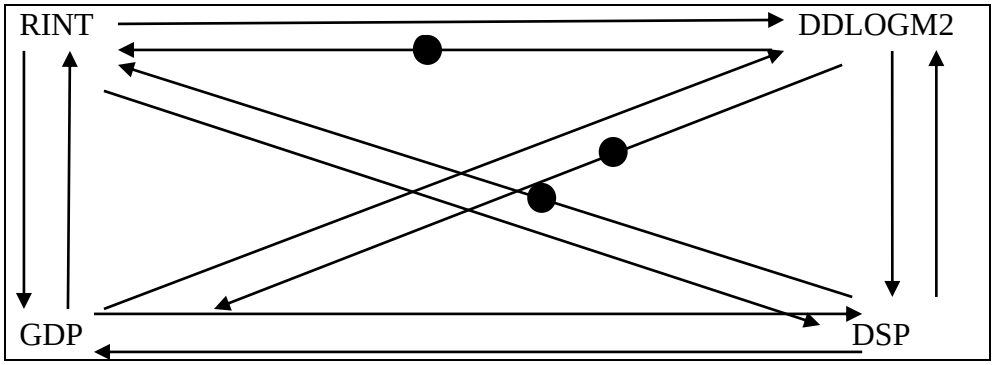
Tablo 9: Granger Testi Sonuçları

Örnek: 1974 2017
Gecikme Uzunluğu: 5

Sıfır Hipotezi	Obs	F-Statistic	Prob.
RINT, DDLOGM2'nin Granger Nedenseli Değildir	36	1.21473	0.3313
DDLOGM2, RINT'in Granger Nedenseli Değildir		2.14305	0.0933
GDP, DDLOGM2'nin Granger Nedenseli Değildir	36	1.16394	0.3543
DDLOGM2, GDP'nin Granger Nedenseli Değildir		6.93615	0.0003
DSP, DDLOGM2'nin Granger Nedenseli Değildir	34	0.82815	0.5428
DDLOGM2, DSP'nin Granger Nedenseli Değildir		0.47783	0.7890
GDP, RINT'nin Granger Nedenseli Değildir	37	0.60276	0.6983
RINT , GDP'nin Granger Nedenseli Değildir		0.47477	0.7916
DSP, RINT'in Granger Nedenseli Değildir	34	1.88836	0.1355
RINT, DSP'nin Granger Nedenseli Değildir		3.00247	0.0314
DSP, GDP'nin Granger Nedenseli Değildir	34	0.33454	0.8868
GDP, DSP'nin Granger Nedenseli Değildir		1.00505	0.4370

4. Amprik Bulgular

Uygulama sonucunda; Granger nedensellik testinden ve VAR modelindeki Cholesky değişken sıralamasından faydalanılmıştır. Buna göre parasal arz değişkeni GDP ve RINT'ı etkilemesi nedeniyle 1.sırada olması tutarlıdır. Ayrıca RINT da DSP'yi etkilemektedir. Ancak DSP hiçbir değişkeni etkilememektedir.

Grafik 7: Log 5 ile Granger Nedensellik Testi

* " ⬬ şekli değişkenler arasında ilişki olduğunu belirtmektedir. İlişki yönü ise ok şekilleri ile göstermektedir.

Grafikte belirtilen bulgular doğrultusunda;

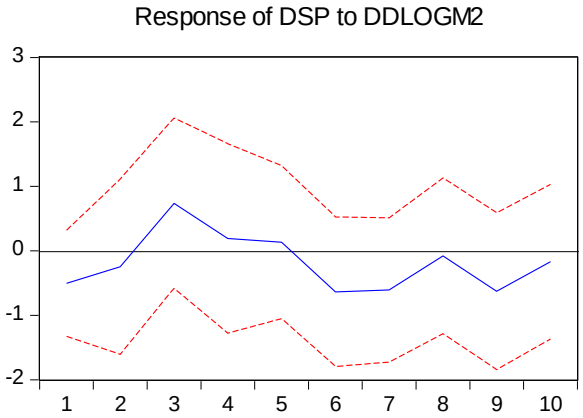
RINT, DSP'yi etkilemektedir,

DDLOGM2, GDP'yi etkilemektedir,

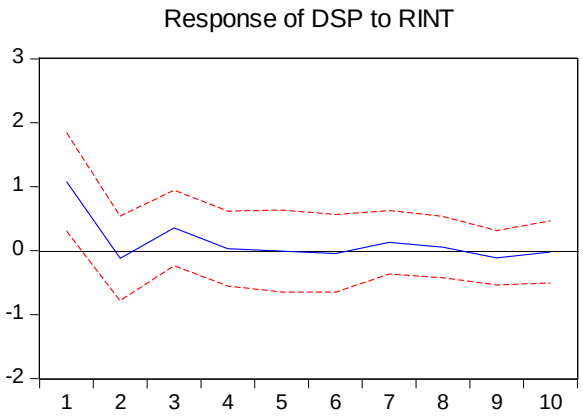
DDLOGM2, RINT'i etkilemektedir.

Elde edilen bulgulara göre tasarruf oranındaki değişme reel faiz oranı ve gelirdeki artıştan pozitif yönde etkilenmektedir. Parasal genişlemenin tasarruflar üzerinde %5 istatistiksel düzeyde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Tasarruflar en çok kendi geçmişine tepki vermektedir.

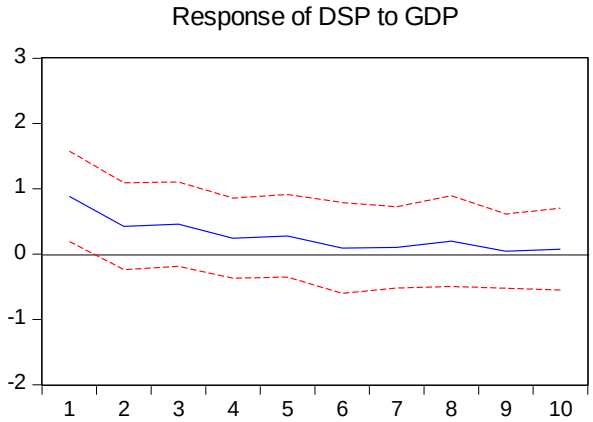
Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

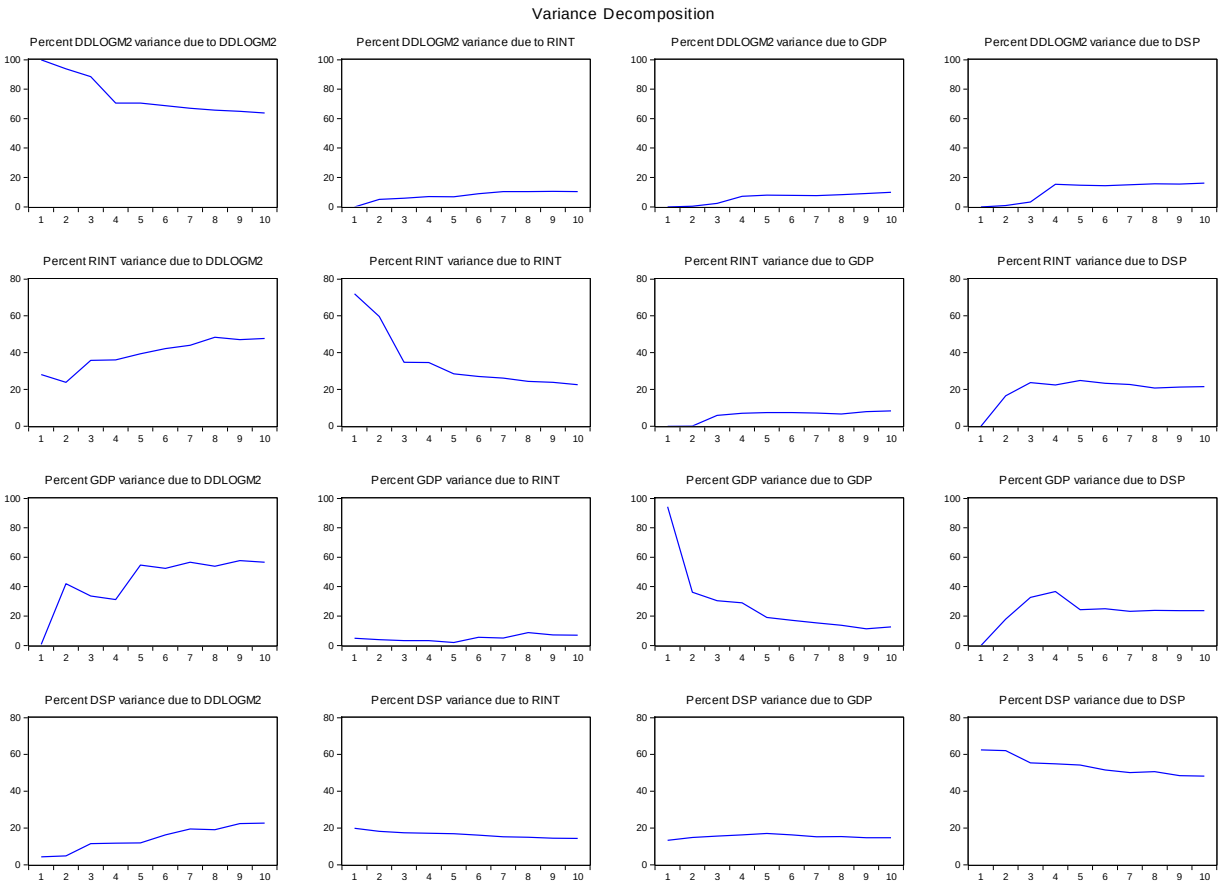
Response to Cholesky One S.D. Innovations ± 2 S.E.

Grafik 8: VAR Modeli Detay Sonuçları

Faiz oranındaki artış özel tasarrufları yaklaşık 1,5 yıl boyunca pozitif etkilemektedir. Gelir etkisi de benzer şekilde yaklaşık 1,5 yıl boyunca pozitif etkilemektedir. Dolayısıyla faiz oranı ve gelirin Türkiye'de özel tasarruflara etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Varyans araştırması sonucunda elde edilen grafiklere aşağıda yer verilmiştir.

Grafik 9: Varyans Dağılımı

Varyans ayrıştırmasına baktığımızda DSP değişkenindeki değişirliğin 1.yılda %62'si DSP tarafından, %19'u RINT, %13'ü GDP, %4'ü para arzı tarafından açıklanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de reel faiz oranının ekonomik büyümeye (GDP) göre tasarruftaki değişmeyi daha fazla açıkladığı söylenebilir.

5. Sonuç

Ülkede tasarruf açığının oluşması yatırımlar için kaynak sıkıntısı yaşanmasına, dolayısıyla yatırımların yavaşlamasına, tasarruf açığının giderilmesi için dış kaynak kullanımına sebebiyet vermektedir. Dışa bağımlı hale gelen ekonomilerin temel sorunu ise cari açık şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin dış ticaret açığı 1947 yılından itibaren sürekli olarak yükselmekle birlikte, 2001 yılından 2009 yılına kadar ise en yüksek artış hızına ulaştığı döneme girmiştir.2009 yılında cari açık düşüş göstermekle birlikte, 2010 yılından itibaren tekrar artış gözlenmiş, 2012 ve 2014 yılları arasında ise dalgalı bir seyir izledikten sonra 2015 ve 2016 yıllarında düşüş kaydetmiştir.

Cari açığın düşürülmesi, tasarruf yatırım dengesinin sağlanabilmesi için yurtiçi tasarrufların arttırılabilmesi büyük önem arz etmektedir. Ancak son yıllarda büyümenin tüketime dayalı olması, bireylerin tüketim iştahını arttırmakta, kamu tasarruflarının dengeli bir seyir izlemesine karşın özel tasarruflarda düşüşe yol açmaktadır. Diğer taraftan iktisat teorisinde uygulandığı gibi faiz oranlarının düşmesi hane halkının tasarruf düzeyini azaltmaktadır ki çalışmamız sonucunda da faiz oranlarının özel tasarrufları pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmada, faiz oranı haricinde gelir kaleminin özel tasarrufları anlamlı şekilde etkilediği ve özel tasarruflar ile arasında pozitif ilişki bulunduğu gözlenmiştir. Ancak çalışan kesimin gelir artışının gerçekleştirilmesi için ücretlerde uygulanacak artış bu kez kamu tasarruflarını azaltacak ve toplam tasarruflara etkisi sınırlı olabilecektir.

Çalışmadan elde edilen veriler ışığında, özel tasarruflar faiz oranı ve gelir seviyesindeki büyüme ile artmaktadır. Diğer taraftan faiz oranlarındaki artış ise kamu kesiminin borçlanma faizinin artmasına ve faiz giderindeki yükseliş sonucunda kamu tasarruflarında azalmaya yol açabilecektir. Dolayısıyla çalışmamızda özel sektör tasarrufları incelenmekle birlikte, özel ve kamu kesiminin birleşimi olan toplam tasarrufların arttırılması için farklı enstrümanlara başvurulması gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye'de tasarrufların arttırılmasına yönelik bir takım öneriler sunulabilir. Hane halkı borçluluk düzeyinin düşürülmesi için tüketici kredilerinin toplam krediler içerisindeki payının düşürülmesi, yastık altı tabir edilen mevduat veya altın tasarruflarının finansal sisteme dâhil edilmeye çalışılması, gerek TL olarak gerekse altın bazında uzun vadeli tasarruf mevduatlarının özendirilmesi, bankacılık sektöründe küçük tasarruflara yönelik ürün çalışması gerçekleştirilmesi, diğer ülke uygulamalarının incelenerek mikro tasarruf ürünlerinin oluşturulması, vadeli mevduatların vade bitiminden önce çekilmesi durumunda kısmi faiz ödemesi yapılması, böylece vadeli mevduata yönelen tasarrufların arttırılmaya çalışılması, vadesiz mevduat gibi tasarruf ürünlerinde müşteriye ek getiri sunulması yoluyla çeşitlilik sağlanması, sermaye piyasalarının canlandırılarak yatırımcı sayısının arttırılmaya çalışılması, yatırımcının tasarruf tutarına veya yatırım vadesine göre gelir vergisi uygulanması, finansal sistemin genişletilmesi için çıkarılacak enstrümanlarda kademeli vergi indirimi uygulanması, ilerleyen süreçte uygulanması düşünülen ve kalkınma planına dâhil edilen politikalardır. Bunun yanında cari açığın düşürülmesi, tasarruf yatırım dengesinin sağlanabilmesi için yurtdışı piyasada talep gören nitelikli ürünlerin geliştirilmesi, bu yönde teşvik politikalarının oluşturulması, teknoloji yoğun malların ihracatının arttırılmaya çalışılması ve imalat sektörünün ihtiyacı olan hammadde ihtiyacının ülke içerisinden karşılanması için politika geliştirilmesi faydalı olabilir.

Kaynakça

Abdioğlu, Z., Berber, M. (2007). "Türkiye'de Yurtiçi Tasarruf ve Belirleyicileri". İkinci Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalıştayı Bildiriler, Özetler ve Pratik Bilgiler Kitabı, 228-242.

Aksoy, F. (2016). Tasarrufun Belirleyicileri: Tüketici ve Ticari Kedilere İlişkin Bulgular, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, T.C.Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara, 38-53

Corbo, V., Schmidt-Hebbel, K. (1991). "Public policies and saving in developing countries", Journal of Development Economics, 36(1), 89-115.

Çolak, Ö.F. ve Öztürkler, H. (2012). "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", Bankacılar Dergisi, 82, 3-44.

Dünya Bankası. (2011). Yüksek Büyümenin Sürdürülebilirliği: Yurtiçi Tasarrufların Rolü, Türkiye Ülke Ekonomik Raporu, Ankara: Kalkınma Bankası, 11-27

Düzgün, R. (2009). "Türkiye'de Özel Tasarrufun Belirleyicileri". Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 32, 173-189.

Enders, W. (2014). Applied Econometric Time-Series. (Fourth Edition). New York: John Wiley and Sons, 285-313.

Gaberli, Ü. (2013). Tasarrufun Belirleyicileri: MIST-Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 15-16.

Gujarati, D. (2016). Örneklerle Ekonometri (Çev. N. Bolatoğlu). Ankara: BB101 Yayınları. (Eserin orjinali 2014'de yayımlandı), 387-393.

İnternet: Erkiletlioğlu, H., Gül, E., Şat,A., Çevik,B. (2011). "Türkiye'de Tasarruf Eğilimi", Türkiye İş Bankası A.Ş. İktisadi Araştırmalar Bölümü, https://ekonomi.isbank.com.tr/UserFiles/pdf/ar_01_2011.pdf adresinden 01.08.2017'de alınmıştır.

İnternet: Yavaş, A. ve Tunç, C. (Eylül 2015). "Not All Credit is Created Equal: Mortgage vs Non-Mortgage Debt and Private Saving Rate in Turkey", TCMB Çalışma Tebliği, 15-24. Web: http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6c55f063-0899-4e6b-9b95-976de3d93129/ wp1524.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6c55f063-0899-4e6b-9b95-976de3d93129 adresinden 28.08.2017'de alınmıştır.

Kamin, S. B., Rogers, J.H. (2000). "Output and the Real Exchange Rate in Developing Countries: An Application to Mexico", Journal of Development Economics, 61(1): 85-109.

Kaygısız, A., Kaya, D., Kösekahyaoğlu, L. (2016). "Türkiye'de Tasarruf, Yatırım, Cari Açık ve Büyüme: 1980-2014 Dönemi Üzerine Bir Nedensellik İlişkisi Analizi". Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 273-300.

Koski, P.(2016), "Determinants of the private savings rate in Sweden", Yüksek Lisans Tezi, KTH Endüstri Mühendisliği ve Yönetimi, 24-37.

Masson,P.R., Bayoumi, T. ve Samiei, H. (1998). "International Evidence on the Determinants of Private Saving". World Bank Econ Rev., 12(3), 483-501.

Matur, E. P., Sabuncu, A. ve Bahçeci, S. (2012). "Determinants of Private Saving and Interaction Between Public and Private Savings in Turkey". Topics in Middle Eastern and North African Economies Journal, 14, 101-125.

Özcan, K., Günay, A. ve Ertaç, S. (2003). "Determinants of Private Saving Behaviour in Turkey". Applied Economics, 35(12), 1405-1416.

Özcan, K., Günay, A. (2011), Türkiye'de Tasarruflar, Ankara: İmaj Yayınevi, 27-50.

Rijckeghem, V., Üçer, M. (2009). "Türkiye'de Özel Tasarruf Oranının Gelişimi ve Belirleyicileri: Ekonomi Politikaları Açısından Bir Değerlendirme". Ekonomik Araştırma Forumu Araştırma Notu, 9(1)

Rijckeghem , V., (2010). "Determinants of Private Savings in Turkey: An Update", Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü Çalışma Tebliği, 4.

Sevüktekin, M., Çınar, M. (2014). Ekonometrik Zaman Serileri Analizi (Dördüncü Baskı). Bursa: Dora Yayınevi, 495-498.

Şahin, A.(2009). "Dış Ticarette Açıklık Oranı ve Toplam Hasıla İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1989-2008)". Ekev Akademi Dergisi, 13(39) ,413-432.

Planlı Davranış Teorisi ve İnternet Üzerinden Satın Alma

İsmail Dülgeroğlu

Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi / İİBF, İşletme Bölümü, ismail.dulgeroglu@klu.edu.tr

Özet: İnternet üzerinden yapılan alışverişin nasıl yapıldığı ve nelerden etkilendiğini bulmak güncel araştırma konuları içerisinde yerini bulmaktadır. Bu çerçevede planlı davranış teorisinin internet üzerinden satın almayı nasıl etkilediğini ortaya koymak önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı internet üzerinden satın alma davranışını planlı davranış teorisi ile incelemek olarak belirlenmiştir. Tavır (attitude), yakın çevre etkisi (subjective norms), algılanan davranışsal kontrol (perceieved behavioural control), davranışsal niyet (behavioural intention) ve davranış (actual usage) faktörleri araştırmada ilişkileri ile incelenmiştir. Araştırmanın evreni Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesidir. Kolayda örnekleme yöntemi ile 673 katılımcıya ulaşılmıştır. Araştırmada analiz için yapısal eşitlik modellemesi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda planlı davranış teorisi faktörlerinin internetten satın almaya etkileri ortaya konmuştur. Tavır faktörünün etkisinin ön planda olduğu bir model ortaya çıkmış ve sunulmuştur. Bu modele göre yakın çevre etkisi algılanan davranışsal kontrol ve tavır üzerinde etkilidir. Tavrın davranışsal niyet üzerinde etkisi vardır. Davranışsal niyet de doğal olarak davranışı etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Planlı Davranış Teorisi, İnternet Üzerinden Satın Alma, Yapısal Eşitlik Modellemesi - PLS

1. Giriş

İnternet üzerinden satın alma davranışı farklı teoriler ve modeller ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu farklı modeller farklı farklı faktörleri ve değişkenleri kullanmaktadır (Uğur ve Türkmen, 2014). Planlı davranış teorisi internet üzerinden satın alma davranışını tavır (attitude), yakın çevre etkisi (subjective norms), algılanan davranışsal kontrol (perceieved behavioural control), davranışsal niyet (behavioural intention) ve davranış (actual usage) faktörleri ile açıklamaya çalışmaktadır. Bu çalışma internet üzerinden satın alma davranışını planlı davranış teorisi ile incelemeyi amaçlamaktadır.

2. Literatür Analizi

Ajzen (1988, 1991) çalışmalarında planlı davranış teorisini ortaya koymuştur. Akla dayalı davranış teorisinden doğan planlı davranış teorisi pazarlama ve davranış bilimlerinde önemli yer bulmuştur.

Turan (2011) çalışmasında planlı davranış teorisi ile internet üzerinden satın alma davranışını Türkiye'de incelemiştir. Bu çalışmada yakın çevre etkisinin ve algılanan davranışsal kontrolün davranışsal niyet üzerindeki etkilerinin düşük ve tavrın davranışsal niyet üzerindeki etkisinin yüksek olduğunu tespit edilmiştir.

Türkiye'de öğrencilerin internet üzerinden satın alma davranışlarını planlı davranış teorisi ile inceleyen başka bir çalışmada yakın çevre etkisinin davranışsal niyet ile herhangi bir anlamlı ilişkisi olmadığı ve tavrın davranışsal niyet üzerindeki etkisinin de düşük olduğu bulunmuştur (Arı, Yılmaz ve Doğan, 2015).

Kocagöz ve Dursun (2010) makyaj ürünlerinin satın alınmasına yönelik çalışmalarında modeli tüm yolları ile anlamlı ve geçerli olarak bulmuşlardır.

Türkiye'de hizmet pazarlaması alanında, yeşil yıldızlı otellerin tekrar ziyaret edilmesini genişletilmiş planlı davranış teorisi ile inceleyen çalışmada hizmet kalitesinin planlı davranış teorisi dışsal faktörlerinden çok daha etkili olduğu bulunmuştur (Özer, Kement ve Gültekin, 2015).

Erten (2002) çalışmasında enerji tasarrufunu planlı davranış teorisi ile incelemiştir.

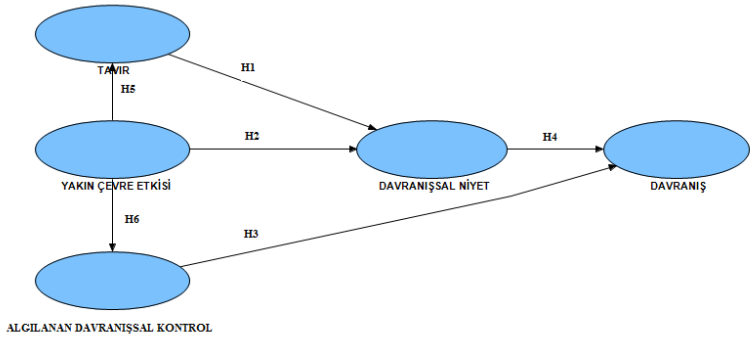
Davranışsal niyeti etkileyen tavır, yakın çevre etkisi ve algılanan davranışsal kontrolün kültürden kültüre davranışsal niyet üzerindeki etkileri farklı olabilir (Osmanoğlu, 2013).

Literatürdeki güncel örneklerinden farklı olarak orijinal planlı davranış teorisi teorik modelinde; yakın çevre etkisinin tavır ve algılanan davranışsal kontrol ile etkileşimi olduğu görülmektedir (Ajzen, 1991).

Görüldüğü üzere gerek farklı sektörlerde, gerek internet dışı ve internetten satın almalarda ve gerekse de farklı kültürlerde model farklı sonuçlar verebilmektedir. Türkiye örnekleminde yapılan çalışmalarda gözlendiği üzere internetten satın almalarda yakın çevre etkisinin davranışsal niyete etkisi yoktur ya da düşüktür. Çoğunlukla tavrın daha yüksek etkisi görülmektedir. Ancak, Ajzen'in (1991) çalışmasında teorik olarak dile getirdiği dışsal faktörlerin birbirleri ile ilişkileri olabileceği unsuru literatürde pek göz önüne alınmamıştır. Bu çerçevede internet üzerinden satın almalarda, yakın çevre etkisinin davranışsal niyete etkisinin düşük olacağı tahmin edilen bir örneklemde, yakın çevre etkisinin orijinal teoride olduğu gibi tavır ve algılanan davranışsal kontrolü etkileyip etkilemediği sorusunun cevaplanması çalışmaya özgünlük katacaktır.

3. Tasarım ve Yöntem

Bu çalışma uygulamalı bir araştırma olup, araştırmanın çeşidi nedenseldir. Araştırmanın hipotezleri ile modeli aşağıda Şekil 1 de gösterilmiştir.

Şekil 1: Hipotez Modeli

Hipotezler özetlenmiş olarak aşağıda Tablo1'dedir.

Tablo 1: Hipotezler

H1:	Tavır	ile	Davranışsal Niyet	arasında pozitif bir ilişki vardır.
H2:	Yakın Çevre Etkisi	ile	Davranışsal Niyet	arasında pozitif bir ilişki vardır.
H3:	Algılanan Davranışsal Kontrol	ile	Davranış	arasında pozitif bir ilişki vardır.
H4:	Davranışsal Niyet	ile	Davranış	arasında pozitif bir ilişki vardır.
H5:	Yakın Çevre Etkisi	ile	Tavır	arasında pozitif bir ilişki vardır.
H6:	Yakın Çevre Etkisi	ile	Algılanan Davranışsal Kontrol	arasında pozitif bir ilişki vardır.

Algılanan davranışsal kontrolden davranışsal niyete bir yol çizilmemiş ve bu ilişki üzerine hipotez kurulmamıştır çünkü, algılanan davranışsal kontrol davranışı doğrudan da etkileyebilmektedir (Ajzen, 1991, 2002; Kocagöz ve Dursun, 2010).

Araştırmanın anakütlesi Kırklareli'nin Lüleburgaz ilçesidir. Örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama yöntemi yüzyüze anket yöntemidir. İlçe merkezinde 673 adet anket toplanmıştır.

Analiz yapısal eşitlik modellemesi ile yapılmıştır. Analizi yapmak için SmartPLS 2.0 yazılımı kullanılmıştır (Ringle, Christian M., Wende, Sven, ve Will, Alexander, 2005). SmartPLS 2.0 yazılımı bootstrapping yaparak örnekleme sıkıntılarını gidermekte ve t-değerlerini hesaplamaktadır. Yazılım kısmi en küçük

kareler yöntemini kullandığından parametrik varsayımlara tabi değildir (Hair Jr, Sarstedt, Hoppikns ve Kuppelwieser, 2014).

Çalışmaya konu olan planlı davranış teorisi ölçeği Lin'in (2007) eserinden alınmıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

Aşağıda Tablo 2'de araştırmaya katılanların demografik bilgileri bulunmaktadır.

Tablo 2: Demografik Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Frekans	Yüzde %	Aritmetik Ortalama
Cinsiyet			
Erkek	355	0,53	
Kadın	318	0,47	
Medeni Durum			
Evli	268	0,4	
Bekâr	405	0,6	
Eğitim			
İlk Öğretim	59	0,09	
Lise	197	0,29	
Ön Lisans	288	0,43	
Lisans	110	0,16	
Lisans Üstü	19	0,03	
Yaş			30
Gelir			1697

Aşağıda Tablo 3'de araştırmanın geçerlilik ve anlamlılık istatistikleri sunulmaktadır.

Tablo 3: Geçerlilik ve Güvenilirlik İstatistikleri

	Çıkarılan Ortak Varyans (AVE)	**Bileşik Güvenilirlik (Composite Reliability)**	**R^2**	**Cronbach Alfa**	**Ortak Yükler (Communality)**
ALGILANAN DAVRANIŞSAL KONTROL	0,8283	0,906	0,1927	0,7943	0,8283
DAVRANIŞ	0,9312	0,9644	0,7972	0,9261	0,9312
DAVRANIŞSAL NİYET	0,8347	0,9381	0,7813	0,9011	0,8347
TAVIR	0,8836	0,9579	0,3763	0,9341	0,8836
YAKIN ÇEVRE ETKİSİ	0,884	0,9384	0	0,8688	0,884

Tablo 3'deki bulgular örneklem çerçevesinde modelin geçerli ve anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Faktör yükleri (factor loadings) değerlerinin 0,70'den büyük olması beklenir (Hair, vd., 2010). Şekil 3'te gözüktüğü üzere faktör yükleri 0,70'ten büyüktür.

Bileşik güvenilirlik (composite reliability) için 0,70'ten büyük değer gerekmektedir (Hair, vd., 2010). Bu çalışmada da değerler Tablo 3'te göründüğü gibi 0,70'ten fazladır.

Çıkarılan ortak varyans (AVE) değerlerinin 0,5'den büyük olması beklenir (Hair, vd., 2010). Tablo 3'de bu AVE değerlerinin 0,50'den büyük olduğu gösterilmiştir.

Diskriminat geçerliliğinin (discriminant validity) varlığından bahsetmek için her bir örtük değişkenin AVE değerlerinin karekökünün korelasyondan değerlerinden büyük olması gerekir (Hair, vd., 2010). Tablo 4'de gösterilen korelasyon değerlerinden AVE karekökleri büyüktür.

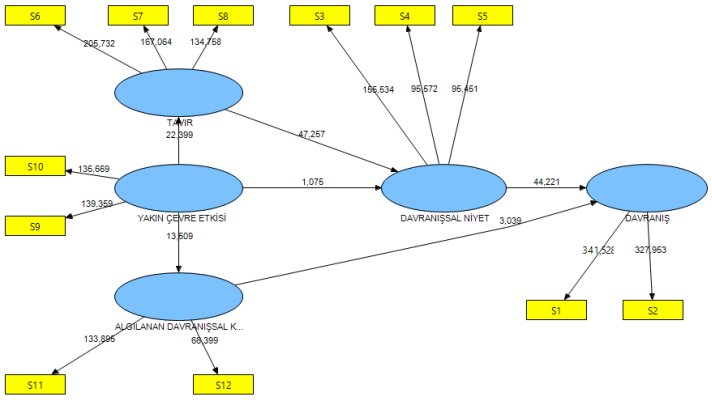
Tablo 4: Korelasyon Tablosu

	ALGILANILAN DAVRANIŞSAL KONTROL	DAVRANIŞ	DAVRANIŞSAL NİYET	TAVIR	YAKIN ÇEVRE ETKİSİ
ALGILANILAN DAVRANIŞSAL KONTROL	1	0	0	0	0
DAVRANIŞ	0,5635	1	0	0	0
DAVRANIŞSAL NİYET	0,5774	0,8908	1	0	0
TAVIR	0,6276	0,8455	0,8837	1	0
YAKIN ÇEVRE ETKİSİ	0,4391	0,518	0,5577	0,6134	1

Gözlenen değişkenlerin yük değerleri 0,10'dan büyük olmalıdır (Andreev, Heart, Maoz ve Pliskin, 2009). Bu çalışmada değişkenlerin yük değerleri 0,10'dan büyüktür.

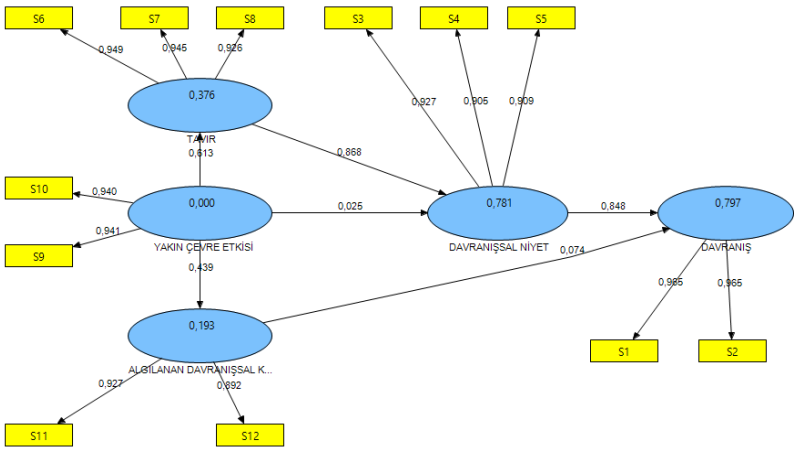
R2 değerlerine bakıldığında davranış ve davranışsal niyetin açıklanma düzeyleri yüksektir. Bu çalışmaya özgünlük getiren yakın çevre etkisinin tavrı açıklama düzeyi 0,38'dir. Yine yakın çevre etkisinin algılanan davranışsal kontrolü açıklama düzeyi 0,19'dur.

Aşağıda Şekil 2'de analiz sonucunda örtük değişkenler arası t-değerleri gösterilmektedir.

Şekil 2: Modelin T-değerleri

Yakın çevre etkisi ile davranışsal niyet arasındaki ilişkinin t-değeri 1,96'dan küçüktür. Bu yol dışındaki hipotez temsil eden diğer tüm yollar geçerlidir. Aşağıda Şekil 3'de modelin standardize edilmiş yol ilişki değerleri gösterilmektedir.

Şekil 3: Standardize Edilmiş Yol Değerleri

Tablo 4: Hipotez Sonuçları

Hipotezler	Sonuç	T-değerleri	Yol Katsayıları
H1	Reddedilemez	47,267	0,868
H2	Reddedildi	1,075	0,025
H3	Reddedilemez	3,039	0,074
H4	Reddedilemez	44,221	0,848
H5	Reddedilemez	22,399	0,613
H6	Reddedilemez	13,069	0,439

Yakın çevre etkisinin davranışsal niyet ile ilişkisi olmadığı H2'nin reddedilmesi ile ortaya çıkmıştır. Diğer hipotezler reddedilmez bulunmuştur.

Örneklem çerçevesinde yakın çevre etkisinin tüm modeli etkilediği ve tavrın davranışsal niyet üzerinde en yüksek etkiye sahip olduğu (0,868) bulunmuştur. Ancak algısal davranışsal kontrolün davranış üzerindeki etkisi (0,074) oldukça düşüktür. Bununla birlikte yakın çevre etkisinin literatürdeki çalışmalardan farklı olarak tavır (0,613) ve algısal davranışsal kontrole (0,439) etki ettiği gözlenmektedir.

5. sonuç, Öneriler ve Kısıtlar

Araştırma Lüleburgaz örnekleminde yapıldığından ve örnekleme yöntemi tesadüfi olmadığından Türkiye geneli için konuşma imkânı yoktur. Lakin örneklem sayısının yüksek olması ve Lüleburgaz gibi Trakya'nın merkezinde bir lokasyonun örneklem için seçilmiş olması sonuçları yorumlama yeteneğini arttırmıştır. Nüfus miktarı açısından Lüleburgaz Trakya'nın önemli bölgelerindendir.

Örneklem çerçevesinde sonuçlar göstermektedir ki; İnternetten satın alma davranışına ve niyetine etki eden en önemli unsur bu konuya ilişkin sahip olunan tavırdır. Tavrı belirleyici diğer unsurların da tespit edilmesi ve geliştirilmesi internet üzerinden satın alma davranışını olumlu yönde etkileyebilir.

Yakın çevre etkisinin davranışsal niyete etki etmediği fakat tavrı 0,38 R2 değeri ile etkilediği bulunmuştur. Tüketicilerin internetten satın alma davranışına yönelik tavırları yakın çevrelerinden 0,61 düzeyinde etkilenmektedir. Yakın çevre etkisi her ne kadar algılanan davranışsal kontrolü etkilese de algılanan davranışsal kontrolün davranışa etkisi çok düşüktür. Tüketicilerin satın alma davranışlarını bilinçli olarak kontrol ettiklerini söylemek örneklem çerçevesinde pek mümkün değildir. İlerleyen çalışmalarda algılanan davranışsal kontrolü etkileyen diğer unsurların da araştırılması internet üzerinden satın alma davranışını açıklamak için önemli olabilir.

Kaynaklar

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2010). Multivariate Data Analysis. Prentice Hall, 816.

Andreev, P., Heart, T., Maoz, H., & Pliskin, N. (2009). Validating Formative Partial Least Squares (PLS) Models: Methodological Review and Empirical Illustration. International Conference on Information Systems, (November 2015), 1-17.

Uğur, N. G.,Türkmen, M. (2014). Tüketicilerin Mobil Uygulamaları Kabulüne Yönelik Bir Model Önerisi. 12. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildileri Kitabı. (ss. 567-583). Antalya

Ajzen, I., (1991)Theory of Planned Behavior, Organizational Behavior And Human Decision Processes 50, 179-211.

Ajzen, I., (2002), Perceived Behavioral Control, Self-Efficacy, Locus of Control, and the Theory of Planned Behavior, Journal ofApplied Social Psychology, 32, 4, pp. 665-683.

Turan, A. H., (2011), İnternet Alışverişi Tüketici Davranışını Belirleyen Etmenler: Planlı Davranış Teorisi (Tpb) İle Ampirik Bir Test, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 12 (1) 2011, 128-143.

Arı, E., Yılmaz, V. ve Doğan, M. (2015), Üniversite Öğrencilerinin İnternet Üzerinden Alışverişlerine İlişkin Tutum Ve Davranışların Önerilen Bir Yapısal Eşitlik Modeliyle Araştırılması, Yönetim ve Ekonomi, Cilt:22, Sayı:2, 385-399.

Kocagöz, E. ve Dursun, Y. (2010), Algılanan Davranışsal Kontrol, Ajzen'in Teorisinde Nasıl Konumlanır? Alternatif Model Analizleri, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 12 (19): 139-152.

Özer, L., Kement, Ü. ve Gültekin, B. (2015), Genişletilmiş Planlanmış Davranış Teorisi Kapsamında Yeşil Yıldızlı Otelleri Tekrar Ziyaret Etme Niyeti, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 33, Sayı 4, s. 59-85.

Erten, S. (2002), Kız ve Erkek Öğrencilerin Evde Enerji Tasarrufu Yapma Davranış Amaçlarının Planlanmış Davranış Teorisi Yardımıyla Araştırılması, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 22 : 67-73.

Osmanoğlu, H. (2013), Icek Ajzen, Pazarlama Biliminde 29 İnsan 29 Kavram, Editör: Güngör, M. Ö., 1. Baskı, Beta, İstanbul.

Ringle, Christian M., Wende, Sven, and Will, Alexander (2005). SmartPLS 2.0.M3. Hamburg: SmartPLS, http://www.smartpls.de.

Hair Jr., J. F., Sarstedt, M., Hopkins, L., Kuppelwieser, V. G., (2014),"Partial least squares structural equation modeling (PLS-SEM)", European Business Review, Vol. 26 Iss 2 pp. 106 – 121.

Lin, H-F, (2007), Predicting consumer intentions to shop online: An empirical test of competing theories, Electronic Commerce Research and Applications 6 (2007) 433–442.

Abandoning Microfinance in Turkey: An Explanatory Study

[1]Ali Kabasakal **[2]Amna Malik**

[1]Sakarya University, Sakarya, Turkey

[2]Sakarya University, Sakarya, Turkey

Abstract: Microfinance has brought a change in the economic life of the participants of the society by providing an opportunity to the financially disadvantaged individuals to be employed and be financially independent. Microfinance is a financial instrument that can be utilized to combat poverty and other challenges hindering the progress of countries. It has managed to impact the lives of thousands of families within Turkey and on a global level too. Recently, it has been observed that the number of clients of microfinance has decreased. Therefore, the objective of the research is to identify the reasons of dissatisfaction among microfinance borrowers which leads to their separation from the microfinance institution.

A total of 150 drop-out clients from Turkish Grameen Microfinance Program have been considered through the random sampling method for the research via the survey method of face-to-face interviews. Change in income level of the drop-out clients was an important reference in the method of microfinance as an instrument against poverty. The recommendations of this research like repayment period and microcredit limit can be considered and these suggestions may contribute to better managerial strategies and organizational plans for the development of microfinance institutions.

Keywords: Microfinance, Poverty and Microfinance Clients.

A Conceptual Review on Microfinance

Microfinance is a form of banking where specialized loans are offered at low interest rates. Generally, microfinance refers to savings and credit. However, it also includes various other financial services like insurance and payment services. The microfinance services are provided to those individuals living in both urban and rural areas who have limited access to the formal financial sector.

Client retention and creating client loyalty are inevitable factors for any microfinance institution to progress; as drop-out of clients can cause inefficiency in the controlling and monitoring system of the microfinance institutions (Rahman, 2014). Drop-out of borrowers from microfinance is a major problem because their complaints adversely affect the image of the institution and discourages other people from utilizing the benefits of microfinance. Drop-out clients provide the most genuine feedback because they are not under the influence of the microfinance institution any more. To gain reliable information about client exit is one of the most difficult tasks faced by any microfinance institution. Clients often do not express openly the reasons of their business failure. A number of microfinance institutions have experienced a drop-out of clients because of management problems. Sometimes, fraudulent transaction committed by the staff of the institution can lead to clients resigning from the microfinance institution. Microfinance institutions face risk as a result of default from the borrowers. Natural disasters like floods and earthquakes are also risk factors as borrowers engaged in agricultural activities are not able to make the repayments. Some clients switch to other microfinance institutions primarily in the interest of innovative products being offered by other institutions.

The main research question is to investigate the reasons of drop-out of clients from microfinance. The purpose of the conducted research is to assess the reasons of separation from microfinance services. Clients who have withdrawn from microfinance have been considered as an audience for the research in order to measure the overall impact of the program. These clients have benefited from microfinance services but after a period of time separated from the system. Therefore, this research aims to understand the reasons of separation from microfinance so that appropriate recommendations can be made and clients can be encouraged to borrow from microfinance institutions. Feedback from drop-out clients can improve the credibility of the research and yields to important information (Barnes, 2000). Moreover, questionnaire approach is used as the primary research design which not only exemplified

the client perspective as a result of program participation but also illustrated intangible factors like gender relationships and self-confidence (Barnes, 2000).

Retrospective Review of Related Research on Microfinance

The concept of microfinance is not a very old concept. Microfinance started gaining recognition in the 1980's. Microfinance emerged formally when Professor Muhammad Yunus from Bangladesh addressed the banking problem faced by the poor people through a program of action-research. In 1976, Professor Muhammad Yunus with his graduate students in Chittagong University designed an experimental credit program to serve the people. The experiment produced very successful results after which it was implemented in hundreds of villages. After entering into an agreement with the rural banks, he disbursed and recovered huge quantity of loans. However, the bankers refused to take the project forward at the end of the pilot phase, as they feared it to be too expensive and risky to sustain in spite of the positive results shown by microfinance. Therefore, the Grameen Bank was founded in 1983 with the support and aid from donors. After the success of Grameen Bank, other specialized microfinance institutions were established, and many commercial banks also followed Grameen Bank's example and started to specialize in microcredit, with the aim to fulfill the needs of those who cannot be facilitated with conventional financial facilities. Today Grameen Bank serves more than 4 million borrowers and focuses its services to the lower strata of the economy. The concept of microfinance is common in most of the countries. Some countries have garnered expertise in the field of microfinance. For instance, the government of Indonesia has provided supportive conditions for the lenders and the borrowers of microfinance. In Indonesia, special village-based microfinance institutions have been established. These non-bank institutions provided subsidized farming credit for small-sized farmers (Yunus and Weber, 2007).

The Microcredit Summit Campaign of 2006 had aimed to reach 175 million of the world's poorest families by the provision of microcredit especially to women by the end of 2015. The total number of microfinance institutions around the world as of 2010 are 3,652. The total number of clients is approximately 205,314,502 and out of this more than 50% of the loans were given to women (Yayla, 2012).

Sub-Saharan Africa was among the three regions that showed high numbers of borrowers and savers as compared to global averages in 2009 (Rooyen,Stewart and De Wet,2012). The operating and administrative costs within the Sub-Saharan Africa Region are above that of other countries. Despite the high costs, microfinance institutions in Africa are among the most productive in terms of borrowers and savers as compared with global averages. In 2003, women represented 61 % of the total borrowers from the microfinance institutions in Africa. In the present period, the microfinance industry is undergoing a crisis. In spite of this, microfinance is on an increase in Africa. The micro-credit and micro-saving within Africa has had a positive impact on the income and livelihood of people (Lafourcade and others, 2005).

There is a huge potential of microfinance in Brazil as the country has a developed financial market in terms of retail banking. Therefore, the experienced micro entrepreneurs can contribute to a great extent to the microfinance industry in Brazil. However, the latest statistics depict the fact that Brazil has only managed to meet 2 to 3 % of the demand for microfinance products. The microfinance institutions face problems due to hyperinflation which hinders their growth. In Brazil, there are 16.4 million micro enterprises out of which approximately 8.2 million are potential customers for microfinance products. However, currently only 1.1 million micro enterprises are current clients of microfinance products (Chakravartı, 2015).

Development Challenges and Microfinance

Poverty and unemployment continue to be some of the significant challenges for development in Turkey. According to the basic basket of expenditures considered by the Turkish Statistical Institute about 18% of Turkey's population is facing poverty. Approximately, 12.8 million people are below poverty line in Turkey according to the statistics of 2011 and poor people lived mostly in rural areas.

Approximately, 20% of the population earns less than 2$ a day (Ateş and Öğütoğulları, 2012). In 1999, there was a severe earthquake in Turkey after which poverty accelerated in Turkey (Korkmaz and Bayramoğlu, 2007). The demand for microfinance is by people who have low income and are unable to finance the needs of daily life but have the skills to progress if necessary capital is provided to them. The scope for microfinance in Turkey is enhanced by the inclusion of people who want to develop or establish micro enterprises.

Poverty is a diverse development challenge that varies across different countries and every country has a different culture. Alleviation of poverty by the establishment of microenterprises requires diverse models with regard to different countries. Therefore, every country should design the system of microfinance with regard to their culture and people. Due to significant income disparity among the segments of the population there is a need to tailor services to specific markets and to include non-loan products such as savings deposits, insurance, products to deal with remittances, and even pension funds. In the long run, microcredit can have an impact on female empowerment as women become financially stable and are able to participate in decision making issues within domestic and social sphere (Obaidullah, 2008).

Instrument of Microfinance for Poverty Alleviation

Studies question the effectiveness of microfinance on poor and on people who are below poverty line. Mostly the clients of microfinance tend to be around the poverty line therefore the effectiveness of microfinance is higher for poor people than for people who are below poverty line. This is because microfinance institutions may not succeed in including the destitute individuals in their portfolio because of the problems of self-exclusion, or lack of sustainability of their participation. So the standard model of microfinance becomes incapable for the inclusion of impoverished individuals. Microfinance is one of the most appropriate instruments for poverty reduction as consumption is increased due to better economic conditions after participation in microfinance (Leikem, 2012).

Financially disadvantaged people have the need for financial services so that they can manage their scarce financial resources in an efficient manner. Microfinance institutions provide diverse payment services, money transfers, insurance and micro-entrepreneurship deposits and loans. Poor people constitute a major proportion of the total population of every country and access to financial services usually enables the poor people to collect assets and to reduce their vulnerability from external shocks. The poor people usually finance their needs by taking loans from costly and informal means and receive saving services through rotating saving clubs but these methods have a very high rate of risk and fraud (Yayla, 2012). The poor actually do not have adequate resources with which they can achieve stability in their lives. They have the required talent to progress but they are unable to utilize their talents because their advancement is hindered by financial instability. Microfinance can be used to combat the phenomenon of deprivation of goods and necessities, eventually aiding to enhance the standard of living of the borrowers. The microfinance institutions are capable of mobilizing savings and provide credit to the people. In Turkey, the borrowers of microfinance usually engage in microfinance businesses that have a high turnover rate so they can use these rates of return to make the repayments to the microfinance institutions (Burritt, 2003).

Microfinance cannot erase poverty all of a sudden but can be used as a weapon against poverty and other development challenges. It can be used to make sustainable contributions to consolidate the system. Microfinance is not the solution for abject poverty. For instance, destitute people who have no means of livelihood cannot make efficient use of microfinance as they have no means of repayment. So other development initiatives should definitely be encouraged (Yayla, 2012). According to a research, microfinance does not alleviate poverty but it is an instrument to convert the needs of poor people to effective demand. Microfinance is not a miracle solution for poverty so it must be integrated with social development program in order to achieve significant results (Günel and Aytulun, 2006).

Supply of Microfinance in Turkey

The demand of financial services by the financially disadvantaged people is significant, hence, cannot be ignored. Mostly, people are engaged in some sort of income-generating activities. Microfinance can provide adequate assistance so that these people can be facilitated (Dincer, 2014). Accordingly the supply of microfinance should be sufficient to fulfill the demand. An explanation of the microfinance institutions is provided below:

Maya Enterprise. In 2001, Foundation for the Support of Women's Work[1] received financial support and Maya Enterprise was established. The Maya Enterprise has a diverse credit portfolio for different segments of the society. The Maya enterprise is a business development program and it has various products in its portfolio. Some of the projects of the Maya Enterprise are "Maya We" which focuses on the business diversification and "Maya Family" which facilitates domestic needs like bills and expenses(Günel and Aytulun, 2006:). Maya Enterprise targets women with already existing businesses. Mostly, the members of the Maya Enterprise are single, divorced or widowed women so they support them in finding employment opportunities.

Maya Microeconomic Support initiated the services of microfinance with the disbursement of ₺1 million which was financed by national and international donors. The disbursement of credit was 66% for production, 26% for services and 8% was allocated for other sectors (Ateş and Öğütoğulları, 2012). As of 2004, the Maya Enterprise had 712 clients and the loans were utilized for businesses in agriculture, trade and the services sector (Artukoğlu, 2009). The credit ranges from ₺100 to ₺900 and the maturity of the loan is from 3 to 12 months (Yayla, 2012).

Turkish Grameen Microfinance Program (TGMP). TGMP was started in 2003 in the city of Diyarbakır. This program was started in Diyarbakır on 18th July 2003, by the President of Turkey; Recep Tayyip Erdoğan gave ₺500 to individual women and with a total of ₺6000 microcredit was initiated with the loan disbursement to 1553 women. The credit was mostly used for manufacturing the handicrafts (Saatçi and Özçam, 2013). TGMP follows the principles of the Grameen Bank which comprises of discipline, unity, hard work and courage (Obaidullah, 2008).

One of the primary motives of TGMP is based on the principle that the poor people can utilize their abilities in self-employment ventures if they are given access to capacity-building trainings and capital in the form of microcredit. The microcredit system is not based on the financial possessions of women but on the evaluation of her ambitions to work towards the future building on her potential. The belief of microcredit system is that all people, including the destitute people, are equipped with endless talents. TGMP is known as the bank of the poor and in the long run it aims to facilitate approximately 19 million poor people of Turkey (Korkmaz and Bayramoğlu, 2007). The graphical illustration of the members of TGMP is shown in Figure 1. It can be seen that the member count increased rapidly from 2007 till 2012. After that the member count became stagnant which is because of lack of funds as a result of which microfinance loans could not be extended.

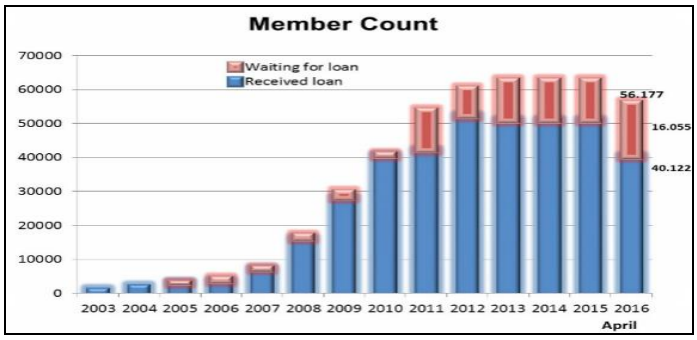

Figure 1. Member Count of TGMP

[1] Foundation for the Support of Women's Work is a non-profitorganizationknown as Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV) in Turkey (Günel and Aytulun, 2006:).

General Directorate of Social Assistance and Solidarity. One of the well-known institutions for poverty alleviation within Turkey is General Directorate of Social Assistance and Solidarity2. It supports people who are in a dire need for aid or rehabilitation. General Directorate of Social Assistance and Solidarity initiated the Social Risk Mitigation Project (SRMP) in 2001 which was aimed to provide resources to financially disadvantaged people and to strengthen institutions that contribute to this cause. In the period of 2002-2007 Local Enterprises Program was initiated which aimed to provide employment opportunities to people who had no resources to initiate a business. With the aim to provide assistance, the organization distributed a total of ₺1,797 million in 2008 and ₺2,379 million in 2009, respectively (Yayla, 2012).

Types of Loan offered by TGMP

TGMP offers five types of loans. It initially offered only Basic Loan to its borrowers and this is repaid within 1 year. Then the Entrepreneurial Loan was started to support borrowers to develop their existing businesses. Later, the Animal Husbandry (Livestock) Loan program was launched in 2005 which is especially provided by the rural branches of TGMP. This loan is usually provided 6 months before the Muslims' religious festival of sacrifice. Afterwards in 2013, the Social Development Loan and Communication Loan have initiated and are successfully being offered to the borrowers till today (Yayla, 2012).

In 2011, TGMP launched the insurance program which protects the micro-credit borrowers. From 2012, micro insurance became a requirement for all the micro-credit borrowers. This program has been introduced in Turkey for the first time and as of June 2012 all the borrowers of microfinance from TGMP are covered by their micro insurance program. The insurance program compensates the borrowers in the case of death or accidents. TGMP provides services in 67 out of 110 provinces, solely on the basis of trust and without any collateral requirements. This is illustrated in Figure 2.

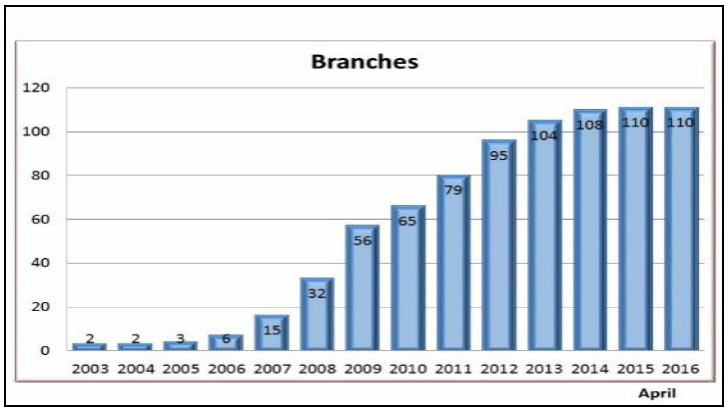

Figure2. Branches of TGMP

Methodology of Study

The methodology used for the study and the tools used to conduct the research are in correlation to the drop out of clients from microfinance. Drop-outs are those clients who faced negative consequences from microfinance resulting in their departure from the microfinance institution. Drop-outs from microfinance provide a useful source of information for the microfinance institutions to improve their performance (Simanowitz, 2000). Therefore, only drop-out clients were selected for the study.

Sampling Procedure and Data Collection

2 General Directorate of Social Assistance and Solidarity is known as Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) in Turkish (Yayla, 2012).

Respondents were selected from Ankara and Konya regions in order to get a detailed view of reasons of separation from the microfinance system3. Convenience sampling technique has been used to select the research audience due to time and budget constraints. This "non-probability" sampling technique is used where subjects are selected because of their convenient accessibility and proximity to the researcher (Rehman, Moazzam and Ansari, 2015).

The research method is qualitative and the non-longitudinal approach is used. The categories of responses from a standardized questionnaire were used as the principal data collection method. A simple selection approach was used to select the audience for the survey. In addition to this, journals and articles were reviewed to gain an in-depth understanding of microfinance.

Statistical Analysis of Survey Results

The analysis has been prepared by using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) software. The interpretation and results have been made in accordance. The sample size has been determined with regard to the population size of the selected cities (Israel, 1992). As the population size of the microfinance branches of TGMP in Ankara and Konya is approximately 930 so an approximate sample size of 150 has been selected for the research at 10% confidence level.

Table 1. Demographic Profiles of the Clients

	Frequency	Percent
Literate	57	38.0
Primary School	38	25.3
High School	32	21.3
Bachelor	23	15.3
Total	150	100.0

Table 1 shows the demographic profile of the clients of TGMP. Majority of the women are able to read and write. In addition to this, about 15 % of the women are Graduates and are considered to be well educated according to the educational standard of Turkey. Approximately, 21% have completed High-School.

Table 2. Types of Loan

	Frequency	Percent
Basic Loan	79	52.7
Entrepreneurial Loan	35	23.3
Social Development Loan	24	16.0
Animal Husbandry Loan	4	2.7
Communication Loan	8	5.3
Total	150	100.0

Table 2, shows the loan portfolio of clients. Out of the total respondents, approximately 52% received the Basic Loan. TGMP started its microcredit activities with the initiation of the basic loan. In addition to this, 16% of the respondents received the Social Development Loan. Social Development loan is granted to entrepreneurs who have a unique business idea or who require financial assistance to improve their existing business. It is also offered to the experienced members of TGMP who seek further financial resources to establish their business (Yayla, 2012). Animal Husbandry Loan is granted at distinguished time of the year so it was received by about 2.7% of the respondents.

3 Special gratitude is offered to TGMP General Manager, Halil Orhan for his patience and time in assisting the data collection procedure from the respondents.

Table 3. Client Exit due to Insufficient Credit Limit

	Frequency	Percent
Yes	124	82.7
No	26	17.3
Total	150	100.0

Table 3 illustrated that 82% of the respondents claimed that with review of the current expenditures, the credit limit was not enough to finance the business requirements. Therefore, insufficient credit limit was an important reason of separation from microfinance as the clients were unable to make enough savings.

Table 4. Client Exit due to Service Fee Charged on Loan

	Frequency	Percent
No	48	32.0
Yes	102	68.0
Total	150	100.0

Table 4 shows the results for service fee being the reason of separation from microcredit. 68% of the respondents claimed that service fee was an important reason of separation from the program. They suggested that the service fee should range from 5% to 10%. Interest rates or service fee should be reduced to retain clients to microfinance. On the other hand, 32% of the respondents disagreed and claimed that service fee was not heavily charged and it was not an important reason of exit from the system.

Table 5. Government should Support Microfinance Program

	Frequency	Percent
Strongly Disagree	3	2.0
Disagree	2	1.3
Neutral	11	7.3
Agree	83	55.3
Strongly Agree	51	34.0
Total	150	100.0

In Table 5, 55% of the respondents agreed and 34% of the respondents strongly claimed that the Government should provide financial support to TGMP in order to provide more funds to TGMP. However, 7% of the respondents were neutral in their opinion. Research shows that microfinance can be one of the remedies for poverty and support from the government can lead to the initiation of new programs that would generate employment opportunities for the people.

Table 6. Satisfaction from Microfinance

	Frequency	Percent
Not at all Satisfied	3	2.0
Not Satisfied	20	13.3
Neutral	16	10.7
Satisfied	86	57.3
Very Satisfied	25	16.7
Total	150	100.0

Table 6 showed the satisfaction of microfinance by the clients. In general 16% of the clients were extremely satisfied by the microcredit system and 57% were satisfied by the services of TGMP. However, a small percentage of about 15 % were not satisfied with their experience of microfinance.

Table 7. Microfinance can Solve Poverty

	Frequency	Percent
Strongly Disagree	4	2.7
Disagree	12	8.0
Neutral	8	5.3
Agree	77	51.3
Strongly Agree	49	32.7
Total	150	100.0

Table7 analyzed the consent to which microcredit solved the issue of poverty within Turkey. Approximately 10% of the respondents disapproved and claimed that microfinance has no impact on poverty. However, 84% of the respondents strongly claimed that microfinance can solve poverty within Turkey. Microfinance is effective in regional development as it is an important component of the financial market of the economy. Microfinance institutions participate in social responsibility by providing financial resources to the women. Therefore, microfinance loans have a great potential to struggle against poverty (Korkmaz and Bayramoğlu, 2007). The success stories of the members of TGMP in the media have confirmed that TGMP has helped women to boost their income and can be used as an effective strategy against poverty (Yayla, 2012).

Conclusion

Microfinance in Turkey can not only improve the economy of the country but can also lead to the deepening of the financial markets by providing financial services to the people of the lowest financial status. Microfinance has managed to impact the lives of thousands of families within Turkey (Dincer, 2014). The conducted research has confirmed that microfinance has brought a change in economic thinking with the idea that the financially disadvantaged people can also impact the economy. Expectations of women had a direct impact on their experience of microfinance. Among the respondents, women who had other sources of income did not consider microfinance credit to be sufficient to fulfill their needs. On the other hand, women who were near the poverty line made very adequate use of the credit. In contrast to this, women who had other sources of income or other job opportunities preferred to withdraw from the system because their expectations could not be fulfilled.

TGMP does not discriminate among the members on the basis of individual's income level in the decision of eligibility for the credit. Microfinance may not necessarily increase income for everyone but they do provide a range of options for the people to protect themselves against mishaps. The research showed that the majority of the respondents experienced an increase in monthly income which is a success-factor for TGMP.

Microfinance institutions should consider increasing the credit limit. The credit limit is not considered enough to conduct a microfinance business and clients expect an increase in the credit limit to carry out a microfinance business. The insufficient credit limit is complemented with the inability to make enough savings as it can be seen from Figure5. According to the study, the respondents considered that microcredit barely meets the financing needs of the borrowers. Entrepreneur members benefited from the current limit of microcredit because microcredit enables them to purchase products from wholesalers in large quantities and get discount as they are able to pay in cash (Yayla, 2012).

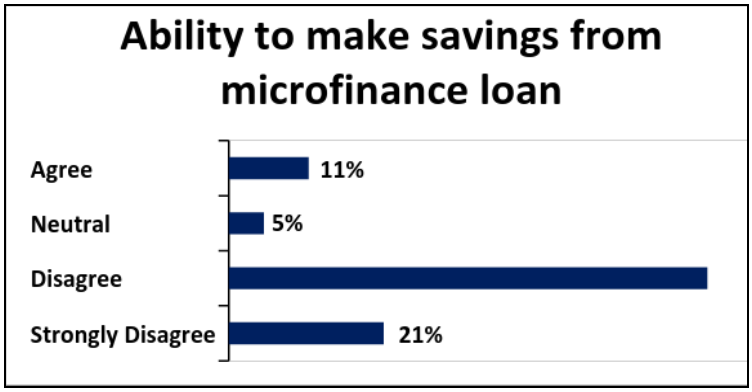

Figure 3. Ability to Save from Microfinance Loan

The study has tried to interrogate the reasons of departure of clients from the microfinance system. After conducting the research via questionnaires, interviews and case studies, recommendations were prepared to increase the client retention ratio. With regard to the conducted research, some respondents considered weekly meetings to be a hurdle for them in conducting their businesses. Most of the respondents desired for a change in the weekly repayment schedule because they were unable to make the repayments to the personnel of TGMP. The repayment schedule is proposed to be changed to a monthly basis so that the borrowers can be facilitated. Therefore, microfinance institutions should consider a change in their repayment schedules. The weekly schedule also results in additional operating costs for the microfinance institution but the management of TGMP considers it important for the maintenance of discipline in the payments. Therefore, for the microfinance sector to realize its potential, the human and institutional capital should collaborate to match its financial sources.

Recommendations

Increase in Supply

It has been confirmed from previous research that there is an untapped capacity for microfinance in banks and the non-governmental organizations. The gap between the supply and demand of the microfinance institutions is vast. The funds from the government and from donors are not sufficient enough to meet the large demand for microfinance as only 5% of the poor have access to the financial services. Therefore, a microfinance strategy of banking with the poor is workable and the microfinance institutions can become profitable and sustainable by employing this strategy.

Increase in Credit Limit

The credit limit should be increased so that women can be provided with more financial support for their businesses. Insufficient credit limit was found to be related to the dissatisfaction of microfinance in the conducted research. Therefore, a plan should be made to increase the credit limit to provide better prospects of profit to the borrowers. According to the borrowers, the loan amount is not sufficient to finance the expenditure of carrying out the business. Moreover, increase in the credit limit would also benefit the microfinance institution as the service fee received from the borrowers would increase with regard to the credit disbursed. Therefore, this can benefit both the microfinance institution and the borrowers (Yayla, 2012).

Rate of Service Fee

Microfinance institutions require finances to carry out their operating activities. Therefore, they charge an interest rate to the members. Hence, TGMP charges a service fee from its clients to finance the necessary expenses (Yayla, 2012). Presently TGMP disburses credit amount of a maximum of approximately ₺15,000.Along with this amount, it charges a service fee of 15% on the disbursed principal amount. Other than this amount, TGMP does not require any collateral or possessions as a guarantee from the borrowers.

Government Support and Adequate Legal Framework

Constraint of funds is being faced by microfinance organizations owing to lack of adequate legal framework. Their status limits their access to funding opportunities and hinders them from receiving funding from international organizations. Moreover, insufficient regulatory framework results in lack of government support and this is one of the primary reasons of failure of microfinance. The research reinforced the fact that government support is an inevitable component of support for the microfinance institutions. The government of Turkey should introduce appropriate framework for the support of microfinance. In Turkey, there are no specific microfinance guidelines for the non-governmental organizations. A specific regulation should be implemented to specify the criteria for the minimum capital requirements and the capital adequacy ratio. This can bring a great change for the clients of microfinance and also for the existing non-governmental organizations that are engaged in microfinance. Government support can facilitate the microfinance institutions in spreading awareness among the society about the microfinance program and to provide services to the people who are not otherwise served by any other institution (Yayla, 2012). In addition to this, the stakeholders can provide an enabling environment for the progress of microfinance through the coordination of donor and investor activities. The stakeholder education should be broadened because the stakeholders can accelerate the microfinance sector by supporting the establishment of a various financial demonstration models (Burritt, 2003).

Human Resource Development

Microfinance is a labor-intensive industry so the Human Resource management function should be developed and the recruitment policies should be well-defined and appropriate compensation packages should be introduced for employees.

The personnel play the most important role in the client satisfaction as all the clients directly interact with the personnel. The drop-out of clients is directly related to the behavior of the employees. The employees should try to provide feedback to the borrowers in the shortest period possible as the borrowers insisted on urgent feedback to their credit demands from the loan officers. Microfinance institutions should focus on efficient fieldwork as an inevitable need for the progress of the microfinance institution so that the borrowers can be motivated and supervised (Obaidullah, 2008).

Innovative Training Methods

Entrepreneurship training should be more rigorous and better training methods should be introduced for the entrepreneur clients in order to provide better guidance to the borrowers of the Entrepreneur Loan. This recommendation was derived from the phenomenon that in some cases women set up businesses for products that sometimes have a saturated market as they lack diverse skills and knowledge required for carrying out a successful business with regard to its demand and supply analysis. This results in supply surplus of some products as many women in the same district are involved in identical fields of businesses. Therefore, microfinance institutions should provide maximum information to women about their planned businesses. In addition to this, microfinance institutions should have agreements with international markets so that these women can sell their products in large scale markets (Yayla, 2012).

Product Diversification

Microfinance industry is one of the very few industries that are product-driven instead of market driven. The micro finance institutions attract products according to the needs of the broader population. The products are priced in such a way that the revenue covers the full cost of expenses and enables profitability. In addition to this, clients should be provided with other services like the facility to transfer money within the country to other family members (Burritt, 2003).

Potential of Islamic Microfinance in Turkey

Islamic microfinance means that loans are given on an interest –free basis. These interest free loans are called Riba loans. The system of Riba can be very beneficial for implementing microfinance in the

country. Actually the concept of Islamic microfinance can aim to promote entrepreneurship and elevate economic justice by the provision of loans to the rich and the poor alike (Siddiqi, 2008).

Riba or interest is charged on the conventional financial contracts. Therefore, Islamic Riba-free contracts are seen as a method to increase financial inclusion. The system of Islamic microfinance can be implemented so that the underserved groups in the rural areas can be supported. The microfinance institutions can expand their reach by offering Islamic financial services in areas where people are reluctant to use conventional financial services (Obaidullah, 2008). It is a mutual effort to accelerate business development and to achieve social development instead of profit maximization. The system of extending interest free loans is called Qard-e-Hasan. It is based on the fact that the lender gives interest-free loan to the borrower and the borrower returns the loan on the promised date. Interest-free microfinance institutions have started to increase. For instance, Akhuwat is a microfinance institution in Pakistan (Rehman, Moazzam and Ansari, 2015).

Turkey has tried to stabilize the level of poverty prevailing in the country. The people of Turkey have better financial access as compared to the people of other countries. Microfinance services offered in Turkey do have any Sharia-related issues because of their non-financial nature; therefore, can easily be converted to the mode of Islamic microfinance (Obaidullah, 2008). At micro level, non-governmental organizations should recognize sustainability as the core factor of development and establish linkages with banks and capital markets

The recommendations provided in this study can become a component of an improvement scheme for TGMP and other microfinance institutions. TGMP can utilize the findings of this research to increase client satisfaction. TGMP can use this research to expand their outreach within the country. The suggestions can be employed in the form of pilot schemes and applied in some provinces of Turkey. In the case of positive results, these changes can be applied in all the cities of Turkey.

The recommendations provided in this study can become a component of an improvement scheme for TGMP and other microfinance institutions. TGMP can utilize the findings of this research to increase client satisfaction. TGMP can use this research to expand their outreach within the country. The suggestions can be employed in the form of pilot schemes and applied in some provinces of Turkey. In the case of positive results, these changes can be implemented in all the microfinance branches of Turkey.

References

Ateş, G., & Öğütoğulları, E. (2012).Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Mikrokredi Uygulamaları [Micro Credit Practices in the Fight against Poverty in Turkey].Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 14.2: 33-54. (1 January, 2016).

Artukoğlu, M. M. (2009). Micro Credit Applications for Decreasing of Poverty in the World and Turkey‖. [Electronic Version] Ege Ünv. Ziraat Fakültesi Dergisi. 46.3: 225-230.(14 February, 2016).

Barnes, C., & Sebstad, J. (2000). Guidelines for microfinance impact assessments. Assessing the Impact of Microenterprise Services (AIMS)–USAID.Washington, DC.

Burritt, K. (2003). Microfinance in Turkey. Draft paper for the United Nations Development Programme: United Nations Capital Development Fund.

Chakravartı, P. (2015). Micro-finance : A study on BRIC countries. [Electronic Version] International Journal of Research in Business Management.3.7: 75-82 (12 November 2015).

Dincer, C. (2014). The Role of Microfinance in Women's Empowerment in Turkey.

Günel, G., & Aytulun, Ö. (2006). Assistance or Subjugation: The Impact of Microcredit on the Poor. (2006). International Conference on Human and Economic Resources.154-169.

Korkmaz, D., & Bayramoğlu, M. (2007). Yoksullukla Mücadelede Mikrofinans Modelive Mikrofinans Kuruluşlarının Finansal İşlevleri [The Financial Functions of Microfinance Institutions and the microfinance model against poverty].MUFAD Journal.98-110.

Lafourcade, A., Isern, J., Mwangi, P., & Brown, M. (2005).Overview of the outreach and financial performance of microfinance institutions in Africa. Microfinance Information Exchange (MIX). Micro Banking Bulletin. 3-14

Leikem, K. (2012). Microfinance: A Tool for Poverty Reduction?.University of Rhode Island,HonorsProgram.http://digitalcommons.uri.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1308&context=srhonorsprog (15 November, 2015).

Obaidullah, M. (2008). Role of Microfinance in Poverty Alleviation: lessons from experiences in selected IDB member countries. Islamic Development Bank.2.21:1-71. (10 October, 2015).

Rehman, H., Moazzam, A., & Ansari, N. (2015). Role of Microfinance Institutions in Women Empowerment: A Case Study of Akhuwat, Pakistan. [Electronic Version] A Research Journal of South Asian Studies.30.1: 107-125. (10 November, 2015).

Van Rooyen, C., Stewart, R., & De Wet, T. (2012). The impact of microfinance in sub-Saharan Africa: a systematic review of the evidence. [Electronic Version] World Development.40.11: 2249-2262. (16 April, 2016).

Saatçi, E., &Özçam, Ö. (2013). Early application of social business in Turkey: The case of the Diyarbakir/Sur microcredit program. Social Business. [Electronic Version] Social Business. 3.3: 251-258. (15 March, 2016).

Simanowitz, A. (2000). Client exit surveys: A tool for understanding client drop-out. Journal of Microfinance/ESR Review, 2.1:112-137.

Siddiqi, K. (2008). Potential of Islamic microfinance in Pakistan Discussion Paper Series, United Kingdom: Loughborough University School of Social Sciences.

Turkiye Grameen Mikrofinans Programı. http://www.tgmp.net/tr/ (24 April 2016).

Yayla, R. (2012). Effects of Microcredit Programs on Income Levels of Participant Members :Evidence From Eskişehir, Turkey, Unpublished Master's dissertation. Istanbul: Mıddle East Technical University.

Yunus, M., & Weber, K. (2007).Creating a world without poverty: Social business and the future of capitalism. New York: Public Affairs.

Turkstat
http://www.turkstat.gov.tr/Start.do;jsessionid=ZzlHXcJKGnVJ8Y9MhhF91Kf3Msl8T2WBqgJ47hQfzvwwgQvk79R (24 April 2016).

Endüstriyel İşletmelerin Yeni Ürün Geliştirme Sürecinde Müşteri Katılımına Yönelik Teorik Bir Araştırma

[1]Onur Şaylan **[2] Yusuf Esmer**

[1] Yrd. Doç. Dr.,Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/Çan Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü,onursaylan@comu.edu.tr

[2] Öğr. Gör. Dr.,Sinop Üniversitesi / Gerze Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı,yesmer@sinop.edu.tr

Özet: Endüstriyel işletmelerin başarısı yeni ürün geliştirmeyle mümkün olmaktadır. Dolayısıyla endüstriyel işletmelerin rekabet güçlerini, satışlarını ve karlılıklarını artırmaları ve kaliteli olabilmeleri için müşteri istek ve beklentilerine uygun yeni ürün geliştirerek pazara sunmaları gerekmektedir. Yeni ürün geliştirilmesinde müşterilerin katılımının önemli rolü bulunmaktadır. Müşterilerin ihtiyaç, istek ve beklentileri sürekli değişmekte ve uzun dönemde takip edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle müşterilerle uzun dönemli ilişkiler kurma yeni ürün geliştirmede oldukça etkilidir. Endüstriyel pazarlamada müşterilerin yeni ürün geliştirilmesine katılımının amacı müşteri istek ve ihtiyaçlarını belirlemek, yeni fikirler ortaya koymak, ürün pazarlamasını kolaylaştırmak ve maliyetleri en düşük düzeye indirmektir. Müşteri katılımının diğer amacı ise işletme için gerekli olan bilgi kaynaklarını elde etmektir. Yeni ürün geliştirmeye müşteri katılımını sağlamak için çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bunlar; anket, odak grup görüşmesi ve internettir. Bu yöntemler kullanılarak müşterilerin istek ve beklentileri belirlenmekte ve bu doğrultuda yeni ürün geliştirilmektedir. Bu çalışmanın amacı yeni ürün geliştirilmesinde müşteri katılımını teorik çerçevede tartışmak ve önemini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmada endüstriyel işletmeler ve yeni ürün, yeni ürün geliştirme süreci ve endüstriyel işletmelerin yeni ürün geliştirme sürecinde müşteri katılımı konuları incelenmektedir. Çalışmanın sonunda, yeni ürün geliştirme sürecinde müşterilerin düşüncelerine başvurulması ve bu doğrultuda ürün geliştirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Müşterilerle uzun dönemli iyi ilişkiler kurularak başka bir ifade ile ilişkisel pazarlama anlayışı geliştirilerek yeni ürün geliştirmeye müşteri katılımının sağlanması işletmenin başarısına önemli katkı sağlamaktadır. Bu çalışma pazarlama yöneticilerine ve yenilik yönetimi literatürüne katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Endüstriyel işletmeler, yeni ürün, yeni ürün geliştirme, müşteri katılımı, yenilik yönetimi

A Theoretical Study on Customer Participation in New Product Development Process Of Industrial Businesses

Abstract: The success of industrial companies possible with new product development. Therefore industrial companies should develop new products to increase competitiveness, sales and profits in accordance with customer wants and expectations. Customer involvement has important role in new product development. Customer needs, wants and expectations is changing and should pursue in long term. Therefore long term relations with customers is important for new product development. The aim of the customer involvement to new product development is to determine customer needs and wants, to develop new ideas, to ease the marketing of products and to decrease the costs to minimum. The other aim of customer involvement is to get information resources for company. Various methods use to involve customer to new products development. These are survey, focus group discussion and internet. Using these methods the customer needs and wants determine and the new products develop with these perspective. The aim of the study discuss the customer involvement in a theoretical perspective and center its importance. With these scope, industrial companies and new products, new product development and customer involvement to new product development process of industrial business subjects has been examined. According to the result of the study it is necessary to consult the customer thoughts and develop new products with this perspective. The customer involvement to the new product development and good relations with customers in other words developing relationship marketing concept important contribute to the company success.This study will contribute to marketing directors and innovation management literature.

Keywords: Industrial Businesses, New Products, New Product Development, Customer Involvement, Innovation Management

1. Giriş

Çağdaş yönetim literatüründe sürekli değişen pazar koşulları ile baş edebilmek için yeni ürün geliştirilmesi ve yenilik yapılması ihtiyacı üzerinde önemle durulmaktadır. Yeni ürün geliştirmenin rolü hem pazarlama hem de yenilik yönetimi literatüründe önemle vurgulanmaktadır. Yeni ürün geliştirme "değer oluşturma stratejisi" olarak ifade edilmektedir. Yeni ürün geliştirmenin amacı ürün ve hizmetlerin geliştirilmesinin ötesinde üstün müşteri değeri oluşturmaktır. Yeni müşteri değerinin oluşturulması, rakiplerden farklılaşma ve sürdürülebilir rekabet avantajının elde edilmesi açısından önemli olmakta, kar ve gelirlerin artmasına olanak sağlamaktadır (Svedsen vd., 2011: 514 ; Rocca vd., 2016: 45-46). Yeni ürün geliştirme üzerine yapılan pazarlama araştırmalarının büyük bir bölümü konuyu müşterinin bakış açısından değil, üreticinin bakış açısından ele almaktadır. Birçok işletme için müşteriler önemli bir bilgi kaynağı olarak görülmektedir. Araştırmacılar kilit müşterilerden sağlanan bilgiler ile müşterilerin ihtiyaç ve problemlerinin anlaşılmasının ürün geliştiriciler için kritik başarı faktörü olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle endüstriyel yeni ürün geliştirme sürecinde müşteri katılımı oldukça önemlidir. Müşteri katılımı geliştirme maliyetlerini azalttığı, geliştirme zamanından tasarruf sağladığı, etkinlik, üretkenlik ve kaliteyi geliştirdiği için işletmelerin rakipleri karşısında rekabet gücü elde etmelerini sağlamaktadır. Ayrıca tedarikçilerin sürekli olarak üstün pazar performansı elde etmelerine yardımcı olmaktadır. Ürün geliştirmede müşteri katılımı sadece geliştirme sürecini değil, aynı zamanda daha sonraki pazarlama çalışmalarını da etkilemektedir. Yeni ürün geliştirme sürecine müşteri katılımı ürünlerin pazara çıkma süresini kısaltmakta, yeni fikirler ve çözümlerin üretilmesine olanak sağlamaktadır. Endüstriyel pazarlarda yenilik ve ürün geliştirme, müşteri-tedarikçi ilişkisi ile gerçekleşmektedir (Li vd., 2015: 1041-1042; Laage vd., 2014: 258; Svedsen vd., 2015: 513-514). Müşterilerle ilişkiler geliştirme, yeni ürün geliştirme projeleri için başarı faktörü sağlamakta ve bu ilişkilerin uzun dönemli olması gerekmektedir (Abdolmaleki ve Ahmedian, 2015: 148). Bu çalışmanın amacı endüstriyel işletmelerin yerin ürün geliştirme sürecinde müşteri katılımını teorik çerçevede tartışmak ve önemini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmada endüstriyel işletmeler ve yeni ürün, yeni ürün geliştirme süreci ve endüstriyel işletmeler açısından yeni ürün geliştirmede müşteri katılımı konuları incelenmektedir.

2. Endüstriyel İşletmeler Ve Yeni Ürün

İşletmeler ekonomik yapı bakımından sınıflandırıldığında mal üreten (üretici) işletmeler, satıcı (ticari) işletmeler ve hizmet üreten işletmeler olmak üzere üç grupta toplanmaktadır. Endüstriyel işletmeler bu gruplandırmada mal üreten işletmeler içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla sanayide faaliyet gösteren ve fiziksel mal üreten büyük-küçük tüm işletmeler endüstriyel işletme olarak adlandırılmaktadır (Mucuk, 2014: 42). Endüstriyel işletmeler, insan ihtiyaçlarını karşılamak için hammadde, yarı mamul gibi girdileri belirli işlemlerden geçirdikten sonra elde ettiği çıktıları endüstriyel pazarlarda sunan işletmelerdir. Bunlar otomobil, lastik, boya vb. çeşitli sektörlerde faaliyette bulunan ve yeni tip ürünler ortaya koyan işletmelerdir (Tengilimoğlu vd., 2014: 36-37). Endüstriyel işletmeler, endüstriyel tüketicilere yönelik hammadde, yardımcı madde, eğitim, bakım-onarım vb. mal ve hizmet üreten işletmelerdir (Ünsalan ve Şimşekler, 2011: 29). Bu tanıma göre endüstriyel işletmeler sadece mal üretmemekte hizmet de üretmektedir. Bu işletmelerin oluşturdukları pazara endüstriyel pazar, ürettikleri ürüne ise endüstriyel ürün adı verilmektedir.

Endüstriyel işletmelerin üretip pazara sundukları ürünler işletmelerin geleceğini etkilemektedir. Günümüzde endüstriyel işletmelerin pazardaki gelişmeleri yakından takip etme zorunlukları bulunmaktadır. Endüstriyel işletmelerin sürekli değişen müşteri istek ve ihtiyaçlarına karşılık verebilmeleri, değişen teknoloji, küreselleşme, ürünlerin ömürlerinin giderek kısalması ve artan rekabet karşısında varlıklarını sürdürebilmeleri onların yeni ürün geliştirmelerine bağlıdır. Endüstriyel işletmelerde tepe yönetimler "ya üret ya da öl" mesajı vermektedir. Dolayısıyla bir işletmenin hayatta kalabilmesi için yeni ürün üretmesi ve pazara sunması gerekmektedir. Yeni ürün bir işletme için yeni olan üründür. Ürün yaşam eğrisinin pazara giriş aşamasında geliştirilen yeni ürünlerin pazardaki ürünlerden farklı olması gerekmektedir. Bir ürün birçok açıdan yeni ürün olabilmektedir. Özgün bir düşünce yeni bir ürüne dönüşebilmekte ya da mevcut üründe bazı değişikler yapılabilmektedir. Yeni ürün bir icat olabilmekte, pazarda yeni olabilmekte ya da işletme için yeni bir ürün olabilmektedir. İcat anlamında

yeni ürün pazarda hiç olmayan ve herkes tarafından bir buluş olarak nitelendirilen üründür. Pazar için yeni ürün bir pazarda mevcut olan bir ürünün onun hiç bilinmediği bir pazarda sunulması durumundaki üründür. İşletme için yeni ürün ise başka işletmeler tarafından üretilen ve bir işletme tarafından ilk kez ürün karmasına alınan üründür (Altuğ, 2017: 20-21; Gülçubuk, 2009: 190). Diğer yandan yeni ürün orijinal, geliştirilmiş ya da değiştirilmiş ürün olabilmektedir (Cengiz vd., 2005: 134). Buna göre bir ürünün yeni ürün olabilmesi için orijinal olması, geliştirilmiş ya da değiştirilmiş olması gerekmektedir.

Endüstriyel işletmelerin başarılı olabilmeleri için yeni ürün kavramına önem vermeleri gerekmektedir. Endüstriyel işletmelerin yeni ürün geliştirme kapasiteleri ve yetenekleri günümüzün sürekli gelişen ve değişen iş dünyasında rekabetçi başarıda odak noktası haline gelmekte ve yeni ürün geliştirme kavramı endüstriyel işletmelerin başarı anahtarı olarak gösterilmektedir (Cengiz vd., 2005: 133).

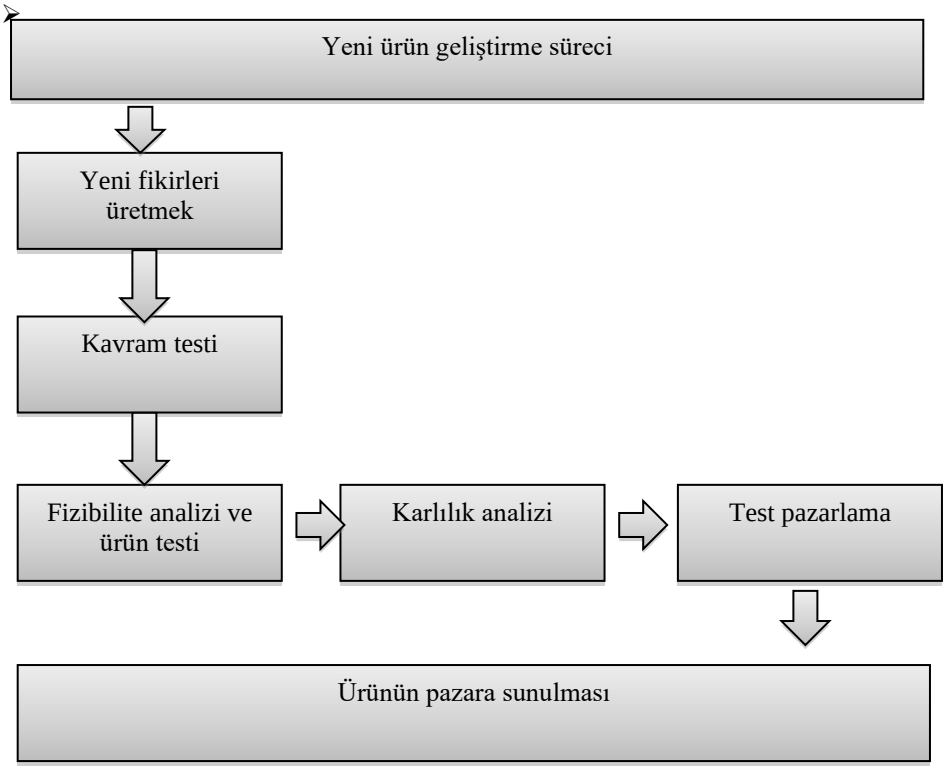
3. Yeni Ürün Geliştirme Süreci

Yeni ürün fikirleri ve stratejileri belirlemek ve geliştirmek bir işletmenin başarısı ve hayatta kalabilmesi için oldukça önemlidir. Yeni ürün geliştirme işletmenin stratejileri çerçevesinde yürütülmektedir. İşletme genel stratejileri ürün geliştirme stratejilerini yakından ilgilendirmektedir. Ürün geliştirme süreci iki şekilde yapılmaktadır: Yeni ürünler işletme tarafından geliştirilmekte ya da patent ve lisans alma gibi yollarla yeni ürün başka işletmelerden alınmaktadır. Yeni ürün geliştirmede organizasyon içinde bölümler arasındaki iş birliği oldukça önemlidir. Bunun için üst yöneticiler sistem yaklaşımını benimsemelidir (Altuğ, 2017: 20-22).

İşletmelerin ürün geliştirmeye önem verme nedenleri, artan rekabet, müşteri istek ve ihtiyaçlarının artması ve sürekli olarak değişmesi, bilginin hızla yayılması, ürün yaşam sürelerinin kısalması, müşterilere daha fazla değer sunma isteğidir. Başarılı ürün geliştirme işletmenin karını ve gelirini arttırmakta ayrıca işletmenin bilinirliğini ve bunun yansıra müşteri bağlılığının oluşmasına katkı sağlamaktadır (Chien ve Chen, 2010: 186). Yeni ürün geliştirme süreci zorlu bir süreç olduğundan işletmeler bu süreçte kısa, orta ve uzun vadeli planlama süreci içine girmelidir. Yeni ürün geliştirme sürecinin başarılı olabilmesi için kurumun stratejik bir bakış açısına, etkin bir pazarlama bilgi sistemine, iyi bir araştırma geliştirme departmanına ve etkili liderlik davranışına sahip olması gerekmektedir (Durmaz ve Yardımcıoğlu, 2016: 382-383). Endüstriyel pazarlarda yeni ürün geliştirme süreci oldukça karmaşıktır ve her 100 fikirden bir tanesi uygulamaya geçirilmektedir. Yeni ürün geliştirme sürecinde uygulanması gereken adımlar bulunmaktadır. Bunlar; fikir geliştirme, kavram testi, teknik fizibilite analizi ve ürünün test edilmesi, karlılık analizi, test pazarlama, yeni ürünlerin pazara sunulmasıdır (Balta,2006: 122-123, Bekoğlu ve Ergen, 2016: 925-926).

- **Yeni fikirleri üretmek:** Yeni ürün fikirleri işletme içinden dışından olmak üzere çok çeşitli kaynaklardan gelebilmektedir. İşletme içi kaynaklar, satış personeli ve yönetim departmanı iken işletme dışı kaynaklar ise müşteriler ve rakipler olabilmektedir. Fikirler belirlendikten sonra fikirlerin ne derece uygun olduğu değerlendirilmekte ve daha sonra fikirlerin uygulanması için işletmenin kaynağa sahip olup olmadığı, fikrin işletme stratejileri ile uyumlu olup olmadığı araştırılmaktadır.
- **Kavram testi:** Fikirler elendikten sonra kaynaklara ve stratejilere uygun birkaç fikir kalmakta, kavram testi bu fikirlerin derinlemesine incelemeye alınmasıdır. Kavram testi mevcut duruma müşterilerin bakış açısıyla bakmaktır. Ürünün satın alma olasılıkları tahmin edilmektedir.
- **Teknik fizibilite analizi ve ürünün test edilmesi:** Bu aşamada üretilmesine karar verilen ürünler gerçeğe dönüştürülmekte ve fiziksel ürün ortaya konulmaktadır. Fizibilite analizi ile gerekli teknik gereksinimler belirlenmekte ve ürünün prototipi üretilmekte ve dayanıklılık ve performansı test edilmektedir.
- **Karlılık analizi:** Karlılık potansiyelini ölçmek için nakit akışı planlanmakta ve bu aşamada yöneticiler başlangıçtaki net nakit akışının başlangıç yatırımlarını aşacağı ve küçük bir kısmının da geri döneceğini ummaktadır.

- **Test pazarlama:** Tüm pazara ürünü sunmak yerine sadece belirlenen bazı coğrafik alanlarda ürün sunulmaktadır.
- **Yeni ürünün pazara sunulması:** Ürünün pazara sunulma zamanı oldukça önemlidir. Ürün pazara erken sunulursa henüz gereksinim oluşmamış olmakta, eğer ürün geç sunulursa rakipler daha önce pazara girmiş olduğundan rekabet üstünlüğü kaybolmaktadır.

Şekil 1: Yeni Ürün Geliştirme Süreci

Kaynak: Balta, 2006: 123

Son yıllarda yapılan çalışmalarda yeni ürünün başarısını etkileyen bazı modeller ve varsayımlar ortaya koyulmaktadır. Bobrow (1997) yeni ürün geliştirmek stratejik yönelimin, işletmenin yeni ürün geliştirilmesinin altında yatan örgüt kültürünün niteliğinin, beşeri ve fiziksel kaynakların kullanımının yeni ürün geliştirilmesinin başarısını doğrudan etkileyeceğini öne sürmektedir. Chorda (2002) ise üst yönetimin desteğinin yeni ürün geliştirme sürecinin etkinliği için önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Cengiz vd. 2005: 134).

4. Endüstriyel İşletmelerin Yeni Ürün Geliştirme Sürecinde Müşteri Katılımı

Endüstriyel pazarlama işletmeler arasındaki değişim fikrini temel almaktadır. Endüstriyel müşterilerin ürünlerin kullanımıyla kazandığı tecrübeler onları değerli iş ortağı konumuna getirmekte ve gerçekleştirilecek ürün geliştirmeleri için önemli bir bilgi kaynağı olmaktadır (Hemetsberger ve Godula, 2007: 1). Günümüzde müşteri sadece ürün ve hizmetleri satın alan değil aynı zamanda bu ürün ve hizmetin geliştirilme sürecinde fikir aşamasından pazardaki son kullanım sürecine kadar olan süreçlerde yer almaktadır. Bu nedenle işletmeler müşterileri ürün geliştirme sürecine katacak yapısal değişimler yapmalıdır (Pado, 2017: 76-83). Ürün geliştirme sürecine müşterilerin katılımı ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda yenilik yapan işletmelerin müşteri ihtiyaçlarını ne ölçüde anladığı yeni ürünlerin geliştirilmesinde önemli başarı faktörlerinden biri olmuştur. Başarılı yenilikçiler müşterilerin gereksinimlerini daha iyi anlamış ve başarısız işletmelere göre daha sık bir şekilde müşterilerle iş birliği eğiliminde olmuştur. Endüstriyel işletmeler çeşitli amaçlarla müşterilerin katılımını sağlamaktadır. Müşterileri katılımının temel nedeni müşteri ihtiyaçlarını daha iyi şekilde anlamaktır. Buna ilaveten

müşteri katılımı yenilikçi işletmelere geliştirme maliyetlerini azaltmakta yardımcı olmakta, ürün geliştirme sürecinin etkinliğini artırmakta, pazara çıkma süresini kısaltmakta, yeni fikirler ve çözümler kazandırmaktadır. Müşteriler yeni ürün geliştirilmesinde yardımcı geliştiriciler olarak rol almaktadır (Laage vd., 2014: 258; Durmaz ve Yardımcıoğlu, 2016)

Yeni ürün geliştirmenin ilk aşamalarında işletmelerin müşterilerin ihtiyaçlarını nasıl karşılayacaklarını bilmeleri gerekmektedir. Bu nedenle dışsal iletişim, anahtar müşteriler için ürün geliştirmede başarı faktörlerinden biridir. Bunun sebebi, bu çeşit rasyonel bir iletişimin, geliştirme sürecinin kalitesini, bilgi çeşitliliğini ve miktarını artırmasıdır. Yeni ürün geliştirmede müşteri katılımı müşteri ve tedarikçi arasındaki etkili ilişki kurulmasında önemlidir. Yeni ürün geliştirme stratejisi bir değer oluşturma stratejisidir (Svedsen vd., 2011: 514). Müşteri katılımı, ürünlerin çeşitliliğinin artması, kısalan ürün yaşam süreleri, artan rekabet ve ürünlerin taklitlerinin çoğalması, yeni ürün geliştirmek için yeni kaynakların önemini arttırmıştır. Belkahla ve Thriki (2011) yeni ürün geliştirme sürecine müşterinin katılması ile elde edilen bilginin iyi bir şekilde yönetilmesi için örgütsel yapı içerisine entegre edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca gelişen iletişim teknolojileri kendi süreçlerine entegre ederek müşteriler ile kolay iletişim platformları oluşturmaları gerekmektedir (Pado, 2017: 78). Müşterilerle doğrudan iletişim karmaşık bilginin transferini kolaylaştırarak tedarikçilere zengin bilgi sunmaktadır. Müşteri ilişkileri ile elde edilen bilgi ürünün geliştirme sürecinin kalitesini arttırmaktadır (Ylimaki, 2014: 997)

Endüstriyel pazarlarda yenilik ve ürün geliştirmede müşteri-tedarikçi ilişkisi oldukça önemlidir. Müşteri ilişkilerinin öncelikli olarak ürünlerin satılması için kurulması gerektiği doğru olmakla birlikte ilerleyen zamanlarda bu ilişkilerin ürün geliştirmede kullanılması gerekmektedir. Endüstriyel pazarda müşteri tedarikçi ilişkisi sadece fikir üretmeye olanak sağlamamakta aynı zamanda yeni çözümler ortaya konulmasına katkı sağlamaktadır. Müşteriler yeni ürün geliştirme sürecine her aşamada katılabileceğini yada yenilik ve ürün modeli geliştirme aşamasında katılabileceğini söylemektedir. Müşterileri ürün geliştirme sürecine katmanın birçok yolu bulunmaktadır. Bunlar; anket, odak gruplar, lider müşteri yöntemi gibi geleneksel yöntemlerden sanal entegrasyon yöntemlerine kadar çeşitlilik göstermektedir (Laage vd., 2014: 261-274) Müşterilerin katılımı ürün geliştirme planları ve işletme teknolojisi arasındaki uyuşmazlıktan kaçınılmasına yardımcı olmaktadır (Chien ve Chan, 2010: 187-188).

Kimler ürün geliştirme sürecine katılmalıdır? Ürünün geliştirilesi için tek bir müşteri katılımı yeterli olmamakta ayrıca işletmelerin etkili müşteri katılımı için etkili iletişim, arabuluculuk, motivasyon gibi çeşitli yönetsel yeteneklere sahip olması gerekmektedir. İşletmeler hangi müşteriyi ürün geliştirme sürecine katacağını belirlerken seçtiği ortakların özelliklerini göz önüne almakta ve lider müşteriler ve sıradan müşteriler arasında bir seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Günümüzde kullanılan bir kavram olan lider müşteriler yeni ürün geliştirmede önemli etkiler yapma yeteneğine sahip güdülenmiş ve yetenekli müşterilerdir. Kimin katılacağını seçerken ilişkili altyapıya sahip ortaklar bulmak gerekmektedir. Tedarikçinin yeni ürün geliştirme girişimini desteklemek için müşterilerin sahip olduğu bilgi düzeyi oldukça önemli olmaktadır. Ayrıca ürün geliştirmenin başarısı finansal olarak çekici müşterilerin katılımından etkilenmektedir. Eğer bir müşteri işletme açısından önemliyse onu ürün geliştirme faaliyetlerine katmak satışları arttırmak ve ilişki güçlendirmek için iyi bir araç olabilmektedir (Laage vd., 2014: 262-274). Dolayısıyla endüstriyel işletmelerin yeni ürün geliştirme sürecinde müşteri katılımının önemli derecede rolü bulunmaktadır.

5. Sonuç

Endüstriyel işletmeler endüstriyel pazarlarda müşterilerine endüstriyel ürünler sunmaktadır. Dolayısıyla üretimde önemli rolü bulunan endüstriyel işletmelerin başarılı olmaları ve sürekliliklerini sağlamaları zorunludur. Endüstriyel işletmelerin bunu gerçekleştirebilmeleri için insanların sürekli değişen ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermeleri gerekmektedir. Bu da endüstriyel işletmelerin ihtiyaç ve beklentilere uygun yeni ürün geliştirmeleri ile mümkün olmaktadır. İhtiyaç ve beklentilere uygun kaliteli yeni ürün geliştirmek ise müşteri katılımını gerektirmektedir. Müşterilerin istek ve beklentilerini belirleyebilmek ve uygun ürünü satışa sunmak için müşteri bilgilerine gereksinim duyulmaktadır. Bunu yapabilmek için de yeni ürün geliştirme sürecine müşteri katılımı sağlanmalıdır.

Endüstriyel işletmeler maliyetleri azaltmak, ürünlerin pazara çıkış süresini kısaltmak, değişen müşteri ihtiyaçlarına uygun ürünler üretmek için ürünleri geliştirme sürecine müşterileri katarlar. Bu çalışmada endüstriyel işletmelerin yeni ürün geliştirme sürecine müşteri katılımının rolü teorik olarak işlenmektedir. Bu kapsamda konuyla ilgili araştırmalar incelenmekte ve değerlendirilmektedir. Yapılan araştırmalarda endüstriyel işletmelerin yenilik yönetimi kapsamında yeni ürün geliştirme sürecine müşteri katılımının sağlanmasının verimliliği, kaliteyi, etkinliği, karlılığı dolayısıyla başarıyı artıracağı ifade edilmekte ve bu nedenle işletmelerin müşteri katılımına önem vermeleri gerektiği savunulmaktadır. Yeni ürün geliştirme sürecinde müşterilerin düşüncelerine başvurulması ve bu doğrultuda ürün geliştirilmesi gerekmektedir. Müşterilerle uzun dönemli iyi ilişkiler kurularak başka bir ifade ile ilişkisel pazarlama anlayışı geliştirilerek yeni ürün geliştirmeye müşteri katılımının sağlanması işletmenin başarısına önemli katkı sağlamaktadır.

Sonuç olarak teorik özelliğe sahip olan bu çalışmanın yeni ürün geliştirme sürecine müşteri katılımının önemini ortaya koyması ve yenilik yönetimi kapsamında yapılacak ampirik çalışmalara literatür açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Abdulmaleki, K., & Ahmedian, S. (2016). The Relataionship Between Product Characteristic, Customer and Supplier Involvement and New Product Development. Procedia Economics and Finance(36), 147-156.

Altuğ, N. (2017). İşletmelerde Yeni Ürün Geliştirme Çalışmaları ve Başarı Faktörleri. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 3(2), 20-28.

Balta, F. (2006). Endüstriyel Pazarlama Örgütsel Pazarlamanın Tüketim Ürünleri Pazarlamasında Farklı Yönleri. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Bekoğlu, F. B., & Ergen, A. (2016). Yeni Ürün Geliştirme ve Lansman Stratejileri. İnternational Journal of Human Science, 13(1), 923-938.

Cengiz, E., Ayyıldız, H., & Kırkbir, F. (2005). Yeni Ürün Geliştirme Sürecinin Başarısında Etkili Olan Faktörler. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi(24), 133-147.

Chien, S.-H., & Chen, J.-J. (2010). Supplier Involvement and Customer Involvement Effect on New Product Development Success In the Financial Service Industry. The Service İndustries Journal, 30(2), 185-201.

Durmaz, Y., & Yardımcıoğlu, M. (2016). Ürün Kararları ve Stratejileri Üzerine Teorik Bİr Yaklaşım. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üiversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(2), 367-387.

Gülçubuk, S. (2009). Yeni Ürünlerde Markalama Stratejilerinin Önemi, Seçimi ve Değerlendirilmesi. MUFAD Muhasebe ve Finansman Dergisi(44), 190-198.

Hemetsberger, A., & Godula, G. (2007). Virtual Customer Integration in New Product Development in Industrial Markets: The QLL Framework. Journal of Business to Business Marketing, 14(2), 1-40.

Leage-Hellman, J., & Frida Lind, A. P. (2014). Customer Involvement In Product Development An Industrial Network Perspective. Journal of Business to Business Marketing, 21(4), 257-276.

Li, Y., & Feng, T. (2015). Effects of Suppliers Trust and Commitment on Customer İnvolvement. İndustrial Management and Data Systems, 115(6), 1041-1066.

Mucuk, İ. (2014). Modern İşletmecilik (Gözden Geçirilmiş Ondokuzunca Basım b.). İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Pado, G. (2017). Açık İnovasyonda Yeni Ürün Geliştime İçin Müsteri Entegrasyonu. Uluslararası Bilimsel Araştırma Dergisi, 2(1), 75-85.

Rocca, A. L., Moscotelli, P., Perna, A., & Senehota, I. (2016). Customer Involvementın new Product Development. İndustrial Marketing Management(58), 45-57.

Svedsen, M. F., Hugland, S. A., Gronhaug, K., & Hammervoll, T. (2011). Marketing Strategy and Customer Involvement In Product Development. European Journal of Marketing, 45(4), 513-530.

Tengilimoğlu, D., Atilla, E. A., & Bektaş, M. (2014). İşletme Yönetimi, Temel Kavramlar, İşletme ve Yönetim Fonksiyonları, Çağdaş Yaklaşımlar (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 5.Baskı b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ünsalan, E., & Şimşekler, B. (2011). İşletme Yönetimi I-II (1. b.). Ankara: Detay Yayıncılık.

Ylimaki, J. (2014). A Dynamic Model Supplier-Customer Product Development Collabration Strategies. Industrial Marketing Management, 43, 996-1004.

Engelli Bireyler ve Engelsiz Konaklama İşletmeleri

[1] Özgür Altınel **[2] Nursel Türksoy**

[1] Öğr. Gör.,Trakya Üniversitesi, Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, ozguraltinel@trakya.edu.tr

[2] Öğr. Gör.,Trakya Üniversitesi, Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, nurselturksoy@trakya.edu.tr

Özet: Fiziksel ve ruhsal bakımdan sorunsuz olan insanlar sağlıklı insanlardır. Ancak doğum ya da sonrası oluşabilen bir kaza yahut hastalık nedeniyle fiziksel - ruhsal yaşamları sürekli veya geçici olarak sekteye uğrayan kişiler ise engelli olarak adlandırılırlar. Aynı şekilde kas veya iskelet sistemi ile ilgili bir sorun nedeniyle normal yaşamlarını sürdürmekte zorlanan kişiler ise ortopedik engelli olarak adlandırılırlar. Genel olarak engelli bireylerin de diğer geri kalan insanlar gibi sosyal yaşamlarını sürdürebilmeleri için bir takım düzenlemeler yapılmaktadır. Yaşamın tüm alanlarında gördüğümüz bu düzenlemelerin mutlaka konaklama işletmelerinde de uygulanması gerekmektedir. Engelli konuklara uygun transfer aracı ile konaklama işletmesine getirilişi ile başlayıp tekerlekli sandalye kullanan konuklara uygun resepsiyondeski ve tüm engelli gereksinimlerine uygun engelli odası ile devam eden ve tuvalet, kumsal, havuz, restoran gibi genel alanlardaki kullanım ve konaklama işletmesinden ayrılış ile son bulan bir konaklamada bireye engelli olduğunu anımsatmayacak düzenlemelerin sağlanması gerekir. Bu çalışmada sektörel anlamda turizmde ve özellikle de konaklama işletmelerinde engelli bireylerin karşılaşabilecekleri sorunlar incelenerek bu sorunların nasıl önlenebileceği üzerinde durulmuş ve bu sorunlara çözüm yolları önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Konaklama İşletmeleri, Engelli Turizmi, Engelsiz Bireyler

Disabled People and Unhindered Accommodation Businesses

AbstracT:People who are physically or mentally unharmed are healthy people. However those who are permanently or temporarily suffered in their pysical or mental lives from some accidents or disease at or after their births are called disabled people. And the people having difficulties in maintaining their normal lives due to a problem with their musculo-skeletal system are also called orthopedic disabled ones. In general a number of regulations are made for enabled people with disabilities to continue their social live like the rest of the people. Also some regulations as seen in all the other areas of life must be applied in accommodation enterprises. It was necessary to make some regulations for the disabled guests not to remind them their disabilities such as a suitable reception desk for the guests using wheelchairs. Disabled rooms being convenient for all their needs and suitable toilets of course from starting the arrival of these guests till their departures from the accommodation area. In this study it was examined the problems of these people in tourism sector especially in accommodation enterprises and accented some solutions for preventing and solving them.

Keywords: Accommodation Business, Disabled Tourism, Unhindered People

1. Giriş

İnsanlar tek tip engele sahip olmadıkları için engelli sözcüğünün de bir tane tanımı yoktur. Örneğin Dil Derneği sözlüğüne göre engelli "Engeli olan, mânialı" ve "Doğuştan ya da sonradan bir organın işlevsiz kalması, özürlü" olarak tanımlanır (Anonim 2017a).01/07/2005 tarihli ve 5378 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"da ise özürlü, "Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi" şeklinde tanımlanmaktadır. Yine aynı yasada sahip olunan engelin özelliğine göre hafif özürlü, ağır özürlü, bakıma muhtaç özürlü gibi çeşitli tanımlar yapılmıştır.

DİE'nin yapmış olduğu "Özürlüler Araştırması"na göre " kas ve iskelet sisteminden kaynaklı yetersizlikler nedeniyle engelli olan kişiler ortopedik özürlü, bir veya iki gözde kısmen veya tamamen meydana gelen görme kaybı olan kişiler görme özürlü, yine bir veya iki kulağında kısmen veya tamamen işitme kaybı olan kişiler ise işitme özürlü, konuşmasının hızında, ifade etmesinde bozukluk olan veya hiç konuşamayan kişiler ise konuşma ve dil özürlü olarak tanımlanmıştır(DİE, 2002).

Dünyada bir milyardan fazla insan engelli kategorisine girmekte, bunlar arasından yaklaşık 200 milyon kişi ise ciddi işlev bozuklukları yaşamaktadır (Dünya Engellilik Raporu, 2011). Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre ise Türkiye nüfusunun %12.29'u engellidir (Anonim, 2017b).

Sağlık durumlarının, kişisel faktörlerin ve çevresel faktörlerin etkileşiminden kaynaklanan engellilik deneyimi büyük farklılıklar göstermektedir. Her ne kadar basmakalıp engelli anlayışında tekerlekli sandalye kullanıcıları ve ayrıca işitme veya görme engelliler gibi diğer birkaç "klasik" gruptan öteye gidilmese de, aslında engelliler çok çeşitli ve heterojendir.Serebralpalsi gibi bir doğumsal durumla dünyaya gelmiş bir çocuk ya da mayına basıp bacağını yitiren bir asker de engellidir, şiddetli artrit hastası orta yaşlı bir kadın veya demans hastası yaşlı bir kadın da. Engelliliğe yol açan sağlık durumları görünür veya görünmez, geçici veya uzun süreli, durağan, süreli, ağrılı veya önemsiz olabilir ya da kötüye gidebilir. Pek çok engelli bireyin kendini sağlıksız addetmediğini unutmamak gerekir (Dünya Engellilik Raporu, 2011).

Kişilerin herhangi bir nedenden dolayı özelliklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle özürlü olması, sürekli hastalığı olan kişilerin ise çalışma yeteneklerinin ve yaşamlarının engellenmesi, bu duruma sahip kişilereengel çıkarmakta ve de en önemlisi sosyal yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştırmaktadır. (DİE, 2002)

Hacettepe Üniversitesi ve T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Mayıs 2017 tarihli İhtiyaç Analizi Raporu araştırmasına katılan engellilerin yüzde 73.9'u, Türkiye'de genel olarak engellilere yönelik olumsuz tutumların söz konusu olduğunu belirtmiştir. Çalışan engellilerin önündeki en büyük engel, toplumun önyargıları, yetersiz iş imkânları, eğitim ve donanım açısından yetersiz destek olarak ifade edilmiştir. Görüşme yapılan kişiler, daha fazla iş imkânı sağlanmasını (yüzde 76.9) ve sosyal yardım desteğinin artırılmasını (yüzde 68.6) istemektedir.

2. Engellilik ve Turizm

Engelli bireylerin turizm faaliyetine katılımını sağlamak ve arttırmak için ilgili yasal düzenlemelerin oluşturulması ve stratejik turizm planlarında bu konuya yer verilmesi önemlidir. Yapılan planlamalar doğrultusunda engelli turistlerin turizm faaliyeti ile ilgili oluşturulan hususların uygulamasının yapılması ve kontrollerinin gerçekleştirilmesi gereklidir. Planlama aşamasında ve (engelli bireylere yönelik) uygulamalar yapılırken engelli turistler ve konuya ilişkin uzmanlar tarafından görüş alınmalı ve uygulamalar tamamlandıktan sonra kontrol ettirilmelidir. Engelli bireylere yönelik düzenlemelerin ve uygulamaların yapılması, engelli bireylerin turizm faaliyetine katılımını içeren engelli turizminin gelişimine katkıda bulunacaktır (Baş, 2016).

Ülkemizde ise turizm endüstrisinde sunulan hizmet ve ürünler çoğunlukla engelsiz bireyler için tasarlanmış olmasından dolayı, Türkiye'de engelli bireylerin rahatça turizm faaliyetlerine katılabilmeleri ve karşılaşılan engelleri ortadan kaldırabilmeleri için birçok yasal düzenlemeye gidilmiştir (Birdir vd., 2014). Bu yasal düzenlemeler (Mescivd, 2014);

- Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme,
- Özürlüler Kanunu,
- Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik,
- Kamu Binaları, Kamuya Açık Alanlar ve Toplu Taşıma Araçlarının Özürlülerin Kullanımına UygunDuruma Getirilmesi ile İlgili 2006/18 Sayılı Başbakanlık Genelgesi,
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Oteller İçin Sınıflandırma Formu'nda Engelli Düzenlemeleri,

- Türk Standartları (TS) 9111 Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları,
- TS 12460, 12574, 12575 VE 12576 Şehir İçi Yollar ile Cadde, Meydan ve Yollardaki Tasarım Kuralları yer almaktadır.

Bu düzenlemelerin yapılması ile ülkemizde engellilerin sosyal ve turistik faaliyetlere katılmalarının öneminin anlaşılmış olduğu ve bu kişilerin toplumsal açıdan dışlanmasının önüne geçilmeye çalışılmakta olduğunu söylemek mümkündür (Bakır ve Mesci,2017).

Her ne çeşit engeli olursa olsun dünya üzerindeki tüm bireyler eşittir ve engelli olmayan bireylerin yaşadığı şekilde yaşamalıdırlar. Bu konu ile ilgili olarak dünyada ve ülkemizde çok çeşitli çalışmalar yapılmıştır. 1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun da bunlardan birisidir ve ülkemizdeki engelliler ile ilgili yasal düzenlemeleri içermektedir (Anonim, 2017c).

Yaşamın her alanında engellilere yönelik yaşamı kolaylaştırıcı çalışmalar yapılmaktadır. Nasıl ki otobüslere rahat binip inebilmek için otobüs kapılarına rampa, kaldırımlarda sorunsuz yürüyebilmek için gerekli tasarım veya merdiven kullanma ile ilgili kolaylıklar gibi çözümler üretiliyorsa konaklama işletmelerinde de engelli bireylerin kullanımına yönelik birçok çözüm uygulanmaktadır. Yasal zorunluluk olarak da belli oranda odaya sahip konaklama işletmeleri bünyelerinde belirli sayıda engelli odası veya odaları bulundurmak zorundadırlar.

TÜRSAB Ar-Ge (Türkiye Seyahat Acentaları Birliği- Araştırma ve Geliştime) Departmanı tarafından Şubat 2008'de hazırlanan verilere göre Türkiye'de yaklaşık olarak 8 milyon engelli yaşamakta ve buna karşılık 1176 adet engellilere özel oda Turizm Bakanlığı'ndan işletme belgeli tesislerde bulunmaktadır. Bununla birlikte uzmanlar bu özel odaların tüm engellilerin kullanımı için uygun olmadığını belirtmektedirler. En çok engelli odasına sahip bulunan il ise 605 oda ile Antalya. Daha sonra Muğla 159 oda ile ikinci sırada. 147 oda ile İstanbul ise üçüncü sırada yer almaktadır (Anonim, 2017ç).

Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılımını etkileyen nedenler Toker ve Kaçmaz tarafından incelenmiş ve aşağıdaki tablodaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Tablo 1: Engelli Bireylerin Turizm Faaliyetlerine Katılımını Etkileyen Nedenler

Kişisel Nedenler	Finansal güç Kişisel eğitimin yetersizliği Psikolojik veya fiziksel engeller Sosyal yaşamda başarısızlık
Turizm İşletmelerinden Kaynaklanan Nedenler	Mimari yapı Promosyonvetanıtımlar İç düzenlemeler Oda düzenlemeleri Tesislere erişebilirlik Nitelikli personel Uygun hizmet
Yerel Yönetimden Kaynaklanan Nedenler	Güvenlik Çevresel düzenlemeler Kural ve yasalar Eğitim seminerleri
Sosyal Nedenler	Yerel halkın bilinçlendirilmesi Diğer bireylerle iletişim Dernek çalışmaları
Diğer Nedenler	Yasal mevzuatlar Teşvik

Kaynak: (Toker ve Kaçmaz, 2015)

Turizm gerek hizmet sunum şekli gerekse tüketim şekli itibari ile diğer sektörlerin sundukları hizmetlerden farklı bir yapıya sahiptir. Bu nedenle de hizmetin sunulduğu noktada tüketilme zorunluluğu engelli bireylerin tüketim noktasına gitmesi gerekliliği turizm sektörünün kompleks yapısı gereği pek çok

aşılması gereken ya da geliştirilmesi gereken yönlerini gözler önüne sermektedir. Engelli bireyler değil turizm faaliyetlerinden bulunmak, günlük faaliyetlerini gerçekleştirirken bile pek çok zorlukla karşılaşan toplumun önemli bir azınlığı konumundadır (Bulgan, 2015).

Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen ve 14 Temmuz 2009 tarihli ve 27288 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak onaylanan "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"nin30. maddesinin "c" bendine göre devlet "Kültürel ve sanatsa faaliyetler ile turistik hizmetler gibi etkinliklerin sunulduğu yerlere ve alanlara erişmek" için gerekli düzenlemeleri yapmalıdır (Anonim. 2017d).

"Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik"in 18. maddesinin c bendi şu şekildedir: "Bedensel özürlüler için düzenlemeler: Toplam kapasitesi seksen oda ve üzerinde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin yüzde biri oranında odada, ayrıca tesis girişi, genel tuvaletler ile en az bir adet yeme- içme ünitesinde, mola noktaları, temalı parklar ile eğlence merkezlerinde ise kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel özürlülerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılır. Bu düzenlemeler, özel işaretlerle belirtilir" (Anonim. 2017e).

Bu yönetmelikten anlaşılacağı üzere toplam kapasitesi seksen odadan az olan işletmelerin -örneğin 79 odası olsa dahi- yasal olarak engellilerin yaşamlarını kolaylaştırıcı önlemleri alması ve ayrıca engelli odalarından bünyelerinde bulundurma gibi bir zorunlulukları yoktur.

Ancak 80 oda ve fazlasına sahip işletmelerin yapması gereken düzenlemeler ise "Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ"in 20. maddesinde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır. Bu maddede farklı düzeydeki yerlerin birbirlerine beş derecelik açıdan dik olmayan rampa ile bağlanması, giriş kapılarının en az yüz cm olması, tuvaletlerin giriş kapılarının seksenbeş cm genişlikten az olmaması, tuvaletlerin iç tasarımının engellilere özgü olması gerektiği ve zeminin tekerlekli sandalyenin rahat hareket edebileceği biçimde olması gerektiği belirtilmiştir. Yine aynı maddede yatak odaları ile ilgili olarak kapı genişliğinin en az seksenbeş cm olması, zeminin kaygan olmaması, dolap kapılarının yüksekliği, elektrik düğmeleri ile prizlerin yükseklikleri, yatak başucu aydınlatma düğmesinin bulunma zorunluluğu olduğu belirtilmiştir. Banyolarda ise konaklama işletmesinin genel tuvaletlerinde yapılması gerekli düzenlemelere ek olarak duş ve küvetlerinde düzenlemesinin yapılması ancak eşik yapılmaması gerektiği ancak mutlaka yapılması gerekiyorsa da bir buçuk cm yüksekliği aşmaması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca yeme içme ünitelerinin engelli odalarının bulunduğu zemin kattan farklı bir katta bulunması durumunda ise ulaşım için uygun donanıma sahip asansörün olması gerektiği de belirtilmiştir. Ancak bu Tebliğin yürürlüğe giriş tarihinden önce belge almış olan tesisler ise geçici madde 2'de belirtildiği üzere 80 oda ve fazlasına ulaşmadıkları sürece tüm bu düzenlemelerin kapsamının dışında tutulmuşlardır (Anonim, 2017f).

Konaklama işletmelerinde sadece fiziksel düzenleme yapılması yeterli olmaz. Sektör çalışanları engellilerle iletişim konusunda yeterli eğitim ve bilinç düzeyine de ulaştırılmalıdır. Engelli bireyler bazı durumlara karşı daha duyarlı olabilirler. Konaklama işletmesi mimari olarak engelli kullanımı için mükemmel olsa dahi kendileriyle iletişim kuran çalışanlar nedeniyle hoşnutsuzluk meydana geliyorsa yapılmış olan fiziksel düzenlemelerin de pek bir anlamı kalmaz.

Engelli kişi denildiğinde genel olarak akla ortopedik engelli bireyler akla gelmektedir. Ancak tanımlarda da yapıldığı gibi kişiler çok farklı durumlarda engelli olabilmektedirler. Gerekli mimari düzenlemeleri yapan işletmeler sadece engelli bireyler tarafından değil gerek yurtiçi ve gerekse de yurtdışından gelip tesiste konaklayan bilinçli konuklar tarafından da takdir görürler.

Sadece ortopedik engellilerin sorunlarına yönelik yapılmış olan yaşamı kolaylaştırıcı önlemler genel anlamda tüm engellileri kapsamamaktadır. Kapı eşiğinin kaldırılarak tekerlekli sandalyenin daha rahat hareket etmesinin sağlanması işitme engelli bir bireyin yaşadığı sıkıntı için çok fazla anlam ifade etmemektedir. Konaklama işletmesi görme engeli, dil ve konuşma engelli veya zihinsel engelli gibi tüm engelli bireyleri kapsayan önlemleri almalıdır. Yapılabilecek önlemler ve yaşamı kolaylaştırıcı düzenlemeler sadece fiziksel anlamla kısıtlı kalmamalıdır. Konuya duyarlı konaklama işletmeleri konuşma engellilerle rahat iletişim kurabilme adına işaret dili bili bilen personel, yine görme engellilere yardımcı olabilmek için de körler alfabesi (Braille Alfabesi) bilen personel istihdam etmelidir.

Önbüro konukla ilk ve son izlenimin edinildiği bir bölümdür. Bu bölüm gürültülü ve aynı zamanda da yoğundur. İşitme engeli olan kişilerde bu durum sorun yaşanmasına neden olabilir. Resepsiyon deskinin ana giriş alanlarından uzakta konumlanması ve buna karşın deske ulaşımın doğrudan ve kolay olması gereklidir. Tasarımı ise ayakta duran ve oturan konuklara uygun biçimde duymayı arttıran sistemde olmalıdır. Ayrıca dudak okuma ile iletişim kurabilen konuklar için önbüro görevlilerin bulunduğu alanın iyi aydınlatılması da gereklidir. Deskin yüksekliği ise ayakta duran kişiler için 95 cm ile 110 cm arasında olmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanıcıları göz önüne alınarak desk tasarlanmalıdır (Belir, 2009).Yerel Yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı, (2011)'da da belirtildiği gibi tekerlekli sandalyenin 180 derece dönüşü için gerekli genişlik en az 152,5 cm olduğu düşünüldüğünde tesisteki lobi ve koridor gibi tüm alanlarında bu ölçülere dikkat edilmelidir.

Engellilerin kullanımına uygun olan düzenlemeler konaklama işletmelerinin sadece binaları veya bahçeleri ile sınırlı kalmamalıdır. Özellikle tatil otellerinin kumsallarında da gereken düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemeler engellilerin deniz kenarındaki kumla kaplı kumsallarında rahat hareket etmelerini sağlayan kolaylıklardan engelli şezlonglarına, engelli kullanımına uygun tuvaletlerden denize rahat girilmesini sağlayan düzenlemelere kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır.

Şekil 1. Engelli kullanımına uygun plaj

Kaynak: http://www.engelsizplaj.com/default.aspx

Şekil 2. Engelli kullanımına uygun şezlong

Kaynak:http://www.engelsizplaj.com/default.aspx

Ancak her ne nedenle olursa olsun engelli yararına yapılmış olan düzenlemelerin mutlaka düzenli olarak takibinin yapılarak işlevselliğinin sürekli olması sağlanmalıdır. Tekerlekli sandalye kullanan ya da herhangi bir yürüyüş bozukluğu sıkıntısı yaşayan kişilerin kumsalda rahat hareket edebilmeleri ve denize

rahat ulaşabilmelerini sağlamak amacıyla kullanıma açılan engelli plaj giriş yollarının da bakımı yapılmalı ve doğal olarak oluşan kumla kaplanmaları önlenerek işlevselliklerinin sürekliliği sağlanmalıdır.

Şekil 3. Engelli düzenlemelerini gösteren plaj tabelası

Şekil 4. Engelliler için düzenlenmiş plaj yolu

3. Sonuç

Akdeniz Üniversitesi'nin yürüttüğü "Engelsiz Antalya – Engelsiz Turizm Projesi" çerçevesinde gerçekleştirilen araştırma çalışmalarında belirtildiği üzere engellilere yönelik çeşitli indirim ve muafiyetler, geceleme ücretlerinde yapılabilecek indirimler ve promosyonlar, engellileri konaklama işletmelerinde kalmaya ve tatil yapma olanağına sahip kılabilecektir. Gelir düzeyi düşük olan engelliler bu düzenleme ile özellikle de düşük sezon olan Kasım – Mart döneminde konaklama işletmelerini kullanabilecek aynı zamanda işletmelerin doluluk oranlarını da yükseltmiş olacaklardır. Yine bu çalışmada Avrupa Birliği tarafından engellilerin yardıma gereksinim duyan ve etkisiz bireyler değil, diğer bireyler gibi eşit haklara sahip ve bunun mücadelesini veren bir topluluk olarak görüldüğü belirtilmiştir (APGEM, 2012).

Birdir, Dalgıç ve Kale (2014)'nin de belirttiği üzere engellilere yönelik düzenleme yapan işletmeler diğer işletmelere oranla sektöre ait pastadan daha fazla pay alabileceklerdir. Yasal zorunlulukların arttırılması ve yerel yönetimlerin de konuyu sahiplenmesi gerekmektedir. Nasıl ki kumsal ve marinaların bir mavi bayrak gibi derecelendirilmesi varsa benzer bir derecelendirme engellilere kolaylık sağlayan işletmeler için de uygulanabilir. Aynı şekilde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın engellilere yönelik başarılı hizmet veren konaklama işletmelerine "Engelli Dostu Tesis" sertifikası vermesi bu alanda teşvik edici bir gelişme olabilecektir (Birdir K., Dalgıç A., Kale A., 2014).

İşletmelerde fiziki, duyusal ve iletişim açısından erişilebilirlik konusunda gelişimin sağlanması bu gelişimin diğer işletmeler arasında adeta bir salgın gibi yayılmasına neden olabilir. Rekabet ortamında işletmeler, rakip işletmelerin yaptıkları yenilikleri ve gelişimleri takip ederler. Böylece erişilebilirliği

sağlayan işletmeler bu durumu diğer işletmelere de bulaştıracaklardır. Bu durumda gelişim zincirleme olarak sağlanacak ve halka açık diğer alanlarda yapılan erişilebilir uygulamalar özel sektördeki konuya ilişkin ilerlemeler ile desteklenip, destinasyonların erişilebilir yönetimi söz konusu olacaktır. Yasal düzenlemeler ile gerçekleşen denetimler sürecin sağlıklı ve olması gerektiği gibi ilerlemesini sağlayan temel unsuru oluşturmaktadır. Sağlanan zincirleme gelişim engelli turistlerin katılım gösterdiği spor turizmi, kültür turizmi, sağlık turizmi vb. turizm türlerinde daha fazla turist ağırlanmasına ve gelişmesine neden olabilecektir (Baş, 2016).

Konaklama işletmelerinde engelli bireyler için yapılan tasarım konusundaki en büyük sıkıntı engeli olmayan bir bireyin engelli bireylerin gereksinimleri konusunda tam bir deneyiminin olmamasıdır (Pehlivanoğlu, 2012).

Erişilebilirlik denetimleri de engelli kuruluşları ya da vatandaşların kendileri tarafından yapılabilir. Bu tür denetimler yasaya riayeti arttırabilir. Sözgelimi Malezya'da engelli bireyler yararına çalışan gruplar büyük otellerin denetimlerini yapmaktadır (Dünya Engellilik Raporu, 2011).

2017 yılı Haziran ayına kadar başvuru yapan işsiz ve daha iyi şartlarda iş arayan engelli birey sayısı toplamı 51.281'dir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017). Konaklama işletmeleri sadece yasal etkenlerden dolayı değil, toplumsal bir görev bilinci olarak da engelli bireylere sahip çıkmalı ve tesiste kendilerine karşı sadece konuk olarak değil istihdamolarak da yer vermelidir.Bu durum sadece engellilere değer vermenin bir göstergesi olarak kalmayarak duyarlı konuklar tarafından da takdir edilecek ve bir sonraki konaklamalarında tercih edileceklerdir.

Kaynakça

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2017). Engelli ve Yaşlı Bireylere İlişkin İstatistiki Bilgiler, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Anonim, (2017a).http://www.dildernegi.org.tr/TR,274/turkce-sozluk-ara-bul.html Erişim tarihi: 09/08/2017

Anonim, (2017b). http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf Erişim tarihi: 02/09/2017

Anonim, (2017c). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017Erişim tarihi: 02/09/2017

Anonim,(2017ç).https://www.tursab.org.tr/tr/engelsiz-turizm/dunyada-ve-turkiyede-engelsiz-turizm-pazari_487.html Erişim tarihi: 09/08/2017

Anonim, (2017d). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050621-11.htmErişim tarihi: 24/08/2017

Anonim, (2017e). http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14705/turizm-tesislerinin-belgelendirilmesine-ve-niteliklerin-.html Erişim tarihi: 24/08/2017

Anonim,(2017f).http://www.iskur.gov.tr/portals/0/dokumanlar/kurumsal%20bilgi/mevzuat/ILO%20Sozlesmeleri/Engellilerin%20Haklar%C4%B1na%20%C4%B0li%C5%9Fkin%20S%C3%B6zle%C5%9Fme.pdf Erişim tarihi: 05/09/2017

Baş, M. (2016). Engelli Turizmi, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., S:159, Ankara

Bakır, E. B.,Mesci Z., (2017). Engelli Bireylerin Turistik Faaliyetlere Katılımlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma, Journal of RecreationandTourismResearch, 4, (Special Issue 1), 62-71

Birdir, K., Dalgıç A., Kale A., (2014). Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi 2, Sayfa: 155

Çizel, B., Sönmez, N., Akıncı, Z., (2012). Antalya'da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz Ve Talep Üzerine Bir Araştırma, Akdeniz Üniversitesi Proje Geliştirme Uygulama ve Araştırma Merkezi, Sayfa:8

DİE,(2002). Özürlüler Araştırması

Dünya Engellilik Raporu, (2011). T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

İhtiyaç Analizi Raporu,(2017). Engelli Bireylerin İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması için Teknik Yardım Projesi, Hacettepe Üniversitesi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, sayfa:9

Belir, Ö., (2009). Mimari Erişebilirlik Kılavuzu, Özürlüler Vakfı, sayfa: 24

Pehlivanoğlu, B., (2012). Turizm Yapılarında Engellilere Yönelik İç Mekân Tasarım Kriterleri, Engelsiz Turizm Sempozyumu Bildiri Kitapçığı, sayfa: 17

Toker, B., Kaçmaz Y.Y. (2015) Engelli Bireylerin Turizm Deneyimlerine Yönelik Bir Araştırma: Alanya Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:17, Sayı:2, Sayfa: 235-257

Yerel Yönetimler Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı, (2011). Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

Turizm İçin Yeni Bir Marka Sakin Şehirler; Vize İlçesi Örneği

Özlem Tan.

Öğr.Gör., Namık Kemal Üniversitesi, otan@nku.edu.tr

Özet:Marmara Bölgesi'nin Trakya kesiminde Kırklareli iline bağlı bir ilçe olan Vize önemli yerleşim merkezlerimizden biridir. Tarihi, doğası, kültürel dokusu ile birçok unvana sahip Vize ilçesi 2 Haziran 2012 yılında "Sakin Şehir" unvanına layık görülmüştür. Sakin Şehir, İtalyanca Citta(Şehir) ve İngilizce Slow (Sakin) kelimelerinden oluşmaktadır. Logosu Salyongoz dur.Sakin Şehir unvanına sahip olabilmek için 6 farklı kategoride 60'a yakın kriterden en az % 50'sini karşılamak gerekmektedir.Vize İlçesi de bu kriterleri yerine getirerek "Sakin Şehir"olmaya layık görülmüştür.Vize ilçesi insan sağlığını tehdit eden her türlü kirlilikten arınmış,kendine has kültürel dokusu ve geleneksel yaşam tarzı ile yaşamın kolay olduğu kentler anlamına da gelen Sakin Şehir olmayı hak etmiş şirin bir ilçemizdir.Sakin Şehir olmak nüfusça küçük ve önemli turizm veya ticaret bölgeleri içinde yer almayan kentler için kendilerini gerek ulusal bazda gerekse uluslar arası bazda tanıtmak ve ekonomik açıdan bir katkı sağlamak adına önemli bir fırsattır. Bu aynı zamanda bir kalkınma modelidir. Vize ilçesi de bu unvanı ile çok önemli bir turizm ve ekonomik potansiyel olma şansı yakalamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sakin Şehir,Vize İlçesi, Turizm Potansiyeli.

A New Brand for Tourism Calm Cities; Vize District Example

Abstract: Vize which is a district of the province of Kırklareli in the Thrace region of Marmara Region is one of our important settlement centers in Turkey .The district of Vize which has many titles with its historical natural and cultural texture was awarded the title of "Calm City"on 2 June 2012.Calm City is consist of Italian Citta (City) and English Slow(Calm)words.İt has logos of Snail.In order to be able have the status of a tranquil city ,İt is necessary to meet at least 50 % of the criteria whichare about 60 in 6 diffrent categories.The district of Vize has been awarded to be "Calm City" by fulfilling these criteria.The district of Vize is a charming city that deserves to be a tranquil city that is free from all kinds of pollition that thteatens human health and have also unique cultural heritage and traditional lifstyle.Tranquil City is important opportunity for small cities, which are away from important tpurism or commerce regions to advertise themselves on a national or an international basis and receive economic contribution.This is also a development model. This title provides the the district of Vize with important touristic and economic potential.In this article, the benefits of the title of "Tranquil City",which is a new concept for Thrace Region will be analyzed in the case of the district of Vize.

Keywords: Calm City, The District of Vize, Torusim Potantial.

1. Sakin Şehir Nedir?

Sakin Şehir, İtalyanca Citta(Şehir) ve İngilizce Slow (Sakin) kelimelerinden oluşan Cittaslow" Sakin Şehir" anlamında kullanılmaktadır. Cittaslow Kentler Birliği Ağı, küreselleşmenin şehirlerin dokusunu, sakinlerini ve yaşam tarzını standartlaştırmasını ve yerel özelliklerini ortadan kaldırmasını engellemek için Slow Food(Yavaş Yemek) hareketinden ortaya çıkmıştır. Slow Food hareketinin kaynağı, Carlo Petrini öncülüğündeki bir grup aktivisttir.1986 yılında, Roma'da İspanyol Merdivenleri'ndeki Mc Donalds açılışı esnasında yapılan protestolarda grup bu mekanın meydanın estetiğini bozduğunu ve İtalyan yemek ve beslenme kültürüne zarar verdiğini öne sürerek Mc Donalds şubesine hamurlar fırlatmışlardır. Bu hareket Yavaş Şehir Hareketinin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. 1999 yılında İtalya'da, Greve in Chianti Belediye Başkanı Paolo Saturnini öncülüğünde başlayan Sakin Şehir Hareketi, kentlerde yaşam kalitesini arttırarak kentlerin kendi yerel kimliklerini öne çıkarttıkları bir kalkınma modeli ortaya koymaktadır. Bu hareket tıpkı Yavaş Yemek Hareketi gibi küreselleşmenin getirdiği tek tip hale gelmenin önüne geçebilmek, kaybolmaya yüz tutmuş yerel değerleri korumak ve bunları gelecek nesillere aktarmak için kentlerin yaşanabilir hale getirilmesini amaçlamıştır. Aynı zamanda kent sakinleri ve ziyaretçiler için iyi fikirler, deneyimler ve bilgi alışverişini sağlayarak yaşam kalitesini arttırmaya yönelik

çalışmalar yapmaktır. Cittaslow'un felsefesi kentlerin hangi alanlarda güçlü ve zayıf olduklarını analiz etmeleri ve sahip oldukları şartlar çerçevesinde bir strateji geliştirmeleridir.

Logo olarak Salyangoz tercih edilmiştir. Bu hareketle özdeşleştirilen yavaşlık ifadesi salyangoz ile sembolize edilmiştir. Yavaş, temkinli ancak kararlı ilerleyen Salyangoz. Cüsseinden beklenilmeyen mesafeler kat eder, aynı zamanda geçtiği yerlerde iz bırakır. Bu aynı zamanda insanoğlunun yolculuğunu da temsil eder. İtalya'da 4 şehirle 1999 yılında yola çıkan birlik şimdi 150'den fazla şehirle dünyaya yayılmaktadır. Bu birlik yerel kimliğini ve özelliklerini koruyarak ün yapmak isteyen kasabaların ve şehirlerin katıldığı bir birliktir. Sakin Şehirler; eski zamanlara meraklı insanları, meydanları, atölyeleri, kafeleri, restoranları ve ruhani yerleri, bozulmamış manzaraları, zanaatkarları olan, insanların mevsimlerin yavaş seyrini fark edebileceği, organik ürünleri tadabileceği ve kendine özgü gelenekleri olan şehirlerdir. Sakin Şehir, Avrupa Birliği nezdinde de önemsenmiştir.2012 tarihinde AB yasal düzenlemelerinde Sakin Şehir ve Geleneksel Yemek unsurlarının yer alması ile ilgili görüş birliğine varılmıştır.

Sakin Şehir geriye gitmek veya eskide yaşamak değildir. Şehrin, değerlerine, kültürüne ve halkına sahip çıkması ve bunları gelecek nesillerle taşımasıdır. Arabaya binmeyi yasaklamak değil, Arabaların giremeyeceği, şehrin ve şehirde yaşayanları, ziyaretçilerin dinlenebileceği, nefes alabileceği alanlar yaratmaktır. Hava ve gürültü kirliliğini azaltmak için bisiklet ve faytonları özendirmektir. Fast-Food restoranları yasaklamak değil, daha sağlıklı olan yerel ve organik ürünlerin, yenmeklerin özendirilmesidir.

1.1. Cittaslow Felsefesi

Küreselleşme ile birlikte günümüzde şehirler hızlı yaşanılan, tüketimin üretimi geçtiği, kendine yetemeyen yaşam yerleri olmuştur. Şehirler artık insanların birbirlerine sevgi ve saygı sıcaklığında yaklaşamadığı, sosyalleşemediği, el emekleri ürünlerini birbirlerine sunamadıkları neredeyse çalışmak ve tüketmek için yaşadıkları alanlar haline gelmiştir. Yaşam hızlanmış ve bunun sonucunda hızlı yemek, hızlı alış-veriş yapmak ve hızlı hareket etme içinde insanlar koşturup durur hale gelmiştir. Eskiden var olan fakat günümüzde sayıları azalan manav, bakkal, terzi gibi esnafın yerini büyük AVM'leri yeşil alanların yerini otoparklar ve dev gökdelenler almıştır Hava kirliliği artmış, sağlıklı yiyecekler azalmış, trafik artmış, insanlar birbirinden uzaklaşmış asosyal olmuşlar ve mutsuzluğa sürüklenen insan profilleri çoğalmıştır. Bunun neticesinde kalp hastalığı, depresyon, kanser gibi hastalıların oranında artış yaşanmaya başlanmıştır. Hızlı yaşam biçimi kaynaklarında hızla tüketilmesine neden olmuştur. Bu durumCittaslow Felsefesi'nin doğmasına neden olmuştur. İnsanlar farklı bir yaşam biçimi aramak, iletişim kurmak, sosyalleşmek, sağlıklı beslenmek, yeşil alanlara sahip olmak, el sanatlarına, gelenek ve göreneklerine sahip çıkmak ve yaşamlarını yavaşlatmak için alternatif bir şehir modeli üzerinde durmuşlardır."Sakin Şehir" bu ihtiyaçlardan doğan bir modeldir. Felsefenin ana temaları, Yavaş Yaşam,Yavaş Yemek ve Sürdürülebilinir Kalkınmadır.

Resim 1: Cittaslow Logoso.

Kaynak:www.Cittaslow ile ilgili görseller

1.2.Cittaslow Uluslar arası Organizasyonu

Cittaslow Uluslar arası Organizasyonu 3 ana organdan oluşmaktadır. Ulusal ağların temsilcilerinden oluşan ve karar verici Koordinasyon Komitesi, hareketin bilimsel alt yapısını oluşturan ve genel hatlarını çizen Bilim Komitesi, birliğin operasyonel yanıyla sorumlu Sekreterya.Cittaslow Birliği ulusal ağlardan oluşmaktadır.Bir ülkede 3 Cittaslow olması durumunda ulusal ağ kurulabilinir.Ulusal ağlar kendi ülkelerindeki adaylık sürecini yönetirler.

2. Sakin Şehir Kriterleri Nelerdir ?

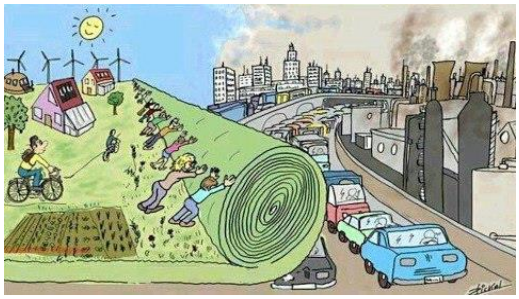
Sakin Şehir olmanın sembolü olan salyangoz logosuna sahip olmak için altı farklı kategorode 60'a yakın kriterlerden en az %50'sini yerine getirmek gerekmektedir. Ancak nüfusun 50.000'den fazla olmaması ve kentin il merkezi statüsünde olmaması gerekmektedir. Bu iki şart zaten başvuru ön koşullarıdır.

2.1.Çevre Kriterleri

- Hava ve su temizliğinin yasa tarafından belirtilen değerlerde olduğunun belgelenmesi
- Kentsel katı atıkların ayrıştırılması
- Kamusal ışık kirliliğinin azaltılması
- Kanalizasyon için atık su arıtma tesisinin bulunması
- Binalarda ve Kamu kullanım alanlarında enerji tasarrufu, hane başına düşen elektrik enerjisi tüketiminin belli oranda olması
- Trafik gürültüsünün olmaması, görsel kirliliğin olmaması
- Biyo çeşitliliğin korunması

2.2.Alt Yapı Kriterleri

- Bisiklet Yolları ve bisiklet park yerleri
- Mevcut bisiklet yollarının araç yollarıyla km üzerinden karşılaştırılması
- Özel taşıt kullanımına alternatif olarak eko ulaşım planlanması (Elektrikli Otobüs vb)
- Engellilere yönelik mimari engellerin kaldırılması
- Aile hayatı için girişimler (özel otopark vb)
- Tıbbi yardım merkezleri açmak
- Dost mağazalar oluşturmak
- Bozulan kentsel alanları yeniden düzenlemek

Resim 2: Cittaslow ile ilgili karikatür.

Kaynak:www.Cittaslow ile ilgili görseller

2.3.Kentsel Yaşam Kriterleri

- Kente ait değerlerin iyileştirilmesi
- Sosyal yeşil alanları oluşturmak veya varsa iyileştirmek
- Marjinal alanların tekrar değerlendirilip kullanılması
- Kirleticilerin izlenmesi ve azaltılması
- Sürdürülebilinir mimari oluşturulması ve bunun için hizmet masası kurmak
- Kentin internet ağına sahip olması
- Kamusal sürdürülebilinir kentsel planlamanın teşvik edilmesi
- Yerel ürünlerin ticarileştirilmesi için alanlar yaratmak
- Atölyeleri korumak, doğal /yerel alışveriş merkezlerinin yaratılması

2.4.Tarımsal, Turistik, Esnaf ve Sanatkarlara Yönelik Politikalar

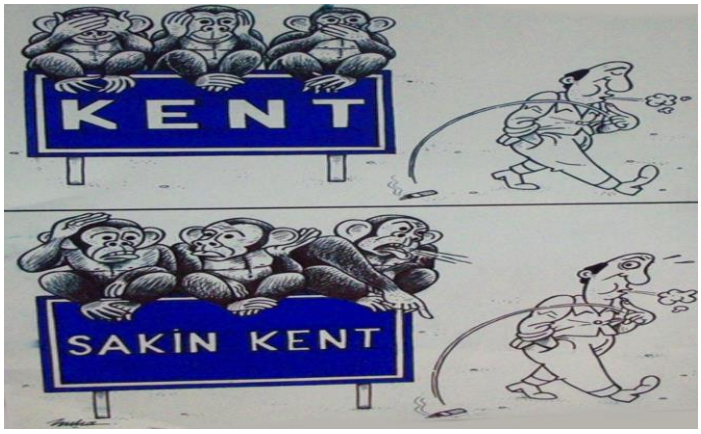
- Agro-Ekolojinin geliştirilmesi
- El yapımı esnaf /sanatkar ürünlerin korunması
- Geleneksel iş tekniklerinin ve zanaatların değerinin arttırılması
- Yerel ve geleneksel kültürel etkinliklerin korunması ve değerlerinin arttırılması
- Otel Kapasitelerinin arttırılması
- Kırsal bölgede yaşayanların hizmetlere ulaşımını sağlamak ve oraların değerini arttırmak
- Kamuya ait yemekhanelerde yerel ve mümkünse organik yerel ürünlerin kullanılması
- Tarımda GDO kullanımını yasaklamak

2.5.Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim için Planlar

- İyi karşılama
- Yavaş güzergahlarının olması
- Yavaş felsefesini anlatmak
- Yöre halkına sakin şehir ile ilgili kalıcı ve sistematik eğitim vermek
- Sakin şehirler üzerine yerel yönetim ile çalışan derneklerin aktif olması
- Sakin Şehir kampanyalarının desteklenmesi
- Sakin Şehir logosonu internet ve antetli kağıt üzerinde kullanmak

2.6.Sosyal Uyum

- Azınlıklara yönelik ayırımcılığa karşı çalışmalar
- Farklı etnik kökenli insanların aynı mahallede yaşaması
- Engelli kişilerin entegrasyonu
- Çocuk bakımının sağlanması ve desteklenmesi
- Politikaya katılımının sağlanması

Resim 3: Cittaslow ile ilgili karikatür.

Kaynak:www.Cittaslow ile ilgili görseller

3. Sakin Şehir Vize İlçesi

Marmara Bölgesinin Trakya kesiminde Kırklareli iline bağlı bir ilçe olan Vize iki eski başkentin İstanbul ve Edirne'nin arasında Türkiye'nin önemli sanayi bölgelerinden Çorlu ve Çerkezköy'e yakın ama kendine has yapısını korumuş olması itibariyle bölgeye önemli bir katkısı olan önemli yerleşim merkezlerimizdendir. İlçe Doğuda Karadeniz, Güneyde Tekirdağ, Batıda Pınarhisar ve Kuzeyde Demirköy ilçeleri ile çevrilidir. Vize'nin tarihi geçmişini M.Ö 4000 yıllarına dayandırmak mümkündür. Vize'nin ilk sakinlerinin Traklar olduğu söylenmektedir. Vize bir süre Frig ve Astların elinde kalmıştır. Daha sonra Persler tarafından işgal edilen Vize Roma imparatorluğu döneminde Bizanslıların elinde kalmıştır. Vize ilk kez 1363 yılında Türklerin eline geçmiştir. 1920'li yıllarda Yunanlılar tarafından işgal edilen Vize 2 Kasım 1922'de Yunanlılardan geri alınmıştır.

Fotoğraf 1:Vize İlçesi'nden bir görünüm.

Kaynak:www.vize ile ilgili görseller

Fotoğraf:2 Vize İlçesi'nden bir görünüm.

Kaynak:www.vize ile ilgili görseller

Vize'nin merkezi ve köylerinin hemen hemen hepsi göçmendir. Göçmen olmayanlara da yerli (Gacal) denilmektedir. Göçmen halk genellikle Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristan'dan gelmişlerdir. 2016 sayımına göre toplam nüfus ilçeye bağlı köyler ile birlikte 27.556'dır.Nüfus yoğunluğu km2 başına 25 kişidir. Yeryüzü şekilleri itibari ile ovalık ve yüksek tepelerden oluşmaktadır. Kuzeye gidildikçe arazi ormanlık bir görünüm almaktadır. İlçe Akarsu vadileri ile parçalanmış alçak alanlardan oluşmaktadır. Istıranca Dağları ilçeyi ikiye ayırır. Ergene nehrinin başlangıç kaynakları Soğucak ve Anadere Vize ilçesi topraklarından çıkar. Vize'de iklimin esas karakteri karasal iklim özelliğini taşır. Karadeniz iklimi de kendini göstermektedir. Bu iklimlerin karakteri olarak ilçede kışlar yağışlı, soğuk, ayaz, yazın ise genelde sıcak ve kurak geçmektedir. Yer altı suları bakımından zengin olması nedeni ile yer yer sulak araziler göze çarpar. Buralarda bitki örtüsü zengindir. Vize halkının 3/2'si geçimini daha çok tarım ve ormancılıktan sağlamaktadır. Vize ekonomisinin ana kaynağını tarım oluşturmaktadır İlçede başlıca bitkisel ürünler olarak buğday, ayçiçeği, arpa yetiştirilmektedir. Ayrıca Osmanlı Çileği'nin yetiştiği yerin Vize olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Vize'de yetişen pırasanın çok meşhur olduğunu bildirmiştir. İlçede hayvancılıkta önemli bir yer tutar. Beslenen koyun ve ineklerden sağlanan sütler mandıralarda değerlendirilir. Vize'nin beyaz peynir ve kaşar peyniri kalitesi yüksek peynirlerdir. Ormancılık sınırlı da olsa geçim kaynağı olarak gösterilebilinir. Geçmişte halk ormanlarda odunculuk, kerestecilik ve kömürcülük yaparken şimdilerde bu olanağın azaldığını söyleyebiliriz. Vize ilçesinde sanayi gelişmemiştir. Küçük imalat ve onarım atölyeleri un ve yem fabrikası, mandıralar Vize'nin sanayisini oluşturmaktadır. İlçe kıyısında Kıyıköy 'de küçük çapta balıkçılıkta yapılmaktadır. İlçenin sembolü Ihlamurdur.

Fotoğraf 3 :Vize'nin Değerleri.

Kaynak:Vize İlçesi Belediye Başkanlığı Web Sitesi

Fotoğraf 4 :Vize'nin Değerleri. Kıyıköy

Kaynak:Vize İlçesi Belediye Başkanlığı Web Sitesi

Fotoğraf 5: Vize İlçesi'ndeki. Vize Ayasofyası.

Kaynak:www.vize ile ilgili görseller

4. Vize'nin Sakin Şehir Süreci

Sakin Şehir olmak için önce başvurular kentin bulunduğu ülkedeki sakin şehir olamaya hak kazanmış ilk kente yapılır. Ülkemizde bu Seferihisar ilçesidir. Sonra İtalya'nın Orvieto kentinde bulunan Uluslar arası Yavaş Şehirler Birliğine başvuru iletilir. Başvuru mektubu değerlendirilir. Bilgilendirme toplantısı ve değerlendirme ziyaretleri yapılır. Başvuru değerlendirilir ve karara bağlanır. Vize ilçesi de Aralık 2010 yılında Trakya Kalkınma Ajansı Kırklareli Yatırım Destek Ofisi'nin koordinasyonunda bu yolculuğuna başlamıştır. 22 Şubat 2011 tarihinde Vize Sakin Şehir Komisyonu tarafından hazırlanan başvuru dosyası Seferihisar Sakin Şehir yetkililerine teslim etmişlerdir. Başvuru incelenerek kabul edilmiştir. Dosya detaylı bir şekilde ve İngilizce olarak hazırlanarak Aralık 2012'de Uluslar arası Sakin Şehirler Birliğine teslim edilmiştir. 2 Haziran 2012 yılında yapılan değerlendirmeden sonra Vize'nin birliğe katılmasına karar verilmiştir.

İşte dünya çapında tanınan böylesi bir birliğe katılmak Vize İlçesi açısından oldukça önemlidir. Bu katılım Vize'nin turizm değerlerinin daha fazla tanınmasını sağlayacaktır. Özellikle Vize'de M.S 6'ıncı yy'a ait Ayasofya Kilisesi günümüzde Gazi Süleyman Paşa Camii olarak yerli turistlerin ilgisini çekmektedir. Kıyıköy sahili ve doğa harikası manzarası ile bir cennet koyunu andırmaktadır. Kızılağaç köyü yakınındaki Cehennem Şelaleleri fotoğraf tutkunları için cezp edici bir görsellik taşımaktadır. Vize'nin köylerinden üretici pazarlarına tarhana, tereyağı, erişte, salça gibi organik ürünler getirilerek satılmaktadır. Yavaş şehir olarak Vize ilçesi kitle turizmin yerine alternatif turizm arayan turistler için iyi bir seçenek durumundadır. Aynı zamanda Yavaş Şehir olarak yöresel lezzetler ve el sanatları bugün ve gelecekte yaşatılabilinecektir. Yavaş Şehir olma özelliğini simgeleyen t-shirt'ler, anahtarlıklar, magnetler vb ürünler satılarak gelir elde edilebilinecektir. Yavaş Şehir kriterlerini yerine getirmek için ilçede Antik dönem Trakya Köyü Projesi, Spor aktiviteleri için yeni alanlar oluşturma, sokakların sağlıklaştırılması, elektrik hatlarının yer altına alınması, yeşil alanların arttırılması gibi birçok çalışma yapılmıştır. Bu durum ilçe halkına dışsal bir fayda sağlamıştır. Bu birliğe katılmak Vize'nin ve Kırklareli'nin tanınmasında önemli katkılar sağlayacaktır. Nüfus açısından oldukça az sayılan bir ilçe'nin adını dünya'ya duyurması oldukça önemli bir başarıdır. Vize Sakin Şehir olarak, kendisini ulusal ve evrensel olarak tanıtma fırsatı bulmuştur. Ayrıca bu unvan ekonomik olarak rekabet edebilmek için de ilçeye fayda sağlayacaktır. Bu fırsat Sakin Şehir Vize Markası yaratılarak kullanılmalı ve geliştirilmelidir. Cittaslow Sakin Şehir Vize ve bölgesi için aynı zamanda bir kalkınma modelidir. Önemli olan Yavaş Şehir olma özelliğini sürdürmektir. Bunun için sakin şehir olmuş olan ilçelerin yerel yöneticileri ve halkı bu özelliği kaybetmemek için ellerinden geleni yapmalıdır. Vize'de bundan sonraki süreçte sakin şehri bütünleyen yavaş yiyecek (doğal ve yerel yiyeceklerin teşviki, organik tarım uygulamaları, geleneksel yemek eğitimi uygulamaları) kavramının kentte yer etmesi için de çalışmaların yürütüleceği belirtiliyor.

Resim 8: Sakin Şehir Vize Posteri,

Kaynak:www.vize ile ilgili görseller

Resim 9: Sakin Şehir Vize Posteri,

Kaynak:www.vize ile ilgili görseller

5. Sonuç

Küreselleşme ile birlikte yerelin kendi değerlerini kaybetmesi durumuna bir tepki olarak doğan sakin şehir hareketi yerel değerlerin korunması adına belediyelere yol gösterici olmuştur. Bu amaca yönelik oluşturulmuş olan birlik kriterleri üye belediyelerin politikalarına yön vermekte ve yeni bir kalkınma modeli sunmaktadır. Vize ilçesi modellerinden biri olan Sakin Şehir modeli ile tanınmaya ve kalkınmaya çalışmaktadır. Önemli olan Yavaş Şehir olma özelliğini sürdürmektir. Bunun için sakin şehir olmuş olan ilçelerin yerel yöneticileri ve halkı bu özelliği kaybetmemek için ellerinden geleni yapmalıdır. Bunun için özellikle hızlı yaşamdan uzaklaşmak amacı ile bu şehirleri ziyaret eden misafirlerine sakin şehir olmanın faydaları anlatılmalı ve yaşadıkları mega kentlerin bile zaman içerisinde sakin şehir olabileceğine onları ikna etmeleri gerekmektedir.

Kaynakça

Mustafa Kocaoğlu, Kübra Öztürk vd.(2016)"Küreselleşmeye Karşı Yereli Koruma Çabası; Sakin Şehirler" Paradoks Ekonomi ve Ssoyoloji ve Politika Dergisi, Aralık, Cilt:11,syf:66-84

Nazif Karaçam 81995) "Efsaneden Gerçeğe Kırklareli" ısbn.975-95221-D-1,Kırklareli Belediyesi Yayınları,syf 608-644

Semiha Ahmet(2012)" Kırklareli için Turizmde Yeni Bir Marka ve Kalkınma Modeli, Vize"Trakya Kalkınma Ajansı Yayınları,syf 3-13

Şerife Özgün Çıtak(2016) "Sakin Şehirler Hızlı Turistler" İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,ISSN:2147-1185,Cit.5,Sayı;8,syf:2692-2706

Vize Belediyesi Web Sitesi

www.sakinsehir.com/citta-slow-nedir.hotmail.(Erişim Tarihi: 22.04.2017)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Cittaslow (Erişim Tarihi: 22.04.2017)

www.vize ile ilgili görseller (Erişim tarihi:25.04.2017)

www.Cittaslow ile ilgili görseller(Erişim Tarihi:25.04.2017)

Akıllı Kent Politikalarının Gelişimi

Ramazan ŞENGÜL

Prof. Dr.,Kocaeli Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet:Dünyada her alanda yaşanan değişim kentleri ve kent yönetim modellerini de etkisi altına almaktadır. Dünya nüfusunun yarısından fazlasının kentlerde yaşadığı bir dönemde bulunduğumuz dikkate alındığında bu değişimden kentlerin nasıl etkilendiği önem kazanmaktadır. Değişimi hızlandıran bir faktör olarak küreselleşmenin getirdiği fırsatlardan istifade ederek kentsel yaşamı kolaylaştırmak ve optimize etmek için kent yönetimlerinin yeni arayışlar halinde olduğu görülmektedir. Yönetim kapasitesini güçlendirerek kenti daha yaşanabilir ve daha müreffeh hale getirmek yeni arayışların temelinde yatmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ulaştığı gelişim seviyesinin ortaya çıkardığı olanakları kullanarak kent yönetimindeki değişimi betimlemek üzere son dönemlerde akıllı kent (smart city) kavramının kullanıldığı görülmektedir. Akıllı kent, geleneksel kent yönetiminden farklılığı vurgulamak üzere daha sıklıkla gündeme gelmeye başlamış ve ulaşılması gereken bir hedef olarak ortaya konmuştur. Birçok kent yönetimi, kentlerini zaman içinde oluşmaya başlayan ölçütlere uygun hale getirerek akıllı kent kategorisine girme mücadelesi vermektedir. Akıllı kentleşme politikalarıyla amaçlanan, kentsel yerleşim alanlarını daha kalkınmacı ve daha demokratik hale getirmek olduğu gibi bireylerin yaşamının kolaylaştırılması ile yerel kamu hizmet süreçlerinin hızlandırılması beklentilerini karşılamaktır. Günümüzde gittikçe daha sıklıkla gündeme gelen akıllı kentler konusunda yaşanan gelişim çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda öncelikle akıllı kentin kavramsal çerçevesi ve buna bağlı olarak akıllı kentin üzerinde uzlaşılan özellikleri ortaya konulmuş, bu özelliklere sahip akıllı kentlerin amaçları incelenmiş ve dünyadaki uygulama örnekleri ele alınmıştır. Akıllı kentlere olumlu değer yüklenmekle birlikte kimi sınırlılıkların ve çekincelerin ortaya çıkması bu hususların son bölümde analiz edilmesini gerektirmiştir.

1. Giriş

Her alanda yaşanan değişim diğer organizasyonlar gibi kamu yönetimlerini de etkilemektedir. Değişiminin baskısı kentsel alanlarda yoğun bir biçimde kendini hissettirmektedir. Bu süreçte teknolojinin getirdiği imkanlardan yararlanarak vatandaşı merkeze alan politikalar ön plana çıkmaktadır. Kent yönetimleri teknolojide meydana gelen değişimlere kayıtsız kalmayarak teknolojiyi kentsel hizmetlere entegre etmenin çarelerini aramaktadırlar. Artık vatandaşın yaşamının kolaylaştırılması, hizmet kalitesinin arttırılması ve böylece vatandaş memnuniyetinin yükseltilmesi kent yönetimlerinin birinci önceliği haline geldi.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde yarının kentini inşa etmek üzere girişimler mevcuttur. Kimi ülkelerin akıllı kent projeleri yürürlüğe soktukları ve bunun için oldukça yüksek bütçeli fonlar oluşturdukları görülmektedir. Bu politikaların amacı, kentleri uluslararası yatırımcılar için cazip hale getirmek ve dünya ölçeğinde kentler arasında meydana gelen rekabette ön sıralarda yeralmaktır. Yeni teknolojilerin ortaya çıkardığı fırsatlardan yararlanarak diğer kentler karşısında avantajlı hale gelmek ve yerel kapasitesinin arttırılarak geleceğin güçlü kentleri arasına girmek için akıllı kent modelleri tasarlanmaktadır. Akıllı kentlerin inşasında kentteki sivil ve toplumsal yapılarla beraber hareket etmek akılı kent politikalarının ortak özelliklerinden birisidir. Bu çerçeveden bakıldığında akıllı kent, kentte yaşayanlarla sürekli iletişim halinde olan yenilikçi anlayışı benimsemiş kente karşılık gelmektedir.

2. Akıllı Kentin Özellikleri

19.yüzyıldan itibaren çeşitli teknolojik yeniliklerin kentsel yaşamda kullanılmaya başlanması ve 20.yüzyılda devam etmesi akıllı olarak nitelendirilen faaliyetlerin çok önceden kent yönetimine girdiğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Radarların, kameraların kentsel hizmetlerin sunumunda kullanılması akıllı faaliyetlerin örneklerini oluşturmuştur (Dupuy, 2014:35). Günümüzde ise bilgi iletişim teknolojilerinin getirdiği olanaklara göre kendini dizayn eden kentleri tanımlamak üzere akıllı kent (smart city) kavramı kullanılmaktadır. Bu durumdaki kentler için akıllı kent tabiri ile birlikte nümerik kent, yeşil kent, sürdürülebilir kent, bağlantılı (connecté) kent kavramlarının kullanıldığını belirtmek gerekir.

Akıllı kent kavramı, bir toplumdan diğerine değişebilen çok sayıda öncelik ve gerçekliğe dayanır. Avrupa'da akıllı kent, daha ziyade bağlantılı ve yeşil kent olarak anlaşılıyor. Bir kentin akıllılığı, ulaşım, enerji ve içme suyu altyapısının etkinliği ile ölçülmektedir (Rambal,2016). Akıllı kent, yaşayanlarla irtibatlı, yenilikçi ve tecrübeye/deneye dayalı kentin eşanlamlısı olarak görülmektedir (Eveno, 2014:26).

Akıllı kentin tanımı konusunda üç farklı bakış var: 1-Teknolojik bakış: Akıllı kentler, akıllı teknolojileri kullanan kentlerdir. 2-İnsan kaynakları bakışı: Akıllı kentler, akıllı personel kullanan kenttir. 3-Yönetişim bakışı: Akıllı kentler, akıllı işbirliği ile donatılmış kenttir. Aurigi'ye göre, akıllı kentler konusunda birçok bakış açısı olmasına karşın bu bakış açılarının merkezinde kentlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini etkili şekilde kullanması yatar (Meijer ve Pedro, 2016:422-423).

Akıllı kent, kent yönetiminde bilgi ve iletişim hizmetlerinin stratejik biçimde kullanılmasıyla ilişkilidir. Ekonomik, çevresel ve vatandaş katılımını içinde barındırır. Fransa'da belediye yöneticileri üzerinde yapılan bir alan araştırmasında akıllı kentin üç özelliği ortaya çıkmıştır:1-Yerel aktörlerle işbirliği yapmak 2-Kent/yerel yönetimlerin yeni deney ve tecrübelere açık olması 3-Yerel yönetimlerin nümerik politikaları uygulama istekleri. Akıllı kent, bir taraftan yerel ekonomik kalkınma fırsatı yaratmakta iken diğer taraftan kamu hizmet kalitesinin yükseltilmesini sağlamaktadır. Yerel yöneticilerin çoğuna göre akıllı kent, yerel seçilmiş otoritelerle yerel aktörler arasında işbirliğinin güçlendirilmesini içerir. Bu işbirliği temel bir unsurdur (Bertossi, 2016:3,12).

İnovasyon, akıllı kentin önemli bir özelliği olarak görülmüştür. Akıllı kent, çeşitli tecrübelerin yaşandığı yaşam alanıdır. Böyle bir konuma sahip olan kentler yenilikçi işletmeleri çektiği için yerel düzeyde ekonomik gelişim sağlanır. Kentlerin, teknolojik kapasitelerini arttırmasının böylesi bir ekonomik avantajı ortaya çıkmaktadır (Bertossi, 2016:14). Rudolf Giffinger'e göre ise akıllı kent, altı kritere göre belirleniyor:Akıllı ekonomi, akıllı mobilite, akıllı çevre, akıllı yaşayanlar, akıllı yaşam şekli, akıllı kamu yönetimi (http://www.smartgrids-cre.fr/index.php?p=smartcities-caracteristiques).

Akıllı kent olabilmek için kentler her alanda etkili hizmetler sunabilmelidir. Yarının kentinden beklenen son teknoloji ulaşım araçlarını ve elektronik mobiliteyi yürürlüğe koymalarıdır. Akıllı kentlerin sürdürülebilir çevreyi sağlamak için atık ve enerji olmak üzere iki temel alanda faaliyette bulunması önerilmektedir. Bu bağlamda kentlerin atık üretiminden kaçınmaları, bunun mümkün olmaması durumunda azaltmaları beklenmektedir. Atıkların toplaması ve işlenmesi için etkili sistemler geliştirilmelidir (http://www.smartgrids-cre.fr/index.php?p=smartcities-caracteristiques).

Akıllı kentler, sorumlu kentleşme ve akıllı yerleşimi önceleyen kentlerdir. Kent merkezlerinde gayrimenkul değerlerinin yüksek olduğu ve arsa kıtlığının günümüz kentleşmesini karmaşık hale getirdiği bilinmektedir. Özel yaşamın gizliliğine riayet eden, kentsel sağlığı dikkate alan ve birlikte yaşamayı kolaylaştıran kentleşme politikalarına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda kentlerde binaların enerji yönetimini iyileştiren bir politika takip edilmesi gerekir (http://www.smartgrids-cre.fr/index.php?p=smartcities-caracteristiques).

Yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin akıllı kentlerin mihenk taşı olduğu hususu özellikle vurgulanmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yerel yöneticilerin karar almalarını kolaylaştırması ve yerel topluluğa elektrikli bisiklet kullanımı, akıllı kamusal aydınlatma, akıllı park gibi yeni hizmetler kazandırması bakımından faydaları bulunmaktadır. Ayrıca, enerji ve su tüketiminde azalma, atıkların toplanması, kentsel yer değiştirmeleri kolaylaştırma ve güvenliğin sağlanması hususlarında bu teknolojilerden fayda sağlaması beklenmektedir (http://www.smartgrids-cre.fr/index.php?p=smartcities-caracteristiques).

Akıllı kent, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sayesinde iyi yönetilen kent anlamına gelmekle birlikte bunun kendiliğinden meydana gelmeyeceği dikkate alınarak yönetişimi içine alan uzun vadeli bir strateji geliştirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla planlama sürecinde vatandaş merkeze alınmalı ve onlarla demokratik bağ kurulmalıdır. Herşeyden önce akıllı kent, vatandaşların öncelikleri dikkate alınarak kurulmalıdır. Sağlık, şehiriçi ulaşım kolaylığı, çalışma, yerleşim ve boş zamanların geçirildiği yerler arasında yakınlık, yerel iş olanaklarının oluşturulması bu süreçte dikkate alınan öncelikler olmalıdır (http://www.smartgrids-cre.fr/index.php?p=smartcities-caracteristiques).

3. Akıllı Kent Politikalarının Amaçları

Nüfusun yaşlanması, kaynakların azalması, bilgi iletişim teknolojilerinin gelişmesi, mali imkanlardaki sınırlılıklar merkezi yönetimi olduğu kadar yerel yönetimleri de etkilemektedir. Ortaya çıkan durum yerel yönetimleri faaliyetlerini yeniden gözden geçirmeye itmekte ve yeni kamu politikalarını elzem hale getirmektedir. Bu bağlamda Fransa'da belediye yöneticileriyle yapılan ve yukarıda zikredilen alan araştırmasında iki sonuç ortaya çıkmıştır. Birincisi, bir kentin akıllı kentler arasına girmesinin yerel ekonomik kalkınma için fırsat yaratmasıdır. Bu sayede yerel yönetimin bulunduğu coğrafyanın çekiciliği güçlendirilmiş, yerel istihdam yaratılmış ve kentin görünürlüğü arttırılmış olur. İkincisi, yerel düzeyde yaşam kalitesi ve kentin işlevselliğinin güçlendirilmesidir. Vatandaşlar için yerel kamu hizmetlerini sürekli, erişilebilir ve kaliteli hale getirmek temel bir hedef olarak belirmektedir (Bertossi, 2016:24).

Fransa'da belediye yöneticileriyle yapılan sözkonusu alan araştırmasına göre ekonomik dinamizm ve büyüme yerel yönetimlerin ilk amacıdır. Yerel yönetimler, özel işletmeler için çekiciliklerini ön plana çıkarmaya çalışıyorlar. Toulouse, Mulhouse ve St Etienne kentleri bu hususa odaklanmıştır. Toulouse yerel yönetimi yatırımları özendirmek için 2012'de Ekonomik Kalkınma Ajansı'nı kurdu. Akıllı kentle gerçekleştirilmek istenen diğer bir amaç yerel ekonominin çeşitlenmesidir. Tek tip ekonomik faaliyete yoğunlaşmış kentlerde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi üzerine politikalar üretilmektedir. Örneğin turizm odaklı ekonomisi olan Nice, yerel ekonomiyi canlandırmak üzere nümerik alanlara yoğunlaşmış durumdadır. E-sağlık, yeni enerjiler gibi inovatif alanlara yönelerek yerel ekonomisini dinamik hale getirmek istemektedir (Bertossi, 2016:17).

Akıllı kent politikası ile sanayi kentlerinin ekonomik olarak yeniden canlandırılması diğer bir amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Büyümeleri 1960'lı yılların sonundan itibaren yavaşlayan eski sanayi kentlerinin akıllı kent haline getirilmesi ekonomik yönden yeniden canlanma fırsatı olarak görülüyor (Bertossi, 2016:17).

Uluslararasılaşma ve kalifikasyon akıllı kentler için benimsenen başka bir amaçtır. Örneğin Fransa'da Brest eskiden askeri endüstri şehriydi. Araştırma potansiyeline sahip olması Brest'i son dönemde üniversite kenti haline getirerek iletişim ve enformatik teknolojileri konusunda önemli bir kutup olmasını sağladı. Bu alanda yükseköğrenim ve araştırma ile uluslararasılaşma ve yerel dinamizmde önemli mesafeler katetti. Brest, öğrenci ve yabancı araştırmaları kente çekerek kalifiye insan gücüne sahip olmayı akıllı kent politikasının bileşeni yaptı (Bertossi, 2016:18).

Akıllı kent aynı zamanda kent yönetimini optimize etmeyi amaçlar. Optimizasyonun anlamı her şeyden önce modern kente ait aksaklıkların ortadan kaldırılmasıdır. Modern kentin teknik altyapısının negatif dışsallıklar üretecek bir aşamaya geldiği tespit edilmiştir. Gelecekte akıllı kentlerin, günümüz kentlerini etkileyen ekolojik boyut, eskiyen altyapı tekniklerinin yönetimi ve demokratik boyut olmak üzere üç sorunu çözmesi beklenmektedir (Menard ve Danielou,2014:65). Akıllı kent, kamu harcamalarını kontrol etme kaygısı taşır. Akıllı kentin temel boyutu olarak gösterilmese de kamu harcamalarının azaltılması Fransa'da belediye yöneticileriyle yapılan alan araştırmasında birçok ilgili tarafından ifade edilen bir sorunsaldır. Akıllı kent, kentsel projelerin finansmanında birçok ortağı işin içine çekmeye çalıştığı gibi ulusal ve AB düzeyinde proje çağrıları sayesinde ortak finansman yolları aramaktadır (Bertossi, 2016:19).

Mülakat yapılan Fransız belediyeleri için akıllı kent, yüksek yaşam kalitesine sahip kent olmalıdır. Sınırları içinde yaşayan herkese iyi bir yaşam sunmalıdır. Birçok yerel yönetim bütün hizmetleri tek bir platformda toplamayı ve basit kullanımı amaçlıyor (Bertossi, 2016:20). Ayrıca akıllı kent, yerel yönetim ile vatandaş arasındaki ilişkileri iyileştirmeyi amaçlar. Bu bir taraftan hizmet kalitesi diğer yandan vatandaşa bırakılan rolle ilgilidir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması yerel vatandaşlığa yeni bir dinamizm verme adına önemli bir araç olarak görülmektedir (Bertossi, 2016:21).

4. Akıllı Kent Uygulamaları

Akıllı kent, ilgili taraflarla sürekli olarak kurduğu ilişki sayesinde kapasitesini kullanarak kendi kendini yenileyebilen kent olarak kabul edilmektedir. Akıllı kent, kentlerle bilgi-iletişim teknolojileri arasındaki kompleks ilişkileri nitelendirmek için tarihsel süreçte ortaya çıkmış en yeni kavramlardan birisidir (Eveno ve Mestres, 2014:25). Akıllı kentin oluşturulmasına yönelik politikaların, birkaç büyük tema etrafında

oluşturulması önerilmiş olup bu temalar ekonomik gelişme, yeni startup ekosistemler, vatandaşların mobilitesinin arttırılması, sürdürülebilir kalkınma için enerji sektöründe inovatif projeler ve e-yönetimi geliştirmektir (Rambal,2016).

Dünyanın her yerinde yarının kentini oluşturmak için çeşitli uygulamalara girişilmektedir. Fransa'da nümerik gelişme yarının kentini oluşturmak için temel bir boyut teşkil ediyor. Kamu harcamalarının azalması ve güvenliğin artması Fransızların öncelikleri arasında yeralmaktadır. Fransızlar aynı zamanda akıllı kentin ekolojik boyutuna da vurgu yapıyorlar. Elektrik tüketiminin azalması akıllı kentin boyutlarından birisi haline geldi (Rambal,2016).

Paris kenti 2015 yılında Akıllı ve Sürdürülebilir Kent Stratejisini yayınladı. Toulouse kenti akıllı kent yatırımları için 2020 yılına kadar 500 milyon euroluk bütçe ayırdı. Toulouse Akıllı Kent Stratejisi 2015-2020'in, Toulouse Metropol Yönetimi ile dışarıdan danışmanlarla beraber hazırlanma sürecine yerel düzeyde çeşitli aktörlerin katkı sağladığını belirtmek gerekir. E danışma yoluyla 350'den fazla vatandaş bu stratejinin oluşumuna katıldı (Bertossi, 2016:31). Paris'in akıllı kent stratejisinde üzerinde durulan ilk husus, kentin eksik taraflarıdır. 2020 yılına kadar enerji tüketiminin % 25 azaltılması, yenilenebilir enerjinin kullanılmasında artış ve ulaşım sistemlerinin ekonomize edilmesi hedeflenmektedir. Diğer yandan kentsel tarım arazilerinin arttırılmasına odaklanılmış durumdadır. Kısaca Paris, yeni teknolojilerin ortaya koyduğu fırsatları değerlendirmenin yollarını aramaktadır (France&Urbaine, 2016).

Toulouse Metropol Yönetimi, 2014 yılında proje sahipleri ile kullanıcıların bir araya gelebileceği bir yer tahsis etti. Bu girişim inovasyonu destekleme ve hızlandırma işlevi görmekte olup ilgili aktörlerin bir araya gelmesini sağlıyor. Böylece hizmet kullanıcıları taleplerini dile getirirken işletmeler de hizmet kullanıcıları nazarında yeni projelerini deneme imkanına sahip oluyorlar (Bertossi, 2016:40).

Clermont-Ferrand kent yönetimi ise üç ayaklı bir strateji izlemektedir: Yaratıcı kent, çevre dostu kent ve danışan kent. Bu kent, işleyişini iyileştirmek ve inovasyon ile bilgi değişimine kendini açmak ve uluslararası işbirliklerine açık hale gelmek hedeflerini belirledi. Çevre dostu politikalarla elektrik tüketiminde 1/3'den fazla azalma sağladı. 2012'den itibaren kamusal aydınlatma ağını otomatik hale getirdi. Zamana ve yere göre aydınlatma ağı kurdu. Kent yönetimi bu süreçlerde birçok konuda hemşehrilerine danışmayı ihmal etmemiştir (France&Urbaine, 2016)

Hollanda'da Amsterdam akıllı kent uygulamasında işletmeler, kamu/yerel otoriteler, araştırma birimleri ve Amsterdam halkı arasında güçlü bir işbirliği oluşturuldu. Bu işbirliği sayesinde bilgi değişimi ile aktörler arasında öğrenme sürecine uygun bir yapı oluşturularak somut projelerin ortaya çıkması sağlanmıştır (Meijer ve Pedro, 2016:419)

5. Akıllı Kente Yönelik Çekinceler

Akıllı kentler konusunda yaşanan sorunların bir bölümü bu politikaların planlanması ve uygulamasını ilgilendirirken diğer bölüm kentsel yaşamla ilgilidir. Fransa'da belediye yöneticileriyle yapılan alan araştırmasında akıllı kentleşme sürecinde bazı sorunlarla karşılaşıldığı tespit edilmiştir. Bu sorunların başında hukuki ve idari sorunlar geliyor. Birinci sorun, yetkileri belirleyen net bir hukuki çerçevenin olmayışıdır. Bu durumda verilerin yönetimi, verilerin değerlendirilmesi ve ticarileşmesi, verilerin sahiplenilmesi, verilerin açık hale getirilmesi ve verilerin kullanım sorunu ortaya çıkmaktadır. İkinci sorun, projelerin finansmanıyla ilgilidir. Bazı belediyeler kamu-özel ortaklığı ile finansman sorununu çözmeye çalışmalarına rağmen temel finansman kaynağı kamudur. Finans kaynaklarının yaklaşık %70'i yerel, ulusal ve Avrupa kaynaklarından geliyor. Üçüncü sorun, yenilik projelerinin ekonomik modeline ilişkindir. Dördüncü sorun, yerel yönetimler için seçilmişlerin ve vatandaşların nümerik kültüre ve yeni çalışma biçimlerine adaptasyonunda yaşanmaktadır. Kişisel verilerin dolaşımındaki belirsizlikler ve halkın sürekli olarak gözetim altında olması akıllı kent politikalarına çekinceli bir yaklaşıma sebep olmaktadır. Ekonomik aktörlerin işbirliğine çekilmesinde yaşanan güçlükler diğer bir sorun alanını oluşturmaktadır (Bertossi, 2016:46-48).

Akıllı kentlerin birçok fırsat ortaya çıkarmasına karşın risk ve sınırlılıklarına dikkat çekilmektedir. Uygulamada nümerik verilerin yönetiminde ve kişisel verilerin dolaşımında tehlike içeren unsurlar

mevcuttur. Yaygın teknolojinin kullanımının getireceği enerji maliyeti sorunu ile birlikte kentsel yaşamın tamamen teknolojik hale gelmesi insanların gerçek hayatla bağlarını koparabilir ve sosyal eşitsizliklerin artma riskini ortaya çıkarabilir (Bertossi, 2016:9). Zira kentte yaşayanların tümünün teknolojik sistemleri aynı düzeyde kullanması pek mümkün değildir (Mestres, 2014:52). Yeni teknolojiler kullanan ve inovasyon odaklı çalışan akıllı kente yönelik temel eleştirilerden birisi, yukarıdan aşağıya dizayn edilmesi ve büyük şirketlerin çıkarlarına hizmet etmesidir. Ayrıca vatandaşları basit tüketici durumuna çevirmesi yönüyle de eleştirilmektedir (Rumpale, 2017).

6. Sonuç

Günümüz dünyası sorunların ve fırsatların aynı anda yükseldiği bir dönemi yansıtmaktadır. Bilhassa bilgi iletişim teknolojilerindeki başdöndürücü gelişmeler diğer alanları olduğu gibi kentlerin yönetim tarzını ve vatandaşların yönetime bakış açısını derinden etkilemektedir. Teknolojik araçların yaygınlaşarak günlük yaşamının parçası haline gelmesi olgusu birçok sorunla karşı karşıya olan kent yönetimlerinin ilgi alanına girmiştir. Teknolojik gelişmenin sağladığı olanakların yerel kamu hizmet politikalarına aktarılması yönündeki vatandaş taleplerine kayıtsız kalamayan yerel yönetimler bu konularda yeni stratejiler geliştirmektedir. Akıllı kent olarak betimlenen ve geleneksel kentten kopuşu ifade eden yeni kent modeliyle kent yönetiminin işlevselliğinin arttırılması ve günlük yaşamın olabildiğince kolaylaştırılarak yarının kentinin oluşturulması hedeflenmektedir.

Akıllı kentlerin oluşturulmasına yönelik politikaların dünyanın birçok ülkesinde uygulamaya konulduğu görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki yerel yönetimler akıllı kent politikaları konusunda strateji belgeleri hazırlayıp bu politikaların finansmanı için yüksek bütçeler ayırmaktadırlar. Avrupa Birliği ülkelerindeki yerel yönetimler, sadece kamusal bütçe imkanlarıyla yetinmeyip özel sektör kaynakları ile birlikte Avrupa Birliği fonlarından da yararlanmanın yollarını aramaktadırlar.

Akıllı kente konusuna gösterilen ilgilinin arkasında yatan temel güdü böylesi bir kent yönetim modelinin yerel ekonomik kalkınmaya, kentte yaşamanın kolay hale gelmesine ve kent yönetimi ile vatandaşlar arasındaki demokratik bağın güçlenmesine sağlayacağı olumlu ve güçlü katkıdır. Bununla birlikte akıllı kent politika uygulamalarının sorunsuz olmadığı ortaya çıkmıştır. Uygulama sürecinde ekonomik, idari, hukuki yeni kentsel yaşamın işleyişiyle ilgili sorunlar ortaya çıkmıştır. Kent sakinlerinin günlük yaşamlarının teknoloji yoluyla sürekli gözetim altında tutulması özel hayatın mahremiyeti sorununu gündeme getirmektedir. Kent düzeyinde çeşitli yollarla elde edilen kişisel verilerin yönetimindeki belirsizliklerin ortadan kaldırılması ve özel hayatın gizliliğine riayeti içeren hukuki düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Diğer yandan kentsel yaşamın teknoloji üzerinden dizayn edilmesi yerel kamu hizmet politikalarında fırsat eşitliğini olumsuz etkileyebilecektir. Kentte yaşayan herkesin teknolojiyi aynı oran ve düzeyde kullanması mümkün olamayacağından kamu hizmetlerinden yararlanmada meydana gelebilecek eşitsizliğe karşı politikalar geliştirmek kent yönetimlerinin sorumluluğunda olacaktır.

Kaynakça

BERTOSSİ Fanny (2016), Villes intelligentes, «smart», agiles: Enjeux et stratégies de collectivités françaises Etude réalisée sous la direction de Anne Charreyron Perchet

http://www.ant.developpement-durable.gouv.fr/IMG/pdf/rapport_cgdd_villes_intelligentes_smart_agiles_-_copie.pdf, , (Erişim Tarihi:11/04/2017).

DUPUY Gabriel (2014), "L'avenir de la smart city", La Revue Urbanisme, No:394, Automne, s.34-35.

EVENO, Emmanuel ve Jean-Michel MESTRES (2014), "Villes numériques villes intelligents?", La Revue Urbanisme, No:394, Automne.s.25-25

EVENO, Emmanuel (2014), "Comment L'İntelligence Vînt aux Villes", La Revue Urbanisme, No:394, Automne, s.26-274- France&Urbaine (2016), Les villes intelligentes: Expérinces Françaises, http://franceurbaine.org/villes-intelligentes-experiences-francaises-2eme-edition, (Erişim Tarihi:11/04/2017).

MEİJER Albert ve Manuel PEDRO (2016), "La Gouvernance des Villes İntelligentes. Analyse de la littérature sur la Gouvernance Urbaine İntelligente", Revue İnternationale des Sciences Administratives, Volume 82, s.417-435.

MENARD François ve Jean DANİELOU (2014), "Quand Le PUCA Enquete", La Revue Urbanisme, No:394, Automne, s.65-66.

MESTRES, Jean-Michel (2014), "Expérimentation a Lyon Confluence", La Revue Urbanisme, No:394, Automne, s.50-52.

RAMBAL Philippe (2016), "Les Villes İntelligentes:Vers Un modele a La Française", La Tribune 17/02/2016, http://www.latribune.fr/regions/smart-cities/les-villes-intelligentes-vers-un-modele-a-la-francaise-525825.html (Erişim Tarihi:18/02/2017).

RUMPALE, Yannick (2017), "Des Villes İntelligentes Pour Les Citoyens", Le Monde 11.01.2017, http://www.lemonde.fr/idees/article/2017/01/11/des-villes-intelligentes-pour-les-citoyens_5060899_3232.html (Erişim tarihi:18/02/2017).

İnternet kaynağı

http://www.smartgrids-cre.fr/index.php?p=smartcities-caracteristiques, (Erişim Tarihi:15/06/2017).

Belçika'da Bilgi Edinme Hakkı

Ramazan ŞENGÜL

Prof. Dr.,Kocaeli Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Özet: Bilgi edinme hakkı ile beraber vatandaşlar kendilerini ilgilendiren idari işlemlere ilişkin bilgi edinebildikleri gibi kamusal faaliyetler konusunda da bilgiye ulaşabilmektedir. Yönetim faaliyetlerinin tüm toplumu etkileyen faaliyetler olması nedeniyle yönetilenlerin bu faaliyetlere göstereceği ilgi yönetim kararlarının daha kaliteli olmasını sağlayacaktır. Toplumsal denetime işlerlik kazandırılması kamu kurumlarının daha özenli ve daha dikkatli olmasını teşvik edecek ve yönetimde değişim ve dönüşümü tetikleyecektir. Bu noktadan hareketle gizlilik geleneğini uzun yıllardır sürdürmüş olan birçok ülkede yönetsel bilgi ve belgelere erişim konusunda değişimler yaşanmaktadır. Kamu yönetiminde şeffaflığın önemli bir unsuru olan bilgi edinme hakkının genel bir hak olarak tanındığı ülkelerden birisi Belçika'dır. Bu hak öncelikle anayasal düzeyde teminat altına alınmış, daha sonra yapılan kanuni düzenleme ile hakka işlerlik kazandırılmıştır. Bilgi edinme hakkının kanunla düzenlenmesinde ayırt edici husus federal yönetim ve yerel yönetimler için iki ayrı kanunun kabul edilmesidir. Çalışmamızda yürürlükte olan mevzuattan hareketle Belçika'da federal düzeydeki bilgi edinme hakkı modeli incelenmiştir. Mevcut modelin özellikleri ile sınırlılıkları ele alınmış ve sorun alanları analiz edilmiştir.

1. Giriş

Yönetim ile yönetilenler arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesinin gereklilik olarak belirmesi ülkelerin bunu sağlayacak reformlara yönelmelerine neden olmaktadır. Kamu yönetiminde şeffaflığın ana unsuru olarak kabul edilen bilgi edinme hakkının sadece belli konu ve alanlar için değil, bütün yönetsel faaliyetleri kapsayacak şekilde genel bir hak olarak kabul edilmesi konusunda ortak bir anlayış benimsenmiştir. Bu süreçte vatandaşların yönetsel süreçlerle ilişkilendirilmesine yönelik yapılan idari açılımlar kamu yönetiminin modernizasyonunun bir parçası olarak görülmüştür. Yönetsel diyaloğun kurumsallaşması ve bu yolla devlete olan güvenin güçlenmesinde şeffaflaşma politikaları oldukça işlevsel bir araç olarak görülmüştür.

Dünyada bilgi edinme hakkına yönelik düzenlemelerde 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra artış olduğu gözlemlenmektedir. Çok sayıda ülkenin gerek anayasalarında gerekse de kanunlarında bilgi edinme hakkına yer verilmiştir. Başta Avrupa Konseyi olmak üzere çeşitli ulusüstü kurumun bilgi edinme hakkına ilgi göstermesi, bu konuda tavsiye kararları alması ve daha sonrasında bu konuda müstakil sözleşme kabul etmesi bilgi edinme hakkının evrensel niteliğini güçlendirmiştir. Birçok ülke üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin tavsiye kararlarını izleyerek vatandaşlarına daha fazla koruma mekanizması sağlamak yönünde idari politika değişikliğine gitmiştir. Yönetilenlerin günlük yaşamlarında artan bir şekilde yönetsel faaliyetlerden etkilendiğinin bir vaka olduğu dikkate alınarak Belçika'da 1990'lı yılların başında yönetimde şeffaflaşma yönünde adımlar atılmıştır. Bilgi edinme hakkı önce anayasal bir hak olarak ortaya çıkmış, daha sonra kanunla bu hakkın içeriği ve uygulanma şekli geniş bir şekilde düzenlenmiştir. Anayasal ve yasal düzenleme, vatandaşlara kendi çıkarlarını gözetmek yanında toplumsal çıkarlara etki eden idari faaliyetleri denetleme imkanı sağlamaktadır. Belçika'daki bilgi edinme hakkı modeli, diğer ülkelerdeki modellerle benzerlik göstermektedir. Nitekim belgeye erişim kural iken belgenin verilmemesi istisna haline getirilmiştir.

2. Bilgi Edinme Hakkının Tatbiki

Birçok ülkede kamu yönetiminin şeffaflaşmasında önemli bir rol ve güce sahip bilgi edinme hakkı kanunları kabul edilmiştir. Bu kanunlarla oluşturulan bilgi edinme modelleri birbirine benzer özelliklere sahiptir. Bilgi edinme hakkının uygulama alanının belirlenmesi, erişim hakkını kullanacakların, erişime açılacak belgelerin ve erişimle ödevli hale gelen kurumların belirlenmesi, gizlilik alanlarının tespit edilmesi ve erişim talebinin reddedilmesi durumunda başvurulabilecek idari ve adli mekanizmaların ortaya konulması bütün bilgi edinme modellerinin düzenlediği ortak hususlardır (Cottier,2001:7).

Belçika'da bilgi edinmeye ilişkin müstakil/genel bir kanunun olmadığı dönemde Danıştay'ın kararları belirleyici olmuştur. Mevzuat boşluğunun olduğu bu alan Danıştay'ın yenilikçi içtihatlarıyla doldurulmuştur (Delperee, 1990:198). Bilgi edinme hakkının önemi yönetim ile yönetilenlerle arasındaki ilişkinin seyrine getirdiği köklü değişikliktir. Bu kanunla birlikte kamu kurumlarının şeffaflaşmasının yolu açılmış, kamu yönetimi "kapalı bir dükkandan" "kapısı herkese açık ev" şeklinde bir dönüşüm sürecine girmiştir (Schramd'dan nakleden Kaya, 2005:359).

Belçika'da bilgi edinme hakkına yönelik ilk girişim, anayasa değişikliği ile olmuştur. Anayasanın 32.maddesinde yapılan değişiklikle, mevzuatla belirlenen koşullar çerçevesinde herkese belgelere erişim ve kopyasını alma özgürlüğü tanınmıştır. Belgeye erişim prensip olmakla birlikte, kanuni dayanağı olması koşuluyla bir belgenin gizli kalması mümkündür. Anayasa ile garanti altına alınan bilgi edinme hakkının federal düzeyde uygulanmasını sağlamak üzere 11 Nisan 1994 Yönetimin Açıklığı Kanunu kabul edilmiştir[1].

Yönetimin Açıklığı Kanunu, federal otoriteler ile federal yetkiler kullanan idari birimleri kapsamına almıştır. Yönetim, kanun çerçevesinde belgeleri kamunun erişimine açmakla yükümlüdür. Hangi kurumların bilgi verme ödevlisi olduğu tartışma konusudur. Yönetimin Açıklığı Kanunu bilgi edinme yükümlüsü kamu kurumları konusunda Danıştay Kanununun 14.maddesine göndermede bulunmakla yetindiği için uygulamada bu husus yorumlarla netlik kazanmaktadır.

Yönetimin Açıklığı Kanununa göre belge, hangi biçimde olursa olsun yönetsel birimlerin sahip olduğu enformasyondur. Belgenin kapsamı kanunda oldukça geniş şekilde tanımlanmıştır. Kuruma gönderilen bir e-mail veya fax erişime açık yönetsel belge sınıfındadır. Talep varolan bir belge için yapılmalıdır. Yönetim, olmayan bir belgeyi tanzim etmeye mecbur bırakılamaz (De Terwangne, 2015:435-436).

Yönetimin Açıklığı Kanununa göre aktif ve pasif bilgilendirme sözkonusudur. Kanunun 2.bölümünde düzenlenen aktif bilgilendirme, yönetimin re'sen belgeleri kamunun erişimine açmasını ifade etmektedir. Kanunun 3.bölümünde düzenlenen pasif bilgilendirme ise, vatandaşın belge talebi sonrasında gerçekleşen bilgilendirmeyi kapsamaktadır.

Bilgi edinme hakkını gerçek ve tüzel kişiler kullanabilir. Yönetimden belge edinmek isteyenler taleplerini yazılı olarak ilgili idari birime yaparlar. Konu veya mümkünse belgenin açıkça belirtilmesi gerekir. Başvuruda bulunan kişiler, belgeyi yerinde inceleyebilecekleri gibi belgelerin fotokopisini de alabilirler. Belgelerin içeriğine ilişkin olarak yetkili idari birimlerden açıklama yapılmasını talep etmeleri mümkündür. Kendileriyle ilgili belgeleri incelerken yanlışlık gören başvuru sahipleri yazılı talepte bulunarak tespit ettikleri yanlışlıkların düzeltilmesini isteme hakkına sahiptirler. İlgili kurumun, istenilen düzeltmeleri yapması gerekir. Kişisel nitelik taşıyan belgelere erişim, kişinin bu belgeyle çıkarı olduğunu belgelemesine bağlıdır. Başvurulan idari birim, talep edilen belgeye sahip değilse, hangi idari birimin bu belgeye sahip olduğunu başvuru sahibine bildirmekle yükümlüdür.

Bazı kamu kurumları bilgi edinme talebinde bulunacak başvuru sahipleri için internet sitelerinde elektronik formlar koymaktadırlar. İnternet üzerinden form doldurularak yapılan başvuruların uygun olduğu Yönetsel Belgelerin Yeniden Kullanımı ve Erişim Komisyonu (Commission d'accès aux et de réutilisation des documents administratifs, CADA) tarafından da tasdik edilmiştir. Bilgi edinme başvuruları fax ve telekopi yoluyla da yapılabilmektedir (De Terwangne, 2015:431).

3. Bilgi Edinme Hakkına Getirilen Sınırlamalar

Bilgi edinme hakkı kanunları incelendiğinde görülen ortak nokta şudur ki bazı faaliyetlerin veya idari kurumların kanun kapsamı dışında kaldığıdır. İstisna politikalarına ilişkin üç durumla karşılaşılmaktadır. Birincisi, kimi kurumların kendi talebine bağlı olarak bilgi edinme hakkı kanununa tabi olmamalarıdır. İkincisi, kamusal fonlardan beslenen ve kamusal görevler icra eden yeni idari yapıların oluşturularak bilgi edinme hakkı kanunu kapsamı dışında bırakılmasıdır. Üçüncüsü, kimi kamu hizmetlerinin özel sektöre

1 Kanunun Fransızca metni için bkz: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=1994041151&table_name=loi (Erişim Tarihi:18/04/2017).

gördürülerek veya bu hizmetleri gören idari birimlerin ilgili sektörde rekabete dayalı olarak çalışmalarından dolayı şeffaflık kapsamından çıkarılmasıdır. Her üç duruma ilişkin örneklere Kanada'da rastlanılmış ve bu uygulamaların iki nedenle sorunlu olduğu görülmüştür. Birincisi bu kurumların veya faaliyetlerin finansmanı devlet tarafından yapılmasına karşın siyasal kurumların ve toplumun kontrolünün sağlanamamasıdır. İkincisi, bu kurumların bilgi edinme yükümlüsü olmamalarına yönelik kararlar siyasal platformlarda tartışılmaksızın hükümetlerin re'sen karar vermesiyle gerçekleşmektedir (Pasquier ve Villeneuve, 2006:103-106).

Belçika'da belgeye erişim mutlak bir hak olarak değil, sınırlandırılmış bir hak olarak kabul edilmektedir. Sınırlama, yönetim tarafından keyfi şekilde yapılamaz, mevzuat tarafından öngörülmesi gerekir. Kanuni sınırlamaların genelde bilgi edinme hakkı kanununda belirtilmesine karşın diğer kanunlarda da sınırlama sebepleri mevcuttur (De Broux vd, 2015:133-134).

Belgeye erişimin reddedildiği durumlar Yönetimin Açıklığı Kanununun 6.maddesinde düzenlenmiştir. Kamu çıkarı ile özel hayatın gizliliğinin korunması ve aşırı/belirsiz taleplerin varlığı halinde belgeye erişim talepleri reddedilmektedir. Kanunun 6. maddesinde 3 kategori halinde düzenlenen istisna alanları aşağıda ayrıntılı şekilde ortaya konulmuştur. Bu kategorilerde düzenlenen konulara ve kapsama ilişkin olduğu düşünülen belge taleplerine erişim talepleri federal idari otoriteler tarafından reddedilebilecektir.

1.Grup

a)Toplumun güvenliği

b)Yönetilenlerin temel hak ve özgürlükleri

c)Belçika Devleti'nin uluslararası ilişkileri

d)Kamu düzeni, esenliği ve ulusal savunma

e)Suçların araştırılması ve takibi

f)Ekonomik ve mali çıkarlar ile para ve kamu kredi politikası

g)Kamu yönetimine verilmiş olan özel işletmelerin gizli bilgileri

h)Kamu yönetimine bir suça ilişkin gizli bilgi veya belge vermiş olan kişinin bilgileri

2.Grup

a)Özel yaşam (kişinin rızası varsa talep edilen belgeler verilebilir)

b)Kanunla düzenlenmiş gizlilik alanları

c)Federal hükümetin veya federal yürütme gücünden kaynaklanan yetkiler kullanan idari otoritelerin müzakereleri

d)11 Aralık 1998 Kanunun 3.maddesiyle korunan çıkarlar

3.Grup

a)Eksik ve tamamlanmamış idari belgeler

b)Kamu kurumlarına açıklanmış ve gizli kalması istenen görüş ve düşünceler

c)Aşırı ve istismar boyutunda belge edinme talepleri

d)Anlaşılması güç ve belirsiz belge edinme talepleri

Başka kanunlarda bilgi edinme hakkı daha geniş düzenlenmişse Yönetimin Açıklığı Kanunu engel teşkil etmez. Bilhassa çevreyle ilgili yapılan kanuni düzenlemeler daha geniş erişim imkanı sağlamaktadır. Çevre konularında daha geniş bilgi edinme hakkının tanınmasında AB direktiflerinin etkisi olmuştur (De Broux vd, 2015:186).

Özel hayatın gizliliği kamu kurumlarının çokça kullandığı bir sınırlama sebebidir. CADA, genelleme yapmaksızın her somut olayda özel hayatın gizliliği unsurunu incelemektedir. Örneğin hastanın kimliği,

eğer hastanın tanınmasına yol açıyorsa yaş ve cinsiyeti, gelir ve ödediği vergi, sınavda alınan notlar, CV'de yeralan kimi ifadeler, mali soruşturmalarda şikayetçinin kimliği hususlarını özel hayatın gizliliği kapsamında değerlendirmiştir (De Broux vd, 2015:141).

11 Aralık 1998 kanununda belirtilmiş sınıflandırma kapsamına giren bilgi ve belgeler de gizlilik kapsamında olabilir. Bu kanuna göre bilgi ve belgeler çok gizli, gizli şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu nitelendirmelerle korunan çıkarlara zarar gelme riski varsa bu kategorideki belgelerin erişimine izin verilmeyebilir (De Broux vd, 2015:178-179).

Bilgi iletişim teknolojilerinin geliştiği bir çağda Belçika'da bilgi edinme hakkının uygulamada çok fazla bilinmediği ve toplumsal ilgiyi yeterince çekmediği vurgulanmıştır. Anayasanın 32.maddesine göre esas olan bilgi edinme hakkıdır. İstisnaların dar yorumlanması gerekir. Yönetim, bu ayrıma dikkat etmemektedir (Delnoy, 2000).

4. Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Sorunların Çözümü

Yönetsel belgelere erişim taleplerinin 30 gün içinde karara bağlanması gerekmektedir. Gerek görülmesi durumunda süre 45 güne kadar uzatılabilir. Süre uzatımı gerekçeli olmalıdır. Belgeye erişim talebine yasal sürede ilgili idari kurum tarafından karar verilmemişse talep zımnen reddedilmiş olur. Olumsuz idari kararlar gerekçeli olmalıdır. Bu gerekçe başta Yönetimin Açıklığı Kanunu olmak üzere diğer hukuki metinlere dayandırılmalıdır.

5. Yönetsel Belgelerin Yeniden Kullanımı ve Erişim Komisyonu

Yönetimin Açıklığı Kanununun 8.maddesine göre, talebi reddedilen başvuru sahibi aynı anda hem kararın yeniden gözden geçirilmesi için ilk başvurusunu yaptığı idari birime hem de Yönetsel Belgelerin Yeniden Kullanımı ve Erişim Komisyonu'na (CADA) itiraz başvurusunda bulunmalıdır. Komisyon 30 gün içinde kararını verir ve taraflara iletir. Başvuruyu karara bağlarken ilgili idari birimlerden gerek duyduğu bütün bilgi ve belgeleri isteyebilir, tarafları dinleyebilir. Yönetimin, CADA'nın görüşüne uymaması mümkün olmakla beraber uymama kararının gerekçeli olması gerekir. Bu süreçlerden sonra başvuru sahibi isterse itirazını idari yargıda devam ettirebilir.

Bilgi ve belge edinme başvurularına ilişkin sorunların çözümünde bağımsız bir idari otorite olan CADA'nın kurulması Yönetimin Açıklığı Kanunu ile olmuştur. Bu kanunun 8.maddesine dayanılarak krallık kararnamesi ile CADA'nın yapısı ve işleyişi belirlenir. 29 Nisan 2008 krallık kararnamesine göre CADA iki kısımdan oluşur[2]: Yönetsel Belgelere Erişim Bölümü ve Yönetsel Belgelerin Yeniden Kullanımı Bölümü. Yönetsel Belgelere Erişim Bölümü bir başkan ve bir sekreter olmak üzere altı üyeden oluşur. Sekreterin oy hakkı yoktur. Başkan ve sekreter her iki bölümün üyesidir. Komisyon üyelerinin atanması kral tarafından yapılır. Komisyon başkanı Danıştay 1.başkanının önerisi üzerine Danıştay üyeleri arasından belirlenir. Başkan ve sekreter dışındaki üyelerin atanması başbakanın önerisi üzerine kral tarafından yapılır. Komisyon üyelerinin atanmasında bilgi edinme alanında çalışmış olmaları ve bu alana vakıf olmaları aranan koşuldur. Dört üyeden ikisi kamu görevlisidir. Asil üye sayısı kadar yedek üye atanır. Üyeler dört yıllığına seçilir; tekrar seçilebilmeleri mümkündür.

Komisyonun toplantıları ve göreviyle ilgili elde ettiği bilgiler gizlidir. Komisyonun tarafsızlığını sağlamak üzere komisyon üyeleri kendileriyle ilgili ve 4.dereceye kadar yakınlarıyla ilgili toplantılara ve incelenen konuyla daha önceden ilgisi olduğu toplantılara katılamazlar (Schram,2017).

CADA 2016'da 132 başvuru aldı (CADA, 2016:2). CADA'nın kararları danışma niteliğindedir. Yönetsel belgeye erişim konusunda sorun yaşayan başvuru sahiplerinin başvurusunu karara bağlar. İdari birimlerin bilgi edinme mevzuatının yorumlanmasıyla ilgili talepleri karşısında görüş belirtir. Bilgi edinme mevzuat değişiklikleri konusunda federal yasa koyucuya tavsiyelerde bulunur (http://www.ibz.rrn.fgov.be/fr/commissions/publicite-de-ladministration/presentation-de-la-

2 Kararnamenin Fransızca metni için bkz: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=fr&la=F&cn=2008042933&table_name=loi (Erişim Tarihi:17/04/2017).

commission/). Komisyonla ilgili potansiyel sorun alanları, komisyon için hukuki koruma çerçevesinin ve yeterli garantilerin olmayışıdır (Schram,2017).

2016'da Komisyonun yaptığı tespitlerden birisi bilgiye erişim konusunda yetkili otoritenin tespitinde yanlışlık yapıldığıdır. Yönetimin Açıklığı Kanununa göre yetkili otorite, federal yönetsel otoritedir. Aynı hususta Belçika Danıştayı'nın içtihadı bulunmaktadır. Federal idari birim ise bağlı bulunduğu bakan üzerinden tanımlanmaktadır. Bakanın bu yetkisini açıkça belirtmesi suretiyle devretmesi mümkündür. Bakanlık kabinesi üyelerinin bakan adına hangi belgelerin yayınlanabileceği konusunda karar almaları mümkün görünmemektedir. Komisyon, bakanlık sözcülerinin belgeye erişim konusunda karar vermeye yetkili olmadıklarını düşünmektedir (CADA, 2016:24).

CADA, kimi kurumların Yönetimin Açıklığı Kanunu kapsamında olmadığı gibi aynı zamanda yerel yönetimler düzeyinde bilgi edinme hakkını düzenleyen 12 Kasım 1997 kanunu kapsamında olmadığının altını çizmektedir. Bu kurumların özelliği, bilgi edinme hakkı kanunlarının kabulünden sonra oluşturulan kurumlar olmasıdır. İdari yapının karmaşıklığına dikkat çekilerek anayasanın 32.maddesinde vatandaşlara tanınan hakka işlerlik kazandırmak üzere bilgi edinme hakkı yükümlüsü kurumlara ilişkin standart bir kanuni düzenleme önerilmiştir (CADA, 2016:24).

Ayrıca CADA, belge sınıflandırması konusunda yaşanan karmaşanın giderilmesini tavsiye etmektedir. Anayasanın 32.maddesi prensip olarak belgelerin erişime açık olmasını düzenliyor. İstisnalar ancak kanuni çıkarların korunması amacıyla olmalıdır. Gizlilik kapsamına giren belgelerin sınıflandırılması yeniden düşünülmelidir. Ya belli bir süre geçtikten sonra belge bu kapsamdan çıkarılır, ya belirli periyotlarla belgelerin gözden geçirilerek gizlilik değerlendirilmesi yenilenir, ya da bilgi edinme talebi karara bağlanırken o belgenin gizli kalıp kalmaması değerlendirilir. Bu olasılıklardan sonra belgenin kamuya açılması gerçekleşmiş olur (CADA, 2016:25-26).

6. Sonuç

Belçika'da anayasal bir hak olarak düzenlenen bilgi edinme hakkı daha sonra kanunla düzenlenmiştir. Yönetimin Açıklığı Kanunu ile federal düzeyde yönetimin şeffaflaşmasında önemli bir eşik aşılmıştır. Önceki dönemde genel bir kanuni düzenleme olmaması nedeniyle gizlilik anlayışının değişimi idari yargı kurumlarının oluşturduğu içtihatlarla gerçekleşmekteydi. Yönetimin Açıklığı Kanunu, kabul edildiği 11 Nisan 1994 tarihinden günümüze kadar birçok değişiklik geçirmiştir. Gerek uygulamada karşılaşılan sorunların aşılması gerekse de günün koşullarına adapte olunması için kanunun yenilendiği görülmektedir.

Şeffaflık konusunda yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinde kanun düzeyinde kimi eksiklik ve belirsizliklerin devam etmesi eleştiri konusu olmaktadır. Bilhassa bilgi edinme yükümlüsü olan yönetsel birimlerin bu kanunda açıkça düzenlenmemesinden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Nitekim CADA'nın yıllık raporlarında bu konuda standart bir düzenleme yapılması gerektiği dile getirilmektedir. Diğer yandan bilgi edinme hakkına ilişkin getirilen istisnaların oldukça geniş yorumlanmaya müsait olduğu ve yönetimin de bu istisna hükümlerini genişçe kullandığı görülmektedir. Bilgi edinme hakkının toplumun yeterince ilgisini çekememesinden dolayı yönetimin gizlilik gerekçelerini daha rahat kullandığı anlaşılmaktadır. Bilgi edinme hakkının etkin kullanılmasında toplumsal desteğin arttırılmasının önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan hızlı değişim bu imkanı sunmaktadır. CADA'nın da, teknolojik yeniliklerin bilgi edinme hakkının kullanılmasına adapte edilmesine olumlu baktığı dikkate alındığında yönetsel şeffaflık konusunda güçlü bir kamuoyu desteğinin oluşturulmasının çok fazla zor olmayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

BERTİL Cottier (2001), "De l'Administration Secrete A L'Administration Transparente",CFPG 2, s.1-27.

CADA (2016), Rapport Annuel 2016, http://www.ibz.rrn.fgov.be/fileadmin/user_upload/fr/com/publicite/rapports-annuels/rapport-annuel-CADA-2016.pdf (Erişim Tarihi:17/04/2016).

DE BROUX Pierre-Olivier, Delphine de JONGHE, Renaud SİMAR, Maxime VANDERSTRAETEN (2015) " Les exceptions à la publicité des documents administratifs", La publicité de l'administration (içinde) sous la direction de Valerie Michiels, Bruylant, 2015, s.133-192.

https://dial.uclouvain.be/pr/boreal/en/object/boreal%3A160927/datastream/PDF_01/view (Erişim Tarihi:20/04/2017).

DE TERWANGNE Cécile (2015), Le droit d'accès aux documents administratifs dans un contexte électronique – La publicité de l'administration et le respect de la propriété intellectuelle, La publicité de l'administration (içinde) sous la direction de Valerie Michiels, Bruylant, 2015, s.425-451 http://www.crid.be/pdf/public/7558.pdf (Erişim Tarihi:20/04/2017).

DELNOY Michel (2000), Les droits des particuliers en matière d'accès aux documents détenus par l'administration, İPCF, Edition n°70 du 15 février 2000, http://www.ipcf.be/Index.asp?Idx=1534 (Erişim Tarihi:21/04/2017).

DELPEREE Francis (1990), "La Transparence Administrative en Belgique", La Transparence Administrative en Europe (içinde) sous la direction de Charles DEBBASCH, Editions du CNRS, Paris, ss.197-210.

KAYA Cemil (2005), İdare Hukukunda Bilgi Edinme Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

PASQUİER Martial ve Jean-Patrick VİLLENEUVE (2006), "Les Entraves Organisationalles A La Transparence Administrative:Une Analyse Comparée", La Mise En Oeuvre du Principe de Transparence Dans L'Administration (içinde) Alexandre FLÜCKİGER (Editör), Schulthess, Zurich, s.99-118.

SCHRAM Frankie (2017), La Commission d'accès aux et de réutilisation des documents administratifs, (http://www.juritic.be/pages/CARDA.pdf (Erişim Tarihi:28/04/2017).

İnternet Kaynağı

http://www.ibz.rrn.fgov.be/fr/commissions/publicite-de-ladministration/presentation-de-la-commission/, Erişim tarihi:17/04/2016)

The Short –Term External Debt Stock of Turkey: A Trend Analysis

Rasim Yılmaz

Prof.Dr.,Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Abstract: This paper aims to make a trend analysis of the short term external debt stock of Turkey. Short term external debt stock keeps increasing except the economic crises years of 1994, 2001 and 2009 between the years 1992 to 2014. Exceptional years are also 2015 and 2016 when short term external stock decreased compared to the previous year. The borrower analysis of the short term external debt stock indicates that private sector borrowing dominates the short term external borrowing. The short term debt of public sector is about 16% of total short term debt stock whereas short term debt of private sector accounts for 84% of total short term debt stock of Turkey. Especially, after the year 2010 the increase in the share of public sector in the short term external debt stock has accelerated due to mainly borrowing of public bank. Creditor analysis of short term external debt stock of Turkey shows that majority of external debts (more than 50 percent) is to non-monetary institutions. The currency breakdown of the short term external debt stock species that more than 50% of the short term external debts in US dollars while the share of TL in the short term external debt stock is increasing. Sound banking system and government's fiscal position, overstated borrowing figure, borrowing by global, institutional and foreign companies and borrowing from non-monetary institutions are the factors that decrease the risk of shock to short term external debt stock.

Key Words: External Debt, Turkey, Private Sector, Currency Risk

1. Introduction

Short term external debts stocks of Turkey include all institutional sectors' debt liabilities which have maturity of one year or less and the interest of long term debt to the rest of the world. The data about short term external debts are compiled by the CBRT in accordance with the concepts, definitions, and methodology specified in "External Debt Statistics: Guide for Compilers" (IMF, 2017). Short-term external debt statistics are composed of the banks' monthly foreign exchange stock reports, private sector's external debt monitoring system, import data from TURKSTAT for trade credits and the CBRT's monthly foreign exchange reports (CBRT, 2017).

As of June 2017, short term external stock of Turkey is 108.8 billion dollar and short-term external debt stock maturing within 1 year or less regarding of the original maturity is 171.6 billion dollar. Between the years 1990 and 2017, short term external stock of Turkey is reached its peak level with 131.5 billion dollar in 2014. After reaching its peak level in 2014, short term external stock figure of Turkey presents a declining trend (See figure 1).

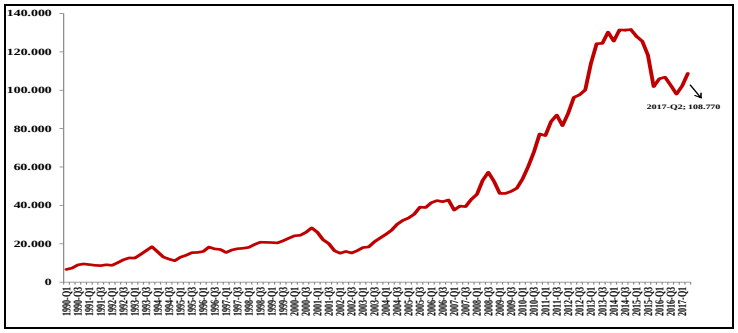

Figure 1: Short-Term Debt Stock of Turkey (1990-2017)

2. Trend Analysis of Short Term External Borrowing in Turkey

When we look at percentage change in short term external debt stock, the highest percentage increase in short term external debt stock is recorded in 2010 by 57.69 %. Short term external debt stock keeps increasing except the economic crises years of 1994, 2001 and 2009 between the years 1992 to 2014. Exceptional years are also 2015 and 2016 when short term external stock decreased (See Table 2).

Table 2: Percentage Change in Short Term External Debt Stock of Turkey

Year	Short-Term External Debt Stock	Percentage Change (%)
1990	9.500	
1991	9.117	-4,03
1992	12.660	38,86
1993	18.473	45,92
1994	11.187	-39,44
1995	15.500	38,55
1996	17.072	10,14
1997	17.691	3,63
1998	20.774	17,43
1999	22.921	10,34
2000	28.301	23,47
2001	16.403	-42,04
2002	16.424	0,13
2003	23.013	40,12
2004	32.203	39,93
2005	38.914	20,84
2006	42.853	10,12
2007	43.142	0,67
2008	52.512	21,72
2009	48.977	-6,73
2010	77.232	57,69
2011	81.556	5,60
2012	100.155	22,81
2013	130.291	30,09
2014	131.565	0,98
2015	101.877	-22,57
2016	98.002	-3,80

Source: Author's calculations from www.tcmb.gov.tr

In the years 2015 and 2016, something different from other years can be observed: from the first quarter of the year to last quarter of the year short term external debt stock decreased as opposed to other years when short term external debt stock increased between the first and the last quarter of the year except the financial crisis year of 2001 (See Table 3).

Table 3: Short-Term Debt Stock of Turkey (2015-2016)

CENTRAL BANK	290	270	208	176	173	157	131	110	108	109
BANKERS' CREDIT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
OVERDRAFTS	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
DEPOSITS WITH CBRT	290	270	208	176	173	157	131	110	108	109
CTLD's & OTHER	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
GENERAL GOVERNMENT	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
BANKS	93.980	90.125	82.010	64.520	67.982	65.969	62.956	57.354	60.016	62.195
CREDITS	44.109	37.401	28.750	22.701	19.628	18.963	16.674	14.707	15.399	15.476
FX DEPOSITS	12.702	13.729	14.857	14.821	15.408	15.801	15.076	13.231	13.239	14.267
BANKS ACCOUNTS	24.493	25.329	24.102	17.387	18.842	17.236	16.738	17.251	18.256	18.848
TRY DEPOSITS	12.676	13.666	14.301	9.611	14.104	13.969	14.468	12.165	13.122	13.604
OTHER SECTORS	33.790	35.143	36.020	37.181	37.828	40.682	39.450	40.538	42.105	46.466
TRADE CREDITS	29.403	30.970	31.672	33.145	33.031	35.348	34.452	36.440	37.784	41.126
DUE TO IMPORTS	25.566	27.262	27.947	29.459	29.318	31.766	30.824	32.773	34.148	37.324
PRE-EXPORT FINANCING	3.837	3.708	3.725	3.686	3.713	3.582	3.628	3.667	3.636	3.802
OTHER CREDITS	4.387	4.173	4.348	4.036	4.797	5.334	4.998	4.098	4.321	5.340
PUBLIC	0	0	0	0	0	0	213	241	247	183
PRIVATE	4.387	4.173	4.348	4.036	4.797	5.334	4.785	3.857	4.074	5.157
TOTAL	128.060	125.538	118.238	101.877	105.983	106.808	102.537	98.002	102.229	108.770

Source: www.tcmb.gov.tr

The borrower analysis of the short term external debt stock indicates that private sector borrowing dominates the short term external borrowing. As of June 2017, the short term debt stock of public sector is 17.3 billion dollar whereas the short term debt stock of private sector 91.4 billion dollar (see Table 4). The short term debt of public sector is about 16.3% of total short term debt stock while short term debt of private sector accounts for 83.2% of total short term debt stock of Turkey as of June 2017. The remaining 0.5% belongs to the Central Bank of Republic of Turkey. The short term debt of public sector mainly consists of borrowings of public banks. Half of the private sector's external debt belongs to non-financial institutions.

Table 4: Short-Term External Debt Stock of Turkey by Borrower (Million US dollars)

SHORT-TERM EXTERNAL DEBT	101.877	98.002	102.229	108.770
PUBLIC SECTOR	14.550	16.279	16.515	17.291
GENERAL GOVERNMENT	0	0	0	0
Central Government	0	0	0	0
Local Administrations	0	0	0	0
Funds	0	0	0	0
FINANCIAL INSTITUTIONS	14550	16038	16268	17108
Banks	14550	16038	16268	17108
Non-Banking Institutions	0	0	0	0
NON-FINANCIAL INSTITUTIONS	0	241	247	183
SOE's	0	241	247	183
Other	0	0	0	0
CBRT	176	110	108	109
PRIVATE SECTOR	87.151	81.613	85.606	91.370

FINANCIAL INSTITUTIONS	52.024	42.917	45.222	47.246
Banks	49.970	41.316	43.748	45.087
Non-Banking Institutions	2.054	1.601	1.474	2.159
NON-FINANCIAL INSTITUTIONS	35.127	38.696	40.384	44.124

Source: www.tcmb.gov.tr

Between the years 2002 and 2017, the share of public sector in the short term external debt stock has increased from 6% in 2002 to 17% in 2016. Especially, after the year 2010 the increase in the share has accelerated (See Table 5).

Table 5: The Composition of Short-Term External Debt Stock of Turkey by Borrower

Year	SHORT-TERM EXTERNAL DEBT	PUBLIC SECTOR	%	CBRT	%	PRIVATE SECTOR	%
2002	16.424	915	0,06	1.655	0,10	13.854	0,84
2003	23.013	1.341	0,06	2.860	0,12	18.812	0,82
2004	32.203	1.840	0,06	3.287	0,10	27.076	0,84
2005	38.914	2.133	0,05	2.763	0,07	34.018	0,87
2006	42.853	1.750	0,04	2.563	0,06	38.540	0,90
2007	43.142	2.163	0,05	2.282	0,05	38.697	0,90
2008	52.512	3.248	0,06	1.874	0,04	47.390	0,90
2009	48.977	3.598	0,07	1.764	0,04	43.615	0,89
2010	77.232	4.290	0,06	1.553	0,02	71.389	0,92
2011	81.556	7.013	0,09	1.239	0,02	73.304	0,90
2012	100.155	11.040	0,11	1.036	0,01	88.079	0,88
2013	130.291	17.605	0,14	833	0,01	111.853	0,86
2015	101.877	14.550	0,14	176	0,00	87.151	0,86
2016	98.002	16.279	0,17	110	0,00	81.613	0,83

Source: Author's calculations based on www.tcmb.gov.tr

Creditors analysis of short term external debt stock of Turkey shows that majority of external debts is to non-monetary institutions (more than 50%): as of June 2017, short-term debt to monetary institutions under private creditors item is USD 52.4 billion, short-term debt to non-monetary institutions is USD 55.9 billion, and short-term bond issues is 155 million and short-term debt to official creditors is USD 268 million as shown in Table 6 (TCMB, 2017).

Table 6: Short-Term External Debt Stock of Turkey by Creditor (Million US dollars)

SHORT-TERM EXTERNAL DEBT	101.877	98.002	102.229	108.770
I-PRIVATE CREDITORS	101.713	97.787	101.966	108.502
LOANS	99.852	97.616	101.789	108.347
MONETARY INSTITUTIONS	51.336	47.341	50.135	52.429
NON-MONETARY INSTITUTIONS	48.516	50.275	51.654	55.918
BONDS	1.861	171	177	155
II-OFFICIAL CREDITORS	164	215	263	268

Source: www.tcmb.gov.tr

When we look at the currency breakdown of short term external debt stock of Turkey as of June 2017, it can be observed that short term external debt stock of Turkey composed of 51.4% US dollars, 30.2% Euro, 15.6% Turkish Lira and 2.8% other currencies. Short term external debts stock trend analysis of Turkey between 2005 and 2017 indicates that the share of TL in total short term external debt stock is increasing while the share of US dollars is decreasing. On the other hand, the share of Euro and other currencies during the same period stay the same (See Figure 2).

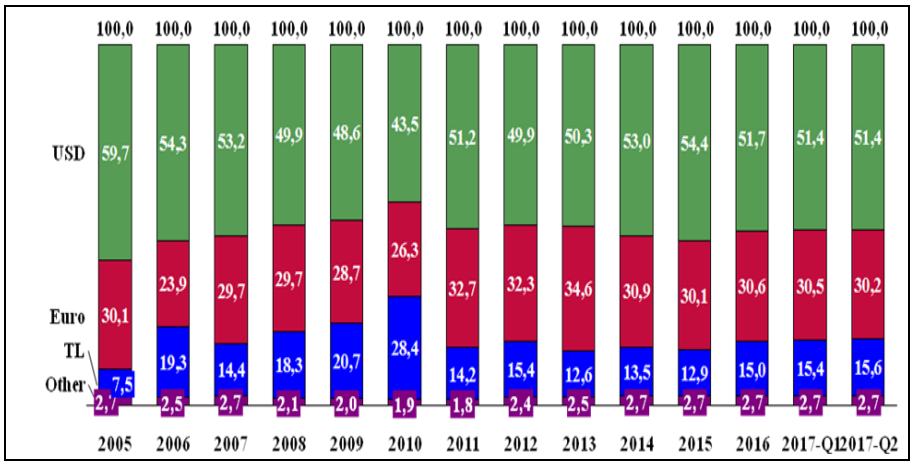

Figure 2: Currency Composition of Short Term External Debt Stock of Turkey (2005-2017)

Source: TEPAV (2017)

3. The Risk Evaluation of Short Term External Debt Stock of Turkey

The main risk of short term external borrowing is the procyclical nature of short term bank lending to developing countries, i.e. rising during favorable periods and reversing more sharply in times of adverse shocks. The relationship between excessive growth in short-term banking debt and subsequent financial crises were observed in the late 1970's, 1990's as well as in the 2000's. The share of private sector borrowing-especially by banks- in total borrowing increased substantially. Domestic banking systems in developing countries carried significant currency and liquidity risks by short term and foreign currency borrowing and accordingly long term and domestic currency lending to domestic corporations and governments. Governments also encouraged short term external borrowing by following pegged exchange rate policy which ensures that domestic borrowing costs are higher than borrowing from abroad is high. However, changes in risks perceptions and lenders' decision lead to capital outflows and hence financial crises in developing countries (Dadush, Dasgupta and Ratha, 2000).

There are some concerns about the short term external debt stock of Turkey and its dollar-dominated structure, especially after Trump presidency. Under Trump presidency, the US interest rates are expected to increase and dollar is expected to be stronger (Demir, 2016; Wheatley and Srivastava, 2016).

Many financial crises in the past have pioneered by a negative shock to the short term external debt. However, there are some factors that mitigate the risk of a negative shock to the short term external debt structure of Turkey.

1) Government's fiscal position is strong in Turkey. The public debt to GDP ratio of Turkey is less than the upper limit mandated by the Maastrich treaty for EU member states. Although mandated the public debt to GDP ratio is 60%, Turkey's the public debt to GDP ratio is 33%. Turkey's the public debt to GDP ratio has kept decreasing since 2001.

2) Turkey has a sound banking system. First of all, Turkish banking system is not in an open position. The non-performing loans ratio of the Turkish banking system is very low compared to EU countries. Finally, the capital adequacy ratio of the Turkish banking system is twice as much as the ratio required by the Basel Accord.

Although sound position of government and banks regarding short term external borrowing, the problem in Turkish economy is corporate debt as such firms in Turkey heavily dependent on foreign finance for cheap financing (See Figure 3).

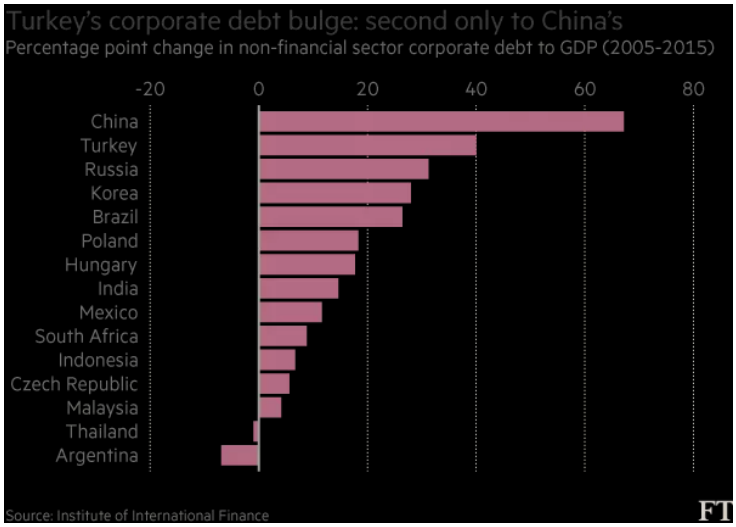

Figure 3: Percentage Change in Non-Financial Sector Corporate Debt to GDP (2005-2015)

Source: Wheatley and Srivastava, 2016

There is a big margin between domestic TL and foreign currency interest rates. As long as TL doesn't depreciate as much as interest rate margin, foreign currency financing is profitable for Turkish companies. The risk involves if the companies carries open position, i.e. they borrow in foreign currency and they earn in Turkish Lira. Thus banks in Turkey indirectly are exposed to foreign currency risk through their clients carrying open position.

However there are some arguments regarding the level and the risk of short term external borrowing of companies in Turkey. It is argued that the net foreign exchange liabilities recorded by the central bank of Turkey is overstated. As such, about 20% of borrowing from overseas are undeclared deposits of Turkish companies. They transfer their undeclared deposits from overseas under such transfers (Wheatley and Srivastava, 2016). Also it is argued that this debt includes commitments on goods and services, pre-financing, pre-payments that Turkish exporters receive, foreign exchange accounts with a credit letter of Turkish citizens residing abroad, and short term loans received by correspondent banks operating abroad which don't carry foreign exchange risk (Ertem, 2016). Finally, it is argued that open FX position of firms in Turkey is driven mostly by large scale, foreign and exporting firms. Although small fraction of firms with open FX positions doesn't have export revenue, they operate in sectors including tourism, construction and energy that have capacity to generate FX revenues (Türkiye İş Bankası, 2016).

4. Conclusion

Short term external debt stock keeps increasing except the economic crises years of 1994, 2001 and 2009 between the years 1992 to 2014. Exceptional years are also 2015 and 2016 when short term external stock decreased compared to the previous year. The borrower analysis of the short term external debt stock indicates that private sector borrowing dominates the short term external borrowing. The short term debt of public sector is about 16% of total short term debt stock whereas short term debt of private sector accounts for 84% of total short term debt stock of Turkey. Especially, after the year 2010 the increase in the share of public sector in the short term external debt stock has accelerated due to mainly borrowing of public bank. Creditor analysis of short term external debt stock of Turkey shows that majority of external debts (more than 50 percent) is to non-monetary institutions. The currency breakdown of the short term external debt stock species that more than 50% of the short term external debts in US dollars while the share of TL in the short term external debt stock is increasing. Sound banking system and government's fiscal position, overstated borrowing figure, borrowing by global, institutional and foreign companies and borrowing from non-monetary institutions are the factors that decrease the risk of shock to short term external debt stock.

References

Central Bank of Republic of Turkey (2017), Short-Term External Debt Developments July 2017, http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TCMB+EN/TCMB+EN/Main+Menu/STATISTICS/Balance+of+Payments+and+Related+Statistics/Short+Term+External+Debt+Statisticss/Short-Term+External+Debt+Statistics+Developments

Dadush, Uri, Dipak Dasgupta, Dilip Ratha (2000), The Role of Short-Term Debt in Recent Crises, Finance and Development, 37 (4): 54-57.

Demir, İnan (2016), A Strong Banking System Alone Cannot Secure Turkey's Financial Stability, https://www.ft.com/content/5f7cd7ae-ad80-11e6-ba7d-76378e4fef24

Ertem, Cemil (2016), Does Turkey Have an External Debt Problem? https://www.dailysabah.com/columns/cemil-ertem/2016/06/15/does-turkey-have-an-external-debt-problem

International Monetary Fund (2017), Dissemination Standard Bulletin Board-Turkey External Debt,http://dsbb.imf.org/pages/sdds/DQAFBase.aspx?ctycode=TUR&catcode=EXD00

TEPAV (2017), 2017 Haziran Kısa Vadeli Dış Borç İstatistikleri Gelişmeleri, www.tepav.org.tr

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2017), Kısa Vadeli Dış Borç İstatistikleri'ne İlişkin Yöntemsel Açıklama, www.tcmb.gov.tr

Türkiye İş Bankası (2016), External Debt Stock of Private Sector in Turkey, Economic Research Division, https://research.isbank.com.tr

Wheatley, Jonathan and Mehul Srivastava (2016), Turkish Companies Loaded with Foreign Debt Fear Rate Rises, https://www.ft.com/content/432e8ba4-aa7b-11e6-ba7d-76378e4fef24

Interest Rate Illusion: Reducing Directly but Increasing Indirectly

Rasim YILMAZ

Prof.Dr.,Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Abstract: Among monetary policy tools, interest rate policy is accepted as the most efficient tool of monetary policy whereby central banks influence market interest rates through setting interest rates (policy rates). Central Bank of Republic of Turkey's recent interest rate policy can be summarized as "reducing directly but increasing indirectly". if there is a contraction in the economy and there is no upside pressure in the inflation, then the CBRT implements the interest rate policy by lowering the policy interest rate (one week repo rate) directly. On the other hand, when it comes to raising interest rates, CBRT is having difficulties in applying the interest rate policy directly and reluctant to raise the policy interest rate, and mostly prefers to use it indirectly through the late liquidity window rate and interest rate corridor. The main purpose of the CBRT is to create the interest rate illusion. As in the case of money illusion, interest rate illusion can influence market agents' perceptions about interest rates. Experiments indicate that interest rate illusion can be successful as long as it stays within certain limits.

Keywords: Central Bank of Turkey, Monetary Policy Tools, Interest Rate Policy, Interest Rate Illusion.

1. Introduction

The primary objective of the CBRT is the price stability. The CBRT has been using inflation targeting policy to reach its goal since 2006 whereby the CBRT monetary policy instruments/tools to meet inflation targets by controlling aggregate demand and inflation expectations.

Central Banks in developing countries have four main tools of monetary policy; namely, open market operations, the discount rate, the reserve requirement, and foreign exchange operations. Central banks use these to regulate the money supply and liquidity in the economy (Mishkin, 2004: 393-409).

2. Open Market Operations

Operations of central bank such as purchase and sale of securities against Turkish Lira, repurchase and reverse repurchase, lending and borrowing of securities and lending and borrowing of Turkish Lira deposits, and act as an intermediary in these operations are called open market operations. It is called "open market purchase" when the CBRT buys the securities and it is called "open market sale" when the CBRT sells the securities. If the CBRT desire to tighten the money supply, it sells the securities. On the contrary, if the CBRT want to expand the money supply, it buys the securities from the market.

3. Foreign Exchange Operations

Purchase and sale of foreign exchange by the central bank is called foreign exchange operations. The CBRT purchase foreign exchange when it wants to increase money supply and follow expansionary monetary policy. On the other hand, the CBRT sells foreign exchange when it desire to decrease money supply.

4. Reserve Requirement

The reserve requirement refers to the amount of funds that a bank must hold in reserve. The ratio of required reserves to total funds subject to reserve requirement is called the reserve requirement ratio.

Banks can lend more of their funds when the reserve requirements are low. Thus decreasing reserve requirement ratio would be expansionary. On the other hand, a high reserve requirement hinders banks to lend more of their funds and hence it will be contractionary.

In Turkey, the liabilities subject to reserve requirements are calculated on Friday every two weeks and comprised of the following balance sheet items:

a) Deposits / participation funds.

b) Funds from repo transactions.

c) Loans obtained (except the loans guaranteed by the Treasury)

d) Securities issued (net).

e) Subordinated debt that are not taken into account in the calculation of own funds.

f) Liabilities to the head office abroad (net).

g) Debt to contracted merchants due to credit card transactions.

h) Borrower funds of investment banks.

The CBRT has started to use reserve requirements as an active tool in addition to the traditional policy instrument of the one-week repo auctions rate since 2011. Currently TL weighted average required reserve ratio is 10.0% while FX weighted average required reserve ratio is 12.4% (see Table 1).

Table 1: Required Reserve Ratios

Calculation Period	Maintenance Period	TL Weighted Average RR Ratio	FX Weighted Average RR Ratio
07.10.2016	21.10.2016	10,1	13,6
21.10.2016	04.11.2016	10,1	13,5
04.11.2016	18.11.2016	10,1	13,6
18.11.2016	02.12.2016	10,1	13,0
02.12.2016	16.12.2016	10,1	13,0
16.12.2016	30.12.2016	10,1	13,0
30.12.2016	13.01.2017	10,1	12,4
13.01.2017	27.01.2017	10,1	12,4
27.01.2017	10.02.2017	10,1	12,4
10.02.2017	24.02.2017	10,1	12,4
24.02.2017	10.03.2017	10,1	12,4
10.03.2017	24.03.2017	10,1	12,5
24.03.2017	07.04.2017	10,1	12,4
07.04.2017	21.04.2017	10,1	12,4
21.04.2017	05.05.2017	10,1	12,4
05.05.2017	22.05.2017	10,0	12,4
18.05.2017	02.06.2017	10,0	12,4
02.06.2017	16.06.2017	10,0	12,4
16.06.2017	30.06.2017	10,0	12,4
30.06.2017	14.07.2017	10,0	12,4
14.07.2017	28.07.2017	10,0	12,4

Source: www.tcmb.gov.tr

5. Policy Interest Rate

The policy interest rate is the fourth tool. It is the interest rate that the CBRT sets to influence interest rates in the market. The Monetary Policy Committee of the CBRT makes interest rate decisions at their meetings. The Monetary Policy Committee consists of seven members and announces their decisions on the day of the meeting at 2:00 p.m.

The CBRT uses a combination of interest rates (policy instruments) to reach its goal. These interest rates (policy instruments) are the one-week repo auction interest rate (i.e. the policy rate), the overnight lending and borrowing rates at the Interbank Money Market, the interest rate corridor between the overnight lending and borrowing rates, the late liquidity window lending rate, discount rate and advance rate.

a) The One-week Repo Auction Interest Rate (i.e. the policy rate)

The CBRT issues repo auctions with a maturity of 1 week whereby banks provide bonds and treasury bonds with the CBRT in exchange for liquidity and at the end of the maturity they get bonds and treasury bonds back. With this tool, the CBRT can affect the interest rates charged by banks and financial institutions in the market, the amount of loans received from banks, and the prices of assets such as stocks and foreign currencies. As of 25.11.2016, the one-week repo auction interest rate (the policy rate) was 8% (annually) (see Table 2).

Table 2: The One-week Repo Auction Interest Rate

Date	Borrowing	Lending
21.01.2015	-	7.75
25.02.2015	-	7.50
25.11.2016	-	8.00

Source: www.tcmb.gov.tr

b) The Overnight Lending (Marginal Funding) and Borrowing Rates at the Interbank Money Market

The CBRT may borrow overnight from banks or lend overnight to the banks. The interest rates applied to these transactions are called the overnight lending rate (marginal funding rate) and overnight borrowing rate, respectively. In this way, the CBRT can affect short-term interest rates in the secondary market, exchange rates, and the growth rate of loans. As of 25.01.2017, the overnight borrowing rate is 7.25% while the overnight lending rate is 9.25%. During 25.03.2016 and 25.01.2017 the overnight borrowing rate stayed the same. On the other hand, the overnight lending rate decreased from 10.50% to 8.25% between 25.03.2016 and 23.09.2016. Then it increased to 8.50% in 25.11.2016 and to 9.25% in 25.01.2017 (see Table 3).

Table 3: The Overnight Lending and Borrowing Rates

Date	Borrowing	Lending
25.03.16	7.25	10.50
21.04.16	7.25	10.00
25.05.16	7.25	9.50
22.06.16	7.25	9.00
20.07.16	7.25	8.75
24.08.16	7.25	8.50
23.09.16	7.25	8.25
25.11.16	7.25	8.50
25.01.17	7.25	9.25

Source: www.tcmb.gov.tr

c) The Interest Rate Corridor

The gap between the overnight lending rate and the overnight borrowing rate at the Interbank Money Market is called the interest rate corridor. The interest rate corridor has increased from 1.25% (8.50%-7.25%) to 2.0% (9.25%-7.25) recently.

d) Late Liquidity Window (LON)

It is the interest rate which is applied to the banks waiting until the last moment to close their accounts between the hours of 16:00 and 17:00. As of 27.04.2017 the late liquidity window lending rate of the CBRT is 12.25% per annum as such banks can borrow overnight from the CBRT at the rate of 12.25% per annum. The late liquidity window lending rate decreased from 12% to 9.75% between 05.03.2016 and 23.09.2016. After this date, it keeps increasing (see Table 4).

Table 4: Late Liquidity Window

Date	Borrowing	Lending
05.03.16	0.00	12.00
21.04.16	0.00	11.50
25.05.16	0.00	11.00
22.06.16	0.00	10.50
20.07.16	0.00	10.25
24.08.16	0.00	10.00
23.09.16	0.00	9.75
25.11.16	0.00	10.00
25.01.17	0.00	11.00
17.03.17	0.00	11.75
27.04.17	0.00	12.25

Source: www.tcmb.gov.tr

e) Discount Rate and Advance Rate

Discount rate is the interest rate at which the CBRT accepts bills of exchange (commercial papers and certificates) for discount from banks to meet temporary liquidity needs of the banking sector. The CBRT determines the types of commercial papers that can be accepted for discount. The CBRT decide on the discount rate considering the monetary supply and credit extension in the economy. The CBRT asserts that the discount rate has lost its significance as a monetary policy instrument under its current monetary policy framework. The CBRT also accepts government bonds provided by banks for discount. The interest rate applied to these transactions is called the Advance Rate. As of 31.12.2016, the discount rate was 8.75% while the advance rate was 9.75% (see Table 5).

Table 5: Discount Rate and Advance Rate

Date	Discount Rate (%)	Advance Rate (%)
14.12.2014	9	10,50
31.12.2016	8,75	9,75

Source: www.tcmb.gov.tr

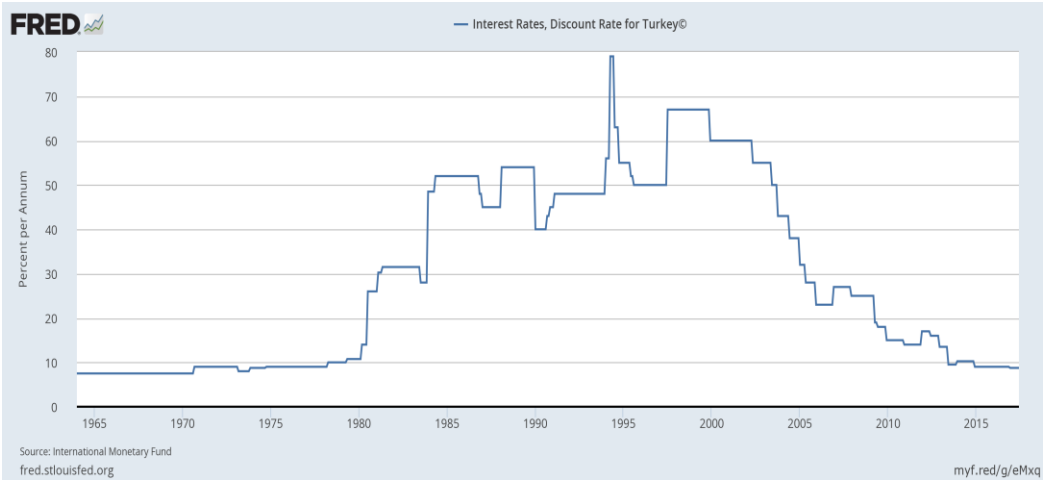

Figure 1: Discount Rate of Turkey

Source: www.imf.org

f) The Weighted Average Cost of the CBRT Funding

It is the weighted average of different interest rates used by the CBRT in funding the banking system in Turkey. As of 17.07.2017, the weighted average cost of the CBRT funding is 11.48%. The weighted average cost of the CBRT funding has increased sharply since the last quarter of 2017. As seen in Figure 2, the weighted average cost of the CBRT funding increased by 3.20%, from 8.28% on January 02, 2017 to 11.48% on July 17, 2017.

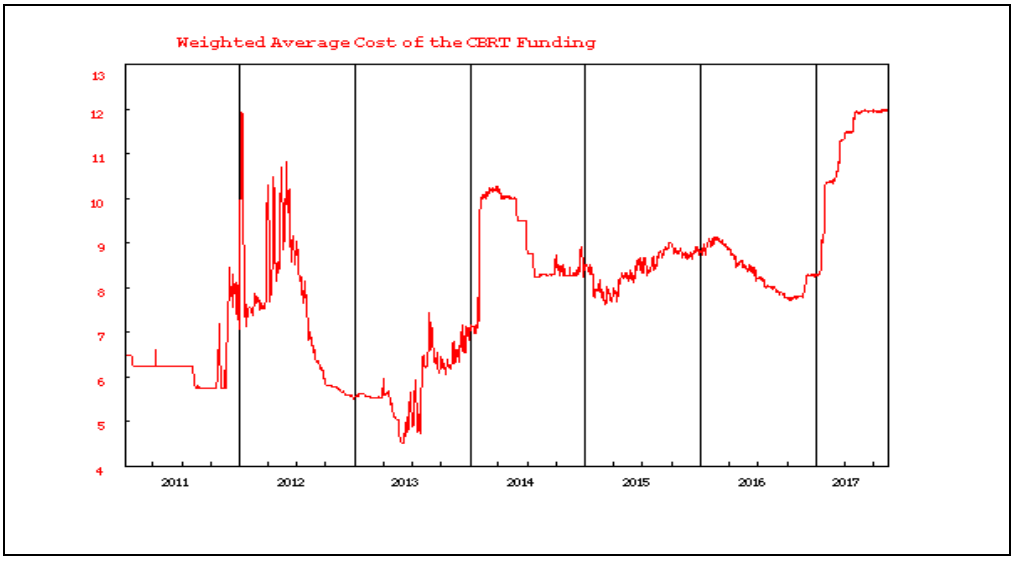

Figure 2: Weighted Average Cost of the CBRT Funding

Source: www.tcmb.gov.tr

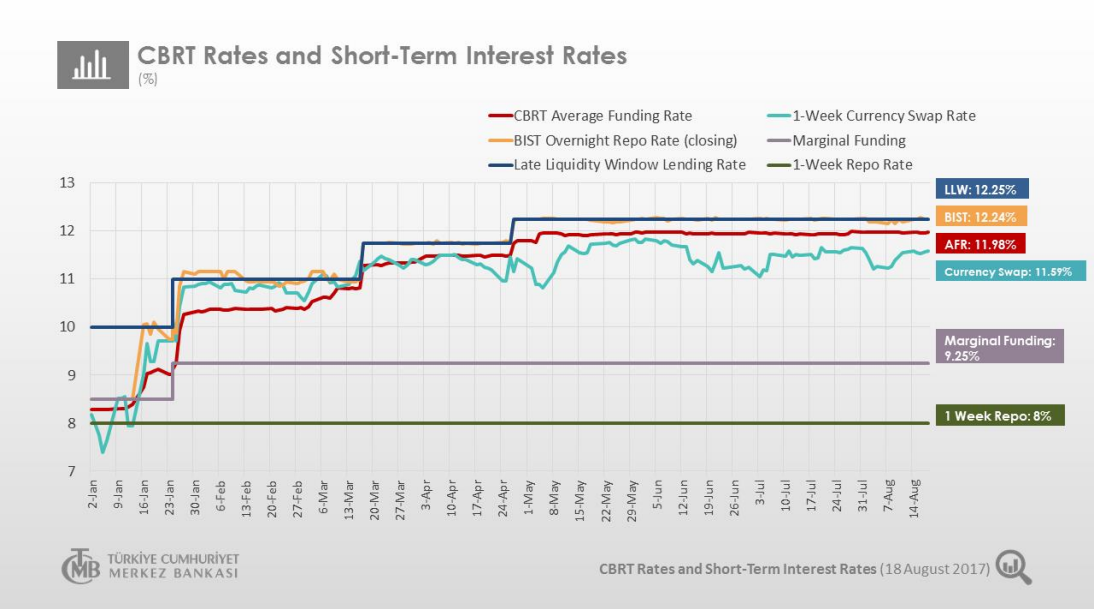

Figure 3: The CBRT Rates

Source: www.tcmb.gov.tr

Traditionally, the policy rate (one-week repo rate) represents the policy stance of the CBRT and is a base interest rate by which all other interest rates in Turkey can be determined. However, the base interest rate or the policy stance of the CBRT has started being represented by the average cost of the CBRT funding because the new monetary policy of the CBRT begin to utilize multiple liquidity instruments (Küçük et al. 2014: 2).

A central bank use these tools to increase or decrease total liquidity (money supply) in the market. A central bank buys securities and foreign exchange and decrease the discount rate and the reserve requirements when it wants expansionary monetary policy. On the contrary, a central bank sells securities and foreign exchange and increase the discount rate and the reserve requirements when it desires contractionary monetary policy. The recent monetary policy of the CBRT involves the open market operations, reserve requirements and interest rates.

6. Interest Rate Policy of the CBRT

With the rise in the inflation rate, the CBRT is expected to increase interest rates to curb aggregate demand. However, instead of increasing the policy rate (one week repo rate), the CBRT has been using the late liquidity window interest rate as the main funding instrument in monetary policy to influence market interest rates since the rise in inflation became evident. When we look at the funding composition of the CBRT, it can be observed that the late liquidity window weights the composition.

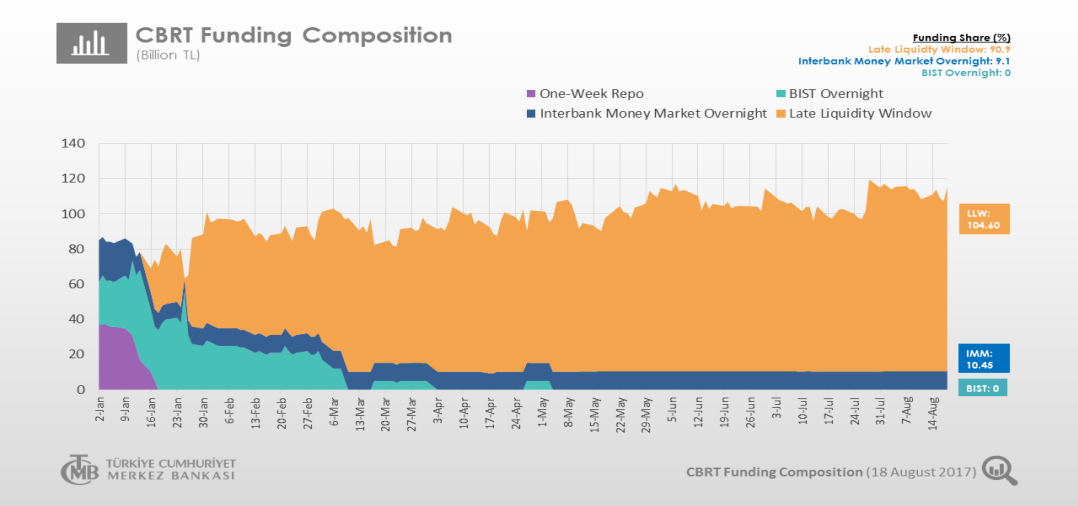

Figure 4: The CBRT Funding Composition

Source: www.tcmb.gov.tr

The new monetary policy implementation of the CBRT dates back to the last meeting of the Monetary Policy Committee in 2013 whereby the CBRT reduced the funding from 10 billion TL to 6 billion TL through one-week repo auction and force banks to find liquidity through overnight lending instead of increasing the policy rate (one-week repo rate) in order to tighten money supply. The weighted average funding cost of banks increased with this decision. Thus, the CBRT increased market interest rates indirectly but not directly. However, one month after this policy, the CBRT increased the policy rate from 4.50% to 10% and the overnight lending rate from 3.50% to 8% on 28th January 2014 (Eğilmez, 2017).

In the first 10 days of 2017, the USD / TL rate has risen from 3.52 to 3.94. Instead of putting the interest rate policy into practice against this situation, the CBRT chose to reduce foreign currency required reserves, tighten TL liquidity and cancel weekly repo auctions at the meeting of the Monetary Policy Committee on 25 January 2017. In this way, the banks were deprived of borrowing at 8% through the one-week repo auction interest rate (the policy rate) and they have to borrow through 8.50% overnight borrowing. The CBRT further tightened the TL liquidity and recommend banks to using the late liquidity window which was 10% on that time. Thus banks had to borrow at either 8.50% overnight or 10% the late liquidity window lending rate. As a result, the weighted average funding cost of banks increased from 8.30% to 9.25% which means the weighted average funding cost of banks increased by 1.20%. Under these conditions, banks also increased their lending rates (Eğilmez, 2017).

At the meeting on 16 March 2017, the CBRT didn't change the policy rate and interest rate corridor but increased the late liquidity window lending rate by 0.75%. The late liquidity window lending rate increased from 11.00% to 11.75%. Similarly, the CBRT didn't change the policy rate but increased the late liquidity window lending rate by 0.50% at the meeting on 26 April 2017 as such the late liquidity window lending rate was increased from 11.75% to 12.25%. Also interest rate corridor stayed the same. After the interest rate decision, the dollar exchange rate decreased (Sabah, 2017).

7. Conclusion

The recent monetary policy of the CBRT involves the open market operations, reserve requirements and interest rates. Traditionally, the policy rate (one-week repo rate) represents the policy stance of the CBRT and is a base interest rate by which all other interest rates in Turkey can be determined. However, the base interest rate or the policy stance of the CBRT has started being represented by the average cost of the CBRT funding because the new monetary policy of the CBRT begin to utilize multiple liquidity instruments.

When we look at the implementation of the CBRT today, we see that the CBRT is implementing policies aimed at lowering interest rates in accordance with the conventional policy, i.e., to reduce the policy rate (one week repo rate) directly. In other words, if there is a contraction in the economy and there is no upside pressure in the inflation, then the CBRT implements the interest rate policy by lowering the policy interest rates directly. On the other hand, when it comes to raising interest rates, CBRT is having difficulties in applying the interest rate policy directly, and mostly prefers to use it indirectly through the late liquidity window rate and interest rate corridor. Under these conditions, the best way to observe the interest rate of the CBRT is to look at the weighted average cost rate of the CBRT funding instead of the policy rate.

References

Central Bank of Republic of Turkey (2017), Statistics, www.tcmb.gov.tr

Eğilmez, Mahfi (2017), Merkez Bankası Faizleri ve Faiz Politikası: Güncellenmiş Not, 16 Ocak 2017, http://www.mahfiegilmez.com/2017/01/merkez-bankas-faizleri-ve-faiz.html

International Monetary Fund (2017), Interest Rates in Turkey, www.imf.org

Küçük, Hande, Özlü, H., Talaslı, A., Ünalmış, D., Yüksel, C. (2014), Interest Rate Corridor, Liquidity Management and the Overnight Spread, Central Bank of Republic of Turkey Working Paper No: 14/2, Central Bank of the Republic of Turkey, Ankara.

Mishkin, Frederic S. (2004), The Economics of Money, Banking and Financial Markets, 7th Edition, Pearson Higher Education, N.Y.: New York.

Sabah Gazetesi (2017), Merkez Bankası Faiz Kararını Açıkladı, 26 Nisan 2017, http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/04/26/son-dakika-merkez-bankasi-faiz-kararini-acikladi

Austerity Borders For Refugees; Impending Destiny By Elide Decretal

Sabbir Hasan

Former Lecturer, Department of Political Science, National University of Bangladesh.

Post Graduate Researcher, Department of International Security, Institute of Security Sciences, Turkish National Police Academy, Turkey,shasan2020@gmail.com

Abstract: From the depth of history austerity of borders are visible through local land lord scenario on England in the sixteenth century was established movement restriction by enforced with walls. In Asia, nomadic Mongols have started this process in early sedentary Chinese states. Modern state theories are also surrounded by these concepts. Till now borders are one of the silent witnesses of mass killing of homeless peoples. Civilized society of today's world are making global region and making common laws for them but unfortunately those laws can't go in favor of homeless peoples either. One of the elite parts of these law making groups make themselves benefited by these laws and regulations. Even though global leaders are also accosting most of those stateless people as "Criminals, Drug Dealers, Rapists, etc".

On the other hand, pleading of security borders are gradually developed with a technological excuses when it turns from reactive investigation to pro-active responses. Unattended Ground Sensors, Aerial And Ground Unmanned Vehicles, Unmanned Surveillance Tower Systems, Aerostat Surveillance Systems, Intelligent Video Assessment Systems, Advanced Passenger Information (API) And Passenger Name Record (PNR) and with the lots of these tochonological programs austeritised entrance of stateless peoples.Though it covers counterterrorism policies but it also hindering stateless peoples.

This paper will discuss about different types of austerities of borders, role of non-state actors in these situations and also will discuss about how laws are being outcome less during this era.

Keywords : Migration, Fences, Borders, EU, 20th century, Security.

1. Introductıon

It brings to light that every year more than thousands of fled peoples try to reach Europe. Some of those are determined by the necessity of escape pulverizing scarcity; others are seeking refugee status from both aggression and discrimination from their home country. Their journey is weighed down with anonymous danger. Since 2000, at least more than 327,800 people are estimated to have died when they were trying to get in Europe as UNHCR indicates 2016 as a deadliest year for scared peoples.[1]

In the mean time, some European countries invented that barbed wire-fencing one and only way, which can keep away/hold off the fled people. Till now the member states of European Union erecting a gradually increasing an impenetrable razor wired border to keep fled peoples away from their desperate motives. In order to protect their borders form migrants, the EU is financing for sophisticated surveillance systems, establishing border guard agencies, deploying security forces, making bilateral treaties, re-admission agreements, destroying forests, border based rural areas, increasing budget for preventing these peoples.

Without right of entry to asylum procedures these fled peoples are being expelled from several EU countries. They are made light by both border and cost guards. Even some time, they beaten by security forces until their death! In addition, some EU member countries are lengthy detention policy as a restraint for incoming peoples towards Europe. Every country takes their own decision about detention. Some of them are detaining for 6 months, some of them are detaining for more than one and half year and so on. Amnesty International published a report in 2014 and they stated that, On 20 March 2014, the Greek State Legal Council published an opinion, which allows for indefinite detention of migrants (the Opinion 44/2014). According to the opinion, which was later adopted by the Minister of Public Order and Citizen Protection through a Ministerial decision, if the detainee cannot be returned as a result of his refusal to cooperate with the Greek authorities within eighteen months -the maximum period that the EU law allows for detention for the purpose of removal-, then his detention can continue

beyond eighteen months. This is a clear violation of the European Returns Directive[2] and is a breach of Greece's international human rights obligations[3]. On the other hand, rest of the migrant destination countries also hardening their borders gradually. In east, USA is hardening their countries day by day for Mexicans, though USA one of the largest consumer of Mexican drugs! In the west-south corner, Australia demonstrating NO for those who comes through boat or without passports. But in south Asia, we are observing the worst brutality by border guards in India-Bangladesh Borders. But sometimes, states also transgressing the line of humanity as like they sweeping the terrorists but woefully they are legal citizens.

2. History of Borders

Without any passports and authorized travel documents never again in the past there have myriad people who endeavored to cross the international borders frequently and never again have most of the governments demonstrated to such efforts to aim to stop them. All this events elevate fingers about worldwide inequality, human rights, security, immigration and lastly governments responsibility to fled people which is dominance by new world order mobility. INTRO As states gradually become significant for their rulers when states widened their political and economical control over geographical areas and all groups of people, state administration search for their limitation of authority and to determine clear borders between themselves and their neighbors and rivals. State administration accomplishes their objectivity through the advancement of now a day's surveying and cartography process with scientific method.

In 17th century, for the first time people of the European Union observed state borders. In 1604 European union portrayed colorful state borders in European maps book. The Dutch geographer Mattheus Quadt first published an atlas map of European states which marked borders between states to indicate every states hesitant or heated discussion status. These borders neither accept neighboring country members nor to travel to visit them. During the last hundred years of slow political progress and regular conflict of just before the establishment of the modern state, sovereign state borders totally acknowledged by Europe. This transformation depends on various reasons, for example; Gradual raise of periphery centered state bureaucracies which is authorities with over taxation and military deployment, stretching secularist ideology in the label of nationalism, appearance of capitalism, regular exploitation of local economics along with currencies, trade and industries and so on. On the other hand,imperialist overview of the world and advancement of European state system both are corresponding that this borders and boundaries are by European colonial power to differentiate their so called dignity and bubble of influence.

What the border is? Very often border portrayed as one of the vital part of present national states. But the thing is, now a day's a strong border means Fence, razor wired border. As Matthew Carr mentioned is his book, Border is an extrapolation of the principle that good fences make good neighbors[4]. To the nineteenth century German geographer Friedrich Ratzel the frontiers were the 'skin' that surrounded the living organism of the nation state[5]. Most of the places where national identities, ethnicity, history, language, ideology were used to scratch those "skins". Often these identities are depended on capacity of the states not only to know where the national communities starts and ends but also to make decision which "skins" will live inside these boundaries. For example, at the ancient time in Greece, exclusion from the political society was one of the most awful penalties that could be inflicted upon those who broke rule of societies.

There have lots of examples where history driven unwanted peoples beyond human boundary. It was a step to clarify the character of the state to verify who lives inside the boundary. On the other hand, states have sought after to gain those objectives by closing up their borders to avert their population from both emigration and immigration. In the middle ages, city states was bordered by fortified walls where undesired people were prohibited from entering the cities including beggars, master less women, vagrants, beggars, heretics, lepers, gypsies or wandering poor.

Now a day, modern states have practiced almost same power of elimination. But until the nineteenth century it wasn't so hard as impending burglars were inspecting and denied entry. In 1561 the English Privy Council became anxious at the potential impact of continental immigration on religious stability and ordered the local authorities across London to search out and learn the entire number of 'Alyens & Strangers' in the City[6]. In 1601 the Bridewell Court expressed alarm at the 'great numbers of "negars and blackamores" which are crept into the realm and Queen Elizabeth issued a royal proclamation ordering their removal[7].

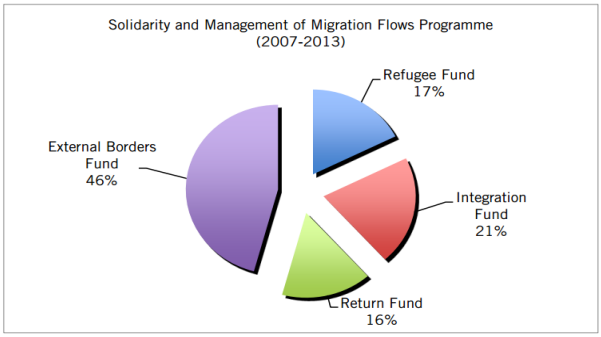
From the late nineteenth century and the first decade of the twentieth century concept of border control was generally so weak and infrequent. Around 50 million European peoples immigrated to the American region and bordering colonies when it was between 1840 and 1914. At the same time near about 20 million indentured people from India and China recruited as 'coolie' a type of worker in South Africa the Caribbean and the pacific border. Along with this, there have a large scale of migration within the Europe itself, from Italian factory workers in France and Switzerland, from Polish agricultural labors to Germany and the Irish flows to Britain.

3. Funding of Fortress

In migration policy European Union priorities to focusing strengthen border security rather than improving migrant's situations. The annual expenditure portrayed Europe as they are fortressing their borders. According to the funding management process this can be clearly seen that funding given for asylum seekers is not so enough rather than fortressing border.

Approximately €4 billion allocated by the directorate general of EU for 2007-2013 periods. Under the Solidarity and Management of Migration Flows Programme (SOLID) the main purpose of funding was to provide support for member states' in their various activities such as accepting asylum application, integrate the applicants, deport third country nationals and control borders.

Almost two third of this fund (€1820 million) was distributed to member countries for structural activities, equipment management and technological infrastructure expenses. Only 17% around 700 million allotted to support asylum seeking procedures, receive them and rehabilitate and integrate them[8].

Fugure 1 : Solidarity and Management of Migration Flows Programme (2007-2013)

The difference between expenditure on border management and refugee control was even more distinct in EU funding allotment to individual EU member states at the EU's outer borders. For example, from the total figure Bulgaria was allocated almost 74% was for activities funded by the External Borders Fund whereas a lamp sum 8% of allotted for refugee activities under the SOLID programme.

Table 1: Allocatıon Of Refugee And External Borders Funds In Some Member States 2007-2013

Countries	Refugee Fund	External Borders Fund
Bulgaria	€4,295,548.61	€38,131,685.92
Greece	€ 21,938,521.14	€ 207,816,754.58
Spain	€ 9,342,834.50	€ 289,394,768.35
Italy	€ 36,087,198.41	€ 250, 178, 432.52
Malta	€ 6,621,089.03	€ 70, 441,716.30

Source : The Human Cost Of Fortress Europe: Human Rights Violations Against Migrants And Refugees At Europe's Borders ; Amnesty International 2014.

The European Union established 2 new funds for immigrants to replace the four under SOLID programme. The new funds were he Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF) and he Internal Security Fund (borders and visa) (ISF) with the budget of €3,137 million and 2,760 million. They also passed that each member state of the EU must spend as least 20% from AIMF's allocation on asylum regarding measures.

However this regulations didn't portrayed anything to visualized human rights situation. As Amnesty International stated that in their report published 2014 that, However, the regulations didn't structured any observing facilities of human rights and left the assessment of the execution of the Funds to indicators that are simply quantitative as like as the "number of border control (checks and surveillance) infrastructure and means developed or upgraded with the help of the Instrument" in the case of ISF and the "number of vulnerable persons and unaccompanied minors benefiting from specific assistance" in the case of AMIF[9].

On the other hand, it's not clarified that how these two agencies would ensure the accountabilities about the expenditure of this fund to only migrated people. Not only the European commission and individual states are liable about the spending of these funds, but also the European council and the European parliament are also liable to decide to allocation of the budgets. The EU member states' assistances account for almost two thirds of the entire EU funds and liability for ensuring sufficient safeguards and overseeing, therefore, rest of that funds not only at the EU level, but also at the national level. But the point is the EU and its member states totally have unsuccessful to make sure that human rights safeguards are one of the vital part of funding related decisions.

4. Apparent Austerity

Austerities can be divided into two ways. First of all, which happened with the migrant seeker and secondly which happens by media, politicians, non-state actors and so on. Sometimes this events happen just before the entering the countries. For example, in 2004 Ukraine joined the European neighborhood policy runs by the EU, and after that Ukraine is gradually preventing its own citizens from entering Europe and also stopping those who using Ukraine as transit countries. As a independent country, Ukraine have the right to do whatever he want, except violating human rights. Is this neighboring policy, rights and welfare of migrants have not been a high priority. In 2005, a serious problem marked by Human Rights Watch and publishe their regular report that both asylum seeker and migrants were 'regularly apprehended in appalling circumstances; subjected to robbery, death, extortion, denied legal supports and in some cases turn back to countries where the face death sentences[10]!

But whats the result of this re-admission policies as it happens by neighborhood policy? Lets have a look to Uzhgorod which is one of the talkative place to transfer during last decades. Somewhere in 2007, Ajaab a twenty one year old Somali student from modadisu was trying to pass the Uzhgorod border. He left lots of brutal history where his parents was killed by on of the extremist Al-Shabab. While he tried to enter Hungarian border, border forces caught him and denied his asylum application and was sent back Ukraine the following day. As he steted that, according to Neighborhood Policy of the EU, they didn't

even want to listen a single word. On his return in Ukraine he beaten up by borders and sent to detention center.

Ajaab is little bit lucky that Ukrainian border guards didn't harassed like policies. Because when it happens by police, they not only beaten the victim up, but also raided their house, inspect their mobile phones, grab their pocket money and they through them in street and hold them up to seven or eight hours.

On the other hand, in the name of humanitarian activities on the basis of Neighborhood Policy, the ask the passports and travel documents form victims ! How comical is it, where a person can't but leave just with their lives, then how he or she collect his travel documents? For example, Abdulkhani is nineteen year old from the south-west Somalia, arrested Hungarian border guards and they refused the asylum application on the grounds that Abdulkhani hadn't any travel documents.

A sunny day in somewhere in Tarifa beach in southern Spain. A man was wearing sunglasses and swimming dresses, just beside him a women with a fashionable bikini sitting under a flowery parasol. Just beside of them approximately a few yards away an African migrant who was lying face down near the edge of the sea. It was not only shocking but also seeming increadible photograph which was published in Spanish newspaper La Vanguardia. This photographs popularized by such captions for example "the infifference of the west" and "Death at The Door Of The Paradise".

Picture 1: "Death at The Door Of The Paradise Captured By Javier Bauluz, September'2000"[11]

To refuse some allegations against him, Javier Bauluz wrote an article to describe how he called out the beach near Tarifa. He writes –

"People got on with their day at the beach. They swam and sunbathed. Kids splashed water along the shoreline. Just a few of the swimmers, five or six in a tight circle, commented on the tragedy. It seemed like a lack of respect to me and I was outraged. Whether black or white, he was dead. Unfortunately, I was not at all surprised. This is the same indifference I have seen on so many other days when the fate of immigrants has been involved." [12]

Melilla, one of the oldest African colonies, conquered by a Spanish expeditionary force in 1497, while Fardinand and Isabella taken an abortive attempt to go after the Reconquista with North African warriors. In the 19th and early 20th century sprains bloody North African colonial campaigns took place in both Melilla and Ceuta. Today Manila remains a contested frontier. Both the Spanish government and the Melilla administration were demanding a renunciation from Morocco, which was the forthcoming. Now a days everyday Moroccans cross the border to find work for earnings and the relationship between Moroccans Police and Spanish Police very often repeat the hierarchies of colonial periods. As Matthew Carr mentioned in his book titled Fortress Europe: Inside the war Against Immigration that, Spanish police scowling and gesturing his baton at a group of Moroccan women[13].

In 2005, Melilla human rights activist Jose Palazon made a video and he presented a Moroccan hospital where African migrants were admitted with broken arms, bandaged legs and ankles as they bitten by the Civil Guard and 'Alis' the Moroccan auxiliary forces. On 29th August 2005, Cameroonian migrant Akabang Abuna lying on the ground near the Marihuari forest near the border fence, his neighbors describing how Akabang was hit in the stomach by a guard officer with a rifle butt and he began vomiting blood before he died.

Not only males, but also females are also seriously disturbed by border guards. In 2010 Medecins Sans Frontiers unveiled a grim report upon female migrants on the sexual violence in Morocco. With the taking an deep interview with sixty-three sub-Saharan women in both Casablanca and Rabat. One of three interviewees had been force raped during their migratory journeys. Some incidents also happened between Oujda and Maghnia where female migrants repeatedly experienced serious harassment by the Moroccan Police. One woman stated that she and two of her companions were raped by bandits just after forcibly crossed Algerian border with the help of Oujda police. A fourteen year old girl described how she was gang-raped by the Oujda police in police station.

5. Squint Austerity

Not only apparent causes there also have some squint austerities also causing borders fortress. Here government officials, non-government institutions, media houses, political persons and even government itself proceed against migrated peoples. In 1885 the German Chancellor Bismarck ordered to kicking out 40,000 Polish workers from Germany to put off 'the Polonianization of a large portion of the Prussian population'. In 1912 the French government compelled all travelers a quantity that generally indicates his countries 4 millions Italian immigrants to carry out their photographs and fingerprints.

Often these restrictions driven by the eugenicist principles and the scientific racism which illustrated immigration from national groups as a risk to the wholesomeness of the national accumulation. In 1893, from the Orange Free State activist Justice Milieus de Villiers justified the elimination of Asians on the grounds that 'Exclusion of alien and its elements is the absolute right for every European origin which considers them as threat of European origins development and existence.'[14]

But sometimes less developed states are also convinced with the financial facilities by non state actors. For example, The Maltese Prime Minister, Lawrence Gonzi, stetted that Malata was ready to do anything to get the EU and the Libyan government at the same table to discuss agreement. Lawrence delivered his speech in a radio interview and the main purpose was this statement was to grasp the budget for migrants which was missed by an unexpected events in 2011 when Gaddafi was in chair of Libya.

Somewhere in the name saving own selves, some state members also aggressively drove the migrants away. For example, in 2009 some Far-right activists who calling themselves as 'Citizens of Athens' were descended the Attiki Square just opposite the Hotel New Dream in downtown in Athens, which is one of the main gathering places of most Afghan and Asian migrants in the capital. The so called fanatics were dispersing leaflets where 'Insulting all us Greeks, All Greek women, our Christian religion, our civilization, our pride, our lives' – written in English.

6. Both Side of The Same Coin

The trafficking of children's and women's for sexual exploitations are one of the darkest point of migration. Though the border in completely prohibited by immigrants but day by day Europe is filling itself with lots of new brothel homes. The million dollar question is what are the sources of this girls and children's, and where millions of peoples are suffering outside the border right then how new brothels are opening day by day? How they got permissions to enter the Europe? Where are the border guards, FRONTEX and other non state actor?

Actual thing is, Europe is benefiting with this fled peoples as they planned. The United Nations defines trafficking as 'the recruitment, transportation, transfer, harboring or receipt of persons, by means of threat or use of force or other forms of coercion'[15].

Though reliable sources are not available, but the EU Commission estimates that hundreds of thousands people trafficked every year for sexual exploitation on other forms of labor[16].

On the other side of the same coin, to discouraging management in more mainstream economic activities, border enforcement is one of the one. An estimated five to eight million non-European migrants are living with '3D' jobs which is illustrated Dirty, Dangerous and Difficult. These jobs are tended to avoid in recent years, on factories, constriction sites, food processing plants, care homes, restaurants, agricultural sector and other dirty job places. For example in the UK asylum seekers working 'voluntarily' whereas regular agricultural workers were forced to work for hunger earnings under hazard of hostility. The asylum seekers were bound to work, because they are not to allowed work; and foreign domestic servants and factory put in 17 hour shifts for well below the least remuneration. According to report on Forced Labour and Migration to the UK, published in 2005, commissioned by the Treads Union Congress, describes this slavery-like conditions were assisted by an unfettered employment chain that connected hole subcontractors and labor recruiters to mainstream job owners. But the interesting thing is, including legal and illegal job-owners all of them effected by the fear of deportation that was used as an instrumental of control by the job owners who recruited the workers. Even some cases job owners retained the passports of their workers as cut or withhold their wages. As Matthew Carr stated in his writings, In one incident, sixteen Chinese migrants worked 16 hour shifts for 20 days to fill a buyers order. After finishing the order, all of them are denounced by the managers to immigration authorities and immediately deported without being paid!

But peoples also remain humanity in somewhere. Turkey, Spain, Jordan, Uganda are an example of unique countries in Euro-Asia region to provide access to health and education to undocumented but officially registered migrants. Also in some northern Italian cities local business associations are agreed to promote the social and legal integration of migrant workers to ensure a more stable and reliable working force. But at the end of evening, its true that the availability of a cheap and flexible labor forces resulted a lose-lose situation for irregular migrants.

Here have one interesting things that, not any European state has signed the UN International Convention for the Protection of the Rights of All Migrants Workers and Members of their Families where it is strongly stated that migrants worker should have right to enjoy treatment which applies to nationals of the state of employment, and also calls for the same equality in terms of other factors for example hours of work, overtime, weekly rest, holidays in pay, safety, health, termination of the emplacement relationship[17].

7. The Global Austerity

The border security policies of the European Union's and United States' have building fences to prevent so-called illegal. But surprise is, these wealthy Western countries are not the only ones who restricting border movements using security agents, walls, deploying security forces.Here Bangladesh, India, Israel and Australia are working with almost similar practices, with similarly overwhelming penalties for people who want to get in or move those countries.

The highest number of deaths at the hands of a state security service happened India–Bangladesh border has the, India's Border Security Force (BSF). While Israel has the world's absolute system of border walls, India has the most kilometres of fences and walls: 1,926 kilometers (1,198 miles) of its 2,308-kilometer (1,434-mile) border with Pakistan, and sections of its 1,624-kilometer (1,009 km) border with Myanmar. India also has the largest border security force in the world, with more than 200,000 border security forces.

From 2000 to 2015, the Indian border forces killed more over a thousand Bangladeshi civil villagers along the border. One of the most hear touching events is the story of fifteen-year-old Felani Khatun,

whose killing even shocked the international news[18]. As like other undocumented Bangladeshi migrants, felani and her family were living in New Delhi, India.

In January 2011, felani and her father were traveling back to Bangladesh to begin the process of looking for a husband for Felani. Although, all Bangladeshis must need a valid visa to travel India, the vast majority of people continue to cross the border without any documents. Because getting a passport is not only a difficult job but also an expensive task and is often beyond the dreams of many of the poor of Bangladesh. Furthermore, despite of a neighbouring county India would deny the visas of most poor workers.

PICTURE 2: HANGING FELANI[19]

On the foggy morning of 7th January 2011 Nurul and Felani arrived at border which wan newly securitised at 08:30. Nurul easily go up over the fence, then turn was for Felani. She wore the traditional attire of unmarried women in South Asia named 'Shalwar Kameez'. Felani tried to climb up the ladder, but her clothes became tangled in the barbed wire at the top. She feared and started to scream, which alerted the border guards to their location in spite of a foggy morning. To follow the shoot-to-kill orders, an Indian BSF constable named Amiya Ghosh shot at what he supposed to be an illegal infiltration into India. After shooting, felani's body hanged on the barbed-wire fence for several hours. On the barbed-wire fence she was alive for a while and continuously asked for water.

The sun burned off the fog, Felani was visible from a distance. As usually Crowds gathered. Some austerity was reaming till then. After getting her down, BSF did not provide nether a gurney nor a body bag. Instead, BSF solders tied up her both feet and arms to a bamboo pole and carried her back to India like an death animal. Felani's body was hanging on the fence and then on the bamboo pole makes indignation in Bangladesh and around the world.

Myanmar is one of the most vulnerable countries from immigration. With 90 percent of the Buddhist population following that faith Myanmar consist as a predominantly Buddhist country. The government has long claims that the Rohingya are not even natives of Myanmar but immigrants who crossed over from Bangladesh. As a result, they are not given citizenship and are victimized in Myanmar. The fanatic Buddhists are cruelly killing, raping, burning the Rohungya muslims day by day.

Pıcture 3: Rohıngya Muslıms Enterıng Bangladesh

8. Conclusion and Recommendations

The global picture of austerities of borders are not so different from one to another part of this cruel earth. There have thousands of evidence and events where these fled peoples have walked miles after miles just to make a sleep with their friends and family, just to live from hand to mouth, just to take a full breath like others. But fortune didnt even supporting them as well. Somewhere they are treated as like slave in modern era, somewhere they are treated a product of brothel home, somewhere they are not so lucky as lucky as animals. So it's high time to make a final recommendation about those street peoples. Regarding the European issues, member states have to make a common platform about that, though Hungary, Czech Republic continuously announcing that they will not accept any immigrant no more. Especially they are affording on Muslim immigrants from Arab countries very much.

In this regards, there have some recommendations regarding these issues. All European member countries have to conduct effective, independent investigations into all allegations regarding push-back with EU border line countries.

All European Union member countries have to make sure that migrants and refugees who survive after push-back operations are given a temporary legal status, until a more constructive alternative is available. Of course victims have to be allow to follow up their complaints and seek remedy to the harm that they have suffered. For making successful this section, The EU should announce publicly in the national programmes, which set out the needs on which the funding is allocated to member states. As well as the regular progress reports on how EU member states can make the proper use of the EU funding.

The European Union and its member states have to ensure that any kind of their support to finance in third world countries do not encourage or contribute to human rights violations and establish a appropriate monitoring mechanisms with the full access of other human rights institutions. Along with that states have to ensure that, non-government organizations have to work independently for advocacy of human rights, asylum-seekers and refugees who are involved the implementation and evaluation of national programmes which are funded by different types of financial organizations. On the other hand both EU and member states have to alert to implement their activities with fully respect of international human rights and refugee law as well as the maritime laws which include adequate safeguards to promote human rights properly.

The EU and its member states have to make a priority list of those countries who are passing form a high level risk of human rights, also have to prioritise making agreements, providing financial statements, structural assistants to third country nationals. On the other hand, they have to put into practice the fundamental rights safeguards which are recommended by the Commission in its 2011 evaluation of EU readmission agreements, which represents particularly its recommendations concerning firstly, the elimination of third country nationals from these agreements, secondly the involvement of international

and non-governmental organisations in the Joint Readmission Committees, and lastly the inclusion of suspension clauses in the event of persistent and serious risks of human rights violations of the persons readmitted.

Non state actors also have a vital role in this immigration process. Financial institutions, border security guards are one of them. These non-state actors have to integrated criteria and considerations in both data collection an and analysis and when make report about risk and assessing the human rights impact when making, processing and evaluating operations. Along with this, non-state actors have to make strong mechanism process to monitor and evaluate implementation of working arrangements of third world countries. On the other hand, EU are working with common European migration policies with all its member states. But the thing is, some states are following their own polices till now. Thus creating collision between international and intra policy problems which suffers the fled peoples. Non state actors have to monitor these mis-leading things to save human rights. For example, Article 8 and article 10 of Dublin Convention is making misunderstanding among policy makers and it turns Greece and Italy as jam-packed migrated country but none of the other countries are not accepting migrants as Greece and Italy accepting. Thus creates a imbalance of policy making. From the last decades, both Greece and Italy are struggling and putting this issue to the EU general assembly meetings. But as non-state actors would active in this situation, this hardness of unwanted situation can be get rid of.

References

1) UNHCR; Mediterranean Death Toll Soars, 2016 Is Deadliest Year Yet. RETRIVE FROM http://Www.Unhcr.Org/Afr/News/Latest/2016/10/580f3e684/Mediterranean-Death-Toll-Soars-2016-Deadliest-Year.html
2) Directive 2008/115/EC Of The European Parliament And Of The Council Of 16 December 2008 On Common Standards And Procedures In Member States For Returning Illegally Staying Third-Country Nationals
3) Amnesty International ;(2014) The Human Cost of Fortress Europe: Human Rights Violations against Migrants and Refugees at Europe's Borders.
4) RATZEL,F,Politische Geographie,1897. Qouted In Anderson,M., Frontiers:Territory And State Formation In The Modern World, Polity Press,1996,P.14.
5) Quoted In Salkeld,D., 'Alien Desires:Travellers And Sexuality In Early Modern London' In Beveridge, T. (Ed) Borders And Travellers In Early Modern Europe, Ashgate Publishing Company, 2007, Pp.35-51
6) Quoted In Fryer,P., Staying Power : The History Of Black People In Britain, Pluto Press, 1992, P.12
7) See Website Of The European Commission Directorate General For Home Affairs At: Http://Ec.Europa.Eu/Dgs/Home-Affairs/Financing/Fundings/Migration-Asylum-Borders/Index_En.Htm
8) Full List Of Indicators Can Be Found Under Annex IV Of Both Regulations. For Example, The European Parliament (EP) Proposed That The Article 13 Of ISF Regulation, Which Lists The Objectives Member States Shall Pursue Through The Use Of The Fund, Includes As One Of The Objectives "Ensuring The Effective Monitoring Of Compliance With International And European Obligations, Including Human Rights Obligations, In Close Cooperation With Third Countries And Civil Society." Rapporteur's Report On Proposed Amendments Are Available At: Http://Www.Europarl.Europa.Eu/Sides/Getdoc.Do?Pubref=//EP//NONSGML+REPORT+A7-2014-0025+0+DOC+PDF+V0//EN . The EP Additionally Proposed That The AMIF Regulation Includes Qualitative Indicators To Evaluate The Results And Impact Of The Implementation Of The Fund, Available At: http://Www.Europarl.Europa.Eu/Sides/Getdoc.Do?Pubref=-//EP//NONSGML+COMPARL+PE-491.289+01+DOC+PDF+V0//EN&Language=EN
9) Ukraine :On The Margins, Rights Violations Against Migrants And Asylum Seekers At The New Eastern Border, Human Rights Watch, Vol 17, No.8 (D) November 2005, http://www.hrw.Org/Sites/Default/Files/Reports/Ukraine1105web-Wcover.Pdf).
10) Source : http://Ecflabs.Org/Lab/Hacking-Veil/Image/Death-Door-Paradise-Javier-Bauluz-2000
11) Bauluz, J., Dead Body By An Umbrella : The Story Of A Controversial Picture, http://www.Ha-Ka.Dk/Kf/Tarifa.htm
12) Carr, Matthew. Fortress Europe: Inside The War Against Immigration, Hurst And Company, London, P.53
13) Quoted In Mckeown, A.M., Melancholy Order: Asian Migration And The Globalization Of Borders, Columbia University Press, 2008,P.190
14) Staff Played "Russian Roulette" With Lives', Guardian, 8 February 2011, http://www.Guardian.Co.Uk/Uk/2011/Feb/08/Staff-Deportation-Flights-G4s.
15) http://www.Ec.Europa.Eu/News/Jusice/100329_En.htm

16) International Convention On The Protection Of The Rights Of All Migrant Workers And Members Of Their Families , Adopted By UN General Assembly Of 45/158 Of 18 December 1990
17) Economist, "Felani's Last Steps," February 3, 2011,
18) http://Archive.Dhakatribune.Com/Sites/Default/Files/Felani_2_2.Jpg

Militarizm ve Küreselleşme: MENA Ülkeleri ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir Araştırma

[1]Salih TÜREDİ **[2]Mehmet Hanefi TOPAL**

[1] Yrd. Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, salih.turedi@erdogan.edu.tr[1]

[2] Yrd. Doç. Dr.,Gümüşhane Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü, mhanefitopal@gmail.com[2]

Özet: Bu çalışmanın amacı, militarizm ve küreselleşme ilişkisini ampirik olarak araştırmaktır.11 MENA ülkesi ve Türkiye'nin 1980-2016 döneminin dikkate alındığı çalışmada, ikinci nesil panel nedensellik testleri [Kònya (2006) bootstrap, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011), Dumitrescu ve Hurlin (2012)] kullanılmıştır. Bu testlerden elde edilen ortak bulgulara göre; militarizm ve küreselleşme arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığı ve eğer varsa yönü ele alınan ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Buna göre; Türkiye, Cezayir, İran, Kuveyt ve Lübnan'da militarizm ve küreselleşme arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi yoktur. Mısır, İsrail, Ürdün, Fas ve Umman'da militarizm küreselleşmenin bir nedeni iken, Bahreyn'de küreselleşme militarizmin nedenidir. Suudi Arabistan'da ise militarizm ve küreselleşme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Militarizmin küreselleşme için bir tehdit oluşturduğunu gösteren ampirik kanıtlar aynı zamanda, küreselleşme düzeyindeki artışın militarizmi zayıflattığını ileri süren liberal yaklaşımı da güçlü bir biçimde desteklemektedir.

Anahtar Kelimeler: Militarizm, Küreselleşme, MENA, Panel Nedensellik

JEL Kodları: C33, F51, F62.

1. Giriş

Küreselleşme genel bir yaklaşımla ülkelerin ve toplumların siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik yapılarında önemli değişimler yaratan bir entegrasyon süreci olarak tanımlanabilir. Dünya Bankası'na göre, ana unsurlarını uluslararası ticaret ve sermaye hareketlerinin oluşturduğu bu süreç, işgücünün, teknolojinin, sermayenin, mal ve hizmetlerin ve üretim faktörlerinin ülkeler arasında artan bir şekilde mobilize olması ile karakterize edilmektedir (Soubbotina ve Sheram, 2000). Gittikçe artan öneminden dolayı küreselleşmenin etkileri son yıllarda yoğun bir şekilde araştırılmaktadır. Bununla birlikte, literatüre bakıldığında küreselleşmenin daha çok ekonomik boyutu (büyüme, kalkınma, gelir dağılımına etkileri) ile ele alındığı göze çarpmaktadır. Fakat bilindiği üzere küreselleşme ekonomik boyutun yanı sıra politik boyuta da, farklı bir ifadeyle, politik etkilere de sahip olan bir süreçtir. Bu bağlamda, küreselleşme ile birlikte ülkeler arasında artan ticari ilişkilerin ülkelerin savunma sanayileri, askeri harcamaları ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar üzerindeki etkileri küreselleşme literatürünün en güncel konusu olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Kabaca, küreselleşme ile militarizm-askeri harcamalar ilişkisi temelinde ele alınan konu hakkında özellikle ampirik literatürde sınırlı sayıda çalışmanın (Acemoğlu ve Yared 2010; Smith 2012; Wu vd. 2016; Irandoust 2017; Solarin 2017) olduğu görülmektedir. Dolayısı ile bu alanda özellikle ampirik literatürde ciddi bir eksikliğin olduğu ifade edilebilir.

11 Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkesi (Cezayir, Bahreyn, Mısır, İran, İsrail, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Fas, Umman, Suudi Arabistan) ve Türkiye için militarizm ve küreselleşme ilişkisini tahmin etmeyi amaçlayan çalışmanın ampirik literatürdeki boşluğu doldurma yönünde katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmanın izleyen kısımları şu şekilde tasarlanmıştır: Birinci bölümde militarizm ve küreselleşme ilişkisine yönelik teorik yaklaşımlara değinilmiştir. Konu ile ilgili önceden yapılmış olan ampirik çalışmaların incelendiği ikinci bölümü, ekonometrik yöntemin tanıtıldığı üçüncü bölüm takip etmektedir. Dördüncü bölümde, analizden elde edilen bulgulara yer verilmiş ve sonuç kısmında ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

2. Militarizm ve Küreselleşme: Teorik Çerçeve

Militarizm kavramı genellikle, anlaşmazlıkların (ulusal ve uluslararası) çözümünde askeri araçların/yöntemlerin tercih edilme eğilimini ifade etmek için kullanılmaktadır (Kinsella, 2013: 105). Ağırlıklı olarak, dış ticaret ve ulusal güvenlik kavramları temelinde şekillenen teorik literatürde küreselleşme ve militarizm ilişkisine yönelik birbirine zıt yaklaşımların varlığı söz konusudur. Bu yaklaşımlardan birincisi, Montesquieu ve Kant'ın fikirlerine dayalı olan ve özetle daha büyük ticaretin ülkeler arasındaki çatışma ihtimalini azaltacağını söyleyen liberal görüştür. Bu görüş ülkeler arasında artan ticari ilişkilerin karşılıklı bağımlılık oluşturduğunu ve bunun barışın bir kanalı olabileceğini vurgular. Bu bağlamda ülkelerin refah düzeylerinin askeri yöntemlerle değil ancak serbest ticaret ile artırılabileceği kabul edilir. Zira liberallere göre, uluslararası ekonomik ilişkilere yönelik sınırlandırmalar ülkeler arasında siyasi ve askeri anlaşmazlıklara yol açabilecek çıkar çatışmalarını besleyici bir etki yaratmaktadır. Böylesi bir durum ise ekonomik ilişkileri zedeleyerek ticari kazançların azalmasına neden olabilmektedir. Dolayısı ile liberal yaklaşım, ülkeler arasında ekonomik entegrasyonun (ticaret hacminin) ve refah düzeyinin artmasının uluslararası güvenliğin sürdürülebilirliği üzerinde pozitif katkı sağladığını ve ülkeler arası ilişkilerde (anlaşmazlıklarda) askeri güç kullanım ihtiyacını (askeri harcamaları) azalttığını ileri sürmektedir (Irandoust, 2017: 3-4; Solarin, 2017: 2-3; Martin vd., 2008: 865). Konuya militarizmin ticarete etkisi bağlamında yaklaşan Acemoğlu ve Yared (2010), küreselleşmenin gittikçe artan şekilde yaygınlaşmasına rağmen militarizmin ABD'den Çin, Rusya ve Hindistan'a kadar dünyanın her yerinde güçlü olduğunu belirtmiştir. Yazarlara göre, askeri harcamalarda ve ordu büyüklüğünde daha fazla artış kaydeden ülkelerin ticaret hacimlerinde göreceli olarak düşüş ortaya çıkmaktadır. Dolayısı ile askeri harcamalardaki artış (militarizm) anlaşmazlık ve gerginlik yaratarak ülkeler arasında ticari ilişkileri (küreselleşmeyi) negatif yönde etkilemektedir (Acemoğlu ve Yared, 2010: 83-84).

Küreselleşmenin militarizmi azalttığını öne süren liberal görüş, sınırlandırılmamış ekonomik değişimin (ticaretin) ulusal güvenliği zayıflatacağını iddia eden merkantilistler ve realistler tarafından eleştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre, ticari kazançlar çoğu zaman ülkeler arasında dengeli biçimde dağılmaz ve ticari kazançların bu dengesiz dağılımı ülkeler arasında ortaya çıkan askeri anlaşmazlıkların önemli bir nedenidir (Irandoust, 2017: 4). Zira merkantilistler, ticaret hacminin sabit olduğu varsayımı altında zenginliğin (refahın) ancak ihracatın artırılıp ithalatın azaltılması, yani ticaret fazlası ile mümkün olabileceğini kabul etmektedir. Böylesi bir sistemde ise ticaretin ve malların güvenliği için bir hegemonyaya ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısı ile merkantilist teoride, güçlü bir ordunun varlığı ekonomik refahın önemli ve gerekli bir unsuru olarak kabul edilmektedir (Coulomb ve Dunne, 2008: 149).

3. Küreselleşme ve Militarizm: Ampirik Literatür

Bu bölümde farklı ülke, dönem ve tahmin yöntemleri ile militarizm ve küreselleşme ilişkisini ampirik olarak araştıran çalışmalara yer verilmektedir. Kronolojik bir sıralamanın takip edildiği literatür incelemesinde, iki değişken arasındaki ilişkiye yönelik teorik literatürdeki tartışmanın ampirik literatürde de olduğu gözlenmektedir. Genel olarak, küreselleşmenin dış ticaret (ticari açıklık), militarizmin ise askeri harcamalar ile temsil edildiği ampirik literatürde, militarizm ve küreselleşme arasındaki ilişkinin merkantilist iddialardan daha çok liberal tezleri desteklediği ifade edilebilir. Martin vd. (2008) askeri anlaşmazlıklar/çatışmalar ile ticaret arasındaki ilişkiyi test etmiştir. 1950-2000 dönemi için bir aşamalı araç değişkenli regresyon tahmini ile yaptıkları analizden, merkantilist teoriyi destekleyici şekilde, karşılıklı ticaretin komşu ülkeler arasındaki askeri çatışma olasılığını artırdığı bulgusuna ulaşmışlardır. Dunne vd. (2008), sabit etkiler panel veri yöntemi ile 1981-1997 dönemi için gelişmekte olan 51 ülkede askeri harcamaları etkileyen faktörleri incelemiştir. Milli gelir, nüfus, demokrasi ve ticari açıklığın yer aldığı çok değişkenli bir model tahminden elde edilen bulgulara göre, ticari açıklık askeri harcamalar üzerinde pozitif yönde bir etki oluşturmaktadır.

Karşılıklı ticaret ve askeri harcamalar arasındaki ilişkiyi araştıran Acemoğlu ve Yared (2010), askeri harcamalarda gerçekleşen artışların (ülkelerin daha militarize olması) ülkeler arasındaki karşılıklı ticaret hacmini azalttığını, dolayısı ile küreselleşme üzerinde olumsuz etki yarattığını belirlemiştir. Mamoon ve Murshed (2010), zaman serisi teknikleri ile Hindistan ve Pakistan arasında uzun bir süredir devam eden çatışmanın nedenlerini incelemiştir. Analiz sonuçları; karşılıklı ticaretin azalmasının, düşük demokrasi

düzeyinin, düşük büyüme oranının ve askeri harcamalardaki artışın iki ülke arasındaki çatışmayı teşvik ettiğini göstermiştir. Buradan yola çıkan araştırmacılar; küreselleşmenin, diğer bir ifadeyle ticaret hacminin artmasının (hem kendi aralarında hem de diğer ülkelerle), Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmayı azaltarak barışa katkı sağlayacak en etkili ekonomik faktör olduğunu belirtmişlerdir. G-7 ülkeleri (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere, ABD) için yaptıkları çalışmada Wu vd. (2016), küreselleşme ve askeri harcamalar arasındaki nedensellik ilişkisini tahmin etmiştir. Bu amaçla yapılan bootstrap panel Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; askeri harcama düzeyinden küreselleşmeye doğru hiçbir ülkede nedensellik ilişkisi bulunmamışken küreselleşmeden askeri harcamalara doğru yalnızca Almanya ve Japonya'da negatif nedensellik ilişkisi söz konusudur. Bu sonuçlardan hareketle araştırmacılar, G-7 ülkelerinde askeri harcamaların küreselleşme üzerinde önemli bir rol oynamadığını, buna karşılık, küreselleşme düzeyindeki artışın Almanya ve Japonya'nın askeri harcamalarını azalttığını ifade etmişlerdir. Solarin (2017), 82 ülke için yaptığı çalışmasında askeri harcamaların belirleyicilerini ve küreselleşmenin askeri harcamalar üzerindeki rolünü incelemiştir. Küreselleşme düzeyini temsilen ticari açıklık ve Dreher (2006) tarafından geliştirilen KOF küreselleşme endeksinin kullanıldığı çalışmada, panel ARDL ve sistem GMM tahmincilerinden yararlanılmıştır. Analiz sonucunda liberal görüşü destekleyici nitelikte, küreselleşmenin askeri harcamalar üzerinde negatif yönde etkide bulunduğunu ortaya koyan ampirik kanıtlar elde edilmiştir. Araştırmacı bu sonucu "ticari engellerin azaltılması veya tamamen kaldırılması yoluyla piyasa entegrasyonunun artırılması askeri harcamaları azaltarak kaynakların daha verimli olan sivil sektörlerde kullanılmasına imkân sağlayacaktır" şeklinde yorumlamıştır. Smith (2017) tarafından yapılan çalışmada, dış ticaret düzeyinde gerçekleşen artışın militarizmi azalttığını ileri süren liberal görüşün geçerliliği Avrupa Birliği üyesi 20 ülke için test edilmiştir. 1988-2008 dönemini kapsayan ve militarizmin, askeri harcamaların GSYİH içindeki payı olarak ölçüldüğü regresyon tahmininden elde edilen sonuca göre, ticari açıklığın militarizm üzerindeki etkisi negatiftir. Liberal yaklaşımın geçerli olduğunu ortaya koyan bu bulguya göre, ele alınan ülkelerde ticari açıklık düzeyindeki 1 birimlik artış, askeri harcamaları % 0.12 azaltmaktadır. Farklı gelişmişlik düzeyine sahip 120 ülke için yaptıkları çalışmada Topal ve Günay (2017), küreselleşme, küresel barış ve yoksulluk arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Korelasyon, regresyon ve nedensellik gibi geleneksel panel veri yöntemlerden yararlanılarak yapılan tahmin sonucunda, küreselleşmenin yoksulluk ve çatışmaları azalttığı, çatışmasızlığın ve refahın dengeli dağılımının ise küreselleşmeye katkı sağladığı şeklinde ampirik kanıtlar elde edilmiştir. Son olarak Irandoust (2017), 1990-2012 dönemi için yaptığı çalışmada, dünyada en yüksek askeri harcamaya sahip 15 ülkede küreselleşme ve militarizm ilişkisini araştırmıştır. Bootstrap panel nedensellik testinin kullanıldığı ampirik analizde, militarizmdeki artışın ülkeler arasındaki çatışma ihtimalini artırarak küreselleşmeyi olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur.

4. Veri ve Ekonometrik Yöntem

4.1.Veri

Militarizm ve küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırıldığı çalışmada 11 MENA ülkesi ile Türkiye'nin 1980-2016 dönemine ilişkin verilerinden yararlanılmıştır. Ekonometrik analizde ülkelerin militarizm düzeyi dolar cinsinden askeri harcamaların gayrisafi yurtiçi hâsıla içindeki payı şeklinde tanımlanmıştır. Modellerde (MILEX) olarak yer alan askeri harcama verileri Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI)'nün askeri harcamalar veri tabanından temin edilmiştir. Ülkelerin küreselleşme düzeyleri ise literatürde sıklıkla tercih edilen ve küreselleşmeyi ekonomik boyutun yanında, sosyal ve politik yönleri ile de ölçen KOF küreselleşme endeksi ile temsil edilmiştir. İlk kez Dreher (2002) tarafından oluşturulan endeks, daha sonra Dreher vd. (2008) tarafından güncellenmiş ve genişletilmiştir. Zürih Ekonomi Enstitüsü tarafından yayınlanan KOF küreselleşme endeksi 1-100 arası değerler almaktadır. Bir ülkenin endeks değerinin artması küreselleşme düzeyinin de arttığı anlamına gelmektedir.[1] Analizlerde, KOF endeksinin doğal logaritması alınmış formu kullanılmıştır.

[1]Endeks hakkında daha geniş bilgi için bkz. Dreher vd. (2008); Türedi (2016), Topal & Günay (2017).

4.2. Ekonometrik Yöntem

Militarizm ve küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisinin tahmininde Kònya (2006), Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) ile Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen ikinci nesil panel Granger nedensellik testlerine başvurulmuştur. Ancak panel nedensellik analizlerine geçmeden önce uygulanmak istenen panel nedensellik testinin hangi ekonometrik varsayımlar altında tahmin yaptığına bağlı olarak bazı ön testlerin yapılması gerekmektedir. Bu çalışmadaki üç panel nedensellik testinin de ortak varsayımı paneldeki ülkeler arasında korelasyon (yatay kesit bağımlılığı) olduğu şeklindedir. Testlerin ikinci ortak özelliği ise paneldeki ülkelere özgü bireysel sonuçları vermesi ve bu şekilde nedensellik ilişkisi hakkında ülkeler arası karşılaştırma yapabilme imkânı sunmasıdır. Bununla birlikte, uygulanan nedensellik testlerinin varsayımları arasında bazı farklılıklar da mevcuttur. Örneğin Kònya (2006)'ın önerdiği bootstrap nedensellik testinde, diğer iki nedensellik testinden farklı olarak, değişkenlerin durağan olup olmadıklarının incelenmesi gerekmemektedir. Buna karşın, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) ile Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testlerinde, değişkenlerin eşbütünleşme mertebelerinin bilinmesi, dolayısı ile panel birim kök testleri ile durağanlık sınamasının yapılması gerekmektedir. Kònya (2006) bootstrap nedensellik testi ile diğer nedensellik testleri arasındaki bir diğer farklılık da, panelin homojen olup olmaması ile ilgilidir. Kònya (2006) testi heterojen panel varsayımında bulunurken, diğer iki test, hem homojen (paneldeki tüm ülkeler için ortak) hem de heterojen panellerde (ülkelere göre değişen) nedensellik tahmini yapılmasına imkân tanımaktadır.

Nedensellik testlerinin farklı varsayımları gereği bu çalışmada dört aşamalı bir tahmin süreci izlenmiştir. İlk aşamada, ayrı ayrı serilerde ve bir bütün olarak araştırma modelinde yatay kesit bağımlılığı olup olmadığı sınanmıştır. Eğer paneldeki ülkeler için inceleme konusu yapılan değişkenler ortak faktörlerden etkileniyor ise yatay kesit bağımlılığının olması beklenebilir. Komşu olan MENA ülkeleri ile Türkiye'nin küreselleşme ve askeri harcama düzeyinin ortak faktörlerden etkilenme ihtimali oldukça kuvvetlidir. Dolayısıyla yatay kesit bağımlılığı olması ihtimali de yüksektir. Pesaran (2004)'ın belirttiği gibi, yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmadan yapılacak analizlerin sonuçları sapmalı ve tutarsız olacaktır. Bu çalışmada, yatay kesit bağımlılığı, Breusch ve Pagan (1980) tarafından önerilen (CDLM1), Pesaran (2004) tarafından önerilen CDLM2 ile CD ve son olarak, Pesaran vd. (2008) tarafından geliştirilen LMadj testleri ile araştırılmıştır. Bu testlerden CDLM1 ve CDLM2 testleri zaman periyodunun (T) paneldeki ülke sayısından (N) büyük olduğu durumlarda, CD ve LMadj testleri ise her iki durumda tutarlı sonuçlar vermektedir. İlave olarak, Breusch ve Pagan (1980) LM test istatistiği asimptotik ki-kare dağımı gösterirken, diğer üç test istatistiği asimptotik standart normal dağılım sergilemektedir. Dört test için de temel hipotez; "yatay kesit bağımlılığı yoktur" şeklindedir.

Analizin ikinci aşamasında, panelin homojen mi heterojen mi yapıya sahip olduğunu belirlemek amacıyla Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilmiş olan delta $(\tilde{\Delta})$ testi kullanılmıştır. Pesaran ve Yamagata (2008), büyük örneklemler için standart delta $(\tilde{\Delta})$ testini önerirken, küçük örneklemler için de sapması düzeltilmiş delta ($\tilde{\Delta}_{adj}$) test istatistiğini önermektedir. Asimptotik normal dağılım sergileyen bu iki testin temel hipotezi; "eğim parametreleri her yatay kesit için aynıdır", başka bir ifadeyle "panel homojendir" şeklindedir.

Üçüncü aşamada, uygun panel birim kök testleri yardımıyla değişkenlerin durağanlıkları - hangi mertebede eş bütünleşik oldukları - incelenmiştir. Bu çalışmada olduğu gibi, eğer panelde yatay kesit bağımlılığı bulunmuşsa, ikinci nesil panel birim kök testleri tercih edilmelidir. Buradan hareketle, çalışmada serilerin durağanlıkları Pesaran (2007) tarafından önerilen CADF-CIPS ve Breuer ve diğerleri (2001, 2002) tarafından geliştirilen SURADF birim kök testleri yardımıyla sınanmıştır. CADF testi, T>N ve N>T durumları için kullanılabilmektedir. Bu testte, öncelikle her birim (ülke) için CADF test istatistiği hesaplanır. Daha sonra, her bir birim için hesaplanan CADF test istatistiği birim sayısına bölünerek panelin geneli için durağanlık sınaması yapmakta kullanılan CIPS test istatistiği elde edilir. Hesaplanan CADF ve CIPS test istatistikleri, Pesaran (2007)'ın bootstrap ile elde ettiği kritik değerler ile karşılaştırılarak değişkenlerin durağan olup olmadığı kararı verilir. Her iki testin de temel hipotezi "birim kök" olup mutlak değer içerisinde hesaplanan test istatistikleri tablo kritik değerinden daha büyükse serinin durağan olduğu kabul edilir. Seriler için yalnızca ülkelere özgü durağanlık sınamasına imkân tanıyan ve ancak T>N durumları için geçerli olan SURADF panel birim kök testinde ise görünürde ilişkisiz

regresyon (SUR) prosedürü izlenerek test istatistikleri elde edilmektedir. SURADF testinde, "birim kök" temel hipotezi her bir ülke için hesaplanan SURADF test istatistikleri yardımıyla ayrı ayrı sınanır. Hesaplanan test istatistikleri bootstrap kritik değerleri ile karşılaştırılır. Mutlak değer içerisinde test istatistikleri bootstrap kritik değerden daha büyükse temel hipotez ret edilir.

Dördüncü ve son aşamada ise militarizm ile küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisi tahmin edilmiştir. Bu amaçla başvurulan Kònya (2006) bootstrap testinde paneldeki her ülke için Wald test istatistiği hesaplanmaktadır. Ardından, hesaplanan bu test istatistikleri bootstrap ile elde edilen kritik değerler ile karşılaştırılır ve Wald test istatistikleri kritik değerlerden daha büyükse "Granger nedensellik yoktur" temel hipotezi reddedilir. Testte uygun gecikme uzunluğuna ise Schwarz (SBC) veya Akaike (AIC) bilgi kriterleri ile karar verilmektedir. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) nedensellik testi, zaman serileri arasındaki nedensellik ilişkisini tahmin edebilmek için Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen testin panel versiyonudur. Yine bu testte de kritik değerler bootstrap ile hesaplandığından, yatay kesit bağımlılığı dikkate alınmaktadır. Testte geçmeden önce paneldeki her ülke için serilerin eşbütünleşme mertebesi panel birim kök testi ile belirlenir. Daha sonra, gecikmeleri arttırılmış-vektör otoregresif (LA-VAR) model tahmini yapılır ve bootstrap ile her bir ülke için Wald test istatistiği ve anlamlılık düzeyleri elde edilir. Bireysel Wald test istatistiklerinin anlamlılık düzeylerine (p-value) bakılarak, "Granger nedensellik yoktur" temel hipotezi her ülke için ayrı ayrı sınanabilir. Son olarak, bireysel Wald istatistiklerinin anlamlılık düzeyleri, Fisher (1932) tarafından önerilen meta analizi yardımıyla birleştirilerek panelin geneli için Fisher test istatistiği hesaplanır. Hesaplanan test istatistiği bootstrap ile elde edilen kritik değerler ile karşılaştırılarak panelin geneli için nedensellik kararı verilir. Nedenselliğin olmadığını iddia eden temel hipotezin reddedilebilmesi için hesaplanan Fisher test istatistiğinin kritik değerlerden büyük olması gerekmektedir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) testi, diğer iki testten farklı olarak, durağanlığa sahip değişkenler arasındaki nedensellik tahminine izin vermektedir. Dolayısıyla burada ilk olarak panel birim kök testiyle değişkenlerin durağanlıkları sınanmalı ve seriler durağan değerleri ile analize dahil edilmelidir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin tahmin sürecinde T>N durumu için asimptotik, N>T durumu için ise yarı asimptotik iki farklı HNC[2] dağılımı kullanılmaktadır. Tahmin sürecinin ilk aşamasında her bir birime ait Wald test istatistiği hesaplanır. Daha sonra, hesaplanan bireysel Wald istatistiklerinin anlamlılık düzeylerinden hareketle, nedenselliğin olmadığını kabul eden temel hipotez her bir ülke için ayrı ayrı sınanır. Son olarak, Wald test istatistiklerinin aritmetik ortalaması alınarak iki ayrı panel test istatistiği elde edilir[3]. Dumitrescu ve Hurlin (2012) panel nedensellik testinin, tahmin sürecinde gecikme uzunluklarının yanlış belirlendiği veya panelde az sayıda birimin olduğu durumlarda bile etkin olduğu, yapılan Monte Carlo simülasyonları ile ortaya konulmuştur (Bozoklu ve Yılancı, 2013: 177).

5. Bulgular

Tablo 1'de yatay kesit bağımlılığı ve homojenite testlerinin sonuçları verilmektedir. Yatay kesit bağımlılığı testi sonuçlarına göre, temel hipotez hem seriler hem de model için, % 1 istatistiksel anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir.

[2]Homogenous Non-Causality (homojen nedensellik yokluğu) ifadesinin kısaltmasıdır.

[3]Bu test istatistikleri, T>N için $Z_{N,T}^{HNC}$ ve N>T için Z_{N}^{HNC} 'dir.

Tablo 1. Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testleri Sonuçları

Yöntem	MILEX		KOF		Model	
	İstatistik	**Prob.**	**İstatistik**	**Prob.**	**İstatistik**	**Prob.**
Yatay kesit bağımlılığı						
CD_{LM1}	615.6***	0.000	372.0***	0.000	1353.6***	0.000
CD_{LM2}	47.8***	0.000	26.6***	0.000	112.0***	0.000
CD	0.39	0.346	- 3.77***	0.346	35.6***	0.000
LM_{adj}	17.3***	0.000	35.1***	0.000	107.7***	0.000
Homojenite						
$\tilde{\Delta}$					38.45***	0.000
$\tilde{\Delta}adj$					40.07***	0.000

Açıklama: *** % 1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ifade eder.

Buradan hareketle, MENA coğrafyasındaki bir ülkenin askeri harcama ve küreselleşme düzeyinde ortaya çıkan bir şokun o coğrafyadaki diğer ülkeleri etkilediği söylenebilir. Yine tablodan görüldüğü gibi, homojenite testi sonuçlarına göre panelin homojen olduğunu varsayan temel hipotez, % 1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu sonuç, tahmin edilen ilişkinin paneldeki ülkeler için genel olmadığını, ülkeden ülkeye değişebildiğini ifade etmektedir. Ayrıca her iki testin sonuçlarına göre, analizlerde, ülkelere özgü tahmin yapan ikinci nesil panel birim kök ve nedensellik testlerinin tercih edilmesi de gerekmektedir.

Askeri harcamalar ve küreselleşme endeksinin durağan olup olmadığının belirlenebilmesi için uygulanan CADF-CIPS ve SURADF panel birim kök test sonuçları Tablo 2'de sunulmaktadır. Elde edilen sonuçlar, sabit içeren panel birim kök modeli için geçerlidir. SURADF panel birim kök testi sonuçlarına göre, paneldeki tüm ülkelerin hem askeri harcamalar hem de küreselleşme endeksi serileri için mutlak değer içerisinde hesaplanan test istatistikleri, % 5 istatistiksel anlamlılık düzeyi için hesaplanan kritik değerlerden daha büyüktür. Dolayısı ile serilerin birim köklü olduğunu ileri süren temel hipotez % 5 istatistiksel anlamlılık düzeyinde tüm ülkeler için reddedilmiş ve tüm ülkelerde her iki serinin de seviyesinde durağan olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 2. SURADF ve CADF Panel Birim Kök Testleri Sonuçları

Ülkeler	**SURADF**				**CADF-CIPS**	
	MILEX		KOF		MILEX	KOF
	İstatistik	**% 5[a]**	**İstatistik**	**% 5[a]**	**İstatistik**	**İstatistik**
Cezayir	-8.883	-6.65	-8.662	-6.66	-4.290	-5.026
Bahreyn	-9.255	-7.69	-9.058	-8.14	-4.090	-5.174
Mısır	-9.370	-7.94	-9.471	-6.86	-4.058	-3.554
İran	-9.775	-6.42	-11.47	-8.68	-4.326	-5.575
İsrail	-11.93	-8.05	-11.99	-7.44	-3.242**	-6.521
Ürdün	-10.76	-7.63	-12.89	-7.66	-3.424	-4.851
Kuveyt	-11.96	-7.70	-13.31	-7.29	-3.870	-4.492
Lübnan	-9.249	-7.07	-12.85	-7.48	-5.521	-3.729
Fas	-9.267	-6.41	-12.22	-7.29	-5.136	-4.813
Umman	-8.661	-6.86	-11.11	-7.08	-3.497	-6.196
S. Arabistan	-8.631	-7.25	-9.972	-6.41	-3.598	-4.353
Türkiye	-8.170	-6.66	-7.925	-6.09	-3.035**	-5.290
PANEL (CIPS)					**-4.007**	**-5.017**

Açıklamalar: Birim kök modeli sabitli modeldir. **; % 5 istatistiksel anlamlılık düzeyinde temel hipotez kabul edilmiştir. a; SURADF testi için % 5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerlerdir. SURADF birim kök testinde, kritik değerler 10.000 bootstrap ile elde edilmiştir. Uygun gecikme uzunlukları, maksimum 4 gecikme uzunluğu altında Schwarz bilgi kriteri ile elde edilmiştir. % 5 anlamlılık düzeyinde CADF ve CIPS kritik değerleri Pesaran (2007)'ın çalışmasından alınmış olup sırasıyla -3.36 (CADF) ve -2.33 (CIPS)'tür.

CADF testi de SURADF ile büyük ölçüde benzer bulgular ortaya koymuştur. Yalnızca, askeri harcamalar için Türkiye ve İsrail'de temel hipotez reddedilememiştir. Bu bağlamda, İsrail ve Türkiye'de askeri harcamalar serisine gelen bir şokun belirli bir süre etkisini devam ettirdiği söylenebilir. Panelin geneli için serilerin durağanlığını test etmek amacıyla hesaplanan CIPS test istatistik değerleri Pesaran (2007) tarafından hesaplanan kritik değerden daha büyüktür. Bu bulgu, panelin geneli için askeri harcamalar ve küreselleşme endeksinin seviyesinde durağan olduğunu ortaya koymaktadır. Birim kök testlerinin sonuçları birlikte değerlendirildiğinde, MENA coğrafyasındaki ülkelerin küreselleşme ve askeri harcama düzeylerinin durağan süreç izlediği, diğer bir ifadeyle, yaşanan şokların kalıcı etkiler oluşturmadığı belirtilebilir. Dolayısı ile seriler seviyesinde durağan olduğundan nedensellik analizlerinde düzey değerleri kullanılmıştır.

Ön testlerin ardından, askeri harcamalar (militarizm) ile küreselleşme arasındaki nedenselliğin tahminine geçilmiştir. Kònya (2006) bootstrap panel nedensellik testinin sonuçları Tablo 3'de sunulmaktadır. Tablonun üst kısmında askeri harcamalardan küreselleşmeye, alt kısmında ise küreselleşmeden askeri harcamalara doğru nedensellik testinin sonuçlarını verilmektedir.

Tablo 3. Kònya (2006) Bootstrap Panel Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Ülkeler	*Ho: MILEX, KOF'un Granger nedeni değildir (MILEX ↛ KOF)*				
	Katsayı	**Wald**	Bootstrap Kritik Değerler		
			% 10	**% 5**	**% 1**
Cezayir	1.325	5.018	7.53	10.82	19.35
Bahreyn	0.184	0.012	5.64	7.92	14.59
Mısır	-1.280	17.34**	7.64	11.86	22.47
İran	-0.205	3.200	8.00	9.98	14.96
İsrail	-0.383	15.83**	7.08	11.20	20.30
Ürdün	-0.806	18.86***	7.08	10.37	17.30
Kuveyt	0.008	0.741	5.82	10.40	19.45
Lübnan	0.005	0.004	6.00	8.43	17.48
Fas	-0.996	7.306*	6.32	8.71	15.71
Umman	-0.129	9.439**	5.94	8.86	16.02
S. Arabistan	-0.167	2.029	6.63	9.10	17.87
Türkiye	0.321	0.490	6.53	8.66	14.66
Ülkeler	*Ho: KOF, MILEX'in Granger nedeni değildir (KOF ↛ MILEX)*				
	Katsayı	**Wald**	Bootstrap Kritik Değerler		
			% 10	**% 10**	**% 10**
Cezayir	0.013	2.327	5.91	8.46	13.06
Bahreyn	-0.033	3.462	6.20	9.62	16.96
Mısır	0.005	0.153	12.01	16.51	28.33
İran	-0.005	0.176	9.31	12.44	20.82
İsrail	-0.077	5.999	10.60	14.71	32.07
Ürdün	-0.061	7.776	9.61	13.37	23.81
Kuveyt	-0.563	1.438	6.32	8.84	16.29
Lübnan	-0.016	0.210	5.43	8.08	15.80
Fas	-0.016	3.602	5.81	8.35	15.52
Umman	0.005	0.009	8.45	11.43	18.71
S. Arabistan	-0.143	8.889*	7.36	10.35	17.10
Türkiye	-0.007	2.407	9.32	12.98	22.70

Açıklamalar: Uygun gecikme uzunluğu maksimum 4 gecikme altında Schwarz bilgi kriteri ile elde edilmiştir. Kritik değerler 1000 bootstrap ile elde edilmiştir.

Konya (2006) nedensellik testinin ortaya koyduğu ampirik bulgulara göre, 6 ülkede (Cezayir, Bahreyn, İran, Kuveyt, Lübnan ve Türkiye) değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi yoktur. 5 ülkede (Mısır, İsrail, Ürdün, Fas, Umman) askeri harcamalardan küreselleşmeye doğru, Suudi Arabistan'da ise

küreselleşmeden askeri harcamalara doğru tek yönlü ve negatif bir nedensellik ilişkisi mevcuttur. Bu sonuçlardan hareketle, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas ve Umman'da militarizm düzeyinin artmasının bu ülkelerin küreselleşme düzeylerini tehdit ettiği ileri sürülebilir. Diğer taraftan, küreselleşme düzeyinin artması Suudi Arabistan'da militarizmi azaltmaktadır.

Tablo 4'de, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) panel nedensellik testi sonuçları verilmektedir. Buna göre İran, Kuveyt, Lübnan ve Türkiye'de iki değişken arasında nedensellik ilişkisi yoktur. Askeri harcamalar ile küreselleşmenin Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan'da çift yönlü nedensel bir ilişkiye sahip olduğunu ortaya koyan test sonuçları, Cezayir, İsrail, Fas ve Umman'da askeri harcamalardan küreselleşmeye, Bahreyn'de ise küreselleşmeden askeri harcamalara doğru tek yönlü bir nedenselliğin varlığını da göstermiştir. Son olarak, söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi panelin geneli için araştıran Fisher testinden, MENA ülkelerinde askeri harcamalardan küreselleşmeye doğru tek bir nedenselliğin varlığını ortaya koyan ampirik kanıt elde edilmiştir.

Tablo 4. Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) Panel Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Ülkeler	*Ho: MILEX ↛ KOF*			Ülkeler	*Ho: KOF ↛ MILEX*	
	ρ_i	**Wald$_i$**	**Prob.**		**Wald$_i$**	**Prob.**
Cezayir	1	2.93*	0.087	**Cezayir**	0.90	0.341
Bahreyn	3	1.01	0.797	**Bahreyn**	7.06*	0.070
Mısır	3	18.37***	0.000	**Mısır**	6.72*	0.081
İran	2	3.37	0.185	**İran**	1.06	0.589
İsrail	1	12.34***	0.000	**İsrail**	2.35	0.125
Ürdün	1	9.50**	0.002	**Ürdün**	6.56**	0.010
Kuveyt	1	0.72	0.395	**Kuveyt**	1.78	0.181
Lübnan	1	0.06	0.803	**Lübnan**	0.59	0.441
Fas	3	6.26*	0.099	**Fas**	5.15	0.161
Umman	1	3.65*	0.056	**Umman**	0.05	0.811
S. Arabistan	2	8.75**	0.013	**S. Arabistan**	7.60**	0.022
Türkiye	1	0.14	0.702	**Türkiye**	1.79	0.181
	Fisher Test İstatistiği			**Fisher Test İstatistiği**		
PANEL (Fisher-stats)	74.50***			46.99		
Kritik Değerler	**% 1**	**% 5**	**% 10**	**% 1**	**% 5**	**% 10**
	58.34	47.93	42.52	72.53	59.67	53.82

Açıklama: ***, ** ve * sırasıyla % 1, % 5 ve % 10'da istatistiksel olarak anlamlılığı ifade eder. Maksimum 4 gecikme altında uygun gecikme uzunlukları (ρi) Akaike bilgi kriteri ile belirlenmiştir. Test istatistikleri için kritik değerler, 10.000 bootstrap ile elde edilmiştir.

Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testinin tahmin sonuçları Tablo 5'de gösterilmektedir. Bulguların farklı gecikme düzeylerinde benzer olup olmadığını görebilmek ve yanlış gecikme uzunluğu belirleme sorunu ile karşılaşmamak amacıyla 3 gecikmeye kadar elde edilen sonuçlar raporlandırılmıştır. Tahmin sonuçlarına göre; analize dahil edilen ülkelerden Mısır, İran, İsrail, Ürdün, Fas ve Umman'da askeri harcamalardan küreselleşmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Bu bulgu, gecikme uzunluğu arttırıldığında da değişmemektedir. Farklı gecikme uzunlukları dikkate alındığında küreselleşmenin sadece Bahreyn ve Suudi Arabistan'da askeri harcamaların bir nedeni olduğu gözlenmiştir. Panelin geneli için yapılan tahminden elde edilen sonuçlar, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) testinde olduğu gibi ele alınan MENA ülkelerinde militarizmden küreselleşmeye doğru tek yönlü bir nedensellik bulgusuna işaret etmektedir.

Tablo 5. Dumitrescu ve Hurlin (2012) Panel Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Ülkeler	*Ho: MILEX ↛ KOF*					
	Lag=1		**Lag=2**		**Lag=3**	
	$Wald_i$	Prob.	$Wald_i$	Prob.	$Wald_i$	Prob.
Cezayir	3.02*	0.082	2.92	0.232	2.81	0.421
Bahreyn	0.07	0.780	1.01	0.601	1.12	0.770
Mısır	12.56***	0.000	13.08**	0.001	20.40***	0.000
İran	5.20**	0.022	3.60	0.165	5.83	0.119
İsrail	12.71***	0.000	11.18**	0.003	10.43**	0.015
Ürdün	9.79***	0.001	9.38**	0.009	9.48**	0.023
Kuveyt	0.74	0.387	0.76	0.680	0.95	0.811
Lübnan	0.06	0.800	0.40	0.815	0.26	0.966
Fas	7.30**	0.006	6.14**	0.046	6.96*	0.073
Umman	3.76*	0.052	3.93	0.140	6.33*	0.096
S. Arabistan	2.09	0.147	9.34**	0.009	11.73**	0.008
Türkiye	0.15	0.698	0.76	0.680	0.84	0.837
PANEL (Z_{bar})	$Z_{N,T}^{HNC}$	$\tilde{Z}_{N}^{HNC}$	$Z_{N,T}^{HNC}$	$\tilde{Z}_{N}^{HNC}$	$Z_{N,T}^{HNC}$	$\tilde{Z}_{N}^{HNC}$
	9.28*** (0.000)	8.19*** (0.000)	5.56*** (0.000)	4.77*** (0.000)	4.85*** (0.000)	3.89*** (0.001)
Ülkeler	*Ho: KOF ↛ MILEX*					
	Lag=1		**Lag=2**		**Lag=3**	
	$Wald_i$	Prob.	$Wald_i$	Prob.	$Wald_i$	Prob.
Cezayir	0.93	0.333	0.99	0.606	2.56	0.464
Bahreyn	4.95**	0.025	5.91*	0.051	7.85**	0.049
Mısır	0.01	0.896	0.60	0.739	7.48*	0.058
İran	0.26	0.609	1.13	0.568	1.79	0.616
İsrail	2.42	0.119	1.57	0.453	1.08	0.780
Ürdün	6.76**	0.009	1.46	0.481	2.85	0.414
Kuveyt	1.84	0.174	3.23	0.198	3.96	0.265
Lübnan	0.61	0.434	0.63	0.728	1.25	0.740
Fas	1.44	0.230	2.94	0.229	5.72	0.125
Umman	0.05	0.808	0.80	0.669	2.62	0.452
S. Arabistan	5.66**	0.017	8.10**	0.017	3.36	0.338
Türkiye	1.84	0.174	1.71	0.424	1.93	0.586
PANEL (Z_{bar})	$Z_{N,T}^{HNC}$	$\tilde{Z}_{N}^{HNC}$	$Z_{N,T}^{HNC}$	$\tilde{Z}_{N}^{HNC}$	$Z_{N,T}^{HNC}$	$\tilde{Z}_{N}^{HNC}$
	3.02** (0.002)	2.57** (0.010)	0.73 (0.459)	0.74 (0.655)	0.76 (0.442)	0.39 (0.691)

Açıklama: ***, ** ve * sırasıyla % 1, % 5 ve % 10'da istatistiksel olarak anlamlılığı ifade eder.

Uygulanan üç ayrı nedensellik testinden elde edilen bulgulardan hareketle daha net bir karara varmak amacıyla testlerin sonuçları Tablo 6'da özet olarak sunulmuştur. Tablodan görüleceği üzere üç nedensellik testinin bulguları arasında bazı farklılıklar olmakla beraber önemli ölçüde ortak bulgular da mevcuttur. Analizden elde edilen ortak bulgular şu şekilde özetlenebilir;

1) Panelin geneli için bir nedensellik tahmini veren Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) ile Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi sonuçlarına göre, MENA coğrafyasında militarizmden küreselleşmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

2) Cezayir, İran, Kuveyt, Lübnan ve Türkiye'de militarizm ve küreselleşme arasında nedensellik ilişkisi yoktur.

3) Mısır, İsrail, Ürdün, Fas Umman ve Suudi Arabistan'da militarizm küreselleşmenin bir nedenidir. Kònya (2006) testinden elde edilen katsayıların işareti dikkate alındığında bu nedenselliğin negatif olduğu söylenebilir. Dolayısı ile bu ülkelerde militarizm düzeyinin artması küreselleşmeyi zayıflatmaktadır.

4) Kònya (2006) testi farklı ampirik kanıt sunmamakla beraber, Emirmahmutoğlu ve Köse (2011) ve Dumitrescu ve Hurlin (2012) testlerinin ortak sonucuna göre; militarizm ve küreselleşme arasında Suudi Arabistan'da çift yönlü, Bahreyn'de ise küreselleşmeden militarizme doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu gözlenmiştir.

Tablo 6. Nedenselliğin Yönü Özet Sonuçlar

Ülkeler	Ho: MILEX ↛ KOF			Ho: KOF ↛ MILEX			Sonuç
	Kònya (2006)	**E. K. (2011)**	**D. H. (2012)**	**Kònya (2006)**	**E. K. (2011)**	**D. H. (2012)**	
Cezayir							MILEX ↮ KOF
Bahreyn					$\rightarrow^{c}$	$\rightarrow^{b}$	KOF → MILEX
Mısır	$\rightarrow^{b}$	$\rightarrow^{a}$	$\rightarrow^{a}$		$\rightarrow^{c}$		MILEX →KOF
İran							MILEX ↮ KOF
İsrail	$\rightarrow^{b}$	$\rightarrow^{a}$	$\rightarrow^{a}$				MILEX → KOF
Ürdün	$\rightarrow^{a}$	$\rightarrow^{b}$	$\rightarrow^{a}$		$\rightarrow^{b}$		MILEX → KOF
Kuveyt							MILEX ↮ KOF
Lübnan							MILEX ↮ KOF
Fas	$\rightarrow^{c}$	$\rightarrow^{c}$	$\rightarrow^{c}$				MILEX → KOF
Umman	$\rightarrow^{b}$	$\rightarrow^{c}$	$\rightarrow^{c}$				MILEX → KOF
S. Arabistan		$\rightarrow^{b}$	$\rightarrow^{b}$	$\rightarrow^{c}$	$\rightarrow^{b}$	$\rightarrow^{b}$	MILEX ↔ KOF
Türkiye							MILEX ↮ KOF
PANEL		$\rightarrow^{a}$	$\rightarrow^{a}$				MILEX → KOF

Açıklama: a, b ve c sırasıyla % 1, % 5 ve % 10'da istatistiksel olarak anlamlıdır.

6. Sonuç

Bu çalışmada, 11 MENA ülkesi ve Türkiye için militarizm ile küreselleşme arasındaki nedensellik ilişkisi tahmin edilmiştir. Bu amaçla yapılan ve 1980-2016 dönemini kapsayan analizde, yatay kesit bağımlılığına ve heterojeniteye izin veren üç farklı panel nedensellik testi (Kònya 2006; Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011; Dumitrescu ve Hurlin, 2012) kullanılmıştır. Ülkelerin küreselleşme düzeyinin Dreher (2002) tarafından geliştirilen KOF endeksi ile temsil edildiği çalışmada, militarizmin göstergesi olarak ise literatür takip edilerek askeri harcamaların GSYİH içindeki payı dikkate alınmıştır. Uygulanan üç farklı nedensellik testinden elde edilen genel ampirik bulgulara göre; 1) militarizm ve küreselleşme arasında bir nedensellik ilişkisinin olup olmadığı ve varsa yönü, ülkeler arasında farklılık göstermektedir. 2) Cezayir, İran, Kuveyt, Lübnan ve Türkiye'de militarizm ile küreselleşme arasında nedensellik ilişkisi yoktur. 3) Mısır, Ürdün, İsrail, Fas ve Umman'da militarizmden küreselleşmeye doğru olmak üzere tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Bununla birlikte, Kònya (2006) testinden elde edilen katsayıların işaretleri dikkate alındığında bu nedenselliğin negatif yönlü olduğu söylenebilir. Dolayısı ile bu ülkelerde, askeri harcamalardaki (militarizmin) artışların anlaşmazlık ve gerginlikler yaratarak ülkeler arasındaki ticari, sosyal ve politik ilişkileri (küreselleşmeyi) negatif yönde etkileyeceği yönündeki teorik görüşün

geçerli olduğu ileri sürülebilir. 4) Kònya (2006) testinin sonuçlarına göre negatif fakat anlamsız olmakla birlikte, Emirmahmutoğlu ve Köse, 2011; Dumitrescu ve Hurlin, 2012 testi Bahreyn'de küreselleşmeden militarizme doğru olmak üzere tek yönlü, Suudi Arabistan'da ise çift yönlü bir nedensellik olduğunu göstermiştir. Bu sonuçtan hareketle, Suudi Arabistan ve Bahreyn için, ülkelerin refah düzeylerinin askeri yöntemlerle değil, ancak serbest ticaretle artacağını ve artan ticari ilişkilerin ülkeler arasındaki çatışma ihtimalini azaltacağını iddia eden liberal görüşün geçerli olduğu ifade edilebilir. Son olarak, MENA ülkelerinin daha yüksek refah düzeylerine ulaşabilmesi, ekonomik, sosyal, politik çatışma ve gerginliklerden kurtulabilmesi için bölgenin ve dünyanın diğer ülkeleriyle ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerini daha da geliştirmeleri gerekmektedir. Ancak ülkelerin militarist politika tercihlerinin devam etmesi durumunda bunun pek de mümkün olamayacağı iddia edilebilir.

Kaynakça

Acemoglu, D., & Yared, P. (2010). Political limits to globalization. American Economic Review, 100(2), 83-88.

Bozoklu, Ş., & Yılancı, V. (2013). Finansal gelişme ve iktisadi büyüme arasındaki nedensellik ilişkisi: gelişmekte olan ekonomiler için analiz. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28(2), 161-187.

Breuer, J. B., McNown, R., & Wallace, M. S. (2001). Misleading inferences from panel unit-root tests with an illustration from purchasing power parity. Review of International Economics, 9(3), 482-493.

Breuer, J. B., McNown, R., & Wallace, M. (2002). Series-specific unit root tests with panel data. Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 64(5), 527-546.

Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. The Review of Economic Studies, 47(1), 239-253.

Coulomb, F., & Dunne, J. P. (2008). Economics, conflict and war real-world. Economics Review, 46, 147-157.

Dreher, A., Gaston, N., & Martens, P. (2008). Measuring globalisation: Gauging its consequences. Springer Science & Business Media.

Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. Economic Modelling, 29(4), 1450-1460.

Dunne, J. P., Perlo-Freeman, S., & Smith, R. P. (2008). The demand for military expenditure in developing countries: hostility versus capability. Defence and Peace Economics, 19(4), 293-302.

Emirmahmutoglu, F., & Kose, N. (2011). Testing for Granger causality in heterogeneous mixed panels. Economic Modelling, 28(3), 870-876.

Fisher, R. A. (1925). Statistical methods for research workers. Genesis Publishing Pvt Ltd.

Irandoust, M. (2017). Militarism and globalization: Is there an empirical link? Quality & Quantity, 1-21.

Kinsella, D. (2012). The global arms trade and the diffusion of militarism. in Militarism and international relations: political economy, security and theory, A. Stavrianakis & J. Salby (Eds.), 104-116.

Kónya, L. (2006). Exports and growth: Granger causality analysis on OECD countries with a panel data approach. Economic Modelling, 23(6), 978-992.

Mamoon, D.,& Murshed, S. M. (2010). The conflict mitigating effects of trade in the India-Pakistan case. Economics of Governance, 11(2), 145-167.

Martin, P., Mayer, T., & Thoenig, M. (2008). Make trade not war?. The Review of Economic Studies, 75(3), 865-900.

Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cros-ssection dependence in panels. Cambridge working papers in economics (CWPE), 0435.

Pesaran, M. H. (2007). A simple panel unit root test in the presence of cross-section dependence. Journal of Applied Econometrics, 22(2), 265-312.

Pesaran, M. H.,Ullah, A., & Yamagata, T. (2008). A bias-adjusted LM test of error cross-section independence. The Econometrics Journal, 11(1), 105-127.

Pesaran, M. H., & Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. Journal of Econometrics, 142(1), 50-93.

Smith, C. J. (2012). Trade and conflict: an inverse relationship? http://em-journal.com/ assets_c/14/141Smith.pdf. (02.09.2017).

Soubbotina, T. P., & Sheram, K. (2000). Beyond economic growth: meeting the challenges of global development. Washington DC: World Bank publications.

Solarin, S. A. (2017). Determinants of military expenditure and the role of globalisation in a cross-country analysis. Defence and Peace Economics, 1-18.

Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. Journal of Econometrics, 66(1), 225-250.

Topal, M. H. & Günay, H. F. (2017). Küresel kamu malları perspektifinden küreselleşme, yoksulluk ve küresel barış arasındaki ilişki. Global Journal of Economics and Business Studies, 6(11), 57-69.

Türedi, S. (2016). Küreselleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: gelişmekte olan ülkeler için panel veri analizi. 2. uluslararası Osmaneli sosyal bilimler kongresi. 12-14 Ekim, Bilecik/Türkiye.

Wu, T. P., Fan, D., & Chang, T. (2016). The relationship between globalization and military expenditures in G7 countries: evidence from a panel data analysis. Economic Computation & Economic Cybernetics Studies &Research, 50(3), 285-302

Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitimin Önemi Ve Bir Değerlendirme

Salim ŞENGEL

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi,Eskişehir Meslek Yüksekokulu, ssengel@anadolu.edu.tr

Özet:Ülkemizde muhasebe eğitimi orta öğretim kurumlarında lise düzeyinde ve yükseköğretim kurumlarında önliesans, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde verilmektedir. Bu eğitimler içinde denetim konuları da vardır.

Son yıllarda 6102 sayılı Türk Ticar,et Kanunu ile bağımsız denetim konusu önemini arttırmıştır. 2011 yılında Kamu ve Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu kurulmuş, kurum bağımsız denetçi olabilme koşullarını sağlayanlara, bağımsız denetçi olarak yetkilendirme görevi verilmiştir.

Bilindiği gibi günümüzde bilgi üretimi ve paylaşımı çok hızlı olmaktadır. Bu da sürekli olarak yeni bilgilerle donanmayı ve güncel bilgilere erişimi zorunlu kılmaktadır. Bu da günümüzde yaşamboyu eğitim kavramını ve uygulamasını gündeme getirmiştir. Artık öğrenme sadece okul yaşantısı ile sınırlı olmaktan çıkmış, tüm yaşam boyunca öğrenme etkinliği içinde olmayı gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, bağımsız denetçilerinde güncel bilgilere erişimi ve mesleki olarak kendilerini sürekli olarak yenilemelerini gerektirmektedir. Bunun için Kamu Gözetimi Kurumu bağımsız denetçilerin sürekli eğitimi için bir tebliğ taslağı yayınlamış ve görüşe açılmıştır.

Bu çalışmada günümüzde sürekli eğitimin önemi ortaya konarak, bağımsız denetçilerin sürekli eğitim gerekliliği ortaya konmaya çalışılmış ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Bağımsız Denetim, Mesleki Eğitim Sürekli Eğitim

1. Giriş

Küreselleşen dünyada işletmeyle ilgilenen taraflar artık ülke sınırları dışına çıkmış, muhasebede üretilen bilgilerle uluslararası düzeyde ilgilenilir duruma gelmiştir. İlgili taraflar doğru güvenilir, zamanlı ve karşılaştırılabilir muhasebe bilgileri talep etmektedirler. Güvenilir bilgi denetimle sağlanır. Güvenilir mali bilgiler içinde bağımsız denetçilere gereksinim vardır.

İşletmenin faaliyet sonuçlarını yansıtan mali tablolar muhasebede üretilir. Bu bakımdan muhasebe mesleğinin geçmişi oldukça eskidir. Muhasebe mesleği uzun yıllardır icra edilmesine rağmen, 1989 yılına kadar yasal bir yapıya kavuşturulamamış ve 13 Haziran 1989 yılında 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik, Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ve Muhasebe Sistemi Uygulama Tebliği de 26 Aralık 1992'de yayınlanmıştır. Mesleğin bu dağınık bir yapıdan kurtularak yasal bir yapı içinde faaliyetlerini sürdürmesi ise yaklaşık 25 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Geldiğimiz nokta mesleğin yasal olarak icra edilmesi ve muhasebe bilgilerinin meslek elemanları tarafından üretilmesi yanında üretilen bu bilgilerin denetimi de önem kazanmıştır. Bunun için muhasebede üretilen bilgilerin denetimini yapacak denetçilerin yeterli düzeyde bilgi ve beceriye sahip olmasının yanında sürekli güncel bilgi ve becerilerle donatılması, geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Buna bağlı olarak bağımsız denetçilerin meslek unvanı elde etmeleri ve bununla ilgili düzenlemeler Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) tarafından yerine getirilmektedir. KGK Bağımsız Denetim Yönetmeliğin 25. maddesine dayanarak Bağımsız denetçiler için sürekli eğitim tebliği taslağı yayınlamış ve görüşe açmıştır.

Bu çalışmada bağımsız denetçilerin sürekli eğitimi ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

2. Sürekli Mesleki Eğitim Ve Önemi

Günümüzde hayat boyu öğrenme, sürekli eğitim gibi kavramlarla yoğun olarak ilgilenilmektedir. Özellikle küreselleşme ile beraber dünyadaki hızlı gelişim ve değişimler her alanı olduğu gibi muhasebe meslek alanını da etkilemiştir. Örgün eğitim-öğretimle elde edilen bilgi ve beceriler küresel bir ekonomik ve sosyal yapının gerektirdiği ve talep ettiği nitelikli meslek hizmeti üretmeye yeterli olamamaktadır. Bu da meslek alanında sürekli eğitimi gündeme getirmektedir.

Eğitim bireyin davranışlarında istendik değişiklik yapma sürecidir (Ertürk,1984,12). Sürekli eğitim ise, zorunlu öğrenim çağı dışına çıkmış kimselerin, yaşamlarının herhangi bir aşamasında hissettikleri öğrenme gereksinmelerini karşılamak üzere düzenlenmiş, mesleki ya da genel eğitim etkinlikleri veya programlarını kapsamaktadır. Sürekli eğitimin hedef grubu yetişkinler olup, sürekli eğitim programları, görece kısa sürelidir; somut eğitim gereksinmelerine, sorunlara odaklanır; yer ve zaman bakımından yetişkinlerin gereksinmelerine göre esnek bir yapı içinde planlanır ve yürütülür (Tural,http://arsiv.ankara.edu.tr/text/yazicidostu.php?yad=646).

Diğer yandan, profesyonel meslekleri diğer mesleklerden ayıran özelliklerin başında mensuplarının, konularında derin bilgi ve deneyim sahibi olmaları gelmektedir. Mesleki alanda ortaya çıkan yenilikleri takip etmek ve bunları uygulamak meslek mensuplarının mesleki yeterliliklerini sürdürmeleri için zorunludur. Bu ise, sürekli mesleki eğitim ile mümkündür(Sümer, Akışık,2004). Sürekli mesleki gelişimle kastedilen, daha üst düzey bir diplomaya yönelik formel eğitim değil, bilgi ve becerilerinin toplumun ihtiyaçlarına uygun olmasını garantiye alan, bunların yitirilmemesini, zenginleştirilmesini veya artırılmasını sağlayan ve yaşam boyu süren bir öğrenme sürecidir(Ülkütekin vd,) Ayrıca, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2014-2018); eğitim sisteminde, bireylerin kişilik ve kabiliyetlerini geliştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı çerçevesinde işgücü piyasasıyla uyumunu güçlendiren, fırsat eşitliğine dayalı, kalite odaklı dönüşüm sürdürüleceği öngörülmektedir.

Ayrıca muhasebe meslek eğitimi ile ilgili olarak Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standardı 7 (International Education Standard IES 7) sürekli mesleki eğitimle ilgili olup, standardın amacı ve kapsamı belirlenmiştir. Buna göre standart, üye kurumların aşağıda belirtilen hususları yerine getirmelerini öngörmektedir:

Muhasebe meslek mensupları arasında hayat boyu öğrenme sürecinin benimsenmesini teşvik etmek;

Üyelerinin, sürekli mesleki gelişim fırsat ve kaynaklarına erişimlerini kolaylaştırmak;

Kamu çıkarının korunması için gerekli mesleki yeterliği geliştirmek ve korumak üzere kullanılabilecek kıyasların üyelerinin istifade edeceği şekilde tesis etmek ve

Muhasebe meslek mensuplarının mesleki yeterliklerinin sürekli bazda geliştirilmesi ve muhafazası süreçlerini takip etmek ve gerekli yaptırımların uygulanmasını temin etmektir.

Buna bağlı olarak bu standart, müşterilere, işverene ve diğer paydaşlara yüksek kaliteli hizmet sağlamak için gerekli mesleki yeterliği geliştirmek ve muhafaza etmek, birey olarak muhasebe meslek mensubunun kendisinin sorumlu olduğu ilkesi üzerine inşa edilmiştir.

3. Bağımsız Denetim Ve Bağımsız Denetçi

Bilindiği üzere, bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler ve uluslararası ticaretin kazandığı boyutlar işletmelerin faaliyetleri ile ilgilenen kişi ve kuruluşların sayısını her geçen gün artırmaktadır. Bu kişilerin işletmeler hakkındaki temel bilgi kaynağı ise kamuoyuna açıklanan finansal tablolardır. Finansal tabloların güvenilirliği, işletmelerin faaliyetleri ile ilgilenen kişi ve kuruluşların işletmeler hakkında doğru bilgi edinmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Ekonomik hayatın belirleyicisi konumuna gelen bu güvenin sağlanması için, işletmelerin gerçekleştirdikleri işlemlere ve faaliyetlere ilişkin olarak kamuya açıkladıkları finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğunun ve yasal düzenlemelere uygunluğunun düzenli olarak denetlenmesi gerekmektedir (660 KHK Gerekçesi).

Denetim mesleği ilk olarak. 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu ile tanımlanmıştır. Ancak bu Kanunda denetim mesleğinin yürütülmesine ve denetime ilişkin standart ve ilkelere ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Bunun yanında bağımsız denetimle ilgili olarak farklı kurumlarda, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kanunu, Enerji Piyasasında, Sigorta ve Reasürans Şirketlerinde bağımsız denetimle ilgili hükümler bulunmaktadır. Türkiye'de bağımsız denetim alanındaki dağınık yapıyı ortadan kaldırmak amacıyla denetim standartlarının tek elden belirlenmesi ve kamu gözetim sistemi kapsamında; bağımsız denetçiler ve bağımsız denetim kuruluşlarının yetkilendirme ve tescil, mesleki etik kurallarının belirlenmesi, bağımsız denetim kuruluşları ve denetim uygulamalarının kontrolü, sürekli eğitim, kalite güvencesi ile soruşturma

ve disiplin faaliyetlerine ilişkin nihai sorumluluğu üstlenecek kamu tüzel kişiliğini haiz ve idari özerkliğe sahip Kamu Gözetimi. Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KHK Gerekçesi) 2011 yılında 660 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname(KHK) ile kurulmuştur. Bu KHK'ya dayanarak Bağımsız Denetim Yönetmeliği yayınlanmış ve yönetmeliğin md.2'de yönetmeliğin 6102 sayılı Kanun ve 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde yapılacak bağımsız denetime, bağımsız denetim kuruluşlarının ve bağımsız denetçilerin; yetkilendirilmelerine, sicil kayıtlarının tutulmasına, yükümlülüklerine, sorumluluklarına, bunların Kurum tarafından incelenmesine ve denetlenmesine ve bunlar hakkında uygulanacak idari yaptırımlara ilişkin usul ve esasları kapsayacağı belirtilmiştir.

Bağımsız denetim, finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanmasını ifade eder. Bağımsız denetçi ise, bağımsız denetim yapmak üzere, 1/6/1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre yeminli mali müşavirlik ya da serbest muhasebeci mali müşavirlik ruhsatını almış meslek mensupları arasından Kurum tarafından yetkilendirilen kişileri ifade etmektedir (Bağımsız Denetim Yönetmeliği, md.4)

Denetimin amacı ve kapsamı ise şöyle ifade edilebilir;

Denetimin amacı, Denetim finansal tablolar ve diğer finansal bilgiler dâhil olmak üzere denetime tabi konuların belirlenmiş bir kıstasa uyumlu olup olmadığı hususunda kullanıcılara Türkiye Denetim Standartları(TDS) çerçevesinde güvence sağlayacak bir görüş oluşturulması amacı ile yapılır (Denetim Yönetmeliği md. 5). Bu amaca yönelik olarak denetim kapsamı ise şöyle ifade edilebilir; denetim, kullanıcılara denetim konusunun denetim kıstasına uyumuyla ilgili makul veya sınırlı güvence sağlar. Sınırlı güvence sağlayacağı ilgili mevzuatında veya denetim sözleşmesinde açıkça belirtilmemiş ise denetim makul güvence verecek şekilde gerçekleştirilir. Makul ve sınırlı güvence seviyesinin gerektirdiği denetimin kapsamı TDS çerçevesinde belirlenir. Denetim; denetimin konusu hakkında, mesleki etik ilkelere bağlı kalmak ve mesleki şüphecilik içinde bulunmak suretiyle, TDS çerçevesinde yeterli ve uygun denetim kanıtı toplanmasını, bu kanıtlara dayandırılarak bir görüş oluşturulmasını ve görüşün raporlanmasını kapsar. Denetimin unsurlarını; denetimin konusu, tarafları, kıstası, kanıtları ve denetim raporu oluşturur Bağımsız Denetim Yönetmeliği md. 2,3,4).

4. Bağımsız Denetçilerin Sürekli Eğitimi

660 sayılı KHK gereğince oluşturulan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulunun görevlerinden birisi de (KHK md 9) bağımsız denetim yapacak meslek mensuplarına yönelik sınav, yetkilendirme ve tescil yapmak, disiplin ve soruşturma işlemlerini yürütmek, sürekli eğitim standartları ile mesleki etik kurallarını belirlemek, bunlara yönelik olarak kalite güvence sistemini oluşturmak ve bu alanlardaki eksikliklerin düzeltilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak olarak belirlenmiştir. 660 Sayılı KHK'ya dayanılarak çıkarılan Bağımsız Denetim Yönetmeliğinin md.25 sürekli eğitimle ilgili olup, sürekli eğitimle ilgili olarak şu hükümler bulunmaktadır;

- Denetçiler, teorik bilgilerinin ve mesleki becerilerinin yeterli bir seviyede tutulmasını, mesleki etik ilkelere uyulmasını, mesleki alandaki değişikliklerin takip edilmesini ve mesleki gelişimlerini temine yönelik olarak sürekli eğitime tabi tutulur.
- Sürekli eğitim zorunluluğu denetçilerin sicile tescilinden itibaren başlar ve Kurum tarafından belirlenen şekilde yürütülür.
- Sicile tescilinden itibaren denetçilerin her beş yılda bir sürekli eğitime ilişkin şartları karşılamaları esastır.
- Denetim kuruluşları, denetçilerinin sürekli eğitim programlarını tamamlamaları için gerekli tedbirleri alır.

- Sürekli eğitime ilişkin hususlar, gerektiğinde ilgili kurumların görüşü de alınarak Kurum tarafından düzenlenir.
- Kurum, denetimin bağımsızlığının ve tarafsızlığının sağlanması, denetime olan güven ile denetimin kalitesinin artırılması amacıyla sürekli eğitime ilave olarak bu Yönetmelik çerçevesinde denetçilerin ve meslek mensuplarının eğitilmesi veya eğitim seviyelerinin yükseltilmesi hususunda gerekli tedbirleri alır.

Gümünüzde bilgi üretimi ve paylaşımı oldukça hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Bu da mesleki yaşamda sürekli olarak yeni bilgilere sahip olmayı gerekli kılmaktadır. Bağımsız denetçilerde mesleki yaşama başlamadan önce birçok konuda sınava girerler. Denetçilik sınavı, sınava gireceklerin denetimle ilgili alanlardaki teorik ve uygulamaya ilişkin bilgilerini ölçmek üzere Kamu gözetim Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yapılır. Denetçilik sınavı, aşağıdaki ana konuları kapsar (Bağımsız Denetim Yönetmeliği md.16);

a) Muhasebe (Genel muhasebe, maliyet ve yönetim muhasebesi),

b) Muhasebe Standartları (Türkiye Muhasebe Standartları, yıllık ve konsolide finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin mevzuatta yer alan düzenlemeler ve standartlar),

c) Kurumsal Yönetim İlkeleri ve Finansal Yönetim,

ç) Denetim (Türkiye Denetim Standartları, mesleki etik kuralları, bağımsızlık, risk yönetimi, iç kontrol ve denetimle ilgili diğer mevzuat),

d) Genel Hukuk Mevzuatı (Ticaret Hukuku, Borçlar Hukuku, İcra ve İflas Hukuku, Medeni Hukuk, Vergi Hukuku, Sosyal Güvenlik Mevzuatı, İdare Hukuku),

e) Sermaye piyasası, bankacılık, sigortacılık ve özel emeklilik mevzuatı,

(4) Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler üçüncü fıkranın (b), (c), (ç) ve (e) bentlerinde, Yeminli Mali Müşavirler ise (b), (ç) ve (e) bentlerinde belirtilen konulardan sınava tabi tutulurlar.

(5) Sermaye piyasası, bankacılık, sigortacılık ve özel emeklilik alanlarında denetim faaliyetinde bulunmayacak olanlar bu maddenin üçüncü fıkrasının (e) bendinde belirtilen konulardan ayrıca sınava tabi tutulmazlar.

Teorik bu sınavı başarıyla geçenler bağımsız denetçi unvanı alırlar. Ancak bağımsız denetim yönetmeliğinde de öngörüldüğü gibi bağımsız denetçiler için sürekli eğitim öngörülmüştür. Denetçiler, teorik bilgilerinin ve mesleki becerilerinin yeterli bir seviyede tutulmasını, mesleki etik ilkelere uyulmasını, mesleki alandaki değişikliklerin takip edilmesini ve mesleki gelişimlerini temine yönelik olarak sürekli eğitime tabi tutulur (Bağ. Denetim Yönetmeliği Md. 25). Bunun içinde "Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği " taslağı yayınlanmış ve görüşe açılmıştır. Tebliğin amacı; bağımsız denetçilerin etik kurallara uygun ve yüksek kalitede bağımsız denetim hizmeti sunabilmeleri amacıyla mesleki bilgi ve becerilerinin ihtiyaç duyulan seviyede tutulmasına ve geliştirilmesine yönelik usul ve esasları düzenlemek olarak belirtilmiştir. Taslak tebliğde eğitim yükümlüğü öngörülmüştür. Tebliğe göre (md.5) Denetçiler, 3 yıllık dönem içerisinde; en az 60 kredisi temel mesleki konulardan olmak üzere, 120 kredi karşılığı eğitimi tamamlamak zorunda olduğu belirtilmektedir. Ayrıca;

- 3 yıllık dönemde "Etik Kurallar" konusundan 5 kredi karşılığı eğitimin tamamlanması zorunludur.
- Denetçiler, temel mesleki konulardan her yıl en az 20 kredi karşılığı eğitimi tamamlamak zorundadır.
- 3 yıllık dönem içerisinde 120 kredinin en çok 60 kredisi destekleyici konulardan elde edilen kredilerle sağlanabilir.
- 120 kredinin sağlanıp sağlanmadığına ilişkin değerlendirme her yıl, eğitime tabi olunan önceki 2 yıl da dahil edilerek yapılır.
- Faaliyet izninin askıya alınması veya denetim faaliyetinin durdurulması hallerinde de sürekli eğitim yükümlülüğü devam eder.

Eğitimin yükümlülüğünün başlangıcı olarak (md. 6), eğitim yükümlülüğü denetçinin sicile tescil edildiği tarihi izleyen ikinci takvim yılının başından itibaren başlayacağı belirtmektedir. Diğer yandan eğitim konuları olarak (md7);

- Eğitim konuları, temel mesleki konular ve destekleyici konulardan teşekkül eder.
- Temel mesleki konular; muhasebe, denetim, etik kurallar, finans ve kurumsal yönetim konularını kapsar.
- Destekleyici konular; mesleki gelişime katkı sağlayacak diğer konular ile kişisel gelişime katkı sağlayacak konuları kapsar. Başkanlık destekleyici konuları belirlemeye yetkilidir.

Eğitim Yöntemleri olarak (md 8) Eğitim yöntemleri; yüz yüze eğitim, uzaktan eğitim, işbaşı eğitimi, akademik çalışmalar ve diğer eğitim faaliyetlerinden oluşacağı ifade edilmiştir.

Eğitim kredileri ile ilgili olarak, destekleyici konulardan elde edilen krediler, temel mesleki konular için zorunlu tutulan asgari kredi hesabında dikkate alınmayacağı belirtmekte olup, eğitim kredileri şu şekilde belirlenmiştir(md. 9);

- Yüz yüze ve uzaktan eğitimde her 50 dakikalık ders, bir kredi olarak kabul edilir. Eğitim konularında sürekli eğitim veya lisans ve lisansüstü eğitim kapsamında ders verenler bu faaliyetlerinden yıllık en fazla 30 kredi elde edebilirler.
- Eğitim kredisi elde etmek amacıyla "muhasebe standartları", "denetim", "sermaye piyasası, bankacılık, sigortacılık ve özel emeklilik mevzuatı" ile "kurumsal yönetim ilkeleri ve finansal yönetim" konularında Kurum tarafından düzenlenen bağımsız denetçilik sınavlarına katılmak mümkün olup, başarılı olunan her bir sınav konusu için 20 kredi elde edilir.
- İşbaşı eğitimi kapsamında, kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar nezdinde yürütülen her bir denetim için 3 kredi, diğer şirketler nezdinde yürütülen her bir denetim için, 2 kredi elde edilir. Bu şekilde edinilen krediler destekleyici konulardan edinilmiş kredi olarak dikkate alınır. İşbaşı eğitimi ile elde edilen kredi 3 yıllık dönemde 20 krediyi geçemez.
- Akademik çalışmalar sonucunda elde edilecek krediler ile ilgili olarak;
  - Başarı ile tamamlanmış olması kaydıyla, eğitim konularında yapılan yüksek lisans eğitimi için 40 kredi, doktora eğitimi için 90 kredi elde edilir.
  - İçeriği Kurum tarafında uygun görülmesi kaydıyla; eğitim konularında yayımlanan her bir kitap için 60 krediye kadar kredi elde edilebilir. Çok yazarlı kitaplar için yazarlarının elde edeceği kredi miktarı o kitaptan elde edilecek toplam kredinin yazar sayısına bölünmesi suretiyle hesap edilir. Ancak çok yazarlı kitaplarda bölümlerin yazarları belirli ise bu kitaptan elde edilecek kredi yazdıkları bölümlerin kitap içindeki payına göre yazarlara bölüştürülür. Kitabın varsa editörü kitaptan elde edilen kredinin %15'ini müstahak olup kalan kredi yazarlara bölüştürülür.
  - Eğitim konularından; Uluslararası indekslerde veya TÜBİTAK-ULAKBİM tarafından taranan hakemli dergilerde yayımlanan her bir makale için 5 kredi, diğer hakemli dergilerde yayımlanan her bir makale için 2 kredi, hakemsiz dergilerde yayımlanan her bir makale için, bir kredi elde edilir. Çok yazarlı makalelerde yazarların elde edeceği kredi, makalenin müstahak olduğu kredinin yazar sayısına bölünmesi suretiyle hesap edilir.
- Diğer eğitim faaliyetleri ile elde edilecek krediler için;
  - Temel mesleki konularda düzenlenen kongre, konferans, panel, seminer, sempozyum, çalıştay gibi faaliyetlerin Kurum tarafından veya Kurum ile birlikte düzenlenmesi halinde bu faaliyetlerde konuşmacı olanlar 5 kredi, katılımcılar 2 kredi elde eder. Diğer kurum ve kuruluşların düzenlemiş oldukları bu faaliyetlerde konuşmacı olanlar 4 kredi, katılımcılar bir kredi elde ederler.

- Destekleyici konularda düzenlenen kongre, konferans, panel, seminer, sempozyum, çalıştay gibi faaliyetlerde konuşmacı olanlar 4 kredi, katılımcılar bir kredi elde ederler.
- Kurum tarafından oluşturulan "çalışma ve danışma komisyonlarına" katılım sağlanan her gün için komisyon temel mesleki konularda oluşturulmuş ise 5 kredi, destekleyici konularda oluşturulmuş ise 4 kredi elde edilir.

Eğitimin belgelendirilmesi ve bildirimi (md 10) ile ilgili olarak;

- Eğitim faaliyetleri sonucunda kredi elde edilebilmesi için bildirim süresi içerisinde tevsik edici belge sunulması zorunludur.
- Destekleyici eğitim konularından "diğer eğitim faaliyetleri" kapsamındaki faaliyetlerin EYBİS vasıtasıyla beyan edilmesi yeterlidir. Ancak, Kurum tarafından talep edilmesi halinde tevsik edici bilgi ve belgelerin sunulması gerekir.
- Eğitim faaliyetlerinden bir takvim yılı içerisinde elde edilen krediler o takvim yılının kredi hesabında dikkate alınır. Ancak yüksek lisans ve doktora eğitimi ile kitap yazımından elde edilen krediler bölünerek edinildiği yılda ve takip eden iki yıl içinde kullanılabilir.
- Eğitim faaliyetine katılımı gösteren bilgi ve belgeler üçer aylık dönemler halinde üç aylık dönemi takip eden ayın 15'ine kadar Eğitim ve Yetkilendirme Bilgi Sistemi (EYBİS) üzerinden Kuruma bildirilir.
- Verilen ek süreden sonra bildirimi yapılan faaliyetler için kredi elde edilemez.

Eğitimin değerlendirilmesinin (md 11) ise şöyle yapılacağı belirtilmektedir;

- Eğitime ilişkin bildirimler, Eğitim ve Yetkilendirme Daire Başkanlığı tarafından değerlendirilir.
- Bildirimler veya eğitimler ile ilgili eksiklik tespit edilmesi halinde bu eksikliklerin tamamlanması ve bildirilmesi için ilgililere üç aydan fazla olmamak üzere ek süre verilebilir. Eğitim yükümlülüğünde eksiklik bulunanlara ek süre verilmesi, cari yıla ait eğitim yükümlülüğünün süresini uzatmaz.
- Eğitime ilişkin bildirimlerin değerlendirilmesi sonucunda yapılan tebligata karşı tebellüğ tarihinden itibaren on beş gün içinde Kuruma itiraz edilebilir.
- Temel mesleki konular; muhasebe, denetim, etik kurallar, finans ve kurumsal yönetim konularını kapsar.
- Destekleyici konular; mesleki gelişime katkı sağlayacak diğer konular ile kişisel gelişime katkı sağlayacak konuları kapsar. Başkanlık destekleyici konuları belirlemeye yetkilidir.

5. Sonuç

Bağımsız denetçilerin sürekli eğitimi ile ilgili taslak profesyonel olarak mesleki faaliyette bulunan denetçilerin sürekli eğitimi ile ilgili kriterler öngörmektedir. Görüşe açılan ve görüş istenen taslağın öngördüğü kriterler gelen öneri ve görüşler doğrultusunda yeniden değerlendirilecektir.

Sürekli eğitim tebliği taslağı yaşam boyu eğitim anlayışı içinde hazırlandığı ve yapılandırıldığı görülmektedir. Tebliğde sürekli eğitim temel mesleki eğitim ve destekleyici eğitim olarak iki sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Temel mesleki eğitim muhasebe, denetim, etik kurallar, finans ve kurumsal yönetim konularından oluşmaktadır. Destekleyici konular ise mesleki gelişime katkı sağlayacak diğer konular ile kişisel gelişime katı sağlayacak diğer konulardan oluşmaktadır. Eğitim konuları itibariyle bakıldığında bağımsız denetçinin her türlü öğrenme ve gelişme çabalarını dikkate alan bir kapsam oluşturulduğu görülmektedir.

Diğer yandan sürekli eğitimin belirli bir alanda yoğunlaşmasını engellemek ve dengeli bir gelişme sağlanması açısından temel mesleki eğitim ve destekleyici eğitimden alınabilecek kredi sınırları da belirlenmiştir. Toplamda 3 yıl içinde 120 kredi alınma zorunluğu getirilmekte ve destekleyici eğitimlerden

en fazla 60 kredi alınabileceği belirtilmektedir. Ayrıca bu kredilerin belirli bir yılda toplanarak yasal gerekliliğin yerine getirilmesi çabalarının önüne geçilerek yer yıl alınması gereken asgari kredi miktarı da belirlenmiştir. Buna bağlı olarak denetçiler, temel mesleki konulardan her yıl en az 20 kredi karşılığı eğitimi tamamlamak zorunda olduğu belirtilmiştir. Sürekli eğitim yasal bir gerekliliğin yerine getirilmesi gibi bir çaba olmayıp mesleki gelişimin bir parçası olarak yerine getirilmesi gereken bir öğrenme alanı olarak değerlendirilmesi gerektiği anlayışı getirilmeye çalışılmıştır. İşin şekil boyutu yanında özünü de dikkate alan bir yaklaşım olmuştur. Böylece sürekli eğitimin en az belirli kısmının mesleki eğitim alanında olması zorunluğu getirilerek mesleki gelişim açısından, yeni ve güncel bilgilerle donanmasını sağlayarak sürekli eğitim amaçlarına ulaşılmaya çalışılmaktadır.

Eğitim yöntemi olarak yüz yüze eğitim, uzaktan eğitim, işbaşı eğitimi, akademik çalışmalar ve diğer eğitim faaliyetlerinden oluşacağı belirtilmiştir. Eğitim yöntemi olarak denetçinin eğitimi için yararlanabileceği geniş bir eğitim yöntemi belirlenmiştir. Bu da oldukça önemli ve amaca uygundur. Ayrıca her bir eğitim yöntemi içindeki faaliyetten ne kadar kredi alınacağı da belirtildiğinden belirgin bir durum yaratılmıştır. Özellikle akademik çalışmaların teşvik edildiği ifade edilebilir.

Sürekli eğitim yöntemleri ve kredileri öğrenmeyi teşvik edici olmasını yanında bazı sorunlarda olabileceği değerlendirilebilir. Örneğin diğer eğitim faaliyetlerinden alınabilecek kredi miktarı konusunda sorunlar olabilecektir. Konferans, seminer vb faaliyetlere konuşmacı veya katılımcı olarak alınabilecek puanlar belirlenmiştir. Ancak günümüzde bu tür birçok etkinlik düzenlenmekte ve bazıları da online olabilmektedir. Bu gibi durumlarda katılımcı olabilecek, katıldığını belgeleyebilecek, ancak gerçekten konferansın aktif katılımcısı olup olmadığı belirlenmesi güç olabilecektir. Bu nedenle diğer eğitim faaliyetlerinde alınabilecek kredilere sınırlama getirilmesi değerlendirilebilir. Değerlendirilmesi gereken bir diğer alan ise yüksek lisans ve doktora çalışmalarıdır. Halen ülkemizde denkliği YÖK tarafından kabul edilmemiş ancak online olarak yüksek lisans doktora çalışması yapılabilen yurtdışı kaynaklı bir çok üniversite vardır. Bu tür bir akademik çalışmanın da değerlendirme kapsamında olup olmadığının belirlenmesinde yarar vardır.

Sonuç olarak en önemli nokta kurumun bağımsız denetçiler için yaşam boyu eğitim anlayışı içinde sürekli eğitimi öngörmesidir. Sürekli eğitim ile bağımsız denetçiler güncel bilgilere ulaşacak ve bilgilerini yenileyebilecekler, güncel bilgileri edinerek mesleklerini daha donanımlı olarak yerine getirebileceklerdir.

Kaynakça

ERTÜRK, Selahattin (1984). Eğitimde Program Geliştirme, Yelkentepe Yayınları, No: 4

SÜMER Haluk, AKIŞIK Orhan, Sürekli Mesleki Eğitim ve Mali Müşavirlik Mesleği İçindeki Yeri-I, Yaklaşım Dergisi, Sayı:134, Şubat 2004

TURAL Nejla, http://arsiv.ankara.edu.tr/ text/yazicidostu.php?yad=646 E.T 28.10.2009

ÜLKÜTEKİN Aykut, ŞENTEK Arif (Çeviren) UIA Uluslararası Meslek Standartları Mutabakat Metni Politikalarına İlişkin Öneri Kılavuzlar: Sürekli Mesleki Gelişim www.mo.org.tr/mek/ belge/smgm/smg-uia.doc (23.02.2010)

3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik, Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu

International Education Standard IES 7, Continuing Professional Development: A Program Of Lifelong Learning And Continuing Development Of Professional Competence

Uluslararası Muhasebe Eğitimi Standardı 7

DPT 10. Kalkınma Planı

660 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Bağımsız Denetçiler İçin Sürekli Eğitim Tebliği Taslağı

660 Sayılı KHK Gerekçesi

Bağımsız Denetim Yönetmeliği

AB ve Türkiye'de KOBİ'lerde İSG Politikalarının Karşılaştırılması

[1]Serdar ORHAN **[2]Sezgin UYSAL**

[1]Yrd. Doç. Dr.,Sakarya Üniversitesi / Siyasal Bilgiler Fakültesi, ÇEKO, sorhan@sakarya.edu.tr

[2]Yüksek Lisans Öğrencisi,Sakarya Üniversitesi / Siyasal Bilgiler Fakültesi, ÇEKO, ezgnuysal@gmail.com

Özet: Günümüz çalışma hayatında yer alan işletmelerin en az %95'ni KOBİ'ler oluştumaktadır. Bu durum özellikle 1980'den itibaren ortaya çıkan neoliberal politikalar sonrasında daha da artmıştır. KOBİ'ler çalışma hayatının bütünlüğü açısından iş piyasalarında önemli bir yere sahiptir. Bu bakımdan KOBİ'lerde iş sağlığı ve güvenliği konusu, özellikle ILO ve AB' nin öncülüğünde başlatılmış olan uluslararası İSG politikaları açısından büyük önem arzetmektedir. AB, 2000'li yıllardan sonra İSG konusunda geliştirmiş olduğu politika ve stratejilerin büyük çoğunluğunu KOBİ'lerde İSG politikalarına ayırmaktadır. Bu çalışmanın amacı, AB ile Türkiye'de yer alan KOBİ'lerin İSG açısından yaşanan sorunlar ve belirlenen sorunlara karşı geliştirdikleri stratejilerin karşılaştırılmasıdır. Ayrıca KOBİ'lerde yaşanan iş kazaları ve meslek hastalıkları vakalarının karşılaştırılıp durum analizi yapılması hedeflenmektedir. Yapılmış olan bu çalışma kavramsal bir çerçevede hazırlanmış olup, yöntem olarak herhangi bir ampirik uygulama içermemektedir. Çalışmanın sonucunda, AB'nin KOBİ'ler için geliştirmekte olduğu birçok iş sağlığı ve güvenliği politikasına karşı ülkemizde, KOBİ'ler üzerine yapılmış yeterli düzeyde politika bulunmadığı görülmektedir. Ülkemizde gerçekleştirilen politikaların çoğunluğunu ise, AB'nin İSG için belirlemiş olduğu direktifler üzerinden belirlediği görülmektedir. Direktiflerin uygulanmasında ise zaman açısında yavaş kalındığı görülmektedir. Bunun yanında KOBİ'lerde İSG üzerine ulusal olarak temel nitelikte belirlenmiş herhangi bir politikanın bulunmadığı ve bunun eksiliğinin yaşandığını söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: İş Sağlığı ve Güvenliği, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, KOBİ'lerde İSG, AB ve Türkiye'de KOBİ'ler

1. Giriş

KOBİ'ler günümüzün ekonomik işleyişi içerisinde çok önemli bir yere sahip olduğu aşikardır. Özellikle 1980 sonrası yaşanan küreselleşme ve neoliberal akımla birlikte işletmelerin fiziki ve ekonomik yapısında küçülmeye gidilmeye başlanması, dünya üzerindeki KOBİ sayısının artmasına neden olmuştur. Yeni akımla birlikte daha küçük işletmelerle daha verimli çalışarak daha fazla kar elde edilmeye çalışılması KOBİ'ler üzerindeki İSG sorunlarını beraberinde getirmiştir.

AB ve Türkiye'deki KOBİ tanımlamasına bakıldığında istihdam edilen kişi sayıları bakımından ve finansal açıdan benzerlikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Bunun yanında, AB ve Türkiye'de KOBİ'ler mevcut iş piyasasının %95'inden fazlasını oluşturmaktadır. 2015 verilerine göre bakıldığında AB'de mevcut işletmelerde KOBİ'lerin sayısı %99 dur (osha.europa.eu) ve AB'de istihdam edilen kişilerin yaklaşık %50'si KOBİ'lerde çalışmaktadır. Yine 2015 verilerine göre, Türkiye'de yer alan işletmelerin %99,73'nü KOBİ'ler oluşturmaktadır ve ülkede istihdam edilenlerin yaklaşık %81'i KOBİ'lerde çalışmaktadır (SGK, 2015). Bu bakımdan KOBİ'ler her iki taraf içinde iş piyasalarının bel kemiğini oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Bunun yanında iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin özelliklerinde hem AB'de hem de Türkiye'de ortak olduğunu belirtebiliriz. Özellikle KOBİ'lerde yaşanan iş kazaları ve meslek hastalıkları oranları her iki tarafta da yüksek denebilecek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bakımdan KOBİ'lerde İSG politikaları önem kazanmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde bahsedilen, KOBİ'lerde İSG politikaları üzerine çalışmalar, AB'de 1990'lı yılların ortalarına doğru başlamış olup 1996 yılında ilk strateji oluşturulmuştur. İlk stratejinin ardından 2000 yılındaki Lizbon Konseyi ile birlikte başlayan dönüşüm, stratejilerin daha fazla KOBİ odaklı olmasının önünü açmıştır. Bu dönemden sonra yapılan ilk strateji olan 2002-2006 dönemi stratejisi KOBİ'lerde İSG politikalarının temelini oluşturmaktadır. Ardından takip edilen yıllarda 2007-2012 stratejisiyle KOBİ'ler üzerine yapılan politikalar daha da geliştirilmeye çalışılmıştır. 2014-2020 stratejisine gelindiğinde ise, halen içinde bulunduğumuz dönem itibariyle yaşanılmakta olan yüksek oranlı iş kazaları olaylarının

önüne geçilmek istenmektedir. Özellikle KOBİ'lerde yaşanan iş kazaları oranları yüksek olması sebebiyle, bu dönemde iş kazalarının %25 azaltılması hedeflenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünün konusunu oluşturan, Türkiye'nin KOBİ'lerde İSG politikaları, AB'ye göre yaklaşık 10 sene geç başlamış ve İSG'ye yönelik ilk eylem politikası 2006 yılında oluşturulmuştur. 2006-2008 dönemini kapsayan ilk eylem planı daha çok AB İSG mevzuatına uyum çerçevesinde oluşturulmuş olup doğrudan KOBİ'lere yönelik herhangi bir karar alınmamıştır. 2009-2013 dönemi eylem planında ise iş kazalarının üzerinde durulmuş ve iş kazalarının genel olarak azaltılması yönünde karar alınmıştır. 2009-2013 döneminde de doğrudan KOBİ'lere yönelik bir strateji bulunmamaktadır. 2014-2018 eylem planında ise, bir önceki döneme göre belirlenen iş kazalarının sayısının azaltılması kararından sonra alınan olumlu sonuçlar neticesinde, bu politikaya devam edilmesi kararı alınmıştır.

Çalışmanın son bölümünde AB ile Türkiye'nin KOBİ'lerde iş sağlığı ve güvenliği politikaları karşılaştırılmış olup, AB'nin KOBİ'ler için doğrudan koruyucu, önleyici politikaları olmasına karşın Türkiye için aynı durum geçerli olmadığı görülmüştür. Ülkemizde İSG üzerine alınan kararların büyük çoğunluğunu genel kararlar oluşturduğu için KOBİ'ler üzerine doğrudan stratejiler geliştirilmemiştir. Alınan kararların büyük çoğunluğu dolaylı olarak KOBİ'leri ilgilendirirken, kendimize ait KOBİ'lere yönelik İSG politikalarının geliştirilmemesi ve ülke İSG kanunun doğrudan AB mevzuatını takip etmesi bunun en önemli eksikliklerinden birisidir.

2. AB'de KOBİ'lerin İSG Açısından Önemi

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler), AB'deki tüm işletmelerin %99'unu temsil etmektedir. Bir KOBİ için maddi destek çok önemlidir. Özellikle bu kuruluşları hedef alan finans ve AB destek programlarına KOBİ'lerin erişimi çok önemlidir (osha.europa.eu).

AB'de KOBİ'lerin kuruluş kategorilerini belirleyen personel sayıları ve mali tavanlar:

1) Mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ'ler), 250'den az çalışanı bulunan ve yıllık cirosu 43 milyon EURO'yu aşmayan ve / veya yıllık bilanço toplamı 50 milyon EURO'yu aşmayan işletmelerden oluşur.
2) KOBİ kategorisinde küçük bir işletme, 50'den az kişiyi istihdam eden ve yıllık ciro ve / veya yıllık bilanço toplamı 10 milyon EURO'yu aşmayan bir teşebbüs olarak tanımlanmaktadır.
3) KOBİ kategorisinde bir mikro-işletme, 10 kişiden az çalışanı olan ve yıllık ciro ve / veya yıllık bilanço toplamı 2 milyon EURO'yu aşmayan bir teşebbüs olarak tanımlamaktadır (2003/361/EC: 39).

Küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) Avrupa ekonomisinin belkemiğini oluşturmaktadır. Bunlar, AB'deki tüm işletmelerin %99'unu temsil etmektedir. Son beş yılda, yeni işlerin yaklaşık %85'ini KOBİ'ler oluşturmaktadır ve AB'deki toplam özel sektör istihdamının üçte ikisini sağlamaktadırlar. Avrupa Komisyonu, KOBİ'leri ve girişimciliği AB'de ekonomik büyüme, yenilikçilik, iş yaratma ve sosyal entegrasyonun sağlanması için anahtar olarak değerlendirmektedir (ec.europa.eu).

3. AB'nin KOBİ'lere Yönelik İSG Politikaları

AB'nin İSG alanıyla ilgili olarak politikalarının oluşturulması, uygulanması ve stratejilerin geliştirilmesi Avrupa Komisyonu tarafından sağlanmaktadır. Avrupa Komisyonu, politikaların oluşturulmasında iki süreci takip etmektedir. İlk süreç Yeşil Kitap adıyla oluşturulan politika önerileridir. Bu bakımdan Yeşil Kitabı "niyet önergesi" olarak değerlendirmek mümkündür. İkinci aşama ise getirilmiş olan önerilerin Beyaz Kitap adıyla hayata geçirilmesinden oluşmaktadır. Beyaz Kitap ise Yeşilden farklı olarak "bağlayıcı niteliğe" sahip olabilmektedir (Baloğlu, 2012: 50).

Avrupa Komisyonu tarafından KOBİ'lere yönelik İSG politikası fikrinin temelini oluşturan ilk strateji kaynağı, 1993 yılında ortaya çıkan Yeşil Kitap'la başlamaktadır. Komisyonda alınan karar neticesinde, Avrupa Parlamentosu komisyondan Avrupa için güvenlik eylem programı (SAFE) hazırlamasını istemiştir

(COM94, 1994:25). Alınan bu karar neticesinde, Komisyon tarafından yayımlanan "İşte Güvenlik, Hijyen ve Sağlığın Korunması Alanındaki Topluluk Eylemlerinin Genel Çerçevesi (1994- 2000)" başlıklı öneri programı, Avrupa Birliği tarafından İSG alanında uygulanacak yeni stratejilerin tartışılmaya başlanmasının önünü açmıştır (Baloğlu, 2012: 52).

Komisyonun yapmış olduğu eylem planı çerçevesinde, birlik içerisinde İSG üzerine birçok birleştirici ve düzenleyici karar alınmıştır. Alınan kararlardan biri ise AB içerisinde yer alan "Küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurulması ve gelişiminde İSG faaliyetlerinin öneminin öncelikli olarak ele alınması" üzerine olmuştur (Piyal, 2009: 63). Bu bakımdan AB içerisinde KOBİ'lerde İSG' ye yönelik yapılan ilk stratejik politikanın bu dönemden itibaren başladığını söylemek mümkündür.

3.1. İşte Güvenlik, Hijyen ve Sağlık Hakkında Topluluk Stratejisi (1996-2000)

Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulmuş olan "*İşte Güvenlik, Hijyen ve Sağlık Hakkında Topluluk* stratejisi" İSG'nin geliştirilmesine yönelik mevzuat dışı önlemler, mevcut yasal düzenlemeler ve yasal olarak düzenlenmesi gereken yeni konular ve İSG'nin diğer topluluk politikaları içerisindeki yeri olmak üzere toplamda üç ana başlık altında toplanmıştır. Hazırlanmış olan bu eylem programında İSG'nin mevzuat dışı geliştirilmesi başlığı altında KOBİ'ler için bir Güvenlik programının (SAFE) kurulması kararlaştırılmıştır. Komisyon kurulmuş olan "SAFE" programı sayesinde İSG açısından KOBİ'lere daha yüksek düzeyde sağlık ve güvenlik sağlanmasının önünü açmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda SAFE programı, KOBİ'lerin sağlık ve güvenlik düzeylerini takip etmek, İSG ile ilgili eğitim ve bilgilendirmelerin arttırılmasını sağlamak, KOBİ'lerin İSG düzenlemelerinden doğacak maliyetlerin hafifletilmesi için finansal destek sağlamak ve piyasada daha rekabetçi olmasına katkıda bulunmak gibi görevleri üstlendiğini söylemek mümkündür (COM95/282, 1995:30).

3.2. İşte ve Toplumda Değişime Uyum Kapsamında Yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Stratejisi (2002-2006)

2000 yılında yapılan Lizbon konseyi sonrasında AB iş sağlığı ve güvenliği politikalarında daha fazla kaliteli iş yaratma hedefi neticesinde temel amacı "*investing quality" (kaliteye yatırım)* yapmak olmuştur (COM, 2002: 3). Bu hedef doğrultusunda 2000 yılı sonrasında yapılan ilk strateji olan "*İşte ve Toplumda Değişime Uyum Kapsamında Yeni İş Sağlığı ve Güvenliği Stratejisi"* birlik içerisinde İSG politikaları için yeni bir başlangıç noktası olmuştur.

2002-2006 stratejisinde KOBİ'ler için genel hedefler şu şekilde belirlenmiştir;

- İSG açısından yenilikçi işletmelerin, özellikle KOBİ'lerin kurulması, diğer işletmelerinde bu seviyeye çıkartılması ve geliştirilmesinin sağlanması,
- KOBİ'lerde yaşanan iş kazalarının azaltılması ve bu kazalara karşı yeni politikalar geliştirilmesi,
- KOBİ'lerde çalışan işçilerin ve küçük aile işletmelerinde çalışan ücretsiz aile işçilerinin İSG açısından bilinçlendirme ve bilgilendirme eğitimlerinin yapılması şeklinde kararlar alınmıştır (COM, 2002:5-9).

3.3.İşte Kalite ve Verimliliğin Geliştirilmesi Stratejisi (2007-2012)

Bir önceki strateji döneminde iş kazalarının azaltılması üzerine alınan karar sonrasında, AB'de meydana gelen iş kazalarının istatistiki sonuçları, tüm kazalarının %82'sinin, ölümlü kazaların ise %90'nın KOBİ'lerde meydana geldiğini göstermektedir. Bu veriler doğrultusunda istenilen sonuca tam anlamıyla ulaşılamaması nedeniyle 2007-2012 arası dönemde iş sağlığı ve güvenliği politikası tam olarak sürdürülebilir iş türlerinde "*İş kazalarının %25 azaltılması*" üzerine şekillenmiştir. Bu parolayla yola çıkan birliğin temel stratejisi, özellikle belirli sektörlerde (inşaat, tarım, sağlık, taşıma) faaliyet gösteren KOBİ'lerde iş kazalarının %25 oranında azaltılması olmuştur (COM, 2007: 3).

Bu doğrultuda 2007-2012 arası dönemde KOBİ'ler için belirlenen İSG'ye yönelik hedefler şu şekildedir;

- AB üyesi ülkelerin İSG'ye yönelik mevcut yasasının KOBİ'leri destekleyici şekilde yeniden uyarlanması ve oluşturulacak olan yeni yasaların KOBİ'lere kolaylık sağlayacak şekilde düzenlemesi,
- KOBİ'lerde istihdam edilen ve risk altında bulunan özellikle gençler ve part-time çalışanlar için ulusal düzeyde koruyucu ve önleyici politikalar geliştirilmesi,
- Belirli sektörlerde faaliyet gösteren (inşaat, tarım ve ulaşım) risk düzeyi yüksek KOBİ'lerde çalışan işçiler için İSG eğitimleri verilmesi,
- Avrupa İş Sağlığı ve Güveliği Ajansı'nın (EU-OSHA) KOBİ'lere yönelik bilinçlendirme ve teşvik kampanyaları geliştirmesi (COM, 2007: 4-12)

Stratejide, İSG üzerine yasalar ve yönetimsel süreci destekleyen politikaların dışında ekonomik teşvikler sağlanması ihtiyacına da dikkat çekilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak, KOBİ'lerin ulusal düzeyde ekonomik fonlarla desteklenmesi bu konuda İlerleme Destek Programından (PROGRESS Programme) yararlanılması söz konusu olmaktadır (COM, 2007: 6)

Ayrıca, Avrupa İş Sağlığı ve Güveliği Ajansı'nın (EU-OSHA) özellikle KOBİ'leri hedefleyerek farkındalık arttırma kampanyaları geliştirmek ve KOBİ'lere yönelik politikalar geliştirmek için başvurulacak kurum olduğu belirtilmiştir (Aydın, 2014: 23).

3.4.2014-2020 Stratejisi

2014-2020 stratejisi öncesinde Avrupa Komisyonu KOBİ'ler için yapmış olduğu politikalar ile ilgili görüşlerini almak için anket çalışması başlatmıştır. KOBİ'ler üzerinde yapılan anketler sonucunda, işletme sahiplerinin uygulanan politikalardan memnun olduğu görülmüş ve bu konuyla ilgili olarak daha fazla çalışma yapılmasını istemiştir. Bu gelişmenin üzerine Komisyon KOBİ'lere yönelik yasal uyumluluğun arttırılması ve maliyetlerin azaltılması konusunda yeni hedefler belirlemiştir (COM, 2014: 3). Belirlenen yeni hedefler doğrultusunda AB'de 2014-2020 stratejisi üç temel hedef üzerine inşa edilmiştir.

Bu temel üç hedefi şu şekilde sıralayabiliriz;

- Mevcut sağlık ve güvenlik kurallarının uygulanmasını iyileştirmek, özellikle de mikro ve küçük işletmelerin (KOBİ) etkili ve verimli risk önleme stratejilerini uygulamak için kapasitesini arttırma, mevcut riskleri ihmal etmeden yeni ve ortaya çıkabilecek risklere karşı mücadele etmek ve meslek hastalıklarının önlenmesini sağlamak ve AB iş gücünün yaşlanmasına karşı önlem almaktır (COM, 2014: 5-7).
- Belirlenmiş olan temel hedefler doğrultusunda KOBİ'lere yönelik iş sağlığı ve güvenliği politikalarını geliştirmek için 2014'ten itibaren yapılacak politikalar ise şöyledir;
- Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ve AB-OSHA'nın desteğiyle öncelikli sektörlere odaklanarak Üye Devletlerde OIRA ve diğer BT tabanlı araçların uygulanmasına yönelik mali ve teknik destek sağlamak ve KOBİ'lerde yaşanan iş kazalarının getirmiş olduğu maliyetleri azaltmak;
- KOBİ'lerin ve özellikle mikro işletmelerin spesifik doğasını ve koşullarını dikkate alarak rehberlik edinmek ve iyi uygulama örneklerini tanımlamak,
- Üye Devletler ve İş Sağlığı ve Güvenliği Danışma Komitesi'nin (ACSH) iş birliği ile İSG hizmetlerini iyileştirmek için KOBİ'lerin yüklenici, tedarikçi ve alıcı zincirindeki daha büyük işletmeler tarafından destekleneceği iyi uygulama değişimini teşvik etmek,
- İş sağlığı ve güvenliğine yönelik farkındalık arttırma kampanyalarına devam etmek ve KOBİ'lerin maliyetlerini azaltmak, sağlık ve güvenlik kurallarına daha iyi uymalarını sağlamak için küçük ve mikro işletmelere pratik destek sağlamak (COM, 2014: 8).

2007-12 Stratejisinde, Komisyon ve Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (AB-OSHA), KOBİ 'lerde İSG tedbirlerinin uygulanmasını desteklemek için pratik kılavuzlar ve materyaller geliştirdi. AB-OSHA tarafından geliştirilen çevrimiçi etkileşimli risk değerlendirme aracı (OiRA), KOBİ'lerin İSG gereksinimlerine uyumunu kolaylaştırmak için önemli bir katkıdır (COM, 2014: 4).

İşletmeler için 2010 yılından itibaren hizmete başlayan, sektörel risk değerlendirme araçları sunan bir web platformu olan Online İnteractive Risk Assessment (OiRA), sektörel sosyal ortakların (işverenlerin ve çalışanların örgütlerinin) ve ulusal yetkililerin (bakanlıklar, iş müfettişleri, OSH enstitüleri vb.) Küçük işletmeleri hedef alan sektörlere özel risk değerlendirme araçlarını üretmesine yardımcı olmaktadır ayrıca KOBİ'lere teknik yardım ve pratik araçlar sağlamaktadır (osha.europa.eu).

4. Türkiye'de KOBİ'lerin İSG Açısından Önemi

Ülkemizde KOBİ'ler 2012 tarihli 3834 sayılı kanuna göre üç sınıfa ayrılmıştır;

KOBİ'ler aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır;

a) Mikro işletme: On kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri bir milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

b) Küçük işletme: Elli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri sekiz milyon Türk Lirasını aşmayan işletmeler.

c) Orta büyüklükteki işletme: İkiyüzelli kişiden az yıllık çalışan istihdam eden ve yıllık net satış hasılatı veya mali bilançosundan herhangi biri kırk milyon Türk Lirasını aşmayan işletmelerdir (www.resmigazete.gov.tr).

2015 yılı verilerine göre ise Türkiye'deki işyerlerinin %99,73'ü (1.735.548) 1-249 işçi istihdam eden KOBİ'lerden oluşmakta, çalışanların %81,1'i (11.352.918) bu işyerlerinde istihdam edilmektedir. Bu bakımdan ülkemiz için KOBİ'ler büyük öneme sahiptir (SGK, 2015).

KOBİ'ler çeşitli olumsuzluklar nedeniyle yükümlülüklerini yerine getirememektedir. Ülkemizdeki iş kazalarının çoğu, toplam işyeri sayısının %99'unu oluşturan ve elliden daha az işçi çalıştırılması nedeniyle yeterli denetim ve eğitim faaliyeti yapılmamaktadır. KOBİ'lerde meydana gelen iş kazaları diğer işletmelere göre çok daha fazla yaşanmaktadır.

AB'deki KOBİ'lerde de mesleki kaza ve hastalık sayısı, büyük işletmelere göre iki kat fazladır. Ancak AB'de, KOBİ'ler için İSG konusunda çeşitli yasal düzenlemeler getirilmiş, ayrıca ülke düzeyinde çeşitli argümanlarla KOBİ'lerde İSG yönetimi desteklenmeye çalışılmıştır (Yılmaz, 2009: 476)

5. Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik İSG Politikaları

Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliğinin gelişimi, AB' ye uyum çerçevesi sonucunda 2000 yılından itibaren hız kazanmaya ve iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin politikalar ve stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin İSG'ye yönelik politika yapma girişimi 2004 yılında ILO'nun 155 sayılı direktifini kabul etmesiyle başlamıştır (UİSGPB, 2006: 2-3). 2004 yılında kabul edilen direktifin getirmiş olduğu sorumluluk doğrultusunda "Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi Yönergesi" hazırlanmıştır. Kurulmuş olan Konsey ile birlikte, 2006-2008 yıllarını kapsayan ilk ulusal iş sağlığı ve güvenliği politikası belirlenmiştir. Ardından yine yönerge seviyesinde kurulmuş olan ulusal güvenlik konseyinin düzenlemiş olduğu ikinci politika belgesi 2009-2013 yıllarını kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. İlerleyen süreçte AB direktifleri doğrultusunda İSG' ye yönelik kanunların yeterli olmadığı görülmüş olup 2012 yılında sadece İSG mevzuatı içeren 6331 sayılı İSG kanunu çıkartılmıştır. Kanunun ardından 5 Şubat 2013 tarihinde 28550 sayılı resmi gazetede yayınlanan kararla birlikte yönetmelik düzeyinde "Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi" kurulmuştur. Kanunla birlikte konseyin görevleri içerisinde yer alan politika yapma, öneri getirme ve strateji geliştirme gibi sorumluluklar doğrultusunda 2014-2018 yıllarını kapsayan üçüncü ulusal İSG politika belgesi ve eylem planı hazırlanmıştır (UİSGPB, 2014: 4-5).

5.1.2006-2008 Politika Belgesi ve Eylem Planı

İSG alanında yapılmış olan ilk politika ve strateji belgesi niteliğine sahip olan 2002-2008 ulusal eylem planında KOBİ'lere yönelik üretilmiş olan doğrudan stratejilerden ziyade İSG' ye yönelik genel stratejik hedefler belirlenmiştir.

Ulusal eylem planında genel hatlarıyla KOBİ'leri ilgilendiren hedefler şu şekilde ele alınmıştır;

- İş kazaları sayısının %20 azaltılması,
- 4857 sayılı İş Kanunu, 50 ve daha fazla işçi çalıştıran işverenlere yasal yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için iş sağlığı ve güvenliği kurulu kurma, işyeri hekimi, işyeri hemşiresi ve iş güvenliği uzmanı istihdam zorunluluğu getirmiştir. Ortak sağlık ve güvenlik birimlerine işlerlik kazandırılarak AB normları çerçevesinde iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin bütün çalışanlara ulaşması sağlanmalıdır.
- Ülkemizde kamu eliyle yürütülen İSG teknik destek hizmetlerinin %20 arttırılması,
- İSG bilinçlendirme faaliyetlerinin yoğunlaştırılması,
- Kanun kapsamında çıkartılan yeni yönetmeliklerle işyerlerinde risk değerlendirme yaklaşımına geçilmesi,
- 4857 sayılı İş Kanunu kapsamındaki tüm işyerlerinde sağlık ve güvenliğin korunması için işverenlere çalışanlarını eğitme ve bilgilendirme zorunluluğunun getirilmesi,

Ancak, bu olumlu gelişmelere rağmen sürekli iyileştirme yaklaşımı ve KOBİ'lere yönelik doğrudan bir stratejiden bahsedilmemiştir. Ayrıca politika belgesinde, İSG alanına yönelik geliştirilmesi gereken birçok konunun olduğu ve bu yolda yapılması gerekenlerin de göz ardı edilemez olduğundan söz edilmiştir (UİSGPB, 2006; 16-24).

5.2.2009-2013 Politika Belgesi ve Eylem Planı

Ulusal politika belgesi olarak ikinci olma niteliğini taşıyan 2009-2013 eylem planında, bir önceki dönemde hedeflenen stratejilerin değerlendirmesi yapılmış olup, 2006-2008 döneminde iş kazalarının sayısında %8 oranında bir azalma olduğu tespit edilmiştir (UİSGPB 2009; 6). Öte yandan güncel olarak İSG konusundaki mevcut sorunlar ele alınmış ve KOBİ'lerde meydana gelen iş kazası oranlarının halen çok yüksek olduğu ve yüksek risk taşıyan sektörlerde (inşaat, maden, gemi inşa sanayi vs.) iş kazalarını azaltacak yeni uygulamaların yapılması ve yaygınlaştırılması gerektiği yönünde kararlar alınmıştır (UİSGPB, 2009; 7)

Belirlenmiş olan bu sorunlar neticesinde KOBİ'lere yönelik hedeflenen stratejiler şöyledir;

- İSG'ye yönelik yüz bin işçide iş kazası oranının %20 azaltılması,
- Yeni İSG mevzuatının uygulanması ve hizmetin etkin bir şekilde yaygınlaştırılması ile birlikte ülkemizde meydana gelen yüz bin işçide iş kazası oranında beş yılın sonunda toplam %20 azalma sağlanması,
- Ulusal Konsey üyesi kurum ve kuruluşların yürüttükleri İSG proje, eğitim ve tanıtım faaliyetlerinin %20 artırılması,
- İş sağlığı ve güvenliği hizmet birimlerinin etkin hale getirilmesi (UİSGPB, 2009; 9),

İSG hizmetlerinin işyerinde teminini kolaylaştırmak, yaygınlaştırmak ve iyileştirmek amacıyla İSG Kanunu yürürlüğe girinceye kadar bir çözüm bulmak, maliyet etkinliği ve hizmetin yaygınlığının artırılmasını sağlamak amacıyla 15.5.2008 tarihli ve 5763 sayılı Kanunla İSG hizmetlerinin dışarıdan alınması olanağı sağlanmıştır (Baloğlu, 2012: 106-107).

5.3.2014-2018 Politika Belgesi ve Eylem Planı

Üçüncü ve en güncel eylem planı olan 2014-2018 politika belgesi ise, bir önceki eylem planındaki gelişmelerden yola çıkarak değerlendirmelerde bulunmuş ve KOBİ'lere yönelik olarak daha fazla politika geliştirilmesi üzerinde durmuştur. Ayrıca KOBİ'ler için istatistikler incelenmiş ve sorunlar tespit edilmeye çalışılmıştır. İncelenen verilere göre;

- 2009 yılı SGK istatistiklerine göre Türkiye'deki işyerlerinin %99,7'si 1-249 işçi istihdam eden Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerden (KOBİ) oluşmakta, çalışanların %83,8'i bu işyerlerinde istihdam edilmektedir. İş kazalarının toplam olarak %83'ü KOBİ'lerde meydana gelmektedir (UİSGPB, 2014: 12).
- 2013 yılı verilerine göre ise Türkiye'deki işyerlerinin %99,8'i (1.607.456) 1-249 işçi istihdam eden KOBİ'lerden oluşmakta, çalışanların %83,5'i (10.424.881) bu işyerlerinde istihdam edilmektedir. İş kazalarının %62,9'u KOBİ'lerde meydana gelmiştir (UİSGPB, 2014: 13).

Bu istatistikler doğrultusunda 2014-2018 dönemi KOBİ'ler için eylem planı şu şekildedir;

- 10'dan az çalışanı bulunan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde işverenlerin, kendi işyerlerinde İSG hizmetlerini yürütebilmelerine ilişkin sistemin oluşturulması ve yaygınlaştırılması.
- 10'dan az çalışanı olan az tehlikeli işyerlerinde dışarıdan hizmet alımına ihtiyaç duymaksızın işyerinin İSG hizmetini yürütmesi mevzuat ve örnek uygulama çalışmaları ile sağlanacaktır. Oluşturulacak sistem ile işverenlerin yasal yükümlülükleri ve uygulamaları konusunda gerekli bilgi ve donanıma sahip olması sağlanacaktır.
- İş sağlığı ve güvenliği alanında yapılan faaliyetlerin niteliğinin artırılması ve standart hale getirilmesi.
- İş sağlığı ve güvenliği kültürünün yaygınlaştırılması.

Ayrıca 2015 yılında başlatılan "İSGİP" projesi ile "KOBİ'ler için İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Rehberi: Risk Değerlendirmesi, İSG Performans İzleme ve Sağlık Tehlikeleri" ve "KOBİ'ler için İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Rehberi" hazırlanmıştır (www.isgip.gov.tr).

6. AB Ve Türkiye'de KOBİ'lere Yönelik İSG Politikalarının Karşılaştırılması

AB ve Türkiye'nin KOBİ'lere yönelik İSG politikalarına bakıldığında, Türkiye'nin KOBİ'ler üzerine doğrudan yapılmış olan politikaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin AB'ye nazaran İSG mevzuatını yeni oturtmuş olması KOBİ'ler için spesifik strateji ve projeler geliştirmesine engel olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca İSG konusunda AB'ye nazaran yavaş hareket edilmesi ve AB'de ki gelişmelere göre İSG mevzuatına göre şekillendirilmiş olması bu konudaki eksiliğin diğer bir sebebi sayılabilir. Nitekim AB'ye göre Türkiye'nin ulusal strateji belirleme süresi yaklaşık olarak 10 sene geç başlamıştır. Ancak her ne kadar durum böyle olsa da KOBİ'ler için İSG konusu çok önemlidir.

Öte yandan hem AB'de hem de Türkiye'de KOBİ'lere yönelik sorunlar paralellik göstermektedir. Bunun en açık göstergesi olarak ise, iki tarafında KOBİ'lerde meydana gelen iş kazalarının oranlarının yüksek olmasıdır. İş kazalarına yönelik stratejilere bakıldığında AB'de somut şekilde gösterebileceğimiz KOBİ'lere yönelik OİRA projesi, İlerleme Destek Programı (PROGRESS Programme) ve ESENER projesi bunlara örnek gösterilebilir (https://osha.europa.eu).

AB İSG politikalarının ve Çerçeve Direktifin hayata geçirilmesini destekleyen, ulusal stratejilerde ve uzun vadeli programlarda, İSG ile ilgili konuların genel işletme yönetimiyle bütünleştirilmesi, KOBİ düzeyinde uygulanabilecek en önemli önleyici tedbirlerden biri olarak görülmektedir. Özellikle KOBİ'lerde risk değerlendirmesi ve İSG yönetimini destekleyecek araçların geliştirilmesine ve teşvik edilmesine yönelik pek çok program mevcuttur. (İSGİP, 2011).

AB'de KOBİ'ler üzerine gelişmelere karşın Türkiye'de KOBİ'lere yönelik yapılan strateji, KOBİ'lerin risk değerlendirmelerini yapmak ve bunlara karşı önlem almak için geliştirilen İSGİP projesiyle sınırlı kalmaktadır.

7. Sonuç

Modern üretim sistemi KOBİ'ler üzerine inşa edilmiştir. 1963 yılındaki petrol krizinin etkilerini aşmak isteyen gelişmiş ülkeler KOBİ'ler yardımı ile esnek uzmanlaşma yoluna giderek krizin üstesinden gelmiştir. Bu yeni üretim düzeni aynı zamanda post modern üretim sistemi ve bilgi toplumuna geçişi sağlamıştır. Bu yeni düzende KOBİ'ler üretimin temel lokomotifi ve istihdamın tamamına yakının yapıldığı işyerleri haline dönüşmüşlerdir. Bu yeni dönem ile birlikte çalışma biçimleri ve hukuki arka planı da yeniden düzenlendi. Esnek çalışma süreleri, kayan çalışma süreleri, evde çalışma, kısmi süreli çalışma gibi yeni istihdam biçimleri de gelişti. Buna paralel olarak da çalışanların iş sağlığı ve güvenliğini sağlamak için yeni düzenlemelere de ihtiyaç duyuldu.

AB, kurulduğu andan itibaren iş kazaları ile mücadele için programlar hazırlamaya başlamıştır. AB'nin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin stratejileri üç aşamalı olarak gelişmiştir. İlk aşamada kazaların sayılarını azaltıcı politikaların uygulamaya konulduğu dönemdir. İkinci aşamada ise iş sağlığı ve güvenliği sistemleri ile iş sağlığı ve güvenliği noktasında gerçekçi bir mevzuata geçiş sağlanmıştır. Son aşamada ise AB'de temel hedef iş kazaları ve meslek hastalıkları ile mücadelede önleyiciliği ön plana çıkartmak olmuştur. AB iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin mevzuatını düzenlerken genel düzenlemelerin yanında özellikle üretimin temel noktası olan KOBİ'lere yönelik özel düzenlemelere de ayrıca titizlikle yer vermiştir. Bu sayede KOBİ'ler de iş sağlığı ve güvenliğine yönelik düzenlemelere kolaylıkça adapte olmuşlardır.

Ülkemizde de mevcut istatistiklere baktığımızda üretimde ve istihdam da KOBİ'lerin ağırlığı net bir şekilde görülmektedir. Ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının hazırlanmasında ILO normları ve AB normları etkili olmuştur. Ancak ülkemizde iş sağlığı ve güvenliğine yönelik yapılan düzenlemelerde AB'den farklı olarak KOBİ'lere yönelik özel düzenlemelere yer verilmemiştir. Ülkemizde 2012 yılında 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu resmi gazetede yayınlanarak mevzuata girmiştir. Ancak kanunda işyerlerinin tehlike sınıfları ve büyüklüklerine göre farklı yürürlüğe giriş tarihleri belirlenmişti. Özellikle KOBİ'leri etkileyen kısım ile ilgili kapsama giriş tarihleri iki kez ötelenmiştir. Şu haliyle 10'dan az çalışana sahip C sınıfı işyerleri için kanun tam uygulamaya giriş tarihi 2020 olmuştur. Bu ötelemelerin arkasında KOBİ'lerin ekonomik yapıları, kanun KOBİ'lere getirdiği maliyetler, istenilen nitelikte iş sağlığı ve güvenliği personelinin olmaması gibi çeşitli nedenler yer almaktadır. Bu ötelemeler KOBİ'lerde uygulamaya geçişin ikinci kez uzatılması gibi bir algı oluşturarak işverenler tarafından yine uzatılır umuduyla gereken önlemleri alma noktasında gecikmelere neden olmaktadır.

Oysa, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatı ve sistemi oluşturulurken ülkenin sosyo-ekonomik gerçekleri ve genel kültürünün de göz önen alınması gereklidir. Dolayısıyla ülkedeki eğitim düzeyi, iş gücünün yapısı, işletmelerin büyüklüğü ve yapısı, sosyal tarafların görüşleri ile şekillendirilmesi gereklidir. ILO ve AB mevzuatına uygun bir mevzuat hazırlığı kanun koyucunun iyi niyetini göstermekle birlikte ülke gerçeklerinin de göz önüne alınması gerekir. Ülke gerçeklerine uygun bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi oluşturulabilirse kanunun uygulamaya geçilmesinde ötelemelere gerek kalmadan tüm sosyal tarafların anlaştığı bir düzenleme, sağlıklı bir sistem için yeterli olacaktır. Bu şekilde oluşturulacak bir sistem sıkı denetim ile ülkemizde yaşanan iş kazaları ve meslek hastalıklarının sayısının azaltılmasında etkili bir çözüm oluşturacaktır.

Kaynakça

Avrupa Birliği'nin İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri İyi Uygulamaları, (2011). Türkiye'de İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliğinin Geliştirilmesi Projesi (İSGİP) Raporları, Ankara.

Aydın, F. (Ed.) (2014). Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği. Ankara

BALOĞLU, Cem (2012). Avrupa Birliği ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Commission of the European Communities. (1994). European Social Policy – A Way Forward For The Union. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, s.24,25.

Commission of the European Communities. (1995). on a Community programme concerning safety, hygiene and health at work (Report No:282). Brussels.

Commission Of The European Communities. (2002). Adapting To Change in Work And Society: A New Community Strategy On Health And Safety At Work 2002–2006. (Report No: 118). s.3. Brussels.

Commission of the European Communities. (2007). Improving quality and productivity at work: Community strategy 2007-2012 on health and safety at work (Report No: 62). Brussels.

Commission of the European Communities. (2014). on an EU Strategic Framework on Health and Safety at Work 2014-2020 (Report No: 332). Brussels.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2006). Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi 2006-2008. Ankara.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2009). Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi 2009-2013. Ankara.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2014). Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi 2014-2018. Ankara.

Piyal, B. (2009). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sorunu. Ankara: Belediye-İş Yayınları

Yılmaz, F. (2009). Ülkemizde Kobi'lerde İş Sağlığı Ve Güvenliği: Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırılmalı Bir İnceleme. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 57, 449-479.

Official Journal of the European Union. (2003). concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises (2003/361/EC)

İnternet Kaynakları:

http://ec.europa.eu/growth/smes

http://www.isgip.gov.tr/yayinlar

http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/11/20121104-11.htm

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari

https://osha.europa.eu/en/themes/safety-and-health-micro-and-small-enterprises

https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications

https://osha.europa.eu/en/tools-and-publications/oira

Osmanlı Romanlarının İktisadî Yapısına Dair Bir İnceleme: Uzunköprü Şehri Şehsuvarbey Mahallesi Örneği

Muhammed TAĞ

Arş. Gör.,Trakya Üniversitesi/Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü,
muhammedtag@trakya.edu.tr

Özet: XIX. yüzyıl, Osmanlı iktisadi hayatında köklü değişikliklerin olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde cizye ve aşar gibi birkaç vergi dışındaki bütün vergiler kaldırılarak, herkesin gelirine göre tek bir vergi alınması kararlaştırılmıştır. Bahsi geçen vergiye dair kayıtlar Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettü sayımları adı altında tutulan defterlere kaydedilmiştir. Defterlerde sosyal açıdan hane reisi isimleri, lakapları, fiziki aksaklıkları (çolak, âmâ vs.) gibi bilgiler yer alırken, iktisadi açıdan ise vergileri, tarım gelirleri, hayvancılık gelirleri, meslekleri ve meslek gelirleri yer almıştır. Bu bilgiler, dönemin toplumsal yapısını hem sosyal hem de iktisadî açıdan inceleme imkânı sağlamaktadır. Çalışmamızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivi -ML.VRD.TMT- kod ve 5266 numaralı Temettuât Defteri ana kaynak olarak ele alınmıştır. Kullanılmış olan bu kaynak Şehsuvarbey Mahallesine ait 3 defterden Romanlara ait olanıdır. Deftere otuz dokuz hane olarak kaydedilmiş olan Romanların iktisadi yapısı bu çalışmada incelenmiştir. Bahsi geçen defterden hareketle mahallede yaşamış olan Romanların meslek gelirleri, bağ, bahçe, tarla gelirleri ve ödemiş oldukları vergilere dair bilgiler aktarılmıştır. Çalışma neticesinde Romanların Osmanlı ekonomisine katkıları aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İktisadî, Roman, Temettuât, Uzunköprü.

Abstract:The nineteenth century emerges as a period in which fundamental changes in the Ottoman economic life have taken place. In this period, all taxes except some taxes, such as cizye and aşar, were removed and it was decided that everyone should get a single tax according to their income. The records of the taxable are recorded in the books held under the name Emlak ve arazi ve hayvanat ve temettü sayımları. In the notebooks, information such as household names, nicknames, physical disruptions were included in the social aspect. Taxes in terms of economic income, agricultural income, animal husbandry income, professions and professional income were included. This information provides the opportunity to examine the social structure of the period in terms of both social and economic aspect. In our work, the Prime Ministry Ottoman Archives –ML.VRD.TMT. code and the Temettuât Book NO. 5266 were used as the main source. This used source belongs to the Roma from 3 books belonging to Şehsuvarbey neighborhood The economic structure of the Roma, recorded as thirty-nine digits in the book, was examined in this study. Information on the vocational revenues, vineyards, gardens, field income and taxes of the Roma who lived in the neighborhood were transferred. As a Result of the study, the contributions of the Roma ot the Ottoman economy were tried to be transferred.

Keywords: Economics, Roma, Temettuât, Uzunköprü

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nde Romanlar, "Kıptî1, Çingene veya Çingane" isimleri kullanılarak anılmışlar ve kurulmuş olan "Çingene Sancağı" etrafında sistemli bir düzenin içerisine dâhil edilmişlerdir. Bu düzenin kontrolü ve vergi tahsilatı için "Çeribaşı" ünvanlı kişiler görevlendirilmiş ayrıca Roman olmayan Sancak Beyi de sistemin muhafazası için en yetkili kişi konumunda bulunmuştur2. Kırkkilise (Kırklareli) merkezli olarak kurulmuş olan "Çingene Sancağı" etrafındaki Romanlar, Müsellem teşkilatı içerisine de dâhil edilerek Çingene Müsellemleri Sancağı meydana getirilmiştir. Bu sancak etrafında toplanan Romanlar geri hizmet birlikleri olarak bulundukları mevkie göre, sahillerde gemi yapımı, tamiri ve inşası, köprü inşası, ordunun nakliye işleri ve kalelerin onarımında, hisarların tamirinde, askere zahire taşımak gibi ordunun lojistik ihtiyaçlarının karşılanmasında görevlendirilmişlerdir (Altınöz, 2007: 15).

1 Kıptî ismi, Romanların Avrupa'ya ilk girdikleri zamanda kendilerinin Küçük Mısır'dan geldiklerini söylemeleri üzerine Mısırlı anlamına gelen Gypsy isminden gelmektedir.

2 Çingene Sancağı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Dingeç, 2004)

Çalışmamız da ele almış olduğumuz Uzunköprü şehri, II. Murat tarafından kurulmuş, 174 göz ve 1293 metre uzunluğundaki köprü de yine aynı padişah zamanında yapılmıştır. Uzunköprü'ye ilk olarak Karesi, Saruhan ve Bursa yörelerinden gelen Türkmen aileleri yerleştirilmiştir. O günden bugüne Edirne'nin en büyük ilçelerinden biri haline gelmiştir (Cumhuriyetimizin 50'nci Yılında Edirne 1973 İl Yıllığı, 1974: 80). XVII. yy ortalarına kadar Nahiye-i Ergene adı ile anılmış, XX. yy başlarına kadar da Cisr-i Ergene olarak geçmiştir. 18 Kasım 1922 tarihinde Yunan işgalinden kurtarılmasından sonra Uzunköprü adını almıştır (Bağman, 1996: 10). Şehir üzerine yapmış olduğumuz arşiv çalışmaları neticesinde 11 adet Temettuât Defterine ulaşılmıştır. Bu defterler arasından tamamında Romanların kaydedilmiş olduğu olması sebebiyle 5266 numaralı Şehsuvarbey Müslim Kıptiyan Mahallesi başlıklı defter çalışmamızda kullanılmıştır.

Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi Uzunköprü'de tamamını Müslümanların oluşturduğu en kalabalık beşinci mahalledir (Yılmaz, 2014: 26). Mahallede toplam 39 hane bulunmaktadır. Mahalleye ait defterin kapak sayfasında Şehsuvarbey Mahallesi nefs-i Kasaba-i der mahalla-i Kıptîyan yazmaktadır (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 1). Sonrasında ise haneler sıralanmaya başlanmadan önce defterin başına Edirne eyaleti dâhilinde kâin Nefs-i Cisri Ergene kasabası mahallasından Şehsuvarbey mahallesinde mütemekkin olan ahaliden Müslim Kıptîyanın emlâk ve arazi ve temettularını mebni defteridir (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2) şeklinde bir açıklama yapılarak defter tutulmaya başlanmıştır. Defterden hareketle mahallede yaşayan kişilere ait iktisadî bilgiler, meslekler ve meslek gelirleri, bağ, bahçe, tarla gelirleri, emlak gelirleri ve hayvancılıktan elde edilen gelirlerin yanında devlete ödenmiş olan vergilerden oluşmaktadır. Aşağıda defterlerde Romanlara ait karşılaşılmış olan iktisadî bilgiler aktarılmıştır.

2. İktisadî Hayat

2.1.Meslek Geliri

Temettuât defterlerinde Meslek hane reisinin isminin üst kısmına yukarı doğru yazılarak belirtilmiştir. Ancak meslek geliri ismin altında Mecmuunda tahminen bir senede Temettuâtı şeklinde not alınarak verilen toplam Temettuâta dâhil edilerek verilmiştir. Örneğin buraya dâhil edilirken teymurculuktan tahminen bir senede temettuâtı şeklinde açıklama yapılarak kaydedilmiştir. Meslek gelirleri Romanların birçoğunun tek geçim kaynağıdır. Meslekleri haricinde kira, hayvan vs.den geliri olan çok az sayıda Roman vardır. Aşağıdaki tabloda Şehsuvarbey Mahallesinde Romanların yapmış oldukları mesleklerin bir senelik toplam temettuâtları ve bu toplamın hane başına düşen oranı sıralanmıştır.

Tablo 1: Mahalle'de Romanların Toplam Meslek Gelirleri ve Hane Başına Düşen Oranı

MESLEK GRUPLARI	KİŞİ SAYISI	TOPLAM TEMETTUÂT (kuruş)	HANE BAŞINA DÜŞEN TEMETTUÂT (kuruş)
Çapacı	9	2250	250
Kalaycı	7	1850	264
Kalaycı Çırağı	5	600	120
Kalaycı Kalfası	3	650	217
Teymurcu (Demirci)	4	750	188
Teymurcu Çırağı	4	300	75
Teymurcu Kalfası	1	200	200
Çilingir	4	1250	313
Çilingir Çırağı	3	300	100
Yüzdeci[3]	5	950	190

3 Koyun Çobanı. Bkz: (Yılmaz, 2014: 74)

Mehter[4]	3	800	267
Mehter Çırağı	2	350	175
Sığırtmaç[5]	2	550	275
Sığırtmaç Çırağı	1	100	100
Adi Kahveci	1	250	250
Balıkçı Çırağı	1	150	150
Ziraat Erbabı	1	-	-
TOPLAM	56	11.300	202

Kaynak: (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2-11)

Yukarıdaki tablodan hareketle mahallede yaşayan Romanların 11.300 kuruş toplam meslek geliri olduğu görülmektedir. Bu meslek gelirinin büyük bir kısmı, en fazla yapılan Çapacılık, Kalaycılık, Teymurculuk ve Çilingirlik gibi mesleklerden elde edilmiştir. Hane başına düşen meslek gelirine bakıldığı zaman ise en fazla gelirin 313 kuruş ile Çilingirlik mesleğinden elde edilmiş olduğu görülmektedir. Meslekleri sınıflandıracak olursak toprağa bağlı olarak yapılan Çapacılık mesleği 9 kişi tarafından Ziraat ise bir hane reisi tarafından yapılmaktadır. Ancak en büyük pay geleneksel meslekler olan Teymurculuk, Kalaycılık ve Çilingirlik meslekleri ve bu mesleklerde çırak ve kalfa olanlara aittir. Bu meslekler toplam 31 kişi tarafından yapılmıştır. Tabloda görüldüğü üzere en düşük gelire sahip olanlar ise genellikle meslekte çırak olanlara aittir. Bu kişiler çoğunlukla hane reisinin yanına oğlu, kaynı veya eniştesi olarak kaydedilmiş olan iki veya üç sıra numaralı kişilerdir. Mesleğinde çırak olup hane reisi olanlar ise mahallede 7, 8, 10 ve 17 nolu hanelerde oturan kişilerdir. (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2-3)

Tabloda ziraat erbabı olarak verilmiş olan bir kişi 2 nolu hane reisinin yanına üç sıra numarası ile kayıtlı olan Diğer oğlu Ömer'dir. Bu kişi ile ilgili olarak açıklama kısmına zanaatı yapmayıp kendi babası yanında ziraat idmekte olduğu (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2) şeklinde bir ifade düşülmüştür. Burada anlaşılmaktadır ki babasına ait olan 1 dönümlük bağ ve 5 dönümlük mezru tarlayı bu kişi işlemektedir. Kişinin meslek kısmında ziraat erbabı yazmış olmasına rağmen kendisine ait herhangi bir gelir ve vergi kaydı yazılmamış babasına ait gelirlerin içerisine dâhil edilmiştir.

2.2.Hayvanlar

Mahalledeki Romanlar tarafından hayvancılık, genel olarak çobanlık mesleği etrafında şekillenmiştir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi 5 kişi (Yüzdeci) küçükbaş hayvan çobanlığı, 3 kişi ise büyükbaş hayvan çobanlığı (Sığırtmaç) ve çıraklığı yapmaktadırlar. Bu meslekler haricinde hayvancılık yok denecek kadar azdır. Romanlara ait hayvanlar, genellikle taşıma amaçlı kullanılan yük hayvanlarından oluşmuştur. Kişiye ait eğer hayvan var ise bu defterlerde hane reisinin isminin altına, bağı varsa bağından sonra yoksa direk isimin altına, sırası ile yazılmıştır. Bu hayvanlar arasında hâsılatı olanlar için ise hayvan cinsi ve adedi verildikten sonra hâsılat-ı seneviyesi yazılarak 1844-1845 yıllarına ait elde edilmiş olan gelirleri de yazılmıştır.

Aşağıdaki tabloda hayvan cinsleri ve bu hayvanlardan elde edilen hâsılatlar verilmiştir.

Tablo 2: Mahalle'de Romanların Sahip Olduğu Hayvan Cinsleri, Sayıları ve Bir Senede Gelirleri

HAYVANLAR	Adet	Hâsılat-ı Seneviyesi (1260)
Merkep	19	-
Merkep Sıpası	1	-
Kara Sığır Öküzü[6]	8	-
Kara Sığır Düğesi	3	-
Kara Sığır Tosunu	2	-

4 1. Yüksek rütbeli hizmetkâr, 2. Çadırlara bakan uşak, 3. At uşağı, 4. Mızıkacı, 5. Kavas, Babıali çavuşu, 6. Rütbe, nişan müjdecisi, çaylak. Bkz: (Develioğlu, 2015: 720)

5 Sığır çobanı. Bkz: (Kestelli, 2004: 430)

6 Buradaki Kara Sığır öküzü deftere Kara Sığır öküzü çift olarak kaydedilmiştir. Dört ayrı hanede birer çift olarak karşılaşılmasından dolayı tabloya 8 adet olarak geçirilmiştir.

Sağmal Kara Sığır İneği	4	100
Kısır Kara Sığır İneği	2	-
Binek Bargir	2	-
Bargir	2	-
Camuş Düğesi	1	-
Kısır Camus İneği	1	-
Sağmal Camus İneği	1	75
Sağmal Keçi	2	2
TOPLAM	48	177

Kaynak: (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2-11)

Yukarıdaki tablo incelenecek olursa genel olarak hayvan sayıları çok fazla değildir. Tablodaki merkep (eşek) haricindeki hayvan cinsleri toplamda 12 farklı hane reisine aittir. Burada en dikkat çekici nokta 20 hanede merkep bulunmasıdır. Bunlardan bir tanesi merkep sıpası diğerleri ise 19 hanenin her birinde bulunan merkeptir. Merkebi bulunan kişilerin mesleklerine baktığımız zaman en fazla Kalaycılık ile uğraştıkları görülmektedir. Kalaycılık haricinde ise Teymurcu, Sığırtmaç ve Yüzdeci olan kişilerde de merkep olduğu görülmektedir. 35 numaralı hanede bulunan 2 adet keçiden başka hiçbir hanede küçükbaş hayvan bulunmamaktadır. Bu iki keçiden elde edilmiş olan kazanç ise çok düşüktür. Sağmal olan ve kâr elde edilen toplam 5 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Bunlardan 4 adedi sağmal Kara Sığır ineği, bir tanesi ise sağmal Camus ineğidir. 4 adet sağmal Kara Sığır ineğinin bir senede hâsılatı 100 kuruş, sadece bir tanesine düşen hâsılat oranı ise 25 kuruştur. Bir adet sağmal Camus ineğinin ise bir senede hâsılatı 75 kuruş olarak kaydedilmiştir.

2.3.Tarım

Romanların geleneksel mesleklerine olan bağlılıkları ve zanaat erbabı olmaları toprağa olan bağlılıklarını azaltmıştır. Ancak içinde bulundukları iktisadî şartlara da uyum sağlamışlardır. Genel olarak Kalaycılık, Demircilik gibi meslekleri yapmış olmalarının yanı sıra çapacılık mesleğinin de dokuz hane reisi tarafından yapılmış olduğu görülmektedir. Bu kişiler kendilerine ait olmayan arazilerde toprak işçisi olarak çalışmışlardır. Mahallede sadece bir kişinin ziraatla uğraşmış olduğu görülmektedir. Bu kişi, Teymurculuk mesleği ile uğraşan 2 numaralı hane reisi Tenkoğlu Mehmed'in ikinci oğlu Ömer'dir. Bu kişi babası ile aynı haneyi paylaşmakta ve babasının yanında Teymurculuk mesleğini yapmayarak, babasına ait olan arazide ziraatla uğraşmaktadır. Bu durum daha öncede belirtildiği üzere kişiye ait yapılan açıklama kısmından da anlaşılmaktadır. Tenkoğlu Mehmed'e ait olup oğlu tarafından işlenmekte olan 5 dönümlük arazide yapılan tarımdan elde edilen gelir 1844 yılında 283,5 kuruş iken 1845 yılına ait gelir 100 kuruş olarak kaydedilmiştir. Yıllar arasında bu düşüşün sebebine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Beş dönüm olarak kaydedilmiş olan arazide 1,5 kile (33,983 kg) hınta (buğday), 1,5 müt (769,68 kg)7 sisam (susam) üretimi yapılmış olduğu görülmektedir(BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2).

Romanlara ait toprak gelirlerinin genel olarak az olduğu ve küçük tarım arazilerinde yapıldığı görülmektedir. Şehsuvarbey Mahallesinde de bu durum geçerlidir. Hane reislerine ait en fazla 1,5 dönümlük arazilerde bağcılık yapılmıştır. Bağcılıktan elde edilen üzüm geliri haricinde yukarıda bahsettiğimiz haneden başka tarımsal geliri olan hane yoktur. Bunda meşgul oldukları meslekler ve geleneksel yaşantıları etkili olmuştur. Aşağıdaki tabloda mahalledeki bağ sahipleri, 1844 ve 1845 yıllarındaki hâsılatları ve bu hâsılatların toplamları verilmiştir.

7 Burada müd için kg hesaplaması yapılırken 1 müd = 513,12 kg olarak buğday oranında yapılmıştır. Bkz: (Hınz, 1990: 58; Yılmaz, 2014: 108).

Tablo 3: Şehsuvarbey Mahallesinde Bağı Olan Haneler ve Yıllara Göre Hâsılatları

Hane No	Hane reisi	Bağ Dönüm	Bağ Evlek[8]	Hâsılat-ı Senevîye 1260 (1844)	Hâsılat-ı senevîye 1261 (1845)	Toplam
1	Usta İsmail	1,5	-	72	48	120
2	Tenkoğlu Mehmed[9]	1	-	72	58	130
3	Tenkoğlu İsmail	1	-	-	72[10]	72
5	Kırık Dişli Ahmed	1	-	36	24	60
9	Külcüoğlu Ali	1	-	90	45	135
13	Kara Süleyman	1	-	72	58	130
15	Sinanoğlu Ahmed	-	1	18	12	30
20	Çavuş Karındaşı Ahmed	-	2	36	24	60
22	Tako Mustafa	1	-	36	24	60
24	Kalburcuoğlu Ahmed	1	-	36	24	60
25	Teynekoğlu Hasan	1	-	36	24	60
26	Kara Mehmed	0,5	-	27	13	40
28	Kalburcuoğlu Ali	1	-	36	24	60
35	Çavuşoğlu Ahmed	0,5	-	18	12	30
	TOPLAM	11,5	3	585	462	1047

Kaynak: (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2-11)

Tablodan da görüldüğü üzere en büyük bağ sahibi bir numaralı hane reisi olan Usta İsmail'dir. Fakat son iki yılın toplamına bakıldığı zaman en fazla hâsılat 9 numaralı hane reisi Külcüoğlu Ali'ye aittir. Bağlardan elde edilen hâsılat yıldan yıla değişmiş durumdadır. Ancak bu değişimde artış hiç olmamış hep düşüş olmuştur. 1844 yılına ait olan gelir 585 kuruş iken 1845 yılına ait olan gelir 462 kuruşa düşmüştür. İki yılın toplam geliri ise 1047 kuruş olarak hesaplanmıştır. Toplamda 39 hane olan mahallede sadece 14 hanede bağ bulunmaktadır. Bunlardan bağ dönüm 11,5 dönüm, bağ evlek ise 3 yani 0,75 dönüm olarak kaydedilmiştir. Bu şekilde hesaplandığı zaman ise toplam bağ arazisi 12,25 dönümlük bir araziden oluşmaktadır.

2.4.Vergi

Osmanlı Devleti, çok geniş topraklara sahip olup, bu topraklar üzerinde çok farklı ırk, dil, din, örf, âdet ve kültürlere ait vatandaşları barındıran bir devletti. Birçok yönüyle birbirinden farklı olan bu vatandaşların durumunu göz önünde bulundurması gereken devlet, yine bağlı bulunduğu hukukî sistemin içinde onları yönetmek ve bunun karşılığında onlardan bazı mükellefiyetler beklemekteydi. Bu mükellefiyetlerin en başında ise devlet ve toplum faaliyetlerinin devamını sağlamak açısından olmazsa olmaz olan vergi alması gelmekteydi (Karamursal, 1989: 59). Bu doğrultuda Şehsuvarbey Mahallesinde Romanlardan alınmış olan vergi türleri aşağıda başlıklar halinde sıralanmıştır.

2.4.1. Vergi-i Mahsusa

Mahallede Romanların bir önceki sene vermiş oldukları vergi miktarını gösteren bu vergi kaydı defterde ismin üst kısmına meslekten sonra yukarıya doğru yazılarak kaydedilmiştir. Genellikle sene-i sabıkada vergi-i mahsusası ifadesi kullanılmış ve altına alınmış olan miktar yazılmıştır.

8 Bahçe ve Bostanın ayrıldığı kısımların, bölüklerin her biri. Saban sürülürken toprakta bıraktığı iz. Ölçü olarak bir evlek dönümün dörtte biridir. Bkz: (Kestelli, 2004: 125).

9 Bu kişinin üzerine kaydedilmiş olan bir dönümlük bağ 3 sıra numaralı diğer oğlu Ömer tarafından işlenmektedir.

10 Tenkoğlu İsmail'in bağ hâsılatı 72 olarak yazılmış fakat tarih verilmemiştir. Bu nedenle 1261 yılına ait olduğu varsayılarak kaydedilmiştir.

Aşağıdaki tabloda mahallede yaşayan Romanlardan alınan vergi-i mahsusa ve bunun hane başına oranları verilmiştir.

Tablo 4: Şehsuvarbey Mahallesinde Romanlardan Alınmış Olan Vergi-i Mahsusa

Mahalle Adı	Vergi-i Mahsusa				
	Vergi Veren Kişi Sayısı	Vergi Vermeyen Kişi Sayısı	Vergisi Müşterek Olan Kişi Sayısı	Alınan Vergi (Kuruş)	Hane Başına Düşen Vergi (Kuruş)
Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi	36	16	4	615	15
TOPLAM	36	16	4	615	15

Kaynak: (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2-11)

Tablo incelendiğinde on altı kişinin vergi vermemiş olduğu görülmektedir. Vergi vermeyenler genellikle hane reisi ile aynı evde yaşayan oğlu, kaynı veya eniştesi olarak kaydedilmiş olan kişilerdir. Yani bir haneye kaydedilmiş olan ikinci veya üçüncü kişiden vergi alınmamış sadece hane reisinden vergi alınmıştır. Bu durumun haricinde 30 numaralı hane reisi Keleşoğlu Ahmed, 32 numaralı hane reisi Terazicioğlu İsmail ve 39 numaralı hane reisi Mutaf Ali hane reisi oldukları halde vergi vermemişlerdir. Bu kişilerin neden vergi vermediklerine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Tabloda 4 kişi olarak belirtmiş olduğumuz vergisini müşterek verenler ise aynı hanede oturan ve çoğunluğu hane reisinin kardeşi olan kişilerdir. Bunlardan sadece 17 nolu hanede oturan Keleş İsmail oğlu Ahmet'in yanına 2 sıra numarası ile kaydedilmiş olan ve vergisini müşterek vermiş olan kişi kardeşi değil eniştesidir. Bu kişi deftere Merkumun eniştesi Ali olarak kaydedilmiştir. Bu kişilerle ilgili olarak deftere virgü-i müşterek virmiş olduğu şeklinde bir açıklama yapılmıştır. Tabloda hane başına düşen vergi hesaplanırken vergi verenler ile vergisi müşterek olanların toplamı dikkate alınarak hesaplanmıştır. Bu doğrultuda hane başına ortalama 15 kuruşluk bir vergi verilmiş olduğu görülmektedir.

2.4.2. Aşar

Aşar vergisi mahallede genel olarak bağlarda üretilmiş olan üzümden alınmıştır. Defterlerde ismin üzerinde meslek ve vergi-i mahsusa kısmından sonra aşar ve rüsum olarak sene-i sabıkada virmiş olduğu öşr-ü üzüm yazılmış hemen altına üretilmiş olan üzüm miktarı kıyye olarak ve alınmış olan aşar kuruş olarak kaydedilmiştir.

Aşağıdaki tabloda üzüm üretiminden aşar veren kişi sayısı, üretmiş oldukları üzüm ve bu üzümden alınmış olan aşar miktarı verilmiştir.

Tablo 5: Mahallede Yaşayan Romanların Üretmiş Oldukları Üzüm Miktarı ve Alınmış Olan Aşar Vergisi

Mahalle Adı	Aşar Veren Kişi Sayısı	Toplam Üzüm Miktarı (Kıyye)	Aşar Miktarı (Kuruş)
Şehsuvarbey Müslim Kıptîyan Mahallesi	14	305	59
TOPLAM	14	305	59

Kaynak: (BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266: 2-11)

Mahallede üretilmiş olan 305 kıyye (391,254 kg) üzümden 59 kuruş aşar vergisi alınmıştır. Buradaki tarımın, en büyüğü 1,5 dönüm olarak kaydedilmiş olan bağlarda yapıldığı görülmektedir. Mahallede sadece bir haneden üzüm haricinde üretmiş olduğu bir üründen vergi alınmıştır. Bu kişi daha öncede bahsetmiş olduğumuz 2 hane numaralı Tenkoğlu Mehmed'dir. Kişiye ait olan 5 dönümlük arazi oğlu tarafından işlenmektedir. Bu araziden elde etmiş olduğu 1,5 kile (33,983 kg) hınta (buğday)'dan 19,5

kuruş, 1,5 müt (769,68 kg)11 sisam (susam)'dan 12 kuruş toplamda ise 31,5 kuruş aşar vergisi alınmıştır. Tenkoğlu Mehmed'in vermiş olduğu aşar miktarını da ekleyecek olursak toplamda 90,5 kuruş aşar vergisi alınmış olduğu görülmektedir.

3. Sonuç

Mahalle genelinde Romanların bulunmuş oldukları coğrafyanın şartlarına uyum sağladıkları gibi geleneksel yaşamlarını da devam ettirmiş oldukları görülmektedir. Romanların toplum içindeki yeri Çilingirlik, Demircilik ve Kalaycılık gibi özel yetenek gerektiren meslekler etrafında şekillenmiştir. Uzunköprü şehrine ait olan 11 ayrı defterde bu meslekleri yapan kişilerin sadece Romanlar olması bu durumu destekler niteliktedir. Ayrıca Uzunköprü şehrinde Mehter mesleği ile uğraşanların tamamının Roman olduğu görüldüğü gibi Yüzdeci (Koyun Çobanı) olanların da büyük çoğunluğu yine Romandır. Kırsal bir coğrafyada olmalarının bir getirisi olarak toprak işçiliği yani Çapacılık yapmış oldukları da görülmüştür. Romanların bütün kazançlarından elde etmiş oldukları toplam gelir 12.742,5 kuruş olarak hesaplanmıştır. Buda hane başına 327 kuruşluk bir temettü oranının düştüğünü göstermektedir. Bütün bu incelemeler ortaya koymaktadır ki Romanlar toplum içinde aktif olarak yer almakta ve Osmanlı ekonomisine geleneksel meslekleri ile büyük katkı sağlamaktadırlar.

Kaynakça

BOA. ML. VRD. TMT. Nr., 5266.

Altınöz, İ. (2007). XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti Yönetimi İçerisinde Çingeneler. S. Kolukırık, Yeryüzünün Yabancıları Çingeneler. İstanbul: Simurg Yayınları.

Bağman, L. (1996). Uzunköprü Tarihi ve Belgeleri. Edirne: Uzunköprü Kaymakamlığı.

Cumhuriyetimizin 50'nci Yılında Edirne 1973 İl Yıllığı. (1974). İstanbul: Dizerkonca Matbaası.

Develioğlu, F. (2015). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

Dingeç, E. (2004). Rumeli'de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler (XVI. Yüzyıl). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.

Hınz, W. (1990). İslam'da Ölçü Sistemleri. (S. Acar, Çev.) İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Karamursal, Z. (1989). Osmanlı Malî Tarihi Hakkında Tetkikler. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kestelli, R. N. (2004). Resimli Türkçe Kamus. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yılmaz, H. (2014). XIX. Yüzyıl Ortalarında Uzunköprü Şehri. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

11 Burada müd için kg hesaplaması yapılırken 1 müd = 513,12 kg olarak buğday oranında yapılmıştır. Bkz: (Hınz, 1990: 58; Yılmaz, 2014: 108)

Dünyanın En Gelişmiş Beş Ülkesi ve Türkiye'de Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme*

[1]Murat ÇETİN **[2]Ersan ÖZKAN**

[1]Prof. Dr Namık Kemal Üniversitesi / İ.İ.B.F. / İktisat Bölümü, mcetin@nku.edu.tr

[2]Uzman Namık Kemal Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Maliye A.B.D, ersan_ozk@mynet.com

Özet: Dünya ekonomilerini birçok kritere göre sıralamak mümkündür; ancak bu kriterlerin içerisinde en önde gelen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'dır. Dünya Bankasının 2016 yılı verilerine göre; Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Japonya, Almanya ve İngiltere GSYH'ları bakımından dünyanın en gelişmiş ekonomileri sıralamasında ilk beşte yer almaktadır. Bu çalışmada; gelişmiş ekonomiler sıralamasında ilk beşte yer alan ülkelerin tütün ürünleri üzerinde uyguladıkları vergileme yöntemleri ile gelişen ekonomisi ile dikkat çeken Türkiye'nin tütün ürünleri üzerinde uyguladığı vergileme yöntemlerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda ülkelerin vergi sistemleri üzerine literatür taraması gerçekleştirilmiş ve tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde uygulanan yöntemler hesaplamaları ile birlikte ele alınmıştır. Çalışmada; ülkelerin vergileme yöntemlerinde benzerliklerin olduğu kadar farklılıkların da bulunduğu, yönetim biçimleri, coğrafya ve ekonominin vergileme yöntemlerinin gelişiminde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Tütün Ürünleri, GSYH, Türkiye, Gelişmiş Ülkeler

1. Giriş

Bir ülkenin ekonomik gücü ticaret, üretim, tüketim, iş gücü piyasası, ücretler, vergiler, ülkenin para biriminin değeri, kamu politikaları, iç ve dış siyaset gibi göstergeler ele alınarak ölçülmektedir. Günümüzde ülkeler gelişmişlik düzeyleri bakımından gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Ülkelerde uygulanan vergi sistemlerinin iyi analiz edilebilmesi için ülkenin vergi politikaları hakkında detaylı bir araştırma yapılması gereklidir. Zira gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde sosyal, ekonomik ve siyasal yapı ülkelerin kendilerine özgü vergi politikaları üretmelerinde en önemli etkendir. Bu durum vergi sistemlerinde ülkeler arası farklılıklar görülmesine neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergilerin, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ise dolaylı vergilerin ağırlığı görülmektedir. Dünya ekonomisinde söz sahibi olan gelişmiş ülkeler ile Türkiye'de tütün ürünlerinin vergilendirilmesinin karşılaştırılmasını konu alan bu çalışmada; Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Japonya, Almanya ve İngiltere ile Türkiye'nin tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde uyguladıkları vergi politikaları incelenmiştir.

2. Abd, Çin, Almanya, İngiltere, Japonya Ve Türkiye'de Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi

2.1.Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri, 2016 yılında elde ettiği 18.569,100 milyon dolarlık GSYH ile dünyanın en gelişmiş ekonomileri sıralamasında ilk sırada yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde tütün ürünleri içerik olarak sigaralar, purolar, boru tütünü ve ruloları ile dumansız tütün olarak sınıflandırılan tütsülenme veya çiğneme tütününü kapsamaktadır. Tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde ülke genelinde uygulanan federal tütün vergisinin yanı sıra eyaletler düzeyinde çeşitli tutarlarda tahsil edilen özel tüketim vergileri ve birçok eyalette tütün ürünlerinin toptan ya da perakende satışının belirli bir yüzdesine bağlı olarak tahsil edilen satış vergileri söz konusudur. Ayrıca istisnalar kapsamında bazı

* Bu çalışma "Alkol ve Tütün Ürünlerinde Uygulanan Özel Tüketim Vergileri ve Tüketim İlişkisi Çerçevesinde Türkiye Örneği" adlı yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

eyaletlerin yerel yönetimlerine verilen vergileme yetkisi, yerel sigara vergilerinin uygulanmasına olanak tanımaktadır. Uygulanan yerel sigara vergileri ile bazı eyaletlere bağlı şehirlerde bir paket sigara üzerindeki vergilerin sayısı dörde çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde federal tütün vergisi ülke genelinde sigara paketi başına $1.01'dır ve adından da anlaşılacağı üzere federal hükümet düzeyinde tahsil edilen bir vergidir.

Amerika Birleşik Devletlerinde 2017 yılı itibari eyalet düzeyinde tahsil edilen özel tüketim vergileri, New York'ta sigara paketi başına $4,35'la ülke genelindeki en yüksek tutara sahiptir. Connecticut $3.90, Rhode Island $3.75 ve Massachusetts $3.51 en yüksek tutarlar olarak New York'u yakından takip etmektedir. Uygulanan özel tüketim vergilerinde eyaletler arası aşırı derecede farklılıklar bulunmaktadır. Missouri $0.17, Virginia $0.30, Gürcistan $0.37, North Dakota $0.44 ve North Carolina $0.45 ile ülkedeki en düşük vergi uygulamasına sahip eyaletlerdir. Satış vergileri ise federal tütün vergisi ve özel tüketim vergileri dâhil olmak üzere bir paket sigaranın toplam perakende fiyatı üzerinden hesaplanmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinin Alaska, Delaware, Montana, New Hampshire, Oregon ve Pennsylvania eyaletlerinde satış vergisi uygulanmamaktadır.

Tablo 1: Amerika'da Eyaletlerde Uygulanan Vergi Oranları (2017)

Devletler	Tüm Vergiler Dâhil Perakende Satış Fiyatı (Paket Başına)	Özel Tüketim Vergisi (Paket Başına)	Eyalet Satış Vergisi Oranı (%)	Eyalet Satış Vergisi (Paket Başına)	Yerel Sigara Vergisi
Alabama	$5,05	$0,68	%4,0	$0,17	
Alaska	$8,75	$2,00	%0,0	$0,00	Var
Arizona	$7,08	$2,00	%5,6	$0,38	
Arkansas	$5,78	$1,15	%6,5	$0,35	
California	$7,97	$2,87	%8,25	$0,61	
Colorado	$5,23	$0,84	%2,9	$0,15	
Connecticut	$9,16	$3,90	%6,35	$0,55	
Delaware	$5,53	$1,60	%0,0	$0,00	
DC	$7,75	$2,50	%5,75	$0,42	
Florida	$5,90	$1,34	%6,0	$0,33	
Georgia	$4,67	$0,37	%5,0	$0,20	
Hawaii	$9,00	$3,20	%4,0	$0,35	
Idaho	$5,08	$0,57	%6,0	$0,29	
Illinois	$7,61	$1,98	%6,25	$0,45	
Indiana	$5,40	$1,00	%7,0	$0,35	
Iowa	$5,78	$1,36	%6,0	$0,33	
Kansas	$5,82	$1,29	%6,5	$0,35	
Kentucky	$4,77	$0,60	%6,0	$0,27	
Louisiana	$5,81	$1,08	%5,0	$0,28	
Maine	$6,78	$2,00	%5,5	$0,35	
Maryland	$6,64	$2,00	%6,0	$0,38	
Massachusetts	$9,25	$3,51	%6,25	$0,54	
Michigan	$6,90	$2,00	%6,0	$0,39	
Minnesota	$8,26	$3,04	%6,875	$0,55	
Mississippi	$5,05	$0,68	%7,0	$0,33	
Missouri	**$4,83**	**$0,17**	**%4,725**	**$0,21**	
Montana	$5,91	$1,70	%0,0	$0,00	
Nebraska	$5,03	$0,64	%5,5	$0,26	
Nevada	$6,49	$1,80	%6,85	$0,42	
New Hampshire	$6,23	$1,78	%0,0	$0,00	
New Jersey	$7,44	$2,70	%7,0	$0,49	

New Mexico	$6,48	$1,66	%5,5	$0,34	
New York	**$10,44**	**$4,35**	**%4,0**	**$0,40**	
North Carolina	$4,64	$0,45	%6,75	$0,29	
North Dakota	$4,52	$0,44	%5,0	$0,22	
Ohio	$6.12	$1.60	%6.5	$0.37	Var
Oklahoma	$5,55	$1,03	%6,5	$0,37	
Oregon	$5,75	$1,32	%4,5	$0,00	
Pennsylvania	$7,61	$2,60	%0,0	$0,00	
Rhode Island	$8,93	$3,75	%6,0	$0,43	
South Carolina	$4,97	$0,57	%7,0	$0,58	
South Dakota	$6,37	$1,53	%6,0	$0,28	
Tennessee	$5,00	$0,62	%4,0	$0,25	
Texas	$6,11	$1,41	%8,5	$0,39	
Utah	$6,36	$1,70	%6,25	$0,36	
Vermont	$8,32	$3,08	%5,95	$0,36	
Virginia	$5,04	$0,30	%6,0	$0,47	Var
Washington	$8,00	$3,03	%5,3	$0,25	
West Virginia	$5,52	$1,20	%6,5	$0,49	
Wisconsin	$7,34	$2,52	%6,0	$0,31	
Wyoming	$5,05	$0,60	%5,0	$0,35	

Kaynak: https://www.tobaccofreekids.org/research/factsheets/pdf/0202.pdf

Amerika Birleşik Devletlerinde şehirlere verilen istisnalar kapsamında çeşitli oranlarda yerel sigara vergisi alınmakta olduğu görülmektedir. Çoğu şehirlerin kendi sigara vergileri yoktur; zira bunlar devlet yasalarıyla yasaklanmıştır; ancak bazı şehirler için önemli istisnalar vardır. Ülke çapında 600'den fazla yerel yargı kendi sigarasına sahiptir. Özellikle de gençler arasında, sigaradan kaynaklı ölüm, hastalık ve maliyetleri azaltmak için Alaska, Virginia, Illinois, Ohio, Pennsylvania, New York ve California eyaletlerinin bazı şehirlerinde yerel sigara vergisi uygulanmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde, 2017 yılında New York eyaletinin New York City şehrinde perakende satış fiyatı $10.44 olan bir paket sigaradaki toplam vergi yükü %69,5 iken, en düşük vergi oranlarına sahip Virginia eyaletinde perakende satış fiyatı $5.04 bir paket sigaradaki toplam vergi yükü %35,3'tür. Amerika Birleşik Devletlerinde tütün ürünlerindeki vergi yükü eyaletler arası vergi oranlarının farklılığından kaynaklı değişiklik göstermektedir.

Tablo 2: Eyaletlerde Uygulanan Yerel Sigara Vergileri

Eyalet - Şehir	Yerel Sigara Vergisi	Eyalet - Şehir	Yerel Sigara Vergisi
Alaska North Pole	$0,41	**Virginia** Virginia Beach	$0,75
Alaska Juneau	$3,00	**Virginia** Purcellville	$0,65
Alaska Sitka	$2,46	**Virginia** Manassas	$0,65
Alaska Anchorage	$2,39	**Virginia** Portsmouth	$0,60
Alaska Matanuska	$2,28	**Virginia** Dumfries	$0,55
Alaska Susitna Borough	$2,28	**Virginia** Charlottesville	$0,55
Alaska Bethel	$2,21	**Virginia** Middleburg	$0,55
Alaska Kotzebue	$2,20	**Virginia** Roanoke	$0,54
Alaska Petersburg	$2,00	**Virginia** Chesapeake	$0,50
Alaska Barrow	$1,00	**Virginia** Franklin	$0,50
Alaska Aniak	$1,00	**Virginia** Manassas Park	$0,50
Virginia Alexandria	$1,15	**Virginia** Salem	$0,45
Virginia Fairfax	$0,85	**Virginia** Christiansburg	$0,40
Virginia Newport News	$0,85	**Virginia** Lovettsville	$0,40
Virginia Hampton	$0,85	**Virginia** Mount Jackson	$0,40
Virginia Falls Church	$0,75	**Illinois** Chicago	$1,18
Virginia Haymarket	$0,75	**Illinois** Cook County	$3,00

Virginia Leesburg	$0,75	**Illinois** Evanston	$0,50
Virginia Vienna	$0,75	**Ohio** Cuyahoga County,	$0,345
Virginia Norfolk	$0,75	**Pennsylvania** Philadelphia	$2,00
Virginia Herndon	$0,75	**New York** New York City	$1,50
Virginia Suffolk	$0,75	**California** San Francisco	$0.20

Kaynak: http://www.tobaccofreekids.org/research/factsheets/pdf/0304.pdf

Amerika Birleşik Devletlerinde sigaralar haricindeki diğer tütün ürünlerin ülke genelinde yaygın olarak vergileme kapsamına alındığı görülmektedir. Diğer tütün ürünleri olarak adlandırılan purolar, boru tütünü ve ruloları, tütsülenme veya çiğneme tütününün vergilendirilmesinde toz tütün vergisi, çiğneme/içme tütün vergisi ve puro vergisi uygulamaktadır. Diğer tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde eyaletler arası farklılıklar bulunmakla birlikte, bazı eyaletlerde istisnalar söz konusudur. Örneğin: Florida eyaletinde tüm tütün ürünlerini vergileme kapsamına almış iken purolar vergileme kapsamı dışında bırakılmıştır. Pennsylvania eyaletinde ise dumansız tütün ve purolar vergi kapsamında değildir ve küçük purolar sigaralar ile aynı oranda vergiye tabidir. Diğer tütün ürünlerinin vergi hesaplamasında kütle birimi olan ons kullanılmaktadır. Bir ons 30,59 gramdır.

Tablo 3: Eyaletlerde Uygulanan Diğer Tütün Ürünleri Vergileri

Eyaletler	Toz Tütün Vergisi (Snuff Tax)	Çiğneme & İçme Tütün Vergisi	Puro Vergisi
Alabama	30,59 gr 1.0-12.0¢	Çiğneme: 30,59 gr 1.5¢ İçme: 30,59 gr 4-6¢	10 puro 4.0-40.5¢
Alaska	Toptan Fiyat %75	Toptan Fiyat %75	Toptan Fiyat %75
Arizona	30,59 gr 22,25¢	30,59 gr 5,45-22,25¢	10 puro 22,25-218¢
Arkansas	Üretim Fiyat %68	Üretim Fiyat %68	Üretim Fiyat %68, 50¢
California	Toptan Fiyat %65,08	Toptan Fiyat %65,08	Toptan Fiyat %65,08
Colorado	Üretim Fiyat %40	Üretim Fiyat %40	Üretim Fiyat %40
Connecticut	30,59 gr 1$	Toptan Fiyat %50	Toptan Fiyat %50, 50¢
Delaware	30,59 gr 54¢	Toptan Fiyat %15	Toptan Fiyat %15
DC	Toptan Fiyat %65	Toptan Fiyat %65	Toptan Fiyat %65 (Purolar < $2)
Florida	Toptan Fiyat %85	Toptan Fiyat %85	Vergi Yok
Georgia	Toptan Fiyat %10	Toptan Fiyat %10	10 Puro 2,5¢ Toptan Fiyat %23
Hawaii	Toptan Fiyat %70	Toptan Fiyat %70	Toptan Fiyat %50
Idaho	Toptan Fiyat %40	Toptan Fiyat %40	Toptan Fiyat %40
Illinois	30,59 gr 30¢	Toptan Fiyat %36	Toptan Fiyat %36
Indiana	30,59 gr 40¢	Toptan Fiyat %24	Toptan Fiyat %24
Iowa	30,59 gr $1,19	Toptan Fiyat %50	Toptan Fiyat %50, 50¢
Kansas	Toptan Fiyat %10	Toptan Fiyat %10	Toptan Fiyat %10
Kentucky	45,88 gr az 19¢	Toptan Fiyat %15	Toptan Fiyat %15
Louisiana	Üretim Fiyat %20	Çiğneme: Üretim Fiyat %20 İçme: %33	Üretim Fiyat %8 - %20
Maine	30,59 gr $2,02 (Min. vergi)	Çiğneme: 30,59 gr $2,20 İçme: %20	Toptan Fiyat %20
Maryland	Toptan Fiyat %30	Toptan Fiyat %30	Üretici fiyatsız %70 Üretici fiyatlı %15
Massachusetts	Toptan Fiyat %210	Çiğneme: Fiyat %20 İçme: %40	Toptan Fiyat %40
Michigan	Toptan Fiyat %32	Toptan Fiyat %32	Toptan Fiyat %32
Minnesota	Toptan Fiyat %95 (Min. $3,04)	Toptan Fiyat %95	Toptan Fiyat %95
Mississippi	Üretim Fiyat %15	Üretim Fiyat %15	Üretim Fiyat %15

Missouri	Üretim Fiyat %10	Üretim Fiyat %10	Üretim Fiyat %10
Montana	30,59 gr 85 ¢	Toptan Fiyat %50	Toptan Fiyat %50
Nebraska	30,59 gr 44 ¢	Toptan Fiyat %20	Toptan Fiyat %20
Nevada	Toptan Fiyat %30	Toptan Fiyat %30	Toptan Fiyat %30
New Hampshire	Toptan Fiyat %65,03	Toptan Fiyat %65,03	Fiyat %65,03
New Jersey	30,59 gr 75¢	Toptan Fiyat %30	Toptan Fiyat %30
New Mexico	Üretim Fiyat %25	Üretim Fiyat %25	Üretim Fiyat %25
New York	30,59 gr $2,00 (Min.vergi)	Toptan Fiyat %75	Toptan Fiyat %75
North Carolina	Toptan Fiyat %12,8	Toptan Fiyat %12,8	Toptan Fiyat %12,8
North Dakota	30,59 gr 60¢	Çiğneme: 30,59 gr 16¢ İçme: %28 Fiyat	Üretim Fiyat %28
Ohio	Toptan Fiyat %17	Toptan Fiyat %17	Üretici Fiyat %37 Diğer Üretici Fiyat %17
Oklahoma	Üretim Fiyat %60	Çiğneme: Üretim Fiyat %60 İçme: %80	10 puro 306¢ - $1,20
Oregon	30,59 gr $1,78 (Min.vergi)	Toptan Fiyat %65	Toptan Fiyat %65, 50¢
Pennsylvania	30,59 gr 55¢	30,59 gr 55¢	Küçük purolar sigaralar ile aynı vergiye sahiptir.
Rhode Island	30,59 gr $1	Toptan Fiyat %80	Toptan Fiyat %80, 50¢lar
South Carolina	Üretim Fiyat %5	Üretim Fiyat %5	Üretim Fiyat %5
South Dakota	Toptan Fiyat %35	Toptan Fiyat %35	Toptan Fiyat %35
Tennessee	Toptan Fiyat %6,6	Toptan Fiyat %6,6	Toptan Fiyat %6,6
Texas	30,59 gr $1,22 (Min.vergi)	30,59 gr 1,22 $ (Min.vergi)	10 Puro 1-15¢
Utah	30,59 gr $1,83	Üretim Fiyat %86	Üretim Fiyat %5
Vermont	36,70 gr $2,57 veya 36,70 gr $3,08	Toptan Fiyat %92	Toptan/Üretici Fiyat < $2,17 puro başına $2 Toptan/Üretici Fiyat > $2,17, < $10 puro başına $4 Toptan/Üretici Fiyat ≥ $10 sigara vergisi oranı
Virginia	30,59 gr 18¢	Çiğneme: birim 21-70¢ Diğer: Üretim Fiyat %10	Üretim Fiyat %10
Washington	36,70 gr $2,56 (Min.vergi)	Satış Fiyatı %95	Satış Fiyatı %95, 70¢
West Virginia	Toptan Fiyat %12	Toptan Fiyat %12	Toptan Fiyat %12
Wisconsin	Üretim Fiyat %100	Üretim Fiyat %71	Üretim Fiyat %71, 50¢
Wyoming	30,59 gr 60 ¢ (Min.vergi)	Toptan Fiyat %20	Toptan Fiyat %20

Kaynak: https://www.tobaccofreekids.org/research/factsheets/pdf/0169.pdf

Örneğin; 2017 yılında New York'un New York City şehrinde satış fiyatı $10,44 olan 1 paket (20 adet) sigaradaki vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

(Fed. Tütün Vergisi) + (ÖTV) + (Eyalet Satış Vergisi %4) + (Yerel Sigara Vergisi)

Vergi hesaplaması: ($1.01) + ($4,35) + ($0,40) + ($1.50) = $7,26

Bir paket sigaradaki toplam vergi : $7,26

Örneğin; 2017 yılında Virginia'nın Radford şehrinde satış fiyatı $5,04 olan 1 paket (20 adet) sigaradaki vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

(Fed. Tütün Vergisi) + (ÖTV) + (Eyalet Satış Vergisi %6)

Vergi hesaplaması: ($1.01) + ($0,30)+ ($0,47) = $1,78

Bir paket sigaradaki toplam vergi : $1.78

2.2.Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Halk Cumhuriyeti 2016 yılında elde ettiği 11.119,145 milyon dolar GSYH ile dünyanın en gelişmiş ekonomileri sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti dünyanın en büyük tütün üreticisidir ve dünya tütün üretiminin yaklaşık %41,5 karşılamaktadır. Ülke genelinde tütün ham maddesinden üretilen tüm ürünler içeriğine bakılmaksızın vergileme kapsamına alınmaktadır. Çin Halk Cumhuriyetinde tütün ürünlerine uygulanan vergiler arasında tütün vergisi ve tüketim vergisi tütün endüstrisi üzerinde doğrudan etkili olan iki vergidir. Tütün ürünleri üzerinde tütün vergisi, tüketim vergisi, katma değer vergisi ve kurumlar vergisi de dâhil olmak üzere 10'dan fazla vergi bulunmaktadır. Sigaraların vergilendirilmesinde A ve B sınıflandırmasına gidilmiştir. A sınıfı sigaralarda KDV hariç maliyet fiyatı 70¥ den fazla olanlar maliyet fiyatının %56'sı + 0,003¥ oranında, B sınıfı sigaralarda maliyet fiyatı 70¥ den aşağı olanlar ise maliyet fiyatının %36'sı + 0,003¥ oranında tüketim vergisine tabidir. Çin Halk Cumhuriyetinde perakende satış fiyatı 3¥ dan 500¥ fiyat aralığına kadar sigara satışı söz konusudur. Kesilmiş tütün ise boru tütünü, mohe tütünü, tütün tozu, parçalanmış tütün, sarı ve kırmızı kıyılmış kesme tütünü gibi ham madde olarak tütün yaprağıyla toplu halde dökülen tütünü kapsar ve tüketim vergisine tabidir. Purolar üzerindeki tüketim vergisinin kapsamı çeşitli spesifikasyon ve tiplerde puroları kapsamaktadır. Çin Halk Cumhuriyetinde tütün ürünlerine %17 Katma Değer Vergisi (KDV) uygulanmaktadır ve perakende satış fiyatı 200¥ olan bir paket sigaradaki vergi yükü %63'tür.

Tablo 4: Çin'de Tütün Ürünlerinin Vergilendirilmesi (2017)

Tütün Ürünleri	Tüketim Vergisi	Tütün Vergisi
A Sigaralar > 70 ¥	%56 + 0.003 ¥	%20
B Sigaralar < 70 ¥	%36 + 0.003 ¥	%20
Ticari toptan satış	%11 + 0.005 ¥	%20
Puro	%36	%20
Tütün	%30	%20

Kaynak:http://www.tobacco.gov.cn/history_filesystem/2014yckz/zjjd-12.html,
http://m.yjbys.com/wage/251398.html#artcent

Örneğin: 2017 yılında perakende satış fiyatı 200¥ bir paket (20 adet) sigaradaki vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

Tüketim Vergisi: Hammadde + İşçilik dâhil maliyet fiyatının %56'sı + Birim başına 0,003 ¥

KDV: (200¥ / 1.17) x 0,17 = 29,06¥

Muamele Vergisi : (200¥ – 29,06¥=170,94) x (0,10) = 17,09¥

Tüketim Vergisi Matrahı : (170,94 – 17.09¥ = 153,85¥)

Tüketim Vergisi : (153,85¥ x 0,56) + (20 x 0.003 ¥) = 80,04¥

Bir paket sigaradaki toplam vergi : 126,19¥

2.3.Japonya

Japonya'nın 2016 yılında elde ettiği 4.939,384 milyon dolarlık GSYH'sı ile dünyanın en gelişmiş ekonomileri sıralamasında üçüncü sırada yer almaktadır. Japonya'da ulusal düzeyde tahsil edilen tütün vergisi ve özel tütün vergisinin yanı sıra yerel düzeyde tahsil edilen valilik tütün vergisi ve belediye tütün vergisi söz konusudur. Japonya'da tütün vergisi sigaralarda adet, diğer tütün ürünlerinde ise ürünün net ağırlığı dikkate alınarak belirlenen miktarlar üzerinden hesaplanmaktadır. Tütün vergisi harici bir diğer vergide özel tütün vergisidir. Bu vergi, Japonya ulusal demir yolu ve ulusal orman işletmesinin finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla 1998 yılında yürürlüğe girmiştir. Vergilemede her bin sigara için belirlenen maktu vergi tutarı söz konusudur. Özel tütün vergisinin yürürlüğe girdiği, 1998 yılından bu

yana, tütün vergisi ve tütün fiyatları sırasıyla 2003, 2006 ve 2010 yılında, üç kez artmıştır. Japon hükümeti, 2010 yılında tütün ürünleri üzerinde %40 oranında vergi artışı yapmıştır (Landsberg, 2012). Japonya'da vergi oranları merkezi yönetim tarafından belirlenmektedir. Ülke genelinde tütün ürünlerinin perakende satış fiyatı üzerinden %8 oranında tüketim vergisi alınmaktadır. 2017 yılında perakende satış fiyatı 460¥ olan bir paket sigaradaki toplam vergi yükü %41,3'tür.

Tablo 5: Japonya'da Vergi Oranları (2017)

Ürünler	Birim	Ulusal Vergiler		Yerel Vergiler	
		Tütün Vergisi	Özel Tütün Vergisi	Valilik Tütün Vergisi	Belediye Tütün Vergisi
Sigaralar	20 Adet	67,66¥	10.46¥	11.02¥	67,10¥
Boru tütün, Puro tütün	20 gram	67,66¥	10.46¥	11.02¥	67,10¥
Kıyılmış tütün, Enfiye, Çiğnemelik Tütün	40 gram	67,66¥	10.46¥	11.02¥	67,10¥

Kaynak:http://www.nta.go.jp/sonota/sonota/osirase/data/h28/tabacco/01.htm

Örneğin: 2017 yılında parkende satış fiyatı 460¥ olan bir paket (20 adet) sigaradaki vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

(Tütün vergisi) + (Özel tütün vergisi) + (Valilik tütün vergisi) + (Belediye tütün vergisi)

Vergi tutarı : (67,66 + 10,46 + 11,02 + 67,10) = 156,24¥

Tütün vergileri : 156,24¥

Tüketim vergisi : (460¥ / 1,08) x 0,08 = 34,07¥

Bir paket sigaradaki toplam vergi : 190,31¥

2.4.Almanya Federal Cumhuriyeti

Alman Federal Cumhuriyeti'nin 2016 yılında elde ettiği GSYH 3.466,757 milyon dolardır ve dünyanın en gelişmiş ekonomileri sıralamasında dördüncü sırada yer almaktadır. Almanya Federal Cumhuriyetinde sigara, puro ve bunlara eş değer tütün ürünleri tüketim vergileri kapsamında vergilemeye tabi tutulmaktadır. Tütün vergisi federal düzeyde tahsil edilen bir vergi olmakla birlikte verginin tahsilinden ve yasal düzenlemelerinden federasyon sorumludur. Tütün vergisi sigara ve purolarda adet, diğer tütün ürünlerinde ise ağırlık ölçütü olan kg üzerinden hesaplanmaktadır. Sigara ve purolarda adet fiyatı esas alınarak belirlenen maktu vergi tutarına ek olarak perakende satış fiyatının yüzdesi oranında hesaplanan nispi vergi tutarı vergi hesaplamasına dâhil edilmektedir. Diğer tütün ürünlerinin vergi hesaplamalarında da aynı yöntem kullanılmakla birlikte sadece adet yerine ağırlık ölçtü olan kg üzerinden vergi hesaplaması söz konusudur. Almanya Federal Cumhuriyetinde tütün ürünlerinden %16 katma değer vergisi (KDV) alınmaktadır. 2017 yılında perakende satış fiyatı 6,00€ olan bir paket sigaradaki toplam vergi yükü %71,2'dir.

Tablo 6: Almanya'da Tütün Ürünlerinin Vergi Oranları (2017)

Tütün Ürünleri	Birim	Adet - Kg
Sigara	1 Adet başına	9,82 sent + parkende satış fiyatının %21,69'u
İnce Kesim Tütün	1 Kilogram başına	48€ + parkende satış fiyatının %14,76'sı
Puro ve İnce Purolar	1 Adet başına	1,4 sent + parkende satış fiyatının %1,47'si
Pipo Tütünü	1 Kilogram başına	15,66€ + parkende satış fiyatının %13,3'ü
Boru Tütün	1 Kilogram başına	En az 22 € olmak kaydıyla, 15,66€ + perakende fiyatın yüzde 13,13'ü

Kaynak:http://www.zoll.de/DE/Fachthemen/Steuern/Verbrauchsteuern/Alkohol-Tabakwaren-Kaffee/Steuerhoehe/Tabak/tabak_node.html

Örneğin: 2017 yılında parkende satış fiyatı 6.30€ olan bir paket (20 adet) sigaradaki vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

(Sigara adedi x Bir sigaradaki vergi oranı) + (Perakende satış fiyatının %21,69'u)

Vergi hesaplaması : (20 x 9,82 cent) + (6.30€ x 0,2169) = 3,32€

KDV : (6.30€ / 1,16) x 0,16 = 1,17€

Bir paket sigaradaki toplam vergi : 4,49€

Örneğin; 2017 yılında perakende satış fiyatı 74€ olan 1 kg pipo tütünündeki vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

(Ürün kg ağırlığı x Bir kg için belirlenen vergi oranı) + (Perakende satış fiyatının %13,3'ü)

Vergisi hesaplaması : (1 kg x 15,66€) + (74 € x 0,133) = 25,50€

KDV : (74€ / 1,16) x 0,16 = 10,20€

Bir kilogram tütündeki toplam vergi : 35,70 €

2.5.İngiltere

İngiltere 2016 yılında elde ettiği 2.618,886 milyon dolar GSYH ile dünyanın en gelişmiş ekonomileri sıralamasında beşinci sırada yer almaktadır. İngiltere'de sigaralar, purolar ve tütünler özel tüketim vergisi kapsamına alınan ürünlerdir. İngiltere'de sigaraların vergilendirilmesinde maktu vergi tutarına, perakende satış fiyatının yüzdesi üzerinden hesaplanan nispi vergi tutarının ilave edilmesi ile belirlenen vergi tutarı, asgari maktu vergi tutarından az olmamalıdır. Bu nedenle hesaplanan vergi tutarları ile asgari maktu vergi tutarının karşılaştırılması sonucu yüksek olan tutar özel tüketim vergisi olarak işleme alınmaktadır. İngiltere'de sigara haricindeki tüm tütün ürünlerindeki vergilendirme ürünün net ağırlığına dayanmaktadır. 10 gramlık bir puro için £2,59, elle yuvarlanan 25 gramlık her bir paket tütün için £5,24 ve sigara olarak içilmeyen diğer tütünler ile çiğneme tütünlerinin her 25 gramlık paketleri için £2,88 tutarında maktu vergi söz konusudur. İngiltere'de tütün ürünlerinden %16,7 Katma Değer Vergisi (KDV) alınmaktadır. 2017 yılında perakende satış fiyatı £10,10 olan bir paket sigarada toplam vergi yükü %71,8'dir.

Tablo 7: İngiltere'de tütün ürünlerinde vergi oranları (2017)

Tütün Ürünü	Vergi Oranı
Sigaralar	1.000 sigara başına £207,99 + perakende fiyatın% 16,5'i veya 1.000 sigara başına £268,63
Puro	£ 259,44 - kg
Elle yuvarlanan tütün	£ 209,77 - kg
Sigara olarak içilmeyen diğer tütün ve çiğneme tütünü (ör. Boru tütünü)	£ 114.06 - kg

Kaynak:https://www.gov.uk/government/publications/rates-and-allowances-excise-duty-tobacco-duty/excise-duty-tobacco-duty-rates

Örneğin: 2017 yılında parkende satış fiyatı £10.10 olan bir paket (20 adet) sigaradaki vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

Maktu vergi : (Bir paket sigaradaki vergi oranı) + (Satış fiyatının %16,5'i)

Maktu vergi hesaplaması : (20 x £0,20799) + (£.10.10 x 0,165) = £ 5,82

Maktu vergi tutarı : £5,82

Asgari maktu vergi : (Sigara adedi x Asgari vergi oranı)

Asgari maktu vergi hesaplaması : (20 x £0,26863)

Asgari vergi tutarı : £5,37

Maktu vergi oranı (£ 5,82) > Asgari vergi oranı (£ 5,37)

Özel tüketim vergisi : £5,82

KDV : (£ 10.10 / 1,167) x 0,167 = £ 1,44

Bir paket sigaradaki toplam vergi : £7.26

Örneğin: 2017 yılında perakende satış fiyatı 20 £ olan 50 gramlık bir kutu purodaki özel tüketim vergisi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

Vergi hesaplaması : (10 gram için belirlenen vergi oranı x 5)

Vergi tutarı : £2,59 x 5 = £12,95

Özel tüketim vergisi : £12,95 £

KDV : (£20 / 1,167) x 0,167 = £2,86

50 gram tütündeki toplam vergi : 15,81 £

2.6.Türkiye Cumhuriyeti

Türkiye Cumhuriyeti 2016 yılında elde ettiği 857.749 milyon dolar GSYH ile en gelişmiş dünya ekonomileri sıralamasında 17 sırada yer almaktadır. Türkiye'de tütün ürünleri özel tüketim vergisi kapsamında vergilendirilmektedir. Tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde maktu vergi tutarına ilaveten nispi vergi tutarı ve asgari maktu vergi tutarı da dikkate alınmaktadır. Sigaraların vergilendirilmesinde perakende satış fiyatı üzerinden hesaplanan nispi vergi tutarı ve sigara adedi üzerinden hesaplanan asgari maktu vergi tutarının karşılaştırılması sonucu yüksek olan tutarın maktu vergi tutarına ilave edilmesi ile bir paket sigaradaki özel tüketim vergisi hesaplanmaktadır.

Tablo 8: Türkiye'de Tütün Ürünleri Vergi Oranları

ÖTV III SAYILI LİSTE B CETVELİ 2017

Mal İsmi	Nispi Vergi Oranı (%)	Asgari Maktu Vergi Tutarı ₺	Maktu Vergi Tutarı ₺
Tütün içeren purolar	40	0,2429	0,3246
Uçları açık purolar	40	0,2429	0,3246
Sigarillolar	40	0,2429	0,3246
Tütün içeren sigaralar	65,25	0,2429	0,3246
Tütün yerine geçen maddelerden yapılmış purolar, uçları açık purolar, sigarillolar	40	0,2429	0,3246
Tütün yerine geçen maddelerden yapılmış sigaralar	65,25	0,2429	0,3246
İçilen tütün (Herhangi bir oranda tütün yerine geçen maddeleri içersin içermesin)	65,25	0,2429	0,3246
Diğerleri (Net muhtevası 500 gramı geçmeyen ambalajlarda olanlar)	65,25	0,0633	0,3246
Diğerleri (Net muhtevası 500 gramı geçen ambalajlarda olanlar)	65,25	0,0633	0,3246
Enfiye ve çiğnemeye mahsus tütün	65,25	0,2429	0,3246

Kaynak: www.gib.gov.tr

Sigaralar dışında kalan tütün mamullerinin vergilendirilmesinde de maktu vergi, asgari maktu vergi ve nispi vergi dikkate alınmaktadır. Hesaplanan nispi vergi tutarı, birim paket/ambalaj içindeki her bir gram tütün mamulü için belirlenen asgari maktu vergi tutarından az olamaz. Nispi vergi tutarı ile asgari maktu vergi tutarının karşılaştırılması sonucu yüksek olan tutara, her 50 gramdan oluşan bir birim ambalaj için belirlenen maktu vergi tutarı eklenmek koşulu ile özel tüketim vergisi hesaplanmaktadır. Birim ambalajın farklı gramdan oluşması durumunda maktu vergi tutarı, grama göre oranlanmaktadır. Türkiye'de tütün ürünlerinin vergilendirilmesinden merkezi yönetim sorumludur. Vergi oranlarında bakanlar kurulu kararı ile toplu değişikliğe gidilebildiği gibi tek tek değişikliğe de gidilebilmektedir. Bakanlar Kurulu tütün ürünlerinin vergi oranını sıfır olarak belirleyebilme yetkisine sahip olduğu gibi, yarısına kadar arttırmaya da yetkilidir. Sigaranın satış fiyatı içerisinde; üretim maliyeti, işletme karı, özel tüketim vergisi ve KDV yer

almaktadır. 2017 yılı içerisinde perakende satış fiyatı 13,50 ₺ olan bir paket sigaradaki toplam vergi yükü %82,8'dir.

Örneğin; 2016 yılı içerisinde parkende satış fiyatı 6,00 ₺ ve 2017 yılı içerisinde parkende satış fiyatı 13,50 ₺ olan sigaradaki KDV hariç vergi hesaplaması aşağıda yer almaktadır;

2016 yılı parkende satış fiyatı 6 ₺ olan bir paket sigarada;

Maktu vergi hesaplaması : 1 x 0,2468 = 0,24 ₺

Nispi vergi hesaplaması : 6,00 ₺ x 0,6525 = 3,92 ₺

Asgari maktu vergi hesaplaması : 20 x 0,2210 = 4,42 ₺

Nispi vergi tutarı (3,92 ₺) < Asgari maktu vergi tutarı (4,42 ₺)

Özel tüketim vergisi = Asgari maktu vergi tutarı + Maktu vergi tutarı

Özel tüketim vergisi : 4,42 ₺ + 0,24 ₺ = 4,66 ₺

KDV : (6,00 ₺ / 1,18) x 0,18 = 0,92 ₺

Bir paket sigaradaki toplam vergi : 5,58 ₺

2017 yılı parkende satış fiyatı 13,50 ₺ olan bir paket sigarada;

Maktu vergi hesaplaması : 1 x 0,324 = 0,32 ₺

Nispi vergi hesaplaması : 13,50 ₺ x 0,6525 = 8,81 ₺

Asgari maktu vergi hesaplaması : 20 x 0,2429 = 4,85 ₺

Nispi vergi tutarı (8,81 ₺) > Asgari maktu vergi tutarı (4,85 ₺)

Özel tüketim vergisi hesaplaması : Nispi vergi tutarı + Maktu vergi tutarı

Özel tüketim vergisi : 8,80 ₺ + 0,32 ₺ = 9,13 ₺

KDV : (13,50 ₺ / 1,18) x 0,18 = 2,06 ₺

Bir paket sigaradaki toplam vergi : 11,19 ₺

Örneğin; 03.07.2017 tarihi itibarıyla perakende satış fiyatı 55 ₺, birim ambalajı 100 gram olan 1 kutu puronun vergisi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır;

Maktu vergi hesaplaması : (50gr'da) 0,3246 x 2 = 0,65 ₺

Nispi vergi hesaplaması : 55 ₺ x 0.40 = 22 ₺

Asgari maktu vergi hesaplaması : 100 gr x 0,2429 = 24,29 ₺

Nispi vergi tutarı (22 ₺) < Asgari maktu vergi tutarı (24,29 ₺)

Özel tüketim vergisi tutarı = Asgari maktu vergi tutarı + Maktu vergi tutarı

Özel tüketim vergisi : 24,29 ₺ + 0,65 ₺ = 24,94 ₺

KDV : (55 ₺ / 1,18) x 0,18 = 8,39 ₺

Bir paket sigaradaki toplam vergi : 33,33 TL

3. Değerlendirme ve Sonuç

Amerika Birleşik Devletlerinin yönetim biçiminden kaynaklı olarak tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde merkezi yönetim, eyalet yönetimi ve yerel yönetimler olmak üzere üçlü bir yapı söz konusudur. Amerika Birleşik Devletlerinde eyaletler ve yerel yönetimlerde uygulanan vergisel farklılıkların tütün ürünleri kaçakçılığına elverişli ortam hazırladığı öne sürülebilir; lakin eyaletler arası mevcut olan vergisel farklılıkların düşük vergi alan eyaletlerden yüksek vergi alan eyaletlere ürün transferini hızlandırabileceği

ve akabinde ticari amaçlı tütün ürünleri kaçakçılığını arttıracağı göz ardı edilemeyecek bir durumdur. Zira eyaletlerdeki vergisel farklılıklar nedeni ile kişilerin düşük vergi alan eyaletlerden edindikleri tütün ürünlerini yüksek vergi alan eyaletlerde sattıkları ve bu şekilde yasa dışı kazanç elde ettikleri bilinen bir gerçektir. Çin Halk Cumhuriyetinin ekonomisindeki tütün endüstrisinin ağırlığı tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde karmaşık bir yapının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Çin Halk Cumhuriyetinin tütün ürünlerinde uyguladığı karmaşık vergi siteminin Türkiye'de özel tüketim vergisi öncesinde uygulanan karmaşık vergi sistemiyle benzerlik gösterdiği ve vergi sisteminin sadeleştirilmesi adına vergi reformu gerçekleştirilmesi gerektiği oldukça açıktır. Japonya'da vergi oranlarının tespiti ve uygulanmasında merkezi hükumetin belirleyici rolü, vergilemede çeşitliliğin ortaya çıkmasını önlemiştir. Bu nedenle Japonya'da uygulanan vergi oranları tüm ülke genelinde aynıdır. Japonya'da tütün ürünlerinde maktu vergileme söz konusudur. Perakende satış fiyatı üzerine salınan tek vergi KDV'dir. Almanya federal yönetime sahip bir ülkedir; ancak Almanya temel yasasının üniter devletin faydaları ile federal devletin faydalarını birleştirmeye yönelik yapısı, tütün ürünlerinin vergilendirmesindeki yetkiyi merkezi yönetime vermiştir. Almanya'da tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde maktu vergilemenin yanı sıra ürünlerin perakende satış fiyatı üzerinden nispi vergileme söz konusudur. İngiltere'de sigaraların vergilendirilmesinde maktu vergi, nispi vergi ve asgari maktu vergi tutarı dikkate alınmaktadır; ancak sigaralar haricindeki diğer tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde sadece maktu verginin dikkate alındığı görülmektedir. İngiltere'nin tütün ürünleri üzerinde uyguladığı vergi sistemi Japonya'nın tütün ürünleri üzerinde uyguladığı vergi sistemi ile benzerlik göstermektedir. Türkiye'deki üniter yapının etkisi uygulanan vergi politikalarında merkezi yönetimin söz sahibi olmasını beraberinde getirmiştir. Türkiye'de merkezi hükümet uygulanan vergi politikaları ve oranlarının belirlenmesinde tek yetkili otoritedir. Tütün ürünlerine yönelik uygulanan vergi politikalarında maktu vergi vergilemenin yanı sıra asgari maktu vergi ve nispi vergi dikkate alınmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Japonya, Almanya ve İngiltere'nin tütün ürünlerinde uyguladığı vergileme yöntemleri ile Türkiye'nin uyguladığı vergileme yöntemlerin karşılaştırılmasında dikkat çeken hususlar şunlardır;

Yönetimsel farklılıklar nedeni ile Amerika Birleşik Devletlerinde uygulanan vergi siteminin Türkiye'de uygulanmasının mümkün olmadığı gibi, vergi sistemin kaçakçılık faaliyetlerini destekleyen yapısı dezavantajıdır.

Çin Halk Cumhuriyetinde tütün ürünlerinin vergilendirilmesindeki karmaşık yapı Türkiye'de özel tüketim vergisi öncesi yapı ile benzerlik göstermektedir. Türkiye'de 2002 yılında yürürlüğe giren özel tüketim vergisi kanunu ile sade bir yapı kazanan Türk vergi sisteminin, Çin'in vergi siteminden daha iyi olduğu görülmektedir.

Japonya, tütün ürünlerine sadece maktu vergi uygulamakta iken, Türkiye maktu vergiye ek olarak asgari maktu veya nispi vergi uygulamaktadır. Bu durum Japonya ve Türkiye'nin uyguladığı vergi politikasındaki en belirgin farklılık olarak göze çarpmaktadır.

Almanya'da tütün ürünleri üzerinde uygulanan vergi sitemi ile Türkiye'de tütün ürünlerinde uygulanan vergi sistemi benzerlik göstermektedir; ancak iki ülke arasındaki en belirgin farklılık, Türkiye'de tüm tütün ürünlerinin vergilendirilmesinde asgari maktu vergi tutarının kullanılmasıdır.

Türkiye ve İngiltere'nin sigaralar üzerinde uyguladığı vergi sistemi genel manada aynı olmakla birlikte vergileme yönteminden kaynaklı farklılıklar söz konusudur. Diğer tütün ürünlerinde ise İngiltere'de maktu vergileme söz konusu iken, Türkiye'de maktu vergilemeye ek olarak nispi veya asgari maktu vergi uygulaması söz konusudur.

Sonuç olarak; ülkelerin vergi sitemleri incelendiğinde benzerliklerin olduğu kadar farklılıklarında söz konusu olduğu görülmektedir. Ülkelerin üniter ya da federal yönetim biçimleri, bulundukları coğrafya ve ekonomileri vergi politikalarının gelişiminde belirleyici rol oynamaktadır. Türkiye'de tütün ürünlerinin vergilendirmesinde AB'ye uyum kriterlerinin etkisi gözlenmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin tütün ürünlerinde uyguladığı vergi sitemi Almanya ve İngiltere benzerlik göstermektedir.

Kaynakça

TOBACCOFREEKİDS, "ABD Tüketim ve Satış Vergisi Oranları" https://www.tobaccofreekids.org/research/factsheets/pdf/0202.pdf (erişim: 07.08.2017)

TOBACCOFREEKİDS, "ABD Yerel Sigara Vergisi Oranları" http://www.tobaccofreekids.org/research/factsheets/pdf/0169.pdf (erişim: 07.08.2017)

TOBACCOFREEKİDS, "ABD Eyaletler Arası Tütün Ürünleri Vergi Oranları" http://www.tobaccofreekids.org/research/factsheets/pdf/0304.pdf (erişim: 07.08.2017)

LANDSBERG Eddie, (2012), "Japan's Polite Tobacco War Rages On", https://japantoday.com/category/features/opinions/japans-polite-tobacco-war-rages-on, (erişim: 16.03.2017)

CHINA TOBBACO, "Dünya Sağlık Örgütü Cenevre Sözleşmesi Tütün Kontrolü" http://www.tobacco.gov.cn/history_filesystem/2014yckz/zjjd-12.html, (erişim: 06.06.2017)

CHINA, "2017 Sigara Tüketim Vergileri" http://m.yjbys.com/wage/251398.html#artcent

NATIONAL TAX AGNECY JAPAN, "Japonya Tütün Ürünleri Vergi Revizyonu", http://www.nta.go.jp/sonota/sonota/osirase/data/h28/tabacco/01.htm,(erişim 22.07.2017)

ZOOL, "Almanya'da Uygulanan Tütün Vergisi Miktarları" http://www.zoll.de/DE/Fachthemen/Steuern/Verbrauchsteuern/Alkohol-Tabakwaren-Kaffee/Steuerhoehe/Tabak/tabak_node.htm, (erişim:01.08.2017)

GOV.UK, "İngiltere Özel tüketim Vergisi – Tütün Vergisi Oranları", https://www.gov.uk/government/publications/rates-and-allowances-excise-dutytobacco duty/excise-duty-tobacco-duty-rates (erişim: 03.08.2017)

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, "III sayılı Liste Uygulama Tebliğ" www.gib.gov.tr (erişim: 23.07.32017)

GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI, "Özel Tüketim Vergisi III Sayılı Liste Vergi Oranları" www.gib.gov.tr (erişim: 23.07.2017)

Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi İle Almanya Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştırılması

[1]Muzaffer KOÇ **[2]Bilal AKYOL**

Doç. Dr.,Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, muzaffer.koc@marmara.edu.tr

Öğr. Gör.,Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, bilalakyol@klu.edu.tr

Özet:Dünya tarihinde ilk kapsamlı sosyal güvenlik sistemi Almanya'da kurulmuştur. 1883 yılından itibaren sağlık sigortasının kurulması ile başlayan Alman Sosyal Güvenlik Sistemi o tarihten itibaren sürekli olarak gelişmeye devam etmiş ve dünyanın en iyi sosyal güvenlik sistemlerinden biri konumuna gelmiştir. Türkiye ise modern anlamda sosyal güvenlik sistemi bakımından oldukça geç kalmış bir ülke olmasına rağmen özellikle 2006 yılında kabul edilen 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile sosyal güvenlik sistemini adeta baştan yenileyerek gayet kapsamlı bir yapıya kavuşturmuştur. Bu çalışmada önce Almanya'nın primli sosyal güvenlik sistemi incelenmiş daha sonra Türkiye'nin primli sosyal güvenlik sistemi ile karşılaştırılmıştır. Yapılan çalışma neticesinde iki ülke arasında primli sosyal güvenlik rejiminde, yatırılması gereken katkı paylarının oransal olarak birbirine çok yakın olduğu, iki ülke arasında örgütlenme bağlamında ciddi farklılıklar bulunduğu, özellikle işsizlik sigortasındaki hak kazanma ve yararlanma kriterleri arasında çok ciddi farklılıklar olduğu, Almanya'da Türkiye'den farklı olarak Bakım Sigortası ve İflas Sigortası adında farklı bir sigorta kolu olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Almanya, Türkiye, Sosyal, Güvenlik, Primli

1. Giriş

Sosyal güvenlik, bir toplumu oluşturan herkesi, her tehlikeye karşı koruma kapsamına alma ve insanlara yaşadıkları toplum içinde insan haysiyetine yaraşır bir hayat standardı sağlama amacı taşır ve esasta bir gelir transferi niteliğindedir. Sosyal güvenlikle ilgili problemlerin temelinde, bu transfere konu olacak kaynağın bulunabilmesi yatar. Sosyal güvenlik sistemini kurma ve herkesi kapsama alma konusunda tam bir fikir birliği ve siyasi irade oluşsa bile, transfere konu olacak kaynağın varlığı önemli bir problem alanıdır. Bu anlamda, bir ülkede, sosyal güvenlik sisteminin kapsamını, bu amaca tahsis edilen iktisadi kaynakların varlığı belirler. Milli ekonominin, sosyal güvenlik üzerinde köklü ve derin etkileri bulunmaktadır. Bir ülkenin sosyal güvenlik sistemi, o ülke ekonomisinin gelişme derecesine göre şekillenmektedir. Türkiye Sosyal Güvenlik Sistemi ile Almanya Sosyal Güvenlik Sisteminin karşılaştırıldığı bu çalışmada ülkelerin iktisadi yapı ve gücünün, sosyal güvenlik sisteminin oluşumunu ve gelişimini ciddi şekilde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

2. Almanya'ya Ait Bilgiler

Resmi adı Almanya Federal Cumhuriyeti olan Almanya, Orta Avrupa'da bir ülkedir. Federal, parlamenter ve temsili bir demokrasiye sahip olan Almanya'nın yönetim şekli cumhuriyettir. Politik sistemi kuruluş yılı olan 1949'da ilan edilen ve adı "Grundgesetz" olan bir anayasaya dayanmaktadır. Devlet; cumhuriyet, demokrasi, federalizm, hukuk devleti ve sosyal devlet olmak üzere beş temel üzerine kurulmuştur. Ülke 16 eyalete ayrılmıştır. Eyaletlerin kendi yasama, yürütme ve yargı organları bulunmaktadır. Yerel yönetimler konusunda eyaletlerin düzenlemeler yapma yetkileri de vardır. Siyasi yapılanma içerisinde kuvvetler ayrılığı esastır ve yürütme yargıya karşı sorumludur. Anayasa mahkemesinin kararları tüm devlet organları için bağlayıcıdır (KTO, 2007).

1871 öncesi feodal sistemin hâkim olduğu Almanya'da bu tarihte Otto Von Bismack ülkenin siyasal olarak birleşmesini sağlamıştır. 1918'de 1. Dünya Savaşı'nda yenilen Almanya'da kral Kaiser Wilhem II tahttan çekilmiş böylece ülkede cumhuriyet rejimine geçilmiştir. 1933 yılında Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi lideri Adolf Hitler iktidarı ele geçirerek Şansölye (Başbakan) olmuş ve ülkeyi II. Dünya Savaşına

sokmuştur. 1945 yılında Almanya II.Dünya Savaşı'ndan da yenik ayrılmış ve böylece 1949 yılında Batı Almanya olarak da adlandırılan Almanya Federal Cumhuriyeti ile Doğu Almanya olarak da adlandırılan komünist Demokratik Almanya Cumhuriyeti olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 1957 yılında Batı Almanya, Avrupa Ekonomik Topluluğuna kurucu üye olarak katılmıştır. Doğu ve Batı Almanya arasında vatandaşların serbest geçişini engellemek üzere 1961 yılında inşa edilen Berlin Duvarı 1989 yılında yıkılmış ve iki ülkenin tekrar birleşmesinin yolu açılmıştır. 1990 yılında Helmut Kohl önderliğinde Almanya Federal Cumhuriyeti ile Demokratik Almanya Cumhuriyeti tekrar birleşerek Almanya Federal Cumhuriyeti siyasal yapısı ile yoluna devam etmiştir (BBC, 2016).

Almanya Federal Cumhuriyeti dünyanın en gelişmiş sanayi ülkelerinden biridir. G8 olarak adlandırılan sekiz büyük sanayi devleti grubuna da dahil olan ülke, sosyal piyasa ekonomisi yönünde gelişmiş olup ABD ve Japonya'nın ardından dünyanın en büyük ulusal ekonomisidir. Ülkede 2015 yılından itibaren saatlik asgari ücret uygulamasına geçilmiş olup, haftalık çalışma süresi azami 38 saat olarak belirlenmiştir. Kişilerin asgari ücretten yararlanabilmesi için 18 yaşını doldurmuş ve mesleki eğitimini tamamlamış olma şartı aranmakta olup uzun süreli işsiz olanların iş hayatına kolayca girebilmeleri için ilk 6 ay boyunca asgari ücretten çalıştırılması zorunluluğu bulunmamaktadır.

Tablo 1: Ekonomik Göstergeler

Ekonomik Gösterge	Değer
İşsizlik	%3,8 (2017-06)
Enflasyon	%1,7 (2017-07)
GSYİH	3467 Milyar $ (2016-12)
Kişi Başına GSYİH	45.552 $ (2016-12)
Cari İşlemler Dengesi	17.286 Milyon € (2017-05)
Sosyal Güvenlik Primleri Oranı	%39,76
Asgari Ücret	8,84 €/Saat (2017 yılı için)

Kaynak: http://tr.tradingeconomics.com/germany/indicators Erişim:31.07.2017

Almanya, Avrupa Birliği ülkeleri arasında en fazla nüfusa sahip olup, nüfusu 2015 Temmuz ayı itibariyle 80,722,792 dir. Ülkede nüfus artış hızı -0,16% olup ortalama yaş 46,8'dir. Ülke nüfusunun sadece %23,05'i 25 yaş altındadır. Bu haliyle yaşlanan bir nüfus yapısına sahiptir. Ortalama yaşam süresi 80,70'dir. Nüfusun %91,5'ini Almanlar oluştururken %2,4'lük oranla en büyük azınlığı Türkler oluşturmaktadır. Fakat ülkede Türkçe resmi azınlık dili olarak tanınmamıştır. Ülke nüfusunun %75,3 'ü kentlerde yaşarken en kalabalık şehir 3,563,000 nüfusu ile başkent Berlin'dir. Almanya 45,3 milyon kişilik işgücüne sahip olup işgücünün %1,3'ü tarım, %24,2'si sanayi, %74,3'ü hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir (Cia.gov, 2017).

3. Sosyal Güvenlik Sistemi

Almanya halen dünyanın en kapsamlı sosyal güvenlik sistemlerinden birisine sahip olan bir ülke konumundadır. Fakat, özellikle yaşlanan nüfusu ve bunun yanında son dönemlerde dünyayı saran ekonomik kriz nedeniyle sosyal güvenlik sisteminin finansmanında büyük zorluklar yaşamaktadır.

3.1.İdari Yapılanma

Almanya'da sosyal güvenlik sistemi tek bir bakanlık üzerinden değil sigorta koluna göre farklı bakanlıklar tarafından yürütülmektedir.

Tablo 2: İdari Yapılanma

Sigorta Kolu	İlgili Bakanlık
Sağlık Sigortası	Federal Sağlık Bakanlığı
Uzun Dönem Bakım Sigortası	

Emeklilik Sigortası	
Kaza Sigortası	Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı
İşsizlik Sigortası	
Aile Yardımları	Federal Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı

Ayrıca Sosyal güvenlik ağının örgütsel yapısı sigorta kollarının yönetildiği fonlar tarafından oluşmaktadır. Bu fonlar (yerel hastalık fonları, endüstriyel fonlar, kırsal fonlar, denizcilerin fonları, madencilerin fonları, zanaatkârların fonları vb.), "kendi kendine yönetim esasına" bağlı olarak hizmet veren ve yasalarla görevleri belirlenen sosyal güvenlik kurumlarıdır.

3.2.Sosyal Güvenlik Sisteminin Kapsamı

Almanya'da sosyal güvenlik sistemi pek çok ülkede olduğu gibi ilgili kişinin prim yatırmak suretiyle faydalanabildiği "kuşaklararası dağıtım modeli" sistemine göre işleyen ve zorunlu bir sigorta programı olan primli sosyal güvenlik rejimi ve ilgili kişinin herhangi bir prim yatırmadan yararlanabildiği primsiz sosyal güvenlik rejimi olmak üzere iki yapılıdır.

Primli rejimde işçi, işveren ve devlet üçlü bir yapıyla katkı sağlamaktadır. Primsiz rejimde ise sosyal güvenlik ilkesinin bir gereği olarak muhtaç bireylerin korunması için yapılan sosyal yardım ve hizmetlerden oluştuğu için sistemin bütün finansmanı devlet tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca çocukların sağlık ve eğitimlerine katkıda bulunmak amacıyla ailelerine yapılan yardımlar da primsiz ödemeler kapsamında devlet tarafından yapılmaktadır (Koçer, 2014).

16 yaşını dolduran ve Almanya'da ikamet eden herkes sigorta yükümlülüğü olmasa dahi isteğe bağlı olarak sigorta yaptırabilmektedir.

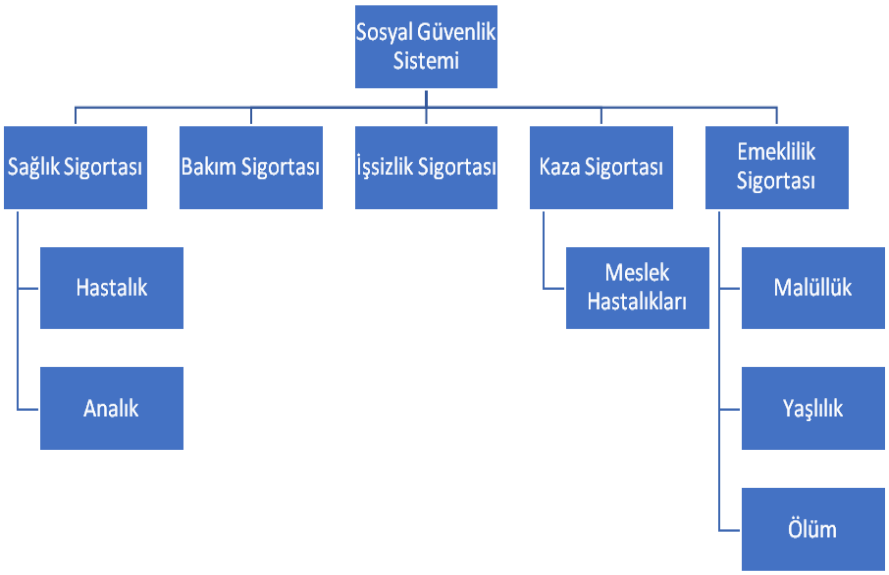
Geliri 450 Avronun altında olan işçilerden herhangi bir prim kesintisi yapılmamaktadır (legal-migration.de, 2017). Maden işlerinde emeklilik sigortası prim oranları yüksek olup, işçilerden %9,35, işverenlerden ise %15,45 olmak üzere toplam %24,80 oranında kesinti yapılmaktadır. Ayrıca işverenler için aylık %0,09 oranında prim kesintisi yapılan İflas Sigortası mevcuttur. Bu sigorta sayesinde işverenin iflası durumunda işçiye 3 ay boyunca bu sigorta kolundan ödeme yapılmakta olup işçiden herhangi bir prim kesintisi yapılamamaktadır

Tablo 3: Sigorta Prim Oranları

	İşçi Prim Oranı %	İşveren Prim Oranı %	Toplam Prim Oranı %
Sağlık Sigortası	7,3	7,3	14,6
Bakım Sigortası	1,275	1,275	2,55
Emeklilik Sigortası	9,35	9,35	18,7
İşsizlik Sigortası	1,5	1,5	3,0
İflas Sigortası		0,09	0,09
Kaza Sigortası	İşin risk derecesine göre değişen oranlar uygulanmaktadır. Ortalama 1,22 oranında işverenden kesinti yapılmaktadır		

Kaynak: http://www.lohn-info.de/beitragsberechnung.html Erişim 31.07.2017

Şekil 1'de de gösterildiği gibi Almanya'da primli sosyal güvenlik rejimi Sağlık Sigortası, Bakım Sigortası, Emeklilik Sigortası, İşsizlik Sigortası ve Kaza Sigortası olmak üzere 5 ana sütun üzerine kurulmuştur.

Şekil 1: Almanya Primli Sosyal Güvenlik Rejimi

3.2.1. Sağlık Sigortası

1 Ocak 2009'dan itibaren, Almanya'da yaşayan herkes için zorunlu/özel sağlık sigortalarına üyelik mecburi hale getirilmiştir. 1 Nisan 2007 tarihinden itibaren nakdi yardımlardan yararlanabilmek için kapsam dahilinde olan kişilere hastalık sigortası zorunlu hale getirilmiştir. Bu sigorta kollarından kişilere, sağlık bakım yardımları ile nakdi yardımlar verilmektedir. Hastalık ve analık sigortası kapsamında, yıllık belirli bir miktara kadar geliri olan ve iş sözleşmesiyle çalışanlar ile kendi sigortalılıkları olmamak şartıyla bunların eşleri/partnerleri, öğrenci/çıraklarsa 25 yaşına kadar, aksi halde 18 yaşına kadar olan çocukları, emekli aylığı alanlar, öğrenciler, belirli şartları taşıyan maluller, çıraklar ve işsizlik yardımı alanlar yer almaktadır. Daha önce zorunlu sağlık sigortasından ayrılmış olan kişilerin de belirli şartları sağlamak kaydıyla, gönüllü olarak sisteme katılabilmeleri mümkündür. Kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlar kapsam dışında bırakılmıştır. Madenciler, sanatçılar, kamu çalışanları ve kendi adına ve hesabına bağımsız çalışan çiftçiler için ise özel düzenlemeler yapılmıştır. Hastalık ve analık sigortasından yapılan yardımların finansmanı, sigortalılar ve işverenlerden sağlanan prim kesintileri ve devlet desteği ile sağlanmaktadır. Devlet, sigorta temelli olmayan yardımlar ile hastalık kasasına bağlı olmayan/ düşük gelirli işlerde çalışan kadınlara sağlanacak analık yardımları ve emekli aylığı almakta olan çiftçilerin sağlık yardımları için katkı sağlamaktadır (SGK, 2012).

Hastalık kasası üyelerine, nakdi sağlık yardımları kapsamı içinde; nakdi hastalık yardımları ve nakdi tıbbi yardımlar sağlanmakta iken, 12 yaşından küçük hasta çocuğu olan sigortalılara nakdi hastalık yardımları ile hastalık kasalarının kadın mensuplarına nakdi analık yardımı sağlanmaktadır. Hastalık yardımı olarak işveren tarafından ilk 6 hafta için sigortalıya kazançlarının tamamı verirken, 6. haftadan sonra, hastalık kasalarınca sigortalılara, brüt gelirlerinin %70'i kadarlık tutarı, net maaşlarının %90'ını geçmemesi, ayrıca aynı hastalık sebebiyle 3 yıllık dönem boyunca 78 haftayı aşmamak şartıyla verilmektedir. Ayrıca, 12 yaşından küçük ve hastalık sebebiyle bakımı gereken çocuğa sahip sigortalılar, bir yılda, her bir ebeveyn için 25 çalışma gününü geçmemek şartıyla, yalnız yaşıyorsa en fazla 20, aksi takdirde 10 çalışma günü için nakdi hastalık yardımı almaktadır (SGK, 2012).

İş akdi ile çalışmakta olan hastalık kasası üyesi kadınlara analık yardımı olarak, yardımdan önceki son 3 aya ait ortalama net kazançlarının tamamı kadarlık tutarı, doğumdan önce 6 hafta ve doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere ödenmektedir. Eğer sigortalının net kazancı, analık yardımından daha yüksekse aradaki fark işveren tarafından ödemektedir. Hamile olarak bir işyerinde hizmet akdi ile çalışmakta olan sigortalılar, iş yerindeki tehlikelere karşı özel bir şekilde korunmaktadır. Bu kişilere, hamileliğin ilk gününden itibaren doğumu takip eden dört aya kadarki dönem süresince, özel iş güvencesi

sağlanmaktadır. İstisnai durumlar dışında, bu durumdaki sigortalıların işlerine son verilememektedir (SGK, 2012).

3.2.2. Uzun Süreli Bakım Sigortası

Bakım sigortası, bakıma muhtaçlık riskinin karşılanması amacıyla, bağımsız ve sağlık sigortası kapsamında olan her sigortalı için zorunlu bir sigorta koludur. Bireysel sağlık sigortasına sahip olan kişiler bireysel bakım sigortasını da yaptırmakla yükümlüdürler. Bu sigorta kolu bakıma muhtaç olan kişilere destek olmak amacıyla yürürlüğe konulmuştur. Bu sigorta kolu ile sigortalıların cinsiyetlerine göre bakıma muhtaçlık halleri ve ihtiyaçları karşılanırken, sigortalının kültürel değerleri de dikkate alınmaktadır. Oluşan maliyetlerin finansmanı çalışan ve işverenlerden yapılan prim kesintileri vasıtasıyla sağlanmaktadır. Prim kesintileri sadece sigortalı kişinin gelirine göre belirlenmekle birlikte, aile üyeleri ve kayıtlı hayat arkadaşları için kesinti yapılmamaktadır (Metin, 2014).

Bu hizmetle; kişisel bakım, beslenmeye yardım, hareketlilik kazandırma ve ev hizmetlerine yardım gibi destek unsurları sağlanmaktadır. Uzun dönem bakım kasalarının Tıbbi Değerlendirme Kurullarının, sigortalıların bakım ihtiyaçlarına yönelik yapacağı değerlendirmelerin netiecesinde, kişinin gereksinimine göre, önemli derecede bakım, yoğun bakım/yüksek yoğunluklu bakım seçeneklerinden biri çerçevesinde bakım hizmeti sağlanmaktadır. Bu bakım; sigortalının evinde, bir bakımevinde/kısmen evde kısmen bakımevinde yardım sağlama seçeneklerinden biri olabilmektedir. Bakım hizmetine hak kazanmada, sigortalının başvuru tarihinden önceki 10 yıl içinde en az 2 yıl bu kapsamda sigortalı olma şartı aranmaktadır. Bununla birlikte, önemli derecede bakım için günde en az bir kez, yoğun bakım için günde en az üç kez ve yüksek yoğunluklu bakım için günde 24 saat bakıma ihtiyaç duyma şartlarının yerine getirilmesi gerekmektedir (SGK, 2012).

3.2.3. Emeklilik Sigortası

Emeklilik sigortası Malullük, Yaşlılık ve Ölüm aylığı şeklinde üç kısımdan oluşmaktadır.

Malullük: Maluliyet aylığı için kısmi veya tam iş göremezlikle birlikte, 5 yıl prim ödemesi yapmak ve maluliyet durumunun ortaya çıkmasından önceki son 5 yıl içinde en az 36 ay zorunlu prim ödemesi yapılmış olma şartları aranmaktadır. 65 yaşından itibaren maluliyet aylığının yerini miktar olarak ondan az olmamak kaydıyla yaşlılık aylığı almaktadır.

Yaşlılık: Yaşlılık aylığı alabilmek için yaş şartı, 1947 yılından önce doğanlar için 65 yaş, 1947-1964 yılları arasında doğanlar için 2012-2029 yılları arasında 65 yaştan 67'ye yükseltilerek ve 1964 ve sonrasında doğumlular için 67 yaş olarak uygulanmaktadır. 65 yaş şartı ile birlikte en az 5 yıl prim ödeme şartı da aranmaktadır. Bu genel uygulamanın yanında 60 yaşını doldurduktan sonra çeşitli kriterleri sağlamak kaydıyla kişilere yaşlılık aylığı bağlanmaktadır. Ayrıca erken emeklilik veya ertelenmiş emeklilik seçenekleri de mevcuttur (SGK, 2012).

Ölüm Aylığı: Emekli aylığı alan kişi ölürse veya en az 5 yıl prim ödemişse sigortalının dul kalan eşine ve çocuklarına ölüm aylığı bağlanır. Evlilikleri/birliktelikleri 1 yıldan az olmamak şartıyla, ölen kişinin geride kalan dul eşine/partnerine, ölümü takip eden aydan itibaren, 24 ayı geçmeyecek şekilde küçük dul aylığı bağlanmaktayken (Sigortalının emekli maaşının %25'i), 45 yaşını doldurmuş olanlar (2012-2029 arasında tedrici olarak 47 olacak), malul çocuğu olanlar/18 yaşından küçük çocuklarına bakanlar büyük dul aylığı (Sigortalının emekli maaşının %55'i) almaktadırlar. Boşanmış eşe, uzun vadeli sigortalardan kaynaklanan hakların eşler arasında paylaştırılması şeklinde dul ve yetim aylığı bağlanmaktadır. Büyük dul aylığı alan kişilerden 3 yaşından küçük çocuğu olanlara, çocuk bakım desteği sağlanmaktadır. Geride kalan çocuklara, 18 yaşından sonra gelir testine tabi tutulmak ve öğrenci, sosyal/çevre gönüllüsü veya özürlü olmak şartıyla 27 yaşına kadar yetim aylığı bağlanmaktadır (SGK, 2012).

3.2.4. İşsizlik Sigortası

Almanya'da işsizlik yardımları, sosyal güvenlik ve sosyal yardımların karışımı şeklinde uygulanmaktadır. İşsizlik Sigortası, ev hizmetlerinde çalışanlar, çıraklar ve stajyerler de dâhil olmak üzere, hizmet akdiyle çalışan kişiler ve belirli şartları sağlayan diğer bazı grupları kapsamakla birlikte, gönüllülük esasıyla kendi namına ve hesabına bağımsız çalışanlar, bakıcılar ve yabancı işçiler de kapsama girmektedirler. Sigorta, düzensiz işlerde çalışanları kapsamamakla birlikte sosyal yardım açısından ihtiyaç halinde olan herkesi çalışıp çalışmadığına bakılmaksızın kapsamaktadır. İşsizlik yardımlarının finansmanı, sigortalılardan, kendi nam ve hesabına bağımsız çalışanlardan ve işverenlerden alınan prim kesintileri ile devlet desteği ile sağlanmaktadır. Merkezi ve yerel hükümetler bu sahada, açıkların kapatılması için destek vermekle birlikte sosyal yardım olarak işsizlik yardımlarının finansmanını sağlamaktadırlar (SGK, 2012).

Hiç çalışmayan veya bir iş yerine bağlı/serbest olarak, haftada 15 saatin altında çalışan herkes işsiz sayılmaktadır. İşsizlik durumunun bildirimi için kişi İş Ajansı'na giderek işsiz kaldığını bildirmek zorundadır. Hak ediş süresi, işsizlik bildiriminden önceki son 2 yıl içerisinde en az 12 ay (360 gün) çalışılan işyeri üzerinden veya başka bir sebepten dolayı (örneğin hastalık parası aldığı için) Federal İş Ajansı'nda sigortalı olunması halinde doldurulmuş sayılmaktadır. Ayrıca bir yakınına bakmakta olan, haftalık minimum 15 saat olmak şartıyla serbest çalışmakta olan veya Avrupa Birliği (AB) üyesi ya da AB ile ortaklık anlaşması bulunan ülkeler dışındaki bir ülkede çalışmakta olanlara, işsizlik sigortasına gönüllü prim ödemek yoluyla katılma imkânı tanınmaktadır. İşsizlik Sigortası ödeneği prim ödeme gün sayısı ve yaşla orantılı olarak 6 aydan 24 aya kadar ödenmektedir (Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, 2015)

Sosyal Sigorta Niteliğindeki İşsizlik Yardımı: Hak kazanabilmek için, tam işsizlik uygulaması altında olmak üzere; son 2 yıl içinde en az 12 ay prim yatırmış olmak, bir istihdam bürosuna kayıtlı olmak ve aktif olarak iş aramak şartlarını yerine getirmek gerekmektedir. Kişiler çocuk sahibi iseler, net kazançlarının %67'si, aksi halde %60'ı oranında, yaş ve çalışma sürelerine bağlı olarak işsizlik yardımına hak kazanmaktadırlar. İşsizlik yardımı 6 ay ila 24 aylık bir süre aralığında verilmektedir. İş akdini iş sözleşmesine aykırı veya sebepsiz olarak fesheden çalışanların, 12 haftaya kadar bir bekleme süresini doldurması gerekebilmektedir. Bunun yanında, makul bir işi gerekçesi olmaksızın reddeden işsize daha önce bağlanmış olan işsizlik yardımı bir süreliğine (en fazla 12 hafta) dondurulabilmektedir. Sigortalılar, işyerindeki ekonomik yeniden yapılanma nedeniyle, işyeri personelinin en az 1/3'ünün çalışma sürelerinin azalması ve brüt aylık gelirlerinin en az %10'u oranında gelir kaybına uğramış olmaları şartıyla, önceki ve mevcut gelirleri arasındaki farkın, çocuk sahibi olanlar için %67'si, çocuk sahibi değillerse %60'ı oranında, (6 -24 ay arasında değişen süreler boyunca) kısa çalışma ödeneğine hak kazanmaktadırlar. Ayrıca, yine aynı sebeple işten çıkarılma riski taşıyan kişilere, işten atılmalarının önüne geçmek için, önceki ve mevcut gelirleri arasındaki farkın, çocuk sahibi olanlar için %67'si, çocuk sahibi değillerse %60'ı oranında ve en fazla 12 ay boyunca kısa çalışma transfer ödeneği bağlanmaktadır. Bunun yanında, kötü hava şartları sebebiyle işlerine ara verilmek zorunda kalan inşaat işçilerine, önceki ve mevcut gelirleri arasındaki farkın, çocuk sahibi olanlar için %67'si, çocuk sahibi olmayanlar için %60'ı oranında, 1 Kasım-31 Mart tarihleri arasındaki dönem için kötü hava ödeneği sağlanmaktadır (SGK, 2012)

Sosyal Sigorta Yardım İşsizlik Yardımı: 15 yaş ile emeklilik yaşı arasında bir yaşta olmakla birlikte iş aramakta olan muhtaç kişilere (daha iyi bir iş arayanlar ve sosyal sigorta niteliğinde işsizlik yardımı alan kişiler de dâhil olmak üzere), aile durumuna bakılarak yapılan gelir testine göre, sosyal yardım niteliğinde ve temel ihtiyaçlarına yetecek miktarda işsizlik yardımı sağlanmaktadır. Ayrıca, konaklama ve ısınma masrafları için de destek verilmektedir. Bu kişilere bağımlı olarak yaşayan aile bireyleri için bağımlı desteği ödemesi yapılmaktadır (SGK, 2012).

3.2.5. Kaza Sigortası

Bu sigorta kolunda iş kazaları ve meslek hastalıkları konularında sigortalılara; kapsamlı sağlık yardımları, iş hayatına ve toplumsal yaşama geri dönmeleri için rehabilitasyon hizmetleri ve parasal yardımlar sağlanmaktadır. Kaza sigortası kapsamında, zorunlu olarak hizmet akdi ile çalışmakta olanlar, isteğe bağlı sigortaya tabi işverenler, çıraklar, öğrenciler, gündüz bakım evlerinde bulunan/profesyonel bakım almakta olan çocuklar, tarımda yardımcı aile fertleri, belirli gönüllü faaliyetlere katılan kişiler,

hastanelerde tabi oldukları sigortalar tarafında bedeli ödenen rehabilitasyon hizmeti alanlar kişiler yer almaktadır. Bu sigorta koluna gönüllü katılım da mümkündür. Kamudaki hizmetliler ve devlet memurları için özel hükümler vardır. Bu sigorta kolundan yapılan yardımların finansmanı, işverenlerden alınan prim kesintileri ve devlet desteği ile sağlanmaktadır. Risk derecesine bağlı olmakla birlikte, işverenlerden ortalama bordro meblağının %1,22'oranında kesinti yapılmaktadır. Tarım kaza sigortası, öğrenciler, gündüz bakım evlerinde bulunan çocuklar ve belirli gönüllü faaliyetlere katılanlar için devlet desteği sağlanmaktadır. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sağlanan yardımlarda herhangi bir hak kazanma süresi şartı aranmamaktadır. Bu sigorta kolunda, kazadan sonra 6 hafta süresince işveren tarafından maaşın devamı sağlanırken, 6. haftadan sonra ise "İş Kazası Sigorta Fonu" devreye girer ve en fazla 78 hafta boyunca, sigortalının almakta olduğu son brüt aylığının %80'i geçici iş göremezlik geliri bu fondan ödenmeye başlanır. İş kazası ve meslek hastalığı sebebiyle tamamen malul duruma gelmişse bu kişiye sürekli iş göremezlik geliri (maluliyetten önceki döneme ait maaşının %66,7'si oranında) bağlanır. Meslekte kazanma gücü kaybı %20 ila %99 arasında ise bu kayba göre tam aylığının belirli bir yüzdesi oranında bu gelir bağlanır. Bu durumda, eğer meslekte kazanma gücü kaybı %50'nin üzerinde bir oransa ve kişi bir işte çalışmıyor ve başka bir aylık almıyorsa, temel emekli aylığının %10'u oranında ağır maluliyet desteği verilir. Kişi, başkasının bakımına muhtaçsa aylık olarak devamlı bakım yardımı verilir. Ölen kişinin geride kalanlarına (boşanmış eş de dâhil) ölüm sonrasında, 3 ay için ölen kişinin son kazancının %66,7'si oranında dul ve yetim aylığı bağlanır. Daha sonra, eğer dul eş 45 yaş üzerindeyse, malul veya en az bir çocuğa bakıyor ise ölenin son kazancının %40'ı oranında dul ve yetim aylığı verilmeye devam edilirken, bu şartlar yerine getirilemez ise 24 aylık bir dönem için ölen kişinin son kazancının %30'u oranında ödeme yapılır. 18 yaşından küçük her bir yetim, eğer okuyorsa 27; diğer hallerde ölen kişinin son kazancının %20'si oranında (her iki ebeveyni de ölmüşse %30) yetim aylığı almaktadır. Geride kalanlar, dul ve yetim aylığına hak kazanacak şartları taşımıyorlarsa ve ölen, en az %50 oranında meslekte kazanma gücü kaybına uğramışsa, ölen kişinin kazancının %40'ı oranında götürü bir dul ve yetim ödeneği verilmektedir. Bekâr olan ebeveyn ve büyükanne ile büyükbabanın her biri, ölen kişinin kazancının %20 'si oranında (çift olarak yaşıyorlarsa %30) gelir testine bağlı olarak dul ve yetim yardımı almaktadır. Ölüm aylığının toplam tutarı ölen kişinin kazancının %80'ini geçememektedir. Ayrıca, belirli bir miktarda cenaze yardımı da yapılmaktadır (SGK, 2012)

3.3.Sosyal Güvenlik Sisteminin Finansmanı

Uzun vadeli sigorta kollarında üçlü finansman modeli uygulanmaktadır; Sigortalılardan prim kesintileri, aylık gelirlerinin %9,325'i oranındayken, geliri belirli bir sınırın altında olanlardan bu kesinti yapılmamaktadır. Kendi adına ve bağımsız çalışanlarda ise %19,9 oranında kesinti yapılmaktadır. İşverenlerden yapılan kesinti ise yapılan işin risk seviyesine göre değişmekle birlikte, işçinin aylık bordrosunun %20,545'idir.

Devlet, sigorta temelli olmayan yardımların finansmanını sağlamakla birlikte, sigorta temelli yardımlar için de katkı sağlamaktadır. Ayrıca, çocuk yetiştirme dönemleri boyunca da primleri devlet ödemektedir. Bu şekilde, zorunlu emeklilik sigortasına ait toplam harcamaların %31'i devlet tarafından finanse edilmektedir.

Hastalık Kasaları primleri toplanarak, emeklilik sigortası kurumlarına aktarılmaktadırlar.

4. Türkiye İle Karşılaştırma

Türkiye'de sosyal güvenlik sistemi primli rejimde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı primsiz rejimde ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı eliyle yürütülmektedir. Almanya'da ise Sağlık ve Bakım Sigortaları Federal Sağlık Bakanlığı, Emeklilik, Kaza ve İşsizlik Sigortaları Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, Aile yardımları ise Federal Aile, Yaşlılar, Kadınlar ve Gençlik Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

Tablo 4'te iki ülke arasındaki prim katkılarının karşılaştırılması verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere uzun dönemli sigorta kollarının finansmanı iki ülkede de işçi ve işverenden sağlanan prim kesintileri ile yapılmaktadır fakat Almanya'da işçiden ve işverenden kaza sigortası hariç eşit oranlarda kesinti yapılırken, Türkiye'de ise işverenden işçiye nispeten daha yüksek oranlarda kesinti yapılmaktadır.

Tablo 4: İki Ülkenin Sosyal Güvenlik Prim Oranları

Ülke	İşçi Payı	İşveren Payı	Toplam
Almanya	%19,425	%20,735[1]	%39,87
Türkiye	%15	%22,5[2]	%37,50

Primli sigorta rejimi Türkiye'de 4 sütun dan oluşmaktayken Almanya'da 5 sütundan oluşmaktadır.

Tablo 5: İki Ülkenin Primli Sigorta Rejimlerinin Karşılaştırılması

Türkiye	Almanya
Kısa Vadeli Sigortalar	Sağlık Sigortası
İş Kazası	Hastalık
Meslek Hastalığı	Analık
Hastalık	
Analık	
Genel Sağlık Sigortası	Bakım Sigortası
İşsizlik Sigortası	İşsizlik Sigortası
Uzun Vadeli Sigortalar	Emeklilik Sigortası
Malullük	Malullük
Yaşlılık	Yaşlılık
Ölüm	Ölüm
	Kaza Sigortası
	Meslek Hastalıkları

Türkiye'de Tablo 5'ten de görüleceği üzere İş Kazası ve Meslek Hastalıkları kısa dönem sigorta kolları arasındayken Almanya'da ise ayrı bir sigorta kolu olarak faaliyet göstermektedir. Yine Hastalık ve Analık durumları da Almanya'da Sağlık Sigortaları başlığı altında yer almaktadır. Türkiye'de ise Sağlık Sigortalarının karşılığı olarak Genel Sağlık Sigortası yer almaktadır.

İki ülke arasındaki en bariz fark Almanya'da olan fakat Türkiye'de olmayan Bakım Sigortası koludur.

Sağlık Sigortası Almanya'da devlet veya özel sektör eliyle yürütülmekte olup sisteme katılım zorunludur. Türkiye'de ise Genel Sağlık Sigortasına katılım zorunlu olmasına rağmen sadece devlet eliyle yürütülmektedir. Bu sigorta kolundan yararlananlarla ilgili prim ödemelerinde yaş kriterleri iki ülke arasında aynıdır.

Hastalık hallerinde Türkiye'de ilk 2 günün ücreti SGK tarafından ödenmemekte veya işveren tarafından karşılandıktan sonra 3. Günden itibaren SGK tarafından yatarak tedavilerde ücretin ½'si ayakta tedavilerde ise 2/3'si şeklinde geçici iş göremezlik ödeneği olarak verilir. Almanya'da ise ilk 6 hafta için işveren tarafından işçinin ücretinin tamamı ödenirken, 6. haftadan sonra sigortalı kişilere brüt gelirlerinin %70'i tutarındaki meblağ net maaşlarının %90'ını geçmemek ve aynı hastalık için 3 yıllık dönem için 78 haftayı aşmamak koşullarıyla verilmektedir.

Analık hallerinde Türkiye'de toplam 16 haftalık analık izni verilerek sigortalıya Geçici İş Göremezlik Ödeneği bağlanmaktadır. Almanya'da ise son 3 aydaki ortalama kazançlarının tamamı tutarındaki meblağ 13 haftalık süre için verilmektedir. Ayrıca kadın işçiye hamileliğin ilk gününden itibaren doğum yaptıktan sonraki 4 aya kadar özel iş güvencesi sağlanmaktadır.

Türkiye'de olmayıp Almanya'da olan primli sigorta kolu ise Bakım Sigortasıdır. Mental, Psikolojik ya da fiziksel rahatsızlığı olan ve en az 6 ay süreyle bakıma muhtaç kişilere uzun dönem bakım fonları ve profesyonel bakım sağlayıcıları arasında yapılan anlaşmalarla içeriği belirlenen paketler dâhilinde bakım hizmeti verilmekte ve bu hizmet kişisel bakım, beslenme yardımı, hareketlilik kazandırma ve ev hizmetlerine yardım gibi unsurları içermektedir.

1 Kaza Sigortası prim oranı ortalama 1,22 olarak hesaplanmıştır; işin risk derecesine göre artış göstermektedir

2 Gerekli şartları sağlayan ve 4/1(a) maddesine göre sigortalı çalıştıran özel sektör işverenlerine %5 oranında indirim teşviki verilmektedir

Almanya'daki adı Emeklilik Sigortası olan kolun Türkiye'deki karşılığı Uzun Vadeli Sigortalardır. Her iki ülkede de Malullük, Yaşlılık ve Ölüm şeklinde üç kola ayrılmaktadır.

Tablo 6'dan da görüleceği gibi Türkiye'de prim ödeme süreleri Almanya'ya kıyasla daha uzun vadeli fakat yaş şartı ise daha düşüktür. Bunun sebebi iki ülke arasındaki genç nüfus oranı ile gelişmişlik farkı şeklinde açıklanabilir.

Tablo 6: İki Ülkenin Malullük Yaşlılık ve Ölüm Sigortaları Şartlarının Karşılaştırılması

Sigorta	Türkiye			Almanya		
Kolu	Prim	Kıdem	Yaş	Prim	Kıdem	Yaş
Malullük3	1800 gün	10 yıl		36 ay	5 yıl	
Yaşlılık	7200 gün		Erkek 60 Kadın 58 Yaş4	5 yıl prim ödeme		65-67 yaş5
Ölüm	900 gün6	5 yıl		5 yıl prim ödeme		

Ölüm Aylığı Türkiye'de ölüm anında Malullük ve Yaşlılık aylığı alması şartıyla sigortalının maaşının %50'si veya %75'i eşine, %25'i çocuklarına ve şartlar oluşmuşsa %25'i sigortalının bakmakla yükümlü olduğu muhtaç anne ve babasına bağlanırken Almanya'da ölen sigortalının dul kalan eşi veya -Türkiye'den farklı olarak- partneri 45 yaşından küçük ise maaşının %25'i oranında, 45 yaşından büyük ise %55 i oranında ölüm aylığı bağlanmaktadır. Ölen kişinin çocuklarına ise 18 yaşına kadar yetim aylığı bağlanmaktadır.

Türkiye'de Almanya'ya kıyasla oldukça yeni bir uygulama olarak sayılabilecek İşsizlik Sigortasında, son 3 yılda en az toplam 600 gün ve son 120 gün kesintisiz olarak prim yatırmış olmak kaydıyla 180 günden 300 güne kadar son 4 aydaki ortalama ücretinin %40'ı oranında işsizlik ödeneği bağlanmaktadır. Bu ödenek hiçbir halde asgari ücret brüt tutarının %80'ini geçememektedir. Ayrıca sistemden faydalanabilenlerin sayısı sisteme giriş için aranan çalışma şartları ve iş akdinin sonlandırılmasında aranan şartlardan dolayı oldukça kısıtlı kalabilmektedir. Almanya'da ise sisteme zorunlu olarak dâhil olanlar dışında gönüllü olarak da dâhil olabilmek mümkündür. Her iki ülkede de primler işçi, işveren ve devlet olmak üzere üçlü finansman yoluyla yatırılmaktadır. Almanya'da hiç çalışmayan veya haftada 15 saatten az çalışan herkes işsiz sayılmaktadır ve kişinin müracaatı ile son 2 yılda 360 gün prim yatırmış olmak şartıyla işsizlik sigortası alabilmektedir. İşsizlik sigortası ödeneği prim ödeme gün sayısı ve yaşla orantılı olarak 6 aydan 24 aya kadar verilmektedir. Kişilere, çocuk sahibi iseler net kazançlarının %67 'si çocuk sahibi değillerse %60'ı oranında işsizlik ödeneği bağlanmaktadır.

Türkiye'de kısa vadeli sigorta kolları kapsamında olan ve hak sahiplerine geçici ve sürekli iş göremezlik ödeneği bağlanan İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortaları Almanya'da Kaza Sigortası kolu altında

3 Almanya'da 65 yaşından sonra Malullük aylığı yerine Yaşlılık Aylığı bağlanır

4 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar Ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda 2008 yılında yapılan değişiklikle İlk defa bu Kanuna göre sigortalı sayılanlara;

a) Kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmaları ve en az 9000 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması şartıyla yaşlılık aylığı bağlanır. Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için prim gün sayısı şartı 7200 gün olarak uygulanır.

b) (a) bendinde belirtilen yaş şartı;

1) 1/1/2036 ilâ 31/12/2037 tarihleri arasında kadın için 59, erkek için 61,

2) 1/1/2038 ilâ 31/12/2039 tarihleri arasında kadın için 60, erkek için 62,

3) 1/1/2040 ilâ 31/12/2041 tarihleri arasında kadın için 61, erkek için 63,

4) 1/1/2042 ilâ 31/12/2043 tarihleri arasında kadın için 62, erkek için 64,

5) 1/1/2044 ilâ 31/12/2045 tarihleri arasında kadın için 63, erkek için 65,

6) 1/1/2046 ilâ 31/12/2047 tarihleri arasında kadın için 64, erkek için 65,

7) 1/1/2048 tarihinden itibaren ise kadın ve erkek için 65,

olarak uygulanır. Ancak yaş hadlerinin uygulanmasında (a) bendinde belirtilen prim gün sayısı şartının doldurulduğu tarihte geçerli olan yaş hadleri esas alınır. (5510/28)

5 1947 öncesi doğanlarda 65 yaş, 1947'den sonra doğanlarda 67 yaş şartı aranmaktadır

6 4A kapsamında olanlar için geçerlidir. 4B ve 4C için 1800 gün şartı vardır.

faaliyet göstermektedir. Türkiye'den farklı olarak Almanya'da bu sigorta koluna gönüllü olarak katılım mümkündür. Tıpkı Hastalık sigortası gibi ilk 6 hafta ücretinin tamamı işveren tarafından ödenen işçiye 6. Haftadan sonra son brüt kazancının %80'i oranında 78 haftaya kadar geçici iş göremezlik ödeneği veya kişi tamamen malul duruma gelmişse son 1 yıldaki kazancının %66,7'si oranında sürekli iş göremezlik ödeneği bağlanmaktadır.

5. Sonuç

Almanya hem Türkiye'ye kıyasla gelişmişlik düzeyinin verdiği avantajla hem de Sosyal Güvenlik konusundaki köklü geçmişi ve tecrübeleri ile daha gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemine sahiptir. Primli rejime dayanan sigorta kollarında Türkiye daha düşük prim oranları ve tek bakanlığa bağlı olması nedeniyle daha derli toplu, basit ve anlaşılır bir sosyal güvenlik sistemi yapısına sahiptir. Primli sigortalarda en bariz farklılıklar kısa vadeli sigortalarda, işsizlik sigortasında gönüllü katılımda, bakım ve iflas sigortasında ve 65 yaşından itibaren Almanya'da maluliyet aylığının yerine maluliyet aylığından az olmamak şartıyla yaşlılık aylığı bağlanması ile kendisini göstermektedir. Ayrıca işsizlik sigortasının kapsamı kişilerin muhtaç duruma düşmemesi için çok geniş tutulmuştur. Bu da yine Almanya'nın gelişmişlik düzeyi ve zenginliği ile ilintilidir.

Kaynakça

Federal Çalışma ve Sosyal İşler Bakanlığı, (2015) Özetle Sosyal Güvenlik 2015, Çalışma ve Sosyal İşler Federal Bakanlığı.

http://legal-migration.de/html/content/sosyal_guevenlik.html?t=b76b0f7ecbf1c4fefb389b89f52af1c6&tto=635744a7 Erişim: 05.09.2017

http://tr.tradingeconomics.com/germany/indicators Erişim: 31.07.2017

http://www.bbc.com/news/world-europe-17301646 Erişim: 18.04.2016

http://www.lohn-info.de/beitragsberechnung.html Erişim:31.07.2017

https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gm.html Erişim:01.08.2017

Koçer, Ş. Ö., (2014) Almanya Federal Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Sistemi Ve Sistem İçerisinde Sosyal Sigorta Uygulamaları, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara

KTO, (2007) Almanya Ülke Raporu, Konya Ticaret Odası, Konya

Metin, M., (2014) Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki Zorunlu Bakım Sigortası ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Dış İlişkiler ve Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara

SGK, (2012) Avrupa Birliğinde Sosyal Güvenlik, T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Ankara

Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımı Eşitsizliğine Etkisi: OECD Ülkelerini Kapsayan Ekonometrik Analiz

[1]Nadir EROĞLU **[2]Mustafa İlker ULU**

[1]Prof. Dr.,Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, neroglu@marmara.edu.tr

[2]Dr., Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü vollerbroker@hotmail.com

Özet: Günümüzde gelir dağılımı eşitsizliği, en çok tartışılan ve çözümü adına en çok mücadele verilen en önemli ekonomik sorunlardan birisidir. Gelir dağılımı eşitsizliği tüm dünyada olduğu gibi özellikle OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkelerinin birçoğunda artma eğilimindedir. Gelir dağılımı eşitsizliğini azaltabilmek için uygulanan ekonomik politikalardan en önemlisi de kamu harcamalarıdır. Kamu harcamaları içerisinde sosyal yardım harcamaları, gelir dağılımı eşitsizliğini doğrudan etkileyebilen en önemli araçlardan birisidir. Bu çalışmada, 2004-2011 dönemine ait bazı OECD ülkelerinin sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi Panel Veri Analiziyle araştırılmıştır. Bu analizde, yatay kesit boyut OECD ülkeleri ile sınırlandırıldığı için dolayısıyla daha spesifik bir veri seti ile çalışılmış olması nedeniyle değişkenler arasındaki ilişkinin ne yönde ve hangi düzeyde olduğunu tespit etmek için sabit etkiler modeli uygulanmıştır. Ulaşılan bulgulara göre sosyal yardım harcamaları gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaktadır. Başka bir ifadeyle sosyal yardım harcamaları arttığında gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin düzenlenmesinde sosyal yardım harcamalarının eğitim harcamalarından daha etkili olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca, işsizlik ve nüfus artışının gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığı anlaşılmıştır. Dışa açıklık, eğitim harcamaları, yaşlı nüfus ve eğitime katılım ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelir Dağılımı, Sosyal Yardım, Sosyal Harcamalar

1. Giriş

Üretim sonrasında elde edilen gelirin kimler arasında ve adaletli bir şekilde nasıl paylaşılacağı konusu üzerine iktisat tarihi boyunca sürekli tartışmalar yapılmıştır. Günümüzde de gelir dağılımı eşsizliği, özellikle Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin ve dünya ekonomisinin en önemli ekonomik problemlerinden biri olarak görülmektedir. Bunun yanında toplumsal sorunların kaynağı olması nedeniyle ekonomilerdeki siyasi istikrarsızlıkların sebebi olarak da görülmektedir. Toplumsal açıdan önem arz eden, ekonomik ve sosyal maliyeti yüksek olan böyle önemli bir sorunun çözümü için ülkelerin büyük bir çaba sarfettikleri görülmektedir.

Tüm ekonomilerde gelir dağılımı eşitsizliğinin çözümü adına uygulanan iktisadi politikalardan en önemlisi kamu harcamaları içerisinde yer alan kamu sosyal yardım harcamalarıdır. Sosyal yardım politikaları, diğer iktisadi politikaların aksine gelirin adaletsizce dağıtılmasıyla ortaya çıkan yoksul kesimin gelirden daha fazla pay alabilmelerine doğrudan etki edebilmektedir. Yeryüzünde yaşayan her bireyin, insan olması nedeniyle belirli bir hayat standardını hak ettiği gerçeğiyle her sosyal devlet yoksul vatandaşlarına sosyal yardım sistemi kapsamında sosyal destekler sağlamak zorundadır.

Gelir dağılımı eşitsizliği, tarih boyunca iktisadi tartışmaların odağında yer alırken sosyal yardım harcamaları ile olan ilişkisi çok daha güncel bir konudur. Büyüme, uluslararası ticaret, yabancı sermaye yatırımları, eğitim ve demokrasi gibi iktisadi konuların gelir dağılımı eşitsizliği ile olan ilişkilerinin araştırıldığı bilimsel çalışmalar söz konusu iken sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkilerini ortaya koyan araştırmalar literatürde az sayıdadır. Bu çalışma, sosyal yardım harcamaları ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi açıklayarak literatüre katkı sağlamayı ve bu alanda başka bilimsel çalışmaların yapılabilmesine imkânlar oluşturmayı hedeflemektedir. Aynı zamanda, ulaşılacak bilimsel sonuçlara göre ekonomi yönetimlerine ekonomi politikalarının seçiminde yardımcı olmak da bu araştırmanın diğer önemli bir amacıdır.

İktisat politikası ve toplum için kritik öneme sahip gelir dağılımı eşitsizliği ile sosyal yardım harcamaları arasındaki ilişkiyi analiz edebilmek ve etkin bilimsel sonuçlara ulaşabilmek için ekonometri bilim dalından

yararlanılmıştır. Araştırmada hem zaman verilerinin hem de kesit verilerinin (ülkeler) kullanıldığı için panel veri analizi ele alınmıştır. OECD ülkelerinin 2004-2011 yılları arasındaki verilerinden yararlanılmıştır.

Çalışmada ilk olarak gelir dağılımı eşitsizliği - adaletsizliği ve sosyal yardım harcamaları kavramlarından bahsedilmiş ve sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisinin teorik altyapısına yer verilmiştir. Sonraki bölümde OECD ülkelerindeki ve Türkiye'deki sosyal yardım harcamaları, genel bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve daha sonra sosyal harcama politikalarının etkinliğinin araştırıldığı literatürdeki ampirik çalışmalara yer verilmiştir. Akabinde Türkiye'nin de yer aldığı OECD ülkelerindeki gelir dağılımı eşitsizliği ile sosyal yardım harcamaları arasındaki ilişki panel veri analizi kullanılarak ekonometrik olarak ortaya koyulmuştur. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulguların değerlendirilmesi ve politika önerileri sunulmuştur.

2. Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Sosyal Yardım Harcamaları

2.1.Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Sosyal Yardım Harcamaları Kavramları

Literatüre baktığımızda genelde gelir dağılımı eşitsizliği (Inequality of Income Distribution) ile gelir dağılımı adaletsizliği (Inequity of Income Distribution) kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu ifadeler birbirinden farklıdır. Bilindiği üzere eşitsizlik ve adaletsizlik kavramları zaten özünde farklı anlamlar taşımaktadırlar. Eşitsizlik eşit olmama durumunu, adaletsizlik ise adaletin olmama durumunu yani haksızlığı ifade eder. Eşitsizlik ölçülebilen bir kavramken adaletsizliğin ölçülmesi çok mümkün değildir. Bu nedenle, gelir dağılımındaki eşitsizlik, adaletsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bir toplumda sosyal adaletsizlik gelir dağılımı eşitsizliğine, gelir dağılımı eşitsizliği de yoksulluğa neden olmaktadır.

Sosyal yardım harcamaları en genel anlamda, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyleri sosyal açıdan koruyarak yoksullukla mücadele edebilmek için devlet tarafından alınan önlemlere (ayni ve nakdi yardımlar) yapılan harcamalar bütünüdür (Tokol, 2000: 1). Başka bir tanımlamaya göre ise yoksul kabul edilen ve muhtaç kişiler için yapılan ayni veya nakdi yardım harcamalarıdır (Taşçı, 2008: 129). Başka bir ifadeyle, sosyal yardım harcamaları sosyal sigorta sistemi içerisinde yer almayan asgari geçim seviyesinin altında geliri olanlara sosyal koruma programları kapsamında yapılan maddi manevi yardımlar için gerçekleştirilen harcamalardır (Hacımahmutoğlu, 2009: 23-25).

2.2.Gelir Dağılımı Eşitsizliğini Düzenleyen Sosyal Yardım Harcamaları

Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de sosyal yardım harcamaları, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk ile mücadelede en etkin olarak kullanılan yöntemlerden biridir (Önen, 2010: 64). İşsizlik, sakatlık ve yaşlılık gibi nedenlerden dolayı hayatlarını devam ettirebilecek düzeyde gelir elde edemeyenlere devletin sosyal devlet olmanın gereği karşılıksız olarak yapılan sosyal yardım harcamaları gelir dağılımı eşitsizliğini olumlu yönde etkilemektedir.

Devlet asgari geçim düzeyinin altında kalan bireylere, vergi gelirleriyle finanse edilen sosyal yardım harcamalarıyla (primsiz rejim) ya da oluşturulan zorunlu sosyal sigortalar sistemiyle (primli rejim) sosyal transfer gerçekleştirebilmektedir. Primsiz rejim sisteminde yardıma muhtaç kişilere yapılacak sosyal yardım harcamalarının finansmanı tüm gelir gruplarından sağlandığı için gelir dağılımı eşitsizliğini olumlu etkilemesi öngörülmektedir. Ancak, yararlanıcıların sürekli olarak bu yardımları talep edebileceği ve sermaye birikimini ve ekonomik verimliliği negatif olarak etkileyebilecek olması sisteme yöneltilen bazı eleştirilerdir. Primli rejim sisteminde ise yüksek gelir gruplarının sistemin finansmanındaki paylarını fiyat mekanizmalarıyla dar gelirli bireylere yansıtmaları durumunda gelir dağılımı eşitsizliğinin azalması beklenirken aksine artabilmektedir. Aynı şekilde dolaylı vergilerin uygulandığı bir ekonomide dar gelirli grupların finansmana katılmak zorunda kalmaları da sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine olumlu etkisini azaltmaktadır.

2.3.Türkiye'de Sosyal Yardım Harcamaları

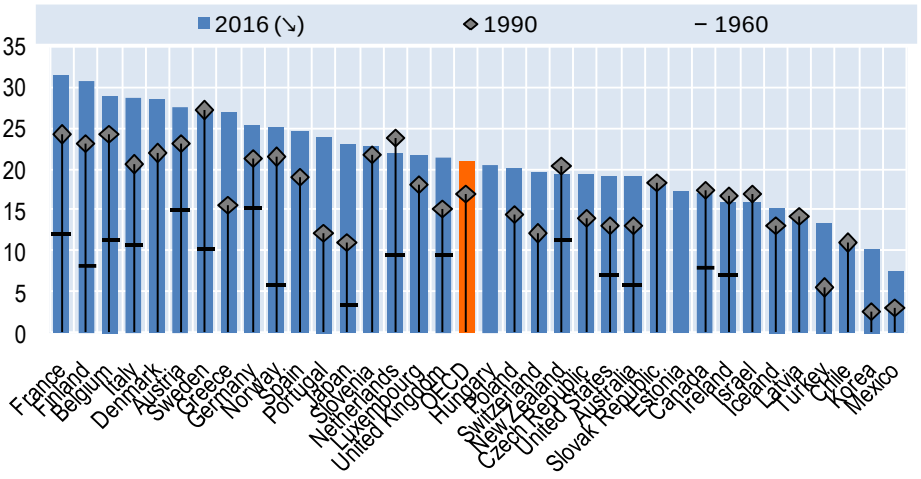
Türkiye'de kamu sosyal yardım harcamaları, 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında halen Belediyeler, özel vakıf ve kuruluşlar tarafından da sosyal yardım harcamalarının gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. ASPB'nın önceki yıllarda sosyal yardım veren kurumlardan derlediği istatistiklere göre 2015 yılı tahminine göre 25,8 milyar ₺, 2016 yılı tahminine göre 32 milyar ₺ (GSYİH içerisindeki payı 1,45) sosyal yardım harcaması yapılmıştır. Bunun yaklaşık 20 milyar ₺'si ASPB tarafından geri kalanı ise özel vakıf ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2017: 57). TÜİK'in işgücü (emekli) ve işsizlik harcamalarının da dâhil olduğu 2015 sosyal koruma harcamaları verilerine göre toplam 13 milyon kişiye 274,9 milyar ₺ (GSYİH içerisindeki payı %11,8) sosyal koruma harcaması yapılmıştır. TÜİK'in sosyal koruma harcamaları içerisinde pirimli ve pirimsiz rejim harcamalarının yanında Banka Vakıf Sandıkları, Dernek ve Vakıfların harcamaları da yer almaktadır. (TÜİK, 2017)

2.4.OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamaları

Dünyadaki sosyal yardım harcamaları devamlı geliri sağlayan yaşam şartlarını korumak, yoksulluğu ve gelir dağılımı eşitsizliğini engellemek, sosyal dışlanmayı ve marjinalleşmeyi önlemek amacıyla yapılmaktadır (Lindert, 2002: 3). Farklı ülkelerde farklı biçimlerde uygulamalar olarak karşımıza çıkan sosyal yardım harcamalarının özellikle kurumsallaşmış Avrupa ülkelerindeki örnekleri referans teşkil etmektedir.

Sosyal yardım harcamalarının da içinde yer aldığı sosyal koruma mekanizmaları üç şekilde uygulanmaktadır; ilk olarak çocuk sahibi olan ailelere yapılan yardımlar gibi sadece belirgin bir sosyal sınıfa, gelirine bakılmaksızın sağlanan desteklerdir. Diğer bir uygulama ise işsizlik sigortası ve emeklilik maaşı gibi sosyal sigortalar uygulamalarıdır. Son olarak ise sosyal yardım harcamalarını kapsayan ortalama gelir testine göre asgari geçim düzeyinin altında kalanlara ve engelliler ya da yaşlılar gibi belirli kesimlere yapılan ayni ya da nakdi yardım harcamalarıdır (Lindert, 2002: 4). Sosyal yardım haracamaları Türkiye'nin de yer aldığı bazı ülkelerde işgücü piyasasına dâhil olmayan yoksullara yapılırken, çalışmasına rağmen asgari geçim düzeyini geçememiş bireyler dışlanmış olmaktadır (OECD, 2016: 11).

OECD ülkelerinde kamu sosyal harcamaları (sosyal güvenlik, emeklilik ve işsizlik sigortaları, sağlık ve sosyal yardım) Gross Domestic Product-Gayri Safi Milli Hasıla (GDP)'nın %21'ni oluşturmaktadır (OECD, October 2016: 1). Finlandiya ve Fransa GDP'lerinin %30'undan daha fazla kamu sosyal harcaması gerçekleştirerek 2016 yılı itibariyle en fazla kamu sosyal harcaması yapan OECD ülkeleri olmuşlardır. Avusturya, Almanya, Belçika, Danimarka, İtalya, İsveç, Norveç ve Yunanistan ise ekonomik kaynaklarının çeyreğinden daha fazlasını kamu sosyal koruması için ayırmıştır. Aksine, Şili, Kore, Litvanya, Meksika ve Türkiye GDP'lerinin %15'inden daha azını kamu sosyal harcamalara ayırmışlardır. Avustralya, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1960'lı yıllara göre karşılaştırıldığında sosyal yardım sistemlerinde gelişme yaşanmıştır. Türkiye, Kore ve Meksika sosyal harcamalar için en düşük bütçeyi ayırmalarına rağmen 1990'lı yıllara göre iki kat daha fazla kamu sosyal harcaması yaptıkları görülmektedir.

Şekil 1: OECD Kamu Sosyal Harcamaları (GDP Oranı)

Kaynak:The OECD Social Expenditure Database, 2016, OECD, (www.oecd.org/social/expenditure.htm)

Avrupa kıtasında sosyal yardım harcamalarının ABD ve İngiltere ile karşılaştırıldığında aile gelirleri içerisindeki oranı daha yüksektir. Ülkeler arasında karşılaştırma yapıldığında sosyal yardım harcamalarının gelir içindeki payı fazla olan ülkelerde, gelir dağılımı eşitsizliklerinin daha düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Kuzey Avrupa ülkelerindeki gelir dağılımı eşitsizliği ABD'ye göre oldukça azdır. Vergi ve transferler sonrası harcanabilir gelir üzerinden hesaplanmış 2013 yılına ait OECD Gini oranlarına göre ABD'deki Gini katsayısı 0,396 iken, İsveç'te 0,281, Hollanda'da 0,280, Belçika'da 0,268, Fransa'da 0,294 ve Almanya'da 0,292'dir (Neubourg, 2004: 10). Türkiye'deki gibi aile üzerine kurulan sosyal güvenlik sistemine sahip İtalya'da da Gini katsayısı 0,325 iken Türkiye'deki Gini katsayısı 0,393'tür.

AB ülkelerindeki sosyal sigorta uygulamalarını kapsamayan sosyal yardım harcamaları, yoksulluk riski ile karşı karşıya olan nüfus yüzdesini 9 birim, Polonya ve Fransa'da 14 birim azaltmasına rağmen Türkiye'de ise 5 birim azaltmaktadır. Aslında bu sonuçlar ülkelerin hangi sosyal yardım politikaları uyguladıkları konusunun da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ortaya koyulan çalışmaların hepsi sosyal yardımların yoksulluğu azalttığını ispatlamaktadır (OECD, 2016: 16). Fransa'da uygulanan minimum gelir desteği (RMI) yararlanıcıların aileleri de değerlendirildiğinde üç milyon kişiyi etkilerken Türkiye gibi bazı ülkelerde ise sosyal yardım miktarının ve yararlanıcıların sayısının düşük olması sebebiyle sosyal yardım harcamalarının etkisinin çok da büyük olduğu söylenemez (Bargain ve Doorley, 2009: 4).

Tablo 1: Sosyal Yardım Harcamalarının (SYH)Yoksulluk Üzerindeki Etkisi (2003)

Ülke	SYH Öncesi Yoksulluk Riskindeki Nüfus (%)	SYH Sonrası Yoksulluk Riskindeki Nüfus (%)
AB 25	25	16
Türkiye	30	25
Fransa	26	12
Polonya	31	17

Kaynak: Guido, A., Income, Poverty and Social Exclusion in the EU25, 2005

Sosyal yardım harcamalarının işgücü piyasasını nasıl etkilediği, işgücü piyasasındaki ücret ve sosyal haklar gibi imkânların seviyesine, bireylerin iş arama ve bulma yeteneklerine göre değişmektedir. Sosyal yardım harcamalarının çalışacak durumda olanların çalışma isteklerini azalttığı düşünülmektedir. Bu tartışma nedeniyle sosyal yardım harcamalarının süresi ve şartları, miktarı ile ücretler arasındaki farklılık çok önemlidir. Yapılan birçok bilimsel çalışmaya göre sosyal yardım harcamaları arttıkça yoksulluk ve gelir dağılımı eşitsizliğinin azaldığı ancak bunun yanında bireylerin çalışma isteğini azaltarak, işsizliği arttırdığı savunulmuştur (Ditch, 1999: 67). Örneğin Fransa'da RMI'nin özellikle kadınların çalışma isteğini azalttığı

konusunda birçok çalışma vardır. Türkiye'de de buna paralel görüşler hâkimdir. Bu sebeple sosyal yardım harcamaları çalışabilecek düzeydeki nüfusun yerine çalışamayacak ya da kesinlikle istihdam edilemeyecek bireylere yönelik gerçekleştirilmelidir.

3. Ampirik Literatür

Literatüre baktığımızda özellikle kamu harcamalarının gelir dağılımına etkisini panel veri yöntemi ile inceleyen çalışmalardan en önemlisinde, gelişmiş ekonomilerde kamu harcamalarının, eğitimin ve kurumların gelir dağılımına etkisini incelemektedir (Afonso, Schukrecht ve Tanzi, 2008: 7-30). Şunu ispat etmiştir ki; kamu politikaları doğrudan sosyal harcamalar vasıtasıyla, dolaylı olarak ise yüksek kaliteli eğitim, beşeri sermaye ve ekonomik kuruluşlar aracılığıyla gelir dağılımı eşitsizliğini çok önemli bir şekilde etkilemektedir.

İlk olarak gelir eşitliğinin belirleyicileri üzerinde durmuştur. Belirli bir zamanda, belirli bir ülkede düzenlemeler, kamu harcama politikaları ve vergilendirme aracılığıyla devlet müdahalesi olmadan gelir dağılımı eşitsizliği aşağıdaki faktörlerden etkilenmektedir;

Maddi ve finansal zenginlik mirası

Beşeri sermaye mirası: öğrenmeye, çalışmaya, riske karşı ve diğer davranışlar mirası, yani aileden öğrenilen davranışları içerir. Miras yoluyla kişilere geçen genetik faktörlerin çok etkili olduğu tartışmalı olsa da, miras yoluyla geçen kişisel iletişim, kişisel gelirler ve diğer değerli varlıklar kişinin sosyal sermayesini belirlemektedir.

Toplumsal normlar ve düzenlemeler; örneğin zengin insanların zengin insanlarla evlenmesi ya da eğitimli insanların yine eğitimli insanlarla evlenmesi gibi

Kişisel yetenekler

Geçmiş devlet politikaları

Devlet gelir dağılımı eşitsizliğini vergiler, kamu harcamaları, vergi harcamaları ve bazı düzenleyici politikalar ile belirlemektedir. Düzenleyici politikalar ise şunlardır;

Fiyatları ve gelirleri kontrol etmek

Bazı kişisel kategorilere göre işe alım kontenjanları belirlemek

Patentler ve diğer entelektüel varlık çeşitleri için varlık haklarını oluşturmak

Anti-tröst politikalarını izlemek

Devlet gelir dağılımı eşitsizliğini vergiler, harcamalar ve diğer kamu politikaları aracılığıyla direkt olarak etkileyebilmektedir. Vergilerden sonra gelir dağılımı eşitsizliğini etkileyen en önemli faktör kamu harcamalarıdır.

Afonso kurmuş olduğu modelde gelir dağılımı eşitsizliğini bağımlı değişken olarak ele almıştır. Bağımsız değişken olarak ise toplam kamu harcamaları, sosyal harcamalar, transferler ve devlet yardımları, aile yardımları, ücret harcamaları, kamu eğitim harcamaları, kişisel vergi gelirleri, ticari açıklık, işsizlik oranları, kişi başına düşen milli gelir, ortaokul okullaşma oranı, yargı sistemi kalite endeksi, bürokrasi endeksi, hakların korunması varlığı endeksini kullanmıştır.

Sonuç olarak, ampirik açıdan kamu harcama politikalarının gelir dağılımı eşitsizliğine önemli bir etkisinin olduğunu analiz etmiştir. Vergiler ve sosyal harcamalar yoluyla direkt olarak beşeri sermaye, kurumlar ve gelir imkânları yoluyla dolaylı olarak etkilediğini ispat etmiştir. Ücret harcamaları dışındaki kamu harcamalarının (eğitim harcamaları ile birlikte) gelir dağılımı eşitsizliğini düzenleyici rolünün çok büyük olduğunu ispatlamıştır. Ayrıca, eğitim harcamalarından yoksun kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisinin zayıf olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Bu konudaki diğer önemli bir çalışma ise gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) vergi ve kamu sosyal harcama politikalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisinin incelendiği çalışmadır (Chu, Davoodi ve Gupta, 2000: 2-

30). Ortalama olarak vergi öncesi gelir dağılımı eşitsizliği sanayileşmiş ülkelere göre GOÜ'de daha iyi durumdadır. Buna rağmen sanayileşmiş ülkelerin aksine GOÜ genel olarak gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak için vergi ve transfer harcama politikalarını kullanamamaktadır. 1980 ve 1990'larda birçok gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliği artmıştır.

GOÜ'de maliyenin rolü ve diğer ekonomik politikalar sayesinde gelir dağılımı eşitsizliği ile ilgili bazı sorular ortaya çıkmaktadır;

Bu ülkelerde gelir dağılımı daha eşitsiz hale mi gelmektedir?

Vergilerin, transfer ve diğer harcama politikalarının yeniden dağıtım rolü nedir?

Elde edilen sonuçlara göre, vergi rejimi, ortaokul katılım oranı, kentleşme ve enflasyon gibi birçok potansiyel gelir dağılımı belirleyicileri ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında güçlü bir ilişki olduğuna dair bulgular ortaya koyulmaktadır. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranının ve ortaokula katılım oranının Gini katsayısı ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu yani gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Vergi rejiminin dağıtım etkileri sadece vergi yapısına göre değişmemekte aynı zamanda vergi gelirlerinin GDP'ye oranına göre de değişmektedir. Hem dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranındaki bir artış ve ortaokul katılım oranındaki genişleme Gini oranını azaltmaktadır. Kentleşmenin ise pozitif, negatif ve nötr etkileri olabileceği vurgulanmıştır. Yüksek enflasyonun da yüksek gelir dağılımı eşitsizliğine sebebiyet verebileceği ifade edilmiştir. Enflasyonun uzun vadede Gini katsayısını etkilemediği iddia edilmiştir. Vergi transfer programlarının gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelere göre gelir dağılımını düzenleyici olarak etkin bir şekilde kullanılamadığı ispat edilmiştir.

Kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisini panel veri yöntemi ile araştıran diğer bir çalışma ise Li, Xie ve Zou üçlüsü tarafından yapılan araştırmadır (Li, Xie and Zou, 2000: 952). İlk kurdukları modelde sadece kişi başına gelir ve refah, eğitim, sosyal güvenlik, sağlık ve altyapı vb. harcamalarının yer aldığı kamu harcamaları yer almaktadır. Daha sonra ise modele dışa açıklık, finansal kalkınma, ticaret hadleri şokları ve nüfus artışı değişkenlerini bağımsız değişken olarak dâhil etmişlerdir. Yapmış oldukları analizler sonucunda gelir vergilerinin ve kamu harcamalarının gelir eşitsizliğini azalttığını ampirik olarak ortaya koymuşlardır.

Gregorio ve Lee ise eğitimin gelir dağılımına etkisini araştırırken kamu harcamalarını modeline bağımsız değişken olarak dâhil etmiş ve yaptığı analizler sonucunda kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığına dair sonuçlara ulaşmıştır (Gregorio ve Lee, 2002, 10-15).

Sosyal transfer politikalarının yoksulluk üzerine etkilerini inceleyen bir çalışmada ise, çok geniş bir literatür tarafından savunulan yüksek sosyal transferlerin yoksulluğu azalttığı yönündeki iddialar sistematik olarak test edilmeye çalışılmıştır (Caminada, Goudsward ve Koster, 2010: 1-23). 1985-2005 yılları için güncel verileri (LIS, OECD, SOCX-The OECD Social Expenditure Database) kullanarak birçok test yapılmıştır.

Anılan bu çalışmada kullanılan panel veri yönteminde farklı dört model kullanılmıştır. Bu modellerde de bağımlı değişken olarak OECD yoksulluk verileri kullanılmıştır. 65 yaş üstü nüfus (%), işsizlik oranları (toplam sivil işgücünün yüzdesi) ve kişi başına düşen GSYİH (dolar) değişkenleri ise modellerin diğer bağımsız değişkenlerini oluşturmuşlardır. Birinci modelde diğer bağımsız değişkenlerle birlikte brüt toplam sosyal harcamalar, ikinci modelde brüt kamu sosyal harcamaları, üçüncü modelde hem brüt kamu sosyal harcamalar hem de brüt özel sosyal harcamalar, dördüncü modelde ise sağlık dışındaki diğer toplam sosyal harcamalar test edilmiştir. Ele alınan ülkeler Avusturya, Avustralya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD'dir.
Yapılan analizler sonucunda yaşlanma ile yoksulluk seviyeleri arasında pozitif ve çok önemli bir ilişki tespit edilmiştir. İşsizliğin ise tüm modellerde pozitif ilişki içerisinde olduğu görülmüş ancak önemlilik derecesinin sürekli olmadığı anlaşılmıştır. Yani, bu durum bize göstermiştir ki; yoksulluk ile işsizlik arasındaki ilişki sosyal harcamanın içeriğine bağlıdır. Kişi başına GSYİH ise güçlü bir şekilde yoksulluk seviyeleri ile ilişkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Brüt toplam sosyal harcamalar ile brüt kamu sosyal

harcamaların yoksulluk ile ilişkisi negatiftir ancak özel sosyal harcamaların ve sağlık hariç diğer toplam sosyal harcamaların yoksulluk seviyeleri ile ilgili ilişkisinin çok önemli derecede olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak yapılan analizler sonucunda 28 OECD ülkesi arasında yoksulluk ile kamu sosyal harcamaları arasında çok güçlü negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu ilişki EU151 üyesi olmayan OECD ülkeleri için üyesi olan ülkelere göre daha güçlüdür. Harcamalardan sağlık harcamaları da çıkarıldığında bu ilişki daha güçlü olarak ortaya çıkmaktadır. Özel sosyal harcamalar analize dâhil edildiğinde ise sonuçların değiştiği ortaya çıkmıştır. Örneğin, EU15 üyesi olmayan ülkeler için yoksulluk ile özel sosyal harcamalar arasında bir negatif ilişki olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Aksine, EU15 üyesi ülkeler için özel sosyal düzenlemelerin yoksulluğun azaltılmasında etkisinin büyük olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu analizde demografik ve makro ekonomik değişkenlerin öneminin büyük olması nedeniyle karşılıklı karmaşık ilişkilerin kontrol edilebilmesi için çoklu doğrusal regresyon modelleri de kullanılmış ve geliştirilmiştir. Yapılan tüm analizlerin işaret ettiği bir nokta var ki o da; sosyal harcamaların ilgili ülkelerdeki yoksulluk seviye farklılıkları kadar itici bir güç olmasıdır. Aynı zamanda nüfusun yaşlanması ve işsizlik oranları hem EU15 üyesi hem de EU15 üyesi olmayan ülkeler için çok önemli bir açıklayıcı güçtür.

Birçok farklı kaynaklardan elde edilen verileri panel veri analizi yöntemiyle test eden başka bir çalışmada ise gelir dağılımı eşitsizliğinin ve tröstün sosyal harcamalar üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır (Schwabish, Smeeding ve Osberg, 2004, 5-23). Literatüre göre bu alanda yapılmış çalışmaları üç konu başlığı altında toplamışlardır; sosyal sermaye ve gelir eşitsizliği, sosyal harcama ve gelir eşitsizliğinin medyan seçmen modelleri2 ve sosyal harcama ve ekonomik büyümedir. Bu üç konu başlığına birde siyaset bilimi içerisinde siyaset ve sosyal harcama da eklenmiştir. Literatür taraması sonucunda elde ettikleri bulgular şu yöndedir;

Gelir eşitsizliği ve yoksulluk farklı kavramlardır

Ekonomik adaletsizlik ve sosyal harcama arasındaki ilişki karşılıklı bağımlılık ilişkisidir ve bu yüzden gelir eşitsizliğinin sosyal harcama üzerindeki etkisini en iyi şekilde anlayabilmek için gelir eşitsizliği ölçümünün seçimini yapmak çok çok önemlidir

Gelirin yeniden dağıtım modellerinde ülkelere göre, kurumlar ve seçim mekanizmaları gibi faktörlerden dolayı farklılıklar olabilmektedir

Ele aldıkları ülkelerin hepsi demokrasi ülkesi ve sosyal harcamalar konusunda farklı politikalar uygulamaktadırlar.

Sosyal Harcamalar = f(Eşitsizlik, Değerler-Güvenilirlik Ölçümü, Büyüme, Kurumlar, Göçler) modelini En küçük kareler yöntemini kullanarak test etmişlerdir. Gözlemlerini 17 ülke üzerine yapmışlar ve eşitsizlik verilerini Luxemburg Income Study'den (LIS), sosyal harcamalar ve büyüme verilerini OECD Social Expenditure Database'den (SOCX), değerler verilerini World Value Survey (WVS)'den almışlardır.

Bağımlı değişken olarak aldıkları sosyal harcamalar verilerini toplam sosyal harcamalar (nakit olarak yaşlı ve yaşlı olmayanlara yapılan) ve nakit ya da değil yaşlı olmayanlara yapılan toplam harcamalar olmak üzere iki açıdan incelemişlerdir. Eşitsizlik verileri ise hem piyasa geliri hem de harcanabilir gelir eşitsizliğini ve vergi öncesi-sonrası ve transfer harcamaları sonrası yoksulluk oranlarını kapsamaktadır.

Yaptıkları analizler sonucunda, yüksek gelir eşitsizliğinin sosyal harcamaları azalttığını açıklamışlardır. Orta sınıf ve fakir sınıf arasındaki eşitsizliğin sosyal harcamalar üzerinde küçük ama pozitif, orta sınıf ile dağılımın en sonundaki sınıf arasındaki eşitsizliğin ise sosyal harcamalar üzerinde büyük ama negatif bir etkinin olduğunu ispatlamışlardır.

[1] Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve İngiltere.

[2] Çoğunluk oylama modeli olarak da adlandırılan en eski oylama modelidir.Medyan seçmen kararı belirler ve medyan seçmenin en çok tercih ettiği düzey çoğunluk tarafından kabul edilmiştir. (Medyan: Küçükten büyüğe sırlanmış bir istatistik serisini tam ortadan ikiye bölen değerdir)

4. Veri Seti, Panel Veri Analizi Ve Bulgular

4.1.Veri Seti ve Metodoloji

Veri seti oluşturulurken öncelikli olarak, gelişmiş ve gelişmekte olan OECD ülkeleri ele alınmış ancak verileri eksik olan ülkeler çalışmaya dâhil edilmemiştir. Avusturya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, Türkiye, İngiltere ve ABD ülkeleri ele alınmıştır. Ülkeler seçilirken özellikle sosyal harcamaların sosyal hayata etkilerinin önemli olduğu ülkeler dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Veriler OECD veri tabanından elde edilirken bazı dönemlere ait verilerin eksik olması nedeniyle bu dönemlere ait veriler çalışma dışı bırakılmıştır. Dolayısıyla panel veri analizi sonuçlarının daha anlamlı olabilmesi için 2004-2011 yılına ait veriler ekonometrik modelde kullanılmıştır. Panel veri analizi Stata programı kullanılarak yapılmıştır.

Literatür taraması sonucunda gelir dağılımını temsilen genellikle Gini oranları, kişi başına düşen GSYİH ve yoksulluk oranlarının ele alındığı görülmektedir. Dolayısıyla, ilk olarak çalışmada gelir dağılımı eşitsizliğini temsilen ülkelerin Gini oranlarının ele alınması kararlaştırılmıştır. Temel bağımsız değişken olarak, OECD'nin veri tabanında yer alan kamu sosyal harcamaları (public social expenditures) verileri ele alınmıştır. Bu veriler; aileler, dul ve yetimler, engelliler ve yaşlılara yönelik kamu tarafından yapılan sosyal harcamaları içermektedir. Bunun yanında konut ve sağlık alanında kamu tarafından yapılan sosyal harcamaları da içermektedir. İlk aşamada, kamu sosyal harcamalarını temsilen bağımsız değişken olarak; kamu sosyal harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içerisindeki oranı (SE) değişkeni ele alınmıştır.

Diğer bağımsız değişkenler olarak ise dışa açıklık (ihracat+ithalat/GDP-OPEN), sosyal açıdan gelir dağılımını birebir etkileyen eğitim, nüfus ve işsizlik değişkenleri modelde ele alınmıştır. Eğitimi temsilen; eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki payı (EDUC1) ve ortaokula katılım oranı değişkenleri (EDUC2) kullanılmıştır. Nüfusu temsilen ise 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı (POP) ve nüfus artış oranı (POPA), işsizliği temsilen de sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranı (UNEMP) değişkenleri kullanılmıştır.

4.2.Modelin Kurulması

Model kurulmadan önce panel veri analizinde kullanılacak bağımlı ve bağımsız değişkenlerin doğal logaritması alınarak hesaplanan temel istatistiksel değerlere (Ek 1) göre değişkenlerin ortalama ve medyan değerlerinin normal dağılıp dağılmadıkları değerlendirilmiştir. POP gibi değişkenlerin medyan değerlerinin ortalama değerlerine yakın olması nedeniyle normal dağılıma yakın, diğer değişkenlerin ise normal dağılım gösterdikleri görülmüştür.

Ele alınan değişkenlere ait verilerin normal dağılımı konusunda çarpıklık, basıklık ve Jarque-Bera istatistiki bilgiler doğrultusunda; GINI oranları dışındaki değişkenlerin serileri sivri, nüfus (POP) değişkenleri negatif yönde çarpık iken, diğer değişkenler pozitif yönde çarpık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Model şu şekilde kurulmuştur;

$$\ln GINI_{it} = \alpha_i + \beta_{1i} \ln SE_{it} + \beta_{2i} \ln OPEN_{it} + \beta_{3i} \ln EDUC1_{it} + \beta_{4i} \ln EDUC2_{it} + \beta_{5i} POP_{it} + \beta_{6i} UNEMP_{it} + \beta_{7i} POPA_{it} + \mu_{it}$$

GINI: Gini Oranları

SE: Kamu Sosyal Harcamalarının GSMH İçerisindeki Oranı

OPEN: Dışa Açıklık

EDUC1: Eğitim Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Oranı

EDUC2: Ortaokula Katılım Oranı

POP: 65 Yaş Üstü Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı

UNEMP: Sivil İşgücü İçerisindeki İşsizlik Oranı

POPA: Nüfus Artış Oranı

α: Sabit katsayı

β: Bağımsız değişken katsayısı

i: Analizde yer alan ülkeler

t: Zaman (yıl)

Model analizinde, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığının sınanması için ekonometrik yöntemler olarak F, Pesaran CD LM, panel birim kök, eşbütünleşme, eşbütünleşme parametrelerini belirleyen nedensellik testleri kullanılacaktır. Değişkenler arasındaki ilişkinin ne yönde ve hangi düzeyde olduğunu tespit etmek için sabit etkiler modeli tahmin yöntemi kullanılacaktır.

4.3.Modelin Yatay Kesit Bağımlılığının ve Durağanlığının Sınanması

Sabit etkiler panel veri modelinde seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının araştırılması, doğru sonuçlara ulaşmak için çok önemli bir aşamadır. Aynı zamanda bundan sonra yapılacak birim kök ve eşbütünleşme testleri seçilirken de bu durumun dikkate alınması analiz sonuçlarının daha tutarlı çıkmasını sağlayacaktır.

Modelde yer alan birimler arasında korelasyon olup olmadığını sınamak için sabit etkiler modelinde birimler arası korelasyonu sınayan testler yapılmıştır. Bu modelde N>T olduğu için Breusch-Pagan testi kullanılmamış, Pesaran'ın CD, Friedman'ın FR ve Frees'in FRE testleri yapılmıştır. Aşağıdaki test sonuçlarına göre H0 hipotezi reddedilirse, birimler arasında yatay kesit bağımlılığın var olduğu kabul edilecektir. Buradaki hipotezler;

H0 : ρ =0 (Birimler arasında korelasyon yoktur)

H1: $|\rho| < 1$ (Birimler arasında korelasyon vardır, yatay kesit bağımlılığı söz konusudur)

Sonuçlar incelendiğinde, her üç test sonucuna göre de yatay kesit bağımsızlığını ifade eden sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Hem Pesaran hem de Friedman testlerinde olasılık değerleri 0,05 ve 0,01 anlamlılık düzeylerine göre daha büyük olduğu için H0 hipotezi reddedilememektedir. Frees test sonucuna göre ise, hesaplanan test istatistiği (0,328) 0,05 (0,4325) ve 0,01 (0,6605) güven düzeyindeki kritik değerlerden daha küçük olduğu için H0 hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla, panel birimlerinde yatay kesit bağımlılığı söz konusu değildir. Yani birimler arası korelasyon olmadığı anlaşılmaktadır.

Yatay kesit bağımsızlığı testleri, panel eşbütünleşme testi öncesinde birim kök testlerinin yapısı ile ilgili önemli fikirler vermektedir. Ortaya çıkan sonuçların tahmin gücünün yüksek olabilmesi için yatay kesit bağımsızlığını kabul eden birim kök testlerinin yapılması daha anlamlı olmaktadır. Yatay kesit bağımsızlığını kabul eden birim kök testleri, birinci kuşak panel birim kök testleridir.

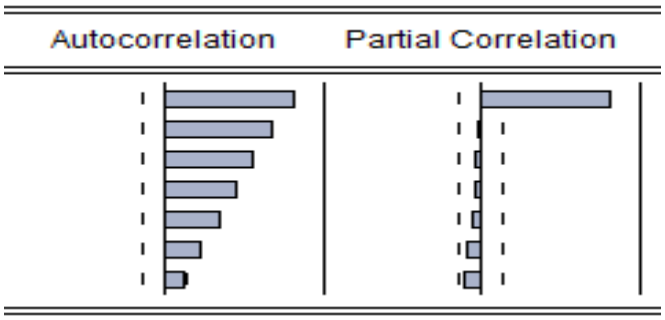
Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Testler	İstatistik Değerler	Olasılık Değerleri
Pesaran (CD)	-0,428	1,3313
Friedman (FR)	6,540	0,9979
Frees (FRE)	0,328	Q Dağılımı Kritik Değerleri alpha = 0,10: 0,3169 alpha = 0,05: 0,4325 alpha = 0,01: 0,6605

Panel birim kök testi öncesinde modelin durağanlığı hakkında bir izlenim edinmek amacıyla değişkenlerin serileri için korelogram testi yapılmıştır.

Tablo 3: Korelogram Analizi Sonuçları

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q-Stat	P
.|******|	.|******|	1	0,843	0,843	121,53	0,000
.|***** |	.|. |	2	0,707	-0,012	207,56	0,000
.|**** |	.|. |	3	0,580	-0,047	265,72	0,000
.|*** |	.|. |	4	0,465	-0,031	303,45	0,000
.|*** |	.|. |	5	0,354	-0,062	325,47	0,000
.|** |	*|. |	6	0,238	-0,097	335,47	0,000
.|* |	*|. |	7	0,118	-0,107	337,95	0,000

Şekil 2: Otokorelasyon Fonksiyonu

Yatay çubuk şeklinde ifade edilen otokorelasyon fonksiyonu (rk) dikey çizgiler halindeki %95 kabul bölgesinin içinde yer alırsa istatistiksel olarak önemli bir kitle otokorelasyon fonksiyonu (Pk) yok, eğer dışında yer alırsa ise var olarak değerlendirilmektedir. Şekil 4.1'de görüldüğü üzere tüm değişkenlere ait otokorelasyon (AC) değerleri güven sınırlarını geçtiğinden serilerde otokorelasyon olduğu değerlendirilmektedir. Buna rağmen, otokorelasyon değerinin çok yüksek noktadan zamanla düştüğü görülmektedir. Otokorelasyon söz konusu ise seriler durağan değildir demektir. Kısmı otokorelasyon fonksiyonu (PAC) değerlendirildiğinde k=1 için GINI ile GINI'nin bir dönem gecikmesi arasında bir ilişki söz konusudur. P olasılık değerleri değerlendirildiğinde, P değeri α=0,05 değerinden daha küçük olduğundan dolayı Ho hipotezi reddedilmekte dolayısıyla serinin durağan olduğuna karar verilmektedir

4.4.Panel Veri Birim Kök Sınaması

Modelin yatay kesit bağımlılığının sınanması sonucunda birimler arasında korelasyon olmadığı tespit edildiğinden dolayı değişkenlere ait serilerin durağanlığının belirlenmesi için korelasyon olmadığını varsayan birinci kuşak testler kullanılmıştır. Levin, Lin ve Chu-LLC (2002), Im, Peseran ve Shin-IPS (2003), Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller-ADF (Mandala, Wu 1999), Fisher Philips ve Perron-PP (Choi 2001) ve Breitung-BRG(2000) birim kök testleri yapılmıştır.

Birim kök test sonuçlarına (Ek 2) göre; GINI değişkeni, sabitli trendli model LLC ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağanken, Im, IPS ve Breitung (BRG) testlerinde durağan değildir. Sabitli trendsiz modellerin tümünde ise durağandır. GINI değişkeninin birinci dereceden farkları alınarak hesaplanan tüm testlerde de durağan çıkmış yani seride birim kök yoktur.

SE değişkenine baktığımızda ise, düzeyde hem sabitli trendli hem de sabitli trendsiz model LLC testinde durağan iken ve sabitli trendli model Breitung (BRG) testinde de durağan çıkmıştır. Düzeyde sabitli trendli model Fisher Philips ve Perron (PP) testinde durağan değilken, birinci dereceden farkı alınarak yapılan aynı test sonuçlarına göre durağanlaşmıştır. Düzey I(1)'e göre LLC testinde yine durağan çıkmıştır.

OPEN değişkeni, düzeyde sabitli trendli modele göre sadece Levin, Lin ve Chu (LLC) testinde durağan iken sabitli trendsiz model tüm testlerde durağandır. Birinci dereceden farkı alındığında ise LLC ve Fisher

Philips ve Perron (PP) testlerinde durağandır. EDUC1 değişkeni genel itibariyle hem düzeyde hem de birinci dereceden farkı alındığında tüm testlerde birim köke sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. EDUC2 değişkeni düzeyde sabitli trendli model tüm testlerde durağan değilken, sabitli trendsiz model LLC, Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağandır. Birinci dereceden farkı alındığında ise yine Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağandır. POP değişkeni düzeyde hiçbir testte durağan değilken birinci dereceden farkı alındığında LLC test sonucuna göre durağanlaşmıştır. UNEMP değişkeni de POP değişkeni gibi düzeyde herhangi bir testte durağan değilken birinci dereceden farkı alındığında LLC, Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağan hale gelmiştir. POPA değişkeni de düzeyde durağan değilken birinci dereceden farkı alındığında tüm testlerde durağanlaşmıştır.

Panel birim kök testleri sonucunda durağan olmayan değişkenler, birinci farkları kullanılarak durağan hale getirilmiş ve panel birim kök testleri yeniden yapılmıştır. Görüldüğü üzere değişkenlerin kendi düzeylerinde durağan olmamalarına rağmen birinci dereceden farkları alınarak durağanlaşmışlardır. Bu nedenle, panel birim kök vardır hipotezi reddedilmektedir. Aksi durumda ise bu hipotez kabul edilmekte ve serinin durağan olmadığı yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olması ihtimali söz konusudur.

4.5.Panel Veri Eşbütünleşme Sınaması

Modelde kullanılan değişkenlerin aynı mertebede durağan olmaları sağlanmıştır. Bu değişkenler ile kurulmuş regresyonun hata terimlerinin düzey değerlerinde durağan olup olmadıklarına bakılacaktır. Eğer ki hata terimleri düzey değerlerinde durağan ise değişkenler arasında eşbütünleşme vardır.

Tablo 4: Eşbütünleşme Test Sonuçları

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel				
			t (istatistiği)	Anlamlılık Düzeyi (P)
ADF			-5,0919	0,0000
Residual variance			0,0045	
HAC variance			0,0049	
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Değişken	Katsayı	Std. Hata	T	(P)
RESID(-1)	-0,7462	0,0984	-7,5819	0,0000
D(RESID(-1))	0,1794	0,0744	2,4115	0,0174
R-Kare	0,3361	Mean dependent var	0,0008	
Düzeltilmiş R – Kare	0,3308	S.D. dependent var	0,0710	
Regresyonun Std. Hatası	0,0581	Akaike info criterion	-2,8382	
Hata Kareler Toplamı	0,4183	Schwarz criterion	-2,7932	
Loglikelihood	180,8058	Hannan-Quinncriter.	-2,8199	
Durbin-Watson istatistiği	2,1610			

Düzeyde birim köke sahip ve durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı panel eşbütünleşme testleriyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Birinci dereceden farkları alınmış değişkenlerin serileri ile Pedroni ve Kao panel eşbütünleşme testleri sonuçlarına baktığımızda, anlamlılık düzeyleri 0,05'den küçük çıktığı için ele alınan değişkenler eşbütünleşiktir yani uzun dönemde birlikte dengeye ulaşabilmektedirler.Bu nedenle Ho hipotezinin reddedildiği ve değişkenler arasında eşbütünleşmenin var olduğu görülmüştür. Ayrıca panel eşbütünleşme testi bulgularına göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından bahsedilebilmektedir.

4.6.Panel Veri Nedensellik Sınaması

Panel veri yönteminde ele alınan değişkenlerin birbiri arasındaki nedensel bir ilişkinin olup olmadığı ve eğer varsa bu ilişkinin hangi yönde olduğunu sınamak için kullanılan Granger nedensellik testine göre;

H0: X Değişkeni Y Değişkenin Granger nedeni değildir. Eğer anlamlılık düzeyi 0,01-0,05-0,10'dan küçükse; H0 hipotezi reddedilir. Yani, X değişkeni Y değişkeninin Granger nedenidir. Eğer anlamlılık düzeyi 0,01-0,05-0,10'dan büyükse; H0 hipotezi kabul edilir. Yani, X değişkeni Y değişkeninin Granger nedeni değildir.

Bu açıklamalar çerçevesinde elde edilen nedensellik testi sonuçlarına göre, dışa açıklığın (OPEN), GINI oranlarının nedeni, GINI oranlarının dışa açıklığın nedeni olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla, iki değişken arasında tek yönlü bir Granger nedenselliği söz konusudur. Ayrıca nüfus artış oranı ve işsizliğin, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının nedeni olduğu ortaya çıkmıştır. Ortaokula katılım oranı ile eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı arasında tek yönlü bir ilişki ortaya çıkmıştır. İşsizlik, ortaokula katılım oranının (EDUC2) nedeni olduğu gibi ortaokula katılım oranı da işsizliğin nedenidir. Yani iki değişken arasında çift yönlü bir Granger nedeni vardır. 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ile nüfus artış hızı arasında da çift yönlü bir Granger nedenselliği ortaya çıkmıştır. Diğer değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri de yukarıdaki tabloda görülebilmektedir. Kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranının GINI'nin nedeni olarak çıkmamıştır.

Tablo 5: Granger Nedensellik Test Sonuçları

Boş Hipotez	F-istatistiği	Anlamlılık Düzeyi (P)
OPEN, GINI'nin Granger nedeni değildir	8,8444	0,0034*
GINI, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	2,8034	0,0962***
SE, OPEN'in Granger nedeni değildir	2,9847	0,0862***
EDUC2, SE'nin Granger nedeni değildir	3,0762	0,0816***
UNEMP, SE'nin Granger nedeni değildir	10,0635	0,0018*
POPA, SE'nin Granger nedeni değildir	9,1293	0,0030*
EDUC1, OPEN'ın Granger nedeni değildir	3,2110	0,0752***
OPEN, POP'un Granger nedeni değildir	3,3212	0,0705***
UNEMP, OPEN'ın Granger nedeni değildir	8,7575	0,0036*
EDUC2, EDUC1'in Granger nedeni değildir	4,4216	0,0372**
EDUC1, POP'un Granger nedeni değildir	3,0731	0,0817***
UNEMP, EDUC1'in Granger nedeni değildir	17,7832	0,0000*
POPA, EDUC1'in Granger nedeni değildir	3,5680	0,0609***
UNEMP, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	4,2434	0,0412**
EDUC2, UNEMP'in Granger nedeni değildir	7,2138	0,0081*
POPA, POP'un Granger nedeni değildir	12,1724	0,0006*
POP, POPA'nın Granger nedeni değildir	5,8649	0,0167**

Not: * 0,01 Düzeyinde anlamlı, ** 0,05 Düzeyinde anlamlı, *** 0,10 Düzeyinde anlamlı

4.7.Modelin Tahmin Edilmesi ve Temel Bulgular

Modelde analiz edilecek olan yatay kesit boyut, büyük bir ana kütleden tesadüfi olarak çekilmediği, OECD ülkeleri ile sınırlandırıldığı aynı zamanda OECD ülkelerinden de seçim yapılarak oluşturulduğu daha kısa bir ifadeyle daha spesifik bir veri seti ile çalışıldığı için sabit etkiler modeli uygulanmıştır.

Modelin genel olarak anlamlılık düzeyine baktığımızda; Anlamlılık Düzeyi (P) (F-istatistiği) 0,0000 değeri 0,05'ten küçük olduğu için model bütüncül olarak anlamlıdır. R-kare değerine baktığımızda ise; 0,2254 değerini görmekteyiz. R-kare değeri modelin açıklama gücünü ifade etmektedir. Dolayısıyla modelin açıklama gücü %23 olup, bu oran panel veri analizlerinde normal olarak görülmektedir. Aşağıdaki sonuçların sağ tarafında birimlerdeki minimum gözlem sayısının 8 maksimum gözlem sayısının 8 olduğu,

tahminde kullanılan toplam gözlem sayısı ise 168'dir; bu da kayıp gözlem ister bağımlı ister bağımsız değişkenlere ait olsun o yıla ait verilerin tümüyle örnekten düşürüldüğü anlamına gelmektedir.

F testinde tüm birim etkilerin sıfıra eşit olduğu hipotezi (H0:μi=0) sınanmaktadır. Çıkan sonuçlara göre, en altta kurulan hipotez, F istatistiği ve olasılık değeri yer almaktadır. Test istatistiği, ((N-1)=20, (N(T-1)-K)=134) serbestlik dereceli F dağılım tablosu ile karşılaştırılarak test edilmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda, birim etkilerin sıfıra eşit olduğu H0 hipotezi reddedilmekte ve dolayısıyla birim etkilerin var olduğu anlaşılmakta, klasik model uygun değildir ve model genel olarak anlamlıdır. Sabit parametrenin birimlere göre değer aldığı anlaşıldığı için model sabit etkiler varsayımıyla tahmin edilmesi gerekmektedir.

Değişkenler bazında katsayıların anlamlılığı incelendiğinde; dışa açıklık, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı ve 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı değişkenleri anlamsız bulunurken kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı, ortaokula katılım oranı, işsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler ayrı ayrı incelenecek olursa; Gini oranları, işsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri ile pozitif ilişkili iken,kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı değişkeni ile negatif ilişkilidir. Başka bir ifade ile kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı arttığında Gini oranları azalmakta ve gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır. Genel itibariyle sosyal yardım harcamalarını kapsayan kamu sosyal harcamaları gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Kamu sosyal harcamalarındaki %1'lik artış, Gini oranlarında %0,0015 oranında azalmaya dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliğinde %0,0015 oranında iyileşmeye neden olmaktadır.

İşsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri ile Gini oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle işsizlik ve nüfus arttıkça Gini oranları da artmakta ve dolayısıyla gelir dağılımı bozulmaktadır. Dışa açıklık, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı, ortaokula katılım oranı ve 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı değişkenleri ile Gini oranları arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yani bu değişkenler arttığında Gini oranları azalmakta dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır.

Sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranında 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında 0,0025 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır. Nüfus artış oranında da 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında 0,0035 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır. Eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında yaklaşık 0,0015 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır.Gini oranları değişkeni üzerinde diğer bağımsız değişkenlerin etkisi incelendiğinde; dışa açıklık oranındaki 1 birimlik artış (azalış) 0,00007 birimlik azalışa (artışa), ortaokula katılım oranındaki 1 birimlik artış (azalış) 0,0008 birimlik azalışa (artışa), 65 yaş nüfusun oranındaki 1 birimlik artış 0,0012 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisi, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisinden matematiksel olarak daha fazladır. Dolayısıyla, sosyal yardım harcamaları gelir dağılımını olumlu yönde düzenlemesi açısından eğitim harcamalarından daha etkindir.

Literatür taramasında da ifade edildiği üzere Chu, Davoodi ve Gupta (2000), Hongyi, Xie ve Zou (2000), Gregorio ve Lee (2002), Schwabish, Smeeding and Osberg (2004), Antoni, Schukrecht ve Tanzi (2008), Caminada, Goudswardand Koster (2010) tarafından sosyal harcamaların gelir dağılımını eşitsizliğini olumlu etkilediğine dair elde edilen sonuçların benzerine ulaşılmıştır.

Tablo 6: Sabit Etkiler Modeli Panel Veri Analizi Sonuçları

Fixed-effects (within) regression
Groupvariable: id
R-sg: within = 0,2254 Number of obs = 168
between = 0,4531 Number of groups = 21
overall = 0,4388

Obspergroup : min = 8
avg = 8.0
max = 8
corr(u_i, Xb) = 0.3013 F(7,140) = 5.82
Prob> F = 0.0000

GINI	Coef.	Std. Err.	T	P> |t|	[%95 Conf.	Interval]
SE	-.001505	.000618	-2.43	0.016	-.0027223	-.0002787
OPEN	-.0000694	.0000909	-0.76	0.446	-.0002491	.0001103
EDUC1	-.0014648	.0037906	-0.39	0.700	-.0089591	.0060295
EDUC2	-.0008261	.0003504	-2.36	0.020	-.0015189	-.0001333
POP	-.0011625	.0019843	-0.59	0.559	-0050855	.0027606
UNEMP	.0024777	.0004537	5.46	0.000	.0015807	.0033746
POPA	.0034998	.0017012	2.06	0.042	.0001364	.0068632
_cons	.4324917	.0408515	10.59	0.000	.3517261	.5132573
sigma_u	.03549661					
sigma_e	.00968658					
Rho	.93069356	(fraction of variance due tou_i)				

F test that all u_i=0: F(20, 140) = 76.69 Prob> F = 0.0000

Analiz sonucunda, ortaokula katılım oranının eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranına göre gelir dağılımı eşitsizliğini olumlu yönde daha az etkilediği anlaşılmıştır. Yapılan panel veri analizine göre elde edilen sonuçların iktisadi anlamlılıkları da uygun çıkmıştır.

5. Sonuç ve Öneriler

Dünyadaki en önemli tartışma konularından biri olan gelir dağılımı eşitsizliği, her geçen gün daha fazla insanı olumsuz etkilemektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için bazı politikalar ile piyasada kendiliğinden oluşan birincil gelir dağılımına müdahale edilerek ikincil bir gelir dağılımının ortaya çıkması sağlanmaktadır. Çünkü gelir dağılımı eşitsizliği sonucunda bireyler iaşe, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamazlar, yoksulluk artar dolayısıyla toplumsal barış ve huzur bozulur.

Gelir dağılımını birçok yapısal faktör olumlu ya da olumsuz yönde etkilerken maliye, para, dış ticaret, piyasa, rekabet, yatırım, teşvik, eğitim, tarım, sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikaları da gelirin yoksul kesime doğrudan yeniden dağıtılmasında etkili politikalardır. Dünyadaki tüm devletlerin en asli görevlerinden birisi olan, vatandaşlara insan onuruna yakışır yaşam koşullarının sunulabilmesi sosyal yardım politikaları ile mümkün olabilmektedir. Tarih boyunca değişik ülkelerde farklı biçimlerde uygulansa da sosyal yardım harcamaları gelir dağılımı eşitsizliğinin ve yoksulluğun azaltılmasında kullanılan en etkin sosyal politikalardan biri olmuştur.

Sosyal yardım harcamaları gerçekten gelir dağılımı eşitsizliğini etkiliyor mu, etkiliyorsa hangi seviyede bir etki söz konusu gibi soruların cevapları bu çalışmada aranmaya çalışılmıştır. Bunun için sosyal yardımları kapsayan kamu sosyal harcamalarının eğitim, nüfus, işsizlik ve dış ticaret konularıyla birlikte gelir dağılımı eşitsizliği ile arasındaki uzun dönemli ilişki panel veri analiziyle araştırılmıştır. Kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranının, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının, nüfus artış oranının, dışa açıklık oranının, sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranının ve ortaokula katılım oranının Gini oranları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Panel veri yöntemi vasıtasıyla serilerdeki dönemsel değişimler ile birimlerin birbiri arasındaki farklılıklar entegre edilerek ve çoklu doğrusallık en aza indirilerek, açıklama gücü yüksek bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sabit etkiler panel veri analizi sonuçlarına göre; kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı, ortaokula katılım oranı, işsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Dolayısıyla kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı arttıkça Gini oranları azalmakta ve dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır. Sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranı ve nüfus artış oranı değişkenleri ile Gini oranları pozitif ilişkilidir. Başka bir deyişle, işsizlik ve nüfus artış oranı arttığında ise Gini oranları artmakta ve gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisinin eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının gelir dağılımı eşitsizliğine etkisinden daha fazladır. Sosyal yardım politikaları gelir dağılımının yeniden düzenlenmesinde eğitim politikalarından daha fazla önem arz etmektedir. Dolayısıyla, sosyal yardım politikaları uygulanırken ve kaynak ayrılırken bu sonuçlar politikacılar tarafından dikkate alınmalıdır.

Bu bulgular çerçevesinde az gelişmiş ve Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde daha adil bir gelir dağılımı ve sosyal yapının tesisi için daha etkin sosyal yardım politikaları geliştirilmelidir. Ülkelerin kalkınması için çok önemli bir yere sahip sosyal yardım harcamaları için ne kadar kaynak ayrıldığı kadar amacına ulaşıp ulaşmadığının denetimi üzerinde de durulmalıdır. Gerçekten hak eden ihtiyaç sahiplerinin sosyal yardım sistemine dâhil edilmesine özen gösterilmelidir. Siyasi güdüler ve kaygılarla sadece oy amaçlı uygulamaların yerine daha adil gelir dağılımı için her ihtiyaç sahibinin faydalanabildiği, hakkı olmasına rağmen yararlanamayanların hakkını arayabildiği daha etkin sosyal yardım politikalarının uygulanması gerekmektedir.

Kaynakça

Afonso, Antonio. Schukrecht, Luger and Tanzi, Vito. "Income Distribution Determinants and Public Spending Efficency", European Central Bank Working Paper. Series. No:861, January 2008, ss. 7-30.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016 Yılı Faaliyet Raporu. Ankara, 2017.

Bargain, Olivier and Doorley, Karina. "Caught in trap? The Disincentive Effect of Social Assistance". IRISS Working Paper Series. 2009, ss.1-32.

Caminada, Koen. Goudsward, Koes and Koster, Ferry. "Social Income Transfers and Poverty Alleviation in OECD Countries". Department of Economics Research Memorandum 2010.01. 2010, pp. 1-23.

Chu, Ke-young. Davoodi, Hamid and Gupta, Sanjeev. "Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries". World Institute for Develeopment Economics Research (WIDER). Working Papers No: 214, December 2000, pp. 2-30.

Ditch, John. "The structure and Dynamics of Social Assistance in the European Union" Wendy O'Conghaile (Ed.), Linking welfare to work in, Luxembourg: Official Publications of the European Communities 1999, pp. 59-71.

Gregorio, Jose De ve Lee, Jong-Wha. "Education and Income Inequality: New Evidence From Cross Country Data". Review of Income and Wealth. Series 48, Number 3, September 2002, pp. 10-15.

Hacımahmutoğlu, Hande. "Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi", DPT Uzmanlık Tezi, DPT, 2009.

Li, Hongyi. Xie, Danyang and Zou, Heng-fu. "Dynamics of Income Distribution". Canadian Journal of Economics. Vol. 33, No. 4, 2000, pp. 937-961.

Lindert, Kathy. Survey of Social Assistance in OECD Countries. World Bank, 2002.

Neubourg, Chris de. "Social Assistance Program in the EU: its role within social protection, differences and similarities and coverage", Maastricht Graduate School of Governance. 2004, pp. 1-47.

OECD, OECD Employment Outlook, 2016. (www.oecd.org/employment/outlook.)

OECD, Social Expenditure Update (October 2016), 2016.. (http://www.oecd.org/social/expenditure.htm.)

Önen, Mustafa S. "Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği", Sayıştay Dergisi. Sayı.79, Ankara: 2010, ss. 63-95.

Schwabish, Jonathan. Smeeding, Timothy and Osberg, Lars. "Income Distribution and Social Expenditures: A Crossnational Perspective". Luxemburg Income Study (LIS) Working Papers Series. No: 350, October 2004, pp. 5-23.

Taşçı, Faruk. "Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz", İstanbul Üniversitesi Dergisi. Sayı:55, 2008, ss.127-149.

Tokol, Aysen. Sosyal Politika. 2. Baskı. Bursa: Vipaş A.Ş. Yayınları, 2000.

EKLER

Ek 1: Tanımlayıcı Temel İstatistik Sonuçları

	Ortalama	Ortanca	En Büyük	En Küçük	Std. Hata	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera	Anlamlılık Düzeyi (P)
GINI	0,3037	0,2950	0,4300	0,2320	0,0458	0,7006	2,8746	13,8540	0,0010
SE	22,2952	22,1500	36,9000	9,7000	5,1044	-0,1740	2,7170	1,4085	0,4945
OPEN	100,3604	81,0060	349,8490	24,2950	62,4709	2,0775	8,1324	305,2411	0,0000
EDUC1	5,3398	5,3060	8,8070	2,8620	1,1882	0,5865	3,7792	13,8824	0,0010
EDUC2	103,1895	101,7015	128,5150	79,9240	8,9385	0,3756	2,9640	3,9587	0,1382
POP	15,1970	15,7000	21,0000	6,7000	2,9156	-0,9157	4,1490	32,7184	0,0000
UNEMP	8,1339	7,7000	21,5000	2,3000	3,5648	1,2445	4,8192	66,5325	0,0000
POPA	0,6256	0,5000	3,4000	-0,9000	0,7566	1,0405	4,4246	44,5202	0,0000

Ek 2: Birim Kök Testi Sonuçları

		Düzey I(0)				Düzey I(1)	
		Sabitli-Trendli		Sabitli-Trendsiz		Sabitli-Trendsiz	
Seri	Test	T	P	T	P	T	P
GINI	LLC	-12,4107	0,000*	-6,17087	0,000*	-7,653	0,000*
	BRG	-0,63624	0,310	-	-	-	-
	IPS	0,0994	0,540	-1,25618	0,105***	-1,620	0,053**
	ADF	45,7793	0,318	59,2294	0,041*	63,429	0,018*
	PP	94,8767	0,000*	102,451	0,000*	144,910	0,000*
SE	LLC	-11,8114	0,0000*	-3,5545	0,0002*	-7,3872	0,0000*
	BRG	-2,8961	0,0019*	-	-	-	-
	IPS	0,1699	0,5675	1,0760	0,8590	-0,7543	0,2253
	ADF	38,8778	0,6088	27,8244	0,9546	46,7083	0,2851
	PP	36,4872	0,7110	15,4359	0,9999	66,8520	0,0087*
OPEN	LLC	-7,9223	0,0000*	-4,5778	0,0000*	-4,2673	0,0000*
	BRG	3,3119	0,9995	-	-	-	-
	IPS	0,3245	0,6272	-1,5600	0,0594**	-0,7226	0,2350
	ADF	36,2947	0,7189	63,1104	0,0191*	46,8706	0,2795
	PP	41,7331	0,4826	52,2760	0,1330***	97,6384	0,0000*
EDUC1	LLC	-17,6118	0,0000*	-5,2231	0,0000*	-17,0974	0,0000*
	BRG	-2,1876	0,0144*	-	-	-	-
	IPS	-0,8662	0,1932	-0,7960	0,2130	-2,9201	0,0017*
	ADF	56,4845	0,0272**	44,0603	0,2306	67,1432	0,0025*
	PP	48,9240	0,1103***	34,6638	0,6245	75,3499	0,0003*
EDUC2	LLC	3,4227	0,9997	-5,3368	0,0000*	2,4740	0,9933
	BRG	3,9532	1,0000	-	-	-	-
	IPS	0,8668	0,8070	0,2809	0,6106	-0,4181	0,3380
	ADF	36,2418	0,7210	52,1066	0,1365***	52,3278	0,1319***
	PP	114,6620	0,0000	57,8293	0,0527**	132,0070	0,0000*
POP	LLC	-1,03118	0,1512	1,66193	0,9517	-1,75238	0,0399**
	BRG	2,71310	0,9967	-	-	-	-
	IPS	1,93264	0,9734	3,51809	0,9998	1,48523	0,9313
	ADF	19,86490	0,9968	31,27990	0,8365	30,55720	0,8591

	PP	34,10690	0,7320	39,00160	0,5151	39,68930	0,4841
UNEMP	LLC	-12,43690	0,0000*	-6,35511	0,0000*	-8,13267	0,0000*
	BRG	0,73381	0,7685	-	-	-	-
	IPS	0,08503	0,5339	-0,19900	0,4211	-0,80868	0,2093
	ADF	44,86690	0,3526	47,86950	0,2467	50,78060	0,1660***
	PP	27,04420	0,9644	19,46400	0,9988	51,34060	0,1530***
POPA	LLC	-5,83154	0,0000*	-2,71060	0,0034*	-4,73495	0,0000*
	BRG	3,32586	0,9996	-	-	-	-
	IPS	0,48456	0,6860	1,33460	0,9090	-0,98122	0,1632***
	ADF	39,25460	0,5922	30,53760	0,9053	48,66190	0,1152***
	PP	35,69940	0,7426	29,42570	0,9285	71,21590	0,0009*

İstihdamda Cinsiyet Farklılıkları: Türkiye ve Kanada Örneği

[1]Nâlân Beken **[2]Özlem Durgun**

[1]Okt. Dr.,İstanbul Üniversitesi / İktisat Fakültesi, Türkçe İktisat, nalbeken@istanbul.edu.tr

[2]Doç. Dr.,İstanbul Üniversitesi / İktisat Fakültesi, Türkçe İktisat, ozdurgun@istanbul.edu.tr

Özet: İşsizlik sorunu dünya ekonomisinde önemini korumaktadır. Ülkelere göre karşılaştırma yapıldığında bazı ülkelerin diğer ülkelere göre istihdam oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde dönemsel farklılıklar olmasına rağmen istihdam oranları, gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir. İstihdamın sektörel dağılımında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde hizmetler ve sanayi sektöründe daha yoğun bir istihdam varken gelişmekte olan ülkelerde istihdam tarım sektöründe toplanmıştır.Gelişmekte olan ülkelerde genellikle tarımdan sanayiye geçiş tamamlanamadığından dolayı sürekli sanayi teşvik politikaları uygulanmaktadır. Tarım sektöründe birlikte çalışan kadın erkek eşitliği bozulmaya başlayarak, kadın tarım sektöründe çalışmaya devam ederken erkek sanayi sektörüne geçmektedir. Cinsiyetlar arası farklılıklar istidamda bazen dikkate alınmayarak, gelişmişliğin arttırılması için sanayi veya hizmet sektörlerinde istihdamın artışı ,kadın istihdamı sorunlarının derinleşmesine neden olmaktadır. Genellikle istihdamda cinsiyetlere göre dağılım birbirine yaklaştıkça ülkenin gelişmiş olduğu kabul edilmesine rağmen; gelişmiş ülkelerde bile sektörel olarak incelendiğinde farklılıklar görülmektedir. Çalışmamızda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak Türkiye ve Kanada incelenmiştir.İncelemede cinsiyet ayırımına göre sektörel farklılıklar analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Sanayi Sektörü, Hizmetler Sektörü, Tarım Sektörü, İstihdam

1. Giriş

Bir ülkede kadınların ekonomik ve sosyal hayatta aktif bir şekilde erkeklerle eşit oranda rol alıyor olmaları, refah düzeylerinin de erkeklerle eşit ve yüksek olması o ülkenin gelişmişlik göstergelerinden biridir. Gelişmiş ülkelerde uygulanan devlet politikaları kadının ekonomik hayatta daha fazla yer almasını sağlamaktadır.

Kadınların istihdama katılım oranları ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefi için önemlidir. Kadın emeğini işgücü piyasalarında değerlendiremeyen gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşabilmesi oldukça zordur. Kadınların işgücüne katılımı sadece ekonomik açıdan önemli olmayıp; kendi ayakları üzerinde durabilmeleri onlara özgüven kazandırmaktadır(Berkün vd.,2015:44).Bu gibi durumlar genellikle toplumsal refahın artmasını sağlaması bağlamında önemlidir.

Kadın istihdamının arttırılamamasının nedenleri; kadınların kırsal alanda istihdam edilmeleri, kentlerde kadın istihdamının düşük olması, kayıt dışı istihdam, ekonomik ve mesleki alanlarda cinsiyetçi ayrım, kadınların işyerlerinde yükselme oranlarının kısıtlı olması, ücret eşitsizliklerinin fazla olması, sosyal güvenlikten dışlanma ve erkek egemen sendikal yapıların kadınları dışlaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

OECD ülkelerinin genelinde 2014 verilerine göre 15-64 yaş arası kadın işgücü oranı 58.204 olarak hesaplanmıştır. Türkiye ve Kanada'da sırasıyla istihdam/nüfus oranı 29,5 ve 69,4;işgücüne katılım oranı 33,6 ve 74,2 olarak belirlenmiştir. Sektörlere göre dağılımına bakıldığında Türkiye ve Kanada'da 2013 yılı verilerine göre sanayi sektöründe kadın istihdamı 15,3 ve 8,6; hizmet sektöründe kadın istihdamı 47,7 ve 90,2 iken tarım sektörüne gelindiğinde ise Türkiye'de istihdam oranı 32,9 ve Kanada'da 1,2 olarak belirlenmiştir.

2. İstihdamda Kadın

Kadınların işgücüne ücretli olarak katılımı sanayi devrimi ile başlamış, II. Dünya Savaşı ile birlikte işgücü açığını kapatmak için kadınların işgücüne katılımı ile artmıştır ((Peker ve Kubar,2012:174). Savaş sonrası gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranlarında ki artış devam etmiştir. Kadının eğitim düzeyinin yükselmesi, evlenme yaşının artması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi kadınların işgücüne

katılımının artış nedenlerinden bazılarıdır (Kılıç ve Öztürk,2014:110).Sanayi devrimi sonucu kadının işgücüne dahil olması Avrupa'dan sonra ABD'de etkili olmuş, tarım sektöründe aile işinde ücretsiz çalışan kadının sanayi sektörüne geçişine neden olmuştur (Özer ve Biçerli,2004:57).

Türkiye'de kadınların işgücüne katılması 1915 yılında Balkan Savaşı sırasında erkeklerin savaşa gitmesi nedeniyle azalan işgücüne destek olmak amacıyla başlamıştır. I.ve II. Dünya Savaşları sırasında da kadının istihdamı artmış, fakat savaşlar sonrası erkeklerin terhis edilerek işgücü piyasasına girmesi nedeniyle kadınların büyük çoğunluğu işi bırakmıştır (Berber ve Eser,2008:3). Cumhuriyet sonrası sanayileşmenin hızlanması, kentleşmenin ve bunun sonucu göçün artması, kadının istediği alanda eğitim görmesi kadının işgücüne girmesinin esas nedenleridir (Koca, 2017:6). Sürdürülebilir kalkınma için kadınların işgücüne katılması oldukça önemli olmasına rağmen, Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranları erkeklere göre düşüktür.

3. Kadın İstihdamının Sektörlere Göre Dağılımı

İstihdamın sektörel dağılımı, bir ülkenin ekonomik gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyini gösteren en önemli göstergelerden biridir (Karabıyık,2012:241).Gelişmiş ülkelerde istihdamın sektörel dağılımı tarım, sanayi ve hizmet sektörü olarak sıralı bir şekilde gerçekleşmektedir. Gelişmiş ülkelerde işgücünün sektörel dağılımına baktığımızda daha çok hizmetler ve sanayi sektöründe yoğunlaştıklarını ayrıca tarım sektöründe ise istihdam oranlarının azaldığını görmekteyiz. Ancak gelişmekte olan ülkelere baktığımızda ise işgücünün ağırlıklı olarak tarım sektöründe yoğunlaştığı söylenebilir. Kadın istihdamına bakıldığında en çok tarım sektöründe istihdam edildikleri ancak hizmetler sektörünün de buna yaklaştığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak hizmet sektöründeki işlerin bazılarının ev odaklı olmasının kadınlar için daha uygun olduğunun genel kabul görmüş haldedir.

3.1.Tarım Sektöründe Kadın İstihdamı

Gelişmiş ülkelerin benzer özelliği Kanada da görülmektedir. Ülke genelinde tarım sektöründe istihdam oranları son derece düşüktür. Türkiye'de tarımsal istihdamdaki çözülmeye rağmen gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında yaklaşık on katı kadar istihdam devam etmektedir. Türkiye hala dönüşümünü tamamlayamamıştır.

Tablo 1: Tarım Sektörüne ve Cinsiyete göre İstihdam Dağılımı

	TÜRKİYE		KANADA	
YILLAR	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
2000	60.5	27.0	1.9	4.5
2001	63.3	27.7	1.6	3.9
2002	60.0	24.8	1.6	3.8
2003	58.5	24.4	1.5	3.9
2004	50.8	21.6	1.5	3.7
2005	46.3	18.6	1.6	3.7
2006	43.6	17.2	1.6	3.6
2007	42.7	16.8	1.5	3.4
2008	42.1	17.1	1.3	3.3
2009	41.6	18.1	1.3	3.3
2010	42.4	18.3	1.3	3.1
2011	42.2	18.7	1.2	3.0
2012	39.3	18.4	1.2	3.0
2013	37.0	17.8	1.2	3.0
2014	32.9	16.1	1.2	2.9

Kaynak: OECD (http://stats.oecd.org/)

Tablo1'de görüldüğü gibi Türkiye'deki kadınların tarım sektöründeki istihdamı diğer sektörlere kıyasla oldukça yüksektir.2005 yılına kadar kadınların tarım sektöründeki payı %50 civarlarında seyretmiştir. Ancak günümüze doğru gelindikçe bu oran azalmaya başlamıştır.2000-2005 yılları arasında bu oranın %

50 civarlarında olmasının nedeni bu yıllarda toplam kadın çalışanların içinde ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların daha yoğun olması gösterilebilir.

Kanada'da ise Türkiye'nin aksine tarım sektöründe çalışan erkek sayısı daha fazladır. Kırsal alanlarda erkeklerin kadınlardan iki kat daha fazla oranda çalıştığı sektör tarımdır. İklimsel özelliklerinin getirdiği farklılıktan doğan bu yapı Türkiye'den farklı bir yön oluşturmaktadır.

3.2.Sanayi Sektöründe Kadın İstihdamı

G7 ülkeleri arasında yer alan Kanada'da istihdamın yaklaşık 1/3'i sanayi sektöründe bulunmaktadır. Türkiye'de de benzer olarak sanayi sektöründe istihdam yıllar içinde artmaktadır.

Tablo 2: Sanayi Sektörü ve Cinsiyete göre İstihdam Dağılımı

	TÜRKİYE		KANADA	
YILLAR	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
2000	13.2	28.0	11.9	32.6
2001	12.1	26.7	11.1	32.1
2002	13.7	26.7	11.3	32.3
2003	13.4	26.3	11.1	32.0
2004	16.1	27.9	11.1	32.3
2005	16.6	29.6	10.6	32.1
2006	16.4	30.4	10.3	31.5
2007	16.1	30.4	10.0	31.0
2008	19.7	30.8	9.6	31.1
2009	15.3	29.1	8.8	30.0
2010	15.9	30.3	8.4	30.0
2011	15.2	31.1	8.8	29.8
2012	14.9	30.7	8.8	30.2
2013	15.3	31.1	8.6	30.2
2014	-	-	8.4	30.0

Kaynak: OECD (http://stats.oecd.org/)

Tablo1'de görüldüğü gibi Türkiye'de sanayi sektöründe kadın istihdamı 2004 yılında bir artış göstermiş ve bu yıldan itibaren azalarak artmaya devam etmiştir.2008 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış ve bu yıldan sonra da azalış göstermeye başlamıştır. Erkeklerin sanayi sektöründeki istihdam oranı ise kadınlara göre daha yüksek olmakla birlikte 2009 yılına kadar düzenli bir artış göstermiştir. Kanada ile karşılaştırıldığında daha yüksek oranda kadın sanayi sektöründe istihdam edilmektedir.

3.3.Hizmet Sektöründe Kadın İstihdamı

Kanada nüfusunun büyük çoğunluğu hizmetler sektöründe istihdam edilmektedir. Tablo3'de görüldüğü gibi Türkiye ve Kanada'da kadınların ve erkeklerin hizmet sektöründeki payları yıllar itibariyle artış göstermiştir.

Tablo 3: Hizmet Sektörü ve Cinsiyete Göre İstihdam Dağılımı

	TÜRKİYE		KANADA	
YILLAR	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
2000	26.4	45.0	86.2	62.9
2001	24.5	45.6	87.3	64.0
2002	26.3	48.4	87.1	63.8
2003	28.1	49.3	87.3	64.1
2004	33.1	50.5	87.4	64.0
2005	37.0	51.7	87.8	64.1
2006	40.0	52.4	88.1	64.9
2007	41.2	52.8	88.5	65.5

2008	42.2	52.1	89.1	65.5
2009	43.1	52.7	89.9	66.7
2010	41.7	51.4	90.3	66.9
2011	42.6	50.3	89.9	67.1
2012	45.8	50.9	89.9	66.8
2013	47.7	51.0	90.2	66.8
2014	-	-	90.4	67.1

Kaynak: OECD (http://stats.oecd.org/)

Türkiye'de erkeklerin hizmet sektöründeki payı kadınlarından daha fazladır. Bunun nedenlerinden bir tanesi Türkiye'de erkeklerin kadınlara kıyasla daha iyi eğitim sahibi olmalarıdır. Eğitim durumuna göre nüfus payına bakıldığında Türkiye'de erkeklerin %60'ı ilkokul,%22'si ortaöğretim ve %18'inin ise üniversite düzeyinde eğitim gördükleri belirlenmiştir. Bunlara kıyasla Türkiye' de kadınların %69'u ilkokul,%16'sı ortaöğretim ve % 15'inin de üniversite düzeyinde eğitim aldığı belirlenmiştir(TÜİK, 2017). Bu oranlara bakarak değerlendirecek olursak eğitim düzeyinin hizmet sektörüne katılımı etkilediği söylenebilir.

Kanada'da ise Türkiye'nin tam tersi olarak kadınların hizmet sektöründe erkeklerden daha yoğun olarak çalıştığı görülmektedir. Yine eğitim açısından ele alırsak; Kanada'da kadınların erkeklere oranla ilkokul ve ortaöğretim düzeyinde daha az eğitim aldığı görülmektedir. Ancak üniversite düzeyindeki cinsiyetlere göre eğitim incelendiğinde kadınların erkeklerden daha fazla yükseköğretime devam ettiği görülmektedir. Yükseköğretim mezunu kadın sayısı erkeklerden %59 daha fazladır. Türkiye'de erkekler daha yüksek oranda üniversiteye devam etmelerine rağmen kadınlar hizmet sektöründe erkek istihdamındaki oranları yakalamayı başarmışlardır.

Kanada'da kadın istihdamının hizmetlerde yoğun olarak bulunmasının bir nedeni de kadınların toplam işverenler içindeki oranının yüksekliğidir.Kadın işverenlerin oranı Kanada'da %27 iken Türkiye'de bu oran %8'dir (International Labour Organization, 2016).

3.4.Kadınların İşgücüne Katılım Oranı ve İstihdam Oranı

Yaş grubu olarak 15-64 yaş aralığı dikkate alınmıştır. Tablo 4'de görüldüğü gibi Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı ele alınan yıllar içinde 1991 yılında en yüksek seviyeye ulaşmışken 2003 ve 2004 yıllarında en düşük seviye düşmüştür.

Tablo 4: İşgücüne Katılım Oranı, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre

	TÜRKİYE		KANADA	
YILLAR	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
1990	36.0	83.6	68.4	84.9
1991	36.3	83.7	68.5	83.8
1992	34.7	83.0	67.9	82.7
1993	28.5	81.6	67.8	82.3
1994	33.2	82.0	67.8	82.0
1995	32.7	81.1	67.8	81.5
1996	32.3	80.6	67.8	81.3
1997	30.4	80.1	68.3	81.5
1998	30.7	80.0	69.0	81.4
1999	31.4	79.0	69.7	81.8
2000	28.0	76.9	70.4	81.9
2001	28.5	76.1	70.8	81.9
2002	29.5	75.1	72.1	82.7
2003	28.1	74.0	73.3	73.3
2004	25.2	74.6	73.4	73.4
2005	25.2	75.0	73.0	73.0
2006	25.6	74.4	73.3	73.3

2007	25.7	74.4	74.2	74.2
2008	26.7	74.8	74.2	74.2
2009	28.4	75.2	74.2	74.2
2010	30.2	75.4	74.3	74.3
2011	31.5	76.4	74.1	74.1
2012	32.3	75.8	74.3	74.3
2013	33.7	76.3	74.7	74.7
2014	33.6	76.6	74.2	74.2

Kaynak: OECD (http://stats.oecd.org/)

2010 yılına kadar genellikle benzer seviyelerde seyretmiştir. 2010 yılı itibariyle ise düzenli bir artış göstermektedir. Tabloda görülmektedir ki 2002 yılında 2001 kriziyle bağlantılı olarak bir yükselme görülse de esas itibariyle bu yıldan itibaren genel olarak bir düşme eğilimi içerisine girdiği görülmektedir. Erkeklerin işgücüne katılım oranları ise kadınlara göre daha yüksek olmakla birlikte yıllar itibariyle düşüş göstermiştir.

Kanada'da ise kadınların işgücüne katılım oranları yıllar itibariyle düzenli artmış ancak erkeklerin işgücüne katılım oranları kadınlara kıyasla düşüş göstermiştir.

Tablo 5: İstihdam/Nüfus Oranı, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre

	TÜRKİYE		KANADA	
YILLAR	KADIN	ERKEK	KADIN	ERKEK
1990	32.9	76.9	62.8	78.9
1991	33.7	76.3	61.9	74.7
1992	31.9	75.5	61.0	72.6
1993	25.8	74.2	60.5	72.4
1994	30.4	74.6	61.1	73.0
1995	30.2	74.6	61.6	73.4
1996	30.3	74.9	61.5	73.2
1997	28.0	74.8	62.1	73.6
1998	28.5	74.3	63.5	74.4
1999	28.9	72.7	64.6	75.4
2000	26.7	71.7	65.6	76.2
2001	26.3	69.3	65.9	75.7
2002	26.6	66.9	66.9	75.9
2003	25.2	65.9	68.0	76.4
2004	22.3	66.4	68.3	76.6
2005	22.3	66.9	68.2	76.6
2006	22.7	66.8	68.9	76.7
2007	22.8	66.8	69.9	77.0
2008	23.5	66.6	69.9	77.1
2009	24.2	64.6	69.0	73.9
2010	26.2	66.7	68.8	74.1
2011	27.8	69.3	68.9	74.8
2012	28.7	69.2	69.2	74.8
2013	29.6	69.5	69.7	75.1
2014	29.5	69.5	69.4	75.2

Kaynak: OECD (http://stats.oecd.org/)

Tablo 5'de görüldüğü gibi; Türkiye'de kadınların nüfus oranına göre istihdamdaki payları 1991 yılında 33,7 ile en yüksek seviyesine ulaşmış ve en düşük seviyesinde 2004-2005 yıllarında 22,3 ile görmüştür. Yıllar itibariyle bir düşüş gösterse de 2008 yılı itibariyle artma eğilimine girmiştir.

Kanada'da ise 1991-1993 yılları arasında kısa bir düşüş seyrine girmiş olsa da 2007-2008 yıllarında kadınların nüfus oranına göre istihdamdaki payları 69,9 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır ve 2008 yılından sonraki yıllarda ise azalarak artmıştır.

4. Türkiye'de Kadın İstihdamının Artırılamamasının Nedenleri

4.1.Kırsal Alanda Kadın İstihdamı ve Tarımdan Kopuş

Tarımsal alanların ihtiyaçları karşılayamaması, tarımda makineleşme köyden kente göçün sebeplerindendir. Yeterli donanıma sahip olmayan kente göç eden nüfus düşük verimli ve düşük ücretli işlerde çalışmaktadır (Bahar ve Korkmaz Bingöl,2010:53).

Tarım sektöründe genel olarak bir azalma görülse de kadınların en çok istihdam edildiği alan olarak yerini korumaktadır. Erkeklerin işgücü tarım sektörü dışına kaysa da kadınların tarım sektöründe aile işçisi olarak çalışmaları, emeklerinin ev içinde üretim ve bakım hizmetiyle sınırlı kalması kadınların tarım sektöründe yoğunlaşma sebepleri arasındadır. Tarımsal mekanizasyon ve kırsaldan kente göç gibi faktörler de kadınların tarım sektörü dışında iş bulabilmelerini zorlaştırmıştır(Önder,2013:46).Kadınları ev kadını olmakla ve enformel işlerde çalışmakla karşı karşıya bırakmıştır Bölgeler arası gelişmişlik durumuna göre sektörel dağılımda kadın istihdamında farklılıklar görülebilir (Murat,2017:23).

4.2.Kayıt Dışı İstihdam

Ekonomik krizler, hızlı nüfus artışı, göçler kayıt dışı istihdamı ortaya çıkartan nedenlerden bazılarıdır(Özpınar vd.,2011:140). Aralık 2008 verilerine göre toplam kadın istihdamının %58'i kayıt dışı koşullarda çalışmaktadır; erkekler için bu oran %38'dir. 2000'li yıllarda kayıt dışı istihdam alanında yaşanan önemli bir gelişme, tarım dışındaki kayıt dışı işlerin artış hızının istihdamın artış hızının iki katı olmasıdır (KEİG, 2013). 2013 verilerine göre kayıt dışı kadın istihdam oranı % 52 'ye, erkekler için bu oran %30,2'ye düşmüştür. Türkiye genelinde ise bu oran % 36,8'dir (İlkkaracan,2016:12). Kayıt dışı istihdam resmi istatistikler açısından sağlıklı bir biçimde ölçülemediği için kadınların kayıt dışı istihdamdaki payının daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Kadınlar imalat ve sanayi sektöründeki küçük aile işletmelerinde kayıt dışı olarak hem aile işçisi konumunda hem de emeklerinin karşılığı olan geliri alamadan çalıştırılmaktadır. Hizmetler sektöründe de kadınların çoğu kuaförlük, sekreterlik, manikürcülük, kasiyerlik vb. işlerinde kayıt dışı olarak çalışmaktadır. Kadın istihdamının değişikliğinin olabilmesi için ücretsiz aile işçiliğini önlenmesine yönelik politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Karaca,2013:s.433).

4.3.Ücret Eşitsizliği

Kadınlar işgücü piyasasına girseler de kadınların büyük bölümü erkeklere göre daha düşük ücretle ve yükselme imkânının aynı olmadığı işlerde çalıştırılmaktadır. Erkeklerle kadınlar eşdeğer olan işlerde çalışsalar bile eşit ücret alamamaktadırlar. Bu durum işgücü piyasasında cinsiyete dayalı ücret eşitsizliklerini göstermektedir (Erol,2015:7).

5. Sonuç

Dünyada kadın istihdamının en hızlı arttığı ve en çok olduğu ülke olan Kanada örnek ülke olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle gelişmekte olan Türkiye'de, kadın istihdamı Kanada ile karşılaştırılmıştır. Türkiye'de istihdamda genel olarak sorunlar bulunmaktadır. Ancak cinsiyetler açısından incelendiğinde kadınların istihdamında sorunlar büyümektedir. Gerek kadının konumunun evde anne olarak tanımlanmasından gerekse yeterli eğitimi almamasından kaynaklanan nedenlerle kadın istihdamı gelişmiş ülkelerdeki oranları yakalayamamaktadır. Kırsal ve kentsel olarak incelendiğinde kadınların kırsalda sadece tarımsal alanlarda çalıştığı görülmektedir. Bu artışta en büyük etken erkeğin göçle kente gidişiyle ücretli çalışabileceği alanın açılmasıdır. Kentsel alanlarda kadın istihdamı daha iyi bir gelişme göstermiştir. Ancak yeterli değildir. Kentte de eğitim düzeyi düşük kadın kayıt dışılığa itilmektedir. Kayıtlı çalışmak isteyen kadın ise eşit ücret alsa bile ataerkil aile yapısından dolayı çocuk bakım görevlerini tek başına yüklenmektedir. Bu nedenle kadın istihdam dışında kalmaktadır.

İşsizlik sorunun sürekli olarak devam ettiği Türkiye'de kadın erkekten daha fazla mağdur olmaktadır. Kırsal alanlarda yüksek eğitim alsa da çalışma imkânı bulamamakta zamanla ümidini keserek işsiz bile

sayılmamaktadır. Kanada'da ise kadın kır kent ayrımı olmaksızın aldığı eğitim doğrultusunda çalışmaktadır. Hatta Türkiye'den farklı olarak tarım sektöründe daha az kadın çalışmaktadır. Kadınlar erkeklerden daha fazla eğitim aldığından yoğun olarak hizmetler sektöründe çalışmaktadırlar.

Kaynakça

Bahar, O., & Bingöl, F. K. (2010). Türkiye'de İç Göç Hareketlerinin İstihdam ve İşgücü Piyasalarına Etkileri. SDÜ İİBF Dergisi, 15(2), 43-61.

Berber, M., & Eser, B. Y. (2008, Nisan). Türkiye'de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz. İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları, 10(2), 1-15.

Berkün, S., Alacahan, N. D., & Yavuz, R. A. (2015). Kadın İstihdamını Artırmada Alternetif Bir Değerlendirme: Evde Çalışma. IAAOJ, Social Science, 2(2), 43-61.

Erol, S. I. (2015). Türkiye'de Kadının Çalışma Hayatına Katılımının Belirleyicileri. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 1-21.

İlkkaracan, İ. (2016). İstanbul İşgücü Piyasasının Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Analizi. İstanbul: Uluslararası Çalışma Örgütü.

International Labour Organization. (2016). Gender Statistics. Geneva: ILO. 08 15, 2017 tarihinde https://www.ilo.org/ilostatcp/CPDesktop/?list=true&lang=en&country=CAN adresinden alındı

Karabıyık, İ. (2012). Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı. Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, XXXII(I), 231-260.

Karaca, N. G. (2013). Kadının Ekonomik Yaşamdaki Yeri: Türkiye ve Geçiş Ekonomilerinin Karşılaştırılması. International Coference On Eurasian Economies (s. 428-434). St. Petersburg, RUSYA.

KEİG. (2013 Mayıs). Türkiye'de Kadın Emeği ve İstihdamı Sorun Alanları ve Politika Önerileri. Kadın İstihdamında Son Yıllarda Görülen Değişimler ve Mevcut Sorun Alanları. İstanbul: Kadın Emeği Ve İstihdamı Girişimi.

Kılıç, D., & Öztürk, S. (2014, Mart). Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama. Amme İdaresi Dergisi, 47(1), 107-130.

Koca, B. (2017, 09 04). Çalışma Hayatı ve Kadın. Academia: http://academia.edu/4796744/%C3%87alı%c5%EMA_HAYATI_VE_KADIN adresinden alındı

Murat, G. (2017). Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi Bağlamında Çalışma Hayatında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık. KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 7(13), 7-36.

OECD. (2016). Country Statistics, . 08 03, 2017 tarihinde http://stats.oecd.org adresinden alındı.

Önder, N. (2013, Eylül). Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, 1(1), 35-61.

Özer, M., & Biçerli, K. (2003-2004). Türkiye'de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. Sosyal Bilimler Dergisi, 55-86.

Özpınar, Ş., Demir, Ö., & Keskin, S. (2011). Türkiye'de İstihdamın Yapısının Değerlendirilmesi (2000-2010). Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 3(2), 133-142.

Peker, E., & Kubar, Y. (2012). Türkiye'de Kırsal Kesimde Kadın İstihdamına Genel Bir Bakış. Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, XIV(II), 173-188.

TÜİK. (2017). Eğitim İstatistikleri. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. 08 18, 2017 tarihinde http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018 adresinden alındı.

Agricultural Extension and Woman in Rural Area

[1]Nuray Kızılaslan **[2]Murat Demirbük**

[1]Prof. Dr.,Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat., nuray.kizilaslan@gop.edu.tr

[2]Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Sivas, murat.demirbuk@tarim.gov.tr

Abstract: Basis of the work: Agriculture can be an important engine of growth and poverty reduction. But the sector is underperforming in many countries in part because rural women face constraints that reduce their productivity. One of the most important constraints is inability to reach extension services.

Objectives of the work: are to show women farmers' situation and discuss to eliminate the barriers which keep women away reaching extension activities.

Method: Secondary data used for this study. Literature and research papers reviewed related to extension services and projects for women. A comparison was made between what is said in literature, strategic paper and exc. and what is reality.

Findings and Discussion: Agricultural extension and rural education have been emphasized by development experts as crucial in achieving agricultural development, poverty reduction, and food security. Though women are engaged in farming and play a major role in almost every agricultural operation, they continue to receive very limited extension support. While several interventions have been made to address this 'gender' bias in extension delivery, there continues to be a shortfall between the kind of support that is provided and the needs and demands of rural women. Women can only profit from very limited source and time of extension activities, and this proportion reveals that they cannot share these services equally. Recent data from Turkish Statistical Institute show that 45,8% of the agricultural workforce in Turkey is made up of women. Present extension activities help to strengthen the traditional roles of women but not their productivity.

Conclusion: Overcoming the male dominated mentality is a necessary step. Contribution and importance of women in agricultural production must be taken into account and devoted more time and resource for women extension.

Key Words: Women, Extension, Agriculture, Poverty.

1. Introductıon

The terms agricultural advisory services and agricultural extension refer to the entire set of organizations that support and facilitate people engaged in agricultural production to solve problems and to get information, skills and technologies to improve their livelihoods (Anderson, 2008: 6).

Three-quarters of the world's poorest billion people live in rural areas, and most of them depend on agriculture for their livelihoods and survival. Encouraging the growth of the agricultural sector is therefore one of the most effective ways of tackling poverty and reducing hunger and malnutrition (Pye-Smith, 2012: 4).

As mentioned above agriculture can be an important engine of growth and poverty reduction. But the sector is underperforming in many countries in part because rural women face constraints that reduce their productivity. (Doss, et al., 2011: 1). One of the most important constraints is inability to reach extension services.

While investments in agricultural R&D are needed in order to expand the potential for sustainable production, sharing knowledge about technologies and innovative practices among family farmers is perhaps even more important for closing existing gaps in agricultural productivity and sustainability between developing and developed countries. Agricultural extension and advisory services are critical for this challenge, but far too many farmers, and especially women, do not have regular access to such services (FAO, 2014: 14).

In this paper it is aimed to emphasize women role and importance in agricultural production and their needs for agricultural extension once again. This must be kept on the agenda all the time especially for rural women.

Literature, research papers and strategic paper were reviewed to show changes in the approach to the subject over time.

1.1. Women in Agriculture and Extension Service

It is now widely demonstrated that rural women, as well as men, throughout the world are engaged in a range of productive activities essential to household welfare, agricultural productivity, and economic growth. Yet women's substantial contribution continues to be systematically marginalized and undervalued in conventional agricultural and economic analyses and policies, while men's contribution remains the central, often the sole, focus of attention. (FAO, 1998: 93).

Attention to women's concerns and priorities in development policy has been evolving since the early 1970s (Jafry & Sulaiman V, 2013: 469) and women key role in agricultural production has been ignored for years. Importance of women in agriculture has been accepted and being discussed since 1980's. (Asan & fri., 2012: 3).

Improving women's productivity can make a substantial contribution to raising overall agricultural production. Women comprise an average of 43 percent of the agricultural labor force in developing countries, ranging from 20 percent or less in Latin America to 50 percent or more in parts of Asia and Africa (FAO, 2014: 35). It can be said that women farmers are the backbone of the agricultural workforce and are engaged across several activities ranging from production, harvesting and processing (Jafry & Sulaiman V, 2013: 469). Women's roles and responsibilities in agriculture vary widely according to regional social and cultural norms. However, one generalization seems to be valid everywhere: women farmers achieve lower yields than men farmers – not because they are bad farmers but because they have less access to everything they need to be more productive (FAO, 2014: 35).

The literature review indicates that 58 per cent of total sources of extension organizations are reserved for commercial farms which have a market directed production and have no resource restrictions. On the other hand, farms working for a living, woman farmers, and farmers who don't have farming lands make use of only 34 percent or a bit more of extension sources. Among these groups, women can only profit from 5 per cent of source and time of extension activities (Kızılaslan, 2007: 23).

Closing the gender gap in access to productive resources could give an important boost to agricultural productivity and output and generate significant social gains. The State of Food and Agriculture 2010–11 estimated that total agricultural output in developing countries could increase by 2.5–4 percent with significant benefits for food security (FAO, 2014: 35).

While several interventions have been made to address this 'gender' bias in extension delivery, there continues to be a shortfall between the kind of support that is provided and the needs and demands of rural women. This gap between supply and demand needs to be addressed in order to improve the lives and livelihoods of women in the rural farming sector (Jafry & Sulaiman V, 2013: 469).

Empowering and investing in rural women has been shown to significantly increase productivity, reduce hunger and malnutrition and improve rural livelihoods for everyone (CTA, 2014: 5).

1.2. Situation in Turkey

Recent data from Turkish Statistical Institute show that 45,8% of the agricultural workforce in Turkey is made up of women (Turkish Statistical Institute, 2016). However, observations in Turkey indicate that the actual participation is higher. Since society and even the rural women themselves perceive their work more as wifely duty than as an economic contribution, statistics fail to capture the true extent of their participation. (Durutan, 1994: 77).

Number of women working in agriculture is more than twice that of men in Turkey (Asan & fri., 2012: 3).

As can be seen below there are some studies related to women and extension activities in Turkey. Factors, effecting women to reach agricultural extension services specified in 3 sections by Kara&Aktaş. They can be listed as follows;

About extension agent; lack of qualified women extension agent, inadequacy of extension agent on women's work, written, audio and visual communication tools not reaching women, extension methods are one-dimensional.

Extension services; New adoption of women-oriented extension work, projects prepared by central organization and do not take into considerations women needs, lack of systematic evaluation.

Personal factors; age, marital status, number of children, time, education, willingness, social-economic factors, disorganization (Kara & Aktaş, 2007: 71).

Ministry of Food, Agriculture and Livestock prepared a national action plan to empower women in rural area in 2012. During the plan preparation several meetings were held in different region of the country. According to result of those meetings, although there were some differences it was determined that; women have relatively low education level; they also have very low organization level, and serious problem to reach resources.

Objective of the plan can be listed as below;

Improving women position in rural area,

To sensitize agricultural sector to gender issue,

Improving international indicators of Turkey related to women issues

To integrate women in rural area with national development work.

Low level of education in rural area is one of the most important reasons for low yield and also barrier to new technology (Anonymous, 2012: 21).

According to the research results conducted in different regions (six provinces) of Turkey, daily working time of rural women is 10.39 hours per day. About 48 percent (4.98 hours) of this total workload is spent for the agricultural activities and 50 percent (5.21 hours) for house works by women. (Özçatalbaş & Akcaöz, 2010: 1).

In Turkey, as in many countries, extension services units has spends and devotes very little time and resources to women farmers which is only 5 percent of the total time and resources of extension institutions. (Özçatalbaş & Akcaöz, 2010: 2).

Extension services directed to rural women are examined with respect to agricultural extension and nonagricultural extension (home economics) in another paper. Firstly nonagricultural extension targeting to develop traditional role of women is examined and later agricultural extension activities are considered.

Ministry of Agriculture and Rural Affairs (MARA) has started extension services in Turkey oriented to rural women in 1954 focusing on non-agricultural subjects such as extension studies of home economics. Extension activities related to home economics have been performed by technicians of home economics affiliated with MARA. The main objectives of these extension services are to provide knowledge and skills to rural women in terms of home affairs and hand crafting activities (Özçatalbaş & Akcaöz, 2010: 3). At the beginning years home economics issues were considered as important but later stages studies targeting the increase of the women efficiency as producers have gained good position and roles. (Özçatalbaş & Akcaöz, 2010: 3).

Women's Empowerment in Rural Areas Action Plan (2012-2016) is another important policy document. This plan has been prepared by Ministry of Food, Agriculture and Livestock and has close connection with rural women.

Educational activities have been conducting by some organizations but the main institution with respect to convey the information in relation to agricultural production for the rural women is the Ministry of Food, Agriculture and Livestock.

Besides policies and programs, there are various projects and studies carried out by different institutions and organizations for rural women in Turkey. These projects create new opportunities for women, increase agricultural production and improve the standard of living in rural area (Topçu, 2015: 3).

In Turkey, the most important institution dealing with agricultural extension for the rural women is the Ministry of Food, Agriculture and Livestock. Each province prepares its own extension program annually. It can be seen below one of them prepared for Sivas province for 2017. When examined the extension program 5 different sections are seen which consist of demonstration, field day, farmers' meeting, courses and farmers' tour.

Each activity has been separated into two for better understanding. One of them is related to agricultural production and the other is empowering women's traditional role. Aim of this study is to see agricultural extension that wants to improve agricultural production and income generation especially for rural women.

As a part of extension program, planned demonstrations activities for women are 8 but only 3 of them are about agricultural production. Numbers of field days are 21 and again 3 of them for women farmers in another word it is only %14.

Planned farmers meetings for 2017 are 1023. Only %30 of total meeting planned for women which are 308 and 97 of 308 are about agricultural production while the rest are about traditional role of women.

Same situation can be observed when examined the courses in table 1. Only %32 of the courses is organized for women which is obviously very low. There is no farmers tour organized for women.

Table 1: Annual Agricultural Extension Program of Sivas Province 2017

DEMONSTRATIONS							
WOMEN				MEN		TOTAL	
Agricultural Production		Traditional Role		Agricultural Production			
3		5		7		15	
FIELD DAY							
WOMEN		MEN		TOTAL			
Number of Activities	Number of Farmers	Number of Activities	Number of Farmers	Number of Activities	Number of Farmers		
3	30	18	345	21	375		
FARMERS MEETING							
WOMEN							
Number of Meetings		Number of Farmers					
Agricultural Production	Traditional Role	Agricultural Production	Traditional Role	MEN		TOTAL	
97	211	1340	1079				
Total		Total		Meetings	Farmers	Meetings	Farmers
308		2419		715	8543	1023	10962
COURSES							
WOMEN							
Number of Courses		Number of Farmers					
Agricultural Production	Traditional Role	Agricultural Production	Traditional Role	MEN		TOTAL	
9	0	75	0				

Total		Number of Farmers		Total	Farmers	Meetings	Farmers
9		75		19	657	28	732
FARMER'S TOUR							
WOMEN		MEN		TOTAL			
Tour	Farmers	Tour	Farmers	Tour		Farmers	
0	0	41	580	41		580	

Source: Anonymous 2017

1.3.What Have Been Suggested by Literature?

Women must have a more active role in food security, sustainable farming and rural development. This can only be achieved through supplying rural women with more qualified, reliable and convenient information continuously and quickly (Kızılaslan, 2007: 1).

Many steps are required by many different actors – governments, civil society, the private sector and individuals – but the basic principles are the same across the board: eliminate discrimination under the law, make gender-aware policy and programming decisions, and give women greater voice in decision-making at all levels. (FAO, 2011: 58).

Special attention needs to be given to women and girls based on their needs and roles in agriculture and rural livelihood strategies (FAO, 2014: 15). Particular efforts must be made to accommodate women's time constraints and employing women in advisory services to increase effectiveness of service delivery (Anderson, 2008: 24).

It is known that the restrictions related with women's participation in agricultural extension program have individual and societal dimensions While there are some restrictions caused by the society, there are also some other limitations arising from extension approaches (Kızılaslan, 2007: 2-3).

The most successful approaches achieve the following: they help to empower farmers and communities; they take into account local culture and tradition; and they frequently target specific groups such as women and young people. (Pye-Smith, 2012: 21)

The following suggestions are made for improving and redesigning training programs for women:

1) Adapt programs to women's needs and skills.
2) Allow sufficient time to enable women to acquire new skills and adjust schedules to fit women's existing workloads.
3) Provide training in agricultural and other productive activities, not just home and family welfare topics.
4) Emphasize activities for which there is an actual income-generation potential.
5) Ensure the involvement and full participation of women from poorer and less educated backgrounds.
6) Use trainers who are not only technically competent and up-to-date, but who empathize with the needs and aspirations of rural women.
7) Provide practical field experience in the use of innovations.
8) Shift more resources to village-based training rather than residential training (FAO, 1998: 102).

Sociocultural norms and traditions may impose additional barriers to women, including by restricting their mobility and ability to engage in trading. For example, women often lack the cash to pay transport fares or purchase vehicles, and there is additional concern regarding the safety of women travelling long distances alone (FAO, 2014: 41).

Traditional role of women, which generally accepted by the society, does not include their role of agricultural production. Women are primarily responsible for things related with the continuity of

family life, and that their participation in agricultural production is evaluated as the extended parts of this responsibility make their making use of extension services difficult (Kızılaslan, 2007: 3).

The role of women farmers within households differs considerably across different cultures, agro-ecological zones, and farming systems; therefore, the needs and opportunities for each category of farmers must be carefully examined (Swanson & Rajalahti, 2010: 26).

Women face particular constraints in their ability to innovate and their access to information, inputs and services. Studies have found that women are often much slower than men in adopting a wide range of technologies, mainly because of the problems they face in obtaining access to complementary inputs and services (FAO, 2014: 41).

The vast majority of studies have found that differences in yields between men and women exist not because women are less skilled but because they have less access to inputs (CTA, 2014: 5).

The involvement of women both in domestic work and in agricultural labor limits the time they are able to spend participating in Agricultural Extension and Education Programs (AEEPs). Lack of time, which has been demonstrated as an important obstacle to the participation in educational activities, is often ignored by the designers of the programs (Charatsari, Istenič, & Lioutas, 2013: 9). It is also regarded as one of the main restrictive factors for women. They have almost no time to participate in extension activities because of the variety and number of jobs they do in rural area. In addition, that men move to urban areas to work means an extra work burden for women (Kızılaslan, 2007: 3).

Lack of education is another restrictive factor. Women in rural areas are deprived of some knowledge and skills because they have little or almost no education. Therefore, women stay out of extension system because they don't have reading, writing and calculating skills which are required by the extension activities (Kızılaslan, 2007: 3). That is why their needs differ substantially from the skills and knowledge needed by medium-scale and, especially, commercial farmers (Swanson & Rajalahti, 2010: 26).

A large proportion of women reported that they feel anxious because of their low literacy. A number of respondents fear that the educator and other participants will laugh at their mistakes which derive from their low level of education. The low familiarity with education makes women view the classroom as an uncomfortable environment. Consequently, their low literacy evokes a feeling of fear of education and is a basis for self-exclusion from participation in agricultural education activities. Women stated they are unaware of upcoming the programs, as men are the main receivers of information regarding extension/education programs. This information is usually diffused by extensionists to villagers in local cafes where patrons are men. A proportion of women said that their husbands, sometimes intentionally, do not inform them about such programs. (Charatsari, et all, 2013: 10).

The gender equity dimension of agricultural extension service provision is an aspect that is widely addressed in the literature. From the global survey of 115 countries by the Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) in the 1980s to the micro studies by the World Bank and IFPRI in 2010, numerous studies show access to extension services is consistently (and statistically significant in the majority of cases) lower for women as compared with men (Ragasa, et all 2013: 437-468).

Regardless of the rhetoric surrounding gender issues in agriculture and the countless research projects and "women's studies," the important question to be considered is: Have women benefited from these efforts? In the final analysis, women in developing countries are only interested in concrete actions - whether more and better projects for women are actually implemented and whether more women are supported in their efforts to solve their problems on the road to self-determination (FAO, 1998: 107).

It is possible to say that there is sexual discrimination in many countries when we examine the current data, and this, as an important fact, prevents women from making use of agricultural extension training sufficiently (Kızılaslan, 2007: 2).

Women have generally been trained by home economists instead of woman extension staff on subjects such as nourishment, health, child care, and handcrafts. And these are applications directed towards

developing the rural women's family roles. However, their roles in agricultural production are as important as their family roles. (Kızılaslan, 2007: 2).

Women also face a serious poverty caused by all factors that keep them away reaching extension activities. Their opportunity to make money is limited with home production or production done for a living (Kızılaslan, 2007: 3).

Across diverse regions and contexts, women engaged in agriculture face gender-specific constraints that limit their access to productive inputs, assets and services. Gender gaps are observed for land, livestock, farm labor, education, extension services, financial services and technology. (FAO, 2011: 36).

As announced by Food and Agriculture Organization, agriculture and forestry possess important development potential in many countries. In this context, providing human oriented approach for sustainable development in the agriculture and forestry sectors, to develop policies for women remains significant. Because, facilitating and incentivizing women participation in these sectors would not only provide much needed employment opportunities, but may also help drive the innovation and growth needed to reduce rural poverty. (Topçu, 2015: 2).

Women are farmers, workers and entrepreneurs, but almost everywhere they face more severe constraints than men in accessing productive resources, markets and services. This "gender gap" hinders their productivity and reduces their contributions to the agriculture sector and to the achievement of broader economic and social development goals. Closing the gender gap in agriculture would produce significant gains for society by increasing agricultural productivity, reducing poverty and hunger and promoting economic growth. (FAO, 2011: 3).

Gender issues are now mentioned in most national and regional agricultural and food-security policy plans, but they are usually relegated to separate chapters on women rather than treated as an integral part of policy and programming (FAO, 2011: 3).

If women had the same access to productive resources as men, they could increase yields on their farms by 20–30 percent. This could raise total agricultural output in developing countries by 2.5–4 percent, which could in turn reduce the number of hungry people in the world by 12–17 percent. (FAO, 2011: 5).

2. Conclusıons And Recommendatıons

It seems that importance of women contribution to agricultural production and their potential have been accepted by most of policy makers. Gender issue, poverty reduction, food security and rural development are issues that are inextricably linked and affect each other.

Almost anything, which must be necessary for women access to agricultural extension activities, can be found in plan and program prepared by national and international institution, organization and government.

All possible barriers have been identified but women still have many problems for reaching such sources. It is important to say once again which measures must be taken to overcome the obstacles. These can be listed as below;

- Women potential and contribution to agricultural production must be accepted by local authorities who prepare extension programs.
- Women must be employed in extension service.
- Local culture and traditions should be taken into account.
- Correct approaches should be chosen by extension agents.
- Schedule must be adjusted to fit women' existing workloads
- Keep in mind that women education level in rural area possibly lower than others.
- At least %50 percent of sources and time should be allocated to women.

- Men should be forced to join together with their wives in any support program or project.

References

Anderson, J. R. (2008). Agricultural Advisory Services. In WB, World Development Report Innovating Through Science and Technology. World Bank.

Anonymous. (2012, Kasım). Kırsal Alanda Kaının Güçlendirilmesi. Ulusal Eylem Planı. Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Anonymous.. (2017). Retrieved from Web Page: http://sivas.tarim.gov.tr/Menu/13/Kurumsal-Dokumanlar.

Asan, A., Can, M., & Fazlıoğlu, A. (2012). Kırsal Alanda Yoksulluğun Gerçek Yüzü: Kadınlar. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Charatsari, C., Istenič, M. Č., & Lioutas, E. D. (2013). "I'd like to participate, but . . .": women farmers 'scepticism towards agricultural extension/education programmes. Development in Practice, 23(4), 511-525.

CTA. (2014, 01 01). CTA GenderStrategy. CTA GenderStrategy 2014. Retrieved from http://www.cta.int/en/.

Doss, C., Raney, T., Anríquez, G., Croppenstedt, A., Gerosa, S., Lowder, S., . . . Skoet, J. (2011). The Role of Women in Agriculture. Rome: FAO.

Durutan, N. (1994). Agricultural Extension for Women. Cahiers Options Méditerranéennes, 2(4), 77-88.

FAO. (1998). Improving women farmers' access to extension services. In J. Jiggins, R. K. Samanta, & J. E. Olawoye, Improving agricultural extension. A reference manual (pp. 92-103). Rome: FAO.

FAO. (2011). Women in Agriculture: Closing the gender gap for development. Rome: FAO.

FAO. (2014). Innovation in family farming. Rome: FAO.

FAO. (2016). FAO. Retrieved from FAO Web Page: http://www.fao.org/publications/card/en/c/bd88746e-dacd-46de-9b02-65ee80c9d5f8/

Jafry, T., & Sulaiman V, R. (2013). Gender-Sensitive Approaches to Extension Programme Design. The Journal of Agricultural Education and Extension, 19(5), 469-485.

Johnson, N. L., Kovarik, C., Meinzen-Dick, R., Njuki, J., & Quisumning, A. (2016). Gender, Assets, and Agricultural Development: Lessons from Eight Projects. World Development(83), 295–311.

Kara, F. Ö., & Aktaş, Y. (2007). Şanlıurfa İlinde Kadınların Tarımsal Yayım Çalışmasından Yararlanmasına Etki Eden Faktörler. Tarım Ekonomisi Dergisi, 13(2), 71-83.

Kızılaslan, N. (2007). Rural Woman in Agricultural Extension Training. Research Journal of Social Sciences(2), 23-27.

Özçatalbaş, O., & Akcaöz, H. (2010). Rural women and agricultural extension in Turkey. Journal of Food, Agriculture & Environment, 8(1), 261-267.

Pye-Smith, C. (2012). Agricultural extension: A time for change: Linking knowledge to policy and action for food and livelihoods. Wageningen: CTA.

Ragasa, C., Berhane, G., Tadesse, F., & Taffesse, A. S. (2013). Gender Differences in Access to Extension Services and Agricultural Productivity. The Journal of Agricultural Education and Extension, 19(5), 437-468.

Swanson, B. E., & Rajalahti, R. (2010). Strengthening Agricultural Extension and Advisory Systems:Procedures for Assessing, Transforming,and Evaluating Extension Systems. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

Topçu, P. (2015). Supporting Women in Rural Areas within the Framework of Policies and Programs in Turkey. Research & Reviews: Journal of Ecology and Environmental Sciences.

Turkish Statistical Institute. (2016, August 06). Retrieved from Turkish Statistical Institute Web Page: http://www.turkstat.gov.tr

Derinin İnsan Hakları Üzerindeki Antropolojik Temelleri

Nuray Olcay IŞIK[1] **Yıldırım Onur ERDİREN**[2]

[1]Yrd. Doç. Dr.,Namık Kemal Üniversitesi / Çorlu Meslek Yüksekokulu, Deri Teknolojisi, nurayisik@nku.edu.tr

[2]Öğr. Gör.,Namık Kemal Üniversitesi / Çorlu Meslek Yüksekokulu, Endüstri Ürünleri Tasarımı, yoerdiren@nku.edu.tr

Özet: Geçmişten günümüze kadar gelen ve geçmişi uzun yıllara dayanan deri, insanlık tarihi için önemli bir rol oynamaktadır. Derinin kullanımı, üreticiler ve tüketiciler açısından farklı düşüncelere ve işlevselliklere dayanmaktadır. Bu yüzden, derinin insan hakları üzerinde antropolojik temelleri son derece önemlidir. Son yıllarda derinin insan hakları üzerindeki tartışmaları sıkça irdelenmektedir. Derinin işlevselliği üzerine yapılan tartışmalarda, derinin hangi amaçlarla kullanıldığı irdelenmektedir. İnsan hakları günümüzde sadece hukukçular açısından değil felsefeciler açısından da önemli bir kavram haline gelmiştir. Prof. Dr. Betül Çotuksöken'in İnsan Hakları ve Felsefe adlı kitabında da belirttiği üzere insan hakları kavramı da düşünenin, insanın belli bir dışdünya durumunu, tekil olanı, yaşananı, olup biteni, ne türden olursa olsun, nesneye ilişkin olanı, kısaca belli bir dünya durumunu çerçeveleyen düşünsel bir varolandır (Çotuksöken, 2012: s. 23). Derinin kullanımdaki antropolojik temelleri, insanların eylemleri ve insan-varlık ilişkisi bakımından incelenmektedir.

Bu çalışmada, derinin işlevselliğinin insan hakları üzerinde tutum ve eylemler bakımından nasıl incelendiği antropolojik temellere dayandırılarak örneklerle yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Deri, İnsan hakları, Antropolojik temeller.

Anthropological Studies on Leather Human Rights

Abstract: The skin, which has come from the past to the present day and has been based on many years of history, plays an important role in the history of humanity. Deep use is based on different considerations and functionalities in terms of producers and consumers. Therefore, the anthropological basis for deep human rights is extremely important. In recent years, debates over deep human rights have been frequently discussed. In discussions on deep functioning, it is examined what purpose it is used deeply. Today, human rights have become an important concept not only for lawyers but also for philosophers. Professor Dr. As mentioned in Betül Çotuksöken's book Human Rights and Philosophy, the notion of human rights is also a philosophical idea that frames a particular world situation, Exist (Çotuksöken, 2012: p 23). The anthropological foundations in deep use are examined in terms of human actions and human-being relationship.

In this work, how the deep functioning is examined in terms of attitudes and actions on human rights will be interpreted as examples based on anthropological bases.

Key words: Leather, Human rights, Anthropological bases.

1. Giriş

Deri, insanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir. İnsanın barınma, örtünme, savaş aletleri vb. her türlü gereksinimini deri ve deri ürünleri karşılamıştır. Günümüzde teknolojik gelişmelere bağlı olarak deri ve deri ürünleri de oldukça farklı amaçlarla da kullanılır hale gelmiştir.

Bunun yanında gerçek deri kullanımı, bunun yerine yapay deri kullanımı çokça tartışılmaktadır. Bu yüzden derinin insan hakları üzerindeki antropolojik temelleri önemlidir. İnsan hakları, son yıllarda Türkiye'nin gündeminde ön sıralarında yer almaktadır. İnsan hakları konusu toplumsal ve kamusal bağlamda ayrıntılı olarak incelenmektedir (Çotuksöken, 2012: s. 11). İnsan hakları etik bir değer olup, özgürlük, hak ve hukuk kavramlarını da ayrıntılı bir biçimde irdelemektedir. Böylece derinin kullanımı bu

cümlelere bağlı soru işaretlerini gidermiş olur. Bu çalışmada, deri kullanımında ne kadar özgürüz, ne derecede kullanmalıyız sorularını yanıtlayarak bize nasıl yansıdığı açıklanacaktır.

2. Deri ve Deri Ürünleri

Deri, dayanıklılığı ve tutumuyla her zaman yeryüzündeki en çekici materyallerden biri olmuştur. Deri yüzyıllar boyunca bozulmadan kalabilmektedir. M.Ö. lere tarihlenen deri ürünleri arkeologlar tarafından hala bulunabilmektedir. Bu da ne kadar dayanıklı bir materyal olduğunu gösterir. Günümüzde de bir çok yerde deri ve deri ürünlerine rastlanmaktadır.

Resim 1. Deri

3. İnsan Hakları

İnsan hakları, bir çok konuda ve kavramda kullanılmaktadır. İnsan hakları günümüzde felsefenin de bir dalı olarak anlatılmaktadır. İnsan hakları kavramının bireylerin dünyasında kendine yer edinmesi felsefi temelli olmakla birlikte, yaşamın doğrudan eylemsel boyutu olan siyasal duruşla ve öte yandan da "toplum grameri" olarak algılanan hukukla, başka bir deyişle, kamusal alanı somutlaştıran ve taşıyan etik temelli hukukla yakından ilgilidir (Çotuksöken, 2012: s. 14). Felsefi olan da kendi içinde ayrıştırıldığında, ilk katmanı, insana ilişkin kavrayış ya da insan felsefesini oluşturacaktır. İnsan hakları kavramıyla bağlantısı içinde burada benimsenen insan anlayışı, insanın açık bir varlık olduğuna ya da olanaklar varlığı olduğuna ilişkin bir kavrayışı içermektedir (Çotuksöken, 2012: s. 14). Takiyettin Mengüşoğlu'nun kurucu olarak temsilciliğini yaptığı; İoanna Kuçuradi'nin, Uluğ Nutku'nun, Tüten Anğ'ın ve Betül Çotuksöken'in benimsediği, çağdaş felsefi antropolojinin yaklaşımıdır ve söz konusu anlayış insanı bütünselliği içinde ele almaktadır (Çotuksöken, 2012: s. 14-15). Çotuksöken'e göre bu anlayış, antropontoloji olarak, insan-varlık bilgisi olarak, benimsenen varlık anlayışının insan eksenli olduğunu ileri sürmektedir.

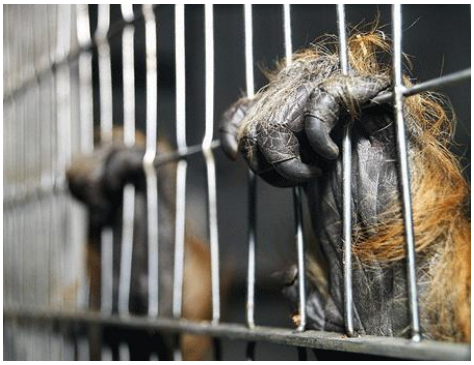
İnsan hakları dediğimizde kişi hakları, yurttaş hakları, sosyal-ekonomik-kültürel-siyasal haklar gibi hak türlerini; bu başlıklar altında da, bazısı ortak, bazısı ayrı olan çeşitli tek tek hakları görürüz (Kuçuradi, 2011: s. 3).

İnsan hakları kişi haklarıdır, ama bütün kişi hakları insan hakları değildir (Kuçuradi, 2011: s. 4).

4. Derinin İnsan Hakları Üzerindeki Antropolojik Temelleri

İnsan hakları kavramı değer, özgürlük, etik, hak ve hukuk alanlarını inceleyen bir unsurdur. İnsan hakları sürekli tartışma konusu olmaktadır. Globalleşmenin sürdüğü zamanlarda daha da çok tartışılmakta ve iredelenmektedir. Sıkça tartışılan bir konu da, insanlar tarafından derinin etik kullanımıdır. Derinin nasıl, hangi yönde, ne amaçlı kullanıldığı önemlidir. Etik bir sorun olan özgürlük problemi de bu konu içinde ayrıca irdelenmesi gereken bir konudur. Deri kullanımında ne kadar ve hangi derecede özgür olmalıyız sorusu da irdelenmesi gereken sorulardan biridir. Deri bildiğimiz gibi giyim, mobilya gibi alanlarda kullanılmaktadır. Bir kesim gerçek derinin kullanılması, bir kesim ise yapay derinin kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Bu konu günümüzde de televizyon programlarında ve medyada sıkça tartışılmaktadır. Hayvan hakları savunucuları bu konuda sıkça eylemler yapmaktadır. Fakat bir kesim ise, gerçek deriyi savunmakta olup havyan hakları savunucularına karşı olmaktadır.

İnsan hakları kavramları olan özgürlük ve değer problemlerinde deri bir değer olup özgürce davranmalıyız diyenler de söz konusudur. Örneğin, haberlerde gördüğümüz hayvan hakları savunucularının söylediği gibi "bir insanın kürk giymeye veya diğer deri ürünlerini kullanmaya hakları yoktur" sözlerini sıkça görmekteyiz.

Resim 2. Hayvan Haklarını Anlatan Afiş

Resim 3. Hayvan Hakları Savunucularının Rusya Başkonsolosluğu Önündeki Protestosu

5. Sonuç

Sonuç olarak, hayvanlar beslenmede kullanıldığı sürece deri ve kürk yan ürün olarak ortaya çıkacak, dünyada ve ülkemizde işlenecek ve kullanılacaktır. Birçok avantajı ile diğer birçok materyalin de önünde yer alacaktır. Deriyi kullanmak insanların özgür bir eylemidir. Kimi gerçek deri kullanacak, kimileri ise yapay deriyi tercih edecektir. Bu durum bireylerin isteğine bağlıdır.

Hayvan hakları açısından bakıldığında ise; sadece derisi veya kürkü için avlanan hayvanların korunması ve hukuki olarak da bunların arkasında olunması insan hakları içine de girmektedir.

Ülkemizde av hayvanını işlemek yasaktır. Etik ve Hayvan Hakları açısından irdelendiğinde ülkemizde hukuki bir korumanın olduğunu bu anlamda söylemek mümkündür.

Kaynakça

Çotuksöken, Betül (2012), "İnsan Hakları ve Felsefe", İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim

Kuçuradi, İoanna (2011), "İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları", Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu

Edirne İlinde Romanların Yaşam Koşulları ve Geri Dönüşüme Etkisi

Nurcan Özkan

Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Fen Bilgisi Öğretmenliği, nurcanozkan@hotmail.com

Özet: Günümüz toplumlarında gözlenen en önemli olgulardan biri, çevreye yönelik ilginin artması, çevreyi sahiplenenlerin çoğalması, çevre bilincinin ortaya çıkmasıdır. Çevreye duyulan ilgi, doğal kaynakların sınırlılığı karşısında insan ve çevresi arasındaki duyarlı dengenin önemini yansıtmaktadır. Doğal kaynaklarımız dünya nüfusunun artması ve tüketim alışkanlıklarının değişmesi nedeni ile her geçen gün azalmaktadır. Bu nedenle malzeme tüketimini azaltmak, değerlendirilebilir nitelikli atıkları geri dönüştürmek sureti ile doğal kaynaklarımızı verimli kullanmak zorundayız. Bu nedenle geri dönüşüm doğal kaynaklarımızın korunması ve verimli kullanılması için son derece önemli bir işlemdir. İnsanoğlu tarafından tüketilen atıklardan, değerlendirilebilen atıklar çeşitli fiziksel veya kimyasal işlemlerle ikincil hammaddeye dönüştürülerek tekrar üretim sürecine dâhil edilmesine geri dönüşüm denir. Tükettiğimiz maddeleri yeniden dönüşüm halkası içine katabildiğimiz zaman öncelikle bunların tekrar ham madde olarak kullanılmasını sağlamış oluruz. Böylece insan nüfusunun artışı ile paralel olarak artan tüketimin doğal dengeyi bozması doğadan aldıklarımızı tekrar doğaya vererek azda olsa engellenmiş olur. Çöpteki nesneleri ham madde olarak kullandığımız vakit çevre kirliliğinin her geçen gün artmasını da önleyebiliriz. İşte bu aşamada Roman vatandaşlar devreye giriyor. Türkiye`de yoğun olarak yaşadıkları yerlerin başında Trakya`da, Çanakkale, Edirne, Tekirdağ ve İstanbul gelir. Genellikle geçimlerini müzisyenlik, çiçekçilik, hurdacılık, çöp ve kâğıt toplayıcılığı, demircilik ve demir işçiliği, hamallık, falcılık, temizlikçilik, at arabacılığı, bakırcılık, sümüklü böcek toplayıcılığı, bohçacılık, tombalacılık, ayakkabı boyacılığı, cami avlularında kuşyemi satıcılığı, dilencilik, işportacılık, gibi çok farklı meslek ve sahalardan sağlamaktadır. Bu çalışma Nisan-Mayıs 2017 yılında Edirne ilinde yaşayan 60 Roman vatandaşı ile karşılıklı görüşme şeklinde gerçekleştirilmiştir. Amacımız Romanların yaşam standartları ve geri dönüşüme yapmış oldukları katkıları ortaya çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Edirne, Roman, Geri dönüşüm

1. Giriş

Dünya'nın doğal kaynakları sınırlıdır. Bunlar aşırı ve bilinçsizce kullanıldığı takdirde zamanla azalacak ve bir gün mutlaka tükenecektir. Doğal kaynakların sürekli bir biçimde kullanılabilmesi için ondan alınanın karşılığında, onun da özelliğini koruyabilmesi, varlığını sürdürebilmesi için gerekli önlemleri almak gerekir. Buna tüketmeden kullanma denmektedir. Tüketmeden kullanma kavramı, sadece canlı doğal kaynaklar için değil, doğanın cansız unsurları için de kullanılan ve çok güncel olan bir kavramdır (Yıldız vd., 2005: 226).

Günümüzde gelişmiş ülkelerin çoğunda sadece eskimişliğinden değil modası geçmiş olmasından ötürü de yeni bir tüketici tutkusu gelişmiştir.

Bugün gelişmiş batı toplumları, tabii kaynakların tüketilmesi konusunda umursamaz tutumunu devam ettirmekte ve bunların geri dönmeyecek şekilde tüketimini hızlandırmaktadır (Akman vd., 2004: 55).

Atıkları yeniden kullanmada ekolojik döngü ilkelerinden yararlanmak gerekir. Ekolojik döngü ilkelerinin sanayiye ve atıklara uygulanmasının büyük yararları vardır. Bilindiği gibi tüm sanayi kuruluşlarında hammadde olarak bol miktarda doğal kaynaklar kullanılmaktadır. Eğer bu kuruluşta ekolojik ilkeler uygulanmıyorsa, ürettiği ürünlerle birlikte çevreye de önemli miktarda artık madde boşaltır ve çevreyi önemli ölçüde kirletir. Ancak bu fabrikanın çevreyi kirletmemesi için ya kimyasal kontrol ve teknolojik çözümü ya da ekolojik döngü ilkelerini uygulaması gerekir. Kimyasal kontrol yönteminde fabrika, girdi ve üretimine dokunmaksızın artıklarını tasfiye yöntemiyle daha az zararlı duruma getirebilir. Ekolojik döngü ilkelerini uygulayan fabrika ise artıklarını her şeyden önce bir hammadde kaynağı olarak kabul eder. Böylelikle atıklarından yeni yan ürünler üretebilir, atılan su ve bazı maddeleri geriye kazanarak yeniden kullanabilir. Dolayısıyla geriye kalan az miktardaki artık maddenin tasfiye ücreti çok düşük düzeye indirilmektedir.

Atıklarla ilgili dünyadaki gelişmiş uygulamalara karşın, ülkemizde de duyarlılık başlamış ancak henüz uygulamalara geçilememektedir. Şu anda şehir çöplerinin büyük bir bölümü düzensiz olarak

depolanmakta, dolgu maddesi olarak görülmekte ya da denetimsiz olarak yakılmaktadır (Kocataş, 2014: 492).

Tüm ulusların istediği sürdürülebilir bir Dünya için ekolojik dengenin ve biyolojik çeşitliliğin korunması gerekmektedir. Bunun için Savurgan Toplumdan, Sürdürülebilir Dünya Toplumu'na geçmedeki uyum modelinde en iyi çözümleri maddenin sakımı ve enerji kanunları belirler. Savurgan toplumlar genelde endüstrileşmiş ülkelerdir; madde ve enerjiyi en yüksek düzeyde kullanır; kullan at prensibiyle çalışırlar. Dolayısıyla, dünyadaki madde ve enerji kaynaklarını hızla tüketirler ve çevrenin önemli ölçüde kirlenmesine neden olurlar. Sürdürülebilir dünya toplumları ise enerjiyi daha verimli kullanırlar, tükenebilir enerji kaynakları yerine sürekli ve yenilenebilir enerji kaynaklarını tercih ederler. Çöp olarak atılan maddelerin çoğunu geri dönüştürerek yeniden kullanırlar. Dolayısıyla doğal dengenin korunmasında azami çabayı göstermektedirler.

Son yıllarda kompleks yapıda olan ekolojik dengenin korunmasına ilişkin pek çok düşünce üretilmiştir. Her ülkenin kendi koşullarına göre uygulanması gereken bu öneriler: nüfus artışının durdurulması, doğal kaynakların tüketmeden kullanılması, hukuksal düzenlemeler ve eğitim çalışmaları şeklinde özetlenebilir (Kocataş, 2014: 488-489).

Günlük yaşamda kullanılan eşyaların, yenilen gıdaların artıkları çöp sorununu ortaya çıkarmıştır. Nüfusun yoğunlaşmadığı alanlarda, insanlar, belli ölçülerde çöp üretseler de, doğa bunları özümser ve ortadan kaldırır. Fakat endüstri devriminden sonra, kimyasal alanda öyle büyük gelişmeler gerçekleştirilmiştir ki elde olunan bazı sentetik maddeler doğada birikmektedir. Plastik gibi maddeleri, doğal güçler kolayca parçalayıp yok edememektedir (Güney, 2004: 129).

Ambalaj ve paketleme, bir ürünün pazara sunulmasından önce, geçtiği en son aşamalardan birisidir ve bir ürünün ambalajı, tüketicinin o ürünü kabul ya da reddetmesindeki en önemli unsurlardan birisidir. Ambalajın en temel iki işlevi ürünü tüketiciye etkili bir şekilde sunmak ve ürünü tüketiciye kadar en iyi şekilde korumaktır.

Temiz bir çevre ve sağlıklı bir insanlık için ambalaj malzemelerinin yeniden kullanımı, geri dönüşümü ve çevreye zarar vermeden yok edilmesine herkes dikkat etmek zorundadır. Bu, dünya yurttaşlığının görevidir (Güney, 2004: 133).

Ülkemizde ambalaj atıklarının geri kazanımıyla ilgili ilk yasal düzenleme 1991 yılında yayınlanan Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'dir. 1996 yılında cam atıklarla ilgili Sözleşmeli Tedarikçilik sistemi oluşturuldu. 1998 yılında daha önce 40 000 ton dolaylarında olan geri dönüşüm miktarı 70 000 tonlara ulaştı. 2000 yılında yapılan bir protokolle bu konuda işbirliği yapan belediye sayısı 176'ya kumbara sayısı 4000'e ulaştı. 2003 yılında cam geri dönüşümü yıllık 80 000 tona ulaştı. Aynı zamanda "Cam Geri Dönüşüm Sanayicileri ve İşadamları Derneği" kuruldu. Eylül 2005'te 81 000 ton cam ambalaj atığı geri dönüşümü sağlanmıştır (Güler, 2012: 568, Cam geri dönüşümü, 2008).

Cam doğada en az dört bin yıl kalabilen bir maddedir. Çevreye zarar vermese bile büyük bir atık yükü oluşturur. Atık haline gelen cam geri kazanılmaması durumunda önemli miktarda ham madde kaybına neden olur. Cam çok üretilen ve yaygın olarak kullanılan bir madde olduğu için ağırlık ve hacim olarak hammadde miktarı da yüksektir. Amaca uygun doğal hammadde kaynaklarının bulunması, hammaddenin çıkarılması, taşınması önemli miktarda işgücü ve enerji maliyeti yaratır. Ayrıca alınan kütlesel miktardaki hammadde nedeniyle doğal yapı ve görünümde de değişiklikler olur. Camın geri dönüşebilirliği sonsuzdur (Güleç, 2008: 48).

Geri dönüşüm hammaddeye olan gereksinimi kaldırır. Kuşkusuz kullanılan cam hammaddesi ile ilgili bir yetersizlik yoktur. Geri dönüşümü sağlanan her bir ton cam için 1,2 ton hammadde kazanılır (Glass recycling information sheet, 2007).

Atıkların toplanması, giderimi ve çevreye verecekleri zararların önlenmesi çağımızın en önemli sorunlarından biridir. Aşırı tüketim atıkların miktar ve hacim olarak artmasına, bileşim olarak çeşitlenmesine yol açmaktadır. Cam atıklar ağırlık ve hacim olarak kentsel atıkların önemli bir bölümünü oluşturur (Glass recycling, 2007).

Özellikle süt şişeleri gibi birçok cam kabın toplanmasında en etkin yol depozito uygulanmasıdır. Ortalama bir süt şişesi 25 kez yeniden doldurulduktan sonra, içecek şişeleri ise 12 dönüşten sonra geri dönüşüme verilmektedir (Glass recycling information sheet, 2007; Recycling glass, 2008).

Lokanta, kafe, kahvehane vb. yerlerde cam kap toplanması sisteme bağlanmalıdır. Tüketici örgütleri tüm süpermarket ve alışveriş merkezlerinin geri dönüşüm kumbaraları yerleştirmesini sağlayacak kamuoyu baskısı oluşturmaktadır. Bu uygulama geri dönüşüm etkinliğini çok artıracaktır. Alışverişe gidecek olanlar bu gibi maddeleri kolayca biriktirme noktalarına iletebileceklerdir (Güler, 2012: 581).

Plastiklerin yeniden kullanıma sokulması giderek artmakla birlikte daha emekleme evresinde sayılmaktadır. Plastiklerin niteliğine göre önceden ayırımları yapılmaksızın yeniden kullanıma sokulması önemli ikincil ürün sorunları yaratmaktadır. Yeniden kullanım sırasındaki bozunma işlemleri toksik ve kanser yapar birçok maddenin çevreye yayılmasına neden olabilir. Plastiklerin yeniden üretim sürecine sokulmasının enerji maliyeti de yüksektir (Güler, 2012: 669).

Paket malzemesi azaltılabilir. Giderek bazı şişeler ve malzemelerin inceltilmesi ve böylece daha az oranda plastik kullanılması yolunda çalışmalar sürdürülmektedir. Bunun en güzel örneği, süt şişelerinin daha hafif plastik içermesi oluşturmaktadır. Deterjanların daha derişik olarak hazırlanması böylece tüketiciye daha küçük ambalajlar halinde sunulması da bu yöntemlerden birisidir. Günümüzde plastik torbaların daha önceki örneklerine göre %20-50 daha ince ve daha sağlam oldukları belirtilmektedir (The Plastik Waste Primer, 1993).

Geri dönüşüm konusunda Romanlar önemli rol oynar ve bu sayede doğal kaynakların korunmasına ve aile bütçesine katkıda bulunurlar. Romanlar Balkanlar'da yaşayan en büyük Çingene topluluklarındandır. Roman toplumunun Romanes adı verilen bir dili ve başlangıcı Kuzey Hindistan'a dayanan bin yıllık bir tarihi bulunmaktadır. Romanların en eski ataları uzun yolculuklarına Hindistan'dan başlamış olsalar da Roman Çingeneleri gerçek anlamda bir Balkan toplumudur. Hem Romanes dili, hem de Roman kültürünün diğer özellikleri uzun bir göç sürecinin ardından Balkan topraklarında bugünkü şeklini almıştır. Romanların göçebe yaşamları onların yaşam koşullarını belirlemektedir. Göçebe kültürün getirdiği evsizlik, mülk yoksunluğu onlar için kader haline gelmiştir (http://www.iamistanbul.tv/haber/romanlarin-yasam-kosullari).

Romanların büyük bölümü gelenek, göreneklerini ve topluluklarının yönetim biçimlerini korumuştur. İlk olarak 19. yy.'da Avrupa'da, sayıları 10-100 aile arasında değişen Roman toplulukları şefler seçmeye başladı.

Roman sözcüğü yerleşik düzeni olmayan göçebe insanları çağrıştırır. Oysa Romanların çok azı günümüzde göçebedir. Bazıları kendi istekleriyle göçebeliği bırakmış, yaşadıkları ülkenin yaşam biçimini benimsemişlerdir. Edirne-Kırklareli yöresinde göçebe olarak yaşayan Romanlara "Çerge" denir. Çergeler genellikle pazarlama (bohçacılık) ve kalaycılık işiyle uğraşırlar. Roman olmayanlarla evlenen Romanlar da vardır. Bazı ülkelerde de yerleşik yaşama zorlanmışlardır. Soykırıma uğramışlardır.

Yarı göçebe, yarı yerleşik bir topluluğun sayımının yapılması güç olduğu için Romanların kesin nüfusu bilinmemektedir (https://onedio.com/haber/toplumun). Fakat Edirne merkezde 15 000, Edirne genelinde 50 300 olduğu tahmin edilmektedir (http://www.turkiyecingeneleri.8m.com/turkiyetarihi.htm).

Romanlar kendi aralarında kabile veya soylara ayrılırlar. Her kabilenin gidilecek yerleri, yapılacak işleri tanzim eden bir reisi ve anası bulunur. Romanlar bir evli olup, çok çocukludurlar. Çocuklarını her türlü hayat şartlarına alıştırırlar. Hatta küçük çocukları soğuğa alışıp çeliklenmesi için, soğuk suyun içerisine sık sık sokup çıkarırlar. Kendi aralarında suçluya para cezası verirler veya kabile içerisinden kovarak yalnız yaşamaya sevk ederler (https://www.turkcebilgi.com/%C3%A7ingeneler).

Günümüzde Romanlar, Türkiye'nin hemen her yerinde dağınık olarak yaşamaktadır. Onların çoğunlukta bulunduğu yerlerin başında Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgeleri gelmektedir. Edirne şehir merkezinde yaşayanlar genelde geçimlerini arabacılık, hurdacılık, pazarcılıkla sağlarken, kadınlar gündelikçilik ve temizlik işleriyle aile ekonomisine katkıda bulunmaktadır (http://www.turkiyecingeneleri).

Bu çalışmanın amacı olarak Edirne'de yaşayan Romanların yaşam koşulları, çocuklarının durumları ve yaptıkları işlerden biri olan çevreden topladıkları atık maddeler ile geri dönüşüme olan katkıları değerlendirilmiştir.

2. Materyal ve Metod

Edirne'de Romanların yaşamları ve geri dönüşüm konusunun araştırılması çerçevesinde Nisan-Mayıs 2017 tarihlerinde çeşitli caddelerde günün değişik saatlerinde dolaşarak kâğıt, plastik gibi maddeleri toplayan 60 kişi ile birebir görüşmeler yapıldı ve ses kayıtları tutuldu. Görüşmeler sırasında sorulan sorular arasında:

- Bana biraz hayatından bahseder misin?
- Neden bu yaşta çalışıyorsun?
- Sokakta nelerle karşılaşıyorsun?
- İnsanların sana bakış açıları hakkında neler söylemek istersin?
- Geleceğin hakkında neler düşünüyorsun? Şeklinde sorular sorularak cevaplamaları istendi.

Bu görüşmelerde amaç Romanların yaşam koşulları hakkında bilgi almak, onları tanımak, yaptıkları işin detaylarını, karşılaştıkları zorlukları öğrenmekti. Ayrıca geri dönüşüme atık maddeleri toplayarak ne derece etki yaptıklarını ve bu yapılan işin sonuçlarını görmek için de sorular soruldu. Bu görüşmeler sırasında fotoğraf çekimleri de yapıldı.

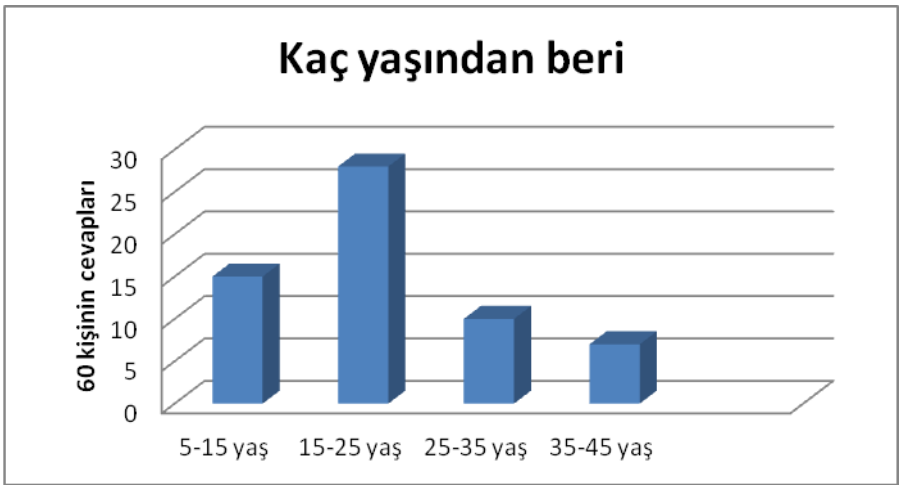
3. Bulgular

Karşılıklı görüşmeler sırasında katılımcıların bazılarının yaşam koşullarıyla ilgili görüşleri aşağıdaki gibidir:

- Osman Şavul ve Eşi Dilber "Günlük kazancımız 15-20 lira. Yeşil kart uygulaması var. Edirne TV'ye bir röportaj verdim. Fakat ötekileştirildiğim için basından kaldırıldı. Sorunlarımız hiçbir şekilde ne toplum tarafından ne de basın tarafından dile getirilmiyor. Soydan gelen meslektir. Bazen ben ve eşim bazen de çocuklarım vatandaşlar tarafından saldırı, hakaret ve sözlü tacize uğruyoruz. İnsanlar bize iyi gözle bakmıyor. Geleceğe yönelik hiçbir umudum yok."
- Fadime "32 yaşındayım. Eşim geçen seneden beri hasta olduğundan dolayı oğlumuzu 6. sınıftan itibaren okuldan aldık ve birlikte bu işi yapıyoruz. Günlük kazancımız 15-20 liradır. Ramazan ayında oruç tuttuğumuzdan dolayı bu işi yaparken zorlanıyoruz. Oğlum hiçbir zaman çocukluğunu yaşayamadı. Bayramlarda ona elbise alamıyorum. Bazen eşim tarafından şiddet görüyorum. Bu meslek bana ailemden kaldı. Hiçbir sağlık güvencemiz yok. Özellikle kadın olduğumdan dolayı sokakta sataşma, aşağılama ve cinsel istismara maruz kalıyorum. İnsanlar bize hor gözle bakıyor. Devletten tek istediğim bana bir iş vermesidir. Artık hayata tutunduğum son dalım da kırılmak üzere."
- Mustafa "14 yaşındayım.7. sınıfa gidiyorum. 2 kız kardeşim var. Biri 5 yaşında diğeri 10 yaşında. İkisi de okula gitmiyor. Çünkü annem yatalak. Ben her sabah şafak vaktiyle birlikte sokağa çıkıyorum. Okulun açılmasına 10 dk. kala işi bırakıyorum. Babam da öğle ve akşam saatlerinde işe çıkar. Hafta sonu tamamen babamla çalışıyorum. Günlük kazancımız 20-25 lira. Çalışma yapmazsak açlıktan ölürüz. Birkaç işe başvurdum ama geri çevrildim. Geleceğim konusunda hiçbir umudum ve hayalim yok."
- Şeval "29 yaşındayım.15 senedir bu işi yapıyorum. Babam ve annem ayrı yaşıyor. Babamdan haberim yok. Annem hasta ve ben annemi çok sevdiğim için ona bakmak için evlenmedim. Özellikle saraçlar caddesinde akşamüstleri çöp toplarken bazen kalabalığın bana bakması beni çok rahatsız ediyor. Bir ara çok alkol kullanıyordum. Bizim meslekte madde bağımlısı olmamak mümkün değil. Şu anda çok az alkol kullanıyorum. Varım yoğum annemdir, onsuz bir yaşam kurmayı düşünemiyorum."

- Melike "73 yaşındayım. Kendimi bildim bileli bu işi yapıyorum. Eşim 14 sene önce kanserden hayatını kaybetti. Bir oğlum ve bir kızım var. Şu anda kızım ve torunumla yaşıyorum. Kızım eşi hasta olduğu için eşine bakıyor. Bir oğlum da şimdilik cezaevine girdi. Ben de bazen dilencilik bazen de çöp toplayarak geçiniyorum. Hastalıklarım gittikçe artıyor. Dizlerimde romatizma var. Günlük kazancım 20-25 lira. Sokakta insanlar bize asla insan gözüyle bakmıyor. Ben gençken çok güzeldim. Mahallenin en güzel kızı bendim. Artık hayattan umudumu kestim. Sadece ölümü bekliyorum."
- Saniye ve Mehmet "Ben 38 yaşındayım, eşim Mehmet 42 yaşında. Eşim ile hıdrellez şenliklerinde tanışıp evlendik. Artık eşim bu işi yaparken çok zorlanıyor. Bense çocuklarımın cebine 1 TL dahi olsa koyabilmek için çalışıyorum. Ben de artık çok yıprandım. Sanırım bir süre sonra kızımı da okuldan alacağım. Artık yürürken bile zorlanıyorum. Kızlarım çoğu zaman arkadaşları tarafından kabul görmüyor. Hiçbir zaman çocukluğunu yaşayamadılar. Bir anne olarak bundan çok rahatsızlık duyuyorum. İnsanlar genelde bize hırsız gözüyle bakıyor. Bir gün kızıma oyuncak almak için AVM'ye gittim ve güvenlik beni içeri almadı. Hayatım boyunca sadece kızlarım için mücadele edeceğim. Ben artık çocuklarımın bir meslek sahibi olup toplum tarafından kabul görmelerini istiyorum." şeklinde cevaplar vermişlerdir.

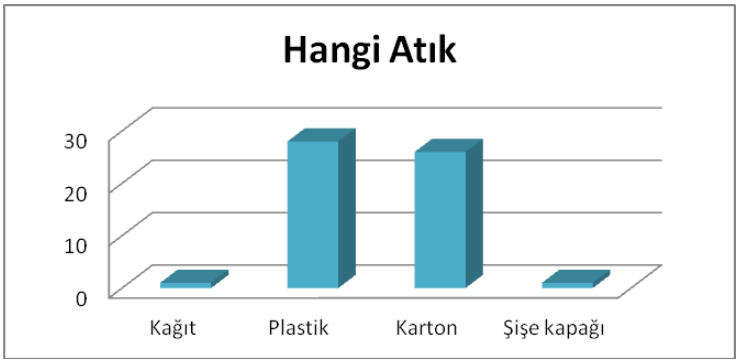
Ayrıca başka sorular da sorulmuş olup cevapları aşağıda değerlendirilmiştir. Kaç yaşından beri toplayıcılık işiyle uğraştıkları sorulduğunda;

Şekil 1: Romanların Toplayıcılık İşini Yaptıkları Yaş Dağılımı

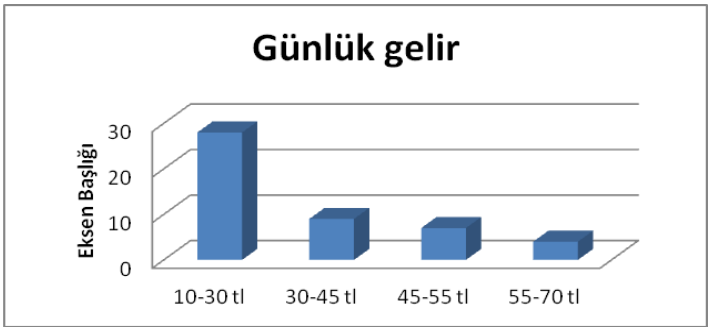
Şekil 1'e göre en çok 15-25 yaş arası geri dönüşüm işiyle çalışmaya başladıkları ve bunu 5-15 yaş arasının izlediği gözlemlenmiştir. 35 yaşından sonra çalışan kişi sayısı azalmaktadır.

En yüksek geliri toplanan malzemenin hangisinden elde ettikleri sorusuna 58 kişi en çok geliri plastikten elde etmelerine rağmen kartonun daha çok bulunması nedeniyle kartondan sağladıkları, aralarındaki 2 kişi ise bakırdan sağladıklarını ifade etmişlerdir (Şekil 2).

Şekil 2: Romanların En Çok Gelir Elde Ettikleri Topladıkları Malzemeler

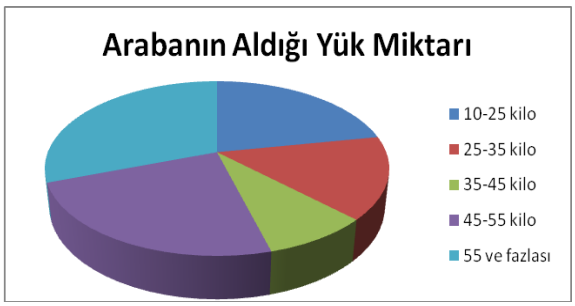
Bu işten sağladıkları günlük gelir sorulduğunda ise;

Şekil 3: Romanların Toplayıcılıktan Elde Ettikleri Günlük Gelir Dağılımı

Şekil 3'te görülmektedir ki gelirin büyük oranı 10-30 TL arasında değişmektedir. Ancak bu gelir ne kendilerinin ne de ailedeki diğer üyelerin geçimini sağlamaya yetmediğini söylediler. Haftalık bazında ise 150-250 arası değiştiğini, bazı günler 80 TL kazanırken bazı günler 10 TL kazandıklarını, kazancın günden güne değiştiğini ve zor durumda oldukları için herkesten her şey ister halde olduklarını, çocuklarına da iş yaptırarak okula gönderemediklerini ifade ettiler.

Araba ile en fazla kaç kilo yük taşıyor oldukları sorulduğunda;

Şekil 4: Romanların Arabalarının Aldığı Yük Miktarı

Şekil 4 arabalarındaki ortalama yük miktarları gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığı zaman 60 kişiden 18'i 50 kg'ın üzerinde yük topladıklarını gösteriyor (Bazıları ise 100-150 kg arası toplamaktadır). Topladıkları yük miktarları en fazla 150 kg en az ise 10 kg olarak belirlenmiştir.

Okula gidiyor musun? Gitmiyorsan neden gitmiyorsun? Sorusuna genel olarak %80'i gitmediğini, %20'si gittiğini ama çok önemsemediğini ifade etti. Gitmeme sebepleri olarak ailenin göndermemesi, işsizlik, geçim sıkıntısı vb. gibi cevaplar verilmiştir. Bazıları ise gece öğretimi gördüğünü söylemiştir.

Kâğıt toplamaktan başka ek gelirleriniz var mı? Sorusuna ise genel olarak devletten destek almadıklarını bazılarının ise devletten aldığı 1000-1500 TL para olduğunu söylediler. Aldıkları para evlerinde bakıma ihtiyacı olan biri olduğu için bakım parası, çocuk ve süt parası ya da işsizlik maaşı olarak aldıkları belirlenmiştir.

Şu an başka bir iş imkânı olsa o işi yapar mısınız? Genel olarak "hayır yapamam, aile mesleğim bu" diye cevap alınmıştır.

Bu işi yaparken birçoğu koruyucu malzeme kullanmadıklarını, aralarında bir kaç tanesi eldiven kullandıklarını söylediler.

Aileden kaç kişi geri dönüşüm işini yapıyor? Sorusuna ise 1 en fazla 3 kişi yaptıklarını söylediler.

Bu işi geceleri yaparken ne gibi zorluklarla karşılaşıyorsunuz? Sorusuna bazıları köpek saldırıyor, insanlar bizi hırsız sanıyor ya da sarhoşlarla uğraşıyoruz gibi cevaplar verirken birçoğu geceleri yapmadığını söylediler.

4. Tartışma ve Sonuç

Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED), doğal ve çevresel kaynaklarla ekonomik değerlerin etkin bir şekilde kullanımını amaçlayan bir uygulama yöntemidir. Bu nedenle bir ÇED çalışması bütünsel bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Zira çevre karmaşık bir bütün olup, öğeleri arasında sürekli etkileşimler vardır. Bu nedenle uygulamaya konacak bir aktivite, genelde çevrenin birden fazla öğesini etkileyebilecektir. ÇED'in amacı tüm etkileri sistemli bir biçimde objektif olarak ortaya koymaktır (Kocataş, 2014: 519).

Doğal ve yapay çevrenin bozulması halinde birey ve birey topluluklarının büyük zorluklarla karşılaşacağını bilmesi ve anlaması için her türlü eğitim imkânlarından faydalanılarak onlara çevre bilincinin verilmesi gerekir.

Çevre bilincine erişilme de en önemli koşul ise, bireyin sosyal davranışlarının temelden değişmesidir (Yıldız vd., 2005: 227). Günümüzde çevre sorunlarının hızla artması, çevre koruma gayretlerini de arttırmıştır. Bunun için bütün ülkeler bireylerini ve sonuçta toplumu çevre konularında eğitmek ve bilinçlendirmek için eğitime önem vermektedirler (Yıldız vd., 2005: 229).

Edirne ili merkezde Romanlarla yaptığımız görüşmeler ve araştırmalar sonucunda kâğıt toplayan çocukların ve ailelerinin yaşamlarına ilişkin bilgilerin yanında geri dönüşüme katkıları konusunda da çeşitli sonuçlara ulaştık.

Hayatını geri dönüşümden kazanan aileler bu mesleği çok uzun yıllardan beri yapıyorlar, çoğu ailede de bu iş babadan oğla, kuşaktan kuşağa aktarılmış durumdadır. Bu ailelerin hiçbirinin sosyo-ekonomik güvencesinin olmadığı yapılan görüşmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Ayrıca görüşmelerde çok sık bahsedilen konulardan birinin kızlar, kadınlar ve zaman zaman da reşit olmayan çocukların uğradığı mobing tacizler, cinsel tacizler ve sataşmalar olduğu görülmüştür.

Yaşamlarını genelde geri dönüşümden kazanan bu aileler kız çocuklarını erkeklere oranla daha az okula gönderiyorlar. Erkek çocuklar genelde ilköğretimi bitirir ve devam etmezler, kızlar ise ilköğretimi dahi bitirmeden ara sınıfların birinde okuldan alınırlar. Bunun sebebi ise yaptıkları iş koşullarından dolayı çok erken yaşlarda rahatsızlanıp hastalanan anne babalara kız çocuklarının bakmak zorunda olduğu gösteriliyor. Çocuklar da normal bir işe çok zor girebiliyor ve girince de işveren ile müşterilerin hakaretlerine uğradıklarını ifade ediyorlar.

Birkaç yıl önce Edirne Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfında işinden ayrılan ama hala her gün Romanlar ile bağlantılarını sürdüren eski bir çalışan ile yapılan görüşmelerden konu ile ilgili çeşitli bilgiler alınmıştır. Bu bilgilere göre Edirne'de Romanların bayanlarının %50'si merdiven temizliği, %50'si ise çöp toplama işiyle uğraşmaktadır. Çöp toplama işi ile bu kadar çok uğraşmalarının nedeni çoğunun

Menzilahir mahallesinde yaşıyor olması ve bu mahallenin ortasında hurdacı bulunmasıdır. Topladıklarını hurdacıya satarak hemen nakte çevirmektedirler. Erkekler ise buldukça yövmiyeli işlere giderler. Bazı erkekler Edirne şafak temizlik şirketinde asgari ücretle çalışmaktadır. Bayanlar çöpleri gündüz çek çekleri aracılığıyla, erkekler ise daha çok gece 24'ten sonra talika (at arabası) ile toplamaktadırlar. Bu sayede kendilerine gelir sağlarken, bilinçli bir şekilde olmadan bazı doğal kaynakların geri dönüşümünü gerçekleştirerek ülke ekonomisine ve çevreye de fayda sağlamaktadırlar (Şekil 5a, b, c, d).

Edirne Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfının 2022 kanun kapsamında belli gelirleri vardır ve ihtiyaç sahibi olan herkese dağıtılır. Türkiye'de eski sayılara göre 973 tane sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı bulunmaktadır. Yani il ve ilçelerin hepsinde mevcuttur. Yardım yapılacak aileleri en iyi yakınındaki vakıflar bilir ve araştırırlar. Bu yardımlar yapılırken görevliler tarafından öncelikle yerinde incelemeye tabii tutulurlar. Daha sonra bir komisyon tarafından değerlendirilirler. Bu yardımlar;

Çocuğun yaşı ve gittiği okula göre ailelere şartlı eğitim yardımı yapılmaktadır. Bu yardım 2 ayda bir sağlanmaktadır. En büyük yardımı kız çocukları ve liseye gidenler almakta olup yardımın alınabilmesi için aylık okula devam durumunun %80 olması gerekmektedir.

Vakıf ayrıca şartlı sağlık yardımı yapmaktadır. 66 aylığa kadar olan tüm çocuklara bu yardım 2 ayda bir ödenmektedir (Aylık tutar yaklaşık 50 TL.). Bu yardımın amacı çocukların hastalanmadan bakım ve aşılarını sağlamaktır. Aksi durumda devlet hasta çocuklarla uğraşmak durumunda kalabilir ve daha çok harcama yapabilir. Çünkü aşı gibi durumlar ihmal edilebiliniyor. Bu yardım çocuklarını doktora götürdükleri kontrol edildikten sonra çift aylarda ayın 21'inden sonraki günlerde yapılmaktadır.

Engelli maaşı vakıf tarafından 3 ayda bir ihtiyaç sahiplerine verilmektedir. Bu yardım her engelli kişiye ayrı olarak (gelir ailede kişi başına asgari ücretin 1/3'ünden az olduğu durumda, yeşil kartlı olanlara) yapılmaktadır. Çocuklarının çoğu engellidir, çünkü akraba evliliği ve aşı olmama durumları yaygındır. %40-69 engeli olanlara 1132.98 TL., %69'dan fazla engeli olanlara ise1699.47 TL.'dir. Bu yardım genelde anneye bağlanır ve neredeyse hemen hemen her aile bu yardımı almaktadır.

Yine vakıf 5 000 aileye kömür yardımı (1 ton 250 kg) yapmaktadır. Ailede sigortalı çalışan var ise ikinci devreye girer. İlk etapta öncelikli olarak hiç sigortalı çalışan birey olmayan 3 000 aileye yapılmaktadır. Sonra diğer ihtiyaç sahipleri yararlanır.

65 yaşını geçmiş yaşlısı olan ailelere yaşlı maaşı vermektedir. Bu maaş 3 ayda bir 754,47 TL'dir.

Vakıf yine eşi vefat etmiş ve boşanmış kişilere de 2 ayda bir 600 TL yardım yapmaktadır.

Erkeklerinin çoğu hapishanede yatmış kişilerdir. Devlet dairelerinde eski mahkûm bulundurma zorunluluğu olduğu için sigortalı iş imkânları vardır. Ama bu işlerde çalışan azdır. Aksi takdirde diğer aldıkları gelirler sigortalı işte çalıştıkları için kesilmektedir. Bu yardımlarla genellikle sigortalı işe göre aileye çok daha fazla gelir sağlanmaktadır.

2012 yılında 176 tane 1+1 ev toki konutlarının yakınına yapılarak ayda 100 TL şeklinde 25 yılda ödenmek koşuluyla kura ile ihtiyaç sahiplerine verilmiştir. Yeni imaret mahallesi civarında da 22 yer evi yapılarak ihtiyaç sahiplerine verilmiştir. İhtiyacı olanlara kira yardımı da yapılmaktadır.

Vakfın arka odalarında LC Waikiki outlet ürünleri devlet desteği ve bazı bağışlar ile ihtiyaç sahiplerine verilmektedir. İhtiyacı olan kişiler oradan istediklerini ücretsiz alıp giyebilmektedirler. Kullanılmış giysiler bulunmamaktadır. Yılda iki kez bayram parası da almaktadırlar.

Vakıf ihtiyaç sahibi herkese yardım etmektedir ve Romanların çoğu bu yardımları almaktadır. Kendilerinin görüşmelerde belirttiği zorluklara karşın Romanların yaşamlarını vakfın son derece kolaylaştırdığı sonucu da ortaya çıkmaktadır. Hatta bazı kişiler bu yardımlar toplandığında oldukça yüksek rakamlarda gelire sahiptirler. Eskiden kalan alışkanlıklar, gelenekler sonucu çoğu Roman vatandaşı geleceğe yatırım yapmayarak bu günü yaşadıkları için de gelecek beklentisi içinde değildirler.

Vakfın bu yardımlarına rağmen Edirne'de kâğıt toplayarak geçimini sağlayan ailelerin hayattan beklentileri neredeyse yoktur. Hayal kurmak bile onlar için boş bir duygudur. Çünkü hiçbirinin geleceğe dair umudu yoktur. Bu meslek onlar için bir alın yazısı!

a

b

c

d

Şekil 5: Romanların Geri Dönüşüm Malzemelerini Toplama Örnekleri (a-b-c-d)

Kaynaklar

Akman, Y., Ketenoğlu, O., Kurt, L., Düzenli, S., Güney, K. & Kurt, F. (2004). Çevre Kirliliği (Çevre Biyolojisi). Ankara: Palme.

Cam geri dönüşümü, CAMSİAD, http://www.camsiad. org. tr/default.asp. 10 Ocak 2008.

Glass recycling, http://en. wikipedia. org/ wiki/ Glass_recycling, 5 Ekim 2007.

Glass recycling information sheet, http://www.wasteonline.org. uk/ resources/ InformationSheets/ Glass. htm. 10Ekim 2007.

Güleç, Ç. (2008). Cam ve geri dönüşümü. Özgür Doruk Güler Çevre Dizisi No. 29. Ankara: Yazıt.

Güler, Ç. (Ed.) (2012). Çevre sağlığı. 1. cilt. Ankara: Yazıt.

Güney, E. (2004). Çevre Sorunları Coğrafyası. Ankara: Gündüz.

http://www.iamistanbul.tv/haber/romanlarin-yasam-kosullari

https://onedio.com/haber/toplumun-en-neseli-insanlari-cingeneler-romanlar-hakkinda-bilinmeyenler-332547

https://www.turkcebilgi.com/%C3%A7ingeneler

http://www.turkiyecingeneleri.8m.com/turkiyetarihi.htm

Kocataş, A. (2014). Ekoloji (Çevre Biyolojisi). 13. Baskı. Bursa: Dora.

Recycling glass, http://www.enfo. ic//leaflets/as3. Htm, 12 Aralık 2008.

The Plastik Waste Primer, The League of Women Voters Education Fund, Lyons & Burford Publications, New York, 1993.

Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş. & Yılmaz, M. (2005). Çevre Bilimi. Genişletilmiş İkinci Baskı. Ankara: Gündüz

Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarım İşlerinde Ortak Giderlerin Dağıtımı

Havva ARABACI

Trakya Üniversitesi, arabacih@hotmail.com

Özet: Ülkemizde inşaat işleri, yap-sat inşaat işleri ve yıllara yaygın inşaat ve onarım (İnşaat/taahhüt ve onarım işleri) işleri şeklinde sürdürülmektedir. Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri, hizmet işletmeleri sayılır. Özel inşaat işleri (Yap-Sat şeklinde sürdürülen inşaat işleri), bina, daire, işyeri vs. bölümlerin üretim ve satışı yapılır. Yıllara yaygın inşaat ve onarım inşaat işleri ile yap-sat şeklindeki özel inşaat işlerinin hukuki düzenleri, işleyişleri, muhasebe usul ve esasları ile vergilendirme yöntemleri birbirlerinden farklıdır.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri (İnşaat/taahhüt ve onarım işleri); gerçek ya da tüzel kişilere ait bir inşaat işinin, yüklenici tarafından düzenlen sözleşme koşullarına uygun olarak; belli bir ücret karşılığında yapılması ve teslimi anlaşılmalıdır. Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleriyle ilgili faaliyetini sürdüren işletmeler kendi nam ve hesaplarına değil başkalarının nam ve hesaplarına yapı inşa ederler.

Yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine ilişkin, tüm inşaatları ilgilendiren inşaat ile dolaylı ilgisi olan giderler ortak giderlerdir. Ortak Giderler; Araştırma ve Geliştirme Giderleri, Pazarlama, Satış Ve Dağıtım Giderleri, Genel Yönetim Giderleri, Finansman Giderleri olarak Tekdüzen Muhasebe Sisteminde belirtilen giderlerin yıl sonlarında yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine pay vermek yoluyla dağıtılacağı öngörülmüştür.

Bu çalışma ile yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde ortak giderlerin dağıtımı açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler; Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım İşleri, Ortak Giderler, Maliyet Muhasebesi.

Distribution of Common Costs in Construction and Repair Works Spread Over Years

Abstract: Construction works in our country are in the form of build-and-sell construction works and construction and repair works spread over years (construction / contracting and repair works) construction and repair works spread over years are considered to be service business. Private construction works (Construction works conducted as build-and-sell) include the manufacture and sale of buildings, apartments, offices and sections. The legal structures, operations, accounting principles and taxation methods of build-and-sell construction works and construction and repair works spread over years are different from each other.

It is understood that construction and repair works spread over years done for certain fee in accordance with the terms of the contract issued by the contractor. Business which conduct operations as construction and repair works spread over years build structures on behalf of others and their accounts, not on their own names and accounts. In this context, indirect costs of construction which interestes all constructions are common expenses.

Expenses (Common Expenses which defined as Research and Development Expenses, Marketing, Sales and Distribution Expenses, General Administration Expenses, Financing Expenses) stated in the Uniform Accounting System will be distributed at the end of the year by giving a share to the construction and repair works spread over years.

With this study, it was tried to explain the distribution of common expenses in years of the construction and repair works spread over years.

Keywords; the construction and repair works spread over years, Common Costs, Cost Accounting.

1. Giriş

İnşaat, malzeme ve işçilik kullanmak suretiyle, meydana getirilen bir gayrimenkulün yapı kısmına ilişkin faaliyetlerin tümünü içerir. İnşaat ve onarım işleri, malzeme ve işçilik kullanılarak yeni bir yapının oluşturulması veya mevcut yapının tamir edilip yenileme yapılmasını ifade etmektedir.

4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nun 4. maddesinde yapım kavramı altında inşaat işlerinin tanımı yapılmıştır. Kamu İhale Kanunu'nun 4. Maddesinde inşaat işleri; "Bina, karayolu, demiryolu, otoyol, havalimanı, rıhtım, liman, tersane, köprü, tünel, metro, viyadük, spor tesisi, alt yapı, boru iletim hattı, haberleşme ve enerji nakil hattı, baraj, elektrik santrali, rafineri tesisi, sulama tesisi, toprak ıslahı, taşkın koruma ve dekapaj gibi her türlü inşaat işleri ve bu işlerle ilgili tesisat, imalat, ihrazat, nakliye, tamamlama, büyük onarım, restorasyon, çevre düzenlemesi, sondaj, yıkama, güçlendirme ve montaj işleri ile benzeri yapım işleri." (Kızılot, 2014) şeklinde tanımlanmıştır.

Bilanço esasına göre defter tutmakla yükümlü olan İnşaat işi ile ilgili, 1 No'lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği uyarınca,

1) Dönen Varlıklar
2) Duran Varlıklar
3) Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
4) Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
5) Özkaynaklar
6) Gelir Tablosu Hesapları
7) Maliyet Hesapları

gruplarında yer alan hesapları kullanmak zorundadır.

Ülkemizde inşaat işleri, yap-sat inşaat işleri ve yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri şeklinde sürdürülmektedir. Yıllara yaygın inşaat ve onarım inşaat işleri ile yap-sat şeklindeki özel inşaat işlerinin hukuki düzenleri, işleyişleri, muhasebe usul ve esasları ile vergilendirme yöntemleri birbirlerinden farklıdır.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri, hizmet işletmeleri sayılır. Özel inşaat (Yap-Sat) işleri; Kendi nam ve hesaplarına inşaat yapan işletmelerdir. Bu tür işletmeler ya kendi ihtiyaçları olan inşaatları yaparlar, ya da satmak amacıyla yapı inşaat yaparlar.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri (İnşaat/taahhüt ve onarım işleri); gerçek ya da tüzel kişilere ait bir inşaat işinin, yüklenici tarafından düzenlen sözleşme koşullarına uygun olarak; belli bir ücret karşılığında yapılması ve teslimi anlaşılmalıdır (Çankaya, 2003, s.19). İnşaat taahhüt işletmeleri hizmet sunduklarından istisna sözleşmesi hükümlerine tabidirler. Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleriyle ilgili faaliyetini sürdüren işletmeler kendi nam ve hesaplarına değil başkalarının nam ve hesaplarına yapı inşa ederler.

Özerçen (2011)'e göre İnşaat ve onarım işleri, malzeme ve işçilik kullanılarak yeni bir yapının oluşturulması veya mevcut yapının tamir edilip yenileme faaliyetlerinin yapılmasını ifade etmektedir. Bir inşaat ve onarım işinin yıllara yaygın olarak değerlendirilebilmesi için;

1) Faaliyet konusunun inşaat ve onarım işi olması
2) İnşaat ve onarım işinin birden fazla yıla sirayet etmesi
3) Resmi veya özel taahhütlere bağlı olarak yapılması gerekir.

Çankaya (2003) yıllara yaygın bir inşaat taahhüt ve onarım işinde bulunması gereken unsurları şöyle sıralamıştır:

1) İşin yapılmasını isteyen bir tarafın bulunması,
2) İşin yapılmasını üstlenen ikinci tarafın bulunması,
3) Sözleşmeye konu inşaat/taahhüt ve onarım işinin bulunması,
4) İnşaat/taahhüt ve onarım işinin bir ücret karşılığında yapılıyor olması (s.19).

2. Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarım İşlerinde Ortak Giderler

Yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine ilişkin giderler, (i) Direkt Giderler ve (ii) Endirekt Giderler, olarak ayrılır. Yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine ilişkin direkt giderler ait oldukları inşaat/taahhüt faaliyetinin maliyetine doğrudan yüklenirler. Yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine ilişkin "endirekt giderler, tüm inşaatları ilgilendiren ortak giderlerdir. Endirekt giderler (Üretimle dolaylı ilgisi olan giderler), daha gider kaydı yapılırken uygun ilişki saptanarak inşaatlar arasında dağıtılarak "Gider Yerleri" ve "Gider Çeşitleri" dikkate alınarak kayıt yapılması Tekdüzen Muhasebe Sistemi ile getirilmiş zorunlu bir uygulamadır" (Çankaya, 2003, s. 28).

Tekdüzen Muhasebe Sistemi, Maliyet Hesaplarının kayıtlanmasında "Eş Zamanlı Kayıt Yönteminin" uygulanmasını zorunlu tutmuştur. Bu yönteme göre; inşaatlarla ilgili ortak üretim giderlerinin, yapıldıkları tarihte, gider yerlerine dağıtılması, muhasebe kaydının da buna göre yapılması gerekmektedir. Tekdüzen Muhasebe Sisteminde aşağıda belirtilen giderlerin yılsonlarında yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine pay vermek yoluyla dağıtılacağı öngörülmüştür. Bu giderler;

750 ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME GİDERLERİ

760 PAZARLAMA, SATIŞ VE DAĞITIM GİDERLERİ

770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ

780 FİNANSMAN GİDERLERİ'dir.

İnşaat işlerinde kullanılmak üzere bankadan çekilen 6 ay vadeli kredi ile ilgili 5.000 Lira faiz tahakkuk ettirildiğinde, yapılacak muhasebe kaydı şöyledir.

_____ / _____			
780 FİNANMAN GİDERLERİ			
780 02 Ortak Giderler	5.000		
300 BANKA KREDİLERİ		5.000	
300 01 Faiz	5.000		5.000
_____ / _____			

Faaliyet dönemi sonunda işletmenin aktifinde kayıtlı bulunan inşaat ve diğer işlerde kullandığı taşıt ile ilgili 20.000 Lira amortisman ayrıldığında, aşağıdaki gibi kayıt yapılacaktır.

_____ / _____			
770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ			
770 02 Ortak Giderler	10.000		
257 BİRİKMİŞ AMORTİSMANLAR		10.000	
257 4 Taşıt Birikmiş Amortismanı	10.000		10.000
_____ / _____			

3. Yıllara Yaygın İnşaat Ve Onarım İşlerinde Ortak Giderlerin Dağıtımı

"Yıllara yaygın inşaat ve onarım işi yapan işletmelerde ortaya çıkan müşterek genel giderlerin devam eden projelere paylaştırılması Gelir Vergisi Kanunu'nun (GVK) m.43 belirlediği şekilde yapılması gerekmektedir" (Akdoğan, 2009, s.111).

GVK'nın 43. maddesinde yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerine ilişkin ortak genel giderler ve amortismanların neler olduğu belirtilmemiş, bu giderlerin dağıtımına ilişkin ölçüler vurgulanmıştır. Birden fazla takvim yılına yaygın inşaat ve onarım işlerinde veya bu işlerin diğer işlerle yapılması halinde, müşterek genel giderler ve amortismanlar aşağıdaki esaslara göre dağıtılır;

1) Yıl içinde birden fazla inşaat ve onarma işinin birlikte yapılması halinde, her yıla ait müşterek genel giderler tahsis olunan istihkak (hakediş) bedellerinin birbirine olan nispeti oranında,
2) Yıl içinde tek veya birden fazla inşaat ve onarma işinin bu madde şumulüne girmeyen; işlerle birlikte yapılması halinde, her yıla ait müşterek genel giderler tahsis olunan istihkak bedelleri ile diğer işlere ait satış ve hasılat tutarlarının birbirine olan nispeti dahilinde,
3) Birden fazla inşaat ve onarma işlerinde veya bu işlerle sair işlerde müştereken kullanılan tesisat, makine ve ulaştırma vasıtalarının amortismanları, bunların her işte kullandıkları gün sayısına göre dağıtılır.

"Maliyet hesapları, mal ve hizmetlerin planlanan biçim ve niteliğe getirilmesi için yapılan giderlerin toplandığı ve maliyet unsurlarına dönüştürülerek izlendiği hesaplardır" (Çankaya, 2003, s.17).

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri nedeniyle, yapılan giderler yıl içinde, 7/A seçeneği maliyet hesaplarında 74 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ grubunda izlenir.

"Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğ" ine göre,

74 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ grubunda yer alan hesaplar.

740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ

741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA HESABI

742 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ FARK HESAPLARI

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri nedeniyle, yapılan giderler yıl içinde, 740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ hesabında izlenir.

İnşaat ve onarım işlerinde giderler proje bazında bölümlenebilir (Arabacı, 2016, s. 23-24).

740 HİZMET ÜTERİM MALİYETİ

740 10 OKUL İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ

740 10 0 İlk Madde ve Malzeme Giderleri

740 10 1 İşçi Ücret ve Giderleri

740 10 2 Memur Ücret ve Gderleri

740 10 3 Dışarıdan Sağlanan Fayda Ve Hizmetler

740 10 4 Çeşitli Giderler

740 10 5 Vergi, Resim ve Harçlar

740 10 6 Amortisman ve Tükenme Payları

740 10 7 Finansman Giderleri

740 20 KÜLTÜR MERKEZİ İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ

740 20 0 İlk Madde ve Malzeme Giderleri

740 20 1 İşçi Ücret ve Giderleri

740 20 2 Memur Ücret ve Gderleri

740 20 3 Dışarıdan Sağlanan Fayda Ve Hizmetler

740 20 4 Çeşitli Giderler

740 20 5 Vergi, Resim ve Harçlar

740 20 6 Amortisman ve Tükenme Payları

740 20 7 Finansman Giderleri

740 30 SPOR SALONU İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ

740 30 0 İlk Madde ve Malzeme Giderleri

740 30 1 İşçi Ücret ve Giderleri

740 30 2 Memur Ücret ve Gderleri

740 30 3 Dışarıdan Sağlanan Fayda Ve Hizmetler

740 30 4 Çeşitli Giderler

740 30 5 Vergi, Resim ve Harçlar

740 30 6 Amortisman ve Tükenme Payları

740 30 7 Finansman Giderleri

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri nedeniyle, yapılan giderler yıl içinde, 74 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ grubunda 740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ hesabında izlenir. Yıllara yaygın inşaat taahhüt ve onarım işlerinden tamamlanmayanlar ilişkin maliyetler dönem sonlarında 741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA hesabı ile 17 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ grubunda yer alan 170-178 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ hesabına yansıtılarak aktifleştirilir

Yıllara yaygın inşaat taahhüt ve onarım işlerinden tamamlanmayanlar ilişkin maliyetler dönem sonlarında 741 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ YANSITMA hesabı ile 17 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ grubunda yer alan 170-178 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ hesabına yansıtılarak aktifleştirilir.

İnşaat ve onarım işinin proje bazındaki sayısı, her bir inşaatın 170-178 hesap aralığında açılacak hesaplar üzerinde defteri kebir düzeyinde izlenmesine imkan vermeyecek kadar fazla ise; diğer proje yardımcı defter düzeyinde izlenebilir. Bu durumda, her bir proje için tutulacak yardımcı defterler, defteri kebir hükmündedir. Yıllara yaygın inşaat ve onarım maliyetleri proje bazında aşağıdaki gibi bölümlenebilir (Arabacı, 2016, s. 26).

170 YILLARA YAYGIN OKUL İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ

171 YILLARA YAYGIN KÜLTÜR MERKEZİ İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ

172 YILLARA YAYGIN SPOR SALONU İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ

GVK'na göre yıl içinde birden fazla inşaat ve onarma işinin birlikte yapılması halinde, her yıla ait müşterek genel giderler tahsis olunan istihkak (hakediş) bedellerinin birbirine olan nispeti oranında dağıtılır.

ABC İnşaat Ticaret Ltd. Şti. Ana Okulu ve Lise İnşaatını sürdürmekte olup, bu işlerle ilgili 2016 yılında yapılan ortak giderler ile tahsis edilen hakedişleri şöyledir;

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt İşleri	İnşaatlara İlişkinTahsis EdilenHakedişler
Ana Okulu İnşaatı	25.000
Lise İnşaatı	75.000
Toplam	100.000

Finansman gideri tahsis edilen hakedişlerin toplam tutarları esas alınarak dağıtıldığında; Dağıtım oranı aşağıdaki gibi hesaplanabilir.

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt İşleri	Dağıtım Oranı
Ana Okulu İnşaatı	(25.000/100.000)x100=%25
Lise İnşaatı	(75.000/100.000)x100=%75

Ana okulu ve lise inşaatı devam ettiğinde faaliyet dönemi sonunda 780 FİNANSMAN GİDERLERİ hesabında izlenen ortak giderler toplamı 5.000,00 Lira olduğu varsayıldığında inşaatlar ile ilgili Finansman Giderleri hesabında yer alan ortak giderler inşaatlara aşağıdaki gibi pay edilebilir.

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt İşleri	Finansman Giderleri	Dağıtım Oranı	Finansman Gider Payı
Ana Okulu İnşaatı	5.000	%25	1.250
Lise İnşaatı	5.000	%75	3.750

_____ / _____			
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ			
740 10 OKUL İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ			
740 10 10 Ana Okulu İnşaat Maliyeti	5.000		
740 10 20 Lise İnşaat Maliyeti	1.250	5.000	
781 FİNANMAN GİDERLERİ YANSITMA	3.750		
781 02 Ortak Giderler Yansıtma	5.000		5.000
_____ / _____			

_____ / _____			
781 FİNANSMAN GİDERLERİ YANSITMA			
781 02 Ortak Giderler Yansıtma	5.000		
780 FİNANMAN GİDERLERİ		5.000	
780 02 Ortak Giderler	5.000		5.000
_____ / _____			

GVK'na göre yıl içinde tek veya birden fazla inşaat ve onarma işinin bu madde şumulüne girmeyen; işlerle birlikte yapılması halinde, her yıla ait müşterek genel giderler tahsis olunan istihkak bedelleri ile diğer işlere ait satış ve hasılat tutarlarının birbirine olan nispeti dahilinde dağıtılır.

A İnşaat Ticaret A.Ş. Şti. 2016 yılında Edirne Kültür Merkezi ve Keşan Kültür Merkezi inşaatları ile birlikte turizm işi ile de ilgilenmesi durumunda: Yıllara yaygın inşaat taahhüt işlerle ilgili tahsis edilen hakediş bedelleri ve turizm işinden elde edilen hasılat şöyledir;

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt Ve Turizm İşleri	İnşaatlara İlişkinTahsis EdilenHakedişler ile Hasılat
Edirne Kültür Merkezi İnşaatı	120.000
Keşan Kültür Merkezi İnşaatı	60.000
Turizm İşi	20.000
Toplam	200.000

Genel Yönetim Giderleri hesabında yer alan ortak giderler, tahsis edilen hakedişlerin toplam tutarları ile elde edilen hasılat esas alınarak dağıtıldığında; Dağıtım oranı aşağıdaki gibi hesaplanabilir.

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt Ve Turizm İşleri	Dağıtım Oranı
Edirne Kültür Merkezi İnşaatı	(120.000/200.000)x100=%60
Keşan Kültür Merkezi İnşaatı	(60.000/200.000)x100 =%30
Turizm İşi	(20.000/200.000)x100 =%10

Edirne Kültür Merkezi ve Keşan Kültür Merkezi inşaatları devam etmesi durumunda, faaliyet dönemi sonunda 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ hesabında izlenen ortak giderlerin 9.000,00 Lira olduğu varsayıldığında inşaatlar ile ilgili Genel Yönetim Giderleri hesabında yer alan ortak giderler inşaatlara ve turizm işine aşağıdaki gibi pay edilebilir.

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt ve Turizm İşleri	Genel Yönetim Giderleri	Dağıtım Oranı	Genel Yönetim Gider Payı
Edirne Kültür Merkezi İnş.	9.000	%60	5.400
Keşan Kültür Merkezi İnş.	9.000	%30	2.700
Turizm İşi	9.000	%10	900

_____ / _____			
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ			
740 20 KÜLTÜR MERKEZİ İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ			
740 20 10 Edirne Kültür Merkezi İnşaat Maliyeti	9.000 5.400		
740 20 20 Keşan Kültür Merkezi İnşaat Maliyeti	2.700	9.000	
740 90 Turizm Maliyetleri	900		
771 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ YANSITMA			
771 02 Ortak Giderler Yansıtma	9.000		9.000
_____ / _____			

_____ / _____			
771 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ YANSITMA			
771 02 Ortak Giderler Yansıtma	9.000		
770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ		9.000	
770 02 Ortak Giderler	9.000		9.000
_____ / _____			

GVK'na göre birden fazla inşaat ve onarma işlerinde veya bu işlerle sair işlerde müştereken kullanılan tesisat, makine ve ulaştırma vasıtalarının amortismanları, bunların her işte kullandıkları gün sayısına göre dağıtılır.

X İnşaat Ticaret A.Ş.. Şti. 201 yılında Edirne Spor Salonu ve Çorlu Spor Salonu inşaatları yapımını sürdürmekte olduğu ve aynı zamanda turizm işiyle de ilgilendiği ve tüm işlerinde kullandığı araçla ilgili 31.12.2016 Tarihinde 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ Ortak Giderler Hesabında ayrılan amortisman giderleri 20.000,00 Lira ve aracın inşaat ve turizm işlerinde kullanma sürelerinin aşağıdaki gibi olduğu varsayıldığında;

Edirne Spor Salonu İnşaatı kullanımı 80 Gün

Çorlu Spor Salonu İnşaatı kullanımı 90 Gün

Turizm işi kullanımı 30 Gün

Toplam 200 Gün

Aracın inşaatlarda ve turizm işinde kullanıldığı süreler dikkate alındığında, Dağıtım oranı aşağıdaki gibi hesaplanır.

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt Ve Turizm İşleri	Dağıtım Oranı
Edirne Spor Salonu İnşaatı	(80/200) x100=%40
Çorlu Spor Salonu İnşaatı	(90/200) x100=%45
Turizm İşi	(30/200) x100=%15

Genel Yönetim Giderleri hesabında yer alan ortak giderler, aracın inşaatlarda ve turizm işinde kullanıldığı süreler dikkate alındığında, inşaatlar ile turizm işine aşağıdaki gibi dağıtılabilir.

Yıllara Yaygın İnşaat Taahhüt ve Turizm İşleri	Genel Yönetim Giderleri	Dağıtım Oranı	Genel Yönetim Gider Payı
Edirne Spor Salonu İnşaatı	20.000	%40	8.000
Çorlu Spor Salonu İnşaatı	20.000	%45	9.000
Turizm İşi	20.000	%15	3.000

_____ / _____			
740 HİZMET ÜRETİM MALİYETİ			
740 30 SPOR SALONU İNŞAAT VE ONARIM MALİYETİ			
740 30 10 Edirne Spor Salonu İnşaat Maliyeti	8.000		
740 30 20 Çorlu Spor Salonu İnşaat Maliyeti	9.000		
740 90 Turizm Maliyetleri	3.000	20.000	
771 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ YANSITMA	20.000		
771 02 Ortak Giderler Yansıtma			20.000
_____ / _____			

_____ / _____ 771 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ YANSITMA 771 02 Ortak Giderler Yansıtma 770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ 770 02 Ortak Giderler _____ / _____	20.000 20.000	20.000	20.000

1 No lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği uyarınca yıllara yaygın inşaat taahhüt ve onarım işlerinden tamamlanmayanlara ilişkin maliyetler dönem sonlarında 17 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ grubunda izlenmektedir. Bu grup, yıllara yaygın inşaat ve onarım işleri yapan işletmelerin, bu işleri dolayısıyla yaptıkları harcamaların izlendiği hesapları kapsar. 170-178 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ İşletmenin üstlendiği yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinin maliyetlerinin oluşturulduğu hesaplardır. Bu hesaplar projeler bazında izlenir.

İnşaatın tamamlanmasıyla 170-178 YILLARA YAYGIN İNŞAAT VE ONARIM MALİYETLERİ hesabında aktifleştirilen maliyetler 622 SATILAN HİZMET MALİYETİ hesabına aktarılır.

4. Sonuç

Yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine ilişkin, tüm inşaatları ilgilendiren inşaat ile dolaylı ilgisi olan giderler ortak giderlerdir. Tekdüzen Muhasebe Sisteminde belirtilen ortak giderlerin (Araştırma ve Geliştirme, Genel Yönetim, Pazarlama Satış ve Dağıtım ve Finansman Giderleri Hesaplarında yer alan ortak giderlerin) yıl sonlarında, yıllara yaygın inşaat/taahhüt ve onarım işlerine pay vermek yoluyla dağıtılacağı öngörülmüştür.

Yıllara yaygın inşaat ve onarım işi yapan işletmelerde, yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerinde ortak giderlerin dağıtımı GVK'nın (m.43) belirlediği şekilde yapılmaktadır. G.V.K.'nın 43. maddesinde yıllara yaygın inşaat ve onarım işlerine ilişkin ortak genel giderler ve amortismanların neler olduğu belirtilmemiş, bu giderlerin dağıtımına ilişkin ölçüler vurgulanmıştır.

GVK'na göre yıl içinde birden fazla inşaat ve onarma işinin birlikte yapılması halinde, her yıla ait müşterek genel giderler tahsis olunan hakediş bedellerinin birbirine olan nispeti oranında; yıl içinde tek veya birden fazla inşaat ve onarma işinin bu madde şumulüne girmeyen; işlerle birlikte yapılması halinde, her yıla ait müşterek genel giderler tahsis olunan istihkak bedelleri ile diğer işlere ait satış ve hasılat tutarlarının birbirine olan nispeti dahilinde; birden fazla inşaat ve onarma işlerinde veya bu işlerle sair işlerde müştereken kullanılan tesisat, makine ve ulaştırma vasıtalarının amortismanları, bunların her işte kullandıkları gün sayısına göre dağıtılacağı, belirtilmiştir.

Kaynakça

Akdoğan, N. (2009). Tekdüzen Muhasebe Sisteminde Maliyet Muhasebesi Uygulamları. (8. Baskı). Ankara: Gazi Kitapevi.

Arabacı, H. (2016). İnşaat Muhasebesi Yıllara Yaygın İnşaatVe Onarım İşleri, Edirne: Yeni Hudut Gazetecilik ve Matbaacılık.

Çankaya, İ.(2003). İnşaat Muhasebesi Yıllara Yaygın-Özel (Yap-Sat) İnşaatlar. (Genişletilmiş 2. Baskı). Ankara: Meslek Yapıtları.

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, Sıra No. 1, 2, Vergici ve Muhasebeci İle Diyalog Dergisi, Süryay Sürekli Yayınlar, Sayı:1994/1,2 İstanbul.

İnternet Kaynakları

Kızılot, Ş. (18.03.2014). İnşaat kavramı ve çeşitleri. (15.12.2014).

http://www.hurses.com.tr/goster.php?id=461&tur=3

Özerçen, E. (16.12.2011). İnşaat Taahhüt İşlerinde Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Özellikli Durumlar. (10.11.2014). http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/emreozercen/002/

Gelir Vergisi Kanunu. Kanun Numarası : 193. Kabul Tarihi : 31/12/1960. Yayımlandığı R.Gazete : Tarih : 6/1/1961 Sayı : 10700 Yayımlandığı Düstur : Tertip : 4. Cilt : 1. Sayfa : 850. http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.193.pdf (20.01.2015).

Kamu İhale Kanunu. Kanun Numarası: 4734 Kabul Tarihi: 4/1/2002 Yayımlandığı Resmî Gazete : Tarih: 22/1/2002. Sayı: 24648. Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5. Cilt: 42. (30.01.2016).

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4734.pdf

Türkiye İle Aynı Gelir Grubunda Yer Alan Ülkelerin Sigortacılık Sektörü Göstergelerinin Karşılaştırılması

Faruk AKIN [1] **Tuna KARTALOĞLU** [2]

[1] Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, drfarukakin@gmail.com

[2] Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Öğrencisi, tuna.krtlgl@gmail.com

Özet: Finans sisteminin en önemli parçalarından birini oluşturan sigortacılık sektörü fon yaratarak ve yaratılan fonları çeşitli yatırım enstrümanları ile ekonomiye kazandırarak ülkelerin ekonomik büyümelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Ekonomik büyüme ile artan milli gelir ülkelerin kişi başına düşen milli gelirlerinde artışı da beraberinde getirmektedir. Kişi başına düşen geliri artan bireylerin ise sigortacılık ürününe olan talebi artmaktadır. Bu bağlamda sigortacılık sektörü ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde sigortacılık sektörünün ulaştığı boyut bunu doğrulamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise sigortacılık sektörü istenen düzeyde olmasa da sahip olduğu potansiyelden kaynaklı olarak yabancı sermayenin yatırım yaptığı en önemli alanlardan birini oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerde sigortacılık sektörünün gelişimini karşılaştırmalı olarak ortaya koymaktır. Bireylerin sigorta ürününe sahip olmasında kişi başına düşen gelir büyük önem arz etmektedir. Bu amaçla Dünya Bankası tarafından 2016 yılı için hazırlanan ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu üst orta gelir grubunda yer alan 56 ülke içerisinden seçilen 14 ülke 2009 ve 2016 yılı makroekonomik göstergeleri ile karşılaştırılmıştır. Çalışma ile ayrıca bu ülkelerde sigortacılık sektörünün 2009-2016 dönemindeki gelişimi, Swiss Re tarafından yayımlanan Dünya Sigortacılık Sektörü Raporları'ndan hayat branşı prim üretimi, hayat dışı branşı prim üretimi, toplam prim üretimi, kişi başına düşen prim üretimi, prim üretiminin GSYH'ye oranı ve dünya sigorta piyasasındaki payını içeren göstergeler ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonucunda 2007 yılı sonlarında başlayan ve 2008 yılı ortalarında derinleşen Küresel Finans Krizi'nin Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerin makroekonomik göstergeleri üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir. Türkiye seçilmiş diğer ülkeler arasında, toplam prim üretimi ve dünya sigortacılık sektörü içerisindeki payında yedinci, kişi başına düşen prim üretiminde sekizinci ve prim üretiminin milli gelire oranında on ikinci sıradadır. Diğer taraftan Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerde sigortacılık sektörünün istenen boyutlara ulaşamamış olması bu ülkelerin sigortacılık sektörü bakımından gelişime açık olduklarını ve buna bağlı olarak önemli bir büyüme potansiyelini de içlerinde barındırdıklarını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kişi Başına Düşen Gelir, Sigortacılık Sektörü, Türkiye

Comparison of Insurance Sector Indicators of Countries That Belong to The Same Income Level as Turkey

Abstract: Being one of the most important aspects of the finance system, insurance sector plays an important role in the development of countries by creating funds and integrating them to the economy using various investment tools. Domestic income which increases along with the economic growth, also results in the increase in countries' per capita income. Individuals with increased per capita income also have an increased demand in insurance products. For this reason, there is a close relationship between the insurance sector and the level of development of a country. The size achieved by the insurance sector in developed countries verifies this relationship. Even though the insurance sector is yet to reach the desired level in countries in development, as a result of its potential, it ends up being one of the most important areas where foreign capital is invested.

The aim of this study is to put forth in a comparative manner the development of insurance sector in countries which are at the same income level as Turkey. Per capita income is very important in whether an individual possesses an insurance product. For this purpose, a comparison was made between 14 countries that were chosen from a list of 56 countries belonging to the upper-middle income, including Turkey, which was prepared by the

World Bank for the year of 2016, and their macroeconomic indicators for the years 2009 and 2016. Also in this study, the development of the insurance sector for the period of 2009-2016 in these countries was comparatively evaluated using the indicators of life branch premium production, non-life branch premium production, total premium production, per capita premium production, premium production-GDP ratio and their contribution on the global insurance market, which were procured from the World Insurance Sector Report published by Swiss Re.

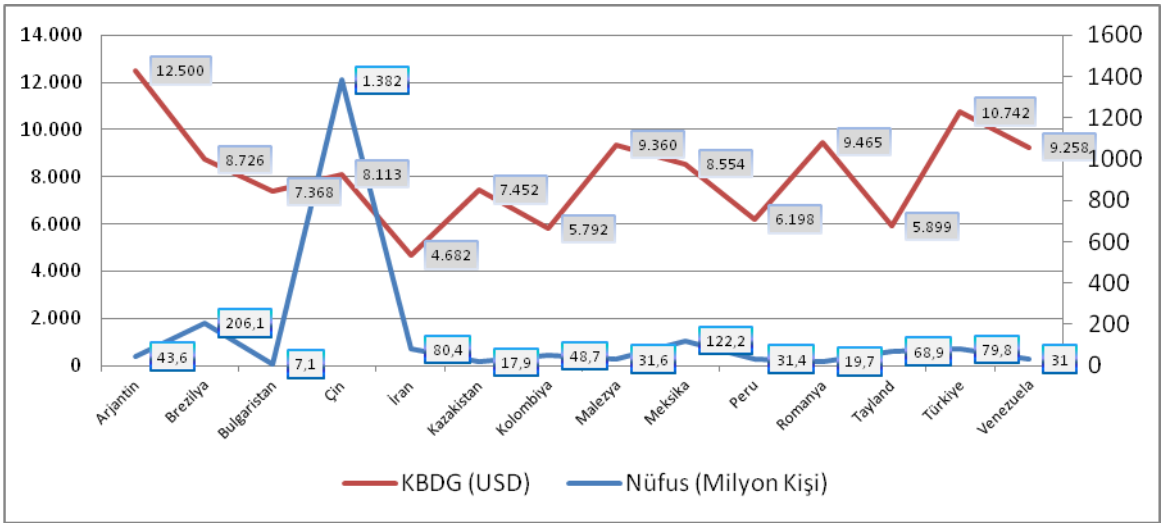
As a result of this study, it is seen that there is a limited effect of the Global Financial Crisis which began in 2007 and grew strong in 2008, on the macroeconomic indicators of chosen countries which belong to the same income level as Turkey. Among the chosen countries, in the year 2016, Turkey ranked 7th in total premium production and contribution to the global premium sector, 8th in per capita premium production and 12th in premium production-GDP ratio. On the other hand, the fact that chosen countries belonging to the same income level as Turkey didn't achieve the intended growth within the insurance sector tells us that these countries are in demand of development in the insurance sector and by extension, possess a significant growth potential.

Keywords: GDP Per Capita, Insurance Sector, Turkey

1. Giriş

Sigortacılık sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin bir göstergesidir. Bir ülkenin sigorta sektörü ne kadar büyümüş, sigortalı sayısı ve kişi başına düşen sigorta poliçesi, kişi başına prim üretimi ne kadar çok ise, bu ülkenin o ölçüde gelişmiş olduğu söylenebilir (Uralcan, 2011:46). Diğer taraftan, gelişmiş ülkelerde sigortacılık sektörünün doyum noktasına ulaşmasına karşın, gelişmekte olan ülkelerde sigortalanabilir boş kapasite halen mevcuttur. Bu nedenden dolayı dünya sigorta hacmi gelişmekte olan ülkeler lehine değişmektedir (Çetin ve Karabay, 2009:118).

Dünya Bankası tarafından 2016 yılı itibarıyla, ülke gelir grubu sınıflandırmasına göre, kişi başına düşen geliri 995 USD ve altında olan ülkeler düşük gelirli (Low-income) ülkeler, 996-3.945 USD arasında olan ülkeler alt orta gelirli (Lower middle income) ülkeler, 3.946-12.195 USD'lik arasında olan ülkeler üst orta gelirli (Upper middle income) ülkeler ve 12.196 USD ve üstü gelire sahip olan ülkeler ise yüksek gelirli (High income) ülkeler olarak sınıflandırılmıştır (Worldbank, 2016). Çalışma kapsamına Türkiye ile aynı gelir grubunda (üst orta gelirli) yer alan ülkeler dahil edilmiştir. Bu ülkeler; Arjantin, Brezilya, Bulgaristan, Çin, İran, Kazakistan, Kolombiya, Malezya, Meksika, Peru, Romanya, Tayland, Türkiye ve Venezuela'dır. Çalışmaya dahil edilen ülkeler içerisinde en kalabalık ülke 1.382 milyarlık nüfusu ile Çin olurken bu ülkeyi 206,1 milyonluk nüfusu ile Brezilya ve 122,2 milyonluk nüfusu ile Meksika takip etmektedir. Türkiye çalışmaya dahil edilen ülkeler içerisinde en kalabalık 5. ülkedir. Grafik 1'de Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerde nüfus ve kişi başına düşen gelir göstergesine yer verilmiştir.

Grafik 1: Seçilmiş Ülkelerde Nüfus ve Kişi Başına Düşen Gelir

Kaynak: IMF, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/index.aspx

Bu çalışmanın amacı, Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerde sigortacılık sektörü göstergelerinin karşılaştırılmasıdır. Bu amaçla öncelikle seçilmiş 14 ülkenin makroekonomik göstergeleri karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Sonrasında ise 2009-2016 dönemi ve döneme ilişkin ortalamalar ile sigortacılık sektörü göstergeleri karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

2. Türkiye İle Aynı Gelir Grubunda Yer Alan Ülkelerin Makroekonomik Göstergeleri

Türkiye ile aynı gelir grubunda (üst orta) yer alan (seçilmiş) ülkelerin makroekonomik göstergeleri karşılaştırılırken yedi göstergeden yararlanılmıştır. Bu göstergeler şunlardır; GSYH, büyüme oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, bütçe dengesi/GSYH, cari denge/GSYH ve toplam tasarruflar/GSYH. Tablo 1'de Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan (seçilmiş) ülkelerin makroekonomik göstergeleri karşılaştırılmaktadır.

Tablo 1: Türkiye ile Aynı Gelir Grubunda Yer Alan Ülkelerin Makroekonomik Göstergeleri

Ülkeler	GSYH (Milyar USD)		BÜYÜME ORANI (%)		ENFLASYON ORANI (%)		İŞSİZLİK ORANI (%)		BÜTÇE DENGESİ/ GSYH (%)		CARİ DENGE/ GSYH (%)		TOPLAM TASARRUFLAR/ GSYH (%)	
	2009	2016	2009	2016	2009	2016	2009	2016	2009	2016	2009	2016	2009	2016
Arjantin	334	545	-5,9	-2,2	7,6	V.Y.	8,6	8,4	-2,4	-5,8	2,4	-2,6	18,5	12,8
Brezilya	1,669	1,798	-0,1	-3,5	4,3	6,2	9,5	11,2	-3,2	-9,0	-1,5	-1,3	17,2	16,1
Bulgaristan	51	52	-3,5	3,4	1,6	-0,5	6,8	7,6	-0,9	1,6	-8,3	4,1	20,2	24,5
Çin	5,121	11,218	9,2	6,7	1,9	2,1	4,3	4	-1,8	-3,7	4,7	1,7	51	45,8
İran	396	376	2,3	6,5	10,4	10,4	11,9	12,4	0,8	-2,8	2,2	6,2	40,2	37,4
Kazakistan	115	133	1,2	1	6,1	8,5	6,5	5	-1,3	-4,4	-3,5	-6	25,8	22,1
Kolombiya	233	282	1,6	1,9	2	5,7	12	9,2	-2,8	-3,4	-1,9	-4,4	20,4	21
Malezya	208	296	-1,5	4,2	1	1,8	3,6	3,4	-6,5	-3,0	15	2	33,9	28,1
Meksika	894	1,046	-4,7	2,3	3,5	3,3	5,3	4,3	-5,0	-2,9	-0,9	-2,6	21,9	20,6
Peru	121	195	1	3,8	0,2	3,2	8,3	6,7	-1,4	-2,3	-0,5	-2,7	20,2	20
Romanya	168	187	-7	4,7	4,7	-0,5	6,2	6	-7,1	-2,4	-4,8	-2,4	22,2	23
Tayland	281	406	-0,6	3,2	3,5	1,1	1,5	0,7	-2,2	0,5	7,8	11,4	28,5	33
Türkiye	644	857	-4,7	2,8	6,5	8,5	13	10,7	-5,7	-2,3	-1,7	-3,8	21,4	24,8
Venezuela	237	287	-3,2	-18	25	274,3	7,8	21,2	-8,7	-14,6	0,1	-2,4	22,5	6,6

Kaynak:IMF, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/index.aspx

Çalışmada ele alınan ülkeler içerisinde 2016 yılı itibarıyla Çin 11,2 trilyon USD'lik ekonomisi ile ilk sırada yer alırken, Çin ekonomisini 1,8 trilyon USD ile Brezilya, 1 trilyon USD ile Meksika ve 857 milyar USD ile Türkiye takip etmektedir. 2007 yılında başlayan ve 2008 yılında derinleşen Küresel Finans Krizi'nin etkilerinin ortaya çıkmaya başladığı yıl olan 2009 yılında Arjantin ekonomisi %5,9, Meksika ve Türkiye ekonomileri ise %4,7 oranında küçülmüştür. 2016 yılında ise Venezuela ekonomisi %18 oranında küçülürken bu ülkeyi %3,5 oranında küçülen Brezilya ekonomisi takip etmektedir. İncelenen ülkeler içerisinde 2016 yılı itibarıyla en yüksek enflasyon oranı %274,3 ile Venezuela'ya ait olup bu ülkeyi %10,4 ile İran ve %8,5'lik oran ile Türkiye takip etmektedir. En yüksek işsizlik oranına sahip ülke %21,2 ile Venezuela olurken bu ülkeyi %12,4 ile İran ve %11,2 ile Brezilya takip etmektedir. Bütçe dengesi bakımından en kötü durumunda olan ülkeler Venezuela, Brezilya, Arjantin ve Kazakistan ekonomileridir. İncelenen ülkeler içerisinde Bulgaristan, Çin, İran, Malezya ve Tayland 2016 yılında cari fazla veren ülkeler olmuştur. Çalışmamız içinde önem arz eden tasarruflar/GSYH göstergesine göre 2016 yılı itibarıyla daha iyi tasarruf oranına sahip olan ülkeler %45,8 ile Çin, %37,4 ile İran olmuştur.

3. Türkiye İle Aynı Gelir Grubunda Yer Alan Ülkelerin Sigortacılık Sektörü Göstergelerinin Karşılaştırılması

Swiss Re'nin hazırladığı verilere göre 2016 yılında dünya toplam prim üretimi 2009 yılına göre 666 milyar USD'lik artışla 4.732 milyar USD'ye ulaşmıştır. 4.732 milyar USD'lik prim üretiminin 2.617 milyar USD'si hayat branşında 2.115 milyar USD'si ise hayat dışı branşlarda sağlanmıştır. 2016 yılında kişi başına prim üretimi dünya ortalaması 638 USD olurken prim üretiminin GSYH'ye oranı ortalaması %6,28 olarak gerçekleşmiştir (Swiss Re, 2017). Çalışma ile Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin sigortacılık sektörü karşılaştırılırken altı göstergeden yararlanılmıştır.

3.1.Toplam Prim Üretimi

Toplam prim üretiminde 2016 yılı itibarıyla Çin 466,1 milyar USD ile ilk sırada yer alırken bu ülkeyi 72,6 milyar USD ile Brezilya ve 24,4 milyar USD ile Meksika takip etmektedir. Türkiye 14 ülke içerisinde toplam prim üretiminde 7. sırada yer almaktadır. Türkiye 2016 yılı itibarıyla Swiss Re'nin hazırladığı verilere göre 88 ülke içerisinde toplam prim üretiminde 36. sıradadır. Tablo 2'de Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin toplam prim üretimi verilmektedir.

Tablo 2: Toplam Prim Üretimi (2009-2016, Milyar USD)

	Toplam Prim Üretimi (Milyar USD)								
Ülkeler	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**Ort.**
Arjantin	8	10,1	12,8	15,5	16,9	15,8	19,4	14,3	14,1
Brezilya	48,7	64,3	78,6	82,2	82,7	87,8	69	72,6	73,2
Bulgaristan	1,2	1,1	1,1	1	1,1	1,2	1,1	1,1	1,1
Çin	163	214,6	221,8	245,4	280,1	328,4	386,5	466,1	288,2
İran	4,7	5,8	8,2	11,6	6,7	7,7	7,7	8,3	7,6
Kazakistan	0,8	0,9	1,2	1,4	1,7	1,3	1,2	0,9	1,2
Kolombiya	5,3	6,4	7,6	8,9	10	9,5	7,8	7,8	7,9
Malezya	9,9	12,6	13,8	14,8	15,3	16,6	13,7	13,9	13,8
Meksika	17,3	19,2	22,9	24	27,3	27,5	25,2	24,4	23,5
Peru	1,7	2,3	2,6	3	3,3	3,6	3,7	3,3	2,9
Romanya	2,9	2,6	2,6	2,4	2,5	2,4	2,2	2,2	2,5
Tayland	10,7	13,3	15,4	18,3	21	21	21,8	22	17,9
Türkiye	7,8	9,2	10	10,9	12,5	11,6	11,1	13,1	10,8
Venezuela	12,8	8,2	10,8	13,9	14	9,3	7,5	v.y.	10,9

Kaynak: Swiss Re, Sigma, World insurance in 2017, 2015, 2013, 2011, v.y.=Veri yok

3.2.Hayat Branşı Prim Üretimi

Hayat branşı prim üretiminde 2016 yılı itibarıyla Çin 262 milyar USD ile ilk sırada yer alırken bu ülkeyi 41 milyar USD ile Brezilya ve 15 milyar USD ile Tayland takip etmektedir. Türkiye 14 ülke içerisinde hayat branşı prim üretiminde 1,6 milyar USD ile 8. sırada yer almaktadır. 2009-2016 arasındaki dönem ortalamalarına bakıldığında hayat branşı prim üretimi en fazla olan ülke 166 milyar USD ile Çin'dir. Türkiye 2016 yılı itibarıyla Swiss Re'nin hazırladığı verilere göre 88 ülke içerisinde hayat branşı prim üretiminde 47. sıradadır. Tablo 3'te Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin sigortacılık sektörü hayat branşı prim üretimi gösterilmektedir.

Tablo 3: Hayat Branşı Prim Üretimi (2009-2016, USD)

	Hayat Branşı Prim Üretimi (USD)								
Ülkeler	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**Ort.**
Arjantin	1,4	1,9	2,6	3,1	3,2	3	3,5	2,3	2,6
Brezilya	24.8	33,2	40,8	44,8	43,8	45,2	37,1	41	38,8
Bulgaristan	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Çin	109,2	143	134,5	141,1	153,3	176,9	210,8	262,6	166,4
İran	0,3	0,4	0,6	0,9	0,6	0,8	0,9	1	0,7
Kazakistan	0,06	0,1	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Kolombiya	1,7	1,9	2,3	2,7	3,6	2,9	2,3	2,4	2,5
Malezya	6,5	8,2	8,8	9,8	9,9	11	9	9	9
Meksika	7,7	8,9	10	10,8	12,5	12,7	11,5	11,2	10,7
Peru	0,7	1,1	1,2	1,4	1,5	1,7	1,8	1,5	1,4
Romanya	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5
Tayland	6,4	8	9,2	12,6	12,3	14,5	14,8	15,1	11,6
Türkiye	1,1	1,4	1,6	1,5	1,8	1,5	1,4	1,6	1,5
Venezuela	0,5	0,3	0,4	0,5	0,4	0,1	0,1	v.y.	0,3

Kaynak: Swiss Re, Sigma, World insurance in 2017, 2015, 2013, 2011, v.y.=Veri yok

3.3.Hayat Dışı Branşı Prim Üretimi

Hayat dışı branşı prim üretiminde 2016 yılı itibarıyla Çin 203,5 milyar USD ile ilk sırada yer alırken bu ülkeyi 31,6 milyar USD ile Brezilya ve 13,2 milyar USD ile Meksika takip etmektedir. Türkiye 14 ülke içerisinde hayat dışı branşı prim üretiminde 11,4 milyar USD ile 5.sırada yer almaktadır. 2009-2016 arasındaki dönem ortalamalarına bakıldığında hayat branşı prim üretimi en fazla olan ülke 121 USD ile Çin'dir. Türkiye 2016 yılı itibarıyla Swiss Re'nin hazırladığı verilere göre 88 ülke içerisinde hayat dışı branşı prim üretiminde 22. sıradadır. Tablo 4'de Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin hayat dışı branşı prim üretimi gösterilmektedir

Tablo 4: Hayat Dışı Branş Prim Üretimi (2009-2016, USD)

	Hayat Dışı Branş Prim Üretimi (USD)								
Ülkeler	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**Ort.**
Arjantin	6,6	8,2	10,2	12,4	13,7	12,8	15,9	12	11,5
Brezilya	23,9	31	37,9	37,4	39	42,6	32	31,6	30,5
Bulgaristan	1	0,9	1	0,9	0,9	1	0,9	0,9	0,9
Çin	53,9	71,6	87,3	104,2	126,8	151,5	175,8	203,5	121,8
İran	4,4	5,3	7,5	10,6	6	7	6,8	7,3	6,7
Kazakistan	0,7	0,8	1	1	1,3	1	0,9	0,8	0,9
Kolombiya	3,6	4,5	5,3	6,1	6,5	6,6	5,5	5,3	5,4
Malezya	3,3	4,4	5	5	5,5	5,6	4,8	4,7	4,8
Meksika	9,7	10,2	12,8	13,1	14,9	14,8	13,8	13,2	12,8
Peru	1	1,2	1,4	1,6	1,8	1,8	1,9	1,8	1,7
Romanya	2,4	2,1	2	1,9	2	1,9	1,7	1,8	2
Tayland	4,3	5,3	6,2	5	8,6	7,2	7	7	6,3
Türkiye	6,7	7,8	8,5	9,4	10,7	10,1	9,8	11,4	9,3
Venezuela	12,3	7,8	10,4	13,4	13,6	9,2	7,4	v.y.	10,6

Kaynak: Swiss Re, Sigma, World insurance in 2017, 2015, 2013, 2011, v.y.=Veri yok

3.4.Kişi Başına Düşen Prim Üretimi

Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin sigortacılık sektörü kişi başına düşen prim üretimi göstergesine göre 2016 yılı itibarıyla Malezya 452 USD ile ilk sırada yer alırken Malezya'yı 346 USD ile Brezilya ve 337 USD ile Çin takip etmektedir. Türkiye 164 USD'lik kişi başına düşen prim üretimi ile 14 ülke arasında 2016 yılı itibarıyla 8. sırada yer almıştır. Kişi başına düşen primin yüksek olması prim toplamının yüksek olması veya nüfusun düşük olmasına bağlıdır (Orhaner, 2013:132). Örneğin Çin dünya toplam prim üretiminde 466 milyar USD ile 3. sırada yer alırken, kişi başına düşen prim üretiminde 47. sıradadır (Swiss Re, 2017). Türkiye 2016 yılı itibarıyla Swiss Re'nin hazırladığı verilere göre 88 ülke içerisinde kişi başına düşen prim üretiminde 60. sıradadır. Tablo 5'te Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerde kişi başına düşen prim üretimi gösterilmektedir.

Tablo 5: Kişi Başına Düşen Prim Üretimi (2009-2016, USD)

	Kişi Başına Düşen Prim Üretimi (USD)								
Ülkeler	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**Ort.**
Arjantin	198	248	315	375	417	379	446	325	338
Brezilya	251	327	398	414	443	422	332	346	367
Bulgaristan	158	152	151	139	156	164	149	160	154
Çin	121	158	163	178	201	235	280	337	209
İran	63	67	111	108	127	95	99	103	97
Kazakistan	49	60	74	86	101	79	67	53	71
Kolombiya	116	139	163	186	209	194	162	160	166
Malezya	357	421	502	514	518	524	472	452	470
Meksika	158	173	193	206	223	220	198	189	195
Peru	59	78	89	100	110	116	115	104	96
Romanya	136	122	122	107	124	119	107	110	118
Tayland	158	199	222	266	310	323	318	323	265
Türkiye	105	121	136	145	166	153	141	164	141
Venezuela	490	281	367	473	452	735	241	v.y.	434

Kaynak: Swiss Re, Sigma, World insurance in 2017, 2015, 2013, 2011., v.y.=Veri yok

3.5.Prim Üretiminin GSYH'ye Oranı

Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkeler içerisinde prim üretiminin milli gelire oranında en fazla pay alan ülke %5,42 ile Tayland olurken bu ülkeyi, %4,77 ile Malezya ve %4,15 ile Çin takip etmektedir. Türkiye 14 ülke içerinde prim üretiminin milli gelire oranı bakımından 12. sıradadır. Prim üretiminin milli gelire oranını 2009 yılına göre 2016 yılında artıran ülkeler ise şöyledir; Arjantin, Brezilya, Çin, İran, Kolombiya, Meksika, Peru, Tayland ve Türkiye. 2009-2016 arasındaki dönem ortalamalarına bakıldığında prim üretiminin milli gelire oranı en fazla olan ülke %5 ile Tayland'dır. Tayland'ı %4,9'luk oran ile Malezya ve %3,7'lik oran ile Venezuela takip etmektedir. Türkiye, 2009-2016 dönemi ortalamalarına göre prim üretiminin milli gelire oranında 14 ülke içerisinde 13. sırada yer almıştır. Türkiye 2016 yılı itibarıyla Swiss Re'nin hazırladığı verilere göre 88 ülke içerisinde prim üretiminin milli gelire oranında 73. sırada yer almaktadır. Tablo 6'da Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin prim üretiminin milli gelire oranı gösterilmektedir.

Tablo 6: Prim Üretiminin GSYH'ye Oranı (2009-2016, %)

Ülkeler	Prim Üretiminin GSYH'ya Oranı (%)								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
Arjantin	2,59	2,80	2,90	3,30	3,60	3,00	3,26	2,60	3,0
Brezilya	3,10	3,10	3,20	3,65	4,00	3,90	3,90	4,04	3,6
Bulgaristan	2,56	2,50	2,10	2,01	2,10	2,10	2,18	2,18	2,2
Çin	3,27	3,80	3,00	2,96	3,00	3,20	3,57	4,15	3,4
İran	1,20	1,20	1,80	1,65	2,70	1,90	2,04	2,07	1,8
Kazakistan	0,73	0,70	0,70	0,71	0,80	0,60	0,71	0,67	0,7
Kolombiya	2,27	2,30	2,30	2,43	2,70	2,50	2,64	2,72	2,5
Malezya	4,84	4,80	5,10	4,80	4,80	4,80	5,05	4,77	4,9
Meksika	1,99	1,90	1,90	2,04	2,20	2,10	2,21	2,34	2,1
Peru	1,36	1,60	1,50	1,50	1,60	1,80	1,92	1,71	2,2
Romanya	1,87	1,70	1,50	1,44	1,40	1,20	1,28	1,23	1,5
Tayland	4,07	4,30	4,40	5,02	5,50	5,80	5,49	5,42	5,0
Türkiye	1,27	1,30	1,30	1,37	1,50	1,40	1,55	1,55	1,4
Venezuela	4,30	3,50	3,40	3,71	3,60	3,60	3,95	v.y.	3,7

Kaynak: Swiss Re, Sigma, World insurance in 2017, 2015, 2013, 2011, v.y.=Veri yok

3.6.Dünya Sigorta Piyasasındaki Payı

Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkeler içerisinde dünya sigorta piyasasından en fazla pay alan ülke %9,85 ile Çin olurken bu ülkeyi, %1,54 ile Brezilya ve %0,52 ile Meksika takip etmektedir. Türkiye 14 ülke içerinde dünya sigorta piyasasındaki payı bakımından 7. sıradadır. 2009-2016 arasındaki dönem ortalamalarına bakıldığında dünya sigorta piyasasındaki payı en fazla olan ülke %6,3 ile Çin'dir. Çin'i, %1,61'lik oran ile Brezilya ve %0,51'lik oran ile Meksika takip etmektedir. Tablo 7'de Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin dünya sigorta piyasasından aldıkları paylar gösterilmektedir.

Tablo 7: Dünya Sigorta Piyasasındaki Payı (2009-2016, %)

Ülkeler	Dünya Sigorta Piyasasındaki Payı (%)								
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
Arjantin	0,19	0,23	0,28	0,34	0,37	0,33	0,43	0,30	0,31
Brezilya	1,19	1,48	1,70	1,78	1,92	1,79	1,52	1,54	1,61
Bulgaristan	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02	0,02
Çin	3,98	4,95	4,83	5,32	5,99	6,87	8,49	9,85	6,30
İran	0,11	0,12	0,18	0,18	0,21	0,16	0,17	0,18	0,16
Kazakistan	0,02	0,02	0,03	0,03	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02
Kolombiya	0,13	0,15	0,17	0,19	0,22	0,20	0,17	0,17	0,17
Malezya	0,24	0,27	0,31	0,32	0,33	0,33	0,32	0,29	0,30
Meksika	0,42	0,44	0,48	0,52	0,59	0,57	0,55	0,52	0,51
Peru	0,04	0,05	0,06	0,06	0,07	0,07	0,08	0,07	0,06
Romanya	0,07	0,06	0,06	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05	0,05
Tayland	0,26	0,31	0,33	0,40	0,46	0,45	0,48	0,47	0,40
Türkiye	0,19	0,21	0,22	0,24	0,27	0,24	0,24	0,28	0,24
Venezuela	0,34	0,19	0,24	0,31	0,30	0,47	0,16	v.y.	0,28

Kaynak: Swiss Re, Sigma, World insurance in 2017, 2015, 2013, 2011, v.y.=Veri yok

4. Sonuç

Türkiye Swiss Re'nin hazırladığı verilere göre 2016 yılı itibarıyla 88 ülke içerisinde toplam prim üretiminde 36. hayat branşı prim üretiminde 47., hayat dışı branşı prim üretiminde 22., kişi başına düşen prim üretiminde 60. ve prim üretiminin milli gelire oranında ise 73. sırada yer almıştır. Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan ülkelerin sigortacılık sektörü göstergelerinin karşılaştırıldığı bu çalışmada şu sonuçlar elde edilmiştir;

- 2007 yılı sonlarında başlayan ve 2008 yılı ortalarında derinleşen Küresel Finans Krizi'nin Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerin makroekonomik göstergeleri üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığı görülmektedir.
- İncelenen 14 ülke 2016 yılı itibarıyla 4.732 milyar USD olan dünya toplam prim üretiminin yaklaşık olarak 657,5 milyar USD'lik kısmını sağlamaktadır. Bahsi geçen ülkelerin dünya sigorta piyasasındaki toplam payı yaklaşık olarak %14'dür.
- Dünya kişi başına prim üretimi ortalaması 2016 yılı için 638 USD olurken, incelenen 14 ülkenin tamamında kişi başına prim üretimi dünya ortalamanın altında kalmıştır. Prim üretiminin milli gelire oranında dünya ortalaması 2016 yılı %6,38 olurken, kişi başına prim üretiminde olduğu gibi incelenen 14 ülkenin tamamında prim üretiminin milli gelire oranında dünya ortalamasının altında kalmıştır.
- Türkiye seçilmiş diğer ülkeler arasında, hayat dışı branşı prim üretiminde 5.,toplam prim üretimi ve dünya sigorta piyasasında 7., hayat branşı prim üretiminde ve kişi başı prim üretiminde 8. ve prim üretiminin milli gelire oranında 12.sıradadır.
- Türkiye ile aynı gelir grubunda yer alan seçilmiş ülkelerde sigortacılık sektörünün istenen boyutlara ulaşamamış olması bu ülkelerin sigortacılık sektörü bakımından gelişime açık oldukları ve bu bağlamda bu ülkelerin önemli bir büyüme potansiyeline de sahip olduklarını göstermektedir.

Kaynakça

Çetin M. ve Karabay M.E. (2009), "Türk Sigortacılık Sektöründe Ölçek Ekonomileri Üzerine Bir Çalışma, Ölçek Ekonomilerinin Rekabet Gücüne Etkisi", Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Yayın No :773.

IMF, http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/index.aspx

Orhaner, E., (2013), Sigortacılık, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Swiss Re, World insurance in 2017, 2015, 2013, 2011, 2009 http://institute.swissre.com/research/library/sigma_3_2017_en.html

Uralcan, Ş., (2011),Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi, Hiperlink Yayınları.

Worldbank (2016), Country Classification, http://www.worldbank.org/

Implementation Of Alternative Financial Instruments By The Food Industry In Turkey

K. Gokhan DEMIRIZ[1] **Erdogan GUNES[2]**

[1,2] Ankara University Faculty of Agriculture, Department of Agricultural Economics 06110 ANKARA

1. Introduction

Along with the economic developments that have arisen, especially after the industrial revolutions, small-scale businesses in the goods and services sector have begun to transform into larger-scale enterprises. With the growth of operations, the inputs used in the production process of goods and services have become increasingly diverse, which has increased the need for financing. Although the growth in the agriculture sector was less than the other sectors of the economy, financial needs increased in agricultural enterprises and agriculture-related enterprises. These businesses have faced challenges such as meeting financial requirements on time, financial decision-making skills, and the effective use of available funds.

When the food sector is taken into consideration, businesses have started to make production on an increasingly larger scale and the need for financial issues has increased with mechanization. During the globalization process that started with the development of foreign trade around the world, while the economies became liberalized, it became compulsory to use new financial instruments in addition to the traditional financing methods in order to finance the purchase of new raw materials and related export and import activities.

The food manufacturing sector, which is important for Turkey, is placed among the locomotive branches of the industry together with the textile sector within the manufacturing industry. Since the early days of the republic in Turkey, the sector has gained an important momentum in which small-scale food enterprises in the sector have developed while their structure changed considerably. Increased financing problems along with the growth have been largely eliminated by the implementation of traditional financing instruments such as the use of bank loans and the public opening of some of the businesses. With the emerging markets and the liberalization of the economy in Turkey, different financial needs have arisen. With the globalization of the financial markets, alternative financing methods have been adopted to address financing needs, and the use of these instruments has increased steadily, especially within the framework of legal regulations introduced since the 1990s.

This study tends to analyze the use of alternative financial tools in Turkey and their implementation in the food sector. Within the scope of the research, enterprises operating in the food sector and trading their shares in Istanbul Stock Exchange in 2016 were discussed. The research is based on data collected from financial reports which are reported to the public Opinion platform named is KAP into the Turkish. As there are too many alternative financial tools, taking into account the food manufacturing sector in Turkey, the research scale is focused on the analysis of leasing, factoring, and financial derivatives instruments.

2. Alternative Financing Tools

Alternative funding resources have been adopted in Turkey in order to solve financial problems arising from the growth of businesses. A significant portion of these resources are used in the food sector.

2.1. Leasing or Lease

Leasing is defined as a financial arrangement in which a person, company, etc. pays to use land, a vehicle, etc. for a particular period of time as an alternative to the purchase of the good or service. Leasing can be done by banks or by private leasing companies.
The use of lease in financing has many advantages compared to traditional financial tools. On one hand, since leasing payments are fixed, businesses can borrow at fixed interest rates. Cash flows and investments can be more easily planned because payments can be arranged according to the fund flow. On the other hand, the choice of financial leasing allows a more efficient allocation of limited financial resources instead of purchasing an investment. In some cases, VAT rates in leasing of machinery and equipment such as agricultural machinery and food manufacturing equipment are significantly less than purchasing VAT rates. Foreign based leases in Turkey are exempted from custom taxes as well. In cases where machinery renewal is fast or technological improvements are easily applied financial lease can reduce cost of renewal and sales of older equipment.

2.2. Factoring

Factoring has become an ever increasing demand for financial markets as a financial instrument. According to 2012 data, world factoring sector volume was realized as 2.811 billion dollars (Yılmaz 2008).

Factoring consists of the sale of accounts receivables for certain commissions and fees in order to generate a narrow source of income. The financial intermediary (factor) in this transaction undertakes, collects and fulfills the accounting records related to the receivables as a result of open trade between two commercial entities. In this way, it is possible to factor all the risks of the person who is in the seller position, to make a futures sale and solve the liquidity problem needed in the short term. Advantages of companies benefiting from factoring as a financing tool can be listed as follows:

- It can reduce the cash flow problems of the seller and increases competition power.
- Prepayments are made and cash needs are eliminated. Production factors can be provided more cheaply thus; profitability can be increased.
- Decrease in receivables inventories and trade payables can be provided, liquidity problems can be removed from operating balance.
- Buyer can offer maturity that is not available from equity sources.
- Open account risks can be reduced.
- Through accurate intelligence, risks associated with receivables can be reduced.
- While administrative costs are reduced, on the other hand relevant records can be accounted.
- Problems related to the collection of revenues can be decreased.

2.3. Financial Derivatives

With the end of the Bretton Woods system in 1973, the convertibility of US currency into gold ended. As a result of this action industrialized nations started to use floating currencies thus exchange rates, interest rates and price fluctuations have emerged in international markets (Kutuk 2016). In order to avoid such fluctuation risks, new financial instruments were needed and derivative instruments were developed. Financial derivative is defined as a contract for the purchase and sale of a good, service or

financial asset between two entities at a future date. Over time, financial derivatives have begun to be used beyond their purpose of hedging risk as an investment instrument. Within the scope of the research there are examples of such use of this instrument.

Derivative instruments classification varies depending on whether the contract is undertaken in exchange market or counter the market between two financial entities and whether the contract can be transferred or not. A simple classification can be listed as follows:

- Futures contracts
- Forward contacts
- Options
- Swap

2.3.1. Futures Contracts

A futures contract consists of a legally binding agreement on the purchase or sale of a good or a security. The quality, quantity and delivery date of the goods are specified by the stock market and they are associated to a certain standard. The contract is under the guarantee of the stock exchange in which the transactions are carried out. “Hedgers" and speculators intend to profit from the daily price difference by selling and buying in this market. It is possible to take a position by depositing a certain amount of collateral.

2.3.2. Forward Contracts

Forward contracts are similar to the contract on the futures market. However, no collateral is required to get a position and there is no intermediary agency for the transactions. Foreign exchange and interest forward contracts are among common forward contracts. Contracts are made over the market between two financial entities and the contracts cannot be transferred to a third party. However, it can be cancelled upon agreement. Contracts under the subject may consist of foreign exchange, interest or commodity contracts.

2.3.3. Options Contracts

Option may be defined as a contract, between two parties whereby one party obtains the right, but not the obligation, to buy or sell a particular asset, at a specified price, on or before a specified date. The person who acquires the right is known as the option buyer or option holder, while the other person (who confers the right) is known as option seller or option writer. The seller of the option for giving such option to the buyer charges an amount which is known as the option premium.

2.3.4. Swap Contracts

Under the swap agreement, various terms like the dates when the cash flows are to be paid, the currency in which to be paid and the mode of payment are determined and finalized by the parties. Usually the calculation of cash flows involves the future values of one or more market variables**.**

Most common swap agreements are interest rate swaps where one party agrees to pay the other party interest at a fixed rate on a notional principal amount, and in return, it receives interest at a floating rate on the same principal notional amount for a specified period and currency swaps which involves the exchange of cash flows from one currency to another currency.

3. Turkey's Food Manufacturing Sector

3.1. Overview of the Food Sector in Turkey

The food sector in Turkey has a significantly important place in Turkey's economy judging by the number of firms and employees in the sector, the added value it generates and the trade surplus it provides. Production ranges from fish products to animal and vegetable based oils, from processed vegetables and fruits to alcoholic beverages.

According to the official data provided by the Turkish Social Security İnstitution in 2013 the number of companies operating within the sector is estimated at 270097 and the number of employees is evaluated at 347626 workers. When the production values are examined, according to the data of TUİK 2012, 117 billion TL of production has been realized which constitutes 15% of the overall value within the manufacturing sector.

Table 3.1. Exports, imports and trade balance in the food sector in Turkey

	2014	**2015**
Exports	17.746.936.619	16.561.693.728
Imports	12.043.700.919	10.890.018.332
Trade Volume	29.790.637.538	27.451.712.060
Trade Balance	5.703.235.700	5.671.675.396

Source: Ministry of Customs and Trades, 2015

From table 3.1, sectoral exports were realized as 16.5 billion dollars in 2015 and imports amounted to 10.9 billion dollars, according to the data of the Ministry of Customs and Trade Ministry (GTB). According to the data of the year 2015, the sector has increased the volume of foreign trade by 5.7 billion dollars. Since this sector provides a trade surplus, this sector has significant importance for Turkey in terms of foreign currency balance.

Table 3.2 shows the distribution of food exports by food groups in 2015. According to group distribution, fruit and vegetable exports with sales up to 7.6 billion dollars come to the forefront.

3.2. Food Companies Operating in Istanbul Stock Exchange

It can be seen that in Table 3.2 shows the list of food manufacturing companies whose share are exchanged in İstanbul stock exchange in 2016. As of the year 2016 there are 26 companies listed on the Stock Exchange Istanbul (BİST) operating in various fields of the food sector.

In term of revenues, 9 companies are qualified as SMEs and the other 17 enterprises are composed of big firms. Company headquarters are predominantly located in Istanbul and Izmir, and other businesses are generally located in cities where the industry has developed.

According to the financial reports of the companies, Anadolu Efes and Coca-Cola Icecek Company are among the highest income earners in the year 2016, 10.4 billion TL and 7 billion TL, respectively. Taze Kuru Gıda Sanayi Company has the lowest revenue With 3.74 million TL in 2016. In terms of company profits, the most profitable enterprise among the food manufacturing companies traded in the BIST was the Ulker group with a profit of 322.8 million TL. According to Table 3.4, 10 enterprises have closed their fiscal year with a loss among the 26 firms. Kerevitas Gıda Sanayi Company with an estimated period, loss of 73.8 million TL is the least profitable company as of 2016.

Table 3.2 Exports in food groups in 2015

Food Group	**Values (in Turkish Lira)**	**Share in exports (%)**
Livestock	34.472.551	0.2
Meat and meat products	487.940.749	2,9
Milk and milk products and eggs	544.044.582	3.3
Fihs products and other seafood	687.155.277	4.1
Cereals	2.663.379.003	16.1
Fruits and vegetables	7.651.534.036	46.2
Sugar and derivatives	583.451.207	3.5
Coffee, tea and spices	744.310.998	4.5
Animal foods	115.935.802	0.7
Various eatable foods (oils, sauces vb.)	827.634.978	5
Alcohol and tobaccos	1.229.475.453	7.4
Oil seeds and fruits	137.771.501	0.8
Animal and vegetable based oils	854.587.591	5.2
Total	16.561.693.728	100

Source: Ministry of Customs and Trades, 2015

3.3.Implementation of Alternative Financial Tools in the Food Manufacturing Sector

Among the 26 enterprises surveyed, 15 firms did not use alternative financing instruments in the year 2016 and the previous years. Companies that use alternative financing instruments have met some of their financing needs with financial leasing, derivative markets and factoring services.

Table 3.3 The Share of trade by Food manufacturing companies in Istanbul Stock Exchange in 2016.

Companies	Location	Revenues	net profit
A.V.O.D. KURUTULMUŞ GIDA VE TARIM ÜRÜNLERİ A.Ş	izmir	102344261	981.801 TL
ANADOLU EFES BİRACILIK VE MALT SANAYİİ A.Ş	İstanbul	10420257000	(40.055.000 TL)
BANVİT BANDIRMA VİTAMİNLİ YEM SANAYİİ A.Ş.	Balıkesir	1934743180	62.415.065 TL
COCA-COLA İÇECEK A.Ş.	İstanbul	7.050.245.000 TL	22.391.000 TL
DARDANEL ÖNENTAŞ GIDA SANAYİ A.Ş.	Çanakkale	244.883.601 TL	(24317187) TL
ERSU MEYVE VE GIDA SANAYİ A.Ş.	Ankara	8.925.171 TL	61.502 TL
FRİGO-PAK GIDA MADDELERİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	İstanbul	31.604.763 TL	(1.409.199 TL)
İZ HAYVANCILIK TARIM VE GIDA SANAYİ TİCARET A.Ş.	İstanbul	15.360.933 TL	210.035 TL
KENT GIDA MADDELERİ SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.	Kocaeli	603.355.395 TL	(8.606.371 TL)
KEREVİTAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	İstanbul	461.890.263 TL	(73.770.826 TL)
KONFRUT GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş	İstanbul	11.474.775 TL	4.039.670 TL
KRİSTAL KOLA VE MEŞRUBAT SANAYİ TİCARET A.Ş.	İstanbul	81.985.639 TL	2.020.579 TL
MERKO GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	İstanbul	83.049.459 TL	(6.246.356 TL)
PENGUEN GIDA SANAYİ A.Ş.	Bursa	124.699.377 TL	(10.644.729 TL)
PINAR ENTEGRE ET VE UN SANAYİİ A.Ş.	İzmir	637.519.970 TL	59.689.181 TL
PINAR SU SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	İzmir	167.957.226 TL	(21.421.595 TL)
PINAR SÜT MAMULLERİ SANAYİİ A.Ş.	İzmir	1.067.776.692 TL	60.675.950 TL
SELÇUK GIDA ENDÜSTRİ İHRACAT İTHALAT A.Ş.	İzmir	9.474.531 TL	(1.033.615 TL)
TAÇ TARIM ÜRÜNLERİ HAYVANCILIK GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	Düzce	5.306.594 TL	(3.526.542 TL)
TAT GIDA SANAYİ A.Ş.	İstanbul	981.120.246 TL	64.700.560 TL
TAZE KURU GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	Ankara	3.739.599 TL	64.694 TL
TUKAŞ GIDA SANAYİ VE TİCARET A.Ş.""	İzmir	5.243.622 TL	15.227.319 TL
TÜRK TUBORG BİRA VE MALT SANAYİİ A.Ş.	İzmir	962.729.000 TL	236.890.000 TL
ULUSOY UN SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	Samsun	1.151.991.130 TL	14.796.725 TL
ÜLKER BİSKÜVİ SANAYİ A.Ş.	İstanbul	3.921.686.855 TL	322.814.136 TL
VANET GIDA SANAYİ İÇ VE DIŞ TİCARET A.Ş.	İstanbul	6.473.773 TL	8.627.844 TL

3.3.1. The Use of Financial Lease by the Food Manufacturing Sector in Turkey

In 2016, new transaction volume in financial leasing sector was realized as 18.6 billion TL. Total rent receivables reached to 44 billion TL. In 2016, the gross transaction volume in the food sector was realized as 579.9 million TL and its share in leasing transactions was 3.1%. By examining the distribution in commodity groups, most lease transaction have been executed in food processing machinery which is accounted at 257,263,000 TL. (Financial Institutions Association (FKB) 2016).

As shown in Table 3.4 below, according to the financial statements issued by the companies within the sector in 2016. According to some statistics, 11 companies have been using financial leasing in their activities as an alternative financial instrument.

Leasing liabilities of Penguen Gıda Sanayi Company has a significant share in financial debts. In 2013, the company realized a sale and lease back operation by selling its property. In other businesses, financial leasing operations have been implemented for the rent of machinery -equipment and vehicles. In general, the ratio of financial leasing liabilities to total financing liabilities is low.

Table 3.4: Financial lease in the food manufacturing sector

	Total financial debt	Financial lease	share in total debt
Avod	36.962.811 TL	3.561 TL	% 0,0019
anadolu efes	7.613.376.000 TL	130.277.000 TL (2763000 TL)	%1,71
coca cola"	3.770.147.000 TL	1275000 TL	%0,03
iz hayvancılık	9.319.768 TL	67937 TL	%0.73
kerevitaş	297.371.236 TL	20.415.419 TL (2.941.318 TL)	%6,86
Penguen gıda	93.300.643 TL	34.021.253 TL	%36,46
Taze Kuru	2.076.082 TL	84127 TL	%4,05
Tukaş	118.993.061 TL	12.255.347 TL	%10.30
ulusoy	108.125.098 TL	6.288.560 TL	%5,81
Ülker	929.635.746 TL	65.636 TL	%0,007
Vanet	1.036.403 TL	66.763 TL	%6,46

Source: Retrieved from official financial statements, 2016

3.4. The Use of Factoring Services in the Food Manufacturing Sector

When the factoring services are taken into account, as of 2016, the volume of transactions in Turkey was 37.1 billion US dollars. Of the transactions, 83% originated from domestic transactions and 17% from foreign transactions. There are 62 factoring companies in operation and 19 of these companies conduct international transactions.

When the food sector is examined, total factoring receivables in the food, beverages and tobacco industry in 2016 amounted to TL 903.52 million according to the Banking Regulation and Supervision Agency (BDDK 2016).

Among the food manufacturing companies whose share are traded on the Istanbul stock exchange, only two firms' used factoring services in 2016. Factoring services are used for the follow up of future sales in order to decrease administrative costs.

3.5.The Use of Financial Derivatives in the Food Manufacturing Sector

The use of financial derivatives as a financial tool in Turkey is relatively new in relation to other financial instruments. The use of derivatives started with the creation of the futures market in 2001 and continued with the creation of the futures exchange market.

Tablo 3.5 The use of financial derivatives in the food manufacturing sector in 2016

Firms	Transaction volumes	Type of transaction
Avod	4.374.000 TL	forward currency contract
Anadolu efes	29.975.000 TL (1.407.000) TL	forward currency contract + forward commodity contract
Coca cola	12.379.000 (1.237.900) TL	forward currency contract
Kent	179.496.580 TL (2.553.477 TL)	forward currency contract
Ulusoy	13.892.922 TL	speculatory purposes

Source: Retrieved from official financial statements, 2016

The volume of transactions in the Futures and Options Market is estimated at 121.2 billion TL. Within the scope of the research although exchange rate and interest rates are constantly fluctuating, only five companies have used financial derivatives in the 2016 fiscal year. These companies and their respective transactions are listed below in table 3.5

In the food manufacturing sector, the use of derivative instruments mainly consists of hedging against exchange rates fluctuations. Besides the foreign exchange rate position, Coca-Cola Company has executed a commodity forward contract for the purchase of raw materials in order to prevent price fluctuations for the commodity. Aside from hedging purposes, Ulusoy Un Sanayi Company has heavily used financial derivatives as an investment tool to generate non-operational profits. Although by using this instruments some food manufacturing companies have been able to prevent risks on foreign currencies and imported raw material prices the use of this financial tool has been narrow in 2016.

4. Conclusions and Recommendations

Apart from traditional financing methods, alternative financing resources have increased and their volume has increased. As it is the case in the agriculture sector, the use of alternative financing instruments has been low compared to other sectors of the economy. Although the food sector has an important place in terms of foreign trade, many food manufacturing companies suffered severe losses in 2016 due to high financial costs. A significant proportion of businesses analyzed within the scope of the research has never been using any alternative financing tool. The only alternative financial tools used in the sector was financial leases, factoring services and financial derivatives.

The insufficient use of alternative financing resources may be explained by the following factors:

- Barter, offset and asset-based securities instruments may not be suitable for the food sector.
- The letter of credit system may be preferred in foreign trade activities instead of available alternative financial tools.
- Factoring transactions fees cannot be met due to low profit margins.
- Inadequate (low profit, high risk) status of the sector in risk / gain balance of actors at risk capital.
- In some cases, financial leasing costs are not preferred because they are above the credit purchase costs.
- The fact that the technologies in the food sector do not change very quickly and other financing methods are preferred because of their long economic life.
- Large firms in the food sector may have low liquidity problems and high credit facilities and low credit costs

- The majority of food manufacturing companies are family owned companies based on traditional management principles with lack of knowledge and preference for alternative financing methods.

As in other sectors of the economy in Turkey, there is an important potential for alternative financing instruments in the food sector. In order to use this potential and improve of the implementation of these financial tools, the below stated measures can be applied:

- Introduction of alternative financing instruments to food enterprises and provision of effective instruments according to needs.
- Provision of transaction convenience (collateral stipulations) for financial leases and the development of VAT incentives.
- Providing additional capital base through Risk Capital for R&D studies in food operations and for all activities that can provide high profits within the sector.
- Combining and encouraging the use of derivative instruments by businesses that perform buy-sell transactions with foreign currencies.

References

Cetin, B. (2014) Tarımsal Finansman. Ankara: Nobel Yayıncılık, Bursa.

Erturk, M. (2013). İşletme Biliminin Temel İlkeleri. Beta yayınları, Ankara.

Istanbul Stock Exchange official financial statements, 2016 fiscal year.

Gulgor, T. (2008), Tekirdağ ilinde faaliyette bulunan çeşitli gıda sanayi işletmelerinin ekonomik yapıları ve karşılaştırmalı finansal analizleri, Tekirdağ.

Mesut, O. (2015) Gıda urunleri ve içecek imalatı sektorel analizi, www.cka.org.tr

Kutuk, O. (2014) Turev araçlar ve Turk Bankacılık sektorundeki uygulamaları Ankara.

www.fkb.org.tr

www.tuik.gov.tr

Yılmaz, K. (2008). Dunya'da ve Turkiye'de Tarımsal Finansman: Turkiye için Model Ornegi, Istanbul.

Örgütlerde Korku Kültürüne İlişkin Bir Model Önerisi

Feyza Çağla Oran[1] **Betül Balkan Akan**[2]

[1] Öğr. Gör., Kadir Has Üniversitesi, Kadir Has Meslek Yüksekokulu, feyza.oran@khas.edu.tr

[2] Öğr. Gör. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, Hayrabolu Meslek Yüksekokulu, bbalkan@nku.edu.tr

Özet: Günümüzde korku kavramı ile ilgili yapılan araştırmaların daha çok sosyoloji, psikoloji gibi alanlarda gerçekleştirildiği görülmektedir. Ancak bu kavram yönetim literatüründe yer alan örgüt kültürü içinde farklı boyutlarda karşımıza çıkmakta ve farklı şekillerde kullanılıp, yönlendirilebilinmektedir. Klasik yönetim anlayışları içinde sayılabilecek korku temelli yönetim, örgütlerde korku kültürü oluşturulması yolu ile işgörenlerin istenilen hedefler doğrultusunda sevk edilmesi için liderlerin kullandığı bir araç olarak görülebileceği yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle korku kültürü liderler/yöneticiler açısından büyük önem arz etmektedir. Fakat korku kültürünün yalnızca liderlik ve yöneticilik tarzı açısından incelenmesi yeterli olmayabilir. Korku kavramı çocukluk dönemlerinde başlayan bir olgu olabilmektedir ve küçük yaşlarda ebeveynlerinden, öğretmenlerinden ve çevrelerinde yer alan diğer kişilerden korkan bireyler çalışma hayatında lider/yönetici ya da işverenlerinden de korkabilmektedirler. Bunun yanında korkunun bireysel, insana ait bir gerçeklik olarak ortaya çıktığı ifade edilebilir. Ancak diğer yandan insana ait bir gerçeklik olan korku kavramı örgüt içinde ve örgüt dışında yer alan birtakım faktörlerden de etkilenip ortaya çıkabilir. Bu anlamda örgütlerde korku kültürü farklı boyutlarda ele alınıp, bir bütün şeklinde incelenmeye değer bir kavram niteliği taşımakta ve yapılan çalışma, örgütlerde korku kültürünü içeren araştırmaların bir sentezini sunmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma; örgüt kültürü, örgütlerde korku kültürü, korku kültürünün tarihsel gelişimi, korku kültürünün örgütlere olan etkileri, korku kültürüne değinen araştırmalar ve farklı örgütlerde kullanılabilecek korku kültürünü oluşturan unsurlara dair bir model önerisinde bulunulması şeklinde sıralanmıştır. Araştırmanın, örgütlerde korku kültürü kavramını farklı boyutlar açısından irdelenmesini sağlayacağı ve korku kültürü konusunda ilgili araştırmacıların farkındalık düzeylerini artırmalarına katkı sağlayarak farklı bakış açıları sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Korku, Korku Kültürü, Örgüt Kültürü

1. Giriş

Korku nedir? Doğuştan gelen, öğrenilen bir şey mi yoksa anlamamız için çok karmaşık bir şey midir? Korku, insan hayatında önemli bir yere sahiptir ve bunun yanında farklı tanımları bulunmaktadır. Korku gibi bir kavramı deneyimlememize ve kullanmamıza rağmen, korkunun ne anlama geldiğini tam olarak bilememekteyiz (Mert, 2011: 31). Ancak korkuyu hisseder-hissettirir, yaşar-yaşatır ve deneyimler-deneyimletiriz. Bu nedenle korku kavramı sosyoloji (Tudor, 2003), psikoloji gibi alanlarda incelendiği kadar yönetim literatüründe örgütlerde de çeşitli açılardan araştırılmaya değer bir konu niteliği taşımaktadır. Özellikle lider/yönetici ile işgörenlerin ilişkileri açısından korku kavramının irdelenmesi örgütler açısından büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde sürekli değişimin temel alındığı ve bu yönde yönetim anlayışlarının geliştiği anlayışı karşısında, geçmişten gelen ve klasik yönetim anlayışları içinde sayılabilecek olan korku temelli yönetim, örgütlerde korku kültürü oluşturulması yolu ile işgörenlerin istenilen hedefler doğrultusunda sevk edilmesi için liderlerin kullandığı bir araç olarak görülebileceği yadsınamaz bir gerçektir. Machiavelli'nin prens adlı eseri korku kültürüne bir giriş niteliğinde gösterilebilir. Otokratik liderlik geçmiş klasik yönetim bilimlerini benimseyen ve günümüz kültürüne adapte olamamış yöneticilerde hala görülebilecek bir yönetim anlayışı olarak devam edebilmektedir. Korku kültürü örgütlerde lider ana temelli olmak üzere; çatışma, belirsizlik, değişim gibi korku kaynakları altında da örgüt bazında işgörenlerde korku kaynağı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple geniş kapsamlı olarak farklı yönleri açısından işgörenler ve liderler/yöneticiler üzerindeki etkileri araştırılmaya açık bir konu olduğu söylenilebilinir. Örgüt içinde işlerin ilerlemesinde egemen olan güç korkudur. Korkunun getirmiş olduğu belirsizlik, lidere/yöneticiye güvensizlik gibi durumlarda daha çok ortaya çıkmaktadır.

Örgüt kültürü içinde yer alan korku kültürü kavramının sadece lider/yönetici açısından incelenmesi yeterli olmayabilir. Bireye ait bir gerçeklik olan korku kavramı yalnızca örgüt içi faktörlere bağlı olmayıp

örgüt dışı faktörlerden de etkilenebilmektedir. Bu sebepten dolayı çalışmanın yapılmasının iki dayanak noktası bulunmaktadır. Birincisi; örgütlerde önem arz eden korku kültürü konusunda farkındalığın arttırılması, ikincisi; örgütlerde korku kültürü ile ilgili araştırmaların sınırlı sayıda olması, örgütlerde yalnızca korku kültürünü ölçen yeterli sayıda ölçeğin olmaması ve bu nedenle korku kültürü konusu ile ilgilenen araştırmacıların katkı sağlama gerekliliğinin bulunmasıdır. Bu dayanaklar esas alınarak, yapılan araştırma korku kültürü ile ilgili yapılmış olan araştırmaların sentezini sunmayı hedeflemektedir.

2. Örgüt Kültürü Kavramı

Kültür; öğrenilen ve paylaşılan değerler, inançlar, davranış özellikleri ve semboller toplamı olarak tanımlanmaktadır. Bir örgütün kültürü "rasyonel" ve "görüntüsel" olmak üzere çeşitli araçlarla ifade edilmektedir. Rasyonel araçlar; örgüt amaç ve hedefleri, kullanılan teknoloji, örgüt yapısı, politika ve prosedürler, planlama ve kontrol sistemleri, ödül, ceza, terfi sistemleri, iletişim ve raporlama sistemleri olarak sayılabilir. Görüntüsel araçlar ise, kullanılan dil, değer verilen davranış kalıpları, sembol ve simgeler, estetik, fiziksel ortam ve düzenlemeler, örgüt içi merasimler, geçmiş başarılara dönük hikayeler, sloganlar ve ders çıkarılan tecrübeler, giyim-kuşam olarak gösterilebilir (Koçel, 2005: 30-31).

Örgüt kültürü, işgörenlerin davranışlarını ve çalışılan yerin genel görüntüsünü şekillendiren, simgeler aracılığıyla öğrenilebilen ve öğretilebilen, kuşaktan kuşağa aktarılabilen, değişebilir nitelikteki değer, düşünce ve kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2017). Örgüt kültürü, bir grubun dışa uyum sağlama ve iç bütünleşme sorunlarını çözmek için oluşturduğu ve geliştirdiği belirli düzen içinde oluşan temel varsayımlar olarakta tanımlanmaktadır (Eren, 2008: 135).

Denison, kültürün köklerinin derinlere inen değer ve varsayımlara karşılık geldiğini belirtmiştir. 1970'lerde alan yazınında çalışan pek çok kişi, yöneticilerin belirli faaliyetlerde bulunduğu örgütsel bağlam konusunda, en iyi biçimde kültür yapısı ve bununla ilişkili araştırmaların en iyi koşullarda yaklaşık olarak gösterebileceği kadarıyla, tahmin yapılabileceğini düşünüyordu. Bu düşünce sonucunda ise örgüt kültürü kavramı daha da önemli hale gelmiştir (Ashkanasy ve Jackson, 2009: 464).

Örgüt kültürü, örgüt bireylerini bir arada tutan ortak değerler olmasının yanı sıra örgütsel yaşamı düzenlemekte ve örgütün geleceğini de belirlemektedir. Bir örgüt, örgüt kültürü sayesinde diğerleri arasındaki farklılıkları oluşturan sınırlarını belirleyebilmektedir. Ayrıca örgüt kültürü işgörenlerine kimlik duygusu kazandırmakta ve örgütsel bağlılığı da artırmaktadır. Örgütün değerler kültürü veya korku kültürünü benimsemesi örgütsel bağlılığın oluşmasını etkileyen önemli bir faktördür (Topaloğlu ve Ergan, 2014: 225).

3. Örgütlerde Korku Kültürü Kavramı Tanımı Ve Kapsamı

Korku bir nedenin bulunması ile kaygıdan kurtulmuş korku olarak tanımlanmaktadır. Korku tehlikenin varlığını ve tanınmasını gerektiren bir kavramken, kaygı bilinmeyen tehlikenin olasılığından ve beklentisinden doğmaktadır. Kaygı her bireyde bulunan gizli bir eğilim, içerik bekleyen bir boşluk biçimi olarak tanımlanmaktadır. Bu içerik bulunduğunda, yani belirli bir durum kararsız haldeki kaygıyı ele geçirdiğinde, kaygı korkuya dönüşür (Mannoni, 1992: 37). Korku, beklenmedik veya öngörülemeyen bir olayla karşılaşan bireyin zihnini yoğunlaştırmasını sağlayan bir mekanizma olup ayrıca tehlike düşüncesinin uyandırdığı bir reaksiyon olarakta tanımlanabilir (Harputlu, 2012: 27).

Freud'a göre korku; insanın giderilmesi konusunda çaresiz kaldığı bir gerilim halidir. Freud dışarıdan gelen gerçek bir tehlike karşısındaki duyguları nesnel kaygı olarak adlandırmıştır. Bu nesnel kaygı açık nedenlere dayandırılan belli korkulardan oluşmaktadır. Gerçek bir tehlike bulunmadığı halde ortaya çıkan korkuları ise nörotik kaygı olarak tanımlamıştır. Bu korkular da insanın içgüdülerinde bulunan bilinçdışı duyumlar olarak nitelendirmiştir (Çakıroğlu, 2013: 97). Korku kavramı yönetim anlayışları içinde pek çok açıdan karşımıza çıkan bir kavram niteliğindedir.

Doğan Cüceloğlu'na göre ithal demokrasi anlayışları, korku duygusu ile içselleştirilmiş ve öğrenilmiştir. Böyle bir toplumda zihniyetin aşiret kültürüne değer verdiği ve bilime toplumun yabancılaştığı konusuna dikkat çekmektedir. Birey yasal direnme hakkını kullanamaz ve güçsüzdür. Birey toplum içerisinde tüm

gelişim evrelerinde sürekli olarak acizliği öğrenme ilişkisi içinde iletişimini sürdürmektedir (Ataseven, 2013: 64). Toplumsal anlamda da toplumsal iklimin sınırlarını korku belirlemektedir. İletişim içindeki ağı belirleyen sen-ben etkileşimidir. Korku kültürü sosyopatinin artmasına neden olmakla beraber düzenin sarsılmasını ve şiddeti tetiklemektedir. Korku kültüründeki bir ortamda her şey pazarlık konusu içine girmektedir. İnsanlar zamanla birbirine yabancılaşmakta ve yalnızlaşmaktadırlar. Öğretme-öğrenme ve yönetmede egemen olan güç korkudur (Güler, 2004: 2).

Machiavelli prens adlı eserinde "sevgidense korku daha iyidir" diye söyleyerek kararlı bir liderlik bakış açısı göstermektedir. Modern araştırmacılar Machiavelli'nin analizine odaklanmaktadırlar. "Daha iyi" den kastettiği nedir sorusuna cevap aranmaktadır. Daha makul olan mıdır, yoksa daha etkili olan mıdır. Hitler ve Stalin tanımlaması yeterli midir yoksa daha başka tanımlamalar yapılabilir mi. Machiavelli'ye göre etkili liderlik davranışı liderin doğasına ve değişimlere bağlıdır. Hiçbir özellikli lider için korku ya da sevgi diye kesin bir daha iyi yoktur. Machiavelli iki Romalı general tanımlamaktadır. Bunlardan birisi düşünceli ve kibar diğeri ise haşin ve baskındır. Ancak her ikisi de eşit derecede etkilidir. Çünkü Machiavelli onların doğasına göre davrandığına inanmaktadır. Machiavelli'nin görüşünün günümüzdeki liderliğine bakıldığında ise anahtar terim kişiliğidir. Örneğin Steve Case Amerika'da Online Co.'da ilham verici bir liderdi ve örgütün farklı ihtiyaçlara ve fırsatlara erişmesinde yetenekliydi. Çünkü o koruyucu bir baba rolündedir ve deneyimlidir. Bunun yanında insanlar liderlerini bilinçli olarak ya da bilinçsizce takip etmektedirler. Liderlerini sevmekte ya da korku duymaktadırlar, güvenmekte ya da güvenmemektedirler, kısaca lider takipçilerinde rolünü kazanmaktadır (Maccoby vd., 2004: 14-15).

Bir lider esnek bir akrobat gibi olmalıdır. Çünkü liderin anahtarı, insanları bilmek ve tanımaktır. Yaratıcı bir takımın anahtarı ise güvenden geçmektedir. Yüksek güven kültürü oluşturduktan sonra liderin rolü doğru mesajlara odaklanmaktır, eski mesajlar ise artık işe yaramamaktadır. Bu mesajlar artık değişime uğramıştır çünkü korkunun yerini güven almıştır. Gerhard Gshwandner lideri umut tüccarı olarak tanımlamaktadır. Liderin yeni senaryolar ve yeni olanaklar oluşturması gereklidir. Herkesin geleceğe inanmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda krizler, liderlere güvenmenin ve değişimin getirilmesinin en iyi yoludur. Motivasyon oluşturularak bireyler daha sonra güven ortamına taşınmaktadırlar. Bunun yanında işbirliği kültürü oluşturulması gerekmektedir ve iyi hizmet için işbirliği şart olarak görülmektedir. Bu nedenle günümüz liderleri en iyi performans için işgörenlerin inançlarını pekiştirerek etkili iletişim ve paylaşım süresince korku yerine güven temelli, doğru bir takım inşa etmektedirler (Sweeney, 2010: 11-12).

Liderlerin/Yöneticilerin kişisel değerleri bazen örgütün değerleri ile çarpışmaktadır. Bu durumda, kişinin orjinalliğini koruması zor olmakta ve yönetimin yeteneğine bağımlı hale gelmektedir. Bu nedenle de kişinin, örgütsel sorumluluk ve güven arasındaki gerilimle başa çıkması ya da başa çıkmaya çalışması kaygıya sebep olmaktadır. Özellikle örgütsel değerlere güven eksikliği, korku gibi bir sosyal kaygıya sebep olabilmektedir. Yöneticilerin korku durumlarında davranışlarındaki özgünlüğü göstermeleri muhtemel değildir. Buna karşılık kendine güvenen yöneticilerde özgünlük temelli bir bireysel davranış sergilemeleri muhtemel olmaktadır (Novicevic vd., 2006: 70). Korkunun nedenleri arasında kişinin örgüt ile bağlantısında kayıp olacağı inancı yer almaktadır. Geleceğin belirsizliği, kişinin elindeki kontrolü kaybetme düşüncesi korku durumunun reaksiyonuna neden olmaktadır (Kihl vd., 2013: 147).

Machiavelli korku ve sevginin eşit olarak kullanılması gerektiğini savunmaktadır. Machiavelli teorisinde, uygulamada başarıyı getiren en iyi çözümü (korku ya da sevgi hangisiyse) vurgulamaktadır. Eski Romayı anlattığı eserinde Machiavelli korkuyu daha gerçekçi bulmaktadır. Bunun sebebi ise cezanın korkusu sürdürüldüğünde başarısızlık olmayacağını düşünmesidir (Maccoby vd., 2004: 18). Ayrıca korku kültürü ezen ve ezilenlerden oluşan bir yaşam felsefesi olarak ifade edilmektedir. Zorlayıcı bir gücün varlığında insanlar kuralları dikkate almakta ve ortamda bir korku unsuru varsa bu kaynağa saygı duyulmaktadır (Kaşmer, 2009: 30).

Gelişmiş dünyada liderlerin çoğu hala korkuya güvenmektedirler ve işlerini bu şekilde yoluna koymaktadırlar. Bunun bir nedeni ise insanların "işler burada böyle yapılır" şeklinde korkuyu rasyonalize etmiş olmalarıdır. Bazı insanlarda da bu durum zorlu patron standartlarına karşılık gelmektedir ve bunu karşıladıklarında memnun olmakta, gurur ve başarı duymaktadırlar. Bazıları ise güçlendirici birinin otokratik stilini üzerlerinde hissetmek istemektedirler. İşlerini yapmak için karar vermek yerine onu takip

etmeyi tercih etmektedirler. Diğer bir kesim ise güçlü bir patronla kendilerinin daha başarılı olacağını ve sınırlarını zorlayacağını düşünmektedirler. Bu şekilde bakıldığında korku tabanlı patronlar altında çalışabilecek insanların olduğu düşünülebilir. Liderler kendi mizaçları ile eşleşen işgörenler ile daha başarılı olabilmektedirler. Gerçekte lider sert ve otokratik ise kaba olabilirken; otantik ise saygı göstermekte ve ilham vermekte, ayrıca onun için çalışan insanları önemsemektedir (Snook, 2008: 17).

3.1.Korku Kültürü Kavramının Tarihsel Gelişimi

Beş yüz yıl önce, Niccolo Machiavelli sevilen olmanın mı yoksa korkulan olmanın mı liderlik için daha etkili olacağı tartışmasını ortaya atmıştır. İnsan doğasının karmaşıklığı açısından bakıldığında sevgiye karşı korku tarih boyunca liderler için temel bir soru oluşturmuştur. Bir kuşak ya da öncesine kadar korku baskın bir model olmuştur. 1950 ve 1960'lı yıllarda kamu okullarında bile fiziksel ceza yaygındır ve işyerlerindeki liderler ödül ve cezalar ile dayatılmış kurallar, bir ölçüde hiyerarşik ve otokratik bir arena mevcuttur. Bugün ise gelişmiş olan dünyada çoğu öğretmen öğrenciye vurduklarında işlerini kaybedeceklerdir. Aynı şekilde örgütlerde de kabul edilen liderlik modellerinde liderlik yumuşak tarafını göstermeye başlamıştır. Baskın liderlik modelindeki bu kayma ise aslında sanayiden bilgi ekonomisine doğru olan hareketi yansıtmaktadır (Snook, 2008: 16).

1970'lerde post modernist felsefi akımının yükselişi ve çeşitli alanlardaki hızlı ilerlemeler ile uzmanlara karşı güvensizlik, kültürel otoritenin aşınması; korku ve toplumsal bir gerilim şeklinde topluma yansımasına neden olmuştur. Beck, bu duruma karmaşıklık ve belirsizliğin sebep olduğuna vurgu yapmıştır. Furedi ise, kişisel deneyimlerin, hayal gücünü ve korkuları biçimlendirdiğini ifade etmektedir. Furedi'nin korku kültürü; tedbirli olma kültüründeki artış, güvenlik saplantısı, tanımadığımız bireylerin riskli olarak algılanmasındaki artış ve şüpheciliğin toplumsal paranoyaya varmış şekli olarak özetlenmiştir (Delibaş ve Görkey, 2009: 361-364).

Machiavalli' ye göre, insan doğasında devamlı olarak yeni şeyler elde etmeye yönelik bir tutku mevcuttur. Gücünüz yeterse yaparsınız, herkes sizi över. Eğer başkasının güçlenmesine yol açarsanız bu sizin sonunuzu getirir. Machiavelli'nin erdem olarak tanımladığı ve virtu olarak adlandırdığı durum hem basiret hem de merhametsizliği temsil etmektedir. Belirttiği iktidar diyalektiğinde temel kavram liderin yapmaktan çekinmemesi gereken şey aldatmadır. Machiavelli şiddeti, dolayısıyla kötülüğü kaçınılmaz görmektedir. Prensliklerde hükümdarın korku verici özelliği ağır basmaktadır. Machiavelli, acımasızlık ve ihanetin insana güç kazandıracağı ama onur kazandırmayacağı kanaatinde olup halkın prensi sevmesinin de ondan korkmasının da iyi olduğunu düşünmektedir ama mutlaka biri tercih edilecekse korku sevgiden daha üstündür demektedir. Machiavelli yozlaşmanın evrensel olduğunu düşünmektedir ayrıca yozlaşmaya karşı kendi virtusuna güvenen lider adaylarının sürekli bir şekilde şanslarını denemek isteyeceklerini ve diktatörlüğe talip olacaklarını savunmaktadır (Öztürk, 2013: 118-134).

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte küreselleşme olgusu bir aktör olarak sadece ülkeleri değil; insanların yaşam biçimlerini, değerlerini, görüşlerini evrensel anlamda iletişim biçimlerine kadar uzanan olgularını değişime uğratmıştır. Ekonomik açıdan bakıldığında sürekli bir risk baskısı altında bulunan örgütleri ve işgörenleri de içine alan günümüz insanının içselleştirmeye başladığı ve kaçmayı başaramadığı yapay bir korku kültürü ortaya çıkmıştır. Tarihsel süreç içinde incelendiğinde küresel ekonominin dayatmaları artı değer ortaya koymaya çalışan örgütlerin işletme içinde yöneticileri ve işgörenleri kuşatmış olması, örgüt içi iletişimde de korku kültürü ortamının oluşmasına neden olmuştur. Günümüz insanını artık korku yönetmektedir (Altan, 2006:6-7). Bu durumu içselleştirmeye başlamış olan örgüt yöneticileri ve işgörenleri örgüt kültürünün zamanla evrilerek içinde korkuyu barındıran bir örgüt kültürü oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

3.2.Korku Kültürünün Örgütlere Etkisi

Yönetimsel açıdan hiyerarşik yapılanma, baskıcı ve normatif yönetim anlayışı korku kültürünü tetikleyici bir etkiye sahiptir. Örgüt sağlığını tehdit eden atalet sorununun sebebi olarakta yönetimsel baskı ve korku kültürü gösterilmektedir (Töremen ve Çankaya, 2008: 42). Furedi'ye göre, risklerin artması toplumda korku kültürünün hakim olmasına neden olmaktadır. Kısacası, riskler korkuların beslenmesine

yardımcı olmaktadır (Akbal, 2010: 16). Fabrikalarda verimlilik ölçütleri, işgörenler için çok basit bir ödüllendirme şekline dayalı olan katı kurallar içermektedir. Ancak bilgi işçileri böyle bir katılığa iyi bir yanıt vermemektedirler. Ayrıca bu durum hizmet sektöründe çalışan işgörenlerde yüz yüze müşteri ilişkilerinde sorun yaratmaktadır. Özellikle de reklam gibi özgürlük ve yaratıcılık gerektiren alanlarda sıkı kontroller yapılması yaratıcılığı bastırmakta ve bağlılığı azaltmaktadır (Snook, 2008: 16).

Korku, genellikle bireylerin kendi kararlarıyla gerçekleştirecekleri eylemleri engellemektedir. Korkuların takipçisi olmaya izin vermemek gerekmektedir. Çünkü korku netliği gizlemektedir ve sıklıkla kolay yolun seçilmesine neden olmaktadır. Korku, gerçekten bildiklerimizin bilmediğimiz şeyler olduğunun iddia edilmesine sebep olmakta ayrıca risklerden sakınılarak fırsatların görülmesini engellemekte ve bir şey olduğunda neyin sebep olduğunu önemsememize yol açmaktadır. Kısacası korku, hazır olmadığının düşünüldüğü bir bahaneye sığınılmasına neden olan bir çeşit körlük gibidir. Sonuçların olumlu yanları görülmez ve eyleme geçilemez. Oysa eyleme geçmek ve engelleri kaldırmak için cesur olmak gerekmektedir (Staver, 2012: 7). Risk toplumu ve korku kültürünün yaygınlaşması sonucunda politik ve kültürel otoriteye duyulan güvenin aşınması, belirsizlik ve güvensizlik duygularının yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Giderek artan oranlı enformasyon, kültürel otoriteden bağımsız olarak üretilmeye başlanır. Böyle bir ortamda da alternatif iddia ve anlamlandırma süreçleri artmaktadır (Delibaş ve Görkey, 2009: 364). Örgütler açısından bu durum güvensizlik temeline dayanan bir korku kültürünün oluşmasına neden olabilmektedir.

Machiavelli'ye göre korku insanları kısa süreli motive etmektedir. Yalnız bu yaklaşım liderler/yöneticiler için geri tepmektedir. İşgörenler kendilerini cezalardan bilgiyi saklayarak korumaktadırlar. Sürekli başarı için yüksek performansın sürdürülmesinde korkudansa, pozitif ilişki bağları daha güçlüdür. Özellikle yüksek derecede koordinasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Böylece engeller kolay bir şekilde aşılabilmektedir. Korku eğilimi bireyleri bilinenin güvenliği içinde döndürmek yerine benzer yerde kalmaya hapsetmektedir. Yalnız birkaç sebepten dolayı çoğu lider/yönetici korkuyu işgörenleri bir kontrol aracı olarak kullanmak için tercih etmektedirler. Liderler/Yöneticiler başarılarda ilişkilerin rolünü azımsamaktadırlar (Maccoby vd., 2004: 16-17). Araştırmalar göstermektedir ki, insanlar korku içinde bir faaliyet gösterdiklerinde analitik düşünme becerileri bozulmaktadır ayrıca yaratıcı fikir ve problem çözme becerileri azalmaktadır. Oysaki günümüzde örgütlerin başarılı olmak için bugünkü pazar şartları altında bu yeteneklere sahip olmaları gerekmektedir (Latson, 2014: 8).

Bir yönetim aracı olarak durgunluk zamanlarında korkuya güvenmek zayıf bir seçimdir ve gelecekteki faaliyetler için zararlı olabilmektedir. İşgöreni korkulu ve mutsuz üyelere çevirmektedir. Bir örgüt korkuyu kullanarak takım/ekip çalıştırmayı göze alamaz. İşgörenler aynı zamanda örgütlerinin marka elçileridir. Onlar doğrudan temas halindedirler ve korku transfer edilebilmektedir. Örgütlerde mutlu ve motive olmuş işgörenlerin tutulması her zaman öncelikli olmalıdır. Koçluk ve ekip oluşturmak terk edilmemesi gereken unsurlardır. Çünkü koçluk yapmak işgörenlerin tutum ve performanslarını etkilemektedir (Doepke, 2010: 20).

Korku kültürü bazı hedeflere ulaşmada yardımcı olabilirken, CEO'lar ya da üst düzey diğer yöneticiler için korku kültürü; iş kaybı ile itibarın zarar görmesi tehdidinin doğması gibi istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Hedeflere odaklanma noktasında standartların kontrolünden ziyade paylaşılan öğrenme ve katılımcılığı teşvik eden bir yaklaşımın varlığı yönetici ve diğer işgörenler arasındaki ilişkileri iyileştirmektedir (Siriwardena, 2013: 62). Yabancılaşma korku kültürünün bir kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Yabancılaşmış insan kendinden ve çevresinden kopan bireydir. Korku kültürünün rahatsız eden sonuçlarından bir tanesi de insan ilişkilerinin risk çerçevesine oturtulmasıdır. İnsan ilişkilerine bir risk duyarlılığı çerçevesinde yaklaşmaktadır. Gelecek kaygısı da korku kültürü içinde bir tetikleyici olarak ele alınabilir. Bireyin kendisi ile yüzleşmek istememesi ve kaçış yolları araması da korkunun sürmesinde etkili olarak görülmektedir. Ayrıca bireyin bunu denetim altına almaya ve dönüştürmeye çalışması da çatışmalara neden olacak ve bireyde enerji kaybına yol açacaktır (Balcı, 2006: 76-77).

Jacobson'a göre korku bulaşıcıdır ve bir örgütte ihtiyaç duyulacak en son şey korku sebebi ile donmuş bir ekip ile devam etmektir. Örgütte ilham verecek ve motive edecek bireylere ihtiyaç duyulmaktadır. Korku durumlarında iş arkadaşlarının önünde duran üç seçenek mevcuttur. Birincisi korkulara yönelmek gerektiğidir. İkincisi korkular muhtemelen yenecektir fakat şans vermek gerekmektedir. Üçüncüsü ise

liderlik için korkuları kucaklamak gerekmektedir. Ayrıca kazanmak için denemek gerektiğini vurgulamaktadır ve liderlerin kılavuzunun korku olduğunu ifade etmektedir. Kısacası, liderlerin korkuyu yararlarına kullanabilmeleri için korkuyu kucaklamaları gerektiğini söylemektedir (Jacobson, 2012: 20).

Liderlerin yeni fikirler ve cesur çözümler ile işgörenlere meydan okuması beklenmektedir. Pozitif insanların meydan okuma yolundaki anahtarı, motive etmek ve yaratıcılıkları için korkuyu itmektir. Açık uçlu sorular, karşıdaki bireyin sizin gözünüzde değerli ve önemli olduğunu hissettirmektedir. Bu durum bile tek başına savunmayı azalmakta, işbirliği, güven ve saygı ortamı yaratılmasını sağlamaktadır. En güçlü sorular ise "nasıl" ve "ne" sorularıdır (Latson, 2014: 9). Korku tabanlı iletilen mesajlar olumsuz sonuçlara neden olabilmektedirler. Korku temelli bir hitap sadece geçici bir çözümdür. Bireysel bir davranışı değiştirmek için korku ile hitap edilmesi başarılı olamayacaktır. Korku içerikli bir hitap bireysel olarak daha fazla savunmasız hissedilmesine neden olmaktadır. Korku içerikli bir hitap şekli kullanımında demografik özelliklerde (yetiştiği yer, yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir düzeyi, çalıştığı sektör vb. gibi) önem arz etmektedir. Savunmadan kaçınma doğrudan kişinin karakteristik özelliği ile etkilidir. Korku hitabının etkililiği bireyin özelliklerine, diline, kültürel uyuma, tutum ve amaçlarda değişimlerin aşamalarına bağlıdır (Jones, 2013: 181-182).

İnsanlık tarihi boyunca korku kültürel bir görünüm olarak ortaya çıkmıştır. Makro açıdan mikro açıya geçişlerde otoriter bir yöneticinin, küreselleşme sürecinde işgörenlerde zaten ortaya çıkan korkuyu pekiştirici anlamda bir rol oynadığı, mutlak itaati sağlayan bir araç olarak kurumlarda belirginleşmektedir. Ancak makro ya da mikro olarak ele alınan korku kültürünün temelinde yatan anlayış sen-ben anlayışıdır. Sen anlayışının temeli bireyin sorumluluk almak istememesi ve sorumlulukları başkalarının üzerinde görmesi ile tanımlanmaktadır. Kişi dış kontrol odaklı bir kişilik geliştirerek varlığını otoritenin eline teslim etmektedir. Bunun sonucu olarakta düşünme ve yaratıcı ürünler geliştirme, eleştiri yapan bir bakış açısı yerini koşulsuz bir itaat anlayışına bırakmaktadır. Böylece işgörenin ihtiyaçlar hiyerarşisinde de yer alan kendini gerçekleştirme ihtiyacı karşılanamamış olmaktadır. Ben anlayışının temelinde ise diğer insanlara güvenmeme, yetersiz olduklarını düşünme ve sürekli bir kontrol, denetleme gereksinimi duyulmaktadır. Ben anlayışı içindeki birey işbirliği içinde olamaz. Kişi sürekli bir eksiklik duygusu kaynaklı olarak olaylara hakim olma güdüsü ile davranmaktadır. Eksiklik duygusunu diğer insanları sürekli kontrol altında tutarak kişilik bütünlüğünü bu şekilde sağlamaya çalışmaktadır (Eren, 2005: 3).

Ben anlayışına göre örgütlerin günümüz risk ortamında varlığını sürdürmesi tehdit altına girmektedir. Araştırmalar otoriter liderleri kabullenen bireylerin özgüven eksikliği içinde olduğunu göstermektedir. Bu sonuçlar korku kültürünü ve işgörenlerin sen, yönetici açısından ise ben anlayışını destekleyici bir literatürün varlığını ispatlamaktadır. Günümüzde örgütlerin sürdürülebilirliğini sağlaması ve yaratıcı çalışmalar ile uygulamalarda bulunabilmesi açısından işbirliği ve ekip çalışması halinde çalışmasının gerekli olduğu düşünüldüğünde, örgütlerin zamanla gelişimini engelleyici bir durum olarak ortaya çıkan ben anlayışının ve bu anlayışa sahip kişilik özelliklerinin otoriter liderlik tarzı ile örtüşmesi örgütlerin geleceğini tehdit eden ve gelişimlerini sürekli kılmasını engelleyici bir faktör olarak ortaya çıktığı söylenilebilir.

Yönetimde sen-ben anlayışının hakim olduğu örgütlerde; paternalist bir yönetim anlayışının hakim olması, iletişimin tek yönlü olması, emir komuta zincirinin bulunması, korkuya dayalı bir kültürün benimsenmesi ezbere yaşamayı doğurmaktadır ve çıkar üzerine kurulu ilişkiler mevcuttur. Korku kültürünün hakim olduğu örgütlerde informal iletişim biçimi de öne çıkmakta ve bu durum güven, etik gibi konuların sözde kalmasına neden olabilmektedir. Korku kültüründe adaletin varlığı otoriteye yakınlık şeklinde oluşacağından, etik kodların uygulanabilirliği tartışmalı hale gelecek, korkuyla beslenen örgüt içi yakınlık ilişkileri ön plana çıkacaktır. (Eren, 2005: 4). Bu açıdan bakıldığında da örgüt içinde liyakatın yerini zamanla nepotizm ve otoriteye yakınlık için kurulan bağları destekleyen bir davranış biçimi alacaktır.

Korku kültüründe eleştiriye yer yoktur. Eleştiride geçmiş ile gelecek arasında diyalektik bir bağ mevcuttur. Yani eleştiri dinamik bir süreci de simgelemektedir. Eleştirinin bulunmadığı örgütlerde daha iyiye yönelme, inceleme ve yeni öneriler sunabilme olanağı bulunmamaktadır (Güler, 2001: 197). Bu durumda hızlı değişimlere ayak uydurabilmek adına esnek örgüt yapısı ön plana çıkamamaktadır. Bunun

bir sonucu olarak, bu yönetim tarzına sahip örgütler zamanla çevreye ayak uyduramazlar ve Koçel (2005: 364)'in de bahsettiği gibi bu tarz örgütlerde "rigor mortis" yani "ölüm katılığı" görülebilir.

Korku kültürünün örgütlerdeki varlığı işgörenlerde işlerini kaybetme, başka işe girmelerinde engelleyici tavır alınması gibi yönetici "ezen" olarak örgütte görülmektedir. Ezilenlerin (korku kültürüne maruz kalanlar) temel güvensizliği, doğrudan doğruya emeklerinin köleliği ile bağlantılıdır. Birey, dünyasını emeğiyle yarattığı ölçüde tatmin olmaktadır. Bireyin kendini gerçekleştirme ihtiyacı dünyasını gerçekleştirmesinden geçmektedir. Ancak iş hayatında birey bağımlı, güvensiz ve sürekli tehdit altında hissederse (işleri kendilerine ait değilse) yaptıkları işten tatmin olamaz. Özgür olarak yapılamayan bir iş ise tatmin edici bir uğraş olmaktan çıkmaktadır (Freire, 2017: 142-143). Bu durumda düşük performans, işten ayrılma, stres, saldırgan davranışlar ya da işi sabote etme eğilimi ortaya çıkabilmektedir (Therborn, 2008: 60). Örgütlerde işgörenlerin sürekli olarak kaygı, endişe, sıkıntı hissetmeleri ayrıca stres ve baskı altında olmaları anksiyete bozukluklarına (Kara, 2014; Baş, 2012; Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011) da yol açabilir. Bu durum ise ileriki dönemlerde bireysel olmaktan çıkıp örgüte yansıyabilecek ve örgütsel anksiyeteye sebep olabilecektir.

Morrison ve Milliken (2000) çalışmalarında korkuyu örgütsel sessizliğin anahtar motivasyonu şeklinde vurgulamışlardır (Zehir ve Erdoğan, 2011: 1390). Yani birey korku duyduğu, kişisel olarak riskli hissettiği zaman korunma amaçlı bir davranış sergileyecek ve çevresinden bilgiyi esirgeyebilecek, gerçekleri göz ardı edebilecektir. Bunun yanında korunma amaçlı konuşmalar yaparak dikkatleri başka yöne çekecek fikirler sunabilecek ve korunma amaçlı diğerlerine odaklanan fikirleri açıklayabilecektir (Durak, 2012: 50).

4. Örgütlerde Korku Kültürü Kavramına Ait Literatür Sonuçları

Literatür incelendiğinde örgütlerde korku ve korku kültürüne ait çalışmaların çok az sayıda olduğu görülmektedir. Korku ve korku kültürü ile ilgili ulaşılan farklı örneklemler ele alınarak yapılmış olan bu çalışmalar aşağıdaki gibidir;

Sincer (2016) Ankara'da yer alan farklı üniversitelerdeki öğretim elemanlarının algılarına göre korku kültürü ile tükenmişlik arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamıştır. Araştırma toplam 416 öğretim elemanı üzerinde yapılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda farklı üniversitelerde çalışan öğretim elemanları arasında korku kültürü düzeylerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Öğretim elemanlarının algıladıkları korku kültürü düzeyleri ile tükenmişliğe ait duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki bulunmuş olup katılımcıların korku kültürü düzeyleri ile tükenmişliğin kişisel başarı alt boyutu arasında ise anlamlı ancak negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Robert Half Grubu tarafından endişe, kaygı ve korku üzerine yapılan bir araştırmada işgörenlerin %28'i hata yapmaktan çok korktuklarını söylemişlerdir. Bu iş verimliliğini nasıl etkiler sorusuna ise onları öldürür cevabını vermişlerdir. Güç uygulamayı ise yetkinin keyfini çıkarmak olarak tanımlamışlardır. Eğer lider işgören üzerindeki yetkilerini kullanırken korku yerine saygı istiyorsa, etkili bir iletişimde olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca konuşmada kullanılacak birkaç değişik kelime ya da imanın bile işgörenlerin korkularını hafifletebileceği sonucuna ulaşılmıştır (Latson, 2014: 8).

Amerikada, üst düzey yöneticiler ve insan kaynaklarının üst düzey üyeleri için korku kültürü ile ilgili bir rapor hazırlanmıştır. Çalışma önce 2008 yılında Amerika'nın yedi bölgesinde toplam 350 çalışan üzerinde gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 2012 yılında yine aynı yedi bölgede aynı sorular ile toplam 800 çalışan üzerinde tekrar edilmiş ve araştırma sonuçları karşılaştırılmıştır. Amerika'da 2008 ve 2012 yılları karşılaştırılarak hazırlanan rapora göre, işgörenlerin algısı göz önünde bulundurularak, performans değerlendirme süreçleri ve sonuçları, bölüm yöneticisinin liderlik özellikleri, işgörenlerin mevcut işveren için çalışırken memnuniyet seviyeleri araştırılmıştır. Sonuçlara bakıldığında 2008 yılında çalışanların %58'inde, resmi performans değerlendirme sürecine kadar bölüm yöneticileri ile direkt etkili ve yakın bir iletişim hissedilmemiştir. 2012 yılında bu rakam %72 'ye yükselmiştir. Bir yönetici için gerekli temel liderlik ve birleştirme becerilerinin kalitesi 2008'den 2012' ye kadar yarı yarıya artmıştır. 2012'de çalışan memnuniyetinin beklenenden daha fazla olduğu görülmüştür. İşgörenlerin %90'ı kesinlikle mevcut işverenden ayrılmayı düşünmektedir. Ayrıca yöneticilerinin baskı altında sakin kalabildiğini düşünen

işgörenlerin oranı 2008 yılında %42 iken, 2012 yılında %16' ya gerilemiştir. Kısacası Amerikalı yöneticilerde etkili liderlik ve birleştirme becerileri daha az görülmektedir (House, 2012: 5-7).

Inrig vd. (2012)'nin korku önleme inanışlarının geçerliliği ve güvenirliği üzerine yapmış oldukları çalışma Omuz ve Dirsek Uzmanlığı Kliniği'nde tedavi gören 187 işgörene uygulanmıştır. Bu çalışma uç düzeyde yaralanma yaşayan işgörenleri kapsamaktadır. Araştırma neticesinde korku kavramının endişenin bir göstergesi olduğu görülmüştür. Ayrıca cerrahi olarak yapılan müdahaleler, iş ile ilgili tekrardan verilen eğitimler, işe dönme, adapte olma gibi klinik faaliyetler boyunca işgörenlerin korku hissettikleri saptanmıştır.

Birknerová (2011) işyerinde mobbing ve korkunun yönetimsel analizi isimli çalışmasını toplam 120 kişi üzerinde gerçekleştirmiştir. Çalışma sağlık hizmetleri, yönetim, üretim ve ordu olmak üzere dört farklı alandaki kişilere uygulanmıştır. Bunlardan 79'u işgören olup 41'i ise yöneticidir. Araştırmanın sonucunda mobbingin işgörenler üzerinde korkuya neden olduğu ve mobinge maruz kalanlar ile mobinge uğramamış olanların korku derecelerinde farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Kaşmer (2009) korku kültürünün yönetim, işgörenler ve örgüt üzerindeki etkilerinin analizi üzerine çalışma yapmıştır. Çalışmanın evrenini Muğla Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı ve merkez bölgede faaliyetlerini sürdüren KOBİ'ler oluşturmakta olup ana kütlesini 1347 KOBİ oluşturmaktadır. Bu kuruluşlardan 300'ünde çalışan işgörenler ve yöneticiler ile görüşülmüştür. Araştırma sonucunda örgütlerde korku kültürünün olduğu sonucuna varılmıştır. X tipi yönetim tarzında yaşın etkili olduğu ve ileri yaşlardaki yöneticilerin klasik yönetim anlayışı çerçevesinde yetiştiklerinden dolayı X tipi yönetimi benimsedikleri ve korku kültürüne yol açtıkları görülmüştür. İşgörenler açısından ise korku kültürünün hissedilmesinin eğitim seviyesi arttığında azaldığı görülmüştür. Bunun sebebi olarak da eğitim düzeyi artan çalışanın kendine güveninin de artması gösterilmiştir. Sektör bazında bakıldığında ise sanayi örgütlerinde korku kültürünün hizmet örgütlerine göre daha az olduğu görülmüştür. Bunun nedeni olarak da sanayi işletmelerinde yüz yüze ilişkilerden ziyade etkinlik ve verimliliğin ön koşul olması gösterilmiştir. Yöneticilik açısından bakıldığında yönetim tarzının X tipine yaklaşması korku kültürünü arttırmıştır. Elde edilen sonuçlar çerçevesinde korku kültürünün yönetici davranışlarına bağımlı olarak geliştiği bulunmuştur.

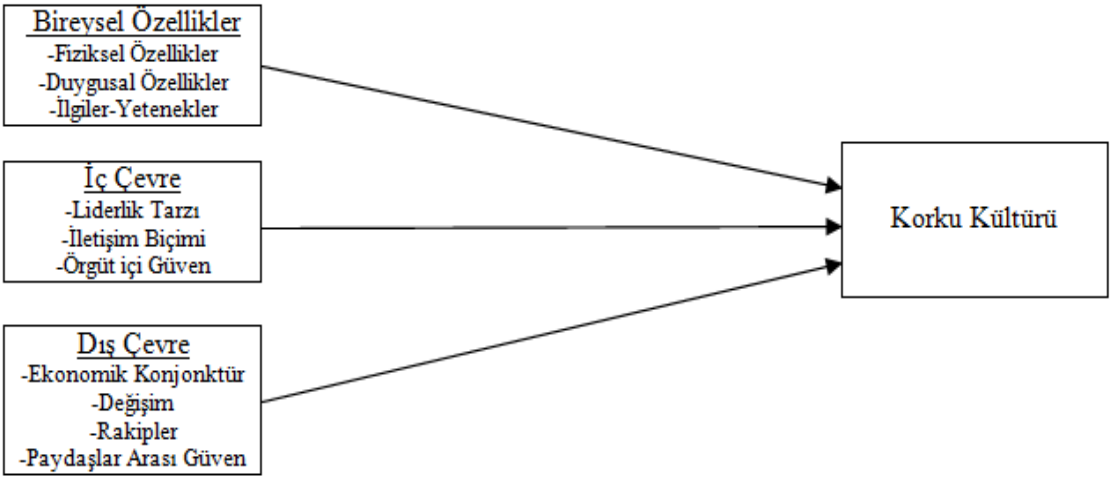
Renzl (2008)'in "Yönetim ve Bilgi Paylaşımında Güven: Korku ve Bilgi Dokümantasyonunun Arabulucu Etkisi" isimli çalışması biri kamu diğeri yazılım danışmanlık sektöründe faaliyet gösteren iki farklı şirkette gerçekleştirilmiştir. Kamu sektöründe yer alan şirketten 1400, yazılım danışmalık sektöründe yer alan şirketten toplam 200 çalışan ile görüşülmüştür. Çalışma neticesinde ekip içinde ve ekipler arasında bilgi paylaşımının büyük önem arz ettiği ve güvenin korkuyu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

5. Örgütlerde Korku Kültürü Kavramına Ait Bir Model Önerisi

Ashkanasy ve Nicholson (2003) tarafından geliştirilmiş olan korku iklimi ile ilgili ölçek çalışması mevcuttur. Çalışmada korku algısını ölçen toplam 13 soru geliştirilmiştir. Çalışma neticesinde korku iklimi sonuçlarının örgütlerde farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu çalışma kapsamında ise Sincer (2016) "Öğretim Elemanlarının Algılarına Göre Korku Kültürü ile Tükenmişlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli çalışmasında Türk kültürüne uyarlanan "Korku Kültürü Ölçeğini" kullanmıştır. Literatürde yapılan tüm bu araştırmalar göz önünde bulundurulduğunda korku kültürünün çeşitli değişkenlere ait ölçekler ile ilişkilendirilmiş bir kavram olduğu görülmektedir. Bu ölçeklerde yer alan korku ve korku kültürüne ait sorular ile korku kültürü kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Ulaşılan kaynaklar doğrultusunda literatürde korku kültürüne ait ve korkuyu farklı açılardan açıklayan yeterince korku kültürüne yönelik ölçek çalışması olmadığı görülmektedir. Bu nedenle korku kültürünü daha iyi açıklayabilecek ve her yönden değerlendirilmesine olanak sağlayacak bir korku kültürü ölçeği geliştirilebilir. Böyle bir ölçek oluşturmadan önce ise literatürde yer alan araştırmalar ve teorik bilgiler ışığında örgütlerde korku kültürü kavramına ait bir model önerisi yapılabilir.

Literatürde yer alan bu bilgiler ve araştırmalar ışığında, korku kültürünün beslenmesinde bireysel özellikler, dış çevre ve iç çevreden bahseden bir model üzerinde durulabilinir. Bireysel özellikler; fiziksel, duygusal özellikler ve ilgiler-yeteneklerden (işgörenlerin kabiliyetleri/yetenekleri) oluşmaktadır. Dış

çevreyi ekonomik dalgalanmalar, örgütün içinde bulunduğu sektörün hızlı bir şekilde değişim göstermesi, piyasadaki rakiplerin varlığı, sektörde tutunabilmek adına tedarik zinciri boyunca paydaşlar arasında oluşturulan güvenin varlığı olarak tanımlanabilir. İç çevresini ise yöneticinin liderlik tarzı ve örgüte duydukları güven, iletişim biçimi şeklinde boyutlandırmak mümkün olabilir. Bu model önerisi Şekil 1'deki gibi gösterilebilir.

Şekil 1: Örgütlerde Korku Kültürü Kavramına Ait Bir Model Önerisi

5.1. Bireysel Özellikler

Modelde bireysel özellikler boyutuna, liderliğe özellikler teorisi çerçevesinde bakan ve liderin dış görünüşüne, sahip olduğu fiziksel özelliklere dayandıran görüş üzerinden yaklaşılmıştır. İşgören özellikler teorisi açısından incelendiğinde; bireyin fiziksel özellikleri, diğerlerinden ayrılan zeka ve yetenek, kişilik, işe yönelik bilgi ve becerileri ve sosyal özellikleri ile dikkat yaratması ve ilgi uyandıran bir yapıda olması (Bakan ve Büyükbeşe, 2010: 74) genel itibari ile özellikler teorisi ile örtüşen ve modelde bireysel özellikler boyutu altında toplanacak olan bir boyut olarak şekillendirilmiştir. Özellikler teorisinden yola çıkılarak bireylerin sahip olduğu fiziksel özellikler, duygusal dayanıklılık, bilişsel yetenekler işgöreni tatmin edecek seviyede olmadıkça bireyde güvensizlik durumu hakim olacaktır. Kendine duyduğu güvensizlik ise korku kültürüne biat davranışını tetikleyecek ve örgütte tepkisiz şekilde çalışmaya devam etmeye meyilli olacaktır. Duygusal açıdan aşırı gelecek kaygısı duyması ise korkak bir davranış sergilemesine neden olacaktır. Bireysel özelliklere dahil olan yetenekler işgörenin elinin güçlenmesini ve korku kültürünün hakimiyetinin etkili olmasını önleyecek bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Geçmişten günümüze değişen ve X,Y,Z nesli olarak adlandırılan değişimler, bilgi toplumuna geçiş ile birlikte artan yetenekler, bireyin kendine olan güveninin artmasında etkili olabilmektedir. Bir sonraki kuşak bir öncekine göre bilgi toplumuna daha adapte bir şekilde örgütlerde varlığını sürdürmektedir. Yeni gelişmelere çabuk bir şekilde bilgilerini adapte etmesi ve kendini geliştirmesi bireysel anlamda etkileyicilik ve özgüveninin yüksek olmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak bireysel yetenekleri özellikler teorisinde belirten koşulları sağlayan işgörenlerin sayısı örgütte artış gösterdikçe, korku kültürünün örgüt içinde hakimiyet sağlaması zorlaşacaktır.

5.2. İç Çevre

Modelde belirtilen iç çevre boyutu ise örgütte bulunan organizasyon yapısı temel alınarak oluşturulmuştur. Burada öncelikle korku kültürünün oluşmasını sağlayan temel etmen yönetici konumunda bulunan kişilerdir. İşgörenlerin birebir ilişki içinde olduğu her yöneticinin tarzı aslında birim bazında korku kültürünün örgütte şekillenmesine neden olabilir. Burada korku kültürünün bir diğer

boyutunu tanımlayan örgüt içi faktörlerden liderlik ve iletişim yapısında temel alınan görüş Machiavellinin tanımladığı liderlik tarzı ve iletişim yapısı olmuştur.

Machiavelli sevilmektense korkulmak görüşünü yöneticiler açısından daha güvenli bulduğu için desteklemektedir. Öne sürdüğü görüş ise insanların nankör, gelgeç gönüllü, sahtekar ve hilebaz oldukları, tehlikeden kaçıp, sürekli kar peşinde koştukları yönünde inanca sahip olmasıdır. İnsanların iyiliği için çalışıldığında yanında duracakları, ancak tehlike sezdiklerinde yüz çevireceklerine olan inancıdır. Herşeyini takipçilerinin sözleri üzerine kurmuş olan bir liderin, kendini farklı koşullar içinde bulduğunda yıkıma uğrayacağı yönünde görüşünü savunmuştur. İnsanlar kendini sevdiren birini mağdur etmeyi, korku uyandıran birisine oranla daha az önemsemektedirler. Sevgiyi ayakta tutan gücün hatır bağı olması ve insanların kötü olduklarına inandığı için, kişisel çıkarlarının söz konusu olduğu ilk fırsatta bu bağın kopacağı, ancak insanı terk etmeyen ceza alma korkusunun, lideri güvende tutacağı görüşünü savunmuştur (Machiavelli, 2008: 99).

Machiavelli'nin korkudan bahsederken ve korkuyu desteklerden X tipi yöneticilik teorisi ile uyumlu ifadeler kullandığı görülebilir. X tipi yöneticilikte de, yöneticinin işgörenlere bakışı tembel, ilk fırsatta kaytarmaya meyilli, insanların doğuştan tembel olduklarına ve bir güç unsuru kullanılarak ve sürekli kontrol altında tutularak, ceza yöntemi ile işlerini yaptırmaya teşvik ettiğini savunmaktadır. İnsanlara bakış açısının ve atfedilen değerlerin bu sebepler ile aynı doğrultuda olduğu ve birbirini desteklediği söylenilebilir.

Cüceloğlu (2017) gücü elinde bulunduran otoriter kişilerin yaklaşımını kalıplayıcı yaklaşım olarak adlandırmaktadır. Karşısındaki bireyin (işgören) gücü elinde tutan kişinin (yönetici/lider) seçimini kabul etmeye zorlanmakta olduğunu belirtmiştir. Cüceloğlu korku kültürünü aile ilişkileri içinde ele almakla birlikte işveren-işgören açısından da aynı anlamda yorumlanmaya müsait olduğu görülmektedir. Bu durumda kalıplayıcı anlayışı kullanan yaklaşımın temel inancı güçtür ve seçim özgürlüğü tanımaz. İşgören kendinden güçlü olan yöneticinin seçimlerini kabul etmek durumunda kalır. Korku kültüründe güçlü olan her zaman haklıdır anlayışı mevcuttur ve güçsüzlerin onun sözüne itaat etmesi gerekmektedir. İtaat edilmediği durumlarda bu yönetici cezalandırıcı davranış biçimine yönelmektedir. Yani yöneticinin temel aracı korkudur. Kalıplamada otoritenin beklentisi önemli olmakla birlikte kalıplama davranışına yönelir. Kimin, nasıl, ne zaman, ne kadar, ne tür bir bilgi ya da eylem ile kalıplanacağına otorite önceden karar verir. Sevginin tanımında insanı olduğu gibi kabul etmek ve insanın mutlu olmasını istemek temel düşünce olduğundan korku kültüründe sevgi yoktur. Saygı olmadan da, sevginin hayata geçirilemeyeceğine vurgu yapmıştır (Cüceloğlu, 2017: 149-152). Bu sebeple korku kültüründe işgörene duyulan bir saygıdan da bahsedilemez.

Machiavelli bunun yanısıra bir liderin herzaman görüş alması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak burada katılımcı bir yönetim biçiminden bahsedilmemektedir. Başkaları görüşlerini belirtmek istediğinde değil, sadece kendisi talep ettiğinde görüş almaktadır. Görüşü sorulmadan görüşünü belirtmek isteyen biri olduğu takdirde öğüt veren kişinin cesaretini kırması gerektiğine değinmiştir (Machiavelli, 2008: 127). Örgüt içi iletişimde korku kültürünün oluşmasında aracı bir görev yaptığı, tek yönlü ve sadece lider istediğinde görüş bildirebilecek bir iletişim yapısının bulunduğu ortamların korku kültürünün varlığına işaret etmekte olduğu söylenilebilir.

5.3.Dış Çevre

Modelde bahsedilen ve korku kültürünün yerleşmesine neden olan bir diğer boyut ise dış çevre olarak tanımlanmıştır. Örgütler bir sistemin alt parçaları olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden sadece örgüt içine odaklanmak ve korku kültürünün sadece bireyin özelliklerinden ve örgütün yönetim yapısından kaynaklandığını düşünmek eksik bir yorum olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında duruma bütünsel bir bakış açısı ile yaklaşmak ve çevre ile etkileşim halinde olan sosyal bir varlık olarak kabul edilen örgütleri bütünsel bir bakış açısı ile incelemek daha doğru olacaktır. Örgüt dış çevre boyutunda sorgulanması gereken konuların temelinde ekonomik konjonktür, değişim, rakipler ve paydaşlararası güven faktörlerini incelemek gerekecektir.

Kentleşmenin artması ve sürekli artan nüfus oranları da birey davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Sanayi toplumunda örgütlü organizasyonlarda çalışanların kentleşmeden etkilendikleri söylenilebilir. Bu sebeple kentleşme ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik gelişme, ilerlemenin adı olarak anılmasına rağmen herzaman pozitif yönde değişmeleri yansıtmamaktadır. Sağlıklı bir şekilde gelişmeyen kentleşme ve sanayi çevresi kuralsızlığı (anomi), düzensizliği, bireyin yalnızlığını, yabancılaşmayı, paranın egemenliğini, gelir dağılımındaki adaletsizliği ifade edebilmektedir. Belirtilen bu faktörler korku kültürünün oluşmasında tetikleyici bir rol oynayabilmektedir. Çünkü beklenti düzeyi düştükçe razı olma davranışı ön plana çıkmaktadır. Bu durumda sigortasız, düşük ücretle çalışma doğal olarak kabul edilmektedir. Göçe ilişkin politikalar bol ucuz emeğin bulunmasına yönelik olduğu takdirde (Bal, 2006: 65-92) işgörenler açısından oluşan dış çevre kaynaklı korku kültürü örgüt içinde korkulara ve adaletsiz çalışma koşullarına itaat şeklinde kendini gösterecektir.

Kentleşme ile ikinci ve üçüncü kuşak göçlerde yoksulluk kültürünün sosyal ve psikolojik yönü otoriter olma duygusu ile ortaya çıkmaktadır (Bal, 2006: 97). Bu sebeple ikinci ve üçüncü kuşak yöneticilerin büyüdüğü çevreleri ve alt yapıları liderlik tarzlarını etkileyebilmektedir. Değişim hızının yüksek olduğu sekörlerde bulunan işgören ve yöneticiler dış çevre baskısı ve rakiplere yetişebilme kaygısı ile oluşan korku kültürünün içinde bu durumu örgüte yansıtma eğilimi içerisinde bulunabilirler. Ayrıca tedarik zinciri boyunca işlerliğin sağlanabilmesi açısından güven üzerine kurulu bir işleyiş mevcuttur. Uzun vadeli işbirliğinin öne çıktığı ve bilgi paylaşımının arttığı ölçüde örgütler daha verimli bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Ancak, paydaşlar arasındaki artan bilgi paylaşımı ve güven derecesi örgütlerin kabul ettiği riski de arttırmakta olup, bu durum neticesinde kaygı kaynaklı bir korku kültürü oluşabilir.

6. Sonuç ve Öneriler

Literatürde genel itibari ile örgütsel anlamda işletmelerde korku kültürüne ait kısıtlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Korku kültürü ile bağdaştırılan direkt etkili bir konu olan otokratik liderlik anlayışının günümüzde terk edilmeye başlanması ve katılımcı demokratik bir liderlik anlayışının ön plana çıkması sebebi ile korku kültüründen literatürde yer alan çalışmalarda da görüldüğü gibi hala tam olarak vazgeçilmiş değildir. Gerek bireylere mesajlar yolu ile korku sezdirmek gerek örgütlerde korku yönetimini iş yaptırmak için liderin bir araç olarak görmesi mümkün olabilmektedir. Korku araç olarak kullandığı takdirde, lider elindeki güç alanı ile bunu işgörenlere yansıtabilmektedir. Korku kültürü gerek işgörenler için gerekse de yöneticiler için varolabilmektedir ve incelendiğinde çıkış noktalarındaki farklılıklardan bahsedilebilir. Örgütün yönetimini elinde bulunduran yöneticiler piyasalar kaynaklı oluşan bir korkuyu ellerinde bulunan güç alanı çerçevesinde işgörenlere de yansıtabilmektedirler. Bu durumda dış koşullara bağlı olarak oluşan korku kültürünün aslında kelebek etkisi yaratarak işgörenlere uzanması sonucunu doğurabilir. Bunun neticesinde, örgütlerde işgörenler arasında yönetici kaynaklı ya da yöneticiler açısından bakıldığında ise piyasalar kaynaklı korku kültürü hissedilmesi görülebilmektedir.

Korku insana özgü bir gerçeklik olup öncelikle bireysel özellikler yönünden ele alınmalı sonrasında ise örgüt içinde ve örgüt dışında korku kültürünün oluşmasına yol açan durumlar incelenmelidir. Bunun irdelenmesi açısından literatürde korku kültürünün nasıl oluştuğu, nelere yol açabileceği ve bu kavramın örgütlere getirebileceği negatiflikleri önlemeyi sağlayacak çözümler sunan modeller ve bu bağlamda ölçekler geliştirilebilir. Korku kültürü bireysel özellikler (fiziksel, duygusal özellikler, bireysel ilgi ve yetenekler), iç çevre (liderlik tarzı, iletişim yapısı ve örgüte duyulan güven derecesi) ve dış çevre (ekonomik konjonktür, değişim, rakipler, paydaşlar arası güven) olarak boyutlandırılabilir. Önerilen bu model bağlamında oluşturulabilecek bir ölçek ile korku kültürü ile ilgili farklı sektörlerde yer alan aşağıdaki araştırmalar yapılabilir:

- İşgörenler ve yöneticiler açısından karşılaştırılabilir,
- Korku kültürü ortamında işgörenler; personel devir hızı, whistleblowing, örgüte olan bağlılılık, tatmin gibi konular açısından incelenebilir.
- Korku kültürünün örgüt verimliliğini nasıl ve ne yönde etkilediği araştırılabilir.

- Hizmet sektöründe korku kültürünün verimliliğe etkisi, korku kültüründe çalışanların örgüte olan sadakat ya da verimlilikleri konusu incelenebilir.
- Kişilik özellikleri açısından korku kültüründe seçilecek davranış ve etkilenme derecesi araştırma konuları içine dahil edilebilir.
- Korku kültüründe sektörler arasındaki farklılıklar ülkeler bazında piyasa şartlarının etkisi de göz önüne alınarak yönetici ve işveren açısından karşılaştırıldığı bir çalışma ortaya koyulabilir.
- Korku kültüründe işgörenlerin işten ayrılma eğilimleri, işi sabote etme eğilimleri üzerinde araştırma yapılabilir.
- Örgütte lidere güven ve korku kültürü arasındaki ilişki araştırılabilir.

Sonuç olarak yapılan bu araştırmanın, örgütlerde korku kültürü kavramını farklı boyutlar açısından irdelenmesini sağlayacağı ve korku kültürü konusunda ilgili araştırmacıların farkındalık düzeylerini artırmalarına katkı sağlayacağı ve farklı bakış açıları sunacağı beklenmektedir.

Kaynakça

Akbal, A. (2010). *Sağlık Alanında Risk ve Korku Kültürünün Sosyolojik Analizi: Domuz Gribi Örneği,* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Altan, Z. (2006). "Kişilerarası İletişimde Bir Sosyal Baskı Düzeneği: Korku Kültürü", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi 25*(1), 5-16.

Ashkanasy, N. M. ve Jackson, C. R. A. (2009). *Örgüt Kültürü ve İklimi,* (Ed.), *Endüstri, İş ve Örgüt Psikolojisi El Kitabı*, Cilt 2, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

Ashkanasy, N. M. ve Nicholson, G. J. (2003). "Climate of Fear in Organisational Settings: Construct Definition, Measurement and a Test of Theory", *Australian Journal of Psychology*, *55*(1), 24-29.

Ataseven, B. F. (2013). "İthal/Çeviri Yoluyla Pekiştirilen Korku "Mış Gibi" Kültürü Türkiye'den Örnekler", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 8*(10), 61-66.

Bakan İ. ve Büyükbeşe T. (2010). "Liderlik "Türleri" Ve "Güç Kaynaklarına İlişkin Mevcut-Gelecek Durum Karşılaştırması: Eğitim Kurumu Yöneticilerinin Algılarına Dayalı Bir Alan Araştırması", *KMÜ Sosyal ve Ekonomİk Araştırmalar Dergİsi, 12*(19), 73-84.

Bal, H. (2006). "*Kent Sosyolojisi*", 3. Basım, Fakülte Kitabevi, Isparta.

Balcı, Ş. (2006). *Negatif Siyasal Reklamlarda İkna Edici Mesaj Stratejisi Olarak Korku Çekiciliği Kullanımı,* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Reklamcılık ve Tanıtım Bilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Konya.

Baş, M. (2012). *Bir Eğitim Araştırma Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Mobbing ve Anksiyete*, Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Birknerová, Zuzana (2011). "Managerial Analysis of Mobbing and Fear in the Workplace", *Scientific Annals of the Alexandru Ioan Cuza University of Iasi: Economic Sciences Series*, *58*, 177-189.

Cüceloğlu, D. (2017). "*Korku Kültürü Niçin "Mış" Gibi Yaşıyoruz*", 2. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çakıroğlu, A. E. (2013). *Değerler Eğitiminde Korku Kültürünün Etkisi,* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

Delibaş, K. ve Görkey, S. (2009). "Risk, Korku ve Belirsizliklerin İnternette Dışa Vurumu", *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplumsal Dönüşümler ve Sosyolojik Yaklaşımlar,* Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın, 354-376.

Doepke, R. (2010). "Using Fear as a Management Tool Will Harm You Today and Tomorrow", *Focus Report HR/Investments*, February, 20.

Durak, İ, (2012). "Korku Kültürü ve Örgütsel Sessizlik", Ekin Basım Yayın.

Eren, A. (2005). "Korku Kültürü, Değerler Kültürü ve Şiddet", *Aile ve Toplum 7*(2) 2, 1-13.

Eren, E. (2008). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi,* 11. Basım, Beta Basım Yayım, İstanbul.

Freire, P. (2017). *Ezilenlerin Pedagojisi,* (Çev: Hattatoğlu, D. ve Özbek, E.) 14. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Güler, A. (2004). "Türk Eğitim Sisteminde Korku Kültürü ve Disiplin Sorunu", *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultay,* İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

Harputlu, F. (2012). *Yeni Kapitalizmin Toplumsal Denetim Aracı - Korku Kültürü ve Kitle İletişim Araçları İlişkisi: Türkiye'deki İnternet Haber Siteleri Örneği,* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

House, H. (2012). *UK Management Culture Of Fear? A Comparasion Of Employees Perception Of Management Culture in the UK (2012 Compared with 2008),* Hillcroft House, UK.

Inrig, T., Amey, B., Borthwick, C. ve Beaton, D. (2012). "Validity and Reliability of the Fear-Avoidance Beliefs Questionnaire (FABQ) in Workers with Upper Extremity Injuries", *Journal of occupational rehabilitation*, *22*(1), 59-70.

Jacobson, L. (2012). "Using fear to your advantage in leadership", *Canadıan Instıtute Of Management*, 20-21.

Jones, A. M. (2013). "Use of fear and threat-based messages to motivate preparedness: Costs, consequences and other choices Part One", *Journal of Business Continuity & Emergency Planning* 6, 2, 180-191.

Kara, N. (2014). "Sağlık Kaygısının Eşlik Ettiği Bir Yaygın Anksiyete Bozukluğu Olgusunun Bilişsel Davranışçı Terapisi", *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 3, 99-108.

Kaşmer, T. (2009). *Korku Kültürünün Yönetim, Çalışanlar ve İşletme Üzerindeki Etkilerinin Analizi,* Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

Karamustafalıoğlu, O. ve Yumrukçal, H. (2011). "Depresyon ve Anksiyete Bozuklukları", *Şişli Eftal Hastanesi Tıp Bülteni*, *45*, 65-74.

Kihl, L., Shaw, S. ve Schull V. (2013): "Fear, Anxiety, and Loss of Control: Analyzing an Athletic Department Merger as a Gendered Political Process, *Journal of Sport Management 27*, 146-157.

Koçel, T. (2005). *İşletme Yöneticiliği,* Arıkan Basım Yayım, İstanbul.

Latson, A. (2014). "Does Your Staff Respect You Or Do They Fear You?" *Aspen Publishers Inc*, April, 8-9.

Maccoby, M., Gittell, J. H. ve Ledeen, M. (2004). "Leadership and the Fear Factor", *Mıt Sloan Management Review*, Winter, 14-18.

Machiavelli, N. (2008). *Prens,* (Çev: Atakay, K.), Can Sanat Yayınları, İstanbul.

Mannoni, P.(1992). *Korku*, (Çev: Gürbüz, I.), İletişim Yayınları, İstanbul.

Mert, N. (2012). "Fear Culture II", *International Journal of Learning and Development*, *2*(2), 31-44.

Novicevic, M. M., Harvey, M. G. ve Buckley R. M. (2006). "Jo Ann Brown, ve Randy Evans, Authentic Leadership: A Historical Perspective", *Journal of Leadership and Organizational Studies* 13, 1, 64-76.

Öztürk, A. (2013). "Machiavelli Düşüncesinde Cumhuriyetçi Özgürlük ve Kurucu Lider İmgesi, *Liderlik Çalışmaları* (Ed), 113-143, Beta Basım Yayım, İstanbul.

Renzl, B. (2008). Trust in Management and Knowledge Sharing: The Mediating Effects of Fear and Knowledge Documentation, *Omega*, *36*(2), 206-220.

Sincer, S. (2016). *Öğretim Elemanlarının Algılarına Göre Korku Kültürü ile Tükenmişlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Siriwardena, N. A. (2013). "Leadership, Organisational Culture and the Continuing Cultural Divide in UK Health Services", *Quality in Primary Care* 2, 21-61.

Snook, S. A. (2008). "Love and Fear and the Modern Boss", *Harvard Business Review*, January, 16-17.

Staver, M. (2012). "Leading From Fear Are You Practicing Cowardly Leadership?" *Personel Excellence*, August, 7.

Sweeney, P. (2010). "Effective Leading What Floor You Are On?", *Leadership Excellence*, September, 11-12.

Therborn, G. (2008). *İktidarın İdeolojisi İdeolojilerin İktidarı*, (Çev: Cüne, İ.), Dipnot Yayınları.

Topaloğlu, C. ve Ergan, S. (2014). Turizm İşletmelerinde Korku Kültürü ve Yönetimi, *Turizm İşletmelerinde Çalışan İlişkileri Yönetimi* (Ed), 223-238, 1. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.

Töremen, F. ve Çankaya, İ. (2008). "Yönetimde Etkili Bir Yaklaşım: Duygu Yönetimi", Düzenleyen www.keg.aku.edu.tr. *Kuramsal Eğitimbilim* 1, 1, 33-47.

Tudor A. (2003). "A (Macro) Sociology of Fear?", *The Sociological Review,* 51: 238–256.

Türk Dil Kurumu (TDK) , http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.534fae4a8ee517.54991376 (Erişim Tarihi: 03.08. 2017).

Zehir, C., Erdoğan E., (2011). "The Association between Organizational Silence and Ethical Leadership through Employee Performance", *7th International Strategic Management ConferenceProcedia Social and Behavioral Sciences,* 24, 1389–1404.

Critical Assessment of The Turkish Electricity Sector Laws During The Neoliberal Era

Fatma Özlem Tezcek

Assist. Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye İktsadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat, otezcek@odu.edu.tr

Abstract: Throughout the recent social / historical process, which is expressed as globalization in the mainstream social science literature and up to date from the 1980s, the increasing pace of capital accumulation in general has created new challenges for individual capitals on the one hand. All individual capitals have been forced to seek new social/natural places for valorization/realization of value as much as creation of surplus value. On the other hand, functions of the state have been changing in accordance with this valorisation process in general. In Turkey, the state has effectively intervened in various social/economic habitats in the direction of transforming them in order to secure the requirements of the capital accumulation process since 1980s. It is possible to observe concrete forms of this intervention in striking transformations in the electricity sector.

In line with the demands of domestic and foreign capital groups, the state's regulations and laws implemented since 2000s can be classified as " the means of opening up to global capitals" in terms of critical/Marxist political economy. In reference to D. Harvey , the process of accumulation by dispossession becomes visible in the electricity sector's law and state regulations, which have created social consequences towards accelerating the commodification of water and recommodification of land.

In this paper, we will take into consideration two laws: Water Usage Agreement (law no. 25150), decision on the implementation of Article 27 of the Expropriation Law (Law. No. 2942) enacted in 2003 and 2004 respectively. These laws will be assessed in terms of above mentioned social elements of accumulation process. By doing so, it is aimed to open a discussion on the social and class effects of these laws.

Keywords: Law, Electricity Sector, Neoliberalism, Re-Commodification, Capital Accumulation Process

1. Introduction

A big picture came out of the screen when I was scrolling one of the Repulic of Turkey Ministry of Energy and Natural Sources's web-pages. This might have seemed an ordinary picture for many people. Two middle-aged and well-dressed men are shaking hands (while smiling to the camera): US Deputy Energy Secretary Daniel Poneman and the former Turkish Minister of Energy and Natural Resources Taner Yildiz. "Turkey is an important energy gateway between the East and the West," Deputy Secretary Poneman said. *"Fostering an environment that promotes investment opportunities as well as diversity of energy supply and suppliers through the global market, in a fair and transparent manner, is essential as our two nations work to grow our economies and increase energy security. We look forward to our continued cooperation with Turkey, particularly as we exchange ideas and technologies that will help meet the world's growing energy needs in an environmentally responsible way."* Deputy Secretary Poneman also encouraged Turkey to support economic and regulatory reforms that attract investment, stimulate competition, and are market-based, which include recognizing the sanctity of contracts and providing for predictable tax and regulatory structures.

While browsing the internet, I came across another picture which was taken in the Black-Sea Region of Zile. In front of a line of gendarmerie forces, women and children are standing together, shouting and carrying banners reading *' we do not want HPPs!'* or *'stop constructing Çekerek River Dam!", 'we do not want the construction company here!",* etc. Next to the picture, it says: *"Gendarmerie forces built a barricade in front of the construction site in order to prevent protesters from entering the area. The main road linking the village to the Zile district was also closed to traffic and riot vans were deployed to the area. However, the villagers moved off the road and took to the fields to continue their march. In response, gendarmerie forces confronted the villagers in order to prevent them from reaching the construction site, occasionally firing tear gas at them".*

Apart from their concrete and striking features, these pictures represent contradictory social outcomes of the recent changing dynamics of global capitalism in Turkey. Throughout the Neoliberal era, increasing level of state interferences in to the energy sector have indicated serious social results in relation to contradictory but persistent accumulation tendencies of global capitalism. On the one hand, over-accumulated and newly-emerging domestic and foreign capitals have an opportunity to re-valorise themselves via various electricity sector investments in Anatolia. On the other hand, the commodification process of commons (land, water, mineral and forest resources etc.) in Anatolia have accerelated with the constantly renewed state regulations and laws. It means that peasant families have lost lands, water, mineral and forest resources that were open to common use in the near-past. The peasant families have to migrate to the big cities with their separation from the means of production and join the working class ranks or the unemployed.

In this paper, first, it will be discussed the main arguments about the origin and functions of law and state regulations in terms of critical/Marxist political economy briefly. It is aimed that this brief discussion will clarify the social/class functions and effects of the electricity sector laws enacted during the neoliberal era.

In the second part, the class / social functions and effects of the recent electricity sector laws and state regulations on the global capital accumulation process will be discussed with respect to the first chapter. In order to expose these social/class effects in concrete level, three spesific laws will be chosen and re-defined in the context of recent process of accumulation by dispossession. More specifically, these three laws will be re-defined in the context of commodification of water, recommodification of land and time-space compression respectively.

2. On The Role and Function of Law: Brief Critical/Marxist Analysis

To begin with, it is important to stress that Marx did not produce anything that could be called “a theory of law”. Law was never a sustained object of Marx’s attention although he did have much to say about law that remains interesting and relevant. As Hunt argues, Marxism is a rigorously sociological theory in that its general focus of attention is on social relations. Law is a specific form of social relation. It is certainly not a “thing”, nor is it reducible to a set of institutions (Hunt, 2010: 355-366).

These social relations are basically shaped by interaction with social production and reproduction relations of a certain mode of production. O. Karahanoğulları argues that Marx only uses the total manner of his research and study method in the analysis of the relations of production as the basis of all the other relation types. However, intention to analyse law always finds a place among his projects. Marx and Engels have very important determinations about law in the context of different subjects. When we say Marxism and law, the main determination is the rejection of the understanding and the explanation of the world from the lawyer’s point of view. Except this, the second thesis of Marxism about law is that the source of law cannot be found in the pure volition. After determining the wrongness of using law mainly in the explanation of the world, he does not deepen in this subject and he move ahead (Karahanoğulları, 2002).

In this regard, it is clearly stated in the book *A Contribution to the Critique of Political Economy* by Karl Marx that the law originated from the mode of production: “*…My inquiry led me to the conclusion that neither legal relations nor political forms could be comprehended whether by themselves or on the basis of a so-called general development of the human mind, but that on the contrary they originate in the material conditions of life,…The general conclusion at which I arrived and which, once reached, became the guiding principle of my studies can be summarised as follows. In the social production of their existence, men*(women) *inevitably enter Into definite relations, which are independent of their will, namely relations of production appropriate to a given stage in the development of their material forces of production. The totality of these relations of production constitutes the economic structure of society, the real foundation, on which arises a legal and political superstructure and to which correspond definite forms of social consciousness. The mode of production of material life conditions the general process of*

social, political and intellectual life. It is not the consciousness of men that determines their existence, but their social existence that determines their consciousness…" (Marx, 1999: 3-4).

On the other hand, after Marx, for a long time the dominant tradition was Marxism-Leninism. This approach usually sees law as an automatic reflection or explicit complement of the economic base in the sphere of private law; and it treats public law as a coercive instrument of political class domination manipulated by the dominant class or class fraction. This approach came under increasing attack in the 1960s as the Marxist left broke away from Stalinism and the influence of the Soviet bloc. The reaction took different theoretical forms in different countries. The most significant responses for our purposes were the development of the 'capital logic' (or Staatsableitung) school in West Germany, the rise of Althusserian structuralism in France and its spread to Britain, and the re-appropration of Gramsci in Italy and elsewhere (Jessop, 1990: 49).

Apart from the traditional determination thesis (which is also called "economic reductionism means that Law and other elements of the superstructure can have causal effects in that they 'react back' upon the economic base which, however, still retains causal priority, but now only 'ultimately') a quite different starting point for a Marxist theory of law was employed by the early Soviet jurist, Evgeny Pashukanis who, in the 1920s, produced what still remains the most comprehensive Marxist theorization of law. Pashukanis set out to model his theory on the framework that Marx had employed in Volume I of *Capital* which opens with a rigorous discussion of the concept "commodity"; he sought to elucidate "the deep interconnection between legal form and the commodity form" and for this reason his theory is often referred to as the "commodity form" theory (Hunt, 2010: 360).

E. Pashukanis argues that every legal relation is a relationship between subjects. A subject is the atom of legal theory, the simplest and irreducible element. In that respect, capitalist society is above all society of commodity owners. This means that in the process of production the social relationships of people assume an objectified for in the products of labour and are related to each other as values. Thus, in the process of production, the social relationships of people realized in the products of labour and assuming the form of an elemental law, require for their realization a particular relationship of people as managers of products, and subjects "whose will rules objects". Therefore, simultaneously with the product of labour assuming the quality of a commodity and becoming the bearer of value, man assumes the quality of a legal subject and becomes the bearer of a legal right. "A person whose will is declared decisive is the subject of a legal right." As a consequence, bourgeois-capitalist property ceases to be unstable, precarious, purely factual property which may at any moment be contested and have to be defended, weapon in hand. It is transformed into an absolute, fixed right which follows the object wherever chance may take it, and which, ever since bourgeois civilisation extended its rule to encompass the whole globe, has been protected the world over by laws, police and law-courts (Pashukanis, 2003:109-115).

With regard to the relationships between law and state Pashukanis emphasizes that for the bourgeoisie has never, in favour of purity of theory, lost sight of the fact that class society is not only a market where autonomous owners of commodities meet, but is at the same time the battlefield of a bitter class war, where the machinery of state represents a very powerful weapon. On this battlefield, relations do not appear to be in the least in the spirit of Kant's definition of law as a minimal limitation of the freedom of the personality indispensable to human coexistence (Pashukanis, 2003:149-150). As a consequence, the principle concern of legal theory has been to derive the need for spesific forms of law and to reveal the essential class character of law beneath its appearance of equality, neutrality and universality.

In the steps of Pashukanis, Burkhard Tuschling argues that law as a spesific system of relations between individuals emerges only with the development of capitalism. Previously law had been limited to certain categories of individuals and their relations in particular spheres but capitalism led to the legalization of all social relations, the birth of the lagal subject, the growth of a specialized legal apparatus and the consolidation of law as an organizational principle of th total social order. Tuschling insists that the capitalist organization of the labour market (commodification of labour) and labour process is the key to the legal order. Tuschling then considers how capitalism determines the form and function of law. He argues that law plays a crucial role in mediating the contradiction between the formal equality of the

individual owners of various commodities (including labour power) and the substantive inequality of class exploitation within capitalist production. It is therefore essential for law to abstract from the substantive differences between commodity-owners in mediating and guaranteeing the sphere of Exchange relations (Jessop, 1990:54).

The significance of the legal form in both the organization and functioning of the capitalist state has also been stressed by Blanke, Jürgens and Kastandiek. They emphasize that even in 'simple commodity circulation', it is not the commodities or money that act, but people. The argument that these are only the character masks of economic categories overlooks the particular significance of Marx's argument: pointing out that the 'actions' of persons are functional relations of social reproduction tells us as yet nothing about the form in which people are brought to behave functionally. That occurs certainly not only through law, but also through conventions, forms of consciousness, etc. The essential form is however the form of law. This is a necessary form because although the social interrelations in capitalist commodity production assert themselves as reified ('objective') compulsions, their assertion nevertheless requires individual ('subjective') actions (Blanke, Jürgens and Kastandiek, 1978: 111).

They also discuss the forms and methods of state intervention. They insist that even if a powerful state apparatus has developed, with the most various relations to the process of reproduction, it is nevertheless a mistake to confuse the organizational forms of state activity or 'methods of intervention' which are not organized in the form of the state but as a 'state enterprise' or association under private law or simply as a private enterprise, with their effect, i.e. with the functional relation and the particular form of mediation to the process of capital reproduction. With such organizational forms or 'methods of intervention', the mediated relation to the process of reproduction is overcome only when 'state activities' organize themselves in the material-economic forms of the social process of reproduction and are thus exposed immediately to the movement of capital accumulation (but then it is quite irrelevant whether the state, for example, has taken over part of the share capital of Volkswagen; it cannot solve the crisis of the car industry in that way). The fact, however, that there are 'state activities' whose form of mediation vis-a-vis the process of reproduction is still unclear to us in detail (e.g. the educational sector or, from a legal perspective, the activity of public law corporations) shows that it is important to analyse individually the increase in functions which require state organization and to discover their particular relation to the process of reproduction (Blanke, Jürgens and Kastandiek, 1978: 115).

The law has an important role in market relations. As the specific form of commodity production separates human, social relations into material relations and relations of legal persons, so the cohesion o f society constitutes itself in a dual manner as abstract and 'supra-personal'. The material relations take place only if the subjects of law act in conform ity with the movement of value. The intercourse reified in the equivalence of circulation and in the form of money demands that the subjects within this social context (a) act as towards a thing, and (b) that they consciously make their own the imperative of this thing. In the law there emerges, on the side of the subjects, the adequate form of a reified social cohesion and the fixed, 'positive' norms find a material sanctioning instance analogous to the function of money vis-a-vis prices: the extra-economic force of coercion. This genetic relationship and structural identity between value and law also reveals itself in the parallelism pertaining to the original historical activity of the state. The fixing of weights and measures together with the ensuring of a 'peaceful m arketplace' shows the identity of the principles of the form of the rule of law and of money. Weights and measures, as well as later the money standard, are the formal pre-conditions of the exchange nexus. It is precisely because the carrying through of the law of value (principle of equivalence) permits the comparative com m ensuration of differing value quantities th at money as the external standard of value m ust be fixed, codified and guaranteed (Blanke, Jürgens and Kastandiek, 1978: 124).

They also insert the strong relationship between law and the private property rights of capitalist. They argue that as the extra-economic force protects commodity production's fundamental right, private property, it protects also: 1. the right of capital and wage labour equally, thus also the ownership of labour power (as a commodity); 2. the right of capital to the product produced in the production process. To guarantee property when that property relates to the ownership of com modities thus means to guarantee the specific form of the production process: the capital-relation. All this leaves the

form of the law unaffected; it bears no mark of a change of function. Formally, property = property (and that too is no 'illusion'! Extra-economic force also protects the right of ownership of labour power). In effect, however, to protect the ownership of capital also means to protect the rule of capital over wage labour in the process of the production of value. This rule, however, has now split itself into two: into a purely material form , the pre-political rule of the conditions of production (as capital) over the producers on the one side, and into abstract, general, public, i.e. fully political rule on the other (Blanke, Jürgens and Kastandiek, 1978: 125-126).

Another Marxist approach on law is called the Althusserian structuralism. The Althusserian approach is similar to the 'capital logic' school in rejecting crude economic determinism and exploring the connections between the economic and political moments or region of the capitalist mode of production. Althusser himself argues that that Marx conceived the structure of every society as constituted by 'levels' or 'instances' articulated by a specific determination: the *infrastructure*, or economic base (the 'unity' of the productive forces and the relations of production) and the *superstructure*, which itself contains two 'levels' or 'instances': the politico-legal (law and the State) and ideology (the different ideologies, religious, ethical, legal, political, etc.). It is possible to say that the floors of the superstructure are not determinant in the last instance, but that they are determined by the effectivity of the base; that if they are determinant in their own (as yet undefined) ways, this is true only insofar as they are determined by the base. Their index of effectivity (or determination), as determined by the determination in the last instance of the base, is thought by the Marxist tradition in two ways: (1) there is a 'relative autonomy' of the superstructure with respect to the base; (2) there is a 'reciprocal action' of the superstructure on the base (Althusser, 1970).

The best known legal and political theorist from the Althusserian school is Nicos Poulantsaz. In his many texts he stressed the crucial role of the legal order and juridico-political ideology in mediating the political class struggle as well as securing the institutional matrix necessary to capital accumulation in the economic sphere. Poulantzas within the main aspect of the juridical system, the role of law lies chiefly within 'private law'. It sanctions the relations of production in the juridical forms of property; organizes the sphere of circulation of capital and of goods –'contractual' and 'commercial' law; regulates the forms of State intervention in the economic domain (Poulantsaz, 1970:323).

On the other hand, although the Gramscian approach has less to say directly about the form of law in bourgeois societies, it offers many great insighs into how the legal system Works and its rol in securing class domination. Gramsci was not concerned to define abstract laws of motion. Instead he tried to specify the complex relations among the plural social forces involved in exercising state power in a definite conjuncture. The key to his approach is his emphasis on the organic relationship between the governmental apparatus and civil society. In this context, he identifies two modes of class domination: force and hegemony. Force involves the use of a coercive apparatus to biring the mass of people into conformity and compliance with the demands of a specific mode of production. In turn, hegemony involves the mobilization and reproduction fo the 'active consent' of dominated groups by the ruling class through their exercise of intellectual, moral and political leadership (Jessop, 1990: 51).

Gramsci argues that if every State tends to create and maintain a certain type of civilisation and of citizen (and hence of collective life and of individual relations), and to eliminate certain customs and attitudes and to disseminate others, then the Law will be its instrument for this purpose (together with the school system, and other institutions and activities) . It must be developed so that it is suitable for such a purpose-so that it is maximally effective and productive of positive results. The Law is the repressive and negative aspect of the entire positive, civilising activity undertaken by the State. The "prize-giving"49 activities of individuals and groups, etc., must also be incorporated in the conception of the Law; praiseworthy and meritorious activity is rewarded, just as criminal actions are punished (and punished in original ways, bringing in "public opinion" as a form of sanction) (Gramsci, 1992: 246-247).

Finally, in the light of this theoretical aproaches, it is essential to define state and law as particular forms of capitalist social relatiohsips and emphasize their function in securing the process of capital accumulation. In the next section, it will be examined the contents of two spesific law put into practice in the electricity sector in this context.

3. Re-Definition of Two Specific Electricity Setor Laws in Terms of the Process of Accumulation by Dispossession

The Turkish electricity market has received serious attention from different sections of global and local capitalist society during the neoliberal period. The reason behind this development has been closely related to both the current global and local conditions of capital accumulation process. Under the conditions of the current global crisis, the competitive pressures have triggered the investment incentives in global capitals as well as local capitals within this lucrative electricity market. For instance; the market share of the private sector on the electricity production has increased from 40,2% in 2002 to 78,2% in 2015. Therefore, the attempts of different capital groups to pursue their demands within national borders through the state can be examined quite closely in the privatization process through the transformation of the legal frameworks for the energy sector.

Instead of the mainstream economics perspective which considers privatization endeavors an indication of the downsizing of the state, we define privatization on the basis of David Harvey's concept of "accumulation by dispossession." Accordingly, privatization is the inclusion of assets open for use to the working class into the capitalist market mechanism, leading to the expropriation of this class and transfer of wealth to capitalist class ownership. Having redeployed and extended K. Marx's concept of "primitive accumulation," D. Harvey adapts the process of overthrowing obstacles in front of the capitalist accumulation through state oppression pointed out by this concept to the conditions of current capitalist accumulation. In this context, D. Harvey argues that the neo-liberal debt crises have changed the social relations of production in every country in favor of the capitals of the central country, and that the surplus-value accumulated in the hands of these capital groups is valued through the privatization of companies in the late capitalist countries. Privatization is one of the most essential elements of accumulation through expropriation in this period (Harvey, 2004: 73-78). It is necessary to include that country's own large-scale capital as well as the foreign capital in the aforesaid capital groups which seize public ownership through privatization.

In order to address the issue of privatization as accumulation by dispossession, Ashman and Callinicos broke down it into three processes in relation to D. Harvey's classification on accumulation by dispossession: commodification, recommodification and restructring. Commodification includes assets that were not previously commodities become items of private property that may be bought, sold and speculated in. Recommodification describes that what was once a commodity, or at least was produced in the private sphere, but which had been taken over by the state, is converted back into a commodity. Finally, restructuring involves public-sector reform, allowing for greater private provision of state services (such as public-private partnerships and contracting out). In this case, the service continues to be on the basis of need, and is largely or wholly funded out of general taxation. On the other hand, all the benefits fall within the capitalist class (Ashman and Callinicos, 2006: 120-123).

At this point, we will take into consideration two electricity sector laws: Water Usage Agreement (law no. 25150), decision on the implementation of Article 27 of the Expropriation Law (Law. No. 2942) enacted in 2003 and 2004 respectively.

3.1. Law Accelerates the Commodification Process of Water

In order to address the issue of privatization as accumulation by dispossession, Ashman and Callinicos broke down it into three processes in relation to D. Harvey's classification on accumulation by dispossession: commodification, recommodification and restructring. Commodification includes assets that were not previously commodities become items of private property that may be bought, sold and speculated in (Ashman and Callinicos, 2006: 120-123).

In accordance with this definition, the AKP government enacted a law in 2003 allowing private companies to lease water use rights of rivers for 49 years, in order to produce electricity. This type of transferring the use rights of rivers to the private sector is classified as a form of privatization, although the state still holds the ownership of those rivers. According to the legal framework, that is the "water use rights contracts" prepared by the DSI (the General Directory of the State Hydraulic Affairs), a

company can buy rights of a river for a period of time (for a possibility of extension every 20 years) only to use it for the production of electricity. As a matter of fact, the rights of a river for other purposes such as their domestic and agricultural use have been undermined. As emphasized in the contracts, the ultimate rights of rivers are owned by the state, and private companies obtain user rights. Thus, the company is responsible for construction, management, operation, security of the power plants, and potential risks derived from the usage of rivers. Once energy is produced, the EMRA (the Energy Market Regulatory Authority) then buys it from the company. There are some ambiguities regarding the land rights in the current legal framework which does not clarify whether or not companies have rights to the land required for construction. However, there is an additional legal regulation which allows urgent expropriations in order to make HEPP (hydroelectric power plant) constructions possible if local people own those lands (Islar, 2012: 321).

3.2.Law Accelerates the Re-Commodification Process of Land

According to Callinicos and Ashman, recommodification describes that what was once a commodity, or at least was produced in the private sphere, but which had been taken over by the state, is converted back into a commodity (Ashman and Callinicos, 2006: 120-123).

With regard to this definition, the urgent expropriation authority, which was owned by the Council of Ministers in 2004, was transferred to EMRA (Energy Market Regulatory Authority) in the field of energy. Thus, expropriation has entered into legal legislation as a means of privatization which foresees a competitive market. This way, the executive organ, which is obliged to generate and pave the way for the market with the rationale of the neoliberal administration, reflects this new understanding directly in the law and begins to conquer public with private. Expropriation will create the area where special interests will operate unlimitedly; in other words, expand the area of the market and privatize it. Privatization is now considered a public benefit in the framework of the Constitution. The purpose and scope of the expropriation law numbered 2942 are indirectly redefined. The new neoliberal public benefit is now a concrete indication of the triumph of the private benefit/individual interest over the public welfare/general interest and its introduction in the legislation as well as an indication of the transformation of liberal government rationality into neoliberal. By defending the liberal principle of public interest against the neoliberal principle of public interest, this development of the legal legislation has undermined the fundamental basis of the actions for annulment in the Constitutional Court, which is the main area of resistance and struggle. In this way, the aim is to eliminate the fight put up by the law which prevents privatization and marketization (Kaya, 2016: 76).

4. Conclusion

In this paper, the argument was asserted that during the neoliberal era, in the electricity sector, state regulations/laws created favourable conditions for globalized and increasingly competitive accumulation process via commodification and recommodification of commons i.e. the continuing process of primitive accumulation. In order to strengthen this argument, first, it is explored the specific type of Marxist. currents on the form and function of law and state. In the light of these explanations, second, the commodification ad recommodification process were taken under scrutiny via the exposition of law no. 25150 and Law. No. 2942.

It is evident that in general, the capital accumulation process has been further concentrated and internationalized during the neoliberal era. The global division among capitals also deepened and enhanced unevenly through time and space and as a result, the competitive pressures on capitals have increased enormously. Due to the devastating social outcomes, risks and uncertainties created by these highly competitive global market relations, the extra-economic forces mainly nation-states are required to interfere in to and transform these various social spaces in accordance with the current dynamics of global accumulation process through state regulations and laws.

References

Althusser, L. (1970), Ideology and Ideological State Apparatuses, www.marxist.org https://www.marxists.org/reference/archive/althusser/1970/ideology.htm (19.09.2017).

Ashman, S. and Callinicos, A. (2006), "Capital Accumulation and the State System: Assessing David Harvey's The New Imperialism", Historical Materialism Journal, vol. 14-4, pp. 107-131.

Blanke, B, Jürgens, U and Kastandiek, H. (1978), "On the Current Marxist Discussion on the Analysis of Form and Function of the Bourgeois State", inside State and Capital, edited by J. Holloway and S. Picciotto, University of Texas Press Austin, pp. 108-147.

Gramsci, A. (1992), Selections from the Prison Notebooks, International Publishers Newyork.

Harvey, D. (2004), "The 'New' Imperialism: Accumulation by Dispossession", Socialist Register, vol.40, pp. 63-87.

Hunt, A. (2010), Marxist Theory of Law, A Companion to Philosophy of Law and Legal Theory, edited by Dennis Patterson, pp. 355-366, Blackwell Publishers.

Islar, M. (2012), "Struggles for Recognition: Privatisation of Water Use Rights of Turkish Rivers", Local Environment, Vol. 17, No. 3, pp. 317-329.

Jessop, B. (1993), State Theory: Putting the Capitalist State in Its Place, Polity Press.

Kaya, A. Y. (2016), "Sermaye-Emek Kutuplaşmasının Yeniden Üretimi: Acele Kamulaştırma Kararlarında HES'ler", Sudan Sebepler Türkiye'de Neoliberal Su-Enerji Politikaları ve Direnişler içinde (editorler: Cemil Aksu, Sinan Erensü, Erdem Evren), İletişim Yayınları, pp. 65-92 (in Turkish).

Marx, K. (1859/1999), Contribution to the Critique of Political Economy, Marxists.org https://www.marxists.org/archive/marx/works/1859/critique-pol-economy/ (18.09.2017).

Pashukanis, E. (2003), The General Theory of Law and Marxism, Transaction Publishers.

Poulantzas, N. (1970), Fascism and Dictatorship, Verso.

Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Yöntemi

Duygu YÜCEL

Yrd.Doç.Dr., Trakya Üniversitesi, Edirne Sosyal Bilimler MYO, duyguyucel@trakya.edu.tr

Özet: Dünya üzerinde küresel bir hâl alan yoksulluk, hem kentsel hem de kırsal alanda çözülmesi gereken en temel problemlerden biridir. Günümüzde artık sadece gelir dağılımını düzelterek yoksulluğu gidermek mümkün olmamaktadır. Ekonomik büyüme ise yeterli bir istihdam yaratamamaktadır. Yoksulluğu gidermede günümüz altenatifi olarak insan odaklı ve bilgiye dayalı yaklaşımlar geliştirilmektedir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi, sosyal kalkınmaya yönelik programlar, yoksullara kredi sağlanması insan odaklı yaklaşımlardan bazılarıdır. Mikro kredi uygulaması da bu amaç doğrultusunda oluşturulmuştur. Mikro kredi ile belirli bir düzeyin altında gelire sahip olan kişilere, onların ihtiyaçlarını karşılayacak ve onları üretime sevk edecek, onların girişimci olmalarını sağlayacak şekilde küçük miktarlarda kredilerin kullandırılması ve bu yolla refah seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmada Türkiye'de uygulanan mikro kredi sistemi incelenecek ve ekonomiye yaptığı katkı üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, İşsizlik, Mikro Kredi

Abstract: Poverty has become global on the earth and poverty is one of the most fundamental problems that must be solved both in urban and rural areas. Nowadays, poverty can not be achieved only by correcting income distribution. Economic growth can not create sufficient employment. At the end of the poverty era, human-oriented and knowledge-based approaches are being developed as alternatives. The development of human capital, programs for social development, and providing credit to the poor are some of the people-oriented approaches. Micro-credit application was also created for this purpose. Microcredits aim to raise the welfare levels of people who have a certain level of income by providing loans in small amounts to meet their needs and to encourage them to produce, to help them become entrepreneurs. In this study, the micro credit system applied in Turkey will be examined and the contribution made to the economy will be emphasized.

Key Words: Poverty, Unemployment, Micro Credit

1. Giriş

21. yüzyılda yoksulluğun boyutları gitgide artmış hem gelişmiş hem de azgelişmiş ülkeler için temel sorun halini almıştır. Yoksullukla mücadele edebilmek için birçok farklı politika ve metotlar geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları sosyal devlet anlayışına dayalı sosyal yardım faaliyetleri, sağlık yardımları, sosyal güvenlik, asgari ücret uygulamaları, sosyal kalkınma ve beşeri sermayenin geliştirilmesine yönelik programlardır. Yoksullukla mücadelede diğer bir yöntem ise daha liberal bir anlayışa sahip olan mikro kredi uygulamasıdır.

Mikro kredi yöntemi, gelir getirici bir faaliyette bulunmak üzere ihtiyaç sahiplerine verilen sermayeyi ifade etmektedir (Erdoğan, 2007: 738). Mikro kredi yöntemi, yoksulluk sınırı altında yaşayan insanların hayatlarındaki riski azaltmalarına, verimlilik yaratmalarına, yatırımlardan kazanç elde ederek gelirlerini çoğaltmalarına, kendilerinin ve ailelerinin hayat standartlarını arttırmalarına yardım etmektedir (Robinson, 2001: 9). Başka bir tanıma göre mikro kredi, çeşitli nedenlerden dolayı belirli bir düzeyin altında gelire sahip olan kişilere yapılacak yardımlar ve bağışlar yerine; bankalar, sivil toplum kuruluşları, kredi kooperatifleri ve diğer resmi mali sistem öğeleri aracılığı ile onların ihtiyaçlarını karşılayacak, onları üretime sevk edecek düşük miktarlardaki kredilerin kullandırılması, bir taraftan bu kişilerin refah seviyelerinin arttırılması, diğer taraftan ise dolaylı olarak çok küçük değerlerin de üretim sürecinde kullanılması ile kişi başına düşen milli gelirin ve büyüme oranının yükseltilmesi amaçlarına hizmet eden ekonomik bir sistemdir (İTO, 2004: 17).

Mikro kredi kavramı ile sıkça karıştırılan mikro finans kavramı, daha geniş bir kapsama sahiptir. Mikro finans, kredinin yanında tasarruf, sigorta, mevduat, borçlanma, tüketici kredisi, para transferleri ve

ödeme hizmetleri şeklinde yoksul kişilere daha geniş finansal hizmetler sunmaktadır (Ateş ve Öğütoğulları, 2012: 36).

Mikro kredi uygulamalarının ekonomik ve sosyal olmak üzere iki etkisi söz konusudur. Ekonomik etki kapsamında yoksul kişilerin gelirini arttırmak ve çeşitlendirmek, üretim artışı sağlamak,güvenlik açığını azaltmak amaçlanmaktadır.Böylece tüketim artışı, tasarruf artışı, istihdam artışı da ikincil amaç olarak sağlanmış olacaktır. Sosyal etki kapsamında ise kişiyi güçlendirmek ve sosyal teminat oluşturmak amaçlanmaktadır. Bu yolla doğurganlığı azaltmak ve toplu davranış eylemi oluşturmak ikincil amaç olarak ortaya çıkmaktadır (The State of Food and Agriculture, 2000: 55).

Mikro kredi sisteminin özü, yoksulluğun azaltılması, finansal sürdürülebilirlik ve kadınların güçlendirilmesi üzerine kurulmuştur. Temel mantık, sosyal ve ekonomik açıdan kırılganlıkları azaltarak yoksullara yardım etmektir (Balkız ve Öztürk, 2013: 2-3).

2. Mikro Kredi Yönteminin Ortaya Çıkışı ve İşleyişi

Mikro kredi yöntemi, 1976'da Dr. Muhammed Yunus tarafından Bangladeş'te ilk kez ortaya atılmıştır. 1974 yılında ülkesinde yaşanan yoksulluk ve sefaletin boyutu Yunus'u araştırma yapmaya yöneltmiş ve nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve buna karşılık hiçbir söz hakkı ve güvencesi bulunmayan kişilerin özellikle de kadınların büyük bir sömürü ile karşı karşıya kaldıklarını, yoksulların kredi ihtiyaçlarını karşılayacak hiçbir resmi kuruluşun olmadığını, kredi pazarının yerel tefecilerin eline geçmiş olduğunu tespit etmiştir. Bunun üzerine Grameen tipi kredi projesi önererek 42 kişiye ödünç 27 dolar vermiş ve sistem böylece başlamıştır (Yunus, 2003: 13-14). Bir proje olarak başlayan bu sistem, daha sonra Grameen Bankası şeklini almış ve bugün milyar dolarlara ulaşmıştır.

Mikro kredi sisteminin işleyişine baktığımızda, öncelikle beş kişiden oluşan dayanışma grupları oluşturulmaktadır. Bu gruplar finansal disiplinin edinilmesi amacıyla birkaç günlük eğitim sürecinden geçirilmektedir. Grupta bir tasarruf fonu oluşturulmakta olup, grup üyeleri arasında biri diğerinin girişim faaliyetlerini denetlemektedir. Grup içinde her bireyin borcunun zamanında ve eksiksiz olarak geri ödenmesini yine grup içindeki kişiler garanti etmektedir. Aksi taktirde fatura dayanışma grubuna çıkarılacaktır (Balkız, 2015: 538). Kredi verildikten sonra borcun tahsilatı, krediyi veren mikro kredi kurumunun görevlileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de mikro kredi 3 ile 5 kişilik gruplara verilmektedir. Kredi geri ödemeleri kredi verildikten bir hafta sonra alınmaya başlamaktadır. Oluşturulan dayanışma grupları hem kredilerin geri ödenmesinde bir baskı unsuru oluşturmakta hem de geri ödemelerin düzenli yapılabilmesini sağlamak için bir dayanışma meydana getirmektedir. İlk kredinin geri ödeme performansına bakılarak yeni kredi tutarları ve artış oranları belirlenmektedir. İkinci kez yapılacak olan mikro kredi talebinde ise "sermaye birikim merdiveni" esasına göre kredi tutarı arttırılmaktadır. Verilen kredinin geri ödenmemesi durumunda ise herhangi bir yaptırım bulunmamaktadır (Bilen, parag.19).

Grup üyeliği, üyelere hem destek hem de baskı sağladığı için, kredi müşterileri daha güvenilir hale gelmekte ve mikro kredi sistemi de daha başarılı olmaktadır.

Mikro kredi kuruluşları verdikleri mikro krediler için bir miktar "hizmet maliyeti" bedeli almaktadır. Mikro kredi kuruluşlarının aldıkları bu tutarlar, verilen hizmetin sürdürülebilirliğini sağlamak için bir tedbir olarak alınsa da (Bilen, parag.20), bankaların uyguladığı faiz oranlarından çok daha yüksek olduğu görülmektedir.

Mikro kredi sisteminin başarılı olması için, mali sürekliliğin sağlanması şarttır. Bunun yanında, aynı zamanda çok sayıda ve en yoksul müşteriye ulaşmak ve bu hizmetin sürdürülebilirliğini sağlamak gerekmektedir. Temel kural, sürdürülebilirlikten sapmadan faiz oranlarını piyasadaki ticari bankaların faiz oranlarına mümkün olduğunca yakın tutmaktır. Sürdürülebilirliği sağlamadan, kaynak sorununu çözmeden daha fazla fakire ulaşmak mümkün olmamaktadır (Işık B. ve Işık N., 2007: 854).

3. Türkiye'de Yoksullukla Mücadelede Mikro Kredi Yöntemi

Yoksulluğun azaltılması için ekonomik büyüme yoluyla arttırılan gelir dağılımının adil paylaşımının sağlanması şarttır. Ancak 21. yüzyılda sadece bu yöntem sorunun çözümü için yeterli değildir. Bunun yanı sıra yoksulun istihdamının ve gelir sürekliliğinin sağlanması, eğitimde, sağlıkta ve sosyal hayatta fırsat eşitliklerinin yaratılması, risklerinin ve kırılganlıklarının azaltılması da gerekmektedir. Türkiye yıllar itibari ile yoksulluk sorununda sadece küçük iyileşmeler sağlayabilmiştir.Türkiye'de yaşanan yoksulluk sorunu Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Yoksulluk Oranları (2009 ve 2013)

Yoksulluk	Türkiye (%)		Kent (%)		Kır (%)	
Sınırı Ölçümleri	2009	2013	2009	2013	2009	2013
Gıda Yoksulluğu	0.48	-	0.06	-	1.42	-
Gıda ve Gıda Dışı Yoksulluk	18.08	-	8.86	-	38.69	-
Kişi Başı Günlük 1$'ın Altı	-	-	-	-	-	-
Kişi Başı Günlük 2.15$'ın Altı	0.22	0.06	0.04	0.02	0.63	0.13
Kişi Başı Günlük 4.3$'ın Altı	4.35	2.06	0.96	0.64	11.92	5.13
Harcama Esaslı Göreli Yoksulluk	15.12	-	6.59	-	34.20	-

Kaynak: TÜİKa, Yoksulluk Çalışması, 2014, Erişim Tarihi:23.09.2017, http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

Tablo 1'e göre Türkiye'de 2009 yılı itibariyle nüfusun %0.48'i sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırı altında; %18,08'i ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Kırda yaşayanların yoksulluk oranları kente göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Kentte açlık sınırı %0.06 iken kırda bu oran %1.42; yoksulluk sınırı kentte %8.86 iken kırda %38.69 olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılı itibariyle Türkiye'de günde 2.15 $'ın altında yaşayanların oranı %0.06 iken; 4.3 $'ın altında yaşayanların oranı %2.06 olarak görülmektedir (TÜİKa).

Tablo 2'de 2015-2016 yılı için yüzde beşlik dilimler halinde kullanılabilir hanehalkı fert gelirleri verilmiştir

Tablo 2: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirlerine Göre Sıralı Yüzde Yirmilik Gruplar (2015-2016)

Yüzde 20'lik Fert Grupları	2015	2016
Toplam	100.0	100.0
İlk Yüzde 20 (En Düşük)	6.1	6.2
İkinci Yüzde 20	10.7	10.6
Üçüncü Yüzde 20	15.2	15.0
Dördüncü Yüzde 20	21.5	21.1
Beşinci Yüzde 20 (En Yüksek)	46.5	47.2
P80/P20 Oranı	7.6	7.7
Gini Katsayısı	0.397	0.404

Kaynak: TÜİKb, Haber Bülteni, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016, Sayı: 24579, 18 Eylül 2017, Erişim tarihi: 20.09.2017, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24579.

Tablo 2'de gösterilen TÜİK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre, en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 0,7 puan artarak %47,2, en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay 0,1 puan artarak %6,2 olmuştur. Buna göre; toplumun en zengin %20'sinin gelirinin en yoksul %20'sinin gelirine oranı (P80/P20 Oranı) 7,6'dan 7,7'ye yükseldi. Gelir dağılımı eşitsizliğini gösteren Gini katsayısı, bir önceki yıla göre 0,007 puan artış ile 0,404 olarak tahmin edilmiş olup önceki yıla göre gelir eşitsizliği 0,007 puan artmıştır.

Yine TÜİK 2016 Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına göre yoksulluk oranı %14.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu demek oluyor ki nüfusun %14.3'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

TÜİK Haziran 2016-2017 Mevsim Etkilerinden Arındırılmamış Temel İşgücü Göstergeleri'ne göre**,** Haziran 2017 döneminde geçen yılın aynı ayına oranla Türkiye'de işsizlik oranı %10.2; işsiz sayısı ise 124 bin kişi artarak 3 milyon 251 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. 15-24 yaş arasını kapsayan genç nüfusta işsizlik oranı

%20.6 olurken; 15-65 yaş arasını kapsayan nüfusta işsizlik oranı geçen yıla göre aynı kalarak %10.4 olmuştur. Kayıtdışı çalışanların oranı ise önceki yılın aynı dönemine göre 0.7 puan artarak %34.7 şeklinde oluşmuştur. 2017 yılı Haziran ayına göre erkek işsizlik oranı %8.6 olurken kadınlarda bu oran %13.5'dir (TÜİKc).

Görüldüğü üzere Türkiye'de yoksulluğun yıkıcı boyutları azımsanmayacak düzeydedir. Her şeyden önce yoksul kesimin sürdürülebilir istihdamının sağlanması önemlidir. Yoksul kişilerin iş kurabilmek için sermayeye ihtiyacı vardır. Bu noktada mikro kredi sistemi, klasik bankacılık sistemine bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye mikro kredi sistemine çok da yabancı değildir. Türkiye'de mikro kredi uygulamasına benzer yöntemler Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. Osmanlı döneminde kendi evini ipotek göstermek karşılığında kredi sağlayan Para Vakıfları yoksul kişilerin kredi olanaklarından yararlanmalarını sağlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise Emanet Sandıkları, Kooperatifler, Kredi Birlikleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Tarım kesimine kredi veren Ziraat Bankası, küçük esnafa küçük miktarlarda kredi veren Halk Bankası ve düşük gelirli kesime küçük miktarlarda kredi veren Vakıflar Bankası da bir miktar bu çerçevede düşünülebilir. Çünkü bu kurumlar kâr amacı gütmek yerine toplumsal faydayı öncelikli olarak ele almışlardır (Bilen, parag.16).

Türkiye'de gerçek anlamda ilk mikro kredi uygulaması Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı tarafından Haziran 2002'de kurulan Maya isimli kuruluştur. İkincisi ise Türkiye İsrafı Önleme Vakfı ve Grameen Bank'ın girişimleri ile oluşturulan Türkiye Grameen Mikro Kredi Programı (TGMP)'dir (Ören, Negiz ve Akman, 2012: 323).

Maya 1999 depreminden çok etkilenen Kocaeli'de faaliyetine başlamış olup Kocaeli, Sakarya ve Eskişehir'de halen faaliyetine devam etmektedir. Günümüze kadar 12 binden fazla kişiye kredi vermiştir. Verilen kredilerin toplamı 11 milyon TL'yi geçmiştir (KEDV). Maya iş kurmak isteyen veya iş geliştirmek isteyen dar gelirli kadınlara grup kredisi ve bireysel kredi vermektedir. Bunun yanı sıra Maya sağlık ve okul giderleri, fatura ödemeleri gibi acil ihtiyaçların karşılanması amacıyla da ihtiyaç kredisi vermektedir. Ancak ihtiyaç kredisi için kadınların Maya'nın üyesi olması ve aynı zamanda bireysel ya da grup kredilerini düzenli ödemesi şarttır (Ören vd., 2012: 323).

Daha kapsamlı mikro kredi programı olan TGMP'de ise kredi çeşitleri temel kredi, hayvancılık kredisi, mikro girişimci kredisi ve mücadeleci vatandaş kredisi şeklindedir. Temel krediler 1 yıllık verilen kredilerdir. Hayvancılık kredileri Mayıs ve Haziran aylarında verilmektedir. Mikro girişimci kredisi, yetenekli, başarılı, tecrübeli, çalışkan üyelere yönelik, temel krediye ek olarak verilmektedir. Mücadeleci vatandaş kredisi ise sokaklarda yaşayan ya da gerçekten sokaklarda dilenerek geçinen aşırı yoksul kişilere verilen kredi çeşididir (Ören vd, 2012: 324).

Yoksulluktan en çok kadınların etkilendiği sonucundan hareketle Maya ve TGMP olmak üzere tüm mikro kredi uygulamaları kredilerin özellikle kadınlara verilmesini benimsemiştir. Ayrıca verilen krediler sayesinde yoksullukla mücadelede kadınların erkeklere oranla daha çabalı olması, çocukların eğitimine yatırım yapması, ailesine öncelik vermesi şeklindeki değer yargısı, kadını daha güvenilir kılmıştır (Bilen, parag.8).

Kullandırılan kredilerin, istihdam ve gelir sağlayıcı faaliyetlerde kullanılması, ailenin gelirinde bir artış meydana getirmesi yoksullukla mücadelede oldukça önem taşımaktadır. Türkiye'de cinsiyete dayalı işbölümü, baskı, ataerkil aile yapısı kadının kendi kararını vermesini, girişimcilik faaliyetlerinde özgür olmasını ve kazanılan gelirden pay almasını kısıtlamakta ve bu konuda tam bir kontrole sahip olmamasına neden olmaktadır. Durum bu olunca kredi alan kadınlar, bu paralarla kâr oranı düşük olan, güvencesiz işlere ya da kocalarının işlerine yatırım yapmaktadır. Kredinin geri ödenmesinde ise kadın muhatap durumdadır. Geleneksel sistemde sorumluluklar eşit bir şekilde paylaşılamadıkça kadının güçlenmesi oldukça zor görünmektedir (Balkız ve Öztürk, 2013: 9-11). Ayrıca alınan kredilerin geri ödemelerinin haftalık olması, kadınlar üzerinde baskı oluşturmakta ve bildikleri geleneksel işleri yapmalarına ve daha fazla kazanç sağlayacağı yatırımlar için risk almamalarına neden olmaktadır.

Her ne kadar bu tarz çekinceler yoksul kişiler arasında var olsa da, veriler her geçen gün mikro kredi uygulamasına talebin arttığını göstermektedir.

Tablo 3'de Maya ve TGMP'nin verdiği kredi miktarları ile aktif üye sayıları verilmiştir. Buna göre, Maya ve TGMP geçen süre içinde aktif üye sayılarını ve verdikleri kredi miktarını arttırmışlardır.

Tablo 3: Maya ve TGMP'nin verdiği kredi miktarları ile aktif üye sayıları (2007-2009)

Yıllar	Mikro Kredi Kuruluşu	Kredi Miktarı $	Aktif Üye Sayısı
2007	MAYA	734.650	1.905
	TGMP	4.028.313	4.302
2008	MAYA	687.623	1.045
	TGMP	4.141.718	15.369
2009	MAYA	849.995	1.854
	TGMP	7.975.781	28.314

Kaynak: Güzel S. (2011). Kadın yoksulluğuyla mücadelede dünya bankası mikro kredi uygulaması: Türkiye açısından bir değerlendirme. Erişim tarihi: 23.09.2017, https://scholar.google.com.tr/citations?user=WrjXHvwAAAAJ&hl=tr

Tablo 4'de ise TGMP'nin 11.09.2017 tarihi itibariyle mikro kredi dağıtım ve tahsilat durumu verilmiştir.

Tablo 4: TGMP Mikro Kredi Dağıtım Ve Tahsilatı (11.09.2017)

	Merkez Sayısı	Grup Sayısı	Üye Sayısı	Pasif Üye Sayısı	Aktif Üye Sayısı	Tahsilat	Dağıtım
Toplam	5.016	27.142	46.414	115.013	34.282	613.761.544.02	662.793.682.92

Kaynak:Türkiye Grameen Mikrofinans Programı,Erişim tarihi: 12.09.2017,

http://tgmp.net/tr/finansal-veriler/haftalik-raporlar/4.

Tablo 4'e göre TGMP Eylül 2017 itibariyle, merkez sayısını 5 bin 016'ya, aktif üye sayısını 34 bin 282'ye çıkarmıştır. Bu oranlar bize son yıllarda Türkiye'de mikro krediye verilen önemin arttığını göstermektedir.

4. Mikro Kredi Sisteminin Avantaj Ve Dezavantajları

Bu sistemin birçok avantajlı yanı söz konusudur. Öncelikle geleneksel finans sistemi ile mikro kredi sistemi arasında var olan farklılıklar, mikro kredi sisteminin avantajlarını ortaya koymaktadır.

Mikro kredi sistemi finansal kurumların sağladığı hizmetlerden yararlanamayan yoksul kişilere hizmet sunmaktadır (Şengür ve Taban, 2012: 65). Geleneksel bankacılık sistemleri ise kâr maksimizasyonu amacına uygun olarak çalıştıkları için yoksul kişiler, klasik bankaların finansal desteğini alamamaktadır. Mikro kredi kuruluşları ise klasik bankacılık anlayışının tersine, aktif mal varlığı yetersiz olan yoksul kişilere krediye ulaşma imkanı sağlamaktadır. Bir diğer fark, geleneksel bankacılık sistemi insana güvenmemeyi ve kredi karşılığı teminatı esas almaktadır. Mikro kredi sistemi ise güven esasına dayalı olarak teminatsız kredi sağlamaktadır. Keza klasik bankacılıkta zamanında ödenemeyen kredi borçları için cezalandırma ve sistemin dışında tutma şeklinde uygulamalar yapılırken mikro kredi sisteminde ödeme zorluklarına karşı kişinin sistemde kalmasını sağlayacak önlemler ve destekler alınmaktadır (Bilen, parag. 8). Bu sayede yoksul kişinin klasik bankacılık sistemi ile alamayacağı krediye ulaşması sağlanarak hem işgücü piyasasına girmesine fırsat verilmiş olmakta hem de kazanılacak gelir ile daha iyi eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşması sağlanmış olmaktadır.

Klasik finans sektöründen dışlanan yoksul kişiler aslında akraba, komşu, esnaf ya da en kötüsü tefecilerden bir şekilde borç almaktadır (Bilen, parag.12). Yoksul ihtiyaç sahiplerine kullandırılan mikro krediler, işte bu gibi kayıt dışı ekonominin gelişmesine katkı yapan gayrı resmi kredi unsurlarının ortadan kalkmasına hizmet etmektedir (İTO, 2004: 17-18).

Aynı zamanda yoksul bireylere doğrudan ayni veya nakdi yardım yapmak yerine, bu şekilde mikro kredi kullandırılması, bu kişilerin başkalarına bağımlı kalmalarını engelleyecek, elde ettikleri gelirlerle çalışma azimleri artacak, sorumluluk duygusu kazanacaklar ve ihtiyaçları doğrultusunda kendilerini yönlendirebileceklerdir. Dahası, kriz ve benzeri ekonomik olaylar nedeniyle bu kişilerin gelirlerinde

oluşabilecek dalgalanmaları telafi etmek için de bu sistemden yararlanılabilir. Bu şekilde, yoksul bireylerin gelir seviyelerinde istikrar sağlanabilir (İTO, 2004: 17-18).

Ayrıca kentlerde özellikle gecekondu bölgelerinde yaşayan yoksul kişiler hem sosyal hem de politik dışlanma ile karşı karşıya kalmaktadır. Ortaya çıkan yoksulluk kültürü ise bu bölgelerde yoksulluğun nesiller boyu devam etmesine neden olmaktadır. Mikro kredi sistemi sosyal ekonomik ve politik dışlanmayı hafifletici bir seçenek olarak görülmektedir (Bilen, parag.10). Verilen kredi ile üretim sürecine dahil olan kişinin, sosyal ve ekonomik kırılganlığı bir miktar giderileceğinden özgüven duygusunun ortaya çıkması kaçınılmaz görülmektedir.

Mikro kredi sistemi, yoksulluğun ağır bedelini kadın ve çocuklar ödediği için, öncelikle kadınlara ulaşmayı hedeflemiştir. Bu şekilde kadınların, mali hizmetlere ulaştıkça aile ve toplum içinde söz hakkı doğacak, özgüvenleri artacak, cinsiyet eşitsizlikleri azalacaktır (Littlefield, Murdoch ve Hashemi, 2003: 5).

Ayrıca bu sistemden yararlananlar için okuma-yazma bilmeleri ya da belli bir eğitim almış olmaları gibi bir koşul da söz konusu değildir. Bu sistemde en önemli unsur, geri ödeme mekanizmasının sağlanabilmesidir. Geri ödemelerin küçük tutarlar halinde yapılması ve yeni kredi alımının eski borçların sorunsuz olarak ödenmesi koşuluna bağlanması son derece önemlidir. İşin sürekliliği için kredi müşterilerinin grup oluşturmaları gerekmektedir. Mikro kredi alabilmek için müşterilerden teminat istenmemektedir (Hickson). Kuruluş ile kredi müşterisi arasında hiçbir hukuksal aracı yoktur. Bu nedenle grup üyeleri arasında oluşan grup baskısı sosyal bir teminat oluşturacaktır (Akgül, 2003: 29).

Süreklilik ya da sürdürülebilirlik için kaynak sorununu çözmek şarttır. Mikro kredi sistemi, hem kendi kaynak sorununu hem de yoksulların sermaye sorununu karşılıklı güven, sorumluluk duygusu ve katılımcı bir sistemle çözmeye çalışmaktadır.

Mikro kredi sisteminin bu tür avantajlarının yanında dezavantajlarının da olduğu bir gerçektir.

En önemli eleştirilerin başında mikro kredinin faizsiz bir kredi gibi gösterilmesidir. Aslında oldukça yüksek faiz oranına sahip olan bir kredi sistemi söz konusudur. (Türkiye'deki faiz oranı %20). Hayatı belirsizliklerle dolu olan ve en acil ihtiyaçlarını karşılamak için paraya ihtiyacı olan yoksul bir kişi, yüksek faizli bir borca sokularak, korkunç bir baskı ve yük altında bırakılmaktadır. (Buğra, 2007: 1-2).

Bir diğer eleştiri de, sermaye ve emek becerisinden bile daha kıt bir kaynak olan girişimcilik becerisinin yoksul kişilerin hepsinde var olduğu varsayımına dayanılarak kredi verilmesidir (Buğra, 2007: 1).

Özellikle sistem en yoksul kadınları ele alarak, kadınların krediye erişiminin sağlanması yoluyla hem hanede refah artışı hem de kadının ev içi konumunda iyileşme sağlayacağını belirtmektedir. Ancak durum bu şekilde olmamaktadır. Ataerkil toplumlarda aileye tek gelir getiren kişi kadın olsa bile, aile içindeki ikincil konumu değişmemektedir (Balkız, 2015: 540). Ayrıca kadın ev içinde üretilebilen ürünleri üretmekte ve bunların satışını cinsiyetçi baskılar yüzünden kadının eşi ya da babası yapmaktadır. Bu durumda piyasaya açılamayan kadının hayatında çok da fazla değişiklik olmamaktadır (Balkız ve Öztürk, 2013: 9-10).

Ataerkil toplumlarda saflık ve namus sıfatları ile özdeşleştirilen kadın, daha kırılgan hale gelmektedir. Alınan mikro kredinin geri ödemelerinde sorun yaşayan kadın, kamusal alanda herhangi bir aşağılanma ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu durum, toplum açısından kocanın itibarının zedelenmesi şeklinde algılanabilmektedir. Taksitlerin ödenmesi konusunda aile bireyleri ve akrabalar yoğun bir çaba içine gireceklerdir. Finansal sürdürülebilirlik açısından mikro kredi kuruluşları, kadını "en sadık ödeyici" olarak kabul ederek bu ataerkil sistemin güçlenmesini sağlamaktadır (Balkız ve Öztürk, 2013: 8).

Mikro kredi sistemi her ne kadar kadını ekonomik anlamda güçlendirmek temeli üzerine yola çıkmış olsa da, yüksek oranlı geri ödemeler kadını zorlamakta ve kadının yeniden sermayeden borç alarak ya da yeniden kredi alarak, tekrar bir borç döngüsüne sokmaktadır. Bu durumun kadını güçsüzleştirdiği ortadadır. Kredi programının niceliksel bir başarı sağladığı ve sosyal problemleri çözmede yetersiz olduğu görülmektedir (Balkız ve Öztürk, 2013: 10).

Ayrıca mikro kredi sistemi, çalışan yoksulları dışlamış ve herhangi bir işe sahip olmayan yoksul kişileri, işgücüne katmak şeklinde bir amaca sahip olmuştur. Bu nedenle yoksullukla mücadelede sistem, tüm yoksulları kapsamamaktadır (Önder ve Şenses: 16).

Her ne kadar birtakım dezavantajlara sahip olsa da mikro kredi yöntemi ile girişimcilik becerisini birleştirerek üretim sürecine giren kadınlar ailelerine gelir sağlamaktadır. Sistem yeterince güçlendirme sağlayamasa bile, yapılan üretimle hane içine bir miktar gelir girmesi, yoksul kişilerin hayatlarını devam etmeleri için bir motivasyona neden olacaktır.

5. Sonuç

Mikro kredi yöntemi, yoksul kişilerin en büyük sorunu olan sermayesizliği gidererek, işgücü dünyasına girerek meslek edinmelerine, üretim ve yatırım yapmalarına, gelir elde etmelerine imkan tanımakta ve üçüncü kişilere karşı muhtaçlıklarını gidermektedir. Bu durum onların hayatlarındaki riskleri, kırılganlıkları, güçsüzlükleri azaltmalarına ve hayat standartlarını arttırmalarına yardımcı olmaktadır.

Ayrıca mikro kredi ile tarım ve hayvancılığın daha fazla desteklenmesi gerekmektedir. Bu şekilde köylerden kentlere göçün azalması ve kentlerde oluşan yoksulluk kültürünün daha da derinleşmesinin önlenmesi sağlanabilecektir. Özellikle kadınlar için de el sanatlarının daha fazla desteklenmesi çok önemlidir.

Günümüzde bu yöntem, hem yoksullukla mücadelede, hem de bölgeler ve cinsiyetler arası gelir farklılıklarının giderilmesinde de etkin bir araç olarak kullanılmaktadır. Yoksulluktan en fazla kadın ve çocukların etkilendiği bir gerçektir. Mikro kredi her şeyden önce dezavantajlı durumda olan kadınları işgücüne kazandırarak, ailedeki yoksul çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşmasını sağlamaktadır. Ancak mikro kredi yöntemi, özellikle ataerkil ailelerde kadının kaderini çok da fazla değiştirmemektedir. Bu konuda mikro kredi sistemi, kadının kendisini fark etmesini sağlayacak bir başlangıçtır. Hükümetlerin kadının ailede ve toplumda ezilmesini, ikinci sınıf görülmesini sağlayan cinsiyetçi bakış açısını değiştirmek için, kapsamlı politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

Mikro kredi sisteminin başarılı olması için, öncelikle uygulanacak yerlerde hukuki alt yapının oluşturulması gerekmektedir. 2005 yılında 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu çıkarılmış ve Kanun'un 6. maddesinde yoksullara yardım yapılacağı belirtilmiştir (Resmi Gazete, 2005).

Ayrıca kredilerin hedef kitle olan yoksulluk sınırı altında yaşayan yoksullara ulaşması için, titiz bir kontrol ve denetim mekanizması gereklidir. Aksi taktirde yoksullara ulaşılamayacak ve programın devamı sağlanamayacaktır. Amaç en yoksul kişilere ulaşmak ve bu hizmetin devamlılığını sağlamak olmalıdır.

Kaynakça

Akgül, A. (2003). *Gelir dağılımındaki adaletsizlik ve işsizlikle mücadelede çözüm: mikro kredi uygulaması*. Türkiye'nin Sorunlarına Çözüm Serisi, No:3. Ankara: Türkiye İsrafı Önleme Vakfı Yayınları.

Ateş G., Öğütoğulları E.(2012, Aralık). Türkiye'de yoksullukla mücadelede mikro kredi uygulamaları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:14* (Sayı:2), 33-54, Erişim tarihi:13.09.2017, http//www.eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=48474c2f-ee03-4652-9951-7ac1b124dc41%40sessionmgr4010.

Balkız Ö. (2015). Mikro kredi ve toplumsal cinsiyet: eleştirel bir değerlendirme. *Gaziantep University Journal of Social Sciences,* 14(3), 535-557. Erişim tarihi:12.09.2017, file:///C:/Users/lab1-003/Desktop/58776ea124af9.pdf.

Balkız Ö. I., Öztürk E. (2013). Neo-liberal gelişme anlayışı ve kadın: mikro finans uygulamaları kadınları güçlendiriyor mu? *Mediterranean Journalof Humanities*, III/2, 1-21. doi:10.13114/MJH/201322451. Erişim tarihi:13.09.2017, http:/proje.akdeniz.edu.tr/mcri/mjh/3-2/MJH-1-BALKIZ-Ozlem-Irmak-OZTURK-Esra.pdf.

Bilen M., Yoksullukla mücadelede mikro finans yöntemi:fırsatlar ve tehditler. Erişim tarihi:12.09.2017, http//content.lms.sabis.sakarya.edu.tr/Uoloads/77286/27012/01_mikro_finans_atcoss.pdf.

Buğra A. (2007, Ocak). Yoksullukla mücadele yöntemi olarak mikrokredi: acıklı bir hikaye. *Boğaziçi Ünv .Sosyal Politika Forumu Bülteni,*Sayı:2,1-4. Erişim tarihi:08.09.2017, http://www.spf.boun.edu.tr/docs/SPFBulten-No2-Ocak07.pdf.

Erdoğan Ö. (19-21 Ekim 2007). Yoksulluğa yol açan işsizlikle mücadelede sivil toplum kuruluşlarının mikro finansman yöntemini kullanma olanağı**.** *Küresel Yoksulluk***,** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bildiriler Kitabı. 733-745

Güzel S. (2011). *Kadın yoksulluğuyla mücadelede dünya bankası mikro kredi uygulaması: Türkiye açısından bir değerlendirme*. Erişim tarihi: 23.09.2017, https://scholar.google.com.tr/citations?user=WrjXHvwAAAAJ&hl=tr

Hickson R. *The micro economic environment.* Erişim Tarihi:21.09.2017, http://www.gdrc.org/icm/microcredit-robert.html.

Işık H. B., Işık N. (2007, 19-21 Ekim). Yoksullukla mücadelede başarılı bir araç: mikro kredi. *Küresel yoksulluk***,** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Bildiriler Kitabı.

İTO. (2004). *Mikrokredi yoluyla yoksulluğun azaltılması: İstanbul örneği***,** Proje Koor. Esfender Korkmaz, Yayın No: 2004-32, İstanbul.

KEDV. Erişim tarihi:23.09.2017, http://www.kedv.org.tr/maya/

Littlefield E., Murdoch J., Hashemi S. (2003). *Is microfinance an effective strategy to reach the millenium development goals?.* CGAP Focus Note 24.

Önder H., Şenses F. Erişim tarihi: 13.09.2017, file:///C-Users/lab1-003/Downloads/tr.de.yoksulluk.onder-senses%20(2).pdf.

Ören K., Nergiz N., Akman E. (2012). Kadınların yoksullukla mücadele aracı mikro kredi: deneyimler üzerinden bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt:26*, (Sayı:2),313-338. Erişim tarihi:08.09.2017, http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniibd/article/view/1025007211/1025006778.

Şengür M.,Taban S. (2012, Haziran). Yoksullukla mücadele stratejisi olarak mikro kredi uygulaması: Eskişehir ili örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 59-89. Erişim tarihi12.09.2017, http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ogusbd/article/viewFile/5000080981/5000075261.

The state food agriculture. (2000). Erişim tarihi:21.09.2017, http:77www.fao.org/docrep/017/x4400e/ x4400e.pdf.

TÜİKa, Yoksulluk Çalışması, 2014, Erişim tarihi: 23.09.2017, http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist

TÜİKb, Haber Bülteni, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2016, Sayı: 24579, 18 Eylül 2017, Erişim tarihi: 20.09.2017, http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24579.

TÜİKc, Haber Bülteni, İşgücü İstatistikleri Haziran 2017, Sayı: 24631, 15 Eylül 2017, Erişim tarihi: 23.09.2017, www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=24631

Türkiye Grameen Mikrofinans Programı,Erişim tarihi: 12.09.2017, http://tgmp.net/tr/finansal-veriler/haftalik-raporlar/4.

Resmi Gazete, İl Özel İdaresi Kanunu, Erişim tarihi: 23.09.2017, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/03/20050304-1.htm

S. Robinson M. S. (2001). *The microfinance revolution: sustainable finance for the poor***.** World Bank. Washington D.C.

Yunus M. (2003). *Yoksulluğun bulunmadığı bir dünyaya doğru***.** 2. Bs., İstanbul: Doğan Kitapçılık.

Dokuma Sektörünün Etkinlik Analizi

Filiz Yeşilyurt[1] **M. Ensar Yeşilyurt**[2]

[1] Pamukkale Üniversitesi, afiliz@pau.edu.tr

[2] Pamukkale Üniversitesi, meyyurt@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet*:* İmalat Sanayinde yer alan sektörlerin çeşitli yönlerden analizi ve değerlendirilmesi ilgi çekici olmasına rağmen veri temininin güçlüğü nedeniyle özellikle firma bazlı analizler yaygın bir şekilde yapılamamaktadır. Bu formda organize edilen ve Türkiye'deki firmaların performanslarının analizine odaklanan çalışmaların bir kısmı borsalara kote olmuş şirketlerin bilançolarından elde edilen verileri kullanmaktadır. Diğer bir kısmı ise anketler yoluyla veri toplayıp tahmin ve analizler yapmıştır. Bir diğer kısmı ise Türkiye İstatistik Kurumu'nun firmalardan derlemiş olduğu verileri kullanarak performans analizleri yapmıştır. Literatürün son kısmı takip edilerek bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumundan temin edilen veriler kullanılarak 1320 NACE kodlu Dokuma Sektörü için performans analizleri (etkinlik) yapılmıştır. Etkinlik tahminleri Veri Zarflama Analizleri ile yapılmış olup girdiler olarak emek ve sermaye çıktı olarak ise yaratılan katma değer kullanılmıştır. Etkinliğin belirleyicileri ise regresyon analizleriyle tahmin edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, Dokuma Sektörü

Giriş

1320 Dokuma Sektörü istihdam deposu olması ve bu sektördeki ürünler için çok iyi bilinen teknolojiye sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Herhangi bir il, bölge veya ülke sanayileşmenin ilk aşamasında bu ve benzer özelliklere sahip sektörlerle tanışmaktadır. Türkiye'de bu sektörde uzmanlaşan Bursa ve Denizli'nin yanında son yıllarda teşvikler ve ucuz iş gücünün katkısıyla Şanlıurfa ve Adıyaman gibi iller de göze batmaktadır.

Bu sektörün geleneksel üreticilerinin ucuz işgücü avantajına sahip olmamaları nedeniyle konumlarını kaybedecekleri düşünülmekteydi. Ancak nano-teknoloji devrimi dokuma sektörüne (ve tabii ki modern teknolojik katkıları içeren nitelikli kısmına) olan ilgiyi arttırdı ve teknoloji ağırlıklı ürün üreten firmalar için çok fazla nitelikli olmayan işgücü maliyetlerinin firmalar için önemini azalttı. Gelinen bu noktada yeni teknolojileri içeren dokuma sektörü, nano teknoloji ve dokuma kısımlarını içerdiğinden bu sektörde uzman olan ve uzmanlaşma yolunda olan illerin dokuma kısmında ciddi tecrübelerinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu sektörde yerini sağlamlaştırmak isteyen iller ve firmalar yeni teknolojilere yatırım yaparak rekabet gücüne sahip olmaları beklenmektedir. Sonuç olarak bu sektöre olan ilgide olumlu bir gelişme olacağı düşünülmektedir.

Dokuma sektördeki farklı konulara odaklanan çok sayıda araştırma yayınlanmıştır (Telatar vd. 2002, Öngüt 2007, Çetin ve Ecevit 2008, Karahanlar 2014, Kılıç 2015, Başkol 2016). Ancak hem bu sektör hem de diğer sektörlerde firma bazlı karşılaştırmaların yapıldığı çalışmalar özellikle de firmaların performanslarını temsil eden etkinlik seviyesini ölçen çalışmalar çok sınırlıdır. Örneğin Çetin (2006), Deliktaş (2006), Bakırcı (2007), Yıldız (2007), Dinçer (2008), Doğan ve Ersoy (2017) Türkiye, Joshi ve Singh (2009) ve Saeidi vd. (2013) Hindistan, Kapelko (2010) İspanya, Kuo vd. (2013) ise Çin için bu sektör özelinde analizler yapmışlardır. Özellikle Türkiye üzerine yapılan çalışmalar genellikle borsaya açık şirketler üzerinedir. Diğer sektörler ve Dokumayı da içeren farklı sektörler için yapılmış daha geniş kapsamlı firma bazlı analizlere Saatçi ve Taymaz (1997), Saygılı ve Taymaz (2001), Taymaz (2005), Kök ve Yeşilyurt (2006), Yeşilyurt (2007), Yeşilyurt vd. (2017) ve Yeşilyurt ve Yeşilyurt (2017) örnek olarak gösterilebilir.

Hem dokuma sektörünün geçmiş ve günümüzdeki yaygınlığı, yeni teknolojilerin uyarlanabilirliği hem de bu sektördeki firma bazlı çalışmaların yetersiz olması bu çalışmanın yapılmasını teşvik etmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında veri seti ve yöntem, daha sonra elde edilen sonuçlar tartışılmıştır.

Veri Seti ve Yöntem

Çalışmaya konu olan 1320 kodlu Dokuma Sektörünün yapısı üzerinde kısaca durulması yararlı olacaktır. 1320 Dokuma sektörünün bağlı olduğu ana sektörler ve bu sektöre bağlı olan alt sektörel gruplar vardır. Bağlı olunan ana sektörler 3 dijitli 132 kodlu Dokuma ve 2 dijitli 13 kodlu Dokuma'dır. Bu sektöre bağlı olan alt sektörel gruplar ise 132014 kodlu kot kumaşı imalatı, 132016 kodlu pamuklu dokuma kumaş imalatı (havlu, peluş, vb ilmeği kesilmemiş kumaşlar ile kot, kadife ve tafting kumaşlar hariç), 132017 kodlu doğal kıl ve yünden dokuma kumaş imalatı, 132019 kodlu doğal ipekten kumaş imalatı, 132020 kodlu keten, rami, kenevir, jüt elyafları ile diğer bitkisel tekstil elyaflarından dokuma kumaş imalatı (pamuk hariç), 132021 kodlu havlu, şönil, havlu, pelüş, tırtıl ve benzeri ilmeği kesilmemiş dokuma kumaşlar ile tafting kumaş imalatı, 132022 kodlu suni ve sentetik filamentlerden ve devamsız elyaflardan dokuma kumaş imalatı (havlu, peluş, vb ilmeği kesilmemiş kumaşlar ile kadife ve tafting kumaşlar hariç), 132023 kodlu dokuma yoluyla imitasyon (taklit) kürk kumaş imalatı, 132024 kodlu cam elyafından dokuma kumaş imalatı (cam elyafından dar kumaşlar dahil)'dır.

Dolayısıyla analiz 132 ve 13 üst grupları içermemekte ancak 6 dijitli alt sektörlerde bulunan firmaları kapsamaktadır. 6 dijitli alt sektörel gruplar ve içerdiği firmalar benzer özelliklere sahip olduğu için birlikte analiz edilmelerinde bir sorun bulunmamaktadır.

Veri setleri Türkiye İstatistik Kurumu Mikro Veri Setlerinden elde edilmiştir. 2010-2014 yıllarında 20+ işçi çalıştıran bütün işletmeler analize konu olmuştur. Dengesiz panel veri setinde toplam 1620 gözlem bulunmaktadır.

Tablo 1'de çalışmada kullanılan verilere ilişkin tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Veri Etkinlik seviyesi tarafımızdan hesaplanmış olup hesaplamada çıktı olarak katma değer, girdi olarak emek faktörünü temsilen işçilere yapılan ödemeler ve sermaye faktörünü temsilen ise amortismanlar kullanılmıştır.

Etkinlik skorlarının belirleyicileri için yapılan regresyon analizlerinde ise pek çok açıklayıcı değişken alternatifi kullanılmıştır. Anlamlı olarak nihai modelde yer alan değişkenler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1 Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Ortalama	Standart Sapma
Faktör maliyetiyle katma değer	7571171	30610923
Amortismanlar ve tükenme payları	1244471	4958208
Personel Ödeme	2807275	9137495
Etkinlik skoru	0.36	0.19
Sermaye emek oranı	9360	13049
Ücretli sürekli çalışanların oranı	0.96	0.108
Yarı mamul stoklar	0.0021	0.037
İmalat faaliyetlerinden elde edilen gelir	1496135	6310615
Finansman giderleri	1364921	11299024

Bu değişkenlerden sermaye emek oranı firmaların fiziki kapasitelerinin etkinlik seviyesi üzerindeki etkisini ölçmek için, ücretli sürekli çalışanların toplam çalışanlara oranı sürekli çalışan ve geçici çalışanların firma performansı üzerindeki etkilerini belirleyebilmek için, yarı mamul stoklarının toplam üretim içerisindeki payı ise döviz oynaklığı veriyken ilgili dönemde yarı mamul mal stoklarıyla çalışmanın etkinlik üzerindeki etkisini belirlemek için analize katılmıştır. İmalat sanayi faaliyetlerinden faaliyetlerden elde edilen gelir ise imalat sanayi faaliyetlerden elde edilen gelirin, finansman giderleri ise kredi kullanımının işletme performansı üzerindeki etkilerini belirlemek için kullanılmıştır.

Çalışmada iki yöntem kullanılmıştır. Bunlardan birincisi Veri Zarflama Analizi'dir Etkinlik hesaplamasında kullanılmış olup araştırmacılar arasında çok iyi bilinen bu yönteme ilişkin teorik bilgi pek çok kaynaktan elde edilebilir[1].

Veri zarflama analizlerinden elde edilen firma bazlı etkinlik skorlarının belirleyicilerinin analiz edildiği regresyon analizlerinde En küçük Kareler Yöntemi kullanılmıştır. Çoklu bağlantı sorunu yaratmayacak değişkenler birlikte kullanılmıştır.

Analiz Sonuçları

2010-2014 yıllarını kapsayan 1620 gözleme sahip veri setiyle regresyon analizleri yapılmıştır. Çalışma çok yıllı olduğu için parasal veri setleri üretici fiyat endeksleri kullanılarak reelleştirilmiştir. Daha sonra genelden özele yaklaşımı takip edilerek her bir aşamada en anlamsız değişkenler çıkarılmıştır. Bütün değişkenler anlamlı hale gelinceye kadar aynı işlem uygulanmış olup nihai model Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2 Analiz Sonuçları

Değişken	Katsayı (t-oranı)
ln (Sermaye emek oranı)	-0.14 (-14.58)
Ücretli çalışanların oranı	-0.34 (-3.36)
ln (Finansman gideri)	01 (4.61)
ln (İmalat faaliyetlerinden elde edilen gelir)	0.19 (11.8)
Ln (Çalışan sayısı)	-0.2 (-11.64)
Yarı mamullerin gelir içerisindeki payı	0.7 (2.97)
Sabit	-1.91 (-9.29)
R^2	0.15

Analiz sonuçlarına göre sermaye emek oranındaki artışlar etkinlik seviyesini olumsuz etkilemektedir. Firma başarısı ve sağlıklı büyüme için mevcut kapasitenin etkin olarak kullanılması gerekmektedir. Bu çalışmadaki veriler çerçevesinde bu sektörde fiziki kapasitenin performansı arttıracak şekilde kullanılmadığı gözükmektedir.

Öte yandan emek miktarındaki artışlar da benzer etkiyi doğurmuştur. Hem sermaye emek oranı hem de emek miktarındaki artışların etkinlik üzerinde olumsuz etki doğurması bu sektörde hem bir ölçek sorunu hem de emeğin optimal bir şekilde kullanılmadığı anlamına gelebilir.

Kullanılan kredi boyutunu temsil etmek üzere finansman giderleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar alınan kredilerin etkinliği arttırabildiğini göstermektedir. Başka bir deyişle krediler firmaların işlerliğini ve aktif bir şekilde çalışmasına katkı yapmaktadır.

İmalat sanayi faaliyetlerden elde edilen gelirdeki etkinlik üzerinde olumlu etki yaratmaktadır. Bu imalata uzmanlaşmış firmaların daha başarılı olduğunun göstergesi olabilir.

Bir diğer değişken olan yarı mamul stoklarındaki artışların da etkinlik üzerinde olumlu etki yarattığı gözükmektedir. Özellikle çalışma döneminde ortaya çıkan döviz oynaklıklarından korunma sağlamış olabilir.

[1] Veri Zarflama Analizine ilişkin geniş bilgiye Coelli (1996), Kök (1991), Yolalan, (1993), Deliktaş ve Kök (2003), Coelli vd (2005)'nin çalışmalarından yararlanılabilir

Sonuç

Türkiye ekonomisine sağlamış olduğu katkı ve değişen yapısı dolayısıyla önümüzdeki yıllarda yapacağı katkıya yönelik beklentilerin yüksek olduğu Dokuma sektörünün etkinlik yapısı analiz edilmiştir. Önce firma bazlı etkinlik skorları hesaplanmış daha sonra etkinliğin belirleyicileri tahmin edilmiştir.

Sektöre ilişkin dikkat çeken sonuçlardan birisi ortalama etkinlik skorunun düşük olmasıdır. Bu sektörde bulunan firmalar arasında bir kopma olduğunu ve bazı başarılı firmaların sektördeki diğer firmalara göre çok daha başarılı olduğunu gösterdiği düşünülmektedir.

Değişkenlerin analizinden sektörde ölçek sorunu olduğu ve fiziki sermayenin etkin olarak kullanılmadığı söylenebilir. Ayrıca sonuçlardan firmaların imalat sanayi faaliyetlerine odaklanmanı kaynak kullanım etkinliğini arttırdığı ve sektördeki kredi kullanımının da etkinlik üzerinde olumlu etki yarattığı gözükmektedir.

Kaynaklar

Bakırcı, F. (2007), Firma Etkinliğini Etkileyen Faktörler: Türk Tekstil Sektöründe Bir VZA ve TOBİT Uygulaması, Ekev Akademi Dergisi, 11 (30): 327-342.

Başkol, M. O. (2016), Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dahilde İşleme Rejimi Açısından Analizi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12 (2): 1-18

Çetin, A.C. (2006), Türk Tekstil Sektörü ve Türk Tekstil Firmalarının Etkinlik Düzeylerinin Belirlenmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 8 (2): 255-278.

Çetin, M. ve Ecevit, E. (2008), İhracatın Sürükleyici Gücü Olarak Tekstil Sektörü: Kahramanmaraş İli Örneği, Yozgat Yönetim ve Ekonomi, 15 (2): 114-132

Coelli, T. J. (1996), A Guide to DEAP Version 2.1: A Data Envelopment Analysis (Computer) Program, CEPA Working Paper

Coelli, T. J., Rao, D. S. P., O'Donnell, C. J. and Battase, G. E. (2005) An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis, Springer

Deliktaş, E. (2006), İzmir Küçük, Orta ve Büyük Ölçekli İmalat Sanayinde Üretim Etkinliği ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi, Working Paper No: 06 / 03

Dinçer, E. (2008), Veri Zarflama Analizinde Malmquist Endeksiyle Toplam Vektör Verimliliği Değişiminin İncelenmesi ve İMKB Üzerine Bir Uygulama, Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 25 (2): 825-846

Doğan, N. Ö. ve Ersoy, Y. (2017), Etkinlik Ölçümü: Tekstil Sektöründe Bir İşletme Örneği, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 (1): 35-44

Joshı, R.N. and Singh, S.P. (2009), Comperative Performance of the Indian Apparel Firms, Journal of Managerial Economics, 7 (3/4): 19-39.

Kapelko, M. (2010), Application of DEA Model with Bootstrap to Evaluation of SMES Effciency in the Spanish Textile Industry", International Workshop on Multiple Criteria Decision Making: 133-148.

Karahanlar, Ü. (2014), Dokuma ve Örme Tekstiller Üzerinde Akıllı Uygulamalar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, T. C. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil ve Moda Tasarımı Ana sanat Dalı Tekstil ve Moda Tasarımı Programı,

Kılıç, A. (2015) Türkiye'de Pamuğun Uluslararası Rekabet Analizi, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2: 137-154

Kök R. ve Yesilyurt M. E. (2006), İlk Beş Yüz Imalat Sanayi Kuruluşunun Etkinlik Analizi ve Sigma Yakinsamasi-Türkiye Örneği: 1993-2000, İktisat İşletme Finans, 249, 46-61

Kök, R. (1991), Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum

Kök, R. ve Deliktaş, E. (2003), Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri, İzmir

Kuo, C. F. J., Tzeng, R. E., Lan, W. (2013), "A Study On Polyethylene Terephtlate with Titanium Dioxide Particles in Melting Spinning Process Parameters Optimization, Textile Research Journal, 83 (8): 813-826.

Öngüt, Ç.E. (2007), Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sanayinin Değişen Dünya Rekabet Şartlarına Uyumu, Uzmanlık Tezi, DPT.

Saeidi, R. G., Amin, G.R., Raissi, S. (2013), An Efficient DEA Methot for Ranking Woven Fabric Detecs in Textile Manufacturing, International Journal of Advances Manufacturing Technology, 68 (1): 349-354.

Saygılı, Ş. and Taymaz, E. (2001), Privatization, Ownership and Technical Efficiency a Study of the Turkish Cement Industry, Annals of Public and Cooperative Economics, 72: 581-605

Taymaz, E. (2005), Are Small Firms Really Less Productive?, Small Business Economics, 25 (5): 429-445

Taymaz, E. and Saatci, G.(1997), Technical Change and Efficiency in Turkish Manufacturing Industries, Journal of Productivity Analysis, 8: 461-475

Telatar, E., Türkmen, Ş. ve Teoman, Ö., (2002), Pamuk Borsalarında Oluşan Fiyatların Etkinliği, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 17 (2): 55-74.

Yeşilyurt M. E. (2008), Denizli ve Çevre İllerin (Coğrafi-Sektörel) Firma Bazlı Etkinlik Analizi, Denizli Ticaret Odası.

Yeşilyurt, M. E. ve diğer 17 kişi, (2017), Firma Bazlı Etkinlik Analizleri ve Etkinliği Belirleyen Faktörler- Denizli ve Türkiye, Denizli Sanayi Odası-Güney Ege Kalkınma Ajansı Doğrudan Faaliyet Desteği Proje Kitabı

Yıldız, A. (2007), İmalat Sanyi Şirketlerinin Etkinliklerini Ölçülmesi, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9 (2): 91-103

Yolalan O.R., (1993), İşletmeler Arası Göreli Etkinlik Ölçümü, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, No: 483.

Kooperatiflerin Kaynak Kullanım Sorununa Yönelik Bir Öneri

Filiz Yeşilyurt[1] **M. Ensar Yeşilyurt**[2]

[1] Pamukkale Üniversitesi, afiliz@pau.edu.tr

[2] Pamukkale Üniversitesi, meyyurt@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet*:* Kooperatifler tüzel kişiliğe sahip ticari işletmelerdir. Bu kuruluşlar bütün ekonomilerde kırsal kalkınmanın sağlanması ve yerel ekonomilerin gelişmesi için kullanılan en önemli araçlardan birisi olmuştur. Kooperatifler küçük ekonomik birimlerin kendi başlarına edinemeyeceği üretim araçlarının ortak kullanımının sağlanması, birlikte hareketin getirdiği pek çok dışsallıktan yararlanmayı mümkün kılmaktadır. Kooperatiflerin ekonomik hayatta etkin olduğu ülkeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Hollanda, Japonya, Almanya ve ABD yer almaktadır. Genel olarak hem Türkiye hem de Dünyada çok çeşitli sektörlere dağılmış kooperatifler yer almaktadır. Bunlardan en yaygın olanları tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Kooperatif yöneticileriyle çeşitli zamanlarda yapılan görüşmelerde kooperatiflerin en önemli sorunlarından birisinin kredi kullanımı olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma ile kooperatiflerin kredi kullanım sorununa özgün bir öneri getirilmiştir. Ayrıca kooperatifler için getirilen bu önerinin Türkiye'nin tasarruf oranının arttırılmasına yönelik bir katkıyı da içerebileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu önerinin diğer STK'lara da yaygınlaştırılması mümkün olup ekonomik etkilerinin çok olumlu olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Kredi, Tasarruf Oranı

Giriş

Kooperatifler diğer ekonomik katkıları yanında kırsal kalkınmanın sağlanması için kullanılan araçlarından birisidir. Kırsal yörelerdeki ekonomik birimler tek başlarına güçlü rakipleriyle rekabet edemeyecekleri ve ihtiyaç duydukları sermaye yatırımları tek başlarına gerçekleştirmeleri mümkün olmadığı için güç birliğinin önemli bir örneğidir.

Kooperatiflerin varlığı ülkenin üretim altyapısı için de önemlidir. Çünkü tek tek bireysel üreticilerin modern piyasaların ihtiyaç duyduğu standart ve devamlılıkta tedarik sağlamaları zordur. Dolayısıyla kırsal yörelerde yaşayanlar üretim yapamadıklarından göç etmektedir. Bu ise ülkenin üretim kaybına yol açmaktadır ve atıl kaynakların oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla etkin bir kooperatifçilikle ülkedeki kaynakların daha etkin kullanılmasının yolu açılabilir[1].

Ancak kooperatiflere sağlanan bazı avantajlar ve bu avantajların aynı sektörde çalışan firmalar açısından haksız rekabet doğurmaması için getirilen bazı kısıtlamalar vardır. Bu yapıda temel olarak bir sorun olmamakla birlikte kooperatiflerin yeni yatırım yapmasının önündeki en büyük engellerden birisidir. Bu çalışmada kooperatiflerin diğer işletmeler açısından haksız rekabet doğurmayacak şekilde ihtiyaç duydukları kaynakları kullanabilmeleri için bir yol önerilmektedir. Ayrıca bu yol ülkenin tasarruf oranlarının artmasına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir

Çalışmanın bundan sonraki kısmında kooperatiflere ilişkin bazı kanun maddeleri açıklanacak daha sonra kooperatifler için yeni kaynak yaratma ve tasarruf oranını arttırmaya katkı yapacak mekanizma üzerinde durulacaktır.

[1] Kooperatifçilik, mevzuat ve kooperatifteki yönetim/denetim faaliyetleriyle ilgili çok sayıda çalışma arasında Alkan 2016, Ertek vd. 2016, Everest 2015, Gümüşoğlu 2012, Güven 1982, Koçtürk 2006, Kubaş 1992, Pınar 2014, Serinikli ve Kumkale 2012, Yeşilyurt vd. (2016)

Muafiyetler, Kısıtlar ve Kar Dağıtımı

1163 sayılı kooperatif Kanununun dokuzuncu bölümünde bulunan Çeşitli Hükümler başlığı altındaki 93. maddede Kooperatiflerin muaflıkları ve hangi koşullarda muaflıklardan yararlanamayacağı açıklanmıştır.

Buna göre

"1. Kooperatifler, kooperatif birlikleri, kooperatif merkez birlikleri ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliği;

a) Birbirlerinden ve ortaklarından aldıkları faiz ve komisyonlar ile ortaklarına kefalet etmeleri dolayısıyla bunlardan aldıkları paralar, banka ve Sigorta Muameleleri Vergisinden,

b) Her nevi defterlerin ve ana sözleşmelerin tasdiki ve açılış tasdiklerinde sayfalarının mühürlenmesi her nevi harçtan ve Damga Vergisinden,

c) Kiraya verilmediği veya irat getirmeyen bir cihete tahsis edilmediği müddetçe sahip oldukları gayrimenkul mallar üzerinden alınacak her türlü vergilerden,

d) Ortakların temlik edecekleri gayrimenkuller her türlü vergi ve harcından muaftır.

e) 13 üncü madde gereğince verilecek bildiri Damga Vergisine, diğer harç ve resimlere tabi değildir.

2. Gayrimenkullerin irtifak haklarının ve gayrimenkul mükellefiyetinin kooperatiflere, kooperatif birliklerine, kooperatif merkez birliklerine, Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine sermaye konulması halinde bunlar Emlak Alım Vergisi Kanununun 9 uncu maddesindeki indirimli nispetten,

3. 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 199 sayılı Kanunla değişik 7 nci maddesinin 16. bendindeki esaslar dahilinde Kurumlar Vergisi muaflığından faydalanırlar.

4. Kooperatifler, kooperatif birlikleri ve kooperatifler merkez birlikleri faaliyete geçen üst kuruluşlara girmedikleri takdirde, bu maddenin 1 nolu fıkrasının (b) bendi ile 2 nolu fıkrasından gayri fıkralarında yazılı muaflıklardan istifade edemezler.

Ayrıca Kurumlar Vergisi Kanunun (KVK) 4.. maddesinin birinci fıkrasının (k) bendinde kooperatifler belirli şartlarla kurumlar vergisinden muaf tutulmuşlardır.

Buna göre, kooperatiflerin kurumlar vergisi muafiyetinden yararlanabilmeleri için ana sözleşmelerinde;

- Sermaye üzerinden kazanç dağıtılmamasına,
- Yönetim kurulu başkan ve üyelerine kazanç üzerinden pay verilmemesine,
- Yedek akçelerinin ortaklara dağıtılmamasına,
- Sadece ortaklarla iş görülmesine

dair hükümlerin bulunması ve bu kayıt ve şartlara da fiilen uyulması gerekmektedir.

Bu şartlara ana sözleşmelerinde yer vermeyen ya da yer vermekle beraber bu şartlara fiiliyatta uymayan kooperatiflerin, muafiyet hükümlerinden yararlanması mümkün bulunmamaktadır.

Kanun koyucu kooperatiflerin işlevi ve üyelerinin yapısı nedeniyle kooperatiflere bir avantaj sağlarken bu hakkın kooperatiflerin rakibi olabilecek işletmeler üzerinde haksız rekabet doğurmaması için belirli kısıtlar getirdiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan kooperatiflerde elde edilen karın dağıtımıyla ilgili kurallar ise ilgili kurumlar tarafından ilan edilmiş olan Ana Sözleşmede yer almaktadır. Buna ilişkin kurallar Dördüncü Bölüm Kooperatifin Hesapları Gelir-Gider Farkları ve Bölünmesi başlığı altında 45. Maddede verilmiştir. Buna göre

"Kooperatif münhasıran ortakları ile işlem yapar. Ortaklarla işlem sonucu müspet veya menfi gelir-gider farkları meydana gelir. Müspet gelir-gider farkı, gayri safi hasıladan her türlü masraflar, faiz ve amortisman karşılıkları çıktıktan sonra kalan kısımdır. Bu miktardan vergiler ve geçen yıllara ait zararlar düşüldükten sonra geri kalan kısım aşağıdaki oranlar üzerinden bölünür.

a) % 10 yedek akçeye;

b) % 5 Yatırım ve geliştirme fonuna,

c) % 8 Sosyal hizmetler fonuna,

d) % 7 Birlik ve merkez birliğine yardım fonuna (Birlik ve merkez birliğine ortak olunması halinde)

e) % 70 risturn (ortakların işlemleri oranında dağıtılmak üzere) ayrılır.

Müspet gelir-gider farkından, yönetim kurulu başkanı ve üyelerine pay ayrılmayacağı gibi, ortaklara sermaye üzerinden kazanç da verilemez. Ayrılan yedek akçeler, kooperatifin çalışma anında veya dağılmasında ortaklara dağıtılmaz. Bir yıllık çalışma sonucu gelir-gider farkı menfi olduğu takdirde, açık yedek akçelerden ve bunların yeterli olmaması halinde ek ödemelerle veya ortak sermaye payları ile karşılanır. Menfi sonuçlar ortadan kaldırılmadıkça, gelir-gider farkı dağıtımı yapılamaz".

Yine Kooperatifin Fonları başlığı altındaki 46. Maddede ise fonların kullanımına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre "Yatırım ve geliştirme fonu, üretimi ve satışları artırıcı yönde yapılacak yatırımlarda kullanılır. Kooperatifin girdiği birlik, kooperatif menfaati ile ilgili üretim ve satışları artırıcı yönde yatırımlar yapıyorsa, kooperatif genel kurul kararı ile birliğin konu ile ilgili yatırımlarında kullanılmak üzere bu fonun kısmen veya tamamen bu işte kullanılmasını karar altına alabilir. Kooperatifler birliği ve merkez birliğine ayrılan fonun % 5'i birlik hissesi olarak ödenir. % 2'si merkez birliğine gönderilir. Kooperatif bölgesinde birlik yoksa veya birliğe girmemişse yukarıdaki, % 7 miktar kooperatifin yatırım ve geliştirme fonuna eklenir. Kooperatif birliğe ortak olup da, birlik merkez birliğine ortak değilse % 2 merkez birliği hissesi kooperatifin yatırım ve geliştirme fonuna eklenir. Madde 47- Sosyal hizmetler fonu, 45. maddede belirtilen oranda müspet gelir- gider farkından ayrılacak orandan meydana gelir. Madde 48- Sosyal hizmetler fonu, ortakların sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile kooperatif memur ve işçileri için ölüm, sigorta veya yardımlaşma maksadıyla kullanılır. Madde 49- Gerçek ve tüzel kişilerce yatırım ve geliştirme amacı ile yapılacak her türlü yardımlar ve ortakların yatırım için yaptıkları bağışlar, yatırım ve geliştirme fonuna eklenir"

Ana sözleşmede Yedek Akçelerin Kullanılması başlığı altındaki 50 ve 51. Maddelerde ise yedek akçelerin kullanımı açıklanmıştır. "Kanuni yedek akçe ortaklara dağıtılmayıp bilanço sonucunda ortaya çıkacak menfi fiyat farkının kapatılmasında kullanılır. Toplanacak yedek akçe miktarı kooperatif sermayesinin %20'sini geçemez. %20'nin üzerinde olan yedek akçe miktarı yatırım ve geliştirme fonuna eklenir". "Kooperatifin dağıtılmasına karar verildiği zaman yedek akçelerin kooperatifin zararlarının karşılanmasında kullanılan miktardan artan kısmı kooperatifin bağlı olduğu birliğe devredilir. Yahut köyde kurulacak kooperatiflere devredilmek üzere köy sandığına yatırılır".

Her ne kadar kar eden kooperatiflerin yapacağı yatırımlar için bir pay ayrılması öngörülmüş ise de bu zorlayıcı yapı hem kooperatiflerin kaynak kullanımını sağlayacak hem de rakipleri açısından hak kaybı oluşturmayacak bir daha ileri bir çözüm getirilmesi çok yararlı olacaktır. Çünkü bu haliyle kooperatiflerin kaynak kullanmasının sağlanması konusunda büyük bir eksiklik olduğu gözükmektedir.

Kooperatifler için Kaynak Yaratma Mekanizması

Özellikle KVK'nun getirmiş olduğu kısıtlar kooperatifleri ekonomik olarak etkilemektedir. Bu kısıtlar anlamlı gözükmektedir. Çünkü kooperatifler iş dünyasında benzer faaliyet gösteren işletmelerle rekabet etmektedir. Bu işletmeler herhangi bir muafiyete tabi olmadıkları için kooperatiflerin bu tür muafiyetlere sınırsız bir şekilde sahip olması rekabet yapısını bozacaktır.

Öte yandan hem dünyada hem de Türkiye'de çok başarılı kooperatif örnekleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları dünyadaki büyük şirketle arasında yer almaktadır. Türkiye'de de bazı kooperatifler Türkiye'deki ilk 500 içerisinde yer almaktadır[2].

[2] Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, İstanbul Sanayi Odası http://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2016/

Başarılı kooperatifler faaliyet gösterdikleri yörelerde işsizliği azaltabilmek ve daha çok kaynak üretebilmek için yeni yatırımlara ihtiyaç duymaktadır. Bunun dışında gelişen teknoloji ve ihtiyaçlar da yeni yatırımlara ihtiyaç duyurmaktadır. Öte yandan sermaye üzerinden kar dağıtılmaması koşulu nedeniyle kooperatifler kar etmemeye çalışmaktadır. Bu durumda yeni yatırımlar için bankalara kredi başvurduklarında standart belgeleri teslim etmeleri gerekmektedir. Elbette bunlar arasında gösterebilecekleri teminat ve kar eden bir bilanço yer almaktadır. Ancak kooperatifler özellikle ikincisini sağlayamadıkları için kırsal kalkınmaya katkı yapabilme imkanına sahip olamamaktadır.

Bu konuyla ilgili dünyada getirilen en önemli çözümlerden birisi kooperatiflerin kendilerine ait bankasının olmasıdır. Hollanda gibi bazı ülkelerde kooperatif bankaları ülkedeki en büyük bankalar arasında yer almaktadır[3].

Aslında piyasada rekabetçi bir ortamda çalışan kooperatiflerle ilgili ciddi bazı düzenleme ve kurallar vardır. Kooperatifler kar ettiği sürece karlarını yeni yatırım da yapmak üzere yaratılmış fonlara aktaracaklardır. Ancak uygulamada bazı kooperatiflerin bölge birliklerine üye olmaması gibi nedenlerle veya bölge birliklerine aktarılacak payları ödemekten kaçınmak için kooperatifler –en azından kağıt üzerinde- çok fazla kar etme eğiliminde olmamaktadır.

Bu konuya özgün bir öneri getirilebilir. Esas itibariyle bu öneri kooperatiflerin kaynak ihtiyaçlarına yönelik olsa da dolaylı olarak ülkenin tasarruf oranının artmasına da katkı sağlayacaktır.

Kooperatiflerin kaynak kullanımının geliştirilmesi-Bankalarda özel kooperatif hesaplarının açılması[4]

İstekli olan bankalar sadece kooperatif programı kapsamında para yatırabilecekleri kooperatif hesapları oluşturacaklardır. Kooperatifler her bir yıl elde ettikleri cironun örneğin % 5'ini bu hesaba yatıracaktır. Belirli bir yıl bu hesaplardan bu para çekilmeyecektir. Belirli sürenin sonunda kooperatifler yatırmış oldukları paranın belirli bir katını teminatsız ve çok düşük faizle kullanma imkanına sahip olacaklardır. Cironun bir kısmı bankalara aktarılacağı için bu bir yandan piyasa koşullarına uygun ve daha fazla ciro elde etmeye yönelik çabalarını da motive edecektir. Böylece daha fazla ve daha düşük maliyetle üretim yapmalarını da teşvik edecektir.

Kooperatiflerin kaynak kullanımının geliştirilmesinin Tasarruf Oranı üzerindeki etkileri

Bu yapının ülkenin genel ekonomisine de önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu yapı esas itibariyle bireysel emeklilik sistemine benzemektedir. Önce bağlantıların doğru kurulabilmesi için bireysel emeklilik sistemi ile ilgili kısa bir bilgi vermek yararlı olabilir. Bireysel emeklilik sisteminde katılımcılar belirli miktarlarda katılım ile sisteme girmekte ve avantajlı bir şekilde katılımlarını kullanabilmek için belirli bir sürenin geçmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle sistemden çıkışı engellemek için ciddi müeyyideler bulunmaktadır. Bu yapı kişilerin geleceğine yatırım yapmak anlamına gelirken bir yandan da ülkenin ödünç verilebilir fonlarını/tasarruf oranını arttırmaktadır.

Bu çalışmada önerilen kooperatiflerin cirolarından bir kısmının özel banka hesaplarına aktarılması kooperatifler için bir emeklilik sistemine benzemektedir. Çünkü bu sistemde kooperatifler siteme katılmak için yatıracakları parayı belirli bir süre (örneğin 5 yıl) gibi kullanamayacaklardır. Böylece ülkenin ödünç verilebilir fonları artmışına katkı sağlanmış olacaktır. Bunun çok önemli makroekonomik etkileri olacaktır. Bu sistem ile ödünç verilebilir fonlarda bir artış ve dolayısıyla faiz oranlarında bir azalma beklenebilir.

Türkiye'deki kooperatif sayısı ve yaklaşık ciroları dikkate alınınca toplanacak kaynağın çok önemli boyutlara ulaşacağı düşünülmektedir. Şu anda üretim amaçlı kooperatif ve kooperatif birlikleri, üretici birlikleri, üretici merkez birlikleri, ıslah amaçlı üretici birlikleri ve ıslah amaçlı üretici merkez birliklerine ilişkin toplulaştırılmış sayılar Tablo 1'de yer almaktadır.

[3] Exploring the Co-Operative Economy Report 2016

[4] Bu hesaplara zarar etmeyen kooperatiflerin para aktarmaları öngörülmektedir.

Tablo 1 Türlerine Göre Türkiye'deki Üretici Kooperatifler

Türü	Alt Başlık	Üye kooperatif sayısı	Ortak
Tarımsal amaçlı kooperatifler	Tarımsal Kalkınma, Sulama, Su Ürünleri, Pancar Ekicileri, Tarım Kredi, Tarım Satış, Üretim Pazarlama, Yaş, Meyve ve Sebze kooperatifleri	12.404	4.124.809
Kooperatif Bölge Birlikleri	Köy-Koop, Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Çay, Sulama, Su Ürünleri, Pancar Ekicileri, Tarım Kredi, Tarım Satış, Üretim Pazarlama, Yaş Meyve ve Sebze	150	3.717.875
Kooperatif Merkez Birlikleri	Köy-Koop, Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Çay, Sulama, Su Ürünleri, Pancar Ekicileri, Tarım Kredi, Tarım Satış, Üretim Pazarlama, Yaş Meyve ve Sebze	144	2.052.959
Üretici birlikleri	Hayvansal Üretim, Meyve, Sebze ve Süs Bitkileri, Tarla Bitkileri, Su Ürünleri, Organik Ürünler	883	343.937
Üretici Merkez Birlikleri	Süt, Kırmızı Et, Yumurta, Bal, Meyve, Tarla Bitkileri, Su Ürünleri Yetiştiricileri, Deniz Ürünleri Avcıları	8	320.821
Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri	Damızlık Sığır, Damızlık Koyun Keçi, Arı, Damızlık Manda, Tavuk	271	441.571
Islah Amaçlı Yetiştirici Merkez Birlikleri	Damızlık Sığır, Dana Koyun Keçi, Arı, Damızlık Manda	4	437.315
Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler	Bağımsız TSK, Tütün Tarım Satış Kooperatifi, Tüketim Kooperatifi, Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi, Esnaf Sanatkar Kefalet Kooperatifi, Küçük Sanat Kooperatifi, Temin Tevzi Kooperatifi, Turizm Geliştirme Kooperatifi, Üretim Pazarlama Kooperatifi, Tedarik Kefalet Kooperatifi, Yayıncılık Kooperatifi, Hamallar Taşıma Kooperatifi, İşletme Kooperatifi, Sigorta Kooperatifi, Yardımlaşma Kooperatifi, Eğitim Kooperatifi	13.062	1400789
Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler Birlik	Tüketim Kooperatifleri, Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi, Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifi, Küçük Sanat Kooperarifi, Turizm Geliştirme Kooperatifi, Üretim Pazarlama Kooperatifi	122	2286
Gümrük ve Ticaret Bakanlığına Bağlı Kooperatifler Merkez Birlikleri	Tüketim Kooperatifleri, Motorlu Taşıyıcılar Kooperatifi, Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifi	3	
Toplam		27.051	

Tablo 1'den de görüldüğü gibi Türkiye'de 2013-2017 yıllarında yaklaşık olarak 27.051 adet kooperatif bulunmaktadır. Bu kooperatifler, birlik, merkez birlik için çeşitli ortalama ciroları veri alarak önerilen sistemin ne kadarlık bir borç verilebilir fon yaratacağı belirlenebilir.

Tablo 2 Kooperatifler Aracılığıyla Yaratılabilecek Fon (TL)

Kooperatif, Birlik ve Merkez Birlik Sayısı	Ortalama Ciro	Toplam Ciro	Toplam Ciro*0.05	Toplam Ciro*0.1
27.051 adet	500.000	13.525.500.000	676.275.000	1.352.550.000
	1.000.000	27.051.000.000	1.352.550.000	2.705.100.000
	1.500.000	40.576.500.000	2.028.825.000	4.057.650.000
	2.000.000	54.102.000.000	2.705.100.000	5.410.200.000

Kooperatiflerin ortalama cirosu konusunda herhangi bir net bilgi bulunmamakla birlikte, bu konudaki bazı uzmanlar ortalama cironun 2 milyon TL civarında olduğunu düşünmektedir. Böylece kooperatif sayısı veri iken eğer toplam cironun % 5'i özel hesaplara aktarılırsa 2.705.100.000 TL (yaklaşık olarak 773

milyon dolar) ve eğer toplam cironun % 10'u özel hesaplara aktarılırsa 5.410.200.000 TL (yaklaşık olarak 1 milyar 546 milyon dolar) kaynak yaratılmış olacaktır[5].

Bu yaratılan kaynak bireysel emeklilik sistemindeki fonlarla karşılaştırılabilir. Bireysel emeklilik sisteminde yaratılan kaynak yıldan yıla katlanarak artmaktadır. Örneğin sadece 2016 yılında yaratılan kaynak 10 milyar TL olup sistemin başlangıcından 2016 yılı sonuna kadar yaratılan toplam fon miktarı ise yaklaşık olarak 53 milyar TL'dir. Dolayısıyla her ne kadar son yıldaki yaratılan kaynaktan daha az olsa da önceki yıllarda bu sistem uygulansa idi bireysel emeklilik sisteminde daha fazla kaynak yaratılabilecekti.

Eğer 10 yıllık dönem göz önüne alınırsa bu sistem ile yaratılacak kaynakların toplam büyüklüğü çok önemli boyutlara ulaşacağı görülecektir. Bu durumda birinci alternatifte göre 27.051.000.000 TL (yaklaşık olarak 7 milyar 73 milyon dolar) ikinci alternatife göre 55.410.200.000 TL (yaklaşık olarak 15 milyar 466 milyon dolar) kaynak yaratılmış olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Milyonlarca üyeye sahip kooperatifler ve bu kooperatiflerin ekonomik faaliyetlerinin yeterince ilgi görmediği söylenebilir. Kooperatifler çoğu zaman zayıf bir üretim birimi görünümündedir. Öte yandan kooperatiflerden beklenen yararların ortaya çıkabilmesi için bazı konuların netleştirilmesi gerekmektedir. Kooperatiflerin bazı muafiyetlerden yararlanabilmesi için kanun koyucu bir takım kısıtlamalar getirmiştir. Bunlardan birisi de bu muafiyetlerden yararlanabilmesi için kooperatiflerin sermaye üzerinden kar dağıtmaması gereği ve mevzuattan kaynaklanan bir takım sorunlardır. Böyle olunca kooperatifler kar etmeye çalışmamaktadır. Bunun iki temel sonucu vardır. Birincisi günümüzde ticari işletmeleri başarılı olmaya iten temel güdü kardır ve bu güdü ortadan kalkarsa ticari faaliyetin etkin bir şekilde sürdürülmesi zor olur. İkincisi ise kooperatifler yeni yatırım yapabilmek için krediye ihtiyaç duyduklarında kar gözükmeyen mevcut bilançolarıyla kredi için başvuramamaktadır. Böylece kendilerinden beklenen işlevlerden bazılarını gerçekleştirememektedir. Bu çalışmada kooperatiflerin mevcut muafiyetlerinden yararlanırken ticari faaliyetlerini aktif olarak sürdürebilmelerine yönelik bir öneri getirilmiştir. Zarar etmeyen kooperatiflerin bu çalışma kapsamında düşünülmesi daha anlamlı olacaktır. Ayrıca başlangıçta istekli olan kooperatiflerin bu sistem dahil edilmesi ve sisteme dahil olunması için ise bazı teşvik mekanizmalarının uygulanması da yararlı olacaktır.

Buna göre kooperatifler istekli bankalarda açılacak özel hesaplara cirolarının belirli oranlarını her yıl yatıracaklardır (Ayrıca opsiyonel olarak her yıl, belirlenen orandan daha yüksek oranda da para aktarmaları mümkün olabilir). Tıpkı bireysel emeklilik sisteminde olduğu gibi belirli bir süre (5 yıl veya 10 yıl gibi) bu kaynaklara dokunamayacaklardır. Belirli sürenin sonunda ihtiyaç duydukları kaynakları, daha önceden yaratmış oldukları fonlara bağlı olarak teminatsız ve/veya düşük faizlerle kullanma imkanına sahip olacaklardır. Bu kaynak kullanımı kooperatifin tüzel kişiliği için olabileceği gibi ortakların kooperatifçiliğe ilgisini artması için ortaklar nezdinde de olabilir. Bu sistem ayrıca piyasadaki ödünç verilebilir fonlarda da dikkate değer düzeyde artışa neden olacaktır. Bunun ise piyasadaki faiz oranlarında azalma eğilimi yaratabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmadaki projeksiyonlar kooperatifler dikkate alınarak yapılmıştır. Kooperatifler dışında Oda ve Borsalar gibi sivil toplum kuruluşları da sisteme katılabilir. Böylece piyasanın işleyişi açısından büyük bir rahatlık doğacağı düşünülmektedir. Elbette bütün bu sistemin oluşabilmesi için kanuni bir düzenleme yapılmalıdır.

[5] Yukarıdaki dipnotta da belirtildiği gibi bu öneri zarar etmeyen kooperatiflerle için geliştirilmiştir. Dolayısıyla bu hesaplar kooperatiflerin zarar etmediği durum için hesaplanmıştır.

Kaynaklar

Alkan, Y. (2016), Tarım Kooperatiflerinin İstihdam Üzerindeki Etkileri, Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4: 113-131

Ertek, N., Demir, N. ve Aksoy, A. (2016), Sığırcılık İşletmelerinde Kooperatif Üyeliğini Etkileyen Faktörlerin Analizi: TRA Bölgesi Örneği, 30 (1): 38-45

Everest, B. (2015), Tarım Kredi Kooperatiflerinde Ortakların Kooperatifçilik İlkelerini Algılamaları ve Yönetime Katılmalarını Etkileyen Faktörlerin Analizi Üzerine Bir Araştırma: Balıkesir Bölge Birliği Örneği, Ege Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir

Exploring the Co-Operative Economy Report 2016, International Cooperative Alliance, http://monitor.coop/en/download-years-monitor-previous-editions-and-complements

Gümüşoğlu, F. (2012), Kadınların Toplumsal Alanda Güçlenmesine Bir Örnek: "Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi", Kadın Araştırmaları Dergisi, 10: 39-60

Güven, H. S. (1982), Kırsal Yapıda Bir Değişim Aracı Olarak Köy Kalkınma Kooperatifleri, Amme İdaresi Dergisi, 15 (2): 21-62

Koçtürk, O. M. (2006), Türkiye'de Kooperatiflerin Vergilendirilmesi, Yönetim ve Ekonomi, 13 (2): 119-136

Kubaş, A. (1992), Anamur Pamuk, Yer Fıstığı ve Yağlı Tohumlar Satış Kooperatifinin Ekonomik Yapısı ve Kooperatif Ortak İlişkileri, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne

Pınar, H. (2014), Kooperatif Yöneticilerinin Görevden Alınması ve Kooperatiflerde Denetim Sorunu, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 18: 139-174

Serinikli, N. ve Kumkale, İ. (2012), Türkiye'deki Kooperatif Üst Örgütlerinin (Bölge Birliklerinin) Sorunları ve Çözüm Önerileri, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1): 269-290

Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu, İstanbul Sanayi Odası http://www.iso500.org.tr/500-buyuk-sanayi-kurulusu/2016/

Yeşilyurt, M. E., Haşıloğlu, S. B., Aygören, H., Çağlar, A., Karaalp-Orhan, S., Alata, S., Kıyak, B., Akar, D., Çelik, E., Kemik, E. ve Kaptaner, H. (2016), Güney Ege Bölgesi'nde Üretim Odaklı Kooperatiflerin Mevcut Durum Analizi ve Gelişme Stratejileri, Güney Ege Kalkınma Ajansı, Denizli.

En Büyük 100 Firma Kapsamında Dünya Silah Sanayi'ne İlişkin Değerlendirmeler

M. Ensar Yeşilyurt[1] **Filiz Yeşilyurt**[2]

[1] Pamukkale Üniversitesi, meyyurt@pau.edu.tr

[2] Pamukkale Üniversitesi,afiliz@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet: Silah Sanayi sektörü ekonomi de özel bir yere sahip olmuştur. Silah Sanayi nitelikli istihdamına imkân vermesi yanında yeni bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin uygulandığı stratejik bir sektördür. Ayrıca ülkelerin güvenliğinin sağlanması için ihtiyaç duyulan bir sektör olması bu sektörü sıradan bir imalat sanayi sektörünün ötesine taşımaktadır. Ancak rekabet gücü yüksek savunma sanayi firmaları dünyada az sayıda ülkede bulunmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında bu sektördeki rekabetin zor olması ve gerekli olan yatırımların da çok büyük olması da yer almaktadır. Bu sektöre ilişkin bilgilere sınırlı erişim olması nedeniyle bu sektöre ilişkin yapılan araştırmalar da sınırlıdır. Bu çalışmalar arasında Kinsella (2000), Yesilyurt vd. (2014), Dunne ve Smith (2016) yer almaktadır. Bu yapı çerçevesinde bu çalışmada Silah Sanayinde faaliyet gösteren dünyadaki en büyük 100 firmanın temel ekonomik verileri kullanılarak bu sektörün gelişimi tartışılmıştır. Çalışma da 2002-2015 yılları için firmaların faaliyette bulunduğu ülkeler, üretim, çalışan sayısı ve kar verileri kullanılmış ve değerlendirmeler yapılmıştır

Anahtar Kelimeler: Silah Sanayi, Savunma Ekonomisi

Giriş

Silah Sanayi diğer sektörlerden farklı bazı özelliklere sahiptir. Bunlardan birincisi bu sektörün rekabetçilik düzeyinin düşük olmasıdır. Yerel silah üreticilerinin en büyük alıcısı üreticilerin bulunduğu devletlerdir. Başka bir deyişle talep açısından monopson özelliği vardır. Satıcılar açısından ise az sayıda güçlü firma bulunmaktadır. Elbette yabancı ülkelere de mal satılmaktadır ve firmalar ihracat yapabilmek için rekabet etmektedir. Ancak bunlar sınırlı bir talep oluşturmaktadır. Bu yapı silah üreticilerini kamu ile bağlantılı firmalar haline dönüştürmektedir. İkincisi bu sektör en stratejik sektörlerden birisidir. Çünkü ülkeler iç ve dış savunma ihtiyaçlarının giderek artan oranlardaki kısmını yerel tedarikçilerden yapmak istemektedir. Çünkü yabancı ülkelerden sağlanan ürünlere ilişkin kota vb. uygulamalar ülkeleri her an zayıf duruma düşürebilir. Üçüncüsü ise teknoloji üreten/kullanan bir sektör olması nedeniyle yayılma etkileri çok yüksektir. Çok bilinen örnekler arasında internet gelmektedir. İnternet önce askeri amaçlarla kullanılmış olup daha sonra yaygınlaşmıştır. Ayrıca bu sektörde nitelikli işgücünü istihdam edebilme potansiyeli vardır.

Silah sanayine odaklanan çeşitli ülkeleri baz alan (bir kısmı Türkiye ile ilgili) çalışmalarda silah/savunma sanayi gözden geçirilmiş, ekonomi üzerindeki etkileri ve performans analizleri yapılmıştır (Amara 2008, Balakrishnan ve Matthews 2009, Batchelor vd. 2000, Levine vd. 2000, Watkins and Kelley 2001, Karahan 2007, Bayrak vd. 2005, Günlük-Şenesen 1993a, 1993b, 2007, 2009, Kinsella 2000, Yesilyurt vd. 2014, Dunne ve Smith 2016). Bu alandaki çalışmaların nisbi olarak sınırlı olmasının nedenlerinden birisi de veri kısıtıdır. Çünkü ülkeler bu konudaki verileri gizli bilgi kapsamında kabul ettikleri için yayınlamamaktadır. Bu konudaki az sayıdaki kaynaktan birisi de SİPRİ'dir (Stockholm International Peace Research Institute). Bu kurum ayrıca dünyadaki en büyük 100 silah üreticisinin verilerini de yayınlamaktadır. Bu şirketlerin sektördeki önemi büyüktür. Çünkü bu sektörün yönlendirici gücü ve en önemli unsurları büyük şirketlerdir. Hem bu şirketlerle ilgili yeterince çalışma yapılmamış olması hem de bu şirketlerin sektördeki önemi dolayısıyla bu çalışmada da ülke ve yıl kırılımında bu sektörde dünyadaki ilk 100 firmanın yaratmış olduğu ekonomik değerler gözden geçirilecektir.

Veri Seti ve Yöntem

Tablo 1'de 2002-2015 yılları arasında her hangi bir yıl ilk 100 arasına giren firmaların mensubu bulunduğu ülkelerin listesi yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi ilk 100 firma içerisine (her yıl farklı sayıda olsa da) en fazla firma sokan ülke ABD'dir. ABD'nin 93 firması ilk 100 içerisinde yer almıştır. İkinci sırada 26 firma ile Rusya, üçüncü sırada 23 firma ile Fransa, dördüncü sırada ise 22 firma ile İngiltere, beşinci sırada ise 17 firma ile İtalya yer almaktadır. ABD'den sonraki bu dört ülkenin ilk 100'e verdiği firma sayısı 88'dir. Dolayısıyla ABD'nin bu sektördeki ağırlığı açıkça görülmektedir.

Tablo 1 Ülkelere göre ilk 100 Firma Sayısı

Ülke	Kısaltma	Fima sayısı
ABD	(US)	93
Rusya	(RU)	26
Fransa	(FR)	23
İngiltere	(UK)	22
İtalya	(IT)	17
Güney Kore	(SK)	13
Almanya	(DE)	12
Japonya	(JP)	8
Avusturalya	(AU)	7
İsrail	(IL)	7
İsveç	(SE)	6
İspanya	(ES)	5
Trans-Avrupa*	(TA)	4
Kanada	(CA)	3
Hindistan	(IN)	3
Hollanda	(NL)	2
İsviçre	(CH)	2
Türkiye	(TR)	2
Ukrayna	(UK)	2
Belçika	(BE)	1
Brazilya	(BR)	1
Finlandiya	(FI)	1
Kuveyt	(KW)	1
Norveç	(NO)	1
Singapure	(SI)	1
Güney Afrika	(ZA)	1
Batı Avrupa*	(WE)	1

Kaynak: www.sipri.com'dan elde edilen verilerden yazarlar tarafından düzenlenmiştir.

* Çok ülkeleri konsorsiyum

Çeşitli yıllar itibariyle en büyük 100 silah üreticisi firmaya ilişkin yıl ve değişken bazlı tanımlayıcı istatistikler ise Tablo 2'de yer almaktadır. Veriler her yıl için 6 ana grup altında toplanmıştır. Her bir yıl için bir ana gruba ait firma verilerinin ortalaması, verilere ait standart sapma, firma sayısı ve ilgili verilerin toplamı yer almaktadır. İlk iki sırada cari dolar fiyatlarıyla silah satış değerleri ve ikinci sırada ise 2015 reel dolar fiyatlarıyla Silah satış değerleri yer almaktadır. Ortalama ve toplamda hem cari dolar hem de reel dolar fiyatlarıyla artış yaşanmıştır.

Bu ilk 100 şirket silah sektörü dışındaki sektörlerde de faaliyet gösterdikleri için diğer faaliyetlerden de gelir elde etmektedir. Toplam gelirler de dalgalı bir seyir olsa da genel olarak artış eğilimi göstermiştir. Ancak silah satışlarından elde ettikleri gelirdeki artış diğerlerinden elde ettiklerinden daha yüksektir. Zaten bu dördüncü sırada yer alan toplam satışların oranı olarak silah satışlarından da gözükmektedir. Bu kapsama giren şirketler için 2002'lerde bu oran ortalamada yaklaşık olarak % 52 iken 2015 yılında yaklaşık olarak % 58'e çıkmıştır. Beşinci sırada ise toplam kar başlığı yer almaktadır. Toplamda kar da hızla artmıştır. 2002-2015 yılları arasında kar (2014 yılına göre azalmış olsa da) yaklaşık olarak 2.13 kat

artmıştır. Toplam istihdam da 2014 yılına kadar artış eğilimi göstermiş iken, 2015 yılında bir önceki yıla göre gerileme göstermiştir.

Çalışmada veriler değerlendirilerek sonuçların çıkartılması yanında en büyük 100 silah üreticisi firmanın toplulaştırılmış ekonomik değerleri (satış vb.) her birisi kendi içerisinde ele alınarak Herfindahl Endeksi hesaplanmıştır. Böylece bu firmalar özelinde ülke bazlı bir yoğunlaşma olup olmadığı incelenmiştir.

Herfindahl Endeksinin (HE) formülü ve sembollerin tanımları bu çalışmadaki örnek için aşağıdaki gibidir:

$$\sum_{i=1}^{n} s_i^2$$

n en büyük 100 silah üreticisi firmanın bulunduğu ülkeleri, *s* ise her bir ülkedeki ekonomik değerin (satış vb.) bütün ülkelerin toplam değeri içerisindeki oransal payını göstermektedir.

Tablo 2 En Büyük 100 Silah Üreticisi Şirket için Tanımlayıcı İstatistikler

		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Genel Toplam
Silah satışı (Milyon Dolar)	**Ortalama**	1.910	2.213	2.592	2.789	3.011	3.247	3.657	3.885	3.982	3.852	3.783	3.772	3.686	3.647	3.302
	Standart sapma	3.848	4.290	4.852	5.142	5.448	5.852	6.167	6.502	6.531	6.033	5.799	5.696	5.596	5.805	5.617
	Firma Sayısı	112	117	116	114	114	115	122	118	119	124	123	124	122	110	1.650
	Toplam	213.920	258.900	300.650	317.970	343.200	373.450	446.210	458.470	473.870	477.650	465.350	467.670	449.640	401.115	5.448.065
Silah satışı (2015 fiyatlarıyla) (Milyon Dolar)	**Ortalama**	2.590	2.803	3.095	3.235	3.387	3.446	3.710	4.078	4.086	3.744	3.634	3.537	3.422	3.631	3.464
	Standart sapma	5.093	5.483	5.953	6.097	6.258	6.406	6.542	7.150	7.077	6.273	5.942	5.727	5.502	5.787	6.111
	Firma Sayısı	112	117	116	114	114	115	122	118	119	124	123	124	122	110	1.650
	Toplam	290.103	327.913	359.008	368.842	386.107	396.332	452.606	481.256	486.257	464.255	446.987	438.591	417.438	395.782	5.711.477
Toplam satışlar (Milyon Dolar)	**Ortalama**	10.760	8.626	9.356	10.525	9.479	10.741	12.288	11.352	11.737	11.912	12.758	12.458	12.217	11.657	11.169
	Standart sapma	26.860	20.905	21.994	24.176	18.484	21.655	25.025	21.382	21.447	21.693	23.267	21.619	21.955	20.592	22.245
	Firma Sayısı	112	117	116	114	114	115	122	118	119	124	123	124	122	110	1.650
	Toplam	1.151.294	966.133	1.075.990	1.178.826	1.052.144	1.202.976	1.474.532	1.328.214	1.373.189	1.441.380	1.556.470	1.532.273	1.478.289	1.258.989	18.070.699
Toplam satışların oranı olarak silah satışları	**Ortalama**	52	58	57	57	55	56	58	58	57	60	57	58	59	58	57
	Standart sapma	31	31	30	30	31	31	32	31	31	31	31	32	32	32	31
	Firma Sayısı	112	117	116	114	114	115	122	118	119	124	123	124	122	110	1.650
	Toplam															
Toplam kar (Milyon Dolar)	**Ortalama**	235	300	406	555	619	737	654	574	662	602	762	699	805	501	584
	Standart sapma	1.632	1.620	1.836	1.775	2.181	2.384	2.057	2.138	1.572	1.877	1.997	1.589	1.999	1.442	1.885
	Firma Sayısı	112	117	116	114	114	115	122	118	119	124	123	124	122	110	1.650
	Toplam	22.083	27.889	39.017	52.719	60.082	70.061	68.635	60.241	67.559	64.426	83.068	75.491	72.487	42.095	805.853
Toplam çalışanlar	**Ortalama**	41.383	37.246	36.786	40.062	36.549	37.782	39.324	41.038	40.741	40.288	43.587	42.985	45.800	42.123	40.341
	Standart sapma	63.514	59.543	60.714	63.245	51.401	54.722	59.425	55.435	54.776	56.581	59.823	59.425	61.493	58.549	58.292
	Firma Sayısı	112	117	116	114	114	115	122	118	119	124	123	124	122	110	1.650
	Toplam	3.972.800	3.985.340	3.862.580	4.246.550	3.947.250	4.042.700	4.404.240	4.473.170	4.399.980	4.512.280	4.576.650	4.642.350	4.534.230	3.580.461	59.180.581

Kaynak: www.sipri.com'dan elde edilen verilerden yazarlar tarafından düzenlenmiştir.

Ülke ve Yıl Kırılımlı Silah Sektörünün Değerlendirilmesi

Veri kısmında da belirtildiği gibi bu sektörde ve özellikle en büyük firma arasında ABD'nin çok büyük bir ağırlığı vardır. Başka bir deyişle ABD orijinli firmaların sayısı (93 adet) ABD'den sonraki en fazla firmayı barındıran ülkelerdeki toplam firma sayısından (88 adet) daha fazladır. Aynı zamanda en az firma içeren 22 ülkedeki firma sayısından (84 adet) daha fazladır.

Ayrıca bu ülkelerden ABD, Almanya, Avusturalya, Fransa, Hindistan, İngiltere, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya, Rusya, Singapur ve Trans Avrupa bütün yıllarda ilk 100 içerisine firma sokmuştur. 2002-2015 yılları arasında Güney Afrika, İspanya ve Kanada'da bulunan firmaların cari dolar fiyatlarıyla satışlarında bir gerileme yaşanmıştır. Türkiye'den ilk defa 2010 yılında bir firma en büyük 100 firma arasına girmiştir. 2010 ile 2015 yılları arasında ise ilk 100 arasına giren firmaların satışlarında 1.130 milyar dolarlık bir artış olmuştur. ABD'nin 2002-2015 yılları arasında satışlarındaki artış diğer ülkelerdeki firmaların satışlarını toplamına yakındır.

Satışların reel değerleri daha sağlıklı bir bakış açısı sağlayabilir. Bu ülkelerden Afrika, Almanya, Fransa, Güney, İspanya ve Kanada'nın satışlarında bir gerileme yaşanmıştır. Türkiye'den ilk defa 2010 yılında bir firma en büyük 100 firma arasına girmiştir. 2010 ile 2015 yılları arasında ise ilk 100 arasına giren firmaların satışlarında 1.102 milyar dolarlık bir artış olmuştur. ABD'nin 2002-2015 yılları arasında satışlarındaki artış diğer ülkelerdeki firmaların satışlarının toplamından daha fazladır.

En büyük 100 firmanın diğer sektörleri de kapsayan toplam satışları dikkate alınarak bir değerlendirme yapılabilir. Yine 2002-2015 yıllarında en az bir firmanın yer aldığı ülkelerden Almanya, Güney Afrika, İspanya, İtalya ve Japonya'daki firmaların toplam satışlarında bir gerileme olmuştur. Özellikle Almanya'daki firmalardaki gerileme dikkat çekicidir. Almanya'daki toplam gerileme ABD'deki toplam artışa yakındır. Türkiye orijinli firmaların 2010-2015 yılları arasında toplam satışlarındaki değişme ise 1.265 milyar dolardır.

2002-2015 yılları arasında ilk 100 firma içerisinde temsilcisi bulunan ülkelerden Almanya, Avusturalya, Fransa, Hindistan, İsveç, İtalya ve Japonya'nın silah satışlarından elde ettiği gelirin toplam gelir içerisindeki payı artmıştır. İsrail ve ABD'nin silah satışlarından elde ettiği gelirin toplam gelir içerisindeki payı hemen hemen aynı kalmıştır. Öte yandan Rusya, Singapur, İspanya ve İngiltere orijinli firmaların silah üretiminden elde ettiği gelir toplam satışlardan elde ettiği gelirdeki payı azalmıştır. Yine Türkiye orijinli firmaların silah satışından elde ettiği gelirin toplam gelir içerisindeki payında gerileme olmuştur.

ABD, Fransa, Hindistan, İngiltere, İspanya, İsrail, İsveç, İtalya, Japonya, Singapur'un karlarında bir artış olurken, Almanya ve Rusya'nın karlarında bir azalma olmuştur. Türkiye orijinli firmaların karlarında ise 82 milyon dolarlık bir azalma yaşanmıştır. En fazla kar artışı ABD orijinli firmalarda olmuştur.

Almanya, Avusturalya, Fransa, Hindistan, İspanya, İsrail, İsviçre, İtalya ve Japonya orijinli firmalar toplam istihdam da azalma yaşamışlardır. Öte yandan Rusya, Singapur, İsveç, İngiltere ve ABD orijinli firmalarda genel olarak bir istihdam artışı yaşanmıştır. Türkiye'de ise 2010-2015 yılları arasında 6260 adet bir istihdam artışı yaşanmıştır. 2015 yılında en büyük 100 firmanın sahip olduğu istihdam 3.580.410 olup bu firmaların büyüklüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Bu şekilde başlangıç ve bitiş yılları arasındaki farklar sektördeki ilk 100 firmanın yapısını anlamak açısından yeterli olmayabilir. Öte yandan ABD'nin zaten hakim konumu ve bu firmalar aracılığıyla yaratmış olduğu ekonomik değere oransal değişim açısından değil mutlak değerler açısından bakıldığında gelişmeler eksik yorumlanmış olur. Bu nedenle her bir ülkenin ilk 100'e vermiş olduğu firmaların yaratmış olduğu ekonomiler açısından yıllar bazında Herfindahl Endeksi hesaplanmıştır. Tablo 3'de sadece HE ve ABD'nin endekse katkı yaptığı değerler verilmiştir. HE satış, reel satış, kar ve istihdama göre hesaplanmıştır.

Satış açısından bakıldığında HE istikrarlı bir şekilde azalmıştır. 2002'deki değer 4.287 iken 2015 yılındaki değer 3.486'dır. ABD'nin payı da 4.077'den 3.248'e yükselmiştir.

Reel satışlar açısından da benzer bir eğilim vardır. 2002 yılındaki HE değeri 4.070 iken 2015 yılında 3.734'e düşmüştür. Benzer şekilde ABD'nin payı 3.847'den 3.517'ye düşmüştür.

Kar baz alındığında 2002'de HE 9.995 olup ABD'nin katkısı 9.477'dir. 2015 yılında ise HE 5.414 ABD'nin katkısı 5.151'dir.

İstihdam açısından ise 2002 yılında HE 2604 iken 2015 yılında 3.854'e yükselmiştir. ABD'nin payı ise 2.116'dan 3.629'a yükselmiştir.

Tablo 3 Çeşitli Değişkenler Açısından Herfindahl Endeksi ve ABD'nin Endeksteki Payı

Satış		Reel Satış		Kar		İstihdam	
ABD	Toplam	ABD	Toplam	ABD	Toplam	ABD	Toplam
4.077	4.287	3.849	4.070	9.477	9.995	2.116	2.604
3.854	4.077	3.988	4.192	7.150	7.183	2.360	2.776
3.918	4.144	4.314	4.497	5.759	6.034	2.503	2.934
3.752	4.011	4.107	4.323	4.861	5.033	2.235	2.699
3.784	4.025	4.133	4.334	5.673	5.770	2.893	3.150
3.519	3.792	4.082	4.289	5.131	5.268	2.721	2.999
3.439	3.688	4.051	4.251	5.881	6.009	3.056	3.284
3.589	3.827	3.976	4.198	7.663	7.780	2.725	3.019
3.457	3.692	3.879	4.097	6.063	6.135	2.975	3.256
3.144	3.400	3.695	3.925	6.977	7.209	2.685	2.965
3.043	3.306	3.515	3.748	4.296	4.493	2.651	2.953
2.805	3.110	3.301	3.563	4.816	5.199	2.129	2.716
2.872	3.187	3.340	3.596	5.850	6.084	2.156	2.820
3.248	3.486	3.517	3.734	5.151	5.414	3.629	3.854

Sonuç

2002-2015 dönemi dikkate alındığında silah sanayinin en önemli parçası olan dünyadaki en büyük 100 silah üreticisi firmalar açısından dikkat çeken noktalar yanında önemli gelişme ve değişimler göze çarpmaktadır. Öncelikle bu üreticiler çok büyük bir istihdam yaratmaktadır. Bu sektörün sahip olduğu teknoloji seviyesi ve bunlardan beklenen yenilik ihtiyacı dikkate alınınca bu istihdamın büyük bir kısmı üst düzey bilgi seviyesine sahip nitelikli işgücünü oluşturmaktadır. Bu yönüyle büyük dışsallığa sahip olduğu söylenebilir.

Sektörde bazı ülke orijinli şirketlerde önemli ilerlemeler yaşanırken bazı ülkelerin şirketlerinde gerilemeler gözlenmiştir. ABD orijinli şirketler bu sektörde giderek daha büyük bir güce sahip olmaktadır. ABD şirketlerinin satışları, karı ve istihdamı artmaktadır. Almanya, İspanya gibi Avrupa ülkelerindeki firmalar ise neredeyse bütün değişkenler açısından gerilemektedir. Ancak bu durum birazda ABD'nin sektöre hakim olması ve değişkenlerin mutlak değerlerinin büyük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu yapıya farklı bir açıdan bakabilmek amacıyla en büyük 100 silah üreticisinin bulunduğu ülkenin Satış, Reel Satış, Kar ve İstihdam açısından Hefindahl Endeksi hesaplanmıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için bu 100 firmanın ülkelere göre toplulaştırılmış değerleri kullanılmıştır. Satış ve Kar değişkenlerine göre HE genel olarak azalma eğiliminde iken Reel Satış ve İstihdam'da önce bir artış daha sonra azalma eğilimi gözlenmiştir. Bu iki değişkende 2015 yılında yine bir yükselme olmuştur. ABD'nin bu endeksteki payı da endeks ile paralellik göstermiştir.

Kaynaklar

Amara, J. (2008), Military Industrialization and Economic Development: Jordan's Defense Industry, Review of Financial Economics, 17: 130–145

Balakrishnan, K. and Matthews, R. (2009), The Role of Offsets In Malaysian Defence Industrialisation, Defence and Peace Economics, 20, (4): 341-358

Batchelor, P., Dunne, P. and Parsa, S. (2000), Corporate Performance and Military Production in South Africa, Defence and Peace Economics, 11 (4): 615 — 641

Bayrak, R., Bakırcı, F. ve Sarıkaya, M. (2015), Savunma Sanayinde VZA Yöntemiyle Etkinlik Analizi, Girisimcilik ve Kalkinma Dergisi, 10 (2): 26-50.

Dunne, J. P. ve Smith, R. (2016), The Evolution of Concentration in the Arms Market, The Economics of Peace and Security Journal 11 (1): 12-17

Günlük-Şenesen G. (1993), Turkey: The Arms Industry Modernization Programme, in: Arms Industry Limited, WULF, H., Eds., OUP, Oxford, 251-267

Günlük-Şenesen G. (1993) An Overview Of The Arms Industry Modernization Programme In Turkey, in: SIPRI Yearbook 1993, World Armaments and Disarmament, SIPRI, Eds., OUP, Oxford, 521-532

Günlük-Şenesen G. (2009), Assessing The Role of Arms Production In The Economy: The Case Of Turkey, in: New Technologies, Networks and Governance Structures, Prinz, A., Steenge, A.E., Isegrei, N, Eds., LIT Verlag, Münster,31-52

Günlük-Şenesen, G. (2007), Yerli Silah Sanayiinin Kurulmasının Ekonomiye Olası Etkileri, http://arsiv.mmo.org.tr/pdf/10642.pdf

Karahan, H (2007), Türk Savunma Sanayinin Ekonomik Etkileri ve Savunma Harcamaları-Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Modellenmesi, T.C. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Kinsella, D. (2000), Arms Production in the Third Tier: An Analysis of Opportunity and Wllingness, International Interactions 26 (3): 253-286

Levine, P., Mouzakis, F. and Smith, R. (2000) Arms Export Controls and Emerging Domestic Producers, Defence and Peace Economics, 11: 3, 505-531

Watkins, T. A. and Kelley, M. R. (2001) Manufacturing Scale, Lot Sizes and Product Complexity in Defense and Commercial Manufacturing, Defence and Peace Economics, 12: 3, 229 — 247

Yesilyurt F., Guloglu B., Yesilyurt M. E. and Sezgin Ş. (2014), The Determinants of Arms Production, Defence and Peace Economics, 25 (2): 205-211

Ekler

Ek 1 Silah Satışları (Cari, Milyon Dolar)

		AU	BE	BR	CA	FI	FR	DE	IN	IL	IT	JP	KW	NO	PL
2002	Ortalama	330			645		1.596	781	693	708	1.204	932		330	
	Std. Sap				361		1.992	414	407	382	1.410	923			
	Adet	1			2		9	7	3	5	5	6		1	
2003	Ortalama	395			450		1.915	985	807	865	1.763	1.158		430	
	Std. Sap	35					2.218	558	446	351	2.358	844			
	Adet	2			1		11	8	3	4	4	5		1	
2004	Ortalama	440			460		2.683	929	940	1.023	2.176	1.182			
	Std. Sap	0					2.639	507	342	313	3.239	707			
	Adet	2			1		8	8	3	3	5	6			
2005	Ortalama	500					2.782	943	1.033	1.107	2.143	1.168			660
	Std. Sap	0					2.444	477	448	372	3.016	635			
	Adet	2					9	6	3	3	7	5			1
2006	Ortalama	520			660		2.879	1.196	1.167	1.367	2.440	1.204			820
	Std. Sap	14			226		2.391	486	458	401	3.162	683			
	Adet	2			2		8	5	3	3	6	5			1
2007	Ortalama	585			570	640	3.326	1.482	1.363	1.670	1.703	1.198		540	870
	Std. Sap	64					2.609	695	455	460	2.887	1.060			
	Adet	2			1	1	9	5	3	3	10	4		1	1
2008	Ortalama	860			680	670	2.900	1.608	1.457	1.725	2.413	1.953	2.560	740	1.100
	Std. Sap	325					2.803	785	513	846	4.107	1.304			
	Adet	2			1	1	11	5	3	4	9	4	1	1	1
2009	Ortalama	1.090			710	660	3.090	1.612	1.593	1.755	3.001	2.000	2.490	1.090	770
	Std. Sap						2.611	749	631	831	4.598	1.529			
	Adet	1			1	1	11	5	3	4	7	4	1	1	1
2010	Ortalama	1.030		670	840		3.194	1.670	1.983	2.220	3.627	1.847	1.310	1.500	880
	Std. Sap	495					2.500	696	864	383	5.349	1.396			
	Adet	2		1	1		11	4	3	3	6	6	1	1	1
2011	Ortalama	1.153		860	900	770	3.464	1.828	2.077	1.990	3.165	2.072		1.440	830
	Std. Sap	613					2.592	895	1.011	829	4.688	927			
	Adet	3		1	1	1	9	4	3	4	8	5		1	1
2012	Ortalama	1.108		1.060	840	890	3.091	1.578	1.843	2.330	2.688	2.184		1.180	820
	Std. Sap	437					2.472	998	771	556	4.041	560			
	Adet	4		1	1	1	10	4	3	3	8	5		1	1
2013	Ortalama	960		1.210	800	1.000	3.470	1.613	1.703	2.503	3.820	1.770		1.080	
	Std. Sap	99					2.816	929	752	437	3.815	1.113			
	Adet	2		1	1	1	10	4	3	3	5	5		1	
2014	Ortalama	1.080		1.460	780	800	3.763	2.073	1.680	2.563	3.944	1.846		920	1.460
	Std. Sap	226					2.807	1.035	705	489	3.758	1.240			
	Adet	2		1	1	1	6	3	3	3	5	5		1	1
2015	Ortalama	980	660	810	760		3.562	1.867	1.833	2.570	3.436	2.053		730	1.190
	Std. Sap						2.616	1.015	727	518	3.334	1.062			
	Adet	1	1	1	1		6	3	3	3	5	3		1	1

Ek 1 (Devam) Silah Satışları (Cari, Dolar, milyon)															
Arms sales		RU	SG	ZA	SK	ES	SE	CH	T-E	TR	UA	UK	US	W-E	TOPLAM
2002	Ortalama	563	830	320	515	375	1.310	470	3.660			2.003	2.906		1.910
	Std. Sap	276			134	21			2.786			3.872	5.340		3.848
	Adet	4	1	1	2	2	1	1	2			12	47		112
2003	Ortalama	682	890	450	500	670	833	620	5.360			2.268	3.349		2.213
	Std. Sap	428			57	226	751		3.748			4.316	5.974		4.290
	Adet	6	1	1	2	2	3	1	2			12	48		117
2004	Ortalama	920	850	440	455	850	790	620	6.660			2.808	3.690		2.592
	Std. Sap	490			7	339	760		3.974			5.425	6.417		4.852
	Adet	4	1	1	2	2	4	1	2			12	51		116
2005	Ortalama	730	920		497	707	2.110	590	6.830			2.948	4.058		2.789
	Std. Sap	429			51	247			3.889			6.151	6.794		5.142
	Adet	6	1		3	3	1	1	2			13	48		114
2006	Ortalama	756	880		530	935	2.250	540	8.370			3.388	4.492		3.011
	Std. Sap	489			43	276			5.982			6.588	7.239		5.448
	Adet	8	1		5	2	1	1	2			12	47		114
2007	Ortalama	1.406	1.100		703	960	2.770	580	8.595			4.202	4.615		3.247
	Std. Sap	870			61	393			6.357			8.581	7.512		5.852
	Adet	5	1		3	3	1	1	2			11	48		115
2008	Ortalama	1.837	1.280		760	1.177	1.835	760	10.925			4.238	5.340		3.657
	Std. Sap	1.366			14	634	1.648		9.864			8.943	7.809		6.167
	Adet	7	1		2	3	2	1	2			12	49		122
2009	Ortalama	1.429	1.450		840	1.460	2.640	730	9.770			4.240	5.844		3.885
	Std. Sap	896			127	735			8.712			8.965	8.441		6.502
	Adet	10	1		2	2	1	1	2			12	47		118
2010	Ortalama	1.821	1.800		857	2.010	2.780	830	10.035	760		4.988	5.805		3.982
	Std. Sap	1.170			139				8.945			9.858	8.447		6.531
	Adet	11	1		3	1	1	1	2	1		10	48		119
2011	Ortalama	2.127	1.950		867	1.650	3.080	1.040	10.285	850	1.340	3.865	6.087		3.852
	Std. Sap	1.333			123				8.648			7.369	8.231		6.033
	Adet	11	1		6	1	1	1	2	1	1	14	44		124
2012	Ortalama	2.508	1.890		987	1.130	2.900	930	8.560	860	1.520	3.794	5.834		3.783
	Std. Sap	1.598			121				6.060			7.001	8.032		5.799
	Adet	12	1		3	1	1	1	3	1	1	13	44		123
2013	Ortalama	2.564	2.010		1.098	900	1.950	830	8.737	1.110	1.295	3.646	5.760	820	3.772
	Std. Sap	2.132			215		1.414		6.251		686	6.797	7.950		5.696
	Adet	15	1		4	1	2	1	3	1	2	14	43	1	124
2014	Ortalama	2.485	2.010		1.118		2.710	900	8.835	990	840	4.052	5.477	820	3.686
	Std. Sap	2.155			166			85	7.997	198		6.959	7.788		5.596
	Adet	20	1		4		1	2	2	2	1	12	44	1	122
2015	Ortalama	2.454	1.660		1.099		2.640	845	8.040	945	870	4.382	5.316		3.647
	Std. Sap	1.807			422			35	6.817	78		8.051	7.922		5.805
	Adet	13	1		7		1	2	2	2	1	9	43		110

Ek 2 Silah Satışları (2015 fiyatlarıyla Dolar, milyon)															
		AU	BE	BR	CA	FI	FR	DE	IN	IL	IT	JP	KW	NO	PL
2002	Ortalama	639			1.002		2.271	1.110	1.323	1.065	1.794	995		415	
	Std. Sap				560		2.835	588	777	575	2.100	985			
	Adet	1			2		9	7	3	5	5	6		1	
2003	Ortalama	624			607		2.226	1.155	1.421	1.243	2.133	1.141		468	
	Std. Sap	56					2.578	655	786	504	2.854	832			
	Adet	2			1		11	8	3	4	4	5		1	
2004	Ortalama	599			566		2.775	974	1.553	1.453	2.341	1.087			
	Std. Sap	0					2.730	531	565	445	3.485	650			
	Adet	2			1		8	8	3	3	5	6			
2005	Ortalama	638					2.825	973	1.593	1.552	2.257	1.097			706
	Std. Sap	0					2.481	492	690	521	3.177	596			
	Adet	2					9	6	3	3	7	5			1
2006	Ortalama	650			679		2.849	1.203	1.741	1.864	2.496	1.191			832
	Std. Sap	17			233		2.367	489	683	547	3.235	676			
	Adet	2			2		8	5	3	3	6	5			1
2007	Ortalama	643			544	594	2.973	1.336	1.746	2.089	1.568	1.198		463	769
	Std. Sap	70					2.333	627	583	575	2.658	1.061			
	Adet	2			1	1	9	5	3	3	10	4		1	1
2008	Ortalama	904			629	559	2.356	1.320	1.811	1.802	2.009	1.692	2.954	588	810
	Std. Sap	342					2.277	644	638	884	3.418	1.130			
	Adet	2			1	1	11	5	3	4	9	4	1	1	1
2009	Ortalama	1.210			702	580	2.644	1.391	1.988	1.945	2.615	1.590	2.941	945	708
	Std. Sap						2.235	647	787	921	4.005	1.216			
	Adet	1			1	1	11	5	3	4	7	4	1	1	1
2010	Ortalama	945		490	735		2.824	1.495	2.087	2.278	3.263	1.387	1.474	1.221	761
	Std. Sap	454					2.210	623	909	393	4.813	1.049			
	Adet	2		1	1		11	4	3	3	6	6	1	1	1
2011	Ortalama	911		561	735	646	2.858	1.527	2.049	1.889	2.673	1.419		1.073	677
	Std. Sap	484					2.138	748	997	787	3.899	635			
	Adet	3		1	1	1	9	4	3	4	8	5		1	1
2012	Ortalama	857		766	683	786	2.706	1.398	1.905	2.343	2.355	1.496		906	709
	Std. Sap	338					2.164	884	797	559	3.541	384			
	Adet	4		1	1	1	10	4	3	3	8	5		1	1
2013	Ortalama	777		909	664	842	2.914	1.362	1.741	2.322	3.200	1.478		820	
	Std. Sap	80					2.365	785	768	405	3.196	930			
	Adet	2		1	1	1	10	4	3	3	5	5		1	
2014	Ortalama	914		1.127	682	668	3.148	1.738	1.677	2.345	3.299	1.628		735	1.210
	Std. Sap	191					2.348	868	704	447	3.144	1.094			
	Adet	2		1	1	1	6	3	3	3	5	5		1	1
2015	Ortalama	1.049	370	1.127	682		3.148	1.738	1.677	2.345	3.299	2.070		735	1.210
	Std. Sap						2.348	868	704	447	3.144	1.287			
	Adet	1	1	1	1		6	3	3	3	5	3		1	1

Ek 2 (Devam) Silah Satışları (2015 fiyatlarıyla Dolar, milyon)															
		RU	SG	ZA	SK	ES	SE	CH	T-E	TR	UA	UK	US	W-E	TOPLAM
2002	Ortalama	1.013	1.427	533	800	581	1.737	801	5.206			2.741	3.829		2.590
	Std. Sap	498			209	33			3.962			5.298	7.036		5.093
	Adet	4	1	1	2	2	1	1	2			12	47		112
2003	Ortalama	1.058	1.481	508	715	840	900	908	6.258			2.811	4.314		2.803
	Std. Sap	664			81	284	811		4.376			5.349	7.697		5.483
	Adet	6	1	1	2	2	3	1	2			12	48		117
2004	Ortalama	1.209	1.350	419	603	940	773	831	6.937			3.061	4.623		3.095
	Std. Sap	644			9	375	743		4.139			5.916	8.055		5.953
	Adet	4	1	1	2	2	4	1	2			12	51		116
2005	Ortalama	836	1.433		573	755	2.089	783	6.988			3.172	4.924		3.235
	Std. Sap	491			59	264			3.979			6.618	8.245		6.097
	Adet	6	1		3	3	1	1	2			13	48		114
2006	Ortalama	759	1.295		558	956	2.170	714	8.353			3.515	5.281		3.387
	Std. Sap	490			45	282			5.970			6.845	8.511		6.258
	Adet	8	1		5	2	1	1	2			12	47		114
2007	Ortalama	1.218	1.504		703	875	2.394	729	7.716			3.923	5.275		3.446
	Std. Sap	754			61	358			5.707			8.013	8.587		6.406
	Adet	5	1		3	3	1	1	2			11	48		115
2008	Ortalama	1.354	1.542		860	963	1.495	841	8.921			4.156	5.879		3.710
	Std. Sap	1.007			16	519	1.342		8.055			8.772	8.597		6.542
	Adet	7	1		2	3	2	1	2			12	49		122
2009	Ortalama	1.205	1.785		1.072	1.264	2.510	816	8.396			4.804	6.456		4.078
	Std. Sap	755			162	637			7.486			10.157	9.325		7.150
	Adet	10	1		2	2	1	1	2			12	47		118
2010	Ortalama	1.375	2.021		961	1.793	2.461	883	8.927	613		5.516	6.309		4.086
	Std. Sap	883			156				7.958			10.902	9.181		7.077
	Adet	11	1		3	1	1	1	2	1		10	48		119
2011	Ortalama	1.433	1.919		897	1.359	2.386	940	8.539	718	818	3.945	6.414		3.744
	Std. Sap	898			127				7.179			7.522	8.673		6.273
	Adet	11	1		6	1	1	1	2	1	1	14	44		124
2012	Ortalama	1.688	1.768		1.015	983	2.323	894	7.539	715	925	3.807	6.022		3.634
	Std. Sap	1.076			124				5.338			7.055	8.291		5.942
	Adet	12	1		3	1	1	1	3	1	1	13	44		123
2013	Ortalama	1.668	1.839		1.083	747	1.503	790	7.359	911	791	3.617	5.860	691	3.537
	Std. Sap	1.388			212		1.090		5.266		419	6.744	8.088		5.727
	Adet	15	1		4	1	2	1	3	1	2	14	43	1	124
2014	Ortalama	1.808	1.843		1.048		2.203	847	7.398	858	680	3.764	5.483	687	3.422
	Std. Sap	1.568			156			80	6.696	172		6.465	7.797		5.502
	Adet	20	1		4		1	2	2	2	1	12	44	1	122
2015	Ortalama	2.301	1.843		834		2.203	847	7.398	858	680	4.261	5.588		3.631
	Std. Sap	1.754			301			80	6.696	172		7.515	7.980		5.787
	Adet	13	1		7		1	2	2	2	1	9	42		109

Ek 3 Toplam Satışlar (Dolar, milyon)															
		AU	BE	BR	CA	FI	FR	DE	IN	IL	IT	JP	KW	NO	PL
2002	Ortalama	394			720		4.150	26.111	832	889	12.896	24.698		874	
	Std. Sap						3.254	51.122	443	694	22.222	14.331			
	Adet	1			1		9	7	3	5	5	6		1	
2003	Ortalama	517			780		3.453	25.937	936	1.028	3.692	22.078		939	
	Std. Sap	77					3.431	53.495	410	585	4.108	13.876			
	Adet	2			1		11	8	3	4	4	5		1	
2004	Ortalama	576			758		4.992	29.824	1.025	1.264	3.649	20.256			
	Std. Sap	99					3.859	61.471	329	685	4.524	15.638			
	Adet	2			1		8	8	3	3	5	6			
2005	Ortalama	667					5.333	41.396	1.192	1.419	3.640	34.273			764
	Std. Sap	156					4.455	73.742	381	806	4.769	17.399			
	Adet	2					9	6	3	3	7	5			1
2006	Ortalama	689			1.102		5.670	14.127	1.319	1.779	4.531	24.984			985
	Std. Sap	91					4.807	25.184	425	933	5.524	13.576			
	Adet	2			1		8	5	3	3	6	5			1
2007	Ortalama	737			1.325	740	6.752	16.933	1.586	2.195	12.662	28.388		1.417	1.074
	Std. Sap						5.824	30.128	551	1.064	24.527	11.535			
	Adet	1			1	1	9	5	3	3	10	4		1	1
2008	Ortalama	1.013			1.558	783	6.639	18.609	1.703	2.104	15.873	30.464	6.825	1.960	1.352
	Std. Sap	110					6.376	33.352	661	1.287	27.887	12.152			
	Adet	2			1	1	11	5	3	4	9	4	1	1	1
2009	Ortalama	7.280			1.335	750	5.998	13.898	1.748	2.024	5.942	29.526	5.920	2.197	856
	Std. Sap						5.466	23.750	646	1.031	8.649	11.674			
	Adet	1			1	1	11	5	3	4	7	4	1	1	1
2010	Ortalama	1.029		5.363	1.582		6.746	16.759	2.184	2.523	6.350	23.294	5.596	2.564	1.039
	Std. Sap	491					5.292	26.502	849	673	9.153	15.529			
	Adet	2		1	1		11	4	3	3	6	6	1	1	1
2011	Ortalama	1.157		5.893	1.840	860	7.371	19.955	2.307	2.271	5.181	30.130		2.699	972
	Std. Sap	607					5.958	32.255	960	1.092	7.800	13.595			
	Adet	3		1	1	1	9	4	3	4	8	5		1	1
2012	Ortalama	1.214		6.237	2.107	981	7.159	17.796	2.016	2.658	19.163	30.083		2.690	1.031
	Std. Sap	497					6.080	28.522	802	833	36.590	13.339			
	Adet	4		1	1	1	10	4	3	3	8	5		1	1
2013	Ortalama	985		6.324	2.053	1.096	7.821	15.904	1.851	2.893	7.762	26.920		2.778	
	Std. Sap	140					6.443	24.697	766	802	7.637	12.574			
	Adet	2		1	1	1	10	4	3	3	5	5		1	
2014	Ortalama	1.100		6.348	2.031	907	8.948	20.671	1.842	2.984	7.595	26.793		2.635	1.615
	Std. Sap	243					7.824	29.674	732	950	6.756	12.738			
	Adet	2		1	1	1	6	3	3	3	5	5		1	1
2015	Ortalama	1.007	1.461	5.828	1.965		8.110	18.026	1.983	2.945	5.964	27.456		2.112	1.326
	Std. Sap						7.438	25.591	727	857	4.834	12.841			
	Adet	1	1	1	1		6	3	3	3	5	3		1	1

Ek 3 (Devam) Toplam Satışlar (Dolar, milyon)															
		RU	SG	ZA	SK	ES	SE	CH	T-E	TR	UA	UK	US	W-E	TOPLAM
2002	Ortalama	602	1.463	415	964	1.134	1.698	645	14.911			3.710	14.521		10.760
	Std. Sap	285			287	441			18.693			5.315	34.613		26.860
	Adet	4	1	1	2	2	1	1	2			12	43		107
2003	Ortalama	770	1.618	587	1.063	1.523	5.700	906	18.365			4.183	10.905		8.626
	Std. Sap	424			554	578	7.722		22.126			5.911	22.230		20.905
	Adet	6	1	1	2	2	3	1	2			12	43		112
2004	Ortalama	1.008	1.744	586	1.150	1.357	5.304	966	21.653			5.009	10.239		9.356
	Std. Sap	473			819	13	8.489		25.176			6.988	19.950		21.994
	Adet	4	1	1	2	2	4	1	2			12	50		115
2005	Ortalama	811	2.006		1.146	1.063	2.585	959	23.313			5.266	11.816		10.525
	Std. Sap	480			1.036	521			27.199			7.536	22.485		24.176
	Adet	6	1		3	3	1	1	2			13	46		112
2006	Ortalama	875	2.823		7.033	1.600	2.855	995	26.810			5.759	13.256		9.479
	Std. Sap	577			6.462	234			32.058			7.115	25.079		18.484
	Adet	8	1		5	2	1	1	2			12	45		111
2007	Ortalama	1.546	3.351		1.683	1.773	3.406	1.174	28.812			6.712	13.984		10.741
	Std. Sap	988			1.567	1.175			34.942			9.156	28.000		21.655
	Adet	5	1		3	3	1	1	2			11	46		112
2008	Ortalama	2.195	3.778		1.447	2.090	2.143	1.419	33.650			6.724	17.739		12.288
	Std. Sap	1.593			956	1.420	2.075		41.997			9.702	33.732		25.025
	Adet	7	1		2	3	2	1	2			12	47		120
2009	Ortalama	1.913	3.814		1.414	2.844	3.220	1.559	31.543			6.524	17.908		11.352
	Std. Sap	1.023			928	914			39.502			9.681	29.643		21.382
	Adet	10	1		2	2	1	1	2			12	46		117
2010	Ortalama	2.383	4.389		1.721	2.102	3.390	1.722	32.155	792		8.032	18.116		11.737
	Std. Sap	1.393			1.333				40.227			10.487	29.694		21.447
	Adet	11	1		3	1	1	1	2	1		10	46		117
2011	Ortalama	2.763	4.763		5.602	1.736	3.619	2.001	37.084	897	1.403	6.500	19.843		11.912
	Std. Sap	1.525			9.506				44.186			8.361	30.735		21.693
	Adet	11	1		5	1	1	1	2	1	1	14	42		121
2012	Ortalama	3.498	5.105		1.601	1.255	3.541	1.856	27.943	909	1.599	6.814	19.642		12.758
	Std. Sap	1.636			900				38.710			8.213	30.702		23.267
	Adet	12	1		3	1	1	1	3	1	1	13	43		122
2013	Ortalama	3.210	5.301		10.244	943	22.749	1.890	30.116	1.140	1.827	6.880	19.527	34.234	12.458
	Std. Sap	2.441			16.763		27.016		42.121		62	8.820	30.826		21.619
	Adet	15	1		4	1	2	1	3	1	2	14	42	1	123
2014	Ortalama	3.006	5.161		10.414		3.429	1.613	41.852	1.080	883	7.861	19.368	32.958	12.217
	Std. Sap	2.400			16.780			469	54.686	111		8.938	30.984		21.955
	Adet	20	1		4		1	2	2	2	1	12	43	1	121
2015	Ortalama	2.879	4.608		8.181		3.223	1.489	37.346	1.029	916	8.644	18.405		11.657
	Std. Sap	1.952			13.083			457	48.267	9		9.508	28.306		20.592
	Adet	13	1		7		1	2	2	2	1	9	41		108

Ek 4 Silah Satışlarının Toplam Satışlar İçerisindeki Payı															
		AU	BE	BR	CA	FI	FR	DE	IN	IL	IT	JP	KW	NO	PL
2002	Ortalama	84			54		48	34	82	88	33	6		38	
	Std. Sap						34	33	4	16	21	5			
	Adet	1			1		9	7	3	5	5	6		1	
2003	Ortalama	79			58		69	41	84	89	45	7		46	
	Std. Sap	19					32	39	9	13	19	6			
	Adet	2			1		11	8	3	4	4	5		1	
2004	Ortalama	77			61		63	47	91	87	56	13			
	Std. Sap	13					34	38	4	18	25	14			
	Adet	2			1		8	7	3	3	5	6			
2005	Ortalama	77					63	40	84	84	58	5			87
	Std. Sap	18					31	37	13	17	23	4			
	Adet	2					9	5	3	3	7	5			1
2006	Ortalama	77			45		63	38	87	83	53	6			83
	Std. Sap	12					33	35	9	18	25	3			
	Adet	2			1		8	5	3	3	6	5			1
2007	Ortalama	86			43	86	61	38	86	82	49	5		38	81
	Std. Sap						30	35	7	20	37	4			
	Adet	1			1	1	9	5	3	3	10	4		1	1
2008	Ortalama	84			44	86	65	38	86	88	47	7	37	38	81
	Std. Sap	23					35	36	7	17	37	5			
	Adet	2			1	1	11	5	3	4	9	4	1	1	1
2009	Ortalama	15			53	88	67	42	90	90	56	7	42	50	90
	Std. Sap						32	35	5	13	25	5			
	Adet	1			1	1	11	5	3	4	7	4	1	1	1
2010	Ortalama	100		12	53		61	44	89	90	64	14	23	58	85
	Std. Sap	0					32	39	7	12	23	14			
	Adet	2		1	1		11	4	3	3	6	6	1	1	1
2011	Ortalama	100		15	49	90	59	43	87	91	70	8		53	85
	Std. Sap	1					31	39	11	11	21	5			
	Adet	3		1	1	1	9	4	3	4	8	5		1	1
2012	Ortalama	92		17	40	91	55	43	91	90	55	9		44	80
	Std. Sap	7					29	40	5	12	37	5			
	Adet	4		1	1	1	10	4	3	3	8	5		1	1
2013	Ortalama	98		19	39	91	56	42	91	89	51	8		39	
	Std. Sap	4					30	40	5	14	16	5			
	Adet	2		1	1	1	10	4	3	3	5	5		1	
2014	Ortalama	99		23	38	88	56	49	90	89	53	8		35	90
	Std. Sap	2					32	46	5	14	19	5			
	Adet	2		1	1	1	6	3	3	3	5	5		1	1
2015	Ortalama	97	45	14	39		59	50	91	89	56	10		35	90
	Std. Sap						30	46	7	13	17	8			
	Adet	1	1	1	1		6	3	3	3	5	3		1	1

Ek 4 (Devam) Silah Satışlarının Toplam Satışlar İçerisindeki Payı															
		RU	SG	ZA	SK	ES	SE	CH	T-E	TR	UA	UK	US	W-E	TOPLAM
2002	Ortalama	93	57	77	58	35	77	72	60			61	49		52
	Std. Sap	2			31	11			57			26	29		31
	Adet	4	1	1	2	2	1	1	2			12	42		106
2003	Ortalama	87	55	76	56	45	60	68	62			63	54		58
	Std. Sap	12			34	2	50		54			29	28		31
	Adet	6	1	1	2	2	3	1	2			12	43		112
2004	Ortalama	89	49	75	54	63	70	65	62			59	54		57
	Std. Sap	9			37	25	46		54			26	27		30
	Adet	4	1	1	2	2	4	1	2			12	50		114
2005	Ortalama	91	46		68	75	82	61	62			49	53		57
	Std. Sap	7			41	28			54			30	27		30
	Adet	6	1		3	3	1	1	2			13	46		111
2006	Ortalama	88	31		24	61	79	55	63			59	52		55
	Std. Sap	9			31	26			53			31	28		31
	Adet	8	1		5	2	1	1	2			12	45		111
2007	Ortalama	92	33		66	70	81	49	62			59	53		56
	Std. Sap	3			40	37			54			28	29		31
	Adet	5	1		3	3	1	1	2			11	46		112
2008	Ortalama	85	34		68	72	91	54	64			62	51		58
	Std. Sap	17			46	38	11		51			29	29		32
	Adet	7	1		2	3	2	1	2			12	47		120
2009	Ortalama	77	38		72	59	82	47	64			64	52		58
	Std. Sap	22			38	45			52			28	29		31
	Adet	10	1		2	2	1	1	2			12	46		117
2010	Ortalama	78	41		66	96	82	48	64	97		60	50		57
	Std. Sap	20			35				52			29	29		31
	Adet	11	1		3	1	1	1	2	1		10	46		117
2011	Ortalama	78	41		64	95	85	52	48	94	95	62	50		60
	Std. Sap	19			41				33			27	29		31
	Adet	11	1		5	1	1	1	2	1	1	14	42		121
2012	Ortalama	71	37		73	90	82	50	69	95	95	58	49		57
	Std. Sap	23			29				42			27	30		31
	Adet	12	1		3	1	1	1	3	1	1	13	43		122
2013	Ortalama	81	38		54	95	42	44	68	97	70	59	53	2	58
	Std. Sap	17			43		56		43		35	26	31		32
	Adet	15	1		4	1	2	1	3	1	2	14	42	1	123
2014	Ortalama	83	39		49		79	59	59	91	95	55	51	2	59
	Std. Sap	18			40			23	58	8		26	31		32
	Adet	20	1		4		1	2	2	2	1	12	43	1	121
2015	Ortalama	84	36		52		82	60	59	92	95	52	49		58
	Std. Sap	17			39			21	58	8		31	30		32
	Adet	13	1		7		1	2	2	2	1	9	41		108

Ek 5 Toplam Kar (Dolar, milyon)															
		AU	BE	BR	CA	FI	FR	DE	IN	IL	IT	JP	KW	NO	PL
2002	Ortalama				75		76	1.241	67	37	-666	-336		27	
	Std. Sap						143	2.134	18	12	1.706	845			
	Adet	0			1		9	4	2	3	5	6		1	
2003	Ortalama				46		66	232	78	30	81	130		18	
	Std. Sap						370	360	14	16	109	291			
	Adet	0			1		9	4	2	3	4	5		1	
2004	Ortalama				-154		131	1.082	105	60	155	78			
	Std. Sap						254	1.412	9	19	301	309			
	Adet	0			1		7	4	2	3	5	6			
2005	Ortalama						253	1.249	142	29	105	421			5
	Std. Sap						267	1.625	13	5	195	345			
	Adet	0					7	4	2	2	7	5			1
2006	Ortalama				112		261	801	170	76	319	372			5
	Std. Sap						146	1.158	120	52	544	425			
	Adet	0			1		6	3	2	3	5	5			1
2007	Ortalama				142	47	479	1.138	298	86	510	589		84	5
	Std. Sap						398	1.610	138	47	905	521			
	Adet	0			1	1	6	3	2	3	9	4		1	1
2008	Ortalama				187	3	278	954	286	114	529	-601	524	104	6
	Std. Sap						393	1.589	162	81	848	1.514			
	Adet	0			1	1	9	4	2	3	9	4	1	1	1
2009	Ortalama	15			126	24	255	-447	257	129	208	291	542	132	12
	Std. Sap						164	1.210	145	78	368	493			
	Adet	1			1	1	8	5	2	3	7	4	1	1	1
2010	Ortalama			346	165		233	470	325	139	163	378	87	248	
	Std. Sap						220	527	194	63	314	547			
	Adet	0		1	1		9	4	2	2	6	6	1	1	0
2011	Ortalama	15		93	184	56	387	-698	361	73	-612	184		255	
	Std. Sap						281	1.547	259	44	1.254	998			
	Adet	1		1	1	1	9	3	2	3	7	5		1	0
2012	Ortalama	24		357	143	10	321	2.094	364	128	251	655		227	
	Std. Sap	19					243	3.384	279	52	786	377			
	Adet	2		1	1	1	10	3	2	3	8	5		1	0
2013	Ortalama	14		361	185	125	485	283	313	343	74	860		208	
	Std. Sap	25					461		218	433	297	684			
	Adet	2		1	1	1	10	1	2	3	5	5		1	
2014	Ortalama	34		338	185	64	209	259	291	90	125	874		140	
	Std. Sap	20					459		141		216	823			
	Adet	2		1	1	1	5	1	2	1	5	5		1	0
2015	Ortalama		125		180		620	297	356	163	189			94	
	Std. Sap						685		204	63	346				
	Adet	0	1	0	1		5	1	2	2	5	0		1	0

Ek 5 (Devam) Toplam Kar (Dolar, milyon)															
		RU	SG	ZA	SK	ES	SE	CH	T-E	TR	UA	UK	US	W-E	TOPLAM
2002	Ortalama	56	185	-7	22	-30	75	28	-281			-23	566		235
	Std. Sap	59			13	119						327	2.332		1.632
	Adet	4	1	1	2	2	1	1	1			12	38		94
2003	Ortalama	30	187	-50	23	24	46	19	172			70	637		300
	Std. Sap	38			20	81	66					68	2.540		1.620
	Adet	5	1	1	2	2	2	1	1			12	37		93
2004	Ortalama	70	212	-248	15	-1.563	1.369	23	1.280			125	705		406
	Std. Sap	34			12	2.360	1.726					419	2.623		1.836
	Adet	4	1	1	2	2	2	1	1			12	42		96
2005	Ortalama	54	238		37	3	160	-15	2.085			242	919		555
	Std. Sap	30			41	179						297	2.624		1.775
	Adet	5	1		3	2	1	1	1			13	40		95
2006	Ortalama	60	280		278	52	183	55	124			366	1.104		619
	Std. Sap	58			447	129						558	3.276		2.181
	Adet	8	1		4	2	1	1	1			12	41		97
2007	Ortalama	105	334		84	72	287	63	-610			445	1.287		737
	Std. Sap	54			119	114						581	3.602		2.384
	Adet	5	1		3	3	1	1	1			10	39		95
2008	Ortalama	85	335		86	70	-37	47	1.254			154	1.284		654
	Std. Sap	152			67	178			1.482			1.230	3.018		2.057
	Adet	6	1		2	3	1	1	2			12	41		105
2009	Ortalama	-186	305		127	79	91	-98	-365			419	1.318		574
	Std. Sap	304			134	274			984			963	3.264		2.138
	Adet	9	1		2	2	1	1	2			12	40		105
2010	Ortalama	-7	360		103	-61	63	88	476	160		414	1.283		662
	Std. Sap	266			86				363			502	2.320		1.572
	Adet	8	1		3	1	1	1	2	1		10	41		102
2011	Ortalama	38	420		128	-60	341	109	884	96	-35	574	1.380		602
	Std. Sap	230			107				789			704	2.809		1.877
	Adet	8	1		5	1	1	1	2	1	1	13	39		107
2012	Ortalama	113	461		68	-100	227	83	589	163	-85	810	1.361		762
	Std. Sap	290			48				862			883	3.025		1.997
	Adet	10	1		3	1	1	1	3	1	1	10	40		109
2013	Ortalama	52	464		115	-80	349	101	1.263	125	115	475	1.379	1.218	699
	Std. Sap	200			67		332		985		71	659	2.476		1.589
	Adet	14	1		4	1	2	1	2	1	2	9	38	1	108
2014	Ortalama	103	420		82		170	165	3.117	90	-29	345	1.788	915	805
	Std. Sap	220			295			76		127		1.308	3.075		1.999
	Adet	14	1		4		1	2	1	2	1	7	31	1	90
2015	Ortalama	-4	385		-339		166	160	2.992	78	73	644	889		501
	Std. Sap	628			1.053			54				652	2.028		1.442
	Adet	11	1		7		1	2	1	1	1	7	34		84

Ek 6 Toplam Çalışan Sayısı															
		AU	BE	BR	CA	FI	FR	DE	IN	IL	IT	JP	KW	NO	PL
2002	Ortalama	2.500					24.419	101.278	22.445	6.975	51.006	87.144		4.210	
	Std. Sap						20.026	148.026	12.297	5.000	77.442	69.893			
	Adet	1			0		9	6	2	4	5	5		1	
2003	Ortalama	2.450			5.000		16.616	76.085	57.830	6.863	17.005	67.956		4.180	
	Std. Sap	212					16.743	131.823	63.104	5.099	19.996	54.288			
	Adet	2			1		11	8	3	4	4	5		1	
2004	Ortalama	2.755			4.800		19.918	77.724	21.100	8.413	15.434	52.642			
	Std. Sap	346					17.994	138.500	12.318	5.334	19.978	56.973			
	Adet	2			1		8	8	2	3	5	6			
2005	Ortalama	3.250					22.379	101.373	52.947	8.780	14.013	103.350			5.840
	Std. Sap	1.061					20.810	155.158	56.074	5.428	19.009	60.300			
	Adet	2					8	6	3	3	7	5			1
2006	Ortalama	3.670			3.350		21.510	45.342	52.017	11.515	16.335	87.108			10.560
	Std. Sap	467			2.333		22.312	79.735	52.684	4.929	20.630	53.910			
	Adet	2			2		8	5	3	2	6	4			1
2007	Ortalama	3.745			6.000	2.660	24.537	46.398	51.250	10.357	30.966	88.308		4.210	10.300
	Std. Sap	361					26.175	81.257	49.563	5.506	57.118	52.903			
	Adet	2			1	1	7	5	3	3	10	4		1	1
2008	Ortalama	4.505			7.000	2.800	22.701	48.544	53.183	9.020	37.734	81.007	32.000	5.240	10.140
	Std. Sap	1.407					22.310	84.566	52.854	5.632	64.124	56.763			
	Adet	2			1	1	10	5	3	4	9	3	1	1	1
2009	Ortalama	28.000			7.000	3.410	22.594	46.060	48.377	8.835	16.454	87.975	32.000	5.420	9.540
	Std. Sap						23.430	79.305	45.538	6.839	25.147	48.084			
	Adet	1			1	1	8	5	3	4	7	4	1	1	1
2010	Ortalama	4.900		17.150	7.500		22.893	70.300	22.390	11.607	19.310	71.570	22.000	5.680	10.760
	Std. Sap	2.263					20.737	92.763	15.966	4.790	27.682	42.978			
	Adet	2		1	1		10	3	2	3	6	5	1	1	1
2011	Ortalama	3.240		17.270	8.000	3.430	23.622	71.847	47.453	9.363	14.935	71.042		6.680	8.880
	Std. Sap	2.425					23.722	93.783	45.885	6.833	22.904	41.739			
	Adet	3		1	1	1	9	3	3	4	8	5		1	1
2012	Ortalama	3.727		18.030	7.670	3.590	24.540	68.033	21.475	11.543	42.448	70.556		6.260	9.290
	Std. Sap	1.577					23.937	86.618	15.790	4.777	72.974	41.174			
	Adet	3		1	1	1	9	3	2	3	8	5		1	1
2013	Ortalama	2.600		19.280	8.000	2.610	24.756	64.153	21.030	9.335	23.930	73.766		7.490	
	Std. Sap						23.867	80.353	15.669	3.302	22.635	41.652			
	Adet	1		1	1	1	9	3	2	2	5	5		1	
2014	Ortalama	2.600		19.170	8.000	2.550	29.105	61.770	20.420	11.850	23.802	86.345		7.730	17.500
	Std. Sap						28.460	87.555	15.160		17.654	39.215			
	Adet	1		1	1	1	6	3	2	1	5	4		1	1
2015	Ortalama		4.680		8.000		29.370	87.795	9.850	12.130	20.086			7.690	18.000
	Std. Sap						28.889	94.915			15.646				
	Adet	0	1	0	1		6	2	1	1	5	0		1	1

Ek 6 (Devam) Toplam Çalışan Sayısı															
		RU	SG	ZA	SK	ES	SE	CH	T-E	TR	UA	UK	US	W-E	TOPLAM
2002	Ortalama	25.120	11.410	10.880	3.485	8.705	14.040	4.540	56.985			22.329	49.391		41.383
	Std. Sap	11.800			304	3.231			66.447			26.779	65.270		63.514
	Adet	4	1	1	2	2	1	1	2			12	37		96
2003	Ortalama	22.182	11.750	10.930	3.500	8.615	22.297	5.670	59.570			21.935	50.951		37.246
	Std. Sap	15.317			594	3.175	25.985		70.103			25.806	66.515		59.543
	Adet	6	1	1	2	2	3	1	2			12	38		107
2004	Ortalama	45.195	11.620	9.940	3.530	6.040	16.290	5.560	60.330			22.113	47.133		36.786
	Std. Sap	33.943			863	679	23.368		71.177			24.730	65.134		60.714
	Adet	4	1	1	2	2	4	1	2			12	41		105
2005	Ortalama	31.944	13.100		3.565	5.130	12.830	5.640	61.905			23.202	46.690		40.062
	Std. Sap	32.500			1.181	2.691			72.556			26.569	65.930		63.245
	Adet	5	1		2	3	1	1	2			13	43		106
2006	Ortalama	29.238	17.000		13.320	8.120	13.560	5.680	63.605			24.586	49.375		36.549
	Std. Sap	23.723			12.872	3.521			75.243			24.407	65.789		51.401
	Adet	8	1		5	2	1	1	2			12	43		108
2007	Ortalama	32.766	18.000		3.307	9.890	13.760	6.100	63.245			28.407	49.040		37.782
	Std. Sap	28.217			1.573	10.696			75.300			28.419	67.377		54.722
	Adet	5	1		3	3	1	1	2			10	43		107
2008	Ortalama	32.064	19.000		3.315	10.740	7.165	6.310	118.350			27.108	54.105		39.324
	Std. Sap	33.476			1.237	12.322	8.662					30.068	75.952		59.425
	Adet	5	1		2	3	2	1	1			11	45		112
2009	Ortalama	48.207	21.010		4.280	15.850	13.160	7.530	64.630			30.067	54.308		41.038
	Std. Sap	32.822			2.531	14.609			77.612			31.740	72.524		55.435
	Adet	10	1		2	2	1	1	2			10	43		109
2010	Ortalama	54.064	21.510		6.510	5.230	12.540	7.720	65.850	3.510		31.299	52.168		40.741
	Std. Sap	31.097							78.970			31.536	71.115		54.776
	Adet	8	1		1	1	1	1	2	1		10	46		108
2011	Ortalama	63.648	22.190		18.563	5.530	13.070	7.740	76.810	4.390		28.829	55.671		40.288
	Std. Sap	41.706			16.551				79.634			32.886	76.001		56.581
	Adet	6	1		4	1	1	1	2	1	0	13	42		112
2012	Ortalama	71.162	22.560		4.117	5.540	13.970	7.740	84.400	5.210		31.462	58.905		43.587
	Std. Sap	44.279			2.233				78.630			37.588	76.217		59.823
	Adet	5	1		3	1	1	1	2	1	0	12	40		105
2013	Ortalama	55.726	22.840		3.663	5.620	54.835	8.240	60.953	5.340	73.525	28.822	54.927	71.190	42.985
	Std. Sap	74.776			1.102		57.551		72.584		65.726	37.557	76.523		59.425
	Adet	10	1		3	1	2	1	3	1	2	13	39	1	108
2014	Ortalama	71.438	22.670		3.603		14.720	4.995	74.760	5.685	122.000	30.815	56.898	69.210	45.800
	Std. Sap	80.174			780			4.405	90.312	488		37.855	75.658		61.493
	Adet	10	1		3		1	2	2	2	1	12	37	1	99
2015	Ortalama	42.929	22.390		5.186		14.690	1.910	73.285	4.885	80.000	44.173	55.305		42.123
	Std. Sap	24.842			4.560				89.499	120		38.856	75.489		58.549
	Adet	7	1		5		1	1	2	2	1	7	39		85

Bulgaristan'da Edirne'nin İşgal Yıldönümü Etkinlikleri ve Kutlamaları (1932-1933 Yılları)

Bülent Yıldırım

Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi / Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, bulentyildirim@trakya.edu.tr

Özet: I. Balkan Savaşı'nda birçok bölgeyle birlikte, Edirne dâhil Doğu Trakya'nın da neredeyse tamamını ele geçiren Bulgar Ordusu, daha sonra müttefikleriyle anlaşmazlığa düşerek çatışmaya girmiş ve ele geçirdiği toprakların büyük bir bölümünü kaybetmiştir. I. Dünya Savaşı'nda da Osmanlı Devleti ile birlikte İttifak Devletleri safında yer alan Bulgaristan, savaşın kaybedilmesiyle yeni toprak kayıpları yaşamıştır. Özellikle 1920'li yıllardan itibaren Bulgar milliyetçileri Makedonya ile Türkiye ve Yunanistan sınırları içinde kalan Doğu ve Batı Trakya'nın Bulgaristan'a dahil edilmesi yolunda faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bulgaristan'da 1930 yılında başlayan siyasi istikrarsızlık neticesinde Demokrat Parti'nin lideri Aleksandır Malinov'un girişimi ile bütün muhalifler Halk Cehesi adı altında birleşmişler ve Haziran 1931'deki seçimleri kazanmışlardır. İlk olarak hükümetin başına Aleksandır Malinov gelmiş fakat sağlık sorunları nedeniyle Ekim 1931'de yine Demokrat Parti üyesi olan Nikola Muşanov'a görevini devretmiştir. 19 Mayıs 1934'te gerçekleştirilen askerî darbeye kadar devam eden bu iktidar döneminde Bulgaristan'ın revizyonist bir politika takip ettiği ve komşularına karşı toprak talepleri gibi mevcut iddialarını canlı tuttuğu görülmüştür. Bir Balkan Paktı kurulması için 1929'dan itibaren çeşitli görüşme ve konferansların yapıldığı zamanlarda Bulgaristan'da milliyetçi gruplar komşu Balkan ülkeleri ile ilgili toprak taleplerini gündeme getiren çeşitli etkinliklerde bulunmuşlardır. Özellikle eskiden beri Edirne'nin işgal yıldönümlerinde çeşitli etkinlikler düzenleyen Trakya Komitacıları ve diğer milliyetçi gruplar işgalin 19. ve 20. yıldönümlerinde de pek çok etkinlik gerçekleştirmişlerdir. Gazetelerde konu ile ilgili haberler yapılmış, makaleler yayınlanmış, konferanslar düzenlenmiş, Sofya'da bir kilise avlusuna abide dikilmiştir. Bu faaliyetlere Edirne işgalinde bulunan ve hala hayatta olan üst düzey subaylar, bazı önemli siyasi grup temsilcileri de katılmıştır. Çalışmamızda Bulgaristan'da 1932 ve 1933 yıllarında Edirne'nin işgali ile ilgili düzenlenen bu etkinlikler, arşiv belgeleri doğrultusunda incelenerek, döneme ait siyasî atmosfer göz önüne alınarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Bulgaristan, Trakya, Balkan Savaşları

1. Giriş

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında büyük devletlerin uzlaşması ile kaybedilen Osmanlı toprakları üzerinde kurulan Bulgaristan, resmî olarak Osmanlı Devleti'ne bağlı bir prenslik, fiilen ise kendi müstakil ordusu, hükümeti ve prensi bulunan dış politikada da adeta bağımsız şekilde hareket eden bir ülke konumundaydı. Rusya'nın savaşın hemen sonunda Osmanlı Devleti'ne kabul ettirdiği Ayastefanos Anlaşması ile kurulmak istenen Bulgaristan, Bulgar milliyetçilerinin taleplerini büyük ölçüde karşılıyordu. Bu anlaşmaya göre Kırklareli Bulgaristan sınırları içinde olmak üzere Makedonya da Bulgaristan'a dâhil edilmekte, İskeçe ve Selanik arasındaki araziden de Ege Denizi'ne çıkış sağlanmaktaydı. Ancak İngiltere ve diğer büyük Avrupa Devletlerinin Rusya'nın tek başına şekillendirmek istediği bu tabloyu kabul etmemesi üzerine Berlin Anlaşması ile sınırlar daha makul ölçülerde yeniden belirlenmiştir. Bulgaristan Tuna Nehri ve Balkan Dağları arasında kalan bir alanla sınırlandırılmış, Balkan Dağları ve Rodoplar arasında kalan bölge, Doğu Rumeli Vilayeti[1] adı altında Osmanlı Devleti'ne bağlı otonom bir eyalet olarak düzenlenmiştir. Makedonya ıslahat yapılmak kaydıyla Osmanlı Devleti idaresine bırakılmıştır (Crampton, 2007: 170)[2]. Bulgar milliyetçileri için hayal kırıklığı olan bu yeni durumu değiştirerek sınırları genişletmek Bulgar yönetimlerinin en önemli amaçlarından olmuştur. Nitekim 1885'te Doğu Rumeli Vilayeti bir oldubitti ile Bulgaristan Prensliği sınırlarına dâhil edilmiş, 1908'de ise Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyeti ilan ettiği dönemde de resmen bağımsızlık ilan edilmiştir. Bu gelişmelerden cesaret alan Bulgaristan'ın

[1] Doğu Rumeli Vilayeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Aydın, 1992)

[2] Böylece, Ayastefanos Antlaşması ile kurulan 163.965 km²'lik büyük Bulgaristan Berlin Anlaşması ile üç parçaya ayrılmıştır. Osmanlı Devleti'ne vergi veren ve bağımsız olarak idare edilen Bulgaristan Prensliği'ne 63.972 km²'lik bir alan bırakılmış, güneydeki 32.594 km²'lik alan ise Doğu Rumeli Eyaleti adı altında özerk bir vilayet olarak Osmanlı Devleti'ne verilmiş, geriye kalan 67.399 km²'lik Makedonya bölgesi ise doğrudan Osmanlı yönetimine terkedilmiştir (Aydın, Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığı'na, 1996: 127-128).

yeni hedefi Makedonya'yı Bulgaristan ile birleştirmek, doğu ve batı Trakya'nın büyük bölümünü de alarak Ege Denizi'ne çıkış sağlamaktı. Balkan Savaşları bu hedefler için büyük bir fırsat olmuştur. Hatta bu emelleri ifade eder tarzda Bulgar Ordusu'nda Makedonya Edirne Gönüllüleri adı altında bir Kolordu dahi tanzim edilmişti[3]. Komitacılar ve gönüllülerden oluşturulan bu kolorduya bağlı birlikler Batı Trakya'nın işgaline ve Edirne kuşatmasına da katılmışlardı (Yıldırım, 2013: 66-72).

Osmanlı Devleti Balkan Savaşlarına yeterli hazırlık yapamadan ve önceden belirlenen savaş stratejilerini uygulamaya koymadan girmişti. Savaşın ilk aşamasında Trakya'da Bulgarlara karşı savaşan "Doğu Ordusu" ile Makedonya ve Arnavutluk'ta Sırp, Yunan ve Karadağlılara karşı savaşan "Batı Ordusu" adında iki ordu kurulmuştu. Bu bakımdan savaş Doğu ve Batı cephelerinde cereyan etmekteydi. Savaşın başlamasıyla Doğu Ordusu, hemen Filibe'ye hücum ederek Bulgar ordusunu arkadan çevirmek istemişse de, Bulgarlar karşısında kısa zamanda bozguna uğramıştı. 22–23 Ekim 1912'de Kırkkilise (Kırklareli) Muharebesi'ni de kaybetmesiyle Lüleburgaz'a çekilmişti. Doğu Ordusu, 28 Ekim 1912 tarihli ikinci muharebeyi de kaybedince Çatalca hattına kadar çekilmek zorunda kaldı (Küçük, 1992: 24). Osmanlı Ordusunun geri çekilmesiyle birlikte sadece Edirne direnmeye devam etmiş, Edirne merkez mahalleri dışındaki tüm köyler ve kazalar işgale uğramıştır. II. Bulgar Ordusu Lüleburgaz Pınarhisar muharebeleri ile eş zamanlı olarak 28 Ekim 1912 akşamından itibaren Edirne'yi kuşatma altına almaya başlamıştır. Sırp topçu bataryaları ve tümenlerinin de takviyesiyle şehir yaklaşık beş ay sürecek bir muhasaraya maruz kalmıştır. Hiçbir yerden yardım alma imkânı kalmayan şehir, askerlerin gıda ve mühimmat yetersizlikleriyle bitap düşmeleri sonucu 26 Mart 1913'te düşmüştür (Örenç, 2013: 119, 127-128). Balkan devletlerinin kendi aralarında ihtilafa düşmeleri sebebiyle II. Balkan Savaşı'nın başlamasıyla Osmanlı Ordusu, Edirne'yi 22 Temmuz 1913 tarihinde geri almıştır (Bozkurt, 2013: 135-148). Böylece Edirne dört ay kadar Bulgar işgalinde kalmıştır. Bu tarihten itibaren Bulgaristan'da bazı gruplar Edirne'nin işgalini, Balkan Savaşlarındaki en büyük başarılarından biri olarak görerek işgal yıldönümlerinde çeşitli anma etkinlikleri düzenlemişlerdir. Aslında öteden beri Bulgarların hedefinde Makedonya bulunmaktadır. Çünkü Makedonya'da daha çok Bulgar yaşamaktadır. Edirne Trakya'sında hem nüfus hem de oran olarak o kadar Bulgar bulunmamaktadır. Ayrıca Makedonya'dan gelen göçmenler Bulgaristan'da daha iyi organize oldukları gibi üst düzey mertebelerde yer alıp Bulgaristan'ın politikalarında en önemli ve güçlü lobiye sahip olmuşlardır (Koley, 2013: 52).

2. 1932 Yılı Etkinlik ve Kutlamaları

Bulgaristan'da 1930 yılında başlayan siyasi istikrarsızlık neticesinde Demokrat Parti'nin lideri Aleksandır Malinov'un girişimi ile bütün muhalifler Halk Cephesi adı altında birleşmişler ve Haziran 1931'deki seçimleri kazanmışlardır (Bıçaklı, 2016: 138). İlk olarak hükümetin başına Aleksandır Malinov gelmiş fakat sağlık sorunları nedeniyle Ekim 1931'de yine Demokrat Parti üyesi olan Nikola Muşanov'a görevini devretmiştir (Crampton, 2007: 141-142). 19 Mayıs 1934'te gerçekleştirilen askerî darbeye kadar devam eden bu iktidar döneminde Bulgaristan'ın revizyonist bir politika takip ettiği ve komşularına karşı toprak talepleri gibi mevcut iddialarını canlı tuttuğu görülmüştür (Bıçaklı, 2016: 138). Bir Balkan Paktı kurulması için 1929'dan itibaren çeşitli görüşme ve konferansların yapıldığı zamanlarda Bulgaristan'da milliyetçi gruplar komşu Balkan ülkeleri ile ilgili toprak taleplerini gündeme getiren çeşitli etkinliklerde bulunmuşlardır (Crampton, 2007: 142-143).

Edirne'nin işgal yıldönümlerindeki etkinliklerde en aktif rolü her zaman Bulgaristan'da Trakya Organizasyonu adıyla anılan Trakya Komitası[4] üstlenmiştir. . Görünüşte Batı ve Doğu Trakya'dan göç eden Bulgar muhacirlere sosyal yardım amaçlı 1918 yılının sonlarında kurulan Trakya Komitesi gerçekte Trakya coğrafî bölgesini Türk ve Yunan idarelerinden koparark Bulgaristan'a ilhak için çalışmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Bundan sonra B.C.A., 030-0-010-000-000-243-646-19 lef 9.).

[3] Makedonya-Edirne Gönüllü birlikleri Osmanlı idaresindeki Makedonya ve Trakya'da meskûn Ortodoks Hıristiyan Bulgar cemaatinden oluşturulmuştu. Balkan Harplerindeki en büyük ve teşkilatlı gönüllü birliklerinden birini oluşturan 14.670 mevcutlu Makedonya Edirne Gönüllüleri Kolordusu (Makedonska Odrinsko Opalçeniye) 23 Eylül 1912'de kurulmuş ve Ekim 1913'te terhis edilmiştir. Bu kolordu I. Balkan Savaşında Osmanlılara, II. Balkan Savaşı'nda ise Sırplara karşı çarpışmıştır (Jowett & Walsh, 2012: 17-18).

[4] Trakya Komitası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Çanlı, 2011: 277-292)

Edirne'nin işgal yıldönümü Trakya Komitası tarafından "Trakya Günü" olarak ilan edilmiş ve bu günde çeşitli etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Komitanın yayın organı olan "Trakya" gazetesinin 24 Mart 1932 tarihli sayısı "Edirne Yıllığı'na Özeldir" ibaresiyle çıkmış ve içerisinde "İşgal Altındaki Trakya Güçlerine" başlığıyla aşağıdaki bildiri yayınlanmıştır:

"*Bulgarlar Edirne'ye girdiklerinde kahramanlık yapmaya kalkanların yanında asla yer almadılar ve onlara doğru yolu gösterdiler. Trakyalıların kurtuluşlarının; Bulgar topraklarına barışın gelmesinde ve Bulgar ırkının üzerine özgürlük güneşinin doğmasında olduğunu söyledik. Bizler yaşamsal topraklarda doğduk ve bu topraklar adına, Trakya'mız adına, Bulgar halkını temin ederiz ki Anadolu ve Ege olmadan refaha kavuşamayacağız. Çok acılar çektik ve bu acılar şimdi savaşmak için gücümüze ilahi bir güç katıyor. Gelecekte Trakya'mızda artık Bulgar egemenliğini ve Bulgar halkını görüyoruz." Tüm gücümüzle Bulgar birliklerinin Ege'de parlaması için uğraşıyoruz. Bizim için ekmek, özgürlük ve barış her şeydir. Geçmişimizdeki kara lekeleri yıkıyoruz ve Bulgar yöneticilerinin hatalarını gösteriyoruz, ama aşağılamak için değil, Bulgar halkına madalyonun öbür yüzünü de göstermek için. Türk-Bulgar dostluğunu bitiriyoruz ve Ankara antlaşmasına karşıyız, zira bu, Bulgaristan'ı yeni bir köleliğe sürüklemektedir. Yine Trakya'mız adına; Egedeki Türk- Yunan savunmasını kırarak, güneydeki Slavlarla birleşiyoruz. Bu birleşme aynı zamanda Trakya ve Ege denizine giden en kısa yoldur.*

Trakyalılar! Birleşin, güçlü bir Bulgar devleti için çalışın!

Acılardan, yokluktan, kurban gitmekten çekinmeyin. Trakya'yı bir kere ele geçirdik mi, tüm yaralarımız sarılacak insanlarımız Trakya'da kutsal mezarlara dönüşecekler!"

Yaşasın Trakya!" (B.C.A., 030-10-00-00-240-622-1 lef 2)

Bildirideki ifadelere bakıldığında özellikle Bulgar kamuoyunu ve yönetiminin dikkatini Trakya'nın Bulgarlar için neden gerekli olduğuna ve bu bölgenin Bulgarlar için hayatî bir önem taşıdığını ikna etmeye yönelik bir üslup göze çarpmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Bulgaristan arasında 1925 yılında imzalanan Ankara Antlaşmasına duyulan öfke göze çarpmaktadır. Dikkati çeken hususlardan bir tanesi de sadece Türkiye'ye değil Birinci Dünya Savaşından sonra Bulgaristan'ın Yunanistan'a kaybettiği Batı Trakya'ya yönelik de yayılmacı emellerin ifadesidir.

Gazetede yer alan başka bir yazıda da Ayastefanos Anlaşması ile tasarlanan "Büyük Bulgaristan" sınırları içinde Edirne'nin neden yer almadığı tartışılmakta, Rusların Balkan Savaşları esnasında Bulgarların Edirne'ye girmelerini istemedikleri ancak Bulgar Ordusu'nun Çatalca'ya kadar ilerlemesi üzerine bu duruma razı oldukları dile getirilmektedir. Ayrıca hala Bulgar entelektüellerinin çoğunun Edirne ve Ege'deki Meriç vadisinin önemini inkâr etme eğiliminde olduğu ifade edilmiştir (B.C.A., 030-10-00-00-240-622-1 lef 2). Yazıda böyle bir görüşe yer verildiğine göre o dönemde Bulgar entelektüellerinin büyük bölümünün Edirne ve Trakya'nın Bulgaristan sınırları içinde olması gerektiği düşüncesine karşı oldukları anlaşılmaktadır.

Başka bir yazar gazetenin bu özel sayısında Bulgarlar için Edirne'yi şu ifadelerle kutsallaştırmaktadır: "*Fransa için Alsas-Loren, Türkiye için Mekke, Filistin için Kudüs ne ise Bulgaristan için Edirne odur. Kutsal topraktır. Tarihe bakıldığında; Edirne ve Trakya üzerinde kurban giden onca insanımız var. Bu sebeple bu topraklar bizim kanımız, kemiğimizdir. Hiç bir dayatma, politika olmasa da bizi bu bilinç bir araya getirmelidir!*" (B.C.A., 030-10-00-00-240-622-1 lef 3) Yazarın bu cümleleri irredentist milliyetçiliği çağrıştırmaktadır. Ancak 1930'lu yıllarda Edirne'de bir Bulgar nüfusundan bahsetmek mümkün değildir.

1923-1931 yılları arasında Bulgaristan'da iktidarda bulunan Demokratik Uzlaşma grubunun Başbakanı Aleksandır Tsankov taraftarlarının yayın organı olan "Demokratiçeski Zgovor" gazetesinde Papaz Popoff isimli bir yazar da Balkan Savaşlarının yıldönümü dolayısıyla yazdığı yazıda "*Bu savaşın en parlak muvaffakiyeti Edirne'nin zaptıdır. Bu zafer gelecek nesillere ders olmalıdır"* sözlerini kullanmış, makalesini "*Ey Edirne! Bugün tekrar medeni adaletsizliğin kurbanısın*" ifadesiyle bitirmiştir (B.C.A., 030-10-00-00-240-625-4). Bu yazıyla Trakya Komitası dışında farklı grupların da Edirne ile ilgili emelleri olduğunu görmekteyiz.

1932 yılında gazetelerdeki hamaset ve propaganda dolu bu yayınlardan başka çeşitli etkinlikler de yapılmıştır. Balkan Savaşlarında Edirne muhasarasına katılan eski Bulgar muharipleri tarafından Sofya'da

Saint Nicolas Kilisesi parkında inşa edilen abide görkemli bir şekilde 20 Eylül 1932 tarihinde açılmıştır (B.C.A., 030-10-00-00-240-625-8 lef 1). Balkan harbinde Edirne kuşatması sırasında ölen Bulgar askerlerinin hatırasını yaşatmak amacıyla dikilen bu abidenin açılışında Kral namına Harbiye Nazırı General Kissioff konuşma yapmıştır. Oldukça ihtiyatkâr bir üslupta konuşan nazır yalnızca kuşatmaya katılan 58. piyade alayı yaşlı efradının kahramanlıklarından bahsetmiştir. Sofya Metropoliti Stefan ise nutkunda Edirne harbi yıldönümünün Bulgar kalplerinde hem sevinç hem de keder duyguları doğurduğunu, Bulgar askerinin kahramanlığı ile kazanılan zaferin bazı politikacıların uygun olmayan tutumları sonucu kaybedildiğini, Edirne denilen mücevherin Bulgarlar tarafından bir kere zapt edildikten sonra tekrar ellerinden alındığını söylemiştir. Ayrıca 58. alay efradının yiğitliğinin Edirne'nin zaptı hadisesini daima yâd ettirerek Bulgarlara altın ve bereketli, anavatandan ayrılmaz ve unutulmaz Trakya'nın günün birinde ona geri döneceğine dair iman bahşedeceğini ifade ettikten sonra gelecekte aynı hatalara düşülmemesini temenni etmiştir (B.C.A., 030-10-00-00-240-625-8 lef 2).

Abidenin açılışına Bulgaristan Parlamento'sunun Başkanı Malinof da katılmış kısa nutkunda Bulgar askerini yüceltmiştir. Malinof'tan sonra Sofya Garnizonu, Belediyesi, emekli subay ve astsubay cemiyeti, 1885 Sırp-Bulgar harbi muharipleri, Trakya Komitası, Balkan Savaşlarına katılmış olan Yahudi muharipleri tarafından nutuklar söylenerek abideye çelenkler konmuştur. Trakya Komitası temsilcisi konuşmasında Trakya'nın Bulgar dış politikasının en mühim konusu olması gerektiğini ileri sürmüştür (B.C.A., 030-10-00-00-240-625-8 lef 2-3).

Açılış merasiminde özellikle devleti temsil eden resmî ricalin konuşmalarında temkinli davrandıkları Türkiye sınırları içinde bulunan Edirne'ye yönelik yanlış anlaşılabilecek söylemlerde bulunmadıkları sadece savaş esnasında Bulgar Ordusu'nun fedakârlığı ve kahramanlığı üzerine konuştukları anlaşılmaktadır. Ancak bu tutumun tam aksine Bulgaristan'ın en üst düzey din adamı olan Sofya Metropoliti'nin ve Trakya Komitası temsilcisinin, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bulunan ve tarihin hiçbir döneminde Bulgar nüfusun çoğunlukta olmadığı Edirne'ye yönelik yayılmacı emellerini ihtiva eden sözler sarfettikleri görülmektedir. Ayrıca bu abidenin açılışında en üst düzey devlet görevlilerinin de bulunması ve çok sayıda cemiyetin katılması konuya verilen önemi göstermektedir.

3. 1933 Yılı Etkinlik ve Kutlamaları

Edirne'nin Bulgarlar tarafından işgalinin yirminci yılına tesadüf etmesi sebebiyle 1933 yılında da konuyla ilgili pek çok etkinlik ve anma gerçekleştirilmiştir. "Trakya Yüksek Komitesi" 19 Mart'tan 26 Mart'a kadar olan bir haftalık süreyi Edirne'nin alınması şerefine kutlamaya ve bu haftayı bir propaganda haftası olarak değerlendirmeye karar vermiştir. Bu amaç doğrultusunda Sofya'da Alliance Française'de Profesör Mladenof, Bulgar Milli Müzesi'nden Hristo Vakarelski ve Ormancief, POP Nikolof, ile Petkanof tarafından konferanslar verilmiştir (B.C.A., 030-10-00-00-241-626-32).

Trakya Komitası mensuplarından P. Nikolof' "Edirne Trakyası" adlı bir kitap neşretmiş ve bu kitapta Trakya'da bulunan Bulgar kiliseleri ve mektepleri, Trakya'daki Bulgarların etnografya sınırları, Bulgarların buradaki ihtilal mücadeleleri gibi başlıklar hamasete ve propagandaya dönük olarak ele alınmıştır (B.C.A., 030-10-00-00-241-627-20 lef 1-2). Doğu Trakya'nın ahali itibariyle Bulgar olduğu, milli marşlarında da dile getirildiği gibi bir Bulgar nehri olarak gösterilen Meriç'in tüm havzasının ve Trakya'nın da Bulgarların olduğu kitapta iddia edilen hususlardandır (B.C.A., 030-10-00-00-241-627-20 lef 13). Ancak tarihin hiçbir döneminde Doğu ve Batı Trakya'da Bulgarlar nüfusun çoğunluğunu oluşturmadıkları gibi nüfus bakımından ancak üçüncü ve dördüncü sırada yer alabilen bir oranda olabilmişlerdir.

26 Mart 1933 tarihinde yani Edirne'nin dört aylık Bulgar işgalinin başladığı günün yirminci yıldönümünde Bulgaristan'ın Sofya, Varna, Petriç, Svelingrad, Eski Zağra, Stanimaka, Elhova, Kızanlık ve Yambol gibi birçok şehrinde askerî merasimler de gerçekleştirilmiştir. Bu etkinlik ve kutlamalarda bando eşliğinde askerî geçitler ve törenler yapılmış, bu faaliyetlere öğrenciler ve toplumun çeşitli kesimlerinden de katılım gerçekleşmiştir. Ayrıca din adamları da bu merasimlerde konuşmalar yapmıştır. Bu etkinliklerde genellikle Edirne muhasarasında bulunan askerler yüceltilmiş, Edirne'nin Türkler tarafından geri alınması ise diplomasinin bir ihaneti olarak görülmüştür. Her zamanki gibi bu etkinlikler de Trakya Organizasyonundan da katılımcılar bulunmuştur (B.C.A., 030-10-00-00-241-627-22 lef 3-4).

Bulgaristan'da bu etkinliklerin gerçekleştiği dönemde Türkiye görüşmeleri devam eden Balkan Paktı'na Bulgaristan'ın da dâhil olması taraftarıydı. Balkan ülkeleri arasında dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı bir ittifak oluşturulması gayretindeydi. Bu nedenle sert diplomatik tepkilerden kaçınmaktaydı. Aynı şekilde Bulgar resmî makamlarını ya da hükümetini temsil eden kişi ve kurumlar bu kutlamalarda Türkiye'yi rahatsız edecek açıklamalardan uzak duruyordu.

Nikola Muşanov hükümeti döneminde Türk Hariciyesinin Bulgaristan'daki siyasi partiler ve siyasi cemiyetler hakkında hazırladığı rapor gerçekleşen bu etkinliklerin perde arkasının daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu dönemde Bulgaristan'da hala en etkin grup Makedonya Teşkilatı olup onların varlık sebepleri de Yugoslayva dolayısıyla Sırp düşmanlığıdır. Makedonya teşkilatının İtalya tarafından desteklendiği raporda belirtilmiştir. Demokratik Uzlaşma Hükümeti'nin 1931'de çökmesinden sonra Bulgaristan'da daha etkin hale gelen Fransız ve Yugoslav politikası ve parasının Trakya Teşkilatı'nı canlandırdığı, teşkilata da son dönemde Doğu Trakya'dan göç eden Bulgarların hakim olduğu ifade edilmiştir. İtalyanların himaye ettikleri Makedonya Teşkilatı'na karşı Yugoslavlar da Trakya Komitası'nı kullanmak istemiştir. Onların maksatları da Bulgar kamuoyunun düşünce ve emellerini Makedonya'dan Trakya ovalarına yönelterek kendi topraklarına yönelik Bulgar emellerini uzak tutmaktır (B.C.A., 030-0-010-000-000-243-646-19 lef 7, 9).

İncelenen dönemdeki etkinliklerde daha çok Edirne ve Doğu Trakya'nın gündeme gelmesi raporda belirtilen bilgilerle de uyum sağlamaktadır. Çünkü o dönemde Trakya Komitası'na Doğu Trakya kökenli Bulgarların hakim olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Avrupa'da I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan revizyonist ve antirevizyonist ülkeler arasındaki mücadelenin Balkanlara nasıl yansıdığına dair ipuçları da ortaya çıkmaktadır.

4. Sonuç

1930'lu yıllarda Avrupa'da yükselen nazizm ve faşizmin tüm Avrupa gibi Bulgaristan'ı da etkilediği yapılan etkinliklerden görülebilmektedir. Bulgar milliyetçiğinin ortaya çıktığı ve güçlendiği 19. yüzyıldan itibaren Bulgarlar için Makedonya her zaman ön planda olmuştur. Makedonyalı Bulgarlar da çalışmamızın giriş kısmında da belirttiğimiz gibi Bulgaristan'da askerî ve sivil bürokraside en güçlü ve nüfuz sahibi kesim olmuştur. Trakya'nın daha sonra yoğun bir şekilde gündeme gelmesi, Balkan Savaşlarında beklenmedik bir biçimde Osmanlı Devleti'nin yenilerek büyük toprak kayıpları yaşaması ve bölgenin bir süre Bulgar işgaline uğraması ile başlamıştır. Balkan Savaşlarının ardından yapılan anlaşmalarla bu bölgedeki Bulgarların Türklerle mübadele edilmesi ile ortaya çıkan Bulgaristan'daki Trakyalı Bulgarların faaliyetleri de bu durumu arttıran etkenlerden biri olmuştur. Aynı şekilde Balkan Savaşları sonucu yüzde yetmişinden fazlasını Türklerin teşkil ettiği (Yıldırım & Kayıcı, Balkan Savaşları Öncesi Batı Trakya'nın İdarî ve Demografik Durumu, 2016: 42-63) Batı Trakya'nın da Bulgaristan'a bırakılması, I. Dünya Savaşı sonucunda ise bu defa Yunanistan'ın eline geçmesi buradaki Bulgarların göç etmesine sebep olmuştur. Böylece Bulgaristan'da Trakya coğrafi bölgesinden gelen mültecilerin sayısı ve etkinliği artmıştır. Mevcut duruma o dönemdeki uluslararası rekabetin ve bölgesel politikaların eklenmesi bu tarz etkinlik ve faaliyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakalık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.)
B.C.A. 030-0-010-000-000-243-646-19 lef 9.
B.C.A., 030-0-010-000-000-243-646-19 lef 7.
B.C.A., 030-10-00-00-240-622-1 lef 2.
B.C.A., 030-10-00-00-240-622-1 lef 3.
B.C.A., 030-10-00-00-240-625-4.
B.C.A., 030-10-00-00-240-625-8 lef 1.
B.C.A., 030-10-00-00-240-625-8 lef 2.
B.C.A., 030-10-00-00-240-625-8 lef 3.

B.C.A., 030-10-00-00-241-626-32.

B.C.A., 030-10-00-00-241-627-20 lef 1.

B.C.A., 030-10-00-00-241-627-20 lef 2.

B.C.A., 030-10-00-00-241-627-20 lef 13.

B.C.A., 030-10-00-00-241-627-22 lef 3.

B.C.A., 030-10-00-00-241-627-22 lef 4.

İnceleme Eserleri

Aydın, M. (1992). *Şarkî Rumeli Vilayeti.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Aydın, M. (1996). *Osmanlı Eyaletinden Üçüncü Bulgar Çarlığı'na.* İstanbul: Kitapevi Yayınları.

Bıçaklı, H. A. (2016). *Türkiye Bulgaristan İlişkileri (1878-2008).* Ankara: İmge Kitapevi.

Bozkurt, A. (2013). Balkan Savaşlarında Edirne'yi Kurtarma Harekâtı. *100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne* (s. 135-148). İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

Crampton, R. J. (2007). *Bulgaristan Tarihi.* İstanbul: Jeopolitika Yayınları.

Çanlı, M. (2011). Bulgar Trakya Komitesi (1918-1934). *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, XI*(2), 277-292.

Jowett, S., & Walsh, S. (2012). *Balkan Harplerinde Ordular 1912-1913.* İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Kolev, V. (2013). Balkan Savaşlarında Bulgaristan'ın Stratejik Hedefleri. *100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne* (s. 51-54). İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

Küçük, C. (1992). Balkan Savaşı. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, 5*, (s. 23-25). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Örenç, A. F. (2013). Edirne Muhasarası ve Mehmed Şükrü Paşa. *100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne* (s. 103-134). İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

Yıldırım, B. (2013). Bulgar Ordusu Harekâtında Milisler. *100. Yıldönümünde Balkan Savaşları ve Edirne* (s. 65-79). İstanbul: Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

Yıldırım, B., & Kayıcı, H. (2016). Balkan Savaşları Öncesi Batı Trakya'nın İdarî ve Demografik Durumu. *Dünden Bugüne Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu (23-24 Ekim 2014) Bildiriler Kitabı* (s. 42-63). İstanbul: Türk Ocakları İstanbul Şubesi Yayın No: 9.

İçsel Unfoldıng Analizi Ve Bir Uygulama

Hande Kandur[1] **Dilek Altaş**[2]

[1] Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, kandurhande@gmail.com

[2] Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, dilekaltas@marmara.edu.tr

Özet: Pazarlamada, tüketici tercihlerini ve bu tüketicilerin seçimlerini nasıl yaptıklarını görsel olarak sunan çeşitli haritalama teknikleri bulunmaktadır ve bu amaç doğrultusunda ürün alanlarını geliştirmek için tercih verileri sıklıkla kullanılmaktadır. Tercih verilerinin geometrik gösterimi için kullanılan yöntemlerden biri olan Unfolding Analizi, kişilerin markalar için belirttiği tercihleri kullanarak, kişilerin ve markaların düşük boyutlu bir geometrik uzayda konumunu belirlemeye yarayan bir yöntemdir. Bu yöntem, İçsel ve Dışsal Unfolding olmak üzere iki temel kategoriden meydana gelmektedir. Bu çalışmada İçsel Unfolding yöntemine başvurulmuştur. İçsel analiz, tüketici tercihleri üzerinde durmaktadır ve dolayısıyla daha çok tüketicileri anlamaya yöneliktir. Ülkemizde ve dünyada koşu faaliyetlerine katılım son yıllarda önemli ölçüde artış göstermektedir. Koşu sporunun popülerliğinin artması ile birlikte bu konuda yapılan akademik çalışmalar da fazlasıyla önem kazanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, amatör düzeydeki koşucuların piyasadaki çeşitli ayakkabı markalarına ilişkin tercihlerini belirlemeye çalışmaktır. Tercih verilerini ve sıralamalarını analiz etmek için kullanılan yöntemlerden biri olan İçsel Unfolding Analizi ile amatör koşucuların ayakkabı markalarına ilişkin tercih haritası belirlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarının, Türkiye'deki ilgili sektördeki pazarlama yöneticilerine İçsel Unfolding Analizinin sağladığı haritalar yolu ile sektörün gelişimine katkıda bulunabileceği ve koşu ayakkabısı tüketicileri hakkında önemli bilgiler verebileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tercih Verileri, Unfolding Analizi, PREFSCAL

1. Giriş

Küreselleşen pazarda satıcılar ürünlerini ya da markalarını daha yüksek bir pazar konumuna yükseltmek ve rekabet üstünlüğünü sağlamak ister. Bu nedenle tüketicilerin tercihlerini anlamak ve tüketicilerin ürünlerini değerlendirmede kullandıkları en önemli nitelikleri belirleyerek, ürünlerini pazarda nasıl konumlandırmaları gerektiğini bilmek isterler. Böylece kendi markalarını rakip markalara göre pazarda nasıl konumlandırmaları gerektiğini daha doğru bir şekilde değerlendirebilirler.

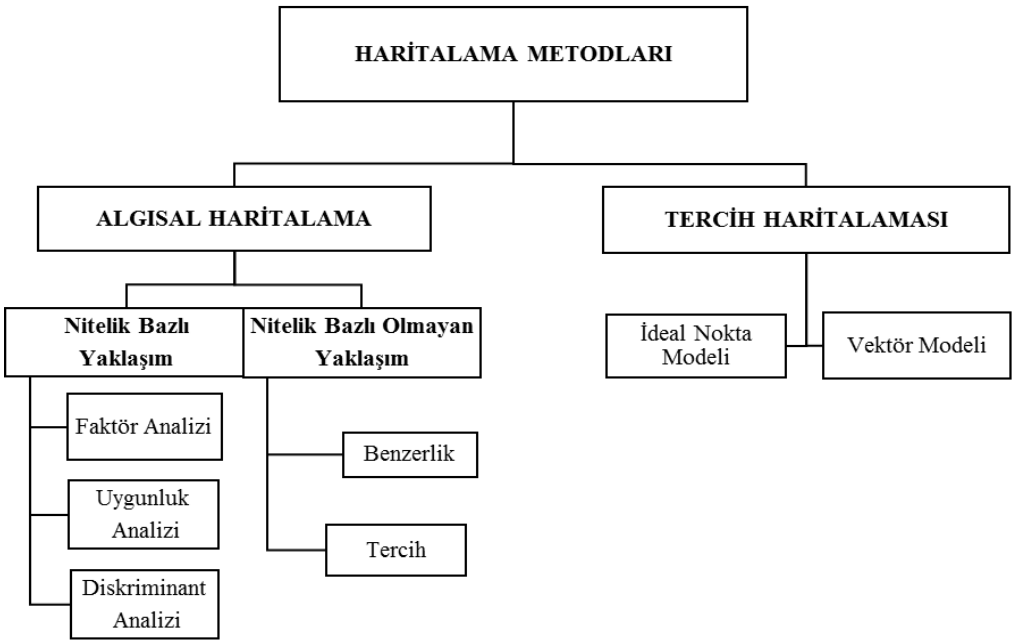
Çalışma, Türkiye'de amatör olarak koşu sporuyla ilgilenen koşucular üzerinde yapılmıştır. Özellikle sağlıklı ve aktif yaşam anlayışının önem kazanmasıyla birlikte ülkemizde koşu sporuna olan ilgi gün geçtikçe artış göstermektedir. Bu ilginin artması ayakkabı markalarına ve satışlarına da yansımaktadır ve pazarın büyümesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle üreticiler ve marka sahipleri için koşucuların ayakkabı marka eğilimlerini belirlemek ve bu anlamda tüketici tercihlerini incelemek önemli hale gelmektedir.

Çalışmada haritalama metodları ile ilgili literatürde bulunan eksikliğe bir katkı sağlamak amacıyla, tüketicilerin ayakkabı markalarına ilişkin tercihleri belirlenerek markaların ve tüketicilerin ortak uzay haritası elde edilmiştir. Markalara ilişkin tercihleri belirlemek amacıyla İçsel Unfolding Analizi uygulanmıştır. Bu çalışmada, Türkiye'de bilinen 10 ayakkabı markası ele alınarak (Adidas, Asics, Mizuno, Nike, New Balance, On Running, Puma, Salomon, Skechers, Under Armour) markaların ve tüketicilerin konumları İçsel Unfolding Analizi ile elde edilmiştir.

2. Haritalama Metodları

Pazarlamada, tüketici algılarını ve/veya tercihlerini ve bu tüketicilerin seçimlerini nasıl yaptıklarını görsel olarak sunan çeşitli haritalama metodları bulunmaktadır. Bu teknikler algıların ve tercihlerin kullanımına göre yani girdi verisinin yapısına bağlı olarak farklılık göstermektedir ve Algısal Haritalama ve Tercih Haritalaması olacak şekilde iki ana bölümde incelenmektedir.

Algılar, tüketicilerin piyasada bulunan çeşitli önerilerle ilgili inançlarını ifade etmektedir. Tercihler ise tüketicilerin zihinlerinde genel beğenileri açısından bir öneriyi diğerinin önüne koyma kararını verebildikleri zihinsel süreci ifade etmektedir. Genel olarak, algılar tercihlerin oluşmasına sebep olur ve tercihler seçimlerin ortaya çıkmasını ve satın almayı tetikler (Lilien, Rangaswamy ve De Bruyn, 2007, s.2). **Tercih verileri**, bazı kriterlere ya da amaca göre nesnelerin (diğer bir deyişle uyarıcılar/markalar) sıralamasını içermektedir. Tercih verisi elde ederken kişilerden en çok tercih edilenden en az tercih edilene doğru markaları sıralaması istenir. Tercih seçim verisi ölçeklemeye yönelik bir tepki yaklaşımını temsil etmektedir; çünkü markaların kişilerin tercihine göre sıralanması hem kişinin kendi konumunu hem de markaların nasıl algılandığını içermektedir (McIver ve Carmines, 1986, s.12).

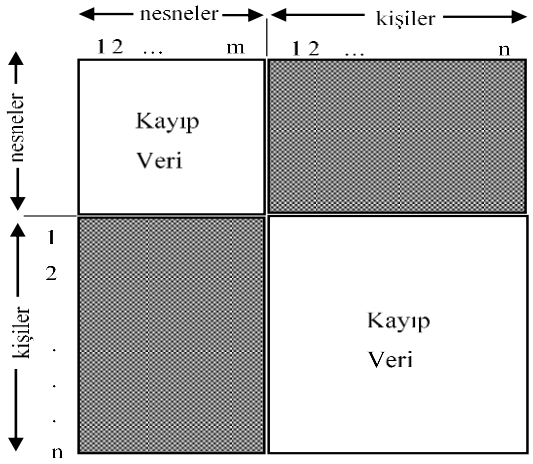

Şekil 1: Haritalama Metodları Oluşturmak İçin Temel Yaklaşımlar (Kaynak: Tull ve Hawkins, Marketing Research: Measurement and Method, 1976, s.422)

İşletmelerin ve markaların rakiplerden farklılaşmak için tüketicilerin tercihlerini anlamaya ihtiyaçları vardır. Bu farklılaşmayı ortaya koymak için ise çeşitli istatistiksel yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır ve haritalama metodları bu amaçla kullanılan yöntemler arasındadır. Haritalama metodları oluşturmak için kullanılan çeşitli yöntemler Tull ve Hawkins tarafından Şekil 1'de gösterildiği gibi derlenmiştir.

2.1. Unfolding Analizi

Unfolding, bireylerin/tüketicilerin tercihleri arasındaki farkla ilgilenen geometrik bir modeldir. Bireyler ve tercihler ortak uzayda nokta olarak gösterilir ve her birey tercihler arasından kendi ideal noktasına en yakın olanı seçer (Patrick, De Leeuw ve Wurzer, 2015, 1). Bireyler için olan noktalar ideal ürünleri/markaları temsil etmektedir. Bir kişinin ideal noktasından daha uzakta olan bir ürün noktası, kişinin o üründen daha az fayda sağladığını (daha az tercih ettiğini) göstermektedir (De Sarbo vd., 1987:362).

Şekil 2: Yakınlık Matrisinin Şematik Görüntüsü (Kaynak: Borg ve Groenen, "Multidimensional Scaling, Theory and Applications", 2005, s.294)

Unfolding analizinde girdi matrisi simetrik değildir, *n* kişinin *m* nesne veya marka ile ilgili sıralamalarından oluşan dikdörtgen matris şeklindedir (Mair vd, 2009:17). Yani veri *n* satır nesnesi ve *m* sütun nesnesi arasındaki farklılıklardan oluşmaktadır. (Patrick, De Leeuw ve Wurzer, 2015, 1). **Şekil 2**'de görüldüğü gibi Unfolding modelde farklı setlerdeki nesne çiftleri arasında kayıp veri mevcuttur ve kayıp veriye ek olarak veri genellikle satır koşulludur. Yani bir kişinin yaptığı tercih sıralaması, farklı bir kişinin tercih sıralaması ile karşılaştırılamaz. Bu durum sonuçların dejenere olmasına yani veri haritalamasının anlamsız sonuçlar içermesine neden olmaktadır (De Leuuw, 2005:6). Teknik olarak Unfolding, set içi yakınlıkların kayıp olduğu Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi'nin özel bir durumudur.

Tercih verilerinde, incelenecek nesneler/markalar hakkında cevaplayıcıların kişisel tercihleri saptanır. Bu saptama yapılırken uyarıcıların tüm nitelikleriyle bir tercih sırasına konması sağlanır yoksa belirli bir nitelik itibariyle bir tercih sırasının elde edilmesine çalışılmaz. Tercih verileri ya çoğu kez uygulandıkları gibi markaların cevaplayıcılarla tercih sırasına konulmasıyla ya da ikili karşılaştırmalar yaptırılarak veya markalara genel tercih puanları verilmesiyle elde edilir (Kurtuluş, 1996:443).

2.2.İçsel Unfolding Analizi

Kişilerin tercihleri arasındaki farkla ilgilenen temel uzaklık modeli olan unfolding yöntemi, **içsel** ve **dışsal** unfolding olmak üzere iki temel kategoriden meydana gelmektedir. İçsel tercih analizi tüketici tercihlerine öncelik vermekte ve algılama bilgilerini tamamlayıcı bir bilgi kaynağı olarak kullanmaktadır. Öte yandan, dışsal analiz, nitelik haritasına dayalı ürün haritası oluşturarak algısal bilgiye öncelik vermekte ve yalnızca daha sonraki bir aşamada tüketici tercihlerine uymaktadır (Kleef vd., 2005, s.388).

Tüketici tercihlerinin anlaşılmasına ve analizine yönelik kullanılan iki temel yaklaşım olan içsel ve dışsal unfolding, temel olarak aynı verileri kullanmaya dayansa da, bu verilere ilişkin farklı perspektifleri temsil etmekte ve dolayısıyla ondan farklı bilgiler çıkarmaktadır. Dışsal unfolding hem algısal hem de tercih verisini gerektirirken, içsel unfolding tek başına tercih verisi üzerinden yürütülebilir. Başka bir ifade ile, içsel unfolding tüketici tercihleri üzerinde durur ve dolayısıyla daha çok tüketicileri anlamaya yöneliktir, dışsal unfolding ise algısal veya duyusal bilgiler üzerinden çalışır ve dolayısıyla daha çok ürünleri anlamaya yöneliktir (Kleef vd., 2005, s.395).

3. Örneklem ve Özellikleri

Araştırmanın örneklemini Türkiye'de amatör olarak koşu sporuyla ilgilenen ve en az bir kez yarış koşmuş koşucular oluşturmaktadır. Araştırmada iradi örnekleme tekniklerinden biri olan kolayda örnekleme tekniği kullanılmış ve veriler anket yöntemi ile elde edilmiştir. Unfolding analizinde kullanmak üzere tüketicilerden 10 ayakkabı markasını tercihlerine göre 1'den 10' a kadar sıralamaları istenmiştir. Pilot çalışma amacıyla hazırlanan bu çalışmanın örneklemini 55 koşucu oluşturmaktadır. Unfolding analizinin en az beş kişiye ait tercih verisi üzerinden bile yapılıyor olması en büyük avantajlarından biri olarak bilinmektedir ve buna dayanarak analizin 55 kişi üzerinden yapılması yeterli bulunmuştur. Elde edilen verilerin öncelikle frekans analizleri yapılmıştır. Koşucuların %41.8'i kadın ve %58.2'si erkek koşuculardan oluşurken, katılımcıların %23.6'sı evli ve %76.4'ü bekardır. Bunun yanında ankete katılan koşucuların %54.5 ile en fazla lisans mezunu oldukları ve %43.6'sının 4.000 TL ve daha fazla maaş aldıklarını belirlenmiştir. Aynı zamanda çalışmaya katılan koşucuların neredeyse yarısı %50.9 oranı ile kendilerini düzenli / fit koşucu olarak tanımlamaktadırlar.

4. Bulgular

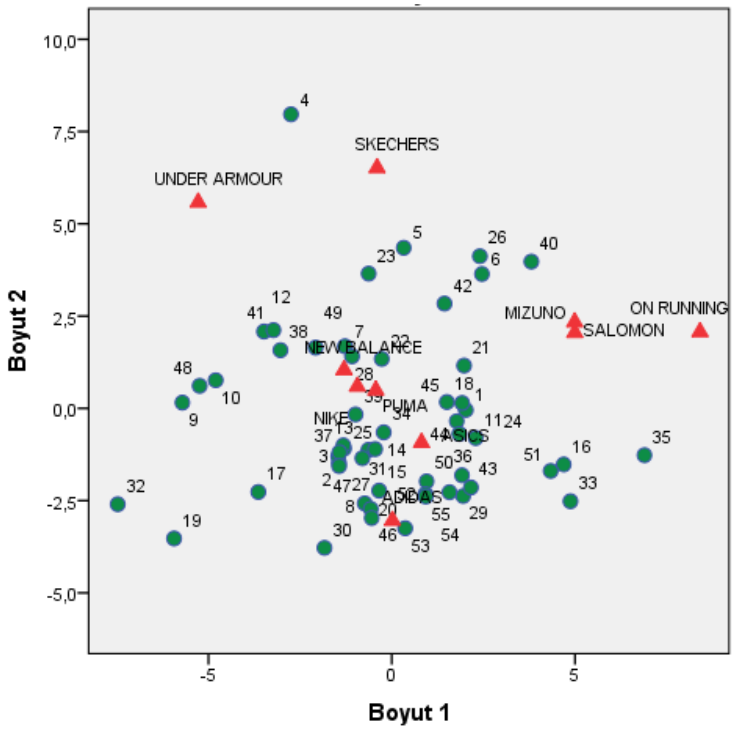
Çalışmada ayakkabı markalarının nasıl konumlandırıldığını belirlemek ve koşucuların çeşitli markalara ilişkin tercihlerini ortaya koymak için içsel unfolding analizinden yararlanılmıştır. Sonuçlar SPSS paket programında PREFSCAL algoritması kullanılarak elde edilmiştir. PREFSCAL algoritması ile elde edilen içsel unfolding analizi sonucunda ayakkabı markaları ve kişilerin ideal noktaları (tercihleri) aynı uzayda iki boyutlu olarak elde edilmiştir.

Unfolding analizi sadece, elde edilen haritalar tüketici tercihlerinin uygun bir gösterimini yaptığı zaman anlamlı sonuçlar vermektedir. Unfolding prosedürlerinde, özellikle de metrik olmayan analizlerde yaşanan zorluk, dejenere (anlamsız) çözümlerin yaygın olmasıyla ilgilidir (Van Deun vd., 2011). Genel olarak dejenere sonuçlar, hatalı konumlandırılmış nesneler (örn. tüketiciler, markalar, ürünler) olarak açıklanmaktadır ve böylelikle anlamsız sonuçlar elde edilmektedir. Stresin en aza indirilmesi model uyumunu geliştirir, ancak her zaman anlamlı bir çözüm oluşturmaz. Unfolding analizi için en iyi çözümün stresi en aza indirmesi, yorumlanabilir ve güvenilir olması gerekmektedir. Ancak dejenere çözümler yorumlanamaz, çünkü modele uyum sağlamasına rağmen noktalar arasında yeterince farklılaşma yoktur (Busing, 2010). Bu nedenle PREFSCAL sonucunda elde edilen çeşitli ölçütler değerlendirilip sonuçların dejenere olup olmadığını incelemek oldukça önem taşımaktadır.

Tablo 1: PREFSCAL Analiz Sonuçları

Iterations		505
Final Function Value		,5892263
Function Value Parts	Stress Part	,1720006
	Penalty Part	2,0185254
Badness of Fit	Normalized Stress	,0295577
	Kruskal's Stress-I	,1719235
	Kruskal's Stress-II	,4384070
	Young's S-Stress-I	,2707077
	Young's S-Stress-II	,4086429
Goodness of Fit	Dispersion Accounted For	,9704423
	Variance Accounted For	,8518934
	Recovered Preference Orders	,7696970
	Spearman's Rho	,8465523
	Kendall's Tau-b	,7562025
Variation Coefficients	Variation Proximities	,5525898
	Variation Transformed Proximities	,5849813
	Variation Distances	,5501142
Degeneracy Indices	Sum-of-Squares of DeSarbo's Intermixedness Indices	,1323582
	Shepard's Rough Nondegeneracy Index	,7806061

Tablo 1'de elde edilen çıktıda normalize stress değeri 0,029 olarak bulunmuştur. Bu değerin sıfırdan farklı olması beklenmektedir. Çünkü düşük stres değeri veri uyumunun iyi olduğunu göstermekle birlikte aynı zamanda dejenere sonuçlara da yol açmaktadır. Bir diğer dikkat edilmesi gereken nokta dönüştürülmüş yakınlıkların değişim katsayısının orijinal yakınlıkların değişim katsayısına benzer bir değere sahip olmasıdır ve analiz sonuçlarına göre orijinal uzaklıkların katsayısı 0,5525 iken dönüştürülmüş yakınlıkların değişim katsayısı 0,5849 olarak bulunmuştur ve beklenildiği gibi birbirlerine oldukça yakın değerler olarak elde edilmiştir. Eğer bu iki değer birbirinden çok farklı ise, her satır için dönüştürülmüş yakınlıklar sabit olur ve dolayısıyla nesneler arasındaki ayırım düzgün yapılamaz. DeSarbo'nun karışıklık endekslerinin karelerinin toplamı, farklı setlerdeki noktaların ne kadar iyi birbirine karıştığının bir ölçüsüdür. Eğer birbirine karışmazlarsa, çözümün dejenere olabileceği yönünde bir uyarı işaretidir. Bu endeksin oldukça küçük ve sıfıra yakın olması beklenmektedir. Çalışmamızda DeSarbo'nun karışıklık endekslerinin karelerinin toplamı 0,1323 olarak elde edilmiştir ve sonucun dejenere olmadığının bir göstergesidir. Shepard'ın farklı uzaklıkların bir yüzdesi olarak rapor edilen endeksi % 80 civarındadır. Yani uzaklıklar birbirinden yeterince farklıdır ve çözüm dejenere değildir.

Şekil 3: PREFSCAL Algoritması Sonucu Elde Edilen Markalara ve Kişilere İlişkin Ortak Uzay Haritası

PREFSCAL algoritması ile elde edilen içsel unfolding analizi sonucunda ayakkabı markaları ve kişilerin ideal noktaları (tercihleri) aynı uzayda iki boyutlu olarak elde edilmiştir. Birinci boyut *marka imajı* ve ikinci boyut *fiyat/performans* boyutu olarak ele alınmıştır. New Balance, Nike, Puma, Asic ve Adidas kişiler tarafından en çok tercih edilen koşu ayakkabısı markaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Under Armour ve Skechers markalarını tercih eden koşucu sayısının oldukça az olması dikkat çekmektedir. Haritada doğal olarak gruplanmış ideal noktalar potansiyel alt segment ayakkabı markalarını temsil etmektedir. Elde edilen ortak uzayda markaların genel olarak üç grupta toplandığı görülmektedir. En dikkat çeken grup New Balance, Nike, Puma, Asics ve Adidas markalarından oluşmaktadır. Bu markaların piyasadaki bilinirliği diğer markalara göre daha fazladır. Bunun yanında bu markalara ait mağaza sayısı diğer markalara göre (Under Armour ve Skechers) oldukça fazla ve yaygındır, böylelikle kişilerin markaya erişimi kolaylaşmaktadır. Bu gruptaki markalara ilişkin özellikler, kişilerin bu gruba olan tercih eğilimini artırmış olabilir. Under Armour ve Skechers ayrı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu grubun az tercih edilmesi her iki markanın da piyasaya yeni girmiş olması ve koşucularda henüz markalara ilişkin güven duygusunun oluşmamış olmasından kaynaklabilir. Son olarak Mizuno, Salomon ve On Running bir grup oluşturmaktadır. Yine bu gruptaki markaların az sayıda koşucu tarafından tercih edildiği görülmektedir. Bu üç marka, koşu sporuyla ileri düzeyde/rekabetçi şekilde ilgilenen kişilerce daha çok tercih edilmektedir. Ayrıca bu markaların az tercih edilmesinin bir sebebi ülkemizde kendilerine ait bir mağazalarının bulunmamasından kaynaklanıyor olabilir.

5. Sonuç

İşletmeler ürünlerini ya da markalarını daha yüksek bir pazar konumuna yükselterek rekabet üstünlüğünü sağlamak ister. Artan rekabet ortamında ayakkabı markası üreticilerinin, rakiplerine göre kendi markalarının mevcut durumlarını korumaları ve doğru bir şekilde değerlendirmeleri gerekmektedir. Çalışma kapsamında detaylı bir şekilde incelenen Haritalama Metodları stratejik

pazarlama planlaması sürecinde işletmelere yol göstermekte ve bu değerlendirmeyi doğru yapmaları konusunda yardımcı olmaktadır.

Koşucuların tercihlerini ve ayakkabı markalarını bir arada iki boyutlu ortak uzayda gösterebilmek ve verilerin tercih haritasını elde edebilmek için SPSS programı ile PREFSCAL algoritması kullanılarak Unfolding analizi uygulanmıştır. PREFSCAL algoritması sonucu elde edilen ortak uzay haritasına göre New Balance, Nike, Puma, Asics ve Adidas markalarının en çok tercih edilen, bir diğer deyiş ile kişilerin ideal noktalarına en yakın markalar olduğu görülmektedir.

Tüketicilerin, tercih ettiği ayakkabı markasına ulaşamadığında bu ürüne en yakın olarak algıladığı ürünü tercih ettiği göz önüne alındığında koşu ayakkabısı üreticilerinin marka değerlerini artırabilmeleri ve tüketiciler tarafından daha çok tercih edilebilmeleri için rakip markaların hangi özelliklerinin tüketici tarafından iyi veya kötü algılandığının da dikkate alması gerekmektedir. Haritalama metodları sonucu elde edilen uzaysal gösterimlerin doğru bir şekilde yorumlanması bu sektördeki işletmeler için oldukça önem taşımaktadır.

Kaynakça

Batra, R, Aaker, D. A., and Myers, J. G. (2009). Advertising Management, 5.Baskı, New Delhi.

Bayraktar S. (2010), "Marka Stratejileri ve Türkiye Bitkisel Yağ Sektöründe Marka Stratejilerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Tekniği İle Analizi", Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

Borg, Ingwer (2005), Patrick J.F., G.; Modern Multidimensional Scaling: Theory and Applications, Springer/New York, 2005.

Borg I, Groenen PJF, Mair P. (2013), Applied Multidimensional Scaling. Springer, New York.

Busing, F.M.T.A., Groenen, P.J.F., and Heiser,W.J. (2005), Avoiding degeneracy in multidimensional unfolding by penalizing on the coefficient of variation. Psychometrika, 70, 71–98.

Busing, F. M., Heiser, W. J., & Cleaver, G. (2010). Restricted unfolding: Preference analysis with optimal transformations of preferences and attributes. Food quality and preference, 21(1), 82-92.

Churchill, G.A.; Iacobucci, D. (2005), Marketing Research: Mehodological Foundations, Thomson/South-Western.

De Leeuw Jan (2005), Multidimensional Unfolding, The Encyclopedia of Statistics in Behavioral Science,Wiley.

DeSarbro, W., Young, M.R., Rangaswamy (1997), A. A parametric multidimensional unfolding procedure for incomplete nonmetric preference/choice set data in marketing research. J Market Res., 34:499–516.

DeSarbo W, DeSoete G, Eliashberg J (1987), A New Stochastic Multidimensional Unfolding Model for the Investigation of Paired Comparison Consumer Preference/Choice Data, Journal of Economic Psychology, 8 (3), 357 - 384.

Hair, Jr. J.F.; Anderson, R.E.; Tatham, R.L.; Glablowsky, B.J. (1998). "Multivariate Data Analysis", Macmillan Pub. Co., Newyork.

Jain, S.C. (2000). Marketing Planning and Strategy. South Western College Publishing, Cincinatti, OH.

Kotler, P., Armstrong, G., Saunders, J. A. and Wong, V. (1999). Principles of Marketing. Prentice Hall Europe: New Jersey.

Kurtuluş K (1996), Pazarlama Araştırmaları, 5. Basım, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları, Yayın No:28, İstanbul.

Lehmann, D.R.; Gupta, S.; Steckel, J.H.(1998). "Marketing Research", Addison-Wesley, Amsterdam.

Lilien, G. L., Rangaswamy, A. (2003), Marketing Engineering: Computer Assited Marketing Analysis and Planning, Prentice Hall, New Jersey.

Mair P, De Leeuw J, Wurzer M (2015), Multidimensional Unfolding, Wiley StatsRef:Statistics Reference Online, John Wiley and Sons.

Malhotra, K. Naresh (1996) Marketing Research, An Applied Orientation, Second Press, Prentice- Hall, Upper Saddle River, New Jersey.

Mazzocchi Mario (2008), Statistics for Marketing and Consumer Research, Sage Publication, London.

McIver, J., & Carmines, E. G. (1981). Unidimensional scaling (Vol. 24). Sage.

Özdamar, K. (1999), "Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi-II", Eskişehir

Yiğit, E. (2007). "Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemlerinin İncelenmesi ve Bir Uygulama", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Tatlıdil, H. (2002), Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz, Ziraat Matbaacılık, Ankara.

Tull, D. S., & Hawkins, D. I. (1984). Marketing research: measurement and method: a text with cases. Macmillan.

Üner, M; Alkibay, S. (2001), Algılama Haritaları: Departmanlı Mağazalar Üzerine Ampirik Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ankara.

Van Deun, K., Groenen, P. J. F., & Delbeke, L. VIPSCAL: AN ALGORITHM FOR A COMBINED VECTOR IDEAL POINT MODEL

Van Kleef, E., van Trijp, H. C., & Luning, P. (2006). Internal versus external preference analysis: An exploratory study on end-user evaluation. Food quality and preference, 17(5), 387-399.

Ülkelerin Eğitim İstatistiklerinin İstatistik Yöntemler İle İncelenmesi

Dilek ALTAŞ[1] **Gülen ARIKAN[2]**

[1] Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, dilekaltas@marmara.edu.tr

[2] Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri Bölümü, gulen.arikan@marmara.edu.tr

Özet: Birleşmiş Milletlere göre, ülkelerin kalkınmalarını tam anlamıyla gerçekleştirebilmeleri için, eğitim temel gereksinimlerden biri olarak tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda 1944 yılında, Birleşmiş Milletler'in bir uzman kuruluşu olarak ortaya çıkan UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu), ülkeler için sürdürülebilir eğitim kalkınmasını amaçlamaktadır. Kuruluş her yıl yayınladığı eğitim, kültür, iletişim ve teknoloji istatistikleri ile dünyadaki tüm bireylerin interaktif eğitime eşit şekilde ulaşması için gereklilikleri saptamakta ve toplumsal bir dönüşüm hedeflemektedir. .

Çalışmanın amacı, dünya genelinde sürdürülebilir eğitimin sağlanabilmesi için ülkelerin hangi eğitim göstergelerini geliştirmeleri gerektiğini saptamaktır. Bu doğrultuda çalışmada 2015 yılı UNESCO yıllık raporundan elde edilen eğitim istatistikleri kullanılmıştır. Bu istatistikler, eğitime katılım, eğitime devam etme oranı, ilköğretimi tamamlama ve mezuniyet oranı, genç okuryazarlık oranı, okula gidemeyen çocuk oranı ve ilköğretime kayıt oranı olup, ülkelerin temel eğitim göstergelerini içermektedir. Verilere geleneksel Kümeleme Analizi yöntemleri olan Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizi uygulanmış ve uygun küme sayısı belirlenmiştir. Daha sonra Hiyerarşik Kümeleme Analizi uygulanmıştır. Buna ek olarak İki Aşamalı Kümeleme Analizi ile kümelere ayırmada değişkenlerin etkisi incelenmiştir. Bu sayede, eğitim açısından daha alt gruplarda olan üye ülkelerin, üst gruplara taşınabilmeleri için hangi eğitim göstergelerine yatırımı arttırması gerektiği belirlenmiştir. Geleneksel Kümeleme sonuçları İki Aşamalı Kümeleme sonuçları ile karşılaştırılmıştır. İlk olarak uygun grup sayısı belirlenmiştir. Daha sonra UNESCO üyesi 106 ülke kendi içinde gruplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim İstatistikleri, Kümeleme Analizi, İki Aşamalı Kümeleme

1. Giriş

Ülkelerin kalkınma seviyelerini arttırabilmeleri için ekonomik kalkınmanın yanı sıra; sağlık, gelir dağılımı eşitliği, eğitim gibi başka faktörlerin de önemi olduğu birçok çalışmaya konu olmuştur. İktisadi literatürde Beşeri Sermaye olarak tanımlanan eğitim de kalkınmanın temel adımlarındandır. Birleşmiş Milletlere göre de bireylerin temel besine ulaşmalarından sonra temel eğitime ulaşmaları bir kalkınma ölçütü olarak ele alınmıştır. Birleşmiş Milletlerin, ülkelerin yalnızca eğitim, kültür ve bilimsel faaliyetler için kurduğu UNESCO, 1945 yılında Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olarak kurulmuştur. Türkiye'de ise 1949 yılında aktifleşmiştir.

Bu çalışmada, UNESCO tarafından önerilen eğitim istatistikleri kullanılmış ve ülkeler eğitim açısından gruplanmıştır. Birinci bölümde eğitim istatistikleri hakkında bilgi verilmiş, ikinci bölümünde ise ülkeleri eğitim istatistiklerine göre sınıflamak amacı ile kullanılan Kümeleme Analizi anlatılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise, 194 UNESCO üyesi ülkeden 106 ülkenin birbirlerine göre konumu belirlenmiş olup, farklı hesaplama tekniklerinin ülke üyelikleri açısından farkı gözlenmiştir. Buna ek olarak, hangi eğitim istatistiğinin ülkeleri sınıflamada daha etkili olduğu saptanmıştır.

2. Eğitim İstatistikleri

Eğitim, toplum ve bireyler için kalkınmanın temellerinden biridir. Her ülkenin eğitim sistemi farklı olmakla birlikte, UNESCO tarafından belirlenen bazı temel istatistikler ülkelerin eğitim seviyelerini ortaya koymak için kullanılmaktadır. Eğitim istatistikleri ilköğretim seviyesi için açıklandığı gibi orta öğretim seviyesi için de bazı ülkeler tarafından açıklanmaktadır. Bu çalışmada kullanılan istatistikleri eğitimin ilk seviyesine aittir.

UNESCO'ya göre ilköğretim, Bireylere temel okuma, yazma ve matematik beceriler ile birlikte tarih, coğrafya, doğa bilimleri, sosyal bilimler, sanat ve müzik hakkında temel düzeyde anlayışlar benimsetmelidir (Bokova, 2016). İlköğretime ait göstergeler, eğitime katılım, eğitime devam, eğitimi tamamlama ve mezuniyet, okur – yazarlık, eğitime kayıt ve eğitime katılım olarak yayınlanmaktadır. Bu göstergelere ait istatistikler ise oran ya da birey sayısı olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada göstergelere ait oransal istatistiklerden yararlanılmıştır. Buna göre;

Eğitime Devam Oranı : Bu oran, ilköğretime kayıt olan öğrenci sayısının, ilköğretimin son yılına ulaşabilen öğrenci sayısına oranlanması ile hesaplanır.

İlköğretimi Tamamlama Ve Mezuniyet Oranı: Yaş gözetmeksizin, ilköğretimin son yılına ilk defa kaydolan öğrenci sayısının (son sınıfa toplam kayıt – son sınıfı tekrar eden öğrenci sayısı) ilköğretimin son sınıfına giriş yaşındaki nüfusa oranıdır.

Genç Okuryazarlık Oranı: 15-24 yaş arası bireyler arasında, anlayarak okuyabilen ve yazabilen kişilerin oranıdır.

İlköğretime Kayıt Oranları: İlköğretim çağındaki çocuklar içinde herhangi bir ilköğretim kurumuna kayıtlı olan çocukların oranıdır.

Okula Gidemeyen Çocukların Oranı: İlköğretim çağındaki çocuklar içinde herhangi bir ilk ya da orta öğretim kurumuna kayıtlı olmayan çocukların oranıdır. (Maya, 2006: 382)

Çakmak'a göre (2008) ülkelerin okuryazarlık oranı arttıkça, ekonomik kalkınmanın da beraberinde geldiği gözlenmiştir. Bireyler aldıkları eğitim sayesinde beşeri sermayeyi arttırdığından, eğitim seviyesi yükseldikçe iktisadi büyümeyi gözlemek mümkün olmuştur. Ökur yazarlık oranı %95'in üstünde olan ülkelerin ekonomik büyüklük sıralamasında da üst düzeylerde olduğu gözlenmiştir. (Çakmak, 2008)

Taner ve Başal (2009), cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından bu yana, Türkiye'de okula gidemeyen çocuk oranındaki hızlı düşüşe dikkat çekmiştir. Ancak aynı düşüşün diğer müslüman ülkelerde yaşanmamış olduğu gözlenmiştir. Özellikle kız çocuklarında, ilköğretim çağında gerçekleşen evlilikler, ülkelerin eğitim istatistiklerini aşağı eğimle hareket ettirmiştir. (Taner & Başal, 2009)

Durgun'a göre (2011) ise, ilköğretime devam oranı, toplum yapılarını belirleyici niteliktedir. İlköğretime kayıt ve devam oranı düşük olan illerde, suç oranının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Aynı zamanda eğitim düzeyi düşük ailelerin çocuklarının suç işlemeye daha yatkın olduğu belirlenmiştir. (Durgun, 2011)

3. Yöntem

Çok değişkenden oluşan veri setlerini sınıflandırma amacına hizmet eden Kümeleme Analizi, genellikle gözlemleri kümelere ayırmak için kullanılsa da, gerekli durumlarda değişkenleri gruplamak için de kullanılabilir. Kümeleme Analizinde amaç, gözlemleri kendi içinde homojen, kümeler arasında ise heterojen bir şekilde sınıflamaktır. Gözlemin incelenen değişkenler açısından kendisine en benzer gözlemlerle aynı grupta yer alması esastır (Orhunbilge, 2010: 473). Oluşan küme merkezlerinin birbirinden olabildiğince uzak olması beklenir. Birimler kümelenirken gözlemlerin birbirlerine olan uzaklık ya da benzerliğine göre oluşturulan kovaryans matrislerinden yararlanılmaktadır. Analiz gözlemleri gruplamanın yanında aykırı değerlerin ayıklanması, veri inceleme yerine küme inceleme, verilerin özetlenmesi ve başka analizlere ön hazırlık amacıyla da kullanılmaktadır.

Kümeleme Analizi fazla varsayım gerektirmediğinden sınıflama amacıyla en çok kullanılan yöntemlerden biridir. Kümeleme analizinde, Diskriminant Analizinde olduğu gibi verilerin normal dağılıma sahip olması varsayımı olsa da, normallik varsayımı önemsenmemekte, uzaklık değerlerinin normalliği yeterli kabul edilmektedir. Bu koşula ilaveten, kümeleme analizinde kovaryans matrisiyle ilgili bir varsayım bulunmamaktadır (Kalaycı, 2014: 354). Kümeleme Analizi Hiyerarşik Kümeleme ve Hiyerarşik Olmayan Kümeleme olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Geleneksel yöntemlere ek olarak son zamanlarda İki Aşamalı Kümeleme Analizi de çalışmalarda sıklıkla kullanılmaktadır.

3.1.Hiyerarşik (Aşamalı) Kümeleme Analizi

Hiyerarşik Kümeleme, küme sayısının önceden bilinmediği durumlarda kullanılan bir yöntemdir. Her bir gözlem bir küme gibi ele alınarak analiz başlar. Daha sonra benzer özellikteki gözlemler, yani kümeler birleşerek yeni kümeler oluşturur. Tüm gözlemler tek bir küme oluşturana kadar analiz devam eder (Tatlıdil, 2002). Kümeler oluşurken birbirine en çok benzeyen (uzaklığı en az olan) gözlemleri birleştirmeyi esas alan Tek Bağlantı tekniği uygulanması en kolay teknik olduğundan tercih edilir.Sıklıkla kullanılan başka bir teknik olan Ward tekniğinde ise grup içi varyansı minimum yapmak asıl amaçtır. Bununla birlikte Tam Bağlantı, Ortalama Bağlanıt gibi birçok farklı teknik de kullanılmaktadır. (Cengiz & Öztürk, 2011: 71)

3.2.Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizi

Geleneksel yöntemlerin bir diğeri olan Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizinde ise ilk şart küme sayısının önceden biliniyor olmasıdır. Literatürden elde edilen bilgiler, ön analizler, ya da yetkili kuruluşlar tarafından belirlenen grup sayıları referans alınabileceği gibi, ön analizler yardımı ile de küme sayısı önceden belirlenebilir. (Altaş, 2006: 81).

Analiz uygun küme sayısının belirlenmesi ile başlar. Daha sonra belirlenen küme sayısı kadar tipik gözlem belirlenir. Diğer gözlemler benzerliklerine göre tipik gözlemlerin etrafında kümelenerek gruplar oluşturulur. Hiyerarşik Olmayan Kümelemenin bir avantajı, değişkenlerin istatistiksel anlamlılığını sınamasıdır. Birimlerin benzerliklerini belirlemekte iki farklı teknik kullanılabilir. Bunlarda sıklıkla kullanılan k – ortalamalar yöntemi her yeni gözlemin kümeye girmesi ile oluşan grup ortalamasını esas alır. Uzaklığı grup ortalamasına yakın olan gözlemler kümeye dahil edilerek analiz tamamlanır. k – ortalamalar yönteminin kullanılabilmesi için verilerin en az aralıklı ölçme düzeyi ile ölçülmüş olması, yani nicel veri kullanılması gerekmektedir (Alpar, 2013: 487). Aksi takdirde analizin diğer tekniği olan En Çok Olabilirlik yöntemi kullanılır.

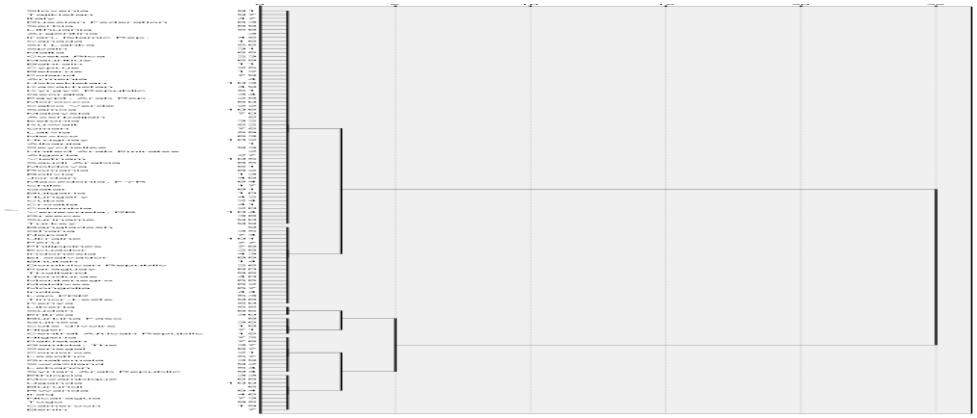
3.3.İki Aşamalı Kümeleme Analizi

Geleneksel yöntemlere alternatif olarak geliştirilen İki Aşamalı Kümeleme Yöntemi. özellikle çok büyük veri setlerinin analizinde sıklıkla kullanılmaktadır. İki Aşamalı Kümelemenin en büyük avantajı; kategorik değişkneler ile nicel değişkenleri birlikte analiz edebilmesidir (Giray, 2016: 12). Büyük veri setlerini geleneksel yöntemlere göre daha iyi analiz etmek mümkündür. Çünkü bu teknikte gözlem çiftlerinin oluşturduğu büyük boyuttaki bir uzaklık matrisi gerekmemektedir. İki aşamalı yöntemin geleneksel yöntemden diğer farkı da, gözlemleri kümelere atamada değişkenlerin etkisini görmenin mümkün olmasıdır

Bu yöntem küme sayısının önceden bilindiği durumlarda kullanılabildiği gibi, küme sayısının önceden bilinmediği durumlarda da kullanılabilir. Bu durumda uygun küme sayısı Schwarz's Bayesyen Bilgi Kriteri (BIC) ya da Akaike'nin Bilgi Kriteri (AIC) yardımı ile saptanır (Turanlı, Özden, & Türedi, 2006: 100). İki Aşamalı yöntemde de oluşan kümeler kendi içinde homojen iken, kümeler birbirine göre heterojendir.

4. Bulgular

UNESCO üyesi 106 ülkenin eğitim istatistikleri açısından birbirine göre durumunu gözlemlemek amacı ile yapılan bu çalışmada, 2015 yılına ait veriler kullanılmıştır. Veriler UNESCO'nun eğitimi ölçmek amacı ile kullandığı göstergelere ait oranlardır. Bu değişkenler eğitime katılım oranı, eğitime devam etme oranı, ilköğretimi tamamlama ve mezuniyet oranı, genç okuryazarlık oranı, okula gidemeyen çocuk oranı ve ilköğretime kayıt oranıdır. Geleneksel Kümeleme Analizi ve İki Aşamalı Kümeleme Analizi uygulanmıştır. Tüm analizler SPSS Paket Programı ile yapılmış ve aşağıdaki bulgular elde edilmiştir.

Şekil 1: Dendogram

İlk olarak Hiyerarşik Kümeleme Analizi ile uygun küme sayısı belirlenmiştir. Dendogram yardımı ile ülkelerin eğitim istatistiklerine göre 3 kümede gruplandığı saptanmıştır. Şekil 1'de de görüldüğü gibi öncelikle her bir gözlem bir küme gibi ele alınmış, daha sonra benzer özellikteki kümeler birleşerek yeni kümeleri oluşturmuştur. Ülkelerin ait olduğu kümeler Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1: Küme Merkezleri

Küme Merkezleri			
	Kümeler		
	1	2	3
İlköğretime Devam	90,57	49,41	69,51
İlköğretim Bitirme	99,40	68,27	61,27
Okuryazarlık	97,78	81,09	62,72
İlköğretime Kayıt	93,62	90,82	64,33
Okula Gidemeyen Oranı	4,75	7,76	33,04

Kümelerin merkezlerini gösteren bu tabloda, ilk olarak değişkenler açısından küme merkezlerinin birbirine oldukça uzak olduğu gözlenmiştir. Değişkenler açısından incelendiğinde en yüksek eğitim düzeyine sahip küme ilk kümedir. İkinci küme orta eğitim düzeyine sahip ülkelerden oluşurken eğitim istatistiklerine göre son kümenin ise en kötü eğitim düzeyine sahip ülkelerden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 2: Hiyerarşik Kümeleme Sonuçları

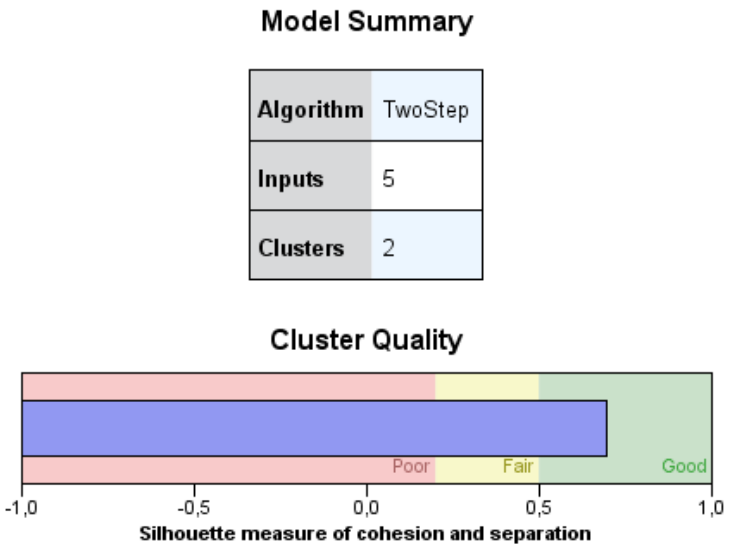
KÜMELER	ÜLKELER
KÜME	Arnavutluk, Birleşik Arap Emirlikleri, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Bangladeş, Bulgaristan, Bahreyn, Beyaz Rusya, Bolivya, Butan, Kanada, Şili, Kolombiya, Caba Verde, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Cezayir, Ekvator, Mısır, Arap Kazakistan, Kenya, Kırgızistan Cumhuriyeti, Kuveyt, Lao PDR, Lübnan, Sri Lanka, Litvanya, İngiltere, İspanya, Estonya, Gürcistan, Gana, Gana, Yunanistan, Guatemala, Honduras, Hırvatistan, Macaristan, Endonezya, Letonya, Fas, Moldova, Maldivler, Meksika, Makedonya, Malta, Karadağ, Moğolistan, Moritus, Malezya, Nepal, Umman, Peru, Filipinler, Polonya, Paraguay, Katar, Romanya, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, El Salvador, Sırbistan, Surinam, Slovenya, Svaziland, Seyşeller, Tayland, Tacikistan, Doğu Timor, Türkiye, Ukrayna, Uruguay, Özbekistan, Venezüella, Vietnam, Samoa
KÜME	Burundi, Benin, Kamerun, Komorlar, Etiyopya, Irak, Lesoto, Mozambik, Nikaragua, Ruanda, Togo, Uganda
KÜME	Burkina Faso, Orta Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahilleri, Eritre, Gine, Gambiya, Liberya, Nijerya, Pakistan, Sudan, Senegal, Suriye Arap Cumhuriyeti

Hiyerarşik Kümeleme sonucuna göre Türkiye, birçok gelişmiş ülke ile aynı, iyi eğitim düzeyine sahip ülkeler sınıfında yer almaktadır. Aynı zamanda en çok gözlem de iyi eğitim düzeyine sahip ülkeler kümesindedir. Orta eğitimli ülkeler kümesinde yer alan ülkeler ekonomik açıdan çok kötü ülkeler arasında yer almaktadır. Kötü eğitim düzeyine sahip ülkeler kümesine bakıldığında ise genellikle Müslüman ülkeler olduğu gözlenmektedir. Bunun temel nedeni, Müslüman ülkelerin büyük çoğunluğunda özellikle kadınların ilköğretime bile katılamamasıdır. Aynı zamanda Suriye'deki savaş, düşük eğitim göstergelerine neden olabilir. Son kümede yer alan ülkeler de aynı zamanda açlık ile savaşan ülkelerdendir.

Tablo 3: ANOVA Sonuçları

	F	Sig.
İlköğretime Devam	97,022	,000
İlköğretim Bitirme	171,168	,000
Okuryazarlık	104,963	,000
İlköğretime Kayıt	124,300	,000
Okula Gidemeyen Oranı	102,052	,000

Hiyerarşik Kümeleme ile küme sayısı belirlendikten sonra Hiyerarşik Olmayan Kümeleme Analizi ile değişkenlerin istatistiksel anlamlılığı sınanmıştır. ANOVA sonuçlarına göre, kullanılan tüm değişkenler %5 anlam düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Diğer bir deyişle ülkeleri eğitim istatistiklerine göre kümelere ayırmada kullanılan bu 5 değişken anlamlıdır.

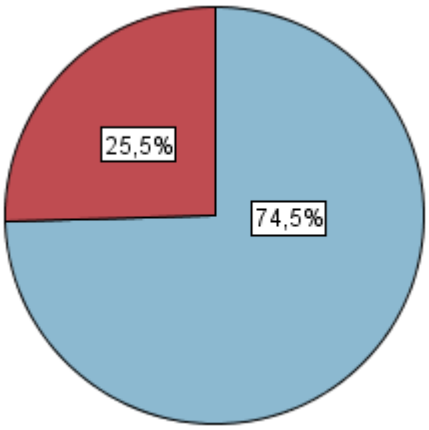
Şekil 2: İki Aşamalı Kümeleme Model Özeti

Geleneksel Kümeleme yöntemlerinden sonra veriler İki Aşamalı Kümeleme Analizine tabi tutulmuştur. Uygun küme sayısı, hiyerarşik yöntemden farklı olarak 2 olarak belirlenmiştir. Gölge endeksi sonuçlarına göre ise değişkenlerin gözlemleri kümelere ayrım gücü iyi derecededir.

Tablo 4: İki Aşamalı Kümeleme Sonuçları

KÜMELER	ÜLKELER
KÜME	Arnavutluk, Birleşik Arap Emirlikleri, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Bangladeş, Bulgaristan, Bahreyn, Beyaz Rusya, Bolivya, Butan, Kanada, Şili, Kolombiya, Caba Verde, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, Cezayir, Ekvator, Mısır, Arap Kazakistan, Kırgızistan Cumhuriyeti, Kuveyt, Lao PDR, Lübnan, Sri Lanka, Litvanya, İngiltere, İspanya, Estonya, Gürcistan, Gana, Gana, Yunanistan, Guatemala, Honduras, Hırvatistan, Macaristan, Endonezya, Letonya, Fas, Moldova, Maldivler, Meksika, Makedonya, Malta, Karadağ, Moğolistan, Moritus, Malezya, Nepal, Umman, Peru, Filipinler, Polonya, Paraguay, Katar, Romanya, Rusya Federasyonu, Suudi Arabistan, El Salvador, Sırbistan, Surinam, Slovenya, Svaziland, Seyşeller, Tayland, Tacikistan, Doğu Timor, Türkiye, Ukrayna, Uruguay, Özbekistan, Venezüella, Vietnam, Samoa
KÜME	Burundi, Benin, Kamerun, Komorlar, Etiyopya, Irak, Lesoto, Mozambik, Nikaragua, Ruanda, Togo, Uganda, Burkina Faso, Orta Afrika Cumhuriyeti, Fildişi Sahilleri, Eritre, Gine, Gambiya, Liberya, Nijerya, Pakistan, Sudan, Senegal, Suriye Arap Cumhuriyeti, Kenya

İki Aşamalı Kümelemeye göre ülkelerin ait oldukları kümeler incelendiğinde, Türkiye yine iyi eğitim düzeyine sahip ülkeler sınıfında yer almaktadır. İkinci, yani kötü eğitim düzeyine sahip ülkelerin oluşturduğu küme ise yine ekonomik durumu kötü olan, genellikle Afrika ülkelerinden oluşmaktadır. Aslında İki Aşamalı Kümelemenin oluşturduğu ikinci kümenin geleneksel kümeleme yöntemleri ile oluşturulan ikinci ve üçüncü kümenin birleşimi olduğu görülmüştür. Yalnızca Kenya, iyi eğitim düzeyine sahip ülkeler kümesinden kötü eğitim düzeyine sahip ülkeler kümesine geçmiştir.

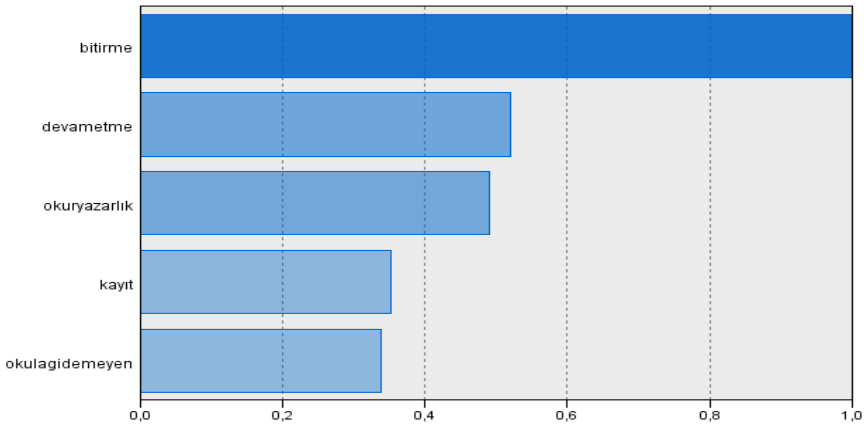

Size of Smallest Cluster	27 (25,5%)
Size of Largest Cluster	79 (74,5%)
Ratio of Sizes: Largest Cluster to Smallest Cluster	2,93

Şekil 3: Boyut Oranı

Kümelerin boyut oranı, iyi bir kümeleme yapılması için önemlidir. Çünkü boyut olarak kümelerin birbirinden çok farklı olması istenen bir durum değildir. Çok az sayıda gözlemden oluşan kümeler uç değerlerden oluşacağından veri setinden çıkarılmalıdır. Zaten Kümeleme Analizinin amaçlarından biri de uç değerleri saptamaktır.

İyi bir kümelemede boyut oranının, yani en büyük kümedeki gözlem sayısının en küçük kümedeki gözlem sayısına oranının 1'den büyük bir değer olması beklenmektedir. Bu analizdeki boyut oranı 2,93 olarak bulunmuştur.

Şekil 4: Değişken Önemi

İki Aşamalı Kümelemenin en büyük avantajlarından biri olan 'Değişken Önemi' tablosu, gözlemleri sınıflarken en çok etkili olan değişkenin 'İlköğretimi Tamamlama ve Mezuniyet Oranı' olarak saptanmıştır. Şekil 4'e göre değişkenlerin önem dereceleri sırasıyla, ilköğretime devam oranı, genç okuryazarlık oranı, ilköğretime kayıt oranı ve son olarak da okula gidemeyen çocukların oranı olarak belirlenmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Giderek büyüyen dünyada, kalkınmanın olmazsa olmazı haline gelen eğitim, bireylerin ve toplumların temel ihtiyaçlarından biri olmuştur. Eğitim ve kültür bilincinin yaygınlaştırılması amacıyla kurulan UNESCO, üye ülkelere ait istatistikleri her yıl düzenli olarak yayınlamaktadır.

Bu çalışmada UNESCO tarafından yayınlanan 2015 yılı ilköğretim istatistiklerine göre 106 ülke sınıflandırılmıştır. Kümeleme Analizinin Hiyerarşik ve Hiyerarşik olmayan yöntemleri ile İki Aşamalı Kümeleme sonuçları karşılaştırılmış olup, Türkiye tüm yöntemlerde iyi eğitimli ülkeler kümesinde yer almıştır Hiyerarşik ve Hiyerarşik olmayan yöntemlerde ülkeler 3 kümeye ayrılırken, İki Aşamalı Kümelemeye geçildiğinde uygun küme sayısı 2 olarak belirlenmiştir. Hiyerarşik ve Hiyerarşik olmayan yöntemlerdeki ikinci ve üçüncü küme birleşmiş ve İki Aşamalı Yöntemdeki ikinci kümeyi oluşturmuştur. Yalnızca Kenya, iyi eğitimli ülkeler sınıfından kötü eğitimli ülkeler sınıfına düşmüştür.

Sonuç olarak, ilköğretim açısından benzer özellikler taşıyan ülke sınıfları oluşturulmuştur. Ülkeleri kümelere ayırmada en etkili değişken ise ilköğretimi bitirme ve mezuniyet oranı olarak saptanmıştır. Gelecek çalışmalarda, aynı analiz orta öğretim kurumları için yapılacağı gibi, farklı analiz sonuçları, bu çalışma sonuçları ile karşılaştırılabilir.

Kaynakça

Alpar, R. (2013). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler. İstanbul: Detay Yayıncılık .

Altaş, D. (2006). Türk Bankacılık Sektörünün İstatistiksel Tekniklerle Analizi. İstanbul: Der Yatınları.

Bokova, I. (2016, Eylül). UNESCO. UNESCO Türkiye Web Sitesi: http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/egitim/2013-2014.pdf adresinden alındı

Cengiz, D., & Öztürk, F. (2011). Türkiyede İllerin Eğitim Düeyine Göre Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 71.

Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi. D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 33-41.

Durgun, Ö. (2011). Türkiye'de Yoksulluk ve Çocuk Yoksulluğu Üzerine bir İnceleme. Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, 143-154.

Giray, S. (2016). İki Aşamalı Kümeleme Analizi İle Hükümlü Verilerinin İncelenmesi . İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 12-14.

Kalaycı, Ş. (2014). SPSS Uygulmalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ankara: Asil Yayınları.

Maya, İ. Ç. (2006). AB Sürecinde Türkiye ile AB Ülkeleri Eğitim İstatistiklerinin Karşılaştırılması. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 375-394.

Orhunbilge, N. (2010). Çok Değişkenli İstatistik Yöntemler. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Taner, M., & Başal, H. A. (2009). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye'de İlköğretimde ve İlköğretme Öğretmen Yetiştirmede Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler. New World Science Academy, 139-154.

Tatlıdil, H. (2002). Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz. Ankara: Akademi Yayınları.

Turanlı, M., Özden, Ü., & Türedi, S. (2006). Avrupa Birliğine Aday ve Üye Ülkelerin Ekonomik Benzerliklerinin Kümeleme Analizi ile İncelenmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 95-108.

Variables Associated with the Institutional Development Services of Selected Higher Education Institutions

John Noel S. Nisperos, Ed.D.

Associate Professor College of Education, Don Mariano Marcos Memorial State University-South La Union Campus, Agoo, La Union, Philippines, jnsn122672@yahoo.com.ph

Abstract: Administrators, faculty/staff, and students of selected Higher Education Institutions identified their socio-demographic characteristics based on the majority of the respondents. Institutional development services were significantly affected or influenced by the respondents' socio-demographic characteristics. There were institutional development services implemented in instruction, research, extension, and production with focus on the whole organization, system orientation, use of change agent, problem solving, experiential learning, group processes, feedback, contingency orientation, and team building. Faculty/Staff rated satisfactory on their institutional development services in instruction and research while fair for extension and production. Meanwhile, students rated satisfactory on the institutional development services in instruction, research, extension and production. Administrators, faculty/staff and students identified and ranked the variables that contributed most to institutional development. There were no significant differences on the current institutional development services in instruction, research, extension, and production. Faculty/Staff rated fair on the weaknesses and problems encountered instruction, research, extension and production. Meanwhile, students rated fair on the weaknesses/problems encountered in instruction, research, and extension, while in production not serious for state HEI's and fair for private HEI's. There were significant differences on the weaknesses and problems encountered by faculty/staff between the state and private HEI's along with instruction, research and extension while significant differences did not occur in production. Meanwhile, there were no significant differences on the weaknesses/problems encountered by students between the state and private HEI's along with instruction, research, extension, and production.

Keywords: Institutional development services, Higher Education Institutions (HEI's), instruction, research, extension, production, focus the whole organization, system orientation, use of change agent, problem solving, experiential learning, group processes, feedback, contingency orientation, and team building

Introduction

In any educational institutions, leaders always clamor for change and development. These two interdependent facets exacerbate positive outlook in the part of the learners and the teachers as a whole. For this reason, education leaders and planners are always in the process of exploring pertinent alternatives to modify the barriers that may come, whether in social, economic and technical aspects of the system.

The quest for development is almost everywhere and occurs almost at every point of history. While the concern for development is universal, its application is local (Garcia, 1985). Many institutions nowadays have their respective mission, vision, goals and objectives evolved in their perspectives to light their paths for quality output.

This century that we have now is a decade of voluminous challenges and responses. It is a world of change, evolving patterns and innovations. Hence, the Philippine educational system is not excused from the scenario of change and development. This system evolved from the past plans and conflicts resolve patterns many times, but usually revitalized by the thorough clarifications, experimentations, explorations, and implementations taken in the later decades (Quiniones, 1996).

In a worldwide setting, social scientists and scholars asserted the global critical development issues for the 1990's and the 21st century is not growth. It is the transformation of our values, our behaviour, institutions and technology that is consistent without ecological and social realities (David, 1990). In the same manner, the magnitude of change over the past decades gives an indication of , pervasiveness and character. The forces of change for both "Baby Boomer" and millennial are technological

advancement, avalanche of information, social changes, political movements, economic variable, value changes, fast-rate of change, and demographic regeneration.

One of the changes that we can perceive today is our educational reform. Education in the country plays a vital role for the development and interdependence of one's mind to the fullest. This is corollary to our ultimate aims in education outlined in our Philippine Constitution (1987), Article XV, Section 8, Subsections 1 and 4 states that the schools in the country should develop among the pupils love of country, teach the duties of citizenship, and develop moral character, personal discipline, scientific, technological, and vocational efficiency.

With increased social mobility and human progress, the challenges to our educators have no doubt become truly daunting. These challenges have become even more formidable in the light of our national goals of people empowerment, social reform and global competitiveness (Ramos, 1996).

On the other hand, Gloria (1996) emphasized that decentralization and modernization are the cornerstones on which we hope to establish a new policy environment for educational excellence. But we must do the right things in the right way.

For this, institutional development services of higher education institutions play a significant role in manifesting the goals of education for nation building. Their contributions will depend upon the way and extent of implementing their respective institutional development plan in the service of their clientele.

Institutional development plan is a continuous process. Thus, each member within the institution must take their part by constantly identifying and generating resources and alternatives to fulfil and attain the real meaning of the word development.

Statement of the Problem

This research study attempted to determine and assess the variables associated with the institutional development services of selected higher education institutions.

Specifically, the research sought to answer the following questions:

1) What are the socio-demographic characteristics of administrators, faculty/staff and students?
2) Do the socio-demographic characteristics of the respondents affect or influence to the institutional development services of their institution?
3) What are the current institutional development services of selected higher education institutions in terms of instruction, research, extension and production?
4) To what extent are these institutional development services implemented in relation to their institutional development plan?
5) What are the factors that contribute most to institutional development?
6) Do these current institutional development services significantly vary among the selected state and private higher education institutions?
7) What is the extent of seriousness of problems encountered in relation to the implementation of their institutional development plan?
8) Are there significant differences among the state and private higher education institutions as to the extent of seriousness of the problems encountered?

Methodology

Descriptive survey method of research was used in the study. The respondents involved in this study were selected using a combination of the stratified random sampling and proportional quota allocation technique (Guildford, J.P. and Fruchter, B., 1975).

This sampling technique considered the inclusion of samples from the selected HEI's in Region XII, Philippines. The total number of respondents lies from the total population of the administrators, faculty/staff and students.

This study was conducted in the two provinces of Cotabato and Lanao del Norte, Region XII, Philippines. Higher Education Institutions namely: Cotabato Foundation College of Science & Technology, Central Mindanao Colleges, Mindanao State University-Iligan Institute of Technology, North Cotabato College of Arts and Trades, Notre Dame of Kidapawan College, Notre Dame of Midsayap College, Southern Baptist College, Southern Christian College, St. Michael's College, St. Peter's College, and University of Southern Mindanao were coded alphabetically for the purpose of facilitating the analysis and interpretation of data.

There were three structured questionnaires used namely: Respondent personal information and institutional development services for Administrators, Faculty/Staff information and personal information assessment of the administration, administrators and institutional development services, and Student personal information and assessment to the administration and faculty/staff.

Frequency counts, percentages, means and standard deviations including ranking of the variables that contributed most to institutional development and ratings on the extent of implementation of development services, so with the extent of seriousness of weaknesses/problems encountered were used in the descriptive portion of the analysis.

One-way Analysis of Variance (ANOVA) was used to find out if the institutional development services were affected or influenced by the respondents' socio-demographic characteristics. Post Hoc Tests were particularly used in this portion. The t-test for independent samples was used to determine if these institutional development services significantly vary between the selected state and private Higher Education Institutions (HEI's) and to find out if there were significant differences between the state and private HEI's as to the extent of seriousness of the weaknesses/problems encountered. Levene's (1960) Test for equality of variance was particularly used in this portion, along with instruction, research, extension and production.

Results and Discussion

Socio-demographic Characteristics of Administrators, Faculty/Staff and Students

There were 27 state and 23 private HEI administrators, 99 state and 94 private HEI faculty/staff while 203 state and 195 private HEI students included in the study.

Most of the administrators were male,16 (59.30%) among state HEI's while female, 19 (82.60%) for private HEI's ranging from 51-55, 9 (33.33%) age bracket for state HEI's while 46-50, 9 (39.1%) for private HEI's. Both state and private HEI administrators were married, with MS, MA, MPS or MBA as their highest educational attainment. As to their academic rank, state HEI administrators range from Associate Professor I-V, 13 (48.10%) with Director or Dean, 9 (33.30%) as an Administrative Position while Assistant Professor I-IV, 14 (60.90%) for private HEI's with Department Chairman, 12 (52.20%) for their Administrative Position. Both state and private HEI administrators has a permanent employment status.

As to the number of years in service, state HEI administrators range from 21-25, 12 (44.40%) years while 16-20, 10 (43.50%) for private HEI administrators both finished graduate program taken and with a very satisfactory performance rating.

For Faculty/Staff, both state and private HEI's were female with 46-50, 43 (43.40%) and 31-35 (31.90%) age bracket respectively and were married. As to their highest educational attainment, MS, MA, MPS or MBA, 70 (70.70%) for state HEI's with Assistant Professor I-IV, 49 (49.50%) as their academic rank while BS, 55 (58.50%) for private HEI's with Instructor I-III, 65 (69.10%) academic rank. Both state and private HEI faculty/staff has a permanent employment status.

As to the number of years in service, state HEI faculty/staff range from 21-25, (41.40%) years while 11-15, (39.40%) for private HEI's both finished graduate program taken and with a very satisfactory performance rating.

For students, both state and private HEI's were dominated by female with 18-20 age bracket and were single and taking up Bachelor of Elementary Education (BEED). As to their year level, third year, 56 (27.60%) for state HEI's while second year, 63 (32.30%) for private HEI's both with Cebuano tribe and Roman Catholic as their religion. For state HEI students, farming ranked most as to the occupation of their father, 71 (34.90%) while businessman, 59 (30.30%) for private HEI's and both housekeeping as their mothers' occupation with an average monthly gross income of 11,000 – 15, 000, 62 (30.50%) and 6,000 – 10,000, 81 (41.50%) respectively.

Effect of Socio-Demographic Characteristics of the Respondents' Rating of their Institutional Development Services

Hypothesis 1. The institutional development services is affected or influenced by the administrators, faculty/staff and students' socio-demographic characteristics.

Based on the ranking scores, the socio-demographic characteristics of administrators significantly affect or influenced the institutional development services ($Fc = 31.980$, $p<0.05$). In like manner, the socio-demographic characteristics of faculty/staff significantly affected the institutional development services ($Fc = 8.935$, $p<0.05$). Likewise, the socio-demographic characteristics of students significantly influenced the institutional development services ($Fc = 7.332$, $p<0.05$). Thus, the hypothesis is accepted.

It is therefore concluded that the administrators, faculty/staff and students' socio-demographic characteristics significantly influenced their rating of institutional development services. The result is shown in Table 1.

Table 1. F-value of the ANOVA on the influence of the socio-demographic characteristics of the respondents' rating of their development services.

SOCIO DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS	Computed F-value	Tabular F-value
Administrators	31.980*	.000
Faculty/Staff	8.935*	.000
Students	7.332*	.000

$p<0.05$

* = significant at 5% set level of significance

Current Institutional Development Services of Selected Higher Education Institutions in terms of Instruction, Research, Extension and Production

An institution of higher learning exists in order to bring about desirable changes in the lives of the students by providing them the kind of education they need (Pontinoza, 1983). Education is necessary in a democratic society. One needs this to be able to exercise his rights and to perform his duties as a good citizen. However, education is not achieved by memorizing books from cover to cover, but by getting the essential facts to be applied in life (Barcenas, 1983).

Hersey and Blanchard 's (1982) Situational Leadership Theory as cited by Bauzon (1993) considered variables included in this study. Administrators from selected state and private HEI's revealed that in Instruction, Focus the Whole Organization variables such as admission requirements, curriculum

planning, curriculum revisions, appropriation for physical facilities and supplies, offering of scholarships/grants or financial incentives for faculty/staff, offering of scholarships, grants or aids to students were practiced. Under System Orientation, institution or group activities was observed among state HEI's while institution-community relations for private HEI's. Under Use of Change Agent, both state and private HEI's suggested for a quality change agent. Under Problem Solving, escalation of function with lower outputs and problems and action for budget and finance were practiced while escalation of function with lower outputs only for private HEI's. For Experiential Learning, state HEI's focused on the development of the immediate experience of subordinates while activities for instructional development for private HEI's. Under Group Processes, solve intergroup conflicts is given priority for state HEI administrators while co-curricular and extra-curricular activities and communication and information system were given priority for private HEI's. Under Feedback, immediate action on the constraints in instruction were selected by both state and private HEI's the same with Team Building where action for effective cooperative instruction must be recognized.

Colleges and universities should be deeply involved not only in the development of skills and in the transmission of knowledge but also in inculcation of a spirit of inquiry through research, a capacity for analysis of acts discovered, and a willingness to set on into the unknown. In other words, modern colleges and universities must be oriented to the service of science and scientific investigations (Gregorio, H. and Gregorio, C., 1976).

For Research, both state and private HEI administrators have an eclectic type of research under Focus the Whole Organization. Under System Orientation, state HEI's recommended to hasten and develop the personnel involved in research while the same for private HEI's plus the need of an authority who leads and proposes researches and projects. Under Use of Change Agent, have bases in selecting a research director/coordinator or researcher was recommended by state HEI's while research consultants for private HEI's. For Problem Solving, state HEI administrators suggested to upgrade the researches done and utilize the researches done while for private HEI's, suggestion for a quality research output plus utilization of the researches done. Under Experiential Learning, state HEI's believed on the insights gained in conducting research and the advantages of conducted researches, while priorities in conducting research for private HEI's. As to the Group Processes, both state and private HEI's selected the integration of individual or group research. More group activities done in conducting research as further recommended by state HEI administrators. For Feedback, Contingency Orientation and Team Building, both state and private HEI's chose programs on the conclusions and recommendations done, choose the best methodology and build better teamwork for subordinates.

As one of the functions of HEI's, Galuba (1982) suggested that research be encouraged through a system of incentives on alternative sources of materials for instruction using indigenous community resources. Esguerra (1978) also recommended that efforts be exerted towards a better performance.

Extension program is a success by and through the commitment of the personnel and active participation of some agencies which served as linkages. He added that extension programs could be successful through commitment of personnel and active participation of some agencies which served as linkages. He added that extension programs could be successful through commitment of personnel and active participation of some agencies as linkages (Flores, 1989).

For Extension, both state and private HEI administrators revealed that their institutions has a contribution on extension activities under Focus the Whole Organization, step in conducting an extension activity for System Orientation, involvement in conducting extension work for Use of Change Agent.

Under Problem Solving, step in helping a service area was suggested by state HEI administrators while follow-up of projects and activities done for private HEI administrators. For Experiential Learning, state HEI's chose suggestion of method for an effective extension program while priorities in providing extension personnel for private HEI's. On the other hand, advantages in conducting an extension activity in group, action on the constraints reported by subordinates, utilization of single or several

ways/alternatives and build better teamwork for subordinates were chosen by state and private HEI's under Group Processes, Feedback, Contingency Orientation and Team Building.

Higher Education Institutions need to generate resources by income-generating projects, encourage the support system from the different agencies and even transforming their institutions for accreditation. If this could be realized an institution will have a greater income and even budget for any proposed projects.

This entails team management, As Tagaro (1995) revealed that administrators and faculty of State Universities and Colleges in Region XII practice team management which is a high concern for both people and production.

In Production, state HEI's have particular outputs and programs in production and further suggested for greater output and programs for Focus the Whole Organization while contribution of programs and projects to development for private HEI's. Furthermore, there was a group who evaluates output and programs for state HEI's under System Orientation while the same for private HEI's plus having a frequent evaluation. There was an authority involved in conducting programs and projects for state HEI's under Use of Change Agent while productions consultants for private HEI's. In addition, maintenance of budget and appropriation, step in upgrading production, significant developments experienced by subordinates, group activities done for income generation and programs, action on the constraints in production, authority who formulates objectives and methods and steps in maintaining excellent output were practiced by the selected state and private HEI's under Problem Solving, Experiential Learning, Group Processes, Feedback, Contingency Orientation and Team Building.

Extent on the Implementation Institutional Development Services in Relation to their Institutional Development Plan

Faculty/Staff rated satisfactory on their institutional development services in instruction and research while fair for extension and production. Meanwhile, students rated satisfactory on the institutional development services in instruction, research, extension and production.

Factors that contribute most to institutional development

Our government must invest more in the Filipinos so we can send out to the world better-educated and highly-skilled countrymen. Knowledge and jobs in the global economy and enable them to lead our country's drive to join the league of prosperous nations (Macatangay, 1996). Government has to consider the following inputs to schools/institutions in order for educational institutions to come up with quality outputs or quality education. These are quality educational facilities, quality students/pupils, quality and updated texts and references, quality faculty and administrators, quality methods of teachings and materials, quality co-curricular activities, and quality governance (Amilbahar, 1997).

De La Goza's (1995) concept is corollary to the above mentioned precepts. He said that global excellence only means that our graduates will be globally competitive, if not number one in our region and the world.

Administrators, faculty and staff and students had the following profile based on what they ranked as to the variables that contributed most for institutional development:

Profile 1. Variables that contributed most for institutional development.

Variables	Administrators	Faculty/Staff	Students
Socio-demographic	Highest Educational Attainment and Administrative Position	Highest Educational Attainment	Degree sought/ course
Instruction	Admission requirements and Formulation of Objectives	Involvement for instructional development services	Scholarships/Grants and benefits enjoyed
Research	Authority who leads and proposes researches and projects	Involvement in research development services and support, Activities conducted by faculty/staff	Involvement in research development services
Extension	Type of extension services served	Authority who leads and proposes extension activities	Involvement in extension development services and Authority who leads and proposes extension activities and programs
Production	Contribution of programs and projects for development	Involvement in production development services	Involvement in production development services

Determine if these Institutional Development Services Significantly Vary Among the Selected State and Private Higher Education Institutions (HEI's) .

Hypothesis 2. There are no significant differences on the development services between the selected state and private Higher Education Institutions (HEI's).

In order to determine if the institutional development services significantly vary or differ between the selected state and private higher education institutions, administrators, faculty/staff and students' rankings in instruction, research, extension and production were used.

For administrators, faculty/staff, and students, the institutional development services did not significantly differ between public and private along with instruction, research, extension and production. Thus, the hypothesis is accepted. The result is shown in Table 2.

Table 2. T-computed and significance/probability on the significant differences of the institutional development services between the selected state and private Higher Education Institutions (HEI's).

INSTITUTIONAL DEVELOPMENT SERVICES	t-computed	Significance
Administrators		
Instruction	$.024^{ns}$	.981
Research	$.146^{ns}$	.884
Extension	$.022^{ns}$	.983
Production	$-.655^{ns}$	.513
Faculty/Staff		
Instruction	$-.076^{ns}$	.940
Research	$.039^{ns}$	.969
Extension	$.038^{ns}$	.970
Production	$-.325^{ns}$	.746

Students		
Instruction	.042 ns	.966
Research	.022 ns	.984
Extension	.015 ns	.988
Production	-.012 ns	.991

p>0.05

ns = not significant at 5% set level of significance

Significant Differences Between the Selected State and Private Higher Education Institutions (HEI's) as to the Extent of Seriousness of Weaknesses and Problems Encountered

Hypothesis 3. There are no significant differences on the weaknesses/problems encountered by the respondents between the selected state and private Higher Education Institutions (HEI's).

Based on the results rated by faculty/staff under instruction, only no instructional support and activities conducted, and jealousy of old faculty and staff to new faculty and staff significantly differed between the state and private Higher Education Institutions, most of the weaknesses/problems encountered in instruction by faculty/staff did not significantly differ between the state and private HEI's.

Thus, the hypothesis was rejected. It is therefore concluded that there were significant differences on the weaknesses/problems encountered in instruction between the selected state and private HEI's.

Under research, only uncapable/lack of skill in research significantly differed between the state and private HEI's, most of the weaknesses/problems encountered in research by faculty/staff did not significantly differ between the state and private HEI's. Thus, the hypothesis is rejected. It is therefore concluded that there were significant differences on the weaknesses/problems encountered in research between the selected state and private HEI's.

In extension, no structure/group that coordinates and manages community extension work of the institution and personnel's ineffectiveness or lack of capabilities and skills in the community extension work significantly differed between the selected state and private HEI's. Thus, the hypothesis is rejected. It is therefore concluded that there were significant differences on the weaknesses/problems encountered in extension between the selected state and private HEI's.

All weaknesses and problems encountered by faculty/staff and students in production did not significantly differ between the state and private Higher Education Institutions (HEI's). Thus, the hypothesis is accepted. It is therefore concluded that there were no significant differences on the weaknesses and problems encountered in production between the selected state and private HEI's.

Table 3. T-computed and significance/probability profile on the significant differences between the selected state and private Higher Education Institutions (HEI's) as to the weaknesses/problems encountered by the students.

WEAKNESSES/PROBLEMS ENCOUNTERED	t-computed	Significance
Faculty/Staff		
Instruction		
No instructional support and activities conducted	2.33*	.0235
Jealousy of old faculty/staff to new faculty/staff	2.40*	.0287
Research		
Uncapable/Lack of skill in research activities	2.60*	.0210
Extension		
No structure/group that coordinates and manages community extension work of the institutions	2.13*	.0442
Personnel's ineffectiveness/lack of capabilities and skills in the community extension work	2.20*	.0448
Production		
Lack of support for various production from the administration	1.10ns	.2869
Lack of dedication from the faculty/staff for production related activities	1.69ns	.1117

* = p<0.05 = significant at 5% set level of significance

Ns = p>0.05 = not significant at 5 % set level of significance

Conclusions

In the light of the foregoing findings, the following conclusions were drawn:

1) Institutional development services were significantly affected or influenced by the respondents' socio-demographic characteristics.
2) There were institutional development services implemented in instruction, research, extension and production.
3) Faculty/Staff rated satisfactory on their institutional development services in instruction, and research while fair for extension and production. Meanwhile, students rated satisfactory on their institutional development services in instruction, research, extension and production.
4) There were variables that contributed most to institutional development as well as on socio-demographic variables, instruction, research, extension and production.
5) Significant differences occurred on the institutional development services in instruction and research.
6) Weaknesses/problems encountered in instruction, research, extension and production were fair. Thus, the extent of seriousness of weaknesses/problems encountered varied from not serious to very serious.

7) There were no significant differences on the weaknesses/problems encountered from the institutional development services between the selected state and private Higher Education Institutions, along with instruction, research, extension and production.

Recommendations

Premised on the findings and conclusions made, the following recommendations were formulated:

1) Authorities involved in leading and proposing services, researches, programs and projects should integrate team management—involving all resources to enhance or transform institution's functions with lower or degrading outputs.

2) Weaknesses/Problems encountered must serve as parameter for innovations and bases for more suitable, timely and needed services geared toward a dynamic organizational structure.

3) Institutional development services implemented in instruction, research, extension and production must be a collaborative experience of all the members in the academe. Strict implementation of the institution's work and financial plans must be observed.

References

Amilbahar, Carmat K. (1997). Pillars of Total Quality in Education. Second Annual Convention of Philosophy of Education Society of Mindanao (PESM). North Cotabato College of Arts and Trades (NCCAT), Kidapawan, Cotabato, Philippines. February.

Barcenas, Leonora J. (1983). Education and Our National Objectives. The Philippine Journal of Education. Vol LXII No. 2, July. Philippines

Bauzon, Prisciliano T. (1993). Organizational Development for Empowerment. Second Zonal Training Center. Superintendent Quarterly Forum. ATI-RTC, Training Complex, USM, Kabacan, Cotabato,Philippines.

David, Korten C. (1990). Getting to the Twenty-First Century. Voluntary Action and the Global Agenda. Kumarian Press, Inc., Connecticut, USA.

De La Goza, Rolando S. (1995). Culture of Excellence at Commission on Higher Education (CHED). USM Quarterly, Vol III No. II, July. University of Southern Mindanao, Kabacan, Cotabato, Philippines.

Esguerra, Josephine S. (1978). A Survey of Master's Theses Produced in Region I. Doctoral Dissertation. University of Baguio, Baguio City, Philippines.

Flores, Francisco M. (1989). The Evaluation of Agricultural Extension Programs of State Colleges and Universities in Region I. Doctoral Dissertation. Don Mariano Marcos Memorial State University. Bacnotan Campus, Bacnotan La Union, Philippines.

Galuba, Henry L. (1982). The Faculty of Natural Sciences in the Different Private Colleges and Universities in Region I: Their Academic Profile and Academic Functions. Doctoral Dissertation. Saint Louis University, Baguio City, Philippines. June.

Garcia, Manuel B. (1985). Sociology of Development: Perspectives and Issues. Metro Manila: National Book Store, Philippines.

Gloria, Ricardo T. (1996). Message-Greetings 1997". PPSTA The Herald, Vol XLXII No. 12, November-December. Philippines.

Gregorio, Herman C. and Gregorio, Cornelia M. (1976). Introduction to Education in Philippine Setting. R.P. Garcia Publishing Co. 903 Quezon Ave.Quezon City, Philippines

Guilford,Joy Paul and Benjamin Fruchter (1978). Fundamental Statistics in Psychology and Education.

McGraw-Hill Education (ISE Editions), U.S.A.

Hersey, Paul and Blanchard, Ken . (1982). Management of Organizational Behavior Utilizing Human Resources. 4th Edition Paul Hersey, Ken Blanchard Prentice Hall Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, USA.

Levene, Howard (1960). Robust Tests for Equality of Variances. Contributions to Probability and Statistics of Harold Hotelling. Stanford University Press. Retrieved from Levene's test-Wikipedia en.wikipedia.org/wiki/Levene's-test

Macatangay. Ma. Lourdes Q. (1996). Year 2001: 100 Years of Philippine Public Education. Philippine Graphic Weekly Magazine (DECS Special Edition), Vol 7, No. 27-A, December. Philippines

Pontinoza, Zenaida S. (1993). The Thrust: High Quality Education in the Tertiary Level. The Philippine Journal of Education. Vol. LXII No. 2. July. Philippines.

Quiniones, John C. (1996). The Institutional Development Programs of Private Tertiary Schools in La Union." Doctoral Dissertation, Saint Louis University, Baguio City, Philippines.

Ramos, Fidel B. (1986). Six-Point Thrust Towards Education 2000. More Than Literacy. PICC, Philippines.

Sanchez, Custodia A. and Agpaoa, Fe B. (1987). Contemporary Social Problems and Issues. (Revised Edition). National Book Store Inc. Kalayaan Press Marketing Enterprises, Inc. 58 Kalayaan, Diliman, Quezon City, Philippines.

Tagaro, Consuelo A. (1989). Variables Associated with Personnel Management Style and Leadership Performance in State Universities and Colleges in Region XII. Doctoral Dissertation. University of Southern Mindanao, Kabacan, Cotabato, Philippines. March.

Specifics, Problems And Challenges Facing The Labor Market In Bulgaria

Aleksandar Davchev

University of Agribusiness and Rural Development/Bulgaria, davchev@abv.bg

Abstract: This article reveals some of the problems and specifics of the labor market in Bulgaria witch are key factor for stability in the economy as well as for the social and economical development of the country. It is fact that the labor market has a serious impact on the quality of life of the population and brings together a number of dependencies involved in its construction. It appears to be a regulated system of economic relations that arises between a worker and an employer, mediating the relationship between them, and as a function of these interactions is the possibility of social protection of the population An attempt has been made for a brief characterization of the current situation and dependencies of labor market from categories like population, education, internal and external migrations etc. The author tried to clarify same of the opportunities and challenges that are related with it. In the text is presented a basic information on employment and unemployment and on this basis some connections have been sought. Some of the changes and the related consequences that have occurred since the country's accession to the EU have been mentioned. There are also presented some of the possibilities for improving the existing situation, which would lead to more sustainable development in the direction in the future.

Keywords: Labor market, Problems, Work force, Employment

Labor market is a key factor for both economic stability and social development of a given country. It influences heavily the quality of life of the population and concentrates several interdependencies taking part in its built-up. It is a regulated system of economic relations, emerging and effected between employers and employees, thus mediating between them. Being a result of their interaction, it is also a possibility for social protection of the people.

In Bulgaria, its difficulties are in the focus of the academic research and the governmental practice, after the adoption of the market relations since 1989, but mostly after joining the EU seventeen years later and the full liberalization of the intra-community labor market, thus enabling the Bulgarians to fully participate in it in the EU.

Each one of these aspects – looked through the prism of their ever growing significance in contemporary economic relations – is augmenting the topicality of this research, based on the following arguments:

Labor market is a rather dynamic category requiring continuous intervention, aiming at the improvement of the relations between employers and employees.

Its dynamics is a sign for the economic development of the country.

The analysis of the present state and the possibilities for the future development of Bulgaria's labor market uncovers basic difficulties and broken relations; still it offers opportunities for the future improvement of this interrelationship.

The aim of this paper is to discover the problems in the employers-employees relations in order to effectively neutralize them through necessary corrections, the result being a minimization of the present flaws.

This paper has made use of the methods of description, deduction and induction, historical approach, content analysis of documents, as well as analysis and synthesis, and sociological approach.

Bulgaria's labor market is influenced by the basic economic trends and processes intrinsic to the late and the latest history of the country. The frequent changes of the social and economic regimes and the long periods of transition from one to another type of national economy – looked at through the prism of such phenomena like privatization, restructuring and winding-up of enterprises – are heavily influencing the present conditions of the supply and demand of labor. The transition from central planning to market economy – the latter being immune to direct governmental regulation of unemployment – as

well as the rapid and recurrent introduction of modern technologies, requiring highly educated employees, coupled with the new market outlets for various commodities and services, led to radically new characteristics of the successful employee. The scope of globalization – as a process of augmentation of the economic, social, technological, political, and cultural relations that downsizes the significance of the national borders thus creating possibilities for smooth exchange of ideas, capital, labor, technology etc. – directly influences the conditions inside the country. Highly educated workers are more and more needed, displacing the ones who do not care for their knowledge and skills in view of the modern times; this process is also affecting the labor market in Bulgaria.

Bulgaria's heavy demographic crisis, being an ongoing process of reduction and ageing of the population, coupled with an increasing disproportion of its distribution across the country, is heavily affecting not only the labor force, but the overall labor market. Let us read through some data in order to have a clearer vision on its present situation.

By the end of 2016 Bulgaria's population is 7,101,859 – that is 1.4 percent of the population of the EU.[1] In comparison with the recent years the trend of the reduction of the population is stable, the rate being about 0.5%-0.9% year-on-year.[2] Unfortunately, there are scholars and researchers, who suggest that trend will persist; the forecast of the National Statistical Institute (NSI) is rather discouraging – the reduction of the population in Bulgaria will be constant, by 200,000 for every five years. Thus the optimistic forecast – provided the economic processes in the country improve – is that by 2050 the population will be about 5,5 million. Still worse, there are plenty of cases that Bulgarian citizens simply do not register when living abroad, they have their permanent registration in Bulgaria but in practice they live abroad nearly all the time.

Table 1. Population of under-working age, of working age, and of over working age, in %

Year	Age		Share, in %
	under working age	working age	over working age
1990	26.6	55,5	22,9
1995	19.1	56,6	24,3
2001	16.3	59,2	24,5
2005	14.8	62,4	22,8
2010	14.6	62,7	22,7
2011	14.3	61,7	24,0
2012	14.4	61,8	23,8
2013	14.6	61,7	23,7
2014	14.8	61,1	24,1
2015	14.9	60,8	24,3
2016	15,0	60,6	24,4

Source: NSI, by 31.12.2016 год.

The NSI data show that during the last decade the fertility rate is comparatively stable but the emigration, especially for the younger generations, result in the fact that the individuals coming of working age are outnumbered by those coming of over working age; by year-end of 2016 for every hundred individuals coming of over working age there are only 63 entering working age (average for Bulgaria according to data of NSI). Eventually, by year-end of 2016 the population of working age is 4,304,000 (60.6 percent of the population) which is a reduction of 1 % against the previous year. The economists suggest that there is the meaningful fact of the increase of the so called "working poor"[3] (with a rate of 4 % for 2016), their actual share being about 11.6 % of all individuals between 18 and 64. NSI estimates that the "working poor" are about 10 % among fulltime employees, but among those who have only a part-time job their alarming share is about 42 %; in other words, there are more than 300,000 individuals whose monthly remuneration is about 308.20 leva (which is the poverty threshold

[1] http://ec.europa.eu/eurostat/ - accessed on 03.07.2017

[2] www.nsi.bg- Report on Population And the Demographic Processes In 2016 - accessed on 03.07.2017

[3] Officially working employees, whose remuneration is near to the poverty threshold – author.

for 2016).[4] This fact is twofold: it may be rather alarming, but it may also mean that those workers have received money from the grey economy sector.

But what is especially alarming – there is a trend towards diminishing skills of the individuals who enter the labor market. A considerable part of this negative trend is due to the reluctance of one particular ethnic group to actively participate in the educational and the labor process of the country.

The latest data reveal that as for Q1 of 2017 the employees on working and service contracts are 2,277,323; the public sector employees being 543,431 and the private sector employees – 1,733,892.[5]Contrasted to the whole population, the number of the private sector employees – those individuals who effectively contribute to the fiscal system and to the social security system – is relatively small. If we can assume that a portion of them conceal their income or their real remuneration is different from their nominal remuneration (the base for paying taxes and social security contributions), this picture is rather alarming. No doubt, having in mind the small share of the contributors to public finance, the probability for increase of public spending is rather low. Indeed, the possibility to increase public income through raising the direct or indirect taxes is very unpopular policy. Still there is the option to improve their collectability through control at various levels.

One should pay special attention to the data for the unemployed. For Q1 of 2017 they are about 6.9 % of all the people of working age. Although in the last five years their share is decreasing and it is very close to the average for the EU, one cannot posit that this is due exclusively to openings of new jobs that are being immediately occupied by the unemployed. Another alarming trend is the relatively high rate of the so called "discouraged unemployed" (they are over 160,000 according to NSI) which are those persons who give up looking for a job because they have not found one for a very long time. There are a considerable number of people, who do not register with the employment agency, because they are not entitled to receive unemployment benefits; so they consider registering useless, not believing that the agency is capable to offer them a suitable job.

It is worth noting in the NSI data that the relatively highest rate of the unemployed is that of the cohort between 15 and 24 years old – it is 12.8 percent, and as for the educational level, the people with primary education or lower, the rates are 19 percent and 41 percent, respectively. This data show the rather close relationship between the educational level and the situation on the labor market. Nowadays, the greatest share of the labor force has secondary education with vocational training. One can suggest that in most industries these are people of the eldest working age, who have received their vocational training many years ago – before1989 – when their jobs have been attractive and there were many industrial enterprises.

Table 2. Educational structure of the population between 25 and 64, observations of the labor force, seasonally adjusted, in %.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Primary education or lower	22,1	20,6	20,0	19,0	18,2	18,1
Secondary education	54,9	56,2	56,5	57	56,3	56,5
Higher education	23,0	23,2	23,6	24	25,6	25,8
College	3,8	3,7	3,4	3,2	3,3	3,2
University	19,2	19,5	20,2	20,8	22,3	22,6

Source: NSI, Education in the Republic of Bulgaria, 2014

According to data supplied by the Institute for Market Economics (IME), in 2014 there are some 59 % of the employed who have received secondary education, and 66 % of them have vocational training. The people with higher education account for 30 %, and the rest (a little over 10 %) are the individuals with primary education or lower. The analysis of the data for the recent 5 years reveals that the share of the employed with secondary education is relatively stable, while the share of those with higher education is increasing. Conversely, the share of the employed with primary education or lower is decreasing to

[4] http://www.economic.bg/ - Analyses Of the Labor Market, accessed on 04.07.2017r.

5 NSI Data – 31.03.2017

the level of 9 %. This data should be estimated through the prism of the absolute reduction of the population (which is a stable trend) as well as having in mind the global financial crisis. Calculation shows that the number of the employed with secondary education has decreased by a quarter of million for the last five years, 82 % of them being with high professional skills, and the decrease of the number of the employed with primary education or lower is by 160,000. This can be explained – at least partially – with the overheated Bulgarian economy up to 2008, which resulted in high demand for labor. Many of the employed were with very bad skills but when the economy slows, they are the first to be sacked. Thus the IME scholars believe that the employed with higher education are affected much less by the negative economic changes, and are recovering much faster.

A special focus is placed on the localization and the concentration of the skilled labor force. During the last decades there is the internal migration from villages to towns and from towns to bigger towns, and this process changes the country ever more heavily; it severely affects the economic development of Bulgaria. The data in Table 3 show that the tendency for the rural population to decrease has been persistent since the end of WWII to our very days.

Table 3. Distribution of the population by gender and domicile inside the country

Share, in %					
Year	Overall	Men	Women	Towns	Villages
1946	100	50,0	50,0	24,7	75,3
1956	100	49,9	50,1	33,6	66,4
1970	100	50,0	50,0	53,0	47,0
1980	100	49,8	50,2	62,5	37,5
1990	100	49,3	50,7	67,1	32,9
1995	100	48,9	51,1	67,8	32,2
2000	100	48,7	51,3	68,4	31,6
2005	100	48,5	51,5	70,2	29,8
2010	100	48,4	51,6	71,6	28,4
2015	100	48,6	51,4	73,1	26,9

Source: NSI

This phenomenon is predetermined, on one hand, by the accelerated industrialization of Bulgaria up to 1989, and the other, by the psychological attitude that the urban environment offers more opportunities and better way of life. The idea to leave the village and to seek for better future in big towns and cities is a traditional one, often imposed on children by their parent, and sometimes even as a ultimatum. As a result of this longtime process, the big conurbations attract more and more citizens with different levels of education, and whose absence from the rural regions not only deteriorates the demographic situation, but distorts the labor market. Moreover, this process overloads the social and the technological infrastructures of big cities, thus generating tension, and often increasing crime. No doubt, all this lowers the quality of life, often leading to consequent migration. This vicious circle – "low skilled labor force – no new jobs – no investment – low quality of life" – leads to big differences between the rural and the urban way of life, even if the distance is short. It is undisputed that less and less young people prefer to live in the rural regions, this fact being an existential threat to the villages. Very often agriculture is perceived as unattractive way of earning one's life although the possibilities the EU offers, and its stimuli (financial and others) for the entrepreneurs. The differences in social aspects of life, as well as in telecommunication and infrastructure are insurmountable obstacles to a kind of regional policy that could at least slow down this process. As a result of this one-way migration, one can often meet cases, where there are no skilled workers in the rural regions. All this, coupled with the low remuneration and the effective decrease of human capital, is an alarming trend that is very hard to reverse.

The external migration is nonetheless a heavy burden on the Bulgarian labor market. The individuals that leave the country are mostly of working age, and their number in the last years is twice the number of the immigrants to Bulgaria. Although there is a slowing down of the emigration rate, the leavers are a significant number – between 20,000 and 40,000 annually (this is an estimate, because there are no

emigration records). Indeed, the number of the immigrants (21,241 for 2016, according to NSI) to a certain extent offsets the leakage of labor force, but they are largely people with bad education and not knowing Bulgarian language, which is the first condition to implement into the local labor market.

According to Bulgarian Industrial Association (BIA), migration has a negative impact on the labor market and especially on the quality of the labor force; this impact is twofold:

First, there is a leakage of educated in Bulgaria specialists with very high skills. In fact, a great part of them make use of their capabilities and skills abroad. Therefore, the investment in their education and vocational training does not contribute to the economic development of the country.

Second, there is an avalanche-like leakage of talented prospective pupils and students, who prefer to be educated abroad. The number of the outgoing Bulgarian students is increasing; largely, they go universities in Central and Western Europe, in the United States and Canada. The estimate is that they are about 50,000. And there is the tendency that a great part of them have demonstrated abilities and talent still in the Bulgarian schools. More than 90 percent of the school students with prizes from international science competitions are being offered excellent conditions to study in prestigious foreign universities. No surprise, nearly all of them prefer to get a job outside Bulgaria. Therefore, emigration has a strong negative impact on the quantity and the quality of the human capital inside the country, and later on the quantity and the quality of GDP, on the development of prospective industries, on the quality of the academic research.

Emigration has one more negative impact, namely on the natural reproduction of the population. The emigration of fertile women lowers the future birth rate, both mid-term and long-term. Emigration probably will go on but at a lower rate, because the social groups with higher propensity to migrate have already left the country. Moreover, the lower birth rate and the aging of the population will further hamper this process. The NSI's forecast is that after 2016 the emigration flow will be stable at about 6,000-8,000 individuals annually.[6]

Migration is the key factor for the concentration of the labor force in several big cities in the country which causes a negative impact on larger regions, where the income of the population – i.e. its purchasing power – is much lower than in the capital. This fact is a sign for heavy intra-regional differences and problems.

The difficulties on the labor market in Bulgaria – although they are specific – are not unique and can be observed in many places of the EU. The dynamics, the mobility and the relatively free movement of the labor force, looked through the prism of their striving for higher income, generates disproportions among the various regions of the Continent: some areas are over-populated and some are virtually desolate.

This is one of the most serious problems of Bulgaria – the very big regional disproportion in the rate of employment, coupled with significant differences of the remuneration in different regions.

A key factor for this disproportion is the de-industrialization of the economy of the country which changed the structure of the demand for labor. The high skilled employees are constantly decreasing, while the individuals with low skills are increasing. Such a situation could hardly be of any help to the expectations for "intelligent" economic growth, based on high-tech production, on the IT sector, or on the outsourcing industry. In Bulgaria, there is ever growing lack of specialists with secondary education, who could handle the modern technology.

While in the several biggest cities there is a relative balance between the demand and the supply of labor, in nearly all the rest of them and in most of the rural regions the job security and the complacency of the employed is virtually impossible. The larger part of the employed lack any possibilities to a better life as the number of the job vacancies is too small. There is no choice of "the best job"; the willingness to claim better working conditions and higher remuneration is virtually lacking as the employed are

6 Analysis of the baseline and trends of the labor market and labor force, BIA., Union of Bulgarian Business, Sofia, 2012

afraid of losing their job and their income, however small. Unfortunately, the employers are well aware of this situation and they often readily adopt malicious practices, or demonstrate incorrect behavior, or just take advantage of the situation. So, it is no surprise the structure of the migration that causes malicious effect on the expectations for regional development, in the long run. Thus the employee is the injured element of this setting and that leads to low efficiency, low productivity, no motivation, and even full indifference. Theoretically, it turns out that it is more profitable to claim unemployment benefits, sickness benefits, and various types of social benefits, because they are commensurate with the labor income. However, this phenomenon is rather alarming and it is a serious challenge to the social welfare system of the country.

The lack of motivation to work is another significant aspect among all the difficulties in Bulgaria's labor market. It is characteristic especially for the young whose expectations for the level of the remuneration are higher than the real one. Those expectations, coupled with their personal overestimation – of their knowledge, skills, and capabilities; their neglect for the relations between employers and employees; the lack of zeal for self-assertion; and their reluctance to compromise – all these are but a small part of the factors affecting their realization on the labor market. Although the youth unemployment rate (up to 24 years old) is slowing, it is 21 percent and is still unsatisfactory. A key factor for this high level is the lack of coercion for early participation in the labor market, due to the specific close relations between the generations that allows for the parents to "help" their children through nearly the whole of their life.

The next aspect is the difficulty to secure initial jobs immediately after completing a given level of education – secondary, college, and university. Recently, the employers show some readiness to offer internships although in the past they required from the employees to have minimum working experience; still the lack of experience is often an obstacle to get a job. Another difficulty is the overestimation of more and more education, to the extent that the higher education is nearly obligatory. The business enterprises are to blame for that situation because they underestimate the secondary education and their expectations are to employ individuals with college or university diploma for jobs that do not require higher education. Still, the problem is again the unwillingness of the employers to pay adequate remuneration.

The European vision on the employment of young individuals is to be read in "The Panorama Series 160". It states that "from the viewpoint of the labor market logic in the context of the present technological change of economy, the employee is young until he is capable to improve his skills simultaneously with the development of innovation. This has implications for education and training. Lifelong learning is paramount. It requires a harmony of the inter-generational relations."[7] Unfortunately, in Bulgaria there is no direct correlation between the higher degree of education and the higher remuneration. There is much evidence that employees with secondary education enjoy higher income than with higher education. This fact is strongly discouraging and it makes the young generation think that the higher education is rather loss of time than giving new opportunities.

The aging of the population – in Bulgaria as in Europe – is another key problem. This process is a consequence of the disproportions in demography. It requires the retention of the labor force in the employment and a higher integration of all the labor force. More active health policies are needed aiming at improving the ability to work, especially for the cohort over 50, moreover without rising of health expenditures; retirement age should also be raised; more public expenditures are needed aiming at lifelong learning etc.

Indeed, each one of the above mentioned problems has a direct impact on the employees in Bulgaria who are expected to contribute to the public income. Let alone consumption taxes – the raising of which is a largely unpopular policy – what comes in the first place is to improve the efficiency of the employed that leads to the increase of all kinds of income, including those of the businesses and of the government. What is next, the improvement of the working conditions could be useful to the reduction of the number of the de-motivated individuals, of the temporarily invalid, and of those who are early

[7] Cadefop, Panorama series 160, "Skill needs in Europe", 2008

leaving the labor market due to serious disease. All of these measures would ease the burden on the welfare funds and they could be directed to other activities: from health prevention and promotion to stimulation of the pro-active way of life.

Bibliography:

1) Analysis of the baseline and trends of the labor market and labor force, BIA., Union of Bulgarian Business, Sofia, 2012
2) J.E.Cairnes, (2007) Political Economy (New York: Harper, 1874) p. 67-68
3) Georgiev,I. (2012)Uqzwimi grupi na pazara na truda-mladejkata bezrabotica , UNSS
4) Savov,S, (1993) Makroikonomika II-ro Izd."Trakqi-M",S
5) Terziew,V(2016) Razvitie na pazara na truda w Bylgariq I wliqnieto n aprovejdanite politiki w oblastta na zaetostta I bezraboticata NBU,V Levski., VT
6) www.nsi.bg
7) http:// http://www.economic.bg/
8) ec.europa.eu/eurostat/

The Entity's Accounting Policy- A Theoretical Point of View

Pavlina Petkova Dimitrova

Assoc. Prof., University of Agribusiness and Rural Development, Faculty of Economics and Management,
e-mail: pdimitrova@uard.bg

Abstract: The accounting policy of non-financial corporations is an essential part of the annual financial statements. The article describes the importance of accounting policy. It is staged of development are also considered. The manuscript takes into account the stages of politics.

Key words: accounting policy, key signification, accounting base

JEL codes: M 41.

1. Introduction

Accounting policy is defined as the specific principles, bases, conventions, rules and practices applied by the entity when preparing and presenting the financial statements.[1]

In IAS 1 "Presentation of Financial Statements," accounting policy is specified almost identically or as a "set of principles, baseline assumptions, concepts, rules, bases and procedures adopted by the entity to account for its operations and to present the information in the financial statements"[2]. The only significant difference here is that the policy is applied throughout the reporting period, not just in the timeframe for preparing the financial statements. In this case, the definition of the scientific term in IAS 1 is more extensive and more useful to users.

2. Material and Methods

D. Zhelyazkov is of the opinion that the accounting policy is intentionally determined by the management for a certain period of a set of specific organizational, methodological, methodological and technological proposals, principles, rules, bases and procedures for the creation, processing, storage and use of accounting information for realized By the enterprise, in accordance with the defined socio-economic objectives, regarding its management and the existing state of the economic environment, including in a legislative aspect.[3] For the latter definition, it is possible to specify the following main points:

- It is specified the nature of accounting policy;
- It is traced the path of occurrence and processing of accounting information;
- Accounting policy is limited by regulation's postulates;
- When developing policy, must be taken of the economic environment, the sector in which the enterprise operates;
- The goals of the management as well as the risks to the organization's activity are also mandatory for the description.

Very often the totality of all principles and procedures (e.g. the policy) is defined as an accounting model.

[1] IAS 8 "Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors", p.5, Internet resource: http://balans.bg/498-mss-8-ae-schetovodna-politika-promeni-v-schetovodnite-priblizitelni-ocenki-i-greshki/

[2] IAS 1 Internet resource: https://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias1

[3] Petrova, Z., Zhelyazkov, E. Accounting policy of the enterprise. Ed. Pluton, 2003, p.6

According to the treatment of the term the model is 1. A model copy of an article or a model for its elaboration. 2. Reproduced object or scheme for something. Ship model ...[4]

In this case, the policy must be strictly observed during the accounting year. For example, if it is recorded that the "first-in-first-out" price method is used when using inventory, the entity can not arbitrarily use another method as a weighted average price. Similarly, if a subsequent measurement of non-current tangible assets is determined -the "fair value" should not in practice be used at "carrying amount". The organization strictly adheres to this model, with reference being made to the applicable accounting basis - national or international accounting standards (IAS / IFRS).

3. Result and Discussion

The exemplary accounting model of an enterprise may has the following elements:

Table 1: The elements of the accounting model

The elements	Content
Basis and models for valuation of assets, liabilities and equity	The initial valuation of a non-current tangible asset depends on how it is acquired, it may be „the cost of acquisition", „cost" or „fair value". According to the Acounting Standard 16 "Property", the cost estimate may only be applied to the cost of acquisition. International Accounting Standard 16 (IAS 16) also allows for a second model - the revaluation model (permissible alternative approach). The "cost of acquisition"is the initial estimate of the asset adjusted for accumulated impairment losses and accrued depreciation. This model allows for impairment but not for revaluation in the direction of an increase in the value of the asset. The fair value model (the revaluation model) allows revaluation and impairment. It is necessary to compare the carrying amount with the recoverable amount and, in the event of a difference, have to a reassessment carry out. The recoverable amount is the higher of the net selling price and the "Entity-specific value" . The initial measurement of financial assets is an acquisition cost that includes: (A) the fair value of the cash resources available to the asset; (B) All costs incurred in connection with the acquisition of the asset - commissions, fees paid to lawyers, brokers, consultants; Taxes, fees, etc. The initial assessment does not include general and administrative costs, financing costs, etc. Depending on the objective of the entity, financial assets are grouped into the following groups: ❋ *Financial assets at fair value through profit and loss;* ❋ *Loans and receivables* ❋ *Available-for-sale financial assets;*

[4] Bulgarian Dictionary, Online-resource: http://www.t-rechnik.info/home/search

The elements	Content
	❋ *Held-to-maturity investments.* *Biological assets are measured at the initial recognition and at the end of each reporting period at fair value less costs to sell.*
Depreciation policy of the enterprise	It does not matter that the depreciation policy has a significant impact both on the cost of the products and services offered, as well as on the financial result and the tax liabilities of the enterprise. To a large extent, the depreciation policy is expressed in the choice and consistent application of different methods for amortization of assets.[5] The process of developing depreciation policy as an element of accounting policy consists in developing a tax and accounting depreciation plan of non-current tangible and non-current intangible assets. According to national accounting standard 4, " Accounting for depreciation", an entity is empowered to prepare its own depreciation policy, which should provide information on the approach adopted for classifying assets as non-current, non-current, and depreciable and non-depreciable. Other information that the entity must disclose is the approach used to determine the useful life of non-current assets, the adopted residual value approach, the class depreciation approach adopted, and any other useful information. A proper understanding of the nature of depreciation as a process and element of accounting helps create a successful depreciation policy that promotes the company's sustainable operation at market conditions.
Basis and procedures for grouping, presenting and reporting costs and revenues	There is a different classification of costs in the scientific literature. **According to their relationship with the production process**, they are subdivided into production and non-production costs. Production costs are incurred for product creation or delivery of the service. These are direct production costs and indirect production costs. Non-production costs are not directly related to the production process. These costs include costs related to sales, administrative, management and development and research. **Depending on their economic homogeneity**, they are: • *Complex* - they can be of a different economic nature such as administrative costs, sales costs, etc .; • *Simple* - for example, precisely defined, such as salary costs, insurance costs, etc. They are homogeneous of economic content. **Depending on the period to which they relate**, the

[5] Zlatkov, I.(2008). Depreciation policy of the entity.//Journal Bulgarian accountant, N 16

The elements	Content
	costs are subdivided into: a/Costs for the current period - they are included in the income statement. b/Future expenses are deferred and refer to the current period depending on when the related earnings are received. **Depending on the way the costs relate to a calculated object,** they can be classified as direct and indirect costs. • Direct costs are those used for a particular subject of calculation. They are the costs of basic materials and the wages of the main workers in the production of a particular product. • Indirect are those costs that can not be directly attributed to the cost of the calculating unit. Typically such are the depreciation of industrial buildings and equipment, labor costs for auxiliary and service staff. **Depending on their attitude to the volume of activity**, the costs are: □ Permanent; □ Variables. *An entity must clearly indicate in the appendix to the annual financial statements what bases for allocation of indirect costs it has adopted and what classification of costs it uses.* *Recognition of revenue should also be specifically identified in accounting policy.* *According to national accounting standard 18, recognition is made when:* *1. it is probable that the entity has an economic benefit associated with the transaction;* *2. the amount of revenue can be reliably calculated;* *3. the costs incurred or those incurred in connection with the transaction can be reliably measured;* *4. the revenue for each transaction is recognized at the same time as the costs incurred (the principle of comparability between revenue and expenditure).*
Concept of the establishment and maintenance of an enterprise accounting system	The accounting system must provide timely and reliable information to managers so as to ensure that proper management decisions are made about the volume of attracted resources, for planning and forecasting purposes. Creating sufficient and necessary information on the state and change of assets and capital also serves the needs of control. Synthetic and analytical accounts data, reflecting cash inflows and outflows, provide reliable liquidity information.
The content and order of preparation and presentation of the annual financial statements as a component of the entity's accounting policy.	According to IAS 1 “Presentation of Financial Statements”, the complete set of financial statements includes: a/*a statement of financial position* as the end of the period;

The elements	Content
	b/ *a statement of comprehensive income for the period;* c/ *a statement of changes in equity for the period*; d/ *a statement of cash flows for the period;* *e/ notes, comprising a summary of significant accounting policies and other explanatory information;* f/ *a statement of financial position as at the beginning of the earliest comparative period when an entity applies an accounting policy retrospectively or makes a retrospective restatement of items in its financial statements, or when it reclassifies items in its financial statements.* **Accounting standards require the information in the financial statements to be transparent. In order to the data set to be transparent, it must meet certain criteria - in terms of quality, content, relevance and accessibility. It is clear from practice that not every financial report can be characterized as transparent.[6]**

4. Result and Discussion

In the article are specified elements which should be included in the enterprise accounting policy. Each of them is meaningful and should not be omitted. Adopting accounting policy as a model means that besides basic information, additional information may also be disclosed. More detailed information influences the enhancement of confidence in users of financial statements. If an entity indicates what procedures and practices it respects, how it discloses significant events, and that it complies with the requirements of subsidiarity, timeliness, reliability - only in these cases can we talk about the transparency of the financial statements.

5. Conclusion

Accounting policy is an essential part of the Appendix to the annual financial statements.

In selecting an accounting policy an entity is to consider:

- the objectives of general purpose financial reporting;
- the qualitative characteristics which are necessary to achieve those objectives;
- the influences on the preparation of financial reports.

Literature

1) Low of accounting, State Gazette 95/2015
2) European Commission. Financial Reporting Obligations for Limited Liability
3) Companies (Accounting Directive) – frequently asked questions. MEMO/13/540,
4) 12/06/2013.
5) Димитрова, П. Прозрачност на годишните финансови отчети на публичните компании, Варна, 2015

[6] See an empirical study conducted for Bulgarian public companies. Димитрова, П. Прозрачност на годишните финансови отчети на публичните институции, изд. Онгъл, Варна, 2015. It was found that 7% of the companies had "high" transparency of the information and the other enterprises were ranked with "significant" transparency.

6) Златков, И. Амортизационна политика на предприятието// Български счетоводител, бр. 16/2008
7) Български тълковен речник – online resource.
8) www.lex.bg
9) . http://www.accountability.org/
10) 22. http://www.fee.be/
11) 23. https://g4.globalreporting.org/
12) 24. http://integratedreporting.org/
13) 25. http://www.sasb.org/
14) 26. http://www.unglobalcompact.bg/
15) 27. http://www.csr.bg/
16) 28. http://www.bblf.bg/
17) 29. http://krib.bg/bg/

Cultural Tourism: Opportunities For Regional Tourism Product Development The Case Of Roman Militum Castra "Dimum"

Plamen Lakov[1] **Vladimir Naydenov[2]** **Ivanka Shopova[3]**

[1] Assoc. Prof., University of Agribusiness and Rural development, Faculty of Economics and Management, Department of Regional development and tourism, e-mail: plakov@uard.bg

[2] Regional Historical Museum – Pleven, e-mail: vl_naydenov@abv.bg

[3] Assist. Prof., University of Agribusiness and Rural development, Faculty of Economics and Management, Department of Regional development and tourism, e-mail: ishopova@uard.bg

Abstract: The paper is part of a research series for ancient sites in Northern Bulgaria. It aims at realising the full potential of a region's resources to develop integrated, competitive and specific tourist products with high added value which contribute to sustainable regional development and improve the quality of life through increased tourism demand. There are many military sites of the Roman Empire preserved on the Bulgarian section of the Danube. Their inclusion in a common cultural route will promote the development of the tourist destination and the whole Danube region. The article contributed to the topic through the assessment of the potential of the Roman militum castra "Dimum" as a cultural and historical tourist resource. An evaluation is made under the following criteria: potential for development, degree of impact / interaction, degree of modification with relevant indicators. The fieldwork and surveys were made in the summer of 2017 before active archaeological season and they show an instant "snapshot" of the actual state of the object. The tourism policy in the region is analysed and finally appropriate conclusions and recommendations are provided. The study will be continued through a new antique site. The ultimate goal is the development of sustainable regional tourism that attracts a significant number of visitors and enhances the quality of service.

Keywords: tourism product, cultural tourism, tourism development policy

Introduction

Along the Danube River there are stunning cultural and historical landmarks that reveal both the general and individual history of each of the ten countries on its way to the Black Sea. Bulgarian section is 471 km long. There are situated 7 administrative regions and 22 municipalities are directly bordering the Danube. Natural heritage includes 3 nature parks (Persina, Roussenski Lom and Vrachanski Balkan), 3 maintained reserves – among them is the Srebarna Lake biosphere reserve placed in the World Heritage List of UNESCO, 2 nature reserves, 4 protected sites, one protected landmark and 19 protected trees, NATURA 2000 zones. Cultural heritage is also very rich: 3 sites inscribed in the list of UNESCO of world heritage (the rock-hewn churches of Ivanovo near Rousse, the Thracian tomb of Sveshtari near Razgrad and the Srebarna Lake near Silistra. Another 13 properties are submitted by the country on the tentative list, of which 6 are in the region; 318 national monuments of culture, museums, about 40 Danube Limes sites - a system of military fortifications on the right bank of the river that used to impede barbarian attacks from north and east (Final reports on pilot testing of ETIS in the Danube region). All Roman sites along the Bulgarian Danube are included in the cultural route Roman Emperors and Danube Wine Route which is approved by the Council of Europe and becomes a part of the European Cultural Routes Network by presenting a shared cultural heritage and identity. The cultural corridors and routes represent an extremely valuable resource for the development of the cultural and historical tourism on the territory of Bulgaria, which includes a great part of the common heritage in the Balkans.

The 'Roman Limes' represents the border line of the Roman Empire at its greatest extent in the 2nd century AD. It stretched over 5,000 km from the Atlantic coast of northern Britain, through Europe to the Black Sea, and from there to the Red Sea and across North Africa to the Atlantic coast. The remains of the Limes today consist of vestiges of built walls, ditches, forts, fortresses, watchtowers and civilian settlements. Certain elements of the line have been excavated, some reconstructed and a few destroyed (according to UNESCO). After successfully implemented Culture 2000 project (started in 2005)

the Frontiers of the Roman Empire became a UNESCO World Heritage Site. It is the largest archaeological monument in the EU and amongst the largest in the World. In 2005 the Upper German Limes (Reatian Limes) is included into the World Heritage List following the preceding accession of Hadrian's Wall (Great Britain, England) in 1987. In 2008, the Antonine Wall (Great Britain, Scotland) joined them. In 2008, Slovakia, Hungary and Austria proposed castles from the Roman Limes at their territories to be included in the World Heritage List. In 2011 the Netherland joined. The Roman Limes extends its territorial scope beyond Europe. In 2012 Tunisia is included as a sector of the African Roman Limes. Separate Roman fortifications in Syria and Jordan are also joined although they are not explicitly referred to as "Limits of the Roman Empire". Thus, the complex of Roman military facilities already stretches across three continents - Europe, Asia and Africa. Nowadays the Roman Lime is an impressive archaeological landscape with thousands of military facilities: fortresses, forts, towers and civilian settlements linked to a developed network of roads and road facilities. In many places the remnants of this fortified boundary, lying above and below the ground, are extremely well preserved.

Since 1985 Bulgaria has not had an object included in the UNESCO Indicative List. The Bulgarian Danube Limes is facing such an opportunity because the country participates with the most number of archeological sites. In the process of exploring their number reaches 18: Fortress Drustar/ Durostorum (town of Silistra), Roman castle of Transmarisca/ Transmariska fortress (Tutrakan), Dimum (Belene), Novae (Svishtov), Sexaginta Prista (Ruse), Yatrus fortress (village of Krivina), Ulpia Oescus (village of Gigen), Byzantine fortress Augusta (village of Harlets), Ratsiaria (village Archar, Vidiv), Bononia (present Vidin), Almus (present Lom), Cevrus (village of Dolni Tsibar), Regianum (Kozlodui), Fortification in Oryahovo, Valeriana (Dolni Vadin), Palatium/Palatiolum (the ancient settlement under the modern village of Baykal, Pleven), An Asamus II (Cherkovitsa), antiquity fortress Quintodimum (Belene), Romania Batin (Ruse), The fortress of Skydava in the village of Batin (Ruse), Triammium in the village of Mechka (Ruse), Mediolana in the village of Pirgovo (Ruse), Tegra in the village of Marten (Ruse), Early Byzantine castle "Kinton" in the village of Nova Cherna (Tutrakan), Late-Roman fortress Nigrinianis (village of Dolno Ryahovo, Silistra), fortress Candidiana in the village of Malak Preslavets (Silistra), Tegolitium in the village of Vetren (Silistra).

Figure 1. Some of the Roman sites on the Bulgarian section of the Danube River

Resource: http://www.fpdd.bg/

Material and Methods

The paper is part of a research series for ancient Roman sites in Northern Bulgaria which aim to present the possibilities of creating a specialized form of cultural and historical product that ensures sustainable utilization of tangible heritage on the Bulgarian coast of the Danube. While policies for maintenance, restoration, accessibility and exploitation of cultural heritage are primarily national or local responsibilities, cultural heritage is directly addressed in several EU policies, including culture, environment, research and innovation, education, regional policy and customs cooperation (EC, COM (2014) 477: 2014). This highlights the importance of such a type of research which contributes to improving synergy at national and international level.

The main research methods are classical empirical approach, statistical methods, descriptive and comparative analysis. Methodology applied in assessing the potential of the Roman Militum Castra "Dimum" is primarily designed for historical and cultural sites. The following three criteria for evaluating are used:

1) Capacity (potential, ability) Development (CD) - consistent with the factors and conditions for development of the resource.
2) Degree of impact/ influence – the level of attractiveness is estimated.
3) Degree of modification (resulting from the tourism) - evaluation of utility/ value/ significance of the tourist attraction.

The evaluation methodology is adapted according to the Methods for evaluation of cultural and historical tourist resources and their potential, IPA Cross-Border Programme CCI Number 2007CB16IPO008 developed by the Alliance for regional and civil initiatives (ARCI).

The methodology includes:

- Method of point rating - a certain number of points is awarded by the selected characteristics of cultural and historical resources, specific indicators to measure them and aggregate subjective opinions;
- the sum of the awarded points form the total rating of the given object;
- selected characteristics and corresponding indicators have different weight in the assessment, which is defined in points (1 to 100);
- the maximum number of points for a certain object is 100 and it is formed as a sum of the points for each of the selected and evaluated characteristics and indicators;
- a scoring matrix is developed which takes into account the main characteristics of cultural and historical tourist resource Roman Militum Castra "Dimum", used in the measurement and evaluation along with their inherent indicators - significance and weight (Table 2).

The following research methods are used in the study:

- expedition field method - field work, the method of observation and interview method;
- mapping method;
- expert evaluation method as a part of heuristic evaluation.

The authors have complied with the idiographic approach that highlights the unique features and competitive characteristics of the site. The fieldwork and surveys were made in the summer of 2017 before active archaeological season. The results are discussed in the context of the regional tourism policy.

The Case of Roman Militum Castra "Dimum"

On the banks of the Danube River in Belene (ancient Dimum) an ancient castrum (fortified military camp), roadside and customs station (statio Dimensis) is built on an earlier Thracian settlement (Figure 2). It is located on the territory of the modern city in its northern parts. The origin of the name is local (Thracian). First Claudius Ptolemaeus (c. AD 100 – 168) mentioned the name of the settlement in connection with the formation of the Roman province of Moesia (Misia) in the 1st century AD. At that time, Dimum is located near the empire's eastern border, and after mid-century collection point so called Publicum Portorii Illirici was established.

Fugures 2&3 The western wall with a tower and eastern sector of southern wall (ancient castrum and customs "Dimum")

During the II century after the Dacian Wars of the Emperor Trajan (98-117 AD) at this place a Roman cavalry is located - ala Solensium which built the fort. The fortress wall from the period II – III century is massive (its thickness is 2.30 m) and it is built by using well-formed square stone blocks without any use of mortar (Figure 3). At the same time Dimum became a commercial and naval base which played an important role in the economic life of the Lower Misia Province. This is confirmed by the coins found in the area as well as the tombstones and votive inscriptions dedicated to administrative entities served in statio Dimensis.

Around the middle of III century Dimum suffered a serious damage due to the invasion of Goths. This leaded to transformations in the Roman Empire and displacement of its northern boundary along the Danube River. From the next period, IV - VI century, sectors of the restored and then expanded to the west wall and the different shaped towers from the layout of the castrum are reserved (Figure 4 and Figure 5).

Figures 4 & 5 The south tower at the West Gate and U-shaped tower at the southern wall (ancient castrum and customs "Dimum")

Probably at the same time (late III - beginning of IV century) or a bit later from east to west two small forts were built at Dimum which gave the name of the entire fortification complex (or the eastern one) – Quintodimum. Then a Guard cavalry unit - cuneus equitum Solensium, is located in the region and data from archaeological excavations testify to the presence of equites foederati at that place. This indicates the significance of the whole regio Dimensis during the ancient and late antique period and its important role in this part of the Empire.

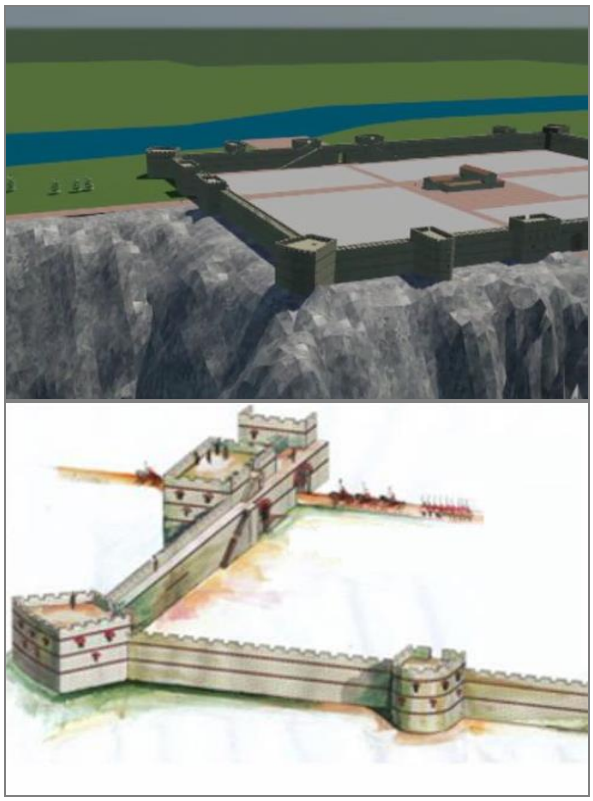
The proximity of Dimum to Roman cities *Colonia Ulpia Oescensium* (village of Gigen, Pleven) and Novae (town of Svishtov) as well as the passing nearly road along the Danube transformed the settlement into a local administrative, military and trade center. Its existence is interrupted by the devastating attacks of Bulgarians, Avars and Slavs at the end of VI and the beginning of VII century when the same fate befell most settlements and forts in present-day northern Bulgaria.

Archaeological research in the Dimum area has a relatively short history. In the 80's of the XX century rescue excavations were conducted. Regular archaeological research has been carried out since 2007 by Prof. Dr. G. Kabakchieva and S. Lazarova. The sections of the fortification system (including fortified walls with security towers) and a monumental building in the center of the castel are revealed and preserved. A project for partial restoration and preservation of sectors of the castra fortification system is implemented. Revealed and preserved sectors are available for visitors.

Immediately to the ancient Castra Dimum is located the visitor center of Persina Nature Park, which is a good opportunity to develop a complex tourist product.

It should be noted that the research of a significant part of the archaeological site is forthcoming as well it will be gradually restored and preserved in order Dimum to be become a valuable resource for cultural and cognitive tourism (Figures 6&7).

In 1965 the Roman city of Dimum in Belene was declared a monument of culture of national importance. The ancient Dimum was part of the Roman empire's Danube limestone fortification system. The monument has significant historical, artistic, scientific and cognitive value and it can become an original tourist destination. Its uniqueness is related to the open remains of the first, most ancient customs post in Moesia (a Roman province encompassing present-day Northern Bulgaria) when the Danube River became a border of the Roman Empire.

Figures 6 и 7 Reconstruction of the Roman Militum Castra "Dimum"

The presentation of Colonia Ulpia Oescensium and Roman Militum Castra "Dimum" together with other cultural and historical monuments of material heritage from the ancient period in the district of Pleven forms a good potential for creating a thematic tourism product. It can be included in the cultural corridor the Danube Road which is a part of the Cultural Corridors in Southeast Europe, located from the Adriatic to the Black Sea and from the Mediterranean Sea to the Carpathians, dating back to different periods and created by various civilizations (Table 1).

Table 1 Cultural Corridors in Southeast Europe

№	Corridor	Direction
1	Ancient Roman road Via Egnatia	connects the Adriatic coast with the Black and the Aegean Sea, passing through Albania, FYR of Macedonia, Greece and Turkey
2	Diagonal Road Via Militaris	passes through South East Europe, connecting Europe to Asia
3	Danube Road	a water cultural corridor along the big European Danube river
4	Ancient Roman Road via Pontica	spreading over the west and south coasts of the Black sea
5	Western Trans-Balkan Road	crosses South East Europe in North-South direction
6	East Trans-Balkan Road	crosses South East Europe in North-South direction

Resource: Mihaylov, M. 2012. Strategic approaches to development of cultural tourism, NBU

Evaluation of potential of Roman militum castra "Dimum" as cultural and historical tourist resource

The remains of Roman military castra "Dimum" are located in the northern part of town of Belene (north of the "Vasil Levski" school). In the I-st century Dimum was a very important point of the Roman province of Moesia. Even during the regime of the first Roman Emperor Augustus the fortress was the most north-eastern point and boundary of the Roman province of Moesia and the Thracian kingdom. From the beginning of the II till the end of III century here was stationed military horse camp - part of the Roman army, which probably has built the fortress. The caste has a rectangular shape: the length of the south side is 240 m and 180 m from the east. The total area is 4.6 ha (Figure 8). The height of the fortress walls reaches up to 12 m. Today, the northern part of the caste is under the Danube. The site was repeatedly studied by archaeologists. During excavations in 1989 was studied the fortification system of the caste and it was discovered preserved part of it that is long about 60 meters. In 1990 there was found the south tower of the western fortress gate - gate Pretoria. Among the findings are also walls of two buildings (one from the late antiquity and other from an earlier period) and floor of a medieval house. In a castle the archaeologists were found many objects and artifacts dating from different periods - early and late antiquity, early and late Middle Ages, the Ottoman period. Among the finds are a bronze statuette of the goddess Demeter (Isida), bronze ornaments and applications, glass bracelets, home tools and objects, copper coins and more.

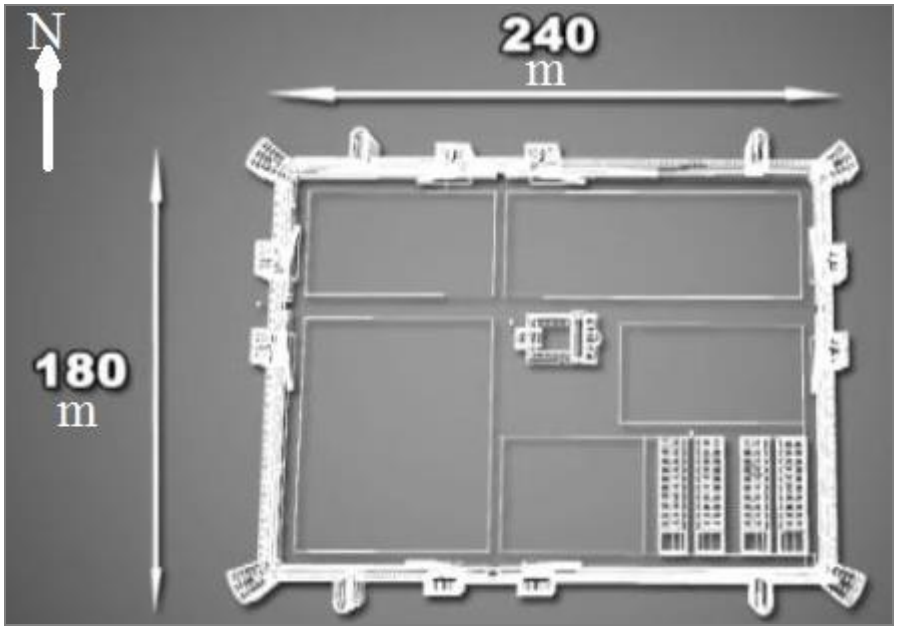

Figure 8. Plan of Roman military castra "Dimum"

The evaluation results are presented in table 2. The fieldwork and surveys were made in the summer of 2017 before active archaeological season and they show an instant "snapshot" of the actual state of the object.

Table 2 Main characteristics and indicators for assessment of the historical and cultural tourism resources of the Roman military castra "Dimum" (town of Belene)

№	Defining characteristics (associated with the main criteria)	Indicators and metrics	Weighting (number of points)			
			Max.	Max.	For the object	Max for the object
1	Attractiveness (Criterion 2)	1. prominence/ popularity 2. combined with beautiful and diverse landscape 3. authenticity / preservation 4. uniqueness 5. beauty / exotic 6. cognitive / scientific value	1.5 2.3 3.4 4.5 5.4 6.4	25	1 - 2 2 - 3 3 - 3 4 - 3 5 - 2 6 - 2	15
2	Importance (Criterion 2)	1. worldwide (incl. The UNESCO) 2. national (incl. 100 National Tourist Sites of Bulgaria) 3. local 4. ensemble 5. monuments for reference	1.8 2.5 3.2 4.2 5.1	18	1 - 0 2 - 5 3 - 2 4 - 2 5 - 1	10
3	Accessibility (Criterion 1)	1. all vehicles / buses (incl. oversized) 2. only by car 3. only off-road vehicles 4. accessible by foot	1.5 2.3 3.2 4.1	11	1 - 5 2 - 3 3 - 2 4 - 1	11
	Capacities/ carrying capacity (Criterion 2)	1. carrying capacity (number of visitors weekly, daily, per 1 hour) 2. facility carrying capacity	1.3	13	1 - 2	

4		3. ecosystems load level 4. possible maximum number of visitors /per 1 m^2/ 5. ratio number of visitors - the number of beds	2.3 3.3 4.2 5.2		2 - 2 3 - 2 4 - 2 5 – 0	8
5	Utilization for the needs of tourism (Criterion 3)	1. safety in use 2.degree of exploration 3. guaranteed period of operation 4. capital intensity	1.4 2.2 3.4 4.3	13	1 - 4 2 - 1 3 - 2 4 - 1	8
6	Readiness to accept and service tourists (Criterion 3)	1. availability of tourist infrastructure and superstructure 2. level of staffing provision 3. presence / absence of guide services 4. degree of suitability for formation of tourist products	1.7 2.5 3.3 4.5	20	1 - 2 2 - 0 3 - 0 4 - 2	4
		TOTAL NUMBER OF POINTS FROM THE MAXIMUM (100)				56

Results and Dıscussıon

Complex evaluation of cultural and historical tourist resources of Roman military castra "Dimum" is 56 points from maximum 100 (Table 2). Under the criterion 1 "accessibility" the site receives the maximum of 11 points. Dimum can be reached by all types of vehicles and there is also a small car park. The indicators related to the second criterion show considerable fluctuation. By its importance the site is rated with only 10 points out of a maximum of 18. In 2013 a proposal has been made to place the Roman militum castra "Dimum" under the protection of UNESCO, but so far there is no positive result. “Attractiveness” and “capacities/ carrying capacity/” have good results. This is due to the authenticity and the uniqueness of the site as well as the combination with the beautiful landscape. The simultaneous presence of Roman militum castra "Dimum", the Persina Nature Park and the Park Visitor Centre allows the combination of different alternative types of tourism: cultural, historical, and cognitive tourism and ecotourism (Figure 9).

Figure 9. View from the antique Roman militum castra "Dimum" to the visitor center of Persina Nature Park

Good result has “Utilization for the needs of tourism” (Criterion 3) - 8 out of 13 points (62%). This is due to the project for the conservation and partial restoration of the site, completed in 2013. At present the southern tower of the western gate and the fortification wall can be visited.

It should be noted that much of the site has not yet been studied. In this direction intensive studies are needed, accompanied by conservation and restoration, so that the Roman militum castra "Dimum" can be fully open and exploited.

“Readiness to accept and service tourists (Criterion 3) has the worst performance by receiving 4 of the maximum 20 points i.e. only 20% of the requirements are covered. The tourist infrastructure and superstructure are not entirely built and the site is not staffed for visitor services. Roman militum castra "Dimum" is visited accidentally and it is not associated with a finished tourist product.

In general, Roman militum castra "Dimum" can be part of a regional tourist product, but for this purpose it is necessary some of the problems mentioned to be solved, for example:

1) Completion of the study of the Roman militum castra "Dimum"
2) Full conservation and restoration
3) Construction of tourist infrastructure and staffing.

It is recommended to combine the visit of "Dimum" with the Persina Nature Park tourism. This poses another problem to be solved: the coordination and coherence with Park management.

It is also imperative to present the problems associated with the ancient "Dimum" as an object of cultural-cognitive tourism to the local authorities and the policy they pursue in this direction.

In the Belene Municipal plan for development 2014 – 2020 tourism contribution to regional economy is marked as very low. However, it is stated that "the impressive width, the beautiful shores and the slow flow of the Danube River in Belene allow the development of hunting, fishing and route-cognitive tourism. Persina Nature Park, numerous reserves, protected areas and localities, historical and religious sites also contribute to the development of the natural and cultural tourism in the area”. It is noteworthy that the development of tourism in Belene Municipality relies heavily on natural tourism resources. However, the significance of the antique Roman militum castra "Dimum" for the development of tourism in the Municipality is reported. In this regard, tourism is placed as a third priority in order to achieve the second strategic goal: "Creating conditions for economic growth through the development of entrepreneurship, human resources and attracting investors". For the study, it is important to highlight the place of Roman militum castra "Dimum" in the strategic goal. Directly or indirectly the site is included in the following projects: “Continuation of the archaeological excavations

and reconstruction of the ancient "Dimum" and other archaeological sites on the territory of Belene Municipality"; "Activities for exploring, collecting and preserving the cultural and historical heritage in Belene municipality"; "Reconstruction, modernization and improvement of the state of cultural and historical and religious institutions and monuments in the municipality of Belene"; "Construction of a museum in Belene"; "Construction and / or modernization of tourist visitor and information centers"; "Construction of a tourist port and ancillary infrastructure"; "Activities for popularizing the natural and cultural-historical landmarks of Belene municipality and the opportunities for tourism". This gives reason to point out that the local authority in Belene, taking into account the priorities for regional development, has allocated a significant place in the plan to improve the status of Roman militum castra "Dimum"as a tourist site. However, in the annual "Implementation Monitoring Report of the Belene Municipal plan for development 2014 – 2020" for 2016, there is a lack of a significant progress on the above-mentioned projects. Generally the targets set for this year are only 7% implemented. And in this case, the good ideas that have been put forward do not get a sustainable realization in practice. It is difficult to imagine the development of a regional tourist product based on the ancient monuments of culture without progress of Roman militum castra "Dimum". There is a need for much more intense and timely action by the state related to the project "Continuing Archeological Studies and Reconstruction of Roman militum castra "Dimum".

Conclusions

Cultural routes link culture, history and tourism as a mutually beneficial relationship that can contribute to destination distinctiveness and sustainability. Integrated tourism products are the key for the successful performance at the tourism market. Generally development of a methodology for identification and evaluation of tourism resources based on a region characteristic would support the improvement of action plans at regional /local level, and the strategies for integrated development of tourism in the area. The main stages are planning and preparation activities, conducting operations and reporting the results. Preparation includes a working team, engagement, defining the interested parties, setting goals and objectives, schedule of activities and allocation of responsibilities, and communication. The second stage includes functional analysis of the current situation and giving some conclusions and recommendations. The final stage of each methodology should give the finished product to the possible implementation and the team is responsible for the applicability of the displayed recommendations and goals (Grigorova, Shopova, 2013). According to Masip (2006) the process to create products is complex and it requires the existence of a management organization that should lead, coordinate, structure, develop and implement the process. It will also be necessary that all the different issues related to the process of product creation are coordinated to be able to guarantee its success, always taking into account the economic perspective, social development and protection of the environment. The author also stated that there are five different areas and the result is the stimulation of tourist consumption in a destination: initial stage - existence of a motivation to travel; basis -resources and attractions are the basis of a destination; creation process - it requires not only the existence or creation of infrastructures, facilities and services but also the development of specific activities or experiences. The result of the process can be seen as the tourism supply of a destination; communication - once tourism supply is created, there will be functional and emotional benefits that can be communicated to markets and target audiences through the creation of an image and the correct positioning. The values provided by the product should also be communicated and promoted to stimulate consumption; result - the consumption of tourism products in a destination.

Regardless of its different forms tourism must be a subject to a targeted policy. Even before creating regional tourism product, the state should be outlined parameters of its development. To boost the potential of cultural heritage for tourism development in Pleven district unidirectional action by businesses, institutions and scientific community are needed. Last but not least it should be noted the positive role of the approved tourism zoning of the country and the formation of regional brands. In this regard "The concept of tourist zoning of Bulgaria" refers Pleven district to the Danube tourist region (Concept for tourism zoning of Bulgaria). The proposed main specialization is linked to the development of cultural and cruise tourism which fully corresponds to the potential of the region.

References

Concept for tourism zoning of Bulgaria, Ministry of tourism, R Bulgaria, http://www.tourism.government.bg/bg#

European Commission, COM (2014) 477, Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions: Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe, Brussels, 22.7.2014: http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/library/publications/2014-heritage-communication_en.pdf

Final reports on pilot testing of the European Tourism Indicator System (ETIS) in the Danube region, June-September 2014, submitted to the European Commission, Danube region: http://www.fpdd.bg/en/page/fpdd%20materials

Grigorova, Z., I. Shopova. 2013. Developing integrated tourism products. The 1st International Conference on Research and Educatıon – Challenges Toward the Future (ICRAE2013), 24-25 May 2013, University of Shkodra "Luigj Gurakuqi", Shkodra, Albania

Masip, J.D., Tourism Product Development: a way to create value, The case of La Vall de Lord, IV International Doctoral Tourism and Leisure Colloquium. ESADE. May 2006

Methods for evaluation of cultural and historical tourist resources and their potential, IPA Cross-Border Programme CCI Number 2007CB16IPO008, Alliance for regional and civil initiatives (ARCI) –Haskovo branch

Mihaylov, M. 2012. Strategic approaches to development of cultural tourism, NBU

Stoeva-Ivanova, D. 2014. Abstract dissertation on "Transnational cultural tourism routes in the eastern Balkans - potential for development and economic impact", Blagoevgrad

UNESCO » Culture » World Heritage Centre » The List » World Heritage List: http://whc.unesco.org/en/list/430/

http://visit.guide-bulgaria.com/a/757/roman_military_castle_dimum.htm

Two-Factor Base of The Bulgarian Economy

Evgeniy N. Stoyanov[1] **Tanya Tododrova**[2]

[1] D.Sc., Ph.D., UARD-Plovdiv/Bulgaria

[2] Ph.D., UARD-Plovdiv/ Bulgaria

Summary: This material is an analytic review of the development of two important ideas in the Bulgarian society during the latest years – small business and social programming. The growing size of the social programming and the proven capacity for living of small business create conditions even in situations of a crisis the successful ideas to generate a lot of material and non-material goods, which are necessary for the community as well as for its existence and elaboration. The symbiosis of the two socio-economic phenomena creates conditions in which many initiatives can be realized. The critical analysis proves, that in certain economic situation some branches go on existing through objects like small business. They successfully realize social programs, make program frames and have certain results in some national doctrines.

Key words: small business; entrepreneurship; social program; adaptation.

The question of small business is actual, but all that is written is not enough. That can be said because this object can be everywhere, where exists certain deficit of the production of goods or services, because some plants have been closed. The combination between creative beginning and entrepreneur spirit reveals in such conditions.

The analysis of the "small business" is a process in which is difficult to define the exact moment of its arising. It is certain that this socio-economic phenomenon has gone a long road and its beginning is somewhere in antiquity (1).

The data of the latest years prove, that 70% of the organization of the labor in the world belongs to the small business. The share of the small business in Bulgaria is between 90-93%. In the structure of small business only the ratio microbusiness and small business changes. It can be said that the small business has a tangible existence in the socio-economic life[2].

The analysis of small business shows that its existence is based on the entrepreneur spirit and the development of project thinking. This conception proves that it is hard to say which one is the reason and which one is the consequence. But chronologically the entrepreneurship is interesting for the economists long ago, before the idea of the projects came into sight. The theoretic works which analyze the entrepreneurship prove that during the economic situation of the 70's years of twentieth century the "entrepreneurship revolution" is a chance or alternative of the economic development. This idea has supporters in the transition economics of the post-socialist countries.

It can be said that in the fundamental classical works of the economic theory (Smith, Say, Mill, etc.) as well as in the nowadays works there is not a definite definition of the socio-economic phenomenon entrepreneurship.

The explanation may be as follows:

- First. The economists are focused on big enterprises [3].
- Second. The development of models and theories based on the exact science [4].
- Third. The different kinds of optimization of the state regulation.

If we want to define the entrepreneurship exactly there will be a long list of definitions because the entrepreneurship exists from the XVII century [5]. The analysis of the different definitions proves that each one is connected with different, but distinctive characteristics of the entrepreneurship. According to Cantillion there exists some risk. Say says that there is some

entrepreneurship income. Schumpeter defines the special type of personal behavior. Can and Sokoloff mention the investment in innovation activity [6].

The general conclusion of the different definitions it can be said that the entrepreneurship activity is a process of creation of an organization with commercial purpose, which organization uses in its activity concrete operations and definite resources having some risk in achieving fixed results [7]. In other words, the motor of the small business is the subject with entrepreneurship spirit, who realizes his ideas in market environment, having a high degree of risk [8], as he has in mind a lot of legal and moral shackles imposed by the hierarchy dependences.

The other conception consolidated with the entrepreneurship conception is the invasion of projects in the economic reality nowadays. The progress of project thinking generates serious economic effect and that's why the latest years of twentieth century can be named "the project revolution". There are two ways in defining the term "project". The one way is to define the term as a process, connected with specific result. The other way is to define the term as logically ordered activities, planned with a concrete duration, because of the defined purpose. As we analyze the small business as a specific form of socio-economic existence we may say that the first way is more appropriate. It can be said that "the project is a separate enterprise with separate purposes which include the necessity of time, value and quality of the desired results [9]".

The difference between the essence of the project and the small business is the fact the time is not defined exactly in the definition. The interpretation can be in two ways, because every project has e limited time and budget. Small business also may not work when the time is not limited, but the resources are limited. We can define the project as "entrepreneurship effort, which organizes human, finance and material resources in definite way in the frames of unique number of works with some specification and limited spending and time, as through the accomplishment of the project successful changes are done, defined with qualitative and quantitative purposes and tasks [10]".

The short, but critical analysis of the essence of the term "small business" reveals the mechanism which makes this term stable and highly adaptive in the nowadays economic conditions. Small business also produces goods and services, mediates and consults, i.e. it works in the fields where big enterprises do not have interest [11].The changes in the economic situation have an effect on the small business. The different approaches, methods and methodologies are focused on processes such as the management, as well as details as those of taking decisions and building up of an organization. Analyzing the environment in which small business exists proves the existence of the following tendencies: the markets become smaller although the globalization, because of the service sector expansion, the growing competition, the difficult finding of high technology decisions which increase the productivity. These tendencies raise the question the risk or the creative beginning are more important in management [12].

The commented conditions raise the interest towards the operative management as a part of the socio-economic management. The interpretation of operation may be as "a process, method or combination of activities having practical character [13]".

In this context "the operations are part of the conscious human activity which is organized and productive [14]".

The definitions of the term "operation" gives us the possibility to say that the operation management includes the process of "taking decisions [15]" as an advisable "transformation of the resources in ready product and its submission to the consumer [16]".

The structure of the process operation management includes several key components – the act of taking decision and the responsibility of its taking, the process of transformation of materials, energy, labour, capital and information and the product realization.

It is proven that the interaction economic reality – organization predetermines processes of interaction in both directions. It is necessary to say that we should define internal organizational and external organization environment. The practice shows that some deviation reveals something different and

shows some innovation or a model of true decision.That's why the new models often appear as a successful try of elaboration.

Such model is the model known as "Cycle Shuhart/ Deming" [17]. It is a process, connected with analysis and optimization of a product, service or process [18]. The motive of its incorporation to the specific characteristic of the small business is that in every stage can be defined concrete operations, i.e. there is a possibility of upgrading and through testing of the consequent result we can identify a decision of initiating a new operation. Another motive is that the optimized object are the results of the everyday activity of small business materialized in the form of goods and services.

The structure of small business in the middle of 80's is a material expression of the organization only when it answers to two key conditions – to separate the basic activity to concrete operations and to coordinate the actions connected of their accomplishment. This statement concerning "small business" gives us the opportunity to make the following conclusion: small business is so vital because of the following characteristics – high livelihood and strong adaptivity.

Having in mind that the change is the only constant in social processes, in order to have better future we should have in mind some tendencies accepted by the community. During the 80's the attention's focus is moved from the quality of the operations towards the realization of different strategies. The prove of this process is the acceptance of the idea of strategic oriented organization. On organization level, such ate all the successful enterprises, and on upper-organization level such are the economically stable countries.

Nowadays we can characterize the strategy as combination of theories which form some management doctrine[19]. During the 60's years of the last century the following conception is formed: the strategy is the defining of long-lasting organizational purposes and tasks, acceptance of activities and distribution of the necessary resources in order to fulfil these purposes[20].

The next stage is connected with the Game theory [21]. The economists of this economic trend think that the strategy is a specific use of the resources under the control of the decision-making subject who choses one of the existing strategies[22]. One this stage of the development of the managerial thinking, the Bulgarian authors also imply on the use of material and labor resources as an important factor concerning the realization of the organization strategy [23].

During the 70's of twentieth century raises the discussion concerning the role of strategic planning in the conception of strategic management in order to clarify if strategic planning is a component of strategic management.[24].

The development of strategic management in the late 70's is under the influence of the theoretic works of Ansoff. He follows the thesis that strategic decisions are based on external problems of the organization like the choice of produced products and the markets for realization of this products [25]. Ansoff develops "A methodology for the use of weal signals"[26].

During the 80's of twentieth century the strategic management is based on the strategic analysis. The characteristics of economic strategy are objectified. Its content is fixed and the accent is put on the role of productive and finance factors and the necessity of competitive advantages of the organization. The strategy is a base for a profitable resource use and organizational purposes realization [27]. The strategy gives the opportunity a competitive advantage to be realized[28].

The formed strategic decisions are defined having in mind the specific characteristics of each organization. The strategy is specific for each organization. It is clearly stated that the strategy lays stress on the priorities and organization characteristics [29]. The strategy is long-lasting plan for permanent following of the use of internal and external resource potential in the hierarchy management structure in order to realize the organization purposes [30].

The development of management thought connected with strategic management is influenced by Mintzberg. The definition of strategy in the economic sphere is concreted as the focus is moved from

material resources to un material resources[31]. In the content of the definition of the term strategy is included the term “model of behavior”.

The characteristics of the strategy as an action plan, model of behavior, tool of achieving a certain competitive position prove that the content of the term strategy is improved [32]. The accent put on the process of molding and the realization of a concrete model of behavior with the aim of coordination between the potential of the behavior model and the desired strategic result prove that there is a reverse connection in the strategic process.

The most important contribution of Ansoff is connected with the implementation of the problems that it is necessary to realize one strategy[33]. The contribution of Mintzberg is the shortening of the cycle of strategy realization and the role of the strategic control[34].

The strategy as a method of organization management is realized for the first time in the area of planning the organization activity[35]. During the period 1970-1990 the strategic planning becomes leading direction in the management thought in the economically developed countries. Nowadays strategic management is well characterized in the management theory. It is a unity of management decisions and taken actions in connection with the definition and implementation of different strategies in order to achieve certain organizational purposes and to realize long-lasting sustainable development [36]. Some Bulgarian authors connect the strategic management with the operative management [37].

During the latest years the conception of social development is improved [38]. The developed strategies form policies, and the number of policies make political doctrines (in some circumstances they are named “program frames”).

The analysis prove that the specificity of the analyzed terms defines them as factors in one system. The interaction process has dynamic and continuous character. It has changeable success because of lots of reasons. Two of the reasons are the condition of small business and the social programming.

The first is connected with the active role of small business, which makes experiments and searches for the success and the change.

The second reason is that social programming is perceived as a concrete expression of the community interests and the state will to create conditions in which the economically active subjects can act in a stable way.

The following conclusion can be made: small business is necessary in the social system. It materializes innovation ideas in different aspects and has high stability even in conditions of a crisis. In this aspect, it is a test for the new and untraditional ideas and a challenge for the social programming. The finding of direct and adequate connection between social programs and the initiatives of small business will create a stable business environment and will prove that the country is concerned for the future of all the citizens and firms and also creates doctrines and programs in which consolidates their intentions, interests and efforts.

Bibliography:

1.Maymeskulov L., Gosudarstvo i pravo drevnego mira, M., SPR, 2014, p.82

2.Stoyanov E.N., Malkiyat biznes-organizatsiya, analiz i otsenka, Libra skorp, B., 2014, p.9

3.Brock W., D. Evans, Small business economics, SBE \ 1 \ 1989, p.7

4.Bygrave W., C. Hofer, Theorizing about entrepreneurship, ETP \ v.16, N II, 1991, p.12-14

5.Andronov E., M. Alexandrova, Vzemane na reshenie v usloviyata na risk v balgarskite mikropredpriyatiya-faktori,problem,perspektivi, S., Stopanstvo, 2003, p.7

6.Andronov E., Riskat i negovoto otchitane v protsesa na vzemane na stpanskite resheniya, S., UNWE, 1985, p.17

7.Daft R. L., Vanderbilt University, Management, 6-th edition, Thomson, 2005, p.214

8.Davidkov Ts., Novite predpriemachi, S., 1993, p.32-37

9. Body of knowledge, APM, UK, 1992, p.4

10. ICB-IPMA Competence Baseline.Version 2.0., IPMA Editorial Committe. Bremen, Eigenverlag,1999

11.Davidkov Ts., Predpriemachestvo i malak biznes. Sotsialni roli i samoidentifikatsiya, S, sp. Ikonomika, kn.2/1998

12.Davidov D., E. Andronov, Hr. Dalkalachev, Riskat I tvorchestvoto v upravlenieto na narotnoto stopanstvo, S., sp. Novo vreme, br.12/1983

13.Collins English Dictionary, UK, London, 1986

14.Galloway L., Principles of operations management, London, ITBP, 1994, p.6

15. E. Andronov, Stopanskiyat risk I protcesat na vzemane na resheniya, Nauchi trudove na NII "K. Marks", S., t.I, 1983

16.Galloway L., Principles of operations management, London, ITBP, 1994, p.11

17.Deming E., Elementary Principles of the Statistical Control of Quality, JUSE, 1950, p.58

18. Deming E., The New Economics,2-th ed, Cambridge, Mass: MIT Press, 2006, p. 69

19.Trifonova S., Strategii za razvitie na elektronnite finansovi uslugi, UNWE, S., Trudove,2005

20.Chandler, A., Strategyand Structure, Cambridge, Mass:MIT Press, 1965, p.13

21.Coates, C., Investment Strategy, McGraw-Hill, 1978, p.143

22.Miller D., M. Starr, The Structure of Human Decision, Prentice-Hall, 1967, p.157

23.Dinev M., Sotsialniyat control I trudoviya kolektiv, Profizdat, 1985, p.177

24.Trifonov T., Strategicheskiya analiz kato savremenna predpostavka za usavarshenstvane na schetovodnoto izsledvane na stoynostta, UNWE, Trudove, 2005

25.Ansoff I., Corporate Strategy, NY,1965 p.9

26.Ansoff I., Implanting Strategic Management, Prentice/Hall I.; N.J.1984, p.430-471

27.Hofer,C.,D.,Schendel, StrategyFormulation: AnalyticalConcepts, NY,1978, p.25

28.PorterM.,Competitive,Strategy, FreePress, NY,1985, p.26

29.Mintzberg, H., B. Ahlstrand, J. Lampel, Strategysafari. A Guided Tour Throut the Wilds of Strategic Management.L.etc.,1997, p.23-45

30.Andrews K., The Concept of Corporate Strategy, 2-nd ed., NY,1980, p.6

31.Mintzberg. H., The Nature of Managerial Work, NY; Harper&Row,1973. p.91

32.Mintzberg, H., Strategy-Making inThree Modes, California MR, Winter,1973, p.47

33.Ansoff, I., Implanting Strategic Management, Prentice/HallI; N.J., 1984, p.33-36

34.Mintzberg, H., The Structure of Organizations, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1979, p.34

35.Stoyanov E.N., Teoriya na finansovo-stopanskiya analiz, Libra skorp, B., 2013, p.141

36.Mihnev G., Strategichesko upravlenie na zemedelskite stopanstva, S., Stopanstvo,1999, p.19

37.Pamukchiev M., Osnovi na upravlenieto, AVS Tehnika, S., 2002, p.189

38.Terziev V., Stoyanov E.N., E. Arabska, Aktivnata sotsialna programa – inovotsionen model v obshtesvenoto razvitie, Mladegki forum "Nauka, tehnologii, inovatsii, biznes-2015", Plovdiv

Alternative Types of Tourism in Plovdiv Region – A Basis for Sustainable Regional Development

Stefka Timareva

Assist prof. University of Agribusiness and Rural Development, Plovdiv, Bulgaria,
stefka_timareva@abv.bg

Abstract: In today's fast-growing dynamic world, alternative forms of tourism and recreation are an immediate response to the rethinking of tourism as a social model of consumer society. With the onset of new forms of recovery these types of tourism respond to the modern challenges of tourism practice in the context of sustainable tourism development. In this regard, the regional tourist development of the Plovdiv region fully corresponds to the understanding of the development of alternative types of tourism as an important factor for the development of the regions. There are different types of tourism resources that can successfully meet the economic and social needs of the region on the one hand and tourists' expectations for tourism other than known widespread species on the other. The Critical-Analytical Method is a basic approach to work on clarifying the role of natural and anthropogenic resources as a factor for the development of alternative tourism types in Plovdiv region. For this purpose the rich cultural and historical heritage, unique folklore and natural resources are considered, using the comparative, the survey and some other statistical methods of research. The research shows that the product of rural, ecological, spa, wine, cultural, historical and other alternative forms of tourism, has been successfully developed and realized forming a different type tourist market and sustainable development of the destination.

Keywords: alternative forms of tourism, sustainable regional development, rural, ecological, cultural, spa tourism

Introduction

Alternative tourism is a relatively new phenomenon, introducing extremely fast paces in modern perceptions of tourist recreation. It is a legitimate outcome of the overall development of the tourism industry on the one hand and, on the other, as part of the promotion of sustainable development theory. There is a wide variety of types and forms of alternative tourism, although it appears relatively later in traditional tourism and became particularly popular in the 1970s. In the current law on tourism, the term "alternative tourism" is missing, but in the strategic documents it is noted that the Bulgarian tourist product has two main varieties - mass tourism and specialized (alternative) tourism. Various authors have attempted to define and classify alternative types of tourism, but there is no uniform classical definition. Based on all the views expressed, the author considers that this is a tourism that uses a variety of natural and anthropogenic resources to create tourist packages and services that are different from the mass tourist product and are intended for individual tourists or small groups with specific interests. The main service providers of various alternative tourist practices are owners of family hotels, houses and guest rooms, chalets, monasteries, mountain guides, producers of original craft products and more. Different classifications of alternative types of tourism have been made, many of them non-exhaustive and others overlap, but generally distinguish between the following types: holiday, cultural, historical, ecological, rural, sports, congress, health and spa, etc. their respective subspecies.

Alternative tourism differs and is the opposite of classical, mass tourism. The main focus is on the desire to preserve the environment, the authentic atmosphere and the cuisine, the preserved traditions. The pursuit of recreational activity in an environmentally friendly environment is leading, and trips should help the local economy without waste and destruction of natural and anthropogenic resources.

In this sense, it should be noted that alternative tourism is very different from the mass tourism and has a vision of sustainability. For this reason, it is very often referred to as "sustainable tourism" and underpins the sustainable development of the regions. In the philosophy of sustainable tourism, an understanding of the needs of tourists and tourist regions is embedded, while protecting and increasing the possibilities for future use of existing resources. The goal of sustainable tourism is to maintain good economic and social indicators of tourism development. Another important aspect of sustainable tourism is the limitation of the negative impact on the natural, historical, cultural and social

environment. This is achieved by balancing the needs of tourists with those of the tourist destination. When determining the sustainability of a given territory, the main focus is on three aspects - ecological, economic and socio-cultural. To be truly sustainable, tourism must develop in parallel in all three areas. If properly implemented, mass tourism could also meet the sustainability criteria.

Materials and Methods

With the help of different scientific methods a critical analysis has been made of the state of tourism development in Plovdiv Region. An attempt was made to evaluate the latest trends for alternative type of tourism in smalll settlements in the region using various methods such as spatial, historicalq statistical etc. The methodology of the surrvey involves consulting certain entities by questionnaries. Analyzes has been made to evaluate the oppotunities for alternaative types for sustainable development of municipalities by additional incomes from their non agricultural activities. Sustainable tourism is the way to diversify the local economy and is one of the major purposes in the process of development in the Plovdiv region.

Results and discussion

Bulgaria's strategic documents have developed a document -"National Strategy for Sustainable Development of Tourism in the Republic of Bulgaria 2014-2030". The strategy is aimed at increasing economic growth in the tourist regions of the country, diversifying the tourist product and preserving natural resources. For the most part, alternative tourism types respond to the concepts of sustainability of destinations and should therefore be developed and promoted in order to have a more even and sustainable distribution of tourism practices. The increasing orientation of modern tourists towards sustainable tourism and alternative tourism practices leads to the formation of new, higher expectations and requirements regarding the quality of the offered tourist product.

This line of sustainable tourist development of tourism and the use of alternative types of tourism is successfully realized on the territory of Plovdiv Region. The development of alternative types of tourism is an important part of the diversification of tourism and economic activities in the municipalities of the region. For the majority of them, tourism is a prerequisite for dynamic socio-economic growth, as well as reducing depopulation and improving the way of life of the local population. There are many natural resources in Plovdiv region, which favor the development of different types of tourist activities. The territory of the area is rich in natural, historical, archeological and cultural landmarks. Much of it falls into rural areas, including the Central Balkan National Park, Protected Areas and others. The favorable geographic location and the availability of various resources are a prerequisite for the development of alternative tourism types.

Plovdiv Region is part of the South Central Region and falls within the boundaries of the Thracian tourist region. It occupies an important place in the development of the socio-economic processes in this part of Bulgaria, while at the same time it places tourism as a priority for the development of a large part of the settlements in the region. As in the other regions of the country as well as in the Plovdiv region, much of the territory is occupied by rural areas. There are many opportunities for development of alternative forms of tourism.

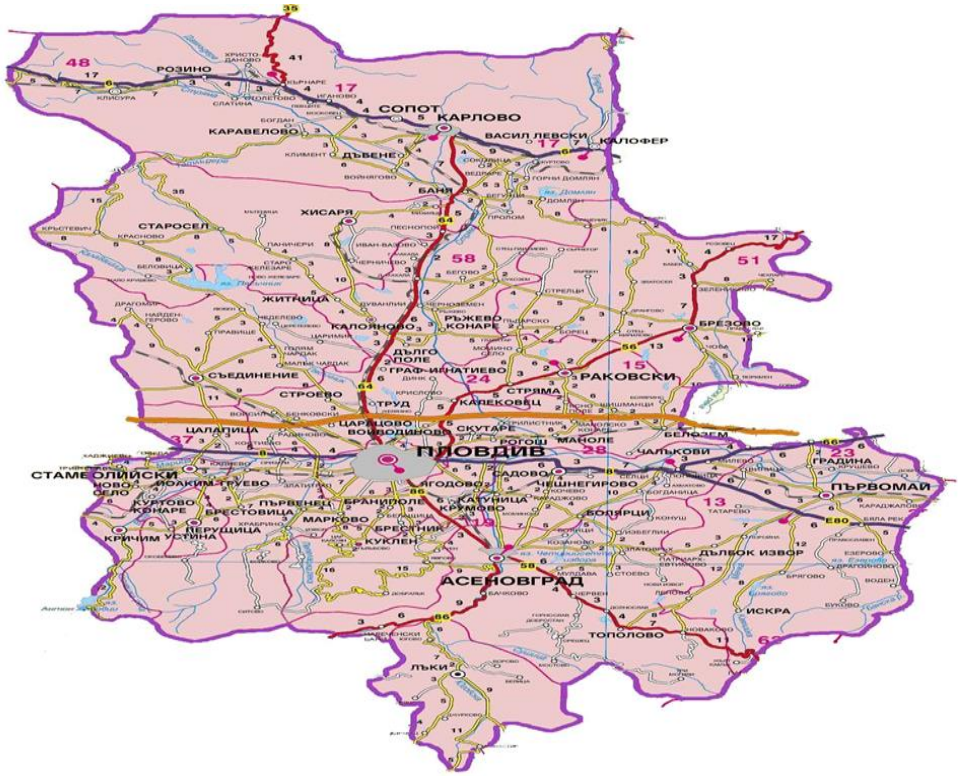
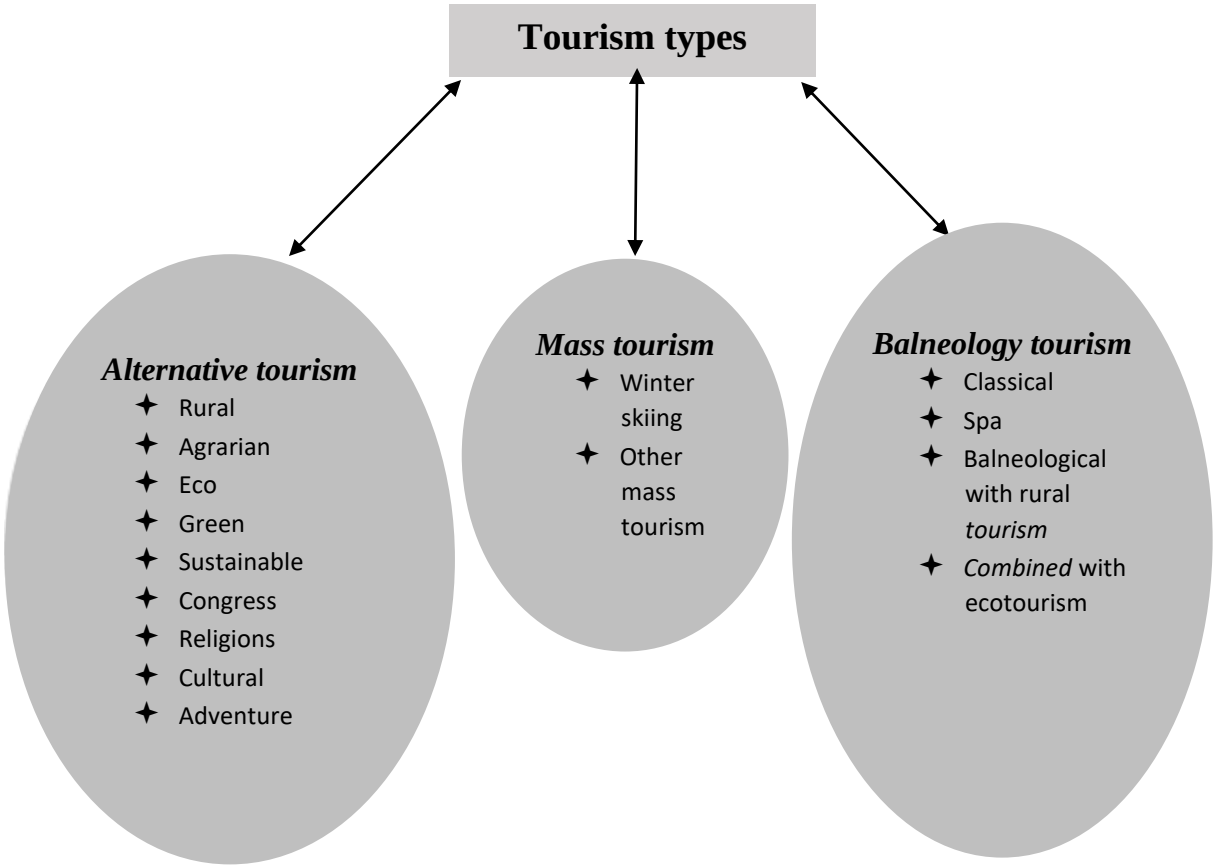

Fig.1.Map of Plovdiv Region

Plovdiv region has 18 municipalities, with predominantly rural areas in it. The area occupies the total of 5972.89 sq. km. The rural areas of Plovdiv region are: Brezovo, Kaloyanovo, Karlovo, Krichim, Kuklen, Lucky, Maritsa, Stamboliyski, Saedinenie, Hissar, Parvomay, Rakovski, Rodopi, Sadovo, Perushtitsa. In the other three municipalities - Karlovo, Asenovgrad and Plovdiv, according to NSI data, the population exceeds 30000 people and does not meet the requirement for a rural area according to the national definition for rural regions. Nevertheless, each of the listed municipalities in the Region has the opportunities and capacity to develop, besides mass tourism, also heterogeneous or complementary alternative types of tourism, especially balneological tourism, combined with well-developed rural tourism. In retrospect it can be summarized that Plovdiv Region offers opportunities for the following alternative types of tourism, presented in scheme №1:

The overall impact of alternative types of tourism on the socio-economic development of the Plovdiv District is significant due to the existence of different natural and anthropogenic resources that favor the development of alternative tourism activities. Tourism is an economic sector that has high hopes of improving the quality of life, revitalizing economic activities and adding value to the local population. At the same time, engaging in the development of tourism activities is a prerequisite for finding new jobs and a chance to reduce the demographic crisis in small settlements. In most of the rural areas of the region and especially in the Rhodope mountain there are factors for development of different tourist practices. Increasingly popular are the growing rural, ecological and wine tourism in the region that are successfully applied among consumers.

The geographical location of the Rhodopi Municipality as part of the Plovdiv district creates opportunities for intensive development of tourist sites and development of alternative tourism, taking into account the well-built infrastructure and the intensive tourism to neighboring municipalities. It should be noted that the settlements in it have considerable potential for developing alternative forms of tourism, which remains largely untapped. There is poorly developed infrastructure and superstructure and poor development of an up-to-date tourist product. Besides, the bed base is extremely insufficient given the territory and the opportunities of the region to develop alternative types of tourism. According to statistical surveys and officially exported data, the following summary can be made on the number of accommodation places, overnight stays, overnight stays, etc[1].:

[1] http://www.nsi.bg/bg/content/11420

Table 1

Indicators	Unit of measure	2011	2012	2013	2014	2015
Accommodation	Number	7	3	7	7	8
Beds	Number	76	162	346	347	358
Bedside bedding	Number	27 676	44 252	102 710	126 221	129 337
rooms	Number	38	83	179	179	183
Completed nights	Number	..	11 924	28 348	26 904	28 012
Overnight tourists	Number	..	7 603	17 787	15 769	16 061
Revenue from overnight stays	Currency - levs	..	517 692	1 238 721	1 216 652	1 407 005
Hotels	Number	1	2	5	5	5
Beds	Number	50	146	313	317	317
Bedside bedding	Number	18 250	41 820	91 687	115 271	115 001
rooms	Number	25	75	164	164	163
Completed nights	Number	..	..	26 972	26 356	25 539
Overnight tourists	Number	..	..	17 096	15 329	14 759

Source:NSI

The data presented in the table shows that the number of accommodation places is increasing, but the number of people arriving on board is decreasing. Therefore, local authorities and stakeholders need to work more actively to promote the destination and to make use of existing resources for the development of alternative tourism.

The author's researches on the theme show that the practices of agrarian and rural tourism are actively offered and developed,culinary, cultural-historical tourism, mountain and other species are also covered. It is also worth mentioning the highly occupied alternative tourist practice in the area, represented by the development of ecological tourism. As part of the concepts of sustainable tourism and the concept of ecotourism development in this part of Plovdiv region, the natural and cultural peculiarities of the settlements are successfully reconciled, creating economic conditions for protection and restoration of the territory, seeking to reach an important development the aim of the local population - raising its income. The settlements in the region have a number of natural and anthropogenic resources that favor the development and combination of alternative types of tourism. Ecotourism is covered in the created tourist eco-trails, the cultural and historical tourism is represented by Thracian mounds of great interest to the scientists and tourists, ancient stone inscriptions, remains of churches and fortresses, ruins from extinct settlements, The cultural heritage of the area is related to the popularization of traditions and customs, with the existing and remarkably preserved fragments of old Roman roads, the most popular among tourists being the Trajan's Road. The archaeological and natural features, the existing protected areas, are a prerequisite for the real development of alternative tourism. And last but not least, it is worth mentioning the supply of the highly developed product of wine tourism. There is a serious trend for its development in combination with rural tourism as well as for the establishment of a tourist accommodation base. This fact inevitably leads to the creation of new jobs in the settlements and the decrease of the migration to the urbanized areas.

The development of alternative forms of tourism aims at achieving different tasks, namely: creation of infrastructure and superstructure for sustainable tourism products through the disclosure and presentation of the cultural and historical heritage, promotion of natural landmarks, habits and traditions of the settlements and not of last but not least, improving the welfare and economic microclimate of the local population. Undoubtedly, the clean nature, the large number of diverse historical and cultural sights, nature reserves and protected areas are undoubtedly leading as factors for the development of alternative tourism and the attractiveness of the destination.

The recreational alternative tourist product is typical for the mountainous parts of the Plovdiv region. This type of tourism has been developed and popularized mainly in the settlements on the southern slopes of Stara Planina and Sredna Gora and the northern slopes of the Rhodopes. A large part of the settlements in the Rhodopes, Kuklen and Asenovgrad municipalities, at the presence of a successful tourism product developed, can offer good conditions for recreational tourism, both from mass tourist practice and for alternative species. On the map of Balneo tourism with important balneological and spa centers Plovdiv region is represented by three popular with its mineral springs settlements, which have a significant role in the development of this kind of alternative tourism - the towns of Hissar, Narechenski Bani and Banya. In addition, the villages of Pesnopoy, Krasnovo and Staro Jelezare also have mineral waters and offer good conditions for the development of such tourism. Hissarya and Narechenski Banya can offer services for both poor and whealthy clients. In the villages of Krasnovo, Pesnopoy and Staro Zhelezare, however, there is no modern built facilities, which makes the number of visitors extremely low, even for one-day or short-term tourism. The Thermal deposit of Hissarya consists of 22 springs, 6 of which were obtained by deep drilling. The hottest springs are the Fountains and Momina Banya.

In the municipality of Hissar the material base is satisfactory, with balneological complexes, sanatoriums and rest homes being built. The importance of tourism is related to the revival of the economy in the municipality - building a modern material and technical base, attracting investments, improving the infrastructure. The development of alternative types of tourism creates conditions for increasing employment by opening up new jobs and revitalizing the related industries - food, beverage, transport, and trade. There is also a growing demand for tourist services and cultural events - concerts, theaters, excursions and more. New more favorable economic activities are being developed for the local population related to the business activities of the tourism industry - agriculture, wine making, ecological products production, fishing, various additional services, souvenir trade, local crafts. As a result of the development of tourism the living standard of the population in Hissarya is improved as the sector has become the main livelihood, creating new jobs. At the officially announced 19 places of accommodation in the municipality, there are overnight stays from the total 10 995 528lv to stay amounting and also from 15 hotels the overnight incomes are equal to 10 892 168 lv.

As an alternative tourism, the cultural and historical tourism has been successfully promoted through the existence of the archaeological reserve from the Roman period, the presence of many monuments of culture, the Thracian temple in Starosel and others. Well preserved and extremely visited for the purposes of alternative tourism are preserved parts of the Roman baths, a fortress wall, a late Roman family tomb and others. The famous medieval fortress near the village of Krasnovo (Krasnovsko Kale), dating back to the time of the Second Bulgarian State, an astronomical observatory from the Vth-IVth centuries BC, has a significant potential for the development of the cultural and historical tourism in the municipality. near the village of Staro Jelezare, which in its kind resembles "Stonehenge", as Thracian commercial and village complex from V-IV BC. near Krastevich village. As a perspective for the development of the village of Starosel, as a destination for alternative tourism stand out Wine Cellar and rosepicking as well as the availability of a good basement provided by the winery and offering spa services. Numerous ethnographic traditions and customs, preserved in their authentic Renaissance style settlements at the foot of Sredna Gora, provide the opportunity for developing another alternative type of tourism - the rural one. It is a successful tourist product of alternative tourism combining both cultural, spa and wine tourism. At once with specialization in balneology tourism, other types of tourism - cultural, congress, rural, hunting, eco and pedestrian - are developing. This, on the one hand, requires the construction of the necessary infrastructure for the development of these types of tourism and, on the other hand, helps to overcome seasonal tourism and provides year-round employment for the population.

Opportunities for the development of alternative types of tourism such as cultural-historical and religious tourism are related to the existence of three compact zones within the region of Plovdiv, namely: North, Central and South Zone[2].

The northern area covers the municipalities of Karlovo, Sopot and Hissar. Its main destinations are the towns of Karlovo, Sopot, Klisura, Kalofer and Hissar and parts of the Central Balkan National Park. Most of these cities have a well-developed tourist infrastructure, rich opportunities for development of various alternative types of tourism, most of which are developed and practiced throughout the year. These cities are a very good example of how, with the help of tourism, the city can develop economically well and provide livelihood to a significant part of the local population. Tourism is also one of the most direct ways to attract investment in the local economy. In each of these cities there is an opprtunities for the development of cultural and historical tourism, combined with other alternative species. Typical of the region is that it is not influenced by the trends of seasonal mass tourism and the alternative species are being developed all year round and evenly according to the principles of sustainable tourism. In the new concept of tourism zoning of the country, this northern zone is a constituent part of the Valley of the Thracian kings. It is represented by many architectural sites and complexes, urban and revival architecture, remnants of Thracian sites and other.

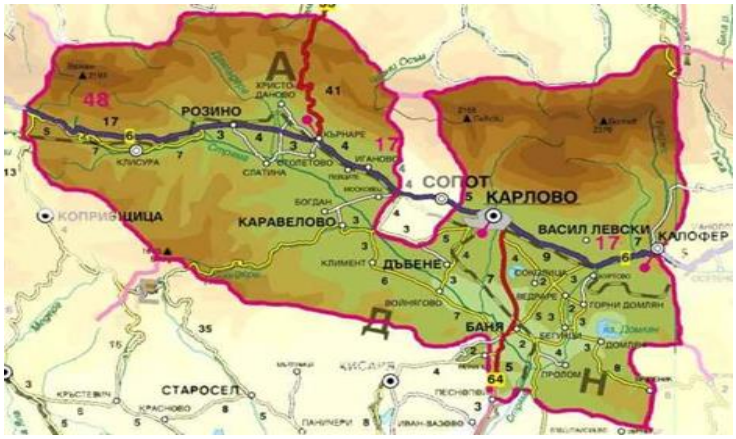

Fig2. Map of Karlovo municipality

The research shows that the bed base is sufficient to accommodate the tourist flow in the municipality of Karlovo and the adjacent settlements. The accommodation places are 24, the hotels are 3 and the total number of nights is 1 405 758 BGN for 2015. It should be noted here that a significant share of the funds was generated by the towns of Sopot, Kalofer and Banya as destinations for short-term alternative tourism[3].

The central zone, with a well presented cultural and historical tourism, was formed around Plovdiv. Plovdiv is the cultural capital of Bulgaria with its unique program of festivals, competitions, pleiners, exhibitions and more. events that are at the heart of cultural tourism. Due to its rich cultural heritage, the basis for the development of various alternative tourism types, the city will be the first Bulgarian host of "European Capital of Culture 2019". Plovdiv is extremely rich in various types of cultural, religious, historical and other tourist sites, from different epochs that prove its nearly eight thousand years of history. Additionally, the city's geographic location allows it to be the starting point for combining different types of alternative tourism in nearby settlements. The development of tourism in Plovdiv, the employment of cadres in the sphere, the economic benefits to the local population are due both to its historical and geographic features and to the innovative approach to Bulgaria's strategic tourism planning of Plovdiv Municipality. The development of tourism brings good annual income to the municipality, as in recent years there has been a significant growth of both international and local

[2] Hristov L, Timareva S, Opportunities for Development of Alternative Types of Tourism on the Territory of the Municipality of Karlovo - South Central Region -, Collection "Geography and Friends" 2016r. p.360-375,

[3] http://www.nsi.bg/bg/content/797/

tourists. According to the statistics, according to statistical data, 65 accommodation places by 2015 have generated 21 344 967 BGN incomes from overnight stays.

The third zone for the development of cultural, historical and religious tourism is the South Zone. It is formed around the territory of the municipality of Asenovgrad and the surrounding settlements. The region offers rich opportunities for development of alternative types of tourism on the basis of rich cultural and historical heritage and significant natural recreational potential of the Rhodope Mountains. As a large part of the settlements have a high level of unemployment and serious demographic problems, it should be noted that a good combination of alternative types of tourism could increase the economic potential of the region, increase the share of GDP, create alternative revenues for the region, private entrepreneurship in tourism, increasing employment and attracting investment in the region and economic development of cultural heritage for tourism purposes.

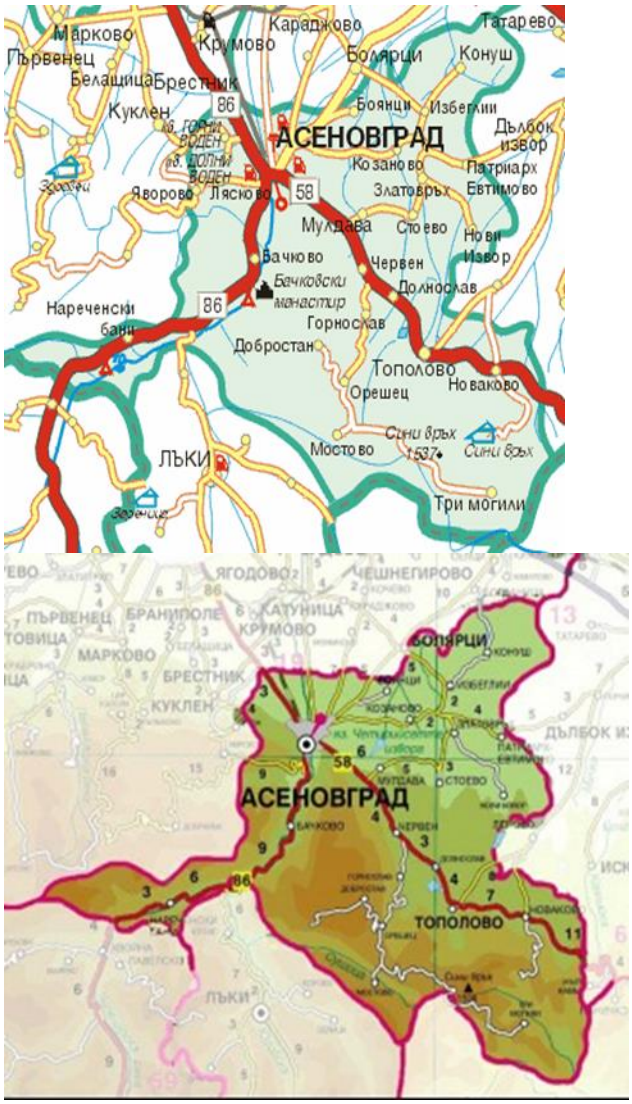

Fig3,4. Map of Assenovgrad municipality

In this part of Plovdiv there is a great potential for development of orientological tourism. On the territory of Asenovgrad Municipality there are natural and cultural sites, reserve Red Wall - one of the four biosphere reserves in the Rhodopes under the auspices of UNESCO declared Unique World Heritage, Assen's fortress, the Thracian rock sanctuary Belentash and the Christian cemetery Krustova gora. The region is one of the richest in caves in Bulgaria and cave tourism is well developed. Cultural and historical heritage includes more than 115 cultural sites, monasteries, natural sites and rock

sanctuaries and phenomena, etc. The development of religious and pilgrimage tourism is possible thanks to the largest concentration of holy places in Bulgaria in this region - four monasteries, thirty-three churches, sixty chapels, sanctuaries - some of them from the most ancient times. Throughout the year, various alternative types of tourism are developing on the territory of the municipality and their realization is not influenced by seasonality, as in the case of mass tourism. At the municiplity of Assenovgrad are successfully combined and developed rural and cultural-historical tourism, mountain and ecotourism.

The numerous existing monasteries in both the northern (Karlovo field) and the southern part of the Rhodope Mountains of Plovdiv district are a prerequisite for the development of a specific type of tourism - the pilgrimage. It evolves throughout the year and adds value to the settlements, especially during the big holidays. Despite the availability of more than 25 accommodation places, according to the statistics, overnight stays of 1 135 074 were made, which is much less revenue than municipalities offering similar alternative types of tourism[4].

The rich landscape and variety of animal species opens the possibility of developing hunting tourism and the presence of dams in the region of fishing tourism. Small settlements are a prerequisite for the successful development of rural tourism. Combined with the other alternative species that are offered, this part of the area is one of the most visited and attracts tourists of all ages. However, it should be noted that there are territories and settlements with great tourist potential, but very poor and low standard of living. Here, alternative types of tourism are aimed at helping the local people to be lagging behind, improving the way of life of the local population and reducing their depopulation.

Larger dams on the territory of the Plovdiv district gives the opportunity to promote the development of sport fishing tourism - these are the Pyashernik dam, Domlyan, Ezerovo, Bryagovo and others. 34 Protected Areas with Typical Animal Species and Landscape Are Identified For Oriental Tourism Tourism Plovdiv District has 5 protected areas of 6 categories in Bulgaria. A small part of the Central Balkan National Park, 4 reserves, 2 protected reserves, 11 nature landmarks and 34 protected areas fall within the area. On the territory of Plovdiv District part of Central Balkan National Park falls, a large part of NATURA 2000 protected territories fall in Bulgaria.

The development of alternative types of tourism should be considered as an element of the overall tourist development of Plovdiv region. Tourism is imposed as a prosperous economic activity that could contribute to both the diversification of economic activities and the creation of employment and to mobilize local and foreign investments and contribute to the positive image of the area. Successful development of alternative tourism products depends largely on the state of tourist infrastructure and accommodation. The table below summarizes the number of accommodation places in the area, overnight stays, and other data that directly reflects the development of alternative tourism[5].

Table 2

Indicators	Unit of measure	2011	2012	2013	2014	2015
Accamodation	Number	243	141	161	173	179
Beds	Number	9 546	8 890	9 216	9 393	9 659
Bedside beddings	Number	3 300 357	2 968 138	3 169 993	3 300 054	3 320 001
Rooms	Number	4 669	4 471	4 737	4 953	5 053
Completed nights	Number	669 593	789 634	833 101	899 420	939 667
Overnight tourists	Number	307 394	364 634	387 839	418 293	442 582

[4] http://www.nsi.bg/bg/content/797/

[5] http://www.nsi.bg/node/11420

Incomes from overnight tstates	Currency, levs	28 211 423	34 743 374	32 251 324	38 114 096	39 972 007
Hotels	Number	85	98	112	119	120
Rooms	Number	7 100	7 067	7 137	7 319	7 490
Bedside beddings	Number	2 455 451	2 336 452	2 484 913	2 569 362	2 567 545
Rooms	Number	3 752	3 794	3 973	4 161	4 231
Completed nights	Number	598 178	715 198	745 574	809 347	844 835
Overnight tourists	Number	276 088	334 933	353 640	381 108	402 744
Incomes from overnight stays	Currency, levs	26 998 611	33 381 057	30 624 012	36 362 819	37 792 274

Източник: НСИ

In Plovdiv Region, the tourist base and the services offered are concentrated in and around settlements of resort importance, with a relative share of 30.6% for the South Central Region. Out of a total of 243 shelters, 150 are located in the municipality of Plovdiv, mainly in Plovdiv. This is due to the highly developed congress, cultural and business tourism.

In order to increase the overall effect of the cultural and historical heritage on the economy of the small settlements in the Plovdiv region, it is necessary to make appropriate provision of resources in tourist packages. The main objective is to attract different segments of tourists who have contributed to the development of alternative types of tourism where they are poorly used. Much of the immovable cultural heritage in the area is in poor general physical condition and the tourist infrastructure is inaccessible or depreciated, which is an obstacle to the intensive development of cultural cognitive tourism. The agrarian potential of the region is also a decisive factor for the development and diversification of tourism.

One of the pillars of sustainability of alternative tourism is the reliance of financial resources. The economic sustainability of the populated areas, where the alternative product types are offered, leads to the retention and increase of the financial revenues in the community. The local population needs not only to participate in tourism activities, products and services, but also to share their financial benefits. The impact of socio-cultural factors on tourism is invariably related to its sustainability. The presence of the relevant natural is anthropogenic resources for the development of alternative forms of tourism to be visited by tourists, inevitably provide the relevant social and cultural influences of the tourists on the local community. Social and cultural sustainability means an attempt to reduce negative influence and focus on more positive aspects such as promoting cultural exchange and preserving local traditions. This can usually be achieved by training local residents involved in the tourism industry. When local people and communities are active participants in tourist activities, visitors get a more real experience and locals are more likely to see tourism as a way to improve their lifestyle.

On the basis of the research resources for development of alternative tourism types, a survey was made among the users of tourist products together with the tourist agency "Karya Tour" - Plovdiv, taking into account the average results presented graphically below:

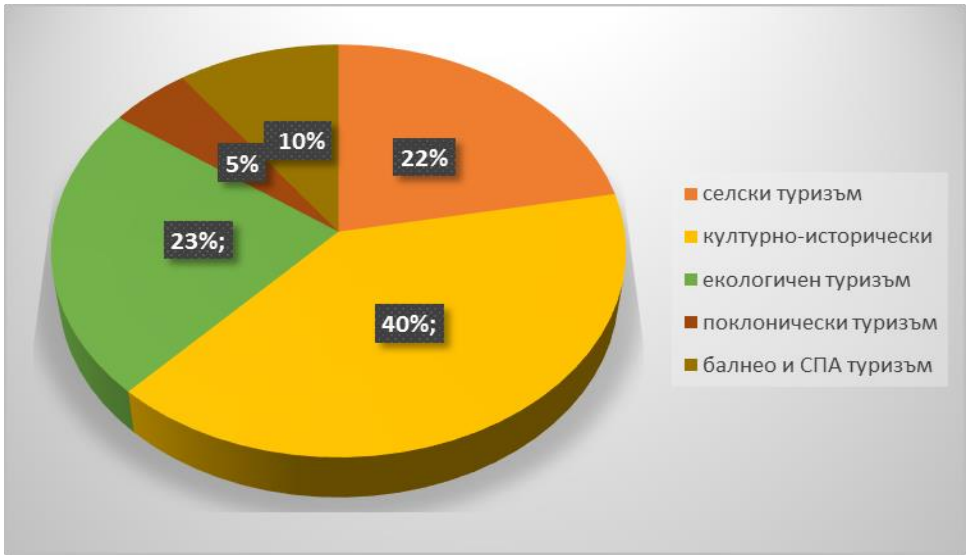

Fig 5. Tourists' preferences of Alternative type of tourism of Plovdiv municipality in %

The author's survey shows that the alternative types of tourism are widespread and actively practiced in Plovdiv region with specific specialization in the different municipalities. The development of tourism in the District of Plovdiv shows that along with the positive economic and recreational effect it can have a very negative impact on the environment in which it develops and especially on nature. This fact has led to the need to seek new forms of tourism as an alternative to mass tourism practices at all levels - internationally, nationally, regionally and locally. The aim of local government is to develop alternative forms of tourism in conditions of sustainability and preserved natural environment for the local population.

Conclusions and recommendations

Globally there is a tendency for alternative (specialized) tourism to take the lead after recreational sea tourism. For this reason, the opportunities for their development in all municipalities and settlements in the Plovdiv region should be explored and confirmed. It is obvious that alternative types of tourism have developed to varying degrees in the area. Most of them have real better opportunities for future development in order to sustain tourist practices. The possibility of enriching the offered tourist product with another alternative type allows the year-round use of the resources. This will inevitably influence the local economies and improve living conditions in the municipalities of Plovdiv region.

References:

1) Hoggart, H. (1990) Regional and Rural Development.
2) Hristov L., Geography of Tourism, BI, 2010
3) Hristov L., Responsibilities to Modern Cultural Tourism, Journal of Science "New Knowledge", issue II, 2013
4) Hristov L., "Cultural and Ecological Tourism - an Alternative to Rural Areas in Bulgaria", Collection of articles from the International Conference "Diversification of Rural Areas", 2007.
5) Hristov, L., Timareva S., Cultural and Historical Heritage - Alternative for the Development of Cultural Tourism in the Rural Areas of Plovdiv Region, scientific journal "Infrastructure and Communications", University of National and World Economy, Sofia, vol.10 - 10. 2015.
6) Hristov L, Timareva S, Opportunities for Development of Alternative Types of Tourism on the Territory of the Municipality of Karlovo - South Central Region -, Collection "Geography and Friends" 2016r. p.360-375,
7) Timareva St. Opportunities and prospects of the tourism sector for rural development in Bulgaria 5th International Conference of Economic Science - Kaposvar, Hungary, 05. 2015
8) Timareva St. Tourism as a factor of regional development on the example of Bratsigovo municipality - South Central region - Bulgaria, Bellovo Russia - 03.2104, p.234

9) bulgariatravel.org/data/doc/Strategy_final_02.2009_3_7430
10) http://www.nsi.bg/

Modern Information Systems and Technologies and Their Application in Tourism

Stefka Timareva[1] **Radka Tosheva**[2]

[1] Assist . prof. University of Agribusiness and Rural Development,Plovdiv, Bulgaria, stefka_timareva@abv.bg

[2] Assist. prof. University of Agribusiness and Rural Development,Plovdiv, Bulgaria, rsoft@abv.bg

Abstract: The role and importance of modern information systems are extremely important for the development of tourism business. They allowes the optimization and automation of a large part of the tourism activities in order to improve and facilitate the activities of both tourist and tourism companies. The implementation of various IT systems and technologies in the tourism business improves their work, reduces costs and helps to increase profits. The emergence and development of the Internet leads to constant changes in the use of information techniques and technologies in the tourism industry. The creation of powerful computer systems makes easier to create reservations for accommodation and transportation; Sightseeing and entertainment services before purchasing the tourist product; The availability and accessibility study of different types of tourism and routes, the tourism potential of countries and regions. Modern mobile technologies such as smartphones, tablets and laptops allow tourism to become more attractive and accessible to all ages. In this regard, modern tourism is the economic sphere in which the possibilities of using virtual reality are the most and the most varied. At the same time, in tourism, the use and the supply of mobile applications is one of the biggest growths. The aim of this paper is to illustrate the capabilities of new mobile technologies to enhance the efficiency of the tourism industry by introducing innovative IT-based activities.

Keywords: information systems, smart phones, mobile information system, tourism industry

Introduction

Tourism is one of the fastest growing industries in the world economy, with one of the highest profitability and high dynamism. The successful development of the tourism sector affects key sectors such as transport, communications, trade, and the overall socio-economic development of the countries. Strong competition in international markets and the important role of tourism in the development of the national economy require the industry to change continuously and in line with new global trends. The role and importance of information and communication technologies are strategically important for the development of tourism. Modern information technologies provide a new opportunity for consumers to get acquainted with a tourist product and to increase the efficiency of the tourist business in the context of the decaying role of tour operators and travel agencies. The use of modern information technologies is fully in compliance with the global development of the information society, Internet technologies and virtual networks. All these processes are a prerequisite for the creation and implementation of information technologies in the sphere of tourism. The new media environment provides the opportunity for feedback to users of tourism services, provides alternative marketing and promotion options, and changes existing traditional stereotypes of work in the tourism sphere.

Materials and Methods

The construction and implementation of information and reservation systems is a complex and sophisticated task which has been made by different analyzes. By analyzing the tourism product structure and developing a unified form for its presentation the need for the use of information technologies in tourism has been demonstrated. Using behavioral analysis of users and analyzing their needs for information assurance and modeling their professional functionality has proven that tourism industry needs to use new information and communication mobile technologies. According to authors surveys and with the help of collected databases on the need for new information technologies in

tourism and in particular on mobile technologies and applications for the development of the tourism industry.

Results and Discussion

The tourism industry is one of the world's most profitable and logically defined as one of the largest users of telecommunication technologies. The reason for this is the need for continuous information exchange, which is time, place, calendar-based, and has one of the highest levels of computer technology in the business world of tourism. Information about tourist products should be available in time from different parts of the world. Compounding of a tourist product is a complex process which is dependent on a large number of components - transport, accommodation, basic and auxiliary services, which require fast delivery of information to meet the tourist needs. The role and importance of modern information systems are extremely important for the development and implementation of tourism activities in the tourism business.

The tourism company is a complex system of interconnected components, functioning as a whole in order to solve a certain set of tasks. It covers 3 components: physical, management and information systems. Physical system is responsible for implementing, collecting, evaluating and distributing the necessary resources. The process of transformation involves all the technological processes that convert resources into service products. The most important outcome of the physical system is the realization of the final product on the market. The tourism management system is responsible for decision-making on processes and related core activities in the organization - planning, analyzing, forecasting, developing, strategies, and linking the environment. In this subsystem of the organization, control functions are not only performed but responsibilities are given for the processes taking place in the physical and information system. The latter performs the basic information activities is providing timely and reliable information for the development of the overall tourist activity. Information systems in the travel company offers the synthesized information to the users of tourist services about the main activities, goods and services they can get.

The penetration of modern information systems into everyday life is inevitable. Information and communication technologies are used not only professionally but also for personal purposes. These systems serve to collect, process, store and distribute information. Information technologies allows all activities in modern life to be carried out more efficiently, as well as improving organizational and managerial activity in the different spheres of economy and life. Information systems are a set of interconnected components that function as a unitary entity for collecting, retrieving, processing, storing and transmitting information for planning, coordination, control and decision-making purposes in the travel organization.

Modern information systems and communications provide a variety of information from both the environment and all areas of the economy. In fulfilling the tasks assigned, the information systems are in a continuous cycle of three main activities: input, processing and output of the information. On the other hand, this type of systems and technologies also have a strong impact on tourism. The deployment of computerized management, advertising, distribution and communications systems contributes to significant benefits and generates overall global changes in the tourism industry.

The sustainable development of tourism as a perspective branch of the national economy is inevitably closely tied to information technologies and technologies, including mobile ones. In the last decade, the number of users of goods and services using the Internet is increasing. Furthermore, Internet users are growing and struggling to find information about the tourist destination, search for suitable accommodation and lodging facilities, and make reservations and logistics. It should be noted that the drop in prices of mobile handheld devices - phones, tablets, laptops, iPad and others, allows for easier access to the global information network. Thanks to the opportunities offered by new mobile and internet techniques and technologies, different strategies and tools are being developed to expand and support tourism activities. The application of information technology in tourism requires significant investment that allows cost estimation and control using proven efficiency enhancing methods.

The rapid and constant development of information techniques and technologies leads to better and more permanent communication between tourists and the tourism industry. There is a trend towards increasing the number of users of information techniques and technologies through mobile and smart devices. With the development of advanced technologies, mobile applications and devices have a variety of features, with the ever-widespread among the modern consumer smartphones having plenty of different types of features. It is reasonable that the development of mobile devices is reflected in all spheres, especially in tourism.

The development of mobile technologies and the information systems implemented in them greatly facilitate the connection between tourists and tourist businesses, giving an immediate idea of customer preferences. Tourism is one of the areas in which reaching customer information is essential for all tourist activity. In the tourism industry, as in any other sphere, mobile applications can change the way people interact with each other. This type of technology and devices makes a great contribution to improving the various methods and mechanisms that are used to collect, process, analyze, store, distribute and use information. Well-known computer systems, teleconferencing systems, reservation systems, video systems, information systems, telephone networks, mobile communications, electronic money transfer systems have led to the full automation and widespread use of mobile and computing equipment. With the creation of powerful computer systems and with the help of mobile applications, a number of activities in tourism are facilitated. These include accommodation and transport reservations; sightseeing and entertainment services before purchasing the tourist product; the availability and accessibility study of different types of tourism and routes, the tourism potential of countries and regions. Every year, modern mobile technologies evolve and allow tourism to become more appealing and accessible. The global tourism industry provides favorable opportunities for the use of innovative technologies for the benefit of business and consumers. Technological innovation in the sector shows high dynamism and flexibility, similar to the current trends in the world tourist market.

Mobile technologies are the result of the interaction of information and telecommunication technologies. If e-business access to the computer network takes place on a desktop computer at any time of the day, mobile access, and mobile access, is not only at any time but also anywhere (anytime and anywhere access). Mobile technologies allow transactions through mobile wireless communication networks, appart from geographical location of producers, consumers and traders. According to a report by Phocuswright, information technology has advanced a lot in recent years, and mobile technologies have managed to grow to the highest level. The proof of this are the statistics numbers showing that in 2015, 121 billion dollars, or 17.5% of global online sales related to tourism, were made through mobile devices. Online reservations or online targeting are widely used in Bulgaria. The Bulgarian user participates in online tourism by browsing reservations, virtual maps of the mountains, using online payments and more.

Information and communication technologies have always had a strong impact on the different sectors of tourism. The deployment of computerized management, advertising, distribution and communication systems provides benefits and, at the same time, causes changes in the tourism sector's activity and policy. The deployment of information systems and booking systems by tour operators and agencies gives them an advantage in organizing air, waterborne or inland transport, accommodation in shelters, organizing recreational activities. The emergence and development of the Internet leads to constant changes in the tourism industry and in tourist companies. The effects of modern information technology and technology on mobile devices and smartphone applications are numerous, with the key to improving and expediting travel. This kind of information technology is extremely competitive as they provided a tool for the overall tourist activity - from the planning, the purchase and the realization of the tourist package to the overall tourist experience. The aim of the tourist companies is to adapt to modern trends, to be flexible on the market by providing information by mobile means.

Strong competition in international markets and the important role of tourism in the development of the national economy force this industry to change rapidly, taking into account the processes of evolution of the information society, the boom of Internet technologies and virtual networks. These processes have begun to awaken new patterns of behavior in many tourism players. The new media

environment provides the opportunity for feedback to users of travel services, provides alternative marketing and promotion options and changes existing traditional stereotypes of work. Research has shown that the global media rating is higher than that of television and radio among potential tourist buyers of the tourist service.

The common concept of information systems and reservation systems contains two main points: functional and technical. The functionality and technical realization of the different systems are interrelated factors that are highly dependent on each other. The development of technology provoked the development of new functionalities and back - the search for new functionalities stimulates the development of new technical solutions. The main role of the information system is in the presentation, promotion and advertising of tourist products. It is used to provide end-user feedback, on the basis of which tour operators can dynamically change their existing tourism products or create new ones in line with changing market demands. With a well-developed information system, they can carry out marketing studies and strategies for their tourist destinations at local, regional, national or global levels; to realize many functionalities to assist the end user in selecting, assessing and combining the tourist services sought and selecting the desired tourist package.

Modern information technologies offers the possibility to make online bookings through mobile devices. The booking system provides a dedicated interface and tools for making real-time booking of travel products, implementing different algorithms and tasks depending on every current user. It provides the opportunity to register, check employment, book and pay for individual products and services or travel packages. This system makes communication between the participants in the tourist market, supports their financial relationships and administers the information and transaction security system. The information system and the database contains information for the end users of tourist information. In this way, it is possible to create and participate in individual or group statistics for the needs of the tourism industry. tourism is emerging as the economic sphere in which the opportunities for using the enriched reality are the most and the most diverse. At the same time, it is in tourism that the use, as well as the supply of mobile applications, marks one of the biggest growths.

In the world of information technology, has been created so-called technology of augmented reality - augmented reality or briefly AR. And although the first AR mobile application dates back ten years ago and is not specifically designed for mobile and smart devices, today this technology is one of the leading factors in the development of mobile applications in tourism, e-commerce, education, and business. This technology adds virtual objects or holograms to the real-world environment in real time. This results in so-called enrichment. Hotels, restaurants, spa centers, and the like can offer a virtual walk with customized elements to give potential customers a place to be seen in their mobile applications. This gives a huge additional motivation for users to make a reservation. New facilities, products and services can also be promoted through enriched reality. Of course, the apps themselves can offer much more, such as virtual discount vouchers, customer cards, and a digital card payment option, for example. Thanks to the new information technology " augmented reality" in the hotel business, there are also changes that will be actively developed in the future. Globally, more and more hotels and hotel chains offer the guest the opportunity to register himself on a tablet or smartphone without going through the standard registration procedure at the reception. Some hotels in even provide the opportunity to pay with the virtual currency Bitcoin. The aim is to shorten booking, check-in and accommodation procedures so that tourists can enjoy their hotel's maximum stay.

For the development of a successful restaurant business in the modern world, software is needed to automate the processes in the kitchen. Innovative technologies in this case allow optimization of booking processes, along with staffing; eliminating forgotten, lost or delayed orders; increasing work efficiency; increasing customer satisfaction and more. Companies offering catering software have developed a book management and mass storage software program, and the use of such technology allows increased sales of the restaurant product due to the higher intensity of management of the accommodation by the managers. The introduction of this kind of modern information technology in the restaurant industry is applicable in all modern dining and entertainment establishments, especially in the larger and renowned restaurant chains.

With the help of new information technologies, mobile applications are created to act as new-generation virtual guides. With the addition of AR technology, the guideline becomes much easier and more efficient, as people will see signs of direction imposed on the real environment in which they are located. The use of public transport, especially in a foreign country, can also be greatly facilitated by scanning a smartphone stop with the numbers of the lines that pass through it, and how long you will have to wait for the next car on each of them. You can do this even farther away for added convenience. When scanning landmarks with the smartphone, you can get information about historical events and personalities associated with them.

Airline business is fully dependent on Information and Mobile Technology. The role of the electronic system is enormous in the process of organization, management and control of air operations. The availability of a modern information system is crucial in planning routes, monitoring and analyzing flight passage, personnel management, accounting and planning of the future. This includes transmission systems and communications, satellite data acquisition systems and air transport information transmission. As well as hotels and restaurants, many airlines, with the help of new information technologies and applications, bring the virtual online check-in. This option saves money and time for the tourist user, as well as crowding large groups of people at airports.

For the regulation of advertising and promotion in tourism, information plays an important role in the process of joining tourism service providers into the socio-economic system. This information is the link that connects to a whole different suppliers in a unified tourism industry. One of the most important features of using information systems in tourism is that the relationship between manufacturers and suppliers is virtual information flows. These are not just databases, but also service fees. The offered tourist services such as hotel accommodation, places in the airplane are not shown in the physical form, they are not visualized. The only guide to product availability and quality is information.

The largest and most important information systems in tourism are computer reservation systems (GDS. They provide access to planning and booking information for most industrial sectors, including deposit, cruises, transportation, excursions, currency exchange and entertainment. Information and reservation systems (RIS) as part of the modern information systems in tourism are used as a tool for planning, management and marketing - generating a number of management references and developing new ones for efficient management and planning of organizational policy. This type of advanced information systems (RIS) can be used and applied in four areas of tourism. They are actively used by travel agencies, shelters and accommodation facilities, restaurants and the transport sector serving the tourism industry. Modern information systems are also used to provide tourist services to tourists, interactive maps and applications, or to create a tourist interactive route. The systems model technically all the specific factors that guarantee their applicability in the tourism organization. They offered the opportunity to introduce rich information about the tourist destination as a whole and the individual tourist sites, as well as tools for selection and comparison of the desired product according to a number of criteria - quality, prices, additional services and others. The information technologies can support the necessary tourist information about flora, fauna, demography, ethnicity, customs, facilitating the development of additional specialized forms of tourism.

In fact, information systems and reservation system implement booking an electronic tourism market and carry out online activities that are related to direct communication between supply and demand. Information and reservation systems offer some advantages that can be enjoyed by all participants in the tourist business. Thanks to this type of technology, the tourist buyer is provided with a real-time service regarding sales, sales, information on the proposed tourist product. Moreover, through the information masses, the client is informed about the concentration of the services offered in the chains and resortsrealize an electronic tourism market and carry out online activities that are related to direct communication between supply and demand. Information and reservation systems offer some advantages that can be enjoyed by all participants in the tourist business. Thanks to this type of technology, the tourist buyer is provided with a real-time service regarding sales, sales, information on the proposed tourist product. Moreover, through the information masses, the client is informed about the concentration of the services offered in the chains and resorts.

Information ane reservation systems are based on heterogeneous structures allowing integration into existing systems and adding additional functional modules and solutions. The systems are developed with the most up-to-date and reliable software and Internet technologies, which provides a long-term product life cycle and opportunities for new innovative solutions in the field of communications and tourism practices. In fact, information systems and reservation systems implement an electronic tourism market and provide online functionality related to direct communication between supply and demand, information, booking, online sales, marketing (communications, email, web site, etc.) environment for the development, development and analysis of tourism products.

Conclusion

In the last few decades, computer technology has been developing at high rates and playing a significant role in people's lives. It is inevitable that new information techniques and technologies will be put into operation for the needs of tourism. A large number of international and national tourist companies introduce and use modern information systems to provide a competitive advantage in offering travel services and packages. Mobile and smart devices, along with the applications they use, are technological innovations that are developing at an extremely fast pace. The future of mobile applications is in their role as an intermediary in the global network of people, objects and tourist attractions, as well as everything that determines the successful operation of tourism. The role and importance of modern information systems and technologies are strategically important for the development of travel agencies in the dynamically changing environment in which they develop. Research and practice show that the deployment of different IT systems in the tourism business not only improves their operations but also reduces costs and increases their profits.

References:

1) Biadacza R, Biadacz M The Use of Modern Information Technology in Tourist Information Systems on the Example of City of Czestochowa, Procedia Computer ScienceVolume 65, 2015, Pages 1105-1113, http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877050915028690
2) Law R , Leung R, Buhalis D, Information thehnology applications in hospitality and tourism: A review of publications from 2005 –2007, Pages 599-623 Published online: 09 Sep 2009
3) Quinn C., mLearning: mobile, wireless, in-your-pocket learning, http://www.linezine.com/2.1/features/cqmmwiyp.htm
4) Somova E., George Totkov, Plovdiv Electronic University: Regional Cooperation in Higher Education on the Base of e-Learning and e-Library, Conf. EDEN 2004 Annual Conference,Budapest, Hungary, 2004.
5) http://www.ncde.gea.uni-sofia.bg/wordfile/102-105.pdf E-learning centre, http://www.e-learningcentre.co.uk/eclipse/Resources/ mlearning.htm
6) Mobile/Cellular Technology, http://www.mobilecomms-technology.com/projects/i-burst/

Regulations For Protection of the Agricultural Sector in Bulgaria

Natally STOYANOVA

Accos. Prof. PHD, University of Agribusiness and Rural Development ., e-mail : natally_1971@abv.bg

Abstract. The aim of the paper is the introduction to the readers of the determine regulations the conditions, order, responsibilities, rights and obligations of the state and municipal bodies, specialised offices, physical persons and corporate bodies in implementing the Law for protection of agricultural lands. The protection of agricultural lands from damage shall be assisted and regulated by the state through:

1. providing to the owners and users of agricultural lands

2. granting tax and credit preferences under conditions,

3. restriction of activities leading to the damage of the ecological functions of the soil in the cases

4. prohibition of activities damaging the ecological functions of the soil Ttraditionally strong markets of Bulgaria as those of the former republics of the Soviet Union and the Arab world are essentially reached their lowest levels after a period of change since 1989. The only production that is quoted and is competitive on world markets is the primary production of grains and oilseeds. To a considerable extent this applies to herbs, medicinal plants, berries, mushrooms, honey and some others.

Key words : protection of agricultural lands, subsidizing the agricultural sector, agricultural markets, rationalization of land use

1. Introduction

The new CAP from 2003 onwards is facing a serious challenge on how to create the one hand highly productive and highly efficient agriculture, on the other hand it is high resistance, highly ecological and multifunctional, which ultimately be competitive in the international market. The aim is to meet the rapidly growing needs as food, feed and biofuel and food quality and safety associated with high requirements of European life. Bulgarian foreign trade suffers from low competitiveness of creating products. Technological production in Bulgaria is about 50 percent below the level of 10 most developed countries in the EU.

Bulgaria also lagging behind and to the new Member States - Hungary, the Czech Republic and Estonia five times the share of exports of high-tech stoki.Vnosa totally dominated over exports.

The main exports are commodities, while products with added technological value dominate imports.

Eurostat data show that 5490 farmers / 1.5% of total / in Bulgaria manage 82% of the earth and processed an average of 672 ha. Two-stage farming in the ratio - Wholesale 5,500 in number for many retailers - 250,000 in number. It turns out that the five grains and oilseeds (wheat, barley, corn, sunflower and rapeseed) create the impression that the entire agriculture in Bulgaria is very modern and efektivno. Unfortunately this is not the case and the facts are as follows:

- In 2012 subsidies to the agricultural sector reached a record level of 1.08 billion lev, according to NSI
- Subsidies per unit area going mainly cereals and oilseeds, ie they have no positive impact on the gross value added produced in the sector.

This is at the expense of deeper processes that we observe in the last 10 years:

- A growing share of the crop as a result of an increase only of grain and oilseeds
- A decrease in production and value of production in animal husbandry, vegetable, fruit and other sub-sectors

- Concentrating on growing mainly cereals and oilseeds and a significant reduction in the production of livestock, fruit and tobacco and withdrawal from production of soybean, cotton, sugar beet, flax, hemp, flowers and was largely dictated by manner of distribution of subsidies per unit area. According to Eurostat, Bulgaria is among the countries where subsidies so far have a positive impact on the gross value added generated by the sector.

2. Literature Review

In structural terms, the transitional period has affected negatively the Bulgarian processes prestruktuiranje farms, their production orientation. In structural terms, the Bulgarian agriculture is characterized by you see a group of farms with a specific specialization:

A large group of small farms , mostly in animal husbandry and horticulture, the production of products with weak market potential and orientation.

Relative a group of large, improved substantially reserves, production activities, mainly in grain production and other cultures

A particularly strong influence on the development of production structures and podotrasli in the economy after 2007 has the current framework of the Common agricultural policy single payment on the surface , which provides different levels of support to these groups. This leads to a deepening of differences in development is the creation of products, performance, profitability, opportunities for prestruktuiranje and modernization.

This imbalance is amplified by the fact (according to INE, 2008) that the population in rural areas in the period 1972 – 2004. decreased from 1 million people, and then to 2008. with more than 180 000, and in relation to 2007.with 0.4%. The main factors of the declining population in rural areas have a negative natural increase and migration from rural to urban areas. The reasons for this were universal , but they are mostly serotta, income, infrastructure, health and education.

In this respect GSP for the period 2014-2020 reveals some opportunities, especially for small farms and areas unfavorable for agricultural activity conditions.

In this context, one of the most difficult problems to solve remains the question of whether the individual farms and small farmers (especially in hilly and mountainous areas) , whose production is expected to be linked to the creation of specific products (boutique and traditional) agriculture. In this respect GSP for the period 2014-2020 reveals some opportunities, especially for small farms and areas unfavorable for agricultural activity conditions.

3. Consolidation of Land Ownership and Rationalize the Use of Land

In the first place, this means formation of a rational agrarian structure, i.e. it. the structure of assets, which allows for efficient business activities. The initial conditions were and remain unfavorable - after recovering the right of ownership structure of land ownership is extremely rastaban. The necessity of overcoming the structural problems through consolidation of land ownership and rationalization of land use. The experience of many countries shows that centralized mainly administrative means to solve this problem, as consolidation of public companies to trade with earth, etc., is expensive, slow and give questionable results. The natural solution is the development of a land market. In this respect, the strengthening of the right of ownership is the most important economic prerequisite. Moreover, the Bulgarian agriculture is still “beats” from no man's property, and due to the lack of economic interest of the owners and too complicated and expensive legal procedures. Further, existing inventory and imoen register of agricultural land must be unconditionally supported in relevant and accessible form that will improve the property and, therefore, will stimulate the development of a land market and land use.

In addition to strengthening the right of ownership of Bulgarian agriculture needs a legal guarantee for a stable land use. Regulations of land use should not only provides an opportunity for the formation of rational on the size of your stocks to realize economies of scale, but to provide a sufficiently long time

the right to arrendataria. This aspect is a key for investment in agricultural production, especially for those who are long-term.

4. Support for the Development of Organic Production

The production of quality food is becoming increasingly important for consumers. From this point of view the importance of organic production, as expected, is constantly growing. This, in turn, requires certain commitments from the state:

- Organic production, to associate with the solution of the problems of small farmers and entrepreneurs , particularly in hilly and mountainous areas and those associated with the environment (Nature, biodiversity and more.)
- Full use of funds in support of the CAP. To improve the disbursement of funds for agro-environmental measure of the RDP; to facilitate and simplify the procedures for submission of applications for grants;
- To seek new financing opportunities for organic farmers in some measure.;
- Tax and credit incentives
- Training and rigorous scientific services
- Is to raise awareness and interest, and for the accelerated development growth of organic food market in Bulgaria through practical steps to support organic agriculture all stakeholders in the stream;
- Agrarian policy to be complemented by targeted measures for specific local agro-ecological conditions, environmental, and social effects of organic farming;

Is to find a suitable and effective mechanism for providing accessible information and advice available to manufacturers as a factor in reaching a critical mass of producers in BR; to develop and propose new and effective technology for organic production; improves the quality after switching to the binding wrap.

4.1. Technological Innovation, Modern Infrastructure and Rapid Development and Implementation of Inovacije in Agricultural Practice

Despite the increase in investment activity in the agricultural sector, the technological level a number of important offices remained very low. As a result, productivity is about 4 times lower than the total for our economy. It is also the most important cause of low incomes in agriculture, which account for about 40% of the national average.

There is a disbalance in development, and this kind of funds. Most of them related to the purchase of machinery and equipment associated with the cultivation of Polish culture, and to a very small extent focused on the needs of livestock and production of fruits and vegetables, whose potential has already been several times advertised. For example, in ivatsevychy sector is dominated by amortizare equipment and lack of technological communication, with the result that 85% of dairy animals are grown in conditions that do not meet modern technological practices.

With particular importance for the successful development of our rural economy is rational and efficient use of water for irrigation of agricultural land. This comes from the fact that water for irrigation is becoming more and more scarce. This involves the expansion and modernization hydromeliorative structure, which is an important condition for maintaining a sustainable, competitive and environmentally friendly agriculture. This further raises the need to develop a common strategic framework for water resources management at the national level, especially when viewed in the context of the widening gap of climate change on a global scale.

4.2.Stimulate Knowledge Transfer and Innovation in Agriculture

Knowledge transfer and innovation in agricultural production is becoming the most powerful answer, and priorities of agricultural policies in the long term.

It is implied that you should pay special attention to the improvement of opportunities for modernization and innovation transfer in small and medium farms and enterprises, since they do not have sufficient own resources to purchase modern job, or if they are, it is questionable if they can use it effectively. To a considerable extent this disadvantage can be compensated with the offices of technology transfer that have been created in recent years, various agricultural universities, particularly those where equipment is at a high technological level. A good example is created in 2010 a Joint centre for genomic Sofiiski University "SV.Clement of Ohrid, who already serves as a bridge between science and small and medium business in agriculture and food industry.

Here the main issue relates to the new structural organization of education, scientific research and vnedriteley activities will be able to maintain domestic agriculture, and ,if so, how will this be done practically.

Solution should be useful through the following important events

Higher educational and qualification preparation of the employed in agriculture

Labor productivity in Bulgarian agriculture was at the level of 1/3 of the EU average. The reasons for this were complex, but among them was the level of knowledge and qualification of people employed in the industry. The effect of innovation and modernization of the agricultural sector cannot be achieved if the majority of employees have low education and inadequate vocational qualifications.

To some extent the importance of training and qualifications for development of the economy be underestimated. As the need to create a system of continuous professional training. At the same time, it was accepted that investments in human development have the highest impact.

The state of training of people employed in agriculture requires increasing the effect of the education system.This means:

- Improve the educational process in the secondary professional and special schools;
- Linking training with higher education with the needs of the economy;
- Leadership training courses line be CAREFUL on the achievement of specific results (finding a job (activity));
- Use the RDP capabilities to achieve sustainable results in improving vocational training employed in agriculture;
- Necessary, they must be constantly informed about the opportunities offered by science to:
    - the creation of new varieties and breeds of animals , characterized by a higher adaptability to climate change;
    - modern practices for irrigation, biodiversity conservation and those for precision farming;
    - the state of the markets;
    - the introduction of a number of new standards and requirements of the European community;
    - economic and technological qualifications in lending, banking, alternative sources of biofuels, organic farming, etc.;

The development of the extension system and Advisory services.

Changes in the country after 1989. radically changed the requirements for the professional training of farmers. In place of the economy of state socialism with a rigid hierarchical system of responsibilities in

the same organization occurred pluralistic structure of the holdings operating under conditions of private ownership of land and market communication. In the new conditions of modern agricultural production requires, especially from leaders, comprehensive knowledge of the technology of production, Economics and farm management, agricultural equipment and ip. Knowledge which constantly must be updated and supplemented for the development of agricultural science in the areas of productivity, adaptation to climate change and ip. All of the above demonstrates the need for strong and effective functioning of extension system and Advisory services. The national service for advices in agriculture (T) - institution in the system, travel, photo, which are imputed to these functions. But at this stage this service there is no potential to reach a huge working knowledge and able to meet the needs of access to information on many agricultural producers. To a considerable degree of overlap between the T with the SAA and Agricultural universities In this regard is an obvious need for this activity, coordinate and integrate capabilities and efforts of regional and municipal departments, RICE, vocational schools, UNIVERSITIES and research institutes, as well as in the public sector and local social capital in the process of knowledge transfer and innovation in agricultural practices. The development of information and communication technologies open new opportunities for the dissemination of knowledge and best practices. Latest open unlimited possibilities for this activity to be coordinated remotely via a so-called virtual centres .

Overall, the development of a system of knowledge dissemination and Advisory services requires:

- Strengthen ;
- Integration potential for the dissemination of knowledge and Advisory services to the Executive agencies, the SAA and services on WATER at regional and municipal level, as well as in the public sector and local social capital;
- Capacity building at the municipal level;
- The launch of the National rural network;
- A significant expansion of rural access to broadband Internet access.

5. Protection of Agricultural Lands From Damage

The official information about the productive, technological, ecological and economic qualities of the agricultural lands, including their basic prices, as well as about the potential risks of deterioration of these qualities due to erosion, pollution, salination, acidulation and swamping; the protection of the soil and its ecological functions from damages and the obligatory restrictions in using agricultural lands shall be provided to the owners and users of agricultural lands by the Executive agency for soil resources at the Minister of Agriculture and Forests.

The productive, technological and ecological qualities of the agricultural lands shall be determined by their fitness for:

1. growing the main agricultural cultures, determined by quality assessment;

2. growing production not threatened by pollution by:

a) heavy metals and metalloids;

b) radio nuclides;

c) oil products and other organic pollutants;

3. various types of irrigation, defined as:

a) not fit;

b) fit only for drop irrigation;

c) fit only for spraying;

d) fit for all types of irrigation;

4. machine processing of the soil, defined as:

a) not fit;

b) fit only for minimal types of processing;

c) fit for all types of processing, as well as for soil resistance, such as:

high (over 75 kg/cm2);

medium (50 - 75 kg/cm2);

low (up to 50 kg/cm2);

5. construction of local sanitary systems, defined as:

a) not fit;

b) fit, with restrictions;

c) fit.

The potential risks of damaging the ecological functions of the soil shall be established by:

1. prognosis for water and wind erosion, determined by complex indices, accounting:

a) the climatic factors (erosive rain and wind);

b) the relief characteristics of the lots;

c) the nature of land use;

2. pollution of the soil by heavy metals and metalloids, radio nuclides, oil products,

other organic pollutants, industrial and household waste at levels:

a) threatening the health of people and animals;

b) harming the growth of plants;

c) leading to pollution of underground waters;

3. salination of the soil, deteriorating the growth of the plants, and caused by:

a) improper irrigation or draining;

b) industrial activity;

4. acidulation of the soil, deteriorating its buffer characteristics and harming the growth of plants and caused by:

a) industrial activity;

b) improper fertilisation;

5. swamping of the soil, caused by improper irrigation or draining.

The recommendations for protection of the ecological functions of the soil include:

1. alternative anti-erosion agrotechnical and engineering measures, depending on the danger from erosion of the land and the selected cultures;

2. suitable cultures and preventive meliorate measures, depending on the physiological characteristics of the plants, the nature and the level of pollution;

3. suitable cultures, depending on their resistance to salination;

4. tentative norms for introducing lime to acid soil;

5. agrotechnical measures, reducing the risks of superficial excessive moisturising of soil.

The obligatory restrictions of land using are necessary because of:

1. the high risk of fast erosion, determined as prohibition of growing:

a) earthen-up crops;

b) earthen-up crops and crops with fused surface;

c) crops requiring processing of the soil;

2. the risk of growing production, not corresponding to the hygienic norms, determined as prohibition of:

a) growing definite types of crop;

b) using definite types of crop for human consumption.

6. Restoration and Improvement of the Productive Quality of Agricultural Lands

According to Art. 8, para 2 of LPAL subject to restoration and improvement with resources from the budget of the Ministry of Agriculture and Forests shall be agricultural lands for which, by the order of Art. 5, para 2 of the regulations, damage of the ecological functions of the soil has been established. The restoration and improvement of the agricultural lands under para 1 shall be carried out on the grounds of preliminarily developed, co-ordinated and approved technologies and projects, which shall be approved by an expert council of MAF.

Administrative and penal provisions

(Amended, SG No. 68/1999) Any person who destroys, damages, removes or relocates a permanent landmark designating the supporting net or the boundaries of farm estates, shall be penalised by a fine in the amount of Bulgarian Leva (BGL) from two hundred and fifty (250) up to five hundred (500).

Any person who destroys a field road traced under a land division plan, or presents an obstacle to its tracing under a land division plan, shall be penalised by a fine of BGL from five hundred (500) up to one thousand (1,000).

Where a violation has been committed on the orders of a legal entity's official, the executive manager thereof shall be penalised by a fine in the amount of BGL from one thousand (1,000) up to two thousand (2,000), and the legal entity shall be penalised by a property sanction in the amount of BGL from two thousand (2,000) up to five thousand (5,000).

Any official who has failed to discharge his obligations shall be penalised by a fine in the amount of Bulgarian Leva (BGL) from five hundred (500) up to two thousand (2,000).

Any official who has caused or allowed the approval of a land division plan, or of other technical activities relating to the implementation of this Act, in violation of the requirements for their elaboration, shall be penalised by a fine of Bulgarian Leva (BGL) from one hundred and fifty (150) up to two thousand (2,000).

Any person who utilises without any legal ground a farmland estate the title where to has been restituted, shall be penalised by a fine in the amount of Bulgarian Leva (BGL) from two thousand (2,000) up to ten thousand (10,000).

Any person who fails to obey an order for seizing such estate as provided for in Article 34, shall be penalised by a fine in the amount of Bulgarian Leva (BGL) from five hundred (500) up to two thousand (2,000).

Violations under the preceding articles shall be ascertained by way of statements drawn up by an official designated by the district governor having jurisdiction over the location of the property.

Penal decrees shall be issued by the district governor having jurisdiction over the location of the property, or by a person duly authorised by the district governor.

Penalties shall be deposited into the budget of the Ministry of Agriculture, Forestry and Agrarian Reform. Ascertainment of violations, as well as issuance, appeal and execution of penal decrees shall be effected under the terms and procedures prescribed in the Administrative Violations and Penalties Act.

7. Conclusions

Progress in the field of competitiveness and the increasing share of products with high added value, is crucial to the viability of the Bulgarian agriculture and food industry in the world sector. The integration of agriculture and food processing sector is a realistic response to the trend of reducing the share of extractive industries in the amount of created value within the food chain. This question is especially topical for Russia, which during a long historical period has a positive balance of import and export of agricultural products. At the same time, the balance of imports and exports of food products, beverages and tobacco products in recent years has been negative. During these years, Bulgaria lost its traditional markets for such commodity groups, as it is not kompensiruet an influx of new. Simultaneously, increased imports of food, drinks and cigarettes, primarily from EU countries. This development has its explanation, but in all cases, evidence adylbekova the process of loss of competitiveness.

In terms of dominant positions of TNCs (TRANS-national companies) in the field of food supply, when 15 commercial networks controlled 77% of the food market in the EU (CAP Reform in 2013, the Opinion elsewhere or unknown, 2011), small and naukrani Bulgarian processing companies meet strong difficulties to stabilize and expand access not only external, but already in the domestic market.

Competitiveness in the food sector along with other factors, will depend on product development and growth in the share of products with higher added value that can be achieved by:

1) Fuller integration between the processors and raw material suppliers as a condition for the production of quality and specific characteristics of food products, incl. through the implementation of complex investment projects, covering the processes from raw material production to final implementation;
2) The integration of Bulgarian producers with large companies for production, trade and delivery of food products;
3) Maintaining production of products that meet the taste preferences and habits of consumers in the domestic market, and so-called ethnic markets abroad;
4) Check for quality food products with specific national and regional features, including. and those with protected geographical designation of origin with traditional specific character and much more. would approval to market specific brands of boutique food products with high commercial value.
5) Support for the development of organic farming. This includes both the increasing use and introduction of new technologies, support certification of products; detection and market development and introduction of complex methods, combining production, travel and more. services;
6) Development and implementation of the monopoly of foreign strategy for the food product.

References

1) Stoyanova, N. (2015) Scientific-Practical Conference With International Participation "Innovations In The Economy" New Bulgarian University, Sofia, October 3, *Agricultural markets globally*
2) Stoyanova, N. (2014) Fourth International Scientific Conference/Climate Change, Economic Development, Environment And People Conference (Ccedep)Regional Development Of Central And Eastern European Countries Plovdiv, Bulgaria, *General model of production' process in the auto enterprises*
3) Stoyanova, N. (2014) Science And Technology For Sustainable Maritime Development, *Structural modeling in the marketing assessment of consumer satisfaction*

Macroeconomic Indicators and Economic Growth of Turkey: Interdependencies and Var Analysis

Gabriela Krasteva

University of Agribusiness and rural development, Faculty of Economics and Management, Department of Finances, e-mail: gkrasteva@uard.bg

Abstract: Countries, located on two continents (Europe and Asia), have the access to two large and competitive markets: Western and Eastern. Their economic progress is catalyzed by the reduced costs of transporting materials and goods for processing and production. Investments flow into them to expand the transport network and distribution channels and that brings additional revenue from a variety of sources. Quite naturally, their trade is characterized by strong transfer inputs and outputs of assets, which contributes to sustainable growth and economic development. This paper focuses on the interdependent relations between prime macroeconomic indicators in Turkey for the period 1990 - 2016. The main factors, included in the research, are export, import and GDP(in current USD). The impact of these variables is observed for defining the course and the significance of their relationship. The analisys consist of stationary tests, cointegration approach, application of VECM and Granger casuality.

Key words: Export, Import, GDP, cointegration, VECM, casuality

1. Introduction

Turkey have common land borders with 8 countries, and sea borders with 5, which puts it at the center of the trade routes between Europe and Asia. Its large territory and production facilities allow a steady increase in import and export capacity. The country economy is characterized as an emerging market economy (Internation Monetary Fund, 2011), and in other sources it is one of the world's fast developed countries (Central Inteligence Agency, 2017). According to Economic Complexity Index (ECI) Turkey rank at 28th place in export and 42th place in complex economy by 2015 (CID, 2015). GDP per capitta is 24 636 USD (OECD, 2017) and its common annual size defines the perfomance success on 18 th place in CIA statistcs.

The main export materials and products are gold, black metals, vehicles and spare parts. The direction of this production is mainly headed to Germany, UK Great Britain, Italy and Asian countries. In addition to real assets there are also outflows of financial capital in the form of foreign direct investments to Russia and countries in the Black Sea region. The value of exports puts it 21st place out of 221 countries and 386 of its products have relative comperative advantage. The import policy is focused on vehicles, scrap metals, refined petroleum, natural gas and IT equipment. Preferred countries for incoming commodity flows are China, Germany, Russia, Italy and USA. This volume ranks it 23rd in the above-mentioned 221 countries. (Simoes, 2017)

When looking at the time series of export and import data, as well as their balance, certain conclusions can be drawn. In addition to the smooth and unchanging growth of export and import, the development of net exports is decisive moment (see Figure 1). In 2001, it has a significant positive value, but after 2003, its values go down and there is a sharp downturn in 2011. This is due to the consequences of the global crisis as well as the imbalances in the energy market. At the end of the period, a positive leveling of values is achieved, indicating the increase in GDP.

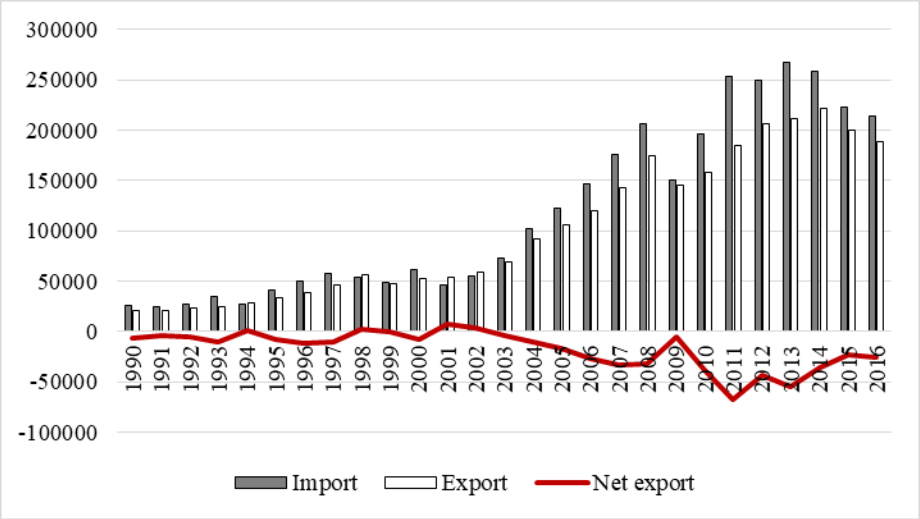

Figure 1. Development of net export, export and import in Turkey (1990-2016)

Data: Worldbank.org

2. Materials and Methods

A number of publications explore the issue of the relationship between various macroeconomic indicators and economic growth. Eurasia is a subject of scientific interest and the essence of interrelations between individual factors is the workload of both the academic community and a number of practitioners working in the public sector. Current research on this topic includes foreign direct investment, exports, net export, public spending, but rarely studied import as a boost to economic growth. The modelling of our chosen variables and exchange rate is analyzed for the case of Indonesia (Saputra , Sumertajaya, & Sadik, 2016). The empirical findings indicate that both FDI and export cause growth on the Vietnamese economics in short and long terms (Hossain, Van, & Dechun, 2017). The role of the net export was reported by Akalpler for the period 1970 -2015 in the context of USA (Akalpler, 2017). East Asian export policy and economics relations are reviewed with the use of VAR analysis for 1980-2012 (MALHOTRA & Kumari, 2016). Specific studies use VECM and cointegration approach for the relations between several macroeconomic indicators and GDP in Turkey:

- An analysıs of the export and economıc growth ın turkey over the perıod of 1950-2009 (Temiz & Gökmen, AN ANALYSIS OF THE EXPORT AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY OVER THE PERIOD OF 1950-2009 Dilek TEMİZ, 2010)
- Foreign Direct Investment (FDI) and Export Relation in Turkey: 1991–2010 (Temiz & Gökmen, 2011)
- The relationship between Economic Growth, Exports and Government Expenditure: The case of Turkey ((Okur & Soylu, 2015)
- Cointegratıon and causalıty between turkısh imports and gdp: a structural analysıs (Uslu, 2016)

This study focuses on the interdependent relations (cointegration, causality) between export, import and economic growth of Turkey. The observation includes time series data for 25 years (1990-2016) on annual base.This period is characterized by the democratization of the Balkans and the opening of markets to international alternatives.

The data is reached from Worldbank database and the pledged variables are:

- Export (% of GDP), transformed into amount;
- Import (% of GDP), transformed into amount;

- GDP (current US$).

The software, used for emprical achievments, are MS Excel 2016 and Eviews 8 Corporate Edition. First, all data series must be stationary, although the macroecomic indicators often are not, due to global increase of activitie`s value. The variables are transformed into natural logs to facilitate the proper performance of the analysis and danger of spurious regressions. Then, an unit root test is performed. There are various tests to inspect the steadiness of time series and all of them consist of two hypotheses:

- null hypothesis –there is a unit root;
- alternative hypothesis - stationarity (contant steadiness, trend steadiness,both constand and trend assumptions)

Among all test, the choice here is ADF Unit root test, cause of the order of high dynamics of the macroeconomic indicators. İt is suggested by Dickey and Said (Dickey & Said, 1984) and it is modification of DF test (Dickey & Fuller, Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root, 1979). For the current variables it is the following formulation:

$$(\nabla)GDP_t = \mu + \beta t + \rho GDP_{t-1} + i\sum_{i=1}^{k} \beta_i \nabla \mathrm{GDP}_{t-i} + \epsilon_t$$

$$(\nabla)EXP_t = \mu + \beta t + \rho EXP_{t-1} + i\sum_{i=1}^{k} \beta_i \nabla \mathrm{EXP}_{t-i} + \epsilon_t$$

$$(\nabla)IMP_t = \mu + \beta t + \rho IMP_{t-1} + i\sum_{i=1}^{k} \beta_i \nabla \mathrm{IMP}_{t-i} + \epsilon_t$$

The ADF test handles with τ – statistics, defined by critical values (here they are considered by Eviews).The more negative are the coeffiecents, the steadiness grows .The τ – statistics is defined as:

$$\tau_{DF(ADF)} = \frac{\hat{\gamma}}{SE(\hat{\gamma})}; (\gamma = \rho - 1)$$

If all the the series are stationary at some level of difference, a cointgration test is applicable. Before performing it, the selection of appropriate lag lenght critea should be done. (Ozcicek, 1999). This criterion is discussed by distinguished scientists (Braun & Mitnik, 1993); (Lutkepohl, 1993), that stated higher order lag choice can result not only in errors in VAR relations, but in autocorrelation and model deviation. This criteria is developed with the support of several statistic methods: Final Prediction Error (FPE), Akaike's information criterion (AIC), Schwarz's information criterion and the Hannan and Quinn information criterion (HQIC). The last three have the followin explanation:

$$AIC = -2\ln(L) + 2k$$
$$SIC = -2\ln(L) + \ln(L)\,k$$
$$HQIC = -2\ln(L) + 2\ln(\ln(N))\,k$$

The Johansen test is preffered for this case, because the analysis has more than two time series. Its implementation is directly linked to the modular apparatus of VAR. Its prime assumption is the coitegration is a fact when the variables are integrated of a first order. This test is developed by Johansen (Johansen, 1991). Whether the time series are cointegrated depends on the basis Π in the equation. Eviews offers five types of Johansen test in case that there are inclusions of trends and intercepts. In this report Johansen cointegration is performed by the presence of linear trend in Y (the variables) and intercept in equations. The test has two different types of statistics: trace and maximum eigenvalue, and often their results are not the same. The zero hypotesis is identical and the alternative is individual for every variation:

$$Trace: H_0(r): rk(\Pi) = r_0 \; ; H_1(r): rk(\Pi) > r_0$$
$$MaxEigen: H_0(r): rk(\Pi) = r_0 \; ; H_1(r): rk(\Pi) > r_0 + 1$$

If all the data show cointegration relations,that would allow running VECM model The simple VAR model looks like:

$$Y_t = A_1 y_{t-1} + \cdots + A_p y_{t-p} + Bx_t + \epsilon_t$$

Where Y_t is k vector of the variables at I(1); x_t – d vector of the variables; A_p – k ×k vector matrix; B - k×d matrix of estimated coefficients of the variables; ϵ_t – vector of deviations

The macroeconomic indicators can be cointegrated in I (1) and have inner linear behavior of lower order I (0). These relations can have both long and short terms interdependance, or to differ in different aspects. The definition of cointegration predetermines the use of VECM. In the equation Π and Γ are vectors of the factors.

$$\Delta Y_t = \Pi y_{t-1} + \sum_{i=1}^{p-1} \Gamma_i \Delta y_{t-i} + \mathrm{B}x_t + \epsilon_t$$
$$\Pi = \sum_{i-1}^{p} A_i - I \; ; \; \Gamma_i = - \sum_{j=i+1}^{p} A_j$$

VAR model determines the interdependant relations and influence between export, import and GDP. The vectors Π and Γ_i approve the impportance of such a counter impact.

Last, but not least it `s neccessary to test the timeseries for presence of casuality in the data. The Granger casuality is used for development prognosis of a certain time series, generated by historical data of other variable (Granger, 1969). The model is characterized by VAR methods and the dependable variable is different macroeconomic indicator in every individual test. In this case the equations are:

$$GDP_t = a_1(U)GDP_t + b_1(U)EXP_t + c_1(U)IMP_t + \epsilon_{1.t}$$
$$EXP_t = a_2(U)GDP_t + b_2(U)EXP_t + c_2(U)IMP_t + \epsilon_{2.t}$$
$$Z_t = a_3(U)GDP_t + b_3(U)EXP_t + c_3(U)IMP_t + \epsilon_{3.t}$$

Where GDP EXP IMP are the time series, a, b,c – polynomials of a matrix system and ϵ shows the variation. In this research VEC Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests is preffered.

3. Results and Discussion

The structure of data and the histogram review, as well as the primary descriptive statistics indicate dynamics and non-uniformity (see figure 2). In this form the data is incomparable and not subject to processing. A natural logarithm is used for converting into a comparable.

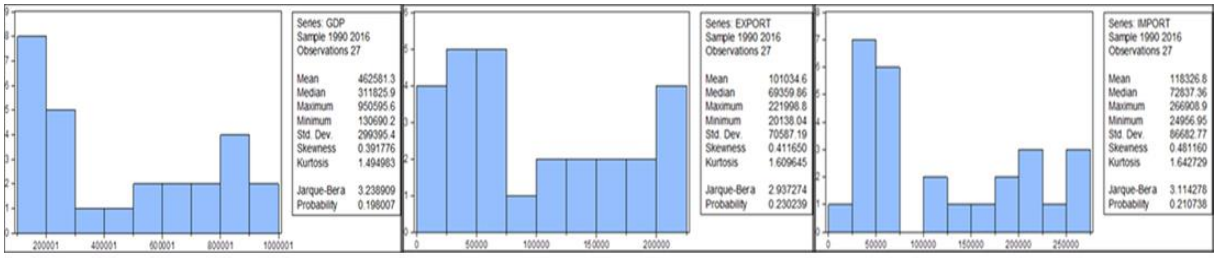

Figure 2. Histograms of GDP, Export and Import (1990-2016)

The ADF test is performed by implementation both intercept and trend and the estimation is presented in Table 1. The results are contradictory, as the export data is dynamic on levels with the presence of intercept. After processing with fisrt difference all the data series are steady at 5% critical value.

Table 1. ADF Unit root tests

	Level				First difference			
	Intercept		Intercept with Trend		Intercept		Intercept with Trend	
Factor	**T-statistics**	**P-value**	**T-statistics**	**P-value**	**T-statistics**	**P-value**	**T-statistics**	**P-value**
GDP	-5.562359	0.0001	-5.445373	0.0009	-9.315243	0.0000	-9.136134	0.0000
EXP	-4.088732	**0.0543**	-4.368689	0.0501	-7.718747	0.0000	-7.647376	0.0000
IMP	-5.602397	0.0001	-5.604828	0.0006	-8.868999	0.0000	-8.709954	0.0000

The cointegration analysis is now applicable, but the main point is to differ the optimal lag delay for of building the VAR system. Observing the information in Table 2, it is undoubtedly proven that the optimal lag is of first order, as confirmed by four of the five tests. Schwartz's criterion is the only one that adds its own meaning, and the author suggests that it is more irrelevant. Naturally, the considerations of these values are related to the specific post critical economic turmoils in the period, but the information of the other criteria can not be ignored.

Table 2. Lag order selection

Lag	**LogL**	**LR**	**FPE**	**AIC**	**SC**	**HQ**
0	50.88435	NA	2.58e-06	-4.353123	-4.204344*	-4.318075
1	64.16291	**21.72856***	**1.77e-06***	**-4.742083***	**-4.146969**	**-4.601892***
2	69.40497	7.148261	2.64e-06	-4.400452	-3.359002	-4.155118
3	79.71980	11.25254	2.71e-06	-4.519982	-3.032197	-4.169505
4	88.92015	7.527553	3.64e-06	-4.538195	-2.604074	-4.082574

The long–run dependencies are examined with the support of Johansen test (Table 3.A). The cointegration shows existing relations both in Trace and Max Eigen statistics at 5 % critical value. The interdependance exist both in I (1) and I (2). The Trace statistics has more significant results than the other method, but obviosly in both cases there is strong dual relationship between the macroeconomic indicators.

Table 3.A. Johansen cointegration test

		Trace statistic			Max Eigen test		
Variables	**Eigenvalue**	**Statistic**	**Critical Value 5%**	**Probability**	**Statistic**	**Critical Value 5%**	**Prob. ** **
None *	0.704180	50.62813	29.79707	0.0001	29.23207	21.13162	0.0029
At most 1 *	0.469869	21.39605	15.49471	0.0057	15.23113	14.26460	0.0351
At most 2 *	0.226533	6.164925	3.841466	0.0130	6.164925	3.841466	0.0130

* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level

**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values

After defining the cointegration, the VECM model shoud be runned for identifying the short term conditions. The normalyzed cointegration equation (left -sided) of a first order shows the characteriscs of the long run relations and the positive impact on economic growth of 63.67% if export is 1. The import goes down in 19.89%:

$$Ln\,(\mathrm{EXP}) = -0.032174 + 0.636760\ \mathrm{Ln}\,(\mathrm{GDP}) + 0 - 1.198926\ \mathrm{Ln}\,(\mathrm{Imp})$$

The observation of the error correction estimates obviosly shows clear results of interdependance. The t-statistics is significant and the negative movements in GDP, export and import are common. (table 4.A.). The results for import are not so high and that means in conditions of crisis or recesion, it

continues to trend in stable positions, even if the economic growth slows down. The export falls down in parralel with GDP and suggest such a negative effect on economic growth, if export levels continue to decrease.

Table 4.A. Error corection terms of long term relationship

Error Correction:	**D(LN_EXP)**	**D(LN_GDP)**	**D(LN_IMP)**
CointEq1	-1.209377	-2.024529	-0.152739
	(0.64086)	(0.98215)	(1.35628)
	[-1.88711]	[-2.06132]	[-0.11262]

*Standart error in parenthesis

The short term relationship and impact is confirmed by the VECM matrix. Due to the model requirement, this matrix is of second order (see table 4.B.) Judging by the final results, export have an extremely positive effect on economic growth (between 156% and 64%) and reduce import values with minimum (-2%), which means that future export flows of certain goods and services would not distort trade links and processing companies, that feed their activites with import. The GDP growth catalyses export development across borders. With an increase in production and consumption at national level, some of the tangible goods are in surplus and are sold in foreign markets, which further enhances the position of Turkey on a global level. The import reflects in a positive value in delay terms and the good effect on outgoing flows in time is rising.

Table 4.B. Short term relationship (VECM)

Error Correction:	**D(LN_EXP)**	**D(LN_GDP)**	**D(LN_IMP)**
D(LN_EXP(-1))	-0.144384	1.561910	-0.025415
	(0.43993)	(0.67421)	(0.93104)
	[-0.32820]	[2.31664]	[-0.02730]
D(LN_EXP(-2))	-0.193921	0.643596	-0.009242
	(0.28289)	(0.43354)	(0.59869)
	[-0.68550]	[1.48450]	[-0.01544]
D(LN_GDP(-1))	0.312667	0.284246	-0.059114
	(0.41202)	(0.63144)	(0.87198)
	[0.75886]	[0.45015]	[-0.06779]
D(LN_GDP(-2))	0.261941	0.604477	0.348644
	(0.30462)	(0.46684)	(0.64468)
	[0.85990]	[1.29483]	[0.54081]
D(LN_IMP(-1))	-0.690216	-2.022471	-0.802818
	(0.59879)	(0.91768)	(1.26725)
	[-1.15268]	[-2.20390]	[-0.63351]
D(LN_IMP(-2))	-0.330221	-1.345379	-0.667660
	(0.33950)	(0.52030)	(0.71850)
	[-0.97267]	[-2.58578]	[-0.92924]

*Standart error in parenthesis

The Granger causality test is used for finding if some of the variables can predict the future movements in other. The only visible causal relationship is that of import with GDP. Export and GDP are both exogenous since their p-values are bigger than critical assumption (0.0558, 0.9996, 0.6726, and 0.7201). The rejection of the null hypothesis failed only in excluding import in GDP equation.

Table 5. VEC Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests

Dependent Variable	Excluded variables	df	Chi-sq	Prob.
D(LN_GDP)	D(LN_EXP)	2	5.772408	0.0558
	D(LN_IMP)	2	6.716380	**0.0348**
	All	4	7.577177	0.1084
D(LN_EXP)	D(LN_GDP)	2	0.793224	0.6726
	D(LN_IMP)	2	1.332331	0.5137
	All	4	2.075281	0.7219
D(LN_IMP)	D(LN_GDP)	2	0.656741	0.7201
	D(LN_EXP)	2	0.000773	0.9996
	All	4	0.940275	0.9187

4. Conclusions

The estimated results from the implementation of VECM methology define a certain behavoir of the factors, analyzed in this paper. GDP, export and import are not only cointegrated, but their inner relations are strongly interdependable both in long and short terms. Turkey is one of the most productive countries not only in Europe, but in global ranking. The incoming stream of goods and commodities undermines the gainfull progress, but it also satisfies the local companies' needs of resources and builds lasting trade relations with the international market. The parallel positive movements in outflows and economic growth, proved in this case, shows the prospects of future sustainable development.

References

Akalpler, E. (2017). The Role of Net Export on Economic Growth in USA. Journal of Applied Economic Sciences Volume XII,(Issue 3(49).

Braun, P., & Mitnik, S. (1993). Misspecifications in vector autoregressions and their effects on impulse responses and variance decompositions. Journal of Econometrics vol.59. numb.3., 319-341.

Central Inteligence Agency. (2017). The World Fact Book. APPENDIX B :: INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND GROUPS. USA.

CID. (2015). The Atlas of complex Economy. Retrieved from http://atlas.cid.harvard.edu.

Dickey, D., & Fuller, W. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root. Journal of the American Statistical Association, 427-431.

Dickey, D., & Said, S. (1984). Testing for Unit Roots in Autoregressive-Moving Average Models of Unknown Order. Biometrika, Vol. 71, No. 3, 599-607.

Granger, C. (1969). Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods. Econometrica. 37 (3), 424–438.

Hossain, E., Van, V., & Dechun, H. (2017). The Inter-linkage among FDI, Export and Economic Growth in Vietnam: A Causality Analysis. European Journal of Business and Management, 116-127.

Internation Monetary Fund. (2011). WORLD ECONOMIC OUTLOOK 2011: Tensions from the Two-Speed Recovery Unemployment, Commodities, and Capital Flows. IMF Multimedia Services Division.

Johansen, S. (1991). Estimation and Hypothesis Testing of Cointegration Vectors in Gaussian Vector Autoregressive Models. Econometrica. 59 (6), 1551-1580.

Lutkepohl, H. (1993). Data from Introduction to Multiple Time Series Analysis: Quarterly data on West German economy. Springer-Verlag.

MALHOTRA, N., & Kumari, D. (2016). Export Performance and Economic Growth in East Asian Economies – Application of Cointegration and Vector Error Correction Model. Eurasian Journal of Business and Economics , 9 (18), 135-152.

OECD. (2017). Country statistical profile: Turkey", Country statistical profiles: Key tables from OECD. Retrieved from http://dx.doi.org/10.1787/csp-tur-table-2017-3-en

Okur, F., & Soylu, O. (2015). The relationship between Economic Growth, Exports and Government Expenditure: The case of Turkey. International Institute of Social and Economic Sciences.

Ozcicek, O. (1999). Lag Length Selection in Vector Autoregressive Models:Symmetric and Asymmetric Lags. Louisiana State University: W. Douglas McMillin.

Saputra , W., Sumertajaya, I., & Sadik, K. (2016). Modelling of Export, Import, Gross Domestik Product (GDP) of Indonesia and Exchange Rate In 2005-2015. International Journal of Scientific & Engineering Research, Volume 7, Issue 8, 1045-1049.

Simoes, A. (2017). The observatory of economic complexity: Turkey. Retrieved from The observatory of economic complexity: http://atlas.media.mit.edu

Temiz, D., & Gökmen, A. (2010). AN ANALYSIS OF THE EXPORT AND ECONOMIC GROWTH IN TURKEY OVER THE PERIOD OF 1950-2009 Dilek TEMİZ. Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi.

Temiz, D., & Gökmen, A. (2011). Foreign Direct Investment (FDI) and Export Relation in Turkey: 1991–2010. Journal of Transnational Management 16(3), 157-180.

Uslu, C. (2016). COINTEGRATION AND CAUSALITY BETWEEN TURKISH, IMPORTS AND GDP:. EURASIAN JOURNAL OF ECONOMICS AND FINANCE, 91-100.

Organic Agriculture in the Balkans – Funding Practices and Development Perspectives

Gabriela Krasteva

University of Agribusiness and rural development, Faculty of Economics and Management, Department of Finances, e-mail: gkrasteva@uard.bg

Abstract: Following the accession of part of the Balkan countries to the EU and the subsequent period of recession as a result of the global financial crisis, the organic agriculture suffers structural changes and increased interest from farmers. The European Union both pursues environmental objectives within the scope of the common agricultural policy (CAP), and offers subsidies specifically intended for organic farming. These funds are often tied to complex regulations and requirements, but they guarantee collateral for part of the high cost of passing and maintaining the biological nature of production. The Balkan countries, which are non- EU members, also develop bio-farming practices, but without the support of specific financial assistance. This paper aims to perform a comparative analysis of the organic agriculture in six Balkan countries with similar economic, political and climatic features. The main tasks, which are gonna be discussed, are sources of funding as well as inspecting the development of this specific sector for the period 2013-2015.

Key words: Organic agriculture, CAP, funding,

1. Introduction

The economic outlook, geared to agriculture as a whole, is related not only to an increase in yields and the efficiency of a given production, but also to the sale of output to higher revenues, which in turn generates a number of environmental shocks. From a financial point of view, organic farming, which reduces these problems, encompasses the overall process and the consequences of its implementation in the form of extraordinary costs: social overpayment, environmental risks, breaches by other producers and reduction of production capacity. Worldwide organizations and countries like the European Union and USA are subsidizing organic farming to reduce environmental and human health damage. These environmental impacts focus on key issues: increased water pollution, soil erosion, carbon emissions, cataclysms, biodiversity loss and increased morbidity of the human population (IFOAM, 2008).

In defining organic farming, the International Food Standard, Codex Alimentarius states: "Organic agriculture is a holistic production management system which promotes and enhances agro-ecosystem health, including biodiversity, biological cycles, and soil biological activity. It emphasises the use of management practices in preference to the use of off-farm inputs, taking into account that regional conditions require locally adapted systems. This is accomplished by using, where possible, agronomic, biological, and mechanical methods, as opposed to using synthetic materials, to fulfil any specific function within the system" (FAO, 1999). Another important aspect in its characterization is the following principles, set by the International Federation of Organic Agriculture Movements: principle of health; principle of ecology, principle of fairness, principles of care (IFOAM, 2005).

Not only Europe, but all countries are aimed at sustainble growth. As part of this growth, organic agriculture must be adapted to the local characteristics of every region, including economical, geographical and climate conditions. Europe, for example, is market-oriented to organic production, but some developing countries can have lack of suitable areble land or opportunities for sales. Several problems are typical for organical agriculture in these states and they can be summarized in the following categories: production; economic; export and market problems. (Dimitrov & Ivanova, 2017). Other regions probably could produce more effectively certain crops through conventional methods, rather than organical (Kristiansen, Taji, & Reganold, 2006), but the implementation of organic fertilizers increases the yield and the quality of the cultivated crops (Vlahova, 2013). The requirements of such a production are strictly individual for the different kinds of plantations and livestock. In general, the

dynamic changes in organic agriculture are related both to trends in environmental and social conditions, and to movements in economic development at global level.

2. Material and Methods

Current papers on the subject are those of the European Commission (DG Agriculture and Rural Development, 2016) and the International Federation of Organic Farming Movements (IFOAM EU Group, 2016). On the way to sustainable rural growth in Bulgaria, Dimitrov and Ivanova (Dimitrov & Ivanova, 2017) published an economic review. Some other publications made a comprehensive parallel between EU policies and Turkey`s development in organic farming (European Commision, 2002) (Olhan & Atevesen, 2005). An deeply analitical approach of organic sector in six balan countires is made by Arabska (Arabska, 2014)

This paper observes six Balkan countries for 2013-2015. This period was chosen due to the launch of the pan - European strategy for Agriculture and Rural development, adopted by all of the countries. The analysis compares both Bulgaria, Greece and Romania (EU members), and Macedonia, Serbia, Turkey (non – EU members) – polities with common geographical and climate conditions, but slightly different level of economic development. The main points of inspection are the organic agricultural development and funding policies. Data is reached from Eurostat statistics (Eurostat, 2016), the Research Institute of Organic Agriculture and local Ministries of Agriculture.

3. Results and Dıscussıon

3.1.Funding Practices and Regulatory İssues

In transition countries, organic farming is easy to implement, as existing agrarian structures use predominantly environmentally friendly techniques to conventional ones. For members of the European Union two organizations (European Agricultural Guarantee Fund and the European Agricultural Fund for Rural Development) support the financing for organic farming. In the terms and legislation of the Common Agricultural Policy (CAP) organic production is developed through various programs and its funds increased in recent years, taking 30% of the budget, allocated to agriculture. And yet the local authorities define the individual subsidy conditions for producers, building a national framework.

CAP regulations are adopted in Bulgaria and the Ministry of Agriculture and Foods is the local legislation and control authority. The national ordinance 4/ 24.02.2015 for the implementation of measure 11 "Organic farming" of the Rural Development Program for the period 2014 - 2020 Sofia introduces the conditions for applying and the amount of subsidies (МЗХГ, 2015). When comparing the subsistence support (see Table 1) for the passage and maintenance of organic farming, the largest drop is recorded in the category of large animals for meat and milk, followed by crops of a one-year mature. The priority of the funding is the ethereal plants and the permanent areas, which have a long service life. The conclusion about the common agriculture policy of the European Union, headed to Bulgaria, is that it is aimed at long-lasting and promising crops, whose processing is characterized by a slight level of higher costs and realization of stable final revenues. Specific national action plans and strategies are in force since 2007 (МЗХГ, Национален план за развитие на биологичното земеделие в България в периода 2007-2013, 2007) and 2013 (МЗХГ, Национална статегия за развитие на земеделието в България в периода 2014 - 2020 год)

Table 1. Comparison of subsidies for fully converted and under conversion organic agriculture in Bulgaria

Production categories	Under conversion	Fully converted	Percent difference
Field crops including fodder	284 €/ha	168 €/ha	-40,85%
Permanently grassed areas	128 €/ha	112 €/ha	-12,50%
Perennials, vines and oil rose	736 €/ha	557 €/ha	-24,32%
Aromatic and medicinal plants	515 €/ha	405 €/ha	-21,36%
Vegetable crops	575 €/ha	399 €/ha	-30,61%
Beekeeping	35 €/bee fam.	25 €/bee fam.	-28,57%
Large ruminants (cattle)grown for milk	230 €/ha	77 €/ha	-66,52%
Large ruminants (cattle) grown for meat	160 €/ha	63 €/ha	-60,63%
Small ruminants (sheep and goats) grown for combination production (milk and meat)	122 €/ha	90 €/ha	-26,23%

Organical agriculture in **Greece** is managed by EU regulatory framework and the Hellenic Ministry of Rural Development and Food. The conditions and funding are described in the National Strategy Plan for Rural Development (HMRDF, 2012) that works through the Rural Development Programme (HMRDF, Rural Development Programme, 2015). The programm has four axis: "***improvement of the Competitiveness of the Agricultural and Forestry Sector; improvement of the Environment and the Countryside; quality of Life in Rural Areas and Diversification of the Rural Economy; implementation of leader approach"***. The financial aid is supported by the Hellenic Agricultural Payments Organisation (OPEKEPE), which responsibility is to control and performe payments to all approved. After the debth crisis some of the benefitients suffer lag in financial aid, due to sovereign and budget problems. Till 2020 Greece is taking urgent measures for maintaince the whole agriculture sector and that influence on the development of organic production (no implementation of new greening strategies except that are negioated with EU).

Romania accepted both EU policy and its own legislation, derived by the Ministry of Agriculture and Rural Development. Like the other countries it has an action plan, which is performed by **The National Rural Development Network (MARD organization).** This organization is aimed to gather both private and public sector in the development processes and to provide an optimal flow of information between organizations and control institutions, that are part of the organic farming and rural development. The ideas of this system insist on (ENRD, 2013): "***Establishing an agricultural and forestry economy based on those farms that need to be modernized; Development of agriculture, which must foster diversity and environmental protection; Improving quality of life and economic development in rural areas; Improve local governance to develop and implement local development strategies."*** It has its own budget and allocates the EU funding and local co-funding to core key areas like organic agriculture.

The organical agricutural policy of **the FYR of Macedonia** is guided by the Ministry of Agriculture, Forestry and Water Economy (MAFWE) and the fundings are partly driven by EAFRD. The legislation framework is defined both of the local authorities and Europe. The national action plan for development of the whole agricuture sector (IPARD) has several updates and the seven year period edition explains the requerement and future intentions of organic producing development. The planning of the IPARD is charactized by the National Development Plan (NDP), the National Strategy for Agriculture and Rural Development and the National Programme for Adoption of the Acquis (NPAA). The National Plan for organic production specify the conditions of funding and strategic goals (MAFWE,

2013). The Federation of Organic Producers of Macedonia (FOPM) is created in 2009 to connect the local organic producers and public institutions. The Law on Organic Agricultural Production is accepted with Official Gazette 146/2009 and modified several times in recent years Official Gazette 53/2011). The national authorities establish organizations for ex-post control activities organizations.

Serbia is under the jurisdiction of the local Ministry of Agriculture (MAFWM) and starts its official organic production with the support of of the GIZ (National Action Plan for Organic production development) in 2009 and establisment of an assotiation. The document plan accepted the Commnon Action Plan for Organic Food and Agriculture of the European Commission and aimed at increasing the total organic area. The National Association of organic production (Organica) in nowadays is supported by foreign financial help. Several local assosiations developed a project (Production in operation), linked to the organical production practices and this specific sector headed to sustainable development with the implementation of the SENSE program, organized by the Regional Environmental Center and financed by the Swedish private sector. This sector is regulated by the following documents: the Law on Organic Production, accepted with Official Gazette No. 30/10 and the Rulebook on the control and certification of organic production and organic production methods (Official Gazette No. 48/11) (Simic, 2017). The Law on Subsidies for Agriculture and Rural Development (Official Gazette No. 10/13) is the legaslive framework, that includes the conditions for funding and participation in these activities and the new strategic plan is supported by EU "2020". After updating the organic agriculture strategy several times, Serbia is heading to sustainable rural environmental development.

Turkey`s organic agriculture is guided by the Department of Good Agricultural Practices and Organic Farming, subordinated structe of Ministry of Food, Agriculture and Livestock (MinFAL). Organic Agriculture Law was developed by the local authorities and updated in parallel with EU law changes. and has been amended several times to reflect new EU regulations since then. As a regulatory and advisory organizations Turkey established the Organic Farming Committee and the National Directing Committee of Organic Farming (Surrett, 2016). The last Organic Agriculture National Action Plan 2013-2016 (Organik Tarim Ulusal Eylem Plani 2013-2016) has five key areas: "**developing and expanding organic farming, strengthening of services related to inspection and certification, improvement of data collection infrastructure and traceability, development of training and extension services, and the dvelopment of institutional capacities**"(MinFAL, 2012). The financial funding for organical agricuture is supported by specially purposed banks, that provide 50% of the costs discount for interest rates, export and consultant activities. The ammount of financial funding is showed bellow (see Table 2)

Table 2. Financial funding in Turkey (product type)

Product Type	Support
Fruits and Vegetables	70 TL/decare
Field crops	10 TL/decare
Breeding Cattle/Buffalo	150 TL/head
Calf	50 TL/head
Breeding Sheep, Goats	10 TL/head
Bee hives with bees	5 TL/hive
Trout	0.35 TL/kg
Sea bream, sea bass	0.45 TL/kg

All six countries are in line with the EU organic farming directives and comply their policies on regulatory changes. The funding practices and domestic legislation are similar, despite the fact that not all of them are members of the Union. Structural and political crises in some of them have a negative impact on macroeconomic indicators and foreign direct investment levels, but, on the other hand, the economic recession will re-direct part of the existing company capitals to the real sector, particularly organic farming.

3.2.Assesment of organical agriculture development

The second part of the paper consist of benchmarking of key performance indicators for 2013 -2015. These indicators are:

- İncrease and change of utilised organic agricuture area;
- State and change of organic producers;
- State and change of organic processors;
- State and change of organic importers;
- State and change of organic exporters.

The survey of uitlised organic agriculture territory shows if there is positive development in the global plan for Agriculture and Rural Development. The largest area for organic farming is distinguished by Turkey, which reaches over 500,000 hectars, followed by Greece with over 450,000 hectars. This is due both to the vast state territory and to their characteristics of fast developing countries with strong mechanization and human capital. Romania has decreased its capacity during the analytical period, which shows an outflow of organic production and a decline in the interest of farmers. (See Figure 1) Procuring the industry, the other three countries have different behaviors. Bulgaria, in addition to the high level of EU subsidy, raises the arable organic area at high rates and reaches over 100 000 hectars. Sustainable development here is visible and progress is growing in future. With regard to Serbia, there has been a steady growth and increasement without falling over the years. In Macedonia, the decline in organic farming is drastic and obviously the market is collapsing, and funding is inadequate by 2015, despite local authorities' efforts to encourage the expansion of these practices. Here it is important to point that the interest in Bulgaria and Serbia is raising by 2015 and the lands under conversion are increased with 196,28 % and 57,25%.

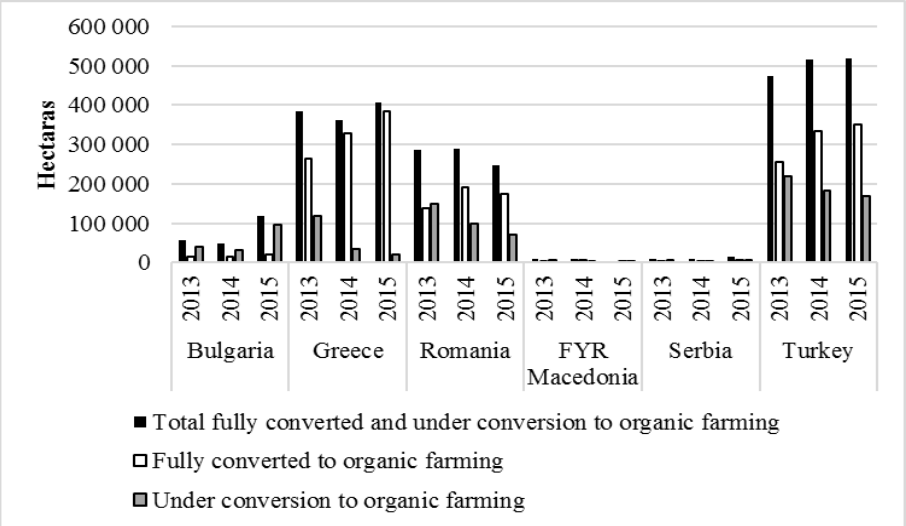

Figure 1. Number of utilised organic agricultural area

Due to the difference in the size of the state territory, it is more effective to review the rate of change in the area earmarked for organic agriculture (see figure 2). Macedonia reduces its biotopes in three consecutive surveys and falls by more than 78% by 2015. Likewise, Greece in 2013 and 2014 lost about 20% of its area, and 2015 - slightly regaining its position from 2013. It is the reverse situation in Romania. First, the area is unchanged for the first two observations, then the basic decline is -15%. Turkey consistently and hesitantly elevates the earth slightly. The other countries (Serbia and Bulgaria) report strong growth of over 60% at the end. Bulgaria is the most growing in the EU-28 category, with an annual growth of nearly 150% by 2015 and constant conversion of new areas.

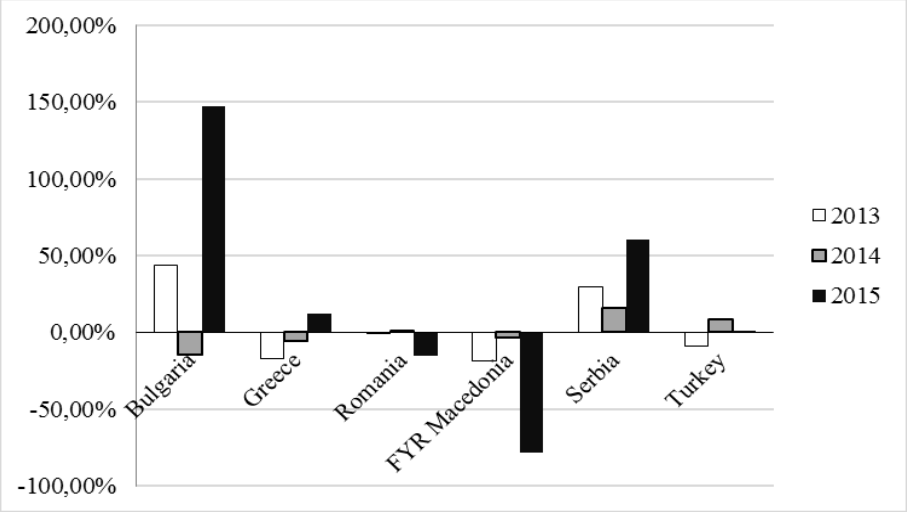
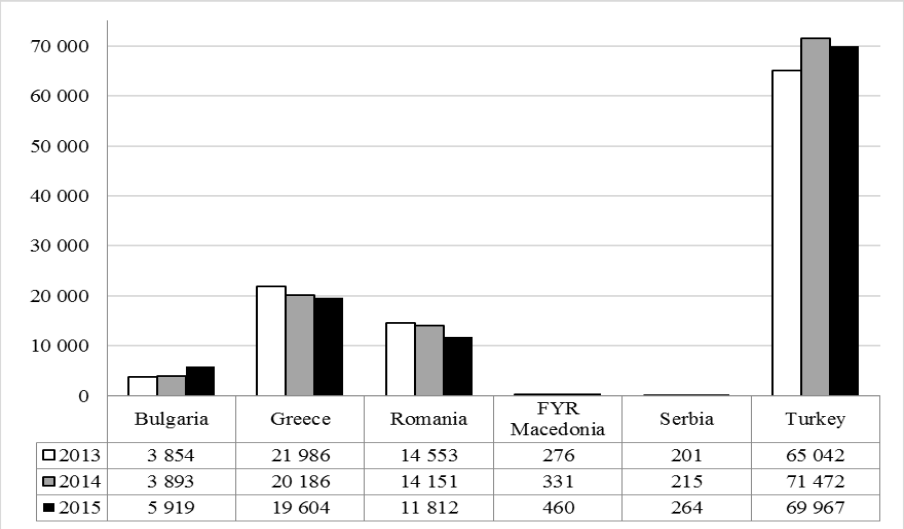

Figure 2. Rate of change of utilised organic agricultural area

Turkey stands out with the largest share in general surveillance by comparing the number of organic producers. (see Figure 3). Their number increase to 2014 and fall slightly towards 2015, in parallel with the change in organic arable land volume. Greece and Romania follow a general trend of decline, more than 2300 farms go into the organic production system for three years. In Macedonia there is an inverse proportionality - while the bio lands decrease, producers`s interest grows. An important conclusion here is the redistribution of production activities to small and high quality farms with intensive growth. Serbian producers are slowly increasing their numbers, which means that the activity is concentrated in larger farms with a long-term perspective in this case. Bulgaria has over 2100 newly registered bio-producers in 2015, who benefit from the high level of subsidies. This shows that organic production, driven by high costs, catalyses reliable earnings. Here, it is important to note that the total available utilised organic arable land available in certain countries is important for the high number of members of the bio-agricultural industry.

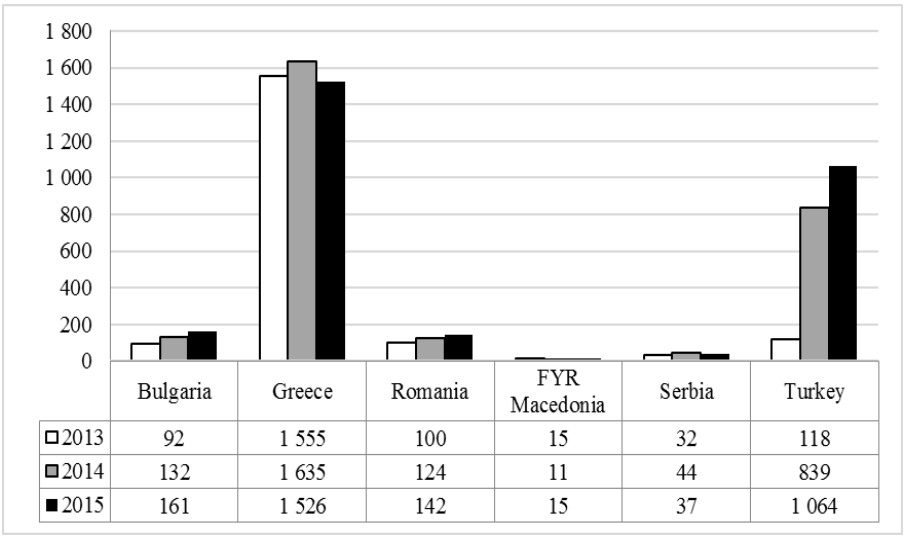

	Bulgaria	Greece	Romania	FYR Macedonia	Serbia	Turkey
2013	3 854	21 986	14 553	276	201	65 042
2014	3 893	20 186	14 151	331	215	71 472
2015	5 919	19 604	11 812	460	264	69 967

Figure 3. Number of organic agricultural producers.

Another important category is that of processors who complete the process of organic production and offer end products and materials to the wider community (see Figure 4). Greece is the leader in general procession surveillance - from 2013 to 2015 it is slightly declining the amount of processing companies, but its positions are stable. Turkey has reached Greece by 2015 - over 1000 processors with a growth of over 800% on a three-year basis. It is a highly industrialized country and many companies include organic products in their activities, mainly for export,. Bulgaria and Romania, accepted together in EU,

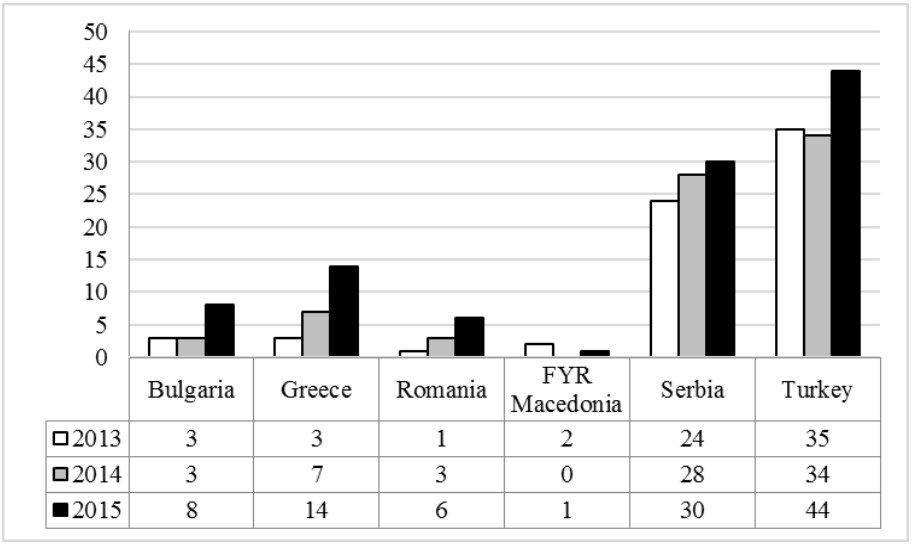
follow a general tendency with small differences and the total share of the struggle is around 150 processors. They have identical macroeconomic problems as transition countries. Serbia and Macedonia have a low level of involvement in the processing of organic products. Serbia, however, reported growth and rebound by 2014, and in Macedonia there is a relative decline in the same year. This would be due to the fact that organic farming in some crops reduces the processing process through direct consumption.

	Bulgaria	Greece	Romania	FYR Macedonia	Serbia	Turkey
2013	92	1 555	100	15	32	118
2014	132	1 635	124	11	44	839
2015	161	1 526	142	15	37	1 064

Figure 4. Number of organic agricultural processors

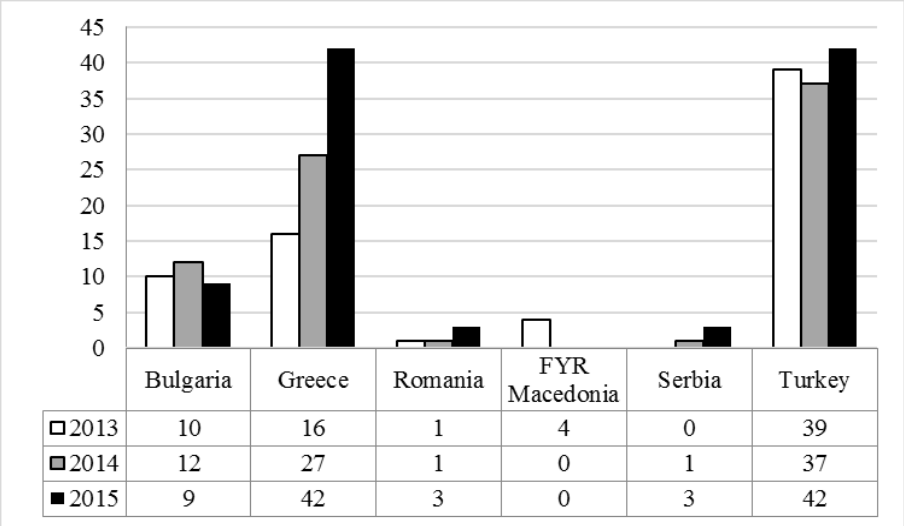
The processors' activities require import from abroad in case of shortage of sufficient material. Another reason is satisfaction of the local market`s needs. Turkey again is leading in this area, due to the strong positions of industrial sector and its growing population (see Figure 5). By 2015 ten new companies are importing organic products. Serbia appears to be an unexpected consumer of additional stocks of organic products, growing slowly. Greece, Bulgaria and Romania are in the same positions - weak growth. In this sample, Greece has more representatives. As an developing market, Macedonia meets its needs and local residents do not need an extra volume of products.

	Bulgaria	Greece	Romania	FYR Macedonia	Serbia	Turkey
2013	3	3	1	2	24	35
2014	3	7	3	0	28	34
2015	8	14	6	1	30	44

Figure 5. Number of organic agricultural importers

Export is important for future sustainable growth. Turkey has stable positions and follows its economic policy for export- oriented country. Greece reaches Turkey's foreign trade by 2015 and reports significant growth - 160% on a three-year basis. Bulgaria follows a volatile balance with an average of 10 exporters of organic production. The other three countries have a weak export activity. An impression is made by Serbia and Macedonia, which report zero values. In the future, they must expand their prospects and place their products on external markets in order to increase revenues and expand organic agriculture perspectives.

	Bulgaria	Greece	Romania	FYR Macedonia	Serbia	Turkey
2013	10	16	1	4	0	39
2014	12	27	1	0	1	37
2015	9	42	3	0	3	42

Figure 6. Number of organic agricultural exporters

4. Conclusions

Balkan countries offer both favorable weather conditions and a large capacity of land for conversion into organic agriculture. Turnovers from the sector are due to the high costs of maintaining, transitioning and certifying the production. Within the scope of the global strategy, countries need more optimal absorption of European subsidies, as well as greater financial funding from local authorities. The main problems are: the limited access to European and international markets; as well as the expansion not only the count of producers, but also of manufacturing companies. The quality of goods should increase and new regulatory structures should be created to advise the population on overlapping the requirements of global markets. Shortage of funds can be handled through foreign direct investment and attracting third-party interest, as well as a number of lending concessions to specific sectors. The growth of organic farming would receive the necessary impetus for sustainable development through establishment and renewal of transparent national laws and strategies, geared to the needs of local farmers' associations.

IFOAM
International Federation of Organic Agriculture Movements

References

DG Agriculture and Rural Development. (2016). *Facts and figures on organic agriculture in the European Union.* European Commision.

IFOAM EU Group. (2016). *Organic in Europe: Prospects and Developments 2016.* Brussles: IFOAM EU Group.

Arabska, E. (2014). Comparison of Organic Sector Development in Six Balkan Countries. *Economics World, Vol. 2, No. 1,* , 36-44.

Dimitrov, D., & Ivanova, M. (2017). TRENDS IN ORGANIC FARMING DEVELOPMEN TIN BULGARIA: APPLYING CIRCULAR ECONOMY PRINCIPLES TO SUSTAINABLE RURAL DEVELOPMENT. *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development*, 10-16.

ENRD. (2013). NATIONAL RURAL NETWORK SUMMARY INFORMATION.

European Commision. (2002). PROJECT ON DEVELOPMENT OF ORGANIC AGRICULTURE AND ALIGNMENT OF RELATED TURKISH LEGISLATION WITH THE EU ACQUIS. Brussles, Belguim.

Eurostat (2016). Eurostat statistics explained: Organic farming statistics [Recorded by Eurostat].

FAO. (1999). *WHO Codex Alimentarius Commission.*

HMRDF. (2012). National Strategic Plan for Rural Development 2007-2013.

HMRDF. (2015, September). Rural Development Programme. Greece.

IFOAM. (2005). *PRINCIPLES of organicl agriculture preamble.*

IFOAM. (2008). Criticisms and Frequent Misconceptions about Organic Agriculture:The Counter-Arguments.

Kristiansen, P., Taji, A., & Reganold, J. (2006). *Organic Agriculture.* Collingwood Victoria: CSIRO PUBLISHING.

MAFWE. (2013). NATIONAL PLAN FOR ORGANIC PRODUCTION 2013-2020. Skopje.

MinFAL. (2012). Ulusal Organik Tarım Eylem Planı. Turkey.

Olhan, E., & Atevesen, Y. (2005, March). Organic Farming in Turkey. *Pakistan Journal of Biological Sciences*, pp. 505-509.

Simic, I. (2017). Organska poljoprivreda u Srbiji.

Surrett, J. (2016). *Turkish Organic Market Overview.* USDA Foreign Agriculture Service.

Vlahova, V. (2013). Biofertilisers-an environmentally friendly approach in modern agriculture. Review. *Ecology and Future-Journal of Agricultural Science and Forest Science*, 7076.

МЗХГ. (n.d.). Национална статегия за развитие на земеделието в България в периода 2014 - 2020 год. София, 2013.

МЗХГ. (2007). *Национален план за развитие на биологичното земеделие в България в периода 2007-2013.*

МЗХГ. (2015). НАРЕДБА 4 от 24.02.2015 г. за прилагане на мярка 11"Биологично земеделие" от Програмата за развитие на селските райони за периода 2014 – 2020 г. София.

A ve B Tipi Kişilik Özelliklerinin İşi Erteleme Davranışına Etkisi

Agah Sinan ÜNSAR[1] **Elif Betül YALÇI[2]**

[1] Trakya Üniversitesi, sinanunsar@trakya.edu.tr

[2] Trakya Üniversitesi, elifbetulyalci@trakya.edu.tr

Özet: Kişiler çeşitli nedenlerle işlerini ve sorumluluklarını ertelemektedirler. Erteleme davranışı, kişilerin çalışmalarını tamamlamasını ve sorumluluklarını yerine getirmesini olumsuz olarak etkileyen bir davranıştır. Bu nedenle erteleme davranışı pek çok araştırmanın konusu olarak literatürde yer almıştır. Erteleme davranışını gösteren kişilerin özellikleri ve hangi faktörlerin erteleme davranışı üzerinde etkili olduğu üzerine araştırmalar gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın amacı kişilerin A tipi ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olmalarının işi erteleme davranışına olan etkisini incelemektir. Bireyler kalıtımsal özellikleri ve deneyimlerinin etkileri ile kendilerine özgü kişilik özelliklerine sahip olmaktadırlar. Bireylerin kişilik özellikleri için, A tipi ve B tipi kişilik özellikleri iki uç noktayı ifade etmektedir. Kişiler rekabet kavramına ve zamanı kullanmaya karşı bakış açıları, iktidar sahibi olma istekleri gibi özellikleri göz önüne alınarak A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olarak nitelendirilirler. A tipi kişilik özelliklerine sahip olan kişiler rekabetçi, aceleci ve iktidar sahibi olma isteği yönünde davranışlar sergilerken, B tipi kişilik özelliklerine sahip kişiler, rekabetçi davranışlar sergilemeyen, aceleci olmayan ve üzerlerinde zaman baskısı hissetmeyen bireyler olarak ifade edilmektedir. Kişiler iki uç nokta aralığında kişilik özelliklerine göre A tipi ya da B tipi kişilik türüne yakın olabilmektedir.

Araştırma verilerine Trakya Üniversitesi İpsala Meslek Yüksekokulu' nda eğitim gören 242 öğrenciye uygulanan anket aracılığı ile ulaşılmıştır. Araştırma verileri SPSS 23 programı ile analiz edilmiştir. Uygulanan analizler ile A ve B tipi kişilik özelliklerinin işi erteleme davranışına olan etkisi ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: A Tipi Kişilik, B Tipi Kişilik, İşi Erteleme.

1. Giriş

Kişilik özellikleri bireylerin yaşamlarının her dönemini etkilemektedir. Kişilik kavramının bu denli etkili olması, kavramın pek çok araştırmanın konusu olmasını sağlamıştır. Kişilik kavramı ile ilgili kabul edilmiş tek bir tanım olmamak ile birlikte kişiliğin oluşumunda bireyin doğuştan gelen özellikleri ile içerisinde bulunduğu çevreden edindikleri deneyimlerin kişilik oluşumunda etkili olduğu kabul edilmektedir (Yelboğa, 2006: 198). Kişilik özellikleri kişinin bütün sosyal ilişkilerini etkilemektedir. Bu nedenle kişilik özelliklerinin etkileri ile ilgili pek çok araştırma yapılmıştır. A tipi ve B tipi kişilik özellikleri ile ilgili literatürde pek çok araştırma yer almaktadır. Akıncı ve arkadaşları A ve B tipi kişilik özelliklerinin, mobbing ve depresyon ile ilişkisini, Batıgün ve Şahin iş doyumu ile A tipi kişilik özelliklerinin ilişkisini, İbrahimoğlu ve Karayılan A ve B tipi kişilik özellikleri ile zaman yönetimi davranışları arasındaki ilişkiyi, Şahin ve arkadaşları A tipi kişiliğin stresle başa çıkma ve stres belirtileri ile ilişkisini, Tokat ve arkadaşları A ve B Tipi Kişilik özelliklerine sahip iş görenlerin olası bir örgütsel değişime yatkınlıklarını araştırmıştır. Kişilerin A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma durumunun sosyal hayatlarına etkisi incelenmiştir.

Sosyal hayatın başladığı aile ortamı, eğitim hayatı, iş hayatı bireyin kişilik özelliklerinden etkilenerek şekillenmektedir. Kişilik özellikleri ile beraber bireylerin tutum ve davranışları da sosyal hayatlarında başarılı olmalarını etkilemektedir. Erteleme davranışı da bu davranışlardan biridir. Yapılan araştırmalarda erteleme davranışı farklı değişkenler ile ilişkilendirilmiştir. Araştırmalarda erteleme davranışının ilişkilendirildiği kavramlardan bazıları; sorumluluk, öz yeterlik, başarı güdüsü ve akademik ortalama, işten kaçınma, başarısızlık korkusu, mükemmeliyetçilik, umut, başarı amaç yönelimi, öz saygı ve dışsal denetim odağı olarak sıralanabilir (Özer ve Altun, 2011: 46-47).

Yapılan bu araştırmada kişilik özelliklerini kategorize etmekte kullanılan bir ayırım olan A tipi ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma durumu ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Önceki dönemlerde gerçekleştirilen çalışmalarda araştırmada incelenen kişilik özellikleri ile işi erteleme

davranışının ilişkilendirmemiş olduğu görülmüş ve literatüre bu kavramların ilişkileri doğrultusunda katkı sağlamak amaçlanmıştır.

2. A Tipi ve B Tipi Kişilik Özellikleri

Kişilik özelliklerinin sosyal hayattaki önemi, kavramın pek çok araştırma konusu olmasını sağlamıştır. Kişiliğin yapısını ifade edebilmek adına pek çok kuram geliştirilmiştir. Bu kuramlardan en bilinenleri psikoanalitik kuramlar, sosyo-psikolojik kuramlar ve özellik kuramları olarak sıralanabilir (Deniz ve Erciş, 2008: 303). Kuramlar kişilik ile ilgili farklı ayrıntılara yönelerek kavramı açıklamaya çalışmaktadırlar. Oluşumu ve özellikleri çok farklı ve çok sayıda oluşan kişilik ile ilgili araştırmaları gerçekleştirebilmek için kişilik ile ilgili gruplandırma kriterleri belirlenmiştir. İki tür kişilik yapısını vurgulayan kişilik gruplandırma yöntemlerinden birisi de A tipi ve B tipi kişilik özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Kişilik ile ilgili psikoloji biliminin oluşturduğu tipolojilerden bir tanesi A tipi kişilik yapısıdır. A tipi kişilik yapısına sahip kişilerin yoğun bir şekilde sergilediği belirli davranış kalıpları vardır (Özsoy vd., 2014: 106). A tipi kişilik özelliklerine sahip kişilerin sergilediği davranışlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Rekabetçilik (Özsoy vd., 2014: 106, Aktaş, 2001: 31),
- Hıza önem verme (Batıgün ve Şahin, 2006: 42),
- Sabırsızlık (Özsoy vd., 2014: 106),
- Benmerkezcilik (Özsoy vd., 2014: 106),
- Duygusallık (Aktaş, 2001: 31),
- Saldırganlık (Aktaş, 2001: 31),
- Hareket ve konuşmanın hızlı olması (Aktaş, 2001: 31),
- İnsan ilişkilerinde zayıflık (Aktaş, 2001: 31),
- Sosyal yaşantıya zaman ayırmamak (Aktaş, 2001: 31),

B tipi kişilik özelliklerine sahip kişilerin sergilediği davranışlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Zaman ve başarı ile ilgilenmemek (Aktaş, 2001: 31),
- İşte kalite aramak, başkalarıyla yarışmamak (Aktaş, 2001: 31),
- Kendisinden emin olmak (Aktaş, 2001: 31),
- Sağlığına düşkün ve boş vakti bol olmak (Aktaş, 2001: 31),
- Her şeyi olduğu gibi kabul etmek (Aktaş, 2001: 31),
- Herkesle dostluk içinde olmak (Aktaş, 2001: 31),
- Çevreye açık ve sosyal yaşamı seven biri olmak (Aktaş, 2001: 31).

3. İşi Erteleme Davranışı

Türk atasözlerinde yer alan "Başlamak bitirmenin yarısıdır." İfadesi bir işe başlamanın ne kadar önemli olduğunu ifade etmektedir. Erteleme nedeni ile başlatılamayan bir iş gerçekleştirilmesi gereken zamandan geç olarak bitirilecektir. Bazen de ertelenen işi zaman geçtikten sonra anlamı kalmayacak, ya da iş layıkıyla yapılamayacaktır. Bu sonuçlarda göstermektedir ki erteleme davranışı kişiyi başarısızlığa sürükleyen etmenlerden birisidir. Erteleme davranışı beş farklı kategoride incelenmektedir. Bu kategoriler aşağıdaki gibidir (Balkıs, 2007: 68):

1) Genel erteleme,
2) Akademik erteleme eğilimi,

3) Karar vermeyi erteleme eğilimi,

4) Nevrotik erteleme eğilimi,

5) Kompulsif ya da işlevsel olmayan erteleme.

Erteleme davranışı ile ilgili yurtdışında çok sayıda araştırma yapılmış olmasına karşın Türkiye' de yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalarda akademik erteleme davranışının oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin, Ellis ve Knaus' ın araştırma sonuçlarına göre üniversite öğrencilerinin yaklaşık % 95' i (Balkıs, 2007: 69), Rothblum ve arkadaşlarının araştırma sonuçlarına göre % 40' ı (Rothblum vd., 1984: 390), erteleme davranışını sergilemektedir. Erteleme davranışının bu denli sık sergilenen bir davranış olması konunun pek çok araştırmanın konusu olmasını sağlamıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda akademik erteleme davranışının iletişim anlayışı, etkili olmayan öğrenme stratejileri, düşük not ortalaması, sıkılma, zor ödevler, plansız çalışma alışkanlığı, gerçekçi olmayan mazeretler, kaygı, başarısızlık korkusu, depresyon, rasyonel olmayan düşünme, düşük benlik saygısı, düşük öz yeterlilik, düşük öz kontrol ve doyumu erteleyememe ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Balkıs, 2007: 69-70).

Yapılan bu araştırma da işi erteleme davranışı ile A ve B tipi kişilik özellikleri arasında ilişki incelenerek literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

4. Yöntem

4.1.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı kişilerin A tipi ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olmalarının işi erteleme davranışına olan etkisini incelemektir. Araştırma sonucunda kişilerin A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma durumuna göre cinsiyetlerinin, aylık gelirlerinin, yetişme çağında bulundukları yerlerin işi erteleme davranışı arasındaki ilişki ve A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişki incelenecektir.

4.2.Araştırmanın Evreni

Araştırmanın evrenini Trakya Üniversitesi İpsala Meslek Yüksekokulu'nda; lojistik, dış ticaret, pazarlama, mekatronik, elektronik ve laboratuvar teknolojisi bölümlerinde eğitim görmekte olan 242 öğrenci oluşturmaktadır.

4.3.Ölçüm Araçlarının Seçilmesi

Araştırma verilerini ulaşmak amacı ile kullanılan "Kişilik Özelliği Tanıma Testi" ölçeği Arıkan ve Aktaş (1988) tarafından kalp hastaları üzerinde uygulanarak elde edilmiştir. Araştırmada Friedman ve Rosenman tarafından geliştirilen kişilik envanteri kullanılmıştır. Ölçeğin oluşturulduğu kaynağa ulaşılamamış, daha sonra farklı bir çalışmada Aktaş tarafından tekrar kullanılan ölçeğe ulaşılmıştır (Aktaş, 2001: 41). Kişilik Özelliği Tarama Testi 7 sorudan oluşmuştur. Sorular 8 dereceli likert tipi bir ölçektir. Test kişilerin A tipi ya da B tipi kişilik özelliklerine sahip oldukları ile ilgili sonuçlara ulaşılmasını sağlamaktadır. Ölçek sonucunda kişilerin 8 dereceli likert derecelendirmesine seçilen sayılar toplanarak 3 ile çarpılır. En yüksek elde edilecek puan 168 en düşük puan 21' dir. Elde edilen puan 100' den fazla ise kişi A tipi, 100' den az ise B tipi kişilik özelliklerine sahiptir (Aktaş, 2001: 34).

İşi erteleme davranışı, Piers Steel' dan alınan "İşi Erteleme Ölçeği" kullanılarak ölçülmüştür. Ölçek 22 madde ve 23 madde olmak üzere 2 bölüm olmak üzere toplam 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçek, beş dereceli likert tipi olarak cevaplandırılır. Ölçekte yer alan ifadeler, derecelerine göre; "Hiç Katılmıyorum, Az Katılıyorum, Orta Düzeyde Katılıyorum, Katılıyorum, Tamamen Katılıyorum" seçeneklerinden birinin seçilerek yanıtlanmasını gerektirir. Güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ölçeğin Chronbach-Alpha

katsayısı birinci bölüm için 0,796, ikinci bölüm için 0,801 olarak hesaplanmıştır. Analiz sonuçları ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

4.4.Verilerin Çözümlenmesi

Verilerin çözümlenmesi için SPSS (Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)) 23 programı kullanılmıştır. Program sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bir programdır. Program aracılığı ile veri girişi ve analizler yapılabilmekte, grafik çizimleri gerçekleştirilmektedir.

4.5.Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırma verileri kullanılarak elde edilen istatiksel analizlerin sonuçlarına yer verilmiştir.

4.5.1. Betimsel İstatistik Analizleri

Araştırmada kullanılan örnekleme ait betimsel istatistik analizi sonuçları Tablo 1.' de gösterilmiştir.

Tablo . 1. Betimsel İstatistik Analiz Sonuçları

Yetişme Yeri	Frekans	Oran	Kümülatif Oran
Köy	20	8,3	8,3
Belde	5	2,1	10,4
İlçe	55	22,7	33,3
İl	31	12,8	46,3
Büyük Şehir	129	53,3	100,0
Eksik Veri	2	,8	
Toplam	242	100,0	
Cinsiyet			
Kadın	85	35,1	35,1
Erkek	157	64,9	100,0
Toplam	242	100,0	
Bölüm			
Lojistik	37	15,3	15,3
Dış Ticaret	70	28,9	44,2
Pazarlama	7	2,9	47,1
Mekatronik	50	20,7	67,8
Elektronik	29	12,0	79,8
Laboratuvar Teknolojileri	49	20,2	100,0
Toplam	242	100,0	
Lise Türü			
Düz Lise	56	23,1	23,1
Anadolu Lisesi	25	10,3	33,5
Meslek Lisesi	143	59,1	92,6
İmam Hatip Lisesi	9	3,7	96,3
Açık Öğretim	7	2,9	99,2
Kolej	2	,8	100,0
Toplam	242	100,0	

Yapılan analiz sonucunda öğrencilerin A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma durumları Tablo 2.' de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin A ve B Tipi Kişilik Özelliklerine Sahip Olma Durumuna Göre Frekans Değerleri

	Öğrenci Sayısı
A Tipi Kişilik Özellikleri	157
B Tipi Kişilik Özellikleri	85
Toplam	242

Ölçülen frekans değerlerine göre örneklemde yer alan 242 öğrencinin 157' si A tipi, 85' i B tipi kişilik özelliklerine sahiptir.

4.5.2. İstatistiksel Analizler

Araştırmanın bu bölümünde veriler SPSS 23 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

4.5.2.1. A ve B Tipi Kişilik Türlerine Göre Cinsiyet İle İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişki

Bireylerin A ve B tipi kişilikleri türlerine göre cinsiyet faktörü ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişki incelemek üzere H_0 ve H_1 hipotezleri oluşturulmuştur:

H_0: A ve B tipi kişilik türlerine göre cinsiyet ile işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1: A ve B tipi kişilik türlerine göre cinsiyet ile işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Verilere uygulanan Levene' s Testi sonucunda verilerde yer alan grupların varyanslarının homojen olduğu sonucuna ulaşılmıştır (p= 0,759 > 0,05- p= 0,137>0,05). Parametrik testlerin gerçekleştirilme koşullarından biri olan varyansların homojenliğinin sağlanmıştır. Dolayısıyla parametrik bir test olan bağımsız t testi uygulanabilmektedir.

Tablo 3. A ve B Tipi Kişilik Türlerine Göre Cinsiyet İle İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişki

Kişilik Özellikleri	Levene's Testi		Bağımsız T Testi		
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
A	,095	,759	-,581	125	,563
B	2,263	,137	-1,936	64	,057

Bağımsız t testi sonucunda A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin cinsiyetleri ile işi erteleme davranışları arasında anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. (p= 0,563> 0,05- p= 0,057>0,05). H_0 kabul edilmiştir.

4.5.2.2. A ve B Tipi Kişilik Türlerine Göre Aylık Gelir İle İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişki

Bireylerin A ve B tipi kişilikleri türlerine göre gelir faktörü ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişki incelemek üzere H_0 ve H_2 hipotezleri oluşturulmuştur:

H_0: A ve B tipi kişilik türlerine göre gelir ile işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_2: A ve B tipi kişilik türlerine göre gelir ile işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 4. A ve B Tipi Kişilik Türlerine Göre Aylık Gelir İle İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişki

Kişilik Tipi		Skor Özeti	F	Sig.
A	Gruplar Arası	669,585	,276	,926
	Grup İçi	73183,257		
	Toplam	73852,841		
B	Gruplar Arası	2601,369	1,577	,188
	Grup İçi	32989,279		
	Toplam	35590,648		

Yapılan analiz ile kişilerin A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma durumlarına göre aylık gelirleri ve işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiştir. Analiz sonucunda kişilerin A tipi ve B tipi kişilik özelliklerine sahip kişilerin aylık gelirleri ile işi erteleme davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

H_0 kabul edilmiştir. (p= 0,926 > 0,05; p= 0,188> 0,05).

4.5.2.3. A ve B Tipi Kişilik Türlerine Yetişme Çağında Kişilerin Bulundukları Yer İle İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişki

Bireylerin A ve B tipi kişilikleri türlerine göre yetişme çağında kişilerin bulundukları yer faktörü ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişki incelemek üzere H_0 ve H_3 hipotezleri oluşturulmuştur:

H_0: A ve B tipi kişilik türlerine göre yetişme çağında kişilerin bulundukları yer işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_3: A ve B tipi kişilik türlerine göre yetişme çağında kişilerin bulundukları yer işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 5. A ve B Tipi Kişilik Türlerine Yetişme Çağında Kişilerin Bulundukları Yer İle İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişki

Kişilik Özellikleri		Skor Özeti	F	Sig.
A	Gruplar Arası	1410,510	,734	,570
	Grup İçi	72059,942		
	Toplam	73470,452		
B	Gruplar Arası	1614,748	,951	,439
	Grup İçi	33975,900		
	Toplam	35590,648		

Yapılan analiz sonucunda kişilerin A ve B tipi kişilik türlerine göre yetişme çağında kişilerin bulundukları yer işi erteleme davranışı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. H_0 Hipotezi kabul edilmiştir. (p= 0,570 > 0,05; p= 0,439> 0,05).

4.5.2.4. A ve B Tipi Kişilik Özelliklerine Sahip olma ile İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişkinin Korelasyon Analizi

Kişinin A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olması ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişkiyi incelemek üzere H_0 ve H_4 hipotezleri oluşturulmuştur:

H_0: A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma ile işi erteleme davranışı arasında ilişki yoktur.

H_4: A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma ile işi erteleme davranışı arasında ilişki vardır.

İki değişken arasındaki ilişki incelenmek üzere Korelasyon Analizi yapılmıştır. Gerçekleştirilen Korelasyon Analizi sonucunda A ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olmak ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişkinin zayıf bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 6. A ve B Tipi Kişilik Özelliklerine Sahip olma ile İşi Erteleme Davranışı Arasındaki İlişkinin Korelasyon Analizi

		A ve B Tipi Kişilik Özellikleri	İşi Erteleme Davranışı
A ve B Tipi Kişilik Özellikleri	Pearson Correlation	1	-,090
	Sig. (2-tailed)		,162
	N	242	242
İşi Erteleme Davranışı	Pearson Correlation	-,090	1
	Sig. (2-tailed)	,162	
	N	242	242

Gerçekleştirilen analiz sonucunda korelasyon değerini veren p değeri 0,162 olarak hesaplamıştır. Bu değer ilişkinin zayıf olduğunu göstermektedir.

5. Sonuç

Araştırma ile A ve B tipi kişilik özellikleri ile işi erteleme davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. İnceleme kapsamında kişinin cinsiyetinin, gelir durumunun ve yetişme çağında bulunduğu bölgenin kişinin erteleme davranışı göstermesi ile ilgili ilişkisi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda seçilmiş olan bağımsız değişkenlerin (cinsiyet, gelir, yetişme çağında kişinin bulunduğu yerin) işi ertele davranışı ile arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Gerçekleştirilen korelasyon analizi sonucunda da A tipi ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olma ile işi erteleme davranışları arasında zayıf bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

İlerleyen araştırmalarda A tipi ve B tipi kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin hayatlarındaki hangi tür görevleri ertelediği incelenebilir. Rekabete odaklı A tipi kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin sosyal ilişkilerinde erteleme davranışını gösterme durumları analiz edilirken, sosyal yönü daha gelişmiş olan B tipi kişilik özelliklerine sahip kişilerin akademik erteleme davranışı ile ilgili tutumları incelenebilir. İki özellik tipinin farklı yönlerde ertelediği davranışlar incelenerek, genel erteleme davranışı ile ilişkisi bulunamayan kişilik özelliklerinin, ertelemenin alt boyutları ile olan ilişkisi üzerine sonuçlar elde edilmeye çalışılabilir.

Kaynakça

Aktaş, A. M. (2001). Bir kamu kuruluşunun üst düzey yöneticilerinin iş stresi ve kişilik özellikleri. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 56 (4), 25-42.

Akıncı Z. Güven M. Demirel O. N. (2015). Öğrencilerin A ve B Tipi KişilikYapısı ile Psikoşiddet (Mobbing) ve Depresyon Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 52 (604), 55-74.

Balkıs, M. (2007). Öğretmen Adaylarının Davranışlarındaki Erteleme Eğiliminin. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 1(21), 67-83.

Batıgün, A. D. ve Şahin, N. H. (2006). İş stresi ve sağlık psikolojisi araştırmaları için iki ölçek: A-tipi kişilik ve iş doyumu. Türk Psikiyatri Dergisi, 17(1), 32-45.

Deniz, A., & Erciş, A. (2008). Kişilik Özellikleri İle Algılanan Risk Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22 (2), 301-330.

İbrahimoğlu, N. (2012). A ve B Tipi Kişilik Özellikleri İle Zaman Yönetimi Davranışları Arasındaki İlişkiler. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (33), 251-262.

Özer, A. ve Altun, E. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Akademik Erteleme Nedenleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(21), 45-72.

Özsoy, E., Erol, E., Korkutata, A., ve Şeker, M. (2014). Kişilik Modelleri Boyutlarının Karşılaştırılması: A Tipi Ve B Tipi Kişilik Ve Beş Faktör Kişilik Modeli. Uluslararası Hakemli Beşeri Ve Akademik Bilimler Dergisi, 3 (9), 104-116.

Rothblum, E. D., Solomon, L. J.ve Murakami, J. (1986). Affective, cognitive, and behavioral differences between high and low procrastinators. Journal of Counseling Psychology, 33(3), 387-394.

Steel, P. (2010). Arousal, avoidant and decisional procrastinators: Do they exist?. Personality and Individual Differences, 48(8), 926-934.

Şahin, N. H., Güler, M., ve Basım, H. N. (2009). A Tipi Kişilik Örüntüsünde Bilişsel Ve Duygusal Zekanın Stresle Başa Çıkma ve Stres Belirtileri İle İlişkisi. Türk Psikiyatri Dergisi, 20(3), 243-254.

Tokat, B., Kara, H. ve Karaa, M. Y. (2013). A B Tipi Kişilik Özelliklerine Sahip İşgörenlerin Olası Bir Örgütsel Değişime Yatkınlıklarının Araştırılması. Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 8/8Summer , 1973-1988, ANKARA.

Yelboğa, A. (2006). Kişilik Özellikleri ve İş Performansi Arasindaki İlişkinin İncelenmesi. İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 8(2), 196-211.

Turizmin Doğal Çevreye Etkileri

Nursel Türksoy[1] **Özgür Altınel[2]** **Çiğdem Gürsoy Gaygusuz[3]**

[1] Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi / Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, nurselturksoy@trakya.edu.tr

[2] Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi / Keşan Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı, ozguraltinel@trakya.edu.tr

[3] Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi / Keşan Meslek Yüksekokulu, Su Ürünleri Programı, cigdemgaygusuz@trakya.edu.tr

Özet: Turizm faaliyetleri doğal çevrede gerçekleştirildiğinden turizm ve çevre arasında sürekli bir etkileşim söz konusudur. Bu etkileşimde turistik işletmeler ve tüketiciler doğadan faydalanmaktadırlar. Çevre üzerinde turizmin olumsuz etkileri belirleyebilmek için taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve uygulanacak faaliyetlerin planlanmasında dikkate alınması önem taşımaktadır. Çevre sorunları genellikle kitlesel tüketim sonucu çevre kapasitesinin aşılması ile ortaya çıkamaktadır. Turistik tüketimde taşıma kapasitesi göz önünde bulundurularak alt yapı ve üst yapının oluşturulması, bölgesel turizm planlamasının yapılması açısından önemlidir. Bu çalışmanın amacı turizmin doğal çevre üzerindeki etkilerini belirlemek ve olumsuz sayılabilecek etkileri önleyebilmek veya ortadan kaldırabilmek için yapılması gerekenleri incelemek ve çözüm önerileri getirmeye çalışmaktır. Bu amaçla daha önce yapılan yerli ve yabacı çalışmalar incelenmiş, çalışmanın sonunda çevrenin sürdürülebilir kullanımının ve taşıma kapasitesinin dikkate alınmasının önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Doğal Çevre, Taşıma kapasitesi

Tourism Effects On The Natural Environment

Abstract: There is constantly interaction between tourism and the environment since tourism activities are carried out in natural environment. In this interaction, touristic enterprises and consumers benefit from nature. In order to determine the negative effects of tourism on the environment, it is important to determine the carrying capacity and to take this capacity into account when planning the activities to be implemented. Environmental problems are usually arise by exceeding the environmental capacity as a result of mass consumption. It is important to build infrastructure and superstructure considering the carrying capacity in touristic consumption for regional tourism planning. The aim of this study is to determine the effects of the tourism on the natural environment and to examine what needs to be done in order to can prevent or eliminate the negative effects and try to suggest solution proposals. For this purpose, previous domestic (national) and foreign researches have been examined. At the end of the study, it was emphasized that the sustainable use of the environment and the importance of considering carrying capacity.

Keywords: Tourism, Natural Environment, Carrying Capacity

1. Giriş

Küresel düzeyde kitlesel turizm hareketleri son yıllarda hızla artmıştır. 1950'lerde 25 milyonun üzerinde olan turist sayısı, 1990'da 443 milyona yükselmiştir (WTO,1991, Brown vd.1997:316). Dünya Turizm Örgütü (WTO) turistik faaliyetlerin ziyaret sayısı bakımından her yıl %7 arttığını, uluslar arası hava yolları gelirleri hariç makbuzlarda ise %12.5 artış gösterdiğini bildirmektedir. Turist hacminin artması sonraki yıllar boyunca da muhtemeldir (Hameed, 1993, Brown vd.1997:316) Turist sayısının artması turizm gelirlerinin artmasını da sağlamıştır. Turizmin kazanç potansiyelinin yüksek olması doğal ve tarihi yerlerde bilinçsiz yapılaşma ile birlikte doğa tahribatı gibi bazı sorunları da beraberinde getirebilmektedir.

Geçmişte genellikle ekonomik getirileri ile önem kazanmış turizm kavramı yıllar içinde ülkenin doğal ve kültürel kaynaklarını koruma gibi konularda da fayda sağladığının farkındalığının artmasıyla ülke

politikalarını yönlendirmede önemli bir araç olmuştur. Turizm, doğaya ve sosyal hayata olumsuz etkileri en az seviyede tutulduğunda ve korunduğunda bölgesel ve ülkesel kalkınmada önemli bir faktördür. Kalkınma kavramı sadece ekonomik gelişmeyi değil turizm anlamında kültürel değerlere sahip çıkılması, doğanın sürdürülebilir kullanımı ve yaşam standartlarının iyileştirilmesi yönünde önemli bir araç haline gelmiştir.

Dünya nüfusunun hızlı artışı ile birlikte tüketimin artmasının aksine üretimin aynı hızla artmaması kaynaklar açısından uzun vadede sıkıntı yaratabilmektedir. Doğal kaynakların da tükenmez olduğu göz önüne alındığında tüketimin azaltılması veya kaynakların korunarak kullanımı gelecek nesiller açısından önemli bir potansiyel yaratmaktadır. Özellikle, turistik faaliyetlerin kontrolsüz gelişimi ve doğal kaynakların yoğun kullanımı doğa üzerinde olumsuz etkilere sebep olabilmektedir. Turizm amaçlı rekreasyonel kullanım genelde belirli noktalarda toplanmış ve bu durum doğal kaynaklar üzerinde baskı yaratmıştır. Yeni, bozulmamış alanlara olan talep, ve belli bölgelerdeki doygunluk yeni turistik ürün yaratımını gerekli hale getirmiştir. Ancak yeni doğal alanlarda rekreasyon planlaması yaparken doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı göz önünde bulundurulmazsa yeni alanlarda da turizmin doğa üzerindeki olumsuz etkilerini görmek söz konusu olabilir.

2. Turizm ve Çevre

Çevre kavramı zaman içinde değişip genişleyerek kullanılmış olmakla birlikte genel anlamda bir organizmanın hayatını etkileyen fiziksel ve biyolojik unsurların birleşimi olarak ifade edilebilir (Kemp, 1998). Canlı varlıkların hayati varlığını sürdürdüğü, etkilediği ve etkilendiği mekan birimlerine çevre denir (Atasoy, 2006, Güler, 2009). Çevreyi oluşturan canlı öğeler; insanlar, bitki örtüsü, hayvan topluluğu ve mikroorganizmalardır. Cansız öğeler ise iklim, hava, su ve yeryüzüdür. Canlı ve cansız varlıklar birbirini etkilemektedir (Kahraman ve Türkay,2012:22). Çevreye dışarıdan yapılan her türlü müdahale çevre içinde bulunan canlı ve cansız varlıkları etkiler. Endüstri devriminden sonra insanların çevreye olan müdahalesi artmış, nüfus artışıyla insanın çevre üzerinde oluşturduğu baskı da artmıştır. Özellikle nüfus artışıyla beraber çarpık yapılaşma, teknolojini artması doğal dengenin bozulma sürecini arttırmıştır (Güler, 2009). Turizm bir yandan doğal kaynakları yoğun bir şekilde kullanırken aynı zamanda korumak zorunda olan bir endüstridir. Özellikle doğal kaynaklar turizm için önem taşımaktadır (Usal, 1998, Demir ve Çevirgen, 2006:9).

Turizm ve çevre ortak bir ilişkiyi simgeleyen kavramlardır. Çevre, bir turizm kaynağı olma özelliğini taşırken, turizmin en önemli etkileri de çevreye olmaktadır. Bu ilişkilerin yaşamsal nitelikte olduğu, turizmin var olması için çevrenin yaşaması gerektiği ortadadır (Küçüktopuzlu, 1991).

Turizm ile çevre arasında üç önemli unsur bulunmaktadır (Inskeep,1991: 339).

- Fiziksel çevrenin birçok unsuru turistler için çekim kaynağıdır.
- Turizm tesisleri ve altyapısı, çevrenin bir yönünü teşkil eder.
- Turizmin gelişmesi ve bir alanın çevresel kullanımı çevresel etkiler yaratır.

'İnsanın içinde yaşadığı, varlığını, özelliğini ve niteliğini fiziksel olarak algıladığı ortama fiziksel çevre denir'(Keleş ve Hamamcı, 2002:30). İnsan fiziki ortam olarak şehirde, köyde, kasabada, ovada veya ormanlık alanlarda yaşayıp bu yaşadığı yerin doğal kaynaklarının bir parçası olmuş durumdadır. Fiziksel çevreyi; insan elinden çıkmamış olan ormanlar, yeşil alanlar vb. yerleri, doğal çevre ve insanların kültür birikimine dayanarak, yer altı ve üstü zenginlikleri kullanarak yarattığı çevre olan yerleri de yapay çevre olarak iki gruba ayırabiliriz (Kahraman ve Türkay, 2012:23).

Turizm ve çevre arasındaki ilişkiler, turizmin hem yaratıcı elemanlardan oluştuğunu hem de çevreyi tahrip edici yanları olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra turizm çevre koruyucu vasfı da taşımaktadır. Bu durum turizm ve çevre ilişkilerinde bir çelişkinin varlığını ortaya koymakla birlikte, doğanın turizmi kapsamasıyla birlikte, turizmin iyi organize edildiğinde çevre koruyucu fonksiyonuna etkinlik kazandırmaktadır (Olalı ve Timur, 1988:365).

2.1.Turizmin Çevreye Olumsuz Etkileri

Her ne kadar "temiz endüstri" olarak anılıyor olsa da, rekreasyon ve turizm faaliyetlerinin, evrensel unsurların hemen hepsi üzerinde olumlu etkilerinin yanı sıra daha çok olumsuz çeşitli etkileri olduğu gözlenmektedir (Özgüç,2007).

Turizmin çevre üzerine olumsuz etkileri özetle şu şekilde sıralanabilir (Inskeep, 1991:342-344):

- Su kirliliği (işletmelerin atık sularının yeraltı sularını kirletmesi, motorlu araçların su birikintilerini kirletmesi),
- Hava kirliliği (araçlardan çıkan egzoz gazlarının havayı kirletmesi),
- Gürültü kirliliği (motorlu araçların ve eğlence alanlarının yerleşim yerlerinde gürültü nedeniyle rahatsızlık vermesi),
- Görüntü kirliliği (doğal yapıya uygun olmayan peyzaj ve işletmeler, inşaat halindeki işletmeler ve çöp sorunu),
- Atık sorunu (her türlü oluşan atıkların bertaraf edilmeden ve geri dönüşüm sağlanmadan doğaya bırakılması),
- Ekolojik bozulmalar (günübirlikçilerin, kampçıların koruma alanlarına zarar vermesi),
- Çevresel tehlikeler (tesis yapımındaki mimari hatalar erozyon, sel gibi sorunlara neden olması),
- Arkeolojik ve tarihi alanların tahribi ve arazilerin yanlış kullanımından doğan sorunlar görülebilmektedir.

Bunların yanında verimli arazilerin ve ormanlık alanların yangın sonucunda bozularak imara açılması ve tesislerin inşa edilmesi, yerel mimari yapı ve çevresel değerlerden uzak turistik yapıların oluşturulması ve denetimsizlik bir takım üst yapı sorunlarına neden olabilmektedir.

2.2.Turizmin Çevreye Olumlu Etkileri

Turizm faaliyetleri ve işletmeleri iyi planlanır ve kontrolü sağlanabilirse çevrenin üzerindeki olumsuz etkileri önlenebilir ve çevrenin korunmasına, geliştirilmesine yardımcı olur. Bunun yanında turizmin çevre üzerinde olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilir (Inskeep, 1991:342-344);

- Arkeolojik, tarihi yerlerin ve mimari karakterlerin korunması; özellikle gelişmekte olan ve gelir seviyesi düşük ülkelerin tarihi yerlerinin korunmasında turizm kaynak yaratabilir.
- Çevre kalitesinin geliştirilmesi; turizm ile hava, su, gürültü kirliliği ve atık sorunlarının ortadan kaldırılmasında teşvik unsuru yaratabilir.
- Çevre değerini arttırmak; turizm yatırımları ile arazi değerlerinin artması sağlanabilir,
- Altyapıdaki gelişme; turistik yatırımlarla yollar, su, kanalizasyon, ulaşım gibi gerekli yatırımlarda sağlanmış olur.
- Çevresel duyarlılığı arttırmak; çevrenin turizm açısından da değerlenmesiyle halkın çevre koruma konusunda daha bilinçli davranması sağlanmış olur.

Turizmin çevre üzerindeki etkilerinin olumlu veya olumsuz olması aşağıda belirtilen faktörlere bağlı olarak değişmektedir (Kısa Ovalı, 2012:11);

- Turistik alanın fiziksel, sosyal ve ekonomik durumu,
- Turizmin gelişme türü (kitle turizmi, sağlık turizmi, kış turizmi vb.)
- Turistin sosyo-ekonomik durumu ve ziyaret amacı,
- Turist sayısı, kalış süresi ve beklentiler,

- Turistik alanda turizm ekonomisinin gelişme düzeyi ve kontrol edilebilirliği,
- Yerel ve merkezi yönetimlerin turistik alandaki uygulamaları ve aldıkları önlemler,
- Özel sektörün konu ile ilgili tutum ve davranışlarıdır.

Bu faktörler olumlu bile değerlendirilse turizmin olumsuz etkilerini azaltmak için çevre kirletici faktörlerde kısıtlamalara gidilmesi gerekmektedir (Kısa Ovalı, 2012).

Turizmin olumsuz etkilerini azaltmak veya ortadan kaldırmak ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak amacıyla bazı projeler yürütülmektedir. Bunlara örnek olarak;

- Mavi Bayrak Projesi (kıyı alanlarında nitelikli sahillerin ve marinalarda bulunması gereken özellikleri ifade eden standartları ifade eder),
- Çam Ödülü Projesi(Turizm Bakanlığının çevreye duyarlı konaklama işletmelerine verdiği belge),
- ATAK (Akdeniz Ege Turizm Altyapısı Kıyı Yönetimi-çevrenin korunması taşıma kapasitesinin aşılmamasını öngören proje) projesi,
- ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi - herhangi yeni bir yapının çevreye olabilecek zararlarının belirlenmesini öngören proje) verilebilir.

Çevre kalitesinin bozulduğu ve yaşam kalitesinin düştüğü günümüz koşullarında ekosistem dengelerinin korunması ve sürdürülmesi gerekliliği fikri ile ortaya çıkan çevresel etki değerlendirme, insanlar tarafından gerçekleştirilecek faaliyetlerin çevrede meydana getirebileceği etkilerin araştırılması, izlenmesi ve denetlenmesi süreçlerinin bütünüdür (Çiçek, 2012:140). ISO 14000 Çevre Yönetim Sistemi ise işletmelerin doğal çevreye olan olumsuz etkilerinin en aza indirilmesini amaçlayan bir sistemdir. Yürütülen tüm bu projelerin aktif katılım sağlanarak genişletilmesi, çoğaltılması çevre koruma konusunda bilinci arttıracaktır. İnsanların boş zamanlarda ve turizm olayına katıldıklarında doğadan baş başa kalma isteklerinin karşılanabilmesi için çevre dostu ürünlerin kullanımına, çöp kontrolüne ve çevreye daha duyarlı olmaları muhtemeldir.

3. Taşıma Kapasitesi

Turizm etkinliklerinin çevre üzerinde olumlu etkilerini sağlamak ve olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla bazı kısıtlamalara ve sınırlandırılmalara gidilmesi önemlidir. Örneğin milli park gibi doğal alanların turistik kullanımında kısıtlamalara gidilmezse uzun vadede doğal alanın korunmak yerine tahribi söz konusu olabilir. Bu nedenle doğal ve turistik kaynakların ziyaret ve kullanım kapasitesinin belirlenmesi bu değerlerin uzun süreli kullanımını sağlayacaktır. Kısa Ovalı (2012:11)'nın belirttiği gibi sürdürülebilir turizm yaklaşımında turistik alana özgü "taşıma kapasiteleri" belirlendikten sonra geliştirilecek bir turizm planlaması öngörülmektedir. Böylece, alanın fiziksel ve sosyal değerleri korunurken, turistik gelişmenin sürdürülebilirliği sağlanabilecektir.

Taşıma kapasitesi ölçek olarak en eski kavramlardan biridir ve bir türün belirli bir çevrede hayatta kalabilen maksimum nüfusunu ifade etmektedir. Bölgedeki türlerin tüketim alışkanlıkları değişebileceğinden taşıma kapasitesi de değişebilmektedir. Taşıma kapasitesi bu değişen koşullardaki sürdürülebilirliğin bir ölçüsüdür(Anonim, 2017). Taşıma kapasitesi, kaynaklara negatif etki yapmadan, ziyaretçi tatminini düşürmeden veya yöre halkının ekonomisi ve kültürü üzerine istenmeyen etkiye neden olmayan maksimum kullanım olarak tanımlanabilir. Taşıma kapasitesi limitlerini sayısallaştırmak güç olmasına rağmen turizmde rekreasyon planlaması için gereklidir. Taşıma kapasitesi il olarak mimaride ve mühendislikte kullanılmıştır. Turizmde taşıma kapasitesi; bir alanın, turist, tesisler ve etkinlikleri belirli bir düzeye kadar karşılama etkinliği olarak kabul edilebilir (Avcı,2007: 490-491).

Taşıma kapasitesini değerlendirirken, üç bileşen (fiziksel-ekolojik, sosyodemografik, politik-ekonomik) farklı yerlerde farklı ağırlık veya önem kazanır. Bu farklılıklar, turistik yerin özelliklerine, turizm türlerine ve turizm ile çevre etkileşimine bağlıdır. Üç bileşen belirli ölçülerdebirbiriyle ilişkilidir (Coccossis ve Mexa, 2002:11).

Fiziksel çevrenin kabul edilemez derecede bozulması olmadan ve kullanıcı memnuniyetini önemli ölçüde azaltmaksızın muhafaza edilebilen bir alandaki maksimum ziyaretçi sayısı, geleneksel olarak taşıma kapasitesi olarak ifade edilmiştir. Bu ifade çevre kalitesi, ziyaretçi deneyimi gibi sosyal ve ekolojik karakteristikleri içeren bir ifadedir.(Manning vd., 1996, Salerno vd.,2013).

Dünya Turizm Örgütü (DTÖ) tarafından vurgulandığı gibi, korunan alanlardaki turizm faaliyetleri, uzun vadeli sürdürülebilirliklerini sağlamak için dikkatle planlanmalı, yönetilmeli ve izlenmelidir (WTO,2005, Salerno vd.,2013). Taşıma kapasitesiyle ilgili birçok kavram kullanılmaktadır. Turizmde kullanılan taşıma kapasitesi türleri; ekonomik, psikolojik, çevresel ve sosyal olarak sınıflandırmıştır (Holden, 2002: 141, Simon vd., 2004: Hall, 2001: 137, Avcı, 2007:491).

Hall (2001), bir bölgenin taşıma kapasitesi belirlenirken 8 aşamada oluşan sürecin takip edilebileceğini belirtmiştir;

1) Kırsal kaynakları olan bölgenin ürettiği deneyimleri devam ettirmek için yönetim hedefleri ve standartlar konması,
2) Belirlenen periyotta halen kullanım seviyesinin tanımlanması,
3) Biyo-fiziksel, sosyo-kültürel, psikolojik ve yönetimsel bileşenlerin tanımlanması,
4) Her bir göstergenin bölge için ölçümü,
5) Bölgedeki göstergelerin ilişkilerinin ve kullanım düzeylerinin tanımlanması,
6) Değişik etkilerin kabul edilebilir miktarına karar verilmesi,
7) Taşıma kapasitesinin mevcut ziyaretlerden fazla mı, az mı ya da eşit mi olduğuna karar verilmesi,
8) Yönetim stratejisini taşıma kapasitesinin ihlal edilmemesini garanti edecek duruma getirilmesi.

Nicel veriler dışında taşıma kapasitesinde nitelik verilerin ölçümü gereklidir. Ancak niteliklerin ölçümü zor olduğundan taşıma kapasitesini belirlemek de zordur.

4. Sonuç

Turizm ve çevre arasındaki dengenin bozulması sonucunda doğal kaynakların tahribi ve dolayısıyla turizm kaynaklarında da sıkıntılar yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Turizm faaliyetleri sonucu oluşan ve günlük hayata yansıyabilen çevre sorunları; su kaynaklarının azalması ve kirlenmesi, katı ve sıvı atıkların artması, geri dönüşümün azalması, sahil kirliliği, tarihi alanların tahrip edilmesi, yaban hayatının yok olması, biyolojik çeşitliliğinin azalması olarak görülebilmektedir (Çiçek, 2012:82).

Şehir hayatının bazı olumsuzlukları insanları doğaya yöneltmektedir. Dolayısıyla doğal kaynakların kullanımı yoğun olan turizm işletmeleri ve faaliyetlerine olan ilgi artmaktadır. Bu da turizmin çeşitlenmesine, doğadan faydalanmayı esas alan özel ilgi turizmi çeşitlerine yönelmesine neden olmaktadır.

Bir bölgenin doğal ve ekolojik yapısı oranın turizm bölgesi ilan edilmesinde payı vardır. Turizmin sosyal ve toplumsal yapısından ziyade doğal ve ekolojik yapısı önemlidir. Turizmin ekonomik getirilerinin sürdürülebilir doğal kaynak kullanımının önüne geçmesine izin verilmemelidir. Kısa Ovalı (2012:17), 'sürdürülebilirlik' kavramını gelecek kuşakların da yaşam haklarının gözetildiği, çevresel kaynakları koruma-kullanma dengesi içinde değerlendirmenin önemine işaret eden, insana ve insanca yaşama haklarına saygının ön plana çıktığı bir anlayış olarak ele almıştır.

Turizm işletmelerinin en başta konaklama işletmeleri olmak üzere çevreye duyarlı işletmecilik anlayışını benimsemeleri ve bunu çalışanlarına ve konuklarına özendirici unsur olarak yansıtmalıdır. Konaklama işletmelerinin kaynaklarını israf etmeden daha verimli çalışması uzun vadede gelirlerinde de artışa neden olacaktır. Bunun için bir takım düzenlemeler yapılmalıdır. Örneğin kat hizmetlerinde ve çamaşırhanede kullanılan temizlik maddelerinin içeriğinin çevreye duyarlı olması önemlidir. Yapay sprey kokular yerine

sık sık havalandırma yapılmasına ve işletmenin buna uygun planlanmasına dikkat edilmelidir. Sıklıkla değiştirilen çarşaf, pike, yorgan gibi mefruşat malzemelerin kullanımına bağlı olarak değiştirilmesi ve bu konuda otel konuklarının bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi enerji tasarrufu ve dolayısıyla çevre koruma açısından önemlidir. Sabun, şampuan gibi eşantiyon buklet ve kit malzemelerinin geri dönüşümü sağlanarak atık sorunu azaltılabilir.

Turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği yerlerde inşaat yapımında meydana gelen partiküller, uçucu ve toksik maddeler ve motorlu taşıtlardan çıkan egsoz gazları hava kirliliğine neden olur. Ayrıca tesisisin ısınmasında kullanılan yakıtlar hava kirliliğine neden olabilir. Hava Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği'nde belirtilen sınır değerlerinin aşılmaması için gerekli önlemlerin alınması gerekir. Turizmden kaynaklanan toprak kirliliğinin önüne geçebilmek için verimli toprakların amaç dışı kullanımı önlenmeli, atıkların toprağa zarar vermeyecek şekilde bertaraf edilmesi, yeşil alan düzenlemesi yapılması ve çevreyle ilgili gerekli eğitimlerin verilmesi gerekir. (Çiçek, 2012:92).

Otellerin şehir merkezi dışındaysa buralara ücretsiz toplu taşıma sağlamasıyla hava kirliliği azaltılmış olur. Seyahat acentalarının turlarda ve transferlerde kullandığı araçların bakımının yapılması hava kirliliği ve gürültü kirliliğini önlemede önemlidir. Otellerde suni gübrelemeye maruz kalmamış organik gıdaların ve pamuklu tekstil ürünlerinin kullanımı sağlanmalıdır. Konaklama işletmelerinin enerji kullanımında güneş, su veya rüzgar enerjisi gibi doğal kaynakların kullanımını sağlayan ve kirlilik yaratmayan kaynaklar tercih edilebilir.

Kaynakça

Anonim, (2017). http://www.sustainablescale.org/ConceptualFramework/UnderstandingScale/MeasuringScale/CarryingCapacity.aspx Erişim Tarihi: 26.08.2017.

Atasoy, E. (2006). Çevre İçin Eğitim Çocuk Doğa Etkileşimi, Ezgi Kitabevi, Bursa.

Brown, K. Turner, K., Hameed, H., Bateman, I., (1997). Environmental carrying capacity and tourism development in the Maldives and Nepal, Environmental Conservation 24 (4): 316–325.

Avcı, N. (2007). Turizmde Taşıma Kapasitesinin Önemi, Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review 7(2).

Coccossis, H. ve Mexa, A. (2002). "Defining, Measuring And Evaluating Carrying Capacity In European Tourısm Destinations", University of Aegean, Athens.

Çiçek, A. (2012). Ekoloji ve Turizm, Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2479, Eskişehir.

Demir, C.,Çevirgen, A. (2006). Ekoturizm Yönetimi, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Güler, T. (2010). Ekoloji temelli bir çevre eğitiminin öğretmenlerin çevre eğitimine karşı görüşlerine etkileri. Eğitim ve Bilim, 34(151).

Hall, C. M. (2001). Geograpy of Tourism & Recreation: Environment. Place & Space, Routrege, Florence, USA.

Hameed, H. (1993). Sustainable tourism in the Maldives. M.Phil.Thesis, University of East Anglia, Norwich, UK: 250 pp.

Holden, A. (2002). Environment & Tourism, Routledge, Florence, USA.

Kahraman N., Türkay O. (2012) Turizm ve Çevre, Detay yayıncılık ,Ankara.

Keleş, R., Hamamcı C.(2002).Çevrebilim, 4. Baskı, İmge Kitabevi.

Kemp, D. D. (1998). The Environment Dictionary, Routledge, Londra ve New York, s.127.

Kısa Ovalı, P.(2012). Turistik Alanlarda Mekân Tasarımı, Sürdürülebilir Turizm ve Çevre İlişkisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Inskeep, E. (1991). Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach, Van Nostrand Reinhold, p. 342-344, New York.

Küçüktopuzlu, F. (1991). "Turistik Faaliyetlerin Turizm Alanındaki Ekolojik Yapıya Etkileri", Turizm Kalkınma Bankası Turizm Yıllığı, 246-254.

Manning, R., Lime, D., Hof, M., (1996). Social carrying capacity of natural areas: theory and application in the national parks. Nat. Areas J. 16 (2), 118-127.

Salerno, F., Viviano, G., Manfredi E.C., Caroli P., Thakuri, S., Tartari, G., (2013). Multiple Carrying Capacities from a management-oriented perspective to operationalize sustainable tourism in protected areas, Journal of Environmental Management 128, 116-125.

Simon, F. J G., Narangajavana, Y. & Marques, D. (2004). "Carrying Capacity in the Tourism Industry: A Case Study of Hengistbury Head" Tourism Management, Vol 25, Is 2 April, p 275-283.

Olalı, H., Timur, A. (1988). Turizm Ekonomisi, Ofis Ticaret Matbaacılık Şti. İzmir.

Özgüç, N. (2007). Turizm Coğrafyası. Çantay Kitabevi, İstanbul.

Usal, A. (1998). Turizmde Rekreasyon Ve Çevre İlişkileri, Yayınlanmamış Doktora Ders Notları, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, İzmir.

World Tourism Organization, (1991). Year Book of Tourism Statistics 1991. Madrid, Spain: World Tourism Organization.

WTO [World TourismOrganization], (2005). Tourism's Potential as a Sustainable Development Strategy. World Tourism Organization, Madrid, Spain.

The Growth & Importance of Middle Class Consumers in Emerging Markets

Ayşegül Donmaz[1] **Emine Mediha Sayıl[2]**

[1] Dr., Atlasglobal Havayolları, Bilgi Teknolojileri Bölümü, a-donmaz@hotmail.com

[2] Dr., medihasayil2@gmail.com

Abstract: Emerging Markets (EMs) have become the growth engines of the world and will play an increasing role in the world economy over the coming decade. For companies focusing on developing new products, emerging markets represent a large and potentially attractive new customer base. Middle class. The world is eyeing emerging markets where increasing numbers of consumers are entering into a new segment called the middle class. A careful examination of middle class in EMs is required not only because of the size of this class but also its impact on the global economy. This study is conceptually investigating this potential for the most important segment "middle class" in emerging markets.

Keywords: Emerging Markets (EMs), Middle Class, Multinational Companies (MNCs)

Introduction

Emerging Markets (EMs) generally have relatively large populations and higher rates of population growth. China, India, and Indonesia, the three most populous emerging markets, had average annual growth rates of 9.3, 6.5, and 5.9 %, respectively, while the USA, Japan, and Germany each grew on average less than 1 % per year over the past few decades (Sudhir et al., 2015). These markets are the growth engines of the world from the point of economical aspects. Consequently, emerging markets signify an enormous growth opportunity and a "must win" market for MNCs.

In emerging markets, the new segment of the population named "middle class" which moves up the economic ladder and seeks a better life is seen as an indicator of market potential for MNCs. The middle class households standing for more vocal consumers and eventually more transparent governance are also the pulse of a progressive society (Üner & Güngördü, 2016) and are considered as the backbone of the economy (Javalgi & Rossman, 2015).

Given the magnitude of the changes felt by vast numbers of households across the globe, as well as the importance the issue holds in the realms of society, politics, business, economics and culture, examining the middle classes in emerging markets (EMs) has become a topic of investigation, and in multiple areas of academic inquiry (Cavusgil & Buckley, 2016). The aim of this conceptual study is to investigate the potential, importance and growth of middle class in emerging markets.

The Importance of "Emerging" Markets

Emerging markets are fastgrowing developing countries that are creating a rapidly expanding segment of middle class and rich consumers but still have sizable segment of "poor" consumers at the bottom of the pyramid (Sudhir et al., 2015). The so-called BRIC countries—Brazil, Russia, India, and China, and countries such as South Africa, Mexico, and Turkey fall in this group.

A more refined definition is given by Seyler et al. (2009) for emerging economies as those "regions of the world that are experiencing rapid informationalization under conditions of limited or partial industrialization". EMs are highly diverse from an economic, social, cultural, geographical and historical perspective (Sinha & Sheth, 2017). Driven by demographics, economic liberalization, an expanding middle class, and better capitalization of resources, the top 12 EMs (Brazil, China, Egypt, India, Indonesia, Malaysia, Mexico, Nigeria, Pakistan, Philippines, South Africa and Turkey) are expected to account for 33% of global consumer spending by 2030, according to Bank of America Merrill Lynch (BofAML)'s Global Research (2016). They are expected to offer a USD 30 trillion market potential by

2025, of which China and India may generate as much as USD 10 trillion in annual revenue by 2020 itself (Sinha & Sheth, 2017).

EMs are especially dynamic and inconsistent (Douglas & Craig, 2011). Vast numbers live in undeveloped rural areas. Low disposable incomes, lack of skilled labor, shortages even of basic utilities, broken supply chains and lack of infrastructure are some of the many contextual realities that flummox MNCs in these markets (Sinha & Sheth, 2017). Sheth (2011) describes the five key contextual characteristics in EMs that can be challenging for marketers:

- **Market heterogeneity:** EMs are highly heterogeneous. Markets tend to be local, fragmented, low scale and served mainly by owner-managed small enterprises. About 50% of the population remains at or near the bottom of the pyramid (BoP) with little or no access to electricity, running water, financial services or transportation.

  At the same time, wide gaps between the poor and the affluent, and between the urban and rural population, compounds the diversity of needs, wants and aspirations.

  Heterogeneity of religion, history and geography also drives variations in political/legal systems, culture, traditions and languages, all of which necessitate consideration of multiple contextual variables for marketing.

- **Sociopolitical governance:** In EMs, sociopolitical institutions such as religion, government, business groups, nongovernmental organizations (NGOs) and the local community are much more influential than competition. Faith-based political governance and consequently asymmetric market power also define many EMs.

- **Unbranded competition:** Branded goods and services may not be available in rural or poor markets due to the wide geographical dispersion and the lack of distribution infrastructure. Indeed, over half the market comprises unbranded goods like jewelry, luggage, and even small consumer electronics. Lack of regulations, standardization, enforcement and compliance often leads to adulteration and imitation.

- **Chronic shortages of resources:** EMs suffer from chronic shortages in production and exchange such as lack of skilled labor and limited raw materials. Transaction costs tend to be high due to lack of financial and other support systems. Consumption is constrained because large sections of the population have low disposable incomes. Additionally, shortages of electricity, water and space, limit the times and locations of consumption.

- **Inadequate infrastructure:** EMs have enormous infrastructure bottlenecks and lack of or poor quality distribution/logistics networks, transportation, warehousing facilities, information systems, and even communication connectivity. Under-developed and limited access to banking, retailing and payment systems further hampers to reach, especially in poor, remote and rural areas. Unsurprisingly, over 50% of the worldwide infrastructure and capital funding required by 2025 (about USD 9 trillion), is needed for EMs (PriceWaterhouseCoopers, 2014).

Almost all of the EMs are growing, and many are accelerating. Their progress is powered by an expanding middle-class and the development of the private sector (Ernst & Young, 2013b). Learning about the tendencies of the EMs' middle class in a global economy provides a wealth of knowledge about economic growth, consumer demand, entrepreneurial development, and long-term investments (Javalgi & Grossman, 2015).

The Growth of "Middle Class"

The rise of the middle class in EMs has been the subject of significant media, political, and business attention in recent years. The world is eyeing emerging markets where increasing numbers of consumers are entering into a new segment called the middle class (Javalgi & Grossman, 2015).

For most businesses, a much more useful definition of middle class is people earning between US$10 and US$100 per person per day (pppd) in 2005 PPP terms (Kharas, 2011; World Bank, 2007; Ernst & Young, 2013; Bank of America Merrill Lynch, 2016). This implies an annual income for a four-person middle-class household of $14,600 to $146,000. People in this income bracket can be considered as a "global middle class" — middle class by the standards of any country. At this level, consumers start having the kind of disposable incomes that will allow them to buy the cars, televisions and other goods (Ernst & Young, 2013). With rising disposable incomes, EM consumers who have recently achieved middle class (MC) status spend more on discretionary consumption such as recreational products and services, transportation, communication, health care, and education (Liu, 2016).

There is no doubt, however, that the emergence of a new middle class, with spending power to match developed nations, will offer tremendous opportunities to businesses (Ernst & Young, 2013). The big money in these countries increasingly clusters in the middle, where average income is growing at eight per cent per year to reach an estimated $4 trillion by 2015 (Lindgardt et al., 2013).

"Middle class" is a broad term; in many countries it is loaded with political, social and historical implications. Furthermore, rising incomes, exposure to international life styles and media, access to information and telecommunication technologies, and willingness to try foreign products and services are fueling the growth of a new generation of consumers called the middle class consumers (Javalgi & Grossman, 2015).

The growing middle class points to enhancement of life standards and an increase in purchasing power by consumers (Cavusgil & Kardes, 2013). Other factors by which middle class status can be defined include educational and professional achievement, political attitudes and participation, lifestyles, cultural values, or simply self-identification (World Bank, 2007). In a market driven economy, the middle class consumer segment is considered the backbone of both the market economy and of democracy (Javalgi & Grossman, 2015).

According to Kharas (2017); there are two distinct groups of the middle class that have roughly comparable market size:

- In developed countries, middle-class consumption is about 44 percent of the global total, but averaging around $19,000 per person per year. Growth is essentially flat, at between 0.5 to 1 percent per year.
- In developing countries or emerging markets, consumption is growing far more rapidly at rates of around 6 to 10 percent per year, but from a much lower base of only $8,500 per person per year.

Compared to developed markets, emerging markets have significant geographical, economic, social, culture, infrastructure and governmental differences (Seyler et al., 2009). While the middle class seems to be stagnating in developed countries, there are many predictions about expected rises in the middle class of the emerging markets world (Prime, 2014). However, the effects of millions joining the ranks of the middle class have been shown in the Figure 1. Regardless of exactly how the forecasts play out, it's clear that by 2030 there will have been radical shifts in the distribution of wealth and the economic and political balance of power (Ernst & Young, 2013).

As Figure 1 shows, although the growth of EMs spending has far outstripped developed markets (DMs) spending in recent years, there is still some way to go before contributions reach parity (Ernst & Young, 2013).

Supporting the middle class became an essential component of democratic governance in advanced economies. In fact, governments may find themselves unable to meet the growing expectations for middle-class enhancing programs, such as universal health care, public education, pensions, and affordable housing, without resorting to deeply unpopular tax increases in emerging markets (Kharas, 2017).

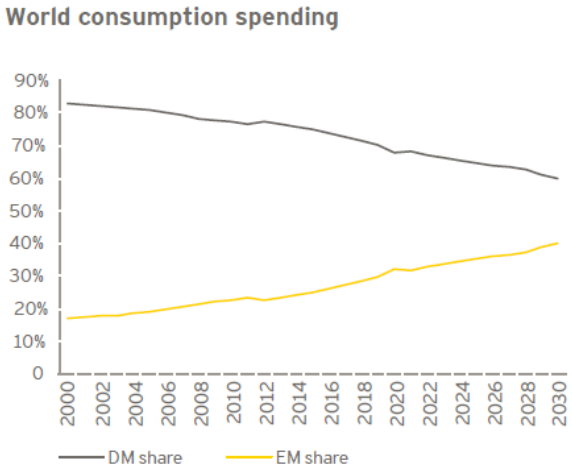

Figure 1. World Consumption Spending

Source: Ernst & Young (2013). Hitting the sweet spot: The growth of the middle class in emerging markets.

The new members of the global middle class will place new and quite different demands on domestic political structures where they are able to move from agriculture into manufacturing and services or acquire valuable skills faster than their compatriots (World Bank, 2007). Middle-class families not only have higher incomes than poor families, but they also have higher female labor force participation, are better educated, in particular, along with income levels, there are low fertility rates (Kharas, 2017). According to Cavusgil & Buckley (2016), the evolution of middle class is also correlated with rapid urbanization – along with its consequences (e.g., housing and real estate pressures, unequal access to infrastructure between Tier 1 and Tier 2 cities, etc.).

Kharas's (2017) findings underlying the evolution of the global middle class include:

- There were about 3.2 billion people in the middle class at the end of 2016, This implies that in two to three years there might be a tipping point where a majority of the world's population, for the first time ever, will live in middle-class or rich households. By 2030, Asians could represent two-thirds of the global middle-class population.
- Over the next two decades, it is estimated that the middle class will expand by another three billion people, coming almost exclusively from the emerging world.
- The rate of increase of the middle class, in absolute numbers, is approaching its all-time peak. Already, about 140 million are joining the middle class annually and this number could rise to 170 million in five years' time.
- An overwhelming majority of new entrants into the middle class—88 percent of the next billion—will live in Asia.
- In 2015, middle-class spending was about $35 trillion (in 2011 PPP terms). It now accounts for one-third of the global economy. By 2030, global middle-class consumption could be $29 trillion more and Asia will account for well over half the total middle-class consumption market (Figure 2).
- The global middle-class market is now clearly bifurcated: a slow-growing developed country middle class, and a fast-growing emerging economy middle class—with growth in both instances measured in terms of either numbers of people or total spending.
- The most dynamic segment of the global middle-class market is at the lower end of the scale, among new entrants with comparatively low per capita spending.

- Big geographic distributional shifts in markets are happening, with China and India accounting for an ever-greater market share, while the European and North American middle class basically stagnates.
- At a growth of about 4 percent in real terms, the middle-class market is growing faster than global GDP growth, but not as fast as it did in the 1960s and 1970s, the boom years for the middle class.

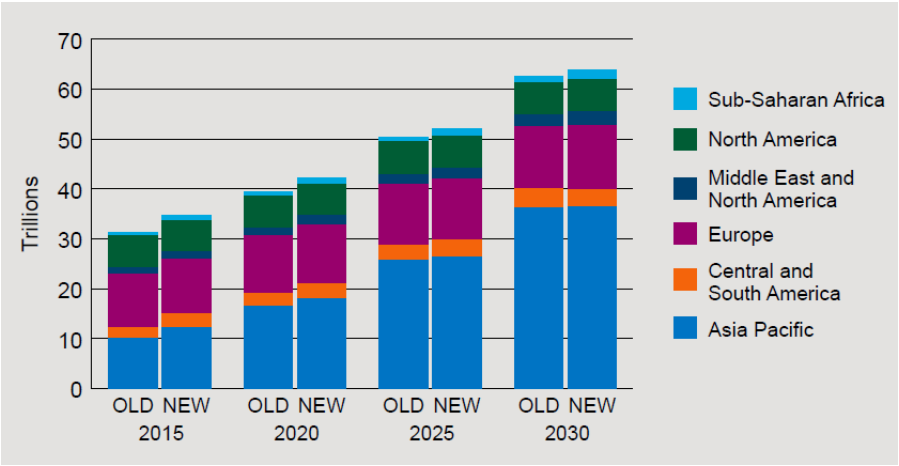

Figure 2. Middle class consumption expenditures (PPP, constant 2011 trillion $)

Source: Kharas, H. (2017). The Unprecedented Expansion of the Global Middle Class-, An Update. Brookings Institution, Global Economy & Development Working Paper 100

In fact, the next decade could see a faster expansion of the middle class than at any other time in history. Within a few years, based on current forecasts, a majority of the world's population could have middle-class or rich lifestyles for the first time ever (Kharas, 2017).

A careful examination of the new middle class is required not only because they constitute a sizable percentage of the consuming population but also because they are influential in shaping consumer demand through their strong representation in media and dominance of the public sphere (Kravets & Sandikci, 2014).

According to the Kharas's (2017) forecasts given in Table 1, the trend is clear. In 2015, the top 10 middle-class markets in the world were from the G-7 group (except Canada) and the economies of Brazil, Russia, India, and China. By 2020, Indonesia will enter the top 10, while Italy will drop out. By 2030, Mexico will join and France will drop out. By 2030, Pakistan, Turkey, and Egypt could have middle-class markets larger than $1 trillion each. The Philippines middle class could spend more than Italy's.

Table 1. Middle class consumption - top 10 countries in 2015, 2020, and 2030 (PPP, constant 2011 trillion $ and global share)

Country	2015	Share (%)	Country	2020	Share (%)	Country	2030	Shares (%)
U.S.	4.7	13	China	6.8	16	China	14.3	22
China	4.2	12	U.S.	4.7	11	India	10.7	17
Japan	2.1	6	India	3.7	9	U.S.	4.7	7
India	1.9	5	Japan	2.1	5	Indonesia	2.4	4
Russia	1.5	4	Russia	1.6	4	Japan	2.1	3
Germany	1.5	4	Germany	1.5	4	Russia	1.6	3
Brazil	1.2	3	Indonesia	1.3	3	Germany	1.5	2
U.K.	1.1	3	Brazil	1.2	3	Mexico	1.3	2
France	1.1	3	U.K.	1.2	3	Brazil	1.3	2
Italy	0.9	3	France	1.1	3	U.K.	1.2	2

Source: Kharas, H. (2017). The Unprecedented Expansion of the Global Middle Class- An Update. Brookings Institution, Global Economy & Development Working Paper 100

Middle Class in Emerging Markets

The rise of the middle class (MC) in rapidly transforming economies of East Asia, Latin America, Africa and the Middle East is one of the most remarkable megatrends of recent decades (Cavusgil & Buckley, 2016). Yesterday's poor and developing countries have been experiencing rapid pace of economic development, market liberalization, industrialization, modernization, and urbanization (Cavusgil & Kardes, 2013). Currently, it is estimated that there are over 600 million middle class consumers in emerging markets with spending power expected to reach US $20 billion by 2025 (Sheth, 2011; Kravets & Sandikci, 2014; Javalgi & Grossman, 2015).

While the rise of the bottom billions poses potential opportunities, it will not be easy. In 2015, 14% of the world's population still lived in extreme poverty (on less than $1.25 per day), 2.4 billion lacked access to proper sanitation, 795 million went chronically hungry and 780 million adults were illiterate, according to BofAML Global Research (2016). Thus, inclusive growth will be key in reducing inequality of income and opportunity.

While global numbers are driven by developments in the largest economies in the world, notably China and India, the middle-class expansion is expected to be broadly based, but heavily concentrated in Asia. The vast majority (88 percent) of the next billion people in the middle class will be Asian (Kharas, 2017). The emergence of the middle class, especially in large markets such as China and India, will reshape international business perspectives and practices (Sheth, 2011).

Emerging markets are the growth engines of the world but they differ significantly from developed countries. Emerging markets will play an increasing role in the world economy over the coming decade. Trade will grow between these markets, creating a wide range of new opportunities for them and advanced economies will also benefit, as exports to EMs become a rising source of growth (Ernst & Young, 2013b).

Multinationals tend to flounder in these countries due to the challenges posed by five key emerging market characteristics: market heterogeneity, sociopolitical governance, unbranded competition, chronic shortage of resources and inadequate infrastructure (Sinha & Sheth, 2017).

The fact is, to win the middle, companies must design and package their offerings differently, rethink their entire cost structure, and adapt their distribution systems (Lindgardt et al., 2013). Leading multinationals (MNCs) have been entering EMs in increasing numbers because their home markets for existing goods and services are saturated (Sinha & Sheth, 2017).

The emerging middle class as the target market represents an attractive market segment for MNCs to sell new products and services. Below are the five recommendations associated with those characteristics that MNCs can adopt to increase success in emerging markets (Seyler et al., 2009):

- Motivation: MNCs must abandon the need to please Wall Street and demonstrate a sincere effort to improve the emerging countries.
- Risk acceptance: MNCs must be willing to accept a higher risk profile and make bold investments.
- Customer insights: MNCs must recognize market data is scarce and often unreliable, thus firms must increase their ability to sense customer needs and adapt product offerings.
- Relationships: MNCs must realize that relationships are crucial for success in EMs, and they must work to build strong relationships with key decision makers and not ignore special interest groups.
- Brand image: Strong brand image alone is not enough. MNCs must gain emerging market consumer trust through delivery of quality products and addressing local needs.

Conclusion

As a result, by 2030, global middle-class consumption could be $29 trillion more and Asia will account for well over half the total middle-class consumption market (Figure 2). Moreover, by 2030, Asians could represent two-thirds of the global middle-class population. Therefore, companies hoping to succeed in the emerging markets opened up by the expanding middle classes over the coming years will have to develop strategies that can accommodate both the differences and the increasing similarities of the new world and the old. In addition, companies will have to invest in consumer education as new masses of customers enter the middle classes, create supply side infrastructure to generate and accelerate demand for new categories.

On the other hand, emerging market companies and policy makers need to pay much more attention to the large segment of the poor at the bottom of the income pyramid, in addition to the rich and middle class consumers who dominate the developed markets. Policy makers also need to constantly respond to the development and growth of new markets with new regulations, infrastructure and institutions along many dimensions in these dynamic markets.

References

Bank of America Merrill Lynch Global Research (2016). Theme Watch: Rise of Bottom Billions. https://olui2.fs.ml.com/Publish/Content/application/pdf/GWMOL/ GWIMCIOWeeklyLetter6212016.pdf

Cavusgil, S.T., & Buckley, P.J. (2016). Introduction Interdisciplinary perspectives on the middle class phenomenon in emerging markets. International Business Review, 25, 621–623

Cavusgil, S.T. & Kardes, I. (2013). Brazil: Rapid Development, Internationalization, and Middle Class Formation. Revista Eletrônica De Negócios Internacionais, 8/1-1, 1-16

Douglas, S. P., & Craig, C. S. (2011). Convergence and divergence: Developing a semiglobal marketing strategy. Journal of International Marketing, 19(1), 82–101.

Ernst & Young (2013). Hitting the sweet spot: The growth of the middle class in emerging markets. http://www.ey.com/gl/en/issues/driving-growth/middle-class-growth-in-emerging-markets.

Ernst & Young (2013b). Rapid-Growth Markets Forecast. http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_Rapid-Growth_Markets_Forecast/$FILE/EY-Rapid-Growth-Markets-Forecast-July-2013.pdf

Javalgi, R.G., & Grossman, D.A. (2015). Aspirations and entrepreneurial motivations of middle-class consumers in emerging markets: The case of India. International Business Review, 25, 657–667

Kharas, H. (2011). The Emerging Middle Class in Developing Countries. Brookings Institution, June 2011.

Kharas, H. (2017). The Unprecedented Expansion of the Global Middle Class-An Update. Brookings Institution, Global Economy & Development Working Paper 100, February 2017.

Kravets, O. & Sandikci, O. (2014). Competently Ordinary: New Middle Class Consumers in the Emerging Markets. Journal of Marketing, 78, 125-140

Lindgardt, Z., Nettesheim, C., & Chan, T. (2013). Unlocking Growth in the Middle: How to Capture the Critical Middle Class in Emerging Markets

Liu, J. (2016). Covered in Gold: Examining gold consumption by middle class consumers in emerging markets. International Business Review, 25, 739–747

PriceWaterhouseCoopers (2014). Capital project and infrastructure spending outlook to 2025. retrieved from https://www.pwc.com/gx/en/capital-projects-infrastructure/publications/cpi-outlook/assets/cpi-outlook-to-2025.pdf.

Prime, P.B. (2014). Emerging Market Challenges: Moving Beyond Trade to Promote the Middle Class and Avoid the Middle-Income Trap. Mercer Law Review, property of Mercer University, 65, 733-758

Seyler, D., Kang, K.C., & Place, M. (2009). Developing new products for emerging markets: a competency based approach. Thesis. Rochester Institute of Technology, Master of Science in Product Development, Capstone Research Project

Sheth, J. N. (2011). Impact of emerging markets on marketing: Rethinking existing perspectives and practices. Journal of Marketing, 75(4), 166–182.

Sinha, M., & Sheth, J. (2017). Growing the pie in emerging markets: Marketing strategies for increasing the ratio of non-users to users. Journal of Business Research, http://dx.doi.org/10.1016/j.jbusres.2017.05.007

World Bank (2007). Global Economic Prospects: Managing the Next Wave of Globalization. Washington, DC: World Bank, https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/7157

The Nature and Dimensions of Born Globals

Emine Mediha Sayıl[1] **Ayşegül Donmaz**[2]

[1] Dr., medihasayil2@gmail.com

[2] Dr., Atlasglobal Havayolları, Bilgi Teknolojileri Bölümü, a-donmaz@hotmail.com

Abstract: Thanks to significant advances in contemporary technology and ongoing globalization the cost of internationalization is no longer an impediment for foreign market expansion. The rise of smaller, asset-constrained, instant internationalising firms, so called 'Born Globals' (BGs) has now become a major trend around the world.

BG firms represent an optimistic, contemporary trend for international business in which any firm – of any size, or base of experience, or resources – can participate actively in cross-border trade. Empirical work confirms that BGs constitute an increasing segment of the modern economy. The opportunities for BG firms are expected to grow over the two decades, and perhaps even more so in emerging markets.

This has spurred an increased interest among scholars to understand how these global entrepreneurial start-ups manage the changing global market conditions. Today many research worldwide investigates knowledge about these early internalizing firms. The objective of this study is, drawing on most contemporary academic literature, to contribute a better understanding of 'Born Globals' which is a new type of firm and increasingly spread at the world-wide.

Key Words: Born Globals (BGs), Born Global Firms, Internationalization, Export

1. Introduction

Innovations in manufacturing, information and communication technology and increasing liberalization in the global economy have enabled the birth of a new class of start-ups that view the global market as their natural home. Variously described as "global start-ups", "born globals", or "international new ventures" (Rennie, 1993; Oviatt & McDougall, 1994; Madsen & Servais, 1997; Knight & Cavusgil, 2004) these are firms that almost bypass internationalization as a process, as they start operating from day one in global markets as global players, servicing their customers wherever they are to be found (Varma, 2011).

These 'Instant Internationalising' firms are proposed to be a new type of exporting firm that no longer comply with the incremental models of stage theory (Anzam, 2009). Despite the limited resources that usually characterize new businesses, they achieve international sales from an early stage in their development (Cavusgil & Knight, 2015) and tend to internationalize faster than described by traditional perspectives which have observed that internationalizing firms often operate in domestic markets before venturing overseas (e.g., Johanson & Vahlne, 1977).

The phenomenon of accelerated internationalization gave birth to the concept of the "born global firm" (BG). BGs have originally been defined as small, entrepreneurial firms that derive a substantial proportion of their revenues from selling their products or services in international markets from or soon after their establishment (Knight & Cavusgil, 2004; Rennie, 1993). Initially discovered in a high-tech context, evidence of their existence has been found across industries, and even in the low-tech manufacturing context (Cavusgil & Knight, 2015; Knight & Cavusgil, 2004; Rennie, 1993).

BGs are emerging in sizable numbers worldwide. The phenomenon has challenged traditional views on internationalization in which international business long was dominated by large, well-resourced multinational enterprises (MNEs) (Knight & Liesch, 2016). Characterized by features of accelerated internationalization; these firms are increasingly active in the international economy changing the dynamics of international competition (Varma, 2011).

BGs intrigued academics by their ability to start international activities early on and expand their presence in foreign markets, despite their condition of being young start-ups with scarce-resources available (Romanello & Chiarvesio, 2017). The aim of this conceptual study is, drawing on most contemporary academic literature, to contribute a better understanding of "Born Global Firms" which is a new type of firm and increasingly spread at the world-wide.

2. Born Globals: Definition And Characteristics

2.1. Definition of a "Born Globals"

Australian Manufacturing Council AMC and McKinsey (1993) was the first use the term "born global firm" in a study of manufacturing exports in Australia. Rennie (1993) surveyed 310 export firms in Australia and identified 'a new breed' of Australian firms that exported at an average age of two years. They were first identified by Rennie (1993), and were subsequently described within a cross border and cross-industry perspective (Hagen & Zucchella, 2014).

Different definitions for BGs have been offered by different authors. The most commonly referenced definitions in the literature is that of Oviatt and McDougall (1994), Knight and Cavusgil (1996) or Rennie (1993). These definitions are summarised in Table 1.

Table 1. Definition of BGs

Dimension/author	Vision	Time before starting export	Export versus global growth/age
Oviatt and McDougall (1994)	A business organisation that, from inception, seeks to derive significant competitive advantage from the use of resources and the sale of outputs in multiple countries.	–	–
(McKinsey and Company (1993) and Rennie (1993))	Management views the world as their market place from the outset.	Began exporting, on average, only 2 years after foundation.	Achieved 76% of their total sales through exports at an average age of 14 years.
Knight and Cavusgil (1996)	Management views the world as its marketplace from the outset.	Begin exporting one or several products within 2 years of establishment.	Tend to export at least a quarter of total production.

Source: Gabrielsson, M., Kirpalani, V.H., Dimitratos, P., Solberg, C.A., & Zucchella, A. (2008). Born globals: propositions to help advance the theory. International Business Review, 17(4): 385–401.

Oviatt and McDougall (1994) define a born global as "a business organization that, from inception, seeks to derive significant competitive advantage from the use of resources and the sale of outputs in multiple countries." Knight and Cavusgil (1996) define born globals as "small, technology oriented companies that operate in international markets from the earliest days of their establishment." These firms manufacture high technology products for a particular niche in international markets (Knight & Cavusgil 1996).

While authors might disagree with the *extent* of the factors that must be evident for a Born Global to fulfil certain criteria it is enough that certain criteria must exist for a firm to be considered Born Global. Naturally, the firm must operate in at least one foreign country. The firm should sell at least one product or service. The firm should have begun to export early in its lifecycle (Anzam, 2009). Gabrielsson et al. (2008) defined BG firm as one having products with global market potential. Moreover, it can combine this potential with an entrepreneurial capability to seek methods of accelerated internationalisation. In addition, it must have a global vision at inception. It must also carry the risks of a small start-up company; it cannot be a spin-off of a larger firm that is prepared to help it float. Motion Ltd, the promoter of the high-tech 'Blackberry', started off as a BG, as did Zara, the familiar low-tech Spanish clothing firm that is now expanding rapidly outside Spain (Gabrielsson et al., 2008).

2.2.Characteristics of Born Globals

Born global companies' features were already determined in many studies that the main elements differentiating these firms from others are the rapid internationalization, innovativeness, and entrepreneurship of the managers. On this account, most of the studies have adopted four criteria to define born globals ((i) date of foundation; (ii) time span between foundation and the beginning of international activities; (iii) relevance of international activities to the firm, and (iv) geographic scope of international operations (Nardalı, 2017). Table 2 summarizes the main characteristics of Traditional and Born Globals internalization patterns.

Table 2. Characteristics of Traditional and Born Global Internalization Patterns

	Traditional	Born Global	Born-Again Global
Typical description	- Older firms - Traditional manufacturing industries - Successive entry in and commitment to foreign markets - No global focus - Reactive - Gradual internationalization	- Young firms - Knowledge-intensive industries, global niche markets - Simultaneous entry into foreign markets - Global from inception - Proactive - Radical and committed internationalization	- Older firms - Traditional manufacturing and service-intensive industries (e.g. retailing) - Internationalization triggered by critical incident - No initial global focus - Reactive - Radical and committed internationalization
Countries (geographic scope)	- Domestic expansion first - Successive international expansion in psychically and/or geographically close markets - Single market at a time	- Concurrent domestic and international expansion - Worldwide operations focusing on lead markets - Several markets at a time	- Domestic expansion first - Worldwide operations - Several markets at the same time
FSR (performance scale)	- Not the main characteristic - Small to medium share of foreign sales	- Large share of foreign sales - Different definitions, usually more than 25% (in small economies even more than 50%)	- Large share of foreign sales
Foreign operation modes (structure scale)	- Commitment increase along establishment chain: no regular export activities, exports via agent, sales subsidiary, production/manufacturing	- Flexible choice of entry modes - No defined sequence - Varies from exports to collaborative modes and FDI	- Flexible choice of modes - No defined sequence - More committed modes because of strong resource base
Time lag (commencement)	- Late	- Early - Different definitions, from three to ten years after inception	- Late

Source: Olejnik, E. (2014). Study 1: SMEs' Internationalization Patterns: Descriptives, Dynamics and Determinants. Retailing and International Marketing, Chapter B: 25-54.

In the BG context, time is one of the key elements in distinguishing BGs from traditional SMEs (Knight & Cavusgil, 1996), since two key features of BGs are the time needed to start international activities (precocity) and the speed at which internationalisation develops (Hagen & Zucchella, 2014). Perhaps because the seminal works originated from the US, which is a large country with a basically low export ratio, the original definition specified that BGs must export 25% of their sales within 3 years of inception (e.g., Knight & Cavusgil, 1996). However, from a European perspective this definition was not very demanding, e.g Finnish authors suggested a much stricter definition, maintaining that to qualify as a BG, at least 50% of sales, because the ratio of exports or range of geographic international activities are influenced by size of the BG's country of origin and economy, the country's neighbour markets, and other factors such as the type of industry (Gabrielsson et al., 2008). The distinguishing feature of these firms is that their origins are international, as demonstrated by management's global focus and the concomitant commitment of certain types of resources to international activities (Knight & Cavusgil, 2004).

The management of born global firms views the world as its marketplace, unlike traditional companies, which perceive foreign markets as an addition to the domestic market (Knight & Cavusgil, 1996). At the same time, contrasting large multinational enterprises, born global firms lack the sufficient resources needed to be devoted to their international operations (Oviatt & McDougall, 1994).

At the firm level, scholarly emphasis shifted to examine the characteristics of BGs, including company founders and the resources they bring to internationalization. BG founders have a proclivity for risk-taking and undertake internationalization proactively. Many have substantial, prior IB experience. Dynamic capabilities built and nurtured by internationally entrepreneurial founders are a key factor that supports early internationalization. Founder characteristics strongly influence whether young firms internationalize from (Knight & Liesch, 2016).

Two main features distinguish BGs from other globally operating firms. BGs are young and therefore relatively inexperienced. They also tend to suffer from lack of tangible resources, specifically financial ones. In light of this, it is imperative for BGs to enhance their innovativeness as a means of distinguishing themselves from their competitors (Efrat et al., 2017). Additionally, since Born Globals are international start-ups, they face liability of foreignness in regard to their foreign local competitors and liability of newness in relation to established competitors (Choquette et al., 2017).

Entrepreneurial orientation and learning orientation is a relatively distinctive characteristic of BG firms and appears to support early internationalization and superior international performance among such firms (Knight & Liesch, 2016).

International entrepreneurship, which describes the processes of creating, discovering and exploiting opportunities that lie outside a firm's domestic markets in pursuit of competitive advantages is one of the dominant characteristic of the born global firms. BGs are known to be entrepreneurial and international in their business dealings (Gabrielsson et al., 2008). These early adapters of internalization begin with a global vision and develop the capabilities that help them achieve superior performance in international markets (Nardalı, 2017). They perceive international markets as providing opportunities rather than obstacles (Madsen & Servais, 1997). Therefore, the main focus of born globals is growth through international sales. To achieve this, the firms produce highly specialized customized goods for international niche markets, and they have access to international networks and international financial markets (Chetty & Campbell-Hunt, 2004).

3. Born Globals' Emergence and Contribution to Economy

According to Chetty and Campbell-Hunt (2004), the "current debate in the literature is whether Born Global is a new concept or a rehash of an old phenomenon". Despite claims within the literature, Born Global firms are not unique to the 1990s, and have been found in countries with both large and small economies since 1947 (Anzam, 2009).

They are not new; they have existed for millennia, particularly in countries with small domestic markets. However, in recent decades they have emerged in large numbers around the world (e.g., Eurofound, 2012; McKinsey & Company, 1993). The trend has been facilitated by globalization, the Internet, and other communications innovations (Knight & Cavusgil, 2004; Eurofound, 2012), which have reduced the cost of internationalization, fostering foreign expansion of smaller, resource-poor companies (Oviatt & McDougall, 1994; Eurofound, 2012). While early internationalization might be expected in countries with smaller domestic markets, such firms are now increasingly common place in economies with large internal markets, such as the United States (e.g., Rialp et al., 2005; Eurofound, 2012) (Knight & Liesch, 2016).

According to several works in this field of research (Knight & Cavusgil, 1996; Madsen & Servais, 1997), among the most common factors triggering and giving significance to this growing phenomenon, at least four are particularly salient: (1) new market conditions in many sectors of economic activity (including the increasing importance of niche markets for small and medium enterprises worldwide), (2) technological developments in the areas of production transportation and communication, (3) the

increased importance of global networks and alliances, and (4) more elaborate capabilities of people, including those of the founder/entrepreneur who starts early internationalizing firms (Rialp et al.,2005).

Knight and Cavusgil (1996) have indicated the increasing role of niche markets and greater demand for specialized or customized products as one of the most important factors facilitating the emergence of these firms. Shorter product life cycles are another factor causing BGFs to adopt an international perspective regardless of their age and size. The predominance of the born global phenomenon in technology and knowledge intensive industries is due to their short product life cycles which force them to internationalize in order to be able to amortize their R&D expenses (Varma, 2011). Oviatt and McDougall (1997) stress the role played by the increasingly global scope of cultural homogeneity, social change, and firm strategy. Environmental conditions such as changing industry and market conditions and the internationalization of industry competition create the ideal context for the born global firm to surface. The firm's customers, which are themselves international, and the intense competition from imports in the firm's domestic market compel the firms to conceive of their business in global terms from the outset. In addition, the liberalization of trade and advances in technology in the areas of telecommunications, especially the Internet, provide firms with easy access to worldwide customers, distributors, network partners, and suppliers (Chetty & Campbell-Hunt, 2004).

BGs typically are young SMEs characterized by limited resources, but despite this constraint, countless such firms now generate substantial trade flows across the global economy. By the mid-1990s, the emergence of BGs was observed around the world (e.g., McKinsey & Company, 1993; Rennie, 1993; Oviatt & McDougall, 1994). In some advanced economies such as Australia and the United States, BGs came to account for a significant share of export growth. Rennie (1993) found that new Australian firms were exporting a large proportion of total production within two years of founding. The European Union recently estimated that some 20 percent of new enterprises in Europe are BGs. They account for up to half of young firms in Belgium, Denmark and Romania (Knight & Liesch, 2016). In Israel, one of the largest centres in the world for start-up enterprises and with a high frequency of internationally active firms, findings show that high tech companies and especially Born Globals allowed the Israeli economy to escape from the brunt of the Great Recession of 2008 (Choquette et al., 2017). Furthermore, recent studies show that in spite of their young age and small size, Born Globals possess high job creation potential (Eurofound, 2012, 2016). Moreover, BGs contribute to national economic development by fostering innovation, creating stocks of skills and knowledge, supporting industrial growth, and enabling and promoting high-value-added activities (Knight & Liesch, 2016).

BG firms represent an optimistic, contemporary trend for international business in which any firm – of any size, or base of experience, or resources – can participate actively in cross-border trade (Cavusgil & Knight, 2015). Empirical work confirms that BGs constitute an increasing segment of the modern economy. The opportunities for BG firms are expected to grow over the two decades, and perhaps even more so in emerging markets. Emerging economies are also taking part in the electronic commerce revolution by enacting regulations to promote international trade. For BG firms, the internet gives virtual proximity to markets and reduces the costs associated with business transactions. The ability to connect to the world from anywhere at any time, distribute goods and services on demand and facilitate business transactions with little cost, gives entrepreneurs from emerging markets a great opportunity to participate in the global market (Martin et al., 2017). Newly established born global firms are important for emerging countries in terms of generating innovation, creating new products, developing own business models and for more competitive economy (Nardalı, 2017).

4. Born Globals' Internationalization

4.1.Theoretical Perspectives Related to Born Globals Internationalization

While the phenomenon of BGFs is becoming increasingly common, a comprehensive theory explaining its existence is still lacking (Varma, 2011).

There are two traditional approaches to internationalization: the Uppsala internationalization model (Johanson & Vahlne, 1977) and the innovation model (Cavusgil, 1980). Both models are often referred to as the "stages model," because they propose that internationalization occurs in incremental steps. Firms evolve from sequential stages from selling in the "psychically and geographically close markets" to an ad hoc production site that attends the demand abroad (Pimenta et al., 2017).

The born-global view of internationalization offers a more substantive contrast to the stages model. This view holds that firms do not internationalize incrementally but enter international markets soon after the firms' inception. Such firms may not even have sales in their domestic market, thus contradicting the stages model, which posits that firms begin to export from a strong domestic market base (Chetty & Campbell-Hunt, 2004).

Although debate continues about the extent of difference between traditional and born-global views, a considerable number of differences can be identified between them in terms of operational modes, decision-maker attributes, and strategic focus. Table 3 presents the principal differences that have identified between the two views and the attributes that might be used to distinguish a firm's internationalization as following the born global or traditional paths.

Tablo.3 Salient Differences Between Traditional and Born-Global Views of Internationalization

Internationalization Attributes	Traditional Stages View	Born-Global View
Home market	Domestic market developed first	Domestic market largely irrelevant (this study requires 75% export ratios)
Prior internationalization experience	None expected	Founder has extensive experience in relevant international markets
Extent of internationalization	International markets developed serially	Many international markets developed at the same time
Pace of internationalization	Gradual	Rapid
Psychic distance	In order of psychic distance	Psychic distance irrelevant
Learning to internationalize	At a pace governed by the ability to learn from (slowly) accumulated experience	Learning occurs more rapidly because of superior internationalization knowledge
Firm strategy	Not central to the firm's motivation to internationalize	Realization of competitive advantage requires rapid, full internationalization; product-market scope is focused/niche
Use of information and communications technology	Not central to internationalization	Key role as enabler of global market reach and learning
Networks of business partners	Used in early stages of internationalization and gradually replaced with the firm's own resources	Rapid development of global reach requires rapid, comprehensive network of partners
Time to internationalize	Not crucial to firm success; slow	Crucial to firm success within a few years of inception (e.g., two years)

Source: Chetty, S., & Campbell-Hunt, C. A. (2004). Strategic Approach to Internationalization: A Traditional versus a "Born-Global" Approach, Journal of International Marketing, 12(1): 57-81.

As mentioned above, many researchers have argued that the creation process of born globals is not sufficiently well explained by the existing traditional theories on international companies (e.g., Knight & Cavusgil 1996; McDougall et al. 1994). Various theoretical frameworks have been used to examine BGs, including the resource-based view (RBV) of the firm (e.g., Knight & Cavusgil, 2004), dynamic capabilities (e.g., Weerawardena et al., 2007), the knowledge-based view (e.g., Sharma & Blomstermo, 2003), the network perspective on internationalisation (e.g., Chetty & Campbell-Hunt, 2004; Sharma & Blomstermo, 2003), and organisational learning (e.g., Autio et al., 2000).

While the RBV focuses on the firm's internal resources and capabilities, the network perspective emphasises the development of knowledge through external relationships. The network theory underlines the importance of choosing suitable partners, as the success of internationalisation depends on the benefits of the information provided by each member of the network. In their study, Sharma and Blomstermo (2003) indicated that models that emphasise knowledge and networks are especially suitable for the development of a theory on the internationalisation of BGs, and Autio et al., 2000 employed the knowledge-based theory to shed light on international growth of entrepreneurial firms. These authors demonstrate that born global firms tend to acquire knowledge of the international market before their first entry into a foreign market and that the choice of mode of entry into a foreign market is generally based on existing knowledge in the company (Garcia et al., 2017). In dynamic capabilities perspective developed by Weerawardena et al. (2007), they emphasise the role of the entrepreneur, of learning from multiple sources and of the resulting knowledge as the keys to the conceptualisation of a process model for BG internationalization (Hagen & Zucchella, 2014). According to this perspective, the firm needs constantly develop new capabilities to identify opportunities and to respond them quickly. The role of manager is to "integrate, build and reconfigure internal and external competencies to address rapidly changing environments" in order to become successful (Danik & Kowalik, 2015). Knight and Cavusgil (1996) and McDougall et al. (1994) explain the formation of new international companies, challenging the limits of the theories from international business research. For their part, McDougall et al. (1994) develop a theory on these firms based on an integration of the approaches of international management, entrepreneurship and strategic management.

Traditionally, international business researchers have focused on large multinational enterprises MNEs), while entrepreneurship researchers have focused primarily on venture creation and the management of SMEs within the domestic context. In recent years, the demarcation between international business and entrepreneurship has begun to fade. The literature has reached the point of specifying that ''international entrepreneurship is a combination of innovative, proactive, and risk-seeking behaviour that crosses national boundaries and is intended to create value in organisations''. Today's international entrepreneurship is mainly connected to the born globals (Gabrielsson et al., 2008).

In particular, a theory derived mainly from integrating the approaches of international business, entrepreneurship and firm strategic management. In the opinion of the authors, the internationalisation of these companies is better explained by integrating the main theoretical frameworks in a holistic approach. (Garcia et al., 2017).

4.2. Born Globals Internalization Behavior and Drivers

In their study, Rialp et al. (2005) elucidated several factors, occurring in the internal or external environment of the firm, that appear to engender or facilitate the early internationalization phenomenon of BGs. These are summarized here, not necessarily in this order of importance: (1) a managerial global vision from inception; (2) high degree of previous international experience on behalf of managers; (3) management commitment; (4) strong use of personal and business networks (networking); (5) market knowledge and market commitment; (6) unique intangible assets based on knowledge management; (7) high value creation through product differentiation, leading-edge technology products, technological innovativeness (usually associated with a greater use of IT), and quality leadership; (8) a niche-focused, proactive international strategy in geographically spread lead markets around the world from the very beginning; (9) narrowly defined customer groups with strong

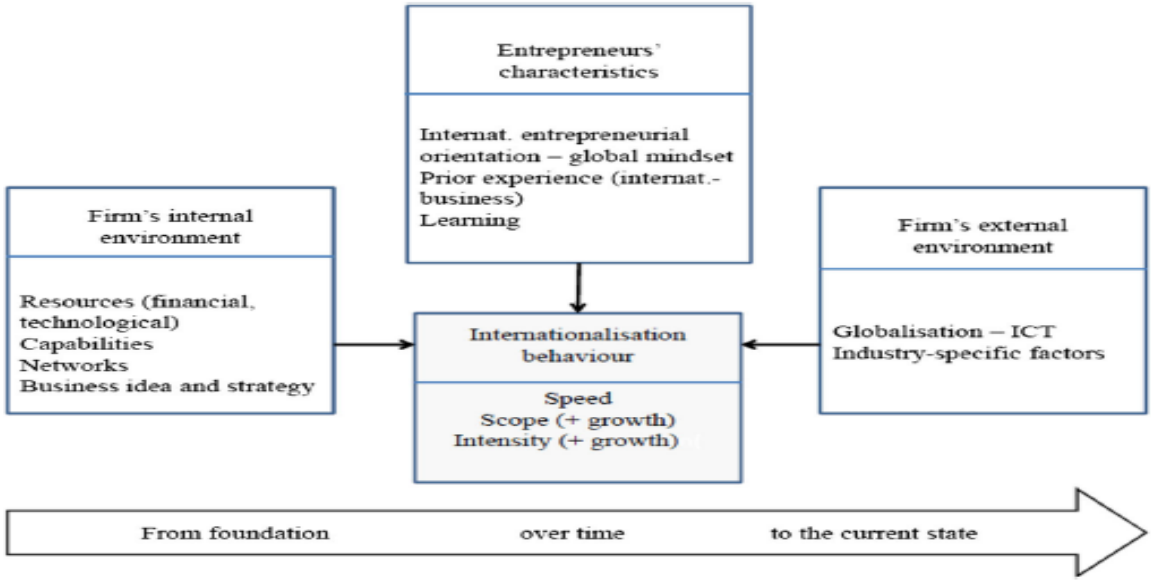
customer orientation and close customer relationships; and finally (10) flexibility to adapt to rapidly changing external conditions and circumstance.

Actually, a number of researchers have also adopted such an individual, organisational, strategic, and/or environmental-institutional perspective when investigating the existence and further development of (born) global firms (Oviatt and McDougall, 1994, 1997; Knight & Cavusgil, 1996; Madsen & Servais, 1997; Chetty and Campbell-Hunt, 2004; Rialp et al., 2005). In their study, Hagen & Zucchella (2014) define a common framework (Fig.1) that is positioned at the intersection between international business and (international) entrepreneurship, i.e. between entrepreneurial orientation and internationalisation processes/patterns.

The attributes of the firm relate to focusing on product differentiation, targeting the global niche segments and maintaining close relationships with international customers, while the entrepreneur's attributes are the objective capabilities (e.g. experience, industry knowledge) and subjective capabilities, such as proactive personality and global mindset (Danik & Kowalik, 2015).

Research into international entrepreneurship has paid special attention to entrepreneur-specific factors and to entrepreneurial capabilities. This emphasis is based on the fact that decision-making in BGs is often in the hands of just one person, or of a small group of people–the entrepreneur(s)—who accordingly exert(s) a unique and crucial role in BG organisations (Hagen & Zucchella, 2014).

Figure 1. Drivers and BG internationalization behaviour over time

Source: Hagen, B., & Zucchella, A. (2014). Born global or born to run? The long-term growth of born global firms. Management International Review, 54(4): 497–525.

Research into international entrepreneurship has paid special attention to entrepreneur-specific factors and to entrepreneurial capabilities. This emphasis is based on the fact that decision-making in BGs is often in the hands of just one person, or of a small group of people–the entrepreneur(s)—who accordingly exert(s) a unique and crucial role in BG organisations (Hagen & Zucchella, 2014).

On the other hand, there is wide consensus about the role of resources and capabilities as key drivers of firms' growth and performance. In order to overcome the internal resource paucity that tends to characterise smaller and younger firms, such firms can access external resources through networking). Resources and capabilities are developed and deployed in order to achieve strategic goals. Thus, the understanding of an SME's internationalisation behavior requires the integration of entrepreneurial and strategic perspectives (Hagen & Zucchella, 2014). Numerous studies have described the specific orientations and strategies in the emergence and performance of BG firms. Key orientations and strategies associated with early internationalization include learning orientation, entrepreneurial

orientation, market orientation, commitment to IB, and a general global orientation. Successful BGs emphasize various strategies, including skillful marketing, product differentiation, and customer focus (Knight & Leisch, 2016).

The relationship between the entrepreneurial firm and the environment is complex. According to several studies on BGs, the most evident environmental trends that trigger the emergence of BGs seem to be: new market conditions in many sectors of economic activity (including the increasing importance of niche markets for SMEs worldwide); the ''ICT revolution''; the increased importance of global networks and alliances. What is not yet clear is whether the same triggers continue to play the same role after the initial phase of the born global firm, and which other environmental factors come possibly into play (Hagen & Zucchella, 2014).

Industry or the sector which born global firms operate is important for these firms' internationalization processes. According to Andersson and Wictor (2003), the focus on specific industry was more important than the targeting geographically or psychologically closes markets. There is abundance of empirical evidence that born global firms highly rely on information and communication technologies as a growth facilitator (Nardalı, 2017). Research on fast-growing firms emphasizes the role of the stage of the given industry, and highlights especially emerging or growing markets as having a significant impact on new venture growth (Hagen & Zucchella, 2014).

5. Born Globals' Survival and Development Barieers

Survival of born globals can be considered as the critical factor in today's business environment and it is an important performance indicator of born globals. Many companies can be born global but only some are born to run. Therefore, it is important to understand what drives continuity (if there is any) in corporate growth (Hagen & Zucchella, 2014).

Based on an extensive longitudinal data set, in their study, Sleuwaegen and Onkelinx (2014) investigated the dynamics of commitment, growth and survival of different types of newly internationalizing Belgian firms. They found that global start-ups have the highest initial and rapidly rising export commitment per market and are also more likely to continue exporting over time than traditional staged exporters. However, global start-ups also display the highest failure rate. This high failure rate appears to result primarily from the 'liability of newness' and less from the added complexity associated with rapid and wide scope internationalization (Sleuwaegen & Onkelinx, 2014).

As far as the post-entry phase is concerned, most of the prevalent literature is focused on high-tech industries. In this context, environmental drivers seem to be fundamental at the beginning, while firm variables, such as investment in research and development, technology, marketing, and production capabilities become more impacting for the long-term survival of BGs (Romanello & Chiarvesio, 2017). Almor et al. (2014) highlighted that maturing BGs increase their chances of survival by acquiring other firms in order to increase sales and expand product lines

According to Hagen and Zucchella (2014) born to run company experiences growth cycles, which involve waves of innovation (across governance, strategy, organisation, processes, products/services), and associated reconfiguration of capabilities and/or enlargement of actual capabilities. Long-term growth depends on a delicate balance between openness and stability of key entrepreneurial and managerial resources, and on the integration of different sources of learning a) at the organisational level and b) around innovative projects. The two case firms which excel in these organisational learning processes also excel in managing long term growth (Hagen & Zucchella, 2014). Gaining innovative positioning in major markets can reduce barriers that prevent further international expansion, hence improving their survival chances (Efrat et al., 2017)

Dyadic strategic partnerships as the second factor which drives sustainable international growth. The capacity to grow over time depends on some key dyadic partnerships, but, more importantly on the capacity to redirect such partnerships towards new targets and mutual benefit. A third influencing factor of long-term growth consists in entry into complex markets. Such entries enable a company to

experience a ‘‘jump’’ in their knowledge base, provide benefits in terms of recognition and reputation, open a wide array of new opportunities and contribute to waves of innovation (Hagen & Zucchella, 2014).

A recent reinterpretation of Knight and Cavusgil’s (2004) study underlined that BGs which survived early internationalization showed an international entrepreneurial orientation combined with marketing skills in international markets (Knight and Cavusgil 2004; Coviello 2015).

Moreover, early internationalization and superior international performance might be facilitated by enlightened public policy. The result of Danik & Kowalik’s (2015) study showed that BGs in Poland could easily overcome internal barriers such as language barrier, lack of knowledge about the global market, or the external lack of government support and threats to expansion perceived to be important connected mainly with macro environmental political and commercial risks, classified by Hollensen (2011) as main barriers to the process of exporting. In their study, Uner et al. (2013) found that in order to eliminate the perception of export barriers for born global firms, policy makers should focus on export procedures and communication problems of born global firms in Turkey. In his study, Zahra (2014), he advocated that public and corporate governance systems should combine to ensure the viability, survival and success of BG firms. As they internationalize, BGs and INVs face distinct challenges such as free riding and managing intellectual property, appropriate public governance can provide a framework to address such issues (Knight & Leisch, 2016).

6. Conclusion

Since McKinsey & Company (1993) originally explored the concept of born global firms, significant research has been undertaken to explore this form of internationalisation. Such research has revealed that born global firms are becoming increasingly widespread. In this sense, the born-global phenomenon is heartening because it implies the emergence of an international exchange system in which any firm, regardless of age, experience and tangible resources, can be an active international business participant. The rise of BG firms signals a more diverse global economy in which organizations of many forms can succeed internationally. Thus, deepening knowledge on early and rapid adopters of internationalization and advancing our understanding of the born global performance and the issue of survival for BGs will open new horizons in globalizing world.

References

Almor, T., Tarba, S.Y., Margalit, A. (2014). Maturing, technology-based, born-global companies: surviving through mergers and acquisitions. Management International Review, 54(4):421–444.

Andersson, S., & Wictor, I. (2003). Innovative internationalization in new firms: Born globals-the Swedish case. Journal of International Entrepreneurship. 1(3): 249–276.

Australian and New Zealand Academy of Management. (2009). ‘Defining the Born Global Firm’ A Review of the Literature. 23rd Annual Australian and New Zealand Academy of Management Conference.

Autio, E., Sapienza, H. J., & Almeida, J. G. (2000). Effects of age at entry, knowledge intensity, and imitability on international growth. Academy of Management Journal, 43(5): 909–924.

Cavusgil, S. T. (1980). On the internationalization process of firms. European Research, 273–281.

Cavusgil, S. T., & Knight, G. (2015). The born global firm: An entrepreneurial and capabilities perspective on early and rapid internationalization. Journal of International Business Studies, 46(1): 3–16.

Chetty, S., & Campbell-Hunt, C. A. (2004). Strategic Approach to Internationalization: A Traditional versus a "Born-Global" Approach, Journal of International Marketing, 12(1): 57-81.

Choquette, E., Rask, M., Sala, D., & Schröder, P. (2017) Born Globals—Is there fire behind the smoke? International Business Review, 26: 448–460.

Danik, L., & Kowalik, I. (2015). Success factors and development barriers perceived by the Polish born global companies. Empirical study results. JEEMS, 20(3): 360-390.

Efrat, K., Gilboa, S., & Yonatany, M. (2017). When marketing and innovation interact: The case of born-global firms. International Business Review, 26: 380–390.

Eurofound. (2012). Born global: the potential of job creation in new international businesses. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Gabrielsson, M., Kirpalani, V.H., Dimitratos, P., Solberg, C.A., & Zucchella, A. (2008). Born globals: propositions to help advance the theory. International Business Review, 17(4): 385–401.

Garcia-Lillo, F., Claver-Cortes, E., Marco-Lajara, B., & Ubeda-Garcia, M. (2017). Mapping the intellectual structure of research on 'Born Global' Firms and INVs: A citation/cocitation analysis. Management International Review, 57: 631-652.

Hagen, B., & Zucchella, A. (2014). Born global or born to run? The long-term growth of born global firms. Management International Review, 54(4): 497–525.

Johanson, J., & Vahlne, J. E. (1977). The internationalization process of the firm. Journal of International Business Studies, 8(1): 23–32.

Knight, G.A., & Liesch, P.W. (2016). Internationalization: from incremental to born global. Journal of World Business, 51(1): 93– 102.

Knight, G.A., & Cavusgil, S.T. (2004). Innovation, organizational capabilities, and the born-global firm. Journal of International Business Studies, 35(2): 124–141.

Knight, G.A., & Cavusgil, S.T. (1996). The born global firm: a challenge to traditional internationalization theory. In Cavusgil, S.T., & Madsen, T. (eds) Advances in International Marketing, 8: 11-26. JAI Press, Greenwich, CT.

Martin, S.L., Javalgi, R.G., & Cavusgil, E. (2017). Marketing capabilities, positional advantage, and performance of born global firms: Contingent effect of ambidextrous innovation. International Business Review, 26: 527–543.

Nardalı, S. (2017). Systematic literature review on Born Global Firms. Yönetim ve Ekonomi, 24(2): 563-578.

Olejnik, E. (2014). Study 1: SMEs' Internationalization Patterns: Descriptives, Dynamics and Determinants. Retailing and International Marketing, Chapter B: 25-54.

Oviatt, B.M., & McDougall, P.P. (1997). Challenges for internationalization process theory: the case of international new ventures. Management International Review, 37(2): 85– 99.

Oviatt, B.M., & McDougall, P.P. (1994). Toward a theory of international new ventures. Journal of International Business Studies, 25 (1): 45-64.

Pimenta, A.C., Joswig, M., Junior, M.M.O., & Sbragia, R. (2017). Dimensions on born-global firms' case studies. Internext, 12(1): 48-61.

Rennie, M. (1993). Global competitiveness: born global. McKinsey Quarterly, 3: 45–52.

Rialp, A., Rialp, J., & Knight, G.A. (2005). The phenomenon of early internationalizing firms: what do we know after a decade (1993–2003) of scientific inquiry? International Business Review, 14(2): 147–166.

Sleuwaegen, L., & Onkelinx, J. (2014). International commitment, post-entry growth and survival of international new ventures. Journal of Business Venturing, 29: 106–120

Turcan, R.V. (2011). Toward a theory of international new venture survivability. Journal of International Entrep, 9(3): 213–232.

Romanello, R., & Chiarvesio, M. (2017). Turning point: when born globals enter post-entry stage. Journal of International Entrep, 15: 177-206.

Sharma, D.D., & Blomstermo, A. (2003), The internationalization process of born globals: a network view. International Business Review, 12 (6): 753-793.

Uner, M.M., Kocak, A., Cavusgil, E., & Cavusgil, S.T. (2013). Do barriers to export vary for born globals and across stages of internationalization? An empirical inquiry in the emerging market of Turkey. International Business Review, 22: 800–813.

Varma, S. (2011) Born global acquirers from Indian IT: an exploratory case study. International Journal of Emerging Markets, 6 (4): 351-368.

Weerawardena, J., Sullivan Mort, G., Liesch, P.W., & Knight, G.A. (2007). Conceptualizing accelerated internationalization in the born global firm: a dynamic capabilities perspective, Journal of World Business, 42 (3): 294-306

Zahra, S. (2014). Public and corporate governance and young global entrepreneurial firms. Corporate Governance: An International Review, 22(2): 77–83.

Kocaeli'deki Konaklama İşletmelerinin Kapasiteleri ve Hizmet Alanları

Ehlinaz TORUN KAYABAŞI[1]

[1]Kocaeli Üniversitesi Arslanbey Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü 41285 Kartepe/KOCAELİ, ehlinaz@gmail.com

Özet: Değişik sebeplerle seyahat eden insanların konaklama ihtiyaçları göz önüne alınarak yapılan araştırmada, Kocaeli'nin konaklama kapasitesi belirlenmeye çalışılmıştır.

Kocaeli İli, 49 adet Kültür ve Turizm Bakanlığından Turizm İşletmesi Belgeli Konaklama Tesis ile 12 Adet Kültür ve Turizm Bakanlığından Yatırım Belgeli Konaklama Tesisinin yansıra, henüz ticaret sicili bulunmayan ancak hizmet veren 36 konaklama işletmesindeki işletmeciler ve yönetici konumundaki kişilerle yüz yüze görüşme sağlanmıştır.

Çalışmanın ana amacı, toplam konaklama kapasitesi, işletmelerin müşterilerine hizmet alanları, bölge insanına sağladığı maddi ve manevi katkıların belirlenmesidir.

Çalışma, toplam 97 işletmede gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler istatistik paket programı olan SPSS 16:00 ile analiz edilerek değerlendirilmiştir.

İşletmelerin tamamının oda sayısı yaklaşık olarak 4.926 ve yatak kapasitesi 9.913 olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu işletmelerin tamamı konaklama, büyük bir çoğunluğu ise eğlence, restoran, destinasyon hizmeti vermektedir. Kocaeli'nin sanayi kenti olması yanında yaz ve kış turizmine de uygun olması sebebi ile konaklama önemli bir yatırım aracı konumundadır. Ayrıca, bu tesislerin cazibesini artırmak için tesislerin müşterilerine, diğer yan hizmetleri de vermesi işletme için tanınırlık ve ekonomik açıdan fayda sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kocaeli, Otel, Konaklama Kapasitesi, Turizmde Hizmet Alanları

Capacity and Service Areas of the Accommodation Companies in Kocaeli

Abstract: Given the accommodation needs of people traveling for different reasons, the study has attempted to determine the accommodation capacity of Kocaeli.

Kocaeli Province has been provided face-to-face interviews with operators and administrators of 36 hospitality enterprises that do not have a trade registry yet but have not yet registered with the Investment Accommodation Authority from the Ministry of Culture and Tourism of the Ministry of Culture and Tourism from the Ministry of Culture and Tourism.

The main aim of the work is to determine the total accommodation capacity, the service areas of the enterprises to the customers and the material and moral contributions that the region provides to the people of the region.

The study was conducted in a total of 97 enterprises. The data obtained were analyzed and analyzed with the statistical package program SPSS 16:00.

The total number of rooms of the enterprises is determined as approximately 4.926 and the bed capacity is 9.913. In addition, all of these businesses provide accommodation, while the vast majority of them provide entertainment, restaurants, and destinations. Since Kocaeli is not only an industrial city but also suitable for summer and winter tourism, accommodation is an important investment tool. In addition, providing facilities to customers and other ancillary services to enhance the attractiveness of these facilities is of great economic and economic benefit for the enterprise.

Key words: Kocaeli, Hotel, Accommodation Capacity, Service Areas in Tourism

1. Giriş

Günümüzde bacasız sanayi diye adlandırılan turizm sektörünün ana damarlarından olan konaklama işletmeleri her geçen gün daha önemli bir konuma gelmektedir. İnsanların değişik amaçlarla seyahat ettikleri ve gittikleri yerlerde barınmak amaçlı olarak konaklamaları gerekmektedir. Bu nedenle konaklama işletmelerinin kapasitesi, hizmet kalitesi ve verdikleri hizmet türleri önem arzetmektedir.

Küreselleşme ile başlayan bilgi toplumu ile devam eden hızlı değişim, iletişim ve bilişim alanındaki gelişmeler, bilgi ağı, değişen çevre, değişen müşteri istek ve beklentileri, yoğun rekabet ortamı, emek yoğun hizmet sektöründe faaliyette bulunan turizm işletmelerinin beklentilerini karşılamakta ve çevreye uyum konusunda güçlüklere neden olmaktadır. Turizm işletmelerinin hedefi de mevcut veya potansiyel müşteriler için hizmet kalitesini ve çeşitliliğini arttırmak, bunun sonucunda sürdürülebilir rekabet avantajı elde etmektir.

Turizm işletmeleri, talebin esnekliği sunulan hizmetin üretim ve tüketiminin aynı zaman diliminde olması ve hizmetin stoklanamaması gibi turizm sektörüne özgü özelliklerinden dolayı değişen çevre koşullarına daha hızlı uyum sağlama zorunluluğunu hisseden işletmeler arasında yer almaktadırlar.

Bu nedenle, turizm sektöründe yer alan konaklama, seyahat ve yiyecek içecek vb işletmeler rekabetin gittikçe arttığı, küreselleşmenin ve teknolojik yeniliklerin çok hızlı yaşandığı bir çevrede yaşanan bu değişim ve gelişmeler karşısında kar elde etmek, mevcut pazar paylarını korumak ve daha da önemlisi yeni pazarlara girmek için gerekli önlemleri almak konusunda değişik politikaları geliştirmeleri beklenmektedir (Coşar, 2008). Ekonomiyi oluşturan diğer sektörlerle karşılaştırıldığında, özellikle son 20–30 yıl içerisinde hızlı bir büyüme gösteren ve ekonominin önemli bir unsuru durumuna gelen hizmet sektörünün bir alt dalı olan turizm sektöründe yer alan otel işletmeleri, küreselleşme sonucu ortaya çıkan yoğun bir rekabet ortamına girmişlerdir (Bahar ve Kozak 2005).

Turizm sektörü farklı birçok sektörlerle iş birliği olan multi disipliner bir alandır. Turizm sektörü emeğin yoğun ve insan faktörünün önemli olduğu bir hizmet alanıdır. Turizm sektörünün kendi hizmet alanına bakıldığında ise, konaklama, yiyecek içecek, ulaştırma hizmetleri, seyahat acenteleri ve tur operatörlüğü gibi birçok ekonomik hareketliliğinin yanında insanların dinlenme, gezme, yeme-içme gibi istek ve ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü karşıladığı açıkça görülmektedir

Turizm sektörü, gün geçtikçe gelişmekte olan sektörlerden biridir. Dolayısıyla turizm sektöründe yer alan yiyecek ve içecek konaklama işletmeleri de sektörde varlıklarını devam ettirebilmeleri için değişimlere ayak uydurmak zorunda kalmış (Zencir, 2004: 60) ve aynı zamanda müşterilerin ihtiyaçlarına paralel olarak gelişme göstermiş ve her geçen gün sayısal olarak da artmıştır (Özel, 2012:1, Taşkıran, 2006:169). Turizm işletmelerinin hizmet üretimine bağlı kendine özgü yapıları bu işletmeleri diğer işletmelerden ayırmaktadır. Müşteri memnuniyetinin örgütsel başarıda temel rol oynadığı turizm işletmelerinde bunu sağlamak ancak iş gören performansının müşteri tarafından algılanması olarak ifade edilen kaliteli hizmet sunumu ile mümkündür (Ma ve Qu, 2011). Müşterilerin tatmin seviyesini bilmek, konaklama işletmelerine ürün ve hizmetlerini geliştirmede yardımcı olabilir. Müşteri tatmininin ölçülmesiyle konaklama işletmeleri, müşteri beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayıp karşılamadıklarına bağlı olarak mevcut durumlarını ortaya çıkarabilmektedir. Müşterilerin istek ve beklentilerini anlamak, konaklama işletmeleri hizmetlerinin geliştirilmesine ve yeni konaklama işletmeleri hizmetlerinin oluşturulmasına yardımcı olmaktadır (Heung 2000).

Konaklama işletmeleri turizm endüstrisi içerisinde önemli bir yere sahiptir ve turistlerin farklı bir bölgede konaklama ihtiyaçlarını karşılamayı meslek edinen ekonomik ve sosyal işletmeler olarak tanımlanmaktadır (Coşkun, Mesci ve Kılınç, 2013). Küreselleşmenin etkisi ile konaklama işletmelerine yönelik talep gün geçtikçe artış göstermektedir (Durna ve Babür, 2011). Bu kapsamda, rekabet avantajının sağlanması için gelişen teknolojileri ve yeniliklerin takibini sağlayan, hizmetlerinde farklılıklara yer veren, sürdürülebilirliğe önem veren işletmelerin ayakta kalacağı ve karlılıklarını arttıracağı şüphesizdir. Bu değişimler ışığında, konaklama işletmeleri müşteri sayısını arttırabilmek ve rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için farklı stratejiler uygulamaktadırlar (Erdem, 2010). Konaklama işletmeleri için sadece kalitenin rekabet avantajı sağlaması mümkün değildir. Kaliteli ürün ve hizmet sunumu artık konaklama işletmelerinin büyük çoğunluğunda mevcut hale gelmiştir. Bu nedenle sadece kalite, rekabet avantajı sağlamak için etkili bir unsur değildir. Böylece mevcut ürünlerini yenilemek ve hizmet kalitesinin geliştirilmesine verilen önem başarıyı da beraberinde getirmektedir (Durna ve Babür, 2011).

Bir işletmenin başarılı olması hedef kitlesinin istek ve ihtiyaçlarını anlayabilmesi ile ilişkilidir. Ayrıca yeni müşteriler çekmek ve onları işletmede tutabilmek işletmelerin geleceğini etkileyen önemli faktörlerdir

(Küçükergin 2012). Kotler (2000), müşterilerin elde tutulmasına dair iki yoldan bahsetmektedir. Bunlardan ilki onların başka bir işletmeye gitmelerini engelleyecek unsurlar oluşturmak, ikincisi ise onlara daha yüksek düzeyde tatmin sunmaktır. Çünkü müşteriler yüksek düzeyde tatmin edilmediği takdirde onların başka işletmeleri tercih etmelerini engellemek kolay değildir (Küçükergin 2012). İşletmeler için en önemli hedefler işletmenin devamlılığı, karlılığı ve bu karın maksimizasyonudur. Bu hedefleri gerçekleştirirken işletmeler, hem tatmin olmuş müşteriler yaratmakta, hem de rakipleri karşısında önemli bir avantaj sağlayabilmektedirler (Mil ve Özdoğan, 2015).

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın amacı Kocaeli'nde bulunan konaklama işletmelerinin sayılarını, kapasitelerini ve vermiş oldukları hizmet türlerini belirlemektir.

Araştırma, Örneklem büyüklüğü belirlenirken tamsayım yöntemi kullanılmış ve Kocaeli sınırları içerisindeki konaklama işletmelerinin tamamı (97 işletme) ele alınmıştır. Kocaeli ilinde bulunan konaklama işletmelerinde yüz yüze yapılan anket çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Birincil veri olarak konaklama işletmeleri ile yapılan anket formları kabul edilmiş ve 97 işletme ile yıldız farkı gözetilmeksizin görüşme yapılmıştır. Çalışma, Bu işletmelerin turizm bakanlığı ve turizm il müdürlüğüne bağlı olup belgelenenler ve henüz bu kapsama girmemiş ancak, konaklama faaliyetlerini yürütenlerin tamamını kapsamış bulunmaktadır. İkincil veriler ise Turizm il müdürlüğü ile turizm bakanlığı verilerinden oluşmaktadır. Elde edilen veriler SPSS:16:00 istatistik programında değerlendirilerek ve analiz edilmiştir. Khi-kare, frekans ve crostab tabloları oluşturulup yorumlanmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1.İşletmecilerin Demografik Özellikleri

Yapılan çalışmada deneklerin demografik özelliklerine göre dağılımları incelenmiş ve Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Deneklerin Demografik Özellikleri

Cinsiyet	**Sayı**	**%**
Erkek	30	31
Kadın	67	69
Toplam	97	100,0
Yaş		
20-30 Yaş	36	37
31-40 Yaş	31	32
41-50 Yaş	16	17
51 Yaş Ve Üzeri	14	14
Toplam	97	100,0
Eğitim Düzeyi		
İlkokul - Ortaokul	10	10
Lise	30	31
Yüksek Okul	23	24
Lisans Ve Üzeri	34	35
Toplam	97	100,0
İşyerindeki Unvanı		
İş Yeri Sahibi	34	35
Genel Müdür	14	14
Müdür	16	17
Yönetici	26	27
Çalışan	6	6
İşçi	1	1

Toplam	97	100,0
İşyerinde Çalışma Süresi		
Cevapsız	3	3,1
1-5 Yıl	55	56,7
6-10 Yıl	26	26,8
11-15 Yıl	9	9,3
16 Ve Üzeri	4	4,1
Toplam	97	100,0

Tablo 1'e göre işletmecilerin %31'i erkek, %69'u kadındır. Araştırma göstermiştir ki, kadınlar hizmet sektöründe yoğun olarak çalışmakta veya işletmeci olarak görev almaktadırlar. Torun ve Şener'in 2009'da yapmış olduğu çalışmada kadın ya da erkeğin toplum içindeki konumu gereği kendisi ile özdeşleştirilen eril ve dişil özellikler ise iş yapış biçimlerine de yansımaktadır. İşin cinsiyete ilişkin sahip olduğu değerlere bağlı olarak çalışma hayatı içindeki görevleri, davranışları, değerleri ve benzeri belirlediğini belirtmişlerdir. Yaş 20-30 yaş %37, 31-50 yaş %48, 51 yaş ve üzeri %14 olduğu görülmüştür. Deneklerin %65'i işletmede çeşitli statülerde çalışırken %35'i işyeri sahibi konumundadır. Deneklerin eğitim düzeyi yükseldikçe işveren durumunda oldukları görülmüştür. İşletmede çalışanlar ve işverenlerin yaş ortalaması 35 olarak bulunmuştur. Bu turizm işletmelerinde genç ve vizyon sahibi kişilerin yer aldığını, dünya konjonktürüne uyumun gerekliliğine ve gelen turistlerin ihtiyaçlarına cevap verebilecek yapılanmanın olması gereğine uygun davrandıkları söylenebilir. Yine turizm işletmeleri yönetici ve çalışanlarının eğitimli olmasına özen gösterdikleri gözlemlenmiştir. Deneklerin %59'u yüksekokul, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyinde, %31'i lise ve %10'nu ilk ve ortaöğretim düzeyinde eğitim aldıkları belirlenmiştir. Deneklerin işletmede çalışma süresi ortalama olarak 5.7yıldır. Hizmet sektörlerinde özellikle turizm işletmelerinde müşteri memnuniyeti için kalifiye eleman çalıştırmak önem arz etmektedir.

Deneklerin eğitim ve cinsiyete göre dağılımları incelenmiş ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Deneklerin Cinsiyet ve Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Cinsiyet	Eğitim Düzeyi								Total	
	İlkokul-Ortaokul		Lise		Yüksek Okul		Lisans ve üzeri			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	4	40	5	17	9	39	12	35	30	31
Kadın	6	60	25	83	14	61	22	65	67	69
Toplam	10	100	30	100	23	100	34	100	97	100

Chi-Square: 4,269[a] Df:3 P:0,023 P<0.05 Olduğundan H_0 Hipotezi Kabul Edilir. (İlişki Anlamlıdır. H_1 Reddedilir.)

Kuram: Khi kare analizi %95 güven aralığına ve %5 hata payına göre yapılmıştır.

P< 0.05 ise H0 hipotezi kabul edilir, ilişki anlamlıdır. Yani iki değişken arasında ilişki vardır.

P>0.05 ise H1 hipotezi kabul edilir İlişki anlamlı değildir. iki değişken arasında ilişki yoktur.

Tablo 2'ye göre iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kadınların uzmanlık isteyen işlerde eğitimli olmaları avantaj olmaktadır. Çalışmanın sonuçlarına göre kadınların eğitim düzeyi arttıkça çalıştıkları hizmet sektöründe yönetici yada işletmeci olma vasfı göstermektedirler. Kocacık ve Gökkaya (2005)'de yaptıkları çalışmada, Türkiye'de eğitim almış kadınlar genellikle bir uzmanlık isteyen işlerde - hizmet sektöründe, eğitim almayan kadınlar ise bir uzmanlık istemeyen, beceriye dayalı işlerde çalıştıklarını belirtmişlerdir.

3.2.Kocaeli'ndeki Turizm işletmelerinin Oda ve Yatak Kapasitesi

Zaman içerisinde insanların çeşitli ihtiyaçları ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biride çeşitli nedenlerle seyahat etmek ve konaklamak gibi ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Buradan hareketle çalışmada hem sanayi hemde turizm kenti olan, Kocaeli'nin konaklama işletmelerinin kapasitelerini ve

verdikleri hizmet türlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Yapılan çalışma ile Kocaeli'ndeki turizm amaçlı faaliyet gösteren tüm konaklama işletmeleri ile görüşülerek bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma %5'lik hata payı kabul edilerek yapılmıştır. Yapılan çalışmada bazı işletmeler çeşitli nedenlerle çalışmamıza katılım göstermemiş dolayısıyla görüşme yapılan işletme sayısı 97 olarak ortaya çıkmıştır. Turizm Bakanlığı ve Turizm İl Müdürlüğünce belgelenen işletmeler ve kapasiteleri, yıldız durumları ile hizmet alanları Tablo 3'de verilmiştir. Tablo 3'e göre Turizm işletme belgeli olan işletme sayısı 49, turizm yatırım belgeli işletme sayısı ise 12'dir. Toplam işletme sayış 61 olarak saptanmıştır. Bu işletmelerin Oda ve yatak sayısı ise toplam olarak 4526 oda, 9073 yatak kapasiteleri olduğu belirlenmiştir. Bu işletmelerin dışında 36 işletme daha hizmete girmiş ancak bunların turizm bakanlığınca belgelendirilmeyen yada bakanlıkla ilgili prosedürün devam ettiği bir süreçte oldukları saptanmıştır. İşletmelerin tamamının (97 işletme) oda sayısı yaklaşık olarak 4.926 ve yatak kapasitesi 9.913 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. Turizm Bakanlığı ve Turizm İl Müdürlüğünce Belgelenen İşletme Sayısı ve Kapasitesi

TÜR VE SINIF	TESİS SAYISI		KAPASİTE BİLGİLERİ			
	Turizm İşletme Belgeli	Turizm Yatırım Belgeli	Oda Sayısı		Yatak Sayısı	
	İşletme Sayısı	İşletme Sayısı	İşletme Belgeli	Yatırım Belgeli	İşletme Belgeli	Yatırım Belgeli
5 Yıldızlı Otel	5	3	819	419	1638	838
4 Yıldızlı Otel	15	4	1601	386	3244	827
3 Yıldızlı Otel	13	3	651	119	1285	237
2 Yıldızlı Otel	11		341		647	
1 Yıldızlı Otel	1		14		28	
Müstakil Apart Otel	2		62		124	
Dağ Evi		1		48		48
Pansiyon	2		41		82	
Kamping		1		25		75
TOPLAM	49	12	3529	997	7048	2025
Genel Toplam	61		4526		9073	

Kaynak: Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kayıtları,2017 /(Anonim, (2017).

Deneklerin cinsiyete göre çalıştığı veya sahibi oldukları işletmelerin oda kapasiteleri incelenerek elde edilen veriler Tablo 4'de verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde dağ evi ve Kamping dışındaki konaklama işletmelerinde kadınlar daha fazla yer almaktadır. Bu durum yapılan diğer çalışmalar da olduğu gibi hizmet sektörlerinden biri olan turizm sektöründe de kadınların daha fazla yer aldığını göstermektedir. Torun (2010)'da yaptığı bir çalışmada, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, kadınların sosyal statülerinde belirleyici olduğunu, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çalışma hayatında kadınlar ikincil görevlerde kendilerine yer bulabildiğini belirtmiştir.

Tablo 4. Deneklerin Cinsiyeti ile Konaklama Tesis Türü Arasındaki Bağıntı

Cinsiyetiniz	**Konaklama Tesis Türü**								**Toplam**	
	Otel		**Pansiyon**		**Dağ evi Kamping**		**Müstakil Apart Otel**			
	Sayı	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**	**Sayı**	**%**
Erkek	20	29	6	50	2	100	2	14	30	31
Kadın	49	71	6	50	0	0.0	12	86	67	69
Toplam	69	100	12	100	2	100	14	100	97	100
Chi-Square: 3,494a Df:4 P:0.04 P<0.05					*Olduğundan H_0 Hipotezi Kabul Edilir. (İlişki Anlamlıdır.H_1 Reddedilir.)*					

Yapılan araştırmada, deneklerin cinsiyeti ve eğitim düzeylerine göre, işletme büyüklüğü (oda sayısı ve yatak kapasitesi) açısından değerlendirilmiş ve elde edilen veriler Tablo 5 ve Tablo 6'da verilmiştir. Tablo

5 ve Tablo 6'ya göre kadın işletmecilerin daha çok küçük kapasiteli işletmeleri yönettiği yada işlettiği, büyük sermaye gerektiren işlerden kaçındığı belirlenmiştir. Bu durum kadınların ekonomik özgürlükleri, toplumsal statüsü ve risk alma yeterliliğinin düşük olmasıyla ifade edilebilir. Cinsiyet ile oda sayısı arasındaki ilişki anlamlı olup, işletme büyüklüğünde cinsiyet faktörünün etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 5. Deneklerin Cinsiyeti İle İşletmedeki Oda Sayısı Arasındaki Bağıntı

Cinsiyet	İşletmedeki Oda Sayısı								Toplam	
	10 - 50 Adet		51 - 100 Adet		101 - 150 Adet		151 Ve Üzeri			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	9	13	12	80	5	71	4	67	30	31
Kadın	60	87	3	20	2	29	2	33	67	69
Toplam	69	100	15	100	7	100	6	100	97	100
Chi-Square: 2,340a Df:4 P:0,047 P <0.05 Olduğundan H_0 Hipotezi Kabul Edilir. (İlişki anlamlıdır. H_1 Reddedilir.)										

Tablo 6'ya göre Eğitim düzeyi ile oda sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Eğitim düzeyi yükseldikçe işletme kapasitesinde ve büyüklüğünde artış olmaktadır denilebilir. Deneklerin eğitim düzeyi yükseldikçe daha büyük ölçekli işletmeleri yönetme veya işletmede artış olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. Deneklerin Eğitim Düzeyi ile İşletmedeki Oda Sayısına göre dağılımı

Eğitim Düzeyi	İşletmedeki Oda Sayısı								Toplam	
	10 - 50 adet		51 - 100 Adet		101 - 150 Adet		151 Ve Üzeri			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlköğretim	9	13,04	1	7,69	0	0,00	0	0,00	10	10
Ortaöğretim (Lise)	25	36,23	3	23,08	1	14,29	1	16,67	30	31
Yüksek Okul	17	24,64	3	23,08	2	28,57	1	16,67	23	24
Lisans ve Üzeri	18	26,09	8	46,15	4	57,14	4	66,67	34	35
Toplam	69	100,00	15	100	7	100	6	100	97	100
Chi-Square: 12,488 Df: 12 P:0,040 P <0.05 Olduğundan H_0Hipotezi Kabul Edilir. (İlişki Anlamlıdır. H_1Reddedilir.)										

İşletmenin aylık ortalama geliri ile cinsiyet faktörü arasındaki ilişki incelenmiş ve elde edilen veriler Tablo 7'de verilmiştir. Tablo 7'ye göre iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuç işletmenin gelirinin yöneticilerin yada işletmecilerin cinsiyeti ile ilgili olmadığı, işletme büyüklüğü, hizmetin kalitesi ve işletmenin konumu ile ilgili olduğu düşünülebilir. Turizm sektörü hizmete ve dolayısıyla insana bağlı bir alan olduğundan işletmeciden ziyade çalışanla ilgilidir. Aynı çalışma eğitim düzeyleri ile de yapılmış ve sonuç aynı çıkmıştır.

Tablo 7. Cinsiyet İle İşletmenin Ortalama Aylık Gelir Arasındaki İlişki

Cinsiyet	İşletmenin Ortalama Aylık Geliri														Toplam	
	Cevapsız		0-10.000 TL		10.000-30.000 TL		31.000-50.000TL		51.000-70.000Tl		71.000-90.000 TL		91.000 Ve Üzeri			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	7	29	9	39	6	30	3	27	3	43	2	40	0	0.0	30	31
Kadın	17	71	14	61	14	70	8	73	4	57	3	60	7	100	67	69
Toplam	24	100,00	23	100	20	100	11	100	7	100	5	100	7	100	97	100
Chi-Square: 4,629a Df:6 P:0,592 P >0.05 Olduğundan H_1 Hipotezi Kabul Edilir. (İlişki Anlamlı Değildir. H_0 Reddedilir.)																

Yapılan çalışmada denklerin eğitim düzeyleri ile alt kadrolarda çalışan personel sayısı arasındaki ilişki incelenmiş ve **Tablo 8'de** verilmiştir. **Tablo 8'e** göre iki değişken arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. Yani eğitim düzeyi yükseldikçe yönetim kadrolarında istihdam mümkün olmakta veya yönetici pozisyonunda görev alınmaktadır. İşletmede çalışan sayıları da kapasite ve hizmet açısından önemli bir gösterge olduğu söylenebilir. Araştırmamızdaki sonuçlar da bu savı doğrulamaktadır. Eğitime cinsiyet faktörü de eklendiğinde aynı sonuçlara ulaşılmaktadır. Hizmet sektöründe eğitim düzeyi aynı olan

bireylerin iş pozisyonlarında cinsiyete göre ayrım görülmezken, reel sektörde bu durum tam tersidir. Cinsiyet etkili olmakta ve kadınlar kendilerine ikincil görevlerde yer bulamaktadırlar.

Tablo 8. Deneklerin Eğitim Düzeyleri İle İşletmede Alt Kadrolarda Çalışan Personel Sayısı Arasındaki İlişki

Eğitim Düzeyi	İşletmede Alt Kadrolarda Çalışan Personel Sayısı												Toplam	
	Cevapsız		10-25 Kişi		26-35 Kişi		36-45 Kişi		46-55 Kişi		55-65 Kişi			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
İlk-Ortaöğretim	2	11	5	9	0	0.0	2	50	0	0.0	1	50	10	10
Lise	8	45	15	26	5	38.5	0	0.0	1	50	1	50	30	31
Yüksek Okul	2	11	17	29	3	23	1	25	0	0.0	0	0.0	23	24
Lisans Ve Üzeri	6	33	21	36	5	38.5	1	25	1	50	0	0.0	34	35
Toplam	18	100	58	100	13	100	4	100	2	100	2	100	97	100

Chi-Square: 18,378a Df: 15 P:0,025 P < 0.05 Olduğundan H0 Hipotezi Kabul Edilir. (İlişki Anlamlıdır. H1Reddedilir.)

3.3.Kocaeli'ndeki Turizm İşletmelerin Konaklama Hizmetlerinin Yanı Sıra Verdikleri Hizmet Türleri:

İşletmelerin tamamı konaklama hizmeti vermekle beraber, diğer hizmetlerden, destinasyon, taşıma, eğlence, restoran, tatil hizmetlerini verir konumundalar. İşletmelerin verdikleri hizmet çeşitlerine göre dağılımı incelenmiş ve Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. İşletmelerin Konaklama Dışında Verdikleri Hizmet Türlerine Göre Dağılımı

İşletmede Verilen Hizmetler	Sayı	%
Taşıma- Destinasyon	18	19
Restoran	47	48
Eğlence	21	22
Tatil	11	11
Toplam	97	100

İşletmeleri %48'i konaklama hizmetinin yanısıra restoran hizmetlerini de yerine getiriyor. %22'i Konaklama ve eğlence hizmetlerini, % %19'u konaklama ve destinasyon, taşıma, %11'i ise konaklama ve tatil hizmetini beraber yürütüyor. Burada Kocaeli'nin sanayi kenti olması yanısıra, deniz ve dağ turizminin de gelişmeye başlaması kentteki turizm işletmelerinde artışa sebep olmaktadır. Kocaeli'nin sanayi üst sınırına gelmesi kentteki yaşayan ve girişimci ruhu olan bireyleri bacasız sanayi olarak adlandırılan turizm sektörüne yatırım yapmaya yöneltmektedir.

Kocaeli'ndeki konaklama işletmelerinin yıldız durumu ile işletmecilerin cinsiyeti arasındaki ilişki araştırılmış ve elde ilen veriler Tablo 10'da verilmiştir. Tablo 10 incelendiğinde cinsiyet ile işletmenin sahip olduğu yıldız arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Burada erkek deneklerin daha çok yıldıza sahip işletmelerde, kadınların ise yıldız sayısı düşük olan ve kapasitesi daha az olan işletmelerde yönetici yada işletmeci olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10. Cinsiyet ile Konaklama İşletmelerinin Yıldız Durumu

Cinsiyet	Konaklama İşletmesinin Yıldız Sayısı												Toplam	
	Cevapsız		1 Yıldızlı		2 Yıldızlı		3 Yıldızlı		4 Yıldızlı		5 Yıldızlı			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Erkek	5	31	1	33	2	11	9	75	7	32	6	50	30	31
Kadın	25	69	1	67	9	89	7	25	14	68	2	50	67	69
Toplam	36	100	1	100	11	100	16	100	19	100	8	100	97	100

Chi-Square: 12,634a Df:7 P:0,042 P <0.05 Olduğundan H_0 Hipotezi Kabul Edilir. (İlişki Anlamlıdır. H_1 Reddedilir.)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Her sektörde oldu gibi turizm sektöründe de yöneticilerin teknoloji transferine, marka ve işletme imajı geliştirmeye, üretim zamanının rakiplere göre kısa olmasına, rakiplerin analizini yapmaya ve ürün çeşitliliğini arttırmaya önem vermesi gerekmektedir. Bu nedenle konaklama yada diğer hizmetleri veren işletmeler başka hizmetleri de bünyelerinde bulundurmaktadır.

Konaklama- otel işletmeleri özellikleri bakımından farklı ürün, imaj, teknoloji, servis, kalite veya üretim sistemi ile müşterilerin ilgisini çekmeye çalışmalıdır.

Konaklama - otel işletmeleri açısından belirlenecek rekabet stratejilerinin seçimi önemlidir. Rekabet stratejisi uygulamayan işletmeler rakiplerinin gerisinde kalabilirler. Diğer işletmelerden farklı özelliklere sahip olan otel işletmelerinde rekabet gücü faktörleri arasında seçim yapmak oldukça zor olup önemsiz gibi görünen bazı faktörler farklı pazarlarda farklı işletmeler için önem taşıyabilir.

Son yıllarda Kocaeli'nde konaklama hizmeti veren işletmelerin sayısında ve hizmet çeşitliliğinde de artış görülmüştür.

Kocaeli'de konaklama hizmetli sunan işletmeler yeterli sayıya ulaştığı söylenemez. Her mevsim turist çekebilecek doğal yapıya sahip olan ilimizin bu güçlü yönünü fırsata çevirmesi hem yöre halkı hemde ülke ekonomisi açısından önemli bir katma değer yaratabilir.

Ayrıca sanayinin kalbinin olduğu bir il olarak ta yabancı iş adamları, iş ortaklığı olan kişileri ağırlayabilir ve onların ihtiyaç duydukları diğer turistik ürünleri onlara sunabilir. Bu yönüyle de güçlü bir yapıya sahip bulunmaktadır. Bu güçlü yönü fırsata dönüştürmek hem işletmecilerin vizyon sahibi olmasına hemde yerel yönetimlerin turistik ürünlerin pazarlanmasında katkı koyması gerekmektedir.

15 Nisan 2016 tarihli yerel bir gazete yer alan habere göre 2006-2014yılları arasında Kocaeli'ni ziyaret eden yerli yabancı turist sayısı toplam 3 milyon 154 bin 955 kişidir. Bunların 525 bin 312'i yabancı, 2 milyon 629 bin 643 yerli turisttir (Özgür Kocaeli Gazetesi, 2017).

Kocaeli'nin Karadeniz ve Marmara denizinde sahili olması, geleneksel turizm, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerine ev sahipliği yapan ve tarihi ipek yolu üzerinde bulunması ile tarih ve kültür turizmi, sağlık, termal, kış ve spor turizmi yanısıra İstanbul'a ve Ankara'ya yakınlığı ve Avrupa ile Anadolu'yu birbirine bağlayan güzergahta olması sebiyle önemli bir coğrafik yere sahiptir. Bütün bunlar önemli turizm potansiyeline sahip olmasını sağlamaktadır. Bu nedenle gerekli yatırımların yapılarak desteklerin verilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu alanda eğitim almış bireylerin istihdamının sağlanarak hizmet kalitesinin artırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Anonim, (2017). "Kocaeli'ndeki Konaklama İşletmelerinin, Turizm Bakanlığı ve Turizm İl Müdürlüğünce Belgelenen İşletme Sayısı ve Kapasitesi". Kocaeli İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kayıtları

Bahar, O. ve Kozak, M. (2005). "Küreselleşme Sürecinde Uluslararası Turizm ve Rekabet Edilebilirlik", Ankara: Detay Yayıncılık.

Coşar, Y. (2008). "Otel İşletmelerinde Rekabet Üstünlüğünü Etkileyen Faktörler: Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, Bahar: 45-56 ISSN: 1300-4220 (1990-2008)

Coşkun, S., Mesci, M. ve Kılınç, İ. (2013). "Stratejik Rekabet Üstünlüğü Sağlama Aracı Olarak İnovasyon Stratejileri: Kocaeli Otel İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma", AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13(2), 101-132.

Durna, U. ve Babür, S. (2011). " Otel İşletmelerinde Yenilik Uygulamaları", Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 3(1), 73-98.

Erdem, B. (2010). "Otel Endüstrisinde Yeni Bir Trend: Dizayn Oteller",Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 115-127.

Heung, V.C.S. (2000). "Satisfaction Levels of Mainland Chinese Travelers with Hong Kong Hotel Services", International Journal of Contemporary Hospitality Management, 12(5), 308-315.

Kocacık F. ve Gökkaya V. B., (2005). "Türkiye'de Çalışan Kadınlar Ve Sorunları". C.Ü.

İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, 195-2019.

Kotler, P. (2000). "Pazarlama Yönetimi", (Çev. Nejat Muallimoğlu). New Jersey: Prentice Hall.

Küçükergin, K.G. (2012). "Müşteri Sadakatinin Oluşum Sürecine Müşteri Tatmini ve Ataletin Etkisi:

Yiyecek-İçecek İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Ma, E. ve Qu, H. (2011). "Social exchanges as motivators of hotel employees' organizational

citizenship behavior: The proposition and application of a new three-dimensional framework", International Journal of Hospitality Management, Vol.30, 680-688.

Mil, Z. ve Özdoğan, O. N. (2015). "Konaklama İşletmelerinde Teknoloji Kullanımının Müşteri

Tatmini Üzerine Etkileri", İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt 16, Sayı 1, 2015, 47-81

Özel, Ç. H. (2012) "Otel İşletmeciliği", (Editör, Meryem Akoğlan Kozak), Detay yayıncılık Ankara.

Özgür Kocaeli Gazetesi (2017). "Kocaeli'ne Gelen Yıllık Turist Sayısı", http://www.ozgurkocaeli.com.tr/iste-

kocaeliye-gelen-turist-sayisi- (Erişim Tarihi 21.08.2017)

Taşkıran, E. (2006), "Otel İşletmelerinde Çalışan Yöneticilerin Liderlik Yönelimleri: İstanbul'daki

Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, Cilt: 17,Sayı: 2, ss.169-183.

Torun E. ve Şener N., (2009). "Toplumsal Yasamda Ekonomik Anlamda Kadın Görselliğinin

Kullanımı - Use Of Women's Vıew In Economıc Lıfe In Socıal Lıfe " . Sakarya Üniversitesi Uluslararası -Disiplinlerarası Kadın Çalışmaları Kongresi Bildiri Kitabı, 1, 344-354. Sakarya

Torun E. (2010). " Kadınların ülkelerin kalkınma düzeylerine ve Türkiye'de yapılarına göre sosyo-ekonomik

durumu - Socio-Economic Status of Women According to Development Levels of Countries and Structure in Turkey". Afrika Tarım Araştırmaları Dergisi, 5 (11), 1154-1161. Available online at http://www.academicjournals.org/AJAR, DOI: 10.5897/AJAR09.015, ISSN 1991-637X © 2010 Academic Journal.

Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında Ülke Bilgisini Yansıtan Öğelerin İncelenmesi Ve Değerlendirilmesi

Prof. Dr. Sevinç Sakarya Maden[1] **Cansu Çalışkan[2]** **Hafife Balkan[3]**

[1]Trakya Üniversitesi / Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü. sevincmaden@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, cansucaliskan.34@gmail.com

[3]Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, hfbalkan@gmail.com

Özet: Bu çalışmada günümüzde en güncel kitaplardan biri olan *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı* fiziksel özellikler, eğitsel tasarım, görsel sunum, dil ve anlatım ve son olarak özellikle de ülke bilgisini nasıl yansıttığı yönlerinden masaya yatırılmış ve elde edilen bulgular, eleştirel bir bakış açısıyla çözüm önerileriyle birlikte sunulmuştur. Çalışmada ilk önce ders kitaplarının yabancı dil öğretimindeki yerine ve önemine değinilmiş, ardından ülke bilgisinin tanımı yapılarak, geçmişten günümüze kadar öğretim materyallerinde hangi yaklaşımlara göre ülkebilgisinin yansıtıldığı anlatılmıştır. Daha sonra kitapta yer alan hedef dilin konuşulduğu ülkelerin kültürel öğeleri tarama yöntemi ile beş başlık altında incelenmiş, bunların sıklıkları belirlenmeye çalışılmış ve değerlendirilmiş, nitel araştırma yaklaşımı kullanılarak kültürel öğe-yaklaşım ilişkisine dayalı sınıflandırma yapılmıştır. Elde edilen veriler, söz konusu kitapta hedef dilin konuşulduğu ülkelerin günlük yaşamına ve kültürüne ilişkin coğrafi, tarihsel, sayısal, istatistiksel vs. gibi bilgilere belli bir ölçüde yer verilmiş olduğunu, bunun yanı sıra öğrencinin kendi kültürü ile yabancı kültürün sentezini yapabileceği Türkçeye 'Kültürlerarasılık' olarak çevrilen 'Interkulturalität' kavramına uygun etkinliklere de rastlandığını, ancak hedef dilin konuşulduğu ülkelere has kültürel öğelerden çok milli kültürel öğelere ağırlık verildiğini ortaya koymuştur. Bu öğretim materyali bazı genel konular ile ilgili genel kültür bilgisi sunmaktadır. Kitap, 'yabancı olanı anlama' yaklaşımı bakımından oldukça yetersiz bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı,* Dil, Kültür, Kültürbilgisi, Kültürlerarasılık, Yabancı olanı anlama.

1. GİRİŞ

Eğitim birçok unsurun bir araya gelmesiyle oluşan bir süreçtir. Başaran'ın (1996: 167) da belirttiği gibi insan bilgi ve becerileri öğrenmek için bunları bilenlerden yardım almak zorundadır. Nitekim toplumda öğrenmek isteyenlerin, öğrenecekleri bilgi ve becerileri bilenlere başvurması ile insanlar arasında eğitim için bir ilişkiler dokusu oluşturur. Bu ilişkiler dokusunun en önemli parçaları ise öğrenciler, öğretmenler ve onlara eğitim sürecinde yardımcı olacak olan ders kitaplarıdır.

Yabancı dil öğretimi alanında da eğitim ilişkiler dokusunun en önemli parçaları öğrenciler, öğretmenler ve ders kitaplarıdır. Günümüzde yabancı dil ders kitaplarında sadece dilbilgisi kurallarına yer verilmesi yeterli görülmemektedir. Zira geçmişten günümüze süregelen hedeflerin aksine artık günümüzde dil öğrenmenin temel amacı, öğrenilen dili konuşan kişilerle iletişim kurabilmektir ve iletişim yetisini kullanabilmek için ise, sadece dilbilgisi kurallarını bilmek yetmez, bunun yanı sıra etkileşime girilen kişilerin yaşadıkları topluma ilişkin kültürel değerleri hakkında da bilgi sahibi olmaları ve dili konuşanların sözel olmayan mesajlarını da anlamaları gerekmektedir (Maden'in (2017). Öğrencilerin bu yeteneklerini geliştirebilmeleri için ise öğretim materyallerinin çeşitli kültürel öğeleri mutlaka içermesi gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taraması geçmişten günümüze kadar yabancı dil öğretiminde yaygın olarak kullanılmış olan yabancı dil öğretim yöntemlerinde ve dolayısıyla öğretim materyallerinde kültür bilgisine verilen önemin farklı boyutlarda olduğunu göstermiştir. Almanca derslerinde kullanılan ders kitapları incelendiğinde, geleneksel bir yöntem olan Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi ilkelerince hazırlanmış olan Almanca yabancı dil ders kitaplarında, *Landeskunde* başlığı altında Türkçeye 'Ülkebilgisi' olarak çevrilmiş olan ve hedef dilin konuşulduğu ülkenin günlük yaşamına ve kültürüne ilişkin bilgilere kitaplarda açık bir biçimde ayrıca yer verilmemiştir (Neuner ve Hunfeld, 1997:19-61). Dilbilgisi-Çeviri Yönteminde ünlü yazarların yabancı dilde yazılmış olan eserlerinin okunması ve kelimesi kelimesine ana

dile çevrilmesiyle hedef dilin kültürü hakkında da dolaylı olarak bilgi edinildiği savunulmuştur. Oysa daha sonraki yıllarda ikinci dünya savaşı sırasında yaygın olarak kullanılmaya başlanan Konuşsal-İşitsel ve Görsel-İşitsel Yöntem ilkelerince hazırlanmış olan Almanca ders kitaplarında *Landeskunde* başlığı altında Türkçeye 'Ülkebilgisi' olarak çevrilmiş olan bölümlere mutlaka yer verilmiştir.

70'li yılların ortalarından itibaren yaygın bir biçimde kullanılan Bildirişimsel-İşlevsel Yöntem ilkelerince hazırlanmış olan ilk kuşak Almanca kurs kitaplarında da kültürel öğeler ağırlıklı olarak diyalog ve kullanmalık veya bilgi iletici metinlerde örtük bir biçimde verilmiş, ancak bunun yanı sıra her ünitede ayrıca *Landeskunde* başlıklı bölümler de olmuştur (Neuner ve Hunfeld, 1997: 53 ve 61).

80'li yılların ortalarından itibaren kültür karşılaştırmalarına dayalı okuma odaklı yeni bir yaklaşımın yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmasıyla birlikte Türkçede 'Ülke Bilgisi' olarak karşılık bulan *Landeskunde* kavramı da yerini Türkçeye 'Kültürlerarasılık' olarak çevrilen *Interkulturalität* kavramına bırakmıştır (Neuner ve Hunfeld, 1997: 106-127). Bununla birlikte öğretim materyallerinde daha çok öğrencilerin hedef dil kültürel öğeleri tanımasını ve hayal edebilmesini, kendi kültürü ila hedef dilin kültürü arasında karşılaştırma yapabilmesini ve empati kurmasını sağlayacak türde düzenlemelere ağırlık verilmiştir (Biechele ve Padró 2003; Bischhof, Kessling ve Krechei 1999; Hu, 2008; Kaufmann, Zehnder ve Vanderheiden, 2007). Bu gelişmelere paralel olarak Krumm (1998) bir makalesinde kitaplarda geçmişten günümüze sadece Almanlar ve Almanya'ya ilişkin bilgilere yer verilmesini eleştirmiş ve Almanya yanı sıra Almanca konuşulan ülkelere ait bilgilere de yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Almanca ders kitaplarında Almancada 'DACH Landeskunde[1]' kavramına uygun bir biçimde Almanya yanı sıra Avusturya ve İsviçre'ye has bilgilere de yer verilmeye başlanmıştır.

Son 10-15 yıldır 'Kültürbilgisi', 'Kültürlerarasılık' ve 'Kültürler(arasılık)' kavramları üzerine tartışmalar hız kazanmış ve ders kitaplarında öğrencinin yabancı olanı anlama becerisini geliştirecek biçimde dilin, sözcüklerin ve görsellerin düz anlamları yanı sıra kültür bilgisinden, duygu, düşünce ve kişinin ruh hali ve psikolojik durumundan kaynaklı yan anlamların da öğretilmesi gerektiğinin savunulduğu Almancada *kulturbezogene Lernprozesse* olarak adlandırılan yaklaşım daha büyük kitlelerce kabul görmeye başlamıştır (Altmayer ve Koreik, 2010; Ghobeyshi ve Koreik, 2003; Hakanen, 2017; Schweiger, Hägi ve Döll 2015). Bu bağlamda artık Almanca derslerinde ve öğretim materyallerinde Almanlar ile ilgili kalıp bilgilere yer vermek yerine ve bu bizde nasıl veya yabancı dilin konuşulduğu ülkelerde nasıl sorularına cevap arayarak benzer ve farklı yönleri bulmaya çalışarak yabancı olanı ötekileştirmek yerine ders kitaplarında dil öğrenenlere belli konularda genel kültür kazandıracak türde düzenlemelere gidilmesi gerektiği prensibi benimsenmiştir. Artık esas olan öğrencilere bir hal, hareket veya görsel görüldüğünde veya ses duyulduğunda veya sözcük veya metin okunduğunda hedef dilin konuşulduğu ülkelerde yaşayan halklarda bunlarla ilgili ne gibi çağrışımların uyandığını öğretmektir. Yeni yaklaşıma göre yabancı dil öğrenen bir kimsenin erek dili konuşanları doğru anlayıp bu kişiler ile doğru iletişimde bulunabilmesi için etkileşime girdiği kişilerin yaşadıkları topluma ilişkin kültürel değerler hakkında mutlaka bilgi sahibi olması gerekir.

Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 2016-2017 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul ettiği ve okullarda yaygın olarak kullanılan en güncel kitaplardan biri olan *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı* (Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016) ilk önce fiziksel özellikler, eğitsel tasarım, görsel sunum, dil ve anlatım ve son olarak özellikle de ülke bilgisini nasıl yansıttığı yönlerinden incelenmiş ve elde edilen bulgular, eleştirel bir bakış açısıyla çözüm önerileriyle birlikte sunulmuştur.

2.YÖNTEM

Bu çalışmada ilk önce ders kitaplarının yabancı dil öğretimindeki yerine ve önemine değinilmiş, ardından ülkebilgisinin tanımı yapılarak, günümüzde ülkebilgisinin yerini almış olan 'kültürlerarasılık'

1 Daha fazla bilgi için bkz. Sara Hägi (2011). DACH(L)-ABCD kurz vorgestellt. In: AkDaF-Rundbrief 62, S. 6–12.

(*Interkulturalität*), 'kültürler(arasılık)' *((Inter)kulturalität),* 'yabancı olanı anlama' (*Fremdverstehen*) kavramları üzerinde durulmuş, son olarak da *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında* yer alan hedef dilin konuşulduğu ülkelerin kültürel öğeleri tarama yöntemi ile beş başlık altında incelenmiş, bunların sıklıkları belirlenmeye çalışılmış ve değerlendirilmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı kullanılarak kültürel öğe-yaklaşım ilişkisine dayalı sınıflandırma yapılmıştır. Şöyle ki;

- Türkçede 'Ülkebilgisi' olarak karşılık bulan *Landeskunde* kavramına uygun öğeler
- Türkçeye 'Kültürlerarasılık' olarak çevrilen *'Interkulturalität'* kavramına uygun öğeler
- Almancada '*DACH Landeskunde'* kavramı ile anılan Almanya yanı sıra Avusturya ve İsviçre'ye has ülkebilgisi veya kültürel öğelerin de verildiği bir yaklaşıma uygun öğeler
- Türkçeye 'kültürler(arasılık)' olarak çevrilen (*Inter)kulturalität* kavramına uygun öğeler
- Türkçeye 'yabancı olanı anlama' olarak çevrilen *Fremdverstehen* kavramına uygun kültürel öğeler
- Almancada *kulturbezogene Lernprozesse* olarak adlandırılan dilin, sözcüklerin ve görsellerin düz anlamları yanı sıra kültür bilgisinden, duygu, düşünce ve kişinin ruh hali ve psikolojik durumundan kaynaklı yan anlamları ve çağrışımları da veren öğeler

3.BULGULAR

Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı Milli Eğitim Bakanlığınca devlet okullarının orta öğretim kurumları için hazırlanmıştır. Yazarları Nuran Öztürk Çelen ve Oya Akay Zabun'dur. Ata Yayıncılık tarafından Özgün Matbaacılıkta 2016 yılında basımı yapılmış olan bu öğretim materyali *Deutschkasten Schülerbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Öğrenci Kitabı, Deutsckasten Arbeitsbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Çalışma Kitabı, Deutsckasten Lehrerhandbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Öğretmen Kılavuzu Kitabı* ve bir adet CD'den oluşmaktadır.

Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabının hedef kitlesi 11. ve 12. sınıflardaki ortaöğretim öğrencileridir. Kitap Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesine (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR)[2] uygun olarak A1.2 seviyesinde hazırlanmıştır.

3.1. Deutschkasten Schülerbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Öğrenci Kitabının İçerik Analizi Sonuçları

Ders kitabının kapak sayfası kırmızı renk kullanılarak hazırlanmıştır ve kültür öğeleri olarak Almanya'ya ait mimari yapılar, tarihi eserler ve tarihi figürler barındıran fotoğraflar bulunmakta, böylelikle daha kapak sayfasında hedef dilin kültürü hakkında ön bilgiler verilmektedir. Kitap Türkiye'deki devlet okullarında Almanca derslerinde okutulmak üzere hazırlandığı için kitabın en başında Türk Bayrağı eşliğinde İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Atatürk resmi bulunmaktadır. Ardından '*DACH Länder*' başlığı altında Almanca konuşulan ülkelere ait bir haritaya yer verilmiştir. Bir sonraki sayfada ise öğrencinin nerede ne yapması gerektiğini gösteren sembollerin ne anlama geldiği Almanca ve Türkçe olarak açıklanmıştır.

Deutschkasten Schülerbuch Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı 128 sayfa ve 8 ana konu başlığından oluşmaktadır. Her konu başlığı her biri bir alt başlık içeren 3 ünite içermektedir. Kitapta toplam 24 ünite bulunmaktadır.

Tablo 1: Deutschkasten Schülerbuch Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabındaki Ana Konular ve Ünite Başlıkları

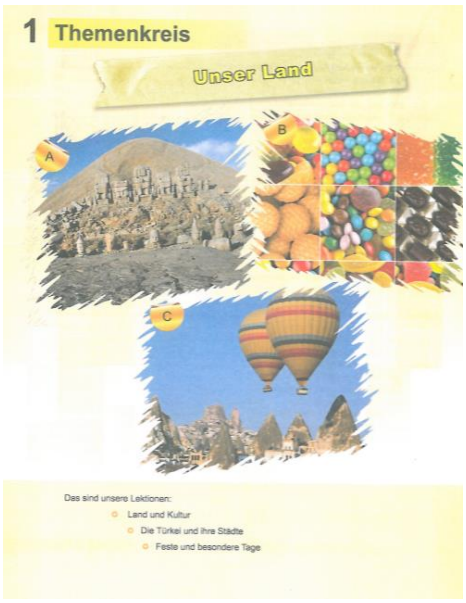
1 Themenkreis: Unser Land	**5 Themenkreis: Träume und Pläne**
Lektion 1 Land und Kultur	Lektion 13 Unsere Wünsche
Lektion 2 Die Türkei und ihre Städte	Lektion 14 Wünsche und Probleme
Lektion 3 Feste und besondere Tage	Lektion 15 Die Welt von morgen
2 Themenkreis: Unsere Welt	**6 Themenkreis: Tourismus**
Lektion 4 Länder, Menschen und Sprachen	Lektion 16 Die ersten Reisenden
Lektion 5 Die Kontinente	Lektion 17 Was man alles erleben kann
Lektion6 Menschen im Alltag	Lektion 18 Jugendprogramme
3 Themenkreis: Jugend	**7 Themenkreis: Wissenschaft und Technik**
Lektion 7 Eigenschaften der Jugendlichen	Lektion 19 Die wahre Aufklärung ist die Wissenschaft
Lektion 8 Das Schulsystem	Lektion 20 Technologie erleichtert das Leben
Lektion 9 Lernmethoden und Ausbildung	Lektion 21 Die Wissenschaftler
4 Themenkreis: Berufe	**8 Themenkreis: Kunst**
Lektion 10 Die Arbeitswelt	Lektion 22 Die Kunstarten
Lektion 11 Karriere	Lektion 23 Kunst und Gefühle
Lektion 12 Ungewöhnliche Berufe	Lektion 24 Kunst im Alltag

2 Daha fazla bilgi için bkz. Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR) Erişim Adresi:
https://www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_oneriler_AEeraevesi.pdf

Her ana konu birbirinden farklı ve ilgili konuyu sembolize eden canlı bir renk ile gösterilmiştir. Her ünite A, B ve C harfleri ile kodlanmış 3 bölümünden oluşmaktadır. Her ana konu başlığının içinde yer alan her 3 ünitenin sonunda 'S' harfi ile kodlanmış öğrencilerin kendi kendini kontrol edebilecekleri ve değerlendirebilecekleri çoktan seçmeli testlerin bulunduğu bir bölüm yer almaktadır (*Selbstkontrolle "Was kann ich?"*). Bu bölüm öğrencinin eksikliklerini görebileceği ve bu eksikliklerini gidermek amacıyla çalışma planı belirleyip dili daha iyi öğrenmesini sağlamaya yönelik faydalı bilgiler içeren bir bölümdür. Bu bölüm çift dilli hazırlanmıştır.

Kitapta günlük hayatta ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan ifadelere yer verilmiştir. Cümleler basit ve öğrencilerin anlayıp kullanabileceği tarzdadır. Öğrenciler bu kitap ile eğitim aldıktan sonra kendini tanıtabilir, başkalarını tanıtabilir ve başkalarına kendisi ve çevresindekiler hakkında bilgi verebilir. Kitapta yer alan tüm konular baştan aşağı işlendikten sonra öğrenciler birilerine nerede oturduklarını, kimleri tanıdıklarını ve nelere sahip olduklarını sorabilir ve sorulan benzer soruları yanıtlayabilir.

Şekil 1

Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016:12

Şekil 2

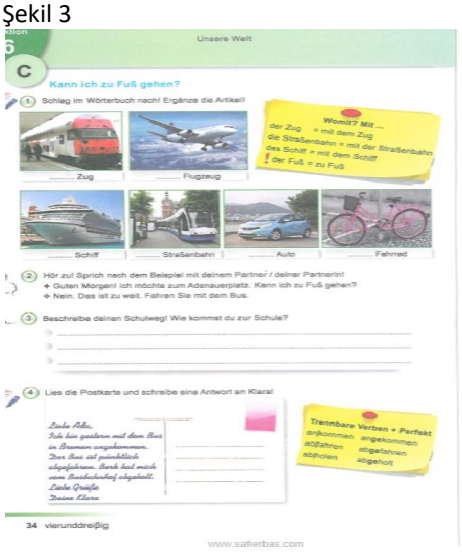
Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 48

Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı sadece karşılıklı konuşmayı değil, aynı zamanda belli bir konu üzerine konuşma becerisinin de geliştirilmeye çalışıldığı birincil derecede iletişimsel yetinin geliştirilmesini hedefleyen ve yer yer kültür karşılaştırmalarına dayalı okuma odaklı düzenlemelere de yer veren bir öğretim materyalidir. Ders kitabı öğrencilerin yaşam deneyim alanları ile ilgili çocukların günlük hayatta kullanabilecekleri bilgiler yanı sıra güncel genel konular (bilim, teknik ve sanat) içermekte, ilgili konularda öğrencilerin birileri ile karşılıklı Almanca konuşabilmesi veya ilgili konu üzerine bir şeyler söyleyebilmesi için gerekli kelimelerin, dilbilgisi yapılarının ve kültürel öğelerin öğretilmesi hedeflenmektedir. Ünite içerisinde hangi konuların ele alınacağı ve nelerin öğrenileceği Şekil 1 ve 2'de de görüleceği gibi daha her ünitenin başında yer alan görseller sayesinde anlaşılmaktadır. Kullanılan resimler güncel, renkler canlıdır.

Metinler içerisinde ilk defa ortaya çıkan dilbilgisi konuları Şekil 3'de de görüldüğü gibi küçük sarı kutucuklar içerisinde bir not şeklinde sayfanın herhangi bir yerine bir ipucu verircesine iliştirilmiştir. Dilbilgisi yapılarına ilişkin ayrıca açıklamalar yoktur. Kitabın en sonunda kitap içinde verilen tüm dilbilgisi konuları ve yapıları tabelalar yardımı ile Şekil 4'de de görüldüğü gibi G*rammatik im Überblick* başlığı altında bir genel tekrar şeklinde yeniden sunulmuştur. Dilbilgisi bu öğretim materyalinde amaç değil bir

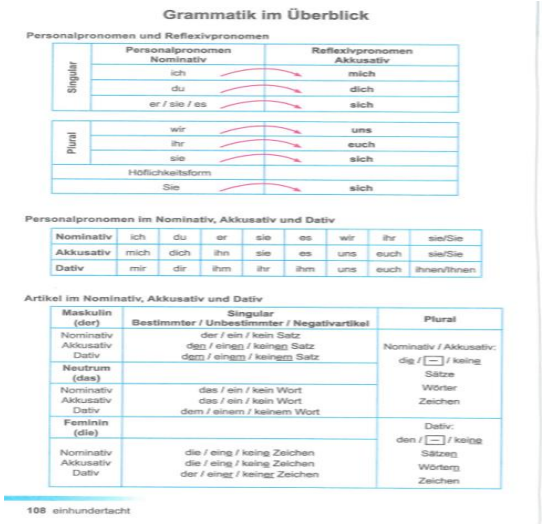
araçtır. Dilbilgisi konuları öğrencinin günlük hayatta yabancı dilde iletişimde bulunabilmesine ve kitaba konu olan konular üzerine konuşmasına yardımcı olacak yapıları içermektedir. Kitabın sonunda bir de alfabetik kelime listesine ve kaynakçaya yer verilmiştir.

Şekil 3

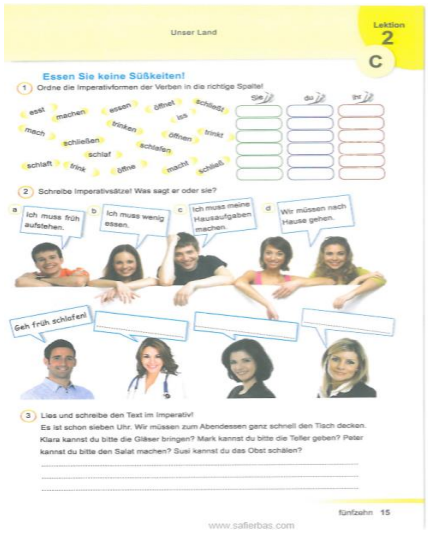
Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 34

Şekil 4

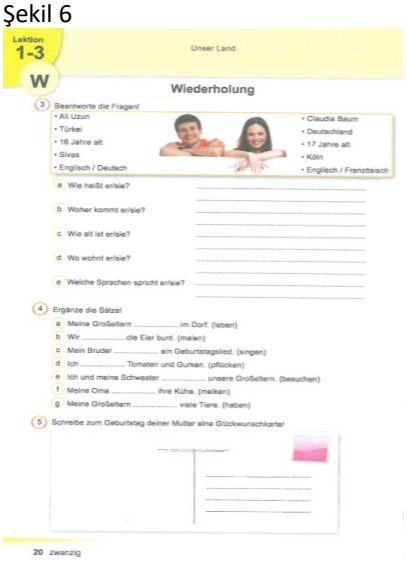
Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 108

Şekil 5

Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 15

Şekil 6

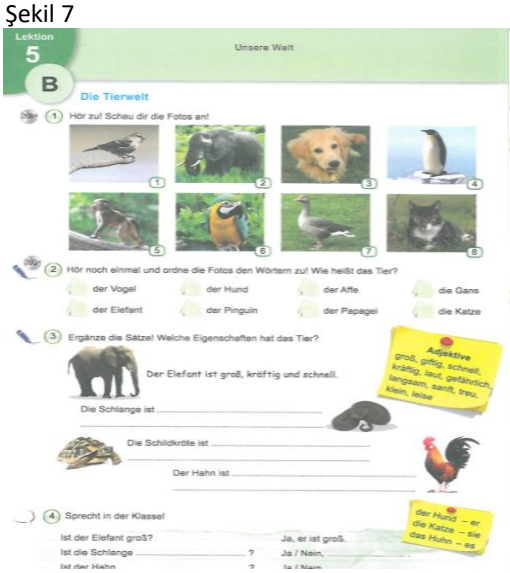
Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 20

Kitapta genellikle soru - cevap, boşluk doldurma, eşleştirme, cümle tamamlama, metin okuma ve anlama ve diyalog alıştırmaları, doğru - yanlış ve doğruyu işaretleme alıştırmaları bulunmaktadır. Alıştırmalar genel olarak görseller ile desteklenmektedir.

Gerek ders kitabı gerekse çalışma kitabındaki metinler ve alıştırmalar dört beceriyi (okuma-anlama, duyma-anlama, yazma ve konuşma) geliştirecek şekilde düzenlenmiştir. Hangi beceriyi geliştirmeye yönelik etkinliklerin yapılacağı ders kitabının en başında ne anlama geldikleri belirtilen semboller ile gösterilmiştir. Dört becerinin geliştirildiği etkinlikler yanı sıra *'Wo ein Wille ist, ist immer ein Weg'* gibi atasözleri ve deyimler üzerinde de durulmuştur (bkz. Öztürk Çelen & Zabun Akay, 2016b: 56). Kitap ayrıca öğrenciyi konuşmaya sevk edecek etkinlikler ve araştırma soruları da içermektedir. Bu ders kitabında herhangi bir sesletim veya telaffuz alıştırmasına yer verilmemiştir. Ünitelerde ilk defa

karşılaşılan yeni kelimeler aynı dilbilgisi konularında ve yapılarında olduğu gibi Şekil 7 ve Şekil 8'de de görüleceği gibi sayfanın bir yerinde sarı bir kutucuk içinde bir not şeklinde verilmektedir.

Şekil 7

Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 30

Şekil 8

Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 69

Bu ders kitabında bir taraftan hedef dilin konuşulduğu ülkenin günlük yaşamına ve kültürüne ilişkin Türkçede 'Ülkebilgisi' olarak karşılık bulan *Landeskunde* kavramı bağlamında coğrafya, tarih, sayısal ve istatistiksel ve benzer bilgilere yer verilmişken öte yandan günümüzde Türkçeye 'Kültürlerarasılık' olarak çevrilen *Interkulturalität* kavramına uygun öğrencinin hedef dilin konuşulduğu ülkelerin kültürü ile kendi kültürünün bir sentezini yapabileceği düzenlemelere de sayıca çok olmasa da yer verilmiştir.

Kitapta Almancanın konuşulduğu ülkelerin kültür öğeleri yanı sıra çok sayıda Türk kültürüne has bilgiye yer verilmiştir. Şöyle ki;

Unser Land ana başlıklı birinci bölümde ülke olarak Türkiye, Türkiye'nin şehirleri ve Türkiye'de kutlanan dini ve resmi bayramlara yer verilmiş, güney, doğu, kuzey ve batı kavramları öğretilirken Türkiye'nin coğrafyası, denizleri, bölgeleri ve hava durumundan ve yöresel danslarından söz edilmiştir (bkz. Çelen Öztürk & Akay Zabun, 2016a, s. 12, 13, 14 ve 15). Sayfa 16'da Peter'in bir haftada İstanbul'da çok şey görmek istediği belirtilmiş ve İstanbul'un görülmeye değer birçok tarihi ve turistik yerinin fotoğrafına yer verilmiştir. Peter dışında diğer bütün insan figürleri birer Türk'tür.

Şekil 9

Kaynak: Öztürk Çelen ve Akay Zabun, 2016: 21

Die Türkei und ihre Städte başlıklı ikinci ünitede de Gökhan, Selin, Faruk ve Nurten hangi şehirlerden geldiklerini anlatmakta, sayfanın yan tarafına iliştirilmiş olan bir notta Ankara, Almanya, Berlin, Türkiye ve İsviçre'nin nerede olduğu sorulmaktadır. *Essen Sie keine Süßigkeiten* başlıklı 19. sayfada bir doktor ile gerçekleştirilen bir konuşma yine hedef dilin konuşulduğu ülkelerde değil, Türkiye'de gerçekleşmektedir. 20. ve 21. sayfada Şekil 9'da da görüleceği gibi sadece iki fotoğraf ile Noel ve Paskalya ile ilgili bilgilere ve görsellere yer verilmiştir. Diğer görsellerin tümü Türkiye'deki bayramlar ve önemli günler ile ilgilidir. Üçüncü ünitede Doris adlı bir kız kurban bayramında, ramazan bayramında ve özel günlerde büyük annesini ziyaret ettiğini anlatmaktadır.

Dünyamız anlamındaki *Unsere Welt* 2. ana başlığın altında ülkeler, insanlar ve diller başlıklı 4. ünitede, sayfa 26'da Köln, İzmir, Mekke, Atina, Porto ve Moskova'nın birer fotoğrafına yer verilmiş ve bu şehirlerde hangi dillerin konuşulduğu sorulmuştur. Sayfa 27'de ise *DACH-Länder* olarak adlandırılan Almanya, Avusturya ve İsviçre'nin birer fotoğrafına ve kısa tanıtıcı bir metne yer verilmiştir. Aynı ünitenin C bölümünde yer alan bir diyalogda Kerstin annesine Martin ile Norveç'de dağlara çıktığını anlatmaktadır. Sayfa 29'da ise *Die Kontinente* başlıklı 5. ünitede düz bir metin ile dünyanın 7 kıtasından söz edilmiş, bunların Almanca adlarının ne olduğu anlatılmış ve bir eşleştirme alıştırması ile dil öğrenenlerden hangi ülkelerin hangi kıtada bulunduğunu ilgili boşluğa yazmaları istenmiştir. Sayfa 30'da *Die Tierwelt* başlıklı eşleştirme alıştırmasında çeşitli hayvanların fotoğraflarına yer verilmiş ve bunların Almancadaki karşılıkları ile eşleştirilmesi istenmiştir. Sayfa 31'de ise Ecem, Jane ve Ricki ev hayvanlarından bahsetmektedirler. *Menschen im Alltag* başlıklı 6. ünitede ise ev çeşitlerinden söz edilmiş, yol tarifleri verilmiş, ulaşım araçlarının Almanca adları bir fotoğraf eşliğinde sunulmuştur.

Gençlik anlamına gelen *Jugend* başlıklı 3. ana konu altında sayfa 38'de Sabine, Martin, Klaus ve Martina'nın yaşam tarzları anlatılmakta, sayfa 39'da ise Michael, Julia, Tobias ve Claudia hobilerinden bahsetmektedir. Sayfa 40'da bir baba kız tartışmasından yola çıkarak "Siz neleri yapabilirsiniz? Neleri yapamazsınız?" şeklinde sorular sorulmuş, konunun tartışılması istenmiştir. 8. ünitede sayfa 41'de Martin ile Ada arasında Hamburg'da geçen bir diyaloga yer verilmiş, sayfa 42'de Almanya'daki eğitim sistemi tanıtılarak sayfanın en altında yer alan bir etkinlik ile Türkiye'deki okulların Almanya'dakiler ile karşılaştırılması istenmiştir. Sayfa 43'de Peter ile Ulrike arasında geçen bir diyalog sayesinde Almanya'da gençlerin hafta sonunu nasıl geçirdiği öğrenilmekte ve sayfa 44'de yabancı dil öğrenme metotları, sayfa 45'de hobiler ve 46'da ise eğitim konularına değinilerek gençlerin yaşam tarzı karşılaştırılmalı olarak gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır.

Meslekler (*Berufe*) ana başlığının (4. ana başlık) altında ilk iki sayfada (sayfa 50 ve 51) genel olarak meslek isimleri Almanca olarak verilmiş, sayfa 52'de Alp adlı bir klarnetçinin bir günde yaptıkları anlatılmıştır. Burada hedef dilin konuşulduğu ülkelere has özel bilgi ve görsellere yer verilmemiştir. Kariyer konulu 11. ünitede ise bir Almanın kariyer hayatı yerine bay Özdemir'in kariyerinden söz edilmiş, sadece sayfa 55'de Monika Müller adlı bir kadının özgeçmişi örnek olarak verilmiştir. Sayfa 56'da yer almış olan alışılmamış meslekler başlığı altında hangi mesleğin nerede öğrenildiği anlatılmış, Türk öğrencisinin kendi kültürünün bir parçası olan Hacivat ve Karagözden de söz edilmiş, sayfa 57'de Koca Yusuf'un hayatına yer verilmiş ve kısaca Kırkpınar anılmıştır. Sayfa 58'de Grimm Kardeşlerin bir masalına (*Der Rattenfänger von Hammeln*) yer verilmiş ve Almanca öğrenen öğrencilere Grimm Kardeşleri tanıyıp tanımadıkları sorulmuştur.

Hayaller ve Planlar (*Träume und Pläne*) şeklindeki 5. ana konunun içinde kişilerin dileklerine ve dilekler ile birlikte beliren problemlere ve yarının dünyası ile ilgili konulara yer verilmiş, zaman ve mekan belirtmeden hayallerimiz anlamına gelen *Unsere Wünsche* konusu ele alınmış, sayfa 63'de Doris'in Ayşe'ye yazmış olduğu bir e-posta örneğine yer verilmiştir. Sayfa 64'de ise hiçbir kimsenin adı kullanılmadan bir röportaj gerçekleştirilmiştir (bkz. ünite 13). 14. ünitede de yine yer ve zaman belirtilmeden hayallerden ve problemlerden söz edilmiş, sayfa 66'da Andreas'ın bir iş görüşmesine giderken başına gelen aksiliklerden bahsedilmiş, sayfa 67'de ise Tanja'nın Faruk'a yazdığı bir e-postasına yer verilmiştir. Tanja e-postasında Mardin'den bir iş teklifi aldığını, oraya gelmek istediğini ancak Türkçe bilmediğini yazmış ve nasıl Türkçe öğreneceğini sormuştur. 15. ünitede daha önce nasıldı, bugün nasıl ve gelecekte nasıl olacak şeklinde sorular ile öğrencinin geçmiş zaman, şimdiki zaman veya geniş zaman ve gelecek zaman yapısını kullanması amaçlanmakta, ancak karşılaştırma yapılırken Almanya'da bulunan bir

şehir yerine Mardin şehri üzerinde konuşulmaktadır. Sayfa 70'de bir duyma metni dinletilerek bu metin eşliğinde öğrencilerin Fatma ve Martin'in ne demiş olabileceğini tahmin etmeleri istenmektedir. Yine aynı sayfada bir oyuncu olan Tanja'nın ilahının Sophia Loren olduğu ve onun izini İtalya'da nasıl sürdüğünü anlatan bir metne yer verilmiştir. Bu sayfalarda da Almanya'ya veya Almanca konuşulan ülkelere has herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Turizm (*Tourismus*) 6. ana başlığının altında sayfa 74'de turizmin tarihsel süreci anlatılmış, sayfa 75'de Jules Verne'nin bir balonla 80 günde nasıl dünyayı dolaştığından bahsedilmiş ve sayfa 76'da Bauer ailesinin Portekiz'e, Sami'nin Hollanda'ya, Haike'nin Çin'e ve Jane'in ise yaz tatilinde Normadiya'ya, Jacqueline'ye gideceğini anlatan çok kısa 4 metne yer verilmiş ve bu kişilerin ne tür ulaşım araçları ile seyahat ettiklerini öğrencilerin yazması istenmiştir. Burada da Almanya'ya has bir bilgiye rastlanmamıştır. 17. ünitede bedava nasıl seyahat edilebileceğinden söz edilmekte, sayfa 78'de tatile gidilebilecek ülkeler başlığı altında yine Türkiye'nin görülmeye değer yerlerinden söz edilmektedir. Görülmeye değer yerlerin birer fotoğrafına yer verilmiştir. Sayfa 79'da çeşitli yemeklerin fotoğrafları verilmiş ve bunların hangi ülkelerin tipik yemekleri olduğuna değinilmiştir. Ayrıca bir düz metin yardımı ile Almanlarda ve Türklerde yemek yeme alışkanlıklarının benzer ve farklı yönlerinin karşılaştırılması istenmiştir. 18. ünitede sayfa 80'de ve 81'de gençlerin yurtdışı deneyimi edinebilmek için ne tür programlardan (WAT, Erasmus ve EVS) yararlanabilecekleri anlatılmış ve sayfa 81'de Heidelberg kentinde bulunan *Apothekenmuseum* adlı müzeden söz edilmiştir. Bu sayfada müzenin saat kaçta açıldığı, saat kaçta kapandığı, kaç para giriş ücreti ödenmesi gerektiği vs. gibi bilgilere yer verilmekte, bu konuda öğrencilerin genel kültürlerinin genişletilmesi amaçlanmaktadır. Sayfa 82'de ise birbiriyle buluşmak isteyen Frank ve Ada'dan bahsedilmekte ve Ada'nın Frank'a *'Salamander'* adlı cafeye nasıl gidebileceğini tarif ettiği bir telefon konuşmasına yer verilmiştir.

Bilim ve teknoloji (*Wissenschaft und Technik*) başlığının (7. ana konu) altında 19. ünitenin A bölümünde Atatürk ile ve söylediği bazı sözler ile ilgili bir düz metne yer verilmiş, sayfa 87'de dün ve bugün insanların nasıl yaşadıkları, sayfa 88'de ise doğada neleri taklit ederek insanların ne tür buluşlar yaptıklarını anlatan genel konular içeren metinlere yer verilmiştir. Bu yaklaşım ile de öğrencilerin bilim ve teknoloji konusunda genel kültür bilgisi edinmeleri hedeflenmiştir. Sayfa 89-91 arasında yer alan sayfalarda ise teknolojinin hayatı nasıl kolaylaştırdığı anlatılmış, bilgisayarın nasıl bulunduğuna ve internetin insanlara ne tür kolaylıklar sağladığına değinilmiştir. Bu üç sayfada bir tek yerde adlarından Alman oldukları anlaşılan Klara, Uwe ve Sabine'nin bilgisayara ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. 21. ünitede ise 'Bilim İnsanları' başlığı altında Alois Alzheimer, Albert Einstein, Leonardo da Vinci ve Mimar Sinan adlı dünyaca ünlü kişilerle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Sanat anlamındaki *Kunst* ana başlığının (8. ana başlık) altında, sayfa 96'dan sayfa 106'ya kadar olan sayfalarda sanat çeşitlerine, sanat ve sanat ile ilintili duygulara ve günlük hayatta sanat konularına yer verilmiştir. Bu ünitede de sadece Almanca konuşulan ülkelerdeki kültürel öğelere yer verilmemiş, konuya ilişkin genel bilgiler sunulmuştur. Sayfa 98'de Karst, Ayşe ve Martina sanatın hangi dalına ilgi duyduklarını anlatmışlar, sayfa 99'da ise Charlie Chaplin, Fatih Akın ve Nuri Bilge Ceylanın hayatı çok kısa anlatılmış ve bu kişilerin hangi sanat dallarında ne tür önemli sanat eserlerinin bulunduğu bilgisine yer verilmiştir. 23. ünitede sayfa 100'de ilk önce bir duyma metni eşliğinde kimin ne demiş olacağının öğrenciler tarafından tahmin edilmesi istenmekte, ardından Louis'in ünlü sanatçılar ile film çekmenin ne denli zor olduğunu amatör oyuncular ile daha kolay çalışıldığını anlattığı bir metne yer verilmiştir. Sayfa 101'de bir sanat eserine bakıldığında ne tür duyguların uyanabileceği hususu üzerinde durulmakta, duyguların sanata yansıması üzerinde konuşulması istenmektedir. Sayfa 102'de Ara Güler ve Robert Doisneau ile ilgili çok kısa birer metne yer verilmiş, fotoğrafçılık sanatından söz edilmiş ve sayfa 103'de Nasrettin Hocanın bir hikâyesi anlatılmıştır.

Son ünitede (24. ünite) günlük hayatta sanat (*Kunst im Alltag*) başlığı altında sayfa 104'de günlük hayatta sanatsal faaliyetler ile ilgili yapılan birkaç adet duyuru metnine yer verilmiştir. Sayfa 105'de özel günlere has fotoğraflara yer verilmiş ve dil öğrenenlerden bu fotoğrafların neleri çağrıştırdığını yazmaları istenmiştir. Ayrıca UNESCO'nun ne olduğu ve ne tür hizmetler verdiğini anlatan bir metin bulunmaktadır. Öğrencilerden UNESCO'nun daha başka hangi bayramlar veya önemli günler ile ilgili kutlama veya anma etkinlikleri düzenlediğini araştırmaları istenmiştir. En son olarak da sayfa 106'da *Till Eulenspiegel* ile ilgili

bir duyma metnine yer verilmiş, öğrencilere bu figür ile Nasrettin Hoca arasında ne gibi benzerliklerin ve farklılıkların olduğu sorulmuştur.

3.2. Deutsckasten Arbeitsbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Çalışma Kitabının İçerik Analizi Sonuçları

Deutsckasten Arbeitsbuch A1.2 Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Çalışma Kitabı ise 96 sayfa ve aynı ders kitabında olduğu gibi 8 ana başlık ve her ana başlık içinde 3 ünite olmak üzere toplam 24 ünite içermektedir. Öğrenci çalışma kitabının dış kapağı turuncu renkte hazırlanmıştır. Ders kitabının kapağında bulunan görsellerin aynıları çalışma kitabının kapağında da bulunmaktadır. Çalışma kitabının renkli olması sıkıcılığı azaltıp ilgi ve motivasyonu arttırıcı bir etki yaratmıştır. Çalışma kitabının içeriği ders kitabındaki konular ile tamamen örtüşmektedir.

Çalışma kitabının en başında aynı öğrenci kitabında olduğu gibi yönergeler ve semboller Türkçe ve Almanca olmak üzere iki dilde sıralanmıştır. Bunun dışında kitabın içi tamamen tek dildedir ve Almanca olarak hazırlanmıştır. Sekiz ana başlık altında yer alan her ünite A, B ve C harfleri ile anılan üç bölümden oluşmaktadır. 3., 6., 9., 12., 15., 18., 21. ve 24. ünitelerin sonunda her 3 ünitenin içeriğinin tekrar edildiği *Wiederholung* başlıklı 8 adet bölüme yer verilmiştir. Ünitelerin A, B ve C bölümleri öğrenci ders kitabındaki içerikler ile birebir aynıdır ve konu üzerine daha da derinlemesine çalışılmasını ve kelime ve dilbilgisi konularının pekiştirilmesini sağlayacak türde boşluk doldurma, soruları cevaplandırma alıştırmaları, diyalog tamamlama, eşleştirme, bir konu üzerine tartışma veya yazı yazma, bir konu, kelime veya görsel veya kültürel öğe ile ilgili akla gelenleri yazma, doğru veya yanlış olanı işaretleme, cümle veya bir metin yazma, çeşitli cümleleri birbirine dönüştürme, bulmaca çözme, oyun oynama, verilen kelimeler ile cümle kurma, kavramları sınıflandırma, kelime bulma, e-posta yazma, atasözlerinin açıklandığı veya bir konu hakkında görüş ve fikirlerin dile getirildiği kompozisyonların yazıldığı veya bir konu üzerine tartışmaların yapıldığı etkinlikler ile öğrenci ders kitabında ele alınan konular alıştırma kitabında yeniden ele alınmaktadır. Alıştırma kitabında, öğrenci ders kitabında sunulan bilgi, kelime, dilbilgisi konuları ve kültürel öğelerin öğrenci tarafından etkin bir biçimde kullanılması hedeflenmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada ilk önce ders kitaplarının yabancı dil öğretimindeki yerine ve önemine değinilmiş, ardından ülke bilgisinin tanımı yapılarak, günümüzde Türkçeye ülkebilgisi olarak çevrilmiş olan *Landeskunde* kavramının yerini almış olan 'Kültürlerarasılık', 'kültürler(arasılık)' ve 'yabancı olanı anlama' kavramları üzerinde durulmuş, son olarak da kitapta yer alan hedef dilin konuşulduğu ülkelerin kültürel öğeleri tarama yöntemi ile beş başlık altında incelenmiş, bunların sıklıkları belirlenmeye çalışılmış ve değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler, söz konusu kitapta hedef dilin konuşulduğu ülkelerin günlük yaşamına ve kültürüne ilişkin coğrafi, tarihsel, sayısal, istatistiksel vs. gibi bilgilere belli bir ölçüde yer verilmiş olduğunu, Almancada *DACH Landeskunde* kavramı ile anılan Almanya yanı sıra Avusturya ve İsviçre'ye has da ülkebilgisi veya kültürel öğelere birkaç yerde yer verildiğini, bunun yanı sıra Türkçeye 'Kültürlerarasılık' olarak çevrilen *Interkulturalität* kavramına uygun öğrencinin kendi kültürü ile yabancı kültürün sentezini yapabileceği etkinliklere de yer verildiğini, ancak bunların da sayılarının oldukça düşük olduğunu ortaya koymuştur. Bu araştırma sonucunda bu öğretim materyalinde hedef dilin konuşulduğu ülkelere has kültürel öğelerden çok milli kültürel öğelere ağırlık verildiği ve bu kitapta öğrencilere daha çok genel konularda genel bir kültür bilgisinin kazandırılmaya çalışıldığı, ancak 'yabancı olanı anlama' yaklaşımı bakımından kitabın oldukça yetersiz kaldığı ve öğrencilerin 'yabancı olanı anlama' becerilerinin geliştirilebilmesi için kitapta sözcüklerin ve görsellerin ve kültürel öğelerin düz anlamları yanı sıra kültür bilgisinden, duygu, düşünce ve ruhsal durum ve psikolojik durumlardan kaynaklı yan anlamlarının da verildiği düzenlemelere gidilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Hedef dilin konuşulduğu ülkelerin kültürel öğelerini gerektiği düzeyde tanıtabilmek için söz konusu öğretim materyali ek görsel unsurlar, duyma metinleri, filmler ve videolar ile desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

Altmayer, Claus & Koreik, Uwe (2010). Empirische Forschung zum landeskundlich-kulturbezogenen Lernen in Deutsch als Fremdsprache. Einführung in den Themenschwerpunkt. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht Didaktik und Methodik im Bereich Deutsch als Fremdsprache. ISSN 1205-6545. Jahrgang 15, Nummer 2 (Oktober 2010). Erişim Adresi: http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-15-2/beitrag/AltmayerKoreik.pdf. [Erişim Tarihi: 15. 07. 2017]

Başaran, İbrahim Ethem (1996): Türkiye Eğitim Sistemi. Ankara: Yargıcı Matbaası.

Biechele, Markus & Padrós, Alicia (2003): Didaktik der Landeskunde: Fernstudienangebot DaF. Fernstudieneinheit 31. München: Langenscheidt.

Bischhof, Monika; Kessling, Viola & Krechei, Rüdiger (1999): Landeskunde und Literaturvermittlung. Fernstudieneinheit 3. München: Langenscheidt.

Ghobeyshi, Silke & Koreik, Uwe (2003): Kultur(en), Konflikt(e) und Unterricht(en). Info DaF 30, 4 352–364. Erişim Adresi: https://www.uni-bielefeld.de/lili/studium/faecher/daf/personen/Koreik_Uwe/Ghobeyshi_Koreik_2003_Konflikte.pdf [Erişim Tarihi: 15. 07. 2017]

Hakanen, Johanna (2017): Bedeutung von Kultur im DaF-Unterricht und ihre Präsenz in finnischen DaF-Lehrbuchreihen. Panorama Deutsch und Kurz und gut. Tampere Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi. Tampere Üniversitesi. Tampere. Finlandiya. Erişim Adresi: http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/101156/GRADU-1495181974.pdf?sequence=1 [Erişim Tarihi: 07. 08. 2017]

Hägi, Sara (2011): "DACH(L)-ABCD kurz vorgestellt". AkDaF-Rundbrief 62,S. 6–12.

Hu, Adelheid (2008): "Interkulturelle Kompetenz. Ein Leitziel sprachlichen Lehrens und Lernens im Spannungsfeld von kulturwissenschaftlicher Didaktik, pädagogischer Psychologie und Testtheorie". In: Schulz, Renate & Tschirner, Erwin (Hrsg), Communicating across Borders. Developing Intercultural Competence in German as a Foreign Language. München: Iudicium 2008, 284-309.

Kaufmann, Susanne ; Zehnder, Erich &Vanderheiden, Elisabeth (2007): "Fortbildung für Kursleitende Deutsch als Zweitsprache: Deutsch als Fremdsprache ". Band 1 – Migration – Interkulturalität – DaZ Taschenbuch. München: Hueber Verlag.

Krumm, Hans-Jürgen (1998): "Landeskunde Deutschland, D-A-CH oder Europa? Über den Umgang mit Verschiedenheit im DaF-Unterricht". Info DaF 5. S. 523–544.

Maden, Sakarya, Sevinç (2017): "Almanca Öğretmen Adaylarının Almanlara Özgü Kültürel

Değerleri Öğrencilerine Doğru Aktarabilme Yeterliklerine İlişkin Bir Araştırma." 3rd International Symposium on Language Education and Teaching (ISLET). 20-23. 04. 2017.

Università degli Studi Roma Tre. Roma. İtalya.

Neuner, Gerd & Hunfeld, Hans (1997): Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts, eine Einführung (5. Aufl.), (=Fernstudieneinheit 4), München: Goethe-Institut.

Schweiger, Hannes; Hägi, Sara & Döll, Marion (2015): "Landeskundliche und (Kultur) Reflexive Konzepte. Impulse für die Praxis". Fremdsprache Deutsch. Zeitschrift für die Praxis des Deutschunterrichts. Nr. 52.

INTERNET KAYNAKLARI

Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR) Erişim Adresi:
https://www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_oneriler_AEeraevesi.pdf

İNCELENEN ÖĞRETİM MATERYALİ

Çelen, Öztürk, Nuran & Zabun, Akay, Oya (2016a). Deutschkasten Schülerbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Öğrenci Kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık

Çelen, Öztürk, Nuran & Zabun, Akay, Oya (2016b). Deutsckasten Arbeitsbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Çalışma Kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık

Çelen, Öztürk, Nuran & Zabun, Akay, Oya (2016c). Deutsckasten Lehrerhandbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Öğretmen Kılavuzu. Ankara: Ata Yayıncılık

Yerel Almanca Ders Kitaplarında Dilbilgisi Öğretimine Dilbilim Ve Öğrenme Kuramları Işığında Bir Bakış

Prof. Dr. Sevinç Sakarya Maden[1] **Hafife Balkan[2]** **Cansu Çalışkan[3]**

[1]Trakya Üniversitesi / Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, sevincmaden@trakya.edu.tr

[2]Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, hfbalkan@gmail.com

[3]Trakya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, cansucaliskan.34@gmail.com

Özet: Almancanın yabancı dil olarak öğretilmesine başlanmasından bu yana çeşitli dönemlerde değişik yöntemler uygulanmış ve bu yöntemler ve yaklaşımlar doğrultusunda dilbilgisi öğretim materyallerinde çeşitli biçimlerde ele alınmıştır. Bu çalışmada *Schritt für Schritt Deutsch Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı* (Çelen, Öztürk, 2016) ve *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında* (Çelen, Öztürk & Zabun, Akay, 2016) dilbilgisi konularının ele alınışında benimsenen dilbilim ve öğrenme kuramları belirlenmeye çalışılmış ve bu bağlamda hangi dilbilgisi konularına yer verildiği, dilbilgisi konuları verilirken hangi terminolojinin tercih edildiği, kitaplarda dilbilgisi konu ve kurallarına ne oranda yer verildiği, öğretilen dilbilgisi yapılarının ne tür alıştırmalar ile pekiştirildiği sorularına cevap aranmıştır. Bu sorulara cevap aranması yanı sıra bu çalışmada ayrıca birinci yabancı dil İngilizcenin öğrenildiği süreçte edinilmiş olan bilgi ve deneyimlerin Almancanın öğretiminde dikkate alınıp alınmadığına bakılmıştır. Verilerin toplanmasında tarama modeli uygulanmış, bulgular betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiş ve değerlendirilmiştir. Sonuç olarak incelenen her iki kitapta da dilbilgisi konularının amaç dili konuşanlar ile doğru iletişimde bulunabilme yetisini geliştirmeye yönelik en sık kullanılandan daha az kullanılan yapılara, basitten zora doğru sıralı bir şekilde sunulduğu ve dilbilgisinin bir amaç değil bir araç olarak görüldüğü, ünitelerin içinde herhangi bir kurala yer verilmediği, sadece yeni yapılar ile ilgili sarı kutucuklar içinde notlar düşüldüğü, öğrencilere edindikleri bilgileri beceriye dönüştürme ve dil becerilerini daha etkin biçimde kullanma niteliğini kazandıran etkinliklere yer verildiği sonucuna varılmıştır. Öğretilmeye çalışılan dilbilgisi konu, kavram ve kurallarının pekiştirilmesi ve işlevsel ve kalıcı bir öğrenme ile dil becerilerinin etkin bir biçimde kullanılabilmesi için ise her iki kitabın sonunda *Grammatik im Überblick* başlıklı dilbilgisi yapılarının bu defa tablolar yardımı ile koyu, açık, italik, düz, renkli vs. gibi yazılar, şekiller ve çeşitli görseller kullanmak suretiyle tekrarlandığı bir bölüme yer verilmiştir. Bu öğretim materyalinde öğrencilere dilbilgisi konuları ile ilgili kurallar hazır bir biçimde sunulmamakta, bunun yerine öğrencilerin cümlede bulunan dil bilgisi yapılarının işlevlerini, çözümleme etkinlikleriyle sezmeleri ve içselleştirmeleri istenmektedir. Veriler birinci yabancı dil İngilizce öğretiminde ve öğreniminde edinilmiş olan bilgi ve deneyimlerin Almanca öğretimini kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı etkisinin dikkate alınmadığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Schritt für Schritt Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı, Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı, Dilbilgisi Öğretimi, Dilbilim, Öğrenme Kuramı, Öğretim Yöntemleri ve Teknikler

1.GİRİŞ

Her ne kadar günümüzde yabancı dil öğretiminde dilbilgisi artık bir amaç olmaktan çıktıysa da bir yabancı dilin öğretimi ve öğrenimi dilbilgisi öğretmeksizin düşünülemez. Bu çalışma kapsamında yapılan literatür taraması, Almancanın yabancı dil olarak öğretilmesine başlanmasından bu yana çeşitli dönemlerde değişik yöntemlerin uygulanmış olduğunu ve bu yöntemler ve yaklaşımlar doğrultusunda yabancı dil derslerinde ve öğretim materyallerinde dilbilgisinin çeşitli biçimlerde ele alındığını ancak yabancı dil derslerinde dilbilgisinin az veya çok mutlaka yabancı dil derslerinde bir yerinin olduğunu ortaya koymuştur. Häusler ve Glovacki-Bernardi (2013) yabancı dil öğretiminde yöntem ve yaklaşımlar değişse de bir yabancı dil öğretildiğinde ilgili dilin dilbilgisinin mutlaka öğretildiği, sadece dilbilim alanında dil öğrenme ve öğretimine ilişkin yeni keşifler yapıldığında ve yeni kuramlar geliştirildiğinde buna paralel olarak yabancı dil ders kitaplarında dilbilgisi öğretimine ilişkin yeni yönelimlere göre düzenlemelere gidildiğini vurgulamışlardır.

Önceleri Almanca yabancı dil öğretiminde ağırlıklı kullanılan geleneksel bir yöntem olan Dilbilgisi-Çeviri Yöntemi ilkelerince hazırlanan ders kitaplarında ve yabancı dil derslerinde dilbilgisi kurallarının öğretilmesi, bu kuralların öğrenciler tarafından ezberlenmesi ve ünlü yazarların değerli edebi eserlerinin

ana dilden erek dile ve erek dilden ana dile kelimesi kelimesine çevrilmesinde bu kuralların eksiksiz ve hatasız uygulanması birincil amaç olmuştur. Daha sonra İkinci Dünya Savaşı sırasında benimsenen Konuşsal-İşitsel ve Görsel-İşitsel Yöntemde her ne kadar dilbilgisi bir engel olarak görülmüş ise de bu yöntem ilkelerince hazırlanan Almanca kurs kitaplarında sıralamanın tamamen dilbilgisi üzerine kurulu olduğu hatta belli dilbilgisi yapılarını vermek için bu amaca hizmet eden metinlerin dahi uydurulduğu görülmüştür. 1970'li yılların ortalarından itibaren yaygın olarak kullanılmaya başlanan Bildirişimsel-İşlevsel Yöntem ilkelerince hazırlanan ders kitaplarında ise dilbilgisi bir amaç olmaktan çıkmış bildirişimi gerçekleştirmek için bir araç olarak yeniden önem kazanmıştır (Ozil 1992).

Günümüzde ise artık dil öğrenmenin temel amacı, öğrenilen dili konuşan kişilerle iletişim kurabilmektir. Yabancı dil öğretiminde iletişimsel yeti üzerine bir literatür taraması yapan Aktaş (2005), Neuner (1995:186) ve Fanselow ve Felix'i (1993:149) referans göstererek günümüz dilbiliminde bu konuların üzerinde önemle durulmakta olduğunu ve dilin her şeyden önce bir iletişim aracı olarak görüldüğünü, dil öğretiminde bu aracın dilbilgisi (gramer) boyutunun kendi başına ayrı olarak değil de dilin dört temel becerisiyle (dinleme, konuşma, okuma, yazma) birlikte sosyokültürel ve pragmatik unsurlar da göz ardı edilmeden öğretilmesi gerektiğinin savunulduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda 80'li yılların ortalarında hazırlanan kitaplarda dil öğrenenler günün birinde yabancı dilin konuşulduğu ülkelere gidecek ve orada günlük hayatta iletişimde bulunacak düşüncesinden hareketle ağırlıklı olarak öğretilen yabancı dilin ana dil olarak konuşulduğu ülkede kişinin kendisini yazılı ve sözlü ifade edebilmesini sağlayacak dilbilgisi yapılarına odaklanılmıştır. 90'lı yılların ortalarından itibaren okuma-anlamanın çıkış noktası olduğu ve kültür karşılaştırmalarına dayalı yeni yaklaşım ile birlikte kitaplarda bildirişimde bulunabilmeye yardımcı olan dilbilgisi yapıları (*Äußerungsgrammatik*) yanı sıra diyalog ve metinlerdeki dilbilgisi yapılarını anlamaya yönelik bir dilbilgisi öğretimi (*Verstehensgrammatik*) önem kazanmıştır. Bu bağlamda Ozil (1992) ve Gündoğdu (1997) yabancı dil derslerinde dilbilgisi öğretiminin öğrencilerin yazılı ve sözlü iletişim becerilerini geliştirecek biçimde ancak anadili ile karşılaştırmalı ele alınması gerektiğini savunmuşlardır. Daha sonraki yıllarda ise Arak (2006: 215) Türkiye'deki öğrencilerin büyük çoğunluğunun Almancayı İngilizceden sonra ikinci yabancı dil olarak öğrenmeleri ve Almanca ile İngilizce arasındaki yapısal farklılıkların Türkçe ile karşılaştırıldıklarında daha az olması nedeniyle İngilizce bilip de ikinci yabancı dil olarak Almanca öğrenmek isteyenlerin İngilizce dilbilgisinden yararlanabileceklerini belirtmiştir. Akpınar Dellal ve Günak (2009: 84) da, yapmış oldukları bir çalışmada önceden İngilizce öğrenmiş Almanca öğrenen öğrencilerin İngilizceyle sık sık bağlantı kurduklarını, yapılan karşılaştırmaların çoğunlukla İngilizce alt yapılarla gerçekleştiğini tespit etmişlerdir. Akıllılar (2013: 283) da aynı Hufeisen (1991) ve Hufeisen ve Neuner (2003) gibi, birinci yabancı dil İngilizceden sonra ikinci yabancı dil olarak Almancanın öğrenildiği ve öğretildiği ortamlarda, İngilizce öğretimindeki olumlu veya olumsuz etkilerin, ikinci yabancı dil olarak Almanca öğrenimini kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı bir etkiye sahip olabileceğini belirtmiştir.

Funk ve Koenig (1997) ise dil bilgisi öğretiminde tanım-örnek-pekiştirme amaçlı tekrar örnek çizgisinde yürütülen tümdengelim yönteminin değil, öğretmenin rehberliğinde ve metin aracılığı ile gerçekleştirilen etkinlikler çerçevesinde öğretmenin ipucu verdiği, öğrencilerin keşfederek sonuca gittiği, kurala varıp tanımı en son oluşturduğu buluş yoluyla öğretim yaklaşımı çerçevesinde tümevarım[1] yönteminin kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Göçer (2008: 118) buna ek olarak tümevarım yöntemi takip edilerek kavratılan herhangi bir dil bilgisi konusunun veya kuralının veya herhangi bir dilbilgisel yapının kalıcılığının sağlanması ve işlevsel kullanımı ve bütünlüğünün sağlanması açısından tamamlayıcı bir çalışma olarak tümdengelim (çözümleme) yöntemine de başvurulabileceğini vurgulamıştır.

Oysa Darancık (2008), günümüzde yabancı dil öğretiminde genellikle geleneksel yöntem ve tekniklerin kullanıldığını, ağırlıklı olarak dilbilgisi yapılarının işlendiğini ve ders kitaplarının dışına çıkılamadığını belirtmektedir. Richards ve Rodgers (2002) de, yabancı dil öğretim yöntemi olarak genellikle Dilbilgisi-

1 Tümevarım yöntemi, gözleme, deneye ve araştırmaya dayandığı için öğrencilerde ezbercilik yerine bilimsel düşüncenin gelişmesine katkıda bulunur. Öğrencilere somut durum veya örneklerden hareketle bazı genellemeler yapma imkânı sağlar.

Çeviri Yönteminin (*Grammar Translation Method*) geleneksel yöntem olarak, günümüze kadar yabancı dil öğretimi üzerinde etki bıraktığını belirtmektedirler. Dilbilgisi-Çeviri Yöntemine göre dilin öğrenilmesi ise Demirel'in (1999: 38) de belirttiği gibi, daha çok dilin belirlenmiş düzenli cümle kalıplarının, yani gramerin öğrenilmesi ile mümkündür.

Bu araştırmada Milli Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında önümüzdeki 5 yılda Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 30. 11. 2015 tarihli ve 92 sayılı (Ekli listenin 8. Sırasında) kurul kararı ile kullanılması öngörülen *Schritt für Schritt Deutsch Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı* (Çelen Öztürk, 2016) ile Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 25. 05. 2015 tarihli ve 34 sayılı (Ekli listenin 83. Sırasında) kurul kararı ile 2016-2017 öğretim yılından itibaren 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul ettiği ve okullarda yaygın olarak kullanılan en güncel kitaplardan biri olan *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında* (Çelen Öztürk ve Zabun 2016) dilbilgisi konularının ele alınışında benimsenen dilbilim ve öğrenme kuramları aşağıdaki sorular ile belirlenmeye çalışılmıştır:

1. Ders kitabındaki dilbilgisi konularına ilişkin terminoloji kullanımı nasıldır ve hangi terimler tercih edilmiştir?
2. Ders kitabında dilbilgisi konularına ne oranda yer ayrılmıştır?
3. Dilbilgisi kurallarına kitapta ne kadar yer verilmiştir?
4. Dil bilgisi konularının öğretimi hangi dilbilimsel temellere dayandırılmıştır ve etkinliklerin düzenlenmesinde hangi öğretim yöntemleri ve teknikler benimsenmiştir?
5. Almancanın Türkiye'de ağırlıklı olarak İngilizceden sonra ikinci yabancı dil olarak öğretilmesi nedeniyle öğrencilerin önceden bildikleri ve öğrendikleri diller ile ilgili edindikleri bilgi ve deneyimler dikkate alınmış mıdır?
6. Öğretilmesi hedeflenen yeni dilbilgisi yapıları ne tür alıştırmalar ile pekiştirilmektedir?

İlgili sorulara cevap almak suretiyle, en güncel olan Almanca ders kitaplarının hazırlanmasında ve dolayısıyla dilbilgisi konularının öğretiminde hangi öğrenme ve dilbilim kuramlarının temel alındığı, dilbilgisi konularının seçiminde ve sıralanışında hangi ölçütlerin esas alındığı, dilbilgisi konularına öğretim materyalinde ne kadar yer ayrıldığı, dilbilgisinin etkinliklerde yer alış biçimi ve oranı, dilbilgisi konularının ve kurallarının açık mı yoksa üstü örtük mü sunulduğu, dilbilgisi kuralları ile ilgili nasıl bir yaklaşım izlendiği, dilbilgisi konu ve kurallarının pekiştirilmesinde ne tür etkinliklere ve alıştırma türlerine yer verildiğine cevap aranmıştır. Özellikle de Almancanın Türkiye'de ağırlıklı olarak İngilizceden sonra ikinci yabancı dil olarak öğretilmesi nedeniyle öğrencilerin önceden bildikleri ve öğrendikleri diller ile ilgili bilgi ve deneyimlerinin dikkate alınıp alınmadığına bakılmıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının kurul kararı ile 2016-2017 öğretim yılı dahil 5 (beş) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul ettiği ve okullarda yaygın olarak kullanılan en güncel kitaplardan olan *Schritt für Schritt Deutsch Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabında* (Çelen Öztürk, 2016) ve *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında* (Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016) dilbilgisi konularının verilişinde hangi dilbilim ve öğrenme kuramlarının benimsenmiş olduğu tarama modeli ile belirlenmeye çalışılmış, elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiş ve değerlendirilmiştir.

3.BULGULAR

Bu çalışmaya veri sağlayan her iki kitap da ortaöğretim kurumlarında kullanılmak üzere Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesine (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR)2 uygun olarak biri A1.1 diğeri A1.2 seviyesinde hazırlanmıştır.

2 Daha fazla bilgi için bkz. Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR) Erişim Adresi: https://www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_oneriler_AEeraevesi.pdf

Tablo 1: Schritt für Schritt Deutsch Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabında Dilbilgisi Konuları ve Kullanılan Terminoloji

Üniteler	**Dilbilgisi Konuları ve Kullanılan Terimler**
1. Konu: Ich und meine Kontakte	**Personalpronomen:** ich, du, er, sie, es, wir, ihr, sie/Sie **Regelmäßige Verben:** heißen, kommen, wohnen **Unregelmäßige Verben:** sprechen **Hilfsverben:** sein **Satzstellung:** Aussagesatz (.), Fragesatz (?) **Fragepronomen:** wie, wer, wo, woher
2.Konu: Schule und Unterricht	**Bestimmter, unbestimmter Artikel und Negativartikel im Nominativ Singular** **Possessivartikel im Nominativ Singular** **Nomen:** Singular und Pluralbildung **Temporale Angaben:** am, um **Fragepronomen:** wann **Regelmäßige Verben:** trinken, machen, reden, malen, sport treiben, rechnen **Unregelmäßige Verben:** finden, essen, schlafen **Modalverben:** mögen **Trennbare Verben**: aufstehen
3.Konu: Persönlichkeiten und Eigenschaften	**Nomen** **haben+Akkusativ** **Präpositionen**: in, auf, unter, neben, vor, an **Deklination der Nomen:** Nominativ, Akkusativ, Dativ **Satzstellung mit Adjektiven** **Modalverben:** können, mögen
4. Konu: Ernährung und Gesundheit	**Trennbare Verben:** einkaufen, aufschreiben, einladen **Regelmäßige Verben:** brauchen, trinken, schälen **Unregelmäßige Verben:** wissen, schneiden, waschen **Modalverb:** müssen **Temporale Angaben:** morgens, mittags, nachmittags, abends, sonntags **Konjunktionen:** oder, mit **Mengenangaben:** Becher, Paket, Flasche, Kilo **Fragepronomen:** wie viel?
5.Konu:Die Jugendlichen	**Trennbare Verben:** aufräumen, fernsehen **Modalverben:** möchten **Unregelmäßige Verben:** treffen, warten, traurig sein **Präpositionen:** im, seit **Häufigkeitswörter:** oft, selten, einmal im Monat, nie, nächste Woche **Mengenangaben:** insgesamt, nur
6. Konu: Gesund und Munter mit Sport	**Fragepronomen:** womit + Dativ **Adjektive:** groß, lang, dick, glatt **Temporale Angaben:** der Tag, die Woche, das Wochenende, der Monat **Regelmäßige Verben:** segeln, angeln, surfen **Unregelmäßige Verben:** laufen **Modalverb:** wollen, sollen **Adjektive:** intelligent, beweglich
7. Konu: Natur und Mensch	**Adjektive:** kalt, kühl, trocken **Häufigkeitswörter:** meistens **Trennbare Verben:** anziehen, austrocknen, auslöschen **Unregelmäßige Verben:** sterben **Imperativ:** kommen, Komm!, Kommt!, Kommen Sie bitte!; sprechen, Sprich!, Sprecht!, Sprechen Sie bitte!; zuhören, Hör zu!, Hört zu!, Hören Sie zu!
8. Konu: Reisen	**Zeitliche Abfolge:** zuerst, dann, danach **Komposita:** der Zahn+die Schmerzen, die Zahnschmerzen

Dilbilgisi konuları ile ilgili son sayfalarda verilen tekrar niteliğindeki tablolarda ve gruplandırma ve sınıflandırmalarda bazı eksiklikler ve hatalar tespit edilmiştir. Şöyle ki;

İkinci ana başlık ile ilintili verilen dilbilgisi genel tekrar sayfalarında *haben* fiili düzensiz fiiller arasında gösterilmiştir. Oysa bu bir yardımcı fiil olup, çekimine bakıldığında düzenli bir fiiller arasında yer alması gereken bir fiildir.

Üçüncü ünitede de *gehen* fiili düzenli fiiller arasında gösterilmiştir. Oysa bu fiil düzensizdir.

4. Ana konu ile ilgili fiillerin sınıflandırılmasında *trinken* fiili düzenli fiiller grubu arasında yer almıştır. Oysa bu fiil düzensizdir. *mit* kelimesi bir edat olduğu halde *oder* kelimesi ile birlikte bir bağlaç olduğu bilgisine yer verilmiştir. Bu yanlış bir bilgidir.

Beşinci ana konu ile ilgili dilbilgisi konularının tekrar edildiği sayfada *treffen, warten, traurig sein* fiilleri düzensiz fiil olarak adlandırılmıştır. Oysa *warten* düzenli bir fiildir ve *traurig sein* bir sıfat olan *traurig* kelimesi ile yardımcı fiil *sein*'ın bir araya gelmesi ile oluşmuştur.

Beşinci ünitede ölçü birimi (*Mengenangaben*) olarak gösterilen *insgesamt* kelimesini Duden Online edat veya Türkçeye edat veya bazen ilgeç olarak çevrilen *Partikel* olarak nitelendirmektedir. Aynı kaynakta *nur* kelimesinin de bir *Partikel* olduğu belirtilmiştir.

Kitapta somut ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan çok bilinen günlük ifadelere yer verilmiştir. Cümleler basit ve öğrencilerin anlayıp kullanabileceği bir tarzdadır. Ünite sayfalarında dilbilgisi konuları küçük sarı kutucuklar içerisinde ipucu tarzında verilmiş ve ayrıca açıklamalara ve kurallara yer verilmemiştir.

Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı A1.1 seviyesindedir ve *Schritt für Schritt Deutsch Sülerbuch (A1.1) Ortaöğretim A1.1. Düzeyi Almanca Ders Kitabının* devamı niteliğindedir. Bu nedenle Tablo 2'de de görüleceği gibi 1. ünitede doğrudan bulunma ve yönelme hali gerektiren yer ve yön edatlarına (*Lokale Präpositionen mit Dativ*) yer verilmiştir. Ünitenin ikinci bölümünde ise Türkçede –meli ve –malı eki ile verilen (*Modalverb sollen*) bir tarz fiil olan *sollen* fiili ele alınmış, ancak bu fiilin diğer birçok yan anlamına ve diğer işlevlerine de değinilmemiştir. 3. bölümde ise *müssen* ve bazı yer isimleri ve fiiller ele alınmıştır. Daha sonraki üniteler; sırasıyla zaman zarfları, yüz ve üzeri sayılar, *haben* ve *sein* gibi fiillerin şimdiki zaman ve geçmiş zaman çekimlerini, konuyla bağlantılı bazı sıfatları, ayrılabilen fiillerin geçmiş zaman kullanımını, tarz fiillerden (*Modalverb*) *dürfen* fiilini, *weil* ve *wenn'*li yan cümleleri, *haben* ve *sein* fiilinin geçmiş zaman hallerini (*Präteritum*), tarz fiillerden *können* fiilini ve zaman zarflarını içermektedir. Dilbilgisi konularının verilişinde önceliğin parçaya verildiği görülmüştür. Tüm dilbilgisi konularının 4 yetiyi destekleyen alıştırmalar içerisinde kullanılmasını sağlayan düzenlemelere yer verilmiştir.

Tablo 2: Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında Dilbilgisi Konuları ve Kullanılan Terminoloji

Üniteler	**Dilbilgisi Konuları ve Kullanılan Terimler**
1. Konu: Unser Land	**Lokale Präpositionen mit Dativ:** wo? Der Norden ► in dem ► im Norden Das Anatolien ► in Anatolien **Modalverb:** sollen, müssen **Verben:** Galataturm steigen, Fisch essen, Istiklal Straße gehen, Topkapı Palast sehen, Mokka trinken **Imperativ:** du, ihr, Sie **Die Konjunktionen:** zuerst, dann, danach
2. Konu: Unsere Welt	**Die Zahlen:** einhundert, eintausend, eine Million **Präsens und Perfekt:** machen = hat gemacht , fahren = ist gefahren, sehen = hat gesehen, haben = hat gehabt, sein = ist gewesen **Unbestimmte Zahlwörter:** alle, einige, wenige **Gegenteile:** dunkel ↔ hell / wenig ↔ viel **Womit? Mit:** der Zug = mit dem Zug **Trennbare Verben + Perfekt =** ankommen ►angekommen abfahren ►abgefahren abholen ►abgeholt

3. Konu: Jugend	**Adjektive:** faul, freundlich, aktiv, sauber, warm, tolerant, positiv **Modalverb:** dürfen
4. Konu: Berufe	**Zeitangaben:** vor… Tagen, seit … Tagen **Präsens und Perfekt:** bekommen = hat bekommen / arbeiten = hat gearbeitet
5. Konu: Träume und Pläne	**Modalverb:** wollen, können **Trennbare Verben:** einsteigen, aussteigen, aufstehen, aufmachen **Zeitangaben:** Jetzt, heute, morgen, übermorgen….
6. Konu: Tourismus	**Komposita:** heilen + das Bad = das Heilbad **Anrede:** Frau…. Herr……
7. Konu: Wissenschaft und Technik	**Singular und Plural:** das Feld = die Felder die Höhle = die Höhlen der Fischer = die Fischer **Verben:** löschen, hängen, abrufen, anklicken
8. Konu: Kunst	**Steigerung der Adjektive:** leicht = leichter = am leichtesten

Kitabın son sayfasında yer alan *Grammatik im Überblick* başlıklı bölümde ise dilbilgisi konuları *Schritt für Schritt Deutsch Sülerbuch (A1.1) Ortaöğretim A1.1. Düzeyi Almanca Ders Kitabında* olduğu gibi birbirini takip eden üniteler şeklinde tekrarlanmamış, aşağıda sıralanmış olan başlıklar ile örnekler içeren tablolar yardımı ile tekrar edilmiştir. Şöyle ki;

Personalpronomen und Reflexivpronomen
Personalpronomen im Nominativ, Akkusativ und Dativ
Artikel im Nominativ, Akkusativ und Dativ
Possessivpronomen im Nominativ
Possessivpronomen im Akkusativ
Possessivpronomen im Dativ
Regelmäßige Verbkonjugation - Unregelmäßige Verbkonjugation
Modalverben
Trennbare Verben
Lokale Präpositionen mit Dativ
Wechselpräpositionen
Präpositionen bei Zeitangaben
Fragesatz
Hauptsatz und Nebensatz
Imperativ Sätze
Negation
Perfekt
Präteritum von haben und sein
Die Steigerung der Adjektive
Adjektive auf –d, /-t/-tz/-sch/-ss/- ß
Achtung bei Positiv, Komparativ, Superlativ
Komposita
Zahlen
Bruchzahlen, Masse, Gewicht, Geld, Datum

Alıştırma kitabında konu anlatımı bulunmamakta, bu kitapta dilbilgisi konuları çeşitli etkinlik ve alıştırmalar ile pekiştirilmekte veya konuların daha iyi anlaşılması sağlanmaktadır. Bu alıştırmalar soru-cevap, eşleştirme, boşluk doldurma, verilen kelimelerden cümle oluşturma, doğru şıkkı seçme ve işaretleme, bulmaca çözme vs. şeklindedir. Alıştırma kitabında da konular basitten zora doğru sıralı, tüme varım yöntemi ile verilmiştir.

Deustchkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabı ve Alıştırma Kitabında dilbilgisi bir amaç değil araç olarak görülmektedir ve dil bilgisi konu ve kuralları ünite içerisinde öğrenme ve öğretme süreci etkinlikleri içerisinde becerilerden kopuk ve soyut dil alıştırmaları şeklinde değil, dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin etkin kullanımına hizmet edecek bir amaç ve işlevde öğretilmeye çalışılmaktadır.

Şekil 1.

Kitabın başındaki yönergeler kısmında Şekil 1'de de görüldüğü gibi dilbilgisi konuları tüm ünitelerde küçük sarı kutucuklar halinde verilmektedir.

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 9)

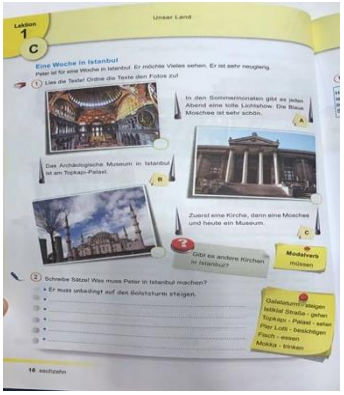
Şekil 2.

Birinci ana konunun birinci ünitesinde dilbilgisi konusu olarak tarz fiiller (Modalverben) ele alınmıştır. Tüm tarz fiiller bir defada verilmek yerine sadece konuya uygun olanlar verilmiştir.

Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 15)

Şekil 3.

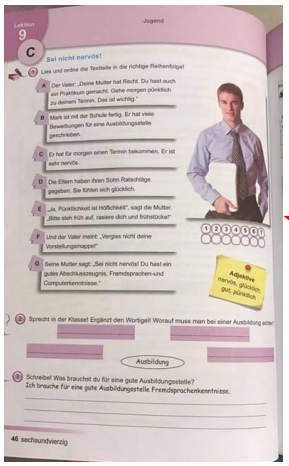

Birinci ünitenin C bölümünde Şekil 3'de de görüldüğü gibi bir başka tarz fiil, müssen tek başına verilmiştir. Tarz fiillerin her biri aynı ünitede verilmemekte konular ilerledikçe konu ve bağlama uygun tarz fiiller öğretilmektedir.

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 16)

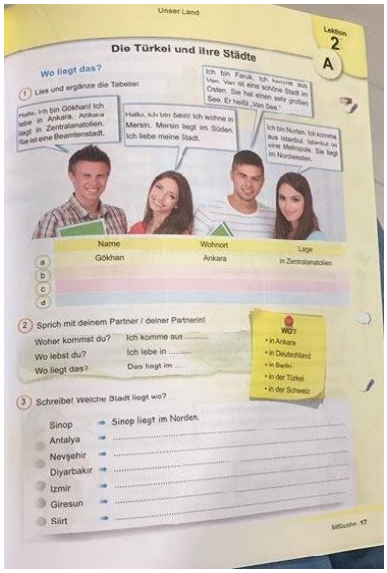
Şekil 4.

Şekil 4'de de görüldüğü gibi dilbilgisi kutucuğunda sıfatlar konusuna değinilmiş, konuya uygun sadece 4 adet sıfat verilmiştir. Burada da kitabın genelinde olduğu gibi tümden gelim değil tümevarım yöntemi kullanılmıştır

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 46)

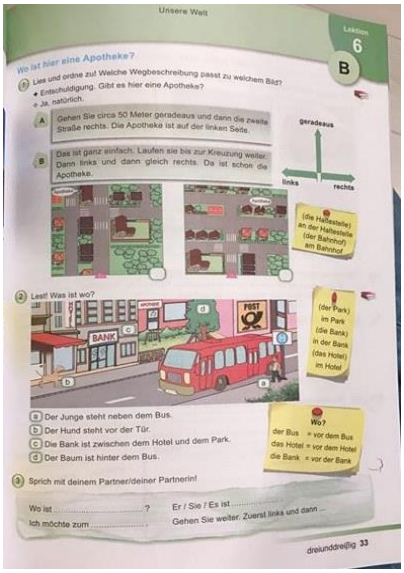
Şekil 5.

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 17)

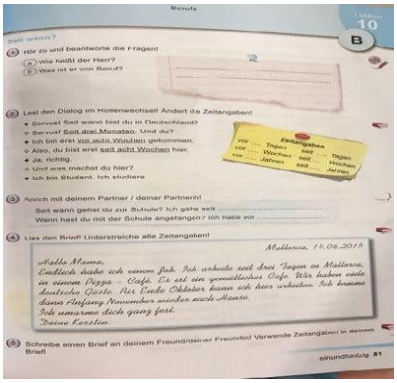
Genel olarak dilbilgisi kutucuklarında kelime bilgisine de yer verilmiştir. Verilen yeni kelimeler genellikle okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerisini geliştirmeye yönelik alıştırmalar ile ilintilidir.

Şekil 6

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 33)

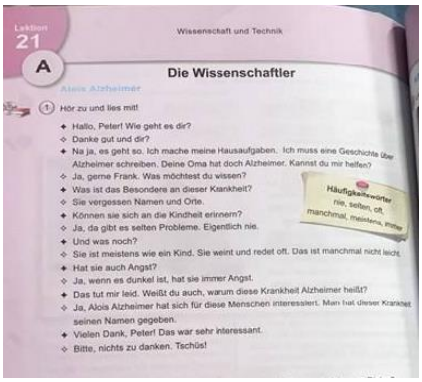
Şekil 7.

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 51)

Sarı kutucuklarda dilbilgisi ile ilgili bilgiler yanı sıra fiillere, sıfatlara, zaman zarflarına, kelime türlerine, eş anlamlı ve zıt anlamlı kelimelere vs. yer verilmiştir.

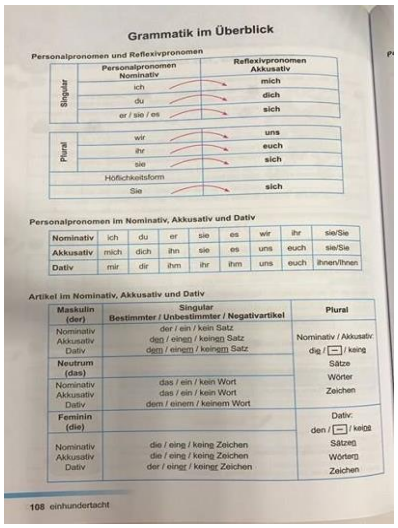
Şekil 8.

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 92)

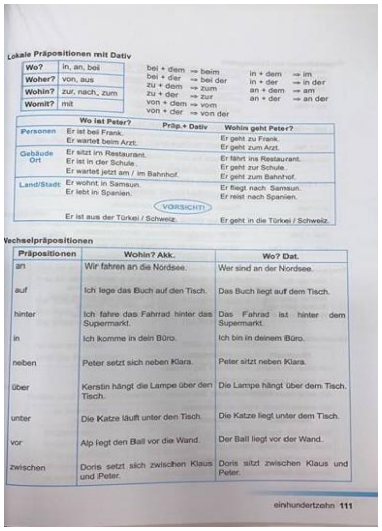
Kitabın en sonunda kitabın içinde ele alınan tüm dilbilgisi konuları *Grammatik im Überblick* başlıklı bir bölümde tabelalar yardımı ile tekrar edilmiştir. Bu bölümde öğrencilerin öğrendiklerini pekiştirebilecekleri ve aynı zamanda unuttuklarını bu sayfalara baktıklarında kolaylıkla yeniden hatırlayabilecekleri düzenlemelere yer verilmiştir. *Grammatik im Überblick* başlıklı bölümde öğrencilerin tabelalar, oklar, koyu ve italik yazı stillerine bakarak 'SOS'[3] tekniğinden yararlanarak dilbilgisine ilişkin kuralları kendi kendilerine bulabilmeleri amaçlanmaktadır. Cümle içindeki öğeler cinsine göre daire veya kare içine alınmıştır. Tablolarda ana renk olarak mavi kullanılmıştır.

Şekil 9.

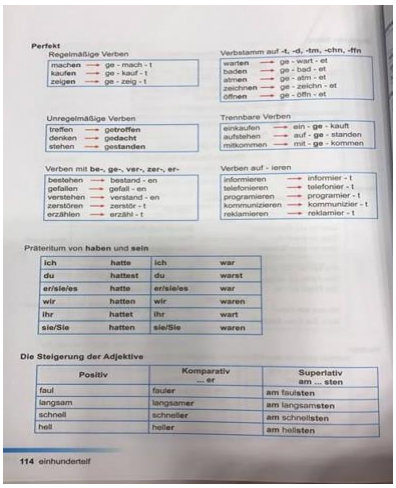
(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 108)

Şekil 10

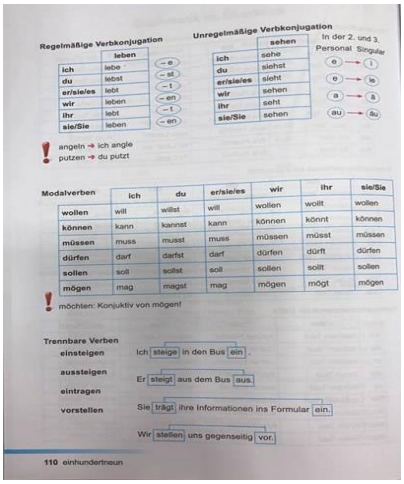
(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay 2016, s. 111)

Şekil 11.

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 114)

Şekil 12.

(Kaynak: Çelen Öztürk ve Zabun Akay, 2016, s. 110)

3 Almancada Suchen, orden, systematisieren şeklinde açıklanan SOS tekniğinde öğrencinin diyaloglarda veya düz metinlerde dile ilişkin çeşitli yapıları kendisinin araması ve bulması, bulduklarını sınıflandırması ve bir sistem olarak kabul edilen dilde bulduklarının yerini ve önemini belirlemesi, buldukları ile ilintili kuralları kendisinin bulması anlamında kullanılmaktadır.

Araştırmayı kolaylaştırmak için belirlenen soruların cevapları yapılan inceleme sonucu şu şekilde olmuştur;

1. Ders kitabındaki dilbilgisi konularına ilişkin terminoloji kullanımı nasıldır ve hangi terimler tercih edilmiştir?

   Bulgu: Dilbilgisi konularının verilişinde tercih edilen terimlerin kitapların temel ve başlangıç seviyesine uygun olmasına özen gösterilmiştir. Bir dilbilgisi konusu bütünüyle verilmek yerine konuya ve bağlama uygun olarak gerektiği kadar parça parça sıralı olarak ele alınmıştır.

2. Ders kitabında dilbilgisi konularına ne oranda yer ayrılmıştır?

   Bulgu: Her iki kitapta da dilbilgisi konularına çok az yer ayrılmıştır. Dilbilgisine ilişkin bilgiler küçük sarı kutucuklar halinde sayfanın herhangi bir yerinde verilmiştir.

3. Dilbilgisi kurallarına kitapta ne kadar yer verilmiştir?

   Bulgu: Her iki kitapta da cümleler ile formüle edilmiş kurallara yer verilmemiştir. Bunun yerine çeşitli görseller, işaretler, oklar vs. kullanmak suretiyle öğrencinin kurallara ilişkin kendi kendine çıkarım yapacağı düzenlemelere yer verilmiştir.

4. Dilbilgisi konularının öğretimi hangi dilbilimsel temellere dayandırılmıştır ve etkinliklerin düzenlenmesinde hangi öğretim yöntemleri ve teknikler benimsenmiştir?

   Bulgu: Bilindiği gibi; Dil bilgisi; bir dilin okuma, dinleme, izleme, konuşma, yazma temel becerilerini destekleyen kurallar bütünüdür. Öğrenci açısından dilin yapısını oluşturan ve işleyiş kurallarını tanımlayan bilgilere sahip olmak oldukça önemlidir; ancak daha da önemlisi bu kuralların konuşma, okuma, yazma, dinlemeyle ilgili dil etkinliklerinde uygulanmasıdır. İncelenen kitaplarda dilbilgisi kutucuklarında çeşitli yapılara yer verilmiş ve bunlar çeşitli etkinlik ve alıştırmalar ile ilişkilendirilmiştir.

5. Almancanın Türkiye'de ağırlıklı olarak İngilizceden sonra ikinci yabancı dil olarak öğretilmesi nedeniyle öğrencilerin önceden öğrendikleri ve bildikleri diller ile ilgili edindikleri bilgi ve deneyimler Almanca dilbilgisinin verilişinde dikkate alınmış mıdır?

   Bulgu: Akpınar Dellal ve Bora Günak (2009: 84) ve Arak (2006: 215) yapmış oldukları araştırmalar neticesinde İngilizceden sonra Almanca öğrenen öğrencilerin dilbilgisi konularında İngilizceden yararlandıkları sonucuna varmışlardır. Ancak bu kitap incelemesi sonucunda gerek *Schritt für Schritt Deutsch Schülerbuch (A1.1) Ortaöğretim A1.1. Düzeyi Almanca Ders Kitabında* gerekse *Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında* dilbilgisi konularının verilişinde birinci yabancı dil ile ilgili bilgi ve deneyimlerin dikkate alınmadığı tespit edilmiştir.

6. Öğretilmesi hedeflenen yeni dilbilgisi yapıları ne tür alıştırmalar ile pekiştirilmektedir?

Bulgu: Dilbilgisi, üst düzey zihinsel becerilerin kullanılmasında, dilin organize ve mantıklı yapısının kavratılmasında araçtır. İncelenen kitaplar da bu düşünce doğrultusunda hazırlanmış ve dilbilgisi amaç değil araç olarak kullanılmıştır.

4.SONUÇ

Dilbilgisi incelenen her iki öğretim materyalinde de bir amaç değil bir araçtır. Bu araştırmada gerek Schritt für Schritt Deutsch Schülerbuch (A1.1) Ortaöğretim A1.1. Düzeyi Almanca Ders Kitabında gerekse Deutschkasten Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Ders Kitabında dilbilgisi konularının basitten zora ve en sık kullanılandan daha az kullanılan yapılara doğru sıralı bir şekilde sunulduğu, dilbilgisi konularının parça parça olarak her sayfada küçük sarı kutucuklar içerisinde konu ve seviyeye uygun şekilde ele alındığı, Karahan'ın (2009) dil bilgisi öğretimine 'parça'dan mı yoksa 'bütün'den mi başlamak gerekir sorusuna cevaben bu kitapta dilbilgisi konularının verilişinde önceliğin parçaya verildiği ve tümevarım yönteminin uygulanmaya çalışıldığı görülmüştür. Öğretilmeye çalışılan dilbilgisel konu, kavram ve kuralların çeşitli etkinlikler ve alıştırmalar ile dört beceri ile bütünleşik bir biçimde pekiştirilmeye çalışıldığı gözlenmiştir. Ünitelerin içinde hiçbir dilbilgisi kuralına yer verilmemiştir. Öğrencilerin cümle içinde bulunan dil bilgisel yapıların işlevlerini çözümleme etkinlikleriyle sezmeleri ve içselleştirmeleri beklenmektedir. Düzenlemeler görseller, çeşitli renkler, işaretler, çizimler, oklar vs. ile desteklenmiştir. Dil becerilerinin etkin kullanılmasında katkısının sağlanması için özellikle kitapların en sonunda bulunan ve kitap içerisinde ortaya çıkan tüm dilbilgisi konularının çoğunlukla tablolar yardımı ile tekrar edildiği Grammatik im Überblick bölümünde çözümleme yöntemine dayalı tümevarım yaklaşımı benimsenmiştir.

Veriler, Türkiye'de Almanca'nın İngilizceden sonra ikinci yabancı dil olarak öğretilmesine rağmen Hufeisen (1991), Hufeisen ve Neuner'in (2003) ve Akpınar Dellal ve Günak'ın (2009: 84) bu konudaki görüşlerinin aksine daha önce yabancı dil öğrenimi ve öğretimi sürecinde edinilen bilgi ve deneyimleri dikkate alan bir düzenlemeye gidilmediğini ve birinci yabancı dil olarak İngilizce öğretiminde ve öğreniminde edinilmiş olan bilgi ve deneyimlerin Almanca öğrenimini kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı etkisinin dikkate alınmadığı sonucunu ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

Akıllılar, T. (2013). İkinci Yabancı Dil Olarak Almanca Öğreniminde Üstbilişsel Farkındalık. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (2013) Özel Sayı. ss. 275-285

Akpınar Dellal, N. & Bora Günak, D. (2009). İkinci Yabancı Dil Olarak Almanca Öğrenen Öğrencilerin, Birinci Yabancı Dil İngilizceye Bağlı Öğrenme Stratejileri. Dil Dergisi. Sayı: 145. Temmuz-Ağustos-Eylül 2009. ss. 64-85.

Aktaş, T. (2005). Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti. Journal of Language and Linguistic Studies. Vol.1. No.1. April. 1(1): 89-100

Arak, H. (2006). İkinci Yabancı Dil Olarak Almancanın Öğrenilmesinde İngilizcenin ve Karşılaştırmalı Dilbilgisinin Rolü. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı: 21 Yıl: 2006/2. ss. 205-216.

Darancık, Y. (2008). İkinci Yabancı Dil Öğretiminde Alternatif Yöntemlerin Almanca Edebi Metinlerle Uygulanması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana.

Demirel, Ö. (1999). İlköğretim okullarında Türkçe öğretimi. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Fanselow, G. & Felix, S. W. (1993). Sprachtheorie1 Grundlagen und Zielsetzungen. Tübingen und Basel: Franke Verlag.

Funk, H. & Koenig, M. (1997). Grammatik lehren und lernen. Fernstudienangebot. München: Langenscheidt

Göçer, A. (2008). Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Çözümleme Yönteminin Kullanımı. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 5(10): 101-120.

Gündoğdu, M. (1997). Almanca Dilbilgisi Dersleri ve Uygulamaya Yönelik Bir Öneri. Tagunsbeitäge zu dem 6. Germanistik-Symposium : Perspektiven, Ziele und Erwartungen. Conference Proceeding. Mersin Üniversitesi. Mersin. ss. 160-171. Erişim Adresi: https://core.ac.uk/download/pdf/14524576.pdf

Häusler, M., & Glovacki-Bernardi, Z. (2013). Grammatikvermittlung in neueren kroatischen DaF-Lehrwerken. Linguistik online, 41(1). Erişim Adresi: https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/427 [Erişim Tarihi: 08.08.2017]

Hufeisen, B. (1991). Englisch als erste und Deutsch als zweite Fremdspracbe. Frankfurt Main: Peter Lang.

Hufeisen, B., & Neuner, G. (2003). Mehrsprachigkeitsdidaktik-Tertiärsprachen–Deutsch nach Englisch. Strasbourg:Council of Europe.

Karahan, L. (2009). Dil Bilgisi Öğretiminde Bütün-Parça İlişkisinin Önemi. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish Turkic.4(8). Erişim Adresi: http://turkishstudies.net/sayilar/sayi21/4-karahanleyla1811.pdf

Neuner, G. (1995). Methodik und Methoden, Überblick. In: Bausch Christ & Krumm (Hrsg.) Handbuch Fremdsprachenunterricht. s.180-188. Tübingen: Franke Verlag.

Ozil, Ş. (1990). Almanca Öğretiminde Dilbilgisi. Alman Edebiyatı Dergisi. Sayı 7. ss. 91-97. Erişim Adresi: http://dergipark.gov.tr/download/article-file/10748

Richards, J. C. & Rodgers, T. S. (2002). Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: CUP.

INTERNET KAYNAKLARI

Diller İçin Avrupa Ortak Öneriler Çerçevesi (Common European Framework of Reference for Languages, CEFR) Erişim Adresi: https://www.telc.net/fileadmin/user_upload/Publikationen/Diller_iain_Avrupa_Ortak_oneriler_AEeraevesi.pdf

Duden Online. Erişim Adresi: http://www.duden.de/woerterbuch [Erişim Tarihi: 09.08.2017]

İNCELENEN ÖĞRETİM MATERYALİ

Çelen, Öztürk, N. (2016a): Schritt für Schritt Deutsch Schülerbuch Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Ders Kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık. Erişim Adresi: http://www.meb.gov.tr/2016-2017-egitim- ve-ogretim-yilinda-okutulacak-ilk-ve-ortaogretim-ders-kitaplari/duyuru/11971 [ErişimTarihi: 07.06.2017]

Çelen, Öztürk, N. (2016b): Schritt für Schritt Deutsch Arbeitsbuch Ortaöğretim A1.1 Düzeyi Almanca Çalışma Kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık. Erişim Adresi:http://www.meb.gov.tr/2016-2017-egitim-ve-ogretim-yilinda-okutulacak-ilk-ve ortaogretim-ders-kitaplari/duyuru/11971 [Erişim Tarihi: 07.06.2017]

Çelen, Öztürk, N. & Zabun, Akay, O. (2016a). Deutschkasten Schülerbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Öğrenci Kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık

Çelen, Öztürk, N. & Zabun, Akay, O. (2016b). Deutsckasten Arbeitsbuch (A1.2) Ortaöğretim A1.2 Düzeyi Almanca Çalışma Kitabı. Ankara: Ata Yayıncılık.

Türkiye'de Uygulanan Para Politikası Stratejileri

Muharrem BAKKAL[1] **Süreyya BAKKAL**[2]

[1]mbakkal@nku.edu.tr

[2]sbakkal@nku.edu.tr

Özet: Parasal Ekonomilerde para politikasının çeşitli araçları ile makro ekonomik dengenin sağlanmasına gayret edilir.Ekonomik koşullar bir bütün olarak değerlendirilip para politikasının genel ya da özel araçları ya tek başına ya da diğer iktsat politikası araçları ile birlikte hayata geçirilebilir.O dönem için hangisinin daha doğru bir seçim olacağına ekonomi politikasını yürüten hükümet üyelerinin tercihleri ile yay yana para politikası araçlarının özellikleri belirler.Bu araçlar ekonomik konjonktüre uygun olarak çok kısa bir sürede uygulanabilme ve beğenilmezse değiştirilebilme özelliğine sahiptir.İlave olarak para politikası seçimi ve uygulamalarına vatandaşlar tepki vermezler.Para politikasının önemi para ve kredi politikasının ekonomideki etkilerinin ulaştığı boyutlara bağlıdır.Bu etki hem reel hem de finansal sektör üzerinde açıkça gözlenmektedir.Bunun yanı sıra para politikası seçimi ile merkez bankalarının genel ekonomi politikası amaçları paralelinde para arzı ve faiz oranı gibi değişkenler üzerinde de etkili olunmaktadır.Modern bankacılık faaliyetleri ve yeni finansal çeşitlilikler nedeniyle para politikasının ekonomik hayatı etkileme gicü daha karmaşık bir şekil almıştır.Bu doğrultuda merkez bankaları ekonominin likidite düzeyini ayarlamak için sadece doğrudan para politikası araçları ile değil ilave olarak dolaylı para politikası araçlarına da başvurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Döviz,Kur,Enflasyon,Faiz,Merkez Bankası

Abstract: Monetary economies are striving to achieve macroeconomic equilibrium through various means of monetary policy. Economic conditions can be assessed as a whole and the general or specific means of monetary policy can be passed on either alone or in combination with other instruments of equity policy. In addition, the citizens do not react to the choice and implementation of monetary policy. The pros and cons of monetary policy and the policy of lending are not the same as those of monetary policy. depends on the dimensions of the effects of the economy. This effect is clearly observed both on the real and the financial sector. Besides, the choice of monetary policy and central banks In line with the general economic policy objectives of the banking sector, it is also influencing variables such as money supply and interest rates. Due to modern banking activities and new financial diversity, the economic life of the monetary policy has become more complex to affect the economic life of the central bank. policy instruments but also indirect means of money policy.

Keywords: Foreign Exchange, Rate, Inflation, Interest, Central Bank

Giriş

Para, mal ve hizmetlerin bir mübadele aracıdır. Paranın ekonomik hayata girmesiyle ekonomik kalkınma ve iş bölümü belirgin olarak artma göstermiştir. Makroekonomik manada para bir politika aracıdır. Para politikası ismiyle dünyada çeşitli uygulamaları vardır. Dünyadaki merkez bankalarının hedeflerine göre ülkeden ülkeye farklılıklar göstermesine rağmen bütün dünyada fiyat istikrarı en önemli hedef kabul edilmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için aşağıdaki politikalardan herhangi biri uygulanabilir. Döviz kuru hedeflemesi, parasal hedefleme, enflasyon hedeflemesi, faiz oranı hedeflemesi ve nominal gelir hedeflemesi gibi çeşitleri vardır. Türkiye bu sayılan stratejilerin bir çoğunu uygulamıştır. Örneğin 1990 ve 1999 arası parasal hedefleme stratejisiyle, döviz kuru hedeflemesi stratejisi birlikte kullanılmıştır. 1999-2001 arasında döviz kuru hedeflemesi stratejisine para politikası stratejisi destek olarak kullanılmıştır. Bu stratejiler enflasyonu önlemede başarılı olamamıştır. Bu yüzden 2001 yılından sonra enflasyon hedeflemesi stratejisine geçilmiştir. Türkiye bu stratejiyi örtük ve açık olmak üzere iki şekilde uygulamıştır. 2008 finansal krizi öncesindeki döneme rastlayan yıllarda başarılı olmuştur. Krizden sonra makroekonomik istikrarı kurmadan tek başına başarılı olamamıştır.

1. Paranın Tanımı

Para; bir ekonomi içindeki mal ve hizmetlerin el değiştirmesinde ve alım satımında kullanılan bir mübadele aracıdır(Dinler, 2000:355). Para sadece malların mallarla değiştirilmesi şeklinde ifade edilen trampa güçlüklerini ortadan kaldırmakla kalmamış insanlığa daha önce sahip olmadıkları bazı olanaklar sunmuştur. İnsanlar elde ettikleri geliri harcarken zaman ve mekanın kısıtlayıcı özelliğini para sayesinde aşmıştır.

Paranın çeşitli fonksiyonları vardır. Daha önceki satırlarda yazdığımız iş bölümü ve ekonomik kalkınmayı sağlaması bu fonksiyonlar sayesinde olmuştur. Paranın geleneksel fonksiyonları şunlardır. Mübadele aracı olmak, ortak değer ölçüsü olmak, tasarruf aracı olmak. Çağdaş fonksiyonu ise iktisat politikası aracı olmaktır.

Paranın Mübadele Aracı Olması: Paranın mal ve hizmetlerin birbirleriyle değiştirilmesi için kullanılmasıdır. Bu durum parayı en likit varlık haline getirmektedir(Krugman & Obstfeld, 2006:340) .

Paranın Ortak Değer Aracı Olması: Bu paranın hesap birimi olma özelliğidir. Nasıl uzaklığı metreyle ağırlığı gram ile ölçüyorsak ekonomiyi de para ile ölçüyoruz.

Paranın Değer Saklama Aracı Olması: Para likit bir varlık olduğu için insanların gelirlerini elde etmelerinden harcamalarına kadar geçen sürede satın alma gücünü koruğu için değer saklama aracı olarak kabul edilir. Likidite bir varlığın diğer bir varlığa dönüşebilme kolaylığıdır(Şıklar vd., 2005;8).

Paranın İktisat Politikası Aracı Olması: Klasiklere göre paranın ekonomik olaylar üzerinde doğrudan bir etkisi yoktur. Keynes ile birlikte bu görüş değişmiştir. Merkez bankalarının para miktarı ile oynayarak tasarruf ve yatırımları etkileyebileceği bunun sonucu olarak da istihdam ve milli gelir düzeyinin değiştirilebileceği fikri ortaya atıldı(Dinler, 2000:358).

Merkez bankaları veya para otoriteleri para politikalarını belirledikten sonra para politikası araçlarını kullanarak piyasalara müdahale eder. Para politikasının genel araçları şunlardır:

1.1.Açık Piyasa İşlemleri:

Merkez bankasının dolaşımdaki para miktarını ya azaltmak ya çoğaltmak için hazine bonosu, hazine tahvilleri ile özel sektöre ait bono, tahvil ve değerli kağıtları alıp satması işlemleridir(Parasız,2003:11). Açık piyasa işlemleri tamamen merkez bankasının kontrolü altında gerçekleşir. Bunun için ilgili ülkede menkul kıymetlerin kolayca alınıp satıldığı derinleşmiş bir tahvil ve bono piyasasının bulunması gerekmektedir, açık piyasa işlemleri ile piyasalardan hem çok büyük hem de çok meblağlar alınıp satılabilmektedir .Yapılan hatalar anında düzeltilmektedir.Ayrıca bürokratik işlemleri azdır.Bu nedenle kolayca uygulanabilmektedir(Paya, 1994:106).

T.C:M.B. iç borçlanma senetleri kullanarak da dört tür açık piyasa işlemi yapabilmektedir. Eğer piyasada kalıcı likidite eksikliği varsa kesin alış,likidite fazlalığı varsa kesin satış,piyasada geçici likidite eksikliği varsa repo geçici likidite fazlalığı varsa ters repo yapılır.

1.2.Reeskont Oranı

Merkez Bankasının para arzını parasal taban aracılığı ile kontrol etmek için kullanabileceği bir diğer politika bankaların kendisinden borçlanma koşullarını değiştirmesidir(Ünsal, 2007:528). Bu oranı arttırıp eksiltmek sureti ile para arzı üzerinde etki oluşturulabilir. Reeskont haddi düşerse bankalar Merkez Bankasına getirmekte oldukları senet miktarını çoğaltarak nakit mevcutlarını arttırırlar.Bu durum bankalara ek para yaratma imkanı verir.Ayrıca bankalar da müşterilerinden istedikleri faiz oranının reeskont haddi düşüşüne paralel olarak azaltacaklarından mudilerin kredi talebi artacaktır.Reeskont haddi yükseldiğinde ise tam tersi olacaktır.

1.3.Kanuni Karşılık Oranı

Bankalar mudilerin açtıkları her mevduat karşılığında Merkez Bankasında açılan bir hesapta belirlenen bir oranda karşılık yatırmak zorundadırlar. Karşılık oranlarının değiştirilmesi bankaların elinde tuttukları para miktarını denetlemede son derece güçlü bir araçtır(Aren, 1998:223).

1.4.Disponibilite Oram

Bankaların kendilerinde bulunan mevduatlar karşılığında her an nakit çekilmesi ihtimaline karşılık mevduatların belli bir oranını kasalarında nakit olarak tutmalarıdır. Bu oran artınca piyasadaki para arzı azalır.

2.Para Politikasının Özel Araçları

Merkez Bankası para politikasının özel araçlarını esas olarak seçilmiş mali kuruluşların kredi arzına ilişkin faaliyetlerini kısıtlamak amacıyla kullanır. Bu araçlar:

2.1.Selektif Kredi Denetimi

Selektif kredi politikası devletin özellikle gelişmesini arzu ettiği sektörlerin teşviki amacıyla uyguladığı bir para ve kredi politikasıdır(Dinler, 2000:400).

2.2.Kredi Tavanı

Merkez Bankasının Ticari Bankaların verecekleri kredilere bir üst sınır koymasıdır .Bunu para miktarını azaltmak istediği zaman yapmaktadır(Aren, 1998:224).

2.3.Bankalara ve Finansal Aracılara belli bir miktar devlet tahvili satın alma zorunluluğu getirilmesi.

Merkez Bankaları Bankaların ve diğer finansal kuruluşların fonlarında bir miktar devlet tahvili bulundurmayı zorunlu kılabilir.Bu sayede piyasa faiz oranından daha düşük bir faiz oranıyla bir kısım fonlar kamu kesimine geçmiş olacaktır.Devlet bu fonlarla ekonomik büyümeyi hızlandırmayı hedefleyebilir (Şıklar vd., 2005:105).

2.4.İthalat İçin Depozito Sorumluluğu

Para otoritesi ya da merkez bankası ithalatçılara yaptıkları ithalatın belli bir oranını merkez bankasına önceden yatırma zorunluluğu getirilebilir. Burada ki amaç toplam talebin kısılarak enflasyonist baskıları hafifletmektir(Şıklar vd., 2005:105).

2.5.Finansal Aracıların Portföylerinin Yeniden Düzenlenmesi

Banka ya da banka dışı finansal aracıların satın alacakları tahvil hisse senedi gibi menkul kıymetlerin hangi faaliyet dallarına ait olacağı ve bunların her bir çeşidinden ne miktarda sahip olunabileceği yönetmeliklerle belirlenebilir. Burada ki amaç finansal kuruluşların ellerinde bulunan fonların ülkenin kalkınmasına yönelik üretim sektörlerine kaydırılmasını sağlamaktır(Şıklar vd., 2005:105).

2.6.Tüketici Kredilerinin Kontrolü

Tüketicilerin kredi kullanarak yaptıkları taşıt konut alımlarında ödeyecekleri asgari tutarlar ile bu kredilerin vade sürelerini değiştirerek bazı mallara olan talebi arttırabilir ya da azaltabilir.

2.7.Merkez Bankasının Moral Desteği

Merkez bankası açık ağız politikası uygulayarak finansal kuruluşların davranışlarını değiştirmesi için ikna gücünü kullanır. Bu şekilde spekülasyon ve manüpülasyon önlenmeye çalışır.

2.8.Reklam ve Resmi Olmayan Öğütler

Merkez bankası kendi görüşlerinin halk tarafından bilinmesini istediği zaman basını kullanarak çeşitli tavsiyelerini duyurmak isteyebilir(Şıklar vd., 2005:105).

2.9.Boş Konuşma Politikası

Kamu psikolojik yapısını hesaba katarak merkez bankası bazen boş konuşmayı tercih edebilir.

2.10. Borç Yönetimi Politikası

Merkez bankasının dışında hazinenin de elinde borç yönetimi denilen ciddi bir istikrar aracı bulunmaktadır(Parasız, 2003:26). Bunlardan bir tanesi kısa vadeli borçların parayla değişimi şeklinde olmaktadır. Eğer hazine kısa vadeli bono ile borçlanırsa bonolar likit varlıklar olduğu için para talebi azalır ve faiz oranları düşer. Bir diğeri ise borcun vade yapısını değişmesi şeklindedir. Eğer hazine uzun vadeli borcu kısa vadeli borca çevirmek istiyorsa daha az faiz ödeyecektir. Böyle bir durum kısa vadeli faiz oranlarını arttırır. Bir diğeri bütçe açıkların tahvillerle finans edilmesidir. Piyasadan tahvil satın alınması satılan tahviller kadar fonlarda azalma meydana getirir. Bu da faiz oranlarını yükseltir. Para miktarının azalması toplam üretimi azaltır. Bir diğeri alternatif borç yönetimi politikasıdır. Hazine uzun vadeli borçlanarak bu borcu daha az likiditesi olan bir varlığa dönüştürebilir. Bu durum kısa vadeli faiz oranlarının düşmesini sağlamak içindir.

3.Para politikasının Amacı

Toplumların yaşam standartlarını yükseltmek adına devletlerin uygulayabileceği iki ana politika vardır. Biri para politikası biri maliye politikasıdır. Para politikasın altı amacı vardır(Şıklar vd., 2005:l16).

Birincisi fiyat istikrarıdır ki bu politikanın amacı paranın değerini korumaktı (Paya, 1994: 146). İkincisi yüksek istihdam politikasıdır. Bu politikanın amacı emek faktörünün tam istihdamını sağlamaktır. Üçüncüsü iktisadi büyümedir. Tam istihdamın sağlanması için ekonominin de büyümesi gerekmektedir. Dördüncüsü finansal piyasalarda istikrarı sağlamaktır. Banka kesiminin kısa vadeli fonların çoğalması yüzünden nakit sıkışıklığına girilmesi finansal kriz nedeni olabilir. Beşincisi faiz oranlarının önceden tahin edilememesi yüzünden faiz oranlarında istikrar sağlayıcı tedbirlerin alınmasıdır. Altıncısı döviz piyasalarında istikrardır yani ödemeler dengesinde istikrardır. Dünyanın küreselleşmesi yüzünden dış ticaret gittikçe daha önemli hale gelmiştir. İthalatçı ve ihracatçının önündeki belirsizliği giderici bir para politikasına ihtiyaç bulunmaktadır. Para politikasını düzenleyen devlet adamları bu politikanın hedeflerini tam olarak açıklamalı hedeflerle uygulamada ki süreçlerin birbiriyle örtüşüp örtüşmediği önceden belirlenen bazı göstergeler yardımıyla izlenmelidir. Para politikası sistematik olmalı ve onunla birlikte uygulamada olan maliye politikasıyla birbirinin etkisini körelten doğrultuda olmamalıdır. Bu hedeflerin birbiriyle çatışıyor olması nedeniyle para politikasının en önemli hedefinin fiyat istikrarı olduğu kabul edilmektedir. Bunu sağlamak için merkez bankası belirli bir enflasyon hedefi belirler ve fiili enflasyon oranıyla, hedeflenen oran arasında ki farkın mümkün olduğunca az olmasını sağlamaya çalışır(Ünsal, 2007:530). Bu ana hedefe ulaşmak için ana göstergeler ve ara göstergelerden gelen sinyallerden yararlanılır. Bunlara operasyonel hedefler denilir. Ana göstergeler ara göstergeler aracılığıyla takip edilir ve para otoritesi bunu kontrol edemez. Ara göstergeler şunlardır. Rezerv para, parasal taban, merkez bankası parası gibi rezerv büyüklükler ile kısa vadeli faiz oranları şeklindedir.

4.Para Politikası Stratejileri

Para politikasının çeşitli stratejileri vardır. Aktif para politikası uygulamasın yöneticiler ekonomik durumu değerlendirip faiz veya kredi hacmi büyüklükleri ekonominin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemeye çalışırlar. Bu uygulama bazen keyfi kararların verilmesine yol açtığından bunun yerine günümüzde kurala dayalı politikalar ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki enflasyon hedeflemesi stratejisidir. Bu strateji ilk defa 1989 yılında Yeni Zelanda merkez bankası tarafından uygulanmıştır. Alınan başarılı sonuçlar nedeniyle dünyada çok sayıda ülke tarafından bugün belirlenmiştir. Türkiye bu stratejiyi 2002 yılından beri kullanmaktadır. Bu stratejinin ana hedefi fiyat istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi amacına yönelik olarak para politikasının bir dönem aralığı için belirlenen enflasyon hedefine ulaşması ve bunun kamu oyuna duyurulmasıdır(Işık & Duman, 2008:55). Fiyat istikrarı ekonomik aktörlerin ileriye dönük yatırım tüketim ve tasarruf gibi konularda karar alırken genel fiyat seviyesindeki muhtemel olabilecek değişiklikleri hesaba katmaya gerek olmadığını düşünmeye başladıkları bir durumu ifade eder(Greenspan, 2001:1). İstikrarlı fiyatlar iyi işleyen bir piyasa ekonomisinin temel taşıdır. Fiyat istikrarı sağlanamadığında enflasyon ortaya çıkar. Enflasyon ortaya çıktığında ekonomide karar alan tüm birimler yatım ve tüketim kararlarını alırken doğru karar alabilmek için yeterli bilgiye sahip olamazlar. Piyasada ki karar alıcılar ve aktörler geleceği iyi tahmin edemedikleri için finansal piyasaların verimli ve istikrarlı finansal aracılık yapma işlevi azalır ve dolayısıyla kredi hacminde daralma ortaya çıkar. Ayrıca yatırımcılar uzun vadeli yatırımların getiri oranlarına ek olarak enflasyon ortamının ortaya çıkardığı belirsizlik nedeni ile risk birimi isterler ve yüksek risk primi içeren reel faiz oranları yükselmeye başlar. Enflasyon yüzünden yükselen faizler bir yandan yatırımcı firmaların kredi taleplerini azaltırken diğer yandan tüketicilerin uzun vadede kredi taleplerini azaltır ve ekonomik aktörler tasarruflarını enflasyondan korumak amacıyla üretken olmayan yabancı para gayrimenkul gibi alanlara yatırırlar ve tekrar ekonomide ki üretim alanlarına geri dönemezler. Yine ilave olarak enflasyonist bir ekonominin dış piyasalarda rekabet gücü azalır. Enflasyon yüzünden yaşanan belirsizlik nedeniyle uzun vadeli yabancı sermayenin ülkeye üretim yapmak amacıyla girişi azalır. Ülkeye giren yabancı sermaye kısa ve spekülatif olur. Böyle bir süreçte bireylerin karar almada geleceğe bakmaktan çok geçmişe endekslenme alışkanlıklarında artış olur ve enflasyon sanki kalıcı ve üstesinden gelinmesi mümkün olmayan bir canavarmış gibi algı kazanır. Fiyat istikrarının ne denli önemli olduğunu anlatan bu tespitler bütün dünyada bu konuya ısrarla eğinilinmesi gerektiği anlayışını doğurmuştur(Serdengeçti, 2005:2-4). Para politikasının düzenleyicisi ve yapıcısı olan merkez bankalarının birinci ve öncelikli amacı fiyat istikrarını sağlamak ve bunu sürdürmektir. Enflasyon hedeflemesi stratejisi ise bu amaca ulaşmada uygulanan bir para politikası stratejisidir(T.C.M.B., 2005:s. 03). Enflasyon hedeflemesi rejimi uygulanması düşünülen para politikası seçenekleri hakkında uyumlu bir çerçeve sağlar(Bernanke, 2003). Ve her ülkenin kendine özgü tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasi koşullarına göre şekillendirebileceği esnek bir yapı sunar(T.C.M.B.,2006:l1) Bu strateji beş ana unsuru kapsar.Bunlar:(Mishkin, 2001 :l-2).

1. Orta vadeli rakamsal enflasyon hedeflerinin kamu oyuna ilan edilmesi
2. Para politikasının birincil amacının fiyat istikrarı olarak belirlenmesi ve buna bağlı olarak ilan edilen diğer hedeflere ulaşılma konusunda kurumsal bir taahhüt içermesi
3. Para politikası araçlarına ilişkin kararlar alınırken sadece parasal büyüklükler ya da döviz kuru gibi değişkenleri değil enflasyonu etkileyebilecek her türlü bilgiye ve etkene yer verilmesi
4. Para otoritelerinin planlarının şeffaf olması
5. Enflasyon hedeflerine ulaşması konusunda merkez bankasının hesap verebilirliğinin artması

Buna ilave olarak merkez bankalarının kurumsal bağımsızlığı gelişmiş analitik kapasite ve teknik alt yapı, ekonomik yapı, sağlıklı bir finansal siste, mali baskınlığın olmaması gibi unsurlarda söylenebilir. Kurumsal bağımsızlıktan kastedilen amaç bağımsızlığı değil hedeflenen enflasyon düzeyine ulaşabilmek için kullanacağı para politikası araçlarını serbestçe seçmesidir. İlişmiş analitik kapasite ve teknik alt yapıdan kastedilense merkez bankasının ekonomik ve finansal verilere, analitik kapasiteye, tahmin üretme ve modelleme kapasitesine ilişkin yeterli bilgiye sahip olması büyük önem taşımaktadır(Kara & Orak, 2008:21). Ekonomik yapıdan kastedilen yönetilen fiyatların tüketici fiyat endeksi içindeki payının düşük olması ekonominin emtia fiyatları ve döviz kuruna karşı çok hassas olmaması ve dolarizasyonun gittikçe

azalması manasındadır(Batini & Laxton, 2006:21; Kara & Orak, 2008:21). Sağlıklı bir finansal sisteminden kastedilense bankacılık sektörünün güçlü olması ve sermaye piyasalarının gelişmiş olması demektir.Mali baskınlığın olmamasından kastedilen maliye politikasının para politikası üzerinde belirleyici ya da ciddi şekilde bir kısıtlayıcı etkisinin olmadığı durumu anlatması demektir. Gelişmekte olan ülkelerde kamu borç stokunun yüksek boyutlara ulaşması nedeniyle reel faizler hızla yükselir bu da ekonominin büyüme hızını yavaşlatır. Ve enflasyonist bir ortamın doğmasına yol açar(Yay, 2002: 10).

Enflasyon hedeflemesi rejiminde para politikasının temel amacı kısa vadeli faiz oranlarıdır. Merkez bankaları ekonomi üzerinde bu oranları kullanarak etkili olmaktadırlar. Merkez bankasının faiz oranları yurt içindeki diğer banka ve finans kurumlarının kendi müşterilerine uyguladıkları faizler üzerinde etkili olur. Bu uygulama piyasa faizlerini etkileyerek bankalardan alınan kredi miktarı, hisse senedi, bono ve döviz gibi varlıkların fiyatlarını etkiler. İlave olarak bu uygulama insanların beklentilerini, beklentilerde insanların ileriye dönük yatırım, tüketim ve fiyatlama kararlarını etkiler(T.C.M.B., 2006:26). Ayrıca aktarım mekanizmasına döviz kuru kanadını da ilave edelim dış dünyaya açık bir ekonomide döviz kuru yerli ve yabancı mallar arasında ki oransal fiyat yapısını etkiler bu da mallara olan iç dış talep üzerinde etkili olur(Acet, 2009:25). Şunu da belirtmek gerekir ki merkez bankasının faizle ilgili aldığı kararlar geleneksel aktarım mekanizmasında ki kanallar yoluyla toplam talebi ve enflasyonu hemen etkileyemez. Ortaya çıkan politika değişikliklerinin ekonomik aktörler tarafından yapılan sözleşmelere ne kadar sürede yansıyacağı bireylerin tüketimle ilgili alışkanlıklarını ne kadar zaman da değiştirecekleri gibi unsurlar yüzünden merkez bankasının aldığı karardan sonra belirli bir gecikme ile beklenen etkisini gösterebilmektedir. Bu gecikme nedeniyle merkez bankaları bu süreçlerde ki aksaklıkları da önceden hesaba katarlar(T.C.M.B., 2006:26)

5.Türkiye'de Enflasyon Hedeflemesi Stratejisi

Mayıs 2001 de değiştirilen merkez bankası yasası il merkez bankaları enflasyonu düşürme de araç bağımsızlığını kazanmıştır. 2002 yılında para politikasının ana amacının enflasyonu düşürmek olduğu belirlenmiştir(T.C.M.B., 2002) Bu tarihten önceki dönemlerde Türkiye yoğun enflasyon problemiyle boğuşmuştur. Enflasyonist ortam belirsizlik ortamı demektir. Belirsizlik ortamında yatırımcılar geleceğe güvenli bakamamaktadır. Ve ülkede reel üretim düşmüştür. Kronik enflasyonun milli paramıza olan güveni azaltması yüzünden reel faizler çok yükselmiş kamunun finansal dengesini büsbütün bozmuştur. Kamu açıklarını yeniden enflasyon yaratarak çözmek imkanı kalmamıştır. 2001 yılına Türkiye bu şartlarda gelmiştir. 2002 yılı başında para politikasının temel amacının fiyat istikrarını sağlamak olduğu anlayışıyla örtük enflasyon hedeflemesine geçilmiştir. 2006 yılı başından itibaren ise açık enflasyon hedeflemesi uygulamasına geçilmiştir. Bu dönemde enflasyon hedefleri yıllık bazda hükümet ile birlikte saptanmıştır. 2002-2005 yılları arasında uygulanan örtiik enflasyon hedeflemesi döneminde T.C.M.B faiz oranlarını temel politika aracı olarak seçmiştir. İlave olarak para politikası kararlarında para tabanıyla ilgili olarak çapalar konmuş dönemler itibarıyla para tabanındaki gelişmelerin izlenmesiyle gelecek dönem enflasyonuna ilişkin tahminler yapılmaya çalışılmış. Ancak son yıllarda ortaya çıkan parasal büyüklükler ile enflasyon arasında ki ilişkide görülen zayıflamanın yaratacağı etkilerden dolayı örtük enflasyon hedefinin para tabanıyla birlikte güçlü bir çapa işlevi görmesi amaçlanmıştır(T.C.M.B., 2003) 2002-2005 yılları arasında uygulan örtük enflasyon stratejisiyle enflasyonun düşme trendine girdiği ve ekonomik büyüme oranlarında artış gerçekleştiği kaydedilmiştir. Mali disiplin sağlanmıştır. Bankacılık sektörü toplam kredi hacmini %56.8 e çıkarabilmiştir. Ortaya çıkan bu güzel sonuçlar sayesinde açık enflasyon hedeflemesine geçilmesinin yolu açılmıştır.(Akyazı&Ekinci 2009:349) Bu süreçte kamuoyu tarafından kolay anlaşılabilir bir yol olarak enflasyon hedefi nokta hedefi olarak belirlenmiştir. Halk tarafından kolaylıkla takip edilebildiği ve günlük yaşam maliyetini iyi ölçen bir gösterge olduğu için enflasyon hedefinin tüketici fiyat endeksi üzerinden tanımlanması tercih edilmiştir(T.C.M.B., 2005:4) T.C.M.B politika aracı olan faiz oranlarına 2001 Haziranın da %67 ye 2001 Aralığın da %59 a 2002 yılı sonunda %44 e 2004 sonunda %18 e indirmiştir. Faiz oranları belirlenirken merkez bankası şunlara dikkat etmektedir.Döviz kurlarına, enflasyon beklentilerine ,arz talep açığına maliye politikası ve bütçe disiplini göstergelerine ücret gelişmelerine IMF ve AB ile ilişkilere dışsal şoklara bakmaktadır.

2006 yılında mali piyasalarda meydana gelen istikrarsızlık yüzünden merkez bankası gecelik faiz oranlarını %4 arttırmıştır. 2006 yılında açık enflasyon hedeflemesi politikası benimsenmiştir. İlgili yılda işsizlik azalmamasına rağmen ekonomi büyümüştür. 2005 yılında TL den sıfırların atılması fiyat istikrarı hedefine bağlılığın sembolikte ifadesi olmuştur. 2006 yılında finansal piyasalarda ki istikrarsızlıklar yüzünden merkez T.C.M.B faiz artırımı yoluna gitmiştir. Zira o dönemde TL %30 oranında değer kaybetmiştir. 2007 yılı merkez bankasının yaptığı faiz artırımı yüzünden ekonomide yavaşlama dönemi olmuştur. Ancak para politikasının sıkı duruşunun devam etmesiyle enflasyon beklentileri aşağıya düşünce uzun vadeli faizlerin düşüşüne de olanak sağlamıştır. Böylece 2007 yılının Eylül ayında ilk merkez bankası faiz indirimi yapmış % 15.75 e çekmiştir.2008 yılında da T.C.M.B bir önceki yılın para politikasının aynısı olan açık enflasyon hedeflemesi politikasına devam etmiştir. 2008 yılı boyunca da yurt içi enflasyonun seyri üzerinde aha çok global ekonomide ki gelişmeler etkisini göstermiştir. Global krizin etkisiyle gıda ve emtia fiyatlarında yükselişler olmuş bu yüzden enflasyonda fazla gerileme yaşanamamıştır. Toplam talep daraldığından emtia fiyatlarında hızlı gerileme beklentisi ortaya çıkmış bu çerçevede T.C.M.B politika faizlerinde Kasım ayında 50 baz puan Aralık ayında ise 125 baz puan indirime gitmiştir(T.C.M.B., 2009:1). 2010 dan sonraki dönemlerde de sıkı para politikası uygulamalarına devam edilmiş, mevduatlara zorunlu karşılık oranları arttırılmış, kısa vadeli faizlerdeki oynaklığın artırılması stratejisi TL işlemlerinde vadelerin uzamasına da katkıda bulunmuştur. Bunun sonucu olarak faiz riskinde bir azalma yaşanmıştır. 2013 yılında para politikalarına dair yaşanan gelişmeler şöyle olmuştur. T.C.M.B bir haftalık depo faiz oranı, faiz koridoru, TL ve yabancı para, likidite politikaları ve zorunlu karşılık araçları aktif bir şekilde kullanarak küresel oynaklığın Türkiye ekonomisine olan olumsuz etkilerini sınırlandırmaya ve enflasyon görünümünde yaşanan bozulmayı gidermeye yönelik politikalar uygulamıştır. 2015 yılında T.C.M.B kamuoyuna şu açıklamaları yapmıştır. Faiz koridorunun daraltılacağı, bunun akabinde piyasa yapıcı bankalara repo işlemleri yoluyla tanınan borçlanma imkanı faiz oranı uygulaması kaldırılmış ve Türk Lirası işlemleri için birçok kolaylık ve basitleştirici kurallar getirilmiştir. 2013 yılında Türk Lirasının değer kaybıyla 2014 ve 2015 yıllarında sıkı para politikası uygulamaları devam etmiştir. 2015 yılının son çeyreğin de yine sıkı para politikasının etkisiyle finansal istikrar sağlanmıştır ilave olarak alma makroekonomide ki tedbirlerde kredilerin yıllık büyüme hızlarını arttırmış ve ticari krediler tüketici kredilerine kıyasla daha hızlı büyümüştür. Cari işlemler dengesinin de bu tedbirlerden etkilenerek iyileşmeye devam etmesi de beklenmektedir. AB kaynaklı ekonomik toparlanma da Türkiye de ki enflasyonu önleme stratejisine katkıda bulunacaktır. Buna ilave olarak ülkemiz basiretli borçlanma stratejisine daha çok dahil olursa küresel manada ki şok ve belirsizliklerin enflasyonu ve makroekonomik istikrarı bozucu etkisi azalacaktır. Merkez bankası şeffaflık politikasının bir gereği olarak yılda dört defa enflasyon raporu yayınlamaktadır. Merkez bankasının para politikası kurulu her ay toplanmakta ve toplantının hemen ardından beş iş günü içinde kurul kararları T.C.M.B internet sayfasında yayınlanmaktadır. Ayrıca merkez bankası başkanı tarafından bu raporlar bakanlar kuruluna ve T.B.M.M plan ve bütçe komisyonuna sunum şeklinde anlatılmaktadır.

5.1.Döviz Kuru Hedeflemesi

Bir para politikası rejimi olarak döviz kuru hedeflemesi stratejisi çok değişik uygulamalar içermektedir. Bu sistemde ulusal paranın değeri altın fiyatlarına bağlanır. Para basımının ülkenin altın rezervlerine endekslendiği otomatik altın standardı bu stratejinin ilk uygulamalarındandır. Diğer bir uygulama şekli ise katı bir döviz kuru hedeflemesi olarak kabul edilen para kurulunun oluşturulmasıdır. Bu stratejide merkez bankasının senyoraj hakkı yoktur ve sadece döviz girişleri olduğu durumlarda para basabilir. Bu stratejinin en katı hali ise başka bir ülkenin para birimini yasal ödeme aracı olarak kabul etmektir. Geçmiş uygulamalara baktığımızda ulusal paranın değeri enflasyonu düşük bir başka ülkenin parasına veya değişik para birimlerinden oluşan bir sepet değerine sabitlenir. Bunun nedeni kriz durumlarında döviz kurunun enflasyonun ve yabancı döviz rezervlerinin istikrarını sağlamak için başvurmaktadır. Yine ilave olarak ülke parasının belli bir bant içinde esnemesi de tercih edilebilir. Buna yönetimli dalgalanma uygulaması denir. Ve kurun kur sepetinde ilan edilen bir oranda değer kaybetmesine müsaade edilir.

Sıkı para politikasının bir diğer amacı da döviz kurlarında ki iktisadi temellerden kopuk hareketlerin sınırlanmasıdır. Dünya da likidite bolluğunun varlığıyla hızlanan kısa vadeli sermaye girişlerinin yol açtığı döviz kuru hareketleri ekonomi de kaynakların etkin kullanımını bozarak makroekonomik ve finansal

dengesizlikleri arttırma potansiyeli taşımaktadır. T.C.M.B kısa vadeli ve spekülatif amaç taşıyan sermaye girişlerini azaltmak için çeşitli çarelere başvurmuştur. Bu çareler şunlardır:

Borçlanma faizinin hızla düşürülmesi

Gecelik borç alma ve borç verme faizi arasında ki farkın yani faiz koridorunun belirgin olarak açılarak para piyasasında faizlerin oynaklığının artmasına izin verilmesi

Politika faizinin(bir haftalık repo ihale faizinin) 75 baz puan düşürülmesi gibi önlemler kısa vadeli spekülatif sermaye girişlerini caydırmıştır.

Buna ilave olarak T.C.M.B tarafından uygulanan politika paketinin bir diğer ayağı bankacılık sisteminin yükümlülüklerinin vadesinin uzatılmasıdır. Kısa vadeli faizlerdeki oynaklığın arttırılması rejimi Türk Lirası işlemlerde vadelerin uzamasına da katkıda bulunmuştur. Ayrıca mevduata uygulanan zorunlu karşılık oranlarının vadelere göre farklılaştırılması sayesinde de mevduatların ortalama vadesi uzamıştır.

5.2.Parasal Hedefleme

Parasal hedeflemem stratejisi ile merkez bankası şu parasal büyüklükler arasında enflasyonla yakın ilişkiye sahip olanları seçerek bunlarla ilgili büyüklükler belirleyip bunları üç aylık ya da yıllık periyotlarla gerçekleştirmeye çalışır. Bu büyüklükler şunlardır. Merkez bankası parası ,parasal taban, rezerv para,M2Y(para arzı), veya alt başlık, merkez bankası bilançosu büyüklüğü(Kalaycı, 2002:275)

Para arzı merkez bankalarının doğrudan kontrolü altında bulunan bir değişkendir. Seçilen bu stratejide parasal büyüklük daha önceden belirlenmiş bir program çerçevesinde yürütülür. Para miktarının ne kadar büyüyeceğine ülkenin potansiyel büyüme hızı ve paranın dolaşım hızına ilişkin yapılan tahminler etkili olur. Paranı dolaşım hızı sabitse bu fiyat istikrarını beraberinde getirir.

5.3.Faiz Hedeflemesi

Bu strateji kısa vadeli faiz oranının ara hedef olarak belirlenmesi şeklinde oluşturulur.bu politikanın en zayıf tarafı iktisadi aktivite ile ahenkli bir faiz oranının belirlenememesidir.

5.4.Nominal Gelir Hedeflemesi

İktisadi büyüklüklerin nominal milli gelir ile ilişkisinden hareketle nominal milli geliri yani GSMH'yı kontrol ederek enflasyonu kontrol altına almayı savunan bir stratejidir. Çok kullanılmamaktadır.

Sonuç

Dünya konjoktöründe ortaya çıkan yenilikler merkez bankalarını süre gelen yaklaşımların dışına çıkararak alternatif politikalar üretmeye zorlamaktadır. Türkiye ekonomisi sıksık dünyada yaşanan ve tekrarlanan krizler yüzünden iç ve dış talepte hızlı bir değişime maruz kalmış. Kısa vadeli sermaye girişleri, bozulan cari denge ve hızlı seriden kredi genişlemesinin yol açtığı riskler karşısında alternatif politika arayışlarına girmiştir. Bu manada T.C.M.B. makro finansal riskleri azaltmak amacıyla birbirini tamamlayıcı nitelikte farklı politika amaçlarını bir arada kullanarak yeni bir politika stratejisi oluşturmuştur. Bu stratejilerden bir tanesi de enflasyon hedeflemesi stratejisidir.bu strateji uygulayan ülkelerde enflasyon oranlarının düşmesi, fiyat istikrarının sağlanması, büyümenin olumlu yönde ortaya çıkması, ekonominin dış şoklara karşı dayanıklılığın artması ve bu rejimi terk etmeyi gerektirecek hiçbir olumsuzlukla karşılaşılmaması gibi sonuçlardan dolayı giderek artan sayıda ülke tarafından para politikası stratejisi olarak benimsenmiştir. Türkiye ekonomisi 1970 li yıllardan itibaren yüksek enflasyonla mücadele etmiştir. 2001 yılına gelindiğinde kabul edilen merkez bankası yasası ile enflasyon hedeflemesi stratejisine geçilmiştir. Böylece merkez bankası Türkiye de yasa ile araç bağımsızlığını kazanmıştır. Yani enflasyonu düşürmek adına hangi araçlardan yararlanacağına kendisi karar verecektir. 2002-2006 arasında örtük enflasyon hedeflemesi 2006 dan sonra ise açık enflasyon politikası ile çalışmıştır. Örtük enflasyon hedeflemesi dönemi Türkiye de başarıyla sonuçlanmıştır. Açık enflasyon hedefi dönemi ise dış şoklar yüzünden

başarısız olmuştur. Bu da göstermektedir ki enflasyon hedeflemesi rejimi de revizyona muhtaç durumdadır.

KAYNAKÇA

Acet, H . (2009). Para Politikası Stratejisi Olarak Enflasyon Hedeflemesi Rejimi: Teori, Politika Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 9 (17), 20-49.

Akyazı, H., A. Ekinci (2008) "Enflasyon Hedeflemesi Rejiminin Performansı: Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye Karşılaştırması", Marmara Üniversitei İ.İ.B.F. Dergisi, XXIV, 1.

Batini,LaxtonD.,InflationTargetingandtheIMF,(2006),(2008),https://www.google.com.tr/search?ei=CFA6Ws3VOZD7kwWb2aDICw&q=Batini+ve+laxton%282006%29&oq=Batini+ve+laxton%282006%29&gs_l=psy-ab.12...10626.10626.0.13701.0.0.0.0.0 Erişim tarihi:20.09.2017

Bernanke,BenSe.,(2003)https://www.federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2003/20030325/default.htm Erişim tarihi:20.09.2017 Deneyimleri, Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi, 15. Sayı

Dinler Z.(2000), İktisada Giriş, 6. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa

Erdal M.Ünsal,(2007)Makro İktisat,7.Baskı,Ankara,İmaj Yayıncılık

Greenspan,(2001)https://translate.google.com.tr/translate?hl=tr&sl=en&u=http://www.frbsf.org/education/publications/doctor-econ/2002/january/federal-funds-discount-rate-2001/&prev=search Erişim tarihi:20.09.2017

https://pdfs.semanticscholar.org/977f/f74a28afa30f2150af2d8a19b7c385e13075.pdf , Erişim tarihi:20.09.2017

Kara A. H., Orak M, (2008) Enflasyon Hedeflemesi,Krizler, Para ve İktisatçılar, Ed. Ercan Kumcu, Istanbul: Remzi Kitabevi

Krugman R Maurice P., 0bstfeld,(2006) International Economics Theory&Plicy, 7 Edition, New York, Addison Wesley.

Mishkin, F.S., (2001). Inflation Targeting in Emerging-Market Countries, Amerıcan Economıc Revıew,Vol. 90, No. 2, May 2000,(pp. 105-109)

Parasız İ.(2003), Para Politikası Türkiye Uygulaması, 6. Baskı, Bursa, Ezgi Yayınları

Paya.(1994)Para Teorisi ve para Politikası,İstanbul,Filiz Kitapevi

Sadun Aren,(1998)İstihdam Para ve İktisadi Politika, 11 .Baskı,Ankara ,Savaş Yayınevi

Saim Işık ve Koray Duman, (2008) Enflasyon Hedeflemesi ve Dalgalı Döviz Kuru: Bazı Ülke

Serdengeçti,S.,(2002)https://www.google.com.tr/search?q=Serden+Ge%C3%A7ti(2002)&oq=Serden+Ge%C3%A7ti(2002)&aqs=chrome..69i57.3458j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8 Erişim tarihi:20.09.2017

Şeref Kalaycı,(2002), Parasal Hedefleme, Enflasyon Hedeflemesi ve Enflasyonist Beklentiler: Türkiye Ekseninde Bir Değerlendirmesi, S.D.Ü. İ.İ.B.F. C. 7

Şıklar İ., ve Diğerleri, Paya M.,(2005) Teorisi ve Para Politikası, 1. Baskı, Eskişehir, AOF

T.C Merkez Bankası, www.tcmb.gov.tr

Yay, G.G. (2002): Enflasyon Hedeflemesi, Yayımlanmamış Çalışma, İstanbul.

Karadeniz Ekonomik İş Birliğinin Türk Ekonomisine Etkileri

Muharrem BAKKAL[1] **Süreyya BAKKAL**[2]

[1]m.bakkal@nku.edu.tr

[2]s.bakkal@nku.edu.tr

Özet: Karadeniz Bölgesi ülkemizde en jeopolitik öneme haiz olan bir bölgedir. Bu bölge zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklara sahiptir. Rusya da Gorbaçov döneminden sonra önemi daha da artmıştır. Bağımsızlığını kazanan Doğu Bloku ülkeleri kendi işlerinde iktisadi ve ticari faaliyetleri düzene koyabilmek için çareler aramıştır. Tek başlarına Dünya dan entegre bir vaziyette ekonomilerini ayakta tutmaları mümkün değildir. Bunun içinde Dünya ile ve özellikle Karadenizi çevreleyen ülkelerle entegrasyon faaliyetine girmek zorunda kalmışlardır. Bunun için en önemli hususlardan biri ulaşımdır. Ulaşım ağı oluşturulduğu takdirde karşılıklı ticaret daha da gelişecek ve sonuçta bu ülkelere yatırımlar yapılmaya başlanacaktır. Ayrıca bu ülkeler Avrupa Birliğine dahil olan ülkelerle de işbirliği halindedir. Burada önemli olan komşu ülkelerle ticaretin geliştirilmesi için alınacak önlemlerdir.Aynı zamanda Karadeniz Ekonomik İşbirliğine dahil olan ülkeler enerji havzası koridoru üzerinde bulunmaktadır. Özellikle yıllarca sosyalist sistemde yönetilmiş olan bu ülkeler Serbest Pazar sistemine geçmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz Ekonomik işbirliği örgütü, Sosyalist Sistem, Bölgesel Entegrasyon Türkiye Ekonomisi

Abstract: The Black Sea Region is a region with the most geopolitical precaution in our country. This region has rich underground and overground resources. After the Gorbachev period in Russia, the importance increased even more. The Eastern Bloc countries, which have gained their independence, have not sought remedies to adjust economic and commercial activities in their own business. It is not possible to keep the economies in an integrated state from the Earth alone. Within this, they have had to engage in integration activities with the world and especially with the countries surrounding the Black Sea. One of the most important issues for this is transportation. If a transportation network is established, mutual trade will further develop and investments will begin to be made in these countries. In addition, these countries are cooperating with the countries included in the European Union. The important thing here is the measures to be taken for the development of trade with the neighboring countries. The countries included in the Black Sea Economic Cooperation are on the energy basin corridor. Especially these countries, which have been ruled by the socialist system for many years, have gone to the Free Market system.

Keywords: Black Sea Economic Cooperation organization, the Socialist System of Regional Economic Integration in Turkey

Giriş

Günümüzde bütün ülkeler uluslararası örgütlere üye olarak siyasi ve ekonomik olarak güçlenmek istemektedirler. Asıl gayeleri bölgede barış ve huzurdur. Karadeniz Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerine açılan bir köprüdür. Bu köprü sayesinde Azerbaycan, Arnavutluk ve Bulgaristan, Yunanistan, Romanya bu işbirliğine ortak olmuşlardır. Bunlar içerisinde Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya Avrupa Birliği üyesidir. II. Dünya savaşından sonra bölgesel kapsamlı ekonomik işbirliği gündeme gelmiştir. Her ülke kendi bölgesindeki ülke ile ticaretini yapmayı tercih etmektedir. Daha önceki yıllarda genellikle bu birliktelikler savunma amaçlıydı. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 1998 den itibaren Sovyetler Birliğinden ayrılan devletler bir araya gelerek ekonomilerini güçlendirmek için bir birlik kurmuşlardır. Bu birliğin adı; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütüdür. Bu birlik sayesinde sınıf çatışmaları ve bölgesel çatışmalar ile ekonomik krizler önlenmeye çalışılmıştır. Fakat bu örgüt ondan beklenen dinamizmi sağlayamamıştır. Tüm ülkeler Dış Ticaret hacimlerini arttırmayı hedeflerler. Bunun içinde çeşitli strateji ve politikalar uygularlar. Uluslararası ticari piyasalarda rekabet her geçen gün artmaktadır. Rekabetin varlığı ancak bölgesel düzeyde kurulan ekonomik sistemler ile mümkündür. Avrupa Birliği Türkiye gibi yakın gelecekte üyelik vermeyi düşünmediği ülkelere Avrupa Birliğine uyum adı altında ekonomik ve siyasi reformları desteklediğini beyan etmektedir. Bu politika sayesinde bu ülkelerde istikrar ve güvenliğin sağlanması hedeflenmiştir. Avrupa Birliği aynı zamanda Bulgaristan ve Romanya sayesinde

Karadeniz Ekonomik İşbirliğini kontrol altına almaya çalışmıştır. Bu sayede Avrupa birliği Karadeniz'e yönelik bölgesel bir politika izleme yoluna gitmiştir.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü

Karadeniz ekonomik işbirliği örgütü 1992 yılında İstanbul'da kurulmuştur. Bu anlaşmaya imza koyan ülkeler Türkiye, Rusya, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Romanya ve Bulgaristan dır. Bu ülkelerin hepsinin Karadeniz'e kıyısı vardır. Arnavutluk, Yunanistan, Ermenistan, Azerbaycan Karadeniz'e kıyısı olmamasına rağmen bu anlaşmayı imzalamıştır(Ertürk, 2002). Karadeniz Bölgesine kıyı olan ülkelerin yanı sıra Güneydoğu Avrupa dan Hazar Kıyılarına kadar bu bölgedeki siyasal gelişmeler yukarıda sayılan tüm ülkeleri etkilemektedir (Aydın, 2004,5).

Soğuk Savaş sonrasında Karadeniz in önemi daha da artmıştır. Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği dağılmıştır. Daha sonra bu durumu gören Avrupa Birliği ve NATO Güney Kafkasya ya kadar genişlemiştir. Bunun sonucunda Sovyet hâkimiyeti sona ermiş ve Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ve Avrasya denizi haline gelmiştir (Kanbolat, 2016:75-80).

Burada iki ekonomik paktın dağılması sonucunda Karadeniz'i çevreleyen ülkeler yalnız kalmışlardır. Bunlar kendi aralarında Varşova Paktı ve Comecon gibi ekonomik ortaklıklar kurarken Karadeniz de en uzun kıyısı olan Türkiye bunun dışında kalmıştır. Doğu bloku çökünce bu ülkelere öncülük etmek ve onları ortak çıkarlar etrafında örgütleme işi Türkiye'ye kalmıştır. Fakat bu ülkeler kendi aralarında da derin anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Hatta bazı bölgelerde çatışmalar halen sürüyordu. Bugüne kadar bu çatışmaların çözülmesi mümkün olmamıştır(Sezer,1996:48-52).

Sovyetler Birliği 1990 yılından itibaren dağılma sürecine girdikten sonra 1991 yılında Sovyetlerin çatısı altında bulunan ülkeler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bağımsız Devletler Topluluğu yavaş yavaş Rusya dan ayrılmışlardır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği sürecinde yer alan bu ülkeler arasında artık serbest piyasa ekonomisine geçiş başlamış bunun sonucunda da komşular olarak kendi aralarında ki rekabet daha sonra işbirliğine dönüşmüştür (Mehmetcik,2016:38).

25 Haziran 1992 de Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Romanya Rusya Federasyonu Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan Devlet ve Hükümet Başkanları Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin Boğaziçi Belgesini imzalayarak kuruluş için ilk adımı atmışlardır. Bu belgeye imza koyan bütün ülkeler artık serbest piyasa ekonomisini kabul etmişler ve bu ülkeler arasında mal, hizmet ve sermaye ile işgücünün serbest dolaşımını sağlamak için işbirliği yapmışlardır(http://www.bsec-organization.org/).

Türkiye, Rusya Federasyonu, Romanya, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna ve Bulgaristan tarafından 1992 yılında Karadeniz ekonomik işbirliğini birlikte kurmuşlar ve daha sonra Yunanistan ve Arnavutlukta bu işbirliğine katılarak 1998 yılında bu işbirliğinin adı Karadeniz ekonomik işbirliği örgütü olarak tescillenmiştir. Son olarak da Sırbistan üye olmuş böylece Dünyada ki doğal kaynakların %13'üne sahip olan bu ülkeler bir birlik çatısı altına toplanmıştır(Black Sea Economic Cooperaiton Organization,2013).

Doğu ve Güney Doğu Avrupa da ülkeler ekonomiye son derece önem verdikleri görülmüştür. Bunların hepsi serbest piyasa ekonomisine geçmişlerdir. Siyasal olarak da demokrasiye geçmişlerdir. Eğer demokrasiye geçmemiş olsalardı Karadeniz ekonomik işbirliği teşkilatı kurulamayacaktı. Türkiye bu ülkelere hem ekonomisi hem de demokrasiye verdiği değerlerle ve önemle örnek ülke olmuştur. 1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği yeniden yapılanma sürecine girmiş ve artık kapalı ekonomik sistemden serbest piyasa ekonomisine geçerek açıklık prensibini kendisine ilke edinmiştir.

Komşuluk Politikası Çerçevesinde Türkiye'nin Önemi

Burada en önemli konulardan biri Avrupa birliğinin Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesi içinde Karadeniz'e kıyı olan ülkeleri Rusya'nın etkisinden kurtarmaktır(Kempe, 2008:3-19).

Burada özellikle var olan ilişkilerin ötesine geçerek Avrupa komşuluk politikasını daha da derinleştirmek özellikle piyasa ekonomisini daha güçlü hale getirmek için çalışmalar yapmaktadır(Cornell ve Johnson,2006:s.24).

Bunun dışında Karadeniz ekonomik işbirliğinin örgütsel yapısı işine giren çevre, ulaşım ve enerji konularında da Avrupa birliği destek vermektedir. Karadeniz ekonomik işbirliği Avrupa Birliğine üyelik davetinde bulunmuştur. Fakat Avrupa birliği buna sıcak bakmamıştır(Emerson ve Vahl,2002:31-32). Fakat buna rağmen Avrupa Birliği Kafkaslardan gelen enerji kaynaklarının kesintisiz olarak Avrupa ya akışını güvence altına almak için çaba sarf etmektedir. Avrupa'nın Hazarda ki enerji kaynaklarını ülkelerine akıtmaları Orta Doğu petrollerine olan bağımlılığın azalmasına neden olacaktır. Bu açıdan bakıldığında Avrupa Birliği Kafkasya bölgesi ile ve burada ki sorunlarla yakından ilgilenecektir. Fakat burada özellikle Karadeniz Ekonomi İşbirliğine üye ülkeler arasında bulunan Azerbaycan ve Ermenistan arasında ki sorunları bu ülkeleri bir araya getirerek çözmeye çalışmaktadır. Burada Türkiye öncü bir rol oynamaktadır. Tabi bu arada Rusya'nın bu ülkeler üzerinde ki politik hassasiyetini de göz ardı etmemek gerekir. Bu açıdan bakıldığında Rusya Federasyonu Karadeniz Ekonomik İşbirliğine katılmıştır(Emerson ve Vahl,2002:21-22).

Karadeniz Bölgesi Avrupa Birliği Enerji Arzı için son derece önemlidir. Çünkü; Avrupa sürekli olarak enerji arayışı içerisindedir ve bunun içinde enerji arz kaynaklarını çeşitlendirmek zorundadır. Bu durum Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerinde Rusya'ya olan bağlılıklarını azaltacaktır. Bu durumda görülüyor ki Orta Asya ve Hazar Havzası enerji kaynaklarını Karadeniz Bölgesi vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştırılması için Karadeniz ekonomik işbirliğine gidilmesi şarttır(European Commission, Black Sea Synergy Initiative,2007).

Karadeniz Ekonomik İşbirliğinin Taraf Ülkelere ve Özellikle Türkiye'ye Sağlayacağı Yararlar

İş birliğine taraf olan ülkeler dış ticaret engellerini tedricen kaldırma yoluna gitmişlerdir. Ancak bu şekilde ekonomik ve ticari ilişkiler teşvik edilmiş olacaktır. Bunun içinde özellikle Karadeniz Dış Ticaret ve Yatırım Bankası kurulacaktır. Karadeniz Ekonomik İş Birliği sayesinde deniz, hava ve karayolu taşımacılığı ile birlikte haberleşmede balıkçılık ve çevre korumada serbest bölgelerin kurulmasına çalışılacaktır. Ayrıca enerji ve petrol alanında karşılıklı iş birliği sağlanacaktır. Bununla ilgili gelişmeler son olarak Azerbaycan ile yapılan anlaşmalardır. Ayrıca bölge ülkeleri ortak yatırım teşebbüslerini teşvik edecekti. Burada Türkiye için hafif sanayi ürünleri ve tüketim malları Karadeniz'i çevreleyen ülkelerde iyi bir pazardır. Sovyetler Birliğinden kurtulan bu ülkeler ortak teşebbüs şeklinde ki yatırımlara karşı ilgi duymaktadır. Son yıllarda Türk Sovyet ortak teşebbüslerinin sayısı giderek artmaktadır. Ayrıca Karadeniz Ekonomik İş birliğine dâhil olan ülkelerde hafif sanayi projeleri, gıda işleme fabrikaları ve tekstil yatırımları devam etmektedir. Rusya'da Türk Müteahhitlik firmaları yoğun bir şekilde çalışmaktadır. Şu anda sadece Sovyetler Birliğinde 40 Milyar Dolarlık yatırım yapmışlardır. Türkiye ile Rusya arasında Ticari ve Ekonomik ilişkiler geliştiği takdirde bu her iki ülkenin de yararına olacaktır. 1 Eylül 2016 yılında Rusya ile yapılan bir anlaşma ile Rusya ile Türkiye arasında yapılan ithalat ve ihracatta ruble ve Türk Lirası kullanılacaktır. Böylece finansman ve ödeme alanında karşılaşılan sorunlar çözülmüş olacaktır. Ödeme alanında örgüte bağlı Ticaret ve Kalkınma Bankası kurulmuş ayrıca Karadeniz Ekonomik İş Birliği Parlamenter Asamblesi, Karadeniz Etütleri Uluslararası Merkezi ile İş Konseyi Örgüte bağlı olarak kurulmuştur(https://www.stratejikortak.com/2017).

Fakat bunlar yeterli değildir. Ülkeler arasında vizesiz seyahat olayına bütün ülkeler sıcak bakmalıdır. Bugün Ukrayna ve Gürcistan'a seyahatler vizesiz yapılmaktadır. Bu başarı Karadeniz Ekonomik İş Birliğinin ilk adımlarıdır. Türkiye'nin bu noktada yönelebileceği, fakat, henüz fazla gündeme gelmeyen bir başka fırsat alanı ise yaklaşık 4,5 trilyon dolarlık ekonomik büyüklüğüyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütüdür (http://aa.com.tr:Erişim Tarihi:22.09.2017). Bu örgüt sayesinde Türk Ekonomisi daha da ivme kazanacak ve bölgenin refahına hizmet edecek Dünya da Barış ve Güvenliğe katkı da bulunacaktır.

Türkiye özellikle Kafkasya ve Orta Asya'da ki sorunlara ilgisiz kalamazdı. Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile ilişkilerinde iyi geçinmek zorundadır. Çünkü; Karadeniz Ekonomik İş Birliğinde bunlar stratejik ortaktırlar. Son yıllarda özellikle Azerbaycan ile yakınlaşmalar Türk Dünyası için ortak çıkarları

koruma da son derece önemlidir. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dış ticaret hacmi bavul ve sınır ticareti dâhil olmak üzere 4 milyar dolar düzeyindedir".Bu Türkiye'nin dış ticaretine önemli bir katkıdır. (Kalafat&Aslanlı,2006:s.424).

Ayrıca Türkiye ile Ermenistan Karadeniz Ekonomik İş Birliği sayesinde Türkiye'ye yönelik soykırım iddialarını rafa kaldırmak zorundadır. Türkiye'nin toprak bütünlüğünü tanımamaları Ermenilere hiçbir şey kazandırmayacaktır. Ayrıca bu ülkenin Türkiye'ye karşı bölücü terör örgütlerine destek vermesi ve Rusya'nın Ermenistan dan yana tavır alması her iki ülkenin de ekonomilerini olumsuz yönde etkileyecektir. Tabi bundan en fazla zarar görecek olan Ermenistan dır(Bal,İ.2006:s.449-450).

2016 yılında Karadeniz Ekonomik İşbirliğine dahil ülkelere yapılan ihracat 13.078.481 Milyon dolardır. Bu da ülke gruplarına göre yıllık ihracatın toplam içindeki payı%9,2 ye karşılık gelmektedir(https://www.ekonomi.gov.tr,Erişim tarihi:22.09.2017).

Sonuç

Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde Karadeniz'e sınır olan ülkelerin ekonomileri ile olan durumuna baktığımızda ihracat ve ithalat kalemlerinin 1991 yılına kadar eski Sovyet sosyalist Cumhuriyetler birliği ile bu birliğin yıkılmasından sonra kurulan Rusya Federasyonu ile en geniş çaplı ticari ilişkiler yürüttüğü görülmektedir. Karadeniz'e kıyısı olan diğer ülkeler İle Türkiye'nin dış ticaret hacmi daha düşüktür.

Karadeniz ekonomik işbirliği örgütünün kurulmasından sonra bu ülkelerle olan, ticaret hacminde ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'nin bu ülkelerle yaptığı ihracatta teknoloji seviyesi yüksek ürünlerin ihracatına önem vermesi ,ihracat kapasitesinin yükseleceği manasına gelmektedir. Türkiye'nin dış Dünya ile geliştirdiği Barışçıl ve dışa açık iktisat politikası sayesinde bu ülkelerle olan yakınlaşmamız artmaktadır. Bu örgütün ortaya çıkma sebebi SSCB'nin dağılması yüzünden SSCB'YE bağlı ülkelerin açık ekonomi ve serbest piyasa ekonomisi üzerinde dış ticaretten büyük yararlar beklemesi ve bölgede ki sıcak çatışmaların ortadan kalkması içindir. 20 milyon km2 büyük bir coğrafya alan üzerinde 350.000 den fazla tüketici bulundurmaktadır.

Bu potansiyel siyasi ekonomik açıları geliştirmek ve dostluk işbirliğini pekiştirmek imkânını vermiştir. Türkiye'nin Karadeniz ekonomik işbirliğindeki konumu incelendiğinde ;2023 küresel ekonomik hedeflere ulaşmada teknolojik gelişim ve alt yapı olarak vizyon er yüksek katma değer elde eden araştırma geliştirme ve tasarım yapan etkin ve verimli yapısı ile bölgede dikkat çekmektedir. Türkiye'nin 2023 yılında 500 Milyar dolar ihracat hedefine ulaşması için küresel ticaretten 2023 yılında %1,5 pay alması gerekmektedir. Ancak Türkiye'nin rakibi olan ülkeler ABD,Çin,Japonya,Almanya,Fransa,Brezilya,İngiltere,Rusya ve Hindistan bu pastadan gittikçe daha büyük pay almaya devam etmektedir.Türkiye'yi çok zor bir küresel rekabet ve üstünlük yarışı beklemektedir.Uluslararası sistemin yeniden yapılandığı dünyamızda ABD bölgesel ve küresel rakipleri kendi hegemonyası etkileyecek ittifaklara karşıdır . Soğuk savaş sonrasında ABD'nin Rusya ve batının bu bölgedeki girişimlerini engelleme niteliğindedir.

ABD devletleri yeni Dünya düzeni tam ve özgür Avrupa söylemleriyle Karadeniz'de kıyısı olan ülkelerinde uluslararası kapitalist sisteme dâhil olmasını istemektedir. Amerika yardım programları aracılığı ile ve NATO'nun etkinliği ile bölgedeki gücünü Rusya aleyhine arttırmak istemektedir. Avrupa birliği dünyanın en büyük enerji ithalatçısı ve ikinci büyük enerji tüketicisi konumundadır. Birliğin enerji ithalatına bağımlılığının 2030 yılına kadar %50 den %70'e kadar çıkacağı tahmin edilmektedir. AB'nin enerjiye olan yoğun ihtiyacı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi olan ülkelerle enerji verimliliği ve enerji tasarrufu yenilenebilir enerjinin kullanılması ve enerji teknolojilerinde iş birliğinin sağlanması doğrultusunda eylem planları yapmaktadır. Bu doğrultuda bu ülkelere ciddi bir kaynak aktarımı yapmaktadır. Avrupa komşuluk politikası bağlamında Karadeniz ekonomik iş birliğine üye olan ülkelerden Ukrayna ve Gürcistan ortaklık anlaşması ile birlikte serbest ticaret anlaşması da sağlayarak Avrupa Birliği pazarına sahip olmuştur. Avrupa Birliği Karadeniz bölgesine yönelik olarak Karadeniz sinerjisi sınır ötesi İşbirliği programı ve Doğu ortaklığı çerçevesi projesinde bölgede yer alan ülkelerin birbirleriyle olan ilişkilerinin ve Avrupa birliği ile olan ilişkilerin gelişmesini istemektedir. Anlaşılan o ki

Ulusararası sistem içinde değişen çıkarlar ve öncelikler nedeniyle Karadeniz bölgesi özellikle Avrupa bölgesi için daha önemli hale gelmiştir. ABD' nin yaklaşımı Türkiye için Montrö boğazlar sözleşmesinin kimi maddelerinin değiştirilmesi yüzünden kaygı uyandırmaktadır. Karadeniz bölgesi Rusya'nın,AB'nin ve Amerika Birleşik Devletlerinin çarpışma alanı olmaya devam etmektedir. Türkiye'ye kıyısı olan Karadeniz bölgesinin bir an önce Doğu ve Batı arasında ki Devlet politikasını gözden geçirerek kendi çıkarlarını öne koyan yeni bir strateji belirlenmelidir.

Kaynakça

Black Sea Economic Cooperaiton Organization,2013,Erişim tarihi:22.09.2017

Communication from the Commisson to the Council and the European parliament Black sea synergy- A new regional cooperation initiative COM/2007/0160 final,Erişim tarihi:22.09.2017)

CORNELL,Svante Anna Johnson, Niklas Nilsson, Per haggström,"The Wider Black sea Region:An Emerging Hub in Europen Security,"Silk Road Paper December 2006, Central Asia-Caucaus Institute Silk Road Studies Program,(Erişim, http://www.Silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0612Blacksea_P.pdf:22.09.2017)

Emerson M.M Vahl.(2002), "Europe and the Black Sea-Model Regionalism,Pret-A-Porter", Terry Adams, Michael Emerson, Laurence Mee Marius Vahl(der.), Europe's Black Sea Dimension içinde, Brüksel: Cneter for Europen Policy Studies ve Atina: International Center for Black Sea Studies,1-35.

Ertürk,E.(2002)Uluslararası iktisadi birleşmeler,Bursa,Vipaş,Yay.

http://aa.com.tr/tr/analiz-haber/turkiyenin-ucuncu-secenegi-karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu/705986

http://www.bsec-organization.org/documents/declaration/summit/Reports/Istanbul1992.pdf, Erişim tarihi:22.09.2017

https://www.ekonomi.gov.tr

https://www.stratejikortak.com/2017/05/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu.html

İdris Bal, "Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Ermeni Sorunu", Ankara:AGAM Yayın Merkezi, Edit:İdris Bal, '21.Yüzyılda Türk Dış Politikası',2006,s.449-450

KEMPE Iris, "The EU and its Neighbours:In Search of New Forms of Partnership", International Issues&Slovak Foreign Policy Affairs Vol.XVII,No.4/2008,s.3-19

Mehmetçik, Hakan, Hakan Mehmetçik, "Küresel Ekonomik Krizler ve Türkiye'nin G20 Algısının Dönüşümü", Uluslararası Politik Ekonomi, Ekonomik Krizler ve Türkiye, Arzu Al (ed.), İstanbul, BKY, 2016, ss. 37-58.

Mustafa Aydın,"Europe's Next Shore:The Black Sea Region after EU Enlargement", IIS Occacasional Papers, No.53,Parais,Haziran 2004,s.5

Sezer, Duygu Bazoğlu, "Evolving Balances in the Black Sea Region", Seminer on Russia and the Nıs, Minutes, 29-31 Mart 1996, Ankara, Sam Papers No: 1/96; ss.48-52.

Yaşar Kalafat, Araz Aslanlı,"Türkiye –Azerbaycan İlişkileri", Ankara:AGAM Yayın Merkezi, Edit: İdris Bal,"21.Yüzyılda Türk Dış Politikası",2006,s.424.

İktisadi Düşünce Tarihinde Faiz Teorisi

Prof. Dr. Ali Çımat[1] **Didem Özcan[2]**

[1]Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat Bölümü, acimat@mu.edu.tr

[2]Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İktisat Bölümü, didemozcan@hotmail.com

Özet: Ortaya çıkışı insanlık tarihi kadar eski olan faiz, iktisatçıların, din adamlarının, hukukçuların ve diğer sosyal bilimcilerin ilgisini çekmektedir. Bu çalışmada faiz kavramının ihtiyaçlardan, kültürel ve sosyoekonomik dönüşümlerden ve iktisadi yapıdan teoride ve uygulamada nasıl etkilendiği açıklanmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde faiz kavramının tanımına yer verilmekte, ikinci bölümde ise faizin tarihi gelişim süreci, ilk çağlardan başlanarak modern ekonomi öncesi dönemde faize yaklaşımlara değinilmekte ve modern ekonomilerdeki faiz anlayışı iktisadi ekollerle birlikte açıklanmaktadır. İnsan ilişkilerinin karmaşıklaşması; ulaşım, haberleşme ve teknoloji ile birlikte ticaret ağlarının gelişmesi, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde önemli paya sahip olan dinlerin ortaya çıkışı gibi gelişmelerle faiz, bütün dinlerde ve hukuk düzenlerinde devlet otoritesinin müdahalesine konu olmuştur. Alacaklıya haksız kazanç sağlaması, borçluyu ise zor duruma sokması nedeniyle ahlaki, toplumsal ve dini açıdan sakıncalı bulunan, çoğunlukla yasaklanan bir kazanç halini almıştır. İlk Çağ iktisadi düşüncesinde faiz karşıtı fikirler kendini göstermekte, Orta Çağ'da kilisenin iktisadi gelişmeler üzerindeki etkisinin zayıflaması ile kısmen de olsa faize ılımlı yaklaşıldığı görülmektedir. Sanayinin gelişmesiyle etkinliğini kaybetmeye başlayan faiz karşıtı görüşler, Yeni Çağ başlarında kapitalist anlayışın benimsenmesiyle birlikte yerini, faizi ekonominin önemli bir unsuru kabul eden görüşlere bırakmaya başlamıştır. Merkantilistler ile başladığı varsayılan modern iktisadi düzenlerde, faiz tartışılmaya devam etmiş, Fizyokratların iktisadi açıdan faizi olumlaması ve yeni faiz teorileri ortaya koymaları, faiz-kar ayrımı yapmaksızın gelirin her türlüsünü meşru kabul eden liberal ve kapitalist iktisatçılara ilham olmuştur. Sosyalizm sistemini benimseyen düşünürler, faiz gelirinin hiçbir karşılığının olmadığını ve yalnızca emekten çalınan bir gelir olduğunu ileri sürmektedirler. Günümüzde ise meydana gelen ekonomik gelişmelerin çeşitliliği, faizin kapsamı konusunda daha karmaşık sorunların ortaya çıkmasına, faize alternatif oluşturan yeni sistemlerin aranmasına veya var olanların geliştirilmesine zemin hazırlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Faiz Teorisi, Faizin Tarihi Gelişimi, Modern Ekonomilerde Faiz

GİRİŞ

Çok geniş kapsamları olan faiz; ilahiyat, hukuk, iktisat, muhasebe ve birçok alanda ele alınarak incelenebilecek bir konudur. Faiz, ekonomik faaliyetlerin görüldüğü her dönemde dini, sosyal ve felsefi ekollerce tartışılan bir kavramdır.

Tarihi süreç içinde dalgalı bir gelişim gösteren ve her dönemde tartışılan faiz kavramı günümüzde de tartışılmaya devam etmektedir. Dini kurallarca yasak olduğunu kabul ederek faizden kaçınanlar olduğu gibi bu durumu göz önüne almayanlar, savunanlar da olmuştur. Faiz, dini açıdan kutsal kitaplarda yasaklanmıştır ancak kapitalist düzende faiz, büyük ölçüde kökleşmiş ve benimsenmiş, kapitalist iktisadi düzeni benimsemiş ülkelerde çoğalmıştır.

Günümüzde de görüş farklılıkları devam etmektedir. Yeni iktisadi gelişmelere göre faiz konusunda farklı görüş ve açılar oluşmuştur. Bu çalışmanın, birinci bölümünde faiz kavramının tanımına yer verilmektedir. İkinci bölümde faizin tarihsel gelişim süreci, ilk çağlardan başlanarak, modern ekonomilerdeki faiz anlayışıyla birlikte açıklanmakta ve yorumlanmaktadır.

1.FAİZİN TANIMI

Faiz, aslı Arapça olan fezeyan kökünden gelen bir sıfat olup, Arapça'da fezeyan taşan, taşkın, dolu, istenmeyen fazlalık gibi anlamlara gelir. Faizin, Kur'an'da geçen riba yerine ve onunla eş anlamda, örtülü ve kaçamak bir söz olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Türkçe sözlükte "faiz, işletilmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kar, ürem, nema, anamalcı ekonomide artık değerin değişikliğe uğramış

biçimi olarak paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli; ödünç verilen paraya karşılık alınan kar" diye tanımlanır.

Çok yönlü ve geniş anlamlı faiz kavramına tek bir tanım yapılamaz. Farklı açılardan tanımlar yapılabilir (Yazıcı, 1999:24-25):

> *İktisatçılara göre, serbest piyasa ekonomisinde faiz, yaşamsal bir fonksiyona sahip olup kaynakların tasarruf ve tüketim arasındaki bölüşümünü tayin eder. Tasarruflar yine faiz mekanizması vasıtasıyla daha verimli alanlara yönelir. Kaynakların azaldığı durumlarda nispeten verimliliği düşük olan yatırımlar tasfiye edilir.*
>
> *Yaygın bir tanıma göre faiz, paranın kiralanması karşılığında hak edilen bedeldir. Dar anlamda; ödünç fonlara uygulanan ve piyasanın belirlediği kira bedelidir. Bu bağlamda, fon piyasalarındaki arz ve talebe göre oluşur. Buna "borç faizi" de denir.*
>
> *Faizin para sahibine bağlı olmayan gayri-şahsî bir gelir olması, faiz haddinin piyasa koşullarına göre oluştuğunu, parasını ödünç veren kişinin bunda bir rolü olmadığını gösterir. Faiz, konusu bir miktar paranın ödenmesinden ibaret olan borçlarda, alacaklının bu paradan mahrum kaldığı süreye ve belli bir orana bağlı olarak hesaplanan bir karşılıktır. Popüler ve genel olarak kabul edilen bir diğer tanımlamaya göre faiz; borç verenler için bir gelir, borç alanlar için ise bir maliyettir.*

İslamî terminolojide faiz, "riba" kavramıyla açıklanmakta, riba; fazlalık, iade, nema (artma, çoğalma) anlamına gelmektedir. Riba, haram kazanç demektir ve ödünç verilen paraya karşılık alınan fazlalık yasaklanmıştır.

Neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan faiz, din adamlarıyla birlikte filozof ve iktisatçıların ilgisini çekmiştir. Faiz bütün dinlerde ve gelmiş geçmiş bütün hukuk düzenlerinde devlet otoritesinin müdahalesine konu olmuş, ödünç sözleşmeleri ve diğer tür mukavelelerden kaynaklanan ana borcun üzerindeki meblağların borca dâhil edilmesi, alacaklıya karşılıksız kazanç sağlaması ve borçluyu iktisaden zor duruma düşüren sonuçları nedeniyle, hem ahlaki hem toplumsal açıdan sakıncalı bulunmuştur. İlkçağlardan itibaren faiz, bir doktrin, adalet ve ahlâk meselesi olarak ele alınmış ve mahkûm edilmiştir (Uslu, 2017).

2. FAİZ TEORİSİ VE UYGULAMALARININ İKTİSADİ DÜŞÜNCE TARİHİNDEKİ GELİŞİMİ

İktisadi faaliyetlerde bulunulan hemen her dönemde faizin konu olduğu kaynaklara rastlanmaktadır. İktisadi düşünce felsefesinin çıkış noktası ve modern ekonomi öncesi tarihi süreçte Tevrat, Eski Çin ve Hint Uygarlıkları, Eski Yunan ve Roma Düşüncesinden, modern ekonominin başlangıcı kabul edilen Merkantilizmden günümüze kadar faiz konusunda çeşitli düşünürlerin görüşlerini bulmak mümkündür. Aşağıdaki bölümlerde bu düşüncelerden bazılarında bahsedilen görüşler özetle ele alınmaktadır.

2.1. Modern Ekonomi Öncesi Tarihi Süreçte Faiz

Modern ekonomi öncesi tarihi süreç; ilkçağ ve ortaçağı kapsayan, alt başlıklarda semavi dinlerin toplumsal ve ekonomik faaliyetlerin felsefi süreçleri yönlendirdiği veya diğer bir bakış açısı ile felsefi görüşlerin iktisadi faaliyetlerde yön gösterici olduğu zaman dilimini kapsayan süreç olarak sınırlandırılabilir. Modern ekonomi öncesi tarihi süreçte faiz, ilkçağ ve ortaçağ iktisadi düşüncesi olarak ele alınmaktadır.

2.1.1. İlkçağda Faiz

İlkçağ uygarlıklarında iktisadi konularda görüş ve düşünceler olmuş, çeşitli iktisadi kurumlar oluşturulmuştur. Çin, Hindistan, Hitit ve Eski Yunan Sitelerinde oluşturulan yazılı kaynaklarda toplumların iktisadi yaşamları hakkında fikir edinmek mümkün olmaktadır. Eski Yunan sitelerinde iktisadi düşünce yapısı incelendiğinde, iktisadi ve siyasi düşünce yapısına önemli etkileri olan Sokrates, Eflatun (Plato) ve

Aristo gibi düşünürlerin fikirlerini incelemek gerekmektedir. Öncelikle, ilkçağ düşünürlerinin faiz hakkında görüş belirtmeleri ve bu konuları ele alan metinler yazmaları, faizin ticari ilişkilerde yaygın bir şekilde kullanılageldiğinin ispatı olmaktadır. Eflatun, faiz uygulamalarına karşı çıkarak paranın servet kaynağı olarak kullanılamayacağı fikrini savunmuştur. Eflatun'un parayı, malı (ürünü) temsil etmesi bakımından bir mübadele aracı olarak görmesi ve paradan para elde edilemeyeceği fikrini benimsemesi bakımından paradan kazanç elde edilmesine karşı çıkmaktadır. Faizin gelir dağılımında dengesizliğe yol açarak toplumsal bütünleşmeyi sekteye uğratacağını savunmaktadır. Benzer şekilde Aristo, her canlıdan bir benzerinin doğduğunu, faizin de paradan doğan bir kazanç gibi kabul edildiğini ancak tüm servet edinme yolları arasında doğaya en aykırı olan biçimin faiz olduğunu belirtmektedir. Aristo'nun bu yaklaşımı, Ortaçağda kilise üzerine büyük etki doğurmuştur.

Roma İmparatorluğu dönemindeki iktisadi düşünce, Eski Yunan düşünce yapısıyla büyük ölçüde örtüşmekte olup benzer şekilde faize sıcak bakılmadığı bilinmektedir. Dini yapının sosyal ve ekonomik hayata etkisinin az olduğu dönemlerde toplumsal ahlak ve örfi açıdan faize sıcak bakılmadığı ancak faizli işlemlerin ekonomik yapı içerisinde bir yeri olduğunu belirtmek gerekmektedir.

2.1.1.1 Yahudilikte Faiz

Yahudilikte faiz, İsrailoğulları kavminin temel geçim kaynağının ticaret olması nedeniyle önem taşıyan bir konudur. İktisadi faaliyetlerin nispeten az olduğu zamanlarda faiz, mutlak olarak herkes için haram sayılmıştır, çünkü Yahudilikte borç vermek, komşuluk ilişkileri gereği karşılıksız yapılması gereken bir ilişki olarak değerlendirilmektedir. Din kardeşliği, ırk birliği, yoksullara merhamet etme, maddi sıkıntıda olanlara duyulan sevgi ve zenginlerin fakirlere karşı yerine getirmekle görevli oldukları vazifeler gereği faiz, zulüm ve haksızlık olarak alınan gasp edilmiş bir kazanç olarak değerlendirilirdi.

Tevrat'ta ribayi açık ve kesin bir şekilde yasaklayan ibareler yer almaktadır. Tevrat'ta:

*"Ve eğer kardeşin fakir düşer ve senin yanında zayıf bir halde bulunursa, O'na yardım edeceksin, yanında garip ve misafir gibi yaşayacak. Allah'tan kork ve O'ndan riba ve kar alma. Taki kardeşin yanında yaşasın. O'na gümüşünü ribayla vermeyeceksin ve zahireni O'na karla vermeyeceksin."*denmektedir.

Başlangıçta basit, açık ve kolay anlaşılabilir faiz anlayışı, iktisadi faaliyetlerin özellikle komşu kavimlerle yaygınlaşması sonucu karmaşık bir hal almıştır. Birtakım riba çeşitleri ortaya çıkmış ve bunlar belli şartlarda caiz görülmüştür. Zamanla Tevrat'taki riba ayetleri değişik yorumlarla tefsir edilmiştir. Günümüzde Yahudilere göre riba, sadece ikrazda ve kredilerde söz konusu olmamaktadır. Veresiye satılan mallarda ve ticari işlemlerde riba mevcuttur. Yahudiliğe göre riba, borçlunun borcunu öderken aldığı miktara ilave ettiği bir fazlalıktır. Tevrat'ın haram kıldığı riba budur. Buna "Nassın haram kıldığı riba" (riba-i namus) denir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, sonradan görüş ve yorum farklılıkları ile tahrifata uğrasa da faizin Tevrat'ta Yahudilere yasaklanmış olduğu anlaşılmaktadır (Uludağ, 1988:270).

2.1.1.2. Hristiyanlıkta Faiz

Hristiyanların kutsal kitabı İncil'de fazlaca dini ve şer'i hükümler bulunmadığından Hristiyanlar bu konuda Tevrat'ın hükümlerine başvurmuşlardır. Luka incilinde şu ifadelere yer verilir: "Eğer mislini almayı ümit ettiğiniz kimselere ödünç verirseniz, sizin ne faziletiniz olur? Günahkârlar da günahkârlara karşılığını almak üzere borç verirler. Fakat siz düşmanlarınızı sevin, onlara iyilik edin ve hiçbir şey beklemeden ödünç verin ki alacağınız ecir büyük olsun." Bu ifadeden, Hz. İsa'nın ribayı başlangıçta yasaklamamış olmakla beraber, onu hoş karşılamadığı, ümmetini garezsiz, ivazsız ve tamamıyla iyi niyetli bir yardımlaşmaya teşvik ettiği anlamı çıkarılmıştır. Belli bir zaman sonra bu tavsiye, Hristiyanlığın açık ve kesin bir yasağı halini almıştır (Uludağ, 2008:271).

Hristiyanlığın ilk zamanlarından, mezheplerin oluşmasına ve reform hareketlere kadar faiz yasağı devam etmiştir. Hristiyanlıkta, faiz yasağının yerini dolduracak kurumlar getirilmediği için ekonomik baskılar ve çeşitli isimler altında istisnalar yapılarak faiz konusunda tavizler verilmeye başlanmıştır. Bu istisnaların yanında araya suni alışveriş akitleri sokularak hile yoluyla faiz alınma yoluna gidilmiş, nihayet büyük

Fransız İhtilalinden sonra da faiz yasağını kaldırma ve faizi kanunlaştırma arayışları başlamıştır. Ortaçağ sonlarında ise, keşfedilen yeni deniz yolları ve yeni kıtalar, teknik gelişmeye yön veren çeşitli buluş ve icatlar, hızla gelişen ve uluslararası bir nitelik kazanan ticari hareketler ve para ticareti yapan kuruluşlar, üretime "kapitalist" bir kimlik kazandırmıştır. İnancın etkisinden kurtulan bu düşünce, faizi ekonominin temeline yerleştirmiştir.

2.1.2. Ortaçağda Faiz

Orta çağın ilk yedi yüz yılı içinde faizi yasaklayan açık ve kesin bir kural ortaya konmamıştır. 325 yılında bir dini konsey olan Nicaea Council, sadece din adamlarının faiz almasını yasaklamış, 789 yılında da Alman imparatoru Şarlken, din adamları ile birlikte herkesin faiz almasını yasaklamıştır. 806 yılında yayımladığı bir başka fermanda da faizi "verilenden fazlasını geri almak" olarak tanımlamıştır.

8. ve 9. yüzyıllarda faizi yasaklayan çeşitli kilise kanunları öne sürülmüşse de, bu yasakların nedenini açıklayan herhangi bir felsefi düşünce ortaya konulamamıştır. Faizle ilgili felsefi düşüncelerin ortaya çıkışı ancak 12. yüzyılda olmuş, Lateran Council tarafından yayınlanan iki ayrı bildiri ile kilise faize karşı açık ve kesin bir tavır takınmıştır. Bu tavrın gerekçesi de 13. yüzyılda Thomas Aquinas tarafından açıklanabilmiştir. Thomas'ın bu fikirleri 14. ve 15. yüzyıl düşünürleri tarafından da benimsenmiştir.

Ortaçağda Avrupa'da iktisadi düşünce, Skolâstik düşünce yapısını oluşturan düşünürlerin iktisadi görüşleri etrafında şekillenmektedir. Ortaçağ düşünürlerinden St. Thomas, Eski Yunan düşüncesini Batı düşüncesine aktaran kişi olarak kabul edilmektedir. St. Thomas kilisenin denetimi altında bulunan eğitim kurumlarından yetişmiş bir düşünür olarak, faize karşı çıkmış, faizin günah olduğunu belirtmiştir. Eski Ahit'in ayetlerinden yola çıkarak borcun fazlalaştırılmaması, aynen geri ödenmesi gerektiği öngörülmektedir. St. Thomas'ın, Aristo ve Hıristiyanlığın öğretilerinden etkilenerek paranın doğurmayacağını ve faizin haksız kazanç olduğunu savunduğu bilinmektedir. Ortaçağ iktisadi düşüncesinde faizin makul bir kazanç olarak görülmediği anlaşılmaktadır.

Skolâstik düşünce sistemini aşan Ortaçağ düşünürlerinden Fransız asıllı Jean Calvin, Protestanlığın temel inançlarını kavramlaştıran reformcudur. Calvin, faizle alınan paranın tüketim maddeleri alımında kullanılmasını normal kabul etmemiş, faizle alınan paranın yatırıma yönlendirilerek üretime yönlendirilmesini normal saymış, bu amaçla alınıp verilen faizin meşru olduğunu ileri sürmüştür (Ersoy, 2008: 109). Calvin, faizin gayrimeşru bir gelir olduğu ve Hıristiyanlığın faiz gelirini yasakladığı fikrinin dayanaksız bir fikir olduğunu ileri sürerek faize izin veren yasaların çıkmasına zemin hazırlamıştır. Calvin'in düşünceleri kısa zamanda Fransa, İsviçre, Hollanda, İskoçya, İngiltere ve Amerika'da taraftar bulmuştur.

İlkçağ iktisadi düşünce yapısında faiz karşıtı görüşler kendini göstermekte iken, Ortaçağ iktisadi düşüncesinde bu etkilerden belli ölçülerde uzaklaşıldığı ve faize ılımlı yaklaşan fikirlerin ortaya atıldığı görülmektedir. Bu değişimde iktisadi yapı üzerinde dinin etkisine dikkati çekmek gerekmektedir.

2.1.2.1. İslamiyette Faiz

Ortaçağ'da İslam dünyasındaki iktisadi düşünce ele alındığında İslam dünyasının yetiştirdiği düşünürlerden Farabi, Gazali, İbn-i Haldun gibi birçok isim karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünürlerden Muhammed El- Gazali, faizin adil bir kazanç olmadığını ileri sürer. Düşünüre göre para bir mübadele aracıdır ve malların değiş tokuşunu sağlar. Paranın ticarete konu edilmesi, yani paranın ticaretinin yapılarak para kazanılması gelir dağılımında adaleti bozarak toplumsal ayrılıklara ve haksızlıklara yol açar. Benzer şekilde İbn-i Haldun, her türlü mal ve kazancın emek sarf ederek elde edileceğini belirtmiştir, buradan, faiz gelirinin kabul edilemez, emek sarf etmeden elde edilen haksız bir kazanç olduğu sonucuna ulaşılabilir.

İslamiyetten önce Mekke ve civarında yaşayıp ticaretle uğraşan Cahiliye toplumunda faizin insanlar için meşru bir kazanç yöntemi olarak görüldüğü ve toplumsal sıkıntılara yol açmasına rağmen uygulanmaya devam ettiği görülmektedir. Ebu Vehb: "Ey Kureyş topluluğu! Kâbe'nin inşasına temiz olmayan kazancınızdan bir şey katmayınız. Zinanın mihrinden, faizli alışverişlerden ve de insanlardan birinin haksız

yere alınmış olan hakkından oraya katmayınız." der. Ebu Vehb'in bu anlatımından faizin kötü bir kazanç yolu olarak görüldüğü anlaşılmaktadır (Razî, 1999:3).

Cahiliye döneminde, borcun geri ödeme süresinin dolması durumunda alacaklı, bu süreye karşılık borcu arttırma yoluna gitmekteydi. Bu da borçluyu sıkıntıya sokması, sosyal adaletsizliğe yol açması bakımından eleştirilmekteydi.

Riba, İslami terminolojide "herhangi bir şeyde artma, fazla" anlamına gelmektedir. Teknik anlamda Araplar bu kelimeyi "ilave meblağ" olarak kullanmaktadır. Bu meblağı borçlu alacaklıya, ödünç aldığı parayı belirlenen bir zaman kullanmasına karşılık ödemektedir. Bu tarif, bugünkü anlamıyla faize karşılık gelmektedir. Kur'an-ı Kerim vahyen indirilmeye başlandığı tarihte Araplar arasında "faizli muameleler" olarak adlandırılan riba çeşitli şekillerde tarif edilmekteydi. Bunlardan ilki, "bir kimsenin, belirlenen bir eşyayı bir diğer kimseye satması ve malın karşılığında paranın, belirlenen bir tarihte ödenmesinde rıza göstermesi ve borçlunun belirlenen tarihte bu parayı ödeyemeyecek olması halinde ona "ödemeyi kolaylaştırıcı ilave bir müddet" verilir, bu kolaylığa karşılık olarak arttırılmış bir meblağı alacaklıya ödemeyi kabul eder" tanımıdır. İkinci tanımda ise, ödünç alan kişinin, alacaklı ile önceden belirlediği bir tarihte, ödünç aldığı parayı ek olarak önceden tespit ettikleri bir meblağ ile birlikte ödemesidir. Son olarak, alacaklı ile borçlu belirledikleri miktarda bir ribayı, belirlenen bir tarihte ödenmesi konusunda anlaşmaya varması durumunun tanımlanmasıdır. Borçlu, ödeme tarihinde ek fazla ile birlikte borcun anaparasını ödeyemeyecek olursa, kendisinden belirlenen munzam "kolaylaştırıcı müddete karşılık" ayrıca bir ek fazla yani riba ödemesinin istenmesi halidir. Kur'an'da riba bu durumları karşılamak, tanımlamak anlamında kullanılmaktadır.

İslamiyette faiz, kati ve sert emirlerle yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'in 2. Suresinin 275 ve 276. Ayetlerinde:

"Riba yiyenler kendilerini şeytan çarpmıştan başka bir halde kalkmazlar. Böyle olması da onların "alım satım da riba gibidir" demelerindendir. Hâlbuki Allah, alış verişi helal, ribayı haram kılmıştır. Bundan böyle kim Rabbinden kendisine bir öğüt gelip de (ribadan) vazgeçerse, geçmişi ona ve işi de Allah'a aittir. Kim ki tekrar ribaya döner onlar, o ateşin yaranıdırlar ki orada ebedi kalıcıdırlar. Allah ribanın bereketini tamamen giderir, sadakaları ise semerelendirir. Allah, çok kâfir, çok günahkâr hiç kimseyi sevmez."

denilmektedir. (Kureşi, 1966:48). Bu ayetlerden anlaşıldığı gibi, insanlar Hz. Muhammed döneminde faizi kar gibi görmekte, bu tür bir ilişkiyi bir tür alışveriş ilişkisi olarak görmekteydiler. Bu ayetler, faiz ile kar arasındaki farka dikkat çekmektedir.

Ribayı kınayan birçok hadis de mevcuttur. Hz. Peygamber: "Riba sayesinde ileri giden hiçbir kimse yoktur ki, işinin sonu geriye gitmiş olmasın", riba sayesinde artan mal, eninde sonunda azalır, buyurmuşlardır. Bu hadis, ribada bereket değil, kıtlık (yokluk, kesat) bulunduğunu ifade eden yukarıdaki ayetle (Bakara 2/276) ile aynı anlama gelmektedir (Uludağ, 1988:57).

Son tahlilde, kapitalist gelişmenin, iktisadi ve sosyal dönüşümlerin de etkisiyle faize yeni yorumlar getirilmiş, Çağdaş-İslamcı yazarlar kapitalizmin evrenselliğinden yola çıkarak teorilerinde faiz ve bankacılığa belli dozlarda yer vermişlerdir. Ancak, yaşanan coğrafya, geçim olanakları ve zaman dikkate alınarak özellikli bir inceleme yapıldığında İslamiyette detayları riba adıyla açıkça tanımlanan faizin kesin suretle yasaklandığı anlaşılmaktadır.

2.2. Modern Ekonomilerde Faiz

Diğer bölümlerde İlkçağ ve Ortaçağdaki düşünürlerin ve semavi dinlerin faize yaklaşımları ele alınmıştır. İlkçağda ve Ortaçağın başlarında gerek toplumsal eşitsizliğe yol açarak sosyal sorunlara neden olması gerekse dini kuralların baskısıyla faize karşı çıkıldığı görülmektedir. Ortaçağ sonlarından itibaren ise kilisenin baskısının azalması ve ortaya çıkan bazı felsefi akımlarla faizin ekonomik faaliyetlerde kullanılır hale geldiği görülmektedir. Bu bölümde, Merkantilist ekol ile başladığı kabul edilen modern ekonomide, çeşitli iktisadi düşünce akımlarının faize yaklaşımları ele alınacaktır.

2.2.1. Merkantilizmde Faiz

Ortaçağ düşünürlerinden Calvin, yatırıma yönlendirilen borç üzerinden faiz alınabileceğini savunmuş, faize meşruluk kazandıran görüşleriyle Sanayi Devrimi sürecinin hızlanmasına öncülük etmiştir. Calvin'in faiz hakkındaki görüşleri daha sonra M. Weber tarafından sanayileşme sürecini hızlandırarak Kapitalizmin doğuşuna ortam hazırlaması olarak değerlendirilmiştir. Merkantilizm de bu değişimlerin ışığında ortaya çıkan bir düşünce olarak değerlendirilebilir.

İtalyan Merkantilist düşünürlerden Ferdinando Galiani faizi, paranın gelecekteki değerini bugünkü değere eşitleyen fiyat olarak tanımlamaktadır. Paranın bugünkü değeri, gelecekteki değerinden daha fazladır, dolayısıyla paranın bugünkü değerine öyle bir ilavede bulunulmalıdır ki gelecekteki değeri bugünkü değere eşitlesin. İşte bu ilave faiz olarak tanımlanmaktadır. Bu görüş Neo Klasik iktisadi görüşle paralellik gösteren faiz yaklaşımıdır. Faize, paranın bir meyvesi olarak bakılmaktadır.

Merkantilist düşünce ile Klasik İktisadi düşünce arasında kabul edilen yaklaşımlarıyla bilinen İngiliz iktisatçı Sir William Petty, para sahibinin borç vererek belli bir süre için harcamadan vazgeçmesinin bedeli olarak tanımladığı faizi, meşru ve haklı bir gelir olarak görmüş, faiz oranlarına müdahale edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Faizin çok yüksek oluşu, yatırıma yönlendirilecek kaynağı azaltacağından ihracatın azalmasına neden olacak ve ülkenin fakirleşmesine yol açacaktır. Burada Petty'nin faiz oranlarının meşruiyetini tartışma konusu etmekten öteye giderek ekonominin doğal işleyişinde yer alan bir kanun niteliğine bürümesi, ilkçağ ve ortaçağ başlarındaki iktisadi düşünceden ne kadar uzaklaşıldığının ve faize bakış açısının yön değiştirdiğinin göstergesidir.

Merkantilistlerden Galiani ve Petty, diğer Merkantilizmi aşan Klasik İktisadi düşünce yapısına yakın D. North, S. Fortley, J. Locke, R. Cantillon gibi düşünürler de faizin toplumsal ve ekonomik açıdan kabul edilebilir olmasından ziyade faiz oranlarının nasıl belirlenmesi gerektiği konuları üzerinde durarak faizin meşruiyetini tartışma konusu olmaktan çıkarmışlardır.

Merkantilistler, para ve dış ticaret dışında, kendi ilgi alanlarındaki diğer konularda da iktisat teorisinin gelişmesine öncülük etmişlerdir. Mübadele değerinin bir malın içerdiği işgücü miktarıyla hammaddeler tarafından belirlenen normal fiyata meylettiği, piyasa arz ve talebinin bu fiyat etrafında dalgalanmalara yol açtığı, faiz hadlerinin ödünç verilebilir fon arzı ve talebine göre belirlendiği, fon talebinin verimli yatırım alanları bulunmasından doğduğu, harcamalardaki ve ihracat fazlasındaki artışın üretimi artırdığı, düşük faiz hadlerinin üretimi artırdığı gibi çağdaş sorunlar bu arada sayılabilir (Kazgan, 1997:39).

C. Dumoulin, Paris'te 1546 yılında yayınladığı "Sözleşmeler ve Faiz Üzerine İnceleme" adlı kitabında faiz ile ilgili geleneksel düşünceye karşı çıkarak faizin ilahi yasa ile yasaklanmadığını iddia etmiş ve faiz oranlarının devlet tarafından belirlenmesini önermişlerdir. Thomas Wilson da 1572 yılında yayınladığı "Faiz Üstüne Görüşler" adlı kitabında bir rahip, bir hukukçu, bir tüccar ve bir hukuk profesörünü konuşturmak suretiyle faizin reddedilmesi gerektiğini savunmuştur (Savaş, 1997:146).

2.2.2. Fizyokratlarda Faiz

Fizyokratik iktisadi düşünce, liberal kapitalizmin gerçek anlamıyla kurumsallaşmasına yol açan gelişmelerin ortaya çıkardığı bir düşüncedir (Ersoy, 2008:242). Fizyokratlar iktisadi faaliyetleri sistematik bir şekilde inceleyerek Klasik İktisadi Düşüncenin de temellerini atmışlardır.

Fizyokrasinin önemli savunucularından Fransız iktisatçı A.J. Turgot 1770 yılında "Faizle Borçlanma Hakkındaki Tebliğ"i yayınladı. Turgot, faizi ve faiz ile çeşitli alanlardaki yatırımların karlılığı arasındaki ilişkiyi inceledi. Ona göre faiz, ödünç verilebilir fonların talebi ve arzı tarafından belirlenir ve ekonomide kapitalin kıt veya bol olduğunu gösteren bir barometre hizmeti görür. Ödünç verilebilir fonlara olan talep tüketim ve yatırım harcamalarından kaynaklanır. Turgot'a göre başlıca beş çeşit yatırım harcaması vardır. Bunlar arazi alımı, parayı ödünç vermek, tarıma, sanayiye veya ticarete yatırmaktır. Bunlar içinde en az gelir getireni arazi alımıdır. Faiz ile ödünç vermek ise en yüksek geliri getirir. Ancak Turgot'a göre kapitalin farklı kullanımlarından kaynaklanan bu farklı gelirler ve bir taraftan rekabetin, diğer taraftan kapitalin hareketliliğinin sonucu olarak birbirine eşit hale gelir. Paranın kullanımından doğan karlar artmaya veya azalmaya başlar başlamaz, kapital yükselen yöne dönüp, diğer kullanım alanlarından çekilir

ve her kullanım alanında kapital ile yıllık getirisi arasındaki ilişkiyi değiştirir (Savaş, 1997:254). Ayrıca, ticaret ve yatırım amaçlı borç vermek ve borç verilen para üzerinden faiz almak ekonominin bir gereğidir. Turgot, bu yaklaşımıyla iktisatçı Böhm Bawerk'i önemli ölçüde etkilemiştir. Faizin, lüks tüketim eğilimini azaltıp tasarrufu özendirici yönüne de dikkat çeken Turgot, faiz oranlarının toplumdaki tasarruf bilincini geliştirerek düşürüleceğini böylelikle üretim potansiyelinin artacağını savunmuştur.

Fizyokratik düşünce akımının kurucusu sayılan ve ekonomiyi "doğal düzen yaklaşımı" ile ele alan Fransız iktisatçı ve tıp doktoru Dr. F. Quesnay'a göre faiz "doğal yasa"ya tabidir ve faizinin temelini topraktan elde edilen gelir oluşturur. Faiz, topraktan elde edilecek beklenen gelire göre belirlenir diyerek faizin doğal işleyişin ortaya çıkardığı meşru bir gelir olduğunu vurgulamıştır. Fizyokratik düşünce Klasik İktisadi düşünceye ilham vermesi, Klasik iktisadi düşüncede faizin ele alınış biçimi ve ileride açıklanacak teorilerin temellerinin atılması bakımından önem taşır.

2.2.3. Klasik İktisatta (Liberalizmde) ve Kapitalizmde Faiz

Klasik İktisadi Düşüncenin, A. Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı eserini yayınladığı 1776 yılı ile başladığı ve J.S. Mill'in "Siyasal İktisadın İlkeleri" adlı eserini yayınladığı 1843 yılına kadar baskın iktisadi görüş olarak devam ettiği kabul edilir. Bu yıllarda üretim tekniğinde, teknolojide meydana gelen değişimler, ticaretin yoğunlaşmasına neden olmuş, özellikle uluslararası ilişkilerde Merkantilizmin savunduğu müdahaleci yaklaşımın yetersizliği ortaya koyulmuştur. A. Smith faizi tasarrufların kullanımı karşılığında ödenen bir kira olarak görmekte ve yatırıma dönüştürülen ödünç alınan fonlar üzerinden faiz alınmasını yararlı bulmaktadır. Smith, tüketime yönlendirilen borç için faiz alınmasını ise sakıncalı bulur.

Smith'e göre sermaye talebinin fazla olması durumunda faiz oranları yükselir, sermaye oluşumunun yeterli olması durumunda ise kar payı düşeceğinden faiz oranları düşer. Smith faizin yasaklanmasına karşı çıkar ve faizin aşırı kontrol edilmesi durumunda tefeciliğin yaygınlaşacağını öngörerek yasal faiz oranı belirlenmesi gerektiğini savunur. Yasal faiz oranının ise, piyasadaki en düşük faiz oranının bir miktar üstünde belirlenmelidir (Ersoy, 2008:304). Yasal faiz oranının belirlenmesi aşamasında Merkantilistlerin aşırı devlet müdahaleciliğinin aksine, serbest piyasa ekonomisinin yönlendirici olması gerektiğini savunmuştur. Klasik iktisatçılara göre kişi çıkarı hiçbir zaman toplumsal çıkarlar ile çelişmediğinden, faiz oranlarının belirlenmesi gibi bu sistemde oluşan ekonomik ve sosyal eşitsizlikler kabul edilebilir ve hatta faydalı bulunmaktadır.

Klasik İktisadi Düşünürlerden İngiliz iktisatçı N. W. Senior "faizin imsak (perhiz) teorisi"ni ortaya atmıştır. Düşünür, en çok bilinen teorisinde üretimin asıl öğelerinden emek ve topraktan sonra üçüncü bir faktör olan sermayenin hâsıladan aldığı payı "imsak (perhiz)" kavramıyla açıklamaktadır. Burada sermaye sahibi, tasarruflarını tüketim yerine yatırıma dönüştürerek sermayesini bir nevi perhiz etmekte bunun karşılığında da ücret ve rantın yanı sıra sermayesi ile "faiz" ve "kar" elde etmektedir. Burada faizin, tüketimden vazgeçmenin bir bedeli olarak tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Sermaye sahiplerinin hiçbir müdahale olmaksızın yalnızca kar güdüsü ile serbestçe hareket edebiliyor olması, iktisadi yapının salt sermaye sahiplerinin çıkarlarına yönelik dönüşmesine ortam hazırlamış, faiz oranları yükselmiştir. Klasik iktisadın "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" prensibi, Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus, Frederic Bastiat ve John Stuart Mill gibi iktisatçılara göre toplum çıkarını sağlayan en önemli yaklaşım olsa da bazı düşünürler tarafından eleştirilmiş, sosyal adaletsizlik ve sefalete sebep olması bakımından suçlu bulunmuştur.

18. yüzyıl sonlarında Klasik İktisadi Düşünce yapısının oluşması ile özel mülkiyet, kişisel çıkarların gözetilmesi, rekabetin teşvik edilmesi ve bireyselliğin ön plana çıkması gibi liberal fikirlerin 19. ve 20. yüzyılda uygulama alanına konmasının yanında devletin ekonomik hayata doğrudan ya da dolaylı olarak müdahalede bulunmasının benimsenmesi ile "kapitalizm" adı verilen yeni bir sistemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kapitalizm insanların refah seviyesini arttırmayı hedef alan, özel mülkiyet ve girişimcilik serbestîsine dayanan bir piyasa düzenini ifade eder.

Kapitalizm sisteminde kapitalist, üretim süreci sonucunda ortaya çıkan her metadan artı-değer elde eder ve bunları ancak yeni bir yatırıma dönüştürmeye yetecek kadar biriktirdiği zaman üretimi genişletme

sermayesine dönüştürebilir. Artı-değer gerekli büyüklüğe ulaşmadığı sürece para olarak biriktirilir ve kullanılmayan para sermaye durumunda kalır. Kullanılmayan para sermayenin varlığı, sermayenin, kendini değerlendiren değer olma tabiatı ile çelişir. Bu durum, her kapitalisti sermayenin eylemsiz bölümünü asgariye indirmeye ve bunu değerlendirmeyi sağlayacak bir şekilde kullanabileceği yolları aramaya iter. Sermayelerinin bir bölümü geçici olarak para biçiminde serbest kalan kapitalistler, ek para sermayeye ihtiyaç duyan diğer kapitalistlere bu sermayeyi faiz karşılığında ödünç verme olanağına sahiptir. Bu durumda para sermaye, faiz getiren sermayeye dönüşür (Kollektif,1979: 446). Faiz, kapitalist sistemin doğasında var olan bir iktisadi oluşumdur. Kapitalizmde işlev yapan kapitalist, elde ettiği işletme karını, ücretli emeğin sömürülmesinden doğan bir kazanç olarak görmez. O, karı kendi emeğinin bir sonucu, faizi de bizzat sermayenin bir ürünü olarak görür. Bu bağlamda faiz sermayenin verimliliği olarak değerlendirilmektedir. Sistemin Fransız temsilcisi Jean Baptiste Say, İngiliz iktisatçı Thomas Robert Malthus ve Alman iktisatçı Johann Heinrich Von Thünen ile Wilhelm Roscher faizi, sermayenin verimliliği ile açıklamıştır.

Görüldüğü gibi gerek liberalist iktisadi düşünce sisteminde gerekse kapitalizmde iktisatçılar faizi haklı ve meşru bir gelir olarak görmüşler, ekonominin önemli bir yapısı olduğunu ifade etmişlerdir. Zamanın bedeli, karşı tarafa sağlanan faydanın bedeli veya sermayenin bedeli olduğu yönündeki tanımsal aşamada farklı fikirler ortaya atılsa da faizin gerekliliği ve ekonominin önemli unsuru olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır.

2.2.4. Sosyalizmde Faiz

18. yüzyıl sonlarına kadar iktisatçılar daha çok ekonominin arz yönüyle ilgilenmiş, üretimin nasıl arttırılması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Klasik İktisadi Düşünceyi benimseyen iktisatçılar ekonominin talep ve bölüşüm konularına değinmemişlerdir. Klasik iktisadi düşüncenin bu yaklaşımını eleştiren ve daha çok talep ve bölüşüm konuları üzerinde duran, iktisadi sorunlara bu görüş ve açılardan yaklaşan dolayısıyla liberal kapitalizmi eleştiren düşünürler iktisadi ve sosyal sorunların çözümü için alternatif yollar aramaya başlamışlardır. Toplumun, tek tek bireylerden oluşan bir yapıdan öte, tek başına anlamlı ve kavram olarak daha geniş ve farklılaşmış özelliklere sahip bir yapı olduğunu ileri sürerek, bireyden ziyade toplumu öne çıkaran sosyalist düşünce yapısını ortaya atmışlardır.

Schumpeter'e göre "Sosyalizm, temel üretim araçlarının tamamı veya bir bölümünün kamuya mal edilmesini ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin belli ölçüde azaltılmasını öngören düşünce sistemidir." (J. Schumpeter, 1977:10). Özel mülkiyet hakkı, girişimcilik serbestîsi, kar elde etme güdüsü ile fiyat mekanizmasının ortadan kaldırıldığı, üretim araçlarının kamuya ait olması ve ekonomik faaliyetlerin devlet tarafından düzenlendiği bir ekonomik sistem olarak tanımlanmaktadır. Sosyalizmin benimsendiği bir merkezi planlama teşkilatının varlığı halinde, devlet, üretim araç ve gereçlerine sahip olmakta, üretimi planlamakta ve gerektiği zamanda bizzat üretim sürecine, tüketimi düzenleyerek de bölüşüm sürecine dâhil olmaktadır. Bu düşüncenin sonucu olarak, toplumsal çıkarlar ön planda tutulmakta, girişimcilik, kredi gibi unsurlar ortadan kalkmakta, faiz gibi bir iktisadi kavramdan da bahsetmek mümkün olmamaktadır. Sosyalist düşünce sisteminde kar, faiz ve rant hiçbir meşru temele dayanmayan bir sömürü aracı olarak görülmektedir.

Sosyalizmin temsilcilerinden Karl Marks, Friedrich Engels, Ferdinand Lassale, toplumu meydana getiren tüm malların insan emeğinin bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Sermaye de emeğin bir ürünüdür. Dolayısıyla üretim sonucunda ortaya çıkan değer, emeği ortaya koyana aittir. Sermayedarın, emek sahibine ödemediği bir değer için faiz geliri elde etmesi kabul edilemez. Karl Marks, faiz konusunda: "Paranın para karşılığında fazlasıyla değiştirilmesi, paranın tabiatına uymayacak bir şekildir. Bu sebeple faizci, haklı olarak en nefret edilen kişidir." demektedir. Ayrıca faiz, "istismar" ile eş anlamlı tutulmuş, kapitalistlerin işçileri istismarı ile doğan bir gelirden gelir elde etme çabası olarak görmüşlerdir. Ödünç verme sözleşmesinde işçi, ürettiğinden daha az değere sahip olmakta, işçinin muhtaç durumda olması da bu duruma tepki verememesi ile sonuçlanmakta ve ödünç alan-veren arasında istismarın oluşmasına ortam hazırlamaktadır. Bu açıdan faiz oluşumundan ve tarafların ilişkisi bakımından bütünüyle kabul edilemez bir oluşumdur.

Sosyalist düşünce sistemine göre tarih, sınıflar arası çatışmalardan ibarettir. İşçi sınıfının egemenliğinin esas olduğu, halkın kendi kendini yönettiği bu sistemde kalkınmayı sağlayan üretken sınıf işçi sınıfı olduğundan bankacılık sistemine ihtiyaç duyulmaz, bu faizli işlemlere de gerek kalmamasına neden olur.

2.2.5. Neo Klasiklerde Faiz

Neoklasik iktisadın temel konusu, piyasa sisteminin işleyişini ve bu sistem içinde bir dengenin oluşturulmasını sağlayan mekanizmanın analizidir.

Neoklasik iktisatta Avusturya Okulu üyesi E. Von Böhm-Bawerk sermaye ve faiz konularında önemli eserler yayınlamıştır. Böhm-Bawerk, "Sermaye ve Faiz" adlı eserinin giriş bölümünde "sermayeye sahip olan sermayenin gelirinden faiz olarak adlandırılan bir pay alabilir" diyerek faizin sermayenin gelirinin bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Marksist görüşe önemli eleştirilerde bulunan düşünür, sosyalizmin faizi, sömürü çarkının bir parçası olarak adlandırmasına değinerek bu konuyla ilgili açıklamalarda bulunmuştur. "Sermayenin Pozitif Teorisi" adlı eserinde Say, Lauderdale, Carey ve Thünen gibi düşünürlerin faize yaklaşımlarını incelemiş, bu düşünürler sermayenin üretkenliğine dikkat çekerek, sermaye tarafından oluşturulan fazla değerin, sermayenin bir ürünü olduğunu savunmuşlardır. Böhm-Bawerk bu yaklaşıma "denenmemiş verimlilik (naive productivity)" adını vererek, ürün miktarı ve ürün değerini birbirine karıştırdığı gerekçesiyle eleştirdi. Çünkü sermaye tek başına değer oluşturamamakta, ortaya çıkan değer ise üretim değil tüketim sürecinden kaynaklanmaktaydı. Sermaye verimliliğini inkâr etmeyen Böhm-Bawerk, faizin sermayenin mal ürettiğini, emek ve toprağın verimliliğini arttırdığını ancak değer oluşturmadığını ileri sürdü (J. Niehans, 1994:227).

Faizi, sermayenin kullanımına ödenen fiyat olarak tanımlayan Böhm-Bawerk, Senior ve Bastiat'ın "imsak (perhiz) teorisi" olarak adlandırdığı tüketimden vazgeçmenin bir bedeli olarak gördükleri faiz yaklaşımını eleştirdi. Ona göre imsak teorisinde faizin ortaya çıkışı yanlış değerlendirilmiştir. Tasarruf sahibi bugün tüketeceği bir değerden, sermaye oluşturmak amacıyla yine bugün vazgeçmektedir, yani tüketimini geleceğe ertelemekte, değeri yüksek olan tüketimden caymaktadır. Faiz de, değeri yüksek olan şimdiki tüketimden vazgeçerek değeri düşük olan gelecekteki tüketimi tercih etmesinin bir karşılığıdır.

Böhm-Bawerk, Klasik iktisatçıların faizi, sermayedarların sermaye üzerindeki mülkiyet haklarından faydalanarak emeğin payından aldıkları bir kazanç olduğu fikrini de eleştirmiş bu konuda kapitalist sistemin savunuculuğunu yapmıştır. Genel olarak, faiz ile ilgili yapılan tanımlar ve görüşlerin eksik ve yetersiz olduğunu belirtmiştir. Sermayenin Pozitif Teorisi adlı eserinde kendisinden önceki okullara mensup düşünürlerin faiz ile ilgili fikirlerini ayrı ayrı bölümlerde eleştirirken, faizin nasıl tanımlanması gerektiğini de son tahlilde açıklamıştır. Ona göre faiz, bir bölüşüm sorunu değil, bir değer meselesidir. Değerle ilgili konuda "zaman" faktörü hesaba katıldığında faiz daha net bir görünüme kavuşmaktadır. Böhm-Bawerk'e göre faiz; insanların gelecekte ihtiyaçlarının azalacağı, mevcut malları gelecekteki mallara tercih etmeleri ve bugünkü üretim araçlarının sağladığı yararın gelecektekilerden fazla olacağını düşünmeleri temeline dayanmaktadır. Özetle Böhm-Bawerk, iktisadi analize zaman faktörünün katılması ile ilgili görüşleri ve faiz hakkındaki yaklaşımlarıyla hem örnek alınmış, hem de eleştirilmiştir.

Bir başka neoklasik iktisatçı K. Wicksell'in neoklasik analize katkıları para teorisi alanında olmuştur. Wicksell, iktisadi faaliyet düzeyinde para ve kredinin son derece önemli bir yere sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bankaların arz ettiği kredi miktarı temelde, alıcının kredi kullanmakla elde edeceğini tahmin ettiği net kazançların oluşturduğu ödünç talebi tarafından belirlenmekteydi. Fakat bu bankalar tarafından taahhüt edilen faiz oranının sermayenin marjinal verimliliği ile tasarruf ve yatırım arasındaki dengeye tekabül eden faiz oranıyla kaçınılmaz olarak aynı zamana denk düşeceği anlamına gelmemekteydi.

Wicksell'in analizi, faiz oranlarının seyrinin otomatik olarak toplu denge temin etmek yerine, dengeden uzaklaşan kümülatif hareketlere yol açma ihtimaline işaret etmekteydi. Wicksell'in para sistemi ve faiz oranı marifetiyle oluşan iktisadi faaliyet düzeyi arasında kurmuş olduğu dolaylı bağlantılar, 1930'larda neoklasik iktisadın temellerini sarsmış olan iktisadi düşüncelerdeki köklü değişimi haber vermekteydi (Barber, 2007:251-252).

Son olarak I. Fisher, Böhm-Bawerk'in teorisinde ayrıntılanmayan ancak kısmen bahsedilen zaman tercihi kavramını detaylandırarak faiz konusunda önemli bir temel haline getirmiştir. Fisher'e göre iktisadi bireylerin pozitif bir zaman tercihine sahip olmasından dolayı, pozitif bir faiz haddinin mevcut oluşudur. Yani bireyler şimdiki malları, gelecekteki mallara tercih ederler. Söz konusu mallar arasındaki tercihin oranı birden büyüktür. Fisher'ın faiz teorisindeki zaman kavramı gelir, gelir akımının yapısı ve bireylerin şimdiki ve gelecekteki mallara karşı tutumu olmak üzere üç merkezi unsura dayanır. Bu üç merkezi unsura, bireysel zaman tercihi eğrisini ve kaynak ve servetin kullanımı ile ilgili fırsat eğrisini de eklemiştir. Zaman kavramını açıklamasından sonra, faizi birbirini takip eden üç önemli yaklaşım ile tanımlar. Bunlardan ilki, gelir akımlarının sabit ve kesin olduğu durumdur. Bu durumda toplumun denge faiz haddine ulaşması, gelirdeki kesin ve sabit değişimler sonucunda gerçekleşir. İkinci yaklaşımda, gelirin sabitliği varsayımı ortadan kalkmış, gelirin zaman ekseni boyunca esnek olduğu varsayımı gelmiştir. Bu durumda, bireyler gelir akımlarını çeşitli metotlarla değiştirerek zamanla uyumlaştırırlar. Üçüncü yaklaşımda ise, gerçek yaşama en uygun haliyle ilk iki varsayım kaldırılarak "belirsizlik" durumu ele alınmaktadır. Burada bireyler alım-satım, değiş-tokuş esas olarak faize dayalı borç alıp verme etkinliğini çeşitli değişikliklere giderek gerçekleştirmektedirler. Tek bir faiz haddi yerine, farklı derecelerde risk içeren farklı anlaşmaların, birbirinden farklı faiz oranları olabilecektir. I. Fisher, tek tek bireylerin zaman tercihlerinin, denge bir toplumsal zaman tercihine yakınsayacağı sonucuna ulaşmıştır (Seyrek ve Mızırak, 2009: 390).

2.2.6. 20. Yüzyılda Faizin Gelişimi

Kapitalizm, sistemin temel kurumları korunmasına rağmen, sermayenin oluşumu ve üretim organizasyonu bakımından 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın başlarında önemli değişikliklere uğradı. Bunlardan en önemlisi sermayenin uluslararası boyut kazanıp küreselleşmesi oldu.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında iktisadi ve toplumsal anlamda birçok iktisadi sorunla karşılaşıldı. 1929 Büyük Bunalımı'nda milli gelirin azalması, toplam arz ve talepteki alışılmamış dengesizlikler, para ve sermaye piyasalarındaki sarsıntı, işsizlik ve belirsizlik ortamı bu yıllara damgasını vurdu. Meydana gelen değişmeler, sistemin yapısını belirleyen teorilerin yeniden değerlendirilmesine neden oldu. Düşünürler yeni teoriler üretmenin yanında, klasik ve neoklasik iktisadi düşünceye katkıda bulunup bu teorilerde bazı değişikliklere gittiler. Faiz konusunda bu dönemdeki en önemli gelişme, akıma ismini veren J.M. Keynes'in öncülüğündeki Keynesyen İktisadi Akım olmuştur. J.M. Keynes 1936 yılında yayınladığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eseri ile iktisat biliminde devrim yaptı.

Keynesyen İktisadi Teorinin faizle ilgili olan en belirgin özelliği, faiz oranını, talep miktarının bir fonksiyonu olarak tanımlaması oldu. Klasik iktisatçılar faiz, tasarruf ve yatırım eşitliğinin serbest piyasa mekanizması sayesinde sağlandığını savunurken Keynes, faizin tasarruf ve yatırım eşitliğini sağlamadığını, tasarrufun faizin değil gelirin bir fonksiyonu olduğunu savundu.

Keynes'e göre durgunluk döneminde ürünlere yönelen toplam talebi tam istihdam seviyesinde tutmaya çalışmak, istihdamı arttırmakta güçlüklerle karşılaşılmasına neden oluyordu. Klasik ve neoklasik iktisatçılar ekonomide tam istihdam seviyesine göre üretim miktarında dengesizlikler olabileceğini kabul etmekle birlikte, bu gibi durumların devresel dalgalanmalar nedeniyle ortaya çıkacağını düşünüyorlardı. Onlara göre esnek ürün fiyatları ve ücretler uzun dönemde aşırı üretim ve işsizlik gibi durumların ortaya çıkmasına imkân vermeyecek, faiz oranları da tasarrufları yatırıma dönüştürmeyi başaracaktı. Bu mantık uyarınca ekonomide bir toplam talep yetersizliği ortaya çıkmayacak, çünkü tasarruf edilen gelir otomatik bir şekilde yatırıma dönüşecekti. Her ne kadar 1900-1936 döneminde pek çok iktisatçı, özellikle konjonktür (devresel dalgalanmalar) teorisi ile ilgilenenler, faiz oranlarının tasarrufu daima yatırıma eşitleyecek şekilde değişebileceği konusunda kuşku duymuşsa da, bu kuşkularını bilimsel bir açıklama ile destekleyememişti. Bu eksiklik Keynes'in faiz oranının belirlenmesinde parasal unsurların önemini açıklaması ile giderilmiştir.

Neoklasik iktisatçılar faiz oranının ödünç verilebilir fonlar arzı ile ödünç verilebilir fonlar talebi tarafından belirleneceğini düşünmüşlerdir. Ödünç verilebilir fonlar arzı, elde edilecek faiz gelirine ve tasarruf arzusunun tüketim arzusuna göre ne ölçüde yüksek olduğuna bağlı olarak değişecektir. Ödünç verilebilir

fonlar talebi ise sermayenin marjinal verimliliği tarafından belirlenecektir. Eğer piyasanın iki tarafında rekabet koşulları geçerli ise, faiz oranı serbestçe dalgalanacak ve tasarrufu yatırıma eşitleyen bir düzeye kendiliğinden ulaşacaktır. Keynes, neoklasiklerin bu düşüncesine karşı çıkmıştır. Ona göre faiz oranının bu şekilde tasarrufu yatırıma eşitleyecek bir işlev görmesi olanaksızdı. Bunun esas sebebi de para talebinin sadece işlem nedeniyle yapılmayıp aynı zamanda elde aktif bir değer tutma amacı ile de yapılmasıydı. Keynes'e göre paraya yönelen bu tür bir talep son derece rasyonel bir davranıştı. Bu şekilde insanlar belirsizliğe karşı kendilerini korumuş oluyordu. "Geleceğin ne getireceğini kestirmedeki güçlük, fertleri ellerinde nakit para tutmaya zorlar." düşüncesinin doğal bir sonucu olarak Keynes, faizi tüketmekten vazgeçmenin değil, likiditeden vazgeçmenin bedeli olarak düşünmüştür. Ona göre faiz, ancak bir tam istihdamın geçerli olduğu ekonomide tüketimden kaçınmanın bedeli olabilirdi. Ancak bu durumda yeni bir yatırım, tüketimin azaltılmasını zorunlu kılar. Bu nedenle Keynes neoklasik faiz teorisinin sadece tam istihdam halinde geçerli olacağını öne sürmüştür.

Keynes'in neoklasik faiz teorisine yönelttiği eleştiri bundan ibaret değildir. Keynes, ayrıca neoklasik teoride faiz oranının belirsiz olacağını da öne sürmüştür. Çünkü her gelir seviyesi için belli bir tasarruf miktarı söz konusu olacaktır. Öte yandan, yatırım miktarını bilmeden gelir seviyesini belirlemek mümkün değildir. Yatırım miktarı da bir taraftan yeni yatırımın verimliliğine, diğer taraftan faiz oranına bağlı kalacaktır. Dolayısıyla yatırım talep eğrisi ile tasarruf arz eğrileri birbirine bağlı olup, faiz oranını belirleyemezler. Keynes'e göre bu durumda gerekli olan faiz oranını parasal unsur olarak açıklayacak yeni bir yaklaşım bulmak ve para teorisini gelir, üretim ve istihdam teorisi ile birleştirmekti.

Keynes parasal ücretlerde meydana gelecek düşmeyi, sadece teorik bir olasılık olarak ele almaz, aksine bu analizinde, içinde yaşadığı dönemin günlük olaylarından etkilenmiştir. 1925-1933 döneminde İngiltere'de parasal ücretler %7 oranında; ABD'de ise 1929-33 gibi daha kısa bir dönemde %28 oranında düşmüştü. Ancak bu dönemde her iki ülkede de reel ücretler yükselmişti. Bu durum Keynes'in çok sık sözü edilen şaşırtıcı bir yargısının da temelini oluşturmuştur. Keynes bu yargısını şöyle ifade eder: "Emeğin bir bütün olarak reel ücretinin işverenlerle uygun parasal ücret pazarlıkları yapmak suretiyle belli bir ölçüye göre azalmasını sağlayacak herhangi bir çare yoktur." Keynes parasal ücreti azaltarak istihdamı arttırma politikası ile aynı amaca para arzını arttırarak ulaşmayı mukayese eder. Ona göre parasal ücretin azaltılması, ücret birimi ile ifade edilen para miktarını arttıracak bu da faiz oranının düşmesine ve böylece yatırımların artmasına neden olacaktır. Keynes aynı sonuca parasal ücretler sabit iken para arzının arttırılması suretiyle de ulaşılabileceğini gösterir. Ayrıca eğer parasal ücretteki indirim az olursa, bu değişiklik uzun dönem faiz oranı üzerinde fazla etkili olmayacaktır. Buna karşılık, parasal ücretteki azalış önemli ölçüde olursa, bu defa da ekonomik yaşamda güveni sarsacağından, doğurması olası yararlı etkileri ortadan kaldıracaktır. Burada Keynes'in vermek istediği esas mesaj, "ekonomik sistemin bu tür düzenlemelerle kendi kendini düzenleyemeyeceği" iddiasıdır.

Keynes'e göre efektif talep seviyesi, istihdam seviyesini; istihdam seviyesi de, emeğin marjinal verimliliğini ve dolayısıyla reel ücreti belirler. Dolayısıyla herhangi bir parasal ücret seviyesinde, fiyatlar genel seviyesini bulmak mümkün olur. Keynes bunu şöyle açıklamaktadır: Genel fiyat seviyesi kısmen ücret birimine ve kısmen de istihdam hacmine bağlıdır. Bu açıklamadan anlaşılacağı üzere Keynes, konuyu sadece Reel Ücret = Parasal Ücret / Genel Fiyat Seviyesi eşitliği yardımıyla mekanik bir şekilde incelemekte ve parasal ücret değişmelerinin ne tür dinamik piyasa işlemleri ile genel fiyat etkileyeceğini açıklayamamaktadır (Savaş, 1997:771).

Keynes'e göre, kapitalin marjinal etkinliği ödünç verilebilir kaynakların yatırım maksadı ile hangi had ve nispetlerde talep edileceğini, faiz ise bahis konusu kaynakların hangi hadlerde peyderpey arz edileceğini tayin eder (Ülgener, 1991:376).

Son olarak Keynes, "gelir dağılımındaki dengesizliği ekonomi dünyasının belli başlı kusuru" olarak görmektedir. Ona göre ikinci kusur ise işsizliktir. Faiz oranlarının düşürülmesi rantiyerlerin gelirini düşürecek ve gelir dağılımındaki dengesizliği azaltacak ve yatırımların artmasıyla noksan istihdam sorununun hafiflemesine ortam hazırlayacaktır. Yüksek faiz oranı, ekonominin bu iki temel sorununun başlıca nedeni olarak görülmektedir (Ersoy, 2008:572).

Yukarıda faizle ilgili görüşleri özetlenen Keynes'in görüşlerine dayanan politikalar 1940-1960 yıllarında dünyanın birçok ülkesinde benimsenmiş, uygulanmıştır. Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde büyüme hızlarının yavaşlaması, işsizliğin yaygınlaşması, para-mal dengesinin bozulması, kamu borçlarının artması, kronikleşen enflasyon problemi, artan devlet müdahaleciliği, gelir dağılımı eşitsizlikleri, uluslararası ticarette korumacılık ve tekelleşmenin artması gibi problemler, yeni yollar aranmasına sebep olmuş monetarist düşünceyi gündeme getirmiştir.

Monetarist Akım (Chicago Okulu) öncüsü Milton Friedman iktisadi faaliyetlerin merkezine para arzındaki değişimleri oturtarak, piyasa mekanizmasının etkinliğini ve devlet müdahalesinin en aza indirilmesi halinde istikrarsızlıkların sona ereceğini savundu. Friedman, klasik iktisatçıların para talebini reel gelirin bir fonksiyonu saydıkları "miktar teorisi"ne yeni bir yorum getirerek literatürde "modern miktar teorisi" olarak anılan ve para talebini servetin bir fonksiyonu sayan teorisini geliştirmiştir. Bir eşitlik ile de ifade ettiği teorisinde parayı elde tutmanın alternatif maliyetleri arasında enflasyon seviyesinin yanında faiz oranlarını da saymıştır. Faiz oranlarının, devlet müdahalesi olmaksızın, para arzı ve para talebine göre parasal otoritelerce belirlenmesi gerektiğini savunur. Piyasaya müdahale edilmemelidir.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında karşılaşılan problemlere Arthur Laffer, "Yeni Klasik İktisat" veya "Arz Yönlü İktisadi Yaklaşım"'ın temsilcileri ekonominin arz cephesinden çözümler üretmeye çalıştılar. Bu akımın izleyicileri olan iktisatçıların en önemli başarısı, daha önce İbn-i Haldun'un ortaya attığı; vergi oranlarındaki belli bir sınırın üzerindeki artışlar, vergi gelirini arttırmak yerine azaltmaktadır, teorisini hatırlatmak oldu. Bu yüzden "vergileme sınırı"nın üzerindeki vergi oranlarında yapılacak indirim sonucu vergi oranlarını bu sınıra çekmek toplam hâsılayı, vergi matrahını ve dolayısıyla yatırımları arttıracaktır. Faiz oranları ile ilgili olarak, vergi oranlarındaki düşüşün likidite imkânını artırarak borçlanma isteği azaltacağına ve faiz oranlarının düşürülmesine imkân vereceğini savunurlar.

Siyasi mekanizma veya kurumların iktisadi faaliyetlerin toplam arz ve toplam talep üzerindeki etkilerini inceleyen, temsilcilerinin iktisadi faaliyetlerin yer aldığı siyasi, hukuki ve spsyal yapının iktisadi sorunların ortaya çıkmasında önemli role sahip olduğunu düşündükleri "Anayasal İktisat Akımı" nın temsilcilerinden James M. Buchanan, iktisadi ve siyasi karar verme teorisine temel olan anayasal ilkeleri geliştirdiği için 1986 yılında Nobel İktisat Ödülü'ne layık görülmüştür. M.Buchanan iktisadi faaliyetler ve anayasa ile ilgili çalışmalarında, siyasi iktidarların para arzı, faiz oranı, döviz kuru, asgari ücret, vergileme, yatırımlar, gelir dağılımı gibi konularda keyfi değil, yasal çerçevede davranmak mecburiyetinde olduklarını belirtmiştir. Siyasi otoritelerin belirledikleri politikalara göre faiz oranlarını değiştirmelerinin iktisadi düzeni tamamen bozacağını savunmuştur.

20. yüzyılda faiz ile ilgili gelişmeler, yukarıdaki iktisadi düşünce okullarının görüşlerinden ibaret olmamakla birlikte, dünyanın birçok yerinde faizin ekonomik ve toplumsal etkilerinden söz eden, teoriler üreten ve bu konuda çalışmalar yapan iktisatçılar mevcuttur. Burada genel akımlar itibariyle faize yönelik bakış açıları özetle ele alınmıştır.

Son olarak faizli bankacılık uygulamalarına alternatif olarak uygulamaya konan faizin temel finansman kaynağı olduğu klasik bankacılık sisteminin yerine kar-zarar ortaklığı ile finansman sağlayan faizsiz bankacılık sisteminden bahsetmek gerekir. 1944-1971 yılları arasında ABD dolarının altına, diğer para birimlerinin de dolar üzerinden altına sabitlendiği bir sistem olan Bretton Woods para sistemi uygulamaya kondu. 1971 yılında bu sistemin çökmesine rağmen dünya ticaretinin büyük bölümü dolar üzerinden yapılmaya ve rezerv para olarak yine doların kullanılmasına devam edildi. Petrol ihracatı ile zenginleşen Müslüman Araplar, ellerindeki dolar rezervini tutmak için İslamiyetle çelişmeyen faizsiz bankacılık arayışına girdiler. 1969 yılında toplanan İslam Konferansı'ndan sonra İslam Kalkınma Bankası ve İslam Bankaları Birliği kurularak, uygulanması ve uygulama yöntemleri halen tartışılmaya devam edilen faizsiz bankacılık sistemi İslam dünyasında oturtulmaya çalışıldı. Katılım Bankacılığı adı ile de bilinen faizsiz bankacılık sistemi, özel sermaye, serbest rekabet piyasası ve benzer konularda özel bankacılık sistemi ile benzeşir. Aralarındaki temel fark, finansman açısından faiz getirisi yerine kar-zarar ortaklığının kullanılmasıdır.

3. SONUÇ

Sözlük anlamı olarak faiz, banka ve benzeri bir yere ya da bir kimseye belli bir süre işletilmek üzere ödünç verilen paranın kullanımına karşılık olarak alınan kâr; başkasının parasını belli bir süre kullanmak, işletmek için ödenen para veya anamalcı ekonomide kiralanan paranın bedelidir. Aslı Arapça fezeyan kökünden gelen bir sıfat olup fezeyan; taşan, taşkın, istenmeyen fazlalık anlamlarına gelir. Birçok farklı tanımı olmakla beraber faiz uygulamaları neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Ödünç sözleşmeleri ve diğer anlaşmalardan kaynaklanan anaparadan daha fazla bir miktar paranın alacaklıya ödenmesi ile alacaklıya haksız kazanç sağlaması, borçluyu iktisaden zor duruma düşürmesi sebebiyle bütün dinlerde, hukuk düzenlerinde tartışılmış, ahlak, din, adalet meselesi ve bir doktrin olarak iktisatçıların, din adamlarının, filozofların ilgisini çekmiştir.

İktisadi faaliyetlerin var olduğu hemen her dönemde faizin konu olduğu kaynaklara rastlamak mümkündür. Bu makalede faiz, modern ekonomi öncesi ve sonrası dönem olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir.

Modern ekonomi öncesi tarihi süreçte faiz İlkçağ ve Ortaçağı kapsayan, felsefi ve dini yaklaşımların ekonomik faaliyetlerde yön gösterici olduğu zaman dilimi olarak ele alınmaktadır. İlkçağda yaşayan Sokrates, Eflatun ve Aristo gibi düşünürler, faizle ilgili yaklaşımlarını yazılı kaynaklarla günümüze aktarmıştır. Bu, faizin ticari ilişkilerde yaygın olarak kullanıldığının ve toplumsal yansımalarının sosyal ilişkilere yön verdiğinin bir göstergesidir. İlkçağda felsefi ve dini açıdan baskın görüş, paradan para elde etmenin, paranın yavrulamasının paranın doğasına aykırı olduğu ve faizin toplumsal bütünleşmeyi sekteye uğratacağı yönündedir. Keza başlarda iktisadi faaliyetlerin İsrailoğulları kavmi mensupları arasında yaygın olarak yapıldığı Yahudilikte, Tevrat açık bir şekilde faizi yasaklayarak zulüm ve haksızlıkla gasp edilmiş bir kazanç olarak değerlendirmektedir. Ticaretin Yahudi olmayan diğer kavimlerle yaygınlaşması sonucu faiz konusu tartışmalı bir hale gelmiş ve bazı faiz çeşitleri uygulama açısından müspet görülmüştür. İncil'de ise dini ve şer'i hükümlerin bulunmaması Hristiyanların bu konuda başlangıçta Tevrat hükümlerine başvurmalarına neden olmuştur. Hz. İsa'nın yardımlaşmanın doğasına aykırı bulduğu faiz uygulamasına yönelik sözleri ile faiz, dinen açık ve kesin bir yasak halini almıştır. Faiz yasağı reform hareketleri ve mezheplerin ortaya çıkışına kadar devam etmiş, bu süreçlerden sonra bazı tavizler verilmeye başlanmıştır.

Ortaçağ iktisadi düşünürlerinden kilisede yetişen St. Thomas, Aristo'nun ve Hristiyanlığın öğretilerinden yola çıkarak faizi haksız kazanç olarak gördüğü ve borcun fazlalaştırılmaması gerektiğini savunduğu bilinmektedir. Protestanlığın temel inançlarını kavramlaştıran düşünür Calvin ise yatırıma yönlendirilen paradan faiz alınmasını haklı ve meşru bir gelir olarak görmüş, Ortaçağ'da faize izin veren yasaların çıkmasına zemin hazırlamıştır.

İslamiyette, riba kavramıyla açıklanan ve fazlalık, iade, nema, çoğalma anlamına gelen faiz kesin ve açık bir şekilde yasaklanmış gerek Kur'an-ı Kerim'de gerekse hadislerde ödünç verilen paraya karşılık alınan fazlalık haram kılınmıştır. Bu durum, ABD doları ile petrol ihracatı yapan Müslüman Arapların 20. yüzyılda faizsiz bankacılık arayışlarına sebep olmuş, ülkemizde Katılım Bankacılığı olarak adlandırılan geleneksel bankacılık sisteminin aksine, kar-zarar ortaklığı ile uzun zamanlar tartışılacak İslami bankacılık alternatifinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İlkçağda ve Ortaçağın başlarında gerek toplumsal eşitsizliğe yol açarak sosyal sorunlara neden olması gerekse dinen yasaklanması faize karşı çıkılmasına, kullanımının azalmasına neden olmuştur. Ortaçağ sonlarından itibaren ise kilisenin baskısının azalması ve ortaya çıkan bazı felsefi akımlarla faizin ekonomik faaliyetlerde yeniden kullanılır hale geldiği anlaşılmaktadır.

Modern ekonomiler sınıflandırmasının ilk akımı olan Merkantilizmde faiz anlayışı, Ortaçağ düşünürlerinden Calvin'in faizle ilgili görüşlerinden etkilenmiştir. Calvin'in faiz hakkındaki görüşleri daha sonra M. Weber tarafından sanayileşme sürecini hızlandırarak Kapitalizmin doğuşuna ortam hazırlaması olarak değerlendirilmiştir. Geleneksel faiz anlayışına karşı çıkan ve faizin yasaklanması gerektiğini savunan düşünürlerin görüşlerine rağmen, Merkantilizmde faiz paranın meyvesi kabul edilmiştir. Merkantilistlerden Galiani ve Petty, diğer Merkantilizmi aşan Klasik İktisadi düşünce yapısına yakın D. North, S. Fortley, J. Locke, R. Cantillon gibi düşünürler de faizin toplumsal ve ekonomik açıdan kabul

edilebilir olmasından ziyade faiz oranlarının nasıl belirlenmesi gerektiği konuları üzerinde durarak faizin meşruiyetini tartışma konusu olmaktan çıkarmışlardır.

Fizyokratik düşünce Klasik İktisadi düşünceye ilham vermesi, Klasik iktisadi düşüncede faizin ele alınış biçiminin temellerinin atılması bakımından önem taşır. Tıpkı Klasik İktisadi düşüncede olduğu gibi Fizyokratlarda da faiz hakkındaki temel görüş Dr. F. Quesnay'ın ele aldığı gibi faizin "doğal yasa"ya tabi olduğudur. Klasik İktisadi Düşünce akımının kurucusu A. Smith, yasal faiz oranının belirlenmesi aşamasında Merkantilistlerin aşırı devlet müdahaleciliğinin aksine, serbest piyasa ekonomisinin yönlendirici olması gerektiğini savunmuştur. Klasik iktisatçılara göre kişi çıkarı hiçbir zaman toplumsal çıkarlar ile çelişmediğinden, faiz oranlarının belirlenmesi gibi bu sistemde oluşan ekonomik ve sosyal eşitsizlikler kabul edilebilir ve hatta faydalı bulunmaktadır. Klasik İktisadi Düşünürlerden İngiliz iktisatçı N. W. Senior, sermaye sahibinin tasarruflarını tüketim yerine yatırıma dönüştürerek sermayesini perhiz etmekte, bunun karşılığında faiz ve kar elde etmektedir, diyerek "faizin imsak (perhiz) teorisi"ni oluşturmuştur. Klasik iktisadın "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" prensibi, Adam Smith, David Ricardo, Thomas Robert Malthus, Frederic Bastiat ve John Stuart Mill gibi iktisatçılara göre toplum çıkarını sağlayan en önemli yaklaşım olsa da bazı düşünürler tarafından eleştirilmiş, sosyal adaletsizlik ve sefalete sebep olması bakımından suçlu bulunmuştur.

Kapitalizm sisteminde işlev yapan kapitalist, elde ettiği işletme karını, ücretli emeğin sömürülmesinden doğan bir kazanç olarak görmez. O, karı kendi emeğinin bir sonucu, faizi de bizzat sermayenin bir ürünü olarak görür. Bu bağlamda faiz sermayenin verimliliği olarak değerlendirilmektedir. Sistemin Fransız temsilcisi Jean Baptiste Say, İngiliz iktisatçı Thomas Robert Malthus ve Alman iktisatçı Johann Heinrich Von Thünen ile Wilhelm Roscher faizi, sermayenin verimliliği ile açıklamıştır. Gerek liberalist iktisadi düşünce sisteminde gerekse kapitalizmde iktisatçılar faizi haklı ve meşru bir gelir olarak görmüşler, ekonominin önemli bir yapısı olduğunu ifade etmişlerdir. Zamanın bedeli, karşı tarafa sağlanan faydanın bedeli veya sermayenin bedeli olduğu yönündeki tanımsal aşamada farklı fikirler ortaya atılsa da faizin gerekliliği ve ekonominin önemli unsuru olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır.

Sosyalizmin temsilcilerinden Karl Marks, Friedrich Engels, Ferdinand Lassale, toplumu meydana getiren tüm malların insan emeğinin bir ürünü olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden kar, faiz ve rant hiçbir meşru temele dayanmayan bir sömürü aracı olarak görülmektedir.

Neoklasik iktisadi düşüncenin önemli temsilcilerinden Böhm-Bawerk, kendisinden önce faizle ilgili yapılan tanımlara "Sermaye ve Faiz" adlı kitabında çeşitli eleştiriler getirmiştir. Ona göre faiz, insanların gelecekte ihtiyaçlarının azalacağı, mevcut malları gelecekteki mallara tercih etmeleri ve bugünkü üretim araçlarının sağladığı yararın gelecektekilerden fazla olacağını düşünmeleri temeline dayanmaktadır, bu haliyle faiz bir bölüşüm sorunu değil bir değer meselesidir. Böhm-Bawerk, iktisadi analize zaman faktörünün katılması ile ilgili görüşleri ve faiz hakkındaki yaklaşımlarıyla hem örnek alınmış, hem de eleştirilmiştir.

20. yüzyıl, oluşum ve organizasyon bakımından sermayenin boyut değiştirerek uluslar arası boyut kazandığı bir süreçtir. Bu sürece, milli gelirin azalması, toplam arz ve talepteki alışılmamış dengesizlikler, para ve sermaye piyasalarındaki sarsıntı, işsizlik ve belirsizlik ortamı damgasını vurdu. Faiz konusunda bu dönemdeki en önemli gelişme, akıma ismini veren J.M. Keynes'in öncülüğündeki Keynesyen İktisadi Akımın ortaya çıkışı ve Keynes'in 1936 yılında yayınladığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eseridir. Klasik iktisatçılar faiz, tasarruf ve yatırım eşitliğinin serbest piyasa mekanizması sayesinde sağlandığını savunurken Keynes, faizin tasarruf ve yatırım eşitliğini sağlamadığını, tasarrufun faizin değil gelirin bir fonksiyonu olduğunu savundu ve bu savından yola çıkarak birçok teori üretti. Keynes'in düşünceleri, faizin teorik geçmişi, ekonomik yapıdaki rolü ve faiz oranlarının belirlenme şekillerinde iktisadi yapıda köklü değişikliklere yol açtı. Keynes'in görüşlerine dayanan politikalar 1940-1960 yıllarında dünyanın birçok ülkesinde benimsendi ve uygulandı. Ancak 1970'li yıllara gelindiğinde büyüme hızlarının yavaşlaması, işsizliğin yaygınlaşması, para-mal dengesinin bozulması, kamu borçlarının artması, kronikleşen enflasyon problemi, artan devlet müdahaleciliği, gelir dağılımı eşitsizlikleri, uluslararası ticarette korumacılık ve tekelleşmenin artması gibi problemler, yeni yollar aranmasına sebep olarak monetarist düşünceyi gündeme getirdi. Monetaristler piyasa mekanizmasının etkinliğini, devlet müdahalesinin en az olduğu ortamda istikrarsızlıkların sona ereceğini savundu. Friedman, klasik

iktisatçıların para talebini reel gelirin bir fonksiyonu saydıkları "miktar teorisi"ne yeni bir yorum getirerek literatürde "modern miktar teorisi" olarak anılan ve para talebini servetin bir fonksiyonu sayan teorisini geliştirmiştir. Bu teoride parayı elde tutmanın alternatif maliyetleri arasında enflasyon seviyesinin yanında faiz oranlarını da saymıştır. Faiz oranlarının, devlet müdahalesi olmaksızın, para arzı ve para talebine göre parasal otoritelerce belirlenmesi gerektiğini savunur. Piyasaya müdahale edilmemelidir.

20 yüzyıl ve sonrasında faizle ilgili ortaya atılan teoriler ve uygulamalar yukarıda açıklananlardan ibaret olmamakla birlikte, dünyanın birçok yerinde faizin ekonomik ve toplumsal etkilerinden söz eden, teoriler üreten ve bu konuda çalışmalar yapan iktisatçılar mevcuttur.

Bu makalede, faiz teori ve uygulamalarının iktisadi düşünce tarihindeki gelişimi araştırılmıştır. İktisadi ilişkilerin bireyler veya küçük topluluklar arasında organize edildiği, dini, örfi ve felsefi akımların insan ilişkilerini düzenlemede birincil önem taşıdığı dönemlerde faiz, gelir dağılımında adaletsizliğe ve toplumsal sorunlara neden olması, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sekteye uğratması, dini açıdan sakıncalı bulunması ve kesin bir şekilde yasaklanması nedeniyle mahkûm edilmiştir. Modern ekonominin başlangıcında bu görüş ve tutumun etkisi giderek zayıflamış, uluslar arası ticaretin yaygınlaşması, sermayenin uluslar arası boyut kazanması, faizin çok değişik tanımlarının ortaya çıkmasına ve dini açıdan yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Bu yeni yorumlar dini açıdan faiz kazancına alternatif yeni sistemler üretilmesine neden olduğu gibi teorik olarak faizle eş anlamlı olmasına rağmen uygulama alanında farklı ad altında ve pratikte faizle eş görülmeyen uygulamalara yol açmıştır. Faizin ahlaki, dini ve hukuki yapısının yanında iktisadi boyutunun varlığı, yine bu alanlarda ve özellikle ekonomik yaşamda yaşanan durdurulamaz değişim ile birleşerek boyut değiştirmesi ve ilerleyen dönemlerde de tartışılmaya devam etmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdiş, M, (2001). Para Teorisi ve Politikası. İstanbul: Beta.
- Aristo, (2002). Politika. (Çev. Mete Tuncay). İstanbul: Remzi.
- Barber, W. (2007). İktisadi Düşünce Tarihi. (Çev. Durdu,İ) İstanbul: Metropol.
- Çimen, S. (2010). İslam Hukukunda Faizin İlleti ile İlgili İhtilafları. Ankara Üniversitesi S.B.E.Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Demirci, R. (1996). Ekonominin Temelleri. Ankara: DVY
- Ergin, F. (1983). Para Faiz ve Teorileri. İstanbul: Beta.
- Ersoy, A. (2008). İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi. Ankara: Nobel.
- Giray, A. (1994). Para Miktarı Faiz ve Mali Kurumlar. Ankara: Gazi Büro.
- Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19.
- Karakuş, A. (2006). İslam Hukuk Kaynaklarındaki Faiz Kavramının Ekonomi Bağlamında Yeniden Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Kazgan, G. (1997). İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi. İstanbul: Remzi.
- Kollektif (1970). Ekonomi Politiğin Temelleri, (Çev. Bilge Dicleli). İstanbul: May.
- Kureşi, E. İ. (1966). Faiz Nazariyesi ve İslam (Çev. Salih Tuğ). İstanbul: İrfan.
- Mevdudi, Ebu-l A'la (1966). Faiz, (Çev. M. Hasan Beşer). Ankara: Hilal.
- Niehans, J. (1994). A History of Economic Theory. Londra: The Johns Hopkins Üniveristesi.
- Oğuz, O. (1992). İktisada Giriş Temel Kavramlar ve Prensipler. Marmara Üniversitesi.
- Razi, A. (1999). Freethinkers of Medieval Islam: Ibn Al-Rawāndī, Abū Bakr Al-Rāzī and Their Impact on Islamic Thought. Köln: Brill.
- Savaş, V. (1997). İktisadın Tarihi. Liberal Düşünce Topluluğu, İstanbul.
- Schumpeter, J. (1977). Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi. İstanbul: Varlık.
- Sevrek, İ. ve Mızırak, Z. (2009). Faiz Teorileri Üzerine Bir İnceleme: Finansal İstikrarsızlık Hipotezinin Temel Dayanağı. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.
- Süslü, B. (2001). Türkiye'de 1990 Sonrası İzlenen Faiz Politikası. Muğla Üniversitesi, SBE Dergisi, Sayı.3.
- Turner, B.S. (1991). Max Weber ve İslam- Eleştirel Bir Yaklaşım, (Çev. Yasin Aktay). Ankara: Vadi.
- Uludağ, S. (1988). İslamda Faiz Meselesine Yeni Bir Bakış. İstanbul: Dergâh.
- Uslu, S. Tarihi Süreç İçinde Faiz ve İslam'da Faiz Yasağı. www.zaferyayınları.com, E.T: 24.07.2017.

- Ülgener, S. (1991). Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme. İstanbul: Der. Yayınları, İstanbul.
- Yazıcı, M. (1999). Faiz. İstanbul: Yaylım.

Yeşil Tüketim : Tekirdağ İlinde Yeşil Tüketim Alışkanlığı Ve Yeşil Tüketicilerin Satın Alma Davranışı Üzerine Bir İnceleme

Yrd.Doç.Dr.Hasan Selçuk Eti[1]

[1]Namık Kemal Üniversitesi / Çorlu Meslek Yüksekokulu, hseti@nku.edu.tr

Özet: Günümüz Türkiyesinde yeşil tüketim alışkanlığı üzerine yapılan çalışmalar çok tercih edilmeyip, özellikle gözlemsel çalışmalar yeterince gerçekleştirilmemektedir. Bu araştırma alanına katkı sağlamak gayesiyle, bu makale bir araştırma aracı oluşturarak tüketicilerin yeşil tüketime yönelik algı ve davranışlarını belirlemek için yeni bir yaklaşım benimsemiştir. Bu çalışmaTürkiye`nin Marmara Bölgesi Tekirdağ İlin'de ki yeşil ürünlere yönelik yeşil tüketim davranışları üzerine yapılmış olup dikkatli bir şekilde yürütülmüş ve ampirik olarak incelenmiştir. Kavram ve hipotez geliştirme, ilgili literatürü temel almaktadır. Bu araştırma, bu araştırma alanına katkıda bulunmak maksadıyla tüketicilerin yeşil tüketime yönelik algı ve davranışlarını tespit etme hedefini benimsemiştir. Son yıllarda İnsanlar artık çevreyi korumak adına alınan tedbirlere daha fazla özen göstermektedir. Örneğin,yeşil ürün tüketimi, tüketicilerin çevreyi korumalarına yönelik olarak gerçekleştirebilecekleri temel girişimlerden biridir. Yapılan çalışmada Tüketicilerin satın alma davranışlarının, kültürel, sosyal, kişisel ve psikolojik faktörlerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Yeşil tüketim, milyonlarca tüketiciyi daha çevre dostu bir varoluş içerisinde yaşamak için yönlendiren bir ana konu haline gelmiştir. Bu çalışma, yeşil ürünlerin kullanımına yönelik değişen tüketici davranışına odaklanmaktadır.Elde edilen analiz sonuçlarına göre çevre bilinci, yeşil ürün özellikleri, yeşil tanıtım faaliyetleri ve yeşil fiyatlar, tüketicilerin yeşil satın alma davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Tüketim,Satın Alma Davranışı,Tüketici Tutumu

GİRİŞ

Küreselleşme süreci tüm dünyada hızla yayılmaya devam ederken, bu süreç beraberinde bazı sorunlar getirmiştir. Bu sorunlar arasında öne çıkanı ise, tüm canlıları olumsuz etkileyen çevresel sorunlardır. Sözü geçen çevresel sorunlar son yıllarda giderek gündeme gelmeye başlamış ve insanlar bu olumsuzlukları konuşmaya başlamışlardır. Tüm dünya çevresel sorunlarla yüz yüzedir, ülkemizde de durum aynıdır. Tüketiciler şimdi dünyanın geleceği konusunda endişe duymaktadırlar ve bunun sonucu olarak da çevre dostu ürünler tüketmeyi tercih etmektedirler. Tüketici kararları, mevcut çevre konusundaki farkındalığın artması sayesinde daha yeşil, daha uygun ve çevreye duyarlı ürünler haline gelmiştir. Gelişmiş ülkelerde yeşil tüketim hareketi uzun zamandan beri var olmuş olup, giderek daha popüler hale gelmiştir,ülkemizde ise durum biraz farklıdır. Yükselen gelir düzeyleri ve tüketim bilinci ile gelişmekte olan ekonomilerde yeşil tüketim artmıştır. Yeşil tüketim, sürdürülebilir tüketimin önemli bir parçası olarak birçok ülkenin takip ettiği bir kalkınma stratejisi olan yeşil büyümenin temel direğidir. Bununla birlikte, Türkiye'de yeşil tüketim uygulaması, tüketicilerden işletmelere kadar kadar birçok yönüyle henüz başlangıç aşamasındadır. Bu alandaki araştırma faaliyetleri halen uzmanlar tarafından yeterince ele alınmamaktadır. Yeşil tüketim davranışı üzerine derinlemesine ve ampirik çalışmalar bulunmamaktadır. Bu noktada yeşil tüketim arz-talep ilişkilerinin bir parçası olup, dolayısıyla yeşil tüketici davranışının özünü anlamak, hükümetlerin ve işletmelerin tüketicilerin "yeşil" ihtiyaçlarını ve Türkiyede'deki tüketim eğilimlerini geliştirmelerine yardımcı olacaktır. Bu gerçek, hükümetlerin ve işletmelerin, yeşil tüketimin mevcut durumunu ve etkileyen faktörlerini aktif bir şekilde keşfetmek ve tanımak için kullanacakları bir araştırma aracı geliştirilmesi gerekliliği gibi bir zorlu görevi ortaya çıkarmaktadır.

1.LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

1.1. Yeşil Tüketim

Yeşil Pazarlama “tüketiciye sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk bilinci ile üretilmiş ürünler sunmak” olarak tanımlandığında, yeşil tüketimi de “sürdürülebilirlik ve sosyal sorumluluk bilinci ile tüketmek” olarak tanımlamak mümkündür.

Elkington ve Hailes yeşil tüketimi şu ürünleri satın almaktan kaçınmak olarak tanımlamışlardır:

- Tüketici ve toplum sağlığını tehdit eden ürünler;
- Üretimi, kullanımı ya da atık olarak tahliyesi sırasında çevreye zarar veren ürünler;
- Üretimi, kullanımı ya da atık olarak tahliyesi sırasında aşırı kaynak tüketimi gerektiren ürünler;
- Aşırı ambalajlama, gereksiz ürün özellikleri, ya da normalden daha kısa ömürlü olması nedeniyle atık malzeme ve kirlilik yaratan ürünler;
- Üretimi esnasında hayvanları kötü muamele ya da istismara maruz bırakan ürünler;
- Diğer ülkeleri ve özellikle de gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkileyebilecek olan ürünler (Elkington ve Hailes, Peattie'de, 1995:83)

Buna göre yeşil tüketici davranışını tüketici karar alma sürecindeki "ürünler arasında bir seçim yapma" ve "satın alma" aşamaları ile sınırlı olarak değerlendirmek yanlış olacaktır. Tüketiciler satın alma aşamasının dışındaki farklı aşamalarda da, örneğin ürünün kullanımı, bakımı, yenisiyle değiştirilmesi, ya da atık olarak değerlendirilmesi aşamalarında da "yeşil" tüketim ilkelerine uygun tutum ve davranışlar sergileyebilmektedirler.

Araştırma aracı, yeşil tüketim davranışlarını etkileyen faktörlerle ilgili daha önceki araştırmalardan elde edilen sonuçların yanısıra yeşil tüketim kavramlarına dayanılarak oluşturulmuştur. Yeşil tüketimle ilgili kavramlar nispeten yeni ve çeşitli yaklaşımlarla tanımlanmıştır. Yeşil tüketim çevresel faktörleri vurgular ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunur. Alfredsson , yeşil tüketimin enerji kullanımı ve CO 2 emisyon endeksiyle ilişkili olduğunu açıklamıştır(Alfredsson 2004). Carrigan ve arkadaşlarına göre, çevre dostu ürünler alan insanlara yeşil tüketiciler denilmektedir (Carrigan ve ark.2004). Yeşil tüketim, yalnızca doğal çevreye zarar vermeden ürün tüketmek anlamına gelmemekte olup, aynı zamanda çevre dostu ürünler satın almak ve geri dönüşüm ile ilgilidir. Biyo-atıkların satın alınması, geri dönüşüm, yeniden kullanım ve aşırı kullanım limitleri ve çevre dostu bir ulaştırma sistemi de dahil olmak üzere sosyal davranışlar yoluyla bir süreç olarak gören bir perspektiften yeşil tüketim için kapsamlı bir tanımı ortaya sürmüştür. Bu çalışma çerçevesinde, yeşil tüketim kavramı bir dizi etkinlik olarak ele alınmaktadır, bunlar:

(1) yeşil ürün satın alımı

(2)yeşil kullanım (tasarruf, yeniden kullanım, geri dönüşüm, yeşil ambalaj kullanımı ve yeşil atık işlenmesi gibi)

(3)toplumu yeşil ürünleri satın almaya teşvik etmek ve eşyaları yeşil bir şekilde kullanmak. Yeşil tüketim anlayışında, yeşil ürün kavramının da netleştirilmesi gerekmektedir.

1.2. Yeşil Ürün

Yeşil ürünler (eko-ürünler veya çevre dostu ürünler), dünyayı kirletmeyen veya doğal kaynakları tahrip etmeyen ve geri dönüştürülebilen veya muhafaza edilebilen ürünler olarak kabul edilir . Olumsuz çevresel etkileri azaltacak ambalaj malzemeleri içeren her bir ürün yeşil bir üründür (Wasik, 1996). Bu ürünler, yeşil ürünlerin geleneksel ürünlerin karşılayamayacağı çevre kriterlerini tanımlayan ve yeşil etiketleri ile yetkili makamlar ve kuruluşlar tarafından genellikle tanınan ürünlerdir. Yeşil tüketim teorisinin hayati bir yönü, yeşil ürün satın alma kararını etkileyen faktörlerdir. Yeşil tüketimini etkileyen faktörleri değerlendirmek için birçok çalışma yapılmış ve yeşil ürünler satın almak niyetiyle ilgili olarak yaş, gelir ve eğitim arasında pozitif bir ilişki hakkında önemli deneysel bulgular elde edilmiştir (Roberts, 1996; Barr ve ark. 2003; Tikka ve ark., 2000).Tüketicilerin bir eko-etikete yönelik tutumlarının eko etiketler konusundaki endişelerini göstermesi konusunda aynı görüşe sahiptir. Bununla birlikte, çevreye ilgi duyan bir kişinin mutlaka çevre dostu ürünler satın almak zorunda olmadığını savunmaktadır . Etkili olan grup, genel olarak konvansiyonel ürünler ve özellikle yeşil ürünler ile tüketicilerin niyet ve satın alma alışkanlıklarının oluşumunda belirgin bir etkiye sahiptir. Satın alma kararları aynı zamanda aile, hükümet ve medya faktörlerinden etkilenmektedir (Haron ve ark., 2005, Fraj & Martinez,

2006,StefaniaValentini, 2011; Kang & James, 2007) . Niyetten gerçek davranışa geçiş süreci, ürün özelliklerine bağlıdır. Araştırmacılar, fiyat ve ürün kalitesi, şirketin çevresel itibarı ve çevre reklamcılığının güvenilirliği gibi birkaç faktörü tespit ettiler. Yapılan araştırmalara göre, tüketiciler çevre dostu ürünlerin barındırdıkları özellikler nedeniyle bir ürün olarak seçildiklerini ve marka adı, fiyat ve kalite gibi unsurların geleneksel ürünlerde olduğu gibi bu özelliklerinin tüketicilerin bir satın alma kararı verirken hala göz önünde bulundurulan en önemli etkenlerden olduğunu göstermektedir.

2. METODOLOJİ

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, tüketiciyi yeşil ürünleri satın almalarını sağlamak için etkileyen faktörleri belirlemektir. Araştırmanın bir diğer amacı, insanları yeşil ürün almaya teşvik etmektir. Araştırmanın niteliği incelendiğinde yapılan çalışmanın nitel ve nicel olduğu görülmektedir. Veriler tablo ve grafik üzerinden sunulmuş olup, araştırma bu nedenle niceliksel özelliktedir, zira teorik analiz niteliksel olarak değerlendirilmektedir.Bu çalışmada ana kitle çalışmanın teorik kısmında yer alan bilgiler ışığında,yeşil ürün tüketen ya da demografik özellikleri yönünden tüketme potansiyeline sahip olan kişiler olarak belirlenmiştir.

2.2. Örnekleme Tasarımının Seçimi

Ana kitlenin özelliklerini taşıyan örneklere ulaşabilmek için yargısal örnekleme yöntemi izlenmiş ve Tekirdağ ilinde yaşayan genel nüfusun oldukça eğitimli bir kesimine 200 anket dağıtılmıştır. % 83,7'lik bir yanıtlama oranı ile 167 anket geri verilmiştir. İncelemeden sonra, ankete katılanların % 59'unun erkek, % 41'inin kadın olduğu, yaş ortalamasının 21 ile 30 yıl arasında değiştiği toplam 140 adet anketim kullanılabilir olduğu görülmüştür. Anket şu şekilde yapılandırılmıştır. İlk bölümde, Evet ve Hayır'ın olası iki yanıtı olarak mevcuttur. Bu sorular, tüketicilerin çevre sorunları, yeşil ürün bilinci, yeşil ürünlerin performansına olan güvenleri ve bu ürünler için daha fazla ödeme yapma istekliliği hakkındaki genel bilgilerini ölçmüştür. Anket, genel tüketicilerin çevresel kaygısını, yeşil ürün bilinci, yeşil ürünlerin başarımına olan güveni ve yeşil satın alma davranışını ölçmek için sorular içermektedir.

Bu araştırmada kullanılan verilerden bazıları kaynaklardan derlenen birincil verilerdir ve bazı ikincil veriler web sitelerinden ve diğer kaynaklardan derlenmiştir. Birincil veriler yüz yüze görüşme yöntemi ile yapılmıştır, ikincil veriler birçok dergi, kitap, web sitesinden toplanmaktadır.

2.3 Araştırmanın Kısıtları

Bu araştırma, rastgele olmayan bir örnek oluşturarak gerçekleştirilmiş olduğundan, sonuç örnek çerçevenin ötesinde genelleştirilemeyebilir. Bununla birlikte bu sonuçlar, daha eğitimli insanların yeşil alıcılar olma eğiliminde olduğu ve dolayısıyla rasgele seçilen bir örnek üzerinde yürütülen daha kapsamlı bir araştırmanın gerçekleştirilebilir olduğu fikrini genel olarak desteklemektedir. Ankete katılanların önyargısı, özellikle de fazla ücret ödeme istekliliği bir endişe kaynağı teşkil edebilir. Herhangi bir çalışmanın başarılı ve anlamlı olması için ilgili verilerin mevcut olması gerekir. Birincil veriler az sayıda kişi hakkında kaydedilmiştir. Zaman sınırlamaları nedeniyle kişilere ulaşmak zor olmuştur, bunun neticesinde de bu araştırma sınırlı kalmaktadır. Verilerin toplanması çok zor olmuştur, zira katılımcıların çoğu genellikle konuşmayı kabul etmemiş , anketi doldurmakta tereddüt etmişlerdir. Ayrıca yanıtların kişiden kişiye değişiklik göstermesinden ötürü, rapor hakkında karar vermek zor olmuştur. Bu araştırma, büyük miktarda bilgiyi sunmak için mevcut olandan daha fazla zaman gerektirmektedir. Çalışmanın kısıtlamalarını şu şekilde özetleyebiliriz:

1.Katılımcılar, bazen anketi doldurma konusunda gönülsüz davranmıştır.

2.Katılımcıların bazılarında iş tecrübesi eksikliği mevcuttur.

3.Konu hakkında yapılmış olan çalışma sayısı azdır.

4.Finansal olarak kısıtlı kaynak olması.

5.Sınırlı süre.

3. SONUÇ

Araştırma, bazı faktörlerin, pazarlama yöneticilerinin çevre dostu ürünlerin üstün değeri ile ilgilenmesi gerektiğini gösteren tüm faktörler üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Tüketiciler, tekrar satın almak için ürünlerin son değerine oldukça önem vermektedir. Tüketicilerin memnuniyeti, satışlarda, pazar paylarında ve marka sadakatinde artış sağlayacaktır. Birçok bilim insanı, tüketicilerin çevreye zarar vermeyen şirketlerin ürün ve faaliyetlerinden memnuniyet duydukları konusunda hemfikirdir. Bununla birlikte, tüketiciler satın alma kararını verirken, fiyatları kalite ile ilişkilendirdiklerinden dolayı, ürün kalitesini gözden kaçırmamalıdırlar. Tüketiciler yalnızca çevresel değerler iddia eden yeşil ürünleri değil, aynı zamanda kaliteli ürünleri araştırmaktadır. Zira tüketiciler sadece yeşil özelliklerin faydaları için kaliteden ödün vermeye hazır değildir. Güncel olarak, bulgulara bakıldığında yeşil ürünlerin geleneksel ürünlere kıyasla halen daha düşük bir kaliteye sahip oldukları görülmektedir.

KAYNAKÇA

Alfredsson, E.C,2004‘‘Green’’ consumption-no solution for climate change. Energy, 29, 2004, pp.513-524

Barr, S., Gilg, A., & Ford, N.,2003Environmentalism in Britain Today, . Retrieved January 10, 2008

Carrigan, M.; Szmigin, I.; and Wright, J.,2004 Shopping for a better world? An interpretive study of the potential for ethical consumption within the older market. The Journal of Consumer Marketing, 21(6), 2004, 401-417

Haron, S.A., Paim, L. and Yahaya, N.,2005 Towards sustainable consumption: An examination of environmental knowledge among Malaysians. International Journal of Consumers Studies, 29(5), 2005, International Journal of Intercultural Relations, 8, 301±330.

Roberts JA.,1996Green consumers in the 1990s: Profile and implications for advertising. Journal of Business Research, 36, 1996, 217-231.

Wasik, J.F.,1996 Green marketing and management: A global perspective. Cambridge, Mass: Blackwell Publishers Inc., 1996.

http://www.knowthis.com/principles-of-marketing-tutorials/consumer-buying- behaviour/

http://www.udel.edu/alex/chapt6.html

Türkiye'deki Bitkisel Yağ Sektörünün Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi İle Değerlendirilmesi

Sadık Bayraktar1 **Ayşe Akyol[2]** **Selin Küçükkancabaş Esen[3]**

1Trakya Birlik

[2]Trakya Üniversitesi, Prof. Dr.

[3]Trakya Üniversitesi, Yrd. Doç. Dr.

Özet: Bu çalışmanın amacı Türkiye'de bitkisel yağ markalarının tüketiciler tarafından nasıl algılandıklarını araştırmak ve tüketicilerin marka algılarını etkileyebilecek temel faktörleri ortaya koymaktır. Tüketicilerin marka algılarını ortaya koymak için kullanılabilecek çeşitli çok değişkenli analizler bulunmaktadır. Bu çalışmada bitkisel yağ sektörünün analizinde çok boyutlu ölçekleme yönteminden faydalanılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, ürün kalitesinin ve fiyatın tüketicilerin bitkisel yağ seçimlerinde en etkili iki özellik olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmada bulunan ideal noktanın Biryağ'a yakın olduğu görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçlarının, Türkiye'deki bitkisel yağ sektörünün politika oluşturucularına, üreticilerine ve diğer tüm oyuncularına Çok Boyutlu Ölçekleme Analizinin sağladığı haritalar yolu ile sektörün gelişimine katkıda bulunabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi, Bitkisel Yağ Sektörü, Türkiye

Examining The Vegetable Oil Sector In Turkey Through Multidimensional Scaling Analysis

Abstract: The purpose of this study is to investigate how vegatable oil brands are perceived by consumers in Turkey and to present the major factors that can affect consumers' perception of the brand. There are various types of multivariate analysis that can be used to display the brand perceptions of consumers. In this study, MDS was used to analyse the vegatable oil sector. The results of this study revealed that the product quality and the price are the two most effective product characteristics in consumers' vegetable oil choice. Besides it is found that the ideal point indicates the direction of Biryag. It is believed that the results of this study would contribute to the developmet of vegatable oil sector in Turkey through the maps provided by MDS analysis for the policy makers, producers, and all the other players of this industry.

Keywords: Multidimensional Scaling Analysis, Vegetable Oil Sector, Turkey

1. GİRİŞ

Her işletme mallarını ya da markalarını rakip mal ve markalardan daha yüksek bir pazar konumuna yükselterek rekabet üstünlüğünü ele geçirmek ister. Bunu başarabilmek için, işletmelerin izleyebilecekleri değişik yollar vardır. Bazen sadece ürünün özelliklerine bazen de pazarlama bileşenlerine odaklanarak bunu gerçekleştirmeye çalışırlar. Temelde her iki durumda da tüketicilerin ürüne bakış açılarını dikkate alırlar. Örneğin tüketicilerin ürünlerini değerlendirmede kullandıkları en önemli nitelikleri belirlediklerinde ürünlerini pazarda nasıl konumladırmaları gerektiğini, tüketicilerin kendi markalarını rakip markalara göre nasıl değerlendirdiklerini bildiklerinde ise markalarını pazarda nasıl konumlandırmaları gerektiğini daha doğru bir şekilde değerlendirebileceklerdir.

Bu araştırmanın amacı bitkisel yağ markalarının piyasada tüketiciler tarafından nasıl algılandıklarını ve tüketicilerin bu ürüne yönelik tercihlerini hangi ölçütlere göre yaptıklarını saptamaktır. Bu çalışmayla elde edilen sonuçların yağ endüstrisinde etkin rol oynayacak ve bu konuda politika oluşturacak ve geliştirecek kişilerin yol haritasının çizilmesinde rehber olabileceği düşünülmektedir.

2. TÜRKİYE'DEKİ BİTKİSEL YAĞ SEKTÖRÜNÜN GENEL GÖRÜNÜMÜ

Türkiye'deki bitkisel yağ sektörü, gıda sanayi içinde önemli bir yere sahiptir. Türkiye'deki bitkisel yağ sanayi, ham yağ üreten, rafine bitkisel yağ üreten ve margarin üreten toplam 402 kuruluşa sahiptir ve bu kuruluşlar izin sertifikalı 1714 ürün çeşidi üretmektedirler. Türkiye'nin iklim, flora ve toprak yapısı da yağlı tohum bitkileri üretimi için uygun nitelik taşımaktadır.

Ancak dünyada olduğu gibi ülkemizde de tüketicilerin bilinçlenmesi ile birlikte bitkisel yağlara talep artmaktadır ve bu da mevcut üretimin iç tüketimi dahi karşılayamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle iç piyasada güçlü bir rekabet ortamı yaşanmaktadır. Piyasadaki tüm kuruluşların bu rekabetle en doğru şekilde başa çıkabilmeleri için tüketicilerini iyi tanımaları ve onların istek ve taleplerine uygun stratejiler geliştirip, üretim kalitesinin arttırılmasına, sektörün yapılanmasına ve gereken düzenlemelerin yapılmasına, bu yollarla da pazarın genişletilmesine ve derinleştirilmesine katkıda bulunmaları gerekmektedir.

3. YÖNTEM

Tüketicilerin ürünlerini piyasadaki diğer ürünlere göre nasıl algıladıklarını anlamak ve ortaya koymak için çeşitli çok değişkenli analizlerden faydalanılabilir. Bu türden bir gösterim firmaların, müşterilerinin ürünlerini diğer firmaların ürünlerine göre nasıl gördüklerini anlamaları açısından önemlidir. Çok Boyutlu Ölçekleme (ÇBÖ) analizi bu türden bir gösterimde kullanılabilecek çok değişkenli, keşfedici veri analizi yöntemlerinden biridir. ÇBÖ analizi, nesne ya da birimler arasında gözlemlenen benzerlikler ya da farklılıklardan oluşan uzaklık değerlerine dayalı olarak bu nesnelerin çok boyutlu uzaydaki gösterimini elde etmeyi amaçlar, böylece nesneler arasındaki ilişkilerin belirlenmesini sağlar. ÇBÖ analizi kişisel tercihler, tutum, eğilim ve beklentiler gibi davranışsal verilerin analizi için geliştirilmiş çok değişkenli bir istatistiksel analiz yöntemidir (Hair vd., 1998). ÇBÖ analizinin temel sonucu uzaysal bir haritadır. Bu haritada nesneler nokta olarak gösterilmektedir. Noktalarla temsil edilen benzer nesneler bu haritada birbirine daha yakın, farklı nesenler ise daha uzaktır (homepages.uni-tuebingen.de). ÇBÖ analizinin temel amacı, az boyutla, nesnelerin yapısını (uzaklık değerlerini kullanarak) orijinal şekle yakın bir biçimde ortaya koymaktır. ÇBÖ analizi, pazarlamacılar için özellikle ürünlerin ya da markaların birbirine gore yakınliklarini ve uzakliklarini göstermesi açısından da önemli bir analizdir. ÇBÖ analizinde kullanılan veri toplama yöntemleri, benzerlik verisi, nitelik verisi ve tercih verisi olarak üç grupta toplanmaktadır (Churchill ve Iacobucci, 2005). Benzerlik verisi alternatif nesneler arasında algılanan benzerliğin / benzemezliğin psikolojik uzaklık terimlerinde kavramsallaştırılması fikrine dayanmaktadır. Bu yöntemde cevaplayıcılardan kendi kişisel kriterlerini kullanarak nesneler arasındaki benzerlikleri / benzersizlikleri yargılamaları istenir. Benzerlik / benzemezlik sınıflandırılmasında genelde 5'li, 7'li veya 9'lu ölçekler kullanılarak iki nesne arasındaki benzerlik / benzemezlik belirlemeye çalışılır. Bu yapılırken olası tüm nesne çiftlerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Nesne sayısı n ise toplam değerlendirilecek olan nesne çifti sayısı n (n-1) / 2 olacaktır. Nitelik verisinin elde edilmesinde, bireylerin belirli nitelikler üzerindeki tüm alternatifleri oranlaması veya sıralaması gerekmektedir. Tercih verisinin ele edilmesinde ise nesnelere tercih edilme derecelerine göre değerler atanması söz konusudur.

3.1. Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini Marmara Bölgesi'nin il merkezlerinde (Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Çanakkale, Kocaeli, Bursa, Çanakkale, Bilecik, Balıkesir) yaşayan 212 tüketici oluşturmaktadır. Zaman ve bütçe kısıtları nedeni ile örnekleme yöntemi olarak kolayda örnekleme yöntemi seçilmiştir.

3.2. Yağ Markalarının Seçimi

Türkiye piyasasında satışa sunulmuş olan toplam 153 yağ markası bulunmaktadır. Bu yağ markalarının tamamını kullanarak uygulanacak bir soru formunda kişilerin karşılaştırma yapmaları gereken yağ markası çifti sayısı 11628 olacaktır. Bu sayıda yağ markası çiftini değerlendirmek neredeyse imkansız olmasından dolayı yağ markalarının sayısının ölçülebilir bir sayıya çekilmesi gerekliliği doğmuştur. Bu

amaçla araştırmaya konu olan yağ markalarının belirlenmesinde AC Nielsen araştırma şirketinin bölgesel anlamda en çok tercih edilen yağ markaları ile ilgili yapmış olduğu araştırma sonuçları dikkate alınmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarına göre Türkiye'de bölgesel anlamda en çok tercih edilen 8 yağ markaları arasında Biryağ, Bizim Yağ, Emek, Kırlangıç, Olin, Ona, Orkide, Yudum olduğu görülmüştür. Toplamda 8 yağ markasının seçilme sebeplerinden bir diğeri de ÇBÖ analizinde seçilecek nesne sayısının belirlenen boyut sayısının en az iki katı kadar olması gerekliliğidir. Bu çalışmada iki boyutlu uzaysal görünüme karar verildiğinden dolayı en çok tercih edilen 8 yağ markası ile ilgili veri toplanılması uygun görülmüştür.

3.3. Ürün Niteliklerinin Belirlenmesi

Bir ürünün özellikleri o ürünün bileşenlerini ve karakteristik yapısını ortaya koyar. Standart bitkisel bir yağ, mal özellikleri taşıyan ve yiyecek kategorisinde bulunan bir üründür. En basit düzeyde bu türden bir ürünün özellikleri ürünün temel hammaddesine ait özelliklerinden oluşmaktadır ki bu özellikler ürünün rengi, tadı, kokusu ve kıvamıdır. Ürünün bu içsel özellikleri tüketicilerin ürünün kalitesini değerlendirmelerinde etkili olan temel ipuçlarıdır. Bitkisel yağların bu özellikleri arasındaki farklılıklar özellikle üretim, işleme aşamalarında kullanılabilecek farklı tekniklerden kaynaklanmaktadır. İkinci olarak ise ürün, her ürünün pazarlama karması bileşenleri (ürün, fiyat, tutundurma, dağıtım) aracılığıyla sahip olduğu özelliklere sahiptir.

Tüketicilerin marka seçimleri üzerinde etkili olan faktörlerden diğer ikisi de marka prestiji ve markaya duyulan güvendir. Marka; üretici ve satıcının, tüketicilere belirli özellik, fayda ve hizmeti sürekli olarak sunacağının bir vaadidir ve ürüne yönelik olarak tüketiciler için farklı anlamlar taşımaktadır (Odabaşı ve Oyman, 2002). Markanın prestiji ise tuketiciler ile çevrelerindeki birçok faktör arasında gerçekleşen çeşitli etkileşimler sonucunda yaratılmaktadır. Yani, markanın prestiji, marka algısında olduğu gibi farklı kişiler tarafından farklı şekillerde algılanabilmektedir. Bu algıya etki eden temel faktorler arasında kişilerin etkileşimde bulundukları insanlar (referans grupları), ürün özellikleri ve hedonist değerler (güzellik algısı) yer almaktadır (Vigneron ve Johnson, 1999). Blackstone (2000) markaya duyulan güvenin samimiyete bağlı olduğunu belirtmiştir. Samimiyet ise markaya ait bir tutumdur ve bu da markaya duyulan güvenin, markanın kişilerle kurduğu iletişime bağlı olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada ürünün sahip olabileceği tüm bu özellikler dikkate alınıp bunlar arasından tüketicilerin bu ürünü kategorize etmelerinde ve markalar arasında karşılaştırma yapmalarında kullanabilecekleri temel özellikler şu şekilde belirlenmiştir:

- Ürünün Ambalajı
- Ürünün Fiyatı
- Ürünün Bulunabilirliği
- Ürünle İlgili Reklamlar
- Ürünün Tadı
- Ürünün Kalitesi
- Markanın Prestiji
- Markanın Güvenilirliği

Ürünün tadı, ürünün kalitesinin bir bileşeni olmasına rağmen yapılan odak grup çalışmalarında katılımcılar tarafından diğer özelliklerden ayrı bir noktaya konması nedeni ile bu çalışmada, kaliteden ayrı bir özellik olarak ölçülmesine karar verilmiştir.

3.4. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket formunda üç bölüm bulunmaktadır. İlk bölümde kişilerden 8 yağ markasını, kişisel kriterleri doğrultusunda, 28 karşılaştırma çifti itibari ile benzerliklerine göre 1'den 7'ye kadar olan bir ölçek üzerinde değerlendirmeleri istenmiştir. Kişiler

karşılaştırma çiftlerine 1 = hiç benzer değil, 7 = çok benzer arasında bir değer vermiştir. Toplamda 8 yağ markası seçildiğinden dolayı, kişilerin benzerliklerine / benzemezliklerine göre değerlendirmeleri gereken toplam n (n-1) / 2 formülüne göre toplam 28 yağ çifti vardır. Her bir karşılaştırma çifti itibari ile elde edilen veriler girdi matrisinin oluşturulmasında kullanılmıştır.

Anketin ikinci bölümünde kişilerden yağ markalarını yukarıda bahsedilmiş olan çeşitli nitelikleri itibari ile değerlendirmeleri istenmiştir. Cevaplayıcılar her bir markaya, her bir nitelik açısından 7'li Likert ölçek (1 = çok kötü, 7 = çok iyi) üzerinde değer vermişlerdir.

Anketin üçüncü bölümünde ise tüketicilerden 8 yağ markasını tercihlerine göre sıralamaları beklenmiştir.

4. BULGULAR

4.1. Tüketiciler Tarafından Görülen İki-Boyutlu Uzay

Tüketiciler tarafından görülen ortak uzayın ortaya konulabilmesi için 212 tüketiciden elde edilen benzerlik değerlerinin ortalaması alınmış ve böylece yağ markaları arasındaki ortalama benzerlik algıları elde edilmiştir. Tablo 1'de yağ markaları arasındaki ortalama benzerlikler alt diktörtgenel matriste gösterilmiştir.

Tablo 1. Yağ Markaları Arasındaki Ortalama Algılanan Benzerlikler

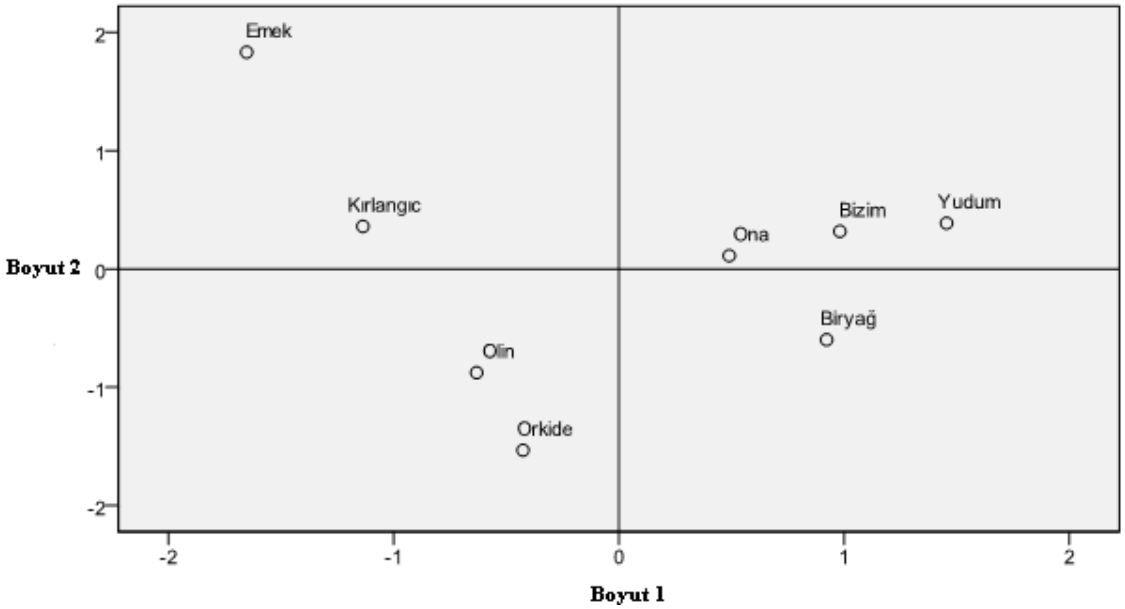
	Biryağ	**Bizim**	**Emek**	**Kırlangıç**	**Olin**	**Ona**	**Orkide**
Bizim	3,83						
Emek	3,03	3,2					
Kırlangıç	3,39	3,16	3,21				
Olin	3,94	3,5	3,16	3,41			
Ona	3,95	3,74	3,09	3,48	3,76		
Orkide	3,48	3,5	3,04	3,45	3,7	3,24	
Yudum	**4,32**	4,01	**2,75**	3,41	3,09	3,72	3,18

1= en az benzer 7= en çok benzer

Yukarıdaki tabloda yağ çiftlerinin tamamı (28) görülmektedir. Tablodan da görüldüğü üzere en düşük benzerlikler Yudum - Emek (2.75) ve ikinci olarak Orkide - Emek (3.04) arasındadır. Birbirlerine en benzer şekilde algılanan yağ markası çifti ise Biryağ - Yudum (4.32)'dur. Yağ markalarının iki boyutlu algısal haritasını çıkartabilmek için SPSS programının ALSCAL algoritmasından faydalanılmıştır. Ancak ALSCAL'ın sadece benzemezlikleri kabul etmesinden ve bu çalışmanın verilerinin benzerlikleri içermesinden dolayı 7'li Likert ölçekle ölçülmüş olan değerler ters çevrilmiş ve bu şekilde analize sokulmuştur. Bu durumda 7 en az benzer, 1 ise en çok benzer durumu temsil etmektedir. Analiz sonucu elde edilen 2 boyutlu şekil Sekil 1'de gosterilmektedir.

ALSCAL analizi sonucu elde edilen haritanın yorumlanmasında boyutlardan faydalanılabilir. Boyutlar haritadaki nesneleri bir bütün olarak düzenlemede kullanılan algısal nesne nitelikleridir. Belirlenen boyutların nesneler arasındaki benzerlikleri açıkladığı düşünülmektedir. Boyutların sayısını ve analiz sonucunda elde edilen haritadaki boyutların isimlerini tespit etmede farklı yöntemlerden faydalanılabilir.

Şekil 1. İki Boyutlu Ortalama Benzerlikler Algısal Haritası

Boyut sayısı, araştırmacının subjektif değerlendirmesi, belirlilik katsayısı ve STRESS ölçüsüne göre belirlenir (Fındıkkaya, 1995). Sayısal açıdan bakıldığında uzaysal bir haritanın yorumlanabilirliği açısından iki veya üç boyutlu haritalar en uygun görünümü ve yorumlama fırsatını sunmaktadır. Bu çalışmada yorumda kolaylık sağlaması açısından iki boyutlu görünümler tercih edilmiştir. Sayıca farklı boyutlu görünümler farklı yorumların yapılmasını gerektirebilir. Boyutların adlandırılmasında ise regresyon, ayırma analizlerinden veya cevaplayıcılardan elde edilen bilgilerden veya nesnelerin genel kabul görmüş bazı özelliklerinden faydalanılabilir. Bu çalışmada boyutların adlandırılmasında nesnelerin genel özelliklerinden faydalanılmıştır. ALSCAL algoritmasi sonucunda elde edilen haritanin ilk boyutunda yer alan yağ markaları Bizim – Yudum – Ona - Biryağ'dır. İlk boyut, bu boyutta bulunan yağ markalarını diğer markalara göre prestij ve tutundurma faaliyetleri itibarı ile ayırmaktadır. Yani sağ üst dörtlükte veya bu dörtlüğe yakın bir yerde konumlanmış olan bu yağ markaları birbirlerine prestijlerinin daha yüksek olmaları ve tutundurma faaliyetlerine oldukça önem vermeleri açısından benzerlik göstermektedirler. Haritanin ikinci boyutunu oluşturan yağ markaları ise Olin ve Orkide'dir ve bu yağlar grafiğin sol alt dörtlüğünde yer almaktadırlar. Bu boyutun tanımlanmasında fiyat değişkeni kullanılabilir. Diğer bir deyişle bu yağ markaları nisbi olarak diğer markalara göre bölgesel anlamda daha uygun fiyatla piyasaya sunulmaları dolayısı ile birbirlerine benzerlik göstermektedirler.

ÇBÖ analizinde uyumun veya uyum iyiliğinin bir ölçüsü olarak STRESS ölçüsü kullanılmaktadır. STRESS ölçüsü analiz sonucunda elde edilen grafiksel düzlemde kullanılan boyut sayısının uygun olup olmadığının belirlenmesinde önemli bir ölçüttür. Yani STRESS değeri orijinal uzaklıklar ile gösterim uzaklıkları arasındaki uygunluğu ortaya koymaktadır. STRESS değeri ne kadar düşük olursa çözümün de o kadar uygun olduğu düşünülür. 0 tam uyumu gösterirken, 0.20'den büyük değerler ise yetersiz bir uyuma işarettir (Kruskal, 1964). Bu çalışma sonucunda STRESS değeri 0.15 olarak bulunmuştur ki bu sonuç orta düzeyde bir uyumu ifade etmektedir. Uyum düzeyinin arttırılması yani STRESS değerinin azaltılması ile boyut sayısının arttırılması arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Yani STRESS değerinin azaltılması ve uyumun arttırılması için boyut sayısını arttırmak faydalı olabilir. Bu çalışmanın STRESS değeri gerçek şekil ile indirgenen şekil arasındaki uyumun kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında iki boyutla sınırlı kalmak uygun görülmüştür.

Sonucun güvenilirliği ile ilgili bir başka ölçüt ise R^2 değeridir. R^2, esas uzaklıkların, ÇBÖ ile elde edilen görünümden hesaplanan uzaklıklarla açıklanan varyansının ölçüsüdür. Analiz sonucunda R^2 değerinin

0.86 olduğu görülmüştür ki bu değer ÇBÖ analizinde kabul edilebilecek en düşük R^2 değeri olan 0.60'ın üzerinde bir değerdir. Bu değer modelin güvenilirliğinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

4.2. Nitelik (PROFIT) Analizi

Çalışmada benzerlik yargıları dışında kişilerden her bir yağ markasını belirlenmiş olan sekiz ürün özelligi (kalite, fiyat, ambalaj, reklam, tat, prestij, güvenilirlik ve bulunabilirlik) açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu şekilde yukarıda sübjektif kriterlere göre belirlenmiş olan boyutlar, belirlenen özellikler doğrultusunda objektif bir biçimde tanımlanabilecektir. Bu amaç doğrultusunda en çok kullanılan objektif prosedürlerden birisi PROFIT analizidir. PROFIT (Property Fitting) regresyon temelli bir analizdir. PROFIT her bir nesnenin (yağ markası) özellik derecelerini belirler ve sonra her bir özelliğin, daha önceden ALSCAL ile türetilmiş olan algısal uzayda, en çok ilişkili olduğu yeri belirler.

Tablo 2. Uygun Vektörlerin Yönsel Kosinüsleri

	Boyut 1	**Boyut 2**
Kalite	**0.92**	-0.36
Fiyat	0.68	**-0.72**
Ambalaj	0.89	-0.44
Reklam	0.74	-0.66
Güven	0.88	-0.45
Tat	0.88	-0.46
Prestij	0.89	-0.43
Bulunabilirlik	0.84	-0.53

Boyutlara isim verebilmek için ortalama nitelik dereceleri ile boyutlar arasındaki korelasyonlara bakılır. Bu değerlere bakıldığında ilk boyutun kalite ile ikinci boyutun ise fiyat ile yakından ilişkili olduğu görülmektedir (Tablo 2).

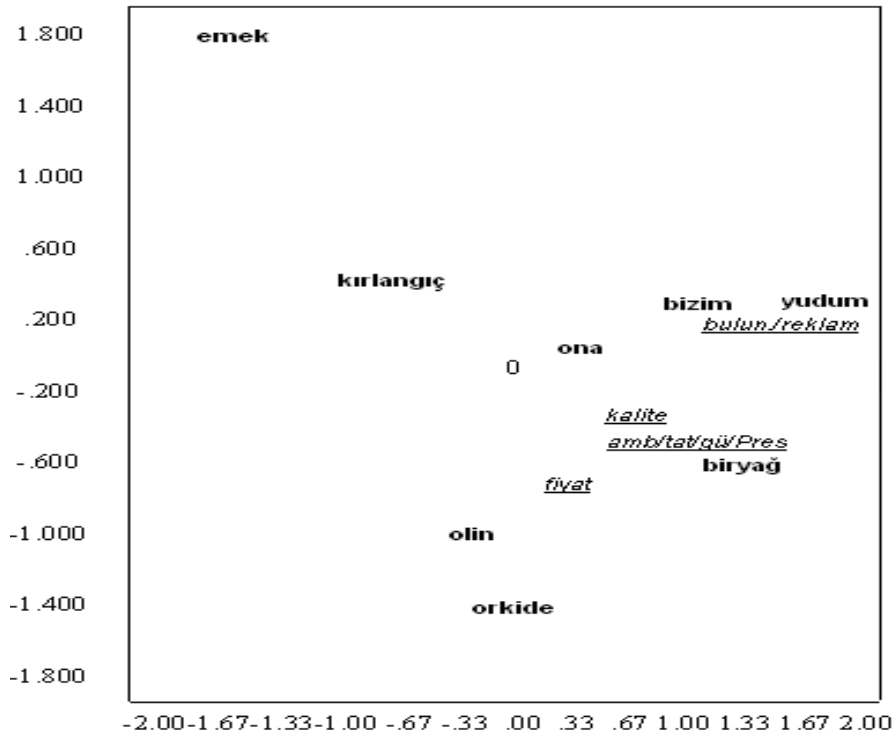
Tablo 3'te yağ markalarının her bir özellik için ortalama değerleri görülmektedir. Buna göre tüketiciler kalite, fiyat, ambalaj, güven, tat, prestij açısından en yüksek değeri Biryağ'a, reklam ve bulunabilirlik açısından en yüksek değeri ise Yudum'a vermişlerdir. Bir yağ markasının herhangi bir özellik açısından yüksek değere sahip olması o yağ markasının, o özellik açısından tüketiciler tarafından olumlu olarak algılandığı anlamına gelmektedir.

Tablo 3. Yağ Markalarının Özelliklerinin Ortalama Dereceleri

	Kalite	**Fiyat**	**Ambalaj**	**Reklam**	**Güven**	**Tat**	**Prestij**	**Bulunabilirlik**
Biryağ	**5,44**	**4,84**	**5,01**	3,85	**5,47**	**5,52**	**5,28**	4,88
Bizim	4,42	3,95	4,50	4,42	4,45	4,47	4,58	5,12
Emek	2,74	3,03	2,81	2,34	2,63	2,56	2,50	2,47
Kırlangıc	3,95	3,76	4,01	3,73	4,10	4,16	4,14	4,25
Olin	4,50	4,26	4,51	4,39	4,52	4,56	4,52	4,63
Ona	4,26	4,10	4,27	4,17	4,19	4,33	4,16	4,34
Orkide	3,67	4,07	3,85	4,25	3,84	3,78	3,78	4,42
Yudum	4,96	4,33	4,83	**4,77**	5,01	4,95	4,99	**5,19**

PROFIT analizi sonucunda elde edilmiş olan ve her bir özelliğin noktasal gösterimini ortaya koyan harita Şekil 2'deki gibidir. Aşağıdaki harita iki şekilde yorumlanabilir. İlk olarak yukarıda ALSCAL analizi sonucunda sübjektif değerlere göre isimlendirilmiş olan boyutlar bu analiz sonucunda, belirlenmiş olan kriterlere göre yani objektif olarak isimlendirilebilmiştir. Şekil 2'den de görüldüğü gibi x eksenine en yakın olan özellik kalite, y eksenine en yakın olan özellik ise fiyattır. Bu sonuçlar, yukarıdaki korelasyonlara göre yapılmış olan isimlendirmenin, sübjektif kriterlere göre yapılmış olan isimlendirme ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Bu haritada ayrıca her bir nesnenin (yağ markası) her bir özelliğe yakınlığı da görsel olarak ortaya konmaktadır. Buna göre ambalaj, tat, güven, prestij, kalite ve fiyat Biryağ ile, reklam ve bulunabilirlik Yudum ve Bizim yağ ile ilişkilendirilmiştir. Haritadan da görüldüğü gibi ürünün sahip olduğu özelliklerin birçoğu Biryağ markası ile ilişkilendirilmiş, diğer yağ markaları, özellikle Emek ve Orkide yağ markaları ise, belirlenmiş olan özelliklerden oldukça uzakta yer almıştır.

Şekil 2. Yağ Markaları Özellikleri ve Yağ Markaları (PROFIT)

4.3. Tercih (PREFMAP) Analizi

PREFMAP analizinde kişilerden yağ markalarını kendi kriterlerine göre belirli bir tercih sıralaması yapmaları istenmiştir. Bu sıralamada 1 en çok tercih edilen yağ markasını 8 en az tercih edilen yağ markasını ifade etmektedir. PREFMAP algoritması kişilerin algısal niteliklerinin en çok tercih edilen birleşimini gösteren bir nokta belirlemektedir. Buna ideal nokta denilmektedir. Ürünler bu ideal noktaya ne kadar uzaklarsa o kadar az tercih ediliyorlar demektir. Yani ideal ürünün bulunduğu noktaya ideal nokta denilmektedir.

Bu analizde ALSCAL analizi sonucunda yağ markaları ile ilgi elde edilmiş olan algısal benzerlik değerleri, her bir yağ markası için veri toplama aracının son kısmındaki cevaplara göre hesaplanmış olan ortalama tercih değerleri kullanılmaktadır. Soru formunun bu kısımında cevaplayıcılardan yağ markaları arasında bir tercih sıralaması yapmaları istenmiştir (1 = en çok tercih edilen, 8 = en az tercih edilen). Bu sıralama sırasında kişilerin ölçüt olarak kullandıkları ürün özellikleri tamamen kendi algılarının bir ürünüdür. Yağ markalarının ortalama tercih değerleri Tablo 4'te verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere tüketiciler tarafından en çok tercih edilen yağ markası Biryağ (2.75), en az tercih edilen yağ markası ise Emek'tir (6.94).

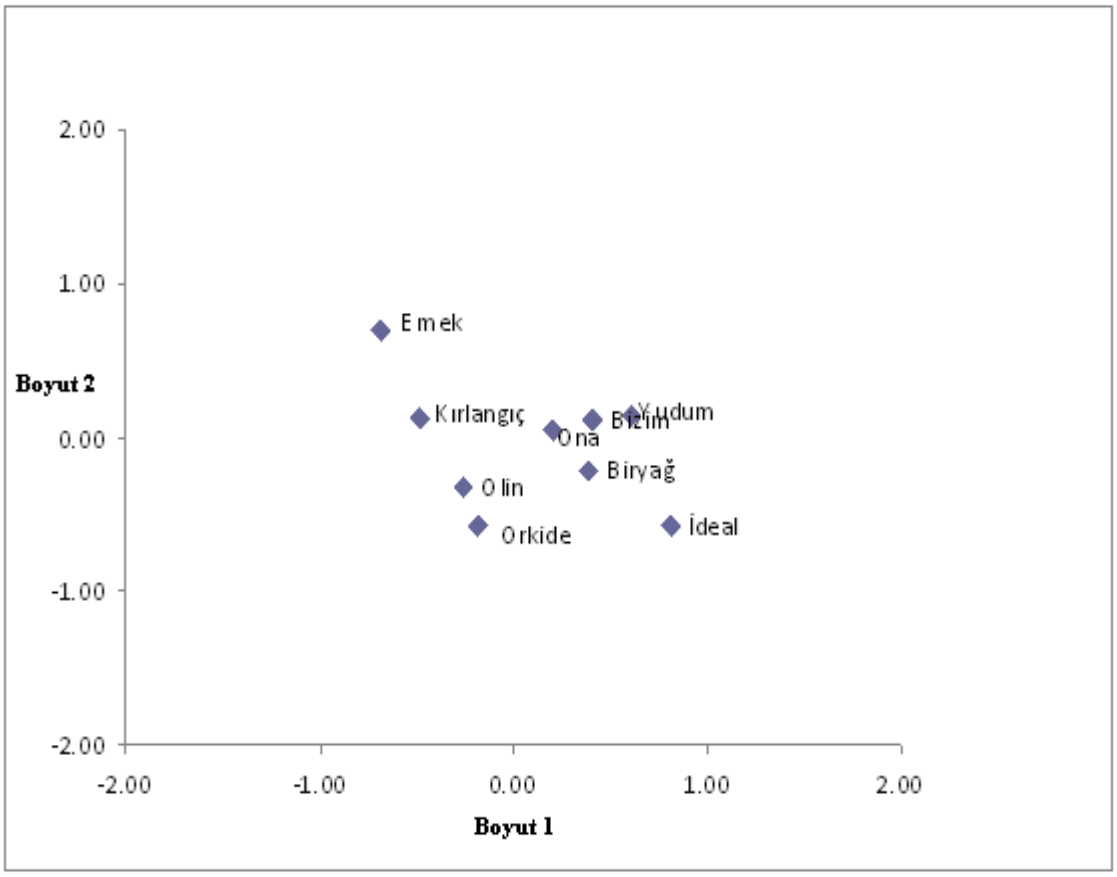
Tablo 4. Yağ Markalarının Ortalama Tercih Edilme Değerleri

	Tercih Değeri	Sıralama
Biryağ	2.75	1
Yudum	3.39	2
Bizim	4.19	3
Olin	4.21	4
Ona	4.49	5
Orkide	4.91	6
Kırlangıç	5.08	7
Emek	6.94	8

PREFMAP analizinin algılanan özelliklerin en çok tercih edilen kombinasyonuna göre belirlediği ideal noktanın bulunduğu yer, nispi tercihleri tanımladığından dolayı bu noktadan uzak olan nesneler (yağ markaları) tuketiciler tarafindan daha az tercih ediliyor demektir. PREFMAP ideal noktaların gösteriminde farklı modellerden (nokta veya vektör) faydalanmaktadır. Bu çalışmada nokta gösterimi tercih edilmiştir. Her bir yağ markasının ideal noktaya uzaklıkları Şekil 3'te gösterilmektedir.

Haritadan da görüldüğü üzere tüketicilerin ideal noktasına en yakın yağ markası Biryağ'dır. Diğer yağ markaları ideal noktaya nispeten daha uzak bir konumda yer almaktadırlar. İdeal noktaya en uzak yağ markası ise Emek'tir.

Şekil 3. Yağ Markaları ve İdeal Nokta

5. SONUÇ

Artan rekabet ortamında bitkisel yağ şirketlerinin, mevcut müşterilerini koruyabilmeleri ve yeni muşteriler elde edebilmeleri için, rakiplerine göre kendi markalarının mevcut durumlarını doğru bir şekilde değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu çalışmada kullanılan ÇBÖ analizi sonucunda elde edilen ürün / marka / hizmetlerin uzaysal gösterimleri, şirketlerin, pazarlarını analiz etmelerinde sıkça kullandıkları bir yöntemdir.

Bu çalışmada ÇBÖ analizi kapsamında ilk olarak ALSCAL algoritması uygulanmıştır. Bu analiz sonucunda elde elden harita, bitkisel yağ şirketlerinin kendi markalarının, rakip markalara göre tüketici tarafından nasıl algılandığını göstermektedir. ÇBÖ analizinin ikinci kısmını oluşturan PROFIT analizi sonucunda elde edilen harita ise şirketlerin markalarının tüketiciler gözünde ürünün belirlenen özellikleri açısından nasıl algılandıklarını görebilmelerini sağlamaktadır. İki analizin de ortaya koyduğu haritalarda tüketicilerin iki boyutlu uzayda bitkisel yağları kategorize etmekte kullandıkları en temel özelliklerin kalite ve fiyat olduğu görülmektedir. Tüketicilerin tercih ettiği yağ markasına ulaşamadığında bu ürüne en yakın olarak algıladığı ürünü tercih ettiği göz önüne alındığında bitkisel yağ şirketlerinin marka değerlerini arttırabilmeleri ve tüketiciler tarafından daha çok tercih edilebilmeleri için rakip markaların hangi özelliklerinin tüketici tarafından iyi veya kötü algılandığının da dikkate alınması gerekmektedir.

Bu çalışmada ÇBÖ analizi kapsamında uygulanan son analiz PREFMAP'tir. PREFMAP sonucunda elde edilen haritada şirketlerin markalarının tüketicilerin ortalama ideal noktasına göre konumları görülmektedir. İdeal noktaya uzak olan şirketlerin bu noktaya yaklaşabilmeleri için ÇBÖ analizi sonucunda elde edilen tüm haritaları çok iyi bir şekilde okumaları gerekmektedir.

ÇBÖ analizleri sonucu elde edilen uzaysal gösterimlerin doğru bir şekilde yorumlanması sadece yağ üreticileri için değil bu sektörde rol oynayan diğer tüm kuruluşlar (tarımsal dağıtım kuruluşları, kredi sağlayan finans kurumları vb.) ve politika oluşturucular açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

Blackstone, M. "Observations: Building Brand Equity by Managing the Brand's Relationships", Journal of Advertising Research, Vol 40, December 2000, 101-105

Churchill, Jr., G. A. and Iacobucci, D. (2005), Marketing Research: Methodological Foundations, (OH: Thomson Learning, 9th Edition)

Hair, J.F, Tahtam, R.L., Anderson, R.E., Black, W., (1998), Multivariate Data Analysis, (New Jersey:Prentice Hall,5th Edition)

Kruskal J.B. "Multidimensional Scaling by Optimizing Goodness of Fit to a Nonmetric Hypothesis", Psychometrica,Vol 29, Number 1, 1964, 1-27

Odabaşı Y. ve Oyman, M. (2002), Pazarlama İletişimi Yönetimi, (İstanbul: Mediacat)

Vigneron, Franc ve Johnson, L.W. "A Review and A Conceptual Framework of Prestige-Seeking Consumer Behavior", Academy of Marketing Science Review, Vol 1999, Number 1, 1999, 1-17

homepages.uni-tuebingen.de/florian.wickelmaier/pubs/Wickelmaier2003SQRU.pdf (11.03.2010)

Çin Ekonomisinin Kalkınma Stratejileri ve Ekonomik Transformasyonu

Yrd. Doç. Dr. Meltem Okur Dinçsoy[1]

Trakya Üniversitesi, İİBF, İktisat, meltemokurdincsoy@trakya.edu.tr

Özet: Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC), Zedong yönetimi döneminde başaramadığı ekonomik gelişmeyi Deng ile başarmaya başlamıştır. Deng dönemi ile birlikte Çin ekonomisi içe dönük yapısından sıyrılarak daha fazla dışa açılan ve serbest piyasa ekonomisi yapısına yakın politikalar izlemeye başlamıştır. Bu politikalarının en önemli aşamasını tarım sektörünün hızlı ve kapsamlı bir şekilde liberalizasyonu olmuştur. Uluslararası ekonomiyle entegrasyonu için ise bir dizi dışa açılma politikaları uygulamaya başlamıştır. Çin yönetimi yapısal reformlarını öncelikli olarak kurmuş olduğu Özel Ekonomik Bölgeler (ÖEB) veya Ekonomik Kalkınma Bölgeleri (EKB) ile uygulamıştır. Bu bölgeler gelişmiş alt yapılarından ve yatırımcılara sağladığı teşviklerden dolayı ülkeye daha çok yabancı yatırımcının gelmesini sağlamıştır. Ayrıca ÇHC, yeni teknolojilerin ülkeye gelmesini sağlayarak ekonomisinin büyümesini ve yenilenmesini sağlamaya çalışmıştır. Çin ekonomisinin reel gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) büyümesi 2011-2016 yılları arasında ortalama %7,7 olarak gerçekleşmiştir ve 2013 yılında 290.928 milyon dolar ile rekor düzeyde doğrudan yabancı yatırım (DYY) girişi sağlarken 72.970 milyon dolar DYY çıkışı olmuştur. 2009 yılından 2016 yılına kadar DYY girişleri DYY çıkışlarından daha yüksek gerçekleşmişken 2016 yılında bu durumun tersine dönerek 170.556 milyon dolara karşı 217.202 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, Çin ekonomisinin ekonomik büyüme stratejileri ve politikaları incelenerek son yıllarda ortaya çıkan bazı önemli ekonomik ve yapısal değişmelerin sebepleri ve sonuçları üzerinde durulacaktır. Özellikle 2008 küresel finansal kriz sonrası, Çin ekonomisinin artık nicel olarak çok yüksek büyüme oranlarından, ucuz ve bol işgücü kullanımından veya aşırı ve ucuz yollu doğal kaynak kullanımından ziyade daha sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmayı hedefleyen ekonomik dönüşümü başarması gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ÇHC, Ekonomik transformasyon, ekonomik büyüme, doğrudan yabancı yatırım, Özel Ekonomik Bölgeler

GİRİŞ

Çin'de 1911 yılında hanedanlığın kaldırılmasında sonra 1949 yılına kadar süren belirsiz bir dönem geçmiştir. Mao Zedong'un[1] başa geçmesiyle de bu belirsiz dönem sona ermiştir (Gündal, 2015: 56). Ülkede yönetim tek parti yönetimine dayanmaktadır ve Çin Komünist Partisi (ÇKP) ülkenin tek siyasi hakimidir. Devlet politikası da bu parti tarafından yürütülmektedir ve Partinin genel sekreteri devletin başkanı olarak faaliyet göstermektedir. Ülkede meclisin görevi temsilidir ve meclisin üyeleri halk yerine ÇKP tarafından seçilmektedir (MFA).

Birleşmiş Milletler (BM) Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi'nin 2017'de yayınladığı Dünya Nüfus Tahminleri Raporu'na göre 7,6 milyar olan dünya nüfusu içerisinde Çin'in nüfusu 1,4 milyar olarak tespit edildi. Aynı raporda Çin, dünya nüfusunun yüzde 19'unu oluşturmaktadır (UN, 2017). ÇHC'nin çok büyük bir nüfusa sahip olması her ne kadar ülke idaresi bakımından bazı zorluklar getirse de özellikle yatırım yapan yabancı yatırımcılar için hem iç piyasadaki talep potansiyeli hem de ucuz işgücü arzıyla önemli bir yatırım iklimi oluşturmaktadır.

ÇHC üretim ve tüketim potansiyeli ile bugün dünyanın en büyük ihracatçısı ve en büyük ithalatçısı durumundadır. Ayrıca Çin ekonomisi 11 trilyon dolarlık hacmiyle ya da dünya ekonomisinin %14,8'sine tekabül eden oranıyla dünyanın ikinci büyük ekonomisi konumundadır (WEF, 2017).

Çin Hanedanlık dönemi, Mao dönemi, Deng dönemi boyunca ve günümüzde önemli bir ekonomik güç olarak tarih sahnesinde yerini almaktadır. Bu çalışmada da Çin Ekonomisinin geçiş aşamaları, reformları ve günümüzdeki ekonomik büyüklüğü analiz edilecektir. Ayrıca Çin ekonomisinin ekonomik büyüme stratejileri ve politikaları incelenerek son yıllarda ortaya çıkan bazı önemli ekonomik ve yapısal değişmelerin sebepleri ve sonuçları üzerinde durulacaktır.

1 Mao Zedong, 1949 yılında, kurmuş olduğu sosyalist yapıyla çok uluslu üniter bir devlet olan Çin Halk Cumhuriyeti'ni (ÇHC) kurmuştur.

1. YAPISAL REFORMLAR

Çin ekonomisini tarihsel süreç içerisinde incelerken iki döneme ayırmak mümkündür. Bu dönemlerden ilki Çin'in kuruluş yılı olan 1949 yılından Mao Zedong'un 1976 yılında ölümüne kadar geçen ve yüksek düzeyde merkeziyetçiliğe dayanan dönem, ikincisi ise Zedeong'un ölümüyle iktidara geçen Deng Xiaoping ile başlayan reform süreci dönemi yani 1978 yılı ve 1978'den günümüze kadar ki Çin tarzı sosyalist piyasa ekonomisi süreci oluşturmaktadır (Deniz, 2014: 71).

Ülkede 1978 yılına kadar dışa kapalı bir merkezi planlamaya dönük bir yapı uygulandı. Bu tarihten sonra da sosyalist pazar ekonomisi olarak adlandırılan bir ekonomiye doğru aşamalı bir geçiş sağlandı (Naughton, 2007: 68). ÇHC'nin dönemsel açıdan ikiye ayrılmasının sebebi ise iki dönem arasında uygulanan reformlarının birbirinden büyük farklılıklar göstermesidir.

Mao döneminde uygulanan katı/merkezi planlı ekonomi ülkede istikrarı sağlasa da büyüme rakamlarında ve refah düzeyinde istenilen başarı elde edilememiştir. Mao ilk olarak hanedanlar yönetiminden sonra gelen iktidar değişiklikleri sonucunda ortaya çıkan kargaşa ortamının çözümlenmesi konusunda faaliyetler uygulamıştır. Daha sonra 1953 yılında başlayan plan dönemi ile o dönemde oldukça popüler olan Sovyet tipi planlı ekonomi modeline geçilmiştir. Bu dönemde Çin'in ilk beş yıllık kalkınma planı hazırlanmıştır. Planın hazırlanmasında, uygulanmasında Sovyetler Birliği'nden teknik destek alınarak ülkenin altyapısı yapılandırılmıştır. Ayrıca araştırma ve eğitim kuruluşlarının kurulması, mimari ve spor eğitimi, mühendislik hizmetleri gibi alanlarda da Sovyet tipi planlama kılavuzluğuyla ülke şekillendirilmiştir (Çalık, 2011: 186). Kalkınma planının içeriğine bakıldığında genel olarak sanayileşmenin geliştirilmesinin amaçlandığını ve ağır sanayinin geliştirilmesiyle de büyüme oranlarında yükseliş beklendiği görülmektedir. Dönem genel olarak değerlendirildiğinde sanayileşme ve ekonomik büyüme rakamlarında, alt yapıda önemli gelişmeler sağlandığı, enflasyonda azalma olduğu ve Sovyet bloğuna ihracatın artığı gözlemlenmektedir (Özsoylu, 2006: 9).

Dönüşümün ikinci aşaması 1956 yılında hayata geçirilen "Yüz Çiçek Kampanyası" ile başlamıştır. Bu dönemde aydınların fikirlerini daha rahat ifade etmelerine uygun bir ortam yaratmaya çalışmıştır. Fikir özgürlüğü ile ortaya çıkan eleştiri ortamıyla da Çin'in gelişimi hedeflenmiştir. Fakat ilerleyen zamanlarda eleştirilerin artması ve sertleşmesiyle birlikte durum Mao'nun beklediği gibi olmayınca bu kampanya bir yıl içerisinde sona ermiştir (T. Karadağ, 2012). Ayrıca Mao'nun meşhur sözü olan "Doğu Rüzgarı Batı Rüzgarını yendi" sözü ile de bu kampanyanın esas hedefinin o dönemde yönetimde olan Sovyet etkisinin kırılmak istendiğini ve bu konuda da başarı sağlandığının ima edildiği ifade edilmektedir (Dölek, 2011: 77).

1958 yılında "İleriye Doğru Büyük Hamle Hareketi" başlatılmıştır. Bu hareketin amacı henüz endüstrileşmesini tamamlayamayan Çin'in "halk komün"leri şeklinde organize edilerek komünizme ulaşmasının sağlamasıydı (Sander, 1996, 279). Sovyet tarzı sanayileşme modelinden ayrılıp "ilkel sosyalist birikim" modeline benzeyen yeni bir politika benimsenmiştir. Böylece halkı, özellikle de köylüleri harekete geçirip birikim sorununu çözümü hedeflenmiştir. Tarıma ve küçük ölçekli endüstriye (genel olarak da emek yoğun üretim biçimlerine) ağırlık verilmiştir (Alogan, 2003: 14). Genel olarak komünler incelendiğinde burada komünist sistemin en ileri düzeyde uygulandığı görülmektedir. Örneğin burada komünlere ait çiftlikler bulunmaktaydı ve aynı zamanda demir ve çelik üretebilecekleri küçük birimlere de sahiplerdi. Ayrıca komünler hem endüstri işletmeleri şeklinde faaliyet yapabilecekleri hem de tarım yapılabilecekleri bir şekilde organize edilmişti. Mao bu durumu "iki ayaküstünde yürüme" modeli olarak tanımlıyordu. Plan kitlelere heyecan verici bir gelişme oldu ve 1958 yılında hava koşullarının da iyi gitmesiyle ciddi bir başarı sağlandı (Armaoğlu, 1999: 859). 1959-1962 yılları arasında havanın sürekli kötü gitmesi sonucu tarımdan istenilen verim alınamadı ve birçok Çinli açlıktan hayatını kaybetti. Tarım ve endüstri arasındaki denge yeteri kadar sağlanamadığı için Büyük Hamle Planı başarısız oldu ve durduruldu.

Mao 1966 yılında "Kültür Devrimi" hareketini başlattı. Buradaki amacı bürokratlaşmayı önlemek ve devrimi sürdürülebilirliğini sağlamaktı. Halkı ülkeyi diktatörce yöneten yerel ve ulusal liderlere karşı ayaklanmaya" çağırdı. Kültür Devrimi başlangıçta ideolojik bir kampanya olarak başlasa da daha sonra yaşanan gelişmeler planlananın dışında olayların gerçekleşmesine neden oldu. Örneğin, halk sokaklara

döküldü ve üniversitelerde ayaklanmalar çıktı. Kültür Devrimi'yle birlikte Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı da yürürlüğe kondu. Bu planın genel hatlarına bakıldığında ülkenin ulusal savunmasına önem verilmesi ve tarımsal açıdan ülkenin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde üretim yapılması amaçlandığı gözlemlenmektedir. Plan değerlendirildiğinde genel olarak hedeflerine ulaştığı ifade edilebilir (Çalık, 2011: 191).

1976 yılında Mao Zedong öldü ve Çin iki yıl süren bir kargaşa dönemine girdi. 1978 yılında Deng Xiaoping başa geçti. Deng'in başa geçmesiyle de Çin yeni bir döneme girdi. Deng Çin'i güçlü ve modern bir devlet haline dönüştürmek istedi ve dışa kapalı, merkeziyetçi yapıdan vazgeçilip, dışa açık, dünyaya eklemlenen piyasa ekonomisine geçiş sürecini başlattı. İlk adım olarak tarım kesiminde hızlı bir liberalizasyon hareketi başlattı ikinci adım olarak ta dışa açılma gerçekleştirilmeye çalışılmış ve bu kapsamda ÖEB'ler kurulmuş, DYY teşviki için çalışmalar arttırılmış ve dış ticarette büyüme sağlanma hedefi konulmuştur. Reformların odak noktası olan tarım kesimi ve komünler şeklindeki toprakların yönetimi direk olarak köylü ailelerine geri verilmiştir. Ayrıca tarımsal verimliliğin sağlanması için de çiftçilere devletin istediği kadar ürünü üretip devlete vermeleri zorunlu kılınmıştır. Devletin istediği miktardan fazla gerçekleşen üretimleri de piyasada kendilerinin satmasına izin verilmiştir. Piyasada satılmasına izin verilen fazla ürünler içinde sabit bir fiyat belirlenmemiştir buda ekonomik gelişmeye hızlı bir katkı sağlamıştır (Gökdemir ve Saray, 2007: 664).

Reform sürecinde ikinci önemli atılım dışa açılma sürecidir. Dışa kapalı özellik gösteren ekonomi modelinden dolayı dış ticarette yaşanan olumsuzlukların önüne geçmek ve dış ticareti artırmak için dış ticaret önündeki tarifeler, engeller azaltılmış, dışa açılmanın dinamikleri olarak ÖEB'ler kurulmuş, DYY'nin bölgeye akışı sağlanmış ve dış ticaret hacminde ve kalemlerinde genişleme yaratılmıştır. Bu tür gelişmeler sayesinde Çin ihracatı sürekli artmıştır. 1971-1980 arası dönemde de Dördüncü ve Beşinci beş yıllık kalkınma planları uygulanmış ve Plan dönemi boyunca ekonomide dengeli büyüme sağlanmıştır. Ancak 1976 Tangshan depremi bu plan döneminde eksi büyümeyle sonuçlanan istisnai bir yıl olmuştur (Çalık, 2011: 193).

Dışa açık ve piyasalara dayanan politikaların belirlenmesi ve uygulanması amacıyla 1979 yılında dört ÖEB kurulmuş2 (TÜSİAD) ve bu bölgeler reform programının önemli bir parçası olmuştur. Daha sonra ÖEB'lerin başarılı olmasından dolayı 1988 yılında bir tane daha bölge eklenmiştir Bu bölgelerde uluslararası standarda uygun yatırım ortamı yaratmak için, her açıdan mükemmel altyapı tesisleri inşa edilmiş ve yabancı sermayeyi çekmek yoluyla çeşitli teşvik paketleri oluşturulmuştur (İTKİB, 2012: 13). ÖEB'lere gelen yabancı yatırımlar için çeşitli teşvik programları uygulandığı içinde bu bölgeler yatırımlar, ÖEB'lerin gelişmesi ve teknoloji transferinde önemli rol oynamıştır (Yılmaz, 2012: 5). Bu bölgelerde düşük ücretli işgücü potansiyelinin olması (yatırımcılara yüksek kâr imkânı sağlayacağı için) yabancı sermayenin bu bölgelere akın etmesini sağlamıştır. Ayrıca bu bölgelerde denenen yabancı yatırım serbestisi ve vergi indirimi gibi politikalar da başarılı olunca bu bölgeleri kapılarını dışa açan şehirler, kıyı bölgeleri ve adalar izledi. 1993'e gelindiğinde ÇHC'de 1800'ün üzerinde ÖEB kuruldu (Kıbrıs, 2003:6).

ÇHC'de hazırlanan reformların özellikleri incelendiğinde bu reformların yönetilebilir, sürdürülebilir ve uzun dönemli stratejilere, planlara dayalı olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca ülkede otoriter ve değişmeyen bir siyasal rejime sahip olması hazırlanan reformların sürdürülmesinde önemli bir unsur olmuştur. Ek olarak reformların aşamalı bir şekilde yaşama geçirilmesi ve bu konuda ülkeye özgü koşulların dikkate alınması başarı şansını artırmıştır (Sezen, 2007: 51).

2. VERİLERLE ÇİN EKONOMİSİ VE BULGULAR

Çin tarihine baktığımızda 1700 yılında dünya GSYH'nin tek başına %23,1'ini gerçekleştirdiğini aynı dönemde Avrupa'nın tamamı %23,3'ünü; deniz ticaretinin gelişmesine paralel olarak, 1820 yılında Çin'in dünya GSYH içindeki payı %32,4'e yükselirken Avrupa'nın payı %26,6 gerilemiştir. Sanayi devrimi sonrasında ise Avrupa'nın payı artarak 1890'da %40,3'e yükselirken Çin'in payı %13,2'ye gerilemiştir. Bu düşüş sonraki yıllarda da devam etmiş ve savaşlar sonrasında da Çin'in payı 1952'de %5,2 ile dibe

2 Çin'in kıyı kentleri olan Shenzhen, Shantou Xiamen'da kurulmuştur.

vurmuştur (Sandıklı, 2009: 42). Mao'nun öldüğü yıl olan 1976 yılında kişi başı gelir 126 ABD doları iken kişi başı harcama 74 ABD doları ve ÇHC'nin dünya ticaretindeki payı %0,4 olarak gerçekleşmiştir (Öz, 2006: 3). ÇHC, 1978 yılından sonraki ekonomik reformlarla birlikte planlı ekonomiden aşamalı olarak piyasa ekonomisine geçerek sanayi alanında kademeli olarak gelişmeye başlamıştır (Gökdemir ve Saray, 2007: 664-665).

ÇHC'nin 2000'li yıllardan sonra, sanayi alanında kat ettiği mesafeye bağlı olarak, dünya ekonomisinde artan bir etkisi görülmektedir. ÇHC'nin üreten ve tüketen büyük bir ekonomi olarak çevreye de olumsuz etkileri de büyük olmaktadır. AB çevreye vermiş olduğu CO_2 emisyonunu 2013 yılına kadar kademeli olarak azaltırken, ÇHC giderek artırmıştır. Benzer şekilde dünyada, ÇHC'nin de içinde olduğu Üst Orta Gelir Düzeyi ülkelerinde ve Doğu Asya &Pasifik ülkelerinde de benzer artış görülmektedir (Ek 1). ÇHC'nin 2000-2013 yılları arasında CO_2 emisyonunu yıllık ortalama %9 artarken AB ortalaması yaklaşık -%1 gerçekleşmiştir (Ek 2) ve dünya emisyonu içindeki payı %29 gibi yüksek bir orana ulaşmıştır (Ek 3).

Üretimin en önemli faktör girdilerinden biri olarak elektrik tüketimi kişi başına AB'de azalırken ÇHC'de şiddetli bir artış eğilimindedir (Ek 5) ve 2000-2014 yılları arasında ortalama %10 artarak AB, Üst Orta Gelir Düzeyi ülkeleri ve Doğu Asya &Pasifik ülkelerinden daha hızlı bir artış göstermiştir (Ek 6).

Önemli bir kalkınma göstergesi olarak GSYH incelendiğinde dünya ortalamasında bir artış görülmektedir (Ek 7). 2008 yılında, dünyada ve AB'de, küresel finansal krizin de etkisiyle, GSYH büyümesinde negatif değerler görülürken Çin'de %9,4'lük bir büyüme gerçekleşmiştir (Ek 8). Aynı dönemde dünya genelinde ve AB'de enflasyon pozitif değerlerde çıkarken ÇHC'de negatif enflasyon görülmüştür (Ek 9).

ÇHC'de istihdamın nüfusa oranı 2000-2016 yılları arasında %70 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde dünya ortalaması %60 ve AB ortalaması %52'dir (Ek 10). Kişi başı GSYİH büyümesi de ortalama yıllık %8,8 artış göstermiştir (Ek 11 ve 12).

ÇHC'nin mal ve hizmet ithalatı 2015 yılında 224.306 milyon dolardan 2016 yılında 1.950.366 milyon dolara yükselmiştir (Ek 13). Bu büyüklüğe ulaşmada ortalama yıllık %15'e varan artış etkili olmuştur. Aynı dönemde dünyada %7, AB'de de %6'lık bir ortalama yıllık büyüme görülmüştür. 2008-2009 yılları arasında ÇHC ekonomisi, dünyadaki talep daralmasına da bağlı olarak, dünya genelindeki mal ve hizmet ithalatındaki azalıştan nispeten daha az etkilenmiştir (Ek 14). 2016 yılında, ÇHC'nin dünya mal ve hizmet ithalatı içindeki payı %10 ulaşmışken AB'nin %33'tür (Ek 15). Tek başına ÇHC'nin %10'luk bir paya sahip olması ülkeyi dünyanın en büyük ithalatçısı durumuna getirmiştir.

ÇHC mal ve hizmet ihracatı bakımından da 2000-2016 döneminde ortalama yıllık %12'lik bir büyüme sağlanırken en şiddetli düşüşler 2001 ve 2009 (sırasıyla -%49 ve -%15) yıllarında olmuştur (Ek 17). Bu düşüşlerde yaşanan ekonomik krizlerin etkisi çok büyüktür. ÇHC'nin dünya mal ve hizmet ihracatı içerisindeki payı 2000 yılında %3'ten 2016 yılında %11 düzeyine ulaşması kendisini dünyanın en büyük ihracatçısı konumuna da getirmiştir (Ek 18).

Bu gelişmelere paralel olarak, 2000-2015 yılları arasında, sanayi, imalat, tarım ve hizmet sektörlerinin katma değerleri de yüksek oranlarda artış göstermiştir. Bu değerler sırasıyla ortalama yıllık %14, %17, %11 ve %18 olarak gerçekleşmiştir (Ek 19-30). Aynı dönemde AB ve dünya yıllık artış ortalaması ÇHC'nin oldukça gerisinde kalmıştır.

ÇHC'nin diğer bir ekonomik büyüklüğünün ve gücünün göstergesi olan DYY (net çıkışlar) 2000-2016 döneminde ortalama yıllık %39 artış gösterirken bu değer AB için %9 olmuştur (Ek 32). Net çıkışlar 2007 yılında 17.154 milyon ABD doları iken bu rakam 2008 yılında 56.742 ABD dolarına yükselmiştir (Ek 31). Net girişler 2000-2016 yılları arasında ortalama yıllık %12 artarken, AB'de %1 düzeyinde kalmıştır (Ek 35). En yüksek net giriş ise 2009 yılından 2010 yılına (131.050 milyon ABD dolarından 243.703 milyon ABD dolarına çıkmıştır) geçildiğinde gerçekleşmiştir (Ek 34). 2016 yılında ÇHC'nin dünya DDY içindeki payı (net çıkışlar bakımından) %14 iken AB'nin %34, Doğu Asya & Pasifik Ülkeleri %32 ve Üst Orta Gelir Ülkelerinin payı %17'dir (Ek 33). 2016 yılında ÇHC'nin DYY içindeki payı (net girişler bakımından) ise %10 ulaşmıştır. 2016 yılında AB'nin, Doğu Asya & Pasifik ülkelerinin ve Üst Orta Gelir Ülkelerinin payları sırasıyla %37, %26 ve %21'e olarak gerçekleşmiştir (Ek 36).

3. SONUÇ

ÇHC, Hanedanlık, Mao ve Deng dönemi boyunca önemli bir aktör olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Günümüzde de önemli bir ekonomik güç olarak dünya ekonomisinde yerini korumaktadır. ÇHC'nin çok büyük bir nüfusa sahip olması, özellikle ülkede yatırım yapan yabancı yatırımcılar için, hem iç piyasadaki talep potansiyeli hem de ucuz işgücü arzı, kaynakları, düzenlemeleri ve uyguladığı teşvik edici politikalarla önemli bir yatırım iklimi sunmaktadır. Özellikle 2000 yılı sonrası ekonomik gelişmeler, makroekonomik reformlar ve sanayileşme hareketleri Çin ekonomisini dünyanın en büyük ikinci ekonomisi ve aynı zamanda bugün dünyanın en büyük ihracatçı ve ithalatçı ülkesi durumuna getirmiştir. Her ne kadar krizlerden etkilenme derecesi diğer ülkelere veya bölgesel birliklere göre daha düşük olsa da küresel krizler ister istemez dünyanın en büyük ihracatçı ve ithalatçı ülkesini de etkileyecektir. Özellikle 2008 küresel finansal kriz sonrası, Çin ekonomisinin artık nicel olarak çok yüksek büyüme oranlarından, ucuz ve bol işgücü kullanımından veya aşırı ve ucuz yollu doğal kaynak kullanımından ziyade daha sürdürülebilir bir ekonomik kalkınmayı hedefleyen bir ekonomik transformasyonu başarması ve dengeli kalkınma politikaları ile daha nitelikli bir kalkınma hareketine yönelmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Alogan, Yavuz (2003). Çin'in Uzun Yolculuğu, Toplum ve Hekim, Ocak - Şubat 2003, Cilt 18 , Sayı 1,13-16.

Armaoğlu, Fahir (1999). 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995),Genişletilmiş 11.Baskı, Ayraç Sanal Yayın.

Arzu, İlhan Kıbrıs (2003). Çin Halk Cumhuriyeti 1978'den Günümüze, TÜSİAD Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, Draft Kopya, Temmuz 2003, 1-28.

Çalık, Ümit (2011). Çin Ekonomisi, Mao ve Mao Sonrası Dönem, Liberal Düşünce, Yıl 16, Sayı 64, Güz 2011, 185-206.

Deniz, Yıldırım (2014). Çin'in Ekonomik Dönüşümü ve Üçüncü Dünya Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 68-85, http://dergipark.ulakbim.gov.tr/yalovabaccd/

Dölek, Levent (2011). Devrimden Sonra Çin: Beyaz Kediyle Siyah Kedinin Kavgası, Devrimci Marksizm, Sayı: 13-14, 68-105, İlkbahar-Yaz 2011.

Gökdemir, Levent ve Saray, Mehmet Ozan (2007). Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005), DergiPark, Cilt:2,Sayı:7, 2007, 661-686.

Gündal, Burçak (2015). Çin Ekonomisi'nin Yapısal Dönüşümü, Anemon, Muş Alparslan Üniveristesi Sosyal Bilimler Dergisi, ISSN:2147-7655, cilt 3, sayı 2, Aralık 2015, 56.

İTKİB (2012). Halı Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti, İTKİB Genel Sekreterliği Ar&Ge Mevzuat Şubesi, Şubat 2012, https://www.itkib.org.tr/Home/.../hali-pazari-olarak-cin-halk-cumhuriyeti-subat-2012, (erişim: 9.05.2017).

Karadağ, Cafer Tayyar (2012). Mao'nun Çin'i, http://politikakademi.org/2012/07/maonun-cini/ , (erişim :15.04.2017).

MFA, Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-gorunumu.tr.mfa (erişim: 07.09.2017).

Naughton, Barry (2007). The Chinese economy: Transitions and growth. MIT press. Cambridge, MassachusettsLondon, England.

Özsoylu, Fazıl Ahmet (2006). Çin Bir Devin Uyanışı", Nobel Kitabevi, Adana.

Sander, Oral (1996). Çin Halk Cumhuriyetinde Büyük Proleter İhtilal, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt:21, Sayı:4, :275-297.

Sandıklı, Atilla (2009). Geleceğin Süper Gücü Çin, Bilge Strateji, Güz 2009,1(1), 40-50.

Sezen, Seriye (2007). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm. Amme İdaresi Dergisi, 40(1), 27-56.

TÜSİAD http://tusiad.org/tr/tum/item/download/6451_563bf5dbf10ec4202bca69d649d81aac, erişim:10.09.2017.

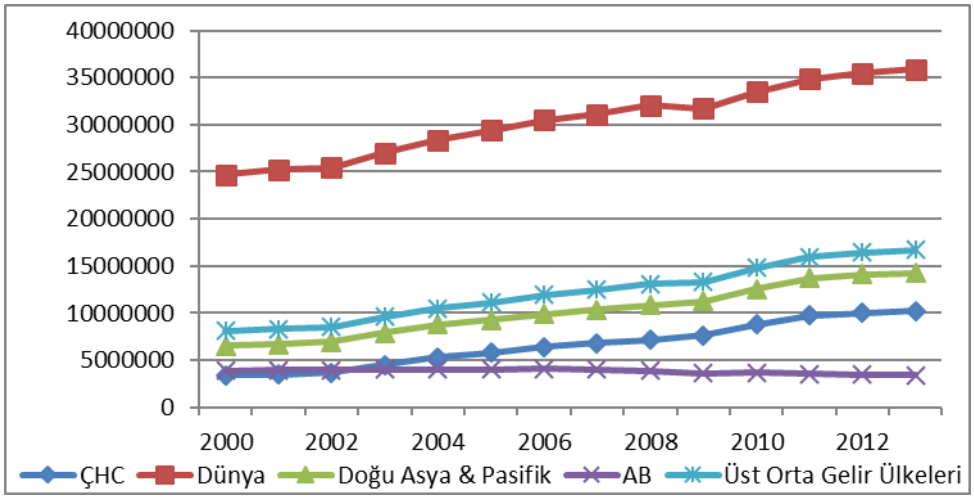
UN (2017). United Nation, http://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2017/06/new-global-and-regional-population-estimates-and-projections-presented-by-the-united-nations erişim: 07.09.2017

WEF (2017). World Economic Forum, https://www.weforum.org/agenda/2017/03/worlds-biggest-economies-in-2017?utm_content=buffera631f&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer erişim: 07.09.2017

Yılmaz, İlkay (2012). Çin Ekonomisinde Büyümenin Dinamikleri, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, Eylül 2012, http://www.tek.org.tr/dosyalar/buyume9.pdf, erişim: 09.09.2017).

EKLER

Ek 1: CO2 Emisyon (kilo ton)

Kaynak: WDI

Ek 2: Kilo Ton Cinsinden CO2 Emisyon Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	Ort.
ÇHC	0,02	0,06	0,22	0,17	0,09	0,11	0,06	0,06	0,06	0,15	0,11	0,03	0,02	0,09
Dünya	0,02	0,01	0,06	0,05	0,04	0,04	0,02	0,03	-0,01	0,06	0,04	0,02	0,01	0,03
DA&P[3]	0,02	0,04	0,13	0,11	0,06	0,07	0,05	0,04	0,04	0,12	0,09	0,03	0,01	0,06
AB[4]	0,02	-0,01	0,02	0	0	0,01	-0,02	-0,02	-0,08	0,03	-0,04	-0,02	-0,02	-0,01
ÜOG[5]	0,02	0,03	0,12	0,1	0,06	0,07	0,04	0,05	0,02	0,11	0,08	0,03	0,01	0,06

Ek 3: Kilo Ton Cinsinden Dünya CO2 Emisyonu İçendeki Payları (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ÇHC	0,14	0,14	0,15	0,17	0,19	0,2	0,21	0,22	0,22	0,24	0,26	0,28	0,28	0,29
DA&P	0,27	0,26	0,27	0,29	0,31	0,31	0,33	0,33	0,34	0,35	0,38	0,39	0,4	0,4
AB	0,16	0,16	0,16	0,15	0,14	0,14	0,13	0,13	0,12	0,11	0,11	0,1	0,1	0,1
ÜOG	0,33	0,33	0,34	0,35	0,37	0,38	0,39	0,4	0,41	0,42	0,44	0,46	0,46	0,47

3 Doğu Asya ve Pasifik Ülkeleri

4 Avrupa Birliği Ülkeleri

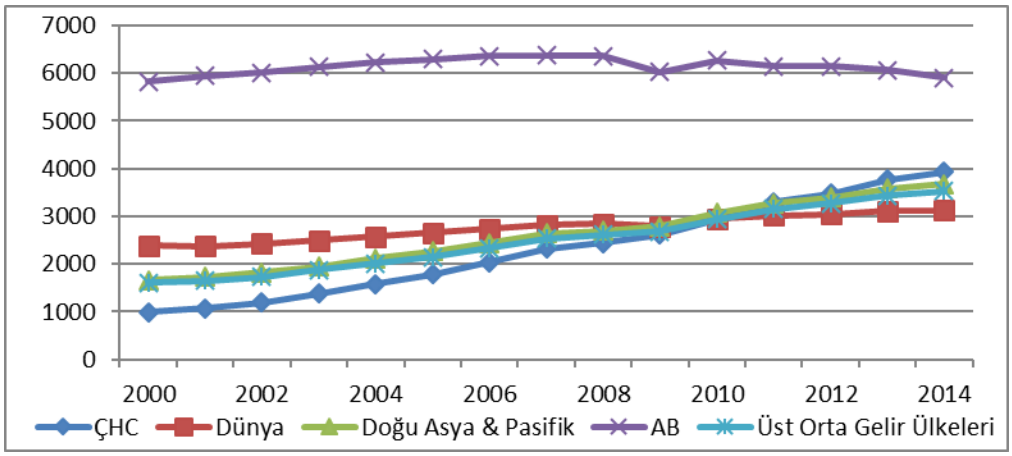
5 Üst Orta Gelir Ülkeleri

Ek 4: Metrik Ton Cinsinden Kişi Başı CO2 Emisyon Büyümesi (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	Ort.
ÇHC	0,02	0,05	0,22	0,16	0,09	0,1	0,05	0,05	0,06	0,15	0,1	0,03	0,02	0,08
Dünya	0,01	0	0,05	0,04	0,02	0,02	0,01	0,02	-0,02	0,04	0,03	0,01	0	0,02
DA&P	0,01	0,04	0,12	0,1	0,05	0,06	0,04	0,04	0,03	0,11	0,08	0,02	0	0,05
AB	0,02	-0,01	0,02	0	-0,01	0	-0,02	-0,03	-0,08	0,03	-0,04	-0,02	-0,02	-0,01
ÜOG	0,01	0,02	0,11	0,09	0,05	0,07	0,04	0,04	0,01	0,1	0,07	0,02	0,01	0,05

Kaynak: WDI

Ek 5: Kişi Başına Elektrik Tüketimi (kWh)

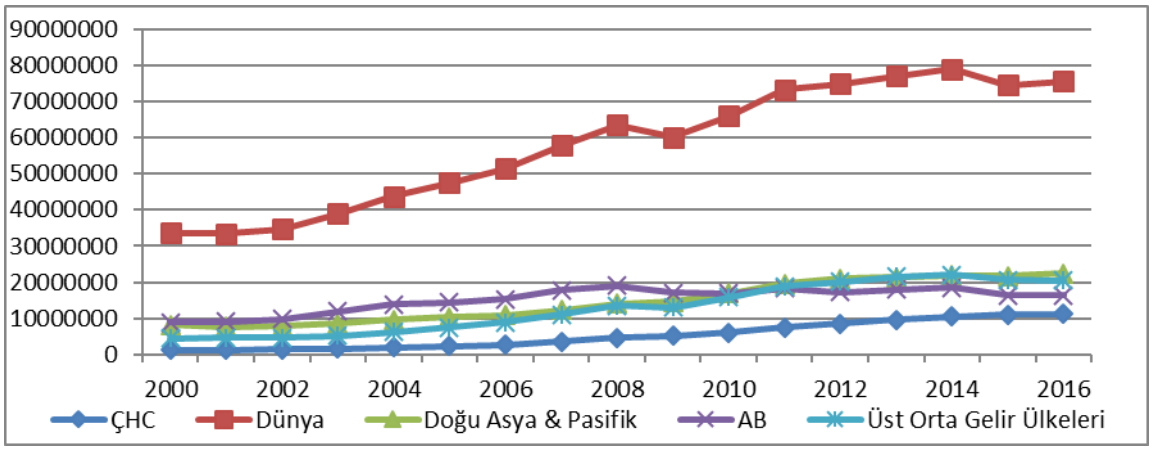

Kaynak: WDI

Ek 6: Kişi Başına Elektrik Tüketimi Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	Ort.
ÇHC	0,08	0,11	0,15	0,15	0,12	0,14	0,14	0,05	0,07	0,13	0,12	0,05	0,09	0,04	0,1
Dünya	0	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,01	-0,02	0,06	0,02	0,01	0,02	0,01	0,02
DA&P	0,04	0,06	0,07	0,08	0,07	0,08	0,09	0,02	0,04	0,1	0,06	0,04	0,06	0,03	0,06
AB	0,02	0,01	0,02	0,02	0,01	0,01	0	0	-0,05	0,04	-0,02	0	-0,01	-0,03	0
ÜOG	0,03	0,05	0,08	0,08	0,07	0,09	0,08	0,04	0,02	0,09	0,08	0,04	0,05	0,03	0,06

Ek 7: GSYH (cari fiyatlarla, milyon ABD doları)

Kaynak: WDI

Ek 8: Yıllık GSYH Büyümesi (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
ÇHC	8,5	8,3	9,1	10	10,1	11,4	12,7	14,2	9,7	9,4	10,6	9,5	7,9	7,8	7,3	6,9	6,7	9,4
Dünya	4,4	1,9	2,1	2,9	4,5	3,8	4,3	4,3	1,8	-1,7	4,3	3,2	2,4	2,6	2,8	2,7	6,7	3,2
DA&P	4,9	2,7	3,6	4,3	5,2	5	5,5	6,5	3,5	1,3	7,1	4,6	4,7	4,8	4,1	4,1	6,7	4,9
AB	3,9	2,2	1,3	1,3	2,6	2,1	3,4	3,1	0,5	-4,4	2,2	1,7	-0,5	0,2	1,7	2,2	6,7	1,6
ÜOG	6	3,2	4,3	5,2	8	7,2	8,3	9,1	5,9	1,5	7,6	6,3	4,9	4,9	4,3	3,3	6,7	6

Kaynak: WDI

Ek 9: Yıllık Enflasyon, GSYH Deflatörü (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
ÇHC	2,1	2	0,6	2,6	7	3,9	3,9	7,8	7,8	-0,1	6,9	8,2	2,4	2,2	0,8	0,1	1,2	3,5
Dünya	4,7	3,5	3,4	3,9	5	5,5	5,4	5,5	7,9	2,5	4,3	5,7	3,5	2,2	2,1	1,8	1,8	4
DA&P	2,5	3,2	3,1	2,6	3,3	4,5	4,1	3,6	7,8	2,4	3,2	3,9	2,4	1,7	2	1,6	1,7	3,2
AB	3,4	3,4	3	2,5	2,8	2,6	2,9	2,9	3,2	1,6	1	1,9	1,7	1,4	0,9	0,9	0,8	2,2
ÜOG	10,1	5,1	4,7	5,7	6,5	6,6	8	6,4	8,8	2,4	5,4	6,3	4	2,1	1,6	1,4	1,8	5,1

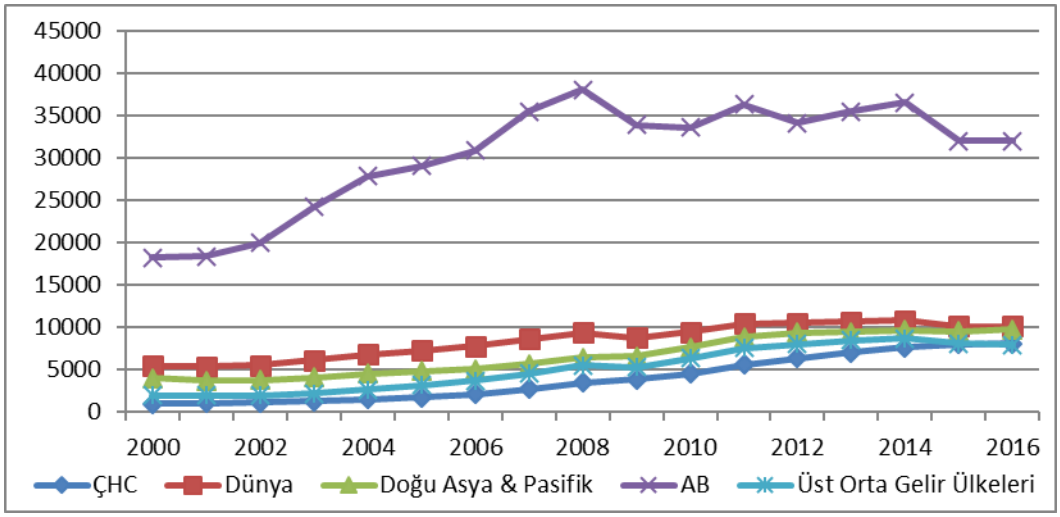
Kaynak: WDI

Ek 10: İstihdamın Nüfusa Oranı, 15+, (%, ILO tahmini)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
ÇHC	74	73	73	72	71	70	70	70	69	68	68	68	68	68	68	68	68	70
Dünya	61	61	61	61	61	61	61	61	60	60	59	59	59	59	59	59	59	60
DA&P	71	70	70	69	69	68	68	68	67	67	67	67	67	67	67	67	67	68
AB	51	52	51	51	51	52	52	53	53	52	52	52	51	51	52	52	52	52
ÜOG	65	65	64	64	64	64	64	64	63	63	63	63	63	63	63	62	62	63

Kaynak: WDI

Ek 11: Kişi Başına Düşen GSYH (Cari fiyatlarla, ABD doları)

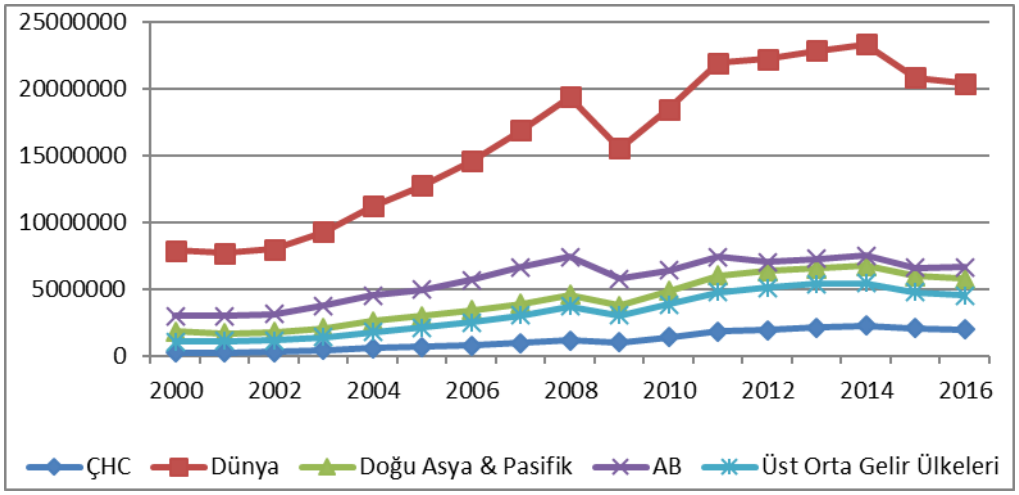

Kaynak: WDI

Ek 12: Yıllık Kişi Başına GSYH Büyümesi (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
ÇHC	7,6	7,6	8,4	9,4	9,5	10,7	12,1	13,6	9,1	8,9	10,1	9	7,3	7,2	6,8	6,4	6,1	8,8
Dünya	3	0,6	0,9	1,6	3,2	2,6	3	3	0,6	-2,9	3,1	1,9	1,2	1,4	1,6	1,5	1,2	1,6
DA&P	3,9	1,8	2,7	3,4	4,3	4,3	4,8	5,7	2,8	0,7	6,3	3,9	4	4,1	3,4	3,4	3,4	3,7
AB	3,7	2	1,1	1	2,2	1,7	3	2,7	0,1	-4,7	1,9	1,7	-0,7	-0,1	1,4	1,9	1,5	1,2
ÜOG	5	2,3	3,5	4,4	7,2	6,4	7,5	8,3	5,1	0,8	6,8	5,5	4,1	4,1	3,5	2,6	2,7	4,7

Ek 13: Mal ve Hizmet İthalatı (Cari fiyatlarla, ABD doları)

Kaynak: WDI

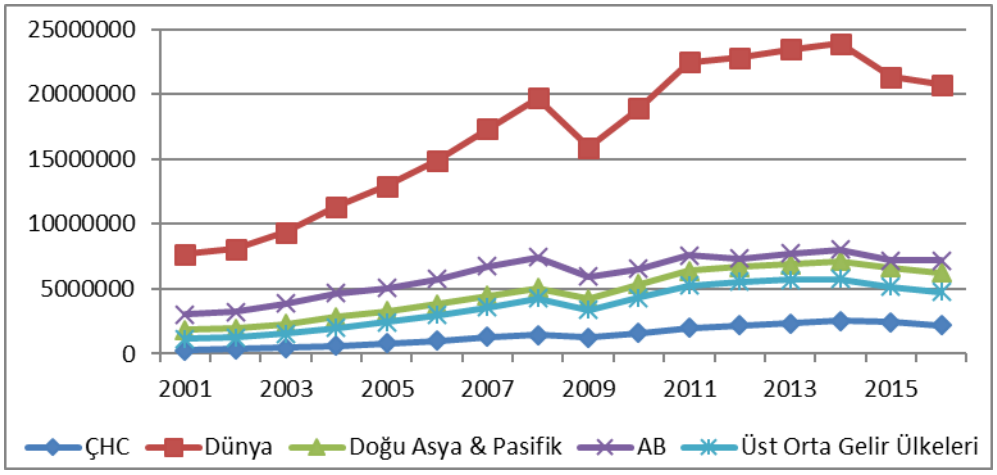
Ek 14: Yıllık Mal ve Hizmet İthalat Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	Ort.
ÇHC	0,09	0,21	0,39	0,35	0,17	0,21	0,21	0,21	-0,1	0,34	0,32	0,06	0,09	0,07	-0,1	-0,05	0,15
Dünya	-0,03	0,04	0,16	0,21	0,13	0,14	0,16	0,15	-0,2	0,19	0,19	0,01	0,03	0,02	-0,11	-0,02	0,07
DA&P	-0,07	0,05	0,17	0,25	0,15	0,14	0,14	0,19	-0,18	0,29	0,24	0,06	0,03	0,03	-0,11	-0,03	0,08
AB	0	0,05	0,2	0,2	0,1	0,14	0,17	0,12	-0,22	0,11	0,16	-0,05	0,03	0,04	-0,12	0	0,06
ÜOG	0,01	0,07	0,21	0,29	0,17	0,18	0,21	0,21	-0,18	0,27	0,24	0,06	0,06	0,01	-0,13	-0,05	0,1

Ek 15: Dünya Mal ve Hizmet İthalatı İçindeki Payı

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ÇHC	0,03	0,03	0,04	0,04	0,05	0,05	0,05	0,06	0,06	0,07	0,07	0,08	0,09	0,09	0,1	0,1	0,1
DA&P	0,23	0,22	0,22	0,22	0,23	0,23	0,23	0,23	0,24	0,24	0,26	0,27	0,29	0,29	0,29	0,29	0,28
AB	0,38	0,39	0,39	0,4	0,4	0,39	0,39	0,39	0,38	0,37	0,35	0,34	0,32	0,32	0,32	0,32	0,33
ÜOG	0,14	0,14	0,14	0,15	0,16	0,17	0,17	0,18	0,19	0,19	0,21	0,22	0,23	0,24	0,23	0,23	0,22

Ek 16: Mal ve Hizmet İhracatı (Cari fiyatlarla, ABD doları)

Kaynak: WDI

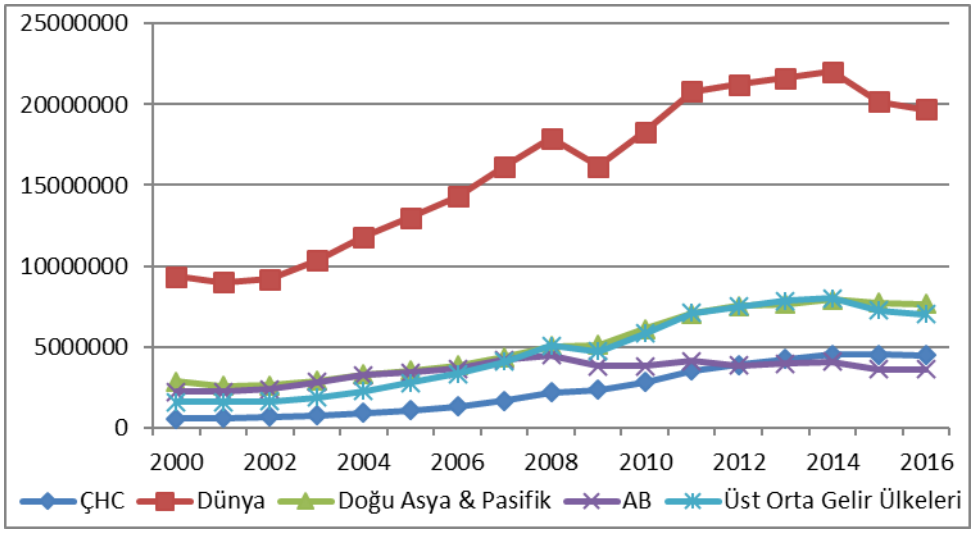
Ek 17: Yıllık Mal ve Hizmet İhracat Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	Ort.
ÇHC	-0,49	0,21	0,36	0,35	0,27	0,3	0,25	0,15	-0,15	0,29	0,25	0,08	0,08	0,07	-0,04	-0,1	0,12
Dünya	-0,18	0,05	0,16	0,21	0,14	0,15	0,16	0,14	-0,19	0,19	0,19	0,02	0,03	0,02	-0,11	-0,03	0,06
DA&P	-0,36	0,07	0,17	0,24	0,15	0,17	0,16	0,13	-0,16	0,27	0,19	0,04	0,03	0,04	-0,07	-0,06	0,06
AB	0,37	0,07	0,19	0,20	0,09	0,13	0,17	0,1	-0,2	0,1	0,16	-0,03	0,05	0,04	-0,1	0	0,08
ÜOG	-0,26	0,09	0,21	0,29	0,24	0,22	0,2	0,19	-0,21	0,27	0,22	0,05	0,03	0,01	-0,11	-0,07	0,09

Ek 18: Dünya Mal ve Hizmet İhracatı İçindeki Payı

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ÇHC	0,03	0,04	0,04	0,05	0,05	0,06	0,07	0,07	0,07	0,08	0,08	0,09	0,1	0,1	0,11	0,11	0,11
DA&P	0,25	0,24	0,24	0,25	0,25	0,25	0,26	0,26	0,26	0,27	0,28	0,28	0,29	0,29	0,3	0,31	0,3
AB	0,38	0,4	0,4	0,41	0,41	0,39	0,39	0,39	0,38	0,37	0,35	0,34	0,32	0,33	0,33	0,34	0,35
ÜOG	0,15	0,15	0,16	0,16	0,17	0,19	0,2	0,21	0,22	0,21	0,23	0,23	0,24	0,24	0,24	0,24	0,23

Ek 19: Sanayi Sektörü Katma Değeri (Cari fiyatlarla, milyon ABD doları)

Kaynak: WDI

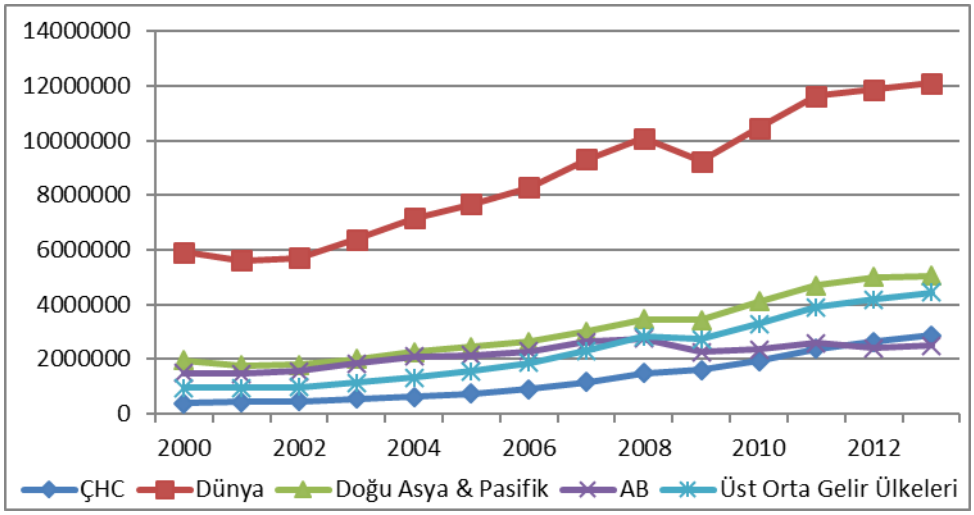
Ek 20: Yıllık Sanayi Sektörü Katma Değer Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	Ort.
ÇHC	0,09	0,09	0,16	0,18	0,2	0,22	0,27	0,3	0,09	0,21	0,24	0,1	0,09	0,07	0	-0,02	0,14
Dünya	-0,04	0,02	0,13	0,14	0,1	0,1	0,13	0,11	-0,1	0,13	0,14	0,02	0,02	0,02	-0,09	-0,02	0,05
DA&P	-0,09	0,01	0,11	0,13	0,08	0,08	0,13	0,16	0,01	0,19	0,16	0,06	0,02	0,04	-0,02	-0,01	0,07
AB	-0,01	0,07	0,2	0,15	0,04	0,08	0,15	0,07	-0,16	0	0,08	-0,07	0,03	0,03	-0,12	0	0,04
ÜOG	0	0,02	0,15	0,22	0,22	0,2	0,23	0,24	-0,07	0,24	0,22	0,05	0,05	0,02	-0,09	-0,03	0,1

Ek 21: Dünya Sanayi Sektörü Katma Değeri İçindeki Payı (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ÇHC	0,06	0,07	0,07	0,07	0,08	0,08	0,09	0,1	0,12	0,14	0,15	0,17	0,18	0,2	0,2	0,22	0,23
DA&P	0,3	0,29	0,28	0,28	0,28	0,27	0,27	0,27	0,28	0,32	0,33	0,34	0,35	0,35	0,36	0,38	0,39
AB	0,24	0,24	0,26	0,27	0,28	0,26	0,26	0,26	0,25	0,23	0,21	0,2	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
ÜOG	0,17	0,17	0,18	0,18	0,19	0,21	0,23	0,25	0,28	0,29	0,32	0,34	0,35	0,36	0,36	0,36	0,36

Ek 22: İmalat Sanayisinin Katma Değeri (Cari fiyatlarla, milyon ABD doları)

Kaynak: WDI

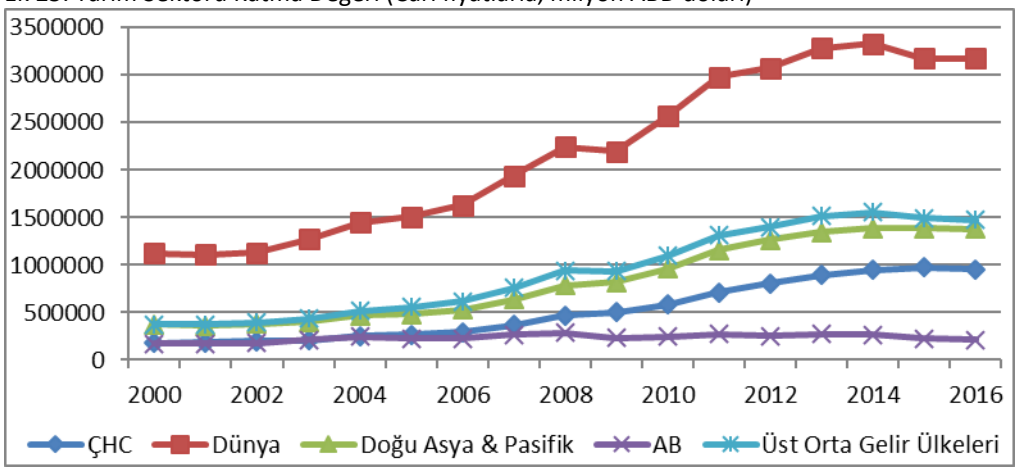
Ek 23: Yıllık İmalat Sanayisinin Katma Değer Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	Ort.
ÇHC	0,09	0,09	0,18	0,16	0,17	0,22	0,29	0,28	0,09	0,19	0,23	0,11	0,09	0,17
Dünya	-0,05	0,02	0,12	0,12	0,07	0,08	0,13	0,08	-0,08	0,13	0,11	0,02	0,02	0,06
DA&P	-0,1	0,02	0,12	0,13	0,08	0,08	0,14	0,15	0	0,2	0,14	0,06	0,01	0,08
AB	-0,01	0,06	0,19	0,14	0,03	0,06	0,15	0,05	-0,18	0,04	0,1	-0,07	0,04	0,05
ÜOG	0	0,01	0,16	0,18	0,18	0,19	0,24	0,22	-0,03	0,2	0,19	0,07	0,06	0,13

Ek 24: Dünya İmalat Sanayisinin Katma Değeri İçindeki Payı (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
ÇHC	0,06	0,07	0,08	0,08	0,09	0,1	0,11	0,12	0,15	0,17	0,18	0,2	0,22	0,24
DA&P	0,33	0,31	0,31	0,31	0,32	0,32	0,32	0,32	0,34	0,37	0,39	0,4	0,42	0,42
AB	0,25	0,26	0,27	0,29	0,29	0,28	0,28	0,28	0,27	0,25	0,22	0,22	0,2	0,21
ÜOG	0,16	0,17	0,17	0,18	0,19	0,2	0,23	0,25	0,28	0,3	0,31	0,34	0,35	0,37

Ek 25: Tarım Sektörü Katma Değeri (Cari fiyatlarla, milyon ABD doları)

Kaynak: WDI

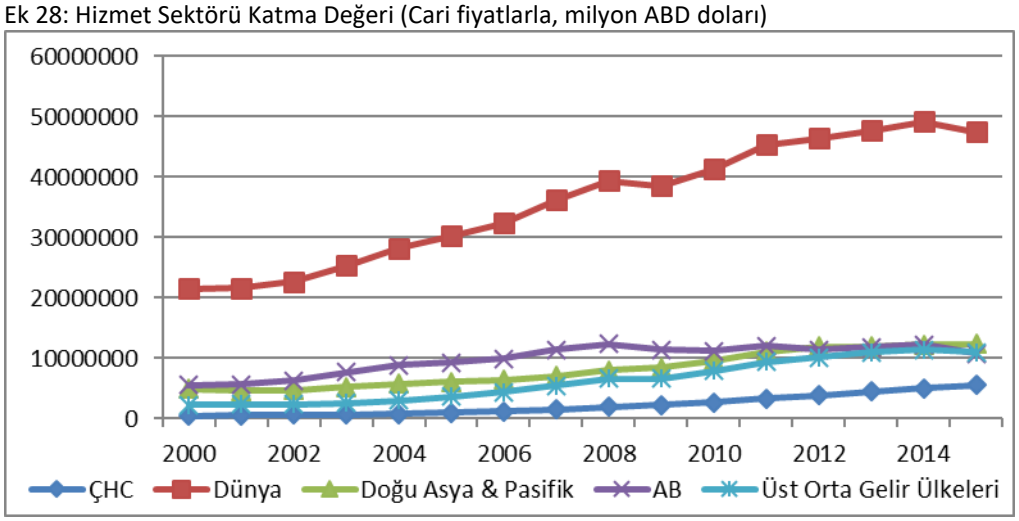
Ek 26: Yıllık Tarım Sektörü Katma Değer Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	Ort.
ÇHC	0,05	0,04	0,05	0,23	0,05	0,1	0,25	0,29	0,06	0,16	0,23	0,13	0,11	0,06	0,03	-0,02	0,11
Dünya	-0,01	0,02	0,12	0,14	0,04	0,08	0,19	0,16	-0,02	0,17	0,16	0,03	0,07	0,02	-0,05	0	0,07
DA&P	-0,04	0,05	0,06	0,16	0,03	0,09	0,2	0,24	0,04	0,18	0,2	0,09	0,06	0,03	0	-0,01	0,09
AB	0,02	0,02	0,19	0,16	-0,09	0,01	0,17	0,07	-0,18	0,07	0,12	-0,08	0,08	-0,03	-0,17	-0,03	0,02
ÜOG	0,01	0,04	0,11	0,19	0,08	0,11	0,23	0,24	-0,01	0,18	0,2	0,07	0,08	0,03	-0,04	-0,01	0,09

Ek 27: Dünya Tarım Sektörü Katma Değeri İçindeki Payı (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ÇHC	0,16	0,17	0,17	0,16	0,17	0,18	0,18	0,19	0,21	0,23	0,23	0,24	0,26	0,27	0,28	0,31	0,3
DA&P	0,33	0,33	0,34	0,32	0,32	0,32	0,33	0,33	0,35	0,37	0,38	0,39	0,41	0,41	0,42	0,44	0,43
AB	0,15	0,16	0,16	0,17	0,17	0,15	0,14	0,14	0,13	0,11	0,1	0,09	0,08	0,08	0,08	0,07	0,07
ÜOG	0,33	0,34	0,35	0,34	0,36	0,37	0,38	0,39	0,42	0,42	0,43	0,44	0,46	0,46	0,47	0,47	0,46

Ek 28: Hizmet Sektörü Katma Değeri (Cari fiyatlarla, milyon ABD doları)

Kaynak: WDI

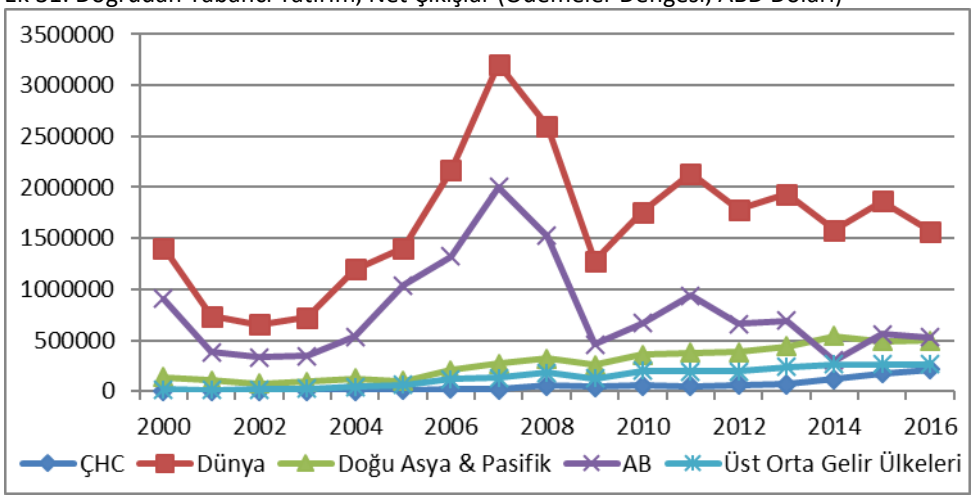
Ek 29: Yıllık Hizmet Sektörü Katma Değer Artışı (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	Ort.
ÇHC	0,15	0,13	0,12	0,15	0,17	0,22	0,32	0,29	0,15	0,19	0,24	0,16	0,16	0,12	0,11	0,18
Dünya	0,01	0,05	0,12	0,11	0,07	0,07	0,12	0,09	-0,02	0,07	0,1	0,02	0,03	0,03	-0,04	0,06
DA&P	-0,07	0,02	0,1	0,11	0,06	0,04	0,1	0,15	0,05	0,14	0,15	0,07	0	0,03	0,01	0,06
AB	0,02	0,1	0,23	0,16	0,05	0,06	0,16	0,08	-0,08	-0,02	0,07	-0,05	0,04	0,03	-0,12	0,05
ÜOG	0,02	-0,01	0,11	0,18	0,2	0,19	0,26	0,21	0	0,19	0,19	0,08	0,08	0,04	-0,04	0,11

Ek 30: Dünya Hizmet Sektörü Katma Değeri İçindeki Payı (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ÇHC	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	0,03	0,04	0,04	0,05	0,06	0,07	0,07	0,08	0,09	0,1	0,12
DA&P	0,23	0,21	0,21	0,21	0,2	0,2	0,2	0,19	0,2	0,22	0,23	0,25	0,26	0,25	0,25	0,26
AB	0,26	0,26	0,28	0,3	0,32	0,31	0,31	0,32	0,31	0,3	0,27	0,27	0,25	0,25	0,25	0,23
ÜOG	0,11	0,11	0,1	0,1	0,11	0,12	0,13	0,15	0,17	0,17	0,19	0,21	0,22	0,23	0,23	0,23

Ek 31: Doğrudan Yabancı Yatırım, Net Çıkışlar (Ödemeler Dengesi, ABD Doları)

Kaynak: WDI

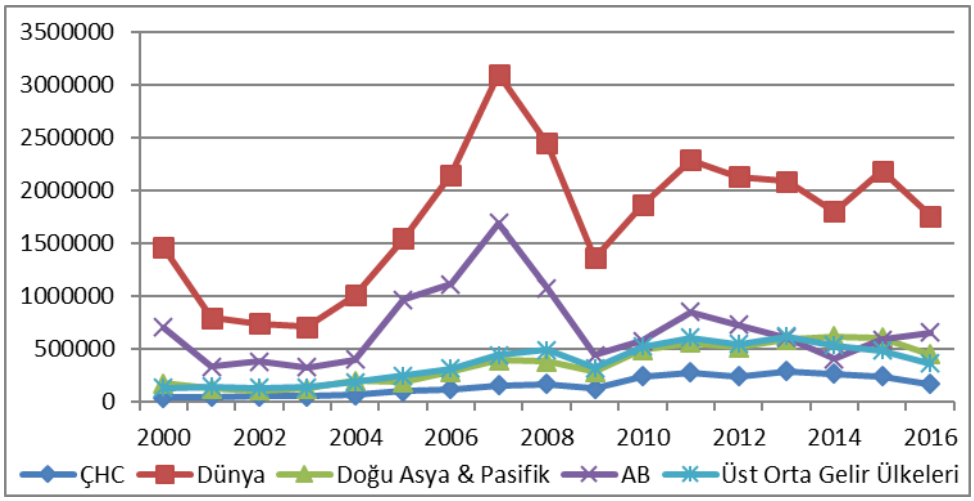
Ek 32: Yıllık Doğrudan Yabancı Yatırım Artışı, Net Çıkışlar (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	Ort.
ÇHC	1,1	-0,35	0,35	-0,06	0,72	0,74	-0,28	2,31	-0,23	0,32	-0,16	0,34	0,12	0,69	0,42	0,25	0,39
Dünya	-0,47	-0,11	0,1	0,65	0,17	0,54	0,48	-0,19	-0,51	0,37	0,21	-0,17	0,09	-0,18	0,18	-0,16	0,06
DA&P	-0,22	-0,3	0,23	0,4	-0,22	1,06	0,33	0,18	-0,21	0,4	0,05	0,01	0,15	0,23	-0,1	0,02	0,13
AB	-0,58	-0,14	0,05	0,54	0,93	0,28	0,52	-0,24	-0,7	0,46	0,41	-0,29	0,05	-0,56	0,84	-0,06	0,09
ÜOG	-0,11	0,23	0,58	0,6	0,31	0,99	0,09	0,38	-0,31	0,57	-0,02	0,01	0,22	0,11	-0,01	0	0,23

Ek 33: Dünya Doğrudan Yabancı Yatırımları İçindeki Payı, Net Çıkışlar (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ÇHC	0	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,02	0,03	0,03	0,02	0,04	0,04	0,08	0,09	0,14
DA&P	0,1	0,15	0,11	0,13	0,11	0,07	0,1	0,09	0,12	0,2	0,21	0,18	0,22	0,23	0,34	0,26	0,32
AB	0,65	0,52	0,5	0,48	0,45	0,74	0,61	0,63	0,59	0,36	0,38	0,44	0,37	0,36	0,19	0,3	0,34
ÜOG	0,01	0,02	0,03	0,04	0,04	0,04	0,06	0,04	0,07	0,1	0,11	0,09	0,11	0,12	0,17	0,14	0,17

Ek 34: Doğrudan Yabancı Yatırım, Net Girişler (Ödemeler Dengesi, ABD Doları)

Kaynak: WDI

Ek 35: Yıllık Doğrudan Yabancı Yatırım Artışı, Net Girişler (%)

Dönem	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	2014-2015	2015-2016	Ort.
ÇHC	0,12	0,13	0,09	0,18	0,53	0,19	0,26	0,1	-0,24	0,86	0,15	-0,14	0,21	-0,08	-0,1	-0,3	0,12
Dünya	-0,46	-0,07	-0,05	0,42	0,53	0,39	0,44	-0,21	-0,44	0,37	0,23	-0,07	-0,02	-0,14	0,22	-0,2	0,06
DA&P	-0,27	-0,12	0,12	0,57	-0,05	0,52	0,39	-0,03	-0,25	0,73	0,13	-0,08	0,14	0,05	-0,01	-0,26	0,1
AB	-0,53	0,15	-0,14	0,21	1,41	0,15	0,52	-0,36	-0,59	0,3	0,47	-0,14	-0,17	-0,33	0,45	0,11	0,1
ÜOG	0,07	-0,08	0,05	0,35	0,33	0,27	0,39	0,11	-0,34	0,62	0,16	-0,09	0,13	-0,13	-0,1	-0,25	0,09

Ek 36: Dünya Doğrudan Yabancı Yatırımları İçindeki Payı, Net Girişler (%)

Dönem	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ÇHC	0,03	0,06	0,07	0,08	0,07	0,07	0,06	0,05	0,07	0,1	0,13	0,12	0,11	0,14	0,15	0,11	0,1
DA&P	0,12	0,16	0,15	0,18	0,2	0,12	0,13	0,13	0,16	0,21	0,27	0,24	0,24	0,28	0,34	0,28	0,26
AB	0,49	0,42	0,52	0,46	0,4	0,63	0,52	0,55	0,44	0,33	0,31	0,37	0,34	0,29	0,23	0,27	0,37
ÜOG	0,09	0,18	0,18	0,2	0,19	0,16	0,15	0,14	0,2	0,24	0,28	0,27	0,26	0,3	0,3	0,22	0,21

Geçmişten Günümüze Göz-Yanıltıcı Tekniklerin Güzel Sanatlar Ve Mimaride Kullanımı

Yrd. Doç. Sedat BALKIR[1]

[1]Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatar Fakültesi, Resim Bölümü.
sedatbalkir@yahoo.com

Özet: Sanatsal anlamda göz yanılması perspektif kurallarının kasıtlı olarak saptırılması yani bir tür kontr-perspektif uygulamasıyla izleyicinin kendisini içinde bulduğu bir algısal karışıklık halidir. Resim yüzeyi herkesin bildiği üzere bir derinlik yanılsaması alanıdır. Göz ve dolayısıyla beyin doğrudan bir gerçeklik yalanını yutmaya zorlanmaktadır. Artık ezberlenmiş bir bilgi olarak Platon'a göre, içinde yaşamakta olduğumuz gerçek dünya aslında idealar dünyasının bir kopyası ve bundan türetilmiş resim-heykel gibi iyice alt seviyede gördüğü meşgaleler, kopyanın kopyası olmaktadırlar. Durum böyleyken resimler ve mimarinin içine üçüncü bir nosyon olarak monte edilecek göz yanıltıcı ilavelerin durumu ne kadar daha karmaşıklaştıracağını anlamak hiç de zor değildir. Makalede önemli bir yer tutacak Hans Holbein'in "Elçiler" ve Andrea Pozzo'nun "San Ignazio Kilisesi Tavan Resmi" gerçekliğe referansları dolayısıyla Platon'u belki de çok heyecanlandırmayacaklardı ama günümüz örneklerini görmüş olsaydı platon'un aklının da ciddi bir gel-git yaşayabileceğini düşünmek yanlış olmayacaktır.

Trompe l'oeil, Anamorfoz ve Quadratura gibi göz yanıltıcı bu tekniklerle oluşturulan neredeyse hiçbir yapıt, üst düzey sanat yapıtları arasında kendine bir yer bulamamıştır. Şaşkınlık uyandıran görsel karmaşaya ilk tepkiler, hemen her zaman gülümseme ve sonrasında onun ne kadar hoş ve eğlenceli olduğunun ifade edilmesiyle sonuçlanan bir süreç gösterirler. Özgül ağırlığı fazla olmayan, karizma eksikliği içindeki bu tür yapıtların çoğunlukla hoşluk vesilesi yapıtlar olmanın ötesine pek de geçemediği bir genelleme yanlış değildir. Bu makalede söz konusu bu değerlendirmeler ışığında günümüz göz yanıltıcı uygulamaları ele alınmaya çalışılacaktır.

Son on yıllara ait bu konuda üretilen bazı işleri göz önüne getirdiğimizde 2400 sene öncesine gidip, Platon olsaydı acaba bu işler için ne derdi diye sormak bu makalenin oluşturulma gerekçesi olarak da görülebilir.

GİRİŞ

Göz-yanıltıcı uygulamalar milattan önce diyebileceğimiz bir tarihten günümüze kadar bolca kullanılagelen bir perspektif çarpıtma yöntemidir. En yaygın çeşitler olarak resimsel ve mimari örneklerini biliyor olsak da, sıklıkla trafik uyarı işaretleri veya reklam panoları olarak da karşımıza çıkmaktadırlar(Mesela futbol sahasındaki kalelerin iki yanında dik duruyor gibi görünen anamorfik panolar yere serilmiş bez parçalarıdır.). Bir yönüyle, zaten hep hayatımızda olan bu olguya dair birşeyler yazma gereksinimi şüphesiz ki, Priene antik kentindeki Athena Polias Tapınağı sayesinde oluşmuştur. Bu türün en önemli örneklerinden sayılabilecek birkaç yapıt üzerinden, gidip göz-yanıltıcı çalışmaların günümüz sanatında içinde bulundukları duruma dair bir saptama amaçlanmıştır.

1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GÖZ-YANILTICI TEKNİKLERİN GÜZEL SANATLAR VE MİMARİDE KULLANIMI

Sanatsal anlamda göz yanılması perspektif kurallarının kasıtlı olarak saptırılması yani bir tür karşı-perspektif uygulamasıyla izleyicinin kendisini içinde bulduğu bir algısal karışıklık halidir.

Üç farklı isim olarak (Trompe l'oeil, Anamorfoz ve Quadratura) karşımıza çıkan göz-yanıltıcı teknikler kelime anlamı olarak farklılık gösteriyor olsalar da en basit tanımla göz yanıltıcı resim-görüntü olma vasfında birleşirler.

Yaygın uygulama alanları olarak resimler, iç-dış mekanlar, silindirik aynalar ve benzerleri sayılabilir. Yanılsamayı görebilmenin önkoşulu, doğru bakış noktasından bakıyor olmak ve hatta bazı yapıtlar için mümkünse tek gözümüzü kapatarak bakmaktır. Çünkü, sadece bu şekilde üç boyut algımızı bozmak mümkün olur ve ancak bu durumda yanılsamayı doğru bir şekilde görebiliriz. Gözlerimiz 3 boyutu çok hızlı bir şekilde algılayabildiğinden gerçek ve illüzyon karmaşıklığı ortadan kalkar ve bu, en iddialı yanılsama örneklerinin bile kısa sürede çökmesi anlamına gelir.

En yoğun üretim yapılan dönemler 17.-18 yy.lar olmasına rağmen ortaya çıkışı çok daha eskilere dayanır. Bizim açımızdan durumu özellikli yapan şey ise rastlayabildiğimiz ilk örneğin bizim topraklarımızda karşımıza çıkmış olmasıdır. Aydın Söke'deki Priene Antik Kenti'nin Athena Polias Tapınağı' nı (Mimar Pytheos, M.Ö.350) bu anlamda işaret eden şahıs da oldukça dikkate değerdir. Roma' lı mimar , mühendis ve yazar Vitruvius (M.Ö 85, M.Ö. 20), ki kendisini Leonardo'nun neredeyse Mona Lisa' sı kadar tanınmış kült imajlarından **Vitru Adamı**' na (Vitruvian Man), esin kaynağı olması sebebiyle tanımaktayız. Büyük İskender'in Priene'ye geldiğini ve tapınağın bitirilebilmesi için para verdiğini biliyoruz. Vitruvius'un da bundan yaklaşık 300 yıl sonrasında şehri ziyaret edip tapınağın üzerindeki anamorfik yazı örneğini görüp çizimini de yapmış olduğunu kabul ediyoruz. Tapınağın altında duranların dikine okuyabileceği bir şekilde oluşturulan yazı tam anlamıyla bir kontr-perspektif örneğidir. Harfler yukarıya doğru büyütülmüş ve üsttekilerle alttakilerin ayni boyda görünmeleri sağlanmıştır. Tapınağa ait kalıntılarda ya da herhangi bir müzede bu yazıya ait somut bir bulguya rastlanmış olmasa da, bu basit çizim örneğinin göz yanıltıcı çalışmaların belki de ilk örneklerinden biri olmak konusunda bizi 2350 yıl öncesine götürdüğünü söyleyebiliriz. (Wright, 145)

Her sanat türünde bazen teknik- malzeme gelişimine, bazen sanatçının ustalığına ve bazen de tasvir edilen konunun kurgusal başarısına bağlı olarak ayrıcalık oluşturan, sonraki kuşakları etkileyen ve mihenk taşı diye tabir edilen yapıtlar vardır. Göz yanıltıcı (aslında beyin yanıltıcı- algı karıştırıcı demek daha doğru)yapıtlar arasında söz etmeden geçemeyeceğimiz iki baş yapıt*("**Elçiler**", 1533, Hans Holbein ve "**San İgnazio Tavan Resmi**", 1694, Andrea Pozzo) tam da bu vasıfların her birine uyan ayrıcalıklı eserlerdendir. (Wright, 145)

Holbein'in'Elçiler' adlı tablosu bu türden yapıtlar içinde belki de en ayrıcalıklı olanıdır. Yapıtla ilk kez karşı karşıya gelenlerin dikkatini çeken ilk şey şüphesiz ki resmin alt bölümündeki diyagonal tanımsız şekil olacaktır. Ne var ki bu tuhaf şeyin ne olduğunu anlamaya çalışırken bir taraftan da Holbein'in o olağanüstü ustalıkla resmettiği detayların içinde kaybolmaya başladığımızı farketmeyiz bile. Elçilerin mağrur, kendinden emin bakışlarını, zenginliklerini yansıtan giysi ve aksesuarlarındaki gözalıcı ihtişamı sonuna kadar duyumsarız. Bunlara ilave olarak resimde yer alan astronomi araç gereçleri, müzik enstrümanları, halı ve perde gibi diğer bütün herşeyin bize ima ettiği tek şey aslında tamamen geçici olan dünyasal-maddesel gerçekliktir. Holbein bu yalan gerçekliği aşırı realist bir şekilde işleyip dünyasal anlamda uçuşa geçmemize sebep olurken, gerçekte bunun bir sonraki aşamada bizi bekleyen şokun altyapısı olduğunu farketmeyiz bile. Ressamın resme monte etmiş olduğu amorf biçim hakkında eğer daha öncesinden bilgi sahibi değilsek, bu biçimin anamorfik doğru bakış açısından görünüşüyle karşılaşmak gerçekten de sarsıcıdır. Gördüğümüz şey bir kurukafadır ve bu imgenin neredeyse her çağ ve kültürde anlamı çok açık bir şekilde ölümdür. Bakış açımızı değiştirip resme baktığımızda gördüğümüz şey, zaten Holbein'in de görmemizi istediği şeydir. Ölüm, varlığını kabullenmekte en çok zorlandığımız, sebep olduğu çaresizlik hissi ve bunun etkileri sebebiyle belki hayatımızın da en önemli gerçeği olduğundan, Holbein'in yaptığı bu çalışma bu sinsi realitenin ve verdiği mesajın etkisi bakımından son derece dahiyane kurgulanmış bir başyapıttır .

'Elçiler' dışında ele alınabilecek daha pek çok yapıt bulunmasına rağmen, Roma'daki 'San Ignazio' Kilisesi'ndeki 'Aziz Ignazio'nun Yüceltilmesi' (Glorification of Saint Ignazio) adlı tavan resmi en az 'Elçiler' kadar öneme sahiptir. Mimar ve ressam Andrea Pozzo tarafından 1648'de Abraham Bosso'nun ve 1653'te Desargues'ın yaptığı çizimlere dayanarak, 1691'de başlanıp 3 yılda bitirilmiş ve ayni zamanda barok resmin de çok iyi bir örneği sayılabilecek 17 metre uzunluğundaki bu yapıtı bizim için özellikli kılan şey uygulamadaki teknik başarısıdır. Böyle söylemek yapıtın resimsel anlamda önemini gözardı etmek için değil, değinmek istediğimiz konuyla ilgisinin olmamasındandır. Yoksa Aziz Ignazio'nun ölümünden sonra öte dünyaya yolculuğu, bu alemden ruhlar alemine geçişi ve bizzat İsa Peygamber tarafından karşılanıyor oluşu az şey değildir. Resimde fiziksel olanla ruhani olan şey arasında inanılmaz bir bağ kurulmuş,; neredeyse eşzamanlı olarak her iki durumun da izleyiciye hissettirilmesi sağlanmıştır. Yapıta bakan kişiyi bekleyen durum, bir yerden sonra neyin gerçek neyin illüzyon olduğu konusunda geçici algı kaybıdır desek sanırım abartılı olmaz. İşin bu ilginç yanını bırakıp, sıkıcı teknik konulara giriliyor gibi olunsa da Pozzo'nun bu yapıtı oluşturma sürecinin en az bu yapıtı ilginç kılan resimsel özellikleri kadar önemli ve ilginç olduğunu da ifade etmeliyiz. Aziz İgnazio'nun bir anlamda cennete yolculuğunu anlatan bu resim kilisenin orta nefi üzerindeki tavanda yer almaktadır. Ne var ki bu tavan düz değil yarım daire

şeklinde konkav (concave) bir yapıda olduğundan, Pozzo resim taslağının deforme olmadan tavana aktarılması konusunda ciddi sorunlar yaşamıştır. Normal koşullarda elinizdeki taslağı kareleyerek, büyük ya da küçük farketmeden ve tabii düz olmak şartıyla istediğiniz her boyutta yüzeye kolayca aktarabilirsiniz. Ne varki, bu söz konusu resmin uygulama alanı konkav yapıdaysa, karelenip aktarılmaya çalışılma durumunda biçimlerde deformasyonlar kaçınılmazdır. Doğal olarak bize yakın olanların büyük, en yukarıdakilerin küçük görünmeleri dışında, göz açımıza paralel bir şekilde perspektife uğrayan biçimlerin basık görünmeleri gibi sorunlar ortaya çıkacaktır. Bu durum, Pozzo'nun kafasını da bir hayli meşgul etmiş olmalıydı çünkü kalkıştığı deneme, değil 17. Yüzyıl, bugün için bile fazlasıyla akıllara durgunluk verecek nitelikte sayılır. Karelenmiş taslağın yarım daire eğimli tavana aktarılabilmesi için Pozzo resmin alt bölümü hizasında ve bütün alanı kaplayacak bir şekilde bir ağ yerleştirmiştir. Amacı tavan resminin doğru bakış noktasına gelecek şekilde bir ateş yakmak ve ağdan tavana düşecek gölgeleri kullanarak ihtiyaç duyduğu deforme görüntüyü tavana işaretlemekti. Bu, günümüz koşullarında kolayca uygulanabilecek bir projeksiyon yöntemiydi ama maalesef pratikte iyi çalışmadı. Yakılan ateşin işe yaramama sebebi alev ışığının dalgalanması ya da ışık zayıflığı olabilir. Sebep herneyse de bu Pozzo'yu yıldırmadı. Bir iskele kurdurtup, resme bakış noktasından başlayan ve iplerin kesişme noktalarından geçip tavana ulaşan bir gergin bir ip sayesinde işaretlemeyi yapmaya başladı. İskelenin yerini de sürekli değiştirip 500'den fazla kesişme noktası için bu işlemi tekrarlayarak deformasyonu önleyecek bu karelemeyi tavana aktarmayı başardı. Sonrası karelerin içine denk gelen biçimlerin tavandaki yerlerine çizilmesi ve fresko tekniğiyle boyanmasından ibarettir. Ne var ki, tavan büyüklüğü ve deforme görüntülerin boyanmasıyla ilgili ikiye katlanan zorluğu düşündüğümüzde bu işlemin de hiç kolay birşey olmadığını kabul etmek gerekir.

Resim yüzeyi herkesin bildiği üzere bir derinlik yanılsaması alanıdır. Göz ve dolayısıyla beyin doğrudan bir gerçeklik yalanını yutmaya zorlanmaktadır. Platon'a göre içinde yaşamakta olduğumuz gerçek dünya bile idealar dünyasının bir kopyası ve bu kopya dünyadan türetilen resim- heykel gibi şeyler de kopyanın kopyası ise, siz bir de resimlerin ve mimarinin içine üçüncü bir nosyon olarak monte edilmiş göz yanıltıcı ilavelerin durumu ne kadar karmaşıklaştırdığını düşünmeye çalışın. Gerçekte Trompe l'oeil, Anamorfoz ve Quadratura gibi göz yanıltıcı bu tekniklerle oluşturulan neredeyse hiçbir yapıt, o çok üst düzey sanat yapıtları arasında kendilerine bir yer bulamamışlardır. Yanılsamanın yakalandığı an'a dair ilk tepkiler hemen her zaman bir şaşkınlık, gülümseme ve sonrasında onun ne kadar hoş ve eğlenceli olduğunun ifade edilmesiyle sonuçlanan bir süreç gösterirler. Bu durum yeterince ciddiye alınmamalarının sebebi de olabilir.

Günümüzde de bu durum çok fazla değişmiş değil. Anamorfik resim, dünyanın neredeyse bütün şehirlerinin cadde ve duvarlarında karşımıza çıkabilmektedir. Yine eskisi gibi eğlenceli, heyecanlı, merak uyandırıcı ama maalesef yine eskisi gibi pek fazla kaale alınmayan ve yüksek sanat liginde oynayamayan türler arasındalar.

Holbein ya da Pozzo'nun yapıtları değerinde işler çıkıp çıkamayacağını bilemeyiz ama son 30 yıl içinde bu alanda çalışan sözgelimi Georges Rousse (1947-...) ve Felice Varini (1952-...) gibi sanatçıların Modern Anamorfik olarak tanımlanabilecek işlerini yeni bir açılım olarak kabul etmek gerekir. Klasik örneklerle kıyaslandığında ressamca ustalıktan ziyade; sanatsal fikrin ve özellikle de bolca teknik olanakların (Pozzo, Felice Varini'nin elindeki projeksiyon makinesini görseydi muhakkak çok kıskanırdı.) kullanımı bu sanat türünü de fazlasıyla etkilemiştir. Yine de hazırlayıcı etmen olarak yaklaşık bir asır öncesi gelişen Soyut Sanat, onun devamında oluşan akımlardan Çevresel Sanat (Environmental Art) ve enstalasyonların etkileri olduğu söylenebilir.

Aslında Geometrik Soyut, bir yanıyla hep Platon'un ideal biçim anlayışına uygunluk gösterir. Daire, Kare ve Üçgen gibi asal biçimlerin yoruma kapalı (Uzun-Kısa, Yamuk-Düzgün ya da Güzel-Çirkin vb. bütün kriterlerden muafiyetleri anlamında) dokunulmazlıkları onları çok farklı bir yere oturtur. Rousse ve Varini de somut herhangi birşeye benzemediği için herşeye benzetilebilecek biçimlerini kullanarak, bu mekanlarda yeni bir gerçekliği göstermeye çalışıyor olabilirler. Bu türden yapıtlar Platon'un İdealar Dünyasında var olduğunu iddia ettiği kavrama Kazimir Malevich'in (1878-1935) Siyah Kare'si (1915) kadar net bir şekilde oturmuyor olabilir, ancak Holbein'in kurukafası misali aniden somutlaşıveren bu çalışmaların izleyiciyicide sebep olduğu ikilem ve kafa karışıklığı dikkate değerdir. Yapıt ve çevresini

birlikte algılamaya zorlanan kişi, aslında otomatikman bu iki olguyu harmanlayıp bambaşka bir şey ortaya çıkartma sürecine sokulmuş demektir.

Platon'a göre görünür dünyadaki herhangi bir şeyin gerçeği yansıtmadığı ve kopya olmaktan öteye geçemediği düşünüldüğünde, Rousse ve Varini gibi sanatçıların önümüze koydukları biçimlerle alternatif bir gerçekliği işaret ediyor olma ihtimalleri tabii ki vardır. Bunu iddia etmek çok abartılı gelebilir ama saçma ve temelsiz gibi görünseler de sanatçıların bu gibi şeyleri ortaya koyma konusunda ayrıcalıklı bir konumları ve hatta misyonları olduğunu da kabul etmeliyiz.

Son birkaç on yıldır, iç veya dış mekan uygulamalarının genellikle fotoğraf olarak sergilenmesi daha çok tercih edilmektedir. Yanılsama alanının yanından, bazen de içinden geçip giden insanların birşey farketmiyor olması çok olağan bir durumdur ve fotoğraf, yetenekli gözlerimizi kandırabilmenin belki de en doğru yöntemidir. Resimsel anamorfik uygulamaların fotoğrafa dönüşmüş hali, onlara ayni zamanda bir sanat nesnesi olarak alınıp-satılabilirlik özelliği kazandırmış olsa da fotoğrafla sergilemenin ticari sebeplerle değil, gözdeki illüzyon etkisinin ancak bu şekilde doğru ve etkili verilebiliyor olmasıyla bağlantılı olduğunu kabul etmemiz gerekir.

3. SONUÇ

Bir perspektif tekniği olarak hemen her devirde sanatın içinde kendine yer bulmuş olan bu çalışmalar, doğal olarak da içinde bulundukları yapıtın anlatım gücünü arttırmaya yönelik fonksiyonel bir işlevde kullanılmışlardır. Plastik Sanatlar'ın özellikle 20. Yüzyıl başlarından itibaren geçirdiği evre yani sanat yapıtlarının geleneksel işlevi olan, herhangi bir konunun anlatım-aktarım aracı olmaktan kurtarılması durumu sonraki süreci de tümüyle etkilemiştir. Geleneksel yapıyla bağlarını kopartan bu yapıtlar özgürleşmiş ve belki de ilk kez gerçekten sanat yapıtı olmuşlardır. Malevich'in 'Siyah Kare'si ya da Yves Klein'ın 'Mavi'sinde karşılığını görebildiğimiz 20 yüzyılı en derinden etkilemiş olan bu olgu, Rousse ve Varini için de belirleyici olmuş olabilir. Yapıta bakarken mekanı, mekana bakarken yapıtı ve sonra her ikisini birden eşzamanlı olarak algılayabildiğimizi sandığımız o tuhaf durum bizi farklı bir gerçekliğe götürmüyor olabilir ama bunun hissettirilmesi bile amaçlanan şeye ulaşıldığını gösterir diyebiliriz.

KAYNAKÇA

Wright, L. Perspective in Perspective.

Risk-Adjusted Perfhrormance Ranking Of Bulgarian Pension Funds

Assoc. Prof. Georgi P. Georgiev[1] **Assist. Prof. Nikolina Mareva[2]**

[1]Ph.D. UARD – Plovdiv, Bulgaria. ggeorgiev@uard.bg

[2]UARD – Plovdiv, Bulgaria. n.mareva@uard.bg

Abstract: Until now, no evaluation has been made of the Bulgarian pension funds in the frame of risk-adjusted market performance. The present research involves evaluating and ranking the investment performance of the Bulgarian universal, professional and voluntary pension funds. A sample of monthly data for the period February 2009 - June 2017 is used as a base of the calculations. The market performance of Bulgarian pension funds is measured by both traditional risk-adjusted performance metrics used in Modern Portfolio Theory as: Sharpe's, Treynor's, Jensen's ratios and by the Post Modern Portfolio Theory ones as: Sortino ratio, RAROC framework with VaR.

Another purpose of this article is to provide comparative information to potential investors, stakeholders, Bulgarian individuals and business

Key words: pension funds, risk-adjusted measures, portfolio performance evaluation, Sharpe ratio, Treynor ratio, Jensen ratio, Sortino ratio, RAROC.

1. INTRODUCTION

The performance evaluation has been very important research topic not only for academics, but also for investment managers, individual investors, and contributors in private pension funds. Until now, no evaluation has been made of the Bulgarian pension funds in the frame of risk-adjusted market performance. The present research involves evaluating and ranking the investment performance of the Bulgarian universal, professional and voluntary pension funds.

Financial industry and analysts presently use several evaluation techniques of investment performance measurement which take into consideration risk in different ways. Some of these techniques measure risk by standard deviation which is a representation of the total risk, some are based on beta (systematic risk), other as target downside deviation and Value at risk rely on downside metrics (market risk).

The objective of the research is to examine portfolio performance of the universal, professional and voluntary pension funds in Bulgaria for the last 9 years. The performance evaluation of Bulgarian private pension funds is important issue for many reasons. In our opinion, results of performance analysis should primarily be a basis for the strategic decisions about the investment process and could stimulate efforts to improve the investment process within the management companies. This paper puts these results in a risk-adjusted context. The goal of the paper is to determine whether administrators of Bulgarian pension funds have displayed investment skill on a risk-adjusted basis during the post-crisis period. The monthly returns of 27 pension funds are analyzed for the time period from February 2009 till June 2017. Until now investment performance of Bulgarian pension funds have been little researched problem and no evaluation has been made of the Bulgarian pension funds in the frame of risk-adjusted market performance.

1.1 BRIEF OVERVIEW OF THE PENSION SYSTEM IN BULGARIA

In 2000, a pension system reform in Bulgaria introduced privately managed mandatory and voluntary pension funds to complement the existing government sponsored "pay as you go" system and began construction of multi-pillar pension model based on the World Bank conception. The participation in first pillar – State social insurance is mandatory and provides a basic earning-related pension. The second and third pillars comprise mandatory and voluntary subsidiary contribution to pension funds. Contributions in pension funds are accumulated in the individual accounts of the insured persons. The size of the supplementary pension depends on the amount in the individual account and accumulated

income from investing the funds. The financing of both, the 1st and 2nd pillars of the system is carried out through contributions from the employers and from the employed persons (the current proportion is 60:40 per cent). The 3rd pillar is fully-funded pension scheme with voluntary contributions from members and employers.

The mandatory pension funds are following types:

1) *Mandatory Universal Pension Funds (UPFs)*, introduced in 2002 for individuals born after 31 December 1959;

2) *Mandatory Professional Pension Funds (PPF)* for special categories of labor (labor categories I and II - under heavy and hazardous conditions). Mandatory Professional Pension Funds were introduced on January 1, 2001 when the funding of early retirement pensions for special categories of employees was transferred from National Social Security Institute to private pension funds.

The voluntary insurance was introduced in 1994, but has existed in its present form only since 2002. It also covers two types of defined contribution pension funds:

1) *Voluntary Pension Funds* operating since 1994 (VPF);

2) *Voluntary Pension Funds with Occupational Schemes* (VPFOS)[1] for voluntary collective bargaining agreements operating since 2007.

Mandatory contribution to the UPFs or PPFs is a part of the total social security contribution determinated by the legislation. The amendments that have been made in SIC from 1.08.2015 allowed insured persons to choose whether to participate in UPF or only to pay contributions in State social security. The contributions to the voluntary funds are based on personal incentives and decision. The State encourages voluntary insurance by tax relieves for both employee and employer.

Pension funds are managed by private pension insurance companies (PICs). PICs are joint stock companies licensed and strictly regulated by the Financial Supervision Commission (FSC). PICs are separate legal entities from the funds and the basis for their establishment is introduced by Social Insurance Code (SIC). Each pension company can manages only one fund of each type, i.e. 4 different types of pension funds.

1.2 PERFORMANCE MEASURES

The literature provides a number of performance measures that assess fund's return relative to risk. The commonly used measures are the Sharpe index, Treynor index, the Jensen Alpha and Sortino ratio.

In 1965 Treynor developed a complex measure of portfolio performance which measure portfolio risk by beta (he calculated portfolio's market risk premium to its beta). Sharpe index (1966) is similar to the Treynor ratio and the only difference is that Sharpe used the standard deviation instead of beta to measure the portfolio risk. Jensen (1968) evaluated 115 mutual funds' performances using "alpha" which is an indicator of the fund manager's skills. He found that fund managers did not have superior performance (Alptekin, 2009).

In many ways, the Sortino ratio (1980) is a better choice, especially when measuring and comparing the performance of managers whose programs exhibit skew in their return distributions (Rollinger, et al. 2016).

In this paper, the investment performance of Bulgarian pension funds is measured by both traditional risk-adjusted performance metrics used in Modern Portfolio Theory as: Sharpe's, Treynor's, Jensen's ratios and by the Post Modern Portfolio Theory ones as: Sortino ratio, RAROC framework with VaR.

1 EC Directive 2003/41 (IORP Directive), on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision

Sharpe ratio (SR)

Sharpe ratio is a risk-adjusted measure of performance introduced by William Sharpe (1966), which is often used for portfolio performance evaluation. Sharpe index also known as the reward-to-variability ratio is a measure of excess portfolio return over the risk-free rate relative to its standard deviation (total risk). The higher value of the SR indicates the better performance. The negative Sharpe ratio supposes that the manager has not even been able to earn the risk-free rate. The Sharpe ratio is best used to evaluate portfolios with normal distribution of return and similar risk characteristics over the same period. When choosing between two portfolios, the criterion is to choose the one with the higher Sharpe ratio (Dowd, 2000).

$$SR = \frac{r_p - r_f}{\sigma_p};$$

Where: rp is the average return of the portfolio,

rf is risk-free rate of return,

σp is the standard deviation of the portfolio.

Treynor ratio (Tr)

Treynor ratio provides a measure of excess return per unit of systematic risk (βp). The beta of the portfolio relative to its benchmark is the covariance of the fund and benchmark excess returns over the risk free rate divided by the variance of the benchmark excess returns. This measure is appropriate for well-diversified portfolios since it is a measure of systematic risk and ignores unsystematic part of the total risk. "Treynor introduced the concept of the characteristic line whose slope measures the relationship between relative volatility of mutual funds returns βp and the expected excess return" (Haslem, 2003).

The Treynor index is calculated as follows:

$$Tr = \frac{r_p - r_f}{\beta_p}$$

Where: β of the portfolio is defined as: $\beta = \frac{cov(r_p, r_m)}{\sigma^2}$,

r_m is return of the market index

According to Treynor and Mazury, if Tr of the fund portfolio is greater than risk premium of the market return then the portfolio has outperformed the market. However, if Tr of the fund portfolio is less than ($r_m - r_f$) then the portfolio has underperformed the market" (Treynor & Mazury, 1966).

Because Treynor index is similar to Sharpe ratio, both Treynor and Sharpe measure excess returns for a given level of risk.

Jensen's Alpha.

Jensen measure was developed as a standard measure of the ability of mutual fund managers to outperform the stock market index. Significantly positive and negative alpha values are evidence of superior and inferior portfolio manager skills respectively. A positive Alpha means that a portfolio has beaten the market, while a negative value indicates underperformance. A fund manager with a negative alpha and a beta greater than one has added risk to the portfolio but has poorer performance than the

market. Statistically, if Alpha is equal zero, it indicates that performance is equal to the market index on a risk-adjusted basis. The Jensen measure is appropriate for funds whose portfolio is well-diversified and returns are normally distributed.

According to the Capital Asset Pricing Model, Alpha is defined by this equation:

$$\alpha = (r_p - r_f) - \beta\,(r_b - r_f)$$

where α - the Jensen Alpha.

Sortino ratio

Most of modern financial analysts and investor consider Sortino ratio as a better measure for risk-adjusted performance of the investor portfolios (Rollinger, et al. 2013). In fact the Sortino ratio is a modification of the Sharpe ratio but rely on downside deviation rather than standard deviation as the measure of risk. Downside deviation is invented to overcome the shortcomings of standard deviation which makes no distinction between upside and downside deviations. In fact, for positively skewed return distributions, performance is actually achieved with less risk than the Sharpe ratio suggests. Conversely, standard deviation understates risk for negatively skewed return distributions, i.e. the strategy is actually more risky than the Sharpe ratio suggests (Rollinger, et al. 2016).

Usually the **target downside deviation** is calculated as:

$$TDD = \sqrt{\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} min(0; r_i - \mathbf{MAR})^2}$$

Where:
TDD is target downside deviation;
MAR - minimum acceptable return or target return;
n - total number of returns (including positive ones).

Than the Sortino Ratio (S) is defined as:

$$S = \frac{r_p - MAR}{TDD}$$

In Sortino's more recent work, MAR is referred to as the Desired Target Return (Rollinger, et al. 2016).

Risk-adjusted return on capital (RAROC) is a risk based profitability measurement framework for analyzing risk-adjusted financial performance. It is calculated as return is divided by economic capital (i.e., the capital reserved to cover unexpected losses). For the purpose of our study we calculate RAROC version with VaR as:

$$RAROC = \frac{r_p}{VaR(95\%)}$$

Where: VaR is the expected loss (market risk) of a portfolio over a specified time period for a set level of probability. VaR is calculated within a given confidence interval, typically 95%.

2. MATERIALS AND METHODS

2.1. RESEARCH DATA

For our analysis we have used data set of historical prices (the monthly quotes correspond to the last working day of each month) from data base of Financial Supervision Commission[2], the Bulgarian pension fund supervisory authority and Bulgarian Stock Exchange[3]. For the empirical analysis the monthly gross of fees returns have been calculated. According to FSC, the rate of return is the difference between the last day of the reporting period and the last day of the previous period, expressed as a percentage. The period of analysis covers the period from February 2009 to June 2017.

We evaluated the performance of 9 universal, 9 professional and 9 voluntary pension funds presented in table below with code to each one (table 1). The sample covers 99.9% of net assets value of private pension funds in Bulgaria.

2.2. RISK-FREE RATE OF RETURNS

In order to compute risk-adjusted performance measures we have to choose a proxy for risk free rate. It is the return on a completely safe and liquid investment known as the risk-free rate of return. Various risk-free rates, which are appropriate to structure of the funds, are used in the literature. In this research LEONIA (LEv OverNight Index Average) is used. LEONIA is a reference index of the concluded and settled transactions in BGN on the overnight interbank market in Bulgarian. Data of LEONIA is obtained from Bulgarian national bank official website[4].

Table 1. Pension funds included in sample

Pension fund administrator	Pension fund	Code
PIC "DOVERIE" PLC	UPF "DOVERIE"	DOVERIE-UPF
PIC "DOVERIE" PLC	PPF "DOVERIE"	DOVERIE-PPF
PIC "DOVERIE" PLC	VPF "DOVERIE"	DOVERIE-DPF
PIC "SAGLASIE" PLC	UPF "SAGLASIE"	SAGLASIE-UPF
PIC "SAGLASIE" PLC	PPF "SAGLASIE"	SAGLASIE-PPF
PIC "SAGLASIE" PLC	VPF "SAGLASIE"	SAGLASIE-DPF
PIC "ALLIANZ-BULGARIA" PLC	ZUPF "ALLIANZ BULGARIA"	ALLIANZ-UPF
PIC "ALLIANZ-BULGARIA" PLC	PPF "ALLIANZ BULGARIA"	ALLIANZ-PPF
PIC "ALLIANZ-BULGARIA" PLC	VPF "ALLIANZ BULGARIA"	ALLIANZ-DPF
PIC "DSK-RODINA" PLC	UPF "DSK - RODINA"	DSK-UPF
PIC "DSK-RODINA" PLC	PPF "DSK - RODINA"	DSK-PPF
PIC "DSK-RODINA" PLC	VPF "DSK - RODINA"	DSK-DPF
"NN PIC" PLC	"NN UPF"	ING-UPF
"NN PIC" PLC	"NN PPF"	ING-PPF
"NN PIC" PLC	"NN VPF"	ING-DPF
PI "CCB-SILA" PLC	UPF "CCB - SILA"	CCB-UPF
PI "CCB-SILA" PLC	PPF "CCB - SILA"	CCB-PPF
PI "CCB-SILA" PLC	VPF "CCB - SILA"	CCB-DPF

2 www.fsc.bg

3 www.infostock.bg

4 www.bnb.bg

"PIC-FUTURE" PLC	"UPF - FUTURE"	BADESHTE-UPF
"PIC-FUTURE" PLC	"PPF - FUTURE"	BADESHTE-PPF
"PIC-FUTURE" PLC	"VPF - FUTURE"	BADESHTE-DPF
PIC "TOPLINA" PLC	UPF "TOPLINA"	TOPLINA-UPF
PIC "TOPLINA" PLC	PPF "TOPLINA"	TOPLINA-PPF
PIC "TOPLINA" PLC	VPF "TOPLINA"	TOPLINA-DPF
"PENSIONNOOSIGURITELEN INSTITUT" PLC	UPF "PENSIONNOOSIGURITELEN INSTITUT"	POI-UPF
"PENSIONNOOSIGURITELEN INSTITUT" PLC	PPF "PENSIONNOOSIGURITELEN INSTITUT"	POI-PPF
"PENSIONNOOSIGURITELEN INSTITUT" PLC	VPF "PENSIONNOOSIGURITELEN INSTITUT"	POI-DPF

2.3. BENCHMARKS

In financial practice the benchmarks used for evaluation of risk-adjusted performance can be divided in two main types: external asset-class benchmarks and peer-group benchmarks (median return) (Novakovic, 2015). In Bulgarian practice does not exist appropriate external complex index. After detailed analysis authors have chosen to compare the results of pension funds to the industry's average return, represented by Bulgarian pension indexes: UNIDEX for universal funds, PROFIDEX for professional funds and VOLIDEX for voluntary funds. The Bulgarian pension indexes represented a share value of pension funds. The value of each index is calculated as a modified weighted average of the values per unit for each pension fund. The relative shares are limited to 20 per cent[5].

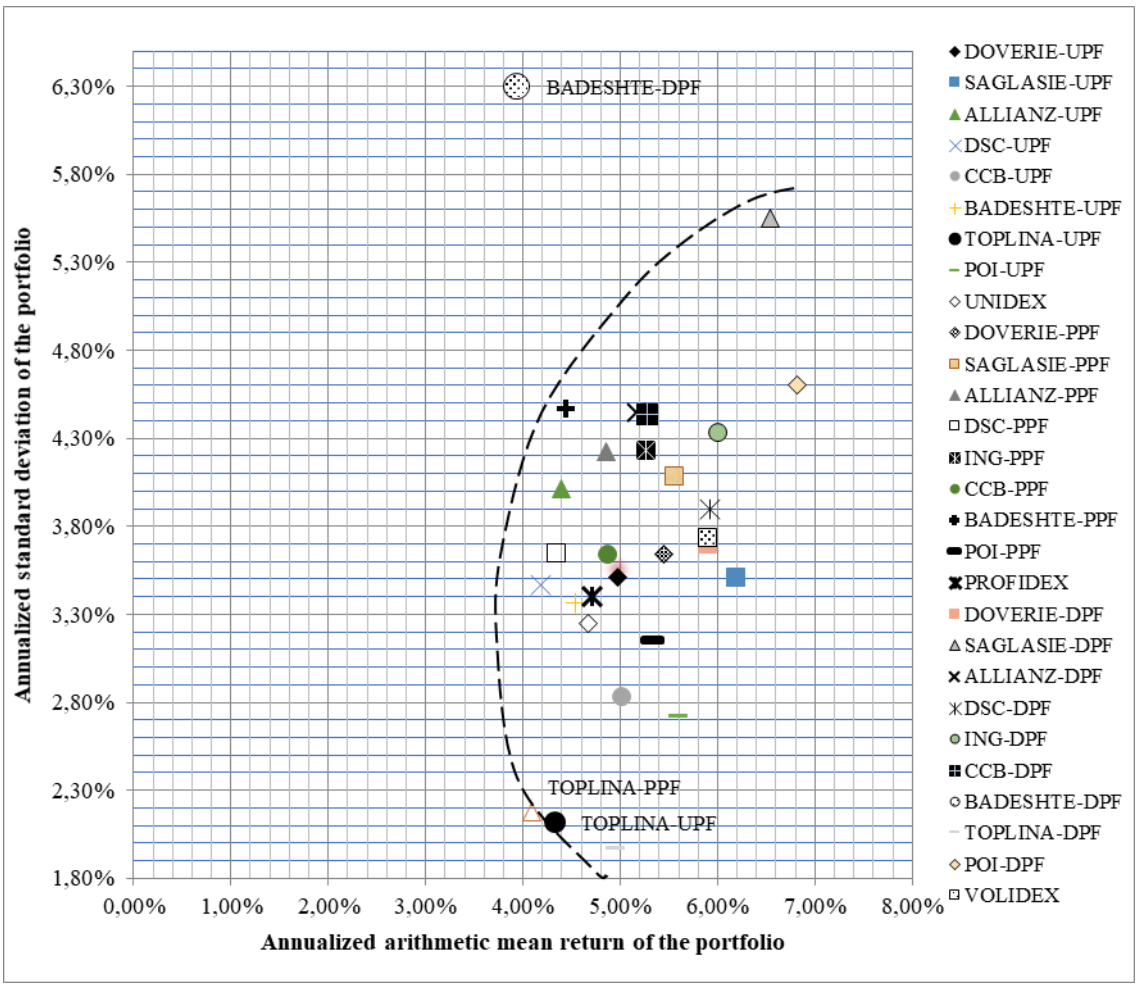
3. RESULTS AND DISCUSSION

The main purpose of our research is to evaluate and rank investment performance of Bulgarian universal, professional and voluntary pension funds in the frame of risk-adjusted measures.

The figure 1 give the visual idea about the correlation between expected return and risk measured respectively by annualized average return and standard deviation. The broken line imaginary represents "efficient frontier". The efficient frontier represents the best of portfolio performers according modern portfolio theory i.e. those that produce the maximum expected return for a given level of risk. According to the correlogram TOPLINA-UPF and TOPLINA-PPF are the best performing fund in terms of both return and risk (measured as the standard deviation of arithmetic mean returns) while the worst performing fund is BADESHTE-DPF.

5 http://www.fsc.bg

Figure 1. Correlogram of return and standard deviation for Bulgarian pension funds (2009-2017)

Funds' performances which are evaluated based on Sharpe ratio, Treynor index, Jensen's alpha and Sortino ratio with corresponded ranks are given in tables below.

Table 2 shows the annualized results of the Sharpe ratios for Bulgarian universal, professional and voluntary pension funds calculated from monthly data for the period February 2009 - June 2017. The presented values are annualized by the formula of effective percent:

$$R_{ef} = \left[\left(1 + \frac{R_n}{m} \right)^n - 1 \right].100 \,,$$

Where R_n is nominal rate;

m – number of capitalization for year;

n- number of periods.

The pension funds are ranked by Sharpe ratio. All funds have achieved positive values. The annualized Sharpe ratio of pension funds is over 1. From this point of view Bulgarian pension funds had a pretty good performance, except of BADESHTE-PPF and BADESHTE-DPF. When comparing results of pension funds with benchmarks we have assigned, five universal pension funds underperform benchmark

UNIDEX: DOVERIE-UPF, BADESTE_UPF, DSK-UPF, ING-UPF and ALLIANZ UPF. This indicates that funds had higher risk-adjusted return per unit of total risk than the market portfolio for the period. Three of professional funs beat the market index PROFIDEX (column 4). These are TOPLINA-PPF, POI-PPF and DOVERIE-PPF. The table reports the only two voluntary pension funds were able to outperform the benchmark: TOPLINA-DPF and DOVERIE-DPF.

Table 2. Bulgarian pension funds ranked by Sharpe ratio (2009-2017)

Universal pension funds	**Sharpe ratio**	**Rank**	**Professional pension funds**	**Sharpe ratio**	**Rank**	**Voluntary pension funds**	**Sharpe ratio**	**Rank**
POI-UPF	1,965	1	TOPLINA-PPF	1,768	1	TOPLINA-DPF	2,383	1
TOPLINA-UPF	1,930	2	POI-PPF	1,607	2	DOVERIE-DPF	1,526	2
SAGLASIE-UPF	1,695	3	DOVERIE-PPF	1,431	3	**VOLIDEX**	**1,511**	
CCB-UPF	1,686	4	**PROFIDEX**	**1,315**		DSC-DPF	1,460	3
UNIDEX	**1,361**		SAGLASIE-PPF	1,300	4	POI-DPF	1,427	4
DOVERIE-UPF	1,348	5	CCB-PPF	1,271	5	ING-DPF	1,326	5
BADESHTE-UPF	1,276	6	ING-PPF	1,186	6	CCB-DPF	1,136	6
DSC-UPF	1,140	7	DSC-PPF	1,123	7	SAGLASIE-DPF	1,135	7
ING-UPF	1,093	8	ALLIANZ-PPF	1,093	8	ALLIANZ-DPF	1,108	8
ALLIANZ-UPF	1,034	9	BADESHTE-PPF	0,940	9	BADESHTE-DPF	0,586	9

Table 3 shows the calculated concrete values of coefficient beta and Treynor ratio for Bulgarian universal, professional and voluntary pension funds for the period February 2009 - June 2017. It should be noted that the rankings of the Sharpe and Treynor ratios for most Bulgarian pension fund differ considerably. Generally Sharpe and Treynor ratios provide identical rankings if fund' portfolios are well diversified. Our results suggest that the majority of fund portfolios are not well diversified. As could be seen in the in the table most of the funds outperform indexes. Worst performing are funds of PIC "ALLIANZ-BULGARIA".

Jensen's alpha gives the same assessment of the investment performance of the funds. The results of our calculations for Jensen's alpha are given in table 4.

According to the CAPM this measure indicates the difference between a portfolio's actual and expected return, given its level of systematic risk. If Jensen's alpha is positive the actual return of the fund is higher than expected by the CAPM. A negative alpha indicates that the fund performed worse than predicted given the market risk taken. Three of universal funds have negative alphas: DSC-UPF, ING-UPF, ALLIANZ-UPF, also ALLIANZ-PPF and three voluntary funds: ING-DPF, ALLIANZ-DPF, BADESHTE-DPF.

Table 3. Bulgarian pension funds ranked by Treynor ratio (2009-2017)

UPF	β	Treynor mesure	Rank	PPF	β	Treynor mesure	Rank	VPF	β	Treynor mesure	Rank
POI-UPF	0,50	0,107	1	TOPLINA-PPF	0,37	0,105	1	TOPLINA-DPF	0,29	0,164	1
TOPLINA-UPF	0,38	0,106	2	POI-PPF	0,56	0,090	2	POI-DPF	0,80	0,082	2
CCB-UPF	0,68	0,070	3	CCB-PPF	0,78	0,060	3	DOVERIE-DPF	0,85	0,066	3
BADESHTE-UPF	0,63	0,068	4	DOVERIE-PPF	0,89	0,058	4	DSC-DPF	0,93	0,061	4
SAGLASIE-UPF	0,94	0,063	5	BADESHTE-PPF	0,74	0,057	5	SAGLASIE-DPF	1,06	0,060	5
DOVERIE-UPF	0,99	0,048	6	SAGLASIE-PPF	0,96	0,055	6	CCB-DPF	0,87	0,058	6

UNIDEX	**1,00**	**0,044**		DSC-PPF	0,92	0,0448	7	**VOLIDEX**	**1,00**	**0,056**	
DSC-UPF	0,95	0,042	7	**PROFIDEX**	**1,00**	**0,045**		ING-DPF	1,09	0,053	7
ING-UPF	1,23	0,037	8	ING-PPF	1,12	0,0447	8	ALLIANZ-DPF	1,12	0,044	8
ALLIANZ-UPF	1,17	0,035	9	ALLIANZ-PPF	1,12	0,041	9	BADESHTE-DPF	0,95	0,039	9

Table 4. Bulgarian pension funds ranked by Jensen's alpha (2009-2017)

UPF	β	Jensen" s α	Rank	PPF	β	Jensen" s α	Rank	VPF	β	Jensen" s α	Rank
POI-UPF	0,50	0,0339	1	POI-PPF	0,56	0,02808	1	TOPLINA-DPF	0,29	0,0332	1
TOPLINA-UPF	0,38	0,0263	2	TOPLINA-PPF	0,37	0,02441	2	POI-DPF	0,80	0,0229	2
SAGLASIE-UPF	0,94	0,0203	3	DOVERIE-PPF	0,89	0,01455	3	DOVERIE-DPF	0,85	0,0109	3
CCB-UPF	0,68	0,0199	4	CCB-PPF	0,78	0,01393	4	DSC-DPF	0,93	0,0065	4
BADESHTE-UPF	0,63	0,0175	5	SAGLASIE-PPF	0,96	0,01252	5	SAGLASIE-DPF	1,06	0,0057	5
DOVERIE-UPF	0,99	0,0060	6	BADESHTE-PPF	0,74	0,01149	6	CCB-DPF	0,87	0,0035	6
UNIDEX	**1,00**	**0,00240**		DSC-PPF	0,92	0,00245	7	**VOLIDEX**	**1,00**	**0,00243**	
DSC-UPF	0,95	-0,0002	7	**PROFIDEX**	**1,00**	**0,00241**		ING-DPF	1,09	-0,0014	7
ING-UPF	1,23	-0,0064	8	ING-PPF	1,12	0,00237	8	ALLIANZ-DPF	1,12	-0,0113	8
ALLIANZ-UPF	1,17	-0,0078	9	ALLIANZ-PPF	1,12	-0,00133	9	BADESHTE-DPF	0,95	-0,0142	9

Table 5 shows the calculated concrete values of Sortino ratio for Bulgarian universal, professional and voluntary pension funds and their ranking. The minimum acceptable return (MAR) is the minimum monthly return required in order to own the investment. In this case is fixed to 0%. So the target downside deviation includes all monthly returns that are less than MAR in numerator of the formula. According Sortino measure the top 3 Bulgarian pension funds are TOPLINA, POI and SAGLASIE. The worst performing are ALLIANZ-UPF, ALLIANZ-PPF and BADESHTE-VPF.

Table 5. Bulgarian pension funds ranked by Sortino ratio (2009-2017)

UPF	Sortino	Rank	PPF	Sortino	Rank	VPF	Sortino	Rank
TOPLINA-UPF	4,425	1	TOPLINA-PPF	3,848	1	TOPLINA-VPF	6,495	1
POI-UPF	4,342	2	POI-PPF	3,398	2	DOVERIE-VPF	2,997	2
SAGLASIE-UPF	3,627	3	SAGLASIE-PPF	2,8369	3	POI-VPF	2,821	3
CCB-UPF	3,453	4	DOVERIE-PPF	2,759	4	VOLIDEX	2,743	
BADESHTE-UPF	3,177	5	CCB-PPF	2,596	5	DSC-VPF	2,589	4

DOVERIE-UPF	2,497	6	PROFIDEX	2,391		ING-VPF	2,307	5
UNIDEX	2,391		BADESHTE-PPF	2,149	6	SAGLASIE-VPF	2,298	6
DSC-UPF	1,913	7	ING-PPF	2,034	7	CCB-VPF	2,251	7
ING-UPF	1,839	8	DSC-PPF	1,867	8	ALLIANZ-VPF	1,793	8
ALLIANZ-UPF	1,682	9	ALLIANZ-PPF	1,808	9	BADESHTE-VPF	1,094	9

Figure 2 Sortino ratios for Bulgarian voluntary funds

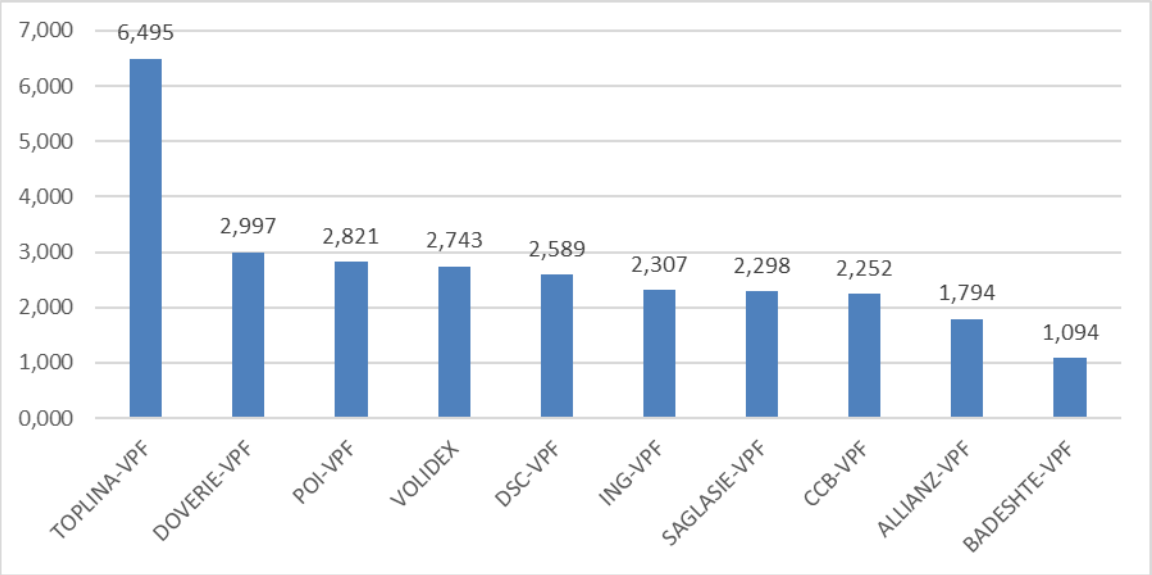

Figure 2 gives visual and numerical idea about the Sortino ratio values of Bulgarian voluntary funds. The highest value of 6,495 has the pension fund TOPLINA-VPF which outperform the rest voluntary funds by 2 or 3 times.

Table 6. Bulgarian universal and professional pension funds ranked by RAROC

UPF	VaR 95%	RAROC	Rank	PPF	VaR 95%	RAROC	Rank
TOPLINA-UPF	-2,32%	1,8669	1	TOPLINA-PPF	-2,42%	1,6882	1
CCB-UPF	-2,76%	1,8183	2	POI-PPF	-3,95%	1,3457	2
POI-UPF	-3,15%	1,7757	3	DOVERIE-PPF	-4,57%	1,1933	3
BADESHTE-UPF	-2,86%	1,5857	4	SAGLASIE-PPF	-5,43%	1,0224	4
SAGLASIE-UPF	-4,05%	1,5298	5	CCB-PPF	-4,90%	0,9919	5
DOVERIE-UPF	-4,97%	1,0006	6	BADESHTE-PPF	-4,55%	0,9757	6
UNIDEX	-4,74%	0,9835		DSC-PPF	-5,08%	0,8545	7
DSC-UPF	-5,19%	0,8071	7	PROFIDEX	-5,83%	0,808	
ING-UPF	-7,06%	0,6818	8	ING-PPF	-6,99%	0,7523	8
ALLIANZ-UPF	-6,57%	0,6678	9	ALLIANZ-PPF	-6,61%	0,7344	9

Table 6 shows the calculated concrete values of VaR for Bulgarian universal and professional pension funds. We calculated VaR with 95% confidence interval using historical simulation on monthly basis and then for annualizing the monthly VaR is multiplying by the square root of 12. The pension funds are ranked by RAROC ratio.

Table 7. Bulgarian voluntary pension funds ranked by RAROC (2009-2017)

VPF	VaR 95%	RAROC	Rank
TOPLINA-VPF	-2,15%	2,3024	1
DSC-VPF	-4,79%	1,2367	2
DOVERIE-VPF	-4,80%	1,228	3
POI-VPF	-5,59%	1,2204	4
SAGLASIE-VPF	-6,58%	0,9946	5
VOLIDEX	**-6,31%**	**0,9343**	
ING-VPF	-6,84%	0,8767	6
CCB-VPF	-6,17%	0,8561	7
ALLIANZ-VPF	-6,28%	0,8236	8
BADESHTE-VPF	-7,73%	0,5088	9

Table 7 shows the calculated concrete values of VaR for Bulgarian voluntary pension funds and ranking by RAROC measures. As could be seen in the last column the four pension funds underperform benchmark VOLIDEX: ING-VPF, CCB-VPF, ALLIANZ-VPF and BADESTE-VPF.

4. CONCLUDING REMARKS

In this paper Bulgarian pension funds are ranked on a risk-adjusted basis. The calculated risk-adjusted measures for 27 pension fund in Bulgaria despite the deferent ways in calculating return and risk illustrated similar results and for that reason similar ranking. Summary the best performing Bulgarian pension funds for the period February 2009 - June 2017 are found to be funds of PIC TOPLINA and funds of "PENSIONNOOSIGURITELEN INSTITUT" PLC. The worst ones prove to be ALLIANZ-UPF, ALLIANZ-PPF and BADESTE-DPF. It has to be pointed that Bulgarian stock exchange market is very small, thin and easy for influence and manipulations.

REFERENCES:

1. Alptekin, N.(2009), Performance evaluation of Turkish type a mutual funds and pension stock funds by using TOPSIS method, International journal of economics and finance vol 1, №2, 2009 ISSN: 1309-8055 (online), available at: http://www.sobiad.org/ejournals/journal_ijef/archieves/ijef2009/06nesrin-alptekin.pdf;
2. Bacon, C. (2008), Practical Portfolio Performance Measurement and Attribution. 2nd Ed., John Wiley Finance, pp. 21-23;
3. Dowd, Kevin (2000), “Adjusting for Risk: An Improved Sharpe Ratio”, International Review of Economics and Finance, 9, pp.209-222;
4. Haslem, John A., (2003),”Mutual funds: Risk and performance analysis for decision making”, 253-254, available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2637632;
5. Jensen M. J. (1968), The Performance of Mutual Funds in the Period 1945-1964. Journal of Finance. no 23 pp.389-416;
6. Novaković, D. (2015), Evaluation of the financial performance of pension funds in Croatia, Econviews, vol 28, no 1: 199-212;
7. Rollinger T. and Scott T. Hoffman, (2016), A ‘Sharper’ Ratio, Red Rock Capital, available at: http://redrockcapital.com/ResearchWhitePapers.html;
8. Rollinger, T. and Scott T. Hoffman, (2013), Sortino ratio: A better measure of risk, Risk management, available at: https://www.sunrisecapital.com/wp-content/uploads/2014/06/Futures_Mag_Sortino_0213.pdf
9. Treynor, J. and K. Mazury, (1966), "Can Mutual Funds Outguess the Market?”, Harvard Business Review, July, pp.131-136;
10. www.bnb.bg
11. www.fsc.bg
12. www.infostock.bg
13. http://www.nssi.bg/legislationen/sic

ABSTRACTS

Suriyelilerin Sosyal Uyumu; Sosyal Sorumluluk Bağlamında Sultanbeyli Belediyesi Örneği

[1]Abdurrahman BENLİ **[2]Fatma BULUT**

[1]Doç. Dr.,Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, abenli@sakarya.edu.tr

[2] Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, SBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, fatma.bulut5@ogr.sakarya.edu.tr

Özet:İlk olarak Nisan 2011 tarihinde başlayan Suriye'deki insani krizin sonucunda en fazla Suriyeli sığınmacı barındıran ülkelerden biri olan Türkiye'nin "özel olarak korunması gerekenler" içerisinde yer alanların uyumuna yönelik olarak kısa ve uzun vadede neler yapılabileceğinin tartışılıyor olması önemini korumaktadır. Türkiye'de 81 ile yayılan mülteci-sığınmacı-özel olarak korunması gerekenlerin sayılarının fazla olması ve geçmiştekinin aksine çadır kent-kamp yerine şehirlere yerleşmeleri, sosyal uyum çalışmalarının önemini daha da artırmıştır. Birçok kamu kurumunun sorumluluğunun yanı sıra özellikle belediyelerin sosyal sorumlulukları bakımından sığınmacıların sosyal uyumuna yönelik çabaları dikkat çekicidir. Bu çerçevede ciddi boyutlara varan "Suriyeli" krizlerini daha aza indirmek, topluma uyumlarını sağlamak için daha önce karşılaşılan problemleri de unutmadan vurgulayacak olursak; Çadır kentler-kamplar oluşturulurken Suriyelilerin uyumu için planlı bir çalışmanın yapılmaması-yapılamaması ve bunların çeşitli işlerde çalışarak sosyal hayata entegre olmaya çaba sarf ettikleri gözlemlenen bir kısım Suriyelilerin geçici "misafir" olmayacağının anlaşılması ile daha geniş kapsamlı ve uzun vadeli bir uyumun gerekliliği ortaya çıkmıştır. Zira sosyal uyum toplumun bütün olarak kalması ve düzenin bozulmaması için önemlidir. Bu bakımdan bildiri çalışmasının temel tartışma noktası, bir yandan İstanbul'da en çok Suriyeli barındıran ilçelerden biri olan Sultanbeyli Belediyesi tarafından yapılan sosyal uyum çalışmaları, diğer yandan Mülteciler ve Sığınmacılar Dayanışma ve Yardımlaşma Derneğine üye Suriyeliler ile yapılandırılmış mülakat yöntemi kullanılarak yorumlanması ve değerlendirilmesi olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Suriyeli, Uyum, Sosyal Sorumluluk, Sığınmacı, Mülteci

Ön Lisans Öğrencilerinin Çevrimiçi-Çevrimdışı Bilgi Güvenliği ve Siber Güvenlik Becerilerinin Araştırılması

Adil Kondiloğlu[1] **Harun Bayer[2]** **Enes Çelik[3]** **Muhammet Atalay[4]**

[1] Giresun Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı, adil.kondiloglu@giresun.edu.tr

[2] İnönü Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı, harun.bayer@inonu.edu.tr

[3] Kırklareli Üniversitesi, Bilgisayar Programcılığı, enes.celik@klu.edu.tr

[4] Kırklareli Üniversitesi, Sayısal Yöntemler, atalay@klu.edu.tr

Özet:Günümüzde bilişim teknolojilerinin bilgi üzerindeki etkileri ve boyutları giderek artmakta, elde edilen bilginin korunmasından doğan bilgi güvenliği ve siber güvenlik yeterlilikleri önemli bir konu alanını oluşturmaktadır. Bilgi güvenliğine yönelik siber saldırıların, zaman içinde hem sayı hem de çeşitlilik açısından arttığı bir ortamda etkin bir bilgi güvenliği oluşturabilmek için gerekli olan, güvenlik süreçleri bu çalışma ile irdelenmiştir. Bu çalışmada Kırklareli Üniversitesi Babaeski Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin bilgi güvenliği ve siber güvenlik yeterlilikleri incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Veriler betimleyici ve anlam çıkarıcı istatistikler kullanılarak SPSS uygulamasında analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre bilişim güvenliği konuları ile ilgili bilgi ve becerilerinin yeterli olmadığını belirten çok sayıda öğrenci olduğu görülmüştür. Bu noktada öğrencilere bilgi güvenliği ve siber güvenlik konularında eğitim verilmesinin gerektiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Güvenliği, İnternet Güvenliği, Siber Güvenlik.

2017 YGS Tercihlerine Göre Trakya'daki Üniversitelere Bağlı Meslek Yüksekokullarına Yapılan Yerleştirmelerin Değerlendirilmesi Bildiri

Anıl İlkem ÖZCAN[1] **Ayşe ANIL[2]**

[1]Celal Bayar Üniversitesi Demirci Meslek Yüksekokulu, ilkemozcan81@hotmail.com

[2]Kırklareli Üniversitesi Vize Meslek Yüksekokulu, ayse.anil@klu.edu.tr

Özet:Gelişen küreselleşme çağında sanayileşmenin hız kazanması ile birlikte ara eleman ihtiyacı artmıştır. Ara eleman ihtiyacını karşılamak amacıyla her üniversite bünyesinde meslek yüksekokulları açılmıştır. Bu meslek yüksekokulları ağırlıklı olarak üniversite merkezlerinin yer aldığı illere bağlı bulunan ilçelerde konuşlandırılmıştır. Meslek yüksekokullarının ilçeler de açılmasında ki temel felsefe; ilçelerin sosyo-ekonomik yönden gelişimine katkı sağlamaktır.

Ülkemizin Trakya bölgesinde Namık Kemal Üniversitesi, Trakya Üniversitesi ve Kırklareli Üniversitesi ve bünyelerinde çeşitli meslek yüksekokulları yer almaktadır. Bu çalışma ile öğrencilerin Trakya'daki bu üç üniversiteye bağlı meslek yüksekokullarının 2017 yılında YGS tercihleri ve yerleşme oranları incelenmiştir. Bunun en önemli nedeni 2017 yılı itibariyle meslek yüksekokullarına sınavsız geçişin kaldırılmasıdır. Namık Kemal Üniversitesinde toplam 44 ayrı bölümden sadece 12 tanesi diğer iki üniversiteye bağlı meslek yüksekokullarında yer almamaktadır. Ayrıca YÖK tarafından örgün öğretim bazında üniversitenin meslek yüksekokullarına verilen toplam kontenjan sayısı 3420 kişi olup bu sayının %59,5'ine (2035 kişi), ikinci öğretim bazında ise verilen 755 kontenjan sayısından %52'sine (394 kişi) öğrenci yerleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Trakya Üniversitesine bağlı Meslek Yüksekokullarında 50 ayrı bölümden yalnızca 19 tanesi diğer iki üniversitede yer almamaktadır. YÖK tarafından örgün öğretime verilen kontenjan sayısı 3630 kişi olup 2401 kişi (%66), ikinci öğretime verilen kontenjan sayısı ise 895 kişi olup 349 kişi (%39) programlara yerleşmeye hak kazanmıştır. Kırklareli Üniversitesine bağlı meslek yüksekokullarında yer alan toplam 44 ayrı bölümden sadece 10'u diğer iki Üniversitede yer almamakta; YÖK tarafından örgün öğretim olarak verilen 3185 kontenjanın %58'ine (1844 kişi), ikinci öğretim olarak verilen 1635 kontenjanın %57'sine (929 kişi) öğrenci yerleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Kırklareli Üniversitesi bünyesinde yer alan "Giyim Üretim Teknolojisi" programını hiçbir öğrencinin tercih etmediği tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler incelendiğinde; 2017 yılı itibari ile meslek liselerinden sınavsız geçişin kaldırılması ile meslek lisesi öğrencilerinin zorunlu dersler (Türkçe, matematik, tarih ve coğrafya) yerine daha yoğun olarak mesleki dersler görmelerinin başarı oranlarında düşüşe neden olduğu açıkça görülmektedir. Bu nedenle meslek lisesi müfredatlarında değişikliğe gidilerek zorunlu ders saatlerinin arttırılması ve gerekli görülmesi durumunda içeriklerinin değiştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 2017 YGS, sınavsız geçiş, meslek yüksekokulları, Trakya

Effect of Two Different Techniques of Cooperative Learning on Undergraduates' Inquiry Skills

Ayfer Mutlu

Kırklareli University, Vocational School of Health Service, Kırklareli, Turkey, ayferkaradas@gmail.com

Abstract: Science educators have emphasized insufficiencies of traditional learning approach during the last decades. For this reason, active learning approaches have gained importance in the learning process. One of these learning approaches is cooperative learning approach that provides to students to work in small cooperative groups and to learn together. In the present study, it was aimed to compare effect of team-game-tournament and jigsaw on undergraduates' inquiry skills in context of Hormone Biochemistry course. For this purpose, literature was reviewed, learning objectives were identified and instructions were planned. Undergraduates were randomly assigned to Group-1 (N=23) and Group-2 (N=29). Instructions were accomplished using team-game-tournament in Group-1 and jigsaw in Group-2. Before the instructions, all groups were informed about cooperative learning, their responsibilities in learning process and accessing of resources. Instructions were conducted under the guidance of researcher during nine weeks and Inquiry Skills Scale developed Aldan-Karademir and Saracaloğlu (2013) was used before and after the instructions for data collection. According to Mann Whitney U test results, there was no statistically significant difference between both pre-test scores ($U=328.000$, $p>0.05$) and post-test scores ($U=301.500$, $p>0.05$). Wilcoxon Signed Ranks test was also indicated that there was statistically significant difference between the pre and post-test scores of both Group-1 ($z=-2.943$, $p<0.05$, $r=0.43$) and Group-2 ($z=-2.521$, $p<0.05$, $r=0.47$) in favour of the post test score. Post-test scores were also analysed under the sub-dimensions of scale. According to Mann Whitney U test results, there was no statistically significant difference between groups' post-test scores under the sub-dimension of acquisition of knowledge ($U=295.000$, $p>0.05$), control of knowledge ($U=332.500$, $p>0.05$) and self confidence ($U=333.000$, $p>0.05$). Based on Wilcoxon signed Ranks Test results, there was statistically significant difference between the pre and post-test scores of Group-1 for only self-confidence ($z=-2.189$, $p<0.05$, $r=0.32$) and the pre and post-test scores of Group-2 for acquisition of knowledge ($z=-2.718$, $p<0.05$, $r=0.36$) and control of knowledge ($z=-2.202$, $p<0.05$, $r=0.30$) in favour of the post test score. In conclusion based on results, both techniques were effective for promoting undergraduates inquiry skills but there is no difference between them.

Keywords: Cooperative Learning, Hormon Biochemistry, Jigsaw, Team-Game Tournament.

References

Aldan-Karademir, Ç., & Saracaloğlu, A. S. (2013). Sorgulama becerileri ölçeği'nin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. Asya Öğretim Dergisi, 1(2), 56-65

Stratejik Yönetimin Kurumsallaşma Üzerine Etkisi: Isparta Bankacılık Sektörü Araştırması

[1]Aykut Bedük **[2] Mehmet Kaplan**

[1]Selçuk Üniversitesi, abeduk@selcuk.edu.tr

[2] Süleyman Demirel Üniversitesi, mehmetkaplan@sdu.edu.tr

Özet: Stratejik yönetim işletmelerin geleceğe yönelik başarısında etkili olan ve sürdürülebilir rekabette etkinliğini sağlayan bir yönetim şekli olarak değerlendirilir. Kurumsallaşma ise temel dayanağını kurumsal iktisattan alan işletmenin çevresini etkin kılmasını, sürdürülebilirliği sağlamasını, belirsizlikleri azaltmasını ve sosyal bir varlık olarak yaşamasını sağlayan bir uzun vadeli bir çalışmadır. Yazın incelemesinde, stratejik yönetim ile kurumsallaşma arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların az olduğu görülmüştür. Buradan hareketle bu çalışmada "Stratejik yönetim ile kurumsallaşma arasında ilişki var mıdır?" temel araştırma sorusuna yanıt aranmaktadır. Çalışmada, işletmelerde stratejik yönetimin kurumsallaşma ile ilişkisinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ileri sürülen temel hipotez; H1: Stratejik yönetim ile kurumsallaşma arasında ile pozitif yönlü ilişkisi vardır. Çalışma ampirik araştırma niteliğindedir. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket tekniği kullanılmıştır. Basit tesadüfi yöntemle belirlenen Isparta ili bankacılık sektörü işletmeleri çalışanlarından 212 geri dönüş elde edilmiştir. Elde edilen geri dönüşlere bağlı olarak analizler yapılmıştır. Yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre stratejik yönetim ile kurumsallaşma arasında pozitif ve istatiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Stratejik yönetim, kurumsallaşma, Isparta Bankacılık sektörü.

Corporate Social Responsibility and Environmental Sustainability Relationship: The Case of Companies in The Marmara Region of Turkey

Aysun Atagan Çetin[1] **Saime Doğan[2]** **Olgun Irmak Çetin [3]**

[1] Trakya University, aatagancetin@trakya.edu.tr

[2] Kırklareli University, saimedogan@klu.edu.tr

[3] Trakya University, oirmakcetin@trakya.edu.tr

Abstract: After the Industrial Revolution, with globalization, it has been understood that environmental, economic and social concerns are systematic issues that concern all the countries of the world. Despite the fact that the level of industrialization and harm to the environment of each country is different from each other, a clean environment and livable geographical desires of the future generations have been provided with civil society organizations and agreements between countries. Corporate Social Responsibility is to ensure their output during their activities without harming to the society, to see all environmental actors as a part of their business existence and to prioritize social utility.

The aim of this study is to investigate the importance and the place of the Corporate Social Responsibility principles in the provision of a sustainable environment. It has been understood that no study has been conducted to examine the relationship between Corporate Social Responsibility and Environmental Sustainability in the literature. This study aims to fulfil the need. Concept of Corporate Social Responsibility recall the concept of Environmental Sustainability, and this study reveals the relationship between these two concepts in terms of companies' operations.

For this purpose, a survey was conducted with 128 employees from various companies in the Marmara Region. Surveys were analyzed using the Structural Equation Model and the results were interpreted. According to the results of the analysis, a positive and strong relationship has emerged between Corporate Social Responsibility and Environmental Sustainability. In this case, companies with a sense of corporate social responsibility and management style succeed in achieving Environmental Sustainability.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Environmental Sustainability, Structural Equation Model, Explanatory Factor Analysis, Confirmatory Factor Analysis.

Yükselen Ekonomilerde Finansal Sistemin Finansal İstikrar Üzerindeki Etkileri

[1]Behlül ERSOY **[2]Faruk AKIN**

[1]Öğr. Gör.,Ataşehir Adıgüzel Meslek Yüksekokulu, behlul_ersoy@hotmail.com

[2]Doç. Dr.,Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, drfarukakin@gmail.com

Özet:Küresel finansal sistem ve yerel finansal sistemlerde, 1980'li yıllardan itibaren hızlı bir değişim yaşandığı görülmektedir. Bunun nedeninin teknolojik gelişim, finansal piyasaların küreselleşmesi, küresel ticaret hacminin artması vb. faktörler olduğu görülmektedir. Özellikle 20. Yüzyılın sonlarına doğru maliyeti yüksek bir dizi finansal kriz yaşanmıştır. Bu krizlerin hem sosyal hem de ekonomik açıdan yıkıcı sonuçlarından dolayı, finansal istikrar kavramı son yıllarda sıklıkla gündeme gelmektedir. Finansal kriz yaşayan ülkeler sadece gelişmekte olan ülkeler olmayıp, 2008 küresel finansal krizi ile gelişmekte olan ülkelerin de risk altında olduğu görülmüştür. Bu bağlamda akademik yazında, finansal istikrarın sağlanmasına yönelik çalışmalar artmaya başlamıştır. Finansal sistem otoritelerinin de konuya olan ilgisi büyüktür. Özellikle finansal sistem içinde yer alan düzenleyici ve denetleyici kurumlardan Merkez Bankalarının finansal istikrarın sağlanması üzerine yapmış olduğu çalışmalar önemli bir kaynak oluşturmaktadır.

Çalışmada yükselen ekonomilerde finansal sistemin, finansal istikrarı sağlamadaki rolünü ortaya koymak için, literatürden yararlanılarak bir göstergeler seti oluşturulmuştur. Finansal sistem unsurlarıyla ilişkili ve Dünya Bankası verilerinden oluşturulan bu göstergeler sırasıyla; mali sektör tarafından sağlanan iç borç / GSYH, brüt tasarruflar / GSYH, işlem gören hisse senetlerinin toplam değeri, resmi döviz kuru, toplam rezervler (altın ve yabancı para dahil), banka sermayelerinin aktiflere oranı, reel faiz oranı, net portföy yatırımları, net iç kredi'dir. Çalışma ile geçmişte ağır finansal krizler geçiren yükselen ekonomilerden Meksika, Rusya, Brezilya, Türkiye ve Arjantin' in finansal sistemlerinin finansal istikrar üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur.

Çalışmanın sonucunda yükselen ekonomilere ilişkin olarak belirlenen 1992-2016 dönemine ait finansal sistem kaynaklı göstergeler yorumlanmıştır. Yükselen ekonomilerde özellikle finansal kriz dönemlerinde bahsi geçen göstergelerde önemli değişimler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma ile ayrıca yükselen ekonomilerde finansal sistemin yapısı da incelenmiştir. Seçilmiş yükselen ekonomilerde finansal sistemin yapısının bankacılık sektörü ağırlıklı olması ise finansal sisteminin finansal istikrarın bozulmasını kolaylaştırıcı bir yapıda olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: **Finansal Sistem, Finansal İstikrar, Finansal Krizler, Finansal İstikrar Göstergeleri**

Effects of Financial Systems on Financial Stability in Emerging Economies*

Abstract: Particularly from 80s and onward, a rapid change in global financial systems can be observed. The reasons for this change are attributed to factors such as technological development, globalization of financial markets and increase in global trade volume. Especially by the end of 20th century, a series of costly financial crises took place. Due to the socially and economically destructive effects of these crises, the concept of financial stability became the main topic of conversations. Developed countries being not the only countries that have financial crises, with the global financial crisis of 2008, it was seen that developing countries were also at risk. For this reason in academic literature, an increase in studies related to the establishment of financial stability is observed.

The aim of this study is to put forth the role of financial system in emerging economies on financial stability. For this purpose, a set of indicators was developed with the aid of academic literature. These indicators that are related to financial system elements and collected from World Bank Database are respectively: national debt from financial sector/GDP, gross expenditures/GDP, total value of processed stocks, official exchange rate, total reserves (including gold and foreign money), bank capital to active ratio, real interest rate, net portfolio investments, net internal loan. In this study, the effects of financial systems of Mexico, Russia, Brazil, Turkey and Argentina on financial stability was put forth.

From the results of the study, an interpretation was made on the financial system-related indicators from the period of 1992-2016, which was determined in relation to emerging economies. It was concluded that in emerging economies, there were significant changes on the aforementioned indicators especially during periods of financial crisis. In this study, the structure of financial system in developing countries was also examined. It was found that the fact that the financial system structure of chosen emerging economies is focused on banking sector renders the financial stability of financial system more vulnerable to disruption.

Keywords: Financial System, Financial Stability, Financial Crises, Financial Stability Indicators

* This paper has been prepared as a part of the master's thesis written by Behlül ERSOY in supervision with Assoc. Prof. Faruk AKIN.

Kamu İç Borçlanmasının Bankacılık Sektörü Karlarına Etkisi: Nedensellik Analizi

Yrd. Doç. Dr. Cahit ŞANVER

Sakarya Üniversitesi SBF, Maliye Bölümü, sanver@sakarya.edu.tr

Özet: Bankacılık sektörü doğası gereği olarak nakde ihtiyacı olanlar ile nakit fazlalığı olanlar arasında ticaret yaparak karını ve piyasa değerini maksimize etmeyi hedeflemektedir.

Uzun yıllar boyunca Türkiye'de yüksek faizin ve yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde kamunun borçlanma ihtiyacının da yüksek olması nedeniyle sadece kamuyu finanse etmek için bile bankaların kurulduğu gözlemlenmiştir. O dönemlerde bazı bankaların tek ya da en büyük müşterisinin devlet olması yüksek kar elde etmeleri açısından yeterli idi. Tek şubeli bankaların varlığı söz konusuydu.

2000 yılından sonra hem devletin borçlanma ihtiyacının düşmesi ve buna bağlı olarak da enflasyon oranın düşmesi bankaların en büyük müşterisini kaybetmelerine neden olmuştur. Bankaların açtığı kredilerin yine devlet müşterisi olmakla birlikte eskisi kadar çok borçlanma ihtiyacı kalmamıştır. Hatta bazı yıllarda devlet bütçesi denk olmuş ya da denk olmaya çok yakın gerçekleşmeler görülmüştür.

Bu çalışmada bankacılık sektörünün toplam karları ile devletin toplam iç borçlanma miktarları arasında bir ilişkinin var olup olmadığı ekonometrik olarak incelenecektir. Bankacılık sektörünün bilançolarının ve dolayısıyla kar rakamlarının üçer aylık dönemler itibariyle yayınlandığı için veri seti üçer aylık dönemleri kapsamaktadır. Elde olan ve erişilebilir olan 2003 yılının ilk çeyreği ile 2017 yılının ilk çeyreğine ilişkin veriler analize dahil edilmiştir.

Çalışmanın neticesinde bankacılık sektörünün elde ettiği karları ile devletin borçlanma miktarı arasında nedensel ilişki bulunduğu ya da nedensel bir ilişki bulunmadığı sonucuna erişilecektir.

Anahtar Kelimeler: İç borçlanma, banka karları, nedensellik, Toda-Yamamato

Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi: Tatvan Myo Örneği

Cahit TAŞDEMİR

Bitlis Eren Üniversitesi, Tatvan Meslek Yüksekokulu, ctasdemir@beu.edu.tr

Özet: Bu çalışmanın amacı, meslek yüksekokullarının farklı programlarında öğrenim gören öğrencilerin matematik dersine yönelik umutsuzluk düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemektir. Bu amaç doğrultusunda veri toplama aracı olarak, Beck ve diğerleri (1971) tarafından geliştirilen, bireyin geleceğe yönelik olumsuz beklentilerinin düzeyini belirleyen toplam 20 maddeden oluşan Beck Umutsuzluk Ölçeğinden yararlanılmıştır. Ölçek Seber (1991) tarafından Türkçeye çevrilerek geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından matematiğe uyarlanan ölçeğin güvenirliği için sonuçlar iç tutarlık testine tabi tutulmuş ve ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı 0.80 olarak bulunmuştur. Bu sonuca göre ölçeğin güvenilir olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca öğrenciler hakkında gerekli bilgileri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Bu bilgi formunda öğrencinin cinsiyeti, mezun oldukları okul türü, kayıtlı bulundukları program adı ve programa kayıt şekli gibi sorular yer almıştır. Öğrencilerin matematik başarı notları ise bağlı oldukları birimden alınmıştır. Çalışma 2016-2017 öğretim yılının bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın örneklemini, Bitlis Eren Üniversitesine bağlı Tatvan Meslek Yüksekokulunun farklı programlarında okuyan öğrenciler arasından rastlantısal olarak seçilen toplam 139 öğrenci oluşturmaktadır. Toplanan verilerin analizi için bağımsız örneklem t-testi ve ANOVA kullanılmıştır. Varyansların homojenliği test edilmiş ve p değeri 0.255 > 0,05 olarak bulunmuştur. Buradan varyansların homojen olduğu yani varyans analizinin temel varsayımı sağlandığı ve elde edilen sonuçların sağlıklı olduğu sağlanmıştır. Elde edilen F değerinin anlamlığı durumunda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirleyebilmek için Scheffe testinden yararlanılmış ve yapılan istatistiksel çözümlemelerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır. Analiz sonuçlarına göre; öğrencilerin umutsuzluk düzeylerinin hafif düzeyde olduğu, cinsiyet ve öğrenim görülen programlara göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olmadığı, ancak sınav türü, mezun olunan lise türü ve matematik başarısına göre anlamlı farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca elde edilen sonuçlara dayalı olarak bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: : Lise öğrencisi, umutsuzluk düzeyi, matematik başarısı

"Öğretmenlerin Performans Değerlendirmeyle İlgili Tutumları" Ölçeğinin Geliştirilmesi

Cansel Vatansever[1] **Demirali Yaşar Ergin**[2]

[1] Okulöncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne-Türkiye, cnsl_vtnsvr@hotmail.com

[2] Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi¸ Eğitim Bilimleri Bölümü, Ölçme ve Değerlendirme Anabilimdalı, Edirne-Türkiye, demiraliergin@gmail.com

Özet: Performans değerlendirme, işletmenin ne yöne doğru gittiğini bireysel ve organizasyonel olarak görmede kullanılabilecek bir yönetim aracıdır. Yapılan işlerin takip edilmesi ve elde edilen sonuçların işletmeye bir artı değer katacak şekilde yorum getirilmesi esasına dayanan bir yönetim aracıdır. Tüm işletmelerde olduğu gibi okullarda da tüm çalışanların, özellikle öğretmenlerin performanslarının değerlendirilmesi örgütün başarıyla yönetilmesi için geribildirim sağlaması bakımından önemlidir. Öğretmenler, kendilerinden beklenileni, mesleklerinin etik ve evrensel değerleriyle birlikte, yasal sorumluluklarından alır. Öğretmenlerin özellikle yasal düzenlemelerde belirtilen sorumluluklarını ne ölçüde yerine getirdiklerinin belirlenmesinin, verilen eğitimin etkililiğinin sağlanmasında önemli bir rolü bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı bu amaçla, 17 Nisan 2015 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanan "Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Atama Ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'nin 10. Bölümün 54. maddesinde belirtilen esaslar çerçevesinde öğretmenlerin okul müdürleri tarafından "Performans Değerlendirme Formu" aracılığı ile değerlendirilmesine ilişkin uygulamaya başlamıştır.

Çalışmanın amacı öğretmenlerin kendilerine yönelik performans değerlendirme uygulamalarını nasıl algıladıklarını değerlendirmektir. Çalışma, 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Tekirdağ merkez ilçe ve ilçelerinde bulunan her kademedeki 20 eğitim-öğretim kurumunda görev yapmakta olan random seçilmiş toplam 299 öğretmen ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan "Öğretmenlerin Performans Değerlendirmeyle İlgili Tutumları Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 52 maddeden oluşmaktadır.

Ölçek geliştirme istatistikleri olarak altboyutları belirlemek için varimax rotated açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Her alt boyut için ayrı ayrı madde-toplam korelasyon katsayısı ve madde-hariç toplam korelasyon katsayısı hesaplanarak içtutarlık belirlenmiştir. Aynı şekilde maddelerin ayırt etme gücünü saptamak için üst çeyrek ve alt çeyrekler arası t-testi uygulanmıştır. Ölçek ve alt boyutlar için cronbach ve rulon katsayıları hesaplanarak güvenirlik belirlenmiştir. Yapılan istatistiksel işlemler sonrasında ölçeğin geçerli, güvenilir ve kullanılabilir olduğu belirlenmiştir. 3 faktörden oluşan ölçeğin boyutları şunlardır; Genel performans değerlendirme (17 madde), Eğitimde performans değerlendirme (16 madde), Performans değerlendirme uygulamasındaki fiili durum (19 madde).

Anahtar sözcükler: performans değerlendirme, ölçek geliştirme, geçerlik, güvenirlik

Development of Teachers' Attitudes Toward Performance Evaluation Scale

Abstract: Performance evaluation is a managerial tool that can be used to monitor the direction of a business at individual or organizational level. This managerial tool is based on the principle of monitoring transactions and interpreting the results with the view of providing additional value to the business. As in all organizations, schools need to evaluate all employees, particularly teachers for performance in order to provide feedback for successful administration of the organization. Teachers' expectations arise from professional ethics and universal values as well as legal responsibilities. Determining the extent of fulfillment of teachers' responsibilities, particularly as defined by regulations, plays an important role in ensuring the effectiveness of education. For this purpose, the Ministry of National Education has initiated the practice of evaluation of teachers by principals via "Performance Evaluation Forms" within the framework of the principles stipulated in article 54. in Chapter 10 of the "Regulation of the Ministry of National Education on the Assignment and Relocation of Teachers" published in the Official Gazette dated 17 April 2015.

The aim of the study is to evaluate teachers' perception of the performance evaluation practices for teachers. The study has been conducted with a total of 299, randomly selected teachers in 20 educational institutions at all levels

in Tekirdağ province and its districts during the 2016-2017 academic year. The data collection tool was the "Scale for the Attitude of Teachers Towards Performance Evaluation" prepared by the researchers. The scale comprises 52 items with 4 scoring scales.

For scale development statistics, the varimax rotated exploratory factor analysis has been used to determine the sub dimensions. The item-total correlation coefficient and item-exclude total correlation coefficient have been calculated individually for each sub dimension to determine internal consistency. Similarly, the upper quadrant and lower quadrant t-test have been implemented to determine the power of discernment for items. Cronbach and rulon coefficients have been calculated for the scale and sub dimensions to determine reliability. Statistical processes have established that the scale is valid, reliable and usable. Below are the dimensions of the scale comprising 3 factors; General performance evaluation (17 items), Educational performance evaluation (16 items), Actual status of performance evaluation practice (19 items).

Keywords: performance evaluation, scale development, validity, reliability

Psikolojik Sermayenin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Bir İşletme Örneği

Cemal İyem[1] **Sinem Yıldırımalp**[2] **Emel İslamoğlu**[3]

[1] Adnan Menderes Üniversitesi, ciyem@adu.edu.tr

[2] Sakarya Üniversitesi, ssac@sakarya.edu.tr

[3] Sakarya Üniversitesi, emelc@sakarya.edu.tr

Özet:Post-endüstriyel dönüşüm süreci ile birlikte günümüzdeki örgütler ellerindeki gerçek gücün sermaye ve finansal kaynakların öncesinde kendi bünyelerindeki insan kaynağı olduğunun farkına varmıştır. İnsan kaynağı örgüte ihtiyaç duyduğu farklılığı sağlamaktadır. Son yıllarda gelişen pozitif psikoloji akımının da etkisiyle, doğru kullanılan insan kaynağı örgütlere önemli rekabet avantajı sağlamaktadır. Psikoloji literatüründe pozitif psikolojinin öneminin artması, bu alanda akademik çalışmaların yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Psikolojik sermaye kavramı ise geçmişte üzerinde önemle durulan ekonomik, beşeri, sosyal ve psikolojik sermaye türlerinden farklı özelliklere sahip olan yeni bir sermaye türüdür. Psikolojik sermaye kavramı "bireyin verimlilik amacıyla ekonomik, beşeri ve sosyal sermayeleri başarılı bir şekilde örgüte taşıyabilme gücü" seklinde tanımlanabilir. Bu bağlamda bu çalışma, iş hayatında en önemli üretim faktörü olan işgörenlerin olumsuz taraflarına odaklanılarak bunların düzeltilmesi yerine işgörenlerin olumlu taraflarının ön plana çıkarılmasının örgütsel bağlılığı arttıracağını iddia etmektedir. İşgörenlerin işlerini yaparken mutlu, sağlıklı olmaları onları daha kapasiteli, değişime açık, çalışkan, çalıştıkları kuruma bağlı, sorumluluk sahibi bireyler haline dönüştürecektir. Pozitif psikoloji de, bireylerin problemlerinden ziyade, iyi taraflarına odaklanma esas alan bir olgudur. Dolayısyla, çalışma, Fred Luthans ve arkadaşlarının (2006) ortaya koyduğu psikolojik sermaye kavramından hareketle psikolojik sermayenin örgütsel bağlılığa etkisini bir işletme, örneği ile açıklamayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında belirlenen işletmede örgütsel bağlılık düzeyleri yüksek olan çalışanların, psikolojik sermaye düzeylerinin de yüksek olup olmadığı incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmada işgörenlere iki farklı ölçekten derlenen yarı yapılandırılmış mülakat soruları yöneltilmiştir. .İlk olarak çalışanların örgütsel bağlılık düzeylerini ölçen Meyer ve Allen (1990) tarafından hazırlanan "The Questionnaire of Organizational Commitment" ölçeğinden derlenen sorularla çalışanların örgütsel bağlılık düzeyleri belirlenmiştir. Sonrasında ise Luthans ve diğerleri (2006) tarafından hazırlanan "Psychological Capital Scale" ölçeğinden derlenen sorulardan hareketle çalışanların psikolojik sermaye düzeyleri ortaya konulmuştur. Elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde, örgütsel bağlılıkları yüksek olan çalışanların öz-yeterlilikleri, umutları, dayanıklılıklarının da yüksek olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik Sermaye, Örgütsel Bağlılık, İnsan Kaynağı

Adem Kıssası Çerçevesinde İslam'da Günah Olayının Ortaya Çıkışı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

Coşkun Dikbıyık

Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, cdikbiyik@nku.edu.tr

Özet: Bu çalışma bir bildiri sınırları içerisinde, İslam'ın ana kaynağı olan Kuran'daki Adem kıssasından hareketle günah olgusunun ortaya çıkışına ve bu bağlamda insanda görülen suç ve sapma eğilimlerinin kökenine ilişkin belli bir açıklama getirmeyi amaçlayan kuramsal çerçevede bir din sosyolojisi/İslam sosyolojisi denemesi olarak değerlendirilmelidir. Adem Kıssası İslam'ın insan, evren ve hayat tasavvuru yanında konumuzu özlü bir biçimde ele almamıza imkan veren bir dini metin olma niteliği taşıdığı için seçilmiştir. Bu konuda İslam geleneğinde birbirinden farklı geniş bir dini literatür bulunsa da biz hemen her müslümanın ittifakla temel kaynak olarak kabul ettiği Kuran'daki anlatımları baz alacağız. Günah dini içerikli ve negatif değer yüklü bir kavram olarak insan ilişkilerini önemli ölçüde etkilemekte, dindarlığımızın düzeyine göre de gündelik yaşamımızın biçimlenmesinde etkin ve dinamik bir rol oynayabilmektwedir. Adem ve eşi Havva, İblis (şeytan), Adem'in oğulları Habil ve Kabil bu kıssanın aktörleri olarak günah olayını analiz etmemize yarayan prototipler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Günah kavramı, aralarında bazı farklılıklar olmakla birlikte sosyolojide kullandığımız suç ve sapma kavramlarını da içeren boyutlar taşımaktadır. Bunları yerine göre günah kavramı ekseninde birlikte kullanabileceğiz. Bu kıssa çerçevesinde günah olayının Tanrı'nın koyduğu düzenlemeye aykırı olarak tutum ve davranışlar geliştirme, kimi aktörler arasında egemenlik, mülkiyet ve bir statü mücadelesi şeklinde cereyan ettiği görülmektedir. Günah eğilimi insanın potansiyel olarak taşıdığı bir olgu olarak "nefs" ve "şeytan"ın tahriki ile uygun ortam ve fırsatlar oluştuğunda suç ve sapmalar şeklinde de ortaya çıkabilmektedir. İnsanların suç ve sapma eğilimi göstermelerine ilişkin çeşitli görüşler ortaya konsa da bunların her biri kendi yaklaşımları çerçevesinde konuya belli bir açıklama getirmektedirler. Ele aldığımız Adem kıssası ise insan-günah ilişkisine ve günah olayının ortaya çıkışına daha kapsamlı, metafizik temelli, doğal ve toplumsal dayanakları bulununan olgusal açıklamalar getirebilme imkanı vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Adem,Günah,Şeytan,Habil,Kabil

Tekirdağ Naip Köyünde Sosyal Yapı Araştırması

Coşkun DİKBIYIK[1] **Ensar YILMAZ**[2]

[1] Yrd. Doç. Dr., NKU Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, cdikbiyik@nku.edu.tr

[2] Yrd. Doç. Dr., İMU, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ensar.yilmaz@medeniyet.edu.tr

Özet: Toplumsal yapı araştırmaları bir yönüyle toplumun bütününü diğer yönüyle köy, kasaba ve kent gibi farklı yerleşim birimlerini içeren ve bu çerçevede derinliğine değerlendirmeler gerektiren monografik çalışmalara da kaynaklık eden analiz biçimleridir. Kentleşmeyle birlikte, özellikle kente yakın köylerin mahalleye dönüştüğü ve bazı geleneksel köylülük yapı özelliklerinin de belli bir biçimde dönüşmeye başladığı görülebilmektedir. Büyükşehir statüsü verilen kentlerde bu durumu daha belirgin bir biçimde gözlemlemek mümkündür. Tabii ki henüz daha yeni büyükşehir statüsünü alan Tekirdağ'daki kentleşme sürecinin yeni olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca büyükşehir statüsü verilmesinin reel duruma ne kadar uygun olabileceği de köylerin mahalleye dönüştürülerek ne derece kente eklemlenebileceği de ayrı bir tartışma konusudur. Naip köyü bu bağlamda ele alınıp değerlendirilmeye uygun bir araştırma zemini oluşturmaktadır. Naip köyü Tekirdağ merkezine 14 km uzaklıktadır. Tekirdağ'ın en büyük mahallesi ve en yakın köylerindendir. Nüfusu 487 kişidir , büyük bir çoğunluğu mübadele sonucu yerleştirilen göçmenlere dayanır. Mahallenin iklimi, Marmara iklimi etki alanı içerisindedir. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanır. Buna bağlı olarak geleneksel ürünlerin sergilendiği merkezi bir pazar konumundadır. Altyapı olarak Mahallede ilköğretim okulu, içme suyu şebekesi, kanalizasyon şebekesi, sağlık ocağı ve sağlık evi vardır. Mahalleye ulaşımı sağlayan yol asfalt olup mahallede elektrik ve sabit telefon vardır. Ayrıca Köyde Tekirdağ'ın 50 yıllık su ihtiyacını karşılayacağı öne sürülen baraj inşaatı yapımı sürmektedir. Araştırmanın evrenini Naip köyü sakinleri oluşturmaktadır. Araştırmanın amacına bağlı olarak ulaşılmak istenen örneklem birimi Naip köyünde oturan 15 yaş ve üstü kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Araştırma konuya ilişkin hazırlanan anket soruları ve bu çerçevedeki gözlem ve mülakat verilerine dayanmaktadır. Araştırma, evreni temsil edebilecek, konuya duyarlılık düzeyleri farklı olduğu varsayılan ve farklı sokaklarda oturanlardan tesadüfi örneklem koşullarına uygun olarak seçilen kişiler üzerinde yapılmıştır. Büyükşehir statüsü kazanan Tekirdağ ili merkez ilçesi olan Süleymanpaşa ilçesine bağlı Naip Köyü, kentleşme sürecinde geleneksel yapı özelliklerini büyük ölçüde devam ettirmektedir. Burada kentin mekânsal olarak merkez köylere kadar büyümemesi nedeniyle köyün kentle eklemlenmesi gecikmektedir. Bunun yanında Naip köyünün köylüler nezdinde memnuniyet verici bir özelliğe sahip olması ve dışarıdan pek çok ziyaretçinin geleneksel köy ürünlerini satın almak için uğradığı bir pazar yeri özelliği taşıması, köyün kendine özgü yapısını önemli ölçüde korumasında önemli bir yer tutmaktadır.

Anahtar kelimeler: Sosyal Yapı, Köy, Naip Köyü, Tekirdağ

Çokkültürlülük ve Göç İlişkisi

Coşkun DOĞAN

Öğretim Görevlisi- Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Bölümü, Mehmet Akif ERSOY Yerleşkesi Ayşekadın-EDİRNE

Özet:Bugün dünyada yaşanan kitlesel göçler, farklı kültürlerden bireylerin karşılaşmasına neden olmaktadır. Göçler, çeşitli nedenlerden ötürü aynı zamanda da farklı kültürlerin bir arada bulunmasını zorunlu hale getirmektedir. Farklı kültürlerin bir arada bulunması birçok sorunu beraberinde getirse de, kültürlerin uyumlu olarak varlıklarını sürdürebilmeleri açısından göç sürecinde iyi bir yönetim gerekmektedir. Bu da "Çokkültürlü" bir bakış açısı çerçevesinde olanaklıdır. Kültürel çeşitlilik anlamına gelen "Çokkültürlülük", farklı kültürlerin yakınlaşmasını sağlamakta ve bir arada yaşamalarını ön plana çıkarmaktadır.

Göç hareketliliği, çokkültürlü toplumların oluşmasının en büyük nedenlerinden biridir. Ancak göç olgusu ister zorunlu isterse gönüllü olsun, hedef ülkede özellikle de göç sonrasında büyük sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Göçlerin en büyük nedeni olan ekonomik ve siyasi değişimler düzensiz göçleri tetiklemektedir. "Düzensiz Göç" yasal olmayan yollardan belgesiz olarak en yakın ülkelere başlayan kitlesel nüfus hareketleridir. Son yıllarda dünyada ve Türkiye'de yaşanan göç hareketleri hedef ülkelerin nüfus yapısını değiştirmekte ve orada yaşayan toplumların yapısını da değiştirmektedir.

Göç, son yüzyılda yaşanan hızlı iletişim ve ulaşım olanakları ile birlikte her alanda oluşan küreselleşmeye bağlı olarak ekonomik kalkınmışlığı yüksek olan ülkelere yönelik de yapılmaktadır. Ülkelerarası ekonomik farklılıklar göçlerin boyutlarını artırmaktadır. Bu anlamda bazı ülkeler göç yollarında transit geçiş için kullanılmaktadır. Ortadoğu ülkelerinde yaşanan siyasi değişimlerin neden olduğu göçlerden, Türkiye'de gerek coğrafi gerekse stratejik konumu gereği etkilenmektedir.

Bu çalışmada, "Çokkültürlülük ve Göç İlişkisi", bugün dünyada yaşanan göç hareketliliği bağlamında değerlendirilecektir. Yaşanan göç hareketliliği sonucunda bir arada yaşamak zorunda kalan farklı kültürlere mensup toplumların nasıl uyum içerisinde yaşayacakları ve hedef ülke bireylerinin göç hareketliliğinden hangi alanlarda etkilendikleri nitel araştırma şeklinde yorumlayıcı yönteme dayalı olarak irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Çokkültürlülük, Göç, Düzensiz Göç, Uyum, Farklılık

Türkiye'de Güvenceli Esneklik Kapsamında Özel İstihdam Büroları ve Geçici İş İlişkisi

[1]Davuthan Günaydın **[2]Özkan Edemir**

[1] Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, dgunaydn@nku.edu.tr

[2] Namık Kemal Üniversitesi, SBE, ozede@outlook.com

Özet:İktisadi ve sosyal boyutları ile işsizlik modern toplumların çözüm bekleyen en önemli sorunlarından birisidir. Özellikle 1970'lerle birlikte yaşanmaya başlayan ekonomik krizler Keynesyen kapitalist üretim modelinin sonunu getirirken, beraberinde işsizliği de yapısal bir sorun haline getirmiştir. Bu dönemle birlikte hükümetlerin işsizlikle mücadele için pek çok aktif ve pasif emek piyasası politikalarını hayata geçirdiği görülmektedir. Ancak bu uygulamaların başarılı olması öncelikle beşeri sermaye düzeyine ve emek piyasasını düzenlemeye yönelik politik uygulamalara bağlıdır. Ancak 1980'lerde uygulanmaya başlanan neoliberal iktisadi paradigma ile birlikte emek piyasası düzenlemelerinin işsizliği azaltmaktan ziyade farklı boyutlar kazanmasına neden olduğu görülmektedir. Özellikle esneklik çerçevesinde şekillenen emek piyasası, atipik çalışma modellerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Bu noktada işsizlikle mücadelede kamunun eşleştirme hizmeti görmek maksadıyla faaliyet gösterdiği iş bulma kurumları yanında özel istihdam büroları vasıtasıyla işgücü arzını ve talebini bir araya getirmeye yönelik düzenlemelere de rastlanmaktadır. ILO'nun 181 Sayılı Sözleşmesinde de özel istihdam bürolarından bahsedilmekte" özel ya da tüzel kişiler adına istihdam boşluğunun doldurulması veya mesleki ilerlemeyi ya da istihdama girişi kolaylaştırmak ya da hızlandırmak amacıyla faaliyet göstermeyi üstlenen özel hukuk hükümlerine tabi hizmet kuruluşlarıdır" şeklinde tanımlanmaktadır. Ülkemizde de 11.10.2016 tarihli ve 29854 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Özel İstihdam Büroları Yönetmeliği ile özel istihdam bürolarının faaliyetleri düzenlenmiştir.

Bu çalışmada, esnek çalışma modellerinin en son uygulaması olarak ülkemizde 2016 yılında 6715 sayılı Kanun ile yasallaşarak uygulamaya geçilen ve özel istihdam büroları vasıtasıyla ya da holding bünyesi içinde veya aynı şirketler topluluğuna bağlı başka bir işyerinde görevlendirme yapılmak suretiyle gerçekleştirilmesine izin verilen "Geçici İş İlişkisi" bu çalışma modeli ile çalışan işçiler ve onlara iş bulan özel istihdam büroları özelinde incelenmektedir. Bu maksatla araştırma özel istihdam büroları ile özel istihdam büroları vasıtasıyla geçici iş ilişkisi kuran çalışanlar arasında nitel araştırma yöntemi ile derinlemesine görüşme yapılarak elde edilen verilere dayanan bilgiler ışında şekillendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özel İstihdam Büroları, Geçici İş İlişkisi, Güvenceli Esneklik

Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretmen Adaylarının Şiddet Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının İncelenmesi

Demirali Yaşar ERGİN[1] **Aylin BEYOĞLU[2]**

[1] Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, Edirne-Türkiye, demiraliergin@gmail.com

[2] Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Edirne-Türkiye, aylingrbz@hotmail.com

Özet:Bu araştırmanın amacı, Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü öğretmen adaylarının şiddet kavramına ilişkin algılarını metafor analizi aracılığıyla tespit ederek karşılaştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi ve Müzik Eğitimi Anabilim Dalı öğretmen adayları tarafından şiddet kavramının hangi metaforlar aracılığıyla algılanmakta olduğu, öğretmen adaylarının metaforik algıları arasında benzerlik ve farklılık olup olmadığı karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış anket formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan form, demografik değişkenler ve katılımcıların "Şiddet … gibidir, çünkü…" cümlesini tamamlamaları istenen iki ayrı bölümden oluşmaktadır. Araştırmada öğretmen adaylarının şiddet kavramına ilişkin metaforik veriler ise, şiddet kavramı ile ilgili yazılı açıklamalarından elde edilmiştir. Toplanan verilerin analiz edilmesi ve yorumlanmasında nitel araştırma desenlerinden "olgu bilim", verilerin değerlendirilmesinde ise metaforik içerik analizi ve betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini; 2016-2017 akademik yılının ikinci yarısında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı ve Müzik Eğitimi Anabilim Dalı'nın tüm öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Araştırmada veriler öncelikle frekans ve yüzde tabloları halinde özetlenmiştir. Daha sonra şiddet kavramına yönelik algıları arasındaki ilişkiler ile bu algıların demografik özelliklere göre benzerlik veya farklılıkları olup olmadığı analiz edilmiştir. Araştırmada, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü öğretmen adaylarının şiddet kavramına ilişkin geliştirdikleri kategoriler karşılaştırılarak sonuç bölümü oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: eğitim, kavram, şiddet, metafor, öğretmen

Investigation of The Metaforic Perceptions of Candidate Teachers in Fine Arts Education Departments on The Concept of Violence

Abstract: The aim of this study is to compare the metaphorical perceptions on the concept of violence in candidate teachers of Fine Arts Education Departments in Education Faculties of Universities. For this purpose, the candidate teachers of Trakya University, Faculty of Education, Fine Arts Education Department, Painting-Handicraft and Music Major have been evaluated with respect to the perception of the concept of violence through various metaphors and similarities and differences between metaphorical perceptions of candidate teachers. The data gathering tool used in the study is semi-structured survey form. The form comprises two parts with demographic variables and a section requiring the participant to complete the sentence "Violence is like …, because…" The data in the study has been attained from written descriptions of candidate teachers on the concept of violence. The study utilized "phenomenology" as a qualitative study pattern to analyze and interpret the data as well as metaphorical content analysis and descriptive analysis methods to evaluate the data. The sample group of the study consists of all candidate teachers in Trakya University, Faculty of Education, Fine Arts Education Department, Painting-Handicraft and Music Major during the second half of the 2016-2017 academic year. The study initially summarizes data in frequency and percentage tables. The correlations between the perceptions of the concept of violence and similarities and differences thereof by demographic features have been analyzed. The categories developed by candidate teachers of Fine Arts Education Department on the concept of violence have been compared to constitute the conclusion section.

Keywords: education, location, violence, metaphor, teacher

Sağlık Kurumlarında Tıbbi Hatalar

Duygu Akay[1] **Fatma Lorcu[2]**

[1] Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumlarında Yönetim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne, dspneapne@hotmail.com

[2] Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumlarında Yönetim Anabilim Dalı, Edirne,florcu@hotmail.com

Özet: Sağlık hizmetlerinde kalite programlarının en önemli konularından birini hasta güvenliği oluşturmaktadır. Hasta güvenliği, sağlık bakım hizmetlerinin kişilere vereceği zararı önlemek amacıyla sağlık kuruluşları ve kuruluşlardaki çalışanlar tarafından alınan önlemlerin tamamı olup nitelikli sağlık hizmetinin birincil ve vazgeçilmez koşulunu oluşturmaktadır.

Hasta güvenliğinde amaç; hasta ve hasta yakınlarını, hastane çalışanlarını fiziki ve psikolojik olarak olumlu etkileyecek bir ortam yaratarak güvenliği sağlamaktır. Burada temel hedef, hizmet sunumu sırasında hata oluşmasını engelleyecek, hatalar nedeniyle hastayı olası zararlardan koruyacak ve hata olasılığını minimuma indirecek bir sistemin kurulmasıdır.

Sağlık kurumlarında yapılan tıbbi hataların, çalışanlar tarafından sorumluluğunun alınması ve bu hatalardan sonuçların çıkarılması ile güvenli bir sistem oluşturularak tehlikelerin önlenmesi sağlanacaktır. Bir hata yapıldığında, hatanın nedeni ve nasıl oluştuğu konusunda problemin temeline inilerek ve yapılan hatanın tüm yönleriyle ortaya çıkarılması gereklidir. Çünkü hata ile ilgili olarak insan sağlığı olumsuz etkilenecektir

Bu çalışma litaratür taraması ile yapılmış olup, çalışmada hasta güvenliğinin sağlanmasında ele alına tıbbi hatalar ve tıbbi hataları nedenleri ele alınmış ve belirlenen nedenlere yönelik hataların önlenmesine için önerilerde de bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tıbbi hatalar, hasta güvenliği

Öfke ve Aşkı Yaşama Biçimleri

Elif Güneri Yöyen

Özet:Öfkenin, aşkı yaşama biçimleri üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılan bu çalışma, 2016-2017 eğitim öğretim dönemi, bahar yarıyılında, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Meslek Yüksek Okulu'nda, yaşları 18-26 arasında değişen, 147 kadın ve 158 erkek olmak üzere, toplam 305 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma verileri "Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği", "Çok Boyutlu Öfke Ölçeği " ve sosyodemografik veri formu kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde; demografik özelliklerin analizi için frekans ve yüzde değerleri, ölçek güvenilirlikleri için Cronbach Alfa değerleri, öfke biçimlerinin aşk biçimleri üzerindeki etkisini incelemek için çoklu Regresyon Analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda "tutkulu aşk" yaşama düzeyini "öfkeye ilişkin düşünceler" negatif, "öfkeyle ilgili davranışlar" pozitif yönlü ve anlamlı olarak; "oyun gibi aşk" yaşama düzeyini "öfkeye ilişkin düşünceler" ile "öfkeyle ilgili davranışlar" pozitif yönlü ve anlamlı; "arkadaşça aşk" yaşama düzeyini "öfkeye yol açan nedenler" ile "öfkeye ilişkin düşünceler" negatif yönlü ve anlamlı, "öfkeyle ilgili davranışlar" ise pozitif yönlü ve anlamlı; "mantıklı aşk" yaşama düzeyini "öfkeye ilişkin düşünceler" negatif yönlü ve anlamlı, "öfkeyle ilgili davranışlar" ise pozitif yönlü ve anlamlı; "sahiplenici aşk" yaşama düzeyini "öfkeye yol açan nedenler" pozitif yönlü ve anlamlı; "özgeci aşk" yaşama düzeyini "öfkeye ilişkin davranışlar" negatif yönlü ve anlamlı olarak yordamaktadır. Sonuçlar öfkenin, aşk yaşama biçimleri üzerinde istatistiksel olarak yordayıcılık gücüne sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Öfke, Aşk, Öfke Biçimleri, Aşk Biçimleri,

Anger and Effect on Love Styles

Abstract: Aim of this research is to examine the effects of anger on love styles. This research conducted in 2016-2017 spring semester, in İstanbul Gelişim University Health Sciences Vocational School with 158 being male and 147 being female total of 305 students between the ages of 18 and 26. The research data were collected using the "Multidimensional Anger Scale", the "Love Attitudes Scale" and sociodemographic data form. In the analysis of the data; Frequency and percentage values for analysis of demographics, Cronbach Alpha values for scale reliability, multiple regression analysis methods were used to investigate the effect of anger styles on love styles. As results of the research following were found; "passionate love" was negatively predicted "anger related cognitions" and positively predicted "anger reactions"; "game-playing love" positively predicted "anger related cognitions" and "anger reactions"; "companionate love" negatively predicted "anger eliciting situations" and "anger related cognitions" and positively predicted "anger reactions"; "practical love" negatively predicted "anger related cognitions", and possitively predicted "anger reactions"; "possessive/dependent love" positively predicted "anger eliciting situations"; "selfless love" negatively predicted "anger reactions". Results show that anger expression patterns have statistical predictive power on love attitudes.

Keywords: Anger, Love, Anger Styles, Love Styles,

Realizm ve Bilimsel Gerçeklik

Sevi BALOĞLU[1] **Aytaç GÜT**[2]

[1] Arş. Gör., Namık Kemal Üniversitesi, İşletme Bölümü

[2] Arş. Gör., Namık Kemal Üniversitesi, İşletme Bölümü

Özet. Gerçekle olan uygunluğu ele alan realizm, özün değil görüş açısının değişimini kabul eder. Yani gerçekler, bizim düşünmemize göre var olmamıştır. Düşünülen gerçek nesne veya özelliklerin bizim deneyimlerimize katkısının nasıl olduğunun hesaba katılmaması bir düşüncedir. Ancak, karşıt düşünce olarak da, realist bir kişinin inandığı nesne ya da özelliklerin inanılmaz olduğu savunulur. Realizme karşı olanlar, düşüncenin insanların psikolojik tepkilerinin bir sonucu olduğuna inanırlar ve gerçekçi veya potansiyelin var olmayan fikirlerin düşünülen benzeyişine karşıdır.

Gerçekçiler, bilimin hedefinin evrenin yapısını anlatmak için doğru teoriler ortaya koymaya çalıştığını, bilimin tarihinde kaydedilen ilerlemenin ise evrenin insan teorilerinden bağımsız bir yapıya sahip olduğunu düşünmektedir. Doğruya yönelme tezini savunmak zor olmasına karşın bilimsel teoriler ile ortaya konulanları savunmak mümkündür.

Realizm tarihsel süreç içerisinde birçok düşünür tarafından ele alınmış ve farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Söz konusu değerlendirmelere göre gerçek değişmese de bakış açısına göre "görüntü" değişmektedir. Çünkü her düşünce sistemi insanın bakış açısını etkilemektedir. Bu etki, ortaçağdan başlayarak, günümüze kadar farklılıklar göstererek gelmiştir. Ve bu farklılık, tümeli de tikeli de tekili de kapsamaktadır. Önemli olan, ileri sürülen görüşlerin bilimsel temellere oturmasıdır.

Bu çalışma, realizmin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini inceleyerek, söz konusu gelişmeye başta Platon ve Aristo olmak üzere katkı koyan bilim adamlarının görüşlerini değerlendirerek gerçekleştirilmiş olup, bu kapsamda bilimsel gerçeklik ve etkilendiği görüşler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Realizm, Bilimsel gerçeklik, varlık gerçekçiliği, doğruluk gerçekçiliği, yapısal gerçekçilik

Poincaré ve Bilim Anlayışı

Aytaç GÜT[1] **Sevi BALOĞLU[2]**

[1] Arş. Gör., Namık Kemal Üniversitesi, İşletme Bölümü

[2] Arş. Gör., Namık Kemal Üniversitesi, İşletme Bölümü

Özet: Poincaré, teorilerin değişebileceğini ancak önemli olanın bilim olduğunu ileri sürmektedir. Mutlak hakikatten ziyade kalıcı hakikatin varlığını ileri süren bilim adamı fikirlerin zamanla ölebileceğini ancak yeni fikirlerin her zaman başka fikirlerin doğuşuna sebep olacağını ileri sürer.

Poincaré'ye göre bilimin temeli, hakikati aramaktır. Bilim, gelişigüzel kurallar topluluğu değildir. Genel durumlarda başarılı olması, yani genelleştirmeler yapılarak bilgiye ulaşma imkanı sağlaması bilimi gerçek anlamda değerli kılan şeydir. Hakikati bulmak için deneylerden yararlanılır. Çünkü deney, gerçeğin esas kaynağıdır ve ancak deneyler ve gözlemler yoluyla hakikate ulaşılabilir. Bu noktada bilim adamına düşen görev deney ve gözlemleri tertipleyerek genelleştirmek ve bundan kestirim-sanı- ortaya çıkarmaktır.

Poincaré, mutlak hakikat kavramı yerine uzlaşım kavramını kullanmıştır ve zihnimizin nesneler arası ilişkiyi, bir takım ilkeler yoluyla ortaya koyduğunu ileri sürmüştür. Bu noktada bilim bize nesnelerin gerçek tabiatından ziyade nesneler arasındaki gerçek ilişkiler hakkında bilgi verir.

Uzlaşımların (genelleştirmelerin) elverişli, uygun veya basit olması gerekmektedir. Uzlaşımlar birden fazla olabilir, ancak unutulmamalıdır ki uzlaşımda keyfilik yoktur. Deney, hangi uzlaşımın seçileceği konusundaki belirleyici etken olmakla birlikte, aynı değer ve gerçeklikte birçok hakikat olabilir. Söz konusu hakikatlerin hiçbirisi birbirinden daha gerçek olmamakla birlikte, daha uygun veya daha elverişli olabilirler.

Bu çalışma ile Poincare'nin bilim anlayışı üzerine yoğunlaşarak onun uzlaşımcı görüşleri değerlendirilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Poincaré, uzlaşımcılık, mutlak hakikat,

Türkiye'de Sendika-Kadın İlişkisine Dair Bir Araştırma

Emel İslamoğlu[1] **Cemal İyem[2]** **Sinem Yıldırımalp[3]**

[1] Sakarya Üniversitesi, emelc@sakarya.edu.tr

[2] Adnan Menderes Üniversitesi, cemal.iyem@gmail.com

[3] Sakarya Üniversitesi, ssac@sakarya.edu.tr

Özet:Üyelerinin ücret ve çalışma koşullarını iyileştirmeyi amaç edinmiş sendikaların var olduklarından bu yana erkek egemen bir yapı sergilediği ve kadınların bu yapıda çok fazla yer bulamadıkları bilinmektedir. Günümüz değişen toplumsal ve çalışma hayatında daha fazla yer almalarına rağmen kadınların sendikalaşma oranlarının düşük olduğu görülmektedir. Sendika üyeliği bulunan kadınların ise cinsiyet kaynaklı rolleri sebebiyle aile ve iş hayatı arasında sürekli bölündüğü izlenmektedir. Bu durum kadınların sendikal faaliyetlere katılmalarını ve yönetim organlarında yer almalarını engellemektedir.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de kadınlarla sendikalar arasında sorunlu bir ilişkinin yaşandığı bilinmektedir. Türkiye'de kadınlar çalışma hayatında gittikçe daha fazla yer almakta ancak kadınların sendikalaşma oranları çok düşük kalmaktadır. Ayrıca sendikalı çalışan kadınların da sendikal faaliyetlerde ve yönetim organlarında yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. İşte bu noktadan hareketle bu çalışma Türkiye'de sendika-kadın ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla kadınların, sendikaya üye olma nedenleri, sendika üyesi olduktan sonra yaşadıkları değişimler, sendikalı olmanın avantaj ve dezavantajları, sendikal faaliyetlere katılımları ve sendikalardan beklentileri gibi sorulara cevap aranmaya çalışılmıştır.

Araştırma kamu sektöründe, sendikaya üyeliği bulunan 40 çalışan kadın üzerinde yapılmıştır. Araştırma yöntemi olarak derinlemesine mülakat seçilmiştir. Araştırmada kamu sektörünün seçilmesinin nedeni özel sektörde sendikaya üye olan kadın çalışan oranının düşük olmasıdır. Yapılan mülakatlarla, kadın çalışanların sendikalarla olan ilişkileri araştırılmıştır. Araştırma sonucunda ise sendika-kadın ilişkisinin çok zayıf olduğu tespit edilmiştir. Sendikaya üye olmak kadınları, gerek haklarının korunması gerekse daha aktif hale gelmeleri konusunda bir değişikliğe uğratmamıştır. Mülakata katılan kadınlar bağlı oldukları sendikaların, kendilerinin çalışma hayatında karşılaştıkları sorunlarıyla ilgilenmediklerini belirtmişlerdir. Ayrıca sendikalı kadın çalışanlar çeşitli nedenlerle sendikal faaliyetlere katılmadıklarını ve yönetime organlarında yer almadıklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Sendika, Kadın, Türkiye

Zihin Haritalarının Diliyle "Öğretmen"

Emine Ahmetoğlu[1] **Ezgi Akşin Yavuz[2]**

[1] Trakya Üniversitesi, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

[2] Trakya Üniversitesi,ezgiaksin@trakya.edu.tr

Özet:Araştırmanın amacı 2015-2016 eğitim öğretim yılında Trakya Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi Programına katılan öğretmen adaylarının"öğretmen" ile ilgili görüşlerinin zihin haritası aracılığıyla incelenmesidir. Nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni ile tasarlanan araştırmada veri toplama aracı olarak zihin haritaları kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu ölçüt örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Buna göre araştırmanın çalışma grubunu; 2015-2016 eğitim öğretim yılında Trakya Üniversitesi Pedagojik Formasyon Eğitimi Programına katılan ve program süresince aldığı derslerde zihin haritası hazırlama ile ilgili eğitim almış olma ölçütünü sağlayan ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden toplam 49 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmanın veri toplama süreci toplam bir hafta sürmüş olup; araştırmacılar bu süreçte katılımcılardan bir adet "öğretmen" konulu zihin haritasını evlerinde hazırlayarak getirmelerini istemiştir. Katılımcıların hazırladıkları zihin haritaları Evrekli, İnel ve Balım (2010) tarafından geliştirilen zihin haritası değerlendirme sistemine göre puanlanmıştır. Toplam verinin yaklaşık olarak 3'te biri iki ayrı kodlayıcı tarafından ayrı ayrı kodlanarak elde edilen puanlara göre kodlayıcılar arası uyum katsayısı olarak hesaplanacaktır. Puanlama sırasında kodlayıcılar arasında belirlenen farklılık görüşülerek ortak bir görüş belirlenecek ve verilerin tamamı bu doğrultuda puanlanarak değerlendirilecektir. Araştırmadan elde edilen veriler betimleyici analiz yöntemleri (yüzde, frekans) ile incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Pedagojik Formasyon Eğitimi, Öğretmen, Zihin Haritası

Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının İletişim Becerilerinin İncelenmesi: Trakya Üniversitesi Örneği

Emine AHMETOĞLU[1] **İbrahim Hakkı ACAR[2]** **Ezgi AKŞİN YAVUZ[3]**

[1] Trakya Üniversitesi/Türkiye, emineahmetoglu@trakya.edu.tr

[2] University of Nebraska/USA, ihacar@gmail.com

[3] Trakya Üniversitesi/Türkiye ezgiaksin@trakya.edu.tr

Özet:İletişim becerileri her birey için önemli olmakla birlikte; öğretmenler için daha önemli hale gelmektedir. Etkili iletişim becerilerine sahip olan öğretmenler birlikte çalıştıkları öğrencilerin ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilir ve onların ihtiyaçlarına yönelik daha etkili çözüm önerileri sunabilir. İyi bir iletişimin yanı sıra problem çözme becerileri de sınıf ortamında çokça kullanılan beceriler arasındadır. Öyle ki kişilerarası problem çözmenin bileşenleri olarak yapıcı problem çözme, ısrarcı-sebatkâr yaklaşım, probleme olumsuz yaklaşım, kendine güvensiz yaklaşım ve sorumluluk almama karşılaşılan problem durumlarını çözümlemede farklı sonuçlara sahip olmakta ve rol model olunan çocukların yaşamında önemli yer tutmaktadır.

Öğretmenler için önemli olduğu düşünülen bu becerilerin ve bu becerileri etkileyen ya da bu becerilerle ilişkili olan unsurların öğretmen olmak üzere eğitim alan bireylerde incelenmesi; onların gelecekte nasıl rol modeller olacağı konusunda öngörüde bulunmayı sağlaması bakımından önemlidir. Bu doğrultuda araştırmada, okul öncesi öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin incelenmesi ve kişilerarası problem çözme becerilerinin iletişim becerilerini yordama gücünün belirlenmesi amaçlanmıştır.

Nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinin kullanıldığı araştırmanın çalışma grubunu Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı'nda 2014-2015 eğitim öğretim yılında öğrenim gören ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 385 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Kişilerarası Problem Çözme Envanteri (Çam ve Tümkaya, 2007) ve İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (Korkut, 1996) kullanılarak derlenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde uygun istatistiksel analiz programı ve istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Verilerin test edilmesinde .05 anlamlılık düzeyi benimsenmiştir.

Araştırma sonucunda; öğretmen adaylarının iletişim becerileri ile yapıcı problem çözme ve ısrarcı-sebatkâr yaklaşım arasındaki ilişkinin pozitif yönde anlamlı, probleme olumsuz yaklaşım, kendine güvensiz yaklaşım ve sorumluluk almama arasındaki ilişkinin ise negatif yönde anlamlı olduğu belirlenmiştir. Kendine güvensizlik alt boyutu iletişim becerilerini yordamazken yapıcı problem çözme, ısrarcı-sebatkâr yaklaşım, probleme olumsuz yaklaşım, kendine güvensiz yaklaşım ve sorumluluk almama değişkenlerinin iletişim becerilerini anlamlı olarak yordadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi öğretmen adayları, iletişim becerileri, kişilerarası problem çözme

Küreselleşme Çağında Refah Devleti Çıkmazı mı Yeni Çıkış Yolu mu?

Emrah Konuralp[1] **Aziz Murat Hatipağaoğlu[2]**

[1] İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, emrah.konuralp@yeniyuzyil.edu.tr

[2] Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi, aziz.hatipagaoglu@gidatarim.edu.tr

Özet: Bu çalışmada, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde özellikle Batı dünyasında, emekle sermaye arasında bir geçici denge uğrağı olan refah devletinin 1970'lerle birlikte derinleşmeye başlayan krizi, uluslararası iktisat ve siyaset biliminin bakış açılarının disiplinler arası bir yaklaşımla bir araya getirilerek incelenmektedir. Sermayenin hemen hemen tüm biçim ve öğeleriyle uluslararasılaştığı; egemenlik alanı sınırlarla mekânsal olarak belirlenmiş ama o egemenliğinin kapsamı ve içeriğinin de giderek daraldığı bir çerçevede ulus-devletin artan yapısal uyum ve küresel rekabet baskıları altında sözü edilen dengeyi koruyabilme olanakları giderek azalmıştı. İşte bu çalışmada bu daralma ve azalmaların kıskacında Keynesçi refah devleti uzlaşısının parasalcılıkla imtihanında karşılaştığı kriz ve evirilmekte olduğu süreçler ile çıkış yolları ele alınmıştır. Bu bağlamda, küresel piyasalarla bütünleşebilmek adına refah devletinin krizine karşı önerilen "devletin reformu" söylemi, dış kaynaklara eskisinden daha fazla bağımlı hale gelen bağımlı ulusal ekonomilerin "alternatifsiz"liği iddiasını paradoksal bir biçimde gündeme taşımaktadır. Bu çalışma, bu iddiaların toplumsal gerçeklikle olan ilişkisi üzerine de bir fikir yürütme, bir sorgulama niteliğindedir. Bu anlamda, krize içkin olan değişim potansiyeli ve bu potansiyelin niteliği irdelemeye değer bir diğer başlıktır.

Çalışmada ayrıca kapitalizme özgü bir ayrım olan siyaset ve ekonomi ayrımının ulus-devletlere reçete edilen neo-liberal dönüşümlerin içselleştirilmesinde üstlendiği rollere atıf yapılmıştır. Başka bir deyişle, ekonominin toplumsal ilişkilerden koparılarak sadece bir 'teknik' olarak algılanması ve neo-liberal dönüşüme direncin toplumsal gerçekliğin bağlamından koparılarak soyutlanmasının tarihselliği vurgulanmıştır. Siyasal olanla ekonomik olanın, küreselleşme çağında ulus-devlete dair görünenle küresel bağlamın iç içeliği bu çalışmanın vardığı bir diğer sonuçtur. Küreselleşmeyle kapitalizmin temel mantığına dair bir önemli öğe olan ulus-devletin denetim yeteneği ve gücünü yitirdiğine dair savların geçerliliği değerlendirilmiş ve refah devletinin tasfiyesiyle ulus-devletin genel-geçer anlamda gerilemesinin birbirinden apayrı savlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Refah Devletinin Krizi, Keynesçilik, Parasalcılık, Neo-liberal Dönüşüm

İktisatta Yeni Heterodoks Gelişmeler

Ezgi Uysal[1]

[1]Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, İktisat Teorisi Ana Bilim Dalı, Kırklareli.

Özet: Ekonomik krizlerin yaşanması iktisatta mevcut teorilerin sorgulanmasına ve yeni paradigma arayışlarına neden olmaktadır. Yenilik arayışlarının sonucu olarak iktisat biliminin kapsamını, içeriğini ve kullanılan metodolojisinde genişleme ve değişim meydana gelmiştir. Bu değişim içerik kaymalarını etkileyerek iktisatta mevcut olan Ortodoks-heterodoks iktisat ayrımına geleneksel ve yeni heterodoks iktisat ayrımını da eklemiştir. Ortodoks iktisat ile kast edilen iktisadın kendini tüketim, bölüşüm, büyüme, istikrar gibi konularla sınırlaması iken heterodoks iktisatta ise ekonomide ve toplumda değişiklik yaratan etkiler incelenmiştir. Yeni heterodoks iktisat ise özellikle diğer bilimlerin emperyalist etkisinde kalarak ortaya çıkmıştır. Geleneksel heterodoks görüşler başta Kurumsalcı okul, Marksist İktisat, Avusturya okulu, Post Keynesyenler kabul edilir iken yeni heterodoks görüşler ise fizik, biyoloji, matematik, bilgisayar bilimi, nöroloji, psikoloji bilimlerinden etkilenerek ortaya çıkan davranışsal iktisat, deneysel iktisat, evrimsel iktisat, nöroiktisat ve kompleksite iktisadıdır. Geleneksel iktisadın ekonomik sorunları çözümsüz kalması yeni heterodoks iktisadın doğmasını sağlamıştır. Çalışmada iktisat ilminin geçirdiği değişim ve dönüşüm diğer bilimlerdeki gelişmelerle birlikte ele alınmış ve iktisattaki ilerlemenin açıklanması amaçlanmıştır. Çalışmanın sonunda yeni iktisattaki ortak noktalar açıklanmıştır. Neo-klasik iktisadın zamansız zaman modelleri terk edilmiştir. Yeni teorilerde faydacılık kavramı eski teorilerdeki kadar önem taşımaz. Birey ele alış biçiminde de önemli değişimler meydana gelmiştir. Yöntemsel olarak bireycilik yeterli görülmemeye başlanmıştır. Denge kavramı sorgulanmaya başlanmıştır. İktisatta ortaya çıkan bu yeni yaklaşımlar birbirinden etkilenip birbirini destekler durumdadır. Ortaya çıkan yeni yaklaşımlarda çoğulculuk söz konusudur.

Siyasi İktidarın Sınırlandırılması Bağlamında Osmanlı Devleti'nde Gerçekleştirilen Yenilikler

Faruk YAHŞİ

[1] Sakarya Üniversitesi, Ali Fuat Cebesoy MYO, farukyahsi@sakarya.edu.tr

Özet:Osmanlı Devleti'nin siyasal yapısını ele alan çoğu çalışmada, Osmanlı için "mutlak monarşi", "teokratik rejim" gibi kavramlar kullanılmaktadır. Batı'nın kendi tarihsel tecrübelerinden hareketle geliştirdiği bu kavramları, Batı'nın sahip olduğu sosyal, ekonomik ve siyasal tecrübelerden farklı bir geçmişe sahip olan Batı dışı toplumlar için kullanarak açıklamalarda bulunmak yanlış veya eksik değerlendirmelere sebep olabilmektedir. Osmanlı padişahlarının siyasal sistem içerisindeki konumları değerlendirilirken de devletin kendine has yapısal özelliklerine dikkat edilmesi gerekmektedir. Osmanlı padişahlarının din karşısındaki konumları ve yetkileri meselesi, Osmanlı padişahlarını Batılı anlamda "monark", devletin siyasal sistemini de "monarşi" olarak değerlendirememizin en önemli sebeplerindendir. Osmanlı hukuk sisteminin; Kur'an ve Sünnet'ten çıkarılan kurallar bütününü ifade eden Şer'i Hukuk ile, padişahın uygulamalarının tezahürü olan Örfi Hukuk'tan oluşan ikili bir yapıya sahip olduğu ve padişahın da Şer'i Hukuk ile sınırlandırıldığına dikkat edilmelidir. Buradan hareketle Osmanlı geleneksel siyasal sistemini, modern anlamda, "anayasal" olarak kabul etmek zor olsa da, bir tür "keyfi yönetim"den bahsetmek de imkânsızdır. Osmanlı padişahlarının ülkeyi kanunlara ve Şer'i kurallardan oluşan hukuka uygun biçimde yönettiklerini belirtmek gerekir.

Geleneksel yönetim modeli olarak Şer'i Hukuk ile sınırlandırılmış olan Osmanlı padişahları, Osmanlı Devleti'nin modernleşme/yenilik çağı olarak bilinen ve anayasal düzene geçiş çabalarının yaşandığı on dokuzuncu yüzyılda hangi yeni düzenlemelerle sınırlandırıldılar? Bu çalışmanın cevabını aradığı temel soru budur. Siyasi iktidarın sınırlandırılmasına yönelik çalışmalar şüphesiz anayasacılık hareketleri bağlamında incelenmelidir. Bu çalışmada da Osmanlı Devleti'nde yaşanan anayasal gelişmeler kronolojik olarak incelenmekte ve Osmanlı Padişahlarının anayasal düzendeki siyasal konumlarına odaklanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Tanzimat, Anayasacılık, İktidar

Measuring the Efficiency of Automotive Industry by with Super Slack based Model (SBM)

Fatma LORCU[1]

[1] Trakya University, 22030, Edirne TURKEY, fatmalorcu@trakya.edu.tr

Abstract: Data envelopment analysis (DEA) was suggested by Charnes, Cooper and Rhodes (CCR), and built on the idea of Farrell which is concerned with the estimation of technical efficiency and efficient frontiers.

The objective of DEA models is to evaluate overall efficiencies of decision making units (DMUs) that are responsible for converting a set of inputs into a set of outputs. Efficient DMUs are identified by a unity of 1.0 and inefficient DMUs have efficiency scores less than 1.0. When being evaluated, the efficiency score of a DMU is measured by the combination of a set of DEA efficient DMU(s), which form a part of the segments on the efficiency frontier. The efficient DMUs are not comparable among themselves in the CCR and other DEA models. To discriminate between these efficient DMUs is an interesting research subject. Several authors have proposed methods for ranking the DEA efficient DMUs.

The aim of the paper is to evaluate the efficiency of automotive industry firms which are placed in ICI500 companies by super slack based model (super-SBM) under constant return scale assumption

Inputs for the analysis which has been conducted on the automotive industry in Turkey were net assets and average number of employers. Profit before tax and export revenues and gross value added can be used as outputs.

Key Words: Data envelopment analysis (DEA), super slack based model (super SBM), automotive industry

Evlat Edinme Hizmetine Karşı Bireylerin Bilgi Düzeyleri ve Tutumları: Konya Örneği

[1]Fatümatü Zehra ERCAN **[2]Özlem KARAKUŞ**

[1]Arş. Gör., Selçuk Üniversites, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Email: f.zehraercan@gmail.com

[2]Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Email: ozikarakus@gmail.com

Özet:Çocukluk insanın gelişiminde en önemli safha olarak nitelendirilir. Bu dönemi sağlıklı bir şekilde geçiren bireylerin gelişimi, toplumsal uyumu, bireysel başarılarının daha nitelikli olacağı kanısı hakimdir. Çocukların psiko-sosyal gelişimleri ilişki kurmada güvenli bağlanma stilleri geliştirmesi açısından aile yanında yetişmesinin sağlıklı olduğu kabul edilmektedir. Fakat yoksulluk, aile içi şiddet, ihmal, istismar, göç, evlilik dışı doğan çocuklar, ebeveynlerden birinin veya ikisinin birden kaybı gibi sebeplerle çocuklar korunmaya muhtaç hale gelmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların bakım yükümlülüğü doğrudan devletin sorumluluğunda olmakla beraber, toplumun tamamı da bu bakım, eğitim ve toplumsallaşmalarından yükümlüdür (Yazıcı, 2012; Çetin & Çavuşoğlu, 2009; Durualp & Çiçekoğlu, 2013).

Korunmaya muhtaç çocuk kapsamı içine her çocuk girer. Tüm çocuklar gelişimsel dönemleri itibari ile fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimlerinde, eğitimlerinde, bakıma ve korunmaya muhtaçtır. Hukuksal bağlamda korunmaya muhtaç çocuk "temel bakımı, yetiştirilmesi, esirgenmesi ve gözetilmesindeki yetersizlik ve aksama nedeniyle sosyal, fiziksel, ruhsal ve ahlâki yönden sağlıklı bir yetişkin olmasının önünde çeşitli engeller bulunan çocuk" lardır (Akyüz, 1988: 11; Elmacı, 2010: 950).

Hukuki olarak korunmaya muhtaç çocuk kapsamına giren çocukların bakımı ve gereksinimlerinin karşılanması için evlat edinme, koruyucu aile ve kurum bakımı gibi seçenekler mevcututtur. Ancak Çocukların gelişiminde, duygusal ve zihinsel şemalarının oluşumunda ve toplumsallaşmasında, normatif bir bağlamda ilişkilerini yapılandırmasında aile çok önemli bir yere sahip olduğundan evlat edinme ve koruyucu aile bakımının arzu edilen bakım yöntemi olduğu belirtilmektedir (Karataş, 2008).

Türkiye'de Evlat Edinme ilk kez 1926 tarihinde kabul edilmiş 01.01.2002 tarihli yeni Türk Medeni Kanuna göre tekrar düzenlenerek şuan da yürürlükte olan Evlat Edinme Kanunu uygulamasına geçilmiştir. Evlat edinme hizmetinin amacı çeşitli nedenlerle korunmaya muhtaç çocuk sayısının gün geçtikçe artması nedeniyle korunmaya muhtaç çocukların geçici veya sürekli aile ortamında yetişmesinin sağlanması ve aile ortamında büyümesinin daha sağlıklı olduğu yönündeki düşüncedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olamayan ailelere evlat sahibi olma ve ebeveynlik deneyimini yaşama olanağı sunmaktır.

Amaç: Bu çalışmada Konya ilindeki evlat edinme koşullarını sağlayan bireylerin evlat edinmeye karşı bilgi ve tutumları anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın alt amaçları Türkiye'de evlat edinme hizmetinin başarısına etki eden faktörleri belirlemek, bireylerin evlat edinmeye bakış açılarını ve bunlara etki eden faktörleri öğrenmektir.

Yöntem: Araştırmanın evreni Konya ili merkezinde evlat edinme koşullarını sağlayan, 30-45 yaş arası evli ya da bekar, çocuklu ya da çocuksuz, Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olan bireyler araştırma evrenini oluşturmaktadır. 72 erkek 72 kadın olmak üzere toplam 154 birey araştırmamızın örneklemini oluşturmaktadır. Seçilen bireyler "basit tesadüfi örnekleme " metoduyla seçilmiştir.

Veri toplama araçları: Araştırmada Kader Yılmaz (2013) tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Anket formları yaklaşık 154 adet çoğaltılmış ve uygulanmıştır. (Anket formunun tanıtımı gerekmektedir)

Verilerin analizi: Anket tekniği ile toplanan verilerin sonuçları SPSS (21) programı ile analiz edilmiştir frekans dağılımları ve çapraz tablolar incelenerek sonuçlar yorumlanmıştır.

Sonuç: Araştırmada katılımcıların evlat edinme yönergesinde yer alan şartlara genellikle katıldıkları görülmüştür. Bireylerin evlat edinme hizmeti hakkında büyük oranda bilgi sahibi olmadıkları, evlat edinme hizmetine bu yüzden çekimser baktıkları görülmüştür. Katılımcılar evlat edinme hizmetinden yararlanma konusunda %69.5 (107 kişi) gibi büyük bir oranla kurum bakımında kalan çocukları evlat edinmek istediklerini ifade etmişlerdir. Evlat edinmeye ekonomik olarak geliri 2500 TL'nin altında olan bireylerin gelir yetersizliğinden dolayı sıcak bakmama olgusunun

yaygın olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Çocuk sahibi olanların evlat edinmeye sıcak bakmadığı sonucuna varılmıştır. Katılımcılar "Mirasa dair endişem nedeniyle evlat edinmeye sıcak bakmıyorum" ifadesine büyük oranda %76.7 katılmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar "Çocuk yuvalarından evlat edindiğim zaman ileride (evlatlık aldığım çocuğun ailesinin bir gün ortaya çıkabileceği sorunu, evlatlık aldığım çocuğun genetik bir rahatsızlığının olabileceği şüphesi vb.) bir sorun yaşayacağımı düşünürüm" ifadesi hakkında neler düşündükleri sorulmuş bireylerin yarıdan fazlası %62.4 oranında bu düşünceye katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bireyler yuvada yetişmiş bir çocuğu evlat edinmek isteme konusunda %68.2 oranında olumsuz düşünmemektedir. Bireylerin "Dini gerekçelerle evlat edinme fikrine sıcak bakamıyorum" ifadesine %59.1 oranında katılmamaktadırlar.

Öneriler: Evlat edinme hizmetinin sadece çocuk sahibi olmayan bireylerin veya ailelerin evlat edinmelerini sağlamayı amaçlamadığı, bu hizmetin amacının korunmaya muhtaç çocukların iyilik hallerini artırmaya ilişkin olduğu konusunda bilgilendirme yapılmalıdır. Bireylerin evlat edinmeye veya koruyucu aile olmaya ilişkin çekinceleri dikkate alınarak sosyal politikalar geliştirilmelidir.

Anahtar kelimeler: Evlat Edinme Hizmeti, Korunmaya Muhtaç Çocuk, Aileler.

Dokuma Sektörünün Etkinlik Analizi

Filiz Yeşilyurt[1] **M. Ensar Yeşilyurt**[2]

[1] Pamukkale Üniversitesi, afiliz@pau.edu.tr

[2] Pamukkale Üniversitesi, meyyurt@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet:İmalat Sanaynde yer alan sektörlerin çeşitli yönlerden analizi ve değerlendirilmesi ilgi çekici olmasına rağmen veri temininin güçlüğü nedeniyle özellikle firma bazlı analizler yaygın bir şekilde yapılamamaktadır. Bu formda organize edilen ve Türkiye'deki firmaların performanslarının analizine odaklanan çalışmaların bir kısmı borsalara kote olmuş şirketlerin bilonçolarından elde edilen verileri kullanmaktadır. Diğer bir kısmı ise anketler yoluyla veri toplayıp tahmin ve analizler yapmıştır. Bir diğer kısmı ise Türkiye İstatistik Kurumu'nun firmalardan derlemiş olduğu verileri kullanarak performans analizleri yapmıştır. Literatürün son kısmı takip edilerek bu çalışmada Türkiye İstatistik Kurumundan temin edilen veriler kullanılarak 1320 NACE kodlu Dokuma Sektörü için performans analizleri (etkinlik) yapılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu bu firma bazlı verilerin kurum dışında çıkmasına müsade etmediği için analizler kurumun veri merkezlerinde yapılmış ve tahmin sonuçları alınmıştır. Etkinlik tahminleri Veri Zarflama Analizleri ile yapılmış olup girdiler olarak emek ve sermaye çıktı olarak ise yaratılan katma değer kullanılmıştır. Etkinliğin belirleyicileri ise regresyon analizlerinde eri tahmin edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, Dokuma Sektörü

Kooperatiflerin Kaynak Kullanım Sorununa Yönelik Bir Öneri

Filiz Yeşilyurt[1] ve M. Ensar Yeşilyurt[2]

[1] Pamukkale Üniversitesi, afiliz@pau.edu.tr

[2] Pamukkale Üniversitesi, meyyurt@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Ö***zet:***Kooperatifler tüzel kişiliğe sahip ticari işletmelerdir. Bu kuruluşlar bütün ekonomilerde kırsal kalkınmanın sağlanması ve yerel ekonomilerin gelişmesi için kullanılan en önemli araçlardan birisi olmuştur. Kooperatifler küçük ekonomik birimlerin kendi başlarına edinemeyeceği üretim araçlarının ortak kullanımının sağlanması, birlikte hereketin getirdiği pek çok dışsallıktan yararlanmayı mümkün kılmaktadır. Kooperatiflerin ekonomik hayatta etkin olduğu ülkeler bulunmaktadır. Bunlar arasında Hollanda, Japonya, Almanya ve ABD yer almaktadır. Genel olarak bakıldığında ise kooperatiflerin üretim hacmi 1 milyar dolara civarındadır. Türkiye'de de çok çeşitli sektörlere dağılmış kooperatifler yer almaktadır. Bunlardan en yaygın olanları tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Kooperatif yöneticileriyle çeşitli zamanlarda yapılan görüşmelerde kooperatiflerin en önemli sorunlarından birisinin kredi kullanımı olarak belirlenmiştir. Bu çalışma ile kooperatiflerin kredi kullanım sorununa özgün bir öeneri getirilmiştir. Ayrıca bu öneri kooperatifler için getirilen bu önerinin Türkiye'nin tasarruf oranının arttırılmasına yönelik bir katkıyı da içerebileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu önerinin diğer STK'lara da yaygınlaştırılması mümkün olup ekoonmik etkilerinin çok olumlu olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kooperatif, Kredi, Tasarruf Oranı

En Büyük 100 Firma Kapsamında Dünya Silah Sanayi'ne İlişkin Değerlendirmeler

M. Ensar Yeşilyurt[1] **Filiz Yeşilyurt[2]**

[1] Pamukkale Üniversitesi, meyyurt@pau.edu.tr

[2] Pamukkale Üniversitesi,afiliz@pau.edu.tr (Yazışmadan Sorumlu Yazar)

Özet:Savunma Sanayi diğer sektörler yanında özel bir yere sahip olmuştur. Çünkü Savunma Sanayi nitelikli istihdamına imkanı vermesi yanında yeni bilimsel ve teknolojik ilerlemelerin uygulandığı stratejik bir sektördür. Ayrıca ülkelerin güvenliğinin sağlanması için ihtiyaç duyulan bir sektör olması bu sektörü sıradan bir imalat sanayi sektörünün ötesine taşımaktadır. Ancak rekabet gücü yüksek savunma sanayi firmaları dünyada az sayıda ülkede bulunmaktadır. Bunun temel nedenleri arasında bu sektördeki rekabetin zor olması yanında gerekli olan yatırımların da çok büyük olmasında yer almaktadır. Bu sektöre ilişkin bilgilere sınırlı erişim olması nedeniyle bu sektöre ilişkin yapılan araştırmalar da çok az sayıdadır. Bunlar arasında Kinsella (2000), Yesilyurt vd. (2014), Dunne ve Smith (2016) yer almaktadır. Bu yapı çerçevesinde bu çalışmada Silah Sanayinde faaliyet gösteren dünyadaki en büyük 100 firmanın temel ekonomik verileri kullanılarak bu sektörün gelişimi tartışılmıştır. Bu amaçla SİPRİnin (Stockholm International Peace Research Institute) veri tabanındaki veriler kullanılmıştır. 2002-2015 yılları için firmaların faaliyette bulunduğu ilkeler, üretim, çalışan sayısı ve kar verileri kullanılmış ve değerlendirmeler yapılmıştır

Anahtar Kelimeler: Silah Sanayi, Savunma Ekonomisi

Sinemanın Ortak Dili

Gamze Yıldız Erduran

Trakya Üniversitesi, gamzeerduran@trakya.edu.tr

Özet: Sanatın amacı toplumu etkilemek olabileceği gibi yalnızca sanat yapmak da olabilmektedir. Bu iki amacın hangisinin doğru olduğu ise sürekli tartışılan bir konudur. Tartışma net bir sonuca erişmese de sanat kavramının yaratıcı ve yeni fikirleri ortaya çıkaran bir olgu olduğu açıktır. Yaratıcı ve yeni fikirler sanatçıdan topluma geçmekte, toplum yaşamına az ya da çok etki etmektedir.

Sanat dalları ve toplum ilişkisinde toplum yaşamına en fazla etki eden sanat dallarından biri de yedinci sanat olarak adlandırılan sinemadır. Sinemanın toplulukları etkileme gücü siyasi otoriteler tarafından ikinci dünya savaşı boyunca sivil halkı savaşa ikna etme sürecinde sıklıkla kullanılmıştır. Günümüzde de sinema, siyasi propoganda yapmak, ülkeleri tanıtmak gibi çeşitli nedenlerle toplumu etkilemek amacıyla kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan sinema sektöründe İMDb (Internet Movie Database)' ye göre en çok beğenilen 250 sinema filminin ana temaları metin madenciliği analizi ile incelenmiştir. Sinema filmlerinin ana temalarından oluşturulan veri setinde var olan gizli ancak anlamlı ilişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Filmlerin ortak ve farklı özellikleri araştırılmıştır. Filmleri anlatan temalar metin madenciliği yöntemleri uygulanarak incelenmiş, hangi ortak kelimelerde buluştuğu ve bunun toplumda oluşturabileceği ortak fikirler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sinema, Toplumsal Etki, Ortak Dil, Metin Madenciliği.

Ağlara Hazırlık Endeksi'ne Göre Türkiye'nin Yeri

Gürkan KOLAYLI[1]

[1] Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, gurkankolayli@trakya.edu.tr

Özet:Ülkeler, Dördüncü Sanayi Devrimi arifesinde, var olan teknolojilerini geliştirip güncellemeye ve birbirlerleriyle teknolojik açıdan daha sert şekilde rekabet etmeye başlamışlardır. Rekabet ve değişim, ülkelerin yeni dijital dünyadaki yerlerini belirleyecek yeni göstergelere ihtiyacı ortaya koymuştur. Ülkelerin yeni dijital dünyadaki yerlerini gösteren en önemli göstergelerden biri Ağlara Hazırlık Endeksidir. Küresel Bilgi Teknoloji Raporunda yer alan bu endeks, Dünya Ekonomi Forumu'nun (WEF) hazırlamış olduğu ve ülkelerin bilgi ve iletişim teknolojilerini ne kadar etkin kullandıklarını, bunları sağlayan faktörleri, politikaları ve kurumları değerlendiren endekstir. İlk olarak 2002 yılında Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan ve her yıl güncellenene endeks dört kategori altında, 10 kriter ve 53 göstergeden oluşmaktadır. Bahsedilen bu 4 ana kategori: (1) Çevre, (2) Hazırlık, (3) Kullanım ve (4) Etkinlik'tir. Araştırma kapsamında, ilgili değişkenler 2016 Küresel Bilgi Teknolojileri Raporu'ndan elde edilmiştir. İlgili veriler düzenlendikten sonra Türkiye'nin de içinde bulunduğu toplam 139 ülke, veri madenciliği kullanılarak ağlara hazırlık endeksi verilerine göre kümelere ayrılmıştır. Kümeleme analizinden sonra Türkiye'nin yeri ve endeks göstergeleri açısından diğer ülkelerle karşılaştırılması yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Teknolojileri Endeksi, Kümeleme, Veri Madenciliği.

Amasya İli Merkez İlçede Kiraz Üretimi Yapan İşletmelerin Üretim ve Pazarlama Sorunları

[1]Halil Kızılaslan **[2] Savaş Nalinci**

[1] Prof. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Taşlıçiftlik Yerleşkesi, 60250 Tokat, E-posta: halil.kizilaslan@gop.edu.tr

[2]Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü, 05189 Amasya, E-posta: savas.nalinci@amasya.edu.tr

Özet:Bu araştırmada; Amasya ili merkez ilçedeki kiraz üreten tarım işletmelerin üretim ve pazarlama sorunları incelenmiştir. Araştırmada, kiraz üreten 68 adet işletmeden anket yoluyla elde edilen ve 2016-2017 yılına ait veriler analiz edilmiştir. Araştırmaya katılan üreticilerin ortalama yaşı 41,12 yıl ve ortalama hanehalkı genişliği 6,41 kişi olarak hesaplanmıştır. Üreticilerin ortalama yıllık tarımsal gelirleri 82 426,47 TL'dir. İşletmelerin ortalama arazi genişliği 15,90 dekar ve kirazın verimlilik ortalaması 1 894,28 kg/da olarak bulunmuştur. Kiraz üretimi çok karlı bir faaliyet olduğu için tercih edilmektedir. Kiraz üretimindeki en önemli problem hastalık ve zararlılardır (%61,77). Kiraz satışında haldeki toptancılar (%79,41) ağırlıktadır. Üreticiler kirazı en çok tarım işletmesinde komisyoncuya (%47,06), köy pazarında komisyoncuya (%23,53) ve yerel pazarda direkt tüketiciye (%22,06) pazarlamayı tercih etmektedir. Üreticilerin karşılaştıkları başlıca pazarlama sorunları; istenildiği zaman alıcı bulunamaması (%51,47), fiyat düşüklüğü (%25,00) ve üreticiler arasında birlikteliğin olmamasıdır (%10,30). Üretilen ürünün önemli bir kısmı ihraç edilmektedir ve ihraç fiyatı daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Kiraz, Üretim, Pazarlama, Sorunlar, Amasya

Alan Tanımı: Tarım Ekonomisi

The Production and Marketing Problems of the Enterprices of Cherry Producers in the Province of Amasya

Abstract: In this research, the production and marketing problems of the enterprices of cherry producers in **the** province of Amasya have been investigated. In the study the data obtained from 68 cherry producer through questionnaire and the data of year 2016-2017 have been analyzed. It was calculated that the average age of the cherry producers in the study was 41,12 and the average population of the household was 6,41. The yearly agricultural income of the producers is TL 82 426,47. The average land size of the farms is 15,90 decare and the average cherry productivity is 1 894,28 kg/decare. Cherry production is preferred because of its high profitability. The most important problem in cherry production is plant disease, pests and insects (61,77%). The wholesalers in the vegetable market are the main cherry dealers (79,41%). The producers prefer to sell cherry mostly to the broker in the farm (47,06%), to the broker in the village market (23,53%) and directly to the consumer in the village market (22,06%). The major marketing problems of the cherry producers are determined as follows; unavailability of buyers on request (51,47%), low price (25,00%) and no cooperation between producers (10,30%). Most portion of the cherry is exported and its export price is higher.

Keywords: Cherry, Production, Marketing, Problems, Amasya

Aime Cesaire and Negritude Movement

Hasan Boynukara[1] **Cengiz Karagöz[2]**

[1] Namık Kemal University, boynukarahasan@yahoo.com

[2] Namık Kemal University, ckaragoz@nku.edu.tr

Abstract:Aime Cesaire is one of the most leading scholars in postcolonial studies due to his sharp and open criticism against colonialism and the Western nations. As a politician, critical thinker and literary figure from Martinique, Cesaire can be said to have spent his entire life making a great effort to defend the rights of black colonized peoples and reveal the inhuman sides of colonialism. The main intention of this study is to discuss the ways he contributed to negritude movement which played a significant role in arousing the awareness of black peoples all over the world. Being influenced vastly by the intellectual atmosphere of Paris in which many black scholars gathered, Cesaire gained a new grasp of blackness in a European setting that is very remote from his native land. Owing to his encounter with Leopold Senghor and other black intellectuals in Paris, he decided to construct a new movement called negritude which would lead black colonized peoples to purge themselves of inferiority complex and other diseased legacies of colonialism. According to him, historical experiences and native culture of ancestors might provide the inspiration for a way of restoring self-confidence and solidarity among oppressed black peoples. As a result, his principal ambition was to orient black societies towards the perception that it is possible to erase the corruption and malice of colonialism if blacks struggle.

Keywords: Aime Cesaire, Negritude Movement, Colonialism, Black, Anti-colonial Struggle

Tavukçuluk Ürünleri Pazarlama Kanalları Üzerine Bölgesel Farklılığın ve Aile Gelir Düzeyinin Etkileri*

Hasan Eleroğlu[1] **Hüdaverdi Bircan[2]** **[3]Rahim Arslan**

[1]Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu, 58400 Şarkışla/Sivas, Türkiye, eleroglu@cumhuriyet.edu.tr

[2]Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 58140 Sivas, Türkiye, hbircan@gmail.com

[3]Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 58140 Sivas, Türkiye, hbircan@gmail.com

Özet:Tavukçuluk ürünlerinin pazarlama kanalları üzerine üretici ve tüketicilerin tercihlerinin yanısıra ekonomoik yapı da etkili olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, TR72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) bölgesel farklılığın ve aile gelir düzeyinin tavukçuluk ürünleri pazarlama kanalları üzerine etkisini belirlemektir. Bu amaçla üç ilde toplam 1350 (Kayseri 500, Sivas 450, Yozgat 400) örneklemle ile yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmada, örnek hacmi ana kitle oranlarına dayalı kümelendirilmemiş tek aşamalı basit tesadüfî olasılık örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Yapılan anket çalışmasında; piliç/hindi etini nereden satın aldıkları, fiyatları hakkındaki görüşleri, piliç/hindi eti satış noktasının tercihinde ne gibi faktörlerin etkili olduğuna yönelik sorular bölgesel ve aile gelir düzeyi bazında incelenmiştir. Yapılan istatistiki analiz sonuçlarına göre, aile gelir düzeyi ve bölgesel farklılıkların tavuk eti pazarlama kanalları üzerine önemli etkide bulunmaktadır ($P<0.05$). Elde edilen bulgular sunum aşamasında ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etlik piliç, Pazarlama Kanalları, Gelir Düzeyi, Sosyo Ekonomik yapı

* Bu çalışma Cumhuriyet Üniversitesi CUBAP tarafından ENF–007 numaralı Araştırma Projesi olarak desteklenmiştir.

TR72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) İşlenmiş Tavuk Eti Tüketimi Üzerine Etkili Olan Faktörler*

Hasan Eleroğlu[1] **Hüdaverdi Bircan[2]** **[3]Rahim Arslan**

[1]Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu, 58400 Şarkışla/Sivas, Türkiye, eleroglu@cumhuriyet.edu.tr

[2]Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 58140 Sivas, Türkiye, hbircan@gmail.com

[3]Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 58140 Sivas, Türkiye, hbircan@gmail.com

Özet:Türkiye'de etlik piliç üretimi ve tüketimi giderek artmaktadır. Dini bir kısıtlama olmaması, protein içeriğinin yüksek ve yağ içeriğinin düşük olması, ekonomik olması ve fast food için uygun olması gibi nedenler bu artışa etkili olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde (TR72 Bölgesi) bölgesel farklılıklar ve sosyal yapının işlenmiş tavuk eti tüketim tercihleri üzerine etkisini belirlemektir. Bu amaçla üç ilde toplam 1350 (Kayseri 500, Sivas 450, Yozgat 400) örneklemle ile yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmada, örnek hacmi ana kitle oranlarına dayalı kümelendirilmemiş tek aşamalı basit tesadüfî olasılık örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. İllere ve sosyal yapı durumuna göre tüketicilerin işlenmiş tavuk eti tercihlerinde; ürünün tüketiminin pratik olması, ekonomik olması, reklamın etkisi, çeşitlilik, lezzetli olması ve alışkanlık gibi faktörlerin değişimi üzerinde durulmuştur. İller ve sosyal yapı bakımından incelenen faktörler bakımından istatistiki önemli farklılıklar hesaplanmıştır ($P<0.05$). Elde edilen bulgular sunum aşamasında ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etlik Piliç, İşlenmiş Tavuk Eti, TR72, Sosyal Yapı

* Bu çalışma Cumhuriyet Üniversitesi CUBAP tarafından ENF–007 numaralı Araştırma Projesi olarak desteklenmiştir.

Kültür ve Sanat Harcamalarının Ülkeler İtibariyle Analizi

Hayriye IŞIK

Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, hayriyeden@gmail.com

Özet: Sanat ve kültür harcamaları günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde önemli bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Bir ülkenin kültür ve sanat sermaye birikiminin farklı ülkelerde büyüme ve kalkınma süreçleri üzerinde oynadığı rol ile ilgili birçok kanıt vardır. Kültür ve sanat kavramları insani özelliklerin daha da ortaya çıkması, bireyin sosyalleşmesi, pozitif gelişme ve düşünce üzerindeki olumlu etkisi nedeniyle üzerinde yoğunlaşılan bir konu olma yönüyle akademik olarak da gelişmeye ve yeniliğe açık bir alan haline gelmiştir. Belirtilen noktalardan hareket etmek suretiyle sanat ve kültür kavramlarının teorik açıklamalarının yapılması ve sanat ve kültür alanına bir ekonomide ne kadar kaynak ayrıldığının tespiti ülkeler için önemli bir konudur. Bunun yanında sanat ve kültür ekonomisi ve endüstrisi yarattığı katma değer ve fikirlerle diğer sektörleri olumlu etkileyen bir alandır. Bu etkilerin boyutunun büyüklüğünün anlaşılması için söz konusu endüstrilere ne kadar kaynak ayrıldığının ortaya konması gerekir.

Bu çalışma, sanat ve kültür ekonomisi içinde meydana gelen harcamaların büyüklüğünü ülkeler arası analiz etmek suretiyle sanat ve kültüre kaynak ayırma şekillerini ortaya koymaktadır.

Anahtar kellime: Kültür ve Sanat, Harcama, Sanat Ekonomisi.

Art and Culture Expenditures and Its Analysis by Country

Abstract: Art and culture expenditures are now used as an important criterion in determining the level of development of countries. There is a lot of evidence about the role of an country's cultural and artistic capital accumulation in the growth and development processes in different countries. The concepts of culture and art have become academic and open to innovation and innovation because of the emergence of human characteristics, socialization of the individual, positive development and positive influence on thought. Making theoretical explanations of the concepts of art and culture by moving from the specified points and determining how much resources are allocated to an economy in the field of arts and culture is an important issue for countries. In addition, the arts and culture economy and the industry create value and ideas that create positive impact on other sectors. In order to understand the magnitude of the size of these effects, it is necessary to show how much resources are allocated to the industry. This study reveals the forms of separating art and cultural resources by analyzing the magnitude of the expenditures that have taken place in the art and culture economy by moving from country to country.

Keywords: Culture and Art, Expenditure, Art Economy

Küresel Boyutta Bir Tehdit Unsuru Olarak Nükleer Silahlar

Hulusi Ekber KAYA

Öğr. Gör., Trakya Üniversitesi Keşan Yusuf Çapraz Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu,
hekberkaya@trakya.edu.tr

Özet:Uluslararası ilişkilerde hiç şüphe yoktur ki devletlerin en önem verdikleri hususların başında güvenlik gelmektedir. Devletler kendi ulusal güvenliklerini sağlarken etkili diplomasinin yanında silahlanmayı da tercih etmektedirler. Ülkeler arasında hızla devam eden bu silahlanma yarışının her ülke için eşit oranda devam ettiğini söylemek doğru olmaz, çünkü ekonomik ve teknolojik açıdan üst sıralarda yer alan ülkeler her alanda olduğu gibi silahlanma yarışında da farklarını ortaya koymaktadır. Söz konusu farklar özellikle kitle imha silahlarında görülmektedir. Kitle imha silahları içinde de nükleer silahlar ön plana çıkmaktadır. Yüksek maliyetli ve ileri teknolojik gelişmişlik arz eden bu silahlara günümüzde belli başlı ülkeler sahiptir. Nükleer silahlar bulundukları ülkelere uluslararası arenada prestij sağladıkları gibi uluslararası sistemde bir tehdit unsuru olarak da değerlendirilmektedir. Nükleer devletlerin bu silahların başka devletler tarafından üretilmesine karşı çıkmaları ve engelleme çalışmaları diğer devletler için nükleer silahlanma konusunda tartışma konusu yaratmaktadır. Tarihte sadece ABD tarafından Japonya'ya karşı iki defa kullanılmış olan nükleer silahların etkilerinin günümüzde teknolojinin geldiği seviye hesaba katıldığında çok daha fazla olacağını tahmin etmek hiç de zor değildir. Özellikle nükleer silahların terör gruplarının kontrolüne geçmesi olasılığı uluslararası güvenliği son derece tehdit etmektedir. Terör eylemlerinin de günümüzde gelmiş olduğu nokta nükleer terörizmi uluslararası güvenliğe yönelik tehditler içerisinde ön plana getirmiştir. Bu çalışmada nükleer silahların uluslararası ilişkilerde ne gibi rol oynadığına ve uluslararası güvenliği hangi noktalarda tehdit ettiğine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Nükleer silahlar, güvenlik, küreselleşme, kitle imha silahları

TR72 Bölgesinde (Kayseri, Sivas ve Yozgat) Aile Giderlerinin Analizi ve Gıda Harcamalarında Tavukçuluk Ürünlerinin Yeri*

Hüdaverdi Bircan[1] **Hasan Eleroğlu[2]** **Rahim Arslan[1]**

[1]Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 58140 Sivas, Türkiye, hbircan@gmail.com

[2]Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu, 58400 Şarkışla/Sivas, Türkiye, eleroglu@cumhuriyet.edu.tr

[1]Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, 58140 Sivas, Türkiye, hbircan@gmail.com

Özet:Aile bireyleri ihtiyaç ve isteklerini gidermek için birçok mal ve hizmet alımında her ürün için farklı karar alma süreci aşamalarını izleyebilmektedirler. Yerleşim yeri, sosyo-ekonomik yapı, eğitim düzeyi gibi birçok faktör bu süreçte etkili olabilmektedir. Bu çalışmada Kayseri, Sivas ve Yozgat illerinde (TR72 Bölgesi) bölgesel farklılıklar ve sosyal yapının aile giderlerinin analizi ve gıda harcamalarında tavukçuluk ürünlerinin yeri araştırılmıştır. Bu amaçla üç ilde toplam 1350 (Kayseri 500, Sivas 450, Yozgat 400) örneklemle ile yüz yüze anket uygulaması yapılmıştır. Çalışmada, örnek hacmi ana kitle oranlarına dayalı kümelendirilmemiş tek aşamalı basit tesadüfî olasılık örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. İllere ve aile gelir düzeyine göre tüketicilerin gider harcamaları analiz edilmiş, giderler içerisinde ailenin yıllık giyim ve ayakkabı harcamaları tutarı, evin yıllık ısınma, elektrik, su masrafı tutarı, evin aylık temizlik malzemeleri harcamaları tutarı, ailenin aylık ulaşım (Yakıt, Otobüs Dolmuş vb.) tutarı, ailenin yıllık eğitim harcamaları tutarı (Kantin, Yurt vb), ailenin aylık haberleşme harcamaları tutarı ve hanenin aylık ortalama gıda harcama tutarı ile tavukçuluk ürünlerinin tüketim payı araştırılmıştır. İller, aile gelir grupları ile giderleri arasında önemli farklılıklar bulunmuş olup ($P<0.05$), tavukçuluk ürünlerinin tüketimi de bu farklılıktan etkilenmiştir. Elde edilen bulgular sunum aşamasında ayrıntılı bir şekilde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tavukçuluk ürünleri, aile gelir düzeyleri, gider grupları, bölgesel farklılıklar

* Bu çalışma Cumhuriyet Üniversitesi CUBAP tarafından ENF–007 numaralı Araştırma Projesi olarak desteklenmiştir.

Küreselleşme ve Kadın Yoksulluğu

Hüseyin ERDAŞ[1] **Nilüfer SERİNİKLİ[2]**

[1]Trakya Üniversitesi Havsa Meslek Yüksekokulu, huseyinerdas@trakya.edu.tr

[2] TrakyaÜniversitesi Uzunköprü Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, nserinlikli@hotmail.com

Özet:Küreselleşme ile birlikte 1980'lerden bu yana ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimler kişileri, örgütleri ve devlet kurumlarını hızlıca etkisi altına almış ve böylece eski değerler ve eğilimler değişerek yeni Dünya düzeni oluşmaya başlamıştır. Bu yeni oluşumla birlikte kültürler ve ülkeler arası etkileşim artmıştır. Böylece küreselleşme Dünya üzerinde açık ekonomi yaklaşımını benimseyen tüm ülkelerde derinden hissedilirken, kapalı ekonomiyi benimseyen ülkeler dahi küreselleşme rüzgârlarından etkilenmiştir. Küreselleşmenin en önemli dezavantajlarından biriside yoksulluktur. Yoksulluğun ortaya çıkardığı sorunlardan en çok etkilenen kesim, hiç şüphesiz çocuklar, kadınlar, yaşlılar ve engelliler olarak görülmektedir. Bu risk gruplarının içinde en kritik rolü kadınlar oynamaktadır. Kadınların yoksulluğu çeşitli zaman ve mekanlarda yaşamalarından dolayı geniş kapsamlı bir sorun oluşturmaktadır. Bu amaçla 2014 ve 2016 yılı İnsani Gelişim raporu incelenmiş ve incelemeye alınan 10 ülke arasında karşılaştırma yapılmıştır. Cinsiyete Dayalı gelişmişlik oranında en düşük değer her iki yılda da İran' a ait iken, en yüksek değer Kazakistan'a ait olarak bulunmuştur. Türkiye'nin ise her iki yılda da konumu değişmemiştir. Türkiye'de İnsani Gelişme İndeks değerinde kadının durumu 2014 yılında 0,704 iken, 2016 yılında ise bu oranın 0,724'e yükseldiği saptanmıştır. Bu veriler doğrultusunda Türkiye'de Kadının yoksulluğu ile ilgili yapılan çalışmaların pozitif yönde ilerlediği anlaşılmaktadır. Bu olumlu farkın nedenlerinden birisi ise Türkiye'de kadın girişimciliğine verilen önemdir. Ülke ekonomisine katkıları göz önüne alındığında kadın girişimcilik faaliyetlerinin parasal olarak sübvanse edilmesi ve kadın girişimci sayısının arttırması gerekmektedir.

Anahtar Kelime : Küreselleşme , Kadın Yoksulluğu, İnsani Gelişim İndeksi, Girişimcilik

Globalization and Women's Poverty

Abstract: Along with globalization, changes in economic, social and cultural spheres since the 1980s have rapidly influenced people, organizations and government institutions, and so old values and trends have changed and new world order has begun to emerge. With this new formation, the interaction between cultures and countries has increased. Thus, while globalization is deeply felt in all countries that have adopted an open economy approach in the world, even countries that adopt a closed economy have been influenced by the globalization breezes. One of the most important disadvantages of globalization is poverty. The most affected people by the problems that poverty emerges are undoubtedly seen as children, women, elderly people and people with disabilities. The most critical role of these risk groups is women. Women's poverty constitutes a widespread problem due to their life in various times and places. For this purpose, the 2014 and 2016 Human Development report was examined and compared among the 10 countries surveyed. In the Sex-Based Development Rate, while the lowest value belongs to Iran in every two years, the highest one was found to belong to Kazakhstan. Turkey's position has not changed in both years. The Human Development Index in Turkey is 0,704 in the year 2014, while it is 0,724 in the year 2016. It is understood that studies on the poverty of women in Turkey in the direction of this data are proceeding in a positive way. One of the reasons for this positive difference is the importance given to women's entrepreneurship in Turkey. When it comes to the contributions to the country's economy, it is necessary to monetize women entrepreneurial activities and increase the number of female entrepreneurs.

Keywords: Globalization, Women Poverty, Human Development Index, Entrepreneurship

Sustainable Agriculture, its' Adoption Barriers and Strategies to address them

Jacob Ankamah (Corresponding author)

Department of Agricultural Economics and Agribusiness, University of Ghana, Legon, P. O. Box LG 25, Legon, Accra-Ghana, West Africa, Tel: +233 (0) 245 079 227 Email: jacank22@gmail.com

Abstract: Sustainability of agriculture is dependent on the attitude of the present agricultural students who represent the potential officers to impact sustainable agricultural knowledge to farmers. It was therefore relevant to assess the perception of students' toward the concept of sustainable agriculture to inform policy decisions and interventions. In an attempt to assess the perception of students' toward agriculture, the study sampled 120 final year undergraduate students' in the school of agriculture at the college of basic and applied sciences; University of Ghana, Legon. The study was cross-sectional and a well-structured questionnaire was used to assess students' perception for sustainable agriculture. Findings indicate that, students' perception for sustainable agriculture is positive. Majority of the students' were of the view that, sustainable agricultural practices would help protect the environment and our natural resources. It was identified that the major barriers to sustainable agriculture adoption were economic costs, lack of knowledge and land tenure constraints. Strategic ways to address the barriers were identified as farmer-to-farmer education, provision of financial incentives, developing training and partnership programs and participatory learning.

Keywords: Perception, Student, Sustainable Agriculture, Barriers, Strategies to address barriers

The Relationship between Urbanization and Socio-economic Development: The case of WAEMU* and Turkey.

[1]Ali Kabasakal **[2]Nadege C.S.Y. AGOSSOU**

[1,2] Sakarya University, Correspondence concerning this article should be addressed to kabasakal@sakarya.edu.tr

Abstract: One of the basic elements of the rapid change process that is happening in developing countries in the last century is undoubtedly urbanization. As a matter of fact, Africa has the world's fastest growing urban populations that soared from 15% to 40% between 1960 and 2010 and is expected to reach 60% by 2050 (UN Habitat, 2010). As for Turkey another vibrant example, the urban population has grown from 25% in the 1950s to 75% in 2015 (Karam, 2015). The size of the urbanization ratio, its effects and the multidimensionality of its possible consequences reveal the importance of the phenomenon. Moreover, the economic, social and political characteristics of the society are closely related to urbanization and development. However, how to harness urbanization in order to achieve development objectives in developing countries remains today a challenge partly because of the misunderstanding of the forces driving the urban-transition and the lack of systematic comparative research on the dynamics of urbanization and development over the past several decades, especially in sub-Saharan Africa and in Turkey. This study aims to reduce this knowledge deficit. With the selected development variables, we examine the interactions between urbanization and development in WAEMU countries and Turkey.

Urbanization is traditionally perceived as a population accumulation process increasing the number of cities which causes unique changes in human behavior and relationships in cities, in division of labor and specialization in human behavior and relations.

Todaro (2012) defined development as an increase in living standards (measures of literacy, life-expectancy and health care), improvement in self-esteem needs and freedom from oppression as well as a greater choice.

Urbanization in the literature is portrayed as a response in socio-economic development flows. It is aimed to investigate the cause of this situation and to clarify the effect and necessity of urbanization in the context development. This work investigates the relationship between urbanization and development. The study supports the basic hypothesis that socio-economic variables drive urbanization in Africa and in Turkey: as economic and social welfare improves, urbanization rate increases, and urbanization rate decreases when socio-economic standards decline or are low.

Literature review method is used in the research. Literature review helps to explore the existing resources and documents on urbanization and development and better understand the research problem in an historical perspective. In the empirical part of this study, statistical and econometric methods such as panel Generalized method of moments and factor analysis are employed.

* The West African Economic and Monetary Union (WAEMU), created in 1994 is a set of eight West African countries using the CFA Franc as common currency: Benin, Burkina-Faso, Guinea-Bissau, Ivory Coast, Mali, Niger, Senegal, and Togo

Development of Islamic Banking and Zakat Institutions in Sub-Saharan Africa Countries

[1]Ali KABASAKAL **[2]Imanou AKALA**

[1,2] Sakarya University, Correspondence concerning this article should be addressed to kabasakal@sakarya.edu.tr

Abstract: The Sahara is not one of those deserts which lead to nothing; it has always facilitated the exchanges between Magreb and sub-Saharan Africa; *Kenya, Nigeria, Senegal, South Africa, Sudan and Togo*. Today's figures show that by 2050 the African Muslim population will more than double to reach 1.9 billion (P*ew Research Center, 2015).* Therefore almost every country will experience a huge increase in their Muslim population leading to a large demand for Islamic finance products. İslamic Banking and finance is experiencing real development with financial globalization in view of its contribution to the world economy as a Sharia based risk-sharing, profit and loss sharing features, and prohibition of interest and speculation. The industry has experienced over the past few decades a huge expansion leading to increasing attention, not only within Muslim economies, but all around the world, as illustrated by the involvement of numerous non-Muslim public and private institutions.

In *3Q 2015*, total global Islamic assets under management (AuM) stood at $60.2 billion. The sector is conservatively projected to grow by 5.05% per annum to reach $77 billion by 2019. This is substantiated by a number of facts, such as the average growth rate of Islamic funds at 9.55% per annum over the past five years as reported by the Islamic Development Bank (*IDB)*. And the most important factor enabling the industry to reach today's figures was the global financial crisis in 2008, the worst since 1929, its effects have been felt in the western economy and globalization has accelerated its spreading domino effect throughout the world. International stock markets suffered huge losses, pillars of global finance collapsed overnight.

While conventional banks suffered a loss of profitability much severely bankruptcy (Lehman Brothers and Bear Stearns in USA), Islamic banks maintained their growth and profitability and during that period, contrary to Islamic banks, the conventional banks have benefited from the financial assistance of their Governments to avoid bankruptcy. And moreover to mitigate the effects of this crisis, several developed countries have adopted austerity policies, which have not prevented a virtual economic collapse (Greece).

The tremendous growth in sub-Saharan Africa is accompanied by colossal Financing and investment needs in that part of the world which is irresistibly attracting several financial actors such as Asian financial resources: mainly Chinese and Arabs. While work is under way on China's strategy in Africa, the appropriateness of Arab financial resources for the continent is rather unfamiliar but seems to arouse great interest among policy-makers on the continent. In this context, Islamic finance could have an interesting map to play in the region with its 15.5% of the world Muslim population. Islamic finance while not yet significant in most Sub-Saharan Africa countries, many prospects make it relevant to the region, in particular the ability to foster small and medium enterprises and micro-credit activities (Gelbard et al., 2014).

Africa, until now beneficiary of humanitarian aids including those in form of "zakat" (alms) originally from philanthropic Muslim countries such as Turkey, Saudi Arabia, Kuwait, Qatar etc., the socio-economic role of NGOs humanitarian in the development of Sub-Saharan African societies has increased and today represents a political force that the state seeks to co-opt in its public policies (Habib and Maharaj, 2008; Salih, 2004, Swilling and Russell, 2002). Zakat, which is one of the main obligations that condition access to the quality of Muslims; since the 1970s, it represents a modern institutional framework for the fulfillment of a religious duty (Sadouni, 2007) religious actors and development actors have adopted the legal form of NGOs in their charitable endeavor.

Within the framework of this study using qualitative methodology followed by empirical observation and collecting data from IDB , other Islamic Financial Institutions such as (AAOIF, IFSB, EIIB, IIFM, MASB, CIBAFI, IIRA...) , the African Bank of Development, ECOWAS, WAEMU and also by gathering data from Literature Review; we will present the evolution of Islamic finance and zakat institutions in Sub-Sahara Africa and focusing our research on counties such as Kenya, Nigeria, Senegal, South Africa, Sudan and Togo we will emphasis the benefit of Islamic Finance and Zakat institutions in Sub-Saharan African countries, its limitation and then end up with some recommendations.

The interest of this research is to ask, what contributions can Islamic finance bring to the Sub-Saharan Africa countries? Answering this question we will begin by defining the meaning of the Islamic Finance and zakat

institutions concepts, and then present an overview of Sub-Saharan African countries and the evolution of Islamic finance in that region of Africa by focusing our interest on countries where Islamic finance is most advanced.

Turizm Gelirlerinin İhracatımızdaki Payı ve 2014-2016 İtibarı İle Ülkemize Gelen Turistlerin Milletlerine Göre Dağılımındaki Değişim

Kartal TÜRK[1] **Süleyman BAKKAL[2]** **Dilek TÜRK[3]**

[1]Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi kturk@sakarya.edu.tr

[2]Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi sbakkal@sakarya.edu.tr

[3]Öğr. Gör. Sakarya Üniversitesi dilekt@sakarya.edu.tr

Özet:Türkiye'de turizmin gelişme süreci incelendiğinde; gerek kamu gerek özel sektör çabalarının çoğunlukla dış turizme yönelik olarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Geçmişte turizm yatırımları genellikle dış talebe yanıt verecek biçimde yapılmıştır. Bugüne kadar dış turizmi esas alan ülkemizde iç turizm hep bir can simidi ve kriz dönemlerinde kurtarıcı olarak görülmüştür. Ancak, iç turizmin geliştirilmemiş olmasının turizm üzerindeki olumsuz sonuçları ülkemizi olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Bu çalışma, 1969 ile 2016 yılları arasındaki turizm gelir ve giderlerinin ihracat gelir ve giderlerine katkısını ele alınmaktadır. Bunun yanında 2014 ile 2016 yılları arasındaki ülkede yaşanan ekonomik siyasal ve dış politika ile ilgili gelişmelere bağlı olarak bu durumun turizmi nasıl etkilediği ve ülkeler bazında ziyaretçi sayılarında nasıl bir değişim yaşandığı ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler; Turizm, Dış Ticaret, Ekonomi

Evaluation of The Community Outreach Activities of a Selected Higher Education Institution in Cavite : Basis for a Community Extension Services Plan

Leonilo B. Capulso, MRS

Graduate School of Education, University of Perpetual Help System DALTA – Las Pinas, City of Bacoor National High School –Springville, Bacoor City, Cavite, leonilocapulso@ymail.com

Abstract:The purpose of the study was to evaluate the community outreach activities of a selected Higher Education Institution (HEI) in the level of awareness, implementation, and engagement of the three group of respondents, the selected College students of the College of Arts and Sciences and the College of Education, the Faculty, staff and Administrator and the selected residents of the adopted community of the university. It used an quantitative-descriptive design. A three-part self-made questionnaires were given to the respondents. Both descriptive and inferential measures were utilized in the treatment of data such as frequency count, percentage, mean, ranking, analysis of variance, and applicable multiple comparisons or post-hoc tests. The analysis of variance manifested a significant difference among the three respondents in the three areas of concerns, namely, the level of awareness, implementation, and engagement. The post hoc analysis further showed the group of faculty, staff and administrator caused the significant difference to the two other groups of respondents. A Community Extension Services Plan was developed to address this issue that will cater to more collaborative extensions services of the university.

Keywords: Community Outreach, Community Extension Services, Program Evaluation, Higher Education Institution (HEI), Community Development, Cavite, Philippines

New Marketing Paradigm For Gaining A Competitive Advantage And Creating Value For Customers

Karolina Ilieska

PhD, Faculty of Economics-Prilep, Gjorce Petorv bb, 7500 Prilep, Republic Macedonia, E-mail: kilieska@yahoo.com

Abstract:The sense of formulating business strategy is to improve and sustain advantage. The necessary conditions for obtaining this goal permanently change, which implies an adequate strategic fit of the entreprise. The paper deals with the two main questions that are subject of theoretical and practical analysis in developed economies: the need for continued analysis of competitive advantage and the ability to formulate a successful business strategy connecting with competition. The presented ways of building strategic network are the basis for strategic reaction and development of entreprises of Balkan countries and their economic and social development.

The success on changing markets is conditioned by new marketing paradigm for gaining competitive advantage and coordinating recources, capabilities and competences of enterprise with the level of enterprise's orientation on creating value for customers.

Considering important advanages of global and multinational companies, the future of enterprises of Balkan countries is in connectedness and cooperation, rather than in direct opposing competition. Also, it is important to make superior process of learning as a base for competitivness and creating superior value for customers.

Key words: marketing, customers, value, competitiveness

Фактори И Ресурси За Развитие На Устойчив Туризъм В Община Веленград Д-Р Мария Гюлеметова

Factors And Resources For Development Of Sustaınable Tourısm In The Munıcıpalıty Velengrad

Mariya Gyulemetova

Gulemetova@abv.bg

Abstract:As a priority sector of the service area the tourism has an important social and economic importance for the future of Bulgaria. The favorable natural and geographical conditions and good policies and practices of the different regions in the country increasingly convert the industry in its own winning strategy, leading to good national economic performance.

The Strategy for development of tourism in Bulgaria 2014-2030 year allude to the country as well preferred tourist destinations for year-round with clearly recognizable national identity and preserved culture and nature, occupying a leading position among the top five destinations in Central and Eastern Europe. Therefore the need to study and reporting of the good policies and practices in the field of tourism occupies an important place in scientific research.

Key words: tourism, development, strategy, municipality Velengrad

Kınalızâde Ali Efendi'nin Münşeatındaki Mektuplarda Yer Alan Edebi Tasvirler

M.Akif YALÇINKAYA

NKÜ Fen-Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edb. Bölümü

Özet:Türk kültüründe başta alimler ve mutasavvıflar olmak üzere aynı kişiye ait mektupların bir araya getirilmesinden oluşan eserler ile Osmanlı tarih ve diplomasisinde her türlü resmi yazı münşeat başlığı altında değerlendirilmiştir. Türk edebiyatında münşeat yazma geleneği XV. yüzyılda Ahmed-i Dâî'nin Teressül adını verdiği eseriyle başlar. XIX. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdüren münşeat türünün en güzel örneklerinden biri de XVI. yüzyılın meşhur alimlerinden Kınalızâde Ali Efendi'ye (ö. 979/1572) aittir. Kınalızâde Ali Efendi'nin Münşeâtı'nda 79 Türkçe mektubu yer alır. Bu mektuplarda dikkati çeken en önemli hususlardan biri de mektuplardan yer alan edebi tasvirlerdir. Bahçe, kalem-kağıt, Kabe, takı tasvirleri başta olmak üzere pek çok tasvire yer verilmiştir. Bu bildiride bu edebi tasvirler ele alınacaktır.

Anahtar kelimeler: Türk Edebiyatı, Kınalızâde Ali Efendi, münşeat, edebi tasvir

The literary depictions appearing within letters in the Munseat of Kinalizâde Ali Efendi

Abstract: The works where the letters which are belonging to the same person, at first to the scholars and Sufis, are gathered together and all types of the official letters in the history and diplomacy of the Ottomans are considered under the subject of munsheat in the Turkish culture. The tradition of writing munsheat starts with the work of Ahmed-i Dâî named as Teressul in the 15th century in the Turkish literature. One of the best example of the munseat variety which appeared until to the end of the 19th century belongs to Kınalızâde Ali Efendi (passed away in 979/1572) who is one of the famous scholars of the 16th century. There are 79 Turkish letters in the Munsheat of Kınalızâde Ali Efendi. One of the most significant issues which attracts attention in those letters are the literary depictions therein. These literary depictions will be touched upon in this paper with plenty of examples such as garden, paper-pencil, Kaaba, and jewelry at first.

Key words: Turkish literature, Kınalızâde Ali Efendi, munsheat, literary depiction

İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Temel Kabiliyetler Testi Bağlamında İncelenmesi; Bahçelievler Örneği

Mehmet Hilmi EREN[1] **Şeyma ARSLAN[2]** **Esra GÖRKEM[3]**

Hasan TURHAN[4] **Timur SEVEN[5]**

[1] Psikolojik Danışman, Bahçelievler RAM

[2] Psikolojik Danışman, Bahçelievler RAM

[3] Psikolojik Danışman, Bahçelievler RAM

[4] Üstün Zekalılar Öğretmeni, Bahçelievler RAM

[5] Bilişim Teknolojileri Öğretmeni, Bahçelievler RAM

Özet:Bu çalışma ilkokul 4. Sınıf öğrencilerinin yetenek düzeylerini belirlemek amacıyla yapılan geniş çaplı bir çalışmanın sonuçlarını yansıtmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu, Bahçelievler Kaymakamlığı bünyesinde Bahçelievler Rehberlik ve Araştırma Merkezi (RAM) tarafından yürütülen, İstanbul Kalınma Ajansı (İSTKA) tarafından desteklenen "Üstün/Özel Yetenekli Çocuklara Destek Eğitim Hizmeti Sağlanması, Toplumsal Bilinç ve Duyarlılığın Arttırılması" projesi kapsamında, İstanbul'da yaşayan ilkokula devam eden 4. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Proje kapsamında Bahçelievler ilçesindeki tüm ilkokullardaki (24 ilkokul) öğrencilere Temel Kabiliyetler Testi (7-11) uygulanmıştır. Bu ilkokulların tamamında 5548 tane 4. sınıf öğrenci mevcudu bulunmaktadır. Bu araştırma kapsamında öğrencilerin vermiş oldukları cevaplara göre, "üst düzey yetenek, orta düzey yetenek ve alt düzey yetenek" gruplarında yer alan öğrenciler tespit edilmiştir. Bu testin içeriğinde farklı alanlardaki yetenekleri ölçebilen testler bulunmaktadır. Bu testlere verilen cevaplar doğrultusunda öğrenci hakkında bir kanaate varılmaktadır. Bu denli yüksek sayıda öğrenci kitlesine bu testin uygulanma amacı, özellikle öğrencileri yetenek ve kabiliyetlerine göre belirlemek ve daha sonrası için çıkan sonuçlara göre öğrencilere yönelik destekleme çalışmaları yapmaktır.

Veriler öncelikle Office excel programına girilmiş ve daha sonra SPSS 22. Paket programına aktarılarak çeşitli analizler yapılmıştır. Yapılan bu analizler neticesinde özellikle 4. Sınıfta olan kız ve erkek öğrenciler arasındaki değişik yetenek alanları arasında çeşitli farklılıklar görülmüştür. Bütün bu bulgular neticesinde, ilgili araştırmacılara çeşitli öneriler sunulmuş ve yine bu bulgular etrafında tartışma ve analizler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: TKT, Yetenek, Kabiliyet

Tekirdağ İli Çorlu İlçesi Tekstil Sektörünün Durumu

Metin Mutlu

Özet:Bu araştırma Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olan Tekstil sektörünün Tekirdağ ili Çorlu ilçesindeki durumunu ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda iki bölümden oluşan içerik hazırlanmıştır. Birinci bölümde tekstil sektörü ile ilgili genel kavramlara yer verilmiştir. Devamında Türkiye'de Tekstil sektörünün mevcut durumu ortaya koyulmuştur. İkinci bölümde ise Tekirdağ İli Çorlu İlçesi'nin tekstil sektöründeki mevcut durumu ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: tekstil, tekstil sektörü, Tekirdağ, Çorlu

Abstract: This research has been prepared in order to reveal the situation in the Tekirdag province of Çorlu in the textile sector, which has an important place in the Turkish economy. In the direction of the research, content composed of two sections was prepared. In the first part, general concepts related to the textile sector are included. The current situation of the textile sector in Turkey has been revealed. In the second part, the present situation of Çorlu District in the textile sector is expressed.

Key words: textile, textile sector, Tekirdag, Çorlu

İşyerlerinde İşveren veya İşveren Vekili Tarafından Yürütülecek İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri

Metin Pehlivan

Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi , Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilimdalı Araştırma Görevlisi, Kırklareli.,
metinpehlivan@klu.edu.tr

Özet:İş ve sosyal güvenlik hukuku bağlamında iş kazaları ve meslek hastalıkları her dönemde çözümlenmeye çalışılan bir sorun olarak gündemde kalmaya devam etmektedir. Bunun sonucu olarak da hem dünyada hem de ülkemizde iş sağlığı güvenliği meselesi daha da önem kazanmış bulunmaktadır. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsam bakımından kamu ve özel sektör ayrımı yapılmaksızın hem büyük hem de küçük işyerlerinde uygulanmaktadır. İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri de, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 6. maddesinde; "Mesleki risklerin önlenmesi ve bu risklerden korunulmasına yönelik çalışmaları da kapsayacak, iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin sunulması için işveren; çalışanları arasından iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve on ve daha fazla çalışanı olan çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde diğer sağlık personeli görevlendirir. Çalışanları arasında belirlenen niteliklere sahip personel bulunmaması hâlinde, bu hizmetin tamamını veya bir kısmını ortak sağlık ve güvenlik birimlerinden hizmet alarak yerine getirebilir. Ancak belirlenen niteliklere ve gerekli belgeye sahip olması hâlinde, tehlike sınıfı ve çalışan sayısı dikkate alınarak, bu hizmetin yerine getirilmesini kendisi üstlenebilir. Belirlenen niteliklere ve gerekli belgeye sahip olmayan ancak 10'dan az çalışanı bulunan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyeri işverenleri veya işveren vekili tarafından Bakanlıkça ilan edilen eğitimleri tamamlamak şartıyla işe giriş ve periyodik muayeneler ve tetkikler hariç iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini yürütebilirler." şeklinde hüküm altına alınmıştır. Bu hükümden de anlaşıldığı üzere işveren, işyerinde iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin yerine getirilmesinde ilk olarak, işyeri hekimi, iş güvenliği uzmanı ve diğer sağlık personeli gibi iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinden yararlanmak zorundadır. Fakat ülkemizde iş sağlığı ve güvenliği alanından nitelikli yetişmiş kişilerin olmaması veya az olması nedeniyle kanun koyucu bu noktada oluşabilecek sorunları çözmek için alternatif çözüm yollarını düzenlemek zorunda kalmıştır. Bu çözüm yollarından bir tanesi bazı işyerleri için iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinin işveren veya işveren vekili tarafından yürütülebilmesine imkân verilmesidir.

Bu bildiride İşyerlerinde İşveren veya İşveren Vekili Tarafından Yürütülecek İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerine İlişkin Yönetmeliği dikkate alınarak işverenlerin iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini yerine getirebilmesi açısından sahip olmaları gereken niteliklere değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: İşveren, İşveren Vekili, İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri

Occupational Health and Safety Services to be Employed by the Employer or Vice Principal in the Workplace

Abstract: Occupational and occupational diseases in the context of business and social security law continue to be on the agenda as a problem to be solved. As a result, the issue of occupational health and safety has become even more important both in the world and in our country. The Law on Occupational Health and Safety No. 6331 is applied in both large and small establishments without distinction between public and private sectors. Occupational health and safety services which are included in Article 6 of the Law on Occupational Health and Safety No. 6331; "It will also cover work to prevent and protect occupational risks, employers for the provision of occupational health and safety services; Among other employees, occupational health specialist, occupational physician and other health personnel in workplaces located in a very dangerous class with ten or more employees. In the absence of staff with the qualifications specified among its employees, it may fulfill all or part of this service by receiving services from the joint health and safety units. However, in the case of having the specified qualifications and the required document, taking into consideration the number of the danger class and the number of the employees, this service can be undertaken itself. Employer who does not have the required qualifications but has less then 10 employees and in the less dangerous class can carry out occupational health and safety services on the conditions that they complete the trainings declared by the ministry. As understood from this provision, the employer must first benefit from occupational health and safety professionals, such as workplace physicians, occupational safety

experts and other health personnel, in the fulfillment of occupational health and safety services in the workplace. However, due to the lack or lack of skilled workers in the field of occupational health and safety in our country, the legislator has had to arrange alternative solutions to solve the problems that may arise at this point. One of these solutions is to allow occupational health and safety services for some workplaces to be carried out by the employer or the employer.

In this presentation, it shall be mentioned the qualifications that the employers should have in terms of occupational health and safety services, taking into consideration the Regulation on the Occupational Health and Safety Services to be carried out by the Employer or the Employer's Agent in the Workplace.

Keywords: Employer, Vice Principal, Occupational Health and Safety Services

Makine Öğrenmesi Algoritmalarının Büyük Veri Analizinde Kullanımı

Muhammet Atalay[1] **Adil Kondiloğlu[2]** **Enes Çelik[3]**

[1] Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, atalay@klu.edu.tr

[2] Giresun Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, adil.kondiloglu@giresun.edu.tr

[3] Kırklareli Üniversitesi, Babaeski Meslek Yüksekokulu, enes.celik@klu.edu.tr

Özet:Çeşitli platformlarda biriken verinin çeşitliliğinin ve hacminin artması ile birlikte ortaya çıkan büyük hacimlerdeki verilerin işlenmesi ve anlamlı bilgilerin elde edilmesi bu büyük verilerin analizi ile mümkündür. Bu çalışmada, büyük veri analizinde kullanılan çeşitli makine öğrenmesi algoritmaları tartışılarak, bu tekniklerin büyük verilerle yapılan uygulamalarına örnekler verilmiştir. Başlıca olarak; k-en yakın komşu algoritması, basit (naive) bayes sınıflandırıcı, lojistik regresyon analizi, destek vektör makinaları ve yapay sinir ağları teknikleriyle büyük verilerle yapılan çalışmalar anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Veri Madenciliği; Makine Öğrenmesi; Büyük Veri.

The Production and Usage of Graphene in the World

Murat Ates[1]

[1] Department of Chemistry, Faculty of Arts and Sciences, Namik Kemal University, Degirmenalti Campus, 59030, Tekirdag, Turkey, e-mail: mates@nku.edu.tr

Abstract:Graphene is a one atom thin sheet of carbon atoms arranged in a hexagonal pattern that are tightly packed into a 2D honeycomb lattice is the perfect material almost all aspects of future technologies. Andre Geim and Kostya Novoselov were awarded the 2010 Nobel prize in Physics for isolation of graphene [1, 2]. There are many usage areas of graphene, such as membranes, composites and coatings, energy, biomedical, sensors and electronics etc. This material has many advantageous. For example, it is thinnest material known and with that also the strongest. It is a superb conductor of both heat and electricity. It is used in the production of high speed electronic devices responsible for fast technological changes, chemical sensors, membranes for more efficient separation of gases. It is also used in the production of lithium ion batteries that recharge faster. In addition, low cost water desalination by using graphene with holes the size of a nanometer to remove impurities from water. It has some disadvantageous that graphene exhibits some toxic qualities, high cost, difficult manufacturing and integrate in advanced technologies. USA and Europe are leading countries in the production of graphene in the world. Developed countries in EU such as England, Germany, France and Holland are the leader countries and European companies such as Graphenea and CVD graphene producer will also use from the recent 1 billion euro fund for graphene technology by EU in January of 2017. Therefore, it is strategic and high commercial material in the market of the wold. Turkey should invest more money for production of graphene material and also application of this material in advanced technologies to reach the 10th economy of the world in the next 6 years.

Keywords: Graphene, graphene market, production of graphene, application of graphene.

References:

[1] Geim A.K., Science, 324 (2009) 1530-1534.

[2] Novoselov K.S. et al., Science, 306 (2004) 666-669.

Bilgi Toplumu ve Bilgi Değerlendirme Metodolojisi: Kümeleme Analizi Yöntemiyle Bir Analiz

Mustafa ZUHAL[1] **Mürşit RECEPOĞLU[2]**

[1] Arş. Gör.,Mustafa Gümüşhane Üniversitesi, mzuhal42@gmail.com

[2] Arş.Gör.,Gümüşhane Üniversitesi, Mursit_Recepoglu@hotmail.com

Özet:Geçmişten günümüze toplumların ekonomik gelişim süreçleri temel olarak tarım, sanayi ve bilgi toplumu şeklinde sınıflandırılmaktadır. Tarım toplumunda temel üretim faktörü olarak doğal kaynaklar kabul edilirken, sanayi toplumunda temel üretim faktörü olarak işgücü kabul edilmektedir. Bilgi toplumu aşamasında ise temel üretim faktörü bilgi olmuştur. Bilgi, günümüzde ekonomilerin sürdürülebilir ekonomik büyümesinin sağlanmasında önemli bir faktör haline gelmiştir. Ülkelerin bilgi ekonomisine geçişiyle birlikte bilgi ekonomisini belirleyen etkenleri ölçmeye yönelik farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu bağlamda Dünya Bankası tarafından ülkelerin bilgi ekonomisine geçişinin sağlanması ve bilgi düzeylerinin ölçülmesi için Bilgi Değerlendirme Metodolojisi geliştirilmiştir. Bu çalışmada amaç, Bilgi Değerlendirme Metodolojisi parametrelerini kullanarak kümeleme analizi yöntemiyle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden belirlenen ülke grupları açısından analiz etmektir. Kümeleme Analizi yapılırken ülkelerin bu metodolojiye ait parametrelerin 2015 yılına ait olan değerleri dikkate alınarak çalışma yapılacaktır. Özellikle Türkiye'nin bu parametreler açısından hangi ülke gruplarıyla birlikte hareket ettiğinin ve ülke değerlerinin belirlenmesi bilgi ekonomisine geçiş açısından büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda elde edilen sonuçlar açısından Türkiye özelinde bilgi ekonomisine yönelik politika çıkarımlarında bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Ekonomisi, Bilgi Değerlendirme Metodolojisi, Kümeleme Analizi.

Akıllı Şehirler Kavramı Çerçevesinde Akıllı Destinasyonların Gelişimi ve Ölçümü: Türkiye'den Örnekler

Müjgan DENİZ[1] **Kutluk Kağan SÜMER[2]**

[1]İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, hacioglu@istanbul.edu.tr

[2] STANBUL ÜNİVERSİTESİ, kutluk@istanbul.edu.tr

Özet:Turizm endüstrisi küreselleşme ve bilgi teknolojilerinde meydana gelen hızlı gelişmelerin etkisi ile önemli bir değişim süreci geçirmektedir. Günümüzde turistlerin beklentilerini ve seyahatlerinden elde ettikleri tecrübeleri şekillendiren sadece turizm şirketlerinin kalitesi veya turizm destinasyonlarındaki lüks oteller ve yerleşiklerin tavırları değil aynı zamanda turizm sektöründeki tüm oyuncuların çabaları kadar turistik şehirlerin (destinasyonların) akıllı şehir (smart city) olup olmamaları ile de belirlenmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojileri (ICTs) sayesinde bir şehirde ''smartness'' / akıllılık kavramı geliştirilebilir ve turistlere de bu imaj ile tanıtım yapılabilir ise rekabet edilebilirlik düzeyi de arttırılabilir. Bu çalışmada Türkiye'deki üç önemli turizm destinasyonu –İstanbul, Antalya ve İzmir- akıllı şehir kavramı açısından ele alınarak, diğer rakipleri ile karşılaştırmalı bir analiz yapılacaktır. Diğer bir deyişle, ''akıllı turizm destinasyonları'' olarak tanımlanabilmesi için destinasyondaki turizm aplikasyonlarını/uygulamaları keşfederek bunların sunduğu fırsat ve tehlikelere dikkat çekilecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm endüstrisi, şehir ekonomisi, bilişim teknolojileri, destinasyon yönetimi

Çocuk Koruma Kanunu Kapsamında Çocuk İhmal ve İstismarının Yönetilmesinde Çocuk Koruma Merkezinin Rol ve Önemi

Münire Temel [1] **Sena Karaman [2]**

[1] Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, muniretemel@nku.edu.tr

[2]Sosyal Hizmet Uzmanı, 1senakaraman@gmail.com

Özet:Çocuk istismarı ve ihmali, çocuğun biyopsikososyal sağlığını ve gelişimini olumsuz etkileyen, sadece çocuğun yaşamında olumsuz izlere neden olmayan, aynı zamanda toplum üzerinde direk etkisi olan ciddi ve küresel bir sorundur. Çocuk istismarı ve ihmali konusu bütüncül yaklaşım temelinde sosyal hizmet, tıp, psikoloji, hukuk gibi birçok farklı disiplini ilgilendirmektedir.

Türk Ceza Kanunu'nda çocuk istismarı ve ihmali konusu üzerinde çaba harcandığı ve konuya önem verildiği görülmektedir. Ayrıca 2005 yılında çocuğun haklarının korunması amacıyla 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Çocuk Koruma Kanunu temelinde gerçekleştirilen yeni düzenlemelerle çok disiplinli bütüncül yaklaşım temeline dayalı üniversite hastaneleri bünyesinde çocuk koruma merkezleri kurulmuştur. İhmal ve istismara uğrayan çocukların değerlendirilmeleri, tanı, tedavi, koruma ve izlenmelerinin gerçekleştirilmesi amacıyla çocuklar çocuk koruma merkezlerine yönlendirilmektedir. Böylece ihmal ve/veya istismara uğrayan çocuğun daha fazla travmaya maruz kalmadan, hızlı ve nitelikli bir şekilde süreci atlatması hedeflenmektedir.

Bu çalışmada; çocuk koruma kanunu kapsamında çocuk ihmal ve istismarının yönetilmesinde çocuk koruma merkezinin rol ve önemini değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda başta Türkiye'deki bir çocuk koruma merkezinde yapılan uygulama deneyimlerinden yola çıkılarak çocuk koruma kanunu ve çocuk koruma merkezi konulu bilimsel çalışmalardan ve araştırmalardan yararlanılmıştır.

Bu bildiride, Türkiye'deki bir çocuk koruma merkezinde yapılan uygulama deneyimlerinden yola çıkılarak ülkedeki çocuk koruma merkezlerinin durumu değerlendirilmiştir. Edinilen deneyim ve literatürdeki araştırmaları ışığında, çocuk koruma kanunu kapsamında çocuk ihmal ve istismarının yönetilmesinde çocuk koruma merkezlerinin büyük bir rol ve önemi olduğu görülmektedir. Çocuk koruma merkezleri toplumun çok sık görülen ve önemli bir sorununa çözüm bulma yolunda etkili bir adımdır. Bu olumlu gelişmelerin yanında, ülkemizde çocuk ihmal ve istismarının tanısı, önlemi, yönlendirilmesi, izlenmesi ve çocuk koruma merkezlerinin iyileştirilmesi konusunda kat edilmesi gereken çok yol vardır.

Çocuk ihmal ve istismarı tıbbi, sosyal ve hukuksal yönlerinin bulunması nedeniyle farklı disiplinlerin işbirliğini ve eşgüdüm içinde çalışmasını gerektirmektedir. Bu ekip çalışması sayesinde soruna çok yönlü ve profesyonel müdahalede bulunularak çocuğun yaşanan olaylar sonrası ikincil bir travmaya maruz kalması önlenmektedir. Çocuk koruma merkezinde çalışacak ekip üyelerinin; sayı, eğitim ve nitelik açısından standartlarının belirlenmiş, bu standartların Türkiye genelindeki her merkezde aynı olması gereklidir. 2017 yılı itibari ile Türkiye'de yalnızca 8 tane çocuk koruma merkezi bulunmaktadır. Çocuk koruma merkezlerinin genel bir standart yakalarken, aynı zamanda da sayısının artırılması oldukça önemlidir.

Çocukların istismar sürecinin hikayesini tekrar tekrar anlatmasını önlemek, muayenenin yalnızca bir kere ile sınırlı kalmasını amaçlayan merkezlerde zaman zaman bu amaca ulaşılamadığı görülmektedir. Tekrarlanan öykü verme ve muayeneler çocuğu incitmektedir. Merkezlerde yaşanan bu aksaklıkların giderilmesi için sağlam ve kaliteli bir ekip çalışması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Koruma Kanunu, Çocuk İhmal ve İstismarı, Çocuk Koruma Merkezi, Adli Sosyal Hizmet, Çocuğun Yüksek Yararı.

Eğitim Yatırımları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye'nin İlleri Üzerine Dinamik Panel Nedensellik Analizi (2004-2014)

Mürşit RECEPOĞLU[1] **Mustafa ZUHAL**[2]

[1] Arş.Gör., Gümüşhane Üniversitesi, mursit_recepoglu@hotmail.com

[2] Arş.Gör.,Gümüşhane Üniversitesi, mzuhal42@gmail.com

Özet:Neoklasik iktisat teorilerinin ekonomik büyümeyi açıklamada yetersiz kalması içsel büyüme modellerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İçsel büyüme kuramcılarına göre devlet piyasa mekanizmasının işleyişini bozmayacak bir şekilde ekonomiye müdahale edebilmektedir. Başta Barro (1990,1991), Romer (1990), Lucas (1988) olmak üzere birçok içsel büyüme kuramcıları kamunun özellikle eğitim, sağlık, teknoloji ve altyapı yatırımları ile ekonomik büyümeyi hızlandırabileceğini ifade etmişlerdir. Bu modellere göre özellikle eğitim alanında yapılacak olan yatırımlar hem beşeri sermayeyi hem de inovasyon ve Ar-Ge faaliyetlerini artırmaktadır. Bu durum ise ekonomik büyümeyi önemli ölçüde tetiklemektedir. Son dönemde bu alanda yapılan çalışmların sayısı hem dünyada hem de Türkiye'de oldukça artmıştır. Çalışmaların çoğu ise beşeri sermaye ve eğitim yatırımları üzerine yoğunlaşmıştır. Ancak literatür incelendiğinde Türkiye'de bu konuda yapılan çalışmaların genel olarak ülke düzeyinde olduğu, yerel ve bölgesel düzeyde olan çalışmaların ise oldukça sınırlı olduğu göze çarpmaktadır. Bu çalışmada ise eğitim yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki hem ülke hem de il düzeyinde analiz edilmiştir. İl düzeyinde analiz yapılırken iller gelişmişlik derecelerine göre altı ayrı kademeye ayrılarak çalışma yürütülmüştür. İllerin gelişmişlik dereceleri belirlenirken Kalkınma Bakanlığı'nın "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" adlı raporundan yararlanılmıştır. Çalışmada yöntem olarak dinamik panel nedensellik analizi kullanılmıştır. Dinamik panel nedensellik analizi 81 il için 2004-2014 dönemi verileri dikkate alınarak yapılmıştır. Çalışmada kullanılan eğitim yatırımlarına ilişkin veriler Kalkınma Bakanlığı'ndan, bölgesel ekonomik büyümeye ilişkin veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilmiştir. Çalışmanın sonuçları kamu eğitim yatırımları ile bölgesel ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin illerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılaşabildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim Yatırımları, Beşeri Sermaye, Bölgesel Ekonomik Büyüme, Panel Veri Analizi

What May Be The Possıble Results Of Vısa Exemptıon Between Turkey And European Unıon?

Nazlı Çağıl KÜÇÜKGÖKSEL

Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu, Çorlu, Tekirdağ/TURKEY

Abstract: "Visa-free travel to EU countries" application promised to Turkey with Readmission Agreement agreed between Ankara and European Union was expected to begin in June 2016. In case visa exemption, it is out of question that "Turkey maybe discharged and settle in Europe" as feared. This is because; visa exemption doesn't mean unconditional entry to EU countries.

Now, approximately one and a half million Turkish citizens visit Europe. With visa exemption, this number is expected to reach seven to eight million people within five years. And it means reapproachment of Turkish citizens to European identity besides increasement in tourism potential of Europe. Finally, it can be said that wish of people recognizing abroad to apply what they see abroad in Turkey may turn back to Turkey as an economic value.

Key words: Visa exemption, Readmission Agreement, European Union, Turkey, International migration.

Öğrencilerin Öğretim Elemanlarına Yönelik Akademik Kalite Beklentileri: Kırklareli Üniversitesi Örneği

Nihat Kamil ANIL[1] Gülnur ETİ İÇLİ [2] İlkem AYDIN[3]

[1] Kırklareli Üniversitesi Vize Meslek Yüksekokulu, nka@klu.edu.tr

[2] Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, gulnur.icli@klu.edu.tr

[3] Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ilkemaydin@klu.edu.tr

Özet:Temel amaçlarının başında araştırma yapmak, bilim üretmek ve öğretmek gelen yükseköğretim kurumlarının daha kaliteli hale getirilmesi, hem bireylerin refahının sağlanmasında, hem de ülkelerin kalkınmasında büyük önem arz etmektedir. Yükseköğretim kurumlarında kalitenin sağlanmasında öğretim elemanları en önemli unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Mevcut çalışmanın amacı, spesifik olarak Kırklareli Üniversitesi öğrencilerinin öğretim elemanlarına yönelik akademik kalite beklentilerini belirleyebilmektir. Bu amaç doğrultusunda Açan ve Saydan (2009) tarafından geliştirilen ve sadece Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne uygulanan anket formu, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Kırklareli Üniversitesi bünyesindeki fakülteler, yüksekokul ve meslek yüksekokullarında öğrenimine devam eden 1000 öğrenciye oranlı tabakalı örnekleme yöntemi ile uygulanmış ve %75 geri dönüş oranıyla 750 geçerli anket elde edilmiştir. Anket formunda, öğrencilerin derslerine giren öğretim elemanlarının, öğretme becerileri, tutum ve davranışlarına yönelik genel değerlendirmelerini sorgulayan ifadelerin yanı sıra, öğrencilerin öğretim elemanları ve üniversite hakkındaki memnuniyet düzeyleri, üniversiteyi başkalarına tavsiye etme ve üniversiteyi tekrar tercih etme düzeylerini sorgulayan ifadeler de bulunmaktadır. Anket çalışması sonucu elde edilen veriler, frekans dağılımları, ki-kare testi, t-testi, varyans analizi, Tukey HSD testi, faktör analizi ve güvenirlik analizi yardımıyla analiz edilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde SPSS 21 paket programından yararlanılmıştır.

Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin öğretim elemanlarına yönelik akademik kalite beklentileri, öğrencilerin cinsiyetlerine, kaçıncı sınıf öğrencisi olduklarına ve öğrenim gördükleri kurumlara göre farklılıklar göstermektedir. Kırklareli Üniversitesi'nde öğrenim gören bayan öğrencilerin, öğretim elemanlarına yönelik akademik kalite beklentilerinin karşılanma oranı baylardan daha yüksektir. 1.sınıf öğrencilerinin öğretim elemanlarına yönelik akademik kalite beklentilerinin karşılanma oranı diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha yüksekken, 3. sınıf öğrencilerinin öğretim elemanlarına yönelik akademik kalite beklentilerinin karşılanma oranı diğer sınıflardaki öğrencilere göre daha düşüktür. Bu çalışmada ayrıca bireylerin öğrenim gördükleri birim ile üniversite hakkındaki memnuniyet düzeyleri, üniversiteyi başkalarına tavsiye etme düzeyleri ve üniversiteyi tekrar tercih etme düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Akademik Kalite, Beklenti, Öğretim Elemanları, Kırklareli Üniversitesi

Job Satisfaction of Women in Call Centres in Turkey

Nilüfer Narlı[1] **Ayşegül Akdemir[2]**

[1]Prof. Dr.,Bahçeşehir University, nilufer.narli@eas.bau.edu.tr

[2]Dr.,Bahçeşehir University (part-time), ayayshegul@gmail.com

Abstract: Call centre sector is a growing global business and it is also increasing its market share in Turkey. This sector employs mostly women, whose overall labour force participation is significantly low in Turkey compared to the other OECD countries. In this context we aimed to understand female call centre workers' job satisfaction, determine the factors affecting it, explore the gender specific conditions and find ways to improve their working conditions. A mixed methods research design was used; 1448 questionnaires were conducted with women workers and the qualitative part includes 3 focus groups with 24 women workers and 16 interviews with employer representatives. The study was conducted in 6 Turkish cities; Ankara, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kocaeli and Samsun. The workers' satisfaction is generally low and stems from merely being employed. The main factors that cause dissatisfaction are low wages, long shifts, limited chances for professional development and limited control over the work process. Though not a direct influence, the patriarchal social structure and job specific situations such as emotional labour and late night shifts appear as additional stress factors for these women.

Keywords: call centre work, women's employment in Turkey, job satisfaction, gender, emotional labour.

Evaluation of Rice Foreign Trade in Terms of Local Production in Benin and Suggestions

[1]Oscar AKOUEGNONHOU **[2]Nevin DEMİRBAŞ**

[1]Ege University, akbiggest@gmail.com

[2]Ege University, nevin.demirbas@ege.edu.tr

Abstract:In most African countries, the agricultural sector is an important component of national economic wealth creation. In Africa, every 1% increase in agricultural productivity reduces poverty by 0.6%, and a 1% increase in production reduces the number of people living with less than one dollar a day by 6 million. As a result, the economic "take-off" of the countries of sub-Saharan Africa in general and of Benin in particular is closely linked to agriculture. The agricultural sector contributes 38% to Gross Domestic Product (GDP) in Benin. Crop production is the main production activity in the agricultural sector and contributes 23% to GDP. Local rice production provides 1% contribution to agricultural GDP. In Benin, rice is imported in large quantities for domestic consumption and for re-export to neighbor countries. Rice consumption increases by over 4% each year. In Benin 70 000-80 000 tons of rice are annually consumed. The annual local production ranges from 22 000 to 24000 tons and the annual deficits filled by annual imports and donations of about 51000 tons of rice.

Aim

The main objective of this study is to evaluate the possibilities of increasing local rice production in order to ensure self-sufficiency in rice production and to reduce rice imports in Benin. Pointing out the current situation of rice production and rice foreign trade in Benin and evaluating opportunities to increase local rice export represent another purpose of this study.

Material and method

The data used in this study were obtained from FAO and Benin Agriculture Ministry. Time series data cover the period of 1961-2016. For graphs and tables related to production, paddy data and milled rice data have been used for graphs and tables related to trade. In Benin, the average rate of processing of paddy into white rice is 60%. This rate was used in this study to obtain the quantities of white rice. To estimate the next (2017-2021) trends of rice self-sufficiency, trend analysis was conducted with the last 55 years (1961-2016). The basic indicators such as proportion of imports covered by exports (%) and trade balance are calculated from the current data and presented in tables and on graphs. As data related to rice prices could not be reached, no comparison was done about prices.

Conclusion

In Benin the annual increase of rice consumption is much higher than the one of rice production. Rice production policies need to be re-oriented to meet increasing local consumption. The purpose of increasing production can be achieved by expanding paddy production areas. This would allow Benin to increase its production over the next five years, be self-sufficient, reduce or stop imports, and increase rice export.

Key words: Benin, rice production, rice consumption, rice import, self-sufficiency.

Örgütsel Sinizmin Hizmet Sektörü Çalışanları Üzerinde Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Özden İBRAHİMAĞAOĞLU[1] **Esin CAN**[2]

Doktora Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İşletme Yönetimi, Yönetim Organizasyon ve Örgütsel Davranış, ozdenagaoglu@hotmail.com

[2] Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, eesincan@gmail.com

Özet:Modern dünyada sinizm; siyasi sisteme, hükümet politikalarına, siyasi skandallara, yapılan savaşlara, yükselen bütçe açığına, kar peşinde koşarken çalışanların ihtiyaçlarını görmezden gelen işletme sahiplerine karşı beslenen hayal kırıklığıdır. Bireylerin yalnız kendi çıkarlarını gözettiğine inanan ve herkesi çıkarcı kabul eden kimse "sinik" ve bunu açıklamaya çalışan düşünce "sinizm"dir. Bilişsel (çalışanların dürüstlükten yoksun olduğu inancı), duygusal (öfke, saygısızlık, sıkıntı ve utanç duymak gibi güçlü duygusal tepkiler), davranışsal (sinik davranış sergileyen çalışanların örgüt içinde ileriki hadiseler ile ilgili karamsar tahminde bulunmaları) olmak üzere üç boyutludur.

Bu çalışma; günümüzde dünyanın en büyük sektörlerinden birisi olan turizm sektöründe konaklama işletmelerinin temel sermayesi insan gücünün daha önemli hale gelmesi, konaklama hizmetleri sektöründe çalışanların iş performanslarını etkileyecek faktörlerle ilgili araştırmaların sınırlı olması, sonuçların sektör profesyonellerine çalışanlara yönelik stratejilerin geliştirmesinde yardımcı olacağına inanılmış olması nedeniyle önemli görülerek bu alanda yapılmıştır. Çalışmanın amacı; bir otelde çalışanların cinsiyet, yaş, eğitim, mesleki kıdem, çalışma süresi, statü demografik değişkenlerine göre örgütsel sinizm boyutları açısından anlamlı bir fark olup olmadığının belirlenmesidir. Bu amaçla çalışmanın araştırma sorusu; otelcilik sektöründe çalışanların demografik özelliklerine göre örgütsel sinizmin boyutları açısından bir farklılık var mıdır? şeklinde oluşturulmuştur.

Çalışma, uluslararası otel zincirlerinden biri olarak faaliyet gösteren, Türkiye'nin önde gelen beş yıldızlı büyük otellerinden birinin İstanbul-Şişli'de bulunan otelinin çalışanları üzerinde gerçekleştirilmiştir. Otelde toplam çalışan sayısı 206 olup, kolayda örnekleme yapılarak yüz yüze anket yöntemi ile 155 adet çalışana ulaşılmıştr. Anket formu örgütsel sinizme ait 14 ifadeden (5'li Likert ölçeğine göre) ve çalışanların demografik özelliklerine ait 6 sorudan oluşmaktadır. Örgütsel sinizm, Brandes vd. tarafından geliştirilen orijinal ölçekten uyarlanarak oluşturulmuştur.

Geçerlilik ve güvenirlilik analizlerinden önce, her bir değişkenin çarpıklık-basıklık değerleri hesaplanarak dağılımın normal olduğu ve çalışmanın parametrik testlere uygun olduğu belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen verilere açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda örgütsel sinizmin ölçeğinin üç boyutlu ve %92,7 Cronbach Alpha değeri ile güvenilir olduğu belirlenmiştir. Çalışmada demografik değişkenler kullanılmıştır ve hipotezler oluşturulmuştur. Bağımsız Örneklem T-Testi ve Tek Yönlü Anova Testi kullanarak çalışanların cinsiyet, yaş, eğitim, mesleki kıdem, çalışma süresi, statü demografik değişkenlerine göre örgütsel sinizm boyutları açısından anlamlı bir fark olup olmadığı araştırılmıştır.

Çalışma sonucunda; cinsiyet, yaş, mesleki kıdem, çalışma süresine göre çalışanlar arasında örgütsel sinizm boyutları açısından herhangi bir farklılık bulunamamıştır. Çalışanların eğitim ve statülerine göre ise bazı boyutlar açısından farklılıklar tespit edilmiştir. Çalışanların eğitimine göre duygusal boyut açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını tespit etmek için Tukey testi yapılmıştır. Bu farklılığın doktora yapanlar ile diğer tüm eğitim grupları arasındaki ortalamalar arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Çalışanların statülerine göre örgütsel sinizmin davranışsal boyutu açısından farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu farklılık ise müdürlük statüsü ile diğer kategorisindeki statüde bulunanların ortalamaları arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Sinizm, Demografik Değişkenler, Hizmet-Otelcilik Sektörü

Red Meat Consumption Behaviours of Healthcare Professionals

Özge Saygın[1] **Nevin Demirbaş[2]**

[1] Prof. Dr., Ege University, Department of Agricultural Economics, Bornova/Izmir, nevin.demirbas@ege.edu.tr

[2]Agr. Eng. (MSc),Ege University, Department of Agricultural Economics, Bornova/Izmir, saygin.ozge@outlook.com

Abstract :In this study, red meat and processed red meat products consumption behaviours of healthcare professionals were investigated. Within the scope of the research, 43 specialist doctors, 16 doctors, 12 dentists, 64 nurses and 14 pharmacists were interviewed face to face. A Five-Point Likert Scale was used to measure attitudes and behaviours of healthcare professionals towards red meat and processed red meat products. Within the scope of the questionnaire, it was determined to what extent the World Health Organization (WHO) participated in the classification of red meat and processed red meat in the list of carcinogenic products by healthcare professionals. In the evaluation of the data, basic statistical techniques such as mean and percentage were used. The results of the research show that health educated people consume red meat but they are more cautious in consumption of processed red meat products. Health educated people show consumption behaviour consistent with WHO's report on the consumption of processed red meat products, while WHO does not agree that consumption of red meat is carcinogenic. This result is important in terms of breaking the prejudices of the people who do not consume red meat because they are concerned about their health. According to findings, as in many other foods for the consumption of red meat, the amount of consumption and processing and cooking patterns are important. It has been determined that those who consume processed red meat products are a very effective factor in their children's liking of these products on their purchasing decisions. The impact of being knowledgeable on consumption reveals the importance of educating and informing children and young people in terms of the health of future generations. For that reason, the proposals are also included in the study.

Key Words: Red meat, Processed red meat, Healthcare professionals, Consumption, WHO.

Psikolojik Sermayenin Girişimcilik Eğilimi Üzerine Etkisi: Girişimcilik Eğitimi Alanlar Üzerine Bir Araştırma

Serdar Öğe[1] **Mehmet Kaplan**[2]

[1] Selçuk Üniversitesi İİBF İşletme/Akşehir İİBF Dekanı, soge@selcuk.edu.tr

[2] Süleyman Demirel Üniversitesi Şarkikaraağaç MYO Yönetim ve Organizasyon, mehmetkaplan@sdu.edu.tr

Özet:Psikolojik sermaye pozitif psikoloji hareketinin öncülüğünde gelişen ve bireylere pozitif yönelim aşılayan bir insan kaynakları stratejisidir. Girişimcilik faaliyeti bireysel anlamda girişimcilere ve toplumsal anlamda devlete yarar sağlayan ve ekonomik yapıların ve rekabetin gelişimine zemin hazırlayan faaliyetler bütünüdür. Bu faaliyetlerin başlangıç noktası girişimcilik eğilimidir. Girişimcilik eğilimi bireyin zihninde başlamakta ve uygulamaya geçmektedir. Bu noktada psikolojik sermayesi güçlü olan bir bireyin girişimcilik eğilimini nasıl etkilediği yönünde yazında yapılan araştırmaların olmamasından dolayı araştırma; "Psikolojik sermayenin girişimcilik eğilimi üzerinde etkisi var mıdır?" sorusundan hareket etmektedir. Dolayısıyla bu sorudan hareketle girişimcilik eğitimi alan bireyler üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın sonucunda girişimcilik eğitimi alan bireylerin psikolojik sermayelerinin güçlendirilmesinin girişimcilik eğilimlerini pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik sermaye, girişimcilik eğilimi, girişimcilik eğitimi alanlar.

6 Sigma Ve Yalın 6 Sigma, Tpm Kalite Sistemlerinin Analiz Ve Karşılaştırılması

Serkan YENEL

Özet:Günümüzde hem üretim sektöründe hem de hizmet sektöründe birçok organizasyon kalitenin önemini kavramış. Bu nedenle süreçlerini iyileştirmek için farklı stratejileri ve yenilikleri uygulamaya çalışmaktadırlar. müşteriyi odak noktasına koyarak, maliyetleri ve israfı azaltmayı, verimliliği arttırmayı ve kaliteli mal üretmeyi hedefleyip bunu sürdürülebilir olmasını amaçlamışlardır.Bunun için bir çok tekniği yurt dışından getirmiş (EFQM,6Sİgma ,Yalın 6Sigma,TPM..v.b)Bu Çalışmada 6sigma ve TPM in kurumsal bir şirket de 12 Yıllık mühendislik deneyim in ile , önce bu uygulamaların kitabi bilgilerini anlatıp akabinde filli uygulamaları gösterip, ,sonuç bölümünde neden başaralı veya başarısız olduğu anlatılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 6 Sigma, TPM, Uygulamaları, TPM ile 6 Sigma arasında ki farklar,

Abstract:Today, both the production sector and the service sector is the concept of the importance of many organizations qualifications. For this reason, they are trying to implement different strategies and innovations to improve their processes. Aiming to reduce costs and waste, increase productivity and produce quality goods by putting them at the focal point of the customer. In this study, 6 sigma and TPM, an institutional company with 12 years of engineering experience, first explained the book information of these applications and then showed them how to apply the fill, It will explain why it is failed or failed in the result section

Keywords; 6 Sigma, TPM, Practices, Differences between TPM and 6 Sigma

Türkiye'de Hanehalkı Elektrik Enerjisi Talebi ve Belirleyicileri

Seval MUTLU ÇAMOĞLU

Doç. Dr.,Ordu Üniversitesi, Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, smutlu28@gmail.com

Özet:Teknolojik gelişmeler ve yaşam tarzındaki değişimlerle beraber, günümüzde hanehalkı yoğun bir biçimde enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Elektrik enerjisi, ülkelerin kalkınma çabaları ile bütün sektörlerce talep edilmektedir. Diğer taraftan, ticari tüketim dışında konutlarda elektrik tüketimi, Türkiye'de toplam tüketimin yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır. Her geçen gün önemi artan bu temel ihtiyacın, hanehalkı bazında da irdelenmesi gereklidir. Bu araştırmada Türkiye'de elektrik enerjisi talebi, hanehalkının sosyo-ekonomik ve demografik özellikleri göz önüne alınarak analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Hanehalkı tüketim harcamaları anketi veri tabanında yer alan elektrik tüketim harcaması kalemi, bu talep modelinin bağımlı değişkenidir. Bu çalışmada talep ve talebin unsurlarına ilişkin değişkenler, 2011 yılı TÜİK Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Seti kullanılarak elde edilmiştir. Elektrik enerjisi talebini açıklamak için hanehalkı geliri, kır-kent yaşam alanı, hanedeki birey sayısı, eğitim, medeni durum, yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, hanede çalışan sayısı, evin mülkiyeti gibi hanehalkı talebini belirleyen unsurlar açıklayıcı değişkenler olarak kullanılmıştır. Hanehalkının elektrik enerjisi tüketimini modellemek için sınırlı bağımlı değişkenli modellerden biri olan Tobit modeli kullanılmıştır. Kullanılan veri setinde 9918 haneye ait veriler bulunmakta olup bu hanelerin yaklaşık %16,43'ünde elektrik harcaması verisinin olmadığı tespit edilmiştir. Bu kayıp gözlemler nedeniyle analizde Tobit regresyon tercih edilmiştir. Ayrıca modelde yaşanılan konuta ait özelliklerde açıklayıcı değişkenler içerisinde yer alacaktır. Bunlardan bazıları; konutun değeri, oda sayısı, konut alanı, kullanılan elektronik aletler gibi.

Anahtar Kelimeler: Elektrik talebi, Hanehalkı tüketimi, Tobit model

The Determinants of Household Demand for Electricity in Turkey

Abstract*:* Today's household needs energy intensively because of technological advances and changes in lifestyle. Electrical energy is demanded by all sectors with the development efforts of Turkish economy. On the other side, electricity consumption in the residential non-commercial consumption constitutes about 30% of total consumption in Turkey. This basic necessity, which is becoming increasingly important, needs to be examined on the basis of households. In this study, the demand for electrical energy will be analysed by considering the effects of socio-economic and demographic characteristics of Turkish households. In this study, variables related to demand and demand factors, were obtained by using the 2011 TURKSTAT Household Budget Survey Micro Data Set. Electricity consumption in the expenditure data of the household consumption survey is the dependent variable of the demand model in this research. In order to explain the electrical energy demand, the determinants of household demand such as household income, rural-urban habitat, household size, education, marital status, age, gender, number of children, number of employees in the household and ownership of the house are used as explanatory variables. Tobit model, one of the censored regression models was used to examine the household electricity demand. There are 9918 households in the dataset, and about 16.43% of these households have no electricity consumption data. Because of these missing observations, Tobit regression was preferred in the analysis. It will also be included in the explanatory variables in the characteristics of the housing in the model. Some of those; the value of the house, the number of rooms, the residential area, the used electronic devices.

Keywords: Electricity Demand, Household consumption, Tobit model

Parti Programları ve 1 Kasım Seçim Beyannameleri Işığında TBMM'deki Siyasi Partilerin Kırsal Kalkınma Siyasaları

Sezgin SEZGİN

Kırklareli Üniversitesi, sezgin_sezqin@hotmail.com

Özet:Kırsal kalkınma kavramı; kırsal alan ya da kırsal yerleşim yerleri olarak belirtilmiş yerlerdeki sosyal, ekonomik, kültürel ve toplumsal tüm koşulların çeşitli ilkelerin gözetilerek buralarda yaşayan insanların refahı ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yönelik yapılan plan, siyaset ve uygulamaların tamamını kapsamaktadır. Kırsal kalkınma kavramı uzun yıllar boyunca 'tarımsal kalkınmayı', teknolojik tarımı geçişi, tarımda modernleşmeyi anlatmak amacıyla kullanılsa da son yıllarda içeriğinde önemli genişleme görülmektedir. Artık 21. yüzyılda kırsal kalkınma; kırsal alanlardaki eğitim, sağlık, ulaşım, altyapı gibi çok sayıda farklı unsuru içerisinde barındırmaktadır. Ülkemiz 2000'li yıllar öncesinde bir tarım ülkesi olarak nitelendirilirken günümüzde artık sanayi ve inşaat sektörü ön plana çıkmaktadır. Kent, kıra göre cazibesini her geçen gün katlamaktadır. Tarım alanları imara açılmakta, kırsal nüfus bulunduğu yerde tutulamamaktadır. Özellikle 6360 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte tarım alanları suni de olsa kentsel alanlara dönüşmüştür. Kırsal alanların yönetimi artık geçmişe göre daha önemli hale gelmiştir. Çünkü sanayi ülkesi olmaya karar vermiş, tarıma dayalı kalkınma hamlesinden vazgeçmiş bir ülkenin gerek kendi nüfusunu beslemesi gerekse de ihracatı açısından kırsal alanı etkili bir biçimde yönetmesi kaçınılmazdır. Ülkemizde yasaların çıkarıldığı en temel kurum olan TBMM içerisinde temsil hakkına sahip siyasi partilerin kırsal kalkınma konusunda ortaya koyduğu yaklaşımlar bu kapsamda incelemeye değerdir. Bu çalışmanın amacı; mecliste temsil hakkını elde etmiş dört siyasi partinin (AKP, CHP, HDP, MHP) gerek parti programlarında gerekse de en son seçim olan 1 Kasım seçim beyannamelerinde kırsal kalkınma konusuna bakış açıları ele alınacaktır. Kırsal kalkınma konusunda partiler arasındaki görüş farklılıkları, partilerin ekonomi politikaları çerçevesinde değerlendirilecektir. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında; partilerin bazı siyasalar konusunda kümeleştikleri görülmektedir. Söz gelimi, mayınlı arazilerin temizlenip tarıma açılması konusunda CHP, MHP ve HDP aynı görüşü benimserken AKP'de böyle bir söyleme rastlanmamaktadır. AKP, CHP ve MHP; kırsal kalkınma açısından kırsal turizme önem verilmesi gerektiği fikrini savunmakta buna karşılık HDP'de kırsal turizme temas edilmemektedir. CHP, MHP ve HDP; mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarının çözümü için birtakım teklifler ileri sürerken AKP bu soruna hiç değinmemektedir. Partiler arasındaki daha anlamlı ayrışma kırsal kalkınmaya yaklaşımlarında görülmektedir. AKP'nin kırsal kalkınma anlayışları neo-liberal ekonomi politikalarıyla uyum içindedir. CHP ve MHP'nin kırsal kalkınma siyasalarına devletin müdahil olduğu bir piyasa düzeni öngörülmüştür. Bu üç partinin kırsal kalkınma siyasalarında ulusal ve uluslararası piyasalara entegre olmuş, verimliliği esas alan bir anlayış hâkimdir. HDP'nin kırsal kalkınma politikalarında ise Bookchin'in demokratik özerklik ve ekolojik toplum yaklaşımının izleri açık bir şekilde görülmektedir. Ayrıca kırsal alanı Harvey'in kullanım değeri ve değişim değeri yaklaşımı açısından değerlendirmiş ve kırsal alanın günümüzdeki değişim değerinden kopartılarak sadece kullanım değeri açısından ele alınması gerektiğini savunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal, kalkınma, siyasi partiler, siyasa.

Toplumsal Kabul Ve Uyum: Suriyeliler Perspektifinden Bir Değerlendirme

Sinem Yıldırımalp[1] **Emel İslamoğlu[2]** **Cemal İYEM [3]**

[1] Sakarya Üniversitesi, ssac@sakarya.edu.tr

[2] Sakarya Üniversitesi, emelc@sakarya.edu.tr

[3] Adnan Menderes Üniversitesi, cemal.iyem@gmail.com

Özet:Son yıllardaki gelişmelere paralel olarak dünya gündeminin başlıca konularından biri olan göç ve göçmenler, Türkiye için de büyük bir tartışma gündemi oluşturmaktadır. Bir süredir yoğun dış göçe maruz Türkiye, özellikle 2011 yılında Suriye'de yaşanan olaylardan sonra Suriyeli nüfusun her geçen gün artış gösterdiği bir ülke haline gelmiştir. Bu hızlı artış sürecinde uluslararası alanda Türkiye'nin açık kapı politikası izlemesi yönündeki talebin de etkisi söz konusudur. Başta AB olmak üzere Batılı ülkelerin göçmen kabulünü günden güne zorlaştırdıkları, göçmenlere yönelik negatif tutum sergiledikleri ve sıkı prosedürler uyguladıkları görülmektedir. Uluslararası çevrelerce göçün zorlaştırılmasına yönelik eğilimin temel nedeni olarak göçmenlerin entegrasyon sağlayamamaları gösterilmektedir.

Türkiye'de de göçmenlerin toplumsal kabul ve uyum sürecine (entegrasyon) yönelik çalışmalar ve tartışmalar söz konusudur. Yapılan çalışmalar Suriyelilere yönelik toplumsal kabulün üst düzeyde gerçekleştiğini belirtmekle birlikte zaman ve şartların değişimiyle bu durumun sürdürülebilir niteliğini kaybettiği ve sınırlara dayandığı da ifade edilmektedir.

Çeşitli kentlerde mültecilere yönelik artan tepkiler Suriyelilerin artık istenmediği, toplumsal kabul ve uyum sürecinin istenen düzeyde gerçekleşemediği yönünde bir eğilimin yaşandığını da göstermektedir. Özellikle sınır şehirlerden medyaya yansıyan haberler takip edildiğinde, Suriyelilerin artık "misafir" olarak görülmediğini tespit etmek mümkündür. Akademik çalışmalar, yorumlar ve haberler incelendiğinde Türk toplumunun başta kültürel farklılıklar, güven duyamama ve Türk halkının hak kayıplarına maruz kalması gibi kaygılarla, Suriyelilere vatandaşlık verilmesi gibi kalıcılık eğilimini pekiştirecek düzenlemelere karşı oldukları izlenmektedir.

Öte yandan entegrasyon, karşılıklı gerçekleşmesi gereken, çift yönlü bir süreci ifade etmektedir. Bu açıdan son zamanlarda uyum sürecinde göçmenlerin de aktif rol almalarının teşvik edildiği bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Dil kurslarının yaygınlaştırılması başta gelmek üzere çeşitli kültürel oryantasyon programlarının hazırlanması, uyulması gereken prosedürlerin detaylı anlatımını içeren bilgilendirmelerin yapılması, rehberlik hizmetlerinin sunulması, eğitim ve istihdama katılım yönünde düzenlemelerin yapılması gibi faaliyetlere ağırlık verilmektedir. Bu aşamada göçmenlerin, kendi öz kültürlerinden de kopmadan topluma uyum sağlayabilmeleri önemli görülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye'ye 2011 yılı sonrası göç eden Suriyelilerin toplumsal kabul ve uyum sürecine olan bakış açılarını belirlemek ve değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bu kapsamda kamplardan ayrılarak farklı illere dağılmış, istihdama katılan 30 Suriyeli ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Mülakat sonucunda, Suriyeli sığınmacıların Türkiye'de kalıcılık eğilimi sergiledikleri, topluma uyum sağlamak istedikleri ancak başta dil sorunu olmak üzere bir takım kısıtları sebebiyle Türk halkından ziyade kendileri gibi göç etmiş Suriyeliler ile kaynaşma gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu durum öz kültürlerinden kopma sorununu ortadan kaldırırken, Türk halkı ile bütünleşme önünde de engeller oluşturmaktadır. Devletten ve toplumdan beklentilerini de dile getiren katılımcılar, özellikle kendilerinden sonraki neslin uyum sürecini önemsediklerini dile getirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Kabul ve Uyum, Göç, Suriye

OSGB'lerde Çalışan İş Güvenliği Uzmanlarının Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar (Sakarya ve Kocaeli İli Örneği)

Sinem Yıldırımalp[1] **Emel İslamoğlu[2]** **Mert ÖNER [3]**

[1] Sakarya Üniversitesi, ssac@sakarya.edu.tr

[2] Sakarya Üniversitesi, emelc@sakarya.edu.tr

[3] Sakarya Üniversitesi, moner@sakarya.edu.tr

Özet:Türkiye'de iş kazalarının son yıllarda artması ile birlikte, iş sağlığı ve güvenliği alanı da oldukça önem kazanmıştır. İş sağlığı ve güvenliği uygulamaları, çalışma hayatının kalitesi ve çalışma şartlarının insancıllaştırılması açısından önem arz etmektedir. Çalışanların, işletmenin ve üretimin korunmasını amaçlayan iş sağlığı ve güvenliği önlemleri özellikle Türkiye gibi iş kazası oranlarının yüksek olduğu, iş sağlığı ve güvenliği bilincinin, kültürünün yeterli düzeyde oluşturulamadığı ülkelerde ciddiyetle ele alınmalıdır.

Türkiye'de son yıllarda bu alanla ilgili önemli düzenlemeler yapılmaya ve uygulanmaya çalışılmış, özellikle 2012 yılında kabul edilen 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte kamu ve özel sektöre ait tüm işyerlerine önemli yükümlülükler getirilmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından belgelendirilen iş güvenliği uzmanlarının da sorumlulukları artmıştır.

Sağlıklı ve güvenli bir çalışma ortamını düzenlemekle görevli olan iş güvenliği uzmanlarının sorumlulukları artarken, kendi çalışma şartlarından kaynaklı birçok sorunla karşı karşıya kaldıkları da görülmektedir. İşte bu noktadan hareketle çalışmanın amacı, iş sağlığı ve güvenliği gibi günümüz çalışma hayatının en önemli alanını düzenleyen iş güvenliği uzmanlarının sorunlarını tespit etmektir. Bu sorunların tespiti ve çözüm önerilerinin geliştirilmesi, çalışma yaşamını risklere karşı güvenli bir ortama dönüştürmede sorumluluğu olan iş güvenliği uzmanlarının motivasyonu ve çalışma başarıları açısından önem arz etmektedir. Zira kendi çalışma yaşamındaki maddi ve manevi risklere karşı koru(n)masız kalan bir meslek grubunun, başka meslek gruplarına istenilen düzeyde verimli ve etkin bir hizmet sunması mümkün olmayacaktır.

Araştırmanın amacı kapsamında Sakarya ve Kocaeli illerinde OSGB'lerde çalışan iş güvenliği uzmanları ile mülakat yapılarak başlıca sorun alanları belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre iş güvenliği uzmanlarının sorunlarını; çalışma ve dinlenme sürelerinde yaşanan sorunlar, ücret sorunları, örgütlenme sorunları, uzmanlık eğitimlerinde ve sınavlarında yaşanan sorunlar gibi başlıklar altında toplamak mümkündür. Bu başlıkların yanı sıra iş güvenliği uzmanlarının işveren müdahalesi ve mesleki bağımsızlık konusunda da sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir. İSG uzmanları tarafından mevzuata yönelik eksikliklerin de sorunlara neden olduğu ifade edilirken son yapılan değişikliklerle birlikte anılan maddelerin, iş sağlığı ve güvenliği bilinci ve kültürünün oluşumuna zarar verdiği, özellikle C sınıfı belgeye sahip olanların istihdamı önünde önemli bir engel oluşturduğu yönünde eleştirileri olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İş Güvenliği uzmanı, İş Sağlığı ve Güvenliği, OSGB

Küreselleşme Sürecinde Vergileme Ve Büyük Veri

Tarkan Peran[1]

[1] Kırklareli Üniversitesi, peran@klu.edu.tr

Özet:*Küreselleşme süreciyle sermayenin önündeki sınırların kalkması sonucu ticari işlemlerin yoğun bir şekilde sınır ötesine kaydığı bir ekonomik dünya ortaya çıkmıştır. Bununla beraber geleneksel ticari yöntemlerin yanı sıra elektronik ticaret de artan bir hızla devam etmekte ve devletlerin vergi sistemlerinin bu değişime uyum sağlaması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni vergi tabanının ülkeler arası hareketliliği sonucunda ortaya çıkması muhtemel vergi kayıp ve kaçaklarını önleme çabasıdır. Bu çabaların en önemlisi de ülke dışındaki vergi mükelleflerinin izlenerek devletin egemenlik hakkı olan vergilendirme işlemlerini yapabilmek için mükelleflerin ülke dışındaki vergiye konu olan faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak ve bu bilgilerin bir sistem içerisinde saklanılıp kullanılmasıdır. Günümüzde özellikle uluslararası vergilendirme işlemlerinde geleneksel bilgi sistemlerinin mükelleflerin bilgilerine etkin bir şekilde ulaşmada yetersiz kalmaktadır. Lojistik, sağlık, kamu hizmetleri, perakende, üretim, finans hizmetleri ve tedarik zinciri gibi çeşitli sektörlerde uygulama alanı bulan Büyük Veri ile vergi idarelerinin daha kolay ve güvenilir bir şekilde istenilen bilgilere ulaşılarak vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılmasına katkı sağlayabilir. Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası vergilendirmeye temel olacak nitelikte küreselleşmenin ekonomik boyutuna yer verilecektir. İkinci bölümde küreselleşmenin önemli etkisi altında olan ve uluslararası vergilendirme sorunları olarak görülen vergi cennetleri, haksız vergi rekabeti, transfer fiyatlandırması ve elektronik ticaret konularında ortaya çıkabilecek vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadele yolları büyük veri bağlamında incelenecektir.*

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Vergileme, Büyük Veri

Türkiye'de Beşeri Sermayenin Önündeki Engel: Çocuk Emeği

Tarkan Peran[1]

[1] Kırklareli Üniversitesi, peran@klu.edu.tr

Özet:Günümüzde, en sıradan teknoloji kullanımı ileri düzeyde bir bilgi ve beceriyi, dolayısıyla daha üst düzeyde bir eğitime ihtiyacı artırmaktadır. Bu yeni durum, üretim sürecinde insanın fiziki rolünü azaltmakla beraber ona yaratıcılığını kullanarak yeni ürünler ve üretim teknikleri bulabilmek için daha fazla zaman sağlamaktadır. Ancak bu işlevin etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi beşeri sermayeye yeterli yatırımın yapılabilmesine bağlıdır. Her ne kadar beşeri sermaye yatırımı kişisel bir ihtiyaç gibi görülse de toplumun bütünü ile ilişkilidir. Devlet anlayışındaki gelişmeler de merkezi ve yerel politikaları kaynakların etkin kullanımı ve adil paylaşımı açısından beşeri sermaye yatırım kararını etkilemektedir. Bu çalışma da özellikle azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşılaşılan en önemli sorunlardan biri olan çocuk emeğini beşeri sermaye açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Çocuk emeği, devletlerin gelişmesi için bir fırsat niteliği taşıyan beşeri sermayenin önünde bir engel olarak görülmektedir. Çocukların erken yaşlarda işgücü piyasalarında yer almaları anlamına gelen çocuk emeği, Türkiye'nin de önemli sosyo-ekonomik sorunlarının başında gelmektedir. Bildiride, çocuk emeğinin çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini olumsuz yönde etkilediği, gelecekte elde etmeleri muhtemel kazanımlardan yoksun kalmalarına yol açacağı ve bir ülkenin en önemli sermayesi olan beşeri sermayeyi tahrip ettiği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Beşeri Sermaye, Eğitim, Çocuk Emeği, Sosyal Devlet.

Performansa Dayalı Ücret (Pdü) Planlarının Sendikacılık Ve Sendikal Hareket Üzerine Etkileri

Tuncay YILMAZ [1] **Bora YENİHAN[2]**

[1] Doç. Dr Sakarya Üniversitesi, İşletme Fakültesi, tyilmaz@sakarya.edu.tr

[2] Yrd. Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, bora.yenihan@klu.edu.tr

Özet:1980'lere kadar sendikalar sahip oldukları gücün de etkisiyle ücret artışlarında önemli kazanımlar elde edebilmişlerdir. Fakat sonrasında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, liberal partilerin iktidar olmaları sendikaların gücünü azaltmış ve esnek çalışma biçimlerinin yaygınlık kazanmasının ardından hızla üye kaybetmeye başlamışlardır.

Batı Avrupa ülke sendikaları arasında benimsenen reformist görüş Avrupa toplumlarının değişiminde büyük bir rol oynamıştır.

Reformist sendikal hareketin amacı kapitalist sistemin korunması, siyasal demokrasinin tesisi, toplumsal refah ve dengeli bir gelir dağılımına ulaşılması olmuştur. Sadece üyelerinin mesleki ve ekonomik çıkarlarını korumayı amaçlayan meslek sendikacılığı anlayışında ise sendikalar, geniş kapsamlı toplumsal hedefler yerine kendi üyelerinin hayat standartlarının ve çalışma koşullarının iyileştirilmesine önem vermektedirler.

Avrupa ülkelerinde sendikalara hakim olan reformist anlayışında etkisiyle PDÜ planları sendikalar tarafından tamamen reddedilmemekte, süreçlere dahil edilerek ortaya çıkacak problemlerde çalışanların hak ve menfaatlerini korumada etkin rol oynamaktadırlar. Çalışanlar olabilecek haksız uygulamalara karşı sendikalarının kendilerini koruyacağına inanmakta, bireysel PDÜ planlarından yararlanmak için sendikalı olmalarını kendileri için bir engel olarak görmemekte ve bu tür planların sendikalarının otoritesine zarar vereceğine inanmadıklarını belirtmektedirler.

Türkiye'de performansa dayalı ücret sistemi işveren ve işveren sendikalarınca desteklenmesine karşın işçi sendikalarından destek bulmamaktadır. Sendikalar birey, takım veya organizasyon performansında çalışma koşullarının büyük önem taşıdığını ve çalışma koşullarında önemli iyileştirmeler yapılmadığı sürece planlarla istenilen sonuçlara ulaşılmasının mümkün olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca PDÜ sisteminde kıdem unsurunun yok sayıldığını bunun sonucu olarak ücrette adaletin ortadan kalkacağını, eşit işe eşit ücret ilkesi göz ardı edileceğini iddia etmektedirler.

Sistemin işleyişinin çalışanların birbirleriyle rekabet etmesini sağlamaya yönelik olduğu, bireyler arasında yaratılan rekabetin diğer iş arkadaşlarına yardımcı olmama, hatta işlerini kötü yapmalarını sağlamaya kadar varan olumsuz davranışlara sebep olacağı, sistemin çalışanları karşı karşıya getirerek grup içi çatışmalara yol açacağı, çalışanlar arasında dayanışma isteğini azaltacağına vurgular yapmaktadırlar.

Yaşanan süreçte önemli sayılabilecek bir oranda üye ve prestij kaybına uğrayan sendikaların, kendilerinin bu tür bir sonuçla karşı karşıya kalmalarında rol oynayan unsur olarak PDÜ planlarına karşı olumlu bir tutum sergilemeleri pek mümkün görünmemektedir.

Çalışma, farklı görünümlerde karşımıza çıkan performansa dayalı ücret planlarının:

- Sendikalaşma eğilimi üzerine etkisi,

- Sendikalar üzerinde yaratacağı etkiler ve

- Sendikaların planları nasıl algıladıkları üzerine değerlendirmeler içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Performansa Dayalı Ücret Planları, Sendikacılık, Ücretler ve sendikacılık

Avrupa Birliği'nin Balkanlar Genişlemesi Ve Balkan Ülkelerine ''Barış-Refah'' Katkıları

[1]C. Uğur ÖZGÖKER **[2]Güney Ferhat BATI**

[1]Doç. Dr.,İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, (İngilizce) Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı, ugurozgoker@arel.edu.tr

[2]İstanbul Arel Üniversitesi, AB ve Balkanlar Uzmanı (MA), guneyferhat26@gmail.com

Özet:Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan ve altı üye ülkeyle kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nun kuruluşundan bugüne kadar geçen altmış beş yıl gibi bir süreç irdelendiğinde, mevcut altı üye ülke ile başlayan büyüme ve genişleme ivmesi zamanla yirmi yedi üye ülkeye ulaşan Global bir güç olmuştur. AB, kendine özgü konsept ve kurumlarıyla dünyada örneği olmayan tek ''Uluslarüstü'' yapı olmaya doğru ilerlemektedir. AB, içinde bulunduğumuz yüzyılın, ekonomik ve siyasi bir küresel gücü konumundadır. AB, küresel olarak kazandığı siyasi ve ekonomik genişleme stratejisini, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanan Batı Balkan ülkeleri; Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya Cumhuriyeti ve Arnavutluk olarak belirlemiştir. Batı Balkan ülkelerinin AB'ye aday ülke olmaları göz önünde alındığında, AB'nin genişleme sürecine devam etmekte olan siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel bir ''Reel Güç'' olduğudur. AB'ye girebilmek için yerine getirilmesi zorunlu kriterler, genişleme sürecinde Batı Balkan ülkelerine uygulandığında (Demokrasi, Hukukun Üstünlüğü, İnsan Haklarına Saygı, Azınlıkların Korunması, İşleyen Pazar Ekonomisi, Rekabet Baskısına Sahip Olma v.b) hem birliğe katılacak olan Batı Balkan yurttaşlarına ve hem de evrensel insanlık için pozitif kazanım olacaktır. Batı Balkanlar'ın Birliğe katılımlarının hızlandırılması için, AB'nin bölgede bulunan ülkelere yönelik yeni stratejik dinamikler geliştirmesi, paradigma değişkenliklerine gitmesi ve iki tarafın çabalarının gerekliliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, AB'nin Batı Balkanlar ile olan ekonomik, siyasi ve hukuki münasebetlerini ele alınmasıdır. AB genişleme politikası perspektifinde bulunan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya Cumhuriyeti, Arnavutluk ülkelerinin üyelik yolunda müktesebata uyumları, ekonomik, siyasi ve hukuki kriterleri analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, AB Genişlemesi, Eski Yugoslavya Sosyalist Cumhuriyeti, Dayton Barış Antlaşması, Batı Balkanlar

İktisadî ve Siyasî Temelleri Açısından 'Tek Kuşak Tek Yol' Projesinin Değerlendirilmesi

Uğur Selçuk Akalın[1] Kaan Yiğenoğlu[2]

[1] Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi, usakalin@marmara.edu.tr

[2] Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, kaan.yigenoglu@marmara.edu.tr

Özet:Üçüncü milenyumla birlikte dünya iktisadî ve siyasî düzeninde köklü bir dönüşüm ortaya çıkmış, iktisadî ve siyasî güç merkezleri Batı'dan Doğu'ya doğru meyletmeye başlamıştır. Bu dönüşüm temelinde önemli adımlar atan ülkelerden bir tanesi de Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Görünen odur ki, dev projelerin hayata geçirilmesinde bu ülke ön alarak başı çekmektedir. Çin'in öncülüğünde başlatılan 'Tek Kuşak Tek Yol' projesi ise farklı kıtalardan birçok ülkeyi bir araya getiren son yılların en önemli projelerinden bir tanesi olup, Çin Devlet Başkanı Xi Jinping tarafından 2013 yılında ilan edilmiştir. Proje 'İpek Yolu İktisadî Kuşağı' ve '21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu' olmak üzere iki parçadan oluşmaktadır. 14-15 Mayıs 2017 tarihlerinde başkent Pekin'de 110 ülkenin ve 61 uluslararası örgütün temsilcilerinin katılımıyla gerçekleşen 'Kuşak ve Yol Zirvesi', projenin global boyutunu bir kez daha gözler önüne sermektedir. Tarihî eski İpek Yolu'nun yeniden hayata geçirilmesi olarak ifade edilen bu proje, Çin'in en önemli diplomatik başarılarından bir tanesi olarak kabul edilmektedir. Projenin finansal ayağı, İpek Yolu Fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası aracılığıyla proje kapsamındaki ülkelerde ulaşım, enerji ve altyapı çalışmalarını fonlama biçiminde şekillenmektedir. Projenin bir diğer önemli ayağı ise Çin-Pakistan İktisadî Koridoru'dur. Bu proje ile Çin yakın komşu ülkelerdeki iktisadî ve siyasî nüfuzunu artırmayı hedeflemektedir. Bu çalışmada, projenin tarihî gelişimi ve önemi ele alınarak, iktisadî ve siyasî sonuçları analiz edilmiştir. Çeşitli tablo, grafik ve haritalarla desteklenen analiz çerçevesinde Çin'in önümüzdeki yıllarda global ticaret yolları üzerinde hâkimiyetini artıracağı ve özellikle de projenin geçiş noktalarında ABD nüfûzunun azalacağı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tek Kuşak Tek Yol, Yeni İpek Yolu Projesi, Çin'in Büyük Stratejisi, Asya Altyapı Yatırım Bankası, Çin-Pakistan İktisadî Koridoru

Yaşlanmanın İşgücü Piyasalarına Etkisi: Nüfus projeksiyonları

Bayram Balcı[1] **Umut Yertüm**[2]

[1]Arş. Gör., Kırklareli Üniversitesi, İİBF; Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, e-posta: byrmblc@gmail.com

[2]Arş. Gör. Kırklareli Üniversitesi, İİBF; Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, e-posta: umutyertum@klu.edu.tr

Ö**zet**:Fizyolojik bir durumu göstergesi olan yaşlanma ve yaşlanan nüfus; sağlık alanında gerçekleşen teknolojik gelişmelerle doğrudan ilişkilidir. Ortalama yaşam sürelerinin artış göstermesi toplumların refah düzeylerini göstermekle birlikte, üretici durumda bulunan işgücünün de yaşlanmasını ifade etmektedir. Sağlık alanında meydana gelen gelişmelerin ortalama yaşam sürelerini sürekli arttırması sadece gelişmiş ülkeler için değil gelişmekte olan ülkeler için de önem kazanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı ülkelerin değişen demografilerinin emek piyasalarına etkilerini analiz etmektir. Bu amaçla; Fransız nüfus bilimci Blacker tarafından ifade edilen demografik gelişmenin 4. ve 5. aşamaları, OECD, Birleşmiş Milletler ve ILO verileri ve nüfus projeksiyonları çerçevesinde analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda: gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğunda işgücünün daraldığı ve üretici durumda bulunan nüfusun azaldığı görülmüştür. Yaşlanma ile mücadelede hayat boyu öğrenme, aktif yaşlanma gibi programların yanı sıra kontrollü göçmen politikaları uygulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nüfus, Yaşlanma, İşgücü, İstihdam ve Emek Piyasası

Türkiye'de Kamu Sektörü Harcamaları

Yasemin ÇABUK

Tekirdağ Kamu Hastaneleri Kurumu

Özet:Kamu hizmetleri, pozitif (sosyal) statü hakları olarak da adlandırılan bireylere devletten çalışma hakkı, sağlık hakkı, konut hakkı, sosyal güvenlik hakkı gibi olumlu bir davranış, bir hizmet, bir yardım isteme imkanını tanıyan, gerek tahsis edilen bütçe ile, gerekse kendi döner sermayeleri ile devlet eliyle idareler tarafından yürütülen hizmetlerdir. Bu hizmetlerin yürütülebilmesi için yapılacak kamu harcamalarının etkisi, ekonomik büyüme üzerinde yadsınamayacak kadar büyüktür.

Sağlık hakkı, kişinin toplumdan, devletten, sağlığının korunmasını, gerektiğinde tedavi edilmesini, iyileştirilmesini isteyebilmesi ve sağlığını sürekli geliştirebilmesi için toplumun sağladığı olanaklardan yararlanabilmesidir.

Bu makalede, Kamu İhale Kurumu'nun ait yayımladığı kamu alımlarına ilişkin istatistiki verilerinden yararlanılarak, 2009-2012 ile 2013-2016 yılları arasında gerçekleşen kamu alımlarının mevcut mevzuat hükümleri çerçevesinde karşılaştırılması, yorumlaması yapılmış, doğrudan temin tedarik yönteminin tüm alımlar içerisindeki yeri ve yıllar arasındaki değişimler değerlendirilmiştir. Ayrıca pek çok idarenin dahil olduğu bu platformda, pozitif statü haklarından olan sağlık hakkının gerçekleştiği sağlık harcamalarına ayrıca yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamu harcamaları, ihale, mevzuat

Tüketicilerin Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına Yönelik Tutumlarının Analizi: Eskişehir İlindeki Banka Müşterileri Üzerine Alan Araştırması*

Yasin Yılmaztürk[1] **Aydın Kayabaşı[2]**

[1]Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Kırklareli, Türkiye, yasinyilmazturk@gmail.com

[2]Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kütahya, Türkiye, aydin.kayabasi@dpu.edu.tr

Özet:Günümüzde yaygın olarak kullanılan kavramlardan biri sosyal sorumluluk faaliyetleridir. İşletmelerin, toplumdan aldığının bir kısmını topluma geri vermesi küresel iş dünyasında yükselen bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmanın amacı, değer oluşturma süreci açısından sosyal sorumluluk faaliyetlerinin önemli bir tarafı olarak bulunan tüketicilerin söz konusu kampanyalara yönelik tutumlarının analiz edilmesidir. Araştırma amacı doğrultusunda geliştirilen hipotezlerin test edilmesine yönelik olarak t testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Bu araştırma tanımlayıcı araştırma modeli şeklinde tasarlanmış, veri toplama amacıyla anket yöntemi kullanılmıştır. Oluşturulan anket formu literatürde yer alan çalışmalardan adapte edilmiştir. Araştırma kapsamında demografik özellikler, sosyal sorumluluk faaliyetleriyle ilgili bilgiler ve tüketicilerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine ilişkin tutumları ölçülmüştür. Araştırma sonuçlarına göre; çalışmamıza katılan bireylerin sosyodemografik özellikleri incelendiğinde; %50.6' sının erkek, %38.2' sinin 21-30 yaşları arasında olduğu, %49.9' unun lisans mezunu, %31.8' inin memur, ve %24.8'inin 1001-1500 TL arasında aylık gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların sosyal sorumluluk kampanyalarını bilme düzeylerine bakıldığında; "Sınırsız Mavi Projesi" ve "Ben de Ben de Projesi" bilinirliği en düşük çıkan kampanyalar olduğu, diğer kampanyaların ise orta düzeyde bilinilirliğe sahip olduğu görülmüştür. "Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların yapmış oldukları bu sosyal sorumluluk çalışmalarıyla ilgili olarak toplumu bilgilendirme çalışmaları sizce yeterli mi?" sorusuna katılımcıların %55.6' sı yetersiz cevabını vermiştir. Katılımcıların, %90.8' i sosyal sorumluluk çalışmalarıyla ilgili aktiviteleri desteklerken, %96.8' i sosyal sorumluluk çalışmalarıyla ilgili aktivitelerin diğer kurumlarla işbirliğinde yapılması gerektiğini belirtmiştir. Sosyal sorumluluk çalışmalarının banka müşterilerinin bankalara yönelik tutumlarını yüksek düzeyde etkiledikleri, bu çalışmalara karşı duyarlı ve ilgili oldukları belirlenmiştir. Sosyal sorumluluk kampanyalarının katılımcıların satın alma davranışlarını yönlendirmede etkili olduğu görülmüştür. Sosyal sorumluluk kampanyaları katılımcıların eğitim düzeyine göre duyarlılık göstermiştir. Eğitim düzeyi düştükçe kampanyalara olan eğilim ve ilgi azalmıştır. Sosyal sorumluluk kampanyalarına 21-30 yaş arasındaki katılımcılar daha duyarlı çıkmış, en az duyarlı çıkan yaş grubu ise 41-50 yaş arasındaki katılımcılar olmuştur. Katılımcıların kampanyalara bakış açılarında ve tutumlarında farklılık göstermelerinde gelir düzeyinin etkili olmadığı belirlenmiştir. Fakat gelir düzeyi yüksek katılımcıların daha duyarlı ve bilgili olduğu görülmüştür. Sonuç olarak, sosyal sorumluluk kampanyalarının katılımcıların tutumlarında ve satın alma davranışlarını yönlendirmede etkili olduğu söylenebilir. Bu etkinin olumlu yönde gelişmesi ve yayılması için bankalar yapmış oldukları sosyal sorumluluk çalışmalarıyla ilgili yeterli şekilde tüketicileri bilgilendirmeli, bu kampanyalar sadece bankalarla sınırlı kalmamalı diğer kurumlar için de önemli hale gelerek geliştirilmeli ve toplumun dikkati çekilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Tüketici, Tutum

* Bu araştırma Yasin Yılmaztürk'ün yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Üniversitelerde Etik Dersinin Önemi Ve Eksikliğinden Doğan Sorunlar

Yıldırım Onur ERDİREN[1] **Sezen GÜNGÖR[2]**

[1]Öğr. Gör. Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu, Çorlu yoerdiren@nku.edu.tr

[2]Öğr. Gör. Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu, Çorlu sezengungor@nku.edu.tr

Özet:Etik, geçmişten günümüze kadar önemi gittikçe artan, araştırmalara konu olan ve pek çok tartışmanın kaynağı olan bir kavramdır. Birçok alanda önemi giderek hissedilen etik kavramı, üniversitelerde özellikle hukuk ve fen edebiyat fakülteleri başta olmak üzere ders olarak işlenmektedir. Fakültelerin felsefe bölümlerinde de aynı isimle ders olarak okutulmaktadır. Ancak fakültelerde etik dersinin eksikliği günümüzde de bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İoanna Kuçuradi'nin etik adlı kitabında belirttiği gibi önemli kavramlar olan etik eylemlerimiz, özgürlük, değer, erdemli olma, insan hakları ve meslek etiği bakımından önemli nitelikler taşımaktadır. Öğrencilerin bu kavramlara bakış açıları kendilerini sorgulama, değer yargılarını bilme ve davranış biçimleri bakımından ayırıcı nitelikler kazandırmaktadır.

Bu çalışmada, Namık Kemal Üniversitesi Çorlu Meslek Yüksekokulu öğrencilerine Kaya (2015) tarafından geliştirilen "Etik Değerlere Yatkınlık Ölçeği" uygulanacak ve sonuçlar SPSS 22.0 istatistik paket programında yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Etik, etik değerlere yatkınlık.

Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Devlet Kavramına İlişkin Metaforik Algıları

Yücel Atila Şehirli[1]

[1] Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı, Edirne, Türkiye. (asehirli@yahoo.com.tr)

Özet:Devlet kelimesinin kökeni Arapça olup, "toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal örgütlü bir millet yada milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık" anlamına gelmektedir. Tarihteki ilk toplumlarda yani klan'da devlet yoktu. Otorite bir kişi ya da belli bir grup tarafından temsil edilmeye başlandığında yani toplum siyasi olarak örgütlendiğinde devlet kurumu ortaya çıktı. Devlet günümüze gelinceye kadar çeşit ve yönetim biçimi olarak büyük değişiklikler göstermiştir.

Metafor soyut ya da kolayca anlaşılamayan olguları tanımlamak için kullanılmakta olup, daha anlaşılır olanla açıklamaya çalışmak demektir. Bu araştırmanın amacı, 2016-2017 öğretim yılı Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi 1.2.3. ve 4.sınıflarında öğrenim gören öğretmen adaylarının "devlet" kavramına ilişkin algılarının ne yönde olduğunu metaforlar aracılığıyla belirlemektir.

Araştırma nitel araştırma yöntemine uygun olarak tasarlanan betimsel bir alan araştırmasıdır. Öğretmen adaylarının "devlet" kavramını hangi metaforlar aracılığıyla algılamakta olduğu ve aralarında cinsiyet, yaş, sınıf, bölüm gibi bazı demografik özelliklerine göre farklılık olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak "yarı-yapılandırılmış anket formu" kullanılmıştır.

Toplanan verilerin işlenmesinde metaforik içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Araştırmada veriler öncelikle frekans ve yüzde tabloları halinde özetlenmiştir. "Devlet" kavramına yönelik algılar arasındaki ilişkiler ile bu algıların demografik özelliklere göre benzerlik veya farklılıklar olup olmadığı analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Devlet, metafor, öğretmen adayları, kavram, araştırma.

Metaphorical Perceptions of Classroom Teaching Teacher Candidates Relating To The Concept of State

Abstract: The root of the word state is Arabic and it means" corporate entity formed by politically organized nation or nations depending on territorial integrity." There was no state at the first societies in the history, in other word clan. The institution of state came to exist when the authority was started to be represented by a person or a certain group which means the society was organized politically. State has undegone enormous changes in terms of types and governments until today.

Metaphor is used to define abstract and difficult to comprehend facts, ad it means trying to explain them with more comprehensible ones. The aim of the study is to define perceptions of of Trakya University Education Faculty grade 1,2,3 and 4 Classroom Teaching Teacher Candidates about **"**government**"**

via metaphors. The sample of the study consists of Trakya University 2016-2017 education year Education faculty students.

The study is qualitative and descriptive field research. In accordance with this purpose, it has been investigated that via which metaphors the teacher candidates in question perceive "government" concepts, and if there are differences between them according to demographic features such as gender, age, class, and department.

"Semi-structured questionnaire form" has been used as data collection tool. The data obtained from the study has been gained from the written explanations of the students about "government" concepts. Metaphorical content analysis techniques have been used for data process. The data initially has been summarized as frequency and percentage tables. The relations between the perceptions of and "government" concepts and if these perceptions vary or not according to demographical features have been analyzed.

Key Words: Government, metaphor, teacher candidates, concept, research.

Sınai Mülkiyet Kanunu İle Patent Hukukuna Getirilen Değişiklikler

Zehra Yalmankülah

Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, zehrayalmankulah@hotmail.com

Özet:6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu 10.01.2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir. İnceleme konumuz olan ve Sınai Mülkiyet Kanunu'nda dördüncü bölümde düzenlenen patent, 551 sayılı Patentin Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'de düzenlenmekteydi. Sınai Mülkiyet Kanunu, daha önce kanun hükmünde kararnamelerde düzenlenen sınai hakları tek başlık altında toplayarak, yıllardır devam eden kanunlaştırma sürecini sonlandırmıştır. Özellikle 1995'ten beri devam eden KHK'lar döneminde Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilen hükümler, sınai hakların kanunla düzenlenmesi ihtiyacını yoğun bir şekilde hissettirmiştir.

Sınai Mülkiyet Kanununu ile birçok değişiklik gerçekleşmiştir. İlk olarak patentin tanımı 551 sayılı PatKHK m.5'te yeni, sanayiye uygulanabilir olma ve tekniğin bilinen durumunu aşan buluşlar olarak belirlenmişti. Bu tanım genel olarak SMK m. 84/1'de korunmuş ancak tekniğin bilinen durumunu aşan buluşlar ifadesi yerini buluş basamağı içeren buluşlar olarak SMK'da yer bulmuştur. Söz konusu tanım ile madde gerekçesinde ifade edildiği gibi teknolojinin her alanındaki buluşlara patent verilmektedir.

SMK m.84/2'de buluş niteliğinde sayılmayan, patentlenemeyen yöntem ve keşifler sıralanmıştır. 551 sayılı PatKHK'daki düzenlemeden farklı olarak iki yeni fıkra buluş niteliğinde sayılmayan hükme eklenmiştir. Bunlardan ilki bilgisayar programlarıdır. Hükme göre bilgisayar programları kapsamında problem veya sistem analizi, program akış planı, kodlama aşamaları patent korumasından yararlanamayacaktır. Ancak bilgisayar programlarının Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki korumadan yararlanması mümkündür. Diğer tarafta bilgisayar programlarının, söz konusu program ile bağlantılı cihaz ile birlikte patent hakkından faydalanması mümkündür.

Ayrıca Avrupa Patent Sözleşmesi'nde düzenlenen Hakların Yeniden Tesisi imkanı SMK m. 107'de başvuru sahiplerine tanınmaktadır. Dolayısıyla kaçan süreler nedeniyle başvuru sahiplerine ek imkan sağlanarak oluşacak kayıplar büyük oranda önlenmiş olacaktır. Diğer tarafta incelemesiz patent kaldırılmıştır ve tüm patentler incelemeli patent şeklinde verilecektir. Akademisyenlerin buluşları da "Çalışan Buluşu" kapsamına alınmıştır. Buna göre akademisyenlerce gerçekleştirilecek buluşların hak sahipliği üniversiteye ait olacaktır. SMK'da getirilen en önemli yeniliklerden bir diğeri patentlere tescil sonrasında Türk Patent Kurumu'na itiraz imkanı getirilmesidir. Böylelikle itirazlar mahkemeye gitmeden ilk olarak Kurum nezdinde incelenecektir. İtirazlar neticesinde Kurum'un patenti iptal yetkisi de söz konusu olacaktır. Kamu Destekli Projeler sonucunda ortaya çıkan buluşların desteği sağlayan kamu kurumuna bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Proje desteğinden faydalanan kişi 1 yıl içinde hak sahipliği talep etmezse veya hak sahipliğine ilişkin tercihini yazılı olarak yapmazsa destek sağlayan kamu kurumu veya kuruluşu buluş için hak sahipliğini alabilecektir.

Yukarıda belirtilenler gibi Sınai Mülkiyet Kanunu'nda birçok değişiklik gerçekleşmiştir. Bu kapsamda çalışma konumuz olan patentlerin Sınai mülkiyet Kanunu'nda düzenlenme şekli ele alınacak olup kanunun getirdiği sistemle ilgili açıklamalara ve eleştirilere yer verilecektir.

Trakya Bölgesinde Girişimciler İçin Fırsatlar

Ahmet KUBAŞ

Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi, İşletme Bölümü, akubas@nku.edu.tr

Özet: Trakya Bölgesi sahip olduğu yeraltı ve yerüstü kaynakları ile üç tarafı denizlerle çevrili bir yarımada şeklindedir. Ayrıca İstanbul'a yakın olması ve AB ülkeleri ile sınırının bulunmasından dolayı önemli lojistik avantajlara sahiptir. Bu özellikleri yanında tarım, sanayi ve hizmet sektörü açısından gelişmiş bir bölge olup girişimcilere önemli fırsatlar sunmaktadır.

Trakya Üniversitesi ve Namık Kemal Üniversitesinde bulunan Teknoparklar ve kuluçka merkezleri akademisyenlere önemli fırsatlar sunmaktadır. Bunun yanında KOSGEB, Trakya Kalkınma Ajansı ve İŞKUR ile bölgede bulunan Oda ve Borsalar ile Üniversiteler girişimci ekosistemlerinin bulunması geliştirilmesi ve harekete geçirilmesi için tüm avantajlara sahip bir bölgedir.

Sanayi ve hizmet sektöründe yaşanan gelişmeler özellikle yazılım sektörü içinde önemli bir talep yaratmaktadır. Bu nedenle yazılım sektörü için teknoparklar dışında bir yazılım vadisi kurularak teknoparklardaki avantajlar sunulabilir. Bu şekilde yazılım sektörünün hızla gelişmesine ortam hazırlanmış olur.

Bunun dışında tekstil ve konfeksiyon sektörü başta olmak üzere, otomotiv, kimya ve diğer çeşitli sektörlerin ihtiyacının karşılanması için acil olarak aktif ekonominin ihtiyaçlarını dikkate alacak bir fuar alanı ve lojistik merkezi Çorlu çevresinde kurulabilir. Özellikle tekstil, deri, alüminyum ve diğer sektörlerin ihtiyaç duyduğu ciddi bir tasarım merkezi için uygun bir ortam bulunmaktadır. Ancak endüstriyel ve moda tasarımlarıyla ilgili bölümler açılarak burada yetenekli öğrenciler ortaöğretim, ön lisans ve lisan düzeyinde eğitim almaları sağlanmalıdır. Bu faaliyetler katma değeri yüksek ürünlerin geliştirilmesi yanında yeni markaların doğması ve geliştirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: AR GE, Girişimcilik, Endüstriyel tasarım, yazılım, moda tasarımı

Trakya Bölgesinde Sanayileşmenin Olası Çevresel Etkileri

Ahmet KUBAŞ

Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi, İşletme Bölümü, akubas@nku.edu.tr

Özet: Trakya Bölgesi Türkiye'nin önemli tarım bölgelerinden birisidir. Bölgede buğday, ayçiçeği, kanola, çeltik ve Güney kesiminde bağcılık, zeytincilik ve meyvecilik yapılmaktadır. Bölgenin geleneksel sanayi işletmeleri de un, yağ, çeltik işleme tesisleridir. Son yıllarda mısır, fiğ yonca gibi yem bitkilerinin üretiminde yaşanan gelişmeler bölgede büyükbaş hayvancılığının gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Bu durum süt ve süt ürünleri işleme tesisleri ve deri işleme sanayinin hammadde ihtiyacının karşılanmasına da yardımcı olmuştur.

Bu sektörlerin yanında tekstil, otomotiv, kimya, metal işleri, gıda, alüminyum ve benzeri sektörlerin gelişmesi bölgeyi bir sanayi merkezi haline getirmeye başlamıştır. Sanayide yaşanan bu gelişmeler bölgeyi tarım yanında sanayi sektörü açısından da olukça güçlü bir hale getirmiştir. Bölgede çeşitli büyüklüklerde yaklaşık 3400 sanayi işletmesi bulunmaktadır.

Sanayi sektöründe yaşanan gelişmeler bölgede işgücü ihtiyacının artmasına ve beraberinde iç göçlere neden olmuştur. Bu göçler Anadolu'nun çeşitli yerlerinden ağırlıklı olmak üzere bölgenin kırsal kesimlerinden sanayinin kümelendiği, Çorlu, Çerkezköy, Muratlı, Ergene, Kapaklı, Lüleburgaz ilçelerine doğru nüfus hareketleri yaşanmaktadır. Bölgede bulunan bu ilçelerde yaşanan hızlı nüfus artışı altyapı ve konut ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bunun dışında sanayi işletmelerinin üretimde kullandıkları endüstriyel amaçlı su kullanımı ve evsel atık sular yeraltı ve yerüstü su kirliliğine neden olmuştur. Bunun dışında katı, sıvı ve gaz atıklardan kaynaklanan çeşitli çevre sorunlarının doğmasına neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Trakya bölgesi, sanayileşme, çevre sorunları, sürdürülebilir kalkınma, atık sular

Carbon Footprint: Does Well Education Mean Less Harm to Environment?

Oğuz BAŞOL

Kırklareli University-Turkey, oguzbasol@klu.edu.tr

Abstract: Ecological footprint term was introduced by Wackernagel and Rees (1996) and the term was designed to assess societies' pressure on the environment (York et al. 2009). Ecological footprint composes of carbon, agriculture, forestry, other land use, buildings and fishing footprints. According to report of WWF (2012), the most important component of ecological footprint is carbon footprint that is nearly half of the ecological footprint of the world and Turkey (Özsoy Erden 2015). The term carbon footprint is commonly used to describe the total amount of carbon dioxide and other greenhouse gas emissions for which an individual or organization is responsible (Carbon Trust 2007). Carbon footprint stands for a certain amount of gaseous emissions that are relevant to climate change and associated with human production or consumption activities (Wiedmann & Minx 2008). The term personal carbon footprint is used to describe the total amount of carbon dioxide and other greenhouse gas emission for individual is responsible (Carbon Trust 2012).

This paper aims to calculate the carbon footprint of the staff of a university in Turkey and find out relations between demographical specification and the carbon footprint. 139 staff have participated in the survey. According to the results; the carbon footprint of the participants was calculated as 12.069 tons per person. Lifestyle constitutes 35%, food constitutes 23%, housing constitutes 18%, and lastly travel constitutes 24% of carbon footprint. The carbon footprint of the participants is higher than the average of Turkish people and the world. It is resulted that age and tenure are not affecting housing, travel, food, lifestyle and total carbon footprint significantly. Concerning the income, it is affecting the carbon footprint partially. It is seen that income is positively related with travel and total carbon footprint.

Keywords: Carbon Footprint, University Staff, Turkey.

Hospital Crisis Communication

Özlem ALADAĞ BAYRAK

Ph D . Student, Trakya University / Institute of Healt Sciences, Healt Management Department, oabayrak@trakya.edu.tr

Abstract: Over the centuries, the patient – physician relationship has been recognized as a central aspect of medical care. Hospitals and Health-Care Centres are the institutions people trust and believe to keep them healthy and safe. Events that change those values negatively can be devastating to a hospital's reputation. For hospitals or health systems, good communication is essential in crises or emergency situations. In this study, a literature search for articles about communication skills in medicine was done. The searched articles are graded into the three categories of high, medium and low quality. Only those of high and medium quality were used for the review. Almost all studies put down to the fact that effective communication plays in improving patient health outcomes and physician satisfaction. Good health communication is desired because it provides public tools and knowledge to respond appropriately to health crises. Each emergency situation, where immediate intervention is necessary to preserve life or prevent serious harm, will determine what is communicated and how that occurs. The patient should be offered information about their condition and the interventions undertaken at the earliest opportunity during or after the emergency. That emotional and highly personal element sets health care crises apart from crises affecting most other industries. For an organization to survive and thrive after a crisis, its crisis communication plan must incorporate sound risk analysis, well-defined crisis communications functions assigned to appropriate staff, patient privacy considerations, ongoing outreach to a broad range of communications partners, and messaging that is truthful and compassionate .

Keywords: Communication Skills, Health Care Crises, Effective Health Communication.

Hastane Kriz İletişimi

Özet: Uzun yıllardır yapılan çalışmalarda doktor-hasta ilişkisi tıbbi tedavinin ana unsuru olarak kabul edilmiştir. Hastaneler ve Sağlık Merkezleri, insanların sağlıklı ve güvenli kalmalarını sağladığına inanılan güvenilir kurumlardır. Bu değerleri olumsuz etkileyen olaylar sağlık işletmelerinin itibarlarını olumsuz yönde etkileyebiriler. Hastanelerde ve sağlık işletmelerinde sağlıklı iletişim kriz ve acil durumlarda çok önemlidir. Bu çalışmada tıptaki iletişim becerileri üzerine makalelerle ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bulunan makaleler yüksek, orta ve düşük kaliteli olarak üç kategoriye ayrılmış ve çalışmada yalnızca yüksek ve orta kalitede olan makaleler kullanılmıştır. Hemen hemen tüm çalışmalar, etkili iletişimin hasta sağlığı sonuçlarını ve hekim memnuniyetini artırmada önemli bir rol oynadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Sağlıklı iletişim, sağlık krizlerine uygun şekilde cevap vermek için ve halka bilgi sağlaması nedeniyle arzu edilmektedir. Hastaya acil durumlarda ya da sonrasında ilk fırsatta durumları ve müdahaleleri hakkında bilgi sunulmalıdır. Bu duygusal ve kişisel unsurlar sağlık krizlerini, diğer tüm endüstrileri etkileyen krizlerden farklı olarak etkilemektedirler. Organizasyonun bir krizden sonra hayatta kalması ve gelişmesi için kriz iletişim planında sağlıklı risk analizi yapılması, uygun personele iyi tanımlanmış kriz iletişim fonksiyonları eğitimi verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: İletişim Becerileri, Sağlık Krizi, Etkili Sağlık İletişimi.

Kültür Turlarının Tedariğinde Yaşanan Sorunlar Ve Çözüm Önerileri

İsmail İYİGÜN

Trakya Üniversitesi, iyigun24@hotmail.com

Özet: Turizm sektörü hizmet ağırlıklı bir sektördür. Sektör içerisinde ulaştırma, konaklama, rehberlik ve yiyecek hizmetleri gibi pek çok hizmet verilmektedir. Hizmetlerin kişiye özel olmasıve üretildikleri anda tüketilmesi gibi özellikleri nedeniyle, müşterimemnuniyeti son derece önemlidir. Müşteri memnuniyeti ve ilişkinin sürdürülebilirliği hizmetin yeniden satın alınmasıdavranışlarında büyük rol oynayan etmenlerin başında gelmektedir.

Kültür turizmindetur programları, otobüs ve kaptanları, rehberler ve oteller tarafından verilen hizmetin müşterileri memnun etmesi ve tur organizasyonlarınıniyi yapılması gerekmektedir. Kültür turlarında verilecek hizmetlerdeki aksamalar ise, tüketicilerin memnuniyetsizliğine yol açabilmektedir. Kültür turlarında müşteri memnuniyeti ve sürdürülebilirlik iseturizm tedarik zincirindekihataların en aza indirilmesine bağlıdır.

Bu çalışmada kültür turlarının tedarikinde yaşanan aksaklıkların ortadan kaldırılması ve müşterilerin yeniden satın alma niyetlerini sürdürmelerine yol açacak etkenlerin ortaya konulmasıamaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler;Kültür turu, turizm tedariki, müşteri memnuniyeti, sürdürülebilirlik

Kruvaziyer Turizminin Türk Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi

Müjgan DENİZ

[1] Yard. Doç. Dr, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İngilizce İktisat Bölümü, hacioglu@istanbul.edu.tr

Özet: Kruvaziyer turizm dünya genelinde turizm ve seyahat endüstrisi içerisinde en hızlı büyüyen segment olmuştur. Turizm sektöründe Dünya'da değişen talepler ve farklı destinasyon arayışları ile beraber Türkiye'nin de önüne kruvaziyer turizmi ile ilgili yeni fırsat kapıları aralanmaktadır. Türk Turizm sektöründe son yıllarda yaşanan daralma ve kötü gidişattan çıkış yolları arasında ''kruvaziyer turizm'' ve deniz yolculuğu ile limanlarımıza gelecek yeni turist kafileleri bir alternatif oluşturmaktadır. Kapasitenin yönlendirdiği piyasaya yapısı ile 'arzın yönlendirdiği' bir pazar türü olmasından dolayı kruvaziyer gemi işletmeleri gelirlerini arttırabilmek için yeni pazarlar, yeni güzergahlar ve yeni destinasyonlar arayışındadırlar. Yeterli imkânlar, hizmetler ve altyapı sağlanırsa, Türkiye'deki sahil şehirleri ve potansiyel limanlar daha fazla kruvaziyer gemi turları çekebilecek ve gözde seyahat rotaları arasına akdeniz ve karadeniz kıyılarında Türkiye'ye ait olan destinasyonlar da girebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Turizm endüstrisi, kruvaziyer turizmi, destinasyon yönetimi, turizm geliri

Analysing Cruise Industry in Terms of Turkish Tourism Sector

Abstract: The cruise ship industry has been the fastest growing segment in tourism and travel industry around the world. Along with the quest for different destinations in the tourism sector and the changes in the world, new opportunities for cruise tourism are being shed in front of Turkey. "Cruise tourism" and "sea journey" among the ways of getting out of the crisis facing by Turkish Tourism Sector in recent years and new trends in cruising industry are creating an alternative for the new tourist groups coming to Turkish ports. In order to develope Turkish Cruise industry, considering negative and positive sides of Turkish crusing sector, what needs to be done has been analysed. It is a 'supply driven' market with capacity driving the market, because cruise liners are ever in search of new markets, new itineraries and new destinations. If adequate facilities, services and infrastructure are provided, that will in turn attract more and more cruise operators to Turkish shores and among the favourite destinations across the Mediterranean and Black Sea, Turkish ports would be some of them.

Keywords: Tourism sector, crusing tourism, destination management, tourism revenue

Kültür Turlarının Tedariğinde Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

İsmail İYİGÜN

Trakya Üniversitesi, iyigun24@hotmail.com

Özet: Turizm sektörü hizmet ağırlıklı bir sektördür. Sektör içerisinde ulaştırma, konaklama, rehberlik ve yiyecek hizmetleri gibi pek çok hizmet verilmektedir. Hizmetlerin kişiye özel olmasıve üretildikleri anda tüketilmesi gibi özellikleri nedeniyle, müşterimemnuniyeti son derece önemlidir. Müşteri memnuniyeti ve ilişkinin sürdürülebilirliği hizmetin yeniden satın alınmasıdavranışlarında büyük rol oynayan etmenlerin başında gelmektedir.

Kültür turizmindetur programları, otobüs ve kaptanları, rehberler ve oteller tarafından verilen hizmetin müşterileri memnun etmesi ve tur organizasyonlarınıniyi yapılması gerekmektedir. Kültür turlarında verilecek hizmetlerdeki aksamalar ise, tüketicilerin memnuniyetsizliğine yol açabilmektedir. Kültür turlarında müşteri memnuniyeti ve sürdürülebilirlik iseturizm tedarik zincirindekihataların en aza indirilmesine bağlıdır.

Bu çalışmada kültür turlarının tedarikinde yaşanan aksaklıkların ortadan kaldırılması ve müşterilerin yeniden satın alma niyetlerini sürdürmelerine yol açacak etkenlerin ortaya konulmasıamaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler;Kültür turu, turizm tedariki, müşteri memnuniyeti, sürdürülebilirlik

Status and Development of Theoretical Idea about Tourism Zoning in Bulgaria

Ivanka Shopova[1] **Zlatka Grigorova**[2]

[1] University of Agribusiness and Rural Development, e-mail: ishopova@uard.bg

[2] University of Agribusiness and Rural Development, e-mail: zgrigorova@uard.bg

Abstract: Tourism zoning plays an important role in the sustainable development of tourism in Bulgaria as a tool for a differentiated policy at a regional level. It creates a prerequisite and facilitates a competitive national and local tourism product development based on the available resources of a given region in order to increase its attractiveness and openness. Strengthening the position of regional tourism products will contribute to the development of the country's image as an attractive and recognizable destination. Tourist regions are also considered as separate destinations that share a similar product mix. This paper aims to discuss the process and development of different ideas of tourism zoning with an emphasis on the adopted concept in Bulgaria. A combined methodology has been applied in the study, including data collection, processing and analysis in order to consider the nature, peculiarities and specifics of tourism zoning. The achievement of high efficiency of the national marketing is related to the creation of regional tourism products and to the coordination and management of tourism at the regional level. Destination management organizations can contribute to achieving tourism zoning objectives by implementing tourism development strategies. In conclusion, the understanding of a more balanced approach between the practice needs and theoretical formulations is drawn.

Keywords: regional development, tourism zoning, tourism region.

The Economic Thought of Twentieth Century and Prospective Theoretical Compromise

Tsvetan Iliev

Assoc. prof. PhD

Abstract: This study aims to compare the theoretical concepts of the leading schools of economics – neoclassical and Keynsenian- that concern the proposed measures against the crisis for returning to the path of economic growth. Our interest has been caused by the fact that the contemporary crisis is primarily a crisis of opportunities to find reasonable explanations of the current processes and their regulation and guidance on the desired direction, namely – the return to the path of economic growth and public welfare. Thus we join the team of the analysts who approach the crisis of paradigms, providing ways of explaining the current economic situation as well as measures of overcoming it.

Key words: economic crisis, classical school of economics, Keynesian paradigm, economic development, growth

Risk-adjusted performance ranking of Bulgarian pension funds

Georgi P. Georgiev[1] **Nikolina Mareva**[2]

[1] Ph.D., Assoc. Prof., UARD – Plovdiv, Bulgaria, ggeorgiev@uard.bg

[2] Assist. Prof., UARD – Plovdiv, Bulgaria, n.mareva@uard.bg

Abstract: Until now, no evaluation has been made of the Bulgarian pension funds in the frame of risk-adjusted market performance. The present research involves evaluating and ranking the investment performance of the Bulgarian universal, professional and voluntary pension funds. A sample of monthly data for the period February 2009 - June 2017 is used as a base of the calculations. The market performance of Bulgarian pension funds is measured by both traditional risk-adjusted performance metrics used in Modern Portfolio Theory as: Sharpe's, Treynor's, Jensen's ratios and by the Post Modern Portfolio Theory ones as: Sortino ratio, RAROC framework with VaR.

Another purpose of this article is to provide comparative information to potential investors, stakeholders, Bulgarian individuals and business

Key words: pension funds, risk-adjusted measures, portfolio performance evaluation.

8. Sınıf Matematik Başarısını Etkileyen Etmenler

Nihan Demirkol[1] **Ayşegül Zeynep Ergin[2]**

[1]Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, İstanbul-Türkiye, nihandmrkl@gmail.com

[2]Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okulöncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne-Türkiye, zeynepergin@gmail.com

Özet: Türkiye örgün eğitim sisteminde her kademede ve her tür eğitimde sayısal derslerde özellikle matematik dersinde başarı düzeyinin oldukça düşük olduğu yerel ve uluslararası ölçümlerde saptanmış durumdadır. Farklı yıllarda yapılan ölçümlerde ne yazıkki bu başarısızlık olgusu zamansal bir süreklilik de göstermektedir. Öğrencilerin matematik dersindeki başarısızlarının bilişsel, eğitsel ve sosyal nedenlerine ilişkin çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen sorunu hafifletici çözümler henüz yeterince üretilebilmiş değildir.

Ailenin sosyo-ekonomik özellikleri, anne-babanın eğitsel-kültürel ve diğer sosyal özelliklerinden hangilerinin öğrencilerin matematik başarısında farklılaşmaya neden olduğunun saptanması matematik başarısına götüren yolda önemli bir bilgi olacaktır.

Çalışmanın amacı öğrencilerin matematik başarısızlığına yol açan ailevi sosyal faktörlerin neler olduğunu saptamak, bu nedenlerden hangilerinin matematik başarısında etkili olduğu sorusuna cevap aramaktır. Çalışma, 2016-2017 öğrenim yılı güz döneminde Tekirdağ ortaokul öğrencilerinden random seçilen okulların 8. sınıflarındaki toplam 89 öğrenci ile yürütülmüştür. Araştırma verileri MEB öğrenci elektronik bilgi sisteminde öğrenci ve ailesi hakkında tutulmakta olan demografik ve sosyo kültürel özelliklere yönelik cevapların derlenmesi ve öğrencinin 4-5-6-7-8. sınıflardaki her dönem için hem genel başarı ortalamasının hem de matematik başarısı ortalamasının bu araştırma için bir veri tabanında toplanmasıyla oluşturulmuştur. Matematik başarısında etkili olan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla t testi, ANOVA, LSD post hoc analizleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: matematik başarısı, matematik ilgisi.

Factors Affecting Grade 8 Mathematics Success

Nihan Demirkol[1] **Ayşegül Zeynep Ergin[2]**

[1]Marmara University Institute of Educational Sciences, Ph.D. Student, İstanbul-Turkey, nihandmrkl@gmail.com

[2]Trakya University Institute of Social Sciences, Pre-School Teaching Master's Degree Student, Edirne-Turkey, zeynepergin@gmail.com

Abstract: It has been determined in local and international measures that the level of achievement in numerical courses, especially in mathematics courses, at every level and in all types of education in Turkey's formal education system is very low. Unfortunately, this measure of failure is also a temporal continuum in measurements made in different years. Although there have been numerous studies of students' cognitive, educational, and social reasons for failures in mathematics, problem-solving solutions have not yet been adequately produced.

Determining which of these features: Socio-economic characteristics of the family, parent-educational-cultural and other social features, cause students to differentiate in mathematics success will be an important guide in the path to mathematics success.

The aim of the study is to find out what the family social factors lead to students' mathematics failure, and to find out which of these reasons is effective in mathematics success. The study was conducted with a total of 89 students in the 8th grade of the schools randomly selected from Tekirdağ middle school students in the fall semester of 2016-2017. The research data are compiled from the responses to the demographic and socio-cultural characteristics of the students and their families in the MEB student electronic information system, and the student's 4-5-6-7-8. both the general average of success and the mathematics average of success for each semester

in the class are gathered in a database for this research. The t test, ANOVA, LSD post hoc analyzes were used to determine the variables that are effective in mathematics success.

Keywords: mathematics success, interest in mathematics.

Matematik Sevgisi Ölçeği'nin Geliştirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Demirali YaşarErgin[1] Ayşegül Zeynep Ergin[2] Nihan Demirkol[3]

[1]Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi¸ Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilimdalı, Edirne-Türkiye, demiraliergin@gmail.com

[2]Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Okulöncesi Öğretmenliği Yüksek Lisans Öğrencisi, Edirne-Türkiye, zeynepergin@gmail.com

[3]Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, İstanbul-Türkiye, nihandmrkl@gmail.com

Özet: İnsan sadece bilişsel değil aynı zamanda duyuşsal özellikleri olan bir varlıktır. Başarısızlık olgusunu sadece bilişsel değişkenleri dikkate alarak çözümlemek girişimleri şimdiye kadar istenen sonuca varamamıştır. Öğrenciyi bilişsel ve duyuşsal bir bütün olarak ele almak gerekir. Matematik başarı düzeyini yükseltmek için öğrencilerdeki matematiğe ilişkin negatif duygular giderilmeli ve pozitif duygular güçlendirilmelidir. (Ergin&Ergin 2017)

Öğrencinin akademik başarısının nedenleri 3 temel özellikte toplanabilir:

1) Öğrencinin kendi özellikleri (zihinsel yeterlikleri, psikolojik özellikleri, tutum ve alışkanlıkları). Matematik sevgisi bireyin psikolojik özellikleri içinde ele alınabilir.

2) Sosyal çevresinin özellikleri (aile özellikleri, arkadaş ilişkileri, sosyo ekonomik özellikler)

3) Eğitim sistemi ile ilgili özellikler (Derslerin içerikleri, öğretim yöntemleri, öğretim araç-gereçleri)

Çalışma, 2016-2017 bahar yarıyılında Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi tüm bölümleri ve Pedagojik Formasyon programı öğrencilerinden, ayrıca Tekirdağ Süleymanpaşa ve Çerkezköy İlçeleri Ortaokul ve Lise öğrencilerinden random seçilen toplam 757 öğrenci ile yürütülmüştür. Veri toplama aracı olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan "Matematik Sevgisi Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 4'lü derecelemeli 35 maddeden oluşmaktadır.

Ölçek geliştirme istatistikleri olarak altboyutları belirlemek için varimax rotated açımlayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Her alt boyut için ayrı ayrı madde-toplam korelasyon katsayısı ve madde-hariç toplam korelasyon katsayısı hesaplanarak içtutarlık belirlenmiştir. Aynı şekilde maddelerin ayırt etme gücünü saptamak için üst çeyrek ve alt çeyrekler arası t-testi uygulanmıştır. Ölçek ve alt boyutlar için Cronbach ve Rulon katsayıları hesaplanarak güvenirlik belirlenmiştir. Yapılan istatistiksel işlemler sonrasında ölçeğin geçerli, güvenilir ve kullanılabilir olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: matematik başarısı, matematik sevgisi, geçerlilik, güvenirlilik

Development of Mathematics Love Scale

Assist. Prof. Dr. Demirali Yaşar Ergin[1] Ayşegül Zeynep Ergin[2] Nihan Demirkol[3]

[1]Trakya University Education Faculty, Department of Educational Sciences, Educational Assessment and Evaluation Major, Edirne-Turkey, demiraliergin@hotmail.com

[2]Trakya University Institute of Social Sciences, Pre-School Teaching Master's Degree Student, Edirne-Turkey, zeynepergin@gmail.com

[3]Marmara University Institute of Educational Sciences, Ph.D. Student, İstanbul-Turkey, nihandmrkl@gmail.com

Abstract: Human does not have only cognitive features but also affective features. Initiatives to solve the failure phenomenon by considering only the cognitive variables have not reached the desired result until now.It is necessary to take the student as a cognitive and affective whole. To improve the level of mathematics achievement,

negative feelings about mathematics in students should be eliminated and their positive feelings should be strengthened. (Ergin&Ergin, 2017)

Reasons for the academic success of the student can be summed up in three basic features:

1) Their characteristics (mental competencies, psychological characteristics, attitudes and habits). Mathematics love can be handled within the individual's psychological characteristics.

2) Characteristics of social environment (family characteristics, friend relations, socio-economic characteristics)

3) Characteristics related to education system (contents of courses, teaching methods, teaching materials)

The study was carried out with a total of 757 students randomly selected from all departments and Pedagogical Formation program students of Trakya University Faculty of Education in 2016-2017 spring semester as well as Tekirdağ Süleymanpaşa and Çerkezköy districts middle and high school students. As a data collection tool, "Mathematics Love Scale" prepared by researchers was used.The scale consists of 35 items with 4 grades.

Varimax rotated descriptive factor analysis was used to determine subdimensions as scale development statistics. For each sub-dimension, internal consistency was determined by calculating the item-total correlation coefficient and the item-remainder correlation coefficient. In the same way, t-test between upper quartile and lower quartile was applied to detect the discrimination power of the items. For the scale and sub-dimensions, the reliability was determined by calculating the Cronbach and Rulon coefficients. It was determined that the scale was valid, reliable and usable after statistical procedures.

Keywords: mathematics success, mathematics love, validity, reliability, affinity

Bakery Sector Issues and Possible Solution Suggestions

M. Ömer Azabağaoğlu[1] **Gökhan Unakıtan[2]**

[1]Prof. Dr. Namık Kemal University, Faculty of Agriculture, Dep. of Agricultural Economics, azabagaoglu@nku.edu.tr

[2]Assoc. Prof. Dr. Namık Kemal University, Faculty of Agriculture, Dep. of Agricultural Economics, unakitan@nku.edu.tr

Abstract: Fats and carbohydrates are two basic nutrition groups to compensate human's food energy need. Main source of carbohydrates is cereal crops and bread as a final product. Bread and bakery products are major nutrition source almost all over the world. Turkey is one of the major countries in the world by quantity of bread and bakery products consumption. Approximately, 26 thousand tonnes bread consumed in a day and totally 9.5 million tonnes in a year. Prevalently wheat crop is the main source of bread making in Turkey, but also millers use rye, corn, barley and other field crops to make different breads. Last years white bread consumption figures decreases but brown bread and mixed crop bread consumption increases due to the health conscious. While bread and bakery products are serious food source for humans but sector has struggled with raw material quality, qualified labor, legal regulations and mainly unfair competition.

The purpose of the study is to determine issues of the bread and bakery products sector and develop possible solutions of those problems. For this reason we use SWOT analysis to reveal strong and weak sides of the bakery sector and to solve these problem with identify the opportunities and threads.

Keywords: bread, bakery products, SWOT analysis, cereal crops

Sürdürülebilir Kalkınma Nedir? Trakya Bölgesinin Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Geleceği

E. Recep ERBAY[1] **Sibel EVLİ**[2]

[1] Doç.Dr. Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

[2] Namık Kemal Üniversitesi, Çalışma İktisadı Anabilim Dalı

Özet: Günümüzün temel konusu, çevreyi koruma ve çevreyle uyumlu olmadır. Bundan dolayı, çevresel kirlenme bütün ülkelerin ortak sorunudur. Böylece ekonomi biliminin yegâne amacı, bugünkü kuşağın ihtiyaçlarını gelecek kuşakların ihtiyaçlarını bozmadan karşılama olan sürdürülebilir kalkınmadır. Bu çalışmamızda enerji, nüfus, sanayileşme ve ekolojik çevre alanlarında nelerin yapılması ve/veya yapılmaması gerektiği konuları ele alınacaktır.

Trakya, sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda karakteristik özellikleriyle dikkat çeken bir bölgedir. Ülkenin tarımında en ön sıralarda bulunan Bölge, sanayi alanında da birçok uluslararası firmaya ev sahipliği yapmaktadır. Trakya Bölgesi, doğusunda yoğunlaşan sanayi üretimi ve iç ve batısında yoğunlaşmış tarımsal üretimle gelişimini bu iki sektör üzerinden sağlamaktadır. Bölge un, yağ ve süt başta olmak üzere tarımsal sanayide de önemli bir varlığa sahiptir. Geçen otuz yıllık süreçte E-5 Karayolu çevresinde konuşlanan sanayi, Bölgenin doğusunda önemli bir ekonomik gelişme yaratırken, çevre sorunları başta olmak üzere, hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme gibi bazı sorunlara da neden olmuştur. Bu itibarla sürdürülebilir kalkınma ilkeleri çerçevesinde Bölgenin potansiyelini etkin değerlendirecek mekanizmaların kurulması önemlidir.

Trakya Bölgesi'nin geleceğinin nasıl şekilleneceğine dair tasavvur ortaya konmaktadır. Bölgenin her kesiminin ihtiyaçlarının tespiti ve bunlara yönelik çözümlerin geliştirilmesine dair kestirimlerde bulunulmuştur.

What Is Sustainable Development? The Future for The Sustainable Development of The Trakia Region

Abstract: Today's main issues is environmental protection and environmentally friendly. Therefore, environmental pollution is a common problem in all countries. Thus, the only objective of economic science is the sustainable development of meeting the needs of today's generation without disturbing the needs of future generations. In this work we will discuss the issues of what should and should not be done in the fields of energy, population, industrialization and ecological environment.

Trakya Region is a region that draws attention with its characteristic features in social, cultural and economic sense. Located in the forefront of agriculture in the country, the region also hosts many international companies in the field of industry. Trakya Region provides the industrial production concentrated in the east and the agricultural production concentrated in the west and the west, through these two sectors. The region has an important presence in agriculture, especially oil and milk. The industry, which has been deployed around the E-5 Highway in the last thirty years, has caused some problems such as rapid population growth and uneven urbanization, especially environmental problems, while creating a significant economic development in the eastern region. In this respect, it is important to establish mechanisms that will effectively evaluate the potential of the Zone in the context of sustainable development principles.

The idea of how the future of the Thrace region will be shaped is revealed. Estimates of the needs of each section of the region and the development of solutions for them were made.

The Impact of Emotional Labor on Workaholism for Ethical Leaders

Olgun Irmak Çetin[1] İlknur Kumkale [2] Kadriye Ay[3]

[1]Trakya University, olgun.cetin@hotmail.com

[2]Trakya University, ilknurkumkale@gmail.com

[3]Trakya University, k.toksozay@hotmail.com

Abstract: Leader is a person who influence internal and external stakeholders in his/her work environment and whose behaviours are observed and imitated by the members of the organization. Furthermore, a leader acts as a role model and therefore his /her understanding of ethics is adopted by his/her circle. The ethical behaviour patterns of the leader present moral attitudes and force his/her followers to pursue them proactively. In many cases, workaholism is defined as compulsive and uncontrollable need for continuous work. The two factors that trigger workaholism are the individual's wish to work excessively and his irresistible inner desire to work. Excessiveness of the work period can be regarded as a criteria, but it may also be caused by the elements such as economic concerns or promotion. What is important here is that we should not mix the employees who have inner motivation to work and show good performance with the employees who have an irresistible inner force even if he/she does not want to work. Emotional integrity is an important element in the work environment that affects behaviour patterns of the employees. Employees try to stay close to the social environment by developing emotions appropriate to the climate and the culture of the organization. For this reason, they develop emotional management in the long term. The emotional management efforts of the employees reduce organizational conflicts, aggression and provide a basis for organizational harmony.

Aim of this study is to examine the thesis that the perception of the emotional labor of the leaders, who present ethical behaviour in the working life, may turn into workaholism over time. The study was conducted using questionnaires. The sample of the study obtained from the service companies located in Trakya region. Questionnaires were applied to 126 middle and top level managers in 21 different companies in the banking, insurance and real estate sectors. The questionnaires were prepared on a 7-point Likert scale and 10 questions were asked to measure ethical leadership, 17 questions for workaholic behaviours and 12 questions to identify emotional labor attitudes, and 5 questions to identify demographic characteristics. In the framework of the research, Confirmatory Factor Analysis was conducted and analyses were evaluated using Structural Equation Model. The research model included an independent variable "Ethical Leadership", a dependent variable "Workaholicsm" and a moderator variable "Emotional Labor". As a result of the analyses, it is determined that the leaders with ethical behaviours develops Deep Behaviours and Superficial Behaviours and Deep Behaviours of the ethical leaders lead to workaholism.

Key words: Ethical leadership, workaholism, emotional labor, moderator variable analysis